Digitized by Google

6
41-h
44

Tomo Unico

K = A.° 7 = A.° 1

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
25 L
28

6-41-h-44

Digitized by Google

ronima

A 3 h

5 - 41 - n - 44

Digitized by Google

Digitized by Google

C. PLINII CÆCILII SECVNDI NOVOCOMENSIS.

EPISTOLARVM LIBRI X.

Eiusdem Panegyricus TRAIANO dictus.

Cum Commentariis IOANNIS MARIÆ CATANÆI, *viri doctissimi.*

Multis Epistolis cum illarum interpretatione adiectis.

Adiuncti sunt alij, ad alios Cæsares, PANEGYRICI, ad fidem vetusti exemplaris emendati.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Apud Petrum & Iacobum Chouët.

M. DC. XLIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

VIRO CLARISSIMO, IVSTO RVBERO,

PAVLVS STEPHANVS S.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CLARORVM virorum doctissimos perire Commentarios, aut si omnino non pereant, neglectos iacere, dolendum certè est, vir Clarissime: & nescio quæ mala temporum nostrorum incusanda sors, quòd ea nobis inuidere videtur rariora & præstantiora quæ sunt. Quare nos, si Deus dederit, aliis post alios in lucem emittendis doctorum virorum Commentariis, malo isti mederi enitimur. Et sanè hæc ipsa temporum conditio in hoc Catanæo nostro dolenda quoque erat. Nam qui hunc librum in manus sumet, frequentius eum neque tractari neque legi, miretur necesse est: neglectúmque tandiu iacere tanti ingenij, tantæ doctrinæ, támque variæ lectionis virum. cui tantum gloriæ pepererunt. tam docti commentarij, vt laudatore me non

Digitized by Google

egeat. dicam tamen habere abundè tanto interprete Cæcilium noſtrum, quo glorietur, ſi in terras redeat. At verò non ſolùm hos Commentarios offero tibi, vir Clariſsime, ſed & ipſas Plinij Cæcilij epiſtolas, quæ te inter curas & negotia Principis recreare poſsint, quas tibi commendare, plus quàm mihi notas, certè non ſim ſapienter facturus: offero tamen, memor veteris ac etiam recentis amicitiæ, qua parentem meum, dulcis memoriæ parentem, complexus olim es: & quam ante annum circiter ipſe teſtatus es, quum in idem hoſpitium Argentinæ diuertere contigiſſet: vbi ſuaui alloquio tuo frui, & benignitatis plenos generoſo in pectore vultus intueri licuit. Qualecunque igitur hoc eſt, vt ſuſcipias, & tuæ erga parentem beneuolentiæ hæredem me quoque ſcribas rogo.

Vale, vir Clariſsime, & Principum literatorum amor. XV. CAL. SEPT. ANNO M. DC.

Typographus Lectori.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SI Basiliensi, quod desiderabam exemplar, non defuisset, lector beneuole, stabat animo iam ante annos aliquot editionem horum Commentariorum aggredi. sed necesse fuit editiones aliquot inter se conferre. & sanè Basiliensis vt est recentior, à mendis etiam est repurgatior. Ascensianam quidem & alteram vetustissimam inter se nihil differentes comperi. Quoniam autem Basiliensis editio pleraque truncata habet, quæ in vetustioribus leguntur, queritur verò deprauatos codices vetustos, quos integritati suæ restitutos abs se profitetur, quanquam videtur multa, & meritò sustulisse, & tamen sunt (ni fallor) quæ lectorum iudicio permittenda potius videantur quàm tollenda, mihi in his angustiis, ea quæ ex Ascensiano exemplari seu altero vetustiore, sublata fuerant, aut quæ superaddita essent in Basiliensi editione, etsi multa (vt fatear) sunt deprauatissima in vetustis codic. notis tamen inclusiuis inserere visum est, vt liberum esset lectori iudicium. Ad Plinij epistolas quod attinet, erat animus simul excerpere tot varias hinc inde lectiones, quæ tam frequentes & crebræ sunt in hoc quamuis angusto libello, vt vix reperias editiones duas quæ vnum & idem, sex subsequentibus lineis, scribant, quem nec Basilienses ipsæ inter se, multo minus aliæ aliis locis editæ concordent: non quidem quod ad sensum, sed quod ad verba & ordinationem vocabulorum, aut voculas immutatas, de linea in lineam (vt ita dicere liceat) discrepantes. Quod vt attentius consideraui, & has ipsas, saltem maiori ex parte, varias lectiones, margini nostræ in minore forma editionis adnotatas, eas verò quæ maioris momenti essent, ab ipso Catanæo doctissimè exagitatas: quum sciam etiam vix vnum esse aut alterum qui has in minori forma epistolas non tractet legátve, exscriptor esse superuacaneus desij. cœperam enim. Tu libellum nostrum, quæ tua est humanitas, gratum habe, Lector Candide, & vale.

Digitized by Google

CLARISSIMO PRÆSIDI GRATIANOPOLIS AC MEDIOLANI, IAFREDO CAROLO, Iuris ciuilis & Pontificij prudentissimo,

IOANNES MARIA CATANÆVS felicitatem.

INTERPRETANDI munus apud veteres vtile probatúmque, nunc difficilimum & necessarium eruditorum nemo dubitat: cùm multa ex historiis & priscorum moribus interciderint, dicendarúmque causarum ritus, & habendi senatus, denique ferè omnia nunc immutata, quæ difficulter ab autoribus colligi possunt. Ad hæc tot inter deprauationes, quas bonæ literę passæ sunt, scriptorum nullum magisquam solutæ orationis huiusmodi calamitas inuasit: quæ difficilius animaduertitur, & tollitur. nam carminis menda metri ratione facilius deprehenditur & restituitur: à prosa verò, & dictiones, & totæ clausulæ sæpius deciderunt, quas in integrum

Digitized by Google

grum reficere, nisi alicuius fidi exēplaris testimoniū subueniat, nec ipsi qui peperere, si ad nos redirent, consequerentur. Nos autem peculiares quædam in hoc opere difficultates circumstetere. nam primum elaborandum fuit, vt multa cum impressis vetusta exemplaria conferremus, quibus Plinium Cæcilium supra cæteros scriptores deprauatum ex Hippolyto, si fieri posset, Virbium faceremus: tot errores, & in Latinis & Græcis curandi fuerunt. plura insuper de legibus discutienda veniebant iam abrogata & desueta, quæ vix à prudentibus discerni poterant. nec ille mediocris scrupulus nos offendebat, Neruæ Traianique Cæsarum res, quæ sæpius explicandæ occurrebant, iam ferè conclamatæ: nam compendia quæ supersunt, non singula, sed summam illustrium rerum vix denotant. præterea stylus pressior & emunctior, qui lectori multa per se excogitanda relinquit, ita frequenter acuti sensus enodandi sunt. Quare factum crediderim, vt superiorum nemo hoc opus quamuis maximè desideratum attigerit, præsertim cùm nondum ab alio præoccupatis autorum marginibus vnicuique liberum esset deligere quencunque interpretari placuisset: sed posteris difficilimos expoliendos reliquerint, Scyllas scilicet & Gorgonas nobis domandas. nauigarunt illi per aperta pelagi: nos scopulis, & fretis commiserunt. Itaque nonnulli paruo labore illustrati sunt. fit enim plerunque, vt multorum nomina temporum felicitas & occasio à tenebris educat: at quosdam maximam meritos laudem fortunæ malignitas opprimat, ingentésque vigilias minima comitetur gloria. Neque tamen iccirco magnum aliquid fecisse credimus; sed cùm Plinianas epistolas adolescentes admodum legeremus, mirúmque in modum earum

venuſtate ac lepôre caperemur, poſtmodum vtilitate publica ducti exiſtimauimus operam noſtram non perdituros, ſi ab omnibus prouinciam deſperatam, vberrimos tamen fructus ſublatam redditutam, primi aggrederemur, & emendando & interpretando, non vt plerique, qui à præceptoribus ſuis quæ exceperunt, vel doctoribus elaborata ſurripuerunt, ea ſibi vendicantes pro ſuis publicant: ſed hæc qualiacunque ſunt, ſtudio noſtro lucubrauimus, ſublatis innumeris erroribus, præter vnum aut alterum, quos ſine fide veteris exemplaris velle reponere, fuiſſet temerare non emendare: & reſtitutos ſi vbique enumerauiſſemus, legentibus faſtidium, nobíſque iactantiæ notam contraxiſſemus. in quibuſdam verò viſus ſum mihi non ſine ſuſpicione mendæ quaſi per ſentes & inculta aratrum trahere: quæ ita excoluimus, vt ſuſpenſa manu ſtilum duceremus. neque annotationes quaſdam hinc inde decerpſimus, reliqua diſsimulantes, ſed vberrimè ſingula videmur attigiſſe aut ſaltem tentauimus. multis enim, non paucis conſulebamus: vt credatur, ſi alius tantundem laboris, vel inertiæ in Plinium contulerit, nihil poſtea lectorem deſideraturum. quanquam impoſsibile ſit omnibus ſatisfacere. nam qui ſibi doctiores videbuntur, nos interdum tanquam nimios arguent: alij fortaſſe in quibuſdam parcos fuiſſe dicent: etſi non deſperamus alia alios detentura. ſunt enim quædam in noſtris non vulgaria, multa mediocria, plura notiſſima: quæ ſingula ſtilo humili, ac ſermoni proximo referre conſultò ſtuduimus. nam qui eloqui in commentariis quærunt, hi mihi videntur in alieno foro litigare, cùm ſæpius vtendum verbis de medio petitis: & ea data lex interpreti ſit, ne indigeat interprete. Quòd ſi in

ſi in hac prius inaceeſſa prouincia aliquod minus domitum, quàm vt eruditi iudicauerint, occurret, ipſi opem ferant. quicquid enim ad vtilitatem omnium inſuper publicabitur, modò non fiat detrahendi ſtudio, id nos plurimum iuuabit: neq; enim ij ſumus qui omnia ſciamus: neque aliis bonum quo nos caremus, inuideamus: etiam ſi alius inſurgat, quia viderit à nobis primum aſpera complanata, manca reſtituta, vberiores in Plinium cōmētarios tranſcripturus, agat quomodo lubet, & qualibet appendice legentium vtilitati conſulat: admoneantur tamen ſtudioſi in quo huius operis lectione profecerint, id nobis imprimis debendum. Præterea addidimus rerum ac verborum electorum indicem, vt (quod plerunque fit) eadem annotatio pluribus locis ſatisfaceret, & quaſi digito monſtraretur, ad hæc fortaſſe quidam in laboribus noſtris requirēt ſibi, & librorum numerum, & caput autorum quos pro commodo noſtro citamus, repræſentari. alij talem modum improbabūt, tanquam neque ad ornatum faciendum, neque nobis vſquequaque conceſſum. Quare neſcio quod temperamentum ſtuduimus obſeruare, vt interdum proprium locum monſtraremus: ſæpius verò contenti autorem tantùm nominaſſe. quòd ſi curioſius aliquis vlteriora requiret, inquirendo experiatur, an cum fide teſtes produxerim. Et tamen in hac noſtra diligentia non deerunt inuidi, qui longas, & intenſas vigilias vel antequam viderint, rabido morſu feriant, carpant, ſiue inſito obiurgandi ingenio: ſiue dum ſic putant ſe alicuius nominis apud ineruditos eſse, vt conſueuere, qui vix primas literas egreſsi ſtatim ſapiunt, arrogantes & tumidi, nihil præter caninam rabiem ſecum ferentes, quod præſtare nequeunt, malediceudo reprehenduut: hos tamen facilè

contemnimus. non enim ab ingratis gratia requirenda est,& maledicum legimus à bonorum cœtu primo statim limine repellendum. Est aliud hominum genus, qui cùm possint studia sua proferre,nec faciant,sinisteritate conciti summa,in alienis scriptis ingeniosi,si vnum aliquid minus bene dictum deprehēdunt, omnia damnant, aucupio tali famam sibi aucupantes. hi vt aliquando reprimantur propter eorum iam apud multos autoritatem, confugiendum duximus ad præsidium amplitudinis tuæ, qui non minus eloquentiæ, quàm iustitiæ Præses omnes bene literatos(quorum maximus in hac vrbe numerus)sano iudicio in sententiam tuam ducturus es. ostende modò te velle,non deerunt qui quod velis cupiant. diligeris, coleris, frequentaris, nec immeritò. nam aliquid in studiis præstantes tueris, foues, ornas: vt sub te spiritum & sanguinem, patriámque recipiant bonæ litæræ. adhæc cum pari ferè itinere tu & Plinius ad summas virtutes & dignitates perueneritis, iure dicandæ tibi fuerunt elucubrationes nostræ: nam vterque senator optimus. tu Iurisconsultus subtilis, & orator eloquens: ille summus dicendi artifex, nec iuris ciuilis inscius humanus, liberalis, iucundus vterque: grauissimarum rerum iudex, & moderator vterque. ille amicis gratuitum patrocinium: tu plerunque vel inimicis operam tuam præstitisti:& quos fortunæ turbo perculserat releuasti publica enim priuatis anteponis. ille rebus honestè partis honestissimè vsus est: tu virtute tua comparatas pari prudentia dispensas, & quæ meruisti, benemeritis erogas. vterq; sub felicissimis regibus per bonas artes ad summa prouectus. illum Traiani felicitas clariorem reddidit: te Gallorum Regum benignitas ad amplissimos magistratus extulit:& sub felicissimo Rege Carolo

rolo sublatam dignitatem tuam sub Ludouico feliciore in maius auxit. ille à pessimo Domitiano inchoatos honores, sub Traiano optimo perfecit. post consulatum Bithyniæ & Ponti Præses, tu prouinciæ Narbonensi & Insubriæ summa cum integritate summam cuiusque ordinis hominum rationem seruans: hoc illo maior, quòd diuersissimas terras velocissimi syderis more tu regis. ille proximas & coniunctas administrauit. Proinde aliis affectata virtus, tibi ingenita. ita cæteris ignoscis tanquam ipse quotidie pecces: ita peccatis abstines, tanquam nemini ignoscas. non castigas errantes, sed emendas. abest superbia, asperitas: in quorum loco humanitas, comitas eminet. malè enim veneratio terrore acquiritur. si adsunt amici, dulcissimi & honestissimi sermones explicãtur. nam seueritatem iucunditate miscere, summæq; grauitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile quàm laudabile est: vt qui ex admiratione ingenij tui diligere te cœpit (quod euenire cõtrà solet) magis te admiretur, postquam penitus inspexit. Plinius doctos venerabatur, tu vndique conquiris: & inuentos, stipendiis publicis, sacerdotiis honestissimis, de tuo muneraris, eruditorúmque conspectu libentissimè frueris. scis enim esse veram felicitatem, perpetuò cum sapientibus versari: quod tu pertinacissimè seruas. nam peractis rebus maximis cum amplissimis senatoribus, quod reliquum datur ocij inter tot occupationes, aut disputantes de disciplinis auscultas, aut ipse cum audientium admiratione disseris. nam omnes qui in aliqua literarum facultate excellunt, admittis humanissimè. Sed & scriptorum veteres non minori studio reparas, & à mortalitate tueris, cùm tibi maximam librorum supellectilem comparas: errauí scio. non enim tibi tantùm,

ſed ſtudioſis, quibus exemplarium tuorum ſpectatæ in multis fidei copiam facis. Imprimis tamen veluti genium Plinianas epiſtolas veneraris, ita morum ſimilitudine ferente, quæ generis eius ſunt, vt niſi ab acutiſsimo ingenio, vt à tuo probari, & intelligi poſsint: quia huius autoris dictio ſit elaborata, perpenſa, reciſa, non effluens, non redũdans veruntamen plena, eloquens, in ſuo genere copioſa, etſi multum ei temporum iniuria nocuerit, magis Atticorum ſalem, & Romanam grauitatem, quàm Aſiaticam latitudinem effingens, neq; ad Laconicam breuitatem concidens. nam ſicut M. Tullio in epiſtolis copia, paratáque dicendi facultas elucet, ita Plinio exculta, penſitata, amputata: vtq; illius reliqua diuini eius ingenij opera maximam Familiaribus epiſtolis commendationem adferunt, ſic Plinio tum rerum, tum verborum, & ſplendor & dignitas & ordo faciunt, vt quæ non extant eius ſcripta, ſummo cum deſiderio requiramus, quem cùm deponere conſtitueris, iterum reſumes. tot illecebris lectorem tenet & afficit, vt cupidum vlteriora legendi rerum nouitate faciat, nolentémque aculeis trahat & ducat, neque breuitate officiat, ſed magis lectorem capiat. M. Tullium ſubinde ſatietas comitatur, vt iam legere paratum plerunque nimia copia deterreat: ille quem ſenſum intendit, explicat optimè, & nouitate ſententiarum, ac rerum acumine non opprimit laſſum, ſed reparat. pungit enim tanquam Chia ficus, neque aliquid abſque ſale condit: quódque in eo non ſpernendum, in hoc opere talia complexus, quæ noſtris temporibus ad imitationem apprimè faciant. maior in illo granditas: in hoc cura, & diligentia: par nitor. ſummum vtriſque acumen, & facetiæ non inurbanæ. commendandi ordo diſpar. nam Cicero multa, & ferè eadem repetit: Plinius

niusperdiuersa, nihil tamen dicendum præterit. acrius enim contendit, colligit astrictius. in hoc plus lacertorum & curæ: in illo plus carnis & naturæ. huic nihil demi: illi nihil adiici potest: quanquam propositum nostrum sit alterum laudandi non accusandi alterum. Cæcilianus stilus floridus, iucũdus, venustus grauis, castigatus, temporibus suis proprius, verbis parcior, rebus plenior. Omnes sanè numeros in familiaribus epistolis absoluit, quas Septitij hortatu recognitas in nouem libros distinxisse Sidonius Apollinaris tradidit, disciplinam maturitatémque in ipsis commendans, opus sanè compositum & abstersum, in quo mirificè affectus exprimuntur. amat (ipsius enim verbis vtar) vt qui verissimè, dolet vt qui impatientissimè, laudat vt qui benignissimè, ludit vt qui facetissimè omnia denique tanquam singula absoluit. Habes hîc clarissime Præses, de publicis & priuatis rebus, multa de principatu, nec minora de publica, frequentiora de munificentia, & ad bene viuendum conducentia. Quæris quomodo studeas? immortalitatem virtutibus consequaris? hic vnus satis tibi faciet. exornat virtutes, insectatur vitia, non verbis turpibus, sed turpia honestè reprehendens. quàm mira in describendis locis felicitas? in commendando humanitas? in explicando facilitas? denique nihil in illis est non ad exemplum pertinens. Sed dices, quid mihi cum tam longa præfatione? verùm ita difficultas operis, & inuidorum malignitas, tuæque virtutes ac Plinij stilus castigatissimus postulabat: vt quamuis multa dixerimus, longè tamen plura dicenda supersint. Mediolani Calendis Decembris. M. D. V.

MAGNIFICO D. AMBROSIO

MAYNO IOH. MARIA CATANÆVS SALVTEM.

Hæc præfatio lib. Epist. X. præfigenda est.

FORSITAN modestius fuerat supersedisse à qualibet in Cæcilianas ad Traianum epistolas præfatiuncula, ne illam videremur ambitioni dedisse: nisi sciremus inter ingeniosos adhuc autorem requiri. Ego vt illius credam, primùm eo adducor, quòd sæpius in rescriptis suis Traianus Secundum vocat, quòd in his epistolis Plinius multorū meminit, vt Accij Suræ, Voconij Romani, Iulij Bassi, Iusti Calphurnij, quos alibi retulerat: sed imprimis Suetonij, quem pariter contubernalem suum fatetur: & ei ab optimo Imperatore ius trium liberorum impetrare contendit. Nec offendat aliquem, quòd Traianum blandiendo dominum dictitat, cuius appellationem, principatus initio omissam, procedente tempore non est aspernatus post res aduersus Dacos prosperè gestas. Nam vt Secundus ad Seuerum scribit, recentia maximi principis opera præbuerunt COSS. designatis, facultatē noua & magna censendi: vera enim ratio decernendi aliquid non decernendive, cùm ipsorum hominum, tum rerum ac temporum conditione mutatur: vt dominus iure potuerit appellari, quòd esset rerum dominus, vt Poëta Romanos rerum dominos iam dixerat, Papinius in epistola libri quarti Syluarum: Deinde, inquit, multa ex illis tum Domino Cæsari dederam. & Tertullianus in Apologetico, Dicam, inquit, planè Imperatorem dominum, temporibus enim Domitiani iam consuetudo appellādi principē dominum inualuerat: & nos vidimus Romæ Ant. Pio Domini præfationē. Quæret (scio) aliquis, cur hic quàm alibi remissiore vel clariore stylo sit vsus: quia scilicet ad Imperatorem Traianum non doctissimum, si Dioni credimus, scribebat, illas ferè ad eruditissimos. Principis ergo sui dicendi genus effingere conabatur. & oratoris virtus præcipua sit dicere quæ videat lectoribus placere. Nunquam enim arbitrarer quod Martialis de Gallicis & Hispanis suis versiculis: ideo minus politos, quia in prouincia non vrbe nati essent: idem accidisse, in Bithynia Cæciliani epistolis, siue eas fecerit non consilio publicandi, sed post eius obitum ab amicorum aliquo, quod ad Lentulum Ciceronis literis con-

tigit

tigit, edita sint, & ideo minus pressa: quia ab autore suo non castigata: an potius, quod & ipse fatetur, vt libellorum suorum vario filo diuersa lectorum ingenia detineret. Neque tamen interdum dissimulare potuit, quin pleraque multa in præcedentibus vsurpata istis inserat, quale illud, qua publicè qua priuatim. nam ad Romanum scripserat, Qua fœmina, qua viri. Et ad Marcum, Qua officiis maximus, qua principum amicitia. Item verba, qualia sunt, alioqui, dirum, dispice, in melius, ad exemplum pertinens, omnia integra aduocationibus renunciaui delegato mihi officio. Cùm patronum me optassent, prouinciales contra Marium Priscum constare rationem ab ineunte ætate condiscipulus & contubernalis, fundos emancipauit. sub signo, natalium splendor, de mora queri. Et ne minima quæq; colligamus, pares etiam sensus & res hinc inde occurrent vt ad Traianum, vbi gratulatur deos festinasse ad gubernacula reip. admouere illum: & in Panegyrico asseruit breui post adoptionem Traiani, Neruam è vita migrasse. Et mox indicat apud eundem se expertum duo matrimonia, id quod etiam in epistolis ad familiares apertè colligitur, vt taceam quòd hic Iulij Seruiani optimi viri, cuius alibi iam mentionem fecerat, meminerit. & in sequenti epistola testetur se egisse contra Marium pro Afris, quam rem libro secundo pluribus complexus est. Quid dicam de præfectura ærarij, de qua præter ad Traianum sæpe scribit in præcedentibus & in Panegyrico. Item quòd latum clauum pro Voconio Romano, quem alibi ferè iisdem verbis commendauit, ab Imperatore petat, sicut Accio Suræ præturam. denique iter suum ab vrbe in Bithyniam Traiano nunciet, vt omittam eundem scribere ad Septitium in præfatione præcedentium se collecturum epistolas quæ negligebantur, tanquam minus politæ: & additurum quas postmodum scriberet. proinde ad Traianum dixerit, Diem domine quo seruasti imperium, dum suscipis. Et in Panegyrico. Expectatum est tempus in quo liqueret non tam accepisse te beneficium, quàm dedisse. Confugit in sinum tuum concussa respubl. tuensq; imperium super Imperatorem Imperatoris voce tibi delatum est. Item, Hic ego, inquit, quia sciebam acta Bassi Procos. rescissa, dictumq; à Senatu ius omnibus de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium. illic verò eandem rem breuius, & ideo minus apertè vt loco conueniebat tractans: O veri dixerat principis intercedere iniquitatibus magistratuum, infectúmque reddere quicquid non oportuerit. Ad hæc ad Priscum, Nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quanquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam liceret indulsit. Quare Traianus Secundo rescribens idem ius pro Tranquillo roganti, quam parcè, inquit, hæc beneficia tribuam, vtique mi Secunde charissime tibi satis est exploratum. In fine harum epistolarum, quamuis sup-

pressò nomine, Fabati prosoceri obitum memorat. Denique illa Cæcilij ad Traianum epistola quam Paulus Orosius, Eusebius in Chronicis, Tertullianus in apologetico Secundo tribuunt, satis superq; solam nostram sententiam comprobat. Eam enim in hoc libello offendes, cui subest Traiani rescriptum in eundem sensum à prædictis autoribus recitatum. At dicet aliquis, Sidonius tamen Apollinaris refert Plinium nouem duntaxat epistolarum libros posteris reliquisse. Sed quos ipse sibi imitãdos proposuerat, sed quos eruditiores arbitrabatur, quósque ad amicos scripserat. Nam ad Traianum epistolas, vtpote res grauissimas complexas, nulla sibi oblata simili facultate scribendi, consultò subticuit. Proinde potuit Sidonius eas ignorasse. scriptor sanè sui seculi contentus eruditione, & qui non omnes bibliothecas in illa librorum caritate discusserat. In summa qui negant has ad Traianum epistolas esse Plinij Secundi, confitentur ex professo neutras bene legisse. Fatear tamen necesse est, primùm nobis in animo fuisse has intactas relinquere: & quia vno tantum exemplari præter impressa, nec illo admodum vetusto adiuti sumus: & ne idcirco ansam maledicis obiurgandi daremus. Sed cùm altius considerauissemus, nullã non quamlibet oblatrandi occasionem, quamuis iniquam detractores aucupaturos: & puritatem Latini sermonis in hoc opusculo intueremur, ex eiúsque lectione multarum rerum commodum multos consecuturos, quibúsque priorum stylus pressior & emunctior non placuisset posse hoc solutiore vel faciliore detineri: adhibuimus eam quam potuimus diligentiam & emendando, & interpretando spreta inuidorum maliuolentia, imprimis illud Secundi laudatissimum reputantes, oportere priuatis vtilitatibus publicas anteferre: tum etiam patrocinio tuo freti, qui soles nostra lata prædicatione circunferre: nec fauoris minus in nos collaturus sit Iason vir consultissimus legum moderator & illustris interpres, quodam prouidentiæ dono mortalibus datus, subsequaturq; patrui vestigia passu robustissimo: quanuis adolescens Thomas filius tuus, quem speramus, si virtutes eius & ingenium maturuerint, pariter ab illo adoptatum iri, eiusq; doctrina ac honorum aliquando successorem futurum, vt propemodum in domo vestra tale quoddam conspecturi simus, quod olim in Curia perpetua serie. Nam tu, etsi non effectè præceptis oratorum fueris institutus: ita tamen à natura quodam dicendi flumine exuberas, vel rebus maximis exercitatus, vt dicendi artes edoctos longè præuenias. ad hoc proceritas & habitudo corporis, & bona fortuna, quæ largè tibi supercurrunt, animi bonis plurimum ornamento sunt. Vestro igitur præsidio tutus sinam per ora virûm volitare ad Traianum epistolas, iam meliores, iam faciliores: ex quibus, si aliquid ad vos gloriæ perueniet, certum habeo tantundem honoris vos suscepturos, contra maledicos, pro Secundo, pro interprete charissimo.

Digitized by Google

C. PLINII CÆCILII SECVNDI VITA PER IOHANNEM MARIAM CATANÆVM COMPOSITA.

SCRIPTORVM illustrium duo in Vrbe secula imprimis felicissima fuere: Augusti scilicet & Vespasianorum fratrum, cùm inter alios duo Plinij floruere: è quibus iunior quo die & anno natus sit adhuc quæritur, sub Nerone non ambigitur, patria Nouocomensis, L. Cæcilio patre, & historici Plinij ex sorore genitus, à quo per adoptionem familiæ eius insertus, auunculi bonorum & studiorum alio scribendi genere successor: præceptores habuit Fabium Quintilianum, & Niceam sacerdotem. in Syria tribunus militum, Euphratem philosophum audiuit. vbertate Liuiana plerunque capiebatur. Græca in Latium, nostra in Græciam transferens, studium suum adolescens intendebat. puer admodum comœdiam Græcam composuit: elegos & heroïcos aliquando pangens. suos etiam hendecasyllabos, quorum libellum emisit, à Græcis probari gloriatur. nonnunquam enim versiculos parum seueros, ipse tamen integerrimus vita, lusit non sine summorum virorum exemplo. vndeuicesimo ætatis anno dicere in foro cœpit, & in senatu plures grauissimas causas egit. Prætor ludos dedit, vix Domitiani callidam immanitatem declinans, cùm omnem virtutem excindere conaretur. Cæsaris Quæsturam, Tribunatum plebis, Præfecturam ærarij, Æmiliæ viæ, & aluei Tiberis curam, Auguratum, Consulatum, summâ famâ & pari integritate administrans: In Tribunatu militum, & Quæstura Calestrium Tyronem collegam: in consulatu & præfectura Cornutum Tertullum sortitus: augurali dignitate Iulio Frontino successit. Ponti & Bithyniæ ad statum ordinandum missus proconsulari potestate non minorem prudentiæ gloriam, quàm moderationis & diligentiæ secum retulit. Traiano gratissimus, & summa cum autoritate, à quo amicis suis honores sæpius impetrauit: sibi verò quot optauerat vnquam. In sigillo quadriga vtebatur. diuitias quas patrimoniis & honestis hæreditatibus largas comparauerat, liberaliter dispensauit. nam & nutrix eius, & Quintilianus præceptor, ac interdum quàm plurimi munificentiam Plinij sunt experti. in municipio suo bibliothecam dedicauit: & annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicitus erogauit: tertiámque salarij partem publico

Digitized by Google

præceptori obtulit. Romanum & Firmum censu equestri iuuit. Caninium ad bonas artes reuocauit. in agendis causis abstinuit non modo pactione, dono, munere, verùm etiam xeniis. Laurentinum rus, & alterum in Thuscis, quibus mirè afficiebatur, epistolis celebrauit. de multis autem quas iuxta Latium possedit villas, dilexit imprimis quam fere in plano conditam Comœdiam: & quam Tragœdiam vocat, quia in edito sit. Romæ habitauit in Exquiliis. vxores duas habuit: posteriorem nomine Calphurniam Calphurnij, & Pompeiæ Celerinæ filiam, cum qua iucundissimè quamuis sine prole vixit: & eius studiorum ministram quidam testantur. Ex doctissimis amicorum referam Virginium Rufum, Vestricium Spurinnam, Silium Italicum, Pompeium Saturninum, Valerium Martialem, Cor. Tacitum, Suetonium Tranquillum, Voconium Romanum, Antoninum: Martialem etiam viatico secedentem prosecutus: Tacitum vt Rectorem & magistrum suspiciens: Tranquillum contubernalem suum fouens & ornans. fuit illi cum Aristone, Corælio, Frontino, Neratio, Arriano Iurisconsultis amicitia summa. Inter libertorum prædilectos habuit Zosimum, & Encolpum. gloriæ appetens, & immortalitatis summus aucupator, quod reliquum temporis dabatur à rebus ciuilibus & domesticis, id totum studiis impartiens: quorum variis generibus nulli satis confisus experiebatur: nam præter iudiciales, quibus Demosthenem imitabatur, demonstratiuas scripsit orationes: historias incertum. hunc potissimùm crediderim Fabium per ista demonstrasse. sunt hodie summa quibus illustratur forum ingenia. namque & consummati iam patroni veteres æmulantur, & eos iuuenum ad optima tendentium imitatur, ac sequitur industria. Nullum emendandi genus omittebat, ac primùm quæ scripserat, secum ipse pertractabat; deinde duobus aut tribus legebat: mox aliis tradebat annotanda: notásque eorum si dubitabat, cum vno rursus aut altero pensitabat: nouissimè pluribus recitabat.

C. PLI-

CAII PLINII CÆCILII NOVOCOMENSIS VITA,

EX EIVS EPISTOLIS, BREVITER à Conrado Lycosthene excerpta.

CAIVS Plinius iunior, ex Como nouo Italiæ Transpadanæ oppido natus, patrem habuit Cæcilium, virum eo tempore pietate simul & eruditione in primis clarum: auunculum verò, Plinium Veronensem, Græcæ & Latinæ linguæ peritissimum: (cuius triginta septem Rerum naturalium libri tanto studio & labore conscripti sunt, vt doctorum omnium calculis digni iudicati sint, qui ob multifarias historias ex Græcis simul & Latinis philosophis depromptas, raræque eruditionis thesaurum, non obiter tantùm legantur, sed euoluantur, omniúmque studiosorum assiduis conterantur manibus) à quo adoptatus, non tantùm amplissimorum auunculi bonorum, sed studiorum quoque, ac nominis successor factus est. Puer adhuc, cùm egregiam præ se ferret indolem, vt liberalibus artibus imbueretur, Fabio Quintiliano, omnium fidissimo puerorum informatori, & in oratoria professione nulli secundo, datus, artes humaniores mira ingenij felicitate perdidicit. Aliarum disciplinarum auidius, paulo pòst Nicetem Smyrnæum sophistam, & præclarum eo tempore oratorem, audiuit: qui adeo ingenium ad vtramque rationem accommodabat, vt iudiciale sophistica quadam facultate exor-

nauerit, sophisticum verò & vmbratile forensibus aculeis roborauerit, & cuius sententiæ ac paradoxa quasi bacchantes Thyrsi, mellis lactísque copiam præbere videbantur. quibus artibus cùm Plinium probè instituisset, annuente auunculo in Syriam tanquam ad præclarissimarum artium omnísque philosophiæ mercaturam misit, vbi Euphratem philosophum naturæ arcana explicantem audiuit. Verùm cùm post multos in studiorum curriculo exantlatos labores, iam sine cortice natare didicisset, & optimos quosque sibi autores legendos proposuisset, Liuium tamen Romanæ historiæ antesignanum & principem cùm toties à Quintiliano præceptore laudibus celebrari audiuisset (qui Patauinum in concionibus supra quàm narrari potest eloquentissimum vocare solitus est, & ob id inter cæteros scriptores in scholis quàm diligenter legendum in oratoriis suis institutionibus præcipit) eius historias lactea eloquentia descriptas, rarò de manu deposuit, ex quibus eam etiam hausit eloquentiam, quam in doctissimis suis epistolis & Traiani imperatoris Panegyrico, magno verborum & sententiarum ornatu, orationísque fœcunditate abundè satis ostendit. Græca in Latinam, nostra in Græcam transferens, ingenium exercuit. Ad poëticæ studium furore quodam naturali raptus, comœdias assiduè audiuit, inspexit mimos, legit Lyricos: quibus adolescentiæ studiis cùm animum excoluisset, iámque ad grauiora altioráque studia animum intenderet, vndeuigesimo ætatis suæ anno dicere in foro cœpit, ac in senatu plures grauissimásque causas magno audientium stupore egit. Beticis námque contra Bebium Massam, & iisdem de Cæcilio Classico querentibus adstitit. Marium Priscum repetundarum accusauit, Iulium Bassum & Vareum in capitalibus causis defendit & liberauit. Si quid verò temporis à ciuilibus negociis, quibus totum iam intenderat animum, suffurari potuit, colendis agris consumpsit: priscos illos Romanos, Numam Pompilium, C. Licinium, Catonem, Cincinnatum, Pisones, Fabios, Cicerones, alióśque virtute claros viros imitatus, qui in magno honore constituti, vites putare, stercorare agros & irrigare nequaquam turpe & inhonestum putarunt. Laurentinum suum rus, & alterum in Thuscis (in quo templum principum statuis mirificè ornatum ædificauit) doctissimis epistolis celebrauit,

Digitized by Google

brauit, vt agriculturæ se studiosissimum ostenderet. Cui cùm venatio cognata esset, sæpenumero calores, pluuias, sudorem, frigora, niues, & id genus alia complusscula, quæ venatoriæ voluptates continent, perpessus, ad venabula sedens, spumantes, & à canibus in furorem conuersos apros propria manu confodit. Ad administrandam remp. aptissimus iudicatus, celeriter ad summos honores, amplissimásque in vrbe dignitates, euectus est. Æmyliæ nanque viæ, quæ ab Æmylio Scauro post Ligures bello subactos, à Placentia Ariminium vsque structa & strata erat, curam administrauit. Quæsturam cum Calestrio Tirone, cum quo stipendia antè fecerat, & Præturam cum eodem consecutus est. Cornutum Tertullum, præfectus ærarij salutatus, collegam habuit. In Pontum & Bithyniam missus proconsul, non minorem prudentiæ, quàm moderationis & diligentiæ gloriam retulit. Consulatum summâ famâ, paríque integritate cum Tertullo, amicitiarum familiaritate semper coniunctissimo, gessit. In auguratu sacerdotio prisco, quod viuenti nunquam adimebatur, Iulio Frontino viro principi successit, quibus, aliísque multis dignitatibus, cùm sua industria Romanorum Rempublicam mirum in modum auxisset, in tantam apud bonos & claros viros existimationem venit, vt iuueni ex clarissimis familiis in vrbe vxores offerrent. Habuit autem duas, ex quibus posterior erat Calphurnia, Pompeiæ clarissimæ fœminæ filia: cum qua multos annos honestissimè, sine prole tamen, vixit. Vitæ suæ innocentia, & omni scientiarum eruditione principum multorum animos sibi conciliauit: inprimis tamen Traiani, inuictissimi imperatoris, à quo non tantùm sibi ipsi, sed amicis quoque multa impetrare potuit. Voconio quippe Romano, condiscipulo & contubernali suo, multas dignitates: Actio Suræ præturam: Harpocrati Iatraliptæ peregrinæ conditionis homini, Chrysippi Mithridatis, Stratonicæ Epigoni, & vxori Chrysippi, Posthumij demum Marini propinquis aditum in vrbem impetrauit: libertis Antoniæ Maximillæ ornatissimæ matronæ, præterea Hediæ, Antoniæ, Harmeridíque citra omnem difficultatem ius Quiritum obtinuit. Tanta fuit opulentia, vt ducenta millia nummûm pro accessione precij agrorum contempserit, emptrice Cornelia hoc petente, eas tamen facultates quas partim hæreditario iure

à parentibus & auunculo partim Traiani mœcenatis sui munificentia habuit, ab omni alienus auaritia, bene meritis, & quouis præmio dignis, summa liberalitate distribuit, & erogauit. His Caninium Rufum municipem suum, studiis iam valedicentem, ad artes, humanioráque studia reuocauit. Valerium Martialem poëtam secedentem ab vrbe, honestissimo viatico iuuit. Romano condiscipulo tria millia nummûm ad equitis facultates implendas obtulit, & dedit. Fabium Quintilianum primæ pueritiæ præceptorem, senem iam, & pecunia carentem, dote, & omni impensa maritandæ filiæ necessaria ornauit, & quingenta millia nummûm, vt secundum mariti conditiones vestitu simul ac comitatu instrueretur, quasi parens alter contulit. Patriæ suæ annua sestertia tricena, quæ à nobis 750. aureis æstimantur, douauit. Ut ad bonarum artium studia iuuentutem incitaret, in municipio suo bibliothecam optimis libris refertam, ad communem studiosorum vsum dedicauit: annuos sumptus in alimenta ingenuorum erogauit, amplissimáque præceptoribus constituit stipendia. Gentilis licèt fuerit, Christianorum tamen in maxima persecutione acerrimus propugnator extitit. Cum enim variis tormentis eos qui in Christum crederent, cruciari videret, vt à fide descisceren, misericordia & interemptorum multitudine motus, eos apud Traianum defendit, dum scribit nihil omnino sceleris in his deprehendi, aut quippiam committi quod Romanis legibus contrarium esset: quandoquidem adulteria, & cætera eius notæ crimina illicita arcerent, & tantum antelucanos hymnos Christo cuidam Deo canerent. Ob morum studiorúmque similitudinem præcipuè viros doctrina excellentissimos sibi amicitiarum societate deuinxit. ex poëtis quidem Virginium Romanum, hominem (vt ipse appellat) probitate morum, ingenij elegantia, operúmque varietate monstrabilem: Valerium Martialem, Epicuri sectatorem, & Silium Italicum, in carmine heroico post Vergilium facilè principem. Ex historicis verò, Suetonium Tranquillum, & Cornelium Tacitum: Iurisperitis autem, Pomponium Saturninum causidicum, Arrianum, Titum Aristonem, & Cornelium Minutianum, rectissimos iudices, & fortissimos aduocatos: quos sæpe cum Frontino, si quando de rebus arduis agendum esset, consuluit. Inter prædilectos

autem

autem libertorum ſuorum, præcipuè Zoſimum, hominem vt probum & officioſum, ita maximè literatum, habuit. Vt nomen ſuum immortalitati conſecraret, non tantùm Cornelij Taciti hiſtoriis laudari voluit, ſed ipſe quoque multa ſcripſit, quæ tamen ad poſteros non venerunt: vtpote Tragœdiam, Græcam, De maris Icarij tempeſtatibus elegos, Hendecaſyllaborum librum, Demonſtratiuas orationes, in quibus Demoſthenem ſummum oratorem ſecutus eſt: De Heluidij vltione libros aliquot, quos Quadratus ſtudioſiſſimè ſemper legere ſolitus eſt. & multa quidem alia, quæ temporis iniuria, magno Muſarum mœrore ita interierunt, vt ne fragmenta quidem hodie extent. Ex his tamen omnibus ſingulari diuini numinis beneficio ad poſteros venerunt, decem epiſtolarum libri mira eloquentia ſcripti, Libellus de viris in re militari & adminiſtranda Republica illuſtribus, & Panegyricus Traiani Romanorum inuictiſſimi imperatoris, qui poſt Neruam, iuxta Euſebij ſupputationem, vſque ad annum Chriſti ſaluatoris noſtri CXIX. regnauit: quo tempore, vel paulo pòſt, Plinium noſtrum è viuis exemptum eſſe, & coniicere & diuinare licet.

COMI IN EXTERIORE STRVCTVRA Templi maximi.

C. PLINIO L. F. O. V. F. CÆCILIO SECVNDO. COS. AVG. CVRAT. TIBER.

MEDIOLANI IN ÆDE D. AMBROSII in arca lapidea ex tabulis confractis.

C. PLINIVS L. F. O. V. F. CÆCILIVS AVGVR LEGAT. PROPR. PROVINCIÆ. PON. CONSVLARI POTESTA. IN EAM PROVINCIAM ET IMP. CÆSAR. NERVA TRAIANO AVG. GERMAN. CVRATOR. ALVEI TIRERIS ET RIPARVM ET PRÆF. ÆRARI. SATVRNI PRÆF. ÆRARI. MIL. QVÆSTOR. IMP. SEVIR EQVITVM TRIB. MILIT. LEG. VI. GALLICÆ. XVIR. STLITIB. IVDICAND. ADIECTIS THERM. IN ORNATVM HS. CCC. ET HOC AMPLIVS IN TVTELAM HS. CC. T. F. I. ET IN LIBER. TOR. SVORVM NOMIN. HS. XVIII. LXVI. D. CLVI. REI. INCREMEN. POSTEA AD EPVLVM. PLEB. VRBAN. VOLVIT PERTINERE HOC AMPLIVS DEDIT IN ALIMENTA PVERORVM ET PVELLARVM. PLEB. VRBAN. HS. CCC. IN TVTELAM. BILBLIOTHECÆ. HS. C.

IN SEMIDIRVTA ÆDE D. IVLIANI apud Fegium agri Mediolanensis.

C. PLINIO L. F. O. V. F. CÆCILIO SECVNDO COS. AVGVR. CVR. ALV. TIBER. ET CLOAC. VRB. PRÆF. ÆR. MILI. QV. IMP. SEVIR. EQ. R. TR. M. LEG. VI. GALL. XVIRO. STLIT. IVD. FL. DIVI. T. AVG. RCELIENS.

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM LIBER PRIMVS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Cum doctissimis IOHANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS SEPTITIO SVO S.

FREQVENTER *hortatus es vt epistolas, si quas paulò accuratius scripsissem, colligerem, publicarémque. Collegi, non seruato temporis ordine (neque enim historiam componebam) sed vt quæque in manus venerat. Superest vt nec te consilij, nec me pœniteat obsequij. Ita enim fiet vt eas quæ adhuc neglectæ iacent, requiram: & si quas addidero, non supprimam.* Vale.

F*REQVENTER)* Primum præfari libet inscribendum esse ex veteribus marmorum titulis, C. Plinij Cæcilij Secundi: ad hoc Tranquillo & Dione in Augusto tradente, lege cautum fuisse, vt adoptatus adoptantis appellationem sumeret, id est nomen familiámque: sua etiam retenta. vnde Octauius à Iulio adoptatus C. Iulius Cæsar Octauius est appellatus. & P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus, L. Pauli filius & Africani per adoptionem nepos: neque refert vtra familia præcedat. ¶ Septitius Clarus, cui hoc opus epistolare dedicat, & hortatu eius susceptum emittit, vir fuit, iudicio Secundi, ab omni fraude remotus, Erutitij Clari auunculus: Præfecto Prætorij Turboni, Adriano volente, successit, deindè tamen illi successorem dedit Imperator: quòd apud Sabinam vxorem iniussu eius familiarius ageret quam reuerentia domus Cæsareæ postulabat: móxque eum loco hostis habuit. *Accuratius)* diligentius, cura maiore, sicut etiam in codice antiquo scriptum fuit. à cura sua facit lectorem attentum. *Collegerem)* in vnum redigerem. Seruauit ordinem: nam prius necesse est colligere: deinde publi-

care. *Non seruato temporis ordine*) non considerauí tempus, quo vnaquæque epistola composita fuerat: quod non tam seruandum iis qui epistolas emittunt, quàm historicis: quibus proprium, quo tempore singula gesta sint, explicare: vnde subiecit, *Neque enim histor ã componebam*) quod credo fecisse Secundum ad exemplum Tyronis (Ciceronis) liberti, qui nullo certo compositionis ordine M. Tullij congessit epistolas. at in historia rerum ordo requiritur, plerunque tamen transmutatur: quod Tranquillus est secutus, per species, nõ per tempora dimensa Cæsarum vitas monumentis tradendo, non sine ratione, & excusatione. *Sed*) collegi. *Vt quaque in manus venerat*) casu & forte. notãdum, In manus venire non solùm significare intẽtionem, verùm etiam recognitionem: sicut dicitur in mentem venire, non recordationis causa tantum, sed recognitionis, cõsiderationisque. *Cõsilij tui*) quo me ad epistolas publicandas incitasti. *Obsequij*) vt tibi morem gererem. Sensus est, restat igitur vt vterque hoc opus comprobet, & placeat lectoribus. *Ita*) si placuerint, incitabor requirere, quæ sunt in obscuro: & deinde quas scripsero in volumen redigam. *Addidero*) composuero. *Non supprimam*) non contineam apud me sed publicem.

C. Plinius Arriano suo S.

QVIA *tardiorem*) Hîc me ferè confundit diuersitas exemplariũ: nam Adriano alia, alia rursus Arrio, plura Arriano scriptam, fidem faciunt, sed Arriano omnino contenderim: Arriano inquam Maturio Altinati equiti, cuius familiaritate & iudicio in literis Secundus vtebatur, eodem lib. iij. mentionem ad Maximum faciente. Fuit & Arrianus philosophus ex Nicomedia Romæ clarus, Adriano & M. Antonino imperãtib: nouus Xenophon cognomẽto, (Epicteti discipulus, qui auctore Luciano vitã Tillibori latronis scripsit.) Et Arriani iuriscõs. mentio fit ab Vlpiano: vt alios aliis temporibus Arrianos vigentes omittam. nam & Iabolenus de iure fisci, scribit, Arrianum Seuerum præfectum ærarij, cum eius qui tacite rogatus fuerat non capienti fidei commissum reddere, bona publicata erãt: pronuntiasse nihilominus ius deferendi ex constitutione diui Traiani habere eum, cui fidei commissum erat relictum. Potest etiam videri scripta Arrio Antonino, ad quem alibi. Antonini inquam pij auo materno, qui Neruã miseratus, quòd imperare cœpisset, homo sanctus & bis cõsul semel cum Mario Celso, auctores habeo Spartianum & Tacitum Mittit libros suos pro Accia Variola emendandos: rogátque vt intendat limam & iudicium, consilio eius in editione vsurus. *Aduentum*) in vrbẽ. *Librum*) actionẽ pro Accia Variola: quam testatur scripsisse ad imitationem Demosthenis pro Ctesiphonte. *Prioribus epistolis*) quæ non sunt in hoc volumine, nam alius liber est de quo nono scribit. *Ex consuetudine tua*) diligenter. *Peraquè*) pariter. Cæsar lib. vij. Peræquè è regione castrorum castra ponebat. Videtur tamen superfluũ aut peræque aut eodem stilo: idem enim significãt: (quare placet vt legas, eodem libro, id est, nihil antea scripsi quale eodẽ libro.) Qui pro stilo legunt ζῆλον, non rectè iudicant, & si Græci dicant ζῆλον ac interdum nostri: è quib. Ausonius & Seneca in Pro-

QVIA tardiorem aduentum tuum prospicio, librum, quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo. Hunc rogo ex consuetudine tua & legas & relegas & emendes: eo magis, quòd nihil antè peræque eodémque stilo scripsisse videor. tentaui enim imitari Demosthenem semper tuum, Caluũ nuper meum dumtaxat figuris orationis. Nam vim tantorum verborum pauci, quos æquus amauit,

uerbiis: vbi etiam verbum zelari vsurpauit: nisi forcasse volumus interpretari zelum pro nimia decoris affectatione: & vt obseruatur apud Cyprianum: & à Grammaticis dicitur cacozelia nimia decoris affectatio corrupta sententia. (Quamuis Hammonius zelum esse voluerit imitationem boni: veruntamen etiam de malo dici idem asserit. Possumus insuper respicere sequentia: quod scilicet in nulla alia oratione tot authores sit imitatus, Demosthenem, Caluum, & M.T.) *Stilo)* dicendi genere. Stilus ferrum acutum (& obtusum: illo, vt notarent: hoc, vt expungerent, nam vtrumque stilo fiebat;) quo in pugillaribus scribitur: sæpe tamen pro compositione sumitur. verba sunt ex prima de Oratore, Stilus optimus & præstantissimus dicendi effector & magister. & tardum & diligentem Quintilianus stilum probat. at (Donatus, vt alij) Euanthius, voluit stilum verbis, orationem sensu constare. *Semper tuum)* quo maximè delectaris: quemque tibi proposuisti imprimis imitãdum. *Nuper meum)* quem in hoc libro imitatus sum primum. (Scio in aliquibus exemplaribus circumferri, Caluum nuper meum duntaxat figuris orationis. nam vim tantorum virorum pauci quos æquus assequi possunt: vt sit sensus, in nulla alia oratione imitatum esse Caluum otat rem, quàm in hac: & pauci oratores tibi pares possunt assequi vim tantorum virorum. Sed vt hanc lectionem non admittam, præter alia imprimis efficit, quòd ipse alibi eiusdem mentionem faciens, testatur tantùm se imitari Demosthenem, nulla Calui recordatione habita, de quo in sequentibus plura. & credibile sit, semper optima Plinium imitanda sibi proposuisse, Demosthenem scilicet & M Tullium, quãquam fuerint qui Caluum omnibus oratoribus præferrent. Quare sincerior lectio elicitur ab eo exemplari, in quo sunt illi tres libri Corn. Taciti nup. publicati. nam vim tantorum verborum, pauci, quos æquus amauit, assequi possũt, cum Plin. gaudeat suis epistolis interponere Virgiliana carmina, vt sit sensus, pauci quos æquus amauit Iuppiter, possunt assequi vim verborum Demosthenis.) *Figuris orationis)* dicendi genere. est enim figura conformatio quædam orationis remota à communi, & quæ diuersa sermonis forma consungitur. Figuris igitur sententiarum, quibus Fabio referente plurimum oratio insignitur, à quo lib. xij. hæc pro Demosthene traduntur. Nonne, inquit, cunctos illos teretes oratores, sublimitate, vi, impetu, cultu, compositione, superauit? non insurgit locis? non figuris gaudet? non translationibus nitet? nam penè lex orandi fuit. Tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam neruis intenta sunt. *Vim verborum)* Quæ solet Æschines monstra inuidiosè appellare. Fuit enim egregius verborum fabricator. *Pauci)* summi oratores.

assequi possent. Nec materia ipsa huic (vereor ne improbè dicam) æmulationi repugnauit. Erat enim propè tota in contentione dicendi, quod me longa desidia indormientem excitauit, si modo is sum ego, qui excitari possim: non tamen omnino Marci nostri ληκύθους *fugimus, quoties paululum itinere decedere non intempestiuis amœnitatibus admonebamur, acres enim esse non tristes volebamus. Nec est quòd putes me sub hac exceptione veniã postulare. immò quo magis intendam limam tuam,*

Materia ipsa) nostra causa, argumentum rei. *Improbè)* insolenter, à modestia commendat opus suum. *Nec repugnauit)* nec fuit aliena conuenit. *Huic æmulationi)* Demosthenicæ. Aduerte, æmulatorem poni pro eo qui de pari loco contendit: secus imitatorem. Hic idem alibi, Non vt æmularer, sed tamen imitarer & sequerer tantum. Aliquando cum inuidia ponitur, vt apud Apuleium in tertio Floridorum. Marcellus sic distinguit, Æmulus, inquit, similitudinem vitæ vel instituti repræsentat. Item æmulatio ab imitatione hoc distat, quòd imitatio simplex est & li-

Digitized by Google

uorem atque inuidiam non admittit; æmulatio habet quoddam imitandi studiũ, sed cum malitiæ operatione. M. Tullius pro sectatore indifferenter vsurpat. Æmulo, dicens, atque imitatore studiorũ meorum ac laborum. *In contentione dicendi*) concertatione, animi intensione, quæ maxime consistit in confirmatione & confutatione: cum sit oratio ad confirmandum & confutandum accommodata. Eam Cicero in continuationem & distributionem diuisit: neque hic locum habet exornatio eiusdem appellationis, quæ fit ex contrariis verbis. *Longa desidia*) desuetudini a forensibus causis. *Excitauit*) plurimum valet si Fabio credimus acumen in altercatione, quod sine dubio à natura veniens arte adiuuatur & exercitatione. *Si modo*) Correctio. *Marcinostri*) Ciceronem sign. Quem nostrum, id est Latinum appellat, respectu græci Demosthenis (quem, interrogatus quomodo tantum in dicendo profecisset, respondisse ferunt, Quia plus olei quàm vini consumpsisset) ληκύθους lepores, suauitatẽ, lucubrationes. [Cic. ad Atticum. Et facerem diutius, nisi me lucerna desereret, id est, lucubratio.] Sic lucernam vsurpat Martialis. [idem Cic. ad eundem. Quid multa? totum hunc locum, quem in aristocratia ego var è meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo fingere de flamma, de ferro, nosti illas ληκύθους, valdè grauiter prætexuit. id est pigmenta, exornationes, quòd palæstritæ oleo peruncti lucentes & nitidi fiebant.] Est enim lecythus vas olearium: & plerumque ex alabastro vnguentum continens. dictum quasi λύχειον, id est, receptaculum: quòd capacissimũ sit, ἀπὸ τοῦ χύτου à vase λήκυθος, aut quod planum habet fundum vel labrusculum, aut quod oleum celat. Lecythos quidam metaphoricè accipiunt pro gymnasio, authore Polluce, vt sit sensus, Plin. non declinasse à Cic schola: ideóque in numero plurium dixisse Lecythos, quoniam M. T. cyclicam noscebat pædiam, authores habeo Suidam, Hammonium, Athenæum: & Sophocles Euphoniæ causa Lecythisinum dixit Pos. semus etiam interpretari pro commiseratione. nam Aristoph. vsurpat in Pluto) ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ, οὔ τι γ' οὐκ ἐλήλυθ) oleũ non est in lecytho, i, non mouemur misericordia. *Non fugimus*) imitati sumus. *Itinere*) à proposita causa. *Decedere*) vti digressionibus. sæpe vtile est digredi ab eo quod proposueris, permouendorum animorum causa. itaq; vel narratione exposita sæpe datur ad commouendos animos digrediendi locus, vel argumentis confirmatis, vel contrariis refutatis, vel vtroque, vel omnibus, si habet causa dignitatem atque copiam, sed maximè cum concitamus animos: nam ibi plurimum potest, eaque laus vna oratoris est, & propria secundum Crassum apud Ciceronem de oratore: modo nõ sit longior, in qua, cũ fuerit delectatio, debet etiam reditus ad rẽ aptus & concinnus esse. *Nõ intempestiuis amœnitatibus*) opportune ad demulcendas iudicum aures. Quintil. Orator. erit egressionibus amœnus, in quibus M. Tullius excelluit; laudes suas, vel aduersarij vitia, notans. *Acres*) acuti ingenio & mente, seueri disputando, quod nisi librum digressionibus exhilarasset, tristis & seuera fuisset oratio. *Nec est*) pro non opus est, peculiare Secundo dicendi genus, quod interdum deprehendes apud Martialem, quale illud, Non est quod timeas Candide. *Exceptione*) quod acres esse volebamus. (An quia materia constabat in contentione dicendi.) *Veniam*) errorum, si quos in digrediendo cognoueris. *In eandem limam tuam*) acuam & excitem tuum iudicium, ac emendationem in hunc librum. *Lima*) translatio pro censura, & emendatione. sicut etiam solent fabri superflua abradere. vnde Martialis iudicium & correctionem eiusdem Plinij ac Seueri cõmendans lib. v. scripsit, Quem censoria cum meo Seuero docti lima momorderit Secundi: & limatum vario togæ vsu. idem retulit Auctum (vt in hoc quoque Martiali opem feramus) quod optime calleret omnia quæ Togato viro conuenirent. Sane verbum frequens apud vtrosque. (& ante eos M. Tullius dixerat, Veritas ipsa limatur in disputatione.)

Contubernales) meos amicos, familiares propriè *confitebor & ipsum me & contubernales ab e-* tamen de his qui militiæ sub vno tentorio vitam degunt, & contubernium pro decem millitibus vnamilitantibus.

litantibus & conuenientibus: nam tabernæ appellatio declarat omne vtile ad habitandum ædificium, non ex eo quòd tabulis claudatur: inde tabernacula & contubernales. hæc Iurisconsultus de verborum significatione. Festus tamen Pompeius contubernales à tabernis, quæ fiebant ex tabulis, dictos opinatur. Hic simpliciter pro conuictoribus & domesticis è quibus erat Tranquillus, Voconius Romanus, & liberti non illiterati [illegible]untur. sic libro primo Columella, Villico mulierem contubernalem ex Celsi sententia assignauit.

Errori nostro] sententiæ contubernalium. vbique modestiam suam prætendit: innuens posse iudicio decipi se & suos. *Album calculum adieceris*] approbaueris, assenseris, dignum editione iudicaueris. Sidonius in epistolis. Ego tamen huiusmodi consilio album calculum minime apponam. id est non comprobabo. mos erat per album calculum suffragari. Agathias li. iij. epigrammatũ, λευκὴν ψῆφον ἐδεξάμεθα, album calculum suscepimus, dum ostendit Theodori & vxoris innocentiam comprobatam, & absolutos à crimine per nigrum autem condemnare.

ditione non abhorrere: si modò tu fortasse errori nostro album calculum adieceris. Est enim planè aliquid edendum, atque vtinam hoc potissimum, quod paratum est, (audis desidiæ votum) edendum autem ex pluribus causis: maximè quòd libelli quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamuis iam gratiam nouitatis exuerint. Nisi tamen auribus nostris bibliopolæ blandiuntur. Sed sanè blandiuntur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale.

Ouidius, Calculus immitem demittitur ater in vrnam. & Apuleius decimo, Manum venali opponit officio, ne calculus ater intrudatur. *Edendum*] publicandum. Vlpian. Edere est, vel dictare, vel tradere libellis, vel codicem proferre. *Hoc potissimum*] hoc quod sum emissurus opus, sit optimum. *Vt editionem mereatur*] ne, si editione indignum fuerit, aliud de integro mihi sit elaborandum: hoc enim desidiosi hominis votum. *Desidiæ votum*] hominis ignaui desiderium, optantis sua scripta esse præstantissima. *Libelli quos emisimus*] intelligerem libellos de vltione Heluidij, quos temporibus Neruæ scripsisse se, ac mox emisisse testatur alibi. *In manibus esse*] laudari, probari, placere. *Gratiam nouitatis exuerint*] si iam pridem sint publicati, neq; legantur tanquam noui, placent enim qualiacunq; sint, noua scripta. *Blandiuntur auribus*] adulantur, falsa referunt. *Studia nostra commendent*] & per hoc incitent me ad priora publicanda.

C. PLINIVS CANINIO RVFO SVO S.

QVID agit Comum] Caninium Rufum municipẽ suũ hortatur, vt se monumẽtis literarũ à mortalitate vindicet, omissa rerum vulgarium cura. Fuit enim studiosus carminum, præsertim quibus bellum Dacicum Traiani scribere orsus est.

QVID agit Comum, tuæ, meæq; deliciæ: quid suburbanũ amœnissimum: quid illa porticus verna sẽper: quid πλατανὼν opacissimus: quid Euripus viridis, & gemmeus: quid subiectus, & seruiens lacus: quid illa mollis, & tamen solida ge-

¶ *Comum*] patria nostra. olim mediocre oppidum: cæterum Pompeius Strabo, Pompeij Magni pater colono ab incumbentibus Rhetis vastato resti-

tuit: cui Cn. Scipio tria millia hominum insuper adiecit. Post modum Iulius Cæsar quinq; inquilinorum millia ad habitandum deduxit, è quibus quingenti illustres fuere Græci. Hos etiam ciuitate donatos in habitatorũ numero descripsit: haud tamen ibidem domicilium habuere, sed oppido nomen relinquentes, Nouum Comum appellantes, Nouocomenses oppidanos vocauere. Nobilitatur Comum, Plinio referente, aqua ad temperaturam ferri. Interpres Appiani deceptus est, vbi tradit Cæsarem Nouum Comum condidisse, cùm Græcè scribatur κατῴκισε, id est coloniam deduxisse. *Tua meaque delitia*] vtrique nostrum magna oblectamenta præstans. *Quid*] repete agit. *Suburbanum*) rus iuxta vrbem Comum. *Verna*] aprica æstate & hyeme, vbi sit perpetuum ver. *Platanus opacissima*) legitur etiam Platanon opacissimus. nam Platanon locus est Platanis consitus, cuius accusatiuum Platanona Martialis protulit lib. iij. & Sidonius octauo. Est autem forma Græca. Sicut daphnon lauretum à Latinis dictum. Platanus arbor est vmbræ gratia tantum expetita. & adeo postea honoris increuit, vt mero infuso enutriretur: nam præter Plinij testimonium accedit Martialis authoritas de Platano Cordubensi talia scribentis, Creuit & effuso lætior vmbra mero. Commendatio arboris non alia maior, quàm solem æstate arcere, hyeme admittere. vnde tradit Cicero in suo Oratore disputasse commode Scæuolam cum Crasso & reliquis in Platanone; quem sanè Tacitus lib. xj. suarum historiarum signauit, dum inquit, Ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. *Euripus*) vt diei æstum redderent leniorem, aquam deriuabant per varias semitas fluentem: riui autem huiusmodi obliqui & reciproci, qui fluunt & refluunt, Euripi appellantur: de quorum instabilitate extant apud Suidam Græca prouerbia, quale illud ἄνθρωπος εὔριπος, homo euripus, aduersus homines facile se mutantes, & instabiles: & illa ad idem τύχη εὔριπος καὶ διάνοια εὔριπος Fortuna euripus, & Sententia euripus. Esse aquarum ductus euripos satis constat Senecæ testimonio lib. xiv. epistolarum referentis, Qui euripus subito aquarum impetu implet aut siccat. Lampridius in Heliogabalo, Fertur in euripis vino plenis nauales circenses exhibuisse. Plinius, Cæsar dictator in elephantorum munere euripis arenam circumdedit: ne, vt prius, cum populi vexatione eruptionem tentarent. abhorret enim aquam id genus belluæ. ex quibus apparet non satis veram illorum sententiam, qui riuulos per prata defluentes, si paulo murmuratiores essent, euripos: alios maiusculos, nilos appellarunt: nam M. Tullius lib. I. de Legibus indifferenter posuit, Ductus inquit aquarum, quos isti nilos euriposque vocant, quis cum viderit, non irriserit? Sed magis ridicula illorum opinio, qui euripum vitem malleolis circunquaque ductis in formam lacus esse crediderunt. Neque assentior dissentientibus euripos manu factos per fossas & cuniculos, dictos à similitudine Chalcidici freti septies in die reciprocantis, authoribus Iustino & Suida: à quo Euripus fretum, locus aquosus inter duas terras Bœotiæ & Atticæ interpretatur. Liuius tamen, non septies die, sicut fama fert, temporibus statutis reciprocat euripus: sed temere in modum venti nunc huc nunc illuc verso mari, velut monte præcipiti, deuolutus torrens rapitur: & Pausanias lib. 2. testatur Euripum circunfluere in circuitu regionis Platanistæ: quæ quia multis platanis consita, inde traxit appellationem. & lib. 6. Mitylenam, inquit, dupliciter euripi diuidunt. Appellati euripi ἀπὸ τοῦ ῥιπίζειν, à latitudine per contrarium, quòd non sint lati sed angusti: sic scriptum reperies apud magnum etymologicum. *Viridis*) refertur ad herbas, quas alluit. *Gemmeus*) ad splendorem aquæ, & calculorum. *Subiectus*) demissus: nam villa iuxta lacum surgebat. *Seruiens*) vsibus tuis. *Lacus*) Larius. *Gestatio*) locus quo gestabantur sanitatis vel voluptatis gratia. Idem ad Gallum, Gestatio buxo, aut rore marino, vbi deficit buxus ambitur: de qua locutus satyra septima, Iuuenalis, Balnea sexcentis, & pluris porticus, in qua Gestetur dominus quoties pluit. Et quarta, Quid refert igitur quantis iumenta fatiget Porticibus? quanta nemorum vectetur in vmbra? Et Paulus gestationem confici ex arboribus asserit, sed pro ipsa succollatione interdum vsurpatur.

patur: nam Celsus inquit, Lenis in navi, in lacu gestatio est: vehementior in alto, vel lectica, aut scamno: acrior vehiculo. *Mollis & tamen solida*) vt lectica sensim lata. (delicata scilicet, & tamen virilis.)

statio: quid balineum illud, quod plurimus sol implet & circumit: quid triclinia illa popularia: quid illa paucorũ: quid cubicula diurna nocturnaq́? possidẽtne te, & per vices partiũtur? An vt solebas intentione rei familiaris obeundæ, crebris excursionibus auocaris: si te possident, felix beatúsq́ es: sin min⁹, vnus ex multis. Quin tu (tẽpus est n.) humiles & sordidas curas aliis mãdas: & ipse te in alto isto pinguique secessu studiis adseris. Hoc sit negociũ tuũ, hoc ociũ, hic labor, hæc quies, in his vigilia, in his ẽt

Balneum) legitur in multis codicibus balineum, sicut apud alios: quod non abhorret à ratione, cùm græci βαλανεῖον vocent: de cuius verbi deriuatione, Suidam & magnum etymologicum lege. enimuero in monumentis antiquorum balineum potius quàm balneum annotauimus: poëtæ tamen balnea & non balinea vsurparunt. Balneas verò P. Victor, (si tamen ille libellus qui circumfertur de regionibus Vrbis, ipsius est:) sæpius interdum Plinius historicus, & Iurisconsulti. Varro tradit balneas, publicas significare: ac neutro, priuata. *Plurimus sol implet ac circuit*) inquod Seneca sic in epistolis inuehitur. At nunc blactaria vocãt balnea, si qua non ita apta sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauentur simul & colorentur, nisi ex solio agros ac maria prospiciant. (*Triclinia*) triclinium neminem adeo ineruditum puto qui nesciat locum esse conuiuij. dictum authore Seruio à tribus lectis stratis, quod etiam vocabuli interpretatio ostendit, & Varro in re rustica, Triclinium sterni cœnandi causa dixit: sicut Apuleius comessatoribus inquietum. id Porphyrius Latinè cœnaculum sentit. Lectos eius pares & altitudine, & materia, & figura Varro fieri solitos asseuerat: qui triclinaria æstiua ad frigus orientis, hyberna ad solem occidentem construi præcipit: à quo non dissentit Vitruuius, nisi in quantum ad septẽtrionem: præterea verna, & autumnalia, ad orientem vergi mandat: rationésque insuper explicat talis positus, & tricliniorum, quæ conclauia siue cœnatoria dici possunt: quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo: sicut altitudo dimidio latitudinis, & longitudinis fieri debebit. *Popularia*) multorum & communia multis. vnde quidam Græcorum popularia appellarunt populi congregationem: interdum populare, populo gratum, sicut apud eundem ac plerosq; sæpius: popularis etiam eiusdem populi vir, & conditionis: aliquando amicus: & popularitas in omnis rei cõsortium sumitur, quæ secundum Plutarchum in opere Politicorum ratione orationéq; populo persuadet. (Tranquill. pro fauore & aura populi, Popularitate, inquit, efferebatur. Sic Statius, Et gratum popularitate magnum. Posthæc in quibusdam exemplaribus scriptum fuit: quid popinæ, sed, etsi huic scripturæ fidem vetustas afferat tamen non satis conuenire videtur, vt Caninium & occupari popinis, id est tabernis, scribat: nam superiora, & quæ sequuntur, etiam viri summi fecere: hoc nisi perditæ luxuriæ.) *Popina*) tabernæ, inde popinones luxuriosi, qui oblectantur tabernis. *Diurna*) in quibus quiescere solemus interdiu: nam nocturna propriè dicuntur dormitoria. *Partiuntur*) sortiuntur, in secunda tamen lectione patiuntur fuit. [vt modò in vnum te transferas, modò in aliud] *Auocaris*) distraheris, remoueris ab huiusmodi commodis. *Excursionibus*) motibus, perturbationibus, inquietudinibus: nam illi dicuntur excurrere, qui caussa rei familiaris obeundæ; vt negociatores, modò huc modò illuc ad conficienda negocia currunt. *Obeunda*) curandæ, componendæ. *Si possident*) si occuparis a

tot voluptatibus, & isto pinguissimo ocio. *Felix beatusque es*) Felix, qui recipit à fortuna felicitatem: aliquando tamen, vt apud Virgilium ponitur pro eo, qui dat. Beatum verò esse scribit Seneca, quem nulla res minorem facit, & summam tenet: ne vlli quidē nisi sibi innixus est: nam ille beatus videtur, cui & bona suppetunt, & quemadmodum carere vitiis debeat, callet. Felicem minus esse, quàm beatum Apuleius indicat. Felix, inquit, & certius beatus. Sic Valerius.) Vnde seruauit ordinem. Secundus quem libro tertio mutauit, postponens minus, beatum & felicem Silum dicens. [Plato felicitatem quinquepartitam definit, & beare Vlpianus interpretatur prodesse. Inde bona, quòd prosint. *Sin minus*) si non te possident *Vnus ex multis*) plebeius es, & vulgaris. [Cic. 2. de finib.] Hic dicendi mos apud græcos vsitatissimus: nam cum volunt ostendere aliquem nulla virtute eminere, inquiunt, εἷς ἐκ τῶν πολλῶν ἐστι hic est ex multis [*Vel vnus ex multis*) id est infelix.] *Tempus est enim*) Iam peruenisti ad ætatem studiis aptam. *Humiles curas*) administrationem rei familiaris conuenientem vulgaribus: neminem enim excelsi ingenij virum humilia delectant & sordida: magnarum rerum spiritus ad se vocat, & extollit, & præter dicta Senecæ Mamertinus pro consulatu, Non potest quicquam obiectum & humile cogitare, qui scit de se semper esse loquendum. *Sordidas*) deformes, auaras. *Aliis*) dispensatoribus tuis, siue hominibus auaris, & præsentia tantum cogitantibus. [*Pingui*] vbere, ocioso, quieto.] *Asseris*] liberas, vendicas, quod etiam in aliquibus exemplaribus offendi. *Negocium*) in hoc insuda. *Hoc ocium*) hoc oblectare. nam intentione studij summa, corpus & animum fatigamus, remissa, fouemus. est autem contrarium, exornatio [in verbis.]

somnus reponatur. Effinge aliquid & excude, quod sit perpetuò tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te alium atq; alium dominum sortientur. Hoc nunquā tuum desinet esse, si semel cœperit. Scio quem animum, quod horter ingenium. Tu modo enitere, vt tibi ipse sis tanti, quanti videberis aliis, si tibi fueris. Vale.

Somnus reponatur) Studendo somnum expectes. *Effinge & excude*) illud ad inuentionem & compositionem, hoc ad emendationem refertur: (tracta similitudine à statuariis, qui formis statuas effingunt, & lima poliunt. *Perpetuo tuum*) semper circumferatur sub tuo nomine. Fere similibus eundem hortatur. li. iij. Nos certe studiis proferamus, & quatenus nobis denegetur diu viuere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur. *Reliqua rerum tuarum*) bona fortunæ. *Hoc*) opus literarum. *Semel cœperit*) merito laudatum fuerit. Vnde apud Athenæum legimus, Hæc habeo quæcunque didici & studui, adhæc quæ proba sensi: reliqua quauis cum voluptate omnia præteriere. *Scio quem animum*) noui te stimulis non egere: [cum sis ingenio sublimi.] *Vt tibi ipse sis tanti*) vt aliquod opus edas, quod à te probetur: nā si id laudabile credideris, cæteri tuam sentētiam sequentur: tanti facit iudicium Caninij. (*Si tibi fueris*) si iudicio tuo virum doctum te putaueris.)

C. PLIN. POMPEIÆ CELERINÆ SOCRVI S.

QVANTVM copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in Carsulano, in Perusino tuo, in Narniensi verò etiam balineum, ex epistolis meis (nam iam tuis

QVANTVM copiarum) Laudata prius rerum copia in villis Pompeiæ Celerinæ socrus suæ, & seruorum diligentia, inuitat illam ad sua prædia. ¶ *In Ocriculano*) prædio. Ocriculani populi, si Plinio credimus, in Gallia togata: Ocriculam Strabo refert ad viam Flaminiam Ariminum versus: & Dionysius

Dionysius inquit, Ocricula ciuitas Tyrrhenorum: cuius gentile Ocriculanus tradente Stephano. *Narniensi*) prædio tuo: est autem Narnia Ocriculo vicina ciuitas Samnitum, per quam Nar amnis labitur. vnde etiam Narnia dicta cum antea Nequinium vocaretur, colonia à Tito Flaminio aduersus Vmbros eò missa. autores sunt Liuius, Strabo, Plinius, & Stephanus, vt omittam Martialem lib. VII. & Claudianum in laudibus Honorij asserentes. Narniam in edito conditam, & in Narniensi agro siccitate lutum fieri: imbre autem puluerem, libr. XXXI. prodidit Plin. quod admirandis suis inseruit M. Cic. *Carsulano*) Carsulani, quos Strabo Casulos nominat, populi sunt, & ipsi parum à Narnia distantes. At Columella lib. IV. Carseolanum scribit: & ita in quibusdam Secundi codicibus legere memini. Nam & Ouidius Fast. IV. Carseolos oppidum fuisse testatur qua via ab vrbe in Pelignos itur. agrosque inibi frumento fertiles, olìueto steriles. Carseolanæ quoque vulpis fabellam recitat [sed cum Carseolani sint iuxta Marsos, illi vero in Vmbria prope Nursiam, Carsulani legerim. *Perusino*) tuo fundo. Perusia iuxta Clusium ciuitas, illustrata Augusti obsidione aduersus L. Antonium, M. Antonij fratrem.

opus non est) *vna illa breuis & vetus sufficit. Non, me hercule, tam mea sunt, quæ mea sunt, quàm quæ tua: hoc tamen differunt, quòd solicitius & intentius tui me, quàm mei excipiunt. Idem fortasse eueniet tibi, si quando in nostro diuerteris: quod velim facias, primum vt perinde, vt mei expergiscantur aliquando, qui me secure, ac prope negligenter expectant. Nam mitium dominorum apud seruos ipsa consuetudine metus exolescit: nouitatibus excitantur, probarique dominis per alios magis, quàm per ipsos laborant.* Vale.

Sufficit) subaudi probare. *Tuis*) epistolis ad probandum hoc. *Non me hercule*) hæc verba vsque, *hoc tamen differunt*, fuerũt in principio illius breuis & veteris epistolæ Secundi: quorum sensus, amo magis tua, quã mea: [vel, magis familiariter vtor rebus tuis, quàm meis] est autem traductio: quę facit, vt cum idem verbum sæpius ponatur, non modo non offendat animum auditoris, sed etiam orationem concinniorem reddat. *Tui*) serui domestici. *Excipiunt*) diuertentem hospitãtur. *Idem*) quod serui mei diligentius te suscipiant, quàm tui. *Nostra*) prędia *Ac nos tuis rebus*) scilicet perfruimur, id est domesticis [& vsus est verbo perfruaris, quod plus est quàm fruaris, quia accuratius excipieris. *Mei*) serui. *Mitium*) nam si essent crudeles magis glisceret. in secunda lectione vitium fuit. [*Exolescit*) paulatim recedit. *Nouitatibus*) cum nouus hospes accedit. *Per alios*) amicos domini quibus student gratificari, vt per eos studiũ suum apud dominos commendetur. *Quam per ipsos*) quàm per dominos solertes ipsis se monstrando. vel legas, Quam per seipsos scilicet seruos: vt sit sensus, cupiunt magis apud dominos ab aliis laudari: quam ipsos facere laudanda à dominis.

C. PLINIVS VOCONIO ROMANO SVO S.

VIDISTINE quenquam Marco Regulo timidiorem, humiliorémque post Domitiani mortem: sub quo non minora flagitia commiserat, quàm sub Nerone, sed

VIDISTINE) Mores subdolos & malos M. Reguli causidici Voconio per epistolam ostendit. is enim post malos principes, quorum temporibus vsus fuerat, cœpit timere ne Secundum, quem in causis agendis læserat, ita vin-

haberet: quare ambibat illius amicos, vt se reconciliarent. Erat enim cum timebat, omnium timidissimus: cum audebat, audacissimus. ¶ Voconius autem Romanus equestri familia ex citeriore Hispania, Flamen Dialis, & Secundo contubernalis, ac orationum castigator fuit: mira in sermone ipsóque vultu suauitate, adhæc fidelis, & iucundus, causidicus eruditus, cuius epistolas musæ dictare videbantur, sub Adriano interiit: & tumulo eius, cum velut amicum, & poetam imperator veneraretur, ita scripsit secundum Apuleium: Lasciuus versu, mente pudicus erat. Fuit & Voconius Saxa, ad quem duos fratres rescripsisse testatur Vlpianus. Continet hęc epistola duas exornationes, notationem, & sermocinationem. *M. Regulo*) qui captator testamentorum, ex paupere & tenui, ad maximas opes per flagitia processerat: huius loquentiam, & temeritatem sæpe mordet Secundus: nam interdum in hac epistolarum scena occurret: quem Martialis more suo blandiendo, tanquam summum causidicum carminibus inseruit. *Domitiani mortem*) de qua alibi commodius dicetur: fuit autem Regulus Domitiano acceptus, quia malus. *Non minora flagitia*) maxima scelera. Flagitium more militari dicitur res flagitatione hoc est increpatione digna. nam flagitatio ad strepitum refertur, vnde flammam & flagellum & flagitare [id est, personare intelligimus, author Donatus. [*Quàm sub Nerone*) M. Aquilium Regulum subuersa Crassorum & Orphiti domus in summum odium extulerat. sponte ex Senatusconsulto accusationem subiisse iuuenis admodum, non depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. quinimmo ei Curtius Montanus imperante Vespasiano obiecit: post cædem Galbæ datam interfectori Pisonis Crassi fratris pecuniam à Regulo, & appetitum Pisonis caput morsu, Neronem cæde nobili imbutum ipsum ex funere reip. raptis consularibus spoliis septuagies sex tertio signatum & sacerdotio fulgentem innoxios pueros, illustres senes, conspicuas fœminas eadem ruina prostrauisse. cum segnitiem Neronis incusaret, quòd per singulas domos séque & delatores fatigaret. Posse vniuersum Senatum vna voce subuerti. hæc Tac.]

tectiora: Cœpit vereri ne sibi irascerer: nec fallebatur, irascebar. Rustici Aruleni periculum fouerat, exultauerat morte, adeo vt librum recitaret publicarétque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam stoicorum simiam appellat. Adiicit Vitelliana cicatrice stigmosum. Agnoscis eloquentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem tam intemperanter quidem, vt dixerit ei Metius Carus, Quid tibi cum meis mortuis? Nunquid ego aut

Tectiora) secundum imperatorum ingenium: sub Nerone in propatulo peccabat, sub Domitiano, malitiam dissimulabat. *Rustici Aruleni periculum fouerat*) adiuuit Rustici accusationem Regulus sub Domitiano, quòd philosopharetur, & Thraseam laudasset, vtrumque sanctum dixisset: neque in ipsum modo authorem, sed in libros quoque eius sæuitum est, delegato triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in foro vrerentur. hæc sumpta ex Dione Græco & Tacito, apud quem insuper scribitur, Arulenum sub Nerone Tribunum pl. cupidine laudis flagrantem, obtulisse se intercessurum senatusconsulto quod fieret contra Thraseam, nisi eius ingentes spiritus Thrasea cohibuisset, ne vana & reo non profutura intercessori exitiosa inciperet. Hunc iam interfectum ad se cum ense accedentem vidit per quietem Domitianus paulo antequam trucidaretur referente Dione. *Stoicorum simiam*) falsum imitatorem Stoicæ sectæ. [Sic Titianus appellatus est simia temporis sui, quòd omnia imitaretur: cum simia sit animal imitatiuum.] *Vitelliana cicatrice stigmosum*) Notatum cicatrice ex vulnere, quod tumultu Vitelliano acceperat. Victor namque Vitellius (vt scribit Tacitus) legatos pro concordia & pace suadenda ad duces Vespasiani misit, sed varia legatorum sors fuit; nam qui Petilio Cereali occurre-

runt,

Digitized by Google

runt, extremum discrimen adiere, vulnerato prætore Aruleno Rustico; auxit inuidiam super legati, prætorisque nomen, propria dignatio viri. [Sunt qui referant Vitellianam cicatricem ad mores, quòd cum Vitellio conspirasset. M. Tullius de officiis, non stigmosum: sed stigmatiam, notis hominem compunctum dixit.] *Eloquentiam)* ironice. nam erat vir malus dicendi imperitus. *Herennium Senecionem)* hic in Bætica natus & ibi Quæstor, accusante Metio Caro, interficitur à Domitiano: quòd nullum magistratum post Quæsturam longo tempore medio petiisset, quòd Heluidij Prisci vitam composuisset, acceptis à Fannia vxore commentariis. Nos, inquit Tacitus, innocenti sanguine Senecio perfudit. *Metius Carus)* cui videbatur Regulus exprobrare necem Senecionis, quem reum impietatis se fecisse testatur libro septimo Secundus, & summum delatorem sub Domitiano fuisse constat, Iuuenalis & Martialis testimonio. *Quid tibi cum meis mortuis?)* Fuit mos antiquis secundum Aristophanem grammaticum non accusare defunctos. hos etiam nos monet Homerus libro septimo Iliados, dicens, nullum esse odium cum hominibus vita functis. vnde prouerbium, οὐκ ὅσιον φθιμένοισι λοιδορεῖν, impium defunctis conuiciari: super quo, libro octauo à Secundo allegato, plura explicabimus. *Meus* autem dixit, vt qui delatione sua oppresserat Senecionem.

Crasso aut Camerino molestus sum? quos ille sub Nerone accusauerat. Hæc me Regulus dolenter tulisse credebat: ideóque etiam cum recitaret librum, non adhibuerat. Præterea reminiscebatur quam capitaliter ipsum me apud centumuiros lacessisset. Aderam Arrionillæ Timonis vxori, rogatu Aruleni Rustici: Regulus contrà: nitebamur nos in parte caussæ sententia Vectij Modesti optimi viri: is tunc in exilio erat à Domitiano relegatus. Ecce ibi Regulus. Quæro, inquit, Secunde, quid de Modesto sentias. Vides quod periculum, si respondissem benè: quod flagitium, si malè. Non possum dicere aliud tunc mihi quàm deos adfuisse. Respondebo inquam quid sentiam, si de hoc centumuiri iudicaturi sunt. Rursus ille, Quæro quid de Modesto sentias. Iterum ego, Solebant testes in reos, non in damnatos interrogari. Tertiò ille, Non iam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias, quæro. Quæris inquã quid sentiã? at ego

Crasso) Pisonis fratre, Regulo accusante, interfecto [à Nerone.] *Camerino)* Scribonio Camerino, vtriusque fit mentio apud Tacitum. *Ille)* Regulus. *Hæc)* scripta in Rusticum. *Non adhibuerat)* non inuitauerat me. *Capitaliter)* cum periculo vitæ. *Centumuiros)* apud quos Secundus plurimum excelluit. solet enim arenam suam appellare. in causis centumuiralibus, vsucapionum, gentilitatũ, agnationum, alluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum, ruptorum, aut ratorum, cæterarumque rerum innumerabilium causæ versabantur. Ante Secundum, & Tacitum, centumuirales causæ adeò splendore aliorum iudiciorum obruebantur, vt neque Ciceronis neque Cæsaris, non denique vllius magni oratoris liber apud centumuiros dictus legatur, exceptis orationibus Asinij pro heredibus Liburniæ. *Centumuiri* quando primum institutæ, & iudicum numerum, alio loco opportunius. *Arrionillæ Timonis)* neque vxoris Arrionillæ mentio, neque Timonis mariti apud vllum scriptorum, qui fuerint illa tempestate, mihi occurrit: prius enim fuerat Timon cognomento μισάνθρωπος, & alius Timon Phliasius philosophiam professus. *Rogatu)* precibus. *Rustici)* Aruleni antequam damnaretur. *Regulus contra)* nitebatur

aduersum me, & contrarias partes tuebatur. *Nitebamur*) argumenta iaciebamus. *In parte causæ*) in ea parte controuersiæ super qua iam lata fuerat sententia de Modesto. *Vectij Modesti*) Modestum præfectum Ægypti tradit Suidas: & Martialis Modesti acumen circa difficilia poëtarum commendat: Vectij declamatoris meminit Iuuenalis, & Iulium Modestum recenset Gellius. *Ibi*) in hoc loco defensionis, cùm insisterem sententiæ Modesti. [Melius tamen vt more Plautino legatur ecce tibi: quo dicendi genere Cicero etiam lib. iij. Officiorum vtitur: & in epistolis ad Atticum.] *Quod periculum*) imminebat mihi. vnde libro quarto conqueritur periclitatum fuisse sua eloquentia. *Si respondissem bene*) si dixissem me bene sentire de Modesto exule, verùm male respondissem, magnam infamiã mihi inussissem: vt qui damnatem, cuius sententiam comprobarem. *Tum*) dum respondeo. *Quid sentiam*) de Modesto. *Ille*) Regulus. *Solebant*) apud iustos iudices: vt tacite ostenderet temporibus Domitiani solere testes etiam in damnatos iniustè produci. *In reos*) aduersus eos, qui in iudicium citantur: Verum Modestus non reus amplius est, sed damnatus: ergo frustra super hoc me interrogas. M. Tullius de oratore, Reos, inquit, appello non eos modò qui arguuntur, sed omnes quorum de re disceptatur. Iustinianus, Reus est, qui facere aliquid conatur: actor qui desiderat, ne quid fiat: quę diffinitio sane apud oratores non seruatur. [*Ego*) dixi. *Interrogare*) quid senseram.] *Pronunciatum*) iudicatum. nam pronunciare ij dicuntur, qui habent ius cognoscendi. Vlpianus de rerum significationibus, pronunciatum & statutum idem dici potest. Promiscue enim & pronunciasse, & statuisse solemus dicere eos, qui ius habent dicendi, vel cognoscendi. Alias M Tullius pronunciatum vocat axioma. Interdum pronunciare absolute pro dicere: inde pronunciatio oratori conueniens. *Conticuit*) Regulus obmutuit. *Laus*) iudicum & auditorum. *Famam*) bonam. *Vtili*) si respondissem me male sentire de Modesto. *Inhonesto*) turpi, si de viro bono male locutus fuissem. *Laqueis*) *Nũc*) sub Traiano.

ne interrogare quidem fas puto de quo pronunciatum est. Conticuit. me laus, & gratulatio secuta est, quod nec famam meam aliquo responso vtili fortasse, inhonesto tamen læseram, nec me laqueis tam insidiosæ interrogationis inuolueram. Nunc ergò conscientia exterritus apprehendit Cæcilium Celerem, mox Fabium Iustum rogat, vt me sibi reconcilient: nec contentus peruenit ad Spurinam. Huic suppliciter (vt est, cum timet abiectissimus) Rogo, inquit, manè videas Plinium domi, sed planè mane. (neque enim diutius ferre solicitudinem possum) & quoquo modo efficias ne mihi irascatur. Euigilaueram. Nuncius Spurinæ: Venio ad te: Immò ego ad te. Coimus in porti-

Conscientia) exterritus Regulus: nam mali quodam latenti cruciatu semper flagellantur, vnde Satyricum illud, Cur tamen hos tu Euasisse putas, quos diri conscia facti Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit, Occultum quatiente animo tortore flagellum? *Cæcilium Celerem*) gentilem Secundo: ambiguum an is sit, quem Martialis libro septimo fuisse testatur in Hispania cum imperio: & integre prouinciam administrasse. *Iustum Fabium*) cui Tacitus opus de causis corruptæ eloquentiæ inscripsit, & Secundus interdum literas mittit. Iusti scriptoris meminit Eusebius in rebus Neruæ. *Apprehendit*) detinet prætereuntem. *Nec contentus*) rogasse illos. *Spurinam*) Vestricius Spurina vir rebus gestis præclarus, vt opportuniori loco dicemus, & eius vitam per epistolam paucis absoluit Secundus libro tertio: vixit ad multum ætatis cum vxore Coccia, sed filium Coccium admodum iuuenem amisit, in cuius laudem,

Secundu

Secundus quædam composuit : nam Spurina amicissime vtebatur. *Abiectissimus)* vilissimus. *Videas)* visites. *Plane)* omnino, [nec vlterius differas.] *Mane)* notat metum Reguli Spurinæ instantis, ne vlterius procrastinaret congressum suum. *Euigilaueram)* surrexeram ad lucubrandum. *Nuncius Spurina ad te venio)* Nuncius internuncius, & pacis interpres, at medius. Immo ego ad te, inquit Secundus, venio, nam dignior erat Vestricius, [vel hoc potius referas ad amicitiam.

cum Liuiæ: cum alter ad alterum tenderemus, exponit Reguli mandata: addit preces suas: vt decebat optimum virum pro dissimillimo. Parce inquiens. Cui ego, Dispicies ipse quid renunciandum Regulo putes. te decipi à me non oportet. Expecto Mauricum (nondum enim ab exilio venerat) ideo nihil alterutram in partem respondere tibi possum, facturus quicquid ille decreuerit. Illum enim esse huius consilij ducem, me comitem decet. Paucos post dies ipse me Regulus conuenit in prætoris officio. Illuc persecutus secretum petit. ait timere se, ne animo meo penitus hæreret, quod in Centumuirali iudicio aliquando dixisset, cùm responderet mihi & Satrio Rufo, Satrius Rufus, cui est cum Cicerone æmulatio: & qui contentus non est eloquentia seculi nostri. Respondi nunc me intelligere malignè dictum, quia ipse confiteretur: cæterum potuisse honorificum existimari. Est enim inquam mihi cum Cicerone

In porticum Liuiæ) porticum Liuiæ in tertia regione vrbis, iuxta castra Misenatium non procul à Suburra, & via sacra, vbi domus C. Cæsaris erat, construxit Augustus tradente Dione, demolita Ouidij Pollionis liberti crudelissimi simul, & ditissimi domo sibi testamento relicta, in quam nomen Liuiæ vxoris inscripsit. Hinc Ouidius in Fastis, Disce tamen veniens ætas, vbi Liuia nunc est Porticus: immensæ tecta fuere domus. authores sunt Plinius senior, Tranquillus, Victor, [si tamen is libellus Victoris qui de vrbe circumfertur, est dignus fide.] & Ouidius in amoribus. *Alter ad alterum tenderemus)* conuenissemus vna obuiam. *Exponit)* Narrat Spurina. *Suas)* suo nomine honestas. *Virum)* Spurinam. *Dissimillimo)* Pessimo Regulo. [nam alibi laudatus Spurina tanquam optimus] *Ego)* respondi. *Dispicies)* cognosces. sic libro tertio idem, & Iustinianus vtuntur: Seruius & Donatus dispicere dicunt esse disquirere consilium. *Renunciandum)* remittendum, vel recusandum: nam renunciatio, vt refert Asconius, dicitur eius rei, quę in placito venerat, recusatio: & aliter declaratio, qualis consulum renunciatio. Tantum, inquit Secundus, ex renunciatione consulum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. *Te decipi à me non oportet)* tibi consilium meum detegam, simpliciter tecum agam. *Mauricum)* Iunium Mauricum Rustici Aruleni fratrem, virum grauem, & constantem, qui Neruæ Catullum Messalinum sæuissimum Senatorem quòd foueret, exprobrauit. Apud tacitum, & Secundum, scriptum indifferenter offendi Maricum & Mauricum. Martialis Mauricorum æquitatem laudat. *Ab exilio)* in quod fuerat actus à Domitiano. *Alterutram in partem)* an remittam, an magis irascar. *Ille)* Mauricus. *Huius consilij)* super venia concedenda, vel secus. *Comitem)* sequi illius sententiam. *In prætoris officio)* in prætorio, vbi prætor officium suum exercet: vel, apud prætorem, quo conueneram officij causà: [an potius, quòd tunc ego in prætura officium prætoris agerem.] *Secretum petit)* quærit mecum secretò colloqui: quo dicendi genere Suetonius interdum vtitur. *Penitus hæreret)* valdè in eum irascerer. Hærere animo dicun-

tur maledicta, & iurgia, ac iniuriæ: quando à memoria nostra nunquam recedunt.] *Satrio Rufo*) aduocato: quem libro octauo commemorat pro Publio Certo quædam dixisse in Senatu ambigua: & aquis publicis præfectum testatur Iulius Frontinus. [L. Satrium legi in monumentis Mediolani.] *Æmulatio*) contentio ex æquo in eloquentia. *Non contentus eloquentia nostri seculi*) summæ facultatis orator. Ironicè dictum. Scribunt pariter Catonem non fuisse contentum eloquentia suæ ætatis, id est superasse omnes oratores sui temporis: erant autem seculo Plinij oratores in eloquentia minores, quàm ante: quod Tacitus lucubratissimè disserit de causis corruptæ eloquentiæ. *Maligne dictum*) iniquo animo prolatum in Satrium. *Honorificum*) honore dignum, quod esset Ciceronis æmulus. Martialis in eundem sensum, Si quid honorificum pagina nostra sonat. *Enim*) at. sic Terentius, Enim non sinam: prout non sinam. & Diomedes, inquit, enim esse interiectionem cum intentius aliquid demonstramus: ex quibus apparet non semper reddere causam.

æmulatio: nec sum contentus eloquentia seculi nostri. Nam stultissimum credo ad imitandum non optima quæque proponere. Sed tu qui huius iudicij meministi, cur illius oblitus es, in quo me interrogasti, quid de Metij Modesti pietate sentirem? Expalluit notabiliter: quamuis palleat semper. Hæsitabundus, Interrogaui, non vt tibi nocerem, sed vt Modesto. Vide hominis crudelitatẽ: qui se non dissimulet exuli nocere voluisse. Subiunxit egregiam caussam. Scripsit inquit in epistola quadam, quæ apud Domitianũ recitata est, Regulus omnium bipedũ nequissimus. Quod quidem Modestus verissimè scripserat. Hic ferè nobis sermonis terminus. neque enim volui progredi longius: vt mihi omnia libera seruarem, dum Mauricus venit. Nec me præterit esse Regulum δυσκαθαίρετον. Est enim locuples, factiosus, curatur à multis, timetur à pluribus: quod plerumq; fortius amore est. Potest tamen fieri, vt hæc concussa labantur: nam gratia malorum tam [illegible]

Non optima quæque proponere) secutus est iudicium præceptoris sui Quintiliani præcipientis in Institutionibus optimos authores imprimis imitandos: prius tamen hoc scripserat Seneca, & ante eum M. Tullius de oratore libro secundo, Quæ, inquit, maximè excellunt, imitanda sunt. *Palleat semper*) sic libro sexto de eodem. Timebat, pallebat: nam pallor est malorum morum index: rubor bonorum. [*Notabiliter*) apertè.] *Hæsitabundus*) cunctabundus, ambiguus quid responderet. *Egregiam*) similis ironia apud Virgilium, Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis. *Caussam*) Excusationem. *Bipedum nequissimus*) virorum pessimus. satis modeste locutus est Modestus: at M. Tullius pro domo sua asperius: Hoc ministro, inquit, omnium non bipedum solum, sed etiam quadrupedum nequissimo Rempub. perdidisti. *Libera*) integra.] *δυσκαθαίρετον*) difficilem ad subuertendum. alij legunt] *ἀκαταπάλαιστον*, ineluctabilem. *Factiosus*) factionum & discordiarum fautor. Factio enim pro diuisione ciuium in malum legitur apud Liuium & Tacitum. *Curatur à multis*) idem ad Clementem, Conuenitur ad Regulum mira celebritate, [cuncti detestantur, oderunt, & quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant. Martialis, Cinctum togatis pòst, & ìnde Saufellum Quanta reduci Regulus solet turba. *Fortius*) sensus est, interdum timore maiora obsequia præstantur, quàm amore. *Fieri*) euenire. *Vt hæc concussa labantur*) vt Reguli fortuna, si oppugnabitur, ruat. *Nam gratia*) Sententiæ exornatio.

infida est, quàm ipsi. Verùm, vt idem sæpiùs dicam, expecto Mauricum. vir est grauis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura possit ex præteritis prouidere. Mihi & tentandi aliquid, & quiescendi illo authore ratio constabit. Hæc tibi scripsi: quia æquum erat, te pro amore mutuo, non solum omnia mea facta dictáque, verumetiam consilia cognoscere. Vale.

Infida) instabilis. *Quàm ipsi*) mali sunt infidi. *Eruditum*) edoctus: est autem eruditio multarum rerum exculta cognitio: & quanquam de literis sæpius dicatur, vt Tranquillus in Caligula, Ex disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit: tamen aliquando etiam de rebus aliis. [Plin. libro xi. de araneis, Erudita operatione conspicuum. *Experimenta*) experientia enim rerum magistra est: inde præcepta Catonis oracula sunt habita, quod profiteſcebantur ab vsu.] *Tentandi*, aduersus Regulum. *Ratio constabit*) erit legitima causa. Constat enim ratio, quando æqua & legitima reddi potest. [Valerius, Liberalitatis duo maximè probabiles fontes, verum iudicium, & honesta beneuolentia: nam cum ab his oritur, tunc demum clusr'atio constat.] *Quod* dicendi genus frequenter inuenies apud Secundum. [*Consilia*) quod cogitem & moliar.]

C. PLIN. CORN. TACITO SVO S.

RIDEBIS, & licet rideas. Ego Plinius ille, quem nosti, apros treis, & quidem pulcherrimos, cepi. Ipse, inquis? Ipse, non tamen vt omnino ab inertia mea, & quiete discederem. Ad retia sedebam. Erant in proximo non venabulum, aut lancea, sed stylus & pugillares. meditabar aliquid, enotabámque: vt si manus vacuas, plenas tamen ceperim, nonnihil referam.

RIDEBIS) Tacitum scriptorem grauissimum sibique arctissima familiaritate coniunctum monet in syluis exemplo suo posse & studere, & venari commode: verùm ab hac opinione multum recessit Quintilianus, qui libro decimo penitus tale studendi genus improbat, & rationibus confutat: cui sententiæ Tacitus accedens, epistolam rescripsit quæ in hoc volumine extat, non posse simul Dianæ & Mineruæ operam dare. *Licet*) concedo. *Quem nosti*) totum studiis deditum, & venationi ineptum. *Ipse inquis*, cum admiratione pronunciandum est. *Ipse*) inquam Plinius, venatus sum. [Alij sic coniungunt. Ipse non scilicet cepi: & tunc inertia & quiete accipietur pro cameraria sedentatione, cum studiosi homines sint genus ignauum, quod tecto gaudet & vmbra.] *Inertia mea*) ocio literario. *In proximo*), iuxta me. in eundem sensum libro octauo scribit. Venor aliquando, sed non sine pugillaribus: vt quamuis nihil ceperim, nonnihil referam. *Venabulum*) telum ad venandum. in quod illud Martialis distichon. Excipient apros, expectabuntque leones: Intrabunt vrsos, sit modo firma manus. *Lancea*) hispanicum verbum est referente Gellio longius telum. græci vocant λόγχην. *Stilus*) ferreus quo scribebat antiquitas in pugillaribus: & apud Tranquillum legimus Domitianum muscas stilo præacuto configere solitum. *Pugillares*) tabulæ de ligno siue alia materia ceratæ: dicti à pugno videntur quòd eo contineri possent: de quibus Mart. Secta nisi in tenues essemus ligna tabellas, Essemus Libyci nobile dentis onus. sed Gellij verba

quomodo fierent, clarius exprimunt. Asdrubal, inquit, epistolam scriptam super rebus arcanis hoc modo abscondit: pugillaria noua nondum etiam cera illita accepit, literas in lignum incidit, postea tabulas, vti solitum est, cera colliuit. Plinius ex authoritate Homeri asserit pugillarium vsum fuisse ante Troiana tempora. Ex præcedentibus ergo colligitur dici pugillares & pugillaria numero plurium. *Meditabar enotabámque*) secutus est ordinem. nam cogitata scribimus. *Vacuas*) præda.

ceras reportarem. Non est, quod contemnas hoc studendi genus. Mirum est, vt animus hac agitatione, motuq́ corporis excitetur. Iam vndique syluæ, & solitudo: ipsumq́ illud silentium quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Proinde, cum venabere licebit authore me, vt panarium & lagunculam sic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus quàm Mineruam inerrare. Vale.

Ceras) tabulas ceratas. [*Cogitatione*) Fuit in prima lectione pro cogitatione, agitatione.] *Iam*) præterea. Tacitus. Iam opes tot victoriis quæsitæ. Et statim, Iam aqua priuatorum licentia intercepta. Ipse in oratione panegyrica, Iam quis adeò dissolutus. Et Pli. auunculus lib. VII. Iamquidem & in Italia tales partus esse vitales.] *Datur*) seruatur inuestigando. [Pli. lib. X. Ideo & silentium in mari piscantib.] *Proinde*) quare. Liuius libro primo belli punici. Proinde omitte Sagunti mentionem facere. *Panarium*) panis receptaculum, sicut granarium grani. [Mar. Cum panariolis tribus redisti: & Statius. Iam panaria sordidæque mappæ. *Lagunculam*) vas vinarium. diminutiuum à lagena quæ tumorem in medio extendit secundum Iuuenalem. græci λάγυνον vocant per tria genera indiscretè. sicut Athenæus in suis cœnis notat plurimorum testimonio. *Dianam*) venationis deam. *Mineruam*) disciplinarum præsidem.

C. PLINIVS OCTAVIO RVFO SVO S.

VIDE, in quo me fastigio collocaris, cùm mihi idem potestatis, idémque regni dederis, quod Hom. Ioui Opt. Max. τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσε. *Nã ego quoque simili nutu, ac renutu, respondere voto tuo possum. Etenim sicut fas est mihi præsertim te exigente, excusare Bæticis contra vnum hominem aduocationem: ita nec fidei nostræ, nec constantiæ quam diligis, conuenit ad-*

VIDE *in quo*) Roganti Octauio vt vellet adesse Gallo contra Bæticos, pollicetur saltem ab aduocatione Bæticorum se destitutum. quos etiam cum suo periculo sæpe iuuisset: & in fine petit sibi fieri copiam carminum, quæ Octauius componebat extat enim epistola libro secundo qua conatur Octauij versus publicari. *Fastigio*) altitudine, maiestate, τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσε, huic autem alterum quidem pater dedit, alterum verò renuit. carmen ex sextodecimo Iliados, vbi Achilles precatur Iouem vt Patroclus pugnaturus à nauibus pugnam remoueret, & ad se incolumis rediret: cui prius Iupiter concessit: vt rediret incolumis, non dedit. Sic inquit Secundus, ego tanquam Homericus Iupiter, alterum, quod petis vt desistam ab aduocatione pro Bæticis, tibi concedam: quod verò exigis, vt Gallo adsim, renuam. Hoc carmen imitatus est Virgilius libro vndecimo, Audiit & voti Phœbus

Digitized by Google

bus succedere partem Mente dedit, partem volucres dispersit in auras. Et Stratonicus citharœdus in rem suã aliter vsus est: nam inuitatus olim audire canentem citharœdum, postquam finiuit, inquit, τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσε, hoc est, male quidem pulsare dedit, bene autem cantare tenuit: Athenæus author. [*Idem*) potestatis annuendi & renuendi.] *Optimo*) ad naturam. *Maximo*) ad potestatem refer.

Nutu) assensu, dum promitto non agere aduersus Gallum. *Renutu*) dum nolo adesse contra Bethycos. *Excusare*) honestis rationibus nõ suscipere [patrocinium] *Bæticu*) Hispanis à flumine Bęti defluente à monte Castaone: qui naturam oceani erga fluxum refluxúmque imitatur. lege plura apud Philostratum. est autem Bætica pars Hispaniæ. *Nec fidei nostræ*) non conuenit mihi, qui soleo fidem constanter tueri.

esse contra prouinciam, quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam periculis meis aliquando deuixerim. Tenebo ergo hoc temperamentum, vt ex duobus, quorum alterutrum petis, eligam id potius, in quo non solùm studio tuo, verùm etiam iudicio satisfaciam. Neque enim tantopere mihi considerandum est, quid vir optimus in præsentia velis, quàm quid semper sis probaturus. Me circa idus Octobreis spero Romæ futurum: eadémque hæc præsentem quoque tua meáque fide Gallo confirmaturum: cui tamen iam nũc licet spondeas de animo meo, ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. Cur n. nõ vsquequaque Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris: quorum tãta cupiditate ardeo, vt videar mihi hac sola mercede posse corrumpi, vt vel contra Bæticos adsim. Penè præterij, quod minimè prætereundum fuit, accepisse me cariotas optimas, quæ nunc cum ficis & boletis certamen habent. Vale.

Prouinciam) Bæticam. *Tot officiis*) non semel enim pro Bæticis egit, vt aduersum Cæcilium Classicum: in qua caussa magnos labores passus est, vt aduersum Bebium Massam, vbi ferè periclitatus est. *Temperamentum*) modestiam. *Studio*) amori. *Iudicio*) rectæ rationi. *In præsentia*) & impræsentiarum: auctores indiscretè vtuntur. Vlpianus ferè semper impræsentiarum: sic Apuleius in Floridis.] alij interdum in præsens, [ac in præsente,] & ad præsens: contenderim impræsentiarum legi debere coniunctim. *Probaturus*) cum ille ardor tuus subsederit: nam primo quæ probabamus, postquam refrixit impetus, aliquando improbamus, remota animi perturbatione. *Idus Octobres*) quintumdecimum Octobris diem. [*Tua meáque fide*) vt expectit tua fides & mea, an magis fide vtriusq; nostrum illi data.] *Aquilio Gallo*) Aquilium Gallum fuisse iurisconsultum testantur Scæuola & Florent. ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. dixit, & cęruleis superciliis annuit Saturnius. versus ex primo Iliados & libro decimoseptimo eiusdem repetitus, dum ostendit Iouem annuisse. *Vsquequaque*) semper. Idem libro septimo, Vsquequaque narrabatur qua concordia vixerimus. & Columella. Sed neque eodem modo, neque iisdem temporibus, vsquequaque fieri placet. [M. Tullius, Aut vndique religionem tolle, aut vsquequaque conserua] *Tuis agere non pateris*) non facis mihi copiam tuorum versuum: nam alibi tanquam nimium patiẽtem, vel potius durum, Octauium increpat, qui tam insignes libros tam diu retineret nec ederet. *Hac sola mercede*) tuorum carminum. *Corrumpi*) flecti in malum. iocatur cum amico. *Adsim*) agam pro Gallo. *Cariotas*) palmæ fructus. Scribit Plinius sua tempestate celebratas fuisse in cibo, cum succo vberrimæ sint: ex quibus præcipua vina orienti, iniqua capiti, vnde etiam pomo nomen est à capi-

Digitized by Google

te: verùm nobilitas in Hiericunte Iudææ: sunt & succo pingui lactentes, quodamque vini sapore in melle prædulci. Diodorus in interiore Syria fieri Cariotas aliis excellentiores tum dulcedine, tum magnitudine, ac humore, testatur: his maiores multo Arabia fert ac Babylonia: quarum magnitudo est sex digitorum. colore sunt quædam subæreo, nonnullæ puniceo: aliæ porphyreo aspectu, amœnæ & suaues gustu. Deaurari solitas, & Calendis Ianuariis mitti, tradit Martialis, apud quẽ legitur fuisse pauperis munus: cui sententiæ conuenit illa lectio, certamen nõdum habent. verùm, si sublato nondum, vt in multis codicibus scriptum offendi, videtur Secundus auunculi opinioni propiùs accedere. *Ficu*) inter quas Martialis Chiam extollit, quæ merum & salem sapit. *Boletis*) quãti fecerit boletos antiquitas, idem notat in distichis, asserens facilius donare Romanos aurum & argentum quàm boletos. & Satyricus Iuuenalis, boletos lautissimum ciborum regi, & domino apponi pulsat. Plin. Boletos suillosque gulæ nouissima irritamenta vocat.

C. PLINIVS POMPEIO SATVRNINO SVO S.

PEROPPORTVNE mihi redditæ sunt literæ tuæ, quibus flagitabas vt tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, cum ego idipsum destinassem. Addidisti ergo calcaria spõte currẽti, pariterq́; & tibi veniã recusandi laboris, & mihi exigendi verecundiã sustulisti. nã nec me timidè vti decet eo quod oblatũ est, nec te grauari quod depoposcisti. Nõ est tamẽ ꝗ ab homine desidioso aliquid noui operis expectes. petitur⁹ sũ n. vt rursus vaces sermoni, quẽ apud municipes

PEroportunè) Mittit Pompeio Saturnino singulari doctrina viro orationem, quam habuerat apud municipes suos, dedicaturus ibidem bibliothecam, & annuos sumptus in alimenta ingenuorum filiorum pollicitus: excusat quòd in ea maiores suos, & se quoque laudet. tantum denique Pompeio defert, vt de editione pro illius arbitrio sit facturus. Fuit autem Pompeius Saturninus acer causidicus, siue ex tempore, siue meditata proferret: tum prosa, tum versu clarus: in orationibus & historia mirabilis. Alterius Saturnini historici meminit Trãquil. Saturninum nominat Lucianus. vbi de morte Seueriani agit & Q Saturninum iurisconsultum Pomponius citat. Ille igitur Pompeius Saturninus moriens Secundum reliquit hæredem. [*Idipsum*) mittere aliquid ex scriptis meis] *Addidisti calcaria*) translatio ab equo, id est, iam paratum ad id magis incitasti. [Ouidius, Acer & ad palmæ per se cursurus honores, Si tamen horteris fortius ibit equus] *Laberis*) emendandi. *Exigendi*) Petendi à te vt limam adhiberes. *Eo*) opera tua in corrigendis meis libellis, quam tu vltrò mihi obtulisti. *Ab homine desidioso*) semper de se parcè loquitur, extenuando facultatem suam, & se desidem appellando. *Rursus*) Iam enim Saturninus eam orationem legerat. *Sermoni*) Orationi: an ideo sermonem appellauit, quia secundùm Porphyrionem ad præsentes dicitur: an quòd oratio illa esset remissa, & finitima quotidianæ locutioni? nam præter M. Tullij testimonium, Seneca tradit sermonem esse orationem voce demissa, & tenui figura prolatam. Accedit authoritas Fabij scribentis, parum admodum sermonem ab oratione differre, & interdum esse idem ostendit. Seruius inquit, sermo est consertio orationis, & confabulatio duorum, vel plurium, à serendo dictus. Antisthenes apud Diogenem primus ita diffiniuit, Sermo est qui quid sit aut fuerit, exprimit. *Municipes*) Nouocomenses. sunt autem Municipes ciues Romani in oppidis municipalibus

ſuo iure, & ſuis legibus vtentes, muneris tantum honorarij cum populo Rom. participes, à quo munere capeſſendo appellari videntur, nullis aliis neceſſitatibus, neq; vlla populo Romano lege aſtricti. Satis conſtat municipium fuiſſe in meliori conditione, quàm coloniam. hæc Gellius. Vlpianus iuriſconſultus, Propriè quidem municipes appellantur muneris participes, recepti in ciuitate, vt munera nobiſcum facerent: ſed nunc abuſiuè dicimus municipes ſuæ cuiuſque ciuitatis ciues, vtputa Campanos, Puteolanos: ſic Iuriſconſulti, niſi in quantum Paulus apertius videtur vocabulum interpretari de ſignificatione verborum, Municipes, inquit, dicti, quod munera ciuilia capiant [Siculus Flaccus, Municipia, inquit, quidam putāt, à munitionibus dicta, alij à munificentia: eo quòd munificæ eſſent ciuitates.] Feſtus tres municipiorum ſpecies facit, ſed authorem ſatis eſt indicaſſe.

meos habui bibliothecam dedicaturus. Memini quidem te iam quædam adnotaſſe, ſed generaliter: ideò nunc rogo, vt non tantùm vniuerſitati eius attendas, verumetiam particulas qua ſoles lima perſequaris. erit enim & poſt emendationem liberum nobis, vel publicare, vel continere. Quinimo fortaſſe hanc ipſam cunctationem noſtram in alterutram ſententiam emendationis ratio deducet: quæ aut indignum editione, dum ſæpius retractat, inueniet: aut dignum, dum idipſum experitur, efficiet: quanquam huius cunctationis meæ cauſæ non tam in ſcriptis quàm in ipſo materiæ genere conſiſtunt. Eſt enim paulò quaſi glorioſius & elatius. onerabit hoc modeſtiam noſtram, etiam ſi ſtilus ipſe fuerit preſſus dimiſſúſque, propterea quòd cogimur, cùm de munificentia parentum noſtrorum, tum de noſtra diſputare. anceps hic & lubricus locus eſt, etiam cùm illi neceſſitas

Dedicaturus) aſſignaturus, titulo & nomini alicuius conſecraturus, oblaturus: & Pomponio tradente, quaſi dicendo deſerturus: [nam etiam nunc Mediolani eſt videre in tabula licet confracta, Plin. in tutelam bibliothecæ quædam ſeſtertia contuliſſe.] Oſtendit libro triceſimoquinto Plin. conſueuiſſe Romanos, bibliothecas, id eſt librorum repoſitoria, quas Latinorum aliqui librarias vocant, conſecrare. *Generaliter*) ſummatim per genera. *Vniuerſitati*) argumento. [toti operis ſummæ] *Particulas*) minima quæque. *Qua ſoles lima*) acri tua emendatione. *Erit liberum nobis*) in facultate noſtra erit. *Publicare*) in publicum mittere. *Cunctationem*) edendi moram. *In alterutram*) in vnum duorum, dum ſæpius recognoſcitur, aut videbitur indignum opus editione, vel emendando frequenter elaborabitur, vt meritò emitti poterit. *Efficiet*) crebra emendatione. *In ſcriptis*) in verbis. *Materia*) ſenſus rerum. *Elatius*) iactantius. legimus etiam latius, & in aliquibus exemplaribus lautius, id eſt vberius, vt quod digrediatur. [placet prima lectio.] *Modeſtiam*) cum alias ſoliti ſimus de nobis loqui modeſtè: quod non feciſſe in his reprehendar. *Preſſus*) in tenui figura. quare potius ſermonem quàm orationem appellauit. *Parentum*) maiorum, qui vſi fuerant liberalitate erga patriam Comum: ex quibus apparet non ſolum Cæcilium fuiſſe Comenſem, ſed etiam maiores ſuos inde oriundos. *Anceps locus*) dubius, periculoſus tractatus & argumentatio: anceps enim pro mortifero & periculo proximo Plinius ſenior vſurpat. Voluptas inquit tanta ancipitis cibi. & Liuius, Quia reuocare, aut vi retinere eos anceps erat: & Virg. ferrum anceps. quod grammatici interpretantur vtrinque acutum. *Lubricus*) qui facilè ad malū flecti poteſt. [Periculoſus cum periculum ſit in eo conſiſtere, vt ſunt loca humore cōſperſa.] *Etiam*) quamuis alibi interdum conſentientis aduerbium, quan-

lenocinetur. Etenim si alienæ quoque laudes parum æquis auribus accipi solent, quàm difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se aut de suis disserētis. Nā cū ipsi honestati, tū aliquanto magis gloriæ eius prædicationiq; inuidemus: atq; ea demum rectè facta minus detorquemus & carpimus, quæ in obscuritate & silētio reponuntur. Qua ex causa sæpe ipse mecum: nobis ne tātum quicquid est, istud composuisse, an & aliis debeamus vt nobis. admonet illud quoq;, quod pleraq; quæ sunt agendæ rei necessaria, eadem peracta nec vtilitatem parem, nec gratiam retinent. Ac ne longiùs exempla repetamus, quid vtilius fuit, quàm munificentiæ rationē etiam stilo prosequi? Per hoc n. assequebamur, primum, vt honestis cogitationibus immoraremur, deinde vt pulchritudinē illarum longiore tractu peruideremus: postremò vt subitæ largitionis comitem pœnitentiam caueremus. Nascebatur ex his exercitatio quædam cōtemnendæ pecuniæ. Nam cū omnes homines ad custodiā eius natura restrinxerit, nos contrà multum ac diu pensitatus amor liberalitatis cōmunibus auaritiæ vinculis eximebat: tantoq; laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quòd ad illam nō impetu quodā, sed cōsilio trahebamur. Accedebat his caussis, quòd non ludos

doque pro adhuc & præterea. *Lenocinetur*) blandiatur. translatum verbum à lenonibus, quo præceptor eius Quintilianus vsus plerunquè. *Alienæ*) quæ de aliis dicuntur. *Æquis auribus*) benignè. *Accipi*) audiri, admitti. *De se*) de sua laude. *Num cum ipsi honestati*) inuidemus honestis viris, sed præcipuè eorum gloriæ & laudi: quæ verò bene gesta latent, & à nullo prædicantur, minus reprehendimus. *Tum*) maximè [*Prædicationi*) laudi. M. Tullius pro Archia, ipsi illi philosophi, et in illis libellis, quos de contemnenda morte scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso in quo prædicationem nobilitatémq; despiciunt, prædicari volūt [*Mecum tractaui*) consideraui. *Tantū cōposuisse nobis*) continere apud me, & mei gratia scripsisse. *Quicquid est istud*) siue bona siue mala sit oratio. *Aliis*) aliorum causa cōposuisse: & ideo emittere. *Agēda rei necessaria*) dū rem agimus, necessaria sūt, sicut cōmendare liberalitatē suā, & maiorum. *Parem*) necessitati. *Gratiam*) cōmendationem. *Stilo*) scriptis. *Honestis cogitationibus*) munificentiæ laudibus, quæ est tribuere merentibus, amore & studio honestatis, vt patriæ propinquis, affinibus, amicis, pauperibus. *Tractu*. Placet magis, vt legatur tractu, quàm tractatu, nam præter fidem exemplarium ipse ad Capitonem de oratione scribens, inquit: Illa tractu placet. & M. Tullius de Oratore, tractum verborum in Antonio laudat. Tacitus, tractum belli pro mora & productione: & libro quinto decimo pariter vsurpat, Durante, scribit, tractu & longitudine mortis. *Comitem*) subsecutricem. [*Pœnitentiam*) Seneca, Sera parsimonia in fundo est.] *Largitionis*) liberalitatis impropriè vsus: nam largitio est nimia & immoderata pecuniarum profusio: & alij sic vsurpant. [*Exercitatio*) legitur etiam excitatio.] *Ex his*) scriptis. [*Contemnendæ pecuniæ,*) spernendæ auaritiæ. *Ad custodiam eius*) ad conseruandam pecuniam. *Restrinxerit natura*) pecuniarum auidi sumus à natura. De auaritia sic loquutus est Seneca in epistolis, Admirationem parentes auri atque argenti fecerunt, & teneris infusa cupiditas altius sedit, creuitque nobiscum, deinde totus populus in aliis dis-

cor-

eors, in hoc conuenit, hoc suscipiunt, hoc fuis optant. *Communibus vinc.*) Naturali vitio. *Non impetu*) Non inconsiderate, nec sine ratione [Dicebat Seneca, se malle iu-

dicia Augusti, quàm dona Claudij] *Ludos*) qui euanescunt, [non relicto aliquo vtilitatis in posterum exemplo] spectacula: erant enim ludorum varia genera.

aut gladiatores, sed annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porrò & aurium voluptates adeo non egent commendatione, vt non tam incitari debeant oratione, quàm reprimi. Vt verò aliquis libenter educationis tædium laboremq́; suscipiat, non præmiis modo, verũ ẽt exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate carentes cibos blandioribus alloquiis prosequuntur: quanto magis decuit publicè consulẽtem vtilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere? præsertim cum enitẽdum haberemus, vt quod parentibus dabatur, etiam nobis probaretur, honoremque paucorum cæteri patienter & spectarent & mirarentur. sed vt tunc communibus magis commodis quàm priuatæ iactãtiæ studebamus, cum intentionem effectúmque muneris nostri vellemus intelligi: ita nunc in ratione edendi veremur, ne fortè non aliorum vtilitatibus, sed pro-

Gladiatores) Quos in funeribus illustrium dari populo notum, & post cœnam interdum, referente Athenæo, qui ex autoritate Hermippi asserit, Mantinenses inuenisse gladiatores, Demea ostendente. in vrbe primum Brutum in honorem patris defuncti, sed Valerium in foro boario primum munus dedisse testatur, cur exhiberentur, opportunius dicetur in panegyrica oratione. *Annuos sumptus*) Vt ex reditu agri, quem actori publico emancipauerat, & imposito vectigali conduxerat, pueri pauperes ingenui alerentur & educarentur. meminit huius rei latius libro septimo ad Caninium. Audio adhuc Co ni extare vestigium liberalitatis Plinianæ. [Satis constat Mediolani in lapide, quanquam fracto, legi Plinium in alimenta puerorum & puellarum multa sestertia dedisse.] *Porro*) Præterea: vt apud Terentium in Hecyra. aliàs affirmantis aduerbium. significat etiam minus, interdum postea quandoque temporis aduerbium: aliàs expletiua, nonnunquam procul: aliâs hortantis commodè exempla sumes à Terentio, & Virgilio. *Oculorum voluptates*) Quæ per oculos percipiuntur [& aures, vt ludi scenici & gladiatorij] *Commendatione*) Laudari oratione. *Incitari*) Intendi, augeri. *Reprimi*) Sedari, [emendari, tolli. *Aliquis* orphanotrophus.] *Educationis*) Alendi alienos filios. *Exquisitis*) Elaboratis, egregiis. *Prosequuntur*) Commendant. *Vtilissimum*) Educationem ingenuorum. *Non perinde pop.*) Non multum vel æquè populo gratum: nam perinde multum significat. [& æquè] Tranquillus, Quare aduentus eius non

perinde gratus fuit. *Comitate*) Orationis benigno sermone. *Inducere*) Instruere, persuadere per inductionem, quæ secundum rhetores, est oratio rebus non dubiis captans assensionem eius rei quæ instituta est. *Enitendum haberemus*) Opus esset eniti. *Parentibus dab.*) Quod in laudem maiorũ meorum dissertabam, & nobis præpararetur, quia eramus apud posteros gloriam ex hoc munere consecuturi. In alia lectione est, *dabatur, & nobis probaretur*: vt scil. cer intelligatur, hoc munus parentibus oblatum, & ideò ab illis probandum esse: ab his, expectandum, donec filios susciperent.] *Paucorum*) Meorum. *Cæteri*) Municipes. [*Spectarent*) intuerentur.] *Imitarentur*) incitarentur ad imitandum exemplo nostro. legitur etiam mererentur. *Tunc*) Cum diximus orationem. *Priuatæ iactantiæ*) No-

BIBLI... VITT...
Google

strӕ laudi. *Aliorum*) Municipum, id est, vereor ne si emisero hunc sermonem, ideò videar fecisse, vt me laudarem; non vt Nouocomenses hortarer ad simile.

priæ laudi seruisse videamur. præterea meminimus quanto maiore animo honestatis fructus in conscientia quàm in fama reponatur. sequi n. gloria, non appeti debet: nec si casu aliquo non sequatur, iccirco quod gloriam meruit, minus pulchrum est. ij verò qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare quia fecerint: sed vt prædicarent fecisse creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit. homines enim cũ rem destruere non possunt, iactationem eius incessunt: ita si silenda feceris, factum ipsum: si laudanda, quòd non sileas, ipse culparis. Me verò peculiaris quædam impedit ratio: etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud Decuriones habui, nec in propatulo, sed in curia. Vereor ergo ne sit satis congruens, cum in

Quanto maiore animo) Esse indicium excellentioris animi contentos esse potius sua cõscientia pro benefactis, quàm laude: vnde M Tullius in Tusculanis, Quinetiam, inquit, mihi laudabiliora videntur omnia, quæ sine venditatione & sine populo teste fuerint: non quod fugiendum sit: omnia enim benefacta in luce se collocari volunt: sed tamen nullum virtutis theatrum, virtutis conscientia maius est. vnde Secundus Aristonem commendans, Ornat hæc, inquit, magnitudo animi: quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert, rectéque facti non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. [Videtur Plinius imitatus fuisse eundem Tullium in Philippicis. Satis, inquit, in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat. *Fructus honestatis*) præmium quod prouenit ex honestè factis. *Maiore animo*) generosius] *Sequi*) Per se comitari benefacta. nam etsi (vt idem refert Cicero) nihil in se habeat gloria cur expetatur, tamen virtutem tanquam vmbra sequitur. *Appeti*) Affectari. *Nec idcirco est minus pulchrum*) Nec ideò est minus gloriosum, quod gloriam meruit: & dignus est laude, quamuis eam non sit consecutus. *Prædicare*) Vulgare. [laudare, commendare. Sic Valerius libro octauo.] *Fecisse*) Benefecisse famæ causa. Secus laudat Traianum in panegyrica oratione: Non ideo dixit vicisse videaris vt triumphares, sed triumphare, quia viceris. *Referente*) Narrante. [eo qui non fecit] *Vanescit.*) Non creditur, mendax existimatur, [deperit.] *Rem.*) Factum per se laude dignum, vt præbere alimenta ingenuis. *Destruere*) Demoliri: cum veritate notare. *Iactationem*) Quod nimium applauserit sibi author. *Incessunt*) Infamant, [vellicant, lacerant] inuehuntur. *Silenda*) Turpia. *Factum ipsum*) Culpatur. *Non sileas*) Sed iactes & glorieris. *Decuriones*) Senatores in municipiis, in quibus idem erat decurio, qui Romæ senator, quod in senatu & conciliis municipalibus interesse poterat, si habuisset censum cẽtum millium nummum. & decuriones quidam dictos aiunt ex eo, quòd in initio coloniæ cum deducerentur, decima pars eorum qui deducerentur, concilij publici gratia cõscribi solita sit. porrò decurio ordo in militia, & qui suam quisque curiam tuebatur, decurionem appellatum Dionys. asserit. decuriones quinquennales Apul. vsurpat pro sacerdotibus Isidis in quinquennium cæteris præfectis. fuisse autem Comum municipium præter Cæcilij testimonium confirmant antiquorum memoriæ. [*N.*) alij legunt, vt, pro quomodo.] *Populum*) Coram populo, vt in foro. *Curia*) Senatu. *Acclamationem*) Laudem cum assensu, quod iuniores historici frequenter vsurpatunt, & ipse in oratione panegyrica. interdum tamen pro conuicio accipitur, vt apud Lampridium & Tranquillum. Reclamationes autem contrariæ sunt

acclaz-

dicendo assentationem vulgi acclamationemq́ue defugerim, nunc eadem illa editione sectari: cumq́ue plebem ipsam cui consolabatur, limine curiæ parietibusq́ue discreuerim, ne quam in speciem ambitionis inciderem, nunc eos etiam ad quos ex munere nostro nihil pertinet præter exemplum, velut obuia assentatione conquirere. Habes cunctationis meæ causas, obsequar tamen consilio tuo, cuius mihi authoritas pro ratione sufficiet. Vale.

acclamationibus: nam reclamare, est ingenti voce reprobare. at acclamare, assentiri, cum clamore probare. *Eadem illa*) Assentationem & plausum. *Cui consulebatur*) In cuius vtilitatem hæc fecimus. *Discreuerim*) Excluserim. *Ambitionis*) Immoderatæ laudis cupiditate. est autem ambitio, cum ad publicos honores, & magistratus turpibus atque inhonestis artibus & blandiciis, precibus, largitione, contendimus: at secundum Dionysij sententiam est inanis gloria sequens imaginem decoris, & desiderium exitialium voluptatum. Claudianus cecinit, ambitionem esse auaritiæ nutricem fœdissimam, quæ vestibulis foribúsque potentum excubat, & preciis commercia pascit honorem Pulsa simul. *Eos*) Extraneos. *Exemplum*) Imitationem. *Obuia*) Manifesta. *Cunctationis*) Moræ: cur tantum contineam. *Authoritas*) Fama, & fides ex virtute quæsita.

C. PLINIVS MINVTIO FVNDANO SVO S.

MIRVM est quàm singulis diebus in vrbe ratio aut constet, aut constare videatur, pluribus cunctisq́ue non constet: nam si quem interroges, hodie quid egisti? respondeat, officio togæ virilis interfui, sponsalia aut nuptias frequentaui: ille me ad signandum testamentum, ille in aduocationem, ille

MIRVM est) Minutium Fundanum hortatur ad secessum & studium, cum in vrbe occupati sint homines rebus inanibus, ruri nihil audiant, quod audisse pœniteat. Minutius Fundanus, cui alibi in proximum annum consulatum auguratur, eruditus & sapiens fuit, vt qui se ab ineunte ætate altioribus studiis dederat: ex duabus natis alteram vix pubertatem ingressam amisit. proconsul Asiæ ex Adriani rescripto monitus ne sine obiectu criminum Christianos condemnaret. authores Eusebius & Orosius. *Constet ratio*) Aliqua ratio adduci possit transacti diei non ignaue. *Aut constare*, Correctio. *Non constet*) Nulla etiam falso adduci ratio possit, cur sint occupati in vrbe. [*pluribus*) diebus vel potius nominibus] *Quem*) Al. quem. *Officio togæ virilis*) officiose comitatus sum aliquem] Præstiti officium meum dum amicus togam virilem sumeret: quæ, authore iurisconsulto, ad septimum decimum annum sumebatur, quam ætatem lilitarem appellauit antiquitas. legimus tamen apud Tr. nquillum, sextodecimo ætatis anno sumpsisse Augustum togam virilem, argumentum, scilicet transeundi à pueris in virum: cui sententiæ Dion astipulatur, [Et Seneca inquit, Pueritia deponitur, sed non pueriliras in plerisque hominibus.] Ferè in eundem sensum Martialis ad Potitum conquerentem quòd vix vno anno librum emitteret, scribit. *Sponsalia*) Pacta antè nuptias, & sponsio nuptiarum futurarum; à spondendo dicta. *Signandum testamentum*) Tria testamentorum genera Gellius nixus Lælij Felicis authoritate tradit, sed postquam in

Digitized by Google

vnum ius ciuile & prætorium iungi constitutum est, septem testibus adhibitis, & subscriptioneſ testium signacula testamentis sunt imposita ex edicto prætoris, sicut subscriptiones ex sacris constitutionibus. non enim olim vt nunc publici notarij stipulabantur. sed domini vel alij eorum nomine tabulas scribebant, quas à septem testibus subscriptas, lineo vinculo claudebant, notatas testium sigillo. Testamentum compositum ex testatione mētis Sulpitius arbitratur: quod reprehendit Gellius arguens esse simplex verbum. [*In aduocationem*) vt ipsi adessem.

in cōsilium rogauit. hæc quo die feceris necessaria, eadem si quotidie fecisse te reputes, inania videtur: multo magis cū secesseris. tunc n. subit recordatio, quot dies quā frigidis rebus absumpseris. quod euenit mihi postquā in Laurentino meo aut lego aliquid, aut scribo, aut ēt corpori vaco, cuius fulturis animus sustinetur. nihil audio quod audisse, nihil dico quod dixisse pœniteat. Nemo apud me quenquā sinistris sermonibus carpit: neminem ipse reprehendo, nisi vnum me, cum parum commode scribo: nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis rumoribus inquietor, mecum tātum & cum libellis loquor. O rectam synceramq; vitam! ô dulce ocium honestumq;, ac penè omni negotio pulchrius! ô mare! ô litus, verum secretúmque μουσεῖον. quàm multa inuenitis, quàm multa dictatis. proinde tu

In consilium rogauit) vt cognoscerem, & iudicarem: vel, vt ipsi consulerem. *Inania*) nullius momenti. *Multo magis*) videntur superuacua talia officia. *Secesseris*) vacuus eris à curis vrbanis. *Frigidis*) inutilibus. Fabius frigidum inane vocat & momentarium. *Laurentino*) ruie. quod Laurens etiam appellari posse libro sequenti indicat, vbi totum graphicè describitur. *Corpori vaco*) curo corpus. *Fulturis*) adminiculis. tunc enim animus maximè intenditur, & vires suas operatur, cum nullo dolore corpus vexatur. Ausonius, ampliat ætatis spatium sibi vir bonus, hoc est Viuere, & his vita posse priore frui. *Sinistris*) maledicis, inquis. *Inquietor*) rarum inuentu verbum apud antiquos, quo tamen Cyprianus frequenter vtitur. *O rectam*) alij legunt ô regiam, id est fœlicem: quia reges putantur fœlices: verùm priorem lectionem probo. *Ocium*) studium literarium. *Negotio*) opere. *μουσεῖον*) est autem musæum Musarum locus, qualis bibliotheca: nam Athenæus testatur, Ptolemæi Philadelphi bibliothecam vocatam musæum: & Strabo in descriptione Alexandriæ, Pars inquit regiarū est musæum, quod ambulacrum habet & exedram & maximam domum, in qua cœnaculum est eorum qui musæo participant, hominum circa disciplinas versantium. hic conuentus communes pecunias habet: & sacerdotem, qui musæo præest: olim à regibus, dinde à Cæsare constitutum, & alterum veteri musæo astructum sub Claudij nomine. eius historia: una causam tradit Suetonius: institutumque, vt quotannis in altero Cyrenaicōn libri, altero Carchedoniacōn diebus statutis velut in auditorio recitarentur toti, à singulis per vices. [Libanius in monodia, Nicomediæ ædificiorum ruinam deplorans. Vbi inquit fora, vbi musæa, vbi templa? Lucianus in symposio, multorum virorum sapientium conuiuium, asserit esse musæum.] Ad hæc scribit Athenæus, musæum Græciæ vrbem Athenarum fuisse, magis ad disciplinam doctrinámque, quàm ad ædificia respiciens: quanquam Pausanias libro primo referat Demetrium Antigoni filiū muro cinxisse Athenarum vrbem, musæumque appellatum quod erat intra antiquum ambitum è regione arcis, vbi dicunt Musæum cecinisse, & in senectute mortuum ibi extructo monumento sepultum. Plinius senior, Musæa, inquit, in ædificiis vocant dependentia

Digitized by Google

dentia ad imaginem specus arte reddendam. *Inuenitis)* datis facultatem inueniendi. *Dictatis)* suggeritis. sensus est, multa per vos excogito & repono. *Proinde)* quare, alibi praeterea. *Istum)* vrbanum. [*Inanem discursum)* excursionem vanam, sine fructu, quae fit in vita orbica. discursionem esse vitam orbicam dixit Seneca: & Martialis, discursus varios.] *Ocio)* quieti. *Attilius noster)* plures extitisse Attilios eo tempore lego. Plinius duos nominat, Spartianus totidem, Tacitus treis. dubitari forsitan posset quem Secundus monstrasset, nisi ad Priscum scribens diceret, Nosti Attilij Crescentis facetias: inibíque multis necessitudinem cum illo arctam testatur. *Facetissime)* Facetum non tantum circa ridicula opinor consistere: neque enim diceret Horatius facetum Virgilio genus natura concessum. hanc magis excultae cuiusdam elegantiae appellationem puto, ideóque in epistolis M. Tullius haec Bruti verba refert, Ne vlli sint pedes faceti, ac deliciis ingredientes mollius. & quidam facetum dictum arbitrantur eum, qui facit verbis quod vult. M. Cicero De perfecto oratore, dicacem acrioris ingenij esse vult, facetum maioris artis: habent autem facetiae in narrando vim maximam. *Ociosum esse)* Quiescere, vacare ab officiis [vel esse in ocio literario, quod honestum, iucundum & fructuosum est.] *Quàm nihil agere)* Quàm multis rebus inanibus implicari. in eundem sensum Mart. in Attalum, Est, non est quod agas, Attale semper agis. [Nam secundum Senecam qui futilia facit, nihil agit.]

quoque strepitum istum, inanémque discursum, & multum ineptos labores, vt primum fuerit occasio relinque, téque studiis vel ocio trade. Satius est enim, vt Attilius noster eruditissimè simul & facetissimè dixit, ociosum esse, quàm nihil agere. Vale.

C. PLINIVS ATRIO CLEMENTI SVO S.

SI quando vrbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maximè floret. multa claráque exempla sunt. sufficerit nobis vnum Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria cum a-

SI quando) Duo intendit in hac epistola Secundus. Euphratem philosophum laudare à doctrina & humanitate, & Atrio Clementi persuadere, vt quàm primum ad vrbem veniat, séque Euphratis praeceptis expoliendum tradat. est insuper nescio quod tertium, vbi conqueritur non licere sibi occupatissimo circa quaesturam aerarij eadem facere. Clementes penè innumeros ex diuersis authoribus colligo floruisse Secundi temporibus, sed hunc Atrium Clementem, ad quem alibi scripsit, ex testimonio Martialis opinor fuisse Patauinum, à quo vxor eius Atestina Sabino pro docta epigrammate celebratur. *Quando)* Vllo tempore *Liberalibus studiis)* Scientiis & disciplinis quas vocant liberales, quòd homine libero dignae sunt. caeterum Seneca solam philosophiam sentit esse liberalem disciplinam, quòd liberum facit hominem, hoc est sapientem, sublimem, fortem, magnanimum, caetera pusilla ac puerilia esse. Vlpianus titulo De variis & extraordinariis cognitionibus, liberales artes appellat rhethoricam, grammaticam, geometriam, medicinam, iurisperitiam. *Nunc)* Sub Traiano, cùm studia propè extincta refouerentur. *Clara)* Virorum clarorum (vt Taciti, Iuuenalis, Silij, Martialis, Saturnini, Voconij, Tranquilli.] *Vnum)* Exemplum vnius viri doctissimi, qualis Euphrates est, [qui Dinone patre genitus (quanquam pro Euphrate apud Lucianum Eufrates mendosè legatur) Stoicam sectam

Digitized by Google

Professus, Vespasianum ab imperio deterrere conatus est, sub quo vsque ad Adrianum vixit, comparatis maximis diuitiis contra professionem suam. nam vt omittamus Apollonium Tyaneum, multis illum immodicum mercatorem & arrogantem increpantem, Philostratus tradit, comparasse sibi diuitiarum fontes: iam enim inter fœneratorum mensas nuncupabatur caupo quæstuarius, fœnerator, publicanus, nummularius, ad omnia venalia se conuertens, foribus potentiorum magis affixus quàm ianitores. voluntaria morte excessit è vita. veniam dederat ei Adrianus citra ignominiam & infamiam: vt cicutam senectute & morbo ingrauescente bibere posset. hoc refert Dion. *Militarem*) Tribunus militum essem. *In Syria*) Vbi etiam Artemidorum philosophum arcta familiaritate complexus est. Syria late littora tenet: terrásque etiam latius introrsus aliis aliísque nuncupata nominibus: nam & Cœle dicebatur, & Mesopotamia, & Damascena, & Adiabena, & Babylonia, & Iudæa, & Sophona. eadem ferè Plinius, ex Asia Pomponij mutuatus. Strabo ita determinat. Syria septentrionem versus Cilicia & Amano terminatur: à mari ad Euphratis pontem stadia intersunt ab Issico sinu vsque ad pontem, qui est iuxta Comagenam, dictum latus terminantia non pauciora quadringentis. orientem versus terminatur Euphrate & Arabibus Scænitis, qui cis Euphratem sunt: austrum versus felici Arabia, & Ægypto: occidentem versus, Ægyptio pelago Issicum vsque. Homerum Syrum insulam Syriam appellasse, idem libro decimo protulit.

dolescentulus militarem, penitus, & domi inspexi, amarique ab eo laboraui, etsi non erat laborandum. Est enim obuius, & expositus, plenúsque humanitate quam præcipit. Atque vtinam sic ipse, quam spem tunc de me concepit, impleuerim, vt ille multam virtutibus suis addidit. At ego nunc illas miror, quia magis intelligo: quanquam ne nunc quidem satis intelligo. Vt enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex iudicare: ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Quantum mihi tamen

Penitus) Circa omnia eius studia. *Domi*) Familiarius. *Obuius*) Paratus, qui se vltrò offert, quod signum est maximæ humanitatis. *Humanitate*) Quæ vetat superbum esse aduersus socios, vetat auarum: verbis, rebus, affectibus, communemse facilémque omnibus præstat, nullum alienum putat. bonum autem suum ideò maxime, quod alicui bonum est, amat, & præter hæc quæ recitantur à Seneca, Plato humanitatem triplicem inducit: aliam quippe per salutationem fieri, vt cum forte obuium quemlibet humane quis salutat, & dextram porrigens comiter excipit: aliam, cum in casus varios ærumnásque iactato quis opem clementer impendit. tertiam, qua cœnas & conuiuia inter se homines celebrant. aut igitur salutationis officio, aut ope, aut auxilio, aut conuiuio, frequentíque congressu constare humanitatem. at Gellius humanitatem non esse putat, amorem erga homines, quem φιλανθρωπίαν Græci vocant, & si significet dexteritatem quandam beneuolentiámque erga omnes homines promiscuam: sed humanitatem, quam iidem Græci παιδείαν vocant, nos eruditionem, institutionémque in bonas artes, dicimus: quas qui sinceriter cupiunt appetúntque, ij sunt vel maxime humanissimi [quam videtur Cicero pro Archia iis verbis expressisse, Etenim omnes artes quæ ad humanitatem pertinent habent quoddam commune vinculum & quasi cognatione quadam inter se continentur.] *Præcipit*) Docet. philosophorum enim dogmata dicuntur. *Atque vtinam*) Sensus est. Euphrates tunc de me bene sperabat, sed vtinam tantum postea profecissem, vt ille suas virtutes subliminiores reddidit. *Nunc*) Iam vir & prudentior effectus. quanquam hoc addidit vt vitaret arrogantiam: vbique enim minuit facultatem suam. *Pictore*) Non

iniucundum

iniucundum fuerit referre hoc loco, Apellem pictorem perfecta opera proponere solitum transeuntibus, atque post ipsam tabulam latentem iudicium vulgi experiri: ferúntque à sutore notatum quòd in crepidis pauciores ansas vna intus fecisset: eodem postero die superbè ob emendationem pristinæ annotationis cauillante circa crus, indignatum Apellem denunciasse, ne supra crepidam sutor iudicaret. quod & ipsum in prouerbium venit, quo admonemur ne suprà nostram artem iudicemus: & conuenit cum Cæcilio, ne scilicet iudicemus rem quam non nouimus. *Sculptore*) Marmorario, statuario, & qui pocula facit ἀνάγλυφα [quanquam sint qui distinguant, vt sculptor sit qui scalpello statuas effingit: statuarius, qui alio modo: quia apud Plinium caput sit de sculptoribus & statuariis. *Fictore*) Qui & figulus dicitur, ex creta & argilla vasa componens.

cernere datur, multa in Euphrate sic eminent & elucent, vt mediocriter quoq; doctos aduertant, & afficiant. Disputat subtiliter, grauiter, ornatè. frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem & latitudinem effingit. Sermo est copiosus, & varius: dulcis in primis, & qui repugnantes quoque ducat & impellat. Ad hoc proceritas corporis & decora facies, demissus capillus, ingens & cana barba: quæ licet fortuita & inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirunt. Nullus horror in vultu, nulla tristitia: multum seueritatis: reuerearis, vt occursum non reformides. Vita san-

Multa) Laudanda. *Aduertant*) Admoneant, alliciant: se cognoscenda præstent etiam mediocri doctrina viris. *Afficiant*) Delectent. *Platonicam sublimitatem & latitudinem*) De qua sic loquitur Fabius. Quis dubitet Platonem esse præcipuum, siue acumine disserendi, seu loquendi facultate diuina quadam, & Homerica: multum enim supra prosam orationem, quam pedestrem Græci vocant, surgit, vt mihi non hominis ingenio, sed Delphico videatur oraculo instinctus. diuinum appellat Columella: & Diogenes Platonicæ orationis geminum stilum, sed vtrunque summum tradit. *Subtiliter*) Refertur ad argumenta. *Grauiter*) Ad sententias *Ornate*) Ad loquium. *Latitudinem*) Vbertatem, amplam facundiam. respexit ad nomen: nam quidam aiunt fuisse exercitatum apud Aristonem palæstritam, à quo Platonem pro egregio corporis habitu cognominatum, cum prius Aristoteles ex aui nomine vocatus esset. sunt qui ob orationis vbertatem & miram latitudinem sic appellatum putent, siue quòd ampla fuerit fronte, vt Neanthes, authore Laërtio, scribit. *Effingit*) Exprimit, repræsentat. *Varius*) De rebus diuersis. sic enim declinatur fastidium. *Dulcis*) Lenis, mitis. [Dulcedo orationis maximè audientes delectat. *Repugnantes*) Vitio laborantes, dissentientes. *Ducat*) Persuadeat, attrahat. *Ad hac*) Præterea, accedit illi. post animi bona enumerat etiam corporis & fortunæ. *Demissus*) Planus: quod est indicium facilis ingenij, secundum philosophos. *Ingens & cana barba*) Apollonius Tyaneus in epistolis quas scripsit aduersus Euphratem, inquit, Baculus erat tibi tunc, & barba cana & ingens, præter hæc nihil. *Fortuita*) Fortunæ bona, quæ Stoici negligunt: putántque veram felicitatem in sola virtute consistere. *Acquirunt*) Astruunt. [*Vultu*) legitur etiam in cultu: pulchritudo corporis donum dei secundum Homerum gloriosissimum est.] *Nulla tristitia*) Tristitia & seueritas vicinæ sunt res, sed hæc datur laudi, illa vitio: seuerum appellant grammatici à sequenda veritate. *Reuerearis*) Ita Euphratem venerabe ris, vt non timeas illi occurrere. *Vita sanctitas*) Integer vitæ, scelerísque purus. sanctitas & sanctimonia pariter Latine dicuntur. nam & illo Fabius, & hoc M. Cicero vsus est verbo: sed sanctitudo vocabulum Apuleianum nescio quid maioris dignitatis habet. sanctum interdum quod sacrum &

Digitized by Google

re: verùm nobilitas in Hiericunte Iudææ: sunt & succo pingui lactentes, quodamque vini sapore in melle prædulci. Diodorus in interiore Syria fieri Cariotas aliis excellentiores tum dulcedine, tum magnitudine, ac humore, testatur: his maiores multo Arabia fert ac Babylonia: quarum magnitudo est sex digitorum. colore sunt quædam subæreo, nonnullæ puniceo: aliæ porphyreo aspectu, amœnæ & suaues gustu. Deaurari *solitas*, & Calendis Ianuariis mitti, tradit Martialis, apud quē legitur fuisse pauperis munus: cui sententiæ conuenit illa lectio, certamen nōdum habent. verùm, si sublato nondum, vt in multis codicibus scriptum offendi, videtur Secundus auunculi opinioni propiùs accedere. *Ficu*) inter quas Martialis Chiam extollit, quæ merum & salem sapit. *Boletu*) quāti fecerit boletos antiquitas, idem notat in distichis, asserens facilius donare Romanos aurum & argentum quàm boletos. & Satyricus Iuuenalis, boletos lautissimum ciborum regi, & domino apponi pulsat. Plin. Boletos suillosque gulæ nouissima irritamenta vocat.

C. Plinius Pompeio Saturnino Suo S.

PEROPPORTVNE mihi redditæ sunt literæ tuæ, quibus flagitabas vt tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, cum ego idipsum destinassem. Addidisti ergo calcaria spōte currēti, pariterq́; & tibi veniā recusandi laboris, & mihi exigendi verecundiā sustulisti. nā nec me timidè vti decet eo quod oblatū est, nec te grauari quod depoposcisti. Nō est tamē ꝙ ab homine desidioso aliq̄d noui operis expectes. petitur' sū n. vt rursus vaces sermoni, quē apud municipes

PERoportunè) Mittit Pompeio Saturnino singulari doctrina viro orationem, quam habuerat apud municipes suos, dedicaturus ibidem bibliothecam, & annuos sumptus in alimenta ingenuorum filiorum pollicitus: excusat quòd in ea maiores suos, & se quoque laudet. tantum denique Pompeio defert, vt de editione pro illius arbitrio sit facturus. Fuit autem Pompeius Saturninus acer causidicus, siue ex tempore, siue meditata proferret: tum prosa, tum versu clarus: in orationibus & historia mirabilis. Alterius Saturnini historici meminit Trāquil. Saturninum nominat Lucianus. vbi de morte Seueriani agit & Q. Saturninum iurisconsultum Pomponius citat. Ille igitur Pompeius Saturninus moriens Secundum reliquit hæredem. [*Idipsum*) mittere aliquid ex scriptis meis] *Addidisti calcaria*) translatio ab equo, id est, iam paratum ad id magis incitasti. [Ouidius, Acer & ad palmæ per se cursurus honores, Si tamen horteris fortius ibit equus.] *Laboris*) emendandi. *Exigendi*) Petendi à te vt limam adhiberes. *Eo*) opera tua in corrigendis meis libellis, quam tu vltrò mihi obtulisti. *Ab homine desidioso*) semper de se parcè loquitur, extenuando facultatem suam, & se desidem appellando. *Rursus*) Iàm enim Saturninus eam orationem legerat. *Sermoni*) Orationi: an ideo sermonem appellauit, quia secundum Porphyrionem ad præsentes dicitur: an quòd oratio illa esset remissa, & finitima quotidianæ locutioni? nam præter M. Tullij testimonium, Seneca tradit sermonem esse orationem voce demissa, & tenui figura prolatam. Accedit authoritas Fabij scribentis, parum admodum sermonem ab oratione differre, & interdum esse idem ostendit. Seruius inquit, sermo est consertio orationis, & confabulatio duorum, vel plurium, à serendo dictus. Antisthenes apud Diogenem primus ita diffiniuit, Sermo est qui quid sit aut fuerit, exprimit. *Municipes*) Nouocomenses. sunt autem Municipes ciues Romani in oppidis municipalibus suo-

suo-

ſuo iure, & ſuis legibus vtentes, muneris tantum honorarij cum populo Rom. participes, à quo munere capeſſendo appellari videntur, nullis aliis neceſſitatibus, neq; vlla populo Romano lege aſtricti. Satis conſtat municipium fuiſſe in meliori conditione, quàm coloniam. hæc Gellius. Vlpianus iuriſconſultus, Propriè quidem municipes appellantur muneris participes, recepti in ciuitate, vt munera nobiſcum facerent: ſed nunc abuſiuè dicimus municipes ſuæ cuiuſque ciuitatis ciues, vtputa Campanos, Puteolanos: ſic Iuriſconſulti, niſi in quantum Paulus apertius videtur vocabulum interpretari de ſignificatione verborum, Municipes, inquit, dicti, quod munera ciuilia capiant [Siculus Flaccus, Municipia, inquit, quidam putãt, à munitionibus dicta, alij à munificentia: eo quòd munificæ eſſent ciuitates.] Feſtus tres municipiorum ſpecies facit, ſed auctorem ſatis eſt indicaſſe.

meos habui bibliothecam dedicaturus. Memini quidem te iam quædam adnotaſſe, ſed generaliter: ideò nunc rogo, vt non tantùm vniuerſitati eius attendas, verumetiam particulas quæ ſoles lima perſequaris. erit enim & poſt emendationem liberum nobis, vel publicare, vel continere. Quinimo fortaſſe hanc ipſam cunctationem noſtram in alterutram ſententiam emendationis ratio deducet: quæ aut indignum editione, dum ſæpius retractat, inueniet: aut dignum, dum idipſum experitur, efficiet: quanquam huius cunctationis meæ cauſæ non tam in ſcriptis quàm in ipſo materiæ genere conſiſtunt. Eſt enim paulò quaſi glorioſius & elatius. onerabit hoc modeſtiam noſtram, etiam ſi ſtilus ipſe fuerit preſſus dimiſſúſque, propterea quòd cogimur, cùm de munificentia parentum noſtrorum, tum de noſtra diſputare. anceps hic & lubricus locus eſt, etiam cùm illi neceſſitas

Dedicaturus) aſſignaturus, titulo & nomini alicuius conſecraturus, oblaturus: & Pomponio tradente, quaſi dicendo deſerturus: [nam etiam nunc Mediolani eſt videre in tabula licet confracta, Plin. in tutelam bibliothecæ quædam ſeſtertia contuliſſe.] Oſtendit libro triceſimoquinto Plin. conſueuiſſe Romanos, bibliothecas, id eſt librorum repoſitoria, quas Latinorum aliqui librarias vocant, conſecrare. *Generaliter*) ſummatim per genera. *Vniuerſitati*) argumento. [toti operis ſummæ] *Particulas*) minima quæque. *Quæ ſoles lima*) acri tua emendatione. *Erit liberum nobis*) in facultate noſtra erit. *Publicare*) in publicum mittere. *Cunctationem*) edendi moram. *In alterutram*) in vnum duorum, dum ſæpius recognoſcitur, aut videbitur indignum opus editione, vel emendando frequenter elaborabitur, vt merito emitti poterit. *Efficiet*) crebra emendatione. *In ſcriptis*) in verbis. *Materia*) ſenſus rerum. *Elatius*) iactantius. legimus etiam latius, & in aliquibus exemplaribus lautius, id eſt vberius, vt quod digrediatur. [placet prima lectio.] *Modeſtiam*) cum alias ſoliti ſimus de nobis loqui modeſtè: quod non feciſſe in his reprehendar. *Preſſus*) in tenui figura. quare potius ſermonem quàm orationem appellauit. *Parentum*) maiorum, qui vſi fuerant liberalitate erga patriam Comum: ex quibus apparet non ſolum Cæcilium fuiſſe Comenſem, ſed etiam maiores ſuos inde oriundos. *Anceps locus*) dubius, periculoſus tractatus & argumentatio: anceps enim pro mortifero & periculo proximo Plinius ſenior vſurpat. Voluptas inquit tanta ancipitis cibi. & Liuius, Quia reuocare, aut vi retinere eos anceps erat: & Virg. ferrum anceps. quod grammatici interpretantur vtrinque acutum. *Lubricus*) qui facilè ad malũ flecti poteſt. [Periculoſus cum periculum ſit in eo conſiſtere, vt ſunt loca humore cõſperſa.] *Etiam*) quamuis alibi interdum conſentientis aduerbium, quan-

Digitized by Google

lenocinetur. Etenim si alienæ quoque laudes parum æquis auribus accipi solent, quàm difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se aut de suis disserētis. Nā cū ipsi honestati, tū aliquanto magis gloriæ eius prædicationiq́ inuidemus: atq́ ea demum rectè facta minus detorquemus & carpimus, quæ in obscuritate & silētio reponuntur. Qua ex causa sæpe ipse mecum: nobis ne tātum quicquid est, istud composuisse, an & aliis debeamus vt nobis. admonet illud quoq́, quod pleraq́ quæ sunt agendæ rei necessaria, eadem peracta nec vtilitatem parem, nec gratiam retinent. Ac ne longiùs exempla repetamus, quid vtilius fuit, quàm munificentiæ rationē etiam stilo prosequi? Per hoc n. assequebamur, primum, vt honestis cogitationibus immoraremur, deinde vt pulchritudinē illarum longiore tractu peruideremus: postremò vt subitæ largitionis comitem pœnitentiam caueremus. Nascebatur ex his exercitatio quædam cōtemnendæ pecuniæ. Nam cū omnes homines ad custodiā eius natura restrinxerit, nos contrà multum ac diu pensitatus amor liberalitatis cōmunibus auaritiæ vinculis eximebat: tantoq́ laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quòd ad illam nō impetu quodā, sed cōsilio trahebàmur. Accedebat his caussis, quòd non ludos

doque pro adhuc & prætерea. *Lenocinetur*) blandiatur. translatum verbum à lenonibus, quo præceptor eius Quintilianus vsus plerunquè. *Alienæ*) quę de aliis dicuntur. *Æquis auribus*) benignè. *Accipi*) audiri, admitti. *De se*) de sua laude. *Nam cum ipsi honestati*) inuidemus honestis viris, sed præcipuè eorum gloriæ & laudi: quæ verò bene gesta latent, & à nullo prædicantur, minus reprehendimus. *Tum*) maximè [*Prædicationi*] laudi. M. Tullius pro Archia, ipsi illi philosophi, et in illis libellis, quos de contemnenda morte scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso in quo prædicationem nobilitatémq; despiciunt, prædicari volūt [*Mecum tractaui*) consideraui. *Tantū cōposuisse nobis*) continere apud me, & mei gratia scripsisse. *Quicquid est istud*) siue bona siue mala sit oratio. *Aliis*) aliorum causa cōposuisse: & ideo emittere. *Agēda rei necessaria*) dū rem agimus, necessaria sūt, sicut cōmendare liberalitatē suā, & maiorum. *Parem*) necessitati. *Gratiam*) cōmendationem. *Stilo*) scriptis. *Honestis cogitationibus*) munificentię laudibus, quæ est tribuere merentibus, amore & studio honestatis, vt patriæ propinquis, affinibus, amicis, pauperibus. *Tractu.* Placet magis, vt legatur tractu, quàm tractatu, nam præter fidem exemplarium ipse ad Capitonem de oratione scribens, inquit: Illa tractu placet. & M. Tullius de Oratore, tractum verborum in Antonio laudat. Tacitus, tractum belli pro mora & productione: & libro quinto decimo pariter vsurpat, Durante, scribit, tractu & longitudine mortis. *Comitem*) subsecutricem. [*Pœnitentiam*) Seneca, Sera parsimonia in fundo est] *Largitionis*) liberalitatis impropriè vsus: nam largitio est nimia & immoderata pecuniarum profusio: & alij sic vsurpant. [*Exercitatio*) legitur etiam excitatio.] *Ex his*) scriptis. [*Contemnendæ pecuniæ*,] spernendæ auaritiæ. *Ad custodiam eius*) ad conseruandam pecuniam. *Restrinxerit natura*) pecuniarum auidi sumus à natura. De auaritia sic loquutus est Seneca in epistolis, Admirationem parentes auri atque argenti fecerunt, & teneris infusa cupiditas altius sedit, creuitque nobiscum, deinde totus populus in aliis dis-

cos-

cors, in hoc conuenit, hoc suscipiunt, hoc suis optant. *Communibus vitr.*) Naturali vitio. *Non impetu*) Non inconsideratè, nec sine ratione [Dicebat Seneca, se malle iudicia Augusti, quàm dona Claudij] *Ludos*) qui euanescunt, [non relicto aliquo vtilitatis in posterum exemplo] spectacula: erant enim ludorum varia genera.

aut gladiatores, sed annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porrò & aurium voluptates adeo non egent commendatione, vt non tam incitari debeant oratione, quàm reprimi. Vt verò aliquis libenter educationis tædium laboremq́; suscipiat, non præmiis modo, verũ ẽt exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate carentes cibos blandioribus alloquiis prosequuntur: quanto magis decuit publicè consulẽtem vtilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere? præsertim cum enitẽdum haberemus, vt quod parentibus dabatur, etiam nobis probaretur, honoremque paucorum cæteri patienter & spectarent & mirarentur. sed vt tunc communibus magis commodis quàm priuatæ iactãtiæ studebamus, cum intentionem effectúmque muneris nostri vellemus intelligi: ita nunc in ratione edendi veremur, ne fortè non aliorum vtilitatibus, sed pro-

Gladiatores) Quos in funeribus illustrium dari populo notum, & post cœnam interdum, referente Athenæo, qui ex autoritate Hermippi asserit, Mantinenses inuenisse gladiatores, Demea ostendente. in vrbe primum Brutum in honorem patris defuncti, sed Valerium in foro boario primum munus dedisse testatur, cur exhiberentur, opportunius dicetur in panegyrica oratione. *Annuos sumptus*) Vt ex reditu agri, quem actori publico emancipauerat, & imposito vectigali conduxerat, pueri pauperes ingenui alerentur & educarentur. meminit huius rei latius libro septimo ad Caninium. Audio adhuc Comi extare vestigium liberalitatis Plinianæ. [Satis constat Mediolani in lapide, quanquam fracto; legi Plinium in alimenta puerorum & puellarum multa sestertia dedisse.] *Porro*) Præterea: vt apud Terentium in Hecyra. aliàs affirmantis aduerbium. significat etiam minus, interdum postea quandoque temporis aduerbium: aliàs expletiua, nonnunquam procul: aliàs hortantis commodè exempla sumes à Terentio, & Virgilio. *Oculorum voluptates*) Quæ per oculos percipiuntur [& aures, vt ludi scenici & gladiatorij] *Commendatione*) Laudari oratione. *Incitari*) Intendi, augeri. *Reprimi*) Sedari, [emendari, tolli. *Aliquis* orphanotrophus.] *Educationis*) Alendi alienos filios. *Exquisitis*) Elaboratis, egregiis. *Prosequuntur*) Commendant. *Vtilissimum*) Educationem ingenuorum. *Non perinde pop.*) Non multum vel æquè populo gratum: nam perinde multum significat. [& æquè] Tranquillus, Quare aduentus eius non perinde gratus fuit. *Comitate*) Orationis benigno sermone. *Inducere*) Instituere, persuadere per inductionem; quæ secundum rhetores, est oratio rebus non dubiis captans assensionem eius rei quæ instituta est. *Enitendum haberemus*) Opus esset eniti. *Parentibus dab.*) Quod in laudem maiorũ meorum dissertabam, & nobis præpararetur, quã eramus apud posteros gloriam ex hoc munere consecuturi. In alia lectione est, *dabatur, & nobis probaretur*: vt scilicet intelligatur, hoc munus parentibus oblatum, & ideò ab illis probandum esse: ab his, expectandum, donec filios susciperent. *Paucorum*) Meorum. *Cæteri*) Municipes. [*Spectarent*) intuerentur.] *Imitarentur*) incitarentur ad imitandum exemplo nostro; legitur etiam mererentur. *Tunc*) Cùm diximus orationem. *Priuatæ iactantiæ*) No-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

stræ laudi. *Aliorum*) Municipum, id est, vereor ne si emisero hunc sermonem, ideò videar fecisse, vt me laudarem; non vt Nouocomenses hortarer ad simile.

priæ laudi seruisse videamur. præterea meminimus quanto maiore animo honestatis fructus in conscientia quàm in fama reponatur. sequi n. gloria, non appeti debet: nec si casu aliquo non sequatur, iccirco quod gloriam meruit, minus pulchrum est. ij verò qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare quia fecerint: sed vt prædicarent fecisse creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit. homines enim cũ rem destruere non possunt, iactationem eius incessunt: ita si silenda feceris, factum ipsum: si laudanda, quòd non sileas, ipse culparis. Me verò peculiaris quædam impedit ratio: etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud Decuriones habui, nec in propatulo, sed in curia. Vereor ergo ne sit satis congruens, cum in

Quanto maiore animo) Esse indicium excellentioris animi contentos esse potius sua cõscientia pro benefactis, quàm laude: vnde M. Tullius in Tusculanis, Quinetiam, inquit, mihi laudabiliora videntur omnia, quæ sine venditatione & sine populo teste fuerint: non quod fugiendum sit: omnia enim benefacta in luce se collocari volunt: sed tamen nullum virtutis theatrum, virtutis conscientia maius est. vnde Secundus Aristonem commendans, Ornat hæc, inquit, magnitudo animi: quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert, rectéque facti non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. [Videtur Plinius imitatus fuisse eundem Tullium in Philippicis. Satis, inquit, in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat. *Fructus honestatis*) præmium quod prouenit ex honestè factis. *Maiore animo*) generosius] *Sequi*) Per se comitari benefacta. nam etsi (vt idem refert Cicero) nihil in se habeat gloria cur expetatur, tamen virtutem tanquam vmbra sequitur. *Appeti*) Affectari. *Nec idcirco est minus pulchrum*) Nec ideò est minus gloriosum, quod gloriam meruit: & dignus est laude, quamuis eam non sit consecutus. *Prædicare*) Vulgare. [laudare, commendare. Sic Valerius libro octauo.] *Fecisse*) Benefecisse famæ causa. Secus laudat Traianum in panegyrica oratione: Non ideo dixit vicisse videaris vt triumphares, sed triumphare, quia viceris. *Referente*) Narrante. [eo qui non fecit] *Vanescit.*) Non creditur, mendax existimatur, [deperit.] *Rem.*) Factum per se laude dignum, vt præbere alimenta ingenuis. *Destruere*) Demoliri: cum veritate notare. *Iactationem*) Quod nimium applauserit sibi author. *Incessunt*) Infamant, [vellicant, lacerant] inuehuntur. *Silenda*) Turpia. *Factum ipsum*) Culpatur. *Non sileas*) Sed iactes & glorieris. *Decuriones*) Senatores in municipiis, in quibus idem erat decurio, qui Romæ senator, quod in senatu & conciliis municipalibus interesse poterat, si habuisset censum cẽtum millium nummum. & decuriones quidam dictos aiunt ex eo, quòd in initio coloniæ cum deducerentur, decima pars eorum qui deducerentur, concilij publici gratia cõscribi solita sit. porrò decurio ordo in militia, & qui suam quisque curiam tuebatur, decurionem appellatum Dionys. asserit. decuriones quinquennales Apul. vsurpat pro sacerdotibus Isidis in quinquennium cæteris præfectis. fuisse autem Comum municipium præter Cæcilij testimonium confirmant antiquorum memoriæ. [*N.*) alij legunt, vt, pro quomodo.] *Populum*) Coram populo, vt in foro. *Curia*) Senatu. *Acclamationem*) Laudem cum assensu, quod iuniores historici frequenter vsurparunt, & ipse in oratione panegyrica. interdum tamen pro conuicio accipitur, vt apud Lampridium & Tranquillum. Reclamationes autem contrariæ sunt

accla-

Digitized by Google

dicendo assentationem vulgi acclamationemq́ defugerim, nunc eadem illa editione sectari: cumq́ plebem ipsam cui consolabatur, limine curiæ parietibusq́ discreuerim, ne quam in speciem ambitionis inciderem, nunc eos etiam ad quos ex munere nostro nihil pertinet præter exemplum, velut obuia assentatione conquirere. Habes cunctationis meæ causas, obsequar tamen consilio tuo, cuius mihi authoritas pro ratione sufficiet. Vale.

acclamationibus: nam reclamare, est ingenti voce reprobare. at acclamare, assentiri, cum clamore probare. *Eadem illa*) Assentationem & plausum. *Cui consulebatur*) In cuius vtilitatem hęc fecimus. *Discreuerim*) Excluserim. *Ambitionis*) Immoderatæ laudis cupiditate. est autem ambitio, cum ad publicos honores, & magistratus turpibus atque inhonestis artibus & blandiciis, precibus, largitione, contendimus: at secundùm Dionysij sententiam est inanis gloria sequens imaginem decoris, & desiderium exitialium voluptatum. Claudianus cecinit, ambitionem esse auaritiæ nutricem fœdissimam, quæ vestibulis foribúsque potentum excubat, & preciis commercia pascit honorem Pulsa simul. *Eos*)[Extraneos. *Exemplum*) Imitationem. *Obuia*) Manifesta. *Cunctationis*) Moræ: cur tantum contineam. *Authoritas*) Fama, & fides ex virtute quæsita.

C. PLINIVS MINVTIO FVNDANO SVO S.

MIRVM est quàm singulis diebus in vrbe ratio aut constet, aut constare videatur, pluribus cunctisq́ non constet: nam si quem interroges, hodie quid egisti? respondeat, officio togæ virilis interfui, sponsalia aut nuptias frequentaui: ille me ad signandum testamentum, ille in aduocationem, ille

MIRVM *est*) Minutium Fundanum hortatur ad secessum & studium, cum in vrbe occupati sint homines rebus inanibus, ruri nihil audiant, quod audisse pœniteat. Minutius Fundanus, cui alibi in proximum annum consulatum auguratur, eruditus & sapiens fuit, vt qui se ab ineunte ætate altioribus studiis dederat: ex duabus natis alteram vix pubertatem ingressam amisit. proconsul Asiæ ex Adriani rescripto monitus ne sine obiectu criminum Christianos condemnaret. authores Eusebius & Orosius. *Constet ratio*) Aliqua ratio adduci possit transacti diei non ignaue. *Aut constare*) Correctio. *Non constet*) Nulla etiam falso adduci ratio possit, cur sint occupati in vrbe. [*pluribus*) diebus vel potius nominibus] *Quem*) Al. quem. *Officio togæ virilis*) officiose comitatus sum aliquem] Præstiti officium meum, dum amicus togam virilem sumeret: quæ, authore iurisconsulto, ad septimum decimum annum sumebatur, quam ætatem lilitarem appellauit antiquitas. legimus tamen apud Tranquillum, sextodecimo ætatis anno sumpsisse Augustum togam virilem, argumentum, scilicet transeundi à pueris in virum: cui sententiæ Dion astipulatur, [Et Seneca inquit, Pueritia deponitur, sed non puerilitas in plerisque hominibus.] Ferè in eundem sensum Martialis ad Potitum conquerentem quòd vix vno anno librum emitteret, scribit. *Sponsalia*) Pacta antè nuptias, & sponsio nuptiarum futurarum; à spondendo dicta. *Signandum testamentum*) Tria testamentorum genera Gellius nixus Lælij Felicis authoritate tradit, sed postquam in

Digitized by Google

vnum ius ciuile & prætorium iungi constitutum est, septem testibus adhibitis, & subscriptione] testium signacula testamentis sunt imposita ex edicto prætoris, sicut subscriptiones ex sacris constitutionibus. non enim olim vt nunc publici notarij stipulabantur. sed domini vel alij eorum nomine tabulas scribebant, quas à septem testibus subscriptas, lineo vinculo claudebant, notatas testium sigillo. Testamentum compositum ex testatione mentis Sulpitius arbitratur: quod reprehendit Gellius arguens esse simplex verbum. [*In aduocationem*) vt ipsi adessem.

in cõsilium rogauit. hæc quo die feceris necessaria, eadem si quotidie fecisse te reputes, inania vidẽtur: multo magis cũ secesseris. tunc n. subit recordatio, quot dies quã frigidis rebus absumpseris. quod euenit mihi postquã in Laurentino meo aut lego aliquid, aut scribo, aut ẽt corpori vaco, cuius fulturis animus sustinetur. nihil audio quod audisse, nihil dico quod dixisse pœniteat. Nemo apud me quenquã sinistris sermonibus carpit: neminem ipse reprehendo, nisi vnum me, cum parum commode scribo: nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis rumoribus inquietor, mecum tãtum & cum libellis loquor. O rectam synceramq; vitam! ô dulce ocium honestumq;, ac penè omni negotio pulchrius! ô mare! ô litus, verum secretúmque μουσεῖον. quàm multa inuenitis, quàm multa dictatis. proinde tu

In consilium rogauit) vt cognoscerem, & iudicarem: vel, vt ipsi consulerem. *Inania*) nullius momenti. *Multo magis*) videntur superuacua talia officia. *Secesseris*) vacuus eris à curis vrbanis. *Frigidis*) inutilibus. Fabius frigidum inane vocat & momentarium. *Laurentino*) ruie. quod Laurens etiam appellari posse libro sequenti indicat, vbi totum graphicè describitur. *Corpori vaco*) curo corpus. *Fulturis*) adminiculis. tunc enim animus maximè intenditur, & vires suas operatur, cum nullo dolore corpus vexatur. Ausonius, ampliat ætatis spatium sibi vir bonus, hoc est Viuere, & his vita posse priore frui. *Sinistris*) maledicis, inquis. *Inquietor*) rarum inuentu verbum apud antiquos, quo tamen Cyprianus frequenter vtitur. *O rectam*) alij legunt ô regiam, id est fœlicem: quia reges putantur fœlices: verùm priorem lectionem probo. *Ocium*) studium literarium. *Negocio*) opere. *μουσεῖον*) est autem musæum Musarum locus, qualis bibliotheca: nam Athenæus testatur, Ptolemæi Philadelphi bibliothecam vocatam musæum: & Strabo in descriptione Alexandriæ, Pars inquit regiarũ est musæum, quod ambulacrum habet & exedram & maximam domum, in qua cœnaculum est eorum qui musæo participant, hominum circa disciplinas versantium. hic conuentus communes pecunias habet: & sacerdotem, qui musæo præest: olim à regibus, dinde à Cæsare constitutum, & alterum veteri musæo astructum sub Claudij nomine. eius historiarum causam tradit Suetonius institutumque, vt quotannis in altero Cyrenaicõn libri, altero Carchedoniacõn diebus statutis velut in auditorio recitarentur toti, à singulis per vices. [Libanius in monodia, Nicomediæ ædificiorum ruinam deplorans. Vbi inquit fora, vbi musæa, vbi templa? Lucianus in symposio, multorum virorum sapientium conuiuium, asserit esse musæum.] Ad hæc scribit Athenæus, musæum Græciæ vrbem Athenarum fuisse, magis ad disciplinam doctrinámque, quàm ad ædificia respiciens: quanquam Pausanias libro primo referat Demetrium Antigoni filiũ muro cinxisse Athenarum vrbem, musæumque appellatum quod erat intra antiquum ambitum è regione arcis, vbi dicunt Musæum cecinisse, & in senectute mortuum ibi extructo monumento sepultum. Plinius senior, Musæa, inquit, in ædificiis vocant dependencia

Digitized by Google

dentia ad imaginem specus arte reddendam. *Inuenitis*) datis facultatem inueniendi. *Dictatis*) suggeritis.sensus est,multa per vos excogito & repono. *Proinde*) quare,alibi prætereca. *Istum*) vrbanum. [*Inanem discursum*) excursionem vanam, sine fructu, quæ fit in vita orbica. discursionem esse vitam orbicam dixit Seneca: & Martialis, discursus varios.] *Ocio*) quieti. *Attilius noster*) plures extitisse Attilios eo tempore lego. Plinius duos nominat, Spartianus totidem, Tacitus treis. dubitari forsitan posset quem Secundus monstrasset, nisi ad Priscum scribens diceret, Nosti Attilij Crescentis facetias: inibique multis necessitudinem cum illo arctam testatur. *Facetissime*) Facetum non tantum circa ridicula opinor consistere: neque enim diceret Horatius facetum Virgilio genus naturæ concessum. hanc magis excultæ cuiusdam elegantiæ appellationem puto, ideóque in epistolis M. Tullius hæc Bruti verba refert, Ne vlli sint pedes faceti, ac deliciis ingredientes mollius. & quidam facetum dictum arbitrantur eum, qui facit versbis quod vult. M. Cicero De perfecto oratore, dicacem acrioris ingenij esse vult, facetum maioris artis: habent autem facetiæ in narrando vim maximam. *Ociosum esse*) Quiescere, vacare ab officiis [vel esse in ocio literario, quod honestum, iucundum & fructuosum est.] *Quàm nihil agere*) Quàm multis rebus inanibus implicari. in eundem sensum Mart. in Attalum, Est, non est quod agas, Attale semper agis. [Nam secundum Senecam qui futilia facit, nihil agit.]

quoque strepitum istum, inanémque discursum, & multum ineptos labores, vt primum fuerit occasio relinque, téque studiis vel ocio trade. Satius est enim, vt Attilius noster eruditissimè simul & facetissimè dixit, ociosum esse, quàm nihil agere. Vale.

C. PLINIVS ATRIO CLEMENTI SVO S.

SI quando) Duo intendit in hac epistola Secundus. Euphratem philosophum laudare à doctrina & humanitate, & Atrio Clementi persuadere, vt quàm primum ad vrbem veniat, séque Euphratis præceptis expoliendum tradat. est insuper nescio quod tertium, vbi conqueritur non licere sibi occupatissimo circa quæsturam ærarij eadem facere. Clementes penè innumeros ex diuersis authoribus colligo floruisse Secundi temporibus, sed hunc Atrium Clementem, ad quem alibi scripsit, ex testimonio Martialis opinor fuisse Patauinum, à quo vxor eius Atestina Sabino pro docta epigrammate celebratur. *Quando*) Vllo tempore *Liberalibus studiis*) Scientiis & disciplinis quas vocant liberales, quòd homine libero dignæ sunt. cæterum Seneca solam philosophiam sentit esse liberalem disciplinam, quòd liberum facit hominem, hoc est sapientem, sublimem, fortem, magnanimum, cætera pusilla ac puerilia esse. Vlpianus titulo De variis & extraordinariis cognitionibus, liberales artes appellat rhethoricam, grammaticam, geometriam, medicinam, iurisperitiam. *Nunc*) Sub Traiano, cùm studia propè extincta refouerentur. *Clara*) Virorum clarorum (vt Taciti, Iuuenalis, Silij, Martialis, Saturnini, Voconij, Tranquilli.] *Vnum*) Exemplum vnius viri doctissimi, qualis Euphrates est, [qui Dinone patre genitus (quanquam pro Euphrate apud Lucianum Eutrates mendosè legatur) Stoicam sectam

SI quando vrbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maximè floret. multa claráque exempla sunt. sufficerit nobis vnum Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria cum a-

Professus, Vespasianum ab imperio deterrere conatus est, sub quo vsque ad Adrianum vixit, comparatis maximis diuitiis contra professionem suam. nam vt omittamus Apollonium Tyaneum, multis illum immodicum mercatorem & arrogantem increpantem, Philostratus tradit, comparasse sibi diuitiarum fontes: iam enim inter fœneratorum mensas nuncupabatur caupo quæstuarius, fœnerator, publicanus, nummularius, ad omnia venalia se conuertens, foribus potentiorum magis affixus quàm ianitores. voluntaria morte excessit è vita. veniam dederat ei Adrianus citra ignominiam & infamiam: vt cicutam senectute & morbo ingrauescente bibere posset. hoc refert Dion. *Militarem*) Tribunus militum essem. *In Syria*) Vbi etiam Artemidorum philosophum arcta familiaritate complexus est. Syria late littora tenet: terrásque etiam latius introrsus aliis aliísque nuncupata nominibus: nam & Cœle dicebatur, & Mesopotamia, & Damascena, & Adiabena, & Babylonia, & Iudæa, & Sophona. eadem ferè Plinius, ex Asia Pomponij mutuatus. Strabo ita determinat. Syria septentrionem versus Cilicia & Amano terminatur: à mari ad Euphratis pontem stadia intersunt ab Issico sinu vsque ad pontem, qui est iuxta Comagenam, dictum latus terminantia non pauciora quadringentis. orientem versus terminatur Euphrate & Arabibus Scænitis, qui cis Euphratem sunt: austrum versus felici Arabia, & Ægypto: occidentem versus, Ægyptio pelago Issicum vsque. Homerum Syrum insulam Syriam appellasse, idem libro decimo protulit.

Penitus) Circa omnia eius studia. *Domi*) Familiarius. *Obuius*) Paratus, qui se vltrò offert, quod signum est maximæ humanitatis. *Humanitate*) Quæ vetat superbum esse aduersus socios, vetat auarum: verbis, rebus, affectibus, communemsse facilémque omnibus præstat, nullum alienum putat. bonum autem suum ideò maxime, quod alicui bonum est, amat, & præter hæc quæ recitantur, à Seneca, Plato humanitatem triplicem inducit: aliam quippe per salutationem fieri, vt cum forte obuium quemlibet humane quis salutat, & dextram porrigens comiter excipit: aliam, cum in casus varios ærumnásque iactato quis opem clementer impendit. tertiam, qua cœnas & conuiuia inter se homines celebrant. aut igitur salutationis officio, aut ope, aut auxilio, aut conuiuio, frequentíque congressu constare humanitatem. at Gellius humanitatem non esse putat, amorem erga homines, quem φιλανθρωπίαν Græci vocant, & si significet dexteritatem quandam beneuolentiámque erga omnes homines promiscuam: sed humanitatem, quam iidem Græci παιδείαν vocant, nos eruditionem, institutionémque in bonas artes, dicimus: quas qui sinceriter cupiunt appetúntque, ij sunt vel maxime humanissimi [quam videtur Cicero pro Archia iis verbis expressisse, Etenim omnes artes quæ ad humanitatem pertinent habent quoddam commune vinculum & quasi cognatione quadam inter se continentur.] *Præcipit*) Docet. philosophorum enim dogmata dicuntur. *Atque vtinam*) Sensus est. Euphrates tunc de me bene sperabat, sed vtinam tantum postea profecissem, vt ille suas virtutes sublimiores reddidit. *Nunc*) Iam vir & prudentior effectus. quanquam hoc addidit vt vitaret arrogantiam: vbique enim minuit facultatem suam. *Pictore*) Non iniucundum

dolescentulus militarem, penitus, & domi inspexi, amaríque ab eo laboraui, etsi non erat laborandum. Est enim obuius, & expositus, plenúsque humanitate quam præcipit. Atque vtinam sic ipse, quam spem tunc de me concepit, impleuerim, vt ille multam virtutibus suis addidit. At ego nunc illas miror, quia magis intelligo: quanquam ne nunc quidem satis intelligo. Vt enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex iudicare: ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Quantum mihi tamen

iniucundum fuerit referre hoc loco, Apellem pictorem perfecta opera proponere solitum transeuntibus, atque post ipsam tabulam latentem iudicium vulgi experiri: ferúntque à sutore notatum quòd in crepidis pauciores ansas vna intus fecisset: eodem postero die superbè ob emendationem pristinæ annotationis cauillante circa crus, indignatum Apellem denunciasse, ne supra crepidam sutor iudicaret. quod & ipsum in prouerbium venit, quo admonemur ne suprà nostram artem iudicemus: & conuenit cum Cæcilio, ne scilicet iudicemus rem quam non nouimus. *Sculptore*) Marmorario, statuario, & qui pocula facit ἀνάγλυφα [quanquam sunt qui distinguant, vt sculptor sit qui scalpello statuas effingit: statuarius, qui alio modo: quia apud Plinium caput sit de sculptoribus & statuariis. *Fictore*) Qui & figulus dicitur, ex creta & argilla vasa componens.

cernere datur, multa in Euphrate sic eminent & elucent, vt mediocriter quoq; doctos aduertant, & afficiant. Disputat subtiliter, grauiter, ornatè. frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem & latitudinem effingit. Sermo est copiosus, & varius: dulcis in primis, & qui repugnantes quoque ducat & impellat. Ad hoc proceritas corporis & decora facies, demissus capillus, ingens & cana barba: quæ licet fortuita & inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirunt. Nullus horror in vultu, nulla tristitia: multum seueritatis: reuerearis, vt occursum non reformides. Vitæ san-

Multa) Laudanda. *Aduertant*) Admoneant, alliciant: se cognoscenda præstent etiam mediocri doctrina viris. *Afficiant*) Delectent. *Platonicam sublimitatem & latitudinem*) De qua sic loquitur Fabius. Quis dubitet Platonem esse præcipuum, siue acumine disserendi, seu loquendi facultate diuina quadam, & Homerica: multum enim supra prosam orationem, quam pedestrem Græci vocant, surgit, vt mihi non hominis ingenio, sed Delphico videatur oraculo instinctus. diuinum appellat Columella: & Diogenes Platonicæ orationis geminum stilum, sed vtrunque summum tradit. *Subtiliter*) Refertur ad argumenta. *Grauiter*) Ad sententias *Ornate*) Ad loquium. *Latitudinem*) Vbertatem, amplam facundiam. respexit ad nomen: nam quidam aiunt fuisse exercitatum apud Aristonem palæstritam, à quo Platonem pro egregio corporis habitu cognominatum, cum prius Aristoteles ex aui nomine vocatus esset: sunt qui ob orationis vbertatem & miram latitudinem sic appellatum putent, siue quòd ampla fuerit fronte, vt Neanthes, authore Laërtio, scribit. *Effingit*) Exprimit, repræsentat. *Varius*) De rebus diuersis. sic enim declinatur fastidium. *Dulcis*) Lenis, mitis. [Dulcedo orationis maximè audientes delectat. *Repugnantes*) Vitio laborantes, dissentientes. *Ducat*) Persuadeat, attrahat. *Ad hoc*) Præterea, accedit illi. post animi bona enumerat etiam corporis & fortunæ. *Demissus*) Planus: quod est indicium facilis ingenij, secundum philosophos. *Ingens & cana barba*) Apollonius Tyaneus in epistolis quas scripsit aduersus Euphratem, inquit, Baculus erat tibi tunc, & barba cana & ingens, præter hæc nihil. *Fortuita*) Fortunæ bona, quæ Stoici negligunt: putántque veram felicitatem in sola virtute consistere. *Acquirunt*) Astruunt. [*Vultu*) legitur etiam in cultu: pulchritudo corporis donum dei secundum Homerum gloriosissimum est.] *Nulla tristitia*) Tristitia & seueritas vicinæ sunt res, sed hæc datur laudi, illa vitio: seuerum appellant grammatici à sequenda veritate. *Reuerearis*) Ita Euphratem venerareris, vt non timeas illi occurrere. *Vita sanctitas*) Integer vitæ, scelerísque purus. sanctitas & sanctimonia pariter Latine dicuntur. nam & illo Fabius, & hoc M. Cicero vsus est verbo: sed sanctitudo vocabulum Apuleianum nescio quid maioris dignitatis habet. sanctum interdum quod sacrum &

Digitized by Google

religiosum, interdum incorruptum, cui sententiæ videtur accedere Martianus primo. ff. Sanctum, inquit, est quod ab iniuria hominum defensum est atque munitum: dictum autem à sagmine quadam herba, quam legati Romanorum ferre solebant, ne quis eos violaret. [Aggenus Vrbicus, sanctum est plerunque vt incorruptum, & à sanciendo sanctum dicitur.] & Vlpianus: sancta proprie dicimus, quæ nec sacra nec prophana sunt, sanctione enim quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt sanctione quadam subnixæ. quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi Deo non sit consecratum. & Donatus sanctum dixit esse quod est omni obseruatione inuiolatum. *Par comitas*) Summa facilitas.

ctitas summa, comitas par. Insectatur vitia, non homines. Nec castigat errantes, sed emendat. Sequaris monentem attentus, & pendens: & persuaderi tibi, etiam cum persuaserit, cupias. Iam verò liberi tres, duo mares, quos diligentißimè instituit. Socer Pompeius Iulianus, cùm cætera vita, tum vel hoc vno magnus & clarus, quòd ipse prouinciæ princeps hûc inter altißimas conditiones generum non honoribus principem, sed sapientia elegit. Quanquam quid ego plura de viro, quo mihi frui nõ licet? An, vt magis angar? quod nõ licet. Nã distringor officio, vt maximo,

Insectatur vitia, non homines) Taxat vitia, non vitiosos: parcit enim nomini malorum: in quam sententiam scripsit de suis libellis ad Numatium Martialis. Hunc seruare modum nostri nouere libelli, Parcere personis, dicere de vitiis. [Et Lucianus, Demonactem dicit reprehendere vitia, peccantibus veniam dare, more boni medici qui curat morbos, neque irascitur ægris.] *Nec castigat*) Minis & verberibus. *Emendat*) Corrigit verbis blandis. *Sequaris*) Necesse sequaris. modus dicendi gratior & compendiosior. *Pendens*) Suspensus expectans etiam postquam dixerit. [Ouidius. Narrantis coniunx pendet ab ore viri.] *Persuaderi*) Vlterius dicendo progredi, & amplius satisfacere: tanta erat orationis suauitas in eo. *Iam*) Præterea. *Liberi tres*) Sunt illi tres filij. liberi pro filiis secundum Caium semper proferuntur numero plurium: liberorum appellatione etiam fœminæ intelliguntur: authores sunt Iurisconsulti, & sequentia indicant, cùm post liberos tres, subdiderit duos mares & fœminam: quinimmo referente Callistrato, nepotes & pronepotes cæterique qui ex his descendunt, continentur: hos enim omnes liberorum appellatione lex duodecim tabularum comprehendit. *Duo mares*) Subaudi & tertiam fœminam. [Lucianus in Dialogo qui inscribitur Philopseudes, memorat Euphratem habuisse filios duos, quorum alter iuuenis Mnason, & minor Euphratides nomine, quindecim annis natus, in palæstra se exercebant, eorúmque matrem nomine Demaneten tunc mortuam visam ab Euphrate, dum libellum Platonis de anima legeret.] *Instituit*) Docet, format. hinc institutiones, primæ inductiones ad bonos mores & disciplinas, vt Fabij & Iustiniani. *Socer*) Euphratis. *Pompeius Iulianus*) Extant in ff. frequentissimè responsa Iuliani Iurisconsulti celeberrimi. *Cætera vita*) Qui in cætera vita sua vir clarus extitit, sed in hac re præcipuè, quòd cùm esset inter Syros authoritate & opibus princeps, elegit sibi generum Euphratem, non dignitate, sed sapientia illustrem. *Prouincia*) Syriæ. *Altissimas conditiones*) Diuitias, nobilitatem, honores quibus Iulianus excellebat: an quod magis placet, cum essent multi & natalibus & opibus ac cæteris fortunæ bonis præstantes, qui nuptias filiæ suę studiose peterent. *Plura*) Scribam. *Viro*) Euphrate. *Frui*) Propter occupationes publicas. *An*) Plura dicam. *Magis angar*) Magis crucier, cùm sæpius illius, quo non vt volo frui licet, mentionem faciam. *Distringor*) Occupor. *Officio*) Præfectura, ærarij, in qua collegam

sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas; scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. Soleo nonnunquam

collegam habuit Cornutum Tertullum. *Vt maximo sic molestissimo*) Eadem repetit in fine orationis panegyricæ: nondum, inquit, biennium compleueramus in officio laboriosissimo & maximo. Præfecti ærario, & ante hos, Quæstores, Prætores, Tribuni (sic enim inuenio mutata nomina præfectorum ærario) pecunias quoquomodo expensas & acceptas in tabulas publicas reponebant. nam inter cætera legatis sumptum dabant, & quæ ad rempublicam spectare videbantur, distrahebant. *Pro tribunali*) In suggestu. tribunal est vbi iudex sedet populo ius dicturus. pro tabulatis excrescentibus Plinius senior vtitur. Fabius notat eos, qui tribunale quàm tribunal malunt dicere. *Libellos*) Quos vulgò supplicationes appellamus. quare supplices & querulos interdum Martialis vocat. Secundus pro accusationibus alibi posuit. & Vlpianus pro denunciatione, ferè in idem concurrente Apuleio: qui tamen in Asino suo pro forma præconij vsus est. Fabius etiam fieri libellos breui annotatione memoriæ causa testatur: at libella fabrorum & agri diuisorum est instrumentum. *Subnoto*) Subscribo, confirmo. *Tabulas*) in quibus rationes ærarij reponebant. quanquam legerim apud Capitolinum, præfectos ærario tabulas publicas habuisse, quibus nomina ingenuorum puerorum referebant, vt si fortè aliquis causam liberalem diceret, testationes inde prodiceret, quod Antoninus philosophus etiam per prouincias instituit. *Illiteratissimas literas*) Inornatas, forenses, vulgares, stilo infimo, quibus vtuntur rationarij [in] nominibus: quem locum minus feliciter Sidonius conatus est mutuari. Illiteratissimis, inquit, literis vacant. videamus, si placet, non importunè, an omnes tunc Latine loquerentur, & quid sit Latinè loqui: quod sane nihil aliud est, quàm vti lingua Latia, & Romana: nam Cicero inquit, non tam præclarum est scire Latinè, quàm turpe nescire: neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium videtur. & Pollionem legimus iussisse filios loqui Latinè, adeò vt Græcè vel difficile, vel rarò loquerentur. Liuius libro primo ab Vrbe condita, Magna pars Fidenatium, vt qui coloni additi Romani essent, Latinè sciebant. & à Varrone Fabióque, vbi de analogia disputatur, quæritur, an aliud sit Latinè loqui, aliud grammaticè: nullam enim loquendi legem, sed obseruationem quidam voluere, vt ipsam analogiam nulla res alia fecerit, quàm consuetudo. quare Vitruuius se excusat, si quid contra grammaticam locutus sit, quasi Latinè scripserit, & non grammatice: vtitur enim interdum verbis quæ grammaticus non admitteret. quamuis interdum Latinè loqui, sumatur pro eleganti sermone vti: hinc Iuuenal. dixerat: Cùm sit turpe magis nostris nescire Latinè. & Seneca Epistolarum quinto: Nunc vulgò breuiarium dicitur, olim cum Latinè loqueremur, summarium vocabatur. Ex verbis M. Tullij colligitur, grammaticam paulò ante suum seculum in vrbem inuectam: cùm sit, inquit, quædam certa vox Romani generis, vrbisque propria, in qua nihil offendi, nihil animaduerti possit, nihil sonare aut olere peregrinum. hanc sequimur: neque solùm rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus. equidem cùm audio socrum meam Læliam (faciliùs enim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant, quòd multorum sermonum expertes ea tenent semper, quæ didicerunt prima) sed etiam sic audio, vt Plautum mihi, aut Neuium videar audire. sono ipso vocis ita recto & simplici est, vt nihil ostentationis, aut imitationis afferre videatur: ex quo sic locutum eius patrem iudico, sic maiores: & sunt præcepta Latine loquendi quę puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio, ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani, ac domestici libri confirmant, & lectio veterum oratorum. Cæsar quidem solum, & quasi fundamentum oratoris. vides elocutionem emendatam & Latinam; cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Mitto C. Lęlium P. Scipionem: ætatis illius ista fuit laus tanquam innocentiæ, Latinè loquendi, nec omnium tamen: nam illorum æquales Cæ-

dium & Pacuuium, male locutos videmus: sed omnes tum ferè, qui nec extra vrbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries domestica infuscauerat, rectè loquebantur: sed hanc certè rem deteriorem vetustas fecit & Romæ & in Græcia. confluxerunt enim Athenas & in hanc vrbem multi inquinatè loquentes ex diuersis locis: quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda quàm absterfa ratio, quæ mutari non possit, nec vtendum prauissima consuetudinis regula. T. Flaminium, qui cum Q. Metello consul fuit, pueri vidimus. existimabatur bene Latinè loqui, sed literas nesciebat. Cæsar autem rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam pura & incorrupta consuetudine emendat. declaratur ergo Latinè loqui, nihil aliud fuisse, quàm vti verbis Romanis, propriis, & incorruptis, etiam non adhibita grammaticæ ratione, & fuisse tempus, quo omnes Romani sine vlla regula Latinè loqui poterant, & assueuerant: postea in vrbem confluentibus aduenis, & priscorum lingua perturbata paululum deflexisse ad vernaculam nostram. quod qui tunc erant ingenio acutissimo cernentes, de grammatica & Latinitate certas regulas tradidere: nam & Tranquillus in libello De grammaticis, edisserit sero grammaticam in vrbem Romam inuectam, scilicet inter secundum & tertium bellum Punicum, & vulgares sermones fuisse meminit [ibidem, ac etiam in Augusto, vbi scribit eundem dicere solitum betizare pro languere, quod vulgò lachanizare dicitur:] ac Plinius Latine Græcos edoctos. conqueritúrque Iuuenalis linguam peregrinam in vrbem introductam. & Apuleius in limine suæ Metamorphoseωs, asserit se linguam Latinam didicisse nullo præeunte magistro, verum labore ærumnali. quòd si omnes tunc Latinè locuti fuissent, quid opus erat summo cum labore per se literas discere, cum in vrbe versaretur? verum quia tunc non consuetudine, vt prius, sed grammaticorum præceptis literas discebant Romani, dixit ærumnali labore: neque tamen id admodum mirabile, si Apuleius per se literas Latinas didicit, cùm nostra tempestate Benedictus Iouius Comi natus per se Gręcas edidicerit. quòd autem Marcus Tullius secundo Tusculanarum refert, suas orationes iudicio multitudinis approbatas, popularem enim facultatem esse, & effectum eloquentiæ: non ideo crediderim, omnes dicendi vim sensúmque percepisse, sed alios aliqua, quosdam pauca admodum, vt nunc assolet in concionibus pro fide, plerosque insuper nihil intelligentes laudasse supra cæteros. *Quandoque)* Raro. *His)* Meis. *Hanc partem)* Negocia publica tractare, quæ moralis philosophia dicitur: pertinet ea ad ciuiles actiones, qua vtuntur, qui rempublicam administrant. nam illam sapientes in treis partes diuiserunt, moralem, naturalem, rationalem. Epicurus in canonicam, physicam, ethicam: alii in physicam, ethicam, dialecticam. Plato primus tripartitam philosophiam copulauit, sibique inuicem necessarias partes asseruit, neque inter se tantummodo non pugnare, sed etiam mutuis se adiuuare auxiliis ostendit. hæc sumpta ab Apuleio. *Agere negotium publ.)* Tractare res ad vtilitatem publicam spectantes. [Quare Cato apud Lucanum dicebat, non sibi sed toti genitum se credere mundo.] *Cognoscere)* Audire disceptantes, examinare. *Promere)* Discernere, explicare, declarare. *Ipsi)* Philosophi. *In vsu h.)* Agere: quod

(nam idipsum quandoque contigit) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me consolatur. affirmat etiam esse hanc philosophiæ, & quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere, & exercere iustitiam, quæque ipsi doceant in vsu habere. Mihi tamen hoc vnum non persuadet: satius esse ista facere, quàm cum illo dies totos audiendo, discendóque consumere. Quo magis te, cui vacat, hortor, cùm in vrbem proxime veneris (venias autem ob hoc maturius) illi

Digitized by Google

quod maius est quàm docere. *Non persuadet hoc vnum*) Vt credam melius esse ius dicere, quam illum audire: tanto desiderio teneor fruendi illo viro. *Cui vacat*) Est ocium, qui vacuus est à negociis publicis. *Proxime*) Quàm primum. *Ob hoc*) Vt audias Euphratem. *Maturius*) Celerius quàm decreueras.

te expoliendum limandúmque permittas. Neque enim ego (vt multi) inuideo aliis bonum, quo ipse careo: sed contrà sensum quendam, voluptatémque percipio, si ea quæ mihi denegantur, amicis video superesse. Vale.

Limandúmque) Emendandum à vitiis per philosophiæ præcepta. *Vt multi*) Solent inuidere aliorum bonis. Multi autem, mali, more Græcorum. *Inuideo bonum*) Elegantius, quàm inuideo bono. *Sensum*) Titillationem, cognitionem cum delectatione. *Superesse*) Licere: vel potius abundare tradente Gellio.

C. PLINIVS IVSTO S.

OLIM nullas mihi epistolas mittis. Nihil est, inquis, quod scribam: at hoc ipsum scribe, nihil esse quod scribas: vel solum illud, vnde incipere priores solebant, Si vales bene est, ego valeo. Hoc mihi sufficit. est enim maximum. Ludere me putas? seriò peto. fac sciam quid agas: quod sine solicitudine summa nescire non possum. Vale.

OLIM. *nullas*) Cõqueritur familiariter de Fabio Iusto, quod tamdiu nihil scriberet. *Olim*) Iampridem. *At hoc ipsum scribe*) Æmulatus est M. Cic. qui ad Atticum inquit: Tu mihi etsi nihil erit quod scribas, tamen id ipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes. *Priores*) Veteres: quos ex testimonio M. Tullij licet cognoscere solitos in epistolis præponere, Si vales bene est, ego quidem valeo: quinimo Seneca libro Epistolarum secundo inquit, Mos antiquis fuit vsque ad meam ætatem seruatus, primis epistolę verbis adiicere. Si vales bene est, ego valeo. *Hoc*) Vt significes te bene valere. [Imitatio Ciceroniana qui libro quarto ad Atticũ vbi inquit, si nihil erit quod scribat, vel ipsum scribat.] *Maximum*) Plurimi facio scire tuã bonam valetudinem. *Serio*) Grauiter, verè. serium enim triste & sine risu dixit antiquitas. extat Afranij authoritas apud Nonium. non ego te noui tristem, seuerũ, serium. sed iuniores etiam hoc vsi sunt, qualis Capitolinus, referens Antoninum philosophum, virum serium & grauem. serium etiam substantiuum in frequenti vsu. Fabius, Aut aliquod iocis serium quoque esset admixtum. & Curtius, itaque res in serium versa est. at serius comparatiuum à sero diuersæ significationis est. *Nescire*) Non admoneri.

C. PLINIVS CALESTRIO TYRONI S.

IACTVRAM grauissimam feci, si iactura dicenda est tanti viri amissio. decessit Corællius Rufus, & quidem sponte, quod dolorem

IACTVRAM) Corœlij Rufi voluntarium obitum propter longam, & intolerandam pedum ægritudinem in sinu amici Calestrij deflet, séque ideò maxime affligi testatur,

Digitized by Google

meum exulcerat. Eſt enim luctuoſiſſimum genus mortis, quæ non ex natura, nec fatalis videtur. Nam vtcunque in illis qui morbo finiuntur, magnum ex ipſa neceſſitate ſolatium eſt: in iis verò quos accerſita mors aufert, hic inſanabilis dolor eſt, quòd creduntur potuiſſe diu viuere. Corællium quidem ſumma ratio quæ ſapientibus pro neceſſitate eſt, ad hoc conſilium compulit: quanquam plurimas viuendi cauſas habentem, optimam conſcientiam, optimam famam, maximam autoritatem: præterea filiam, vxorem, nepotem, ſorores,

quòd amiſerit vitæ ſuæ teſtem, rectorem, & magiſtrum. fuerunt iiſdem temporibus Tyrones tres, Caleſtrius Tyro, ad quem alibi Cæcilius, qui etiam meminit Iunij Tyronis: tertius Aponius Tyro. *Feci iacturam)* Paſſus ſum damnum, quòd amiſi Corœlium meæ vitæ moderatorem. *Si iacturа)* Dubitat an hoc verbum iactura conueniat tantæ calamitati, perinde ac ſi aliud verbum perquirat, quo ſignificantius atrocitatem mali oſtenderet. *Corœlius Rufus)* Corœlium equitum Rom. A teſte genitum, ſuomet ſurculo caſtaneam inſeruiſſe in Neapolitano agro ſcribit Plinius auunculus, quæ ab ipſo nomen inter laudatas accepit. fuit Corœlius Rufus, iuriſconſultus ſpectatiſſimus, à Cæcilio cũ admiratione dilectus: à quo in petendis honoribus ſuffragator & teſtis aſſumptus, in inchoandis deductor, in gerendis conſiliarius: vnde Plinius vt paria Corœlio faceret, poſt eius obitum Corœlij ſororem & filiam ſemper tuitus eſt. dum Corœlius viueret, fuit ſummæ authoritatis apud Neruam imperatorem: moritur autem ſub Traiono] *Sponte)* Voluntaria morte deceſſit. *Exulcerat)* Exaſperat, auget, [recrudeſcit] renouat. ſic dum mortem Auiti deflet apud Marcellum, quod, inquit, vel maximè dolorem meũ exulcerat. ſæpius vtimur teſtimonio Cæcilij, vt oſtendamus quàm ſibi ſimilis vbique ſit. Vlpianus ex authoritate Neratij reſpondit: Qui manus ſibi intulerint tædio vitæ, lugeri ſolent, nequaquam qui mala conſcientia. *Quæ non ex n. n. f. v.* Volunt tribus humanam contineri vitam, natura, fato, fortuna: naturæ c. & xx. annos conceſſos eſſe, fato LXXXX. fortunæ omnes alios caſus, vt ſunt ruina, incendia, naufragia, venena, voluntariæ mortes. vnde Virg. de Didone dixit, Nam quia nec fato, merita nec morte peribat, Sed miſera ante diem, ſubitóque accenſa furore. M. Tull. in Philippo. Multa mihi imminere videbuntur præter naturam, præterque fatum. *Vtcunque)* Quomodocunque, aliqua ratione. Apuleius lib. VI. certè calculo cunctorum, vtcunque mors ei fuerat deſtinata. *Finiuntur)* Intereunt. *Neceſſitate)* Fato: quo mortales ęgritudine & morbo intereunt citra LXXXX. annum, modò ſerius, modò velocius ſecundum fata, quę refert Seneca ius ſuum peragere, nec vlla commoueri prece, non miſereri, non flecti gratia. ſeruant curſum irreuocabilem, ingeſta & deſtinata fluunt, quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem ſuperueniens præcipitat. ſic ordinem fati æterna ſeries regit cuius hæc prima lex eſt, ſtare decreto. quod enim intelligis fatum, exiſtimo neceſſitatem rerum omnium, actionúmque, quam nulla vis rumpat. *Quos accerſita m. a.)* Qui manus ſibi inferunt, & ſponte moriuntur. *Potuiſſe)* Si voluiſſent ipſi. *Summa r.)* Libro Epiſtolarum x. quærit Sen. mors occupandane ſit, an expectanda: & demum pluribus concludit, potius eſſe occupandam. *Pro n.)* Loco fati. *Hoc con.)* Sponte moriendi. *Optimam c.)* Laudat Corœlium à bonis animi & quæ ab his deſcendunt, vt à fama & authoritate. deinde à bonis fortunæ. *Filiam)* Corœliã Hiſpullam. *Vxorem)* Hiſpuliã *Nepotẽ)* filiũ Corœliæ Hiſpullæ bonæ indolis. *Sorores)* Quorum altera Corœlia Fuſco erat matrimonio coniuncta. *Pignora)* Cognationes: in quem ſenſum bis in oratione panegyrica,

Digitized by Google

interq́; tot pignora, veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, vt hæc tanta precia viuẽdi mortis rationibus vincerentur. Tertio & tricesimo anno (vt ipsum audiebam) pedum dolore correptus est. Patrius hic illi. Nam plerumq; morbi quoque per successiones quasdam, vt alia, traduntur. Hunc abstinentia, sanctitate, quoad viridis ætas, vicit & fregit. nouissimè eum senectute ingrauescentem, viribus animi sustinebat. cùm quidem incredibiles cruciatus, & indignissima tormenta pateretur, iam enim dolor non pedibus solis, vt prius, insidebat: sed omnia membra peruagabatur) veni ad eum Domitiani temporibus, in suburbano iacentem. Serui è cubiculo recesserunt. habebat enim hoc moris, quoties intrasset fidelior amicus: quinetiam vxor, quanquam omnis secreti capacissima, digrediebatur. Circumtulit oculos, & cur (inquit) me putas hos tantos dolores tamdiu sustinere? vt scilicet isti latroni vel vno die supersim. Dedisses huic animo par corpus, fecisset quod optabat. Affuit

negyrica vsurpat, hoc vocabulo latius vsus quam apud alios, præter vnum Tacitum inuenerim: hic enim lib xvj. Historiarum, inquit, ne in cætera pignora sæuiret: non solùm filiam, sed & generum, & alios cognatos intelligens: ideo pignora appellata, quia sunt amoris hypothecæ sed propriè liberos pignora dicimus tanquam vinculum certissimum inter maritum & vxorem. aliàs pignus secundum Vlp. est quod ad creditorem transit: at Caius dicit, pignus propriè rei mobilis constitui. *Longa*) Per tertium & trigesimum annum. *Iniqua*) Dura, crudeli. *Conflictabatur*) Cruciabatur. *Precia*) Prædicta pignora. *Pedum d.*) Podagra. *Vt i. a.*) Narrantem, sume extrinsecus. *Patrius hic illi*) Hic morbus erat in parte Corœlij, vnde non sua intemperantia, sed ex genitura parentis podagra correptus est: nam Galenus asserit, quosdam morbos, veluti podagram & artericam ex hæreditate tradit: quia sperma in parente viciatum necessariò filiorum pedes debilitat. Auicenna etiam superioribus addidit phthisin & lepram. *Nam plurimum mihi*) Quod etiam Columella libro viij. notauit, paternæ inquit notæ plerunque natis inhærent. [Et Plinius septimo, vulgatum est signa quædam næuósque & cicatrices etiam regenerari] *V. alia*) Effigies, gestus, mores, patrimonia transmittuntur filiis. *Hunc*) Morbum. *Abstinentia*) Parce viuendo ad cibos refertur. *Sanctitate*) Modestia, à rebus venereis. *Viridis ætas*) Iuuenis & fortis. *Ingrauescentem*) Inualescentem, crudescentem. *Cum senectute*) Qua multæ ægritudines magis augentur. *Viribus animi*) Constantia. *Incredibiles*) Immensos. *Insidebat*) Occupabat. *Omnia membra*) Totam corporis compaginem. *Iacentem*) Laborantem podagra. *Domitiani temporibus*) Imperante Domitiano, nam cùm hæc scriberet, Traianus regnabat. *Habebatis*) Corœllius. legitur etiam loco is, enim] *Hoc moris*) Vt iuberet seruos facessere è thalamo. *Intrasset*) Cubiculum. *Fidelior*) Comparatiuum pro positiuo. *Vxor*) eius, Hispulla. *Secreti capacissima*) Cui omnia arcana tua committeres. *Circumtulit oculos*) An alij adessent præter quàm Cæcilius, visurus. *Isti latroni*) Male intelligunt qui de podagra locutum sentiunt, quòd scilicet hic morbus etiam latera inuaserat. nullum enim id secretum, sed potius Domitianum indicasse dicimus, se auarè & crudeliter in principatu gerentem. optabat igitur Corœlius tandiu viuere donec interitum Domitiani videret;

Digitized by Google

tamen deus voto, cuius ille compos, vt iam securus liberq; moriturus, multa illa vitæ, sed minora, retinacula abrupit. increuerat valetudo, quam temperantia mitigare tentauit, perseuerantem constantia fugit. Iam dies alter, tertius, quartus, abstinebat cibo. misit ad me vxor eius Hispulla communem amicum C. Geminium cum tristißimo nuncio, destinasse Corallium mori: nec aut suis aut filiæ precibus flecti, solum superesse me, à quo reuocari posset ad vitam. Cucurri: perueneră in proximū, cùm mihi ab eadem Hispulla Iulius Atticus nūciat, nihil iam ne me quidem impetraturū: tam obstinatè magis ac magis induruisse. dixerat sanè medico admouēti cibum, κέκμηκα. quæ vox quantū admirationis in animo meo, tantum desiderij reliquit. Cogito quo amico, quo viro carea. Impleuit quidem annum septimū & sexagesimū, quæ

sic postea libenter moriturus. *Delisse*) More suo subtraxit, si: quod etiam Martialis in tertio fecit, Audieris, dices esse Maronis opus: pro si audieris, & alij iuniores. sensus est, si ita corpore sicut animo valuisset, superuixisset Domitiano, quod optabat, & deus præstitit. nam libro octauo ad Quadratum, vbi de vltione Heluidij tractat, vero verius ostenditur Corœlium superfuisse Domitiano: vt omittam per quæ alibi significat, non solum se vixisse sub imperatore Nerua, sed etiam honores gessisse. *Cuius ille compos*) Quod votum consecutus: nam voti compotem dicimus eum, qui quod intendit obtinuit. *Securus*) Relicta republica melioribus auspiciis. *Liber.*) Sub Traiano optimo principe, qui libertatem per Neruam reductam, in melius & maius augebat. *Illa multa retinacula*) Cognationes, amicos, bonam conscientiam, & reliqua. Retinacula, quæ retinere potuissent Corœlium in vita, sed minora quàm rationes quæ contrà occurrebant. *Abrupit*) Intercidit, neglexit. *Valetudo*) Podagra. *Constantia fugit.*) Non potuit vlterius pati quamuis contrà niteretur. *Quartus*) Erat quo. *Hispulla*) Hispullæ meminit Iuuenalis, & Cæcilij amitam fuisse lego. *Geminium*) Ad quem plures extant Cæcilij epistolæ, [& ad Traianum idem, inquit, Rosianum Geminium sibi beneficiis in eum collatis arctissimè deuinctum: nam quæstor Plinius in consulatu fuit, summámque illi reuerentiam in eo officio & post præstitit: commendat itaque illum Imperatori ab integritate, probitate, industria: tum quòd eius commilito fuit.] Papinius insuper ad legem Iuliam de adulteriis, retulit Adrianum rescripsisse C. Rosiano Geminio. [Geminij fit mentio in memoriis Mediolanensibus, & apud Forum Iulij L. Geminij Mesij curatoris ærarij Mediolanensis.] *Communem*) Meum & Corœlij. *In proximum*) In propinquum ædium. *Ab Hispulla*) Nomine Hispullæ. *Iulius Atticus*) Cuius eloquentiam & Græcam facundiam cum familia laudat Martialis libro vij. Attice, facundæ renouas qui nomina gentis, Nec sinis ingentem conticuisse domum Te pia Cecropiæ comitatur turba Mineruæ, Te secreta quies, te sophos omnis amat. Atticum eximie cœna se tetigit Iuuen. Iulius Atticus tempestate Columellæ laudem meruit, quòd de vna specie culturæ pertinentis ad vites, singularem librum edidit. *Induruisse*) Omnino mori decreuisse. [Imitatio Catulliana, i.m Catulle obstinatus obdura.] *Admouenti*) Porrigenti. κέκμηκα) Vixi cum labore. sustinui [mortuus sum: κεκμηκότας enim secundum Pollucem mortuos appellat Thucydides, & Aristoteles in Ethicis:] præteritum irregulare à verbo κάμνω id est laboro. alia exemplaria habent κέκρικα, id est decreui, scil. mori, ἀπὸ τοῦ κρίνω. *Desiderij*) Expectationis Corœlij absentis & amissi. *Robustissimi*) Sano corpore vigentibus, nullo morbo concussis.

ætas etiam robustissimis satis longa est. Scio, euasit perpetuam valetudinem. Scio, decessit superstitibus suis: florente republ. quæ illi omnibus suis charior erat, & hæc scio. Ego tamen, tanquam & iuuenis & fortissimi, morte doleo: doleo autem, licet me imbecillum putes, meo nomine. Amisi enim, amisi vitæ meæ testem, rectorem, magistrum. in summa dicam, quod recenti dolore contubernali meo Caluisio dixi, Vereor ne negligentius viuam. Proinde adhibe solatia mihi: non hæc, Senex erat, Infirmus erat (hæc enim noui) sed noua aliqua, sed magna, quæ audierim nunquam, legerim nunquam. Nam quæ audiui, quæ legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur. Vale.

fis. *Euasit*) Morte, quæ malorum finis est, omnia abscidit & deuorat: mors adeò extra omne malum est, vt sit extra omnem malorum metum. au. hor Seneca. *Florente republic.*) Sub Traiano. *Et hæc scio*) Repetitio. [dolorem exprimens] *Imbecillum*) Inconstantem, minus fortem aduersus calamitates. *Meo nomine*) Mea causa. *In summa*) Quod [M. Tullius &] Martialis, ad summam omnium dixit. hoc dicendi genere vtimur, cùm aliquid concludimus. *Recenti*) Nuper mortuo Corelio. *C. Caluisio*) Cuius in memoriis maturè crebris fit mentio: fuit is Secũdo arctissima familiaritatē cõiunctus, vnde hic & alibi suũ cõtubernalem appellat: validissimè etiam amauit Caluisium, nepotem, C. Caluisium arcta propinquitatē complectentem: erat enim filius sororis. [C. Caluisij Ianuarij Pontificis monumentum extat adhuc Mediolani, quod ei Caluisia Rufina filia fecerat. Caluisianæ actionis Iurisc. meminere. *Negligentius*) Ociosius: minori cura. *Proinde*, Quare. *Noua*] Inusitata, incognita.

C. PLINIVS SOCIO SENECIONI S.

MAGNVM prouentum poëtarum annus hic attulit. Toto mense Aprili nullus ferè dies, quo non recitaret aliquis. Iuuat me quod vigent studia, proferunt se ingenia hominum, & ostentant: tametsi ad audiendum pigrè coitur, plerique in stationibus sedent, tempusq́ audiẽdis fabulis conterũt, ac subinde sibi nun-

MAGNVM) Laudat sua tempora, quibus ingenia longe prise conantur, sed auditorum ignauiam notabiliter taxat. se verò asserit omnium recitationibus adfuisse, inde tardius quàm decreuerat in vrbe restitisse. Hic Sosius Senecio, alius fuit ab Herennio Senecione. ad eum scripsit Plutarchus Dionis vitam, quanquam pro Sosio mendosè legatur Socio. *Prouentum.*) Copiam. *Nullus ferè dies fuit*) Accedit Cæcilianæ sententiæ Martialis eo carmine, Auditur toto sæpe poëta die. & Iuuenalis longa recitatione columnas ruptas exaggerat. *Proferunt*) Extendunt. *Ostentant*) Frequenter recitando. *Coitur*) Conuenitur. *Plerique*) Auditorium. *Stationibus*) In locis publicis, in quæ post negocia solent ciues conuenire confabulandi, vel potius desidendi gratia dicta statio, quod sibi ad tempus statur, de qua locutus Iuuenalis, omnes conuictus, thermæ stationes: item locus in quo apes stant ad tempus, & vbi milites ad tutelam stant, siue castro-

Digitized by Google

rum, siuè oppidorum. interdum pro custodia, vt apud Tranquillum, abducta statione militum, aliquando pro statu & conditione. Secundus in Panegyrica oratione, Non te læta & prospera stationis huius, sed aspera & dura ad capessendam eam compulerunt. Vlpianus titulo de Fluminibus, cum Seruio grammatico conuenit, stationem, inquit, dicimus à stando. is locus demonstratur vbicunque naues tutæ stare possunt. [*Audiendi*) legitur etiam audiendi.] *Subinde*) Frequenter, in qua significantia præter ipsum al b. [Valerius de Marcello scribens, Castrorum subinde locum mutauit.] Columella interdum vtitur, Stabula boum subinde emundanda, & equas subinde respicientes scribendo. Martialis pariter, vt libro primo, Interuonis aquam subinde Rufe. & quarto. Quid me Thai senem subinde dicis. Tranquillus in Iulio Cæsare, subinde se obseruandum admonens. quinetiam Liuius prædictis antiquior, Ni subinde auro principum animi concilientur. [Plinius libro octauo. Atque in recentem subinde transfertur. Et eodem capite, Ex eo subinde cernitur. Item, ad arborem subinde experientes. Et capite de Chameleonte, Mutat namque colorem subinde & oculis & cauda & toto corpore.]

tiari iubent an iam recitator intrauerit, an dixerit præfationem, an ex magna parte euoluerit librum: tum demum, ac tunc quoque lentè, cunctantérque veniunt, nec tamen permanent, sed ante finem recedunt: alij dissimulanter & furtim, alij simpliciter & liberè. At hercule memoria parentum, Claudium Cæsarem ferunt, cum in Palatio spatiaretur, audissetque clamorem, causam requisisse: cúmque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti inopinatúmque venisse. Nunc ociosissimus

Intrauerit) Auditorium. *Præfationem*) Est præfatio, quæ ante opus præponitur, consilium scriptoris, & summam totius operis breuibus explicans: nec est pars operis, vt quidam existimant, cum dicatur omnino opus esse perfectum sine præfatione. ideò inuentæ secundum Caium Iurisconsultum præfationes, quòd libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducant, & cum illuc venerimus, eius euidentiorem præstant intellectum. *Euoluerit*) Recitauerit. *Tunc*) Post dimidiam operis recitationem. *Veniunt*) Ad audiendum. *Permanent*) Vsque ad finem recitationis. *Dissimulanter*) Cum aliqua stropha & falsa excusatione. *Furtim*) Lectore non vidente. *Alij simpliciter*) Quidam palàm discedunt sine vllo pretextu profectionis. *Memoria parentum*) Temporibus nostrorum parentum, paulò supra ætatem nostram. [ita solebant maiores nostri dicere.] *Claudium Cæsarem*). Quem Tranquillus asserit fuisse pertinaciter liberalibus studiis deditum, ac multa scripsisse Græcè & Latinè. *In Palatio*) Vocatur Palatium, authore Dione, domus regia Romanorum imperatorum, vbi Cæsares prætorium habebant [quod] olim Romuli domus, non procul à Tiberi, ferè in media vrbe P. Victor in decima regione locat. antea Pallantium siue Pallanteum dictum à Pallanteo vrbe Arcadiæ, vel à Palatio vrbe in agro Rheatino: alij quòd palantes illuc cum Euandro venerunt: quidam à Palantia vxore Latini: siue quòd ibi pecus pascens balare, vel palare, id est errare consueuit: alij à Palantia Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum peperit, alij quòd Pallas ibi sepultus sit: quam opinionem Dionysius arguit, tradens, Palantinum collem palatium dictum, confundente temporis certitudinem, & multis inconuenientiu m etymologiarum materiam præbente. *Nonianum*) Fuit Seruilius Nonianus, quem Plinius senior consulem vidit, & Quintilianus audiuit, ingenio clarus, & sententiis creber, minus pressus quàm historiæ authoritas postulabat. *Inopinatum*) Præter expectationem. Laudatur Augustus à

Sue-

Digitized by Google

Suetonio; quòd recitantes & benignè & patienter audiuerit. *Recitanti*) Suas historias. *Identiden*) Sæpius. Liuius ab vrbe condita, Identidem, nequis violaret, Thessalio ferri clamitatum est Apuleius, Identidem boaui, non, non. Curtius, illa magis fatigata: identidem mulieris adhibere blanditias. Cato in re rustica, Quassato suppletóque identidem. & Columella, locus identidem runcandus. M. Tullius pro Roscio, illum identidem monere. Tranquillus: Caligula inuocare identidem atque expectare lucem cōsueuerat. [Valerius, non fatigabor eiusdem facta identidem referendo. Et paulo pôst, Profectionem identidem exprobrante, & alibi interdum] *Queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse*) Sensus est, vnusquisque ignauus lamentatur, si adfuit recitationibus, perdidisse diem in re inutili, cùm verè non perdiderit recitantes audiendo, sed potius perdidisset si desedisset, & totum diem fabulis contriuisset. nam desides interpretabantur se perdere diem, dum illum audiendo transmitterent: verùm Secundus, dum ociosi nugantur: clarior tamen scriptura. quem non perdiderit. *Defui nemini*) Audiui omnes. *Qui amet studia*) Qui sit eruditus. *Simul*) Cum studiis, id est, omnes ferè docti me amant. est alia lectio ad idem ferè. qui non nos amet, vt studia non simulet: scilicet modò sit verè studiosus, neque simulet doctrinam: & per hæc monstrari posset Regulus. *Repetere secessum*) Secedere in villam. [*Scribere*) canere mihi & Musis.] *Creditor*) Ne audiendi mutuum ab illis repetere videar. *In audiendi officio*) Quod facerem si mea recitarem.

quisque multò antè rogatus, & identidem admonitus aut non venit, aut, si venit, queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse. sed tantò magis laudandi probandiq; sunt quos à scribendi recitandique studio hæc auditorum vel desidia vel superbia non retardat. Equidem propè nemini defui: erant sanè plerique amici. Neque enim est ferè quisquam qui studia, vt non simul & nos amet. His ex causis longius quàm destinaueram, tempus in vrbe consumpsi. Possum iam repetere secessum, & scribere aliquid, quod non recitem, ne videar, quorum recitationibus affui, non auditor fuisse sed creditor. Nam vt in cæteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia si reposcatur. Vale.

C. PLINIVS IVNIO MAVRICO SVO S.

PETIS) Maurico suadet vt filiā fratris despondeat Aciliano, iuueni formoso & honestissimo, quem à parētum splendore commēdat, & honores gessisse, opibúsque abūdare, præter virtutes, adfirmat. *Prospiciam*) Deligam. *Fratris tui.*) Aruleni rustici. *Summum*) Arulenum, ob virtu-

PETIS, vt fratris tui filiæ prospiciam maritum: quod merito mihi potissimum iniungis. Scis enim quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque: quibus ille adolescentiam meam exhortationibus fouerit, quibus etiam laudibus vt laudandus viderer effecerit. Nihil est quod à te mandari mihi aut maius aut gratius, nihil quod honestius à me

Digitized by Google

suscipi posit, quàm ut eligam iuuenem ex qua nasci nepotes Aruleno Rustico deceat: qui quidem diu quærēdus fuisset, nisi paratus & quasi prouisus esset Minucius Acilianus, qui me, ut iuuenis iuuenem (est enim minor pauculis annis) familiarißimè diligit, reueretur ut senem. nam ita à me formari, & institui cupit, ut ego à vobis solebam. Patria est ei Brixia, ex illa nostra Italia, quæ multum adhuc verecundiæ, frugalitatis, atque etiam rusticitatis antiquæ retinet ac seruat. Pater Minutius Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil altius voluit, allectus à Diuo Vespasiano inter prætorios, honestam quietem huic nostræ ambitioni dicam an dignitati, constantißimè prætulit. Habet auiam maternam Serranam Proculam è municipio Patauino. nosti loci mores. Serrana

res & doctrinam præclarum. *Quibus laudibus*) Dum me laudat: nam magnum laudari à laudato viro. *Videret.*) Crederet. *Laudandus*) Laude dignus. *Nepotes*) Filios filiæ. *Deceat*) Decens sit & decorum. *Minutius Acilianus*) Hunc Cor. Minutium Acilianum appellatum, & ornamentum regionis suæ, seu dignitate, seu moribus, natum splendidè, & facultatibus abundantem libro septimo scripsit Secundus. *A vobis*) Maurico & Aruleno. *Brixia*) Ciuitas in agro Cenomanorum sita, vt Plinius & Ptolemæus tribunt, à Gallis Iustino authore, condita, quam gentis Cenomanorum caput fuisse Liuius asserit. *Nostra*) Transpadana. sicut Veronenses alibi suos appellat. *Verecundia*) Continentiæ à vitiis. *Frugalitatis*) Abstinentiæ à cibis superfluis: nam hi remotis ab vrbe municipiis seueram adhuc atque antiqui moris, secundum Tacitum, retinebant Italiam fuerunt enim (vt omittam Latinos authore Athenæo, frugales Romani, & in omnibus optimi, quibus tolerantia & tenuis victus patrius erat & indigena, quod Iuuenalis satyra quarta decima pluribus laudat. *Rusticitatis*) Simplicitatis, iustitiæ. [Virum bonum cùm laudabant antiqui, ita laudabant bonum agricolam bonúmque colonum Amplissimè laudari existimabāt, auctore Catone qui ita laudabantur. Quare pro Roscio Amerino inquit Cic. Vita hæc rustica quam tu agrestem nominas, parcimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est.] *Munitius Macri.*) Fuit is ad quem Persius scripsit. Macrinum virum prætorium refert Plin libro vndecimo cap. de sanguine, statuto tempore passum sanguinis vtro fluuium per os. [M. Nonij Macrini sæpe fit mentio in memoriis Brixianorum & Moguntiacorum & Mediolanensium] *Princeps*) Authoritate, scientia, diuitiis: non solum qui rerum dominus est, princeps appellatur: sed qui in ciuitate præstat authoritate, prudentia, [scientia,] dignitate, opibus. alibi enim dixit; acuent principes viros ad liberos suscipiendos. & de Quadratilla loquens, fouebat effusius quàm principi fœminæ conueniebat. Silium præterea inter principes ciuitatis, sine potentia, sine inuidia fuisse testatur. [M. Tullius vltima Philippica, Verùm illi principes viuerent, qui me post meum consulatum cùm ipsis cederem, principem non inuiti videbant. & , Princeps prælium inibat dixit. Item de Diuin. Et princeps illi Diodorus Philo Antiochus Et de finibus, Vt æqualium princeps sit.] Liuius item, prædita multitudine à principibus & Frōtinus, aquarum præfecturam per principes viros solitam ministrari scripsit. & Tranquillus Principes ciuitatis viginti sibi delegit Tiberius. & pro primo sæpe vsurpatur. Plinius senior: princeps classe depugnauit Minos. Macrobius, Qui gradus princeps habebatur & Virgilius, Cum princeps medióque Gyas in gurgite victor. nam princeps, secundum Pompeium, est qui primum cepit, & primo loco est. vt principes in acie. *Equestris ordinis*) Quæ dignitas

tamen Patauinis quoque seueritatis exemplum est. Contigit & auunculus ei P. Acilius, grauitate, prudentia, fide propè singulari. In summa, nihil erit in domo tota quod non tibi tanquam in tua placeat. Aciliano verò ipsi plurimum vigoris, & industriæ: quanquam in maxima verecundia quæsturam, Tribunatū, præturam honestissimè percurrit; ac iam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo robore suffusa. Est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam Senatorius decor: quæ ego nequaquam arbitror negligenda. debet enim hoc castitati puellarum quasi præmium dari. Nescio an adiiciam esse patri eius amplas facultates. nam

dignitas inter patres & plebem fuit. Seuerus imperator consueuit equestrem ordinem appellare senatorum seminarium. iudicandi ius aliquando habuit: vnde equites iudices appellati: deinde authoritas nominis vario seditionem euentu subsistit circa publicanos. lege Roscia ius sedendi in quartodecimo gradu theatri habebant. & quia gerendorum annulorum authoritatem tenuerunt, illustres ab historicis appellati: olim sexcenti numero fuere. *Nihil altius*) Nullam maiorem dignitatem. *Allectus à diuo Vespasiano*) Qui amplissimos ordines cæde varia exhaustos, & veteri negligentia contaminatos, repurgauit, suppleuitque recensito senatu, summotis indignissimis, & honestissimo quoque Italicorum ac prouincialium allecto. *Allectus.*) electus, annumeratus, adscitus.] In locum indignioris electus. *Prætoriis*) Qui ius gestandi prætoria ornamenta habent. prætorius etiam dicebatur qui præturam gesserat, sicut quæstorius qui quæsturam. [quare possemus interpretari, inter prætores. Allecti enim, Festo referente, propriè dicebantur, qui propter inopiam ex equestri ordine in senatorum numero assumpti erant.] *Quietem*) Vacationem à rebus publicis. *Nostris ambitionibus*) Dignitatibus, quas nos ambire solemus. *Prætulit*) Elegit, amplexus est. *E municipio Patauino*) Nata Patauij: quod olim inter eius regionis vrbes excellebat. nam in eo censiti sunt quingenti equestris ordinis viri. antiquis annis centum & viginti militum millia emisisse constat. quam verò ciuitas ipsa, & virorum probitate, & artium bonitate floruerit, magnitudo cùm aliarum rerum quæ in vrbem mittebantur, tum verò pannorum & vestimentorum omnifaria mercatura declarat. *Moris*) Seueros: cuius pudicitiam per transitum Martialis commendat eo versiculo, Sis Patauina licet. & Petum Thraseam Patauij genitum, virum & seuerum & grauem fuisse scripsit Tacitus. *Seueritatis exemplum*) Sanctissima, quam aliæ sequantur in seueritate. exemplum est quod sequamur, aut vitemus est enim ipsa res quam imitamur, aut si sors ita tulerit, euitamus. Pomponius author. sed de hoc alibi commodius. *P. Acilius*) Ambiguum an pater Acilij Glabrionis, quem collegam in consulatu Traiano Domitianus interfecit, authore Dione, quòd cum feris pugnaret, re vera propter inuisum robur: nam in Albano leonem confecit. an ipse Acilius Glabrio: vtrunque notauit Iuuenalis satyra quarta Proximus eiusdem properabat Acilius æui, Cum iuuene indigno quem mors tam sæua maneret, Et domini gladiis iam festinata. quanquam interpretes aliter sentiant. Iisdem etiam temporibus Acilium Rufum consulem designatum Secundus recitat, & Acilij Glabrionis sub Antonino & Seuero imperatoribus meminit Vlpianus. *Singulari*) Cui similis non reperiatur. *Domo*) Cognatione Aciliani. *In tua*) [in qua] omnia tibi placent. *Aciliano*) Commendat à bonis animi, corporis, & fortunæ Acilianum. *Vigoris*) Robusti spiritus. Curtius libro nono: Vigor quoque, qui constat ex spiritu, non destitue-

Digitized by Google

cùm imaginor vos quibus quærimus generum, silendum de facultatibus puto, quum publicos mores atque etiam leges ciuitatis intueor, quæ vel in primis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem prætereundum videtur. & sanè de posteris, & his pluribus, cogitanti, hic quoque in conditionibus diligendis ponendus est calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo, supráque ista quam res patitur sustulisse: at ego fide mea spondeo futurum vt omnia longè ampliora quàm à me prædicantur, inuenias. Diligo quidem adolescentem ardentissimè, sicut meretur. Sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

rat vultum. *Industria*) Diligentis curæ. *Verecundia*) Modestia [cum si voluisset ambire plures & maiores dignitates gessisset.] *Honestissimè p.*) Cum summo honore peregit. *Percucurrit*) Ante ætatem administrauit. *Remisit n.a.*) Absoluit te à cura ambiendi tribus, & amicos pro se, cum multis honoribus functus sit. *Libemus* Plinij scripta, longè plura dicemus Macrinum possedisse. *Vos*) Qui non censum in marito, sed virtutes respicitis. [Themistoclis consilium sequentes qui vnicæ filiæ patri, se consulenti, vtrum eam pauperi, sed ornato, an locupleti, sed parum probato collocaret:respondit, malo virum pecunia quàm pecuniam viro indigere.] *Generum* Impropriè dixit: non enim Maurico, sed Aruleno gener futurus erat Acilianus: verùm quia Mauricus natam fratris, loco filiæ habuit, ideò cum Aruleno socerum Mauricum appellat. *Publicos mores*) Consueuisse omnes in genero quærere amplas facultates. quod sic indignatur Iuuenalis. Quis gener huic placuit censu minor: atque puellæ Sarcinulis impar? quis pauper scribitur hæres? Quando in consilio est ædilibus. Vnde Ouidius primo Fastorum, In preció precium nunc est, dat census honores, Census amicitias: pauper vbique iacet. [& Plautinum illud, Nullum vitium vitio vortitur dum dos sit comes.] *Leges ciuitatis*) Quæ vetabant quemquam sedere in quartodecimo gradu, nisi habuisset censum quadringentorum millium: neque iudices esse, nisi eadem summa censerentur: vel saltem ex constitutione diui Augusti, ducenta sestertia possiderent, qui ducenarij iudices vocabantur, quòd ducentûm millium censum haberent, vnde hi de leuioribus summis iudicabant. senatorum verò census erat octingentorum, dimidio plus quam equitum, quare legimus apud Tacitum, multos ob angustias familiares ordine senatorio sponte cessisse: & motos, qui remanendo impudentiam paupertati adiicerent. in quas leges Plinius senior sic inuectus, Postquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum, ducémque nihil magis exornare quàm census, omnésque à maximo bono liberales dictæ artes in contrarium cecidere. *Census*) Opes, quæ omni quoque lustro à censoribus recensebantur & examinabantur. *Hic calculus diligendi*) Illa ratio & suffragatio plurimum potest in electione: vel legatur, in deligendis conditionibus. *De posteris*) Nepotibus. *Et his pluribus*) Et abnepotibus ac pronepotibus, id est, respectu descendentium. vrude præcipit Vlpianus, maximè necessarium esse dotatas fœminas ad sobolem procreandam, replendámque liberis ciuitatem. *Indulsisse amori meo*) Scripsisse de iuuene quem amo, plura quàm essent. *Supra extulisse*) Auxisse per amplificationem. *Ista*) Bona. *Res*) Veritas epistolæ, quæ nudas

ralis. Libero homine digna, qualis decet ingenuum. *Senatorium*) Aspectus venustus, qualis conueniit senatori. *Qua*) Bona corporis. *Hoc*) Pulchritudo. *Nescio*) Dubitat an laudet Acilianum à copia rerum. *Amplius facultates*) Satis constat habuisse saltem quadringenta sestertia, quoniam erat eques, sed si diligentius considera-

res

res tantùm narrare consueuit. *Fide mea*) Integra & incorrupta, vt consueui. *Amantu est*) Officium amici est, amicum mediocriter commendare.

C. PLINIVS SEPTITIO CLARO SVO S.

HEVS tu, promittis ad cœnam, nec venis. Dicitur ius, ad assem impendium reddes, nec id modicum. paratæ erant lactucæ singulæ, cochleæ ternæ, oua bina, alica cum mulso &

HEVS *tu*) Septicius Clarus promiserat se venturum ad cœnam, fidémque fefellerat: Secundus itaque enumerat paratos cibos, eúmque in ius damni dati vocat. *Heus*) Significationem habet ad intentionem considerationémque euocantis. [Vel, *Heus tu*) scilicet es impendij facti, & accusaris à me quòd pacta fregisti vi.] *Dicitur ius*) Vel subtractum est, si, more suo: vel interrogatiuè pronunciandum. sensus est, si ius redditur damni dati: cautum enim lege, vt damni dati sit actio. *Ad assem impendium reddes*) In solidum restitues impensam cœnæ. assem enim pro vniuersa hæreditatis summa vsurpant Iurisconsulti: sicut hic pro tota conuiuij expensa. vel ad assem, minimam quamque particulam. nam assem pro minimo precio poni auctor est Catullus, scribens, Rumorésque senum seueriorum Omnes vnius æstimemus assis. & Virgilius in Priapeis, Non assis faciunt. [Non placet quòd cum superioribus coniungatur, sic, dicitur ius ad assem: vt sit sensus, accuso te quòd inutiliter assis sit impensus à me in paranda cœna quam contempseris.] Impendium, secundum Varronem, significat pecuniam quæ in fœnore sorti accedit, hoc est vsuram ipsam, quòd inter se iungat vtrunque, fiátque quasi compendium: dicitur non minus Latine impensum, à pendendo. Apuleius, impendio, pro enixè vsus est. *Lactuca singula*) Vnicuique conuiuæ vna fuit lactuca apposita, quæ principio cibi paratur, non tantum ex consuetudine nostra, sed testimonio Martialis, ad excitandum stomachum: sicut apud antiquos, eodem referente, in fine cœnæ ad sedandam ebrietatem: est enim frigida. quod etiam Athenæus testatur asserens lactucam in principio cœnæ nequaquam apponi solitam. quam à lacte dictam nemo ambigit. *Cochleæ*) Hæc tanquam vilia spreuit Martialis hoc disticho, Dum pinguis mihi turtur erit, lactuca valebit. Et cochleas tibi habe; perdere nolo famem. ab Hesiodo φερέοικος dicitur, quòd secū domum portet. Hammonius ἀπὸ τοῦ κυκλῶ, id est, circundo, vel à conuertendo, cochleam dictam deducit. est autem id animalis, quod vulgo limacha appellatur. quòd si quis mihi parum fidei adhibet, legat Plinium hæc scribentem: cochleæ, inquit, aquatiles & terrestres se domicilijs exerunt, bináque ceu cornua protendentes, contrahentésque, oculis carent, ideóque corniculis prætentant iter. eas saginari docet Cato, & eum secutus Plinius: generáque multa vterque recenset. *Oua bina*) Sorbilia: hæc dabantur in cœnæ proœmio, Horatio in Sermonibus dicente, si collibuisset ab ouo Vsque ad mala citaret. similiter oua Iuuenalis Persico pollicetur. Naucratitas scribit Athenæus in conuiuiis apponere solitos bina oua: quæ in secunda mensa dari: sicut leporem & turdum, cum mellitis, apud eundem legimus. *Alica cum mulsa*) Præstantissima fiebat alica in Italia, præcipuè in parte Campaniæ, si Theophrasto credimus, ex quodam genere ordei syluestris: sicut ex eodem panis optimus fit, vnde quidam apud Homerum ζείδωρον interpretantur zeam, ex qua alica conficiebatur, ferentem. tundebatur, autore Plinio, granum eius in pila lignea, & excussis inde tunicis, iisdem armamentis nuda medulla concidebatur. tria alicæ genera numerat, minimum, secundarium, grandissimum, quod apherema appellant. dicta alica ab alendo, vt Pompeius refert. mulso vino

Digitized by Google

eluebatur: quod Martialis tetigit, dicens, Nos alicam, mulsum poterit tibi mittere diues: Si tibi noluerit mittere diues, eme. illud addam, genus ex melle placentæ, oleo & alica confici, subitallum nomine. autores sunt Festus & Athenæus. [*Mulso*) quo vsos antiquos testatur Plinius libro septimo, vbi refert Vallam interiisse dum mulsi potionem hauriret: & Sauseium è balneo reuersum dum mulsum bibisset, ouúmque sorberet. Seuerus imperator, auctore Lampridio, lacte, pane, ouis, mulso reficiebatur. conficiebatur autem ex vino & melle secundum Caium de acquirendo rerum dominio. Mel verò recentissimum & Hymettrium, vinum vetustissimum, si Macrobio credimus, esse de-

bebat: cuius rei caussam idem refert libro septimo Saturnalium, & in hoc distabat à melite, auctore Plinio, quòd fiebat illud è vino veteri, hoc è musto. Reuocat mulsum auiditatem cibi, aluum mollit frigido potu, calido sistit; corpus auget. vnde Pollio Romulus interrogatus à Diuo Augusto qua ratione vigorem animi & corporis conseruasset supra centesimum annum, respondit, intus mulso, foris oleo. Martialis de mulso, Attica nectareum turbatis mella falernum Misceri decet hoc à Ganymede merum. Paulus Ægyneta, mulsum hoc modo præparatur, octoplum aquæ melli adiicitur, ac donec spumare desierit, coquitur. Spumam verò simulatque orta est, iugiter auferre opor-

niue. Nam hanc quoq; computabis, immò hanc in primis quæ perit in ferculo oliuæ Bæticæ, cucurbitæ, bulbi, alia mille non minus lauta. Audisses comœdum, vel lectorem, vel lyristen, vel,

tet.] *Et niue*) Qua in potu & ferculis refrigerandis est vsa antiquitas. erant enim Romæ officinæ niuis reponendæ, cuius saporem paleis, quibus custodiebatur, inquinabant. in quam luxuriam disticho Martialis inuehitur. Non potare niuem, sed aquam potare rigentem De niue commenta est ingeniosa gula. sed pluribus Seneca libro quarto Naturalium quæstionum: & Plinius senior libro decimonono. eam Macrobius ex autoritate Aristotelis scribit esse corporibus noxiam. non omittam, Athenæum tradere, vinum ex niue reddi frigidissimum, & antiquam Græciam eam habuisse: atque magno æstu ab Alexandro seruatam. *Computabis*) Numerabis inter impensam cœnæ. *Perit*) Liquescit, resoluitur in aquam posita in cibis. *Oliuæ*) Quæ inchoant & claudunt cœnam. autor Martialis. *Bethicæ*) Hispaniæ, à flumine Bethi Hispaniæ pars Bethicæ maria prospicit, ad occidentem Atlanticum, ad meridiem nostrum. Commendatas fuisse olim Bethicas oliuas, præter Plinij testimonium, Martialis libro duodecimo tradit, amatam scilicet Bethin à Pallade vltimo epigrammate: cui initium, Bethis oliuifera crinem redimite corona. hodie etiam maiores ab Hispania mittuntur oliuæ, aptiores esui, sed oleo secundum Columellam, inutiliores. quare non admitto legentes oliuæ, betacei, vt duo ciborum genera intelligantur. legimus etiam beta loco bethicæ,

quod est olus satis obuium. *Cucurbitæ*) Sunt & hæ non minus gratæ, & salubres in cibo, præcipuè primus caulis: & quò longiores tenuioresque, eò gratiores, & ob id salubriores, referente Plinio, quæ pendendo creuere. *Bulbi*) Eorum radix optima etiam cruda esui. tria bulborum genera quidam faciunt, Plinius verò plura: libenter enim vtor eius testimonio in confirmandis & declarandis nepotis scriptis. incitant multum Venerem, teste Martiale. *Alia*) Fercula. *Mille*) Innumera. *Non minus*) Quàm priora. *Comœdum*) Comœdiæ actorem: nam comicus autor est operis: sic octauo ad Fuscum: post cœnam, inquit, comœdus, aut lyristes: & ad Genitorem, Cùm lector, aut lyristes, aut comœdus inductus est: nam solebant in conuiuio Romani audire poëmata: quod Persius notabiliter taxat, ne tam sæpe Martialis nostrum paginam impleat. *Lyristes*) Est qui lyram scit: instrumentum ab antiquis receptum, sicut tibiæ re[illegible]. quod etiam Athenæus comprobat ex testimonio Nicostrati: & multis ostendit Gellius libro decimooctauo, vbi explicat post edulia & pocula adolescentes voce canentes, & psallentes: qui postquam introducti sunt, Anacreontis versus, & sapphica, & elegos, & amatoria

quædam

quædam dulcia cecinerunt: & Suidas asserit, musicam interiisse postquam symposia introiit.

quæ mea liberalitas, omnes. at tu apud nescio quem, ostrea, vuluas, echinos, Gaditana maluisti. Dabis pœnas, non dico quas. durè fecisti. inuidisti nescio an tibi, certè mihi, sed tamen & tibi. Quãtum nos lusissemus, risissemus, studuissemus. Potes apparatius cœnare apud multos: nusquam hilarius, simplicius, incautius: in summa, experire. Et nisi postea te aliis potius excusaueris, mihi semper excusa. Vale.

Quæ mea liberalitas) Est. *Omnes*) Lectores, cantores, citharœdos. *Nescio quem*) Ignobilem virum & contemnendum. *Ostrea*) Horum viuaria primus in Lucrino instituit Sergius Orata, auaritiæ, non luxuriæ causa. crescunt luna crescente, deficiente verò minuuntur. vnde Lucretius ait, Luna alit ostrea. multa earum genera tradit Athenæus, nasci in paludibus, fluminibus, mari: optima marina, vbi fluuius exoneratur. ac Græcorum antiquos ostrea tantum dixisse, satis constat in numero vnius, fœminini generis, at in plurali neutrius esse. celeberrima sunt in Lacu Baiano ex disticho Martialis: & Circeis, testimonio Horatij. *Vulua*) Vulua in papillis porcarum, quam lege censoria interdictam fuisse meminit Plinius: erat autem eiectitia, quę fiebat enecto partu, & ante tempus eiecto melior sanè quàm edito: hæc porcaria diceb. tur. vnde Hipparchus apud Athenæum, vuluæ pulcher aspectus eiectitiæ: sed pulchrior, eodem referente, vulua primipara eiectitia, quod etiam Martialis sensisse videtur. Te fortasse magis capiet de virgine porca, Me materna graui de sue vulua capit. inde Horatio ampla vulua placuit. Græci μήτραν vocant, suauissimam quippe carnem: quam condiri aceto & iure secundum Lynceum Athenæo scribente discimus, vbi etiam legimus, non omnes antiquos apposuisse in principio cœnę vuluam, neque aliud quid eorum quæ tempore illius apponebantur: [Vulua item proprie est muliebris folliculus seminalis, de quo Celsus & Seruius.] *Echinos*) Optimi qui iuxta Misenum capiebantur, Horatio autore: fuisse eorum vsum in cibis Martialis asserit. Iste licet digitos testudine pungat acuta, Cortice deposito mollis echinus erit. sunt his spinæ pro pedibus: includuntur enim echinato calice. est & aliud genus quod echinometra appellatur, cui spinæ longissimæ, calices minimi: sed plura de eorum generibus Aristoteles libro quarto de animalibus: & Athenęus in suis libris. echinum quidam dictum putant ἀπὸ τοῦ αὐτὸ ἐχεῖν, id est, à contrahendo seipsum in rotunditatem: nam in vlciscendo ingruentem aduersarium restrictus spinarum circumferentiam obiicit veluti monumentum: aut quòd habeat carnes spinis contectas: vel per contrarium, quòd non possit tangi propter spinas. enimuero echinus apud Athenæum pro genere placentę sumitur, autoritate Lyncei Samij: & pro ventre bouis apud Suidam. Hammonius ventrem tantùm significare scripsit, apud quem lege plura de echini significantia. *Gaditana*) Cantica, gesticulationes, quibus puellæ Gaditanæ plurimum præstabant: vnde Martialis libro quinto, vbi Toranmo conuiuium parat, pollicetur non se introducturum illas. Nec de Gadibus improbis puellæ Vibrabunt sine fine prurientes Lasciuos docili tremore lumbos. & in distichis commendans puellæ Gaditanæ titillationes & motus. Tam tremulum crissat tam blandum prurit, vt ipsum Masturbatorem redderet Hyppolytum. ac alibi interdum. pariter & Iuuenalis. Scilicet expectas vt Gaditana canoro Incipiat prurire choro. est enim pulchra exaggeratio ad finem clausulæ seruata neque me præterit passim legi, echinos Gaditanos, vtpote qui apud Gades Hispaniæ præcipui nascerentur. *Non dico quas*) Puto latenter innuere velle sibi parari cœnam à Septitio, cùm iam dixerit, ad assem impendium reddes. [an potius reddit eum suspectum ne veneno in cibis lautis intercipiatur, quod in vulgaribus non est timendum.] *Durè*) Iausi-

bane. *Inuidisti*) Sensus est, malè fecisti qui vtrunque tanta lætitia priuaueris, qua functi essemus si venisses. *Apparatius*) Lautius, sumptuosius. *Nusquam hilarius*) id est iucundius, cœnare potes quàm apud me. *Te aliis excusaueris*) Cum expertus fueris quàm suaue sit cœnare apud me, nisi ab aliis inuitatus causam aliquam inueneris vt cœnare possis apud nos: concedo vt semper causam afferas mihi quare non veneris: perinde ac si diceret, cum captus fueris vrbanitate m æ cœnæ, facile omnibus aliis repulsam dabis vt sis mecum, quod nisi feceris, volo semper admittere tuam excusationem. *Mihi*) Apud me. sic Ouidius De tristibus, Excusem ne te semper amice mihi.

C. PLINIVS EVRITIO SVO S.

AMABAM Pompeiū Saturninum hūc dico nostrum: laudabamq́ eius ingenium, etiam antequam scirem quàm variū, quàm flexibile, quàm multiplex esset: nunc verò totum me tenet, habet, possidetq́. audiui causas agentem acriter & ardenter, nec minus politè, & ornatè, siue meditata, siue subita proferret. Adsunt aptæ, crebræque sententiæ, grauis & decora constructio, sonantia verba & antiqua. Omnia hæc mirè placent. cum impetu quodam, & fulmine

AMABAM) Euritium Clarum hortatur legere Pompeij Saturnini scripta, cuius acumen in causis agendis, & splendorē in historiis more suo, id est, amicissimè, commēdat, versuum leporem admiratur, & epistolas vxoris eius vetustatem redolentes exosculatur. Erutius: siue Euritius (sic enim apud varios authores scriptum inuenio) vir sanctus, antiquus, disertus patronus & constans, morum literarúmque veterum studiosissimus præfecturam vrbis gessit: bis consul fuit: sub altero eius consulatu nascitur Seuerus, qui postea imperauit: ambiguum an is fuerit, quem multo post tempore interfecit idem Seuerus ob crudelitatem, cum tamen videri vellet clementissimus: an eius filius, sicut haud dubie constat ipsum fuisse, ad quem Iulianus Libro primo ff. refert diuum Antoninum scripsisse, quanquam ibi pro Euritio Claro, corrupte legatur Euriptio Claro, vt in illis libris multa priscorum nomina sunt inuersa. hæc collecta ex Spartiano, Gellio, & ipso Secūdo. *Nostrum*) [amicum familiarem.] Sic in septimo ad Priscum, nostrum appellat: ex quibus adducor, alios fuisse Pompeios Saturninos iisdem temporibus. Volusium Saturninum vrbis præfectum, qui nonagesimum excesserat annum, omniū quos in consulatu sententiam rogauerat, superstitem nominat Plin. senior. *Varium*) Cognitione & facultate diuersarum disciplinarum. *Flexibil*) Facile ad alia transire. *Multiplex*) Fertile, multarum rerum capax. *Possidet*) Quod maius est quàm tenet, & habet. *Causas a.*) Fuit enim causidicus summus. *Acriter*) Cum acrimonia & vehementia: quæ potissimum conuenit iudicialibus causis. *Ardenter*) Cum calore & irritatione corporis, vt solet fieri in contentione. *Polite*) Eloquenter. *Meditata*) lucubratam orationem proferret. *Subita*) Ex tempore ageret. *Aptæ*) Conuenientes materię: legitur etiam acutæ. *Crebraque sententia*) Sententia varie apud oratores accipitur, cum sc. ex scripto & sententia nascitur controuersia, vbi videtur scriptoris voluntas cum scripto dissentire: de qua sanè non loquitur Cæcilius: sicut nec de qua Fabius. Sententia est decretum quoddam atque præceptum, quod de reo id est de iudicio quæri potest. sunt & sententiæ translatiuæ, quas propriè sententias dicimus, quæ nihil habent cum ipsa controuersia implicitum,

sed

Digitized by Google

sed satis apte aliò transferuntur, si Senecæ credimus, tanquam de fortuna, de crudelitate, de seculo, de deliciis, dicuntur. hoc genus sententiarum Porcius Latro supellectilem vocabat. & M. T. Sententia, inquit, est oratio sumpta de vita, quæ aut quid sit, aut quid esse oporteat in vita, breuiter ostendit. hoc modo, Liber is est existimandus, qui nulli turpitudini seruit. vnde idem De perfecto oratore, Nihil est aliud pulchre & oratorie dicere, nisi optimis sententiis, verbisque lectissimis dicere. & nec sententia vlla est quæ fructum oratori ferat, nisi apte exposita atque absolute: has igitur Secundus intellexit. sed cum dicit crebræ, à præceptis Cic. discessit, qui in Rhetor. iubet sententias interponi raro, vt rei actores, non viuendi præceptores videamur esse. *Graui*) Plena, non fluxa, non vulgaris: comparatur hoc maximè per accusatiuos. *Decora*) Splendida, apta rebus grauibus: est enim componendum quomodo pronunciandum: nam compositione velut amentis quibusdam neruisve intendi & concitari sententiæ videntur: ideo eruditissimo cuique persuasum est, valere eam quamplurimum, non ad delectationem modò sed etiam ad motum animorum. *Constructio*) Compositio, ordo verborum: nam sunt verba verbis quasi coagmentanda. *Sonantia verba & antiqua*) In oratore debent esse verba propria, sonantia, antiqua, non insolentia, non sordida, non audacius translata, non poëtica licentia sumpta, non inaudita. *Antiqua*) Latina, non peregrina, neque tamen obsoleta vetustate. in verbis intuenda est elocutio, in rebus inuentio, in vtrisque collocatio. *Flumine*) Magis placet fulmine, ex antiquo codice. ad hæc paulo post Periclem laudat oratorem, quòd fulguraret, tonaret, totámque Græciam conuolueret: quanquam non inconuenienter legetur, flumine, id est copia, propter sequentia [tanquam ex tempore dicere copiosè & ardenter.] *Si retractentur*) Si superuacua amputentur, si meditata proferantur, [si ab illo impetu retardentur.] *Senties quod ego*) Eris eius sententiæ, cuius sum ego, de orationibus Saturnini. *Æmulus*) Par in dicendo, antiquarius sine vitio [quorum imitatur stilum.] *In historia*) Scribenda. *Magis*) Quàm in orationibus. *Breuitate*) Historia, Victorino præcipiente, breuis esse debet: quod quidem Tacitus obseruauit, nisi electa, & ad exemplum pertiuentia tradens. *Luce*) Vt sit aperta: fit autem lucida, si caussas ob quas mirabilia, prætérque opinionem publicam opera perfecta sunt, explicuerimus. *Suauitate*) Quæ fit, si verbis liberioribus, & remotioribus figuris narrandi tædium vitabimus: suauitatem magis quam dulcedinem commendat Macrobius. nam omne quod dulce est, citò satiare, nec diuturnam desiderij sui fidem tenere, sed in locum satietatis succedere horrorem, vinum cum infantia esse dulce, cum pubertate suaue. vnde Homerus mel dulce, & vinum suaue vocat. hanc igitur suauitatem pertinere ad historicum confirmat M. Tullius, Xenophontis ore musas esse locutas existimans. *Splendore*) Elegantia: & Fabius in Liuio iucunditatem, & candorem probat. *Narrandi sublimitate*) Præstantia. elatum enim abunde spiritum, ac audaces sententias miramur in Tacito, sicut bellicum canorem in Thucidide, autore Cicer. *Concionibus*) Quibus vtuntur historici. concio autem idem significat, quòd apud Græcos ἀγορά, locus est in quem populus conuenit ad audiendum, ipsa multitudinis congregatio & oratio. stilus, in-

præuehuntur: placent si retractentur. Senties quod ego, quum orationes eius in manus sumpseris, quas facilè cuilibet veterum, quorum est æmulus, comparabis. Idem tamen in historia tibi magis satisfaciet vel breuitate, vel luce, vel suauitate, vel splendore, etiam & sublimitate narrandi. Nam in concionibus eadem quæ in orationibus vis est: preßior tamen, & circumscriptior, & adductior. Præterea facit versus, quales Catullus meus aut Caluus.

quæ, est in concionibus par orationibus. *Pressior*) Demissior, strictior, vt poscit locus. *Circumscriptior*) Breuior. *Adductior*) Compendiosior: non enim latius euagatur, neque digressionibus gaudet. *Catullus meus*) Scio in aliquibus exemplaribus non legi meus, sed sanè legatur, & dicamus meum vocasse, quod eius hendecasyllabo caperetur: an sicut paulò antè, Brixiam suam appellauit: tanquam in regione transpadana, in qua comum: sic Catullum suum, quòd patriam Veronam habeat[sic Plinium auunculum Catullum suum conterraneum appellasse.] in eo laudatur maximè suauis literarum appellatio: fuit enim poëtarum mundissimus & elegantissimus, plurimum leporis & gratiæ scribendo adeptus. *Caluus*) C. Licinius Caluus, qui in adolescentia excessit eruditior Oratore: tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquisitius attulit genus: quod quanquam scienter eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese obseruans, metuénsque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdit: atque eius oratio nimia religione attenuata, doctis & attentè audientibus, erat illustris: à multitudine autem & à foro, cui nata eloquentia est, deuorabatur, & prætor Ciceronis verba Tacitus de Caluo loquens, quod opus inquit esset oratori intellexit, sed ingenium & vires ei defuerunt, in dicendo nimium astrictus: [&] M. Tullio in Epistolis, visus est tenuis & exanguis: cum quo tradit eum Seneca habuisse iniquissimam litem de principatu eloquentiæ: quare Fabius memorat inuenisse qui Caluum præferrent omnibus oratoribus, & qui contrà crederent: [eum nimia contra se calumnia verum sanguinem perdidisse] sed sanctam, & breuem orationem, & castigatam in eo fuisse, & frequenter vehementem, imitatorémque Atticorum. compositionem eius in actionibus ad exemplum Demosthenis rigere, nihil in illa placidum, nihil leue, omnia & excitata & fluctuantia. vsque eò violentus accusator & concitatus fuit, vt in media actione eius surgeret Vatinius reus, & exclamaret: rogo vos iudices, nunquid si iste disertus est, ideo me damnari oportet? Visa in quiete venerea sponte naturæ erumpentia vsque in morbi genus, laminis plumbeis cohibuisse traditur, viréque corporis studiorum labore custoduisse. autor Plinius. Lusisse epigrammata multi testantur: præter vnum & viginti orationum libros. Tranquillus in Cæsarem notissimos versus emisisse, Bithinia quicquid, & pædicator Cæsaris Vnquam habuit. & Pedianus scripsisse hendecasyllabum elegantissimè in Curium notissimum aleatorem, & Ouid. illis versibus, Par fuit exigui similisque licentia Calui, Detexit varias qui sua furta modis. ipse præterea Secundus libro quinto, & Catullus Calui facetias & iocos carmine persequuntur. Quintiliam amicam ex testimonio Propertij adamauit. memini etiam legisse Bibaculum pro Caluo in quibusdam codicibus, quem scimus iamborum acerbum poëtam fuisse. *Leporis*) Gratiæ, venustatis. *Amaritudinis*) Notando vitia, & infelices casus scribendo. *Inserit*) illis, variat suos versiculos distinctione multarum rerum. *Data opera*) Sponte, ex industria, non casu & natura cogente. *Molliusculos*) Amabiliores. *Leuiusculos*) Ludit de re ludicra & inani, vt sit sensus, quosdam versus facit lasciuiores, nonnullos minoris succi, alios asperiores: sicut Catullus & Caluus suos libellos variarunt: quam sententiam videtur Martialis hoc disticho comprobasse. Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura, Quæ legis: hic aliter non fit Auite liber. *Duriusculos quosdam*) Versus facit. *Quasi Catullus*) Ad imitationem Catulli, quem Plinius in præfatione Naturalis historiæ asserit composuisse versus duriusculos quàm natura carminis pateretur, in primo hendecasyllabi pede iambo vsum: ille enim. inquit, [vt scis] permutatis

Quantum illis leporis, dulcedinis, amaritudinis, amoris inserit. sanè, sed data opera molliusculos leuiusculósque, duriusculos quosdam: & hoc, quasi Catullus meus aut Caluus. Legit mihi nuper epistolas quas vxoris esse dicebat.

Plautum, vel Terentium metro solutum legi credidi. Quæ siue vxoris sunt (vt affirmat) siue ipsius, vt negat, pari gloria dignus est, qui aut illa componat, aut vxorem quam virginem accepit, tam doctam, politamq́ reddiderit. Est ergo mecum per diem totum, eundem antequam scribam, eundem quum scripsi, eundem etiam quum remitto, non tanquam eundem lego. Quod te quoque, vt facias & hortor & moneo. neque enim debet operibus eius obesse quòd viuit. An si inter eos quos nunquam vidimus floruisset, nō solùm libros eius, verùm etiam imagines conquireremus: eiusdem nunc honor præsentis & gratia quasi satietate languescet? At hoc prauum malignumq́ est, non admirari hominem admiratione dignißimum, quia videre, alloqui, audire, complecti: nec laudare tantùm verum etiam amare contingit. Vale.

mutatis prioribus syllabis durusculum se fecit, quàm volebat existimari à Veranniis suis & Fabullis verùm Terentianus testatur, iambum & trochæum in primo hendecasyllabi pede rectè poni, vel sertim in rebus, interdum tamen & in verbis. *Vxoris*) Suæ *Metro solutum*) Si redigantur in prosam, & legibus metri liberentur [Plautinas vel Terentianas crederem. nam solui metrum dicitur quando redigitur in orationem pedestrem.] an quòd hi duo comici, Prisciano & Rufino authoribus, in effusum licentiæ spacium dilatauere metrum: & Terentius vsque ad imaginem prosæ orationis resoluerit, & comminuerit. videtur autē imitatio Tulliana, apud quem scriptum De oratore perfecto est. Equidem cùm audio socrum meam Læliam, sic audio, vt Plautum mihi aut Næuium videar audire. *Illa*) Tam admiranda. *Politam*) Limatam, perfectam omnes enim perfectiones antiqui politiones dicebant. quia in Catullo non semper carmen bene fluit, nostri tamen hic Secundum reprehendunt, quòd durusculos versus notet illum scripsisse, contendúntque molles esse, quod nos non negamus subinde: præ-

Est mecum) Semper Saturnini scripta in manibus teneo. *Remittor*) Recreor. *Non tanquam eundem*) semper enim aliquid noui in illo inuenio [ita vernantibus eloquij flosculis. *Neque enim*) non debet minus laudari quòd viuus est.] *Quòd viuit*) Nam viuentes scriptores comitatur inuidia Martialis, Esse quid hoc dicam, viuis quod fama negatur? Et sua quod rarus tempora lector amat? Hi sunt inuidiæ nimirum Regule mores, Præferat antiquos semper vt illa nouis. *Quos nunquam vidimus*) Qui ante ætatem nostram fuerunt. *Imagines*) Picturas similes viuenti Saturnino: scriptorum enim imagines, inuentore Asinio Pollione, solebant in bibliothecis locare, & quæ non erant, fingebantur: pariebántque desideria traditi vultus, quo maius nullum erat felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis: hæc Plinius: at M. Tullius De perfecto oratore, testatur, Brutum imaginem Demosthenis ex ære inter suas & suorum coluisse. *Præsentis*) Viuentis. *Languescit*) Decrescit, vilescit [euanescit.]

C. Plin. Corn. Titiano Svo S.

EST adhuc curæ hominibus fides & officium. Sunt qui defunctorum quoq́ amicos agant. Titinius Capito ab Imperatore nostro im-

EST adhuc) Varia exemplaria ducit ... de ... ad ... quo ... sit epistola ... [illegible]

dam Icciano, alia Riciano: nonnulla Cythiano, aliqua Titiano: magis approbo Titiano missam: cuius nominis crebra fit mentio ab historicis qui res illorum temporum monumentis mandarunt: vt omittam Tacitum & Tranquillum, Lucianus & Spartianus Titiani meminere. nam Atilium Titianum, vt conscium tyrannidis, Adrianus & argui passus est, & proscribi: quem olim præfectum & tutorem suum, cùm potentiam eius ferre non posset, nisus est obtruncare: sed reuocatus inuidia quatuor consularium occisorum à se, coactum successorem petere magistratu priuauit. is postea sub Antonino Pio senatu puniente tyrannidis affectatæ reus concidit. ad eundem libro octauo scribit Cæcilius: hîc verò commendat Titinnium Capitonem, quòd consensu imperatoris L. Syllano statuam posuerit, & clarorum virorum imagines domi habeat. Titinnij Capitonis bis factam memoriam apud Plinium inuenies: & Lactantius in Diuinis institutionibus tradit, Titinnium Capitonem scripsisse spectaculorum libros. [Alibi enim Plinius Minutiano scribens plurimum Titinnium Capitonem commendat, quod studiosos amaret, foueret, studia coleret, proueheret, ipsas denique literas iam senescentes reduceret ac reformaret. nam exitus virorum illustrium scribebat Capito vir optimus & inter præcipua illius seculi ornamenta numerandus.] Lucium Capitonem historicum Suidas refert. *Fides & officium*) Ex fide procedit officium, dictum, authore Donato, quasi efficium, ab efficiendo, eo quod quæritur quid efficere in eo vnumquemque conueniat pro conditione personarum: dicimus enim, seruum officium suum facere, quando bene seruit domino, & officium oratoris est, dicere apposité ad persuasionem. de officiorum ordine libro quinto cap. xiij. Gellius multa disserit: & Seneca De beneficiis, non satis probare videtur illorum sententiam, qui ita distinguunt, quædam beneficia esse, quædam officia, quædam ministeria: beneficium esse quod alienus det: alienus autem est, qui potuit sine reprehensione cessare: officium esse filij, vxoris, & earum personarum quas necessitudo suscitat, & ferre opem iubet: ministerium esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, vt nihil eorum quæ præstet, imputet superiori. Asconius, officium ad virtutem pertinere memorat: quod sanè conuenit huic loco Seneca aliquando videtur officio pro magistratu vsus, Sexagesimus, inquit, annus ab officio me dimittet: hinc Apuleius officialem deduxit, pro eo qui magistratum gereret, vel potius pro lictore [& ministro] & Trebellius Pollio palatina officia: ac Lampridius, in animo habuit omnibus officiis genus vestium proprium dare: dixerunt in ea significatione qua nunc vulgò vtimur: vnde Apuleius, modò officia feralia, modò inferalia dicit, quæ inferis ac mortuis fiunt. *Agant amicos defunctorum*) Se agant amicos in defunctos, id est seruent amicitiam etiam in mortuos. in re non dispari laudatur Melior [apud Martialem] quod Blesum amicum etiam post vitam coleret. *Imperatore*) Traiano, scripsit enim suas epistolas sub eo Cæcilius: quanquam interdum de rebus Domitiani loquatur, sed tanquam de præteritis. *L. Syllani*) Duos L. Syllanos viros claros tradunt historici. alterum insignem triumphalibus ornamentis, & gladiatorii muneris magnificentia vulgò acceptum, & Octauiæ sponsum. Claudius stimulante Agrippina abdicare prætura se ante quartum calendas Ianuarias, morique initio anni die nuptiarum Agrippinæ coëgit: alterum eximia nobilitate, disciplinâque C. Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatum Nero senatu mouit, ac municipio Apuliæ, cui nomen est Barium, clausum, Centurio iussu imperatoris tanquam in pugna, quanquam inermem obnitentem, confecit. hûc igitur potius intelligo, cui potuit cum Titinio Capitone fuisse amicitia. *In hoc*) In amicis defunctis exornandis. *Aliorum honoribus*) Conferendo honores in alios. neque enim minus decorum

petrauit, vt sibi liceret statuam L. Syllani in foro ponere. Pulchrum, & magna laude dignum amicitia principis in hoc vti, quantúmque gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Est

est dare

omnino Capitoni in vsu, claros colere. mirum est, qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi, vbi potest, habeat. Idem clarissimi cuiusque vitam egregiis carminibus exornat. Scias ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est L. Silano debitus honor, cuius immortalitati Capito prospexit pariter: & suæ. Neque enim magis decorum & insigne est, statuam in foro populi Romani habere, quàm ponere.

Vale.

est dare magistratus, quàm gerere. *Est Capitoni in vsu)* Consueuit Capito. *Vbi potest)* Quamuis loco publico tyrannicidarum statuas ponere non licet, eas tamẽ in priuato, hoc est domi, vbi potest, habet, quia difficulter inueniebantur. nam C. ligula Romanorum fax statuas virorum illustrium ab Augusto in Martium campum collatas ita subuertit atque disiecit, vt restitui saluis titulis non valuerint. & legimus Cassium damnatum, quòd Cassij effigiẽ domi haberet. [An, *vbi potest)* Quando potest, quia non licebat ponere statuam in foro alicui sine nutu Imperatoris.] *Brutorum)* Scio multos Brutos fuisse, sed hic præcipuè intelligi L. Brutum, qui Tarquiniis expulsis libertatem Romanis asseruit: item L. Brutum plebeium, cuius consilio populus tribunos plebis à patribus impetrauit. Item D. & M. Brutos, inter principes coniuratorum in necem Cæsaris dictatoris. *Cassiorum)* Nobis occurrit agmen Cassiorum, tum rebus bellicis, tum doctrina & iuris scientia præstantium: sed hoc loco tyrannorum interfectores audiẽdos imprimis opinor, qualis C. Cassius Iulij Cæsaris, & Cassius Chærea, Caligulæ, interfectores: de quibus locutus est Iuuen. satyra quinta, Brutorum & Cassij natalibus, legimus apud Tranquillum quendam historicum vltimos Romanorum appellasse Brutum & Cassium: & Athenienses decreuisse statuas æreas Bruto & Cassio, tanquam libertatis propugnatoribus, iuxta Harmodium & Aristogitona. latenter autem indicat Secundus, Capitonem fuisse libertatis amatorem, qui hos coleret: sicut Iuuen. Thraseam & Heluidiam. *Catonum)* Censorini & Vticensis. fuerunt & alij plures, sed obscuriores Catones, quos Gellius libro duodecimo sigillatim enumerat. *Egregiis carminibus)* Exitus enim virorum illustrium scribebat Titinius Capito. autore Secundo libro octauo, vbi pluribus eundem commendat.] Capitonem poëtam citat Athenæus, sed Alexandrinum fuisse meminit. *Redditus)* Vel compositum pro simplici vsurpauit: vel restitutus, cum olim statua ei fuisset data, sed postea disiecta. *Prospexit)* Cauit, consuluit. *Suæ)* Vt per hoc & ipse Capito esset immortalis. *Statuam in foro populi Romani habere)* Prius effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa: ex membris ipsorum similitudine expressa. excepta deinde res à toto orbe terrarum humanissima ambitione: & iam fori ornamentum statuæ esse cœperunt, prorogarique memoria hominum, & honores legi, & basibus inscribi: mox forum & in domibus priuatis factum, atque in atriis. honos clientum instituit sic colere patronos.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

SCRIBIS te perterritum somnio, vereri nequid aduersi in actione patiaris. Rogas, vt dilationem petam, & pauculos dies: certè proximum excusem difficile est, sed experiar. καὶ γὰρ

SCRIBIS) Deterritum Tranquillum ne quã statutus erat in senatu causam, diceret, exemplo sui monet agendam: quod si ceterur, saltem pollicetur

Digitized by Google

operam suam, vt in aliud tempus transferatur. Suetonius Tranquillus scriptor historiæ emendatissimus, & candidissimus, sub Adriano epistolarum magister fuit: vir, Secundi iudicio, probissimus, honestissimus, eruditissimus: quem ob morum elegantiam, & studia in contubernium suum assumpsit, & ardenter dilexit: cui, quòd parum felix in prole esset, ius trium natorum ab imperatore Traiano impetrauit. in summa, sicut Tacitum Secundus, ita Tranquillus Secundum suspexit, & magistro vsus est. *In actione*) In causa quam acturus es. *Dilationem*) Aliud tempus agendi, [vt differatur ad alios dies causa tua.] *Certè*) Haud dubiè saltem. *Proximum*) Crastinum. *Excusem*) Honesta causa impetrem. *Difficile est*) Obtinere dilationem. [*Experiar*) faciam periculum, pro impetranda dilatione.

καὶ γὰρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστι. Refert tamen, euentura soleas, an contraria somniare. Mihi reputanti somnium meum, istud quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. Susceperam causam Iulij Pastoris, cum mihi quiescenti visa est socrus mea aduoluta genibus, ne agerem, obsecrare. Et eram acturus adolescentulus adhuc: eram in quadruplici iudicio: eram contra potentissimos ciuitatis, atque etiam Cæsaris amicos: quæ singula excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi tamen λογισάμενος illud, εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Nam mihi patria, etsi

τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστι) id est, etenim somnia à Ioue mittuntur, ita enim scripserat Tranquillus Secundo. est autem ex principio Iliados, vbi Achilles instinctu Palladis concionem habet apud Græcos. nam quæ vera sunt somnia, ea fieri ab Ioue creduntur, quod testatur Seruius libro sexto Æneidos, idem certamen Homericum allegans. & Macrobius ὄνειρον somnium interpretatur, quod tegit figuris, & velat ambagibus non nisi interpretatione intelligendam significationem rei quæ demonstratur: ciúsque species quinque. *Euentura*) Vera somnia. *Meum*) Quod olim mihi occurrit, ne scilicet agerem, & tamen egi prosperè: sequentia meliùs declarabunt. *Quod times*) Quo somnio deterreris. *Egregiam*) Cum victoria & laude. *Iulij Pastoris*) In conspectu Iulij Pastoris, testatur Seneca, C. Cæsariem filium eius occidisse: apud quem etiam fit mentio Pastoiis, declamatoris. crediderim Cæcilium sensisse Pastorem, ad quem libro nono scripsit Martialis. [In quibusdam exemplaribus non Iulij, sed Iunij legitur.] *Socrus mea*) Pompeia Celerina. *Quiescenti*) Dormienti. *Adolescentulus adhuc*) Nam vndeuicesimo ætatis anno dicere in foro cœpit. [*In quadruplici iudicio*) In centum virali iudicio. alibi hic locus declaratur: quadruplici, inquit, iudicio bona paterna repetebat: sedebant iudices centum & octoginta. tot enim quatuor consiliis conscribuntur. nam de vna re basilica Iulia fiebant quatuor iudicia apud totidem tribunalia. & libro quarto, Cum apud centum viros in quadruplici iudicio dixissem. vnde Fabius Trachal oratoris vocem commendans duodecimo libro: certè, scribit, cum in basilica Iulia diceret Trachalus primo tribunali: quatuor autem iudicia, vt moris est, cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent: & auditum eum, & intellectum, & quod agentibus cæteris cõtumeliosum fuit, [&] laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. dicta sunt centum viralia iudicia à centumuiris secundum Festum: nam cum essent Romæ triginta & quinque tribus, terni ex singulis tribubus sunt electi. & licet quinque amplius fuerint, tamen quo faciliùs nominarentur, cétumuiri sunt appellati: dein procedente tempore aucti vsque ad centum octoginta, seruata semper priori appellatione. Martialis. Dum centum studet auribus virorum, de Secundo scribens. Ouidius De tristibus Nec mala commissa est nobis fortuna reorum, Vsque decem decies inspicienda viris.

pos-

ris. postea à Vespasiano electi, qui iudicia centum viralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur, extra ordinem diiudicarent, redigeréntque ad breuissimum numerum. fuerunt institutæ centum virales causæ à Cor. Sylla, Carbone oratore agente admodum iuuene. authores sunt M. Tullius & Pomponius. *Cæsaris*) Domitiani [*Amicos*) qui iure victi vix possunt superari.] *Excutere mentem*) Remouere animum ab actione. *Λογιζόμενος*) Considerans, reputans. *Illud*) Carmen εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. vnum augurium optimum, pugnare pro patria. sententia simplex, quã Aphthonius in suis Præexercitamentis recitat: & M. Tullius ad Atticum citat. Lucianus Homero ascribit, [nam est libro duodecimo Iliados, vbi Hector Polydamanta alloquitur, & grammatici interpretantur vnum, id est solum & non aliud.] Athenæus Metagenis comici cognoscit: tantum mutata vltima dictione ab Vlpiano interlocutore pro commodo suo. εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ δείπνου. Non dissimile Homericum illud ex libro decimoquinto Iliados, οὔ οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης τεθνάμεν. id est, non illi indecens pugnanti pro patria mori. quod in suis carminibus ita transtulit Horatius, Dulce & decorum est, pro patria mori. *Nam mihi patria*) Ordo & sensus est, nam fides quam dederam Iulio Pastori, videbatur mihi esse patria, vt eam caram haberem tanquam patriam, si quid tamen mihi carius est patria: perinde est ac si diceret, nihil amo supra patriam. [M. Tullius in officiis, Prima Diis immortalibus, secunda patriæ, tertia parentibus, & deinceps reliqua reliquis deberi arbitratur.]

quid charius patria, fides videbatur. prosperè cessit: atque ideò illa actio mihi aures hominum, illa ianuam famæ patefecit. proinde despice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud in bonum vertas: aut, si tutius putas illud cautissimi cuiusque præceptum. Quod dubitas ne feceris, idipsum rescribe. Ego aliquam stropham inueniam, agamq́; causam tuam, vt ipsam agere, cùm tu voles, possis. Est enim sanè alia ratio tua, alia mea fuit. nam iudicium centumuirale differri nullo modo, istud ægrè quidem, sed tamen potest. Vale.

Prosperè cessit) Egi feliciter. habuit bonum euentum actio mea. *Ideò*) Quod tantum sim ausus, & benè. *Aures*) Fauorem, gratiam. [ad audiendum me beneuolos fecit.] *Ianuam*) Initium. *Proinde*) Quare. *Dispice*) Disquire) cognosce. *Somnium istud*) Tuũ. *Hoc*) Meo. *Vertas*) Interpreteris, experiaris secus quàm appareat. *Illud præceptum c.c.*) Quod sequitur videlicet, ne feceris quod dubites. *Idipsum*) In quo dubitas. *Stropham*) Excusationem dolosam, ἀπὸ τοῦ στρέφω quod significat verto. hac dictione vsus interdum Martialis, iam stropha talis abest. & libro tertio, nihil stropharum est: & Prudentius, impunè tantas furcifer strophas. *Agam*) Disponam, ita accommodabo, vt tu possis agere ipsam cùm voles. *Alia*) Diuersa. *Differri*) In aliud tempus protrahi. *Istud*) Tuum. *Ægre*) Cum labore, differri potest.

C. PLINIVS ROMANO FIRMO SVO S.

MVNICEPS tu meus, & condiscipulus, & ab ineunte ætate contubernalis: pater tuus & matri, & auunculo meo, mihi etiam quantum ætatis diuersitas passa est, familiaris:

Municeps) Firmo municipi pro libera pietate sua dono promittit trecentum sestertia ad explendum censum equestrem. *Municeps m.*) Ex eodem municipio Como Firmum sub Antonino im-

Digitized by Google

peratore memorat fuisse Modestinus. alios insuper Firmos recitant Tacitus & Secundus. [Firminum præterea lego in memoriis Comensium.] *Condiscipulus*) Vna in schola ab eodem præceptore institutus. durant enim à teneris annis amicitiæ ad senectutem vsque firmissimæ, religiosa quadam necessitate imbutæ: neque enim est sanctius, sacris iisdem, quàm studiis initiari. *Ineunte*) Tenella. *Contubernalis*) Conuictor sub eodem tecto. *A.*

auunculo) C. Plinio Secundo historico, cui per adoptionem factus est Cæcilius filius [multum ista confirmant illorum opinionem, qui scripsere Plinium auunculum fuisse Nouocomensem, quòd Firmi pater cum illo familiaris in ipso municipio fuerit] *Diuersitas*) Disparilitas: quia ego adolescens eram, ille grandæuus. magis enim par parem delectat. secundum Græcum prouerbium, ἧλιξ ἥλικα τέρπει.

magnæ & graues causæ, cur suscipere & augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi centum millium censum, satis indicat, quòd apud nos decurio es. Igitur, vt te non decurione solùm, vt verùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates CCC. millia nummûm. Te memorem huius muneris amicitiæ nostræ diuturnitas spondet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi te scirem sponte facturum, vt dignitate à me data, quammodestißimè, vt à me data, vtare. Nam solicitius custodiendus est honor, vt quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

Magnæ & graues causæ) Prædictæ magni momenti rationes. *Suscipere*) Defendere. *Censum*) Æstimationem, opes. *Centum millium*) Nummûm: nam tanti erant mille nummi, quanti vnum sestertium: ergo centum millia nummûm erãt centum sestertia. *Decurio*) Senator in municipio. *Nos*) Nouocomenses. facultates [enim] decurionum fuerũt olim cẽtum millium nummûm. *Equestres facultates*) Censum equitum Romanorum, qui quadringentis sestertiis, vel quadringentis millibus nummûm (nam idem id est) constabat. vnde subtiliter illum locum Horatius in Epistolis executus, Si quadringentis sex, septem millia desunt, Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidésque, Plebs eris. cuius sensus: si quadringentis sex sestertiis septem millia nummûm, id est, septem sestertia desunt: videlicet vnum sestertium, vel mille nummûm, quod tantundem est, si deerit tibi de quadringentis, eris plebeius, quamuis habeas cætera equitis. Ad id allusit Martialis libro quinto, Ingenium, studiúmque tibi, moresque, genúsque, Sunt equitis, fateor, cætera plebis habes. fuisse autem equestris census hanc causam scriptum reliquit Plinius libro trigesimotertio capite secundo: cùm C. Sulpicius Galba, dum venalem famam apud principem Tiberium popinarum pœnis aucuparetur, occupatúsque in his esset, questus in senatu institores eius culpæ defendi annulis: hac de causa constitutum, ne cui ius esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auóque paterno sestertia quadringẽta census fuisset: & lege Iulia theatrali in quatuordecim ordinibus sedendi. postea gregatim id appeti cœptum: passimque ad ornamenta ea etiam seruitute liberati transilierunt. ita dum separaretur ordo ab ingenuis, communicatus est cum seruitiis. *Diuturnitas amicitiæ nostræ*) Vetus inter nos & perpetua amicitia promittit te fore memorem meæ liberalitatis. *A me data*) Quam per me consecutus es. *Sollicitius*) Diligentius. *Beneficium amici*) Etiam respectu amici, cuius beneficium tueberis, si te modestè gesseris in eo. nam secus periret, si videlicet in arrogantem & indignum contulisses.

Digitized by Google

C. PLIN. COR. TACITO SVO S.

FREQVENS mihi disputatio est cum quodam docto homine & perito, cui nihil æquè in causis agendis, vt breuitas placet: quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat, alioqui præuaricatio est transire dicenda. præuaricatio etiam, cursim & breuiter attingere, quæ sint inculcanda, infigenda, repetenda. nam plerisq; lõgiore tractu vis quædam

FREQVENS) Cor. Tacitus eloquentissimus & grauissimus rerum scriptor, tantæ fuit apud posteros authoritatis, vt Tacitus, qui postea imperauit, eundem parentem suum diceret, & in omnibus bibliothecis collocari: ac ne exemplum raritate interiret, librum per singulos annos decies transcribi à vicorum principibus iusserit: sed ne solerti quidem ista diligentia potuit omnino periculo occurrere. nam quod extat (proh dolor) mancum, inuersum, neque caput, neque pedes habens, vt vix Cornelij maiestatem deprehendas. hunc puto Quintilianum per hæc intellexisse: Superest, inquit, adhuc & exornat ætatis nostræ gloriã vir seculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. habet amatores, nec imitatores: vt libertas, quanquam circũcisis quæ dixisset, ei nocuerit: sed elatũ abunde spiritum, & audaces sentẽtias deprehendas, etiam in his quæ manent: nisi tamen malimus de Plinio historico dicta. [quoniam statim post commemoratã Aufidij Bassi historiam hæc subdidit Fabius, constétq; ex testimonio Cæcilij, Plinium exorsum suã historiã à fine Aufidij Bassi.] consulit ergo Tacitum per epistolam, an magis probet dicendi genus amplum, copiosum, in quo profectò vis magna est: an breuius & circumscriptius quod placere cuidam ex disputatione narrat, sibi verò nequaquam. est autem epistola longissima, & magnæ frugis: hoc enim in se habẽt Secundi literæ, vt longiores sint fructuosiores, breuiores gratiosiores. *Æque* Tant. *Permittat*) Exigat. *Præuaricatio*) Præuaricatio, est ab officij sui præscriptione deflexio atq; aberratio, siue malitia, siue imprudentia. vnde Marcellus inquit, Præuaricari est vera crimina abscondere: nam præuaricatorem eum sentimus, qui colludit cum reo, & translatitie munere accusandi defungitur, quòd proprias probationes dissimularet, falsas excusationes admitteret. Vlpianus, præuaricator est quasi varicator, qui diuersam adiuuat partem, prodita causa sua. causam aduersariis donat, & ex parte actoris in partem rei concedit. Labeo à varia concertatione tractum ait: nam qui præuaricatur, ex vtraque parte consistit, quinimmo ex aduersa. alij à prætergrediendo præuaricatores dictos. Fabius asserit, in vniuersum nunquam oratoris esse præuaricari. qui præuaricationes fecisse, quive ob accusandum, negociúmve cui faciendum pecuniam accepisse iudicatus erit, ius accusandi non habet. *Transilire*) Omittere. *Cursim*) Leuiter. *Inculcanda*) Ingerenda: cui sententiæ Fabius accedit, Repetere dicẽs, & diu inculcare vtilius esse: quod consequemur, si interpretatione vtemur. nam per hanc necesse est animum auditoris commoueri: cum grauitas prioris dicti renouatur interpretatione verborum. *Infigenda*) Memoriæ & animo iudicum committenda: quod fit per commorationem, maxime in loco firmissimo, quo tota causa continetur. Immorandum diutius præcipit M. Tullius, & eodem sæpius redeundum, idque boni oratoris valde proprium: neque eam exornationem esse tanquam membrum, sed veluti sanguinem profusum per totũ corpus orationis. *Repetenda*) Quod fiet commodissime per conduplicationem, quæ vehementer auditorem commouet, & vulnus maius efficit verborum, vt rerum redintegratio, quasi aliquod telum sæpius perueniat in eandem partem corporis.

& pondus accedit. Vtque corpori ferrum, sic oratio animo non ictu magis quàm mora imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit, ac mihi ex græcis orationes Lysiæ ostentat, ex nostris, Gracchorum Catonísque, quorum sanè plurimæ sunt circumcisæ & breues. Ego Lysiæ Demosthenem, Æschinem, Hyperidem, multósque præterea Gracchis, & Catoni, Pollionem,

Pondus) Autoritas pressura. *Tractu*) Spacio, mora. nonnulli legũt, tractatu [quamuis Plinius senior dixerit libro decimo, & alioqui vnum par aquilarum magno ad populandum tractu indiget vt satietur. Et Virgilius, Tractúsque maris.] *Ferrum*) Telum ex ferro. *Imprimitur*) infigitur, intromittitur. *Hic*) Hoc loco, cum rationibus conuincitur. *Ille*) Vir doctus. *Authoritatibus*) Testimonio veterum oratorum. *Græcis*) Scriptoribus. *Orationes Lysiæ*) Lysias orator Syracusanus Cephali filius, Tisiæ & Niciæ auditor, Socrati reo orationem obtulit qua se defenderet. Subtilis sanè oratio atque elegans, & quo nihil, si oratori satis sit dicere, quæras perfectius: nihil enim in illo est inane, nihil accersitum: puro tamen fonti quàm magno flumini propior. habet autem textum tenue atque rarum. maxima in eo est gratia simplicis atque inaffectati coloris, fides summa: scribebat aliis, non ipse dicebat. si ex eius oratione verbum aliquod demas, mutésve, atque id commodissimè facias, de sententia tamen detraxeris: & præter Suidæ, Diogenis, Fabij & Gellij testimonium, M. Tullius de optimo genere oratorum, tenuem notat Lysiam, quia & priuatas, & paruarum rerum causas scripsit, inde ieiunior esse videtur. & De perfecto oratore, tenuitatem in eo reprehendit, quod nihil insolens aut ineptum dixerit probat. quanquam idem alibi: fuit Lysias quidem in causis forensibus non versatus, sed egregiè subtilis scriptor, atque elegãs, quem iam propè audeas oratorem perfectum dicere. [Plato secundum Plutarchum in Lysia inuentionem & ordinem improbabat, accusationem & verborum splẽdorem ac acumen laudabat.] *Nostris*) Latinis oratoribus. *Gracchorum*) Caij & Tiberij fratrum trib. pl. apertè quantum dicendo vterque valeret, Plutarchus in vitis eorundem ostendit: præcipuus sui temporis orator fuit C. Gracchus Catone sene plenior, & vberior secundum Tacitum & Fabium. *Catonis*) Censorini, quem quamuis non contentum eloquentia sui temporis, & Romanum Demosthenem dictum, Cicero tamen non putat imitandum. nam omnis generis orationes, & pro se multas, & pro aliis, & in alios reliquit, non solùm accusando, sed etiam dicendo fatigans inimicos. Illarum sæpe meminit Gellius. quantum autem præstiterit ingenio circa res gerendas, si quis scire intendit, legat præter eundem Gellium, M. Tullium De oratore libro tertio, Liuium in bello Macedonico, & Plutarchum cum Nepote. *Oppono*) Monstro maiorem, & copiosiorem. *Demosthenem*) Lysia, in dicendo: de quo M. Cicero De claris oratoribus: planè quidem perfectum, & in quo nihil admodum desit, Demosthenem facilè dixerim. nihil acutè inueniri potuit in eis causis quas scripsit, nihil subdole, nihil versutè, quod ille non viderit: nihil subtiliter dici, nihil pressè, nihil enucleatè, quo fieri possit aliquid limatius: nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatum, vel verborum grauitate, vel sententiarum, quo quicquam esset elatius. & Fabius: Decem simul Athenis oratores magnos ætas vna tulit, quorum longè princeps Demosthenes, ac pene lex orandi fuit. tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam neruis intenta sunt, tamen nihil ociosum. is dicendi modus, vt nec quod desit in eo, nec quod redundet inuenias, magna ex parte Ciceronem fecit, si Fabio credimus, in inuentione facilis, eloquendo densus, concludit astrictè, pugnat acumine: cura in eo summa, vt nihil detrahi possit, quanquam libro duodecimo dicat: quod si mihi des consilium iudicum sapientum, per quam multa recidam ex orationibus non Ciceronis modò, sed etiam eius qui est strictior multò, Demosthenis. *Æschinem*) De quo idem Fabius, Demosthene plenior

nior Æschines, & magis fusus, & grandiori similis, quo minus strictus: carnis tamen plus habens, lacertorum minus. in summa, inter Atticos oratores palmam Demostheni, proximum verò locum Æschini tribuerim. vterque ex orationibus suis notus. *Periclem)* Scio quosdam legere Hyperidem: nam vtrique summi fuerunt oratores: fortasse qui pro Pericle Hyperidem reposuerunt, ducti sunt testimonio Quintiliani libro duodecimo scribentis, Periclis eloquentiæ nulla ad nos monumenta venisse: & non multò pòst tradit, nihil posteritati mansurisque mox literis reliquisse Periclem. hic quò me vertam? cum M. Tullius libro secundo de Oratore prodiderit, antiquissimos ferè esse, & quorum scripta constent, Periclem & Alcibiadem: & De claris oratoribus, ante Periclem neminem mandasse monumentis orationem: & eius quædam scripta circumferri: Sed non nostrum, inter duo Latinæ linguæ lumina iudicium interponere [cum præsertim Lucian. in laudatione Demosthen. cum Marco Tullio conueniat.] Periclis fulmen mox ostendemus. Hyperides verò Atheniensis orator postulante Alexandro Macedonum rege, vnà cum Demosthene, Lycurgo, Charidemo oratoribus, ab Atheniensibus capite damnatur: qui mortis metu vrbe cessit: sed cum postea Archias actor tragœdiarum cùm in Æginam ad Æacum confugisset, detractum in Cleonas misit, ibique euulsa ab Antipatro lingua, necatus est. Fuit autem orator dulcis in primis & acutus, sed minoribus causis vt non dixerim vtilior, ita magis par in illa oratione quam admirabiliter egit pro Phryne meretrice. putant eam liberasse conspectu corporis speciosissimi, quod illa reuelauerat deducta tunica.] *Pollionem)* C. Asinius Pollio Trallianus, philosophus & orator summa diligentia vsus, adeo vt quibusdam etiam nimia videatur: & consilij & animi nitore, & iucunditate Ciceroni proximus, cui & æmulus & infensus fuit: orationibus suis multum vrbanitatis, & antiquorum poetarum inseruit. at Seneca eius compositionem tanquam salebrosam & exilientem notat, & vbi minimè expectes relicturam: apud quem omnia cadant, exceptis paucissimis. non enim, inquit, fortis est oratio eius, quamuis elata sit: non est violenta, nec tonans, quamuis effusa: non est perspicua, sed pura. verùm longè plura in prologo Declamationum libri quarti. nunquam admissa multitudine declamauit: primus omnium Romanorum aduocatis hominibus scripta sua recitauit, primus bibliothecam dicando instituit, in ea scriptorum præstantissimorum imagines collocari. cum Asinius Gallus filius ausus est Ciceroni conferre, & præponere. aduersus Catonem causas egit.

Cæsarem) C. Iulius Cæsar summis oratoribus æmulus testimonio Marci Tullij, orationem elegantem, splendidam, magnificam, generosámque præ se tulit: sententiis acutus & creber. quod nisi magnitudine rerum gerendarum occupatum diuinum eius ingenium fuisset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur. *Cælium)* In Cœlio maximè laudatur indoles, nitor, & altitudo, & præcipuè in accusando multa vrbanitas: sed asperitatem, & sordem verborum in eo dam-

Cæsarem, Cælium, & imprimis Marcum Tullium oppono, cuius oratio optima fertur esse, quæ maxima. Et hercule, vt aliæ bonæ res, ita bonus liber quisque melior est, quo maior. Vides vt statuas, signa, picturas, hominum denique, multorúmque animalium formas, arborum etiam si modò sint decora, nihil magis quam amplitudo commendet. Idem orationibus euenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quandam & pulchritudinem adiicit magnitudo. Hæc ille, multáque alia, quæ à me in eandem sententiam solent dici, vt est in disputando incomprehensibilis & lubricus,

Digitized by Google

nant: nam hians composito, & inconditi sensus redolebant antiquitatem. *M. Tullium*) Quo nemo tam multa oratore, ne in Græco quidem ocio scripsit: vim cuius in dicendo & copiam, à Fabio libro decimo, & Seneca suasoriarum primo, commendatum pluribus, quàm vt deceat in commentarios conferre, satis habemus lectorem admonuisse. *Quæ maxima*) Qualis est pro Cluentio, & pro domo sua apud Pontifices. *Alia bonæ res*) Sunt meliores, quo sunt maiores [*Quisque*) cum comparatiuo contra opinionem Laurentij] *Signa*) Opera sculptilia,& ad alicuius animalis effigiem formata à signo diminutiuum fit sigillum. in commune, signum est per quod aliqua res significatur. *Ille*) Aduersarius.

ita eludit, vt contendant hos ipsos, quorum oratoribus nitar, pauciora dixisse, quàm ediderint. Ego contrà puto. Testes sunt multa multorum orationes, & Cic. pro Murena, pro Vareno: in quibus breuis & nuda quasi subscriptio quorundam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixisse, cum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait se totam

Eludit) Hæc frustratur, ludendo euitat. Tacitus, Parthos vna ciuitas tam diu eluserat & alibi. Eludi Parthus tractu belli poterat. [Cicero in Verrem, Te verò Cæcili, quemadmodum sit elusurus videre iam videor] *Lubricum*) Subterfugiens stratis prioribus argumentis ad alia, ansam & stropham ex aduersarij verbis colligens. lubricum secundum grammaticos dicitur, quod labitur dum teneri creditur, vt piscis, serpens. *Contendat*) Certet, afferat. *Hos ipsos*) Demosthenem, & reliquos. *Dixisse*) Dum agerent causas: nam illud propriè est dicere. *Ediderint*) Publicauerint, emiserint, vt scilicet multa postea addiderint, & in maius aucta vulgauerint scripta sua. Quintilianus lib. xij. multis tractat, non semper oratorem scribere quæ dixit: cum plerunque tempora breuitate impediant, & multum ex eo quod oportuit dici, reciderit: huiusmodi enim casus efficiunt, vt aliquãdo dicatur aliter quàm scribitur, cùm dicere quomodo scribendum est non licet, quæ si non interuenerint, semper aget orator vt scribit, si melius scilicet scribat. *Multorum*) Oratorum. *Murena*) L. Murenam accusauit Cato crimine ambitus, Cicero defendit, absolutus consul creatus est. extat pro Murena oratio, sicut pro Vareno (cuius sæpe fit mentio apud Fabium) intercidit. *Subscriptio*) Denunciatio, notatio, [accusatio] super quo verbo plura libro quinto. *Nuda*) Nullis argumentis, nullis signis fulta. *Titulis*) Inscriptionibus breuibus [solis titulis subsignata sine amplificatione.] officium scriptoris, inquit Secundus, existimo vt titulum suum legat. Martialis, Addita per titulos sua nomina rebus habebis. est enim titulus, index cuiusque operis: vnde in statuis & in picturis titulum dicimus literas, quæ vel artificiis, vel eius cuius statua, siue imago est, nomen demonstrant: sicut apud Plinium legimus, Appio Claudio, qui consul cum Seruilio fuit, placuisse in excelso titulos honorum legi. & Liuius insignes imaginum titulos scribit. [Valerius, Titulus namque datur.] sed tituli milites appellati. quasi tutuli: quòd patriam tuentur: vnde & Titi prænomen ortum. tituli etiam debitorum nomina dicuntur, præsertim in his debitis, quibus debitorum nomina scripta sunt. *Per multa*) Plura. *Dixisse*) Dum ageret causas. *Ederet*) Emendaret, limaret vt emitteret. *Omisisse*) Permulta. *Cluentio*) Aulus Cluentius Habitus Larinas per multos annos inuidia flagrauit, quod per eius pecuniam Oppianicus innocens condemnatus esset, cúmque ideo & aliis criminibus impiæ matris impulsu accusaretur, à Cicerone longissima oratione protectus est. *Ait*) Verba sunt ex fine eiusdem orationis, Meum laborem, qui totam hanc causam vetere instituto solus peroraui, mater oppugnat. nam veteri instituto poterat orator dicere (solus sine alio patrono) quot horis libuisset. author Tacitus, ante Cn. Pompeium consulem neminem intra paucissimas horas perorare coactum,

Digitized by Google

ctum, & liberas comperēdinationes fuiſſe, & modum dicendi ſibi quenque ſumſiſſe, & numerum neque dictum neque patronorum cautum. vnde teſtatur Secundus, Tullium totam actionem pro Cluentio egiſſe ſine auxilio alterius patroni.

cauſam veteri inſtituto ſolum peroraſſe, & pro Cornelio quatriduo egiſſe: ne dubitare poſſimus, quæ per plures dies, vt neceſſe erat, latius dixerit, poſtea reciſa, ac purgata in vnum librum, grandem quidem, vnum tamen, coarctaſſe. At aliud eſt actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri, ſed ego (forſitan fallor) perſuaſum habeo, poſſe fieri, vt ſit actio bona, quæ non ſit bona oratio: non poſſe non bonam actionem eſſe, quæ ſit bona oratio. eſt enim oratio actionis exemplar, & quaſi ἀρχέτυπον. Idèo in optima quaque mille figuras extemporales inuenimus. in his etiam, quas tantùm editas ſcimus, vt in Verrem, Artificem, quemnam? rectè admones. Polycletum eſſe dicebant.

Peroraſſe) Totam cauſam dixiſſe. *Cornelio*) L. Cornelio Balbo, hunc ciuitate Romana à Cn. Pompeio donatum [rebus] in Hiſpania multis præclarè geſtis iudices accuſarunt: quòd contra leges & fœdera vteretur. *Quatriduo*) Quod extat, facile vno die, vel paucis horis dici potuit: hinc igitur apparet, ex actione quatriduana multa reciſa antequam publicaret. *Latius*) Copioſius. *Reciſa*) Limata, amputata. *Repurgata*) Emendata ſublatis ſuperuacuis, quæ lectorem offendiſſent, iudicem tamen mouere poterant. Fabius, Quod libris dedicatur, & in exemplum redigitur, terſum, ac limatum, & ad legem ac regulam compoſitum eſſe oportet: quia veniat in manus doctorum, & iudices artis habeat artifices. vnde Secundus ad Celerem ſcribens de recitatione orationis, Superuacuum tamen eſt, recitare quæ dixeris. eſt: ſi eadem omnia, ſi iiſdem omnibus, ſi ſtatim recites: ſi verò multa inſeras, multa commutes, non. Ex quibus apparet, non ſatis conſtare ſibi, cùm illic ſcribat: multa inſeri ſolita pro editione. *Vnum librum*) Vnam orationem. *Grandem*) Amplam. non enim tantum ad ætatem pertinet, ſed etiam ad alias res: vnde apud Senecam Senecio cognominatus eſt Grandio, quòd rebus grandioribus vteretur. & Cato, grandire dixit fruges, pro in maius creſcere. *At aliud eſt*) Proponit quæ poſſent obiici, vt ea confutet. ſenſus igitur: quibuſdam videri actionem bonam aliud eſſe quàm orationem: Fabius libro duodecimo teſtatur, bene dicere & bene ſcribere, idem eſſe: neque aliud eſſe orationem ſcriptam, quàm monumentum actionis habitæ eſt autem actio, quaſi ſermo corporis, ex motu eius & geſtu conſiſtens, quo magis menti congruēs eſſe debet. hæc M. Tullius, verum iuriſconſultus Celſus, Nihil aliud, inquit, eſt actio, quàm ius quod ſibi debeatur in iudicio perſequendi. & Vlpianus de Actionibus, duo earum genera facit. *Ita videri*) Aliud eſſe actionem, aliud orationem bonam. Fabius vult actionem bonam, eandem debere eſſe bonam orationem: quod ſi contingat malè agere, omnino benè ſcribendum eſſe. vnde cautè dixit Secundus, bonam actionem. faciliùs enim ex bona actione fiet bona oratio, quàm ex mala. *Bona actio*) Reſpectu auditorum & temporis. nam illa bona eſt actio quæ perſuadet, etiamſi non ſit terſa & culta: quæ ſanè debent eſſe in oratione. poteſt ergo fieri vt ſit bona actio, & non bona oratio. *Non poſſe non eſſe bonam actionem*) Omnino neceſſe eſſe, illam fuiſſe bonam actionem, quæ ſit bona oratio. *Et quaſi ἀρχέτυπον.*) Primitiuum, & primam formam retinens. ſic interpretatur Suidas. & Martialis nugas archetypas dixit, manu authoris ſcriptas. ſic Iuuenalis archetypos Cleantes, primas Cleantis ſtatuas & imagines. *Optima*) Oratione. *Mille*) Innumeras. *Figuras*) Dicendi modos inuſitatos, non vulgares. *Extemporales*) Non

Digitized by Google

præmeditatas *His*) Orationibus. *Tantùm editas*) Non actas, ſed ſolùm publicatas *Vt in Verrem*) Verrinarum genus eſt admirabiles, [quarum primam] quas Ciceronem egiſſe contra Secundi opinionem teſtatur Aſconius, ſed quare prima eſt de accuſatore conſtituendo, & non directè contra Verrem, ſed Cæcilium, vterque autor non eſt falſus, cùm poſt illud Verres in exilium voluntarium iuerit, neque quæ ſequuntur actiones à Cicerone actæ ſint, ſed tantùm editæ.] ſunt autem libri in Verrem emiſſi, quod prætor in Sicilia totam illam inſulam expoliaſſet. *Quemnam artificem*) Verba ſunt ex ſexto Verrinarum actionum. præterea, inquit, erant ænea duo ſigna, non maxima, verum eximia vetuſtate, virginali habitu atque veſtitu, quæ manibus ſublatis ſacra quædam more Athenienſium virginum repoſita in capitibus ſuſtinebāt. canophoræ ipſæ vocabantur: ſed earum artificem: quemnam? rectè admones: Polycletum eſſe dicebant: cuius ſenſus: ſed quia eas virgines fabricauerat: tanquam ſi per hæc M. Tullium aduertius interrogaret: rectè igitur, inquit, hoc loco me admones dicebatur Polycletus ille optimus ſtatuarius effigiaſſe. vel ea referantur ad Ciceronem interrogantem pragmaticū, vel à quo didicerat cauſam, quiſnam eſſet artifex, & cum audiuiſſet, eſſe Polycletum, ſubiunxerit, rectè admones. in illis etiam plerunque ſunt nuda crimina, qualia illa, Nolite expectare dum egò hoc crime oſtiatim agam: à Terſchilo Tindaritano pateram abſtuliſti: à Thraſone item Tindaritano patellā: à Nymphodoro Agrigentino thuribulum.

Sequitur ergo, vt actio ſit abſolutiſſima, quæ maximè orationis ſimilitudinem expreſſerit, ſi modò iuſtum & debitum tempus accipiat: quod ſi negetur, nulla orationis, maxima iudicis culpa eſt. Adſunt huic opinioni meæ leges, quæ longiſſima tempora lagiuntur, nec breuitatem dicentibus, ſed copiam, hoc eſt diligentiam, ſuadent: quam præſtare niſi in anguſtiſſimis cauſis non poteſt breuitas, Adiiciam, quod me docuit vſus, magiſter egregius,

Sequitur) Concluditur. *Actio*) illa. *Expreſſit*) Repræſentauit. *Similitudinem orationis*) Typum & formam dicendi abſolutam. *Iuſtum & debitum*) Ex lege & re, id eſt, conueniens cauſæ. nam autore Quintiliano, cauſæ frequenter breuitate temporis impediuntur, tunc nulla actoris, ſed iudicis culpa. *Adſunt*) Fauent. *Leges*) Conſuetudine veterum iudiciorum nemo intra pauciſſimas horas perorare cogebatur: & liberæ comperendinationes erant: & modum dicendi ſibi quiſque ſumebat: & numerus neque dierum neque patronorum cauebatur: primus iſtam libertatem conſul Cn. Pompeius aſtrinxit, impoſuitque veluti frenos eloquentiæ: & accuſatori duas, reo autem tres horas ad dicendum dedit. Cæcilius accuſatori ſex horas, reo verò nouem ex lege datas: ita tamen, vt omnia ex foro, omnia ex legibus, omnia apud prætores gererentur: vnde Martialis Cæcilianum irridet, qui contra legem maius temporis ſpacium impetrauerat, cùm eſſet ad dicendum ineptus. Aſconius teſtatur, viginti dies legitimos accuſatori, & totidem defenſori ad reſpondendum conceſſos. hinc alibi ſua tempora Secundus vellicans, An nos, inquit, ſapientiores maioribus noſtris? nos legibus ipſis iuſtiores? quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? quibus poſtea motus Antoninus imperator, oratoribus permiſit quantum aquę actioni petiuiſſent, & iudicia longius protraxit. *Copiam*) Dicendi vbertatem: quam rem per exornationem, quæ interpretatio dicitur, declarauit. *Diligentiam*) ſc. oſtendens oratori per longum temporis ſpatium conceſſum. *Anguſtiſſimis*) Minoris probationis: & vnius tantum, vel paucorum criminum citò tranſigendorum. *Breuitas*) Dicendi. *Vſus magiſter*) Sic libro ſexto: quod tamen multi ante eum dixerant, imprimis M. Tullius, vſum eſſe dicendi magiſtrum frequenter præcepit, & omnium magiſtrorum præcepta ſuperare.

hinc

Digitized by Google

hinc pro Corn.Balbo, Aſſiduus, inquit, vſus vni rei deductus, & ingenium & artem ſæpe vincit. eſt enim ratio loquendi, & regula ſermonis. at omnium etiam rerum magiſtrũ vſum eſſe ſcribit Cæſar in Commentariis: quod latius explicuit Columella, quid.ſ.inter vſum & artem interſit.ſcriptorum dicens monumenta magis inſtruere, quàm facere artificem: vſum & experientiam dominari in artibus, neque eſſe vllam diſciplinam, in qua non peccando diſcatur. nam vbi quid perperam adminiſtratum ceſſit improſperè, vitatur quod fefellerat: illuminátque rectam viam docentis magiſterium. Manilius, Per varios vſus autem experiẽtia fecit Exemplo mon-

frequenter egi, frequenter iudicaui, frequenter in conſilio fui. aliud alios mouet: ac plerunque parua res maximas trahũt: varia ſunt hominum iudicia, variæ volũtates: inde qui eandem cauſam ſimul audierunt, ſæpe diuerſum, interdum idem, ſed ex diuerſis animi motibus ſentiunt. Præterea ſuæ quiſque inuentioni fauet, & quaſi fortiſſimum complectitur, quum ab alio dictum eſt, quod ipſe præuidit. Omnibus ergo dandum eſt aliquid, quod teneat, quod agnoſcãt. Dixit aliquando mihi Regulus, quum ſimul adeſſemus, Tu omnia, quæ ſunt in cauſa, putas exequenda: ego iugulũ ſtatim video, hũc premo (premit ſanè quod eligit, ſed in eligendo frequẽter errat.) Reſpõdi, poſſe fieri, vt genu eſſet aut tibia aut talus, vbi ille iugulum putaret. At ego (inquã) qui iugulum perſpicere nõ poſſum,

ſtrante vi.m. *Frequenter egi*) Plures cauſas dixi. *Iudicaui*) Iudex fui. *In conſilio fui*) Aſſumptus fui iudex extra ordinem pro conſultatione rei dubiæ: nam in conſilio eſſe dicitur aliquis, cùm ſuper re ambigua conſulitur. M Tullius, Vt haberet in conſilio & fratrem: & in Panegyrico Conſtantini, quiſquis illius autor, qui tibi in conſilio erant, hærebant. Apuleius in conſilio iudices eſſe dixit, quòd poteſtatem iudicij haberẽt. & principem dicimus bonos in cõſilio habere, quòd eſt decernere ex conſilio bonorũ neque me præterit, Quintil. ſcribere, iudicium à conſilio parum differre, quòd illud oſtendentibus rebus adhibeatur, hoc latentibus, & aut omnino nõdum repertis, aut dubiis. & iudicium frequentiſſimè certum eſſe, conſilium verò rationẽ quandam altè repetitam, & plerunque plura perpendentem & comparantem, habentémque in ſe & inuentionem & iudicationem. *Al ud ali s mouet*) Vna res mouet alium, alia alium. *Varia ſunt hominum iudicia*) Nam ſicut ingeniorum plurimæ ſunt formæ, ſic iudiciorum, vt autor eſt Quintilianus. *Variæ voluntates*) Imitat o Perſiana, Velle ſuum cuique eſt, nec voto viuitur vno. quod & imitatus eſt, Terentius in Phormione, Verum ita eſt, quot homines, tot ſententiæ. ſuus cuique mos. *Diuerſum ſentiunt*) Diuerſam habent ſententiam ab aliis autoribus. *Idem*) Similem aliis: ſed diuerſis effectibus. *Suæ inuentioni*) Quod præuidit & excogitauit, antequam orator diceret & ageret, id tanquam veriſſimum ſeruat. *Fortiſſimum*) Certiſſimum, irreprehenſibile. *Alio*) Ab actore. *Teneant*) Credant. *Agn-ſcart*) Tanquam ſuum inuentum. *Adeſſ.mus*) Cauſam ageremus. *Quæ ſunt in cauſa*) [Quæ pertinent ad cauſam dicendam.] *Vt genu eſſet*) Lucianus in libro qui inſcribitur oratorum magiſtri, apertè carpens malos oratores, inquit, non referre vt pro fronte ſuram, pro ſura verticem accipiant. *Iugulum*) Firmiſſimum argumentum, cauſæ conſtitutionem: nam iugulus in homine maxime letalis: inde per tranſlationem iugulatum literis dixit, in Verrem M. Cicero [& in Philippicis Iugulatam cauſam Pompeianorum.] & Terentianus Dauus, Iugulaſti hominem verbis. *Hunc premo*) Vrgeo, & in ſumma totius cauſæ

h. ij.

perſto non euagando. (*Premit*) inſtat vbi credat eſſe cardinem rei, ſed ſæpe fallitur in eligendo. *Reſpond.*) Regulo. *Fieri*) Euenire. *Genu*) Pars leuior cauſæ. perſtat in tranſlatione, cùm iam præmiſerit iugulum. *Iugulum*) Firmiſſimum argumentum minuendo ſuam facultatem, Reguli ſubſannat arrogantiam.

omnia pertento, omnia experior, πάντα denique λίθον κινῶ. Vtque in agricultura non vineas tantùm, verùm etiam arbuſta: nec arbuſta tãtùm, verum etiam campos curo, & exerceo: vtque in ipſis campis non far, aut ſiliginem ſolam, ſed ordeum, fabam, cæteráque legumina ſero: ſic in actione plura quaſi ſemina latius ſpargo, vt quæ prouenerint, colligam. Neque enim minus imperſpicua, incerta, fallaciáque ſunt iudicum ingenia, quàm tempeſtatum, terrarúmque. Nec me præterit ſummum oratorem Periclem ſic à comico Eupolide laudari,

---πρὸς δέ γ' αὖ τούτῳ τάχ' ἡ
Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων,
Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Verùm huic ipſi Pericli nec illa πειθὼ, nec illud ἐκήλει breuitate, vel velocitate, vel vtraque (differunt enim) ſine facultate ſumma conti-

Omnia) Omnes partes cauſæ. πάντα λίθον κινεῖ] id eſt, omnem lapidem moueo: huius prouerbij multi meminere, Nicarchus in epigrammate πάντα λίθον κινεῖ. Baſilius ad Monachos πάντα λίθον, τὸ τῆς παροιμίας, κινοῦντες, & qui Græce vitam Auguſti ſcripſit. πάντα λίθον κινῶν, τὸ τῆς παροιμίας. ſimile illud πάντα κινήσω πέτρον, quod à Suida pariter ſcribitur. eius originem inde tractam inuenio. Polycrati Thebano ementi locum, vbi Mardonius caſtrametatus fuerat, reſpondit oraculum, vt inibi foderet, & omnem lapidem moueret: futurum vt magnam auri copiam offenderet. quidam tractum putant à venatoribus, qui feras indagantes, magna diligentia omnia perluſtrant. *In cultura agri*) In colendis agris. *Arbuſta*) Loca arboribus conſita, vel arbores quibus vites maritantur: vnde Plinius nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni confirmat: & vlmum, populum nigram, fraxinum, ficum, oleam, cornum, tiliam, aceram, ornum, carpinum, quercum, ſalicem, inter arbuſta connumerat: ſecutus Varronem, qui præcipit arbuſta ſerenda in ſpacium quincunces, & vineas ac arbuſta putanda. ſic docet Columella, arbuſtum faciendum, & arbuſtiuam vitem arbuſto coniunctam retulit. Palladius ſimiliter. Plinius etiam arbuſtare agros, pro arbuſtis conſerere vſus eſt. Arbuſtum Cato, & eum imitatus Seruius pro loco arbuſculis referto vſurpauerat. at arbuſtum inter ſemper virentes arbores enumerat Theophraſtus. *Exerceo*) Color, aro. *Siliginem*) Theophraſto & Plinio authoribus, ſiligo genus grani nunquam pariter mateſcit, nec vlla ſegetum minus dilationem patitur propter teneritatem: matura grana protinus decidunt, ſed minus quam cætera frumenta periclitatur in ſtipula: quoniam ſemper rectam habet ſpicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. tria eius genera, bromos, ſiligo excepticia, & tragos. *Semina*) Argumenta. *Prouenerint*) Prouentum, & meſſem bonam reddiderint, iuuerint. *Imperſpicua*) Incognita, dubia. *Incerta fallacia*) Incerta ad cognoſcendum an fallant: an magis diſiunctim legatur, incerta, fallacia. *Ingenia tempeſtatum*) Naturæ temporum, qualitates bonæ ſiue malæ: nam tempeſtas vocabulum medium eſt. *Summum oratorem Periclem*) De cuius dicendi copia ſic accepimus, vt cùm contra voluntatem Athenienſium loqueretur pro ſalute patriæ, ſeuerius tamen idipſum, quod ille contra populares homines diceret, po

pulare

ROMA VITTORIO EMANUELE

pulare omnibus & iucundum videretur: cuius in labris veteres Comici, etiam cùm illi maledicerent, quod tum Athenis fieri licebat, leporem habitaſſe dixerunt: tantámque in eo vim fuiſſe, vt in eorum mentibus qui audiſſent, quaſi aculeos quoſdam relinqueret. præſtitit igitur Pericles doctrina, conſilio, eloquentia per quadraginta annos, quibus in patria, & vrbanus eodem tempore, & bellicis rebus præfuit, quod Anaxagoræ phyſici auditor fuit. hæc ſumpta ex Marco Tullio & Valerio Maximo. de illo tamen longè plura Thucidides & Plutarchus, quem aſſerunt ob eloquentiam cognominatum Olympium. meminit ſequentium verborum [Lucianus in laudatione Demoſthenis, &] Suidas: ſed breuibus τοία δέ τις ἐπεκάθητο πειθὼ τοῖς χείλεσι τοῦ ἀνδρός, id eſt, talis autem quædã incidebat ſuadela labris viri. πρὸς δέ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν, οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις. id eſt, ad hoc ſuadela quædam inſidebat labris, adeo demulcebat, & ſolus rhetorum aculeum relinquebat auditoribus: quæ verba Eupolidis, veteris comœdiæ ſcriptoris ſæpe Cicero tranſtulit ad nos, vt De claris oratoribus, de Pericle ſcripſit Eupolis: cum delectatione etiam aculeos relinquebat in animis eorum à quibus eſſet auditus. Et, Vberius veteris comœdiæ maledica lingua, quamuis potentiam viri perſtringere cupiebat, tamen in labris hominis melle dulciorem leporem fatebatur habitare, atque animis eorum qui illum audierant, quaſi aculeos quoſdam relinqui prædicabat.] Ac Fabius libro decimo: quod de Pericle vetus teſtimonium eſt, in Platonem transferri poteſt iuſtiſſimè, in labris eius ſediſſe quandam perſuadendi deam: ſic enim interpretatur πειθώ: quæ ſane ab antiquis colebatur. nam tradit Pauſanias, Thebis in Templo Veneris fuiſſe eius deæ imaginem, opus Praxitelis: & templum Pithus ſine ſtatua. Herodotus libro octauo teſtatur, apud Andrios dixiſſe Themiſtoclem duas deas Suadelam, & Neceſſitatem. Suidas aſſerit, nihil aliud eſſe Pithus templum, quàm orationem. M. Tullius cum libro tertio De oratore, leporem πειθὼ appellaſſet: De claris oratoribus idem ſuadelam vocauit, cuius effectorem dicit eſſe oratorem: quam Suadam dixit Ennius. eius autem Cethegum medullam fuiſſe vult, vt quam deam in Periclis labris ſediſſe, huius hic medullam Romanum oratorem fuiſſe dixerit: alij Flexanimam, & dicendi præſidem. Horatius etiam poëticam mellam vocauit: & Cebetes, In ſolio, inquit, ſedet ſuauibus moribus & formoſa indole mulier, quæ poculum manu tenet, Suada vocatur, mortales omnes ſeducens. Syracuſium quendam Apollonius Pithonem appellabat, oratione ſua perſuadere conantem: de quo Philoſtratus libro ſeptimo. ἐκήλει) Demulcebat. Differunt enim breuitas, & orationis velocitas. nam breuitas eſt dicere citra cauſam: velocitas etiam copioſè, ſed nimium feſtinanter, & ſine mora ac tractu. Hermogenes diffinit, velocitatem, eſſe compoſitionis accelerationem, qua viua & mobilis oratio videtur. *Facultate*) Facili poteſtate dicendi.

giſſet. nam delectare, perſuadere, copiam dicendi ſpatiúmque deſiderant: relinquere verò aculeum in audientium animis, is demum poteſt, qui non pungit, ſed infigit. Adde, quæ de eodem Pericle comicus alter, ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. Non enim amputata

Delectare) Quod includit in ſe floridum dicendi genus: eſt autem procemij proprium, quamuis etiam in aliis orationis partibus opportunè fiat. *Perſuadere*) Perſuademus grandi & robuſto genere dicendi, authore Quintiliano, præſertim argumentis tam ex arte, quam ſine. Perſuaſionis loci ſunt confirmatio & refutatio, ac peroratio, quamuis etiam & ſecundum rhetores, in narratione debebamus perſuadere. *Copiam*) Vbertatem orationis. *Spa-tium*) Temporis moram. *Aculeum*) Perſuaſionem & fidem facere. *Pungit*) Leuiter tangit, & breuibus agit. *Infigit*) Multis immoratur, & perſuadet. *Comicus alter*)

Digitized by Google

Scribit:is eſt Ariſtophanes pariter comœdiæ veteris ſcriptor: ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὰ πάντα, id eſt, fulgurabat, tonabat, & conuoluebat omnia, Marcus Tullius De perfecto oratore, nunquam, inquit, ab Ariſtophane poëta fulgurare, tonare, permiſcere Græciam dictus eſſet Pericles, ſi tenui genere vſus fuiſſet. & Fabius libro duodecimo. Quid Periclea? ſimilem ne credimus Lyſiacę gracilitati? quem fulminibus, & cœleſti fragori comparant comici: dum illi conuicientur. ad quæ videtur Martianus alluſiſſe, vbi de rhetorica agit. At verò quid cùm commotus publici nominis atteſtatione clamauerat? fulgurare, permiſcere, ardere omnia videbantur, quod adeo illi placuit, vt repeta: hæc cum in progreſſu arma concuſſ.rat, veluti fulgureæ nubis fragore colliſo, bombis diſſultantibus fracta diceres crepitare tonitrua: denique crediderunt, quod inſtar Iouis poſſet etiam fulmina iaculari: hanc totam ferè Græciam miſcuiſſe ferebant: vnde quidam codices apud Secundum pro πάντα, Ἑλλάδα, habent, id eſt, Græciam. iiſdem ferè verbis Suidas de Salmoneo vtitur, ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὰς τῶν ὑπηκόων ψυχάς, id eſt, fulgurabat, tonabat, perturbabat ſubditorum animos. *Amputata)* Breuis, circumciſa.

oratio & abſciſſa, ſed lata, & magnifica, & excelſa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miſcet. Optimus tamen modus eſt, quis negat? ſed non minus non ſeruat modum qui infra rem quàm qui ſupra: qui adſtrictius quàm qui effuſius dicit. Itaque audis frequenter, vt illud immodicè & redundanter, ita hoc ieiunè & infirmè Alius exceſſiſſe materiam, alius dicitur non impleſſe: æquè vterque, ſed ille imbecillitate, hic viribus peccat. quod certè etſi non limatioris, maioris tamen ingenij iudicium eſt. Nec verò cùm hæc dico, illum Homericum ἀμετροεπῆ probo, ſed hunc, καὶ ἔπεα νιφάδεσιν ἐοικότα χειμερίοισιν: non quia non il-

Abſciſſa) Manca. *Lata)* Copioſa. *Magnifica)* Sublimis. *Excelſa)* illud dicendi genus admirabile continens. *Optimus tamen modus eſt)* Reſpondet quæ poſſent obiici. tenendum eſſe modum in oratione, ne ſit nimium redundans. *Non minus)* Pariter. *Infra rem)* [quæ dicit nimium breuiter, & ieiunius quàm cauſa exigit. *Supra rem)* Redundanter, & extra cauſam. *Qui aſtr. ctius)* Non minus non ſeruat modum qui dicit minus, quàm ille qui dicit immodeſtius. *Redundanter)* Exceſſiuè dixiſſe. *Ho.)* Alicuius actionem. *Ieiunè)* Aride. *Infirmè)* Infra cauſam. vnde M Tullius de perfecto oratore vtrunque genus improbat, Meæ, inquit, aures & perfecto completóque verborum ambitu gaudent, nec curta ſentiunt, nec amant redundantia. nam ſicut cauenda eſt oratori preſſo inopia & ieiunitas: ita amplo inflatum & corruptum dicendi genus. nam copia, autore Fabio, modum habet, ſine quo nihil nec laudabile, nec ſalutare eſt. hinc De claris oratoribus tradit Cicero, Apollonium Molonem ſummum oratorem dediſſe operam, vt nimis redundantem, & ſuperfluentem iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quaſi extra ripas diffluentem coërceret. *Materiam)* Propoſitam cauſam. *Nō impleſſe)* Ieiunè dixiſſe. *Æquè peccat)* Excedendo regulam & præſcriptum: an quia peccata paria, vt alibi latius docebimus. *Ille)* Qui infrà dixit. *Hic)* Qui ſuprà. Aduerte hic & ille, poſitum à Secundo contra multorum vſum, apud quos, ille reſpicit longiora, hic propinquiora. ſunt tamen authores probati, qui ſimiliter vtuntur: quod nos in ſequentibus latius annotauimus. *Viribus)* Nimiis. *Limatioris)* Abſolutioris, *Vitium)* peccatum, ſed quod peccatum maius in eo ingenium eſſe indicet. Hinc aliqui non vitium ſed indicium legunt: quod magis probo. Nullum enim ingenium limatum eò quòd eſt limatum vitioſum eſt] *Maioris)* Copioſioris. in quam ſenten-

sententiam pedibus iuit Fabius, de Stesichoro loquens: sed redundat atque effunditur: quod vt est reprehendendum, ita copiæ vitium est. etiam libro secundo dixerat: prius vitium sterilitatis esse, quàm quod ex copia veniret: facilè remedium vbertatis, sterilia dullo labore vinci. quam rem M Tullius libro secundo De oratore sic tractauit: Volo se efferat in adolescente fœcunditas: nam facilius reuocantur ea quæ sese facilius profuderunt. quod si nihil valet materies, noua sarmenta cultura exputantur. ita volo esse in adolescente, vnde aliquid amputem. non enim potest in eo esse succus diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem assecutum. Sic fortasse nos, aridiores quidam notabunt, tanquam copiosius Secundum interpretantes: sed hæc multis, non delicatis scrisimus. *Illum Homericum*) Illum Homeri versum ex secundo Iliados, Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἐκολῴα, Ὃς ῥ' ἔπεα φρεσὶν ᾗσιν ἄκοσμά τε πολλά τε ᾔδη, Μάψ. i.e. Thersites autem adhuc solus sine verborum mensura tumultuabat. qui certè verba mentibus suis incomposita, multáque nouerat frustrà. *Hunc*) versum ex tertio Iliadis in laudem Vlyssis. καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν, id est. & verba niuibus similia hyemalibus. nam eius oratio copiosè fluebat instar niuium. M. Tull. De claris oratoribus, vim dicendi tradit assignatam Vlyssi ab Homero. *Ille*) Versus super oratione Menelai ex eodem Iliadis libro:

le mihi validissimè placeat, παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως. *Si tamen detur electio, illam orationem similẽ niuibus hybernis, id est crebram, assiduam & largam, postremò diuinam & cœlestem volo. At est gratior multis actio breuis. Est quidem, sed inertibus, quorum delicias desidiámque, quasi iudicium respicere, ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solùm satius est breuiter, sed omnino non dicere. Hæc est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu. Sed planè cur dissentias, explices rogo. Quamuis enim cedere autoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror in tanta re, ratione quàm autoritate superari. Proinde, si non errare videor, id ipsum quàm voles breui epistola, sed tamen scribe. confirmabis enim iudicium meum. si verò errare, longissimam para. Non corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, breuis epistolæ necessitatem: si dissentires, longissimæ, imposui.* Vale.

παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος, id est, pauca quidem, sed valdè acriter: quia non multiloquus erat. de quo Cicero, Menelaum dulcem illum quidem refert Homerus, sed pauca dicentem. breuitas autem laus est interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa eloquentia laudem non habet. omisit Secundus tertium dicendi genus, ab eodem poëta sub oratione Nestoris designatũ. Ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητής Οὗ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή. id est, id est, suauiloquus surrexit acer Pyliorum concionator: cuius etiam à lingua melle dulcior fluebat vox. quod etiam asserit Cicero, & Plutarchus pleraque Homeri exponens, Nestorem refert suauiloquum introduci & gratum auditoribus: Menelaum breuem, & elegantem, necessaria perorantẽ Vlyssem vehementem & copiosum quod apud nos Quintil. inscripsit. Homerus breuem quidẽ animi iucunditatem, & propriam (id enim est non errare verbis) & carentem superuacuis eloquentiam Menelao dedit: ex ore Nestoris dixit dulciorẽ melle profluere sermonẽ: qua certè delectatione nihil fingi maius potest. Vlyssi facundiam & magnitudinem iniũxit: cui orationem niuibus hybernis copia verborum, atque impetu parem tribuit. *Credam*) Velocem, instantem. *Largam*) Copiosam. *Diuinam*) Qualis fuit

Pericli. *Multis*) Vulgatibus, idiotis. more Græco. *Est quidem*) Confirmat obiecta. *Inertibus*) Delicatis & malis auditoribus. qui grauantur audire necessaria. *Iudicium vosspicere*) Velle dicere, illos habere iudicium in eloquentia. *In consilio*) Iudicis. *Sed omnino*) Melius est. *Has sententia*) Orationem debere esse copiosam. *Cur*) Rationes & causas, quibus potius breuiter dicendum sit. *Cedere*) Parere, credere. *Tanta re*) Tanti ponderis & difficultatis. *Proinde*) Quare. *Non errare*) Vera sentire de modo dicendi. *Id ipsum*) Meam sententiam scribe. *Sed tamen*)Sed omnino rescribe. *Iudicium meum*)Scribendo tibi placere copiam. *Si errare*) Videor: alia lectio, si errauero: placet superior. *Longissimam para*) Multa argumenta & rationes quibus nostra confutes. *Non corrupi te*)Imponendo necessitatem longioris epistolæ, si dissentires, & breues literas approbando, si mecum sentires. Alij legunt *num.* [An cùm longam epistolam peto, te à vero iudicio remoui ne haberes necessitatem scribendi longiorem epistolam si diuersa sentires?] solent enim plerunque vel nimium occupati amico sententiam facilè concedere, ne, si secus senserint, cogantur animum intendere refellendo.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

VT animi tui iudicio, sic oculorum plurimum tribuo: non quia multum, ne tibi placeas: sed quia tantum quantũ ego sapis: quanquam hoc quoque multum est. Omissis iocis, credo decenteis esse seruos qui sunt empti mihi ex consilio tuo: superest vt frugi sint: quod de venalibus, melius auribus quàm oculis iudicatur. Vale.

V*T*) Commendat seruos iudicio Paterni emptos esse decoros: superesse vt sint frugi. Et Paterno, vel Materno scriptam epistolam in variis exemplaribus notatur. Paternum Præfectum Prætorij à Commodo trucidatum legimus. Dion Maternum militem scribit. Vtriusque meminit Martial. nam libro decimo municipem suum testatur dicens Iuris & æquarum cultor sanctissimè legum, Veridico Latium qui regis ore forum: Municipi Materne tuo veterisque sodali Gallia cum mandas si quid ad oceanum. Et x j. ditissimnm ostendit fuisse Paternum, Nummi cum tibi sint opésque tantæ, Quantas ciuis habet Paterne rarus. Dion refert Domitianum occidisse Paternum Declamatorem, quòd contra tyrannos declamasset. Et de re militari scripsisse Paternum tradit Martianus Iurisconsultus, ac Iulium Maternum nominat Vlpianus. *Animi iudicio*) vel literarum, vel prudentiæ, libro quarto super suis hendecasyllabis iudicium eius requirit. *Non*) tribuo tibi plurimum, quia multum sapis: & hoc facio. *Ne tibi placeas*) ne efferaris, surgant tibi in vertice cristæ ex laudatione Martialis', Ne tibi regali placeas Cleopatra sepulchro. & Fabius pariter. *Multum est*) sapere quantum ego. Iocatur cum amico Secundus: vnde postea omissis iocis serio loquitur. *Decentes*) formosos. decoros. *Mihi*) ad vsum meum, mea causa. *Frugi*) fructuosi, vtiles, necessarij: in quibus ita aliquid quo fruamur. vnde etiam deductum frugalitatis vocabulum putat Quintilianus, quòd fruges humano generi sint necessariæ. Author est M. Tullius, frugi hominem significare non solum vtilem, sed moderatum & temperantem & parcum. ac in Epistolis ad Atticum, referri ad seruos & libertinos. quod cognomen in L. Pisone maximè laudatum fuit. quanquam idem pro Deiotaro frugalitatis verbo laudari Regem non solere dicat: & frugi hominem non multum habere laudis in Rege. Frugi secundum Grammaticos aptoton est à prima sui positione non cadens. *Venalibus*) seruis venum expositis. *Auribus*) dum loquuntur. Potest allusisse ad Æsopum deformem qui ob scommata emptus potiusquam

quam cæteri formoſiſſimi conſerui. An *auribus*, ſi malè audiant an benè. *Oculis*) quibus tantum intuémur pulchritudinem.

C. PLINIVS CATILIO SEVERO SVO S.

DIV iam in vrbe hæreo, & quidem attonitus. Perturbat me longa & pertinax valetudo Titi Ariſtonis, quem ſingulariter & miror & diligo. nihil eſt enim illo grauius, ſanctius, doctius: vt mihi non vnus homo, ſed literæ ipſæ omnéſque bonæ artes in vno homine ſummum periculum adire videantur. Quàm peritus ille & priuati iuris & publici? quantum rerum? quantum exemplorum? quantum an-

DIV) Reddit cauſas Catilio ſuo tam diutinæ in vrbe moræ, quo Titus Ariſton, cuius peritiam iuris ita laudat, vt admiretur: vitam probat, vt ſupra philoſophicam extollat: graui valetudine premebatur. quòd ſi deus (ſic medici ſpondebant) meliora annuiſſet, ſe ſtatim Laurentinum ſuum ad ocium literarum petiturum, ſcribit. Catilius Seuerus à Traiano Conſul, iterum ab Adriano creatus: dein Syriæ præpoſitus: mox præfectus vrbis ſub eodem, cum Antonini Pij adoptionem factam doluiſſet, re prodita quo ſibi imperium præpararet, accepto ſucceſſore dignitate priuatus eſt: prius tamen grauiter ab Imperatore obiurgatus. Fuit autem Catilius maternus proauus Antonini Philoſophi, qui poſtea imperauit. Etſi ſciam apud Spartianum, Catalium ſcribi: & paulò pòſt Attilium. ac Iuriſconſultus Florentinus, & eum ſecutus Iuſtinianus in Inſtitutionibus prodiderint Statilio Seuero diuum Adrianum reſcripſiſſe. *Hæreo*) maneo inuitus, [detineor, implicitus ſum.] *Attonitus*) ſtupidus, & mentis inops. nam attonitus propriè is dicitur, cui caſus vicini fulminis, & ſonitus tonitruum dant ſtuporem. *Pertinax*) nimium perſeuerans, continua. *Titi Ariſtonis*) cuius officia grata & iucunda erant Secundo. Ariſtonem Iuriſconſultum fuiſſe Traiani temporibus: & eius conſilio Imperatorem vſum teſtatur Papinianus. & Vlpianus plerunque illius mentionem facit. Fuit & Saluius Ariſto quem Iuliano reſcripſiſſe, Iulianus titulo de Legatis refert. *Nihil eſt illo grauius*) modus dicendi elegantiſſimus, pro nemo eſt illo viro prudentior & circumſpectior ac venerabilior, vnde leues contemnendos & vanos dicimus. *Sanctius*) morum integritate. *Doctius*) multiplici ſcientia. *Literæ ipſæ*) omnis res literaria. *Vno homine*) perinde ac ſi diceret, omnes bonæ artes periclitantur ægrotante Ariſtone: qui ſi interierit, videntur mihi cum illo morituræ. *Iuris publici & priuati*) quod Iuſtinianus ita diffiniuit, Publicum ius eſt quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat. Priuatum quod ad ſingulorum vtilitatem. [Quare Cæcilius alibi ad Ariſtonem ſcribens, Cum ſis, inquit, peritiſſimus & priuati iuris & publici. cuius pars Senatorium eſt.] Caius Iuriſconſultus deſcribit, publicum eſſe quod ratio naturalis inter omnes gentes conſtituit: id apud omnes peræque cuſtodiri, vocaríque ius gentium, quaſi quo iure omnes gentes vtuntur. quod quiſque populus ſibi conſtituit, id ipſius proprium ciuitatis eſſe, vocaríque ius ciuile, quaſi ius proprium ipſius ciuitatis. [Quod ſumptum videtur à M. Tullio, aliud eſſe ius gentium aliud ius ciuile in Officiis deſignante.] Iuriſprudentiam Vlpianus inquit eſſe diuinarum atque humanarum rerum notitiam: de cuius partitione latius habes primo. ff. & apud Philoſophos. *Rerum*) quarum obſeruationem quadruplicem eſſe tradunt. an magis hiſtoriarum, cum paſſim pro hiſtoriis res ponantur. *Exemplorum*) quorum vſus ſi cum materia iungatur, pluri-

Digitized by Google

tiquitatis tenet? nihil eſt, quod dicere velis, quod ille docere non poſsit. mihi certè quoties aliquid abditum quæro, ille theſaurus eſt. Iam quanta ſermonibus eius fides: quanta authoritas: quàm preſſa & decora cunctatio? quid eſt quod non ſtatim ſciat? & tamen plerunque hæſitat. dubitat diuerſitate rationum: quas acri magnóque iudicio ab origine cauſiſque primis repetit, diſcernit, expendit. Ad hoc quàm parcus in victu? quàm modicus in cultu? Soleo ipſum cubiculum eius ipſúmque lectum: vt imaginem quandam priſcæ frugalitatis, aſpicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad oſtentationem, omnia ad conſcientiam refert: rectéque facti, non ex populi ſermone mercedem, ſed ex facto petit. In ſumma, non facile quis quenquam ex iſtis qui ſapientiæ ſtudium habitu corporis præferunt, huic viro compararit. Non quidem gymnaſia ſectatur,

mum poteſt. *Antiquitatis*) ſeueritatis antiquæ. an rerum & verborum veterum gnarus [vel potius quòd ius x j. tabularum optime norat, cum id eſſet antiquum ius.] *Nihil eſt*) nulla diſciplina eſt. Hic mihi videtur Cæcilius, dum laudat Ariſtonem, demonſtrare illum ſummum oratorem, quem Craſſus apud M. Tullium quærit: omni laude cumulatum, qui naturas & hominum mores ſciat, & hiſtorias, antiquitates, reip. adminiſtrationem, denique ipſum ius ciuile cognoſcat. *Theſaurus*) arca cuſtos rerum reconditarum. *Abditum*) incognitum, non vulgare. [nam libro nono ſubtiliter diſputat & quærit ab Ariſtone de Senatorio iure.] *Autoritas*) fides ex fama quæſita. *Preſſa cunctatio*) diligens mora & emuncta. Apuleius preſſiorem cautelam pro vigilantiore & diligentiore dixit. Sic preſſiores cogitationes, id eſt, intentiores. Et preſſum, pro apprime. Nec Quintilianus preſſum ac limatum dicendi genus improbat. Video etiam preſſum pro attenuato vſurpari, Secundus lib. vij. Preſſus ſermo & purus ex epiſtolis petitur. *Decora*) non nimia nec ſine gratia. *Hæſitat*) moratur antequam reſpondeat: non quòd ei rationes deſint, ſed multitudine earum & diuerſitate dum illas diligenter expendit. *Ab origine*) à principio, à cauſis, & primis motibus: quòd philoſophorum proprium eſt, vnde fit vt non decipiatur. *Diſcernit*) partitur. nam ex diuiſione res illuſtrantur. *Expendit*) ad amuſſim & diligenter examinat. *Ad hoc*) præterea. Poſt doctrinam, mores Ariſtonis commendat. *Parcus*) abſtinens, temperatus. *Cultu*) veſtitu. *Priſcæ frugalitatis*) Magnæ parſimoniæ. Fuerunt enim antiqui parciſſimi. *Magnitudo*) fortitudo: nam Seneca autumat magnanimitatem & fortitudinem idem eſſe, nihilq; aliud in rebus humanis magnum, niſi animum magna deſpicientem. Diogenes magnanimitatem deſcribit eſſe ſcientiam, quæ habitum facit excelſiorem omnibus quæ contingere poſſint æqualiter bonorum ac malorum. *Ad conſcientiam*) in qua voluerunt veram tranquillitatem conſiſtere, non in oſtentatione. Ariſto igitur cum quid benefactum à ſe fuiſſet, ex conſcientia ſola, non ex populari aura præmium petebat: quibus virtutibus ſui temporis philoſophos longè anteibat. *Ex facto*) re bene geſta. *Præferunt*) ſimulant, prætexunt. *Studium ſapientiæ*) Philoſophiam. *Habitu corporis*) barba & pallio. Athenæus pariter libro nono, & pluribus decimo, inſectatur ſimulantes philoſophum baculis & intonſis barbis. *Non facilè compararit*) quia multo ſuperior illis eſt. Is enim qui ſtudet, ſecundum Ciceronem, omnium rerum diuinarum atque humanarum vim, naturam, cauſáſque noſſe, & omnem bene viuendi rationem tenere & perſequi, nomine Philoſophi appellatur: quanto magis qui illa optimè norit, & perſequitur?

Gymna-

Gymnaſia) ſcholas, exercitationes, Suidas academiam, lyceum, cynoſarges, tria Atticæ gymnaſia fuiſſe tradit: in quibus non ſolùm corporis vires, ſed etiam animi exercebant. vnde & quandam Dialecticæ partem, quæ in exercitatione conſtabat, Gymnaſium dixere: & Gymnoſophiſtas Indorum philoſophos ad reſpondendum acute & promptè exercitatos. Hùc faciunt illa Ciceronis verba ex ſecundo Oratoris. Sæculis multis antè gymnaſia inuēta ſunt, cum in his Philoſophi garrire cœperunt, & hoc ipſo tempore teneant: tamen eorum auditores diſcum audire quàm philoſophum malunt: qui ſimulac increpuit in media oratione, de maximis rebus & grauiſſimis diſputantem philoſophum omnes vnctionis cauſa relinquunt. Ex quibus apparet gymnaſia in vſu fuiſſe & corpori & ingenio exercendo.

aut porticus, aut diſputationibus lōgis aliorum ocium ſuumq; delectat: ſed in toga, negociiſq; verſatur, multos aduocatione, plures cōſilio iuuat. Nemini tamē iſtorum caſtitate, pietate, iuſtitia, fortitudine, etiam primo loco ceſſerit. Mirareris, ſi intereſſes, qua patientia hanc ipſam valetudinem toleret, vt dolori reſiſtat, vt ſitim differat, vt incredibilem febrium ardorem immotus opertúſque tranſmittat. Nuper me, paucóſque mecum, quos maximè diligit, aduocauit, rogauitq; vt medicos conſuleremus de ſumma valetudinis, vt, ſi eſſet inſuperabilis, ſponte exiret è vita: ſin tātum difficilis, & longa, reſiſteret, maneretque. Dandum enim precibus vxoris, dandum filiæ lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne ſpes noſtras, ſi modo non eſſent inanes, voluntaria morte deſereret. Id ego arduum in primis, & præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam, & inſtinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare verò, & cauſſas eius expendere, vtque ſuaſerit ratio, vitæ mortiſque conſilium ſuſcipere, vel ponere, ingentis eſt animi. Et medici quidem ſecunda nobis pollicentur: Supereſt, vt promiſſis deus adnuat, tandémque me hac ſolicitudine exoluat. qua liberatus, Laurentinum meum, hoc eſt libellos & pugil-

Porticus publicas) [quo ſolet frequens turba conuenire.] Stoicos deſignat, quorum princeps Zeno orationem formabat ad porticum pœcilen quæ & peſianacta dicebatur. Eò igitur diſcipuli confluebant: atque ideo Stoici vocati, quòd Græcè στοὰ, latinè porticus appelletur. *Aliorum*) auditorum. *Toga*) officio. *Aduocatione*) patrocinio, aduocatos accipere debemus omnino omnes, qui cauſis agendis quoquo ſtudio operantur. *Conſilio*, reſpondendo. Conſilia etiam nunc vulgò reſponſa prudentium dicuntur. Duo tetigit quæ iuriſperitus facit, agere & conſulere. *Iſtorum*) philoſophorum. *Etiam primo loco*) qui principatum inter Philoſophos obtinent. *Opertus*) pannis intectus, vt facilius ſudorem exprimat. *Tranſmittat*) prætereat (ſufferat.) *Summa*) articulo, [periculo.] *Inſeparabilis*) inſanabilis. *Sponte*) præueniendo mortem. *Difficilis*) dura & pertinax. *Maneret*) viueret, duraret. *Dandum precibus vxoris*) ratio quia vitam protraheret, niſi medici deſperaſſent reſpectu vxoris & filiæ & amicorum. *Dandum*) concedendum hoc. Sic ad Hiſpanum ſcribit, Demus hoc tuis, demus optimi adoleſcentis honeſtiſſimis precibus. *Inanes.*) fruſtrà ſperando eum poſſe conualeſcere. *Arduum*) difficile inuentu in vno alio. Laudabile cùm virtus circa difficilia conſiſtat. *Impetu*)

lares, studiosúmque ocium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil scribere, aut assidenti vacat, aut anxio libet. Habes, quid timeam, quid optem, quid etiam in posterum destinem. Tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, inuicem nobis, sed latioribus epistolis, scribe. Erit confusioni meæ non mediocre solatium, si tu nihil quereris. Vale.

furore. *Multis*) vulgaribus. Gladiatores & seruos sæpe vidimus mortem constanter appetere, inquit Seneca, & belluas in ferrum irruere. *Expenderes*) rationes examinare. *Consilium vitæ*) viuendi delibe- rationem. *Ponere*) omittere. *Secunda*) bonam valetudinem. *Deus*) sine cuius nutu & consilio nostræ spes irritæ. *Laurentinum*) rus: cuius loci & situs amœnitate captus plurimum oblectabatur ocio literarum. *Pugillares*) tabellas in quibus scribitur. *Studiosum ocium*) quia potest esse alterius rei ocium vt ignauiæ. *Assidenti*) coram Aristone ægrotante. *Vacat*) cum sim occupatus circa remedia valetudinis. *Anxio*) absenti sed cum dolore & cura. *Quid timeam*) mortem Aristonis. *Optem*) sanitatem. *Destinem*) studium in secessu. Ista obtinent vicem epilogi. *Latioribus*) non tristia, sicut meæ, sed læta continentibus. nonnulli legunt latioribus. *Confusioni*) perturbationi, dolori. *Nihil quereris*) nihil querulum & triste in illis scripseris.

C. PLIN. POMPEIO FALCONI SVO S.

CONSVLIS an existimem te, in Tribunatu causas agere decere. Plurimum refert quid esse tribunatum putes: inanem vmbram, & sine honore nomen, an potestatem sacrosanctam, & quam in ordinē cogi vt à nullo, ita ne à se quidē deceat. Ipse cùm Tribunus essem, errauerim fortasse, qui me esse aliquid putaui, sed

CONSVLIS) Pompeius Falco, ad quem diuum Adrianum epistolam de casibus infecti testamenti Vlpianus scripsisse tradit, sub Pertinace consul liberè imperatorem pupugit: sed nec minus acriter quàm prudenter ab imperatore remorsus est, cui postea Falco imperare volens, parauit insidias: de quo conquestus est in senatu imperator: Falconi tamen pepercit, & à senatu impunitatem eius petiit. denique Falco in rebus suis securus vixit, & hærede filio periit, quamuis multi Falconem nescisse dixerint, Imperium sibi parari. Huic igitur consulenti an in tribunatu plebis causas ageret: respondet Secundus, se dum tribunatū ageret abaduocatione abstinuisse: causásque, quibus motus fuerit, enumerat. *Te decere*) Legitur etiam debere. *In Tribunatu causas agere*) dum geris Tribunatum defendere reos oratione. Paulus tertio. ff. Qui magistratum initurus est, idoneus defensor non intelligitur. *Quid esse Tribunatum*) Tribunatus dignitas plebeia, L. Iunio Bruto [& Spurio Sicinio instantibus] instituta: cuius dignitatis officium erat, læsis plebeis contra potentiores auxilio esse, quódque hi plebem rogassent, id ratum esset. In summa, ius Tribunitiæ potestatis magis ad impediendum, quàm ad agendum introductum. *Vmbram*) magistratum. *Inanem*) sine potestate, tanquam circulum ad tabernam. *Sine honore*) nam etiam quidam tradunt Tribunatum plebis non esse magistratum. vnde creato Dictatore cæteri magistratu abibant præter Tribunos. Satis tamen constat [Tribunatum] fuisse summam potestatem, post Dictatorem: qui si abfuisset, in vrbe

Digitized by Google

in vrbe primam ac ferè ſolam. *Sacroſanctam*) venerabilem, tanquam rem diuinam, & deo conſecratam: cuius contrarium prophanum. M. Tullius pro Corn. Balbo, ſacroſanctum eſſe nihil poteſt, niſi quod populus plebſve ſanxiſſet: & ſanctiones ſacrandæ ſunt aut genere ipſo, aut obteſtatione, & conſecratione legis aut pœnæ: cum caput eius qui contra fecit, conſecratur. Nam creati Tribuni primi hanc legem tulerunt, Tribunum inuitum tanquam vnum è multis nemo cogito agere, neque verberare, neque alteri vt verberet imperato, neque occidito, neque occidi iubeto. ſi quis autem prohibitorum horum aliquid fecerit, impius execrabiliſque eſto: bonáque eius publicanto ad ſacra Cereris. & qui aliquem hæc agentium occiderit, cædis expiatus eſto, ac ne fiat poteſtas deinceps populo abrogandi hanc legem, ſed in omne tempus reliquum immobilis permaneat: Sit ſtatutum omnes iurare nobis per ſacra: hac ſe lege ipſos, & eorum poſteros vſuros eſſe perpetuò: préxque adiecta ſit iuramento ſtabilientibus legem ipſam deos eſſe propitios cæleſtes, geniósque & manes: tranſgredientibus verò, numina aduerſa fieri

tanquam maximè pollutioni obnoxiis: ex hiſque conſtitutus Romanis mos ſacroſancta eſſe tribunorum corpora. *In ordinem cogi*) [redigi, emendari, corrigi,] impediri, negligi, inter viles & abiectos, authore Priſciano, numerari. Quod ex prædictis apparet non licuiſſe. Nullus enim alius magiſtratus compeſcere aut prohibere Tribunum poterat. vnde apud Liuium Fuluius Conſul Tribunis inquit, Videtíſne vos in ordinem coactos eſſe, & rem ad ſeditionem ſpectare? Et Tranquill. ſcribit Veſpaſianum altercationibus inſolentiſſimis ab Heluidio penè in ordinem redactum. Erat etiam Imperator poteſtate Tribunitia. [Pariter Claudius apud eundem conſcripſit ſe in ordinem coactum ab Oſtienſibus, quia ſubeunti Tyberim ſcaphas non miſiſſent.] *A nullo*) alio quàm à Tribuno, nam cæteros collegas vnum aliquod volentes, vnus tantum Tribunorum impedire poteſt. Hinc Secundus, deceat, id eſt, decorum ſit, dixit, non liceat. *A ſe*) ſua ſponte ſubmittere ſe imperio alterius. *E quibus fortaſſe*) corrigit dictum, ne videatur iactantiæ crimen incurrere. *Aliquid*) alicuius poteſtatis & honoris, ſunt

tanquam eſſem, abſtinui cauſis agendis: primùm, quòd deforme arbitrabar, cui aſſurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus ſedentibus ſtare: & qui iubere poſſet tacere quemcunque, huic ſilentium clepſydra indici: & quem interfari nefas eſſet, hunc etiam conuitia audire: & ſi inulta pateretur, inertem: ſi

qui legant aliquem. *Tanquam eſſem*) exempli gratia ac ſi fuiſſem Tribunus cum vere fuerit: ſed hoc prætextu verborum declinat arrogantiam. *Aſſurgere*, honorem præſtare, aperire caput. *Stare*) pedibus ſtantem agere: ſic etiam dicebant. quam conſuetudinem etiam apud Græcos fuiſſe oſtendit Homerus in Iliad. *Clepſydra*) vaſe quo defluente guttatim aqua, ſicut nunc puluere, horarum ſpatia deſignabantur, vel etiam quæque temporis momenta. Apuleius libro tertio, ſui aſini, Rurſum præconis amplo boatu citatus accuſator, quidam ſenior exurgit, & ad dicendi ſpatium vaſculo quodam in vicem colli graciliter fiſtulato, ac per hoc guttatim defluo, infuſa aqua, populum ſic adorat. Et tertio Epiſtolarum Seneca, Clepſydra non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quicquid antè defluxit. Suidas ſcribit Clepſydram eſſe vas anguſtiſſimo

ore circa fundum, ad quod in iudiciis aqua plenum propoſitum dicebant oratores, ſicut innuit Æſchines in Cteſiphontem. quam conſuetudinem imitati poſtea Romani: nam & M. Tullius Aulum ad clepſydram vocat. Accipitur interdum pro inſtrumento aſtronomico horas metiente, & pro iudicio græcis autoribus hæc aſſerentibus. Pauſanias inſuper in vertice Ithoniæ arcis Meſſenenſium fontem clepſydram oriri tradit. Inditum & meretrici cognomentum nomine prius Metichæ, poſtquam ad clepſydram concubuit tota aqua defluente. Inde Euboli

poëma Clepſidra appellatum. Athenæus autor. Et apud Suidam ſuper verbo clepſydra quædam prouerbia explicantur. Fuiſſe illam pro horologio, & ad alios vſus ſequentes ſcriptores indicant. Vegetius lib. iij. Quia impoſſibile videbatur per totam noctem vigilantes ſingulos in ſpeculis manere, ideo in quatuor partes ad clepſydram ſunt diuiſæ vigiliæ. Cenſorinus, P. Cornelius Naſica Cenſor ex aqua fecit horarium: quod & ipſum ex conſuetudine noſcendi à ſole horas, ſolarium cœptum vocari. Vitruuius teſtatur horologiorum ex aqua comparationem Cteſibium primum explicuiſſe. Et libro octauo, Athenæus inquit, Hydraulicum inſtrumentum videtur eſſe Clepſydra: vnde ferunt Platonem paruam quandam inſtrumenti excogitationem excogitaſſe, dum nocturnum horologium fingit ſimile hydraulico, referens clepſydram admodum capacem. Satis conſtat clepſydram deduci ἀπὸ τοῦ κλέπτειν καὶ τοῦ ὕδατος, id eſt, à ſubducendo aquam. *Interfari*) loquentem interrumpere, impedire, obſtrepi. *Conuicia*) ab aduerſariis iurgia qualia noſtri temporis in foro ſtrepunt. *Inulta*) conuitia impunita. *Inertem* nimium patientem, qui non exerceret ſuam poteſtatem.

vlciſceretur, inſolentem videri. Erat hic quoque æſtus ante oculos, ſi fortè me appellaſſet vel ille cui adeſſem, vel ille quem contra intercederem, auxiliũ ferrem, an quieſcerem ſilerémque, & quaſi eiurato magiſtratu priuatum ipſe me facerem. His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere, quàm paucis aduocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum intereſt, quid eſſe tribunatum putes: quam perſonam tibi imponas, quæ ſapienti viro ita aptanda eſt, vt perferatur. Vale.

Vlciſceretur) detrudendo conuiciantem in carcerem, vel ab aduocatione repellendo. *Inſolentem* arrogantem. *Æſtus*) ſollicitudo, [mentis agitatio.] *Ante oculos*) coram. *Appellaſſet*) prouocaſſet, auxilium me oraſſet. Appellandi ius quàm ſit frequens, quámque neceſſarium, qui neſciat, nemo eſt: quippe quòd iniquitatem iudicantium vel imperitiam corrigit. lege Iuriſconſultum. ff. 49. tit. de Appellationibus. Eſt autem autore Aſconio appellatio minoris ad potiores prouocatio. Significat etiam appellare, blanda oratione alterius pudicitiam attentare, ſecundum Vlpianum. *Cui adeſſem*) pro quo agerem, cuius cauſam tueretur. *Ille*) Aduerſarius appellaſſet. *Intercederem*) occurrerem, obſtarem. Intercedere eſt prohibere, cuius extremum ius erat apud Tribunos plebis. *Auxilium ferrem*) perinde ac ſi diceret, vtri eorum opem tuliſſem, aduocati partes exceſſiſſem: ſi ſiluiſſem, videbar me Tribunatu priuare. *Eiurato*) depoſito, abrogato. [M. T. in Philippicis, Sic me iniqui eiurabant, de me querebantur. Valerius, Ignominioſa Conſulum eiuratione.] Eiurare. Pompeio referente, ſignificat id quod deſideratur non poſſe præſtare. Quare Secundus dixit eiuratum Tribunatum, vt qui in eo deductus eſſet, nõ poſſet præſtare honeſte quod iure debuiſſet. *Priuatum*) ſine poteſtate. *Omnibus*) pop. Rom. exercendo ius tribunitium & opem dando preſſis. *Paucis*) ad vſum paucorum aduocare. *Perſonam tibi imponas*) qualitatem & mores dignitati tuæ competentes. Sic M. T. pro Sylla, Denique, inquit, iſtam perſonam vehemẽtem & acrem quam mihi tunc tempus, & reſp. impoſuit, iam voluntas & natura detraxit. [Idem in Philippicis, Vt meminiſſem quam perſonam impoſitam à vobis ſuſtinerem.] Et Ouidius, Cum tibi contingat formam Iunonis adire, Fac ſis perſonę quam tueare memor. In qua ſignificatione ipſe alibi, & Fabius vſurpant. Neque ignoro accipi interdum perſonam pro ſcenico habitu vel hiſtrione, à perſonando dictam: & pro corpore, vt ſæpius apud Iuriſcõſultos, [& interdum Ciceronem:] & quale illud Traiani in epiſtolis, Quid in perſona ſtatuendum ſit. *Perferatur*) [ad finem vſq; Tribunatus. In multis exemplaribus

ribus legi præferatur,i.præponatur,& ostentetur, probetur, nullo prætextũ deformetur.

C. PLINIVS BEBIO HISPANO SVO S.

TRANQVILLVS, contubernalis meus, vult emere agellum, quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures quanti æquum est emat. Ita enim delectabit emisse. Nam mala emptio semper ingrata est, eo maximè quòd exprobrare stultitiam domino videtur. In hoc autem agello (si modò arriserit precium) Tranquelli mei stomachum multa solicitant, vicinitas vrbis, opportunitas viæ, mediocritas villæ, modus ruris, qui aduocet magis quàm distringat. Scholasticis porro studiosis, vt hic est, sufficit abundè tantùm soli, vt releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, vnámque semitam terere, omnésque viticulas suas nosse & numerare arbusculas poßint. Hæc tibi exposui, quò magis scires, quantum ille esset mihi, quantum ego tibi debiturus, si prædiolum istud quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, vt pœnitẽtiæ locũ non relinquat. Vale.

TRANQVILLVS) Hispanum rogat vt pro Tranquillo suo agellum iusto pretio comparet, ne sit pœnitentiæ locus. Bebius Macer Hispanus postmodum Consul designatus sub Adriano Præfectus vrbis fuit. In quibusdam exẽplaribus scriptum est Vipsano nam Vipsanum Messalam legimus Tribunum legionis, cui præerat Aponius Saturninus, virum egregium, & qui solus ad id bellum artes bonas attulisset: alioquin sub Vespasiano pietatis eloquentiæque famam adeptus nõdum ætate Senatoria pro fratre Aquilio Imperatorem ausus deprecari: cuius laudatum Martialis carminibus memorat. *Venditare*) cupere vendere. & quærere præstinatorem., [exponere venui.] *Mala*) pluris. *Domino*) emptori. *Stultitiam*) ignorantiam qui pluris emisset quod minoris esset. *Arriserit*) placuerit. honestum fuerit. *Stomachum*) appetentiam. *Solicitant*) instigant, augent. *Vicinitas vrbis*) censet Columella in propinquo agrum mercari, quo frequenter dominus veniat: & frequentius, quàm sit venturus denunciet. sub hoc enim metu cum familia villicus erit in officio. *Oppertunitas viæ*) Multum confert agris iter commodum: primum quod est maximum, ipsa præsentia domini qui libentius commeaturus sit si vexationem viæ non reformidet. deinde aduehenda & exportanda vtensilia, quæ res frugibus conditis auget precium & minuit impensas rerum inuectarum: quia minoris apportentur eò quod facili nisu perueniatur. necnon nihil esse etiam paruo vehi, si conductis iumentis iter facias: seruos quoque qui secuturi patrem familiæ sint, non ægrè iter pedibus ingredi. *Mediocritas villæ*) ædificij in agro, ne scilicet villa sit adeo ampla, vti inde secundum Catonis præceptum exire nequeas. *Modus ruris*) mediocritas agri. huc pertinet illa præclari poëtæ sententia, Laudato ingentia rura: Exiguum colito. quid vir eruditissimus traditum vetus præceptum numeris signauit: ne maiorem quàm ratio calculorum patiatur emere agrum velimus: quippe acutissimam gentem Pœnos dixisse conuenit, imbecilliorem agrum quam agricolam esse debere. Modus autem erit, vnicuique voluntas facultásque. neque enim satis est possidere velle, si co-

lere non possis *Aduocet*) delectet, alliciat, cōsoletur [à curis vrbanis remoueat] Aduocamentum autem consolatio. *Distringat*) occupet. *Scholastici*) qui adhuc instituuntur, & in schola versantur: an quòd in declamando se exercebat Tranquillus. [Fuit in alia lectione *dominus* scilicet ruris. & sine parentibus.] *Porrò*) sanè, præcipuè. *Releuari*) recreare. *Caput*) studiis fessum. *Reficere*) restaurare. In secunda lectione refugere fuit, hoc est aliò diuertere. *Reptare*) lentè & quasi testitudinis passu ire, vt consueuere qui spatiantur. Sic Horatius, An tacitum syluas inter reptare salubres. *Per limitem*) Limites in agris duo maximi sunt, cardo & decumanus. limes decumanus est, qui agrum ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem secat. Cardo autem à meridie ad septentrionem. reliqui limites angustiores sunt, distántque inter se paribus interuallis. Semita est arcta, & quasi dimidia via. *Arbusculas*) Columella de oliuis paruis loquens, arbusculas dixit. [*Dotibus*) donis, commodis. *Salubriter*) iusto precio. *Vt non relinquat locum pœnitentiæ*) vt semper emptio placeat: nam is non relinquit locum pœnitentiæ, quem nullius rei pœnitet.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER SECVNDVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS

VOCONIO ROMANO SVO S.

POST aliquot annos insigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Virginij Rufi, maximi & clarißimi ciuis, & perinde fœlicis. Triginta annis gloriæ suæ super-

POST) Voconium Romanum) admonet Virginio Rufo publicè factum funus honestissimum, virúmque summum & amicissimum pari laude celebrat: & quamuis senem tamen vt iuuenem defiet. *Spectaculum)* rem spectandam. *Publicum funus)* Qui viri insignes, & memorabiles strenuè pro patria pugnando occubuissent, aut reipub. operam suam promptè nauassent, publicè funerabantur, tracta consuetudine à Bruto, qui à Collega Valerio publicè tumulatus est. Erat autem publicum funus, sicut Plutarchus in vita Publicolæ ostendit, cùm quis propter sua in rem publ. beneficia publicis sumptibus sepeliebatur. comitabantur præterea [si Tacito credimus præcedentibus familiarum imaginibus] Consules, Tribuni ac Senatores, denique omnis magistratus vsque in forum vbi vir aliquis laudatissimus orationem pro laudibus defuncti habebat: deinde ad locum sepulturæ profectis omnibus, quidam incensam facem accipiens quàm maximè altè poterat efferebat, retestans licere quidem, sed honori parcendum. Funus authore M. Tullio fiebat imaginibus, exequiis, pompa, laudatione, cantu, ludis, lamentationibus, rogo. Sic Tranq. L. Vitellium Auli Vitellij Imperatoris patrem publico funere à Senatu honoratum asserit. *Maximi ac clarissimi)* rebus gestis. *Perinde)* pariter [non minus.] *Fœlicis)* dum Cæsares quibus suspectus erat euasit. *Superuixit gloriæ suæ)* post victoriam receptam contra Vindicem vixit insuper triginta annis. Virginius Rufus equestri familia ignoto patre, cùm omnes à Nerone

Digitized by Google

ad Galbam deficerent: ipſe in Gallia Germanicum ducens exercitum per ſeſe agebat: præerat enim potentiſſimis legionibus. cùm veniſſet Beſontiona, id oppidum eſt depręſatus, quòd ſe nō recepiſſet. Vindice ad auxilium vrbis occurrente, & non procul caſtra metante, miſſis vltrocitróque quibuſdam: tádem ſoli inter ſe duces collocuti contra Neronem coniurarunt: deinde Vindice vrbem cum exercitu occupare quærẽte, Rufi milites hoſtium aduentum edocti, ac opinantes aduerſus ſe exercitum duci ſine præcepto Præfecti, Vindicianos inopinatos & inordinatos adorti omnes interficiunt: quibus Vindex conſternatus ſibi mortem conſciuit. multi poſtea militum cadaueri illius inſultantes, conati ſunt in ſe gloriam facti transferre. Rufus occiſum vehemẽter defleuit, & imperium quamuis ſæpius inſtantibus militibus, ſuſcipere noluit. cũ facilè illud cõſequi potuiſſet. Strenuus enim vir erat, & robur magnum & promptum habebat militéſque Neronis imagines demoliebantur, ipſum Cæſarem & Auguſtum appellantes. Verum poſtquam renuebat, militum vnus in exilio, vt imperaret, ſcripſit, quod ille pertinaciter repudiauit, vix tumultuantes ſedans, perſuadénſque fore in Senatus & populi Romani poteſtate dare imperium cuicunque voluiſſent. Omnino magnificus, vtpote non appetens principatum pro quo alij omnia ſubeunt pericula, mox tradito exercitu in poteſtatem Galbæ, ab eo non debito ſuſceptus honore inuidia Titi Iunij neſcientis virum illum miti ingenio à bellis & malis quoſcunque duces alios occupantibus in ſecuram vitam & ſenectam pacis ac quietis plenam ſe ſubducere. Hæc ſumpta ex Tacito, Dione & Plutarch.

uixit. Legit ſcripta de ſe carmina, legit hiſtorias, & poſteritati ſuæ interfuit. perſunctus eſt tertio conſulatu, vt ſummum faſtigium priuati hominis impleret, cùm principis noluiſſet. Cæſares, quibus ſuſpectus, atque etiam inuiſus virtutibus fuerat, euaſit. reliquit incolumem

Legit hiſtorias) quas ſcripſerunt Cluuius Rufus, Plinius ſenior, Corn. Tacitus. *Poſteritati ſuæ interfuit*) vidit literarum monumenta, per quæ victurus erat apud poſteros & præter aliorum ſcripta ipſe inſuper Virginius reliquit Rhetoricæ libros, meminerunt Tacitus & Quintil. qui libro tertio Inſtitutionum per hæc apertè oſtendit opus ſuum emiſiſſe ſub Traiano. Accuratius, inquit, Gallione ſcripſit Celſus & Lenas, & ætatis noſtræ Virginius, & Plinius Tutilius. Sunt & hodie clari eiuſdem operis authores. Ex quibus apparet cùm hæc ſcriberet, ſiue potius ederet, iam Virginium è vita migraſſe: cum autem Traiano imperante conceſſiſſe, præter huius epiſtolæ teſtimonium etiam illa ex panegyrico verba ſignificant. Erat in Senatu ter Conſul. Sicut ibidem enarrabimus, Virginium manifeſtè deſignant. Hìc dicet aliquis, Si Fabij Inſtitutiones contendis Traiano imperante emiſſas, cur in quibuſdam pręfationibus Domitianum commendat? Ea ſane fuit ſcriptoris conſtantia & magna ſub Traiano libertas, vt quæ viuo ſuſceperat, mortuo non detrahere: & licebat ſub optimo principe impunè ſcribere. Quare crediderim Domitiano imperante multa ac ferè omnia quæ in Inſtitutionibus continentur compoſita, & quædam etiam publicata, vel eo inuito, vt ipſe teſtatur: poſtea diu limata ſub Traiano emiſſa. *Perſunctus eſt tertio Conſulatu*) primum Conſulatum geſſit cum Memmio Regulo, alterum cum Pompeio Vopiſco, referente Tacito: tertium cum Nerua Imperatore. autor Iulius Frontinus de aquæductibus. Et Dion inquit, Nerua Virginium ſæpius Imperatorem nominatum non timuit in Conſulatu ſuo Collegam aſſerere. In cuius mortui tumulo hoc epitaphium inciſum eſt, Hic ſitus eſt Rufus pulſo qui Vindice quondam Imperium aſſeruit, non ſibi ſed patriæ. Non ideo intellige Virginium mortuum ſub Nerua, ſed vt in tranſitu tam memorabile facinus tangeret, hoc addidiſſe Dionem. quod tamẽ apud eum metro non conſtat. *Perſunctus*) explens, quia quartum, cui à Traiano fuerat deſtinatus non potuit gerere, obitu intercedente. *Summum faſtigium*) tot Conſulatus: & in Senatu eſſet ter Conſul, cùm

Traianus

Digitized by Google

Traianus Imperator tertium Conſulatum vt nimium recuſabat. *Priuati*) non principis. Sic in Panegyrica oratione, priuatum dixit reſpectu principis. & Tacitus in eundem ſenſum vſurpauit. Ex quibus apparet non tantùm priuatum dici qui ſine magiſtratu eſt. *Cùm principis*) faſtigium implere noluiſſet, delatum ei à milite imperium contemnebat. ſed dubium fuit an pro Galba imperare voluiſſet, imparem ratus ſi accepiſſet: tutum, ſi recuſaſſet. hæc Tacitus pro commodo ſuo. *Cæſares euaſit*) Neroni, Galbæ, Othoni, Vitellio, Domitiano ſuperuixit: & eorum immanitatem vitauit. nam præcipuę opes erant bonis artibus inoffenſa tot principum malitia. Et in coniuratione Piſoniana ſcribit Tacitus Virginium Rufum claritudine nominis in exilium pulſum, quod ſtudia iuuenum eloquentia foueret.

optimum atque amiciſsimum, tanquam ad hũc ipſum honorem publici funeris reſeruatus. Annum tertium & octogeſimum exceßit in altißima tranquillitate, pari veneratione. Vſus eſt firma valetudine, niſi quòd ſolebant ei manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tamen mortis durior longiórque, ſed hic ipſe laudabilis. Nam cum vocem præpararet, acturus in conſulatu principi gratias, liber, quem fortè acceperat grandiorem, & ſeni & ſtanti ipſo pōdere elapſus eſt. Hunc dum conſequitur colligítque, per læue & lubricum pauimentum fallente veſtigio cecidit, coxámque fregit, quæ parum aptè collocata, reluctante ætate, malè coijt. Huius viri exequiæ magnum ornamentum principi, magnum ſeculo, magnum etiam foro & roſtris attulerunt. Laudatus eſt à con-

Optimum) Traianum cognomento optimum, quo maximè gloriabatur tradente Dione. & Secundus in oratione panegyrica hoc cognomentum pluribus extollit. *Reſeruatus*) Conuenit cum Plutarcho quem diximus ſcripſiſſe Virginium inuidia Iunij ad meliorem vitam reſeruatum: nam ſub peſſimo principe nunquam talem honorem fuiſſet conſecutus. *Altiſſima tranquillitate*) ſummo ocio & quiete. *Pari*) maxima. *Firma*) perpetua. *Manus tremere*) Celſus tremorem manuum inter genera paralyſis: eiúſque curationem ponit. *Citra dolorem*) ſine pœna & tortura. *Aditus*) præludium, principium, acceſſus. *Longior*) longioris temporis. *Laudabilis*) ex cauſa laudabili contractus fuit. *Vocem præpararet*) orationem componere vellet panegyricam. [& ideo lectioni operam daret.] *Conſulatu*) quarto cui fuerat deſignatus à Traiano. *Et ſeni, & ſtanti, ipſo pondere*) Tria ponit, ſenium Rufi, & quod pedibus ſtaret, ac magnitudinem libri, quibus oſtendat in maius luxatam illius coxam. *Conſequitur*) diſpactum, [*Colligit*) manibus iterum corripere nititur.] *Læue*) lithoſtratum: & ideo lubricum, læuigatum, poſitum. *Pauimentum*) ſolum ſtratum. *Fallente*) titubante, labante, inſtabili. *Coxámque fregit*) Ad quod videtur Iuuenal. Satyr. decima reſpexiſſe, mala ſenectutis enumerans, vbi inquit, hic coxa debilis. *Collocata*) coniuncta, in locum ſuum repoſita.

Reluctante ætate) quia difficilius ſenes in fracturis curantur. *Coijt*) coiuit, conglutinata eſt. *Exequiæ*) indifferenter pro funere: quanquam funus maiora complectatur: ſicut alio loco dicemus. *Principi*) Traiano ſub quo tantus vir honoratus eſt. *Foro & roſtris*) [vbi agebat cauſas & concionabatur, an] in quibus laudatus eſt: nam Romani omnes claros viros (autor Dionyſius) ſiue quod illi bellorum ducatum acceperint, ſiue ciuilium negociorum magiſtratus, & ſua prudentia conſilia actionéſque pulchras ediderint, neque tantùm bello morientes ſed & cæteros qualicunque functos vitæ fine laudari in foro inſtituerunt, ſumpto initio à Publicola, qui Bruti corpus ibi proponens ornatum decenter in lectulo, aduocata

populi concione pro roſtris funebrem orationem habuit. [Inde Tacitus libro tertio ſcribit, Tiberium non prohibuiſſe quo minus Iuniæ C. Caſſij vxoris & M. Bruti ſororis laudatione pro roſtris cæteriſque ſolemnibus funus cohoneſtaretur.] Nec me prætereit roſtra pro magiſtratibus ſumi, quòd in his concionarentur. & Cornelium Seuerum dum laudat Ciceronem pro eloquentia poſuiſſe. Roſtra, inquit Liuius, ex nauibus Antiatum, ex quibus ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit, roſtráque id templum appellatum, ad Comitium prope iuncta curiæ, ſed poſteà loco mota. Et Marcus Tullius in Varinium, Produxeris iudicem in roſtris: illo inquam inaugurato templo. Roſtra in regione octaua iuxta forum locat Victor: quem locum ad ſtatuas clariſſimum fuiſſe docet Cicero pro Deiorato. Hinc Iuuenalis cùm forum nominauit, ſtatim ſubdit triumphales ſtatuas. Tranquillus bina roſtra fuiſſe indicat, Auguſtum laudatum pro roſtris veteribus referendo. Et M. Tullius in Legibus inquit, Honoratorum virorum laudes in concione memoranto, eáſque ad cantus, ad tibicinem proſequuntor.

ſule Cornelio Tacito. Nam hic ſupremus fœlicitati eius cumulus acceſſit, laudator eloquentiſſimus, & ille quidem plenus annis abijt, plenus honoribus, illis etiam quos recuſauit. Nobis tamen quærendus ac deſiderandus eſt, vt exemplar æui prioris: mihi verò præcipuè, cui illum non ſolùm publicè, ſed etiam priuatim quantum admirabat tantum diligebam. Primùm quòd vtrique eadem regio, municipia finitima, agri etiam poſſeſſioneſque coniunctæ. Præterea quòd ille tutor mihi relictus, affectum parentis exhibuit. Sic candidatum me ſuffragio ornauit, ſic ad omneis honores meos

Supremus calculus) maximum ſuffragium. Legitur etiam cumulus, id eſt copia. *Laudator eloquentiſſimus*) fuit enim in Tacito grauis & eloquens oratio, cuius ſcripta quò magis leguntur, eò plus ponderis & admirationis cum multiplici copia habere creduntur. Dicam quod ſentio, nemo hiſtoricorum magis diligentem lectorem tenet & alit modò robur & vim dicendi, non leuia tantum conſectetur. *Plenus annis*) ſenex admodum, ſepultus eſt in Alſienſi villa. *Quos recuſauit*) Immo maiorem meruit gloriam, quòd principatum quem virtutibus meruerat, recuſauerat: laudabilius enim honores mereri, & non gerere, quàm immeritos ſuſcipere. *Quærendus*) optandum vt viueret. *Exemplar vitæ prioris*) tanquam vnus ex antiquis Romanis, qui nobis eſſet imitandus. In alia lectione fuit, *æui prioris*. *Mihi*) deſiderandus eſt. *Publicè*) boni publici cauſa. *Priuatim*) reſpectu meo. [Eſt & alia lectio, qui illum non modò publicè, ſed etiam priuatim quantum adiuuabat, tantum diligebam.] *Eadem vtrique regio*) Inſubria. [*Municipia finitima*] Sumus & ex municipiis quæ ſunt in eadem regione. Et cum Ptolomæus inter Inſubres quatuor tantum municipia ponat, Nouariam, Ticinum, Mediolanum, Nouumcomum. addendo municipia finitima & contermina, neceſſe eſt Virginium Mediolanenſem. Satis enim conſtat Secundum fuiſſe Nouocomenſem, neque vllum prædictorum oppidorum quàm Mediolanum Como conterminum. & addiderit agros poſſeſſioneſque coniunctas. [quòd vt firmiter credam, facit elogium de Plinio nuper inuentum in candidiſſimo marmore in eorundem finibus] Gaude igitur Italicarum præſtantiſſima ciuitas tanto ciue repertę, non indigna tam clariſſimi viri alumna, nec ille tam florentiſſimam patriam ſibi reſtitutam dedignetur. Vtraque autem fuiſſe municipia teſtimonio Secundi ac Taciti, & antiquarum memoriarum verò verius confirmatur. *Relictus*) teſtamento à patre. *Affectum*) amorem. *Sic*) tanta beneuolentia. *Candidatum*) petentem honores, Mos erat magi-

ſtratum

ſtratum petituris, vt abſque interiore tunica in comitium candida operti veſte deſcenderent, ſiue vt eo habitu ad ſupplicandum humiliores accederent, ſiue innocentiam ſuam per album indicantes colorem, ſiue vt qui cicatrices haberent manifeſte ſigna fortitudinis aperirent. [Quare apud Valerium leges, Scipionis Africani filium ignobilem Præturæ petitorem candidam togam adeo turpitudinis maculis obſoleſactam in campum detuliſſe, vt, niſi gratia Ciceroni qui patris eius ſcriba fuerat adiutus eſſet, honorem à po. impetraturum non videri.] Nec ſolum magiſtratus petitores dicebantur candidati, ſed etiam aliarum rerum. nam Tranquillus in Veſpaſiano diſpenſationis candidatum dixit, petentem diſpenſationem. Candidati item Cæſaris appellati, qui Principis epiſtolas in Senatu legebant. Et milites principales candidatos teſtatur Vegetius priuilegiis muniri. *Suffragio*) auxilio voce. *Sic*) tanto ſtudio.

ex ſeceſſibus accurrit, cum iam pridem eiuſmodi officiis renunciaſſet, ſic illo die quo ſacerdotes ſolent nominare quos digniſſimos ſacerdotio indicant, me ſemper nominabat. Quin etiam in hac nouiſſima valetudine veritus, ne fortè inter quinqueuiros crearetur, qui minuendis publicis ſumptibus indicio ſenatus conſtituebantur, quem illi tot amici ſenes, conſulareſque ſupereſſent, me huius ætatis, per quem excuſaretur, elegit, his quidem verbis: Etiamſi filium haberem, tibi mandarem. Quibus ex cauſis neceſſe eſt tanquam immaturam mortem eius in ſinu tuo defleam: ſi tamen fas

Ex ſeceſſibus accurrit) tametſi abeſſet, nec amplius ſe huiuſmodi officiis implicaret, tamen cum preſenſerat me petere magiſtratus, ſtatim properabat in vrbem vt mihi ad eſſet. *Officiis renunciaſſet*) modus dicendi elegantiſſimus, renuncio ſtudio, pro non amplius ſtudeo, & à literis ceſſo. à quo renunciatio id eſt ceſſatio. *Illo die*) calendis Ianuariis. lege Ouidium in Faſtis. & Cornelius Tacitus Quindecimuirale ſacerdotium ſcribit principio anni ſolenne iuſiurãdum ſolitum iurare: & nuncupationibus votorum adeſſe. Iam autem libro quarto dixerat ſolennia incipientis anni calendas Ianuarias] Et Secundus libro quarto Frontinum, cui in Auguratu ſucceſſit, teſtatur ſe per multos annos ante obitum ſui inter ſacerdotes nominaſſe, tãquam in locum ſuum cooptaret. [Puto intelligere Auguratum, de quo M Tullius in ij. Philippica, quo enim tempore me Augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Q Hortenſius nominauerunt: neque enim licebat à pluribus nominari. Et in xij. Imprimis paternum auguratus locum, in quo ego eum, vt quod à patre accepi filio reddam, mea nominatione cooptabo.] *Me*) dignũ ſuo ſacerdotio. *Nouiſſima*) qua interiit. *Quinqueuiros*) Erant quinqueuiri magiſtratus extraordinarij: primò creati ſunt de legibus imperio Conſulari ſcribendis: deinde agris diuidendis: quibus aliquando Triumuiros præponebant. tertiò de muris turribuſque conficiendis, nonnunquam minuendis ſumptibus, cum Imperatorum liberalitate, cum ciuitas grauari videretur. *Minuendis publicis ſumptibus*) vt ſuperfluos & nimios reip. ſumptus detraherent. *Iudicio Senatus*) Senatuſconſulto & electione: cui Traianus multum tribuit. *Conſulares*) qui Conſulatum geſſerant Cicero in Philipicis. Ego ſine vlla controuerſia Conſularis Vt igitur intelligeretis qualem me eſſe Conſularem profiterentur, obiicit mihi Conſulatum meum. Et ad Placum, Complures in perturbatione reip. Conſules dicti, quorum nemo Conſularis habitus, niſi qui animo extiterit Conſularis.] Conſulares etiam fœminas dicimus Conſularium vxores. Adiicit Saturninus mares, quod nuſquam relatum eſt neque repertum

autore Vlpiano. At Senatores aliud erant. nam omnes Conſulares Senatores erant, non omnes Senatores, Conſulares: hoc aperte colligitur ex lib. ij. belli Punici ſecundi apud Liuium. *Huius ætati*) iuuenem ad nodum. *Excuſaretur*) apud Senatum. quòd ſe valetudine excuſarem ne inter Quinqueuiros eligeretur, [quia nimium ſenex & impotens. *Tibi mandarem*) [Te tutorem relinquerem] vel hoc munus excuſandi iniungere. *Immaturā*) ante tempus reſpectu deſiderij Secundi: nam ſi reſpexeris ad tertium & octogeſimum annum, erat matura. *In ſinu tu*) apud te.

eſt aut flere, aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita quàm vita eſt. Viuit enim, viuétque ſemper, atque etiam latius in memoria hominum & ſermone verſabitur, poſtquam ab oculis receſsit. Volui tibi multa alia ſcribere, ſed totus animus in hac vna contemplatione defixus eſt. Virginium cogito, Virginium video, Virginium iam vanis imaginibus, recentibus tamen audio, alloquor, teneo: cui fortaſſe ciues aliquos virtutibus pares, & habemus & habebimus: gloria neminem. Vale.

Mortalitas) corpus quod ſolum morti obnoxium erat. conditio moriendi. nam vita duplex eſt: vna cum anima coniuncta corpori eſt, altera cum apud poſteros memoria nominis viuit rebus præclarè geſtis. [Vnde de morte Reguli Valerius Max. dixit, ſi quiſquam interit qui ſic extinguitur.] *Viuit*) Mart. in obitu Salonini, Viuit qua voluit viuere parte magis. *Viuet*) fama illius erit immortalis. *Ab oculis receſſit*) remota inuidia: rarò enim ante cineres gloria venit. *Multa alia*) propter Virginij interitum. *Video*) videre videor, imaginor. *Vanis*) falſis. *Recentibus*) actibus paulò antè cum illo habitis. *Gloria*) laude, qui cùm poſſit imperare, id recuſet.

2

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

IRASCOR, nec liquet mihi an debeam, ſed iraſcor. Scis quàm ſit amor iniquus interdum, impotens ſæpe, μικραίτιος ſemper: Hæc tamen cauſſa magna eſt, neſcio an iuſta: ſed ego tanquam non minus iuſta, quàm magna ſit, grauiter iraſcor, quòd à te tandiu literæ nullæ. Exorare me potes vno modo, ſi nunc ſaltem plurimas, & longiſsimas miſeris. hæc

IRASCOR) Paulinum monet vt aliquid ſcribat, cùm tamdiu nihil ab vrbe literarum miſerit. Valerius Paulinus circumiectas Galliæ Narbonenſi ciuitates Vitelliana tempeſtate in verba Veſpaſiani, cuius ante fortunam amicus erat, adegit: concitiſque omnibus qui exauthorati à Vitellio, bellum ſponte ſumebant, Foroiulienſem coloniam clauſtráque maris præſidio tuebatur: eo grauior autor quòd Paulino patria Forumiulij. & honos apud Prætorianos, quorum quondam Tribunus fuerat, ipſiúſque pagani fauore municipali & futuræ potentiæ ſpe iuuare partes annitebantur. Plures ſunt ad eum epiſtolæ. Moriens ius libertorum ſuorum Secundo reliquit. Paulinum Tribunum in bello Iudaico

Ioſephus

Iosephus, & alterum Præfectum Alexandriæ refert. Martialis pedum pernicitatem in Paulino admiratur, & Paulinum à Seuero Imp. interfectum legimus. *Nec liquet mihi*) nullam adhuc certam rationem habeo an debeam irasci. *Iniquus*) qui iniustè cogat irasci. *Impotens*) ad comprimendos affectus iniquos. *Μικραίτιος*) pro minima quaque re irascibilis, quique parua causa. tur. [Lucianus in Fugitiuis, vbi philosophos sui temporis notat supra infantulos iracundos ὀξυχόλους & μικραιτίους appellat, & in dialogo Merc. & Maiæ ὀξυχόλους amantes. *Causa*) qua irascor. quod nihil scriberet. *Non minus*) æquè. *Litera nulla*) veniũt, mittuntur. *Exorare*) placare. *Plurimas*) literas. *Non sum auditurus*) non admittam tales excusationes, quales si diceres, non eram Romæ vel negociis occupabar. *Enim*) certè. *Nec dij sinant*) nec velint. *Illud*) vt afferas hanc causam moræ à scribendo. *Vt*) si diceres, eram infirmior. *Vtrunque*) studere & desidere. *Otio*) quiete: difficile enim lucubramus [& pigri sumus] in tumultu & animi perturbatione.

mihi sola excusatio vera, cæteræ falsæ videbũtur. Non sum auditurus. Non eram Romæ, vel occupatior eram. Illud n. nec dij sinãt, vt infirmior. Ipse ad villã partim studiis, partim desidia fruor, quorũ vtrũq; ex ocio nascitur. Vale.

3

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

MAGNA Isæum fama præcesserat, maior inuentus est. Summa est facultas, copia, vbertas, Dicit semper ex tempore, sed tanquam diu scripserit. Sermo Græcus, immò Atticus. Præfationes tersæ, graciles, dulces, graues interdum, & erectæ. Poscit

MAGNA) duos inuenio fuisse Isæos præstantissimos rhetores Athenensium: vnum Demosthenis præceptorẽ, vt Philostratus tradit: alterum Assyrium declamatorem, quem Suidas viguisse sub Adriano & plurima scripsisse refert, Lolliani Ephesij Declamatoris magistrum. Et Iuuenalis illius dicendi torrentem veneratur per transitum. Vnde prouerbium illud, Tantali hortos vindemiari, traxisse originem Philostratus & Suidas enarrant: cum prius intemperanter viueret, mox ad modestiam conuersus interrogaretur, quisnam piscium & auium optimus esset? Explicata Isæi summa facultate & eloquentia hortatur Nepotem vt eum auditum veniat, cùm viua vox magis afficiat. Licinius Nepos diu orbus suscepta filia captatores frustratus domum habuit apud sacellum Floræ ad veteres Ficelias, autore Martiale, in Prætura summa vsus constantia & seueritate. Fuit & Caluisius Nepos, Cæcilij contubernalis. Nepotem Adrianus loco hostis habuit. Et Nepotis Pistoris meminit Iuuenalis. *Præcesserat*) ante aduentum eius in vrbem. *Maior*) maioris facundiæ quam crederetur. *Facultas*) facilis potestas dicendi: alibi pro diuitiis. *Vbertas*) fertilitas cum delectu. Sic pingue dicendi genus Cæcilio assignat Macrobius, sicut copiosum Ciceroni. Et Philostratus Isæo non aridum sed immensum ac naturale & rebus sufficiẽs. *Ex tempore*) imparatus, ex improuiso. nam maximus studiorum fructus est, & velut præmium quoddam amplius longi laboris ex tempore dicendi facultas, quam qui non erit consecutus Fabij sententia, ciuilibus officiis renunciabit. *Diu scripserit*) stylo elaborauerit. Quintilianus præcipit multo ac fideli stylo elaborandam orationem, vt scriptorum co-

lorem etiam eâ quæ ſubitò effuſa ſunt, reddant. extemporalis enim garrulitas nec expectata excogitatio, & vix ſurgendi mora circulatoriæ iactationis ſimilis eſt. *Atticus*) optimus. nam atticè dicere eſt optimè dicere: quia Attici inter alios Græcos preſſi & integri ſunt. & Xenophon pro dulcedine eloquij & incredibili facilitate, Attica muſa appellatus. M. Tullius de Optimo Gen. Orat. Atticè dicere tradit eſſe, ornatè, appoſitè, eleganter, in vnoquoq; dicendi genere probato diſſerere. Sale & facetiis vti vel maximè atticum eſt. ſciátque ſi quis Demoſthenem imitetur, cum & Atticè dicturum & optimè: quo oratore ne Athenas quidem ipſas magis credo fuiſſe Atticas. Et de Claris Orat. Atticè dicere, eſt ad ſimilitudinem Demoſthenis dicere, vt non omnes qui Atticè, iidem benè: ſed vt omnes qui benè, iidem etiam Atticè dicant. *Præfationes*) quæ ante opus ponuntur breuibus conſilium ſcriptoris explicantes. *Terſa*) limatæ, accuratæ, politæ. *Graciles*) preſſæ, acutæ. *Dulces*) ſuaues, delectabiles, non aſperæ, non tetricæ. *Graues*) ſententiis refertæ. *Erecta*) ſtylo grandiori. Antitheton graciles & erectæ, graues & dulces. *Poſcit*) ſibi dari ab auditoribus, lego tamen melius, proponit.

controuerſias plureis, electionem auditoribus permittit, ſæpe etiam partes: ſurgit: amicitur, incipit. Statim omnia, ac pene pariter ad manum. Senſus reconditi, occurſant verba, ſed qualia: quæſita, & exulta. multa le-

Plures) controuerſias quas tractet ex tempore. [M. Tull. lib. ij. de Finibus, Leontinus Gorgias primus auſus eſt in conuentu poſcere quæſtionem, id eſt iubere dicere qua de re quis vellet audire. audax negotium dicerem, impudens, niſi hoc inſtitutum poſtea tranſlatum ad philoſophos noſtros eſſet: nam] ante controuerſiam præfationem dicebant. Non ſolum hoc ex Cæcilij verbis probatur, ſed etiam Gellij dicentis, Introiit adoleſcens & præfatur arrogantius & elatius quàm ætati eius decebat: ac deinde iubet exponi controuerſias. Quid autem ſit controuerſia, Seneca inquit, Declamabat Cicero, non quales nunc controuerſias dicimus, nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebant, quas theſeis vocabant. Hoc autem genus materiæ quo nos exercemur adeo nouum eſt, vt nomen quoque eius nouum ſit: controuerſias nos dicimus, Cicero cauſas vocat. Hoc verò alterum nomen, hoc eſt theſis, græcum eſt: ſed in Latinum ita tranſlatum, vt pro Latino ſit. Scholaſtica controuerſia multo recentius eſt, ſicut ipſa declamatio. Artem tractandæ controuerſiæ Aphthonius præbet. & plures Seneca exponit, quas Silo Pompeius apud eundem, quoties commodum erat exiſtimabat, ſumi poſſe de hominibus legis verbis. *Electionem*) vt eligerent quam diceret. *Paratus*) domi præmeditata oratione. Senſus eſt, Iſæus aliquando accedit ad declamandum præmeditata oratione, cum alias ex tempore declamaret: oblata auditoribus facultate vt ſibi proponerent plures controuerſias, eligeréntque quam à ſe tractari vellent. Si autem leges *partes* loco *paratus*, vt eſt in codice antiquo, tunc ſic interpretaberis: ſæpe etiam *partes* controuerſiæ permittit auditoribus & diſcipulis, vt ſiue defenſionem ſiue accuſationem tractandam ſibi ſumant. *Exurgit*) ſtantes enim dicebant. *Amicitur*) pallio, quia Græcus [ſe componit. Sic enim libro quarto de Liciniano declamaturo ſcribit, Cum, inquit, Græco pallio amictus intraſſet, poſtquam ſe compoſuit, circumſpexitque habitum ſuum, Latine, dixit, declamaturus ſum.] Nam ſi Romanus, toga: cuius formam in Oratore Quintil. optime deſcribit. Alij codices habent, iam ergo loco amicitur, quod minus probo. *Omnia*) ſuccurrunt neceſſaria dicenti. *Pariter*) eodem momento. *Ad manum*) in promptu. *Reconditi*) rari, admirabiles. *Occurſant*) fluunt, ſuggeruntur, vberant. *Verba*) vtrunque tetigit ex quibus oratio conficitur, ex verbis & rebus. In rebus intuenda inuentio, in verbis elocutio, in vtriſque collocatio. Verba aut ſingula aut coniuncta ſunt, in ſingulis intuendum

eſt vt

est vt sint latina, perspicua, ornata, & ad id quod efficere volumus accommodata: in coniunctis, vt emendata, & collocata, vt figurata. *Quæsita*) electa. *Exculta*) emendata, vt alterum ad singula, alterum ad coniuncta referatur. *Multa lectio in subitis*) Cùm dicit Isæus ex improuiso, apparet multa legisse. Comparatur enim facultas extemporalis ex multa lectione, & longo stylo ac fideli. vnde lib. ij. de Oratore M. Tullius, Qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit hanc affert facultatem, vt etiam subitò si dicat, tametsi illa quæ dicuntur similia scriptorum esse videantur.

ctio in subitis, multa scriptio elucet. procemiatur aptè, narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelsè: Postremò docet, delectat, afficit, (quod maximè dubites) crebra ἐνθυμήματα καὶ νοήματα, syllogismi circũscripti & ef-

Multa scriptio) multum scripsisse. nulla enim res tãtum ad dicendum proficit quãtum scriptio. autor Cic. de Claris Orat. Multa lectio refertur ad res, hoc ad verba. nam perspicuitas in verbis præcipuam habet proprietatem. comparauit itaq; delectum rerum ex multa lectione: at stylo diutino perspicuitatem verborum. *Procemiatur aptè*) sumit procemium subiectæ rei congruum. vult enim principium esse accõmodatum causæ & materiæ insitum. vnde Hermogen. inquit, difficillimum esse inuenire procemium causæ conueniẽs: quo reperto commodè facilius cætera tractantur, cùm aliæ orationis partes ab illo dependeant. *Narrat apertè*) Narratio debet esse lucida, breuis, verisimilis. erit aperta si fuerit exposita propriis verbis & significantibus, distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis: ipsa etiam pronunciatione in hoc accommodata. *Pugnat acriter*) dum sua argumentis comprobat, & aduersarij partes confutat. ibi enim vis & acrimonia dicentis tota effunditur. *Colligit*) concludit vt in peroratione, vbi validissima quæque per orationem sparsa colligimus. an potius non tam perorationem intelligit quàm vniuscuiusque syllogismi vel enthymematis cõclusionem? Cùm colligere sit ex duobus pluribúsve pronunciatis concludere. inde Persius, Mendosè colligis, inquit Stoïcus. *Ornat excelsè*) oratio eius magnifica & excelsa est. hoc pertinet ad vniuersam orationem: nam de elocutione intelligit, qua omnes partes sunt exornandæ. *Docet*) quod proprium est narrationis & argumentationis. *Delectat*) quod est procemij proprium, sicut afficere perorationis: quanquam per omnes orationis partes præcipiat Fabius mouendos affectus, maximè tamen in ingressu & fine. *Afficit*) mouet, fidem facit. *Maximè dubites*) vix credas fieri posse ex tempore tali oratione ἐνθυ-*μήματα crebra*) frequens syllogismi. enthymema Latinè commẽtum interpretamur, rhetoricus est syllogismus: ab aliis pars dicitur syllogismi, vt à diuo Thoma, syllogismus detruncatus procedens ex prægcognito. sicut enim syllogismus est oratio in qua quibusdam positis & concessis per ea necesse est aliud euenire: si verò fuerit imperfectus, hoc est ex duobus assumptis, alterum desit, enthymema dicitur, vt omnis homo est animal, ergo homo est substantia. Aristoteles inquit enthymema esse syllogismum ex probabilibus & signis. Fabius concurrit ferè cum Thoma. Syllogismus, scribit, habet conclusionem, rationem & propositionem, & per omnes partes efficit quod proposuit: enthymema solum intenta contentum intelligi: habet enim rationem & propositionem, non habet conclusionem: ita est imperfectus syllogismus, vt bonum est virtus, qua nemo malè vti potest. syllogismus talis. solum bonum virtus nam id demum bonum est, quo nemo malè vti potest, bonum est ergo virtus. Hermogenes in Rhetoricis, Enthymemata rotundè & per comparationem prolata, acrimoniæ maiorem existimationem afferunt. ad quod videtur Iuuenalis respexisse cùm Satyra sexta inquit, Curtum sermone rotato Torqueat enthymema. Et fortasse de epenthymemate intellexit, id quod Hermogenes testatur esse præuenienti enthymemati aliud excogitatum enthymema, in quo maximè verborũ breuitas laudetur. Accedit Quintiliani autoritas dicentis, Et illud esse decorum compressis tribus digitis, quo nunc Græci plurimum vtuntur, etiam vtraque manu, quoties enthymemata sua gestu,

Digitized by Google

velut corrotunda, ceſſim manus læuior promittit & aſſentatur, citatior hortatur, interim laudat. [Non eſt ἐνθυμήματι in codice antiquo, ſed tãtùm νοήματι quod placet: quia ſequitur crebri ſyllogiſmi, cùm ἐνθυμήματα & ſyllogiſmi pene idem ſint] *Νοήματα*) intellectus, excogitationes [conceptus.] *Syllogiſmi*) prædictis addam, ſyllogiſmum eſſe inſtrumentum ad manifeſtandum aliquam rem obſcuram [manifeſtis & cognitis. de quo & enthymemate lege latius apud Fabium & Hermog. libr iij. Rhetoricorum. *Circumſcripti*) [picturati, fabrefacti] breues, & quadam æquabili circumactione deuincti. nam ſecundum Philoſtratum breuibus interpretabatur Iſæus, & vniuerſum argumentum paucis colligebat.

fecti: quod ſtylo quoq; aſſequi magnum eſt. Incredibilis memoria, repetit altius quæ dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. ad tantam ἕξιν ſtudio & exercitatione peruenit. Nam diebus & noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum ſexageſimum exceßit. & adhuc ſcholaſticus tantum eſt. quo genere hominũ nihil aut ſimplicius aut ſincerius aut meli⁹. Nos enim qui in foro veriſq; litibus terimur, multũ malitiæ, quamuis nolimus, addiſcimus. Schola & auditorium, vt ficta cauſſa, ita res inermis innoxia eſt: nec minus felix, ſenibus præſertim. Nam quid in ſenectute fœlicius, quàm quod dulcißimum eſt in iuuenta? Quare ego Iſæum non diſertißimum tantùm, verùm etiam beatißimũ iudico, quem tu niſi cognoſcere concupiſcis, ſaxeus ferreuſq; es. Proinde ſi non ob alia, nóſque ipſos, at certè vt hunc audias veni. Nunquamne legiſti Gaditanum quendam Titi Liuij nomine gloriáque commotum ad viſendum eum ab vltimo terrarum orbe veniſſe, ſtatimque vt viderat abiiſſe? ἀφιλόκαλον, illiteratum, iners, ac penè etiam turpe eſt, non pu-

Effecti) elaborati & arte perfecti. *Stylo*) meditatione, tempore, ſcriptione, cura, diligentia. *Incredibilis*) admiranda. exempla raræ memoriæ Plinius lib. vij & Iulius Solinus referunt. & Seneca tradit ſe in hac floruiſſe, vt non tantùm ad vſum ſufficeret, ſed in mirandum vſque procederet: quæ ſanè theſaurus eſt rerum omnium, & niſi cuſtos inuentis cogitatiſque verbis & rebus adhibeatur, intelligimus etiam ſi fuerint præclariſſima in oratore peritura. Eam Suidas ſic diffinit, Memoria eſt obſeruatio eorum quæ didiciſti. M. Tullius verò, Memoria eſt animi firma rerum & verborum diſpoſitionis perceptio. *Repetit altius*) multa recitat ex tempore quę iam dixerat. Seneca duo millia nominum recitata quo ordine erant dicta referebat, & ab iis qui ad audiendum præceptorem conuenerant, ſingulos verſus ad ſingulos datos cùm plures quàm ducenti efficerentur, ab vltimo incipiens vſque ad primum recitabat. *ἕξιν*) habitum. *Exercitatione*) conſuetudo & exercitatio facilitatem maximè parant: cùm enim memoria ſit naturæ munus, maximam tamen efficit exercitatio & labor: multa ediſcere, multa cogitare, & ſi fieri poteſt quotidie, potentiſſimum eſt: nihil æquè augetur cura, vel negligentia intercidit. Nihil aliud quàm ſtudere & ſe exercere. *Sexageſimum*) alia ſcriptura ſeptuageſimum. *Scholaſticus*) declamator ſolùm in fictis cauſis & ocioſis verſatus, non in veris litibus. *Nos*) cauſidici. *Foro*) forenſi eloquentia tuendis ciuibus: & in ipſa arena. *Terimur*) diſtrahimur, ætatem conſumimus. *Multum malitiæ addiſcimus*) ſimus ſubdoli & verſuti. *Quamuis nolimus*) neceſſariò & inuitò. *Auditorium*) & pro ipſis auditoribus, & loco in quem audituri cõueniunt, frequenter vſurpatur. *Ficta cau-*

ſa) vbi

tare tanti cognitionem, qua nulla eſt iucũdior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices, Habeo hîc quos legam, non minus diſertos. Etiam: ſed legendi ſemper occaſio eſt, audiendi non ſemper. Multo magis, vt vulgò dicitur, viua vox afficit. Nam licèt acriora ſint, quæ legas, altius tamen in animo ſedent, quæ pronunciatio, vultus, habitus, geſtus etiam dicentis adfigit. Niſi verò falſum putamus illud Æſchinis, qui cum legiſſet Rhodiis orationem Demoſthenis, admirantibus cunctis, adieciſſe fertur, τί δὲ εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου ἀκηκόειτε. *& erat*

ſa) vbi declamationes & fictæ controuerſiæ tractantur. *Inermis*) ſyncera, [innoxia] *Fœlix*) recipiens fœlicitatem & proſperum ſucceſſum. *Dulciſſimum*) ſc. declamare eſt, iucundiſſimum iuuenibus & præſertim ducere claſsē. *Saxeus ferreuſque*) durus, inexorabilis, ruſticus, qui negligas tanti viri cognitionem [M. Tullius ad Quintum fratrem dixit, Ferum ferreúmque, & ad Trebonium, Ferreus inquit eſſem ſi te non amarem. *Proinde*) quare. *Si non*) vis in vrbem venire. *Ob alia*) aliis cauſis inſtantibus. *Nóſque ipſos*) reſpectu noſtro. *Hunc*) Iſæum. *Gaditanum*) Bæticum virum: Gades enim in Bætica. Hoc latius tractat Diuus Hieronymus in præfatione Bibliorum. Legimus, inquit, in veterũ hiſtoriis quoſdam luſtraſſe prouincias, nouos adiiſſe populos, maria tranſiſſe: vt quos ex libris nouerant, coram quoque viderent. ad Titum Liuium lacteo eloquentiæ fonte manantem de vltimis Hiſpaniæ Galliarúmque finibus quoſdam veniſſe nobiles inuenimus, & quos ad contemplationem ſui Roma non traxerat, vnius hominis fama perduxit. habuit illa ætas inauditum omnibus ſeculis celebrandúmque miraculum, vt vrbem tantam ingreſſi aliud extra vrbem quærerent. *Ab vltimo terrarum orbe*) à Gadibus vltra quas eſt mare Oceanum. *Aphilologon*) inelegans, rude. *Illiteratum*) viri idiotæ eſt & rudis. *Turpe*) indecorum. *Tanti*) vt venias. *Cognitionem*) eruditionē. *Nulla eſt iucundior*) cùm cæteræ voluptates ſint momentaneæ, hæc pene diuturna. vnde interrogatus Zeno Citieus quomodo quis felicem vitam ducere? reſpondit, ſi cum mortuis immoraretur: apertè ſignificans ſi libris & eruditioni ſtuduiſſet. *Hic*) Ruri. *Quos*) autores. *Non minus diſertos*) ita eloquentes, qualis eſt Iſæi ſermo. *Vt vulgò dicitur*) vt iam in prouerbium receptum eſt. *Multò magis viua vox afficit*) magis mouemur audiendo, quàm legendo. quod celebratum à Seneca Fabius his verbis retulit. licèt ſatis exemplorum ad imitandum ex lectione ſuppeditet, tamen viua (vt dicitur) vox alit plenius, præcipuéque præceptoris. [Signanter addidit præceptoris. nam Cic. ad Atticum vbi inquit ſe à Curione audiuiſſe Clodium factum Tribunum, ídque melius ſe cognouiſſe ex literis Attici, addidit, vbi ſūnt qui aiunt viua voce.] *Acriora*) abſolutiora, vehementiora. *Altius ſedent*) memoriæ diutius mandantur. *Pronunciatio*) Val. Max. Eloquentiæ ornamenta in pronunciatione apta & conuenienti motu corporis conſiſtunt, & reliqua. In quem ſenſum M. Tullius de Perfecto Oratore, Carent, inquit, libri ſpiritu illo propter quem maiora eadem illa cùm aguntur, quàm cùm leguntur videri ſolent. pronunciatio à voce nomen accepit, cui in toto genere dicendi Demoſthenes palmam dedit, eidem ſecundum ac tertium locum, donec ab eo quæri deſineret, vt eam videri poſſet non præcipuam, ſed ſolam indicaſſe. *Vult*) qui maximè dominatur in actione, hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc triſtes, hoc hilares, hoc erecti, hoc ſubmiſſi ſumus: hoc pendent homines, hoc intuentur, hoc ſpectãt etiam antequam dicamus, hoc quoſdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus: hic eſt ſæpe pro omnibus verbis. [M. Tull de legibus libro primo. Is qui appellatur vultus, qui in nullo animante eſt præterquam in homine, poteſt iudicare mores: cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habent.] *Habitus*) corporis qualitas à M. Tullio ita deſcribitur,

Corporis habitus eſt commoditas aliqua non natura data, ſed ſtudio & induſtria parata. Et Fabius lib. xj. Pleraque multa de eo diſſerit. *Geſtu*) motus corporis, qui debet eſſe magis ad ſenſus quàm ad verba accommodatus. nam flexus ille & (vt ſic dixerim) motus dat actum quendam ad id quod factum eſt. *Affigit*) imprimit. *Illud Æſchinis*) dictum, cuius Fab. & Plin. ſenior meminere. Æſchines Athenienſis orator cùm accuſationem qua fuerat vſus, Rhodi legiſſet, legit & defenſionem Demonſt. ob quam in illud depulſus fuerat exilium: mirantibúſque Rhodiis, tum magis miraturos fuiſſe dixit, ſi ipſum orantem audiuiſſent, in calamitate teſtis ingens factus inimici. Hanc rem M. Tul. lib. iij. de Oratore clarius eſt executus, Mihi melius etiam ab Æſchin. illud dictum videri ſolet, qui cum per ignominiam iudicij ceſſiſſet Athenis, & ſe Rhodum contuliſſet, rogatus à Rhodiis legiſſe fertur orationem illam egregiam quam in Cteſiphôtem contra Demoſthenem dixerat. qua perlecta, petitum eſt ab eo poſtridie vt legeret illam etiam quæ erat contra à Demoſthene pro Cteſiphonte edita: quam cum ſuauiſſima & maxima voce legiſſet, admirantibus omnibus, quanto, inquit, magis admiraremini ſi ipſum audiuiſſetis? Valerius Maximus cum eadem de Æſchine narraſſet cap. de pronunciatione, Tantus, ait, orator, & modo tam infeſtus aduerſarius, ſic inimici vim ardorémque ſuſpexit, vt ſe ſcriptorum eius parùm idoneum lectorem eſſe prædicaret: expertus acerrimum vigorem oculorum, terribile vultus pondus, accommodatum ſingulis verbis ſonum vocis, efficaciſſimos corporis motus. ergo & ſi operi illius nihil adiici poteſt, tamen in Demoſthemem magna pars Demoſthenis abeſt, quæ intelligitur potius quàm auditur. Hæc omnia breuius videtur Cæcilius expreſſiſſe. τί ͅ εἰ αὐτοῦ θηρίου ἀκηκόειτε) quid autem ſi ipſam belluam audiuiſſetis, ſcilicet quid dixiſſetis?

Æſchines, ſi Demoſtheni credimus, μεγαλοφωνότατος: fatebatur tamen longè melius eadem illa pronunciaſſe ipſum, qui pepererat. Quæ omnia huc tendunt, vt audias Iſæum: vel ideo tantùm vt audieris.

Idem Æſchines in Cteſiphontem appellat Demoſthenem belluam, Operæpretium dicens, exiſtimo mentionem huius belluæ facere. λαμπροφωνότατος) ſplendiſſimæ & clariſſimæ vocis. ſiue μεγαλοφωνότατος, id eſt, maximæ vocis. Malè quidā codices habent μικροφωνότατος, id eſt, minimæ vocis. nam præter quod prædictis & ſequentibus non conueniat, Æſchines in eadem oratione teſtatur ſolitum Demoſthenem comparare vocis ſuæ ſuauitatem ſirenum cantilenæ. Et Demoſthenes in oratione pro Corona, ſcribit Æſchinem fuiſſe ſplendidiſſimè vocalem, etiam dum puer in ſacris caneret: qui poſtquam in virum euaſit, ſplendore vocis tragœdus factus, multas tragœdias recitauit. Et ibidem λαμπροφωνότατον appellat, ſicut alibi εὔφωνον & μεγαλόφωνον: præſertim de tranſgreſſa legatione magnitudinem vocis eius pluribus commemorans. *Ipſum qui pepererat*) Demoſthenem autorem. *Vel ideo tantum vt audieris*) iccirco hæc ſcripſi, & omnia in illo expreſſi, vt per ea cognoſcas Iſæi ingenium & eloquentiam tanquam ſi eum audiuiſſes [hic ſenſus magis placet quàm vel duntaxat audias vt poſſis gloriari te audiuiſſe illum.]

C. PLINIVS CALVINÆ S.

4

SI pluribus pater tuus, vel vni cuilibet alij quàm mihi, debuiſſet, fuiſſet fortaſſe dubitandum, an adires hæreditatem etiam viro-

SI pluribus) Perſoluto ære alieno quo premebatur Caluinæ pa-

Digitized by Google

grauem: cum verò ego ductus adfinitatis officio, dimiſſis omnibus qui, non dico moleſtiores, ſed diligẽtiores erant, creditor ſolus extiterim: cúmque viuente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, præter eam ſummam, quam pater tuus, quaſi de meo dixit (erat enim ſoluenda de meo) magnum habes facilitatis meæ pignus, cuius fiducia debes famam defuncti pudorémque ſuſcipere, ad quod te ne verbis magis quàm rebus horter, quicquid mihi pater tuus debuit acceptum tibi ferri iubeo. Nec eſt, quod verearis, ne ſit mihi iſta oneroſa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignitas ſumptuoſa, redditus propter conditionem agellorum, neſcio minor, an incertior, ſed quod ceſſat ex redditu, frugalitate ſuppletur, ex qua velut à fonte liberalitas noſtra decurrit. Quæ tamen ita temperanda eſt, ne nimia profuſione inareſcat. ſed temperanda in aliis, in te verò facilè ratio conſtabit, etiamſi modum exceſſerit. Vale.

ter; eo mortuo Cæcilius hortatur filiam vt adeat hæreditatem, quam propter grande debitum recipere timebat. Caluinas tres fuiſſe lego, Iuniam Caluinam originem ab Auguſto trahentem, quæ Veſpaſiano ſuperuixit: aliam meretricem: tertiam Caluini ad quem ſcribit Iuuenalis, parentem: quanquam & Caluillæ epiſtolam miſſam legimus, quæ maritum habuit Annium Verum Prætura functum, ex quo filium ſuſcepit M. Antoninum nomine, virum in omni vita philoſophantem, qui Imperator creatus vitæ ſanctitate omnes principes ſuperauit. *Si pluribus)* ſenſus eſt, ſi pater tuus debitor fuiſſet multorum, vel ſaltem alterius vnius, potuiſſes fortaſſe dubitare hæreditatem ſuſcipere, difficilem aditu viro propter æris alieni magnitudinem, nedum fœminæ, vt tu es. *Adires hæreditatem)* neceſſariis hæredibus permittit Prætor volentibus ſe abſtinere ab hæreditate, vt potius parentum quàm ipſorum bona ſimiliter à creditoribus poſſideantur. Caluina igitur patris neceſſaria hæres verebatur hæreditatem parentis recipere preſſam multo ære alieno. *Affinitatis officio)* videtur innuere C. Caluiſium parentem Domitiæ Caluillæ Cæcilio arcta propinquitate coniunctum. *Affinitatis officio)* quo tenemur preſſos ſubleuare magis quàm externos. *Dimiſſis omnibus)* perſolutis pecuniis omnibus creditoribus, quibus pater tuus eas debuerat. *Moleſtiores)* creditores in exigenda pecunia.] *Creditor ſolus extiterim)* ſummam totius crediti in me tranſtulerim. *Eo)* patre tuo. *Centum millia nummum)* id eſt centum ſeſtertia. fuit enim munificentiſſimus in ſuos Cæcilius. *Præter eam ſummam)* Contuli tibi centum millia nummum præter eam ſummam nummorum quos pater tuus promiſit tibi in dotem. *Quaſi de meo)* nam omnia illius bona erant mihi obligata, nec quicquam inuito me poterat diſtrahere. *De meo)* de rebus iure mihi ſpectantibus. *Facilitatis)* liberalitatis. *Pignus)* argumentum, teſtimonium. *Famam defuncti)* debes quam primum adire hæreditatem paternam: hoc pacto tutaberis famam & pudorem patris tui mortui: ſin minus declarares omnia ſua dilapidaſſe, quod ſummo dedecore & infamia illum inureret. *Verbis)* inanibus & ſpecioſis. *Acceptum ferri iubeo)* [volo vt procurator meus vel diſpenſator eam ſummam rationibus ferat, me tibi donaſſe ſcilicet] remitto & condono tibi omne debitum quod pater tuus mecum contraxerat [modus dicendi apud antiquos elegans & frequens. Plin. ſenior lib. viij. Magnitudini ſatorum accepta ferri æquius quàm ferarum naturæ arbitror. Et Cæcilius, an potius Domit. in epiſt. ad Terent. Max. Summam expen-

ſam liberalitati meæ feres. vbi ſubticuit acceptam: tamen commodè intelligi po-teſt.] *Onerosa)* immenſa, nimia. *Modica)* mediocres. *Dignitas)* ſenatoria. *Sumptuoſa)* quæ magnos ſumptus expetat. *Conditionem agellorum)* ſterilium admodum, quales poſſedit iuxta Larium: nam in Thuſcis ſoli vbertatem commendat. *Incertior)* qualitate temporum. Alibi conqueritur Thuſcos ſuos grandine excuſſos, in Tranſpadana regione ſummam abundantiam, ſed parem vilitatem. *Sed quod ceſſat)* ſenſus eſt, quando redditus, & annona fuerit minor quàm vt noſtra dignitas poſtulet, tunc viuemus parcè & temperatè. *Ex qua)* ex victu frugali. *Ex fonte)* ex perenni copia. *Decurrit)* diffunditur in amicos. *Inareſcat)* extinguatur nimium largiendo, & pauperes fiamus: [cùm ſecundum M. Tull. Largitio quæ fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhauriat: & ita benignitate benignitas tollatur. Itaque res familiaris nec ita claudatur, vt eam benignitas aperire non poſſit: nec ita reſeretur, vt pateat omnibus. modus adhibeatur, iſque referatur ad facultates.] *Inareſcat)* perſtat in tranſlatione, cùm præmiſiſſet fontem. *In te)* liberalitatis meę effuſæ in te. *Ratio conſtabit)* in promptu erit cauſa, quòd tibi affinis, quòd famam parentis tui protexerim. *Modum exceſſeris)* donauerim plura quàm deberem.

C. PLINIVS LVPERCO SVO S.

ACTIONEM) In dedicatione bibliothecæ in patria ſua orationem habuit de laudibus ſuorum, & ſoli natalis apud municipes. eius partem corrigendam Luperco deſtinat: quem rogat vt ſuperflua amputet: concedat tamen aliquas digreſſiones, præſertim in deſcriptione locorum. Mutius Lupercus Legatus legionis aduerſus Ciuilem inclytus fama, & potior. Lupercum refert Martialis librum ſuum ſæpe exegiſſe: ſed diſpari euentu à Cæcilio. nam ille ſemper negauerat, hic pollicitus mittit.

ACTIONEM & à te frequenter efflagitatam, & à me ſæpe promiſſam exhibui tibi, non tamen totam. adhuc enim pars eius perpolitur. Interim quæ abſolutiora mihi videbantur, non fuit alienum iudicio tuo tradi. His tu rogo intentionem ſcribentis accommodes. nihil enim adhuc inter manus habui, cui maiorem ſolicitudinem præſtare deberem. Nam in cæteris actionibus exiſtimationi hominum diligentia tamen, & fides noſtra, in hac etiam pietas ſubiicietur. Inde & liber creuit, dum ornare patriam & amplificare gaudemus, pariterque & defenſioni eius deſeruimus, & gloriæ. Tu tamen hæc ipſa, quantum ratio exegerit, reſeca. Quoties enim ad faſtidium legentium, deliciaſq́ue reſpicio, intelligo nobis

Actionem) orationem quam egi apud municipes meos. [*Semper)* quoties illam petiuiſti. Si legitur *ſæpe*, manifeſtus eſt ſenſus] *Perpolitur)* elimatur, emendatur. *Abſolutiora)* correctiora *Non fuit alienum)* [non fuit abſurdum, nec extra propoſitum] placuit in primis vt tu ea iudicares. *Tradi)* demandari. *Intentionem)* mentem animum, phantaſiam. Intentio eſt animaduerſio & diligentia qua animus ad quod intenditur, dirigitur. aliàs eſt ex qua ſtatus principium habet, quæ depulſione conficitur. de hac non intelligit cùm laudatiuum genus nullum habeat ſtatum. *Scribentis)* mei, [ac ſi tu illa ſcriberes.] *Accommodes)* induas, ſumas. *Inter manus)* non ſolùm per hoc ſignificatur inuentio, ſed etiam recognitio. *Exiſtimationi hominum)* diligens & fidelis fui clientibus, vt

bus,] vt bonam mihi apud homines exiſtimationem pararem] *Fides noſtra*) veritas ſubiſcitur. *Pietas*) amor in patriam & maiores. *Subiiciat*) pro argumento, & ſubiecto erit. *Liber*) oratio. Sic in prioribus librum dixit orationem Ciceronis pro Cornel. Balbo. *Amplificare*) vti amplificatione, quæ potiſſimum quatuor conſtat, incremento, comparatione, ratiocinatione, congerie. *Defenſioni*) in quibus criminabatur & vituperabatur. *Gloria*) vt à conditoribus, ab opportunitate ſitus, à rebus geſtis. *Reſeca*) amputa, dele ſuperflua. *Deſidias*) ignauiam, [faſtidium.] *Reſpicio*) conſidero. ſæpius enim oportet ſcribere ſecundum lectorum opinionem.

commendationem etiam ex ipſa mediocritate libri petendam. Idem tamen, qui à te hanc auſteritatem exigo, cogor id quod diuerſum eſt poſtulare, vt in pleriſque frontem remittas. Sunt enim quædam adoleſcentiam auribus danda, præſertim ſi materia non refragetur. Nam deſcriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non hiſtoricè tamen, ſed propè poëticè proſequi fas eſt. Quòd tamen ſiquis extiterit qui putet nos latius feciſſe quàm orationis ſeueritas exigat: huius, vt ita dixerim, triſtitiam reliquæ partes actionis exorare debebunt. Adniſi certè ſumus, vt quamlibet diuerſa genera lectorum per plures dicendi ſpecies teneremus. Ac ſicut veremur, ne quibuſdam pars aliqua ſecundum ſuam cuiuſque naturam non probetur: ita videmur poſſe confidere, vt vniuerſitatem omnibus varietas ipſa commendet. Nam & in ratione conuiuiorum, quamuis à pleriſque cibis ſinguli temperemus, totam tamen cœnam laudare omnes ſolemus: nec ea quæ ſtomachus noſter recuſat, adimunt gratiam illis quibus capitur. Atque hæc ego ſic accipi volo, non tanquam aſſequutum eſſe me credam, ſed tanquam aſſequi laborauerim, fortaſſe non fru-

Commendationem) laudem. *Petendam*) quærendam. *Auſteritatem*) ſeueritatem, aſperitatem. Græcum vocabulum, cuius contrarium eſt ſuaue. *Diuerſum*) non tam ſuauitatem quàm licentiam hilaritatémque intelligere. *Frontem remittas*) in lætitiam reſoluaris, rugas diſſoluas: nam ſeueriores ſunt fronte contractiore & caperatiore. Hinc Martialis in ſeueros, Triſte ſupercilium durique ſeuera Catonis Frons. *Adoleſcentium auribus*) lætioribus viris, quales ſunt adoleſcentes. tenentur enim ſuauioribus. *Refragetur*) repugnet, obſtet. *Deſcriptiones locorum*) agro Comenſi erectorum. tangit chirographiam. *Hiſtoricè*) verè. quod adeo probat vt lib. vij. dicat. Sæpe in oratione quoque non hiſtoricæ modò, ſed propè poëticæ deſcriptionis neceſſitas incidit. *Poëticè*) fabuloſè, more poëtarum. *Proſequi*) tractare.) *Facultas*) norma. Sunt exemplaria in quibus ſeueritas eſt: quod fortaſſe non inconueniens. *Latius feciſſe*) pluribus complexos. [Non diſplicet lautius, hoc eſt, vberius & copioſius. Verùm ſi leges lætius, id opponetur, triſtitiæ accommodatius.] *Triſtitiam*) nimiam ſeueritatem. *Reliquæ partes*) ſeueræ & circumſcriptæ. *Exorare*) mitigare [lectores] *Qualibet diuerſa*) legitur etiam quamlibet diuerſa, id eſt multum diſtantia. *Lectorum*) quorum alij ſeueri, quidam triſtes, nonnulli iucundi, interdum acres, aliàs delicati. ſenſus eſt: cùm variæ ſint hominum ſpecies, ſic & dicendi, ſtuduimus aſpergere totam orationem dicendi varietate, vt vnuſquiſque pro inge-

nio suo haberet aliquam partem, qua denineretur. Genera & species indifferenter accipit. *Pars*) si reuera improbabitur iucundis, si iucunda feueris. *Naturam*) immitem, vel mitem. *Vt varieta*) vt ex vna parte quæ placuerit alicui secundùm proprium ingenium, omnes possint vniuersam orationem approbare. *In ratione coniuiorum*) instruendis & apparandis conuiuiis ex lege. *Quibus capi.ur*) quibus cibis stomachus delectatur. *Hac*) mea dicta. *Accipi*) intelligi. *Assecutum*) varietatem orationis commode distinxisse. *Assequi*) perficere. *Fortasse non frustra*) subaudi elaboraui: id est, absolui quod intenderam.

strà, si modò tu curam tuam admoueris, interim istis, mox iis quæ sequuntur. Dices te non posse satis diligenter id facere, nisi priùs totam actionem cognoueris. fateor: in præsentia tamen & ista tibi familiariora fient, & quædam ex his talia erunt, vt per parteis emendari possint. Etenim si auulsum statuæ caput, aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam æqualitatémque deprehendere, posses tamen iudicare an idipsum satis elegans esset. Nec alia ex caussa principia librorum circunferuntur, quàm quia existimatur pars aliqua etiam sine cæteris esse perfecta. Longius me prouexit dulcedo quædam tecum loquendi. sed iam finem faciam, ne modum quem etiam orationi adhibendum puto, in epistola excedam. Vale.

Curam) emendationem. *Interim istis*) admouebis tuam limam parti quam misi. *Mox iis*) quæ sequentur, id est ei parti quã postea destinabo, iam enim prędixerat actionis partem exhibere, quædam apud se continere in aliud tempus. *Id*) emendare. *Ista*) quæ misimus. *Talia erunt*) talem habebunt cõditionem. *Per partes*) seorsum sine sequentibus. *Auulsum*) exemptum, detruncatum. Statuis tamen solebant pro arbitrio capita demere & reponere, quibus aliam atque aliam effigiem addebant interdum. autor Tranquillus. *Congruentiam*) proportionem, [commensum, symmetriam] an cum reliquis membris conueniret. *Elegans*) formosum. *Circunferuntur*) ante opus editum & absolutum publicantur & legenda permittuntur. *Orationi*) ne sit nimium diffusa. *In epistola*) quæ minus quàm oratio debet euagari.

5 C. PLINIVS AVITO S.

LONGVM est altius repetere, nec refert quemadmodum acciderit, vt homo minimè familiaris cœnarem apud quendam vt sibi videbatur lautum & diligentem: vt mihi sordidum simul & sumptuosum. nam sibi & paucis optima quædam, cæteris vilia & minuta ponebat: Vinum etiam paruulis lagunculis in tria genera descripserat, non vt potestas eligendi,

LONGVM) Admonet Auitum vt simul fugiat & nimiam lautitiam & sordem, commemorando cœnam cuiusdam, qui alia aliis posuerat: quam inæqualitatem Mart. more suo & Iuuen. satyricè notant. Scio Auitum Antoninum procuratorem Cæsaris in Cilicia

iisdem

ſed ne ius eſſet recuſandi. Et aliud ſibi & nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet) aliud ſuis noſtriſq́ libertis. Animaduertit qui mihi proximus recumbebat, & an probarem interrogauit. Negaui. Tu ergo, inquit, quam conſuetudinem ſequeris? Eadem omnibus pono, ad cœnam enim non ad notam inuito: cunctiſque rebus ex æquo, quos menſa & toro æquaui. Etiamne libertos? etiam: conuictores enim tunc non libertos puto. Et ille, Magno tibi conſtat: Minimè. Qui fieri poteſt? Quia ſcilicet liberti mei non idem quod ego bibunt, ſed idem ego quod liberti. Et Hercule, ſi gulæ temperes, non eſt oneroſum quo vtaris ipſe communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quaſi in ordinem redigenda eſt, ſi ſumptibus parcas, quibus aliquanto rectius tua continentia quàm aliena contumelia conſulas. Quorſum hæc? Ne tibi optimæ indolis iuueni quorundam immenſa luxuria ſpecie frugalitatis imponat. Conuenit autem amori in te meo quoties tale aliquid incident ſub exemplo præmonere, quid debeas fugere. Igitur memento, nihil magis eſſe vitandum, quàm iſtam luxuriæ & ſordium nouam ſocietatem: quæ cùm ſint turpiſſima diſcreta ac ſeparata, turpius iunguntur. Vale.

iiſdem quibus Secūndum temporibus floruiſſe. & diuum Antoninum Martio Auito Prætori reſcripſiſſe, ac Auitum Stertinium monumentis à Mart. celebratum, vt omittam Lollianum Auitum virum Conſularem, cuius Capitolinus & Apuleius meminêre. Sed Iulio Auito, aut Iunio ſcriptam fuiſſe hanc epiſtolam crediderim: nam Iunij Auiti Ædilitatis candidati obitum libro octauo amariſſimè deflet. vt Iulij libro quinto, vbi ſui amantiſſimum, ſumma fuiſſe conſecuturum aſſerit ſi maturuiſſent eius virtutes. Fuit & ſub Nerone Iulius Auitus Germanicis copiis præfectus, quanquam apud Tacitum parum diligentes legant Dubium Auitum. [*Longum*) faſtidioſum, extra rem.] *Altiùs*) à principio, à cauſis. *Nec refert*) narrare. *Homo*) ego Plinius. *Minimè familiaris*) non ſolitus foris cœnare, vel illi amico non domeſticus. *Lautum*) ſplendidum, copioſè viuentem. *Diligentem*) parcum. nam diligentia, iudicio M. Tul. ex libro ſecundo de Oratore, virtutes reliquæ continentur. *Vt mihi*) videbatur. *Sordidum*) auarum. *Sumptuoſum*) magna impendentem, & plura quàm credebat. *Paucis*) charioribus conuiuis. *Optima*) Legitur etiam opima, ferè ad idem. *Egregios*) ſcilicet cibos. *Minuta*) minima. an forſan reſpexit ad piſciculos: quod Iuuenal. damnat non ſecius in Varrone. *Cæteris*) minoribus amicis. *Laguncula*) diminutiuum à lagena: ſuper quo verbo in præcedentibus. *Deſcripſerat*) diuiſerat, denotauerat. M. Tull. pro Milone, Cum me latronem ac ſicarium abiecti homines & perditi deſcribebant. At Iulius Cæſar vir tantus piſtorem alium panem quàm ſibi conuiuis ſubiicientem compedibus vinxit: facinus haud diſſimile rebus vitæ ſuæ geſtis. erant etiam quidam diuites ſibi, pauperes amicis. atrociter hoc Iuuenale inſectante. Et Plinius ſenior frugalitatem Catonis redeuntis ab Hiſpania cum triumpho laudans, Non aliud, inquit, vinum bibit quàm remiges: in tantum diſſimilis iſtis, qui etiam conuiuis alia quàm ſibimetipſis miniſtrant, aut procedente cœna ſubiiciunt. *In tria genera deſcripſerat*) diſtinxerat per tres conuiuarum ſpecies: primos, medios, imos, an tres ſpecies vini appoſuerat conuiuis. quos in tres ordines diſtinxerat. Apud Valer. de-

scribere librum, est transcribere.] *Recusandi*) nisi voluissent esse abstemij. *Aliud*) vinum apponebat. *Nobis*) maioribus amicis. *Aliud*) mediocre. *Aliud*) peius. explicat illa tria vini genera. primum optimum sibi & dignioribus miscebat: secundum minoribus, vt clientibus, quod Mart. non sine summa indignatione sæpius mordet: tertium, id est vilissimum, libertis. *Gradatim*) differenter, non æquè omnes diligit. *Qui*) conuiua. *Animaduertit*) has vini notas. *Eadem*) eiusdem generis cibos. *Notam*) infamiam. vt per vini species amici cognoscantur quoto sint loco apud me. Scio etiam notam vini esse. *Etiam*) pariter. *Ne libertos*) exæquas: sic conuictor Secundum interrogauit: est enim epistola instar dialogi. *Conuictores*) Conuictorem appellamus familiarem conuiuam qui quotidie nobiscum viuat. Horat. Nunc quia sum tibi Mecœnas conuictor. Tranquillus, Fuit Tiberius nihilo lenior in conuictores græculos. *Etiam*) sic affirmantis aduerbium. *Ille*) conuiua subiunxit. *Magno*) precio alis tuos libertos eisdem quibus dominum cibis. *Minimè*) non constat magno. *Qui*) quomodo. *Idem*) optimum. *Quod ego*) bibo. quod tu retis me bibere. *Quod liberti*) bibunt mediocre scilicet vinum. *Si gulæ temperes*) si parcè viuas. *Onerosum*) sumptuosum. *Quo*) quibus cibis. *Pluribus*) domesticis, amicis. *Illa*) gula. *Ordinem*) temperantiam, frugalitatem, modestiam. *Quasi*) quia translatiuè dictum iam enarrauimus quid sit in ordinem redigere. *Aliena contumelia*) notando gradus amicorum per cibos. *Quorsus hæc*) ad quem finem hæc scripsimus, nisi vt te monerem exemplo. *Indolis*) spei. Est autem indoles virtutis indicium in puero vel adolescente. Valerius de indole, Attingam inquit, nunc quasi cunabula quædam & elementa virtutis, animique præcedente tempore ad summum gloriæ cumulum peruenturi. Idem etiam nobilitatis indolem retulit, & tam vitij quàm virtutis signum esse ostendit. Liuius connumeratis Annibalis virtutibus & vitiis superaddit, Cum hac indole virtutum ac vitiorum triennio sub Asdrubale Imperatore meruit. *Immensa luxuria*) dum sibi gulosissimi sunt. *Specie*) sub prætextu. *Frugalitatis*) dum aliis sunt auari. *Tibi imponat*) te decipiat. Iuuenal. Facile est barbato imponere regi. A quo impostor id est deceptor. emendanda dictio apud iurisconsultos: cum passim legatur imposteres pro impostores, & ita peruersè à quibusdam interpretetur. *Sub exemplo*) per aliorum facta. *Luxuria & sordium*) prodigalitatis & auaritiæ. Sic Iuuenalis in similes inuectus, Sed quis feret istes Luxuriæ sordes? *Nouam societatem*) inauditam & inusitatam coniunctionem diuersarum rerum, cùm dicatur duo contraria non posse simul stare in eodem subiecto. *Discreta*) singula. *Turpissima*) magnæ infamiæ. *Turpius iunguntur*) longè maius dedecus si sint in vno aliquo connexa. Aduerte comparatiuum habere maiorem significantiam suo superlatiuo. Sic in panegyrica oratione, Meliorem optimo genuit. [Et M. Tullius in fine Officiorum, Te mihi quidem esse charissimum: sed multò fore chariorem, si talibus monumentis præceptisque oblectabere.]

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

HERI à Senatu Vestricio Spurinnæ, Principe autore triumphalis statua decreta est: non ita vt multis qui nunquam in acie steterunt, nunquam castra viderunt, nunquam denique tubarum sonum nisi in spectaculis, audierunt: verùm vt illis qui decus istud sudore & sanguine

HERI) Imperatorem rebus præclarè gestis statuam triumphalem decreuisse, & filio eius Cottio defuncto in solatium patris, Macrinum monet. *Heri*, scribitur etiam *here*. quo Iuuen. vtitur. Martial. etiam

dixit, Cur here quòd dederas, hodie puer Hyle negaſti? Et Fabius heri apud Teren. tanquam antiquum recognoſcit, & ſuis temporibus here ſcribi oſtendit. *A Senatu*) Senatuſconſulto. *Autore Principe*) ita volente Traiano. *Triumphalis ſtatua*) in habitu triumphantis. lege Plin. lib. xxxiv. cap. iv de honore ſtatuarum. *Veſtricio Spurinna*) qui Othoniani exercitus dux ad occupandas Padi ripas præmiſſus, Placentiam coloniam aduerſus Cecinnam ſtrenue & prudenter tutatus eſt: nam indomitum militem & belli ignarum, neque imperio parere volentem intra mœnia continuit: ſummo tamen ſui ipſius diſcrimine, ne à ſuis proderetur, ſed ipſe volentes mœnibus eduxit: deinde noctis interuentu, cum Cecinna venire nunciaretur, timentes introduxit, ſtrenuéque coloniam tunc maximè florentem tutatus eſt: ibi relicto modico præſidio, Macro cum cohortibus ſubuenit: vir ſanctiſſimus qui ex lõga ſenectute nihil præter ſolam prudentiam habebat, vtraque lingua doctiſſimus, & in ordine vitæ diſpoſitus. *Decreta*) conſtituta. nam decreta, Principum & Senatus conſtitutiones dicuntur. *Vt multis*) quibus paſſim in foro pro libidine principum ſtatua dabatur: in quod Iuuen. ſatyricum fulmen torquet Satyra prima non ſine ſumma indignatione. *In acie*) in pugna. *Vt illis*) viris ſtatuæ decernuntur. *De-*

gnine & factis aſſequebantur. Nam Spurinna Bructerum regem vi & armis induxit in regnum: oſtentatóque bello, ferociſſimam gentem (quod eſt pulcherimum victoriæ genus) terrore perdomuit. Et hoc quidem virtutis præmium, illud ſolatium doloris accepit, quòd filio eius Cottio quem amiſit abſens, habitus eſt honor ſtatuæ. Parum id in iuuene, ſed pater hoc quoque merebatur, cuius grauiſſimo vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Præterea Cottius ipſe tam clarum ſpecimen indolis dederat, vt vita eius breuis & anguſta debuerit hac veluti immortalitate proferri. Nam tanta ei ſanctitas, grauitas, autoritas, etiam, vt poſſet ſenes illos prouocare virtute, quibus nunc honore adæquatus eſt. Quo quidem honore, quantum ego interpretor, non

cus iſtud) honoré triumphalis ſtatuæ. *Factis*) præclarè geſtis. ſumpto initio ab Athenienſibus qui primi Harmodio & Ariſtogitoni tyrannicidis ſtatuas poſuêre. *Bructerum*) pro Bructerorum: ſunt autem Bructeri Germaniæ populi ſecundum Claudianum, ſyluæ Hercyniæ accolæ: qui quõdam vicinarum conſenſu nationum ſuper ſexaginta millia ceciderunt: deinde cùm nouos motus in Germania aduerſus Romanum nomen excitaſſent, & aliquando ſuperiores facti mortua regina, Velleda nomine, imperium ſub Domitiano recuſarunt. poſtea eorum Regem, qui ad Romanos confugerat, Veſtricius Spurinna Traiani iuſſu in regnũ introduxit ſine ſanguide & cæde, ſed terrore ſolo domitis Bructeris: quos pariter ſub Nerone à bello metu deterritos per Iulium Auitum, tradit Tacitus, & procedente tempore à Conſtantino Conſtantij ad internecionem vſque deletos, in laudibus eiuſdem legitur. *Induxit*) reduxit expulſum. *Vi & armis*) dum metuunt copias Romanorum armatas. *Oſtentato bello*) tanquam omnino eſſet acie cum Bructeris decertaturus. *Terrore*) ſine cæde. *Pulcherrimum victoriæ genus*) ſine ſanguine & pugna hoſtem ſuperare. ij autem merebantur orationem minorem triumpho. *Hoc*) ſtatuam triumphalem accepit in præmiũ rei bene geſtæ. *Doloris*) quem interitu filij conceperat. *Abſens*) in expeditione contra Bructeros. *Habitus eſt honor ſtatuæ*) Donatus eſt Cottius ſtatua honoris gratia. *Parum id in iuuene*) rarò accidit vt ſtatua ponatur iuueni in foro. *Vulneri*) dolori. *Fomento*) medela, ſolatio. *Cottius*) cuius mater Cottia & auus maternus Cotteianus.

modò defuncti memoriæ, dolori patris, verum etiam exemplo proſpectum eſt: acuent ad bonas arteis iuuentutem adoleſcentibus quoque (digni ſint modò) tanta præmia conſtituta, acuent principes viros ad liberos ſuſcipiendos, & gaudia ex ſuperſtitibus, & ex amiſsis tam glorioſa ſolatia. His ex cauſis ſtatua Cottij publicè lætor, nec priuatim minus. Amaui conſumatiſsimum iuuenem tam ardenter, quàm nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem eius ſubinde intueri, ſubinde reſpicere, ſub hac conſiſtere, præter hanc commeare. Etenim ſi defunctorum imagines domi poſitæ dolorem noſtrum leuant, quanto magis eæ, quibus in celeberrimo loco non modò ſpecies & vultus illorum, ſed honor etiam & gloria refertur? Vale.

Specimen indolis) indicium futuræ virtutis. *Breuis*) quia raptus eſt in flore ætatis. *Hac immortalitate*) hoc honore diu manſuro. *Proferri*) vlterius celebrari, prorogari. *Vt ſenex*) ſi diutius vixiſſet. *Prouocare*) æquare. *Illos*) viros illuſtres: qui ob virtutes ſtatuam in foro meruerunt. *Exemplo*) imitationi cæterorum iuuenum. *Proſpectum*) cautum. *Bonas artes*) bonos mores. *Acuent*) Inde Auguſtus in publicis decorus, opera cuiuſque ducis manentibus titulis reſtituit, & ſtatuas omnium triumphali effigie in vtraque fori ſui porticu dedicauit. *Acuent*) incitabunt. *Digni ſint his præmiis*) modò tales honores mereantur. & latenter Traianum laudat, ſub quo meritis honores decernerentur. *Principes*) proceres, ſummates. *Liberos ſuſcipiendos*) ad vxorem ducendam: multi enim ſub malo principe cœlibem vitam malebant, cùm viderent in perniciem ſui plerunque filios tolli: quoſdam auaritia detinebat, orbitatis munera aucupantes: nam lex illa de maritandis ordinibus iam exoleuerat, qua locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia & pares pœnæ cohortabantur. *Publicè*) reſpectu vtilitatis publicæ. *Priuatim*) cauſa ipſius Cottij. *Effigiem*) iconem formatam ad exemplar Cottij. *Subinde*) frequenter, in quem ſenſum Liuium, Columellam, Martialem, plerunque vſos annotauimus: ſed in primis Tranquillum. *Præter*) iuxta. *Commeare*) ſpatiari cum aliquo. *Domi poſita*) In atrio ſuper tabulino, qui locus erat atrio proximus authore Feſto: [ſed Vitruuio referente pars erat atrij.] *Celeberrimo loco*) vrbis, id eſt in foro. *Species & vultus*) ſpecies eſt totius corporis.] nam authore Plinio ſolebant effigiem exprimere, & imaginem viuentis quantum per artem poterant reddere. *Refertur*) repræſentatur.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

S*TVDES: an piſcaris: an venaris: an ſimul omnia? poſſunt enim omnia ſimul fieri ad Larium noſtrum. nam lacus piſcem, feras ſyluæ quibus lacus cingitur, ſtudia altiſsimus iſte ſeceſſus affatim ſuggerunt. Sed ſiue omnia*

STVDES) Si quando poterit occupationibus vrbanis diſſolui, promiſit Caninio ſe venturum ad Larium, vbi & ſtudere & piſcari, venarique commodè liceat. *Simul*) eodem die. *Larium*)

ſimul, ſiue aliquid facias, non poſſum dicere, inuideo: angor tamen non & mihi licere, quæ ſic concupiſco, vt ægri vinum, balinea, fonteis. Nunquamne hos arctiſſimos laqueos ſi ſoluere negatur, abrumpam? nunquam puto. Nam veteribus negociis noua adcreſcunt, nec tamen priora peraguntur, tot nexibus, tot quaſi catenis maius in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

noſtrum) Larium lacum ad Comum patriam noſtram: ex quo Abdua fluuius exit. Polybius tamen hiſtoricus, referente Strabone, contra omnium opinionem reſcriptum reliquit, Larium longitudine ferè ſtadiorum tercentum, latitudine triginta, amnem eiicere Ticinum, Verbanum verò Abduam. Quod quidam parum diligentes, tanquam menda eſſet interpretis ſiue Strabonis, corrigunt: non anteriora reſpicientes, vbi Strabo Polybium dicit hoc aſſerere: quæque vſque ad finem libri quarti referuntur ex eius ſententia dici. & alibi ſæpius Strabonem ſentire Larium emittere Abduam, non Ticinum. Appianus tamen niſi menda eſt [quoniam opinor ſcribendum Lirim] ſcribit libro primo bellorum ciuilium flumen Larium ad Linternum defluere. [Appellatus eſt Larius à Larone, qui lingua Hetruſca nobilis princeps dicitur, autore Catone & Sempronio.] *Altiſſimus*) maximè idoneus. [*Seceſſu*) locus remotus à rebus vrbanis: & ſecedere eſt ab vrbe rus proficiſci ocij cauſa.] *Affatim*) largiter. *Suggerunt*) ſubminiſtrant. *Aliquis*) vnum horum. *Inuideo*) quod virum bonum non decet præſertim aduerſus amicum. *Anger*) afficior moleſtia. *Licere*) eadem quæ tibi licent. *Ægri*) deſiderant vinum, balnea, aquam. [Martialis, Setinum dominæque niues, denſiq; trientes. Quando ego vos medico non prohibente bibam?] *Fontes*) quibus hauſtis æſtum febris mitigent. *Hos arctiſſimos laqueos*) vrbanas curas inſtantiſſimas. *Soluere*) perficere, abſoluere conuenienter. *Abrumpam*) ſaltem relinquam imperfectos, [vel incidam tanquam nodum Gordianum.] *Noua accreſcunt*) alia coaceruantur. *Peraguntur*) abſoluuntur. *Nexibus*) annulis. *Catenis*) ſicut catenas annuli connexi efficiunt in maius. Et Martialis catenatos labores appellat multiplices & coniunctos libro primo. Expectant curæque cœnatique labores. *Agmen*) cumulus. *Extenditur*) augetur. in ſecunda lectione eſt oſtenditur, id eſt, exurgit, apparet.

C. PLINIVS APOLLINARI SVO S.

ANXIVM me & inquietum habet petitio Sexti Eurity mei. afficior cura: & quã pro me ſolitudinẽ non adij, quaſi pro me altero patior: & alioquin meus pudor, mea exiſtimatio, mea dignitas in diſcrimen adducitur. Ego Sexto latũclauũ à Cæſare noſtro, ego quæſturã impetraui:

ANXIVM) Apollinari Euritium commendat, vt eum in petitione Tribunatus adiuuet: exponens quot in illum beneficia contulerit, quibus virtutibus & parentum laudibus ornetur. Claudium Apollinarem præfectum claſſis Tacitus, Apollinarem tragœdum Gellius, Ceſennium Apollinarem Iuriſconſultus Paulus memorant. Fuerunt & alij plurimi Apollinares, antiquiores, & Secundo poſteriores. Sed ſuſpicor ſcriptam epiſtolam Domitio Apollinari conſuli deſignato, cuius Secundus libro nono

Digitized by Google

meminit. Vel Sulpitio Apollinari doctiſſimo: quem ſanè ex verbis Gellij coniector fuiſſe Cæcilij temporibus: ad quem Martialis ſuum ſcazonta mittit libro ſexto, & Græca ſcripſiſſe epigrammata ſcimus. *Anxium*) ad animum refer. inquietum, ad corpus. *Petitio*) Tribunatus. *Erutij.* Legitur etiam *Euritij. Mei*) amiciſſimi. *Pro me*) dum Tribunatum peterem. *Pro me altero*) pro Euritio: quem alterum me exiſtimo. *Alioquin*) præterea. Sic in panegyrico. in aliam tamen ſignificationem vſurpat Apuleius. Niſi tandem, inquit, ſapienter alioquin ipſe mihi tuliſſem auxilium: pro in primis. *Exiſtimatio*) autoritas eſt in periculo ne cadat, cadente amico.] *Latumclauum*) dignitatem Senatoriam. erat enim latuſclauus veſtis Senatoria: vt docet Spartianus & Tranquillus in Auguſto, referens liberis Senatorum, quo celerius reipub. aſſueſcerét, protinus virilem togam latumclauum induere, & curiæ intereſſe permiſiſſe: & Claudium, latumclauum, quamuis initio affirmaſſet non lecturum ſe Senatorem niſi ciuem Romanum, ob nepotem etiam libertini filio tribuiſſe. Et idem autor in Auguſto laticlauios Senatores appellat, ac ſumenti Auguſto virilem togam tunicam laticlaui reſutam ex vtraque parte ad pedes eius decidiſſe: quo ſigno oſtendebatur Senatum futurum ei dicto parentem. Vt omittam Cæſarem Dictatorem vſum fuiſſe latoclauo ad manus fimbriato, & præcinctum molliore cinctura. Lampridius in Seuero, non latumclauum ſed laticlauiam vocat, dicens illum Præfectis Prætorij ſui Senatoriam addidiſſe dignitatem, vt viri clariſſimi & eſſent & dicerentur. quod antea vel rarò fuerat, vel omnino non fuerat. euſque vt ſi quis Imperatorum ſucceſſorem Præfecti Prætorij dare vellet, laticlauiam eidem per libertum ſubmitteret. [Sic Valerius libro quinto, laticlauiam appellauit tunicam.] Vopiſcus clauatam veſtem, & Lampridius auro inſperſam appellant. Erat autem clauus aureus purpuræ infixus. quam tunicam laticlaui in modum gauſape texi ſuis temporibus inceptam tradit Plin. ſenior. Et Fabius inquit, Lumen clauus purpuræ loco inſertus affert. Vlpianus de auro & argento legato, Claui aurei & purpuræ, pars ſunt veſtimentorum. Pomponius clauos veſtimentis conſutos tamen veſte legata contineri, Acceſſionis vice cedunt quæ ſunt inſitæ veſtimentis picturæ, clauique, qui veſtibus inſuuntur. *Cæſare noſtro*) Traiano: quo vſus eſt familiariſſimè.

meo ſuffragio peruenit ad ius Tribunatus petendi: quem niſi obtinet in Senatu vereor, vt decepiſſe Cæſarem videar. Proinde adnitendum eſt mihi vt talem eum iudicent omnes qualem eſſe princeps mihi credidit: quæ cauſa ſi ſtudium meum non incitaret, aditum tamen cuperem iuuenem probiſſimum, grauiſſimum, eruditiſſimum, omni denique laude digniſſimum, & quidem cum tota domo. Nam pater eius Euritius Clarus, vir ſanctus, an-

Impetraui) cum non eſſet Euritius ciuis Romanus Senatoriam dignitatem ac Quæſturam ab Imperatore impetraui. An, quia ante tempus gerendorum honorum, quamuis ciuis eſſet. nam inquit Vlpianus de minoribus annis: xxv. ad munera ſiue honores creandis, iuſta ætas ſeruanda eſt: nec ante tempus legitimum niſi ab Imperatore ad magiſtratus creari poterant. *Quæſturam*) quæ dignitas erat honorum initium: de qua alibi latius. *Suffragio*) auxilio, fauore. *Ius*) non enim omnibus licebat petere magiſtratus. vnde tradit Tacitus Veientonem accuſatum, quod ab eo vendita fuiſſent munera Principis, & adipiſcendorum honorum ius: nam & ſi fuiſſet iure municipali, quo tantùm muneris honorarij cum populo Romano particeps erat: tamen autore Gellio id ius iam obliteratum, & per innotitiam inuſitatum manebat. *Tribunatus*) plebis intellige. pro quo conſequendo, Clodius plebeium ſe

fecit

fecit: cùm non liceret nobilioribus eam dignitatem petere: quem modum potuit ſeruaſſe Euritius. Sequentia faciunt vt credam fuiſſe Tribunatum plebis magis quam legionum: quanquam Tranquillus tradat Auguſtum ſtatim poſt virilem togam liberis Senatorum latumclauum induſiſſe, & curiæ intereſſe permiſiſſe, militiámque auſpicantibus non Tribunatum modò legionum, ſed etiam præfecturas alarum dediſſe. *In Senatu*) cui creandorum magiſtratuum poteſtatem cōceſſerat Cæſar, [an magis eligendorum & populo confirmandorum. *Decepiſſe*) ſi reiiciatur tanquam indignus, & Traiano dignum omni dignitate perſuaſerim. *Talem*) dignū. *Omnes*) quibus datum eſt ius eligendorum Tribunorum. *Incitaret*) accenderet. *Studium*) diligentiam. *Adiutum*) adiuuari. *Iuuenem*) Euritium. *Et quidem*) digniſſimum. *Tota domo*) affinibus eius omnibus. *Euritius (Larius*) quem ſcribit Gellius fuiſſe pręfectum vrbis: morum literarúmque veterum ſtudioſiſſimum.

tiquus, diſertus, atque in agendis cauſis exercitatus.) quas ſumma fide, pari conſtantia, nec verecundia minore defendit. Habet auunculum C. Septitium, quo nihil verius, nihil ſimplicius, nihil candidius, nihil fidelius noui. Omnes me certatim, & tamen æqualiter amant: omnibus nunc ego in vno referre gratiam poſſum. Itaque prendo amicos, ſupplico, ambio domos, ſtationéſque circumeo: quantúmque vel autoritate vel gratia valeam, precibus experior. Te quoque obſecro, vel aliquam oneris mei partem ſuſcipere tanti putes. Reddam vicem, ſi repoſces: reddam, &, ſi non repoſces. Diligeris, coleris, frequentaris. oſtende modo velle te, nec deerunt qui quod tu velis, cupiant. Vale.

SFnctus) ad mores perfectiſſimos. & vitæ [integritatem. *Antiquus*) tam ad vitæ ſeueritatem, quam ad cognitionem rerum antiquorum. *Diſertus*) ad eloquentiam refertur. *Pari*) ſumma. *Verecundia*) modeſtia. magis enim in ſtudiis timor quàm fiducia homines decet. *C. Septitium*) Septitiū [Clarum:] cuius conſilio epiſtolas publicauit. *Certatim*) ſedulò. *Æqualiter*) maxime. *In vno*) Euritio: ſi meo auxilio Tribunatum adipiſcetur. *Stationes*) vbi conſident ciues in otio fabulandi cauſa. *Precibus*) ad preces vſque deſcendo. ¶*Muneris*) officij, [Fuit in alia lectione oneris, ad idem ferè.] *Tanti*) quanti ego puto, id eſt maximi. *Vicem*) beneficium par. *Si non repoſces*) non rogatus. *Diligeris* à poſſibili nititur perſuadere. *Oſtende*) à facili. nam vt ſolum cognoſcatur hoc tibi placere, ſtatim multi ſuffragatores occurrent. *Quod velis*) creari Euritium Tribunum.

C. PLINIVS OCTAVIO SVO S.

NOMINEM te patientem, vel potius durum, ac penè crudelem, qui tam inſignes libros tam diu teneas. Quouſque & tibi & nobis inuidebis? tibi, maximam laudem: nobis, voluptatem? Sine per ora hominum ferantur, iis

NOMINEM) Octauium admiratur poſſe tamdiu continere verſus ſuos, hortatúrque [ad] editionem. Sic Martialis Fauſtinum libro primo. *Nominem*) vera lectio, non *hominem* : vt Laurentium

denique quibus lingua Romana ſpatiis peruagentur: magna etiā longaq́ expectatio eſt: quam fruſtrari adhuc & differre non debes. Enotuerūt quidam tui verſus, & inuito te clauſtra tua refregerunt: hos niſi retrahes in corpus quandoque vt errones, aliquem cuius dicantur inueniant. Habe ante oculos mortalitatem, à qua aſſerere te hoc vno monimento potes. nam cætera fragilia & caduca, non minus quàm ipſi homines, occidunt deſinúntque. Dices, vt ſoles, Amici mei viderint. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laborioſos, vt tātum curæ intentioniſq́ ſuſcipere & poſſint & velint. ſed diſpice ne ſit parum prouidum, ſperare ex aliis quod tibi ipſe non præſtes. Et de editione quidem interim, vt voles, recita ſaltem, quò magis libeat emittere: vtque tādem percipias gaudium, quod ego olim pro te non temerè præſumo. Imaginor enim, qui concurſus, quæ admiratio te, qui clamor, quod etiam ſilentium maneat: quo ego, quum dico vel recito, non minus quàm clamore, delector. ſit modò ſilentium acre & intentum & cupidum vlteriora audiendi. Hoc fructu tanto, tam parato, deſine ſtudia tua infinita iſta cūctatione fraudare: quæ quum modum excedit, verendum eſt ne inertiæ & deſidia vel ēt timiditatis nomen accipiat. Vale.

Vallam, & alios video legere. *Durum*) aſperum, nimium ſeuerum, inurbanum pariter Vlpianus titulo de Furtis, & idem in panegyrico, Papinianus etiam pro inhumano: ſicut M. Tull. de Perfecto Oratore pro agreſti. *Libros*) metro conſtantes. *Teneas*) cohibeas, apud te ſupprimas. *Quouſque*) perinde ac ſi diceret, ſemper ne? *Inuidebis*) per inuidiam auferes. *Laudem*) quam publicatione illorum conſequeris. *Voluptatem*) ex lectione, & tua laude. *Per ora*) in publicū, in celebrationem. Virg. Volitare per ora, in eundem ſenſum dixit, [& Epigrammatarius, Quòd volito docta per ora viſum.] *Iiſdem ſpatiis.*) per imperium Romanum: nam Latinitatem conati ſunt Romanorum priſci vnà cum imperio diffundere. Teſtatur Valerius Maximus libro ſecundo, cap. de inſtitutis. *Magna expectatio*) multum deſiderantur. *Fruſtrari*) deludere. *Enotuerunt*) in notitiam & publicum venerūt. *Clauſtra*) ſcrinium. *Refregerunt*) exierunt. *In corpus*) in opus integrum. *Errones*) vagabundi ſerui, fugitiui. ſic enim interpretatur Vlpianus titulo de ſeruis fugitiuis: quanquam Arrianus de re militari velit erronis crimen in ſeruo leuius eſſe quam fugitiui. Inde Labeo puſillum fugitiuum erronem appellat, vt ex diuerſo fugitiuum magnum erronem. In ſumma, erro eſt, qui non equidem fugit, ſed frequenter ſine cauſa vagatur, & temporibus in res nugatorias conſumptis ſerius domum redit. Hinc Columella erronem apum ducem cenſet detractis alis velut quadam compede domi retinendum. P. Nigidius ſtellas erraticas, autore Gellio, errones appellabat, quas Apuleius erronias & vagas vocat. *Cuius dicantur*) qui ſibi illos vendicet. *Aſſerere*) liberare, remouere. *Monumento*) literarum. *Cæteras*) bona. *Caduca*) citò interitura. *Viderint*) prouidebunt, edent poſt me. *Intentionis*) diligentiæ. *Diſpice*) conſidera. *Parum prouidum*) imprudens, [inconſultum.] *Quod*) publicationem tuorum librorum. *Interim*) poſtea. diſcernit rem quæ ad narrationem ſuperiorem pertinet. *Vt voles*) facito vt lubet. *Recita*) Recitare, eſt librum, vel ſuum, vel alienum repetere. Cicero pro Cluentio, Tris

& ipſe

& ipſe excitauit recitatores cum ſingulis libellis. *Præſumo*) quibuſdam ſignis intelligo ante tempus. *Imaginor*) in animum & phantaſiam induco, ac per imaginem intueor. *Concurſus*) auditorum. *Clamor*) laudantium. *Silentium*) intentio, ſtupor. [*Quo*) ſilentio.] *Dico*) cauſas ago. *Acre*) vigilans, [intenſum, diligens.] *Fructu*) gaudio, [præmio.] *Fraudare*) priuare. *Studia*) tuas lucubrationes. *Qua*) mora. *Inertia*) nimia cunctatio, ſolet non modò pigritiæ, ſed timiditati aſcribi: & ipſa emendatio finem habet autore Quintiliano: apud quem plura lege lib. x. cap. de emendatione.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

SOLET eſſe gaudio tibi, ſi quid actum eſt in ſenatu dignum ordine illo. Quamuis enim quietis amore ſeceſſeris, inſidet tamen animo tuo maieſtatis publicæ cura. Accipe ergo quod per hos dies actum eſt perſonæ claritate famoſum, ſeueritate exempli ſalubre, rei magnitudine æternum. Marius Priſcus accuſantibus Afris, quibus Proconſul præfuit, omiſſa defenſione iudices petit. Ego & Cornelius Tacitus adeſſe prouincialibus iuſſi, exiſtimaui-

SOLET) Marius Priſcus Africæ Proconſul à prouincialibus cum ſuis miniſtris accuſatus repetundarum, agente Secundo damnatus eſt. Hoc ſenatuſconſultum] Plinius] laudat, ac Iuuenalis carpit. *Illo*) Senatorio. *Quietis*) ocij. *Seceſſeris*) ab adminiſtratione rerum publicarum, & vrbe abieris [in prædia tua] *Inſidet*) remanet. *Maieſtatis*) publicæ Senatus dignitatis, & amplitudinis, quæ maioribus inſunt: vnde Ioui maieſtatem aſcribunt poëtæ, & Imperatoribus rerum ſcriptores. de qua Valerius, Eſt & illa quaſi priuata cenſura maieſtas clarorum virorum, ſine tribunalium faſtigio, ſine apparitorum miniſterio, potens in amplitudine ſua obtinenda: grato enim & iucundo introitu animis hominum illabitur, admirationis prætextu velata. quam rectè quis diceret longum & beatum honorem eſſe ſine honore. Dicta (autore Feſto) à magnitudine. Hinc Curtius hominibus barbaris in corporum maieſtate venerationem eſſe dixit. *Famoſum*) clarum, cognitum: vocabulum medium quo Apuleius cum laude vtitur. & Iuuenalis: etſi nonnulli legant fumoſos, non famoſos equites.] ſecus alij. *Perſona*) Marij Priſci. *Claritate*) quia conſularis & ſeptemuir epulonum fuit. *Exempli*) quo cæteri, qui præfuturi ſunt prouinciis deterrebuntur à rapinis, ne & ipſi pariter damnentur. *Rei*) cauſæ. habent iſta locum procemij, ſicut ſequentia narrationis. *Accuſantibus Afris*) Marium Priſcum ex Bætica Proconſulem Africæ vna ciuitas publicè, multique priuatim reum peregerunt. hæc Secundus libro tertio. *Proconſul præfuit*) Proconſulatu ſuo rexit Africam [an magis loco Conſulis. M. Tullius in Philippicis, Nam Sertorianum bellum à Senatu priuato datum eſt: quia Coſſ. recuſabant: cùm L. Philippus Proconſulem ſe eum mittere dixit non Proconſule. ita vt Proconſul ſit, qui finito Conſulatu mittitur in prouinciam: at Proconſule loco illius.] *Omiſſa defenſione*) Non enim poterat dicere hanc cauſam non conſtare, neque factum negare, neque non eſſe quod obiiciebatur, neque vt rectè factum defendi poterat. quare contentus erat Priſcus, vt relictis cæteris criminibus, de repetundis tantùm iudicarent: ne dum ſe defendere conatur in Senatu atrociora detegerentur: & Iudices facilius quàm Senatores putabat poſſe corrumpere. *Iudices petit*) poſtulauit vt ſibi darentur iudices. Primum iudicia in manu Equitum fuerunt: deinde per Syllam ad Senatum

Digitized by Google

mus fidei nostræ conuenire, notum senatui facere, excessisse Priscum immanitate & sæuitia, crimina quibus dari iudices possent, quum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius, deprecatúsque est: ne quid vltra repetundarum legem quæreretur, omniáque actio-

traducta: postea lege Aurelia ad Equites Senatores, Tribunos Ærarios. Iulius Cæsar ad duo genera iudicum redegit, Equestris ordinis & Senatorij: Tribunos Ærarios, quod erat tertium sustulit. [Temporibus Domitiani à Senatu Iudices dari ex ordine Senatorio inceptum est. nam in eius vita scribit Tranquill. illum autorem fuisse Tribunis plebis Ædilem sordidum repetundarum accusandi, & in eum Iudices à Senatu petendi. *Iussi* à Senatu, [vt apud Iudices Afris adessemus] solitos dari patronos publicè præter Secundum ostendit M. Tullius pro Murena [an quia tum Plin. erat præfectus ærario Saturni, & ideo omnibus aduocationibus renunciauit, vt toto delegato sibi officio vocaret. vnde ipso ad Traianum ac deinceps.] *Excessisse crimina*) maiora patrasse scelera quàm vt iudicibus ordinariis excutienda. *Immanitate*) crudelitate. *Dari iudices*) demandari: quos iudicij causa delegisset Senatus [nam iudices dabantur à senatu in rebus [illegible]bus & ambiguis.] Libro sexto idem testatur accusasse Martium Priscum: qui lege repetundarum damnatus, vtebatur clementia legis, cuius seueritatem immanitate criminum excesserat. *Condemnandos*) in exilium detrudendo: vt Equitem Romanum vnum. *Interficiendos*) vt septem eius amicos, & alterum equitem Rom. *Respondit*) mihi & Tacito pro Mario. *Fronto Catius*) Frontones multos fuisse lego: nam Frontonis cum Tito amicitia coniuncti bis meminit Iosephus, & Tacitus Iulij Frontonis in rebus Othonis & Licinium Frontonem monstrat Vlpianus fuisse sub Imperatore Antonino. Frontonem Consuleni sub Nerua Dion, quem Martialis & bello & pace clarum prædicat. Fuit igitur Cornelius Fronto Catius orator nobilissimus, Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus (quanquam illi Macrobius siccum dicendi genus ascribat) Antonini Philosoph. præceptor. Dion testatur in Adriano plurimum floruisse, & primas in agendis causis partes

referente, cùm patronum se prouinciales optassent contra Marium Priscum, petijt huius muneris veniam, & impetrauit. nam iussit Senatus vt ageret. [*Adesse*] opem ferre. *Prouincialibus*) Afris fuit enim Africa post deletam Carthaginem redacta in formam prouinciæ, scilicet sublatis Regibus & aliorum principatu, paruit Romanis legibus & iudicibus, tributis insuper impositis. quod ne Paulum Orosium & Tacitum citemus, Cæsar libro septimo belli Gallici docet: nam commutatis legibus illarum gentium, securibus subacta sub ecta prouincia, & à Proconsulibus regebatur iure Romano [Maiores orbem in partibus diuiserunt, partes in prouinciis, prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis, territoria in agris

habuisse: cuius Cæcilius alibi, & Iuuenalis in prima Satyra mentionem faciunt. Neque ignoro Vlpianum de Pœnis, tradere Iulio Frontoni rescripsisse Adrianum. Catiorum cognomina vetustissima testantur scriptores & sepulchrorum antiqua epitaphia: quæ nos Veronæ interdum, sed inter Insubres frequentius annotauimus, hodiéque Nouariæ amplissima familia pari cognomento durat. *Deprecatúsque est*) vsus est deprecatione sicut locus poscebat. Fabio enim referente libro septimo, In senatu, & apud principem, & vbicunque iuris clementia est, habet locum deprecatio: in qua plurimum valent pro ipso qui reus est, hæc tria, in anteacta vita si innocens fuit, si bene meritus, si spes in futurum innocenter victuri, & in aliquo vsu futuri. præterea, si vel his incommodis, vel præsenti periculo, vel pœnitentia, videatur satis pœnarum dedisse. Extra nobilitas, dignitas, propin-

quitas

quitas amici. M. Tullius tamen libro ſecundo de Oratore, deprecationem opinatur infimum obtinere locum. ſed nonnunquam vtilem eſſe *Repetundarum legem*) ne de rebus capitalibus ageretur, ſed tantùm de repetundis.] Lata repetundarum lex primùm à L. Piſone Tribuno ple. alij à Manlio Acilio Glabrione. demum à Iulio Cæſare lex Iulia repetundarum appellata. quæ pertinet ad eas pecunias quas quis in magiſtratu, poteſtate, curatione, legatione, vel quo alio officio munere miniſterióve publico acceperit: vel ex cohorte cuius eorum eſt, vel quo magis aut minus quid ex ſuo officio fecerit. Hæc ſecundum Marcellum & Venuleium. Alij breuius circumſcripſere dicentes, legem repetundarum latam eſſe contra eos qui in magiſtratu pecunias, vel vi vel fraude abſtuliſſent Gratianus & Val. imperatores. repetundarum damnatum quadruplum eius quod accepit perſoluere iubent. ergo *Vltra legem*) vltra quadruplum ex lege conſtitutum. quanquam Marcellus. ff. xlviij. dicat non fuiſſe certam pœnam damnatis repetundarum conſtitutam. ſed puniri, vel exilio, vel etiam durius prout admiſiſſent. quid enim ſi ob hominem necandum pecuniam acceperint: vel licet non acceperint, calore tamen inducti interfecerint? vel innocentem, vel quem punire non debuerant? capite plecti debent, vel in inſulam deportari. [Quare Catius vtebatur deprecatione quæ apud Senatum locum habet.] inde exorta illa Iuuenalis indignatio, quod homicidam non necaſſent, vel deportaſſent: non ob pecuniam priuati viri in ærariũ relatam, vt quidam opinantur.

nis ſuæ vela vir mouendarum lacrymarum peritiſſimus, quodam velut vento miſerationis impleuit. Magna contentio, magni vtrinque clamores, aliis cognitionem ſenatus lege concluſam, aliis liberam ſolutámque dicentibus: quantúmque admiſiſſet reus, tantum vindicandum. Nouiſſimè conſul deſignatus Iulius Ferox, vir rectus & ſanctus Mario qui-

Mouendarum lacrymarum peritiſſimus) ſciens auditores & iudices ad miſericordiam commouere. *Vento*) turbine, impetu, copia vehementi. *Impleuit vela*) amplificauit orationem. perſtat in translatione ſumpta à vento, tonat autem iſta oratio opportunè. *Contentio*) lis, altercatio orta eſt inter patronos, an magis Senatores diuerſa ſententes. *Cognitionem ſenatus*) ius inquirendorum criminum per Senatum. [quod tamen iudicibus permiſſum eſt.] Cognoſcere enim eſt diſquirere & examinare crimina: vnde Virgil. de Minoë tanquam de iudice dixit, Vitáſque crimina diſcit: Et Iuuenalis, Iam cognitione peracta. *Lege*) repetundarum: quia Senatus ſecundum eam cenſuerat vt mulctaretur. an magis lege, qua cautum erat ne bis de eadem re agere liceret. quare qui fauebant Mario, dicebant Senatum iam decreuiſſe vt repetundarum tantum damnaretur, neque poſſe iam peracta cognitione amplius retractare. Secus alij ſentiebant: liberum patribus eſſe cognoſcere quicquid voluiſſent. nam ſicut Princeps non ſubiacet legibus: ita nec Senatus illius vices ſuſtinens *Solutam*) legibus non obnoxiam. *Admiſiſſet*) peccaſſet. *Tantum vindicandum*) parem pœnam decernendam. *Nouiſſimè*) poſtremò. *Iulius Ferox*) Feroci ſcripſiſſe Poculum meminit Iuriſconſultus Paulus. Iulium Ferocem clariſſimum virum & plurimæ autoritatis teſtantur Traiani literæ. hunc Secundus alibi doctiſſimum memorat, & Tiberis curatorem antiquus in lapide titulus adhuc extans. Ex autoritate Imperatoris Cæſ. Diui Neruæ Traiani Auguſt Germanici. pont. Max. Trib. pot. v Coſſ. iiij. pp. Tit. Iulius Ferox curator aluei & riparum Tiberis, & cloacarum vrbis terminauit ripam, P. R. ad prox. cip. p. xxij. ſcientiam ij. s. *Conſul deſignatus*) qui proximis Calendis Martiis creati fuerant Conſules, ſequentibus Calendis Ianuariis Conſulatum inibant: quamuis etiam prius initium legamus, vt apud Liuium Calendis Martiis: qui verò poſtea crea-

Martialis: qui verò postea creabantur in sequentem annum, ij designari dicebantur autore Flauio Vopisco. Postremo adeo creuit ambitio sub Imperatoribus, vt vno anno tradat Lampridius sub Commodo fuisse vigintiquinque Consules designatos. Cùm igitur res aliqua relata fuerat ad senatum, Consules qui præsidebant, primùm designatos Consules super ea sententiam rogabant, ac deinceps cæteros Senatores. *Rectus*) ad iustitiam refertur. *Sanctus*) ad vitæ integritatem.

dem iudices interim censuit dandos: euocandos autem quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Quæ sententia non præualuit modò, sed omnino post tantas dissentiones fuit sola frequens: adnotatúmque experimentis, quòd fauor & misericordia acres & vehementes primos impetus habent, paulatim consilio & ratione, quasi restincta, considunt. Vnde euenit vt quod multi clamore permixto tuentur, nemo tacentibus cæteris dicere velit. Patescit enim cum separaris à turba, contemplatio rerum quæ turba teguntur. Venerunt qui adesse erant iussi, Vitellius Honoratus, & Flauius Martianus: ex quibus Honoratus trecentis millibus exilium equitis Romani, septémque amicorum eius vltimam pœnam: Martianus vnius equitis Romani septingentis millibus plura supplicia arguebatur emisse. Erat enim fascibus cæsus, damnatus in metallum, strangu-

Iudices dandos) qui de repetundis iudicarent. *Interim*) dum euocantur conscij: an interim, id est statim dandos iudices: vt Terentius in Hecyra, Interim miris modis odisse cœpit Sostratam. *Euocandos*) introducendos in Senatum [vel à prouincia accersendos] *Innocentium*) reorum immeritorum. *Pœnas*) supplicia. *Vendidisse*) Marium subaudi. *Præualuit*) superior fuit & potior. *Sola frequens*) ab omnibus comprobata. *Misericordia*) M. Tull. ex autoritate rhetoris Apollonij, Lacryma, inquit, nihil citius arescit. Et Fabius libro sexto. Nec sine causa dictum est, nihil facilius quam lacrymas inarescere: nam cùm etiam veros dolores mitiget tempus, citiùs euanescat necesse est illa quam dicendo effinximus imago. *Impetus*) motus, affectus. *Restincta*) præsidio destituta. Est alia lectio satis commoda restincta. *Considunt*) minuuntur, cessant. *Permixto*) confuso. *Patescit*) detegitur. *Contemplatio rerum*) consideratio & cognitio causarum. *Cum separaris à turba*) cùm solus sententiam dicis attentis cæteris *Turba*) strepitu & clamore multorum. *Adesse iussi*) postulati apud Patres. *Vitellius Honoratus*) Fabium Honoratum in antiquis memoriis reperio. Spartianus in Seuero Honorati cuiusdam mentionem fecit. & Plutarchus in vita Galbæ Antonini Honorati, vbi etiam Vitellium Martianum nominat. Diuus Hieronymus Honoratum Præfectũ Prętorio Galliarum primum. *Flauius Martianus*) Martiano lib. vj. scribit Martialis. & Martianum Iurisconsultum fuisse lego. & Ælium Martianum Vticæ Proconsulem imperante Antonino Pio refert Vlpianus, vt omittam Icelum libertum cognomento Martianum, ac virum eruditissimum Martianum Capellam. Satis constat ex testimonio Calistrati ff. quarto Martianum sub Traiano fuisse accusatum. *Trecentis millibus* nummûm, videlicet trecentis sestertiis. *Arguebatur*) conuincebatur, probabatur. *Vltimam pœnam*) necem [quam Iurisconsulti interdum summum, modò vltimum supplicium appellant] *Plura*) quæ statim sequuntur. *Fustibus*) nodosis stipitibus, & virgis [Sunt qui legant fascibus: sed fustibus est in frequentiori

quentiori vſu. iuxta illud, Virgis cædi.] *In metallum)* Qui ad effodienda metalla damnati erant, cum die noctúque in labore perſeuerarent, continua defatigatione moriebantur: cùm nulla eis ab opere daretur requies aut laboris intermiſſio: ſed verberibus coacti rarò diu viuerent. robuſtiori quidam corpore & animi vigore, plurimum temporis in illa verſabantur calamitate: quibus tamen ob miſeriæ magnitudinem mors erat vita optabilior. Hæc ſumpta ex Diodoro. Inter eos autem qui in metallum, & qui in opus metalli damnantur, differentia eſt tantùm in vinculis, ſecundum Iuriſconſultum: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus. Præfecto planè vrbis ſpecialiter competere ius in metallum damnandi,] & exempla diui Seueri, & Antonini ad Fabium Cillonem exprimunt, tradente Vlpiano: quo autore. ff. primo, Qui vniuerſitas prouincias regunt, ius gladij habent, & in metallum dandi eis poteſtas permiſſa eſt. Metalli quidem ſupplicium tam ad perſonas liberas, quàm ad ſeruiles pertinet conditiones. ſed veterani & eorum liberi, nec in metallum damnabantur, nec in opus publicum, vel ad beſtias, nec fuſtibus cædebantur. Eadem ferè Vlpianus titulo de Decurionibus & eorum filiis. Prima Semiramis captiuos iſti ſupplicio deſtinauit. Quod notauit Suidas in dictione Semiramis: id quod etiam videtur intellexiſſe in σεύμπ-ϐο· [ſuperbus.]

latus in carceres. ſed Honoratum cognitioni ſenatus mors opportuna ſubtraxit: Martianus introductus eſt abſente Priſco: Itaque Tutius Cerealis conſularis iure ſenatorio poſtulauit, vt Priſcus certior fieret: ſiue quia miſerabiliorem, ſiue quia inuidioſiorem fore arbitrabatur, ſi præſens fuiſſet: ſiue (quod maximè credo) quia æquiſſimum erat, commune crimen ab vtroque defendi. &, ſi dilui non potuiſſet, in vtroque puniri. Dilata res eſt in proximum Senatum, cuius ipſe conſpectus auguſtiſſimus fuit. Princeps præſidebat (erat enim

Strangulatus) ſuffocatus laqueo, quæ omnia patrauerat contra legem Iuliam de repetundis: qua præcipitur, ne quis ob hominem in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vincirive iubendum, exve vinculis dimittendum, néve quis ob hominem condemnandum, abſoluendúmve, néve ob litem æſtimandam, iudiciúmve capitis faciendum, pecuniæ aliquid accipiat. *Opportuna)* in tempore: nam morte declinauit dedecus & ſupplicia, quæ ſubiuiſſet ſi vixiſſet. & damnatus nemo videri poſſit, antequam de eo forte iudicium redditum & pronunciatum eſſet: neque cuiuſque mortui bona, antequam de eo Romæ pronunciatum ſit, publicata ſunt: eáque bona hæredes poſſidere debent. Vnde Martianus titulo de bonis eorum qui ante ſentẽtiam mortem ſibi conſciuerint, inquit, Qui rei criminis non poſtulati manus ſibi intulerunt, bona eorum fiſco non vendicentur: non etiam facti ſcelus obnoxium, ſed conſcientiæ metum in reo veluti confeſſo teneri placuit. ergo aut poſtulati eſſe debent, aut in ſcelere deprehenſi, vt ſi interfecerint, bona eorum confiſcentur. Opportunè igitur mortuus eſt Honoratus antequam poſtularetur. nam bona eius ad hæredes pertinebant. *Cognitioni Senatus)* vt partes diſcuterent, & examinarent eius crimina. *Introductus)* intromiſſus in Senatum. *Tutius Cerealis)* Cereales multos circa illa tempora fuiſſe notaui: Minimum Cerealem & Iunium filium ſub Adriano. Ad Vellium Cerealem alibi Secundus. Sicut Martialis ad Iulium Cerealem libro vndecimo, qui bellum giganteum heroico ſcripſit. Turullij Cerealis & Petilij Tacitus cum Ioſepho & Dione meminere. Suidas inſuper Primum Cerealem citat. *Conſularis]* qui conſulatum geſſerat *Iure Senatorio)* Ius Senatoris erat, ſi Gellio libro quarto credimus, vt ſententiam rogatus

ed by Google

antè quicquid vellet, & quoad vellet de alia re diceret. *Inuidiosiorem*) maioris inuidiæ obnoxium Priscum. *Commune crimen*) Marij vendentis plura supplicia Equitis Romani, & Martiani ementis. *Diluit*) tolli, falsum argui. [excusari, purgari.] *Vtroque*) Mario & Martiano. *In proximum Senatum*) vsque in eum diem quo primum Senatores in curiam conuenirent. non enim omni quoque die Senatus habebatur, vt est videre apud M. Tullium. *Augustissimus*) maiestatis plenus, venerandus. Pausanias, Augustus idem est quod venerandus. Dion, Octauius Augusti cognomen recepit, tanquam maius aliquod supra mortales. omnia enim veneranda & sacra, Augusta Romani appellant. quod luculentius Tranquillus exequitur, Octauium dicens ex Munacij Planci sententia accepisse cognomen Augusti, quòd loca religiosa, in quibus augurato quid consecraretur, augusta dicantur ab auctu vel ab auium gestu, gustúve: sicut etiam Ennius docet scribens, Augusto augurio postquam inclyta condita Roma est. Ab illo igitur secundum Dionem omnes deinceps Imperatores Augusti cognomentum sibi vendicauerunt, quo significatur omnium rerum potestas. Quare Secundus non iniuria præsente Imperatore augustissimum conspectum dixit. *Princeps præsidebat*) Traianus cæteros Senatores præibat, quòd princeps Senatus erat & Cos. nam Consulum alter interdum vel Senatus princeps vniuerso Senatui præerat, habebátque potestatem rogandarum sententiarum. Principem Senatus à Romanis, προκριτον à Græcis appellatum quidam prodidere. Sciendum præsidis nomen, Martiano ff. primo attestante generale esse, eo quod & Proconsules & Legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes licet Senatores sint, Præsides appellantur: [quinimo Plinius senior libro septimo diuum Augustum Præsidem appellauit.

Consul) ad hoc Ianuarius mensis cùm cætera, tum præcipuè Senatorum frequentia celeberrimus: præterea causæ amplitudo, auctáque dilatione expectatio, & fama, insitúmque mortalibus studium magna & insitata noscendi, omnes vndique exciuerat. Imaginare, quæ sollicitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re, in illo cætu, præsente Cæsare, dicendum erat. Equidem in Senatu non semel egi: quinimmo nusquam audiri benignius soleo: nunc me tamen, vt noua omnia nouo metu permouebant.

Ad hoc) præterea. *Ianuarius*) quo solebant Consulatum inire, autore Ouidio in Fastis. *Cùm cætera*) aliorum virorum frequentia. *Senatorum frequentia*) qui in principio anni plures quam aliis temporibus solent interesse Senatui, tum celebritate Consulum ineuntium magistratum, tum rebus rusticis exoluti. *Causæ amplitudo* (respectu accusatorum & reorum ac criminum. [M. Tullius in Diuin. Iam nunc mente & cogitatione perspicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint, quantam expectationem magnitudo iudicij sit allatura, quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura.] *Expectatio*) desiderium. *Fama*] diuulgatio causæ. *Insitum*) natiuum ac proprium. *Insitata*) tunc temporis insolita. Raro, inquit alibi Secundus, incidebat causa, vel personarum claritate, vel negocij magnitudine insignis. *Exciuerat*) suscitauerat, conuocauerat. *Omnes*) Senatores, respiciunt enim hæc frequentiam patrum. *Imaginare*) reputa. *Sollicitudo*) M. Tullius de oratore testatur eum optimè dicere, qui maximè dicendi difficultatem variósque euentus orationis, expectationémque hominum pertimescat. *Nobis*) aduocatis. nam causa vna à pluribus defendebatur. quod introductum temporibus Ciceronis videtur, qui lib. de Claris oratoribus hanc consuetudinem multis reprehendit. rarò tamen supra quatuor vtebantur patronis, post bella ciuilia ante legem Iuliam vsque ad duodenos est prouentum: deinde quot

de quot Senatui placuissent. *Frequens*) de. *Cætu*) Senatorum conuentu. Priscis temporibus tercentum Senatores fuisse legimus. M. Tullius quadringentos & decem connumerat in ea oratione quam in Senatu pro reditu suo dixit. Tranquillus imperante Augusto supra mille per gratiam & præmium allectos scribit: quos tamen idem princeps ad modum pristinū & splendorem redegit duabus lectionibus. *Cæsare*) Traiano. *Non semel*) pluries, frequenter. *Nusquam*) apud nullos indices. *Permouebant*) antequam inciperem perturbabant: vel permouebāt, admodū turbabāt.

Obuersabatur præter illa quæ suprà dixi, causæ difficultas, stabat modo Consularis, modò Septemuir Epulonum, iam neutrum. Erat igitur perquam onerosum accusare damnatum, quem, vt premebat atrocitas criminis, ita quasi peractæ damnationis miseratio tuebatur: vtcunque tamen animum, cogitationémque collegi. Cœpi dicere, non minore audientium assensu, quàm solicitudine mea. Dixi horis penè quinque. Nam decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. adeo illa ipsa, quæ dura & aduersa dicturo videbantur,

Obuersabatur) considerabatur. Legitur etiam obuersabatur, scilicet occursabat mihi. *Causæ difficultas*) non circa crimina quæ satis arguebantur, sed propter Prisci dignitatem. *Illa*) frequentiam Senatorum, & præsentiam Cæsaris, & reliqua. *Stabat*) occurrebat Priscus in animo, quod fuisset Consul & Septemuir Epulonum: & rursum mihi videbatur omni honore priuatus. Hoc solet euenire in metu. Sic ad Fundanium de se ipso Me Consularem inquit esse non sentio, rursus mihi videor. *Epulones*) quos antiqui Epulones autore Festo, dixerunt, Iouis Optimi Maximi parasiti erant: dictum his nomen quòd epulas indicendi Ioui cæterisque diis potestatem haberent. Vnde Martialis Capitolinas & Pontificum dapes, Epulonum vocat, quas puto Tranquillum notasse in Augusto, vbi refert sex deos & totidem deas in Capitolio discubuisse, & Varronem de Agricultura, Collegiorum cœnas, quæ tunc innumerabiles excandefaciebant annonam macelli. In hos diuus Augustinus libro sexto de ciuitate dei, tanquam in parasitos Iouis & mimos, Varrone dictante, inuehitur: & tertio eiusdem voluminis helluones atque sacrificiorum ad prandia inhiantes, & fallaciam diuinationum caliginem appellando. M. Tullius de Responsis Aruspicum, testatur si quid in ludis esset prætermissum aut commissum, Epulones solitos ad Pontifices referre, quorum de sententia illi iidem renouati & instaurati celebrabantur. Et tertio de Oratore. Pontifices, inquit, veteres propter sacrificiorum multitudinem tres viros Epulones esse voluisse, cum essent ipsi à Numa, vt etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti. Postea auctus est numerus & septem creari cœpti. Hinc Lucanus, Septemuírque epulis festus. & Iuuenalis; Quis fercula septē Secreto cœnauit auus? Erant autem Epulones summæ auctoritatis, Flaminibus, Auguribus, Quindecimuiris pares. & cuius pater, secundum Gellium, Septemuir Epulonum fuisset, eam excusationem merebatur ne in consortium Vestæ legeretur. Plura lege apud Macrob. & recentiores. *Iam neutrum*) iam priuatus vtroque magistratu. *Damnatum*) repetundarum. an quod omissa defensione suo se iudicio obnoxium criminibus reddiderat. [an potius iudicio omnium.] *Atrocitas*) immanitas. non enim solum lege repetundarum, sed etiam Cornelia de sicariis tenebatur, qua cauetur contra eos qui cum in magistratu essent eorum quid fecerint aduersum hominis necem quod legibus permissum non sit. Legis Corneliæ de sicariis & veneficis, pœna est in insulam deportatio, & omnium bonorum ademptio, nisi honestiore loco positi fuerint, vt pœnam sustineāt, sicut mox interdictum Mario vrbe Italiáque. *Quasi peractæ damnationis*) signatè locutus addendo quasi: nam & si uda-

ces petierat, nondum tamen pronunciauerant de eo. *Vtcunque*) aliquantulum difficulter inter tot perturbationes. *Collegi animum*) vires cepi ad agendum. *Assensu*) fauore. *Solicitudine*) quæ nescio quomodo magis oratorem decet. *Viginti clepsydris sunt additæ quatuor*) Clepsydra poterat distingui, per quodcunque temporis spatium libuisset. vnde legimus apud Philostratum in Adriano declamatore fuisse clepsydram dispositam ad mensuram centum versuum. hîc sanè quinque clepsydræ spatium vnius horæ complectebantur. vnde inquit, Dixi horis pene quinque cum præmisisset vigintiquatuor clepsydras impetrasse. si enim quinque & viginti accepisset, quinque solidas horas egisset. [Quòd si leges decem vt est in codice antiquo loco xx. tunc tres clepsydræ vnam horam continebunt.] *Acceperam*) impetraueram, cùm ex lege accusatori sex horæ, reo verò nouem essent concessæ. Senatus autem permitteret dicenti quot sibi placeret. *Illa ipsa*) iam prædicti obices.

secunda dicenti fuerunt. Cæsar quidem mihi tantum studium, tãtam etiam curam (nimium est enim dicere solicitudinem) præstitit, vt libertum meum post me stantem, sæpius admoneret, voci laterię consulerem, quum me vehementius putaret intendi, quàm gracilitas mea perpeti posset. Respondit mihi pro Martiano Claudius Marcellinus. Missus deinde Senatus & reuocatus in posterum. neque enim iam inchoari poterat actio, nisi vt noctis interuentu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Saluius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus, in illa verò causa o-

[*Dura*) difficilia.] *Secunda*) vt accusationem meam iuuerint. *Solicitudinem*) quod maius est quàm studium & cura: fuit enim Traiano charissimus Secundus. *Voci*) curanda in oratore vox est. neque vltra vires vrgenda. nam & suffocata sæpe & maiore nisu minus clara est: & fatigatio vt corpora non ad præsens modò, sed etiam futurum, vocem destruit. Quare non immeritò reprehenditur apud Senecam Portius latro, quod nihil vocis caussa faceret, non illam paulatim ab imovsque ad summum perduceret, non rursus à summa contentione paribus interuallis descenderet. Sed liber secundus Epistolarum hunc locum latius tractauit. *Lateri*) viribus. nam lib. iij. Ne latera deficerent, dicit. Et Iuuenalis, nec queritur quòd Et lateri parcas, nec quantum iussit anhelans. Apuleius Et meis iam defectis lateribus consulas. Mart. Rumpis Basse latus: sed in comatis. Consulere ergo lateri est prouidere ne viribus deficiamus, dum nimium intendimus vocem. nam qui volunt exclamare in maius, secundum Cicer. latera, fauces, linguam intendunt: è quibus elici vocem & fundi videmus toto corpore, atque omnibus vngulis contentionis voci asseruiunt. Seneca præcipit latus balneo reparandum. [Cicero in Verrem, pro latere viribus dixit, Credo, inquit, si meis horis in accusando vti voluissem, vererer ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vox viresque deficerent. Idem iiij. Acti. Nam me dies, vox, latera, deficiant] *Intendi*) vocem augere. Siue incendi, id est efferuescere. *Gracilitas*) tenuitas. Fuit enim Secundus corpore non admodum robusto [nec protero, quod etiam testatur Traianus in rescriptis ad eundem, Superem. inquit, & sine querela corpusculi tui & tuorum peruenire in Bithyniam potuisses.] *Claudius Marcellinus*) cuius alibi fit mentio, & Martialis duobus epigrammatis Marcellinum à mortalitate vendicauit. *Missus*) dimissus, dissolutus. Senatus dissoluebatur his verbis, Nihil vos moramur Patres Conscripti. Hæc sumpta ex Capitolino. *Actio*) Saluij *Scinderetur*) impediretur, non perficeretur. *Interuentu noctu*) superueniente nocte, cum neque post occasum solis, neque ante ortum liceret Senatum habere, Gellio tradente. Veruntamen non vsque-

quique

quàque lex ista seruabatur. *Saluius Liberalis)* qui sub Domitiano accusatus est, eúmque Secundus asserit fuisse vehementem, & disertum oratorem: nam si Tranquillum audimus, in defensione Diuitis ausus est dicere, Quid ad Cæsarem, si Hipparchus sestertium millies habet? Quod dictum quamuis audacius Vespasianus laudauit. Saluio Legato Aquitaniæ rescripsisse Adrianum refert Calistratus titulo de accusationibus. Seneca Liberali patriam Lugdunum assignat. Item Liberalis sub Tito Centurionis Iosephus meminit. *Subtilis)* in inuentione. *Dispositus)* in coaptando singula locis suis. Est enim dispositio, rerum inuentarum per locos distributio. Siue, Fabio scribente, Est vtilis rerum ac partium in locos distributio. Quæ quanquam sit communis toti orationi, præcipuè tamen narrationi attribuitur, sicut subtilitas principio. *Acer)* vehemens, quod proprium est confutationi & confirmationi: disertus verò omnibus actionis partibus.

mnes artes suas protulit. Respondit Cornelius Tacitus eloquentissimè, &, quod eximium orationi eius inest, σεμνῶς. Dixit pro Mario rursus Fronto Catius insigniter: vtque iam locus ille poscebat, plus in precibus temporis, quàm in defensione consumpsit. Huius actionem vespera inclusit: non tamen sic, vt abrumperet. itaque in tertium diem probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrum & antiquum, senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo con-

Artes suas) vehementiam imprimis, quamuis & reliquæ in eo virtutes essent laudabiles. Qui autem repetundarum insimulabitur crimine, anteactam vitam, & quibus de causis per prouinciam vniuersam, vel accusatorem, vel testem offenderit, non inutiliter præcipiente Fabio exponet. *Respondit)* Saluio. *Eloquentissimè)* optimè. *Σεμνῶς)* grauiter & venustè: nam proprium oratoris est dicere grauiter & ornatè, & hominum sensibus ac mentibus accommodatè. Cicero primo de Oratore testatur. *Eximium)* præcipuum. & profectò is fuit historiæ grauissimus autor, vtpote qui nisi ad exemplum pertinentia, & magna non referat verbis, & sententiis paribus. *Insigniter)* egregiè. *Locus ille poscebat)* Vltimum causæ genus est deprecatio, cùm nulla alia ratione tueri reum possumus ea in Senatu & apud populum, principémque, & vbicunque iuris clementia est, locum habet: [in qua plurimum valent ex ipso qui reus est, hæc tria: in vita præcedente, si innocens, si benemeritus, si spe in futurum innocentis victuri, & in aliquo vsu futuri. præterea si vel aliis incommodis, vel præsenti periculo, vel pœnitentia videatur satis pœnarum dedisse. extrà nobilitas, dignitas, propinquitas, amici] *In precibus)* in deprecatione. [*Vt abrumperet)* perinde ac si diceret cum die finem actioni imposuit. *Vespera)* serum diei. *Probationes exierunt)* sunt exhibitæ tabulæ & testes, quas inartificiales probationes rhetores appellant, de quibus lege plura apud Fabium Quintilianum. Præterea ff. xxij. titulus est de probationibus & præsumptionibus. [Asconius lege Pompeia de vi cautum scribit, vt priusquam causa ageretur, testes per triduum audirentur: deinde vno die & ab accusatore & ab reo perorari iubebatur: rursus postera die sortitio iudicum fieret.] *Antiquum)* simile antiquis patribus. [*Senatum)* id etiam interdum ab vno factum. nam Manlius Torquatus de filio cognitione suscepta domi consedit] solúsque vtrique parti per totum biduum vacauit: e tertio die plenißs. & diligentiß. auditis testibus pronunciauit. *Nocte dimitti)* interuentu noctis dissolui. Hoc iudicium Marij factum Traiano imperante testatur Secundus in oratione panegyrica: non solùm rem eandem referens, sed etiam verborum multa. vbi Traiani patientiam in audiendis caußis commendat. Scribit enim, Iam quàm antiquum, quàm consulare, quod triduum totum Senatus sub

exemplo tui sedit, cùm interea nihil præter Consularem ageres, interrogauit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui reipubl. facere licuit: consulti omnes atque etiam dinumerati sumus: vicitque sententia non prima, sed melior. Dicemus igitur, Iuuenalem qui prima satyra carpit hoc Senatusconsultum, quod satis constat factum sub Traiano, suum opus composuisse, & emisisse sub eodem. proinde tanquam pœnitentia ductus, quòd statim in principio viuos notasset. promittit se dicturum de mortuis. hinc in Domitianum iam occisum apertè inuehitur: immo iam mortuum testatur. non enim eo viuente ausus fuisset talia dictare, gnarus quidem multis experimentis solitum minima quæque in se dicta atrociter punire. Traiani verò imperium ratam temporum fœlicitatem, vbi sentire quæ quis voluisset & quæ sensisset, dicere licebat, ac omnia studiorum genera iam liberius quæ prope sub Domitiano fuerant extincta, refouerentur. Inde Iuuenal. Traianum super hoc laudans (fuit enim poëtarum fautor) inquit, Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantum, Solus enim tristes hac tempestate Camœnas Respexit. Et multis argumentis comprobatur Secundum scripsisse suas epistolas post necem Domitiani. Adde quòd Martial. dum post obitum illius secessit in Hispaniam, scripsit carmen ad Iuuenalem in vrbem, occupatum circa salutationes potentiorum. Pari scribendi libertate Tacitus & Tranquillus in historiis suis sub eodem vsi sunt. Quòd autem Suidas (nam quæ de Iuuenale ex Probi auctoritate referuntur, tanquam non legitima illius probatissimi grammatici Probi reiicimus) scribit Iuuen. poëtam Romanum fuisse temporibus Domitiani, & Paridem histrionem Prasinæ factionis ab Imperatore dilectum conuiciis à Senatu & Iuuenale notatum: hinc principem relegasse poëtam Pentapolin Libyæ ciuitatem: histrionem verò ditatum misisse in Antiochiam, qui domum & balineum extra oppidum ædificans ibidem interiit: non ideo refert sub eo scripsisse satyram. Nam potuit sola voce, vel epigrammate Paridem incessere. neque quid prohibet post obitum Domitiani, clementia Neruæ in vrbem rediisse. hinc iniuriarum memor Satyram exorsus immanissimum principem cum suo histrione carminibus meritò proscidit. Nolo dicere Prasinam factionem in histrionibus insolitam, sed in aurigis circensibus frequentem, nec Paridis sepulchrum in Antiochia, sed via Flaminia autore Martiale fuisse. hoc tamen addidero, Suidam Græcum non Secundo Romano conferendum, qui rem sui temporis, & agente se tractat, immo repetit. *Triduo*) per tres dies. Cornutus Tertullus in Præfectura ærarij, & Consulatu, Secundo collega, vir sanctus & in omni laude similis antiquis, Æmiliæ viæ curator fuit: summo necessitudinis vinculo pariter coniuncti. Tertull. & Maximi consulatus meminit Vlpianus ad legem Iuliam de adulteriis. Sequens tamen epistola demonstrat Tertullium fuisse designatum COS. cum Nerua, & Tertulliano Senatusconsulto quod factum est temporibus diui Adriani, Iustinianus asserit traxisse appellationem à Tertullo. Diuus Augustinus irridendo auctor est, Tertullum virum grauem, & philosophum Ædilem futurum clamasse in auribus ciuitatis, inter cætera sui magistratus officia sibi Floram matrem ludorum celebritate placandam. nam quæ Iul. Capitolinus de Tertullo scribit, non de Cornuto, sed eius filio, vel alio dicta autumo: inquit enim, Crimini datum est Antonino philosopho, quòd adulteros vxoris suæ Tertullum, Vtilium, Orfitium, Moderatum promoueret ad varios honores: Tertullum etiam cum vxore prandentem deprehenderit, de quo mimus in scena præsente Antonino dixit, cùm stupidus nomen adulteri vxoris à seruo quæreret, & ille diceret, Tertullus: & adhuc stupidus quæreret, respondit, iam tibi dixi, Tertullus dicitur.

Consul designatus) cum Iulio Feroce. *Vir egregius*) de quo alibi Secundus, Cornuto quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius?

tineri. Cornutus Tertullus Cos. designatus, vir egregius, & pro veritate firmissimus, censuit

Septē-

septingenta millia, quæ receperat Marius, ærario inferenda, Mario vrbe Italiáque interdicendum: Martiano hoc amplius, Africa. In fine sententiæ adiecit, Quod ego & Tacitus iniuncta aduocatione diligenter fortitérque functi essemus, arbitrari senatum, ita nos fecisse, vt dignum mandatis partibus fuerit. Assenserunt consules designati, omnes etiam consulares vsque ad Pompeium collegam: ille & septingenta millia, quæ acceperat Marius ærario inferenda, & Martianum in quinquennium relegandum, Marium repetundarum pœnæ, quam iam passus esset, censuit relinquendum. Erant in vtraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore vel molliore. nam quidam ex illis quoque, qui Cornuto videbantur assensi, hunc qui post ipsos censuerat, sequebantur. sed quum fieret discessio, qui sellis consulum astiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. Tum illi, qui se collegæ adnumerari patiebantur, in diuersum transierunt, collega cum paucis relictus. Multum postea de impulsoribus suis, præcipuè de Regu-

Septingenta millia) nummûm. *Acceperat*) à Martiano. nam trecenta non potuerant satis probari Honorato morte intercepto. *Ærario*) inferenda. in pecuniam publicam reponenda: non enim erant restituenda Martiano obnoxio maioribus suppliciis, quòd ea summa necem equitis Rom. emisset. Ærarium erat quò publica pecunia per Præfectos referebatur, sicut Fiscus quò Principis tantum. Secundus in Panegyrico, At fortasse fiscum non eadem seueritate qua ærarium cohibes? immo tanto maiore quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Et Spart. Vetuit Adrianus damnatorum bona in fiscum priuatum redigi, omni summa in ærario publico recepta. Dictum ærarium ab ære: nam ante argentum, ac pone etiam aurum, in precio fuit æs. Erat autem Saturni ædes, quòd tempore, quo Italiam incoluit, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum, & quòd sub illo nihil erat cuiusque priuatum. ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis vniuersa communia. an quod fructuum inuentor & agricolationis autor fuisse credatur? fructuum verò copia ac venditio pecuniam gignat, hæc sumpta à Plinio seniore, Macrobio, Plutarcho. *Interdicendum Mario*) inhibendum & submouendum Marium. vsitatius dicitur interdico Mario vrbe Italiáque, quàm vrbem Italiámque, sicut, interdico tibi aqua & igni, quàm te aqua & igni. interdum tamen accusatiuo iungimus diuersis modis: nam idem libro quinto interdicendum ei aduocationem dixit. Et Tranquillus Neronem interdixisse vsum amethystini Tyriique coloris. Et Ouidius Iunonem interdixisse orbem. Apud Senecam ter idem dicendi genus annotauimus, possessionem interdico tibi, & illi domum meam interdicam, & non interdicit sibi ac suis admirationem. Ac Iulius Cæsar, Ariouistum inquit omni Gallia Rom. interdixisse. Edico & interdico differunt: quòd edicimus quæ iubemus: interdicimus, quæ vetamus fieri. itaque Prætoris edicta & interdicta dicuntur. [Tacitus insuper pro interdici aqua & igni, vsus est arceri.] *Hoc amplius*) præter vrbem, & Italiam. *Africa*) patria. nam constitutum est eum cui patria interdictum est, etiam ab vrbe abstinere debere: contra autem si cui vrbe fuerit interdictum, patria sua interdictum videtur, & ita multis constitutionibus cauetur autore Vlpiano de Interdictis. *Fortiter*)

conſtanter, pari induſtria, fide, conſtantia, laudatus eſt Secundus pleniſſimo teſtimonio dum pro Bethicis egit aduerſus Claſſicum. *Iniunctæ aduocationis*) accuſatione demandata à Senatu. nam Aduocatus commune verbum eſt tam accuſatoris quàm defenſoris, qui ſi inutilis foro extitiſſet, vulgò Cauſidicus dicebatur. hoc Fabius. At Pedianus qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur ſi orator eſt: aut aduocatus, ſi aut ius ſuggerit amico, aut præſentiam ſuam: aut procurator, ſi abſentis negocium ſuſcepit: aut cognitor ſi præſentis cauſam nouit, & ſic tuetur vt ſuam. Apud quem deſideratur dictio abſentis reſtituenda ex teſtimonio Feſti. *Arbitrari*) cenſere. *Dignum*) conueniens. *Mandatis partibus*) officio impoſito nobis. nam tutabantur partes Afrorum iuſſu Senatus. [an commendatis Afris. *Deſignati*) electi: creati, deſtinati. *Conſulares*) qui Conſulatum geſſerant. nam hi præcedebant cæteros Senatores ordine. *Pompeium Collegam*) apud Ioſephum libro ſeptimo falſo legitur Collegas pro Collega. Vix, inquit, motus eorum potuit reprimere Collega adhuc iuuenis, Legatus, poſtulans ſibi præmitti ad Cæſarem geſta. Nam paulò poſt præter Secundum idem ſcribit. Habita diligenti ratione Collegam reperiſſe veritatem. *In quinquennium*) per quinque annos tantum relegandum. *Repetundarum pœna*) vt quadruplum ablati perſolueret, nec exularet. *Paſſus eſſet*) nam de ſuo iudicio condemnauerat, dum iudices peteret. *Vtraque*) Tertullij & Collegæ. *Hac*) Collegæ ſententia. *Solutiore*) mitiore. *Quidam*) Senatorum. *Aſſenſi*) annuiſſe, conſenſiſſe. nam aſſentior & aſſentio dicimus. *Hunc*) Collegam. *Sequebantur*) mutata priore ſententia. *Diſceſſio*) Fiebat referente Gellio Senatuſconſultum duobus modis, aut per diſceſſionem, ſi conſentiretur: aut ſi res dubia eſſet, per ſingulorum ſententias exquiſitas. Ad illam conſuetudinem alludens Apuleius dixit, Non pedibus, ſed totis animis latrones in eius vadunt ſententiam. At Cicero rem ipſam notauit. Proſpiciebatur, inquit, in Hortenſij ſententiam multis partibus plures ituros. Sed Flauius Vopiſcus manuum eleuationem ſuperioribus modis addidit, Poſt hæc interrogati plerique Senatores ſententias dixerunt: deinde aliis manum porrigentibus, aliis pedibus in ſententiam euntibus, plerique verbo conſentientibus conditum eſt Senatuſconſultum. [Qui pedibus ſententiam ferebant erant viliores, & ij Pedarij Senatores vocabantur. Tacitus libro tertio, Sed omnes Conſulares magna pars eorum qui Prætura functi, multique etiam Pedarij Senatores certatim exurgerent] Suffragia per elationem manuum pluribus Suidas exequitur. *Sellis Conſulum*) iuxta Conſules, qui in ſellis ſedebant currulibus aut tribunalibus. hi maiora iudicia ſecundum Aſconium exercebant, vt Conſules & Prætores, ſicut qui in ſubſelliis, minora, vt Tribuni, Triumuiri, Quæſtores. Erant autem ſellæ quatuor pedum. Vopiſcus in Firmo dicitur habuiſſe duos dentes elephanti pedum denum, è quibus Aurelianus ipſe ſellam conſtituerat facere, additis aliis duobus. Sellarum inuentores fuerunt Ethruſci. Erant præterea ſellæ familiares, quibus ad vſum domeſticum vtebantur, vt Varro in agricultura ſcribit. *Annumerari Collegæ*) aſſenſi fuerant Pompeio Collegæ. *In diuerſum*) in ſententiam Cornuti. *Impulſoribus*) ſubornatoribus, perſuaſoribus.

lo, queſtus eſt, qui ſe in ſententia quam ipſe dictauerit, deſeruiſſet. Eſt alioqui Regulo tam mobile ingenium, vt plurimum audeat, plurimum timeat. Hic finis cognitionis ampliſſimæ, ſupereſt tamen λειτούργιον *non leue, Hoſti-*

Dictauerat) compoſuerat, ſuggeſſerat. nam dictare quantum ex lib. v Epiſtolarum Senecæ colligere poſſumus, hoc differt à dicere, quòd illud eſt tardè, & diuulsè enunciare, quæ alius excipiat: & hoc eſt cōtinuè, & vno tenore orare: quanquā etiam dictare pro continenter dicere vſurpetur, ſicut Trebellius Pollio, Nō ſcribo, ſed dicto, & dicto cum ea feſtinatione vt reſpirandi non habeam facultatē. Quod Fabius ſic reprehendit, Quid

de illis dictādi deliciis sentiā? eius manum cui dictamus vrget, atque interim pudet etiam dunuare aut resistere, aut mutare, quasi conscium infirmitatis nostrę timentes. Dictore enim pro suggerere vsus est Columella libro quinto, Modus, inquit, matoriarum is erit quem dictabit humi, atque ipsius stirpis lætitia. Et Dictata sunt quæ ludi magister de aliquo autore pueris tradit interpretamenta, vt perdiscantur; eadémque ipsis post paululum ita reddantur vt tradita sunt. Omissis igitur Varrone, Persio & Horatio, solo Ciceronis testimonio contenti erimus, qui ad Quintum Fratrem inquit de Caluenti Marij oratione. Quod scribit, miror tibi placere eidem rescribere: præsertim cùm illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri omnes tanquam dictata perdiscant. Tranquillus etiam pro regulis & præceptis vsurpat, Iulium Cæsarem asserens, enixum vt tyronum singulorum disciplinam Romani Equites & Senatores armorum periti susciperent, & dictata exercentibus darent, id est præcepta vitandi & inferendi vulnera. *Alioquin*) insuper. *Plurimum audeat*) cùm audebat, omnium audacissimus, cùm timebat, omnium timidissimus erat. Idem in primo, Vt est cùm timet abiectissimus. Et libro sexto, Timebat, pallebat. *Amplissime*) maximi mouenti. *λειτούργιον*) officium pertinens ad remp. inde recentiores λειτουργίαν sacrificium publicum, quam missam vulgo Christiani appellant. [Potius facit vt λειτούργιον scribatur, & interpretentur quidam tenue & leue ministerium.]

lius Firminus, legatus Marij Prisci, qui permistus causæ, grauiter vehementérque vexatus est. Nam & rationibus Martiani & sermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatúsque de Martiano, quinquaginta millia denariûm

Hostilius Firminus) neminem legimus Hostilium Firminum circa illa tempora. *Legatus*) qui Proconsulis imperio parebat, sicut magister Equitum Dictatoris. Quare Apuleius Consulatum in Legato autoritatem dixit. is enim si aberat Proconsul, vicarias vices agebat. Aliæ autem sunt Legati partes, aliæ Proconsulis: ille omnia agere ad præscriptum, hic liberè ad summam rerum consulere debet. nam Legatus secundum Vlpianum accipit iurisdictionem à Proconsule suo: si quid tamen erit quod maiorem animaduersionem exigat, remittere Legatus ad Proconsulem debet: neque enim animaduertendi, vel coercendi, vel atrociter verberandi ius habet. immo Pomponius scribit, Legatum Proconsulis nihil proprium habere, nisi à Proconsule mandata fuerit ei iurisdictio. At Caius Cæsar æquata Legati potentia, suo Proconsuli, Proconsulare ius minuit, & Legatorum auxit. *Permixtus causa*) conscius & minister rapinarum Marij. nam in comites iudicum, qui repetundarum rei sunt, lege Iulia iudicium datur. auctor Marcellus Iurisconsultus. *Rationibus Martiani*) calculis & computis septingentorum millium, dum per hæc Romani Equitis plura supplicia emeret. *Sermone*) oratione remissa simillima quotidianæ locutioni. *Ille*) Marius Priscus. *Ordine*) decurionum. *Leptitanorum*) Leptis in Africa, Tyriis, vt Carthago, vt Vtica condita: immunis ac libera Hirtio tradente. Neapolin dictam testatur Strabo. Prius in ditione Carthaginensium fuit, quibus singula talenta quotidie pendebat. post ad Masinissam, deinde ad Romanos peruenit. Hæc Liuius. *Probabatur*) arguebatur, conuincebatur. *Operam suam*) proxenetæ & pecuniæ componendæ. *Turpissimum*) [detestabile,] vilissimum, & personarum abiectarum. *Prisco*) ad vtilitatem Prisci. *Stipulatúsque de Martiano*) obligasse Martianum nomine Marij. nam stipulari est obligare alium interrogando. Seneca, Vtinam nulla stipulatio emptorem venditor obligaret. Pomponius de verborum obligationibus, Stipulationum alias iudiciales, alias prætorias, alias conuentionales, alias communes tam prætorias

Digitized by Google

probabatur: ipſe præterea accepiſſe ſeſtertiûm decem millia, fœdiſſimo quidem titulo, nomine vnguentarij, qui titulus à vita hominis compti ſemper & pumicati, non abhorrebat. Placuit cenſente Cornuto referri de eo proximo Senatu: tunc enim caſu, incertum an conſcientia, abfuerat. Habes res vrbanas: inuicem ruſticas ſcribe, quid arbuſculæ tuæ, quid vineæ, quid ſegetes agunt, quid oues delicatiſſimæ. In ſumma, niſi æquè longam epiſtolam reddes, non eſt quod poſtea niſi breuiſſimam expectes. Vale.

quàm iudiciales eſſe refert. erat autem iſta conuentionalis: Sed interprete Vlpiano generaliter nouimus turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti. poſſumus igitur exponere ſtipulatum Firminum de Martiano quòd obligationem ſcriptis notaſſet, quam Martianus fecerat Priſco ad ſummam quinquaginta millium denariûm. Stipulari enim interrogare ſignificat, quod obſeruant etiam nunc notarij in obligationibus. Varro ſtipulandum, id eſt, interrogandum plerunque vſurpat. Et ſtipulatio, Pomponio teſte, eſt verborum conceptio: quibus is qui interrogatur, daturum facturúmve ſe id quod interrogatus eſt, reſpondet. *Quinquaginta millia denarium*) denarium pro denariorum vſitata dicendi forma. Denarius, inquit Plutarchus, ex decem æreis erat. Pariter Varro de latinitate, & Feſtus & Plin. ac Priſcianus inquit, Denarius olim decuſſis valebat, & decem librarum nummus erat. Vitruuius in denarios denos æris conſtituiſſe antiquitatem aſſerit, & ea re compoſitionem nominis ad ſuam vſque ætatem denarium retinere: quamuis ſtatim ſubijciat, æreum denarium habuiſſe xvj. aſſes. Gellius denarium valuiſſe quanti drachmam oſtendit. Laïs, inquit, decem millia drachmarum popoſcit: hoc facit nummi noſtratis decem millia. Celſus denarium in ſex vncias diuidit, ſed hoc magis ad medicos facit. *Seſtertium decem millia*) Opinor millia tollendum: nam fidem excedit: niſi ſecundum Feſtum velimus dicere ſeſtertium quartam partem denarij dictam. & Plin. ſcriptum reliquit ſcrupulum olim valuiſſe ſeſtertiis vicenis, quod efficit in libras ratione ſeſtertij qui tunc erat, ſeſtertios nouenos. Neque negauerim ſeſtertium in maſculino fuiſſe longe minoris quàm neutro genere, quod declaratur ſequentibus auctoritatibus. [Valerius equitibus ſingulas libras argenti & quingentos ſeſtertios dari imperau t] Tranquillus in Cæſare Dictatore ſcribit eundem annuam habitationem vſque ad bina millia nummûm (quæ proculdubio faciunt duo ſeſtertia) in Italia non vltra quingenos ſeſtertios remiſiſſe. Sic Fabium Valentem tradit Tacitus addidiſſe tricenos ſingulis militibus ſeſtertios, vbi ſanè longe minoris eſt. Iuſtinianus in Inſtitutionibus pro re minima ſeſtertium poſuit, vt pro mille ſeſtertiis vnus aureus computetur, & Plutarchus in M. Antonio (niſi menda eſt) cuidam ex amicis dari iuſſerat millia vigintiquinque, hoc Romani decies ſeſtertium appellant, quanquam Aruntius apud Priſcianum inquit, ſeſtertius olim dupondius & ſemis, id eſt, duæ libræ & ſemis, quaſi ſemiſtertius, quo tempore denarius decuſſis valebat: hoc eſt poſt duos ſequens tertio loco eſt ſemis. duobus enim & ſemis antiquus ſeſtertius eſt. & veteris conſuetudinis vt retro æra dicerent, ita vt ſemis quintus, ſemis quartus ſemis tertius nuncuparent, ab ſemis tertius ſeſtertius dictus: cui aſtipulantur Varro, Seneca & Feſtus. Vitruuius Pollio ex duobus aſſibus & tertio ſemiſſe ſeſtertium antiquos vocitaſſe teſtatur. Quare multorum teſtimonio Horatij, Martialis, & Macrobij, præſertim ſeſtertium vnum tanti erat quanti mille nummi. tametſi à Varrone, & cæteris Lampridius videantur diſſentire in Heliogabalo, referens nunquam minus centum ſeſtertiis, hoc eſt, argenti libris triginta cœnaſſe. Vo-

Digitized by Google

ſe. Vopiſcus in ære ſeſtertium quinquagies, & in Bonoſo æris ſeſtertium dixit. Quibus omnibus colligitur ſeſtertiū fuiſſe pecuniam certi ponderis auri, argenti, æris. Nec me præterit ſeſtertium apud Columellam & Frontinum eſſe menſuræ genus, è quibus illum ſeſtertios adiectiuum protuliſſe: & Martialem ſeſtertiolum, diminutiuum pro re maxima. Fœdiſſimo titulo, ſub prætextu infami & probroſo. Lex enim Iulia de repetundis iubebat magiſtratus ſe ab omni ſorde abſtinere. Viles autem habiti ſunt vnguentarij, nec mirum quippe cùm vnguentum ſit materia luxus. Maximè ſuperuacui. Vnde P. Licinius Craſſus & Iulius Cæſar Cenſores edixerunt nequis venderet vnguenta exotica, ſic enim peregrina appellauere. Et Auguſto à M. Antonio exprobratum legimus proauum habuiſſe, qui modò vnguentariam tabernam, modò piſtrinum exercuiſſet. [M. Tullius libro primo de Officiis ſcribens, nihil ingenuum poſſe habere officinam, & artes blandas quæ miniſtræ ſunt voluptatum, vnguentariam inter eas connumerat.] Seneca etiam libro quarto Natur. Quæſt. tradit vnguentarios à Lacedæmoniis expulſos, & propere cedere finibus iuſſos, quia oleum diſperderent. Athenæus hoc amplius addidit præter vnguentarios tinctores eiciſſe vrbe Lacedæmonios illos tanquam olei, hos tanquam lanæ corruptores. vbi multa de vnguento explicantur, & Ariſtotelem pharmacopolam notat. Pariter Horatius collegia pharmacopolarum. *Nomine vnguentarij*) tanquam ſi Martiano vnguentum vendidiſſet: quod hodie faciunt honeſtiores fœneratores, nomen rei, non rem ipſam vendentes. Cauetur autem principalibus conſtitutionibus, ne qui prouinciam regunt, quive circa eos ſunt, negocientur, mutuamve pecuniam dent, fœnúſve exerceant. Apuleius modò vnguedinem modò vnctulum pro vnguento vſurpat: quod Grammaticus Seruius dempto v poſt g, ſicut vngo præcipit ſcribi. Secus verò vnguen. *Titulus*) famoſum nomen vnguentarij. *Pumicati*) mollis, pumice læuigati. *Referri*) poni in conſultationem. *Ei*) Firmino. *Proximo Senatu*) quamprimum Senatus haberetur. *Conſcientia*) qui ſe participem rapinarum Marij ſciret: ideo cùm hoc cognoſceretur ſponte abfuerit à diſquiſitione. *Delicatiſſima*) quales ſunt Tarentinæ.] *Æquè longam*) parem meæ. *Non eſt*) non opus eſt. Frequens dicendi modus apud Secundum, quo etiam Mart. vtitur. Non eſt crede mihi ſapientis dicere viuam. Et alibi, Non eſt quòd timeas Candide.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ILLVD) Notò iam per ſuperiorem epiſtolā argumento, ſignificat quem finem cognitio Firmini habuerit. Λειτούργιον) miniſterium publicum. nam λήϊτον publicum, ſiue prytaneum, & ἔργον opus Græci dixerunt, ex quibus λειτούργιον miniſtrū procuratoris: hinc λειτούργιον deduci Suidas & Hammonius in etymologico declarant. Longè tamen melius hic vt in præcedēti epiſtola legam λειτούργιον, i. negocio lum, paruū opus, hoc enim conuenientius. *Circūciſum*) emendatum, purgatū. *Abraſum*)

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΟΝ *illud quod ſupereſſe Marij Priſci cauſæ proximè ſcripſeram, neſcio an ſatis, circumciſum tamen & abraſum eſt. Firminus inductus in Senatum reſpondit crimini noto. Secutæ ſunt diuerſæ ſententiæ Conſulum deſignatorum. Cornutus Tertullus cenſuit ordine mouendum: acutius Nerua, in ſortitione prouintiæ rationem eius non habendam: quæ ſententia, tanquam mitior, vicit, cùm ſit alioqui durior triſtiórque. Quid enim*

leuigatum; deletum. *Noto*) præcedentibus literis, an multorum testimonio comprobato. *Ordine mouendum*) prohibendum ne ingrederetur Senatum, dignitate Senatoria priuandum. *Acutius*) subtilius censuit. *Nerua*) Consul designatus, non Imperator Traianus. ipse enim præsidebat. Fuerunt autem plures Neruæ, quorum quietem Martialis commendat. *In sortitione prouinciæ*) dum Senatus sortiretur prouincias: quarum sortitione Senatorij viri ad eas regendas mittebantur. *Rationem*) respectum in quem sensum Varro primo rei rusticæ rationem cum orco haberi scribit. *Minor*) quia non mouebatur ordine, & sane erat minor: nam si motus Senatu fuisset ex Cassij Longini sententia propter turpitudinem, iudicare vel testimonium dicere non poterat, quia lex Iulia repetundarum hæc fieri vetat. Hinc non mirum, si tantum hæc sententia à Secundo reprehenditur, tanquam contra Iuliam legem. *Vicit*) obtinuit, superior fuit. [*Alioqui*) si diligentius consideretur.] *Durior*) Asperior, seuerior.

miserius quàm exactum & exemplum honoribus senatoriis, labore & molestia non carere? quid grauius quàm tanta ignominia affectum, non in solitudine latere? sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumq; præbere? Præterea, quid publicè minus aut congruens, aut decorum, notatum à Senatu in Senatu sedere: ipsisq; illis, à quibus sit notatus, æquari? summotum à Proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de Proconsulibus iudicare? damnatúmque sordium, vel damnare alios vel absoluere? Sed hoc pluribus visum est. numerantur enim sententiæ, non ponderantur: nec aliud in publico consilio potest fieri: in quo nihil est tam inæquale quàm inæqualitas ipsa. nam cum sit impar prudentia, par omnium ius est. Impleui promissum, priorisq; epistolæ fidem exolui, quam ex spatio temporis iam recepisse te colligo. nam & festinanti & diligenti tabellario dedi, nisi quid impedimenti in via passus est. Tuæ nunc partes, vt primùm illam, deinde hanc remunereris literis, quales istinc redire vberrimæ possunt. Vale.

Exactum) priuatum, [exclusum,] remotum. *Honoribus Senatoriis*) sortitione prouinciarum. *Laboribus*) negotiis & causis, quæ in Senatu agebantur. [*Affectum*) iniustum.] *Solitudine*) loco remoto & secreto. *Altissima specula*) curia, quam propter frequentiam & dignitatem Senatorum translatiuè altissimam speculam appellauit. *Monstrandum*) designandum digito. *Notatum*) ignominia affectum: *Æquari*) habere æquale ius dicendæ sententiæ. *A Proconsulatu*) à sortitione prouinciarum, quas Proconsules & Legati eorum comites sortiebantur. *Turpiter*) auare. [*Iudicare*) dicere sententiam suam. *Sordium*) rapinarum, auaritiæ. *Pluribus*) maiori parti Senatorum: nam quod maior pars curiæ efficit, pro eo habetur, ac si omnes egerint. hoc asserit Scæuola. *An pluribus*) impudentioribus. sapientes enim rariores sunt. Vnde Liuius in præfatione secundi belli Punici dicit, vt plerunque fit, maior pars meliorem vicit. Et Græcum ad hoc prouerbium, τῆς πλειόνων ψήφου νικώσης, id est, Pluriũ suffragium vincit. *Non ponderantur*) non consideratur, quæ sit melior. *In consilio publico*) in Senatu. *Nec aliud potest fieri*) quam per suffragia decernere, & quod pluribus placuit tenere. *Inæquale* iniquum; quia alij prudentes, alij insipientes. *Æqualitas*) quod vnusquisque Senator æquale ius suffragij habeat: erat in Senatoribus idẽ ius, sed

sed dispar prudentia. *Fidem)* nam dixerat superesse quoddam negocium, & per hoc videbatur pollicitus se scripturum finem & euentum illius. *Collige)* computo. *Partes)* officium. *Illum)* priorem epistolam. *Instinc)* à te eloquentissimo.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ET tu occasiones obligandi me auidissimè amplecteris, & ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de causis à te potissimum petere constitui quod impetratum maximè cupio. Regis exercitum amplissimum: hinc tibi beneficiorum larga materia: longum præterea tempus, quo amicos tuos exornare potuisti. Conuertere ad nostros, nec hos multos. Malles tu quidem multos, sed meæ verecundiæ sufficit vnus aut alter, ac potius vnus. Is erit Voconius Romanus: pater ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus, immò pater alius. nam huic quoque nomine & pietate successit mater è primis citerioris Hispaniæ. Scis quod iudicium prouinciæ illius, scis quanta sit grauitas: ipse

ET tu) Voconiũ Romanum; maioribus clarum & virtutibus suis, præsertim eruditione, Prisco commendat summa arte & gratia. Sunt qui Iulium Priscum, qui per Vitellium ad Præfecturam cohortis peruenit, intelligant: qui propius verò accedunt, Neratium Priscum temporibus Traiani Iurisconsultum celeberrimum, autore Pomponio, & Papiniano ac Secundo amicitia coniunctum, à quo libro tertio fatetur se impetrasse Tribunatum militarem. Hunc igitur Priscum Neratium Marcellum Traianus vnicè dilexit: adeo vt frequens opinio fuerit id animi fuisse Traiano relinquendi illum, non Adrianum successorem imperij, multis amicis in hoc consentientibus: vsque eo, vt Prisco aliquando dixerit, Commendo tibi prouincias si quid mihi fatale contigerit. hunc postea Adrianus in consilio habuit, quem gessisse Consulatum cum Antonino testatur Venuleius ad legem Corneliam de sicariis: & Pomponius de origine iuris, Consulatus Neratij meminit. Neratium etiam Aticilinum inter Iurisconsultos memorat Paulus, sicut Aristonem legimus Neratio Appiano rescripsisse. Neque crediderim Statio Prisco missam hanc epistolam: per quem sub Antonino Philosopho res prosperè sunt gestæ, & bellum Parthicum adiuuantibus aliis duobus confectum est. *Amplecteris occasiones)* suscipis, & quæris causas & opportunitates, quibus me obliges [*Duabus)* prædictis.] *Nemini)* quàm tibi. *Impetratum cupio,* impetrare & consequi desidero. *Regis exercitum)* imperator & dux exercitus es. *Beneficiorum)* conferendorum beneficiorum in amicos ampla potestas. *Longum tempus)* quo rexisti exercitum. *Exornare)* promouere ad dignitates. *Conuertere)* animum intende. *Nostros)* amicos, & quia numero multorum deterreri potuisset, per correctionem emendat vnum tantum esse. *Multos)* esse quos tu ornares ob tuum in me singularem amorem. *Verecundia)* modestiæ. *Vnus aut alter)* duo. *Ac potius)* correctio. *Voconius Romanus)* repete quæ in præcedentibus de eo diximus. *In Equestri gradu)* inter equites. *Gradu)* dignitate. respexit ad id quòd Equites lege Roscia in quartodecimo Theatri gradu sedebant. *Clarus)* sume extrinsecus, fuit. Claros & illustres equites appellant historici, respicientes ad fulgorem auri, quo illustrantur. [Sed potius puto clarum dixisse, quia vt alibi refert, fuit natalibus & facultatibus clarus. *Vitricus)* cuius correlatiuum priui-

gnus. & quia nomen est inuisum sicut nouerca, correxit, patrem alterum dicendo. Modestinus vitricum, nouercam & priuignum ita circumscribit. Ex alia vxore natis, nouerca dicitur matris vir, ex alio viro natis, vitricus appellatur: eorum vterque natos aliunde, priuignos priuignásque vocant. Item alio modo, Priuignus est vxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illius vitricus. & in contrarium, vxor mea liberis, quos ex alia vxore habeo, nouerca dicitur. liberi mei illi priuigni sunt. *Nam huic quoque nomine*) sensus est, ex vitrico condignè pater dici potest respectu pietatis & amoris in priuignum Voconium [quem adoptauit & in filium assumpsit. quod ipse ad Traianum testatur: & tunc sic legetur, nam huic quoque nomine & pietate successit. Mater è primis citerionis Hispaniæ. *Successit huic nomine*) nomen patris meruit. [Verùm si legatur, nam huic quoque nomine matris pietate successit, erit sensus, Voconius accepit etiam nomen vitrici, quia ab eo fuerat adoptatus: vnde meritò alterum patrem vitricum appellauit. & hoc consecutus est pietate eximia erga matrem: dum enim illum Plinius petit promoueri in Senatum, Summa, inquit, pietate liberalitatem sestertiûm quadringenties à matre meruit, & statim patris hæreditatem & adoptionem à vitrico.] *Ciceronis Hispania*) Tarraconensis, cuius veterem formam sicut aliarum prouinciarum scribit Plinius mutatam fuisse. lege plura apud eundem & Strabonem, Diodorum, Iustinum, qui ab Hispallo cognomentum sumpsisse asserit, neque probo, quæ à Stephano super ea re citantur, nisi quis diceret ex sententia Pliniana mutatam eius prouinciæ formam, dedisse occasionem, vt ille à cæteris dissentiret: inquit enim, Hispaniæ, duæ Italiæ præfecturæ: altera magna, altera parua, dicta est Iberia, & Pannonica. *Indicium illius prouinciæ*) nam ab ea plurimi viri clarissimi fuerũt oriundi. Indè Pacatus vbi Hispaniam laudat Hæc, ait, durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit: hæc iudicum mater, hæc principum est. Et sanè sunt Hispani ingenio excusso.

flamen proximè fuit. Hunc ego, cum simul studeremus, arctè familiaritérque dilexi. ille meus in vrbe, ille in secessu contubernalis. cum hoc seria, cum hoc iocos miscui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale iucundius? mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultúque suauitas. Ad hoc ingenium excelsum subtile, dulce, facile, eruditum in causis agendis. Epistolas quidem scribit, vt musas ipsas latinè loqui credas. amatur à me plurimum, nec tamen vincitur. Equidem iuuenis statim iuueni quantum potui per ætatem auidissimè contuli, & nuper ab optimo principe trium liberorum ei ius impetraui. quod quanquam

Flamen) dialis, quem maiorem flaminem Patricij generis appellabant: minorem verò plebei. nam inter quindecim flamines dialis maximæ dignationis erat: super quo apud Liuium, Plutarchum, Gellium, diuum Augustinum (vt omittam Seruium & Macrobium) multa offendes. *Studeremus*) oratoriæ facultati. *Contubernalis*) domesticus, familiaris. [Ad Traianum scribens suum condiscipulum & contubernalem appellat.] *Cum hoc seria*) Sidonius libro quarto hunc locum, sed minus fœliciter mutuatus, Sæpe, inquit, cum hoc seria, sæpe etiam ioca miscui. *Amico*) in rebus seriis. *Sodale*) in iocosis & hilarioribus. *Ore*) aspectu, forma. *Ad hoc*) præterea. *Excussum*) elaboratum, exactum. Alia lectio habet excelsum. *Dulce*) potest referri hoc verbum sicut præcedens & subsequens ad epigrammata, quorum scriptorem fuisse testatur Apuleius: inde Adrianum Imperatorem tumulo illius inscripsisse hoc carmen, Lasciuus versu, mente pudicus erat. *Eruditum*) mul-

tarum

tarum rerum cognitione doctum, inſtructum arte ad cauſas agendas. [Quare alibi, Mores, inquit, Rom. liberalia ſtudia exornant.] *Muſas ipſas loqui credas*) Cùm volumus oſtendere orationem alicuius ſuauem, doctam, abſolutam, dicimus muſas diſciplinarum præſides per os illius locutas: nam ex Ælij Stilonis ſententia refert Fabius Plautino ſermone locuturas fuiſſe muſas, ſi latinè loqui voluiſſent, quod dubium exemit Secundus à Voconij ſcriptis, Latinè dicens, loqui credas: *Nec vincitur*) quia pares in amore vices reddit. *Per ætatem iuuenilem*) quæ minus auctoritatis habet quàm ſenilis ad conferendos honores in alios. *Optimo principe*) Traiano cognomento Optimi, quod additum à Senatoribus idem ſcribit in panegyrico. *Trium liberorum ius*) quod impetrabatur ab iis qui parum fœlices in prole fuiſſent, de quo plerunque Martialis vt libro ſecundo, Quod fortuna vetat Cæſar permitte videri, Natorum genitor credat vt eſſe trium. & Secundus ad Traianum, dum pro Tranquillo ius idem petit. Parum, inquit, felix matrimonium expertus eſt, impetrandúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. Qui ergo id impetraſſent, in dignitatibus & muneribus anteponebantur carentibus liberis, Tranquillo & Iuriſcõſulto auctoribus. Et Dion inquit, in Auguſto, Ius trium natorum dabatur mulieribus, quæ tres peperiſſent, etiam ſi ſtatim mortui fuiſſent, tradente Gellio, ad retribuendam partem aliquam gratiæ: fruebantur enim per id honoribus & priuilegiis, à quibus ſteriles arcebantur. Ideo inſtitutum, vt ſterilitatis pudore deterritæ, fœcunditatis præmia amplecterentur & primum dari cœptum patribus, poſtea Imperatorum liberalitate & filiis carentibus, [vt eſſent pares in petendis magiſtratibus iis qui filios haberent, cùm referente Tacito, numerus liberorum ex lege in candidatis præpolleret.] Et poſt Druſi obitum legimus Liuiam matrem in ſolatium, ius trium liberorum percepiſſe. Dionyſius in ſuis Antiquitatibus, inquit, Qui tres liberos habebant, pro eis alimenta vſque ad puberem ætatem accipiebant ex publico: lege lata in honorem & gloriam Tergeminorum, quam Romanos vſque ad tempora ſua ſeruaſſe refert. Appianus libro ſecundo bellorum ciuilium, Qui trium liberorum ius habuiſſent, neque eſſet vnde alerent: is legem agrariam promulgari ſolitam. Quare Cæſar in Conſulatu ſuo (vt gratiam popularem iniret) agrum Stellatem viginti millibus ciuium, quibus terni, pluréſve liberi eſſent, diuiſit. Quæ lex ſecundum Ariſtotelem videtur ſumpta à Lacedæmoniis, apud quos, qui tres ſuſcepiſſet filios, à cuſtodia immunis erat: qui quatuor, ab omnibus oneribus. Ius quatuor natorum fœminis conceſſit Claudius, Tranquillo ſcribente, vbi notauimus qui ius trium liberorum habuiſſet, ab officio iudicandi vacare potuiſſe. Euſebius in Chronicis, Matronæ quæ liberos haberent, lecticis & margaritis vtebantur, aliæ prohibitæ. Et Iuſtinianus in Inſtitutionibus ſcribit matrem ingenuam, quæ idem ius habuiſſet: & libertinam quæ quatuor, potuiſſe adire hæreditatem filij mortui, aliàs non. quod idem Imperator ſuſtulit: & permiſit æquè omnibus etiam ſi ius trium vel quatuor natorum non habuiſſent poſſe adire hæreditatem liberorum ſuorum. Et Imperator Theodoſius ac Honorius codice de iure liberorum, Nemo, inquiunt, poſthac ius liberorum petat, quod ſimul hac lege omnibus concedimus.

parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam eligeret, indulſit. Hæc beneficia mea tueri nullo modo melius quàm vt augeam, poſſum. præſertim cùm ipſe illatam gratè interpretetur, vt dum priora accipit, poſteriora mereatur. Habes qualis, quàm probatus charuſq; ſit nobis. Quem rogo pro ingenio, pro fortuna tua

Parcè & cum delectu) raris & bonis. Extat Traiani epiſtola, qua Secundo ius trium liberorum pro Tranquillo petenti reſpondit, ſe fauere illis deſiderio, ſed nolle excedere numerum concedendi ius trium natorum quem profeſſus fuerat apud Senatum. Quare iam dixerat Secundus, Scio

Digitized by Google

exornes. in primis ama hominem. nam licet tribuas ei quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua: cuius esse eum usque in intimam familiaritatem capacem, quo magis scires, breuiter tibi studia, mores, omnem denique vitam eius expressi. Extenderem preces, nisi & tu rogari diu nolles, & ego tota hac epistola fecissem. Rogat enim & quidem efficacissime qui reddit causas rogandi. Vale.

quantum beneficium petam. *Liceret*) etiam supra professum numerum. Legitur etiam eligeret id est tanquam cum delectu daret. *Vt augeam*) cum sit ita cōparatum eodem ad Mcinnum referente vt antiquior beneficia subuertas, nisi ista posterioribus cumule *Grat.*)grato animo. *Ingenio*, [natura [benigna & liberali.] Terentius, Bonum ingenium narras adolescentis. Et Tacitus, Ingenium loci cæli que. M. Tullius de Finibus, Vno ingenij nomine appellatur docilitas, & memoria: eásque virtutes qui habent, ingeniosi vocantur. Nec me prætereit ingenium accipi à Martial. pro subtili inuentione, sicut apud Tacitum, Obtulit ingenium Anicetus lib. r. us, id est, subtilem viam & artem. *Prosequun*-)Qui a præerat exercitui, ei facultas erat dilargiendi Tribunatum, centurionatum, prim pilatum, & reliquos in militia ordines. *Amp*[illegible]) Tribunatum. *Pete.*) tribuere. *Eum*) Vocinium. *Expressi*) posui ante oculos *V tam*) quod vitæ genus sequatur. *Extenderem preces*) pluribus rogarem.

C. Plinivs Maximo Svo S.

Erum opinaris, distringor centumuiralibus causis, quæ me exercent magis quàm delectant. sunt enim pleræque paruæ & exiles. Rarò incidit vel personarum claritate, vel negotij magnitudine insignis. Ad hoc, perpauci, cū quibus iuuat dicere. cæteri audaces, atq. etiam magna ex parte adolescentuli obscuri ad declamandum huc transeunt, tam ir-

Verum opinaris) Centumuirales causas, de quibus nulla prędiximus, tā quam obscuras, & veterem formam non seruantibus actoribus, per epistolam apud Max. notat. Interdum alibi ad Maximum scribit: vt vbi hortatur edere libros, quos in Blateram composuerat. siue is fuerit Gauius Maximus vir seuerissimus Præfectus pretorij vsque ad vicesimum annum: cui postea Tatius Max. successit. quod vero proximum videtur. nam Secundus eundem in Achaia Legationem Proconsulari imperio gerentem monet libro octauo, vt mollius & clementius subditos tractaret. Scio tamen multos fuisse Maximos: ad quos potuit scripsisse, vt ad Claudium Maximum Stoicum inter præceptores diui Antonini, & Albium Max. virum doctum Mart commemorat. Item Secundi extant epistolæ quibus testatur Domitianum scripsisse Terentio & L. Appio Maximis: refert Dion aduersum Antonium rebellantem eundem imperatorem misisse L. Maximum & Traianum. Idem autor est, Maximum præfectum, cùm ipse ad oceanum nauigaret, destinasse aduersum deficientes: à quibus pugna victus interiit. Vrbio Maximo duos fratres rescripsisse Vlpi-nus meminit facit. *Verum opinaris*) non falleris. respondet enim Maximo scribenti quod

existimabat Secundum occupatum in Centumuiralibus causis [*Exercent*) fatigant.] *Parua*) parui momenti. *Exiles*) obscurarum personarum. nam illud, ad causas, hoc, ad personas refertur. Vel legatur ex illis scilicet causis, & tunc sensus clarior erit. *Insignis*) illustris causa. *Ad hoc*) insuper. [*Cæteri*) cum quibus non iuuat dicere.] *Perpauci*) sunt patroni. *Obscuri*) sine nomine. *Ad declamandum*) tanquam ad fictas causas agendas vt fieri solet in scholis. *Huc*) apud Centumuiros.

reuerenter & temerè, vt mihi Attilius noster expreßè dixisse videatur, Sic in foro pueros à centumuiralibus caussis auspicari, vt ab Homero in scholis. Nam hîc quoque vt illic primum cœpit esse quod maximum est. At hercule ante memoriam meam, (maiores natu ita solebant dicere) ne nobilißimis quidem adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus celebrabatur. Nunc refractis pudoris & reuerentiæ claustris, omnia patent omnibus.

Attilius noster) amicus facetissimus. Sic decimo libro Martialis, nostrum dixit. de eo pleraque in superioribus. *Expreßè*) appositè, propriè. *Auspicari*) incipere. *A centumuiralibus*) difficillimis & magnis. *Homero*) poëtarum maximo. *Hic*) Quorundam authoritates faciunt, vt referatur ad scholas sicut illic, ad Centumuiros: quod est proximius quod etiam interdum alibi annotauimus. Vt Liuius vltimo belli Punici, Melior tutiórque est certa pax, quàm sperata victoria: hæc in tua, illa in deorum manu est. Apuleius libro vndecimo sui asini, Vidi asinum pinnis adglutinatis adambulãtem cuidam seni debili, vt illum quidem Bellerophontem, hunc autem diceres pegasum. Ouidius, Vtque sit hic somno proditus, ille dolo. Nam hic ad Rhœsum refertur, ille, Dolona respicit verbum propius. Et libro primo Metamorph. Vt canis in vacuo leporem cum gallicus aruo Vidit, & hic prædam pedibus petit, ille salutem. Et loco pronominis hæc, Seneca in Quæstionibus posuit ista Fulguratio, inquit, ostendit ignem: fulminatio emittit: illa, vt ita dicam, comminatio est, & conatio sine ictu: ista, iaculatio cum ictu. [Valerius insuper hoc posuit cum superioribus, ille verò cum inferioribus. nam cum narrasset exempla parentum indulgẽtium erga liberos, & mox de eorum seueritate dicturus esset, Comicæ dixit lenitatis hi patres: tragicæ asperitatis illi. Item, Vehementius hoc, illud consideratius exemplum pudicitiæ. *Primum cœpit*) primum aggrediuntur *Maiores natu*) seniores. *Locus erat*) licebat dicere apud Centumuiros. *Consulari producente*) viro summæ autoritatis & dignitatis in forum comitante. Sic legimus Augustum amplissimo præditum magistratu Caium & Lucium filios suo quenque tyrocinio deduxisse in forum: sic Tiberium Romam reuersum filium suum Drusum. Hanc rem Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ latius exequitur. Ergo, inquit, apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in ciuitate tenebat: hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse, vtque (sic dixerim) pugnare in prœlio disceret. *Producente*) Producere autem est aliquem in publicum assignare. quo modo Curtius etiam in historiis vtitur. Aliquando de re turpi dicitur, vt apud Iuuenalem, Vide porro Filiolam turpi vetulæ producere turpem id est publicè prostituere. *Pulcherrimum opus*) Centumuirale iudicium [agendi officium] *Refractis claustris pudoris*) prostrato pudore, abiecta omni reuerẽtia. Qua re non immeritò legimus apud M. Tullium Rhetores Græcos dicendi magistros vrbe pulsos à Crasso Censore edicto, quod noluisset ille vir tãtus ingenia obtundi & impudentiam corroborari: nam illos nouos magistros nihil

Digitized by Google

Nec inducuntur, ſed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus ſimiles, conducti & redempti mancipes: conuenitur in media baſilica, vbi tam palàm ſportulæ, quàm in triclinio dantur. Ex iudicio in iudicium pari mercede transitur Inde iam non inurbanè σοφοκλεῖς vocantur: iiſdem latinum nomen impoſitum eſt,

intelligebat poſſe docere, niſi vt auderent. quod etiam cum bonis rebus coniunctum, per ſe ipſum eſt magnopere fugiendum, hoc cum vnum traderetur, & cum impudentiæ ludus eſſet, putauit eſſe Cenſoris ne longius id ſerperet prouidere. *Omnibus*) malis etiam. *Irrumpunt*) cum impetu & vi ingrediũtur. *Actoribus*) cauſidicis. *Redempti mancipes*) oratores conductores ſeruorum precio conducti ad agendum & ipſi. Plin. Manceps tonſtrinæ] Manceps autem quicquid à populo emitur condicitúrve dici putat Feſtus: apud quem tamen ſic legendum puto. Qui aliquid à populo emit, conducítve quia manu ſublata ſignificat ſe autorem emptionis eſſe. quanquam alibi apud eundem legatur. Manceps eſt quod manu capitur. Quo loco ſignificare ſeruum videtur. Aſconius, mancipes, ſcribit, ſunt publicanorum Principes, Romani homines, qui quæſtus ſui cauſa decimas redimunt: ſic paſtum aut pecora publica ſuo periculo & reipubl. repræſentant. Quos non intelligit Secundus, ſed ſeruos [qui precio conducti erant ad audiendum. nam redemptores ſunt qui precium accipiunt: & manceps à Cic. in Prætura vrbana ſic accipitur, Si opus pupillo redimeretur, ſi res abiret ab eo mancipe quem ipſe appoſuiſſet, ſibi nullam prædam eſſe videt.] nam mancipia credidit appellata Donatus quòd manu capta ſunt, ſeruos ſcilicet reſeruatos cùm eos iure belli licuiſſet occidi. Hinc Iuſtinianus capite de iure perſonarum, Serui etiam mancipia dicti ſunt eo quòd ab hoſtibus manu capiuntur. [*Conuenitur*) à conductis ſeruis & redemptis oratoribus. *Baſilica*) Iulia. vbi cauſæ Centumuirales agebantur. teſtatur ipſe alibi, Deſcenderam, inquit, in Baſilicam Iuliam auditurus quibus proxima comperendinatione reſponderem. Et Fabius libro duodecimo Iuliæ baſilicæ dedicationis meminit Euſebius in Chronicis quam Vitruuius eodem referente faciendam curauit. Erat autem locus capaciſſimus vbi ſæpius conſilia publica & priuata iudicia arbitráque conficiebantur. Inde Seneca, Fremitu iudiciorum baſilicæ reſonant. Extructæ enim ſunt in vrbe preter Iuliam, aliæ baſilicæ: vt Porcia & Vlpia, de quibus omnibus fit mentio à P. Victore. *Sportula*) munuſcula, quæ dabantur amicis officij cauſa, vt centum quadrantes: de quibus frequentius Martialis. & interdum pro minori ſummula: nam Secundus de diuiſione ſportularum, Qui virilem inquit togam ſumunt vel nuptias faciunt, vel ineunt magiſtratum, vel opus publicum dedicant, ſolent totum Senatum atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binóſque denarios, vel ſingulos dare. Et Claudium ſcimus gladiatorum munus appellare cœpiſſe ſportulam, velut ad ſubitam conditam cœnulam inuitantem populum. Sportæ autem & ſportulæ ac ſportellæ, quo verbo Tranquillus vtitur, ſunt nummorum receptacula, ſicut ſacci, ſacculi, ſacelli, autore Pediano. Dion frequenter narrat ſportulas fuiſſe teſſerulas ligneas, quas ex vertice theatri in populum ſpargebant Imperatores: quibus ſigna inerant eſculenti, aut veſtis, aut argenti, præterea vaſis, aut auri, equorum domitorum, pecorum, ſeruorum: eas qui excepiſſent, oportebat ad diſtributores afferre: à quibus quod inſcriptum erat, accipiebant. Et Traianum idem autor, dona per teſſerulas ſeparatim viris ac mulieribus in Theatro & circo dediſſe. *Dantur*) diſtribuuntur clientibus. [*Ex iudicio primo*) nam quatuor vt antè diximus iudicia fiebant in Baſilica Iulia, vbi erant totidem tribunalia. Quare, inquit, Ex primo iudicio & tribunali, in aliud & deinceps tranſitur.] *Pari mercede*) ternis denariis. *Non inurbanè*) facetè, ſalsè. *Σοφοκλεῖς*) ἀπὸ τῶ σοφῶ καὶ τῶ καλεῖσθαι, id eſt, ab eo quod Sophi dicuntur: nam qui dicenti-

centibus solebant adulari, clamabant Sophos: perinde ac si dicerent sapienter dictum. quod testatur Martialis libro sexto. Quod tam grande sophos clamat tibi turba togata, Non tu Pomponi, cœna diserta tua est. Et primo, Miretur alius grande & insanum sophos. cùm iam dixisset, Audieris cum grande sophos. Claudianus, En moueo plausus: & pallidus omnia laudo. Et clarum repeto, térque quatérque sophos [Plut. inquit, καλῶς καὶ σοφῶς suis tẽporibus ferè desueu isse, & iam à quibusdam dici diuinè & phanaticè.] Quare Secundus, inquit, eos, qui dicebantur sophi, facetè appellari Sophocles, non tantum respiciens ad tragicus Sophocles (tres enim legimus fuisse) quantum ad compositionem nominis. Superfluè additum fuerat in codice post Σοφοκλεῦς. λοιπὸν τοῦ σοφὸς καὶ τοῦ κηλῶνος, hoc ex fide veteris exemplaris, & Pliniana insita breuitate. Fuerat enim cuiusdam interpretatio fortè superinducta. & postea à rudi scriptore inter codicis verba inserta ac annumerata,

laudicœni. Et tamen crescit indies fœditas vtraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei, (habent sanè ætatem eorum, qui nuper togas sumpserunt) ternis denariis ad laudandum trahebantur. tanti constat, vt sis disertissimus. Hoc precio quamlibet numerosa subsellia implentur, hoc ingens corona colligi-

Laudicœni) quia laudarentur ob cœnam. quod conuenit cum Martiale. Sunt qui σοφοκλεῦς & laudicœni referant ad auditores, non ad oratores: quòd illi cœnarum causa sapientes vocarent, & laudarent causidicos. [Hunc morem tetigit Lucianus malum oratorem instruens: iubet enim vt dum agit, amici exultent, & cœnæ precium exoluant. quòd si ille defecerit, interim auditores laudando tempus occupent: qui si non aderint, serui adducentur: nam & hi multum oratoriæ facultati conferunt.] *Fœditas*) malus mos, & copia pessimè dicentium. *Notata*) demonstrata, data crimini. *Vtraque linqua*) græco vocabulo eos appellando σοφοκλεῦς, & laudicœnos. *Nomenclatores*) Nomenculator siue nomenclator per syncopen à nomine calando, id est citando dicitur, qui vel Principi vel magistratui vel candidato nomina suggerit & notat. Spartianus in Adriano, Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit: quæ semel & congesta simul audierat vt nomenclatores sæpius errantes emendauerit. M. Tullius pro Murena, Quid? quòd habes nomenclatorem, in eo quidem fallis & decipis. nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est, turpe est eos notiores esse seruo tuo quam tibi: si & noris, tamen per monitorem appellandi sunt. Cùm Romani seruorum legiones domi alerent, necesse erat habere qui eos nomine citarent. in quos Plinius senior sic inuehitur, Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa acta: seruorum quoque causa nomenclator adhibitus. Tranquillus, Misit Caius circa fora & basilicas nomenclatores ad inuitandos ad libidines iuuenes senésque. Extat Augusti scomma de nomenclatore obliuioso, dicente Imperatori, Nunquid ad forum mandas? accipe, inquit, commendatitias, quia illic neminem nosti. Et illud pariter Fabij, de ingrato litigatore causidici conspectum vitante in foro per nomenclatorem missum ad eum, Amas me, inquit, quia te non vidi. Hunc prius fartorem dictum, veluti qui clam infarciret nomina in aurem domini, Porphyrio & Festus scribunt. Martialis qui piscem mugilem nomine citabat, per translationem nomenclatorem appellauit. ac nomenclaturam Plinius & Columella nomenclationem dixerunt. *Nuper togas sumpserunt*) qui septimum decimum ætatis annum ingressi sunt: Placet intelligere virilem togam, quæ eo ætatis sumebatur referente Iurisconsulto. *Trahebantur*) precio, non sponte addicti. *Tanti*) tam paruo. *Sis*) videaris. *Quamlibet*) vel maxima quantumuis. Quintilianus, Quamlibet multa legerimus, quodam tamen modo recentes sumus ad id quod incipimus. *Numerosa*) magnum auditorum numo-

rum capientia vnde numerosissimos fœtus, copiosissimos & multiplices dixit Columella. proinde scio à M. Tullio numerosam orationem appellari quæ numeris constet. *Subsellia*) sedes promiscuas. sic Tranquillus vocat ad spectandos ludos in Theatro comparata sedilia. Et Cornelius Celsus subsellium pro sella priuata posuit. Asconius tamen subsellia prodidit esse Tribunorum, Triumuirorum, Quæstorum, & huiuscemodi iudicia minora exercentium. qui non in sedibus curulibus & tribunalibus, sed in subselliis considebant. *Corona*) audientium circulus, concio. Significat enim circulum vniuscuiusque rei: hominum præsertim stantium. Ouidius, Consedere duces; & vulgi stante corona. Virgilius, Vt fera quæ densa venantum septa corona. M. Tullius de Claris Oratoribus, Si à corona relictus sim, non queam dicere. Seneca in Naturalibus, Fulgorem, qui sidera circunnectit, Græci ἅλων vocant, id est aream, nos coronam: quia ferè terendis frugibus loca destinata rotunda sint. nam sicut arcus solares lunarésque omnes sunt, ita coronæ omnium siderum. Palladius, In fastigiis murorum Prætorij iussit coronas prominentes fieri. Demum Cato in re Rustica, extremitates agrorum coronas posse dici demonstrat, cùm circum coronas & vias, vlmos seri præcipit.

tur: hoc infiniti clamoret commouentur, cum μεσόχορος dedit signum. Opus est enim signo apud non intelligentes, ne audientes quidem: nam plerique non audiunt, nec vlli magis laudant. Si quando transibis per Basilicam, & voles scire quomodo quisque dicat, nihil est quòd tribunal ascendas, nihil quòd præbeas aurem, facilis diuinatio. Scito eum pessimè dicere, qui laudabitur maximè. Primus hunc audiendi morem induxit Largius Licinius, hactenus tamen, vt auditores corrogaret. Ita certè ex Quintiliano, præceptore meo, audisse memini. narrabat ille, Assectabar Domitium Afrum, quum apud centumuiros diceret grauiter &

Infiniti clamores) Iuuenalis Fessidium tangens, hunc agendi modum notauit, Quanto Fessidium laudat vocalis agentem Sportula. *μεσόχορος*) qui in media turba est, compositum vocabulum, ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ τοῦ χόρου, id est, à medio choro. *Signum*) laudandi. *Non audiunt*) vel intenti aliis, vel procul stantes. *Basilicam*) regiam Iuliam. *Tribunal*) Reprehendit Fabius, qui audent dicere tribunale. *Præbeas aurem*) attendas. *Facilis*) est. *Dicere*) agere causam. *Præ cæteris*) supra cæteros. *Induxit*) instituit. *Largius Licinius*) qui Plinij auunculi commentarios quadringentis millibus emere voluit: vir Prætorius, & post Præturam Legatus: cui iura reddenti Carthagine accidit mordenti tuber, vt deprehensus inde denarius primos dentes inflecteret. hæc ex xix Plinij: apud quem legitur Lartius Licinius: pariter libro trigesimo Latinum Largum Paulus Iurisconsultus commemorat. *Hactenus*) tantum vt auditores haberet sine precio. *Corrogaret*) rogando conuocaret. *Quintiliano*) M. Fabio Quintiliano summo oratore, operibus suis & præconio Iuuenalis celeberrimo. Hic ex Calagura Hispaniæ oppido oriundus inter Patricios Romanos insertus: siue iure latij, seu Principum liberalitate, quod multis factitatum videmus: vt Secundo nostro, ne longius discedamus: nam ille, authore Ausonio, Consularia ornamenta per Clementem adeptus est: vnde non mirum si Iuuenalis eum nobilem per lunata calciamenta designauit: immo vt magis probem fuisse Romanum ciuem, addam Trebellij Pollionis dictum: vbi Posthumij iunioris eloquentiam laudat, adeo probatam asserens vt eius controuersiæ Quintiliano dicantur insertæ, quem declamatorem Romani generis acutissimum, vnius capitis lectio prima statim fronte demonstrat. Romani ergo generis appellauit,

appellauit, vel ob eloquentiam, vel quorum maiores vrbe donati fuerant.] nam alterius Quintiliani declamatoris Seneca plerunque meminit. *Præceptore meo)* libro Sexto repetit Quintilianum & Niceam audiuisse. *Assectabar*) comitabar cum ad agendum iret [Domitium Afrum. qui recens Prætura modicus dignationis, & quoquo facinore festinans clarescere, sub Tiberio, si Tacito fidem adhibemus, Claudiam pulchram & Furnium reos peregit: inde primoribus oratorum additus, diuulgato ingenio & assecura Cæsaris asseueratione, qua suo iure disertum eum appellauit: mox capessendis accusationibus, aut reos tutando prosperiore eloquẽtiæ quam morum fama fuit: nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ demsit, dum fessa mente retinet silentij impatientiam.] Fabius confitetur libro quinto Domitium Afrum, senem se adolescentulum coluisse, cùm adhuc causas ageret: quo tempore multum de pristina autoritate perdidit, prius fori princeps creditus: inde æmulatione quadam sub Caio reus. (Conabatur enim is Imperator omnes oratores, Domitium imprimis acerrimum & summum dicendo superare) præter spem absolutus est: quod nihil Caio accusanti responderit, neque se defenderit: simulabat autem vereri & imperatoris vim admirari. quare ad preces conuersus tremebundus dicebat se magis Caium oratorem, quàm Cæsarem expauescere. quibus princeps captus persuadens dicendi acrimonia vicisse (Callisto liberto insuper adiuuante) Domitium iudicio liberauit, & Consulem renunciauit, abrogatis qui tunc in eo fuerant honore. hæc Dion. Mortis eius meminit Tacitus, sed adeo circumcisè, vt nemini dubium esse possit, quin pars aliqua historiæ interciderit: nam nec causas, nec modum, quod alibi assolet, ibi explicat. Eusebius in Chronicis tradit mortuum fuisse Afrum in cœna ex cibi redundantia. Liberandus est Iulij Frontini libellus de aquæductibus errore manifestissimo, vbi inquit, Gallóque Veranio, Pompeio Longino Coss. cui Comitius Afer. tu, monente Tacito, repone Gallóque Qu. Veranio & C. Pomp. Longino Coss. Domitius Afer. nam is post Didium Gallum aquis publicis præfectus est. Scripsit autem libros duos de testibus. quos Fab. non dissimulat se fuisse imitatum: & dictorum quoque, præter multas orationes, ab eodem vrbanè sunt editi libri.

lentè (hoc enim illi actionis genus erat) audiit. ex proximo immodicum insolitúmque clamorem, admiratus reticuit: vbi silentium factum est, repetit quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit: & post silentium cœpit idem tertiò. Nouissimè quis diceret, quæsiuit. responsum est, Licinius. Tum intermissa causa, Centumuiri, inquit, hoc artificium perijt: quod alioqui perire incipiebat, quum perisse Afro videretur: nunc verò propè funditus extinctum, & euersum est. Pudet referre, quæ quàm fracta pronnnciatione dicantur: qui-

Grauiter) mature. nam Fab. Afro maturitatem in agendo tribuit. *Ex proximo loco*) propinquo. dicebat enim Licinius in Basilica Iulia apud aliud tribunal. erant autem quatuor tribunalia, ideo Centumuiralis hasta appellatur, alibi quadruplex iudicium à Secundo. *Reticuit*) destitit Afer ab agendo. *Silentium*) à laudantibus Licinium. *Repetit*) actionem. *Abruperat*) intermiserat. *Clamor*) applaudentium exortus est. *Reticuit*) secundo Afer. *Idem*) fecit. *Intermissa causa*) digrediens à re quam tunc agebat. *Centumuiri*) ò iudices. *Artificium*) dicendi ars. Paulus & Modestinus Iurisconsulti pro scientia cuiuscunque artis accipi volunt artificium. *Perijt*) potius quàm perit: sicut sequentia indicant, & fides exemplaris manuscripti astipulatur. *Alioquin*) re vera. *Quæ*) insulsa & puerilia. multum enim obcæcantur à scholis in forum transeuntes: & quem in dicendo non pudet, hunc Cicero non

reprehenſione ſolùm ſed etiam pœna dignum putat. *Fracta*) eneruata, molli, ſcenica. in quod acerrimè Fabius inuehitur poſt multa pronunciationis enumerata vitia. Sed quodcunque, inquit, magis tulerim quàm quo nunc maximè laboratur in cauſis omnibus ſcholíſque cantandi: quod inutilius ſit an fœdius neſcio. quid enim minus oratori conuenit quàm modulatio ſcenica? & nonnunquam ebriorum, aut comeſſantium licentiæ ſimilis?

bus, quàm teneris clamoribus excipiantur. Plauſus tantùm, ac potius ſola cymbala & tympana illis canticis deſunt. vlulatus quidem (neque enim alio vocabulo poteſt exprimi,) theatris quoque indecora laudatio largè ſuperſunt. Nos tamen adhuc & vtilitas amicorum, & ratio ætatis moratur, ac retinet. Veremur enim ne fortè non has indignitates reliquiſſe, ſed laborem fugiſſe videamur. Sumus tamen ſolito rariores, quod initium eſt gradatim deſinendi. Vale.

Quibus) laſciuis. *Teneris*) libidinoſis. *Excipiantur*) illis deſinentibus ſuſcipiantur ab auditoribus: nam excipere, eſt rem ab aliis prænunciatam pariter referre vel ſcribere, & notare: per tranſlationem dicimus excepta vulnera: interdum tamen ſimpliciter pro ſuſcipere. vt Curtius, Legatos ab Alexandro exceptos, id eſt admiſſos. apud Virgil. interficere ſignificat, cùm inquit, Excipit incautum. & Plin. ſenior excipulas vocat naſſas, quibus anguillæ capiuntur. *Plauſus*) adulantium ſtrepitus. Petronius abigit hoc genus hominum, Nec plauſor, dicens, ſedeat redemptus, hiſtrionea addictus. *Cymbala*) dicta à concauitate & curuatione, ſicut cymbia pocula. κυφὸς enim curuum, quaſi ergo κυφαλὰ, id eſt curua aliqua. Hinc Lucretius, Tympana tenta tonant palmis & cymbala circum Concaua rauciſonóque minantur cornua cantu. Nam cymbala tinnitum ſicut tympana ſonitum edunt autore Apuleio. & in epigrammate Alexidis cymbala acuti ſoni vocata. Athenæus ſcribit in tibiis bombum, in cymbalis tinnitum, & tympanis ſonitum dici. Erant autem cymbala tutelæ matris deorum aſcripta, quòd ſimilia ſunt hemicyclis cœli quibus terra deorum mater cingitur. Extat Martialis diſtichon de cymbalis Æra celæneos lugentia matris amores Eſuriens Gallus vendere ſæpe ſolet. Et Diodorus ſcribit, Cybelen inueniſſe cymbala & tympana. Et cymbaliſtam dicimus qui cymbalis, ſicut tympaniſtam qui tympanis vtitur. *Tympana*) bellica Indorum inſtrumenta pro tubis: ea in aëre ſuſpenſa ſcuticis diuerberabant. vnde horrendus quidam ſonitus emittebatur. Conficiebantur autem ex trunco abietis cauato orichalci tintinabulum in eo collocantes, & taurino corio circumtegentes hæc in pugnas elata ferebant: cùm verò ſtrepitum maximum, aut ſigno aliquid ſignificare volebant, conuertentes ad os, ligneum vas concutiebant: at quæ in eo erant tintinnabula multa, & magna in arcto reſonantia, intus obſcurum quendam ſonitum faciebant: quem mugitu non diſſimilem huius rei ignari difficile poterant diſcernere inſtrumenti an beluæ ruditus eſſet. & Hammonius, tympanum pellibus contectum pulſatur. à verbo τύπω tympanum, & interpoſitione (m) deductum: bacchatum inſtrumentum, & in ſacris Dionyſij ferri ſolitum refert Athenæus. Tranquillus, Gallum tympanizantem dixit, quòd tympanum pulſaret, & maſculino genere prolatum Suidas non ſine autore ſcripſit. Iulius Pollux tympana vaſorum nomina eſſe, quæ & cymbala dicuntur, aſſerit. Plinius, Tympanas margaritas, quibus vna facies rotunda, & & planicies auerſis eſſet. Tympana præterea vehiculorum recta legimus. Et apud Celſum tympanitem genus hydropis: cùm ventre vehementer intento creber intus ex motu ſpiritus ſonus eſt. Et tympanum carnificis lignum, quo noxios torquet.

Ladis

Inde τυμπανίζειν, id est flagellar, excoriat, deductum. *Vlulatus*) mulierum lamentatio. Cæsar etiam barbaris aduersum se pugnantibus hunc sonum dedit. *Indecora theatris*) vbi spectatores licenter Cæsaribus & victoribus solebant applaudere. Martialis, Quæque sonant pleno vocésque manúsque theatro, Cùm populus subiti Cæsaris ora videt. *Ratio ætatis*) nondum enim peruenerat ad sexagesimum annum, vel septuagesimum secundum alios: cùm licebat se excusare à ciuilibus officiis. *Indignitates*) indecora, digno homine indigna. *Rariores*) rarius quàm consueueramus apud Centumuiros agimus *Gradatim*) paulatim.

C. PLINIVS VALERIO SVO S.

QVOMODO te veteres Marsi tui? Quomodo emptio noua? placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem, nihil tamen æquè gratum est adeptis quàm concupiscentibus. Me prædia materna parum commodè tractant: delectant tamen, vt materna. Alioqui longa patientia obcallui. Habent hunc finem aßiduæ querelæ, quod queri pudet. Vale.

QVOMODO) Interrogat Valerianum quàtum veteribus, & nuper comparatis agris oblectetur. Valeriani Pollionis meminit Martialis. *Quomodo*) placent tibi. *Veteres*) agri auiti & maiorum tuorum. *Marsi*) quos in Marsis possides. Marsi à velocitate pedum dicti populi vltra Picenum in secunda regione: terrori sunt serpentibus, referente Plinio & Dionysio. nec quenquam fugiat à Strabone & Tacito etiam Marsos assignari Germaniæ. *Emptio noua*) agri à te nuper empti. *Rarum id quidem*) raro euenit, vt quod eminus placeat. *Nihil tamen*) quanquam potest euenire vt emptio noua, cùm desideratur placeat. Sunt qui velint, nihil tamen vsque ad me, fuisse quandam glossulam & epistolæ insertam. quid si ademptis, pro emptis.] *Adeptis quam concupiscentibus*) si rem quam summopere desiderauerant adepti sint. *Prædia materna*) quæ iuxta Larium à matre, sicut paterna, à patre possedit. *Parum commodè*) admodum infructuosa & sterilia sunt. *Vt materna*) quia fuerunt meæ matris, sororis inquam, senioris Plinij. *Alioquin*) adhæc. *Occallui*) obdurui, assueui, callum feci. *Queri*) multum lamentari de eadem re, [quare impetret prudentia quod dies impetrabit.]

C. PLINIVS ANNIANO SVO S.

TV quidem pro cætera tua diligentia admones me, codicillos Aciliani, qui me ex parte instituit hæredem, pro non scriptis habendos: quia non sint confirmati testamento. Quod ius ne mihi quidem ignotum est, cùm sit iis etiam notum, qui nihil aliud sciunt: sed ego propriam quandam legem mihi dixi, vt de-

TV quidem) Annianum hortantem, Aciliani codicillos, quia non essent testamento confirmati, irritos habendos, monet se pluris facere defuncti voluntatem quàm ius ipsum [Vidi in monumentis Brixianorum, C. Lucretium Annianum. Præ-

functorum voluntates, etiam si iure deficerentur, quasi perfectas tuerer. Constat autem codicillos istos Aciliani manuscriptos. Licet ergo non sint confirmati testamento, à me tamen vt confirmati obseruabuntur. præsertim cùm delatori locus non sit. Nam si verendum esset, ne quod ego dedissem, populus eriperet, cunctatior fortasse, & cautior esse deberem. Cum vero liceat hæredi donare, quod in hæreditate subsedit, nihil est quod obstet illi meæ legi, cui publicæ leges non repugnant. Vale.

terea in quibusdam exemplaribus [memini legere ad Annium scriptam epistolam: siue is fuerit Annius Gallus ab Othone peditum rector destinatus, & cum Vestritio iterum copiarum rector ad occupandas Padi ripas præmissus: deinde à Mutiano dux cum Petilio Cereale electus. Siue Annius Verus, qui postea ascito nomine Antonini imperauit. Potuit & mitti T. Annio Flauiano aquarum curatori Vespasiano quinto, & Tito Coss. Frontino auctore. Nimiam mensarum lautiam Martialis etiam in Annio notat. *Pro cætera tua intelligentia*) vt in cæteris rebus diligens es, & inter cætera, in quibus vteris diligentia. *Codicillos*) epistolas. Fabius, Codicilli dubium ad quem scripti. Plinius tradit Homerum scripsisse Bellerophonti codicillos datos. Tranquillus autem Othonem scripsisse ad sororem codicillos consolatorios. Deriuatio tamen verbi aliud quàm epistolas importare videtur, referente Seneca: nam caudex, siue codex, à quo codicilli, plurimarum tabularum contextus est. *Aciliani*) Corn. Minutij Aciliani Brixiensis. *Ex parte*) sui peculij: nam alios Secundo cohæredes scripserat. *Non scriptis*) irritos, inutiles. *Confirmati testamento*) ante Augusti tempora constat codicillorum ius in vsu non fuisse, sed primus L. Lentulus codicillos introduxit: cuius authoritatem multis sequentibus idem Imperator Trebatio suadente constituit codicillos iure optimo esse. & cùm ante testamentum codicilli facti erant, Papinianus ait Iustiniano referente, non aliter vires habere, quàm si speciali post eius voluntate confirmentur: nam quæ postea sequuntur prioribus derogant. Inde libro vicesimonono, Idem, inquit, ante tabulas testamenti codicilli facti non aliter valent, quàm si testamento, quod postea factum est, vel codicillis confirmentur. *Ius*) vetus, quod postea fuit emendatum sicut mox ostendemus. *Propriam*) conuenientem. Sunt qui legant proximam [non inconuenienter.] Iulianus, De quibus causis scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod motibus & consuetudine inductum est: & si qua in re defecerit, tunc quod proximum, & consequens est. *Dixi*) constitui. Defunctorum voluntates, quod sæpe mandant Iurisconsulti titulo de militari testamento. & postea secundum Iustinianum Seuerus & Antoninus rescripserunt, Ex his codicillis, qui testamentum præcedunt, posse fideicommissum peti: si appareat eum, qui testamentum fecit, à voluntate quam in codicillis expresserat non recessisse. hinc Iulianus. ff. xxix. Codicillorum ius singulare est, vt quæcunque in his scriberentur, perinde haberentur, ac si in testamento scripta essent. & testamento facto etiam si codicilli in eo confirmati non essent, vires tamen ex eo capiunt. Ex quibus sanè colligitur Iurisconsultum imitatum fuisse Secundi sententiam. *Manu scriptos*) Martianus & Paulus, Codicillos, neque sua manu scribere, neque signare licet, valent tamen. Conficiuntur autem quatuor modis: aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommissum, aut sine testamento. *Vt confirmati*) respiciendo ad eius voluntatem. *Delatori locus non sit*) [quadruplator non habeat oportunitatem deprædandi,] non autem præbeat delatori Imperator Traianus, per quem legimus id genus hominum exactum in exilium. *Dedissem*) donassem alij [iam enim Plinius eam hæreditatem donarat.] *Populus*) ærarium publicum,

publicum ; quod ſub Traiano ſilens & quietum fuit, relegatis delatoribus, qui omnia teſtamenta prius irrita faciebant. [an populus Brixienſis qui hæres erat eorū qui ſine hærede legitimo moriebātur.] *Cautior*) in donatione. [*Hæredi*) legatario. *In hæreditate*) in computatione aſſis.] *Subſedit*) relictum eſt, remanſit. Virg. Extremus galeáque imà ſubſedit Aceſtes. Interdum ſubſidere eſt dolo poſſidere, à quo ſubſeſſores qui tauros inſidiis necant. *Mea legi*) conſtitutæ à me, vt voluntates defunctorum tuerer. *Publica le*[illegible]*s*) quibus cauebatur, vt codicilli, etſi non eſſent confirmati teſtamento, tamen vires ex eo caperent.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

MIRARIS, cur me Laurentinum, vel (ſi ita mauis) Laurens meum tantopere delectet ? deſines mirari, cum cognoueris gratiam villæ, opportunitatem, litoris ſpatium. Decem & ſeptem millibus paſſuum ab vrbe ſeceſſit : vt peractis, quæ agenda fuerint, ſaluo iam & compoſito die poſſis ibi manere. Aditur non vna via : nam & Laurentina & Oſtienſis eodem ferunt : ſed Laurentina à quartodecimo lapide, Oſtienſis ab vndecimo relinquenda eſt. Vtrinque excipit iter aliqua ex parte arenoſum, iumentis paulo

MIRARIS) Reſpondet Gallo admiranti cur tantopere Laurentino agro detineretur. Loci oppotrunitatē & villæ ſtructuram mirus tanquam architectus deſcribēs : hortatúrque vt villam tot rebus ornatam contubernio ſuo magis commendet. Siue is fuerit Didius vel Annius Gallus, de quo nuper diſſeruimus : an ille Gallus cuius fauore Adrianus Traiano fuit acceptus. Galli Præfecti vrbis fit mentio apud Iuuenalem Satyr. xvj. Rubrium Gallum cum Cælio Piſone Conſulem, per quos ſubuentum libertatibus eſt Senatuſconſulto, teſtatur Vlpianus fuiſſe temporibus diui Traiani. Poſſumus etiam intelligere Numatium Gallum quem Martialis libro decimo ſcribit fuiſſe ſimplicitate priſca & bonitate Socrati parem. *Laurens*) nam Seruius ſuper illud Virgilij libro decimo, Multóſque palus Laurentia ſylua Paſtus arundinea, inquit, Laurentia pro Laurens : recta enim deriuatio hæc eſt. Quare Secundus vt rectè loqueretur per correctionem Laurens appellauit : quanquam alibi ſemper Laurentinum dicat : non ſine analogia, vtpote à Laurento oppido deductum : tametſi ab eo Laurentes vocemus. [An quia vſus fuerat diminutiuo, ne tam egregium opus minueretur, grandiori vocabulo dictum correxerit.] *Gratiam*) elegantiam, ornatum. *Opportunitatem loci*) facilitatem adeundi : vel commoda ædificij, & ſitus. *Vrbe*) Roma. *Seceſſit*) nam & ſeceſſus villa dicitur. *Peractis*) completis negociis in villa. *Saluo*) integro, recondito. *Compoſito*) finito.) Virgilius, Ante diem clauſo componet veſper olympo. *Aditur non vna via*) itur in Laurentinum duabus viis. *Laurentina*) quæ Laurentum ducit : ſicut Hoſtienſis, quæ Hoſtiam. [*Tibi relinquenda eſt*) ſi voles in rus meum diuertere.] *Eodem*) ad Laurentinum meum. *Lapide*) miliario. vnum enim quodque miliarium ſignabant ab vrbe lapide in via erecto : & nunc quoque plurimis vicis manſit appellatio, à numero lapidum & Martialis, inquit, Ad lapidem Torquatus habet Prętoria quartum. Ad quartum breue rus emit Otacilius. *Iter*) quod minus eſt quām via, quæ in ſe continet iter & actum. ſecundum Vlpianum Pomponius autem, Via, inquit, anguſta, per quam neque iumentum, neque vehiculum ire poteſt, iter ſiue actus

Digitized by Google

eſt : ſed ſi iumentum deduci, non autem vehiculum, poterit actus appellari. Et Modeſtinus, Iter eſt quò quis pedes vel eques commeare poteſt. Actus, vbi & armenta trahere, & vehiculum ducere liceat. *Excipit*) diuertentes in Laurentinum meum ſuſcipit. *Iunctis*) equis coniugatis. Tranquillus in Dictatore, poſt ſolis occaſum mulis è proximo piſtrino ad vehendum iunctis. Sequentium tamen ſcriptorum autoritas facit, vt magis credam legendum iumentis, quod etiam in quibuſdam codicibus receptum video. Idem Tranquillus in Nerone, Sed & in viæ Appiæ vico repentè puerum citatis iumentis haud ignarus obtriuit. Vlp. ff. xxxij. Legato continentur mancipia, puta lecticarij : qui ſolam matremfamilias apportabant : item iumenta, vel lectica, vel ſella. Et Marcellus, iumentis legatis boues non coninentur. Inde Pomponius de verborum ſignificationibus Boues magis armentorum quàm iumentorum nomine appellantur.

grauius & longius, equo breue & molle. Varia hinc atque inde facies. nam modò occurrentibus ſyluis via coarctatur : modò latiſſimis pratis diffunditur & pateſcit. multi greges ouium, multa ibi equorum, boumq́ armenta : quæ montibus hyeme depulſa, herbis & tepore verno niteſcunt. Villa vſibus capax, non ſumptuoſa tutela. Cuius in prima parte atrium frugi, nec tamen ſordidū : deinde porticus in O literæ ſimilitudinē circumactæ, quibus paruula, ſed feſtiua area includitur : egregiū hæc aduerſum tempeſtates receptaculum. nam ſpecularibus, ac

Grauius) propter arenas & viæ longitudinem. *Breue*) quia facilius equo viarum compendia rapiuntur. & Columellæ præceptum extat, Iter commodum, in fundum multum conferre. rationéſque ibi explicantur. *Molle*) facile. *Varia*) adſcribitur etiam grata.] *Facies*) rerum aſpectus. *Hinc atque inde*) à dextera & ſiniſtra. *Occurrentibus*) quas itinere offendimus. *Coarctatur*) reſtringitur. *Diffunditur*) aperitur, dilatatur. *Greges*) propriè loquitur. *Montibus*) in adiacentibus iugis. *Depulſa hyeme*) tranſacto tempore hyberno : an quod magis probo, quæ tempore brumali à montibus in planum deducta : nam illic tunc ſtridet boreas [tempore verno, calore temperato, vt aſſolet fieri vere. & licet videre in multis locis hyeme ad littus auram apricari. Nec ignoro depellere apud Varonem & Virgilium eſſe à lacte remouere.] *Niteſcunt*) pingueſcunt. Virgil. quæ cura nitentes Paſcere equos. *Vſibus capax*) ſufficiens ad vſum. *Non ſumptuoſa tutela*) non conſtat magni cuſtodia, & cura eius. *Frugi*) moderatum, non ſumptuoſum [quamuis non luculentum.] *Atrium*) quod erat in prima parte domus : inde quidam opinatur dictum, quod eſſet anterius Varro ab Atriatibus Tuſcis appellatum credidit : illinc enim exemplum ſumptum. At Feſtus, inquit, Atrium propriè eſt genus ædificij ante ædem continens mediam aream : in quam aqua collecta ex omni tecto deſcendit. dictum autem atrium quòd à terra oriatur quaſi aterrarium. Ideo non inconcinnè poëta dixerat, Porticibus longis fugit, & vacua atria luſtrat. Et Appianus, Atrium quoque templo veneris circumduxit, quod Romanorum forum eſſe voluit. [Ac Ouidius, Atria nobilium valuis celebrantur apertis] In atrio ſolebant maiorum ſtemmata collocare ſuper tabulinum. Locus ſalutandi proprius, & ianuis propius atrium fuit, ſi Vitruuio credimus, monenti pauperibus non neceſſaria magnifica veſtibula, nec tabulinum, nec atria : quòd in aliis officia præſtent ambiendi. Gellius & Macrobius eius æmulator pleraque inſuper de atrio prodidere. *O litera*) in rotunditatem ad typum literæ O. fuit etiam in ſecunda lectione in Δ literæ. vt ſcilicet porticus illæ triangulares eſſent. *E quibus*) porticibus *Area*) locus in ædibus ſub dio. Florentinus,

nus, Area locus in vrbe sine ædificio: in rure ager appellatur: idemque ager cum ædificio fundus dicitur. At Paulus, Area pars insulæ est, & quidem maxima. Festus, Area locus vacuus quasi exaruerit, & non possit quicquam generare. Apollinaris pro eminentiore loco videtur accepisse: in quotum inquit aream siue suggestum à subiecta porticu sensim gradibus ascenditur. Est & trituræ locus, quam aream Varro fieri præcipit circularem. Celsus pro morbo aream ponit. *Festiua*) elegans. *Receptaculum)* confugium, sunt illæ porticus *Tempestates*) malas temporum qualitates *Specularibus*) sicut nostra tempestate vitreis orbibus cõglutinatis frigus & ventos arcemus: sic olim lapidibus specularibus in quamlibet tenues crustas fissis. Hispania & Cappadocia multitudine & magnitudine Cyprum & Ciliciam superant. Sunt tamen obscuriores. vt in agro Bononiensi breues, & maculosi. Candido speculari mira natura inest: cum neque senescat, faciléque solem & frigus sustineat. Seneca quædam scribit, Nostra demum memoria prodiisse scimus, vt specularioum vsum perlucente testa clarum transmittentium lumen, & balneorum luxuriam vellicans. Pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis ac preciosis orbibus refulserint. Quantæ nunc aliquis rusticitatis damnat Scipionem quòd non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat. In quem fuerint vsum sequentia monstrabunt exempla. Iuuenalis, Quæ vehitur clauso latis specularibus antro. Vlpianus, Neque specularia, neque vela frigoris causa vel vmbræ, esse domus instrumenta sed ornamenta. Sunt enim comparata voluptatis gratia. Verum idem putat specularia esse partem domus, siue sint affixa ædificio, siue ad tempus detracta. Martialis ad frigus remouendum & ventos testatur, Hybernis abiecta notis specularia puros Admittũt soles & sine fece diem. Item, Condita perspicua viuit vindemia gemma, Et tegitur fœlix, nec tamen vua latet. Nam & rosas eodem authore specularibus à tempestate defendebat antiquitas. Et Columella cucumeres ostendit fieri præmaturos, si vasis maioribus rotulæ subducantur, quò tecti specularibus hyeme serenis diebus tutò producantur ad solem, rursus intra tecta recipiantur. Sic Tiberio ferè toto anno cucumis oblatus. Et Palladius iubet cellam olearem contra frigus specularibus, vt lumen admittat, muniendam.

multo magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cauædium hilare: mox triclinium satis pulchrum, quod in litus excurrit: ac siquando Africo mare impulsum est, fractis iam, & nouissimis fluctibus leuiter adluitur. Vndique valuas, aut fenestras non minores valuis habet: atque ita à lateribus, à fronte quasi tria maria prospectat. A tergo cauæ-

[*Multo magis*) quia melius resistunt tempestatibus.] *Muniuntur*) defenduntur. *Medias*) porticus, [quidam legunt mesaulas non medias. de quibus Vitruuius, Inter duo autem pistyla itinera sunt, quæ mesaulæ dicuntur: quod inter duas aulas media sunt interposita.] *Cauædium*) Vitruuius & Varro disiunctum protulere, caua ædium appellantes: erat autem intra parietes locus tectus & patulus ad vsum omnium maximè salutantium relictus. nam etiam non inuitati illuc commeare poterant, sic ad vestibulum & peristylia. ædificabantur autem iuxta triclinium in quinque genera distinctum Thuscanicum, Corinthium, Tetrastylum, displuuiatum, testudinatum. quare statim subnectit triclinium. Hic dicet aliquis Secundum non ex arte locum describere. præcipit enim Aphthonius in suis Præexercitamentis incipiendum à rebus circumiacentibus in locorum descriptionibus: quem sanè ordinem seruauit idem, dum alteram in Thuscis villam repræsentat. Sed hîc non mirum si statim membra domus aggressus est, cum nihil circa præter mare & litus haberet. Illic verò longè alia, vt agrorum & montium, colliúmque varias facies, à quibus non inartificiosè principium

fecit. *Excurrit*) extenditur, porrigitur. *Africo*) vento ab Africa spirante; qui & Lybs dicitur. *Fractu*) lassis & desinentibus. *Alluitur*) madefit. *Quasi tria maria*) nam re vera mare Tyrrhenum tantum prospectabat, sed cum à tribus locis, à fronte scilicet & duobus lateribus prospectum haberet, quasi tria maria dixit propter diuersam faciem. Inde Pollij Surretinum sic laudatur à Statio, Sua cuique voluptas. Atque omni proprium thalamo mare, transque iacentem Nerea diuersis seruit sua terra fenestris. *Fronte*) anteriore triclinij parte: sicut in homine, ac etiam in acie prima Decurionum ordinatio in aduersos hostes spectans frons dicitur. *A tergo*) ab occipitio, respicit illud triclinium.

dium, porticum, aream: porticum rursus, mox atrium, syluas, & longinquos respicit monteis. Huius à læua retractius paulo cubiculum est amplum: deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet. Hæc & subiacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Huius cubiculi, & tricliny illius obiectu includitur angulus, qui purißimum solem continet, & accendit. Hoc hybernaculum, hoc etiam Gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis, qui nubilum inducunt, & serenum ante quam vsum loci eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in apsida curuatum, quod ambitum solis fenestris

Porticum rursus) alteram porticum: an præcedentis partem. *Longinquos*) remotos. *Huius*) triclinij. *Retractius paulo*) aliquantulum remotius. *Cubiculum*) dictum autumat Festus à cuba Sabinorum lingua, quam militares lecticam vocant. cubicula etiam Vitruuius solet appellare tignorum & asserum sustentacula. *Aliud*) cubiculum *Orientem*) solem. nam cubicula sicut bibliothecæ orientem spectare debent: cùm illa matutini luminis vsum postulent, in his libri non putrescant. *Retinet Occidentem*) calescit sole occiduo & teporem in nocte reseruat. *Hæc*) fenestra occidentalis. *Subiacens*) propinquum. *Illa*) orientalis. *Securius*) minori fragore. *Obiectu*) positu & occursu. *Huius*) cubiculi minoris. *Illius*) maioris. *Includitur*) fit in recessu. [*Angulus*) angulare membrum.] *Accendit*) auget in maius ex repercussione parietum. *Hybernaculum*) locus hyberno tempore idoneus: sicut hybernacula militum statiua per hyemem solemus appellare. Hybernaculum igitur secundum Vitruuij normam hybernum occidentem spectare debet: apparatus minimè sumptuosus & vtilis vsus Græcorum hybernaculorum fuit: adeo vt qui ministrantes ibi versabātur, & si nudis pedibus fuissent, non reciperent frigus, propter quoddam pauimenti genus ex carbonibus, sabulone, calce, & fauilla mixta confectum. mandat autem fodi hybernaculum intra libramentum triclinij. *Gymnasium*) locus vbi exercebantur: propriè tamen de athletis, quoniam nudi contendebant: postquam primum nudus Orsitus cucurrit in Olympia: fuerat enim antiquis cōsuetum subligaria ferre circum pudenda in gymnasiis: Orsito verò Lacedæmonio certanti soluta fibula causam doloris incussit. vnde lex constituta, vt nudarentur. Nouimus publicas etiam balneas gymnasia dici: quare Suidas vnctuaria, & lauacra appellat. Immo etiam certamina equestria, & venationes, quòd corpus exerceant, quidam dixere gymnasia. & Balcares gymnasias Græci vocarunt: quòd nudi æstate incederent. autor Diodorus. *Silent*) non sentiuntur. *Nubilum inducunt*) tempus nubilum faciunt, quales sunt australes, notus, aphricus, libonotus, & eurus plerunque. *Ante, quam vsum loci*) prius sol obducitur nubibus, quàm calor facessat. *Vsum*) teporem. In sole vngi & currere priscos, tangit Aristophanes. *In apsida curuatum*) in formam apsidis circumactum. Apsicis autem serpentis species, & scutum interpretatur: & locus eiusdem cognominis apud Argos fuit. Legitur etiam in apsida, id est in cur-

in curuaturam totæ siue testudinis. Hoc n. significat *ἀψὶς*, familiaris dictio Plin. seniori, vbi de astro nomicis rebus tractat. Et cameras *ἀψῖδας* dictas Suidas interpretatur. Recentiores scribunt in Baiano & Lucrino adhuc apsidas extare celsi super-biqueoperis: quarum partem balnea, partem sacella, partem cubicula, & villarum aulas occupare: in earum aliquibus ferramenta semicorrosa supernè adhuc pendere. *Ambitum solis*) ab oriente in meridiem, & occasum.

omnibus sequitur. Pariter eius in bibliothecæ speciem armarium insertum est quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret dormitorium membrum transitu interiacente, qui suspensus & tabulatus conceptum vaporem salubri temperamento huc illuc digerit & ministrat. Reliqua pars lateris huius seruorum libertorumq́; vsibus detinetur, plerisque tam mundis vt accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimum, deinde vel cubiculum grande, vel modica cænatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet. Post hanc cubiculum cum procætone, altitudine æstiuum, munimentis hybernum. est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud, & procæton communi pariete iunguntur. inde balinei cella frigidaria, spatiosa & effusa, cuius in contrariis parietibus dua baptisteria velut eiecta sinuantur, abundè capacia,

Armarium) rerum receptaculum. veluti vestiariū, in cuius formam vidimus bibliothecas comparatas interdum. *Insertum*) adnexum. *Parieti*) muro cubiculi. *Capit*) continet, inuitat. *Membrum*) pars domus. nam Columella [cum Apuleio] sic nominat, & Vlpianus de manumissionibus, Quæri, inquit, potest si fabris duobus vel pictoribus templum, vel membrum depictum esset. Videtur autem fuisse dormitorium membrum, quod ipse libro quinto in alterius villæ descriptione dormitorium cubiculum dixit. & Sidonius pariter Secundum imitatus. *Suspensus*) eleuatus. [lego Vitruuium de suspensuris caldariorū.] *Tabulatus*) tabulis vbique interpositis, per quas vapor huc & illuc digeratur. quod magis placet, quàm sublatus subulonibus, id est, tibicinibus suffultus. Subulones enim tibicines Thusci, autoribus Festo & Varrone, dixerunt. ad cuius similitudinem vnicornes ceruos appellauere subulones. & translatiuè Ausonius pædiconem. nam subula instrumentum ferreum peracuti mucronis ad calceos consuendos: de qua Seneca: Pudet in aciem descendere pro diis hominibus susceptа subula armatum. Et Desubulare, Marcello tradente, perfodere, à subula tractum. Legimus etiam quod suspensum & tabulatum, vt ista referantur ad dormitorium tanta exemplarium varietate. *Vaporem*) sol.s. *Huc illucque*) ad contigua loca. *Lateris*) parietis. *Detinetur*) occupatur plerisque membris. *Mundis*) politis, cultis. *Hospites*) amicos. [*Vel*) poterat enim vtroque nomine appellari.] *Modica*) mediocris. *Cænatio*) locus ad cœnam sumendam. Sidonius pro diæta indifferenter ponit. Ex hoc triclinio, inquit, fit in diætam, siue cœnatiunculam transitus. De qua Iuuenalis, Parte alia longis Numidarum fulta columnis Surgat, & algentem rapiat cœnatio solem. Columella præcipit cœnationes in villa hyberni temporis æquinoctialem occidentem, sed æstiuas hybernum orientem spectare. Cœnatorium autem vestis est qua in cœnis vtebantur: & ex disticho Martialis quo vsu esset significata, Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota. Hoc opus est pictis accubuisse toris. At cœnacula in superiore domus parte erant, ad quæ scalis ascendeba-

t. j.

tur, solita inquilinis locari, autoribus Iuuenale, & Pompeio.& Vlpianus cœnaculariam exercere vsurpat pro eo quod est cœnacula locare. [& cœnaculum medianum pro eo loco, qui est communis cum inquilinis domus conductæ.] *Plurimo mari lucet*) ex plurima maris repercussione & prospectu. *Procestrio*)quo proceditur in muro. Ælius etiam referente Festo ædificia esse dicit extra portam: Artorius quæ sunt ante castra procestria scripsit. Cæsar erycium videtur appellare. Sunt qui legant procœtone, id est, antithalamo: quod satis congruè facit. & Columella hoc vocabulo vsus est. Nec putant, inquit, se habere villam nisi multis vocabulis retineant Græcis: quin vocent particulatim procœtona, palæstram, apodyterion. *Altitudini*) expositum auræ. *Munimentis*) parietibus specularibus. *Hybernum*)aptum ad vsum hyemis. *Huic*) cubiculo. *Aliud*)cubiculum & προκοιτῶν, antithalamũ. κοιτὼν cubiculũ. & πρὸ ante. *Cella frigidaria*) vbi aqua frigida, si pœnituisset teporis, lauabantur. nam balinei cellæ tres erant: caldaria, vbi calida, tepidaria, vbi tepida: frigidaria, vbi frigida seruabatur. ip'e alibi hoc enarratius explicuit. Vitruuius in balnearum dispositione cùm calidariam & tepidariam memorauit, statim frigidarij alieni memoriam facit: nam præfurnio tria aliena imponebantur, caldarium, tepidarium, frigidarium, vt ex tepidario in caldarium, quantum aquæ exierit, influat, de frigidario in caldarium. Et Paulus tepidarium secundum parietem in balneo fuisse testatur. Antonius Musa & frater eius Euphorbius instituerunt à balineis multa frigida corpora astringi: cùm prius consuescerent tantum calida lauari. *Effusa*)expansa. *Baptisteria*)lauacra. ἀπὸ τοῦ βάπτω, à lauando de quo Sidonius, Si apricari mauis, baptisterium piscinæ connectitur ab Oriente: quod viginti circiter modiorum millia capit: huc è locis calore venientibus triplex medij parietis aditus per arcuata interualla reseratur, vbi tria cellarum genera iam prædicta demonstrantur. *Velut eiecta*) tanquam à pariete eminentia, laudat ab artificio. *Sinuantur*) circumuoluuntur, in orbem dispartiuntur. nam [extra parietem]hemycicli formam retinebant. *Proximo*)loco. *Vnctuarium*) vbi seruabatur oleum vnctui opportunum. *Immo hypocaustum*) per correctionem. legitur etiam sine verbo immo. Vitruuius, Quod hypocaustum græcè, nos latinè succensum appellamus: erat autem locus in thermis concameratus & fornicatus, habens ante præfurnium quo igne imposito illas calefaciebant: nam ὑπὸ sub. & καυστικὸν ardens. vaporarium à quibusdam vocatur, quia vaporandis cubiculis adhibebatur. Papinius in syluis vsus est vocabulo Græco, Et tenuem volunt hypocausta vaporem. *Propnigeon*) Suida interprete. πνίγειν caminum & furnum significat: & propriè vbi carbones accenduntur. quod Latinè dici potest Præfurnium. sic Vitruuius vtitur: apud quem propigneum inuersum vocabulum offendes. magnus etymologicus πνῖγος æstũ interpretatur. *Elegantes*) gratiosæ. *Sumptuosæ*) magnæ impensæ. *Mirifice*) mira arte connexa cellis. vel mirifica, id est admirabilis. *Piscina*) non piscandi sed natandi causa sine fructu, vt inquit, Varro de piscinis. Palladius, Piscinales cellæ in æstiuis balneis à Septentrione lumen accipiant, in hyemalibus à Meridie. Et Sidonius, Basilicæ appendix piscina forinsecus in quam fluentum de supercilio montis elicitum, canalibusque circumiectis per exteriora natatoriæ littora curuatum. Aquæ calidæ piscinam Mœcenas primus in vrbe struxit: & nimiam piscinarum luxuriam Seneca taxat. Pauper, inquit, sibi videtur, nisi thasius lapis quondam ratum in aliquo spe-

si innare in proximo cogites. Adiacet vnctuarium hypocauston. adiacet propnigeon balinei. mox duæ cellæ magis elegantes quàm sumptuosæ. cohæret calida piscina mirificè, ex qua natantes mare aspiciunt. Nec procul sphæristerium, quod calidißimo soli, inclinato tam die, accurrit. Hîc turris erigitur, sub qua diata

ſtaculum templo, piſcinas noſtras circundedit, in quas multa ſudatione corpora examinata demittimus. *Sphæriſterion*) locum putant à ludo ſphæræ quam pilam poſſumus appellare: nã σφαιρίζειν & σφαιρομαχεῖν, eſt pila ludere: & σφαιριστὴς qui pila ludere ſcit, qualis Lycon Peripateticus, autore Athenæo. Lampridius non pro loco, ſed ludo vſus eſt. Poſt lectionem, inquit, palæſtræ, aut ſphæriſterio, aut curſui, aut luctaminibus mollioribus operam dabat. [inde Papinius libro quarto Syluarum, in præfatione. Sed & inquit Sphæromachias ſpectamus, & pilaris luſio admittitur Tam & [ſi] fortaſſe non erit alienum à rotunditate ædificij deductum videri. plures enim circulos, pluráque genera exercitationum capiebat Et Tranquillus ſcriptum reliquit Veſpaſianum fuiſſe ſolitum in ſphæriſterio fauces & cætera mẽbra diſtringere. Pauſanias vbi de gymnaſiis Lacedæmoniorum agit, Eſt inquit, & ſtatua antiqua Herculis, cui ſacrificant ſphæris qui ab ephebis in viros tranſeunt. Fit autem gymnaſium in curſu. *Diæta*) diæta locus erat in quo per diem verſari ſolebant, à verbo Græco, διαιτᾶσθαι, quod eſt viuo & dego, deductum: ſiue vocabulum diætæ à die, & edendo tractum videatur: quod in ea de die cœnaretur: nam fuiſſe idem quod cœnaculum Vlpianus de extraordinariis criminibus innuit. Qui diætarij, inquit, appellantur, hoc eſt, qui in aliena cœnacula degunt. quamquam alibi diætarium vocet, qui curam diætæ ſuſtineat. Athenæus diætas tetraclinias ſcribit ſuſcepiſſe triginta viros, & nautarum diætam in Hieronis naui lectos habuiſſe quindecim. Et Sidonius, Ex triclinio fit in diætam ſiue cœnationem tranſitus. Fuiſſe autem diætas ſuperiores & inferiores oſtendit. Scæuola de donationibus. & Pollux. ἐνδιαιτήματα delectationis cauſa conſtrui tradit. quare ſæpius apud Iuriſconſultum vt Africanum ex autoritate Marcelli in hortis ædificatam legimus diætam. Ipſe Secundus libro ſeptimo ad vxorem ſcribens monſtrat fuiſſe vbi per diem commoraretur. Ad diætam, inquit, tuam ipſi me pedes ducunt. Et Imperator Alexander in palatio ſtruxit diætas nomine matris ſuæ. Diæta etiam cibum vnius diei ſignificari receptum eſt, & ſpeciem medicinæ quæ victu medetur, diæticam appellatam Celſus in limine ſui operis teſtatur: de qua Rufus Epheſius ſcripſit libros quinque, vnum de diæta ſcilicet nauigantium. Suidas diætas vocat iudicia, quæ non fiunt pro tribunali: qualia ſæpe audiuimus hodie fieri apud Germanos, & diætatas iudices ad hoc electos. nam διαιτᾶν eſt iudico. *Sub qua*) in loco inferiori.

duæ, totidem in ipſa. præterea cœnatio, quæ latiſſimum mare, longiſſimum littus, amœniſſimas villas proſpicit. Eſt & alia turris: in hac cubiculum, in quo ſol naſcitur conditúrque: lata poſt apotheca & horreum. Sub hoc triclinium, quod turbati maris non niſi fragorem

Totidem in ipſa) in loco ſuperiori. *Cœnatio*) locus eminens & patulus, quales ſæpius eſt videre in Genuenſium villis, vbi & cibum capiunt, & littus ac mare proſpectant. terratias vulgo appellant: quòd ſunt patenti cœlo & planæ, quanquam ſummo inſtar æquatæ terræ. *Poſſidet*) circumſpicit tanquam domina. Adſcribitur etiam proſpicit. *Naſcitur conditúrque*) altera feneſtra Orientem, altera Occidentem ſolem admittit. [Lucianus domum commendat quæ patentibus feneſtris ſolem Occidentem excipit.] *Apotheca*) cella vinaria. nam quamuis apotheca poſſit eſſe locus, quo res ſeruandæ reponuntur ἀπὸ τοῦ ἀποθέσθαι, à reponendo & condendo dictus: tamen pro cella vinaria accipi ſolet autoribus Plinio auunculo & Columella. Sic Vlpianus tradit, Sicut fructus cæteros in horreum condi, & vela in apothecis extendi. ff. xxxiij. & xlvij. de furtis. Si præponas in apotheca amphoras eſſe vini, eáſque ſubtractas, ſingularum furtum fit, non totius apothecæ. *Horreum*) granarium ab hordeo, quod in eo ſeruabatur, quidam dictum autumant. debet autem eſſe ſicciſſimum, & ſicut cella vinaria ad Septentionem ſpectare, auerſum omnino ab au-

ſtro autores ſunt Vitruuius, Plinius, Palladius, Columella, qui in horreum, id eſt,

in erectum, vitem firmari vſurpat. *Sub hoc)* horreo. nam debet eſſe penſile. *Triclinium)*

& ſonum patitur, eúmque iam languidum ac deſinentem. hortum & geſtationem videt qua hortus includitur. geſtatio buxo aut rore marino, vbi deficit buxus, ambitur. Nam buxus qua parte defenditur tectis, abunde viret aperto cælo, apertóque vento: & quanquam longinqua aſpergine maris, inareſcit. Adiacet geſtationi interiore circuitu vinea tenera & vmbroſa, nudiſque etiam pedibus mollis & cedens. Hortum morus & ficus frequens veſtit, quarum arborum illa vel maximè ferax eſt terra, malignior cæteris. hac non deteriore quàm maris facie cœnatio remota à mari fruitur. Cingitur diætis duabus à tergo, quarum feneſtris ſubiacet veſtibulum villæ, & hortus altus pinguis & ruſticus. Hinc cryptoporticus propè publici operis inſtar extenditur.

eſt. *Patitur)* ſentit. *Languidum)* iam fractum. *Videt)* illud triclinium. *Geſtationem)* locum, quo geſtabantur, quamplurimum ſub dio ambulacrum. *Bux.)* aut rore marino. ſun iſti frutices notiſſimi. *Defenditur)* contegitur ab aſpergine maris. *Abundè)* fertiliter. *Aperto cælo)* ſereno & ventis expoſito. *Longinqua aſpergine)* vt vix poſſit conſpergi rore ſalſo. fit enim aſpergo maris ex concuſſione vicini ſcopuli. hinc Virgil. Obiectæ ſalſa ſpumant aſpergine cautes. *Inareſcit)* moritur. In ſecunda lectione fuit marceſſit. *Interiore circuitu)* magis horto propinqua. *Tenera)* nouella, & præſertim more Romano cùm vites ibi ſunt breues & humiles. *Morus)* arbor Palladi dicata, quòd ſerò germinat: ideo nullis vernis ſubiecta tempeſtatibus. *Veſtit)* ornat, & contegit. *Illa)* terra Laurentina littoralis. *Vel maximè)* ſupra cæteras arbores has nutrit. *Malignior)* infenſior, ſterilior. *Cæteris)* arboribus. *Hac non deteriore)* ſenſus eſt. alia quamuis procul à mari cœnatio, tamen fruitur aſpectu tam amœno quàm illà quæ mari adiacet, de qua ſuprà. *Cingitur diætis)* coniunguntur duæ diætæ cœnationi continentem verſus. Ad idem ferè legitur, vincitur. *A tergo)* ab ea parte cœnationis, qua mare non aſpicit, à ſeptentrione. *Veſtibulum)* ingreſſus. Ex authoritate Cæcilij Galli Gellius, & eadem ad verbum tranſcribens Macrobius, refert non in ipſa domo nec partem ędium, ſed locum ante ianuam eſſe per quem de via aditus acceſſúſque ad ædes fit, cum dextra ſiniſtráque inter ianuam & tecta, quæ ſunt viæ iuncta, ſpatium relinquitur. fiebat autem in ædibus ampliſſimæ fortunæ. Veſtibuli deriuationem aliam refert Ouidius in Faſtis à Gellio & Macrobio, à Veſta deduci more poëtarum fingens his verſibus. Hinc quoque veſtibulum dici reor, vnde precamur. Qua famur Veſtam quæ loca prima tenet. Vitruuius & Vlpianus vocabulo Græco vtentes prothyrum appellarunt: dij propylæon, vt Maximus & Thucydidis interpres. *Villæ)* domus in agro. *Ruſticus)* rerum ruſticarum refertus. non ad vmbram & voluptatem, vt ille ſuperior. *Cryptoporticus)* occulta & latens porticus. κρύπτω enim abſcondo & Crypta locus abditus, & concameratus, quam pro cryptoporticu reor Vitruuium poſuiſſe: In ędibus, ait, cryptæ, horrea, apothecæ. Iuuenalis pro ſubterranea cauerna fornicata, id eſt, cloaca, vſurpauit, Et ſolitus mediæ cryptam penetrare ſuburræ. Apud Sidonium de cryptoporticu hæc traduntur, A parte veſtibuli longitudo tecta interius patet, mediis non interpollata parietibus: quæ quia nonnihil ipſa proſpectat, etſi non hippodromus, ſaltem cryptoporticus meo mihi iure vocitabitur. *Propè publici operis)* 133.

uis) instar publici operis tam magnifica & ampla vt ferè operibus publicis sit similis: publica enim ampliora, honestiora, sumptuosioráque quàm priuata sunt. *Extenditur)* in longum porrigitur.

Vtrinque fenestræ; à mari plures, ab horto singulæ, & altius pauciores. Hæ cum serenus dies & immotus, omnes: cum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quiescunt, sine iniuria patent, ante cryptoporticum xystus violis odoratus, teporémque solis infusi repercussu cryptoporticus auget. indè area, quæ vt tenet solem, sic aquilonem inhibet, summouétque, quantúmque caloris antè, tantum retrò frigoris, similiter Africum sistit, atque ita diuersißimos ventos alium alio à latere frangit & finit. Hæc iucunditas eius hyeme, maior æstate. Nam ante meridiem xystum, post meridiem gestationes, hortique proximam partem vmbra sua temperat, quæ vt dies cre-

Vtrinque) à Meridie & Septentrione Illinc enim mare, hinc ortum spectabat. *Singula)* non gemellæ & binæ, vt à mari. [*Et altius pauciores)* Sed in eminentiore parte sunt pauciores quàm in inferiore. Legitur etiam.] Sed alternis pauciores: vt sit sensus, ab horto habet pauciores fenestras dimidio quam à mari. Potest etiam legi alterius, vt multi codices habent, in eundem sensum, scilicet fenestris alterius partis. *Hæ patent)* aperiuntur fenestræ. [*Iniuria)* offensione.] *immotus)* quietus à vento. *Hinc vel inde)* à Meridie vel Septentrione. *Iniuria)* ventorum molestia. *Xystus)* Vitruuius xystum ampla latitudine porticum, in qua athletæ per hyberna exercebantur, esse voluit Græca appellatione nostrósque hypætras sub dio ambulationes xysta vocare, quæ Græci paradromidas dicunt: sed libro quinto à superioribus in quibusdam autor idem discrepat. Hæc, inquit, porticus xystus apud Græcos vocitatur, quòd athletæ per hyberna tempora in tectis stadiis exercentur. [Vnde Pollux antiquos testatur dixisse xystos dromos, & Xenophontem in Oeconomico sine dromo scripsisse xystum.] Faciunda autem xysta sic videntur vt sint inter duas porticus syluæ, aut platanus, & in his perficiantur inter arbores ambulationes quas Græci paradromidas, nostri xysta appellant, in quas per hyemem è xysto sereno cœlo athletæ prodeuntes exercentur. Nam modò xystum vocabulum esse Græcum, modò Latinum dicit: & xystum tam neutro quàm masculino genere vsurpat: cum apud cæteros masculino proferatur. quem puto M. Tulliũ per hæc intellexisse Num tandem locus hic non idoneus videtur? in quo porticus hæc ipsa vbi inambulamus & palæstra, & tot loci sessiones, gymnasiorum & Græcorum disputationum memoriam quodammodò commonent. Et idem alibi dixerat palæstritas in xysto spatiari. Secundus libro quinto. Est ante porticum xystus concisus in plurimas species, distinctúsque buxo. Apud Tranquillum in Augusto accipimus in eundem sensum dici xystum. Vlpianus Xysticos appellàt palæstritas in xysto se exercentes. Quidam Græcorum xystum interpretantur esse locum politum & æquatum, significare etiam paruum hastile seu iaculum. hinc Arrianus inquit, Signa electi exercitus, aquilæ, imagines regiæ: coronæ, omnes aureæ super xystis argenteis. Xystis autem vestis Tragicorum crocea. Et Xystion vulgarem quandam gemmam ex India mitti refert auunculus Secundi. *Odoratus)* odore repletus Odoratum est quod aliunde accipit odorem, vt odoratum templum. Odorum, quod per se habet. Martialis, Tantus veris honos, & odoræ gratiæ Floræ Hæc tamen poëtarum licentia confunduntur. *Auget)* maiorem habet. *Repercussu cryptoporticus)* obiectu parietis australis cryptoporticus. *Area)* diffunditur. *Tenet solem,)* qui austro expo-

Digitized by Google

ſita. *Inhibet*) arcet cryptoporticu intermedia ab aquilone. *Frigoris retro*) ſi opus fuerit apertis cryptoporticus feneſtris: & pe: flante aquilone. *Africum ſiſtit*) clauſis cryptoporticus feneſtris non permittit incrudeſcere. *Diuerſiſſimos ventos*) Africum & Aquilonem [à diuerſa cæli regione venientes.] *Alio latere*) aquilonem à ſeptentrionali pariete, africum à meridionali. *Finit*) comprimit, extinguit. *Hac iucunditas*) talis cryptoporticus vtilitas tepo-rem in anteriori area continere & frigora arcere. *Ante meridiem xyſtum*) quia æſtate ſol habet ortum magis ſeptentrionalem, ſic & occaſum. vnde mane xyſtum: quippe qui iuxta frontem orientalem ad meridiem ſitus erat. *Poſt meridiem geſtationem, & orti proximam partem*) vt quæ iuxta frontem occidentalem iacebant, ſua vmbra refrigerabat. [*Temperat vmbra*) mollificat & habitabilem facit vmbra, quam ſui parietes cauſant.]

uit decreuitque, modò breuior, modò longior hac vel illac cadit. Ipſa verò cryptoporticus tūc maximè caret ſole, cum ardentiſſimus culmini eius inſiſtit. Ad hoc patentibus feneſtris fauonios accipit, tranſmittitque: nec vnquam aëre pigro & manente ingraueſcit. In capite xyſti deinceps cryptoporticus, horti diæta eſt, amores mei: re-vera amores. ipſe poſui. In hac

Breuior) vergente die ad hyemem vel meridiem. *Longior*) æſtate, recedente ſole ad ſeptentrionem vel ad occidentem. *Hac*) à ſeptentrione. *Illac*) à meridie. *Caret ſole*) non ſentit æſtum: nam per æſtatem mediam culmini imminet, nec penetrat ſol aliis ſuperimpoſitis membris. *Ad hoc*) inſuper. *Fauonios*) zephyros ab occidente. *Tranſmittit*) per alias feneſtras: ſic moto aëre, impigróque refrigeratur. *Manente*) quieto, nec exitum reperiente. *Ingraueſcit*) grauior fit inhabitantibus. nam vbi aër ſilet denſior & peſtilentior. Deinceps cryptoporticus: & pariter in capite cryptoporticus, deinceps enim ordinem denotat. *Horti diæta*) ſtructa in horto. nam teſtimonio Iuriſconſulti oſtendimus diætam in hortis fieri. *Legitur etiam Zeta*) ſuper qua dictione videtur mihi operæprecium referre, quid hactenus compererim. Lampridius in Heliogabalo, Odores indicos ſine carbonibus ad vaporandas zetas iuſſit incendi. Sidonius libro nono, Quòd ſupradicto tamdiu potes vti libello, vt cum non amplius zetecula tua quàm memoria includat. Et octauo. Nā per armariola & zeteculas noſtras non remanſerunt digna prolatu. Ex poſterioribus colligi poteſt zetam pro bibliotheca vſurpari. nec Sidonij autoritatem in hoc magnifacio: quòd nec Vlpianus Iuriſconſultus eruditiſſimus libro trigeſimo ſecundo, vbi de bibliothecis multa differit, vllam zetæ mentionem facit. Quidam arbitrantur zetam locum, quem antiqui deducta per parietes aqua frigida refrigerabant, vel feruenti calefaciebant, Neratius hunc modum deducendorum riuulorum per parietes notat. & Vlpianus de cuniculo, inquit, inſtituendo per quem vapor traditur in balneariis vaporibus. Et alibi, Balneis vaporibus cùm Quintilla cuniculum pergentem in hortis induxiſſet. Alij propter ſequentia zetam locum eſſe voluerunt vnius lecti cum ſellis duabus, qui velis obductis & reductis modò adiiciebatur cubiculo, modò auferebatur: & traxiſſe nomen, quoniam tribus è partibus feneſtras & proſpectus habeat, atque ſolem multipliciter accipiat. ἀπὸ τοῦ ζεῖν, quod eſt feruere. nam Homerus inquit: ὡς λέβης ζεῖ, id eſt, vt autem lebes feruet: quando & heliocaminus in ipſa zeta ponebatur. vel ἀπὸ τοῦ ζῆν, quòd in ea commodiſſime viuatur. Alij omnino mendam vbique inoleuiſſe & diætam legendum. nam præter fidem veterum exemplarium hac vtuntur ratione, quod cùm prius diæta & ziæta ſcriberetur, indifferenter d in z mutatis, vt Medentius Mezentius autore Priſciano: poſtea ex ziæta ſcriptum eſſe zeta eorum inſcitia, qui neſciebant ziætam & diætam idem eſſe. nec obſtat quòd aqua calefieret. nam hoc commodiſſimè fieri poterat diæta in quam ſe recipi ſo-

Digitized by Google

pi ſolitum Saturnalibus ad ſtudia teſtatur Secundus. *Amores*) delitię & ſolatiũ, *Poſui*) ſtruxi. Faciundam curaui.

heliocaminus quidem, alia xyſtum, alia mare vtraque ſolem: cubiculum autem valuis, cryptoporticum feneſtra proſpicit: quà mare contra parietem medium diæta perquam eleganter recedit: quæ ſpecularibus & velis obductis reductiſve modò adiicitur cubiculo, modò aufertur. lectum & duas cathedras capit, à pedibus mare, à tergo villæ, à capite ſyluæ: tot facies locorum, totidem feneſtris & diſtinguit & miſcet. Iunctum eſt cubiculum noctis & ſomni. non illud voces ſeruulorum, non maris murmur, non tempeſtatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem ſentit, niſi feneſtris apertis. Tam alti abditique ſecreti illa ratio, quòd interiacens andron parietem cubiculi, hortique diſtinguit, atque ita omnem ſonum

Heliocaminus) concameratus locus totus ſoli expoſitus, ac hyberno tempore calorem ex illo recipiens & continens diætæ pars: noſtri vaporarium ſolare vocant [ſiue ſolarium vt apud Plautum in milite glorioſo. nam heliocaminus græcum eſt. ἥλιος enim ſol & κάμινος fornax. Eius meminit Vlpianus octauo ff. de ſeruitutibus vrbanorum prædiorum, cùm ſcribit, Si arborem ponat vt lumini officiat, dicendum erit contra impoſitam ſeruitutem eum facere: nam & arbor officit, quominus cœlum videri poſſit. ſi verò heliocamino vel ſolario: ſimiliter dicendum erit, quia vmbram facit in loco cui ſol fuit neceſſarius. Miror quoſdam prodere auſos olim caminos non fuiſſe in membris domus, cum Sidonius ſecus apertiſſime oſtendat his verbis, A cryptoporticu in hyemale triclinium venitur: quod arcuatili camino ſæpe ignis animatus pulla fuligine infecit. Tranquillus in Vitellio. Nec antè in Prætorium rediit, quem flagrante triclinio ex conceptu camini. tunc quidem conſternatis, & quaſi omine aduerſo anxiis omnibus, inquit, bono animo eſtote, nobis illuxit. M. Tullius ad Atticum luculento camino vtendum dixit. Horatius, Per brumam Tyberis ſextili menſe caminus. Et Athenæus, Carnes coctas in carminis ad differentiam earum quæ clibano coquuntur. [Lucianus ad hoc in Saturnalibus, vbi hyemem deſcribit, Multi, inquit, circum caminum verſantur. Et Didymus in re Ruſtica præcipit, faciundum caminum in balneis.] *Alia*) parte. *Solem*) quem vt exciperet, ideo ſtruebatur heliocaminus: vnde meritò Iuriſconſultus reſpondet, arbores quæ illum inumbrarent ſuccidi & tolli debere. *Valuis*) à foribus. *Proſpicit*) heliocaminus. *Medium parietem*) ſcilicet cryptoporticus à fronte. *Recedit*) diſiungitur. non enim diæta contignabatur cum cryptoporticu: ſed ſuis per ſe parietibus ſurgebat. *Eleganter*) ſumma architectura & gratia. *Specularibus*) lapidibus tranſlucentibus, eundem quem nunc vitrum, in feneſtris vſum præſtantibus. *Adiicitur cubiculo*) auget cubiculum remotis velis, & minuit eiſdem obductis. Seneca Natura. iiij ſcripſit cœnationem velis & ſpecularibus muniri ſolitam. *Capit*) illud cubiculum tantæ capacitatis eſt, vt lectum & duas cathedras contineat. [*A pedibus*) lecti. Seneca de beneficiis, Pedem & noſtrum dicimus, & lecti, & veli, & carminis, an ab ea parte lecti vbi ſtant pedes hominis dormientis.] *Mare*) eſt. *Villæ*) circumuicinæ. nam Laurentino vicus adiacebat. *Latere*) orientali. *Facies*) diuerſos aſpectus, mare, villas, ſyluas. *Miſcet*) quia à quacunque feneſtra tria iſta videri poterant: an, quod magis probo, quòd anguſtia loci per tres feneſtras vno aſpectu omnia licebat intueri. *Diſtinguit*) ſeparat diuerſitate luminum. *Iunctum*) connexum priori cubiculo eſt aliud, quod abditum & obſcurum, vocat noctis & ſomni, id eſt tenebrarum

& quietis. Martial. pariter lib. x. Et in profundo ſomnus,& quies nullis offenſa linguis, nec dies niſi admiſſus. *Sentit*) videt. *Abditi*) remoti.) *Interiacens*) inter hortum & cubiculum. *Andron*) locus domicilij appellatur anguſtior longitudine, in quo viri plurimur morantur, ſicut Gynæcium vbi mulieres. autores ſunt Feſtus, Suidas, Pollux, [qui androna etiam libro ſexto pro loco conuiuij interpretatur.] Ad hęc, inquit Ariſtophanes, iudicia omnia & porticus andronas faciam. Athenęus, Maiores domus heroum Homerus μέγαρα vocat, & δώματα & κλισίας: vos verò ξενῶνας & ἀνδρῶνας. Et vbi de conuiuiis Cretenſium agit. Sunt, inquit, vbiq; in domibus duo loca conuiuiis celebrandis aſſignata, quorum alterum vocāt ἀνδρεῖον, alterum, in quo hoſpites dormiunt, κοιμητήριον, ἀπὸ τοῦ κοιμῶ, quod eſt dormio. Idem autore Pyrgione ἀνδρεῖον dictū aſſerit ξενίου à Ioue hoſpitali. Herodotus magnam domum vocat andreona. Leonidas in epigrammate, & alij Græcorum pro triclinio vſurpant, ſicut legimus geminos extra androna vocaſſe Simonidem, & ſtatim corruiſſe. Vitruuius ſcribit Græcos appellare andronas œcos, id eſt, domos vbi conuiuia virilia ſolent eſſe, quòd eò mulieres non accedant, quanquam iam dixiſſet, Græci meſaulas inter duas aulas poſitas nominant, eas noſtri andronas. Vt per hæc andron modò Latinum, modò Græcum ſit, quod non poteſt conuenire, niſi dicamus cùm teſtatur andron eſſe Græcum vocabulum reſpexiſſe originem & deriuationem ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, id eſt à viro: cùm verò Latinum, quòd à noſtris iam receptum eſſet, & pro ſuo vterentur: quæ ratio locum habere debet in recitatis ſuper verbo xyſtus teſtimonio eiuſdem Vitruuij. ſatis autem conſtat andron & andreon indifferenter pro eodem vſurpari. *Sonum*) intercurrentem ſtrepitum.

media inanitate conſumit. Applicitum eſt cubiculo hypocauſtum perexiguum, quod anguſta feneſtra ſuppoſitum calorem, vt ratio exigit, aut effundit, aut retinet. Procœton inde & cubiculum porrigitur in ſolem, quem orientem ſtatim exceptum, vltra meridiem, obliquum quidem, ſed tamen ſeruat. In hanc ego diætam cùm me recipio, abeſſe mihi etiam à villa mea videor. magnamq; eius voluptatem præcipuè Saturnalibus capio, cum reliqua pars

Media inanitate) ſpatioſo androne interpoſito. *Conſumit*) diſperdit. *Hypocauſtum*) vaporarium. *Anguſta feneſtra*) ſpiraculo, vnde ex hypocauſto calor in ſudatorium ingrediebatur. *Ratio*) temporis, ſi calor eſt, retinet, ſi frigus, effundit. *Procœtrium*) legitur etiam προκοιτών. de vtroque paulo antè. *Obliquum*) non ex directo. *Seruat*) admittit, ſentit. *Abeſſe*) adeo ocio fruor, vt ciuili ornatáque habitatione. *Saturnalibus*) à Saturno ſaturnalia dicta: & in eius honorem inchoata nemo dubitat. quo autem tempore & à quibus inſtituta, magna inter eruditos concertatio: nam alij à Iano, quidam ab Hercule tradidere, Plutarchus à Numa. Liuius etiam Conſulibus A. Sempronio & M. Minutio ædem Saturno dicatam: Saturnalia diem feſtum inſtitutum prodidit. Martialis à Ioue initium cepiſſe. Sed quid agam potius madidis Saturne diebus, Quos tibi pro cœlo Iupiter ipſe dedit? Athenæus apud Græcos longè multa explicat, Saturnalibus, inquit, libertate vtebantur ſerui apud Romanos, quam conſuetudinem traxere à Græcis: nam Mercurialibus in Creta ſimile feſtum celebratur referente Cariſtio, & diſcumbentibus ſeruis domini miniſtrant. In Trœzæna congregatio populorum fit per multos dies: ſed totum vno ſerui talis ludunt, & à dominis cibantur. Beroſus apud eundem Athæneum tradit de menſe Auguſto, die vndecimo agi feſtum cognomento Saceam, diebus quinque, quibus moris erat regi dominos à ſeruis, & eorum vnum deduci regia ſtola indutum, quem vocarent zoganem Baton Sinopenſis rhetor ſignificat Saturnalium feſtum Græcum eſſe, & apud Theſſalos Peloria dici, vbi ab Athenæo longa fabula ſuper hoc enarratur.

Digitized by Google

fatur. Seruis autem concessa licentia, quòd Saturno rege nemo seruitio vel libertate discriminabatur, vt scilicet vita illa simplex & antiqua per saturnalia repræsentaretur, primo per diem celebrata qui est quartusdecimus Calend. Ianuarij. quamquam Acron primo die mensis Decembris Saturnalia fieri referat, sed postea edictis C. Iulij Cæsaris duobus diebus huic mensi adiectis. & Augusti edicto, trium dierum feriæ saturnalibus sunt additæ, & sigillariorum adiecta celebritas in septem dies discursum publicum & lætitiam religionis extendit. Nonnulli tamen nulla sigillariorum habita mentione septem dierum saturnalia fuisse scribunt. M. Tullius ad Atticum, secundis & tertiis saturnalibus, pro secundo & tertio saturnalium die dixit. Martialis quinque dierum tantum eo disticho, cui Lemma est Flagra, Ludite lasciui, sed tantum ludite serui. Hæc signata mihi quinque diebus erunt. Nemo illis diebus officiis publicis occupabatur, neque toga seu trabea vel paludata veste, prætextatáque vtebatur: verùm sola synthesi.

tecti licentia dierum, festisque clamoribus personat. nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. Hæc vtilitas, hæc amœnitas, deficitur aqua salienti, sed potens ac potius fontes habet. sunt enim in summo, & omnino litoris illius mira natura. quocunque loco moueris humum, obuius & paratus humor occurrit, isque syncerus, ac ne leuiter quidem tanta maris vicinitate salsus. Suggerunt affatim ligna proximæ syluæ. cæteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini

Licentia dierum) saturnalibus licebat seruis sumptis pileis non modò vesci cum dominis, sed pares honores illis in domo gerere, ius dicere, & omni ludorum genere remitti: cuius rei vestigia in aliquibus Italiæ oppidis publicè adhuc restant post natalem redemptoris nostri. *Obstrepunt*) strepitu impedimento sunt, interturbant. *Vtilitas*) diæta, ex qua hanc capio vtilitatem. Sunt qui legant, nec vtilitas nec amœnitas deficit aqua salienti. vt sit sensus, ex aqua salienti comparamus vtilitatem & amœnitatem. *Salienti*) scaturienti. *Habet*) solum Laurentinum. *Potius fontes*) non multum profundos latice statim occurrente effossa humo, sicut in multis Mediolanensis agri locis. *In summo*) vt possint facile deduci ad inferiora, an non in profundo, sed superficie terræ, quod sequentia probant. *Mira*) est *Obuius*) subitus, expositus. *Sincerus*) purus, illimis. *Salsus*) In secunda lectione corruptus fuit. *Suggerunt*) ministrãt ad vsum necessarium. *Affatim*) abundè quod dictum credit Festus à copia fandi. & Terentium affatim id est ad lassitudinem protulisse. Columella affatim pileas dixit, & plerunque eo dicendi genere vsus est. Ammianus referente Gellio putat prima acuta pronunciandum. *Ostiensis*) colonia. Ostiam coloniam maritimis commeatibus opportunam à Septentrionali parte ad ostium Tyberis Ancus Marcius Romanorum Rex deduxit testimonio Cor. Nepotis, Plinij auunculi, & Stephani. quanquam is, vt scriptorum alij ab eo conditam fuisse tradat, eam Strabo neutro protulit. Appellatam Ostiam Dionysius autumat, quòd in ostio Tyberis sita sit, quondam Romanorum nauale, quamuis antea importuosum, sed Imperatore Claudio portum extruente ægrè tamen, vt quod post vndecim annos triginta hominum millibus sine intermissione laborantibus hospitale factum est. Colonia est quæ ab vrbe propagata secundum Siculum Flaccum ad ipsos propinquiores municipiorum populos cohercendos vel hostium incursus repellendos, iura institutáque populi Romani habet, non sui arbitrij: quæ conditio cùm sit magis obnoxia & minus libera quam municipij, potior tamen ac præstabilior existimatur propter amplitudinem maiestatémque populi Rom. cuius quasi effigies parua, simulacrúmque esse

Digitized by Google

videtur: & simul, quia obscura oblitorataque sunt municipiorum iura, quibus vti iam per innocentiam non queunt. Coloniarum genera duo Asconius esse voluit: municipium scilicet & coloniam intelligens: quorum illud extrinsecus in ciuitatem venit, hoc ex ciuitate in alium locum mittitur: hinc autore Dionysio coloniæ in vrbe patronos habebant, qui colonos tanquam filios gratis defendebant. Mittebantur autem coloniæ ad exonerandam vrbem multitudine oppressam, & vt socios haberent tanquam eiusdem generis nomini Romano fideliores. [Charax historicus apud magnum etymologicum refert Silenorum statuas cum viribus quos vitium cultores Bacchus ad bellum iturus senescentes in Italia reliquerat, solitas poni in Coloniis, vt Iustitiæ factorum communicatio denotaretur: sed quia erant in compedibus, voluisse per hoc demonstrare eas Colonias populo Romano fuisse subiectas, & legibus Romanorum vixisse.] *Cætera*) necessarias. Martialis loci penuriam notans, scribit omnem cœnam venire in Laurentinum ab vrbano macello. *Vicus*) In oppidis constat ex plurimis domibus, in agris ex villis, cuius incolas, vicanos Liuius appellauit. neque ignoro Vicanos populos esse, quos Coriolanus debellauit. Vicinia autem est ipsa vicinitas. & vicinales vias propinquas dixit Frontinus. *Frugi*) modesto.

sufficit etiam vicus, quem vna villa discernit, in hoc balinea meritoria tria. Magna commoditas, si fortè balineum domi, ni vel subitus aduentus, vel breuior mora calefacere dissuadeat. Littus ornant varietate gratissima nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstant multarum vrbium faciem, siue ipso mari, siue ipso littore vtare. quod nonnunquam longa tranquillitas mollit, sæpius frequens & contrarius fluctus indurat. Mare non sanè preciosis piscibus abundat: soleas tamen & squillas optimas suggerit. Villa verò nostra etiam mediterraneas copias præstat, lac in primis. Nam illuc è pascuis pecora conueniunt, siquando aquam, vmbrámve sectantur. Iustísne de caussis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum: quem tu nimis vrbanus es, nisi concupiscis: atque vtinam concupiscas, vt tot tantisque dotibus villulæ nostræ maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

Vna villa) media inter Laurentinum meum & vicum. *Meritoria*) mercedis causa structa, sic Iuuenalis seu balnea siue diuersoria mercede conducta intellexerit Satyra tertia. nam quæ meritoria somnum Admittunt. Et Iulianus vetat vsufructuarium meritoria facere in domo legata. Quod autem, inquit, dixi meritoria non facturum: ita accipi volo, quæ vulgo diuersoria vel fullonica appellantur. Tranquillus meritoriam rhedam vocat mercede conductam: vt meritoriæ dicuntur mulieres, quæ mercedis gratia prostituuntur. M. Tullius in Philippicis, Ingenui pueri cum meritoriis. *Domini*) alicuius villæ Laurentinæ. *Subitus*) improuisus. *Breuior mora*) quam sit facturus in villa, vt nequeat priuatum balineum pati calefieri, [an momẽtaneum balnei tempus.] *Continua*) parietibus coniuncta. *Intermissa*) disiuncta. *Multarum vrbium faciem*) in vnum sæpius surgentia, cum quibusdam interuallis. qualis prospectus ferè per totam porciferam offertur Genuam tendentibus. *Siue mari vtare*) siue per mare nauiges, siue per littus spatieris. *Nonnunquam*) tarius. *Mollit*) quietum reddit. *Frequens*) fluctuosus, asper. *Indurat*) exasperat.

aſperat. *Pretioſis piſcibus*) quorum venationem per hæc poëtarum naſutiſſimus irridet, An Laurentino turpes in littore ranas, Et ſatius teneros ducere credis acos. *Soleas*) Solea piſcis genus. tranſlatum verbum autore Fabio à ſolea pedis tegumento h: ex genere planorum, vt rhombus eſt & paſſer. *Squillas*) Martial. Cæruleus nos liris amat, quem ſylua Miricæ Protegit, hinc ſquillæ maxima turba ſumus. Iuuenalis tanquam precioſum piſcem ſquillam introduxit, Aſpice quam longo diſtendat pectore lancem, Quæ fertur domino ſquilla, & quibus vndique ſepta Aſparagis, qua deſpiciat conuiuia cauda. De qua lege Plinium ſeniorem libro nono: & M. Tullium de Natura deorum. Horatius, Affertur ſquillas inter murena natantes. *Suggerit*) ſubminiſtrat. In ſecunda lectione fuit egerit, id eſt, emittit. quod minus probo. *Mediterraneas*) quæ ſolent prouenire in locis mediterraneis. *Hac*) in Laurentinum. *Verbanus*) amicus vrbis. *Commendatio*) laus. *Accedat*) addatur. *Contubernio*) cohabitatione.

C. PLINIVS MAVRICO SVO S.

QVID à te iucundius mihi potuit iniungi, quàm vt præceptorem fratris tui liberis quærerem? Nam beneficio tuo in ſcholam redeo: & illam dulciſſimã ætatem quaſi reſumo. Sedeo inter iuuenes vt ſolebã: atq; etiam experior quantum apud illos autoritatis ex ſtudiis habeam. Nam proxime frequenti auditorio inter ſe coram multi ordinis noſtri clarè loquebantur. intraui, conticuerunt. Quòd non referrem niſi ad illorum magis laudem quàm ad meam pertineret, ac niſi ſperare te vellem, poſſe fratris tui filios probè diſcere. Quod ſupereſt, cũ omnes qui profitẽtur audiero, quid de illis quoq; ſentiam, ſcribam, efficiamq;, quantũ tamen epiſtola conſequi potero, vt ipſe omnes audiſſe videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriæ fratris tui hãc fidem, hoc ſtudium, præſertim ſuper tanta re. Nam quid magis intereſt veſtra, quàm vt liberi, dicerem tui, niſi nunc illos magis amares, digni illo patre, te patruó reperiãtur: quam curam mibi etiam ſi non mandaſſes vindicaſſem. Non ignoro ſuſcipiendas offenſas in eligendo præceptore. Sed oportet me non modò

QVID à te) Pollicetur Maurico, cùm omnes rhetores audiuerit, ſe reſcripturum ad quem mittat fratris filios. Iuuenio non Maurico, ſed Mario: in quibuſdam etiam codicibus Martio inſcriptam epiſtolam. *Dulciſſimam ætatem*) adoleſcẽtiam. *Vt ſolebam*) dum diſcipulus eram. *Ex ſtudiis*) quantum mihi efferant propter eloquentiæ ſtudia. *Frequenti auditorio*) in magna auditorum copia. nam frequenter auditorium pro auditoribus vſurpat. vt libro quarto. Ingens auditorium. Et ſexto, Alienum auditorium. Auditores aliorum cauſa congregatos. Tranquil. Cum primum frequenti auditorio commiſiſſet, id eſt multis auditoribus. Neque interdum negauerim accipi pro loco in quem conueniunt ad audiendum, vt auditorium publicum in quod promiſcuè venitur: ſicut Marcellus titulo de ſtatu defunctorum, videtur accepiſſe. *Ordinis noſtri*) Patritij. *Loquebantur*) Alia lectio ha

bet iocabantur. *Clare*) alta voce. *Ad illorum laudem*) qui tanti viri præsentiam silentio sunt venerati. *Epistola*) nam viua vox magis afficit. *Memoria*) quia tunc defunctus erat. Sic enim de mortuis solebant fari. Apuleius, cum fratre optimæ memoriæ viro dixit. Est adhuc videre in epitaphiis antiquorum, B. M. id est beatæ memoriæ: quem dicendi modum pariter de mortuis vulgo vsurpamus. *Studium*) diligentiam. *Tanta re*) tanti momenti. circumspiciendus enim diligenter pueris magister est, à quo mores primum, mox eloquentiam hauriant. *Magis amares*) quàm si tui essent. *Illo*) summo viro. *Vendicassem*) vltro suscepissem.

offensas, verumetiam simultates pro fratris tui filiis tam æquo animo subire, quàm parentes pro suis. Vale.

Offensas) quia omnes præceptores hanc prouinciam ambibant. *Simultates*) inimicitias. *Quam parentes*) subire decet.

C. Plinius Cereali Suo S.

HORTARIS ut orationem amicis pluribus recitem. faciam, quia hortaris: quamuis vehementer addubitem. neque enim me præterit actiones quæ recitantur, impetum omnem calorémque, ac propè nomen suum perdere: ut quas soleant commendare, simul & accendere iudicum consessus, celebritas aduocatorum, expectatio euentus, fama non unius actoris, diductúmque in partes audientium studium: ad hoc, dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibusq́; motibus animi consentaneus vigor corporis. unde accidit ut hi qui sedentes agunt, quamuis illis maxima ex parte supersint eadem illa quæ stantibus, tamen hoc quod sedent quasi debilitentur & deprimantur. Recitantium verò præcipua pronunciationis adiumenta, oculi, manus, præpediūtur, quominus mirū est si auditorū intentorum

HORTARIS) Cereali petenti vt quandam orationem recitaret, multas causas proponit quibus desistere debeat: postremò tamen asserit se iudicium eius secuturum. *Vehementer addubitem*) sum in maximo dubio recitandi illam. *Nomen suum*) quia cùm agebantur, actiones dicebantur, sed recitatæ iure videbantur appellandæ recitationes. *Quæ*) actiones. *Iudicum*) Centumuirorum. *Consessus*) nam in Tribunali iudices sedebant, aduocati verò stabant. *Accendere*) augere, impetum dare. *Aduocatorum celebritas*) causidici laudati [& frequentes.] *Euentus*) finis causæ, qui non est in manu oratoris *Non vnius*) multorum. nam plures aduocati vnam eandémque causam agebant. *Actoris*) litigatoris. Actor est qui agit causam vel tragœdiam, & similia. Varro putat actorem tantum dici, qui aliquid agit motu corporis. potest enim aliquis facere, non agere, vt poëtæ comœdiam: & agere, non facere, vt comœdus tragœdiam. *Studium*) fauor. *Diductum*) diuisum, *In partes*) diuersas: nam id solet fieri vt disceptantium vni magis faueat auditor: & si neuter nec beneficio, nec iniuria sit incognitus. *Ad hoc*) præterea. Secundo peculiaris particula. *Gestus dicentis*) oratoris motus: nam omnis actio in duas partes diuiditur. in vocem & gestum. hic oculos, illa aures mouet: per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus. *Incessus*) M. Tullius tarum in actione incessum, neque admo-

admodum longum probat. *Diſcurſu*) modò ſit breuis & moderatus, aliâs improbandus. quare tradunt Virginium Flauium interrogaſſe quendam ſuum antiſophiſtam [in actione frequenter diſcurrētem,] quo millia paſſuum declamaſſet. *Vigor*) robur, firmitas. *Conſentaneus*) commodatus magis ad ſenſus quàm ad verba. *Agunt*) cauſam dicunt. *Eadem illa*) vox, caput, vultus, oculi, ſupercilia, & reliquæ corporis partes: geſtus etiam & motus: non autem inceſſus & diſcurſus. *Stantibus*) pedibus innitentibus. *Hoc*) propter hoc. *Deprimantur*) inferiores ſint ſtatibus. [*Recitantium*) quos ſedere oportet. *Oculi*) de quibus vndecimo Fabius, Sed in ipſo vultu plurimum valent oculi, per quos maximè animus emanat, vt citra metum quoq; & hilaritate niteſcant, & triſtitiæ quoddam nubilum ducant: quin etiam lacrymas iis natura mentis indices dedit, quæ aut erumpunt dolore, aut lætitia manant. motu verò intenti, remiſſi, ſuperbi, torui, mites, aſperi fiūt. *Manus*) ſine quibus trunca eſſet actio ac debilis. vix dici poteſt quot motus habeant, cum pene ipſam verborum copiam proſequuntur, nam & cæteræ partes loquentem adiuuant, hæ (prope eſt vt dicam) ipſæ loquuntur, an non iis poſcimus? pollicemur? vocamus? dimittimur? minamur? ſupplicamus? abominamus? timemus? interrogamus? gaudium, triſtitiam, dubitationem, confeſſionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus oſtēdimus? nam eadem concitant, ſupplicant, inhibent, probant, admirantur, verecundantur. Quare non immeritò Secundus oculos, & manus præcipua pronunciationis adiumenta appellat. *Præpediuntur*) multum diſturbantur ab officio ſuo. *Langueſcit*) minuitur. *Capta*) pellecta, [delinita] *Extrinſecus blandimentis*) motu corporis opportuno. *Aculeis*) ſtimulis. *Pugnax*) in genere iudiciali. *Contentioſa*) in qua opus eſt contra aduerſarium vocem intendere. nam cōtentio eſt oratio acris ad confirmandum & confutādum accommodata, quæ in continuationem & diſtributionem diuiditur: quarum illa eſt orationis enunciādæ acclamatio clamoſa, hæc autem in contentione oratio frequens cum raris & breuibus interuallis, acri vociferatione. *Comparatum*) conſtitutum. *Sic*) cum labore. *Quotuſquiſque*] cuiuſcunque ſit conditionis & ordinis. quota enim & ordinem dignitatis & minimum ſignificat. hoc inuenio apud M. Tullium, Plinios vtroſque, Tacitum, Senecam, Martialem. In fœminino genere hucúſque tantum pro re minima annotauimus, preterquam apud Ho-

tio langueſcit, nullis extrinſecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. His accedit quòd oratio de qua loquor pugnax & contentioſa eſt. Porro ita natura comparatum eſt, vt ea quæ ſcripſimus cum labore, etiam cum labore audiri putemus. Et ſanè quotuſquiſque tam rectus auditor, quem non potius dulcia hæc & ſonantia, quàm auſtera & preſſa delectent? Eſt quidem omnino turpis iſta diſcordia, eſt tamē, quia plerunq; euenit vt aliud auditores, aliud iudices exigant, cū alioqui præcipuè auditor iis affici debeat, quibus idem, ſi foret iudex, maximè permoueretur. Poteſt tamen fieri vt quanquam in his difficultatibus libro iſti nouitas lenocinetur. nouitas apud noſtros: apud Græcos enim eſt quiddam quamuis ex diuerſo, non tamen omnino diſſimile. Nam vt illis erat moris, leges quas vt contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione conuincere, ita nobis, ineſſe repetundarum legi quod poſtularemus, cùm hac ipſa lege, tum aliis colligēdum fuit: quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tanto maiorem apud doctos habere

Digitized by Google

rat. in Sermonibus, vbi hora quota significat ordinem. & Cic. in Rhetorico, Quota noct s hora. *Dulcia hæc*) qualia sunt epigrammata & orationes demonstratiuæ. *Sonantia*) in iucundioribus vocaliora verba esse debent, Sonantia ergo simplicia, quæ maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima: nam sicut syllabæ è literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magis vocalia: & quo plus quæque spiritus habet, eo auditu pulchrius: & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, vt aliud alij iunctum melius sonet. *Austera*) seuera, grauia, quibus paria auditu verba referente Quintiliano conueniunt. *Pressa*) astricta, diligentia, remissa, rebus tamen minoribus apta. *Turpis*) vituperanda. *Est tamen*) repetitio eiusdem verbi maiorem vim habet. *Exigant*) appetant. *Hu*) rebus. *Affici*) moueri. Est enim affici trahi ad vnamquanque rem ex aliqua animi perturbatione. Seneca affectus esse voluit motus animi subitos, improbabiles & concitatos, [quanquam Maximus egregium humani animi affectum dixerit.] Græci πάθη vocant, de quibus plura Quintilianus & Macrobius. *Mouentur autem* & dicendo, & faciendo, vt M. Antonius Cæsaris Dictatoris prætextam in funere proferens. Maximè fiunt in proœmio & epilogo: alibi breuiores. satis cognitum est in illis esse vim eloquentiæ. *Lenocinetur*) blandiatur, gratiam addat. *Nouitas*) noua dicendi species. *Non dissimile*) in genere. *Conuincere leges*) sensus est in constitutione legitima ex contrariis legibus, quas leges probabant esse contrarias aliis legibus, Græci consueuerunt comparatione aliarum meliorum legum confutare. Scias autem necesse est iure ipso nullam esse legem legi contrariam: quia si diuersum iussisset, alterum altero abrogaretur: sed eas casu & euentu collidi, & diuersas videri. *Ita nobis*) ordo est, ita fuit argumentandum & probandum nobis cum ipsa lege repetundarum, tum aliis legibus inesse legi repetundarum, id est, contineri ea lege quod accusaremus: videtur autem ista fuisse oratio, qua Marium Priscum accusauit. *Blandum auribus imperitorum*) gratum auditoribus imperitis.

gratiam debet, quanto minorem apud indoctos habet. nos autem si placuerit recitare, adhibituri sumus eruditissimum quemque: sed planè adhuc an sit recitandum, examina tecum, omnésque quos ego noui in vtraque parte calculos pone. idque elige, in quo vicerit ratio. à te enim ratio exigetur, nos excusabit obsequium. Vale.

Gratiam) fauorem. *Placuerit*) tibi videbitur. *Plané*) diligenter. *Calculos*) difficultates, rationes: qui enim computabant, calculis vtebantur. vnde Vegetius Calculare. & Mart. calculatorem dixerunt. & ratiocinatorem dixerunt. & ratio pro calculo, sicut calculus pro ratione vsurpatur. Columella calculos pro sumptu & reditu accipit, cum præcipit ne maiorem agrum quam ratio calculorum patitur, emere velimus. *Ratio exigetur*) petent auditores rationem à te quare suaseris, vt recitarem. *Obsequium*) quia parui tuis imperiis.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

ASSEM *para*) Caluisium contubernalē suum monet de M. Regulo fabellis delectat, latenter tempora sua pulsans, quibus mali multò

ASSEM para, & accipe auream fabulam: fabulas immò, nam me priorum noua admonuit: nec refert à qua potissimum incipiam. Verania maiora

Digitized by Google

maiora quàm boni premia consequebantur. [*Assem*) As antiquitus libralis, id est duodecim vnciarum fuit. auctores sunt Donatus, Priscianus, Gellius. Q. Fabio Dictatore vncialis factus: mox lege Papyriana semiuncialis. Prius non fuit pecunia numerata, vt postea. Dionysio & Festo autoribus æreus erat as. Plutarchus argenteum scribit. Varro & eum secutus Pompeius ab ære dictum censent. *Auream fabulam*) eximiam, preciosam, pulcherrimam: sic Venerem, & mala aurea appellare solemus. nam aurum reliquis metallis pulchrius & preciosius. Quare suum Apuleius asinum dici aureum voluit, quasi admirandum & supra cæteros: quamuis aurum tradant in precio fuisse non propter colorem, sed quod rerum vni nullo usque deperit. *Assem para*) hoc verbo vtuntur circumforanei, & circulatores etiam nunc sub illas populo venditari. *Fabulae immo* Correctio. *Noua*) nuper facta. *Verania Pisonis*) vxor, quæ maritum post cædem composuit quæsito capite, quod venale interfectores seruauerant. meminit Tac. *Grauiter iacebat*) graui morbo pressa lecto se continebat. *Huius Pisonis*) nam fuit & C. Piso, qui in Neronem coniurauit, ac alij plures. *Galba adoptauit*) imperator Galba, cum Germaniæ legiones duce Aulo Vitellio defecissent, se verò non tam propter senectutem quàm orbitatem despici intelligeret, L. Pisonem Frugi Licinianum egregium iuuenem, generosum, mitem, prudentem, M. Crasso ex Scribonia genitum, vultu habitúque moris antiqui recta interpretatione seuerum, deterius interpretantibus tristiorem adoptauit: cuius adoptionem à Galba secreto habitam cùm in castra protulisset, milites nullo donatiuo dignati ægrè tulerunt. quod indignanti Othoni, quia non se adoptasset, materiam præbuit deficiendi. Piso postea in vestibulo Vestæ ab Othonianis militibus interficitur sexto post adoptionem die. Hanc rem copiosius tractant Tacitus, Tranquillus, Plutarchus, Dion. *Inimicissimus*) viuo Nerone. [neque minus post mortem Galbæ. nam Montanus Regulo obiecit Pisonis mortui caput morsu appetitum.] *Ipsi*) Veraniæ. *Esto*) concedentis aduerbium, quale Virgilianum illud. Esto, ægram nulli quondam flexere mariti. *Componit vultum*) in grauitatem & dubitationem format. *Intendit*) immobiles tenet obtutúque hæret defixus in vno: quod est signum cogitabundi, sic & agitare digitos vt computaret siderum calculos. *Nihil*) facit. *Suspendat*) excutiat ambiguam & suspensam teneat. [fuit in alia lectione, Computat nihil, diu miseram expectatione suspendit] *Climactericum tempus*) arduum, difficile, contrarium Suida interprete: & Sidonius libro octauo pleraq; de climacterico, quod per hebdomadas fiebat. septenarium enim annū ætatis Chaldæi periculosum putabant, sed maximè sexagesimū tertium: vnde climactericum quasi scalarium dixere Græci. quare Augustus apud Gellium gratulatur Caio nepoti quòd euasisset climactericum: cum tam quartum & sexagesimum natalem ageret, periculosum profectò senibus si fides adhibenda scriptoribus: sed Censorinus in eo opusculo quod de natali composuit explicatius quam superiores super climacterico scripsit: annum referens quadragesimum nonum longè leuissimum minus verò suspectum tertium & sexagesimum, octauum & nonagesimum: quam-

Pisonis grauiter iacebat. (huius dico Pisonis, quem Galba adoptauit.) Ad hanc Regulus venit. primùm impudentiam hominis qui venerit ad ægram, cuius marito inimicissimus, ipsi inuisissimus fuerat. Esto, si venit tantùm. at ille etiam proximus toro sedit, quo die, qua hora nata esset, interrogauit. vbi audiuit, componit vultum, intendit oculos, mouet labra, agitat digitos, computat nihil, nisi vt diu miseram expectatione suspendat. Habes (inquit) climactericum tempus, sed euades. quod vt tibi magis liqueat, aruspicem consulam,

quem sum frequenter expertus. Nec mora: sacrificium facit. affirmat exta cum siderum significatione cōgruere. Illa vt in periculo credula, poscit codicillos, legatum Regulo scribit: mox ingrauescit, clamat moriens, O hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quàm periurum qui sibi per salutem filij peierasset, Facit hoc Regulus non minus scelerate quàm frequenter, quòd iram deorum quos ipse quotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur. Velleius Blæsus ille locuples consularis nouißima valetudine conflictabatur, cupiebat mutare testamentum. Regulus qui speraret aliquid ex nouis tabulis, quia nuper captare eum cœperat, medicos hortari, rogare, quoquo modo spiritum homini prorogarent. postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit allocutionem, iisdémque medicis quousque miserum cruciatis? quid inuidetis bonam mortem, cui dare vitam non potestis? moritur Blæsus: & tanquam omnia audisset, regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duæ fabulæ, an scholastica lege ter-

quam & ipsi letales sint. Plinius senior quintum & quadragesimum suspectum tradidit, sed per nouem annorum numerum procedens. *Euades*) valitudinem recuperabis. *Liqueat*) manifestum sit. *Aruspicem*) qui victimarum exta introspiciebat aruspex dictus. Dionysius quos Græcè hieroscopos Romanos vetusti nominis parum custodes dixisse putat aruspices, at Fabius à spectando à posteriore parte dictos asserit. Donatus ab aruga, quæ & hostia: vel ab ara in qua seruatur, nomen sumpsisse. Aruspicinæ inuentum Delpho Plinius tradit, alij à Tage Thusco ad Romanos transiisse. [*Expertus*) veridicum.] *Nec mora*) fuit. *Exta*) præcordia vno nomine in homine dicuntur. *Congruere*) eadem significare vt liberaretur. *Significatione siderum*) astrologia collecta ex climaterica ratione. *Vt*) solet fieri. *In periculo*) qui in aliquo periculo sunt: vnde in morbo nulli statim magis quàm medico credimus. *Codicillos*) tabulas. *Legatum*) hæreditatis partem. Est autem legatum, delibeꝛatio quædam hæreditatis, qua testator, ex eo quod vniuersum hæredis foret, alicui quid collatum voluit. hæc Florentinus. At Modestinus breuius Legatum, inquit, est quædam donatio testamento relicta. Iustinianus, Legatum est donatio quædam à defuncto relicta ab hærede præstanda: sed olim Legatorum genera quatuor fuerũt quæ ibi explicantur. *Ingrauescit*) Verania magis premitur morbo. *Nequam*) malum, alij pro inutili accipiunt [monstrũ nulla virtute redemptum.] *Plusquam periurum*) impium & prophanum. *Peierasset per salutem filij*) periurium fecisset iurando per salutem filij sui Veraniam conualituram. *Fallit*) peierando & viuendo. *In caput*) in vitam. *Pueri*) cuius ingenium Martial. epigrammate prosequitur, & Secundus non vituperat lib. iiij. vbi illius obitum refert. [*Detestatur*) testando retorquet.] *Velleius Blæsus*) crediderim hunc esse Blæsum, quem idē poëta lib. viij. ad Meliorem scribens nominat, & si sciam Pedium Blæsum Sabinum à Nerone Senatu motum, Cyrenensibus accusantibus violatum ab eo thesaurum Æsculapij, delectúmque militarem precio & ambitione corruptum, cui postea ab Othone locus senatorius restitutus. Legimus etiam Iunium Blæsum Lugdunensis Galliæ rectorem genere illustrem, largum animo & parem opibus, qui accusatus apud Vitellium veneno interiit, vir natalium & morum elegantia clarus. Velleium Paulum Bithyniæ Proconsulem recitat Secundus in Epistolis ad Traianum. *Nouissima*) qua postea

ſtea interiit. *Ille*) omnibus notus & admirandus. vt Tune ille Æneas. *Conflictabatur*) cruciabatur, vincebatur. *Teſtamentum*) de quo verbo ſuprà. *Nouis tabulis*) extremo teſtamento, nam poſteriora derogant prioribus. [ſecundum enim Iuriſconſultum licet homini vſque ad mortem mutare teſtamentum, quia ambulatoria eſt voluntas eius vſque ad mortem] teſtamenti tabulas ſecundum Vlpianum accipere debèmus omnem materiæ figuram. ſiue igitur tabulæ ſint ligneæ, ſiue cuiuſcunque alterius materiæ, ſiue chartæ, ſiue membranæ, ſiue corium animalis alicuius, tabulæ rectè dicuntur. *Captare*) præmiis & donis ſpe maiorum aucupari. *Hortari*) infinita pro præteritis imperfectis more vſitato. *Spiritum*) vitam. *Homini*) Blæſo. *Signatum eſt teſtamentum*) Vlpianus titúlo de teſtamentis, ſignatas tabulas accipi docet, ſi & lintheo, quo tabulæ inuolutæ ſunt, ſigna impreſſa fuerint, & ſingulos teſtes, ſeptem ſecundum Paulum, qui in teſtimònio adhibentur, proprio chirographo annotare conuenit, quis & cuius teſtamentum ſignauerit. *Perſonam*) ſumit habitum miſerantis. *Allocutionem*) ſermone dicendi formam. *Iiſdémque medicis*) Dicit. nota hominis impudentiam, qui quos paulo antè hortabatur, vt vitam Blæſo protraherent, nunc dehortatur. *Bonam*) laudabilem, [citam.] *Omnia*) quæ Regulus dixerat legati cauſa. *Tantulum*) minimum, ſubaudi reliquit. *Scholaſtica lege*) ſunt qui nullo autore dicant fuiſſe moris olim ſcholaſticis, vt expoſitis duabus controuerſiis tertiam exponendam poſtularent. Nos ſecus interpretandum duximus, Scholaſtica lege, id eſt, more ocioſorum: quibus conſuetudo fabellis oblectari. & tertiam dixit, non reſpiciens ad vllum antiquum morem, nec ad numerum ternarium, ſed perinde ac ſi diceret aliam. erat enim tertia poſt ſecundam. reſpexit autem ad ſignificatum verbi: nam σχολαστικὸν ocioſum ſignificat & fictum. Quid autem aliud eſt ſcholaſtica controuerſia quàm ficta cauſa? & ab ocioſis tractari ſolita: vnde Secundus libro nono, Niſi fortè volumus ſcholaſticas atque (vt ita dicam) vmbraticas literas mittere, id eſt fictas, quales ab ocioſis ſcribi ſolent. Et ſcholaſticum ingenium dixit eodem libro pro ocioſo. Quare Petronius Arbiter ſcholaſticorum ocium deludens, controuerſiam vmbrantibus ſententiolis pictam dicit.

tiam poſcis? eſt vnde fiat. Aurelia, ornata fœmina, ſignatura teſtamentum, ſumpſerat pulcherrimas tunicas: Regulus quum veniſſet ad ſignandum, Rogo, inquit, has mihi leges. Aurelia ludere hominem putabat, ille ſeriò inſtabat, nec multa, coegit mulierem aperire tabulas, ac ſibi tunicas, quas erat induta, legare. obſeruauit ſcribentem, inſpexit an ſcripſiſſet. Et Aurelia quidem viuit, ille tamen iſtud tanquam morituram coëgit. & hic hæreditates, hic legata, quaſi mereatur, accipit. ἀλλά τι διατείνομαι *in ea ciuitate, in qua iampridem non minora præmia, immò maiora, nequitia & improbitas, quàm pudor & virtus habent. Aſpice Regulum, qui ex paupere & tenui, ad tantas opes per flagitia proceſſit, vt ipſe mihi dixerit quum conſuleret, quam citò*

Eſt) materia. *Aurelia*) duas lego Aurelias per illa tempora, Aureliam Meſſallinam. Clodium Albinum, qui poſtea imperauit, enixam alteram Aureliam, diuitem & orbam: de qua Iuuen. Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat. Poſteriorem Secundus intelligit. *Ornata* honoribus & ciaris natalibus illuſtrata. *Has*) tunicas. *Leges*) legato mihi relinquas. *Nec multa*) nec plura, ſed ſummam rei dicam. *Aperire tabulas*) Vlpianus de teſtamentis, Si, inquit, teſtamentum quod reſignauerit teſtator, iterum ſignatum fuerit ſeptem teſtium ſignis, non erit imperfectum: ſed vtroque iure valebit, tam ciuili quàm Prætorio.

Obſeruauit ſcribētem) annotauit Aureliam, dum legatum ſcriberet, ne ſicut à Blæſo deciperetur. *Inſpexit)* an ſcripſiſſet ad quod videtur Martialis mutatis nominibus lib. xij. alluſiſſe, Hæredem tibi me Catulle dicis. Non credam, niſi legero Catulle. *Viuit)* adhuc ſuperſtes eſt. *Coëgit)* ad ſcribendum ſibi legatum *Moriturum)* mox. *Hæreditates)* totum patrimonium nam hæreditas eſt tanquam genus, cui legatum ſpecies ſubeſt: maior enim res eſt hæreditas quàm legatū. ἀλλὰ τί διατείνωμαι id eſt, ſed quid extendo, videlicet, quid plura dicam? *Nequitia & improbitas)* nequam & mali. *Pudor & virtus)* pudici & boni. Idem notat Mart. ad Fabianum ſcribens, & Iuuen. Sat. j. ſceleſtis præmia dari pulſans, bonos iacere algentes. *Paupere & tenui)* parua re & exiguis facultatibus. *Per flagitia)* bonorum, citationes & teſtamentorum captationes. *Proceſſit)* ad ampliores diuitias & dignitates peruenit.

ſeſtertium ſexcenties impleturus eſſet, inueniſſe ſe exta duplicata, quibus portendi millies & ducenties habiturum. & habebit, ſi modò, vt cœpit, aliena teſtamenta, (quod eſt improbiſſimum genus falſi) ipſis, quorum ſunt illa, dictauerit. Vale.

Seſtertium ſexcenties) ſexcenta millia nummum *Impletur)* ſummæ additurus *Exta duplicata)* dum ſacrificaret, inuenit geminata exta in hoſtia, & duo capita habentia, quod erat ſignum admodum lætum. Hinc Valerius Marcelli ſacrificium laudans, ſcribit iecur cum duobus capitibus ei apparuiſſe. [Etiam Tranquillus tradit immolanti Auguſto omnium victimarum iecinora replicata intrinſecus ab ima fibra apparuiſſe, & reſponſum per hæc læta & magna portendi.] Legitur etiam duplicia. *Portendi)* ſignificat prædici. Portenta ſunt propriè oſtenta, quæ aliquid imminere ſignificant Monſtra, deorum monita. *Prodigia)* iræ & minæ. *Millies & ducenties)* bis tot. *Dictauerit aliena teſtamenta)* quæ ad alios iure deberent peruenire, pro ſuo arbitrio diſpoſuerit. iam dictum eſt quid ſit dictare.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER TERTIVS.

Cum doctiſſimis IOHANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS

CALVISIO SVO S.

NESCIO, an vllum iucundius tempus exegerim, quàm quo nuper apud Spurinnam fui: adeo quidem vt neminem magis in ſenectute, (ſi modò ſeneſcere datum eſt) æmulari velim. nihil eſt enim illo vitæ genere diſtinctius. me autem vt certus ſyderum curſus, ita vita hominum diſpoſita delectat, ſenum præſertim. Nam iuuenes adhuc con-

NESCIO Tertium epiſtolarum librum ad Caluiſium contubernalē ſuum inchoās, Veſtricij Spurinnæ & vitam & mores breuibus explicat: ſpondétq; cū primùm ad ſenium peruenerit ſe vſurum eo vitæ genere. [*Exegerim*] diſpenſauerim. exigere tempus, eſt diſponere & tranſmittere, interdum expellere. vt Iuriſconſultus in procemio ff. & Teren. An exigendæ ſint nobis Ac Hiſtorici, Poſt exactos Reges.] *Vllum*) meæ vitæ. *Quo*) tempore. *Adeo*) in tantum iucunditatis prouectus. *Diſtinctius*) ordinatius: vt qui incipiat & deſinat vbi conueniat. *Certus ſyderum curſus*) vt ſol & luna, cæteráque ſidera: quæ certa & firma menſura motus ſuos diſpartiuntur. Sidus à Græcis ἄςρον dictum, ex pluribus ſtellis conficitur: quòd pro ſole & luna ſæpius poſitum non modò apud poëtas, ſed & rerum ſcriptores inuenimus. Sidus præterea genus morbi qui partem corporis tactam facit immobilem, vt qui fulmine feriuntur: à quo verbum ſideratus de-

duxit Plinius auunculus, & siderata membro, ac siderationem legimus. [*Vita hominum*) vita adolescentis dicitur esse in salo, senis in portu.]

fusa quædam & quasi turbata non indecent: senibus placida omnia & ordinata conueniunt, quibus industria sera, turpis ambitio est. Hanc regulam Spurinna constantissimè seruat. quinetiam parua hæc, parua, si nō quotidie fiant, ordine quodā & velut orbe circumagit. Manè lectulo cōtinetur: hora secūda calceos poscit, ambulat millia passuum tria: nec minus animum quā corpus exercet. Si adsunt amici, honestissimi sermones explicātur: si non, liber legitur: interdum etiam præsentibus amicis: si tamen illi non grauantur. Deinde considet, & liber rursus, aut sermo libro potior, mox vehiculum ascendit: assumit vxorem singularis exempli, vel aliquem amicorum, vt me proximè. Quàm pulchrum illud, quàm dulce secretum: quantum ibi antiquitatis: quæ facta, quos viros audias, quibus præceptis imbuare. quamuis ille hoc temperamentum modestiæ suæ induxerit, ne præcipere videatur. Peractis septem millibus passuum, iterum ambulat mille, iterum residet, vel se cubiculo ac stylo reddit. Scribit enim, & quidem vtraque lingua, lyrica doctissimè. mira illis dulcedo, mira suauitas, mira hilaritas, cuius gratiā cumulat sanctitas scribentis. Vbi hora balinei nunciata est (est autem

Confusa) inordinata. *Industria sera*) diligentia tarda, ingenium importunum commodissimè Seneca exagitatæ mentis concursationem non industriam appellat. *Ambitio turpis*) honorum indecora affectatio in senibus. nam licèt per se vitium sit ambitio: sæpe tamen in iuuene causa virtutum fit. *Regulam*) ordinem. *Parua si non continuè fiant*) parua essent per se considerata: sed si continuè fiant, magna sunt. instar solis, qui certa mensura semper se circumagit, vitam disponebat Spurinna. *Orbe*) ordine, circulo in se recurrente. *Hora secunda*) diei naturalis, id est, ab oriente sole ad solis occasum: quamuis autoribus Plutarcho, Gellio, Macrobio, Varronem secutis, diem Romani inciperent à sexta noctis hora, Athenienses autem ab occasu, Thusci à meridie, vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur. ciuilis hic appellatus à Censorino in libro de Natali: sicut ille naturalis, vbi pluribus explicatur. Varia diei apud varias gentes obseruatio. Rerum scriptores quamplurimum de naturali die loquuntur. Sic Martial. illo epigrammate, Prima salutantes atque altera continet hora, & quæ deinceps. Iuuenalis, Ipsa dies pulchro distinguitur ordine rerum, vt Græcum epigramma conticeam, cui est initium ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται. Paulus de verborum significatione, Cuiuscunque diei maior, inquit, pars est horarum septem, primarum diei non supremarum: per quod designatur diem tantum fuisse xij. horarum. In quam sententiam apertius totis pedibus iuit Pr... dianus, & eandem libro octauo Secundus repetit. [*Mille passus*) Quidam codices habent, millia passuum tria.] *Honestissimi*) de rebus honestissimis. *Si non*) adsunt amici. *Liber rursus*) legitur [nam ocium sine literis mors est, & hominis viui sepultura] *Sermo*) oratio & Spurinnæ demissa: quā tamen ita laudat, vt scriptis anteponat. *Vxorem*) Cocciam nomine. *Singularis exempli*) vnicæ & præcipuæ virtutis, quæ posset aliis exemplo esse. *Proximè*) nuper vna assumpsit. *Illud secretum*) vehiculo...

culo [eodem] cum Spurinna vehi. *Quantum antiquitatis*) quanta refert de antiquis illustria. [*Quibus*] Socraticis, optimis] *Indixerit*) posuerit, id est ea modestia moneat. *Præcipere*) tanquam eruditior, *Peractis*) transactis vehiculo. *Iterum*) Iam enim dixerat ambulasse mille passus antequam vehiculum conscenderet. [*Cubiculi*) studio [*Stilo*) compositioni. *Vtraque lingua*) Græca & Latina. [nam cæteræ linguæ credebantur esse barbaræ præter Latinam & Græcam. & sanè si disciplinas in vtraque scriptas considerabis, & verborum copiam, harum altera longè reliquas anteibit. *Lyrica*) carmina: dicta à lyra, quæ latinè fidis, cuius concentu lyrica cantabantur: quorum princeps apud Græcos Pindarus, apud nos Horatius. Lyricis aut heroum laudes, aut olympionicarum scribebantur: & amores eodem in arte dicente, Musa dedit fidibus duos, pueròsque deorum, Et pugilem victorem, & equum certamine primum, Et iuuenum curas, & libera vina referre. *Suauitas*) nam potest aliquid esse dulce non suaue. *Hilaritas*) lætitia. hilarus vel hilaris (vtroque enim modo dicitur) lætus. & hilaria festa matris deûm octauo Calendas Aprilis lætitiæ & festiuitatis: Lampridius & Macrobius prodidere. *Sanctitas*) incorrupta vita.

hyeme nona, æstate octaua) in sole: si caret vento, ambulat nudus. Deinde mouetur pila vehementer & diu. nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus accubat, & paulisper cibum differt. interim audit legentem remißius aliquid & dulcius. per hoc omne tempus liberum est amicis, vel eadem agere vel alia, si malint. Apponitur cœna non minus nitida quàm frugi in argento puro & antiquo. Sunt in vsu & Corinthia, quibus

Hyeme nona) Martialis palæstræ & balneo nonam ascripsit, nulla hyemis & æstatis distinctione. Spartianus in Adriano tradit neminem nisi ægrum lauari in publico passum ante octauam horam. Latius Vitruuius lauandi tempus complexus est, constitutum fuisse referens à meridiano ad vesperum. Hic autem non tam publicum lauandi tempus, quàm Spurinnæ consuetum designat Secundus. *Mouetur pila*) exercetur lusoria pila cuius inuentor Pythus. sequentia monstrant trigonalem intelligendam: in qua sinistra manus plurimum erat adiumento: ex testimonio illius distichi, Si me nobilibus scis expulsare sinistris, Sum tua: si nescis, rustice redde pilam. Minus enim mirandum fuisset, si folle senectuti dato lusisset Spurinna: de quo Martialis pariter, Folle decet pueros ludere, folle senes. De variis pilæ ludis lege Pollucem libro nono. *Hoc genere exercitationis*) trigonalis pilæ. *Pugnat cum senectute*) senex opus iuuenile exercet. *Accubat*) lecto. *Liberum est*) conceditur, possunt. *Nitida*) splendida: quod ad vasa & ciborum mundiciem, frugi ad cibos refertur. *Puro*) defæcato, precioso, expurato, emaculato, excocto, candefacto, quod putum dixit antiquitas, Græci ἄπυρον. *Antiquo*) meliore. *Corinthia*) vasa: postquam Critolaus Corinthiorum dux, dubium an manu, certè oratione Legatos Romanos violauit, à Metello fusus prælio est: Mummius Metelli successor vrbem ab incolis desertam post alterius ducis Diæti cladem diripuit, deinde deleuit. Quid signorum, quod vestium, quídue tabularum raptum, incensum atque proiectum est, quantas opes & abstulerit & cremauerit, hinc scias: quod quicquid Corinthij æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus: nam & æris notam preciosiorem ipsa opulentissimæ vrbis fecit iniuria, quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris æris, auri argentíque venę in commune fluxere, quod à multis assertum Plinius senior supputata temporum ratione falsum probat. nam ante Corinthi ruinas nobilea in ære fictores esse desierant. hinc Græcorum aliqui in vrbis excidio statuarum & picturarum mentionem facientes, reliqua

Digitized by Google

ſilentio prætericre. obtinuit tamen vſus, vt quicquid notabile ſiue in ſignis æris. ſiue in vaſis antiquum inueniretur, pro Corinthio haberetur. & notatum legimus Auguſtum, vt precioſæ ſuppellectilis, Corinthiorúmque percupidum. Pauſanias author eſt, æs Corinthium ignitum tingi aqua fontis Corinthi Pirenes, qua temperatura fieri elegans & celebre Corinthium æs, cum tamen ibi non naſcatur.

delectatur, & afficitur. Frequenter comœdis cœna diſtinguitur, vt voluptates quoque ſtudiis condiantur. Sumit aliquid de nocte & æſtate. Nemini hoc longum eſt, tanta comitate conuiuium trahitur. Inde illi poſt ſeptimum & ſeptuageſimum annum aurium oculorúmque vigor integer, inde & agile & viuidum corpus, ſoláque ex ſenectute prudentia. Hanc ego vitam voto & cogitatione præſumo, ingreſſurus auidiſſimè, vt primùm ratio ætatis receptui canere permiſerit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi & ſolatium, & exemplum eſt idem Spurinna. nam ille quoque, quoad honeſtum fuit, obiit officia, geſſit magiſtratus, prouincias rexit, multóque labore hoc ocium meruit. Igitur eundem mihi curſum, eundem terminum ſtatuo, ídque iam nunc apud te ſubſigno. vt ſi me longius euehi videris, in ius voces ad hanc epiſtolam meam, & quieſcere iubeas quũ inertiæ crimen effugero. Vale.

Afficitur) detinetur, affectus capit. *Diſtinguitur*) variatur, interpolatur. *Comœdis*) comœdiarum actoribus: quod Perſius carpit. ecce inter pocula quærunt Romulidæ ſaturi quid dia poëmata narrent. *Voluptates*) ciborum gratia. *Studiis*) vrbano ſale, quo reſpergitur comœdia. *Condiantur*) perficiantur. *Sumit*) cœna occupat aliquam noctis partem etiam in æſtate: nam in hyeme nõ erat mirum, cùm poſt nonam inciperet. Hic iure quæri poſſet, an omnes antiqui ſemel tantum in die cibum, quam cœnam dixere, ſumerent. Satis conſtat multorum teſtimonio circa Secundi ſecula cibum ſemel capi ab omnibus ferè ſolitum. vnde legimus in cœnarum luxum, non prandij leges promulgatas. Veteres bis in die cibum cepiſſe Secundus non multo pòſt oſtendit, auunculum ſuum ſcribens conſueuiſſe cibum interdiu leuem & facilem veterum more ſumere, mox habita eiuſdem cœnæ mentione Tranquillus aſſerit Auguſtum ſolitum meridianum cibum ſumere: ſed cœnam fuiſſe meridianum cibum tradit Pompeius. quod per hæc Cornelius Celſus demonſtraſſe videtur. Si autem vomitus fauces exaſperauit, qui vomuit, ſi mane id fecit, ambulare debet: tum vngi, deinde cœnare. Et Pompeius tradit, quod nunc prandium appellamus, antiquos cœnam dixiſſe: veſpernam quam nunc cœnam. Quare fuiſſe crediderim nonnullos tunc temporis, qui prandium ſumerent: ad quod in hyeme hortatur idem Celſus nam Seneca in Naturalibus, inquit, Sed prandia cœnis in lucèm vſque perductis ingeſta ſunt. Lampridius Seuerum Imperatorem ſcribit egreſſum balneas multum lactis & panis ſumere ſolitum: & oua, deinde mulſum, atque his refectum aliquando ad prandia iniſſe, aliquando cibum vſque ad cœnam diſtuliſſe. Vitellium, inſuper Tranquillus memorat epulas trifariam ſemper, quadrifariam interdum diſpertire ſolitum: in ientacula, & prandia, & cœnas, & comeſſatiònes Athenæus Platonis teſtimonio nixus refert in Sicilia & Italia bis cibum ſumere ſolitos: & alibi, Græcorum antiquos ter in die. irridétque, qui quater epulatos opinantur. Nec mirum ſi tanta ſumendi cibi varietas olim

Digitized by Google

lum fuit: cùm hodie quoque plerique semel tantum, plurimi bis, nonnulli & ter quater in die id faciant. Græcorum luculentissimi scriptores arbitrantur, quod nos prandium, suos ἄριστον: & quod cœnam, δεῖπνον dixisse. Festus tamen prandium ex Græco dictum autumat. Trebellius Pollio appellatum, quòd ad bellum milites paret. *Hoc*) sumere de nocte. *Comitate*) facetiis, & benignitate. nam comis, benignus, facilis, suauis. *Trahitur*) producitur. *Inde*) ob istas causas. *Vigor aurium & oculorum*) virtus audiendi & videndi. *Agil*) expeditum, promptum. *Prudentia*) quæ longo rerum vsu comparatur. Scientia autem est intelligendorum bonorum & malorum, eorum etiam media quæ dicuntur: multarum scilicet rerum memoria, & vsus plurium negociorum. *Hanc*) talem. *Voue*) inuoco, opto. Melius tamen voto legetur. *Præsumo*) prædestino, præoccupo mente. *Ingressurus auidissime*) initurus eam maximo desiderio. *Ratio ætatis*) senectus: quia excusantur à ciuilibus officiis. *Receptui canere*) consulere quieti & recipere me in secessum ab administratione rerum publicarum. translatum verbum à re militari, cùm pugnando fessis vel interuentu noctis, seu alia ratione recipiendi signum tuba datur. *Obiit officia*) dixit in foro pro amicis, interfuit Senatui. *Magistratus*) dignitates, honores. *Prouincias rexit*) Transpadanam regionem bello Othoniano: in qua cùm in imperio esset, strenue tutatus est Placentiam, postea missus à Traiano in Germaniam aduersum Bructeros, populos eos solo terrore domuit. *Subsigno*) subscribo, sigillo obligo, affirmo. Callistratus de iure immunitatis, Sed ne extenuentur facultates eorum, quæ subsignatæ sint fisco. Sic Iustinianus de administratione tutorum. Secundus etiam ad Traianum, Non sine magna fiducia subsigno. *Longius eunti*) supra rationem ætatis versari ciuilibus negociis. *Ad hanc epistolam*) per hanc epistolam, qua fidem meam astrinxi. *Cum effugero crimen inertiæ*) cum iure non potero accusari inertiæ: quòd ideo desistam à causis agendis, cum expleuero sexagesimum annum, tunc enim licebat ab officiis vacare. subsidium enim bellissimum existimabant esse senectuti ocium: quanquam de numero annorum aliqua sit inter autores varietas. nam Seneca libro de Vitæ breuitate, tradit Senatorem sexagenarium ab officiis vacare solitum. At idem in Declamationibus, Senator post sexagesimum quintum annum in curiam venire non cogitur nec vetatur. Alibi superiori sententiæ conuenit. Lex à quinquagesimo anno militem non legit, à sexagesimo Senatorem non citat. Inde Secundus libro quarto in eundem sensum inquit, Quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipiunt, vt ipsæ leges monent quæ maiorem annis sexaginta ocio reddunt. Iurisconsulti tamen Vlpianus & Modestinus septuagesimum annum assignarunt, interdum quinque amplius vt vacationem haberent à tutelis & curationibus, denique à muneribus tantum ciuilibus. nam si honores coniuncti sunt patrimonio non excusantur. quod latius tractat idem Vlpianus de iure immunitatis. Varro sexagesimum ætatis annum à negociis publicis liberum & expeditum esse referens, inde tradit prouerbium natum, Sexagenarios per pontem mittendos, quia suffragium non ferebant, quod per pontem ferebatur: ideo dictum sexagenarios de ponte eiici oportere, non vt popularitas malè intelligit, necandos. Extat tamen in prouerbiis Græcis, Sardiniæ incolas supra septuaginta annos Saturno sacrificari.

C. PLINIVS GAVIO MAXIMO SVO S.

QVOD ipse) Gauium Maximum precatur vt aliquid dignitatis Arriano Maturio inopinanti:

QVOD ipse amicis tuis obtulissem si mihi eadē materia suppeteret, id nunc iure videor à te meis petiturus. Arrianus Maturius Altina-

Idem ad Q. fratrem, Multis inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusque natura: frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur, oratio verò sæpissimè. Lucianus de calumnia, refert in tenebris vniuscuiusque voluntatem. Secundum verò Nazarius in Panegyrico Constantij hoc loco conatus est imitari. Humanæ, scribit, mentes profundos gerunt cogitationum recessus.

latebras habet, cuius pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet nisi profuturum: nihil discet quod nescisse rectius fuerit: nec minus sæpe ab illo quàm à te méque admonebitur, quibus imaginibus oneretur quæ nomina & quanta sustineat. Proinde, fauentibus diis, trade eum præceptori, à quo mores primùm, mox eloquentiam discat: quæ male sine moribus discitur.

Vale.

Sponsorem) vadem, fideiussorem, nihil nisi virtuti congruum te in homine deprehensurum. *Profuturum*) vtile. *Audiet*) Vnde Iuuenalis monet per ista puerum ad nihil turpe admittendum, Nil dictu fœdum, visúque hæc limina tangat, Intra quæ puer est: nam sequitur maximam puero reuerentiam habendam. *Nescisse*) & in moribus & literis. at potius moribus: nam si quidem studiis scholas prodesse, moribus autem nocere constaret: potior mihi ratio viuendi honestè, quam vel optimè dicendi videretur. *Quibus imaginibus*) præclaris maioribus: quorum imagines iuxta atrium super tabulino collocabat antiquitas, & in funere gentilitio efferebantur, vt posteri exemplo incitarentur, & maiorum nobilitas ostentaretur. Quare Sallustius arguens Marium ignobilem fuisse, refert sine malorum imaginibus, & pariter Tranquillus gentem Flauiam. *Oneretur*) nisi fuerit illis similis: maius enim dedecus inuritur nobilium filiis degeneribus, quàm obscuro loco natis. *Nomina*) maiorum illustria. Iurisconsulti frequentius pro debitoribus vsurpant. *Sustineat*) habeat ad imitationem proponenda. *Eloquẽtiam*) quæ sine moribus iure non potest dici eloquentia, sed eloquentia. *Quæ male sine moribus*) Neque enim Fabius, inquit, esse oratorem nisi bonum virum iudico: & si fieri potest, nolo: ideo non dicendi modo eximiam in eo facultatem, sed omnes animi virtutes exigimus.

C. Plinivs Macrino Svo S.

Qvamvis & amici quos præsentes habebam, & sermones hominum factum meum comprobasse videantur, magni tamen æstimo scire quid sentias tu. Nam cuius integra re consilium exquirere optassem, huius etiam peracta iudicium nosse mirè concupisco. Cum publicum opus mea pecunia inchoaturus in

Qvamvis) Macrino familiariter vtebatur Secũdus: testes sunt multæ ad eundem epistolæ. huic igitur exponit causas, quibus aduocationem pro Bæticis contra Cæcilium Classicum sumpsisset: & post factum consulit, an rectè fecerit. *Re integra*) antequam aduocationem aggrederer. *Peracta*) finita causa. *Publicum opus*) templum in Tifernio Tiberino, id quod ius possedit Secundus. meminit ædificationis & dedicationis illius libro quarto.

Excur-

Digitized by Google

Thuscos excurrissem, accepto, vt Præfectus ærarij, commeatu, legati prouinciæ Bæticæ questuri de Proconsulatu Cæcilij Classici, aduocatum me à senatu petierũt. Collegæ optimi, meiq́; amantissimi de communis officij necessitatibus prælocuti, excusare me & eximere tentarunt. Factum est Senatusconsultum perquàm honorificum, vt darer prouincialibus patronus si ab ipso me impetrassent. Legati rursus inducti, iterum me iam præsentem aduocatum postulauerunt, implorantes fidem meam quam essent contra Massam Bæbium experti, allegantes patrocinij fœdus. Secuta est Senatus clarissi-

Excurrissem) properanter iuissem. *Accepto commeatu)* impetrata profectione. cómeatus enim & discessum ab officio & annonam significat. *Vt præfectus ærarij)* vt qui tunc etiam Præfectus ærarij: ideo fuit discessus ab vrbe impetrandus à Cæsare. Præfectus generale vocabulum est: nam & legionum, alarum, cohortium, vrbis, ærarij, castrorum, fabrorum, prætorii, annonæ, vigilum præfecti iure dicuntur. & Præfectos pro Prætoribus constitutos, qui res vrbanas tractarent, legimus. Præfectus autem ærarij publicas pecunias curabat: proscriptorum damnatorúmque bona in ærarium redigebat: denique omnia vectigalia reipubl. spectantia. Hinc Apuleius dixit, Quæstores vectigalium habebant. Nam hi prius curam ærarij habebant, à quibus Augustus ad Prætorios, Prætorésve transmisit. postea translata fuit ad Præfectos. Tacitus, Dein Nero curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transtulit. Variè habita & sæpe immutata eius rei forma. *Bætica)* pars Hispaniæ Bætica à fluuio Bæti cognominata, nunc regnum Granatæ. *De Proconsulatu)* Cæcilij Classici. quòd Cæcilius Classicus in Proconsulatu suo malè Bæticam tractasset. *Proconsulatu)* quantum ex M. Tullio & Liuio colligimus, constitutum erat. vt qui priore anno Consul fuisset, insequenti Proconsul esset: qui prouinciam sortitus pari Consulibus imperio in eam mittebatur. Vlpianus insuper. ff. primo. Proconsul vbique quidem proconsularia insignia habet statim atque vrbem egressus est: potestatem autem non exercet, nisi in prouincia quæ ei decreta est, sed Martianus hoc latius tractat. postquam vrbem egressi sunt Proconsules, iurisdictionem habent non contentiosam, sed voluntariam, vt ecce manumitti apud eos possunt tam liberi quàm serui & adoptiones fieri. Subdit Vlpianus, cum plenissimam iurisdictionem Proconsul habeat, omnium partes, qui Romæ, vel quasi magistratus, vel extra ordinem ius dicunt, ad ipsum pertinent: & ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus post principem, nec quicquam est quod non per ipsum expediatur, non amplius sex fascibus vtitur. vrbem ingressus deponit imperium. *Cæcilius Classicus)* vir apertè malus Proconsulatum in Bætica non minus violenter quam sordidè gesserat eo anno, quo in Africa Marius Priscus: erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus: in quem cùm tota prouincia incubuisset, ille accusationem morte præuenit, Bætica tamen in accusatione perstabat. Classici Tacitus & Martialis meminere. *A Senatu)* qui plerunque dabat aduocatos litigatoribus. *Collegæ)* qui Præfecti mecum fuerant ærario, è quorum numero vnus erat Cornutus Tertullus *Necessitatibus)* negotiis instantibus & necessitatis, à quibus non poteram aduocationibus distineri. *Communis officij)* Præfecturæ ærarij *Prælocuti)* præfati apud Senatum. *Eximere)* liberare ab aduocatione Bæticorũ. *Honorificum)* in magnam mei commendationem. *Prouincialibus)* Bæticis. *Ab ipso me)* à me ipso, id est si hoc me exorassent. *Inducti)* in Senatum. *Fidem)* fidele auxilium. *Massam Bæbium)* Senatus Bæticis iam dederat Secundum & Senecionem aduocatos contra Bæbium Massam adhuc viuo Domitiano: quare dãnatus Massa & bona eius publicè custodita: nam & Tacitus in vita Agricolæ

quem sum frequenter expertus. Nec mora: sacrificium facit. affirmat exta cum siderum significatione cõgruere. Illa vt in periculo credula, poscit codicillos, legatum Regulo scribit: mox ingrauescit, clamat moriens, O hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quàm periurum qui sibi per salutem filij peierasset, Facit hoc Regulus non minus scelerate quàm frequenter, quòd iram deorum quos ipse quotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur. Velleius Blæsus ille locuples consularis nouissima valetudine conflictabatur, cupiebat mutare testamentum. Regulus qui speraret aliquid ex nouis tabulis, quia nuper captare eum cœperat, medicos hortari, rogare, quoquo modo spiritum homini prorogarent. postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit allocutionem, iisdémque medicis quousque miserum cruciatis? quid inuidetis bonam mortem, cui dare vitam non potestis? moritur Blæsus: & tanquam omnia audisset, regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duæ fabulæ, an scholastica lege ter-

quam & ipsi letales sint. Plinius senior quintum & quadragesimum suspectum tradidit, sed per nouem annorum numerum procedens. *Euades*) valitudinem recuperabis. *Liqueat*) manifestum sit. *Aruspicem*) qui victimarum exta introspiciebat aruspex dictus. Dionysius quos Græcè hieroscopos Romanos vetusti nominis parum custodes dixisse putat aruspices. at Fabius à spectando à posteriore parte dictos asserit. Donatus ab aruga, quæ & hostia: vel ab ara in qua seruatur, nomen sumpsisse. Aruspicinæ inuentum Delpho Plinius tradit, alij à Tage Thusco ad Romanos transiisse. [*Expertus*) veridicum.] *Nec mora*) fuit. *Exta*) præcordia vno nomine in homine dicuntur *Congruere*) eadem significare vt liberaretur. *Significatione siderum*) astrologia collecta ex climaterica ratione. *Vt*) solet fieri. *In periculo*) qui in aliquo periculo sunt: vnde in morbo nulli statim magis quàm medico credimus. *Codicillos*) tabulas. *Legatum*) hæreditatis partem. Est autem legatum, delibatio quædam hæreditatis, qua testator ex eo quod vniuersum hæredis foret, alicui quid collatum voluit. hæc Florentinus. At Modestinus breuius. Legatum, inquit, est quædam donatio testamento relicta. Iustinianus, Legatum est donatio quædam à defuncto relicta ab hærede præstanda: sed olim Legatorum genera quatuor fuerũt quæ ibi explicantur. *Ingrauescit*) Verania magis premitur morbo. *Nequam*) malum, alij pro inutili accipiunt [monstrũ nulla virtute redemptum.] *Plusquam periurum*) impium & prophanum. *Peierasset per salutem filij*) periurium fecisset iurando per salutem filij sui Veraniam conualituram. *Fallit*) peierando & viuendo. *In caput*) in vitam. *Pueri*) cuius ingenium Martial. epigrammate prosequitur, & Secundus non vituperat lib. iiij. vbi illius obitum refert. [*Detestatur*) testando retorquet.] *Velleius Blæsus*) crediderim hunc esse Blæsum, quem idẽ poëta lib. viij. ad Meliorem scribens nominat, & si sciam Pedium Blæsum Sabinum à Nerone Senatu motum, Cyrenensibus accusantibus violatum ab eo thesaurum Æsculapij, delectúmque militarem precio & ambitione corruptum, cui postea ab Othone locus senatorius restitutus. Legimus etiam Iunium Blæsum Lugdunensis Galliæ rectorem genere illustrem, largum animo & parem opibus, qui accusatus apud Vitellium veneno interiit, vir natalium & morum elegantia clarus. Velleium Paulum Bithyniæ Proconsulem recitat Secundus in Epistolis ad Traianum. *Nouissima*) qua po-

stea

ſtea interiit. *Ille*) omnibus notus & admirandus. vt Tunc ille Æneas. *Conflictabatur*) cruciabatur, vincebatur. *Teſtamentum*) de quo verbo ſuprà. *Nouis tabulis*) extremo teſtamento, nam poſteriora derogant prioribus. [ſecundum enim Iuriſconſultum licet homini vſque ad mortem mutare teſtamentum, quia ambulatoria eſt voluntas eius vſque ad mortem] teſtamenti tabulas ſecundum Vlpianum accipere debemus omnem materiæ figuram. ſiue igitur tabulæ ſint ligneæ, ſiue cuiuſcunque alterius materiæ, ſiue chartæ, ſiue membranæ, ſiue corium animalis alicuius, tabulæ rectè dicuntur. *Captare*) præmiis & donis ſpe maiorum aucupari. *Hortari*) infinita pro præteritis imperfectis more vſitato. *Spiritum*) vitam. *Homini*) Blæſo. *Signatum eſt teſtamentum*) Vlpianus titulo de teſtamentis, ſignatas tabulas accipi docet, ſi & lintheo, quo tabulæ inuolutæ ſunt, ſigna impreſſa fuerint, & ſingulos teſtes, ſeptem ſecundum Paulum, qui in teſtimonio adhibentur, proprio chirographo annotare conuenit, quis & cuius teſtamentum ſignauerit. *Perſonam*) ſumit habitum miſerantis. *Allocutionem*) ſermone dicendi formam. *Iiſdémque medicus*) Dicit. notam hominis impudentiam, qui quos paulo antè hortabatur, vt vitam Blæſo protraherent, nunc dehortatur. *Bonam*) laudabilem, [citam.] *Omnia*) quæ Regulus dixerat legati cauſa. *Tantulum*) minimum, ſubaudi reliquit. *Scholaſtica lege*) ſunt qui nullo autore dicant fuiſſe moris olim ſcholaſticis, vt expoſitis duabus controuerſiis tertiam exponendam poſtularent. Nos ſecus interpretandum duximus, Scholaſtica lege, id eſt, more ocioſorum: quibus conſuetudo fabellis oblectari. & tertiam dixit, non reſpiciens ad vllum antiquum morem, nec ad numerum ternarium, ſed perinde ac ſi diceret aliam. erat enim tertia poſt ſecundam. reſpexit autem ad ſignificatum verbi: nam σχολαστικὸν ocioſum ſignificat & fictum. Quid autem aliud eſt ſcholaſtica controuerſia quàm ficta cauſa? & ab ocioſis tractari ſolita: vnde Secundus libro nono, Niſi fortè volumus ſcholaſticas atque (vt ita dicam) vmbraticas literas mittere, id eſt fictas, quales ab ocioſis ſcribi ſolent. Et ſcholaſticum ingenium dixit eodem libro pro ocioſo. Quare Petronius Arbiter ſcholaſticorum ocium deludens, controuerſiam vmbrantibus ſententiolis pictam dicit.

tiam poſcis? eſt vnde fiat. Aurelia, ornata fœmina, ſignatura teſtamentum, ſumpſerat pulcherrimas tunicas: Regulus quum veniſſet ad ſignandum, Rogo, inquit, has mihi leges. Aurelia ludere hominem putabat, ille seriò inſtabat, nec multa, coëgit mulierem aperire tabulas, ac ſibi tunicas, quas erat induta, legare. obſeruauit ſcribentem, inſpexit an ſcripſiſſet. Et Aurelia quidem viuit, ille tamen iſtud tanquam morituram coëgit. & hic hæreditates, hic légata, quaſi mereatur, accipit. ἀλλά τι διατείνομαι *in ea ciuitate, in qua iampridem non minora præmia, immò maiora, nequitia & improbitas, quàm pudor & virtus habent. Aſpice Regulum, qui ex paupere & tenui, ad tantas opes per flagitia proceſſit, vt ipſe mihi dixerit quum conſuleret, quam citò*

Eſt) materia. *Aurelia*) duas lego Aurelias per illa tempora, Aureliam Meſſallinam, Clodium Albinum, qui poſtea imperauit, enixam alteram Aureliam, diuitem & orbam: de qua Iuuen. Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat. Poſteriorem Secundus intelligit. *Ornata*) honoribus & claris natalibus illuſtrata. *Has*) tunicas. *Leges*) legato mihi relinquas. *Nec multa*) nec plura, ſed ſummam rei dicam. *Aperire tabulas*) Vlpianus de teſtamentis, Si, inquit, teſtamentum quod reſignauerit teſtator, iterum ſignatum fuerit ſeptem teſtium ſignis, non erit imperfectum: ſed vtroque iure valebit, tam ciuili quàm Prætorio.

Digitized by Google

Obseruauit scribētem) annotauit Aureliam, dum legatum scriberet, ne sicut à Blæso deciperetur. *Inspexit)* an scripsisset ad quod videtur Martialis mutatis nominibus lib. xij. allusisse, Hæredem tibi me Catulle dicis. Non credam, nisi legero Catulle. *Viuit)* adhuc superstes est. *Cœgit)* ad scribendum sibi legatum *Morituram)* mox. *Hæreditates)* totum patrimonium nam hæreditas est tanquam genus, cui legatum species subest: maior enim res est hæreditas quàm legatū. ἀλλὰ τί διατείνομαι id est. sed quid extendo, videlicet, quid plura dicam? *Nequitia & improbitas)* nequam & mali. *Pudor & virtus)* pudici & boni. Idem notat Mart. ad Fabianum scribens, & Iuuen. Sat. j. scelestis præmia dari pulsans, bonos iacere algentes. *Paupere & tenui)* parua re & exiguis facultatibus. *Per flagitia)* bonorum citationes & testamentorum captationes. *Processit)* ad ampliores diuitias & dignitates peruenit.

sestertium sexcenties impleturus esset, inuenisse se exta duplicata, quibus portendi millies & ducenties habiturum. & habebit, si modò, vt cœpit, aliena testamenta, (quod est improbissimum genus falsi) ipsis, quorum sunt illa, dictauerit. Vale.

Sestertium sexcenties) sexcenta millia nummum *Impletur.)* summæ additurus *Exta duplicata)* dum sacrificaret, inuenit geminata exta in hostia, & duo capita habentia, quod erat signum admodum lætum. Hinc Valerius Marcelli sacrificium laudans, scribit iecur cum duobus capitibus ei apparuisse. [Etiam Tranquillus tradit immolanti Augusto omnium victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra apparuisse, & responsum per hæc læta & magna portendi.] Legitur etiam duplicia. *Portendi)* significat prædici. Portenta sunt propriè ostenta, quæ aliquid imminere significant. Monstra, deorum monita. *Prodigia)* iræ & minæ. *Millies & ducenties)* bis tot. *Dictauerit aliena testamenta)* quæ ad alios iure deberent peruenire, pro suo arbitrio disposuerit. iam dictum est quid sit dictare.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER TERTIVS.

Cum doctiſſimis IOHANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS

CALVISIO SVO S.

NESCIO, *an vllum iucundius tempus exegerim, quàm quo nuper apud Spurinnam fui: adeo quidem vt neminem magis in ſenectute, (ſi modò ſeneſcere datum eſt) æmulari velim. nihil eſt enim illo vitæ genere diſtinctius. me autem vt certus ſyderum curſus, ita vita hominum diſpoſita delectat, ſenum præſertim. Nam iuuenes adhuc con-*

NESCIO Tertium epiſtolarum librum ad Caluiſium contubernalē ſuum inchoās, Veſtricij Spurinnæ & vitam & mores breuibus explicat: ſpondétq; cū primùm ad ſenium peruenerit ſe vſurum eo vitæ genere. [*Exegerim*) diſpenſauerim. exigere tempus, eſt diſponere & transmittere, interdum expellere. vt Iuriſconſultus in proœmio ff. & Teren. An exigendæ ſint nobis. Ac Hiſtorici, Poſt exactos Reges.] *Vllum*) meæ vitæ. *Quo*) tempore. *Adeo*) in tantum iucunditatis prouectus. *Diſtinctius*) ordinatius: vt qui incipiat & deſinat vbi conueniat. *Certus ſyderum curſus*) vt ſol & luna, cæteráque ſidera: quæ certa & firma menſura motus ſuos diſpartiuntur. Sidus à Græcis ἄστρον dictum, ex pluribus ſtellis conficitur: quòd pro ſole & luna ſæpius poſitum non modò apud poëtas, ſed & rerum ſcriptores inuenimus. Sidus præterea genus morbi qui partem corporis tactam facit immobilem, vt qui fulmine feriuntur: à quo verbum ſideratus de-

Digitized by Google

duxit Plinius auunculus, & fiderata mem-bra, ac fiderationem legimus. [*Vita homi-num*) vita adolescentis dicitur esse in salo, senis in portu.]

fusa quædam & quasi turbata non indecent: senibus placida omnia & ordinata conueniunt, quibus industria sera, turpis ambitio est. Hanc regulam Spurinna constantissimè seruat. quinetiam parua hæc, parua, si nō quotidie fiant, ordine quodā & velut orbe circumagit. Manè lectulo cōtinetur: hora secūda calceos poscit, ambulat millia passuum tria: nec minus animum quā corpus exercet. Si adsunt amici, honestissimi sermones explicātur: si non, liber legitur: interdum etiam præsentibus amicis: si tamen illi non grauantur. Deinde considet, & liber rursus, aut sermo libro potior, mox vehiculum ascendit: assumit vxorem singularis exempli, vel aliquem amicorum, vt me proxime. Quàm pulchrum illud, quàm dulce secretum: quantum ibi antiquitatis: quæ facta, quos viros audias, quibus præceptis imbuare. quamuis ille hoc temperamentum modestiæ suæ induxerit, ne præcipere videatur. Peractis septem millibus passuum, iterum ambulat mille, iterum residet, vel se cubiculo ac stylo reddit. Scribit enim, & quidem vtraque lingua, lyrica doctissimè. mira illis dulcedo, mira suauitas, mira hilaritas, cuius gratiā cumulat sanctitas scribentis. Vbi hora balinei nunciata est (est autem

Confusa) inordinata. *Industria sera*) diligentia tarda, ingenium importunum commodissimè Seneca exagitatæ mentis concursationem non industriam appellat. *Ambitio turpis*) honorum indecora affectatio in senibus. nam licèt per se vitium sit ambitio: sæpe tamen in iuuene causa virtutum fit. *Regulam*) ordinem. *Parua si non continuè fierent*) parua essent per se considerata: sed si continuè fiant, magna sunt. instar solis, qui certa mensura semper se circumagit, vitam disponebat Spurinna. *Orbe*) ordine, circulo in se recurrente. *Hora secunda*) diei naturalis, id est, ab oriente sole ad solis occasum: quamuis autoribus Plutarcho, Gellio, Macrobio, Varronem secutis, diem Romani inciperent à sexta noctis hora, Athenienses autem ab occasu, Thusci à meridie, vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur. ciuilis hic appellatus à Censorino in libro de Natali: sicut ille naturalis, vbi pluribus explicatur. Varia diei apud varias gentes obseruatio. Rerum scriptores quamplurimum de naturali die loquuntur. Sic Martial. illo epigrammate, Prima salutantes atque altera continet hora, & quæ deinceps. Iuuenalis, Ipsa dies pulchro distinguitur ordine rerum, vt Græcum epigramma conticeam, cui est initium ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται. Paulus de verborum significatione, Cuiuscunque diei maior, inquit, pars est horarum septem, primarum diei non supremarum: per quod designatur diem tantum fuisse xij. horarum. In quam sententiam apertius totis pedibus iuit Prædianus, & eandem libro octauo Secundus repetit. [*Mille passus*) Quidam codices habent millia passuum tria.] *Honestissimi*) de rebus honestissimis. *Si non*) adsunt amici. *Liber rursus*) legitur [nam ocium sine literis mors est, & hominis viui sepultura] *Sermo*) oratio & Spurinnæ demissa: quā tamen ita laudat, vt scriptis anteponat. *Vxorem*) Cocciam nomine. *Singularis exempli*) vnicæ & præcipuæ virtutis, quæ posset aliis exemplo esse. *Proximè*) nuper vna assumpsit. *Illud secretum*) vehi-

cula

culo [eodem] cum Spurinna vehi. *Quantum antiquitatis*) quanta refert de antiquis illustria. [*Quibus*) Socraticis, optimis] *Indixerit*) posuerit, id est ea modestia moneat. *Præcipere*) tanquam eruditior, *Peractis*) transactis vehiculo. *Iterum*) Iam enim dixerat ambulasse mille passus antequam vehiculum conscenderet. [*Cubiculo*) studio [*Stilo*) compositioni. *Vtraque lingua*) Græca & Latina. [nam cæteræ linguæ credebantur esse barbaræ præter Latinam & Græcam. & sanè si disciplinas in vtraque scriptas considerabis, & verborum copiam, harum altera longè reliquas anteibit. *Lyrica*) carmina: dicta à lyra, quæ latinè fidis, cuius concentu lyrica cantabantur: quorum princeps apud Græcos Pindarus, apud nos Horatius. Lyricis aut heroum laudes, aut olympionicarum scribebantur: & amores eodem in arte dicente, Musa dedit fidibus duos, pueròsque deorum, Et pugilem victorem, & equum certamine primum, Et iuuenum curas, & libera vina referre. *Suauitas*) nam potest aliquid esse dulce non suaue. *Hilaritas*) lætitia. hilarus vel hilaris (vtroque enim modo dicitur) lætus. & hilaria festa matris deûm octauo Calendas Aprilis lætitiæ & festiuitatis: Lampridius & Macrobius prodidere. *Sanctitas*) incorrupta vita.

hyeme nona, æstate octaua) in sole: si caret vento, ambulat nudus. Deinde mouetur pila vehementer & diu. nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus accubat, & paulisper cibum differt. interim audit legentem remißius aliquid & dulcius. per hoc omne tempus liberum est amicis, vel eadem agere vel alia, si malint. Apponitur cœna non minus nitida quàm frugi in argento puro & antiquo. Sunt in vsu & Corinthia, quibus

Hyeme nona) Martialis palæstræ & balneo nonam ascripsit, nulla hyemis & æstatis distinctione. Spartianus in Adriano tradit neminem nisi ægrum lauari in publico passum ante octauam horam. Latius Vitruuius lauandi tempus complexus est, constitutum fuisse referens à meridiano ad vesperum. Hic autem non tam publicum lauandi tempus, quàm Spurinnæ consuetum designat Secundus. *Mouetur pila*) exercetur lusoria pila cuius inuentor Pythus. sequentia monstrant trigonalem intelligendam: in qua sinistra manus plurimum erat adiumento: ex testimonio illius distichi, Si me nobilibus scis expulsare sinistris, Sum tua: si nescis, rustice redde pilam. Minus enim mirandum fuisset, si folle senectuti dato lusisset Spurinna: de quo Martialis pariter, Folle decet pueros ludere, folle senes. De variis pilæ ludis lege Pollucem libro nono. *Hoc genere exercitationis*) trigonalis pilæ. *Pugnat cum senectute*) senex opus iuuenile exercet. *Accubat*) lecto. *Liberum est*) conceditur, possunt. *Nitida*) splendida: quod ad vasa & ciborum mundiciem, frugi ad cibos refertur. *Puro*) defæcato, precioso, expurato, emaculato, excocto, candefacto, quod purum dixit antiquitas, Græci ἄπυρον. *Antiquo*) meliore. *Corinthia*) vasa: postquam Critolaus Corinthiorum dux, dubium an manu, certè oratione Legatos Romanos violauit, à Metello fusus prælio est: Mummius Metelli successor vrbem ab incolis desertam post alterius ducis Diæti cladem diripuit, deinde deleuit. Quid signorum, quod vestium, quídue tabularum raptum, incensum atque proiectum est, quantas opes & abstulerit & cremauerit, hinc scias: quod quicquid Corinthij æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus: nam & æris notam preciosiorem ipsa opulentissimæ vrbis fecit iniuria, quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris æris, auri argentíque venę in commune fluxere, quod à multis assertum Plinius senior supputata temporum ratione falsum probat. nam ante Corinthi ruinas nobiles in ære fictores esse desierant. hinc Græcorum aliqui in vrbis excidio statuarum & picturarum mentionem facientes, reliqua

e. iij.

Google

ſilentio prætericre. obtinuit tamen vſus, vt quicquid notabile ſiue in ſignis æris. ſiue in vaſis antiquum inueniretur, pro Corinthio haberetur. & notatum legimus Auguſtum, vt precioſæ ſuppellectilis, Corinthiorúmque percupidum. Pauſanias author eſt, æs Corinthium ignitum tingi aqua fontis Corinthi Pirenes, qua temperatura fieri elegans & celebre Corinthium æs, cum tamen ibi non naſcatur.

delectatur, & afficitur. Frequenter comœdis cœna diſtinguitur, vt voluptates quoque ſtudiis condiantur. Sumit aliquid de nocte & æſtate. Nemini hoc longum eſt, tanta comitate conuiuium trahitur. Inde illi poſt ſeptimum & ſeptuageſimum annum aurium oculorúmque vigor integer, inde & agile & viuidum corpus, ſoláque ex ſenectute prudentia. Hanc ego vitam voto & cogitatione præſumo, ingreſſurus auidiſſimè, vt primùm ratio ætatis receptui canere permiſerit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi & ſolatium, & exemplum eſt idem Spurinna. nam ille quoque, quoad honeſtum fuit, obiit officia, geſſit magiſtratus, prouincias rexit, multóque labore hoc otium meruit. Igitur eundem mihi curſum, eundem terminum ſtatuo, ídque iam nunc apud te ſubſigno. vt ſi me longius euehi videris, in ius voces ad hanc epiſtolam meam, & quieſcere iubeas quũ inertiæ crimen effugero. Vale.

Aſſi[illegible]itur) detinetur, affectus capit. *Diſtinguitur)* variatur, interpolatur. *Comœdiis)* comœdiarum actoribus: quod Perſius carpit. ecce inter pocula quærunt Romulidæ ſaturi quid dia poëmata narrent. *Voluptates)* ciborum gratia. *Studiis)* vrbano ſale, quo reſpergitur comœdia. *Condiantur)* perficiantur. *Sumit)* cœna occupat aliquam noctis partem etiam in æſtate: nam in hyeme nõ erat mirum, cùm poſt nonam inciperet. Hic iure quæri poſſet, an omnes antiqui ſemel tantum in die cibum, quam cœnam dixere, ſumerent. Satis conſtat multorum teſtimonio circa Secundi ſecula cibum ſemel capi ab omnibus ferè ſolitum. vnde legimus in cœnarum luxum, non prandij leges promulgatas. Veteres bis in die cibum cepiſſe Secundus non multo pòſt oſtendit, auunculum ſuum ſcribens conſueuiſſe cibum interdiu leuem & facilem veterum more ſumere, mox habita eiuſdem cœnæ mentione. Tranquillus aſſerit Auguſtum ſolitum meridianum cibum ſumere: ſed cœnam fuiſſe meridianum cibum tradit Pompeius. quod per hæc Cornelius Celſus demonſtraſſe videtur. Si autem vomitus fauces exaſperauit, qui vomuit, ſi mane id fecit, ambulare debet: tum vngi, deinde cœnare. Et Pompeius tradit, quod nunc prandium appellamus, antiquos cœnam dixiſſe: veſpernam quam nunc cœnam. Quare fuiſſe crediderim nonnullos tunc temporis, qui prandium ſumerent: ad quod in hyeme hortatur idem Celſus nam Seneca in Naturalibus, inquit, Sed prandia cœnis in lucem vſque perductis ingeſta ſunt. Lampridius Seuerum Imperatorem ſcribit egreſſum balneas multum lactis & panis ſumere ſolitum: & oua, deinde mulſum, atque his refectum aliquando ad prandia iniſſe, aliquando cibum vſque ad cœnam diſtuliſſe. Vitellium, inſuper Tranquillus memorat epulas trifariam ſemper, quadrifariam interdum diſpertire ſolitum: in ientacula, & prandia, & cœnas, & comeſſatiónes Athenæus Platonis teſtimonio nixus refert in Sicilia & Italia bis cibum ſumere ſolitos: & alibi, Græcorum antiquos ter in die. irridétque, qui quater epulatos opinantur. Nec mirum ſi tanta ſumendi cibi varietas olim

lim fuit: cùm hodie quoque plerique semel tantum, plurimi bis, nonnulli & ter quater in die id faciant. Græcorum luculentissimi scriptores arbitrantur, quod nos prandium, suos ἄριστον: & quod cœnam, δεῖπνον dixisse. Festus tamen prandium ex Græco dictum autumat. Trebellius Pollio appellatum, quòd ad bellum milites paret. *Hot*) sumere de nocte. *Comitate*) facetiis, benignitate. nam comis, benignus, facilis, suauis. *Trahitur*) producitur. *Inde*) ob istas causas. *Vigor aurium & oculorum*) virtus audiendi & videndi. *Agil*) expeditum, promptum. *Prudentia*) quæ longo rerum vsu comparatur. Scientia autem est intelligendorum bonorum & malorum, eorum etiam media quæ dicuntur: multarum scilicet rerum memoria, & vsus plurium negociorum. *Hanc*) talem. *Voue*) inuoco, opto. Melius tamen voto legetur. *Præsumo*) prædestino, præoccupo mente. *Ingressurus auidissime*) initurus eam maximo desiderio. *Ratio ætatis*) senectus: quia excusantur à ciuilibus officiis. *Receptui canere*) consulere quieti & recipere me in secessum ab administratione rerum publicarum. translatum verbum à re militari, cùm pugnando fessis vel interuentu noctis, seu alia ratione recipiendi signum tuba datur. *Obiit officia*) dixit in foro pro amicis, interfuit Senatui. *Magistratus*) dignitates, honores. *Prouincias rexit*) Transpadanam regionem bello Othoniano: in qua cùm in imperio esset, strenue tutatus est Placentiam, postea missus à Traiano in Germaniam aduersum Bructeros, populos eos solo terrore domuit. *Subsigno*) subscribo, sigillo obligo, affirmo. Callistratus de iure immunitatis, Sed ne extenuentur facultates eorum, quæ subsignatæ sint fisco. Sic Iustinianus de administratione tutorum. Secundus etiam ad Traianum, Non sine magna fiducia subsigno. *Longius eueht*) supra rationem ætatis versari ciuilibus negociis. *Ad hanc epistolam*) per hanc epistolam, qua fidem meam astrinxi. *Cum effugero crimen inertiæ*) cum iure non potero accusari inertiæ: quòd ideo desistam à causis agendis, cum expleuero sexagesimum annum, tunc enim licebat ab officiis vacare. subsidium enim bellissimum existimabant esse senectuti ocium: quanquam de numero annorum aliqua sit inter autores varietas. nam Seneca libro de Vitæ breuitate, tradit Senatorem sexagenarium ab officiis vacare solitum. At idem in Declamationibus, Senator post sexagesimum quintum annum in curiam venire non cogitur nec vetatur. Alibi superiori sententiæ conuenit. Lex à quinquagesimo anno militem non legit, à sexagesimo Senatorem non citat. Inde Secundus libro quarto in eundem sensum inquit, Quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipiunt, vt ipsæ leges monent quæ maiorem annis sexaginta ocio reddunt. Iurisconsulti tamen Vlpianus & Modestinus septuagesimum annum assignarunt, interdum quinque amplius vt vacationem haberent à tutelis & curationibus, denique à muneribus tantum ciuilibus. nam si honores coniuncti sunt patrimonio non excusantur. quod latius tractat idem Vlpianus de iure immunitatis. Varro sexagesimum ætatis annum à negociis publicis liberum & expeditum esse referens, inde tradit prouerbium natum, Sexagenarios per pontem mittendos, quia suffragium non ferebant, quod per pontem ferebatur: ideo dictum sexagenarios de ponte eiici oportere, non vt popularitas malè intelligit, necandos. Extat tamen in prouerbiis Græcis, Sardiniæ incolas supra septuaginta annos Saturno sacrificari.

C. PLINIVS GAVIO MAXIMO SVO S.

QVOD ipse) Gauium Maximum precatur vt aliquid dignitatis Arriano Maturio inopinanti:

QVOD ipse amicis tuis obtulissem si mihi eadē materia suppeteret, id nunc iure videor à te meis petiturus. Arrianus Maturius Altina-

conferre velit: quod vt libentius faciat, quanta ſit cum illo deuinctus amicitia breuibus tangit. *Eadem materia*) occaſio. facultas: nam fuit miſſus ad ordinandum Achaïæ ſtatum, poſtmodum Præfectus Prætorio. *Meis*) pro meis amicis. *Arrianus Maturius*) ſupra de Arriano latius. *Altinatium eſt princeps*) primum locum obtinet inter Altinates. Princeps enim generale vocabulum eorum qui in aliqua facultate excellunt. Altinum oppidum Venetiæ in palude ſimilem Rauennæ ſitum habens ab Attila dirutum ſeu incenſum. eius lanæ tertium inter Italas locum obtinent ex Martialis Diſticho, Velleribus primis Appulia, Parma ſecundis Nobilis, Altinum tertia laudat ouis. *Facultatibus*) diuitiis. *Iudicio in ſtudiis*) emendatore meorum ſcriptorum. *Ambitu*) honorum cupiditate. *Equeſtri gradu*) dignitate equeſtri: cui conceſſum lege Roſcia in quartodecimo theatri gradu ſedere. *Tenuit*) ſubſtitit ad exemplum Mecœnatis. *Altiſſimum*) Conſulatus dignitatem. *Aſtruere*) addere. *Inopinantis*) ex improuiſo, præter ſpem. *Aſtruere*) reſumptio eiuſdem verbi quæ commodè fit cum aliqua ſunt interpoſita. *Aſtruere autem*) repete extrinſecus magni æſtimo. *Splendidum nec moleſtum*) dignitatem aliquam honorificam & quietam. *Quæ prima occaſio*) quàm primum ſimile aliquid tibi occurret.

tium eſt princeps. Cùm dico princeps, non de facultatibus loquor quæ illi largè ſupersũt: ſed de caſtitate, iuſtitia, grauitate, prudentia. Huius ego conſilio, in negociis: iudicio, in ſtudiis vtor. Nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intelligentia præſtat. Amat me (nihil poſſum ardentius dicere) vt tu. caret ambitu, ideo ſe in equeſtri gradu tenuit cùm facilè poſſet aſcendere altiſſimum. Mihi tamen ornandus excolenduſq́ eſt. itaq́ magni æſtimo dignitati eius aliquid adſtruere inopinantis, neſcientis, immò etiam fortaſſe nolentis: adſtruere autem quod ſit ſplendidum nec moleſtum: cuius generis quæ prima occaſio tibi, cõferas in eum rogo: habebis me, habebis ipſum gratiſſimum debitorem. Quamuis n. iſta non appetat, tam gratè tamen excipit quàm ſi concupiſcat. Vale.

C. PLINIVS CORELLIÆ HISPVLLÆ S.

C*VM patrem*) Corellia Hiſpulla, Corellio & Hiſpulla genita, adoleſcentem filium domi erudiebat. Secundus olim Corellio patri amiciſſimus eam monet iam rhetori excolendum tradere, Iulium Genitorem inter cæteros profeſſores vnicè probans. *Patrem*) Corellium. *Suſpexerim*) veneratus ſim vt rectorem & magiſtrum. *In memoriam eius*) cùm poſt

C*VM patrem tuum, grauiſſimum & ſanctiſſimum virum, ſuſpexerim magis an amauerim dubitem: teq́ & in memoriã eius & in honorem tuum vnice diligam, cupiam neceſſe eſt: atq́ etiam, quantũ in me fuerit, enitar, vt filius tuus auo ſimilis exiſtat: equidẽ malo materno: quãquam illi paternus etiam clarus ſpectatuſq́ contigerit. Pater quoq́ & patruus illuſtri laude conſpicui, quibus omnibus ita demum ſimilis adoleſcet, ſi imbutus honeſtis artibus fuerit, quas* Corel-

plurimum refert, à quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritiæ ratio intra cõtubernium tuum tenuit, præceptores domi habuit, vbi est erroribus modica, vel etiam nulla materia. iam studia eius extra limen proferẽda sunt, iam circumspiciendus rhetor Latinus, cuius scholæ seueritas, pudor in primis, castitas constet. Adest enim adolescẽti nostro cum cæteris naturæ fortunæq́; dotibus, eximia corporis pulchritudo, cui in hoc lubrico ætatis nõ præceptor modò, sed custos etiam rectórque quærendus est. Videor ergo demõstrare tibi posse Iulium Genitorem. amatur à me: iudicio tamen meo nõ obstat charitas hominis, quæ ex iudicio nata est: vir est emendatus & grauis: paulo etiam horridior & durior vt in hac licentia temporum. quantum eloquentia valeat pluribus credere potes. nam dicendi facultas aperta & exposita statim cernitur. Vita hominum altos recessus, magnásque

Corellij obitum adhuc illius memor sim. *In honorem tuum*) cùm te honorem. vel vbi agitur de honore tuo. Alij legunt, quod non improbo, & in memoriam eius & honorem tuum vnicè diligam. sic enim fit clarior sensus. *Materno*) Cornelio patri tuo & illi auo. *Paternus*) à patre auus. *Spectatus*) probatus: tamẽ si maioris vis sit spectatus. In Philip. tamẽ M. Tul. dicit. Quam porro spectatus ciuis, quàm probatus. *Adolescet*) par fiet. *Plurimum refert*) Fabius enim mandat eligendum præceptorẽ sanctissimum, cuius rei præcipuam prudentibus curam esse asserit, cùm & moribus & dicendi genere plerunque discipuli præceptoribus similes fiant. *Contubernium*) consuetudinem, familiaritatem. *Domi*) tuæ. *Modica vel nulla materia*) si boni sint præceptores, alias non minor peccandi in secreto quàm inter multitudinem datur, secundum Quintilianum. *Extra limẽ*) in scholas publicas, extra Grammaticam. *Circumspiciendus*) deligendus. *Rhetor*) dicendi magister. Græci indifferenter pro eo qui artem exercet, vsurpant. *Seueritas*) disciplinam, quæ maximè seuera fuerit, ex præcepto Fabij decet eligere. *Pudor*) Abstinentia vitiorum, pudicitia: in quem sensum etiam Græci vtuntur. Valerius autem plerunque pro verecundia. *Castitas*) incorrupta vita. *Fortunæ dotibus*) diuitiis. *Lubrico ætatis*) in adolescentia, quæ facilè potest ad malum declinare. *Custos etiam rectórque*) rhetor, à quo non solum instituatur sed etiam regatur. nam intelligere pædagogum, quem Fabius esse voluit amicum, virum grauem, liberum, aut fidelem libertum, sequentia non patiuntur [*Videor*) possum. *Non obstat*) ad iudicandum acriter.] *Iulium Genitorem*) rhetorem: ad quem alibi Secundus. *Charitas*) amor. *Ex iudicio nata*) iudicaui ex moribus eum virum bonum antequam amarem. *Horridior*) formidolosior. *Durior*) seuerior, qui inuitatus ad cœnam quamuis lautissimam, tamen grauatus est: quia scurræ, cinœdi, moriones mensæ inerrabant. *Vt in hac licentia temporum*) respectu nostrorum temporum, quibus magna vtimur licentia: nam si respicimus antiqua, non horridus haberi potest. *Facultas*) Copia & potestas facilius dicendi. pro diuitiis sæpe accipitur alibi, quæ multa faciendi facilitatem præbent. *Aperta*) facilis cognitu, prompta. nam vitandus à puero præceptor aridus, ne fiat humilis & veluti terram spectans. *Altos recessus*) maxima secreta & abdita inuoluta, vt non statim dignosci possit. Videtur sumptum à M. Tullio pro Marcello cùm scribit, In animis hominum tantas latebras & tantos recessus esse. Et ex prima ad Brutum epistola, Non soleo, inquit, mi Brute, (quod tibi notum esse arbitror) temerè affirmare de altero: est enim periculosum propter occultas hominum voluntates, multiplicésque naturas. Clodij animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum.

Idem ad Q. fratrem, Multis inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusque natura: frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur, oratio verò sæpissimè. Lucianus de calumnia, refert in tenebris vniuscuiusque voluntatem. Secundum verò Nazarius in Panegyrico Constantij hoc loco conatus est imitari, Humanæ, scribit, mentes profundos gerunt cogitationum recessus.

latebras habet, cuius pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet nisi profuturum: nihil discet quod nescisse rectius fuerit: nec minus sæpe ab illo quàm à te méque admonebitur, quibus imaginibus oneretur quæ nomina & quanta sustineat. Proinde, fauentibus diis, trade eum præceptori, à quo mores primùm, mox eloquentiam discat: quæ male sine moribus discitur.

Vale.

Sponsorem) vadem fideiussorem, nihil nisi virtuti congruum te in homine deprehensurum. *Profuturum*) vtile. *Audiet*) Vnde Iuuenalis monet per ista puerum ad nihil turpe admittendum, Nil dictu fœdum, visúque hæc limina tangat, Intra quæ puer est: nam sequitur maximam puero reuerentiam habendam. *Nescisse*) & in moribus & literis. at potius moribus: nam si quidem studiis scholas prodesse, moribus autem nocere constaret: potior mihi ratio viuendi honestè, quam vel optimè dicendi videretur. *Quibus imaginibus*) præclaris maioribus: quorum imagines iuxta atrium super tabulino collocabat antiquitas, & in funere gentilitio efferebantur, vt posteri exemplo incitarentur, & maiorum nobilitas ostentaretur. Quare Sallustius arguens Marium ignobilem fuisse, refert sine malorum imaginibus, & pariter Tranquillus gentem Flauiam. *Oneretur*) nisi fuerit illis similis: maius enim dedecus inuritur nobilium filiis degeneribus, quàm obscuro loco natis. *Nomina*) maiorum illustria. Iurisconsulti frequentius pro debitoribus vsurpant. *Sustineat*) habeat ad imitationem proponenda. *Eloquentiam*) quæ sine moribus iure non potest dici eloquentia, sed eloquentia. *Quæ malè sine moribus*) Neque enim Fabius, inquit, esse oratorem nisi bonum virum iudico: & si fieri potest, nolo: ideo non dicendi modo eximiam in eo facultatem, sed omnes animi virtutes exigimus.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

QVAMVIS & amici quos præsentes habebam, & sermones hominum factum meum comprobasse videantur, magni tamen æstimo scire quid sentias tu. Nam cuius integra re consilium exquirere optassem, huius etiam peracta iudicium nosse mirè concupisco. Cum publicum opus mea pecunia inchoaturus in

QVAMVIS) Macrino familiariter vtebatur Secundus: testes sunt multæ ad eundem epistulæ. huic igitur exponit causas, quibus aduocationem pro Bæticis contra Cæcilium Classicum sumpsisset: & post factum consulit, an rectè fecerit. *Re integra*) antequam aduocationem aggrederer. *Peracta*) finita causa. *Publicum opus*) templum in Tiferno Tiberino, id quod ius possedit Secundus. meminit ædificationis & dedicationis illius libro quarto.

Excur-

Thuscos excurrissem, accepto, vt Præfectus ærarij, commeatu, legati prouinciæ Bæticæ quæsturi de Proconsulatu Cæcilij Classici, aduocatum me à senatu petierũt. Collegæ optimi, meiq; amantissimi de communis officij necessitatibus prælocuti, excusare me & eximere tentarunt. Factum est Senatusconsultum perquàm honorificum, vt darer prouincialibus patronus si ab ipso me impetrassent. Legati rursus inducti, iterum me iam præsentem aduocatum postulauerunt, implorantes fidem meam quam essent contra Massam Bæbium experti, allegantes patrocinij fœdus. Secuta est Senatus clarissi-

Excurrissem) properanter iuissem. *Accepto commeatu*) impetrata profectione. cõmeatus enim & discessum ab officio & annonam significat. *Vt præfectus ærarij*) vt qui tunc etiam Præfectus ærarij: ideo fuit discessus ab vrbe impetrandus à Cæsare. Præfectus generale vocabulum est: nam & legionum, alarum, cohortium, vrbis, ærarij, castrorum, fabrorum, prætorii, annonæ, vigilum præfecti iure dicuntur. & Præfectos pro Prætoribus constitutos, qui res vrbanas tractarent, legimus. Præfectus autem ærarij publicas pecunias curabat: proscriptorum damnatorúmque bona in ærarium redigebat: denique omnia vectigalia reipubl. spectantia. Hinc Apuleius dixit, Quæstores vectigalium habebant. Nam hi prius curam ærarij habebant, à quibus Augustus ad Prætorios, Prætorésve transmisit. postea translata fuit ad Præfectos. Tacitus, Dein Nero curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transtulit. Variè habita & sæpe immutata eius rei forma. *Bætica*) pars Hispaniæ Bætica à fluuio Bæti cognominata, nunc regnum Granatæ. *De Proconsulatu*) Cæcilij Classici. quòd Cæcilius Classicus in Proconsulatu suo malè Bæticam tractasset. *Proconsulatu*) quantum ex M. Tullio & Liuio colligimus, constitutum erat. vt qui priore anno Consul fuisset, insequenti Proconsul esset: qui prouinciam sortitus pari Consulibus imperio in eam mittebatur. Vlpianus insuper. ff. primo. Proconsul vbique quidem proconsularia insignia habet statim atque vrbem egressus est: potestatem autem non exercet, nisi in prouincia quæ ei decreta est, sed Martianus hoc latius tractat. postquam vrbem egressi sunt Proconsules, iurisdictionem habent non contentiosam, sed voluntariam, vt ecce manumitti apud eos possunt tam liberi quàm serui & adoptiones fieri. Subdit Vlpianus, cum plenissimam iurisdictionem Proconsul habeat, omnium partes, qui Romæ, vel quasi magistratus, vel extra ordinem ius dicunt, ad ipsum pertinent: & ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus post principem, nec quicquam est quod non per ipsum expediatur, non amplius sex fascibus vtitur, vrbem ingressus deponit imperium. *Cæcilius Classicus*) vir apertè malus Proconsulatum in Bætica non minus violẽter quam sordidè gesserat eo anno, quo in Africa Marius Priscus: erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus: in quem cùm tota prouincia incubuisset, ille accusationem morte præuenit, Bætica tamen in accusatione perstabat. Classici Tacitus & Martialis meminere. *A Senatu*) qui plerunque dabat aduocatos litigatoribus. *Collegæ*) qui Præfecti mecum fuerant ærario, è quorum numero vnus erat Cornutus Tertullius *Necessitatibus*) negotiis instantibus & necessariis, à quibus non poteram aduocationibus distineri. *Communis officij*) Præfecturæ ærarij *Prælocuti*) præfati apud Senatum. *Eximere*) liberare ab aduocatione Bæticorũ. *Honorificum*) in magnam mei commendationem. *Prouincialibus*) Bæticis. *Ab ipso me*) à me ipso, id est si hoc me exorassent. [*Inducti*) in Senatum. *Fidem*) fidele auxilium. *Massam Bæbium*) Senatus Bæticis iam dederat Secundum & Senecionem aduocatos contra Bæbium Massam adhuc viuo Domitiano: quare dãnatus Massa & bona eius publicè custodita: nam & Tacitus in vita Agricolæ

reum fuisset r:dit: Iuuenalis delatorem, Martialis furem scripsêre. Satis constat per hunc interfectum Pisonem: nam è procuratoribus Africæ iam tum optimo cuique exitiosus, & in causas malorum, quæ sub Domitiano viri boni perpessi sunt, sæpius interfuit. *Patrocinij fœdus*) aduocationis vinculum ex longa consuetudine. multis enim officiis, & laboribus, periculis etiam, eam prouinciam deuinxerat [an quia se in omnibus fore illius prouinciæ patronum promiserat.]

ma assensio, quæ solet decreta præcurrere. Tum ego, Desino inquam, P.C. putare me iustas excusationis caussas attulisse, placuit & modestia sermonis & ratio. Compulit autem me ad hoc consilium, non solùm consensus Senatus (quanquam hìc maximè) verùm & alij quidem minores, sed tamen innumeri. Veniebat in mentem priores nostros etiam singulorum hospitum iniurias accusationibus voluntariis executos, quo deformius arbitrabar publica hospitij iura negligere. Præterea cum recordarer,

Assensio) consensus & fauor pro Bæticis [ad Traianum scribens testatur se in Præfecturâ ærarij patronum fuisse prouincialibus contra Marium Priscum.] *Decreta præcurrere*) qualis consensus solet fieri, cùm aliquid Senatores decernunt. Decernere est de magnis rebus certam proferre sententiam, vnde Senatus decretum Fabius, Consulta Senatus, decreta principum & magistratuum esse voluit. Inde Secundus in Panegyrico, decreta coloniarum & ciuitatum dixit. & Tullius pro Roscio, Decurionum decretum. Tranquillus frequentius monstrat decretum esse partem Senatusconsulti & speciem, genus autem Senatusconsultum. Seneca, cuiuscunque professionis decreta & præcepta: sed hoc differre quòd illa generalia & tanquam elementa, hæc specialia & tanquam membra. *P.C.*) Senatores quos Romulus Patres appellauit, siue quòd alios ætate præcederent, siue quòd filij eis essent, siue ob similitudinem curæ, siue ob nobilitatem, quòd poterant suos patres ostendere, siue propter hæc omnia. authores sunt Liuius, Eutropius, Dionysius, & alij Græcorum. Patres Festus scribit vocatos, qui essent Patricij generis. Tranquillus in Augusto indicat potuisse fieri, vt aliquis Patricius fuisset & non Senator. [nam Iustinianus etiam in Institutionibus hoc aperte declarat,] & Tacitus, vt aliquis Senator, & non Patricius. Erant autem Patricij, qui à Patribus, quos centum Romulus creauerat, nati sunt, quasi bonis parentibus orti essent dicti, Plutarcho tradente: qui scribit contra aliorum sententiam, Publicolam, cùm bello & regis Tarquinij crudelitate exhaustum Senatum videret, conscripsisse centum & sexaginta quatuor: & ideo conscriptos appellatos. alij id institutum Bruto assignant, cum post exactos reges, quo plus virium in Senatu frequentia ordinis faceret, cædibus Tarquinij etiam deminutum patrum numerum, primoribus Equestris gradus electis (quanquam Plutarchus è plebe tradat) ad trecentorum summam expleuisse; traditúmque deinde fertur, vt in Senatum vocarentur, qui Patres, quique conscripti essent, conscriptos videlicet nouum Senatum appellantes, vt per patres maiorum familias, quos Romulus Senatores creauerat, intelligeremus: per conscriptos, minorum gentium Senatores. Festus simpliciter conscriptos refert, qui in Senatu essent scriptis annotati: allectos postea, qui propter inopiam Senatorum ex Equestri ordine in Senatum assumpti sunt. *Iustas*) iustè me excusare: id est, quamuis possem iure hanc prouinciam deprecari, tamen parebo vestræ sententiæ. *Ratio*) quæ sequitur [multiplex.] *Hoc consilium*) vt pro Bæticis agerem. *Hic maximè*) consensus Senatus in primis me mouerit. *Minores*) consensus rationes. *Innumeri*) multi. (Quidam legunt minoris numeri, minoris effectus & ponderis. vel quod magis placet, minores numeri, debiliores calculi & rationes.]

Priores

Priores noſtres) oratores veteres, vt fecit Tull. vnde [libro primo in Verrem, Adductus, inquit, ſum iudices officio, fide, miſericordia, multorum bonorum exemplo, veteri conſuetudine, inſtitutóque maiorum, vt onus huius laboris atque officij, non ex meo, ſed ex maiorum neceſſariorum tempore mihi ſuſcipiẽdum putarem. ſemper hæc cauſa plurimum valuit: ſemper hæc ratio accuſandi honeſtiſſima pro ſociis, pro ſalute prouinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias ſuſcipere, ad periculum accedere, operam, ſtudium, laborem interponere. Clariſſimi viri noſtræ ciuitatis temporibus optimis hoc ſibi ampliſſimum pulcherrimúmque ducebant, ab hoſpitibus, clientibúſq; ſuis ab exteris nationibus, quæ in amicitiam pop. Rom. ditionémque eſſent, iniurias propulſare, eorúmque fortunas defendere. Quod probat exemplo Catonis & Domitij. *Voluntariu*) non rogantibus hoſpitibus, quibus erat illata iniuria.] *Hoſpitum*) amicorum, clientum. *Executos*) vltos. *Publici hoſpitij*) vnius prouinciæ amicæ, & meo patrocinio confiſæ.

quanta pro iiſdem Bæticis priore aduocatione, etiam pericula ſubiiſſem, conſeruandum veteris officij meritum nouo videbatur. Eſt enim ita comparatum vt antiquiora beneficia ſubuertas, niſi illa poſterioribus cumules. nam quãlibet ſæpe obligati, ſi quid vnum neges, hoc ſolum meminerunt, quod negatum eſt. ducebar etiam quòd deceſſerat Claſſicus, amotúmq; erat quod in eiuſmodi cauſſis ſolet eſſe triſtiſsimum periculum Senatoris. Videbam ergo aduocationi meæ non minorem gratiam, quàm ſi viueret ille propoſitam, inuidiam nullam. In ſumma, computabam, ſi munere hoc tertio fungerer, faciliorem mihi excuſationem fore, ſiquis incidiſſet quem non deberem accuſare. Nam cùm eſt omnium officiorum finis aliquis, tum optimè libertati venia obſequio præparatur. Audiſti conſilij mei motus, ſupereſt alterutra ex parte iudicium tuum. In quo mihi æquè iucunda erit ſimplicitas diſſentientis, quàm comprobantis autoritas. Vale.

Priore aduocatione) contra Bæbium Maſſam. *Etiam pericula*) cùm Senecionem Maſſa impietatis reum poſtulaſſet, Secundus aduocationis particeps, ne præuaricator crederetur, interrogauit Maſſam cur etiam non poſtulaſſet ſe reum impietatis, auſus malis temporibus eſſe vir bonum. *Comparatum*) conſtitutum, conſuetum. *Poſterioribus*) recentioribus beneficiis. *Cumules*) augeas, ſuffulcias. *Quamlibet*) multum, quantumuis. *Quid vnum*) aliquod beneficium] [*Ducebar*) trahebar ad hanc aduocationem ſuſcipiendam.] *Deceſſerat Claſſicus*) fortè an voluntaria morte incertum, ſuſpectam voluiſſe infamiam obitu fugere. *Eiuſmodi*) repetundarum. *Periculum*) exilium vel relegatio. *Propoſitam non minorem gratiam*) non minus gratam fore meam aduocationem Bæticis. *Inuidiam nullam*) maleuolentiam nullius me ſubiturum. *Iam tertio*) nam contra Maſſam pro Bæticis iam bis adfuerat. Idem libro ſexto memorat ter pro illis egiſſe. *Nam cùm eſt*) ſententia. *Tum optimè*) tum maximè veniam conſequi meremur, vt liberi ſimus, ſi multa beneficia præceſſerint. *Obſequio*) alio recenti beneficio. *Motus*) cauſas. *Supereſt*) reliquum eſt vt promas. *Alterutra ex parte*) approbando quod bene fecerim, vel reprehendendo quod malè. *Diſſentientis*) improbantis hoc meum conſilium. [*Autoritas*) pondus, graue teſtimonium.]

Digitized by Google

C. PLINIVS MARCO SVO S.

PERGRATVM est mihi, quòd tam diligenter libros auunculi mei lectitas, vt habere omnes velis, quæraśq; qui sint omnes. Fungar indicis partibus: atque etiam quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim hæc quoque studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri vnus, hunc, cum præfectus alæ militaret, pari ingenio curáque composuit. De vita Pomponij Secundi duo, à quo singulari-

PERGRATVM) Marcus, librorum Plinij senioris studiosus, requisierat quot edidisset: omnes enim cupiebat habere: cui Secundus non solum numerum & ordinem recensset, verumetiam diligentiam illius circa studia, quum alioquin esset occupatissimus, repræsentat. Marcos plures multorum testimonio per illa tempora fuisse lego. incertum tamen, ad quem sit scripta epistola. Antoninum suspicari licet: quædam verò exemplaria Macrum habent, quem Secundus alibi testatur fuisse consulem designatum. Philostratus insuper Marcum Declamatorem Bizantium ab Adriano dilectum scripsit. *Auunculi*) Plinij senioris, cuius soror Cæcilium Secundum genuit. *Partibus*) officio. *Indicis*) tabulæ quæ præponitur libris, vt & numerum & ordinem, tam librorum quàm rerum, per capita indicet: an magis inscriptio intelligenda, qua vnusquisque summatim liber demonstratur: nam & Martialem comperio pro inscriptione vsum, Et cocco rubeat superbus index. Est præterea, qui alicuius facinoris particeps coniurationem detegit: & digitus post pollicem primus. *Hæc*) cognitio, ordo librorum. *Iaculatione equestri*) quomodo quis vtatur iaculo in equo aduersus hostem. huius libri octauo suarum historiarum idem meminit, in quo etiam videtur scripsisse de generositate equorum. *Iaculatione equestri*) Ferentarij equites ij dicuntur, qui eminus solent dimicare, quorum alij iaculis, alij arcu vtuntur, iaculantur: quos Tarentinos vocamus. arcu vtuntur, qui equites sagittarij, & à nonnullis Scythæ vocantur. Tarentinorum duo sunt genera. nam alij longius eiaculantur, & ob eam rem equites iaculatores dicuntur, & Tarentini speciali vocabulo: alij cùm semel aut bis iaculum miserint (quo leuiori vtuntur) manus de cætero cum aduersario conserunt, & comminus pugnare incipiunt. Hæc Ælianus. *Vnus*) liber compositus est. *Alæ*) equitum, quòd ad similitudinem alarum protegant acies ab vtraque parte, Vegetio, Modesto, & Seruio tradentibus. Et alarios milites Cæsar, quos Vegetius alares appellat. [Tranquillus de Viris illustribus. C. Plinius Secundus Nouocomensis equestribus militiis industriè functus est, quam militiam idem Plin. libro decimosexto designat.] *Par.*) summo. *Quinti Pomponij Secundi*) Tacitus non Quintum, sed Publium, interdum Lucium prænomine vocat, tanta scripturæ varietate, sicut mendosè apud Fabium legitur fuisse controuersiam inter Pompeium & Senecam, an gradus eliminat, in tragœdia dici oportuisset: pro inter Pomponium & Senecam. Fuit enim in tragœdia omnium, quos Quintilianus vidisset, longè princeps: quem senes eruditione, ac nitore Pindarum tragicum putabant. Si quid forte in tragœdiis familiarior amicus tolleret, quod ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, ad populum prouoco: ita ex populi vel silentio vel applausu, aut amici, aut suam sententiam sequebatur, vir sane dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, quanuis diuerso scribendi genere, Afro Domitio comparandus. nam cum Saturnillo, quibus Consulibus Caius trucidatur, Collega fuit: & in Germania superiore deuictis Cattis triumphalia ornamenta ex decreto Senatus est adeptus. modica fama eius apud posteros,

steros, in quis carminum gloria præcelluit. Huius igitur vitam conscripsisse, & cœnam, quam ille C. Cæsari Germanici filio dederat, libro quartodecimo Plinius senior asserit: séque vidisse Tiberij Caíque Gracchorum literarum manus monomenta, quæ apud eundem vatem ciuémque clarissimum seruabantur, [quem libro septimo testatur nunquam ructasse.]

ter amatus, hoc memoriæ amici quasi debitum munus exoluit. Bellorũ Germaniæ viginti, quibus omnia, quæ cũ Germanis gessimus bella, collegit: Inchoauit, cũ in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit ei quiescẽti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissimè victor ibi periit: cõmendabat memoriam suam, orabatq́, vt se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem diuisi: quibus oratorem ab incunabilis instituit, &

Memoriæ) æternitati, quãquam hoc opus cum multis interciderit in Germania, quam militiam Plinius senior libro decimosexto designat. [*Bellorum*) eadem refert Tranquillus.] *Militaret*) Præfectus alæ esset sub Pomponio. *Adstitit*) apparuit. *Quiescẽti*) in somno. *Drusi Neronis*) Drusus Nero Tiberij Neronis & Liuiæ Drusillæ filius, quam petenti Augusto, iam Tiberium, qui postea imperauit, enixam, & tunc grauidam, maritus concessit: non abfuit tamen suspicio ex vitrico per adulterij consuetudinem procreatum. is in Quæsturæ Præturæque honore dux Rhetici, deinde Germanici belli, Oceanum septentrionalem primus Romanorum ducum nauigauit, trans Rhenum fossas noui & immensi operis effecit, quæ Drusinæ vocatæ sunt: hostem etiam frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quàm species Barbaræ mulieris humana amplior, victorem tendere vltra sermone Latino prohibuisset, Quo festinas Druse non cõtentus rebus à te gestis? non tibi omnia dij dederunt intueri, quare abi: nam & gestorum tuorum, & vitæ iam tibi finis adest. Ouandi ius & triumphalia ornamenta percipiens, ac post Præturam confestim initio Consulatu, atque expeditione repetita supremum diem morbo obiit in æstiuis castris, quæ ex eo appellata sunt scelerata. Nonnulli putant veneno interemptum, Augusto consentiente. quod non verisimile videtur, cùm tantopere & viuum dilexerit, vt cohæredem semper filiis instituerit, & defunctum ita pro concione laudauerit, vt deos precatus sit, similes illi Caium & Lucium suos Cæsares facerent, sibique tam honestum quandoque exitum darent, nec contentus elogium tumulo eius versibus à se compositis exculpsisse, nisi etiam vitæ memoriam prosa oratione composuisset, & Tiberium fratrem cum ægrum audiuisset, magis itineribus vt contenderet, misit: qui adhuc trahẽtem animam Drusum offendit, cuius cadauer magna pompa Romam delatum in sepulchrum C. Cæsaris conditũ est. qui Liuij epitomen fecit, contra cæterorum opinionem, fractura, equo super crus eius collapso, mortuum tradit, trigesimo die quàm id acciderat. *Latissimè victor*) ad Albin vsque fluuium domuit Germanos. Illius gesta Strabo & Liuij abbreuiatores enumerant: sed longè plura Ouidius, Liuiam matrem longo carmine solando prosecutus. [*Adsereret*) prouideret, ne obliuio sepeliret nomẽ & facta sua.] *Studiosi tres*) libri tres quos studiosos vocauit, quod iis maximum studium impenderat, & lectores non minus adhibere deberẽt. Est enim studium animi assidua occupatio ad aliquam rem applicata magna cum voluntate, sic nuncupatos Fabius & Gellius testantur, quos hic libro octauo summè probat: in eis multa ad oblectãdas eruditorum aures afferens, vnum tantum vellicans. *In sex volumina*) liber maiora complectitur, volumen minora: nam pars libri est volumen, vt sic dixerim, Trãquillum scripsisse librum duodecim Cæsarum, iure totũ opus librũ appellauerim: at li-

Google

gulorum vitas, volumina. Quare Ouidius de sua Metamorphosi dixit, Sunt mihi mutatæ bis quinque volumina formæ. [Valerius, Quis enim omnis æui gesta modico voluminum numero comprehenderit?] ea Græci τμήματα, id est, sectiones dixerunt, scias tamen interdum confundi. Volumen à voluendo, & implicando dictum, quòd antiqui schedas complicabant: & Iuuenalis per complicatos Cæsaris anticatones figuram obscœnam describit. *Ab incunabulis*) ab infantia, [à rudimentis. Cunabula lectuli in quibus infantuli iacere consueuerunt, vel loca in quibus nascuntur, quasi cynabula cùm κύειν sit prægnantem esse & parere.] Hunc secutus est Fabius (nam interdum Plinium citat) Institutiones suas vberius lucubrando. *Instituit*) inducit, instruit à principio. vnde Institutiones Iustiniani, quæ legum rudem & inscium per principia ad maiora introducant.

perfecit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouißimis annis, cùm omne studiorum genus paulo liberius & erectius periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Baßi triginta vnus. Naturæ historiarum triginta septem, opus diffusum, eruditum, nec minus varium quàm ipsa natura. Miraris quòd tot volumina, multaq; in his tam scrupulosa homo occupatus absoluerit: magis miraberis, si scieris, illum aliquandiu causas actitasse, deceßisse anno sex-

Dubij sermonis) de Grammatica, in quo esset loquendi ambiguitas. Diomedes & Priscianus in hoc opere Plinium interdum citant. ipse præterea in præfatione Naturalis historiæ suum recognoscit. Nam de Grammaticis, inquit, semper expectaui parturiri aduersus libellos, quos de Grammatica edidi: quorum fragmenta nostro seculo Ioannes Tortellius asserit ad manus suas peruenisse. *Nouissimis annis*) imperij: tunc iam magis atque magis sæuiente Nerone. *Seruitus*) tyrannis. *Paulo liberius*) quale satyricum, historicum, comicum, tragicum. *A fine Aufidij Bassi*) non à morte Aufidij Bassi, sed à fine historiarum eius: nam & ipse historias composuit, egregiè vtique in libris, belli Germanici præstitit. Extant adhuc quædam illius verba de morte Ciceronis. Vir fuit optimus, sed infirmi & exhausti corporis, in quem senectus maximo pondere incubuit: verùm eam alacri animo, quoad defecit, sustinuit. Illum Seneca vidisse testatur, & constantiam eius epistola commendat. Videtur illa historia Plinius Vespasiani tempora complexus. Nos quidem, inquit, in præfatione Naturalis historiæ omnes patrem te fratrémque diximus opere iusto temporum nostrorum histôriam orsi à fine Aufidij Bassi, vbi sit ea quæres: iampridem peracta sancitur, & alioqui statutum erat hæredi mandare, ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. *Triginta*) liber historiarum Romanarum, quas Tacitus & Tranquillus interdum citant. *Naturæ historiarum*) de naturali historia, quo vno opere Græcos eruditione vincimus: ibi enim omnem naturæ vim & potentiam explicat, quo si latinitas careret, non à fonte perenni, sed à riuulis sæpe deficientibus rerum cognitionem hauriret: quanta in eo eruditio & varietas, quanta rerum copia, quæ segetis fertilitas & apotheca, vt mihi innumerabiles & Græcorum, & nostrorum thesauros in vnum composuisse videatur, & esse maris instar, in quod omnia decurrant flumina, & vnde emergant [historiarum. Suetonius, Nat. hist. xxxvij libros absoluit, in quibus xx. millia rerum dignarum ex lectione voluminum circiter duum millium complexus est: primus autem liber quasi index xxxvj. librorum sequentium consummationem totius operis & species cõtinet tiulorum.] *Diffusum*) amplum, spatiosum. *Eruditum*) refertum rerum cognitione *Varium*) diuersitate rerum. *Scrupulosa*) difficilia, ardua. *Occupatus*) officiis distentus. [nam procurationes, autore Tranquillo, splendidissimas atque conti-

nuas ſumma integritate adminiſtrauit, & tamen liberalibus ſtudiis tantum operam dedit, vt non temerè quis plura in otio ſcripſerit.] *Homo*) non deus. Idem in præfatione, Homines enim ſumus, & occupati officiis. *Cauſas actitaſſe*) ſæpius dicendo patrocinium ſuum præſtitiſſe clientibus.

to & quadrageſimo. medium tempus diſtentum impeditúmque, qua officiis maximis, qua amicitia principũ, egiſſe pernoſcitur. Sed erat acre ingenium, incredibile ſtudium, ſumma vigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auſpicandi cauſa, ſed ſtudendi, ſtatim à nocte multa: hyeme verò ab hora ſeptima. vel cum tardiſſimè octaua, ſæpe ſexta. Erat ſanè ſomni parciſſimi: nonnunquam etiam inter ſtudia inſtantis & deſerentis. Ante lucem ibat ad Veſpaſianum imperatorem. Nam ille quoque noctibus vtebatur: inde ad delegatum ſibi officium. reuerſus domum, quod reliquum temporis, ſtudiis reddebat. poſt cibum ſæpe (quem interdiu leuem & facilem, veterum more, ſumebat) æſtate, ſi quid otij, iacebat in ſole, liber legebatur, adnotabat, excerpebátque. nihil enim vnquam legit quod non excerperet. Dicere

Medium tempus) dimidium vitæ, interdiu. *Diſtentum*) implicitum, [occupatum, diſtrictum, vt in quibuſdam legitur exemplaribus.] *Qua*) partim. Libro ſexto. Qua fœminæ, qua viri. Et ad Traianum, Qua priuatim, qua publicè. In Panegyrico, Qua ciuium, qua ſociorum voluntatibus. Ideo plura exempla huc adduximus, quòd in multis exemplaribus legebatur quàm: & ne vno Secundo contenti ſimus, Apuleium audiamus libro nono dicentem, Qua pugnis, qua cubitis, qua morſibus conuerberat. Et Pacatum in laudibus Theodoſij, Iam teipſum qua publicè, qua priuatim videret priſcorum luxuria ducum viuentem. Denique Mamertinum pro Conſulatu, Qua ſacra, qua prophana rapiebant. [Et Cic. ad Atticum, Qua dominus, qua aduocati ſibilis conſciſſi ludis Apollinaribus. Et libro decimoquinto, Qua de Buthrotis, qua de Bruto.] *Amicitia principum*) Veſpaſiani præſertim & Titi, quod ipſe conſitetur, Subciſiuis, inquit, temporibus iſta curamus, id eſt, nocturnis, ne quid veſtris putes ceſſatum horis, dies vobis impendimus. *Acre*) acutum, vehemens. *Lucubrare*) ſtudere. nam lucubratio eſt ſtudium nocturnum non ſolum circa literas, ſed etiam alias res. Fabius. Ideóque lucubrantis ſilentium noctis, & clauſum cubiculum, & lumen vnum velut tectos maximè teneat. Et lib. xj. Oratori vigilandæ noctes, & fuligo lucubrationum bibenda. Apuleius, Verum perpeti etiam nocte prorſus inſtabili machinarum vertigine lucubrabant peruigilem farinam. Columella, Item ad lucubrationem veſpertinam palos decem vel ridicas quinque conficere poteſt, totidémque per antelucanam lucubrationem, & ſalix deciſſa pridie ad lucubrationem expurgari poteſt. Tranquillus lucubratoriam lecticulam appellat, in qua lucubrare ſolebat Auguſtus. *A Vulcanalibus*) feſtis Vulcano dicatis, ridicula illorum interpretatio, qui accipiunt tempora nocturna, quibus ſurgunt fabri ad opus antelucanum. De menſe Auguſti fuiſſe Vulcanaliorum diem autoritate Plinij & Columellæ comprobatur. ille enim lib. xvij. ſcit, cùm Vulcanalibus tonuerit, cadent [Libro vndecimo dixerat, Huic vindemiæ Attici ſignum dedere initium caprificialem diem Vulcano ſacrum. At hic, duodecimo libro inquit, Decimo Calendas Septembres ſol in Virginem tranſitum facit, hoc & ſequenti die tempeſtatem ſignificat, interdum & tonat. Et paulo poſt, Cæterum Auguſto circa Vulcanalia tertia ſatio eſt, eáque optima radicis & rapæ, item napi. Idem mox, Atrum olus iubet ſerere à Vulcanalibus

Digitized by Google

vſque in Calend. Septembres: & raphanum Auguſto menſe circa Vulcanalia, cum maturius. De quibus in cultu hortorum ſic mentionem fecit, Quin & Tardipedi ſacris iam rite peractis. Nube noua ſeritur, cœli perdentibus vndis Gongylis. Ex præcedentibus igitur colligo, Vulcanalia fieri ad decimum Calend. Septemb. cui ſententiæ accedit fragmentum vetuſtiſſimi Calend. Romæ repertum: ſic enim inciſum fuit in menſe Auguſt. c. x. VOLCAN. NP. VOLCANO. IN CIRCO. FLAM. Nam P. Victor ædem Vulcani in Circo Flaminio nona Vrbis regione locat. Poſtridie Vulcanalia mundum patere tradit Feſtus. Nec me fugit inſuper Vulcani luſtra fieri ſolita circa xj. Cal. Iunias, Ouidio in Faſtis referente: quem ſi totum haberemus, non profecto elaborauiſſemus in Vulcanaliorum die inquirendo. Solitos autẽ fuiſſe veteres in fine autumni, quod etiam nunc in publicis gymnaſiis obſeruatur, lucubrationem antelucanam incipere, teſtatur Iuuenalis, at nunc Poſt finem autumni media de nocte ſupinum Clamoſus iuuenem pater excitat, accipe ceras, Scribe puer. Vnde nimium laudatur à Secundo auunculus, quòd ſoleret inchoare lucubrationem autumni initio. *Non auſpicandi*) non auſpicij capiendi. Mos erat ante diluculum luminibus & lychnis apertis auſpicia capere, Plutarch. in Quæſtionib. referente, priuſque aruſpices, poſtea augures nominatos. Valerius Max. Prima luce Tiberium Gracchum auſpicia domi petijſſe ſcribit. Et Metellum Pont. Max. vetuiſſe poſt Auguſtum inaugurare, Gellius Varronis auctoritate innixus tradit. nam magiſtratus, quando vna die eis auſpicandum erat, & ſuper auſpicato agendum, poſt mediam noctem auſpicabantur: & poſt meridiem ſole magno. Diuerſum fuiſſe auſpicium ab augurio Plin. ſenior oſtendit: cum, inquit, Auguria ex auibus Car [à quo Caria appellata] auſpicia auium Tireſias inuenit. Auſpicium enim ab auiũ aſpectu, & auguriũ ab auium garritu dictum ſcribit Feſtus. *Statim*) à

Vulcanalibus, ſic ordinandum. Sequenti die poſt Vulcanalia. Eſt alia lectio prò ſtatim, vt legas æſtate tanquam ſi annum in duo diuideiet tantum, in æſtatem & hyemem: ac priorem autumni partem & veris poſteriorem pro æſtate intelligeret: nam ſequitur, hyeme vero. & ipſe Secundus libro octauo ad Fuſcum, vbi quomodo ſtudeat, ſcribit, annum tamen in æſtatem & hyemem partitur. *A nocte multa*) ad multum temporis ſpatium ante diei exortum. *Septima*) noctis. *Cum tardiſſimè*) repete incipiebat lucubrare. *Somni parciſſimi*) tantum enim dormiebat, quãtum ad tuẽdam valetudinem ſatis erat. vnde in præfatione inquit, Cum ſomno valetudinem computamus. *Inſtantis*) grauantis eius oculos. *Deſerenti*) abeuntis ipſo tractu, & reſiſtentis. [Alij legunt ſomni paratiſſ & deferentis, vt ſtatim dormiret, & inter ſtudendum caput demitteret. an potius differentis, quòd eſſet ſomni dominus: vt cum dormire vellet: & ſomno inſtante illum differret.] *Ille ro ctibus vtebatur*) vigilabat ante diem. Memorat Tranquillus Veſpaſianum multum de nocte vigilaſſe: deinde perlectis epiſtolis, officiorúmq; omnium breuiariis, amicos admittere ſolitum. Et Philoſtratus non multum diſparia refert, poſtridie ſummo mane Apollonium veniſſe ad Veſpaſianum, percunctatúmque ianitores, quid imperator ageret, audiuiſſe illum iam pridem ſurrexiſſe, & ſcribendis epiſtolis vacare: quo audito dixiſſe Apollonium Damidi, Iam vir regnat. *Delegatum*) commiſſum, demandatum à Veſpaſiano. *Reuerſus*) poſt peractum officium. *Leuem cibum*) mediocre prandium. *Interdiu*) de die, in quem ſenſum Cato, Terentius, Varro, Marcellus accipiunt: nomen etiam interdius ab aduerbio deducentes. *Veterum more*) qui bis in die cibum ſumebant; id quod à quibuſdam Secundi temporibus obſeruabatur: maior tamen pars cœna contenta erat. *In ſole*) ad ſudores excitandos. Iuuenalis, Noſtra bibat vernum contracta cuticula ſolem. [*Excerpebat*) notabilia extrahebat]

Frigida) aqua, quam antiquos guſtare conſueuiſſe Athenæus teſtatur. Conuenit itaque Cæcilianæ breuitati, vt frigida tan-

etiam ſolebat, Nullum eſſe librum tam malum, vt non aliqua parte prodeſſet. Poſt ſolem plerunq. frigida lauabatur, deinde guſtabat, dor-

cùm le-

rum legatur, more antiquorum: nam in Mustellaria dixit Plautus, Frigida non laui. Et Columella greges armentorum frigida lauari iussit. Pari modo libro vigesimo octauo. Os calida. Martialis in distichis. Frigida non desit, non deerit calda potanti. Non abnuerim plerunque frigidam & calidam cum additione aquæ apud auctores inueniri. Fabius tradit sæpius reperiri caldum quàm calidum: rarenter enim hoc vti probatos. Sic in epistolis ad C. Cæsarem emendatius executum Augustum, non quia calidum non sit latinum, sed quia odiosum. *Lauabitur frigida*) ad restringendum corpus.

miebatq́; minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cœna tempus: super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis quum lector quædam perperam pronunciasset, reuocasse, & repeti coëgisse, huic auunculum meum dixisse, Intellexeras nempe? quum ille annuisset. Cur ergo reuocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate à cœna, luce: hyeme, intra primam noctis, sed tantum aliqua lege cogente. hæc inter medios labores, vrbisque fremitum. secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cum dico balnei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergiturque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere, quasi solutus cæteris curis, huic vni vacabat, ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus

Quasi alio die) post somnum tanquam alia nox præcessisset. *In*) vsque ad. *Legebatur*) ab aliquo lectore. *Cursim*) raptim, properanter. *Perperam*) male, barbare. vocabulum historicorum, quod Liuius interdum vsurpat, Hirtius tamen aut Oppius non vsquequaque in eundem sensum. Capti, inquit, tabellarij, qui à Corduba ad Pompeium missi erant, perperámque castra nostra peruenerant, id est, temere, & errore viarum decepti. *Reuocasse*) iussisse lectorem, quæ dixerat repetere. [Reperiuntur autem malè intellecta.] Nempe *cùm ille annuisset*: cùm amicus respondisset, se quæ lector malè pronunciauerat, intellexisse. *Versus*) an quia liber ille metro constabat: an, quod magis probo, ordines verborum, quas vulgò lineas vocamus. Fabius, quippe cum in Bruto M. Tullius tot millibus versuum de Romanis tantum oratoribus loquatur. Secundus libro quarto. Non paginas tantum epistolæ, sed etiam versus syllabásque numero. Tranquillius in Augusto, Non diuidere verba, non ab extrema parte versuum abundantes literas in alteram transferre solitus erat. Virg. etiam rentorum & vitium ordines versus vocat. Censorinus nominatum versum ab eo quòd fluat, seque ipse circumeat putat. *Interpellatione*) interruptione. Est autem interpellare secundùm Asconium mediam alterius orationem interrumpere, vel actioni alterius se interponere. [M. Tullius, In studiis sine interpellatore versor.] Interdum ad alia transfertur, vt apud Liuium, morte alterius Censoris religionem interpellatam legimus. Idem valet interpollare frequens apud Q. Curtium tradentem epularum satietatem Alexandrum ludis interpollasse. Et, Ocio bellum interpollandum. Alibi, Si quis arti tuæ intentum, & extra spectantem sic interpollet. Aliquando differre significat, vt illud, Non vltra interpollandum ratus. *Parsimonia*) diligentia non abutendi temporis. *Surgebat*) ordo & sensus: æstate surgebat à cœna luce, id est æstatis tempore finem cœnæ suæ faciebat adhuc lucente die: at hyeme intra primam noctis horam cœnam terminabat. *Lege*) necessitate. *Hæc obseruabat*) prædictum vitæ ordinem. *Vrbis fremitum*) strepitum, perturbationem vrbanam. *In secessu*) in villa. *Interioribus*) locis balinei.

ſecretioribus, vt de thermis, baptiſterio, piſcina frigidaria & caldaria. *Diſtringitur*) ſtrigilibus raditur, de quibus Martialis. Pergamus has miſit curuo diſtringere ferro. Conſueuere antiqui ad ſudorem excitandum ſtrigilibus radi leuiter. Erat autem ſtrigilis inſtar eius, qua equi ſtrigilantur, ſed minor & leuior. Apuleius ſtrigileculam nominauit. Hippias, inquit, ſophiſta ſibimet fabricauerat honeſtam ſtrigileculam recta faſtigatione clauſulæ, flexa tubulatione ligulæ, vt & ipſa in manu capulo moraretur, & ſudor ex ea riuulo laberetur. Et ſtrigilibus aureis vſos Græcorum quoſdam tradit Athenæus. nam fricatio ſi vehemens ſit, corpus durat: ſi lenis, mollit: ſi multa, minuit: ſi modica, implet. in hac Aſclepiades maximam partem voluminis, cui titulus communium auxiliorum, conſumpſit. *Audiebat aliquid*) intendebat legenti aliqua. *Dictabat*) dicebat, quæ notarius exciperet. *Huic vni*) compoſitioni. *Ad latus*) iuxta erat, adhærebat. *Notarius*) qui notis quibuſdam breuibus citiſſimè notabat, quæ Plinius dictaſſet. de quo Martialis, Currant verba licet, manus eſt velocior illis: Nondum lingua ſuum, dextra peregit opus. Seneca, Quid verborum notas? quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur. Sed pluribus notarij velocitatem Auſonius exequitur eo carmine, cui initium, Puer notarum præceptum. Huius inuenti exordium Plutarchus Ciceroni aſcribit, Hanc ſolam, dicens, Catonis orationem ſeruatam, M. Tullio Conſule velociſſimos ſcriptores deponente atque docente, vt per ſigna quædam & paruas breuéſque notas multarum literarum vim habentes dicta colligerent: nondum enim reperti erant ij, qui notarij appellantur: ſed tunc primum huius rei veſtigium ferunt extitiſſe. nam poſtea Mœcenas notas quaſdam literarum breuiſſimas excogitauit, & eas per Aquilam libertum multis publicauit. Notarios Tranquillus & Seneca actuarios appellant, quòd in acta referrent actiones, quę dicebantur in Senatu, & ad populum. Longo tempore pòſt dicti ſunt notarij, quibus publica cura ſtipulandorum inſtrumentorum ab Imperatore commiſſa fuit. Lampridius, Eum notarium qui falſum cauſæ breue in conſilio imperatorio retuliſſet, Seuerus inciſis digitorum neruis, ita vt nunquam poſſet ſcribere, deportauit. Dictos notarios à notis Hammonius credidit. & Paulus de teſtamento militari innuit. L. inquit, Titius miles notario ſuo teſtamentum ſcribendum notis dictauit.

hyeme manicis muniebantur, vt ne cœli quidem aſperitas vllum ſtudij tempus eriperet: qua ex cauſa Romæ quoque ſella vehebatur. Repeto me correptum ab eo cur ambularem, Poteras, inquit, has horas non perdere. nam perire omne tempus arbitrabatur, quod ſtudiis non impertiretur. Hac intentione tot iſta volumina peregit, Electorúmque commentarios

Manicis) tegumentis manuum contra frigus. Palladius, tunicas verò pellicias cum cucullis & ocreis, manicáſque de pellibus, quæ vel in ſyluis vel in vepribus ruſtico operi, & venatorio poſſint eſſe communes, parari iubet. Fiunt interdum manicæ ferreæ, quibus vtuntur milites in bello ad tutelam manuum. harum mentionem facit Iuuenalis, Balteus & manicæ. Et Flauius Vegetius monet ſiniſtra brachia ſagittariorum manicis munienda. Sunt prætereà manicæ vincula ad conſtringendas captiuorum manus. Verg. Manicis poſt terga reuinctum. Apuleius, Manicis etiam cunctos coarctauit. Pedicæ autem ad continendos pedes. Idem autor, Quid ſi manus manicis conſtringantur? quid ſi pedes pedicis coarctentur? Virg. Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis. *Aſperitas cœli*) frigiditas aëris intoleranda. *Sella*) lectica quam cubiculum viatorium Plinius vocat. in ea ſolitos legere Romanos teſtatur Iuuenalis, Atque obiter leget, aut ſcribet, vel dormiet intus. *Repeto*) reminiſcor.

Digitized by Google

nifcor. *Ambularem*) ſpatiarer ocioſè. *Perire omne tempus.*) Vario dum ſtuderet, pluribus horis viuere arbitrabatur: noſtra enim vita, vigilia eſt. Salluſtius in præfatione Catilinarij, indoctorum vitam & mortem iuxta exiſtimat. *Impartiretur*) daretur. Legitur etiam impenderetur. *Intentione*) perſeueranti ſolicitudine. *Commentarios*) Commentarij ſunt non eloquentiæ cauſa ſcripti, ſed memoriæ ſummam rerum complectentes, & id præcipuè agentes, vt ſi quis eloquens vellet maiorum geſta referre, materiam ex commentariis eloqui miniſtris haberet. vnde multos Imperatorum legimus commentarios rerum ſuarum reliquiſſe, vt Tiberium tradente Suetonio: nam de vita ſua commentarios ſummatim, breuitérque compoſuit, & Cæſarem Dictatorem commentarios ſuos tam eleganter compoſuiſſe, vt prærepta, non præbita facilitas ſcriptoribus videatur. Pudet referre, quæ dicantur ſuper illud Modeſtini. ff. quarto, In commentarium Principis deferri: nos in diurnalem & rationalem in quem Princeps acta ſua refert, interpretandum ducimus. *Electorum*) rerum electarum.

centum ſexaginta mihi relinquit, opiſtographos quidem & minutiſsimè ſcriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipſe potuiſſe ſe, cum procuraret in Hiſpania, vendere hos commentarios Lartio Licinio, quadringentis millibus nummûm: & tunc aliquanto pauciores erant. Nónne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum ſcripſerit, nec in officiis vllis, nec in amicitia principum fuiſſe? rurſus quum audis quid

Opiſtographos) in tergo ſcriptos. ὄπισθεν enim pòſt, γραφὴ ſcriptura. fuit enim moris antiquis tantum in anteriore pagina ſcribere, quod Martialis monſtrat de ſuo libro ſcribens, Inuerſæ pueris arandæ chartæ. Et Iuuenalis longiſſimam tragœdiam taxans in prima Satyra notat, Et in tergo nec dum finitus Oreſtes [Lucianus in vitis philoſophorum, Plena, inquit, ſit pera lupinis, & libris opiſtographis] Porphyrionem Acro ſecutus hoc verbo vtitur, opiſtographas epiſtolas appellans. Et Vlpianus de bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas. chartæ appellatio etiam ad nouam chartam refertur, & ad deletitiam. proinde ſi in opiſtographo quis teſtatus ſit, hinc peti poteſt bonorum poſſeſſio. Vis ridere? lege ibi Iuriſconſultorum gloſſemata. Opiſthonomos boues in Libya dici à quibuſdam teſtatur Athenæus, quòd retroeuntes paſcuntur. *Qua ratione*) quòd erant in tergo ſcripti & literis minutiſſimis. *Multiplicatur*) geminatur. fiunt c c c x x. *Referebat*) narrabat. *Procuraret*) Procurator Cæſaris eſſet, cuius acta geſtáque ſic comprobabantur, ac ſi à Cæſare geſta eſſent: nam Claudius à Senatu impetrauit, vt quæ ſui procuratores ſtatuiſſent, eandem vim haberent, ac ſi ipſe ſtatuiſſet: ſi tamen venditionis, vel tranſactionis, vel donationis cauſa quaſi rem propriam tradant, nihil agunt: non enim alienare rem Cæſaris inuito Principe licet, ſed diligenter gerere commiſſum. Eſt autem procuratoris officium, rationes omnium redditium, qui ad Cæſarem ſpectarent, procurare diligenter cum facultate defendendi, & acquirendi, non alienandi & diſtrahendi. Lampridius in Seuero procuratores interpretatur rationales, in quorum ſimilitudinem, qui rem priuatam curant, procuratores Columella nominauit. *Largio Licinio*) de quo in præcedentibus) *Quadringentis millibus nummûm*) quadringentis ſeſtertiis. Potius nummûm dicimus quæ forma in ponderibus frequentius obſeruatur. Nummorum quidam ferrei, vt apud Spartanos, quorum auctor Lycurgus: quidam ærei, quorum inuentor Saturnus ſecundum Eutropium. Plinius tamen Seruium regem, primum ſignaſſe æs aſſerit) quidam argentei, quorum Phœdon excogitator, [vel Erichthonius, vel alij ſecundum Pol-

lucem.] Aureorum nummorum inuentorem Plinius neſciri putat. Plutarchus ſcripſit quatuor nummos valuiſſe drachmam vnam atticam: ita vt mille nummi drachmas atticas ducentas & quinquaginta conficerent. [νόμον, ſecundum Suidam Dorienſes numiſmata appellant: à quo Romani nummum tranſmutati ſunt: quanquam ſecus putat libro nono Pollux, vbi refert vocabulum nummi videri eſſe Romanum: eſſe etiam Græcorum, qui in Italia & Sicilia habitant, vbi de nummo æreo & argenteo, ac eius inuentoribus & ſignis plura explicantur.] *Pauciores*) minores numero. *Principum*) Veſpaſiani ac Titi, ſuperorúmque ætatis ſuæ Cæſarum. *Nec in officiis vllis*) tanquam ſi ſtudio tantùm vacaſſet.

ſtudiis laboris impenderit, nec ſcripſiſſe ſatis nec legiſſe. Quid eſt enim, quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc inſtantia non poſſit efficere? Itaque ſoleo ridere cum me quidam ſtudioſum vocant: qui ſi comparer illi, ſum deſidioſiſſimus. Ego autem tantùm, quem partim publica, partim amicorum officia diſtringunt. Quis ex iſtis, qui tota vita literis adſident, collatus illi, non quaſi ſomno & inertiæ deditus erubeſcat? Extendi epiſtolam, quamuis hoc ſolum quod requirebas ſcribere deſtinaſſem, quos libros reliquiſſet. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quàm ipſos libros futura, quæ te non tantum ad legendos eos, verùm etiam ad ſimile aliquid laborandum poſſunt æmulationis ſtimulis excitare. Vale.

Nec ſcripſiſſe ſatis) reſpectu ſtudij intentiſſimi. *Illæ occupationes*) circa diuina officia: quæ omnia ſtudia impedire debuiſſent. *Inſtãtia*) cõtinua ſtudiorum intentio, & aſſiduitas. *Ego autem*) ſum deſidioſiſſimus in comparationem illius, ſed aliorum non, cùm ſim occupatus publicis & priuatis officiis. *Collatus illi*) ſi comparetur auũculo meo. *Tota vita*) totum vitæ tempus. *Literis aſſident*) in otio literario ſunt. *Somno*) quòd ſcripſerit & ſtuduerit minus, quàm ille. *Extendi epiſtolam*) lõgiorem feci quàm inſtitueram. *Hoc*) quot eſſent Plinij libri. *Hæc*) de ſtudio eius. *Elaborandum*) excolendum, [cum] labore perficiendum. *Stimulis*) irritamentis.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

EX hæreditate quæ mihi obuenit, emi proximè Corinthium ſignũ: modicum quidem, ſed feſtiuum & expreſſum, quantum ego ſapio: qui fortaſſis in omni re, in hac certè perquam exiguum ſapio. Hoc tamen ſignũ ego quoque intelligo. Eſt enim nudum. nec aut

EX *hæreditate*) Seuerum municipem ſuum rogat, vt ſignum æneum Comi in templo Iouis ponendum procuret, baſimque cum ſuo & honorum nomine incidendam: ſe breui in patriam venturum promittẽs. *Ex hæreditate*) ſiue Saturnini, ſiue aliorum: nam multorum hæres fuit Secundus. *Proximè*) nuper. *Corinthium ſignum*) ſtatuam ex ære Corinthio olim in maximo precio: vt Verres potius voluerit exulare, quàm Corinthia tradere Antonio. De Corinthio ære & ſtatuis ſupra hiſtoriam altius repetiuimus. *Modicum*) mediocre. *Feſtiuum*) gratioſum,

riosum, elegans, amœnum. *Expressum*) fabertimè signatum & excussum ad archetypum. *In omni re*) sapio perexiguum. *In hac*) fabrili & statuaria.

vitia, si qua sunt, celat: aut laudes parum ostentat. Effingit senem stantem: ossa, musculi, nerui, venæ, rugæ etiam vt spirantis apparent: rari & cedentes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum: pendent lacerti, papillæ iacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, vt à tergo æs ipsum, quantum verus color indicat, vetus & antiquum. talia denique omnia, vt possint artificum oculos tenere, delectare imperitorum. quod me quanquam tyrunculum, sollicitauit ad emendum. Emi autem, non vt haberem domi (neque enim vllum adhuc Corinthium domi habeo) verùm vt in patria nostra celebri loco ponerem; ac potissimùm in Iouis templo. Videtur enim dignum templo, dignum deo donum. Tu ergo, vt soles omnia quæ à me tibi iniunguntur, suscipe hanc curam. Et iam nunc iube basim fieri, ex quo voles marmore, quæ nomen meum, honorésque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego signum ipsum, vt primum inuenero aliquem, qui non grauetur, mittam tibi: vel ipse, quod mauis, adferam mecum. destino enim, si tamen officij ratio permiserit, excurrere istò. Gaudes, quòd me venturum esse pollicear, sed contrahes frontem, cùm adiecero, ad paucos dies: neque enim diutius abesse me eadem hæc, quæ nondum exire, patiuntur. Vale.

Celat vitia) Vestit, contegit: multo enim præstantius facere signum nudum ad vnguem, quàm vestitum. *Parum*) obscurè, sed apertè. *Effingit*) format, exprimit, repræsentat per effigiem. *Stantem*) erectum, pedibus nitentem. *Musculi*) & neruis & cartilagine condensati, quibus robur ostenditur. Itaque Columella equum lato, & musculorum toris numeroso pectore commendat. Rutilius Taurus Æmilianus apud eundem omne corpus musculorum, densitate nodosum cæteris anteponit. Et Vegetius tyrones musculosis humeris compactos mauult eligi. Hic quæreret aliquis, cur Seneca in Naturalibus medullas & musculos ossibus attribuerit, tanquam essent medullis connexi musculi. sed non ita est: nam sicut medulla est tanquam ossis anima, ita musculi catena illius, an magis extrinsecus roboris ministri. Musculus insuper bellicum instrumentum à marinis belluis auctore Vegetio. de quo pluribus Cesar & Hirtius in Commentariis. Et diminutiuum à mure, auctores sunt Plinius & Apuleius. *Venæ*) sanguinis receptacula, arteriæ, spiritus, Seneca tradente. at Gellius scribit venam receptaculum sanguinis, & spiritus commixti, in quo minus spiritus sit, plus sanguinis: arteriam verò eiusdem commixturæ, sed in qua spiritus plus, sanguinis minus. Magnus etymologicus sententiam Senecæ comprobat: & arteriam, quòd spiritum seruet, vel quòd contra celeberrimos tremores faciens, more suo, dictum putat. Aristotelis de venis multa libro tertio de animalibus. *Rugæ*) tenues sulci: nam crispatur pellis ex senio deficiente sanguine. *Vt spirantis*) tanquam si viueret. [Virgilius, Excudent alij spirantia mollius æra.] *Cedentes*) demissi, plani. *Contracta*) rugosa, macra, edentula. *Exile collum*) & quæ sequuntur signa sunt præmaturi senij. *Papillæ*) mammæ. abusus tamen est vocabulo: nam mamillæ est omnis eminentia vberis: papilla breuo

illud, vnde lac trahitur: quantum à Columella colligitur *Iacent*) dependent. *Recessi*) fugit, diminutus est. *Eadem*) senilis videtur. *Vt à tergo*) apparet, vel est. *Artificum*) peritorum, excussorum. *Tenere oculos*) in contemplationem sui adducere. *Tyrunculum*) rudem in hac arte. Tyro enim in quacunque re nouus translatiuè dicitur. [*Quod*) quæ præstantia signi.] *Corinthium*) signum. *In patria nostra*) Domi. *Celebri*) frequenti. *Dignum templo*) quod maximum in municipio erat. sicut Iupiter inter deos maximus credebatur. [*Deo*) quia absolutissimum. *Vt qua*) diligentia.] *Basim*) firmamentum, suppedaneum. *Capiat*) incisos habeat. *Honores*) magistratus, qui à nobis in eius vita enumerantur. *Quod mauis*) quod erit tibi gratius. *Officij*) præfecturæ ærarij. *Isto*) Comum. *Contrahes frontem*) tristaberis, quod monstratur ex corrugatione frontis, quæ modò tristitiam, modò lætitiam apertè indicat. *Adiecero*) addidero me futurum tecum. *Eadem hæc*) officij negotia & occupationes. *Exire*) proficisci ab vrbe.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

MODO nunciatus) Silii Italici mortem Caninio Rufo municipi suo significans de breuitate vitæ conqueritur: inde sumpta occasione, cùm res humanæ futiles & caducæ sint, eum hortatur, vt aliquo studiorũ opere perfecto mortalitatem fugiat. Silius Italicus orator & poëta, qui secundum bellum Punicum metro complexus. Italicum autem existimo cognominatum non ab Italia, neque ab Italica colonia in Hispania, cuius gentile secundum Stephanum Italicensis est: sed à Corfinio Pelignorum metropoli, quam Samnites communem vniuersis Italis ciuitatem demonstrantes, cámque traslato nomine Italicam appellamus cõtra pop. Romanum receptaculum propugnaculũmque constituerunt autore Strabone. Stephanus præterea Italicum Siciliæ oppidulum esse testatur: nam si fuisset Hispanus, profectò Mart. illius vnicus admirator & laudator, auidissimè tantum virum, & dignitate & [ingenio, &] carminibus celeberrimum inter suos recensuisset, vbi Hispanorum scriptorum summa cum voluptate meminit. Addo ex autoritate Taciti, Italicum Sueuorum Regem iisdem temporibus fuisse. *Inedia*) abstinentia edendi. *Neapolitano*) prædio, quod iuxta Neapolim possedit. *Valitudo*) morbus fuit. *Clauus insanabilis*) secundùm medicos clauus vocatur exitus tunicæ vueæ oculi: & tunicæ oculi exitus ab vlcere ἧλος Græcè dicitur. [Secundum Pollucem est contractio callosa, rotunda, subpallida, densa: ideo dictus clauus, quia in superficie dilatatur, in carne vero restringitur,] incurabilis aliquando & ad perniciem trahens. Inquit autem Paulus libro sexto, Clauus, callus est rotundus, albus, similis claui capiti, per omnem corporis partem cõsistens, sed præsertim in planta pedum & digitis, dolorem, & difficultatem ingressu inurit. Morticinum vulgo appellatum scribit Plinius. Et Corn. Celsus tradit, Clauus verrucæ non dissimilis, nonnunquam alibi, sed in pedibus maximè nascitur, præcipuè ex concuso, quamuis interdum aliter: dolorémque, si non alias, ingre-

MODO nunciatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia vitam finisse. Causa mortis, valetudo. erat illi natus insanabilis clauus, cuius tædio in mortem irreuocabili constantia decurrit, vsque ad supremum diem beatus & felix, nisi quòd minorem è liberis duobus amisit, sed maiorem melioremque, florentem, atque etiam Consularem, reliquit. Læserat famam suam sub Nerone,

ingredienti tamen mouet : ſine curatione vix vnquam deſinit. Naſcuntur & in albo oculi calloſa tubercula, quos clauos à ſimilitudine figuræ idem vocat. Et Vlpianus de edicto ædilitio, qui clauum habet, morboſum cenſet. Boum etiam ceruicem & ouium vngulas infeſtare clauos tradit Columella. Et clauum in arboribus morbum refert Theophraſtus, . & eum ſecutus Plinius. Nec me præterit, Columellam clauiculos in vite ſolitum nominare exiles nepotes executes à palmite, quos Capreolos vulgus appellat. *Beatus & fœlix*) de quibus copioſè libro primo. *Minorem*) filium Seuerum nomine, cuius obitu Martialis libro nono patrem ſolatus eſt carmine, cui initium, Feſtinata ſui gemeret cum fata Seueri Silius, Auſonio non ſemel ore potens. *Meliorem*) præſtantiorem filium. *Florentem*) ætate & fortuna. *Reliquit*) ſuperſtitem poſt ſe. *Conſularem*) iam Conſulatu functum. *Læſerat famam*) infamis fuerat, & mali nominis Silius.

credebatur ſponte accuſaſſe. Sed in Vitellij amicitia ſapienter ſe, & comiter geſſerat. Ex Proconſulatu Aſiæ gloriam reportauerat : maculam veteris induſtriæ laudabili ocio abluerat. Fuit inter principes ciuitatis ſine potentia, ſine inuidia. Salutabatur, colebatur : multúmque in lectulo iacens, cubiculo ſemper non ex fortuna frequenti. Doctiſſimis ſermonibus dies tranſigebat, cùm à ſcribendo vacaret, ſcribebat carmina maiore cura quàm ingenio.

Sponte accuſaſſe) ſua ſponte & non metu Neronis viros bonos accuſaſſe. *In Vitellij amicitia*) Tacitus Cluuium Rufum & Silium Italicum teſtatur fuiſſe verborum teſtes, quæ Sabinus & Vitellius in æde Apollinis ſimul pepigere. *Proconſulatu Aſiæ*) quem ſub Domitiano fuerat adeptus. *Gloriam reportauerat*) laudatus fuit, quia in ea prouincia ſe integrè geſſerat. *Maculam*) infamiam. *Veteris induſtriæ*) dum alios accuſationibus inſectatur ſub Nerone [ob quæſtum : an] ne ipſe periret. *Laudabili ocio*) ſtudioſo ſeceſſu. *Princeps*) primarios viros diuitiis & autoritate. *Sine potentia*) ſine imperio & factione [nolebat poſſe,] vnde ſine maleuolentia *Salutabatur*) quod erat potentiorum Mart. teſtimonio. *Cubiculo ſemper*) ſe continebat, cubiculo inquam. *Non frequenti ex fortuna*) id eſt, non ex multitudine ſalutantium frequentato, ſicut Silij fortuna exigebat : multos Silij cubiculum frequentaſſe non fortunam ſequentes, vt ſolet vulgus, ſed eius ſpectatos mores : nam homo dicitur tranſigere dies doctiſſimis ſermonibus & frequenti hominum conuentu, non ex fortuna, quando ſua virtute frequentatur à probiſſimis viris, & non felicitate data à fortuna. Alia lectio eſt, non ex fortuna præſenti : non ſcilicet cubiculo ſe continebat propter præſentem rerum ſtatum, qui optimus eſt Traiano principe, ſed propter morbum. [*Cùm à ſcribendo vacaret*) vt referantur ad præcedentia, ſed ſi legatur cùm adſcribendo, id eſt, ſtilo vacaret, tunc connecte cum ſequentibus.] *Scribebat carmina*) ſecundum bellum Punicum metro componebat. Martialis, Sili Caſtalidum decus ſororum, Qui periuria barbari furoris Ingenti premis ore. Nam cùm foro renunciaſſet, ad verſus tranſit, eodem libro Epigrammaton Sexto referente, Emeritos muſis & Phœbo tradidit annos, Próque ſuo celebrat nunc Helicona foro. *Cura*) labore, arte. *Ingenio*) natura. nam oratores fimus, poëtæ naſcimur : & poëta natura magis quàm arte conſtat. hic faciunt Diogenis verba, Ita ſe, inquit, habet res, vt poëtæ quidem, ſi proſa oratione ſcribere velint, efficiant, qui verò proſa ſcribere conſueuerunt, ſi poëtæ ſibi partes vendicare velint, non conſequantur. Ex quo liquet alterum naturæ, artis alterum opus eſſe. M. Tullius pro Archia, Atqui ſic à ſummis hominibus erudititiſſimiſque accepimus, cæterarum rerum ſtudia, & doctrina & præceptis

Digitized by Google

& arte constare, poëtam natura ipsa constare, & mentis viribus excitari. [id quod prius authore Luciano Socrates sensit.]

nonnunquam iudicia hominum recitationibus experiebatur. Nouißimè ita suadentibus annis ab vrbe secesßit, séque in Campania tenuit, ac ne aduentu quidem noui principis inde commotus est. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit: magna illius qui hoc libertate ausus est vti. erat φιλόκαλος vsque ad emacitatis reprehensionem. plures iisdem in locis villas poßidebat, adamatísque nouis, priores negligebat: multum vbique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verum etiam venerabatur: Vergilij ante omnes, (cuius natalem religiosius, quàm suum celebrabat:) Neapoli maximè, vbi monumentum eius adire, vt templum, solebat. In hac trā-

Iudicia) quid de scriptis suis iudicarent. *Recitationibus*) nam Secundus asserit recitationem esse optimum emendandi modum. *Suadentibus annis*) post sexagesimum ætatis annum: cùm liberum erat Senatori vacare ab officiis publicis. *Campania*) de qua Plinius suo loco. & libro decimo octauo. ac cæteri rerum scriptores plura in laudem eius. vnus tamen nobis Lucius Florus his satisfaciet: toto orbe terrarum pulcherrimam campaniæ plagam scribens non modò Italiæ: nihil mollius cœlo, namque bis floribus vernat: nihil vberius solo, ideo summum Liberi patris cum Cerere certamen. nihil hospitalius mari, hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus, & tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus, & Auernus, quædam maris ocia: hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Masficus, & pulcherrimus omnium Vesuuius Æterni ignis imitator: vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeij, & ipsa caput vrbium Capua, quondam inter tres maximas Romam, Carthaginémque numerata, Romani imperij æmula, & propter agri fertilitatem, ne destrueretur reseruata. *Aduentu noui principis*) Traiani in vrbem, qui dum esset in expeditione contra Germanos à Nerua sene adoptatus, & Cæsar factus in vrbem rediens habenas imperij sumpsit. Huius reditus Martialis, sed latius Secundus in Panegyrico, meminere, vbi nos historiam melius explicabimus. *Commotus*) vt occurreret Traiano venienti. nemo enim Traiani aduentum expauit. *Cæsaris*) Traiani *Liberum*) permissum impune, ne Senator aduenienti principi officium suum præstaret. *Illius*) Silij, qui non est veritus iram Traiani ocio suo. *φιλόκαλος*) elegans, amator pulchritudinis. Est alia lectio non dissona propter sequentia, *καινόφιλος*, id est, nouarum rerum cupidus. *Emacitatis reprehensionem*) emendi vitium. rarum vocabulum inuectu emacitas, quod apud vnum alium annotauimus, Quosdam, inquit Columella, emacitas in comparandis armentis exercet, de tuendis nulla cura tangit. Ab emace rectè deduci potest, quo M. Cato vsus est. *Nouis villis*) quas nuper coëmerat. *Priores*) prius præstinatas. *Statuarum*) virorum illustrium & doctrina præstantium. *Imaginum*) picturarum, quas in bibliothecis locabat antiquitas, vt illarum stimulis ad studia incitarentur. *Cuius natalem*) Virgilij natalis Idibus Octobris fuit. Martial. Octobres Maro consecrauit Idus. Cui sententiæ [Donatus] accedit. Seruius opinatur natalem tantùm antiquos dixisse, iuniores addidisse diem, viderit ipse & eum secuti. ego autem non Horatium, quem inter antiquos putat, sed Terentium potius antiquum reor. antiquum Nestorem & Vlyssem intelligit Secundus apud Tacitum, Quid ergo dixit comicus ille? nempe Virg. & Horatius natalem tantùm: & iunio-

iuniores; vt Martialis plerunque ſine additione dici, & longè recentior eo Vegetius. quid ipſe Secundus? quinimmo ſæpius apud iuniores, quibus, [vt ſuperius quoque notaui] eſt amica breuitas, natalem tantummodo inuenies, præſertim ſoluta oratione: nam poëtas pro commodo ſuo non diſſentio confundere. *Neapoli)* Palæpolis olim vicina Neapoli, poſtea ex duabus vna facta ciuitas, & dicta Neapolis Chalcidenſium colonia: & ipſa Parthenope à tumulo Syrenis appellata, ad quam plurimi ab vrbe ſecedebant quietis gratia, vt quos ſenectus, vel aduerſa valitudo conflictabat. maximè autem qui eruditioni dabant operam: nec iniuria igitur à Martiale docta appellatur. *Monumentum eius)* quod teſtatur idem autor libro vndecimo. Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis. Et mox, Iam propè deſertos cineres & ſancta Maronis Nomina qui coleret pauper & vnus erat. *Monumentum eius)* cùm Brunduſij [vel Tarenti, vt alij volunt] mortuus eſſet, tranſlata ſunt eius oſſa Neapolim, & ſepulta via Puteolana intra lapidem ſecundum. *Vt templum)* tanquam rem ſacram & diuinam.

quillitate annum quintum & ſeptuageſimum exceßit, delicato magis corpore quàm infirmo. Vtque nouißimus à Nerone factus eſt Conſul, ita poſtremus ex omnibus, quos Nero Conſules fecerat, deceßit. Illud etiam notabile, vltimus ex Neronianis Conſularibus obiit, quo Conſule Nero periit. Quod me recordantem fragilitatis humanæ miſeratio ſubit. Quid enim tam circumciſum, tam breue, quàm hominis vita longißima? An non videtur tibi Nero modò fuiſſe, cum interim ex iis qui ſub illo geſſerant Conſulatum, nemo iam ſupereſt? quanquam quid hoc miror? nuper Lucius Piſo, pater Piſonis illius, qui à Valerio Feſto per ſummum facinus in Africa occiſus eſt, dicere ſolebat, Neminẽ

Tranquillitate) ocio literario [& vitæ.] *Exceßit)* tranſgreſſus eſt. *Delicato)* eneruі, fluxo. *Factus eſt Conſul)* Creatus eſt Conſul à Nerone Silius, cum Galerio Trachallo. Plinius ſenior libro octauo, æui ſui Conſulatus Appij Iunij & Publij Silij meminit. *Neronianis Conſularibus)* quos Nero Coſſ. fecerat. *Quo Conſule)* dum Silius gereret Conſulatum, [id quod Martialis etiam demonſtrat libro ſeptimo, Poſtquam biſſenos ingentem faſcibus annum Rexerat, aſſerto qui Sacer orbe fuit. Sane dignum notatione, quòd Silius fuerit à Nerone vltimo loco creatus Conſul, & ſub eo Conſule Nero interierit: ille autem vltimus omnium Conſulum, & Conſularium Neronianorum, obierit. Nero enim hoſtis ab Senatu adiudicatus in ſuburbanum Phaontis liberti confugiens, cum milites ſentiret aduenientes, ſeipſum adiuuante Epaphrodito confecit, anno ætatis ſuæ trigeſimoſecundo, vt alij vno minus, quidam trigeſimo, menſibus quinque, diebus viginti. *Fragilitatis)* inſtabilitatis, caducitatis. [is demum profectò vitam æqua lance penſabit, qui ſemper fragilitatis humanæ memor fuerit.] *Circumciſum)* contractum. *Longißima)* vt centum annorum: nam reſpectu immortalitatis vita hominum quamuis longiſſima, tamen breuis eſt. *Nero)* legimus etiam Neronem. [*Interim)* hoc paruo temporis interuallo.] *Lucius Piſo)* qui cum Nerone Secundo Conſul fuit: deinde ab eodem Imperatore vectigalibus publicis cum Ducennio Geminio, & Pompeio Paulino præpoſitus, Veſpaſiano & Tito Conſulibus Africæ præfectus, eius filius ingenio quietus Legatum habuit Valerium Feſtum ſumptuoſæ adoleſcentiæ, neque modica cupientem, ſed affinitate Vitellij anxium, qui par imperium Proconſuli gerens, incertum, an Piſonem tentauerit ad res nouas, an tentanti reſtiterit, quoniam ſecreto eorum

Digitized by Google

nemo affuit. Claudius Sagitta prospera nauigatione præuenit Papyrium Centurionem missum à Mutiano: asseuerauitque mandata interficiendi Pisonis Centurioni data: multa præterea addens, quibus Pisonem ad res nouas moliendas impelleret. Nihil ad ea moto Proconsule Centurio à Mutiano vbi portum Carthagininis intrauit, magna voce, læta Pisoni omnia tanquam Principi continuare, ad similia obuios hortari: vulgus credulum in forum ruere, præsentiam Pisonis exposcere: ille indicio Sagittæ, vel insita modestia, domi se continens Centurionem percontatur. postquam quæsitum sibi crimen cædémque comperit, animaduerti in eum iussit, non tam spe vitæ quàm ira in percussorem, quòd idem Clodium Macrum Legatum interfecisset. anxio deinde edicto Carthaginensibus increpitis intra domum clausus solita munia haudquaquam obibat. Festus igitur consternatione vulgi, & supplicio Centurionis audax Pœnos auxiliares & Mauros in necem Pisonis misit, qui domum Proconsulis obscura luce ingressi haud procul cubiculo seruum, qui se interrogantibus egregio mendacio Pisonem esse responderat, obtruncant. nec multo post indicio Bebij Massæ Piso interficitur. Hæc Tacitus. *Neminem*) Senatorum. nam omnes decesserant.

se videre in Senatu, quem COS. ipse sententiam rogauisset. Tam angustis terminis, tantæ multitudinis viuacitas ipsa concluditur, vt mihi non venia solùm dignæ, verum etiam laude, videantur illæ regiæ lacrymæ. Nam ferunt Xerxem, cum immensem exercitum oculis obisset, illacrymasse, quòd tot millibus tam breuis immineret occasus. sed tanto magis hoc, quicquid est temporis futilis & caduci, si non datur factis, (nam horum materia in aliena manu) nos certè studiis proferamus: & quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus

Consul ipse) cum Nerone secundo. *Sententiam rogasset*) Consul enim Senatui præsidebat, & ius rogandarum sententiarum habebat: primùm Consules designati, deinceps cæteri censebant. *Tam angustis*) sensus est, tam breui spatio tot homines viuunt, & moriuntur. Exclamatio opportuna, qua mouet indignationem & miserationem. *Viuacitas*) vita. Fabius pro cupiditate viuendi ponit, imp... viuacitatem dicens. Apuleius verò pro vigore & robore vitæ, Virum, inquit, magnanimum magnanimæ viuacitatis volentem volentes accipite. Ac Val. pro longa vita, Et ipse, inquit, numerosæ viuacitatis haud paruum exemplum. *Xerxem illacrymasse*) Diuus Hieronymus ad Heliodorum, Xerxes ille magnus Rex, potentissimúsque, qui subuertit montes, maria constrauit, cùm de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, & innumerabilem vidisset exercitum fleuisse dicitur, quòd post centum annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superfuturus esset. sed Herodotus libro historiarum septimo latius hoc tractauit: Xerxes, inquit, cùm intueretur omnem Hellespontum nauibus obductum, omnia litora, atque Abydenorum plana hominibus referta, se beatum iactauit: & post hæc lachrymas fudit. quod animaduertens Artabanus eius patruus interrogauit, Quàm diuersa Rex inter se facis? dudum te beatum esse dixeras, nunc lachrymas fundis. Et ille, reputantem me, inquit, quàm breuis est omnis humana vita, subiit horum miseratio, quorum cùm tot sint nemo ad centesimum annum superarit. [Seneca tamen hoc Xerxis dictum carpit, vt qui hominum calamitatem lugeret, quos ipsemet ad macellum duceret: At Valer Max. alia ratione, quoniam mihi spec e aliena, re vera suam conditionem deplorasse videretur, opum magnitudine, quàm altiore animi sensu felicior. Quis enim etiam mediocriter prudens mortalem se natum fleuerit?] *Tot millibus*) Septingenta millia de regno, & trecenta millia de auxiliis armasse traditur: vt non

imme-

immerito proditum ſit, flumina ab exercitu eius ſiccata. Nauium quoq; decies centena millia numero habuiſſe dicitur, niſi menda eſt apud Iuſtinum. Plinius refert Xerxem in Doriſco centum viginti millia hominum tantum dinumeraſſe. *Obiiſſet*) luſtraſſet. *Hoc temporis*) vita noſtra. *Quicquid eſt*) quantulacunque eſt. *Futilis*) fluxi, vani: ab effundendo. & futile vas, quod patulo ore, & acuto fundo in ſacris erat. autores ſunt grammatici. *Si nō datur factis*) niſi diſpenſatur circa præclarè geſta. *Horum*) factorum. *In aliena manu*) in facultate aliorum: non noſtra q.d. materia bene gerendarum rerum eſt in manu Imperatoris, ac eorum, qui præſunt exercitibus. nos, quod vnum poſſumus, æternitatem ſtudiis comparemus. nam & qui fecere, & qui facta aliorum ſcripſere, multi laudantur. *Proferamus*) extendamus viuendo poſt mortem. *Aliquid*) aliquod opus memoratu dignum. *Stimulis*) incitationibus, exhortationibus. *Euocat*) impellit. *Currentem*) pronum ad ſtudia. Perſtat in verborum metaphora *Me*) inſtigare. *ἀγαθὴ δ' ἔρις*) ſumptum ab Heſiodi Georgicis, quibus ſcribit, Ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι, id eſt, bona autem contentio hæc mortalibus. Hic enim poëta duas facit contentiones inter mortales: quarum altera eſt laudanda, cùm inuicem certamus honoris, & virtutis cauſa: altera pernicioſa, cùm malorum gratia contendimus. [Quare Galenus in præfat. eius libri, qua tradit viam curandi, ſcribit olim inter medicos fuiſſe illā cuius meminit Heſiod. bonā concertationē augēdę medicinę, ſed ſuis tēporib. interiiſſe.]

aliquid, quo nos vixiſſe teſtemur. Scio te ſtimulis non egere. me tamen tui charitas euocat, vt currentem quoque inſtigem, ſicut tu ſoles me, ἀγαθὴ δ' ἔρις, *cùm inuicem ſe mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt.* Vale.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

FACIS pro cætera reuerentia, quam mihi præſtas, quòd tam ſolicite petis, vt tribunatum, quem à Neratio Marcello, clariſſimo viro, impetraui tibi, in Cæſennium Syluanum propinquum tuum transferam. Mihi autem, ſicut iucundiſſimum, ipſum te Tribunum, ita non minus gratum, alium per te videre. Neque

FACIS) Suetonius Tranquillus per Secundum impetrauerat ſibi a Neratio Marcello Tribunatum militum: deinde rogauerat vt in Cæſennium Syluanum transferretur: quod conſilium ſummè probat Secūdus, & pollicetur ſe facturum. *Pro cætera reuerentia*) inter reuerentiam, quam mihi præſtas in cæteris rebus hoc quoque reuerenter facis. *Tribunatum*) militarem Aſconius duo genera facit eorum qui Rufuli dicuntur, vel ſecundum alios Rutuli; quia Rutulus Rufus legem primò tulit de iure Tribunorum ab exercitu creandorum. alij ſunt comitiati, qui comitiorum cauſa deſignantur. Vegetius maiorem Tribunum militum tradidit per epiſtolam ſacram Imperatoris iudicio deſtinari: minorem Tribunum prouenire ex labore. & cum vnaquæque legio decem cohortes haberet, primæ, quæ miliaria vocabatur, præerat Tribunus armorum ſcientia, virtute corporis, morum honeſtate præcipuus: reliquæ cohortes prout principi placuiſſet, à Tribunis, vel à Præpoſitis regebantur. Ælianus, cohorti quingentariæ, quam hominum quingenti duodecim componunt. Tribunum mi-

norem : & miliariæ, quam hominum mille viginti quatuor, Tribunum, maiorem præfic it. Tribunum vocatum à tribu ſcribunt : præeſt enim militibus, quos ex tribu primus Romulus legit. Vel à tribuendo iure. lege Marcellum de re militari, quod Tribuni officium eſſet. *Clariſſimo viro*) Priſcus Neratius Marcellus imprimis Traiano clariſſimus, & ſummus Iuriſconſ. de quo non multo antè. *Tibi*) pro te. tua cauſa. *Caſennium Syluanum*) Syluanum rhetorem ab Heliogabalo Lampridius tradit interfectum, & Cæſennium à Seuero Spartianus, ſi tamen alter horum fuit, veriſimilius eum potuiſſe ad Seueri tempora, quàm Heliogabali peruenire.

enim eſſe congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulos inuidere, qui ſunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, cùm ſit egregium & mereri beneficia, & dare, vtramque te laudem ſimul aſſecuturum, ſi quod ipſe meruiſti, alij tribuas. Præterea intelligo mihi quoque gloriæ fore, ſi ex hoc tuo facto non fuerit ignotum amicos meos non gerere tantum Tribunatus poſſe, verum etiam dare. quare ego verò honeſtiſſimæ voluntati tuæ pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum eſt. Ideóque liberum eſt nobis Syluanum in locum tuum ſubdere: cui cupio tam gratum eſſe munus tuum quàm tibi meum eſt. Vale.

Titulos) laudes. *Pietatis*) amoris propinquum. *In numeros relatum*) tuum nomen nondum relatum eſt in ordinem Tribunorum : erat enim adhuc integrum alium ſubrogare : ſecus ſi fuiſſet aſcriptum numero cæterorum. dicimus milites nondum relatos in numero, cum delecti quidem ſunt, nondum tamen in ſuos ordines peruenere. quod Iuriſconſultus plerunque teſtatur, vt Vlpianus de bonorum poſſeſſione ex teſtamento militari. Si quis, inquit, militum ex alio numero tranſlatus ſit in alium quemuis, & hinc exemptus ſit, & illò nondum peruenerit, tamen poterit iure militari teſtari. eſt enim miles quamuis in numeris non ſit, ſed nomen ipſius tantum. Quare Traianus Plinio quęrenti de modo pœnæ ſeruorum, qui reperti fuerant inter tyrones, & ſi ſacramentum acceperant, tamen nondum fuerant diſtributi in numeros : reſpondet ſi conditionis ſuæ conſcij ad militare ſacramentum peruenerunt, animaduertendum in illos eſſe: neq; enim multum intereſſe, quòd nondum per numeros diſtributi eſſent : illum enim diem, quo primum probati fuerant, veritatem ab iis originis ſuæ exigere. Caſſiodorus libro primo hiſtoriæ tripartitæ, inquit, Romanorum cohortes, quæ nunc numeri nuncupantur. *Subdere*) ſubſtituere. *Munus tuum*) Tribunatum illi à te conceſſum. *Meum*) per me tibi impetratum.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

POSSVM iam perſcribere tibi, quantum in publica prouinciæ Bæticæ cauſa laboris exhauſerim. Nam fuit multiplex, actáque eſt ſæpius cum magna varietate. Vnde varietas? vnde plures actiones? Cæcilius Claßicus, homo

num in

POSSVM) Cor. Minutiano ſingulos actus accuſationis Claſſici per epiſtolam narrat, & quem euentum actio ſortita, quóque labores perpeſſus ſit. quamuis L. Albi-

nũm in dicendo copioſum, ſocium haberet, aſſeueranter contenderem. hunc eſſe Minutianum, quem ſuprà rogauerat an apparobaret ſuſceptam Claſſici accuſationem: & nono libro huius actionis orationem mittit. *Perſcribere)* totam rem literis ſignificare. *In publica prouincia Bætica cauſa)* in negocio publico Bæticorum. hoc enim pertinebat ad illorum rempublicam. *Exhauſerim)* ſuſtinuerim *Multiplex)* quia multi criminum participes accuſati ſunt. *Varietate)* alij enim abſoluti, alij reorum damnati. *Vnde)* ex quibus cauſis euenit tanta varietas.

fœdus & apertè malus, Proconſulatum in ea non minus violenter quàm ſordidè geſſerat, eodem anno quo in Africa Marius Priſcus. Erat autem Priſcus ex Bætica, ex Africa Claßicus. Inde dictum Bæticorum, (vt plerunque dolor etiam venuſtos facit) non illepidum ferebatur. Dedi malum, & accepi: ſed Marium vna ciuitas publicè, multique priuati reum peregerunt: in Claßicum tota prouincia incubuit. Ille accuſationem vel fortuita, vel voluntaria morte præuertit. nam fuit mors eius infamis: ambigua tamen. Vt enim credibile videbatur voluiſſe exire de vita cùm defendi non poſſet, ita (mirum) pudorem damnationis morte fugiſſe, quem non puduiſſet damnanda committere. Nihilominus Bætica etiam in defuncti accuſatione perſtabat: prouiſum hoc legibus, intermiſſum tamen, & poſt longam intercapedinem tunc reductum. addiderunt Bætici, quot

Fœdus) auarus. *In ea)* prouincia Bætica. *Violenter)* crudeliter. *Sordide)* auare. *Priſcus)* pariter Conſulatum violenter & ſordidè geſſerat. *Dictum)* ſcomma, adagium. *Venuſtos)* Qui cum gratia quadam, & venere loquuntur, ij venuſti appellantur. Fabius autor, Imitatus eſt Secundus M. Tullium, qui ſexta in Verrem actione, inquit, Nunquam tantum malum eſt Siculis, quin aliquid facetè & commodè dicant, velut in hac re aiebant, in labores Herculis, nec minus hunc immaniſſimum Verrem, quàm illum aprum Erymanthium referre oportere. [Et in tertia, Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inueniebantur ex dolore: quorum alij, vt audiſtis, negabant mirandum eſſe ius tam nequam eſſe Verrinum, alij ſacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquiſſet] *Non illepidum)* non inſulſum, vrbanum, cum lepore. *Dedi malum)* Marium Priſcum malum virum in Africam Proconſulem miſi. *Accepi)* Claſſicum Afrum Proconſulem in Bætica habuimus. *Reum peregerunt)* condemnari fecerunt. ſic interpretatur Vlpianus. Nam peregiſſe reum non aliter quis videtur, niſi condemnauerit. *Prouincia)* Bætica. *Incubuit)* fecit impreſſionem, accuſationem intendit. *Ille)* Claſſicus. *Præuertit)* declinauit, ſubterfugit. *Infamis)* turpis, non ſine ſuſpicione mortis vltroneæ. *Ambigua)* an voluntaria, an fortuita. [*Non poſſet defendi*], non haberet rationem facti, eſſet aſyſtaton. [*Mirum*] eſt hominem fœdum & fordidum. *Damnanda)* atrocia ſcelera animaduerſione digna. *Prouiſum hoc legibus)* cauẽt leges, vt mortuos liceat accuſare. Scæuola ad legem Iuliam repetundarũ, Datur ex hac lege, & in hæredes actio intra annũ dũtaxat à morte eius qui arguebatur. Marcellus ad Senatuſconſultum Turpilianum, morte rei iudicium ſoluitur: niſi tale crimen fuerit, cuius accuſatio aduerſus hæredes durat, veluti maieſtatis. idem in accuſatione repetundarum eſt, quia hæc quoque morte non ſoluitur. Modeſtinus de accuſationibus, & inſcriptionibus ex iudiciorum publicorum admiſſis, Non alias tranſeunt aduerſus hæredes pœnæ

Digitized by Google

bonorum ademptionis, quàm si lis contestata, & condemnatio fuerit secuta, excepto repetundarum & maiestatis iudicio: quæ etiam mortuis reis, cum quibus nihil actum est adhuc, exerceri placuit, vt bona eorum fisco vendicentur: adeo vt diui Seuerus & Antoninus rescripserint, Ex quo quis aliquod ex his causis crimen contraxit, nihil ex bonis suis alienare, aut manumittere cum posse. Martianus de publicis iudiciis, Defuncto eo, qui reus fuit criminis, pœna corporalis extincta est. In quacunque causa criminis extincti debet is cognoscere: cuius de pecuniaria re est cognitio. *Intermissam*) per aliquod tempus leges istæ siluere: nam per longam desuetudinem tacito omnium consensu illas abrogari receptum est. sed Senatus & abrogatas reducere, & nouas inducere potest. *Intercapedinem*) temporis spatium, & loci plerunque. vt apud Ciceronem, Festus ait esse tempus interceptum. Ille vocabulum obscœnum esse voluit in Epistol s ad Pætum, & pariter Fabius: contrarium eius diuisionem esse dicentes: sicut illa coniunctio aliàs appellari posset. Est autem intercapedo interstitium, & spatium inter anum, & vuluam: quod scilicet duo foramina intercapiat, & sepiat. Inde translatiuè pro spatio ad alia transfertur. *Addiderunt*) accusationi.

simul socios, ministrósque Clasßici detulerunt: nominatimque in eos inquisitionem postulauerunt. Aderam Bæticis: mecúmque Luceius Albius, vir in dicendo copiosus, ornatus, quem ego cum olim mutuò diligerem, ex hac officij societate amare ardentius cœpi. Habet quidem gloria, in studiis præsertim, quiddam ἀκοινώνητον: nobis tamen nullum certamen, nulla contentio: cùm vterque pari iugo, non pro se, sed pro caussa niteretur. Cuius & magnitudo, & vtilitas visa est postulare, ne tantum oneris singulis actionibus subiremus. Verebamur, ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent: si tot crimina, tot reos vno velut fasce complecteremur. deinde ne iudicum intentio multis nominibus multisq; caussis non lassaretur modò, verum etiam confunderetur. mox ne gratia singulorum collata, atque permixta, pro singulis quoque vires omnium reciperet: postremò, ne potentißimi vilißimo quoque quasi piaculari

Socios) concios & scelerum participes. *Detulere*) reos fecere. [*Nominatim*) per singulorum nomina, non gregatim, & nominatim suo proprio nomine.] *Inquisitionem*) cognitionem criminum, quod solet fieri, si præcessérint iudicia. *Aderam*) aduocatus eram. *Lucius Albinus*) quo socio etiam vsus est in causa Iulij Bassi, & Iosephus tradit ante Hierosolymarum captiuitatem illic Albinum iudicem Romanum fuisse. Dion in Traiano meminit Lucium fuisse profectum aduersus Dacos. & contra Parthos multa memoranda gessisse. *Officij*) aduocationis ἀκοινώνητον, incommunicabile. nam, Qui velit ingenio cedere, rarus erit. *Iugo*) labore, concordia. *Pro se*) pro gloria propria. *Pro causa*) ad vtilitatem Bæticorum. *Postulare*) exigere. *Tantum oneris*) si omnes reos simul complexi fuissemus. *Singulis actionibus*) nam plures actiones in vna causa habebantur: quod vidimus factum aduersus Priscum. [Quare visum est postulare, ne singuli patroni sua actione vniuersali omnia reorum crimina complecterentur.] *Dies*) quia interuentu noctis Senatus soluebatur. *Latera*) vires, spiritus. [Tulliana imitatio. nam in Verrem, Me, inquit, dies, vox, latera deficient.] *Nominibus*) reorum. *Ne gratia singulorum collata*) sensus est, verebamur, si omnes simul accusarentur, ne gratia, quam vnusquisque reorum habebat apud vnum aliquem Senatorum,

Digitized by Google

dato, alienis pœnis elaberentur. Etenim tum maximè fauor, & ambitio dominatur, cum ſub aliqua ſpecie ſeueritatis deliteſcere poteſt. Erat in conſilio Sertorianum illud exemplum, qui robuſtiſſimum & infirmiſſimum militem iuſſit caudam equi: reliqua noſti. Nam nos quoque tam numeroſum agmen reorum ita demum videbamus poſſe ſuperare, ſi per ſingulos carperetur. Placuit in primis ipſum Claſſicum oſtēdere nocentem: hic aptiſſimus ad ſocios eius, & miniſtros tranſitus erat, quia ſocij miniſtriq́; probari, niſi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos ſtatim Claſſico iunximus, Bæbium Probum, & Fabium Hiſpanum: vtrumque gratia, Hiſpanum etiam facundia validum. Et circa Claſſicum quidem breuis, & expeditus labor: ſua manu reliquerat ſcriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque cauſſa accepiſſet. Miſerat etiam epiſtolas Romam ad amiculam quandam, iactantes & glorioſas, his quidem

natorum; ſi ſimul conferretur, prodeſſet etiam omnibus, reſpectu huius & illius. *Omnibus*) nam aliqui inuiſi abſoluti fuiſſent fauore gratioſorum reorum. *Potentiſſimi*) Rei vel gratia vel diuitiis. *Dato*) expoſito, damnato. *Viliſſimo*) conditionis infimæ. *Quaſi piaculari*) tanquam ad expurgationem cæterorum reorum. Piacularia auſpicia arbitrabatur antiquitas, quæ ſacrificantibus triſtia portendebant, & Seruius piaculum duo ſignificare credidit, purgationem & contaminationem. *Ambitio*) fauor quæſitus blanditiis & precibus. [*Poteſt*) cum ſunt in vno ſeueri, in cæteris negligentes, & indulgentes.] *Extat in conſilio*) accedebat ad noſtrum conſilium: & nos non mediocriter mouebat *Sertorianum illud exemplum*) Sertorius corporis robore atque animi conſilio parem naturæ indulgentiam expertus, proſcriptione Syllana dux Luſitanorum fieri coactus, cùm eos ratione plectere non poſſet, ne cùm Romanis vniuerſa acie confligere vellent, ſtatuit ita obiicere, noſtri vt periclitarentur: ipſe verò cum reliquis copiis in tempore ſubueniret. Quare multis vulneribus confectos, qui iniuſſu ſuo pugnam inierant, ſuppetiis opportunè latis in caſtra reduxit, nec multos poſt dies vafro conſilio in ſuam ſententiam perduxit. Duos enim in conſpectu eorum conſtituit equos: alterum validiſſimum, alterum infirmiſſimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo ſene paulatim carpi: infirmi à iuuene eximiarum virium vniuerſam conuelli iuſſit. obtemperatum imperio eſt: ſed dum adoleſcentis dextra initio ſe labore fatigaret, ſenio confecta manus miniſterium eſt executa. Tunc barbaræ concioni quorſum res ea tenderet cognoſcere cupienti, ſubiecit Sertorius: equi caudæ conſimilem eſſe noſtrum exercitum: cuius partes aliquis aggrediens opprimere poſſit: vniuerſum conatus proſternere, celerius tradiderit victoriam, quàm occupauerit. Ita gēs barbara, aſpera & regi difficilis in exitiū ſuum ruens, quàm vtilitatem auribus reſpuerat, oculis peruidit. Hæc Valerius Maximus, Plutarchus, & Iulius Frontinus in ſuo ſtratagematico. [at Horatius breuius hanc hiſtoriam illo metro tetigit, Caudæ ſetas quod equinas Paulatim vello.] *Equi caudam*) ſimul totam conuelli. *Reliqua*) reliquum hiſtoriæ de equis. *Agmen*) multitudinem. tranſlatum verbum ab hiſtoricis nec immeritò, cùm ſermo per comparationem ab hiſtoria dependeat. *Carperetur*) vellicaretur, excipéretur. nam carpi agmen dicitur, cùm aliquis intercipitur militum. *Nocentem*) obnoxium criminibus tanquam principem. *Aptiſſi-*

Digitized by Google

mus) iustissimus, commodissimus. *Transitus*) descensus ad accusandum. *Gratia*) beneuolentia Senatorum. Legitur etiam genere, id est, nobilitate. *Expeditus*) facilis ad comprobanda crimina. *Sua manu*) manus non tantum corporis membrum, sed & proprias literas significat, quod etiam nunc vulgo vsurpamus. & amanuenses scribendi ministri à manu dicti sunt. In masculino manus bonum significat, vt in carmine saliari, cerum manum, creatorem bonum dixerunt. *Amiculam*) meretriculam. [Caius autore Tranquillo quoties vxoris, vel amiculæ collum exosculabatur, addebat, tam bona ceruix simul ac iussero, demetur.] Massurius libro memorabilium scribit pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cùm vxor non esset, cum aliquo viuebat: quam nunc vero nomine amicam, paulo honestiori vocabulo concubinam appellari Paulo referente. Amiculum verò diminutiuum ab amictu. [& si Valerius pro amico vtatur.]

verbis, Io io, liber ad te venio: iam sestertium quadragies redegi, parte vendita Bæticorum. Circa Hispanum & Probum multum sudoris. Horum antequam crimina ingrederer, necessarium credidi elaborare, vt constaret ministerium crimen esse. quod nisi effecissem, frustrà ministros probassem. Neque enim ita defendebantur, vt negarent, sed vt necessitati veniam precarentur. Esse enim se prouinciales, & ad omne Proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus & vigilans, & quamlibet subitis paratus, nunquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis effusum, quàm cum ea prærepta & extorta defensioni suæ cerneret, in quibus omnem fiduciam reponebat. Consilij nostri exitus fuit: bona Classici, quæ habuisset ante prouinciam, placuit Senatui à

Io io liber ad te venio) instar rhythmi. io io lætantium vox. [Plautus in Pseudolo, Io io te tyranne, te rogo, qui imperas Pseudolo. Et Ouidius, Dicite io pæan, & io bis dicite pæan.] *Liber*) à debitis solutus & à paupertate, diues. *Sestertium quadragies*) quadringenta millia nummûm. *Redegi*) accumulaui, expleui. *Vendita parte*) distracta & alienata bonorum parte. An potius Classicum iactanter scripsisse Bæticorum hominum partem vendidisse, quod maioris criminis fuit, quàm eorum bona vendidisse. *Sudoris*) laboris perpessi sumus: ab eo, quod sequitur. *Ingrederer*) attingerem, ordirer. *Elaborare*) eniti, contendere.] *Ministerium*) turpe ministrorum officium. *Crimen esse*) perinde teneri, ac si ipsi autores forent. Marcellus, ff. xlviij. In comites quoque iudicum, qui repetundarum rei sunt, iudicium datur. Gratianus & Valentinianus Augusti, non solum ministros præsidum prouinciarum, repetundarum teneri censuerunt: sed etiam in quadruplum, quæ rapiunt, exoluere cogunt, codice ad legem Iuliam repetundarum. *Defendebantur*) ab aduocatis, vt Claudio Restituto. *Negarent*) non fuisse ministros scelerum Classici. *Necessitati*) quòd coacti imperio ea patrassent. *Prouinciales*) Bæticos. *Claudius Restitutus*) orator eloquentissimus, & Cæcilio amicus: ad quem alibi epistolæ eiusdem. Valerius Mart. quantæ autoritatis esset, natalem eius celebrans ostendit ibi, Octobres age sentiat calendas Facundi pia Roma Restituti. Linguis omnibus, & fauete votis, Natalem colimus, tacete lites. *Vigilans*) prouidus, intentus. *Quamlibet subitis*) ad quantumuis improuisa & inexpectata. *Caliginis*) cæcitatis, ignorantiæ. [*Offusum*) iniectum. *Prærepta*) anticipata: quibus cogitauerat iudices flectere.] *Extorta*) conuersa in rem nostram.

reliquis separari, illa filiæ, hæc spoliatis relinqui. Additum est, vt pecuniæ, quas creditoribus soluerat, reuocarentur. Hispanus & Probus in quinquennium relegati. Adeo graue visum est, quod initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post paucos dies Clauiũ Fuscum, Claßici generum, & Stillonium Priscum, qui Tribunus cohortis sub Claßico fuerat, accusauimus, dispari euentu. Prisco an biennium Italia interdictum: absolutus est Fuscus. Actione tertia commodißimum putauimus, plures congregare: ne si longius esset extracta cognitio, satietate & tædio quodam iustitia cognoscentium seueritásque languesceret: alioqui superant minores rei, data opera hunc in locum reseruati: excepta tamen Claßici vxore, quæ sicut implicita suspicionibus, ita non satis conuinci probationibus visa est. Nam Claßici

nostram. *In quibus*) iam enim parauerat Restitutus probare ministerium non esse crimen: in hoc omnem defensionis suæ fiduciam collocans, neque in eo existimans aduersarium elaboraturum. *Exitus consilij nostri*) euentus nostræ actionis, quam ex consilio ceperamus. *Ante prouinciam*) antequàm Proconsul in Bæticã iret.

Illa) bona, quæ habuisset ante Proconsulatum, placuit Senatui relinquere filiæ Classici. *Hæc*) quæ in Proconsulatu comparauerat relinquenda Bæticis spoliatis. *Additum est*) huic sententiæ. *Soluerat*) Classicus. *Reuocarentur*) redimerentur, à creditoribus retraherentur. *Graue*) ministerium, res atrox apparuit. *Clauium*) inuenies etiam passim Claudium.] *Chilonium Priscum*) Alij legunt Tilonium: nonnulli, Stilonium: tanta exemplarium varietate confundentę. *Tribunus cohortis*) vnaquæque legio decem cohortes continebat: prima cohors reliquas & numero militum, & dignitate præcedebat: pedites habebat mille centum quinque, equites loricatos centum triginta duos: cui præerat Tribunus maior: ac deinceps cæteræ sequebantur: quorum militum numerum Flauius Vegetius, & eum secutus ad verbum Modestus tradiderunt. Indicabo tamen apud Vegetium mendosè legi secundam cohortem, quæ pedites quingentos quinquaginta quinque, equites loricatos septuaginta sex continebat, appellatam quinquagenariam: cum & ratione maioris numeri, & aliorum autoritate quingenariam notimus appellandam. Non minori censura indiget locus Seruij Grammatici, vbi legionem scribit sex tantum cohortes habuisse: cum præter superiorum scriptorum sententiam Gellius libro decimoquinto, decem cohortes in vnaquaque legione fuisse asserat. Accepimus à Liuio Turmam equitum esse, cohortem peditum, Adde quòd apud Græcos interdum non diuersus militum in cohorte numerus fuit: nam Plutarchus cohortem quingentos habuisse viros confirmat. sic Curtius Rufus: sed ab Alexandro in mille vsque viros creuisse, Antea, inquit, quingenariæ cohortes erant. Quamuis passim corrupte legatur quinquagenariæ: nisi tantùm apud veriora exemplaria manuscripta, in quibus sana lectio adhuc extat. Cohors insuper, & per syncopen cors, locus est ad pullos educandos idoneus. *Interdictum*) vetitum, relegatum. *Plures*) reos. *Congregare*) simul complecti. *Iustitia cognoscentium*) iusti Senatores crimina examinantes. *Languesceret*) refrigeret, debilitaretur. *Alioquin*) insuper. *Hunc in locum*) in tertiam actionem: ad hunc finem, vt vnà complecteremur. *Excepta*) quia non erat minor, vt alij: nam & Proconsulum vxores coguntur ad reddendam rationem. Iulianus, ff. primo. proficisci autem Proconsulem melius quidem est sine vxore, sed & cum vxore po-

rest, dummodo sciat Senatum Cotta & Messala Coss. censuisse futurum, vt si quid vxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio & vindicta exigatur. *Non satis conuinci*) non sufficienter posse ostendi noxiam. *Probationibus*) quæ ab Hispanis contra illam producebantur.

filia, quæ & ipsa inter reos erat, ne suspicionibus quidem hærebat. Itaque cum ad nomen eius in extrema actione venissem (neque enim vt initio sic etiam in fine verendum erat, ne per hoc totius accusationis autoritas minueretur) honestissimum credidi non premere immerentem: idque ipsum dixi & liberè & variè. Nam modò legatos interrogabam, docuissentne me aliquid, quod reprobari posse confiderent: modò consilium à Senatu petebam putarétne debere me, siquam haberem in dicendo facultatem, in iugulum innocentis, quasi telum aliquod, intendere: postremò totum locum hoc fine conclusi. Dicet aliquis, Iudicas ergo? Ego verò non iudico. Memini tamen me aduocatum ex iudicibus datum. Hic numerosissimæ caussæ terminus fuit, quibusdam absolutis, pluribus damnatis, atque etiam relegatis: aliis in tempus, aliis in perpetuum. Eodem Senatusconsulto industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata est: dignum, solúmque par precium tanti laboris. Concipere animo potes, quàm simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi testes interrogandi, subleuandi, refutandi. Iam illa quàm ardua, quàm molesta, tot reorum amicis secretò rogantibus negare

Hærebat) detinebatur. nulla in ea suspicio erat, non modò probatio *Extrema actione*) in vltima actionis parte potius, quam in tertia actione. erat enim is locus contra Classici filiam in extrema tertiæ actionis parte. *Probat*) gratia filiæ Classici. *Ipsum*) quòd putabam turpe innocentem vrgere. *Dixi*) tractaui [*Liberè*) ingenuè] *Legatos*) Bæticos. *Docuissent*) instruxissent. *Reprobari*) refelli, diluí [an potius ream probari, id est noxiam.] *In iugulum*) in perniciem. *Intendere*) dirigere, infigere. *Totum locum*) illam causæ partem pertinentem ad filiam Classici. *Dicet aliquis*) Fabius libro nono inter figuras prosopopœiæ, & hanc connumerans, inquit, Est & incertæ personæ ficta oratio: vt hic, Dicat aliquis. *Datum*) solitos dari aduocatos litigantibus à Senatu iam suprà memorauimus. [*Ex iudicibus*) ex numero iudicum. quare quamuis sim aduocatus, tamen reseruo authoritatem grauitatémque iudicialem.] *Numerosissimæ*) multiplici, magnum reorum numerum continenti. *Terminus*) finis. *Eodem*) quo pronunciatum est in Classicum & ministros eius. *Par*) æquale meritum comprobari testimonio Senatus. *Precio*) nam abstinebat Secundus in agendis causis ab omni pecunia & munere, contentus sola laude. Si leges precium, interpretaberis munus. *Altercandum*) contendendum. *Testes interrogandi*) Circa testes, vt eius præceptor inquit, maximus patronis sudor est, nam summis artibus interroganti opus est: timidus enim terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus inflari, longus protrahi potest: prudens & constans, vel tanquam inimicus, & pertinax dimittendus statim, vel aliqua facetia refrigerandus. *Subleuandi*)adiuuandi, si quid titubauerint. opportuna rursus eius, à quo producti

duct i

ducti ſunt, interrogatione velut in gradum reponendi. Quare Secundum Archadium, quorum teſtium fides non vacillat, frequens vſus adhibendus eſt. [Aliud eſt eleuare teſtes, quàm ſubleuare: immo è directo eius contrarium, id eſt, imminuere, & deprimere: nam libro ſexto Fabius in refutatione collocat eleuationem: & affert duplicem eleuandi rationem, vt aut veniam quis, aut iactantiam minuat: Et libro quinto. Iam dixerat gentium ſimul vniuerſarum eleuata eſſe ab oratoribus teſtimonia. Ad hæc libro duodecimo. Non vendendam eloquentiæ operam, neque eleuandam tanti beneficij autoritatem, id eſt, minuendam. Sic M. Tullius ſcribit Lucius ſolicitudines elauandas eſſe prudentia. Liuius iij ab vrbe condita, Vos, inquit, authoritatem eleuatis. Et Valerius lib. viij. Tot eleuatis teſtibus. Et primo; Ille eleuat autoritatem. Tranquill. Idem eadem hæc eleuant.] *Refutandi*) imprimis condicio cuiuſque teſtis exploranda: an Decurio, an Plebeius: an honeſtæ vitæ & inculpatæ, an notatus & reprehenſibilis: an locuples, vel egenus: an inimicus, an amicus: nam ſi careat ſuſpicione teſtimonium, vel propter perſonam, à qua fertur, quòd honeſta ſit: vel propter cauſam, quòd neque lucri, neque gratiæ, neque inimicitiæ cauſa ſit, admittendum eſt. Lege Iulia de vi, cauetur ne liceat in reum dicere teſtimonium ei qui ſe ab eo, parentéve eius liberauit: quíve impuberes erunt, quíque iudicio publico damnatus erit: qui eorum in integrum reſtitutus non erit: quíve cum beſtiis, vt depugnaret, ſe locarat: quíve in vinculis cuſtodia publica erit: quæ palam quæſtum faceret feceritve: qui ob teſtimonium dicendum pecuniam accepiſſe iudicatus, vel conuictus erit. hæc Calliſtratus. *Negare*) quæ pro reis petebant, neque velle deſiſtere ab accuſatione.

aduerſantibus palàm obſiſtere? Referam vnum aliquid ex iis, quæ dixi. Cum mihi quidam è iudicibus ipſis pro reo gratioſiſſimo reclamarent, Non minus, inquam, hic innocens erit, ſi ego omnia dixero. Coniectabis ex hoc quantas contentiones, quantas etiam offenſas ſubierimus, dumtaxat ad breue tempus. Nam fides in præſentia eos, quibus reſiſtit, offendit: deinde ab illis ipſis ſuſpicitur, laudatúrque. Non potui magis te in rem præſentem perducere. Dices, Non fuit tanti. quid enim mihi cum tam longa epiſtola? Nolito ergo identidem quærere, quid Romæ geratur: & tamen memento eſſe non epiſtolam longam, quæ tot dies, tot cognitiones, tot denique reos, cauſſáſque complexa ſit. Quæ omnia videor mihi non minus breuiter quàm diligenter perſecutus.

Vnum aliquid) vnam quandam rem. *Gratioſiſſimo*) fauorabili admodum, chariſſimo, [qui multorum gratiam habet. M. Tullius pro Cælio, Qui hominibus potentibus, gratioſis, diſertis vltro ſe offerre ſoleant. Et ad Q. Fratrem, tamen ſpecies ipſa tam gratioſi liberti, aut ſerui dignitatem habere nullam poteſt.] *Reclamarent*) improbarent cum clamore, quæ dicerem. *Non minus inquam*) Senſus eſt: ſi ego omnia in illum dicam quæcunque potero, non ideo erit magis nocens: nam mea accuſatio non faciet eum magis nocẽtem, quàm eſt. *Non erit minus innocens*) id eſt non erit nocens, & crimini obnoxius: qui enim minus innocens eſt, nocens eſt. *Ex his*) actionibus. *Offenſas*) inimicitias. *Suſpicitur*) veneratur. Legitur etiam ſuſcipitur, id eſt approbatur [patroni conſtantia. *Illis*) offenſis.] *In rem præſentem perducere*) rem totam cognoſcendam tibi tradere, tantum quam ſi præſens fuiſſes [in loco diſceptationis & controuerſiæ. Idem ad Traianum, Nunc videor commodiſſimè poſſe in rem præſentem excurrere.] *Non fuit tanti*) hæc cauſa non tanti erat, vt epiſto-

la me tam longa obtunderes. *Longa*) reſpectu rerum quas complexa eſt.

Temerè dixi) Correctio. *Serò*) extra locum. *Præpoſterè*) conuerſo ordine. *Facit hoc Homerus*) vt multa præpoſterè referat. immo ſuum opus à decimo Troiani belli anno inchoauit: quem poſteriores [boni] poëtæ æmulantes pariter obſeruarunt. *Alioqui*) præterea *Perdecorum*) venuſtum, mutato ordine rem narrare: ſed poëtis hoc conceſſum, oratoribus interdum, hiſtoricis nunquam. [De poëtis Horatius in Arte, Pleraque differat & præſens in tempus omittat.] *Ideo*) vt ſit perdecorum, *Euocatus*) ante iudices poſtulatus. *Subornatus*) iam domi inſtructus, vt hoc faceret, quod Fabius damnat. Illæ verò, inquit, peſſimæ artes teſtem ſubornatum in ſubſellia aduerſarij mittere: vt inde excitatus plus noceat, vel dicendo contra reum cùm ſederit, vel cùm adiuuiſſe teſtimonio videbitur, faciendo ex induſtria multa immodeſtè & intemperanter: per quæ non à ſe dictis tantum detrahat fidem, ſed cæteris quoque qui profuerant, auferat autoritatem. *Exarmaret*) infirmaret, debilitaret. Exarmatos leones, pardos, & vrſos dicit Lampridius cicures, manſuetos, edentulos, exungues [Claudianus, Et amiſſa redit exarmatus arena.] *Norbanum Licinianum*) fuit alius Norbanus Præfectus Prætorij, qui in necem Domitiani coniurauit. *Legatum*) in numero Legatorum Bæticorum. *Inquiſitorem*) præfectum inquirendis criminibus. *Cauſa*) accuſatione. *Præuaricaretur*) deflecteret à præſcriptione ſui officij, & aduerſario Caſtæ faueret. Præuaricari autore Marcello eſt vera crimina abſcondere. Tergiuerſari in vniuerſum ab accuſatione deſiſtere. Is autem ſecundum Vlpianum præuaricator propriè dicitur, qui publico iudicio accuſauerit: cæterùm aduocatus non propriè præuaricator dicitur. *Cautum*) ſancitum, prouiſum. Vlpianus de publicis iudiciis, Is qui reus factus eſt purg re ſe debet: nec antè poteſt accuſare, quã fuerit excuſatus. conſtitutionibus enim obſeruatur, vt non relatione criminum, ſed innocentia reus purgetur. *Reus peragitur*) accuſatio perficiatur antequam de præuaricatione quæratur. *Optimè*) cum ratione laudat hanc legem. *Fides*) veritas: quia æſtimatur non audere accuſare, niſi perficere intenderet accuſationem. *Ordo legis*) vt prius peragatur reus, quàm de præuaricatore quæratur. *Legati nomen*) quod ſemper ſacroſanctum habitum eſt, & eius iniurias populus Romanus ſeuerè vltus eſt. Vlpianus, Legati non compelluntur ſe Romæ defendere, quamdiu Legationis cauſa hic morantur, quod & Iulianus ſcribit, & diuus Pius reſcripſit. Quare Paulinus cenſuit apud Secundum libro quarto referendum de Theophane Legato, cùm Legationi renunciaſſet. Venuleius de accuſationibus, Nos accuſare non licet Legatum Imperatoris, id eſt Præſidem prouinciæ ex ſententia Lentuli Dict. Sylla & Tyrone Coſſ. Item Legatum prouincialem eius duntaxat criminis, quod antè

Temerè dixi, diligenter: ſuccurrit quod præterieram, & quidem ſerò: ſed quanquam præpoſterè, reddetur. Facit hoc Homerus, multique illius exemplo. Eſt alioqui perdecorum: à me tamen non ideo fiet. E teſtibus quidam ſiue iratus, quòd euocatus eſſet inuitus, ſiue ſubornatus ab aliquo reorum, vt accuſationem exarmaret, Norbanum Licinianum legatum, & inquiſitorem reum poſtulauit: tanquam in cauſſa Caſtæ vxor hæc Claſſici præuaricaretur. Eſt lege cautum, vt reus antè peragatur, tunc de præuaricatore quæratur: videlicet quia optimè ex accuſatione ipſa accuſatoris fides æſtimatur. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquiſitionis officium præſidio fuit: tanta conflagrauit inuidia, homo

Digitized by Google

antè commiserit, quàm in Legationem veniret: item magistratum populi Romani, eúmve, qui reipublicæ causa abfuerit, dum non retractandæ legis causa abfuerit. *Inuidia*) maleuolentia.

alioqui flagitiosus, & Domitiani temporibus vsus, vt multi, electúsque tunc à prouincia ad inquirendum non tanquam bonus & fidelis, sed tanquam Classici inimicus. Erat ab illo relegatus: dari sibi diem ad diluenda crimina postulauit. Neutrum impetrauit, coactus est statim respondere: respondit: malum prauúmque ingenium hominis facit, vt dubitem confidenter an constanter, certè paratissimè. Obiecta sunt multa, quæ magis quàm præuaricatio nocuerunt. Quinetiam duo Consulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, læserunt eum testimonio, tanquam apud iudicem sub Domitiano Saluij Liberalis accusatoribus adfuisset: damnatus, & in insulam relegatus est. Itaque cum Castam accusarem, nihil magis pressi, quàm quòd accusator eius, præuaricationis crimine corruisset. Pressi tamen frustrà. Accidit enim res contraria & noua, vt accusatore præuaricationis damnato, rea absolueretur. Quæris quid nos dum hæc aguntur? indicauimus Senatui ex Norbano deducisse nos publicam caussam, rursúsque debere ex integro discere, si ille præuaricator probaretur. Atque ita dum ille peragitur reus, sedimus. Postea Norbanus

Alioqui) in aliis rebus. *Domitiani temporibus vsus*) delator, & bonorum accusator sub Domitiano. *Vt multi*) alij fuere, quia talia videbant placere Principi. numerantur inter delatores Carus, Massa, Veiento, Publicius, Regulus. *Prouincia*) Bætica. *Inquirendum*) reos *Fidelis*) Bæticis. *Ab illo*. Classico. *Dari diem ad diluenda crimina*) decerni præfixum diem ad defendendum quæ obiiciebantur. *Neutrum*) nec vt reum prius perageret, nec vt in aliud tempus defensionem protraheret. *Confidenter*) audacter, in malam partem: quod mali plerunque faciunt, & tamen à multis iustam caussam tueri, creduntur. Iuuenal s) Nam cum magna malæ superest audacia causæ, Creditur à multis fiducia. *Multa*) crimina. *Pomponius Rufus*) sic legendum ex vetusto codice, & quòd libro quarto eundem peritum & vehementem in dicendo fuisse asserat. *Libo Frugi*) Annium Libonem Consulem M. Antonini philosophi patruum Capitolinus recitat: & Libonem eiusdem Imperatoris Legatum, in Syria interiisse non sine veneni suspicione. *Læserunt eum testimonio*) contrà Norbanum testimonium dixerunt. *Adfuisset accusationibus*) adiuuisset accusatores. *Saluij Liberalis*) de quo in præcedentibus. *In insulam*) incertum in quam insulam. Consueuerant Romani in asperrimas insularum, vt Cyclades & Sporades, deportare nocentes atrocium scelerum: si autem mollius daretur exilium, in humaniores vel insulas vel prouincias. *Pressi*) institi, dicendo immoratus sum. *Corruisset*) damnatus esset. *Accusatore præuaricationis*) Norbano accusatore Castæ damnato, quod præuaricaretur ab officio suo, & Castæ faueret. *Rea absolueretur*) Casta iudicio liberaretur. *Quid nos*) fecimus. *Hæc aguntur*) accusatio Norbani peragitur apud iudices. *Ex integro discere*) nam si damnandus erat Norbanus, quòd causam eo modo, vt erat, non ageret, Secundus, qui à Norbano prius fuerat illam edoctus, iure petiit à Senatu, vt ab alio rursus instrueretur, ne & ipse præuaricari crederetur. *Publicam causam*) ad tempus

Digitized by Google

omnibus diebus cognitionis interfuit: eandémque vsque ad extremum vel constantiam, vel audaciã pertulit. Interrogo ipse me, an aliquid omiserim: rursus & rursus penè omisi. Summo die Saluius Liberalis reliquos legatos grauiter increpuit, tanquam non omnes, quos mandasset prouincia, reos peregissent. Atque, vt est vehemens, & disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdémque gratissimos: mihi certè debere se prædicant, quòd illum turbinem euaserint. Hic erit epistolæ finis, re vera finis: literam non addam, etiamsi adhuc aliquid præteriisse me sensero. Vale.

Bruticorum pertinentem, non autem Norbanum me docuisse de suis priuatis criminibus: quare non posse agere nos de re quã non cognouimus. *Rursus*) indicauimus Senatui nos debere. *Peragitur reus*) examinatur, vt condemnetur. Reum facere, est accusare: reum peragere, est cõdemnare. *Postea*) nam per multos dies Norbani cognitio habita est. *Extremum*) cognitionis diem, quo relegatus est. *Audaciam*) in malum. Ambigit enim malè an bene de illo sentiat. *Pertulit*) sustinuit. *Interrogo me rursus & rursus*) frequenter mecum discutio. *Summo die*) die extremo. *Mandasset*) iussiet condemnandos. *Vehemens*) impetuosus, à vi mentis. *Disertus*) eloquentia populari imbutus. minus est disertus, quàm orator, Fabio referente. M. Tullius de Perfect. Orat. Doctis eloquentia popularis, disertis elegans doctrina defuit. *Turbinem*) impetum, tempestatem. Fuit in dicendo acer & liber: est autem translatum verbum. turbo enim aqua circumacta eundem ambiens locum, ac se ipsa vertigine concitans: in cuius similitudinem ventus in se contorquens turbo dicitur, qui repugnantior si est, ac diutius volutatus, inflammatur: & efficit, quod præstera Græci vocant. Mendosè tamen legitur apud Senecam postera. Distat turbo à vortice meandro, quo fragor à stridore. Apud Horatium & Spartianum, Turbo Turbonis viri proprium.

C. PLIN. SPVRINNÆ SVO ET COCCIÆ S.

COMPOSVISSE me quædã de filio vestro non dixi vobis, quum proximè apud vos fui. Primùm, quia non ideo scripseram, vt dicerem: sed vt meo amori, meo dolori satisfacerẽ. Deinde, quia te Spurinna cũ audisses recitare me (vt mihi ipse dixisti) quid re-

C*omposuisse*) Vestritius Spurinna rebus bellicis & doctrina excellens Cocciani à Domitiano interfecti filiam duxit vxorem, ex qua filium Coccium singularis indolis suscepit, qui iuuenis admodum mortuus triumphali statua donatus est ab Imperatore in solatium orbitatis paternæ, & victoriæ præmium deuictis Bructeris. In laudem igitur filij Secundus quædam lucubrauerat parentibus insciis: ea nunc per epistolam præter cæteras familiarem legenda illis transmittit. *Deinde*) ordo & sensus est: ô Spurinna, deinde, cùm audisses me recitasse illa, vt tu ipse mihi dixisti: quia simul etiam credebam audisse, & cognouisse, quid recitassem, id est totam summam rei.

Testis

citaſſem, ſimul audiſſe credebam. Præterea veritus ſum ne vos feſtis diebus confunderem, ſi in memoriã grauiſſimi luctus reduxiſſem. Nũc quoque pauliſper hæſitaui, id ſolum, quod recitaui, mitterem exigentibus vobis, an adiicerem, quæ in aliud volumen cogito reſeruare. Neque enim affectibus meis vno libello chariſſimam mihi & ſanctiſſimam memoriam proſequi ſatis eſt: cuius famæ latius conſuletur, ſi diſpenſata & digeſta fuerit. Verùm hæſitanti mihi, omnia, quæ iam compoſui, vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, ſimplicius & amicius viſum eſt, omnia: præcipuè cùm affirmetis intra vos futura, donec placeat emittere. Quod ſupereſt, rogo, vt pari ſimplicitate, ſiqua exiſtimabitis addenda, commutanda, omittenda indicetis. Mihi difficile eſt hucuſque intendere animum in dolore. difficile, ſed tamen vt ſculptorem, vt pictorem, qui filij veſtri imaginem faceret, admoneretis, qui exprimere, quid emendare deberet: ita me quoque formate, regite, qui non fragilem & caducam, ſed immortalem, vt vos putatis, effigiem conor efficere: quæ hoc diuturnior erit, quo verior, melior, abſolutior fuerit. Vale.

Feſtis) lætis, vt Saturnalibus, & fatali ſuo vel Principis. *Confunderem*) perturbarem. *Reduxiſſem*) vos legentes ſcripta de Coccio. *Grauiſſimi luctus*) quem habuiſtis in obitu filij. *Id ſolum*) eam ſolam partem. nam hanc conſolatoriam duobus voluminibus diſtinguere decreuerat. *Adiicerem*) mitterem etiam illa. *Affectibus*) amori. *Proſequi memoriam*) honeſtis ſcriptis memorare Coccium. *Latius*) diutius. *Diſpenſata*) limata, vulgata, diſtributa. *Digeſta*) per ordinem diſpoſita. *Amicius*) non amicitius: nam ab amico comparatiuum fit amicior: quo Ouidius vtitur, ac Cicero frequenter ad Atticum & Lentulum, & Liuius libro ſecundo ab vrbe condita, ac Valerius libro quinto. *Intra vos*) apud vos ſecreta. *Indicetis*) placet magis, quàm ſi legatur iudicetis. *Difficile eſt hucuſque*) verba ſunt, quæ dici poſſent à Spurinna, & Coccio. *Intendere*) dirigere ad inquiſitionem rerum. *Difficile*) Secundi verbum concedentis ſuperiora. *Sculptorem*) marmorarium, ſtatuarium. *Quid exprimere*) quem geſtum, & habitum referre. *Immortalem*) literarum enim monumenta ſtatuis diuturniora. Nec magis expreſſi vultus per ahenea ſigna, Quã per vatis opus mores animique virorum Clarorum apparent. *Vt vos putatis*) dicta hæc vt iactantiam declinaret. *Hoc*) tantò magis,

C. PLINIVS IVLIO GENITORI SVO S.

EST omnino Artemidori noſtri tam benigna natura, vt officia amicorum in maius extollat: inde etiam meum meritum, vt vera,

E*ST omnino*) Artemidorus philoſophus à Secundo bene affectus, beneficiorũ memor, apud Iulium Genitorem, copioſum & grauem in dicendo magiſtratum, maximis laudibus illum cumulauerat: quod

per Genitorem edoctus Secundus, eidem rescribit non esse mirandum, cum eius naturæ sit Artemidorus, vt amicorum facta in maius extollat: explicat tamen, quod pro eo periculum subierit. *Nostri*) amici Artemidori, fuit Artemidorus Daldianus (Daldis autem ciuitas Lydiæ) philosophus: qui somniorum interpretamenta libris quatuor, & augurandi disciplinam, ac chiromanticam scripsit. Alium Artemidorum cognomento Pseudaristophanium legimus coquinariarum dictionum collectorem. Artemidori meminit Martialis. *In maius*) supra veritatem.

ita supra meritum prædicatione circumfert. Equidem cùm essent philosophi ab vrbe summoti, fui apud illum in suburbano: & quo notabilius, hoc est, periculosius esset, fui prætor. pecuniam etiam qua tunc illi ampliore opus erat, vt æs alienum exsolueret, contractum ex pulcherrimis caussis, mussantibus magnis quibusdam & locupletibus amicis, mutuatus ipse, gratuitam dedi. Atque hæc feci cum septem amicis meis aut occisis aut relegatis: occisis, Senecione, Rustico, Heluidio: relegatis, Maurico, Cratilla, Arria, Fannia. Tot circa me iactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque im-

Circumfert) omnibus narrat diuulgat. *Philosophi ab vrbe summoti*) Domitiano iubente philosophi sunt eiecti non solum vrbe, sed etiam Italia. Autores habeo Tranquillum, & Gellium. qua tempestate Epictetus quoque philosophus ob eandem causam Roma Nicopolim concessit. Quidam insuper Græcorum tradunt multos philosophorũ Domitianum necasse, reliquos vero relegasse: philosophis etiam mathematicos addidisse. Eusebius in Chronicis bis per edictum vrbe philosophos interdictos testatur. *Suburbano*) vlla iuxta vrbem. [*Notabilius magis*) magis notari possem, vt criminari apud Domitia.] *Fui prætor*) tunc gerebam Præturam: cuius rei mẽtionem facit libro septimo. Duo Prætores creabantur in vrbe, qui præessent iuridicendo alter qui vrbanis, alter qui peregrinis ius diceret. Liuij abbreuiator refert numerum Prætorum ampliatum, vt essent quatuor. M. Tull. in Miloniana connumerat septem Prætores suæ salutis autores. Captis deinde prouinciis totidem Prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creati sunt secundum Pomponium Iurisconsultum, partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præessent. Deinde Corn. Sylla quæstiones publicas constituit: veluti de falso, de parricidio, de sicariis, & Prætores quatuor adiecit. Deinde C. Iulius Cæsar duos Prætores instituit: ita vt fierent duodecim numero. Idem tradit sexdecim Prætores creasse Augustum: & Tranquillus ab eo Prætorum numerum ampliatum, perinde ac si prius tantum octo fuissent. Diuus Claudius duos Prætores adiecit, qui de fideicommissis ius dicerent: ex quibus vnum diuus Titus detraxit. Nerua vnum adiecit qui inter fiscum & priuatos ius diceret. ita decem & octo Prætores in vrbe ius dicebant. Eum Prætorem qui fideicommissis ius dicebat, fideicommissarium appellatum scribit Iustinianus. Liuius in monumentis reliquit creatos Prætores, qui præessent prouinciis ad bellicas res tractandas, vt ex ordine belli, exercitúsque, quemadmodum Consules haberent potestatem: erant enim velut minores duces, quibus vna legio mixtis auxiliis, decẽ millia peditum & duo millia equitum dabantur. Horat. in Epistolis, Prætorem, quod militibus præesset, Imperatorem vocat. M. Varro, quòd populis præsit prætorẽ dictum putat. [*Fui prætor*) quia nulla persona Principem offendere debet, tanto minus publica.] *Ampliore*) maxima: comparatiuum pro superlatiuo. *Æs alienum*) quod aliis debebat. *Contractum*) comparatum, mutuo sumptum. *Pulcherrimis causis*) honestissimis rationibus. *Mussantibus*) dubitantibus, verentibus. nam mussare interdum vereri & du-

Digitized by Google

& dubitare, quandoque tacere, nonnunquam obmurmurare significat. Sic mussitare opinor verbum deductum, sicut mutus, ab m litera quam dubitantes & muti exprimunt imprimis. *Amicu* (Artemidori. *Magniu*) magnæ autoritatis. *Mutuatus ipse*) cùm mutuo ab aliis accepissem, quantum debebat Artemidorus. *Dedi gratuitam*) largitus sum ei. *Senecione*) Herennio Senecione , de cuius interitu repete quę libro primo retulimus. Fuit & Sossius, & Sempronius Senecio iisdem temporibus, & alij prius Seneciones. Senecio insuper herba quæ à Græcis erigeron vocatur. *Rustico*) Iunio Aruleno Rustico, de quo pariter supra. Fuit & Iunius Rusticus tradente Iulio Capitolino Stoicus præceptor Antonini Philosophi, domi militiæque pollens , quem idem imperator in primis reuerebatur , cui omnia consilia & publica & priuata communicabat, & ante Præfectos Prætorio osculum dabat, quem Consulem iterum designauit, ac ei post obitum statuas à Senatu postulauit. *Heluidio*) Heluidius Priscus municipio Tarracinæ , patre Cluuio , ingenium illustre philosophiæ dedit , quam totam ad animi bona exercuit : adhuc quæstorium Pætus Thrasea generum assumpsit desponsata ei Fannia., is omnibus virtutibus præditus, libertate præsertim , ruina soceri ab Italia relegatus, Galbæ principatu restitutus , cuius cadauer præmissu Othonis sustulit : dein Prætor designatus in eo honore præeunte Plauto Heliatio Pontifice , fundamenta Capitolii restituendi iecit. quem ex Syria reuersum nunquam Vespasianum Imperatorem salutantem,& in Prætura omnibus edictis sine vlla mentione ac honoris præfatione transmittentem æquo animo passus est Imperator, donec Thraseæ audaciam importune imitans , & insolentissimis altercationibus pene Cæsarem in ordinem redigens , à Tribunis plebis comprehensus ministris traditur, conturbato Vespasiano , & cum lachrymis è Senatu egresso, tantum hoc prælocuto , Mihi filij succedent aut nemo : sed prius illum relegauit, deinde iussit interfici : mox pœnitentia ductus, magni æstimauit seruare quoquomodo missis, qui percussores reuocarent : & seruassent vtique nisi iam perisse falso nunciatum esset. Huius filius nomine Heluidius postea à Domitiano occiditur : quòd quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium Imperatoris cum vxore tractasset : quem nunc Secundus significat : nam cum patre nulla propter ætatem potuit fuisse amicitia. Altius tamen patris historiam repetiuimus, quòd video Tranquilli interpretem scripsisse , Heluidium patrem à Domitiano morti datum: quinimmo hoc statim sic repetet. Sanguinarius Princeps non contentus interfecisse virum & sanctissimum Heluidium patrem, occidit & filium. Poterat sanè admoneri ex recenti lectione in Vespasiani vita, vbi legerat illum percussum iussu Vespasiani. Sed demus veniam alicuius erroribus , vt & nostris aliquando impetremus. *Maurico*) Iunio Maurico in exilium pulso : de quo pariter libro primo. *Gratilla*) Pomponia Gratilla Aruleni Rustici vxore , quæ postea exhæredato filio Assudio Curiano , legatum Secundo & cohæredibus reliquit. *Arria*) Arrias tres celebratas competio. primam Cecinnæ Pæti vxorem , quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit : secundam filiam prioris, & vxorem Pæti Thraseæ, quæ cognito Senatusconsulto aduersus maritum, & ipsa exemplum matris sequi voluit, ni à Thrasea esset admonita, vt viueret, & Fanniæ filię subsidium vnicum esset,quam Secundus libro octauo testatur cum Fannia post interitum Domitiani ab exilio rediisse : tertiam Arriam Fatidillam Antonini Pij , qui postmodum imperauit, matrem. secundam Arriam nunc intelligit. *Fannia*)duæ fuerunt Fanniæ, vna quæ C.Marium captum iussu Minturnensium detinuit in domo, altera Thraseæ & Arriæ filia Heluidio desponsata , quæ bis maritum secuta in exilium, tertiò ipsa propter maritum relegata. nam cum Senecio reus esset, quòd de vita Heluidij libros composuisset, & in defensionem sui dixisset se rogatum à Fannia, vt hos scriberet : quærente minaciter Metio Caro an rogasset, respondit,rogaui : an commentarios scripturo dedisset, dedi : an sciente matre Arria, nesciente : postremo nullam vocem qua periculum euitaret emisit, quinetiam illos ipsos libros quanquam ex necessitate & metu temporum

Digitized by Google

abolitos Senatusconsulto publicatis bonis eruauit, habuit, tulitque in exilium exilij causam. *Fulminibus*) hanc rem tangit in fine panegyrici, Vtrunque, inquit, no strum ille optimi cuiusque spoliator carnifex stragibus amicorum in proximu iacto fulmine afflauerat. *Fulminibus*) su pliciis violentis.

pendere idem exitium certis quibusdam not augurarer. Non ideo tamen eximiam gloria meruisse me, vt ille prædicat, credo: sed tantu effugisse flagitium. Nam & C. Musonium soc rum eius, quantum licitum est per ætatem, cu admiratione dilexi, & Artemidorum ipsu iam tum cum in Syria tribunus militarem, a cta familiaritate complexus sum: idque pr mũ nonnullius indolis dedi specimen, quòd v rum aut sapiẽtem, aut proximum, simillimúm que sapiẽti intelligere sum visus. Nam ex om nibus qui nunc se philosophos vocant, vix v num aut alterum inuenies tanta sinceritate tanta veritate. Mitto qua patientia corpor hyemes iuxtà, & æstates ferat, vt nullis labor bus cedat, vt nihil in cibo, in potu voluptatib tribuat, vt oculos animúmque contineat. Su hæc magna, sed in alio: in hoc verò, minim si cæteris virtutibus comparentur: quibus me ruit, vt à C. Musonio ex omnibus omniu

Idem exitium) vel necem, vel exilium. *Notis*) signis. *Ideo*) quòd me exposuerim periculo, & mutuatam pecuniam donauerim. *Tantum flagitium*) ne amicum ab omnibus derelictum in calamitate, & ipse negligerem [an tantùm, duntaxat [*C. Musonium*) C. Musonius Rufus, genere Thuscus, equestris ordinis, studium philosophiæ & Stoicorum placita æmulatus, & Plautum ad constantiam mortis hortatus, studia iuuenum præceptis sapientiæ fouebat. bello Vitelliano legatis ad Antonium se miscuit: & in Publicum Celerem, à quo Baream Soranum, falso testimonio circumuentum arguebat, inuectus est. Miror Suidam tradere Musonium Capitonem Thuscum ex oppido Vulsinio dialecticum & Stoicum philosophum Apollonij Tyanei familiarem: quorum inuicem multas extare epistolas propter audaciam & arguendi libertatem summam à Nerone interfectum: cum Philostratus libro septimo prodiderit Musonium in insula Gyaro relegatum fecisse fontem ad quẽ omnes visendi causa concurrebant. Dion æque referat Musonium philosophum à Nerone in exilium pulsum. Aut igitur apertè inter se dissentiunt, aut plures fuere Musonij, quod ex sequentibus magis suspicamur: nam Philostratus libro quarto scriptum reliquit Musonium Babylonium ab Apollonio sapientia secundum iussu Neronis in carcerem detrusum, in summo vitæ discrimine versatum, & nisi valido robustóque corpore fuisset, in carcere proculdubio moriturum. Idem in vita Herodis Declamatoris, asserit Musonium fuisse Tyrrhenum: quanquam mendosè legatur τ... είν pro τυρρηνόν. Ad hæc Eusebius in Chro nicis recitat Musonium philosophum in signem Nerone imperante: dein à Ti reuocatum ab exilio, cùm Dion & al Græcorum adfirment Mutiani accusatio ne impulsum Vespasianum philosoph ab vrbe submouisse præter Musoniu Scripsit Musonius Tyrrhenus sermon ex professo, philosophiam continentes epistolas si Suidæ credimus. *Per ætatem* Secundus enim Musonio bene admodu iouenis erat. *Tribunus m... rem*) Trib nus militum essem, & in Tribunatu mil tiam exercerem. *Specimen*) indicium, sp ciosum signum. *Indolis*) futuræ virtut *Proximum*) sapienti, philosophum, v quia solus sapiens Socrates ab oraculo i dicatus. *Sinceritate*) simplicitate. Sinc

rum a

rum authore Donato purum, sine fuco, & simplex dicitur, vt mel sine cera. *Mitto*) missum facio. *Hyemes*) frigora. *Iuxta*) pariter. in qua significatione frequentissime Tacitus vtitur. & Liuius libro quinto ab vrbe condita, Se iuxta hyeme atque æstate bella gerere posse. Plinius libro octauo. Iuxta cornua mobilia. *Voluptatibus*) non ad voluptatem bibit, neque comedit, sed ad necessitatem *Oculos*) per quos multæ voluptates in animum penetrant. *In hoc*) Attemidoro.

ordinũ assectatoribus gener adsumeretur. Quæ mihi recordanti est quidem iucundum, quòd me cùm apud alios, tum apud te tantis laudibus cumulat. vereor tamen ne modum excedat, quem benignitas eius (illuc enim vnde cœpi reuertor) non solet tenere. Nam in hoc vno interdum vir alioqui prudentißimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quòd pluris amicos suos, quàm sunt, arbitratur. Vale.

Ordinum) conditionum.

Assectatoribus) discipulis. proprie locutus est, nam sectæ philosophorum dicuntur.

Alioqui) in aliis.

Honesto errore) laudare supra modum.

Pluris) maiori laude dignos.

C. PLINIVS CATILIO SVO S.

VENIAM ad cœnam, sed iam nunc paciscor, sit expedita, sit parca, Socraticis tantùm sermonibus abundet: in his quoque teneat modum. Erunt officia antelucana, in quæ incidere impunè, ne Catoni quidem licuit. Quem tamen C. Cæsar ita reprehendit vt laudet. Describit enim eos, quibus

VENIAM) A Catilio Seuero inuitatus ad cœnam Secundus breui epistolio respondet: iis conditionibus se venturum, vt sit breuis & frugi: nec in seueris sermonibus modum excedat, cùm sit iturus ante lucem ad officia. *Expedita*) succincta, breuis. *Socraticis*) moralibus, amatoriis, iucundis,] honestis, [philosophicis.] Socratis bonitatem, vt Lærtium Diogenem omittam, & reliquos per illud carmen, Cecropium superas qui bonitate senem, in lib. v. Mart. repræsentauit: quamuis interpres Epicurum sentiat. primus enim Socrates introduxit ethicam philosophiam ad officia vitæ necessariam: [eius verò amores & iucundos sermones, qui viri ingenium scripsere quis omisit.] *Antelucana*) ante lucem. Varro in re rustica antelucanum tempus vocat gallicinium. sic Apuleius, apud quem legitur, Antelucio volo ire, pro ante lucem diei. [*In qua*) ad quæ officia antelucana dum Cato maximæ auctoritatis vir accederet, inuoluto capite à petulantibus iuuenibus fuit deprehensus. *Impune*) sine reprehensione] *Catoni*) Vticensi. *C. Cæsar*) C. Iulius Cæsar dictator. nam post necem Catonis, qui semet Vticæ confecit, M. Tullius laudem eius complexus est libro qui Cato Maior dicitur. hunc autem librum & propter ingentes viri virtutes & oratoris summam eloquentiam cùm Cæsar videret amplecti, exorsus est duos anticatones, quibus crimina Catonis colligens (fuerat enim illi Cato in republ. hostis, vt qui Cæsaris tyrannida præsagiret) magnam in tãtum virum iracundiam effudit. Sunt tamen qui vrbanitatis [magis] gratia, vt cum Cicerone contenderet, quàm odio aduersus defunctum, scriptos opinentur. Anticatonum meminere Febius, Tranquill. Iuuenalis, Plutarchus & Ser-

Digitized by Google

uius. Cicero præterea his verbis ad Atticum, Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. Et eodem libro, Id enim ipsum putaram, quod scribis: vt eum ingenium Cæsaris nostri probaretur, argumentum vituperandi Catonis irridetur. *Ita reprehendit, vt laudet)* reprehensio Catonis laudi coniungitur. *Eos)* petulantes iuuenes.

obuius fuerat, cùm caput ebrij retexissent, erubuisse. deinde adiicit, Putares non ab illis Catonem, sed illos à Catone deprehensos. Potuítne plus autoritatis tribui Catoni quàm si ebrius quoque tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ vt apparatus & impendij, sic temporis modus constet. neque enim ij sumus quos vituperare ne inimici quidem poßint, nisi vt simul laudent. Vale.

Obuius) Cato. *Ebrij)* nam vino incaluit, & noctes bibendo amicis impartiebatur, cum toto die circa negocia publica occupatus esset: vnde Memnius quidem totas noctes Catonem ebrium esse dicebat: cui Cicero, Num addes eum dies totos ad aleam ludere? Non video cur Acron in Odis apud Horat. super illud, Narratur & prisci Catonis, Sæpe mero caluisse virtus: priscum interpretetur Censorinum, cùm historia repugnet. nam Secundus hic & Seneca cum Plutarcho, non Censorinum, sed Vticensem merum amasse tradunt. Prisci ergo venerandi & sancti. liberalior autem potio vigorem dat: hominis nanque defatigati atque defecti, Homero referente, suaui vino mirè & animus excitatur, & robur exurgit. & nonnunquam vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, sed deprimat curas, quas profectò trudit & ab imo animam mouet, morbisque vt quibusdam, ita tristitiæ medetur. ideóque vini inuentor Liber dictus, non ob licentiam linguæ, sed quia liberum à seruitio curarum animum asserit, & audaciorem in omnes conatus facit. *Erubuisse)* verecundia confusos cùm agnouissent esse Catonem. *Adiicit)* Cæsar in suis anticatonibus] *Deprehensos)* inuentos in aliquo crimine. nam secundum Senecam, quisquis obiecit Catoni crimen, facilius eum fecit honestum quam turpem. *Venerabilis)* reuerendus, dum esset ebrius. *Constet)* sit. *Modus)* honesta mensura. *Ij)* talis conditionis. *Nisi vt simul laudent)* nisi vituperationi laus sit annexa, quod Catoni eueniebat.

C. Plinivs Romano Svo S.

Librum, quo nuper optimo Principi Consul gratias egi, misi exigenti tibi, missurus etsi non exegisses. In hoc consideres velim vt pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In cæteris enim lectorem nouitas ipsa intentum habet: in hac, nota, vulgata, dicta sunt omnia, quo fit, vt quasi ociosus securúsque lector tantùm elocutioni vacet: in qua satisfa-

Librum) Panegyricam orationem, qua Traiano Consulatus accepti gratias egit, Voconio Romano emendandum mittit: & difficultatem in ea propter vulgatam iam materiam excusat. *Librum)* orationem in genere demonstratiuo omnium pulcherrimam. *Optimo principi)* Traiano, qui ob morum probi-

Digitized by Google

tatem à Senatu Optimi cognomen meruit. *Consul*) cum Cornuto Tertullo. *Gratias egi*) Senatus iussu. *Exigenti*) petenti. *Hoc*) libro. *Pulchritudinem materia*) singulares in Principe virtutes: exemplum vnicum futuris Imperatoribus. *Cæteris*) rebus dicendis *Ipsa nouitas*) noua materia & causa inaudita. *Habet*) tenet. *Nota*) iam prioribus dicta principibus. *Omnia*) quæ laudanda Imperatores faciunt. *Otiosus*) non occupatus circa inuentionem, vtpote iam vulgatam. *Elocutioni vacet*) intentus sit rationi bene & aptè dicendi. est autem elocutio idoneorum verborum & sententiarum ad inuentiones accommodatio, quæ suauitatem & grauitatem plurimam affert: in oratore difficillima pars, vbi plurimum studij est adhibendum. debet enim perfecta elocutio habere tres res in se, elegantiam, compositionem, dignitatem. M. Tullius, & eum secutus Fabius, quartam elocutioni virtutem addit, vt apta & accommodata rebus ac personis sit.

cere difficilius est, cùm sola æstimatur. Atque vtinam ordo saltem & transitus, & figuræ simul spectarentur. Nam inuenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari solent: disponere aptè, figurare variè, nisi eruditis negatum est. Nec verò affectanda sunt semper elata & excelsa. Nam vt in pictura lumen non alia res magis quàm vmbra commendat, ita orationem tam summittere, quàm attollere decet. Sed quid ego hæc doctissimo viro? Quin potius illud, adnota quæ putaueris corrigenda. Ita enim magis credam cætera tibi placere, si quædam displicuisse cognouero. Vale.

Cum sola æstimatur) cùm per totam orationem nulli alij rei attenditur, immo præceptor eius voluit elocutionẽ esse difficillimam, etsi reliquæ spectarentur. *Ordo*) qui rectus esse debet: nam vt quæque gesta sunt priùs, ita narranda præsertim in genere demonstratiuo: in coniecturali non semper: & sententiosè dicere sine verborum & ordine & modo, infantia est autore M Tullio de Oratore. *Transitus*) qui in eo mirabilis est, cùm scilicet ab vna re ad alium transitur: debet autem fieri vt præcedens sequentem trahere videatur, & oratio sic quasi corpus vna superficie contentum, in commissura perluceat. Transitio alioqui exornatio cùm orator breuiter ostendit quid dictum sit, & proponit quid consequatur. *Figuræ*) tria illa dicendi genera graue, medium, attenuatum: quæ ita in oratione mutari debent, vt graue medium, & medium attenuatum suscipiat. Figuræ præterea omnes exornationes dicuntur, quæ suo loco dispositæ afferunt lumen: vt clauus purpuræ insertus. *Simul*) cum elocutione. *Inuenire præclarum*) excogitare res opportunas causæ. conuenit in hoc cum præceptore Fabio, Inuentio, inquit, cum imperitis sæpe communis est. *Enunciare magnificè*) vti magna & præstanti pronunciatione. cui in toto genere dicendi Demosthenes summam dedit: consistit autem in voce & gestu. *Barbari*) imperiti non callentis orationem. *Disponere aptè*) ordinare & distribuere res suis locis, vt inter se iunctæ & cohærentes sint: quod fiet si verba quæ se inuicem complectantur, verbis applicemus: ita res priores sequentibus consimiles: sic videbitur oratio non solùm composita, sed etiam continua: quæ si dispositione caruerit, tanquam nauis sine rectore fluctuabit. [*Aptè*) vt verba sint apta & accommodata rebus & personis] *Figurare variè*) mutare dicendi figuram prout res exigit. *Eruditis*) arte instructis. *Affectanda*) nimium curiosè quærenda. Quintilianus, Resistam necesse est his, qui omissa rerum diligentia, (qui sunt nerui causarum) quodam inani circa voces studio senescunt: idque faciunt gratia decoris, qui est in dicendo mea quidem opinione pulcherrimus: sed cùm sequitur, non cùm affectatur. Nam affectare est conari aliquid contra naturam rei: vnde putatur Virgilius

locutus affectatè, dicendo pinguem aridam: quòd dicta sit arida ab ariditate. *Elata*) sublimia, grauis stylus & magnificus. debet enim orator interdum erigi & attolli, nonnunquam deprimi, & per plana incidere. *Vmbra*) extrema circumlita corporibus, cùm nec pictura in qua nihil circumlitum est, emineat: ideóque artifices etiam cùm plura in vnam tabellam opera cōtulerunt, spatiis distinguunt, ne vmbræ in corpore cadant. præter hoc color ipse dicendi quamlibet clarus, multis tamen variis velut maculis conspergitur. Hunc locum Fabius lib. viij. capite de generibus sententiarum latius tractat. *Lumen*) colorem, splendorem. *Submittere*) ad figuram attenuatam. *Attollere*) ad grauem, quod vtrunque per mediam commodissimè fit. *Hac*) commemoro. *Doctissimo*) iam prædiximus Voconium fuisse oratorem & poëtam præstantissimum. *Adnota*) veru signa.

C. PLINIVS ACILIO SVO S.

REM atrocem, nec tantùm epistola dignam, Largius Macedo, vir prætorius, à seruis suis passus est, superbus alioqui dominus & sæuus, & qui seruisse patrem suum parum, immò minimum meminisset. Lauabatur in villa Formiana. repentè eum serui circumsistunt: alius fauces inuadit, alius os verberat, alius pectus & ventrem: atque etiam (fœdum dictu) verenda contundit: & cum exanimem putarent, abiiciunt in feruens pauimentum, vt experirentur, an viueret. Ille, siue quia non sentiebat, siue quia non sentire simulabat, immobilis, & extentus, fidem peractæ mortis impleuit. tum demum quasi æstu solutus effertur: excipiunt serui fideliores: concubinæ cum vlulatu & clamora concurrunt. Ita & vocibus

REM atrocem) Exemplo Macedonis monet non debere dominos erga seruos truces esse, à quibus ille penè in balineo necatus, non multo pòst interiit: verùm priùs vltus est mortem suam, comprehensis & occisis interfectoribus. Acilios plures fuisse constat, sed maximè celebratum, qui nauali ad Massiliam prælio iniecta in puppem hostium dextra, & abscissa, memorabile illud apud Græcos exemplum imitatus transiliit in nauem, vmbone obuios agens. Item Acilium poëtam, & Acilium Glabrionem consulem cum Traiano à Domitiano relegatum, & interfectum: vt Acilium Steneleum omittam, & quos iam alibi prænotauimus. *Epistola*) sed tragœdia. *Pratorius*) prætura functus, vellius habens gestandi prætoria ornamenta. *Macedo*) apud Iurisconsultos lego Macedonem fuisse virum scelestum: & cæteris malis, quæ illi natura administrabat, etiam æs alienum adhibuisse: vnde decretum Senatusconsultum Macedonianū, ne sæpe materiam peccandi hominibus malis præstaret. *Seruisse*) seruum fuisse. *Minimum meminisset*) non respiceret natales suos: sed insolentius se gereret, quàm parētum obscuritas pateretur. *Formian.*) quam in agro Formiano habebat. Formiæ oppidum antiqua Læstrigonum sedes, cuius Lacones conditores prius Hormias à statione frequenti appellantes: deinde aspiratione in F. mutata, dictæ sunt Formiæ. Eius littoris amænitatem & crebras stationes Martialis libro decimo multis commendat. sic exordiens, O temperatæ dulce Formiæ littus. [*Circumsistunt*) circumueniunt.] *Inuadit*) repentè constringit. [*Fœdum*) cum præfatione protulit rem verendam.] *Verenda*) inguina, genitalia. *Feruens pauimentum*)

tum) perustum solum balinei. Pauire antiqui ferire dixerunt, à quo pauimentum ex crebra percussione. [*Extentus*) tanquam mortuus] *Fidem peractæ mortis impleuit*) cùm non se moueret, fecit fidem tanquam si verè mortuus esset. *Æstu solutus*) nimio feruore necatus. *Effertur*) extra balineum portatur à consciis tanquam mortuus: nam efferri propriè dicuntur cadauera ad sepulturam. *Excipiunt*) ab interfectoribus Macedonem tollunt. *Vlulatu*) lugubri voce.

excitatus, & recreatus loci frigore, sublatis oculis agitatóque corpore, viuere se (& iam tutum erat) confitetur. Diffugiunt serui, quorum magna pars comprehensa est, cæteri requiruntur: ipse paucis diebus ægrè refocillatus, non sine vltionis solatio decessit, ita viuus vindicatus vt occisi solent. Vides quot periculis, quot contumeliis, quot ludibriis simus obnoxij, nec est quòd quisquam possit esse securus, quia sit remissus & mitis. Non enim iudicio domini, sed scelere perimuntur. verùm hæc hactenus. Quid præterea noui? Quid? nihil, alioqui subiungerem. Nam & charta adhuc superest, & dies feriatus patitur plura contexi. Addam: quod opportunè de eodem Macedone succurrit, Cum in publico Romæ lauaretur, notabilis, atque etiam vt exitus docuit, ominosa res accidit. Eques Romanus à seruo eius, vt transitum daret manu leuiter admonitus, conuertit se, nec seruum à quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam grauiter palma percussit, vt penè concideret. Ita balneum illi, quasi per gradus quosdam, primùm contumeliæ locus, deinde exitij fuit. Vale.

Excitatus) expergefactus. *Frigore*) quod modicum astringit corpora, & excitat. *Et iam erat tutum*) nunquam enim ausi fuissent mali quicquam, serui nequam, præsentibus bonis. *Refocillatus*) reparatus, restauratus. *Vltienis*) quia serui sunt puniti. Apud Iurisconsultos multis quæritur, qui seruorum veniant puniendi occiso domino: vbi Vlpianus Iurisconsultorum præstantissimus, respondet, pariter condemnandos, qui ei auxilium non tulerunt, quoties potuerunt aduersus vim opem ferre. *Vindicatus*) sumptum supplicium de complicibus adhuc eo viuente. *Obnexij*) subiecti. [*Nec est*) nulla causa est.] *Quisquam*.) dominus. *Iudicio*) iure, merito, ratione. *Scelere*) immanitate seruorum. *Hæc*) dicta sint. *Quid præterea*) dices. noui est *Quid*) repetit quæ dicere potuisset Acilius: & infert nihil noui esse. *Feriatus*) ociosus, festus. [Marc. Tullius in epistolis ad Lentulum, Ab his studiis, inquit, feriatum.] *Contexi*) scribi. *Publico*) balineis publicis. *Ominosa*) malum omen portendens. *Eius*) Macedonis. *Vt daret transitum*) vt liberaret ingressum, & spatium transeundi præberet.] *Palma percussit*) diuersum ab exemplo Diogenis, qui cum vidisset adolescentem lasciuum, percussit pædagogum tanquam huius intemperantiæ auctorem. *Contumelia*) despectus, dum manu percutitur. *Gradus*) ascensus, incrementa. minor enim contumelia quàm mors.

C. Plinius Proculo Suo S.

Petis vt libellos tuos in secessu legam, examinem, an editione sint digni: adhibes preces, allegas exemplum. Rogas etiam vt aliquid succisiui temporis studiis meis subtrahã, impertiam tuis. Adiicis M. Tullium mira benignitate poëtarum ingenia fouisse. Sed ego nec rogandus sum nec hortandus. nam & poëticen ipsam religiosissimè veneror, & te validissimè diligo. Faciam ergo, quod desideras, tam diligenter quàm libenter. Videor autem iam nunc posse rescribere esse opus pulchrum, nec supprimendum, quantum æstimare licuit ex iis quæ me præsente recitasti: si modò mihi non imposuit recitatio tua. legis n. suauissimè & peritissimè. Confido tamen me nõ sic auribus duci, vt omnes aculei iudicij mei illarum delinimentis refringãtur: hebetẽtur fortasse & paululũ retũdãtur, reuelli quidem, extorqueriq; non possunt. Igitur nõ temerè iam nũc de vniuersitate pronuncio: de partibus experiar legendo. Vale.

Petis) Roganti Proculo vt versus suos emendaret, & an publicandi essent iudicaret: respondet se libentissimè suscepturum tale onus, iámque videri dignos editione, nisi deceptus fuerit suaui eius recitatione. *Secessu*) ruri. *Exemplum*) Ciceronis, qui fouit poëtas. *Succisiui*) subcisi, subtracti à rebus vrgentibus. Plinius senior in præfatione suæ historiæ, Succisiuis temporibus ista curamus. Vocabulum Apuleianum: quo Marcus Tullius, Tranquillus, Gellius etiam vtuntur. Succisiuum interdum significat reliquum, superfluum, inutile. *Marc. Tullium*) Extat adhuc oratio, pro Archia poëta, præceptore, qua eum ciuitate Romana donatum, & dignum, quia poëta, probat. Fuit enim Cicero puer ad carmen non mediocriter inclinatus, vt libellis quibusdam versibus editis ingenium eius primum eluxerit, postmodum in secessu hæc studia exercuit: & in vrbe interdum non pauciores quingentis versibus per singulas noctes componere solitum tradiderunt, [vnde in epistolis ad Lentulum testatur se scripsisse quædam carmina, ac ab orationibus disiunxisse, séque ad mansuetiores musas retulisse, quæ maximè se sicut à prima adolescentia delectarunt.] nam multa transtulit ex Demetrio, & Aratum Latinum fecit. Balchionas, Vxorium, Nilum metro panxit. [libros treis de temporibus] sed quanto maiorem laudem soluta oratione meruit, tanto minorem versu inuita (vt inquit Martialis) minerua. *Poëticen*) artem scribendæ poëseos: est enim ficta vtræque narrationis congruenti rhythmo, vel pede composita metrica structura ad vtilitatem, voluptatémque accommodata. distat autem à poëmate & poësi, quòd poëtica ars ipsa intelligitur: poëma autem pars operis, vt descriptio armorum Achillis: poësis contextus & corpus totius operis effecti: vt Ilias, Odyssea, Æneis: autores habeo Marcellum, Aphthonium, Diomedem, Ephestionem. Donatus autem putat poësin esse vnius carminis plures libros. *Religiosissimè*) tanquam rem diuinam & sanctam: nam quasi diuino quodam spiritu afflantur poëtæ. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat: quòd quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur. hæc Cicero pro Archia. *Nec supprimendum*) non contemnendum.

continendum domi, ſed publicandum. *Mihi non impoſuit*) non me decepit. *Suauiſſimè*) miro cum lepore. *Peritiſſimè*) cum maxima arte. *Auribus duci*) oblectamentis audiendi trahi & affici. *Aculei*) igniculi, ſtimuli diminutiuum ab acu, à quo aliud aculeolus deducitur, in vſu apud Martialem. *Delinimentis*) blanditiis. *Reſtringantur*) reprimantur, minuantur. [reſtringantur, vt eſt in aliquibus exemplaribus.] *Hebetentur*) debilitentur. *Retundantur*) refringantur. *Extorqueri*) per vim extrahi. *Temerè*) fruſtrà, inconſultè. Tranquillus pro ferè poſuit. Nec temerè, inquit, vnquam triclinio abſceſſit. niſi diſtentus ac madens. & in Tito, Peſtilentia, quanta non temerè aliàs. in quem ſenſum pariter Plinius ſenior frequentiùs vſurpauit. *Vniuerſitate*) toto opere.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

ADNOTASSE videor facta, dictáq; virorum fœminarúmque illuſtrium, alia clariora eſſe, alia maiora: confirmata eſt opinio mea heſterno Fanniæ ſermone. neptis hæc Arriæ illius, quæ marito & ſolatium mortis & exemplum fuit. Multa referebat auiæ ſuæ nō minora hoc, ſed obſcuriora: quæ tibi exiſtimo tam mirabilia legēti fore, quàm mihi audienti fuerūt. Ægrotabat Cæcinna Pætus, maritus eius. Ægrotabat & filius, vterq; mortiferè, vt videbatur. Filius deceſſit eximia pulchritudine, pari verecūdia, & parētibus non minus ob alia charus, quā quòd filius erat. huic illa ita funus parauit, ita duxit exequias vt ignoraret maritus. quinimmò quoties cubiculum eius intraret, viuere filium atque etiam commodiorem eſſe

ADNOTASSE) Probat exemplo alia eſſe clariora, alia maiora facta. nam Arria non minora fecit, dum viueret, quàm dum moreretur: & tamen magis laudatur vox eius porrigentis marito gladium, Pæte non dolet: quàm dum mortuum filium viro ægrotanti viuum ſimulat, & exulem nauicula proſequitur. *Adnotaſſe*) animaduertiſſe. *Clariora*) illuſtriora, magis cognita. [*Maiora*) reipſa plus virtutis habentia, ſed minus nominis.] *Illius*) ad differentiam filiæ Arriæ, quæ Thraſeæ vxor fuit. *Marito*) Cxcinnæ Pæto. *Exemplum*) quia ſe prius interfecit. Martialis, Caſta ſuo gladium cùm traderet Arria Pæto, Quem de viſceribus traxerat ipſa ſuis. Si qua fides, vulnus, quod feci, non dolet, inquit. Sed quod tu facies, hoc mihi Pæte dolet. *Multa*) fortiter geſta. *Auiæ*) prioris Arriæ Cæcinnæ vxoris. *Hoc*) ſe interficere & maritum ad idem impellere. *Obſcuriora*) minus vulgata *Cæcinna Pætus*) decipiuntur, qui exiſtimant Arriam iſtam in morte ſua & mariti conſtantia celeberrimam Pæti Thraſeæ vxorem, cùm non hæc, ſed eius filia pari nomine Arria fuerit. illos autem fefellit, quod vterque & Cæcinna & Thraſea cognominatus eſt Pætus, opinantes vnum tantum fuiſſe Pætum. apud Dionis abbreuiatorem mendosè ſcriptum eſt de Arria γυνὴ κεκίννε ὑπαίτου pro γυνὴ κεκίννε παίτου, id eſt, vxor Cæcinni Pæti. *Filius*) Cæcinnæ & Arriæ. *Mortiferè*) cum periculo mortis. Legitur etiam vtrique, pro vterque. *Ob alia*) propter bonam indolem morum elegantiam. [*Filius*) quem parentes etiam rudem & malum ſolent amare. [*Huic*) filio. *Funus*) exequiarum pompam, aliquando ipſum officium ſignificat, vt apud Terentium: interdum cadauer, vt apud Virgilium, ſic appellatum, autoribus Donato & Seruio, à Funalibus, quæ intra

ceram sunt. nam funes incensos maiores nostri mortuis præferebant. generalius est funus quàm exequiæ. est enim tota pompa tam domestica quàm extrinseca: exequiæ verò tantùm in via, dum funus procedit. [*Ita*) cautè, & simulatè.] *Eius*) mariti. *Commodiorem*) validiorem, conualescentem.

simulabat. Ac persæpe interroganti quid ageret puer, respondebat, Bene quieuit, libenter cibum sumpsit. Deinde cum diu cohibitæ lacrymæ vincerent prorumperéntque, egrediebatur. tunc se dolori dabat. satiata siccis oculis, composito vultu redibat tanquam orbitatem foris reliquisset. Præclarum quidem illud eiusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac penè diuinam, Pæte non dolet. Sed tamen ista facienti dicentíque gloria & æternitas ante oculos erant: quo maius est sine præmio æternitatis, sine præmio gloriæ abdere lachrymas, operire luctum, amißóque filio matrem adhuc agere. Scribonianus arma

Interroganti) marito. *Vincerent*) patientiam Arriæ. *Prorumperent*) cum impetu exirent. *Egrediebatur*) à cubiculo Pæti. *Dolori dabat*) fletus spargebat, & tristabatur. *Satiata*) flendo. *Composito*) formato in lætiorem habitum. *Redibat*) ad maritum. *Orbitatem*) filij obitum. *Illud*) facinus. *Eiusdem*) Arriæ. *Stringere ferrum*) gladium denudare. ab eo quod præcedit. strictam aciem ferri pro nuda Virgilius posuit. Stringere item amplecti significat, vt apud Senecam, Adulteram strinxit. Et defrondare ac læuigare: nam stricta folia ex arboribus dixit Cæsar, & Virgilius, frondes ac remos. Marcellus insuper stricturas appellari voluit scintillas, quæ de feruenti ferro emittuntur. *Perfodere pectus*) Arria Messalinæ familiaris cùm maritum Cæcinnam morti destinatum intueretur: deliberauit & ipsa mori, immo virum meticulosum confirmauit ense primum se cõfodiens: deinde illi tradens his quidem verbis. Iferi te, non doleo: qua re multis celebrata fuit. Pæte non dolet vulnus, quod ego feci, sed quod tu facies. hæc est illa vox immortalis ac pene diuina. Neque moueatur aliquis præter literarum regulas Secundum dixisse, dolet vulnus, cum Martialis idem argumentum tractans pariter dixerit: & libro vndecimo dentes dolere Glyceræ: & duodecimo: non aures dolere sed capillos] Plinius in mustellaria, Cor dolet. quod imitatus est scribens Ouidius Cor dolet: atque ita mixtus abundat amor. & alibi, id ipsum indoluit Iuno. Iuuenalis Protinus ante meum quicquid dolet, exue limen. Prudentius, Hic omne quicquid lancinamur non dolet. Dolet quòd cruor pectori insedit tuo. *Æternitas*) famæ immortalitas. quare in hoc non tantùm admiranda, cùm præmium constantiæ intueretur. [*Æternitas*) immortale præconium sui facinoris.] *Quo*) idcirco. [*Maius*) celebratione dignius.] *Abdere*) supprimere. *Sine præmio*) quia nemo aderat qui talia posset monumentis mandare. *Matrem agere*) simulare illum adhuc viuere, monstrare se matrem, [agere amicum, præstare officium amici.] agere autem fabulam repræsentare significat, agere interdum audire, alibi dicere, item tractare, impellere, mouere. Donatus sic distinguit. agere est aliquid necessarium facere, agitare voluptuarium, vt agitator equorum. *Scribonianus arma*) Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus bellum ciuile molitus legiones multas fortissimáque ad sacramenti mutationem pellexerat & cùm non dubitasset citra bellum Claudium imperatorem posse terreri, contumeliosa & minaci epistola eum cedere imperio iubet, vitámque ociosam in priuata re gerere. Dubitauit Claudius adhibitis principibus viris, an obtemperaret: sed die dicto vt in vnum vndique ad nouum imperatorem conueniretur: neque aquilæ ornati,

nati, neque conuelli quoquomodo ſigna, moueriue potuerunt: exercitus tanta & tam inuſitata fide miraculi motus & in pœnitétiam verſus imperatorem Scribonianum quinto ſtatim die deſtitutum interfecit: ſeſéque ſacramento prioris militiæ continuit. Hæc ſumpta à Paulo Oroſio, & Tranquillo. Alij hunc motum altius repetentes longius etiam exequuntur. Cùm Romani de moribus Claudij deſperarent à multis inſidiis petitus eſt præſertim ab Annio Vinitio: qui ad Furium Camillum Scribonianum Dalmatiæ legatum miſit, & perſuaſit, vt arma aduerſus Claudium ſumeret, ac militibus non parentibus, manu propria ſe transuerberauit. Claudius hac defectione conſternatus plurimum ſibi metuebat: tamẽ illius morte cognita confirmatus eſt: & donatiuo militibus diſtributo, qui in partes Scriboniani fuerant conquiſitos & eorum plurimos deprehẽſos occidit: multi, inter quos Vinitius, ſibi manus intulerunt, Meſſalina & Narciſſus libertus cum reliquis hac oblata occaſione nulli potentum pepercere, niſi quis aut pecunia aut gratia, quamuis nocentiſſimus periculum ſubterfugit: nam non viri tantùm, ſed mulieres trucidatæ ſunt. Ad hæc Tacitus Scriboniani filius, inquit, clementia Claudij reſeruatus, poſtea quaſi finem principis per Chaldæos ſcrutaretur, in exilium actus eſt.

Illyrico contra Claudium mouerat: fuerat Pætus in partibus, & occiſo Scriboniano, Romam trahebatur. Erat aſcenſurus nauem, Arria milites orabat, vt ſimul imponeretur. Nempe enim (inquit) daturi eſtis conſulari viro ſeruulos aliquos quorum è manu cibum capiat, à quibus veſtiatur, à quibus calcietur. Omnia ſola præſtabo. Non impetrauit. Conduxit piſcatoriam nauiculam, ingénſque nauigium minimo ſecuta eſt. Eadem apud Claudium, vxori Scriboniani, cum illa profiteretur indiciũ, Ego (inquit) te audiam, cuius in gremio Scribonianus occiſus eſt: & viuis? Ex quo manifeſtum eſt, ei conſilium pulcherrimæ mortis non ſubitum fuiſſe. Quinetiam cum Thraſea gener eius deprecaretur, ne mori pergeret: intérque alia dixiſſet, Tu vis ergo filiam tuam, ſi mihi per-

Illyrico) Illyris prouincia Pannoniam ſeptentrionem verſus, meridiem verò Adriaticum mare diſterminat: optimis portubus propter adiacentes inſulas illuſtrata. Aduerte ab aliis ſcriptoribus dici mota eſſe arma in Dalmatia: à Secundo in Illyrico: ſunt autem prouinciæ contiguæ. [quare probata lectio eſt arma Illyrico mouerat vt ex Dalmatia, quam obtinebat, Illyricum inuaſerit.] *Fuerat in partibus*) fauerat Scriboniano. & ſecutus erat illum contra Claudium. *Occiſo*) per ſe, vel milites. Secundus à militibus ſcribit occiſum. Trahebatur ab Illyrico. *Arria*) vxor eius, quæ vnà in prouincia fuerat. *Imponeretur*) in eandem nauem. *Conſulari*) Cecinnæ, qui geſſerat Conſulatum. *Omnia*) prædicta. *Vxori*) Iuniæ quæ defectionis Scriboniani conſcia, relegata eſt. quare impatiens annexa eſt etiam crimini: quo deinde filius in exilium actus eſt. *Profiteretur indicium*) ſponte indicaret cõiurationis mariti conſcios contra Claudium. *Et viuis?*) neque tu vnà occubuiſti? *Ex quo*] ex quibus præiudiis.] *Non ſubitum*) ſed multo ante præuiſum, & ex rebus anteactis decretum. *Thraſea gener*) Thraſea Pætus, Patauij ortus, vir egregius, & malis temporibus clarus. Nam exercebantur miris modis inter Neronem & Thraſeam inimicitiæ: verùm cuidam multa criminosè iactanti, atque cauſam ſuam perperam iudicaſſe dicenti, obſtitit Nero, tantúmque abfuit criminibus de inimico contra veritatem aſſentiri, vt exclamauerit, vtinam tam me Thraſea diligat, quam iudex æquus & rectus eſt. huic Cecinna filiam Arriam deſponſauit: ex quo Fanniam ſuſcepit. *Filiam*) Arriam.

eundum fuerit, mori mecum? Respondit, si tamdiu, tantaque concordia vixerit tecum, quàm ego cum Pæto, volo. auxerat hoc responso curam suorum. Attentius custodiebatur, sensit, Et, nihil agitis, inquit. Potestis enim efficere vt malè moriar: ne moriar, non potestis. Dum hæc dicit, exiluit cathedram, aduersoque parieti, caput ingenti impetu impegit & corruit. Focillata, dixeram, inquit, vobis, inuenturam me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem negassetis. Videntúrne hæc tibi maiora illo, Pæte non dolet, ad quod per hæc peruentum est? Cum interim illud quidem ingens fama, hæc nulla circumfert. Vnde colligitur, quod initio dixi, alia esse clariora, alia maiora.

Pereundum) violenter. Nero virtutem ipsam exscindere cõcupiscens Thraseæ infensus, accedentibus causis quòd Senatu egressus, antequam aliud decerneretur, quum legeretur epistola de matris Agrippinæ nece, & de natali eius, vt inter nefestos esset, referretur, quòd in municipio suo egisset Tragœdiam more patrio in quodam festo, quod celebrabatur trigesimo quoq; anno, quòd Iuuenalium ludicro parum expectabilem operam præbuerat, quòd mitiora in Prætorem Antistium ob probrosa in Neronem composita carmina censuerat, & obtinuerat: & sponte absens, cum diuini honores Poppeæ decernerentur, fuerat: neque funeri interfuerat. ea renouauerat Capito Cossutianus flagitiosus, & Thraseæ inimicus: quòd autoritate eius repetundarum concidisset: deinde illa obiiciebat, quòd principio anni solitus esset solenne iusiurandum vitare, nuncupationibus votorum non adesse, nunquam pro salute principis immolasse, nunquam pulsantem citharam audiisse, neque laudasse, neque pro sacra illius voce sacrificasse, & triennio non introiisse curiam: solitus olim adsiduus adesse vulgaribus patrum consultis, tanquam præsentibus offenderetur. Quare cum ei mortis arbitrium datum esset, Quæstor consulis ad eum in hortis agentem missus, etiam tum maximè intentum Demetrio, cynicæ institutionis doctori, donec aduenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & illi, quid Senatus censuisset, exposuit. Vocato igitur propius Quæstore, & vtriusque brachij venis incisis effuso cruore humum spargens, Libemus, inquit, Ioui liberatori. Dicere solebat, parcere Neronis adulatoribus, si ideo possent crudelitatem eius fugere: sed cum pariter & ipsi trucidarentur, melius esse non seruiliter perire, cum fama post se duratura esset: illorum verò tantum, quòd iugulati essent. Illud præterea frequenter secum vsurpabat, Me Nero interficere potest, lædere nequaquam. Alij scripserunt Thraseam mori iussum ob vultus tristitiam & asperitatem. historiam colligimus ex Tacito, Dione & Plutarcho. *Mori mecum*) Thrasea, referente Tacito, vxorem Arriam tentantem mariti suprema, & exemplum Arriæ matris, sequi: monuit retinere vitam, filiæque Fanniæ communi subsidium vnicum non adimere, quæ viri dicto obediens vsque ad Traiani tempora superuixit. *Auxerat curam*) intenderat diligentiam. *Custodiebatur*) ne se interficeret. *Sensit*) animaduertit Arria custodiri ne sibi manus inferret. *Nihil agitis*) exemplo Catonis & Portiæ: ille enim secundum Plutarchum dixit, si caput parieti illisero, aut spiritum præclusero, facilè mori possum. De hac autem Martialis, Coniugis audisset fatum cùm Portia Bruti, Et subtracta sibi quæreret arma dolor. Nondum scitis, ait, mortem non posse negari. Credideram satis hoc vos docuisse patrem. Dixit & ardentes auido bibit ore fauillas. I nunc & ferrum turba molesta nega. *Male*) dolentius. [cum maiori cruciatu.] *Impegit*) impulit, percussit. *Refocillata*) reparata, restaurata: [recreata à suis.] *Duram*) difficilem, longiorem. *Illo*) dicto. *Per hæc*) con-

stantiæ

ſtantiæ & fortitudinis prælūdia. *Illud*) Parte non dolet. Hæc præexercitamenta. *Circumfert*) vulgat. *Colligitur*) comprobatur.

C. PLINIVS SERVIANO SVO S.

RECTENE omnia: quòd iampridem epiſtolæ tuæ ceſſant, an non omnia rectè? ſed occupatus es tu, an tu non occupatus? ſed occaſio ſcribendi vel rara vel nulla? Exime hunc mihi ſcrupulum, cui par eſſe non poſſum. Exime autem vel data opera tabellario miſſo, ego viaticum, ego etiam præmium dabo, nunciet mihi modò, quod opto. Ipſe valeo, ſi valere eſt ſuſpenſum & anxium viuere, expectantem in horas, timentémque pro capite amiciſsimo, quicquid accidere homini poteſt. Vale.

RECTENE) Anxius pro ſalute Seruiani, quòd iampridem nihil ſcriberet, rogat vt ſtatim tabellario miſſo nunciet quid faciat. Non mediocriter dubitandum Seueriano, an Seruiano ſcripta fuerit epiſtola. nam vtrunque nomen legitur, in exemplaribus etiam manu ſcriptis Secundus libro octauo Seruianum virum exactiſſimũ nominat. Spartianus ſæpius in Adriano refert Seruianum virum ſummæ autoritatis. nam Iulius Seruianus legatus Pannoniæ ſub Traiano fuit, & eo imperante bis conſulatum geſſit, ſemel cum Subſurano: illi Adriani ſoror Paulina nupſit. cui is Imperator tantum detulit vt venienti de cubiculo ſemper occurrerit: tertium conſulatum ne eſſet ſecundæ ſententiæ non petenti, ac ſine precatione conceſſit. filiam habuit, quam Fuſco Salinatori deſtinauit. Cùm incidiſſet Adrianus in morbum lethalem, factus de ſucceſſore ſolicitus primùm de Seruiano cogitauit: poſtea quaſi affectatorem imperij, quòd ſeruis regis cœnam miſiſſet, quòd in ſedili regio iuxta lectum poſito ſediſſet, quòd erectus ad ſtationes militum ſenex nonagenarius proceſſiſſet, mori coëgit: re vera ne ſibi ſuperſtes eſſet. Flauius Vopiſcus recitat epiſtolam Adriani ſcriptam Seruiano conſuli. Gellius Seruilianum virum ſuæ ætatis doctiſſimum teſtatur. At Dion Seuerianum vocat. Eum, inquit, Traianus ſucceſſorem aliquando, & dignum imperio iud cauit: nam in conuiuio olim quæſiuit ab amicis, vt decem nominarent viros quibus ſumma reipubl. & rerum faſtigium demandari poſſet: tum verò compreſſo aliquantulum ſermone, nouem dixit per vos diſcere cupio, vnum ego Seuerianum habeo. hunc cum Fuſco eius nepote, quòd Commodi adoptionem ægrè ferre viderentur ſuſpectos & inuiſos occidi iuſſit Adrianus. Seuerianum nonagenarium, alterum decem & octo annos natum. ſed Seuerianus priuſquam iugularetur, ignem popoſcit atque incenſo thure, Vos, inquit, deos teſtor, me nihil mali commiſiſſe: Adriano hoc tantum imprecor, vt cùm mori cupiet, non poſſit. Seueriani Africæ proconſulis meminit Apuleius & Lucianus in ſermone, cui titulus quomodo hiſtoria ſcribenda ſit, Seuerianum refert. item Vlpianus Seuerianum conſulem Adriano imperante, apud quem ff. quinto menda inoleuit, vbi commemorat Adrianum reſcripſiſſe Seueriano. aut igitur Seruiano aut Seueriano ex præcedentibus legendum *Omnia*) tua ſe habent. *Scrupulum*) dubium, difficultatem. Terẽtius in Andria, At mihi etiam vnus ſcrupulus reſtat. tranſlatio à ſcrupulo lapillo, qui nos in calceo latens plerunque offendit Vnde idem comicus alibi, Inieci ſcrupulum. Et aſperas ſalebroſáſque vias ſcrupuloſas dicimus. Scrupulus præterea ponderis genus. Mart. libras ſcrupulos ſextulaſque dicit. ac neu-

Digitized by Google

tro genere. Iugeri pars mimima est decem scilicet pedes & longitudine & latitudine quadratum. *Par*) non possum pati hanc difficultatem, neque mea constantia tolerare. *Data opera*) ob hanc solam rationem. *Viaticum*) viæ necessariam impensam, quæ proficiscenti erogatur. Græci ἐφόδιον dixere: sed interdum pro facultate & paratu Latini sunt vsi: sicut illi ἐφόδιον πηρὸς εἶναι ὁ πλοῦτος, καὶ κακίας, id est, facultas virtutis diuitiæ & vitij. viaticulum per diminutionem dixit Caius. ff. v. & pariter Apuleius qui libro septimo, viagium pro itinere vsurpauit. *Præmium*) laboris mercedem præter viaticum. *Quod opto*) te bene valere. *Si valere*) correctio: non enim bene valet qui aliquibus animi molestiis perturbatur. *Capite amicissimo*) vita tua mihi amicissima. *Quicquid*) omne malum quod.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

OFFICIVM Consulatus iniunxit mihi, vt Reip. nomine principi gratias agerem. quod ego in Senatu cum ad rationem & loci & temporis ex more fecissem: bono ciui conuenientißimum credidi, eadem illa ſpatioſius & vberius volumine amplecti. primùm, vt imperatori nostro virtutes suæ veris laudibus commẽdarentur: deinde vt futuri principes non quasi à magistro, sed tamen sub exemplo præmonerentur, qua potißimum via possent ad eandem gloriam niti. Nam præcipere qualis esse debeat princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac propè superbum est: laudare verò optimum principem, ac per hoc posteris, velut è specula, lumen quod sequantur ostendere, idem vtilitatis habet, arrogantiæ nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem, quòd hunc

OFFICIVM) Seuero scribit in Senatu orationem Panegyricam dixisse, deinde recitasse quibusdam amicis cum summa auditorum attentione: quare & principem Traianum & sua tempora laudat, quibus spretis adulationibus grauia & seuera placerent. Seueros per ea tẽpora multos fuisse comperio, Curtium Seuerum præfectum recitat Tacitus. Septimi Seueri doctrinam laudat Statius in syluis. Seuerum doctum fuisse Martialis libro vndecimo testatur. & Decium Seuerum imperante Seuero claruisse Iurisconsultus, sicut idem Iulij Seueri meminit, qui Dione tradente, à Britannia in Iudæos deficientes ab Adriano missus est, vir iustus, & sapiens, dignitate & autoritate insignis, postmodũ regendę Bithyniæ destinatus. *Officium consulatu*) quia Consul creatus erã, ideo Traiano gratias egi, quod secutus est Ausonius pro Consulatu suo, Gratiano principi gratias agens. *Reip. nomine*) ex autoritate reip. & imperio Senatus, sicut ipse refert in eadem oratione. *Ad rationem*) secundũ respectum. *Loci*) Senatus immo Senatorum, apud quos breuius dicẽdum erat propter reuerentiam. *Temporis*) seculi nostri, quo liberius fari licebat. *Ex more*) ad imitationem aliorum. *Spatiosius*) pluribus verbis. [Hoc repugnat illi epistolæ ex lib. j. qua asserit oratores plura egisse quàm edidisse. quod tamen hac ratione potest excusari, quoniam illis oratoribus priscis datæ erant liberæ perendinationes, ita vt quantum voluissent dicere, potuissent. at Plinij seculo intra constitutum tempus dicebant. an quòd alia erat apud iudices, alia apud senatum agendi ratio?] *Vberius*) eloquentius. *Sua*) propriæ. solius Traiani. fuerunt enim in eo virtutes fere diuinæ. *Magistro*) rectore, doctore. nam Plauto librum

librum de regime principum ſcripſerat, & Xenophon dialogum de tyrannide. *Sub exemplo*) ad imitationem Traiani: exemplo enim magis quàm verbis mouemur. *Niti*) contendere. *Onerosum*) magni ponderis, ne prætermittenda dicamus, & dicenda omittamus. *Superbum*) vt inferior ſuperiori præcipiat, & tantum ſibi arroget. *Per hoc*) hâc ratione; ductu figurato. *Lumen*) ſpecioſum exemplum. *Specula*) loco edito è tutri, translatio à nauigantibus, qui ſolent dirigere curſum ſuum ad lampadem, in ſpecula portus accenſam. *Arrogantia nihil*) habet. ſic enim vitatur ſuperbia, & par vtilitas ſequitur.

librum cùm amicis recitare voluiſſem, non per codicillos, non per libellos, ſed ſi commodum eſſet, & ſi valdè vacaret, admoniti. nunquam porro, aut valdè rarò, vacat Romæ, aut commodum eſt audire recitantem. fœdiſſimis inſuper tempeſtatibus per biduum conuenerunt. Cumq; modeſtia mea finẽ recitationi facere voluiſſet, vt adiicerem tertiũ diem, exegerunt. Mihi hũc honorẽ habitũ putem, an ſtudiis? ſtudiis malo, quæ propè extincto refouentur. At cui materiæ hanc ſedulitatem præſtiterunt? nempe quam in Senatu quoq;, vbi perpeti neceſſe erat, grauari tamen vel puncto tẽporis ſolebamus. eadem nũc & qui recitare, & qui audire triduo velint, inueniuntur: non quia eloquentius quàm priùs ſed quia liberius, ideoq; etiam libentius ſcribitur, Accedet ergo hoc quoque laudibus principis noſtri, quòd res antea tam inuiſa quàm falſa, nunc vt vera, ita amabilis facta eſt. Sed ego cùm ſtudium audientium, tum iudicium mirè probaui. Animaduerti enim ſeueriſſima quæque vel maximè ſatisfacere. Memini quidem me non multis recitaſſe quod omnibus ſcripſi: nihilominus tamen, tanquam ſit eadem

Librum) orationem panegyricam. *Codicillos*) epiſtolas [ad illos miſſas.] *Libellos*) ſupplicationes. *Vacat Romæ*) vacui ſunt ab officiis in vrbe. id quod libro decimo Mart. conqueritur. *Fœdiſſimis tempeſtatibus*) turbidis & tempeſtuoſis diebus. Fœdum eſt pluſquam turpe, interdum crudele ſignificat. idcirco Salluſtius, fœdos oculos dixit. *Tertium diem*) vt totam orationem recitarem: relinquebatur enim tertia pars eius recitanda. *Mihi*) mea cauſa. *Honorem*) audiendi diligentiam. *Studiis malo*) credibilem id factum potius propter ſtudia. *Extincta*) deperdita ſuperiorum principum ſæuitia præſertim liberiora ſtudia: vt [vetus comœdia, &] ſatyra, & hiſtoria. *Refouentur*) reſpiciuntur ſub Traiano: nam Iuuenal. ſub eo ſuum opus publicauit & compoſuit: quod non diſſimulat ident dem, ſed in primis vij. ſatyr. Tacitus verò & Tranquill. ſuas hiſtorias. *Cui materiæ*) demonſtratiuo generi & ſolutæ orationi quæ minus tenet auditorem. an potius qua ſolebant imperatores commendare. *Sedulitatem*) per tridiuum audiendi diligentiam. *Nempe*) præſtiterunt ei materiæ hanc ſedulitatem, quam quoque præſtiterant in Senatu, cum primum dixi: perinde ac ſi inferret quòd non tantum deberent capi in recitatione eius orationis, quam ſemel audiuerant. *Perpeti*) totam audire. *Neceſſe erat*) propter præſentiam Cæſaris, quamuis eſſet moleſtum & graue audientibus. *Puncto*) momento, quantulo ſpatio. M. Tullius pro Cluentio, Neque poſtea Larini punctum temporis moratus eſt. *Solebamus*) ſub malis imperatoribus. *Quàm priùs*) nunc dicantur. iam enim adulatio omnia noua excogitauerat.

Liberius) verius. cùm ſub Domitiano capitale fuerit laudare bonos, id eſt verum dicere. *Accedet laudibus*) ad alias eius laudes addetur hæc etiam. *Res*) laudatio panegyrica *Antea*) ſub malis imperatoribus. *Nunc*) Traiano principe. *Vera*) continens veras laudes. *Amabilis*) grata. *Studium*) attentam operam. *Seueriſſima quaque*) ſcripta admodum auſtera & grauia. *Satiſfacere*) placere. *Non multis*) paucis doctis, quibus ſolebat ſua committere. *Omnibus*) pro communi vtilitate.

omnium futura ſententia, hac ſeueritate aurium lætor. Ac ſicut olim theatra malè muſicos canere docuerunt, ita nunc in ſpem adducor poſſe fieri vt eadem theatra bene canere muſicos doceant. Omnes enim qui placendi cauſa ſcribunt, qualia placere viderint, ſcribent. At mihi quidem confido in hoc genere materiæ lætioris ſtyli conſtare rationem cum ea potius, quæ preſſius & adſtrictius, quàm illa quæ hilarius & quaſi exultantius ſcripſi, poßint videri accerſita & inducta. Non ideo tamen ſegnius precor, vt quandoque veniat dies: vtinámque iam venerit, quo auſteris illis ſeueríſque dulcia hæc blandáque vel iuſta poſſeßione decedant. Habes acta mea tridui, quibus cognitis volui tantum te voluptatis abſentem, & ſtudiorum nomine, & meo capere, quantum præſens percipere potuiſſes. Vale,

Hac ſeueritate aurium) iudicio audientium libenter ſeuera ſcripta. *Olim ſub Nerone*) qui cantu & muſica oblectatus adeo, vt in certamen ſæpius deſcenderit, & aduerſarios quaſi plane eiuſdem conditionis obſeruarit, captarit, infamarit, maledictis inceſſerit: ac ſi qui arte præcellerent, corrumpere etiam ſolitus fuerit: inde peſſimum cantandi genus, dum principi male cantanti cedunt, introductum. fuit enim exiguæ & obſcuræ vocis. quare non immerito Ariſtoxenus apud Athenæum inquit, poſtquam theatra in barbaros mores fluxere, & multum à prioribus deſciuere, publicè ipſa muſica defecit: paucíque ſciunt, qualis olim fuerit: nunc muſicæ modi peßimi introducti, quibus qui vtuntur pro humanitate molles fiunt, pro temperantia libidinoſi. [Plutarch. in libello de muſica refert antiquos Græcos neſciuiſſe theatralẽ muſam: ſed eius ſcientia vſos tantùm ad honorem deorum, & heroum laudem, ac inſtitutionem iuuenum, quod prius Horatius in poetica tetigiſſe videtur per illud: Muſa dedit fidibus diuos pueroſque deorum. idem Plutarchus, cum colligat theatrum fuiſſe poſt: quoniam θεωρεῖν, vnde theatrum deductum eſt, ἀπὸ τοῦ θεοῦ denominationẽ traxerit, aſſerítque, quæ ad pueros erudiẽdos olim muſica in vſu erat: eam ſuis temporibus fuiſſe ſublatam, omnéſque ad theatralem conuerſos.] *Theatra*) quæ inſtituta ſunt ad deorum immortalium ludos, & populi voluptatem, id græcorum inuentum, vnde etiam nomen Latinè arena dicitur, nulla fermè Italiæ ciuitas fuit nobilis, quæ theatro careret. Inſtituto igitur quinquennali ludicro Romæ à Nerone ſecundum Tacitum ad morem Græci certaminis variam famam fuiſſe conſtat. quippe erant qui Cn. quoque Pompeium incuſatum à maioribus ferrent, quod manſuram theatri ſedem poſuiſſet, proceres Romani ſpecie orationum & carminum ſcena (nam & in ea theatro conſtituebatur) polluantur? an decurias equitum egregium iudicandi munus expleturas, ſi fractos ſonos & dulcedinem vocum perite audiuiſſent? *Eadem theatra*) translatio à theatris adſcripta, cuius ſenſus ſicut olim mali principes coegerunt oratores ad malè dicendum, dum volunt adulari ſibi, ita nunc confido optimum imperatorem noſtrum fieri autorem benè dicendi. [*Qualia*) veras laudes.] *Muſicos*) oratores metaphoricè, *Materia lætioris*) legitur

legitur

gitur etiam latioris in eandem ſententiam, quam ſcilicet latius & copioſius diffudi quàm priores. *Conſtare rationem*) poſſe me reddere manifeſtam rationem. *Preſſius*) humilius, [caſtigatius, grauius.] *Aſtrictius*) breuius, compendioſius. *Hilarius*) delectabilius, lætius. *Exultantius*) diffuſius, copioſius. *Accerſita*) affectata, extra rem inſerta. *Segnius*) ſupina prece [minus.] *Auſteris illis, ſeuerisque*) veris ſcriptis ſed auditu ſuperioribus, qualis ſatyra & antiqua comœdia, cuius ſub Traiano ſcriptor extitit Virg. Romanus. Auſtero contrarium eſt dulce. *Blanda*) adulatoria. *Iuſta*) debita auſteris & ſeueris, [quæ iuſto titul. occupare deberent locum dulcium.] *Et meo*) & mea cauſa.

C. PLINIVS CALVISIO RVFO SVO S.

ASSVMO te in conſilium rei familiaris, vt ſoleo. Prædia agris meis vicina, atque etiam inſerta venalia ſunt: in his me multa ſolicitant aliqua nec minora deterrent. Solicitat primùm ipſa pulchritudo iungendi: deinde, quod non minus vtile quàm voluptuoſum, poſſe vtraque eadem opera, eodem viatico inuiſere, ſub eodem procuratore, ac penè iiſdem actoribus habere, vnam villam colere & ornare, alteram tantum tueri. Ineſt huic computationi ſumptus ſupellectilis, ſumptus atrienſium,

ASSVMO) Hæſitabundus an prædia ſuis vicina emeret, Claudium Rufum amicum conſulit: exponens, quæcunque ad emendum illa ſolicitarent, & quæ deterrerent. Multi codices habent Clauſium Rufum, alij Caluiſium, quem ſupra legimus contubernalem Secundi. *Aſſumo te in conſilium*) te conſulo, & participem conſilij mei facio. Idem libro ſexto euocatus in conſilium à Cæſare noſtro. [M. Tullius. Adhibuit ſibi in conſilium xv. principes, cum quibus cauſas cognouit Max. niſi eo in conſilium adhibito.] Spartianus, Adriano mos erat, vt cum princeps cauſas cognoſceret, & Senatores & Equites Romanos in conſilium vocaret & alios, quos Senatus probaſſet. *Familiaris*) domeſticæ. *Prædia*) rura, prædia ſunt res ipſæ, prædes homines, id eſt fideiuſſores. *Vicina*) contigua. *Inſerta*) interiacentia. *In his*) emendis. *Solicitant*) prouocant, incitant. *Deterrent*) retrahunt ab emptione. *Pulchritud.*) decorus proſpectus agrorum perpetuorum. *Vtraque*) prædia vetera & noua [*Opera*) excurſu.] *Viatico*) viæ impendio. *Inuiſere*) ire ad videndum. *Procuratore*) rei ruſticæ curatore, cuius imperio ſubiacet villicus: verum & pro cuſtode alicuius rei neceſſariæ, vt fœtus apum, Columella poſuit: at Lampridius & multi pro eo qui rationes vectigalium principum ſeruat; ſuper quo iam multa præſcripſimus. [*Actoribus*) quod probo, cùm apud Iuriſconſultos actor pro villico accipiatur. quale illud, actori ſuo Antiocho data libertate. quinimmo etiam Columella in eundem ſenſum accepit cum inquit, Sed nec conditum cura, fide, rationibus inferunt: ita vt & actor & familia peccent, & æger ſæpius infametur.] *Villam*) domum in agro. *Tueri*) [ruſticam villam] reparare, ne corruat. nam villarum alia ciuica, in qua ciues æſtatis tempore, alia ruſtica, in qua cultores agrorum inhabitant. Item fructuaria in qua fructus & reditus agrorum reponuntur. *Ineſt*) numeratur, miſcetur. *Computationi*) calculo.] *Supellectilium*) rerum mobilium ad vſum domeſticum. Pomponius de ſupellectili. Supellex eſt domeſticum patrisfamiliæ inſtrumentum: quòd neque argento auróve facto, vel veſti annumeraretur. vbi Paulus recenſet quæ ſuppellectilis appellatione con-

Digitized by Google

tinentur. Tubero hoc modo demonſtrare ſupellectilem tentat, dicens eſſe inſtrumentum quoddam patrisfamilias rerum ad quotidianum vſum paratarum, quod in aliam ſpeciem non caderet. Celſus ibidem autor. Columella appellatione ſupellectilis, etiam veſtem comprehendit. *Atrienſium*) qui habebant curam atrij & ſupellectilis. nam ianitores atrienſes dixit. Apuleius lib. de mundo, & Columella. Tum inſiſtere iubet atrienſibus vt ſupellectilem exponant. Vlp. in familia atrienſem numerat, & aſſerit fuiſſe in villa cultioris, ſicut ſcoparios, viridarios, & topiarios. [Siculus Flaccus etiam oſtiarios, cùm ſcribit villis portas dominos villarum facere, ianuáſque imponere, & ſeruos huic negocio ad tranſmittendum populum applicare. Plaut. in Aſinaria his verbis declarat, quod eſſet officium atrienſium. Iuſſin', inquit, ſceleſte hac ianua hoc ſtercus hinc auferri? iuſſin' columnis deiici operas aranearum? Iuſſin' in ſplendorem dari bullas has foribus noſtris?]

topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorij inſtrumenti: quæ plurimum refert, vnum in locum conferas, an in diuerſa diſpergas. Contrà, vereor ne ſit incautum, rem tam magnam iiſdem tempeſtatibus, iiſdem caſibus ſubdere. Tutius videtur incerta fortunæ poſſeſsionum varietatibus experiri. Habet etiam multum iucunditatis ſoli cælique mutatio, ipſáque illa peregrinatio interſita. Iam, quod deliberationis noſtræ caput eſt, agri ſunt fertiles, pingues, aquoſi. Conſtant campis, vineis, ſyluis,

Topiariorum] artificum traducendarum & formandarum arborum, ac herbarum in varias formas & circinnnos. Plinius ſenior libro duodecimo, ficus, inquit, Indica veſtis diffunditur ramis, quorum pondera adeo in terram curuantur, vt annuo ſpatio figantur, notámque ſibi propaginem faciant circa parentem in orbes quodam topiario opere. & Africanus cum Vlpiano topiarium vſurpant pro ſeruo parato arborum ornandarum cauſa. fortaſſe à funiculis dictus eſt topiarius, quibus in opere vtitur. nam teſtes Pauſan. ait topia dici. topiarium opus non in viridariis tantùm, ſed & in ſcenis ſatyricis antiquitas ſtruxit, quæ ornatæ arboribus, ſpeluncis, montibus, reliquiſque agreſtibus rebus in topiarij cœli ſpeciem transformabantur. Topiariorum autem cura fuit poſt flatum Fauonij. *Fabrorum*) lignariorum & ferrariorum, [dendrophororum.] *Venatorij*) comparati ad venationem, quæ propriè ferarum eſt: nam aucupium minus virile. Vlp. ff. xxxiij. Si in agro venationes ſint, puto venatores quoque & veſtigatores, & canes, & cætera quæ ad venationes ſunt neceſſaria, inſtrumenti vocabulo contineri: maximè ſi áger ex hoc reditum habet, vnde iure Secundus venatorium inſtrumentum dixit. eſt autem inſtrumentum, ſecundum Vlpianum de fundo inſtructo, apparatus rerum diutius manſurarum, ſine quibus exerceri nequiret poſſeſſio: ibi inſuper idem Iuriſconſultus exequitur de inſtrumento rurali diligenter. Tranquill. in Auguſto, inſtrumentum regium pro apparatu & ſuppellectili regia poſuit. *Conſeras*) componas: nam in vnum melius cuſtodiuntur. [*Rem.*) prædia.] *Tam magnam*) magni momenti, [tam magno emptam.] *Tempeſtatibus*) malis temporum qualitatibus. vocabulum, quòd vtroque verſus dici poteſt, vt valitudo, facinus, dolus: poëta enim claram tempeſtatem dicit, & pro tempore antiquos accipere ſolitos Pompeius teſtatur. *Incerta fortuna*) incertitudinem fortunæ, ac temporum mutationes. *Poſſeſſionem varietatibus*) habere poſſeſſiones in diuerſis locis: vt ſi calamitas vnam aliquam opprimat, alia diuerſitate cœli grandinem euitet. [*Experiri*) an poſſimus euitare.] *Soli*) loci, regionis. *Cœli*) aëris. *Peregrinatio*) peregre ſeceſſus. *Interſita*) interpoſita, viciſſitudinaria. *Caput*) ſumma, maxima propoſitio. *Fertiles*) non ſeruauit ordinem. nam præponere debuit pingues, vnde deſcendit

fertilitas.

fertilitas. *Aquosi*) vliginosi, irrigui, abundantes aqua [qua possint irrigari,] qui ex se aquam fundant. Cato in re rustica per gradum superlationis dixit.

quæ materiam & ex ea redditum sicut modicum, ita statum præstant. Sed hæc felicitas terræ, imbecillis cultoribus fatigatur. Nam possessor prior sæpius vendidit pignora: & dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit, quarum defectione rubus & aliqua incõmoda creuerunt. Sunt ergo instruendi complures frugi mancipes. Nam nec ipse

Materiam) ligna. ὕλη apud Græcos materiam & syluam significat, & nostri pro ligno sæpe vtuntur, vt Cato: Columella etiam pro pampinis, qui relinquuntur vitis constituendæ vel substituendæ causa. Vlpianus ff. xxxij. Ligni appellatio nomen generale est, sed sic separatur, vt sit aliud materia, aliud lignum: materia est, quæ ad ædificandum fulciendúmque necessaria est: lignum, quicquid comburendi causa paratum est. Plato insuper materiam voluit esse rem impercreabilem, incorruptam, non de principiis absolutis elementis, sed ex omnibus primarũ figurarum capacem, factionísque subiectam, adhuc rudem & figurationis qualitate viduatam. Stoici duo esse in rerum natura voluerunt, ex quibus omnia fiunt, materiam & causam. materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura si nemo moueat: eam autem ratio format, & quocunque vult versat: ex illa varia opera producit. hæc autem omnium rerum prima substantia, causa verò deus. *Modicum*) mediocrem. *Statum*) certum, firmum. nam statæ obseruationes, & feriæ certis diebus constitutæ dicuntur. sunt autem syluæ minus subiectæ tempestatibus, quàm reliqua rutis. status verò substantiuum est conditio vniusquisque rei, & constitutio caussæ apud Rhetores. *Felicitas*) fertilitas, vbertas. *Imbecillis*) pauperibus, debilibus. *Fatigatur*) colitur, exercetur [eneruatur, exinanitur *Possessor*) dominus] *Pignora*) se uos, & bona, ac instrumenta rei rusticæ, quæ colonis adiumento dominus dederat. nam ea sũt obligata creditori, quinimmo secundum Catonem in re rustica. quicquid illatum fundo erit, donec colonus satisfecerit, pignori esto. *Reliqua colonorum*) debita contracta à colonis. sic enim Iurisconsulti vsurpare solent [vt] Pomp. de statu lib. Rationem reddere iussus, reliquum, quod apparet, soluit: de eo quod obscurius est, satisdare paratus est. Iulianus, Si quis testamento libertatem accepit sub conditione, si rationem reddiderit, debet pro hæreditaria parte hæredibus reliqua soluere. [Et Paulus Offidius quidam instituta filia Valeriana hærede, actori suo Antiocho data libertate prædia certa, & peculium, & reliqua legauerat. Vlpianus. Si quis libertatem dederit seruis duobus, si rationes reddiderint. Iulia enim tractat si alter reddere sit paratus, alter non sit, an alter per alterum impediatur. & rectissimè ait. si quidem separatim rationes gesserant, sufficere ad libertatem adipiscendam ei qui rationes suas reddiderit. si verò simul, non alias videri alterum paruisse, nisi vtriusque reliqua exoluerit. in reliquis accipere debemus, vt & ipsa rationum volumina reddantur. Callistratus, Quid ergo conuenitur his verbis, si rationes reddiderit? quidam hoc aiunt, si reliqua reddiderit, quasi nihil intersit vtrum sub hac conditione, si reliqua: vel sub hac; si rationes reddiderit Scæuola demum. ff. de fundo instructo bis repetens in eadem lege reliqua colonorum, innuit esse, quæ coloni debent dominis.] quod nos admonuit Baptista Tetonus, qui sine magistro ius ciuile summa cum laude profitetur. Hoc etiam vocabulo vsus est M. Tullius ad Atticum. Id, inquit, reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quódque idem in Asia sua manu scriptum dedit, id si præstaret, & quæ ibi sequuntur. Plautus in Cist. Nunc quod reliquum restat, volo persoluere, vt expungatur nomen, ne quid debeam. & paulò pòst, Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum est, non dabo.] Ad

cc. iij.

Digitized by Google

tempus) ante tempus. nam ad interdm præter, & ante significat. *Vires*) excolendi prædij. *Exhausit*) absumpsit. dum partis malè vtitur, ita in futurum facultatem contriu t, vt in cultos agros reliquerit. *Rubus*) arbor mora producens. namque curuatus gracilitate nimia simul proceritate defigit rursus in terram caput, iterúmque nascitur ex sese repleturus omnia, nisi resistat cultura prorsus vt possint videri homines terræ causa geniti, ita pessima atque execranda res propaginem docuit, atque radicem acquiri viridem. Eius autem plura genera, inter quæ illud, quòd Theophrastus canis rubum, Palladius rubum caninum appellat. Plinius rubum arborem esse dicit, Theophrastus fruticem. [Fuit in alia lectione rursus reliqua creuerunt, scilicet debita in maius aucta fuere: quam magis probo.] *Sunt ergo*) quòd scilicet ager incultus esset & pignora distracta, ideo instruendi & muniendi erant instrumentis necessariis complures frugi mancipes. *Mancipes*) coloni qui agros mercede conducant. [Cic. ad Rufum, Docuerunt me periti homines in his cùm omnium peritissimus, tum mihi amicissimus C. Camillus ad Volusium transferri nomen à Valerio non potuisse, prædes Valerianos teneri, neque id erat xxx. sest. vt scribis, sed xix. erat enim curata nobis pecunia Valerij mancipis nomine, ex qua reliquum, quod erat in rationibus retuli, vbi manceps pro præde, & reliquum pro debito.] *Frugi*) fructuosi, vtiles.

vsquam vinctos habeo, nec ibi quisquam superest, vt scias quanti videantur posse emi. Sestertio tricies, non quia non aliquàdo quinquagies fuerint, verùm & hac penuria colonorum & communi temporis iniquitate, vt reditus agrorum, sic etiam precium retrò abijt. Quæris, an hoc ipsum tricies facilè colligere possimus. Sum quidem propè totus in prædiis, aliquid tamen fœnore: nec molestum erit mutuari. accipiam à socru, cuius arca non secus ac mea vtor. Proinde hoc te non moueat si cætera non refragantur: quæ velim quàm diligentissimè examines. Nam cùm in omnibus rebus, tum in disponendis facultatibus plurimum tibi & vsus & prouidentiæ superest. Vale.

Vinctos) in compedibus: quibus vincti serui ad agriculturam destinabantur: eos autem oportebat secundum rei rusticæ præcepta non esse formidolosos, non animosos, non secordes, neque somniculosos: id genus culturæ Plinius senior libro decimo octauo, capite tertio reprehendit: At nunc, inquit, agros, vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent. *Quisquam*) seruus est. *Ibi*) in illis prædiis. *Superest*) reliquum est in hoc consilio. *Sestertio tricies*) sume extrinsecus emi possunt. nam amico omnia detegit, vt melius consulat. *Sestertio tricies*) tricies centenis millibus nummum. tricies autem syncopatum pro triginties profertur. *Quinquagies*) sestertios id est, quinquagies centenis millibus nummum fuerint vænales. *Penuria*) paucitate, caritate. *Iniquitate*) malignitate: qua inculti per Italiam iacebant agri: [an potius sterilitate & crebris tempestatibus] *Retro abijt*) viluit, minutum est. *Tricies*) sestertium. *Colligere*) comparare, cogere. *Propè totus in prædiis*) ferè omnes meas pecunias contuli emendis prædiis. *Fœnore*) fœnus non ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι, sed à fœtu deductum est, quasi à fœtura quadam pecuniæ parientis: nam propriè fœnus est naturalis terræ fructus: ob quam causam & nummorum fœtus fœnus est vocatum: sors autem summa, cui extrinsecus requiritur fœnus, Autore Appiano, veteres Romani abhorruisse videntur fœnoris consuetudinem, quemadmodum & Græci: non secus ac cauponandi quæstum quendam existimantes grauem intolerabilémque pauperibus, & inimi-

Digitized by Google

inimicitias vltro procreantem, qua ratione commoti Persæ commodari deceptibile quoddam mendaciisque refertum crediderre. [& Cæsar dict. aduersus fœneratores legem tulit, qua de modo credendi cauebatur. *Mutuari fœnore*) accipere mutuo cum fœnore. *A socru*) mea, Pompeia Celerina. *Arca*) pecunia positum continens pro contento. *Hoc*) quod non habeam integram summam pecuniarum pro emendis his prædiis.] *Refragantur*) resistunt, aduersantur.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

MEMINISTINE te sæpe legisse quantas cõtentiones excitarit lex tabellaria? quantúmque ipsi latori vel gloriæ, vel reprehensionis attulerit? At nunc in Senatu sine vlla dissensione

MEMINISTI) Monet amicum Messium comitiorum ordinem immutatum: neque per apertà suffragia: sed tacitam tabellam creari magistratus: & verendum, ne inde vitia oriantur. quod postea euenisse per epistolam ad eundem Messium libro quarto significat, in primis seculi malas artes taxans, & Traiani curam circa publica non mediocriter commendans. Paulus de iure fisci refert Messium fuisse Iurisconsultum: marmoreæ veterum inscriptiones Messium Rusticum curatorem aluei, & riparum Tyberis, & cloacarum vrbis Romani populi Adriano Augusto Imperante: [at in monumentis Brixianorum legi T. Messium Licinianum... sicut apud Forumiulij L. Geminium Messium curatorem ærarij Mediolanensis] in vetusto codice Metium Maximum inuenio. Tranquillus Metium recitat. in quem fuit illud notabile dictum Domitiani, Vellem tam formosus esse, quàm Metius sibi videtur. *Lex tabellaria*) qua populus per tabellam suffragium ferebat: cum prius non viritim, sed per curias conuocatus magistratus crearet: & quod pluribus visum esset curiis, ad Senatum referebatur. Lex autem tabellaria, quæ & Cassia dicta est, quod Cassius Longinus hanc tulit, C. Mario Cn. Flacco Coss. cauebat non voce, sed puncto debere fieri suffragia: quæ antiqui non scripto, vt postea in cistam tabellas suas coniicientes, eásque candidati cui fauebant insculptas literas habentes, sed puncto in tabellam facto notabant: quod M. Tullius pro Plancio ostendit: & Horatius in arte tetigit., Omne tulit punctum, id est omnium tribuum suffragium habuit. nam tribus conuocatæ per tabellam ferebant suffragia, quibus latis sortitio fiebat, præco renunciabat, quem tribus creasset. autores sunt M. Varro in re rustica, & Cicero pro eodem Plancio. [& de lege agraria idem inquit, Meis comitiis non tabellam vindicem tacitæ libertatis, sed vocem vnam præ vobis indicem vestrarum erga me voluntatum & studiorum tulistis.] *Latori*) L. Cassio Longino. *Gloria*) si bene cessisset. *Reprehensionis*) si malè. vel pro hominum diuerso iudicio. nam M. Tullius legum secundo, In ea sum inquit, sententia qua te fuisse semper scio, nihil vt fuerit in suffragiis voce melius. quis autem non sentit omnem autoritatem optimatum tabellariam legem abstulisse? quam populus liber nunquam desiderauit: oppressus dominatu, & potentia principum efflagitauit. Itaque grauiora iudicia de potentissimis hominibus erant voces quam tabellæ: quamobrem suffragandi nimia libido, in non bonis causis eripienda fuit potentibus: non latebra danda populo, in qua bonis ignorantibus, quid quisque sentiat, tabella vitiosum occultaret suffragium. itaque isti rationi neque lator quisquam est inuentus, neque autor vnquam bonus. sunt enim quatuor leges tabellariæ. quarum prima de magistratibus mandandis: ea est Gabinia, lata ab homine ignoto & sordido: secuta biennio pòst Cassia est de populi iudicio, ista ab homine nobili lata L. Cassio. Carbonis est ter-

Digitized by Google

tia de iubendis legibus ac vetandis ſeditiioſi atque improbi ciuis. vno in genere relinqui videbatur vocis ſuffragium, quod ipſe Caſſius exceperat, perduellionis. dedit huic quoque iudicio Cælius tabellam, eámque optimam remp. eſſe dico quam hic Conſul conſtituerit, quæ ſit poteſtate optimatum: ſic enim recitata eſt de ſuffragiis, Optimarúmque plebi libera ſunto: quæ lex hanc ſententiam continet, vt omnes leges tolleret quæ poſtea latæ ſunt, quando tegunt omni ratione ſuffragium, ne quis inſpiciat tabellam, ne roget, ne appellet: dummodo hæc optimo cuique & grauiſſimo ciui oſtendatur, vtroque offeratur.

hoc idem, vt optimum placuit. Omnes comitiorum die tabellas poſtularunt. Exceſſeramus ſanè manifeſtis illis apertiſque ſuffragiis licentiam concionum. non tempus loquendi, non tacendi modeſtia, non denique ſedenti dignitas cuſtodiebatur. magni vndique diſſoniq́ue clamores. Procurrebant omnes cum ſuis candidatis. multa agmina in medio, multiq́ue circuli & indecora confuſio: adeo deſciueramus à conſuetudine parentum, apud quos

Hoc idem) lex tabellaria ſine vlla defenſione. Legitur etiam diſſenſione in eundem ſenſum, id eſt, omnibus ſententiis, ſine controuerſia. *Omnes*) ſenatores. *Comitiorum die*) quo die populus coibat ad creandos magiſtratus. inde comitiales dies ſunt dicti, quibus cum populo agi licebat: nundinis enim comitia haberi non poterant, neque mundo parente. ſolebant autem auſpicari de menſe Martio, ſecundum alios etiam alio tempore: conſularia ſequebantur prætoria & ædilitia: quidam etiam teſtantur conſularia comitia aliquando facta VI Calend. Auguſti. Et comitiorum alia calata dicebantur, quæ pro collegio pontificum, aut regis ſacrorum, aut flaminum inaugurandorum cauſa habebantur: alia curiata, cùm ex generibus omnium ſuffragium ferebatur, quæ per lictorem curiatim vocabantur: alia centuriata, cùm ex cenſu & ætate, & per cornicinem vocari ſolebant. hæc Gellius. At Liuius ab vrbe condita, Curiata dicit comitia quæ rem militarem continerent: & centuriata, quibus Conſules Tribuníque militares creabantur. Tributa comitia ſunt cùm ex regionibus & locis ſuffragium fertur: ea minoribus creandis magiſtratibus dantur: maioribus autem centuriata, quæ iuſta haberi & dici voluiſſe maiores Cic. tradit. Curiata, vt alij arbitrantur, pontificibus arbitriis præbentur. Conſules, Dictatores, Tribuni militares indicendorum comitiorum poteſtatem habebant. Bina autem fieri comitia ſolebant de eiſdem candidatis: priora domi, quo facilius concordia populi firmaretur: poſteriora vel in loco comitij, vel in campo Martio, Comitium autem locus iuxta Senatum à coëundo dictum, quòd illuc populus coiret comitiis centuriatis & litium cauſa: erat enim foro connexum, ſecundo bello punico tectum: in quo ruminalis arbor, quæ Remi Romulíque infantiam texerat ſupra octingentos & quadraginta annos fuit. Significat etiam comitium tempus coëundi & actum: in quem ſenſum nunc Secundus vſurpat: à quo verbum comitiare & incomitiare deducitur ſecundum Feſtum. *Comitiorum die*) hanc rem in Panegyrico breuius tetigit, Nam quod, inquit, precatus es, vt illa ipſa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eueniret nobis, reip. *Licentiam*) nimiam libertatem. *Concionum*) dicendi publicè. prænotauimus concionem tria ſignificare. *Manifeſtis ſuffragiis*) viua voce & ſententiis palam dictis. hoc enim primum in vſum venerat apud Romanos, vt in creatione magiſtratuum ſententiæ ferrentur viritim, eadem vi, eodémque iure promiſcuè ab omnibus. à Seruio rege poſtea gradu facti, vt neque excluſus quiſquam ſuffragio videretur, & vis omnis penes primores ciuitatis eſſet. equites namque vocabantur primi octuaginta: inde primæ

claſſis

Digitized by Google

claſſis centuriæ vocabantur: ibi ſi variaret, quod rarò incidebat, vt ſecundæ claſſis vocarentur, nec ferè vnquam ita deſcenderent vt ad infimos peruenirent. Diſſentit Dionyſius Halicarnaſſeus [à Liuio.] Ille enim ſub Romulo populum per centurias vocatum, hic ſecus ſcribit Appianus innuit, aliud eſſe ſuffragia ferre in creandis magiſtratibus, aliud participem eſſe in legum creatione. *Non ſedendi dignitas*) non locus honeſtior dabatur dignioribus, [non diſplicet etiam ſedenti, vt qui etiam ſedendo interfari loquẽtes vellet.] *Diſſoni*) diſcordes. *Cum ſuis candidatis*) Lege Fabia à Fabio lata adiecta eſt pœna illis, qui non certo numero, vt antè fuerant definiti, deducerent & ſectarentur in comitia candidatos. Iam memorauimus rationes cur petituri magiſtratum alba veſte inducerentur. *Agmina*) globorum motus. *Circuli*) conuenticuli hominum. coronæ. *Indecora confuſio*) inhoneſta perturbatio & commixtura. *Deſciueramus*) defeceramus. *Parentum*) maiorum.

omnia diſpoſita, moderata, tranquilla, maieſtatem loci, pudorémque retinebant. Superſunt ſenes, ex quibus audire ſoleo hũc ordinem comitiorum, Citato nomine candidati, ſilentium ſummum. Dicebat ipſe pro ſe, vitam ſuam explicabat, teſtes & laudatores dabat: vel eum ſub quo militauerat, vel eum cui quæſtor fuerat, vel vtrunque, ſi poterat. Addebat quoſ-

Diſpoſita) ordinata. *Maieſtatem*) amplitudinem, dignitatem. *Loci*) comitij vel Campi Martij. [*Senes*) qui fortaſſe ſub Auguſto hoc viderant. nam is referente Tranquillo quoties magiſtratuum comitiis intereſſet tribus cum candidatis ſuis circuibat. ſupplicabátque more ſolenni. ferebat & ipſe ſuffragium in tribus vt vnus è populo.] *Hunc*) talem olim fuiſſe. *Citato*) vocato per præconem. *Silentium*) attentio, ſubaudi erat. *Ipſe*) candidatus. *Pro ſe*) quæ arbitrabatur ad cauſam ſuam. *Explicabat*) narrabat. *Vitam ſuam*) M. Tullius pro Plancio tradit in candidato virtutem, probitatem, integritatem inquiri ſolere. *Teſtes*) Idem in Panegyrica oratione, [Ne] ſuffragiis conſularium virorum vrbes, populi, gentes inſeruntur. *Dabat*) producebat. *Legatus*) Proconſulis vicarius. placet etiam legi militauerat. nouimus Romanos auſpicari ſolitos honores à militia. ſic Cæſar Dictator ſub Seruilio Iſaurico primum meruit. ſic Secundus Tribunatum militum geſſit. [nam primò ad militiam, deinde ad quæſturam procedebant antiqui.] *Quæſtor*) quæſtura enim fuit primus honorum [vrbanorum] gradus. quæſtor autem Latinum nomen eſt Pomponio Iuriſconſulto referente, eo quòd inquirendæ & conſeruandæ pecuniæ cauſa crearetur. Quæſtorum alij erant vrbani, qui pecunias publicas in ærarium referebant, alij Prouinciales Proconſulibus & Prætoribus dati ad pecuniam publicam conſeruandam: nam & Conſules in bello Quæſtores habebant ad curam prædæ & ſpoliorum: at vrbani damnatorum bona accipientes in publicum referebant, publica funera de publico locabant, ærarij pecunias expenſas & acceptas in tabulas referebant, quæſtores enim aliquando Tribuni & præfecti ærarij appellati: à recentioribus referendarij, vocabulo non incongruo. Origo quæſtoribus creandis antiquiſſima eſt, & pene ante omnes magiſtratus. namque Vlpianus aſſerit ex teſtimonio Iunij Gratiani libro ſeptimo de poteſtatibus ipſum Romulum & Numam Pompilium binos quæſtores habuiſſe, quos iidem reges non ſua voce, ſed populi ſuffragio crearunt. ſed ſicut dubium eſt, an Romulo & Numa Pompilio regnantibus Quæſtor fuerit, ita à Tullo Hoſtilio rege quæſtores fuiſſe creatos certum eſt, & ſanè crebrior apud veteres opinio eſt, Tullium Hoſtilium primum in remp. induxiſſe quæſtores à genere quærendi initio ſic appellatos, & Iunius, & Trebatius ac Feneſtella ſcribunt. Idem Vlpianus ibidem inquit, Ex Quæſtoribus quidam ſolebant prouincias ſortiri ex Senatuſconſulto: quod factum eſt D. Druſo & Porcinna Coſſ. Non autem

omnes Quæstores prouincias sortiebantur: nam excepti erant Candidati principis: hi etenim solis libris principalibus in Senatu legendis vacabant: postéaque obtinuit Quæstores creari indifferenter, tam Patricios quàm plebeios. ingressus est enim quæstura, vt iam prædiximus, & quasi primordium gerendorum honorum. Quæstor item frumenti erat qui in summa caritate, vt vrbs abundaret annona, curare debebat, & esse negociatoribus comis, mercatoribus iustus, municipalibus liberalis, sociis abstinens. & quia de capite ciuis Rom. iniussu populi non erat permissum lege Consulibus ius dicere, propterea Quæstores constituebantur à populo qui capitalibus rebus præessent: ij appellabantur Quæstores parricidij. vnde pro Sylla M. Tullius, Quæstiones, inquit, nobis seruorum ac tormēta accusator nobis minitatur: in quibus quanquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque, tum animi tum corporis, regit quæstor. *Virumque*) sub quo militauerat & quæsturam gesserat. *Addebat*) producebat in testimonium sui. *Suffragatoribus*) fautoribus [qui sibi fauebant perparcè, iuxta illud, Lauda parcè, vitupera parcius.] *Natales*) obscuros parentes, conferendo suos cum natalibus competitoris. tale quid Cicero pro Murena declarat, Summam, inquit, video in te esse Serui Sulpiti dignitatem generis, integritatis, industriæ, cæterorúmque ornamentorum omnium, quibus fretum ad Consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena, atque ita paria, vt neque ipse dignitate vinci potuerit, neque te dignitate superarit. contempsisti L. Murenæ genus, extulisti tuum, & quæ sequuntur. *Competitoris*) eundem magistratum petentis. *Annos*) nimium teneros, vel præmaturos: nam lege annaria, quæ annorum modum in petendis honoribus definiebat, cautum ne omnis ætas ad dignitates admitteretur: interdum tamen vt in Scipione Africano propter summam indolem & virtutem non obseruata. *Censoria*) castigata, iudiciaria, magna. [*Digni*) propter virtutes, mores, nobilitatem. nam potest esse quispiam gratiosus, absque virtute, cùm sit potius fortunæ nomen.] *Gratiosi*) gratia validi. & fauorabiliores. *Praualebant*) creabantur, eligebantur. *Immodico*) nimio. *Tacita*) per tabellam. *Interim*) statim. discretio huius rei quæ ad narrationem pertinet superiorem. *Subitum*) inopinatum. nam vbi vsitata remedia non procedunt, contraria tentanda sunt autore Seneca. *Ipso remedio*) lege tabellaria, quod sequentibus comitiis euenit eodem libro quarto ad eundem significante. *Irrepat*) latenter & paulatim ingrediatur. *Quoto cuique*) cuiuscunque ordinis. *Cura*) est. *Multi famam*) Sententia verissima prius à Seneca prænotata, Plerique, inquit, famam: conscientiam pauci verentur. De

dam ex suffragatoribus: illi grauiter & paucis loquebantur. Plus hoc quàm preces proderat. Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat Senatus grauitate censoria: ita sæpius digni, quàm gratiosi praualebant. Quæ, nunc immodico fauore corrupta, ad tacita suffragia, quasi ad remedium, decurrerunt. quod interim planè remedium fuit. erat enim nouum & subitum. Sed vereor, ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum, ne tacitis suffragiis impudentia irrepat. Nam quoto cuique eadem honestatis cura secreto, quæ palam? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis citò de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magistratus, qui maximè fieri debuerunt. Nam vt in recuperatoriis iudiciis, sic nos in his comi-

Digitized by Google

tur. *De futuris*) malis conqueror. *Qui*) quales. boni ſcilicet. in Panegyrico enim multis laudat Conſules his comitiis declaratos. [*Maximè*) in primis.] *Recuperatoriis iudiciis*) Recuperatores iudices dabantur edicto Prætorio iniuriis æſtimandis, quòd per illos ius noſtrum recuperemus, [vnde in lege Roſcia Peducea de terminis agrorum ſcriptum extat, déque ea re curatores, qui hoc lege egerit iuriſdictio recuperatorúmque datio additio eſto: erant autem huiuſmodi quando legibus aliquibus, quibus parua admodum pecunia delinquentes mulctabantur, propter exiguam pœnam oriebatur contemptus, tunc recuperatores tunc iudices prouinciis æſtimandis reo dabantur.] Marc. Tullius in Verrem innuit tres dari ſolitos. & pro Flacco, inquit, à recuperatoribus cauſa cognoſcitur. Tranquill. in Nerone, Cautum vt rerum actu ab ærario cauſæ ad forum, ac recuperatores transferrentur. Idem in Veſpaſiano. Flauia Domicilla ingenua, & ciuis Romana recuperatorio iudicio pronunciata. [Poſtremo in Domiciano recuperatores, ne ſe ſemper perſuaſoriis aſſertionibus accommodarent, identidem admonuit.] Fiebant autem recuperatoria iudicia extra ordinem.

tiis quaſi repentè apprehenſi, ſinceri iudices fuimus. Hæc tibi ſcripſi, primùm vt aliquid noui ſcriberem, deinde vt nonnunquam de Rep. loquerer, cuius materiæ nobis quãto rarior quàm veteribus occaſio, tanto minus omittenda eſt. Et Hercule quouſque illa vulgaria? Eho quid agis? ecquid commodè vales? Habeant noſtræ quoque literæ aliquid non humile, nec ſordidum, nec priuatis rebus incluſum. Sunt quidem cuncta ſub vnius arbitrio, qui pro vtilitate communi ſolus omnium curas, laboréſque ſuſcepit: quidam tamen ſalubri temperamento ad nos quoque, velut riui ex illo benigniſſimo fonte decurrunt, quos & haurire ipſi, & abſentibus amicis, quaſi miniſtrare epiſtolis poſſumus. Vale.

Repente) vt Ciceroni, aliiſque qui apud eundem plura de rep. per epiſtolas locuti ſunt. *Quouſque*) ſcribemus, quaſi diceret ſemper ne? *Eho*) interiectio eſt principium vel animaduerſionem in ſe poſcentis, aut repente cernentis, interdum admirantis, aliàs ad ſe vocantis, vt eho dum ad me. aliquando intentionem audientis expoſcit. nonnunquam interiectio eſt ponentis aurem propiorem. vt eho nunquidnam accuſat virum? plerunque ehone ridiculè additur apud comicos. *Sordidum*) vulgare. *Incluſum*) continens, [inſiſtens, inhærens.] *Vnius*) Traiani. *Arbitrio*) nutu, imperio. *Quidam riuuli*) aliqua munia publica. [*Salubri*) vtili. *Hos*) Senatores. *Riui*) negociorum paruæ materiæ] *Temperamento*) modeſtia. *Benigniſſimo fonte*) principe humaniſſimo, quia libertatem Nerua cum imperio mixtam quotidie augebat, & imaginem priſtinæ reip. repræſentabat. *Haurire*) perſtat in tranſlatione ſumpta à fonte.

Digitized by Google

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

AVDIO Valerium Martialem decessisse, & molestè fero. Erat homo ingeniosus, acutus, acer, & qui plurimum in scribēdo & salis haberet, & fellis, nec candoris minus. Prosecutus eram viatico secedentem, dederam hoc amicitiæ, dederam etiam versiculis, quos de me composuit. Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes, vel vrbium scripserant, aut honoribus vt pecunia ornare: nostris verò temporibus, vt alia speciosa & egregia, ita hoc in primis exoleuit. Nam postquam desiimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus.

AVDIO) Apud Corn. Priscum, ordinis Senatorij virum, Martialis poëtæ obitum luget, cuius ingenium plurimum admiratur. fuit enim illi amicus Secundus, & ab eo hendecasyllabo laudatus. *Decessisse*) in patria Bilbili: nam tædio vrbis fessus iam ad senium vergens cùm sub Traiano nullus esset adulationi locus in Hispaniam reuersus non multos post annos migrauit ab humanis, relicto epigrammatico libro laudatissimo: adeo vt Ælius Verus, qui Cæsar ab Adriano est appellatus, Martialem, suum Virgilium diceret. Martiales tamen plures fuisse lego. Cor. Martialem Tribunum. Iulium Martialem. item Martialem, cuius impulsu Caracalla occiditur. & Gargilium Martialem scriptorem temporum Seueri imperatoris ad Martialem amicum idem poëta scripsit. *Ingeniosus*) qui poterat ex his quæ didicerat, inuenire quæ non didicerat. *Acutus*) celeriter per discursum mentis cognoscens. *Acer*) vehemens. *Salis*) lepôris, gratiæ, facetiarum. Salsum, inquit, Fabius in consuetudine tantùm pro ridiculo accipimus. ridicula enim oportet esse salsa. & Cicero, omne quod salsum sit, ait esse Atticorum, quia sunt maximè ad risum compositi. & Catullus cum dicit, Nulla est toto corpore mica salis: hoc dicit, nihil in corpore eius esse ridiculum. Salsum igitur erit quod non erit insulsum, velut quoddam simplex orationis condimentum, quod sentitur latente iudicio, & velut palatum excitat, quod & à tædio defendit orationem. *Fellis*) amaritudinis, morsus. *Candoris*) elegantiæ, Lenitatis. *Prosequutus*) prosequi est aliquem officio vel munere afficere. Secundus libro quinto prosequutus est quibus offensior erat. Martialis. Aut quæ prosequitur non alienus eques. Tranquillus. Ex reliquo quoque ordinum genere vel inuitatos, vel sponte ad se commeantes vberrimo congiario prosequebatur. [& si Valerius libro quinto pro insectari vsus sit. Leui inquiens, querela prosequenda est Et nono, Licentiam furoris ægre reip. gemitu prosequendam.] *Viatico secedentem*) discedenti ab vrbe in Hispaniam viaticum dederam. *Hoc*) viaticum. *Amicitiæ*) gratia amicitiæ quæ mihi cum illo fuit. *Versiculis*) hendecasyllabis. *De me*) in laudem meam. *Antiqui*) aliàs antiquis, in eundem sensum. *Honoribus & pecunia*) Tranquill. Virtutem ac merita cuiusque Augustus dignè prosequutus est. quare miror Ouidium vetera, non sua tempora laudare: inquit enim, Cura ducum fuerant olim regúmque poëtæ: Præmiáque antiqui magna tulere chori: Sanctáque maiestas, & erat venerabile nomen Vatibus, & largæ sæpe dabantur opes: Ennius emeruit Calabris in montibus ortos Contiguos penè Scipio magne tuis. Nunc hederæ sine honore iacent, operatáque doctis Cura vigil musis nomen inertis habet. *Vrbium*) multorum. continens pro contento. *Honoribus*) dignitatibus, statuis in publico. quod multis Græcorum datum autore Pausania: & in monumento Scipionum extra

portam

portam Capenam. tradit Cicer. pro Archia. Ennium sepultum. In libro de claris oratoribus recitat eundem donatum ciuitate à Q. Nobiliore M. filio. quot præterea dignitates & opes Seneca per disciplinas comparauit? Quintilianus consularia ornamenta, & vt altius repetam Aristo, & Isocrates, alij pro scriptis suis, multis talentis plerunque donati sunt. *Speciosa*) laudabilia, exoleuerunt. *Exoleuit*) deleuit. *Laudanda*) Claudianus pro Stilicone. Gaudet enim virtus testes sibi iungere musas. Carmen amat quisquis carmine digna gerit.

Gratiam) viaticum, præmium. *Volumen*) indifferenter vsurpat volumen pro libro. quanquam alterum ab altero differre suprà admonuimus. *Tenerem*) memoria haberem. *Hi*) quos recitabo versus. *Alloquitur musam*) proponit argumentum carminis ex libro decimo Mart. cui initium, Nec doctum satis, & parum seuerum: Sed non rusticulum nimis libellum Facundo meo Plinio Thalia, I, perfer & reliqua. *Exquiliis*) exquiliæ vicus in vrbe ab exquilino colle: à quo porta exquilina, secundum Dionysium. P. Victor campum exquilinum, & lucum in quinta vrbis regione describit. *Tempore non tuo*) matutino. *Ebria*) lasciua, impudens. *Caueto*) videto. quod etiam receptum est in quibusdam codicibus. *Dat*) impendit. *Tetricæ Mineruæ*) seueræ musæ, id est, iudicialibus caussis. Tetricus autem mons in Sabinis asper & difficilis, quem Maro Tetricam, fœminino protulit. *Studet*) quærit placere. cum accusatiuo maiorem intentionem significat. *Auribus centumuirorum*) iudicibus caussarum centumuiralium. *Hoc*) tale genus orationum. *Secula*) futura tempora. seculum (iuxta quosdam) triginta annorum spatium continet, alij putant centum viginti, quidam mille: at Censorinus inquit. seculum est spatium vitæ humanæ longissimum partu & morte definitum: quare qui annos triginta seculum crediderunt, multum videntur errasse: hoc enim tempus γενεὰ vocari Neratius autor est, quia orbis ætatis in eo sit spatio. ibique plura de sæculo enarrantur, pariter capite de gradibus ætatum. *Arpinis chartis*) orationibus, & scriptis Tullianis: nam Cicero traxit originem ex municipio Arpinati. *Seras*) vinosas, lætiores in cœna. *Lucernas*) lectiones nocturnas. *Tua*) commoda, conue-

Quæris qui sint versiculi quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem: Tu, si placuerint hi: cæteros in libro requires. Alloquitur musam, mandat vt domum meam in Exquiliis quærat, adeat reuerenter:

> *Sed ne tempore non tuo disertam,*
> *Pulses ebria ianuam, videto.*
> *Totos dat tetricæ dies Mineruæ,*
> *Dum centum studet auribus virorum,*
> *Hoc, quod secula posteriq; poßint*
> *Arpinis quoque comparare chartis.*
> *Seras tutior ibis ad lucernas,*
> *Hæc hora est tua quum furit Lyæus.*
> *Quum regnat rosa, quum madent capilli,*
> *Tunc me vel rigidi legant Catones.*

Meritóne eum qui hæc de me scripsit, & tunc dimisi amicißimè, & nunc vt amicißimum defunctum esse doleo? Dedit enim mihi quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari maius, quā gloria, & laus, & æternitas? At non erunt æterna quæ scripsit. Non erunt fortasse, ille tamen scripsit tanquam essent futura. Vale.

ueniens tibi. *Lyæus*) Bacchus, vnum ex cognominibus ipsius, ἀπὸ τοῦ λύω à soluo, quasi λυσιμέριμνος, id est curarum solutor. vel ἀπὸ τῆς λύσεως τοῦ ῥάμματος, id est, à solutione fili. assutus est enim Iouis femori: vel quòd soluat vino ebrios. Sunt autem illius plura cognomina epigrammate Græco per ordinem literarum annotata. *Furit*) bullit, exultat. *Rosa*) corona rosacea, qua conuiuæ coronabantur. sanè pro voluptate vsurpatur. *Madent*) vnguento. *Catones*) viri graues: quales fuerunt duo Catones, Censorinus, & Vticensis. *Rigidi*) seueri, tristes. *Amicissimè*) donato viatico. *Amplius*) maius donum: erat enim pauper. *Tametsi*) correctio. *Fortasse*) nam scripta quamuis eloquentissima subiecta sunt fortunæ casibus. *Futura*) quod multis in locis apertè Martialis gloriatur.

TERTII LIBRI FINIS.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER QVARTVS.

Cum doctiſſimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS

FABATO PROSOCERO SVO S.

CVPIS poſt longum tempus neptem tuam, méque vnà videre. Gratum eſt vtriq; noſtrûm quod cupis, mutuò mehercule. Nam inuicem nos incredibili quodam deſiderio veſtri tenemur, quod non vltrà differemus. Atque adeo iam ſarcinulas alligamus, feſtinaturi quantum itineris ratio permiſerit. Erit

C*VPIS*) Certiorem facit proſocerum Fabatum de aduentu ſuo in patriam, ſed in itinere docet biduo ſe moraturum Tifernij, in dedicatione templi, quod ſua pecunia extruxerat. [*Poſt longum tempus*) quo nos non videris.] *Neptem tuam*) Calphurniam filiam filij tui & vxorem meam. [L. autem Calphurnius] Fabatus Eques Romanus accuſatus fuit tanquam Lepidæ inceſti conſcius: & inſtantem damnationem fruſtratus eſt: mox Neronem circa ſumma ſcelerum diſtentum, diſtentum, quaſi minor euaſit: demum annis grauis ſe Comum recepit, vbi noſtra tempeſtate in templo diui Carpophori ex ac illius memoria in vetuſto ſaxo, quamuis multis literis detruncata: ſed latius honores eius alio poſtmodum Comi reperto lapide perleguntur. *Mutuo*) æquè nos cupimus videre te. *Nos*) ego & Calphurnia. *Deſiderio veſtri*) cupidine viſendi vos. Eſt enim deſiderium rerum abſentium. *Non vltra*) non longius. *Sarcinulas*) onera, itineris impedimenta. *Feſtinaturi*) acceleraturi ad te. *Ratio itineris*) quia longum eſt.

Digitized by Google

vna sed breuis mora: deflectemus in Thuscos, non vt agros, rémque familiarem oculis subiiciamus (id enim postponi potest) sed vt fungamur necessario officio. Oppidum est prædiis nostris vicinum. nomen Tifernum Tyberinum, quod me penè adhuc puerum patronum cooptauit: tanto maiore studio quanto minore iudicio aduentus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego vt referrem gratiam) nam vinci in amore turpissimum est) templum mea pecunia extruxi, cuius dedicationem, cum sit paratum, differre longius irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse, & sequenti die, sed tanto magis viam ipsam corripiemus, contingat modò te filiámque tuam fortes inuenire: nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

Deflectemus à recta via declinabimus) *in Thuscos*) vbi cum speciosissima villa paria prædia possidebat. *Oculis subiiciamus*) coram intueamur & examinemus. *Oppidum*) locus mœnibus cinctus & munitus. dictum oppidum ab ope, quod munitur opis causa, vt opem præbeat, vbi sint quæ opus erunt ad vitam reparandam tuta: & vbi homines opes suas condant, vel quod opere muniebant. Oppidum item locus in Circo, vnde quadrigæ emittuntur. *Tyfernum Tyberinum*) legitur etiam Tiferni Tyberini. Tyberinum autem iuxta Tyberim situm, ad differentiam Tiferni, quod incolunt Dauni, auctore Pomponio Mela. Ptolemæus Tiphernum in Vmbria collocat ad Apenninum. Apud Plinium seniorem vbi refert Tifernates tiburinos, puto mendam inoleuisse, & legendum Tyberinos. *Pene puerum*) nam vndeuigesimo anno dicere in foro cœpit. *Patronum*) oratorem, defensorem. patronus etiam dicitur dominus tradente Valerio Martiale, & subinde Iurisconsultis. ff. libro trigesimoseptimo, titulo de iure patronatus. *Cooptauit*) asciuit, assumpsit, elegit. *Minore iudicio*) facultatem suam extenuat, se indignum referens tanta cura & celebritate. *Celebrat*) tanquam rem solennem prosequitur. *Angitur*) affligitur, tristatur. *Profectionibus*) discessu meo. hoc enim solent facere qui vehementer amant. *Hoc*) oppido. *Templum arbitror illud esse*) de quo scribo. *Templum* decurionibus, vt sibi solum assignaret, in quo templum sua pecunia extrueret, & illi electionem loci Plinio obtulerant. Huius autem extructionis caussa, vt Traiani indulgentia principum statuas per agros dispersas in vnum locum venerandum colligeret, Neruæque & Traiani illis adderet. Singulorum deorum locum dicimus templum, quod tribus modis intelligitur, à natura, ab auspicando, à similitudine: à natura, in cœlo: ab auspiciis, in terra: à similitudine, sub terra: in cœlo templum dicitur, vt magna cœli templa, tum commixta stellis splendidis, quia initium erat oculi à tuendo primo templum dictum. sic in terra, vt scrupea saxa, bacchi templa prope aggreditur. sub terra, vt Acherusia templa, alta orci salutes infera. Templi cœlestis partes quatuor appellantur. sinistra ab oriente, dextra ab occasu. antica ad meridiem, postica ad septentrionem. Liuius testatur in terris locum augurij & auspicij causa quibusdam conceptis verbis finitum vocari templum. Significat ad hæc templum tignum quod in ædificio deo sacrato ponitur transuersum. *Dedicationem*) consecrationem dedicare. & dicere propriè est dicendo differre, & obsequio dare alicui numini, ac in perpetuum constituere. Fiebat autem dedicatio templi, aut per Consulem aut Imperatorem præeuntibus verbis Pontif. Max. ex auctoritate Senatus lata lex est ne quis templum aramve in-

ve iniussu Senatus aut Trib. pl. partis maioris dedicaret. Et Varro de lingua latina, Ædes, inquit, sacra à magistratu pontifice præeunte dedicatur quibusdam verbis, dicendo.hinc dedicatio dicta hanc consuetudinem primus Flauius ædilis curulis scriba Libertino patre, humili fortuna ortus, interrupit in dedicatione Concordiæ in area Vulcani. Multa de dedicatione Marcus Tullius pro domo sua, vbi quid intersit inter consecrare & dedicare colligi potest, & in restauratione Capitolij morem extruendi templi pluribus tangit. *Paratum*) templum absolutum: an nomen positum sit pro aduerbio: & dicas in promptu & expedito. *Epulo publico*) conuiuio lauto & decenti apparatu: ad deos plerunque refertur, vt apud diuum Augustinum de ciuitate dei. Velut suis epulis immunda dæmonia pascerentur. [*Celebrare*) celebrem reddere.] *Sequenti*) die. *Magis*) velocius. *Corripiemus*) festinabimus, accelerabimus. *Piliam tuam*) Pompeiam Celerinam, socrum meam. *Fortes*) sanos. *Certum est*) pro comperto habeo vos esse hilares in aduentu meo.

C. PLINIVS CLEMENTI SVO S.

REGVLVS filium amisit: hoc vno malo indignus, quod nescio an malum putet. Erat puer acris ingenij, sed ambigui: qui tamen posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regulus emancipauit, vt hæres matris existeret. Mancipatum (ita vulgò

REGVLVS) M. Regulum malum causidicum morte filij dolorem simulantem apud Clementem notabiliter taxat. Clementes per ea tempora plures inuenio. sub Nerone Salienum Clementem & Suedium Clementem ab Othone classi præfectum. item Aretinum Clementem domui Vespasiæ per affinitatem coniunctum à Mutiano Prætorianis præpositum: & prius Domitiano gratissimum, familiaremque, & mox ab eo necatum, quemadmodum idem tyrannus Flauium Clementem patruelem suum iugulari iussit, quamuis apud Dionem mendosè legatur Fabius pro Flauio. Clementis Patauini Mart. mentionem facit, & cum Theophilo Clementem gessisse Consulatum sub Seuero refert Vlpianus, sicut Pomponius Pacuuium Clementem Iurisconsultum testatur. Fuit & Coruinus Clemens eruditissimus, & poëtarum suauissimus metro Alexandri Macedonis gesta complexus, & Apuleio familiaris. ego tamen crediderim epistolam scriptam Cælio Clementi, quem sibi in Proconsulatu successorem alibi recitat Secundus, nisi me impediret vetus inscriptio ex libro primo, vbi legimus Atrio Clementi eundem scripsisse, Clementi inquam Patauino. *Filium*) Regulum nomine, de quo Martialis libro sexto. Aspicis vt paruus, nec adhuc trieteride plena, Regulus auditum laudet & ipse patrem. *Indignus hoc*) sensus est, merebatur Regulus mortem filij si eam malum putaret. sed cum timendum obitum eius optasset, vt hæres filij existeret, ideo indignum censeo hoc malo, quia malum non credit, sed vtile. *Acris*) acuti. *Ambigui*) qui poterat tam ad malum quam ad bonum vergere. [*Patrem*) malum.] *Referret*) repræsentaret, nam fortes creantur fortibus. *Emancipauit*) manumisit, liberauit, liberum esse ei, qui filium habet de potestate patria dimittere: emancipari tamen non poterat, nisi erat in imaginariam seruilem causam deductus. emancipatione autem definunt liberi esse in patria potestate, sed emancipatio antea quidem, vel per antiquam legis obseruationem procedebat, quæ per imaginarias venditiones & intercedentes manumissiones celebrabatur, vel ex imperiali rescripto, verùm Iustiniani constitutione hoc in melius reformato. Eadem tamen iura à liberis emancipatis præstantur patronі, quæ tribuuntur pa-

trono in bonis liberti. Emancipati auctore Pompeio duobus modis intelliguntur, aut qui ex patris iure exierunt, aut qui aliorum fiunt domini. vtrunque fit emancipatione. *Captabat*) mancipatum, muneribus ſolicitabat vt ſe hæredem relinqueret: non placebat vxori Reguli, vt filius eſſet in patria poteſtate. quare eum reliquerat hæredem ſub hac conditione, ſi pater eum manumiſiſſet. Itaque timens Regulus cùm in filium emancipatum iure patroni tantum haberet, ne alium relinqueret hæredem, blanditiis & largitione eum captabat. Tranquillus ferè eadem memorat de Vitellio, qui filium ſuum altero oculo captum & hæredem à matre ſub conditione inſtitutum, ſi poteſtate patris exiſſet, manumiſit, breuíque interemit, vt ipſe filij hæres fieret, à quo non abeſt illa conſtitutio Ant. Imp. Si mater, inquit vos filios ſub conditione emancipationis reliquiſſet. *Mancipatum*) emptum hac fraude, non manumiſſum, nam dum illum muneribus captaret, vulgus non emancipatum ſed mancipatum dictabat. *Fœda*) indecora, auara indulgentiæ ſimulatione. ſimulabat omnia filio indulgere tanquam filio: cum id faceret hæreditatis cauſa, quod erat inſolitum & turpe parentibus.

ex moribus hominis loquebantur) fœda & inſolita parentibus indulgentiæ ſimulatione captabat. Incredibile, ſed Regulum cogita. Amiſſum tamen luget inſane. Habebat puer manulos multos, & iunctos & ſolutos: habebat canes maiores, minoréſque: habebat luſcinias, pſittacos, merulas: omneis Regulus circa rogum trucidauit. nec dolor erat ille, ſed oſtentatio doloris. Conuenitur ad eum mira celebritate. Cuncti deteſtantur, oderunt: & quaſi probent, quaſi diligant, curſant, frequentant, vtque breuiter, quod ſentio, enunciem, in Regulo demerendo, Regulum imitantur. Tenet ſe trans Tyberim in hortis, in quibus latiſſimum ſolum porticibus immenſis, ripam ſtatuis ſuis occupauit:

Ex moribus hominis) ex coniectura malorum morum Reguli. *Inſolita*) qua parentes in filios vti non ſolent. *Incredibile eſt*) vt pater filium omnium ob pevium nequiſſimum cogitaueris, omnia nefaria in patre veriſimilia videbuntur. *Tamen*) quamuis non verè doleat. *Inſane* ſtultè, multum. *Manulos*) equos puſillos, quos vulgo ſuo ſeculo Buricos appellatos teſtatur Porphyrio, de quibus Mart. xij. mannuli tacebūt: & Horatius, terruit mannos, [ac Ouidius in amoribus, Rapientibus eſſeda mannis.] *Iunctos*) currum trahentes, iugatos. *Solutos*) vehiculis inſuetos. *Luſcinias*) philomelas, quæ victæ ſæpe vitam morte finiunt, ſpiritu prius deficiente quàm cantu. Plinius libro decimo capite decimonono miranda admodum de voce illarum: ex c. xlij prodidit Cæſares Titum & Domitianum habuiſſe luſcinias Græco, Latinóque ſermone dociles: præterea meditantes in diem, & aſſiduè noua loquentes longiore etiam contextu. *Merulæ*) aues, nomen etiam piſcis & vi i. de aue Plin. Merula ex nigra ruſeſcit, canit æſtate, hyeme balbutit, circa ſolſtitium muta eſt, roſtrum quoque anniculis in ebur transfiguratur duntaxat maribus. circa Cyllenem Arcadiæ, nec vſquam alibi candidæ naſcuntur. bis anno pariunt. merulis & turdis amicitia. *Pſittaces*) ſuper omnia humanas voces reddunt pſittaci, & quidem ſermocinantes. India autem hanc mittit, pſittacen vocant, viridem toto corpore, roſtróque tantum miniato in ceruice diſtinctam: Imperatores ſalutat: hinc illud diſtichon, Pſittacus à vobis aliorum nomina diſco. Hoc didici per me dicere, Cæſar aue. Quæ verba accipit, pronunciat, in vino præcipuè laſciua. capiti eius duritia eadem, quæ roſtro. Hæc cùm loqui diſcit, ferreo verberatur radio: non ſentit aliter ictus, cum deuolat, roſtro ſe excipit, illi innititur, leuioréinque ſe ita

pedum

pedum in firmitáte facit. paria Plinio, & pleraque plura recitat Apuleius in ſecundo Floridorum, vbi inuerſa lectio, ſed & capitis eadem durities quæ ruſticum, ſic emendanda ex verbis Plinij præſcriptis, ſed & capiti eadem duritia quæ roſtro. *Regum*) filij. *Celebritate*) frequentia nam à multis colebatur. *Deteſtantur*) Regulo imprecantur. Deteſtatio, Pompeio tradente, vocatur in deteriorem partem, obteſtatio in meliorem. deteſtabiles enim quorum teſtimonium malum & execrandum eſt. Apuleius non ſine ratione deteſtationem vſurpat pro caſtratione. *Demerendo*) obligando. [nam demereri eſt valde mereri. Fabius, Simul vt pleniori obſequio demererer amantiſſimos mei.] *Regulum imitantur*) falſum oſtentant dolorem, ſimulant. *In hortis*) rus habuit Regulus trans Tiberim ad tertium lapidem, ad hæc in Vmbria, Thuſcia, Thuſculi autor Mart.

vt eſt in ſumma auaritia ſumptuoſus, in ſumma infamia glorioſus. Vexat ergo ciuitatem inſaluberrimo tempore, & quòd vexat, ſolatium putat. dicit ſe velle ducere vxorem: hoc quoq;, ſicut alia, peruersè. audies breui nuptias lugentis, nuptias ſenis: quorum alterum, immaturum, alterũ, ſerum eſt. Vnde hoc augurer quæris? non quia affirmat ipſe, quo mendacius nihil eſt: ſed quia certum eſt Regulum eſſe facturum, quicquid fieri non oportet. Vale.

In ſumma auaritia ſumptuoſus) acutè dictum quãuis fatuè videatur. nam in multis accidit aliquem eſſe auarum, in aliquibus prodigum: quæ cùm turpiſſima ſeparata ſunt, turpius tamen iunguntur. [*Infamia*] quoniam per vrbem malè audiebat.] *Vexat*) turbat. *Ciuitatem*) Romanos. *Saluberrimo tempore*.] Traiano optimo remp. adminiſtrante. *Solatium*) mali ſui remedium, quia delectatur aliena moleſtia. *Hoc*) faciet. *Peruersè*) perperam, importunè [præpoſterè] *Sicut alia*) facit. *Lugentis*) nunc obitum filij. *Alterum immaturum*) inducere vxorem nuper mortuo filio. *Alterum ſerum eſt*) ducere vxorem in ſeuectute. [an potius lugere filium amiſſum quem debuerat amittere ante emancipationem vel antequam fieret hæres. Non auguror.]

C. Plinivs Antonino Svo S.

Qvod ſemel atque iterum Conſul fuiſti, ſimilis antiquis, quòd Proconſul Aſiæ, qualis ante te, qualis poſt te, vix vnus aut alter. non ſinit enim me verecundia tua dicere, nemo: quòd ſanctitate, quòd autoritate,

Q*vod ſemel*) Vnicè probat Antoninũ in rebus grauioribus & facetis. nam argutum epigramma & iambum in eo admiratur. tanto magis, quòd Græce Latinus ipſe mira cum venuſtate ſcribat. Non Adriano ſcribitur epiſtola, ſed M. Arrio Antonino, Antonini Pij auo materno, à quo ſua carmina diligi Martialis teſtatur apud Atticum. Marcus amat noſtras Antonius Atticæ muſas. Hic igitur Iulio Capitolino & Spartiano referentibus, bis Conſul fuit, homo ſanctus, & qui Neruam miſeratus eſt, quòd imperare cœpiſſet [Scio in quibuſdam exemplaribus legi hanc epiſtolam Adriano non Antonino ſcriptam, etſi ex teſtimonio præſertim Spartiani ſcimus illum fuiſſe doctiſſimum & vtraque lingua carmina ſcripſiſſe, tamen hac potiſſimum ratione non potuit ſub Traiano ſcribi Adriano, qui tũc non erat princeps ciuitatis

Digitized by Google

ætate, ſed admodum iuuenis. quare viderint qui nuper epiſtolas impreſſere Plinij, & hanc Adriano ſcriptam voluere: an ille ſuus antiquiſſimus codex fuerit temporibus Plinij ſcriptus, vt taceam, quod hoc ipſo libro ad eundem Antoninum ſcribẽs excellentiam verſuum eius Græcorum admiratur. ſed hoc leue peccatum ſi reliqua diligenter conſiderabis.] *Semel*) primum cum Mario Celſo, quanquam apud Tacitum mendoſè legatur Archio Antonio, non Arrhio Antonino & Mario Celſo Coss. *Iterum*) cum Neratio. autor Venuleius ad legem Corneliam de ſicariis. *Antiquis*) optimis. nam poſtmodum ad luxuriam & Imperatorum libidinem corripiebant Conſulatum. & Flauius Vopiſcus teſtatur factum eſſe, vt iam diuitiarum, non hominum Conſulatus eſſet. *Proconſul Aſiæ*) Capitolinus in Pio per tranſitum huius Proconſulatus mentionem facit, Pius, inquit, Proconſulatum Aſiæ ſic egit, vt ſolus auum vinceret: auum ſcilicet maternum, Antoninum demonſtrans. *Aſiæ*) intra Taurum, quam iuniores Aſiam, quo nomine totam continentem vocarunt. dicta Aſia à matre Promethei & Atlantis, ſiue ab vxore, vt Herodotus exiſtimat, Promethei Lydi: [ſiue] ab Aſio Manei filio. quidam quia habeat multum cœni. nam ἄσις limus appellatur. Strabo & Apollonij interpres Lydiam dictam putant Aſiam freti illo Homerico, ἀσίῳ ἐν λειμῶνι: & Vergilius in Georgicis, Aſia prata vocat à Cayſtro irrigata. Nuſquam enim pro palude, niſi apud vnum Seruium offendi. nam Aſiam vicum in agro Megalopolitano inter duos fontes lego: & ciuitatem Lydiæ, ac inſulam Æthiopiæ. Diodorus Aſiam fluuium, in Æthiopia ponit. vnde autem dicatur Aſia prouincia, Stephanus quædam inſuper refert. *Vnus aut alter*) duo. *Verecundia*) moleſtia. *Nemo*) fuit tanquam inferat neminem fuiſſe Proconſulem Aſiæ digniorem te, ſed tua modeſtia non patitur me ſic dicere.

ætate quoque princeps ciuitatis, eſt quidem venerabile & pulchrum, ego tamen te vel magis in remiſſionibus miror. Nam ſeueritatem iſtam pari iucunditate condire, ſummaque grauitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile quàm magnum eſt: id tu cùm incredibili quadam ſuauitate ſermonum, tum vel præcipuè ſtilo aſſequeris. nam & loquenti tibi illa Homerici ſenis mella profluere, & quæ ſcribis complere apes floribus, & innectere videntur. Ita certè ſum refectus ipſe cum Græca epigrammata tua, cum iambos proximè legerem.

Ætate) maximus Senator natu. *Princeps*) primus. [*Eſt venerabile*,] quod ſemel & reliqua. ſic enim ordinabis.] *Vel*) etiam, aliquando correptionem ſignificat, ſæpius coniunctio diſiunctiua eſt. *Remiſſionibus*) leuioribus, hilarioribus, [remiſſionibus etiam legitur] *Condire*) concinne miſcere. *Pari*) opportuna, [non minore.] *Non minus*) æque. *Magnum*) magni viri. *Id*) iocunditatem. *Stilo*) ſcriptis. *Mella Homerici ſenis*) Neſtoris., cuius ore dixit Homerus fluere mel propter dulcedinem ſermonis. verſus eſt ex primo Iliad. ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς πυλίων ἀγορητὴς τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή, id eſt ſuauiloquus ſurrexit acer Pyliorum concionator. Cuius etiam à lingua melle dulcior fluebat vox. Apuleius de deo Socratis, Pylius orator eloquio comis, experimentis cautus, ſenecta venerabilis, cui omnes ſciebant corpus annis abire, animum prudentia vigere, verba dulcedine affluere. *Loquenti*) ſermocinanti. *Apes complere floribus*) videntur tua ſcripta condita luminoſa dulcedine, & te more apum flores eloquentiæ colligere. Sic Horatius de ſe, Ego apis Matinæ more modóque, Grata carpentis thyma per laborem. *Innectere*) componere inſtar coronæ. *Affectus*) oblectatus, [an potius refectus, recreatus à laboribus fori.] *Epigrammata*) verſus ad voluptatem & acumen ingenij. *Iambos*) metra contumelioſa nam ἰαμβίζω conuicior ſignificat. Suida & Hammonio conteſtantibus, vel appel-

Digitized by Google

appellatus iambus, ἀπὸ τοῦ ἰαμβάζειν quòd tanquam telum vadant verba: an ἀπὸ τοῦ ἰδιωτάζειν quòd communis hominum lingua, ἰὰ, vocetur, aut à baccha Iambe illius inuentrice, filia Echus & Panis, quæ Cererem dolentem ludens & inutilia dicens, figuráſque abſurdas formans ad riſum coëgit. Epheſtion altius fabulam repetit. Iambum ſcribens dictum ab Iambe Celei ancilla, quia Ceres mœrens in raptu Proſerpinæ errabunda à Celeo ſuſcepta ſit hoſpitio, & ab vxore eius Nere, cuius ancilla Iambe ſaltans & cantans tali rhythmo deam ſolata ſit: aut Iambus denominationem traxit ab Iambe puella turpiter conuicio affecta, & ideo laqueo enecta, aut à vetula quadam nomine Iambe, cui ſe lauanti fortè occurrit Hipponax, & ſolium in quo anus illa lauabatur, contingens, audiuit dicentem eam, Homo abi, ſolium euertis. aut quòd ἰαμβίζειν, id eſt, conuiciari dicitur ab ὑμνοβίζω quòd eſt ſermones acerbos profero. Diomedes qui ferè eadem in ſua grammatica refert, non Neren vxorem Celei, ſed Megamiram ſcribit. Ouidius in Faſt. Menalinam vocat, neque ſaltaſſe Iamben, ſed malè tractaſſe, & quoſdam credidiſſe Iambum quaſi triambum à triumphatore Libero cognominatum. alios ab Iambo ſtrenuo duce, qui cùm crebrò pugnas iniret, & telum cum clamore torqueret, παρὰ τὸ ἰὸν βάλλειν, Iambum appellatum: iccirco ex breui, & longa pedem hunc eſſe compoſitum: quòd qui iaculantur, & breui acceſſu intenſum paſſum proferunt, vt forciore nixu telis ictum confirment: quamuis Suidas rationem proferens cur à conuiciis dicatur: ſicut inquit, jambus ex breui & longa conſtat, ita conuicium ex paruo principio procedit in maius: à quibuſdam iambus appellatur Daunius & gradarius. tumidum & concitatum Fabius vocat: non ſolum quòd ſit è duabus ſyllabis, eo quòd frequentiorem quaſi pulſum habet: quæ res lenitati contraria eſt: ſed etiam quòd omnibus pedibus inſurgit, & à breuibus in longas nititur & creſcit: cuius impetum pluribus expreſſit Auſonius. Iambe Parthis, & Cydonum ſpiculis. vbi in omnibus quæ viderim exemplaribus corruptè legitur Sidonum. nam & metri ratio vulgatæ lectioni repugnat. longam enim habet primam, at in Cydonum corripitur: ſunt autem Cretenſes populi quos nouimus ſagittandi peritia celeberrimos. vnde non immeritò illo carmine coniunguntur Parthus & Cydon, vt apud Virgilium, parthus ſiue Cydon telum immedicabile torſit. quod ſanè crediderim æmulatum fuiſſe Auſonium. *Proximè*) nuper.

rem. quantū ibi humanitatis, vetuſtatis. quam dulcia illa? quàm amantia? quàm antiqua? quàm arguta? quàm recta? Callimachum me, vel Herodem, vel ſi quid his melius, tenere credebam. quorum tamen neuter vtrunque aut

Humanitatis) eruditionis. *Venuſtatis*) leporis & gratiæ. *Illa*) epigrammata. *Amantia*) quæ amores tractant. In alia lectione fuit antiqua, id eſt antiquorum ſtilum referentia. *Arguta*) acuta facetiarum prurigine conſperſa. *Recta*) ad normam condita. *Callimachum*) Callimachus Cyrenæus Batti & Mæſatmæ filius, Hermocratis diſcipulus: adeo ſtudio intentus fuit, vt per omne genus metri poemata ediderit, quorum plurima à Suida numerantur: ſed inter cætera compoſuit Ibin, poema ſanè obſcurum, & conuicioſum, in quendam inimicum Ibin, Apollonium nomine. claruit autem Ptolemæi Philadelphi & Euergetis temporibus. Fuit & alius Callimachus Cyrenæus poeta, filius ſororis prioris Callimachi. *Herodem*) Iulius Herodes [cuius meminit Luucianus in Demonacte] ſumma facundia præditus ſecundum aliquos patricius, quidam etiam Conſularem tradiderunt, filius Attici qui theſauro inuento ab Imperatore Nerua donatus eſt, quanquam in vita Herodis quæ ſcribitur à Philoſtrato mendosè legatur νεϱύουα pro νέϱουας, id eſt Nerua, in ſummis opibus declamator, & poëta inſignis, altiloquúſque, Traiano & Adriano imperantibus. moritur ſexto & ſeptuageſimo ætatis anno, cui tale inſcriptum tumulo epitaphiū. Ἀττικοῦ Ἡρώδης Μαραθώνιος, οὗ τάδε πάντα

ατο Κέκτηϊ τῦ δε πὲ φαὶ, πάντοθεν ἐνδὀκιμ⊙-, id eſt, Attici Herodes Marathonius, cui⁹ hæc omnia ponũtur hoc ſepulchro, in omnib. probatus. Epiſtolas, diſputationes, ephemeridas, orationes, enchiridia opportune ſcripta reliquit. quatuor equos deauratos præter arma eburnea in templo Neptuni Iſthmiaci ſtatuit, ac pleraque admiranda ſtruxit. Antoninum Pium diſcipulum habuit. Reſtituenda dictio in ſanam lectionem apud Iulium Capitolinum, vbi legitur Herode Attio pro Attico, ex autoritate Philoſtrati, Suidæ & Gellij. *Si quid extat,*) metro ſcriptum. *His editis*) à Callimacho ac Herode cæteriſque. *Vtrunque*) epigramma, & iambum.

abſoluit aut attigit. Hominémne Romanum tã Græcè loqui? Non medius fidius ipſas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? inuideo Græcis, quòd illorum lingua ſcribere maluiſti: neque enim coniectura eget, quid ſermone patrio exprimere poſſis, cùm hoc inſititio & inducto, tam præclara opera perfeceris. Vale.

Abſoluit) perfecit, ita vt Antoninus, hoc refertur ad Callimachum, qui vtroque metri genere eſt vſus. *Attigit*) Herodem reſpicit, qui alterum tantùm tetigit. *Hominémne*) credibile ne eſt Latinum ſcribere Græca adeo abſoluta? *Medius fidius*) iurat per Iouis nuncium, Mercurium ſcilicet, qui creditur vocis ac ſermonis præſes. quare appoſitè interponitur iuſiurandum, cùm de elegantia ſermonis loquatur. Scimus etiam Herculem intelligi ſolitum, quoniam is à Sabinis ſanctus Fidius, ac Semipater appellaretur, autoribus Propertio, Ouidio, Silio. *Tam atticas*) tam eloquentes. nam atticè loqui eſt eleganter, & ſumma cum eloquentia dicere. Athenienſes enim limati & emuncti, nihil inane, nihil redundans ferebant. Repete quæ in præcedentibus ſuper attico ſermone collegimus. *Quid*) dicam. *Neque eget coniectura*) non eſt ambiguum, ſed manifeſte comprobatur. *Patrio*) Romano. *Quid exprimere laudabilius*) ſcilicet carmen Latinum tanquam natiuum eras editurus. *Inſititio*) Græco, aliunde acceſſito, aduena. Apuleius inſititium dicit ad inſerendum idoneum, quod Varro inſititioſum. [*Inducto*) acceſſorio.]

C. PLINIVS SOSSIO SVO S.

CALVISIVM Nepotem validiſſimè diligo, virum induſtriũ, rectum, diſertum, quod apud me vel potiſſimum eſt. Idem C. Caluiſium contubernalem meum, amicum tuum arcta propinquitate complectitur. Eſt enim filius ſororis. Hunc rogo ſemeſtri Tribu-

CALVISIVM) Rogat Soſſium vt conferat Tribunatum ſemeſtrem Caluiſio Nepoti coniuncto affinitate. *C. Caluiſio contubernali ſuo*) C. Soſſium Antonius Syriæ præfecit. hic vero Senatorij ordinis Soſſius Papus, cuius amicitia vſus eſt Adrianus, cùm tempore expeditionis Parthicæ legatus à Traiano deſtinatus eſt, adiuuante Plotina. eum imprimis dilectum ab eodem Imperatore tradit Dion honeſtatum ſtatua publica. Soſſio vitam Demoſthenis Plutarchus ſcripſit. [*Nepotem*) ad differentiam alterius Caluiſij, ex cuius ſorore hic natus erat.] *Induſtrium*) diligentem & intentum circa res neceſſarias. nam tumultu gaudentes non ſunt induſtrij, ſed exagitatæ mentis concuſſatores. *Rectum*) iuſtitiæ cultorem. *Potiſſimum*) prima cauſa. [legitur etiam potentiſſimum, ſcilicet vinculum ad amandum. *Arcta*) gradu propin-

quiore;

Digitized by Google

natu ſplendidiorem; & ſibi & auunculo ſuo facias. obligabis me, obligabis Caluiſium noſtrum, obligabis ipſum non minus idoneum debitorem, quàm nos putas. Multa beneficia in multos contuliſti. auſim contendere nullum te melius, æquè bene vnum, aut alterum collocaſſe. Vale.

quiore. *Sororis*) Caij Caluiſij. *Tribunatu*) militum. *Semeſtri*) non placet hoc loco intelligere quòd Tribuni annulo aureo vtantur circulari, & ſemeſtrem Tribunatum dixiſſe annulatum, vt reſpiciamus Iuuenalis illud, Semeſtri vatum digitos circumligat auro. ſed ſemeſtri interpretaberis ſex menſium. Vnde Cæſar conquerebatur ſemeſtre imperium ſibi eripi, & ſemeſtrem ſationem Columella vernalem dixit, ſicut ſemeſtrium ſpatium ſex menſium. Vlpianus titulo de migrando ſemeſtrem penſionem vocat ſex menſium, & annum diuidi in duas ſemeſtres penſiones interdum idem refert. *Sibi*) ſua cauſa. *Auunculo*) Caio Caluiſio matris fratre. *Noſtrum*) contubernalem. *Idoneum debitorem*) aptum & gratum in referenda gratia. [*Nos*) ex diſciplina Iuriſconſultorum ſponſor efficitur ſecundus debitor, quia poteſt grauari tanquam primus: ſic translatiuè in conferendis beneficiis ſponſor habetur pro debitore.] *Nullum*) beneficium contuliſſe in vnum aliquem. *Melius*) quàm in Caluiſium Nepotem. *Vnum aut alterum*) duo beneficia.

C. PLINIVS SPARSO SVO S.

ÆSCHINEM aiunt petentibus Rhodiis legiſſe orationem ſuam, deinde Demoſthenis: ſummis vtramque clamoribus eſſe probatam. Quod tantorum virorum contigiſſe ſcriptis non miror, cum orationem meam proximè doctiſſimi homines hoc ſtudio, hoc aſſenſu, hoc etiam labore per biduum audierint. quanuis intentio-

ÆSCHINEM) Latenter comparat aſſenſum auditorum in recitatione orationis facto quod accidit Æſchini, ſuam & Demoſthenis orationem apud Rhodios repræſentanti. Ad eundem Sparſum Mart. libro duodecimo mittit epigramma. *Æſchinem aiunt*) Laertius Æſchines octo refert. hic verò Athenienſis fuit, filius Atrometi & Leucotheæ [ſiue Glaucotheæ.] primùm ſcriba, deinde orator, diſcipulus Alcidamantis, plenior Demoſthene & magis fuſus, grandiori ſimilis, quo minus ſtrictus, carnis tamen plus habet, minus lacertorum. cùm Cteſiphontem accuſaſſet, quòd diceret Demoſthenem dignum coronari, recriminatione tanti orationis, cui titulus pro Corona, acriter accuſatus & exilio mulctatus, Rhodum ſibi ſedem elegit, vbi oratoriam profeſſus eſt, & cùm rogaſſent Rhodij, vt vtramque orationem exilij cauſam recitaret, magno auditorum aſſenſu auditus eſt. *Suam*) contra Cteſiphontem. *Demoſthenis*) pro corona. *Clamoribus*) laudibus, applauſu. *Tantorum virorum*) Demoſthenis & Æſchinis ſummorum oratorum. *Orationem meam*) Marij Priſci accuſationem, quam libro ſecundo Cereali promittit recitare. nam nulla ratione credo hic intellexiſſe librum quem ix tradit idem recitaſſe ſummo audientium aſſenſu; cùm liber ille opuſculis & metris varius eſſet, neque iure dici poſſet oratio; ſicut enim oratio li-

bet appellari poteſt, non pariter omnis liber eſt oratio. Neque accipi debet hoc loco panegyrica oratio quam liber tertius teſtatur per triduum recitaſſe: niſi velimus arbitrari hîc mendam inoleuiſſe, & potius triduum quàm biduum legendum, quod placet. *Proxime*) nuperrime. *Hoc*) ſimili. *Labore*) vel quia nunquam fere vacat Romæ, & reſpicit orationem panegyricam: ad quam audiendam conuenerunt per biduum fœdiſſimis etiam tempeſtatibus.

nem eorum nulla hinc, & inde collatio, nullum quaſi certamen accenderet. Nam Rhodij cùm ipſis orationum virtutibus, tum etiam comparationis aculeis excitabantur: noſtra oratio ſine æmulationis gratia probabatur. an meritò, ſcies, cùm legeris librum, cuius amplitudo non ſinit me longiore epiſtola præloqui. oportet enim nos in hac certe, in qua poſſumus, breues eſſe: quo ſit excuſatius, quòd librum ipſum, non tamen vltra cauſæ amplitudinem, extendimus. Vale.

Hinc & inde collatio) quia panegyrica oratio nullum habet aduerſarium: ſed Demoſthenis & Æſchinis contentio, ſuſcitabat audientium attentionem. *Certamen*) contentio, pugna. nam ſunt forenſes cauſæ ſimiles duello. *Virtutibus*) eſt enim vtraque pulcherrima. *Aculeis*) ſtimulis. *Comparationis*) vtra melior foret. *Æmulationis*) quia laudatiua, ergo ſine æmulo & aduerſario. *An merito*) probaretur. *Librum*) ſuprà eandem orationem librum appellauit. *Amplitudo*) quòd ſit diffuſiſſima orationũ demonſtratiuarũ. *Præloqui*) præfationẽ facere. *Hac*) epiſtola. *Extendimus amplitudinem cauſa*) ampliorẽ fecimus latam virtutũ Traiani materiam.

C. PLINIVS NASONI SVO S.

THVSCI grandine excuſſi, in regione Tranſpadana ſumma abundantia, ſed par vtilitas nunciatur: ſolum mihi Laurentinum meum in reditu. nihil quidem ibi poſſideo præter tectum & hortum, ſtatimq; arenas, ſolum tamen mihi in reditu. ibi enim plurimum ſcribo, nec agrum quem non habeo, ſed pſum me ſtudiis excolo, ac iam poſſum tibi, vt aliis in locis horreum plenum, ſic ibi ſcrinium, oſtendere. Igitur tu quoque ſi certa & fructuoſa prædia concupiſcis, aliquid in hoc litore para. Vale.

THVSCI) Conqueritur agros ſuos partim grandine concuſſos, & vbi ſummam fructuum copiam collegerat, vtili precio vænundari, ſolum ſibi reliquum eſſe ait, Laurentinum, ſtudiorum ſuorum muſæum. Hic Iulius Naſo ſingulari amicitia deuinctus Secundo & Tacito fuit. non placet epiſtolam ſcriptam fuiſſe Nanio; quod in quodam exemplari vidimus. Thuſci iuxta Tifernium Tyberinum, vbi Tuſculanum rus poſſedit. teſtatur Plin. ſenior à rege Lydorum Tyrrhenos dictos, mox à ſacrificio ritu lingua Græcorum Thuſcos appellatos. Strabo potius hoc nomen à Latinis inditum tradit. Tyrrhenos, inquit, Romani Ethruſcos dicunt, atque

atque Thuſcos. *Thuſci excuſſi*) fructus decuſſi ſunt in prædio quod in Thuſcis teneo. *Tranſpadana regione*) Comum intelligit, in cuius territorio latos agros tenuit Tranſpadana regio Italiæ nona, tota mediterranea, cui mar a cuncta important, dicta tranſpadana reſpectu commorantium Romæ, quòd ſita ſit trans Padum. *Parum vtilitatis*) alia lectione par vilitas, in eundem tamen ſenſum: quamuis magna fructuum copia ſit, tamen precij vilitas facit, vt parum vtilitatis habeamus. vt ſit par, id eſt ſumma. *Laurentinum*) rus libro ſecundo iam deſcriptum. *In reditu vtile*) fructuoſum. *Tectum*)villam. *Hortum*) duos enumerauit in Laurentino hortos, delicatiorem vnum, pinguiorem alterum. *Arenas*) littus arenoſum. *Excolo ſtudiis*) exerceo, & otno ſtudendo. *Horreum granarium*) ab horrore ſpicarum cognominatum, prius à farre farreum dictum. *Scrinium*) arcam librorum & epiſtolarum. *Certa*) non ſubiecta caſibus fortunæ.

C. PLINIVS LEPIDO SVO S.

SÆPE tibi dico ineſſe vim Regulo. mirum eſt quàm effigiat in quod incubuit. Placuit ei lugere filiam: luget vt nemo. placuit ſtatuas eius & imagines quàm plurimas facere, hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cera, illum ære, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipſe verò nuper adhibito ingenti auditorio librum de vita pueri recitauit. Tamen eundem librum in exemplaria tranſcriptum mille, per totam Italiam prouinciaſq; dimiſit. Scripſit publicè, vt à decurionibus eligeretur vocaliſſimus aliquis ex ipſis, qui

SÆPE) Reguli ingenium ita laudat vt vituperet, qui cum multa in obitu filij faceret, librum de vita pueri etiam edidit, tam ineptum vt à puero ſcriptus videretur. Largium Lepidum decimæ legionis præfectum in expugnatione Hieroſolymarum adducit Ioſephus, quamuis ſint exemplaria, quæ ſignificent hanc epiſtolam ſcriptam Luperco, ad quem alibi Secundus. *Vim*) potentiam, impetum. *Incubuit*) intendit animum. *Filium*) ſuum defunctum. *Vt nemo*) tam bene lugeret. *Imagines*) quæ notæ ſunt, quibus ea, quæ ed ſcendi ſunt notamus, vel imago eſt collocatio formæ cùm forma cum quadam ſimilitudine. tu verò hic imagines refer ad picturam & ceram, ſtatuas ad ea, quæ ſiunt ex marmore, ære, argento & ſimilibus. *Officinis*) tabernis fabrorum & pictorum. *Auro, ebore, marmore*) Magis placet quàm illum auro, illum ebore, illum marmore, nàm mutatur dicendi modus, & vitatur nimium crebra repetitio, qua ſi mediocriter vtimur, plurimum gratiæ: ſi frequentius inculcamus, faſtidij tantundem affert. niſi velimus putare voluiſſe per hoc immodeſtiam Reguli demonſtrare. *Effingit*) exprimit, per effigiem repræſentat. *Ipſe*) Regulus. *Ingenti auditorio*) multis conuocatis auditoribus: annotabis auditorium pro auditoribus frequentius vſurpari. *Prouincias*) regna ſubiecta Romanis legibus & ſecuribus, quibus præerant Proconſules cum exercitu. *Dimiſit*) vulgauit, tranſmiſit. *Publicè*) rebus publicis, an potius impetrata publica iubendi facultate. *Decurionibus* Senatoribus in municipiis. Inſuper decurio eſt ordo in militia, qui præerat turmæ triginta duorum equitum, ſi modeſto credimus. Ælianus decurionem à decuria dictum aſſerit. Decuriæ autem numerum à diuerſis autoribus variè traditum à duce vno, vel in octauum, vel in duodecimum,

vel in decimum sextum. *Vocalissimæ*) maximæ & splendissimæ vocis. *Ex ipsis*) decurionibus, vt maior autoritas libro accederet.

Legeret) recitaret. *Factum est*) impetratum quod scripserat: nam per prouincias diuulgatus est. *Ille*) Regulus, *Vim*) quia potius vis ad laudem refer ur, infert Secundus, appellandam magis intentionem obtinendi quicqu d voluisset. ordo est, si Regul s vertisset ad potiora hanc vim, seu quo alio nomine vocanda est intentio obtinendi quicquid velis) quantum boni efficere potuisset? *Vt*) impressio, celer impetus. ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει. Inscitia quidem audaciam, consideratio autem tarditatem fert. Thucydid. dictum lib. ij. in oratione funebri quam dixit Pericles, cuius initium, οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἐνθάδε ἤδη εἰρηκότων. Quam sententiam Seneca in prouerbiis latinè transtulit, Recta ingenia debilitat verecundia, parua confirmat audacia. Quare Lucianus dum malum oratorem instruit, iubet imprimis comparet inscitiam, deinde audaciam, & impudentiam, verecundiam autem & mansuetudinem domi relinquat. *Peruersa*) mala, dictum Euripidis, vt pessimi melius causam suam dicere norint. *Imbecillum latus*) debiles vires. *Os confusum*) perturbatus sermo. *Hæsitans*) blæsa. Inuentio rerum verarum, aut verisimilium excogitatio, qua continentur sex illæ orationis partes, exordium, narratio, diuisio, confirmatio, confutatio, conclusio. *Memoria*) qua omnis disciplina constat, frustraque docemur, si quod audimus, præterfluit. *Ingenium*) acrem naturam. [*Insanum*) modum excedens.] *Eò*) ad eam existimationem. [*Impudentia*) Idem Lucianus, Sit, inquit, oratori impudentia, mendacium promptum & iusiurandum in summis labris, & in omnes inuidia, odium, blasphemia & calumniæ verisimiles. hæc te breui celebrem & illustrem reddent, hæc in publico ac domi omnia prophana exercebis.] *Habeatur*) credatur. *Orator*) vir bonus & dicendi peritus. *A plurimis*) à malis. *Herennius Senecio*) iam vita functus cùm hæc scriberet Secundus. *Illud Catonis de oratore*) M. Cato definiuit oratorem esse virum bonum & dicendi peritum. *In hunc*) Regulum. *Orator est vir malus*) respectu Reguli, orator est vir malus dicendi imperitus, cùm Regulus esset malus & dicendi imperitus. *Hic*) Herennius. *Expressit*) definiuit. *Regulum*) malum & imperitum. *Habèsne*) aliquid simile. *Habes*) quo referas parem gratiam. *Circulator*) qui lucri causa circuit fora & plateas ac sibi nouitate aliqua coronam audientium comparat. Paulus de extraordinariis criminibus, In circulatores, qui serpentes circumferunt & proponunt, si cui ob ec-

legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim, (seu quo alio nomine vocanda est intẽtio quicquid velis obtinendi) si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset? quanquã minor vis bonis quã malis inest, ac sicut ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia, peruersa confirmat audacia. Exemplo est Regulus, imbecillum latus, os confusum, hæsitans lingua, tardissima inuentio, memoria nulla: nihil denique præter ingenium insanum: & tamen eò impudentia ipsoq; illo furore peruenit, vt à plurimis orator habeatur. Itaque Herennius Senecio mirificè Catonis illud de oratore in hunc è contrario vertit, Orator est vir malus dicendi imperitus. Nõ me Hercule Cato ipse tam bene verum orato rem, quàm hic Regulum expressit. Habèsne quo tali epistolæ parem gratiam referas? habes, si rescripseris, num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis: num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli librum, vt circulator in foro le-

ob eorum metum damnum datum est, pro modo admissi actio dabitur. Eos circumforaneos vocat Apuleius. & M. Tullius pharmacopolam circumforaneum pariter protulit. Tranquill. lanistam circumforaneum, qui circuit fora vendendi vel emendi gratia. & Seneca circulatores sophistas qui philosophiam vendunt, & circulis autoritatem quærunt. Fabius verò circulatoriam voluptatem oratoriam appellauit, quæ gaudet circuitione. At circuitor militiæ gradus est, qui vigilias circumit & renunciat si qua emerserit culpa. Verg in carmine obscœno pro custode posuit.

geris, scilicet, vt ait Demosthenes, ἐπάξας τὴν φωνὴν καὶ γεγηθώς, καὶ λαρυγγίζων. Est enim tam ineptus, vt risum magis possit exprimere, quàm gemitum. credas non de puero scriptum, sed à puero. Vale.

ἐπάξας scilicet vt ait Demosthenes, τὴν φωνὴν καὶ γεγηθὼς καὶ λαρυγγίζων. verba Demosthenis ἐν τῷ περὶ στεφάνου, quæ sic transferri possunt, extollens vocem & lætus & exultans. Sunt autem dicta contra Æschinem. ea vt melius intelligantur, repetemus ex eadem oratione priora quædam. Multa igitur, ô viri Athenienses, etiam alia accusauit, & mentientem vnum maximè admiratus sum omnium, quòd quæ mala acciderant ciuitati tunc memorans, non tanquam beneuolus, neque iustus ciuis sensit, neque collacrymatus est, neque quid tale in animo passus est, sed extollens vocem & lætus & exultans existimauit scil. me accusare. λαρυγγίζειν propriè est vocem intendere, neq, naturaliter loqui, sed gula præclusa. *Exprimere*) inuito eximere, educere. *De puero, sed à puero*) traductio, color, puerilem & fatuum librum monstrat.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

GRATVLARIS mihi, quòd acceperim auguratum. iure gratularis: primùm quòd grauissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est: deinde quòd sacerdotium ipsum cum priscum & religiosum, tum hoc quoque sacrum planè & insigne est, quod

GRATVLARIS) Respondet Arriano, qui pro auguratu suo gratulabatur, cum iudicio grauissimi principis, tum auguratus dignitate, & quòd successerit tanto viro Iulio Frontino, demum scribit potuisse M. Tullium dignitates consequi, eloquentiam verò impossibile. *Iure*) iusta causa. *Principis*) Traiani, qui me fecit augurem. [Extat eius ad Traianum epistola, qua sibi auguratum vel Septemuiratum petit. *Minoribus*) magistratibus. *Sacerdotium*) auguratus. nam de cæteris etiam dicitur. cùm & Valerius Max. Pont. sacerdotio vsus fuerit.] *Priscum*) nam à Tarquiniis Romam translatum testatur Strabo: at Dionysius in antiquitatibus à Numa rege constitutum collegium augurum, qui interpretarentur signa à diis missa tam publica, quàm priuata: & ab vna specie speculationum artis augures vocarunt Romani, id est, ab auibus & gerendo, vel ab auium garritu. Primus Actius Nauius hanc artem commendauit apud Tarquinium Priscum nouacula cotem discindens: postea tantus honor collegio augurum accessit, vt nihil foris domique nisi auspicato gereretur, concilia populi, id est, magistratuum creatio, exercitus vocatio, summa rerum, vbi aues non annuissent, dirimerentur. & diu hic honor patri-

ctius fuit, & principibus vrbis destinatus: primò tres tribus, Rhamnenses, Titienses, Luceres, sex augures crearunt: deinde hoc sacerdotium cum populo communicatum est, & ius sacerdotum subrogandorum à collegiis ad populum transtulit Cn. Domitius Trib. plebis. Sylla augurum collegium ampliauit, vt essent quindecim, adeo creuit hæc ars, vt ex araneo etiam auguria fierent, quæ Plinius memorat, scribens ex periculis artem esse factam, & per aues (nam aliis modis fiunt) primus Car, à quo Caria dicta est, inuenit. Seneca tamen illa deridens fortuita, & vaga sine ratione dicit non recipere diuinationem. quod bellissimè Mossolanus apud Iosephum facto memorando ostendit. *Religiosum*) maiestatis venerationi[s]que plenum. nam nec senatus cogi nec conueniendi locum poterat habere, nisi quando & vbi augures præscripsissent, qui à summis imperiis, à summis potestatibus comitia tollere, consilia vel instituta dimittere, vel habita repudiare poterant. Quid grauius quàm rem susceptam dirimi, si vnus augur aliter dixerit? quid magnificentius quàm posse discernere, vt magistratu se abdicent Coss. quid religiosius quàm cùm populo, cum plebe, agendi ius dare? aut non dare? quid legem, si non iure rogata sit, tollere? omnibus magistratibus auspicia dantur & iudicia. *Hoc*) ob hanc causam. *Sacrum*) diuinum, venerabile, consecratum.

non adimitur viuenti. Nam cætera, quanquam dignitate propemodum paria, vt tribuuntur, sic auferuntur: in hoc fortunæ hactenus licet, vt dari poßit. Mihi verò etiam illud gratulatione dignum videtur, quòd succeßi Iulio Frontino, principi viro, qui me nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tanquam in locum suum cooptaret: quod nunc euentus ita comprobauit, vt non fortuitum videretur. Te quidem (vt scribis) ob hoc maximè delectat auguratus meus, quòd Marcus Tullius augur fuit. Lætaris enim quòd

Non adimitur viuenti) semel factus augur nunquam priuatur hoc honore, etsi in iudicium ductus damnetur, cum aliis sacerdotibus condemnatis substituatur alius. augur, donec vita suppetat, licèt maximorum criminum conuictus sit, sacerdotio non priuatur, quia scilicet iureiurando adactus sit res augurum nemini enunciare: ergo factum priuatum sacramento liberari nolunt. an quòd non honoris nec magistratus, sed potius cuiusdam scientiæ & artis est nomen augur? simile igitur esset si quis medicum medicandi arte prohibeat, musicum musica, diuinum diuinatione. His enim appellatio detrahi potest, via & facultas nequaquam. *Alia officia insignia*) sacerdotia, magistratus. legitur etiam cætera. *Paria*) auguratui. *Vt*) à fortuna ad breue tempus *Hactenus*) in hac re tantùm. *Fortunæ licet*) fortuna dominatur, vt dari possit, nõ vt adimatur. *Iulio Frontino*) Sextus Iulius Frontinus vir Consularis Præturam vrbanam gessit, Vespasiano iterum, ac Tito Coss. & eo eiurante Domitianus Præturam cepit. Frontinus igitur curam Britanniæ, ac molem sustinens magnam quantum licebat validam, & pugnacem Silurum gentem armis subegit super virtutem hostium locorúmque difficultatem eluctatus: aquarum præfectus à Nerua creatus libellum de Aquæ ductibus vrbem influentibus edidit. auguratum gessit, secessu Tarracinensi oblectabatur, rei militaris peritus. Traiano libros stratagematicos dicauit, scripsit longè plura, quæ simul cum aliis com[m]uni literarum iactura olim intercidére. summus Iurisconsultus Secundo interdum respondit, Martialem ac cæteros scriptores fouit, moriens vetuit sibi sepulchrum construi. Fuit & Iulius Fronto Tribunus vrbanarum cohortium ab Othone exautoratus, & Claudius Frontinus suo Antonino Pio. Principem ergo virum appellauit Frontinum, scilicet dignitate, autoritate, disciplina, & rebus præclare gestis. *Nominationis die*)

prin-

principio anni autore Tacito, quo ſacerdotes ſolent nominare, quos digniſſimos ſuo ſacerdotio iudicent. *Hos*) proximos neci ſuæ, an verius. quibus Frontinus augur fuit. *Inter ſacerdotes*) inter eos quos dignos tali ſacerdotio credebat. *Cooptaret*) eligeret. Tranquillus in cooptandis per collegia ſacerdotibus neminem niſi iuratus nominauit. M. Tullius de Claris Oratoribus, ſcribit nouos augures ab alijs auguribus in collegium cooptari, & inaugurari. & augurum inſtitutis, qui inauguraſſet, ab inaugurato loco parentis coli debere. [Et in epiſtolis ad Appium, refert non modò nefas fuiſſe in collegio augurum violare amicitiam, ſed ne cooptari quidem ſacerdotem licuiſſe, qui cuiquam ex collegio eſſet inimicus.] *Euentu*) quòd mortuo ei in auguratu ſucceſſi. *Non fortuitum*) ſed diuinum. *Tullius augur fuit*) poſt Craſſi interitum Cicero factus eſt augur.

honoribus eius inſiſtam, quem æmulari in ſtudiis cupio. ſed vtinam, vt ſacerdotium, idem & Conſulatum, multò etiam iuuenior quàm ille, ſum conſecutus: ita ſenex ſaltem ingenium eius aliqua ex parte aſſequi poßim. Sed nimirum, quæ ſunt in manu hominum, & mihi, & multis contigerunt: illud verò, vt adipiſci arduum, ſic etiam ſperare nimium eſt, quod dari nonniſi à diis poteſt. Vale.

Inſiſtam) Sequar. vterque enim Quæſturam, Præturam, Auguratum, Conſulatum geſſere. *Sacerdotium*) auguratum. *Iuuenior*) ita habent omnes codices præter vnum, quos viderim. Iunior enim ſecũdum grammaticos, ſed iuuenior ſecundum analogiam. *Ingenium*) eloquentiam, vim & copiam dicendi. *Aliqua ex parte*) in eloquendi ſtudio. nam & metra ſcripſit, ac philoſophiam primus. Cic. Latinè loqui docuit. an magis in aliqua parte oratoriæ. *Quæ ſunt in manu hominum*) dignitates quas homines cuilibet conferre poſſunt. *Illud*) ingenium. Cic. *Niſi à diis*) natura primum atque ingenium ad dicendum vim afferunt maximam. nam animi atque ingenij celeritas quidam motus eſſe debent, qui ad excogitandum acutè, & ad explicandum, ornandúmque ſunt vberes, & ad memoriam firmi atque diuturni. ſed quis eſt qui hæc putet arte accipi poſſe? Præclare enim res ſe habet, ſi hæc accendi, aut commoueri arte poſſint: inſeri quidem & donari ab arte non poſſunt omnia. Sunt enim illa dona naturæ. Quidam ita rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati, vt non nati ſed ab aliquo deo facti eſſe videantur. Quare non poſſum non ingenio primas partes concedere. Hæc M. Tullius diuinum & inauditum lumen eloquentiæ ac ſapientiæ, parens profecto noſtrarum literarum, immortalis ingenij beatiſſima vbertas dono quodam prouidentiæ, in quo totas virtutes ſuas experiretur eloquentia.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

CAVSAM per hos dies dixit Iulius Baſſus, homo laborioſus, & aduerſis ſuis clarus. Accuſatus eſt ſub Veſpaſiano à priuatis duobus: ad Senatum remiſſus diu

CAVSAM) Iulius Baſſus ſæpe in iudicijs periclitatus, deinde Bithyniam ſortitus, rediit reus, quod quædam accepiſſet à prouincialibus. princeps accuſationis fuit Theophanes, legatorum vnus: defenſus tamen acriter à Secundo & Albino, tandem abſoluitur. Quòd Vrſum amicum admonet, ad Vr-

Google

ſum alibi Secundus ſuper eadem re ſcribit. Dionis abbreuiator refert Vrsũ fuiſſe in aula Domitiani autoritate prædıtum, à quo Domitiani Imp. vxorem adulterj accuſatam. Ad Vrſum mittit epicedion Statius in ſyluis pro morte Pileti: apertè oſtendens fuiſſe cauſidicum. *Iulius Baſſus*) Baſſos pleroſque notauimus per ea tempora, Galbium Baſſum Præfectũ oræ Ponti, virum integrum & probum. Salei Baſſi poëtæ excellentiſſimi ſuorum temporum meminere Tacitus, & Iuuenalis. Iulium Baſſum declamatorem recitat Senec. in controuerſijs, non Ionium vt interdum ſcriptum offendes. Facit tamen Fabij teſtimonium legi debere Iuniũ Baſſum, quem hominem dicacem & cognomento Aſinum album, ac à ſe puero cognitum, idem teſtatur. in Baſſum interdum Mar. Aurelio Baſſo prodit Vlp. diuum Pium reſcripſiſſe. Plin. ſenior Iulium Baſſum qui de medicinis Græcè ſcripſit, nominat. Secuncundus ad Traianum aſſerit acta Iulij Baſſi reſciſſa: dictúmque à Senatoribus ius omnibus: de quibus ille aliquid te conſtituiſſet ex integro agendi duntaxat per biennium. *Laborioſus*) qui multos labores ſuſtinuit. *Aduerſis*) propter res aduerſas. nihil enim eſt in omni vita Cicerone referente ad laudem illuſtrius, quàm calamitas ipſa. *Priuatus*) ſine dignitate. *Remiſſus*) à Veſp. *Ad Senatum*) ad iudicium Senatus.

Pependit) antequam abſolueretur, in ambiguo fuit. *Vindicatus*) liberatus. *Vt Domitiani amicus*) tanquam ſuſpectus quòd Domitianum foueret: inter quem & Titum erant ſimultates. *Reuocatus à Nerua*) reſtitutus in patriam generali edicto Neruæ qui autoritate Senatus cenſuit decreta à Domitiano reſcindenda. quare multi ab exilio rediere, inter quos Ioannes Apoſtolus ex Patmo. *Sortitus*) per ſortẽ adeptus. *Bithyniam*) prouinciam

pependit: tandemq; abſolutus vindicatúſque eſt. Titum timuit, vt Domitiani amicus: à Domitiano relegatus eſt, reuocatus à Nerua: ſortitúſque Bithyniam, redit reus. accuſatus non minus acriter, quàm fideliter defenſus: varias ſententias habuit: plures tamen, quaſi mitiores. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus & vehemens. Rufo succeßit Theophanes, vnus ex legatis, princeps & fax accuſationis & origo. Reſpondi ego. Nam mihi Baſſus iniunxerat vt totius defenſionis fundamenta

in Ponti exordio ad partem ſolis orientis, Thraciæ oppoſitam, opulentam ſanè & vrbium diuitem. Læta quidem regio eſt, atque omni referta vbertate, teſtamento alterius Nicomedis filij Romanis relicta. Traxere Bithyni originem à Thracibus, qui cum Rheſo ad Ilion caſtrametati ſunt: nam rege ſuo interfecto vltra Byzantium tráſgreſſi prope Bithyn fluuium, vnde nomen accepere, conſederunt: deinde fame compulſi, in Bebryciam rediere, & Bithyniam pro Bebricia à fluuij nomine, iuxta quem habitauerant, appellarunt. Herodotus, inquit, Thraces tranſgreſſi in Aſiam vocati ſunt Bithyni, prius appellati Strymonij, quòd Strymonem accolerent. Quidam græcorum à Bithyno Iouis & Thraciæ filio cognominatam prouinciam tradiderunt: quibus aſtipulatur Solinus, tantum nomine parentum ſuppreſſo. Strabo verò hæc refert, Bithyni cùm prius Myſij eſſent, à Thracibus Bithynis, & Thynis, qui ibi habitauerunt, poſtea ſunt appellati. Eadem ferè ſentit Pli. quo autore Thyni omnem oram Boſphori tenent, interiora Bithyni. *Varias ſententias*) cenſuit enim Bebius Macer Coſ. deſignatus lege Repetundarum teneri, Cepio Hiſpo ſalua dignitate iudices dandos, Senatus decreuit vt acta Baſſi reſcinderentur. *Pomponius Rufus*) vir Conſularis. *Peritus*) in ſecunda lectione fuit paratus. *Vehemẽs*) acer. *Theophanes*) alius Theophanes poëta, quem Græcè Pompeij geſta ſcripſiſſe Tullius aſſerit. hodie quoque Theophanis extat Græcum epigramma. *Legatis*) Bithynis. *Fax*) vehemens cauſa. *Stimulus*) cauſa Valerius, Cn Carbo orientium ciuilium malorum fax ardentiſſima. *Fundamenta*) argumenta fortiora.

Iacere

iacerem : dicerem de ornamentis ſuis, quæ illi & ex generis claritate, & ex periculis ipſis magna erant : dicerem de conſpiratione delatorum, quam in quæſtu habebant : dicerem cauſas, quibus factioſiſſimum quemque vt illum ipſum Theophanem offendiſſet. eundem me voluerat occurrere crimini, quo maximè premebatur. in aliis enim, quamuis auditu grauioribus, non abſolutionem modò, verumetiam laudem merebatur. Hoc illum onerabat, quòd homo ſimplex & incautus quædam à prouincialibus, vt amicus, acceperat. Nam fuerat in prouincia eadem Quæſtor. Hæc accuſatores furta ac rapinas, ipſe munera vocabat. Sed lex munera quoque accipi vetat. Hîc ego quid a-

ı reterem) collocarem, ſcilicet in deprecatione : quæ & in Senatu & apud populum principémque, ac vbicunque iuris clementia eſt, habet locum : in qua plurimum valet ex ipſo qui reus eſt hæc tria in vita præcedere, ſi innocens, ſi bene meritus, ſi ſpes in futurum innocenter victuri, & in aliquo vſu futuri. Præterea ſi vel aliis incommodis vel præſenti periculo vel pœnitentia videatur ſatis pœnarum dediſſe, extra nobilitas, dignitas, propinqui, amici. in iudiciis etiam ex magna parte hic locus ſępe tractatur. nam & diuiſio frequens eſt, etiam ſi feciſſet ignoſcendum fuiſſe : idque in cauſis dubiis præualuit. & epilogi omnes in eadem ſæpe materia verſari ſolent. *Ornamentis)* nobilitate, dignitate. *Generis claritudine)* Baſſorum familia peruetuſta. clariſſimos viros protulit. Nobile autem id eſt quod ex bono prodiit genere, generoſum, quod à ſua natura non degenerauit. *Periculis)* quibus vita mortalium illuſtratur, & auditores commouentur ad miſericordiam, & ex quibus vt inſons euaſerat. *Conſpiratione)* malò conſenſu. *Delatorum)* iniquorum accuſatorum. *Quæſtu)* nam quartam bonorum confiſcatorũ partem habebant: inde quadruplatores dicti. *Factioſiſſimum)* factionum principē. *Cauſas)* dum æque prouincialibus iuſtitiam adminiſtrat. *Illum)* primum & acerrimum accuſatorem. *Me eundem)* me Secundum. *Occurrere)* ſatisfacere. *Crimini)* furto, & rapinæ. *Aliis)* quæ obiiciebantur tanquam crimina. *Simplex)* ad delatores effugiendos. *Quædam)* munera. *Prouincialibus)* Bithynis. *Quæſtor)* inde non mirum ſi multos habebat amicos. *Furta & rapinas)* controuerſia de nomine, & conſtitutio diffinitiua. Furtorum duo eſſe genera refert Caius: manifeſtum & non manifeſtum. manifeſti conuictus tenetur in quadruplum, quòd rapi quidem ſine vi non poteſt ſecundum Vlpianum. furti non manifeſti tenetur in duplum, vi bonorum raptorum in quadruplum Paulo conteſtante. *Lex)* Acilia, quam Manilius Acilius Glabrio de pecuniis repetundis ſeueriſſimam tulit: ne comperendinari quidem reum ſinens. Tacitus tamen, inquit, Magiſtratuum auaritia Calphurnia ſcita peperit. nam ſecundum Modeſtinum plebiſcito cõtinetur, ne quis præſidum munus, donúmque caperet: niſi eſculentum, potulentúmve, quod intra dies proximos prodigatur. Non enim in totum xeniis, Vlp. autore, abſtinere debet Proconſul, ſed modum adiicere, vt neque modo ſe in totum abſtineat, neque auare modum xeniorum excedat. Quam rem diuus Seuerus & Imp. Antoninus elegãtiſſimè epiſtola ſunt moderati: cuius epiſtolæ verba hæc ſunt, Quãtum ad xenia pertinet, audi quid ſentimus : vetus prouerbium eſt, Valde inhumanũ eſſe, à nemine accipere, ſed paſſim, viliſſimum : & per omnia, auariſſimum & quod mandatis continetur, ne donum, vel munus ipſe Proconſul, vel qui in aliquo officio eſt, accipiat, ematve quid, niſi victus quotidiani cauſa, ad xenia non pertinent, ſed ad ea quæ eduliũ excedent vſum. ſed nec xenia producenda ſunt ad munerũ quantitatem. Lege etiam Iulia de repetundis, Marcello reſpondente, nulla quantitas pecuniæ permittatur capi ab his, qui eo capite commemorantur: tametſi in præce-

Digitized by Google

dentibus ex autoritate Venulij permittitur ſumma aureorum centum dono, munerève. *Hic*) hoc loco ancipiti, contra legem. *Ego*) legitur etiam ergo.

gerem? quod iter defenſionis ingrederer? Negarem? verebar ne planè furtũ videretur, quòd confiteri timerem: præterea rem manifeſtam inficiari, augentis erat crimen, non diluentis: præſertim cùm reus ipſe nihil integrum aduocatis reliquiſſet. Multis enim, atq; etiam principi dixerat, ſola ſe munuſcula, duntaxat natali ſuo, aut Saturnalibus accepiſſe, & pleriſq; miſiſſe. Veniam ergo peterem? iugulaſſem reum, quem ita deliquiſſe cõcederem, vt ſeruari, niſi venia, non poſſet. Tanquam rectè factum tuerer? non illi profuiſſem, ſed ipſe impudens extitiſſem. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere. Videor tenuiſſe. Actionem meã, vt prælia ſolet, nox diremit. Egeram horis tribus, & dimidia, ſupererat ſeſqui hora. Nam cùm è lege accuſator ſex horas, nouem reus accepiſſet, ita diuiſerat tẽpora reus inter me, & eum qui dicturus pòſt erat, vt ego quinque horis, ille reliquis vteretur. Mihi ſucceſſus actionis ſilentiũ, finemq; ſuadebat. Temerarium eſt enim ſecundis nõ eſſe contentũ. Ad hoc verebar, ne me corporis vires iterato labore deſererent, quem difficilius eſt repetere quàm iungere. Erat etiam periculum, ne reliqua actio mea & frigus vt depoſita, & tædium vt reſumpta, pateretur.

Iter, modum, rationem. *Negarem*) vt præcipit M T. de Oratore, Plerunque, inquit, cauſæ inficiatione defenduntur: nam & de pecuniis repetundis, quæ maximæ ſunt, neganda ferè omnia. *Planè*) nimium manifeſte. *Inficiari*) negare. *Augentis crimen*) potius ad crimen augendum pertinebat. *Diluentis*) defendentis. *Integrum*) in facultate & arbitrio negandi. *Aduocatis*) mihi & Albino. *Princip.*) Traiano. *Natali ſuo*) nam priuatorum natalibus ſolebant amici munera mittere, vt ſæpe teſtatur Martialis. *Saturnalibus*) Saturni diebus, quibus xenia munera mittebantur amicis eodem autore, & apophoreta remittebantur. *Iugulaſſem*) enecaſſem, cauſa cecidiſſem. *Recte factum*) quòd iure accepiſſet munera. *Impudens*) qui contra leges niteretur. *Medium quiddam*) vt nec concederem nec tuerer rectè factum. *Tenuiſſe*) ſeruaſſe. *Nox diremit*) interuentu noctis interrupta eſt. Ciceroniana imitatio. ſic enim ad Quintum fratrem ſcribit, Sed, inquit, vt prælia ſolet. quia hiſtorici hoc dicendi genere vtũtur cum nocte ſuperueniente vterque exercitus intermiſſa pugna receptui canit. *Seſqui hora*) vna & dimidia. nam Tacitus ſeſquiplagam pro vna & dimidia dixit. ſic Perſius, Seſquipedalia verba. & Columella, ſeſquiculearia dolia, ſeſquimodium, ſeſquioperam, ſeſquimenſes pullos. *Ex lege*) quæ longiſſimum ſpatium ad agendum largitur, ſed maius reo cui ſemper fauorabilior eſt. nam M Tull. pro domo ſua tradit multa ad placandum atque ad miſerendum reis conceſſa. & Apuleius aſſerit reum amplum dicendi ſpacium habuiſſe. *Reus*) Baſſus. *Eum*) L. Albinum coaduocatum. *Reliquis*) quatuor. *Succeſſus*) bonus euentus. *Finem*) vt actioni finem imponerem. *Temerarium*) ſententia, color. *Iterato*) redintegrato. *Repetere*) intermiſſum reſumere. *Iungere*) continuare. *Reliqua actio*) reliqua pars actionis. *Frigus auditorum*) negligentiam. ſicut plerunque M. T. ad Q. fratrem, vel etiam mei iam depoſito feruore. *Tædium vt reſumpta*) nam repetita res faſtidium affert, vtpote iam præcognita: vnde illud δὶς κράμβη θάνατος.

Vt enim

Vt enim faces ignem aſsidua concuſsione cuſtodiunt, dimiſſum ægerrimè reparant: ſic & dicentis calor, & audientis intentio cōtinuatione ſeruatur, intercapedine & quaſi remiſsione langueſcit: ſed Baſſus multis precibus, penè etiam lacrymis, obſecrabat, implerē meum tempus. Parui, vtilitatemq́ eius prætuli meæ. Bene ceſsit: inueni ita erectos animos Senatus, ita recentes, vt priore actione incitati magis quàm ſatiati viderentur. Succeſsit mihi Lucius Albinus, tam aptè, vt orationes noſtræ varietatem duarum, contextum vnius habuiſſe credantur. Reſpondit Herennius Pollio inſtanter & grauiter. Deinde Theophanes rurſus. Fecit enim hoc quoq́ vt cætera, impudentiſsimè, quòd poſt duos, & Conſulares, & diſertos, tempus ſibi, & quidem laxius, vindicauit. Dixit in noctem, atq́ etiā nocte illatis lucernis. Poſtero die egerūt pro Baſſo Titius Homulus, & Frōto, mificè: quartū diē probationes occuparūt. Cenſuit Bæbius Macer, Conſul deſignatus, lege repetundarū Baſſum teneri. Cæpio Hiſpo ſalua dignitate iudices dandos: vterque rectè. Quî fieri po-

Vt enim faces) ſimilitudinem infert per collationem quæ ſumitur ante oculos negocij ponendi cauſa. Certamen fuit apud Athenienſes currendi ab ara Promethei in vrbem cum facibus ardentibus, ſimul in curſu ſeruare facem accenſam, quæ ſi fuiſſet extincta quamuis curſu præueniſſet, nullam victoriam reportabat. [hinc illud, Vidi ego concuſſas mota face creſcere flammas) *Concuſſione*) motu. *Dimiſſum*) ſopitum. *Intercapedine*) intermiſſione. *Lāgueſcit*) debilior fit. *Meum tempus*) dicendi ſpatium mihi ex lege datum. *Meæ*) quia multum vires intendi, & laboris ſuſtinui. *Erectos*) attentos. *Recentes*) integros, indefeſſos. *Senatus*) Senatorum. *Priore actione*) priore actionis parte. *Incitati*) ad vlteriora audiendum. [*Aptè*) conuenienter, opportunè] *Varietatem duarum*) nam quiſque diuerſis argumentis, & ſtilo nitebatur. *Contextum vnius*) [ordinem. Valerius. an abigi debet Pontius ab horum exemplorum contextu?] quia exceperat actionem vbi Secundus deſiuerat: ita vt videretur vnum & idem corpus. *Herennius Pollio*) quo cum Flauio Conſulatum gerente Dion aſſerit Titum interiiſſe. nec ignoro Marcellum Iuriſconſultum referre Pollionem fuiſſe Conſulem cum Pudente ſub Antonino. Annotauimus alios Polliones per eadem tempora, quos conſultò omittimus. *Inſtanter*) acriter, cum inſtantia contra conantem. *Duos*) Albinum, & Pollionem: nam de ſe non ita magnificè loqui ſolet. *Vindicauit*) aſſumpſit ad dicendum. *Laxius*) ſpatioſius. *In noctem*) poſt ſolis occaſum contra maiorum inſtituta. *Titius Homulus*) in quibuſdam exemplaribus ſcriptum fuit C. Titius Homulus, ſed Iulij Capitolini teſtimonio probabilior eſt lectio, Valerius Homulus, qui Secundo familiaris pro Vareno Ruſo cauſam egit. Eius multos iocos Antoninus Pius ſemper patienter tulit. vt cùm domum Homuli viſens admiránſque columnas porphyriticas requiſiſſet, vnde eas haberet: raſpondit Homulus, cùm in domum alienam veneris, & mutus & ſurdus eſto. Idem Lucillam matrem M. Antonini philoſophi in viridio venerantem ſimulacrum Apollinis videns, Pio inſuſurrauit, Illa nunc rogat, vt diem tuum claudas, & filius imperet: quod verbum omnino apud Pium nihil valuit. *Probationes*) teſtes, tabulæ, rumores, [quòd Ruſus deliquiſſet.] *Bæbius Macer*) cui Appiæ viæ cura demandata, cùm Proconſul rexiſſet Hiſpanos: eodem im-

perio missus in Dalmatiam integrè & iustè prouinciam continuit: cum præfectum Vrbis seruauit Adrianus, quamuis ab Actiano per epistolas admonitus, vt si reniteretur Imperio, necaretur. Bæbium item Macrum testatur Flauius Vopiscus Prætorij præfectum sub Aureliano. *Teneri repetundarum*) obnoxium esse pœnæ: qua tenentur damnati repetundarum. *Hispo*) siue is fuerit in quem iaculatus est Iuuenalis satyricum illud fulmen, Hispo subit iuuenes, & morbo pallet vtroque, siue alius *Sua dignitate*) non adempta Senatoria dignitate, & perseuerante in ea Basso: nam mox sequitur: negant enim congruēs esse retinere in Senatu, cui iudices dederis. *Iudices dandos*) seligendos iudices qui cognoscerent accusationem. *Vterque*) consul designatus Macer, & Hispo. *Recte*) censuit. *Qui*) quomodo.

test, inquis, cum tam diuersa censuerint? quia scilicet & Macro legem intuenti, cōsentaneum fuit damnare eum, qui contra legem munera acceperat: & Cæpio cum putaret licere Senatui, sicut licet, & mitigare leges, & intendere, non sine ratione veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inusitato. Præualuit sententia Cæpionis. Quinimmò consurgenti ei ad censendum acclamatum est, quod solet residentibus. Ex quo potes æstimare, quanto consensu sit exceptum cum diceret, quod tam fauorabile fuit, cum dicturus videretur. Sunt tamen vt in Senatu, ita in ciuitate, in duas partes hominum iudicia diuisa. Nam quibus sententia Cæpionis placuit, sententiam Macri vt rigidam durámque reprehendūt: quibus Macri, illam alteram dissolutam, atque etiam incongruentem vocant. Negant enim congruens esse, retinere in Senatu, cui iudices dederis. Fuit & tertia sententia. Valerius Paulinus assensus Cæpioni,

Diuersa) vnus secundum legem, alius contra. *Censuerint*) senserint. *Consentaneū*) consequens, conueniens. *Intuenti*) respicienti, consideranti. [*Vim legis*) quæ prohibebat accipere munera. *Mitigare leges*) minuere pœnam legibus constitutam. nam Marcello referente, etsi nihil facile mutandum est ex solennibus: tamen vbi æquitas euidens poscit, subueniendum est: & summum ius antiqui summam putabant crucem, vt asserit Columella, [præsertim cum Senatus sit eas tollere, cuius est condere.] *Intendere*) si reus meretur atrociora supplicia inferre, quàm leges præcipiant. *Sicut licet*) sustinet enim personam principis Senatus, qui nullis legibus tenetur. *Vetito*) lege prohibito. *Inusitato*) insolito. nam multis iam repetundarum reis seruata est dignitas Senatoria. Inueterata enim consuetudo pro lege non immerito custoditur, & hoc est ius quod dicitur moribus constitutum. *Præualuit*) superior & frequens fuit. *Censendum*) dicendam sententiam. *Acclamatum*) assensum, laudatum, applausum: hinc acclamationes imperatorum laudationes. *Solet*) fieri. *Residentibus*) post sententiam pronunciatam, & comprobatam. *Consensu*) confirmatione, concordia. *Exceptum*) admissum. *Fauorabile*) summo fauore præsumptum. *Iudicia*) sententiæ, opiniones. *In ciuitate*) inter ciues: quorum alij populares, alij nobilium partes fouentes. *Rigidam*) nimis seueram. *Quibus Macri*) sententia placuit. *Illam alteram*) dicendi modus apud scriptores obseruatus, [vt apud M. Tullium de prouinciis consularibus, & Valerium libro octauo,] sic apud Apuleium ille alius, & illa alia: & libro quinto Secundus dixit ille alter. *Dissolutam*) nimium mitem, & indulgentem. *Retinere*) in Senatu. Reseruare dignitatem senatoriam. [*Cui*) tanquam nocenti.] *Valerius Paulinus*) Paulinum Tribunum lego mis-

go miſſum à Veſpaſiano ad Ioſephum latitantem: & poſtea præfectum Alexandriæ. Valerius autem Paulinus accuſatus eſt, & à pluribus proditionis inſimulatus, dum Cęlio otioſè auxilium fert, quod propter religionem non eſſet functus ducis officio: prædia in Foroiulienſi agro poſſedit: famæ ac immortalitatis vnicus amator Conſul creatus eſt: & Secundo arcta familiaritate coniunctus: nam moriens ei ius libertorum ſuorum reliquit.

hoc amplius cenſuit referendum de Theophane cùm legationem renunciaſſet. Arguebatur enim multa in accuſatione feciſſe, quæ illa ipſa lege, qua Baſſum accuſauerat, tenerentur. Sed hanc ſententiam Conſules quanquam maximæ parti Senatus mirè probabatur, non ſunt perſecuti. Paulinus tamen & iuſtitiæ famam, & conſtantiæ tulit. Miſſo Senatu Baſſus magna hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus eſt. Fecerat eum fauorabilem renouata diſcriminum vetus fama, notúmque periculis nomen, & in procero corpore mæſta & ſqualida ſenectus. Habebis hanc interim epiſtolam πρόδρομον: expectabis orationem plenam, onuſtámque expectabis diu. neque enim leuiter & curſim, vt de re tanta, retractanda eſt. Vale.

Referendum) ponendum in conſultatione. *De Theophane*) an Theophanes reus peragendus eſſet. *Legationi renunciaſſet*) poſtquam functus eſſet legatione: nec amplius ageret legatum. nam legatus iure non poterat accuſari: quod teſtantur Iuriſconſulti, & nos libro tertio recitauimus [legitur etiam legationem renunciaſſet.] *Illa ipſa*) quo dicendi modo vtitur Seneca in epiſtolis. Eſt enim remiſſus, & de medio petitus, epiſtolari ſtilo conueniens. *Lege*) repetundarum, qua cauebatur puniri eum, qui iniuſtè accuſaſſet [*Maximæ*) maiori. ſuperlatiuum pro cõparatiuo.] *Non ſunt perſecuti*) non comprobarunt. nam Conſules deſignati, quod referebatur primi cenſebant, ac deinceps reliqui Senatores: verum Conſules qui tunc conſulatum gerebant, ſenatui præſidebant: & quicquid placuiſſet, decernebant. *Tulit famam*) ſummè laudatus eſt. *Fauorabilem*) gratioſum, charum. *Vetus fama*) diſcriminum. dum referebatur olim ſæpius periclitatum. *Renouata*) reducta in recentem memoriam hac Bithynorum accuſatione. *Nomen*) Baſſi. *Squalida*) ſitu obſita. vocabulum ſecus ab antiquis acceptum Gellio, & Macrobio autoribus. *πρόδρομον*) præcurſatricem, prænunciam. *Plenam*) copioſam. *Onuſtam*) multas res complexam. *Tanta re*) tanti ponderis, & momenti. *Retractanda*) emendanda.

C. PLINIVS SABINO SVO S.

SCRIBIS mihi, Sabină, quæ nos reliquit hæredes, Modeſtŭ ſeruum ſuum nuſquam liberum eſſe iuſsiſſe: idem tamen ſic adſcripſiſſe legatum, Modeſto, quem liberum eſſe iuſsi.

SCRIBIS) Monet Sabinum, & libertatem & legatum deberi Modeſto ſeruo: cui Sabina legatum dederat tanquam liberum eſſe iuſsiſſet: quod

amen nusquam apparebat relictis sibi hæredibus Sabino & Secundo. Occurrunt nobis ex diuersis scriptoribus per illa tempora quibus Secundus claruit, multi Sabini, vt ambiguitas oriatur ad quem scripserit. nam Iustinianus refert Iulium Sabinum malè tractantem seruos, in quem rescripsit Antoninus Pius. eundem imperatorem autor Vlpianus Iubentio Sabino rescripsisse. Sabinus item Antonius matrem habuit Iuniam Valerianam & filium Antoninum. Callistratus tradit Sabinum Maximum fuisse sub Adriano. & eodem imperante Suidas Sabinum declamatorem. Crediderim tamen magis fuisse Cæsium Sabinum, quem Secundus ad præsidium & ornamentum sui sumpserat. Auli Pudentis municipem totius Vmbriæ decus ad eum librum septimum Martialis mittit, & nono post laudem lacus eiusdem, rosaceam coronam. quamuis Pomponio memorante, Cassio Iurisperito successit Cæsius Sabinus, qui plurimum potuit Vespasiani temporibus, ad quem rescripsisse Adrianum retulit Vlpianus. *Iussisse*) legale verbum. *Ascripsisse legatum*) institutis vniuersalibus hæredibus testamento, legatum postea Modesto vel quisse his quidem verbis: Modesto, quem liberum esse iussi, legatum relinquo.

Quæris quid sentiam? Contuli cum prudentibus. conuenit inter omneis nec libertatem deberi, quia non sit data: nec legatum, quia seruo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur: ideoq́ puto nobis quasi scripserit Sabina faciendum quod ipsa scripsisse se credidit. Confido accessurum te sententiæ meæ, cùm religiosissimè soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis hæredibus intellexisse pro iure est. Neque enim minus apud nos honestas quàm apud alios necessitas valet. Moretur ergo in libertate sinentibus nobis, fruatur legato, quasi omnia diligentissimè cauerit. Cauit enim quæ hæredes elegit. Vale.

Contuli) communicaui. In eundem sensum Papinianus inquit. Nicostratus cùm de ea re mecum contulisset, dixi posse defendi. *Cum peritis iuris*) Legitur in multis exemplaribus cum prudentibus in eundem sensum: nam responsa prudentium sunt sententiæ & opiniones eorum, quibus permissum fuit iura publicè interpretari, & à Cæsare ius respondendi datum est, qui Iurisconsulti appellantur. horum omnium sententiæ & opiniones eam autoritatem tenebant, vt iudici ex constitutionibus non liceret à responso eorum recedere. *Conuenit inter omnes*) consentiunt omnes. Similis locutio in sensu apud Iuuenalem, sæuis inter se conuenit vrsis. & Martialis, [Cùm sitis similes paréſque vita, Vxor pessima, pessimus maritus: Miror non bene conuenire vobis. & Tranquillus in Claudio, Veneno quidem occisum conuenit.] *Libertatem deberi*) liberum esse debere. *Non sit data*) nusquam enim apparebat eum liberum esse iussisse. *Nec legatum*) debere. *Seruo suo*) ergo Modestus hoc iure priuabatur libertatis fauore: & legati iure habendi, & omne beneficium redibat ad hæredes Sabinæ, Sabinum scilicet & Secundū: nam quod serui nostri ex quacunque causa acquirunt, id nobis acquiritur. Ipse enim seruus, qui in potestate alterius est, nihil suum habere potest: ideo conuenienter legatum nobis per eundem acquiritur. [*Error*) Sabinæ.] *Quasi scripserit Sabina faciendum*) concedendam libertatem, & legatum Modesto: tanquam si apertè hoc cauisset Sabina, sicut iuris est secundum Iustinianum in institutionibus, seruum etiam sine libertate hæredem institutum liberum fieri, & pariter seruo à domino liberis tutori dato nulla facta libertatis mentione, tamen libertatem intelligi datam. Hic multum non dissimile Labeonisj illud titulo de constitutionibus, Hæres, inquit, meus Sticho, seruo meo, quem in testamento liberum esse iussi, aureos quinque

quos in tabulis debeo, dato: nihil seruo legatum esse, quia dominus seruo nihil debere potuit. Ego puto secundum mentem testatoris naturale magis, quàm ciuile debitum spectandum esse, & eo iure vtimur. Quamuis illa verba, quem liberum esse iussi, sint enunciatiua, quibus non ostenditur libertas data, sed tamen disponunt: quia Caio de regulis iuris referente libertas omnibus rebus honorabilior est. *Scripsisse*) scriptis libertatem dedisse. *Voluntatem*) vltimam. *Intellexisse*) si non expresse: tamen tacitè. *Boni*) vt nobis. *Pro iure*) loco iuris. *Necessitas*) summum ius. *Moretur*) esto, maneat Modestus. *Cauerit*) prouiderit Sabina. vtitur autem verbis Iurisconsulti propriis. *Cauit*) diligentissimè. *Bene*) quia nos boni sumus.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

AVDISTINE Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? Nondum te puto audisse. Est enim recens nuncius. Prætorius hic modò inter eloquentissimos causarum actores habebatur: nunc eò decidit vt exul de Senatore, rhetor de oratore fieret. Itaque ipse in præfatione dixit dolenter, & grauiter, Quos tibi fortuna ludos facis? Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores. Cui sententiæ tantum bilis, tantum amaritudinis inest, vt mihi videatur ideo professus vt

AVDISTI) Minutiano Liciniani exilium narrat, in quod pulsus fuerat à Domitiano reus incestus cum virgine Vestali: simul & illius vitia taxans, & fortunæ mobilitatem notans. *Valerium Licinianum*) Liciniani Hispani municipis Martialis mentio fit apud eundem poëtam. Vir Celtiberis non tacende gentibus; Nostræque Laus Hispaniæ Videbis altam Liciniane Bilbilim. & mox, Te Liciniane gloriabitur nostra: Nec me tacebit Bilbilis. *Profiteri*) oratoriam docere. *Sicilia* olim Italiæ coniuncta, mox interuentu freti diuulsa: omnium insularum fertilitatis claritudine celebrata. Italia superiorem diceres frumento, melle, croco, aliisque permultis: & meritò Romanorum horreum appellatam. Trinacria & Triquetra à pluribus nominata est, à tribus angulis & promontoriis, quibus in diuersa procurrentibus Δ literam efficit. Thucidides Sicaniam cognominatam ab incolis, quos quidam putarunt indigenas: postremò ab Italis, qui Siculi dicebantur in eam vulgo profectis, Sicilia vocata: siue (vt alij) à Siculo rege. Sunt qui credant à Sicano Iberiæ flumine nomen traxisse. Eius autem Insulæ ambitum stadiorum quatuor millium trecentorum sexaginta Siculus Diodorus protulit: maiorem facit Plinius ex autoritate Agrippæ. circuitu scilicet patentem septingentis centum decemocto miliariis. Siciliam etiam minorem Strongylem appellatam idem autor. *Nun ius Prætorius*) à Prætore missus: sicut dicimus prætoriam portam, & prætorium præconem. [nã Sicilia à prætoribus regebatur.] Vel prætorius, prætoria dignitate præditus. Nam per Suetonij verba colligitur Licinianum fuisse virum prætorium. *Recens*) nuper à Sicilia in vrbem qui venerat. *Hic*) Licinianus. *Modo*) aliquot ante annos. *Causarum actores*) causidicos. *Rhetor*) artis dicendi magister, orator qui eam exercet. Græci tamen rhetorum pro oratore passim vsurpant. *Præfatione*) qua breuibus explicari solet scriptoris intentio antequam opus aggrediatur: aliquando etiam pro excusatione absolutè ponitur. *Grauiter*) quod explicatur per sequentia: quibus multum ponderis verbis inest. *Fortuna ludos facis*) [homines tãquam pilas habens.]

Sunt qui in fortunæ iam casibus omnia ponunt, Et nullo credunt mundum rectore moueri, Natura voluente vices,& lucis, & anni. hæc Iuuenalis, qui ambiguum an imitatus sit Secundum satyra septima, an Secundus Iuuenalem. fuerunt enim contemporanei: nam inquit, Si fortuna volet, fies de rhetore Cõsul, Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor: Valerium Licinianum sanè monstrans. *Professoribus*) hac epistola sermocinatio absoluitur, cæterarum exornationum pulcherrima. nihil autem in vrbe fuit eloquentia, vel ad vtilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius. nam plurimos ex obscuro genere ad opes & magistratus summos illa præduce peruenisse testantur Fabius, Tacitus, & Ausonius. *Bilis*) virus fellis, & quia Plinij verba satis apposi è isti loco faciunt, ea transcribã. Sed in felle nigro insaniç causa, [homini] mórsque toto reddito. hinc & in mores crimẽ bilis nomine: adeo magnum est in hac parte virus, cùm se effundit in animum. *Ideo*) ob hanc tantùm causam.

hoc diceret. Idem cùm Græco pallio amictus intrasset (carent enim togæ iure, quibus aqua & igni interdictum est) postquam se composuit, circumspexitq; habitum suum, Latinè inquit, declamaturus sum: dicens tristia & miserãda. Dignum tamẽ illum qui hæc ipsa studia incesti scelere maculauerit. Confessus est quidem incestum: sed incertum, vtrum quia verum erat, an quia grauiora metuebat, si negasset. Fremebat n. Domitianus, æstuabatq; ingenti inuidia destitutus. Nam cum Corneliam Vestalium Maximam defodere viuam concupisset, vt qui illustrari seculum suum eiusmodi exẽplo arbitraretur, Pontificis maximi iure, seu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos

Hic) hanc sententiam grauissimam. *Græco pallio*) quo vestis genere Græci philosophi vtebantur, quinimmo mortui amiciebantur: descendebat autem vsque ad calceos. *Iure toga carent*) non possunt togam ferre veterum Romanorum indumentum: vtpote qui iure ciuium Romanorum priuati sint: nam cui aqua & igni interdictum est, nec testamentum valet quod ante fecerit, nec quod postea fecerit: bona quoque quæ tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur: & libertatem, & ciuitatem, cognationes, affinitates omnes, quas ante habuit, amittit: & eius existimatio consumitur: ac demum vltimo supplicio secundum Iurisconsultos affici dicitur. Ideo autem quem Romana ciuitate pellebant, aqua & igni interdicebant, communione omni ciuitatis priuatum significantes, quòd duobus his elementis maximè humana indiget vita. vnde nouæ nuptæ quãprimum mariti domum ingrediebatur, aqua & ignis à sponso per manus tradebatur. *Composuit*) sumpsit habitum dicturi, [pallium amicuit. sicut de Isæo recitauit.] *Habitum*) Græcum *Latine*) Siculi primum lingua barbara, deinde Græca, postremo Latina vsi sunt: quare trilingues Apuleius vocat. *Declamaturus*) fictam causam acturus. Est enim declamatio, exercitatio, & imago iudiciorum & consiliorum: vt per eam possimus peruenire ad veram actionem causarum. quare debet esse similis veritati. & declamare est mediocriter orare: dicere verò, bene. *Dignum*) putemne dignum hoc supplicio? [quidam volunt illa verba esse Liciniani: vt sit sensus, illum esse dignum dicere tristia & miseranda, qui studia literarum incesto maculauerit: alij potius Plinio ascribunt.] *Studia*) eloquentiæ. *Incesti scelere*) quòd putabatur cum Vestali concubuisse. *Incertum*) in ambiguo est, an Licinianus confessus incestum, quia id verè patrasset, an quia grauiora supplicia quàm exilium timebat, si negasset. *Grauiora*) virgas & necem. *Inuidia*) hominum maleuolentiæ. *Corneliam Vestalium Maximam*) Cornelia ex familia Cossorum capta in locum Læliæ defunctæ, Ne-

Pontifices non in regiam, ſed in Albanã villam conuocauit. Nec minore ſcelere quàm quod vlciſci videbatur, abſentem inauditámque damnauit inceſti, cum ipſe fratris filiam inceſto non polluiſſet ſolùm, verum etiam occidiſſet. Nam vidua abortu periit. miſſi ſtatim Pontifi-

ſtæ, Nerone Imperante olim abſoluta, ac multo pòſt repetita accuſatione conuicta à Domitiano defodi iuſſa eſt, autore Tranquillo, & Euſebio in Chronicis: quanquam is paulo ſupra in rebus Domitiani iam dixerat tres virgines Veſtæ ob ſtuprum damnatas. Dionis abbreuiator ibidem inquit, Ne ſuppliciis quidem Veſtalium abſtinuit poſt mortes & exilia multorum procerum; ſed tanquam inceſtas puniuit: vt cùm dura aſperáque de illis inquiſitio fieret, & multis inſimulatis ac interfectis, Ælius Agrippa vnus ex pontificibus non ſuſtinuerit vltra, ſed deterritus in ipſo concilio expirauerit. Alij codices habent Corneliam Maximiliam Veſtalem. *Defodere viuam*) quam conſuetudinem mox diffuſè tangemus. *Illuſtrari ſeculum ſuum*) celebrari in poſterum tempora Imperij ſui. *Eiuſmodi*) notabilibus, punitione Veſtalium, quam neglectam à Veſpaſiano & Tito Domitianus ſeuerè coërcuit. Ocellatis ſororibus & Varonillæ Veſtali liberum mortis arbitrium permiſit, & corruptores earum relegauit. Hoc Papinius laudat. Tacitus circa finem fragmentatæ hiſtoriæ, Cerealem patraſſe ſtuprum cum Claudia ſacrata muliere refert. *Pontificis Max. iure*) cui licebat inquirere Veſtalium crimina & vindicare, denique omnes ſacras cauſas diiudicare. Fuit autem pontifex Max. Domitianus. quod teſtantur ærea ipſius numiſmata, & Iuuenalis ſatyra quarta de eo loquens, Deſtinat hoc monſtrum cymbæ liniique magiſter Pontifici ſummo. *Immanitate tyranni*) crudelitate mali principis. *Licentia*) iniuſta poteſtate. *Domini*) ſe dominum & deum appellari iuſſit, tradente Tranquillo, & Martiale ſic adulante, ſed poſt eius interitum exprobrante. *Pontifices*) minores, qui in poteſtate maximi erant. *Regiam*) palatium. *Albanam villam*) quò ſæpiſſimè conuocabat patres in conſilium. Iuuenalis carmen extat de re conſulta ſuper Rhombo in ſeceſſu Albano: vbi aſſerit Suetonius confixiſſe eundem Imperatorem multas feras, & Martialis quinquatria ſingulis annis Mineruæ celebraſſe. Sed non ſine ratione, ſi tamen ea ratione motus, de nece Veſtalis deliberaturus pontifices in Albanum acciuit, quòd ſcilicet ſacerdotium Veſtalium inſtitutum eſſet à Troianis, qui Albam condidere. Fuerant igitur Veſtales primo Albæ, inde Romam tranſlatæ. *Nec minore*) ſenſus eſt condemnauit Corneliam indicta cauſa, quod erat non minus ſcelus, quàm quòd ita videbatur illam trahere ad vltionem. *Vlciſci*) non punire. *Abſentem*) in vrbe. *Inauditam*) indicta cauſa. *Inceſti*) ſtupri. nam inceſtus committitur inter ſacras perſonas & affines. *Fratris filiam*) Iuliam Titi filiam, quam adhuc virginem oblatam in matrimonium recuſauerat, & Sabino collocatam corrupit, mox interfecto marito ardentiſſimè & palàm dilexit, vt cauſa mortis illius extiterit, cùm coëgiſſet abortum facere: vnde in illum Satyricum fulgur ſtrinxit Iuuenalis, Cùm tot abortiuis fœcundam Iulia vuluam Solueret, & patruo ſimiles effunderet offas. Statuam amoris indicium è lygdo marmore, & manu tenentem ceſton ei fieri iuſſit Domitianus. vnus tamen Philoſtrati interpres libro ſexto mendosè traduxit Iuliam Domitiani ex filia neptem: Nonnulli, inquit, laudabant Domitianum, quòd Romæ templum Veſtæ purgaſſet, virginibus tribus zonarum cauſa interemptis, & quia rem cùm viris habuiſſe culparentur: cùm oporteret eas caſtas atque intactas Ilienſem Palladem, & ignem perpetuum cuſtodire: at ipſe agnato ſuo Sabino interfecto Iuliam duxerat vxorem: erat autem Iulia Domitiani ex filia neptis, cùm Græcè legatur illam fuiſſe fratris Titi filiam. *Abortu*) infante ante legitimum naſcendi tempus excuſſo ab vtero.

ces, qui defodiendam necandámque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad cæteros deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissimè clamitabat, Me Cæsar incestam putat: qua sacra faciente vicit, triumphauit. Blandiens hæc, an irridens, ex fiducia sui, an ex contemptu principis dixerit, dubium est: dixit donec ad supplicium nescio an innocens, certè tanquam nocens ducta est. Quinetiam quum in illud subterraneum cubiculum demitteretur, hæsissetque descendenti stola, vertit se, ac recollegit. Cúmque ei carnifex manum daret, auersata est, & resiluit: fœdumq; contactum quasi planè à casto puráque corpore nouissima sanctitate

Defodiendam necandamque) quæ Vestalium virginitatem prodiderat, viua ad portam Colinam defodiebatur tumulo, qui sceleratus campus appellabatur intra vrbem: vbi subterranea domus mediocris erat, in quam è loco superiore descendebatur. Iacebat in eo stratus lectulus, & lucerna ardens: primitiæque rerum earum, quæ sunt ad victum breues quędam, panis, aqua in vase, lac, & oleum: quasi caueret ipsa domus ne fame eius corpus interiret, quæ maximis expiationibus dedicata esset: ipsam verò pœnæ obnoxiam feretro impositam: & exterius, obtectam, lorisque ligatam: quo neque vox queat etiam audiri. per forum vehebant deflentibus eam ac præmittentibus amicis, atque cognatis. cæteri cum silentio accedebant: & sine voce graui cum mœrore quodam deducebant. neque aliud spectaculum horribilius erat, neque alium diem ciuitas mœstiorem agebat: cùm verò ad iam prædictum locum feretrum delatum erat, solutis vinculis à ministris, sacerdotum Princeps precatus arcana quædam, sublatisque ad deos manibus, ad supplicium adducebat eam capite opertam, constituebatque in scalis in domicilium deferentibus, deinde ipse cum aliis sacerdotibus auertebatur: cùm autem illa descendisset, & scalæ tollebantur: ac multa desuper iniecta humo domicilium operiebatur, adeo vt is locus reliquo tumulo æqualis esset. hoc modo scelus detestantes: verùm ne religionem quidem fugiebant: nam sacerdotes eum locum postea adeuntes parentabant. Ideo autem conuictas incesti alia pœna non afficiebant, quòd cadauera comburebantur. Illis igitur id tribuere iniustum iudicabant, quæ negligenter sacrum ignem obseruassent: an magis quòd corpus maximis ac sanctissimis religionibus consecratum interficere, & mulieri sacræ manus inferre nefas putantes rationem inierunt, qua subterraneo specu defosso obrutæ per se morerentur Dionysius, à quo & Plutarcho maiorem prædictorum partem mutuati sumus, scribit Vestales corruptas virgis cæsas occidi solitas: postea institutum Romanorum, vt quidam ferunt, Tarquinij Superbi, vt viuæ defoderentur, quem morem Iuuenalis monstrat Satyra quarta. cum qua nuper vittata iacebat Sanguine adhuc viuo terram subitura sacerdos. sed apertius in Fastis Ouidius, Nullaque dicetur vittas temerare sacerdos. Hoc duce, nec viua defodietur humo. Sic incesta perit, quia quam violauit, in illa Conditur, & Tellus Vestáque numen idem est. *Vestam*) quam alij flammam, alij terram esse volunt, ideo mulierem fingunt terram tympanum ferentem, quia terra ventos in se concludit. *Cæsar*) Domitianus. *Qua* me. *Sacra faciente*) pro eo sacrificante: Vestalium sacra nulli cuipiam fas est scire. Legimus tamen vti consueuisse in sacrificiis muria, sale scilicet in pila tonso & in ollam fictilem coniecto, ac in furno præcocto, deinde in aquam misso. *Vicit*) triumphauit. nam de Cattis & Dacis post varia prælia duplicem triumphum egit. de sarmatis lauream tantùm Ioui Capitolino rettulit. bellum ciuile motum à L. Antonio superioris Germaniæ præside confecit absens mira felicitate. hæc Tranquillus, quæ Martialis sæpius suis scriptis inseruit.

Digitized by Google

ſeruit. vt libro nono, Cornua Sarmatici ter perfida contudit Hiſtri. Sudantem Getica ter niue lauit equum. *Blandiens*) Domitiano quòd viciſſet, & triumphaſſet. *Irridens*) quia victus potius à barbaris fuit ille, & ſimulatum triumphũ egit. *Sui*) quòd ſe puram ſciret. *Dixerit*) hæc, me Cæſar & reliqua. *Innocens & nocens*) annominatio. *Cubiculum*) antrum ad portam Colinam, repete præcedentia. *Demitteretur*) per ſcalas *Stola*) veſtis muliebris rugoſa, autore Varrone, Martiale, Nonio: at Olympiacæ ſtolæ forma, teſte Apuleio, talis fuit, picta veſtis ex humeris pone tergum dependens, talorum tenus vario colore viſenda: circumnotat ſ animalibus inſignita: hinc dracones Indici, inde gryphes hyperborei. *Recolligit*) compoſuit ſtolam ne pudenda detegeret: quod fecere Pompeius, & Cæſar in nece ſua. Recolligere alias eſt confirmare & reficere animum. M. Tullius, Manifeſto furto perturbatus vbi ſe recollegit. Tranquillus, Reuocato rurſus impetu aliquid ſecretioris latebræ ad colligendum animum deſiderauit. *Carnifex*) miniſter iuſtitiæ. *Daret*) porrigeret in deſcenſu *Reſiliit*) refugit. *Fœdum*) obſcenum, turpem. *Contactum*) Alia ſcriptura contagium habet, id eſt, pollutionem. *Planè*) manifeſtè. *Sanctitate*) integritate vitæ [*Nouiſſima*] vltimo actu vitæ ſuæ ſanctitatem præ ſe ferens.

reiecit: omnibúſque numeris pudoris, πολλὼ πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν. Præterea Celer, eques Romanus, cui Cornelia obiiciebatur, cum in comitio virgis cæderetur, in hac voce perſtiterat, Quid feci? nihil feci. Ardebat ergo Domitianus & crudelitatis & iniquitatis infamia. Arripit Licinianum, quòd in agris ſuis occultaſſet Corneliæ libertatem. Ille ab iis, quibus erat curæ, præmonetur, ſi comitium & virgas pati nollet, ad confeſſionem confugeret, quaſi ad veniam. fecit. Locutus eſt pro abſente Herennius Senecio tale quiddam, quale eſt illud, κεῖται Πάτροκλος. Ait enim, Ex aduocato nũcius factus ſum. Receſſit Licinianus. gratum

Reiecit) repulit. reſpuit. *Numeris*) gradibus. apud Martialem pro nummo libro quarto ponitur numerus, Et centum numeros nouæ monetæ. πολλὼ πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν, verba Talthybij ex Euripidis Hecuba, narrantis Polyxenæ necem. ἡ δὲ καὶ θνήσκουσ' ὅμως πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν, κρύπτουσ' ἃ κρύπτειν ὄμματ' ἀρσένων χρεών. id eſt, hæc autem & moriẽs tamen multam prouidentiam habuit honeſtè cadere, celare autem quæ celare oculos marium opus eſt. Quam ſententiam tranſtulit Ouidius libro decimotertio Metamorphoſeos, vbi Polyxenę immolationem deſcribit. Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas, Cùm caderet: caſtique decus ſeruare pudoris. [Et apud Græcos Quintus Calaber liber primo derelictorum ab Homero: Pentheſileæ necem explicando accepit.] *Celer*) In Celerem plerunque Martialis. fuit & P. Celer accuſator Bareæ damnatus accuſante Muſonio. *Cui Cornelia obiiciebatur*) qui accuſabatur quòd cùm Cornelia inceſtum commiſiſſet. *Virgis cæderetur*) fuſtibus cædi liberos, flagellis ſeruos innuit Paulus de incendio, & ruina Tranquillus autor Domitianum ſtipratores virginis in comitio ad necem cædi iuſſiſſe, excepto prætorio viro: cui dubia etiam tunc cauſa, & abſque quæſtionibus, atque tormentis de ſemet profeſſo exilium indulſit: ſanè Licinianum monſtrans. *Comitio*) loco iuxta Senatum, quò populus coibat comitiorum & litium cauſa. *Perſtiterat*) perſeuerauerat vſque ad extremum. *Ardebat*) cruciabatur. *Infamia*) non diſplicet infamia, id eſt maleuolentia & inuidia: cum manifeſtè expoſitus erat, ſi Celer tanquam innocens occiſus videretur. *Arripit*) comprehendi iubet. *Agris*) villa. *Quibus erat curæ*) qui tuebantur illum. *Comitium & virgas*) necem in publico. *Confeſſionem*) obiecti criminis *Confugeret*) in

rebus afflictis confugimus ad aliquem subsidij causa. *Fecit*) paruit monitis. *Absente*) Liciniano. *Tale quiddam*) simile dictum κεῖται Πάτροκλος, iacet Patroclus, iudicatum, & actum est. Carmen ex lib. xxij. Iliad. κεῖται πὰρ νήεσσι νέκυς ἄκλαυτος ἄθαπτος Πάτροκλος, id est, iacet apud naues mortuus, indefletus, insepultus Patroclus [sequentia tamen apertè mõstrant in Pliniano codice legendum κεῖται νέκυς.] Melior tamen est sensus cùm deberem agere causam pro Liciniano, [quoniam desperata est,] tanquam nuncius affero vobis illius confessionem, sicut Nestoris filius Achilli necem Patrocli lib. xviij. Iliados. ὤμοι Πηλέος υἱὲ δαΐφρονος, ἦ μάλα λυγρῆς πεύσεαι ἀγγελίης, ἣ μὴ ὤφελλε γενέσθαι. Κεῖται Πάτροκλος, νέκυος δὲ δὴ ἀμφιμάχονται γυμνοῦ. ἀτὰρ τά γε τεύχε' ἔχει κορυθαίολος Ἕκτωρ. Hei mihi Pelei filij periti in bello, profectò valdè triste nuncium accipies, quod nunquam vtinam fuisset. Iacet Patroclus, pro mortuo sanè pugnant nudo. verùm hæc arma habet galeatus Hector. Cuius narrationis breuitatem Fabius mirum in modum probat. *Recessit*) ab vrbe. *Hic*) quod Licinianus iudicio abierit. & eius causam Herennius fatenti similis sit complexus.] *Proderetur*) [exultaret.] detegeretur. *Absoluit*) liberauit ab inuidia. Martialis, Absoluit Phrygium vestra rapina Parin. *Adiecit*) sententiæ. *Non instandum verecundiæ*) non occidendum Licinianum, qui pudore criminis aufugisset. *Ipsi*) Liciniano. *Rapere*) secum auferre. *Publicarentur*) à præfectis in ærarium referrentur. *Exilium molle*) apud gentes humaniores. Exilium, Marcello tradente, triplex est, aut certorum locorum interdictio, aut lata fuga, vt omnium locorum habitatio præter certum locum, aut insulæ vinculum. sed Callistratus significat aliud fuisse in insulam relegari, aliud in insulam deportari. In exulibus, inquit, gradus pœnarum constituit edictum diui Adriani, vt qui ad tempus relegatus est, si ante præscriptum redeat, in insulam relegetur: sed qui relegatus in insulam excesserit, in insulam deportaretur: qui deportatus euaserit capite puniatur. Vlpianus de interdictis, Relegatorum duo sunt genera: quidam qui in insulam relegantur: sunt qui simpliciter, in prouinciis eis interdicitur non etiam insula assignetur, & mox, hæc est differentia inter deportatos & relegatos. quòd in insulam relegari, & ad tempus & in perpetuum quis potest. [Paulus tamen de publicis iudiciis, Exilium, inquit, est aquæ & ignis interdictio. nam cætera exilia, sed relegationes propriè dicuntur.] *Premium*) quod se liberasset ab inuidia fatendo crimen. *Diui Neruæ*) cùm hæc

hoc Domitiano, adeo quidem, vt gaudio proderetur, diceretque, Absoluit nos Licinianus. Adiecit etiam, non esse verecundiæ eius instandum: ipsi verò permisit si qua posset, ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur, exiliúmque molle, velut præmium dedit. Ex quo tamen postea clementia diui Neruæ translatus est in Siciliam, vbi nunc profitetur, séque de fortuna præfationibus vindicat. Vides quàm obsequenter paream tibi, qui non solùm res vrbanas, verumetiam peregrinas tam sedulo scribo, vt altius repetam. & sanè putabam te, quia tunc abfuisti, nihil aliud de Liciniano audisse, quàm relegatum ob incestum. Summam enim rerum nunciat fama, non ordinem. Mereor vt vicissim quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quædam incidere), perscribas. Denique quicquid voles: dummodo non minus longa epistola nuncies. Ego non paginas tantùm, sed etiam versus syllabásque numerabo. Vale.

hæc scriberet Secundus, iam Nerua excesserat ab humanis, & inter deos à Traiano relatus fuerat. *Altius*) iam pridem gesta, à principio rei. *Tunc*) cùm inquisitio facta est in illum. *Summam*) argumentum. *Oppid.*) Brixia. *Finitimis*) vt Bergamo, Veronæ, & Cremoniæ. *Notabilia*) notatu digna. *Versus*) ordines verborum.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

AMAS Egnatium Marcellinum, atque etiam mihi sæpe commēdas: amabis magis, commendabísque, si cognoueris recēs eius factum. Cùm in prouinciam Quæstor exisset, scribámque qui sorte obtigerat, ante legitimum solarij tempus amisisset, quod acceperat scribæ daturus, intellexit, & statuit subsidere apud se non oportere. Itaque reuersus, Cæsarem, deinde Cæsare autore senatum consuluit, quid fieri de salario vellet. Parua quæstio, sed tamen quæstio. Hæredes scribæ sibi, præfecti ærarij populo vindicabant. Acta causa est, dixit hæredum aduocatus, deinde populi: vterque percommodè. Cæcilius Strabo ærario censuit inferendum: Bæbius Macer hæredibus dandum, obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, vt ego statim feci. quamuis enim abundè sufficiat illi quòd est & à principe & à Senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo. Omneis enim qui gloria famáque ducuntur, mirum in modum

AMAS) Marcellini factum laudat, quod Quæstor cùm ante tempus salarium scribæ recepisset, eo mortuo Traianum super hoc consuluerit, & Senatum hortatur. itaque Arriano ideo Marcellinum commendat epistola. P. Egnatium aduersus Soranum testimonium dixisse recitat Tacitus. Macrobius Egnatium citat in libris de rerum natura. Egnatium Festum Ædilem duumuirum, cui ludos sub Antonino Pio publicè edenti plebs vrbana ad statuam ponendam, pecuniam obtulit, referunt antiqua monumenta: verùm is honore contentus impensam remisit. Ad Ignatium Dexrum scripsit Herennius Modestinus librum de excusatione tutelæ. Ignatium Antiochiæ episcopum sub Nerua & Traiano, autores sunt Græci scriptores. Vlpianus testatur, Ignatium Taurinum fuisse Proconsulem Vticæ, Adriano imperante. *Quæstor*) prouincialis, qui dabatur Proconsuli vel Prætori eunti in prouinciam, vt pecuniam principalem, vel publicam, inquireret & curaret. *Sorte*) quæstores enim sortiebantur scribas, sicut Procoss. prouincias & legatos. *Amisisset*) morte perdidisset. *Ante legitimum tempus*) landit per transitum tempora sua quibus publicis officialibus an eidem suam satisfieret. *Salarij*) salarium merces annua laborum dicitur: at salarius qui salsamenta vendit. *Quod*) salarium. *Intellexit*) obitum scribæ. *Subsidere*) salarium remanere. *Reuersus*) à prouincia in vrbem. *Quæstio*) disputatio fuit super hac re. *Præfecti*) quæstores vrbani. *Populo*) quia ærarium reipub. erat. *Vendicabant*) asserebant. proprium faciebant. *Pop.*) aduocatus dixit. *Cæcilius Strabo*) agitur etiam Cæcilius Strabo sed nullius apud alium quempiam mentionem habitam memini hoc tñ vnum velim admonuisse, & Strabonem & Bebium fuisse consules designatos qui ius censendi habebant, & in causa Iulij Bassi Secundum designatos consules nominasse: Bebium Ma-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ctum, & Cepionem Hispanum, non Cælium Strabonem. *Statim*) nam interfuit illi Senatusconsulto. *Feci*) laudaui. Facio verbum late patet multorum locum ex lens. Plin senior lib. ij & vtranque paginam facit, id est implet. Cato dixit munditias facere, pro mundare. & facere manipulos, pro colligere in manipulos. Varro factum olei, quod vno tempore conficitur: & ad victimas faciunt, id est conueniunt, & idonei sunt sacrificio. sicut Mart. non facit ad stomachum. & Columella, Recte faciunt ad eam rem syluestres pinus. & lib. ix. Pariter maximè facit ad hanc rem. Sic x. Optime facit. Interdum pro causare, vt apud Mart. rigus enim magnum synthesis vna facit. Terentius pro composuit, vel transtulit, nonnunquam pro tacere vsus est. & fac te huc, pro veni huc. In infinitum procederem si singula persequi vellem.

Assensio) approbatio. *Minoribus*) qualis erat Arrianus, respectu principis dixit, vel magis sit generale dictũ *Isto*) Altinum, Arriani municipium. *Peregrination.*) profectione peregre. *Lata*) diffusa. *Magna*) ampla sed restricta. Macrobius, In appetẽda, inquit, gloria duo sunt maximè quæ probari possunt, vt & quàm latissimè vagetur, & quam diutissimè perseueret.

assensio & laus à minoribus etiam profecta delectat. Te verò Marcellinus ita reueretur, vt iudicio tuo plurimum tribuat. Accedit his, quòd si cognouerit factum suum istò vsq. penetrasse, necesse est laudis suæ spatio & cursu & peregrinatione lætetur. etenim nescio quo pacto vel magis homines iuuat gloria lata quã magna. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

SALVVM) Fuerat in patria Secundus, vbi quum audiuisset municipes suos Mediolanum petere, studiorũ causa, quòd nulles Comi præceptores haberent, hortatus est parentes vt liberis magistrum conducerent de suo, promittens tertiam salarij partem. quare in Thusculanum reuersus, vbi opusculum quoddam erat absoluturus, interim rogat Tacitum vt aliquem conquirat, qui sibi fidens iudicio Nouocomensium se subiiciat. *Vrbem*) Romam. *Quando*) aphæresis, pro aliquando. *Desideratus*) id est expectatus. *Tusculano*) agro iuxta Tiphernium. *Intentionem*) excitatam diligentiam. *Iam in finem*) quæ iam spectat finem. *Intermisero*) in secunda lectione fuit laxauero: magis placet intermisero, scilicet aduentu meo in vrbẽ, per tempus deponam. *Ægrè resumam*) difficulter repetam. *Quid*) aliquod tempus. *Festinationi*) festinanti desiderio. *Præcursoria*) præcedente & officio cursoris fungente. Legitur etiam præceptoria. quod minus probo. *In patria mea*) in Nouocomo. *Prætextatus*) toga prætexta indutus: iam

SALVVM te in vrbem venisse gaudeo, venisti autem si quando alias, nunc maximè mihi desideratus. ipse pauculis adhuc diebus in Thusculano cõmorabor, vt opusculum quod est in manibus, absoluam. Vereor enim, ne si hanc intentionem iam in finem intermisero, ægrè resumam: interim nequid festinationi meæ pereat, quod sum præsens petiturus, hac quasi præcursoria epistola rogo, sed priùs accipe causas rogandi, deinde ipsum quod peto. Proximè cùm in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis mei filius prætextatus.

tus, iam xiiij. annos natus: nam prætexta cùm prius esset regum vestis, vt postea consulum fuit, permissa est nobilioribus pueris cum bulla aurea ad excitandam in eis virtutem memorando facto Tarquinij Prisci filij: qui dicitur in bello aduersum Sabinos, cùm xiiij. annum ageret, hostem manu percussisse: inde à patre pro concione laudatus, & bulla aurea prætextáque toga donatus est, suprà annos fortis præmia virilitatis & honoris meruit. sicut enim prætexta magistratuum, ita bulla gestamen erat triumphantium: hinc deductus mos, vt prætexta & bulla in id ætatis à pueris vsurparetur nobilibus. Sunt qui credant eundem regem cum ciuium statum ordinaret, instituisse etiam patricios pueros quorum duntaxat patres curulem gesserant magistratum, bulla aurea & toga. cui purpura prætexitur, vti: cæteros autem prætexta tantùm quorum parentes equo stipendia iusta meruissent, libertinos verò & peregrinos, nullo modo: sed postea quoque libertinorum filiis, qui ex iusta matre familias nati fuissent concessum prætextam & lorum gestare. quanquam sint qui hoc institutum ad Romulum referant in Hostilium inchoatum. Trebellius Pollio etiam sacerdotes vsos prætexta retulit, & honestorum indumentum fuisse Pædianus autor est, simique solitum lætitiæ signum abbreuiator Liuij tradit: eam autem supra tunicas induebant.

Huic ego, Studes? inquam. Respondit, Etiam. Vbi? Mediolani. Cur non hîc? & pater eius? (erat enim vnà atque etiam ipse adduxerat puerum) quia nullos hîc præceptores habemus. Quare nullos? Nam vehementer intererat vestra qui patres estis (& oportunè cùm plures patres audiebant) liberos vestros hîc potissimum discere. Vbi enim aut iucundius continerentur, quàm in patria? aut pudicius continerentur, quàm sub oculis parentum? aut minore sumptu, quàm domi? Quantulum est ergo collata pecunia conducere præceptores? quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea quæ peregrè emuntur (omnia autem peregrè emuntur) impendiis, adiicere mercedibus. Atque adeo ego qui nondum liberos habeo, paratus sum pro republ. nostra, quasi pro filia vel parente tertiam partem eius, quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem, ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur: vt accidere multis in locis video, in quibus præceptores publicè conducuntur. Huic vitio vno remedio occurri potest, si parentibus solis ius conducendi relinquatur: iisdemque

Etiam) consentientis aduerbium. *Mediolani*) Ptolemæus Mediolanum in Germania iterum refert. Stephanus Aquitaniæ vrbem scribit. hic verò Mediolanum Galliæ cisalpinæ (vt omittam quæ sub nomine Catonis circumferuntur) à Gallis conditum Plin. & Strabo testantur: qui Liuio autore transgressi Alpes haud procul Ticino flumine, fusis Thuscis, cum agrum Insubrium, in quo consederant, appellari audiuissent cognomine Insubribus pago Heduorum, ibi omen sequentes loci, vrbem Mediolanum condidere: sic appellatam à porca lanata in media fronte vt quidam autumant: alij ab vrbe Senonum in Gallia eodem cognomento. Olim omnes vicatim habitabant, deinde Italicarum populosissima & metropolis, quam Strabo tempestate sua dignitatis eximiæ testatur. clara sanè vrbis vtraque fortuna, & ab historicis nostri seculi celebrata monumentis, vt taceam illud Ausonij carmen, cui initium, Et Mediolani mira omnia. *Hic*) Comi studes. *Pater*) inquit, retinet hic locum.

cum dialogi. *Praeceptores*) fuit enim Mediolanum olim professorum celebritate illustre. nam & ibi Virgilius oratoriam didicit: & Albutius Nouariensis rhetor declamauit, Augustinus qui postea suis virtutibus inter diuos relatus est, liberales disciplinas professus [hic etiam nos clarissimos praeceptores habuimus, Georgium Merulam in Latinis: in Graecis Demetrium Chalcondilum ac Valerium.] *Quare nullos*) habetis praeceptores. verba Secundi sunt alloquentis patres Nouocomenses vsque ad hæc, putaui. nam tunc conuertit sermonem ad Tacitum. *Pueritius*) hæc melior lectio seruata forma analogiæ quàm pudicitius. nam à pudico recte pudicius fit: absurdum autem esset à pudicitia deductum credere pudicitius. *Quantulum*) erit minimum. in quam significationem vsum inuenio Tacitum in libello de moribus Germanorum, & Iuuenalem Satyra vj Quantulum in hoc, & paulo post, Nam quantula nostra voluptas. sic apud Plinium auunculum libro septimo, Quantulo se pentis ictus dente. & Apuleium ix. Quantulum ferentes auxilium sic Curtium vij. Quantulo contecti esse deberent & ne singulos excutiam authores, redeo ad ipsum Secundum in panegyrico, Nam quantulum refert deponas, an partiaris imperium. *Collata*) publicè in vnum collecta. *Habitationes*) conductas domos. *Viatica*) vitæ necessarias impensas. *Adijcere mercedibus*) superaddere salario, quod impenditis præceptori Mediolanensi, vt in patriam nostram alium conducatis. vel addicere mercedibus, id est assignare impensas prædictas salario præceptoris *Eum*) salarij. *Ambitu corrumperetur*) nam sæpe accidit in oppidis præceptores indignos publica stipendia consequi, quia sciunt ambire principes & decuriones. inde salaria dicuntur corrumpi ambitu, cùm indoctis destinantur, quòd sint fauorabiliores. *Publicè*) stipendio publico. *Occurri*) prouideri.

religio recte iudicandi necessitate collationis addatur. Nam qui fortasse de alieno negligentes, certe de suo diligentes erunt: dabúntque operam ne eam à me pecuniam non nisi dignus accipiat, si accepturus & ab ipsis erit. Proinde consentite, conspirate, maiorémque animum ex meo sumite, qui cupio esse quamplurimum, quod debeam conferre. Nihil honestius præstare liberis vestris, nihil gratius patriæ potestis. Edoceantur hîc qui hîc nascuntur, statímque ab infantia natale solum amare, frequentare consuescant: atque vtinam tam claros præceptores inducatis, vt à finitimis oppidis studia hinc petantur. vtq́; nunc liberi vestri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant. Hæc putaui altius, & quasi à fonte repetenda: quò magis scires, quàm gratum mihi foret, si susciperes, quod iniungo. iniungo autem, & pro rei magnitudine rogo, vt ex copia studiorum quæ ad te ex admiratione ingenij tui conuenit,

Religio) diligens metus. solicita cura. *Recte*) digni an indigni sint qui conducantur *Addatur*) augeatur. *Collatione*) pro duabus partibus. *Alieno*) de republ. *Eam*) tertiam partem, *Dignus*) bonus & literatus. *Accepturus*) duas stipendij partes. *Ab ipsis*) parentibus. Videntur hæc ad Tacitum directa verba. *Conspirate*) conuenite ad hoc. nunc in bonam partem, alibi in malam dicitur. *Ex meo*) exemplo meo. *Quamplurimum*) salarium quod fiet si conduceris optimum præceptorem. *Nihil*) quàm dignum professorem literarum. *Edoceantur*) legitur etiam educentur. *Natale solum*) patriam. *Studia*) liberales disciplinæ. *Confluant*) vndique conueniant. *Fonte*) primordio negocij. *Foret*) esset futurum. [*Studiosorum*) si legis studiorum, ipsa studia pro studiosis accepit.] *Admi-*

ratione

ratione ingenij tui) fuit enim Tacitus vir admirabili ingenio, vt quidam eius dicendi genus supra cæteros scriptores extollant.

circumspicias præceptores quos solicitare possimus: sub ea tamen conditione, ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus seruo. Illi iudicent, illi eligant: ego mihi curam tantùm, & impendium vindico. Proinde si quis fuerit repertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege, vt hinc nihil aliud certum, quàm fiduciam suam ferat. Vale.

Circumspicias) deligas. *Solicitare*) ex suo loco mouere, quasi ex solo citare. *Obstringam*) obligem. *Libera*) intacta. iudicio meorum municipum. *Curam*) quærendi præceptorem. *Impendium*) tertiam stipendij partem. *Illi*) Comum. *Hinc*) à me. *Fiduciam*) doctrinæ suæ.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

TV fortasse orationem, vt soles, & flagitas, & expectas: at ego quasi ex aliqua peregrina delicatáque merce lusus meos tibi prodo. Accipies cum hac epistola hendecasyllabos nostros: quibus nos nec in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus ocium temporis. his iocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irascimur: describimus aliquid modò pressius, modò elatius: atque ipsa varietate tentamus efficere, vt alia aliis, quædam fortasse omnibus placeant. Ex quibus tamen si nonnulla tibi paulo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuæ cogitare summos illos & grauissimos

TV fortasse) Excusat lasciuiã hendecasyllaborum suorum apud Paternum, & carminis genere, & exemplo antiquorum: deinde liberum facit ei imponendi suis versiculis quod nomen libuerit, rogátque vt quicquid in illis displicuerit, se velit admonere. *Orationem*) aliquam ex meis. *Peregrina*) externa, preciosa, & chara. *Lusus*) epigrammata, iocos complexa: sic idem libro septimo appellat & Martialis sæpius, iocósque vocat. *Prodo*) edo, publico. *Hendecasyllabos*) vndecim syllabarum mensuram cõtinentes quibus admodum claruit Catullus, & Valerius Mart. & Statius in syluis. Ausonius tria hendecasyllaborum genera enumerat. Alibi Secundus testatur emisisse librũ hendecasyllaborum, decantatum non modò à nostris, sed etiã à Græcis. *Oblectamus ocium*) vel oblectamur ocio. vtraq; lectio cõuenit. oblectamus ergo ocium temporis id est tempus ociosum & vacuũ à rebus seriis, deducimus in voluptate scribendo iocosa. Oblecto enim trahitur à lacto lactas, quòd est animos in aliqua voluptatem inducere, in quam significatioñe interdum Terentius vsurpauit: quare non placet sententia Festi, qui à verbo lacit deductum autumat: nisi respexerit quòd lactat frequentatiuum tractum sit à verbo lacit olim in vsu, à quo allicit, pellicit, illicit, *Iocamur*) & quæ sequuntur monstrant quam materiam habeant hendecasyllabi: nam in iocis, lusibus, amore, dolore, querimonia, ita versantur. Iocari autem refertur ad res verisimiles, quæ risum prudentem & liberalem excitant: nam iocum accipimus quod est contrarium serio: fingere enim, ac terrere & promittere, interdum

Digitized by Google

iocus est. *Pressum*) humiliori stylo. *Elatius*) grandiori. ad idem tendit si legatur altius. *Varietate*) vario dicendi gene e & materiarum: nam sicut verborum varietas, ita rerum pulchra est: & quemadmodum in orationibus variare figuram commendatur, sic in epigrammate diuersitas styli & argumenti plurimum appetitur. *Alia*) quædam epigrammata. *Aliis*) aliquibus. *Petulantiora*) lasciuiora. nam pætum lasciuum dicunt à petendo, à quo petulans & petulcus. *Erit erudi ionis tua*) conueniet tuæ exscultæ doctrinæ.

viros qui talia scripserunt, non modò lasciuia rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse: quæ nos refugimus, non quia seueriores (vnde enim?) sed quia timidiores sumus. Scimus alioqui huius opusculi illam esse verissimam legem quam Catullus expreßit,

Nam castum esse decet pium poëtam
Ipsum, versiculos nihil necesse est:
Qui tunc denique habent salem & leporem,
Si sunt molliculi, & parum pudici.

Ego quanti faciam iudicium tuum, vel ex hoc potes æstimare, quòd malui omnia à te pensitari, quàm electa laudari. Et sanè quæ sunt commodißima, desinunt videri cùm paria esse cœperunt. Præterea sapiens subtilísque lector non debet diuersis conferre diuersa, sed singula expendere: nec deterius id alio putare quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura?

Viros) quorum plurimos Secundus libro quinto ad Aristonem, & Apuleius prima apologia commemorant. & Martialis in præfatione octaui, asserit epigrammata à seuerissimis & supremæ fortunæ viris ita scripta, vt nimiam verborum licentiam affectasse videantur. *A lasciuia rerum*) lasciua materia. *Nudis*) turpibus, propriis, sine circumlocutione, quę Latina vocat idem epigrammarius, & lasciuiam verborum licentiam interpretatur linguam epigrammatôn. *Refugimus*) vitamus. *Vnde enim*) qua ratione fieri potest vt simus grauissimis illis viris seueriores? *Alioqui*) insuper. *Huius opusculi*) hendecasyllaborum. *Catullus expressit*) carmen ex libro primo Catulli ad Aurelium & Furium. Pædicabo ego vos & irrumabo Aureli pathice & cinæde Furi. Qui me ex versiculis meis putastis, Quòd sint molliculi, parum pudicum. Nam castum, & quæ sequuntur. in quam sententiam multos ire totis pedibus cerno. nam Ouidius secundo de Tristibus, inquit, Crede mihi distant mores à carmine nostro; Vita verecunda est, musa iocosa mea est. Et diuus Adrianus Voconij poetæ tumulum hoc carmine incidendum iussit, Lasciuus versu, mente pudicus erat. Et Martialis, Lasciua est nobis pagina, vita proba. Quem versum Apuleius tanquam Secundi recognoscit his verbis, Nec fortasse mores meos spectent de carmien. Lasciua est nobis pagina, vita proba, vt Plinius dicit. Meminerint quippe eruditi, probatissimo viro Plinio in poëmatis lasciuiam, in moribus constitisse censuram: sciamus tamen verisimilius esse Secundum hoc carmen mutuatum à Martiale: cuius scripta prius edita fuerant, quàm Secundi. *Versiculos*) esse castos. *Salem*) vrbanitatem *Leporem*) gratiam. *Molliculi*) lasciui. idem Mart. ad Cornelium scribit. Lex hæc carminibus data est iocosis, Nec possunt nisi pruriant iuuare. *Omnia*) mea carmina tam bona quàm mala. *Electa*) digniora. sicut alibi refert quosdam solitos tantum electa recitare, vt placeant, non vt emendent. [Et) præterea.] *Commodissima*) optima. *Videri*) esse optima. *Paria*) omnia optima, & simili figura descripta. quare liber distinguendus est & varietate rerum & styli, ad quod respexisse videtur Martialis illo disticho.

Sunt bona, ſunt quædam mediocria, ſunt mala plura. Quæ legis hîc, aliter non fit Auite liber. *Diuerſa epigrammata*) diuerſam complexa materiam: nam alia materia ſtylum grandiorem, vel acutiorem, alia humiliorem, vel ſimpliciorem expetit. *Alio*) reſpectu alius epigrammatis melioris.

Nam longiore præfatione vel excuſare, vel commendare ineptias, ineptiſſimum eſt. Vnum illud prædicẽdum videtur, cogitare me has nugas meas ita inſcribere, Hendecaſyllabi, qui titulus ſola metri lege conſtringitur. Proinde ſiue epigrammata, ſiue idyllia, ſiue eclogas, ſiue (vt multi) poëmata, ſeu quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tantùm Hendecaſyllabos præſto. A ſimplicitate tua peto, vt quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas. neque eſt difficile, quod poſtulo. Nam ſi hoc opuſculum noſtrum aut potiſſimum eſſet, aut ſolum, fortaſſe poſſet durum videri dicere, Quære quod agas. molle & humanum eſt, Habes quod agas. Vale.

Præfatione) prælocutione. *Ineptias*) luſus meos. *Titulus*) inſcriptio. *Conſtringitur*) colligitur. legitur etiam conſcribitur. *Edullia*) ſiue idyllia: nam commodè Græca dictio εἰδύλλια, vtroque verſus transferri ad nos poteſt: quæ lectio melior eſt quàm elegidia, quanquam id ſignificet paruas elegias: verùm Secundi carmen non erat elegum, & lugubre: ſed iocoſum hendecaſyllabum, εἰδύλλια autem parua poëmata. Sic Catullus ſuum hexametrum, ſic prius Theocritus ſuas eclogas, proinde ſtatim ſubdit ſiue placet vocare. *Eclogas*) inſtar Virgilianæ bucolicæ, tãquam delectum aliquod. *Poëmata*) partes operis. *Præſto*) inſcribo. *Simplicitate*) ſynceritate. *Aliis*) cum quibus liberius loquimur de alieno opere, quàm cum autore. *Potiſſimum*) aliorum meorum optimum. *Solùm*) quòd nullum aliud edidiſſem: nam plura iam publicauerat in facultate dicendi. *Fortaſſe*) ſume extrinſecus iure, vel merito. *Durum*) ruſticum, impolitum. nam cùm diffideret Secundus facere vnum aliquod opus excellens, pluribus ſe experiebatur: quare viij. dicet, Cùm hoc, vel illud leges: ita ſingulis veniam, vt non ſingulis dabis. [*Dicere*) quod aliis es dicturus. an potius legas poſſe videri durum dicere.] *Quare*) vide. *Quid agas*) iocando monet quid iudicandum ſit. *Molle & humanum*) reſpexit ad genus carminis: quod laſciuum & vrbanum eſt. *Quod agas*) quomodo iudices.

C. PLINIVS FVNDANO SVO S.

SI QVID omnino, hoc certè iudicio facio, quòd Aſinium Ruſum ſingulariter amo. Eſt homo eximius, & bonorum amantiſſimus. Cur enim non me quoq; inter bonos nume-

SI QVID) Fundano in proximum annum conſulatum ſominatur. quare petit, vt ſuffragio & teſtimonio ſuo Aſinium Ruſum quæſtorem ſibi aſſumat. quem more ſuo in cæteris commendationibus obſeruatio laudat à parentibus & animi bonis. *Facio*) adiunctio, color. *Eximius*) electus, egregius. *Me*) quia mei eſt amantiſſimus.

Digitized by Google

rem? Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arctâ familiaritate cõplexus est. Proinde si vtrunque nostrûm probas, de Rufo quoq; necesse est idem sentias, cùm sit ad connectendas amicitias vel tenacissimũ vinculũ, morũ similitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoq; functus est optimi ciuis officio, quòd fœcũditate vxoris largè frui voluit eo seculo, quo plerisq; etiã singulos filios orbitatis præmia graues faciunt: quibus ille despectis, aui quoque nomẽ assumpsit. Est enim auus & quidẽ ex Saturio Firmo, quem diliges, vt ego, si vt ego propius inspexeris. Hæc eò pertinent, vt scias, quàm copiosam, quàm numerosam domum vno beneficio sis obligaturus, ad quod petendum, voto primùm, deinde bono quodam omine adducimur. Optamus enim tibi, ominamúrque in proximum annum Consulatum. Ita nos virtutes tuæ & iudicia Principis augurari volunt. Concurrit autem, vt sit eodem anno quæstor maximus ex liberis Rufi Asinius Bassus, iuuenis: nescio an dicam, quod me pater & sentire dicere cupit, adolescentis

Quem) grauissimum, eloquentissimum, denique omni virtute absolutissimum. *Idem*) quod nos, id est, optimè. *Similitudo morum*) Sententia a multis celebrata. nam traditur à M. Tullio in Lælio morum similitudinem esse tenacissimum vinculum ad amicitiam. [& Officiorum primo, Nihil autem est amabilius nec copulatius quàm morum, inquit, similitudo bonorum: in quibus enim eadem studia sunt, eædem voluntates, in his fit, vt æquè quisque altero delectetur, ac seipso: & mox, Estq; ea iucundissima amicitia, quam similitudo morum coniugauit.] quã rem idem orator pluribus libello de amicitia complexus est, Nihil, inquit, quod ad se rem vllam tam alliciat, & tam attrahat, quàm ad amicitiã similitudo. conceditur profectò esse verùm, vt bonos boni diligant, asciscántque sibi quasi propinquitate cõiunctos atque natura. Philostr. l. 6. similia similes amant. Apul. lib. de philosophia, Æqualitas non aliter prouenit, nisi similitudo in vtroque amico parilitate, charitatéq; conueniat: pares enim paribus insolubili nexu iunguntur. vnde Isocrates ad Demonicum, bonorum amicitias nullum seculum potest abolere. tantam vim habet similitudo morum, vt etiam pessimi facilè conueniant: Nam Othonem, qui postea imperauit, docet Tranquillus apud Neronem inter amicos congruentia morum summum locum obtinuisse. & Corn. Nepos in epitomate rerum Romanarum, Feroces, inquit, similitudo morum coniunxit: sic ex moribus contrariis nascitur odium, autore Philostrato in vita Æschinis. *In hoc*) in hac re. *Frui largè fœcunditate, vel de fœcunditate vxoris*) suscipere multos filios. *Eo*) nostro. *Quo plerisque*) ordo est, quo præmia orbitatis faciunt graues etiam singulos filios [quòd si eximes de: Latinitas melius procedet] graues plerisque. præmia ergò orbitatis, id est, munera quæ mittebantur orbis: adeo creuerat auaritia, vt patri vnicus filius videretur molestus, quia scilicet per eum priuabatur muneribus, quæ dabantur orbis à captatoribus: quod Iuuenalis notat, Tollere dulcem Cogitat hæredem cariturus turture magno, Mullorúmque iubis, & captatore macello. Legimus apud Tranquil. Tiberium Cæsarem Lepidam fœminam generosissimam condemnasse in gratiam Quirini Consularis prædiuitis, & orbi. Et Marcellinus scribit orbos, & cœlibes à captatoribus cultos. Et sexto Mart. hortatur patres ad vitam contra quorũdam nimiam parsimoniam. Cecuba non solos vindemia nutriat orbos. Possunt & patres viuere crede mihi. At in panegyrico re-

eo refert Secundus in cauſa fuiſſe ſæuitiam principum, ne ciues oblectarentur prole. [cùm verè ſecundum naturam orbitas ſit res miſera.] *Quibus*) præmiis. *Aſſumpſit nomen aui*) factus eſt auus ſuſcepto per filium nepote. *Ex Saturio Firmo*) opera Saturij Firmi filij ſui. *Propius*) penitius, familiarius. *Inſpexeris*) cognoueris à præcedenti tractum. *Ominamur*) nam omen plerunque ſit cauſa victoriæ: ſicut Locrenſibus petentibus auxilium à Lacedæmoniis aduerſum Crotoniatas. *Principis*) Traiani, qui dignis honores & dignitates diſtribuere ſolet. *Concurrit*) accedit.

verecũdiæ vetat, ipſo patre melior. Difficile eſt, vt mihi de abſente credas, quanquam credere ſoles omnia. tantùm in illo induſtriæ, probitatis, eruditionis, ingenij, ſtudij, memoriæ denique eſſe, quantum expertus inuenies. Vellem tam ferax ſeculum bonis artibus haberemus, vt aliquos Baſſo præferre deberes. Tum ego te primus hortarer, moneremq́, circũferres oculos, ac diu penſitares, quem potiſſimum eligeres. Nunc verò, ſed nihil volo de amico meo arrogantius dicere, hoc ſolum dico, Dignum eſſe iuuenẽ, quem more maiorum in filij locum aſſumas. Debent a. ſapientes viri, vt tu, tales à rep. liberos accipere, quales à natura ſolemus optare. Decorus erit tibi conſuli quæſtor patre prætorio: propinquis conſularibus: quibus iudicio ipſorum, quanquã adoleſcentulus adhuc, iam tamen inuicem ornamento eſt. Proinde indulge precibus meis, obſequere conſilio: & ante omnia, ſi feſtinare videor, ignoſce: primum quia votis ſuis amor plerunque præcurrit: deinde quòd in ea ciuitate, in qua omnia quaſi ab occupantibus aguntur, quæ legitimum tempus expectant, non matura ſed ſera ſunt: in ſumma, quòd rerum, quas aſſequi cupias, præſumptio ipſa iucunda eſt. Reuereatur iam te Baſſus vt conſulem: Tu dilige illum, vt quæſtorem. Nos deniq; vtriuſque veſtrum amantiſſimi, duplici lætitia perfruamur. Etenim cum ſic te, ſic Baſſum diligamus, vt & illum cu-

[*Verecundia*) optimæ indolis ſpecimen in adoleſcente verecundia eſt, autore Seneca] *Abſente*, Baſſo, tibi incognito. *Ferax ſeculum bonis artibus*) copiam bonorum, qui præſtarent circa bonas artes. [Sic M. Tul. de Imperatore deligẽdo, Vtinam tam ferax eſſet ætas noſtra, ac tot eſſent Pompeio conferendi, vt elaborãdum eſſet in aliquo deligendo] *Hunc vero*) diminutio, exornatio. *More maiorum*) qui dignos adoptabant. nam à filio P. Scipionis Aphricanum minorem adoptatum fuiſſe legimus. *Vt tu*) ſapiens debes. *Liberos*) quæſtores, qui ſunt conſulibus vice liberorum. Cicer. in Verrem, Sic enim à maioribus noſtris accepimus, prætorem quæſtori ſuo parentis loco eſſe oportere: nullam neque iuſtiorem, neque grauiorem cauſam neceſſitudinis poſſe reperiri, quàm coniunctionem ſortis, quàm officij, quàm publicam muneris ſocietatem, neq; ferè venit in contentionem de accuſando qui quæſtor fuiſſet, quin repudiaretur] *Decorum*) legitur etiam decorus, id eſt, ornamento. *Patre prætorio*) genitus. *Quibus*) propinquis. *Inuicem*) ſicut illi conſulares ſunt ei ornamento, ſic ipſe illis. *Feſtinare*) ante tempus petere. *Præcurrit*) præoccupat tempus. *Votis*) deſiderio. *Occupantibus*) præuenientibus. *Quæ legitimum*) ſi expectaſſet Secundus, quòd conſul creatus fuiſſet Fundanius, quòd erat tempus legitimum.

timum petendi quæsturam, in periculo erat, ne iam præoccupanti dedisset. *Quod*) quia. *Præsumptio*) diuinatio, votum. *Illum*) Bassum.

Cuiuscunque) consulis. *Quæcunque*) quicunque esset, siue Bassus, siue alius. *Adiuturi*) respectu tui. idem erit si legas iuuaturi. *Si ratio tui consulatus*) quia consul futurus es, & potes ipsum eligere quæstorem. *Mea*) erga te. *Studium nostrum*) fauorem, quem nos enixè postulamus. *Eundem*) Bassum. *Suffragio*) auxilio.

iuscunque, & tuum quemcunque quæstorem in petendis honoribus omni ope, omni labore, gratia simus iuuaturi, perquàm iucundum nobis erit si in eundem iuuenem studium nostrum & amicitiæ meæ & consulatus tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissimus adiutor accesseris, cuius senatus & suffragio libentissimè indulgeat, & testimonio plurimum credat. Vale.

C. PLIN. VALERIO PAVLINO SVO S.

GAVDE) Hortatur Valeriũ Paulinum ad studium, cùm sit adhuc literis honor. nam quum esset acturus, tanta auditorum corona tribunal circundatum erat, vt per ipsos iudices vix accesserit, & auditus sit maximo assensu. *Gaude*) legitur etiam gaudeo. [*Tuo*) qui doctus es, & foues studia: quæ cum honorantur, illorum gloriæ aliqua portio venit ad nos.] *Nomine*) causa. *Studiis*) eloquentiæ. *Proximè*) nuperrimè. *Dicturus*) causam acturus. *Non fuit*) non patuit. *Adeundi*) ad dicendum. *Tribunal*) iudicum sede *Stipatione*) frequentia auditorum densa corona. *Ad hoc*) insuper. [*Ornatus*) egregius laudatus.] *Adolescens*) qui præsens actioni meæ fuerat, quamuis scissis tunicis, & sola velatus tunica, tamen astitit vij. horis, vt me audiret. *Tunicis*) Romani primò sine tunicis sola toga amicti fuerunt: deinde substrictas & breues tunicas citra humerum desinentes habebant sine manicis. quod genus Græci ἐξωμίδας appellabant. quare P. Africanus P. Sulpitio Gallo obiectauit, quòd vteretur tunicis manus totas operientibus. & apud Virg. Itali exprobrant Troianis manicatas tunicas: Marcellus ex autoritate Titinij tunicam dixit esse vestimentum sine manicis. vbi manicatas tunicas testimonio multorum notat. Apuleij floridorum tenuissimo textu: tunicam interulam refert. & Mart. in distichis magno fuisse precio. Det tunicam diues. Muliebrem & virilem

GAVDE meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor studiis durat. Proximè cũ dicturus apud Centumuiros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos iudices, non fuit: tanta stipatione cætera tenebantur. Ad hoc quidam ornatus adolescẽs, scissis tunicis, vt in frequentia solet, sola velatus toga perstitit, & quidem horis septem. Nam tamdiu dixi, magno cum labore, sed maiore cum fructu. Studeamus ergo, nec desidiæ nostræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant, non modò dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

virilem fuisse vestem Varro in libris analogiæ declarat. Tunicam molestam Mart. libro decimo accipit pro ignito thorace. antiqui insuper tunicam nominarunt velamentum illud neruosum quod superinducitur vlceribus subiecto iam vetustiore

pure. *Frequentia*) multitudine virorum. *Fructu*) victoria de aduersariis. *Praetendamus*) excusemus. *Alienam*) quòd non sint auditores & laudatores. *Legant*) scripta. *Auribus*) auditu. *Chartu*) memoria. *Elaboremus*) excudamus.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

ET admones, & rogas vt suscipiam absentis Corelliæ causam contra C. Cæcilium, consulem designatum. Quòd admones, gratias ago: quod rogas, queror, admoneri enim debeo, vt sciam: rogari non debeo vt faciam: quod mihi non facere turpissimum est. An ego tueri Corelli filiam dubitem? Est quidem mihi cum isto, contra quem me aduocas, non planè familiaritas, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipse cui destinatus est honor. Cuius nobis hoc maior agenda reuerentia est, quòd iam illo functi sumus. Naturale est enim vt ea quæ quis adeptus est, ipsa quàm amplissima existimari velit. Sed mihi cogitanti adfuturum me Corelli filiæ, omnia ista frigida & inania videntur. Obuersatur oculis ille vir, quo neminem ætas nostra grauio-

ET admones) Admonente Gallo pollicetur omnem suam operam Corelliæ Corelli filiæ aduersum C. Cæcilium, à qua defensione quum deterreri posset, & quia erat Secundo amicus, & consul designatus, tamen quum recordabatur patris Corelli, cui plurimum debebat, sperat nullam reprehensionem, sed laudem etiam ab ipso Cæcilio consecuturum. Quidam codices Antonino, non Gallo scriptam epistolam significant. *Corelia*) filiæ Corelli Rufi, & sororis Coreliæ à Secundo summa reuerentia dilectæ quæ Fuscum Minutium maritum habuit. *C. Cecilium*) multos Cæcilios per illa tempora fuisse lego, vt Cæcil. Secund. de quo Martialis, Dum mea Cæcilio formatur imago Secundo. Cecilium Simplicem creatum consulem à Vitellio. Cæcilium Celerem, cuius suprà Secundus mentionem fecit. nam Cæcilium Classicum hîc intellexisse omnino negauerim. Cæcilium Rufinum senatu mouit Domitianus censor, quòd saltasset. Cæcilio Proculo rescripsisse diuum Pium testatur Vlpianus. Cæcilij rhetoris meminit Athenæus, & plurimi adhuc extant in monumentis Insubrium. *Designatum*) decretum, constitutum in sequentem annum. nam designare est rem nouam facere, & in bonum & in malum accipi solet: quare dixit Apuleius, Contra fas sanctæ religionis designasset aliquid. & Terentius, Modò quid designauit, id est cum ignominia fecit. Qui ludis funebribus præerant designatores dicebantur. in quem sensum leges apud Hor. in epist. & Sen. vj. de beneficiis. *Non facere*) si non facerem. *Isto*) C. Cæcilio. *Me aduocas*) aduocationem meam pro Cornelia petis aduocamur enim daturi patrocinium Agrestio tradente. Familiaritas plus est quam amicitia. *Huc*) ad eius amicitiam. *Dignitas*) quia senator. *An hoc ipse*) non displicet atque hic ipse. *Honor*) consulatus. *Hoc*) ob hanc causam. *Functi sumus*) gessi consulatum fuit enim cum Tertullo Consul. *Ea*) eos honores & magistratus. *Existimari*) credi esse. *Adfuturum*) causam suscepturum.

rum. *Coreli*) Rufi. cuius interitum libro primo. epist. deplorauit. *Frigida*) inefficacia, imbecillia. nam frigus orationis dicimus cùm inutilis est oratio. & frigidum ac inane dicendi genus Fabius. x. carpit. Donatus frigidum non adhærens interpretatur, translatum asserens à picatione vasorum, quæ frigidam picem non tenent. frigidum plerunque nocens. *Obuersatur*) frequenter occurrit.

rem, sanctiorem, subtiliorem deniq; tulit: quem ego cùm ex admiratione diligere cœpissem, quod euenire contrà solet, magis admiratus sum, postquam penitus inspexi. (Inspexi enim penitus) Nihil à me ille secretum, non ioculare, non serium, non triste, non lætum. Adolescentulus eram, etiam mihi ab illo honor, atque etiam, (audebo dicere) reuerentia, vt æquali habebatur. Ille meus in petendis honoribus suffragator, & testis: ille in inchoandis deductor & comes: ille in gerendis consiliator & rector: ille denique in omnibus officiis nostris, quanquam & imbecillus & senior, quasi iuuenis & validus conspiciebatur. Quantum ille famæ meæ domi, in publico, quantum etiam apud principem adstruxit? Nam cùm fortè de bonis iuuenibus apud Neruam imperatorem sermo incidisset, & plerique me laudibus ferrent: paulisper se intra silentium tenuit, quod ille plurimum autoritatis addebat: deinde grauitate quam noras, Necesse est (inquit) parcius laudem Secundum, quia nihil nisi ex consilio meo facit. Qua voce tribuit mihi, quantum petere voto immodicum erat, nihil me facere non sapientissimè, cùm omnia ex consilio sapientissimi viri facerem. Quinetiam moriens filiæ suæ (vt ipsa solet prædicare) multos quidem amicos tibi in longiore vita paraui, præcipuos ta-

Subtiliorem) acutiorem. Fuit enim prudentissimus iurisconsultus, & ætatis suæ sapientissimus. Sic de Aristone Iurisc. locutus est suprà, Quid illo grauius? sanctius? doctius? *Sanctiorem*) meliorem probitate morum. *Contra*) vt familiaritas multum reuerentiæ detrahit. *Admiratus*) veneratus. *Inspexi*) cognoui. *Ille*) habuit. *Ioculare*) iocosum. ioci causa dictum factúmve. Tranquill. in Nerone. Paulatim verò inualescentibus vitiis iocularia & latebras omisit. & post iocularia in defectionis duces carmina lasciuéque modulata super abundantissimam cœnam gesticulatus est. *Serium*) graue sine tristitia. *Contentio*) color. *Vt æquali*) tanquam si fuissem illi æqualis & tempore & autoritate. *Suffragator & testis*) sic prius dixerat, suffragio & testimonio. *Deductor*) in comitium. *Consiliator*) cuius fœmininum consiliatrix protulit Apuleius: is autem est qui ratione altè petita plura perpendens & comparans habet inuentionem & iudicationem in se secundum mores. *Rector*) conquestus est in obitu eius amisisse rectorem & magistrum vitæ suæ. *Imbecillus*) valetudine longa podagræ. *Senior*) nam lxvij. annum expleuit. *Domi*) inter domesticos. [*Adstruxit*) addidit. *Iuuenibus*) per transitum monstrat se fuisse iuuenem imperante Nerua. *Intra silentium tenuit*) conticuit, vt sententiæ suæ maiorem autoritatem adderet. *Quam*) summam. *Secundum*) C. Plinium. [*Parcius*) ne me laudare videar.] *Voce*) dicto. *Quantum*) laudis. *Immodicum*) nimium. *Nihil non*) omnia. *Moriens*) dixit. *Filiæ*) Corelliæ. *Prædicare*) publicè narrare dixisse ista patrem suum.

Cornu-

men Secundum, & Cornutum. Quod dum recordor, intelligo mihi laborandum ne qua parte videar hanc de me fiduciam prouidentissimi viri destituisse. Quare ego verò Corelliæ adero promptissimè, nec subire offensas recusabo: quanquam non solùm veniam me, verumetiam laudem apud istum ipsum, à quo, vt ais, noua lis fortasse vt fœminæ intenditur, arbitror consecuturum, si hæc eadem in actione latius scilicet, & vberius, quàm epistolarum angustiæ sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

Cornutum) Tertullum, de quo in præcedentibus copiosè. *De me*) quam de me Corneliushabuit. *Offensas*) inimicitias. *Istum ipsum*) C. Cæcilium *Noua*) insolita. *Intenditur*) mouetur, infertur. *Vt fœminæ*) quæ se nesciat defendere: vel quia quibusdam priuilegiis muniũtur fœminæ. *Epistolarum angustiæ*) non enim diffundi tantum epistola debet quantum ratio *Commendationem* quòd defendam tanti viri filiam. [& amico defuncto aliquam gratiam referam. nam secundum M. Tullium vtendum est excusatione aduersus eos, quos inuitos offendas quacumque possis. quare id quod feceris necesse fuerit, nec aliter facere potueris. In aliquibus exemplaribus per uetustis est loco *contigerit mihi dicere, dixero.*]

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

QVEMADMODVM magis approbare tibi possum quantopere miror Epigrãmata tua Græca, quã quòd quædam æmulari Latinè, & exprimere tentaui? In deterius tamen accidit hoc primum imbecillitate ingenij mei, deinde inopia: ac potius, vt Lucretius ait, egestate patrij sermonis. Quòd si hæc, & quæ sunt Latina, & mea habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiæ, quæ & à te, & Græcè proferuntur? Vale.

QVEMADMODVM) Antonini epigrammata Græca laudat, quæ cùm Latinè Secundus conatus esset exprimere, multum ab illis decidit. *Latine æmulari*) traducere in linguam nostram. *In deterius*) multum defeci ab archetypo. nam longè tua meliora quàm mea. accidit autem hoc plerunque vt imitator minor sit imitato. *Egestate*) maius est quàm inopia: nam hæc impotentiam, illa necessariorum penuriam significat. Inops enim qui sine ope, egens vero quasi exigens, cui ne gens quidem sit reliqua. (vt Lucretius ait) lib. j. de rerum natura, vbi de anima agit inquit. Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperta Difficile illustrare Latinis versibus esse. Multa nouis verbis præsertim cum sit agendum Propter [illegible]atem linguæ & rerum nouitatem. [illegible] eodem lib. vbi de ὁμοιομερείᾳ agit. Quam Græci memorant nec nostra dicere lingua Concedit nobis patrij sermonis egestas & Seneca statim lib. viij. epistolarum. Quanta, inquit, nobis verborum paupertas immo egestas sit nunquam magis, quàm hodierno die intellexi. mille res inciderunt cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarent nec haberent.] T. Lucretius autem præcepta sapientiæ versibus complexus & amatorio poculo in furorem versus,

cùm aliquot libros, quos postea Cicero emendauit, per interualla insaniæ conscripsisset, propria se manu confecit, anno ætatis xliij, Cn. Pompeio & M. Licinio Crasso coss. qua die Virg. poëta sumpsit virilem togam. Eius lectionem probat quintilianus, sed non vt corpus eloquentiæ faciat. Vitruuius vim verborum laudat. *Patrij sermonis*) Latinæ linguæ: Græcis enim longe maior verborum copia ac licentia, præsertim poëtis: quibus licet & noua fingere: & breuibus pro longis, ac contrà vti. nam Latini magis seueri quod notat hendecasyllabo Martial. Dicunt Earinon tamen poëtæ, sed Græci quibus est nihil negatum, Et quos ἄρες ἄρες decet sonare, Nobis non licet esse tam disertis, Qui musas colimus seueriores. *Hæc*) carmina. *Venustatis*) gratiæ, leporis. à Venere deductum verbum. *Proferuntur mihi*) mittuntur ad me. legitur & sine *mihi*. *A te*) viro doctissimo. *Græcè*) propriè.

C. PLINIVS HISPVLLÆ SVÆ S.

CVM sis pietatis exemplum, fratremq; optimum & amantissimum tui pari charitate dilexeris, filiamq; eius vt tuam diligas, nec tantùm amitæ eius verum etiam patris amissi affectum repræsentes, non dubito maximo tibi gaudio fore, cùm cognoueris dignam patre, dignam te, dignam auo euadere. Summum est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indicium est. Accedit his studium literarũ, quod ex mei charitate concepit. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa sollicitudine cũ videor acturus, quanto cum egi gaudio afficitur? Disponit qui nuncient sibi, quem assensum, quos clamores excitarim, quem euentum iudicij tulerim. Eadem siquando recito, in proximo discreta velo sedet, laudésque nostras auidissimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat, formátque cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam adducor, perpetuam nobis maiorémque in dies futuram esse concordiam. Non enim ætatem

CVM *sis*) Gratulatur sibi & Hispullæ, quòd vxor Calphurnia se dignam maioribus suis ostenderet: nam & lætabatur Secundi laudibus. nec corpus sed gloriã illius exosculabatur. *Pietatis*) pietas est per quam sanguine cõiunctis, & patriæ & beniuolis, cultus officium diligens tribuitur: pars sanè iustitiæ proxima æquitati. *Charitate*) amore. alibi etiam pro penuria cuiuscunque rei. *Filiam*) Calphurniam vxorem meam. *Affectum*) amorem. latini imitatione Græcorum affici dicunt moueri aliqua passione, siue bona siue mala. [sunt qui legant effectum, id est officium. [*Auo*) Fabato. *Acumen*) ingenij perspicacitas. *Frugalitas*) temperantia ciborum. *Concepit studium*) facta est studiosa, quia me sequitur. *Habet*) amat, tenet. *Qua*) maxima. *Acturus*) causam dicturus. *Disponit*) collocat per interualla, vel mittit auditores. *Assensum*) fauorem. *Clamores*) applausus. *Euentum*) fortunam, quæ plurimum in iudiciis dominatur. *Discreta*) seclusa ab aliis auditoribus. Adde quod Sidonius viij. scribit [illegible]hurniam legenti Plinio & meditan[illegible]ndelas & candelabra tenuisse. *Excipit*) audit, attendit. *Formáque*

mátque cithara) ad ſonum citharæ cantat, & concordat. Statius, Diſcendum muſis ſonat, & mea carmina flectit. Eſt alia lectio format ad citharam, id eſt concordat cum cithara. *Artifice*) magiſtro muſico. *Magiſter eſt optimus*) longè enim amor valentior ad obtinendum quòd velis quàm timor. nam timor abit ſi recedas, manet amor, ac ſicut ille in odium, hic in reuerentiam vertitur.

meam aut corpus quæ paulatim occidunt ac ſeneſcunt, ſed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis præceptis inſtitutam: quæ nihil in contubernio tuo viderit, niſi ſanctum honeſtúmque: quæ denique amare me ex tua prædicatione conſueuerit. Nam quum matrem meam parentis loco venerêre, méque à pueritia ſtatim formare, laudare, talémque qualis nunc vxori meæ videor, ominari ſolebas. Certatim ergo tibi gratias agimus. Ego, quòd illam mihi: illa, quòd me ſibi dederis, quaſi inuicem elegeris. Vale.

Corpus) quod tantum amplectuntur ſcorta & libidinoſæ mulieres. *Occidunt*) minuuntur. hinc Ouid. in Faſtis. Tempora labuntur, tacitíſque ſeneſcimus annis: Et fugiunt freno non remorante dies. *Tuis*) ſanctiſſimis. *Contubernio*) conuictu, familiaritate. *Prædicatione tua*) commendatione & laude tua de me. *Parentis*) matris tuæ [ſunt qui legant, parentis loco venerere.] *A pueritia*) dum puer eſſem. *Formare*) inſtituere. *Ego*) ago gratias *Illam*) Calphurniam vxorem. *Elegeris*) nos, egregium par.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

QVID ſenſerim de ſingulis libris tuis, notum tibi, vt quemque perlegeram feci. Accipe nunc, quid de vniuerſis generaliter iudicem. Eſt opus pulchrum, validum, acre, ſublime, varium, elegans, purum, figuratum, ſpatioſum etiam, & cum magna tua laude diffuſum. In quo tu ingenij ſimul doloríſque velis latiſſimè vectus es, & horum vtrunque inuicem adiumento fuit. Nam dolori ſublimitatem & magnificentiam, ingenio vim & amaritudinem dolor addidit. Vale.

QVID ſenſerim) In genere indicat q̃d ſentiat de libris Nonij Max. in quibus ingenium, ſublimitatem, elegantiam, varietatem, ac pulchritudinem probat. De Max. alibi plura recitauimus. Noniũ à Seuero interfectum refert Spartianus. hic autem Nonius Max. ſiue Nauius. (vtraque enim ſcriptura circunfertur) ſcripſit libros in Blateram Secundo libro octauo tradente. *Generaliter*) ſummatim & vniuerſaliter. cuius contrarium ſpecialiter, pro quo ſpeciatim M. Tullius, Spartianus, Ouidius, Lampridius certatim vſurpant: nam & Columella pro generaliter prius generatim dixerat, quod interdum per ſingula accipi ſolet. *Validum*) neruoſum, robuſtum, non flaccidum. *Acre*) vehemens. *Sublime*) grande, elatum, in figura graui. *Varium*) diuerſa complexum. [an quod ſecundum res ſciuerit figuram variari.] *Elegans*) latinum, & remotum ab omni vitio. Elegantia eſt quæ facit, vt vnumquodque verbum purè & aptè dici videatur. elegans tamen vocabulum apud

antiquos in vitio fuit, ex testimonio M. Catonis, referente Gellio: illo enim significari hominem, qui nimis læto amœnóque cultu ac victu esset, & concertantis ac fastidiosi iudicij: nam & Terentius in Eunucho, Chæream dixit, elegantem formarum spectatorem, cui non facilè quæuis mulier quamuis formosa placeret: postea inter laudem & vituperationem vsu venit elegans, demum totum in laudem receptum est. *Purum*) apertum, dilucidum, explanatum: quod duobus comparatur, verbis vsitatis & propriis. *Figuratum*) figuris opportune illustratum & variatum. *Spatiosum etiam & diffusum*) copiosum; alterum longitudinem, alterum latitudinem respicit. *Velis*) instrumentis, adminiculis. metaphora à nauibus. *Vtrunque*) ingenium & dolor. *Inuicem*) sibi mutuo. *Magnificentiam*) quæ rerum magnarum & excelsarum est, cùm animi ampla quadam & splendida propositione cogitatio atque administratio.] *Vt scilicet parem reddat*) nam cùm scripsit ingenium addidisse dolori sublimitatem, & magnificentiam, subdit dolorem addidisse vim & amaritudinem ingenio.] *Vim*) potentiam, celerem impetum.

C. PLIN. VELIO CEREALI SVO S.

TRISTEM & acerbum casum Heluidiarum sororum. vtraque à partu, vtraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modũ doleo, ita mihi luctuosum videtur, quòd puellas honestissimas in flore primo fœcunditas abstulit. Angor infantium sorte, quæ sunt parentibus statim, & dum nascuntur, orbatæ. Angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseuerantissimè diligo, vt actione mea, librisque testatum est. Cui nunc vnus ex tribus liberis superest, domumq́ue pluribus adminiculis paulo ante fundatam desolatus fulcit, ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus acquiescet, si hunc saltem fortem & incolumem, paremq́ue illi patri, illi auo fortuna seruauerit. Cuius ego pro salute, pro moribus, hoc sum magis anxius, quòd vnicus factus est. Nosti in amore mollitiam animi mei, nosti metus. Quo minus te mirari oportebit, quòd plurimum timeam, de quo plurimum spero. Vale.

TRISTEM) Deflet apud Velium Cerealem interitum Heluidiarum sororum, quæ à partu mortuæ fuerant. Primùm dolet mortis genere, deinde cõqueritur prolem Heluidij quem summè dilexerat, in dies minorem fieri. *Tristem & acerbum*) ô subaudiendum, dolentis aduerbium. *Acerbum*) ante tempus immaturum. *Casum*) malum euentum. *Heluidiarum sororum*) filiarum non Heluidij Prisci à Vespasiano occisi, sed Heluidij filij à Domitiano interfecti, qui tres liberos superstites reliquit, duas puellas & puerum Heluidium. *A partu*) partus causa, vel post partum, interdum præpositio à significat causam. vt apud Iuuenalem, Iram atque animos à crimine sumunt. Aliquando post. Tranquillus, Augustus à cœna in lecticulam lucubratoriam se recipiebat. [Plinius cap. de ceruis. A conceptu separant se. & mox, A partu duas habent herbas, & ibidem. Ab eo tempore similia reuiuiscũt. Item cap. de mulis, Fœminas à partu optime septimo die impleri. Eni-

ri.] *Enixa*) ad partum refertur. Virgilius. Triginta capitum fœtus enixa. *Supra modum*) nam reſpectu cauſarũ quæ maximæ ſunt mediocriter doleo. *Fœcunditas*) properus partus. *Honeſtiſſimas*) nobiliſſimas. *Flore primo*) adoleſcentia. *Infantium*) filiarum vtriuſque. *Nomine*) cauſa. *Maritorum*) cauſa. *Patrum*) Heluidium filium. nam cum Priſco propter ætatem diuerſam nulla potuit cum Secundo fuiſſe amicitia. *Actione mea*) aduerſum Publicium Certum: quod latius declaratur libro nono ad Quadratum *Libris*) editis ad imitationem Demoſthenis contra Midiam. *Ex tribus liberis*) liberorum appellatione etiam fœminæ intelliguntur: vnde ex tribus liberis, id eſt ex duabus fœminis & mare Pliniana lectio interpretanda. & alibi iam dixerat tres liberos pro duobus maribus & fœmina. *Adminiculis*) adiumentis, auxiliis, appendicibus, affinitatibus. *Deſolatus* ſolus relictus. *Fomento*) remedio. *Hun*) liberorum reliquum & ſuperſtitem. *Illi*) optimo. *Patri*) Heluidio occiſo à Domitiano. quòd quaſi ſcenico exodio ſub perſona Paridis & Oenones diuortium imperatoris cum vxore tractaſſet. *Auo*) Heluidio Priſco omni virtute prædito, ſed præſertim libertate dicendi. *Pro moribus*) vt bonis imbuatur: nam ſunt & mali. Mos inſuper Varro inquit, eſt iudicium animi, quem ſequi debeat conſuetudo. Iulius Feſtus de verborum ſignificationibus morem teſtatur eſſe inſtitutum patrium pertinens ad religiones ceremoniáſque maiorum. At Horatius, Columel. Mart. morem pro modo poſuere. *Vnicus*) ſolus in domo Heluidiorum. *Molliciam*) paſſionem.

C. PLINIVS SEMPRONIO RVFO SVO S.

INTERFVI principis optimi cognitioni in conſilium aſſumptus. Gymnicus agon apud Viennenſes ex cuiuſdam teſtamẽto celebraba-

INTERFVI) apud Viẽnenſes cum celebraretur certamen gymnicum: quod Trebonius tollendum curabat, aduocatus eſt in conſilium Secundus ab Imperatore Traiano cum multis. Mauricus ſententiam rogatus cenſuit omnino tollendum: addens, vtinam Romæ quoque remoueri poſſet: inde tranſgrediens non importunè ad Imp. Neruæ in fortitudinem Maurici multum laudat. *Cognitioni*) diſcuſſioni, examinationi. *Optimi*) Traiani cognomento optimi. *In conſilium*) aſſumptus, accitus, vt & ipſe ſuper hoc conſuleret. *Agon gymnicus*) certamen, quo nudi exercebantur, & maximos labores perpetiebantur. prima olympiade agon gymnicus actus, in quo Chorebus Helienſis victor exitit: deinde cõplures per Græciam celebrati, quorum Græca epigrammata ſæpe meminerunt. conſtitui autem in honorem mortuorum ad imitationem Mauſoli: cui Artemiſia conſtructo monumento Mauſoleo & diis manibus dicato, agona laudibus eius dicundis fecit, propoſuítque præmia pecuniæ, aliarúmq; rerum bonarum ampliſſima, Græcos, Itali, & multæ prouinciæ poſtea ſecutæ ſunt. ἀγὼν græca dictio, qua vtuntur Latini, & certamen ſignificat, & γυμνικὸς nudus: deducitur ἀπὸ τῶ στεναγμοῦ, vel ἀπὸ τὸ ἄγω, ἀγών, quòd ferat multam moleſtiam, & mœrorem. quinque ſignificat, locum, multitudinem ſpectatorum, congregationem cuiuſque rei, certamen, templum. In commentariis Iliadis inueniſſe refert Hammonius eſſe locum rotundum ſine angulis: nam Homerus & Thucydides agona intelligi etiam volunt pro gymnaſio. Agon præterea ſacrorum verborum quo ſacerdos percuſſurus victimam vtebatur. Aſinius Pollio apud Senecam, Filius, inquit ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde reſpiciat ad patrẽ, & dicat, Agon'? quod fieri ſolet victimis, id eſt ago ne? hinc agonales dies credit Varro denominatos, per quos rex in regia arietem immolat, eò quòd interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. *Viennenſes*) Vienna Allobrogum metropolis, iuxta Rhoda-

num ſua ciuitas mediterranea, olim vicus poſtea in ciuitatis formam redacta, à clariſſimis Allobrogum habitata, facta eſt colonia, & vetuſtate & dignitate clara. Vitellij principatu ob iram Lugdunenſium fere euerſa. Stephanus ab vrbe in Creta eiuſdem denominationis appellatam Viennam refert: ſiccitate olim vniuerſam inſulam occupante, in aliena loca incolæ coloniam deduxerunt accepto oraculo, vt habitarent vbi vidiſſent locum paludoſum. Delati igitur ad Rhodanum Galliæ fluuium paludibus ſtagnantem, ciuitatem Viennam condidere. vel ita cognominatam ab vna cum eis virgine Vienna nomine, quæ choream ducens hiatu terræ abſorpta fuit. Aduertant lectores mendosè ſcribi apud Stephanum Viennam eſſe ciuitatem Galileæ iuxta fluuium Rhodam. cum pro ἐπὶ τὸν ῥόδ αν πόταμον τῆς γαλιλαίας legendum ſit. ἐπὶ τὸν ῥόδανον πόταμον τῆς γαλατίας. Laudatur à Valerio Mart. tanquam ſtudioſa ſuorum librorum. Fertur habere meos, ſi vera eſt fama, libellos, Inter delicias pulchra Vienna ſuas.

tur. Hunc Trebonius Rufinius, vir egregius, nobiſque amicus, in duumuiratu ſuo tollendum, abolendumq́ curauit. Negauit ex autoritate publica feciſſe. Egit ipſe cauſam non minus feliciter quàm diſertè. Commendabat actionem, quòd tanquam homo Romanus & bonus ciuis in negocio ſuo maturè & grauiter loquebatur. Quum ſentētiæ rogarentur, dixit Iunius Mauricus (quo viro nihil firmius, nihil verius) non eſſe reſtituendum Viennenſibus agona: adiecit, Vellem etiam Romæ tolli poſſet: Conſtanter, inquis, & fortiter. Quidni? Sed hoc Maurico nouum non eſt. Idem apud Neruam Imperatorem non minus fortiter. Cœnabat Nerua

Trebonius Rufinus) occurrunt nobis plures Rufini per illa tempora. Fabius Rufinus vir egregius: Cæcilius Rufinus tradēte Dione: Iunius Rufinus, quem Vlpianus meminit præfectum vigilum ſub Seuero & Antonino, & Calliſtratus Proconſulem Macedoniæ ſub Adriano. fuit & Apuleius Rufinus. Licinium Rufinum reſcripſiſſe Iulio Paulo Iuriſconſultus Paulus recitat. *Duumuiratu*) in oppidis, quibus datum ius Latij, fuit magiſtratus duumuiratus dictus, quòd ſcilicet duo tantum eſſent in eo officio. Spartianus in Adriano, Per latina oppida Dictator, & ædilis, & duumuir fuit. Paulus titulo de actionibus, & Vlpianus de damno infecto teſtantur duumuiratum fuiſſe magiſtratum municipalem: idem alibi autores ſunt extitiſſe dignitatem proximam decurionatui, qua niſi decuriones fungi nulli poterant. duumuiri locabant publica: quod reſpondet Vlpian. de iniuriis, poteſtatem habebant dimittendi è carcere vel cuſtodia captos. Idem de furtis. Erant enim municipiorū defenſores & eius fere dignitatis, qualis in vrbe cenſura, à decurionibus creabantur. Græci ſyndicos appellant, Iuriſconſulto prodente. In vrbe duumuiratus fuit, qui de rebus capitalibus inquireret. primùm creatus ab Hoſtilio rege, poſtea factus triumuiratus. Alij duumuiri creati ad ædes ſacras locandas & faciendas, ad aquas in vrbem educendas, ad claſſem ordinandam & reficiendam: hi dicebantur duumuiri nauales creati. & alij duumuiri qui præeſſent ſacris faciundis: carminum ſibyllæ ac fatorum populi Rom. interpretes & antiſtites Apollinis ſacri ceremoniarúmque aliarum, quibus additi octo & facti decemuiri, deinde quamuis quinque adderentur vt xv. eſſent, tamen remanſit nomen decemuirorum. *Abolendum*) obliterandum in perpetuum. *Ex autoritate publica*) ex conſenſu publico decurionum, qui erat maximus magiſtratus in municipiis. *Feliciter*) quia bene ceſſit. *Tanquam Romanus*) eius enim oratio grauis & libera fuit, more priſcorum Ro. vel tanquam Romanus, quia Vienna fuit Romanorum colonia. *Ciuis*) Viennenſis. *Boni*) boni publici

blici ſtudioſus. *Rogarentur*) à Conſulibus. *Firmius*) conſtantius. *Adiecit*) ſententiæ ſuæ. *Tolli*) gymnica certamina, quæ vrbem infecerant. *Fortiter*) conſtanter & animosè dixit. Dictio fortiter hunc in ſenſũ à multis vſurpata. [Nam M. Tull. dixit, Animi non minoris fortiter ferre. Et alibi, Conſtanter quidẽ & fortiter.] Et Mart. inquit, Fortiter ille facit, qui miſer eſſe poteſt. Canace apud Ouid. Scimus & vtemur violento fortiter enſe. Idem alibi, Noſtra per has leges audacia fortiter iſſet. Secundus lib. vij. Quaſi nimis fortiter incautéq; progreſſum in Panegyrico pro vehementer. Nolo illum quia Cæſarem fortiter amat. Martianus, Sed fortiter defenditur. Pomp. non puto fortiter poſſe defendi. *Quidni?*) quinimmo certè. *Idem*) Mauricus. *Fortiter*) locutus eſt. [*Hoc*) fortiter, quod etiam in contextu epiſtolæ legitur.]

cum paucis : Veiento proximus , atque etiam in ſinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominaui. Incidit ſermo de Catullo Meſſalino, qui luminib. orbatus, ingenio ſæuo mala cæcitatis addiderat. Non verebatur , non erubeſ-

Veiento) Fabricius Veiento Senator, Domitiani temporibus , adulator & delatorum defenſor , teſtimonio tamen Iuuen. prudens, quòd adulando euitaret Tyranni crudelitatem. ſub Nerone à Talio Geminio accuſatus, quòd multa probroſa in patres & ſacerdotes compoſuiſſet, iis libris quibus nomen codicillorum dederat , & vendita ab eo munera principis adipiſcendorúmque honorum ius : quæ cauſa Neroni fuit ſuſcipiendi iudicij, conuictúmque Veientonem Italia expulit , & libros exuri iuſſit conquiſitos lectitatóſque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi obliuionem attulit.] Veientonis vxor fuit Hippia , quæ relictis omnibus ſuis, Sergium Gladiatorem mœchum in Ægyptum vſque ſecuta eſt. *Recumbebat*) ſedebat. *Sinu*) Neruæ. *Omnia dixi*) monſtraui omnia vitia & mala. *Hominem*) Veientonem. *Incidit*) fortè factus eſt. *Catullo Meſſalino*) is Senator delationibus pollens , nec minus adulatione Domitiano charus. vnde nimirum vtroſque coniunxit Iuuenal. ſatyra quarta , cæcum Catullum demonſtrans, Et cum mortifero prudens Veiento Catullo , Qui nunquam viſæ flagitauit amore puellæ : Grande, & conſpicuum noſtro quoque tempore monſtrum , Cæcus adulator, dirúſque à ponte ſatelles. Hic Libyæ rector ſub Veſpaſiano , & Tito multa crudelia commiſit : ſed eorum clementia quamuis depræhenſus pœnam fugit, non multo pòſt multiplici morbo & inſanabili correptus acerbiſſimè , non corporis tantum cruciatus ſuſtinebat. nam erat illi maior animi morbus & grauior , terroribus expaueſcebat , & crebrò videbat ſibi inſtantes occiſorum manes : quare exclamans , cùm ſe continere non poſſet , exiliebat ſtratis tanquam tormentis ſibi & flammis adhibitis : quo magis inualeſcente malo extíſque defluentibus , ac inteſtinis exhauſtis, moritur. Hunc igitur & crudelitatis indicio , & quòd ſub Domitiano plurimum potuit, luſcum, nec penitus cæcutientem, Iuuenalis repræſentatum in tragœdia à Damaſippo , cuius natales fuerant clari , taxat. Sat. viij. dicens , Clamoſum ageres cum phaſma Catulli. Quid enim aliud accipi debet , clamoſum phaſma? quàm tragœdia de Catullo Meſſalino , qui terroribus expaueſcebat , & inſtantes manes exhorrebat. vnde phaſma dixit hanc tragœdiam ex apparitione manium. clamoſum verò , quòd mimus exclamans in perſonam illius introducebatur. Nam Satyra xiij. hoc repetens, inquit, Mimum agit ille Vrbani qualem fugitiuus ſcurra Catulli. Alium credo fuiſſe, quem Plinius tradit Meſſalinum ex Conſularibus Patriciis : qui cùm admiſiſſet hirudines ad genua extrahendi ſanguinis cauſa , quòd podagris laboraret, interiit : propterea quòd adfixa ſanguiſugarum relicta capita feciſſent vulnera incurabilia , ſed Meſſalinum Cottam Meſſalæ oratoris filium deſignaſſe virum guloſum & culinæ condimentorum repertorem. Meſſalinum inſuper Iulius Frontinus tradit geſſiſſe Conſulatum cum Valerio. quæ lectio ſanè referri poteſt ad Catullum Meſſalinum. *Captus*) orbatus ſuis in ſecunda ſcriptura luſcus : & cæcu-

Digitized by Google

cientem pûto, non omnino cæcum: vt Secundus & Iuuenalis, vitium corporis in maius extollentes, ad animum referunt. quamuis cœcus pro alio postulare non possit: tamen & Senatorium ordinem retinet & iudicandi officio fungitur, & magistratum acceptum retinet, sed nouum aspirare prohibetur. autor Vlpianus. *Mala cacitatis*) sicut erat corporis luminibus captus, ita cognitione intellectus & iustitiæ. quare malum corporis addiderat animo. *Ingenio sæuo*) naturæ crudeli.

cebat, non miserebatur. Sæpius à Domitiano non secus ac tela, quæ & ipsa cæca & improuida feruntur, in optimum quenque contorquebatur. De huius nequitia, sanguinariisque sententiis, in commune omnes super cœnam loquebantur. Tum ipse Imperator, Quid putamus passurum fuisse, si viueret? & Mauricus, Nobiscum cœnaret. Longius abij, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, vt noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra latè vagantur. Vtque in corporibus, sic in imperio grauissimus eſt morbus, qui à capite diffunditur.

Vale.

A Domitiano) autore & fauente Domitiano. *Improuida*) temeraria, commissa casui. *In optimum*) in perniciem cuiusque viri optimi, criminando eum apud principem. *Nequitia*) malitia. *Sanguinariis*) mortiferis, crudelibus *In commune*) In medium, inter cõuiuas. *Imperator*) Nerua, vir bonus, inquit. *Passurum*) Catullum Messalinum. *Si viueret*) si foret nostris temporibus. nam iam sub Domitiano excesserat. *Mauricus*) respondit. *Cœnaret nobiscum*) id est, esset conuiua tuus Imperator quemadmodum Veiento malus. quod fuit liberè dictum, aduersus tamen principem mitem & despectui habitum propter senectutem & debilitatem autore Dione. *Longius abij*) digressione longiore vsus sum. *Libens*) vt laudarem Mauricum amicum & optimè meritum. *Placuit*) decretum est. *Tolli*) aboleri. *Hic noster*) agon gymnicus. nam scena & theatrum mores Ro. corrupere. Liuij abbreuiator, cùm loca tum à Censoribus theatrum extrueretur, P. Cor. Nasica autore tanquam inutile & nociturum publicis moribus ex S. C. destructum est. quam rem latius tractat diuus Augustinus primo de ciuit. dei. & Tertullianus asserit Theatra stuprandis moribus nata. Tacitus refert quosdam incusasse Cn. Pompeium quòd mansuram theatri sedem posuisset, dum in theatro consider populus, totos dies ignauia consumere, & patrios mores paulatim abolitos funditus euerti per accitam lasciuiam, vt quod vsquam corrumpi & corrumpere queat, in vrbe visatur, degeneréque studiis externis iuuentus, gymnasia, & ocia, & turpes amores exercendo. [Seneca. Ætas subsequens ludicra priscorum inuenta traxit ad vitia: & quod honestæ causa delectationis inuentum est, ad voluptates corporeas præcipitatis mentibus impulerunt. Cassiodorus: spectacula & ludi scenici nihil aliud quàm incestus, adulteria, crudelitates, & quæque flagitia repræsentando edocuerint.] Hinc Plin. senior iuuenes exercendo se & vngendo animi vires perdidisse reprehendit. Similiter Iuuenalis multis gymnasia carpit. *Omnium*) mores infecit, propter concursum & imitationem omnium gentium. *A Capite*) ab vrbe Roma gentium principe.

C. PLINIVS POMPONIO BASSO SVO S.

MAGNAM cepi voluptatem, cum ex communibus amicis cognoui te, vt ſapientia tua dignum eſt, & diſponere ocium, & ferre, habitare amœniſſimè, & nunc terra, nunc mari corpus agitare: multum diſputare, multum audire, multum lectitare: quúmque plurimum ſcias, quotidie tamen aliquid addiſcere. Ita ſeneſcere oportet virum, qui magiſtratus ampliſſimos geſſerit, exercitus rexerit, totúmque ſe Reip. quandiu decebat, obtulerit. Nam & prima vitæ tempora, & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, vt ipſæ leges monent, quæ maiorem annis lx. ocio reddunt. Quando mihi licebit? quando per ætatem honeſtum erit imitari iſtud pulcherrimæ quietis exemplum? quando ſeceſſus mei non deſidiæ nomen, ſed tranquillitatis accipient? Vale.

MAGNVM) Laudat Pomponium Baſſum, quòd iam ingrauescentibus annis ſeceſſum ſuum prudenter diſponat: optátque ſibi aliquando dari parem occaſionem, qua ſine dedecore poſſit tranſigere vitam ocioſam. Pomponij Mæt. meminit, pariter & Baſſi, cuius pueri Vrbici mortem immaturam deflet. *Ocium*) vacationem ab officiis ciuilibus. *Amœniſſimè*) reſpicit ædes, [viridia] & loca lauta, quæ incolebat. *Agitare*) exercere *Terra*) venando, ludendo: dum veheris lectica & equo. *Mari*) natando, nauigando. *Magiſtrat⁹*) dignitates. magiſtratus aut perſonam ipſam demonſtrat, vt cùm dicimus magiſtratus iuſſit: aut honorem, vt ſi dicatur Mario datus eſt magiſtratus. Vlpianus. ff. ſecundo inquit, Magiſtratus eſt vel is qui in poteſtate aliqua ſit, vt puta Proconſul, vel Prætor, vel qui prouincias regunt. omnino hi dicuntur eſſe in magiſtratu, qui per imperia potentiores fiunt quàm priuati. Magiſtrare enim regere & moderari ſignificat. Tacitus inter magiſtratus tantum recenſet, quæſturam, ædilitatem, tribunatum, præturam, conſulatum. Tranquillus etiam aliis vtitur, ſcribens Auguſtum diuiſiſſe vrbem in regiones & vicos, ac inſtituiſſe vt illas annui magiſtratus ſortito tuerentur, & ad hoc magiſtros è plebe cuiuſque viciniæ electos. Nam magiſtri dicuntur non ſolùm doctores artium, ſed pagorum, ſocietatum, vicorum, collegiorum, equitum. Inde Paulus de verborum ſignificatione, Quibus ait, præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & ſolicitudinem rebus quibus præſunt, debent, hi magiſtri appellantur: quin ipſi magiſtratus per deriuationem à magiſtris cognominantur: hinc cuiuſlibet diſciplinæ præceptores magiſtros appellari à monendo vel monſtrando: & quem poſteritas dictatorem vocauit, magiſtrum populi prius nuncupatum quidam tradunt, à quo magiſtrum equitum dictum. autores ſunt Seneca & Varro, qui putant reliquos præter dictatorem & magiſtrum equitum, magiſtratus dictos, ita vt ab albo albatus. *Ampliſſimos*) quales ſunt Conſulatus, Proconſulatus, Prætura. *Reip.*) ad vſum publicum & communem vtilitatem. Curiales omnes interminatione moneri iubet Imperator ne ciuitates fugiãt, aut deſerãt, rus habitandi cauſa: fundum, quem ciuitati prætulerint ſcientes fiſco eſſe ſociandum, eóq; iure ſe eſſe cariturος, cuius cauſa impios ſe patriam vitando demonſtrauerint. *Quamdiu*) per ætatem legitimam. *Primæ vitæ tempora*) iuuentæ. [Tradit Seneca hominem in freto viuere debere, in portu

Digitized by Google

autem mori: quo dicto significat, hominem in iuuenta semper negotiari debere, in senectute autem ociari.] *Media*) virilitatis. *Extrema*) senectutis. nam ætatem hominis in tria tantum distinguit. *Nobis*) quieti, & honesto ocio. *Annu lx.*) libro tertio ostendimus Senatorem sexagenarium, neque in curiam cogi, neque repelli. *Per ætatem*) excusante ætate, non morbo: optat enim sibi vitam longam & ociosam. *Exemplum*) quod tu facis. *Quando*) scilicet. nam sibi respondet. *Desidia*) quod eueniret, si ante tempus legitimum publica officia desererem.

C. PLINIVS VALENTI SVO S.

PROXIME cùm apud centumuiros in quadruplici iudicio dixissem, subiit recordatio egisse me iuuenem, æquè in quadruplici. processit animus, vt solet, longius: cœpi reputare, quos in hoc iudicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus eram, qui in vtroq; dixissem: tantas conuersiones, aut fragilitas mortalitatis, aut fortunæ mobilitas facit. Quidam ex iis, qui tunc egerant, decesserunt, exulant alij: huic ætas, & valetudo silentium suasit: hic sponte beatissimo ocio fruitur: alius exercitum regit: illum ciuilibus officiis principis amicitia exemit. Circa nosipsos quam multa mutata sunt, studiis processimus, studiis periclitati sumus:

PROXIME) Quum dixisset apud centumuiros, vbi nullos habebat in dicendo socios eorum, quos primo habuerat, conqueritur de fragilitate humana & mutabilitate fortunæ, exemplóque sui docet quàm varia, quàm lubrica sit. Fabius Valens, cui hæc scribitur epistola, Consul cum Vetere fuit: cùm resp. diu pressa tandem in Neruam respirasset: illo Antoninus Pius quòd erat vir peritus vsus est familiariter. Valentis Iurisconsulti meminit Paulus titulo de fideicommissariis hæreditatibus. Alium Fabium Valentem leges apud Tacitum, legatum, Vitellianas partes secutum, cui agmen agenti præcessit aquila clangore læto: is non multo pòst Vrbini in custodia interfectus est, & caput Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam vltra spem fouerent. *In quadruplici iudicio*) vbi sedebant iudices centum & octoginta, tot enim quatuor consiliis conscribebantur. *Dixissem*) egissem causam. *Subiit recordatio*) venit in mentem. *Iuuenem*) vndeuicesimo anno. *In quadruplici*) iudicio apud centumuiros. *Animus processit longius*) considerauí vlteriora. *Hoc iudicio*) hac causa proximè dicta. *Illo*) cùm primùm cœpi. *Socios*) participes, coadiutores in dicendo: nam plures eandem causam tuebantur & accusabant. *Laboris*) actionis. *Eram*) supereram. *Solus*) aduocatus, [extinctis cæteris qui tunc dixerūt vel absentibus.] *Vtroque*) primo & postremo. *Conuersiones*) mutationes. *Fragilitas mortalitatis*) vita mortalium fragilis. Iurisconsulti frequenter vsurpant mortalitatem pro morte Vlpianus, Is qui in reatu decedit, integri status decedit: extinguitur enim crimen mortalitate. [Et semel vt annotarim Tranquill. In vltima inquiens cognitione pro tribunali accessisse Neronem ad finem mortalitatis pronunciasse. Et Valerius pro ipsis mortalibus libro nono. Cùm tot refert cruciatus sibimetipsa mortalitas impulsu crudelitatis excogitauerit.] *Tunc*) cùm primam causam dixi. *Huic*) alicui. *Ætas*) sexagenaria. *Silentium*) vacationem fori. *Hic*) alius. *Amicitia principis*) à Traiano ob amorem in consilium rerum suarum adhibiti nequibant tractare causas ciuiles, quales erant centumuirales. *Studiis processimus*) sub Domitiano: cùm egit pro Iulio

Iulio Paſtore in centumuirali iudicio aduerſum potentiſſimos ciuitatis, & Domitiani amicos: qua actione quia bene ceſſit, ſummam famam eſt adeptus & magiſtratus, quod in fine Panegyrici obſcurius complectitur. Vos, inquit, patres conſcripti credite, ſi curſu quondam prouectus ab illo inſidioſiſſimo principe, antequam profiteretur odium bonorum, poſtquam profeſſus eſt, ſubſtiti, cùm viderem quæ ad honores compendia paterent, longius malui. *Studiis periclitati ſumus*) vel dum fauit ſtudioſis, vt Artemidoro philoſopho, & cæteris: vel dum Bæbium Maſſam reum peregit: proinde libro octauo teſtatur ſe futurum reum, ſi Domitianus diutius vixiſſet: nam in ſcrinio eius poſt interitum datus à Caro in Secundum libellus inuentus eſt.

rurſúſque proceſſimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiæ, bonorum obfuerunt, iterúmque proſunt. Si computes annos, exiguum tempus: ſi vices rerum, æuum putes. Quod poteſt eſſe documento, nihil deſperare, nulli rei fidere, cùm videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare eſt, omnes cogitationes meas tecum communicare, iiſdémque te vel præceptis vel exemplis monere, quibus ipſe me moneo, quæ ratio huius epiſtolæ fuit.

Rurſú, qui proceſſimus) ſub Nerua & Traiano: quibus imperantibus, dignitate, gloria, diuitiis plurimum creuit. *Exiguum tempus*) non multi anni. nuſquam enim comperio Secundum peruenisse ad ſenium, quod tantopere votis petierat. *Vices*) tot mutationes. *Æuũ*) æternitatem. dictum æuum ab æternitate omnium annorum: hinc æuiternum, & per syncopen æternum. Et Cenſorinus, inquit, Cæterùm de æuo, quod eſt tempus vnum & maximum, non multum eſt quod in præſentia dicatur. eſt enim immenſum, ſine origine, ſine fine: quod eodem modo ſemper fuit, ſemper futurum eſt, neque ad quemquam hominũ magis quàm ad alterum pertinet. Hoc in tria diuiditur, præteritum, præſens, futurum. æuum neque annorum neque ſæculorum numero, nec denique vllo finito temporis modulo metiri conabor. Secundum vero Hammonium [illegible] deductum videri poteſt, quod quinque ſignificat, vitam hominis, mille annorum numerum, æternitatem, autore Gregorio Nazianzeno, & ſeptem ſecula à principio mundi vſque ad reſurrectionem mortalium, & tergoris medullam Hippocrate tradente, [ſed longè plura de æuo in quodam opuſculo diſſeruit Ioannes Damaſcenus.] *Documento*) exemplo. *Nihil deſperare*) in nulla re deſperandum eſſe. [*Nulli rei fidere*) propter vices rerum, & quoniam multa obſunt, quæ prodeſſe videntur. *Volubili*) fortuito.] *Orbe*) reuolutione. *Circumagi*) rotari. *Familiare*) conſuetum. *Ratio*) cauſa.

C. PLINIVS MESIO MAXIMO SVO S.

SCRIPSERAM tibi verendum eſſe, ne ex tacitis ſuffragiis vitium aliquod exiſteret. Factum eſt. proximis comitiis in quibuſdam ta-

SCRIPSERam) Reuocata lege tabellaria de ſuffragiis, prius factum laudauerat, quia repentinum, ſed ſcripſerat verendum ne procedente tempora vitia aliqua naſceretur. quod cùm eueniſſet, impudentiam ſuffragatoris taxat. nam pro candidatis in tabula reperti ſunt ſuffra-

gatores. *Scripſeram tibi*) libro tertio ad undem Maximum. *Ex tacitis ſuffragiis*) equæ per tabellam ferebantur ſine voce. iam enim dixerat, Sed vereor ne procedente tempore ex ipſo remedio vitia naſcantur. eſt enim periculum tacitis ſuffragiis, ne impudentia irrepat. aliqui legunt, extractis. *Factum eſt*) natum eſt. *Proximis comitiis*) cùm nuperrimè congregati ſunt ad magiſtratus creandos, [cum proximè habita ſunt comitia.]

bellis multa iacularia, atque etiam fœda dictu: in vna verò pro candidatorum nominibus, ſuffragatorum nomina inuenta ſunt. Excanduit Senatus, magnoq; clamore ei qui ſcripſiſſet, iratum principem eſt comprecatus: ille tamen fefellit, & latuit, fortaſſe etiam inter indignantes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam ſerio tempore, tam ſcurriliter ludat? qui denique omnino in Senatu dicax, & vrbanus, & bellus eſt. Tantum licentiæ prauis ingeniis adijcit illa fiducia. Quis enim ſciet? popoſcit tabellas, ſtylum accepit, demiſit caput, neminem veretur, ſe contemnit. Inde iſta ludibria, ſcena & pulpito digna. Quo te vertas? quæ remedia conquiras? vbique vitia remediis fortiora. ἀλλὰ ταῦτα τῷ ὑπὲρ ἡμᾶς, ἄλλῳ μελήσει. *Cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adiicit hæc noſtra iners, ſed tamen effrænata petulantia.* Vale.

Iocularia) ludibria, [inſcripta fuere] *Fœda dictu*) inhoneſta ſilentio inuoluenda. *Vna*) tabella. *Candidatorum nomine*) in tabellis non ſuffragatorum, ſed candidatorum nomina quibus ſuffragium ferebant, ſcribere debebant. hæ autem literæ ſecundum Ciceronem de Oratore in dandis ſuffragiis ſubſcribebantur. A. F. P. R. id eſt actum fide Publij Rutilij. *Excanduit*) [ſubitò] iratus eſt. *Scripſiſſet*) illa iocularia. *Principem*) Traianum. *Comprecatus*) precibus contendit vt inquireret & puniret. [*Ille*) qui hæc ſcripſerat.] *Latuit*) non deprehenſus eſt. *Fuit inter indignantes*) ipſe cum aliis indignationem ſimulauit, & in numero indignantium fuit. *Domi*) clàm & ſecreto. *In tanta re*) in creatione magiſtratuum. *Serio*) quo ſeria & grauia tractantur. *Scurriliter*) nequiter, petulanter. *Dicax*) qui iocoſis ſalibus ludit. ſine dubio dicax à dicendo dicitur: ſicut dicacitas, quæ ſignificat ſermonem cum riſu aliquos inceſſentem. ideo Demoſthenem vrbanum fuiſſe dicunt, dicacem negant: de quo Cicero de Oratore, Demoſthenes non tam dicax fuit quam facetus. eſt autem illud acrioris ingenij, hoc maioris artis. Idem dicacem appellat, qui riſus magnos mouet: etenim cùm duo genera ſint facetiarum, alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum & breue: illa à veteribus ſuperior cauillatio, hæc altera dicacitas nominatur. Leue nomen habet vtraque res, quippe leue eſt totum hoc, riſum mouere. alibi in narrando conſiſtere facetias putat, dicacitatem in faciendo. *Vrbanus*) nouum oſtendit M. Tullius vrbanum eſſe vocabulum; vrbanitas autem dicitur qua ſignificari videtur ſermo præ ſe ferens in voce, ſono, viſu, proprium quendam guſtum vrbis, & ſumptam ex conuerſatione doctorum tacitam eruditionem. Cui contra ruſticitas. Idem pro Cælio, Maledictio, ſi facetius iactatur vrbanitas nominatur. *Bellus*) Feſtiuus Mart. Bellus homo, & magnus vis idem Cotta videri. Sed qui bellus homo eſt Cotta, puſillus homo eſt. Fabius libro ſexto. Raro bellè reſpondent, id eſt feſtiuè & cum venere. Cicero de Oratore, Bella eſt familiaris reſponſio quaſi errantis. Idem, Magnum riſum mouent magis, vt bellè & literatè dicta laudantur. *Fiducia*) latendi: quæ ſtimulus eſt peccandi.

candi.

candi. *Quis enim ſciet*) ethopœia. nam finguntur quæ dici poſſent à dicace [illo & prauo homine. *Stylum*) acutum ferrum ad ſcribendum in ceratis tabulis. *Demiſit*) incuruauit conſuetudine ſcribentium. *Ludibria*) iocularia. *Scena*) quæ in theatro excitabatur agendarum fabularum gratia. & ſicut tria fabularum genera, totidem ſcenarum fuerunt, tragicum, comicum, ſatyricum. Placidus grammaticus ſcenam eſſe dicit cameram hinc inde compoſitam, quæ vmbræ loco in theatro erat, in quo ludi actitabantur: item ſcenam vocari arborum in ſe incubantium quaſi concameratam denſationem, vt ſubterpoſitos tegere poſſit. Item compoſitionem alicuius criminis quæ digna ſit agi in theatro exclamationibus tragicis. Iuriſconſultus diffinit ſcenam eſſe ludorum faciendorum cauſa quolibet loco vbi quis conſiſteret, moueatúrque, ſpectaculum ſibi præbiturus, poſitam in publico priuatóque vel vico: quo tamen loco paſſim homines ſpectandi cauſa admittantur. nam Secundus pro auditorio, & Apuleius pro ſpectaculo & motu vſurpant. *Pulpito*) in proſcenio fiebat pulpitum, quod Græci λογεῖον appellant: ideo quòd eo tragici & comici actores in ſcenam pergunt. Pro recitantium cathedra Martialis poſuit. [*Quo te vertas*) quod remedium parabis.] *Vitia remediis fortiora*) Tacitus felicitatem Rom. ſub Traiano commendans inquit, Natura tamen infirmitatis humanæ tardiora ſunt remedia quàm vitia. ἀλλὰ ταῦτα τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἄλλῳ μελήσει. ſed hæc alij qui ſupra nos eſt curæ erunt, id eſt, verùm hæc mala imperator noſter Traianus curabit. Poteſt hoc dictum reſpicere illud Apollinis, ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ λευκαῖς κόραις, id eſt, mihi curæ erunt hæc & candidis puellis. [*Iners*) inutilis.] *Petulantia*) procax, laſciuia.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

PETIS, vt libellos meos, quos ſtudioſiſſimè comparaſti, recognoſcendos, emendandóſque curem: faciam. Quid enim ſuſcipere libentius debeo, te præſertim exigente? Nam quum vir grauiſſimus, doctiſſimus, diſertiſſimus, ſuper hæc occupatiſſimus, maximæ prouinciæ præfuturus, tanti putes ſcripta noſtra circumferre tecum, quantopere mihi prouidendum eſt, ne te hæc pars ſarcinarum, tanquam ſuperuacua offendat? Adnitar ergo primùm, vt comites iſtos quàm commodiſſimos habeas: deinde, vt reuerſus inuenias, quos iſtis addere velis. Neque enim mediocriter me ad noua opera tu lector hortaris. Vale.

PETIS) Pollicetur ſe emendaturum libellos, quos Nepos iturus in prouinciam comites profectionis ſuæ petierat, quinimmo nouos compoſiturum. *Studioſiſſimè*) diligentiſſimè. *Comparaſti*) emiſti, conquiſiſti. *Recognoſcendos*) caſtigandos, ab eo quod præcedit: vel primò relegendos, deinde caſtigandos. [*Faciam*) cum cura & diligentia emẽdandos ſuſcipiam.] *Te*) tanto viro & amico. *Super*) ad, præter, ſiue inprimis. vt, Super omnia vultus Acceſſere boni. *Prouinciæ*) incertum cui propter illorum temporum interceptam hiſtoriam *Præfuturus*) cum imperio recturus. *Tanti putes*) plurimi facias. *Sarcinarum*) libellorum meorum. *Superuacua*) inemendata. *Comites*) libellos iter tecum facturos. *Commodiſſimos*) emaculatiſſimos: qui ſi viuo autore deprauabantur, quantum nunc defeciſſe ab archetypo poſt tot ſecula, & in tanta barbarie

putamus? quàre tanto magis nobis elaborandum fuit, vt quod in manibus extat, ab ipsis orci faucibus liberaremus. *Reuersus in vrbem*) finito Proconsulatu. *Quos* nouos aliquos. *Tu*) doctissimus, cum videam nostra conquiri à te.

C. Plinivs Falconi Svo S.

Tertius) Falconi commendat Sentij Augurini poëmata. inde sumpta occasione recitat quæ in laudem sui scripserit: non esse tamen mirandum si talia faciat, cùm grauissimorum & eruditissimorum virorum contubernio vtatur. *Sentium Augurinum*) filium Cn. Sentij Galli viri illustris, qui multa in Britannos & Iudæos gessit. *Poëmatia*) parua poemata. *Appellat*) inscribit. *Multa*) sunt in illis scripta. *Tenuiter*) in figura tenui: cui opponitur sublimiter, id est, grandiori stylo. *Tenerè*) molliter, amabiliter. *Bile*) amaritudine. *Amor eius*) meus amor in eum, qui cùm sit animi passio, interdum obstat vero iudicio. *Lemma*) argumentum. Mart. in distichis, Lemmata si quæris cur sint ascripta, docebo, Vt si malueris, lemmata sola legas. Alibi, Viuida cùm ponis epigrammata mortua ponis Lemmata. Scribitur enim duplici m. apud Aristotelem pro positione, id est, interrogatione sumitur. nam interrogatio causa responsionis est, ex qua syllogismus. eam etiam assumptum dicunt. ex monolemmatis propositio: vt respiras? viuis igitur. nam manifestum est assumptum: quod omne quod spirat, viuit. Lemma insuper dicimus quod sumitur ratione doni: item prophetiam, & ex proprio corde apophthegma. simplici verò in dignitatem, fortitudinem, elationem animi, superbiam, lucrum: quamuis alij ducti errore scripturæ aliter interpretentur. *Iudicij mei*) an rectè iudicem. *Occurrerit*) memoriæ se obtulerit. *Teneo*) memini. *Explicui*) reuocaui in mentem [et iam secundum versum.] *Minutis*) breuibus, quales sunt hendecasyllabi, an magis humili filo. *Meus*) municeps, siue quo delector. de vtroque abundè iam dictum. *Veteres*) scriptores. quorum plurimos non multo post nominabimus. *Sed quid ad me*) nihil illi faciunt mihi ad exemplum. *Vnus Plinius est mihi*) detineor hendecasyllabo mei Plinij. *Mauult priores versiculos*) magis capitur scribendis versiculis, & hos præponit studio orationum. vel magis sic distingue, & dic, vnus Plinius est mihi priores, id est, pro Catullo & Caluo, ac aliis veteribus, studeo Plinij hendecasyllabo. *Relicto foro*) omissis actionibus forensibus. *Quod amet*) amicam vel puerum.

Tertivs dies est, quod audiui recitantem Sentium Augurinum cum summa mea voluptate, immò etiam admiratione (poëmatia appellat) multa tenuiter, multa sublimiter, multa cum bile. Aliquot annis puto nihil generis eiusdem absolutius scriptum, nisi forte me fallit aut amor eius, aut quod meipsum laudibus euexit. Nam lemma sibi sumpsit, quod ego interdum versibus ludo. Atque adeo iudicij mei te iudicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit. nam cæteros teneo, & iam explicaui:

Canto carmina versibus minutis,
His olim quibus & meus Catullus,
Et Caluus, veteresque. Sed quid ad me?
Vnus Plinius est mihi, priores
Mauult versiculos, foro relicto,
Et quærit quod amet, putátque amare.

Ille)

Ille Plinius, ille. quid Catones?
I nunc qui ſapias, amare noli.

Vides quàm acuta omnia, quàm apta, quàm expreſſa? Ad hunc guſtum totum librum repromitto, quem tibi, vt primùm publicauerit, exhibebo. Interim ama iuuenem, & temporibus noſtris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Viuit cum Spurinna, viuit cum Antonino: quorum alteri affinis, vtrique contubernalis eſt. Poſſis ex hoc facere coniecturam quàm ſit emendatus adoleſcens, qui à grauiſſimis ſenibus ſic amatur. Eſt enim illud veriſſimum, γιγνώσκων ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών. Vale.

Ille) admirandus in moribus & eloquentia. *Quid*) opus eſt mirari ſeueros illos Catones reſpectu Plinij? an potius referendum ad ſcripta Catonis iocoſa: de quibus Ouidius libro ſecundo de Triſtibus, Et leue Cornifici, párque Catonis opus. *Ama*) oblectatis luſibus & amoribus, ſcribendo iocoſa. Sunt qui legant, qui ſapias, non quiſquis amas. *Amare noli*) cum talia ludant ſeueriſſimi, & ſupremæ fortunæ viri. eſt autem conceſſio prohibitiua. *Apta*) materiæ congruẽtia. *Expreſſa*) explicantia quod intendit. *Guſtum*) gratiam, lepôrem. *Moribus*) malè enim habitat ſcientia cum vitio. *Spurinna*) Veſtricio Spurinna doctiſſimo & prudentiſſimo viro. *Antonino*) Arrio Antonino auo materno Antonini Pij. quare non audiendi qui Antonino Pio legunt, cum is natus ſit imperante Domitiano. nec ſub Traiano potuerit eſſe ſenex: mox enim Spurinnam, & Antoninum, grauiſſimos ſenes appellat: de vtroque enarratius iam præſcripſimus. *Contubernalis*) conuictor. *Ornatur*) Inſtituitur, formatur. *Illud*) dictum. γιγνώσκων, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών: cognoſcẽs quòd talis eſt vnuſquiſque, quibus delectatur conuerſans. *Iambica*) Demoſthenes in oratione de tranſgreſſa legatione hæc adducit tanquam ex Phœniſſis Euripidis, ſi quibuſdam exemplaribus credimus. ὅστις δ' ὁμιλῶν ἥδεται κακοῖς ἀνὴρ, οὐ πώποτ' ἠρώτησα, γιγνώσκων, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών, id eſt, quicunque autem conuerſans delectatur malis vir, nunquam inquiſiui, cognoſcens quod talis eſt vnuſquiſque quibus delectatur conuerſans. Hanc etiam ſententiam Aphthonius recitat ſuppreſſo autore: nos illam Euripidis tragœdiam diligenter recognouimus. neque vllibi talia carmina deprehendimus. aut igitur ab exemplaribus periere, aut alterius autoris ſunt.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

HERENNIVS Seuerus, vir doctiſſimus, magni æſtimat in bibliotheca ſua ponere imagines municipum tuorum, Cornelij Nepotis,

HERENNIVS) Nomine Herennij Seueri rogat Iulium Seuerum, vt per aliquem ſummum artificem curaret imagines Cor. Nepotis, & Titi Caſſij, quam ſimillimas archetypo depingendas, quas Herennius in ſua bibliotheca poſiturus erat. *Bibliotheca*) quæ latinè libraria dicitur, ſicut bibliopola librarius: qui etiam ſcriptor & cuſtos librorum eſt apud Varronem, qui libros rationum curat. ſed libralia fruſta ſunt vnius libræ Columella referente. *Cornelij Nepotis*) hic vir ſanctus, Ciceroni familiaris & amicus: cuius vitam conſcripſit. Clarus hiſtoricus habitus eſt. nam inſuper vitam Titi Attici, librum de illuſtri-

bus viris, item de saginatione auium edidit: ac Daretem Phrygium latinitate donauit, chronica cõscripsit, item epigrammata lusit. Tranquil. asserit composuisse librum, quo distinguit literatum ab erudito. moritur principatu D. Augusti Plinio autore.

& Titi Cassij: petitque si sunt istic, vt esse credibile est, exscribendas, pingendasq́ue delegem. Quam curam tibi potissimum iniungo: primùm, quia desideriis meis amicissimè obsequeris: deinde, quia tibi studiorum summa reuerentia, summus amor studiosorum: postremò, quòd patriam tuam, omnésque qui nomen eius auxerunt, vt patriam ipsam, veneraris, & diligis. Peto autem vt pictorem quàm diligentissimum assumas. Nam quum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longè difficillima est imitationis imitatio. A qua rogo, vt artificem, quem elegeris, ne in melius quidem sinas aberrare. Vale.

Titi Cassij) fuit Titus Cassius Seuerus Parmensis orator, qui primùm flexit ab illa veteri atque directa dicendi via, non infirmitate ingenij, non inscitia literarum, sed iudicio & intellectu, si Tacito credimus. Vtrosque coniunxerunt duo religionis nostræ professores eloquentissimi Tertullianus & Lactantius: quorum ille inquit, Neque Cassius Seuerus aut Corn. Nepos, neque vllus commentator eiusmodi antiquitatum aliud quàm hominem promulgauerunt: hic verò Nepotem & Cassium libro primo diuinarum institutionum cõnectit. Fateamur ergo ex verbis Cæcilij Cor. Nepotem fuisse Parmensem, cùm constet Cassium Parmensem: neque obstat quod Veronenses viri sanè illustres asserunt, ideo Nepotem Veronensem, quòd illi tanquam amico scripserit Catullus. Leuis hæc & minimi coniectura. aut, quod alij scribunt, Padi accolam: tunc enim iure consurgent Cremonenses siue Placentini ac alij innumeri, & melius sibi ac ratione vendicabunt. proinde longè magis proxima Pado Parma, quàm Verona. [Non negauerim tamen in aliquibus antiquissimis exemplaribus legi Titi Catij non Titi Cassij.] *(Istic)* in municipio tuo. *Delegem)* mandem, committam. *Studiorum)* literarum. *Patriam)* Parmam. *Nomen)* famam. *Auxerunt)* vt omittam Parmensium lanarum celebritatem, & Cassio, centurione, ac Macrob. ciuibus secundum quosdam honestatam Parmam. refert Plutarch. in vita C. Marij, cùm inter eius milites, & Catulli, de Cimbrorum victoria contentio oriretur, in hæc pacta ventum esse, vt legati Parmensium, qui tunc aderant de hac re iudicium ferrent: qui ducti per cadauera hostium à militibus conspexerunt iaculis militum Catulli barbarorum corpora perforata: quod dignoscebatur ex literis, quæ nomen Catulli in telis designabant. ex quibus sanè coniici potest, quanta tunc temporis esset Parmensium autoritas, qui super tanta re disceptatores electi fuerint. *Ex vero)* ex archetypo, à viuo homine. *Imitatio imitationis)* effigies, quæ deducitur ab alia pictura, quæ & ipsa transcripta fuit à prima & vera forma. nam imitator semper deficit ab imitato. *In melius)* in maiorem decorem quàm Nepos & Cassius dum viuerent, fuerunt.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

EIA tu, quum proximè res agentur, quoquo modo ad iudicandum veni. Nihil est, quòd in dextram aurem fiducia mei dormias: non tot ces-

EIA tu) Romanum monet vt in curiam veniat cùm proximè iudices cogentur. nam Nepos Præ-

tor cessanti mulctam indixerat, & nisi cum venia absolutus fuerat. *Eia*) interdum hortantis aduerbium, quandoque corripientis. hic commodè in vtraque significatione accipi potest. *Proximè*) primum. *Res agentur*) causæ tractabuntur. *Quoquo modo*) omnino. *Iudicandum*) nam erat iudex Voconius Romanus. *Nihil est*) non prodest, non opus est. Virg. Si ad vitulam spectas, nihil est quod pocula laudes. *Dormias in dextram aurem*) securus sis, prouerbium in eos qui securè viuunt. *Dextram*) à nobiliori. nam etiam dicimus dormire in vtranque aurem. [quod testatur Iulius Pollux libro secundo.] *Fiducia mei*) quia fidis quòd te excusem.

impunè cessatur. Ecce, Licinius Nepos, prætor, acer, & fortis vir, mulctam dixit, etiam Senatori. Egit ille in Senatu causam suam: egit autem sic, vt deprecaretur. Remissa est mulcta, sed timuit, sed rogauit, sed opus venia fuit. Dices, Non omnes prætores tam seueri. Falleris. Nam vel instituere, vel reducere eiusmodi exemplum, non nisi seueri: institutum, reductúmve exercere etiam leuissimi possunt. Vale.

Cessatur) vacatur ab officio suo. *Ecce*) hoc aduerbium pro maiori parte afferr aliquid noui, interdum demonstrat. *Licinius Nepos*) cuius constantiam & seueritatem in Prætura postmodum laudat. Fuit alius Licinius Nepos declamator, autore Seneca. *Prætor*) qui iuri dicundo præerat, & in potestatem habebat tabellas omnium iudicum. *Fortis*) constans. *Mulctam dixit*) vsus veterum præualuit, vt ita loqueremur, mulctam dixit. quamuis Cato, mulctam facit protulerit non sine ratione, vt inquit Gellius. *Mulctam*) pecuniariam pœnam. instituto antiquo ex bobus & ouibus mulcta dicebatur, & maximam mulctam quam Gellius appellat supremam duarum ouium & triginta boum instituerunt: sed cùm eiusmodi mulcta à magistratibus dicta erat, adigebantur boues ouésque aliàs precij parui, alias maioris: eáque res faciebat inæqualem mulctæ pœnam: idcirco lege Aterina constituti sunt in oues singula æris deni, in boues æris centeni. Vlpianus de verborum significatione, inter mulctam & pœnam, inquit, multum interest, cum pœna generale nomen sit, & omnium delictorum coërtio, mulcta specialis peccati: cuius animaduersio hodie pecuniaria est, pœna autem non tantùm pecuniaria, verùm capitis & æstimationis irrogari solet. & mulcta quidem ex arbitrio eius venit, qui mulctam dicit: pœna non irrogatur, nisi quæ quacunque lege, vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est. quinimmò mulcta ibi dicitur vbi specialiter pœna non est imposita: item mulctam is dicere potest, cui adiudicatio data est. magistratus enim solos & præsides prouinciarum posse mulctam dicere mandatis permissum est. Pœnam autem vnusquisque irrogare potest, cui huius criminis siue delicti, executio competit. super quibus Labeo ibidem pleraque mulcta. Tacitus mulctari exilio plerunque vsurpat, [ac quod maius est, Valerius mulctare pro capitali supplicio afficere, libro sexto vsus est. sicut libro nono morte mulctata est, dixit] & mulctare significat interdum lacerare, mutilare, mollire, dissoluere: itaque Terentianus Demea dixit omnem familiam mulctasse vsque ad mortem. Vnde Mulciber, quasi mulctiber deductus creditur. *Ille*) Senator. *Deprecaretur*) precibus obsecraret. nam deprecatio & in Senatu, & apud principem locum habet. *Sed timuit*) quamuis absolutus tamen extimuit, & opus fuit precibus ac venia, quæ vitasset si ad officium conuenisset. *Instituere*) introducere primum. *Reducere*) iam perlata lege ne quis cessaret ab officio suo sine legitima causa, postmodum desueta, quæ tunc per Nepotem reduci videbatur. *Seueri*) Prætores, qualis erat Licinius Nepos. *Institutum*) receptum.

Digitized by Google

C. Plinivs Licinio Svo S.

Attvli tibi ex patria mea pro munusculo quæstionem, altissima ista eruditione dignissimam. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta. Ibi paululum retentus in Larium lacum decidit. Huius mira natura. Ter in die statis auctibus, ac diminutionibus crescit, decrescitq́. Cernitur id palàm, & cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis & vesceris: Atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis dimensisque momentis vel subtrahitur vel assurgit. Annulum, seu quid aliud ponis in sicco, alluitur sẽsim, ac nouissimè

Attvli) Miram fontis sui naturam in agro Comensi refert. nam statis horis crescebat & decrescebat. causas ergo tanti miraculi nititur inuestigare, & post multas rationes iudicio Surræ plura scrutanda relinquit. Licinio Surræ scriptam epistolam in vetusto codice lego, qui diues admodum testimonio historicorum, pariter à Iuuenale per hæc demonstratur, Dispositis prædiues hamis vigilare cohortem Seruorum noctu Licinus iubet, attonitus pro Electro, signisque suis, phrygiaque columna, Atque ebore, & lata testudine. Eò enim diuitiarum processit, vt gymnasium Ro. pop. suis impensis extruxerit. Fuit autem vir alti ingenij & profundæ doctrinæ, quod epigrammate ex libro septimo testatur Mart. Doctorum Licini celeberrime summe virorum. Cuius prisca graues lingua reduxit auos: ambiguum cum idem poëta scribat ad Licinianum, Dum Surra laudatur tuus: & alibi, Quique videt propius magni certamina Circi, Laudat Auentinæ vicinus Surra Dianæ: an significauerit Palphurium Surram pulsum olim à Senatu, & Domitiano imperante de oratoribus coronatum: an Licinium Surram: omitto enim Maulium Surram causidicum, cuius meminit Fabius. Maxima fuit cum Traiano & Licinio Surra amicitia, quod ostendemus in panegyrico commodius. *Patria*) Como. *Quæstionem*) disputationem. Quæstio latius intelligitur omnis de qua in vtranque partem, vel in plures dici credibiliter potest, in quem sensum hic est accipienda: at in iuridiciali materia dupliciter vsu venit: alterò modo, quo dicimus multas quæstiones habere controuersiam: quo etiam minores omnes complectimur: altero, quo significamus illam summam, in qua causa vertitur, scilicet controuersiam ex conflictatione constitutionis causarum natam. *Ista*) tua profunda rerum [sublimium] cognitione. *Fons*) ab incolis etiam nunc cognomento Plinianus, ferè eadem naturam seruans: quod prius monumentis mandarat Plinius auunculus. In Comensi, inquit, agro iuxta Larium lacum fons largus horis singulis semper intumescit, ac residet. quare dici posset anapauomenos ad instar Iouis fontis, qui nascitur in Dodone: meridie deficiens, & ad medium noctis exuberans. *Cœnatiuncula*) loco paruo ad cœnandum apto. *Manu facta*) artificiali, non natiua. *Retentus*) remoratus. *Ter*) auunculus eius dixerat singulis horis. *Statis*) dimensis, certis, vt stata sacra, quæ certo die fiunt. ego non placet legere statutis. *Auctibus*) aquarum incrementis. *Palam*) manifestè, non obscurè. *Recumbis*) sedes cibum sumpturus. *Vesceris*) comedis. *Potas*) misces vinum. *Ille*) fons. *Dimensis*) æqualibus. [*Momentis*) breuibus spatiis. nam momentariam vitam breuem dixit Apuleius: & momentarium maritum in eundem sensum. sic momentarium venenum, quod statim interficeret, & momentariã salutem quantulamcunque. *Subtrahitur*) decrescit. *In sicco*) in ripa & margine

gine. *Sensim*) paulatim. *Alluitur*) madefit crescente fonte. *Nouissimè*) demum.

operitur: detegitur rursus, paulatimque deseritur. Si diutius obserues, vtrunq; interum ac tertiò videas. Spiritúsne aliquis occultior os fontis & fauces modò laxat, modò includit, prout in latus occurrit, aut decessit expulsus? Quod in ampullis cæterísque generis eiusdem videmus accidere, quibus non hians, nec statim patens exitus. Nam illa quoque quanquam prona & vergentia, per quasdam obluctantis animæ moras crebris quasi singultibus sistunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quáque ille ratione aut impellitur aut resorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur vel egeritur? An vt flumina quæ in mare deferuntur, aduersantibus ventis, obuióque æstu retorquentur, ita est aliquid quod huius fontis excursum per momenta repercutiat? An latentibus venis certa mensura, quæ dum colligit quod exhauserat, minor riuus est

Operitur) aqua contegitur. *Detegitur*) aperitur decrescente aqua. *Deseritur*) in sicco. *Vtrunque*) operiri & detegi. *Iterum*) secundò. *Spiritusne aliquis*) nunc incipit causas facti inquirere, an scilicet aliqua lenis aura obstruat os fontis, qua remissa, aperiatur, prout illata occurrit, aut decidit expulsa. [Hic loquitur Secundum philosophos, & præsertim Plinium auunculum, qui credit orbem terrarum ita habere spiritum & anhelitum sicuti homines: & quando spiritum emittit, tunc maria crescere, cùm recipit, decrescere] *Illatus*) ori obiectus. *Incurrit*) legitur etiam occurrit. *Expulsus*) à contrario spiritu vel vi aquæ. *Cæterisque eiusdem generis*) vt gutturnis. *Hians*) manifestus, apertus. *Illa*) vasa collo angusto. *Prona*) in os conuersa. *Sistunt*) remorantur. *Moras*) interualla. *Animæ*) spiritus. *Obluctantis*) resistentis. *Singultibus*) translatum verbum *Quæ*) eadem est natura. *Quæ Oceano est*) mare Oceanum, quod vniuersum terrarum orbem ambit, & medium scindit dictum, scribente Theone & magno etymologico, vel quia ὠκέως νάει id est, celeriter fluit, vel quia celeriter expeditur, an quod celeriter fertur. Dicitur autem comes lunæ, quòd cum ea simul senescit adolescitque. Incremento suo hunc ordinem seruat: primo nascentis lunæ die fit copiosior æstus solito, minuitur paulisper secundo, minorémque videt eum tertius quàm secundus, & ita decrescendo ad diem septimum peruenit, rursus octauus dies manet septimo par, & nonus fit similis tertio, decimus quinto, & vndecimus fit quarto par, tertio quoque duodecimus, & tertiusdecimus fit similis secundo, quartusdecimus primo, tertia verò hebdomas eadem facit quæ prima: quarta eadem quæ secunda. excitatur autem bis in die, semper horarum. xij spatio. Luna verò crescente maiores fiunt, vt refert Cæsar in Commentariis. Plinius senior etiam in sole causam æstus ponit. apud quem libro secundo, & naturam Oceani & æstus modum leges, quam rem Curtius libro octauo ante oculos manifestissime ponit, vt Strabo, Censorinus, Philostratus. nos verò quæ à Mela dicuntur super hoc tantùm referemus. Modò, inquit, Oceani æstus inundat campos, modò latè nudat ac refugit: nec adhuc satis cognitum est anhelitúne suo id munus efficiat, retractámque cum spiritu regerat vndam vndique, si (vt doctoribus placet) vnum animal est: an sint depressi aliqui specus, quo reciproca maria residant, atque vnde se rursus exuberantia attollant: an luna causas tantis meatibus præbeat. ad ortus certè eius occasúsque variantur, nec eodem assiduè tempore, sed vt illa surgit, ac demergitur, ita rece-

Digitized by Google

dere atque aduentare comperimus. *Impellitur*) exæstuat. *Resorbetur*) refluit. *Hac*) ratione. *Hic humor modicus*) hic fonticulus respectu maris. nam largum fuisse testatur auunculus. *Alternis*) vicissitudinariis. *Supprimitur*) retinetur. *Egeritur*) emittitur. asserit Plinius, Gadibus iuxta templum Herculis fontem inclusum ad putei modum, aliàs simul cum Oceano augeri & minui, aliàs vtrunque contrariis temporibus. *Æstu obuio*) aqua maris, obluctante vi ventorum. *Retorquentur*) r mouentur à mari. *Momenta*) breuia spatia. *Retercutiat*) sistat, remoretur. *Latentibus*) terra obductis. *Quod*) humoris *Exhauserat*) emiserat. *Riuus*) aqua. *Agilior*) excitatior, crescente humore.

profertur? An nescio quòd libramentum abditum & cæcum, quod cùm exinanitum est, suscitat & elicit fontem: quum repletum, moratur, & strangulat? Scrutare tu causas (potes enim) quæ tantum miraculum efficiunt. mihi abundè est, si satis expressi quod efficitur. Vale.

Profertur) exit. *Libramentum*) mensura certa. nam librare est libra metiri. Libra autem siue libella mensorum instrumentum, & librator mensor dicitur *Suscitat*) commouet; [aliàs suscitatur.] *Elicit*) sensim & latenter educit. *Fontem*) aquam. *Strangulat*) retinet spiritum, occupat exitum. *Satis*) manifestè. *Expressi*) descripsi. *Quod efficitur*) effectum, & rem ipsam.

QVARTI LIBRI FINIS.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER QVINTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS

SEVERO SVO S.

LEGATVM mihi obuenit modicum, sed amplissimo gratius. Cur amplissimo gratius? Pomponia Gratilla exhæredato filio Assudio Curiano, hæredem reliquerat me: dederat cohæredes Sertorium Seuerum, prætorium virum, aliósque equites Romanos splendidos: Curianus orabat, vt sibi donarem portionem meam, séque præiudicio iuuarem: eandem

LEGATVM) Pomponia exhæredato filio Curiano hæredes reliquerat Secundum & quosdam alios: filius post matris obitum voluerat secretò cum Secundo se componere: sed re infecta, & ad Iurisconsultos delata, est Curiani causa visa iniqua: Is tamen postulauit vt cæteros cohæredes, qui temporibus metuentes quærebant rem sine lite transigere. itaque accepta quarta hæreditatis parte destitit ille à iudicio. Huius facti Secundus autor postea à Curiano legatum capiens, non sine exultatione rem commemorat apud amicum Seuerum: quanquam non Seuero, sed Arrinio, alij Annio scriptam epistolam codices indicant. *Legatum*) quod legauit mihi moriens Curianus. *Amplissimo gratius*) longè charius quàm si alius mihi amplissimum reliquisset, propter Gratillæ amicitiam, vel quòd postea laudandum contigit. *Pomponia Gratilla*) Rustici Arulení vxor: [quare potius probo vt legatur Gratilla quàm Galla.] *Splendidos equites*) Hi-

rius aut Oppius appellauit ſplendidos ac illuſtres equites (vt opinor) à ſplendore auri, quo radiantur: nam pariter Tacitus in rebus Claudij vocat illuſtres. *Præiudicio*) Secundum oratores præiudiciorum vis omnis tribus in generibus verſatur: rebus, quæ aliquando ex paribus cauſis ſunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur: aut de reſciſſis patrum teſtamẽtis, vel contra in filios confirmatis iudiciis ad ipſam cauſam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum eſt: aut cùm de eadem cauſa pronunciatum eſt, vt in partibus centumuiralium, quæ in duas haſtas diuiſæ ſunt. Confirmantur autem præiudicia duobus præcipuè, autoritate eorum qui pronunciarunt, & ſimilitudine rerum de quibus quæritur. quod intendebat nunc Curianus, exiſtimans, ſi Secundus ſuam hæreditatis partem donaſſet, poſſe hoc præiudicio repetere à cohæredibus alias partes: ſed fallebatur.

tacita conuentione ſaluam mihi pollicebatur. Reſpondebam, non conuenire moribus meis aliud palam, aliud agere ſecretò. Præterea, non eſſe ſatis honeſtum donare & locupleti & orbo. In ſumma, non profuturum ei, ſi donaſſem: profuturum, ſi ceßiſſem. Eſſe autem me paratum cedere, ſi iniquè exhæredatum mihi liqueret. Ad hoc ille, Rogo cognoſcas. Cunctatus paulum, Faciam, inquam. Neque enim video, cur ipſe me minorem putem, quàm tibi videor. Sed iam nunc memento, non defuturam mihi conſtantiam, ſi ita fides duxerit ſecundum matrem tuam pronunciandi. Vt voles, ait: voles enim quod æquißimum. Adhibui in conſilium duos, quos tunc ciuitas noſtra ſpectatißimos habuit, Corellium & Frontinum. His circumdatus, in cubiculo meo ſedi. Dixit

Tacita) ſecreta inter nos. *Saluam mihi*) totam redituram ad me. *Moribus meis*) qui erant ſinceri & integri. *Palam*) donare. *Secreto conuenire*) vt portio mea reſtitueretur mihi. *Locupleti & orbo Curiano*) ne videretur captare hæreditatem. *Si donaſſem*) ſi dediſſem ea mente, vt ſtatim voluiſſem accipientis fieri: nec vllo caſu ad me reuerti: & propter nullam aliam cauſam feciſſem, quàm vt liberalitatem & munificentiam exercerem, nam hæc propriè Vlpiano tradente, donatio appellatur. *Si ceſſiſſem*) Curiano tanquam potiora iura habenti. Sciamus tamen Paulo reſpondente, per minorem cauſam maiori cognitioni præiudicium fieri non oportere. maior enim quæſtio minorem cauſam ad ſe trahit. & Modeſtinus tit. de exceptionibus inquit, Res inter alios iudicata, aliis non obeſt, nec ſi is contra quem iudicatum eſt, hæres extitit, ei contra quem nihil pronunciatum eſt hæreditariam litem præſcribi ex ea ſententia poſſe. *Exhæredatum*) hæreditate priuatum. non enim quæuis exhæredatio ſummouet filium à contra tabulas poſſeſſione bonorum, ſed quæ ritè facta eſt. Vlpianus de bonorum poſſeſſione ſcribit, vnde filiis querela ſupereſt de inofficioſo teſtamento. *Ille*) Curianus reſpondit. *Cognoſcas*) examines an iure ſim exhæredatus. *Cunctatus*) remoratus, vt rectè conſiderarem antequam reſponderem. *Minorem putem*) credam me inferiorem æquitate, & iuſtitia, quàm tu me putas. *Non defuturam mihi conſtantiam*) me futurum conſtantem, & fortem. *Fides*) veritas. *Duxerit*) traxerit in ſententiam. *Pronunciandi*) iudicandi *Vt voles ait*) facies, inquit Curianus, vt lubet. *Adhibui in conſilium*) participes conſilij mei feci. Spartianus, Erat mos, vt cùm Adrianus cauſas cognoſceret, & Senatores & Equites Rom. in conſilium adhiberet. *Tunc*) Domitiani temporibus. nam hanc epiſtolam ſub Traiano ſcripſit. *Ciuitas noſtra*) Roma, quia donatus fuerat vrbe Romana Secundus. *Spectatiſſimos*) probatiſſimos, vocabulum ſanè ad Iuriſconſultos relatum. *Corellium*) Corellium

Rufum,

Rufum. *Frontinum*) Iulium Frontinum, relege vtroſque in præcedentibus. *Hu cir*-*cundatus*) medius inter hos duos, an magis conſilio horum munitus.

Curianus, quæ pro ſe putabat. Reſpondi paucis ego. Neque enim aderat alius qui defunctæ pudorem tueretur. Deinde ſeceſſi, & ex conſilij ſententia. Videtur, inquam, Curiane, mater tua iuſtas habuiſſe cauſas iraſcendi tibi. Poſt hoc ille, cum cæteris ſubſcripſit centumuirale iudicium, mecum non ſubſcripſit.

Pro ſe) in rem ſuam. *Pudorem*) honeſtatem, decus. omnes enim hæredes, vel eos qui loco hæredum ſunt, officioſè agere circa defunctos conuenit. teſtatur Paulus Iuriſc. *Defunctæ*) Pomponiæ Gratillæ. *Et ex conſilij ſententia*) id eſt vt conſuluerant mihi Corellius & Frontinus, dixi, quæ ſequuntur. Legitur etiam, Hæc conſilij ſententia, fuit ſcilicet: in eundem ſenſum, in quem ſuperior lectio. *Multas* (vel vt alij legunt) *iuſtas cauſas*) in authentica, titulo, vt cum de appellatione cognoſcitur. cap. aliud quoque, Iuſtinianus cauit ne cui patri vel matri, auo vel auiæ, proauo vel proauiæ, liceret ſuum filium vel filiam vel cæteros liberos exhæredare, niſi ſi probabantur ingratis & ingratitudinis cauſas parentes in ſuo teſtamento inſeruiſſent: quarum primam dicit eſſe, ſi quis parentibus manus intuliſſet: ſi grauem & inhoneſtam iniuriam eis ingeſſiſſet: ſi eos in criminalibus cauſis, quæ non ſunt aduerſus principem, ſiue remp. accuſaſſet: ſi cum maleficis vel maleficiis verſaretur: vel vitæ parentum ſuorum per venenum, aut alio modo inſidiari tentauerit: ſi nouercæ aut concubinæ patris ſeſe permiſcuerit: ſi delator contra parentes extiterit, & per ſuam delationem grauia eos diſpendia ſuſtinere fecerit: ſi fideiuſſionem incluſo præſtare noluerit: ſi prohibuit parentem ſuum condere teſtamentum: ſi præter voluntatem illius inter arenarios & mimos ſe filius ſociauerit & permanſerit: & reliqua quæ ibi latius referuntur. *Ille*) Curianus. *Hoc*) noſtrum factum. *Subſcripſit centumuirale iudicium cæteris*) citauit & accuſauit cæteros cohæredes apud Centumuiros. nam ſcribere ſiue ſubſcribere ſignificat accuſare & denunciare: quare Terentius dixit, Tibi ſcribam dicam, id eſt, denunciabo tibi accuſationem [quod prius in Aulularia Plautus ſcriptum reliquerat. & in Pœnulo, Cras ſubſcribam dicam homini] Mart. in præfatione libri primi, Nec epigrammata mea ſcribat, id eſt, accuſet. Apuleius in defenſione magiæ, docet accuſatores porrecto libello ſolitos fuiſſe ſe ſubſcribere, cauſidicos ſe aſcribere. Sed apertius Paulus de accuſationibus & inſcriptionibus, vbi præbet ordinem libellorum inſcribendorum, Subſcribere, inquit, debebit is qui dat libellum ſe profeſſum eſſe, vel alius pro eo ſi literas neſciat. Vlpianus ibidem, Si cui crimen obiiciatur, præcedere debet in crimine ſubſcriptio, quæ res ad id inuenta eſt, ne facilè quis proſiliat ad accuſationem, cùm ſciat inultam ſibi accuſationem non futuram: & de furtis, Meminiſſe oportebit, nunc furti plerunque criminaliter agi, & eum qui agit in crimine ſubſcribere: & de priuatis iudiciis, ſi extra ordinem eius rei pœnam exercere velit, tunc ſubſcribere crimen oportebit. [Valerius Maximus ſubſcribere iudicio pro approbare vſus eſt. Huic, inquit, animi iudicio Fabius Gurges, C. Numerius, Fabius Pictor, Q. Ogulnius ſe ſubſcripſere. Idem, Loquatur nunc Græcia nefandis Theſea Pitthon amoribus ſubſcribentem.] Athenæus vbi de Phaſianis agit, δημοσίᾳ σε γράφομαι, Id eſt, publicè te accuſabo. Alex. imp. ad legem Flauiam, Subſcriptio & accuſatio & ſententia neceſſaria eſt. Seneca libro tertio de beneficiis manifeſtè ſubſcriptionem pro accuſatione poſuit, ibi, & delatoriam ſubſcriptionem componeret. Pædianus ſubſcriptores vocat, qui adiuuare accuſationem cauſidici ſolent, quos oportet ſubmiſſius agere, quàm dicit ille quem ſequuntur. Secundarium igitur munus exequuntur.

non solùm chartatum causa atque iuuandi accusatoris, sed etiam vt non facilè corrumpantur. indifferenter autem omnis, qui aliquid scripsisset, vel cuius nomine scriptum fuisset, scriptor à veteribus dicebatur. quare inuenies Horatium scribere vsum pro mutuo accipere: & rescribere pro restituere. nam qui mutuo accipiunt solent chirographum creditori scribere, qui recipiunt, creditam pecuniam subscribere. Tranquillus pro subnotare vsus est, Cum Cinarium, inquit, equitem subscribere quædam animaduertisset Augustus. Et M. Tullius pro Cluentio sæpenumero censorias subscriptiones pro notis & iudiciis censoriis. Marcellus ff. primo pro consentire. Non enim aliter voluntati eius, qui arrogare pupillum volet etiam, & si causam eius ob alia probauerit, subscribendum erit. in quem sensum frequenter vsurpat Vlpianus [& Alexander Ro. Imperator more principum, qui subscribere solent quæ rata habent, subscriptioni operam dabat, & lectioni epistolarum post horas meridianas. sic Caius x. quoque die numerum puniendorum ex custodia subscribebat.] Columella autem libro primo pro fauere, Quòd si voto, inquit, fortuna subscribit: agrum habebimus salubri cœlo. *Cæteris*) cohæredibus meis. *Mecum non subscripsit*) me non citauit, mihi non denunciauit.

Appetebat iudicij dies. Cohæredes mei componere & transigere cupiebant: non diffidentia causæ, sed metu temporum. Verebantur, quod videbant multis accidisse, ne ex centumuirali iudicio capitis rei exirent. Et erant quidam in illis, quibus obiici & Gratillæ amicitia & Rustici posset: Rogant me, vt cum Curiano loquar. Conuenimus in ædem Concordiæ. Ibi ego, Si

Appetebat) adueniebat, appropinquabat. Liuius, Iam ver appetebat, cùm Annibal ex hybernis mouit. *Componere*) concordare, conuenire sine strepitu & figura iudicij. *Transigere*) conficere rem, [litem finire ex composit one. titulus est apud iureconsultos de transactionibus, &] Vlpianus ad Senatusconsultum Tertullianum, transacta debemus accipere bona fide [possessa,] vt valeat transactio. Paulus de Verbor. signif. transacta non solùm de quibus controuersia fuerit, sed etiam quæ sine controuersia sunt possessa. *Causa*) suæ quæ bona erat. *Temporum*) Domitiani. *Exirent rei capitis*) audax locutio pro dimitterentur rei, id est, ex centumuiralibus causis, quæ erant ciuiles traherentur in iudicium capitale. *Capitis rei*) accusarentur capitaliter. Labeo existimat capitis accusationem eam esse, cuius pœna mors aut exilium esset, Terentio auctore de iure patronatus. Nam capitalia iudicia dicimus quæ vltimo supplicio afficiunt, veluti aquæ & ignis interdictione, vel deportatione, vel metallo secundum Iustinianum quarto Institutionum. *Multis accidisse*) qui diffidebant causæ suæ, ad uersarios alicuius atrocis criminis reos trahebant in aliud iudicium, quod permittebatur, etsi contra leges erat, sub auaro & sæuo tyranno, rem gratam illi facturi, si quouis modo fiscum repleuissent. *Ex illis*) ex illorum cohæredum numero. *Gratillæ & Rustici amicitia*) qui fuerant amici Rustici & Gratillæ eius vxoris. Hanc Domitianus relegauerat, illum occidi iusserat. *In ædem Concordiæ*) [In curia fuisse, &] ibi aliquando Senatum habitum testantur Lampridius. Varro, [M. Tullius] ac Liuius in area Vulcani summa nobilium inuidia ædem Concordiæ à Flauio dedicatam prodidit, ex mulctaticia pecunia fœneratoribus condemnatis ære am fecisse, cùm ad id publica non daretur, quam vouerat, si populo reconciliasset ordines, inciditque in tabula ærea. eam ædem trecentis quatuor annis post capitolinam dedicatam fuisse auctore Plinio. Liuius tamen secundo bello Punico asserit L. Manlium Prætorem in Gallia vouisse ædem Concordiæ, & biennio post à Cn. Pompeio & Quintio Flaminio Duumuiris in arcem faciendam locatam fuisse, & per M. [& Cn.] Atilium dedicatam. Plutarchus tradit Camillum in eu.

Digitized by Google

in tumultu patrum & plebis ædem Concordiæ vouisse, & post reconciliationem ex decreto in foro erectam. Idem tamen post necem Graccorum refert ædem Concordiæ ab Opimio extructam, tanquam si de cæde Romanorum triumphasset, quare noctu parieti eius ascriptum, opus vecordiæ templum Concordiæ. Appianus scribit post necem Gracchorum Senatum iussisse ædem Concordiæ in foro erigi. Tranquillus testatur Tiberium ædem Concordiæ dedicasse. In monumentis vrbis hoc reperitur S. P. Q. R. ædem Concordiæ vetustate collapsam in meliorem faciem opere & cultu splendidiore restituerunt. aut igitur necesse est diuersas Concordiæ ædes in vrbe constructas & dirutas interdum reparatas; aut apertissimè inter se dissentiunt scriptores. *Scripsisset*) reliquisset testamento sua manu scripto. absolutè tamen scribere de testamentis accipitur tantùm pro relinquere: nam alius pro testatore poterat scribere ipso consentiente.

mater (inquam) te ex parte quarta scripsisset hæredem, num queri posses? Quid si hæredem quidē instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset, vt non amplius apud te quam quarta remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si exhæredatus à matre, quartam partem ab hæredibus eius accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse mecum, & iam biēnium transisse, omniáque me vsu cepisse. Sed vt te cohæredes mei tractabiliorem experiantur, vtque tibi nihil abstulerit reuerentia mei, offero pro

Ex quarta parte) ex quadrante. sub assis nomine tota hæreditas notabatur, cuius partes sunt, vncia ab vno dicta: sextans sexta pars assis: quadrans quarta pars: triens tria: quincunx quinque partes assis: semis dimidium assis: septunx septem vnciæ: bes, octo: dodrans, nouem: decunx vel dextans decem: deunx vndecim. autores sunt Vlpianus, Iustinianus, Priscianus. *Ex quarta parte*) Paulus ad legem Falcidiam, Lex, inquit, Falcidia lata est, quæ primo capite liberam legandi facultatem dedit vsque ad dodrantem: secundo capite modus legatorum constituitur his verbis, Quicunque ciuis Rom. post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique ciui Rom. pecuniam in rep. dare, legare volet, ius potestásque esto: dum ita detur legatum, ne minus quàm quartam partem hæreditatis ex eo testamento hæredes capiant. Vlpianus ff. v. de inofficioso testamento scribit quartam partem debitæ portionis sufficere ad excludendam querelam quarta autem accipitur, deducto ære alieno & funeris impensa. Iustinianus in Instit. eodem titulo. Quartam quis debet habere, vt de inofficioso agere non possit, siue iure hæreditario, siue legati, vel fideicommissi, vel si mortis causa ei donata quarta fuerit, vel inter viuos siue vnus hæres institutus sit, vt idem de lege Falcidia testatur, siue plures apud eum, cúsve pars quarta remaneret. Falcidia lex de hæreditatibus lata à Publio Falcidio Tribuno inter bella ciuilia Augusti & Antonij, Dione memorante, sed Curianus in nullo prædictorum casuum fuit. nam omnino à matre erat exhæredatus. quare nisi ille habuisset iustas exhæredandi causas, poterat agere de inofficioso testamento. Illud addam ex constitutione diui Pij quartam partem arrogantis concedi. *Num queri posses*) perinde ac si diceret, non, quia id iure fecisset. hoc autem agit interrogatio vt neges. *Ex assi*) ex vniuersa hæreditate. *Exhausisset*) extenuasset, alienasset. *Quarta*) legitima pars. nam si totam hęreditatem legatis absumpsisset, profuisset Curiano doli exceptio, quod respondet Paulus de iure codicillorum. *Quarta*) repete, num queri posses? *Augebo*) Volebat Secūdus vt Curianus acciperet quartam bonorum partem à suis cohæredibus. nam suam portionem iam sibi vsucapione vendicauerat, tamen pro liberalitate sua pollicetur se daturum quartam suæ partis. Augebo igitur hoc pacto, si

Digitized by Google

me vnum ex illis quos in iudicium vocasti, putauero, & mea cum illis communicauero. sic enim fiebat quarta maior. *Non subscripsisse mecum*) non denunciasse, neque me citasse. nam sic interrumpitur vsucapio. *Biennium*) Iustinianus in instit. titulo de vsucapionibus, Iure ciuili constitutum olim fuisse tradit, rem mobilem anno vbique vno, immobilem biennio tantùm in Italico solo vsucapi. quod sequentes Imperatores emendarunt longius tempus vsucapionibus constituendo. *Vsucepisse*) mihi vendicasse vsu lege cauto. nam vsucapio bono publico introducta est, ne scilicet quarundam rerum diu, & ferè semper incerta dominia essent, cùm sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. Est autem vsucapio secundum Modestinum acquisitio vel adiectio dominij per continuationem possessionis lege definiti. *Tractabiliorem*) minus grauem. quod fiebat communicata Secundi portione cum cæteris. *Reuerentia mei*) quia dum me veneraris non vocasti in iudicium. & sic processit vsucapio. *Nihil abstulerit*) nullum præiudicium iuri tuo, id est, quartæ parti fecerit.

mea parte tantundem. Tuli fructum non conscientiæ modò, verum etiam famæ. ille ergo Curianus legatum mihi reliquit: & factum meum (nisi fortè blandior mihi) antiquorum notabili honore signauit. Hæc tibi scripsi, quia de omnibus quæ me vel delectant vel angunt, non aliter tecum quàm mecum loqui soleo. Deinde, quòd durum existimabam, te amantissimum mei fraudare voluptate quam ipse capiebam. Neque enim sum tam sapiens, vt nihil mea intersit, an iis, quæ honestè fecisse me credo, testificatio quædam, & quasi præmium accedat. Vale.

Tantundem) quartam cum cæteris cohæredibus, vt scilicet computata vniuersa hæreditate quarta pars detraheretur & Curiano daretur. *Tuli fructum*) sensus est, non solum gaudium in animo sensi, quòd rem honestissimam feceram, sed etiam à multis laudatus sum. *Legatum mihi reliquit*) quia in hoc negocio tam modestè me gesseram, moriens legato modico prosecutus est. nam in limine epistolæ dixerat, Legatum mihi obuenit, modicum, sed amplissimo gratius. *Signauit*) monstrauit elogio de me in testamento scripto. *More antiquorum*) quo modo solebant antiqui facere, [vel legas honore, quo prosequebantur antiquos.] *Blandior mihi*) mihi applaudo. mea nimium laudo. *Durum*) inurbanum, rusticum. *Tam sapiens*) quin ducar gloria. verus enim sapiens contentus est conscientia rectè facti, non fama. *Vt nihil mea intersit*) vt credam non interesse mea. *Testificatio*) laus præsertim à te amicissimo.

C. Plinivs Flacco Svo S.

Accepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum ponere, nec vllis copiis ex Laurentino, nec maris tam turbidis tempestatibus possum. Recipies ergo e-

Accepi) Flacco agit gratias pro turdorum corona. Annium Flaccum Senatorem apud eundem inuenies. Ad hæc scimus Valerium Flaccum poëtam per illa tempora claruisse. crediderim tamen, cùm hæc scriberet Secundus, ab humanis excessisse. In quibusdam exemplaribus non Flacco, sed Calphurnio scriptam epistolam nota-

notauimus: ſiue is fuerit Calphurnius Piſo, cuius paulo pòſt fit mentio, ſiue Calphurnius Agricola, ab Antonino philoſopho miſſus aduerſum Britannos. Calphurnio Rufo ſcripſit Adrianus: & Calphurnio Flacco, ſecundum Paulum, quem conſtat perueniſſe vſque ad Antonini & Seueri tempora. Calphurnium Macrum Secundus teſtatur ſua tempeſtate virum clariſſimum. Vlpianus Calphurnium Rufum Proconſulem Arcadiæ ſub Adriano: ſic Calphurnium Gelerianum. Marcellus, Calphurnio diuum Pium & Antoninum reſcripſiſſe, & Calphurnium Longinum fiſci aduocatum recitat. *Turdos*) fuerunt inter aues turdi gratiſſimo ſapore, autoribus Horatio & Martiale. Tria genera facit Ariſtoteles libro nono de animalibus. *Ponere*) reddere. *Parem calculum*) par munus. [tracta ſimilitudine à calculatoribus, qui parem calculum, id eſt parem rationem aſcribunt.] *Nec vllis copiis ex Laurentino*) cùm ibi nihil præter tectum & arenas ſtatim poſſideret, vt alibi refert: nullæ ergo erant in Laurentino copiæ. [Plures legunt, nec vrbis copiis ex Laurentino, id eſt, ex vrbanis copiis, quas iuſſi exportari in Laurentinum, ſed durior dicendi modus.] *Turbidis tempeſtatibus*) quibus non licet piſcari. id autem mare ſæpius contrariis fluctibus incrudeſcebat, ſoleas & ſquillas optimas producebat, in cæteris non admirabile.

piſtolas ſteriles, & ſimpliciter ingratas: ac ne illam quidem ſolertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quæ facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quòd ſe non mereri fatentur. Vale.

Steriles) ſine apophoretis. *Simpliciter*) apertè. *Imitantes ſolertiam Diomedis*) nullo quantulocunq; munere dignantes. In vj. Iliados rapſodia tradit Homerus Glaucum & Diomedem poſt cõgreſſum inter ſe mutaſſe arma: Glaucum aurea, quæ cẽtum bobus: Diomedem ferrea, quæ nouem tantum æſtimabantur, dediſſe: quod indicat ſequẽs verſus, χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. Huius rei meminere inſuper Plinius lib. xxxiij. cap. j. & Gellius lib. ij. cap. xxiij. & Martialis libro nono expreſſit. Homeri carmen Marcus Tullius ad Atticum libro ſexto recitat, Habes, inquit, ad omnia non vt poſtulaſti, χρύσεα χαλκείων, ſed paria paribus reſpondimus. Et prouerbium inde ortum in ſagaces: χρύσεα ἀντὶ χαλκείων διαμείβειν νοεῖς, id eſt, aurea pro æreis permutare noſti. *Quæ facilitas tua*) tua ſolita facilitate. *Mereri veniam*) id eſt, apertè ſuum crimen fatentur literæ meæ.

C. PLINIVS ARISTONI SVO S.

CVM plurima officia tua mihi grata & iucunda ſunt, tum vel maximè quòd me celandũ non putaſti, fuiſſe apud te de verſiculis meis multum copioſúmque ſermonem, eumq́; diuerſitate iudiciorũ longius proceſſiſſe: extitiſſe etiam quoſdam, qui ſcripta quidẽ ipſa

CVM) Dum legerentur Secundi epigrammata apud Ariſtonem præſentibus multis, quidam laudarunt, alij damnarunt, quòd vir tantus laſciua talia publicaret. quibus ab Ariſtone cognitis ſcribit Secundus ſe honeſtas animi laxationes ſequi, præſertim in componendis verſiculis, nec id facere ſine multorum ac maximorum virorum exemplo, quos plurimos commemorat: deinde cur epigrammata recitet, prudenter explicat. *Verſiculis*) hendecaſyllabis. *Diuerſitate iudiciorum*) varia enim hominum iudicia. *Longius*) in multum temporis & verborum.

non improbarent, me tamen amicè simpliciterq; reprehenderent, quòd hæc scriberem recitarémque. Quibus ego, vt augeam meam culpam, ita respondeo. Facio nonnunquam versiculos seueros parum, facio comœdias, & audio & specto mimos, & lyricos lego, & satyricos intelligo: aliquando præterea rideo, iocor, ludo, vtque omnia innoxiæ remissionis genera breuiter amplectar, homo sum. Nec verò molestè fero hanc esse de moribus meis existimationem: vt qui nesciũt talia doctissimos grauissimos, sanctissimos homines scriptitasse, me scribere mirentur. Ab illis autem, quibus notum est, quos quantosq; auctores sequar, facile impetrari posse confido, vt errare me, sed cum illis sinant, quorum non seria modò, verumetiam lusus exprimere, laudabile est. An ego verear (neminem viuentium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium, Caium Caluum, Asinium Pollionem,

Non improbarent) laudarent. *Hæc*) lasciua. *Scriberem*) componerem. *Recitarem*) emitterem, publicarem, auditorum iudicium experirer. *Seueros parum*) molliusculos, tenellos, prurientes. *Comœdias*) xiiij. natus annos comœdiam Græcam composuit, vt alibi refert. *Mimos*) omnium gesticulatores, vnde & Pantomimi appellati. eos qui spectassent, Apuleio tradente, ridere opus erat. mimographi autem mimorũ scriptores, è quibus Laberius palmam tulit. *Satyricos*) qui turpia versu notant & carpunt, [non displicet sotadicos scilicet versus, de quibus alibi. Qui socraticos legunt, videntur respicere Socratis amatorios, sermones, cùm tamen ferè alibi Socratici sermones pro sapientibus & moralibus accipiantur] Intelligo dixit non tam propter difficultatem, & figuratum dicendi genus, quod illis peculiare est, quàm propter turpia, Intelligo igitur lego. *Innoxia*) concessa, vel legatur innoxiæ remissionis, in eundem sensum. *Homo sum*) trahor affectibus. *Vt*) tanquam. *Talia*) lasciua. *Doctissimos*) in secunda lectione fuit ditissimos, id est, supremæ fortunæ viros. *Doctissimos*) conuenit autem cum illo Papinij ad Stellam, Nec quisquam, inquit, est illustrium poëtarum, qui non aliquid operibus suis stilo remissiore præluserit. *Grauissimos*) Sic procedit Apuleius in oratione prima contra accusatores, enumerans viros grauissimos, qui scripserant epigrammata. *Errare*) scribere talia, si tamen error est. *Cum illis*) exemplo illorum. *Exprimere*) explicare, referre. *Seria*) res graues. nam vt in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimum existimo seueritatem comitatémque miscere. *An ego vereor*) quæ illi non veriti sunt. *Neminem viuentium*) multi enim tunc viuebant, qui in scribendis epigrammatibus excellebant, quos dicit se omittere, ne tanquam grauissimis & sanctissimis viris videatur adulari. *Marcum Tullium*) quem idem libro septimo testantur lasciuos versus composuisse, & ad exemplum eius commotum, vt similes pangeret. *Caium Caluum*) oratorem & poëtam. De versibus vtriusque satis iam prædiximus. *Asinium Pollionem*) Longum esset recensere omnia, quæ ab historicis de istis scriptoribus referantur: quare contenti erimus tantum allegare, quibus probentur fuisse summi & oratores & poetæ. Asinius igitur Pollio vir consularis & triumphalis, orator ac historicus insignis, & secundum aliquos declamator philosophũsque. nam temporibus Pompeij Magni declamauit in vrbe, & Timagenis scholæ successor fuit. lxxx. ætatis suæ anno in villa Tusculana moritur. eum Sen. poëtam appellat. nam tragœdias composuisse Tacitus & Horatius meminêre, & illius carmen mirum in modum Virgilius in Bucoli-

Bucolicis extollit. ſcripſit autem multa, quorum aliqua recitantur à Suida. Alios Polliones plures annotauimus, quos nunc conſulto omittimus.

Marcum Meſſalam, Q. Hortenſiũ, M. Brutum,

Marcum Meſſalam) Hic patre M. Meſſala natus iiſdem Coſſ. quibus T. Liuius hiſtoricus, minor natu quàm Cic. orator nullo modo inops, ſed non nimis ornatus genere verborum, prudens, acutus, minimè incautus patronus, in cauſis cognoſcendis componendíſque diligens, magni laboris, multæ operæ multarúmque cauſarum. ſecundum alios nitidus & candidus, quodammodo præ ſe ferens in dicendo nobilitatem ſuam. quare dignitatem in eo probat Fabius. Fuit ingenio exactiſſimo & Latini ſermonis diligentiſſimus obſeruator. vnde quoſdam totos libellos non de rebus modò ſingulis, ſed etiam de literis edidit. Illi vertere Græca in Latinum placuit, multæque fuerunt ad hunc modum ſcriptæ orationes: adeò vt etiám cum illa Hyperidis pro Phryne difficillima Romanis ſubtilitate contenderit. Senem adoleſcens Octauius obſeruauit, & in oratione Latina ſequi conatus eſt. Hic ille Meſſala quem triumuiri morte proſcripſerant, pecuniam, libertatémque interfectori polliciti. Verùm ad Brutum & Caſſium confugiens cum bellicoſiſſima militum parte in cornu Bruti collocatus aduerſus Antonium multa fortiter geſſit, defunctis partium ducibus exercitum per inducias Antonio tradidit, & Octauium ſe proſcribentem in tanta clade nactus in poteſtatem ſuam, tamen vt Imperatorem iuuit, ſalutique reſtituit. tradúntque ab Auguſto laudatum, quòd licet in campis Philippicis Bruti gratia hoſtis acerrimus ei fuiſſet, in Actio promptiſſimum ſeſe præbuiſſet. Iam autem illi aduerſum Sextum Pompeium Dicæarchiam promiſerat, & primam legionem ad Hippionium ducere impetrauerat: ad illa igitur Meſſala inquit, Ego tibi ô Cæſar ſemper melioris atque iuſtioris partis, honoríſque fui. Bis Coſſ. per annos lv. auguratum geſſit. aquarum præfecturam primus ab Auguſto accepit, à quo præfectus vrbis primò factus ſexto die magiſtratu ſe abdicauit, inciuilem poteſtatem eſſe conteſtans. Ante biennium quàm moreretur, ita memoria excidit ac ſenſu, vt vix pauca verba coniungeret, & [nominis] ſui obliuiſceretur: ad extremum vlcere ſibi circa ſacram ſpinam nato inedia ſe confecit, anno ætatis lxxij. Agere in foro cœpit iam Cicerone arcem eloquentiæ tenente in iudicio pro Aufidio Seru. Sulp. contradixit. Cauſam Phaſelli & Herodis accuſantibus Iudæis apud M. Ant. defendit. Tibullus panegyricum ſcripſit, in quo Meſſalam à rebus bellicis & eloquentia laudat. & eius natalem ſuprema elegia celebrat. Liuius & Macrobius Meſſalæ cognomentum pluribus exequuntur. *Q. Hortenſium*) Hic Conſularis vir clarus & humanus Prætor Pompeianas partes ſecutus in Macedoniam. *M. Brutum*) Orator plurimùm actione valens, cuius rei fides eſt, quòd eius ſcripta tantùm intra famam fuerunt. diu oratorum princeps: aliquando æmulus Ciceronis exiſtimatus eſt: nouiſſimè quoad vixit ſecundus: nam omnibus ferme ætatis ſuæ oratoribus, niſi M Tullio clarior. fuit multa cum munditia indutus amictúſque, piſcinarum & pauonum amator. Cicero de Claris Oratoribus, & Valerius Maximus libro octauo plurimùm actione valuiſſe tradunt. Catone familiariter vſus, cuius vxorem Martiam ad prolem impetrauit. Pompeij bona defendit. Pomponio Attico amicus, & Siſennæ hiſtorico, Lucullóque vt inter ſe ſortem proponerent, quis poëmate, quis oratione Græca pariter & Latina aliquod opus componeret. Ouidius ſecundo Triſtium oſtendit in verſibus Hortenſij non defuiſſe laſciuiam. eius tamen carmina, ſi Gellio credimus, inuenuſta quidam Græcorum putarunt. Tradit Plutarchus in Bruti vita, Cùm Hortenſius C. Antonium M. Antonij in vindictam Ciceronis occidiſſet, comprehenſus poſtea in Philippis à M. Antonio iugulatur. at Q. Serenus inquit, Sic eſt Hortenſius olim Abſumptus: cauſis etenim confectus agendis Obticuit, cùm vox domino viuente periret. Et nondum extincti moreretur lingua diſerti.

M. Brutum) philosophos ferme omnes Brutus, sed præsertim Platonicos attigit. quare in his egregius & multo quàm in orationibus præstantior, suffecit ponderi rerum. scias eum sentire quæ dicit. nam grauitatem quandam præ se fert, virtutibus suis à plerisque amatus, ab amicis desideratus, ab optimis admiratus, hostibus non inuisus, clemens & magnanimus, inflexibilem mentem ad bonum & æquum conseruans. Eius eloquentiam pluribus M. Tullius de Claris Oratoribus commendat. Epistolas scripsit Laconico stilo, breuis enim & astrictus fuit: quibus simpliciter & ingenuè iudicium animi sui detexit. Librum de virtute composuit. orationem pro Deiotaro rege adolescens dixit, sed pro Milone scripsit, exercitationis causa. Brutum septem libellos de iure ciuili fecisse Pomponius de origine iuris autor est. Puerum à se dilectum illustrauit, qui postea in sigillis celebratus. Meminere Plinius & Mart. in eius amorem condita in bibliothecas carmina retulit: non minus quàm Cicero, sed fœlicius, quia illum fecisse pauciores sciunt. Ouidius libro primo de Ponto, si tamen is est [credo tamen alium fuisse,] nam multi per ea tempora Bruti fuere. testatur Brutum poëtam doctum, Doctus, & in promptu carmina Brutus habet. In Brutum etiam edita carmina prodit Seneca lib. vj. Controuersiarum. M. Bruti vita luculentissimè à Plutarcho describitur.

L. Sullam, Quintum Catulum, Quintum

L. Syllam.) Sullam quidam legunt, quòd facilis transitus sit ab y in u. Syllam à colore nomen traxisse credit Plutarchus: alij, vt Macrobius, dictum quasi Sibyllam. L. igitur Sylla cognomento Fœlix, salibus & scommate oblectatus commentarios rerum suarum reliquit, post captas Athenas allatam Apellicontis bibliothecam [in vrbem] transtulit, in qua fuerant Aristotelis & Theophrasti libri, qui publicati multum Romanis ad philosophiam contulerunt. Fuit enim Sylla literis Græcis & Latinis pariter doctissimè eruditus, facundus ac ingenio incredibili, vt in historiis memorat Salustius. quare illud C. Iulij Cæsaris apud Tranquill. Syllam nescisse literas cum stomacho prolatum est, quòd dictaturam deposuisset, tanquam non legisset in historiis, Dionysium sæpe vsurpasse hanc vocem, Tyrannum pedibus tractum non insidentem equo relinquere tyrannidem debere. *Q. Catulum*) Q. Catulus Luctatius Consul cum Mario de Cimbris triumphauit. Censuram cum Crasso gessit, ciuilibus negociis, quàm rei militari commodior, Syllanæ factionis aliquando princeps, in summo honore apud optimates & multitudini non inuisus, omnium verò Romanorum mansuetissimus, autoritatis, integritatis, æquitatis primus, post dedicatum à se Capitolium, qui somniauit Iouem in gremium suum Augustum puerum reposuisse, atque reipub. signum, quod manu gestaret, in sinum eius collocasse. Catulo non solùm nos Latini, sed etiam Græci ipsi (Cicero refert) solent suæ linguæ subtilitatem elegantiámque concedere. Epigrammata lusisse Gellius autor, apud quem sequentes versus Q. Catuli recognoscuntur, Aufugit mi animus, credo (vt solet) ad Theotimum Deuenit. sic est, perfugium illud habet. Quid si non intellexissem ne illuc fugitiuum Mitteret ad se intro, sed magis eiiceret? Ibimus quæsitum, verum ne ipsi teneamur, Formido, Quid ago? da Venus consilium. M. Tullius primo de natura deorum tradit à Catulo Roscium quendam in deliciis habitum, in quem pulcherrimum illius epigramma recitat. Constiteram exorientem auroram fortè salutans, Cùm subitò à læua Roscius exoritur.. Pace mihi liceat cœlestes dicere vestra. Mortalis visus pulchrior esse dea est. Plutarchus & Appianus testantur interiisse postquam Marius pro Catulo, rogantibus respondit, Mori oportere Inclusum domi accensis carbonibus se suffocantem. Plinius tamen libro trigesimo quinto scribit interfectum ab Amphione. Satis constat quem Plutarchus & Appianus recitant non fuisse Capitolini templi dedicatorem, cùm ipse post Syllam perierit: at ille viuo adhuc Sylla, cuius fœlicitati non obtigit vt Capitolium dedicaret, cùm id maximè cuperet. *Q. Scæuolam*) Q. Mutius Scæuola, P. filius,

P filius, & L. Craſſi ſocer, princeps Romæ, in ædilitate ſua leonum ſimul plurium pugnam dedit, collega Craſſo oratori in Conſulatu & iterum cum L. Cæcilio Metello, cùm vterque de Dalmatis triumphauit, pontifex Max. Romanorum vnus & ingenio & induſtria præſtantiſſimus. nam fuit orator ac Iuriſconſultus inſignis, qui Ciceronem in iure ciuili inſtituit. vnde merito Quintum Scæuolam libro primo de Oratore vocat omnium diſertiſſimum, & diſciplina iuris ciuilis eruditiſſimum, & ingenio prudentiáque acutiſſimum, & oratione maximè limatum: ſubtilem atque iuriſperitorum eloquentium iuriſperitum eloquentiſſimum. Plura lege apud eundem in libro de Claris Oratoribus. Fabius ſanè facundiam in Scæuola probat. Hunc Marius filius interfici iuſſit, & in Tiberim deiici. Alterum Scæuolam Iuriſconſultum recitat Iulius Capitolinus, cuius autoritate & periculo Antoninus philoſophus ſemper iura dictauit: & ſub eo Papinianus: & Seuerus Iuriſconſultus profeſſi ſunt.

Scæuolam, Seruium Sulpitium, Varronem,

Seruium Sulpitium) Seruius Sulpitius vir princeps, qui interrex Pompeium vnicum Conſulem creauit in adoleſcentia verbis redundantibus, & efferueſcentibus: poſt Lucij Craſſi auditor magnificum illud dicendi genus expreſſit: tantam facultatem aſſecutus, vt non æqualibus ſuis ſolùm anteponeretur, ſed cum maioribus natu compararetur. Nemo enim nec motu corporis, nec ipſo habitu, atque forma fuit aptior, nec voce plenior, aut ſuauior, cuius tanta erat in dicendo grauitas, tanta iucunditas, tanta breuitas, vt poſſet, vel vt prudentes errarent: vel vt boni minus bene ſentirent, dicendo perficere & cum M. Tullius de Claris Oratoribus eloquentiam Sulpitij pluribus proſequatur: contenti erimus, quæ ab eodem pro Murena dicuntur. Seruius, inquit, Sulpitius forum ſecutus eſt, ius ciuile didicit, multum vigilauit, laborauit, præſto multis fuit, magna laus & gratia hominibus, vnum hominum elaborare in ea ſcientia, quæ ſit multis profutura. Pomponius de Origine iuris, cum Seruius Sulpitius in cauſis orandis primum locum obtineret, aut certè poſt Ciceronem, traditur de re amici Q. Mutium conſuluiſſe: qui quamuis ſæpius reſpondiſſet, Seruium tamen parum de iure intellexiſſe. quare à Mutio obiurgatus, quòd turpe eſſet patricio, & nobili viro cauſas oranti, ius in quo verſaretur, ignorare: ea velut contumelia Seruius tactus, operam dedit iuri ciuili ſub Albo Lucilio. Sed maximè inſtructus ab Aulo Aquilio. Fabius iuriſconſultiſſimum appellat: at Gellio aſſerente iuris ciuilis autor, & bene literatus, nec minus facundus orator. Marco Varrone familiariter vſus. Cùm in legatione periiſſet, eius ſtatuam populus Romanus pro roſtris poſuit: & ſecundum Euſebium in Chronicis publico funere elatus eſt. Antequam diceret, commentariis cauſas mandabat, & in libros digerebat, cuius ſe tres orationes vidiſſe teſtatur Quintilianus, quarum vna erat pro Aufidia, cui contradixit Meſſala. Hi de quibus loquor commentarij, ita extabant exacti, vt ab ipſo in memoriam poſteritatis viderentur eſſe compoſiti. Reliquit autem propè centum & octoginta libros, autore Pomponio: hoc ſolo exercitationis genere ſe exercere ſolebat in componendis carminibus. nam & ſublimis ſpiritus attollere rationem poterat, & verba poëtica libertate audaciora præſumunt candem dicendi facultatem. quare Ouidius, ſecundo Triſtium monſtrat Seruium, aliquando verſibus laſciuiſſe. Nec minus Hortenſi, nec ſunt minus improba Serui.

Varronem) Hic mihi concedent lectores ita profunda Varronis doctrina poſtulante pluribus agere, nec moleſtum erit illis legere quæ nos hinc inde inquirendo non grauarunt: Omiſſis igitur rebus bellicis: nam foris pariter ac domi clarus extitit. M. Terentius Varro ſecundum Sidonium alius ab eo qui natus in vico Attace Narbonenſis prouinciæ [ille] xxxv. agens annum literas Græcas ſummo ſtudio edidicit: in Latinis præceptorem habuit Lælium virum doctum, & ſocerum C. Fundanium, vir ingenio omnique doctrina præſtans, L. Ælium equitem eruditiſſimum,

nn. iij.

& Grecis literis & Latinis, antiquitatíſque noſtræ penitus literatum imitatus: eam ſcientiam per ſeſe etiam auctam pluribus & illuſtrioribus literis explicuit: quem ſenſum voluit, optimè expreſſit: omniũ Rom. doctiſſimum linguæ Latinæ peritiſſimum, & omnis antiquitatis, & rerum Græcarum noſtrarúmque, teſtantur Seneca & Fabius: plus tamen ſcientiæ collaturum, quàm eloquentiæ: nam philoſophum accuratiſſimè doctum atque eruditum ſcribit Apuleius. Macrobius in omnibus imitatorem Homeri: Gellius doctrinatum multiformium, variarúmque artium, quibus humanitas erudita eſt, culmen habuiſſe. Dionyſius in antiquitatibus, ſuæ ætatis omnium florentium longè peritiſſimum. Appianus philoſophum, & hiſtoriarum ſcriptorem egregium. Eius viuentis imago poſita fuit in bibliotheca: quæ prima in vrbe ab Aſinio Pollione de manubiis publicata Romæ, haud minore gloria principe oratore, & ciue: ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit multitudine, vni hanc coronam dante, quam cum eidem Magnus Pompeius pyratico ex bello naualem dedit. Iulius Cæſar bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximè poſſet publicare deſtinans, M. Varroni curam dedit comparandarum, ac digerendarum: qui cùm eſſet vndecunque doctiſſimus, tamen contumelioſè à Quinto Rhemnio Palæmone porcus literarum appellatus eſt. Præcepta autem ſapientiæ verſibus Latinis tradidit, rhetoricorum libros rerum humanarum, de vita populi Romani, epiſtolarum, de liberis educandis, Promethei libros, diſciplinarum libros nouem, pro Gallio & Fundanio de rebus admirandis, rerum diuinarum, de vita patrum, de legibus periplum, imagines ſeptingentorum illuſtrium voluminibus ſuis inſeruit! Nõ paſſus intercidere figuras, aut vetuſtatem æui contra homines valere. Pompeio in conſulatu commentarium introductorium, quæſtiones epiſtolicas, de Aboriginibus libros, vnum de architectura, nauales libros, quos diligẽter excoluit: comedias, ſatyras, quas alij cynicas, ipſe appellauit Menippeas, à Menippo philoſopho, cuius libros æmulatus eſt: de compoſitione ſatyræ, de æſtuariis, & plures, quos longum eſſet recenſere: nunc de agricultura tres extant quos fecit cùm octogeſimumprimum vitæ annum ageret: de libris linguæ Latinæ, ſiue ſermonis Latinis, quid ſentiamus conſultò nunc ſuperſedimus. Vnum addam Varronem Argonautica cõſcripſiſſe, quod colligitur ex primo Naſonis amorum Varronem, primámque ratem quæ neſciet ætas, Aureáque Æſonio terga petita duci. Et idem: immo quod hic optimè facit libro ſecundo Triſtium ſatis ſignanter expreſſit. Is quoque Phaſiacas Argon qui duxit in vndas, Non potuit Veneris furta tacere ſuæ. Nam & Varronis Argonautica & epigrammata monſtrauit. In Triumuiratu & Tribunatu clarus & prætura functus propè nonagenarius moritur: ſe condi iubens fictilibus doliis Pythagorico modo in myrthi & oleæ atque nigræ populi foliis. Quidam prodiderunt Varronem eiuſdem nominis euidam à Triumuiris proſcriptorum veritum ne ideo mali aliquid quale Cinna pateretur, propoſuiſſe ſcriptum, quo id ipſum admoneret. Erat autem tunc Trib. pleb. quare impetum carnificum à ſe repuliſſe & riſum excitaſſe. Appianus tamen refert inter proſcriptos relatum, apud Calenum clàm retentum in villa, in quam Antonius deambulationis cauſa aliquando veniebat.

Torquatum, immo Torquatos, C. Memmium,

Torquatum, immò Torquatos) primum Torquato cognomẽtum indidiſſe accepimus torquem ex auro hoſtis Galli induuias; quem ſingulari certamine prouocatus occiderat, & torquem detractum collo ſuo impoſuerat: inde cognomẽ in familiam receptum. Igitur Torquatos eloquentes adducit: quorum primus L. Torquatus, M. Tullio referente, elegans in dicendo: inæſtimando admodum prudens orator: quem non tam citò rhetorem dixiſſes, & ſi non deerat oratio, quàm (vt Græci) dicunt politicon: verùm in eo erant plurimæ literæ, nec vulgâres, ſed interiores quædam, & reconditæ: diuina memoria, ſumma verborum & grauitas, & elegantia: atque hæc omnia vitæ decorabat grauitas & integritas. Fuit autem Pomponij Attici & Ciceronis condiſcipulus,

ſcipulus, bello pyratico & ciuili implicitus. Eius ac Iuliæ epithalamium celebrauit Catullus. L. Torquatum tamen Gellius ſubagreſti ingenio & infeſtiuo fuiſſe teſtatur: & dum contra Hortenſium apud conſilium iudicum (quanquam legatur iudicium Conſulum) ageret, appellaſſe eum Dionyſiam geſticulariam. Eius filius, T. Torquatus doctus vir ex Rhodiana diſciplina Molonis, & à natura ad dicendum ſatis ſolutus atque expeditus: cui ſi vita ſuppeditauiſſet, ſublato ambitu Conſul factus eſſet: plus facultatis habuit ad dicendum, quàm voluntatis: itaque ſtudio huic non ſatisfecit, officio verò nec in ſuorum neceſſariorum cauſis, nec in ſententia Senatoria defuit. At Aulus Torquatus Caſſij & Bruti partes ſecutus, poſt quorum interitum metu perculſum Atticus tuendum inſtituit: ad hunc ſcripſit Horatius epiſtolam libro primo. *C. Memmium)* C. Memmius, L. filius, perfectus litteris, ſed Græcis: faſtidioſus ſanè Latinarum: argutus orator, verbiſque dulcis: ſed fugiens non modò dicendi, verùm etiam cogitandi laborem: tantum ſibi de facultate detraxit, quantum imminuit induſtriæ. hæc Cicero de claris Oratoribus. & quæ ſequuntur, Tum etiam C. & L. Memmij fuerunt oratores mediocres, accuſatores acres atque acerbi. Itaque in iudicium capitis multos vocauerunt, pro reis non ſæpe dixerunt. nam C. Memmius Tribunus plebis, Marcum Luculli fratrem reum fecit, & cùm iudicium Marcus euaſiſſet, conuertit accuſationem in L. Lucullum, ſed conſpiratione nobilium defenſus eſt. Hic eſt ille Memmius, qui dixit Catonem totas noctes ebrium eſſe, & orationibus aſperrimis inſectatus eſt Iulium Cæſarem, à quo non minore acerbitate repreſſus, ſed mox Cæſar in petitione Conſulatus Memmio ſuffragator fuit. Memmij dura epigrammata notat Gellius, Ouidius Latina libro ſecundo Triſtium, Quid referam Tindæ? quid Memmi carmen? apud quos Nomen adeſt rebus, nominibúſque pudor. Vbi tamen quidam pro Tindæ legunt Ticidæ.

Lentulum, Gætulicum, Annæum Senecam,

C. Lentulum) C. Lentulus Marcellinus Cenſorinus, nec vnquam indiſertus, & in Conſulatu pereloquens viſus eſt: non tardus ſententiis, non inops verbis. Legitur etiam Cn. Lentulus, qui teſtimonio M. Tullij multo maiorem opinionem dicendi actione faciebat, quàm quanta in eo facultas erat: non peracutus, quanquam & ex facie & ex vultu videbatur: nec abundans verbis, & ſi fallebat in eo ipſo, ſic interuallis, exclamationibus, voce ſuaui & canora, admirando irridebat: calebat agendo, vt ea quæ deerant non deſiderarentur. Cicero alios Lentulos oratores in libello de claris Oratoribus nominat. Fuêre præterea alij Lentuli autoribus Cæſare, Liuio, Plinio, Plutarcho, quos conſultò prætermimus. *Gætulicum)* cum Caio Gætulico inimicitias geſſiſſe, libro quarto naturalium quæſtionum adfirmat Seneca, apud alium quempiam nihil adhuc de illo comperi, præter vnum Martialem, qui in præfatione libri primi aſſerit Gætulicum epigrammata ſcripſiſſe. *Annæum Senecam)* Lucius Annæus Seneca Cordubenſis: cuius ſi ſingula exequi vellem, formam interpretis excederem, Cytum Maryllium Eſerninum rhetorem præceptorem, & condiſcipulum Portium Latronem declamatorem habuit: & Phocionem Stoicum in philoſophia audiuit, & Attalum: ſiue, vt alij ſcribunt, Plotium: Alfio inſuper Flauio, & Aſinio Pollione, ac ferè omnibus ſui temporis declamatoribus vſus: nam ſuperuixit ad multum ætatis, vt potuerit ipſo conteſtante M. Tullium audiuiſſe. Primus ſcholam frequentabat, & vltimus exibat: memoria vſque in admirationem. Neronem puerum iam à Claudio adoptatum ab exilio reuocatus Senator præceptis eloquentiæ inſtruere conatus eſt: per aliquod temporis apud Agrippinam, & mox, Neronem, cum Burro potens. Plurimum ſtudij in eo fuit, multarúmque rerum cognitio: in qua tamen aliquando ab his, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus eſt. natus ingenio amœno, & temporis illius auribus accommodato: tractauit omnem ferè ſtudiorum materiam: nam plura ſcripſit

quàm nunc extent. In dicendo copiam præ se tulit: at in philosophia parum diligens, egregius tamen virorum insectator: multæ in eo claræque sententiæ, multa etiam morũ gratia legenda, sed in eloquendo corrupta pleraque. Velles eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. Sanè fractum dicendi genus habuit, ac ab antiquis deflexit. Potiores se nimium incessit. Lege Gellium libro duodecimo capite secũdo. Poëmata Fabio prodente scripsit: nam ad gratuita carmina deflexit, quod ansam dedit delatoribus, tanquam laudem sibi asciseeret, postquam Neroni amor eorum euenisset. Moriens sibi hoc epitaphium condidit, Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores Ite, alias posthac sollicitate animas. Me procul à vobis deus euocat, illicet actis Rebus terrenis hospita terra vale. Corpus auara tamen solennibus accipe saxis. Namque animam cœlo reddimus, ossa tibi. Sidonius Apollinaris hendecasyllabo ad Felicem ex professo docet tragœdias ab alcero Seneca scriptas. Vitam & mores, fortunam, mortis causas & genus cum vxore Paulina, si quis requirit, legat Tacitum, Dionem & diuum Hieronymum à prioribus dissentientem.

Luceium, & proximè Virginium Ruffum: & si non sufficiunt exempla priuata, Diuum Iulium, Diuum Augustum, Diuum Neruam,

[E] *Lucanum)* Annæus Lucanus Mella, Gellionis & Atiliæ filius coniurauit in Neronem, quòd famam eius carminum Imperator vanus ostentatione premebat, prohibebatque ostentare. Scriptor in dicendo ardens, & concitatus, & sententiis clarissimus. Quintiliano iudice magis oratoribus, quam poëtis connumerandus: Martiale secus sentiente, & libro decimo attestante lusisse interdum epigrammate, cum ad vxorem illius Pollam scribit, Contigeris regina meos si Polla libellos, Non tetrica nostros excipe fronte iocos. Ille tuus vates Heliconis gloria nostri, Pieria caneret cùm fera bella tuba: Non tamen erubuit lasciuo dicere versu, Si nec pædico, Cotta, quid hic facio? [In quibusdam exemplaribus non legi Lucanum, quod magis probo, quoniam non memini legere eum fuisse Senatorem.] *Proximè)* quia non multò antè Virginius decessert, de quo supra copiose. *Priuata)* respectũ imperatorum. sic vsurpat in panegyrico: nam aliàs omnes fuerant in magistratu. *Diuum Iulium)* C. Iulius Cæsar Dictator poëma reliquit, cui titulus, iter, puer, & adolescentulos: quædam scripserat, vt laudes Herculis, Oedipi tragœdiam, dicta collectanea. Tacitus asserit eum fecisse carmina & in bibliothecis reposuisse. apud quem & Ciceronem, Hircium, Fabium, Tranquill. Plut. Gellium multa de illius eloquentia, & ingenio disseruntur. *Diuum)* relatus est in deorum numerum, non ore modò decernentium, sed & persuasione vulgi: siquidem ludis quos primò consecratos ei Augustus edebat stella crinita per septem dies continuos fulsit exoriens circa vndecimam horam: creditúmque est animam esse Cæsaris in cælum recepti, & hac de causa simulacro eius in vertice additur stella. *Diuum Augustum)* de cuius deificatione, & sequentium (nam & Titus apotheosim meruit) in panegyrico referemus. Augustus autem Cæsar iocos affectauit, saluo tamen maiestatis pudorisque respectu, nec vt caderet in scurram. Aiacem tragœdiam scripsit, quam, cùm displicuisset, deleuit. Suidas etiam Achillis tragœdiam addidit. Extat adhuc carmen illius hexametrũ, quo vetuit Æneida comburi. Nam fuit poëticæ studiosus Horatij testimonio musas alloquentis, Vos Cæsarem altum militia simul Fessas cohortes addidit oppidis. Finire quærentem labores Pierio recreatis antro. Item hexametris librum edidit, cui argumentum & titulus Sicilia. & epigrammaticum librum modicum quidem, quem ferè balnei tempore meditatus est. vnde Valerius Mart. excerpta sex carmina suo volumini inseruit eo epigrammate, cui initium, Cæsaris Augusti lasciuos liuide versus Sex lege qui tristis verba Latina leges. *Diuum Neruam)* Cocceius Nerua qui post Domitianum imperauit, & nunquam visus est ridere, neque ludere inter amicos, epigrammata scripsit, & ad eum Nero opus suum misit, ac Tibullum alterum appellauit,

lauit. Ex libro nono referam Mart. carmen ad eundem Neruam. Audet facundo qui carmina mittere Neruæ, Pallia donauit glaucina Coſme tibi, Pæſtano violas, & cana liguſtra colono, Hyblæis apibus corſica mella dabit. Sed tamen & paruæ nonnulla eſt gratia muſæ, Appetitur poſito vilis oliua lupo. Nec tibi ſit mirum modici quòd conſcia vatis Iudicium metuat noſtra Thalia tuum. Ipſe tuas etiam veritus Nero dicitur aures, Laſciuum iuuenis cùm tibi luſit opus. Facit hoc loco & illud ex octauo libro. Quanta quies placidi tanta eſt facundia Neruæ. Sed cohibet vires ingeniúmque pudor, Cùm ſiccare ſacrum largo Parmeſida poſſet, Ore verecundam maluit eſſe ſitim. Pieriam tenui frontem redimire corona, Contentus famæ nec dare vela ſuæ. Sed tamen hunc noſtri ſcit temporis eſſe Tibullum, Carmina qui docti nota Neronis habet. Nec mirum Tito Neruam præpoſitum, cùm tamen ille prior imperauerit. Non enim hoc reſpicit Secundus, ſed quis natu prior.

T. Cæſarem. Neronem enim tranſeo, quamuis ſciam non corrumpi in deterius, quæ aliquando ĕt à malis, ſed honeſta manere quæ ſæpius à bonis fiunt. inter quos vel præcipuè numerandus eſt P. Vergilius, Corn. Nepos, & prius Ennius,

Titum Cæſarem) Amor ac deliciæ generis humani Titus Cæſar Latinæ Græcæque linguæ, vel in orando vel in fingendis poëmatibus ad extemporalitatem vſque promptus & facilis: quod præter Tranquillum Suetonium, Plinius ſenior in præfatione naturalis hiſtoriæ tetigit ad eundem ſcribens, Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in poëtica es? ô magna fœcunditas animi. Iam autem monſtrauerat oblectatum ſcriptis iocoſis verſu Catulliano, quanquam nonnulli referant iſta ad Domitianum: ſed falsò: placet magis vt legamus Titum quàm Tiberium, vt Plinius ordinem Imperatorum ſeruauerit. & ſciam Tiberium compoſuiſſe carmen Lyricum & Græca poëmata feciſſe.] *Neronem*) Domitius Nero Cæſar puerilibus ſtatim annis aliquando carminibus pangendis animum exercuit, ita vt ineſſe ſibi elementa doctrinæ oſtenderet. Imperator quoque carminum ſtudium affectauit. Contracti ſunt quibus aliqua pangendi facultas, necdum inſignis ætatis: qui conſidere ſimul, vel allatos, vel ibidem repertos verſus connectere ſolebant, atque ipſius verba quoquo modo prolata ſupplere. quod ſpecies ipſa carminum docuit: non impetu & inſtinctu, nec vno ore fluens, ſed Tranquillus diuerſa à Tacito ſentit. Namque ad poëticam pronum fuiſſe, & carmina libenter ac ſine labore ſcripſiſſe, neque aliena pro ſuis edidiſſe. Veniſſe enim in manus ſuas pugilares & libellos refert cum quibuſdam notiſſimis verſibus ipſius chirographo ſcriptis, vt facilè appareret non tranſlatos, aut dictante aliquo exceptos, ſed planè quaſi à cogitante exaratos: ita multa & deleta & inducta, & ſuperſcripta inerant. Philoſtratus libro quarto ſcriptum reliquit Neronem hymnos ſcripſiſſe, & multas tragœdias tranſtuliſſe. Suetonius Neronis carmina in theatro recitata, tanta vniuerſorum lætitia, vt ſupplicatio decerneretur, atque pars carminum aureis literis Ioui Capitolino dicata ſit. Dion addit, poëmata troïca à ſe compoſita in theatro ſpectante populo recitaſſe, & deſtinaſſe res Romanorum, [carminibus mandare. Tranquil. inquit in Domitiano, Extat poëma Neronis in Clodium Pollionem prætorium virum,] quod inſcribitur Luſcio. Tacitus autem, Nero Quintilianum molli corpore infamem probroſo carmine diffamauit. *Tranſeo*) omitto. *Corrump.*) maculari. *Malis*) hominibus. *Sæpius*) frequentius ab vſu bonorum firmatur argumentum, [Bene dicta & bene præcepta à malis corrumpi non debent. hinc Lacedæmonij cùm malus Senator ſententiam vtiliter dixiſſet, iuſſerunt vt alius bonus illam diceret, & ſubinde obſeruarunt, vt quibus dictum non autor placuiſſet [*Quos*) bonos. *P. Virgilius*) poëta Latinorum maximus: cuius hæc ingens laus, quòd auditis illius in theatro verſibus ſurrexerit populus. &

Digitized by Google

forte præſentem, ſpectantémque Virgilium veneratus ſit, ſic quaſi Auguſtum. Reliquit autem Priapeia laſciuum admodum carmen, quod Angelus Politianus vir magni nominis ad Ouidium transferre conatus: nec tamen pro comperto, ſed in ambiguo vbique legentium iudicio rem ipſam relinquens, & Senecæ vnicum exemplar mendoſum ſignificans, quòd ſcilicet in controuerſiis illius recitetur iſte verſus tanquam Ouidij, Dum timet alterius vultus inepta loci. Qui ſanè extat in carmine, cui titulus eſt Priapus. Hic lectorem admonebo vt conferat libri ſeptimi præfationem in declamationibus cum illa, quam eandem libro quarto controuerſiarum repetit, ex hoc facilè iudicaturus, quantum cæteris ſcriptis confidere poſſit: nam non ſolùm verba immutata, vocabula manca, ſed multos vtrinque verſus abeſſe deprehendet. Quare illic corrigendum cenſeo Virgilianum illud, nec legendum Ouidianum. Addo inſuper Fabium Quintilianum libro decimo ſcribere, Senecam falſum in cognitione rerum aliquando ab iis quibus inquirenda quædam mandabat. Nec in hac re minor eſt apud me Secundi autoritas, quàm Senecę, cùm ex præcedentibus apertè colligatur Virg. publicaſſe laſciua epigrammata, vt omittam Donati & Seruij teſtimonium non ſpernendum. Ad hæc in antiquo Diomedis codice, vbi de variis carminum generibus agit, referatur Virg. in prælusionibus ſuis vſum carmine Priapeio, & pro comperto habeam ſi huius oratoris exactiſſimi ſententiam animaduertiſſet Politianus, totis pedibus in noſtram conceſſurum, quanquam apertiſſimè hoc profeſſus ſit illa ſylua, cui titulus eſt Manto, eo carmine [cum refert] Nec te Lampſacium pudeat luſiſſe Ithyphallium. ita vt ſuo gladio ſemet confoderit. Leuia enim illa, & facilè tranſeunda, quòd dictus ſit Parthenius à verecundia oris: nihil enim prohibet (vt refert Plin.) ſanctiſſimos viros talia ſcriptitaſſe. Neque inficias eo Ouidium ſcripſiſſe epigrammata, quæ ſi intercidêre (nuſquam namque apud vllum Naſonis iuſtum volumen reperitur) cur hac ratione Priapi luſus illi aſcribunt? cuius ſtilus grauior, & abſolutior magis Virgilianæ maieſtati & plenitudini, quam Ouidianæ exuberantiæ, ne dicam redundantiæ, conuenit. Eſt enim abſolutum, quod in ſuo genere perfectum eſt. Neque illud, R de ſi ſapis ô puella ride, ſit in priapeis: ſed, inſulſiſſima quid puella rides? cuius ſenſus diuerſus eſt à ſuperiori, [Neque placet illorum opinio, qui volunt carmina de priapo à diuerſis autoribus compoſita poſtmodum in vnum libellum redacta, cùm ſint diuerſi ſtili, & in principio illorum, vt qui vnus autor extiterit veniam petat laſciuiæ ſuæ, & deinceps dicat ſe non inuocaſſe muſas in limine ſui operis, vt ſolent cæteri poëtarum, quia illæ virgines, & ipſe eſſet ſcripturus res libidinoſas] *Corn. Nepos*) relege in præcedentibus ex indice quæ volueris facilè inuenturus. *Prius*) quia antiquiores ſunt, Ennius & Actius Virgilio & Nepote. *Ennius*) Q. Ennium oriendum fuiſſe à Rhudiis vrbe Græca iuxta Tarentum libro ſexto notat Strabo. Sic Pomponius Mela, quem locum Plinius ſingulari numero protulit, Eutropius Tarenti natum. Quam rem videtur indicaſſe Gellius libro duodecimo, capite ſecundo. Mendam apertiſſimam video apud Apuleium prima oratione Apologiæ, vbi ſcribit Quintum Ennium Hædeum phagitica verſibus complexum, & innumerabilia piſcium genera. quæ ſcilicet curioſè cognorat, enumeraſſe. Nam Rhudinum, aut Rudienſem, reponendum arbitramur. Editus igitur Ennius, M. Tullio referente, ſequenti anno, quo C. Clodius Cæci filius, & M. Tuditanus conſulatum geſſere, ſtatim poſt primum bellum Punicum: contentus vnius ancillæ miniſterio: ſuper quã, & Ennio, ac Naſica Cicero libro ſecundo de Oratore rem iocoſam narrat. Donatus ciuitate à Q. Nobiliore, ſe habere tria corda prædicabat. quod loqui Græcè, Oſce, Latinè ſciret. Virum certè magnum fuiſſe prodit Seneca, ſed eius verborum ſitum reprehendit. M. Tullius de optimo genere oratorum, ſummum epicum poëtam aſſerit, qui Annalibus ſuis Romanorum geſta metro complexus, primus Latinorum, ſi Porphyrioni credimus, ad Herculei verſus imitationem aſpirauit. Vino incaluit, & ſic ad carmen prodibat. Autor Horatius in epiſtolis. Etiam Satyras edidit. Eum propter antiquitatem ſuſpicien-

Digitized by Google

piciendum putat Fabius. Ex teſtimonio Gellij, T. Ælius Stolo dicere ſolebat fuiſſe Ennium menſæ & ſermonis, ac rerum ſuarum liberalem: poſt maxima officia quibus in ſenatu & in foro toto die diſtringebatur, ſolitum veſpera non modò de rebus magnis, ſed etiam paruis ac iocoſis, eloqui, interdum carmen cum bile plerunque bonum & cum voluptate & gaudio euomuiſſe, ſuauifacundia (vt illa ætas tulit) præditum, ſuo contentum, & opportunè locutum, virum paucorum verborum, antiquorum morum, quàm nouorum ſcientem. humanum diuinúmque ius callentem, qui multa loqui tacerève poſſet. Moritur M. Cornelio Cethego, & P. Tuditano Coſſ. quanquam Varro diligentiſſimus antiquitatis inueſtigator exiſtimet in hoc erratum, Ennij vitam longius producens. nam Prætore C. Sulpirio Gallo ludos Apollini faciente cùm Thyeſten fabulam docuiſſet, Q. Martio & Cn. Seruilio Coſſ. mortem obiit ſecundum Q. Serenum articulari morbo dum nimium vino indulget. cuius epitaphium recitat Cicero in Thuſculanis. Aſpicite, ô ciues, ſenis Ennij imaginis vrnam, Hic veſtrum pinxit maxima facta patrum. Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu Faxit. cur? volito viuus per ora virûm. Tranquill. alium Ennium ſcriptorem poſteriorem à poëta, & M. Tullius pro Cluentio Ennium quendam egentem commemorant.

Actiúſque. non quidem hi Senatores, ſed ſanctitas morum non diſtat ordinibus. Recito tamen quod illi, an fecerint, neſcio etiam, ſed illi idicio ſuo poterant eſſe contenti: mihi modeſtior conſtantia eſt quàm vt ſatis abſolutum putem, quod à me probetur. Itaque has recitandi cauſas ſequor. Primum quòd ipſe qui recitat,

Actius) L. Actius, ſiue Accius (nam vtraque lectio ſequens circunfertur) poëta tragicus Pacuuio iunior, iiſdem tamen temporibus: quorum congreſſum Tarenti enarrat Gellius libro duodecimo capite ſecundo, vtrique ſcriptores clariſſimi grauitate ſententiarum, verborúmque pondere, autoritate perſonarum: cæterùm nitor, & ſumma in excolendis operibus manus magis videri poteſt temporibus ipſis defuiſſe: virium tamen Actio plus tribuitur, Pacuuium videri doctiorem, qui eſſe docti affectant volunt. Quare, inquit Horatius in epiſtolis, aufert Pacuuius docti famam, ſenis Accius alti. Fuit enim in Actio ingenij altitudo, & ſublimitas verborum: cuius carminibus, qui ſtudioſè delectarentur, non modò verborum virtutes, ſed etiam figuram eius videntur ſecum habere. Tanto honore habitus apud Romanos, vt P. Mutius eum, qui L. Actium poëtam ſine præfatione honoris nominauerat, condemnauerit. In camœnarum æde maximam ſtatuam ſibi poſuit Actius, cùm breuis admodum eſſet. Vtrorunque nimiam & obſoletam antiquitatem Mart. irridet. Attonitúſque legis terrai frugiferai Actius & quicquid Pacuuiúſque vomunt. Omitto alios Actios domi fortiſque claros, ne legentium aures multitudine rerum opprimam. *Hi*) P. Virg. & reliqui non fuerunt Senatores, vt qui Senatum ingrediendi & ſententias dicendi ius haberent: quidam tamen autumant Pacuuium & Corn. Nepotem fuiſſe Senatores. *Sanctitas morum*) honeſta, & integra vita. *Non diſtat*) par eſt. *Ordinibus*) illis qui geſſerunt magiſtratus certo ordine dari ſolitos. propriè tamen in dignitatibus ordo equeſtris, & Senatorius dicitur: [vt in militia primipilatus. Vitruuius in ſtructione murorum lapidum ordines, & Columella ordines angulares in agris. Virg. de remis dixerunt. de ordinibus in militia libro ſexto referemus latius.] *Recito*) committo iudicio auditorum, legendo ea. *Fecerint*) recitauerint. *Iudicio*) quod optimum erat, nec indigebat aliorum cenſura. *Conſtantia*) fiducia. *Modeſtior*) timidior, cautior. *A me*) ſolo, & non ab aliis, quaſi diceret, non ſum iudicio meo contentus, niſi etiam aliorum experiar. *Has recitandi cauſas ſequor*) moueor his rationibus ad recitandum.

Digitized by Google

aliquanto acrius ſcriptis ſuis auditorum reuerentia intendit: deinde quòd de quibus dubitat, quaſi ex conſilij ſententia ſtatuit. Multa ẽt à multis admonetur, & ſi non admoneatur, quid quiſque ſentiat, perſpicit ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, ſilentio, quæ ſatis apertis notis iudicium ab humanitate diſcernũt. Atq; adeo, ſi cui fortè eorum qui interfuerunt, curæ fuerit eadem illa legere, intelliget me quædam aut commutaſſe, aut præteriſſe, fortaſſe etiam ex ſuo iudicio, quamuis ipſe nihil dixerit mihi. Atque hæc ita diſputo, quaſi populum in auditorium, non in cubiculum amicos aduocarim quos plureis habere, multis glorioſum, reprehenſioni nemini fuit. Vale.

Intendit acrius reuerentiam auditorum ſcriptis ſuis) diligentius ſcripta ſua examinat, quia reueretur auditores: nam auditorum reuerentiam paſſiuè accipi volo. Hoc magis placet, quàm quòd recitando facit auditores magis reuereri ſcripta ſua. *Intendit*) auget. *Ex conſilij ſententia*) ex certa auditorum ſententia, quos adhibuerat in conſilium. Quare Martial. xij. inquit, ſi quid eſt in meis libellis, quod placeat, dictauit auditor. legimus etiam ex conſiliariorum ſententia. *Perſpicit*) animaduertit recitator. *Ab humanitate*) ab homine. ſicut diximus antiquitatem pro antiquis, mortalitatem pro morte: ita humanitatem pro hominibus, quod dicendi genus probat Quintilianus in ſuis inſtitutionibus. *Adeo*) tantùm per ea ſigna cognoſco auditorum iudicium. *Eadem illa*) quæ audiuit recitari à me. *Præteriiſſe à libro*) exemiſſe. *Diſputo*) examino, conſidero. *Populum*) omnimodam multitudinem. *Auditorium*) locum publicum ad audiendum ſtructum. *Amicos*) præcipuos quoſdam. *Quos*) amicos. *Habere*) iudices ſuorum ſcriptorum.

4 C. Plinivs Valeriano Svo S.

RES parua, ſed initium non paruum. Solers vir prætorius à Senatu petiit, vt ſibi inſtituere in agris ſuis nundinas permitteretur. Contradixerunt Vi-

RES) Thuſcilli Nominati & auaritiam fœdam, & inconſtantiam notat, quòd cum à Vicentinis pro aduocatione pecuniam accepiſſet, fidem fefellit. Valeriano ſcribitur epiſtola: inuenio Valerianum. Seruilianum, Valerianum Pollionem, Valerianum ducem militum prætorianorum, ac eiuſdem nominis Imperatores duos recentiores. *Solers*) proprium viri, al. âs. quaſi totus arte conſiſtens. & in omni re prudens. *In agris ſuis*) ruri, vbi ſuos agros habebat. *Nundinas*) nona die Romani fora, quas nundinas vocant, conſtituere: quarum conuentus manifeſta ratio, vt nonis tantummodo diebus vrbanæ res agerentur, reliquis adminiſtrarentur ruſticæ: inde nundina Romanorum dea à nono die naſcentium, qui luſtricus appellatur, nuncupata. Priſcis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur: & cum conſilium publicum deſiderabatur in Senatum à villis accerſebantur. Plut. tradit nundinas Saturno conſecratas, quòd cuſtos & fœlicitatis cauſa ille deus eſſet, & nihil aliud eſſe, niſi conuentum ex agro in vrbem emendi, vendendiue gratia, quem mercatum vulgo nominant. Nundinarum inſtitutum alij ad Romulum referunt: alij exactis iam regibus celebrari cœpiſſe, quia plerique de plebe repetita

Digitized by Google

Seruij Tullij memoria parentarent ei nundinis, quas primùm inſtituiſſe Seruiũ Tullium regem prouiderunt, vt octo quidem diebus ruſtici operas facerent, nono autem intermiſſo iure ad mercatum legéſque accipiendas Romam venirent, & vt ſcita atque conſulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die propoſita à ſingulis & vniuerſis facilè noſcebantur. vnde etiam mos tractus vt leges trinundino die autore Dionyſio promulgarentur. ea re etiam candidatis vſus fuit in comitium nundinis venire, & in colle conſiſtere: vnde coram poſſent ab vniuerſis videri, ſed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & poſt abolita, poſtquam trinundino etiam ob multitudinem plebis adeſſe cœperunt frequentes. Si cecidiſſent in anni principem diem, vel in nonas, vtrunque pernicioſum Reip. putabatur. Nundinis concio aduocari, neque agi cum populo poterat. Sacræ enim Ioui erant, ideò omnibus nundinis flaminica in regia Ioui arietem immolabant. Vt autem liceret ius nundinarum in priuatis prædiis habere, id priuilegium, vel à Senatu vel à Principe impetrabatur, quod Claudius quamuis Imperator tamen à Conſulibus petiit.

centinorum legati: adfuit Thuſcillus Nominatus: dilata cauſſa eſt. alio Senatu Vicentini ſine aduocato intrauerunt: Dixerunt ſe deceptos, lapſine verbo, an quia ita ſentiebãt. Interrogati à Nepote Prætore, quem docuiſſent: reſponderunt, quem prius. Interrogati, an tunc gratis adfuiſſet: reſponderunt, Sex millibus nummûm. an rurſus aliquid dediſſent: dixerunt, mille denarios. Nepos poſtulauit vt Nominatus induceretur. Hactenus illo die. Sed quãtum auguror longius res procedet. Nam pleraque tacita tantum ex minimo commota, latiſſimè ſerpunt. Erexi aureis tuas, quandiu nunc oportet: quàm blandè roges vt reliqua cognoſcas, ſi tamen non antè ob hæc ipſa veneris Romam, ſpectatórque malueris eſſe quàm lector. Vale.

Vincentinorum legati) Vicentia in regione Venetiæ municipium à Gallis conditum: prius pulſis Ethruſcis à veteri ſede. olim paruum: deinde ſub Veneto Imperio vt cætera nobile & illuſtre, vbi tamen ortus Cæcinna Vitelliani exercitus dux: & Q. Rhemmius Palæmon grammaticus ſummus teſtimonio Tranquilli in libello de Grammaticis. *Thuſcillus Nominatus*) de quo paulo pòſt fit mentio: cùm exitum totius cauſæ reſcribit. *Adfuit*) pro Vicentinis aduocationem ſuſcepit. *Alio Senatu*) cùm primùm haberetur Senatus. Nam non omnibus diebus cogebantur Senatores. Auguſtum legimus apud Tranquillum ſanxiſſe ne pluſquàm bis in menſe legitimus Senatus ageretur, ſcilicet Calendis & Idibus, neque Septembri Octobrive menſe vllos adeſſe alios neceſſe eſſet, quam ſorte ductos. *Intrarunt*) curiam proximo Senatu. *Aduocato*) Thuſcillo. *Deceptos*) à Thuſcillo. *Lapſine verbo*) eſt ambiguum an imprudenter, & inconſideratè dixerint ſe deceptos ab aduocato ſuo. *Nepote*) Licinio Nepote. *Quem docuiſſent*) cui aduocato cauſam ſuam expoſuiſſent: vnde M. Tullius inquit, aduocatus totam cauſam ſolitos à clientibus diſcere. *Quem prius*) docuerant, ſcilicet Thuſcillum Nominatum. *Interrogati*) iterum Vincentini à Prætore. *Gratis adfuiſſet*) patrocinium gratuitum, & ſine mercede Nominatus præſtitiſſet. *Sex millibus nummum*) ſuſcepiſſe cauſam ſeſtertiis ſex. *Rurſus*) pro ſecunda aduocatione qua Vicentinos fefellerat. *Poſtulauit*) Coſſ. petiuit. Vlpianus autem de damno infecto, Poſtulare, inquit, dicitur pro tribunali petere, non alibi. latius tamen ff tertio declarauerat. quid eſſet Poſtulare, ſcilicet eſt deſiderium ſuum, vel amici ſui in iure apud eum, qui iuriſdictioni præeſt, exponere, vel alterius deſiderio contradicere. *Induceretur*) in Senatum vocaretur.

Hactenus) hucusque processit causa. *Auguror*) coniecto. *Res*) Tuscilli causa. *Minima*) non maximi momenti, tacita, & commota, & minima, & latissimè exornatio contrarium. Est alia lectio non improbanda. *Ex minimo commotæ*) id est, ex causa leui detecta, vt respiciatur ad illud Liuianum, parua scintilla plerunque incendium ingens exuscitat. *Serpunt*) paulatim extenduntur, diffunduntur, augentur. *Erexi aures tuas*) te intentum ad futura reddidi. Translatio à brutis quæ intentionem dirigentes intendunt aures. Virgilius, arrectisque auribus astant. sic Terentius translatiuè dixerat, arrige aures Pamphile. *Quandiu*) ad tempus refertur. *Quàm blandè*) ad modum. ludit Secundus cum amico. *Reliqua*) secutura in hac causa. *Si non*) nisi. Virg. Si non pertæsum thalami. Martialis, Si non sit Næuia mutus erit. Ouidius libro primo Metamorphoseos, Si non Corneus huic arcus, si non foret aureus illi. *Antè*) quam proximus Senatus cogetur. *Lector*) per epistolam meam cognoscere.

5

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

NVNCIATVM mihi est, C. Fannium decessisse: qui nuncius graui me dolore confudit. Primum, quòd amaui hominem elegantem, & disertum; deinde, quòd iudicio eius vti solebam. Erat enim natura acutus, vsu exercitatus, varietate promptissimus. Angit me super ista casus ipsius. Decessit veteri testamento. Omisit quos maximè diligebat: prosecutus est quibus offensior erat. Sed hoc vtcunque tolerabile: grauius illud, quòd pulcherrimum opus imperfectum reliquit. Quamuis enim agendis causis distringeretur, scribebat tamen exitus occisorum, aut relegatorum à Nerone: & iam treis libros absoluerat subtileis, & diligenteis, &

NVNCIATVM) Fannij obitum luget in sinu Maximi ob amicitiam, ingenium, egregios illius mores [commemorans,] & quòd testamento reliquerat hæredes suos inimicos, quòdque imperfectis libris quos de Neronis sceleribus inchoauerat, decesserat. Fannios ante Secundi tempora multos annotaui, eius verò ætate nullum præter hunc. *Confudit*) perturbauit, concussit, affecit. *Elegantem*) egregium, circa mores, & scripta. *Disertum*) acrem in disputando, eloquentia populari instructum. *Iudicio*) in emendatione meorum librorum. *Natura acutus*) ingeniosus. quod primum in oratore credidit Tul. *Vsu*) qui est dicendi magister. *Varietate*) multarum rerum cognitione, quæ maxima facultas paratur. *Super ista*) præter iam prædicta. *Casus* (euentus malus. *Veteri testamento*) olim condito, multo antequam obiret. *Omisit*) præteriuit, nullo legato dignatus est. *Prosecutus est*) beneficio affecit, reliquit bonorum hæredes. Tranquil. in Claudio, Qui tamen moriens & in tertiis hæredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato, & circa sestertium vicies prosecutus. *Quibus offensior erat*) quos tum maximè oderat. nam dum scripsit testamentum, hæredes instituerat sibi amicos, sed postea inuisus prioribus, alios sibi comparauerat amicos: verùm non timens mortem, neque ideo testamentum vetus mutans hæredes reliquit inimicos. *Vtcunque*) quomodocunque, aliqualiter. *Grauius*) molestius, damnosius est. *Distringeretur*) detineretur, occuparetur. *Occisorum aut relegatorum à Nerone*) qui Claudij Imperatoris necis conscius, Germanici fratris Agrippinæ parentis, amitæ Lepidæ, Octauiæ, Poppeiæ Sabinæque vxorum, auctor extitit: præterea Antoniæ Claudij, Attici

tici Veſtini Conſulis, Auli Plautij priuigni, Ruſi Criſpini, Tuſci nutricis filij, Senecæ præceptoris, Lucani, & multorum: quorum nomina apud Tranquill. & Tacitum referuntur: præſertim coniuratione Piſoniana, & Vinciana, in quibus etiam damnatorum liberi vrbe pulſi, & enecti veneno aut fame. *Subtiles*) refer ad acumen ingenij. *Diligentes*) ad curam veritatis.

Latinos, atque inter ſermonem hiſtoriámque medios. Ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto frequentius hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba ſemper & immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti, quaſi in diem viuunt, viuendi cauſas quotidie finiunt: qui verò poſteros cogitant, & memoriam ſui operibus extendunt, his nulla mors non repentina eſt, vt quæ ſemper inchoatum aliquid abrumpat. Caius quidem Fannius, quod accidit, multo antè præſenſit. Viſus eſt ſibi per nocturnam quietem iacere in lectulo ſuo compoſitus in habitu ſtudentis, habere ante ſe ſcrinium (ita ſolebat.) mox imaginatus eſt veniſſe Neronem, in toro ſediſſe: prompſiſſe primum librum, quem de ſceleribus eius ediderat, eúmque ad extremum reuoluiſſe: idem in ſecundo

Latinos) ad elegantiam. *Inter ſermonem hiſtoriámque medios*) ſtyli neque grandioris, neque infimi. Eſt autem ſermo (quod iam prædiximus) oratio remiſſa & finitima quotidianæ locutioni: hiſtoria minor quidem oratione, ſed maior ſermone. Non multo pòſt dicetur in quo differat hiſtoria ab oratione. *Lectitabantur*) placebant, in manibus erant. *Acerba*) intempeſtiua, lugubris. *Immortale*) perpetuum, quod ſit perſcripta probata. *Nam qui*) eſt duplex ſententia, prior magis apparet per contrariam poſteriorem. *In diem*) ad præſens & inſtans commodum, nulla habita ratione futurorum. quod Columella libro quarto apertè declarat. Fructum, inquit, plerique quàm vberrimum præſentem conſectantur, nec prouident futuro tempori, ſed quaſi planè in diem viuant. ſic imperant viribus, & eas ita multis palmitibus onerant, vt poſteritati non conſulant. At in dies cum augumento dicitur, vt in dies debilitantur mortalium corpora. *Viuendi cauſas quotidie finiunt*) faciunt ea per quæ quotidie morte digni ſint, id eſt voluptatibus inuoluti nullam habent iuſtam viuendi cauſam. Inde illud Iuuenalis Satyricum, Dignus morte perit, cœnet licet oſtrea centum Gaurana, & Coſmi toto mergatur aheno. nam horum vita & mors iuxta eſt. *Poſteros cogitant*) poſteritatem & immortalitatem ante oculos habent. *Extendunt*) prorogant, & quàm maximè longam efficiunt. *Operibus*) laudandis, præſertim ingenij. *Nulla mors*) etiam ſi extrema moriantur ſenectute. *Aliquid*) præclari. *Abrumpat*) intercidat. *Quod accidit*) ſibi, mori ſcilicet. *Per nocturnam quietem*) dormiens in inſomniis. *Compoſitus*) conformatus. *Scrinium*) capſam librorum, & armarium ſcriptorum. Theophraſtus, Taxus tenuiter ſecta, conglutinamenta capſis, ſcriniis, ſubſelliis, atque in totum ſimilibus præſtat. Iuuenalis, Quæ ſcripta, & quot lecture tabellas, Si tibi zelotypæ relegantur ſcrinia mœchæ. Horatius in epiſtolis, Calamum & chartas, & ſcrinia poſco. Libris legatis Sabinus & Caſſius ſcripſerunt non contineri bibliothecas, neque ſcrinia, neque armaria, neque cætera in quibus libri continentur. Fuiſſe etiam ſcrinium vnguentorum apothecam docet Pli. vbi ſcribit Alexandrum expugnatis Darij caſtris cepiſſe ſcrinium vnguentorum. *Prompſiſſe*) Neronem exemiſſe à ſcrinio. *Ediderat*) Fannius iam publicauerat. *De ſceleribus*) ſcelus eſt, cuius ſpecies plures.

Digitized by Google

sunt, vt libido, auaritia, prodigalitas, crudelitas, & vitiorum reliqua quæ in Nerone fuerunt. *Reuoluisse*) voluendo inspexisse à principio vsque ad finem. [est alia lectio in antiquo codice ad idem, cúmque ad extremum reuoluisset, & idem in secundo ac tertio fecisset.] *Secundo*) libro. appellatione librorum secundum Vlpianum continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quauis alia materia.

ac tertio fecisse, tumabiisse. Expauit, & sic interpretatus est, tanquam idem sibi futurus esset scribendi finis, qui fuisset illi legendi: & fuit idem. Quod me recordantem miseratio subit quantum vigiliarum, quantum laboris exhauserit frustra. Occursant animo mea mortalitas, mea scripta. Nec dubito te quoque eadem cogitatione terreri pro istis quæ inter manus habes. Proinde dum suppetit vita, enitamur vt mors quàm paucissima quæ abolere possit, inueniat. Vale.

Abiisse) euanuisse ab imaginatione Fannij. *Expauit*) extimuit hoc visu. *Illi*) Neroni. *Et fuit idem*) nam mortuus est antequam inciperet quartum. *Subit miseratio*) misereor, & doleo. *Exhauserit*) sustinuerit, exantlauerit. *Frustrà*) quia opus tanquam imperfectum decidet. *Mea mortalitas*) ne penitus interear. *Mea scripta*) quæ imperfecta adhuc contineo domi. *Istis*) libris, quos in Blateram componebat: nam libro octauo, inquit, Sæpe te monui, vt libros quos vel pro te in Blateram; immo pro te & in illum composuisti, quàm maturissimè emitteres. *Suppetit*) restat, & facultatem præstat, inde suppetiæ, auxilium. *Abolere*) interrumpere, de medio tollere, quasi dicat, hoc fiet si absoluerimus inchoata opera.

6 C. PLINIVS APOLLINARI SVO S.

AMAVI curam & solicitudinem tuam, qui cùm audisses me æstate Thuscos meos petiturum, ne facerem suasisti, dum putas insalubreis. Est sane grauis, & pestilens ora Thuscorum quæ per litus extenditur: Sed hi pro-

AMAVI) Apollinaris, vir doctissimus, intellexerat Secundum in Thusculanum suum successurum: quare studio motus amicitiæ quum audiuisset oram Thuscorum esse pestiferam, admonuerat literis vt periculum fugeret: inde Secundus scribẽdi oblata materia oportuna, & regionis in qua ius erat, salubritatem & villam vniuersam per membra describit. *Amaui curam*) probaui, & amplexus sum tuam de me diligentiam. *Meos*) in quibus agrum possideo, & mihi ob patrocinium charos. *Grauis*) infesta, malè sana, quòd sit insalubris, apud nullum alium memini legisse. *Thuscorum ora*) Strabo libro quinto, Thusci campos vsque ad amnem Tyberim possident: quos ad solis ortum maximè fluuius alluit, donec pelagus intret: parte autem ex altera Thyrrheno atque Sardonico mari sunt confines. Thuscorum finis sub ipsis est montibus, qui ex Liguria in Adriaticum sinum os quaque versum includunt, à proprio autem mari capiunt initium, atque Tyberi. Thusciæ longitudinem maximam à Luna vsque Ostiam per littus stadiorum mille duorum & quingentorum esse dicunt: Polbius verò non iam mille. cccc. xxx. inquit.

Per lit-

Per littus extenditur) à Macra fluuio vſque ad Tyberim. [Placet potius intelligere maritimam Vmbriam. quæ ſecundum antiquorum deſcriptionem inter Thuſcos recenſebatur ſicut Bononia. nam illa ora ad Picenum etiam tunc inſalubris. Quare Catullus inquit, Præterquam iſte tuus moribunda à ſede Piſauri Hoſpes inaurata pallidior ſtatua.] *Hi*) Thuſci, quos ſumus adituri.

cul à mari receſſerunt. Quinetiam Apennino ſaluberrimo montium ſubiacent. Atque adeo, vt omnem pro me metum ponas, accipe temperiem cæli, regionis ſitum, villæ amœnitatem, quæ & tibi auditu, & mihi relatu iucnda erunt. Cælum eſt hyeme frigidum, & gelidum. Myrtos, oleas, quæque

Receſſerunt) poſiti ſunt. verbum hiſtoricum, & idoneum. *Subiacent*) adhærent, accolæ ſunt. *Apennino*) [à tranſitu Pœnorum dictum quidam opinantur Apenninum, quòd confutat Liuius, ab vno vel acri incola iugi eius cognomentum inditum aſſerens.] Eſt autem mons Italiæ amplisſimus perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. de quo præter Stephanum Claudianus in Ludibus Honorij. Quos Apenninum perhibent tunc eſſe, ferebat Incola: qui Siculum porrectus aduſque Pelorum, Finibus ab Ligurum populos amplectitur omnes italiæ, geminum littus ſtringentia longè, Vtraque perpetuo diſcriminat æquora tractu. Strabo libro tertio, Per ipſam Italiam extenditur in longitudinem mons Apenninus ad ſeptem vſque ſtadiorum millia. Latitudo verò eius inæqualis. Ad Genuam Liguſticum emporium rupes Apenini coniunguntur Alpibus eodem autore libro quinto: nam & Ptolemæus, inquit, Apennini iuga ferè Liguriæ imminent, & ab Alpibus incipiunt: deinde vſque ad Anconam protenduntur: hincque verſa dum ad Adriaticum inclinantur vſque ad montem Garganum ducuntur: pòſt ad meridiem inclinata in Leucopetra fines habent. Strabo etiam libro quarto videtur appellare montem Apenninum, qui ab Iſtro diſcriminat Italiam à Germania, ſuper Carnos ſcribens Apenninum incumbere. *Saluberrimo*) quod etiam teſtatur Plinius, propter ventum Boream, qui cæteris purior & ſanior eſt. *Ponas omnem metum*) ſecurus ſis penitus, neque amplius in vlla re mihi timeas. *Temperiem cæli*) habent iſta locum narrationis: nam proponit quæ deſcripturus eſt. *Temperiem cæli*) aëris æqualitatem, vbi æſtus non admodum intenditur. *Regionis ſitum*) loci formam. ſanè regio maior eſt quàm locus. Virgilius in ſexto. Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? [Vnde antiqui prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis diuiſere. & Siculus Flaccus de conditionibus agrorum ſcripſit, regiones dictas intra quarum fines ſingularum coloniarum, aut municipiorum magiſtratibus ius dicendi, coercendíque eſt libera poteſtas.] Sunt qui opinantur regionem à regno dictam, quòd ſit magnitudine regni: ſed Plinius cùm Italiam in plures regiones diuidat: oſtendit hoc non obſeruari: nam & Tranquillus refert diuiſam fuiſſe vrbem in regiones, & vicos. & apud Secundum pro tractu illius partis Thuſciæ, in qua idem rus & agros habuit intelligatur *Villa*) Domus in agris. [quidam putant villam à valle dictam, id eſt ab aggere terræ, quòd pro limite conſtitui ſolet.] *Amœnitatem*) delectationem. Amœna dicunt, quæ ſolùm amorem præſtant: ſolius voluptatis plena, quaſi amunia, quòd nullus fructus exoluitur: vnde nullum vectigal pendentes, immunes vocentur. vt Varro, & Carminius docent, autore Seruio. *Gelidum*) plus eſt quam frigidum: nam gelu aquas ſiſtit. *Myrtos*) hanc arborem gaudere littoribus ſatis conſtat, Seruij teſtimonio: & illo, littora myrtetis gratiſſima. Habet autem natura præcipuam admirationem ſuccorum in myrto: quando ex vna omnium olei viníque bina genera fiant. Græcum ei nomen remanet, quo peregrinam eſſe apparet. lege plura apud Plin. libro decimoquinto, cap. xix. vbi Hermolaus Barbarus vir aliis

doctissimus, cùm tria myrti genera prodidisse Catonem citat Plinius, candidam, nigram, coniugalem: coniugulum non coniugalem apud Catonem scriptum tradit obseruasse. Nos tamen in vetusto Catonis codice coniugalem, non coniugulum legimus. Hinc Plinius statim repetit, Coniugalem existimo nunc nostratem dici. Illud magis adnotandum, Columellam lib. xiij. duo myrti genera tantum fecisse. tanquam Catonis verba sint aliter accipienda quàm Plin. senserit: coniugalem scilicet myrti albæ & nigræ epithetum, quòd esset idonea ad connubia, & non tertium myrti genus. nam coniunctioni præerat Venus, cui hæc arbor sacra: quin & ara vetus fuit Veneri myrteæ, quam Murtiam ideo appellabant.

alia aßiduo tepore lætantur, aspernatur ac respuit: laurum tamen patitur, atque etiam viridißimam profert interdum: sed non sæpius, quam sub vrbe nostra necat. Æstatis mira clementia. Semper aër spiritu aliquo mouetur, frequentius tamen auras quam ventos habet. hinc senes multos videas auos, proauósque. Iam iuuenum audias fabulas veteres, sermonésque maiorum. Cúmque veneris illo, putes alio te seculo natum. Regionis forma pulcherrima, imaginare Amphitheatrum aliquod im-

Alia) arborum vt citrus, cedrus. *Lætantur*) virent, crescunt, luxuriant. *Tepore assiduo*) continuo [ac] moderato colore. hæc melior lectio quàm æstiuo tempore. *Nitidissimam*) fertilissimam, egregiam, comantem. Nitidos enim dicimus vberes & pingues. *Necat*) in secunda lectione fuit negat, id est respuit, in eundem tamen sensum. *Non sæpius*) pariter. *Vrbe nostra*) aut Como, aut Roma. nam meritò se Romanum facit, & in Auentino Lauretum fuit. de quo Plinius libro decimosexto, capite trigesimo. Scimus per vrbis appellationem sine additione alterius verbi intelligi Romam. Quare non video cur addiderit, nostra, si de Roma loquitur, nisi tollatur nostra, quod etiam in vno codice manu scripto sublatum vidimus. *Clementia*) caloris temperies. *Auras*) leniter spirantes ventos & secunde. apud Ouidium auram in æstu optari à venatoribus legimus. *Hinc*) ob hanc temperiem cœli. *Multos*) si legitur multos, sensus per se manifestus: si verò multis, sic ordinanda verba. Hinc videas senes auos & proauos multis, id est multos habere auos & proauos grandæuos, [legitur etiam, Hinc senes multi, videas, &c. quæ lectio æquè plana atque prima.] *Proauos*) anteauos. *Iam iuuenum audias fabulas veteres*) iuuenes narrabunt tibi veteres fabulas, quas à maioribus suis audiuerunt. quomodo quidam rerum scriptores putant historias traditas posterioribus ante inuentum literarum. *Iam*) præterea. *Iuuenum*) à iuuenibus) alij coniungunt. iam iuuenum cum præcedentibus, legentes auos proauósque iam iuuenum, non tantum puerorum: quod est testimonium maioris æuitatis. *Illo*) in Thuscos. *Alij seculo*) priscis temporibus, respectu morum antiquis similium & longæ vitæ. *Regionis forma*) dispositio & situs illius tractus: Ingreditur secundam diuisionis partem. *Imaginare*) præsume animo & phantasia. *Amphitheatrum*) Dion in rebus Cæsaris, Amphitheatrum appellatum est, quia circumquaque sedilia habet sine scena, ædificium sane compactum circum circa, quod indicat ipsius verbi interpretatio. & Secundus expressè monstrat, & Suidas refert Amphitheatrum dici locum vndique speculas habentem. Theatrum pariter fuisse semirotundum indicat Vitruuius libro quinto, & Virgilij hemistichium, Mediáque in valle theatri: [hanc autem autumo differentiam inter theatrum & amphitheatrum, quòd hoc habebat illo amplius circulum exteriorem, qualem cernimus fuisse Veronensi arenæ, adhuc aliqua ex parte superstitem, quam incolæ alam vocitant.] Apertius tamen Plinius libro trigesimosexto, capite decimoquinto, monstrat

monſtrat theatrum habuiſſe formam hemicycli, cùm refert Curionem theatra duo iuxta feciſſe ampliſſima, è ligno, cardinum ſingulium verſatili ſuſpenſa libramento, in quibus vtriſque antemeridiano ludorum ſpectaculo edito inter ſeſe auerſis ne inuicem obſtreperent ſcenæ, & repentè circumactis, vt contrà ſtarent incedentibus lignis & cornibus inter ſe coëuntibus feciſſe amphitheatrum & gladiatorum ſpectacula edidiſſe & quæ ſequuntur. nam per hæc etiam colligitur Amphitheatri forma corrotunda, [præſertim accedente teſtimonio Caſſiodori, cùm inquit, Theatrum Hemiſpherium Græcè dicatur, Amphitheatrum quaſi in vnum iuncta duo viſoria conſtat eſſe nominatum, quòd ſpeciem eius arena concluderet, vt & currentibus aptum daretur ſpatium, & ſpectantes omnia facilius viderent, dum quædam prolixa rotunditas vniuerſa colligeret.]

menſum & quale ſola rerum natura poßit effingere. Lata & diffuſa planities montibus cingitur: Montes ſumma ſui parte procera nemora & antiqua habent. Frequens ibi & varia venatio: Inde cæduæ ſyluæ cum ipſo monte deſcendunt: has inter pingues, terenique colles, (neque enim facile vſquam ſaxum, etiam ſi quæratur, occurrit,) planißimis campis fertilitate non cedunt: opimámque meſſem ſerius tantùm, ſed non minus percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, vnámque faciem longè latéque contexunt. Quarum à fine, imóque quaſi margine, arbuſta naſcuntur: prata inde, campique. Campi, quos non niſi ingentes boues & fortißima aratra perfringunt: tantis glebis tenacißimum ſolum

Quale) an hoc verbum reſpicit variam montium & ſyluarum faciem, an ad immenſam amplitudinem caueæ, & tunc neceſſe erit, quale pro quantum vſurpatum fuiſſe. *Rerum natura*) deus ipſe. *Sola*) nam ope humana impoſſibile eſſet tantum ſpatij ædificio complecti. *Summa parte ſui*) in vertice. *Procera*) alta. *Frequens*) copioſa. *Varia*) diuerſo ferarum genere. *Syluæ*) minorum arborum. ſeruat ad vnguem præcepta deſcribendorum locorum, quæ iubent primùm attingenda extrinſeca, & circumvicina: deinde id quod intendimus, vt præcipit & obſeruat Aphthonius in progymnaſmate arcis Alexandrinæ. [ſecunda lectio nonnihil variat, quæ habet, inde cæduæ ſyluæ. quod ita poſſit commodè intelligi, vt ſumma tantùm nemora venationi ſeruiant, media verò & ima lignationis vſum præſtent. *Deſcendunt*) pendent, demittuntur: tranſlatum verbum elegantiſſime, vt videatur rem ante ipſos oculos ponere. *Has inter*) in medio harum ſyluarum. *Non cedunt*) pares ſunt. [Hoc dixit quia ſecundum rei ruſticæ ſcriptores campi ferunt fructus vberiores, ſed viliores quàm montes: nam natura in montibus operatur precioſius, in campis vberius.] *Optimam*) fertilem, vberem. *Serius*) tardius quàm alibi. *Non minus*) pari menſura. *Percoquunt*) ad maturitatem perducunt. *His*) collibus. *Latus*) ad radices. *Contexunt*) connectunt. inter ſe enim coniunctæ erant. *Faciem*) aſpectum, apparentiam: nam etiam de rebus inanimis dicitur. vt Virg. de mari, Quibus aſpera quondam Viſa maris facies. Et Tacitus libro decimoquinto. Aliam ferè littore faciem. Et in legione facies, quæ & frons. denique Gellius ſcribit faciem eſſe omnem formam, & modum, facturámque quandam totius corporis, à faciendo dictam: vnde errare qui faciem hominis eſſe putant os tantùm & genas, & oculos: & non ſolùm in hominum corporibus, ſed etiam in rerum cuiuſque modi faciem dici: nam montis, & cœli, & maris facies ſi opportunè dicatur, probè dicitur. Marcellus tamen exemplis nititur monſtrare, faciem eſſe oris ſpeciem: & Cornel. Celſus ita faciem terminauit, Facies ſutuam habet maxi-

mam; quæ à tempore incipiens per medios oculos naréſque tranſuerſa peruenit ad alterum tempus. at Ariſtoteles libro primo de animalibus. Faciem, inquit, partem eam nominamus duntaxat in homine, quæ caluæ ſubiecta eſt. nam piſcis aut bouis faciem dicere non ſolemus. *Margine imo*) à radice. dicitur etiam fœminino genere ab autoribus probatis. *Arbuſta*) paruæ arbores maritandis vitibus opportunæ. [Apuleius in re ruſtic commemorat arbuſta quæ locis aquoſi lætantur, & quæ aridis.] *Campi*) frumentarij) reſumpſit idem verbum ornatus, & maioris euidentiæ cauſa. Sic Virgil. Sequitur pulcherrimus Aſtur, Aſtur equo fidens. Præpoſuit prata campis exemplo Catoniano in re ruſtica. *Ingentes*) robuſti, valentiſſimi. *Perfringunt*) proſcindunt.

cùm primùm proſecatur, aſſurgit, vt nono demum ſulco perdometur. Prata florida & gemmea, trifolium, aliáſque herbas, teneras ſemper & molles, & quaſi nouas alunt. Cuncta enim perennibus riuis nutriuntur. Sed vbi aquæ plurimum, palus nulla: quia deuexa terra quicquid liquoris accepit, nec abſorbuit, effundit in Tyberim. Medios ille agros ſecat: nauium patiens, omnéſque fruges deuehit in

Cùm primùm proſecatur) cùm primùm rumpitur, quod fit æquinoctio verno in frigidioribus locis denſa terra quam ſoluta, pingui quàm macra. Plinius libro decimo octauo, capite decimo nono: vbi multas alias rationes proſcindendi adducit: monet altum & graue ſolum etiam moueri hyeme. legitur aliàs, *proſcinditur*. nam Columella, Plinius, Palladius, cùm primùm campus aratro rumpitur, proſcindi appellant. *Nono ſulco*) nona aratione. Plinij verba ſunt ad hoc quàm opportuna, Quarto ſeri ſulco, Virg. exiſtimatur voluiſſe, cùm dixit optimam eſſe ſegetem quæ bis ſolem, bis frigora ſenſiſſet: ſpiſſius ſolum ſicut plerunque in Italia quinto ſulco ſeri melius eſt: in Thuſcis verò nono. *Prata*) agricolis neceſſarius praticulus, cui veteres primas in agricolatione partes tribuerunt: nomen quoque indiderunt ab eo, quòd protinus eſſet paratum ad fructum dandum, nec magnum laborem deſideraret. huius duo genera ſiccaneum & riguum; ſiccaneum, quod ſuapte natura ſuccoſo ſolo gignit fœnum: riguum, quod aquis irrigatur: de quo nunc loquitur. *Gemmea*) lucida propter flores, an propter interlabentes riuulos, quibus numerare lapillos poſſes. *Trifolium*) herba notiſſima à tribus foliis dicta, pratis conueniens Plin. Herba optima in prato trifolij. *Molles*) recentes, ſuccoſas. *Nouas*) non duras, & vetuſtate ac ſiccitate exangues. *Perennibus*) perpetuis. nam perennis ex per & amne componitur. alij à per & anno deductum opinãtur. *Paluſtre*) Columella autore, campus vbi pratum fieri libet, neque concauæ poſitionis, neque collis prærupti eſſe debet. ille ne collectam diutius contineat aquam: hic ne ſtatim præcipitem fundat: poteſt tamen mediocriter accliuis, ſi aut pinguis eſt, aut riguus ager, pratum fieri. at planicies maximè talis probatur, quæ ex guè prona non patitur diutius imbres, aut influentes riuos immorari: quippe aquarum abundantia atque penuria graminibus æquè eſt exitio. *Tyberim*) Tyberis fluuius cæterorum omnium princeps & imperator à ſolis ortu maximè Thuſcos alluens: ex Appennino autem defluit, pluribus verò augetur amnibus, partímque per Etruriam excurrit: deinceps ipſam diſterminans primùm ab illa diuidit Vmbriam, poſtea Sabinos & Latinos Romæ ad littus vſque finitimos. hæc Strabo & Dionyſius. ſed longè melius & latius ſenior Plin. cuius verba, quia multum ad rem noſtram faciunt, non erit importunum recitare. Tyberis, antea Tybris, inquit, appellatus, & prius Albula, è media ferè longitudi e Apennini, finibus Aretinorum profluit, tenuis primò, nec niſi piſcinis corriuatus emiſſúſque nauigabilis, ſicuti Tinnia & Glanis influentes in eum nouenorum in conceptu dierum, ſi non

Digitized by Google

adiuuent imbres: ſed Tyberis propter aſpera & confragoſa, nec ſic quidem præterquam trabibus veriùs quàm ratibus lõgè meabilis fertur. per C. L. M. paſſuum, non procul Tiferno, Peruſia, & Ocriculo. Ethruriam ab Vmbris, & Sabinis, mox citra.xiiij. M.p. vrbis Veientem agrum à Cruſtumino, dein Fidenatem, Latinúmque à Vaticano dirimens: ſed intra Tinniam & Glanim duobus & xl. fluuiis auctus: præcipuis autem Nare & Aniene, qui & ipſe nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in vrbem perductis, & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe naſcentium mercator placidiſſimus: & quæ ſequuntur apud eundem libro tertio capite quinto. *Secat medios agros*) fluit per mediam planiciem. *Fruges*) Plinius facit duo genera frugum, frumenta ſcilicet & legumina, inter frumentum, milium, panicum & ſimilia recenſens. à Columella frugiferæ arbores dicuntur, vt oleæ. Iulianus de verborus ſignif. retulit frugem pro reditu appellari, non ſolùm pro frumentis aut leguminibus, verùm etiam quòd ex vino, vel ex ſyluis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur. A frumine, id eſt, ab eminente ſub mento gutturis parte nomen traxiſſe Seruius credidit. Donatus à fruendo, quòd his fruamur, & fruor à frumine. quam ſententiam prior Varro dixerat. Frux frugis declinauit antiquitas, Feſto tradente.

vrbem, hyeme duntaxat, & vere. æſtate ſummittitur, immenſique fluminis nomen arenti alueo deſerit, autumno reſumit. Magnam capies voluptatem, ſi hunc regionis ſitum ex monte perſpexeris. Neque enim terras tibi, ſed formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam videberis cernere. ea varietate, ea deſcriptione, quocunque inciderint oculi, reficientur. Villa in colle imo ſita proſpicit quaſi ex ſummo, ita leuiter & ſenſim cliuo fallente conſurgit, vt cùm aſcendere te non putes, ſentias aſcendiſſe. A tergo Apenninum, ſed longius habet. Accipit ab hoc auras quamlibet ſereno & placido die, non tamen acres, & immodicas, ſed ſpatio ipſo laſſas & infractas,

Vrbem) Romam. *Submittitur*) decreſcit. *Deſerit*) deponit, ad tempus perdit. *Arenti alueo*) ſicco receptaculo fluminis. *Reſumit*) iterum dicitur flumen cum incipit fluere plenior. *Situm*) poſitum, typum. *Formam*) modulum faberrimè compactum. *Varietate*) quæ ſi decora fuerit, multum afficit & tenet. *Deſcriptione*) conuenienti poſitura colorum. *Inciderint*) reſpexerint, ſe contulerint. *Reficientur*) reparabuntur, inſtaurabuntur longo reſpectu. *Villa*) domus in agro. nunc accedit ad tertiam propoſitionis partem: ſuprà enim pollicitus ſe deſcripturum villæ amœnitatem. *Imo colle*) radice collis. *Quaſi ex ſummo*) tanquam ſi eſſet in vertice ſita [ex Catonis præcepto villa ædificanda eſt in edito, vt totus fundus proſpectari poſſit, & ſic melius ſit ſub tutela.] *Proſpicit*) in longum ſpeculatur & proſpectum habet. quod eſt hominum venuſtè ad rem inanimem tranſtulit. *Senſim*) paulatim. *Fallente*) ita molli & accliuo, quem conſcendentes non intelligant, vt ne quidem cliuus eſſe videatur. *Conſurgit*) ſimul cum colle eleuatur. *Non putes*) propter facilitatem. *Aſcendiſſe*) perueniſſe in editum. *Longius*) non tergo imminentem ſed procul, comparatiuum pro poſitiuo, quod ſubinde apud idoneos reperitur. *Accepit ab hoc auras*) afflatur villa leni vento ab Apennino. *Quamlibet ſereno*) quantumlibet: perinde ac ſi diceret, alibi pigro & quieſcente aëre: hic molliter agitatur. quod maximè ſalubre & exoptatum in æſtu. *Acres*) vehementes, moleſtas. *Infractas*) debilitatas. Virg. Turnus vt infractos aduerſo Marte Latinos. *Spatio ipſo*) quia remota eſt villa ab Apennino, vnde venti excitantur. nam quo ex propinquiore loco ſpirant, eo fortiores ſunt.

magna ſui parte meridiem ſpectat, æſtiuúmque ſolem ab hora ſexta, hybernum aliquanto maturius, quaſi inuitat in porticum latam, & pro modo longam. Multa in hac membra: atrium etiam ex more veterum, ante porticum: xyſtus conciſus in plurimas ſpecies, diſtinctúſque buxo, demiſſus inde, pronúſque puluinus, cui beſtiarum effigies inuicem aduerſas buxus in-

Magna ſui parte) id eſt ferè tota ad meridiem eſt expoſita, qui villæ ſitus maximè probatur. *Hybernum*) reſume ſolem & ſpectat. *Maturius*) ante horam ſextam. *Inuitat*) allicit incolam ad apricandum in ſole hyemali, qui diffundebatur in porticum latam, & reſpectu amplitudinis longam. *Modo*) menſura, proportione latitudinis: [in exemplari vetuſto non eſt & pro modo longam, ſed & prominulam, vt porticus illa aliquantulum prmineret.] *Membra*) partes domus. Apuleius libro ſeptimo, Ianuæ clauſtra ſedulo explorauerat, & ipſa membra, in quibus omne patrimonium condi ſolebat, curioſè perſpexerat. *In hac porticu*) per quam ad illa membra ibatur. *Atrium*) locus ianuis proximus, de quo ſuprà. *More veterum extructum*) ad imitationem antiquorum. *Porticum*) iam prædictam *Xyſtus*) locus conſitus arboribus in plurimas ſpecies non animalium modò, ſed nauium & aliarum rerum diſtinctus conciſúſque. *Conciſus*) legitur etiam conſiſſus. placet prior ſcriptura *Buxo*) buxus magnitudine non excellit, folio myrto ſimilis: naſcitur ſecundum Theophraſtum, locis algentibus, atque aſperis: Plinio autore amat frigida & aprica: quippe Olympus Macedonicus frigidus eſt, & in eo gignitur: maxima autem pulcherrimáque in Corſica eſt, procera enim craſſitudinéque cæteris longè præſtantior. referente Seruio buxum etiam neutro genere profertur pro arbore. *Puluinus*) ſedes mollis M. Tullius de oratore, Afferri iuſſit puluinos, & omnes in ſuis ſedibus ſederunt. Iuuenalis Et de puluino ſurgat equeſtri. Fiebat autem puluinus ex terra tumulus, ſiue ſaxo, vel ramento, vel pluma, aut tomento, poſtremis tela vel corio circumſitis: nam Varro in re ruſtica ſcribit neceſſe fieri puluinos in violariis: & Palladius inquit, caulis cliuis delectatur, & ideo ponendæ ſunt plantæ per puluinos, id eſt eminentes tumulos arearum. Columella libro duodecimo, Puluinis poſitæ alij ſpicæ minus infeſtantur hyemis aquis: & ſexto, pro eminentiore parte arearum: in primo verò, pro inſtrumento quo parietum & ſoli iuncturæ fibulantur. Seruius ait, Durior arena, quæ remeantibus fluctibus & euntibus denſatur, & in modum ſaxi dureſcit, à nautis puluinus vocatur, à Virgil. dorſum, quod videtur ſignificaſſe Vitruuius de ſtructuris in aqua faciendis ſcribens, quomodo puluinus quàm firmiſſimè ſtruatur: ſed libro primo, vbi columnas puluinatas nominat, columnas intelligit. quibus ſubeſt puluinus marmoreus: nam decimo minorem columnam, cui ſuperſit altera, chelonium, ſiue puluinum appellat. Tranquillus ſcribit puluino iniecto ſpiritum Tiberio interclusum. pro lectica, ſiue ſede ex plumis, Seneca ad Martiam vſurpauit: equeſtri inſidens ſtatuæ in ſacra via celeberrimo loco Chlœlia exprobrat iuuenibus noſtris puluinum aſcendentibus, in ea illos vrbe ſic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus. Cuius diminutiuo puluillo pro lecto & ceruicali vtitur Apuleius. Dij boni, fatur, qualis ille quámque præclarus apparatus, quatuor eunuchi confeſtim puluillis complutibus ventosè tumentibus, pluma delicata, terreſtrem nobis concubitum præſtruunt: ſed & ſtragula veſte, auro & murice tyrio depicta, probè conſternunt, ac deſuper breuibus admodum, ſed ſatis copioſis puluillis, aliis nimis modicis: quis maxillas & ceruices delicatæ mulieres ſuffulcire conſueuerunt, ſuperſtruunt. Puluinaria pro lectis, qui ſterni diis in templis ſolebant paſſim occurrunt apud hiſtoricos. Liuius, Curatum lectiſternium & per triduum habitum Decemuiris ſacrorum curantibus, & puluinaria in conſpectu fuere, Ioui & Iunoni vnum, alterum Neptu-

no & Mineruæ. *Inuicem aduerſa*) ex oppoſito inter ſe. *Buxus inſcripſit*) buxus habet inſcriptas nam inciſæ ſunt in buxo, [cuca illas humiles ſedes.]

ſcripſit. Achanthus in plano mollis, & penè dixerim liquidus. ambit hunc ambulatio preſſis, variéque tonſis viridibus incluſa: ab his geſtatio in modicum circi, quæ buxum multiformem, humiléſque, & retentas manu arbuſculas circumit. omnia maceria muniuntur: hanc

Acanthus) herba topiaria. audi libro vigeſimoſecundo Plin. acanthus eſt topiaria & vrbana herba, elato longóque folio, crepidines marginum adſurgentiúmque puluinorum toros veſtiens. Duo genera eius ſunt, aculeatum & criſpum, quod breuius: alterum leue, quod aliqui pæderota vocant, alij melamphyllum. ſemper frondet ſi Virgilio in Georgicis credimus, in bucolicis ſemper ridere ſcripſit. Seruius modò herbam, modò arborem, interdum virgultum vocat. in veſtibus deſcribebatur. [curuari acanthum libro nono docet Plin. cùm inquit, Concham acanthi modo carinatam inflexa puppe, prora roſtrata.] Acanthus inſuper oppidi nomen Lybiæ, vel Macedoniæ, vel vtriuſque, autores habeo Thucydidem, Strabonem, Liuium, Plin. Hammonium. Diodorus tamen Acantham in Libya, ſi fidus eſt interpres, nominat. *Mollis*) tenellus, topiarius. *Plano*) humili loco. *Ambulatio*) locus ad ſpatiandum conſtructus: qui, Iuliano tradente, arboribus infœcundis ferè veſtiebatur. nam ff. vij. inquit. Si fortè voluptuarium fuerit prædium, viridia, vel geſtationes, vel deambulationes, arboribus infructuoſis opacas, atque amœnas habens non debet deiicere. Columella libro primo, Ambulationes meridionali æquinoctiali ſubiectæ ſint, vt & hyeme plurimum ſolis, & æſtate minimum recipiant. Ampliſſimas & ornatiſſimas ambulationes ſub dio collocari præcipit Vitruuius, & modum libro quinto explicat. Dictæ ſunt ambulationes quaſi circuitiones. Flauius tamen Vegetius ambulare, pro exercere dixit, In menſe tam equites, quam pedites educantur ambulatum. hoc enim verbo, hoc exercitij genus nominant. libro tertio ſimpliciter pro ire poſuit, & Cato in re ruſtica ambulare naues dixit. Varro melius familiam feriatam ambulare, cùm deſidet. *Viridibus*) arboribus ſemper virentibus. Viridia cùm pro ad ectiuo accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, vt viridium pratorum: cùm verò ipſam loci viriditatem ſignificare volumus, viridiorum dicimus, vt formoſa facies viridiorum. hæc Macrobius libro primo, ex quibus conſtat, & Vitruuio libro ſexto. ac Secundo circa finem huius epiſtolæ, viridia etiam dici, quæ interdum à probatis viridiaria appellantur: ea Iabolenus eſſe ſcribit loca virentibus arboribus conſita: & Paulus de ſignificatione verborum, viridaria duntaxat ad voluptatem reſpondet. quinimmo M. Tullius Viridaria colles ſteriles & ſola gratos voluptate refert. & Vlpianus de fundo inſtructo, viridarios vocat ſeruos præpoſitos ad curam viridiorum. *Preſſis*) denſis, mutilatis. *Tonſis*) mangonizatis, conciſis. *Variè*) in diuerſas effigies. *Ab his*) poſt hæc conſequitur. *Geſtatio*) media inter arbores. *In modum Circi*) ad ſimilitudinem & formam Circi, qui erat locus ſpatij oblongi muris ſeptus hinc inde extructis gradibus. in eius principio carceres & meta, vnde ſigno dato emittebantur equi, qui cùm ad ſummum perueniſſent, circumacti metam, recurrebant ad priorem, hic erat finis curſus, Circum Maximum Tarquinius inter Auentinum & Pallantium extruxit, in longitudinem trium ſtadiorum, in latitudinem verò quatuor iugerum, Dionyſio libro tertio ſuarum antiquitatum referente, vbi latius & melius quàm vſquam viderim Circi forma deſcribitur. priora ſumpſimus ex Liuio, Varrone & Iuuenale. *Humiles*) nanas. *Retentas*) ne altius excreſcerent. *Manu*) arte, data opera. *Maceria*) pariete. Liuius libro tertio ſecundi belli punici, Gladium in publicum trans maceriam horti abiecit. Terentius, Atque hanc in horto maceriam iube dirui. Seruius, Ma-

certæ, quibus vineta clauduntur, fiunt de siccis lapidibus. Palladius libro primo, luto & lapide excitari macerias tradit: plerique tamen sine luto congesta in ordinem saxa componunt. pro pariete absolutè Columella libro nono accepit. Cato maceriam ex calce, cementis, silice fieri docet. Varro sepimentum esse maceriam dixit, cuius species quatuor; quod fit ex lapide, vt in agro Thusculano: quod de lateribus coctilibus, vt in agro [Gallico quòd è lateribus crudis, vt in agro] Sabino: quod ex terra & lapillis compositis informe, vt in Hispania & in agro Tarentino. Pro maceratione vsurpauit Afranius Marcello tradente.

gradata buxus operit & subtrahit. Pratum inde non minus natura quàm superiora illa, arte visendum. Campi deinde, porrò multáque alia prata & arbusta. A capite porticus triclinium excurrit, valuis xystum desinentem: & protinus pratum, multúmque ruris videt fenestris. Hac latus xysti & quod prosiliit villæ, ac adiacentis hippodromi nemus, comásque prospectat. Cõtra mediam ferè porticum diæta paulum recedit, cingit areolã, quæ quatuor platanis inumbratur. Inter has marmorea labro aqua exundat, circumiectásque platanos, & subiecta platanos leni aspergine fouet. Est in hac diæta dormitoriũ cubiculũ, quod diem, clamorẽ, sonumq́ excludit: iunctáque ei quotidiana, amicorumq́ cœnatio. Areolam illam porticus alia, eandemq́ omnia quæ porticus aspicit. Est & aliud cubiculum à proxima platano, viride & vmbrosum,

Gradata) quia per gradus quosdam surgit. *Subtrahit*) abscondit ab oculis ne videatur esse vlla maceries. *Natura*) per se non arte. sicut iam prædicta. nam erat siccum. *Visendum*) laudabile, admirandum. *Excurrit*) eminet, extra porrigitur. *Porticus*) iam prædictæ. *Valuis*) ab ostiis. *Videt*) triclinium. tanta gratia fuisse disposita monstrat omnia domus membra, vt singulis sensum videndi præbeat. *Xystum*) repete in præcedentibus. *Fenestris* à fenestris triclinij. *Prosilit*) excurrit. *Adiacentis*) propinqui. commendat enim triclinium ab aspectu vario. *Hippodromi*) cuius formam mox Secundus exprimit: erat autem locus rectus: qui intrantibus statim se offerebat, hinc inde arboribus consitus, ad cursum & agitationem equorum instructus: sicut ipsa vocabuli interpretatio ostendit. De quo Sidonius libro secundo. & Hom. xxiiij. plura, quædam Philostratus. v. Hippodromi Mart. libro duodecimo meminit. Pulueréumq; fugax hippodromon vngula plaudit. [Pollux hippodromon, inter publica ædificia recenset.] At Peridromus fiebat in ædificiis supernè in circuitu, vt legimus apud Herodianum peridromum pleno amphitheatro exædificatum Commodo fuisse: per quem decurrere in orbem posset, ne comminus cum bestiis pugnans periclitaretur: sed supernè ac de tuto loco tela iaciendo, iaculandi potius scientiam, quàm fortitudinem ostentaret, [proinde apud Pollucem, Peridromus est funiculus in extrema & superiori parte retis impositus, qui contrahit & extendit retia. Quidam etiam Epidromum dixere, nonnulli autem volunt epidromon tantùm esse funem superiorem.] *Diæta*) super qua dictione prædictis illud addam, diætas calefieri igni solitas, autore Vlpiano lib. ff xxxij. Lignis, inquit, legatis, quod comburendi causa paratum est, siue ad balinei calefactionem, siue diætarum hypocaustorum contineri scripsit Offilius. *Recedit*) sita est. *Parum*) non procul. *Areolam*) spatium terrenum, vt plurimum quadratum sub dio. *Exundat*) exuberat. in secunda lectione fuerat exudat. *Labro*) vase. Papinius in descriptione balinei Ethrusci:

Ethruſci argento fœlix propellitur vnda, Argentóque cadit labríſque nitentibus inſtat. Cato labrum vinarium & aquarium dixit, & Vitruuius labrum in balineis ſub lumine faciundum præcipit. Columella diminutiuo vtens, quod etiam nunc vulgo vſurpant, cenſet in labello muſtum de feria ſumi, qui libro decimotertio, capite de oleo conficiendo, labrorum plures ſpecies deſcribit. nam aliud rotundum, aliud quadratum & plumbeum, aliud fictile, tréſque labrorum ordines in cella vinaria vocat vt vnus ſit primæ notæ, alter ſecundæ, tertius tertiæ. Cæſar in commentariis pro limbo, & extremitate ſumpſiſſe videtur, Cornua, inquit, ſtudioſè conquiſita ab labris argento circumcludunt. *Subiecta*) loca. *Leni aſpergine*) modica irroratione, [alij codices pro leni habent lenta.] *Fouet*) alit. fiſtulæ & canales & crateres & ſi qua ſunt alia ad aquas ſalientes neceſſaria, magis domus portio ſecundum Vlp. quàm domus inſtrumenta ſunt. *Cubiculum dormitorium*) thalamus ſomnum prouocans. *Diem*) lucem. *Excludit*) non ſentit. *Quotidiana*) amicorum familiarium & domeſticorum amicorum. *Areolam illam*) in qua ſunt platani. *Qua porticus*) illa ſuperior lata & pro modo longa. *A proxima platano*) ſurgens iuxta platanum. *Viride & umbroſum*) ob vicinitatem platani.

marmore exculptum podio tenus: nec cedit gratia marmoris, ramos, inſidentéſque ramis aues imitata pictura: cui ſubeſt fonticulus. In hoc fonte crater circa ſiphunculi plures miſcent iucundiſſimum murmur. In cornu porticus ampliſſimum cubiculum à triclinio occurrit: aliis feneſtris xyſtum, aliis deſpicit pratum. Sed antè piſcina, quæ feneſtris ſeruit ac ſubiacet, ſtrepitu viſúque iucunda. Nam ex edito deſiliens aqua, ſuſcepta marmore albeſcit. Idem

Marmore exculptum) cuius paries marmoreus. variis figuris exculptus eſt. [legitur etiam exculptum id eſt exornatum.] *Podio tenus*) præpoſitio tenus poſtponitur caſui ſuo. & genitiuo, interdum accuſatiuo, & pro maiori parte ablatiuo conſtruitur. Podium autem locus extra ædificium porrectus: vnde ſpectamus ſi quid foris fiat: huius crebra mentio apud Vitruuium. nam libro ſecundo podium circa ædem faciendum, & vj. columnas in podio poſitas ſcribit. Spart. victoriam ictam decidiſſe de podio, & humi proſtratam: ſed præcipuus locus erat in theatro, cui inhærebat imperator, vel ſenatores ludos ſpectantes. quare nobiles indicare volens ſatyricus dixit, omnibus ad podium ſpectantibus. Tranquill. Cæterum accubans Nero primum paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto ſpectare conſueuerat. ſub eo præcipuè retia fuiſſe arcendis feris, nodata ſuccinis & podium protegentia, autor eſt Plin. lib. xxxvij. pro quo ſepimine ſurgente à tabulato videtur accepiſſe Pallad. cùm de apum caſtris præcipit podia ternis pedibus alta excitanda teſtaceo & albario opere læuigata inter ea loca, quæ muniri mandat. at podio fœminino genere funis eſt quo tenditur velum, niſi Seru. fallatur. *Nec cedit*) ordo, nec pictura imitata ramos & aues inſidentes ramis cedit gratiæ marmoris, id eſt tantam elegantiam habet & dignitatem quantam imagines marmoreæ: nam vtraque res laudabilis erat. *Aues inſidentes*) depictæ aues, quæ ramis inſidere videbantur. *Crater*) marmoreum vas in formam crateris ampliſſimi, vt aſſolet fieri in fontibus elegantioribus. *Siphunculi*) canales, fiſtulæ æreæ, ſiue ex alia materia, per quas aqua effluit à cratere. mox enim dicet aquam è ſiphunclis exilire, ſiphones alij appellant, vt Celſus & Plin. libro ſecundo Iuuenalis tranſlatiuè pro muliebri vrina emiſſa è vuluis vſurpauit. *Cornu*) flexura. an magis extremo, ſicut acierum extremitates cornua dicimus. *Occurrit*) propè ſurgit. *Deſpicit*) cubiculum illud ab eminentiori loco. *Piſcina*) natatoria eſt: [ſi legeris piſcinam iucundam, vt eſt in vetuſto codice, tunc verbum deſpicit reſumendum eſt.] *Feneſtra ſeruit*) oblectat intuentes à feneſtris.

Digitized by Google

cubiculum hyeme tepidißimum, quia plurimo sole perfunditur. Cohæret hypocauston, & si dies nubilus, immisso vapore, solis vicem supplet. Inde apodyterium balinei laxum & hilare excipit cella frigidaria, in qua baptisterium amplum atque opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est, in proximo puteus, ex quo poßis rursus astringi si pœniteat teporis. Frigidariæ cellæ connectitur media, cui sol benignißimè præsto est, caldariæ magis. prominet enim. in hac tres descensiones: duæ in sole, tertia à sole longius, à luce non longius. Apodyterio superpositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Nec procul à balineo scalæ, quæ in cryptoporticum ferunt, prius ad diætas tres. harum alia areolæ illi, in qua platani quatuor, alia prato, alia vineis imminet, diuersasque cæli parteis, vt prospectus habet. in summa cryptoporticu cubiculum, ex ipsa cryptoporticu excisum: quod hypodromum, vineas, montes intuetur. Iungitur cubiculum obuium soli maximè hyberno. hinc oritur diæta, quæ villæ hippodromum adnectit. hæc facies, hic visus à fronte, à latere æstiua cryptoporticus in edito posita, quæ non aspicere vineas sed tangere videtur. In media triclinium saluberrimum afflatum ex Ape-

Strepitu) murmure ingredientis aquæ. *Edito*) ab alio loco. *Marmore*) piscina strata, & circundata marmore. *Albescit*) spumescit. minus placet si referatur ad candorem marmoris. *Cubiculum*) amplissimum. *Tepidissimum*) id est apricum. *Hypocauston*) locus concameratus ante præfurnium, per quem cubicula hodie quoque calefieri solent. *Nubilus*) sit, & per id frigidus. *Apodyterium*) in quo loturi vestes deponebant. nam ἀποδύω significat exuo. M. Tullius ad Quintum fratrem, Inde apodyterio nihil altius, nihil muscosius. Et alibi, In balneariis hypocausta in alterum apodyterij angulum promoui. Latinè Spoliatorium dici solet, [Lucianus dum Hippiæ balineum laudat, membra refert fuisse quibus loturi spoliabantur: sicut frigidarij & caldarij situm magis in eo commendat. Apodyterij etiam Plato meminit.] *Laxum*) amplum, capax. *Excipit*) sequitur & coniuncta est. *Frigidaria*) aquæ frigidæ, qua restringebantur corpora. iam notauimus in balneo fuisse tres cellas, frigidariam, tepidariam, caldariam. *Baptisterium*) lauactum. *Latius*) maiori spatio & liberiori. *Tepidius*) quia piscina fuerat exposita soli. *Astringi*) refrigerari. nam calore laxantur corpora, frigore contrahuntur. *Media*) tepidaria cella, quæ media erat inter frigidariam & caldariam, & situ & qualitate. *Benignissimè est præsto*) amicus & expositus statim tepefacere. *Caldariæ magis*) sed cellæ caldariæ magis est præsto & vehemens. *Prominet*) excurrit. *Discessiones duæ*) quibus apricatur in sole. Legitur etiam descensiones, quam lectionem probo. *Tertia*) discessio non est in sole: tamen non in obscuro. *Sphæristerium*) repete à nobis prænotata. *Circules*) rotunda membra: vnde nomen inditum demonstratur: nam sphæra rotunditas est. *Cryptoporticum*) occultam à sole porticum. *Prius*) ferunt hæ scalæ. *Alia*) vna trium diætarum. *Platani quatuor*) consitæ fuerant. *Habet*) vnaquæque illarum diætarum. *Vt prospectus*) vt habet diuersos prospectus. *In summa*) in capite. *Iungitur*) annexum est cubiculo in summa cryptoporticu. *Obuium*) expositum. *Adnectit*) co-

Sit) copulat: niſi enim fuiſſet hæc diæta, hippodromus videbatur diſiunctus à villa & ædificiis. *Facies*) eſt. cryptoporticui hybernæ. nam ſequitur, Æſtiua ſtructa ad arcendos æſtus: & ideo in edito poſita vt facilè poſſit auras recipere & tranſmittere. *Tangere*) propter vicinitatem. *Media*) cryptoporticu. *Saluberrimum*) quia ventilatur auris ex Apennino ſaluberrimis. *Poſt*) retrò. *Per cryptoporticum*) quia illud triclinium intercurrebat per mediam cryptoporticum. *Conuiuio vtilia*) dapes, totam denique menſam. *Secretiore aditu*) legitur etiam ambitu, quod non diſplicet, vt inſtar cochleæ fuiſſe intelligamus eas ſcalas, quales nunc interdum videmus conſtrui. *In fine*) cryptoporticus calce. *Subeſt*) æſtiuæ cryptoporticui. *Subterraneæ ſimilis*) tanquam effoſſa. *Riget*) alget, friget. *Suo*) frigido & immoto. *Vtranque*) ſuperiorem & inferiorem. *Triclinium*) aliud. *Hyberna*) frigida. *Hac*) porticu. *Cubicula*) diurna: nam in diæta de die verſabatur antiquitas. *Aut ſole*) alia cubicula modò ſole, alia vmbra vtebantur, prout ſol ſe reuoluebat: verbi cauſa quæ erant expoſita orienti, ſolem matutinum excipiebant, quæ auſtro, meridianum, quæ occidenti, occiduum. *Longè*) quia in longitudinem excurrebat. *Latè*) quia in latitudinem proportione longitudinis. *Præcedit*) in conſpectu eſt. *Medius pateſcit*) à lateribus arboribus ſeptus viam patentem in medio oſtendit. *Totus*) quia ad lineam directus. *Circuitur*) munitur. *Illæ*) platani. *Summa*) in cacumine & ramis. nam platanum ſcribit Cicero comparatam ad opacandum locum ramis patulis. *Ima*) in trunco. *Alienis*) hederaceis. *Et*) etiam. *Ramos*) platanorum. *Copulat*) connectit. adiungit ad inuicem. *Interiacet*) has, ſita in medio platanorum. dixit autem iacet, quia humilis buxus. *Confert*) miſcet. *Hemicyclo*) ſemicirculo circa reflexum metarum. [Hemicyclium Pollux in ſcena vocat locum iuxta orcheſtram à forma nominis, cuius vſus vt ſignificet locum aliquem procul ab vrbe, aut in mari natantes. idem libro ſexto hemicyclia ſedes vocat.] *Frangitur*)

ninis vallibus recipit. Poſt latiſſimis feneſtris vineas, valuis æquè vineas, ſed per crypoporticum quaſi admittit, à latere tricliny, quod feneſtris caret, ſcalæ cõuiuio vtilia, ſecretiore ambitu ſuggerunt. In fine cubiculum, cui non minus iucundum proſpectum cryptoporticus ipſa quàm vineæ præbeat. Subeſt cryptoporticus ſubterraneæ ſimilis, æſtate incluſo frigore riget: cõtentaq́ aëre ſuo nec deſiderat auras nec admittit. poſt vtranque cryptoporticum, vnde triclinium deſinit, incipit porticus: ante mediũ diẽ, hyberna, inclinato die, æſtiua: hac adeũtur diætæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, vt circuit ſol, aut ſole vtuntur, aut vmbræ. Hanc diſpoſitionem, amœnitatemque tectorum longè latéque præcedit hippodromus, medius pateſcit, ſtatimq́ intrantium oculis totus offertur, platanis circuitur. Illæ hedera veſtiuntur: vtq́ ſummæ ſuis, ita imæ alienis frondibus virent. Hedera truncum & ramos pererrat, vicináſque platanos trãſitu ſuo copulat, has buxus interiacet. Exteriores buxos circumuenit Laurus, vmbræq́ platanorum ſuam confert. Rectus hic hippodromi limes, in extrema parte hemicyclo frangitur, mutatq́ faciem: cupreſſis ambitur, & tegitur: denſiore vmbra opacior, nigriorq́: interioribus circulis (ſunt enim plures)

interrumpitur. *Faciem*) aspectum. *Mutat*) diuersitate arborum. *Cupressis*) arbor notissima cupressus: de qua Cato, Varro, Theophrastus, & plura Plin. lib. xvj. Nigrior enim habet hæc arbor folia spissa & nigrantia. *Interioribus*) minoribus. *Plures circuli*) nam statim sequitur finito illo multiplicique curuamine.

Purissimum diem) lucidissimam lucem: quia interiores circuli constabant rosariis, per quæ facilè sol admittitur. sequitur enim inde rosas offert. *Vmbrarum frigus*) quod fit per cupressos consitas in exterioribus circulis. *Limiti*) in agro propriè limes dicitur, de quo suprà. *Redditur*) in rectũ dirigitur. respicit quod iam antea dixerat, rectum scilicet hippodromi limitem. *Vni*) limiti redditur, sed pluribus. *Intercedentibus*) intercurrentibus, & per id separantibus vnam viam ab altera. *Pratulum*) cùm non amplius viæ sunt perpetuæ arboribus, sed alia facies à priore occurrit. *Mille*) innumeras. *Descripta*) picta, transformata. *Domini*) Traiani, cùm in epistolis eundem dominum appellet Secundus, an domini, id est Secundi: nam Tranquill. in Tiberio possessores insularum dominos dicit. *Artificis*) topiarij. *Alternis*) vicissitudinariis buxis in medio duarum buxorum. *Metulæ parua*) metæ instar areolarum. *Surgunt*) extolluntur. erant enim eminentiores quàm stipites buxi. *Inserta*) in medio plantata. *Poma*) in neutro pro arboribus nusquam alibi annotauimus: sicut pomaria contra grammaticorum præcepta apud Columellam, Palladium Martialem, Statium pro locis consitis pomis legimus sub inde. *Vrbanissimo*) consito ad voluptatem, & vrbi conuenienti. *Illati ruris*) intromissis arboribus pomorum: quæ in agris feruntur. *Medium spatium*) limes rectus post metas. *Breuioribus*) respectu illarum, quibus hippodromus in ingressu vestiebatur. *Lubricus & flexuosus*) nam est herba topiaria. *Figuræ*) ambiguum ex acantho, an buxo: an magis quæ erant stibadio inscriptæ: de quo Mart. Accipe lunata scriptum testudine signum Octo capit, veniat quisquis amicus erit. *Stibadium*) mensa, torus, sic interpretatur Suidas asserens stibades esse toros humi positos, & lignis ramisque structos. Athenæus libro septimo (nisi mèdosus est illius codex in librorum ordine) Primùm, inquit, scenas faciebant, & in his stibades ex herba: super quas dapes struebant, & illis inuitati vescebantur: nec solùm municipes, sed etiam peregrinos hospites conuiuio admittebant. nam & libro decimotertio idem testatur discumbentes in stibadibus vesci. & Prouerbium in parcos ortum refert Suidas. Stibades Phormionis. Fuit enim hic Phormio miles parcus: quin etiam in militia humi solent discumbere & recumbere. Seruius negat antiquos habuisse stibadia. Theocritus tamen in Adonidis epitaphio dixerat [Greek illegible]. Animaduertendum apud Græcos dici [Greek illegible] apud nos hoc stibadiũ. nam Sidonius lib. ij. stibadium & abacum in cœnatiuncula ponit. & fieri interdum ex marmore verba Secundi monstrant. *In capite*) in fine recti limitis.

purissimum diem recipit. Inde etiam rosas effert, vmbrarúmque frigus non ingrato sole distinguit. Finito vario illo, multiplicique curuamine, recto limiti redditur, nec huic vni. Nam via plures intercedentibus buxis, diuiduntur, alibi pratulum, alibi ipsa buxus interuenit in formas mille descripta, literis interdum quæ modò nomen domini dicunt, modò artificis: alternis metulæ surgunt, alternis inserta sunt poma: & in opere vrbanissimo subita velut illati ruris imitatio medium in spatium breuioribus vtrinque platanis adornatur. Post has, acanthus hinc inde lubricus & flexuosus, deinde plures figuræ, pluráque nomina in capite stibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columellæ

caryſtiæ ſubeunt. E ſtibadio aqua velut expreſſa cubantium pondere ſipunculis effluit, cauato lapide ſuſcipitur, gracili marmore continetur, atque ita occultè temperatur, vt impleat, nec redundet. Guſtatorium grauiórque cœnatio margini imponitur, leuior nauicularum & auium figuris innatans circuit. contrà fons egerit aquam & recipit: nam expulſa in altum in ſe cadit, iunctiſque hiatibus & abſorbetur & tollitur. è regione ſtibadij aduerſum cubiculum tantum ſtibadio reddit ornatus quantum accipit ab illo. à marmore ſplendet, valuis in viridia prominet, & texit: alia viridia ſuperioribus inferioribúſque feneſtris ſuſpicit, deſpicitque. Mox

Caryſtia) ex Cariſto oppido Euboiæ ſi Ptolomæo credimus. at, inquit Plin. nobilis Caryſtus: notior tamen marmore caryſtio ante vocitata Chalcodotis aut Macris vt Dionyſius & Ephorus tradunt: vt Ariſtides, Macra: vt Callidemus, Chalcis, ære ibi reperto: vt Menæchmus Abantias: vt poëtæ, vulgo Aſopis. caryſtio marmore ingentis magnitudinis & tabulæ excindebantur priuatim & publicè ad ornatum vrbis Romæ nam in ripa montis Salomini conſiſtit Caryſtus, tradente Strabone, cui vicina ſunt Scyra & Marmarium, in quo Caryſtiarum columnarum latomia eſt. Ad Caryſtum verò lapis naſcitur quem pectunt, nent, texunt: inde mantilia conficiuntur egregiè contexta ea vbi ſordeſcunt, in flammas proiecta non ſecus emundantur quàm ſi maculas elueris. hæc Strabo & eum ſecutus Stephanus, qui tamen in hoc diſſentit, Caryſtum ſcilicet vrbem ſcribens ſub monte Ocho Eubœæ, & Caryſtum locum Ægyos iuxta Arcadiam, à quo Caryſtium viuum, cuius gentile Caryſtius. & in eo lapidicinas caryſtiarum columnarum. verùm Strabo protulit Caryſtium etiam in Laconica fuiſſe, vnde vinum Caryſtium ab Alcmane celebratum. Straboni libentius crediderim. Addam Plinium Caryſton locare in ſinu Ægeo, & ciuitatem ex aduerſo Eubœæ. eam, ſi Diodoro fidem præſtamus, Dryopes pulſi ad Eubœam condidere, tanta ſcriptorum varietate lectorem perturbante. *Expreſſa*) eiecta. hinc apparet pro ſponda, & toro ſtibadium intelligi. *Sipunculis*) canaliculis, fiſtulis. *Cauato lapide*) labello cauo ex lapide, quod erat in propatulo. *Gracili marmore*) alio labello ſubtiliter ex marmore elaborato, ſed latente nam duo erant vada, alterum ſub ſtibadio, vnde aqua defluebat, alterum in quo confluebat. *Occultè*) nulla apparente cauſa. *Impleat*) vas illud quod aqua ſuſcipitur. *Redundet*) effluat. *Guſtatorium*) menſa contecta putaminibus teſtudinum, quam primus Carbilius Pollio prodigi ac ſagacis ingenij ad inſtrumenta luxuriæ fertur excogitaſſe. quare epigrammaticus poëta deinceps poſt ſtibadium in diſtichis guſtatorium locauit, Fœmineam nobis cherſon ſi credis ineſſe Deciperis: pelagi maſcula præda ſumus. Diodorus & Plinius ſcribunt in mari Indico teſtudines inueniri tantæ magnitudinis, vt ſingularum ſuperficie habitabiles caſæ contegantur. *Grauior*) amplior: ſicut leuior, minor & reſtrictior. *Imponitur*) excitatur [figuris nauicularum & auium. teſſellata & vermiculato pauimento in quo variæ erant figuræ nauicularum & auium ſicut hodie diuerſorum piſcium. Romæ in ædibus ſaxorum cernimus, ita vt impoſita aquæ innatare videantur.] *Margini*) iuxta fontem. *Contrà*) è regione. *Egerit*) eiaculatur. *Iunctis*) ſub terra concurrentibus. *Hiatibus canalibus*) quibus aqua effunditur & recipitur. *Abſorbetur*) ſubducitur per alterum hiatum. *Tollitur*) emergit per alterum. *E regione*) ex oppoſito. *Aduerſum*) occurrens ſtibadio. *Tantum ornatus*) tanto ornamento cubiculum eſt ſtibadio, quanto ſtibadium cubiculo. nam inuicem ſe exornant. *A marmore ſplendet*) quia cubiculum de marmore conſtat, ideo reni-

Digitized by Google

dec. *Texit*] sibi connectit. [si legatur exit, exponas, excurrit.] *Suspicit*) inferioribus fenestris. *Despicit*) superioribus. *Viridia*) arbores virentes.

diætula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hîc & vndiq; fenestræ, & tamen lumen obscurum vmbra premente. Nam lætissima vitis per omne tectum in culmen nititur & ascendit. Non secus ibi quàm in nemore iaceas: imbrem tantum tanquam in nemore non sentias. Hîc quoque fons nascitur, simulq; subducitur. Sũt locis pluribus disposita sedilia è marmore, quæ ambulatione fessos vt cubiculũ ipsum iuuant. Fonticuli sedilibus adiacent, per totum hippodromum inductis fistulis strepũt riui, & quà manus duxit sequuntur. His nunc illa viridia, nunc hæc, interdum simul omnia iuuantur. Vitassem iamdudum ne viderer argutior, nisi proposuissem omnes angulos tecum epistola circumire. Neque enim verebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod visenti non fuisset: præsertim cùm interquiescere si liberet, depositaq; epistola, quasi residere sæpius posses. Præterea indulsi amori meo. amo enim, quæ maxima ex parte ipse inchoaui, aut inchoata percolui. In summa (cur n. non aperiam tibi vel iudiciũ meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris existimo, titulum suum legat, atque identidem interroget se, quid cæperit scribere: sciátque, si materiæ immoratur, non esse longum: longissimũ, si aliquid accersit atq; attrahit. Vides quot versibus Homerus, quot Virgilius, arma, hic Æneæ, Achillis ille, describat: breuis tamen vterque est, quia facit quod instituit. Vides vt

Diætula) parua diæta. *Refugit*) latet, reducitur: mirum architecti ingenium commendatur. *Idem*) iam prænotatum. *Aliud*) & tamen diuersum. *Premente*) intercedente, obstante. *Lætissima*) multipl ci palmite, maxima. vites quoque apud priscos inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe Populonia ex vna conspectum vite tot æuis incorruptum. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. tectum Ephesiæ Dianæ scalis scandebatur vite vna cypria. Plin. autor. *Nititur*) tendit, adhæret. *Ibi*) in cubiculo. *Subducitur*) absorbetur. *Sedilia*) sedes dispositæ: quales scribit Cicero fuisse sub platanis. *Cubiculum ipsum*) iuuat, reparat. *Fistulis*) canalibus plũbeis, quibus aqua deducitur hinc inde. *Manus duxit*) eas quilibet aperuerit. *Iuuantur*) irrigantur, non improbo iuuantur, scilicet ad retinendam viriditatem suam in æstu, quamuis pontificius codex habeat lauantur.] *Vitassem*) destitissem.] *Argutior*) affectare nimiam diligentiam, & subtilitatem in describendo singula *Proposuissem*) describere promisissem villæ amœnitatem, & per id omnia membra & angulos. *Tecum*) apud te. *Residere*) respicit ad verbum visenti. *Indulsi*) euectus sum longius, quia mea amo. *Percolui*) ornaui, supremam imposui manum *Iudicium*) veras causas, quibus sim motus, vt tam diligenter omnia exequerer. *Errorem*) si deceptus sum, neque rectè iudicaui. extenuat enim facultatem suam, per correctionem, vt modestiæ laudem consequatur. *Identidem*) frequenter. *Titulum*) argumẽtum materiæ. *Materia*) propositæ. *Accersit*) affectat extra causam. *Homerus*) qui lib. xviij. Iliados pluribus Achillis arma describit, cuius exemplo Virgilius pariter lib. viij. præsertim

Aratus minutiſſima etiam ſidera conſectetur & colligat, modum tamen ſeruat. Non enim excurſus hic eius, ſed opus ipſum eſt. Similiter nos, vt parua magis conferamus, cùm totam villam oculis tuis ſubiicere conamur, ſi nihil inductum & quaſi deuium loquimur, non epiſtola quæ deſcribit, ſed villa quæ deſcribitur magna eſt. Verùm illuc, vnde cœpi, ne ſecundum legem meam iure reprehendar, ſi longior fuero in hoc in quod exceſſi. Habes cauſas cur ego Thuſcos meos Thuſculanis, Tyburtinis, Præneſtiniſque meis præponam. Nam ſuper illa quæ retuli, altius ibi ocium, & pinguius, eóque ſecurius: nulla neceſſitas togæ, nemo accerſitor ex proximo. Placida omnia & quieſcentia, quod ipſum ſalubritate regionis, vt purius cœlum vt aër liquidior accidit, ibi animo, ibi corpore maximè valeo. Nam ſtudiis animum, venatu corpus exerceo. Mei quoque nuſquam ſalubrius degunt, vſque adhuc certè neminem ex iis quos eduxeram mecum (venia ſit dicto) ibi amiſi. Dij modo in poſterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco ſeruent. Vale.

ſertim in deſcribendo Æneæ ſcuto multis immoratur. *Breui*) nam multa ibidem breuibus exequuntur. *Aratus*) hic Athenodoro patre genitus, ſecundum alios Mnaſea & matre Lenodora. magna de præceptoribus inter Suidam, & eum qui Arati vitam conſcripſit, diſſenſio. Conſtat tamen viguiſſe Ptolomæi Philadelphi temporibus, & claruiſſe apud Antigonum cognomento Gonatam Macedonum regem. patriam habuit Solos Ciliciæ. plura literarum monumenta reliquit, tradente Suida, inter quæ Phænomena ſcilicet lucentes ſtellas: quod opus ad noſtros tranſtulit M. Tullius. vtrunque extat: ſed Latinum detruncatum. initium habet admirabile, & totum Homero ſimile. Sunt tamen qui ſentiant magis Heſiodum ſecutum. illum Cicero primo de Oratore, aſſerit fuiſſe ignarum aſtrologiæ, verum ornatiſſimis atque optimis verſibus de cœlo ſtelliſque dixiſſe. Fabius materiam Arati motu carere iudicat, vt in qua nulla varietas, nullus affectus, nulla perſona, nec cuiuſquam ſit oratio: ſufficere tamen operi, cuj ſe parem credidit vel æqualem. *Colligat*) numeret, non omittat. nam minima & obſcura exornat quadam grauitate. *Modum*) rectam menſuram ſcribendi, *Hic*) colligere minima. *Excurſus*) exceſſus, digreſſio à propoſito. *Opus*) materia, quæ ita exigit. *Parua*) hanc villæ deſcriptionem. *Magnis*) prædictis. *Inductum*) accerſitum. *Deuium*) extra rem. *Illuc*) redibo ad propoſitum. *Legem meam*) quam mihi dixi, non digredi à materia: nam paululum euagatus erat. *Thuſcos meos*) villam quam in Thuſcis poſſideo. *Thuſculanis*) villis, quas in Thuſculano agro habeo, & Tyburtino, & Præneſtino. Thuſculum ciuitas in conſpectu Romæ eſt egregiis ornamentis inſignis, eam vineta coronant tectáque magnifica: præſertim ea regione quæ in Romanum deſcendit aſpectum, videre licet villas variis decoratas apparatibus. à Thuſcia Thuſcus, à Thuſculo Thuſculanus deducitur. Præneſte & Tybur pariter in conſpectu vrbis fuere. autor Strabo. *Super*) præter. *Ibi*) in Thuſcis. *Altius*) remotius à curis. *Pinguius*) copioſius. *Eo*) ob id. *Toga*) officij. Sæpe enim toga pro officio ponitur. Mart. raram togam, id eſt officium rarum in beata optat vita. & ad Iuuenalem idem, Ignota eſt toga, pro nemo eſt in officio. & togatus officioſus, vt idem, Manè vel à media nocte togatus ero: nam togati, ſicût refert Lampridius,

ad munera conueniebant. *Proximo)* loco, vt ex Tybure & Præneste. *Quod ipsum)* accidit vt omnia quiescant. ordo est. quod ipsum accidit salubritate regionis, quia cœlum purius & magis serenum quàm in aliis locis sit. *Ibi)* illic. nam cùm hæc scriberet erat in vrbe. *Animo)* vacuo à curis. *Vsque adhuc)* hucusque. *Venia sit dicto)* modus dicendi, qualis, malum absit omen, ne scilicet excitaret Nemesin aduersum sua, quæ petulantes & superbos vlcisci solet, & elatum ceruice premit: nam tradunt Nemesin implacabilem admodum contumacibus, & pennatam: quia celeriter delinquentes consequitur. inde prouerbium νέμεσις δ' ἦγε παρ' πόδας βαίνει, id est Nemesis quidem ad pedes graditur. nam prædicit brachio & freno, ne immensa facias, neque effrenata dicas: vnde illud distichum libro quarto Græcorum epigrammatum, ἡ νέμεσις προλέγει τῷ πήχει τῷ τε χαλινῷ, Μήτ' ἄμετρόν τι ποιεῖν, μήτ' ἀχάλινα λέγειν. Nemesis prædicit brachio & freno, neque immensum quid facere, neque effrænata dicere. Item aliud ad idem, ἡ νέμεσις πῆχυν κρατέω. τίνος οὕνεκα; λέξεις. Πᾶσι παραγγέλλω μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτρον. Nemesis brachium teneo. cuius causa dices? omnibus prænuncio, nihil supra mensuram. Ibidem alia leguntur de Nemesi: apud Ausonium tetrastichon, & quædam ex primo Ausoniæ: sed plura apud Suidam. *Amisi)* morte perdidi. *Gloriam)* salubritatis.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

NEC hæredem institui, nec percipere posse Remp. constat: Saturninus autē qui nos reliquit hæredes, quadrantem Reip. nostræ, deinde pro quadrāte præceptionem quadringentorum millium dedit.

NEC) Pompeius Saturninus Secundum hæredem reliquerat ex dodrante, remp. Comensium ex quadrante: & quia tunc secundum leges resp. non poterat institui hæres, scribit Secundus, tamen velle vt voluntas Saturnini rata sit, nec infringatur. *Constat)* nulla est controuersia. *Remp.)* nec posse institui hæredem, aut ius istud municipale fuit, aut leges, quibus tunc vtebantur, postea sunt abrogatæ: nam hodie omnes iurisconsulti intendunt vtilitati reipub. vt Marcellus. ff. xxx. de legatis & fideicommissis: siquid, inquit, relictum sit ciuitatibus, omne valet, siue in distributionem relinquatur, siue in opus, siue in alimenta, vel in eruditionem puerorum, siue in quid aliud. & Paulus ibidem latius, an dicamus de legatis tantùm loqui, non de hæreditatibus: an vt scribit Vlpianus xxviii. ff. quia resp. incerta res est: hæres autem institui nemo potest, nisi vt certus demonstretur, an quia litis causa & calumniæ non possumus imperatorem, nec remp. hæredem instituere Paulo libro vigesimooctauo titulo de hæredibus instituendis asserente. nam & Vlpianus xxxviij. refert nos hoc iure vti, vt in rebus publicis, cùm de donatione quæritur, illud solùm spectandum, vtrùm ob causam aliquam iustam reip. promittat quis, vel polliceatur, an non: an magis hoc pertinet ad sententiam Iuliani, qui xxx. ff. putat non permittendum legari domum suam ad opus reip. faciendum, si in alio territorio est. Saturninum autem non fuisse Comensem, & prædia sua alibi habuisse. *Nec posse percipere)* nec posse adire hæreditatem. est enim consequens, vt si respub. non potest institui hæres, nec etiam possit percipere fructus, & commoda hæreditatis. verùm si legamus non posse præcipere, tunc interpretabimur, non habere priuilegium protopraxiæ, id est, primæ exactionis: de qua latius in epistolis ad Traianum: & hac ratione mox legendum ducimus præceptionem cccc. millium, quod etiam magis probamus. *Quadrantem)* quartam patrimonij partem, quæ erat cccc. millium. *Nostræ)* Comensi. nam & Caluisius Nouocomēsis fuit. *Præceptionem quadringentorum millium)* vt im-

vt imprimis daretur reip. ſumma, cccc. millium nummum, id eſt quadringēta ſeſtertia.

Hoc, ſi ius aſpicias, irritum: ſi defuncti voluntatem, ratum & firmum eſt. Mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iuriſconſulti, quod ſum dicturus, accipiant) antiquior iure eſt, vtique in eo quod ad communem patriam voluit peruenire: an cui de meo ſeſtertium vndecies contuli, huic quadringentorum millium paulo amplius tertiam partem ex aduentitio denegem. Scio te quoque à iudicio meo non abhorrere, cùm eandem Remp. vt ciuis optimus diligas. Velim ergo cum proximè decuriones contrahentur, quid ſit iuris indices, parcè tamen & modeſtè: deinde ſubiungas nos quadringenta millia offerre, ſicut præceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas, noſtrum tantùm obſequium vocetur. Hæc ego ſcribere publicè ſuperſedi: Primum, quòd memineram pro neceſſitudine amicitiæ noſtræ, pro facultate prudentiæ tuæ, & debere te, & poſſe perinde meis, ac tuis partibus fungi: deinde quia verebar ne modum, quem tibi in ſermone cuſtodire facile eſt, tenuiſſe in epiſtola non viderer. Nam ſermonem vultus,

Hoc irritum) eſt nullum prædictis rationibus. *Defuncti*) Saturnini. *Defuncti voluntas*) omnino puto ſeruandam defunctorum voluntatem, etiam ſi lege prohiberemur: neque enim ſtrictè illorum voluntates interpretandæ ſunt, Vlpiano reſpondente: nam idem libro vigeſimo octauo, titulo de hæredibus inſtituendis aſſerit imprimis teſtatoris voluntatem inſpiciendam. & Iuſtinianus conſtituit ſe cupere, defunctorum voluntates validiores eſſe, & non verbis ſed voluntatibus eorum fauere: quinimmo voluntas militis teſtamentum eſt: quod ſola perficitur voluntate. Papinianus autor. *Antiquior*) venerabilior, ſanctior, charior. Liuius ſecundo ab vrbe condita, Id antiquius conſuli fuit. Tranquillus in Vitellio, Coëgit iurare cæteros nihil ſibi antiquius quiete publica fore. Et in Veſpaſiano, nihil habuit antiquius, quàm propè afflictam nutantémque remp. ſtabilire. Paulus titulo de captiuis, Diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis quàm charitas liberorum. Secundus in panegyrico, Adeo nihil amore ciuium tibi antiquius Virgil. Troiam antiquiam, id eſt venerabilem, dixit, quoniam ſenes venerandi ſint. *Iure*) rigiditate iuris, ſummum ius (vt dicitur) plerunque ſumma crux. *Vereor quam in partem*) ſenſus eſt, timeo ne iuriſconſulti meam ſententiam reprehendant, cùm in vniuerſum dixerim extremas voluntates non infringendas: ſed intelligo in rebus honeſtis nam ſtatim ſubdit, vtique in eo quod ad communem patriam voluit pertinere, cenſeo ſeruandam Saturnini voluntatem. *Vtique*) præſertim. [M. Tullius ad Equites Rom Vtique ſiue hinc abiero, ſiue hic ero oppreſſus, ea maneat opinio & exiſtimatio.] Fabius, Vtique ſi aliqua ſententia blandiatur Ipſe libro ſeptimo, Vtique ſi latior ſcena, & corona diffuſior. *Communem*) mihi, & tibi [*Vndecies*) Centum ſeſtertium: nam cùm pollicitus eſſet quingenta ſeſtertia in alimenta ingenuorum Nouocomenſium, agrum de ſuis precij mille centum ſeſtertiorum longè pluris quàm promiſerat, actori publico mancipauit: eundem impoſito vectigali recepit, daturus in id munus tricena millia annua pro fœnore. hanc rem latius tractat libro ſeptimo ad Caninium ſcribens. legitur in aliquibus exemplaribus ſeſtertium ſedecies contuli. *Meo*) patrimonio, peculio. *Contuli*) erogaui reip. [diuerſimodè & multiplici liberalitate.] *Huic*) noſtræ

Digitized by Google

ad munera conueniebant. *Proximo*) loco, vt ex Tybure & Præneſte. *Quod ipſum*) accidit vt omnia quieſcant. ordo eſt. quod ipſum accidit ſalubritate regionis, quia cœlum purius & magis ſerenum quàm in aliis locis ſit. *Ibi*) illic. nam cùm hæc ſcriberet erat in vrbe. *Animo*) vacuo à curis. *Vſque adhuc*) hucuſque. *Venia ſit dicto*) modus dicendi, qualis, malum abſit omen, ne ſcilicet excitaret Nemeſin aduerſum ſua, quæ petulantes & ſuperbos vlciſci ſolet, & elatum ceruice premit: nam tradunt Nemeſin implacabilem admodum contumacibus, & pennatam: quia celeriter delinquentes conſequitur. inde prouerbium νέμεσις δέ γε παρὰ πόδας βαίνει, id eſt Nemeſis quidem ad pedes graditur. nam prædicit brachio & freno, ne immenſa facias, neque effrenata dicas: vnde illud diſtichum libro quarto Græcorum epigrammatum, ἡ νέμεσις προλέγει τῷ πήχει τῷ τε χαλινῷ, Μητ' ἄμετρόν τι ποιεῖν, μητ' ἀχάλινα λέγειν, Nemeſis prædicit brachio & freno, neque immenſum quid facere, neque effrænata dicere. Item aliud ad idem, ἡ νέμεσις πῆχυν κατέχω. τίνος εἵνεκα; λέξεις. Πᾶσι παραγγέλλω μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτρον. Nemeſis brachium teneo. cuius cauſa dices? omnibus prænuncio, nihil ſupra menſuram. Ibidem alia leguntur de Nemeſi: apud Auſonium tetraſtichon, & quædam ex primo Auſoniæ: ſed plura apud Suidam. *Amiſi.*) morte perdidi. *Gloriam*) ſalubritatis.

C. Plinivs Calvisio Svo S.

NEC hæredem inſtitui, nec percipere poſſe Remp. conſtat: Saturninus autē qui nos reliquit hæredes, quadrantem Reip. noſtræ, deinde pro quadrāte præceptionem quadringentorum millium dedit.

NEC) Pompeius Saturninus Secundum hæredem reliquerat ex dodrante, remp. Comenſium ex quadrante: & quia tunc ſecundum leges reſp. non poterat inſtitui hæres, ſcribit Secundus, tamen velle vt voluntas Saturnini rata ſit, nec infringatur. *Conſtat*) nulla eſt controuerſia. *Remp.*) nec poſſe inſtitui hæredem, aut ius iſtud municipale fuit, aut leges, quibus tunc vtebantur, poſtea ſunt abrogatæ: nam hodie omnes iuriſconſulti intendunt vtilitati reipub. vt Marcellus. ff. xxx. de legatis & fideicommiſſis: ſiquid, inquit, relictum ſit ciuitatibus, omne valet, ſiue in diſtributionem relinquatur, ſiue in opus, ſiue in alimenta, vel in eruditionem puerorum, ſiue in quid aliud. & Paulus ibidem latius, an dicamus de legatis tantùm ſloqui, non de hæreditatibus: an vt ſcribit Vlpianus xxviii. ff. quia reſp. incerta res eſt: hæres autem inſtitui nemo poteſt, niſi vt certus demonſtretur, an quia litis cauſa & calumniæ non poſſumus imperatorem, nec remp. hæredem inſtitituere Paulo libro vigeſimooctauo titulo de hæredibus inſtituendis aſſerente. nam & Vlpianus xxxviij. refert nos hoc iure vti, vt in rebus publicis, cùm de donatione quæritur, illud ſolùm ſpectandum, vtrum ob cauſam aliquam iuſtam reip. promittat quis, vel polliceatur, an non: an magis hoc pertinet ad ſententiam Iuliani, qui xxx. ff. putat non permittendum legari domum ſuam ad opus reip. faciendum, ſi in alio territorio eſt. Saturninum autem non fuiſſe Comenſem, & prædia ſua alibi habuiſſe. *Nec poſſe percipere*) nec poſſe adire hæreditatem. eſt enim conſequens, vt ſi reſpub. non poteſt inſtitui hæres, nec etiam poſſit percipere fructus, & commoda hæreditatis. verùm ſi legamus non poſſe præcipere, tunc interpretabimur, non habere priuilegium protopraxiæ, id eſt, primæ exactionis: de qua latius in epiſtolis ad Traianum: & hac ratione mox legendum ducimus præceptionem cccc. millium, quod etiam magis probamus. *Quadrantem*) quartam patrimonij partem, quæ erat cccc. millium. *Noſtra*) Comenſi. nam & Caluiſius Nouocomēſis fuit. *Præceptionem quadringentorum milliū*) vt im-

Digitized by Google

vt imprimis daretur reip. ſumma, cccc. millium nummum, id eſt quadringẽta ſeſtertia.

Hoc, ſi ius aſpicias, irritum: ſi defuncti voluntatem, ratum & firmum eſt. Mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iuriſconſulti, quod ſum dicturus, accipiant) antiquior iure eſt, vtique in eo quod ad communem patriam voluit peruenire: an cui de meo ſeſtertium vndecies contuli, huic quadringentorum millium paulo amplius tertiam partem ex aduentitio denegem. Scio te quoque à iudicio meo non abhorrere, cùm eandem Remp. vt ciuis optimus diligas. Velim ergo cum proximè decuriones contrahentur, quid ſit iuris indices, parcè tamen & modeſtè: deinde ſubiungas nos quadringenta millia offerre, ſicut præceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas, noſtrum tantùm obſequium vocetur. Hæc ego ſcribere publicè ſuperſedi: Primum, quòd memineram pro neceſſitudine amicitiæ noſtræ, pro facultate prudentiæ tuæ, & debere te, & poſſe perinde meis, ac tuis partibus fungi: deinde quia verebar ne modum, quem tibi in ſermone cuſtodire facile eſt, tenuiſſe in epiſtola non viderer. Nam ſermonem vultus,

Hoc irritum) eſt nullum prædictis rationibus. *Defuncti*) Saturnini. *Defuncti voluntas*) omnino puto ſeruandam defunctorum voluntatem, etiam ſi lege prohiberemur: neque enim ſtrictè illorum voluntates interpretandæ ſunt, Vlpiano reſpondente: nam idem libro vigeſimo octauo, titulo de hæredibus inſtituendis aſſerit imprimis teſtatoris voluntatem inſpiciendam. & Iuſtinianus conſtituit ſe cupere, defunctorum voluntates validiores eſſe, & non verbis ſed voluntatibus eorum fauere: quinimmo voluntas militis teſtamentum eſt: quod ſola perficitur voluntate. Papinianus autor. *Antiquior*) venerabilior, ſanctior, charior. Liuius ſecundo ab vrbe condita, Id antiquius conſuli fuit. Tranquillus in Vetellio, Coëgit iurare cæteros nihil ſibi antiquius quiete publica fore. Et in Veſpaſiano, nihil habuit antiquius, quàm propè afflictam nutantémque remp. ſtabilire. Paulus titulo de captiuis, Diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis quàm charitas liberorum. Secundus in panegyrico, Adeo nihil amore ciuium tibi antiquius. Virgil. Troiam antiquam, id eſt venerabilem, dixit, quoniam ſenes venerandi ſint. *Iure*) rigiditate iuris, ſummum ius (vt dicitur) plerunque ſumma crux. *Vereor quam in partem*) ſenſus eſt, timeo ne iuriſconſulti meam ſententiam reprehendant, cùm in vniuerſum dixerim extremas voluntates non infringendas: ſed intelligo in rebus honeſtis nam ſtatim ſubdit, vtique in eo quod ad communem patriam voluit pertinere, cenſeo ſeruandam Saturnini voluntatem. *Vtique*) præſertim. [M. Tullius ad Equites Rom. Vtique ſiue hinc abiero, ſiue hic ero oppreſſus, ea maneat opinio & exiſtimatio.] Fabius, Vtique ſi aliqua ſententia blanditur. Ipſe libro ſeptimo, Vtique ſi lætior ſcena, & corona diffuſior. *Communem*) mihi, & tibi [*Vndecies*) Centum ſeſtertium: nam cùm pollicitus eſſet quingenta ſeſtertia in alimenta ingenuorum Nouocomenſium, agrum de ſuis precij mille centum ſeſtertiorum longè pluris quàm promiſerat, actori publico mancipauit: eundem impoſito vectigali recepit, daturus in id munus tricena millia annua pro fœnore. hanc rem latius tractat libro ſeptimo ad Caninium ſcribens. legitur in aliquibus exemplaribus ſeſtertium ſedecies contuli. *Meo*) patrimonio, peculio. *Contuli*) erogaui reip. [diuerſimodè & multiplici liberalitate.] *Huic*) noſtræ

reip. *Paulo amplius tertiam partem*) nam quadringenta sestertia sunt paulo amplius tertia parte vndecies centum. *Deinegem*) hinc apparet Caluisium non fuisse cohæredem. *Ex aduentitio*) ex eo quòd ad me peruenit ex hæreditate Saturnini. Sensus est, si de meo peculio reip. obtuli vndecies centum sestertiûm, quanto magis concedere debeo, vt habeat quadraginta, quæ iure hæreditario mihi debebantur, cùm ea sint ex peculio aduentio, & non iure agnationis? Est enim aduentitia pecunia, quæ non accedit, & relinquitur successionis causa, sed ab extraneis & insperato. aduentoria autem res vt epistola, quæ amico aduenienti occurrit. *Contrahentur*) conuocabuntur in Senatum. *Quid sit iuris*) temp. hæredem non posse institui, & reliqua. [*Deca*) Aliàs iudices. *Parce*) paucis & modestis verbis. *Offerre*) illi ante me, tanquam si resp. haberet ius protopraxiæ. *Praecepit*) propria locutio Iurisconsultorum: nam veterum testamenta imperatiuis referta sunt verbis. *Illius*) Saturnini. *Obsequium*) beneficium, lenitas. nam obsecuti sumus reip. cùm iure possumus contendere. *Publicè*) decurionibus, qui vices publicas gerunt. *Partibus*) officio. *Actuis*) tanquam si tua interesset. nam fuit Secundo contubernalis. *Sermone*) quem habiturus es apud decuriones pro me. *Vultus*) quo minas, blanditias, lætitiam, tristitiam, preces effingimus.

gestus, vox ipsa moderatur. epistola omnibus commendationibus destituta malignitati interpretantium exponitur. Vale.

Gestus) motus corporis, qui debet esse magis accommodatus ad sensus quàm ad verba. *Vox*) si submissa. *Commendationibus*) actionis laudibus, in quibus Demosthenes summam locabat. *Malignitati interpretantium exponitur*) subiacet epistola, neque se defendet ab his qui eam malignè interpretari velint.

C. PLINIVS CAPITONI SVO S.

SVADES, vt historiam scribam, & suades non solus: multi hoc me sæpe monuerunt: & ego volo: non quia commodè facturum esse confido (id enim temerè credas, nisi expertus) sed quia mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur, aliorúmque famam cum sua extendere. Me autem nihil æquè, ac diuturnitatis amor & cupido solicitat: res homine dignißima, præsertim

SVADES) Capitoni vt historiam scriberet suadenti, rescribit idem cupere: & causas quibus adhoc incitaretur, quibúsque retardaretur, enumerat: vbi pleraque multa, quid historia ab oratione differat, breuiter tractat, cognitu quidem non inutilia. Admonemus lectorem Sidonium Apollinarem libro quarto voluisse hanc epistolam non Capitoni, sed Tacito scriptam. namque inquit, Et antiquitus cùm C Cornelius Tacitus C. Plinio Secundo vt historiam scriberet, suasisset: & ipse postremò quod iniunxit, arripuit. *Commodè*) scitè, bene. *Nisi expertus*) nisi experiaris, & prius periculum scribendi facias. nam tunc facilius poteris comprehendere, quid in reliquis præstare possis. *Occidere*) aboleri nomen illorum, & facta interire. [pro non pati occidere, fuit in vetusto codice posteris tradere.] *Æternitas*) immortalitas, rebus præclarè gestis. *Sua*) historici. Sallustio in præfatione contestante, & qui facta aliorum scripsere, & qui fecere multi laudantur. *Diuturnitatis*) posse diu viuere. *Res dignißima*) amor immortalitatis, qua multi incitantur ad illustria.

Gulpa)

Digitized by Google

qui nullius ſibi conſcius culpæ, poſteritatis memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus cogito, ſiqua me quoque poſſim Tollere humo. Id enim voto meo ſufficit: illud ſupra votum, Victórque virum volitare per ora. Quanquam ô. Sed hoc ſatis eſt, quod propè ſola hiſtoria polliceri videtur. orationi enim & carmini eſt parua gratia, niſi eloquentia eſt ſumma: hiſtoria quoquo modo ſcripta delectat. Sunt enim homines natura curioſi, & quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, vt qui ſermunculis etiam fabelliſque ducantur. Me verò ad hoc ſtudium impellit domeſticum quoque exemplum. Auunculus meus, idémque per adoptionem pater,

Culpæ) criminis. nam vbique ſe prædicat integerrimæ vitæ: quod etiam teſtimonio Auſonij comprobatur. *Poſteritatis memoriam*) vt de ſe poſteri malè loquantur: nam qui rectè vixerunt, non timent vt poſteri ſua reprehendant. *Si qua me quoque poſſim Tollere humo*) ſi quo modo poſſim vendicare me à mortalitate: ſumptum eſt ex tertio Georgicorum Virg. vbi hæc ſcribuntur, Tentanda via eſt, qua me quoque poſſim Tollere humo, victórque virum volitare per ora. vnde ſtatim ſubiunxit reliquum carminis. *Id*) liberari à mortalitate. *Supra votum*) inexpectatum, παράδοξον. *Victor*) voti compos. *Volitare per ora*) laudari & legi ab hominibus. *Quanquam ô*) optat tamen ſuis ſcriptis illuſtrari & excellere, ſumens initium ex v. Æneid. vbi Mneſtheus hortatur ſocios ad remigandum in nauali certamine. Non iam prima peto Mneſtheus, nec vincere certo: Quanquam ô. ſed ſuperent, quibus hoc fortuna dediſti. *O*) optantis aduerbium. interdum iraſcentis, vt ô callidos homines. nonnunquam expaueſcentis. vt ô ſalue Pamphile. *Quod*) mediocrem laudem. *Gratia*) amor, commendatio. *Eloquentia ſumma*) niſi tractantur ſumma eloquentia & arte. *Quoquo modo*) etiam ſine eloquentia, & tantum res nudas commemorans. [Inde ad Lucceium M. Tullius, Ipſe, inquit, etiam annalium ordo nos mediocriter retinet, quaſi enumeratione faſtorum: & de finibus, quod hiſtoria delectet, quam ſolemus perſequi vſque ad extremum, prætermiſſa repetimus, inchoata perſequimur. & cum ſequatur, Nec verò ſum inſcius eſſe vtilitatem in hiſtoria, non modò voluptatem, quia cùm fictas fabulas è quibus vtilitas nulla duci poteſt, cum voluptate legimus: & reliqua deinceps: vt Cæcilius videatur hunc locum à Cicerone accepiſſe.] nam ſecundum Vitruuium hiſtoria per ſe tenet lectores, quia habet nouarum rerum varias expectationes. Et vetuſtiſſimi Ro. Cato, Pictor, & Piſo, condiderunt hiſtorias niſi ex annalibus: quam ſimilitudinem ſcribendi multi ſecuti ſunt, qui ſine vllis ornamentis monumenta ſolùm temporum, hominum, locorum, geſtarúmque rerum reliquerunt. *Curioſi*) cupidi ſcire noua & inaudita. nam omnes homines natura ſcire deſiderant. *Nuda*) inculta, ſine affectibus, rem ipſam tantum dicente, vt annales & commentarij. *Capiuntur*) oblectantur. *Sermunculis*) quotidianis, & familiaribus verbis. *Ducantur*) afficiantur. *Ad hoc ſtudium*) ſcribendarum hiſtoriarum. *Auunculus meus*) C. Plinius Secundus frater matris meæ. quidam opinantur auunculum traxiſſe appellationem ab eo, quod æquè tertius à matre, vt auus eſt: ſed non eiuſdem iuris, ideóque vocabuli factam diminutionem. ſiue auunculus appellatur, quòd aui locum obtineat, & proximitate tueatur ſororis filium. *Per adoptionem pater*) ius adoptionis eſt, vt is adoptet, qui neque procreare iam liberos poſſit: & cùm potuerit, ſit expertus, & adoptatus ſit minor adoptante, legitimo & pontificio iure procedat adoptatio, & ita fiat, vt ne quid aut de dignitate, aut de ſacrorum religione minuatur: in primis ne qua calumnia, ne quis dolus adhibeatur. Eueni:

autem ſecundum Iuriſconſultum, vt is qui in adoptione datus eſt, tam in familia naturalis patris iura cognationis retineat, quàm in familia adoptiua nanciſcatur: ſed eorum tantùm cognationem in adoptiua familia nanciſcitur, quibus fit agnatus, in naturali autem omnium pertinebit. Paulus ff primo, Per adoptionem dignitas non minuitur, ſed augetur. vnde Senator ſi à plebeio adoptatus eſt manet & Senator. ſimiliter & Senatoris filius in familia adoptantis manet, niſi mancipetur. Iuſtinianus codice de adoptionibus, Adoptatus inuitus tranſire ad alienam familiam non cogitur: ſi verò homo ſui iuris per arrogationem ex auguſta liberalitate ſe dederit in adoptionem, tunc familiæ eius aggregatur. Appianus ſcribit Romanorum more adoptiuos filios adoptantium nomina ſumere ſolitos, & Dion pariter lege cautum, ſi quis adoptetur, vt adoptantis appellationem reciperet, vnum tamen priorum nominum reſeruaret. Hinc noſter Cæcilius ab auunculo adoptatus, dictus eſt, C. Plinius Cæcilius Secundus. Et cùm de adoptione multa Iuriſconſulti ſcribant, vt Iuſtinianus in Inſtitutionibus, & Codice de adoptionibus, Diocletianus, & Max. Imperat. Vlp ff. primo, & Modeſtinus ibidem: longè tamen plura Gellius lib. v. Tantùm addam quæ à Caio traduntur, Quòd generalis adoptio duobus modis fit, aut principis autoritate, aut magiſtratus imperio: principis autoritate adoptamus eos, qui ſui iuris ſunt: quæ ſpecies adoptionis dicitur Arrogatio, quia & is qui adoptat rogatur, id eſt interrogatur, an velit eum quem adoptaturus ſit, iuſtum ſibi filium eſſe, & is qui adoptatur interrogatur, an id fieri patiatur. Imperio magiſtratus adoptamus eos, qui in poteſtate parentis ſunt, ſiue primum gradum liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia: ſiue inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos proneptis. Apud Barbaros mos fuerat in adoptionibus lectum aſcendere, & adoptandum ſumptum iuxta ab adoptaturo per veſtes, inferius in terram demittere, vt verum partum imitaretur. *Adoptionem*) aſſumptionem in filium: nam Marcellus adoptionem vendicationem interpretatur. & Varro referentibus centurionibus, adoptatos in cohortes dixit. hoc eſt, aſcitos.

hiſtorias, & quidem religioſiſſimè, ſcripſit. Inuenio autem apud ſapiẽteis honeſtiſſimum eſſe, maiorum veſtigia ſequi: ſi modò recto itinere præceſſerint. Cur ergo cunctor? Egi magnas & graueis cauſas. Has (etiamſi mihi tenuis ex eis ſpes) deſtino retractare, ne tantus ille labor meus, niſi hoc quod reliquum eſt ſtudij addidero, mecum pariter intercidat. Nam ſi rationem poſteritatis habeas, quicquid non eſt peractū, pro non inchoato eſt. Dices, Potes ſimul & reſcribere actiones, & componere hiſtoriam. Vtinam. Sed vtrunque tam magnum eſt, vt

Hiſtorias) bellorum Germaniæ xx. libros à fine Aufidij Baſſi xxxj. naturæ hiſtoriarum xxxvij. *Religioſiſſimè*) veriſſimè, cum fide. *Sapientes*) philoſophos. *Sequi*) imitari. *Veſtigia*) ſtudia, artes. *Recto itinere*) per virtutis callem. *Tot*) libro ſexto ad Quadratum numerat actiones ſuas honorificas. [aliqua exemplaria habent, cur ergo autore ſcilicet tanto tardo adſcribendam hiſtoriam, quia prius volo actiones meas emendare.] *Tenuis ſpes ex eis*) ſperem conſequi paruam admodum laudem ex orationibus meis. *Retractare*) ſuperuacua amputare, emendare. *Labor meus*) quem perpeſſus ſum componendo, & illas augendo. *Quod reliquum eſt ſtudij addidero*) extremam manum impoſuero. *Mecum*) me moriente. *Rationem poſteritatis*) conſiderationem & reſpectum memoriæ tuæ apud poſteros. *Peractum*) abſolutum, *per* enim compoſitum finem rei ſignificat. *Pro non inchoato eſt*) tanquam ſi nunquam incœpiſſes. nam imperfecta negliguntur, & citò intereunt. *Reſcribere*) emendare. *Vtinam*) poſſum ſimul vtrunque præſtare. *Magnum*) magni oneris & ingenij.

genij. Lucianus testatur historiæ compositionem difficilem & arduam, orationem verò vt nondum aliquis perfectus orator reperiatur. *Alterum*) aut pere orationes, aut historiam conscribere.

abundè sit alterum efficere. Vndeuicesimo ætatis anno dicere in foro cœpi, & nunc demum, quid præstare debeat orator, adhuc tamen per caliginem video. Quid si huic oneri nouum accesserit? habet quidem oratio & historia multa communia, sed plura diuersa in his ipsis quæ communia videntur. Narrat illa, narrat hæc, sed aliter. huic pleraque

Abundè) maximum. *Vndeuicesimo*) decimonono, dempto vno de vicesimo, sicut duodeuicesimo, decimooctauo, demptis duobus de vicesimo: sic vndetrigesimo, & duodetrigesimo, ac deinceps vsitato & eleganti dicendi genere. Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ tradit, L. Crassum nonodecimo ætatis anno statim parem vnicuique causæ. Fabius Demosthenem puerum actiones pupillares habuisse: Tranquillus Augustum auiam duodecimo anno pro rostris laudasse. *Præstare*) efficere, quod sit oratoris officium. M Tullius de pe fecto oratore inquit, Oratoris officium, vt subtilis in probando sit, mediocris in delectando, vehemens in flectendo. Fabius. tria præstare debet orator, vt doceat, moueat, delectet: nam virum cùm ingenij natura præstantem, tùm verò pulcherrimas artes penitus mente complexum, datum tandem rebus humanis, qualem nulla antea vetustas cognouerit, singularem, perfectúmque, vndique optima sentientem, optiméque dicentem (non enim sufficit honestè dicere scire, nisi & audere) hunc iure perfectum oratorem appellauerim. *Per caliginem*) difficulter, vix. *Quid*) fiet? *Nouum*) componendæ historiæ. *Multa communia*) vt delectet, afficiat, auditores rerum nouitate attentos reddat, exemplis instruat, & moueat digressionibus opportunis, vtatur exornationibus ferè omnibus quibus orator, & elegantia, & flumine orationis, & varietate. [Vnde non absurdè dixit Cicero de legibus, Historiam scribere maximè minus esse oratorium. est autem quædam historia perpetua quæ continet alicuius populi res gestas, & quomodo quid singulis annis actum sit, ita scripsit Liuius & Tacitus in historia augusta. aliud præterea genus historiæ, quæ solùm ad vnum pertinentia continet. ea propria dici potest, & seclusa, vt scripsere Tranquillus apud nos, Plutarchus apud Græcos: de priori genere nunc differit Secundus. *Plura diuersa*) Lucianus in libello scribendæ historiæ, Diuersa, inquit, est historicorum ratio scribendi ab oratoribus. historici enim ordinem rei seruant, & materia præparata vtuntur: oratores verò multa inuertunt & fingunt. procœmium historicorum, duabus tantùm rebus, attentione & docilitate constare debet, omissa beneuolentia, quam in primis orator captat. Hinc Fabius plures historiæ virtutes oratori vitandas præcipit. cùm sit proxima poëtis, & quodammodo carmen solutum, verbísque liberioribus ac remotioribus figuris narrandi tædium euitet. demum neque contineatur quibus oratio partibus, exordio, narratione, confutatione, confirmatione, peroratione: sed eius lex sit incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem vsque perducere, explicando quo consilio, qua ratione gestæ sint. Hinc de perfecto oratore Cicero, Declamatoribus historia finitima est, in qua narratur ornatè, & regio sæpe aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones & hortationes, & tracta quædam ac fluens expetitur eloquentia, non hæc contracta & acris oratio. De oratore libro secundo, Quis nescit primam esse historiæ legem, ne quid falsi dicere audeat; deinde, ne quid veri tacere, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis? Hæc fundamenta nota sunt omnibus, ipsa autem exædificatio posita est in rebus & in verbis, rerum actio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem, consilia primùm, deinde a-

Digitized by Google

ctus, postea euentus expectantur. Vult etiam de consiliis significari quid scriptor probet, & in rebus gestis declarari: non solùm quid actum, aut dictum sit, sed etiam quæ: & cùm de euentu dicatur, vt causæ explicentur omnes, vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis: omniúmque ipsorum: non solùm res gestæ, sed etiam qui fama & nomine excellat: de cuiusque natura atque vita, quæ plerunque ab oratore omittuntur, vel secus tractantur pro commodo suo. Si quis plura desiderat, in quo vtrunque differat, legat præcepta dicendi, & Lucianum in eo opusculo, cui titulus est, πῶς δεῖ ἱστορίαν γράφειν. *Illa*) oratio. *Hæc*) historia. *Narrat*) immò ferè consumitur tota in narrando. nam post præfationem rebus conuenientem, & rectè introductam fit ad narrationem transitus: omne enim sine artificio, si Luciano credimus, reliquum historiæ corpus est longa narratio, quæ tamen narrationis virtutibus ornabitur. *Aliter*) scribitur enim historia ad narrandum, non ad probandum, & inter species narrationum à Fabio numeratur, at quæ oratori conuenit narratio interdum subtrahenda, neque semper procœmio substituenda: sed pro conditione causarum mutanda. namque non in hoc reperta est, vt tantùm cognoscat iudex, sed aliquanto magis vt consentiat. neque necesse est narrationem in oratore esse veram, sed verisimilem: in qua aliqua neganda, aliqua adiicienda, aliqua mutanda, sicut aliqua etiam tacenda, quæ omnia ab historico respuuntur. *Huic*) historiæ.

humilia & sordida, & ex medio petita: illi omnia recondita, splendida, excelsa, conueniunt. Hanc sæpius ossa, musculi, nerui: illam

Humilia & sordida) Assentiri videtur Secundo Diodorus. Libro, inquit, sexto, Omnia in quibus historia versatur complecti rerum scriptores decet: tum verò maximè quomodo quæque res sigillatim describendæ sint, cura videtur suscipienda. non enim tantummodo hæc notatio particularis diligentiáque priuatis hominibus ad conseruandas augendásque fortunas proficit, verùm historicis etiam plurimum decoris atque ornatus affert. videmus quot Liuius bella obscura, & ad nullum exemplum facientia percenseat: sed illi ita faciendum fuit omnes Rom. res scribere aggresso. neque me præterit Iunium Cordum historicum à Iulio Capitolino reprehendi, quòd multa de voluptatibus domesticis, cæterisque infimis rebus historiæ suæ inseruit: quot seruos vnusquisque principum, & quos amicos habuerit, quot penulas, quótve chlamydas: quorum scientia nulli prosit: si quidem ea debeant in historia poni, quæ aut fugienda sint, aut sequenda: nam leuia prætereunda. Itaque Flauius Vopiscus notat Aurelium Festiuum cum Firmum referret inter crocodilos vnctum crocodilorum adipibus natasse, & elephantū rexisse, & hippopotamos edidisse, & sedentem struthionibus vectum, ac quasi volitasse: non enim scimus quales mulos Clodius habuerit, aut mulas T. Annius Milo: aut vtrum Thusco equo sederet Catilina an Sardo: vel quali in chlamyde Pompeius vsus fuerit purpura: quorum vitas scribendas Liuius & Sallustius arripuerunt. Dicamus igitur aliud esse vitas, aliud perpetuam historiam quam intendit Secundus, scribere: in illis enim electa dicenda. quam regulam tenaciter obseruasse Tranquil. videmus. sed in omnimoda historia licet interdum vulgaria complecti. *Petita ex medio*) trita, vulgaria, communia. possumus ista etiam referre ad verba. nam autore Luciano, historia coloranda est dictione clara: inde sæpius inuenies apud rerum scriptores de medio petita vocabula: qualia sunt carrus, induratus, castellanus, ferraria, lignatum, aquatum, rebellatum, & similia: existimo tamen de rebus hîc loqui, cum sequantur mox alia verba. *Illi*) orationi. *Recondita*) cognita paucis, electa: opponuntur enim tritis & vulgaribus. *Splendida*) illustria, cuius contrarium sordida. *Excelsa*) eius antitheton humilia. *Sæpius*) interdum ex præcepto Luciani vim eloquentiæ licet ostentare, vbi copia rerum exigit: laudare tamen & vituperare parcè. *Hanc*) historiam. *Ossa*) nudæ res. *Musculi*)

à cor-

à corpore ad historiam hæc commodè translata. sunt autem musculi ex neruis & cartilagine condensati, quibus robur ostenditur sicut neruis. Licet igitur historico vires ostendere. quod Quintilianus permittit in declamationibus, quibus similis est historia, Ostendenda, inquit, ossa & nerui controuersiæ ac declamationis: at oratori secus faciendum. nam vires dissimulandæ, & illius præcipuum artificium cùm ex arte loquatur, ne ars vlla videatur.

Tori) pulpæ. M. Tullius succum orationis appellat, vt apud Terentium in Phormione, culpam vt Antipho in se admiserit: nam bono ornatu addidit in se, cùm & sine hoc planum videri possit. Tacitus, inquit, Oratio sicut corpus

tori quidam & quasi iubæ decent. Hæc vel maximè vi, amaritudine, instantia: illa tractu & suauitate, atque etiam dulcedine placet. Postremò alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert, vt Thucydides

hominis esse debet, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur: sed temperatus & bonus sanguis implet membra & exurgit toris, ipsos quoque neruos robur tegit, & decor commendat. *Iubæ*) exultantia & decor orationis per iubas monstratur, sicut per toros plenitudo & vbertas, quanquam Fabius moneat orationi non debere inesse athletarum toros, sed militum lacertos: nec versicolorem illam, qua Demetrius Phalereus dicebatur vti, vestem bene ad forensem puluerem facere. Verùm aliud est posteritati consulere, aliud vtilitati præsenti. [In alia lectione fuit tubæ, id est eminentiæ.] *Hæc*) historia. *Vi*) impetu & concitata oratione. nam M. Tullius Xenophontem notat tanquam dulciorem & minus vehementem quàm historico conueniat. in Tacito verò vis, amaritudo, instantia ex professo apparet. Scio tamen vim conuenire oratori, modò ne transeat in violentiam. In hoc autem eloquentiæ vis, vt iudicem non in id tantum compellat, in quod ipsa rei natura ducetur, sed antiqui non est, aut maiorem quam est faciat affectum., omnis vis consistit in augendo minuendóve. *Amaritudine*) libere narrando vitia, & crimina ac infortunia. *Instantia*) rerum frequentia, breuitate: quam Secundus in Satu nino commendat. qualis Thucydidis & Tacitus, vt verborum prope numerum sententiarum numero sequantur. nam vterque historiæ grauissimus autor. *Illa*) oratio. *Tractu*) amplificatione: cùm inter alias oratoris virtutes hæc non minima sit, parua augere, magna minuere, & immorari diutius vbi opus sit, vt melius animis auditorum insigatur. Cicero tamen de oratore iubet in historia genus orationis fusum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabiliter profluens sine illa iuridiciali asperitate, & forensibus aculeis sententiarum prosequendum esse, & alibi historiam leni æquabilique tractu distinguendam existimat. & Fabius in Herodoto omnia leniter fluere. tum ipsam linguam habere iucunditatem vt latentes in numeros complexa esse videatur. *Suauitate & dulcedine*) quibus alliciat animum auditorum: nam huic soli intendit orator, quoquo modo iudices mouere, non veritatem explicare: vnde sæpe dulcibus & suauibus eos fallit, neque respicit si in futurum sit obnoxius reprehensioni quòd falsa dixerit: sed si persuasibilia & fidem facientia. Iam prædiximus differentiam suauis & dulcis. *Alia verba*) diuersa sunt quædam historicorum verba ab oratore. nam illis peculiare est dicere, palare, facere impressionem, canere receptui, centuriare, lapidare, castrametari, expedire aciem, antesignanos, vicanos, classiarios, suppetias, & alia multa quibus orator nunquam nisi per translationem vtitur. *Sonus*) historico præterquam in concionibus vnus & perpetuus debet esse sonus: oratori secus: nam si lugubria tractat verbis & voce querula, si læta lætis, si grauia grauibus vtetur, & exornationibus ac clausulis ad rem accommodatis: in concionibus similiter cadentia & antitheta plur mum faciunt: in iudiciis parum admodum lenia omnia & profluentia, apud historicum acria, &

Digitized by Google

aculeata apud oratorem. Ad hæc historia non tam finitimos numeros, quàm obicem quandam contexúmque desiderat, cùm omnia eius membra connexa sint, & quoniam lubrica est ac fluit, vt homines manibus inuicem apprehensis gradum firmant, continent & continentur. quare diuersam verborum constructionem historiæ ab oratione dicit Secundus, & Lucianus autor historiæ stylum non debere esse hiantem & asperum, neque rhythmo diffluẽtem. illud enim culpabile, alterum audientibus iniucundum: monétque vehementem acrimoniam, & ambitu crebram ac perplexam argumentis dictionem, non conuenire historico, sed dispositam & ordinatam. sit autem clara & ciuilis, quæ possit insigniter declarare subiectum. signum historici laudabilis, primùm lucidè & splendidè rem tractare non abstrusis, & extra calcatam viam nominibus, neque forensibus & cauponariis. sed vt vulgus intelligat, eruditi laudent, modestus sit in compositione nominum.

ait, κτῆμα sit, an ἀγώνισμα, quorum alterum oratio, alterum historia est. His ex causis non adducor, vt duo dissimilia, & hoc ipso diuersa, quòd maxima, confundam, misceámque: ne tãta quasi colluuione turbatus, ibi faciam, quòd hic debeo. Ideóque interim veniam (ne à forensibus verbis recedam,) aduocandi peto. Tu tamen iam nunc cogita, quæ potissimùm tempora aggrediamur. Vetera & scripta aliis, parata inquisitio, sed onerosa collatio, intacta & noua, graues offensæ, leuis gratia. Nam præterij quòd

Κτῆμα sit, an ἀγώνισμα) [possessio sit an concertatio.] Hæc est sana lectio, quam in omnibus, quos vidimus codicibus mancam & inuersam restituimus in integrum sumptam ex prooemio Thucydidis κτῆμα μᾶλλον ἐς αἰεὶ ἢ ἐς τὸ παρὸν ἀγώνισμα, id est, monumentum potius in perpetuum quàm ad præsens tempus pugna. Hæc repetit ad verbum Lucianus in præceptis scribendæ historiæ. Et Fabius Quintilianus libro decimo sic transtulit, Totum historiæ opus non ad intuitum rei pugnámque præsentem, sed ad memoriam posteritatis & ingenij famam componitur. vnde Lucianus in fine eiusdem opusculi, Memento, inquit, non ad præsens, vt qui nunc sunt, te laudent, te honorent: sed æternitatem respiciendo, historiam sic conscribe, vt à posteris præmium laboris expectes: dicántque, profectò vir ille dicendi libertate præditus erat. nihil in eo adulatorium est, neque seruile: sed in omnibus veritas, κτῆμα ἐς ἀεὶ, vt sit perpetua possessio, non composita ostentationi, sed fieri veritatique. [*Agona*) scribit Cicero ad Atticum à Græcis appellari contentionis studium.] *Quorum alterum*) oratio scilicet exigit vt sit momentanea oblectatio & concertatio auditoribus grata. *Alterum*) historia exigit, vt posteris placeat, [si legis historia est. interpretaberis vt sit perpetua possessio. M. Tullius de legibus quod Plin. orationi tribuit, id poeticæ dat, Intelligo, inquit, alias in hist. leges seruandas, alias in poëmate: quòd in illa ad veritatem referantur, in hac ad delectationem pleraque.] *Duo*) orationem & historiam. *Maxima*) maximi ponderis, constantia ex multis maximisque, & ideo in quibusdam diuersa. *Confundam*) componam, eodem tempore perturbem. Colluuione, commixtura, confusione. colluuies propriè est permixta immundicies ex confluuio alicuius rei: quare dixit quasi. *Ibi*) in oratione. *Faciam*) conuenientia historico. *Veniam aduocandi peto*) scripturus historiam quietem ab actione causarum petit (ne à forensibus verbis recedam) docet [veniam &] aduocandi dictionem fuisse verbum causidicorum, & in foro vsitatum [ex verbis M. Tullij pro Archia cognoscimus, aliud fuisse genus dicendi in iudiciis, aliud in forensi sermone. in peruetusto exemplari pro forensibus est meis, id est forensibus. ad idem Lucianus etiam de componenda historia inquit, Historicus non abstrusis verbis,

nec ex-

nec extra calcatam viam, neque forenſibus ac cauponariis vtetur.] *Quæ tempora*) quorum temporum hiſtorias ſcribendas aggrediamur. *Vetera*) veterum hiſtoriæ. *Scripta aliis*) mandata monumentis literarum ab aliis ſunt. *Parata inquiſitio*) materia & inuentio facilis ac in promptu, vtpote iam tractata. *Oneroſa collatio*) difficilis comparatio, quia oportet ſuperare ſcribendo ſummos viros, qui prius illa tractarunt. *Intacta*) tempora non deſcripta ab vllo, qualia erant Veſpaſianorum, Neruæ; & Traiani: nondum enim Tacitus & Tranquillus ſuas hiſtorias conſcripſerant, cùm hæc deſtinaret Secundus. *Graues offenſæ*) ſunt futuræ moleſtæ inimicitiæ ſcripturo. arduum videtur, refert Salluſtius, res geſtas, ſcribere, primum quòd facta dictis exæquanda ſunt: deinde quia plerique delicta, quæ repræhenderis, maleuolentia & inuidia dicta putant. *Leuis gratia*) parua laus eſt deſcribere noua. *Propterea quòd*) quia hoc nos deterrere poteſt à ſcribendo noua, [an potius placet, nam præterij quod dicendum in primis erat.]

in tantis vitiis hominum plura culpanda ſunt, quàm laudanda: tum ſi laudaueris, parcus: ſi culpaueris, nimius fuiſſe dicaris: quamuis illud pleniſſimè, hoc reſtrictiſſimè feceris. Sed hæc me non retardant: eſt enim mihi pro fide ſatis animi. Illud peto præſtruas, ad quod hortaris, eligáſque materiam, ne mihi iam ſcribere parato, alia rurſus cunctationis & moræ iuſta ratio naſcatur. Vale.

In tantis vitiis) quibus verſamur noſtris temporibus: nam tunc omne in præcipiti vitium ſteterat, ſi Iunenali credimus. potuit tamen reſpexiſſe mala Domitiani tempora. *Parcus*) diceris fuiſſe ab his qui laudantur. [*Quamuis illud*) Quod laudaueris *Hoc*) quod culpaueris.] *Fide*) veritate, in qua tota verſatur hiſtoria. *Satis animi*) maximè autem & ante omnia hiſtoricus liber ſit mente, neque pertimeſcat aliquem, neque ſperet aliquid: alioquin ſimilis erit malis iudicibus ad gratiam, aut inimicitiam iudicantibus. *Præſtruas*) præpares. [*Tam*) alij legunt iam] *Ratio*) cauſa iuſta.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

VARIE me affecerunt literæ tuæ: nam partim læta, partim triſtia continebant. Læta, quòd te in vrbe teneri nunciabant. Nollem, inquis: ſed ego volo, propterea quòd recitaturum ſtatim, vt veniſſem, pollicebantur. Ago gratias, quòd expector. Triſte illud, quòd Iulius Valens grauiter iacet: quanquam ne hoc quidem triſte, ſi illius vtilitatibus æſtimetur, cuius

VARIE) Dolet Iulium Valentem grauiter iacere, ſed moleſtius fert quod Auitus deceſſerit. *Affecerunt*) ſi alicui fuiſſet ambiguum, afficere eſſe affectus mouere tam lætos quàm triſtes, hic omnino tollitur dubium. *Nollem eſſe in vrbe*) occurrit his quæ dici poterant à Saturnino. *Propterea quòd*) quia ſic in præcedenti epiſtola vſus eſt [& M. Tullius in epiſtolis. Propterea quòd dies magna ex parte conſumptus eſt. Sic in oratione ad equites Romanos.] *Recitaturū*) te. nam ſcripſit Saturninus orationes, hiſtorias, hendecaſyllabos. *Vtilitatibus æſtimetur*) repetemus quid vtile ſit Iulio.

Digitized by Google

intereſt quammaturiſſimè inexplicabili morbo liberari. Illud planè non triſte ſolùm, verumetiam luctuoſum, quòd Iulius Auitus deceſſit, dum ex quæſtura redit. Deceſſit autem in naui procul à fratre amantiſſimo, procul à matre, à ſororibus. Nihil iſta ad mortuum pertinent, ſed pertinuerunt, quum moreretur. Pertinent ad hos qui ſuperſunt. Iam quidem in flore primo tantæ indolis iuuenis extinctus eſt, ſumma conſecuturus, ſi virtutes eius maturuiſſent. quo ille ſtudiorum amore flagrabat? quantum legit? quantum etiam ſcripſit? quæ nunc omnia cùm ipſo ſine fructu poſteritatis abierunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui ſi frenos remittas, nulla materia non maxima eſt. Finem epiſtolæ faciam, vt facere poſſim etiam lachrymis, quas epiſtola expreſſit. Vale.

Intereſt) expedit. *Maturiſſimè*)quamprimùm & opportune. *Inexplicabili*)incurabili. *Liberari*) morte. *Iulius Auitus*) alius à Iunio Auito, cuius interitum lib. vij. lugubriter dolet: [æſtimetur triſtitia cum vtilitatibus illius.] *Nihil iſta*) dicet aliquis. *Hos*) eius neceſſarios. *Iam*)præterea. *Indolis*)iudicij futuræ virtutis. *Summa*) ſummam laudem & dignitatem. *Si maturuiſſent*) ſi vixiſſet diutius, [in pontificio codice, cuius copiam nobis fecit Philippus Beroaldus, eſt iſta lectio. maxima conſecuturus. amabam virtutes eius maturitatémque] *Quo*) quanto. *Sine fructu poſteritatis*) quia nullam vtilitatem capient poſteri ex ſtudio illius immaturo. *Nulla*)non quælibet etiam parua, quanto magis maxima.

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

CVM verſus tuos æmulor, tum maximè, quàm ſint boni, experior. Vt enim pictores pulchram, abſolutámque faciem rarò, niſi in peius effingunt: ita ego ab hoc archetypo laboro & decido. Quò magis hortor, vt quamplurima proferas, quæ imitari omnes concupiſcant, nemo aut pauciſſimi poſſint. Vale.

CVM) Iambos Antonini tantam admiratur, vt ſibi imitabiles neget: & hortatur ad ſimiles identidem emittendos. *Æmulor*) vt transferam in Latinum, cùm ille Græcè ſcripſerit. *Experior*) cum nequeam cõſequi illorum dignitatem. *Abſolutam*) perfectam. *In peius fingunt*) deficiunt ab exemplari. *Effingunt*) tranſcribunt, depingunt. *Archetypo*) à prima poſitura, quales ſunt tui verſus Græci. *Laboro*) inferior ſum, [aut, quod non improbo, archetypo labore à tuis primum elaboratis carminibus: vel magis, vt eſt in antiquo exemplari, ab hoc archetypo laboro & decido. nitor ſcilicet aſſequi maieſtatem tuorum carminum, ſed fruſtrà.] *Concupiſcant*) quia optima. *Poſſint imitari*) propter ſummam illorum excellentiam.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

LIBERA tandem hendecasyllaborum meorum fidem, qui scripta tua communibus amicis spoponderunt, appellantur quotidie & flagitantur: ac iam periculum est, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere. Sum & ipse in edendo hæsitator: tu tamen meam quoque cunctationem tarditatémque vicisti. Proinde aut rumpe iam moras, aut caue ne eosdem illos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis elicere non possunt, cōuicio scazontes

LIBERA) Secūdus hendecasyllabos pollicitus fuerat amicis Tāquillum emissurum quędam: quos cum diu tius is contineret, & amici in dies promissa repeterent, eundem monet vt publicet: sin minus, comminatur in illum versus conuitiosos. *Libera fidem*) præsta quod polliciti sunt de te. *Communibus*) mutuis, nostris. *Appellantur*) expetuntur, vocantur tanquam debita. Seneca de beneficiis, Nec auarus exactor ad horam & diem debitorem appellat. Interdum salutare significat, vt apud Apuleium appellata Byrthena. Appellare interdum prouocare, à quo appellatio prouocatio: vt ff. ix. titulo de appellationibus: à grammaticis insuper pronomine sumitur. [*Cogunt formulam accipere*) Aliâs, cogantur ad exhibendum formulam. [*Exhibendum*) Vlp. Exhibere est in publicum producere, videndi, tangendíque hominis facultatem præbere. propriè autem exhibere est extra secretum habere. est ergo sensus, ne actione dictata cogantur exhibere se.] *Formulam*) libellum, modum, & formam procedendi post litem contestatam. Tranquill. in Claudio, Et iis qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent restituit actiones. Fabius, [illegible] foro multa transferri, cum in omnibus fere caussis, in quibus cecidisse quis formula dicitur: hæ sint quæstiones, an huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore liceat agere: aliàs pro regula.] Idem libro tertio. Priuata quoque iudicia sæpe vnum iudicem habere multis & diuersis formulis solent. Plin. lib. ix. Et damni dati formula ex edicto condemnatum. M Tullius secundo de Oratore, Hæc enim in ludo causarum ferè formula, [& tertio Officiorum. Formula quædam constituenda est.] Petronius Arbiter, tabulas fœderis signatas ex formula afferit. Frontinus in præfatione de aquæductibus pariter pro regula & norma. & Varro in agricultura pro exemplari. quod etiam nunc sequuntur notarij in stipulando. In stipulatione ouium prisca, inquit, formula, stipulatur emptor. Columella & Palladius formas & formulas caseorum tradiderunt. *Hæsitator*) cunctabundus, secundum Horatij præceptum, qui iubet ne præcipitetur editio. *Tuo si tamen*) Satietatem importat ô si, sicut ô he. ô si tamen in vetustis exemplaribus Secundi legitur, si tamen absque interpositione ô si. *Rumpe moras*) ede tua scripta. *Blanditiis*) conueniunt enim hendecasyllabi rebus lætis. *Scazontes*) iambi: sed quia legem Iambi non seruant, meritò scazontes, id est claudicantes, dicuntur. sic Ausonius appellauit, ἀπὸ τοῦ σκάζω, id est claudico. Diomedes, Qui in vltima, inquit, oratiuncula vel syllaba fraudantur, vel tempore deficiunt, Græcè scazontes vocantur. Ephæstion Græcus, quem in multis sequitur idem Diomedes, Iambus ait claudus notandus in fine: quem alij Hipponactem, alij Ananium excogitasse ferunt. in hoc differt à recto Iambo: nam hic iambum vel pyrrhichium finalem suscipit indifferenter, ille verò spondeum vel trocheum: & hic quidem in penultima dissyllabos iambos & spondeos suscipit, & trissyllabos dactylum, tribrachum, anapæstum. claudus verò non admittit trissyllabos vltimos pedes, sed maximè iambum: quando sis

ad decorum: interdum spondeum, quando exasperatur. Scazonta Martialis libro primo & septimo alloquitur.

extorqueant. Perfectum opus, absolutúmque est, nec iam splendescit lima, sed atteritur. Patere me videre titulum tuum, patere audire, describi, legi, vænire volumina Tranquilli mei. Æquum est, nos in amore tam mutuo eandem percipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

Extorqueant) per vim cogant edere. *Splendescit*) elucet, emendatur. *Lima*) correctione. *Atteritur*) absumitur, obscuratur. nam emendatio finem habet. sunt enim qui ad omnia scripta tanquam vitiosa redeant, & quasi nihil fas sit rectum esse quod primum est, melius existiment quicquid est aliud, idq; faciant quoties librum in manibus resumpserunt, similes medicis integra resecantibus. accedit itaque vt cicatricosa sint, & exanguia, & cura peiora. sit ergo aliquando quod placeat, aut certè quod sufficiat, vt opus poliat lima, non exterat. *Titulum tuum*) inscriptionē tui nominis in principio voluminis. *Vanire*) exponi vænalia apud bibliopolas. *Volumina*) Suida teste scripsit Tranquill. de Græcorum lusibus librum vnum, de Romanorum spectaculis & certaminibus duos, de anno Romano vnum, de signis quæ in libris reperiuntur, vnum, de Rep. Cic. vnum, vbi contradicit Didymo: de nominibus propriis, & speciebus vestimentorum, acaliorum quibus induimur: de dictionibus ominosis, & maledicis, & vnde vnaquæque dicta: de Roma, & eius institutis, ac moribus libros duos, cognationem Cæsarum continentes, & vitas, & successiones eorum à Iulio vsque ad Domit. libros octo. seriem virorum Romanorum illustrium, nos opinamur esse libellum, qui nunc de claris rhetoribus, & grammaticis circumfertur, de prætoribus vnum: cuius, sicut de poëtis & triumphis, Priscianus meminit, & Ser. de vitiis corporalibus. reliquos libros, qui eiusdem Tranquill. creduntur, sponte omittimus. *Nobis*) nostris opusculis.

C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

ACCEPI literas tuas, ex quibus cognoui speciosissimam te porticum sub tuo filiique tui nomine dedicasse, sequenti die in portarum ornatum pecuniam promisisse, vt initium nouæ liberalitatis esset consummatio prioris. Gaudeo primùm tua gloria, cuius ad me pars aliqua pro necessitudine nostra redundat: deinde quòd memoriam Soceri mei pulcherrimis operibus video proferri. Postremò quod patria nostra florescit, quam mihi à quo-

ACCEPI) Quia Fabatus Prosocer porticum extruxerat, & in ornatum portarum pecuniam promiserat: ideo Secundus munificentiam illius commendat, incitátque. *Filij*) soceri Secundi: nam eius filiam duxerat: verum cùm hæc scriberet, iam vita functus erat. *Dedicasse*) obsequio dedisse: inscripsisse titulo tuo, & filij. *Portarum*) municipij Comi. porta vrbis proprie dicitur ab importando & exportando. *Consummatio*) finis. sensus est vt finita priore liberalitate extruendæ porticus: statim sine intermissione initium à promissione pecuniæ ad ornandas portas sumeres. quod

erat

erat ſecundæ liberalitatis principium. *Neceſſitudine*) ſanguinis coniunctione. *Soceri mei*) & filij tui. *Patria*) Comum. *Floreſcit*) illuſtratur ædificiis publicis.

cunque excoli iucundum, à te vero lætiſſimum eſt. Quod ſupereſt, deos precor, vt animũ iſtum tibi, animo iſti tempus quàm longiſſimum tribuant. Nam liquet mihi futurum, vt peracto, quod proximè promiſiſti, inchoes aliud. Neſcit enim ſemel incitata liberalitas ſtare, cuius pulchritudinem vſus ipſe commendat. Vale.

Excoli) exornari. *Iſtum*) liberalem. *Tempus*) vitam. *Liquet*) conſtar. *Peracto*) opere. *Maximè*) laudabiliter. *Stare*) remorari, finem habere. Nazarius: iam certè quieſcere virtuti integrum non eſt. *Vſus*) conſuetudo.

C. PLINIVS SCAVRO SVO S.

RECITATVRVS oratiunculam, quam publicare cogito, aduocaui aliquos, vt vererer paucos, vt verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi: vna, vt ſolicitudine incendar: altera, vt admonear, ſi quid forte me, vt meum fallit. tuli quod petebam: inueni, qui mihi copiam conſilij ſui facerent. Ipſe præterea quædam emendanda annotaui. Emendaui librum, quem miſi tibi. Materiam ex titulo cognoſces, cætera liber explicabit: quem iam nunc oportet ibi conſueſcere, vt ſine præfatione intelligatur. Tu velim, quid de vniuerſo, quid de partibus ſentias, ſcribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel conſtantior in edendo, ſi huc vel illuc autoritas tua acceſſerit. Vale.

Recitaturus) orationẽ quam apud municipes ſuos habuerat, paucis amicis recitatã iudicio Scauri ſubdit. Colligimus ex libro ſexto Attilium Scaurum amicitia Secundo coniunctum, & Gellio tradente, de Caſellij erroribus plura compoſuiſſe. Terentium Scaurum grammaticum in primis nobiliſſimum tẽporibus Adriani, cuius filium eiuſdem cognomenti grammaticum Latinum, refert Capitolinus auditum à Vero Imperatore. Seneca tamen libro primo ſuaſoriarum aſſerit in Scauro Mamerco Scaurorum familiam extinctam. *Publicare*) in publicum mittere. *Vererer*) quia timor eſt emendator optimus. *Verum*) iudicium illorum, an bona, an mala eſſet. *Hic*) hanc orationem. Legitur etiam mihi, & tunc ſenſus expoſitus. *Solicitudine accendar*) intendam animum, cùm ſim ſolicitus ne amici malè de meis iudicent ſcriptis: nam ſecuritas facit hominem negligentem. *Vt meum*) quia noſtra ſolemus amare, & vnuſquiſque ſuæ inuentioni fauet, meliuſque de alienis, quàm de ſuis iudicat. In ſecunda lectione fuit vt mecum id eſt per meipſum, & ſine alieno iudicio: longè tamen melior, vt meum. *Tuli*) conſecutus ſum. *Conſilij ſui*) quid ſentirent de meis ſcriptis. *Ipſe*) nam iam dixit in recitatione perſpicere lectorem quod quiſque

sentiat ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio: & ideo multa commutare, præterire. *Consuescere*) in consuetudinem habere. *Hui*) vt edam. *Illuc*) vt supprimam.

C. PLINIVS VALERIANO SVO S.

Et tu rogas, & ego promisi, si rogasses, scripturũ me tibi quẽ habuisset euentum postulatio Nepotis circa Thuscillũ Nominatũ. Inductus est Nominatus, egit ipse pro se nullo accusante. Etenim legati Vicentinorum non modò non presserunt eum, verumetiam subleuauerunt. Summa defensionis, non fidem sibi in aduocatione, sed constantiam defuisse: descendisse vt acturum, atque etiam in curia visum: deinde sermonibus amicorum perterritum, recessisse. monitum enim nẽ desiderio Senatoris non iam quasi de nundinis, sed quasi de gratia, fama, dignitate certantis tam pertinaciter, præsertim in Senatu repugnaret: alioqui maiorem inuidiam, quàm proximè passurus erat. Sanè prius tamen à paucis acclamatum exeunti subiunxit preces, multumq́; lachrymarum: quinetiam tota actione homo in dicendo exercitatus operam dedit, vt deprecari magis (id enim & fauorabilius & tutius) quam defendi videretur. Absolutus est sententia designati consulis Afranij Dextri: cuius hæc summa, Melius quidem Nominatum fuisse facturum, si causam Vicentinorum eodem animo quo

ET tu) Notum argumentum præcedẽte iam epistola ad Valerianum, qua illũ incitauerat audire quid futurum esset de accusatione Thuscilli Nominati: quo aduocato vsi fuerant Vicentini contra Solertem. *Promisi*) iocatus fuerat cum eo, dicens quamdiu nunc oportet, quàm blande roges, vt reliqua cognoscas. non promiserat se scripturum nisi hac conditione vt rogaret. *Postulatio*) accusatio. *Inductus*) admissus in Senatum. *Legati*) quos cum de aduocatione sua tutari deberet, deseruerat. *Presserunt*) acriter accusarunt. *Subleuarunt*) adiuuarunt, excusarunt. *Summa*) compendium hoc fuit. *Aduocatione*) pro Vicent. *Descendisse*) in curiam venisse. *Desiderio*) voto. *Senatoris*) Solertis, qui ius ingrediendi Senatum & sententiam dicendi habebat. *Nundinis*) quas instituere in agris suis procurabat. *Gloria*) ascribitur etiam gratia. siquis gratiosior esset Senatui, an Solers, an Vicentini. *Repugnaret*) contradiceret. *Proximè*) statim. *Inuidiam*) maleuolentiam. *Prius*) in principio defensionis suæ. *Paucis*) à quibusdam Senatoribus. *Acclamatum*) approbatum, laudatum. [*Exeunti*) egredienti, digressionibus vtenti. Clarior lectio est, deinde, sed quia illam inuenio in codice antiquo, facit vt potior videri possit.] *Subiunxit preces*) cœpit vel deprecatione, quæ in Senatu & apud principem locum habet. *Deprecari*) veniam precibus petere. *Afranij Dextri*) cum Dextro habuisse amicitiam Mart. vij. testatur (hic postea in Consulatu suo incertum, sua, an suorum manu, scelere an obsequio peremptus est. id quod Plin. l. j refert. & Spartianus Seuerum Imperatorem vrbi præfecisse Domitium Dextrum, & Cassio Dextro rescripsisse diuum Pium. Vlp. ff. xl. *Summa*) fuit.

Pertu-

susceperat, pertulisset: quia tamen in hoc genus culpæ non fraude incidisset, nihilq; dignum animaduersione admisisse cōuinceretur, liberādum ita vt Vicentinis, quod acceperat, redderet. Assenserūt omnes præter Flauiū Aprum. Is interdicendū ei aduocationibus in quinquenniū censuit: & quāuis neminē autoritate traxisset, constanter in sentētia mansit: quinetiā Dextrū, qui primū diuersum cēsuerat, prolata lege de Senatu habendo, iurare coēgit è Rep. esse, quod censuisset: cui quāquā legitimæ postulationi, à quibusdā reclamatum est: exprobrare enim censenti ambitionē videbatur. Sed priusquam sententiæ dicerētur, Nigrinus, Tribunus plebis, recitauit libellum disertum & grauem, quo questus est vænire aduocationes, vænire ēt præuaricationes: in lites coiri: & gloriæ loco poni, ex spo-

Pertulisset) executus fuisset. *Conuinceretur*) probaretur. *Quod acceperat*) primò sex millia nummûm, deinde mille denarios, [*Præter Flauium Aprum*) Flauios multos nominat Tacitus. Apri grammatici Antonini Philosophi mentio fit per Iulium Capitolinum: item Apri Trib. mil. per Spartianum, vt prætereicam quos Mart. suo sale aspergit.] alij legunt, *præterquam Licinium* Licinius Nepos prætor, à quo postulatus fuerat Thuscilius.] *Interdicendum ei adu.*) prohibendum ab officio aduocandi: nam Iurisconsulti scribunt, esse genus pœnæ iuris studiosis interdicere aduocatione & foro. Monendum tamen interdicere foro, plus esse quam aduocationibus interdicere: si quidem huic omnimodo forensibus negotiis accommodare se non permittitur. ff. xlviij. Vlpianus titulo de pœnis. *Traxisset*) in sententiam suam. *Autoritate*) quia prætor erat. *Sententia sua*. *Prolata lege de Senatu habendo*) Cn. Pompeius Cōsulatum primò cum M. Crasso initurus, quoniam per militiæ tempora Senatus habendi consulendique rerum humanarum expers fuit, M. Varronem rogauit, vti commentarium introductorium faceret, ex quo disceret, quid facere dicereque deberet, cùm Senatum consuleret: sed is liber adhuc viuente Varrone intercidit: vnde multa ad eam rem pertinentia in literis ad Oppianum docuit. primùm qui fuerint, per quos more maiorum Senatus haberi soleret, Dictatorem scilicet, Consules, Prætores, Tribunos pleb. Interregem, præfectum vrbi. Igitur qui Senatum haberet, poterat iureiurando Senatores adigere quicquid censuissent è Rep. censuisse. vnde Licinius Prætor cùm Senatum habuisset, iure coēgit Dextrum iurare quicquid cēsuerat è Rep. censuisse. *Prolata lege*) non nunc primùm proposita, sed allegata, & in rem suam producta. *E Rep. fuisse*) vtile & expediens rei. Fab. libro duodecimo. Ad hoc nemo dubitabit, quin si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse interdum conceditur, saluos esse eos magis è Rep. quàm puniri. *Legitima*) secundum legem. *Quibusdam*) Senatoribus. *Reclamatum*) cum clamore contradictum. *Ambitionem*) quòd Thuscillus ambisset Afranium Dextrum priusquam ingrederetur Senatum, & ideo pro illo censuisset. *Nigrinus*) hic inter optimates postea tantum potuit apud Adrianum vt sibimet successorem Imperator destinasset, nisi insidias cum multis sacrificanti parasset. quare Fauentiæ interficitur inuito Adriano, vt ipse in vita sua dixit. quod videtur credibile. nam Cesonium Commodum Nigrini generum Adrianus adoptauit, autores sunt Spartianus, & Dion. Traiani autem & Secundi epistolæ testantur Auidium Nigrinum gessisse Proconsulatum sub Domitiano. *Libellum*) quam supplicationem vulgò dicunt. *Grauem*) res graues & magnas continentem. *Vænire aduocationes*) causas agi precio, & aduocatos pecunia duci. Fabius laudat,

Digitized by Google

lijs ciuium magnos & statos redditus. Recitauit capita legum, admonuit Senatusconsultorum: in fine dixit petendum ab optimo principe, vt quia leges, quid Senatusconsulta contemnerentur, ipse tantis vitiis mederetur. Pauci dies, & liber principis seuerus, & tamen moderatus. leges ipsum, est in publicis actis. Quàm me iuuat, quòd in causis agendis non modò pactione,

qui sine mercede agebant, Gratis, inquit, ne ei semper agendum tractari potest. quis ignorat quin id longè sit honestissimum & liberalibus disciplinis, & illo quem exigimus animo dignissimum, non vendere operam? nec eleuare tanti beneficij autoritatem? cùm pleraque hoc ipso possint videri vilia, quòd precium habent. cæcis hoc (vt aiunt) satis clarum est: nec quisquam, qui sufficientia sibi (modica autem hæc sunt) possidebit, hunc quæstum sine crimine sordium fecerit. nam Cn. Titius legem tulit, qua cauebatur antiquitus, ne quis ob causam orandam, donum, pecuniámve acciperet: sed lex ista iam exoleuerat & in desuetudinem venerat: quanquam sæpius reuocata. Tacitus, Cuncta legum & magistratuum munia in se trahens, materiam prædandi patefecerat Claudius: nec quicquam publicæ mercis tam venale fuit, quàm aduocatorum perfidia: adeo vt Samius insignis Eques Romanus quadringentis nummorum millibus Suillio datis: & cognita præuaricatione, ferro in domo eius occubuerit. quare princeps oratione C. Silij Cos des. commotus capiendis pecuniis modum posuerit, vsque ad dena sestertia, quæ egressi repetundarum tenerentur. in quem sensum postea Licinius breue edictum proposuit: peractis tamen negociis capere permittebat. *Præuaricationes*) dissimulationes verorum criminum, admissiones falsarum excusationum: nam præuaricari est vera crimina abscondere. Respexit Thuscillum, quem credebat præuaricatum esse in causa Vicentinorum, promittentem primùm operam suam, deinde non protegentem illos, sed dissimulantem se admonitum ab amicis ne ageret. *In lites coiri*) contestari causas, data opera lites suscitari inter litigandum cum aduersarij aduocato conuenire. *Gloriæ loco*) pro re gloriosa & laudanda.

Statos) certos, annuos. hodie quoque nonnulli præstant salaria annua caussidicis. *Capita*) principia, summam. *Legum*) Titiæ & Cintiæ *Senatusconsultorum*) pertinentium ad hanc causam: nam præter iam prædicta Tacitus libro decimotertio tradit multa arbitrio Senatus constituta, vt ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur. & ibidem repetitum Senatusconsultum, pœnáque Cintiæ legis aduersus eos, qui præmio causas orassent. Nam libro decimoquinto inquit, Oratorum licentia Cintiam rogationem peperit. Senatusconsulta sunt decreta patrum, & quicquid Senatus constituit Pomponio scribente. Est autem Senatusconsultum tanquam genus, decretum verò species. *Fine*) libelli. *Optimo principe*) Traiano, cui inditum optimi cognomen à moribus. *Pauci dies*) post hæc interfuerunt. *Liber*) decretum contra venales aduocatos exiuit. *Seuerus & tamen moderatus*) non vsque quaque summum ius persequens, sed veterem illam legem molliens, quæ vetabat aliquid accipere. nam diximus post aduocationem permittit x. sestertia: idcirco qui seuerum à sequenda veritate dictum autumant, non falluntur. *Actis publicis*) Senatusconsulta coram patribus scribebantur, & ab iisdem subscribebantur, & cum Tribunus plebis sedens ad fores Senatus. T. litteram subscripsisset, deferebantur ad ærarium, vbi in libris elephantinis ad id institutis scripta conseruabantur. Acta igitur pro libris & tabulis continentibus publica ciuitatis acta, id est negocia, quæ & pro legibus plerunque intelliguntur, & acta Cæsaris Dictatoris non rescissa legimus apud Tranquill. *Pactione*) Paulus secundo. ff. Pacta quæ turpem causam continent, non sunt obseruanda. Et Vlpianus. Qui transigit, quasi de re dubia & lite incer-

ta, nec

ta, neque finita tranſigit: qui verò paciſcitur donationis cauſa, rem certam & indubitatam liberalitate remittit, & pacis nomen à pactione deductum eſt.

dono, munere, verumetiam xeniis ſemper abſtinui. Oportet quidem, quæ ſunt inhoneſta, non quaſi illicita, ſed quaſi pudenda vitare: Iucundum tamen ſi prohiberi publicè videas, quod nunquam tibi ipſe permiſeris. Erit fortaſſe, immò non dubiè, huius propoſiti mei & minor laus, & obſcurior fama, cùm omnes ex neceſſitate facient, quod ego ſponte faciebam. Interim fruor voluptate, cùm aliis diuinum me, alij meis rapinis, meæ auaritiæ occurſum, per ludum ac iocum dictitant. Vale.

Dono, munere) donum ad breuiſſimum tempus, munus ad multos dies. Secundum iuriſconſultum munus tribus modis dicitur: vno donum: & inde munera dici dari mittíve. Altero onus, quod cùm remittitur, vacationem militiæ munerı́ſque præſtat. vnde immunitatem appellari. Tertio officium, vnde munera militaria & quoſdam milites munificos vocari. Paulus de verborum ſignificatione, inter donum & munus hoc intereſt quod inter genus & ſpeciem. nam genus eſſe donum Labeo ait: vel à dando vel à donando dictum: munus ſpeciem. nam munus eſſe donum cum cauſa, vt puta natalitium, nuptiarum. Martianus ibidem, Dona propriè ſunt, quæ nulla neceſſitate iuris officióve, ſed ſponte præſtantur quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio eſt: & ſi præſtentur plerunque laus ineſt: ſed in hoc ventum eſt, vt non quodcunque munus, idem donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur. Non facit hic Donati & Seruij opinio tradentium, donum eſſe quod datur diis, munus quod datur hominibus, neque magis Agretij, donum dantis eſſe, munus accipientis. Ex verbis Taciti lib. xvij. colligi poteſt quòd donamus noſtra, largimur aliena. *Xeniis*) amicorum donis, quæ mittebantur amicis, & ab amicis, ab Vlpiano ff. primo monſtrantur eſſe, quæ victus quotidiani cauſa mittuntur: munera, quæ in longius producuntur: eorum plurima Martialis libro primo diſtichorum enumerat. Vitruuius libro ſexto, Græci hoſpitibus poſtero die mittebant pullos, oua, olera, poma, reliquáſque res agreſtes: ideo piſtores ea quæ mittebantur picturis imitantes xenia appellarunt. ξένος enim amicus & hoſpes. Suidas tantum interpretatur xenium donum ab amicis datum, ξένιον, inquit, δῶρον τὸ ξένοις διδόμενον. Apuleius ſecundo ſui aſini. Mittit mihi Byrrhena xeniola, porcum optimum, & quinque gallinulas, & vini cadum in ætate precioſi. Appianus in rebus Libycis: Phanea à Senatu xeniis condonatus plurimis, purpurea veſte & fibula aurea, equo phalereis aureis ornato, & inſignibus pariter armis, ad hæc argēti drachmas decem mille, & minas centum argenti contulit: Xenius autem præfectus hoſpitij & Iupiter Xenius, id eſt quod præſit hoſpitibus. [*Iubenda*) quæ poſſunt iuberi ne fiant. non diſplicet prohibenda, quod in vno tantùm exemplari legere memini: quòd ſi leges pudenda, videtur opponi illi verbo inhoneſta.] *Permiſeris*) indulſeris. *Immo*) correctio. *Propoſiti*) noluiſſe pro patrocinio aliquid accipere. *Neceſſitate*) lege cogente. *Diuinum*) non tam ex ſtirpe deorum, & immaculatum, quàm vatem, & hoc præuidentem. *Occurſum*) lege prouiſum. *Per ludum acceptum*) ioci cauſa, quod pro ludo accipitur: ſic enim mecum iocantur amici, cùm norint me à rapinis abſtinentiſſimum, & integrum [ad idem tendit ſi leges per ludum ac iocum dictitant.]

Digitized by Google

C. PLINIVS PONTIO SVO S.

SECESSERAM in municipium, cùm mihi nunciatum est, Cornutum Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum, quanto sim gaudio affectus, & ipsius & meo nomine. Ipsius, quòd sit licet, sicut est, ab omni ambitione longè remotus, debet tamen ei iucundus esse honor vltrò datus. Meo, quòd aliquanto magis me delectat, mandatum mihi officium, postquam par Cornuto datum video. neque enim augeri dignitate, quàm æquari bonis gratius. Cornuto autem quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? quod mihi cognitum est non fama, qua

SECESSERAM) Lætatur curâ viæ Æmiliæ demandatam Cornuto Tertullo amicissimo & optimo viro: cum quo præfecturam ærarij deinde Consulatum gesserat: nec minus exultat temporum fœlicitate, qua boni dignitates consequantur: demum enarrat quibuscum fuisset in municipio suo, cùm intellexit hanc nouam dignitatem Tertullo traditam. Ad Pontium alibi scribit Secundus, & fatetur eius nomine munera accepisse. Sceuino Pontio nobili adolescentulo ab Othone redditum locum senatorium testatur Cornelius Tacitus. Pontio Proconsuli rescripsit diuus Pius, autor Vlpian. ff.xlviij. titulo de accusationibus: & ff.xxxiij. legitur Imperatorem Seuerum rescripsisse Pontio Luciano. *Secesseram*) Roma discesseram relictis vrbicis negociis, gratia quietis, & relaxandi animi. *Municipium*) Comum. *Curam*) præfecturam quam primum instituisse Augustum refert Tranquillus, sed Pomponius de origine iuris innuit hunc magistratum vetustiorem fuisse, cùm inquit, Constituti sunt & Quatuoruiri, qui curam viarum agerent. *Via Æmilia*) Æmilius Scaurus, qui subegit Ligures, viam à Placentia, vt Flamminiæ committeret, Ariminum perduxit, deductis ex Pado vsque in Parmensium agrum fossis, nauigationibus commodis. paludes ipsas exsiccauit è campis per Placentiam, siquidem Trebia Padum influens, aliíque item complures ante fluuij vltra modum stagnabant. Hæc Liuius & Strabo, apud quem insuper hæc leguntur libro quinto. Hic ille Scaurus est, qui per Pisas & Lunam vsque Sabatios viam strauit Æmiliam. & hinc per Dertonen. Alia verò est Æmilia, quæ Flaminiam excipit. eodem enim in Consulatu M. Æmilius Lepidus, & C. Flaminius collegæ fuerunt, victores autem Ligurum strauêre. hic quidem Flaminiam è Roma per Thusciam, & Vmbriam Ariminum vsque. Alter Æmiliam Bononiam vsque, & ex ea in Aquileiam prope Alpium radices ducto per gyrum circa paludes opere. [M. T. in vndecima Philippica inquit, Tres esse vias ab vrbe ad Mutinam: à supero mari Flaminiam, ab infero Aureliam, mediam Cassiam. & idem Cicero statim subdit, Possum Cassiam vitare, tenere Flaminiam? Quid si Anconam, vt dicitur, Ventidius venerit. poteróne Ariminum tutò accedere?] *Ipsius nomine*) Tertulli causa. [*Quòd si licet*) quòd licèt sit remotus, sicut est.] *Ambitione*) honorum cupiditate. *Vltrò*) non quæsitus. *Meo*) nomine gaudeo. *Mandatum mihi officium*) cura viæ Æmiliæ ab Imperatore mihi commissa. *Par*) eadem cura. *Æquari boni*) consequi quæ bonis, sicut Tertullo, tribuuntur: sententia color. *Ad exemplar antiquitatis*) vt in omnibus antiquos sequatur virtute præstantes & repræsentet. Festus inquit, Exemplum est quod sequamur, aut vitemus, exemplar à quo simile faciamus, illud animo æstimatur,

istud

iſtud oculis conſpicitur. Libro ſexto de Romano, Secundus comœdiam dixit ad exemplum veteris comœdiæ ſcriptam, vt eſſe quandoque poſſit exemplar. ſcio tamen exemplum inuicem vſurpari, quod facit Martialis in præfatione primi, & Gellius, Ouidius, ac multi.

alioqui optima & meritiſſima fruitur, ſed longis magniſq; experimentis. vnà diligimus, vnà diligimus omnes ferè, quos ætas noſtra in vtroque ſexu æmulandos tulit: quæ ſocietas amicitiarum arctiſſima nos familiaritate coniunxit. Acceſſit vinculum neceſſitudinis publicæ. Idem enim mihi, (vt ſcis) collega quaſi voto petitus in præfectura ærarij fuit: fuit & in Conſulatu. Tũ ego qui vir, & quantus eſſet, altiſſimè inſpexit cùm ſequerer vt magiſtrum, vt parentem vererer: quod non tam ætatis maturitate, quàm vitæ merebatur. His ex cauſis, vt illi, ſic mihi gratulor, nec priuatim magis quã publicè, quòd tandẽ homines nõ ad pericula, vt prius, verùm ad honores virtute perueniunt. In infinitum epiſtolam extendam, ſi gaudio meo indulgeam. Præuertor ad ea quæ me agentem hic nuncius deprehendit. eram cum proſocero meo, eram cum amita vxoris, eram cum amicis diu deſideratis, circumibam agellos, audiebam multum ruſticarum querelarum: rationes legebam inuitus & curſim (aliis enim chartis, aliis ſum literis initiatus) cœperã etiam itineri me præparare: nam includor anguſtiis commeatus, eoque ipſo, quòd delegatum Cornuto audio officium, mei admoneor. Cupio te quoque ſub idem tempus Campania tua remittat, ne quis, cùm in vrbem rediero, contubernio noſtro dies pereat. Vale.

Alioqui) præterea. *Dileximus omnes*) inter quos Senecionem, Ruſticum, Heluidium, Mauricum, Gratillam, Arriam, Fanniam. eos libro quarto ad Genitorem enumerat in eandem ſententiam. de ſe, & Tertullo loquitur in panegyrica oratione, Iiſdem, inquit, amicis gloriabamur, eoſdem amiſſos lugebamus. *Æmulandos*) ſequendos. *Vtroque ſexu*) tam fœminas, quàm mares. *Quæ ſocietas amicitiarum*) quòd eoſdem vnà diligeremus. *Neceſſitudinis publicæ*) coniunctionis in gerendis ſimul publicis honoribus. *Collega fuit in præfectura ærarij, & Conſulatu*) vtriuſque meminit in panegyrico. nondum enim compleuerant Secundus & Tertullus præfecturam ærarij, quam antequam deponerent, Traianus eos Conſules vnà renunciauit, miris laudibus illorum virtutem prædicans, & antiquis Conſulibus æquiparans. *Altiſſimè*) penitus. *Ætatis maturitate*) ſenio. *Vitæ maturitate*) morum integritate & perfectione. Maturitas ſi ad ætatem refertur, pro longo vitæ ſpatio ſumi debet: ſi ad mores, pro ſanctitate, & perfectione. *Illi*) Tertulli cauſa. *Priuatim*) vtriuſque reſpectu. *Publicè*) vtilitatis publicæ. *Non perueniunt ad pericula virtute vt prius*) ſub ſæuiſſimis Imperatoribus vt Domitiano homini periculum fuit eſſe bono; nam oderant virtutem, tanquam ſibi ſuſpectam: quare in panegyrico Traiani tempora commendans ait, Sicut nunc ſpes gaudiúmque, ita tunc communis nobis dolor, & metus erat. *Præuertam*) digrediar à propoſito. [Codex antiquiſſimus habet præuertor.] *Hic*) Comi. *Nuncius*) Tertulli præfecturæ

Æmiliæ. *Pro ſocero)* Fabato. *Amita)* cuius meminit in fine epiſt. ad Traianum, ſuppreſſo tamen nomine, ſed lib. iiij. ad eundẽ ſcribens apertè docet Hiſpullam appellatam. *Querelarum ruſticarum)* ruſticos conquerentes, vt eorum moris eſt. *Rationes)* calculos expenſarum, & redituum. *Inuitus & curſim)* ſenſus eſt, coactus tanquam & properè legebam rationes rerum ruſticarum: nam cum ſint ineptè ſcriptæ, & (vt ita dicam) vernaculis literis confectæ, eas faſtidiebat Secundus, qui elegantioribus oratorum literis aſſuetus erat. Nam, inquit, inſtitutus ſum floridis ſcriptis, non peſſimis & laniariis. quibus vtuntur calculatores, & qui rationes conficiunt. *Initiatus)* inſtitutus. pariter per tranſlationem Fabius dixit, Neque enim ſanctius eſſe ſacris iiſdem, quàm ſtudiis initiari: quod eſt introduci in aliquam rem: propriè tamen de ſacris dicitur. Varro præcipit initiari pueros Eduliæ & Poticæ & Cubæ, deabus edendi, & potandi, & cubandi. Præterea legimus in inſula Samothracum certo tẽpore pueros initiari. quomodo autem quis ſacris initiaretur, Apuleius xj. pluribus perſequitur. *Includor anguſtiis commeatus)* breue ſeceſſus ſpatium mihi permittitur. commeatus duo ſignificat, & facultatem diſcedendi ab officio per aliquod tempus: & pro annona ſubinde reperitur. *Mei)* officij. *Idem)* quo venturus ſum in vrbem. *Campania tua)* in agro Campano Pontius agros poſſidebat. *Remittat)* permittat te venire Romam. *Contubernio)* conſuetudine, conuictu.

C. PLINIVS MARCELLINO SVO S.

TRISTISSIMVS hæc tibi ſcribo. Fundani noſtri filia minor eſt defuncta: qua puella nihil vnquã feſtiuius, amabilius, nec modo longiore vita, ſed propè immortalitate dignius vidi. Nondum annos quatuordecim impleuerat, & iam illi anilis prudentia, matronalis grauitas erat, & tamen ſuauitas puellaris cum virginali verecundia. Vt illa patris ceruicibus inhærebat? vt nos amicos paternos & amanter & modeſtè cõplectebatur? vt nutrices & pædagogos, vt præceptores, pro ſuo quenque officio diligebat? quã ſtudioſè quàm intelligenter lectitabat? vt parcè cuſtoditaque ludebat? qua illa tẽperantia, qua patientia, qua etiam conſtantia

TRISTISSI*mus)* E duabus, quas habebat Fundanus filias, minor obierat: puella ſupra ætatem omni virtute prædita. Quare monet amicum Marcellinum, vt ſi quas ad Fundanum literas conſolatorias ſcribet, potius mitiget eum, quàm caſtiget, cùm impatienter nouum vulnus ferat. *Triſtiſſimus)* mœſtiſſimus, [& luctuoſiſſimus.] *Noſtri)* amici. *Minor)* ætate reſpectu alterius grãdioris. *Feſtiuius)* lætius. *Nihil dignius)* nullam puellam vidi digniorem, vſitata Secundo dicendi figura. *Anilis prudentia)* qualis ſolet contingere interdum grandæuis matronis: nam in iuuene non dicitur cadere, cùm ſit rerum bonarum, & malarum ſcientia, quorum videtur iuniorem ætatem non poſſe temporis anguſtia experientiam & cognitionem habuiſſe. [à prouidendo prudentiam dictam putat M.T. lib. j. de legibus.] *Matronalis)* matronæ cõueniens. *Suauitas)* feſtiuitas. *Vt qua)* gratia. *Honeſtè)* pudicè. additum, ne quis ſecus ſuſpicaretur. Legitur etiam modeſtè. *Pædagogos)* qui curam morum habebant, & dabantur cuſtodię puerorum puellarúmque. *Præceptores)* diuerſarum rerum & ſcientiarum. *Pro ſuo officio)* vt pertinebat ad officium vniuſcuiuſque: magis enim diligendi ſunt literarum præceptores quàm cantus & lyræ. *Cuſtodite)* caſtigate, cum reſpectu.

Nouiſſi-

nouiſſimam valetudinem tulit: medicis obſequebatur, ſororē, patrem adhortabatur, ipſamq́; ſe deſtitutam corporis ſui viribus, vigore animi ſuſtinebat: durauit hic illi vſque ad extremum, nec aut ſpatio valetudinis, aut metu mortis infractus eſt, quò plures grauioreſq́; nobis cauſas relinqueret, & deſiderij & doloris. O triſte planè, acerbumq́; funus: ô morte ipſa mortis tempus indignius. Iam deſtinata erat egregio iuueni, iam electus nuptiarum dies, iam nos vocati. Quod gaudium, quo mœrore mutatum eſt? Non poſſum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, cùm audiui, Fundanum ipſum (vt multa luctuoſa dolor inuenit) præcipientem, quod in veſtes, margaritas, gemmas fuerat erogaturus, hoc in thura & vnguenta, & odores impenderetur. Eſt quidem ille eruditus & ſapiens, vt qui ſe ab ineunte ætate altioribus ſtudiis artibúſque dediderit: ſed nunc omnia, quæ audiit, quærit: ſæpe quæ dixit, aſpernatur, expulſiſque virtutibus aliis, pietatis eſt totus. Ignoſces, laudabis etiam, ſi cogitaueris quid amiſerit. Amiſit enim filiam quæ non minus mores eius, quàm os vultúmque referebat, totúmque patrem mira ſimilitudine

Nouiſſimam) qua periit. *Vigore*) Vigor eſt robur & firmitas. Apuleius vigoroſum pro robuſto poſuit. *Hic*) vigor. *Spatio*) longitudine. *Cauſas*) vt ſuperioribus virtutibus adderet conſtantiam. *Acerbum*) immaturum. *Mortis tempus*) quo erat deſtinata rebus lætis. *Deſtinata*) deſignata, ſponſa, vxor. *Electus*) vt boni ominis. *Aduocati*) inuitati ad nuptias. [aliter vocati, eodem ſenſu. *Multa ad augendam triſtitiam*) nam qui dolent, ingenioſi ſunt perquirere doloris cauſas. *Margaritas*) vniones. dicitur margarita, margaritum, & margaris pro maiori parte. Inuenitur in mari Indico & Rubri littoribus autore Curtio. Culmen omnium rerum precij margaritæ tenent Plinio prodente, qui libro nono, capite trigeſimoquinto plura ſuper his ſcripſit. *Gemmas*) Pomponius ff. xxxiiij. titulo de auro & argento legato, Gemmæ, inquit, ſunt perlucidæ materiæ velut ſmaragdi, chryſoliti, & amethyſti: lapilli autem contrariæ ſuperioribus naturæ, vt Abaſiani, Veientani: Margaritæ autem nec gemmis nec lapillis continentur. Gemmas pariter Curtius à margaritis diſtinguit. ſic vterque Plin. apud ſeniorem multa de gemmis diſſeruntur lib. xxxvij. tranſlatiuè gemma in vite dicitur à rerum ruſticarum ſcriptoribus. *Vnguenta & odores*) quibus mortui reſpergebantur. Mart. Vnguenta & caſias, & olentem funera myrrham, Thuráque de medio ſemicremata rogo: Et quæ de ſtygio rapuiſti cinnama lecto. Auſonius, Sparge mero cineres & odoro pellue nardo Hoſpes, & adde roſis balſama puniceis. ac deinceps. *Ab ineunte ætate*) ab adoleſcentia. *Altioribus ſtudiis*) philoſophiæ. [*Quærit*) dementiuit.] *Audiuit*) à præceptis philoſophorum. [legitur in quibuſdam aliis exemplaribus, ſed nunc omnia quæ audiit, ſæpéque dixit, aſpernatur.] *Dixit*) monuerat obſeruanda. nam quamuis recordetur, conſtantiam in aduerſis ſeruandam, patientiam retinendam: tamen dolore ſuperatur, & affectui indulget repulſis aliis virtutibus, & ſola pietate ſeruata. *Talis pietas*) tam honeſtæ ſunt cauſæ, vt amet filiam, & ideo afflictæ mœreat, vt poſſis Fundano ignoſcere: immo eum laudabis, ſi conſideraueris quam filiam perdiderit. *Os*) lineamenta faciei. *Vultum*) motum in affectibus.

Digitized by Google

exſcripſerat. Proinde ſi quas ad eundem de dolore tam iuſto literas mittes, memento adhibere ſolatium, non quaſi caſtigatorium & nimis forte, ſed molle & humanum. Quod vt facilius admittat, multum faciet medij temporis ſpatium. Vt enim crudum adhuc vulnus, medentium manum reformidat, deinde patitur, atque vltrò requirit: ſic recens animi dolor conſolationes reiicit ac refugit, mox deſiderat, & vehementer admotis acquieſcit. Vale.

Exſcripſerat) effinxerat, reddiderat, effigiauerat. *De dolore*) cohibendo. *Caſtigatorum*) non quòd ſit eius generis, vt qui caſtiget, & reprehendat tanquam nimium dolori indulgentem, ſed quòd demulceat & leniat. [ſi legatur caſtigatorium ad idem tendit. *Admittat*) ſuſcipiat, approbet, exequatur. *Faciet*) legitur etiam fauet. *Medij temporis ſpatium*) Longum interuallum à morte filiæ. Nullus enim dolor ſecundum Sulpitium eſt, qui longitudine temporis non minuatur & molliatur. *Crudum*) recens vulnus: tranſlatiuè refertur ad dolorem, vt apud Papinium in ſyluis, Abruptis etiam nunc flebile venis Vulnus hiat, magnæque patet via lubrica plagæ. *Requirit*) manus medentium petit. [*Vehementer*) legitur & clementer] *Acquieſcit*) contentatur. *Admotis*) adhibitis conſolationibus.

C. PLINIVS SPVRINNÆ SVO S.

SCIO quanto opere bonis artibus faueas, quantum gaudium capias, ſi nobiles iuuenes dignum aliquid maioribus ſuis faciant: quo feſtinantius nuncio tibi fuiſſe me hodie in auditorio Calphurnij Piſonis. Recitabat ἐρωτοπαίγνιον, eruditam ſanè luculentámque mate-

SCIO) Calphurnij Piſonis opus de amoribus in auditorio frequenti recitatum, non vulgari laude commendat apud Veſtricium Spurinnam, vtraque lingua eruditum: deinde fratris Calphurnij pietatem probat, optátque tempora ſua illuſtrari ingeniorum claritudine. *Bonis artibus*) rei literariæ. *Dignum maioribus ſuis*) vt per res præclaras non videantur degenerare à maioribus ſuis illuſtribus. *Feſtinantius*) cupide, & per id miſſo tabellario propriè: neque dilatare in craſtinum. *Auditorio Calphurnij Piſonis*) in eo loco, quò auditores conuenerant, vt audirent Calphurnium Piſonem. *ἐρωτοπαίγνιον*) ad hæc legitur, περὶ νόμων, id eſt de legibus, [quod facit cum Ariſtotele, qui refert ποιημάτων νόμον inter genera poëticæ, ac cum Iulio Polluce, vbi de poëmatibus libro tertio mentionem facit, νόμον & παροίνια inter poëmata recenſens. & Tranquillus ſcribit Neronem non deſtitiſſe cantare etiam concuſſo motu terræ theatro quam inchoatum abſolneret nomum. νόμον Suid. melodiæ modum citharœdicum interpretatur complexum harmoniam ordinatam & rhythmum definitum. & Terpandrum νόμους inueniſſe Plutarchus in libro muſicæ refert. vbi etiam plura leges [περὶ νόμων.] Legitur etiam appoſite, ἐρωτοπαίγνιον opus ſcilicet de ludo amoris. ἔρως enim amor, & παίγνιον ludus: an potius amoris feſtum. nam ἡ παιγνία Suida interprete feſtum ſignificat: & Aratum ſcripſiſſe τὰ παίγνια retulit: Idem Athenæus tradit eadem Mnaſeam compoſuiſſe: apud quem Nymphodorus Lesbiam Salpen fuiſſe dicit, quæ παίγνια monumentis mandauit, ſed Alcimus teſtatur Botryn cognomento Salpen inuentricem τῶν παιγνίων. Idem Athenæus Gneſippum παίγνια γράφειν memorat.

morat. Auſonius prodidit Lælium antiquiſſimum poëtam conſcripſiſſe erotopægnia. Quid, inquit, antiquiſſimi poëtæ Lælij erotopægnion libros loquar? vbi mendosè legitur Lennij erotopægnion. Et libro ſecundo Gellij capite vigeſimo-quarto erotopægniis pro erotopægniis. Huius ſcriptę elegis Lęlius poëta meminit in erotopægniis. Apuleius in prima apologia Vnum etiam poëtam attingam, verſus quos agnoſcent, qui Lælium legere, philtra omnia vndique erunt. Nonnulli tamen freti teſtimonio Priſciani qui libro vndecimo tradit Liuium in quarto protopægnion vſum eſſe participio memineus, in præcedentibus legendum credunt, non Læuium, ſed Liuium, qui poëtarum antiquiſſimus primus Fabulam dedit. Eadem forma dicitur erotopægnion, qua technopægnion, cuius ſit mentio apud Auſonium. *Luculentam*) ſplendidam & luce plenam.

riam (ſcripta elegis erat) fluentibus, & teneris, & enodibus, ſublimibus etiam verbis, vt poſcit locus. Altè enim & variè nunc attollebatur, nunc reſidebat: excelſa depreſsis, exilia plenis, ſeueris iucunda mutabat: omnia ingenio pari. Commendabat hæc voce ſuauiſsima, vocem verecundia, multum ſanguinis, multum ſolicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim neſcio quo pacto magnis in ſtudiis hominés timor, quã fiducia decet. Ne plura, (quanquam libet plura, quòd ſint pulchriora de iuuene, rariora de nobili) Recitatione finita, multum ac diu exoſculatus adoleſcentem, qui eſt acerrimus ſtimulus monendi, laudibus incitaui, pergeret, qua cœpiſſet, luménque quod ſibi

Scripta elegis) conſtabat verſu elego, qui paulatim à rebus lugubribus tranſiit ad amores. *Verbis fluentibus*) currentibus: nam ex conſonantibus multis conſtantia verba carmen exaſperant, ſicut crebrę colluſiones. amatorium igitur fluere debet, è diuerſo ſatyricũ. *Enodibus*) mollibus, dulcibus. nodoſa enim ſunt aſpera, enodia verò lenia & leuigata. *Etiam*) interdum. *Sublimibus*) grandibus, altiloquis. *Vt poſcit locus*) vt res exigebat. & opportunè: verbi cauſa ſi exclamaſſet contra amorem, ac vim eius ac potentiã deſcripſiſſet, commode vſus fuiſſet ſublimioribus verbis: Nam triſtia mœſtum Vultum verba decent, iratũ plena minarum, Ludentem laſciua, ſeuerum ſeria dicta: & quæ leguntur deinceps in poëtica Horatij. *Altè*) erectè, reconditè. Eſt alia lectio. Aptè enim & variè nunc attollebatur, nunc reſidebat: & ſic referendum erit ad materiam.] Sententiæ autem ſumuntur modò ab opinione hominum, modò à veritate. Hæ breuiter oſtendunt, aut quid ſit, aut quid eſſe oporteat. *Variè*) faſtidium legentium varietate rerum & verborum vitari ſolet. *Attollebantur*) inſurgebant grandioribus verbis. *Reſidebant*) demittebantur. Sententiam enim vt verborum aliæ elatæ, aliæ mediocres, aliæ ſubmiſſæ, quæ rebus de quibus ſcribitur aptandæ ſunt. *Excelſa depreſſis*) nam plerunque altis & excelſis adiacent abrupta: & maximè mirabilia ſunt, quæ maximè inexpectata. Antitheton exornatio eſt admodum ſuauis auditori. [Si leges aptè & variè nunc attollebatur, nunc reſidebat, ea referuntur ad Calphurnij pronunciationem.] *Mutabat*) variabat contraria contrariis. *Ingenio*) ſubtili inuẽtione. *Commendabat*) gratiora faciebat audientibus. *Suauiſſima*) dulci & amabili pronunciandum eſt quomodo ſcribendum: itaque lætis in rebus vox plena, ſimplex, & ipſa quodammodo hilaris fluit: ac in certamine recta intẽditur, atrox in ira, & aſpera, ac denſa, in inuidia breuior: at in blandiendo, fatendo, ſatisfaciendo, rogando, lenis, ſubmiſſa, ſuadendo, monendo, pollicendo, conſolando grauis, in metu & verecundia contracta, miſeratione flexa & flexibilis. *Voce verecunda*) ſi legeris vocẽ verecundia,

Digitized by Google

resume, commendabat. *Solicitudinis in ore*) curæ, vt exsignis in ore videretur solicitè dicere. *Timor*) vt timeant ne sua scripta improbentur, tanquam non satis absoluta. *Nec plura*) dicam. *De iuuene*) Calphurnio Pisone. *Libet*) dicere. *Rariora de nobili*) rarò similia nostris temporibus contingunt [nobilibus, qui se pro maiore parte voluptatibus dedunt.] [an honestius est scripta Pisonis extollere, quàm nostra. legitur etiam in quibusdam exemplaribus pro, rariora de nobis, denique, vt cum sequentibus sic coniungatur, denique recitatione finita, quæ quidem lectio clarior est.] *Stimulus*) incitatio, scilicet laudare adolescentes. vnde Fabius optat sibi dari puerum, qui laudibus & gloria excitatur. nam laudibus haud minus quàm præmiis gaudent generosi. & scripsit Plutarchus Spartanos voluisse ab ineuntibus statim annis aliquo affectionis stimulo ad gloriam duci: ita vt & vituperatos dolor angat, & laudes ad maiora prouehant. *Qua*) via studiorum. *Lumen*) decus, famam, splendorem.

maiores sui prætulissent, posteris ipsis præferret. Gratulatus sum optimæ matri, gratulatus & fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam, quàm ille alter eloquentiæ tulit. tam notabiliter pro fratre recitante primùm metus eius, mox gaudium eminuit. Dij faciant vt talia tibi sæpius nunciem. Faueo enim seculo, ne sit sterile & effætum: miréque cupio, ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum, nisi imagines habeant: quæ nunc mihi hos adolescentes tacitè laudare, adhortari, & quod amborum gloriæ satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

Maiores sui prætulissent) Fuit Calphurnia domus virorum gestis mirum in modum celebris: nam C. Piso Calphurnio genere ortus, ac multas insignésque familias paternas nobilitate complexus: claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutis similes: nanque facundiam tuendis ciuibus exercebat. Hæc Tacitus lib. xv. Fuit & Calphurnius Piso victis in Sicilia fugitiuis præclarus, vt super Calphurniæ domus splendore omittamus Liuium, Plutarchum ac alios: & quanquam de nobilitate Pisonum, multa prædiximus, quædam tamen addam: nam Valerius Max. lib. iiij cap. de constantia, C. Pisonem Cos. laudat, L. Pisonem historicum Liuius, Dionysius, Plutarchus citant. & P. Piso orator & Consularis de Hispania triũphauit. M Pisonem tradit Cicero Græca doctrina doctissimum omnium, qui antè fuerunt. Item L. Piso Trib. pleb. legem primus de repetundis tulit, orationes reliquit, multarum legum suasor ac dissuasor fuit. alius L. vrbis custos & studiorum liberalium antistes, ad quem & eius fratrem Horatius scripsit poëticam. Augustus graui morbo pressus nullum sibi successorem declarans, Pisoni exercitus, & publicos redditus in libello scribens dedit. Cælius Piso Consul cum Rubrio Gallo sub Traiano tradente iurisconsulto. ff. xl. de fideicommissariis libertatibus, fortasse Calphurnij frater. [*Posteris proferret*) id est, ad posteros protenderet. Secunda lectio præferret. scilicet vt ipse posteris lumen præferret, quemadmodum sibi maiores prætulissent.] *Pietatis*) amoris in fratrem. *Ille alter*) Calphurnius Piso. vulgaris solutio Ile alter, qua Secundus alibi est vsus, illam alteram dicens, quod expostulat stilus epistolaris. [*Nobiliter*) ad idem legitur notabiliter.] *Metus*) dum incertus erat, quid censuri essent auditores de scriptis fratris. *Gaudium*) postquam vidit recitata laudari. *Eminuit*) apparuit manifestò. *Seculo*) nostris temporibus. *Sterile*) rude, imperitum, infructuosum circa literas. *Effætum*) inutile. idem quod sterile. [*Ne nihil*) ad imitationem Græcorum duæ negationes magis negant.] *Imagines*) maiorum

maiorum illustrium, quas solebant locare in atriis super tabulino, & in funeribus suorum producere. *Hos adolescentes*) Pisones fratres *Cognoscere*) veros suos nepotes.

C. PLINIVS MACRO SVO S.

BENE est mihi, quia tibi bene est. Habes vxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amœnissima. neque enim dubito esse amœnissimam, in qua se composuerat homo, felicior antè quàm felicissimus fieret. Ego in Thuscis & venor & studeo: quæ interdum alternis, & interdum simul facio: nec tamen adhuc possum pronunciare, vtrum sit difficilius, capere aliquid, an scribere. Vale.

BENE) Macro congratulatur quod in secessu Tarentino multis fruatur commoditatibus, se verò in Thuscis scribit vel venari, vel studere. [In vno vetustissimo exemplari non Macro, sed Spurinnæ fuit epistola scripta, vt cum vxore sua Coccia & filio Coccio] *Quia tibi*) nam omnia amicorum communia, siue bona, siue mala. *Mari*) ad quod villa sita fuerat. *Viridibus*) circumuicinis. Legitur etiam viribus. ad hæc in quibusdam codicibus scriptum vidimus, Viribus, id est prospera valitudine [Placet tamen magis viridibus, de quibus in præcedentibus. [*Felicior*) Nerua, quem cùm Orphitus & Rufus ad imperium vocari dicerent, eos Domitianus paratarum contra se insidiarum insimulans, in insulam deportauit, Neruam quoque Tarentum secedere iussit, vbi tanquam vitam transacturus ocium suum disposuerat, quanquam Apollonius ei prædixisset omnino imperaturum. *Fœlicior*) comparatiuum maius significatum habens superlatiuo: vult enim ostendere vitam Neruæ priuati fuisse beatiorem quàm postquam princeps est creatus. *Fœlicissimus*) Imperator maximus & augustissimus. *Alternis*) horis vicissitudinariis] *Simul*) eodem tempore ad Tacitum scripsit se cepisse tres apros, & inter venandum plura scripsisse. *Difficilius*) quia vtrunque delectabile, an quia magni laboris.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

VIDEO quàm molliter tuos habeas, quo simplicius tibi confitebor, qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo & Homericum illud, πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν, & hoc nostrum, paterfamilias. Quòd

VIDEO) Petit vt Paulinus villam suam commodet liberto Zosimo, donec curatus sit à tussi, quam recitando contraxerat, & inde sanguinem euomuerat. Erat autem recitator, [bonus] & literatus, cithara callens, & domino suo multa præstans officia. Eius memoria adhuc Comi extat in templo diui Andreæ tribus verbis notata. ZOSIMVS CONIVGI INCOMPARABILI. Pariter Veronæ legimus, Zosimum Viriatium extantem in curru triumphali, Zosimum Alexandrinum & philosophum, & alium Gazæum siue Ascalo-

Ionitam declamatorem recitat Suidas. Ad Zosinum primatem scripsit in epistolis Æneas rhetor. *Molliter*) benignè, humanè. *Habeas*) tractes. ἑκυρὸς δὲ πατὴρ ὡς ἤπιος αἰεί.) Socer autem pater quàm mitis erat. sumptum ex vltimo Iliad. vbi Helena conqueritur, Priami filios sibi aliquando infensos extitisse: socerum verò Priamum semper se mitē præstitisse memorat. [magis tamen placet, vt legas. πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν, pater autem vt mitis erat, sumptum ex secundo Odysseæ vt repetitum libro quinto.] *Hoc nostrum paterfamil.*) resume semper in animo est. *Nostrum*) patronorum proprium, an quia Romanum est vocabulum. nam paterfamiliæ ideo appellatus quòd curare debet familiam ea mansuetudine, quasi pater esset.

si essem natura asperior & durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi: cui tanto maior humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget. est homo probus, officiosus, literatus, & ars quidem eius, & quasi inscriptio, comœdus, in qua plurimum facit. Nam pronunciat acriter, sapienter, aptè, decenter, etiam vtitur & cithara peritè vltrà quàm comœdo necesse est. Idem tam commodè orationes, & historias, & carmina legit, vt hoc solum didicisse videatur. Hæc tibi sedulò exposui, quò magis scires, quàm multa vnus mihi, & quàm

Asperior) immitior. *Frangeret*) moueret ad lenitatem. *Quanto illa magis eget, est homo probus*) in secunda lectione fuit, quanto nunc maior venit debilitas, iam angitur homo probus. Fuit tertia scriptura, non absurda, quanto nunc vtilior [humanitas] ægrotanti. *Probus*) bonus quasi probatus: sicut improbus, malus. *Officiosus*) qui se immiscet officiis iuuandi gratia: & non officiosus, id est quietus & domi residens. interdum pro eo quod nocet intelligimus officiosum ab officiendo. Mart. Omnes prosequeris Prætorum Cotta libellos: Accipis & ceras, officiosus homo es. Apud Apuleium in primo Asini, Aduentores pristinos in fæce submissis officiosis roncis raucus appellat. *Literatus*) literis excultus. Apuleius x. Dominus ædium habebat iuuenem filium probè literatum: & per id consequenter pietate modestiaque præcipuum. Tranquill. de Grammaticis, Sunt qui distinguunt literatum à literatore, vt Græci grammaticum à grammatista, & illum quidem absolutè, hunc mediocriter doctum existiment: quorum opinionem etiam Orbilius exemplis confirmat. nam apud maiores, ait, cùm familia diuitis vænalis produceretur, non temerè quem literatum in titulos, sed literatorem inscribi solitum, quasi non perfectè literis imbutum. Apuleius tamen nono literatum pro seruo inscripto vsurpauit, Frontes, inquit, literati [id est inscripti: nam notis in fronte quibusdam inscribebantur. *Eius*) propria. *Comœdus*) comœdiæ actor. *Inscriptio*) nam vænales serui scriptis monstrabantur, in qua præstarent arte. *Facit*) excellit. *Aptè*) accommodatè. vt vox conueniat ei rei quam agit. *Cithara*) dicta. ἀπὸ τοῦ κινεῖν, quòd facilè moueatur, aut quòd auditores in amorem moueat. Seruius testudinem dictam credit: Est autem vocabulum græcum, & pro lyra à Suida interpretatur. Apuleius in secundo Floridorum, Cithara baltheo celata apta structim sustinetur: manus eius tenera procerule læua distantibus digitis neruos mouet: dextra psallentis gestu pulsabulum citharæ admouet, ceu parata percutere cùm vox in cantico interquieuit. *Quàm comœdo necesse est*) nam inter actus comœdiarum concinebatur, quod Horatius in arte præcipit, vt opportunè fiat. neu quid medios intercinat actus. Quod non proposito conducat. & mox, Tibia non vt nunc oricalcho iuncta, tubæque Æmula, sed tenuis simplexque foramine pauco Aspirare, & adesse choris erat vtilis. Diomedes, Pantominus & choraules in comœdia canebant:

bant inter actores comœdiarum pro facultate: & arte potiores principatum ſibi artificij vendicabant. Inſuper legimus Flaccum modulaſſe tibiis terentianas comœdias. *Legit*) recitat. *Sedulo*) diligenter.

iucunda miniſteria præſtaret. Accedit huc longa iam charitas hominis, quã ipſa pericula auxerunt. Eſt enim à natura comparatum, vt nihil æquè amorem incitet & accendat, quàm carendi metus, quem ego pro hoc non ſemel patior. Nam ante aliquot annos, dum intentè inſtantérque pronunciat, ſanguinem reiecit, atque ob hoc in Ægyptum miſſus, à me poſt longam peregrinationem confirmatus rediit nuper. deinde dum per continuos dies, nimis imperat voci, veteris infirmitatis tuſsicula admonitus, rurſus ſanguinem reddidit. Qua ex cauſa deſtinaui eum mittere in prædia tua, quæ Foroiulij poſsides. andiui enim te ſæpe referentem eſſe ibi, & aëra ſalubrem, & lac huiuſmodi curationibus accommodatiſsimum. Rogo ergo ſcribas tuis, vt illi villa, vt domus pateat: offerant etiam ſumptibus eius, ſi quid opus erit: erit autem opus modico. eſt enim tam parcus & continens, vt non ſolùm delitias, verumetiam neceſsitates valetudinis frugalitate reſtringat. ego proficiſcenti tantum viatici dabo, quantum ſufficit eunti in tua. Vale.

Iucunda) mihi grata *Charitas*) amor. *Comparatum*) datum conſuetum. *Hoc*) Zoſimo. *Semel*) nunc. *Intentè*) acriter, altè. *In Ægyptum*) vbi Zoſimus natus erat: ideo remittebatur in patriam, & ad ſuos, cùm valetudinarij curentur mutatione aëris, præſertim ſi transferantur in conſuetudinem prioris victus, & cœli: ſic enim reſtituuntur veluti nutrici ac parenti. alióquin Ægyptius aër purior & minus peſtilens: inde multitudine hominum ferè cæteras orbis partes ſuperauit. autores ſunt Diodorus & Ioſephus. *Confirmatus*) liberatus, curatus. *Imperat voci*) nititur ſupra vires enunciare. [legitur & minus imperat.] *Tuſsicula*) parua & modica tuſſi. *Veteris infirmitatis*) reiectionis ſanguinis. *Prædia*) quæſtio eſt fundus à poſſeſſione, vel agro, vel prædio quid diſtet: [quidam ſic diffiniunt, Poſſeſſiones ſunt agri latè patentes publici priuatique, quos initio non mancipatione, ſed quiſque vt potuit, occupauit atque poſſedit, vnde & nuncupati. fundus dictus, quòd in ea fundatur, vel ſtabilitur patrimonium. Fundus autem & vrbanum ædificium & ruſticum intelligendum. Eſt prædium quod ex omnibus patrisfamilias maximè prouidetur, id eſt apparet, quaſi præuidium: vel quòd antiqui agros quos bello ceperant, vt prædæ nomine habebant. Alij, Fundus eſt omne quicquid ſolo continetur. Ager eſt ſpecies fundi, quæ ad vſum hominis comparatur. Poſſeſſio ab agro iuris proprietate diſtat. Quicquid enim apprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, hoc poſſeſſionem appellamus: poſſeſſio ergo vſus eſt, ager proprietas loci eſt, prædium vtriuſque ſupraſcriptæ rei generale nomen eſt. nam & ager, & poſſeſſio huius appellationis ſpecies ſunt. Hæc Modeſtinus, & præter eum Aſconius, Prædia, inquit, ſunt res ipſæ, prædes homines, id eſt fideiuſſores, quorum res, bona, prædia non vno nomine dicuntur. Iuſtinianus in Inſt. Prædia omnia ædificia vrbana appellamus, & ſi in villa ædificata ſunt. Iulius Frontinus de agrorum qualitate, Ager inquit, eſt menſura comprehenſus. cuius modus vniuerſus ciuitati eſt deſignatus.] *Foroiulij*) Foroiulienſes cognomine Concubienſes locat Plinius in ſexta

Italiæ regione, quæ Vmbriam, & agrum Gallicum circa Ariminum complectitur, de quibus nunc loquitur Secundus. Scio tamen Strabonem nauale Cæsaris Augusti, quod Forumiulij vocant, posuisse inter Olbiam & Antipolim, vt distet à Massilia stad. sex millibus, & Ptolemæum Forumiulij in Histria. sed diuersa oppida eodem nomine appellata quis nescit? nam & Plin. Forumiulij in Hispania refert. *Lac)* Lacte tussi per hyemem locis maritimis, per æstatem locis mediterraneis opus est. tussientem minimè oportet lectione vti vehementi. vtilis in omni tussi peregrinatio est, cibus vt lac in allio coctum. magis terreri potest aliquis cùm sanguinem exspuit. sed id modò minus, modò plus periculi habet: exit enim modo ex gingiuis: modò ex ore & copiosè: nonnunquam autem is à summis faucibus fertur, aut ore venæ alicuius adaperto, aut tuberculis quibusdam natis, & ex his sanguine erumpente, aliquando gutture & arteriis exulceratis, frequens tussis sanguinem extundit. interdum etiam fieri solet, vt aut ex pulmone, aut ex pectore, aut ex latere, aut ex iocinore feratur. Præter ista à Celso prædicta, Plin. ad exulcerationem stomachi lactis asinini potus, item bubuli, plurimum prodest. Lege plura lib. xxvj. cap. v. & xxviij. cap. x. apud eundem. [Est alia lectio, & in huiusmodi curationibus accommodatissimum, vt totum hoc ad aërem referatur.] *Necessitates valetudinis)* quæ necessaria sunt valetudinario. *Restringat)* amputet, minores faciat, id est abstineat à necessariis. *Ego)* sensus est dabo ei tantum nummorum, quantum opus erit in via: nam domi tuæ nihil opus erit: ergo nihil vlterius addam.

C. Plinivs Vrso Svo S.

Iterum Bithyni (post breue tempus à Iulio Basso) & Rufum Varenum Proconsulem detulerunt: Varenum, quem nuper aduersus Bassum aduocatum, & postularant, & acceperant. inducti in Senatum, inquisitionem postulauerunt: tum Varenus petit, vt sibi quoque defensionis causa euocare testes liceret:

I*TERVM)* Accusauerant Bithyni Iul ũ Bassum repetundarum, qui in ea prouincia Proconsulatum gesserat: contra quem à Senatu impetrauerant aduocatum Rufum Varenum: is postea sortitus eandem prouinciam, repetundarum pariter reus fit. Pro Vareno egit Secundus, cui contradixit Fonteius, Græcus homo. Concessa est Bithynis inquisitio, & Vareno postulatio. *A Iulio Basso)* Libro quarto legimus Iulium Bassum reum fuisse repetundarum sub Traiano, quòd prouinciam Bithyniam expilasset: sed illic scriptum Pomponium Rufum aduersus Bassum egisse, nunc verò Rufum Varenum, nisi malimus intelligere appellatum Pomponium Rufum Varenum. *A Iulio Basso)* post accusationem Iulij Bassi. *Detulerunt)* accusauerunt apud Senatum. *Proconsulem)* Bithyniæ. *Varenum)* dico illum Varenum: nam erant in vrbe alij eiusdem appellationis, & repetitio talis reficit auditorem, & magis rem declarat. *Acceperant)* impetrauerant à Senatu, à quo diximus aduocatos peti solitos. *Inquisitionem)* Inquisitio est alicuius criminis manifesti saltem per famam ex bono & æquo iudicis competentis facta inuestigatio. nam cùm in ius ventum erat, dicebat accusator reo, quòd iniuriam prouincialibus fecerat: si tacuisset, lis ei æstimabatur vt victo: si negasset, petebat accusator à magistratu dies inquirendorum criminum. *Euocare testes)* è prouincia testes in rem suam vocare: & expectandum donec in vrbem venirent. In rem nostram faciunt Taciti verba ex lib. xiij. Pomponium, inquit, Syluanum magna vis accusa-

cuſatorum circumſteterat, poſcebátque tempus euocandorum teſtium ex Africa prouincia, vbi proconſulare imperium habuerat. Sed reus illico defendi poſtulabat, valuítq; pecunioſa orbitate & ſenecta. ſed ſicuti fauore & gratia quorundã Syluanus obtinuerat ſtatim pronũciari, ita iure Varenus impetrauit, vt poſſet euocare teſtes.

recuſantibus Bithynis, cognitio ſuſcepta eſt. Egi ego pro Vareno non ſine euentu. nam bene an malè, liber indicabit. In actionibus enim vtranque in partem fortuna dominatur: multum commendationis & detrahit, & adfert memoria, vox, geſtus, tempus ipſum: poſtremo vel amor, vel odium rei: liber offenſis, liber gratia, liber & ſecundis caſibus & aduerſis caret. Reſpondit mihi Fonteius Magius, vnus ex Bithynis, plurimis verbis, pauciſſimis rebus. Mos eſt pleriſque Græcorum, vt illis ſit pro copia volubilitas: tam longas, támque rigidas periodos vno ſpiritu quaſi torrente

Recuſantibus) nolentibus vt euocaret teſtes contra obiecta crimina. *Cognitio*) diſcuſſio, examinatio. *Suſcepta*) à Senatu. *Egi*) dixi cauſam. *Euentu*) bono & malo: nam & Vareno conceſſum eſt teſtes euocare, & Bithynis data fuit inquiſitio. *Fortuna dominatur*) domina eſt, & plurimum poteſt. Fortunæ omnia Tullus rex aſcripſit. exoculata ab Apuleio dicitur: nam vaga, inconſtãs, incerta, varia, indignorúmque fautrix: huic omnia expenſa, huic omnia feruntur accepta, ſola laudatur, ſola arguitur, & in tota ratione mortalium ſola vtramque paginam facit. μηδὲν ἄνευ τύχης, id eſt nihil ſine fortuna, dixit Pauſanias in primo, Et Saluſtius, ſed profectò fortuna in omni re dominatur. Hiſtorici autem plurimum in bello poſſe tradiderunt. *Vtramque*) accuſatoris & rei. *Commendationis*) laudis in actionis. *Memoria*) ſi mala fuerit, detrahit: ſi tenax, affert. *Tempus*) ſi inopportunum. *Amor rei*) cauſa quæ agitur, an grata iudicibus. Quare non abſurdè Cæſar apud Saluſtium ſuam orationem ſic orditur, Omnes homines, patres conſcripti, qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amicitia, atque ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet. *Liber*) oratio mea quæ nullis affectibus tangitur, nulla etiam fortuua mouetur, ſiue bona, ſiue mala. *Fonteius Magius*) aduocatus Græcus à Bithynis in Senatum ductus: cuius fit mentio ab eodem libro ſeptimo. *Plurimis verbis, pauciſſimis rebus*) Secutus eſt Ciceronem in Oratore dicentem, Verbi controuerſia, tam diu torquet homines Græculos contentionis cupidiores, quàm veritatis. Et de Claris Oratoribus, Aſiaticis quibuſdam oratoribus fuit genus orationis nom tam ſententiis frequentatum quàm verbis volucre, vt Æſchylo Gnidio, ac Mileſio Æſchini, quibus erat admirabilis orationis curſus, erudita ſententiarum concinnitas non erat. neque inſcitia illius cui res non ſuppetant, verba non deſint, laudanda eſt: quorum ſi alterum ſit optandum, malim equidem indiſertam prudentiam quàm ſtultam loquacitatem. *Volubilitas*) ſermo rotatus, facilis circumductio, currens oratio. *Periodos*) in lectione, plena ſententia periodus dicitur: cuius partes ſunt, commata, & cola. Fit autem in extrema clauſula, nec longior eſſe debet, quàm vt vno ſpiritu proferatur: modum eius Cicero quatuor ſenariis pedibus terminauit. vnde libro octauo Secundus data opera longiorem periodum fecit, vt oſtenderet ſe Tacito inferiorem. Nonnulli duo illius genera eſſe dicunt, vnum ſimplex, cum ſenſus vnius longiore ambitu circumducitur: alterum quod conſtat ex membris, ſiue inciſis, quod plures ſenſus habet, vt, Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris. Adhæc Fabius ſic diſtinguit, At illa connexa ſeries tres habet formas: inciſa, quæ commata dicuntur: membra, quæ cola: periodon, quæ eſt vel ambitus, vel circumductum, vel continuatio, vel con-

Digitized by Google

clusio. nam M. Tullius periodo plurima nomina dat, ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, circumscriptionem. *Frigidus*) sine neruis: quibus si strepitum dempseris, nihil boni restabit: vel rigidas, duras. *Vno spiritu*) quo periodon comprehendi præcipit Marcus Tullius.

contorquent. Itaque Iulius Candidus non inuenustè solet dicere, aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix vni aut alteri, immò si Marco Antonio credimus, nemini: hæc verò, quam Candidus loquentiam appellat, multis atque etiam impudentissimo cuique maximè contingit. Postero die dixit pro Vareno Homullus callidè, acriter,

Contorquent) iaculantur tanquam telum aliquod in aduersarium. Sic Iuuenalis de enthymemate, Et curtum sermone rotato Torqueat enthymema. *Iulius Candidus*) Iulius Vespionius Candidus, qui Consulatum cum Quadrato gessit quo tempore Adrianus Tribunatum plebis. Hic postea missus est Iulius à Senatu legatus ad Septitium Seuerum, qui in Syria cum exercitibus, quibus præerat, à Iuliano desciuerat. Erat autem Candidus, vetus Consularis olim militibus inuisus ob durum, & sordidum Imperium. Candidi vxorem tanquam adulteram poëta Martialis epigrammate momordit. Iulio Candido rescripsisse diuum Pium memorat Vlpianus ff. xlviij. titulo de accusationibus. *Non inuenustè*) eleganter, vrbanè, scitè. *Aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam*) Valerium Probum grammaticum illustrem. refert Gellius Sallustianum illud ex Catilinario satis eloquentiæ, sapientiæ parum, breui antequàm decederet, sic legere cœpisse, & sic à Sallustio relictum affirmasse, satis loquentiæ, parum sapientiæ, quòd eloquentia cum insipientia minime conueniret. nam alibi idem Sallustius dixerat loquax magis, quàm facundus. *Eloquentia*) ornatus verborum sententiarúmque cum prudentia. Is enim eloquens est, qui cum sapientia dicit humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè. nam cùm orator sit vir bonus dicendi peritus, impossibile est eum esse oratorem qui imprudenter dicit. *Alteri*) duobus contigit. Possumus intelligere Demosthenem, & Ciceronem. *Non sumus Antonij*) M. Tullius primo de Oratore refert M. Antoninum, cui vel primas eloquentiæ partes superiorum tribuerat ætas, virum natura peracutum & prudentem, in eo libro, quem vnum reliquit, disertos se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. Insidebat videlicet in eius mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipsa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa, & in se, & in aliis desiderans neminem planè, qui rectè appellari eloquens posset, videbat. Eum verò statuebat disertum, qui posset satis acutè atque dilucidè apud mediocres homines ex communi quadam opinione hominum mirabiliter dicere: sed eloquentem, qui mirabilius, & magnificentius augere posset atque ornare quæ vellet: omnésque omnium rerum, quæ ad discendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. [Verùm Secundus fatetur non esse eius sententiæ cuius Antonius, vt putet neminem eloquentem: nam, inquit, non sumus Antonij. Clarior lectio, Immò si Marco Antonio credimus, nemini.] *Nemini*) contigisse eloquentiam. *Loquentiam*) disertam facundiam sine prudentia. *Impudentissimo cuique*) Quid enim tam furiosum quàm verborum, vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia, nec interdum scientia? videas quosdam scatere verbis sine vllo iudicij negocio cum securitate multa & profunda, vt loquentes plerumque videantur loqui sese nescire. quare Thersiti audacissimo verba ἄκριτα Homerus attribuit, & Eupolis vetus poëta consignatissimè, id genus hominum retulit, λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν, id est blatterare optimus, dicere ineptissimus. Hæc sumpta

pra partim ex Oratore M. Tullij, partim à Gellio. Addo Euripidem in Hyppolito, malos dicere, populo videri eloquentiores. οἱ γὰρ ἐν σοφοῖς φαῦλοι παρ' ὄχλῳ μουσικώτεροι λέγειν. *Callidè*) aſtutè. *Acriter*) in enſè, δεινῶς.

cultè: contrà Nigrinus preſſè, grauiter, ornatè. Cenſuit Acilius Ruffus, Conſul deſignatus, inquiſitionem Bithynis dandam: poſtulationem Vareni ſilentio præteriit. Hæc forma neganda fuit, Cornelius Priſcus Conſularis, & accuſatoribus, quæ petebant, & reo tribuit, vicitque numero. Impetrauimus rem, nec lege comprehenſam, nec ſatis vſitatam, iuſtam tamen. Quare iuſtam non ſum epiſtola executurus, vt deſideres actionem. Nam ſi verum eſt Homericum illud, τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι, Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται, *apud te prouidendum eſt, mihi ne gratiam nouitatis & florem, quæ oratiunculam meam vel maximè commendat, epiſtolæ loquacitate præcerpam.*

Vale.

Cultè) verbis ornatis. *Contra*) Homullum dixit. *Preſsè*) emunctè, ſtrictè. *Forma*) modus, ſcilicet nullam mentionem facere, vt Vareno liceret teſtes euocare. *Cornelius Priſcus*) Conſulum deſignatorum vnus, apud quem Secundus luxit obitum Valerij Martialis. *Accuſatoribus*) Bithynis. *Quæ petebant*) inquiſitionem. *Reo*) Vareno facultatem teſtium euocandorum. *Vicit numero*) ſententia Priſci comprobata eſt, à maiori Senatorum parte. *Rem*) vt liceret teſtes euocare. [*Negligenter*). Aliâs nec lege.] *Comprehenſam lege*) lege aliqua ſancitam. [Approbatam: intellectam à Senatoribus.] *Subſiſtentem*) probabilem, non diſplicet Viſitatam. *Iuſtam tamen*) conſiſtentem: nam erant perſonæ, & res notæ: ergo cauſa conſiſtebat, ſed vix ſubſiſtentem dixit, quia ex altera parte rationes erant validiores ad faciendam fidem. quod optimè Hermogenes, & eum ſecutus Fortunatianus in primo Rhetoricorum tractant. *Executurus*) dicturus. *Actionem*) orationem quam pro Vareno dixit.] τὸν ὕπ χρὴ μῦθον ὀφέλλειν.] Idcirco, nullo modo oportet ſermones augere. verba Patrocli ad Merionem ex decimoſexto Iliados. In quibuſdam codicibus leguntur hi verſus, Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται, illam enim cantilenam magis concelebrant homines, quæ audientibus recentiſſima exiſtat. [Verba ſunt Telemachi ex libro primo Odyſſeæ.] *Nouitatis gratiam.*) quia noua magis placent. *Florem*) muſteum decorem, illibatam lectionem, pulchritudinem. *Quæ*) nouitas. *Loquacitate*) ſi ſummam totius orationis longa epiſtola comprehenderem. *Perdam*) nam non tanquam nouam legeres illam. an potius præcerpam, [deflorem, delibem.].

Digitized by Google

C. PLINIVS RVFO SVO S.

DESCENDERAM in Basilicam Iuliam auditurus, quibus proxima comperendinatione respondere debebam. Sedebant iudices, centumuiri venerant, obseruabantur: aduocatis silentium longum, tandem à prætore nuncius. Dimittuntur Centumuiri: eximitur dies, me gaudente, qui nunquam ita paratus sum, vt non mora læter. Causa dilationis, Nepos Prætor, qui legibus quærit. Proposuerat breue

D*ESCENDERAM*) dictur erant aduocati apud cētum uiros, ad quos auditurus Secundus conuenerat, sed Licinius Nepos iudicia soluit, edicto monens, vt Senatusconsultum seruaretur: quo cauebatur, ne quis ante actionem pecuniam acciperet, vel pacisceretur: quod Nepotis factum à quibusdam reprehendebatur, ab aliis laudabatur. *Descenderem*) ab Esquiliis, loco edito, vbi domum habuit. *Basilicam Iulian.*) in qua iudicia publica & priuata conficiebantur. relege à nobis prænotata. *Proxima comperendinatione*) actione, quam primùm eram acturus. Comperendinatio enim vtriusque partis actio. Secundum alios comperendinatio est secunda actio. Item comperendinatio est ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendinum diem: namque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem qui dabatur post trigesimum diem, quo dato deinde inter se comperendinum diem denunciabant, vt ad iudicium venirent: quò cum esset ventum, antequam causa ageretur, quasi per iudicem rem exponebant: quod ipsum dicebatur causæ coniectio, quasi causæ suæ in breue coactio. Secundum alios inter comperendinationem & ampliationem hoc interest, quòd comperendinatio ex vna tantùm repetitur parte, cùm ante iudex non intelligeret vt omnino suadebatur. Iudices, si bona causa, absoluebant eam: si mala, non statim damnabant. Sed hac excusatione parcebant nam cùm condemnandi nota esset Θ, litera A, absoluendi, ampliandi signum N.L quod significabat non liquere, inde ampliatio nascebatur. hæc Asconius. Tacitus comperendinationes liberas olim fuisse memorat. Postea restrictæ sunt legibus: nam tertia actione, inquit Cicero, vt his ludorum diebus interpositis, nemo iustum comperendinatum indicaret. Adimo enim comperendinatum, quod habet lex in se molestissimum, bis vt causa dicatur: verùm vt opinor Glaucia primus tulit, vt comperendinaretur reus: antea, vel iudicari primò poterant, vel amplius pronunciari. Alibi Secundus dixerat, leges, tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur. *Iudices*) forte ducti. *Centumuiri*) numero centum octoginta: tot enim quatuor Tribunalibus scribebantur. *Obuersabantur aduocati*) simul aderant aduocati. legitur etiam obuersabantur, scilicet ab aduocatis & auditoribus. Centumuiri venerabantur: nam obueruatio ad honorem refertur, & in duabus rebus est, obsequio, aut speculando. Aliàs obseruatio est callida, & diligens annotatio. deinde sequitur, *Aduocatis silentium longum*) scilicet fuit, donec Prætor aduenires. *Nuncius*) aduenit. Dissolutio, exornatio, quæ coniunctionibus verborum è medio sublatis, partibus separatis effertur. *Eximitur dies*) interdictum est eo die litibus, vt iudicis vacarent: sic enim diem credit eximi, cùm iustitium indicitur, & iura silent. [Contra illorum opinionem qui volunt diem eximi vel tolli dicendo, cùm hic silendo sit exemptus.] *Paratus*) ad dicendum. *Morer*) desistam à causis agendis. alia lectio, mora læter. *Nepos*) Licinius Nepos. *Legibus quærit*) secundum leges cognoscit: nam ius cognoscendi autore Pediano,

diano, erat apud Prætorẽ. & Paulus de Regulis iuris inquit, Vbicunq; cauſæ cognitio eſt, ibi prætor deſideratur, iudicādi verò ius apud equites fuit. Prætor autem Vrbanus iuri dicundo præerat, & in poteſtate habebat omnium iudicum tabellas.

edictum, admonebat accuſatores, admonebat reos, executurum ſe quæ Senatuſconſulto continerentur. Suberat edicto Senatuſconſultum hoc, Omnes, quicquid negotij haberẽt, iurare prius, quàm agerent, iubebantur, nihil ſe ob aduocationem cuiquam dediſſe, promiſiſſe, cauiſſe. His enim verbis, ac mille præterea, & venire aduocationes, & emi vetabant. Peractis tamen negotiis, permittebat pecuniam duntaxat decem millium dare. Hoc facto Nepotis commotus prætor, qui Centumuiralibus præſidet, deliberaturus, an ſequeretur exemplum inopinatum, nobis ocium dedit. Interim tota ciuitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. Multi, Inuenimus qui curua corrigerent. Quid? ante hunc Prætores non fuerunt? Quis autem hic eſt, qui emendet publicos mores? Alij contrà, Rectiſſimè fecit, initurus magiſtratum: iura recognouit: Sena-

Edictum) edicta Prætoris ſunt, Dictatorum etiam Imperatorúmque, autore Dionyſio in ſuis antiquitatibus, & Lampridio hiſtorico, adhæc Secundo dicente, edictum Auguſti & Traiani, & Martiale Domitiani. Edicimus enim quod iubemus, & vni generi edicimus ſecundum Donatum, & præcepta, præceptionéſque iuſtorum & iniuſtorum Romani edicta vocant. vt quidam ſcribunt propter eam quæ tunc fiebat dictionem, in qua diffinitione complectuntur interdicta, quibus vetatur aliquid fieri. *Senatuſconſulti*) quod ſupra principis librum dixerat, decretum à Senatoribus, referente Traiano. *Suberat*) ſubſcriptum fuerat. *Senatuſconſultum*) quo reducebatur, ne quis ob cauſam orādam pecuniam acciperet. *Omnes*) hoc eſt principium illius Senatuſconſulti, quod durat vſque ad, his enim verbis. *Quid*) Negocij cauſam, litem aliquam. *Agere*) ante litem conteſtatam iure cogebantur. *Cauiſſe*) aliqua cautela prouidiſſe, vt aduocatus pecuniam haberet. *His*) prædictis. *Mille*) aliis innumeris. *Venire*) vendi ab aduocatis. *Emi*) à litigantibus. *Peractis negotiis*) finitis cōtrouerſiis. *Decem millium*) ſecutus eſt Nepos exemplum Claudij, quem legimus apud Tacitum, poſuiſſe modum aduocatis pecuniæ capiendæ vſque ad dena ſeſtertia. Idem enim quod decem millia nummûm, quæ egreſſi repetundarum tenerentur. *Qui Centumuiralibus præſidet*) decem enim & octo Prætores fuiſſe in vrbe, alibi probauimus. Centumuiralibus, igitur cauſis vnus præerat. *Deliberaturus*) ſpatium ad deliberandum ſumpturus. *Sequeretur exemplum*) faceret idem quod Nepos. *Inopinatum ocium*) inſperatam ab agendo vocationem. [quidam, inopinatum referunt ad præcedentem dictionem, exemplum.] *Carpitur*) tanquam nimis ſeuerum à nonnullis laceratur. *Laudatur*) à pleriſque tanquam honeſtum, & vtile: nam vt in Senatu, ita in ciuitate hominum iudicia diuiſa ſunt. [*Multi*) dicebāt.] *Cuncta corrigerent*) vniuerſum edictum reprehenderent, & arbitrarentur permittendum vnicuique dare, & accipere pro aduocatione quantum libuiſſet: [Alij legunt, vt curua, iniqua: quod magis probo, vt ſit ironicè dictum. Nam & Seneca in ludo Claudij, Hic nobis, inquit, curua corrigit.] *Quid*) dicentes. Prætores ſeueri, qui ſi hoc fuiſſet faciundum ipſi prius feciſſent. *Hic eſt*) amara ironia: perinde ac ſi dicerent, num Cato? num Fabricius? num Fabius? *Contrà*) dicunt, laudantes Nepotis factum. *Initurus magiſtratum*) geſturus Prætoris officium. ex quibus apparet in præcedentibus emendatè legi, Nepotem Prætorem deſignatum. *Iura recognouit*) Pomponius Iuriſconſultus affe-

rit Prætorem habuisse facultatem adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi ius ciuile.

tusconsulta legit, reprimit fœdissimas pactiones: rem pulcherrimam turpissimè venire non patitur. Tales vbique sermones, qui tamen alterutram in partem ex euentu præualebunt. Est omnino iniquum, sed vsu receptum, quòd honesta consilia, vel turpia, prout malè aut prosperè cedunt, ita vel probantur, vel reprehenduntur. Inde plerunque eadem facta, modò diligentiæ, modò vanitatis, modò libertatis, modò furoris nomen accipiunt. Vale.

Nouissimas) immensas, vltra modum. Magis probo fœdissimas, [id est turpissimas, maximè indecoras.] *Turpissimè*) per quæstum. nam accusatoriam vitam viuere, & ad defendendos reos præmio duci, proximum latrocinio est. Paciscendi quidem ille pyraticus mos, & imponentium periculis precia, procul abominanda negociatio, etiam à mediocriter improbis abierit. *Rem pulcherrimam*) patrocinium. Orandi maiestatem, qua nihil dij immortales melius homini dederunt, & qua remota muta sunt omnia. Illa nihil in vrbe, vel ad vtilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel totius Imperij, atque omnium gentium notitiam illustrius. Non aliundè maiores honores, opes, amicitiæ, laus præsens, & futura hominibus contingit. *Alterutram*) bonam siue malam. *Ex euentu*) si bonum euentum sortietur edictum Nepotis, pariter bonam famam, sin minus, malam: nam ab euentu sæpenumero res iudicantur, vt testatur Ouidius, Exitus acta probat. Et Liuius septimo belli Punici, Ex euentu quo nihil iniquius est, famam homines habent: à quo idem trahens argumentum inducit Hannonem dicentem, Euentum esse veluti iustum belli iudicem. Nero dicere solebat, euentum in manu fortunæ constare. Hinc Liuius scribit, euentum in manu stultorum versari. Nam plerunque vis oratoris, & cæterarum rerum ab imperitis exitu & victoria iudicatur. Quare secundum Isocratem cum euentus sit in manu fortunæ, non laudādus is cui res prosperè cedunt, sed qui quantum consilio humano licebat eas multo antè præuidit, & prouidit: tametsi secus quàm intenderat euenirent: sapientes enim & docti fortuita debent excludere. M. Tullius in Rhetoricis, cuiuscunque negocij finem euentum diffinit. Donatus tantum bonorum exitum: contra tamen probatissimorum autoritatem. *Iniquum*) sine ratione. *Vsu receptum*) consuetum. *Procedunt*) laudantur, admittuntur, lego probantur. *Eadem facta*) eodem consilio gesta. *Diligentiæ*) [nomen, si rectè interpretentur: vanitatis, id est inconstantiæ, si malè, opponitur vanitas diligentiæ, & furor libertati.] *Libertatis*) si bene cedunt. [*Vanitatis & furoris*) si malè.

QVINTI LIBRI FINIS.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER SEXTVS.

Cum doctiſſimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS TYRONI SVO S.

QVANDIV ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebam. Poſtquam ego in vrbe, tu adhuc in Piceno, multo magis: ſeu quòd ipſa loca, in quibus eſſe vnà ſolemus, acrius mé tui commonent, ſeu quòd deſiderium abſentium nihil perinde, ac vicinitas acuit. Quoque propius acceſſeris ad ſpem fruendi, hoc impatientius careas. Quicquid in cauſa, eripe

EGO) [Conculerat ſe Secundus in patriam Comum, Tyro in Picenum: ſed reuerſus in vrbem, vbi conſueuerat Tyroni, tunc cœpit deſiderium amici: quare hortatur vt Romam veniat.] Tranſpadana regio dicitur, quæ nobis eſt cis Padum, ciſpadana quæ vltra Padum. Habetur enim reſpectus ſcriptorum, qui erant in vrbe: nam illis qui nobis ciſpadanus ager, tranſpadanus erat. *Trans Padum*) Comi, vbi ſua plurima tenuit prædia. Padus ab imis radicibus Veſuli montis exortus, ſiu e à remio, ſubmerſus cuniculo, rurſus in agro Vibonenſi extollitur, ſecundum Solinum. Ac Plinio tradente in Foroliuienſium agro,

nulli amni claritate inferior: nam à poëta, fluuiorum rex dicitur. Lucianus non minorem Nilo scribit, & Strabo cunctos Europæ fluuios, præter Histrum magnitudine superare: dictus Græcis Eridanus, nota Phaëthontis pœna Fons eius mediis diebus æstiuis semper aret. canicula liquatis niuibus flumen augetur, atque vbi liquit agros, vbertate largior: nam subiectus Alpibus campus admodum felix & fructuosis collibus varius: hunc medium ferè Padus diuidit: eáque regio hinc cispadana hinc transpadana. Cispadana quidem montibus adiacet, atque Liguriæ: reliqua verò transpadana. multis igitur amnibus auctus, iuxta Rauennam mare irrumpit per septem ostia: sed vnum maximè memorabile, quod Padusa dicitur, efficit. hæc sumpta ex Mela, Strabone, Plinio, Solino, Diodoro: qui dissentiens à cæteris scriptoribus, tradit quinque tantùm ostiis in fretum se exonerare. *Piceno)* agro eras. Picenum post Vmbriæ ciuitates, quæ inter Ariminum Anconémque iacent, extenditur. Profecti sunt autem Piceni à Sabinorum terra, qui cum ductu, & auspicio Pici iter facerent, nomen inde nacti fuere. E montibus vsque in plana & pelagus eorum incipiunt dominia: quorum ager in lõgum magis quàm in latum excrescit: bonus ad omnia: cæterùm lignariis quàm frumentariis fructibus longè præstat. inter cæteras vrbes insignem habet Anconem. in quinta Italiæ regione locatur à Plinio, & hominum multitudine abundasse idem autor: A Piceno deducitur Picens: à Picentia verò Picentini, qui & ipsi populi sunt Italiæ. *Multo magis)* te requiro. *Ex quo tempore)* id est postquam. [aliter, seu quòd, quæ lectio cum sequentibus aptè congruit.] *Me commonent tui)* memorem me tui faciunt, te in mentem meam reducunt. [*Desiderium absentium)* propriè desiderium rerum absentium est. [*Perinde)* tam.] *Acuit*, incitat, accendit. *Impatientius)* ardentius. *Careas)* ad idem, si leges cupias. *In causa)* huius desiderij est.

me huic tormento: veni, aut ego illuc, vnde inconsultè properaui, reuertar, vel ob hoc solum, vt experiar an mihi, cum sine me Romæ cœperis esse, similes his epistolas mittas. Vale.

Tormento) solicitudini, affectui. *Veni in vrbem)* vt medearis dolori meo. *Illuc)* Comum. *Consultò)* non temerè: quamuis etiam legatur, inconsultò.] *Similes)* conquerentes de absentia mea, & efflagitantes aduentum in vrbem.

C. Plinivs Arriano Svo S.

Soleo nonnunquam in iudiciis quærere Marcum Regulum: nolo enim dicere desiderare. Cur ergo quæro? habebat studiis honorem, timebat, pallebat, scribebat: quamuis non posset dediscere illud ipsum, quod oculum modo dextrum, modò sinistrum

Soleo) Taxat notabiliter actionem M. Reguli, cum videatur probare, & apertè modum agendi suo tempore improbat: postquam publicos mores notauit, ad suos & Arriani amici reuertitur. *Iudiciis)* Centumuiralibus causis. *Desiderare)* quod maius est quàm quærere. *Habebat studiis honorem)* honorabat studia. *Timebat)* nam timor est optimus studiorum emendator. *Pallebat)* libro primo de eodem dixerat, Expalluit notabiliter quamuis palleat semper. Palladi enim studiosi creduntur nimia vigilia & vini parsi-

Digitized by Google

parſimonia. quare iocus eſt Valerij Martialis in Oppianum, qui cùm eſſet mali coloris, cœpit ſcribere verſus vt videretur poëta, & illa Iuuen. vellicatio. Tunc vtile multis Pallere, & vinum toto neſcire Decembri. *Scribebat*) ſuprà legimus Regulum recitaſſe librum in Ruſticum, & alium de obitu filij ſui diuulgaſſe. *Diſcere*) obliuiſci, deſueſcere. nam decompoſitum verbi ſignificationem cum quo iungitur interdum, deſtituit, ſicut apud Græcos κατὰ verbi cauſa μανθά-νω id eſt diſco, καταμανθάνω, dediſco.

circumlinebat: dextrum, ſi à petitore, alterum, ſi à poſſeſſore eſſet acturus, quòd candidum ſplenium in hoc aut illud ſupercilium transferebat: quod ſemper aruſpices conſulebat de actionis euentu animi ſuperſtitione, ſed tamen à magno ſtudiorum honore veniebat. Iam illa perquàm iucunda vnà dicentibus, quòd libera tempora petebat, quòd audituros corrogabat. Quid denique iucundius, quàm ſub alterius inuidia, quamdiu velis, & in alieno auditorio quaſi deprehenſum commodè dicere? Sed vtcunque ſe habent iſta, bene fecit Regulus quòd eſt mortuus, melius ſi antè. Nunc etiam ſanè poterat ſine malo publico viuere, ſub eo principe, ſub quo nocere non poterat. Ideo fas eſt, nonnunquam eum quærere. Nam poſtquam obiit ille, increbuit paßim, & inualuit conſuetudo, binas vel ſingulas

Circumlinebat) quidam frontem linebant vnguento vel ceruſa, deinde panniculum ſiue faſciam imponebant: quod ſplenium dicebatur: à quibuſdam exiſtimatum oculorum operimentum ad arcendam nimiam lucem. eius meminit Martialis libro ſecundo. Et numeroſa linunt ſtellantem ſplenia frontem: item octauo. Talia lunata ſplenia fronte ſedant. libro decimo pro petiola videtur vſurpaſſe. Cur ſpleniato ſæpe prodeam mento, Albáve pictus ſana labra ceruſa. Secundum Pollucem [numeratur inter medicorum inſtrumenta. etiam] caput ſplenis dicitur ſplenium, quia σπλη-νιᾶν eſt ſplenem dolere. Plinius teſtatur herbam ſplenion lienibus mederi. *Alterum*) ſiniſtrum. damnabat Fabius eos, qui in dicendo opertos compreſſóſque oculos tenebant, neque niſi planè rudes, & ſtultos tales haberi poſſe. *A poſſeſſore*) pro reo. *Candidum ſplenium*) faſciam albam. *Hoc*) vnum. *Aruſpices*) qui per introſpectionem victimarum ariolabantur. *De actionis euentu*) antequam ageret an proſperè ſibi ceſſura eſſet actio. *Superſtitione*) ſuperuacua religione. nam ſuperſtitio eſt timor ſuperfluus & delirus: aut ab aniculis dicta ſuperſtitio, quæ multum ſuperſtites per ætatem delirant, & ſtultæ ſunt. Aut ſecundum Lucretium, ſuperſtitio eſt ſuperſtantium rerum, id eſt cœleſtium, & diuinarum, quæ ſuper nos ſtant, inanis & ſuperfluus timor. & ſuperſtitioſi, qui deos nimis timent. Autores habeo Seruium & Donatum. Alij ſuperſtitionis verbum originem habuiſſe volunt ab iis, qui filios ſuperſtites eſſe nimis importunè à diis efflagitarent: cùm tamen omnis importuna ineptáque religio poſſit ſuperſtitio appellari, quæ à Romanis olim tanquam peſtis ab vrbe ſæpius euulſa fuit. *Veniebat*) id conſulere aruſpices procedebat ex ſumma reuerentia, quam ſtudiis habebat: nam niſi de magnis deum conſulere non debemus. *Iam*) prætera. *Vnà*) cum Regulo. *Libera tempora*) ſpatioſa, & ampla, quanta orator voluiſſet: intra tempus lege conſtitutum tantùm cauſidicis licebat agere, niſi longius dicendi ſpatium à iudicibus impetraſſent. *Audituros corrogabat*) congregabat qui ſe agentem audirent. *Alterius inuidia*) Reguli maliuolentia, qui tam impudenter pete-

ret ad dicendum longiſſima tempora. *Auditorio*) auditoribus quos Regulus corrogauerat. *Deprehenſum*) ex inſperato. *Commodè*) libere, quantum, & quæ voles. *Vtcunque*) bene an malè. *Benefecit*) quia malus. *Melius*) feciſſet. *Si ante*) ſi mortuus eſſet ante Domitianum, ſub quo multa ſcelesta patrauit. *Principe*) Traiano, qui falſas accuſationes non admiſit: in quibus Regulus pollebat. *Ideo*) cùm non poſſet nocere. *Abiit*) obiit. [*Illa*) aliâs ille. vtraque lectio bona, ſi diſtinctionem transferas.] *Increbuit*) inoleuit, in vſum venit, & recepta eſt.

clepſydras, interdum & dimidias, & dandi & petendi. Nam & qui dicunt, egiſſe malunt, quàm agere: & qui audiunt, finire quàm iudicare. tanta negligentia, tanta deſidia, tanta denique irreuerentia ſtudiorum, periculorúmque eſt. An nos ſapientiores maioribus noſtris? nos legibus ipſis iuſtiores, quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? Hebetes illi, & ſupra modum tardi? Nos apertius dicimus, celerius intelligimus, religioſius iudicamus, quia paucioribus clepſydris præcipitamus cauſas, quàm diebus explicari ſolebant. O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas, quod fidei pauciſſimi præſtant. Equidem quoties iudico, quod vel ſæpius facio quàm dico, quantum quis plurimum poſtulat aquæ do. Etenim temerarium exiſtimo diuinare, quàm ſpatioſa ſit cauſa inaudita,

Clepſydras, repete annotata in præcedẽtibus. *Dandi*) concedendi aduerſariorum aduocatis. *Egiſſe*) finiſſe actionem ſuam. *Finire*) finem imponere actioni. *Quàm iudicare*) quam rectam ſententiam pronunciare. Perinde ac ſi diceret, aduocati faſtidium capiunt augendo: iudices non audiendo malè iudicant. Quare omnes quamprimum finẽ imponi quærunt officio ſuo. *Studiorum*) artis dicendi. *Periculorum*) reorum quos patroni cunctis artibus debent tutari. *Tot horas*) idem autor eſt accuſatori ſex horas, reo nouem ex lege conſtitutas, ſuper qua re iam multa annotauimus. *Tot dies*) xx. iuridicos Aſconio memorante. *Comperendinationes*) dilationes. *Illi*) maiores. *Hebetes*) cæcutientes, & ingenio debili. *Nos apertius*) amara deriſio. *Religioſius*) iuſtius. *Paucioribus*) minoribus xx. nam ſi clepſydra pro dimidia hora ſumitur, & reo decem & octo. quando plures concedebantur: reſpectu illius rectè dixit paucioribus clepſydris. *Præcipitamus*) in hoc loco faciunt verba Taciti de Oratoribus, Feſtinandum, inquit, eſt apud iudices, qui non accipiunt tempora, ſed conſtituunt. Nec expectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipſo negocio dicere: ſed ſæpe vltro admonent, atque aliò tranſgredientem reuocant, & feſtinare ſe teſtantur. *O Regule*) extrinſecus ſumendum tale quid, ſi nunc viueres, quid diceres? *Obtinebas*) impetrabas à iudicibus tempus orandi liberum. *Ambitione*) quod tamen faciebas, non ad vtilitatem clientum, ſed honoris tui affectatione. *Pauciſſimi*) rariſſimi aduocati. *Præſtant*) concedunt clientibus, [quibus ſummam debent fidem.] *Iudico*) datus ſum iudex. *Dico*) ago cauſam.] *Aqua*) id eſt temporis. Nam clepſydris aqua refertis (vt dictum eſt ſuprà) horas dimetiebantur veteres.] [*Qui docet*) indicem intelligit. nam priuſquam cauſa ageretur, per indicem, qui olim dabatur, poſt trigeſimum diem rem exponebant. Indicem ergo intelligit per eum qui docet: ſenſus eſt, ſi diſceptantes petunt à me plurimum temporis, concedere ſoleo: ſed tantundem do ei qui cauſam exponit, vt ſigillatim, & commodè poſſit me docere. Eſt autem docere, narrare, & argumentis confirmare. Legitur etiam qui dicit non abſurdè, Sunt tamen

men qui non legunt, quantum quis plurimum temporis poſtulat tamen de eo qui docet, ſed quantum quis plurimum poſtulat aquæ do. vt ſit ſenſus, concedo totum illud ſpatium ad dicendum, quod intelligit per aquam defluentem clepſydra quantum quis me poſtulat.] *Diuinare*) velle cognoſcere antequam intelligant cauſam: cuius momenti ſit, quod faciunt iudices, qui tempus debitum acturo non permittunt.

tempúſque negotio finire, cuius modum ignores: præſertim cùm primam religioni ſuæ iudex patientiam debeat, quæ pars magna iuſtitiæ eſt. At quædam ſuperuacua dicuntur etiam: ſed ſatius eſt & hæc dici, quàm non dici neceſſaria. Præterea, an ſint ſuperuacua, niſi cùm audieris, ſcire non poſſis. Sed de his melius coràm, vt de pluribus vitiis ciuitatis. Nam tu quoque amore communium ſoles emendari cupere, quæ tam corrigere difficile eſt. Nunc reſpiciamus domos noſtras. Ecquid omnia in tua recte? in mea noui nihil. mihi autem & gratiora ſunt bona, quòd perſeuerant: & leuiora incommoda, quòd aſſueui. Vale.

Tempúſque negocio finire) præſtituro tempore concludere rem cuius magnitudinem neſcias. *Finire*) aſcribere, determinare. *Debeat patientiam*) ſcilicet præſtare: debet enim iudex eſſe patientiſſimus ad audiendum. Iuriſconſulti frequenter dicunt, patientiam præſtare, vt Marcellus ff. xxxix. de operis noui nunciatione, & Vlpianus xliij. titulo quod vi aut clam: & libro quadrageſimoſexto de ſolutionibus. Item ff. xxxix. de operis noui nunciatione, & ibidem Paulus. *Primam religionis ſuæ*) quam obſeruare imprimis debet inter cætera ſuæ fidei conuenientia: nam Seneca capite de iuſtitia inquit, de fide, & religione ſcias agi, vbicunque de veritate tractatur. Pars magna iuſtitiæ: cùm enim iuſtitia ſit conſtans, & perpetua voluntas ſecundum Iuſtinianum, non immeritò patientiam iuſtitiæ magnam partem nominauit. *At quædam*) occurrit obiectioni. *Dicuntur*) à cauſidicis. *Etiam*) ſic eſt. concedo ſuperuacua dici. etiam enim conſentientis aduerbium eſt. *Hæc*) ſuperuacua. *Non dici*) anguſtia temporis. *Coràm*) viua voce tractabimus. *Communium*) Reipub. noſtræ, Romanæ: [vel communium ſcilicet tibi mecum, quemadmodum communem amicum dicimus quo vtrinque æquè fruimur. *Emendari*) plus eſt corrigere, quàm emendare: nam, qui corrigit in rectum reducit qui emendat, vitium operit, & mendæ ſuperinducere conatur velamen aliquod. *Difficile*) quia inueterata vitia difficile curantur. *Noſtra*) noſtros mores: primùm enim cognoſcere ſeipſum. [legitur etiam noſtras domos, ſicut mox, in tua.] *Et quid*) nunquid. *In tuis rectè*) ſe habent. *Nihil*) noui eſt. *Bona*) quę ſunt in rebus meis, ſi qua tamen ſunt. *Perſeuerant*) quòd non abſcedunt. *Quod aſſueui*) nam ab aſſuetis ſi ſit affectus, non tantus ſit.

C. PLINIVS VERO SVO S.

RATIAS ago, quòd agellum quem nutrici meæ donaueram, colendum ſuſcepiſti. Erat, cum donarem cētum millium nummûm: po-

RATIAS) Vero agricolationi iniecto commēdat agrū, quē nutrici ſuæ dono dederat. Veros

pluresSpartianus ; & Capitolinus monumentis tradunt. Huius autem tanquam obſcurioris nulla apud alios fit mentio. *Erat*) æſtimabatur precio.

ſtea decreſcente reditu, etiam precium minuit, quod nunc te curante, reparabit. Tu modò memineris commendari tibi à me non arbores, & terram (quanquam hæc quoque) ſed munuſculum meum, quod eſſe quàm fructuoſiſſimum non illius magis intereſt, quæ accepit, quàm mea, qui dedi. Vale.

Curante) excolente. nam diligenti cultura precia prædiorum ampliantur, quia reditus ſupercurrit: ita ſi negligentius habita ſint, minui ea neceſſe eſt, quod reſcripſerunt diui fratres autore Calliſtrato de iure fiſci. *Reparabit*) reſumet. reſtituetur in precium centum millium nummûm *Hæc quoque*) commendantur. *Munuſculum meum*) quia ego donaui. *Illius*) nutricis. *Quàm mea*) vt videar donaſſe rem precioſam.

C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

NVNQVAM ſum magis de occupationibus meis queſtus, quæ me non ſunt paſſæ, aut proficiſcentem te valetudinis cauſa in Campaniam proſequi, aut profectam, è veſtigio ſubſequi. nunc enim præcipuè ſimul eſſe cupiebam, vt oculis meis crederem, quid viribus, quid corpuſculo acquireres, & qui denique ſeceſſus voluptates regioniſque abundantiam inoffenſa tranſmitteres.

NVNQVAM) Conqueritur non ſibi licuiſſe per occupationes in Campaniam cum vxore Calphurnia ſecedere: inibique multa amabiliter differit, & hortatur vt ſaltem pluribus epiſtolis timori ſuo prouideat. Calphurniam Secundi vxorem teſtantur tres eiuſdem epiſtolæ, & Sidonius libro ſecundo. *Valetudinis bonæ*) recuperandæ. *In Campaniam*) vbi Fabatus Secundi Proſocer villam Camillianam poſſedit. *E veſtigio*) ſtatim poſt digreſſum tuum. *Viribus acquireres*) aſtrueres firmitati tuæ: erat enim debilis. & ideo in Campaniam Italiæ regionem apricam ſeceſſerat. *Corpuſculo*) per hoc colligitur Calphurniã fuiſſe paruæ ſtaturæ, & exilis. [Quidam legunt adpareres: vſitatius eſt acquireres] *Et qui*) & quomodo. *Seceſſus voluptates*) ſecũdum Eutropium nulla magis regio ad ocium & voluptatem accommodata, quàm Campania. Siquidem non modò Italiæ, ſed pene toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga eſt: nihil hoſpitabilius mari. Hic illi nobiles portus Caieta, Miſenus, tepenteſque fontibus Baiæ, & ad voluptatem, & ad ſanandos morbos commodiſſimæ, Lucrinus, & Auernus, quædam maris oſtia: hic amici vitibus montes Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus cunctorum Veſuuius: vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli. Herculanium, Pompei, & ipſa caput vrbium Capua: quæ quondam intra tres maximas Romam, Carthaginémque nominata: nam roſam fert odoratiorem ſatiua, vnde vulgò dictum plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Eſt enim amœniſſimus Campaniæ tractus, ſi quis vbertatem ſoli, cœli temperiem, aprica collium, opaca nemorum, innoxios ſaltus, vitium olearúmque prouentus, nobilia pecuaria cogitauerit: ibi ſummum Liberi patris cùm Cerere certamen. hæc littora fontibus calidis rigantur:

Digitized by Google

gantur: prætérque cætera in toto mari conchylio, & piſce nobilitantur: nuſquam generoſior oleæ liquor. & hoc quoque certamen humanæ voluptatis tenuere Oſci, Græci, Vmbri, Thuſci, Campani. *Regionisque abundantiam)* Campania ſeritur toto anno, panico ſemel, bis farre. ſed campus, qui circa Capuam eſt, & Laboriæ vocatur, à Græcis Phlegræus, cæteras terras fertilitate ſuperat, & in delicias alicæ politur meſſis. *Inoffenſa)* ſana.

Equidem etiam fortem te, & non ſine cura deſiderarem. Eſt enim ſuſpenſum & anxium de eo quem ardentiſsimè diligas, interdum nihil ſcire. Nunc verò me cum abſentiæ, tum infirmitatis tuæ ratio, incerta & varia ſolicitudine exterret. Vereor omnia: imaginor omnia: quæque natura metuẽtium eſt, ea maximè mihi, quæ maximè abominor, fingo. Quo impenſius rogo, vt timori meo quotidie ſingulis, vel etiã binis epiſtolis conſulas. Ero enim ſecurior, dum lego, ſtatímque timebo, cùm legero. Vale.

Equidem) ego quidem, more Virgiliano. *Fortem)* bene valêrem, quamuis ſana eſſes, & abſens tamẽ tibi timerem, quanto magis inualidæ. *Eſt ſuſpenſum & anxium)* facit hominẽ ambigere, & dubitare, neque parum æſtuare. *Nihil ſcire)* nullum nouum intelligere. *Ratio)* cauſa reſpectus. *Omnia)* mala. *Metuentium)* qui omnia aduerſa ſuſpicãtur. *Quæ abominor)* quæ omine abiicio, vt puta mortem. Abominetur, inquit Columella, arator herbam tanquam omen triſte expuat. *Fingo)* imaginor. *Conſulas)* ſubuenias. *Securior)* cùm legam tibi bene eſſe, timebo: ne poſt miſſas literas noui mali aliquid te preſſerit.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

SCRIPSERAM tenuiſſe Varenum, vt ſibi euocare teſtes liceret, quod pluribus æquum, quibuſdam iniquum, & quidem pertinaciter, viſum, maximè Licinio Nepoti, qui ſequenti Senatu, cùm de rebus aliis referretur, de proximo Senatuſconſulto diſſeruit, finitámque cauſam retractauit. Addidit etiam, petendum à Conſulibus, vt referrent ſub exemplo legis ambitus, de lege repetundarum, an placeret in futurum ad

SCRIPSERAM) Licinius Nepos poſtquam Varenus obtinuerat, vt ſibi teſtes pro defenſione liceret euocare: cœpit petere, vt legi repetundarum adiiceretur licere reis denunciare teſtes: cui relationi multi contradixerunt, ſed præſertim Iubentius Celſus: inter quos orta contentione ad lites vſque proceſſum eſt. *Tenuiſſe)* impetraſſe à Senatu. quod paulo antè legimus. *Euocare)* ex Bithynia in vrbem conuocare. & milites euocati auxiliares dicuntur ſubito tumultu à Conſule conuocati ad opem Reip. ferendam: ea militia dicitur euocatio. verùm apud Macrobium euocatio appellatur, quando dij euocantur ab aliqua vrbe excidenda. *Sequenti Senatu)* cùm primùm Senatus habitus eſt. *Referretur)* poneretur in conſultationem. *Proximo)* nuper facto, vt Vareno liceret teſtes euocare. *Finitam)* iam decretam. *Retractauit)* renouauit, remiſit, recognouit: eſt enim retra-

Digitized by Google

ctare, quod omiſeris repetere & mutare: ſic ferrum retractatum, ſic ſcripta iam emiſſa: deinde emendata dicimus retractata. *Sub exemplo legis ambitus*) Ad imitationem legis ambitus, qua cauebatur, vt ſicut accuſatoribus licebat inquirere, & teſtibus denunciare: ita reis pariter ius eſſet. De ambitu Liuius vij. ab Vrbe condita, [tunc primum] refert à Cn. Petilio Tribuno pl. autoribus patribus ad populum relatum fuiſſe, eáque rogatione nouorum maximè hominum, qui nundinas & conciliabula obire ſoliti erant, compreſſa credita, haud æquè patribus læta. M. Tullius in Vatinium tradit ſe tuliſſe legem de ambitu ex Senatuſconſulto, id quod pro Murena repetit: ſed Liuij abbreuiator lib. xlvij. ante Ciceronem, legem de ambitu latam teſtatur. Fuit autem ea lex conſtituta Reip. cauſa ſicut repetundarum: Tacitus tamen inquit, Candidatorum ambitus Iulias leges peperit. Sub principe verò ceſſat lex ambitus: teſtes ſunt Iuriſconſulti. *Placeret*) Senatui, cui liberum eſt intendere leges, & mollire.

eam legem adiici, vt ſicut accuſatoribus inquirendi, teſtibúſque denunciandi poteſtas ex ea lege eſſet: ita reis quoque fieret. Fuerunt quibus hæc eius oratio, vt ſera & intempeſtiua, & præpoſtera diſpliceret: quæ omiſſo contradicendi tempore caſtigaret peractum, cui potuiſſet occurrere. Iubentius quidem Celſus Prætor, tanquam emendatorem Senatus, & multis, & vehementer increpuit. Reſpondit Nepos,

Eam) repetundarum. *Denunciandi*) denunciare eſt futurum aliquod nunciare. Quo verbo frequenter vtitur Cicero in Orationibus: & Secundus mox inquit, Quid denunciationibus & quaſi minis ago? Nam fere in partem ſumitur hoſtilem. *Præpoſtera*) inuerſa. *Contradicendi tempore*) cùm de ea agebatur, & nondum eſſet decretum Senatuſconſultum. *Peractum*) iam tranſactum. nam præterita, dicente apud Liuium Annibale, magis reprehendi quàm corrigi poſſunt. *Occurrere*) in tempore contradicere. *Iubentius Celſus prætor*) Vlpianus ff. v. pridie Idus Martias, Q. Iulius Balbus, & P. Iubentius Celſus Coſſ. verba fecere de his, quæ Imperator Cæſar Adrianus Traiani Parthici filius propoſuit. Idem lib. ff. xxxviij. de operis libertorum ſcribit Iubentium Celſum fuiſſe Iuriſconſultum: ſic Pomponius de iuris origine Celſos patrem, & filium Iuriſconſultos tradit, & Marcellus ff. xxxij. filium Conſulem ponit, & libro vigeſimonono extat Plotianæ epiſtola ad Iubentium Celſum, & eiuſdem ad illam. Iubentius Celſus cum primoribus vrbis coniurationem iniens contra Domitianum, ideóque accuſatus, admirabiliter vitauit periculum: nam cùm iniicerent ei manus, dixit ſe quędam ſecretò velle Domitiano referre, & ſupplex dominum deúmque ſæpius inuocans, inquit, Nihil tale admiſi, verùm ſi mihi dilationem dederis: quorum particeps non ſum, omnia explicabo, multóſque manifeſtabo, ac conuincam: inde dimiſſus nullum detexit, aliquando alias cauſas prætexens, diſtulit confeſſionem vſque in Domitiani necem. poſt quæ Dion in Traiano hæc addidit, Celſum Traiano charum, & ſtatuam ei in publico iuſſu Imperatoris erectam, vitúmque optimatem fuiſſe, & inuito Adriano ex decreto Senatus Baiis interfectum, quòd necem Imperatori moliretur. Autores habeo Spartianum, & Dionem. quanquam mendoſè apud Spartianum legatur, Adrianum in cōſilio habuiſſe Iulium Celſum Iuriſconſultum: Tu repone Iubentium Celſum. proinde is fuit rhetor eloquentiſſimus: quod etiam Iuuenalis indicat, Celſo dictare paratæ: tametſi interpretes ſignificaſſe velint Cor. Celſum, cùm is fuerit mediocris orator, nec temporibus ſatyrographi: inde pariter decepti ſunt viij. Satyra ſuper illud, Nec dubitant Celſi Prætoris vendere ludis. Vbi neque Corn. Celſum, neque pro adiectiuo poſitum celſum, vt quidam ariolantur, vel vno Secundi teſtimonio ſatis conſtat accipi.

Digitized by Google

cipi poſſe: ſed Iubentium Celſum Prætorem ſub Traiano, quo principe ſatyram ſuam poëta condidit. [ex codice Plinij tranſcriptus fuit antiquus hic libellus, ſiue ſupplicatio manu Campani. Cùm ante hos dies coniugem & filium amiſerim oppreſſus neceſſitate, corpora eorum fictili ſarcophago commendauerim, donec is locus, quem emeram, ædificaretur via flaminia, inter miliarium ſecundũ & tertium parte læua. Rogo domine Imperator permittatur mihi in eodem loco in marmoreo ſarcophago, quem mihi modò comparaui, ea corpora colligere, vt quando eſſe deſiero, pariter cum eis ponar. Secretum fieri placet. Iubentius Celſus promagiſter ſubſcripſi. III. Non. Nouembr. Antio Pollione & Opiminio. Coſſ. Ordinales Seuero & Subinniano Coſſ.] Celſi qui curam equitum in bello Othoniano ſumpſit meminit Tacitus. alij prodidere Titum Iuuentium oratorem fuiſſe in dicendo lentum ac pene frigidum, ſed callidum, & in capiendo aduerſarium, verſutum, præterea nec indoctum, & magna cum Iuris ciuilis intelligentia, Sabino Iubentio reſcripſiſſe diuum Pium retulit Vlp. pariter Cæcilio Iubentiano. [Iuuentij Secundi Coſſ. in Brixianorum monumentis interdum mentio fit.]

rurſúſque Celſus: neuter contumeliis temperauit. Nolo referre, quæ dici ab ipſis moleſtè tuli: quo magis quoſdam è numero noſtro improbaui, qui modò ad Celſum, modò ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi curſitabant: & nunc: quaſi ſtimularent & accenderent; & nunc, quaſi reconciliarent, componeréntque: frequentius ſingulis, ambobus interdum propitium Cæſarem, vt in ludicro aliquo, precarentur. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit, quòd ſunt alter alteri, quid pararent, indicati. Nam & Celſus Nepoti ex libello reſpondit, & Celſo nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum, vt homines iurgaturi, idipſum inuicem ſcirent, tanquam conueniſſet. Vale.

Rurſúſque Celſus) reſpondit Nepoti. *Temperauit*) abſtinuit. *E numero noſtro*) Senatorij ordinis. *Ad*) iuxta, in partes. *Accenderent*) incitarent, irritarent. *Frequentius*) ordo eſt, frequentius precabantur Cęſarem Traianum propitium ſingulis: interdum precabantur ambobus, vt aſſolet fieri in ludicro aliquo. dicam apertius. Qui modò ſtimulabant, modò reconciliabant Celſum & Nepotem, Traianum tunc in Senatu precabantur, vt vellet fauere Celſo, vel Nepoti, tanquam ſi ageretur aliqua res ludicra. Ludicra autem ars, quæ ludi gratia fit, vt ſcenica, & hiſtrionica. Poſſidonius, autore Seneca, quatuor eſſe ait genera artium. nam ſunt vulgares, & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Ludicræ ſunt, quæ ad voluptatem oculorum auriúmque tendunt, qualis ſcenica & hiſtrionica, vnde tibiam eius cauſa comparatam Plinius ludicram vocat. His annumeres licet machinatores, qui pægmata per ſe ſurgentia excogitant, & tabulata tacitè in ſublime creſcẽtia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant ſua ſponte cohærentibus, aut quæ eminebant paulatim in ſe reſidentibus: quibus imperitorum feruntur oculi, qui omnia ſubita, quia cauſas non nouere, mirantur. Et qui artem ludicram exercuiſſet, ius non habebat ſedendi in decimoquarto gradu. *Alter alteri*) implicita prolepſis. *Libello*) ſupplicatione, accuſatione. *Pugillaribus*) libris lineis cæra illitis. *Amicorum loquacitas*) vtriuſque familiarium delatio. nam amici Nepotis ſignificarunt Celſo, quid Nepos pararet: & Celſi, quid ille Nepoti. *Conueniſſent*) conſtituiſſent inter ſe id facere: [vel conueniſſent, inter eos decretum eſſet.

Digitized by Google

C. PLINIVS FVNDANO SVO S.

SI quando, nunc præcipuè cuperem esse te Romæ, & sis rogo. Opus est mihi voti, laboris, solicitudinis socio. Petit honores Iulius Naso, petit cum multis, cum bonis, quos vt gloriosum, sic est difficile superare. Pēdeo ergo, & exerceor spe, atque afficior metu, & me consularem esse non sentio. nam rursus mihi videor omnium quæ decucurri Candidatus. Meretur hanc curam longa mei charitate: est mihi cum illo non sanè paterna amicitia: neque enim potuit esse per meam ætatem. Solebat tamen vixdum adolescentulo mihi pater eius cum magna laude monstrari. erat non studiorum tantùm, verumetiam studiosorum amantissimus: ac propè quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequētabam. Quintilianum & Niceten Sacerdotē, vētitabat. Vir alioqui clarus & grauis, & qui prodesse filio memoria sui debeat. Sed multi nunc in senatu, quibus ignotus ille, multi quibus notus, sed non nisi viuentes reuerentur: quo magis huic, omissa gloria patris, in qua magnū

SI quando) Quam diligenter pro amicorum dignitate debeamus operam nostram ac nostrorum præstare, satis alibi: sed præsertim hac epistola monet Secundus, qui pro Iulio Nasone honores petituro rogat Fundanum suum, vt ideo veniat Romam, quia susceperat candidatum: & verebatur si pulsam pateretur, ne sibi illuderetur. *Si quando*) optaui. *Voti socio*) te adiutore vt votum meum consequar. *Petit cum bonis*) habet bonos viros competitores. *Pendeo*) suspensus sum inter spem & metum. *Consularem*) iam functum consulatu, & per id aliqua gratia & autoritate apud senatores, & aliquādo non. *Videor mihi*) rursus esse candidatus cùm timeo. *Candidatus omnium*) dignitatum, magistratuum, potestatum, tanquam si omnes dignitates iam à me gestas nunc primùm pro me peterem. *Quæ decucurri*) quibus functus sum: sunt etiam qui sic distinguant, rursus mihi videor consularis, id est alicuius autoritatis: quia prædixerat, exerceor spe. deinde sequentia ordinent, candidatus, id est Naso, meretur hanc curam omnium quæ decucurri, dignus est vt exerceat spe, afficiat metu in petitione omnium honorum, quos ego gessi. *Mei charitate*) amore suo erga me. *Paterna*) respectu patris eius: nou enim initium sumpsit ab illo, *Ætatem*) quia puer ego, ille item natu grandis. *Monstrari mihi*) tanquam vir admirabilis digito ab aliis mihi demonstrari. *Quintilianum*) quem suprà testatus est habuisse præceptorem. *Niceam*) nullum temporibus Traiani alibi legere memini: nam Nicea Athenìensium imperator, & Megarensis alter vetustiores fuerunt [quare libentius legerem Nicetem: quo Seneca libro primo Suasoriarum, Memini vnà nos ab auditione Nicetis ad Messallam venisse. Nicetes suo impetu valdè Græcis placuit: quærebat à Gallione Messala, quid illi visus esset Nicetes. Gallio ait, plena deo: quoties audiuerat aliquem ex his declamatoribus quos scholastici caldos vocant, statim dicebat plena deo. Addubito tamen eum non tantùm vixisse, vt à Cæcilio audiri potuerit.] *Alioquin*) insuper. *Filio*) Nasoni. *In senatu*) nam commendatione senatus interdum candidati præferebantur. Q. Cicero ad M. Fratrem pro petitione Consulatus monet

compa-

comparandos, & confirmandos magistratus ex ciuibus, maximè Consules, deinde Tribunos pleb. ad conficiendum centurias. Admonendi sumus suffragia iudicio senatus commissa à Traiano, & populo adempta, quod apertè taxat Iuuenalis dicens, nam pridem ex quo s[illegible] fragia nulli Vendimus, effugit curas. nam qui dabat olim imperium, fasces, legiones: omnia, nunc se Continet. *Viuentes*) dum viuunt, tanquam abeat amor cum vita.

ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum & laborandum est. Quod quidem semper quasi prænideret hoc tempus, sedulò fecit, parauit amicos, quos parauerat, coluit: me certè, vt primùm sibi ætas iudicare permisit, ad amorem imitationémque delegit. Dicenti mihi solicitè adsistit, adsidet recitanti: primus etiam & cum maximè nascentibus opusculis meis interest, nunc solus, antè cum fratre, cuius nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim & illũ immatura morte indignissimè raptum, & hunc optimi fratris adiumento destitutum, solisque amicis relictum. Quibus ex causis exigo vt venias, & suffragio meo tuum iungas, permultum interest mea, te ostẽtare & tecum circuire. ea est autoritas tua, vt putem me efficacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, siqua te retinent. hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi Candidatum, & suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor. In summa, si datur Nasoni quod petit, illius honor: si negatur, mea repulsa est. Vale.

Ornamentum) collocatum est Nasoni. *Ipsi enitendum*) ipsi elaborandũ. membra paria. *Hoc tempus*) petendorum honorum. *Parauit amicos*) Faciunt hic Q. Ciceronis verba ad M. Fratrem, Amicorum studia beneficiis & officiis & vetustate & facilitate, ac iucunditate natura parta esse oportet: sed hoc nomẽ amicorum in petitione latiùs patet quàm in cætera vita: quisquis est enim qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet: is in amicorum numero habendus est. Mamertinus pro Consulatu. Quis ignorat tum quoque cum honores populi Rom. suffragiis mandabãtur, multos fuisse candidatorum labores. ediscẽda omnium nomina tribuum, omnes atque etiam singuli salutandi: prensandæ obuiorum manus, omnibus arridendum: non solùm cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda. *Me certè*) ordo est, certè delegit me ad amorem & imitationem, vt primùm permisit sibi iudicare, id est profectò elegit vt me amaret & imitaretur, quamprimum iudicium fecit de me. *Dicenti*) agenti. *Cum maximè*) præsertim. *Amissi*) mortui. *Raptum*) rapi propriè dicuntur iuuenes, quorum funera sunt immatura. scatent huius verbi innumera apud autores exempla. *Ostentare*) demonstrare Nasoni velle suffragari: nã multi sequentur exemplum tuum. *Circuire*) ambire suffragia. *Tecum*) te duce. *Abrumpe*) interpone. *Meum*) pignoratum est vsu meo. *Dignitas*) mea dignitas exigit vt ad iuues, ne periclitetur ex repulsa Nasonis. *Suscepi*) tuendum: nam suscipimus confugientes ad nos opis gratia. *Ambio*) conquiro suppliciter hunc magistratum. *Periclitor*) nam maximo amori maximus timor iunctus est. *Repulsa*) dedecus, contumelia. qui enim patiebantur repulsam, despecti & contempti credebantur.

C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

SCRIBIS) Respondet vxori Calphurniæ, quæ nunc erat in Campania, se non minori desiderio pro illa teneri, quàm illa pro se. *Affici*) lædi, cruciari. *Vestigio*) lecti. ea scilicet cubilis parte qua soleo iacere. *Fomentis*) solatiis, medelis. *Acquiescis*) reficeris. *Identidem*) frequenter. *Eo*) quòd epistolas tuas lectito. *Hoc*) legere tua scripta suauia. *Torqueat*) quia tunc magis subit recordatio, non licere mihi coràm frui tanta voluptate.

SCRIBIS te absentia mea non mediocriter affici: vnúmque hábere solatium, quòd pro me libellos meos teneas, sæpe etiam in vestigio me colloces: gratum est, quòd nos requiris, quòd his fomentis acquiescis. inuicem ego epistolas tuas lectito, atque identidem in manus quasi nouas sumo: sed eo magis ad desiderium tui accendor. Nam cuius literæ tantum habent suauitatis, huius sermonibus quantum dulcedinis inest? tu tamen frequentissimè scribe, licet hoc ita me delectet vt torqueat. Vale.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ATTILIVM) Prisco suo enarrat amicitiam suam ab adolescentia cum Attilio Crescente: quod eò tendit vt Priscus solicitet Maximũ Valerij Vari hæredem reddere cum vsuris pecuniam, quam Varus Attilio debuerat. *Paulo spectatior*) dignior, & paulo clarior. tãquam si diceret, notus & prædilectus est omnibus viris autoritate præditis, qualis tu es. *Oppida nostra*) patria vtriusque. oppida iuxta Comum sunt, quæ vno die inde possunt adiri, Bergomum, Laus Pompeia: Nouaria: sed præcipuè Mediolanũ, [quare adducor Attilium Crescentem potius fuisse Mediolanensem, vel ob illam vetustam memoriã in cœnobio Diui Ambrosij Mediolani. Attilius A.F. CRESCENS. V.P. TABVLARIO PALATI. illæ autem literæ V. P. significant virum perfectissimum: qui dignitatis gradus reperitur in Institutionibus Iustiniani.] *Ipsi adolescentuli*) nos à teneris annis: nunc enim amor vehementior, & inchoatus pertinacius durat. *Hic mansit*) amor durauit. *Nec refrixit iudicio*) postquam peruenimus ad eam ætatem qua iudicare potuimus, non diminutus est amor, quòd alius alium indignum amicitia iudicaret: sed potius creuit. *Sciunt*) norunt quantum nos amemus.

ATTILIVM Crescentem & nosti & amas. quis enim illum spectatior paulo, aut non nouit, aut non amat? hunc ego non vt multi, sed arctissimè diligo. oppido nostra vnius diei itinere dirimuntur, ipsi amare inuicem, qui est flagrantissimus amor, adolescentuli cœpimus, mansit hic postea, nec refrixit iudicio, sed inualuit. Sciunt qui alterutrum no-

Prædica-

ſtrum familiarius intuentur. Nam & ille amicitiam meam prædicatione circumfert, & ego præ me fero, quàm ſit mihi curæ moleſtia, quies, ſecuritas eius. Quinetiam cum inſolentiam cuiuſdam tribunatum plebis inituri, vereretur, idq́; indicaſſet mihi, reſpondi,, οὔτις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει. *Quorſus hæc? Vt ſcias non poſſe Attilium, me incolumi iniuriam accipere. Iterum dices. Quorſus hæc? Debuit ei pecuniam Valerius Varus: huius eſt hæres Maximus noſter: quē & ipſe amo: ſed coniunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro iure amicitiæ, cures, vt Attilio meo ſalua ſit non ſors modò, ſed etiam vſura plurium annorum. homo eſt alieni abſtinētiſſimus, ſui diligens, nullis quæſtibus ſuſtinetur. nullus illi, niſi ex frugalitate reditus. Nam ſtudia, quibus plurimū præſtat, ad voluptatem tantum & gloriam exercet: grauis eſt ei vel minima iactura, quia reparare quod amiſeris grauius eſt. Exime hūc illi, exime hūc mihi ſcrupulū: ſine me ſuauitate huius, ſine leporibus perfrui. neque enim poſſum triſtem videre, cuius hilaritas me triſtem eſſe nō patitur. In sūma noſti facetias hominis: quas velim attendas, ne in bilem & amaritudinem vertat iniuria. quam vim habeat offenſus, crede ei, quam in amore habet. non feret magnum & liberum ingenium cum contumelia damnum. Verum*

Prædicatione) laudatione. *Circumfert*) vulgat. *Præ me fero*) oſtendo. *Inſolentiā*) contumeliam, ſuperbiam. οὔτις ἐμεῦ ζῶντος, id eſt nullus me viuente, ſume extrinſecus, tibi manus inferet. principium carminis ex primo Iliados, vbi talibus Achilles Calchanta vatem alloquitur: οὔτις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει. id eſt, nullus me viuente & ſuper terram intuente, tibi cauas apud naues infeſtas manus inferet. *Quorſus hæ?*) cuius gratia hæc verba præmiſi? *Valerius Varus*) Vari Syriæ præfecti meminit Ioſephus. *Noſter*) vtriuſque amicus. *Sors*) prima pecunia, cui ſupercurrit Fœnus, vulgò Capitale dicitur non abſurdè. *Vſura*) reditus & fructus, qui percipitur ex vſu alicuius rei. Papinianus de vſuris & fructibus cùm in iudicio bonæ fidei diſceptatur arbitrio iudicis, vſurarum modus ex more regionis vbi contractum eſt, conſtituitur, ita tamen vt legi non offe..datur. [Fœnus cohibitum eſt ab antiquis, nam primo duodecim tabulis ſancitum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret, deinde rogatione tribunitia ad ſemiuncias redactum. poſtremò vet'ta verſura, multiſque plebiſcitis obuiam itum. poſtremò inſecuta eſt lex dictatoris Cæſaris ſi Tacito credimus, qua de modo credendi poſſidendíque intra Italiam cauebatur.] Vlpian. Cùm patrifamilias mora facta ſit, iam in hæredibus eius non quæritur mora: nam tunc hæredi proximo hæreditario iure ea cōpetit: ſufficit enim ſemel mora filij, vt vſuræ vel vſusfructus perpetuò debeantur: ideóque ad cæteros quoque deinceps tranſmittetur. *Frugalitate*) parſimonia quod viuit parcè. *Præſtat*) excellit. *Ad voluptatem*) delectationis gratia non lucri. *Reparare*) reſtaurare, recuperare. *Scrupulum*) difficultatem. ſic libro tertio dixerat, exime hunc mihi ſcrupulum. *Leporibus*) facetiis, venuſtate: lepos enim autoribus Donato & Cicerone, venuſtas &

festiuitas est: vnde mimo illi quòd gratiosè saltaret & eloqueretur, nomen ind tum Lepôri. Lepidus autem qui politus est. *Facitias hominis*) libro primo eruditissimè simul, & facetissimè locutum Attilium testatus est. *Bilem*) virus. *Vim*) vehementiam. *Eum*) talem habere, & per id summam. *Liberum ingenium*) libertate dicendi vtens, non blandiens, sed fortiter loquens. Senec. in Prouerbiis, Contumeliam nec fortis potest nec ingenuus pati. Item, Ingenuitas non recipit contumeliam.

Vt) quamuis. *Iudicabo*) nō displicet vt legatur vindicabo, id est vlciscar. *Hoc est grauius irascar*) interpretatio, color. *Se putet [neglectum] à me*) quòd non commendauerim diligenter negocium eius apud te. quod fieret si nihil cum Maximo perfeceris. *Hoc*) scilicet ne ego me neglectum à te putem: illud ne ille putet se neglectum à me.

vt ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam iudicabo: sed non tanquam pro mea hoc est grauius, irascar. quanquam quid denunciationibus & quasi minis ago? quin potius vt cœperam, rogo, oro, des operam, ne ille se, quod validissimè vereor, à me, ego me neglectum à te putem. dabis autem, si hoc perinde curæ est tibi, quàm illud mihi. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

COMMENDAS) Respondet Tacito Nasonem candidatum sibi cōmendanti: & nescio quantopere illum suscepisset. *Nasonem mihi commendas*) admiratiuè pronunciandum. *Meipsum*) mihi commendasses tanquam inferat Nasonem æquè diligo ac meipsum.

COMMENDAS mihi Iulium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si meipsum? fero tamen & ignosco. eundem enim commendassem tibi, si te Romæ morante ipse abfuissem. Habet hoc solicitudo, quòd omnia necessaria putat. tu tamen censeo alios roges: ego precum tuarum minister, adiutor, particeps ero. Vale.

C. PLINIVS ALBINO SVO S.

CVM) Conqueritur, Virginio Rufo viro nūquam satis laudato post decimum mortis annum nondum absolutum sepulchrum. *Villam Alsiensem*) Villæ Alsiensis fit mentio apud Ciceronem pro Milone, inquit, Et diuertit in villam Pompeij, Pompeium vt videret: sciebat in Alsiensi esse villa, procul inde, erat autem in agro Alsiensi. [Valerius autem inquit M. Æmilium Porcinam à L. Cassio accusatum crimine nimis sublime extructæ villæ in Alsiensi agro, populus Romanus graui multa affecit.]

CVM venissem in socrus meæ villam Alsiensem, quæ aliquando Rufi Virginij fuit, ipse mihi locus optimi illius & maximi viri desiderium non sine dolore renouauit.

cit.] Nam Alſium ſi Dionyſio in antiquitatibus credimus, Pelaſgi cum Aboriginibus incoluere. [olim ſic dictum, poſtea Agilla ſcribente Plinio. Alſium autem ab Aleſo conditore nomen accepit Silio dicente libro octauo.' Nec non Argolico dilectum littus Aleſo, Alſion.] *Socrus mea*) Pompeiæ Celerinæ. *Optimi*) propter mores. *Maximi*) propter res geſtas. vide vtraque libro ſecundo.

hunc enim incolere ſeceſſum, atque etiam ſenectutis ſuæ nidulum vocare conſuerat. Quocunque me contuliſſem, illum animus, illum oculi requirebant. libuit etiam monimentum eius videre, & vidiſſe pœnituit. Eſt enim adhuc imperfectum, , nec difficultas operis in cauſſa modici, ac potius exigui, ſed inertia eius, cui ea mandaa a eſt. Subit indignatio cum miſeratione: poſt decimum mortis annum reliquias, neglectumq́; cinerem ſine titulo, ſine nomine iacere, cuius memoria orbem terrarum gloria peruagetur.' At ille mandauerat, cauerátque, vt diuinum illud & immortale factum verſibus inſcribere ur,

Hîc ſitus eſt Rufus, pulſo qui Vindice quondã,
Imperium aſſeruit non ſibi, ſed patriæ.

Hunc) villam Alſienſem. *Nidulum*) requiem ſenectutis, ſepulchrum ſuum. *Monumentum*) Vlpianus ff. xj. ſepulchrum eſt vbi corpus mortui oſſáve hominis condita ſunt: monumentũ autem dicitur, quod memoriæ ſeruandæ cauſa exiſtat. Marcellus titulo de ſumptibus funerum. Monumẽtum ſepulchri id eſſe diuus Adrianus reſcripſit, quod munimenti, id eſt munendi eius loci cauſa factum ſit, in quo corpus impoſitum ſit. Florentinus ibidem Monumentum generaliter res eſt memoriæ cauſa in poſterum prodita, in qua corpus vel reliquiæ ſi inferantur, fiet ſepulchrũ: ſi verò nihil eorum, monumentum erit, quod Græci cenotaphium appellarunt. alij monumentum ad memoriam poſteritatis, & quicquid ad memoriam alicuius factum eſt, vt fana, porticus, ſcripta & carmina. [Paulus libro quinto ſententiarum latè definit quid ſit monumentum: eſſe referens multis de cauſis conſtitutum, primum quod ad itinera publica propter teſtimonium perennitatis eſt conſtitutum, vel quod rationem finium non recipit, niſi forte inter conuenientes ager diuiſus pactione fuerit. eſt & aliud quod proximis ædibus vix vnuſquiſque miles vel cenſus condidit in portionibus ſuis vel ad progeniem futuram hæredibúſve ſuis teſtis loco vice inſtrumentorum villarúmve poſſeſſionis demonſtrauerit. quod æque nullam limitum recipit rationem. eſt & aliud quod non longè ab ædibus vel itinere publico conſtitutum, id eſt iuxta legem Semproniam & Iuliam, quod cardinibus & decumanis conſtitutum eſſe monſtratur, quod rationem finium recipere videtur, id eſt concurrentium linearum atque ſecantium ſe inuicem & ordinem in vtroſque cuſtodit, limitum rationem diſcernens.] *Decimum mortis annum*) per hoc apparet multorum annorum epiſtolas collegiſſe Secundum, & diu fuiſſe ſub Traiano, cùm alibi Virginij funus celebret, & mortem epiſtola lugeat. *Memoria*) rerum geſtarum. *Illud factum*) quod cum ſæpe à legionibus quibus præerat dictus eſſet imperatór, præſertim poſt interitum Iulij Vindicis abnuit, palámque profeſſus ſit non paſſurum ſe quenquam imperare niſi quem Se atus elegiſſet. *Hic ſitus eſt*) Huius diſtichi ſenſum leges apud Dionem, ex quo nos iſta traduximus. Nerua Virginium ſæpius imperatorem nominatum non timuit in Conſulatu collegam ſibi aſſumere. in Virginij mortui tumulo tale inciſum fuit epitaphium, quòd cùm viciſſet Vindicem, imperium non ſibi aſſeruit, ſed patriæ. *Pulſo Virdice*) omnibus à Nerone ad Galbam deficientibus, Virginius Rufus, qui in Gallia Germanicis copiis præerat, cum

Iulio Vindice conflixit: vtrique duces à suis exercitibus, veluti aurigæ qui frenis dominari non possunt, ad bellum acti: Vindice autem seipsum interimente inter viginti millia Gallorum qui ceciderant, exiuit rumor perinde atque omnes vellent ob huiusmodi victoriam vt Virginius imperium admitteret: at is tunc iisdem quibus initio cogitationibus insistens, electionem Imperatoris Senatui reseruabat: sed mortuo Nerone multi rursus, & quidem ex iis Tribunis, qui erant in tabernaculo, districto ense iubebant Virginio, vel imperium, vel ferrum admittere: sed postquam à Senatu Galba imperator creatus est, vix persuasit militibus, vt eundem principem dicerent, Flaccóque Ordeonio legionem tradidit. hæc Plutarchus. *Asseruit*) liberam tradidit & comparauit. *Etiam conditoria extruere*) in quod inuehitur Plin. senior. Vni, inquit, homini sepulturæ cura, atque etiam post se defuturæ. Conditorium pro sepulchro Tranquill. vsurpat, scribens conditorium & corpus magni Alexandri oculis Augusti subiectum fuisse. Et Petronius Arbiter, In conditorium prosecuta est defunctum. Et mox, Descendit in conditorium. & iterum, præclusis conditorij foribus. [Plin. lib. vij. Quorum corpora eius miraculi gratia in conditorio Salustianorum asseruabantur oratorum. Iterum in Caio Tranquill. refert thoracem magni Alexandri repetitum è conditorio eius.

Tam rara in amicitiis fides, tam parata obliuio mortuorum, vt ipsi nobis debeamus etiam conditoria extruere, omniáque hæredum officia præsumere. Nam cui non est verendum, quod videmus accidisse Virginio, cuius iniuriam vt indigniorem sic etiam notiorem ipsius claritas facit. Vale.

Tam parata obliuio mortuorum) Cui malæ consuetudini occurrens Menedemus philosophus post defunctum Asclepiadem amicissimum sibi cùm eius amicus ad conuiuium venisset, arceréntque illum ianuis adolescentes, memor etiam post fata Asclepiadis iussit hospitem introduci, dicens Asclepiades etiam sepultus ei ianuas aperit. *Hæredum officia*) titulus est lib xj. ff. vbi cauetur ex dignitate funerari ab hærede funera fieri. nam etiam si quid impésæ in marmore factum sit, funeris est. Orta autem hæc actio ex bono & æquo. Papinian. ff. v. quamuis stricto iure nulla teneantur actione hæredes ad monumentum faciendum, tamen pontificali autoritate compelluntur ad obsequium supremæ voluntatis. *Præsumere*) præoccupare, vt nobis viuis sepulchra condamus. *Non est verendum*) vt hæredes negligant curam sepulturæ. *Virginio*) viro tam præclato.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

ODIEM lætum: adhibitus in consilium à præfecto vrbis audiui ex diuerso agentes summæ spei, summæ indolis iuuenes, Fuscum Salinatorem, &

ODIEM) Gratulatur Fiscum Salinatorem, & Numidium Quadratū iu[uen]es apud præfectum vrbis egisse ad imitationem sui cum summa laude & gloria. *Adhibitus in consilium*) electus ad iudicandum. *A præfecto vrbis*) [Tacitus libro quinto testatur primò sub regibus móxque sub magistratibus, ne vrbs sine imperio foret, deligi solitos qui ius redderent ac subitis mederentur. Cæterum Augustum bellis ciuilibus Cilnium Mecœnatem, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuisse: mox ipso rerum potito primum Messalam Coruinum eam potestatem paucos intra dies quasi nescium

Digitized by Google

ſcium exercendi tenuiſſe. Tum Taurum Statilium quanquam prouecta ætate egregiè toleraſſe. dein L. Piſonem per viginti annos eam præfecturam geſſiſſe.] Vlpianus ff. j. omnia crimina præfectura vrbis ſibi vindicauit: nec tantùm ea quæ intra vrbem admittuntur, verùm ea quoque quæ extra vrbem intra Italiam. Initio epiſtolæ diui Seueri, miſſæ ad Fabium Chilonem præfectum vrbis, ita ſcriptum fuit, Cùm vrbem noſtram fidei tuæ commiſerimus, quicquid intra vrbem admittitur, ad præfectum vrbis pertinere videtur. ſed & ſi quid intra centeſimum milliarium admiſſum ſit, ad præfectum vrbi pertinet. ſi vltra ipſum lapidem egreſſum eſt, præfecti vrbis cognitio non eſt: quies quoque populorum & diſciplina ſpectaculorum ad præfecti vrbis curam pertinere videtur:] idem poteſt vrbe interdicere & negociatione & profeſſione & aduocationibus & foro ad tempus & in perpetuum, & quæ ab eodem Iuriſconſ. recitantur præfecto vrbis ſecundum aliquos quoties reip. magiſtratus proficiſcebantur, vnus relinquebatur, qui ius diceret. vnde Seneca libro duodecimo epiſtolarum præfectum vrbis cuſtodem appellat. & Iuuenalis Satyr. iiij. villicum. M. Tull. pro Planco magiſtratus reip. Villicos appellatos ſcripſit. Præfectura vrbis cunctis quæ intra vrbem ſunt, antecellit dignitatibus & poteſtatibus: tantum ex omni parte deriuans, quantum ſine omni iniuria atque detrimento alieni honoris vſurpat. maximæ autoritatis illam fuiſſe Treuellius Pollio indicat, cum in Valer. vita tradat cenſorem, qui ius iudicandi de præfectis eminentiſſimis habuit, nullam in præfectum vrbis poteſtatem habuiſſe, Senator tamen non erat: ideo Mutius negauit Latinarum cauſa relictum, Senatum habere poſſe: ſed M. Varro & Atteius Capito referente Gellio dicunt ius fuiſſe præfecto Senatus habendi. *Ex diuerſo*) diuerſarum partium aduocatos. *Fuſcum Salinatorem*) quem in epiſt. Traianus teſtatur virum clariſſimum, & plurimum autoritate apud ſe valuiſſe. Hic eſt ille Salinator, cui poſtea Seruianus filiam deſtinauit: & domo patricia genitus, parentes habuit honeſtiſſimos, vir eruditus & eloquens, puer ſimplicitate, comitate iuuenis, grauitate ſenex. Fuſcum refert Spartianus in ſumma deteſtatione habitum, quod imperium præſagiis & oſtentis agitatis ſperaret. Ad Fuſcum libro octauo Secundi leges binas epiſtolas ſcriptas. Salinatori primum cognomen inditum M. Liuio, quia in cenſura nouum vectigal ex ſalaria annona ſtatuit.

Numidium Quadratū, egregium par, nec modò temporibus noſtris, ſed literis ipſis ornamento futurum. Mira vtriq; probitas, cōſtantia ſalua, decorus habitus, os Latinum, vox virilis,

Numidium Quadratum) cuius alibi fit mentio. hic dilectus familiariſſimè à Secundo hæres relictus ex beſſe à Numidia Quadrantilla auia conſpicuus forma fuit, & omnes ſermones malignorum puer & iuuenis euaſit: intra xx. annum maritus apud auiam tanta ſeueritate vixit, vt pantomimos illius nunquam ſpectauerit. Lego apud Spar. Quadratum cum Candido geſſiſſe Conſulatum. Quadrati hiſtorici meminit Dion in vita Ant. Pij & Capitolinus cum Vulcatio. Quadratum grauiter inſecutus eſt Adrianus, in cuius vita, quam Spart. Latinam ſcripſit, legendum arbitramur, Numidium Quadratum, non Vinidium. ſic in Ant. philoſopho apud Iulium Capitolinum non Mummium: cui ſororis ſuæ filio Antoninus Pius moriens bonorum maternorum partem reliquit. [In monumentis Brixianorum legi, L. Anton. Fab. Quadratum donatum torquibus & armillis.] Lampridius à Commodo occiſum Quadratum memorat, quòd de eo interficiendo conſilium iniiſſet: ſed hanc hiſtoriam melius explicat Herodianus, vbi aſſerit Quadratum nobiliſſimum locupletiſſimúmque iuuenem incitatum à Lucilla ad necem imperatoris, cum qua conſuetudinem ſtupri habere exiſtimabatur: hunc tamen opinor filium illius Numidij Quadrati. *Probitas*) laudabiles mores. *Decorus habitus*) cultus in oratore debet eſſe ſplendidus & virilis. nam toga,

zz. ij

Digitized by Google

calceus & capillus, tam nimia cura quàm neglgentia ſunt reprehendenda. lege quæ ſequuntur apud Fab. libro vndecimo Habitus etiam ad corpus refertur. *Os planum*) experta pronunciatio: nam Fab. præcipit os facile & expeditum oratori habendum, & Secundus in Regulo notauit in actione os confuſum, [Si leges os Latinum, interpretaberis Romanum ſermonem] *Vox virilis*) fortis & durabilis, non mollis & effœminata.

tenax memoria, magnum ingenium, iudicium æquale: quæ ſingula mihi voluptati fuerunt: atque inter hæc illud quòd & ipſi me vt rectorem, vt magiſtratum intuebantur: & ij qui audiebant me æmulari, meis inſtare veſtigiis videbantur. O diem (repetam enim) lætum, notandúmque mihi candidiſſimo calculo. Quid enim aut publicè lætius quàm clariſſimos iuuenes nomē & famam ex ſtudiis petere: aut mihi optatius, quàm me ad recta tendentibus quaſi exemplar eſſe propoſitum? Quod gaudium, vt perpetuò capiam, deos oro: ab iiſdem teſte te peto, vt omnes qui me imitari tanti putabunt, meliores eſſe quàm me velint. Vale.

Tenax memori) qua omnes diſciplinæ continentur. hinc non immeritò theſaurus eloquentiæ dicitur. Si quis vnam maximámque artem memoriæ quærat, exercitatio eſt & labor, multa ediſcere, multa quotidie ſi fieri poteſt cogitare. *Æquale*) magnum. *Iudicium*) ſecundum Diomedem iudicium eſt quo omnem orationem rectè, vel minus quam rectè pronunciatam ſpecialiter iudicamus. vel eſt æſtimatio, qua pœma cæteráque ſcripta perpendimus, adeo partibus omnibus orationis iudicium connexum eſt ac mixtum, vt ne ſententiis quidem, aut verbis ſaltem ſingulis poſſit ſeparari: nec magis arte traditur, quàm guſtus aut odor. *Meis inſtare veſtigiis*) tenere eundem actionis modum quem ego. *Candidiſſimo lapillo.*) mos deductus à Thracibus, qui dies fœlices albo lapillo, infœlices nigro notabant. *Publica*) vtilitatis publicæ cauſa. *Studiis*) eloquentiæ. *Tendentibus*) à Salinatore & Quadrato. *Tanti putabunt*) quanti faciunt Salinator & Quadratus. *Meliores*) eloquentiores.

C. Plin. Fabato Proſocero Svo S.

TV verò non debes ſuſpenſa manu commendare mihi, quos tuēdos putes. Nam & te decet multis prodeſſe, & me ſuſcipere quicquid ad curam tuā pertinet. Itaque Vectio Priſco quantum plurimum potuero præſtabo, præſertim in arena mea, hoc eſt apud centumuiros. Epiſtolarum, quas mihi, vt ais,

TV verò) Binis Fabati Proſoceri literis reſpondet: prioribus, quòd ſuſcipiet defendēdum Priſcum apud centumuiros: poſterioribus, quòd libenter recordatur conuiciorum in ſe, quamuis iniuſtorum. *Suſpenſa manu*) timidè, dubiè. *Vectio Priſco*) de Vectio, & Priſco alibi diximus. Legitur etiam Bettio Priſco, quem vidimus in memoriis antiquis agri Comenſis. *In arena mea*) tranſlatiuè arenam ſuam dixit agendi vſum frequentatum apud centumuiros. ſic

Iuue-

Iuuenalis, Lentáque fori pugnamus arena. Nam plurimas causas egit apud centumuiros suo & Martialis testimonio. *Hoc est apud centumuiros*) interpretatio, color.

aperto pectore scripsisti, oblisci me iubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel præcipuè sentio quanto opere me diligas, cùm sic exegeris mecũ vt solebas cum tuo filio. Nec dissimulo, hoc mihi iucundiores eas fuisse, quòd habebam bonam causam, cùm summo studio curassem, quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, vt mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor, (nũquam enim cessabo) conuitium facias. Quod & ego intelligam à summo amore proficisci, & tu non meruisse me gaudeas. Vale.

Aperto pectore) simpliciter, liberè.

[*Egeris*) antiqua exemplaria habent exegeris, hoc est debitum petieris. nam exigere pecuniam dicimus quæ nobis debetur.]

Tuo filio) socero meo tunc vita functo.

Hoc) ob hoc.

Bonam causam) honestam excusationem.

Non meruisse) tale conuicium, cum intellexeris me fecisse quæ mandatas.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

VNQVAMNE vidisti quenquam tam laboriosum & exercitum, quàm Varenum meum? cui, quod summa contentione impetrauerat, defendendum, & quasi rursus petendum fuit. Bithyni Senatusconsultum apud Consules carpere & labefactare sunt ausi, atque etiam absenti principi criminari: ab illo ad Senatum remissi, non destiterunt. Egit Claudius Capito irreuerenter magis quàm constanter, vt qui Senatusconsultum apud Senatum accusaret. Respondit Fronto Catius grauiter & firmè: Senatus ipse mirificus. Nam illi quoque qui priùs negarant Vareno quæ petebat, eadem danda, postquam erant data, censuerũt.

VNQVAMNE) Notum argumentũ iã prioribus epistolis. nam cùm obtinuisset Varenus vt sibi liceret euocare testes, Bithyni conati sunt inuertere Senatusconsultum per Traianum, à quo remissi fuerunt ad Senatum. *Tam laboriosè exercitum*) cum tanto labore vexatum. Legitur etiam tam laboriosum, tam exercitum. *Contentione*) vi, altercatione. [*Impetrauerant*) aliàs impetrauerat] *Quod*) vt testes liceret sibi euocare. *Apud Coss*) nota impudentiam Bithynorum, qui quod Consules & Senatus decreuissent, auderent apud eosdem carpere. *Absente*) qui tunc à Senatu aberat. Legitur non absurdè, Absenti principi, vt sit sensus, cùm reiecti fuissent à Consulibus: confugerunt ad Traianum, qui tunc non interfuerat Senatui, verùm ab illo ad patres remissi sunt. [Quidam legunt absentem, scilicet Varenum, qui dum accusaretur apud Traianum, non aderat.] *Non destiterunt*) quamuis multiplicem passi fuissent repulsam, tamen non veriti sunt iterum Senatores pulsare. *Mirificus*) admirabilis fuit. *Illi*) senatores. non pauci enim dissenserant: quod libro quinto cognouimus. *Data*) concessa à pluribus.

Singulos enim integra re dissentire fas esse, peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum. Acilius tantùm Rufus, & cum eo septem an octo: septem immò, in priore sententia perseuerarunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria grauitas, vel potius grauitatis imitatio ridebatur. Tu tamen æstima quantum nos in ipsa pugna prælij & certaminis maneat, cuius quasi prælusio atque præcursio has contentiones excitauit. Vale.

Singulos) nam existimabant vnicuique senatorum fas esse. *Integra re*) nondum decreto senatusc̄ōsulto. *In priori sententia*) vt non liceret Vareno testes euocare. *Paucitate*) senatorum dissentientium. *Temporaria*) momentanea, & ad breue tempus. annotauimus hoc verbum bis apud Asinum Apuleij poni in eundem sēsum: nam libro septimo, temporariam sedem, & xj. larem temporarium dixit: Secundus pariter in panegyrico. Non ergo temporarium & subitum est. & Seneca primo epistolarum temporarias amicitias ad tempus breue comparatas. & Vlpianus de tutoribus, & curatoribus datis temporarium tutorem. sic Paulus de vsufructu, indictiones temporarias. & temporatium exilium, non in perpetuum, sed ad tempus aliquod irrogatum. item Vlpianus de aqua quotidiana temporariam possessionem. ac alibi effractores in opus publicum, vel perpetuum, vel temporarium dari solere. *Pugna*) contentione. [in vetusto exemplari legitur, Tu tamen existima quantum prælium, quanta pugna certamini maneat.] *Prælusio*) præmeditatio. præcentio, vt assolent citharœdi antequam cantum exordiantur, præludium emerendi fauoris gratia præmittere: sic tyrones priusquam in veram pugnam descendant, prȩexercent se ad palum & cursum: quo verbo Virg. vtitur in tauro se ad pugnam incitante, Aut sparsa ad pugnam præludit arena. Iuuenalis iurgia præludunt, id est incipiunt antequam ad veram pugnam veniant. Hinc prælusio à quibusdam pro prooemio antequam rem attingamus accipitur.

C. Plinius Maurico Suo S.

Solicitas me in Formianum. veniam ea conditione, nequid contra commodum tuum facias: qua pactione inuicem mihi caueo, neque enim mare & littus, sed te, ocium, libertatem sequor: alioqui satius est in vrbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium, aut ad suum facere: mei certè stomachi hæc natura est, vt nihil nisi totum & merum velit. Vale.

Solicitas) Promittit aduētum suum Maurico in prædium Formianū, modò nihil incommodetur. *Solicitas in Formianum*) procuras literis vt secedam in tuum Formianum, quod rus erat in agro Formiano. *Inuicē*) ne quid contra commodum meum faciam. *Mare & litus*) loci amœnitatem, quȩ pluribus à Mare celebratur. sunt autem Formiæ iuxta [Caietam. &] Terracinam in littore ad mare Tyrrhenum. *Te*) amicum & virum singularem. *Alioquin*) nisi istic essem liber. *Alienum*) vt in vrbe. *Suum*) vt in secessu. *Merum*) solum. sensus est, sum ea natura, vt vellem nisi vno occupationis genere teneri: verbi causa in vrbe amicis inseruire, ruri ociari.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

MIRIFICÆ rei non interfuiſti: ne ego quidem, ſed me recens fabula excepit. *Paſſienus Paulus* ſplendidus eques *Romanus*, & in primis eruditus, ſcribit elegos: gentilitium hoc illi. eſt enim municeps *Propertij*, atq; etiam inter maiores ſuos *Propertium* numerat. is cùm recitaret, ita cœpit dicere, *Priſce* iubes? Ad hoc *Iabolenus Priſcus*, (aderat enim vt *Paulo* amiciſſimus) Ego verò non iubeo. Cogita qui riſus hominum, qui ioci. Eſt omnino *Priſcus* dubiæ ſanitatis: intereſt tamen officiis, adhibetur conſiliis, atque etiam ius ciuile publicè reſpondet: quo magis quod tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit. Interim *Paulo* aliena deliratio aliquanium frigoris attulit. tam ſolicitè recitaturis prouidendum eſt, non ſolùm vt ſint ipſi ſani, verumetiam vt ſanos adhibeant. Vale.

MIRIFICÆ) Exemplo Paſſieni monet Voconium recitationibus non adhibendos niſi ſanæ mentis auditores. ille enim dum elegos recitaret, intempeſtiuè à Iaboleno eſt interpellatus. *Ne ego quidem*) interfui. *Recens fabula excepit me*) audita nuper fabula me excitauit. fuit in ſecunda lectione, Mirificæ rei interfuiſtine? ego quidem, ſed mœrens. vt cum triſticia huic fabulæ interfuiſſet Plinius. *Paſſienus Paulus*) vir optimus & honeſtiſſimus, qui veteres in literis æmulabatur, elegos ſcripſit ad imitationem Propertij, vnde genus trahebat: demum ad lyrica ſe conuertit. in quibus Horat. effinxit. patrem habuit Paſſienum nobilem declamatorem: cuius Euſebius in chronicis & frequenter Senec. meminere. Gellius L. Paulum poëtam memoria ſua doctiſſimum nominat, & alibi Iulium Paulum poëtam virum bonum literatúmque ac veterum impenſe doctum. Iabolenum autem fuiſſe Pauli præceptorem ff. xl de manumiſſ. teſtatur. *Gentile*) magis probo gentilitiũ, quod vidimus in antiquo cod. nam gẽtile eſt, quod ex eadem familia eſt, gentilitium quod pertinet ad ius familiæ: ſicut familiæ Propertianæ proprium erat elegos ſcribere. & gentilitia ſacerdotia à priſcis appellata, quod ædis aut ſacelli iuris eſſent à patre familias, ea ratione erecti dedicatíque vt & ſacrorum cura, & fructuum ipſius ſacerdotij perceptio ad ſolam gentem familiámque ſuam perpetuis ſucceſſionibus deuolueretur. M. T de reſponſis haruſpicum, Multi ſunt etiam in hoc ordine qui ſacrificia gẽtilitia illo ipſo in ſacello ſtatuto anniuerſali factitarunt. *Municeps Propertij*) ex Meuania oppido Vmbriæ patria Propertij. Papinius in Syluis. Vmbróque Propertius antro. *Priſce iubes*) principium operis Paſſieni. *Iabolenus Priſcus*) in ff. vbique ſcribitur Iabolenus non Iauolenus, pariter apud Capitolinum. fuit enim Iuriſconſ. quo vſus eſt cum multis aliis Antoninus Pius, & Pomponius de origine iuris, Priſcus, inquit, Iabolenus Sabino ſucceſſit in ſcientia iuris. *Paulo*) Paſſieno. *Non iubeo*) nimium ſcurriliter & importunè reſpondit Iabolenus, tanquam ſi Paulus eum interrogaret. *Qui ioci*) exorti ſint inter præſentes. ſcribit Tranquill. Claudium Imp cùm initio recitationis hiſtoriæ ſuæ defractis compluribus ſubſelliis obeſitate cuiuſdam riſus exortus eſſet, ne ſedato quidem tumultu temperare potuiſſe, quin ex interuallis ſubinde facti reminiſceretur, cachinnóſq; reuocaret. *Dubiæ ſanitatis*) non ſatis ſanæ mentis. *Intereſt*) operam ſuam præſtat. *Conſiliis*) rebus decernendis. *Reſpondet*)

dicit. nam responsa prudentum dicimus iurisperitorum consilia. *Quo magis*) propter claritudinem personæ. *Aliena deliratio*) Iaboleni insania. Lirare autem, autore Varrone, est cùm tertiò arant iacto semine boues, id est cum tabellis ad vomerem simul & satum frumentum operiunt in porcis, & sulcant fossas, qua pluuialis aqua dilabatur. Columella inquit, lirantur iugera cum in subacta iam terra latiores porcæ sulcantur: lira verò est similis ei porcæ, quam in sationibus campestribus rustici faciunt. A verbo igitur lirare delirare componitur, quod est non recto sulco incedere. vnde per translationem, qui insaniunt, delirare dicuntur. *Frigoris*) timiditatis, tarditatis, hæsitationis.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

PETIS vt tibi auunculi mei exitum scribam, quò verius tradere posteris possis: gratias ago. Nam video, morti eius, si celebretur à te, immortalē gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes memorabili casu, quasi semper victurus occiderit: quamuis ipse plurima & mansura condiderit, multum tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos verò quibus vtrunque: horum in numero auunculus & suis libris & tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam quod iniungis. Erat Miseni,

PETIS) Corn. Tacito historias scripturo, petentique obitum auunculi sui, etiam causam eius altius repetit, vbi illius constantiam, ac animi fortitudinem mirum in modum probat. nam à Vesuuio monte exurgentem nubem intuitus, propius accessit, rem totam intellecturus: & vndiq; flamma instante dum perseuerantius inceptum exequitur, crassiore caligine spiritu intercluso concidit in medio seruorum duorum. *Auunculi mei*) C. Plinij Secundi. *Tradere posteris*) monumentis literarū mandare. *Immortalem gloriam*) cùm scripta tua sint futura perpetua. nam alibi auguratur eius historias immortales futuras. *Quamuis enim*) ordo est, tamen æternitas tuorum scriptorum addet plura perpetuitati eius: quamuis quasi semper victurus occiderit memorabili casu, vt populi, vt vrbes occidunt clade pulcherrimarum magis terrarum. *Quamuis ipse plurima scripserit*) sensus autem, quamuis tali casu memorando interierit, quali interdum populi, aut vrbes pulcherrimæ concidunt: vt perpetuò victurus videatur: quamuis multa scripserit, per quæ sibi immortalitatem comparauit: tamen tu tuis scriptis facies eum æternum. *Vt populi, vt vrbes*) nam populorum, & vrbium excidia diutius memorantur, quàm alicuius viri interitus, [an quia in eo incendio populi & vrbes interiere.] *Plurima*) volumina libro tertio enumerata ab eodem. *Scribenda*) laudanda. *Legenda*) electa, egregia. Salustium imitatus est, qui in præfatione Catilinarij inquit, Et qui fecêre, & qui facta aliorum scripsêre, multi laudantur. nam pulchrū est benefacere, Reip. etiam benedicere haud absurdum. *Tuis*) quibus complecteris fecisse scribenda. [*Deposco*) obsecro. *Quod*) exitum auunculi mei scribere. *Miseni*) Promontorium & oppidum Misenum Cumis proximum Strabo à Miseno socio Vlyssis dictum asserit, ab eo Prochytam, & Pithecusam crediderunt abruptam. Mela à Milite Phrygio, sicut Dionysius à quodam illustri Troiano cognomen traxisse tradunt. Virg. à tubicine Æneæ Miseno sub eminenti monte sepulto?

pulto; qui nunc Miſenus ab illo Dicitur, æternúmq; tenet per ſecula nomen. & Solini par ſententia inter autores ab Æneæ tubicine Miſeno Miſenum appellatum.

claßémque imperio præſens regebat. nono Calend. Septembr. horæ diei ferè ſeptima, mater mea indicat ei, apparere nubẽ inuſitata & magnitudine & ſpecie. Vſus ille ſole, mox frigidam guſtauerat iacẽs, ſtudebatq́; poſcit ſoleas, aſcendit locum, ex quo maximè miraculũ illud conſpici poterat. nubes (incertum procul intuentibus ex quo monte: Veſuuium fuiſſe poſtea cognitum eſt) oriebatur, cuius ſimilitudinem & formam non alia magis arbor quàm pinus expreſſerit. Nam longißimo velut trunco elata in altum, quibuſdam ramis diffundebatur. credo quia recenti ſpiritu euecta, deinde ſeneſcente eo deſtituta, aut etiam pondere ſuo victa, in latitudinem vaneſcebat: candida interdum, interdum ſordida & maculoſa prout terram cinerémve ſuſtulerat. Magnum propiúſque noſcendum vt eruditißimo viro viſum. Iubet

Claſſémque præſens imperio regebat) præerat claſſi, quæ ſtabat ad tutelam maris inferi, non per legatum, ſed coràm. Legimus apud Tranquil. & Tacitum inſtituiſſe Auguſtum, claſſem vnam Miſeni, alteram Rauennæ: hanc ad ſuperi, illam ad inferi maris tutelam. hinc Tacitus memorat Miſenenſem claſſem à Galba ad Veſpaſianum trãſiiſſe. ſed Veger. libro quarto, hanc rem luculentius tractat, Apud Miſenum, inquit, & Rauennam ſingulæ legiones Romani nominis cum claſſibus ſtabant, ne longius à tutela vrbis abſcederent: & cum ratio poſtulaſſet ſine mora, ſine circuitu ad omnes mundi partes nauigio perueniret. nam Miſenatium claſſis Galliam, Hiſpanias Mauritaniam, Aphricam, Ægyptum, Sardiniam atque Siciliam habebat in proximo: claſſis autem Rauennatium, Epirum, Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cyprum petere directa nauigatione conſueuerat, quia in rebus bellicis celeritas amplius ſolet prodeſſe, quàm virtus. *Mater mea*) ſoror Plinij. [nono calend. Septembris. legitur etiam cal. Nouembr.] *Ei*) fratri ſuo. [*Vſus ille*) alij legunt ſurgit ille è ſole, vt ſolebat frigida guſtata. iacens enim ſtudebat. *Guſtauerat*) aquam frigidam libauerat.] *E ſole*) vſus ſole. in præcedentibus dixerat de eodem ſcribens, poſt ſolem plerunque frigida lauabatur, deinde guſtabat. *Soleas*) tegumenta plantæ pedis, quas nunc ſuberes, à ligno interſuto vulgo dicimus, & Columella ſoleas ſparteas de ſparto confectas appellauit. à ſolea ſoleatus deducitur, quo Mart. vtitur. Solea autem ex genere planorum piſcium. vnde nomen traxiſſe id genus calciamenti autumo. *Veſuuium*) quem alij Veſeuum, alij Veſbium, nonnulli Veſubium nominant, mons eſt Campaniæ cunctorum pulcherrimus, amœniſſimis habitatus agris, excepto cacumine. id magna ex parte planiciem habet fructum omnino nullum ferentem, verùm ſecundùm Dionem arbores & vites habet: & cineres in proſpectu oſtentat: ſe cauernoſáque monſtrat antra combuſtis ex petris, vt color indicat, quas ignis abroſerit: quare coniecturis aſſequare plagam iſtam prioribus annis ardere ſolitam, & ignis habere crateras. reſtinctam autem eſſe, ceſſante materia. hæc Strabo & Eutropius. *Pinus*) in formam pinus arboris, quæ incipit à trunco, deinde diffunditur in latum, poſtremò in acumen. *Eſſlata*) eiecta nubes illa vel elata. *Recenti*) valentiori. *Seneſcente*) ſubſidente, decreſcente. *Deſtituta*) ſubſidio vend: deſerta. *Victa*) concuſſa. *Vaneſcebat*) effugiebat, diſparebat. *Terram*) ſi ſordida. *Cinerem*)

Digitized by Google

si candida: vtrunque si maculosa *Magnum*) res magnæ contemplationis. *Eruditissimo viro*) qualis erat Plinius, qui qui cognitionem multarum rerum tenens insuper noua & magna conquirebat.

liburnicam aptari: mihi si venire vnà vellem, facit copiam. respondi, studere me malle: & fortè ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinæ classiarij imminenti periculo exterriti (nam villa ea subiacebat, nec vlla nisi nauibus fuga) vt se tanto discrimine criperet, orabant. Non vertit ille consilium, sed quod studioso animo inchoauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Retina modò, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium. properat illuc, vnde alij fugiunt: rectúmque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, vt omnes illius mali motus, omnes figuras, vt deprehenderat oculis, dictaret, eno-

Liburnicam) nauem, diuersæ prouinciæ mari plurimum potuerunt quibusdam temporibus: & ideo diuersa eis genera nauium fuerunt: sed Augusto dimicante Actiaco bello, cùm Liburnorum auxilio præcipuè victus fuisset Antonius, experimento tanti certaminis patuit Liburnorum naues cæteris aptiores: ergo similitudine & nomine vsurpato earundem instar classem Romani principes texuerunt. hinc libro quarto Vegetius dixit liburnicis, quæ ad Campaniam stabant præfectus classis Misenatium erat. Eutropius liburnicas rostratas appellauit. Liburnia autem Dalmatiæ pars est Andecrinæ subiacens ciuitati, cuius exemplo nunc naues bellicæ fabricantur, & appellantur liburnicæ, remorum singulos ordines habentes paulò maiores, binos idoneæ mensuræ, ternos vel quaternos, interdum quinos, Actiatico etiam prælio senos octonósque. Appianus libro secundo. Liburni finitima quæque citis nauibus inuadebant. [Lucianus in amoribus, biremem velocissimam instruo, quo nauium genere Liburni, gens Ionij sinus accola, plurimùm vtuntur,] & à celeritate nonnullæ à Romanis naues liburnicæ dictæ, cum quibus primùm ad pugnam veherentur. *Facit copiam*) dat facultatem. [*Scriberem*] exceperem. nam mandarat auunculus Cæcilio vt quædam ex Liuio annotaret.] *Codicillos*) tabellas. *Classiarij Retinæ*) milites qui erant Retinæ: est autem hæc villa subiecta Miseno: cùm cognouissent iussu præfecti parari Liburnicam ad inspiciendum Vesuuij incendium, orabant Plinium vt non solum desisteret ab incœpto, sed etiam Miseno subterfugeret. Sunt autem classiarij milites comparati ad tuendam classem: de quibus lib. xv. Tacitus, Plinius morum classiariorum Misenensium labore connixa est. Cæsar iij. commentariorum. equites prohibuerunt classiarios aqua. quanquam sciam à Modesto classiarios appellari buccinatores, qui cornu ducunt exercitum, non à classe dictos, sed à classico, quod canitur imperatori. in quem sensum Tranquill. in Vespasiano scribit classiarios, qui ab Ostia & Puteolis pedibus per vices commeabant, petentes constitui aliquid sibi calciarij nomine, quasi parum esset sine responso abegisse, iussisse posthac excalciatos cursitare: quamuis interpres nauales milites accipiat. *Retina*) villa subiecta Miseno, cuius nomen adhuc extare prodidit Hermolaus, vir clarissimus, & eruditissimus. *Fuga*) erat. *Nauibus*) mari. *Consilium*) incœpt. *Studioso*) summo. *Obi*) peragit. *Maximo*) Franciscus tamen Petrarcha in triumphis suis, tanquam incautum in obitu suo Plinium monstrat. *Deducit*) immittit mari: at subducit, extrahit. contraria enim sunt inter se. *Quadriremes*) nauigia habentia quatuor remorum ordines in singulis transtris.

Multis)

tarétque. Iam nauibus cinis incidebat, quò propius accederent calidior & denſior, iam pumices etiam nigriq́ & ambuſti, & fracti igne lapides. Iam vadũ ſubitũ, ruinaq́ montis littora

Multis) villis maritimis. *Frequens*) habitata multum, & plurimis prætoriis conſurgens. Liuius, Puteolos cœptum frequentari emporium communiit. *Amœnitas oræ*) deliciæ littoris & tractus Campaniæ. *Curſum*) nauigationem. *Tenet*) dirigit. *In periculum*) nubem & Veſuuium verſus. *Illius mali*) nubis malignæ. *Dictaret*) diceret quæ notarius exciperet: nam illi ſemper ad latus erat, & quæ à Plin. ſcribenda dicerentur enotabat. *Enotaret*) miniſtro notario. *Pumices*) autore Plin. appellãtur & cætera ſaxa eroſa annis, quibus vtuntur, & ad læuiganda corpora: Græci pumicem ciſſerim vocant, ſi Suidæ credimus, leuem & exuccum perforatúmque lapidem poni. Vitruuius ex incendio Veſuuij pumicem Pompeianum excocto lapidis genere in pumicis qualitatem redactum tradit. Pompeij autem oppidum non procul à Veſuuio. Plin. lib. xiij. tradit naſci frutices lauro & thymo ſimiles, qui ambo eiecti in pumicem trãſfigurantur. Emaculandus eſt error apud eundem lib. xiiij. cap. xxij. vbi inquit, Aliis pumicis farinam, & quæ referendo putet docere. nos ſic reſtituendum cenſemus, aliis pumicis farinam, & quæ refrigerando putant nocere: nixi teſtimonio Theophraſti & ipſius Plinij. illi enim lib. ix. de plantis vbi de cicuta, & pumice agit, pumici ſcribit vim adeo magnam ineſſe, vt ſi in vrceum bullientem eum inieceris, feruorem extinguas: non ſolum parte aliqua temporis, ſed etiam ex toto: pumicem enim exiccare vehementiſſimè, atque ſpumam totam ad ſe recipere voluit: idque extinguendi cauſam eſſe: quod pene ad verbum tranſtulit Plin. lib. xxxvj. cap. xxj. tantam referens pumici refrigerandi naturam ineſſe, vt muſta feruere deſinant pumice addito. *Vadum*) maris vnda breuis. ex ruina montis littus certè proceſſerat, & mare in ſe reſorberi, & tremore terræ quaſi repelli videbatur, multáque maris animalia ſiccis arenis detinebantur. Dion, Montes ſubſilibant, ſonitus à cauernis ſubterraneis tonitruis perſimiles ſupernè re.róve in terra mugire videbantur. mare verò fremebat, & cœlum reſonabat: poſt hæc fragor immenſus ſubitò ceu concidentium montium audiebatur. exilibant primum lapides ingentes quaſi ad ſumma montium exirent. *Montis*, Veſuuij. quem ſcire debemus, non tantum conflagraſſe ſub Tito, autoribus Oroſio, Martiale, Euſebio in chronicis. Tranquill. in Tito, Papinio in ſyluis & Silio Italico, ac Dione in primis: ſed ſæpius antè, ſecundum Strabonem ac Vitruuium. verùm quia incendium Veſuuij maximum omnium ſub Tito fuit, ideo Dion hiſtoricus hanc rem luculenter tractat, Horrenda, inquit, & miranda quædam in Campania obtigerunt. magnus enim ignis per autumnum ſubitò exarſit: mons namque Veſuuius, qui iuxta Neapolim ad mare vergit, abundantes ignis fontes habet, olim vndique altus, ab cuius medio ignis exoritur, quæ pars ſolum igne comprehenſa fuit, extra hæc omnia ſine igne etiam nunc manent. ex hoc cùm cætera eſſent combuſta: media verò exuſta, & in cinerem redacta, iuga circumſtantia ab antiquo vſque nunc manent. quodcunque ambuſtum eſt, atque conſumptum, tempore concauum factum eſt, vt mons omnis (ſi licet magnis parua conferre) ſimilis ſit venatorio theatro. vertex arbores & vites habet: circulus ab igne latior factus per dies fumum, noctu flammam emittit, vt videantur in eo odores euaporari & ſacrificia fieri. hæc quidem ſemper, interim verò magis, interim minus, ſæpe verò cineres effundit: quando ſcilicet aliquid coactum ſubſederit, lapides ſurſum emittit: quoties verò à ſpiritu, & vento violatur, ſonat & ſtridet, ceu non coacta & conſtructa, ſed rara & occulta ſpiracula habẽs. Talis igitur eſt Veſuuius, & hæc in eo per annum plurimum fiunt, quæcunque tamen antea accidere quamuis magna, & præter ſolitum viſa ſint parua tamen ſi comparentur iis quæ ſub Tito acciderunt, etiam ſi omnia in vnum conferantur, exiſtimari poſſunt. nam huius mali contagio non modò Campaniam

Digitized by Google

persuasit, & duas insuper ciuitates, Herculaneum & Pompeios combussit, sedente populo in theatro, sed inde pulueris vis ingens in Africam, Syriam, Ægyptúmque penetrauit, & Romam vsque diuertit, & quæ latius ibi scribuntur, [inde libro vltimo Silius. Sic vbi vi cæca tandem deuictus ad astra Euomuit pastos per sæcla Vesuuius ignes. Et pelago & terris fusa est est Vulcania pestis. Videre Eoi monstrum admirabile Seres Lanigeros cinere Ausonios canescere lucos.]

obstantia, cunctatúsque paulum, an retrò flecteret, mox gubernatori, vt ita faceret monenti, Forteis, inquit, fortuna iuuat. Pomponianum pete, Stabiis erat, diremptus sinu medio. Nam sensim circum actis curuatísque littoribus mare infunditur. Ibi, quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, & cùm cresceret proximo, sarcinas contulerat in naues, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset: quo tunc auunculus meus secundissimo inuectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: vtque timorem eius, sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet, lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut, quod est æquè magnum, similis hilari. Interim è Vesuuio monte pluribus locis latissimæ flammæ, altáque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. ille agrestium trepidatione ignis relictas desertásque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat: tum se quieti dedit & quieuit: verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter

Obstantia) ne terram peteret obstabant æstu & montis ruina. *Flecteret*) nauigationem *Gubernatori*) suæ quadriremis. *Fortes fortuna iuuat*) imitatio Virgiliana qui libro decimo dixerat, Audentes fortuna iuuat. an magis æmulatio Liuiana. nam libro octauo belli punici refert, fortes fortunam iuuare. *Pomponianum pete*) dirige cursum Stabias versus, vbi erat Pōponianus Plinij amicus, qui fugam parabat. *Stabiis*) Plinius in descriptione Italiæ. Stabiæ, inquit, in agro Campano oppidum fuit vsque ad Cn. Pompeium, & L. Carbonem Coss. à pridie Calen Maij, quo die Sylla legatus bello sociali id deleuit quod nunc in villas abiit. eius ex agro decurrunt amœnissimi fluuij. quare Columella in cultu hortorum dixit, fontibus Stabias celebres & Vesuuia rura. Et Plinius libro trigesimo primo. In Stabiano, inquit, agro aqua, quæ vocatur dimidia, calculosis medetur. Libro sexto naturalium quæstionum apud Senecam corruptè legitur litus Scabianum. tu restitue Stabianū à Stabiis. *Peruenerat, & sinu medio*) ingressúsq; fuerat maris sinum Pomponianus. Legitur etiam diréptus sinu medio, diuisus scilicet & securus à tempestate ob portum quem fuerat ingressus] *Nam sensim*) non mirum si in tuto erat Pōponianus, quamuis in mari, cùm illo loca habeant littora curua, quæ sinū tutū ab æstu reddā, & in ea paulatim mare infundatur. nā Seneca monumentis reliquit ab altera parte Pompeiorum Surrentinū Stabianūmq; litus, ab altera Herculanense conuenire, & mare ex aperto circumductum amœnissimo sinu cingere. *Periculo*) incēdio. *Proximo*) iam vicino. *Sarcina* (vtensilia, quæ ad cultū pertinent. interdum pro onere sumitur indiscretè. *Certus*) Pomponianus. *Quo*) in quem sinū vbi erat Pomponianus. *Secundissimo*) plerunque enim qui est contrarius egredienti ventus, secundus est ingredienti. *Trepidantem*) Pomponianum timentem. *Accubat*) quiescit, domuit, an discumbit, paulo

enim

enim poſt in alia epiſtola inquit, balineum, cœna. *Æquè magnam*) diſſimulare dolorem. *Similis hilari*) ſimulans lætitiam. *Latiſſimè*) in amplum ſpatium. *Noctis*) caliginis, obſcuritatis. [duplex lectio. tenebras noctis pellebat, vel tenebris noctis excitabatur, vt fulgor & claritas obſcuritate creſceret.] *Ille*) ordo & ſenſus. Auunculus, cùm videret illuceſcere, in remedium formidinis, vt ſe & circunſtantes confirmaret, dictitabat, villas relictas deſertáſque igni metu agreſtium virorum qui aufugerant ardere per ſolitudinem, quòd nemo remanſiſſet incendiis opem laturus. [Si legis ignis, iunge cum trepidatione.] *Veriſſimo*) non ſimulato. *Meatus animæ*) reciprocatio ſpiritus.

amplitudinem corporis grauior & ſonantior erat, ab iis qui limini obuerſabantur, audiebatur. Sed area ex qua diæta adibatur, ita iam cinere, mixtiſque pumicibus oppleta ſurrexerat, vt ſi longior in cubiculo mora eſſet, exitus negaretur. Excitatus procedit, ſeque Pomponiano, cæteriſque qui peruigilarant, reddit. In commune conſultant, an intra tecta ſubſiſtant, an in aperto vagentur. Nam crebris vaſtiſque tremoribus tecta nutabant, & quaſi emota ſedibus ſuis nunc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub diuo rurſus, quanquam leuium exeſorúmque pumicum caſus metuebatur, quod tamen periculorum collatio elegit, & apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit, ceruicalia capitibus impoſita linteis conſtringunt. Id munimentum aduerſus decidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior denſiórque: quam tamen faces multæ, variaque lumina ſoluebant. Placuit egredi in litus, & è proximo aſpicere, ecquid iam mare

Amplitudinem corporis) oſtenditur fuiſſe Plinius corporatura læta & habiliori. *Limini*) oſtio cubiculi. *Surrexerat*) excreuerat, impleta fuerat, [miſſis, eiaculatis. non diſplicet mixtis loco miſſis.] *Mora*) facta fuiſſet ab illo. *Procedit*) egreditur cubiculo. *Peruigilarant*) per totam noctem inſomnes ſteterant. Morit. Nam vigilare leue eſt, peruigilare graue. *Tremoribus*) terræmotibus. Dion, vehementes terræmotus ſubitò facti ſunt, vt planicies illa vniuerſa aquis ſcaturiret, & montes ſubſilirent. cauſam, qua terra concutitur, alij in aqua, alij in ignibus, alij in ipſa terra, alij in ſpiritu putauere, alij in pluribus, alij in omnibus. quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſam dixerunt, ſed non liquere quæ eſſet. Democritus & eum ſecutus Seneca poſt longam diſputationem crediderunt nullam eſſe cauſam motus maiorem, quàm ſpiritum, quo nihil eſt in rerum natura potentius: ſine quo nec illa quidem, quæ ſunt, vehementiſſima pollent. ignem ſpiritus concitat, aquæ ſi ventum detrahas inertes ſunt. multa ferè in eandem ſententiam diſſerit Lucretius libro vltimo. *Nutabant*) mouebantur. duo genera ſunt, vt Poſidonio placet, quibus mouetur terra: & ſuccuſſio dicitur, cùm terra quatitur, & ſurſum atque deorſum mouetur: altera inclinatio, qualis nunc cùm in vtranque partem nutat nauigij more. tertium genus addit Seneca, & tremorem terræ appellat, vtrique diſſimilem: cùm diſcutiuntur omnia nec vibrantur, pernicioſior eſt inclinatio: nam niſi ex altera parte ſubueniat motus, qui inclinata reſtituat, ruina neceſſariò ſequitur. *Dio*) aëre. *Rurſus*) conſidunt. *Malorum* vel *periculorum collatio*) quòd ſcilicet minus periculum erat in aperto ſtare,

quàm in tecto. quod si corruisset, omnes certè oppressisset. *Ratio rationem*) id est. quò exierit, id fecit sano mentis consilio: quia etsi in cubiculo tutus erat à pumicibus, tamen maius periculum imminebat, tanquam si diceres excessit, non timore, sed ratione. *Timor ma...r*) si restitissem sub tecto. *Vicit timorem*) fecit illos confugere in apertum, vbi minus timebant. *Constringunt*) ligant. *Ceruicalia*) sunt quæ dormituro ceruici supponuntur. Mart. Tinge caput nardi folio, ceruical olebit. Inuehitur Plin. in ceruicalium vsum, Eò inquit deliciæ processere, vt sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem ceruices possint. *Capitibus*) ad munimentum capitum. *Linteis*) fasciis, & sudariis linteis. *Incidentia saxa*. *Soluebant*) fugiebant lato splendore.

admitteret, quod adhuc vastum & aduersum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans semel, atque iterum frigidam poposcit, hausitque: deinde flammæ, flammarúmque prænuncius odor sulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum, innixus seruis duobus assurrexit, & statim concidit: vt ego coniecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura inualidus & angustus, & frequenter interæstuans erat. Vbi dies redditus is, ab eo quem nouissimè viderat, tertius, corpus inuentum est integrum, illæsum opertúmque vt fuerat indutus. habitus corporis quiescenti, quàm defuncto similior. Interim Miseni ego & mater. sed nihil ad historiam, nec tu aliud, quàm de exitu eius scire voluisti. Finem ergo faciam: vnum adiiciam, omnia me quibus interfueram, quæque statim, cùm maximè vera memorantur, audiueram, verè persecutum: tu potissima excerpes. aliud est enim epistolam, aliud historiam: aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

Admitteret) suaderet, an fluctus posuisset. *Vastum*) vndosum præter solitum. *Excitant*) quiescentem suscitant [*Innixus*) quid si innitens, vt est in codice antiquo, sicut statim colligo pro coniecto.] *Concidit*) cadens interiit anno sexto, & quinquagesimo. [Tranquil. de viris illustribus, C. inquit Plinius Secundus Nouocomensis cùm Misenensium classi præesset, & flagrante Vesuuio ad explorandas propius causas Liburnicas prætendisset, neque aduersantibus ventis remeare posset, vi pulueris ac fauillæ oppressus est: vel vt quidam existimant, à seruo suo occisus, quem deficiens æstu vt necem sibi maturaret, orauerat.] *Obstructo spiritu*) inclusa & suffocata anima. *Inualidus*) nimia studij intentione. nam omnes pene studiosi stomachi difficultate laborant. præsertim qui post cibum statim meditantur: quem domestica, vel ciuilia officia tenent occupatum. quæ omnia cùm Plinio inessent, non mirum si stomacho erat inualido. *Angustus*) exigui cibi patiens. *Interæstuans*) ebulliens cruditate, quod solet euenire iis qui non bene concoxerunt: vnde aqua frigida frequenter vtebatur ad id oppotuno remedio, si Celso credimus. *Tertius ab eo*) tertius post obitum illius. *Vt fuerat indutus*) ea veste, qua fuerat indutus antequam moreretur. *Habitus*) qualitas, facies, forma. *Ego & mater*) eramus. *Nihil*) hoc pertinet ad historiam componendam. *Persecutum*) diligenter scripsisse. *Epistolam*) quæ minima quæque complectitur. *Historiam*) quæ diligit res præsertim ad exemplum facientes. *Amico* cui omnia familiariter scribimus.

C. PLINIVS RESTITVTO SVO S.

INDIGNATIVNCVLAM, quam in cuiuſdam amici auditorio cepi, non poſſum mihi temperare, quò minus apud te, quia non contingit coràm, per epiſtolam effundam. Recitabatur liber abſolutiſſimus: hunc duo, aut tres, vt ſibi & paucis videntur, diſerti; ſurdis mutiſque ſimiles audiebant. Non labra diduxerunt, non mouerunt manum, non denique aſſurrexerunt ſaltem laſſitudine ſedendi. Quæ tanta grauitas? quæ tanta ſapientia? quæ immò pigritia, arrogantia, ſiniſteritas, ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, vt offendas, vt inimicum relinquas, ad quem tanquam amiciſſimus veneris? diſertior ipſe es? tanto magis ne inuideris. Nam qui inuidet, minor eſt. Denique ſiue plus, ſiue minus, ſiue idem præſtas, lauda, vel inferiorem, vel ſuperiorem, vel parem. Superiorem, quia niſi laudandus ille non eſt, non potes ipſe laudari: inferiorem, aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quàm maximum videri, quem præcedis, vel exæquas. Equidem omneis, qui aliquid in ſtudiis faciunt, venerari etiam, mirarique ſoleo. Eſt enim res difficilis, ardua, faſtidioſa, & quæ eos à quibus contemnitur, dedignatur. Niſi fortè aliud iudicas tu. quanquam quis vno te reuerentior huius operis, quis benignior æſtimator? Qua ratione ductus, tibi potiſſimum indignationem meam prodidi, quem habere ſocium maximè poteram. Vale.

INDIGNATIVNCVLAM) apud Reſtitutum, præclarum cauſidicum, exponit indignationem ſuam, quam conceperat per quoſdam auditores, qui recitanti amico nullum ſignum lætitiæ dederunt. [Lege Plutarchum in libro περὶ τοῦ ἀκούειν, vbi multa reperies ad hanc epiſtolam facientia.] *Coràm*) nam aberat Roma Reſtitutus. *Effundam*) aperiam penitus. *Diſerti*) acres in diſputando. diſertus minus eſt, quam eloquens. *Surdis mutiſque*) ſurdus eſt, qui caret auditu: mutus, qui non poteſt loqui, à litera (m) dictus, quam exprimit dum conatur effari. *Diduxerunt*) mouerunt. *Aſſurrexerunt*) honoris cauſa finita recitatione, vt autorem honeſtarent. *Grauitas*) ironicè dictum, vnde ſtatim per correctionem emendat. *Siniſteritas*) malignitas, iniquitas. *Impendere*) abſumere. *In hoc*) in hac re. *Diſertior ipſe es*) ſi tu es diſertior quàm recitator, tanto magis non debes inuidere, cùm qui inuideat alicui, neceſſe eſt vt ſit minor illo. ſummum enim periit inuidia, alienis incrementis inimiciſſima: alit liuorē infelix inertia, & omnes deſtrui cupiunt, quia ſe non potuerunt prouehere: nam potentes ſequitur inuidia, miſeros contemptus. *Plus præſtas*) excellentior & præſtantior es illo quem audis. *Superiorem*) te lauda. [*Quia*] nam ſi ſuperior non meretur laudem, tanto minus tu, qui es inferior, non potes laudari, ergo lauda vt tu ſis aliqua laude dignus.] *Pertinet*) confert multum. *Faciunt*) ſcribunt, componunt. latè patet verbum facio. *Res*) gloria. [*Dedignatur*) ſpernit, in ſecunda lectione fuit, inuicem contemnat.] *Huius operis*) alienæ gloriæ & laudationis.

C. PLINIVS SABINO SVO S.

ROGAS vt agam Firmanorum publicam causam: quod ego, quanquam plurimis occupationibus distentus, adnitar. Cupio enim & ornatissimam Coloniam aduocationis officio, & te gratissimo tibi munere obstringere. Nam cùm familiaritatem nostram, vt soles prædicare, ad præsidium ornamentúmque tibi sumpseris, nihil est quod negare debeam, præsertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honestius piis, aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis, ac iam potius nostris, obliga fidem meam, quos labore & studio meo dignos, cùm splendor ipsorum tum hoc maximè pollicetur, quòd credibile est optimos esse, inter quos tu talis extiteris. Vale.

ROGAS) Sabino suum patrocinium pollicetur, id enim exegerat pro patria Firmo. *Firmanorum.*) Firmum Piceni castellum, autore Plinio, secundum Strabonem oppidum. [M. Tullius in Philippicis, tanquam municipes Firmanos laudat: quòd contra M. Antonium principes pecuniæ pollicendæ fuerint.] In quibusdam exemplaribus leges Firmanorum, possessiuum à Formiis deductum. *Publicam*) pertinentem ad Remp. *Coloniam*) Romanam. *Nostris*) quos tuendos suscepi. *Splendor*) gloria. *Talis*) tam admirabilis & probatus.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

SCIS tu accessisse precium agris, præcipuè suburbanis. Caussa subitæ charitatis, res multis agitata sermonibus, proximis comitiis honestissimas voces Senatus expressit. Candidati ne conuiuentur, ne mittant munera, ne pecunias deponant. Ex quibus duo priora tam apertè quàm immodicè fiebant: hoc tertium, quanquam occultaretur, pro comperto habebatur. Homulus deinde noster vsus vigilanter hoc consensu Senatus, sententiæ loco postulauit, vt consules desiderium vniuersorum notum principi facerent, peterentque sicut aliis vitiis, huic quoque prouidentia sua

SCIS) Petituri magistratus cõsueuerãt suffragatores inuitare, muneribus deuincire, deposita pecunia suffragia præstinare: hoc igitur referente Homulo ad senatum, vt Traianus adiretur ad remedium petendum. Imperator lege lata cãdidatorum sumptus restrinxit, & cauit, vt tertiam patrimonij partem cõferrent in ea quæ solo continerentur. quare cùm multi essent emptores, admonet Nepotem amicum, si cupit Itala prædia vendere, & in prouinciis comparare, nunc esse tempus idoneum. *Accessisse*) auctum esse. *Suburbanis*) iacentibus iuxta vrbem. *Caritatis*) precij difficultatis. *Causa*) fuit. *Proximis comitiis*) cùm nuper conuenissent

ad crean-

ad creandos magiſtratus. [*Expreſſit*) ſignificauit.] *Immodici*) ſupra modum. *Tertium*) deponere pecunias, vt ſuffragator eſſet cautus. *Occultaretur*) in occulto fieret *C. Homulus*) C. Valerius Homulus iam à nobis demonſtratus. *Vigilanter vſus*) cùm vidiſſent omnes Senatores conuenire vt candidatorum ſumptus reprimerentur: tali occaſione impigrè vſus, cùm rogatus eſſet dicere ſententiam ſuam ſuper ea re, loco ſententiæ poſtulauit à Coſſ. vt imperatorem huius Senatus conſenſus admonerent.

occurreret : occurrit. Nam ſumptus candidatorum, fœdos illos & infameis ambitus lege reſtrinxit. Eoſdem patrimonij tertiam partem conferre iuſſit in ea quæ ſolo continerentur, deforme arbitratus (vt erat) honorem petituros, vrbem, Italiámque, non pro patria, ſed pro hoſpitio, aut ſtabulo quaſi peregrinantes habere. Concurſant ergo candidati certatim, quicquid venale audiunt, emptitant: vt ſint quoque plura venalia, efficiunt. Proinde, ſi pœnitet te Italicorum prædiorum, hoc vendendi tempus, tam Hercule, quàm in prouinciis comparandi, dum iidem candidati illic vendunt, vt hîc emant. Vale.

Occurreret) Obſtaret, prouideret. *Infames*) immodeſtos, manifeſtos. *Reſtrinxit*) repreſſit. *Eoſdem*) candidatos. *Patrimonij*) cenſus ſui. *Solo continentur*) ſolum dicitur quod ſubeſt alicui rei. Feſtus ſolum terram dicit & locum. Iuſtinianus de interdictis, & Scæuola, Quæ in fraudem. ſic alij ſolum ponunt pro re immobili: nam appellatione ſoli intelliguntur prata, agri, nemora, paſcua, vineæ, horti, domus, areæ, & ſimilia: apud Iuriſconſultos circunferuntur hi duo verſus, Quicquid plantatur, ſeritur, vel ædificatur, Omne ſolo cedit, radices ſi tamen egit: vt per hos comprehendatur quod appellatione ſoli continetur. *Stabulo*) tantum ſtandi gratia. *Hoſpitio*) diuerſorio, non habitandi, ſed ad tempus commorandi cauſa. *Peregrinantes*) peregre exiſtentes, & aliena loca peragrantes, nam peregrinus eſt aduena. *Pluris*) quia certatim emptitant prædia Italica. [legitur & vt ſint quoque pluris] [an plura quod cùm maius precium polliceantur, quàm valeant prædia, multi domini incitantur ad ſua vendenda.] *Tempus*) eſt. *Comparandi*) acquirendi, emendi. Tranquillus, Magiſteria ſacerdotij ditiſſimus quiſque & ambitione & licitatione maxima vicibus comparabant. Cato, Prædium cùm comparare cogitabis, ſic in animo habeto, vti ne cupidè emas. Secundus ad Traianum, Nam prædiorum comparandorum, aut nulla, aut rariſſima occaſio eſt. *Idem*) quod ſolo continetur. *Illic*) in prouinciis. *Hic*) in Italia.

C. PLIN. CORNELIO TACITO SVO S.

AIS te adductum literis, quas exigenti tibi de morte auunculi mei ſcripſi, cupere cognoſcere, quos ego Miſeni relictus (id enim ingreſſus abruperam) non ſolùm metus verumetiam caſus pertulerim. quanquam animus meminiſſe horret, incipiam. Profecto auunculo, ipſe reliquum

AIS) Incitauerat Secundum Tacitum ad perquirẽdum quos metus & caſus ſuſtinuiſſet ardente Veſuuio, dum Miſeni cum matre relictus fuit ab auunculo. nam cupidi ſumus cognoſcere, quæ nobis propoſita non

Digitized by Google

explicantur. proſequitur igitur noto iam argumento quæcunque paſſus ſit in illo turbine & caligine. [*Relictus*) ab auunculo. *Id enim litus ingreſſus abruperam*) Ingreſſus Campaniæ litus Miſenum mihi pro ſeceſſu delegeram, [cùm id narrare incepiſſem alia epiſtola ad eundem intermiſerat. dixerat enim interim Miſeni ego & mater, ſed nihil ad hiſtoriam. nec tu aliud quàm de exitu eius ſcire voluiſti. *Quanquam animus meminiſſe horret*) Virg lianum carmen ex ſecundo Æneidos, vb introducitur Æneas dicturus Ilienſe excidium: ſic exordiens, Quanquam animus meminiſſe horret, luctúque refugit, Incipiam.

Ideo) vt ſtuderem. Iam enim dixerat mihi, ſi venire vni vellem, facit copiam: reſpondi ſtudere me malle. *Balineum*) initum eſt. *Campania non ſolùm caſtella, verumetiam oppida vexare ſolitus*) Scribit Seneca, Campaniam nunquam ſecuram à terræmotu: attamen indemnem ante Reguli & Virginij Conſulatum: vexantur enim terræ motu magis propinqua mari. nam ſpiritus intra terram per occulta foramina intrat. deinde cùm obſtructus ille trames, per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc illuc fertur, & ſibi ipſi occurrens terram labefactat. Inde Neptuno hęc aſſignata mouendi potentia apud Homerum. legimus [cum] ἐννοσίγαιον, id eſt quatientem terram, vocari. [*Irrupit*) antiquiſſima lectio habet, inuaſit in] *Excitaturus*) eam ſi dormiret expergefacturus. *Tectis*) ædificiis domus. *Conſtantiam*) quia nimium perſtabat in aperto periculo. *Duodeuigeſimum*) decimumoctauum. *Librum*) hiſtorias. nam & epiſtolas & ſermones compoſuit Liuius, ſermones inquam ex profeſſo philoſophiam continentes. *Excerpo*) enoto *Intentus in librum*) eram defixus in Liuium. *Dubius*) incertus, inter crepuſculum. *Circum-*

tempus ſtudiis (ideo enim remanſeram) impendi, mox balineum, cœna, ſomnus inquietus & breuis. præceſſerat per multos dies tremor terræ minus formidoloſus, qui Campaniæ, non ſolùm caſtella, verumetiam oppida vexare ſolitus: illa verò nocte ita inualuit, vt non moueri omnia, ſed euerti crederentur. Irrumpit cubiculum meum mater: ſurgebam inuicem, ſi quieſceret, excitaturus. reſedimus in area domus, quæ mare à tectis modico ſpatio diuidebat. dubito conſtantiam vocare, an imprudentiam debeam: agebam enim duodeuiceſimum annum. Poſco librum Titi Liuij, & quaſi per ocium lego, atque etiam vt cœperam, excerpo. Ecce amicus auunculi, qui nuper ad eum ex Hiſpania venerat, vt me, & matrē ſedentes, me verò etiam legentem vidit, illius patientiam, ſecuritatem meam corripit: nihilo ſegnius ego intentus in librum. iam hora diei prima, & adhuc dubius, & quaſi languidus dies, iam quaſſatis circumiacentibus tectis, quanquam in aperto loco, anguſto tamen magnus & certa ruinæ metus. Tum demum excedere oppido viſum. Sequitur vulgus attonitum, quódque in pauore ſimile prudentiæ, alienum conſilium ſuo præfert, ingentique agmine abeunteis premit & impellit. Egreſſi tecta conſiſtimus, multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula, quæ produci iuſſeramus, quanquam in planiſſimo campo, in contrarias parteis agebantur,

iacentibus

Digitized by Google

iacentibus) circum aream in qua eramus. *Aperto*)ſub dio. *Oppido*) Miſeno. *Viſum*) eſt nobis. *Attonitum*) tanquam fulmine affla- tum. *Præfert*) approbat magis. *Abeuntes*) nos migrantes. *Ibi*)extra tecta oppidi. *In contrarias partes*)totto.

ac ne lapidibus quidem fulta, in eodem veſtigio quieſcebant. Præterea mare in ſe reſorberi, & tremore terræ quaſi repelli videbatur. Certè proceſſerat littus, multáque animalia maris in ſiccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra & horrenda ignei ſpiritus tortis vibratíſque diſcurſibus rupta, in longas flammarum figuras dehiſcebat, fulgoribus illæ & ſimiles & maiores erant. Tum verè ille idem ex Hiſpania amicus acrius & inſtantius, Si frater, inquit, tuus, tùus auunculus, viuit, vult vos eſſe ſaluos: ſi perijt, ſuperſtites voluit. Proinde quid ceſſatis euadere: Reſpondimus, Non commiſſuros nos, vt de ſalute eius incerti, noſtræ conſuleremus. Non moratus vltrà proripit ſe, effuſóque curſu periculo aufertur: nec multo poſt, illa nubes deſcendere in terras, operire maria, cinxerat Capreas, & abſconderat: Miſeni quod procurrit, abſtulerat. Tum mater orare, hortari, iubere quoquo modo fugerem. Poſſe enim iuuenem, ſe & annis & corpore grauem bene morituram, ſi mihi cauſſa mortis non fuiſſet. Ego contrà, ſaluum me, niſi vnà, non futurum: deinde manum eius amplexus, addere gradum cogo: paret ægrè, incuſátque ſe quod me moretur. Iam cinis adhuc tamen rarus, reſpicio, denſa caligo, tergis imminebat, quæ nos, torrentis modo infuſa terræ, ſequebatur.

Fulta) ſepta. *Reſorberi*) retrocedere. *Proceſſerat*) ſe extendere decreſcente mari. *Animalia*) piſces. *Ab altero latere*) Veſuuium verſus. *Porrectis*) excurrentibus, [an potius tortis.] *Dehiſcebat*) ſcindebatur. *Figuras*) formas. *Fulgoribus*) Seneca in naturalibus quæſtionibus, Horum, inquit, aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt, aut extinguuntur ſubinde qua reluxerant: hi fulgores dicuntur, quia facies illorum, & candida eſt, nec ſine iniuria decidens. Heraclitus fulguratione̅m exiſtimat apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modò intereuntem, modò exurgentem. *Ex Hiſpania*) qui venerat ex Hiſpania. *Frater tuus*) ſororem Plinij, & Cæcilij matrem alloquitur. *Tuus auunculus*) vertit ſermonem ad Secundum. *Superſtites voluit*) quia vos reliquit. *Commiſſuros*) paſſuros. *Proripit ſe*) in fugam vertit ſe ille Hiſpanus. *Deſcendere, operire*) infinitiua pro indicatiuis more hiſtorico. *Capreas*) inſulam iuxta Neapolim: cuius ſeceſſu delectabatur Tiberius Cæſar. Hanc prius Auguſtus permutauerat cum Repub. Neapolitanorum Ænaria data. diſtat à Surrento octo millibus paſſuum. à Stephano Capriaria dicta, vel etiam Capriæ. *Quod procurrit*) promontorium quod in mare porrigitur. *Abſtulerat*) condiderat ab aſpectu noſtro. *Poſſe enim iuuenem*) dicebat me iuuenem commodius poſſe fugere. *Bene*) libenter. *Mihi*) dum eius cauſa retardor à fuga. *Ego*) dicebam. *Vna*) cum matre. *Addere gradum*) accelerare. *Cinis*) decidebat.

Deflectamus (inquam,) dum videmus, ne in via ſtrati, comitantium turba in tenebris obteramur. Vix conſideramus, & mox non qualis illunis, aut nubila, ſed qualis in locis clauſis lumine extincto. Audires vlulatus fœminarum, infantium quiritatus, clamores virorum: alij parentes, alij liberos, alij coniuges vocibus requirebant, vocibus noſcitabant: hi ſuum caſum, illi ſuorum miſerabantur: erant qui metu mortis mortem precarentur. Multi ad deos manus tollere: plures nuſquam iam deos vllos: æternamq́ illam & nouiſſimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt qui fictis mentitiſque terroribus vera pericula augerent. Aderant qui Miſeni illud ruiſſe, illud ardere falsò, ſed credentibus, nunciabant. Paulum reluxit, quod non dies nobis, ſed aduentantis ignis indicium videbatur: & ignis quidem longiùs ſubſtitit: tenebræ rurſus, cinis rurſus multus & grauis: hunc identidem aſſurgentes excutiebamus, operti alioqui, atque etiam oliſi pondere eſſemus. Poſſem gloriari, non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidiſſe, niſi me cum omnibus, omnia mecum perire miſero, magno tamen mortalitatis ſolatio credidiſſem. Tandem illa caligo tenuata quaſi in fumum, nebulámve deceſſit: Mox dies verè, ſol etiam effulſit, luridus tamen: qualis eſſe

Deflectamus) Declinemus à via *Comitantium*) Miſenenſium conſequentium. [*Conſederamus*) extra viam publicam greſſum firmaueramus. Legitur etiam, viam deſerueramus] *Illunis & nubila*) [id eſt vel in nocte non lucente luna, vel nubibus obtecta. Et alia lectio illunis aut nubila Cum Luna inter nubila lucet. *Vlulatus fœminarum*) Cæſar in commentariis vlulatum etiam ad viros retulit, ſcribens Gallorum vlulatu confimari animos in prælio. Magis conuenienter Tacitus locutus in libello de moribus Germanorum, Vlulatus inquit fœminarũ, & vagitus infantium. Secundus tamen, Quiritatus infantium dixit à verbo quirito, quod eſt quiritium fidem implorare, autore Varrone. M. Tullius epiſtolarum x. Et illi miſero quiritanti, ciuis Ro. natus ſum: reſpõderet, abi nunc. populi fidem implora. [Valer. Max. Quarum lamentabiles quiritatus trepidæ ciuitatis aures acceperunt] Apuleius viij. ſimpliciter pro inuocare vſurpauit. Ille inquit deũm fidem clamitans, & cruorem vxoris abſtergens, altius quiritabat. *Mortem precarentur.*) vt ſit in ſumma rerum deſperatione, cum tamen viuere optamus. *Tollere*) tollebant. *Æternam noctem mundo*) Dion, Putabant alij aduenisſe chaos, vel per ignem mundum abſumi: atque fugiebant partim ex domibus in vias, alij ex mari in terram. & rurſus ex terra in mare. *Noctem*) finem extremum mundi, quem quidam æternum, alij interiturum dixerunt. *Fictis terroribus*) nam exiſtimabantur gigantes inſurrexiſſe, & effigies illorum apparuiſſe in fumo, præterea tubarum ſonitus auditi. *Miſeni illud*) quòd in mare excurrit. *Tenebræ rurſus*) Dion, tantus fuit ignis & fumus, vt aëra totum obumbraret, totum verò ſolem occultaret ceu defectum: nox verò ex die, nox & tenebræ ex luce factæ ſunt eructabat immenſus cinis, & occupabat terram mare, aëra: lędebantur homines: regiones, pecora, piſces, præterea aues abſumebantur. *Hunc*) cinerem. *Identidem*) frequenter. *De cælo pondere*) ex cinere immenſo decidente ex aëre. *Oliſi*) valdè læſi.

Digitized by Google

Parum fortem)inconſtantem,impatientem. *Magno ſolatio*) cùm putarem eſſe omnes mecum interituros : ſola enim neceſſitate conſolabar. *Luridus*) liuidus,decoloratus, ſqualidus. Apuleius,lurore Socratem deformatum:& alibi, lurore ac illuuie collapſa membra dixit. Ouidius aconita lurida ab effectu nominauit.

cùm deficit, ſolet. Occurſabant trepidantibus adhuc oculis mutata omnia, altóque cinere tanquam niue obducta. Regreſſi Miſenum, curatis vtcunque corporibus, ſuſpenſam dubiámque mentem, ſpe ac metu exegimus: metus præualebat. Nam & tremor terræ perſeuerabat, & plerique lymphati terrificis vaticinationibus, & ſua & aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, quanquam & expertis periculum, & ea ſpectantibus, abeundi conſilium donec de auunculo nuncius veniret. Hæc nequaquam hiſtoria digna, non ſcripturus, leges, & tibi ſcilicet, qui requiſiſti, imputabis, ſi digna ne epiſtola quidem videbuntur. Vale.

Cùm deficit, ſolet) Legimus etiam cùm deficere ſolet: id eſt cùm patitur eclipſin ex interpoſitione& obiectu Lunæ [*Verè*) verus eſt in antiquo exemplari.] *Occurſabant*) frequenter obiectabantur. *Obducta*) tecta. *Curatis*) balineo, veſte,& cibo. *Vtrunque*, mediocriter, vt aſſolet in re triſti. *Dubiámque mentem*) fuit in ſecunda lectione, dubiámque noctem.] *Metus præualebat*)Dion, Nec paruus metus fuit per multos dies : neſciebant homines quid factum eſſet, nec coniectare vnde factum : exiſtimabant enim quæ ſuprà & infrà erant euerti, ſolem in terram deſcendere. *Lymphati*)phanatici, laruati,inſanientes: quod vulgò creditum fuit, vt quicunque nympham vidiſſet, furendi finem non faceret. Seneca vbi de terræmotu agit, nanque tradit, aliquos inſanos, attonitíſque ſimiles diſcurrere fecit metus. Quid mirum eſt animos inter dolorem & metum deſtitutos aberrare? non eſt difficile inter magna mala deſipere: itaque leuiſſima ingenia ferè in tantum venere formidinis, vt ſibi exciderent. inde inter bella errauere lymphatici. nec vſquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percuſſit. [Plinius de boue Api. Hi greges repentè lymphati futura præcinunt.] *Ludificabantur*)ludibrio fallebant. *Ea ſpectantibus*)terræmotum,& ludificationes lymphaticorum [legitur etiam, & expectantibus] *Conſilium*)fuit. *Abeundi*)Miſeno. *Non ſcripturus*) Senſus eſt. Tu non ſcripturus, quia non ſunt hiſtoria digna, tantummodo leges hæc noſtra. *Imputabis tibi*) te accuſabis,tibi aſcribes & obiicies. Plinius in præfatione totius operis. Hanc igitur tibi imputabis. Seneca in declamationibus, Imputabitur mihi ſi quid acciderit. Et de beneficiis. Multi ſunt tam malæ naturæ,vt malint perdere quæ præſtiterunt, quàm videri recepiſſe,ſuperbi, & imputatores Mart. Imputet ipſe deus nectar mihi, fiet acetum. Secundus ad Traianum, Eidem ciuitati imputata ſunt terna millia. Tacitus de Germanis, Gaudent muneribus: ſed nec data imputant,nec acceptis obligantur. Columella, Longe plus imputant ſeminis iacti, quàm quod ſeuerint. Vlpianus de tutelis & rationibus, imputare pro referre etiam vſurpauit.

Digitized by Google

C. Plinius Caninio Suo S.

Svm ex iis, qui mirer antiquos: non tamen, vt quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa & effœta natura nihil iam laudabile parit. atque adeo nuper audij Verginium Romanum paucis legentem comœdiam ad exemplar veteris comœdiæ scriptam, tam bene, vt esse quandoque posit exemplar. Nescio an noris hominem, quanquam nosse debes. Est enim probitate morum, ingenij elegantia, operum varietate monstrabilis. Scripsit mimiambos tenuiter, arguè, venustè, atque in hoc genere eloquentissimè. Nullum est enim genus, quod absolutum, non posit eloquentissimum dici. Scripsit comœdias, Menandrum aliósque ætatis eiusdem æmulatus. licet has in-

Svm) In Virginio Romano & morum probitatẽ & doctrinam laudat, præsertim in comœdia scribenda tam noua quàm prisca, temporum suorum ingenia non despiciens. Hinc Tacitus de oratoribus damnat qui soli antiquitati innixi sua tempora negligunt, vitio afferens malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. *Effœta*) sterilis. [quanquam sterile ab effœto aliud sit. illud quod nunquam potuit parere, hoc quod propter senium desiit. Quare Valerius inquit, nubis effœta. *Tam laudabile*) vt olim. perinde ac si diceret, inueniuntur etiam nostris temporibus ingenia similia antiquis: quod probat exemplo Virginij Romani, [vel legamus iam.] *Veteris comœdia*) antiqua illa comœdia cum synceram sermonis Attici gratiam propè sola retinet, tum facundissimæ libertatis. eius inuentor pater Eupolis cùm Cratino Aristophanéque esse creditur: non penitus ficta argumenta, sed res gestas à ciuibus magna dicendi libertate incessens, & admirans. inde Satyra exordium sumpsisse fertur. quare non absurdè Suidas interpretatur comœdiam detractiones contumeliosas. est enim in persequendis vitiis præcipua. *Exemplar*) quod cæteri sequantur. *Operum varietate*) nam scripsit in diuersis generibus. *Mimiambos*) Mimum comœdiam constantem versibus iambis, qua Laberius excelluit. Mimus autem sermonis est cuiuslibet motus sine reuerentia, vel factorum cum lasciuia imitatio. Mimus dictus hoc genus comœdiæ, quasi solus imitetur, cùm & alia poëmata idem faciant: sed solus quasi priuilegio quodam quod fuit commune possedit. *Tenuiter*) attenuatè vt poscit mimiamborum stylus. *Argutè*) callidè, subtiliter. *Nullum est enim*) nam omne id laudatur secundum Cicer. iij. de oratore, quod est in suo genere perfectum: id enim perfectum est autore Caio de iuris origine, quod omnibus suis partibus constat. *Comœdias nouas*) noua comœdia argumento communi magis & generaliter ad omnes homines qui mediocribus fortunis aguntur, pertinet, mitigata veteri comœdia, vt minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret, concinna argumento, consuetudine congrua, vtilis sententiis, grata salibus, apta metro. Diomedes, Comœdia, inquit, noua est priuatæ ciuilísque fortunæ sine periculo vitæ compræhensio: cuius autores tradit Menandrum & Philemona: apud Athenæum sæpius fit mentio mediæ comœdiæ, scilicet inter veterem & nouam existentis: eius autores interdum citat. *Menandrum*) Menandros plures lego. nam fuit Menander Athenie[illegible]micus antiqu[illegible], & Me-[illegible]ander

nander alius Athenienſis Diopithi, & Hegeſiſtratæ filius, qui à cunctis celebratur, ſcriptor nouæ comœdiæ, luminibus ſtrabo, ſed ingenij acumine oculatus, in mulieres pronior, cuius comœdiarum numerus à Gellio lib. XVI. recenſetur, & à Suida. quo autore alia etiam ſcripſit. eius ſepulcrum ex Pireo venientibus offerri Pauſanias retulit. Menander autem Laodicenſis declamator in Hermogenem commentarios excudens, & Menander hiſtoricus, de quo plura Suidas, ac Menander Iuriſconſultus autore Marcello ff. XLVIII.

ter Plautinas Terentianáſque numeres. Nunc primùm ſe in vetere comœdia, ſed non tanquam inciperet, oſtendit: non illi vis, non granditas, non ſubtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. ornauit virtutes, inſectatus eſt vitia, fictis nominibus, decenter, veris vſus eſt aptè. Circa me tantùm benignitate nimia modum exceſſit, niſi quòd tamen poëtis mentiri licet. In ſumma extorquebo ei librum, legendúmque, immò ediſcendum mittam tibi. neque enim dubito futurum, vt non deponas, ſi ſemel ſumpſeris. Vale.

Alios item) Philemona præſertim, quem Gellius aſſerit ſæpius de Menandro palmam retuliſſe. *Non tanquam inciperet)* non rudis, & nouus in ea facultate, ſed exercitatus. *Vis)* impetus, acrimonia. *Granditas)* grandis oratio pro magna tranſlatiuè tamen ſicut minutum amicum pro paruo dicimus, nam grandis & elegans, & venuſta eſt vetus comœdia, & neſcio an vlla, poſt Homerum, inquit Fabius, aut ſimilior ſit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. *Inſectatus eſt vitia)* rem pro homine poni tráſlatiuè orationem plerunque exornat, ſicut patientiam pro patiente, vitium pro vitioſo. maius enim quid dici videtur. ſic Mart. Non vitioſus homo es Zoile, ſed vitium. ſic Romanum Secundus inſectatum eſſe vitia, id eſt homines deperditos. nam ipſa comœdia moribus multum profuit ciuitatis. cùm vnuſquiſque caueret culpam, ne ſpectaculo cæteris eſſet, & domeſticis probro. *Me)* legitur etiam meum. ſcilicet nomen. *Modum)* laudandi. *Mentiri)* fingere. *Extorquebo)* ab inuito abſtraham. *Non deponas)* captus illius elegantia.

C. PLINIVS TYRONI SVO S.

MAGNA res acta eſt omnium, qui ſunt prouinciis præfuturi, magna omnium, qui ſe ſimpliciter credunt amicis. Luſtricus Bruttianus cùm Montanum Atticinum

MAGNA) Cæcilium Tyronem, Proconſulatum Bæticæ ſortitum, monet exemplo Bruttiani ne cui ſuorum facilè credat. is enim dum eſſet in prouincia, & de flagitiis ſocij ſui Atticini Cæſari ſcripſiſſet, accuſatus ab eo eſt abſolutus, damnato Atticino. *Magna res)* magni momẽti & exempli. *Luſtricus Bruttianus)* hic eſt ille Bruttianus quem tantopere laudat Mart. quarto libro, Dum tu lenta nimis diúque quæris, Quis primus tibi quíve ſit ſecundus, Gratum quíſve epigrammata comparabit: Palmam Callimachus Thalia de ſe Facundo dedit ipſe Bruttiano, Qui ſi Cecropio ſatur lepore Romanæ ſale luſerit Mineruæ, Illi me facias precor ſe-

cundum. *Montanum Attacinum*) Montanos multos comperio. Iulium Montanum, Montanum Votienum, Montanum Hispponem declamatores, Montanum Traulum, Montanum Alpinum, Curtium Montanum, ad quem alibi Secundus, Iuuen. & Tacitus Senatorem fuisse memorat. L. præterea Titium Montanum vj. vir.ædil. ij. vir. in memoriis municipij Ticini.

comitem suum in multis flagitiis deprehendisset, Cæsari scripsit: Atticinus flagitiis addidit, vt quem deceperat, accusaret. Recepta cognitio est. fui in consilio, egit vterque pro se, egit autem carptim, κτ̀ κεφάλαια: quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Bruttianus testamentum suum, quod Atticini manuscriptum esse dicebat. Hoc enim & arcana familiaritas, & quærendi de eo, quem sic amasset, necessitas indicabatur. Enumerauit crimina fœda manifestáque. Ille quum diluere non posset, ita recessit, vt dum defenditur, turpis: dum accusat, sceleratus probaretur. Corruptio enim scribæ seruo, interceperat commentarios, interciderátque, ac per summum nefas vtebatur aduersus amicum crimine suo. Fecit pulcherrimè Cæsar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino pronunciauit. damnatus & in insulam relegatus; in Bruttiano iustissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam constantiæ gloria secuta est. Nam defensus expeditissimè, accusauit vehementer, nec minus acer quàm bonus & sincerus apparuit. Quod tibi scripsi, vt te sortitum prouinciam præmonerem, plurimum tibi credas, nec cuiquam satis fidas: deinde scias, si quis fortè te, quod abominor, fallat, paratam vltionem, qua tamen ne sit opus, etiam atque etiam attende. Neque etiam tam iucundum est vindicari, quàm decipi miserum. Vale.

Comitem) Legatum. postea hoc nomen Comitis transiit in nomen dignitatis. nam loco legati & procos. sæpius iuniores comites appellauere. deinde se diffudit ad alia officia, vt pro vicariis comites dicerentur. demum dignitatis nomen obtinuit, sicut primicyrius.] *Cæsari*) Traiano. *Quem*) Bruttianum. *Recepta cognitio est*) examinata accusatio à iudicibus. *Fui in consilio*) electus sum inter iudices huius causæ. *Vterque*) Bruttianus & Attacinus. *Carptim*) breuiter, summatim, κτ̀ κεφάλαια, per capita rerum & criminum nam ἀνακεφαλαίωσις, peri[?] ratio dicitur, quando scilicet orator latius per totam orationem dispersa, in fine colligit necessaria & vrgentia. *Quo genere*) rem breuibus ostendere. *Suum*) à se conditum *Attacini manu*) sua vel amicorum manu testamenta scribebant: nam Tranquill. refert Tiberium scripsisse duplex testamentum ante biennium quàm obiret, alterum sua, alterum liberti manu. *Ille*) Montanus. *Diluere*) refellere crimina. [*Se gessit*) Legitur etiam recessit, scilicet à proposito, & defensione: an quod magis probo, abiit in insulam ab vrbe] *Turpis*) vitiosus. *Scribæ*) eum in rationibus monumentisque publicis versari testatur M. T. pro domo sua: hodie cancellarium non insitato vocabulo appellamus. & autor est Vopiscus in Carino: fortasse à defendis & superinducendis literis dictum. Scæuola ff. ij. cancellato pro deleto posuit. Dionysius libro quarto antiquitatum, & Iulius Capitolinus in Gordianis, testantur

ſtantur ſcribas rerum geſtarum ſummam complecti. [quanqu.m Suidas cancellos ianuas fori iudiciarij vel templorum eſſe ſcribat. vnde cancellarios dictos qui arcli-rata curant.] *Intercideras*) ex illis commentariis ea quibus videbatur Brutianum poſſe redarguere. Paulus ad legem Corneliam de falſis, Quid ſit falſum quæritur: & videtur id eſſe falſum, ſi quis chirographum alienum immutet, aut libellum vel rationes intercidat. *Crimine ſuo*) quòd defraudaſſet amicum intercidendo commentarios eius per fraudem. *De*) contra. *Pronunciauit*) iudicauit. [Legitur etiam perrogauit, id eſt ſtatuit, quanquam Apuleius in Floridis perrogare vſus ſit pro diligenter interrogare. Valer us tamen M ximus non perrogare, ſed prærogare, niſi menda eſt lib. id eſt, ferè ad idem quod eſt pronunciare protulit. Minos, inquit, traductas ſibi leges prrrogabat] *Inſulam*) incertum in qu m: ſol bant autem damnatos relegare ad tempus in quam libuiſſet Imperatoribus inſularum. *Integritatis*) virtutis. *Teſtamentum*) vetus ſcriptura habet præmium] *Conſtantia*) quòd fortiter ſe defendiſſet. *Prouinciam*) Bæticam. hoc habes lib. vij. *Quod abominor*) cuius omen deprecor. *Etiam atque etiam*) diligentiſſimè.

C. PLINIVS TRIARIO SVO S.

IMPENSE petis, vt agam cauſam pertinentem ad curam tuam, pulchram alioquin & famoſam: faciam, ſed non gratis. Qui fieri poteſt (inquis) vt non gratis? tu potes. exigam enim mercedem honeſtiorem gratuito patrocinio. Peto atque etiam paciſcor, vt ſimul agat Cremutius Ruſo, ſolitum hoc mihi, etiam in pluribus claris adoleſcentibus factitatum. Nam mirè concupiſco bonos iuuenes oſtendere foro, aſſignare famæ. Quod ſi cui, præſtare Ruſoni meo debeo: vel propter natales ipſius, vel propter eximiam mei charitatem:

IMPENSE) Triario promittit ſe defenſurum cauſam, quam ſibi commendau rat: hac conditione, vt ſecum ageret Cremutius Ruſo, nobilis iuuenis, ſed in agendo tyro, quem in forum producere cupiebat. Triarius Maternus, ſi Capitolino fidem præſtamus, Senator nobilis extitit: cum milites ſeditione mota aduerſus Pertinacem, in caſtra ducere voluerunt, vt rebus Romanis præficerent: ſed ille nudus fugit, atque ad Pertinacem in Palatium venit, inde ex vrbe deceſſit: Verùm miles Triarius is dicitur, qui in tertia acie collocatur, id eſt vltima, cum ſcutis. vnde ceſſit in prouerbium, Rem perueniſſe ad triarios, cùm in extremum periculum deducta eſt. *Impenſè*) enixè. *Famoſam*) claram. nam alibi refert egiſſe cauſas tantùm illuſtres, & ad exemplum pertinentes, ac amicorum gratia. *Qui*) quomodo fieri poteſt, vt non agas gratis, cùm in cauſis agendis ſemper abſtinueris ab omni pecunia, dono, munere. *Tu potes*) tu in cauſa es. *Gratuito patrocinio*) quàm ſi gratis defenderem. patrocinium enim defenſio. *Cremutius Ruſo*) cuius nullib inuenio factam mentionem, ſed tantùm Ruſonis liberti Cæſaris Dictatoris: & alterius fæneratoris. Cremutium Cordum commemorat Tranquillus. *Factitatum*) vt eos foro aſſignem dicendi tyrocinio. *Natales ipſius*) quia nobilis [clar tas namque natalium autoribus Euripide & Plutarcho ſolet afferre audaciam & bonos mores: contrà obſcuritas.] Natales enim pro nobilitate poni receptum eſt: nam Tranquillus ſcribit Lectorium deprecatum ad lter j pœnam propter natales, id eſt maiorum ſuorum nobilitatem. Hermogenianus, Con-

ſideranda eſt origo natalium. Et cõdice de iure annulorũ Natales antiquos, & ius ingenuitatis non ordo præſtat decurionum, ſed à nobis petitur, Imperator ait. Iuu. Palmã inter dominas virtus natalibus affert. Et alibi, Quis Catilina tuis natalibus atq; Cethegi Inueniet quicquam præclarius? Tertullianus, Fuerunt leges, quæ honeſtorum natalium inſignia non temerè vſurpare ſinebant. Tacitus, Cornelius Fuſcus ingens ætate, claris natalibus. pro quo dicendi genere lib. xij. dixit claris maioribus ortus. nam omnes boni ſemper nobilitati fauemus: & quia vtile eſt reip. nobiles eſſe homines dignos maioribus ſuis: & quia valet apud nos clarorum hominum ſenex de rep. meritorum memoria, etiam mortuorum. Hæc M. T. pro P. Seſtio, Natales etiam interdum offendes pro diebus natalibus vſurpati. *Mei charitatem*) ipſius amorem erga me. nam mei paſſiuè poſitum.

Quem) Ruſonem. *Ex iiſdem partibus*) vt mecũ cauſam defendat. plures enim cauſidici ab vtraque parte eandem cauſam tuebantur. *Gratias ages*) quia bene dicet. [*Suffecturum*) Fuit in ſecunda lectione ſatisfacturum.] *Indolis*) iudicij, virtutis. *Producturus*) foro aſſignaturus. ſic legimus apud Tranquil. Sæpius principum filios die virilis togæ productos in forũ ad cauſas agẽdas. *Statim*) à principio.

quem magni æſtimo in iiſdem iudiciis; ex iiſdem etiam partibus conſpici, audiri. Obliga me, obliga antequam dicat. nam cùm dixerit, gratias ages: ſpondeo ſolicitudini tuæ, ſpei meæ, magnitudini cauſæ ſuffecturum. Eſt indolis optimæ, breui producturus alios, ſi interim prouectus fuerit à nobis. Neque enim cuiquam tam clarum ſtatim ingenium eſt, vt poſſit emergere, niſi illi materia, occaſio, fautor etiam commendatórque contingat. Vale.

C. Plinivs Macro Svo S.

Qvam) Remiſſiſſimam exemplo Arriæ & municipis cuiuſdam ſuæ comprobat, multa eſſe fama & gloria digna, quæ iacent in obſcuro, quædam minora extolli, & per ora hominum ferri. *A quoque*) à claro viro an obſcuro. *Eadem*) paria, & ex æquo præſtantia. Agathias de Zenone, ſcribens monſtrat vilium hominum facta iacere, principum etiam minima quæque extolli [illegible] i. obſcuri homines, etſi magnum gerimus opus, nullius ad memoriam diu deuenimus: verum clari, etſi nihil, reſpirauerint ſolùm,

Qvam multum intereſt, quid à quoque fiat, eadem enim facta claritate vel obſcuritate facientium, aut tolluntur altiſsimè, aut humillimè deprimuntur. Nauigabam per Larium noſtrum, cùm ſenior amicus oſtendit mihi villam, atque etiam cubiculum quod in lacum prominet. Ex hoc (inquit) aliquando municeps noſtra cum marito ſe præcipitauit. Cauſam requiſiui. Maritus ex diutino morbo circa velanda corporis vlceribus putreſcebat: Vxor, vt inſpiceret, exegit: neque enim quenquam fidelius iudicaturũ, poſſétne ſanari. vidit, deſperauit. hortata eſt, vt moreretur, comeſque ipſa mortis, dux, immò & exemplum, & neceſsitas fuit. Nam ſe cum marito ligauit, abiecitque in lacum. Quod factum,

Vt dixit vir Libs, hoc adamante manet. *Tolluntur*) Si clari ſunt qui fecêre deprimuntur, ſi humiles. *Larium*) lacum iuxta Comum. *Noſtra*) quia vterque Nouocomenſis erat. Velanda corporis, vt teſticuli & penis, quæ etiam verenda corporis dicuntur. [Plin.lib.ij. Obſcœnis autem motibus in verêdis partibus.] vnde veretrum, quaſi verendum, qua dictione Tranquillus & Lucilius autore Marco, vſi ſunt. Celſus tradit pus multum & cum malo odore è cole profluere: & interdum ad neruos vlcus deſcendere, interdum per ipſa vlcera colis ſub cute exeſus eſt: ſic vt glans excidat. circa teſticulos verò, nam & ipſi verêda appellantur, ex ictu ferè pus increſcit. horum omnium remedia idem præbet. [*Indicaturum*) melior lectio ex ſequentibus, quàm indicaturum.] *Neceſſitas*) quia ligatum traxit ſecum in lacum.

ne mihi quidem, qui municeps, niſi proximè, auditum eſt: non quia minus illo clariſsimo Arriæ facto, ſed quia minor eſt ipſa. Vale.

Proximè) de recenti, nuperrime. *Minus*) laudabile ſit. *Arriæ facto*) quæ ſe cõfodiens Pæto marito pugionem porrexit, vt ſuum exemplum ſequeretur. *Minor ipſa*) obſcurior municeps mea, quàm Arria.

C. PLINIVS HISPANO SVO S.

SCRIBIS, Robuſtum, ſplẽdidum equidem Ro. cum Attilio Scauro amico meo Ocriculum vſque commune iter feciſſe: deinde nuſquã comparuiſſe: petis vt Scaurus veniat, nóſque, ſi poteſt, in aliqua inquiſitionis veſtigia inducat. Veniet, vereor ne fruſtrà. ſuſpicor enim tale neſcio quid Robuſto accidiſſe, quale aliquando Metilio Criſpo, municipi meo. Huic ego ordines impetraueram, atque etiam proficiſcenti quadringenta millia nummûm ad inſtruendum ſe ornandúmque donaueram: nec poſtea aut epiſtolas eius, aut aliquem de

SCRIBIS) Robuſtus Ocriculũ cum Scauro tendens poſtea nuſquam comparuerat: quare Vipſanus rogauerat Secundum, vt à Scauro de omnibus certior fieret. itaque per epiſtolã pollicetur ſe Scaurum aduocaturum, & omnia diligenter interrogaturum: vereri tamen ne idem acciderit Robuſto, quòd Metilio Criſpo, qui poſt impetratos ordines nuſquã comparuerat. [Sunt qui volunt hanc epiſtolam ſcriptã Hiſpano non Vipſano. *Robuſtum ſplendidum equitem*) Equites Hirtius hoc titulo inſigniuit ab auri fulgore, & virtutibus: Cecidere, inquit, eo prælio ſplendidi, ac illuſtres viri nonnulli Equites Romani. quem ſecutus in hiſtoriis Tacitus illuſtres equites pariter appellauit. *Ocriculum*) Vmbriæ oppidum. [*Feciſſe*) in quibuſdã exemplaribus etiam antiquis legitur peregiſſe. *Inquiſitionis veſtigia*) ſigna & indicia inquirendi Robuſtum. *Veniat*) concedit quòd Scaurus ideo veniat. *Vereor*) tamen timeo. *Ne fruſtrà*) veniat. *Municipi*) ex eadem patria Como. *Impetraueram*) obtinueram ab imperatore. *Ordines*) qui decuriis præerant ordinarij dicebãtur, & principes, quòd primos ordines ducebant. Ælianus centurionem qui præficitur duabus quadruplaribus à nonnullis dictum ordinarium aſſerit. Ordinem autem Liuius in bello refert habuiſſe ſexagenos milites, duos centuriones, vexillarium vnum: is lib. vij. ab vrbe condita tradit latam eſſe legem militarem, quæ ſacrata appellaretur: & in ea cautum, ne quis vbi Trib. mil. fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. vbi ductor ordinum nihil aliud eſt, quàm primipilaris dignitas, [ſicut apud M. T. in Philippicis ſcribitur,] Et Tacitus inquit, Redditi pleriſque ordines: & mox, adimendis aſſignandiſve militiæ ordinibus, [Tranquil.

in Cęſare, quibus ex cõmendatione Pompeij ordines dederat, poteſtatem tranſeundi ad eum omnibus fecit.] *Inſtruendum*) rebus neceſſariis, vt armis & equis.

exitu nuncium accepi. interceptus ne ſit à ſuis, an cum ſuis, dubium: certè non ipſe, non quiſquam ex ſeruis eius apparuit. vtinam ne in Robuſto idem experiamur, tamen acceſſamus Scaurum. demus hoc tuis, demus optimi adoleſcentis honeſtiſsimis precibus, qui pietate, mira etiam ſagacitate patrem quærit: dij faueant, vt ſic inueniat ipſum, quemadmodum iam cum quo fuiſſet, inuenit. Vale.

Exitu) illius Criſpi. *Interceptus*) interfectus. mortuus. Tranquil. in Auguſto. Intercepto communis filij pignore. Eſt enim intercipere quaſi totum capere. Terentius in Eunucho Quod nos capere oportet hæc intercipit. *Experiamur*) inueniamus. *Demus hoc*) concedamus hoc tale illud dandum precibus vxoris. dandum filiæ lachrymis, dandum etiam nobis amicis. *Adoleſcentis*) filij eius. *Sagacitate*) aſtutia, induſtria. De canibus ſagacitas propriè dicitur, qui aduenientem ſagaciter adoriantur. Seneca prudentiam à ſagacitate ſic diſtinguit, Laqueis captare feras & fallere veſco: Atue etiam magnos canibus circundare ſaltus. omnia iſta ſagacitas hominum, non ſapientia inuenit. *Cum quo*) cum Attilio Scauro.

C. PLINIVS SERVIANO SVO S.

GAVDEO & gratulor, quòd Fuſco Salinatori filiam tuam deſtinaſti. Domus patricia, pater honeſtiſsimus, mater pari laude. Ipſe eſt ſtudioſus, literatus, etiam diſertus puer ſimplicitate, comitate iuuenis, ſenex grauitate: neque amore decipior. Amo quidem effuſè (ita officiis, ita reuerentia meruit) iudico tamen, & quidem tanto acrius, quanto magis amo: tibique, vt qui explorauerim, ſpondeo habiturum te generum, quo melior fingi, ne voto quidem potuit. Supereſt, vt auum te quàm maturiſsimè ſimillimum ſui faciat. Quàm felix tempus illud quo mihi liberos illius, nepotes tuos vt meos vel liberos vel nepotes ex veſtro ſinu ſumere, & quaſi pari iure tenere contingat. Vale.

GAVDEO) Seruiano principi viro gratulatur, quòd filiam ſuã Fuſco Salinatori vxorem dare decreuiſſet, cuius virtutes plurimùm probat, optátque filios ſimiles ei naſci. *Deſtinaſti*) ſponſam decreuiſti. *Domus patricia*) eſt Salinatori domus Senatoria, cuius maiores patres, id eſt Senatores, fuerunt. *Honeſtiſsimus*) honoribus auctus & decoratus. *Comitate*) facetiis. *Officiis*) in me præſtitis. *Iudico*) examino diligenter cauſas cur eum laudo: nec amore decipior: neque enim ſoli maligni iudicant. *Vt, qui explorauerim.*) tanquam is qui penitus eum inſpexerim. *Auum te faciat*) ſuſcepto filio. *Simillimum ſui*) [te] optimum virum ſicut ipſe Filius eſt. *Pater auri*) [tanquam ſi mei eſſent, quia amo te] tanquam parentem, & illum tanquam filium.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

ROGAS, vt cogitem, quid deſignatus Conſul in honorem principis cenſeas. Facilis inuentio, non facilis electio. Eſt enim ex virtutibus eius larga materia, tamen quod ſentiam, indicabo, ſi prius hæſitationem meam oſtendero. Dubito num idem tibi ſuadere, quod mihi debeam. Deſignatus ego Conſul, omni hac, & ſi non adulatione, ſpecie tamen adulationis abſtinui: non tanquam liber & conſtans, ſed tanquam intelligens principis noſtri: cuius videbam hanc eſſe præcipuam laudem, ſi nihil quaſi ex neceſſitate decernerem. Recordabar etiam plurimos honores peſſimo cuique delatos, à quibus hic optimus ſeparari non alio modo magis poterat, quàm diuerſitate cenſendi: quod ipſum non diſſimulatione & ſilentio præterij, ne fortè non iudicium illud meum, ſed obliuio videretur. Hoc tunc ego, ſed non omnibus eadem placent, nec conueniunt quidem. Præterea, faciendi aliquid vel nõ faciẽdi vera ratio, cùm hominum ipſorum, tum rerum etiam ac temporum conditione initur. Nam recentia opera maximi principis præbent facultatem, noua, magna, vera, cenſendi: quibus ex cauſis (vt ſuprà ſcripſi) dubito an idem nunc tibi, quod tunc mihi ſuadeam. Illud non dubito, debuiſſe me in partes conſilij tui ponere, quid ipſe feciſſem. Vale.

ROGAS) Seuerum Coſ. à Traiano deſignatum conſulentem quid cenſeret in laudem principis, docet Secundus exemplo ſuo quid faciendum, ſed illi datam materiam cenſendi, & noua & maiora rebus nuper ab Imperatore præclarioribus geſtis. *Cenſeas*) decernas: nam Conſules deſignati in honorem principis aliquid decernebant. *Malo*) magis probo. [Duplex lectio circunfertur, ſcribam tamen quod ſentiam, vel quod malo indicabo. altera, tamen quod ſentio indicabo.] *Quod*) mihi ſuaſi. *Hac adulatione*) quia cæteri vtuntur voce, & geſtu promerendi fauoris gratia: & quanquam Seneca plura interdum alibi de adulatione ſcribat, cum tamen libro ſexto epiſtolarum dicentem audiamus, Adulatio, inquit, ſimilis eſt amicitiæ: non imitatur illam tantùm, ſed vincit, & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur: & in præcordia vna deſcendit: eo ipſo gratioſa, quo lædit: vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt: temeritas ſub titulo fortitudinis latuit: moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur: adulamur etiam brutis, ſi Columellæ credimus, præcipienti ad boues illigatos cum quadam adulatione accedendum. *Specie*) forma, apparentia. *Non tanquam liber & conſtans*) non abſtinui adulatione, quòd libertate dicendi & conſtantia vſus ſim: ſed quia intellegebam Traiani virtutes eas eſſe, quæ non indigerent blanditiis. *Intelligens principis noſtri*) ſciens hanc eſſe laudem Imperatoris. *Neceſſitate*) tanquam coactus ab eo, quod fit ſub malis principibus. *Decernerem*) cenſerem. *Peſſimo cuique*) Imperatori, non princeps enim Caligula, ſed monſtrum, cognominatus eſt Pius caſtrorum filius, pater exercituum, & optimus maximúſque Cæſar. *Optimus*) quod cognomentum Tra-

iano inditum est ab optimis moribus. *Diuersitate censendi)* vt vnus vnum, alius aliud in honorem principis decerneret, neque idem omnes. *Non praterij dissimulationem)* apertè dixi.[*illud)* si silentio preterij, sic non videretur factum meo iudicio, sed obliuione.] *Iudicium)* recta animi examinatio: nam qui veris rationibus mouetur, bene meminit: qui adulatione, facilè, obliuiscitur. *Hoc tunc ego)* censui cùm Consul designatus eram. *Conueniunt)* decora sunt. *Conditione)* hominum: si fiunt clariores, vel obscuriores, ac deinceps. nam nisi hominum, rerum, temporum conditionem rectè consideraueris, antequam negocia aggrediaris, facilè decipieris. [*Imitur)* quid si mutatur, vt est in pontificio exemplari.] *Recentia opera)* bellum Dacicum deuicto rege Decibalo. de quo libro octauo commodius. *Noua)* nouos honores. nam secundum Tacitum noua in rempublicam merita non vsitatis vocabulis sunt honoranda. *Tunc)* cùm gessi Consulatum. *In partes consilij tui)* adiuuare consilium tuum scribendo, quid ipse consul fecissem.

C. Plinivs Pontio Svo S.

SCIO quæ tibi causa fuerit impedimento, quominus præcurrere aduentum meum in Campaniam posses: sed quanquam absens totus huc migrasti, tantum mihi copiarum tam vrbanarum quàm rusticarum, nomine tuo oblatum est, quas omnes improbè, accepi tamen. Nam me tui, vt ita facerem rogabant: & verebar ne & mihi & illis irascereris, si non fecissem. In posterum nisi adhibueris modum, ego adhibebo. Etiam tuis denuntiaui, si rursus tam multa attulissent, omnia relaturos. Dices oportere me tuis rebus vt meis vti. etiam: sed perinde illis ac meis parco. Vale.

SCIO) Admittit Pontij excusationem, quòd sibi non occurrisset: & fructus quos miserat scribit recepisse, denuntians in futurum vt modum donis imponeret. *Præcurrere)* preuenire vt me susciperes. *Huc)* in Campaniam. [*Qua)* tum ex codice antiquo, de qua dictione alibi vberius tractatum est.] *Improbè)* iustè feci accipiendo eas. *Illis)* tuis. *Fecissem)* accepissem. *Adhibebo modum)* nihil accipiam, vel parcè. *Etiam)* confirmantis aduerbium, vt alibi.

C. Plinivs Qvadrato Svo S.

AVIDIVS Quietus, qui me vnicè dilexit, & quo non minimum gaudeo, probauit, vt multa alia Thraseæ (fuit enim familiaris) ita hoc sæpe referebat, præcipere solitum suscipiendas esse causas, aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes.

AVIDIVS) Numidium Quadratum, quem iam foro assignauerat, exemplo sui monet quas causas agere debeat: imprimis vt multum studeat, vt quoties opus fuerit, sit paratus ad dicendum: interdum tamen standum necessitati, quod ipse quandoque fecisse testatur, dum mandatis Senatus paret: cuius iussu refert orationes à se habitas. *Auidius Quietus)* Auidij fit mentio apud Africanum iuriscon-

riſconſultum. Auidium Nigrinum Procoſ. ſub Domitiano teſtantur epiſtolæ Secundi & Traiani: & Venidium Quietum lego fuiſſe Seuero imperante. Luſius verò Quietus, quanquam apud Euſebium in Chronicis corruptè legatur Liſias, Iudæos rebellantes Meſopotamia exterminauit: nam aduerſum eos aciem ſtruens infinita millia interfecit, ob quæ Iudææ procurator à Traiano decernitur: poſtea ſublatis Mauris, quos regebat, quia ſuſpectus imperio fuerat, ab Adriano eſt exarmatus, autore Spartiano. *Quò*) quòd multa Thraſeæ & dicta & facta probaret: [an potius quòd gauderet conſuetudine Auidij. nam legitur etiam, quo non gaudeo.] *Non minus gaudeo*) ſcilicet quàm me diligeret. *Thraſeæ*) Pæti Thraſeæ. *Familiaris*) amicus, quaſi ex eadem familia eius Thraſeæ. *Præcipere ſolitum*) Thraſeam conſueuiſſe hoc iubere.

Cur amicorum? non eget interpretatione. Cur deſtitutas? quòd in illis maximè & conſtantia agentis, & humanitas cerneretur. Cur pertinẽtes ad exemplũ? quia plurimum refert bonum an malum induceretur. Ad hæc ego genera cauſarum, ambitioſè fortaſſe, addam tamen claras & illuſtres. æquum enim eſt agere nõnunquam gloriæ, & famæ, id eſt ſuam cauſam: hos terminos, quia me conſuluiſti, dignitati ac verecundiæ tuæ ſtatuo. Nec me præterit, vſum & eſſe, & haberi optimum dicendi magiſtrum. Video etiam multos paruo ingenio, literis nullis, vt bene agerent agendo conſecutos. Sed & illud quod vel Pollionis, vel tanquam Polliones accepi, veriſſimum experior, Commodè agendo factum eſt, vt ſæpe agerem: ſæpe agendo, vt minus commodè: quia ſcilicet aſſiduitate nimia facilitas magis, quàm facultas: nec fiducia, ſed temeritas paratur. Nec verò Iſocrati, quò minus haberetur ſummus orator,

Cur amicorum) cur præciperet amicorum cauſas ſuſcipiendas. *Non eget interpretatione*) ſatis enim manifeſtum omnia pro amico facienda, modò non excedant verecundiæ terminos. *Deſtitutas*) cauſas periculoſas, & derelictas ab aliis propter difficultatem, putabas ſuſcipiendas. *Cur pertinentes ad exemplum*) cauſas futuras bono exemplo legentibus & audientibus. nam exemplorum quædam comparata ſunt, vt non inſtruant ad bonum: quædam ad malum declinandum. *Hæc*) tria. *Ambitioſè*) faciam ambitionis & honoris cauſa. *Claras*) cauſas famoſas. *Gloriæ*) reſpectu laudis. *Idem*) vt agas illa quatuor cauſarum genera. [Eſt enim in pontificio codice loco idem huiuſmodi lectio, id eſt ſuam cauſam: hos terminos, quia me conſuluiſti] *Vſum optimum dicendi magiſtrum*) quod frequenter Marcus Tullius teſtatur, vt primo & tertio de Oratore: item de perfecto oratore: ac pro Corn. Balbo. *Illud*) dictum. *Vel tanquam Pollionis*) quanuis circunferatur, tanquam Pollionis dictum, dubitat tamen an illius ſit. *Commodè*) bene. *Aſſiduitate*) dicendi continuatione. *Facultas*) ſecutus eſt præceptorem Fabium, qui libro decimo inquit, Scribendo dicimus diligentius, dicendo ſcribimus facilius. [*Facultas*) legitur etiam doctrina, ſed magis placet facultas, id eſt copia,] *Nec verò Iſocrati*) non obfuit Iſocrati quo minus haberetur ſummus orator, quòd non auderet in publicum prodire ad cauſas agendas debilitate vocis & pudore. Iſocrates Athenienſis rhetor, vt Plutarchus in eius vita ſcripſit, ſui temporis inſignis, in cuius labris ſiren inſederat, ſi Philoſtrato credimus, in compoſitione pluſquam diligens, nitidus, comptus, & palæſtræ quàm

pugnæ magis accommodatus, omnes dicendi veneres ſectatus eſt, cuius è ludo, tanquam ex equo Troiano innumeri principes exierunt. Lege vitam eius apud Plutarchum, Philoſtratum & Dionyſium.

offecit, quòd infirmitate vocis, mollitie frontis, ne in publico diceret, impediebatur. Proinde multum lege, ſcribe, meditare, vt poſſis, cùm voles dicere: dices, cùm velle debebis. Hoc ferè temperamentum ipſe ſeruaui, nonnunquam neceſſitati, quæ pars rationis eſt, parui. Egi enim quaſdam à Senatu iuſſus, quo tamen in numero fuerunt ex illa Thraſeæ diuiſione, hoc eſt ad exemplum pertinentes. Adfui Bæticis contra Bæbium Maſſam. quæſitum eſt an danda eſſet inquiſitio: data eſt. Adfui rurſus, iiſdem quærentibus de Cæcilio Claſſico. quæſitum eſt an prouinciales vt ſocios miniſtróſque Proconſulis plecti oporteret: pœnas luerunt. Accuſaui Marium Priſcum, qui lege repetundarum damnatus vtebatur clementia legis, cuius ſeueritatem immanitate criminum exceſſerat: relegatus eſt. Tuitus ſum Iulium Baſſum, vt incuſtoditum nimis & incautum, ita minimè malum: iudicibus acceptis in Senatu remanſit. Dixi proximè pro Vareno poſtulante, vt ſibi inuicem euocare teſtes liceret: impetratum eſt. In poſterum opto vt ea potiſſimum iubeat, quæ me deceat vel ſponte feciſſe. Vale.

Offecit) obſtitit. *Infirmitate vocis, mollitie frontis*) Fuit enim exiguæ vocis, & verecundi pudoris. Cicero ſecundo de Oratore, Vt ille, inquit, pater eloquentiæ de ſe Iſocrates ſcripſit ipſe, pudore à dicendo, & timiditate ingenua refugiſti. nam Iſocrates in oratione, cui titulus παναθηναϊκὸς talia de ſe faſſus, Scio naturam ad res gerendas infirmiorem & debiliorem, quàm opus ſit. nam ad orationes neque exactam, neque omnino inutilem, ſed iudicare quidem de vnaquaque re veritatem magis potentem, quàm ſcire pollicentem: verùm agere de his in concione multorum audacter hominum omnibus (vt verum dicam) inferiorem: nam adeo mancus vtriuſque rei ſum quæ vim habent apud vos vocis, & audaciæ, vt neſciam ſi quis alius ciuium ſit. Hæc fide verbum traduximus ſuppreſſis Græcis verbis, ne in his videamur nimium inſoleſcere. *Meditare*) te declamando exerce. μελέτη enim declamatio dicitur. *Cùm debebis velle*) cùm occurret tibi vna prædictarum cauſarum. *Temperamentum*) modeſtiam, continentiam. *Quæ pars eſt rationis*) nullis enim ſubiacet legibus, & feriis caret, tradente Palladio: demum ἀνάγκη οὐδὲ θεοὶ μάχονται, id eſt neceſſitati ne dij quidem repugnant, nam cogit ad effectum, quæ à fato dependent: vnde in officiis ſcripſit Cicero Neceſſitati eſſe parandum. In Græco epigrammate πάντολμος ἀνάγκη appellata, quod omnia audeat: fit autem ſæpius virtutis cauſa. *Iuſſus*) prædiximus interdum dari litigantibus aduocatos à Senatu. *Fuerunt*) al. quæ cauſæ. *Ex illa diuiſione Thraſeæ*) ex ea diuiſione cauſarum, quas Thraſea præcipiebat ſuſcipiendas: hoc eſt id genus quod pertinebat ad exemplum, vt adeſſe Bæticis, quòd expilati eſſent à Bebio Maſſa & Cæcilio Claſſico. *Exemplum*) vt bonos tueri, & malos opprimere debeamus. *Bebium Maſſam*) Hanc rem latius complectitur lib. vij. ad Tacitum ſcribens: illic tamen nulla expreſsè de inquiſitione fit mentio, ſed cùm referat fuiſſe damnatum, ſequitur vt præceſſerit inquiſitio. *Rurſus*) ſecundò. nam ter egit pro Bæticis, quod libro tertio ad Macrinum teſtatus eſt: tertio ſe munere

functum

ſunctum pro illis ſcribens, vnde ſubiungit iiſdem Bæticis lamentantibus, quòd Claſſicus prouinciam ſpoliaſſet. contentio fuit an miniſtri eius venirent puniendi, quòd operam ſuam ad turpe miniſterium præſtaſſent. res iſta iam longa, & præcedenti epiſtola cognita. *Prouinciales)* Bæticos, qui ſe implicauerant rapinis Proconſulis: neque enim ita defendebantur, vt negarent, ſed vt neceſſitati veniam deprecarentur. eſſe enim ſe prouinciales, & ad omne Proconſulum imperium metu cogi. verùm Secundus probauit miniſterium eſſe crimen, & ideo multi damnati. *Marium Priſcum)* Proconſulem Africæ. luculenta epiſtola hoc iudicium iam enarratum, vt Iuuenalem eundem bis vellicantem omittamus. *Clementia legis)* quæ iubebat vt ablata reſtitueret, verùm maiore pœna digna flagitia commiſerat, quibuſdam crudeliter excarnificatis. *Immanitate)* crudelitate, dum accepta pecunia punit Equitem Romanum, & ſeptem eius amicos morte. Item alium Equitem Romanum multis cruciatibus dilacerat. *Relegatus)* in exilium actus interdicta vrbe Italiáque. *Tuitus)* vocabulum raro inuentu. Paulus tamen ff. quinquageſimo titulo de vacatione, Qui publicum, inquit, negocium tuitus ſit: & cæteri Iuriſconſulti frequenter dixêre, tuitionem, vt Vlp. ff. xliij. Verbum ſanè illinc deductum, vt ſecundum aliquos ædituus. *Iulium Baſſum)* qui ſortitus Bithiniam rediit reus. relege ex libro quarto ſuper hoc epiſtolam, ad Vrſum. *Incuſtoditum)* ſimplicem, improuidum, dum munera contra legem accipit. *In Senatu)* in ordine Senatorio. veruntamen eius acta reſciſſa teſtatur in Epiſtolis ad Traianum. *Imperatum eſt)* hoc vidimus libro quinto ad Vrſum. *Iubeant* Senatores: nam prædictas cauſas egerat iubente Senatu. *Quæ)* ea genera cauſarum quæ mihi decori ſint, ac ſi ſponte feciſſem & elegiſſem.

C. Plinivs Fabato Svo S.

DEBEMVS me Hercule natales tuos perinde ac noſtros celebrare, cùm lætitia noſtrorum ex tuis pendeat, cuius diligentia & cura hic hilares, iſtic ſecuri ſumus. Villa Camilliani quam in Campania poßides, eſt quidem vetuſtate vexata, ea tamen, quæ ſunt pretioſiora, aut integra manent, aut leuißimè læſa ſunt. Attendimus ergo vt quàm ſaluberrimè reficiantur. Ego videor habere multos amicos, ſed huius generis, cuius & tu quæris, & res exigit, prope neminem. Sunt enim omnes togati & vrbani: ruſticorum autem prædiorum adminiſtratio poſcit

DEBEMVS) Quæſita proſoceri ſui villa ex vetuſtate, quærit præficere præſidio aliquem virum durum & agreſtem, qui interſit operi reficiendo. *Natales tuos)* nobilitatem tuam manifeſtam per Camillianam villam quam maiores tui tibi reliquerunt: an potius, quòd ibi natus erat Fabatus. Sunt qui legant nouales tuos, ſcilicet agros, propter ſequentia, præſertim illud, ruſticorum autem prædiorum adminiſtratio. *Noſtrorum)* natalium. *Cuius)* Fabati. conſuetum apud Græcos non modò poetas quibus melior licentia, ſed oratores etiam, à plurali tranſire ad ſingularem. quod noſtri imitati non tamen ſine ratione, vt hic, nam in illo pronomine, tuis, intelligitur ex te Fabato. *Hic)* Romæ. *Iſtic)* Comi. *Camilliana)* quæ quondam Camilli fuerat. *Vexata)* exeſa, comeſa, [concuſſa.] *Reficiantur)* reſtituantur, reſarciantur. *Togati)* officiis ciuilibus aſſueti.

Digitized by Google

durum aliquem & agreſtem, cui nec labor ille grauis, nec cura ſordida, nec triſtis ſolitudo videatur. Tu de Rufo honeſtiſsimè cogitas. Fuit enim filio tuo familiaris. quid tamen nobis ibi præſtare poſsit, ignoro, velle plurimum credo.

Vale.

Durum aliquem & agreſtem) Columella libro I. præmoneo ne villicum ex eo genere ſeruorum, qui corpore placuerunt, inſtituamus, nec ex eo quidem ordine, qui vrbanas ac delicatas artes exercuerint. Socors & ſomniculoſum genus id mancipiorum ocijs, campo, circo, theatris, aleæ, popinæ, lupanaribus conſuetum. vt enim qui in villis intra conſepta morarentur, quàm qui foris terram molirentur, ſic [eos] qui ſub vmbra ciuitatis intra mœnia deſides cunctarentur, quàm qui rura colerent, administratione itidem ſegniores viſos. Eligendus eſt ruſticis operibus ab infante duratus, & inſpectus experimentis, ſi tamen is non erit de iis præficiatur, qui ſeruitutem laborioſam tolerauerunt: mediæ ſit ætatis & firmi roboris, peritus rerum ruſticarum: aut certè maximæ curæ, quò celerius addiſcat: *Sordida*) vilis. *Solitudo*) quòd ſolus & ſine vrbanorum contubernio viuat: hinc Columella vetat nundinas villicum frequentare, vt ſemper in opere ſit. *Honeſtiſsimè*) cum honore ſuo. eſt enim vir tibi amicus. *Familiaris*) domeſticus. *Nobis*) in rem noſtram. *Ibi*) in rebus ruſticis. [*Poſsit præſtare*) poſſit facere. Eſt alia lectio, Quid tamen noui ſibi præſtare poſſit ignoro, vt ſit ſenſus, neſcio quid noui præterquam conſueuerat, quod non facit in re præſenti, ſibi depoſcat, & aſſumat præſtandum, quamuis credam habere bonam mentem præſtandi plurima. in antiquo codice pro credo legitur ſcio.]

C. PLINIVS CORNELIANO SVO S.

EVOCATVS in conſilium à Cæſare noſtro ad Centumcellas (hoc loco nomen) longè maximam cepi voluptatem. Quid enim iucundius quam principis iuſtitiam, grauitatem, comitatem, in ſeceſſu quoque vbi hæc maximè

Euocatus) Seceſſerat Traianus ad Centũcellas, quò conſilij gratia Secundum cum multis Senatorum euocauerat: ibique Claudius Ariſto ab inuidis accuſatus abſoluitur. Gallita adulterij rea cum adultero condemnatur, tertio die cognouerunt codicillos Iulij Tyronis, ſed hæc iudicia remiſſiones variabant: nam ſenatores adhibebantur cœnæ iucundiſſimi principis, & xeniis donabantur. Hæc Secundus amico ſuo Corneliano ſcribit: ac poſtremò portum à Traiano iam ſemiſtructum ſumma cum euidentia repræſentari. *Euocatus*) ab vrbe accerſitus. *In conſilium*) ad ſententiam dicendam, ad iudicandum. *Centumcellas*) abeſt à Corneto paſſuum milia decem, portus celebris arcem habens munitiſſimam, cui ciuitati veteri nomen eſt: olim Centumcellenſis portus: paruo enim ſpatio abeſt Centumcellenſis oppidi locus à Barbaris dirutus, in quo diuum Auguſtinum libros de trinitate tradunt ſcripſiſſe. Neque in hoc [Gaſpar] Blondus eſt audiendus, cùm refert Plinium dicere Adrianum Imperatorem centum iudicibus ad audiendas publicè cauſas ſe præſente inſtitutis cellas totidem ædificaſſe, cùm neque Adrianum, ſed Traianum, neque centumcellas totidem iudicibus excitaſſe tradat. Centumcellas oppidum fuiſſe Italiæ ſæpe fit mentio in I bello Gottico, quem Leonardus Aretinus latinitate donauit. hodie quoque [ad Grauiſcas] portus vetuſtiſſimus extat, in cuius oſtio inſulæ

forma

recluduntur, inſpicere? Fuerunt variæ cognitiones, & quæ virtutes judicis per plures ſpecies experirentur. Dixit cauſam Claudius Ariſto princeps Epheſiorum, homo munificus, & innoxiæ popularitatis: inde inuidia, & ab diſſimillimis diſsimilis delator immiſſus. Itaque abſolutus vindicatúſque eſt. Sequenti die audita eſt Galitta adulterij rea. Nupta hæc Tribuno militum honores petituro, & ſuam & mariti dignitatem centurionis amore maculauerat. maritus Legato Conſulari, ille Cæſari ſcripſerat. Cæſar excuſsis probationibus, centurionem exautorauit, atque etiam relegauit. Supererat crimini, quòd niſi duorum eſſe non poterat, reliqua pars vltionis, ſed maritum non ſine aliqua reprehenſione patientiæ, amor vxoris retardabat: quam quidem etiam poſt

forma cũ dimidiata turri [Prolemęus iuxta Populoniam Ruſellas locat. Strabo poſt Grauiſcas regis villam, Malcoti Pelaſgi regiam. *Hoc nomen*) eſt. *Loco illi*) Centum cellarum. *Iuſtitiam, grauitatem*) in cognoſcendo & iudicando. *Comitatem*) in conuiuiis. *Recluduntur*) oſtenduntur, aperiuntur hæ virtutes. *Iudicis*) Traiani. *Epheſiorum princeps*) primus in vrbe Epheſo. Epheſus ciuitas Ioniæ celeberrima, & portus in ſinu. Herodot. Lydiæ eſſe dicit, vocatur & Smyrna, ab Amazone Smyrna appellata, & Sermona, & Ortygia, & Ptelea. ibi erat templum Dianæ. vrbs in cauo loco condita, tempeſtate ſubmerſa fuit multis interemptis. Lyſimachus ciuitatem tranſtulit, vbi nunc eſt, quam ab vxore ſua Arſinoem nominauit, ſed eo mortuo priorem appellationem reſumpſit. Hæc Stephanus. *Innoxiæ popularitatis*) populo gratus ſine damno alicuius, vel innoxiæ popularitatis, ad idem. *Inde*) quia populo erat acceptus. *Inuidia*) orta eſt in eum. *Delator*) accuſator. [*Diſſimilis*) malus. *Immiſſus*) ſubornatus & inſtructus in illius accuſatione. *Ab diſſimillimis*) à peſſimis & populo ingratis. *Vindicatus*) irrogata accuſatori merita pœna. *Honores*) magiſtratus. *Suam dignitatem*) nam mariti honor ad vxores redundat Vlpianus ff, primo Fœminæ nuptę clariſſimis perſonis clariſſimarum perſonarum appellatione tenentur, fœminis enim dignitatem clariſſimam mariti tribuunt. *Centurionis amore*) capta deſiderio centurionis cum quo adulterium committebat. *Maritus*) Galittæ coniux ſcripſerat. *Legato Conſulari*) nam centurio Tribuno, Tribunus Legato paret. Tribunus igitur Legato Conſulari rem ſcripſerat, ille verò Traiano. *Excuſſis probationibus*) diligenter examinatis teſtibus. *Centurionem exauctorauit*) remouit à primipilatu ſecundum leges. Arrianus de re militari, adultero vel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non ſunt recipiendi. Auctorare autem eſt pecunia addicere ſibi aliquem: exauctorare verò, à mercede conſtituta remouere. aliquando tantummodo pro repudiare ſumitur. Macrobius, Exauctorata, inquit, verba iam deſueta & abolita: ſic Seruius dixerat ſententiam exauctorari. ſeruauit legis ordinem Traianus, quæ præcipit ab adultero accuſationem incipiendam: neque aliter ad mulierem perueniendum, niſi illo reo peracto. Et præter Vlpianum Marcellus, Nupta, inquit, non poteſt accuſari non tantùm ab eo, qui adulterum accuſauit, nec obtinuit, ſed nec ab alio quidem ſi adulter abſolutus eſt: proinde ſi per colluſionem cum adultero conſtituerit, fueritque abſolutus, dedit mulieri nuptæ aduerſus omnes ſecuritatem. *Crimini*) adulterio. *Niſi ſaltem*) ad minus. nam adulterium non poteſt eſſe vnius tantùm. *Reliqua pars vltionis*) vt Galitta puniretur. *Retardabat*) ab accuſatione. Domitianus Equitem Romanum ob reductam in matrimonium vxorem, cui dimiſſæ adulterij crimen intenderat,

Digitized by Google

condemnauit. *Non sine reprehensione*) criminis lenocinij Seuerus & Antoninus Imperatores, Crimen lenocinij contrahunt, qui deprehensam in adulterio vxorem in matrimonio retinuerunt. Marcellus ad legem Iuliam de adulteriis, & stupro, Mariti lenocinium lex coërcuit, qui deprehensam vxorem in adulterio retinuit, adulterúmque dimisit: debuit enim vxori quoque irasci, quæ matrimonium eius violauit.

delatum adulterium domi habuerat, quasi contentus æmulum remouisse. Admonitus, vt perageret accusationem, peregit inuitus, sed illam damnari etiam inuito accusatore necesse erat: damnata, & Iuliæ legis pœnis relicta est. Cæsar & nomen centurionis, & commemorationem disciplinæ militaris sententiæ adiecit, ne omnes eiusmodi causas reuocare ad se videretur. Tertio die inducta cognitio est multis sermonibus, & vario rumore iactata Iulij Tyronis codicillis, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. Substituebatur crimini Sempronius Senecio Eques Romanus, & Eurythmus, Cæsaris libertus, & procurator. Hæredes, cùm Cæsar esset in Dacia, communiter epistola scripta petierant vt susciperet cognitionem: susceperat. reuersus diem dixerat: & cùm ex hæredibus quidam quasi

Delatum) accusatum. *Adulterium*) Papinianus ad legem Iuliam de adulteriis & stupro. Lex Iulia stuprum & adulterium promiscuè appellat, sed propriè adulterium in nuptam committitur, propter partum ex altero conceptum composito nomine. *Æmulum*) riualem centurionem. *Remouisse*) relegasse. *Admonitus*) à Traiano. *Vt perageret accusationem*) vt vxorem Galittam condemnandam curaret. Peregisse autem, vt Iurisconsultus ff. quadragesimooctauo ad legem de adulteriis asserit: non aliter quis videtur, nisi & condemnauerit. Adulterij autem accusatio ex consensu Iurisconsultorum imprimis ad maritum pertinet: & marito iure mariti accusanti illi præscriptio obiicitur: si lege prodidisse dicatur, ob hoc quòd aggressus accusationem adulterij, accusare destitit, quique in adulterio deprehensam retinuerit, in eum pœna statuta: cuius metu quanquam inuitus Tribunus vxorem ream peregit. *Inuito accusatore*) nam adulterium publicum crimen est, & reip. causa constitutum. Vlpianus enim de publicis iudiciis, Non omnia, inquit, iudicia in quibus crimen vertitur, publica sunt, sed ea tantùm, quæ ex legibus iudiciorum publicorum veniunt, vt Iulia maiestatis, Iulia de adulteriis. vnde non in manu mariti erat ab accusatione desistere. verùm ponamus aliquo casu destitisse, alium exercere vtile erat: nam & pater adulteræ & alij accusare poterant, si prius adulterum condemnassent. *Relicta pœnis*) damnata pœnis lege Iulia de adulteriis constitutis, quæ temeratores aliarum nuptiarum gladio punit. *Sententia adiecit*) postquam pronunciauit de supplicio, adiecit huic sententiæ se suscepisse hanc cognitionem adulterij propter disciplinam militarem, quam corrigere pertinebat ad se: nam post Augustum iam collapsam militarem disciplinam Traianus seuerissimè restituit. *Eiusmodi*) adulterij. flagrabat enim orbis innumeris adulteriis. quod Iuuenalis notabiliter flagellat. *Reuocare*) ab ordinariis magistratibus, vt à Prætore sibi vendicare. *Iactata*) priusquam introducerentur vulgata. *Codicillis*) de testamento. *Substituebantur crimini*) accusabantur, agebantur rei tanquam id crimen fecissent. *In Dacia*) dum bellum gereret contra Decibalum Dacorum regem, cui bis intulit bellum. *Communi-*

munitèr) ex conſenſu omnium. *Diem dixerat*) dederat diem quo in ius conuenirent, citauerat partes ad conſtitutum diem.

reuerentia Eurythmi remitterent accuſationem, pulcherrimè dixerat, Nec ille Polycletus eſt, nec ego Nero. Indulſerat tamen petentibus dilationem, cuius tempore exacto conſederat auditurus. A parte hæredum intrauerunt duo: omnino poſtularunt, vt omnes hæredes agere cogerentur, cùm detuliſſent omnes, aut ſibi quoque deſiſtere permitteretur. Locutus eſt Cæſar ſumma grauitate, ſumma moderatione: cúmque aduocatus Senecionis & Eurythmi dixiſſet ſuſpicionibus relinqui reos, niſi audirẽtur, Non curo (inquit) an iſti ſuſpicionibus relinquantur, ego relinquor. Dein conuerſus ad nos, E'πίσασθε quid facere debeamus? Iſti enim queri volunt quòd ſibi licuerit non accuſare: tum ex conſilij ſententia iuſſit denunciari hæredibus omnibus, aut agerent, aut ſinguli approbarent cauſas non agendi, alioqui ſe vel de calumnia pronunciaturum. Vides quàm honeſti, quàm ſeueri dies, quos iucundiſſima

Reuerentia) reſpectu Traiani, quòd eius libertus eſſet. *Remitterent accuſationem*) iudicio abſoluerent, & ab accuſatione liberarent. *Dixerat*) Traianus. *Polycletus*) quem ſcribit Tacitus vnum ex libertis magna Neronis ſpe [miſſum in Britanniam] ad gnendam autoritate ſua inter legatum & procuratorem concordiam, & ad rebelles barbarorum animos pace componendos: nec defuit Polycletus quo minus ingenti agmine, Italiæ Galliæque grauis, poſtquam Oceanum tranſmiſerat militibus quoque Rom terribilis incederet. ſed hoſtibus irriſui fuit apud quos flagrante etiam tum libertate ettam tum libertate, nondum cognita libertinorum potentia erat: mirabantúrque quod dux & exercitus tanti belli confector ſeruitiis obediret. Et Dion inquit, Seorſum à Nerone Polycletus agebat, populabatur, rapiebat omnia quæcunque poterat. Hinc apud Tacitum legimus libertum Vitellij Aſiaticum potentia æquaſſe Polycletos, Patrobios & vetera odiorum nomina. Non erat igitur Traianus alter Nero, qui tantum libertis ſuis permitteret rapinarum. amauit quidem ille ſuos libertos, ſed vt eos libertos non dominos haberet. vnde in Panegyrico ſcripſit, Tu libertis tuis ſummum quidem honorem, ſed tanquam libertis habes: abundéque ſufficere his credis, ſi probi & frugi exiſtimentur. Scis enim præcipuum eſſe indicium non magni principis magnos libertos. *Dilationem*) comperendinationem. *Petentibus*) Senecioni & Eurythmo. *Exacto tempore*) cùm aduenaſſet dies deſignatus cognitioni. *Conſederat*) pro tribunali cum Senatoribus, quos habebat in conſilio auditurus veraſque partes. *Intrauerunt*) ad dicendam cauſam venerunt. *Agere*) dicere cauſam, quia hæredum quidam Eurythmo accuſationem remittebant. *Detuliſſent omnes*) vno conſenſu accuſationem omnes inchoaſſent: aut ſi illi deſiſterent ab accuſatione, ſibi quoque liceret abire. *Suſpicionibus relinqui reos*) quòd omnes ſuſpicarentur reos non carere crimine, ſi reſpectu Cæſaris contra illos agere deſiſterent. *Iſti*) Senecio & Eurythmus. *Ego*) quòd videntur deſiſtere mea cauſa non reorum. *Nos*) Senatores. *Ἐπίσασθε*) vel *καταςήσατε*) conſtituite, decernite. *Iſti*) hæredes. *Volunt quæri*) volunt vt quæramus. *Quòd ſibi licuerit non accuſare*) quòd poſſunt iure deſiſtere ab incœpta accuſatione. *Conſilij*) Senatus. *Agerent*) perſequerentur accuſationem,

Pronunciaturum) damnaturum hæredes. *De calumnia*) quæ eſt vexatio alicuius in litibus per fraudem & fruſtrationem: nam calumniari eſt morari, & fruſtrari à verbo caluo: & calumniari eſt falſa crimina intendere ſecundum Marcellum ad Senatuſconſultum Turpilianum. & calumniatoribus pœna lege Rhemia irrogatur, contra quos Imperatores Honorius & Theodoſius hæc conſtituerunt. Quiſquis inquiunt crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicij. Lege enim duodecim tabularum cautum erat, vt calumniator idem pateretur quod reus, ſi conuictus eſſet, Imperatores Valens & Valentinianus. Fallaciter incuſantibus maximè poſt exhibitionem accuſati nullus iuris color, velut deriuata excuſatione proficiat, non publica abolitio, non priuata, non ſpecialis indulgentia, ne beneficium quidem publicum. Plura. ff. tertio & Codice de calumniatoribus.

remiſſiones ſequebantur. Adhibebamur quotidie cœnæ. erat modica, ſi principem cogites: interdum acromata audiebamus, interdum iucundiſſimis ſermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus nobis (tam diligens in Cæſare humanitas fuit) xenia ſunt miſſa. Sed mihi vt grauitas cognitionum, conſilij honor, ſuauitas ſimplicitáſque conuictus, ita locus ipſe periucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridiſſimis agris: imminet littori, cuius in ſinu quàm maximus portus velut amphitheatrum. Huius ſiniſtrum brachium firmiſſimo opere munitum eſt: dextrum elaboratur. In ore portus inſula aſſurgit, quæ illatum vento mare, obiacens frangat, tutumq́ ab vtroq́ latere decurſum nauibus præſtet. Aſſurgit antè arte

Remiſſiones) voluptates, ſolatia. *Cœna*) principis Traiani. *Medica*) cœna frugi [exemplo diui Auguſti, qui cœnam ternis ferculis, aut cum abundantiſſimè ſenis præbebat, vt non nimio ſumptu, ita ſumma comitate, vt qui tacentes vel ſummiſſum fabulantes ad communem ſermonis prouocaret.] *Si principem cogites*). reſpectum maieſtatis Cæſareæ. Solent enim propter ſummam fortunam principes viuere lautiſſimè. in Panegyrico Traianum laudat, quod cœnæ Romanos adhiberet, & quam frugalitate contraheret, humanitate extenderet. *Acroamata*) integrum eſt acroamata, ſed per contractionem fit acromata, quæ ſecundum Suidam & Gellium interpretes, ſunt auſcultationes. Antiſthenes dix iſſe traditur, cum vidiſſet adoleſcentem luxurioſum acromatibus deditum, Miſerum te adoleſcẽs, qui nunquam audiſti ſummum acroma, id eſt tuam laudem. Facit hic oportunè vt acromata intelligamus hiſtriones & mimos. Marcus Tullius pro Publio Seſtio, Ille ipſe maximè ludius, non ſolum ſpectator, ſed actor, & acroama. [Tranquill. in Auguſto. Et aut acromata & hiſtriones cœnis interponebat. Plutarchus in ſympoſiis acromata refert ſolita eſſe introduci in conuiuium]Lampridius in Alex. omnia acromata populo donauit. Athenæus tradit Antiochum regem in conuiuiis acroamatibus illuſiſſe: & in acroamatibus fuiſſe voluptatem, Cleopatrámque cum Antonio celebraſſe Athenis bacchanalia in theatro, miniſtrantibus ei acroamatibus conſuetis ex Italia accerſitis ad ſpectaculum omnium Græcorum, vnde Antonium ſeipſum edicto iuſſiſſe per omnem Græciam appellari Dionyſium. Vbi Antiochi regis nimiam comitatem in conuiuio oſtendit. Deguſtabat, inquit, rectus, aliquando ſtans ante alios, ſimul etiam cum acroamatibus colludens, id eſt mimis. ſequitur enim, Saltabat tanquam mimorum vnus. Interdum pro choris ac luſibus idem vſurpauit. Adhæc vocabantur acroamatica in quibus philoſophia remotior

Digitized by Google

motior, ſubtiliórque agitabatur: quæque ad naturæ contemplationes diſceptationéſve dialecticas pertinebat lege Gellium libro decimonono, capite quarto. *Iucundiſſimis ſermonibus*) conuenit cum illo panegyrici, Tua benigna inuitatio, & liberales ioci & ſtudiorum honor. *Xenia*) munera hoſpitalia. *Conſilio honor*) quia conſtituit Cæſar, quæ Senatores conſuluerant, habitus ergo conſulentibus honor. *Villa*) Centumcellæ tunc villa, poſtea extructo portu in oppidum auctum propter opportunitatem commeatuum. *Velut amphitheatrum*) in formam rotundam quale ſit amphitheatrum: cuius modum alibi expreſſimus, *Firmiſſimo opere*) ſolido munimine, & mole. *Elaboratur*) labore ſummo conſtruitur. *Inſula*) non admodum magna, ſed quæ incurrentes fluctus frangat, & arceat. *Obiacens*) obſtans. *Vtroque*) habebat enim portus ille duo oſtia.

viſenda, ingẽtia ſaxa latiſſima nauis prouehit. Contra hæc alia ſuper alia deiecta ipſo pondere manent, ac ſenſim quodam velut aggere conſtruuntur. Eminet iam, & apparet ſaxeum dorſum, impactóſque fluctus in immenſum elidit, & tollit. Vaſtus illic fragor, canúmque circa mare. Saxis deinde pilæ adiiciuntur, quæ procedente tempore enatam inſulam imitentur. Habebit hic portus etiam nomen autoris, eritque vel maximè ſalutaris. Nam per longiſſimum ſpatium littus importuoſum hoc receptaculo vtetur. Vale.

Viſenda) mirabilis: nam & inſula manufacta erat. *Latiſſima nau*[is]) pontonem intelligit, hodie quoque ſic appellatum: quo, loco pontis in traiiciendis fluminibus vtuntur. Cæſar, Ad reliquos milites equitéſque tranſportandos pontones, quod eſt genus nauium Gallicarum, Leſſi reliquit. Autor eſt Papinianus flumen traiici pontonibus & huius generis nauium meminit Gellius. Adhæc Auſonius in monoſyllabis dubitat, Pontonem nauem eſſe contabulatam in duabus lintribus extructam, an pontem lintribus in geminis conſtratus ponto ſit, an pons.] *Prouehit*) in altum vehit ad augendum inſulam. *Hæ*) ſaxa *Aggere*) coacervatione. *Dorſum*) tumulus, ſic Virgilius, Dorſum immane mari ſummo *Impactos*) Impulſos. *Elidit & tollit*) ſecutus eſt ordinem. *Canum*) ſpumoſum. euagatur hic Secundus. *Pilæ*) maiores lapides. Dionyſius Pilam fuiſſe angularem monſtrat libro tertio hiſtoriarum: Petra inquit eſt angularis in foro: ſuper qua poſita ſunt ſpolia tergeminorum Albanorum, ſed arma quidem collapſa ſunt vetuſtate: petra vero appellationem ſeruat: Pila dicta Oratia. Apuleius vocat pilam mediam, quæ ſtabuli trabes ſuſtinet, & Vitruuius pilacim agere ad ficta, per pilas ſtruere. *Enatam*) genuinam, naturalem. *Portus*) appellatur conclusus locus, quò importantur merces; & inde exportantur. Vlpiano de verborum ſignificationibus tradente. *Nomen autoris*) dicitur Traianus portus, & Ptolemæus poſt Populoniam Traianum locat portum: nam Traianus Anconitanum portum ex pecunia ſua tutiorem reddidit: ſicut teſtatur vetus elogium quod adhuc illic extat. ſed Centumcellarum portum primus ipſe conſtruxit, & appellationem à conditore accepit: vtrunque ferè in medio Italiæ, vt ille mari Adriatico, hic Tyrrheno ſeruiret. [quem ſanè puto, Iuuenalem monſtraſſe per illa, tandem intrat poſitas incluſa per æquora moles, Tyrrenámque Pharon, porrectáque brachia rurſus, Quæ pelago occurrunt medio, longéque relinquunt Italiam, non ſic igitur mirabere portus Quos natura dedit.] niſi quis potius reſpiceret Hoſtienſem portum: nam & ipſe in mari Tyrrheno, quem memorat Tranquillus Claudium ſtruxiſſe, circumducto dextro ſiniſtróque brachio, & ad introitum profundo iam ſolo mole obiecta, quam quo ſtabilius fundaret, nauem antè demerſit, qua magnus o-

beliscus ex Ægypto fuerat aduectus, congestisque pilis superposuit altissimam turrim in exemplum Alexandrinæ Phari, vt ad nocturnos ignes cursum nauigia dirigerent. viderint illi qui portum Anconitanum intellexerunt, cùm Ancon sit ad mare Adriaticum. *Importuosum*) inhospitale, quia ab eo vsque ad Ostiam nullus celebris portus enumeratur.

C. PLINIVS QVINTILIANO SVO S.

QVAMVIS & ipse sis continentissimus, & filiam tuam ita institueris, vt decebat filiam tuam, Tutilij neptem, cum tamen sit nuptura honestissimo viro, Nonio Celeri, cuius ratio ciuilium officiorum necessitatem quandam nitoris imponit, debet secundum conditiones mariti, veste, comitatu augeri: quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen, & instruitur. Te porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio. Itaque partem oneris tui mihi vindico, & tanquam parens alter puellæ nostræ confero quinquaginta millia nummûm: plus collaturus, nisi à verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse confiderem, ne recusares. Vale.

QVAMVIS) offert dono Quintiliani filiæ nuptæ Nonio Celeri l. millia nummûm: plus oblaturus si confideret à modestia patris hoc posse impetrari. *Tutilij neptem*) filiam Tutilij vxorem duxit Quintilianus, ex qua filiam suscepit, quam Nonio Celeri desponsauit. Idem libro tertio commemorat Tutilium ætatis suæ Rhetoricæ scriptorem. *Nonio Celeri*) Nonium Celerem cum Iunio Quintiliano consulatum gessisse Frontinus Autor. Martialis ad Auctum scribens, testatur Celerem fuisse virum integrum, & Hispaniæ Proconsulem. libro inquit sexto, Gratum est quod Celeri nostros legis Aucte libellos. Si tamen & Celerem quod legis Aucte iuuat. Ille meas gentes, & Celtas rexit Iberos. Nec fuit in nostro certior orbe fides. Maior me tanti reuerentia turbat, & aures Non auditoris, iudicis esse puto. Vnde honestissimum virum Secundus appellat. Caninio Celere oratore vsus est philosophus Antonius. *Nitoris*) maioris cultus. *Conditiones*) gradus dignitatum. *Comitatu*) ancillarum, & famulorum. *Quibus non quidem dignitas augetur, tamen ornatur*) vestis & comitatus non faciunt homines digniores, sed ornant & expoliunt. [*Instruitur*) in quem sensum videtur accepisse Tranquil. in Vespasiano, Vitelli inquit, hostis sui filiam spendidissimè maritauit: donauitque etiam & instruxit scilicet suppellectili maritali excoluit.] *Animo beatissimum*) quia summus dicendi rhetor & artifex: Iuuenalis felicem eum vocat, diuitem: hic verò noster modicū facultatibus, respectu sui, qui fuit ditissimus: at Iuuenal. respectu aliorum rhethorum pauperum, & quod ex tenui facultate ad honestas opes processisset. *Tui oneris*) vt instruatur honestè: nam susceperat Fabius onus instruendæ filiæ suæ, post obitum suum cunctas facultates illi relicturus: iam enim mares interierant, quod dolenter luxit in institutionibus. *Plus collaturus*) maiori summa te iuuissem, quàm gratus in præceptorem Secundus, qui nec egentem, nec rogantem opibus iuuit. *Collaturus*) contulissem. participium futurum præteriti significationem sustinens. *Sola mediocritate*) oblatione. *L. sestertium*) quod munus dicit fuisse mediocre.

C. PLIN.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

TOLLITE cuncta, inquit, cæptóſque auferte labores. ſeu ſcribis aliquid, ſeu legis, tolli, auferri iube, & accipe orationem meam, vt illi arma diuina. Num ſuperbius potui? re-uera, vt inter meas pulchram. Nam mihi ſatis eſt certare mecum. Eſt hæc pro Accia Variola & dignitate perſonæ, & exempli raritate, & iudicij magnitudine inſignis. Nam fœmina ſplendide nata, nupta prætorio viro, exhæredata ab octogenario patre, intra vndecim dies, quàm ille nouercam ei amore captus induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sedebant Iudices cẽtum & octoginta. (Tot enim quatuor

TOLLITE) Gloriatur ſe egiſſe apud centumuiros pro actia Variola in magna auditorum corona, & vario euentu. Præmittit igitur amico Romano quicquid in cauſa acciderit, & artes ſuæ orationis detegit, quam refert à quibuſdam comparari ei quam dixit Demoſthenes pro Cteſiphonte. iudicémque huius Romanum facit. *Tollite cuncta inquit*) carmen ex octauo Æneidos, vbi Vulcanus Æneæ fabricaturus arma, iubet vt Cyclopes, quæ in manibus habebant deponerent, cùm magis vrgentia forent elaboranda. *Illi*) Vulcani miniſtri Brontes & Steropes, & nudus membra Pyragmon arma diuina, ſumma, & Vulcani iuſſu decocta in manus occeperunt. *Num ſuperbius potui?* loqui de me & rebus meis, cum me Vulcano, mea verò ſcripta comparem diuinis Æneæ armis? Neque omnino iocatur cum amico, ſed ridendo putat vera dicere: nam ſequitur re vera, vt inter meas orationes exiſtimo hanc pulchram: *Vt inter meas*) reſpectu mearum orationum, quæ non ſunt comparandæ aliorum diuinis orationibus. *Certare mecum*) contendere vt efficiam meliores orationes, quàm antea fecerim, & non ſuperare Demoſth vel Cicer. *Accia Variola*) Sidonius Apollinaris lib. viij. ad Ruſticum ſcribens, huius actionis mentionem fecit. C. Plin. inquit, pro Accia Variola plus gloriæ de Centumuirali ſuggeſtu domum retulit, quàm cum M. Vlpio Traiano incomparabili principi incomparabilem panegyricum dixit. Variam verò Heliogabali auiam Lampridius monumentis protulit. [*Iudicij magnitudine*) M. Tullius in Verrem, Iam nunc mente & cogitatione perſpicio, quæ tum ſtudia hominum, qui concurſus futuri ſint: quantum magnitudo iudicij ſit allatura] *Splendidè nata*) ex equeſtri familia edita. *Quam*) poſtquam. *Ille*) pater Variolæ. *Captus amore*) damnandus amor in iuuene, ſene deteſtandus. *Induxerat nouercam ei*) ſibi vxorem in domum introduxerat, & nouercam Variolæ. *Quadruplici iudicio*) apud Centumuiros, vbi fiebant quatuor iudicia, ideo erant totidem Tribunalia. Hoc indicatur non ſolum teſtimonio Secundi, dicentis, tot enim quatuor conſiliiſconſcribuntur, ſed etiam Fabij conteſtantis quatuor iudicia congregari moris fuiſſe apud Centumuiros. Hæc tamen alibi melius enarrata *Centum & octoginta*) [Opinor legendum centum quadraginta.] nam primum terni ex ſingulis tribubus Iudices electi ſunt: [cum decuriæ iudicum tres tantùm eſſent,] ita vt eſſent numero centum quinque, [poſtea aucti, vſque ad centum octoginta] obtinuit tamen vſus, vt Centumuiri dicerentur, Varro enim in Re Reruſtica] inquit, Centumuiralis iudicij numerus non fuit ad amuſſim, vt cùm dicimus mille naues iiſſe ad Troiam. [poſtea quarta decuria, ab Auguſto addita, & quinta à Caligula, creuit iudicum numerus ad centum ſeptuaginta quinque: qua deinde ſublata, reſtitit numerus intra centum quadra-

ginta, ſeruata ſemper priore appellatione centumuirorum. tametſi legerim apud Ciceronem pro Planco c. xxv. iudices equeſtris ordinis principes ſediſſe, niſi mendam illic exiſt mare volumus. tunc enim equitum decuriæ tres tantùm erant.

conſiliis colliguntur) ingens vtrinque aduocatio, & numeroſa ſubſellia: præterea denſa circumſtantium corona, latiſſimum iudicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc ſtipatum tribunal, atque etiam ex ſuperiore Baſilicæ parte, qua fœminæ, qua viri, & audiendi, quod difficile, & quod facile viſendi ſtudio imminebant. Magna expectatio patrum, magna filiarum, magna etiam nouercarum. Secutus eſt varius euentus. Nam duobus conſiliis vicimus, totidem victi ſumus. Notabilis prorſus res & mira eadem in cauſſa, iiſdem iudicibus, iiſdem aduocatis, eodem tempore tanta diuerſitas accidit caſu, quòd non caſus videretur. Victa eſt nouerca: Ipſa hæres ex parte ſexta, Victus Suburranus, qui exhæredatus

Conſiliis) iudiciis, decuriis. *Conſcribuntur*) in antiqua lectione fuit, colliguntur. *Ingens vtrinque aduocatio*) magnus aduocatorum numerus aduenerat, qui pro vtraque parte aderat, & erant innumeræ minorum Iudicum ſedes, ingénſque auditorum corona [*Præſtantium*) Auditorum exiſtentium ante magna ſubſellia, quæ ſunt minorum iudicum ſedes. in aliquibus exemplaribus habetur, prehenſantium *Latiſſimum iudicium*) propter multitudinē iudicum. *Multiplici circulo*) multiplicata corona. *Ad hoc*) præterea. *Stipatum*) ſeptum auditorum frequentia. *Baſilicæ*) Iuliæ, in qua Centumuirala iudicia agebantur, quod alibi notauimus, & Martialis teſtatur, Iam clamor, centúmque viri, denſúmque corona Vulgus, & infanti Iulia tecta placent. Vbi deceptus interpres Iulia templa Capitolium expoſuit. *Qua*) partim. dicendi modus ornatus: erant tamen diſcreta ſexuum loca. *Quod difficile*) erat ex ſuperiori parte. *Et viſendi*) quod facilius erat. *Patrum*) an exemplo huius iudicij poſſent liberos exhæredare. *Filiarum*) ne poſſent inſtinctu nouercarum exhæredari. *Nouercarum*) an liceret inſtitui hæredes à marito præteritis priuignis. *Conſiliis*) iudiciis. *Vicimus*) ſuperiores fuimus pro nobis pronunciatum eſt. Paulus ff. xlij de re iudicata. Inter pares numero Iudices, ſi diuerſæ ſententiæ proferantur, in liberalibus quidem cauſis ſecundum quod à diuo Pio conſtitutum eſt, pro libertate cōſtitutum obtinet: in aliis autem caſibus, quod in publicis iudiciis obtinere oportet. [*Iudicibus*) Centumuiralibus. nam in quatuor tribunalia diſcreti erant Centumuiri. Aduocatis nobis & compatronis aduerſariiſque, accidit tanta diuerſitas caſu & inſpectato: quæ res tamen non videtur fortuita.] *Diuerſitas*) ſententiarum. *Caſu*) nam fortuna plurimum in iudiciis dominatur. *Victa eſt*) nouerca. hoc videtur factum contra leges quibus nunc vtimur: nam Martianus ff. quinto, Si pars, inquit, iudicantium de inofficioſo teſtamento contra teſtamentum, pars ſecundum teſtamentum ſententiam dederit, quod interdum fieri ſolet: humanius erit ſequi eius partis ſententiam, quæ ſecundum teſtamentum ſpectauit: niſi apertè iniquè ſecundum ſcriptum hæredem pronunciaſſe apparebit, quod fortaſſe iudices in hoc ſunt intuiti. *Sexta parte*) aſſis, in quem tota hæreditas diuiditur. *Suburranus*) filius nouercæ, & priuignus ſenis illius octagenarij. Non tamen credo eundem eſſe: cuius paulo poſt fit mentio. Et Spartianus refert ſub Traiano his conſulatum geſſiſſe. [In quibuſdam exemplaribus legitur Suberinus. ſed de nomine quod alibi non reperitur, non contendo. Quamuis in epiſtolis apud Ciceronem legatur, C. Suberinus Calenus]

A patre)

Digitized by Google

à patre, ſingulari impudentia alieni patris bona vindicabat, non auſus ſui petere. Hæc tibi expoſui, primùm, vt ex epiſtola ſcires, quæ ex oratione non poteras. deinde (nam detegam artes) vt orationem libentius legeres, ſi non legere tibi, ſed intereſſe iudicio videreris. Quàm ſit licet magna, non deſpero gratiam breuiſſimè impetraturam. Nam & copia rerum, & arguta diuiſione, & narratiunculis pluribus, & eloquẽdi varietate renouatur. Sunt multa (non auderem niſi tibi dicere) elata, multa pugnantia, multa ſubtilia. Interuenit enim acribus illis, & erectis frequens neceſſitas computandi, ac penè calculos, tabulámque poſcendi, vt repentè in priuati iudicij formam Centumuirale vertatur. Dedimus vela indignationi, dedimus iræ, dedimus dolori: & in ampliſſima cauſa, quaſi magno mari pluribus ventis ſumus vecti. In ſumma, ſolent quidam ex contubernalibus noſtris exiſtimare, hanc orationem (iterum dicam) præcipuam, vt inter meas, ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος *eſſe. an verè, tu facillimè iudicabis, qui tam memoriter tenes omnes, vt conferre cum hac, dum hanc ſolam legis, poſſis.* Vale.

A patre) ſuo vero, & naturali. *Alieni*) patris Actiæ Variolæ, ſui autem vitrici. *Sui*) bona legitimi ſui patris, quæ non audebat petere, quia iure fuerat exhæredatus. *Non poteras*) ſcire. *Artes*) artificium meum, & aſtutiam: cur hæc ſim præfatus. *Quam*) orationem. *Arguta diuiſione*) ſubtili partitione, quamuis ſit aliqua differentia, inter partitionem & diuiſionem. Eſt autem diuiſio rerum plurium in ſingulas: partitio, ſingularum in partes diſcretio. Valet diuiſio plurimum in cauſis: namque per illam conſequimur modum, & finem, & qui rectè diuiſerit, non poterit in rerum ordine errare. *Narratiunculis pluribus*) hæc oratio plures ſtatus complectebatur: vnde neceſſe fuit plures habere narrationes. *Varietate*) prout res exigebant, interdum graui, nonnunquam mediocri, quando attenuato dicendi genere, quotieſque admonebatur digreſſionibus, & non intempeſtiuis amœnitatibus, ab itinere diſceſſit. *Renouatur*) delectat tanquam noua. licet enim in medio orationis attentos auditores facere. *Elata*) excelſa, grandia. *Pugnantia*) acria, vehementia. nam tota prope in contentione dicendi erat. Eam opinor fuiſſe, quam libro primo Attio emendandam miſerat. *Subtilia*) propter computandi neceſſitatem, quod facit M. Tullius in Verrem, vbi de Siciliæ decimis agit. *Calculos tabulámque*) quibus computare ſolemus: vnde libro nono apertiùs, calculo dixit oſtendam. Tabulam autem intelligit calculatoriam. [*Centumuirale*) iudicium.] *Priuati*) pertinentis tantùm ad Actiam, & aduerſarios, non ad exemplum. *Dedimus vela indignationi*) vſi ſumus exaggeratione, & totis nixi viribus, dum indignabamur nouercas, & priuignos aliena inuadere. *Mari*) perſtat in tranſlatione verborum, cùm prius dixiſſet vela. *Ventis*) affectibus, motibus animi, indignatione, ira, dolore. hic excedit ſtilum epiſtolarem: grandior enim eſt, & hoc ſatis elucet, quàm vt magis probetur. *Hanc orationem,* ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος, id eſt optimum, & ſimilem ei orationi quam Demoſthenes dixit pro Cteſiphonte. Hic cùm Demoſtheni coronam pro reparatione murorum vrbis Athenarum decreuiſſet, Æſchines inuidia motus Cteſiphontem accuſauit, tanquam id iniuſtè feciſſet, & pariter in Demoſthenem inuectus eſt & acerrimè: verùm Demoſthenes elegantiſſima & copioſiſſima

oratione Cteſiphontem defendit, & accuſatorem vicit. *Vt inter meas*) ſi reliquas meas orationes conſideraueris: nam ſicut Demoſthenis pro Cteſiphonte oratio aliarum pulcherrima, ſic iſta mearum. *Iterum dicam*) quia iam dixerat, vt inter meas pulchram. *An verè*) illi iudicent. *Omnes*) meas orationes. *Conferre*) comparare alias. *Hac*) pro Variola, ſcilicet potes iudicare ex ſola lectione huius, an ſit potiſſima aliarum.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

RECTE feciſti, quòd gladiatorum munus Veronenſibus noſtris promiſiſti, à quibus olim amaris, ſuſpiceris, ornaris. Inde etiam vxorem chariſſimam tibi probatiſſimam habuiſti: cuius memoriæ aut opus aliquod, aut ſpectaculum, atque hoc potiſſimum, quod maximè funeri debeatur. Præterea tanto conſenſu rogabaris, vt negare non conſtans, ſed durum videretur. illud quoque egregiè, quòd tam facilis, tam liberalis in edendo fuiſti. Nam per hæc etiam magnus animus oſtenditur. Vellem Africanæ, quas coëmeras plurimas, ad

RECTE) Maximi munus gladiatorium Veronenſibus editum in funere vxoris commendat: dolet tamē Pantheras non aduenisse in tempore, vt pariter daret ſpectaculo. *Gladiatorium munus*) quod in funere illuſtrium dari populo notum: eſt tanquam lugubre ſpectaculum. *Verenenſibus noſtris*) in Tranſpadana regione, in qua & Comum patria noſtra, ſic Brixiam libro primo appellauit, ex illa noſtra Italia. vel quos patrocinio ſuo tuendos ſuſceperat. Sic ad Sabinum Firmanos ſuos dixerat: an cum quibus propter vicinitatem, & elegantiam ingeniorum, multæ neceſſitudines interceſſiſſent: nam & filiam Quintiliani, quā ornandā ſuſceperat, ſuam appellauit: an quia erant maxima neceſſitudine coniuncti: Minutio enim ſcribens dicet, quo amicus tuus, immò noſter vteretur. Quid enim non commune amicis? nam ridiculum eſſet per hoc dicere Cæcilium Veronenſem, cùm vbique Comenſem fateatur. *Suſpiceris*) venereris. *Inde*) ex Verona. *Funeri*) in quo conſueuerat antiquitas dare munus gladiatorium. *Conſenſu*) conſpiratione Veronenſium, vbi amphitheatrum adhuc extat ſpectaculorum gratia conſtructum. *Durum*) ruſticum, improbum. *Egregiè*) feciſti. *Facilis*) citus. *Liberalis*) multis paribus datis. *Africana*) Pantheræ, quas Africanas dici Plin. lib. viij. capite decimooctauo tradit. Senatus, inquit, conſultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam vehere: contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permiſitq; Circenſium gratia importari. Celeberrimæ ſunt in Africa, viuacitatis adeo lentæ, vt eiectis interaneis diu pugnent. [Et apertius libro triceſimo, Accidit, inquit, Praxiteli, vt cum in naualibus, vbi fere Africanæ erant, per caueam intuens leonem cælaret: ex alia cauea panthera erumperet non leui periculo diligentiſſimi artificis,] Dion in Caligula libycas feras, quas noſtri Africanas dicunt, appellauit. & Tranquillus in vita eiuſdem teſtatur venationem Africanarū datam, & in Claudio iſta refert. Exhibuit & Africanas conficiente turma equitum prætorianorum, ducibus, Tribunis, ipſóque præfecto. Varro libro tertio rei Ruſticæ, Tanta circumfluxit mox ceruorum, aprorum, & cæterarum quadrupedum multitudo, vt non minus formoſum mihi ſit viſum ſpectaculum, quàm in Circo maximo ædilium ſine Africanis beſtiis cùm fiunt venationes.

Praſ-

præfinitum diem occurriſſent, ſed licet ceſſauerint illa tempeſtate detentæ, tu tamen meruiſti vt acceptum tibi fieret, quod quò minus exhiberes, non per te ſtetit. Vale.

Præfinitum) conſtitutum. *Tempeſtate*) aduerſis ventis. *Vt fieret acceptum tibi*) vt omnes tibi haberent gratias, perinde ac ſi illas dediſſes. *Exhiberes*) in ſpectaculo dares. Vlpianus ff. xliij. de libero homine exhibendo. Exhibere eſt in publicum producere, & videndi tangendique rei facultatem præbere. Propriè autem exhibere, eſt extra ſecretum habere. & alibi exhibere eſt materiæ ipſius apprehendendæ copiam facere.] *Non per te ſtetit*) tu non fuiſti in cauſa.

C. PLINII CAECILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER SEPTIMVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS

RESTITVTO SVO S.

TERRET me hæc tua tam pertinax valetudo, & quanquam te temperatißimum nouerim, vereor tamen, nequid illi etiã in mores tuos liceat. Proinde moneo, patienter reſiſtas. Hoc laudabile, hoc ſalutare admittit humana natura Quod ſuadeo, ipſe certè ſic agere ſanus cum meis ſoleo. Spero quidem, ſi fortè in aduerſam valetudinem incidero, nihil me deſideraturum vel pudore, vel pœnitentia dignum: Si tamen ſuperauerit morbus, denuncio, nequid mihi detur, niſi permittentibus medicis: ſciántque, ſi dederint, ita vindicaturum,

Alij)

TERRET *me)* Hortatur [Reſtitutum vel] Geminium: nam vtrunque codices habent: ægrotantem.] vt valetudinem patienter ferat: exemplóque ſuo docet, non indulgendum appetitui in morbo, ſed medicis parendum. *Pertinax)* continua. *Liceat illi)* ſerpat in peius. *In mores tuos)* quamuis ſis temperatiſſimus. *Hoc)* reſiſtere patienter. *Agere cum meis)* hortari meos infirmos, vt fortiter ferant. *Nihil deſideraturum)* omnia facturum viro forti conuenientia. *Denuncio)* præmoneo meos.

Digitized by Google

vt ſolent alij, quæ negantur. Quinetiam cùm peruſtus ardentiſſima febri, tandem remiſſus, vnctúſque acciperem à medico potionem, porrexi manum, vtque me tangeret, dixi, admotúmq; iam labris poculum reddidi. Poſtea cùm viceſimo valetudinis die balineo præpararer, muſſanteſque medicos repentè vidiſſem, cauſſam requiſiui: reſponderunt, poſſe me tutò lauari: non tamen omnino ſine aliqua ſuſpicione. Quid inquam neceſſe eſt? atque ita ſpe balinei, cui iam videbar inferri placidè leniterque, dimiſſa, ad abſtinentiam rurſus, non ſecus ac modò ad balineum, animum vultúmque compoſui. Quæ tibi ſcripſi primùm, vt te non ſine exemplo monerem: deinde, vt in poſterum ipſe ad eandem temperantiam aſtringerer, cum me hac epiſtola quaſi pignore obligauiſſem. Vale.

Alij) ægri vindicaré. *Peruſtus*) ſignatè locutus. *Remiſſus*) ſedato febris ardore. *Reddidi*) reſtitui intactum, iubente medico: cùm me vidiſſet adhuc febre detineri. *Balineo præpararer*) deſtinaſſent me lauare. *Muſſantes*) hæſitantes, dubitantes, commurmurantes. *Tutò*) ſine mortis periculo. *Suſpicione*) alicuius mali. *Quid*) cur. *Neceſſe eſt*) ingredi balineum tanquam diceret, ſi ſuſpicio mali eſt in balineo, non opus eſt illud ingredi. *Videbar inferri*) phantaſiam deſiderantis exprimit. *Rurſus*) legitur etiam verſus, quod non diſplicet. *Compoſui animum & vultum*) Lætitiam reſumpſi, & hilaris fui, vt paulo antè cùm videbar inferri balineo. *In poſterum*) ſi incidero in ægritudinem. *Pignore*) debita obligatione.

C. PLINIVS IVSTO SVO S.

QVEMADMODVM congruit, vt ſimul & affirmes te aſſiduis occupationibus impediri, & ſcripta noſtra deſideres, quæ vix ab ocioſis impetrare aliquid perituri temporis poſſunt. Patiar ergo æſtatem inquietam nobis, exercitámque tranſcurrere: & hyeme demum, cùm credibile erit noctibus ſaltem vacare te poſſe, quæram quid potiſſimum ex nugis meis tibi exhibeam. Interim abundè eſt, ſi epiſtolæ non ſunt moleſtæ. Sunt autem, & ideo breuiores erunt. Vale.

Quemadmodum) Promittit Iuſto aliquid ſcriptorum ſuorũ, cùm æſtas tranſmiſſa fuerit. *Congruit*) conuenit, concordat. *Perituri*) vacui & inertis, quòd aliâs periret. *Inquietam*) occupationibus plenam. *Vacare noctibus*) vacuum eſſe à negotiis, & de nocte ſcriptis meis attendere. *Nugis*) ſcriptis leuibus, fortaſſe verſibus: nam & hi nugæ, & luſus interdum dicuntur. *Et ideo breuiores [erunt.]*) quare ſcriptæ ſunt à me compendiosè, ne tibi moleſtæ ſint [nimium.]

C. PLINIVS PRÆSENTI SVO S. 3.

TANTANE perſeuerantia tu modò in Lucania, modò in Campania? Ipſe enim, inquis, Lucanus, vxor Campana. Iuſta cauſſa longioris abſentiæ, non perpetuæ tamen. Quin ergo aliquando in vrbem redis: vbi dignitas, honor, amicitiæ tam ſuperiores quàm minores? Quouſque regnabis? quouſque vigilabis cum voles? dormies quandiu voles? quouſque calcei? nuſquam toga feriata? liber totos dies? tempus eſt te reuiſere moleſtias noſtras, vel ob hoc ſolùm, ne voluptates iſtæ ſatietate langueſcant. Saluta pauliſper, quò ſit tibi iucundius ſalutari: terere in hac turba, vt te ſolitudo delectet. Sed quid imprudens, quem reuocare conor, retardo? fortaſſe enim his ipſis admoneris, vt te magis ac magis ocio inuoluas. Quod ego non abrumpi, ſed intermitti volo. Vt enim ſi cœnam tibi facerem, dulcibus cibis acreis acutoſq; miſcerem, vt obtuſus illis, & oblitus ſtomachus his excitaretur: ita nunc hortor, vt iucundiſſimum genus vitæ nonnullis interdum, quaſi acrioribus condias. Vale.

T*ANTA*] Reuocat à longo ſeceſſu amicum præſentem, hortaturque vt tandem velit vrbem repetere: ſic enim fieri iucundius otium aliquando laboribus intermiſſum. Hic Brutius Præſens tantæ autoritatis poſtea fuit, vt Antoninus philoſophus Imperator eius filiam Commodo filio ſuo, qui deinceps imperauit, matrimonio iunxerit, celebratis exemplo priuatorum nuptiis [autor Iulius Capitolinus] *In Lucania*) ocium diſpenſas. Lucania inter Tyrrhenum Siculúmque littus iacens, incipit poſt Silaris oſtium, & vrbe Talao ſecundum Strabonem terminatur. Lucani autem genus ducunt à Samnitibus. *Ipſe*) ego ſum. *Vxor*) mea eſt. *Longioris*) dum modo tuum, & vxoris natale ſolum viſitas. *Non perpetuæ*) non ideo ſemper ab vrbe debes abeſſe. *Amicitiæ tam ſuperiores quàm minores*) amici vniuſcuiuſque ordinis, & qui te dignitate præcedunt, & qui ſunt inferiores. nam in agris minores habebat. [*Regnabis?*) dominus eris, & ſuperior omnibus qui ſunt in Lucania & Campania.] *Cùm voles*) cùm non ſit tibi ſurgendum ante lucem officij cauſa. Hinc Mart. cùm in patriam ſeceſſiſſet, ſcripſit ſibi licere quantum voluiſſet quieſcere. *Calcei*) quibus vtebantur in ſeceſſu: nam Romæ frequentior erat ſolearum vſus lectica ſuccollatis [Horatius lib. ſecundo ſermonum & ſoleas poſcit Mart. in Ligurinum, Depoſui ſoleas. quem locum interpres ſurda aure præteriit.] Quare Secundus in præcedentibus dixerat de ſeceſſu Spurinnæ loquens Hora ſecunda calceos poſcit. Idem tamen libro. viij. calceos poſcunt: cùm ambiguum ſit, an in vrbe, an ruri. *Nuſquam toga feriata*) eadem ſemper veſte ruri vteris. immò ſi Iuuenali credimus, pars magna Italiæ fuit, in qua nemo togam ſumebat niſi mortuus. verum ſi legatur, *Quouſque toga feriata?*) ſenſus erit, quouſque eris in ocio, & feriis, ſemperne? *Liber*) à curis, & negociis vrbanis. [Alia lectio habet, liber totos dies, ſcilicet occupabis. Eris ne ſemper in ſtudiis?] *Noſtras*) quas in vrbe patimur. *Societate langueſcant*) nimia copia, & aſſiduitate fiant viliores. Seneca. xi. epiſtolarum: nulla tibi voluptas noua eſt: nulla non iam odioſa ipſa ſatietate. *Saluta*) veni in vrbem, & ſaluta potentiores. nam nobiles, & ſalutabant

lutabant, & ſalutabantur. Nota res longo Iuuenalis carmine. *Terere*) laſſare, exercere, vt in foro & litibus: nam mox de ſe inquit, in foro & amicorum litibus conteror. *Turba*) vrbana frequentia. *Solitudo*) ſeceſſus. *Imprudens*) dum librorum recordatione potius perſuadeo, vt velis ocio vti. *Reuocare*) in vrbem. [aliàs euocare] *Retardo*) in ſeceſſu. *His*) ipſis ſalutationibus & officiis vrbanis. *Abrumpi*) penitus tolli. *Acutos mordaces*) falſos, ſtomachum ſuſcitantes. *Obtuſus*) hebes, ſopitus. faſtiditus.] *Oblitus illis*) contectus dulcibus. *Iucundiſſimum genus vitæ*) ocioſum ſeceſſum. *Acrioribus*) negociis vrbanis.

C. PLINIVS PONTIO SVO S. 4

AIS legiſſe te Hendecaſyllabos meos: requiris etiam quemadmodum cœperim ſcribere, homo, vt tibi videor, ſeuerus, vt ipſe fateor, non ineptus. Nunquam à poëtice (altius enim repetam) alienus fui: quinetiam quatuordecim natus annos græcam tragœdiam ſcripſi. Qualem? inquis: neſcio, tragœdia vocabatur. Mox cùm è militia rediens, in Icaria inſula ventis detinerer, latinos elegos in illud ipſum mare, ipſámque inſulam feci. Expertus ſum me aliquando & heroico, hendecaſyllabis nunc primùm: quorum hic natalis, hæc cauſa eſt. Legebantur in Laurentino mihi libri Aſinij Galli de comparatione patris & Ciceronis: Incidit epigramma Ciceronis in

AIS) Admiranti Pontio, quòd hendecaſyllabos ſcripſiſſet, reſpondet Secundus, ſe à teneris annis poëticæ ſtudioſum fuiſſe: nam puerum Græcam tragœdiam ſcripſiſſe, & elegos ac epigrammata ad imitationem Ciceronis: poſtremò volumen hendecaſyllaborum, quod à Latinis, & Græcis lectitari plurimùm gloriatur. *Meos*) à me factos. *Seuerus*) grauis. ſcimus enim Secundo in poematibus non defuiſſe laſciuiam, in moribus ſeueritatem. *Non ineptus*) habilis ad ſtudia liberalia. *Quatuordecim natus annos*) mirum hoc etiam illis melioribus annis puerum xiiij. annorum compoſuiſſe tragœdiam Græcam, etſi ſimplicem. *Qualem*) ſcripſiſti bonam an malam? *Tragœdia*) qualiſcunque erat, tragœdia dicebatur. *E militia*) à Syria, vbi Tribunatum militum adoleſcens adhuc geſſit: cuius rei fit mentio ab eodem ad Genitorem libro iij. Et primo ad Clementem. *Icaria inſula*) iuxta Samum, deſerta ſi Straboni credimus, quæ tamen egregia continet paſcua à Samiis vſurpata: ſit rogo celeberrima, nomen habet ab Icaro Dædali filio, quem dicunt paternæ fugę comitem è Creta fugientem via non ſeruata huc cecidiſſe: à qua mare Icarium appellationem accepit. Stephanus autem inquit, Icaria populus Ægeidis tribus. Icarus vna Cycladum inſula, vocatur autem Macris, & Dolicha, & Ichthioeſſa: ſecunda, ciuitas: tertia, inſula iuxta mare rubrum, cuius ciuis Icarius, & fœmininum Icaria. *In illud*) argumentum elegorum fuit Icaria inſula, & mare Icarium. *Heroico*) non ſequenti, ſed alio longiori, qui non extat. *Nunc primum*) me expertus ſum, non quòd ſequentes verſus ſint hendecaſyllabi: ſunt enim hexametri, ſed cùm legiſſet M. Tullium oblectatum epigrammatibus componendis, incitatus eſt ad elegos: prius tamen eis heroico præludens. *Hic natalis*) hæc origo, & principium. *Laurentino*) rure meo. *Aſinij Galli.*) C. Aſinius Gallus magnus orator: niſi illum magnitudo patris obruiſſet, libros ſcripſit, in quibus eloquen-

etiam & doctrinam patris ſui Aſinij Pollionis & Ciceronis comparat: ſuperiorémque patris conatur oſtendere, contra eos libros defenſionem M. Tullij ſatis eruditam compoſuit Claudius Imperator. Dion tradit Aſinium Gallum paterna viſum audacia rupiſſe patientiam, cum Tiberius ambiguis reſponſis, & callida cunctatione ſuſpenderet Senatum, precantem vt ſuſciperet Imperiũ, & in tumultu proclamaſſe, aut ageret, aut deſiſteret, cum poſt obitum Auguſti confeſtim neque agere dubitaſſet: cuius facti meminit Tranquil. ſuppreſſo Galli nomine, qui cũ multa grauia perpeſſus eſſet tandem iuſſu Tiberij iugulatur. Euſebius in Chronicis rem breuius complexus ſolum retulit, diris à Tiberio ſupplicijs necatum.

Tyronem ſuum. Dein cùm meridie (erat enim æſtas) dormiturus me recepiſſem, nec obreperet ſomnus: cœpi reputare, maximos oratores hoc ſtudij genus, & in oblectationibus habuiſſe, & in laude poſuiſſe. Intendi animum, contráque opinionem meam poſt longam deſuetudinem, perquam exiguo temporis momento, idipſum quod me ad ſcribendum ſolicitauerat, his verſibus exaraui,

Cùm libros Galli legerem, quibus ille parenti
Auſus de Cicerone daret palmamq́, decuſq́,
Laſciuum inueni luſum Ciceronis, & illo
Spectandũ ingenio, quo ſeria cõdidit, & quo
Humanis ſalibus multo, varióque lepore
Magnorum oſtendit mentes gaudere virorũ.
Nam queritur, quòd fraude mala fruſtratus amantem
Paucula cœnato ſibi debita ſauia Tyro
Tempore nocturno ſubtraxerit. His ego lectis.
Cur poſt hæc, inquã, noſtros celamus amores?
Nullúmque in mediium timidi damus? atque fatemur?
Tyroniſque dolos, Tyronis noſſe fugaces
Blanditias, & furta, nouas addẽtia flammas?

Tyronem ſuum) Tullius Tyro M. Ciceronis alumnus, & libertus, ingenio quidem eleganti, & haud quaquam rerum literarúmque veterum indoctus, quo ab ineunte ætate liberaliter inſtituto adminiculatore & quaſi adminiſtratore, in ſtudiis vſus eſt Cicero: libros ſcripſit complures de vſu & ratione linguæ Latinæ. Item de variis atque promiſcuis quæſtionibus; & præcipuè pandectas, id eſt promiſcua, & omnimoda continentes libros, treis de viſu: quanquam Fabius ſuper his in ambiguo ſit M. Tullij commentarios aptatos idem contraxit, eius [ad Lentulum] [familiares] epiſtolas collegit, & publicauit. *Patrũ*) Aſinij Pollionis. *Obreperet*) ſenſim adueniret. *Maximos oratores* (non modò Ciceronem, & Pollionem: ſed alios quorum pleroſque libro quinto enumerat. *Hoc genus ſtudij*) componendi epigrammata. *In laude poſuiſſe*) arbitratos rem laudabilem. *Intendi*) direxi ad cogitationem. *Deſuetudinem*) intermiſſionem pangendi carminis. *Idipſum*) Ciceronis carmen in Tyronem ſuum. *Exaraui*) compoſui, ſcripſi, tranſlatũ verbũ ab aratione, qua ſulcos aratro ducimus, ſic nos ſcribẽdo calamo verſus trahimus. *Auſus*) [Gallus tanquam rem magnã. *Daret palmam parenti de Cicerone*) vt probaret Pollionem parentẽ ſuum fuiſſe doctrina & eloquentia ſuperiorem Cicerone. Sunt qui legant dare, quod ratione commatis rectè admittitur, & ſenſum habet expeditiorem. *Luſum*) legimus etiam verſum. *Illo*) magno. *Seria*) ſcripta grauia. *Salibus*) ſcommatibus, vrbanitatibus. *Humanis*) homini propriis. *Lepore*) venere,

ſua-

Digitized by Google

ſuauitate dicendi. *Magnorum*) in eloquentia & dignitate. *Amantem*) ſe Ciceronem. *Sauia*) baſia quaſi ſuauia, & ſauia baſiare. Frequens verbum apud [Plautum &] Apuleium. *Nullúmque in medium timidi damus*) quaſi timore correpti non publicamus omnibus noſtros luſus amorũ Ciceronis exemplo. *Furta*) concubitus.

Tranſij ad elegos, hos quoque non minus celeriter explicui: addidi alios facilitate corruptus: Dein in vrbem reuerſus, ſodalibus legi. Probauerunt. Deinde plura metra, ſiquid otij, maximè in itinere tentaui. Poſtremò placuit exemplo multorum vnum ſeparatim hendecaſyllaborum volumen abſoluere, nec pœnitet. Legitur, deſcribitur, cãtatur etiam, à Græcis quoque quos Latinè huius libelli amor docuit, nũc cithara, nũc lyra perſonatur. Sed quid ego tam furioſè? quanquam poetis furere conceſſum eſt, & tamen non de meo, ſed de aliorum iudicio loquor, qui ſiue iudicant, ſiue errant, me delectant. Vnum precor, vt poſteri quoque aut errent ſimiliter, aut iudicent. Vale.

Tranſii ad elegos) ab hexametris ad elegos componendos animum intendi. *Non minus celeriter*) credo melius feliciter, quia magis laudati. *Facilitate corruptus*) incitatus quòd priores facilè explicuiſſem. *Plura*) metra, plura carminum genera. *Multorum*) vt Calui, & Catulli. *Cantatur etiam*) nam ſequitur nunc cithara, nunc lyra perſonatur. *Latinè docuit*) Latinas literas ediſcere fecit. *Furioſè*) eſt alia ſcriptura glorioſè, ſume extrinſecus de meis verſiculis loquor. *Furere poetis conceſſum eſt*) furore quodam duci: nam Plato veros poetas credit, qui inſaniunt: vnde in Syluis Statius de Lucano loquens ſcripſit. Docto pectora concitatus œſtro, & Iuuenalis trahi Nyſa & Cirrha. & M. Tullius pro Archia, quaſi diuino quodam ſpiritu afflari. Lucianus in laude Demoſthenis, Multo, inquit, furore opus eſt poetis, & diuino quodam ſpiritu: niſi volunt humiles, & obſcuri videri. Apuleius in quarto floridorum laudans illud ſapientis viri ſuper menſam celebre dictum, Prima, inquit, cratera ad ſitim pertinet, ſecunda ad hilaritatem, tertia ad voluptatẽ, quarta ad inſaniã: prima cratera literatoris rudarem eximit, ſecunda grammatici doctrina inſtruit: tertia Rhetoris eloquentia armat: quarta poetarum commentis incitat. *Iudicant vera*) dicunt de noſtris ſcriptis. *Errant*) credunt hendecaſyllabos meos eſſe bonos, & ſi non ſint. *Iudicent*) veris rationibus inducti cognoſcant eſſe bonos.

C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

INcredibile eſt, quanto deſiderio tui tenear. in cauſa amor primùm: deinde, quòd non conſueuimus abeſſe. Inde eſt, quòd magnam partem noctium in imagine tua vigil exigo. Inde, quòd interdiu, quibus horis te viſere ſolebam, ad diætam tuam ipſi me,

INcredibile) ſimili vt ſuprà argumẽto ſcribit ad vxorem Calphurniam abſentem, ſe magno eius deſiderio teneri. *Inde*) ob amorem & cõſuetudinem. *Vigil.*) inſomnis, quod fit nimia cura. *Diætam tuam*) vbi tu de die ſolebas verſari.

Digitized by Google

vt veriſſimè dicitur, pedes ducunt: quòd denique æger metu, & ſimilis excluſo à vacuo limine recedo. Vnum tempus his tormentis caret, quo in foro, & amicorum litibus conteror. Æſtima tu, quæ vita mea ſit, cui requies in labore, in miſeria curiſque ſolatium eſt. Vale.

Vt dicitur) vt eſt receptum in dicendi conſuetudine. *Æger metu*) affectus metu quæ animi ægritudo eſt. metuebat enim Calphurniæ vxori, ne quid mali accideret. Potius probo æger & mœſtus. *Similis excluſo*) triſtis, tanquam ab amica foribus excluſus. *Tormentis*) ſollicitudinibus. *Requies*) vacatio curarum de te. *In labore*) in agendis cauſis. *Solatium*) requies.

C. PLINIVS MACRINO SVO S. 6

R*ARA, & notabilis res contigit Vareno, ſit licet adhuc dubia. Bithyni accuſationem eius, vt temerè inchoatam, omiſiſſe narrantur: adeſt prouinciæ legatus, attulit decretum conſilij ad Cæſarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos Vareni aduocatos. Perſtat tamen idem ille Magius, quinetiam Nigrinum optimum virum pertinaciſſimè exercet. Per hunc à Conſulibus poſtulabat, vt Varenus exhibere rationes cogeretur. Aſſiſtebam Vareno iam tantùm, vt amicus, & tacere decreueram. Nihil enim tam contrarium, quàm ſi aduocatus à Senatu datus defenderem, vt reum, cui opus eſſet, ne reus videretur. Cum tamen finita poſtulatione Nigrini, Conſules ad me oculos retuliſſent, Scietis, inquam, conſtare nobis ſilentij noſtri rationem, cùm veros legatos prouinciæ audieritis*

R*ARA*) Bithyni decretum miſerant legatis ſuis in vrbe agentibus, quo & accuſationem Vareni omittebant, & cauſas abolitę accuſationis declarabant. Fonteius tamen Magius, vnus ex Bithynis, non deſtitit petere in Senatu, vt rationes adminiſtratæ prouinciæ reddere cogeretur: verùm Polyænus petiit vt res integra ad Traianum deferretur: quod à Coſſ impetrauit. quæ dum agebantur, ſcribit Secundus Macrino, ſe raro interlocutum, exemplis monens, interdum melius eſſe paucis, quàm pluribus agere. [*Narrantur*) dico. Perinde ac ſi referret, nondum tamen pro comperto habeo.] *Legatus*) Polyænus. *Prouinciæ*) Bithyniæ. *Concilij*) conuentus Bithynorum. *Principes*) optimates Rom. *Nos*) me, & Homullum. *Ille idem*) Magius. *Fonteius Magius*) quem refert libro quinto pluribus contra Varenum dixiſſe. *Nigrum*) aduocatum Bithynorum. *Optimum*) in dicendo oratorem: fuit enim illius oratio preſſa, [grauis,] ornata. An potius bonis moribus. *Exercet*) turbat, ſolicitat, ſtimulat. *Rationes*) Proconſulatus ſui in Bithynia. *Vt amicus*) non tanquam aduocatus, quia iam rem tranſactam opinabar. *Ne reus videretur*) ne poſſet iure accuſari. *Conſtare*) optimam eſſe. *Veros*) vt Polyænum: nam veros legatos appellat eos qui attulerant decretum abolitæ accuſationis, & Magium, qui antea miſſus fuerat accuſatum, non vocat verum legatum, quia poſteriora prioribus derogant.

Digitized by Google

contra Nigrinum, ad quem miſſi ſunt: Ego ad me quoque habeo decretum prouinciæ. Rurſus ille, poteſt tibi liquere. Ad hoc ego, Si tibi ex diuerſo liquet, poteſt & mihi, quod eſt melius, liquere. Tum legatus Polyænus cauſas abolitæ accuſationis expoſuit, poſtulauitque, ne cognitioni Cæſaris præiudicium fieret. Reſpondit Magius: Iterúmque Polyænus: ipſe rarò & breuiter interlocutus. Multum me intra ſilentium tenui. Accepi enim, non minus interdum oratorium eſſe tacere quàm dicere: atque adeo repeto, quibuſdam me capitis reis vel magis ſilētio, quàm oratione accuratiſſima profuiſſe. Mater amiſſo filio (quid enim prohibet, quanquam alia ratio ſcribendæ epiſtolæ fuerit, de ſtudiis diſputare?) libertos eius, eoſdémque cohæredes ſuos, falſi & veneficij reos detulerat ad principem, iudicémque impetrauerat Iulium Seruianum. Defenderam reos ingenti quidem cœtu: erat enim cauſſa notiſſima. præterea vtrinque ingenia clariſſima. Finem cognitioni quæſtio impoſuit, quæ ſecundum reos dedit. Poſtea mater adiit principem: affirmauit ſe nouas probationes inueniſſe. Præceptum eſt Seruiano vt

Contra Nigrinum) quæ ſcilicet dicent contra ea, quæ nunc petit à vobis Nigrinus, ad quem miſſi ſunt à Bithynis. [alia lectio habet, contrà Nigrinus, ad quemquam] *Apud me*) iam enim dixerat veros Bithyniæ legatos attuliſſe decretum aduocatis. Vareni. [vel legas ad me ſcilicet miſſum] *Ille*) Nigrinus reſpondit. *Liquere*) cognitum eſſe. *Ex diuerſo*) è contrà. *Et mihi*) ex diuerſo liquere. *Quod eſt melius*) [cùm ſim Vareni aduocatus vt mihi conſtet ex decreto prouinciæ accuſationem eius omiſſam.] *Cauſa*) huius decreti & abolitæ accuſationis. *Liqueret*) conſtaret: nam in decreto Bithynorum nulla fuit expreſſa cauſa cur Vareni accuſationem abolerent, ſed Polyænus legatus, qui illi interfuerat, omnia expoſuit in Senatu, quibus moti Bithyni ad decreuiſſent. *Polyænus*) de magiſtratu ad Polyænum ſcriptas epiſtolas teſtatur Seneca. Fuit & Polyænus Sardianus declamator ſub Iulio Cæſare. item Polyænus orator Macedo. lego Polyænum Pruſæ domum diuo Claudio legaſſe. alium Polyænum ab Adriano mori adactum. ad hæc Polyæni meminit Seneca de dote prælegata. Polyæni epitheto Homerus Vlyſſem donat tanquam multarum laudem virum. *Abolita*) decreto ſublatæ. *Ne cognitioni*] ſenſus, vt omnia integra Traiano reſeruarentur, qui tunc Senatui non intererat. *Intra ſilentium*) quod eſt ſecundum Philoſtratum ſermonis magiſter. inde cùm libro ſexto hoc ſcripſiſſet, retulit octauo inter primas orationis virtutes enumerandam videri dicendi moderationem: tacere autem in iudicio quartam virtutem percepiſſe. quare ſubiunxit Secundus non minus oratorium eſſe tacere quàm dicere. nam cùm orator ſit vir bonus dicendi peritus, ſequitur, vt & tacendi gnarus ſit. [quanquam Plutarchus in ſympoſiis. ſcribat oratores oratoriam dicendo, philoſophos verò philoſophiam tacendo exercere: ſed cùm vtraque facultas iuxta ſit, vt qui optimus orator idem ſit optimus philoſophus, non mirum ſi interdum orator philoſophi partes agit. Quare Cic. ad Atticum ſcripſit, Hoc loco ego ſumpſi quiddam de tua eloquentia: nam tacui.] *Studiis*) artificio dicendi. *Falſi*) teſtamenti. *Reos detulerat*) accuſauerat. *Iulium Seruianum*) ſummæ autoritatis virum. *Cœtu*) corona auditorum.

Digitized by Google

Notiſſima) hinc multi auditum conuenerant. *Vt inque*) ad patrocinium vtriuſque partis *Ingenia clariſſima*) ſummi in eloquentia oratores. *Quæſtio*) ſeruorum tortura. *Dedit*) fuit. *Secundum reos*) in fauorem reorum.

vacaret finitam cauſſam retractanti, ſi quid noui afferret. Aderat matri Iulius Africanus, nepos Iulij Oratoris: quo audito Paſſienus Criſpus dixit, Bene me Hercule bene: ſed quò tam bene? Iulius Nepos iuuenis ingenioſus, ſed parũ callidus, cùm multa dixiſſet, adſignatúmq; tempus impleſſet, Rogo, inquit, Seruiane, permittas vnum verbum adiicere. Tum ego, cùm omnes me, vt diu reſponſurum intuerentur, Reſpondiſſem, inquam, Si vnum illud verbum Africanus adieciſſet, in quo non dubito omnia noua fuiſſe. Non facilè me repetô tantum conſecutum adſenſum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc & probatum & exceptum eſt, quòd pro Vareno hactenus non tacui. Conſules vt Polyænus poſtulabat, omnia integra principi ſeruauerunt, cuius cognitionem ſuſpenſus expecto. Nam dies ille nobis pro Vareno, aut ſecuritatem & ocium dabit, aut intermiſſum laborem renouata ſolicitudine iniunget. Valc.

Vacaret) operam præſtaret, ocium accommodaret. *Retractanti*) matri recognoſcenti. *Iulij oratoris*) qui & ipſe Africanus cognominatus erat: & quem vidiſſe teſtatur Fabius: Fuit autem concitatus orator: ſed in cura verborum & compoſitione nimius: nonnunquam longior: & tranſlationibus parum modicus. Hic eſt ille Africanus, cuius inopinata inſigniter ſententia apud Neronem de morte matris profertur, Rogant te Cæſar Galliæ tuæ, vt fœlicitatem tuam fortiter feras. *Paſſienus Criſpus*) bis Conſul & orator inſignis [cuius illud apud Tacitum icitum de C. Cæſare dictum, cùm immanem animum ſub Tiberio ſubdula modeſtia tegeret, non damnatione matris, non exilio fratrum vocem rumperet. qualem Tiberius diem induiſſet pari habitu haud multum diſtantibus verbis, Neque meliorem vnquam ſeruum neque deteriorem dominum fuiſſe.] Agrippinæ matrimonio, & Nerone priuigno clarior. moriens ampliſſimam Neroni hæreditatem reliquit: cùm tamen dicere cœperat, ſtatim fuga fiebat ad epilogum. non tam bene declamauit, quàm cauſas egit, non tam bene ſuaſorias, quàm iudiciales controuerſias dixit. Teſtatur Seneca hoc ſe nouiſſe ſubtilius nihil in omnibus rebus, ſed maximè diſtinguendis & curandis vitiis. vir quidem eloquentiſſimus, & ſui temporis primus orator: quamuis idem Seneca alibi aridum more ſuo notet. Eius inſignes pro Voluſeno Catulo Fabius tradit ſe puero circumlatas. Euſebius in Auguſto, Paſſienus, inquit, pater declamator inſignis diem obiit: pater inquam illius Paſſieni Criſpi, qui cùm audiuiſſet Iulium Africanum dicentem, laudauerat his verbis actionem eius, Bene me hercule bene dixiſti: ſed quid opus fuerat hoc tam bene dicere, cùm id cauſa non exigeret? *Huius Nepos*) ergo nepos huius Iulij Africani, eiuſdem nominis, cuius fuerat auus: nam repetit quod iam dixerat ad maiorem declarationem: quia quædam interpoſuerat. *Callidus*) aſtutus, exercitatus. verſutia enim & aſtutia plurimum oratori confert. *Aſſignatum*) datum à iudice. *Verbum*) paucula, vſitato dicendi modo. verbum ex legibus accipiendum eſt tam legum ſententia quàm ex verbis ſecundum Vlp. de verborum ſignificatione. [alij legunt verſum. ſuper quo alibi.] *Diu*) longa oratione. *Reſpondiſſem*) ironicè dictum. *Quo*)

dicto

diſto. *Noua*) inſperata, inexpectata audientibus. *Adſenſū*) laudem aliasconſecutum. *Agendo*) dicēdo totam cauſam. *Non agendo*) ſed paucis iocando. *Exceptum*) admiſſum tanquam optimum. *Haſtenus*) breuiter interloquendo [locutus ſum hæc pauca.] *Suſpenſus*) anxius. *Ille*) quo princeps cauſam cognoſcet. *Laborem*) agendi.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S. 7

ET *proximè Priſco noſtro*) Gaudet amicitia inter Priſcum & Saturninū: quem hortatur ad ſe reuerti. *Gratias egi*) quòd tecum bene conueniret. *Inuicem*) dum alter alteri deſeruit. *Ipſum tempus*) cùm in dies magis veſtras virtutes cognoueritis. *Si tamen*) duas lites habebat Saturninus inter manus, quarum alteram beneficio iudicis, alteram ſua diligentia breui ſperabat componere. *Iſtic*) in municipio tuo. *Ad nos*) Romam.

ET proximè Priſco noſtro, & rurſus, quia ita iuſſiſti, gratias egi, libentiſsimè quidem. eſt enim mihi periucundum, quod viri optimi mihique amiciſsimi adeo cohæſiſtis, vt inuicem vos obligari putetis. Nam ille quoque præcipuam ſe voluptatem ex amicitia tua capere profitetur, certátque tecum honeſtiſsimo certamine mutuæ charitatis, quam ipſum tempus augebit. Te negotiis deſtineri, ob hoc moleſtè fero, quod deſeruire ſtudiis non putes: ſi tamen alteram litem per iudicem, alteram, vt ais, ipſe finieris, incipies primum iſtic ocio frui, deinde ſatiatus ad nos reuerti. Vale.

C. PLINIVS PRISCO SVO S. 8

PEriucundum ſibi eſſe ait, quòd Priſco cum Saturnino ſumma intercederet familiaritas: hortatúrque Priſcum vt in ea pergat, cùm Saturninus maximam haberet in amore conſtantiam.

EXprimere non poſſum, quàm iucundum ſit mihi quòd Saturninus noſter ſummas tibi apud me gratias aliis ſuper alias epiſtolis agit. perge, vt cœpiſti, virúmque optimum quàm familiariſsimè dilige, magnam voluptatem ex amicitia eius percepturus, nec ad breue tempus. nam cùm omnibus virtutibus abundet, tum hac præcipuè, quod habet maximam in amore conſtantiam. Vale.

C. PLINIVS CORNELIO FVSCO SVO S. 9

Q*uæris*) Fuſcum monet vt in ſeceſſu Græca in Latinum, noſtra in Græcum transferat. eſſe enim optimum

QVAERIS quemadmodum in ſeceſſu, quo iandiu frueris, putem te ſtudere oportere: vtile in primis, & multi præcipiunt, vel

ſtudendi genus, cùm ad imitationem bonorum de eiſdem contendimus: conſulit vt quæ legerit, repetat, interdum orato ris ſtudia intermittat, & ſe ad hiſtoriam vel poëticam conuertat: qua non modo facultas, ſed remiſſio & laus comparatur.

ex Græco in Latinum, vel ex Latino vertere in Græcum: quo genere exercitationis proprietas, ſplendórque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum ſimilia inueniendi facultas paratur. ſimul quæ legentem fefelliſſent, transferentem fugere non poſſunt. intelligentia ex hoc & iudicium acquiritur: nihil obfuerit, quæ legeris hactenus, vt rem, argumentúmque teneas, quaſi æmulum ſcribere, lectiſque conferre, ac ſedulo penſitare: quid tu, quid ille commodius. magna gratulatio, ſi tu nonnulla: tum magnus pudor, ſi cuncta ille melius. licebit interdum & notiſſima eligere & certare cum electis: audax hæc non tamen improba, quia ſecreta contentio: quanquam multos videmus eiuſmodi certamina ſibi cum multa laude ſumpſiſſe, quóſque ſubſequi ſatis habebant, dum non deſperant, anteceſſiſſe. Poteris & quæ dixeris, poſt obliuionem

Ex Græco in Latinum vertere) vertere Græca in Latinum veteres noſtri oratores optimum iudicabant. id ſe L. Craſſus in illis Cic. de Orat. libris dicit factitaſſe: id Cicero ſua ipſa perſona frequentiſſimè præcipit: quin etiam libros Platonis atque Xenophontis edidit hoc genere tranſlatos: [& Homeri quædam, vti ipſe libro vltimo de finibus teſtatur.] Marco id Meſſallæ placuit, multæque ſunt ab eo ſcriptæ ad hunc modum orationes: adeo vt etiam cum illa Hyperidis pro Phryne, difficillima Romanis ſubtilitate contenderet. & manifeſta eſt exercitationis huiuſce ratio: nam & rerum copia Græci autores abundant: & plurimum artis in eloquentia intulerunt: & horum ſcripta transferentibus, verbis vti optimis licet. Tranquil. præter Fabium inquit, Conſueuerunt magiſtri dicendi interdum Græcorum ſcripta conuertere. *Ex Latino vertere in Græcum*) cui rei aſſentitur Quintilianus his verbis, Sed etiam illa ex Latinis conuerſio multum contulerit: nam ex vtroque copia, & facilitas maximè venit. Splendor verborum, tranſlata verba opportunè, quæ ſplendoris multum afferunt orationi. transferendo enim aſſequimur, vt optimis verbis vtamur, & non modo vſitata, ſed etiam quædam imitando exprimamus, quæ noua noſtris ſint dummodo idonea. hæc M. Tul de Orat. *Copia figurarum*) quæ transferentibus excogitanda eſt: nam figuras quibus maximè ornatur oratio multas & varias excogitandi etiam neceſſitas quædam eſt, quia plerunque à Græcis Romana diſſentiunt. *Vis explicandi*) potentia dicendi quod intenderis. *Optimorum*) optima enim ſemper imitanda. *Fefelliſſent*) latere potuiſſent. vbique præceptorem ſuum ſequitur dicentem ſuper hoc, quòd autores maximi diligentius cognoſcuntur: non enim ſcripta lectione ſecura tranſcurrimus, ſed tractamus ſingula, & neceſſariò introſpicimus. *Intelligentia*) maior cognitio. *Hoc*) transferendo. *Hactenus*) ad hunc finem. *Quaſi æmulum ſcribere*) neque ego, inquit, paraphraſim eſſe interpretationem tantum volo: ſed circa eoſdem ſenſus certamen atque æmulationem: itaque ab illis diſſentio, qui vertere orationes Latinas vetant: quia optimis occupati, quicquid aliter dixerimus, neceſſe ſit eſſe deterius: nam neque ſemper deſperandum eſt aliquid illis quæ dicta ſunt, melius poſſe reperiri: neq; adeo ieiunam ac pauperem natura eloquentiã fecit, vt vna de re bene dici niſi ſemel

non

non poſſit. *Ille.*) quem æmularis. *Commodius*) melius dixerit is. *Nonnulla*) aliqua tantùm commodiora. *Ille*) dixerit. *Melius*) quàm tu. *Certare cùm electis*) ſicut Brutum legimus compoſuiſſe defenſionem Milonis ad æmulationem Ciceronis. *Non improba*) decora. *Secreta*) ſoli ſcribenti cognita.

Multos) dixit Sextius contra M. T. orationem pro ſe habitam. proinde Caligula ſolebat proſperis oratorum actionibus reſcribere, & magnorum in Senatu reorum accuſationes defenſionéſq; meditari. *Subſequi*) illorum veſtigiis inhærere. *Non deſperant*) ducuntur in ſpem *Anteceſſiſſe*) ſuperaſſe.

retractare, multa retinere, plura tranſire: alia interſcribere, alia reſcribere, laborioſum iſtud, & tædio plenum, ſed difficultate ipſa fructuoſum recaleſcere ex integro, reſumere impetum fractum, omiſſúmque: Poſtremò noua velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi eſſe præcipuum ſtudium orandi: ſed non ideo ſemper pugnacem hunc, & quaſi bellatorium ſtylum ſuaſerim. Vt enim terræ variis mutatiſque ſeminibus, ita ingenia noſtra, nunc hac nunc illa meditatione recoluntur. Volo interdum aliquem ex hiſtoria locum apprehendas: volo epiſtolam diligentius ſcribas, volo carmina: nam ſæpe in orationes quoque non hiſtorica modò, ſed propè poetica deſcriptionum neceſſitas incidit: &

Retractare) emendare, retractatio pars ſtudiorum longè vtiliſſima: neque enim ſine cauſa creditum eſt ſtylum non minus agere cum delet: huius autem operis eſt adiicere, detrahere, mutare: ſed facilius in iis ſimpléxque iudicium, quæ repellenda, vel deiicienda ſunt. Premere verò tumentia, humilia extollere, exultantia coercere, duplicis eſt operæ: nam & damnanda ſunt quæ placuerant: & inuenienda quæ fugerant: nec dubium eſt optimum eſſe emendandi genus, ſi ſcripta in aliquod tempus reponantur: vt ad ea poſt interuallum velut noua atque aliena redeamus. *Trāſire*) omittere. *Interſcribere*) inducere, inſerere: membra (vt mox dicet) intexere. *Reſcribere*) mutare. *Difficultate fructuoſum*) ipſa denique ſecundum rhetores vtiliſſima eſt exercitationi difficultas. *Recaleſcere*) intentionem renouare. *Membra*) clauſulas, partes. *Corporis*) operi. *Priora*) vt illa interſita conueniant præcedentibus & ſequentibus. *Pugnacem*) iudicialem. [*Quaſi*) quia erat vſurus vocabulo tranſlato, quodammodo petiit veniam.] *Bellatorium*) concertatorium, forenſem. alitur enim atque eniteſcit velut pabulo lætiore facundia, & aſſidua concertationum aſperitate fatigata renouatur. *Meditatione*) ſtudio. *Recoluntur*) expoliuntur, nouantur. *Ex hiſtoria locum*) quapropter, inquit Fabius, hiſtoriæ nonnunquam vbertas in aliqua exercendi ſtyli parte ponenda eſt. *Locum*) non tam communes locos intelligit, qui omnino diligenter tractandi ſunt ab oratore, & magnam abundantiam ſuggerunt, quàm partem hiſtoriæ, vt de paucis multa benè dicamus, & quæ natura ſunt cōtracta diffundamus, & voluptatem expolitis demus. *Epiſtolam*) qua figuram dicendi attenuatam comparabimus. *Poetica deſcriptionu*) dixerat de quadā ſua oratione loquens, deſcriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non hiſtoricè tantùm, ſed propè poeticè proſequi fas eſt. M. Tull. in oratore. Poeta oratori finitimus eſt, numeris aſtrictior paulo: verborum autem licentia vberior: multis verò ornandi generibus ſocius ac penè par: in hoc quidē certè propè idem, nullis vt terminis circumſcribat ius ſuum: quo minus ei liceat eadem illa facultate, & copia vagari qua velit (ad idem tendit, non hiſtorica modò, ſed propè poetica deſcriptionum neceſſitas incidit: quæ ſcriptura in aliquibus exēplaribus circūfer-

Digitized by Google

pressus sermo purúsque ex epistolis petitur, fas est & carmine remitti, non dico continuo, & longo (id enim perfici nisi in ocio non potest) sed hoc arguto & breui: quod aptè quantaslibet occupationes curásque distinguit. Lusus vocantur, sed hi lusus non minorem interdum gloriam, quàm seria consequuntur: atque adeo, (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)

Vt laus est ceræ, mollis, cedénsque sequatur,
Si doctos digitos, iussáque, fiat opus.
Et nunc informet Martem, castamq; Mineruam,
Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum.
Vtque sacri fontes non sola incendia sistunt,
Sæpe etiam flores, vernáque prata iuuant:
Sic hominum ingenium flecti, ducique per artes
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant, aut delectabant: immò delectabant, exercebantque. Nam mirum est vt his opusculis animus intendatur, remittatúrque. recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiam, vrbanitatem, omnia denique quæ in vita atque etiam in foro causisque versantur. Inest his quoque eadem quæ aliis carminibus vtilitas, quod metri necessitate deuincti soluta oratione

tur. *Pressus*) attenuatus, succinctus. *Petitur*) comparatur. *Remitti*) recreari, nec carmine quidé ludere contrarium fuerit, sicut athletæ remissa quibusdam temporibus ciborum atque exercitationum certa necessitate ocio & iucundioribus epulis reficiuntur. *Continuo ac longo*) opere aliquo metrorum immensum nam adolescentes non debent nimium in falsa rerum imagine detineri, & manibus simulacris: ne verum solem cùm oportuerit reformidét. *Arguto*) epigrammatico, in quo argutiæ & sales expetuntur. *Aptè*) modò fiat opportunè. *Distinguit*) intermittit, separat, amouet. *Quantaslibet*) maximas. *Lusus vocantur*) Mar. subinde sua epigrammata lusus, & iocos vocat: quia circa leuiora consistant. *Hi lusus*) scriptores epigrammatum. *Seria*) autores rerum grauium, vt philosophiæ, historiarum, orationum. *Vt laus*) ordo est. sic decet ingenium hominum flecti, & reliqua. *Mollis*) quæ tenella. *Si sequatur doctos digitos*) si ab artifice docto elaboretur. sic M. T. de oratore dixit orationem, sicut mollissimam cæram, ad nostrum arbitrium formamus & fingimus. Et Ouid. x. metamorphoseos. Vt hymettia sole cæra remolescit, tractatáque pollice multas Flectitur in facies, ipsóque fit vtilis vsu. Iuuena. vj. Satyra. Exigite vt mores teneros ceu pollice ducat. Vt si quis cæra vultum facit. Et antea Persius dixerat. Et premitur ratione animus, vincique laborat, Artificémque tuo ducit sub pollice vultum. [*Fiat*] non improbo fingat, sicut mox iuuant. quanquam in secunda lectione sit lauant.] *Informet Martem*) formam & imaginem Martis sumat. *Puerum*) Cupidinem. *Ingenium flecti*) volui in quascunque partes. *Non rigidas*) humaniores. *Mobilitate*) mutatione. *Summi viri*) extremæ fortunæ, vt Imperatorum quidam, & multi grauissimi, quod Martial. Gellius, Apuleius in apologia, testantur. nam & Plato (vt alios omittam) versibus lusit. *Exercebant*) vtilitatis gratia. *Delectabant*) voluptatem capiebant, & ocium suum oblectabant. *Intendatur*) acuatur, suscitetur. *Recipiunt amores*) per hæc monstratur materia in qua versantur epigrammata. *Vrbanitatem*) gustum vrbis, scomma. *In vita*) circa viuendi modum: hinc Mart. l. x. tale genus scribendi probans, supra fabulosa scribit. Non hic centauros non

nõn Gorgonas Harpyiáſque Inuenies, hominem pagina noſtra ſapit: id eſt memorat quæ ad vitam humanam faciunt. *In cauſis verſantur*) tractant aliquãdo pertinentia ad cauſas forenſes, vt illud Martial. acutiſſimè ſimul & faceciſſimè dictum de tribus capellis. *Metri*) ſyllabarum certa menſura. *Soluta oratione*) proſa metro ſoluta & libera.

lætamur, & quod facilius eſſe comparatio oſtendit, libentius ſcribimus. Habes plura etiam fortaſſe quàm requirebas: vnum tamen omiſi: non enim dixi, quæ legenda arbitrarer: quanquam dixi, cùm dicerem, quæ ſcribenda. tu memineris, ſui cuiuſque generis autores diligenter eligere. Aiunt enim, Multum legendum eſſe, non multa. Qui ſint hi, adeo notum prouocatúmque eſt, vt demonſtratione non egeant: & alioqui tam immodicè epiſtola me extendi, vt dum tibi quemadmodum ſtudere debeas, ſuadeo, ſtudendi tempus abſtulerim. quin ergo pugillares reſumis, & aliquid ex his, vel iſtud ipſum quod cœperas ſcribis?

Lætamur) quòd non aſtringimur metri neceſſitate. *Scribimus libentius*) id eſt proſam. ordo eſt, & illa vtilitas ineſt, quòd libentius ſcribimus id quod cõparatio oſtendit eſſe facilius. *Quæ ſcribenda*) ſcilicet optima. *Eligere*) ſecernere meliores. Ego, inquit Fab. optimos quidem & ſtatim & ſemper legendos cenſeo. Sen. ad Lucilium, Probatos ſemper lege, & ſi quando ad alios diuerti libuerit, ad priores redi. Hoc Latius M. Tullius ſecundo de Oratore complexus eſt. Quæ maximè, tradit, excellunt, imitanda ſunt, & diligentiſſimè perſequenda: tum accedat exercitatio qua illum quem elegerit imitando effingat, atque ita quàm maximè exprimat. *Non multa*) non omnes bibliothecas excutiendas. multorum enim autorum lectio, & omnis generis voluminum habet aliquid vagum & inſtabile: certis ingeniis immorari, & innutriri oportet. diſtrahit animum librorum multitudo, & faſtidientis ſtomachi eſt multa deguſtare. *Hi*) autores probati. *Prouocatum*) examinatum, iudicatum, cognitum, nam cauſæ ſæpius prouocatæ melius intelliguntur. Prouocare ſignificat appellare, & indifferenter ponitur. M. Tullius, Cum alter ad Senatum prouocaſſet alter verò appellaſſet tribunos. Tacitus, Auxit patrum honorem ſtatuendo, vt qui à priuatis iudicibus prouocaſſent, eiuſdem pecuniæ periculum facerent: cuius ij qui imperatorem appellauere. Sic iuriſconſultus ff. xlvij. de appellationibus. ſic Plinius in præfatione naturalis hiſtoriæ. Prouocare ſignificat laceſſere. Columella, Pleriq; tamen in tantum prouocant, vt curuata & præcipitata per iugum nequeant terram attingere. quidam tamen non prouocatum legunt, ſed prouulgatum, id eſt, proculcatum & tritum eſt. [clarior tamen lectio probatur, vt eſt in pontificio codice.] *Alioqui*) præterea. [*Extendi me epiſtola*) ad idem eſt epiſtolam extendi quod in vulgatis legitur exemplaribus.] *Ex his*) quæ te monui ſcribenda.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

QVIA ipſe cùm prima cognoui, iungere extrema quaſi auulſa cupio: te quoque exiſtimo velle de Vareno & Bithynis reliqua cognoſcere. Acta cauſa

Quia) Macrinum paucis docet quem finem habuerit Traiani cognitio de Vareno & Bithynis. *Iungere extrema*)

prioribus: nam paulo antè ſcripſerat eundem in caſa Vareni. *Aulſa*) niſi coniungantur.

Hinc) quia Polyænus, quamuis Bithynorum legatorum vous: tamen decreto prouincialium nixus arbitrabatur deſiſtendum ab accuſatione Vareni. *De mora*) quia intendebat cognoſcere à conuentu Bithynorum, an decreuiſſent vt Vareni accuſationẽ perſequeretur. *Explorare*) diligenter inquirere. *Prouinciæ*) Bithyniæ. *Multum tulit*) magnam commendationem eſt conſecutus. *Quo nomine*) quo accuſante. nam iam Bithyni remiſerant accuſationẽ, & tamen Magius perſtabat illorũ nomine. An magis, qua cauſa placet potius an

hinc à Polyæno, inde à Magio. Finitis actionibus, Cæſar, Neutra, inquit, pars de mora queretur. Erit mihi curæ, explorare prouinciæ volũtatem. Multum interim Varenus tulit. Etenim quàm dubium eſt, an meritò accuſetur, qui an omnino accuſetur incertum eſt? Supereſt, ne rurſus prouinciæ quod damnaſſe dicitur, placeat, agátque pœnitentiam pœnitentiæ ſuæ. Vale.

omnino, ex antiquiſſimo exemplari.] *Placeat prouinciæ*) accuſare illum. *Agátque pœnitentiam*) & neque agat pœnitentiam pœnitẽtiæ ſuæ, id eſt, neq; reuocet illud decretum, quo pœnituit Varenum accuſaſſe.

C. Plinivs Fabato Svo S. 61

M*Iraris*) Succẽſenti Fabato proſocero, quòd Hermes minori pretio Corelliæ vendidiſſet agros hæreditarios, reſpõdet Secundus id factũ eſt ſentẽtia ſua, cùm pluribus cauſis illã diligat. *Hermes*) Hermetem longo carmine Martial. extollit. alterius medici lib. x. meminit. *Proſcribi*) exponi venales. hinc proſcriptus ſeruus [M.Tul. de offic. Ille quod non placebat proſcripſit, tu quod placebat emiſti. Item ibidem. Claudius ædes, quas in Cælio monte habebat proſcripſit, inſulam vendidit: emit Publius Calphurnius Lanarius.] Aliquando etiam proſcribi eſt in exilium mitti, quia publicè in tabella ſcripti exponebantur. Apud Tacitum ſignificat proponi & prætendi, cùm narrat lib. xj. fruſtrà Armenium proſcribi. At præſcribere interdum eſt iubere, vt Cæſar non ad alterius præſcriptum, ſed ad ſuum arbitrium impetrare conſueuerat: interdum prohibere. Quintilianus in declamationibus, Accuſator præſcribit, quòd bis de eadem re agere non licet: & pręſcriptio ſecundũ Iuriſcõſultos, eſt quoddam ius ex tempore congruens, autoritate legum vim capiens, pœnam negligentibus

M Iraris, quòd Hermes libertus meus hæreditarios agros, quos ego iuſſeram proſcribi, non expectata auctione pro meo quincunce ex ſeptingentis millibus Corelliæ addixerit: adiicis poſſe eos nongentis millibus vænire, ac tanto magis quæris, an quod geſſerit ratum ſeruem. Ego v. ſeruo: quibus ex cauſis accipe. cupio n. & tibi probatum & cohæredibus meis excuſatum eſſe, quòd me ab illis

inferens, & litibus finem imponens. differunt autem præſcriptio & vſucapio, quoniã hæc eſt in rebus mobilibus & ſe mouentibus, illa verò in immobilibus & iuribus incorporalibus. lege plura de præſcriptione apud Fabium & Plutarchum in problematibus. *Auctione*) in publico venditione, aucto gradatim ab emptoribus precio, cùm res proponitur plus offerenti. *Meo quincunce*) ſemiſſe minus vncia, quæ pars peruenit ad me. *Addixerit*) vendiderit. *Septingentis millibus*) nummum, id eſt ſeptingentis ſeſtertiis. *Tanto magis*) quod vili pretio vendiderit. *Ratum ſeruem*) confirmem, pro rato habeam. Celſus. ff. xxj. titulo de exceptione rei venditæ. Si quis, inquit, rem meã vendiderit minoris quàm ei mandaui, videtur

tur

Digitized by Google

tur alienata. *Probatum*) iri, laudari factum meum. *Secerno*) diuido, ſeparo, non ſimul cum illorum partibus mea vendiderim.

maiore officio iubente ſecerno. Corelliã cum ſumma reuerentia diligo: primùm vt ſororem Corellij Ruſi, cuius mihi memoria ſacroſancta eſt: deinde vt matri meæ familiariſſimã. Sunt mihi & cum marito eius Minutio Fuſco, optimo viro, vetera iura: fuerunt & cum filio maxima: adeo quidem, vt Prætore me ludis meis præſederit. Hæc cum proximè iſtic fui, indicauit mihi cupere ſe, aliquid circa Larium noſtrũ poſſidere: ego illi ex prædiis meis, quod vellet & quanti vellet obtuli, exceptis paternis materniſque: his enim cedere ne Corelliæ quidẽ poſſum. Igitur cum obueniſſet mihi hæreditas in qua prædia iſta, ſcripſi ei venalia futura. has epiſtolas Hermes tulit, exigentiq́, vt ſtatim portionem meam ſibi addiceret, paruit. Vides quàm ratũ habere debeã, quòd libertus meus meis moribus geſſit? ſupereſt, vt cohæredes æquo animo ferãt ſeparatim me vendidiſſe, quod mihi licuit omnino vendere: nec verò cogũtur imitari meũ exemplũ. non n. illis eadem cum Corellia iura ſunt. poſſunt ergo intueri vtilitatẽ ſuam, pro qua mihi fuit amicitia Vale.

Maiore officio) iure amicitiæ quæ eſt mihi cũ Corellia: maius enim amicitiæ vinculũ quàm hæreditatis. *Sacroſancta*) venerabilis, tãquam res diuina & deo cõſecrata. vide in primo Corellij Rufi obitum, & cum Secundo amicitiam. *Minutio Fuſco*) in vetuſto codice habetur Militio Fuſco. [in aliquibus etiam Minutio Iuſto.] *Vetera iura*) antiqua vincula amicitiæ. *Filio*) Fuſci. *Ludis meis*) Circenſibus, quos prætor edidi: nam Iuuenalis docet Prætores dare ſolitos Circenſes. Interea Megaleſiacæ ſpectacula mappæ Idæum ſolenne colunt, ſimiliſq; triumpho Prędo caballorum prętor ſedet. Et Martialis in Proculeiam ſcribens [libro decimo.] Prætor, inquit, maritus tuus ergo erat, diſſidium cum eo feciſti cum purpura. Megalenſis fuiſſet conſtatura cẽtum millibus, & populare ſacrum bis millia dena tuliſſet. *Præſederit*) præſens fuerit, & faciendos curauerit. *Hæc*) Corellia. *Iſtic*) Comi. *Lariũ noſtrum*) lacum iuxta patriam noſtram Comũ. *Maternis, paterniſque*) quæ in agro Comenſi tenuit. *Paternis*) relictis à patre naturali, vel adoptiuo, ſiue ab vtriſque. nã duos patres habuit Secũdus. *Corelliæ*) quãuis mihi amiciſſimæ. *Iſta*) erant. *Ei*) Corelliæ. *Tulit*) ad Correliam. *Addiceret*) venderet. *Meis moribus*) meo conſenſu liberaliter. *Libuit*) ſine illis vẽdere. *Exemplum meum*) vt & ipſi vendant ſuam portionem Corelliæ. *Eadem iura*) paria amicitiæ quæ mihi cum illa vincula ſunt. *Fuit amicitia*) æſtimaui amicitiam, quam vtilitati præpoſui.

C. PLINIVS MINVTIO SVO S. XII

Libellum formatum à me, ſicut exegeras, quo amicus tuus, immò noſter (quid enim non commune nobis?) ſi res poſceret, vteretur, miſi tibi ideo tardius, ne tempus emendandi eum, id eſt

Libellum) Annotauimus libellos ſignificare, quas nunc ſupplicationes vocant. libellus inſuper pro accuſatione, ſiue defenſione ſcripta breuibus, & per capita rerum, apud Fabium accipitur: hunc igitur à ſe formatum Minutio mittit, quo eius amicus vteretur, iocatúrque quod quædam ſuperindidiſſet, & preſſa & exilia ſe. vetęrii

dicens ne tanquam tumidus notaretur, reposcitque viaticum pro cursore misso. *Nobis*) veris amicis, quibus omnia sunt communia.

Disperdendi) destruendi, & optima delendi *Vtique disperdendi*) sanè tempus habes inuertendi illum: facilius enim corrumpuntur bona quàm expoliuntur. ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι) vos enim corrupti affectatores. legitur etiam ὑμεῖς εὐζηλοι. vos boni imitatores [& belli illi æmuli] vt ironice dictum sit. Fuit in tertia lectione, ὑμεῖς γὰρ ἀεὶ ἰσχνοί.] id est vos enim semper tenues. nam ἰσχνὸν est humile dicendi genus. *Optima*) grandia, elata, sonantia. *Detraxeras*) ab alienis scriptis tanquam tumida, & nimium inflata. *Boni consulam*) bonum iudicabo, secundum Fabium lib. j. qui est dicendi modus [rarissimus, &] elegantissimus. [Ouid. lib j. de Ponto, Munus tua grande voluntas. Ad me peruenit, consuluitque boni.] Columella in præfatione cultus hortorum, Quicquid, inquit, est istud quod lucubrauimus, ideo propriam laudem sibi non vendicat, vt boni consulat, si non sit dedecori prius editis à me scriptorum monumentis. [Plin. in præfa. lib. xxxiij. boni consuluit interim inuenisse minium pariter. viij. c. de leonibus. sic Macrobius & in prima apologia Apuleius Si boni consulis me de isto distortissimo vultu tuo dicere. ac sua metamorphosi, Boni ergo & optimi cousules. & iam dixerat libro sexto, optimi consule. Virg. in priapeis, Consule poma boni.] *Vt meis*) cùm tamen tua sint, quia tibi donaui: sed si nihil illis fueris vsus, opportunè illis optimis & grandioribus in aliquam rem nostram vtar. *Beneficio fastidij tui*) quæ tu, tanquam turgida fastidisti, cedent mihi beneficio. *Laudabor*) à doctioribus te. *Vt in eo*) sensus est, sicut inuenies in eo quod arbitrabar annotatum iri à te veluti nimium elatum, aliud supra annotatum quod erat exile & pressum. *Et explicitum aliter*) attenuata figura expressum. *Suprascripto*) ex suprascriptione nostra. [Sunt quibus non placet ista scriptura, vt in eo quod adnotandum annotatum quoque inuenies, & suprascripto aliter explicitum: sed legant, vt in eo quod adnotatum inuenies ex suprascripto aliter explicetur, vt sit sensus, quod ego obelo annotaui, tanquam non vobis placiturum, quod videretur nimium tumidum per tenuem dicendi formam aliter superscribendo explicui: nam ea Tranquil. superscripta appellat. ita inquit in Nerone Multa & deleta & inducta & superscripta, inerant.] *Tumidus*) quod vitio datur. credo hunc Minutium fuisse, quem suppresso nomine ix. ad Lupercum scribens damnat. Dixi inquit de quodam oratore seculi nostri recto quidem & sano, sed parum grandi. *Sonantius & elatius*)

disperdendi haberes. habebis tamen an emendandi, nescio, vtique disperdendi. (ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι) optima quæque si detraxeris. quod si feceris, boni consulam. Postea enim illis ex aliqua occasione, vt meis vtar. & beneficio fastidij tui ipse laudabor, vt in eo, quod adnotatum inuenies, & suprascripto aliter explicitum. Nam cùm suspicarer futurum, vt tibi timidius videretur, quod est sonantius & elatius, non alienum existimaui, ne te torqueres, addere statim pressius quiddam & exilius, vel potius humilius & peius, vestro tamen iudicio rectius. Cur enim non vsquequaque tenuitatem vestram insequar & exagitem? Hæc vt inter istas occupationes aliquid aliquando rideres: Illud serio. vide, vt mihi viaticum reddas, quod impendi data opera, cursore dimisso. Næ tu, cùm hoc legeris, non parteis libelli, sed totum libellum improbabis, negabisque vllius precij esse cuius precium reposceris. Vale.

& elatius) quàm tu ſoleas dicere: debet autem orator erigi, attolli, interdum etiam effervescere, efferri. nihil enim magis eloquentiam, quàm hæc pitia commendant. & plurimum refert reprehendenda annotes, an inſignia. multi aduertunt quod emi-net & extat, ſed acri intentione iudicandum eſt immodicum ſit an grande, altum an enorme. *Torqueres*) te vexares optima tanquam inania notando. *Addere*) ſuprascribere. *Humilius*) quod dicendi genus vituperandum: nam preſsius & exilius interdum laudatur. *Remiſsius*) melius ex ſtimatum, ſed falſo. *Tenuitatem*) ſtilum attenuatum. [*Hæc* ſcripſi ridicula.] *Occupat eius*) vrbanas: cùm enim Secundus ſcripſit aberat ab vrbe. *Vide*) ſcito, intellige. *Viaticum*) impenſam itineris. *Curſore dimiſſo*) tabellario ad te miſſo. Curſor eſt, qui pedibus celeriter literas defert. Alexandrum ſcribit Lampridius curſorem nunquã niſi ſeruum ſuum feciſſe dicebat enim ingenuum currere, niſi in ſacro certamine non debere. & Paulus ff. xxxij. curſores in familia recenſet. Ælius Verus ſuos curſores nominibus ventorum appellabat. Papyrio Curſori cognomen inditum à præcipua pedũ pernicitate, & quòd victorem curſu omnium ætatis ſuæ fuiſſe ferunt. *Næ*) certè, affirmantis eſt: & ideo cum diphthongo ſcribendum. *Partes*) elata membra & ſonantia. *Precium*) viaticum.

C. PLINIVS FEROCI SVO S. XIII

EAdem epiſtola & ſtudere te & non ſtudere ſignificat. ænigmata loquor. ita planè donec diſtinctius quod ſentio enuntiem. negat enim te ſtudere: ſed eſt tam polita, quæ niſi à ſtudente non poteſt ſcribi: aut es tu ſuper omnes beatus, ſi talia per deſidiam & otium perficis. Vale.

EAdem) Habet hoc Secundi epiſtola, vt quo longior eo eruditior: quo breuior, eo argutior: tale nunc oſtendit Iulium Ferocem elegantiſſimam & politiſſimam epiſtolam ſcripſiſſe. *Ænigmata*) obſcuras quæſtiones. [illegible] enim in parabolis & obſcurè loquor. veteres Rom. ænigmata ſcirpos appellauêre: aliquando oratori conueniunt, ſed poetæ ſæpius. *Negat*) legimus etiam negat, vt reſpiciat tua epiſtola.

C. PLINIVS CORELLIÆ SVÆ S. XIV

TV quidem honeſtiſsimè quod tam impensè & rogas & exigis vt accipi iubeam à te precium agrorum non ex ſeptingentis millibus, quanti illos à liberto meo, ſed ex nongentis, quanti à publicanis partem viceſimam emiſti. Inuicem ego & rogo & exigo vt non ſolum quid te, verum etiam quid me deceat aſpicias, patiariſque me in hoc vno tibi eodem animo repugnare, quo in omnibus obſequi ſoleo. Vale.

TV) Remittit ducenta ſeſtertia Corelliæ volent Secundo tradere pro quincunce hæreditatis nongenta, quanti vigeſimam partem eiuſdem emerat à publicanis. *Honeſtiſſimè*) facis. *Liberto*) Hermete, *A publicanis*) ab his qui vectigalia publica redimunt, & rem publicam tractant: nam ſi ne quis verbi gratia frumẽ-

tum, & alias reip. res necessarias transportandas, siue decimas ac vigesimas redemisset, siue testamenta, quæ reip. relinquebantur, siue quouis modo vectigalia & alios populi redditus exigendos certo precio conduxisset, is publicanus dicebatur. Caius de sign. verb. qui vectigal populi Ro. conductum habet, publicanum appellamus: nam publica appellatio in compluribus causis ad populum Ro. respicit. Vlp. de publicanis. Publicani, inquit, sunt qui publico fruuntur: nam inde nomen habent, siue fisco vectigal pendant, vel etiam tributum consequantur: & omnes quia aliquid à Fisco conducunt, rectè appellantur publicani. *Paulus ibidem*) publicani dicuntur, qui publica vectigalia habent conducta. *Eodem*) amico.

XV. C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

Requiris quid agam? quo nosti, distringor officio, amicis deseruio, studeo interdum, quod non interdum, sed solum, sempérque facere, non audeo dicere rectius, certè beatius erat: te alia omnia, quàm quæ velis agere, molestè ferrem, nisi ea quæ agis, essent honestissima. Nam & Reipublicæ suæ negotia curare, & disceptare inter amicos, laude dignissimum est. Prisci nostri contubernium iucundum tibi futurum sciebam, noueram simplicitatem eius, noueram comitatem: eundem esse, quod minus noram, gratissimū, experior, cum iucundè officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

Requiris) Exponit Saturnino postulanti quid ageret, monétq; remp. curare, esse honestissimam rem; ac Priscū gaudet esse officiorum memorem. *Distringor*) occupor, detineor. *Officio*) incertum quo. *Amicis deseruio*) in agendis causis. *Rectius* (quia optima philosophiæ pars est agere negocium publicum, exercere iustitiam, amicis deseruire, & tempora nostra reip. impartiri. *Beatius*) iucundius. *Reipub. sua*) patriæ suæ: erat enim in municipio suo Saturnin. *Disceptare*) decernere, iudicare. *Officiorum nostrorum*) Beneficiorum susceptorum à nobis.

XVI. C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

Calestrium Tyronē familiarissimè diligo, & priuatis mihi & publicis necessitudinibus implicitum: simul militauimus, simul quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in Tribunatu liberorum iure præcessit, ego illum in prætura sum consecutus, cum mihi Cæsar annū

Calestriū) Causas explicat veteris amicitiæ cū Tyrone Proconsule, vt proficiscentem in prouinciam non vereatur Fabatus Comum reuocare ab itinere recto seruorum liberandorum causa. *Necessitudinibus implicitum*) vinculis amicitiæ connexum. *Militauimus*) Tribuni mil. fuimus in Syria. *Quæstores Cæsaris candidati principis*) qui libris principalibus in Senatu legendis vacabant. *Tribunatu*) plebis, cuius in primo meminit. *Præcessit liberorum iure*) nam qui ius trium natorum habebant in honoribus præcedebant carentes: vt ff. de immunitatibus. [An potius intelligamus Calestrium habuisse liberos postquam soboles ciuitati necessaria visa

tia viſa eſt ; ad prolem frequentandam præmiis atque inuitamentis opus fuit: tum antelati qui liberos haberent ſenioribus liberos non habentibus. Sic cap. vij. legis Iuliæ de maritandis ordinibus, priori ex Coſſ. faſces ſumendi poteſtas fuit. Plin.enim, vt ad Traianum aſſerit, ab Imperatore vt ipſe ius trium liberorum adeptus eſt.] nullos enim legimus liberos Secundum ſuſcepiſſe. *Conſecutus illum*) eodem anno ſui prætor, quo Caleſtrius. per ordinem enumerauit dignitates, quo quæque prius daretur: à Tribunatu enim militum ad Quæſturam, à Quæſtura ad Tribunatum ple. à Tribunatu ad Præturam, inde ad Conſulatum, mox ad Proconſulatum certo quodam inſtituto procedebant: ſed hic omiſit Conſulatum, in quò multò ante Caleſtrium præceſſerat.

remiſiſſet, ego in villas eius ſæpe ſeceſſi, ille in domo mea ſæpe conualuit. Hic nunc Proconſule prouinciam Bæticam per Ticinum eſt petiturus. Spero, immò confido, facilè me impetraturum, vt ex itinere deflectat ad te, ſi voles vindicta liberare, quos proximè inter amicos manumiſiſti. nihil eſt quòd verearis ne ſit hoc illi moleſtum, cui orbem terrarum circumire non erit longum mea cauſſa. Proinde nimiam iſtam verecundiam pone, téque quid velis, conſule. illi tam iucundum eſt quod ego, quam mihi quod tu iubes. Vale.

Remiſſiſſet) conceſſiſſet poſſet petere præturam ante annum legitimum. *Ticinum*) oppidum Inſubriæ à Leuis & Maricis conditum, non procul à Pado, diſtans à Placentia ſex & xxx. miliariis ſi Straboni credimus. ſimili vocabulo præterfluens amnis, quem Verbanus lacus exonerat, Padum ingreditur. A Plinio diſſentiens Eutropius conditum ſcribit ab Inſubribus Boiis. clara ſanè ciuitas multiplici fortuna, nunc mutato nomine Papia appellatur, vbi omniũ liberalium diſciplinarum celeberrimum gymnaſium. *Ad te*) Comum. *Vindicta liberare*) iuſſu eius in veram libertatem conſtituere: [nam vindicta liberari dicuntur ſerui à prætore, vel eo qui par prætori ius habebat, à Vindice ſeruo ſeu Vindicio, qui Vitelliorum, & Aquiliorum coniurationem detexit, vt innuunt Liuius & Plutar.] ſerui à dominis ſæpe manumitti ſolent: adeo vt vel in tranſitu manumittantur; veluti cùm Prætor, aut præſes, aut proconſul in balineum, vel in theatrum eat. inde Caius ff. xl. de manumiſſionibus, Non eſt, inquit, omnino neceſſe pro Tribunali manumittere. itaque plerunque in tranſitu ſerui manumitti ſolent: cùm aut lauandi, aut geſtandi, aut ludorum gratia prodeat prætor, aut proconſul legatiſſe Cæſaris. Ibidem Pauli verba melius in rem noſtram faciunt. apud proconſulem poſtquam vrbem egreſſus eſt, vindicta manumittere poſſumus, ſed & apud legatum eius manumittere poſſumus: vindicta ergo interuentu & autoritate proconſulis. non enim ſat erat ſeruum liberari à domino, niſi autoritas prætoris, vel præſidis, vel proconſulis interueniſſet. Inde ſequitur, *Quos proximè inter amicos manumiſiſti*) cuius manumittendi forma talis fuit, vt dominus caput ſerui, aut aliud membrum tenens diceret, Hunc hominẽ liberum eſſe volo, & ſic eum è manu emittebat. Hoc amplius addit Appianus, fuiſſe morem Romanis in liberandis ſeruis dextra apprehenſos ad ſe conuertere, nam manumiſſio eſt datio libertatis, & quamdiu quis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt, & manumiſſus liberatur à domini poteſtate. Lege plura de manumiſſione in inſtitutionibus titulo de libertinis: & lib. vij. Codicis de libertate Latina tollenda. *Illi*) Tyroni.

XVII. C. Plinivs Nonio Celeri Svo S.

SVA cuique ratio recitandi: mihi, quod sæpe iam dixi, vt si quid me fugit, vt certè fugit, admonear. Quo magis miror quòd scribis fuisse quosdam qui reprehenderent quòd orationes omnino recitarem: nisi verò has solas non putant emendandas. A quibus libenter requisierim, cur concedant (si concedunt tamen) historiam debere recitari, quæ non ostentationi, sed fidei veritatique componitur: cur tragœdiam, quæ non auditorium, sed scenam & actores: cur lyrica, quæ non lectorem sed chorum & lyram poscunt. Ad horum recitatio vsu iam recepta est: num ergo culpandus est ille qui cœpit? quanquam orationes quoque &

SVA) De recitatione plura differit, ac rationes exponit: quibus sint orationes recitandæ, sicut historiæ & carmina, & in transitu docet quomodo emendanda scripta: imprimis monet iudicio multorum credendum: exemplo Pomponij Secundi, qui iudicio populi multum tribuit. *Sua*) suo modo: & pro arbitrio suo. *Mihi*) hæc est recitandi ratio. *Admoneat*) ab auditoribus. *Emendandas*) quod consequimur recitando. *Historiam debere recitari*) testatur Tranquil. hæc antea in vsu fuisse: nam tradit Augustum benignè & patienter audisse, non tantum carmina & historiam recitantes: sed etiam orationes & dialogos. *Non ostentationi*) non ad pompam & gratiam præsentiũ, sed vt sit κτῆμα μᾶλλον ἐς ἀεὶ ἤπερ εἰς τὸ παραχρῆμα ἀγώνισμα secundum Thucididem. *Sed fidei veritatique*) Lucianus in libello, cui titulus quomodo oporteat historiam scribi, Si aliquam inquit adulationem sumat historia, quid aliud quàm pedestris quædam poësis sit? historiæ vnum officium & finis: vtile, quod ex vero solò colligitur. parum de pulchritudine curabit, dum modo absolutam veritatem habeat. historici autem officium vnum, vt gesta fiunt dicere, neque enim historia debet transgredi veritatem. *Cur tragœdiam*) concedunt recitandam. *Scenam*) locum in theatro agendis fabulis excitatum: & sicuti tria fabularum genera, ita totidem scenarum, tragicum, comicum, satyricum. *Actorem*) histrionem. *Lyrica*) carmina. *Chorum*) induci chorum in lyricis monstrat Horatij seculare carmen, quod à pueris & puellis in Capitolio cantabatur. in choris iunctim omnes loquebantur, quasi voce confusa: & concentum in vnam personam reformantes, lege Iulium Pollucem libro quarto quotnam chorum ingrederentur: & quæ essent eius partes.] Seneca decimotertio epistolarum, & eum Macrob. libro primo Saturn. ad verbum secutus, Non vides quàm multorum vocibus chorus constet, vnus tamen ex omnibus sonus redditur: aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media, accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ, singulorum illic latent voces, omnium apparent, & fit concentus dissonus. de choro dico quem veteres philosophi nouerant, in comessationibus nostris plus cantorum est quàm in theatris olim spectatorum fuit. Columella decimotertio vbi chorus canentium non ad certos modos, neque numeris præeuntis magistri consensit, dissonum quoddam & tumultuosum audientibus canere videtur: at vbi certis numeris ac pedibus velut facta conspiratione consensit atque concinuit, ex eiusdem vocum concordia non solùm ipsis canentibus amicum quoddam & dulce resonat, verùm etiam spectantes audientésq; latissima voluptate permulcentur. *Horum*) historiæ, tragœdiæ, lyricorum. respondet obiiciendis. *Recepta*) comprobata. *Cœperit*) illa recitare.

Nostri)

noſtri quidem, & Græci lectitauerunt. Superuacuum tamen eſt recitare, quæ dixeris, etiam ſi eadem omnia iiſdem omnibus, ſi ſtatim recites: ſi verò multa inſeras, multa commutes: ſi quoſdam nouos, quoſdam eoſdem, ſed poſt tempus aſſumas, cur minus probabilis ſit cauſa recitandi quæ dixeris quàm edendi? Sed difficile eſt vt oratio, dum recitatur, ſatisfaciat. Iam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi: nec verò ego dum recito, laudari, ſed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto: ac primum quæ ſcripſi, mecum ipſe pertracto: deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado annotanda, notaſque eorum ſi dubito, cum vno rurſus aut altero penſito, nouiſſime pluribus recito. Ac ſi quid mihi credis, tunc acerrime emendo. Nam tanto diligentius, quanto ſolicitius intendo. Optime autem reuerentia, pudor, metus iudicant. Idque adeo ſic habe. Nónne ſi loquuturus es cum aliquo quamlibet docto, vno, tamen minus commouereris, quàm ſi cum multis vel indoctis? Nónne quum ſurgis ad agendum, tum maximè tibi ipſe diffidis? tum commutata, non dico plurima, ſed omnia cupis? Vtique, ſi latior ſcena, & corona diffuſior. Nam illos quoque ſordidos pullatóſque reueremur. Nónne ſi prima quæque improbari putas, debilitaris & concidis?

Noſtri) Romani [ſcribit Suetonius Auguſtum: audiuiſſe benignè & patienter non tantum carmina & hiſtorias recitantes, ſed orationes & dialogos.] *Lectitauerunt*) recitauerunt. *Dixeris*) apud iudices peroraueris. verba ſunt aduerſariorum. *Etiam*) concedentis aduerbium clarior lectio ſi reponatur eſt. *Eadem omnia*) quæ dixeras. *Iiſdem omnibus*) auditoribus. *Statim*) quia poſt tempus [aliquod] alia auditor cognoſcit. *Multa inſeras*) quod fit dum emendamus. [alij] legunt inferas.] *Nouos*) auditores. legitur etiam alios, ſcilicet quã primò habueras. *Poſt tempus*) quo poterunt quę probauerant improbare, mutata priori ſententia. *Quàm edendi*) tanquam diceret, ſi edendæ orationes, ſunt etiam recitandæ: nam recitando publicamus. *Satisfaciat*) placeat auditoribus. *Hoc*) vt curam habeat placendi. *Non ad rationem*) ratio non obſtat quo minus recitentur. *Legor*) poſt omiſſum opus, & me abſente. *Emendandi*) emendatio eſt qua ſingula prout ipſa res poſtulat dirigimus æſtimantes vniuerſorum ſcriptorum ſententiam diuerſam, vel correctio errorum, qui per ſcripturam dictionémve fiunt, autore Diomede. *Pertracto*) repeto, & non ſolùm verba ſunt emendanda, ſed numeri & ſententiæ. *Annotanda*) emendanda. *Penſito*) diligenter examino. *Tunc*) cùm recito. *Nam*) emendo. *Quanto ſolicitius intendo*) [cum] quanta maiori ſolicitudine & cura ſum intentus in recitando reſpectu auditorum reuerentiæ, quã in emendãdo per me, aut cũ paucis. *Reuerentia, pudor, metus.*) quæ omnia inſunt mihi recitanti propter auditorũ frequentiam. *Iudicant*) iudiciũ augent & acuunt. *Sic habe*) melius intellige ſequẽti exemplo. *Quantumlibet*) maximè. *Commouereris*) timeres, perturbareris *Agendum*) publicè cauſam dicturus. *Tunc*) cùm multi audiunt. *Omnia*) tua ſcripta tanquam deteriora. *Vtique*) præſertim cupis. *Scena latior*) ſpectantium ingens numerus. *Corona*) multitudo circumſtantium. *Sordidos*) agreſtes. *Pullatos*) atratos, imperitos, [lacernatos. Tranquillus in Auguſto, Ac viſa

quondam pro concione pullatorem turba indignabundus & clamitans, En ait, Romanos rerum dominos gentémque togatam: negocium ædilibus dedit, ne quem posthac de cætero paterentur in foro circ๏ve, nisi positis lacernis togatum consistere.] Fabius vi. Imperitis ác sæpe pullatæ turbæ relinquunt. Et secundo, Iam constdere manus, terræ pedem incutere, femur, pectus, frontem cædere. mirè ad pullatum circulum facit. *Concidis*) animo cadis, & deficis.

Opinor, quia in numero ipso est quoddam magnum collatúmque consilium, quibúsdam singulis iudicij parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius Secundus, hic scriptor tragœdiarum, si quid fortè familiarior amicus, tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, Ad populum prouoco: atque ita ex populi vel silentio, vel assensu, aut suam, aut amici sententiã sequebatur. Tantum ille populo dabat. Rectè, an secus, nihil ad me. Ego enim non populum aduocare, sed certos, electósque soleo, quos intuear, quibus credam, quos denique, & tanquam singulos obseruem, & tanquam non singulos timeam. Nã quod M. Cicero de stilo, ego de metu sentio. Timor est emendator acerrimus. Hoc ipsum quod nos recitaturos cogitamus, emẽdat: quod auditorium ingredimur, emendat: quod pallemus, horrescimus, circumspicimus, emendat. Proinde non pœnitet me consuetudinis meæ, quam vtilissimam experior. Adeóque non deterreor sermunculis istorũ, vt vltrò te rogem, monstres aliquid, quod his addam. Nihil enim curæ meæ satis est. Cogito quàm sit magnum dare aliquid in manus hominum, nec persuadere mihi possum, non & cum multis & sæpe tractandum, quod placere, & semper, & omnibus cupias. Vale.

Opinor) sic fieri puto. *Numero*) multitudine. *Omnibus plurimum*) respectu omnium est summum. nam si parua multa in vnum cõtuleris, surgent in maximũ cumulum, & Ciceronis testimonio orator vulgi assensu, & populari approbatione indicari solet. itaque nunquam de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo dissensio fuit. id enim ipsum est summi oratoris summũ oratorem populo videri. *Pomponius Secundus*) cuius vitam scripsisse Plinium seniorem suprà retulit. *Tollendum*) de tragœdiis suis delendum tanquam minus aptum. *Retinendum*) reseruandum in scriptis, veluti opportunum. *Ad populum prouoco*) eligo populi iudicium. silentio populi amici sententiam retinebat. assensu verò suam. *Populo dabat*) deferebat iudicio populi. quare Cicero de claris Oratoribus inquit, Tibicen Antigenidas discipulo dixit sanè frigenti ad populum, mihi cane & musis. ego Bruto dicenti apud multitudinem, mihi cane & populo. *In summa*) qui vulgi opinione disertissimi habiti sunt, eosdem intelligentium quoque iudicio fuisse probatissimos crediderim. *Rectè*) faceret. *An secus*) malè tantùm iudicio populi tribuendo. *Nihil ad me*) non pertinet ad propositum nostrum. *Certos*) doctes viros, qui non fallũtur iudicio suo. *Tanquam singulos*) propter summam eruditionem & autoritatem vnumquemque reuerear. *Et tanquam non singulos*) tanquam cœtum clarorum virorum. *De stilo*) sensit. nam libro primo de Oratore, Stilus, inquit, est optimus & præstantissimus dicendi effector atque magister. neque iniuria. nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipsam profectò assidua & diligens scriptura superabit. *De metu*)

*metu)*quod ſit emendator optimus. *Hoc ipſum)*Imaginatio, phantaſia. *Circumſpicimus)* frequentiam auditorum, & quòd ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, ſilentio cognoſcimus quid quiſque ſentiat. *Iſtorum)*qui reprehendunt, quòd omnino orationes recitarem. *Aliquid)* aliquod aliud emendandi genus. *His)* à me prædictis. *Satis)*ad emendationem. *Dare in manum hominum)*publicare. *Non)*eſſe.

XVIII. C. PLINIVS CANINIO SVO S.

DELIBERAS mecum quemadmodum pecunia, quam municipibus noſtris in epulum obtuliſti, poſt te quoque ſalua ſit. honeſta conſultatio, non expedita ſententia. Numeres reipublicæ ſummam, verendum eſt ne dilabatur. Des agros, vt publici negligantur, Equidem nihil

DELIBERAS) Epulum perpetuum Comeſibus promiſerat Caninius: ſed verebatur, ne ſi ſummam numeraſſet reip. procedente tempore [diſperderetur & [ad ſacerdotes tranſiret:] quare exemplo ſuo monet Secundus, vt ſe imitetur in eo munere, quod patriæ donauerat pro alendis ingenuis. *Municipibus)*Nouocomenſibus. colligitur enim ex libro primo Caninium fuiſſe Comenſem: vbi ad eundem ſcribẽs inquit, Quid Comũ, tuæ meæque delitiæ. *Epulum)*publicum cibum. [huius Plinianæ liberalitatis mentio extat Mediolani in marmoreo lapide.] *Poſt te)*poſt obitum tuum. [vel poſtquam reip. noſtræ donaueris placet prior ſententia.] *Salua ſit)*integra ſit: reſeruetur ad hoc; neq; transferatur ad alia. *Non expedita)* non in promptu, obſcura, difficilis. *Numeres)*ſi numeres. *Summam)*ex qua quotannis fiat epulum. *Dilabatur)* tranſeat, diffugiat, ſi quia legatam municipio pecuniam in aliam rẽ quàm defunctus voluit, conuertere, citra principis autoritatem non licet, autore Iuriſconſulto: fit tamen interdum vt ad alia tranſeat procedente tempore, cùm non ſit qui illam tueatur. *Ad ſacros)*ad ſacerdotes: qui ideo ſacri dicti, quòd ſacra & res deorum curent Virg. Cereríque ſacrum Polybœtem, id eſt ſacerdotem Cereris. Prudentius, O Chriſti Valeriane ſacer. Nam quicquid deſtinatum eſt diis, ſacrum vocatur: vt Plautus ſacros porcos ad ſacrificium idoneos [Plin. ſacros planos piſces appellatos, quòd nunquam ſint vbi maleficæ beſtiæ]& ſacerdotes à ſacris dictos, quòd rebus diuinis præeſſent Varro tradidit. Fuit igitur epulum illud ad res diuinas conſtitutum, quibus die ſolenni populus epularetur: erat ideo verendum ne poſt mortem Caninij traduceretur ad ſacerdotes. [Hi & agros ſecundum Siculum Flaccum habuere, cùm, inquit, colligere ſacerdotum, item quos virgines habent agros & territoria quædam etiam determinata, & quædam aliquibus ſacris dedicata ſunt. an ad ſacros, id eſt mortuos, id quod ex Plin. ſeniore & Plut. colligitur.] Neque obſtat quod Seruius ſcribit, epulas hominum eſſe, quod & nos fatemur, modò concedatur eas etiam inter ſolennia ſacrorum dari. & alioquin Apuleius ix. refert dominum ædium ſacrificales epulas cũm ſacerdotibus deæ cœnitaſſe. Varro. iij. rei ruſticæ, Quotus quiſque eſt annus, quo non videas epulum, aut triumphum, aut collegia non epulari? Sacri item & Sacrani populi ſunt. In codice non admodum recenti ſcriptum adnotaui de ſacro, id eſt de ærario. [habet ſecunda lectio, Des agros, vt publici negligẽtur, quæ verba cum ſequentibus, non incõcinnè congruunt.] *Vt publicè negligantur)* timendum eſt ne reip. non curet id [epulum,] vt ſolet fieri in oppidis, vbi publica negliguntur, & hinc inde occupantur.] clarior tamen lectio des agros, id eſt ſi reip. agros aſſignaueris, timendum eſt ne negligantur, & inculti iaceant, immò à vicinis occupentur tanquam publici nam publica ciuitatum bona ſolent negligi & diſperdi]

commodius inuenio quàm quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus nummûm, quæ in alimenta ingenuorum ingenuarúmque promiseram, agrum ex meis longè pluris actori publico mancipaui: eundem vectigali imposito recepi, ccc. millia annua daturus. Per hoc enim & Reipublicæ sors in tuto, nec reditus incertus, & ager ipse propter id quod vectigali largè supercurrit, semper dominum à quo exerceatur inueniet. Nec ignoro me plus aliquanto, quàm donasse videor, erogauisse, cùm pulcherrimi agri precium necessitas vectigalis infregerit. Sed oportet priuatis vtilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre: multoq; diligentius muneri suo consulere, quàm facultatibus. Vale.

Commodius) tutius, vt sors & redditus diu duret. *Quingentis millibus nummûm*) quingentis sestertiis. hæc erat sors, ex qua triginta singulis annis, vt mox explicabit, pro alimentis ingenuorum redimebantur. *In alimenta ingenuorum*) vt pueri liberi, sed egeni alerentur: quod lib. 1. copiosè tractauit. Ingenui autem sunt qui libera matre nati, nec postea serui facti sunt. Iustinianus latius explicat, Ingenuus, inquit, est, qui statim vt natus est, liber est, siue ex duobus ingenuis matrimonio editus, siue altero libertino, & altero ingenuo. sed & si quis matre nascitur libera, patre verò seruo, ingenuus nihilominus nascitur: quemadmodum, qui ex matre libera, & incerto patre natus est, quoniam vulgo conceptus est. *Longè pluris*) maiori precio quingentis millibus. erat enim mille centum sestertiis. *Actori*) curatori qui reip. bona curat, & rationes redditum impensarúmque facit. Eius fit mentio. ff. l. titulo de administratione reip. *Mancipaui*) [vendidi,] distraxi, alienaui, facta imaginaria venditione reipub. nostræ] nullo tamen ab illo precio recepto. *Recepi*) resumpsi apud me ab actore publico. *Eundem*) agrum. *Vectigali imposito*) vt teneret quotannis tricena millia reipub. numerare. Vectigales agri vocantur, qui in perpetuum locantur hac lege, vt quamdiu pro iis vectigal pendatur, tamdiu neque ipsis qui conduxerint, neque iis qui in locum eorum successerint auferri eos liceat. Et alibi idem iurisconsultus Paulus, Agri publici, qui in perpetuum locantur à curatore reip. sine autoritate principali reuocari non possunt. habet autem horum vectigalium agrorum possessor aliquod ius in eis. vnde Vlp. xxx. de legatis: Fundus inquit, municipum vectigalis ipsis municipibus legatus, valere legatum scribit Iulianus, quia aliquod ius in eo is qui legauit habet. *Per hoc*) hac ratione & via. *Sors*) quingenta millia nummûm erant in tuto, neq; enim poterant interire. *Incertus*) fallax. *Vectigali*) triginta sestertiis. *Largè supercurrit*) longè in reditu excellit. xxx. sestertia, nam maiores fructus inde colligebantur. *Dominum*) sentit Paulus qui maximos fructus ex redemptione vectigalium consequuntur: si tanti postea locari non possint, ea prioribus pensionibus suscipere compelli. *Exerceatur*) excolatur. [*Nec ignoro me plus*) legitur etiam. nec ignoro melius aliquanto, quàm donauisse, videor cauisse.] *Aliquando plus*) nam respectu redditus nihil amplius donauerat: quia quod reliquũ erat ipsius dominium erat, sed hoc aliquãto plus donauerat. si enim dominus agrum voluisset alicui vendere, minoris vendidisset reditus suos qui supercurrebant vectigali, quia totus ager erat obligatus reip. [Alia scriptura satis probata, nec ignoro melius aliquanto quàm donasse videor cauisse. scio inquit diligentius prouidisse ne ager meus negligeretur, quàm vt donum videretur tanti quanti est.] *Infregerit*) minuerit. *Necessitas vectigalis*) necessitas pendendi reip. perpetuò xxx. millia nummum. *Æternas vtilitates*) perpetuam

tuam memoriam huius liberalitatis, cuius vestigium adhuc extare audio. *Muneri suo*) ut perpetuò duret. *Facultatibus*) præsenti utilitati.

XIX. C. PLINIO PRISCO SVO S.

ANgit me Fanniæ valetudo. Contraxit hanc dum adsidet Iuniæ Virgini sponte primùm: est enim affinis: deinde etiam ex autoritate pontificum. Nam virgines, cùm vi morbi atrio Vestæ coguntur excedere, matronarum curæ custodiæque mandantur: quo munere Fannia dum sedulò fungitur, hoc discrimine implicita est. Insident febres, orexis increscit, summa macies, summa defectio, animus tantum & spiritus viget, Heluidio marito, Thrasea patre dignissimus. Reliqua labuntur, neque non metu tantùm, verum etiam dolore conficiunt. Doleo enim maximam fœminam eripi oculis ciuitatis, nescio an aliquid simile visuris. Quæ castitas illi: quæ sanctitas: quanta grauitas? quanta constantia? Bis maritum sequuta in exilium est, tertio ipsa propter maritum relegata. Nam cùm Senecio reus esset, quòd de vita Heluidij libros composuisset, rogatúmque se à Fannia in defensione dixisset, quærente minaciter Mettio Caro an rogasset: respondit, rogaui: an commentarios scripturo dedisset, dedi: an sciente matre, nesciente. Postremò nullam vocem

ANgit) Fanniæ valetudinem honestissima causa contractam apud Priscum dolenter fert: ibiq; multa de illius sanctitate, grauitate, constantia enumerat, quantáque cum eius matre fuerit sibi amicitia sanctissimis verbis prosequitur, & filiæ longiorem vitam precatur. *Fannia*) quæ fuit Heluidij vxor & Thraseæ filia. *Assidet*) officij causa astat. *Virgini*) Vestali. *Affinis*) eius Iuniæ, nec mirum, si sponte assedit. *Autoritate*) iussu. *Pontificum*) qui curabant Vestales, vnde Gellius lib. primo, Virgo Vestalis simul est capta, & in atrium Vestæ deducta, & pontificibus tradita est. *Ex atrio Vestæ*) ex domo Vestalium templo Vestæ coniuncta inter Capitolium & Palatium. *Discrimine*) valetudine. *Insident*) continuant latenter. *Orexis*) nausea, vomitus. Iuuenalis, Rabidam facturus orexim. sed is ab eo quod præcedit, ad id quod sequitur sumpsisse potuit pro appetentia, vt Satyra. xi. Hinc surgit orexis; hinc stomacho bilis. Lampridius in Heliogabalo, orexim conuiuio hanc esse asserente. nam ὀρέγομαι à quo orexis, non modò appeto, sed excito plerunque significat. [In multis tamen exemplaribus Plinianis non legitur orexis.] *Dignissimus*) simillimus & per id maximus. *Heluidio marito*) Fannia maritum habuit Heluidium Priscum, & patrem Pætum Thraseam. *Reliqua*) corporis vires, & habitudo. *Labuntur*) absumuntur. *Oculis ciuitatis*) à conspectu Romanorum, quibus erat exemplum virtutis. *Simile*) tam laudabile. *Bis*) primò sub Nerone, secundo sub Vespasiano. *Senecio reus*) nos, inquit Tacitus, de casis corruptæ eloquentiæ, innocenti sanguine Senecio perfudit. accusatus enim fuit à Caro delatore sub Domitiano, quòd vitam Heluidij

Digitized by Google

priſci conſcripſiſſet, mox reus quòd nullum magiſtratum poſt Quæſturam petiuiſſet damnatus eſt, referente Dione. *Dixiſſet*) Senecio. *Rogatum*) vt vitam mariti ſcriberet. *In defenſione ſui*) vt per id ſe defenderet. *Metio Caro*) delatore notiſſimo ſub Domitiano. [*Quærente*) interrogante Fanniam. *Reſpondit*) Fannia.] *Commentarios*) indices rerum à marito ſuo geſtarum. *Scripturo*) Senecioni. *Matre*) Arria: quæ tunc viuebat. *Neſciente*) reſpondit Fannia ſe id feciſſe inſcia matre.

cedentem periculo emiſit, quinetiam illos ipſos libros, quanquam ex neceſſitate, & metu temporum abolitos, Senatuſconſulto publicatis bonis, ſeruauit, habuit, tulítque in exilium exilij cauſſam. Eadem quàm iucunda, quàm comis, quàm denique (quod paucis datum eſt) non minus amabilis, quàm veneranda: nec erit quàm poſtea vxoribus noſtris oſtentare poſſimus: à qua viri quoque fortitudinis exempla ſumamus: quam ſic cernentes audientéſque miremur, vt illas quæ leguntur: ac mihi domus ipſa nutare, conuulſáque ſedibus ſuis ruitura ſuprà videtur, licet adhuc poſteros habeat. quantis enim virtutibus, quantiſque factis aſſequentur, vt hæc non nouiſſima occiderit. Me quidem illud etiam adfligit & torquet, quòd matrem eius, illam (nihil poſſum illuſtrius dicere) tantæ fœminæ matrem rurſus videor amittere, quàm hæc, vt reddit ac refert nobis: ſic auferet ſecum, méque & nouo pariter, & reſciſſo vulnere adficiet. Vtranque colui, vtranque dilexi: vtram magis, noſcio, nec diſcerni volebant. Habuerunt officia mea in ſecundis, habuerunt in aduerſis. Ego ſolatium relegatarum, ego vltor reuerſarum. non feci tamen paria, atque eo magis hanc cupio ſeruari, vt mihi ſoluendi tempora ſuperſint. In his eram curis, cùm ſcriberem ad te, quas ſi deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

Cedentem periculo) per quam videretur velle imminens periculum vitare. *Libros*) editos à Senecione de vita mariti. *Abolitos*) ſublatos. dato triumuiris miniſterio vt monumenta clariſſimorum virorum in foro comburerētur. nam fuit Domitianus, quamuis in principatus initio poëticæ ſtudioſus videretur,] poſtea] ſtudiis inimicus, primùm philoſophis vrbe ſubmotis, & Hermogene propter quaſdam in hiſtoria figuras occiſo: librariis etiam qui eam deſcripſerant crucifixis. *Publicatis*) redactis in ærarium. *Exilij cauſſam*) Heluidij vitam editam à Senecione. *Eadem*) Fannia. *Comis*) faceta. *Quod paucis datum eſt*) vt poſſint ſimul amari & venerari. *Nec erit*) Nulla mulier poſtea in vrbe inuenietur. *Sic*) quemadmodum Fanniam. *Leguntur*) monumentis literarum celebrantur. *Domus*) Heluidij liberi. *Nutare*) minari ruinam. *Poſteros*) ſiue hæc epiſtola ſcripta fuerit ante illam ex libro quarto, vbi meminit duas Heluidij filias interiiſſe, & intelligamus tres liberos duas fœminas & marem, ſiue tantùm marem nomine Volium Heluidium, cui Fannia nouerca fuit. *Quantis enim virtutibus*) Senſus eſt, Licèt in familia Heluidij adhuc ſuperſint poſteri: tamen neceſſe eſt vt hi ſummis virtutibus nitantur, ne iſta videatur fuiſſe extrema in ſua domo. *Nouiſſima*) quæ ſola ob virtutes poſt maritum & maiores nominetur. nam vere dici poſſunt ſuæ domus nouiſſimi, qui virtute

tute prædíti nullos ſibi ſuorum ſimiles reliquerunt. *Illam)* Arriam admirandam. *Illuſtrius)* magis famoſum & celebratum. *Fæmina)* Fanniæ. *Rurſus)* quia cùm hęc Secundus ſcriberet ex humanis exceſſerat Arria. *Hæc)* Fannia. *Vt reddit)* ſicut in omnib. virtutibus matrem repræſentat. *Auferet)* iterum tollet à nobis. *Nouo vulnere)* morte Fanniæ, & per eam matris interitus recordatione *Reſciſſo)* renouato dolore Arriæ. *Diſcerni)* cognoſci. quia pari charitate certabant. *In aduerſis)* nã relegatarum ſolatium fuit, & reuerſarũ vltorẽ cũ Publicium Certum Heluidij accuſatorẽ reum peregit. *Non feci tamen paria)* non reddidi illis paria beneficia quæ mihi cõtulerũt, [id eſt quę merebãtur] modus dicendi elegãs & circumciſus. Idem in Panegyrico, Solus ergo adhuc qui pro munere tanto paria accipiẽdo feciſti. Nazarius. Ambo benigni ratiocinatores officiorũ paria feciſtis. Scęuola de ſtatu liberis quærit quid ſit paria facere: & poſt multa, paria facere interpretatur reddere iuſtas rationes, & totum debitũ ſoluere. Calliſtratus de iure immunitatis, accipit paria fiſco feciſſe, pro ſatisfeciſſe & ſatiſdediſſe. *Seruari)* diutius viuere.

XX C. PLINIVS TACITO SVO S.

Librum tuum legi, & quam diligentiſſimè potui, adnotaui quæ cõmutanda, quæ eximenda arbitrarer. Nam & ego verum dicere aſſueui, & tu libenter audire. neque enim vlli patientius reprehenduntur, quàm qui maximè laudari merentur. Nunc à te librum meum cum annotationibus ſuis expecto. O iucundas, ô pulchras vices, quàm me delectat. Quòd ſi qua poſteris cura noſtri, vſquequaque narrabitur, qua concordia, ſimplicitate, fide vixerimus. Erit rarum & inſigne, duos homines ætate, dignitate propemodum æquales, non nullius in literis nominis, (Cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me ſimul dico) alterum alterius ſtudia fouiſſe. Equidem adoleſcentulus cum iam tu fama gloriáque floreres, te ſequi, tibi longo ſed proximus interuallo, & eſſe, & haberi concupiſcebam. Et erant multa clariſſima ingenia, ſed tu mihi (ita ſimilitudo naturæ ferebat) maximè imitabilis, maximè imitandus videbaris. Quo magis gaudeo, quod ſi quis de ſtudiis ſermo,

LIBRVM) Quamuis ſæpius alibi teſtẽtur epiſtolæ Secundi quanta coniunctus Tacito fuerit amicitia, nulla tamen magis vtriuſque familiaritatem & coniunctionem, quàm iſta recludit, vt & ſtudia & famam communem habuiſſe cognoſcatur, ſéque totum ab ineunte ætate ad imitandum Tacitum dederit. *Commutanda)* aliter dicenda. *Eximenda)* penitus tollenda. *Annotationibus)* emendationibus *Librum)* quem pariter Tacito miſerat emendandum. *Quàm me delectat)* iſta emendandi viciſſitudo. *Vſquequaque)* ſemper. *Inſigne)* præclarum. *Ætate propemodum)* nam Secundus iunior erat. *Nominis)* famæ. *Parcius)* quia dixerat non nullius, & non magni nominis, vt debuiſſet de Tacito loqui: ſed cùm ſe quoq; complexus eſſet, arrogantiæ vitandæ gratia vtriuſque facultatem minuit. [*Tua fama)* Aliter, tu fama gloriáque florens.] *Fouiſſe)* excoluiſſe, emendaſſe. *Tibi longo)* gaudet Secundus ſuis epiſtolis inſerere Virgiliana carmina. Hic enim libro v. inquit,

Digitized by Google

Primus abit,longéque ante omnia corpora Nisus Emicat,hinc longo,sed proximus interuallo Insequitur Salius. Proximus igitur Tacito Secundus erat in eloquentia, sed longo interuallo. Talis fuit Alcinoi sententia de eo poëta, qui futurus erat Virgilio proximus Inquit enim, Longè erit à primo quisque secundus erit. *Proximus*)propter imitationem tui,non quòd tunc non essent clariores me. *Similitudo naturæ*) quæ multum facit ad conciliandam amicitiam: nam autore Columella, similia similibus faciliora fecit natura: bonum bono aptissimum,& malum malo, [& Græcum ad hoc prouerbium ὅμοια χαίρει τοῖς ὁμοίοις πέφυκεν similia gaudere similibus natura fecit.] Hinc Aruns Tarquinius & Tullia minor ingenio truci breui conuenere. *Imitabilis*) facilis ad imitandum. *Imitandus*) imitari dignus. *Si quis de studiis sermo*) si quis loquitur, qui in vrbe sint eloquentissimi, & studiorum amantissimi.

vnà nominamur, quòd de te loquentibus statim occurro: nec desunt qui vtrique nostrûm præferantur. Sed nihil interest mea, quo loco iungimur. Nam hoc ego primus, quia tu proximus, & ego proximus, quia tu primus: quinetiam in testamentis debes adnotasse, nisi quis fortè alterutri nostrûm amicissimus, eadem legata & quidem pariter accipimus, quæ omnia huc spectant, vt inuicem ardentius diligamus, cùm tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum iudicia constringant. Vale.

Vnà nominamur) libro ix. hunc locum declarat. Narrabat, inquit, mihi Cor Tacitus sedisse Circensibus proximum Equiti Rom. hunc post varios eruditósq; sermones requisisse, Italicus es? an prouincialis? se respõdisse, nosti me, & quidem ex studiis. ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? *Et ego de te*) Alij legunt, quod de te loquentibus, statim occurro.] *Nec desunt*) sunt in vrbe nostra. *Præferantur*) præponantur nobis tãquam doctiores [*Hoc iungimur*)vna nominamur, quo autem loco non refert] *Hoc primus*) si doctior te ab aliquibus credor, tunc me omnium, qui sunt in vrbe doctissimum credo, quia te secundum [faciunt: si verò te primum alij putant, tunc secundum doctum me existimo, quia tua vestigia penitus sequor. tanti facit Taciti doctrinam, leniter tamen innuit se fuisse doctissimos, qui tũc erant Romanorum. [Quædam exemplaria breuius legũt hoc pacto, nam mihi primus, qui à te proximus, quinetiam *Testamentis*) [subscribendis & signandis, quibus tibi primum mihi secundum locum concedunt, an in legatis, quibus primi nominamur, &] quibus eadem legata & pariter ac ex æquo accipimus, nisi aliquis est alterutri nostrum amicissimus, & ideò amiciori maiora legata scribit. *Amicissimus*) qui alterum alteri pro amicitia præponat *Spectant*) tendunt, conueniunt. *Suprema iudicia*) testamenta, vltimæ voluntates]

XXI. C. Plinius Cornvto Fvsco Svo S.

PAreo, collega charissime, & infirmitati oculorum, vt iubes, consulo. Nam & huc tecto vehiculo vndique inclusus, quasi in cubiculo perueni, & non stylo modò, verùm etiam lectionibus difficulter,

[P]*Areo*) Cornuto monenti vt infirmitati oculorum consuleret, ordinem vitæ suæ enumerat, & pro gallinis missis cum amico iocatur. *Collega*) vel in præfectura ærarij, vel in Consulatu, quin etiam vtrumque magistratum simul gessere. *Huc*)in Thuscos.[sunt qui legant tunc

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſunc, cùm diceſſi ab vrbe.] *Tectio vehiculo tn luſue*) circuncluſo recubans vehiculo ac ſi eſſem in cubiculo. *Stylo*) compoſitione, ſcriptura.

Sed abſtineo) ſed tamen abſtineo quamuis difficulter. *Auribus*) alio legente. *Opaca*) aliquãtulum inumbrata, ſubobſcura. Celſus præcipit in lippidinis curatione primo die loco obſcuro cubare, & à ſermone abſtinere. *Crypoporticus*) latentes porticus in quibus verſor. *Inferioribus*) inferiori parte. *Tantum vmbra*) à dimidio inferiori. *Luminis*) à dimidio ſuperiori, vbi feneſtrarum pars fuit adaperta. *Balineum*) curatur lippitudo ſecundum Celſum balineo, vino, quiete, abſtinentia. *Cuſtos* qui prohibet ne ſupra modum bibam. *Te*) amiciſſimo. *Acribus*) intentis, acutis. *Lippis*) excutientibus, ab oculis lacryma diſtillante.

ſed abſtineo, ſoliſque auribus ſtudeo, cubicula obductis velis opaca, nes tamen obſcura facio. Crytoporticus quoque adopertis inferioribus feneſtris, tantum vmbra, quantum luminis habent. ſic panlatim lucem ferre condiſco. Balineum aſſumo, quia prodeſt: vinum, quia non nocet, parciſſime tamen. Ita aſſueui, & nunc cuſtos adeſt. Gallinam, vt à te miſſam libenter accepi, quàm ſatis acribus oculis, quanquam adhuc lippis, pinguiſſimam vidi. Vale.

XXII. C. PLINIVS FALCONI SVO S.

MINVS) Indicat Falconi Munitianum, pro quo impetrauerat tribunatum, eſſe virum dignitate, natalibus, facultatibus & ſtudiis ſummum. *Petiſſe*) forталſe coràm: nam non extant vllæ literæ, quibus hunc petierit. *Regionis meæ*) tranſpadanę erat enim Cor. Minutianus Acilianus Brixienſis. *Amat ſtudia* ſtudioſus eſt. *Vt ſolent pauperes*) qui vrgente rerum inopia ſtudent ardentiſſimè, nec vllis voluptatum illecebris emolliuntur, ſed per ardua quæque prorumpunt. ad hoc extat Græcum illud elogium, ἡ πενίη σοφίην ἔλαχε, id eſt, paupertas ſapientiam ſortita eſt. quandoquidem pauperes multis artibus ſtudent. & ſecundum Senecam, immò quotidianam experientiam, hominem experiri multa paupertas docet. Iuuen. Satyr. viij. inquit, Pauperes ad ſtudia perſpicaciores. tamen ima plebe quiritum Facundũ inuenies: ſolet hic defendere cauſas Nobilis indocti, veniet de plebe togata Qui iuris nodos, & legum ænigmata ſoluat. *Credes*) transferendo in eum Tribunatũ. *Propius*) melius, familiarius. *Titulis*) laudibus. *Elatius*) glorioſius, magnificentius.

MINVS miraberis, me tam inſtanter petiſſe, vt in amicum meum conferres Tribunatum, cùm ſcieris, quis ille, qualiſque. Poſſum autem iam tibi & nomen indicare, & deſcribere ipſum, poſtquam polliceris. Eſt Cornelius Minutianus, ornamentum regionis meæ, ſeu dignitate ſeu moribus: natus ſplendidè, abundat facultatibus, amat ſtudia, vt ſolent pauperes. Idem rectiſſimus iudex, fortiſſimus aduocatus, fideliſſimus amicus. Accepiſſe te beneficium credes, quum propius inſpexeris hominem omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil voloelatius de modeſtiſſimo viro dicere) parem. Vale.

C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

GAVDEO quidem esse te tam fortem, vt Mediolani occurrere Tyroni possis. Sed vt perseueres esse tam fortis rogo, ne tibi contra rationem ætatis tantum laboris iniungas. Quinimmò denuncio, vt illum & domi, & intra domum, atque etiam intra cubiculi limen expectes. Etenim quum à me vt frater diligatur, non debet ab eo, quem ego parentis loco obseruo, exigere officium, quo parenti suo remisisset. Vale.

GAVDEO) Monet Fabatum vt domi præstoletur Tyronis aduentum, neque in itinere ei occurrat. *Tyroni*) Calestrio Tyroni Proconsuli proficiscenti in Hispaniam. *Perseueres*) conserues hanc tuam fortitudinem quiete. *Ætatis*) admodum senilis. *Domum*) tuam priuatam. *Ab eo*) à te. *Officium*) occurrendi obuiam in itinere. *Remisisset*) condonasset, noluisset.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

NVmidia Quadratilla paulò minus octogesimo ætatis anno decessit, vsque ad nouissimam valetudinem viridis, atque etiam vltra matronalẽ modum compacto corpore, & robusto, decessit honestissimo testamento. Reliquit hæredes, ex besse nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum noui: nepotem familiarissimè diligo, adolescentẽ singularem, nec iis tãtùm, quos sanguine attingit inter propinquos amandum: ac primum cõspicuus forma, omneis sermones malignorum & puer & iuuenis euasit: intra quartũ & vicesimũ annum maritus, &, si deus annuisset, pater. vixit in contubernio auiæ delicatè, & seuerissimè, & tamen

NVmidia Quadratilla) Quadratillum nepotem modestissimum tanta reuerentia educauit [Commidia] vt quoties vellet spectare pantomimos, siue ludere calculis, iuberet illum abire: quod post mortem auiæ quum rescisset Secundus cum magna admiratione, & gaudio rem totam Geminio per epistolam exposuit. *Commidia*) frequentior lectio habet Numidia. *Viridis*) robusta, fortis. *Compacto*) neruoso. *Honestissimo testamento*) condito suo testamento cũ prudentia, vnde maximum retulit honorem. *Besse*) duabus tertiis. *Tertia parte*) assis, id est ex triente: nam besse & triente vniuersa hæreditas exhauritur. [*Paruam*) non displicet parum.] *Nec amandum*) nepos Quadratillæ nec tantùm est amandus inter propinquos quos attingit sanguine, sed ab aliis etiam. *Propinquos attingit sanguine*) nam sunt & aliarum rerum propinqui, vt ædium, vt agrorum. *Malignorum*) maledicorum, quia lis est cum forma magna pudicitiæ. *Maritus*) ducens vxorem. *Si deus annuisset*) nam vxor eius fecit abortum. *Auiæ*) Quadratillæ. *Delicatè*) in victu & vestitu. *Seuerissimè*) in morum cura.

Obse-

obſequentiſſimè. Habebat illa pantomimos, fouebatque effuſius, quàm principi fœmina conueniret. Hos Quadratus non in theatro, non domi ſpectabat, nec illa exigebat. Audij ipſam cùm mihi commendaret nepotis ſui ſtudia, ſolere ſe vt fœminam in illo ocio ſexus laxare animum luſu calculorum, ſolere ſpectare pantomimos ſuos: ſed cum factura eſſet alterutrum, ſemper ſe nepoti ſuo præcepiſſe abiret, ſtuderétque: quod mihi non amore eius magis facere, quàm reuerentia videbatur. Miraberis, & ego miratus ſum. Proximis ſacerdotalibus ludis productis in commiſſione pantomimis, cum ſimul theatro ego, & Quadratus egrederemur, ait mihi, Scis me hodie primùm vidiſſe ſaltantem auiæ meæ libertum. Hoc nepos. At Hercule alieniſſimi homines in honorem Quadratillæ (pudet me dixiſſe honorem per adulationis officium) in theatrum

Obſequentiſſimè) libentiſſime. *Illa*) Quadratilla. *Pantomimos*) omnium geſticulatores. *Fouebat effuſius*) ſupra modum horum geſticulationes amplectebatur. *Principi fœminæ*) inter primas vrbis fœminas dignitate, diuitiis, autoritate. *Quadratillus*) nepos Quadratillæ. *Exigebat*) permittebat vt ſpectaret. *Ocio ſenij*) in illa ætate confecta, qua ſenibus otium competit. *Vt fœmina*) quæ ciuilibus negociis neque externis illis diſtringitur. [quare libentius legerim ſexus quam ſenij. [*Calculorum*) ſchacorum,] vt vulgo dicimus] de quibus Martialis, Inſidioſorum ſi ludis bella latronum Gemmeus iſte tibi miles & hoſtis erit. Ouidius in arte, Siue latrocinij ſub imagine calculus ibit: Fac pereat vitreo miles ab hoſte tuus. *Reuerentia*) vt ſe reuereretur. *Proluſis*) theatro aſſignatis. *Commiſſione*) certamine. *Proximis*) nuper editis. *Sacerdotalibus ludis*) ſacris certaminibus. Tacitus in Nerone, Quia redditi quamquam ſcenæ pantomimi certaminibus ſacris prohibebantur, eis faciundis præerant ædiles. Dicti autem ſacerdotales & ſacri, quòd diis ſacri eſſent, in quos ſic inuehitur diuus Auguſtinus. Veniebamus nos etiam aliquando adoleſcentes ad ſpectacula, ludibriaque ſacrilegiorum. ſpectabamus arrepritios, audiebamus ſymphoniacos ludis turpiſſimis, qui diis deabúſque exhibebantur: oblectabamur cœleſti virgini, & berecynthiæ matri deorum omnium. ante cuius lectum die ſolenni lauationis eius, tali per publicum cantabantur à nequiſſimis ſcenicis, qualia nec matrem ipſorum ſcenicorum deceret audire: cur ergo ludi ſcenici, vbi hæc laſciua dictitantur, cantitantur, actitantur, deorum honoribus exhibentur? inter res diuinas à doctiſſimis conſcribuntur? [Maſſilienſis ciuitas ſecundum Valerium ſeueritati cuſtos acerrima fuit, nullum aditum in Senatu mimis dando: quorum argumenta maiore ex parte ſuperiorum continent actus, ne ſpectandi conſuetudo imitandi licentiam ſumat. A Luciano tamen in libello Saltationes, hæc ars pluribus cõmendatur.] Nota hiſtoria Titi Latini Ruſtici, cui cum ſæpius in ſomnis dictum eſſet in Senatu nunciaret, vt ludi Romani inſtaurarentur: nec ſtatim paruiſſet, amiſſo filio ipſe æger, tandem rem in curia expoſuit, ſtatim recuperata valetudine: quo commotus Senatus quadruplicata pecunia ludos cenſuit inſtaurari: in quibus poëtica numinum crimina frequentabantur; corruptorem pudicitiæ Iouem turpiſſimi hiſtriones cantabant, agebant, placabant. Originem horum ludorum pluribus refert Liuius. *vi.* ab vrbe condita, & ab ſano principio veniſſe ſuis temporibus in vix opulenti regni tolerabilem inſaniam. *Libertum.*) mimum. *Nepos hoc*) dixit hoc Quadratillus. *Alieniſſimi homines*) nullo vinculo affinitatis Quadratillæ coniuncti pantomini. *Per adulationis officium*)

cùm verè potius adularentur Quadratillæ imitando omnia illius.

cursitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde singulos gestus dominæ cum canticis reddebant, qui nunc exiguissima legata theatralis operæ corollarium accipient ab hærede, qui non spectabat. Hæc scripsi, quia soles, si quid incidit noui, non inuitus audire: deinde quia iucundum est mihi, quod ceperam gaudium, scribendo retractare. Gaudeo enim pietate defunctæ, honore optimi iuuenis: Lætor etiam, quòd domus aliquando C. Cassij, huius, qui Cassianæ scholæ princeps & parens fuit, seruiet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus, vt decebit, rursúsque ei pristinam dignitatem, celebritatem, gloriámque reddet, cum tantus orator inde procedet, quantus iuris ille consultus. Vale.

Cursitabant) per hæc monstratur pantomimorum ars: quorum erat in omni ludorum varietate suam operam præstare. nam scenæ seruitutes omnes edocti ludos fuerant: inde nomen traxisse ab imitatione omnium, πάντα enim omnia, & μίμησις imitatio: [namque idem corpus Herculem designat, & Venerem fœminam repræsentat, & Martem regem facit & militem senem reddit, & iuuenem vt in vno referente Cassiodoro credas esse multos tam varia imitatione discretos. quæ etiam diffusius sed cum laude Lucianus refert. & vt alia omittam, dicam tantùm barbarum quendam Romæ vidisse quinque personas, tot enim actus erant: & admiratum vnum duntaxat saltatorem omnes sustentatum, vt qui non norat vnum corpus multas animas habere. Quare Itali non absurdè saltatorem pantomimum appellarunt.] Duo eorum genera: aliqui scenici, alij mythici. exactum id genus hominum sæpius ab vrbe & frequenter reductum. *Mirabantur*) durat adhuc nescio quid tale nostris temporibus, cùm producuntur inter se mirantes, stupentes, subsannantes, cursitantes viri fœminæque cum cymbalis. *Reddebant*) repræsentabant, effigiabant, imitabantur. autor est Tranquillus. Mimos in funeribus solitos reddere omnes defuncti gestus. sed, inquit, in funere Vespasiani archimimus personam eius ferens imitánsque, vt mos est, facta & dicta viri: interrogatis palam procuratoribus quanti funus, & pompa constaret, vt audiit sestertium centies, exclamauit centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim proiicerent. *Exiguissima legata*) paruam pecuniam relictam sibi testamento. *Theatralis operæ*) artis suæ histrionicæ, quam præstiterunt in theatro in honorem Quadratillæ: sic Tacitus theatrales artes scenicas & histrionales appellauit. *Corollarium*) appendicem, id quod additur præter debitum. vocabulum fictum à corollis, quòd actoribus in scena qui placuerant dari solitæ forent. Plinius senior Corollarium cœnam Cleopatræ quotidianam dixit, eò quòd esset tanquam superflua sponsioni centum sestertium cum Antonio duos illos vniones absumptura. Apuleius secundo sui asini, Modò corollarium idoneum compares. id est, modò dones aliquod munus idoneum vltra pactam mercedem. Et tertiò, Foris puerile obrulit Corollarium. Tranquillus, Corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis, & crebra & grandia de suo offerebat. *Retractare*) renouare. *Cassianæ scholæ princeps*) C. Cassius Longinus, qui iurisperitia successit Sabino, & in ea facultate sui temporis facilè prin-

Princeps natus ex Tuberonis filia, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij, & ideo Proauum ſuum Seruium Sulpicium appellabat: is & Conſulatum geſſit cum Quinto Aterio temporibus Tiberij: à Nerone cùm maximæ autoritatis in ciuitate eſſet expulſus in Sardiniam, & à Veſpaſiano reuocatus diem ſuum obiit. Menda inoleuit apud Pompo. Iuriſconſultum. ff. 1. vbi non à Nerone, ſed à Tiberio Caſſium deportatum in Sardiniam ſcribitur. qui fieri hoc potuit? cùm eundem legamus apud Tacitum præfectum Syriæ ſub Claudio legum peritia præeminentem: priſcum morem reuocantem regiones exercentem, cura, prouiſu, perinde agentem, ac ſi hoſtis ingrueret: ita dignum maioribus ſuis, & familia Caſſia natum, miſſum ſub Nerone ad ſedandum tumultum populi: ſæpe tunc in Senatu ſententiam dixiſſe: demum prohibitum ab officio exequiarum Poppeæ, & à Senatu motum nullo crimine, niſi quòd vetuſtis opibus, grauitate morum præcellebat: obiectúmque quod inter imagines maiorum etiam C. Caſſij effigiem coluiſſet ita inſcriptam, duci partium: & quòd L. Syllanum ad diſcordias ſibi aſſumpſiſſet, tandem Senatuſconſulto exilium decretum, & in Sardiniam deportatum. *Implebit*) honoribus & fama. *Et excedet*) ſuperabit gloriam Longini. Alia lectio non importuna habet, vt decebit, id eſt vt dignum maioribus ſuis, & ſibi erit. *Reddet*) reſtituet. *Tantus*) tanti nominis. *Ille*) C. Caſſius Longinus iuriſperitia excellens.

C. PLINIVS RVFO SVO S.

Quantum eruditorum aut modeſtia ipſorum, aut quies operit & ſubtrahit famæ. At nos eos tantùm dicturi aliquid, aut lecturi, timemus, qui ſtudia ſua proferunt: quum illi, qui tacent, hoc amplius præſtent, quòd maximum opus ſilentio reuerentur. Expertus ſcribo quod ſcribo. Terentius Iunior equeſtribus militiis, atque etiam procuratione Narbonenſis prouinciæ integerrimè functus,

O *Quantum*) exemplo Terentij Iunioris Rufum monet quandoque doctrinam & eloquentiam latere in habitu pagano. hoſpitio enim ab illo ruri ſuſceptus, cùm de rebus ruſticis Secundus loqui cœpiſſet, ſtatim ſermone vtroque puriſſimo à Terentio reuocatus eſt ad ſtudia. *Quantum*) magnum numerum. *Modeſtia*) reticentia, non iactatio. *Quies*) ſeceſſus. *Operit*) obſcurat, incognitum reddit. *Dicturi*) acturi cauſas. *Lecturi*) recitaturi. *Proferunt*) oſtendunt, publicant. *Illi*) docti. *Amplius præſtant*) plus faciunt. *Maximum opus*) ſtudia. *Terentius Iunior*) Terentium Max. Cæſaris in Bithynia procuratorem ex epiſtola Domitiani coniectare licet. Apud Ioſephum inuenio Terentium Rufum cum Tito in oppugnatione Hieroſolymarum. Terentium Gentianum Adrianus deteſtatus eſt, quòd [ipſum] videret diligi à Senatu, tanquam imperatorem futurum. Terentium Priſcum Mart. carmine celebrat, tanquam poëtarum præſidium. Ad Iuniorem lib. ix. & viij. ſcribit Secundus. *Equeſtribus*) quod erat honeſtius quàm pedeſtribus. *Procuratione Narbonenſis*) fuit procurator Cæſaris in Gallia Narbonenſi. Narbonenſis prouincia pars Galliarum, quę interno mari alluitur, bracchata antè dicta, amne Varo ab Italia diſcreta, Alpiúmq; iugis, à reliqua verò Gallia latere ſeptentrionali Gebenna & Iura, agrorũ cultu, virorum, morũq; dignatione, amplitudine opũ nulli

prouinciarum postferenda. breuiterque Italia verius quàm prouincia. in ea Narbon emporium & ciuitas: vnde illa prouincia denominationem accepit.

recepit se in agros suos, paratísque honoribus tranquillißimum otium prætulit. Hũc ego inuitatus hospitio, vt bonum patrem familiæ, vt diligentem agricolam intuebar: de his locuturus, in quibus illum versari putabam & cœperam, cùm ille me doctißimo sermone reuocauit ad studia. Quàm tersa omnia? quàm Latina? quàm Græca? Nam tantum vtraque lingua valet, vt ea magis videatur excellere, qua cum maxime loquitur. Quantum ille legit? quantum tenet? Athenis viuere hominem, non in villa putes. Quid multa? auxit solicitudinem meam, effecitque, vt illis, quos doctißimos noui, non minus hos seductos, & quasi rusticos verear. Idem suadeo tibi. Sunt enim vt in castris, sic etiam in literis nostris plures cultu pagano, quos cinctos & armatos, & quidem ardentißimo ingenio, diligentius scrutatus inuenies. Vale.

Recepit) secessit ab officiis ciuilibus. *Paratis*) certis & omnino futuris. vel speratis, [quos ob virtutes suas assequi sperare potuisset.] [*Tam L.*) Aliter quàm Latina.] *Prætulit*) maluit. *His*) rebus rusticis & cura familiari. *Cœperam*) iam loqui de his. *Ad studia*) ad colloquium studiorum. *Tersa*) nitida, splendida, limata. *Tenet*) meminit, in promptu habet. *Athenis*) quæ cunctas Græciæ vrbes doctrina & eloquentia superauit. *Quid multa?*) dicam. *Vt illis*) vt in literis verear hos seductos, & quasi rusticos non minus illis quos noui doctissimos. *Seductos*) remotos à cognitione vulgi secretos. *Nostris*) eloquentiæ. *Cultu pagano*) viliori vestitu. paganus enim militi opponitur, & correlatiua sunt. Secundus ad Traianũ, Apud me & milites, & pagani. Paulus. Filiusfamilias miles, similiter vt paganus. Vlp. Videtur iure militari fecisse testamentum, qui cum esset paganus, fecit testamentum, mox militare cœpit. Scęuola pariter, Miles si dum paganus erat, fecerit testamentum. Iuuen. vltima Satyr. Contra paganum possis quàm vera loquẽtem, Contra fortunam armati. Tranquil. in Augusto, Admissa paganorum turba apud milites. Et in Galba. Ibi equites, quibus mandata cædes erat, cùm per publicum dimota paganorum turba equos adegissent. Vegetius, Nam si doctrina cesset armorum, nihil paganus distabit à milite. paganus igitur erit, qui non militat. interdum paganus pro rustico, & vulgari sumitur, vt apud Ciceronem pro domo sua: quod etiam Macrobius in Satur. interpretatur. ad hæc Vlpianus, inquit, Diuus Marcus facultatem dedit ingrediendi, tam in Cæsaris, quàm in Senatorum & Paganorum prædia volentibus fugitiuos inquirere. Fortasse dictus paganus à pagis vrbis, quam Dionysius in antiquitatibus scribit in pagos, hoc est regiones, diuisam: siue à pagis, i. vicis. Diuinarum literarum scriptores paganos vocant omnes extra cultum Christianæ fidei, tanquam extra militiam veri dei, neque veris initiatos militiis. *Vt in castris*) vt multi sunt in castris vestris à militia alieni, tamen fortissimi sunt: ita in literis multi sunt obsiti panno, & tamen eruditissimi. *Cinctos*) expeditos, paratos. *Armatos ardentissimo ingenio*) duo miscuit, militiam & doctrinam: & quãquam cinctos & armatos transferri possint ad posterius: tamen melius est vt militiam respiciant, & ardentissimo ingenio doctrinam, vt aliquid proprij vnicuiq; assignetur.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

NVper me cuiuſdam amicæ languor admonuit, optimos eſſe nos, dum infirmi ſumus. Quem enim infirmum aut auaritia, aut libido ſolicitat, non amoribus ſeruit, non appetit honores, opes negligit, & quantulumcunque, vt relicturus, ſatis habet: tunc deos, tunc hominem eſſe ſe meminit: inuidet nemini, neminem miratur, neminem deſpicit, ac ne ſermonibus quidem malignis, aut attendit, aut alitur, balinea imaginatur, & fontes. Hæc ſumma curarum, ſumma votorum, mollémque in poſterum, & pinguem ſi contingat euadere, hoc eſt, innoxiam beatámque deſtinat vitam. Poſſum ergo, quod pluribus verbis, pluribus etiam voluminibus philoſophi docere conantur, ipſe breuiter tibi, mihique præcipere, vt tales eſſe ſani perſeueremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

NVper) morbo amici ſcribit ſe admonitum, dum ſumus infirmi, nullis nos vitiis detineri, quare hortatur ſe & Maximum, vt tales velint eſſe ſani, quales infirmi ſe futuros ſpondẽt. *Languor*) morbus, mala valitudo, ἠθικῶς, moraliter. in quibuſdam exemplaribus abeſt Græca dictio, quod non improbo. verum ſi legerimus ἑκτικὸς languor, id eſt hectica febris: quæ quia diutius durat, maximè moleſta eſt, tunc lectio melius procedet. *Et ſatis habet quantulumcunque*) contentus eſt paruo minimóque. *Vt relicturus*) tanquam omnia mox ſit morte relicturus. *Hominem*) moriturum. *Malignis*) obtrectantibus. *Alitur*) gaudet. *Summa*) maxima. *Euadere*) ſanitatem recuperare. *Deſtinat*) conſtituit, vero præſumit. *Quod*) viam rectè viuendi. *Philoſophi*) nam philoſophia medetur animis, inanes ſolicitudines detrahit, pellit timores à cupiditatibus liberat. Pluribus voluminibus M. Tullius in Thuſculanis librorum multitudinẽ à philoſophis conſcriptorũ notat. [Et Lucianus in ſuis dialogis.] *Tales*) temperati, boni.

C. PLINIVS SVRÆ SVO S.

ET mihi diſcendi, & tibi docendi facultatem ocium præbet. Igitur perquàm velim ſcire, eſſe phantaſmata, & habere

ET mihi) Quærit à ſura an veræ ſint apparitiones, quæ Græcè phantaſmata dicuntur, & exemplo Curtij Rufi, ac Athenodori philoſophi, poſtremo ſuorum confirmat eſſe vera. ſed dum quærit, amicum docet. *Perquam*) maximè. *Eſſe phantaſmata*) an proculdubio ſint apparitiones, & viſiones vmbrarum. Diogenes, Plutarchus, Suidas & Macrobius, tradunt, phantaſmate eſſe, cùm inter vigiliam & adultam quietem, in quadam (vt aiunt) prima ſomnij nebula adhuc vigilare ſe exiſtimans, qui dormire vix cœpit, irruentes in ſe, vel paſſim vagantes formas, & à natura, ſeu magnitudine, ſeu ſpecie diſcrepantes, variáſque tempeſtates rerum vel lætas, vel turbulentas cernit:

cui sententiæ videtur accedere Ouidius, more suo fingens phantasma esse filium somni: nam libro xi. inquit, Regibus hi ducibúsque suos ostendere vultus Nocte solent populos alij plebémque pererrant. Alij phantasma voluerunt esse ostentum prodigiosum: phantasiam verò impressionem formæ in animo. M. Tullius phantasma visum vocauit, quoties opus ei hoc nomine fuit. Deducitur autem ἀπὸ τοῦ φαντάζομαι, quod est appareo. Aristophanes etiam pro decipio vsurpauit. [*Esse phantasmata:*) Lucretius libr. iiij. multis explicat esse phantasmata, & volitare vltro citróque per auras quasdam scilicet tenuissimas omnium formarum exuuias: & Philostrat. refert Apollonio, & sociis, lucente noct. Luna, Lamiæ phantasma occurrisse, modò in hanc, modò in aliam figuram sese conuertentem, quandoque ab oculis repente euanescentem: Apollonium autem quidnam id esset quamprimum nouisse, grauibúsque verbis & conuiciosis illud increpuisse; socios, vt idem facerent hortatum, id enim contra huiusmodi inuasiones optimum sciebat esse medicamentum. eius dictis cum paruissent comites, stridens phantasma celeriter tanquam idolum aufugisse. [At Lucianus in Philopseudo cum plurimorum testimonio differat esse phantasmata, derisum more suo hanc opinionem damnat.]

propriam figuram, numénque aliquod putes. an inania & vana ex metu nostro imaginem accipere. Ego vt esse credam, in primis eo ducor, quod audio accidisse Curtio Rufo. Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat. inclinato die spatiabatur in porticu: Offertur ei mulieris figura, humana grandior pulchriorque: perterrito Africam se futurorum prænunciam dixit. iturum enim Romam, honorésque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eandem prouinciam reuersurum, ibique moriturum. Facta sunt omnia. Præterea accedenti

Propriam) vt vnumquodque phantasma suam figuram habeat, neque pro arbitrio possit aliam sumere. *Numen*) deum. *Inanem*) aëreum, corporeum. [Cicero de Finibus, inanes imagines idola vocat.] *Vanam*) falsam. *Ex metu nostro*) pro vt timemus, ita credamus vidisse, quæ non vidimus. nam metus falsas oculis nostris imagines plerunque obiicit. *Esse*) phantasmata. *Curtio Rufo*) de origine Quinti Curtij Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere: neque falsa prompserim, & vera exequi pudet: postquam adoleuit, sectator Quæstoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeti vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris vltra modum humanum, & audita est vox, Tu es Rufe, qui in hanc prouinciam pro Consule venies: tali: omine in spem sublatus, digressúsque in vrbem & largitione amicorum, singulari ingenio Quæsturam, & mox, nobiles inter candidatos, Præturam Tiberij principis suffragio assequitur: cum hisce verbis Imperator dedecus natalium eius velauisset. Curtius Rufus videtur mihi ex se natus: longa post hæc senecta, & aduersus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus fatale præsagium impleuit. [hæc Tacitus.] Lego in fide digno exemplari historiam de gestis Alexandri compositam à Q. Curtio Rufo, qui inibi fatetur se fuisse [sub Augusto & Tiberio, &] sub Vespasiano [quantum coniectura assequi possumus.] *Tenuis*) pauper. *Obscurus*) incognitus, quia obscuro loco natus. *Obtinenti*) Quæstori. *Comes*) assecla. *Inclinato die*) iam vergente ad vesperam. secus tamen Tacitus. nam ad medium diei scripsit. *Perterrito*) Curtio ob visum. *Se Africam*) Se esse Africam, quæ sub imagine mulieris apparuisset. [Tradit Plin. libr. vii. in Africæ solitudinibus hominum species obuias subinde fieri, momentóque euanescere. Hæc & talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis miracula

acula, ingeniosam fecisse naturam.] *Prænunciam*) vatem. *Cum summo imperio*) cum Proconsulari potestate, vbi triumphalia insignia[est]adeptus. nam in agro Michaico recluserat specus quærendis venis argenti, vnde tenuis fructus, nec in longum fuit. At legionibus cum damno labor erat fodere riuos, quæque in aperto grauia humum infra moliri quibus subactus miles: & quia plures per prouincias similia tolerabantur, componit occultas literas nomine exercituum precantium Imperatorem, vt quibus permissurus esset exercitus, triumphalia antè tribueret. *Accedentis*) Curtio ab vrbe proficiscenti cum summo imperio.*

Carthaginem, egredientique nauem, eadem figura in littore occurrisse narratur. Ipse certè implicitus morbo, futura præteritis, aduersa secundis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, proiecit. Iam illud, nonne & magis terribile, & non minus mirum est, quod exponam vt accepi? Erat Athenis spatiosa & capax domus, sed infamis & pestilens: per silentium noctis sonus ferri, &, si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde proximo reddebatur. mox apparebat idolon, senex macie & squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat, quatiebátque: inde inhabitantibus tristes diræque noctes per metum vigilabantur: vigiliam morbus & crescente formidine mors sequebatur. Nam interdiu quoque quanquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inhærebat: longiorísque causa timoris timor erat. Deserta inde & damnata solitudine domus, totáque illi monstro relicta: proscribebatur tamen seu quis emere, seu quis conducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit

Carthaginem) veterem, *Implicitus morbo*) post aliquod tempus. *Futura*) mortem. *Præteritis*) prosperis quæ vera fuerat expertus. *Aduersa*) obitum. *Secundis*) ex rebus prosperis. *Illud*) factum. *Idolum*) vmbrosa imago, phantasia corporis, quædam vmbra diuersiformis. nam Hammonius, idolum, inquit, à corpore vmbrosa defluxio, aut apparitio, vmbrosa similitudo, aut phantasia corporis vmbra quædam aërea secundum Bachylidem. Scire autem debemus quòd phantasiam corporum præbet intuentibus nō substantiam veram. Idolon deducitur ἀπὸ τοῦ εἴδω, appareo aut assimilo. similitudo enim corporis alicuius est idolū, quod Fulgentius dictum autumat quasi idonin, id est, speciem doloris, dum verbi derivationem narratæ à se fabulæ conatur accōmodare. *Squalore confectus*) immunditia & fœtore confectus. *Promissa*) longa, protensa. *Horrenti*) impexo. *Compedes*) quibus pedes continentur. *Diræ*) graues vel diræ, [acerbæ.] *Morbus sequebatur vigiliam*) ex nimia vigilia morbum contrahebant domestici. *Interdiu*) per diem. *Inerrabat*) obuersabatur, in secunda lectione fuit, inhærebat. *Longior*) magis perpetuus & assiduus. *Causis timoris*) idoli visio tantum per noctem. [Legitur etiam longinquiorísque causa timoris timor erat. Timor conceptus ex spectaculo idoli causabat longiorem timorem. nam postquam imago illa recesserat, adhuc tamen restabat domesticis timor. *Damnata solitudine*) neglecta sola sine vllis inquilinis. *Proscribebatur*) hæc scripta in tabella proponebantur. *Seu*) legitur si. *Athenodorus*) Athenodorus Tarsensis stoicus philosophus insignis, acri ingenio,

vir, secundum Lucianum, Augusti Cæsaris præceptor] cuius scripta ad Octauiam Augusti sororem citat Plutarchus, cùm sciret Augustum ad res venereas proniorem iubere quascumque libuisset fœminas curru intecto ad se deduci, quas ipse solus educeret, & fortè occurrisset amico cum vxore admodum tristi, quòd ea pariter ad cubiculum Imperatoris deducenda foret: iussit vtrosque bono animo esse, ipséque pro muliere ensem manu tenens currum ingressus (nullo enim vidente fœminæ currum ascendebant) adoperto vehiculo ad Augustum deducitur, quem vela detegentem, repente gladio adortus, his quidem verbis, Deinde non times, ne aliquis hoc pacto te trucidet? quo tamen facto nihil in eum Augustus excanduit, sed magis de cætero continentior, gratias admonitori retulit. Fuit & Athenodorus Solensis Zenonis discipulus, & alius Rhodius, qui de arte scripsit.

titulum, auditóque precio, quia suspecta vilitas, percunctatus, omnia docetur, ac nihilominus, immò tanto magis conducit: vbi cœpit aduesperacere, iubet sterni sibi in prima domus parte, poscit pugillares, stylum, lumen: suos omnes in interiora dimittit, ipse ad scribendum, animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita simulacra & inanes sibi metus fingeret. Initio, quale vbique silentium noctis, deinde concuti ferrum, vincula moueri: ille non tollere oculos, non remittere stylum, sed obfirmare animum, auribúsque prætendere: tum crebrescere fragor, aduentare, ac iam vt in limine, iam vt intra limen audiri: respicit, videt, agnoscitque narratam sibi effigiem: stabat innuebátque digito similis vocanti: hic contrà, vt paululum expectaret, manu significat, rursúsque ceris & stylo incumbit: illa scribentis capiti catenis insonabat: respicit rursus

Titulum) propositam vendendi vel locandi inscriptionem. [Lucianus in Philopseudo, vbi hanc rem fere per eadem recitat, non Athenodorum Athenis hoc fecisse, sed Arignotum Pythagoricum Corinthi in domo Eubandæ recenset.] *Precio*) quod erat vile respectu magnitudinis domus. *Suspecta*) ne mali quid inesset, cum tam paruo proponeretur. *Omnia*) quæ noctu videbantur. *Tanto magis*) vtpote philosophus intelligendi cupidus an vera essent, & causas huius mali cognoscendi. *Sterni*) parari torum. *Pugillares*) cæratas tabulas. *Stylum*) ferreum ad scribendum in pugillaribus. *Interiora*) secretiora domus. *Oculos*) ne aliud agere mentem cogerent oculi: ideóque lucubrantes silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen vnum velut rectos maximè teneat, omnia, quę impediant, vincat intentio, quam si tota mente in opus ipsum direxeris: nihil eorum quæ oculis vel auribus incursant, ad animum peruenit: inde libro octauo Secundus inquit, Oculi eadem quæ mens vident, quoties non vident alia: nec immeritò à Plinio seniore cor hominis dicuntur. *Vacua*) ociosa, non occupata in alia re. *Audita*) iam prænarrata. *Initio*) cùm primùm cœpit lucubrare. *Concuti*) concutiebatur. Sic sequentia Infinitiua pro indicatiuis. *Ille*) Athenodorus. *Obfirmare*) obdurare. *Prætendere*) opponere ne tumultum aduentantis idoli audiret. [Sunt tamen exemplaria in quibus non legitur, auribúsque manum prætendere, sed auribúsque prætendere, scilicet animum præferre auribus, & magis credere animo quàm auribus.] *Crebrescere*) in maius crescere.

ſcere. *Stabat*) illa effigies pedibus nodorus. *Ceris & ſtylo*) ſcripturæ lucubra-
inhærebit. *Digiti*) manu. *Hic*) Athe- tioni.

idem quod priùs innuentem: nec moratus tollit lumen, & ſequitur. Ibat illa lento gradu quaſi grauis vinculis. Poſtquam deflexit in aream domus, repentè dilapſa deſerit comitem, deſertus herbas & folia concerpta ſignum loco ponit. Poſtero die adit magiſtratus, monet, vt illum locum effodi iubeant. Inueniuntur oſſa inſerta catenis & implicata, quæ corpus æuo terráque putrefactum nuda & exeſa reliquerat vinculis: collecta publicè ſepeliuntur: domus poſtea rite conditis manibus caruit. Et hoc quidem affirmantibus credo: illud affirmare aliis poſſum. Eſt libertus mihi Marcus, non illiteratus: cum hoc minor frater eodem lecto quieſcebat. Is viſus eſt ſibi cernere quendam in toro reſidentem, admouentémque capiti ſuo cultros, atque etiam ex ipſo vertice amputantem capillos. Vbi illuxit, ipſe circa verticem tonſus, capilli iacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, & rurſus ſimile aliud priori fidem fecit. Puer in pædogogio miſtus pluribus dormiebat: venierunt per feneſtras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantémque detonderunt: & qua venerant, receſſerunt. Hunc quoque tonſum, ſparſóſque circa capillos dies oſtendit. Nihil notabile ſecutum, niſi fortè quòd non fui reus: futurus, ſi Domitianus, ſub quo hæc acciderunt, diutius vixiſſet. nam in ſcrinio eius datus à Caro de me libellus inuentus eſt, ex quo coniectari poteſt, quia reis moris eſt

Idem) vt ad ſe veniret. *Dilapſa*) deorſum euaneſcens. *Deſerit comitem*) ſolum reliquit Athenodorum. *Concerpta*) in vnum coaceruata. *Loco*) quo defugerat. *Magiſtratus*) Athenienſium pręfectos. *Vinculis*) circundata. *Publicè*) impenſa publica. *Conditus*) tumulatis parentatis *Manibus*) Secundum Plutarchum manes ſunt dij terreſtres, & vocari manes ait poſt ſepulcra facta, illo tempore ſcilicet quo de aliis recedentes corporibus nondum in alia tranſierunt: innoxios, & quia non ſint boni per antiphraſin dictos à mane, quo quid melius? Marcellus deos manes bonos & proſperos appellari voluit à mane, quòd melior mors ſapientibus quã vita probetur: inde immanes non bonos. At Feſtus, manes inquit dij ab auguribus vocabantur, quòd per eos omnia manare credebant, eóſque deos ſuperos inferóſque dicebant. Apuleius verò, cùm incertum eſt vtrum lar ſit, an larua, nomine manem, deum nuncupant: & honoris gratia dei vocabulum additum eſt. Tacitus Manum Tuiſtionis dei filium refert. *Rite*) ſacrorum more, & factis iuſtis *Marcus*) nomen ſeruis conſuetum. Perſius. Marcus, Dama. *Frater*) Marci. *Is*) frater Marci. *Admouentem*) appropinquantem. *Cultros*) raſorios. *Illuxit*) dies aduenit. *Iacentes*) in lecto ſparſos. *Exiguum temporis medium*) id eſt non multo poſt. *Simile*) factum. *Pædagio*) membrum eſt, pædagium, domus, in quo ſerui commorantur: hîc pro cubiculo ſeruorum. Sunt tamẽ qui legant pædagogio, [in eundem ſenſum.] *In tunicis albis*) induti tunicis candidis. *Securum*) mihi per hæc. *Futurus*) reus omnino. *Libellus*, accuſatio. *Datus à Caro*) porrecta Domitiano à Metio Caro.

delatore aduersum me. *In scrinio eius*) in armario arcanorum Domitiani sc ipsorum. *Vel in crinem eius*) sicut passim habetur, quòd scilicet Carus Secundum accusasset] tanquam raritati capillorum Imperatoris illusisset: nam Domitianus autore Tranquillo Caluitio offendebatur.

submittere capillum, recisos meorum capillos, depulsi, quod imminebat, periculi signum fuisse. Proinde rogo eruditionem tuam intendas. Digna res est quam diu multúmque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiæ tuæ facias. Licet etiam vtranque in partem, vt soles, disputes: ex altera tamen fortius, ne me suspensum incertúmque dimittas, cùm mihi consulendi causa fuerit, vt dubitare desinerem. Vale.

Submittere) in longi:udinem dimittere: olim enim viri non habebant coniam, sed breuibus admodum capillis contenti, nisi tantùm in mœrore: tunc barbam & capillum promittebant. *Recisos capillos*) Suidas tondere capillos de vertice, vult portendere detrimentum rerum, sic capillum decidere magnum periculum. *Meorum*) puerorum. *Depulsi*) euitati morte Domitiani. *Intendas eruditionem*) cùm sis eruditus, diligenter & acriter penfites.] *Copiam scientiæ*) non improbo sententiæ. *Altera*) qua negabis esse phantasmata.

C. PLINIVS SEPTITIO SVO S.

AIS quosdam apud te reprehendisse tanquam amicos meos ex omni occasione vltra modum laudem. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpa benignitatis? qui sunt tamen isti, qui amicos meos melius norint? Sed vt norint, quid inuident mihi fœlicissimo errore? vt enim non sint tales quales à me prædicantur, ego tamen beatus quòd mihi videntur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant: nec sunt parum multi, qui carpere amicos suos iudicium vocant: mihi nunquam persuadebunt, vt meos amari à me nimium putem. Vale.

A*IS*) Notabant Secundũ nonnulli, quòd amicos suos ex quantalibet occasione supra modũ laudaret: qua re per Septitium intellecta, respondet neminem magis cognoscere suos quàm se: neque peccare dũmax mè amat, quos amandos putat. *Reprehendiss.*) me. *Agnosco crimen*) intelligo errorem meum, si tamen error est. *Amplector*) libenter in hoc pecco. *Culpa benignitatis*) peccare quod nimium benignus sis. *Melius norint*) quàm ego nouerim, & ideo dicant me illos nimium cõmendare. [altera lectio nõ improbanda, sic habet, melius norint? sed vt norint, quid inuident.] *Fœlicissimo*) qui tales amicos habeam, vel putem habere: [an potius felicissimo errore: quo peccato, si tamen peccatum est, ego sum fœlicissimus.] *Vt*) quamuis. *Tales*) tanta digni laude *Sinistram*) malã, iniquam. [*Nec sunt parum multi*) inueniuntur plurimi, Seneca dixit parũ bene.] *Conferant*) transferãt. *Carpere*) vellicare, notare. *Iudiciũ*) quod ostendẽtibus causis dignoscitur, quan u's re vera nõ sit iudicium, sed odium & maleuolentia.

C. PLI-

C. PLINIVS MONTANO SVO S.

Idebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris, quod nisi legeris, non potes credere. Est via Tiburtina intra primum lapidem (proximè adnotaui) monimentum Pallantis, ita inscriptum, Huic Senatus ob fidem pietatémque erga patronos ornamenta prætoria decreuit, & sestertium centies quinquagies: cuius honore contentus fuit. Equidem numquam sum miratus, quæ sæpius à fortuna, quàm à iudicio proficiscerentur. Maximè tamen hic me titulus admonuit, quàm essent mimica & inepta, quæ interdum in hoc cœnum, in has sordes abijcerentur: quæ denique ille furcifer, & recipere ausus est, & recusare, atque etiam, vt moderationis exemplum posteris prodere. Sed quid indignor? Ridere satius est, ne se magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitate perueniunt, vt rideantur. Vale.

Idebis) Epitaphium in Pallantis sepulcro, tanquam nimis honorificum, apud Montanum indignatur, postremò deridet & negligit. Curtius Montanus senator, cuius ventrem Iuuenalis exagitat. *Tiburtina)* quæ ab vrbe Tibur ducit. *Lapidem)* miliarium: nam antiquitas per certa spatia lapidibus erectis miliaria signabat. *Pallantis)* qui seruus, deinde Claudij Cæsaris libertus, tantum gratia valuit apud principem, vt ipso & Narcisso impellentibus Appium Syllanum nobilissimum iusserit interfici, Domitium Neronem adoptauerit. erat autem obstrictus Agrippinæ, vt conciliator nuptiarum, & mox stupro eius illigatus, huic quia repertor relationis fuisset de pœna fœminarum, quæ seruis coniungerentur, vt Cæsar ediderat, prætoria insignia, & centies quinquagies sestertium censuit Consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio grates publice agendas ei, qui regibus Arcadiæ ortus veterrimam nobilitatem vsui publico postponeret, séque inter ministros principis haberi sineret. Asseuerauit Claudius contentum honore Pallantem intra priorem paupertatem subsistere. & fixum est ære publico Senatusconsultum, quo libertinus sestertij ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudibus cumularetur: verùm cùm sub Nerone tristi arrogantia modum liberti egressus odium sui moueret, primò à rerũ cura, quibus à Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat, dimouetur, ferebatúrque digrediente eo: magna persequentium multitudine, non absurdè dixisse Neronem ire Pallantem vt eiuraret, sanè pepigerat Pallas, ne cuiusque facti in præteritum interrogaretur, paréSque rationes cum republica haberet. creditum postea est à Nerone veneno sublatum, quòd immensam pecuniam longa senectute detineret. Hunc Plinius senior locupletissimum Claudij principatu se vidisse testatur. & Iuuen. in transitu monstrat, Ego possideo plus Pallante & Licinis. *Patronos)* Claudium & Agrippinam. *Ornamenta prætoria)* ius ferendorum insignium, quæ Prætoribus concessa fuerant. *Cuius honore)* habito à Senatu. *Contentus)* spretis sestertiis centum quinquaginta. Sic enim asseuerauit Claudius. *A fortuna)* quæ indignis maxima quæque tribuit. *Iudicio)* quo digna dignis redduntur. *Titulus)* epitaphium honorificum. [Plinius naturam terræ describens, Etiam inquit monumenta ac titulos gerit, nomen

prorogans noſtrum, & memoriam extendens contra æui breuitatem. *Mimica)* hiſtrionica, ridicula, vt quidam ex fide antiqui codicis legendum putant, cum in vulgatis eſſet,] *I ı m·cu)* repugnantia, iniuſta, abſurda [quid ſi mimica pro inimica deridicula videlicet & vrbana?]. *Cænum)* viliſſimos homines & extremæ conditionis. *Ab; e·entur)* diſperderentur. Sanior lectio quàm adiicerentur. *Ille furcifer)* Pallas, qui ſeruus in furto, aut eiuſmodi aliquo flagitio deprehenſus fuerat, aut improbitatis ſcelere conuictus, duplex lignum quod curtui ſubiicitur, & cui temo affigitur attollere iubebatur, & intuente vicinia circumferre, vt fidem in poſterum ei non haberent, & ab eo tanquam infido cauerent: ideo furcifer appellabatur à Latinis. Quod enim Græci φοῦρκα, hoc Romani furcam nominant. Hæc Plutarchus in Quæſt. & Coriolani vita. *Recipere)* ornamenta prætoria, cum eſſet indigniſſimus. *Recuſare)* ſeſtertium centum quinquagies tanquam modeſtus, cum eſſet rapaciſſimus. *Atque etiam)* illa eſt auſus [recuſare] [prodere, monumento inſcribere.] *Moderationis)* dum intra priorem paupertatem ſe ſubſiſtere contentatur. Hoc igitur epitaphio motus Secundus illud Senatuſconſultum adiit, quod repetit adeo copioſum & effuſum, vt in illo titulo viſus fuerit Pallas parciſſimus. *Satius)* melius eſt. *Huc fœlicitatis)* ad tantam fortunam. ſi legimus huc fœlicitate, ſic interpretaberis. *Huc)* ad hunc honorem. *Fœlicitate)* fortuna fauente.

C. PLINIVS GENITORI SVO S.

TOrqueor quod diſcipulum, vt ſcribis, optimæ ſpei amiſiſti, cuius & valetudine & morte impedita ſtudia tua. quid neſciam? cùm ſis omnium officiorum obſeruantiſſimus, cúmque omnes quos probas effuſiſſime diligas? Me huc quoque vrbana negocia perſequuntur. Non delectant. ſunt enim, qui me aut iudicem, aut arbitrum faciant. Accedunt querelæ ruſticorum,

TOrqueor) dolet impedita Iulij Genitoris ſtudia morte diſcipuuli ſummæ indolis: ſéque fatetur quanuis in ſeceſſu à ruſticis occupari, interdum tamen ſtudere: verùm ſentire quàm malè ſcribat ex comparatione veterum, tametſi Genitor ſua ſcripta ſummo oratori comparet. *Quid)* cur vel qui, id eſt, quomodo. tanquam diceret ſatis eſt mihi exploratum. *Huc)* in Thuſcos. *Vrbana)* moleſta quæ ſolent in vrbe tractari. *Iudicem aut arbitrum)* iudex eſt, qui vel inuitus poteſt cogi ad cognoſcendam litem, vt prætor, & reliqui magiſtratus ordinarij, arbiter verò qui quaſi vir bonus diſceptator electus eſt ab vtriſque litigantibus: vnde nemo poteſt cogi à Prætore ad arbitrium ſuſcipiendum, quoniam hæc res eſt libera & abſoluta, & extra neceſſitatem iuriſdictionis poſita, vt teſtatur Vlpianus. ff. quarto, titulo de arbitris. Sed vbi ſemel quis in ſe reciperet compromiſſum, quod ad ſimilitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet, ad curam & ſolicitudinem ſuam hanc rem Prætor pertinere putat: ſi quis verò iudex ſit, arbitrium recipere eiuſdem rei de qua iudex eſt, & in ſe recompromitti iubere, prohibetur lege Iulia: & ſi ſententiam dixer t: non eſt danda pœnæ perſecutio. Seneca de beneficiis, Melior videtur conditio cauſæ bonæ, ſi ad iudicem quam ad arbitrum mittitur, quia illum formula includit, & certos, quos non excedit, terminos ponit: huius libera & nullis aſtricta vinculis religio: & detrahere poteſt & adiicere, & ſententiam ſuam, non prout lex, vt iuſticia ſuadet, ſed prout humanitas aut miſericordia impulit, regere. Lege Marcum Tullium in oratione pro Murena quæ dicantur de arbitro.

Abutun-

qui auribus meis poſt longum tempus ſuo iure abutuntur. Inſtat & neceſſitas agrorum locandorum perquàm moleſta. Adeo rarum eſt inuenire idoneos conductores, quibus ex cauſis precario ſtudeo: ſtudeo tamen. nam & ſcribo aliquid & lego: ſed cùm lego, ex comparatione ſentio quàm malè ſcribam, licèt tu mihi bonum animũ facias, qui libellos meos de vltione Heluidij, orationi Demoſthenis κατὰ μειδίου confers: quam ſanè cum componerem, illos habui in manibus, non vt æmularer (improbũ enim, ac penè furioſum) ſed tamen imitarer & ſequerer, quantum aut diuerſitas ingeniorum maximi & minimi, aut cauſſæ diſſimilitudo pateretur. Vale.

Abuntur auribus meis) dicunt me patienter audiente quicquid volunt. *Suo iure*) ruſticorum licentia impudentiſſima & moleſtiſſima. *Agrorum locandorum*) prope finito luſtro, quo temporis ſpatio agri locabantur. *Idoneos*) quia non perſoluunt quæ debent: & tamen fructus abſumunt, ſuper qua re libro nono apud Paulinum pluribus cõqueritur. *Precario ſtudeo*) cum precibus impetrandũ eſt, vt poſſim ſtudere. nam precarium id eſt, quod precibus petentis conceditur, quamdiu is qui conceſſit patitur. Qui enim precario concedit, ſic dat, quaſi tunc recepturus cùm ſibi libuerit. quod genus liberalitatis ex iure gentium deſcendit, & eſt ſimile commodato. nam qui cõmodat ſuam rem, ſic commodat, vt non faciat rem accipientis, ſed vt ei vti re acommodata permittat. Tacitus de Germanis, Vnus imperitat, nullis iã exceptionibus non precario iure parendi. Apuleius, Nam per deũ fidem quadrupes nequiſſime licèt precariã vocis vſuram ſumeres, cui tandem vel ineptiſſimo perſuadere poſſes atrocitatem iſtã culpa vacare? precarios milites dixit Seneca, qui militiam precibus obtinuerant. & Tranquil. Claudium precario à Senatoribus exegiſſe, vt rata eſſent quæ procuratores ſui in iudicando ſtatuerent. Pacatus, Regij nominis inquit Brutus oſor precariæ redditus vitæ. Ouid. tamen. ix. formam precariam dixit precio comparatam [Fuit in alia lectione non precario, ſed raro.] *Ex comparatione*) veterum ſcriptorum meliorum, & meorum deteriorum. *Libellos*) de quibus. ix. latius. *κατὰ μειδίου*) contra Midiam, oratio ſanè pulcherrima cuius tale eſt argumentum: Midias Athenienſis cùm videret Demoſthenem parare veſtes, & alia multa ad feſtum celebrandũ, ardens inuidia omnem apparatum fœdauit, quinimmò oratorem ipſum verberauit, in quẽ idcirco dixit orationem apud iudices Demoſthenes, cui titulus *κατὰ μειδίου*. *Illos*) libellos de vltione Heluidij. *Æmularer*) contenderem eſſe par Demoſtheni. *Furioſum*) inſani officium credere aſſequi tantum in dicendo virum. *Imitarer*) ſequerer eius veſtigia tanquã minor. nã imitator nunquam par eſt autori, & artifex proculdubio ſapientior eſt quàm imitatio. Hæc enim ſolum quod videt operatur, phãtaſia etiam quod nunquam vidit. *Maximi*) Demoſt. grauiſ. & vehementiſſimi. *Minimi*) mei. Similitudo, quia vterq; vlciſci iniuriã intendebat, Demoſt. ſuam, Secundus amici ſui Heluidij. verũ multa in vtraq; cauſa fuerant diuerſa. [aliter diſſimilitudo legitur.]

C. PLINIVS CORNVTO SVO S.

Claudius Pollio amari à te cupit. dignus hoc ipſo quod cupit: deinde, quod ipſe te diligit. (neque enim ferè quiſquam exigit

Claudius) Tertullum hortatur, Claudium Pollionem in amicitiam ſuam admittat, & eũ commendat ab integritate vitæ, deinde ab animi robore, poſtremò à fide in amicos etiam poſt mortem.

Digitized by Google

istud, nisi qui facit, vir alioqui rectus, integer, quietus, ac penè vltra modum: si quis tamen vltra modum verecundus. Hũc cùm simul militaremus, non solùm vt commilito inspexi: nam præerat alæ militari. Ego iussus à Legato Consulari rationem alarum & cohortium excutere, vt magnam quorundam fœdámque auaritiam, negligentiam parem, ita huius summam integritatem, solicitam diligentiam inueni. Postea promotus ad amplissimas procurationes nulla occasione corruptus, ab insito abstinentiæ amore deflexit, nunquam secundis rebus intumuit, nunquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit, eadémque firmitate animi laboribus suffecit, qua nunc ocium patitur. Quod quidem paulisper cum magna sua laude intermisit, & posuit, à Corelio nostro ex liberalitate Imperatoris Neruæ emendis diuidendísque agris adiutor assumptus. etenim qua gloria dignum est, summo viro in tanta eligendi facultate præcipuè placuisse? idem quàm reuerenter, quàm fideliter amicos colat multorum supremis iudiciis, in his

Illud) amari ab alio. *Integer*) nullo concussus crimine. *Verecundus*) bonum in adolescente signum verecundia, testimonio Senecæ, quanto magis si in viro perseuerat. *Militaremus*) essemus in prouincia Syria, vbi Secundus Tribunus militum fuit. *Commilito*) socius in militia, & commilitium ipsa militia. *Praerat alæ*) præfectus erat equitum. [*Militari*) quidam legunt miliariæ à numero mille, sicut Varro miliarios greges vocat: nec ignoro miliarias aues ab eodem attestari alias esse à coturnicibus, & à Plin. seniore miliariam herbam milio inimicam: miliarium autem esse genus vasis, sed quia nondum legi alam habuisse equites mille, magis placet vt legatur militari: & hoc additum sit ad tollendam æquiuocationem. *Legato consulari*) qui vices Procos. gerit. *Rationes*) calculos pecuniarum, armorum, equorum, militum. *Excutere*) disquirere, cognoscere. *Promotus*) productus, [sublatus] nam promouere est aliquem ad maiores dignitates extollere, quasi vltra mouere. hinc promotiones Hammonius interpretatur progressiones. Lampridius in Heliogabalo voluit & per singulas vrbes lenones præfectos vrbis facere, & vt essent in vrbe xiiii. & fecisset si vixisset: promoturus omnes turpissimos, & vltimæ professionis homines. pariter vsurpauit in Alexandro: apud Terentium tamen promouere pro differre sumitur. *Insito*) ingenito, naturali. *Nunquam infregit humanitatis laudem*) Semper fuit humanissimus. *Corælio nostro*) Corœlio Rufo vtrique nostrum amantissimo. *Liberalitate*) Nerua restituit quæcunq; à Domitiano iniuste sublata fuerant: egenis verò Romanorum mille & quingentas myriadas donauit, prepositis quibusdam Senatoribus, referente Dione, qui agros emerent, & diuiderent, & apud iurisc. inuenio diuum Neruam legem agrariam tulisse: qua cauetur vt si seruus seruáve insciente domino terminos statutos extra agrum suum, finésve mouerit dolo malo, ei capitale esse, nisi dominus domináve mulctam, [quinquaginta] aureorum sufferre maluerit. *Diuidendis agris*) florente repub. Romana deligi solebant Triumuiri ad hoc negocium. Autores sunt Liuius & Appianus. *Dignum*) Pollionem iudicas. *Summo viro*) Corœlio prudentissimo, & maximæ autoritatis. *Eligendi facultate*) cùm in vrbe

multi

multi essent digni, quos sibi socios potuisset eligere.

Musonij Bassi grauißimi ciuis, credere potes, cuius memoriam tam grata prædicatione prorogat & extendit, vt librum de vita eius (nam studia quoque sicut alias artes bonas veneratur) ediderit pulchrum. Istud & raritate ipsa probandum, cùm plerique hactenus defunctorum meminerint, vt querantur. Hunc hominem appetentißimum tui, (mihi crede) complectere, apprehende, immò & inuita, ac sic ama, tanquam gratiam referas. neque enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio, qui prior cœpit. Vale.

Musonij Bassi) philosophi sapientissimi, & grauissimi tunc defuncti.] Quidam non Musonij, sed Annij legunt.] *Prædicatione*) laude. *Librum de vita eius ediderit*) vitam Musonij literarum monumentis mādatum publicauerit. *Veneratur*) excolit, amat, tanquam rem sacram. *Styli varietate*) in hoc maximè liber iste laudabilis est, quòd, prout res exigit, dicendi figuram mutat. [Sunt tamen exemplaria quæ non habent, & styli varietate probandum,] sed [secunda lectio habet,] istud & raritate ipsa probandum, [quòd scilicet mortuos colat, cùm raro inueniantur qui mortuorum curam gerant.] *Vt querantur*) vt solùm lamententur de amicis defunctis: nec aliud vltra pro mortuis faciant. [an magis, vt de mortuis conquerantur, quòd non fuerint in se liberales.] [*Neque non obligandus*) omnino deuinciendus. quanuis alij legunt, Neque enim obligandus, sed remunerandus est, aperto sanè sensu.] *Cœpit*) amare.

C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

DELECTOR iucundum tibi fuisse Tyronis mei aduentum. Quod verò scribit oblata occasione Proconsulis plurimos manumissos, vnice lætor. Cupio enim patriam nostram, omnibus quidem rebus augeri, maximè tamen ciuium numero. Id enim oppidis firmißimum ornamentum. Illud etiā me non vt ambitiosum, sed tamen iuuat, quod adÿcis, me teq́; & gratiarum actione & laude celebratos. Est enim vt Xenophon ait, ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος, *vtique si te mereri putes.* Vale.

DELECTOR) Aduenisse Calestrium Tyronem Comum, & plurimos manumissos lætatur, præsertim cum Fabato & Secundo publicè super hoc sint actæ gratiæ. *Manumissos*) nam secundum Pauli sententiam. ff. primo: apud Proconsulem etiam in ea prouincia, quā sortitus non est, manumitti potest. *Patriam nostram*) Comum. *Ciuium numero*) libertini originem patronorum, respōdente Vlpiano, vel domicilium sequuntur: item ex his nascuntur, nam municipem aut natiuitas facit, aut manumissio. ex constitutione Iustiniani libertinis eadem concessa libertas, quam manumissor habuit, cùm prius Augustus manumittendi modum terminasset, præsertim ne vinctus vnquam tortúsve quis vllo libertatis genere ciuitatem adipisceretur. *Ambitiosum*) honoris cupidum.

Gratiarum actione) quòd nostra causa manumissi fuerint. *Celebratum*) à municipibus. [ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος.) dulcissima auditio laus] quidam codices habent, οὐδεμία ἀνθρωπίνη ἡδονὴ ἐγγυτέρω τοῦ θείου ἢ τὸ περὶ τὰς τιμὰς εὐφραίνεσθαι, id est, Nulla humana voluptas est numini propior, quàm per honores gaudium. Hoc Xenophon ait. In libello de Tyrannide, [Lucianus inquit: Laus enim quædam res liberalis est.] Is Xenophon Apis Attica propter suauitatem eloquentiæ cognominatus, cuius ore musas locutas existimat Cicero. Lege diffusius Diogenem. *Vtique*) præsertim. *Putes*) sentias. *Mereri*) dignum hoc gaudio.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

AVGVROR (nec me fallit augurium) historias tuas immortales futuras. Quo magis (ingenuè fatebor) inseri cupio. nam si esse nobis curæ solet, vt facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur, nónne debemus optare, vt operibus nostris similis tui scriptor prædicatórque contingat? Demonstro itaq́, quanquam diligentiam tuam fugere non poßit, cùm sit in publicis actis, demonstro tamen: quò magis credas, iucundum mihi futurum, si factum meum, cuius gratia periculum creuit, tuo ingenio, tuo testimonio ornaueris. Dederat me Senatus cùm Herennio Senecione aduocatum prouinciæ Bæticæ contra Bæbium Massam: damnatóque Massa censuerat vt bona eius publicè custodirentur: Senecio cùm explorasset Consules postulationibus vacaturos: conuenit me, & qua concordia, inquit,

AVGVROR) Quærit Secundus inseri historiis Taciti, quas immortales augurantur. monstrat igitur quid de se scribere possit, illam scilicet vocem liberam & fortem in Senatu emissam aduersus Massam, contra quem aduocatus pro Bæticis datus erat cum Senecione socio. *Historias*) actiones diurnales augustæ historiæ. *Immortales*) perpetuas. huic tamen augurio Secundi non rectè anes addixerunt. nam [maior & melior] pars earum intercidit, quódq; reliquũ est, satis intercisum & exulceratum. *Inseri*) in illis cõmemorari, & locum aliquẽ habere. *Exprimatur*) effigietur, reddatur. *Artifice*) statuario vel pictore. *Prædicator tui*) laudator rerum tuarum. an magis similis tibi, id est, excellentissimus. *Operibus*) rectè factis. *Non possum*) sensus est, tu debes annotasse hoc meum factum, cùm sis diligentissimus in inuestigandis publicis actis: in quibus scriptum fuit. Sunt autem acta publica libri in quibus publica, vt Senatuscõsulta, edicta, acclamationes, illustria gesta reseruabantur: vnde Taciti historiam diurnales actus appellamus, quòd singulorum dierum acta contineat, [vnde idem Tacitus libro tertio dixerat, exequi sententias haud institui: nisi insignes per honestum, aut notabile dedecus, quod præcipuũ munus annalium reor, ne virtutes sileantur; neq; prauis dictis factisq; ex posteritate & infamia metus sit.] *Periculum creuit*) dum nimium liberè loquor malis Domitiani temporibus, cùm sequentia gesta fuerũt: [In secunda lectione rei ar. periclitatus sum.] *Ingenio*) eloquentia. *Creuerit*) illustrius fuerit [alias ornaueris.] *Damnatio*) relictis pœnæ repetundarũ. *Censuerat*) Senatus. *Publicè*) ab iis qui curam

iniunctam nobis accusationem executi sumus, hac adeamus Consules, petamúsque, ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent. Respondi, Cùm sumus aduocati à Senatu dati, dispice num peractas putes partes nostras Senatus cognitione finitas? Et ille, Tu quem voles tibi terminum statues, cui nulla cum prouincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recenti: ipse, & natus ibi, & Quæstor in ea fui. Tum ego, Si fixum tibi istuc ac deliberatum, sequar te: vt si qua ex hoc inuidia erit, non tua tantùm sit. Venimus ad Coss. dicit Senecio quæ res ferebat, aliqua subiungo: vix dum conticueramus, & Massa questus Senecionem non aduocati fidem, sed inimici amaritudinem implesse, impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem, Vereor, inquam, clarissimi Consules, ne mihi Massa silentio suo præuaricationem obiecerit, quòd non & me reum postulauit. Quæ vox & statim excepta, & postea multo sermone celebrata est. Diuus quidē Nerua (nam priuatus quoque attendebat his quæ rectè in publico fierent) missis ad me grauissimis literis, non mihi solum, verumetiam seculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit)

ærarij habebant, & pecunias publicas custodiebant. nam publicare Vlpianus ad legem Iuliam de adulteriis sæpè vsurpat pro ad ærarium deferre & seruos publicos, qui reipublicæ sunt. *Postulationibus vacaturos*) [audituros supplices libellos.] Senatus enim aliquando aliis intentus erat, vt [expediendis postulatis per libellos legationibus audiendis, tractandis principalibus rebus.

Iniunctam) delegatā nobis à Senatu. *Accusationem*) Massæ. *Dissipari*) distrahi, depilari ab his qui conseruare ea debent. an potius, ne Consules permitterent bona distrahi à Massa, sed à se reseruari [à consulibus.] sub quorum custodia illa esse debebant. *Dispice*) diligenter inquire. *Partes nostras*) accusandi officium. *Senatus cognitione*) dum Massam damnauit. *Ille*) Senecio. *Prouincia*) Bætica. *Hoc recenti*) hac nouella tua aduocatione. nam deinceps pro Bæticis egit Secundus. *Natus ibi*) mater me peperit in Bætica: non ideo tamen intellige Senecionem fuisse Bæticum, cùm potuerit eius mater maritū in magistratu profectum secuta illic Senecionem parere. *Fixum*) decretum, certum. *Istuc*) accedere ad Consules. *Inuidia*) nascatur. *Ex hoc*) tuo facto. *Non tua tantùm*) sed communis vtrique nostrûm. *Dicit*) in Senatu. *Ferebat*) exigebat. *Inimicitia amaritudinem implesse*) tanquam hostem amarum exercuisse inimicitias aduersus se. *Impietatis*) crudelitatis: nam cùm pietas sit officium & cultus quem præstare debemus, non solùm patriæ parentibus necessariis, sed etiam pressis & reis: eius contrarium erit impietas, cuius criminis obnoxius videri poterat, qui peracto accusandi officio adhuc damnatum Massam premeret: id crimen fuit sub malis imperatoribus frequens, à Nerua verò & Traiano sublatum. *Horror omnium*) Senatorum pectora peruasit, Massa accusante Senecionem impietatis. *Silentio suo*) cùm me præteriisset, nec similiter impietatis reum postulasset. *Præuaricationem obiecerit*) per hoc ostenderit quod vellem adiuuare eius causam: diximus enim præuaricationem esse diuersæ partis opitulationem prodita causa sua, quam aduocatus susceperat defendendam. *Vox*) fortis, cùm tunc nullus esset ciuis, qui libera posset verba animi proferre. *Excepta*) notata, mandata publicis

scriptis. *Diuus Nerua)* Cùm hæc Secundus scriberet, Nerua iam cœlo donatus fuerat: sed cum in senatu acta sunt, nondum erat Imperator, nam tunc Domitianus viuebat. quare cùm diuum nominat, respicit ad Traiani tempora. *Nam priuatus[quasi attendebat])* placet magis vt legamus iam priuatus his quę attendebat, id est, iam ab officio Senatorio & publica cura remotus [excusatione ætatis, de qua in præcedentibus.] Refert enim Philostratus septimo, Domitianū iussisse Neruam secedere Tarentum: vbi cùm intellexisset Secundi vocem fortissimā in Senatu, scripsit ad eum literas grauissimas, quibus congratulabatur temporibus suis adhuc inueniri, qui liberè loquerentur.

Simile antiquis) tam laudabile & constans qualia tradunt antiquorum dicta, de quibus lege Valerium. *Egredi veritatem)* Hæc prima historiæ lex, ne quid falsi dicat: deinde ne quid veri taceat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo.

simile antiquis contigisset. Hæc vtcunque se habent, notiora, clariora, maiora tu facies: quanquam non exigo, vt excedas acta rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem: & honestè factis veritas sufficit. Vale.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

Digitized by Google

C. PLINII CAECILII
SECVNDI EPISTOLARVM
LIBER OCTAVVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS
SEPTITIO SVO S.

ITER commodè explicui, excepto quòd quidam ex meis aduersam valetudinem feruescentibus æstibus contraxerunt. Encolpus quidem lector ille, deliciæ, exasperatis faucibus puluere sanguinem reiecit. Quàm triste hoc ipsi, quàm acerbum mihi: si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit, quis deinde libellos meos sic leget? sic amabit? quem aures meæ sic sequentur? Sed dij

ITER) Secesserat, in Thuscos, sed in itinere libertinorum aliqui valetudinem contraxerant, præsertim Encolpus lector, Secundi deliciæ. Scribit tamen de illo bene sperare. *Encolpus*) libertus quasi in sinu tenendus & amplectendus. nam ἐν in κόλπος sinus. nomen amato puero conueniens. vnde Mart. bis meminit Encolpum dilectum ab Aulo Pudente. Lampridius refert Encolpũ qui vitas Imperatorum scripsit, sub Alex. Seuero claruisse, & illo familiariter vsum. *Seria nostra*) quo vtimur in rebus seriis & grauibus. *Exasperatis faucibus puluere*) puluere fauces exasperari & lædi, inde tussim oriri, ac sanguinem reiici testatur Celsus, vide lib. v. super ea à nobis enarrata. *Omnis gratia*) est illi apud me, quòd est mihi gratus, id est studiorum causa. *Sic leget*) tam bene recitabit. *Quem*) lectorem. *Sic*) tanta attentione.

Digitized by Google

Lætiora) iucundiora, prosperam valetudinem. Fuit in secunda lectione, sed dulciora promittunt medici. *Ad hæc*) præterea. *Salubritas cæli*) in descriptione villæ in Thuscis salubritatem regionis laudauit, quòd ibi esset aër purior & liquidior.

lætiora promittunt. stetit sanguis, resedit dolor. Præterea continens ipse. Nos soliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas cæli, secessus, quies, tantum salutis quantum otij pollicentur. Vale.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

ALII) Vendiderat emptoribus vindemias, cùm maxima spes in vitibus appareret, sed cœli intemperies graciles fructus præstitit: liberalitate tamen sua Secundus negociatoribus subuenit, remittendo aliquibus octauam partem, quibusdam decimam: quod non sine gloria Caluisio exponit. *Ego*) proficiscor. *Vt*) reuertat. *Vindemias*) vitium fructus, ius demendi vuas à meis vineis. *Pretium*) quod tunc erat à me propositum, non graue. *Et quod videbatur fore*) si vindemia peruenisset illæsa ad maturitatem, sperabant se illam vendituros longè maiori precio. *Fefellit*) nam cùm sperarent vberrimas colligere, falsi sunt. *Expeditum*) facile, promptum. *Æqualiter remittere*) summam condonare & detrahere. *Foris*) in rebus publicis. *Domi*) in rebus domesticis & priuatis. *Si paria peccata*) sunt secundum opinionem Persæ, & Zenonis Stoicorum, qui paria peccata existimant. Dicunt enim si verum vero maius non est, nec falsum falso maius erit, ita nec fraus fraude, nec peccato peccatum: vt qui centum stadiis abest Mediolano, & qui vno, æquè Mediolani non est: ita qui minus peccat, & qui amplius, æquè in recto opere non sunt. Hinc M. Tullius pro Murena, Dicunt Stoici omnia peccata esse paria, omne delictum scelus esse nefarium, nec minus delinquere eum qui gallum gallinaceum cùm opus non fuerit, quàm qui patrem suffocauerit. Hanc rem latius idem tractat tertio Paradoxo, multis obtinens argumentis peccata esse paria. Heraclides autem Tarsensis, & Athenodorus, imparia esse peccata dixère. Quod etiã idem Cicero libro quarto de Finibus, multis prosequitur: séque excusat cur contra dixerit

ALII in prædia sua proficiscuntur, vt locupletiores reuertantur. Ego vt pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus: inuitabat pretium, & quod tunc, & quod fore videbatur, spes fefellit. Erat expeditum omnibus remittere æqualiter, sed non satis æquum. Mihi autem egregium in primis videtur vt foris, ita domi: vt in magnis, ita in paruis: vt in alienis, ita in suis agitare iustitiam. Nam si paria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, ne quis mihi non donatus abiret, partem octauam precij, quo quis emerat, concessi: deinde iis, qui amplissimas summas emptionibus occupauerant, separatim consului. Nam & me magis iuuerant, & maius ipsi fecerant damnum. Igitur iis qui pluris quàm decem millibus emerant, ad illam communem, & quasi

dixerit in oratione pro Murena. *Ne quis mihi non donatus abiret*) Virgilij carmen ex libro quinto. Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. *Concessi*) remisi. *Summas*) numerorum. *Emptionibus*) emendo plurimas vineas. *Separatim*) speciatim seorsum ab his qui minoris emerant. *Magis iuuerant*) quia maioribus summis mecum conuenerant.

publicam octauam addidi, decimam eius summæ, quæ decem millia excesserat. Vereor, ne parum expresserim, apertius calculos ostendam, si qui fortè quindecim millibus emerant, hi & quindecim millium octauam, & quinque millium decimam tulerunt. Præterea cùm reputarem quasdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse: nequaquam iustum arbitrabar, quos non æquasset fides solutionis, hos benignitate remissionis æquari. Rursus ergo iis, qui soluerant, eius quod soluerant, decimam remisi. Per hoc enim aptissimè, & in præteritum singulis pro cuiusque merito gratia referri, & in futurum omnes, cùm ad emendum, tum etiam ad soluendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc, seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione tota, & nouitas remissionis, & forma laudatur: ex ipsis etiam, quos non vna (vt dicitur) pertica, sed distinctè, gradatimque tractaui. Quanto quis melior & probior, tanto mihi obligatior abit, expertus non esse apud me, ἐν δ᾽ ἰῇ τιμῇ ἠ μὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός. Vale.

Publicam) omnibus æquè concessam. *Decumauimus*) decimam detraximus Vocabulum frequens apud historicos, cùm volunt ostendere decimum quenque ab Imperatoribus interfectum: quorum aliqui vt erant mitiores vicesimabant, quidam etiam centesimabant. Autor Iulius Capitolinus. Quidam tamen non legũt decumauimus eius summam quæ decem millia excesserat, sed addidi decimam eius summæ, quæ decem millia excesserat. *Expresserim*) factum meum demõstrauerim. *Calculos*) supputationem, rationem pecuniæ: lapillis enim cõputabant, quod nunc aliqui obseruant. Et ideo ff. quarto Paulus calculi rationem. & Valerius, Si ad calculos reuocetur. ac Iuuenalis Saty. a nona. Ponatur calculus. & Columella libro primo, Composito calculo perfecti operis rationem computant dixerunt. Hinc calculatores ratiocinatores dicimus. testatur Modestinus de excusationibus tutelarum. *Si qui fortè*) qui vindemias emerant quindecim millibus: remisi illis octauam quindecim millium, deinde remisi decimam quinque millium, qui numerus excedebat decem millia. *Aliquantum*) maius. *Aliquid*) minus. *Reposuisse*) soluisse, delesse. *Non æquasset*) qui non fuissent æquales in solutione debiti: tractare eos æqualiter in remissione, iustum non putaui. *Gratia referri*) videbatur à me dum remitterem decimam eius debiti, quod persoluerant. *Emendum*) propter remissionem octauæ & decimæ. *Absoluendum*) detracta alia decima à soluto. *Magno stetit*) constitit mihi caro, siue id fecerim ratione, siue bonitate. *Sed fuit tanti*) sed famam & gloriam mihi comparaui, hoc enim retuli ex liberalitate nostra. *Ex ipsis* (ordo & sensus est. Quanto quis melior & probior ex ipsis, quos non vna pertica, vt est in prouerbio, tractaui: sed tractaui distinctè & gradatim: tanto abiit obligatior mihi, cùm sit expertus se non esse obligatum mihi ex remissione

debiti. Distinctè gradatimque magis placet quàm destinatè: quoniam illos per gradus debiti separatim donauerat. *Non vna pertica*) non pari mensura, sed quemque secundum suam summam & soluendi alacritatem. *Pertica*) ergo mensura: ita enim cesserat in prouerbium vna pertica, pro eadem portione, & conditione. Pertica à portando dicta, quasi portica. Omnes autem mẽsuræ, vt palmus, pes, passus, & reliqua, in corpore sunt, sola pertica portatur: habet enim passus duos, id est decem pedes: vnde etiam à quibusdam decempeda vocatur: nam in diuisionibus agri pro maiori parte per perticas dimetiebantur. Quod testatur qui de mensuris agrorum, ex diuersis autoribus compendia fecit. Et Lucianus ad idem plerunque dicit, eodem cubito, & eodem digito. *Obligatior*) mihi magis gratus & deuinctus mihi amore. *Expertus*) recognoscens. *Non esse apud me*) illud carmen non curasse, *ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς ἠδὲ καὶ ἐσθλός*. verba sunt ex libro nono Iliados. Achillis ad Vlyssem, quæ sic ad nos transferri possunt In eodem autem precio, & malus atque bonus.

C. PLINIVS SPARSO SVO S.

LIBRVM quem nouissimè tibi misi, ex omnibus meis, vel maximè placere significas. Est eadem opinio cuiusdam eruditissimi, quo magis adducor, vt neutrum falli putem, quia non est credibile vtrumque falli, & quia tantùm blandior mihi. Volo enim proxima quaque absolutissima videri, & ideo iam nunc contra istum librum faueo orationi, quam nuper in publicum dedi: communicaturus tecum, vt primùm diligentem tabellarium inuenero. Erexi expectationem tuam, quam vereor, ne destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen tanquam placituram (& fortasse placebit) expecta. Vale.

Librum) lætatur Sparso placuisse librum suum, contra quem menet fauere orationi iam publicatæ: sed iterum emendandæ resumptæ. *Cuiusdam*) viri *Neutrum*) nec te nec illum. *Vtrumque*) cùm sis doctissimi. *Blandior*) mihi placeo, mea amo: idcirco facilè credo placere tibi. *Proxima*) nouissima mea scripta. *Alium facio*) excudo alium librum. *Contra istum librum*) diuersæ materiæ ab isto quem tibi misi, & in publicum dedi: nam alter grauia, alter iocosa continebat. Est alia lectio, & ideo iam nunc contra istum librum faueo orationi, quam nuper in publicum dedi. vt sit sensus, ideo ad æmulationem istius libri faueo orationi absolutissimæ quam nuper publicaui, & quamprimùm ad te mittam, vt te iudicem faciam. *Erexi*) incendi, excitaui. *Destituat*) frustretur, protrahat. oratio eadem quam emiserat, sed iterum emendare volebat. *In manu*) vt eam recognoscam. *Placituram*) bonam.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

OPTIME facis, quòd libellum Dacicum ſcribere paras. Nam quæ tam recens, tam copioſa, tam lata, quæ denique tam poëtica, & (quamquam in veriſſimis rebus) tam fabuloſa materia: dices immiſſa terris noua flumina, nouos ponteis fluminibus iniectos, inſeſſa caſtris

OPTIME) Caniniũ incitat paratũ adſcribẽdum bella, quæ Traianus confecit contra Dacos: latenter indicans modum, quem in ſcribendo ſeruare deberet: vnum imprimis petit, vt rudia & impolita carmina ad ſe mittat, quod iudicabit amoris ſingulare teſtimonium *Bellum Dacicum*) quod Romani contra Dacos geſſere, ſub Domitiano inchoatum, & à Traiano confectum. Decibalus enim Dacorum rex, acer in re militari ac rebus gerendis, opportunè hoſtem inuadens, tempora ſe recipiendi diſcernens, inſidiarum artifex, & pugnæ magiſter, rectè victoria vti, & cladem ferre ſciens: quãuis à Romanis hoſtis iudicatus multo tempore legionibus reſtitit. Aduerſus cũ Iulianus Domitiani legatus hoc ſtratagemate vſus, vt militum & centurionum nomina haſtis inſcriberet, ex hoc cogniturus qui hoſtem percuſſiſſet: quare iuxta Tapas multos occidioni dedit: inter cadauera Vezenas Decibali regis legatus, poſtquam viuus ſtatim fugere nequiuit, tãquam mortuus iacens ſequenti nocte aufugit. Tum veritus Decibalus ne Romani ex recenti victoria, regnum quoque ſuum inuaderent, arbores concidit, arma inſtruxit, vt procul armatorum faciem redderent: quibus deterriti Romani receſſerunt victi, vt Dion in Traiano tradit. Tranquill & eum ſecutus Eutropius, ſcripſere Domitianum bello Dacico, paſſum multas calamitates, in eos ſumptis duabus expeditionibus: prima Oppio Sabino oppreſſo, tametſi Appius Sabinus apud Eutropium legatur. ſecunda Cor. Fuſco Præfecto cohortium Prætorianorum: cui belli ſummam commiſerat. quã rem Oroſius aliter complexus, inquit, Domitianus bellũ aduerſum Dacos per legatos geſſit, pari Reip. pernicie: cum & in vrbe ipſe Senatum populúmque laniaret, & foris exercitum aſſidua hoſtes cæde conficerẽt: nam quanta fuerint Diurpanci regis cum Fuſco duce prælia, quantæque Romanorum clades, longum eſſet enumerare. Domitianus tamen prauiſſima elatus iactantia, ſub nomine ſuperatorum hoſtium, de extinctis legionibus triumphauit: cædem Cor. Fuſci Mart. & Iuuenalis tradidere. Dacos poſtea Traianus ſuperauit, quod Iuuenalis per tranſitum Satyra ij tetigit: ibi vulneribus crudis populus modo victor. *Recens materia*) nuper confectum bellum à Traiano. *Copioſa*) multitudine rerum geſtarum *Poëtica*) magnifica. *Fabuloſa*) miranda & fabulis proxima. Huius expeditionis præter alios meminere Euſebius in Chronicis, & Claudianus in Laudibus Honorij: quorum poſterior inquit, Nec tali publica vota Conſenſu tradunt atauì caluiſſe per orbem, Dacica bellipotens cùm fregerit Vlpius arma: Atque indignantes in iura redegerit arctos, Cùm cinxêre faces Hypanin: mitatáque leges Romanum ſtupuit Mœotica terra tribunal. Iulius etiam Frontinus in præfatione ad Celſum, de menſurarum ratione huius expeditionis meminit. Poſtquam, inquit Max Imperator victoriam Dacicam proximè reſerauit: ſtatim ad Septẽtrionalem plagam tranſire permiſit. *Immiſſa*) commiſſa, per pontes. Nam noui & mirandi operis Pontem ſtruxit ſuper Danubium: cùm eum non poſſet propter cœnum diuertere. *Vel immiſſa*) in nonum alueum traducta. Sargetiam enim flumen, iuxta Decibali regiam, per alia deduxit quòd mortuo rege compererat ſub illo theſauros conditos: quamuis per quoſdam captiuos flumen Decibalus diuertiſſet: & ſolum eius effodiſſet, ac ibi maximam auri & argenti copiam cæterarũmq; rerum precioſarum, quæ corrumpi ab aqua non

Digitized by Google

poterant congessisset, ac lapidibus antrum conclusisset: deinde fluentem superinduxisset. At Bicilis quidam regis amicus facti conscius à Romanis captus rem detexit. *Pontes*) Danubium ponte mirabili vinxit: de cuius substructione lege plura apud Dionem.

montium abrupta: pulsum regia, pulsum etiam vita regem nihil desperantem. Super hæc actos bis triumphos, quorum alter ex inuicta gente primus, alter nouissimus fuit. Vna, sed maxima difficultas, quòd hæc æquare dicendo, arduum, immensum etiam tuo ingenio, quanquam altissimè adsurgat, & amplissimis operibus increscat. Nonnullus & in illo labor, vt barbara & fera nomina, in primis regis ipsius Græcis versibus non resultent. Sed nihil est, quod non arte curáque, si non potest vinci, mitigetur. Præterea, si datur Homero & mollia vocabula, & Græca ad lenitatem versus

Montium abrupta) ardua præcipitia, rupinas. Dion, postquam ipsa prærupta & montium cacumina conscendere aggressus est, tumulos ex tumulis, cum maximis periculis occupans, & ad ipsum Dacorum regiam impulit, & à tergo Lucius hostes aggressus, multis interfectis plures captiuos fecit. *Regia*) nomine Sarmisegetusa secundum Ptolemæum. *Pulsum*) priuatum: nam Decibalus vt regiam suam, & vniuersam regionem captam ab hostibus vidit, parúmque abesse quin caperetur, sibi manus intulit, eiusque caput Romam delatum est: inde tota Dacia Romanis paruit imperiis. *Nihil desperantem*) antequã regia caperetur. Veruntamẽ Græci tradunt extimuisse Traiani in se motum: vtpote non ignarũ prius non Romanos, sed Domitianum vicisse: nunc v. bellum gesturũ, & contra Romanos & Traianum Imperatorẽ: cuius virtutes, præsertim bellicas admirabantur omnes. Victus igitur primum pacem petitã impetrauit, iussus arma, machinas, & earum opifices transfugásque tradere, & castella demoliri, abstinere à regione capta, amicos, & hostes Romanis suos putare eosdem. In has tamen conditiones inuitus concessit: deinde Traianum adiens, & humi procumbens, adorauit, legati ab eo ad Senatum missi, & pacem, & arma impetrarunt, pro quibus Traianus triumphauit, & Dacici cognomen accepit. sed postquam renunciabatur Decibalum contra fœdera multa patrare, arma parare, legationes ad finitimos mittere, non parentes imperiis depopulari, Iazygibus partem agri ademisse, Senatus hostem iudicauit. & Traianus non per legatos, sed ipse exercitus dux secundo bellum intulit: in quo post multa discrimina hoste ad internecionem deducto iterum triumphauit: cuius pompam Claudianus tetigit in Panegyrico Honorij. Alta quòd inuectus tractis Capitolia Dacis. *Inuicta*) indomita ante Traianum: nam ab ipso in formam prouinciæ redacta est. Inde dicit Traiani secundum triumphum fuisse nouissimum, suis se licet temporibus: nam postea alij de Dacis triumpharunt. *Hæc*) tam præclarè gesta. vel super hæc, id est præter prædicta. *Amplissimis operibus*) in ampla materia amplissimè tuum ingenium accrescit, vt illi par sit, vel *Amplissimis operibus*) à te editis præclaris scriptis. Nam sequitur non multo pòst', etsi quando alâs, toto ingenio vehere. Legitur etiam amplissimè. *Barbara*) qualia Vezenas. Sarmisegetusa. Mela testatur barbara posse vix eloqui Romano sermone: & Nazarius, Immanitas, inquit, barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem. *Ipsius regis*) hoc fecit vt autoritate Orosij, qui in multis secutus est Tacitum: credam ipsum Dacorum regem appellatum Diurpaneum: postea aliqua ratione Decibalum vocatum: sic enim & Græci, & Secundus ad Traianum nominant. *Græcis versibus*) quibus erat scripturus hoc opus. *Non resultent*) non conueniant, non respondeãt. *Mitigetur*) Molliatur, mansuescat. *Datur*) permittetur,

conce-

concedetur. in alia lectione eſt negetur. *Mollienda & Græca*) tanto magis dura & barbata & mollienda ſunt. Contrahi nanque & molliri verba non vſus cauſa, ſed aurium præcipit. Cicer. *Ad bonitatem verſu*) ad meliorem metri ſonum. quare magis probo qui legunt len tatem. vnde Seruius Sicarbam à Virg. appellatum putat Sichæum: tanquam mollius nomen. Nam ſecundum Senecam, poetæ non putant ad rem pertinere verum nomen dicere, ſed aut neceſſitate coacti, aut decore corrupti: id quenque vocari iubent, quod belle facit ad verſum.

contrahere, extendere, inflectere: cur tibi ſimilis audientia, præſertim non delegata, ſed neceſſaria negetur? Proinde iure vatum inuocatis Dijs, & inter Deos, ipſo, cuius res, opera, conſilia dictaturus es, immitte rudentes, pande vela, ac ſi quãdo alias, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poetice cum poeta? Illud iam nunc paciſcor, prima quaque vt abſolueris, mitte, immo etiã antè quàm abſoluas, ſic vt erunt recentia & rudia, & adhuc ſimilia naſcentibus. Reſpondebis non poſſe perinde carptim, vt contexta, perinde inchoata placere, vt effecta. Scio. Itaque & à me æſtimabuntur, vt cœpta: ſpectabuntur vt membra, extremamq́ limam tuam operientur in ſcrinio noſtro. Patere hoc me ſuper cætera habere amoris tui pignus, vt ea quoque norim, quæ noſſe neminem velles. In ſumma, poteſt fortaſſe ſcripta tua magis probare, laudare, quanto illa tardius cautiuſque: ſed ipſum te magis amabo, magiſq́ laudabo quanto celerius & incautius miſeris. Vale.

Contrahere) abbreuiare, vt verſum exaſperet, pro qualitate rei, quam tractat. Sunt enim in illo quæ verborum monſtra literatoribus videntur. Hæc autem contractio fit per ſyllabarum naturam longarum ſi breuiantur, vel per literarum & ſyllabarum defectum. *Extendere*) per additionem protrahere: quod conſequemur geminatione, productione, epectaſi, diereſi, parentheſi, diaplaſmo, parentheſi, proſchematiſmo. *Inflectere*) mutare in aliam declinationem, quæ prædicta ab Homero factitata non mediocriter grammaticos exagitant, dum conantur alia ratione aliqua tueri. *Non detur tibi audientia ſimilis*) non permittitur tibi parati ſcribere Græcis verſibus maximũ bellum: quale Homerus cecinit. In quibuſdam codicibus pro non detur: ſcriptum eſt negetur, item ſimile a denti. *Contrahere*) extendere, inflectere vocabula. *Delegata*) arbitraria. *Accerſita*) affectata. *Neceſſaria*) quia nimium horrida. *Proinde*) quare. *Iure vatũ inuocatis Dijs*) poetas inuocare Deos, in limine ſui operis, nemo dubitat. inuocantur autem muſæ etiam ad concentum adiuuandum, quas tres tantùm eſſe voluit Varro, vnam quæ ex aqua naſcitur: alterã quam aëris ictu ſonus efficit: tertiam quæ mera tantũ voce conſiſtit. Alij à precationibus deorũ incipiendum, quòd nihil rite nihilq; prouidenter homines ſine deorum immortaliũ ope, conſilio, honore auſpicarentur. *Ipſo*) Traiano inuocato. ſic Lucanus Neronẽ, & Maximus Tiberium: quàm Liuius neget hiſtorico conuenire deorũ inuocationem. *Dicturus*) ſcripturus. *Immitte rudentes*) intende neruos, inchoa, cõfirma te futuro labori. *Pãde vela*) bellũ ipſum totis ingenij viribus decanta. *Si quando alias*) ſi vnquam vectus es toto ingenio, nũc præcipue vehere. *Poeticè*) grandiloquis verbis agam? quia dixerat immitte rudentes, pande vela, per quæ videbatur ſpiritum poeticum induiſſe. Non enim per ſe res geſtę verſibus comprehendendæ ſunt, quod longè melius hiſtorici faciunt, ſed per ambages deorúmque myſteria, & fabuloſum ſententiarum tormentum præcipitandus eſt liber ſpiritus,

Digitized by Google

vt potius furentis vaticinio appareat, quàm religiosa orationis sub testibus fides. Hæc Petronius Arbiter. Quare à plerisque Lucanus versificator, & non poeta existimatur. *Illud, Iam nunc pacisc'cor prima*) Iam tecum conuenio, vt mihi principium oper's mittas. & partes deinceps quas perficies. *Rudia*) imp lita. in alia lectione fuit, & rudia, & adhuc similia nascentibus. *Perinde*) tam in libello de Germanis Tacitus, Al æque gentes haud perinde memoratæ. *Carptim*) particulatim, diuulsè. *Contexta*) coniuncta, continuata, *Effecta*) elaborata, emendata. *Scio*) ita esse. *Cœpta*) non perfecta. *Spectabuntur*) considerabuntur. *Membra*) partes. *Limam*) emendationem. *Scrinio*] quædam exemplaria habent sinu. *Hoc pignus*] hoc testimonium. *Cautiusque*] emiseris. *Incautius*] confidentius.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

GRAVE vulnus Macrinus noster accepit, amisit vxorem singularis exempli, etiam si olim fuisset. Vixit cum hac triginta nouem annis sine iurgio, sine offensa. Quam illa reuerentiam marito suo præstitit, cùm ipsa summam mereretur. quot, quantásque virtutes ex diuersis ætatibus sumptas collegit, & miscuit. Habet quidem Macrinus grande solatium, quòd tantum bonum tandiu tenuit: sed hoc magis exacerbatur, quòd amisit. Nam fruenti voluptatibus crescit carendi dolor. Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum admittere auocamenta, & cicatricem pati possit: quam nihil æquè, ac necessitas ipsa, & dies longa, & satietas doloris inducit. Vale.

GRAVE) Dolet apud Geminium Macrinũ angi pro obitu vxoris: quam omni laude dignissimam prędicat. nam vxorem viuã amare voluptas est, defunctam religio. *Noster*) amicus, ex eadem regione. nam fuit Brixiẽsis. *Singularis*) solius, cui similis non inueniebatur. *Olim*) priscis temporibus & melioribus annis. *Iurgio*) conuicio, vt tria sunt tempora: ita ordo rerum tribus momentis consertus est. Habent enim omnia exordium, incrementum, summam. vt iurgium, deinde cædes, demum strages. quem ordinem Iuuenalis Satyra xv. ad vnguem seruauit, vbi inquit, Sed iurgia prima sonare Incipiunt animis ardentibus, hæc tuba rixæ: Dein clamore pari concurritur, & quæ sequuntur. Marcellus inter iurgium & litem hoc differre putat, quòd iurgium leuior res est. Siquidem inter beniuolos aut propinquos dissensio, vel contentio iurgium dicitur, inter inimicos dissensio lis appellatur. hæc tamen pro commodo scriptorum confunduntur. Festus iurgationem iuris actionem interpretatur. *Ex diuersis ætatibus*) ex pueritia simplicitatem, ex iuuenta comitatem, ex virilitate & senectute grauitatem & prudentiam. *Hoc*) propter virtutes illius. *Exacerbatur*) incrudescit, molestatur, perturbatur. *Nam fruenti voluptatibus*) dum fruimur diu voluptatibus, tanto magis dolor crescit cùm priuamur. Quanto enim maius fuit gaudium: tanto maior sequitur tristitia. Fruendis voluptatibus in aliquibus legitur exemplaribus, dum eis scilicet fruimus. *Suspensus*) anxius. *Homine*) Minutio Macrino viro Prætorio. *Auocamenta*) solamina animum à mœrore auocantia. alibi etiam pro illecebris. *Cicatricẽ*) signũ vulneris, memoriam mali. nam recenti

dolore

dolore homo eſt medelę impatiens: vnde Papinius in ſyluis dixit, Abruptis etiam nunc flebile venis Vulnus hiat, magnæque paret via lubrica plagæ. *Et dies longa*) Seruij Sulpitij trita ſententia, dolorem tempore minui, & Diodori pariter in v. & Plutarchi in conſolatoria ad Apollonium. ſed ante hos Euripides dixerat, χρόνος μαλάξει tempus molliet, ſcilicet dolorem. *Inducit*) contegit, cūrat, delet. quo verbo vtuntur Iuriſconſulti, vt ff. de his quæ in teſtimonio delentur [& inducuntur.] & Tranquil. In Cæſare Dictatore inducto priore decreto id eſt abolito. Valerius, Obducta, inquit, cicatricibus vulnera. Plin. lib. xi. mox obducitur tenui membrana: quare ſunt qui apud Cæcilium legunt, obducit, non inducit.

C. PLINIVS MONTANO SVO S.

COGNOVISSE iam ex epiſtola mea debes, annotaſſe me nuper monimentum Pallantis ſub hac inſcriptione, Huic Senatus ob fidem, pietatemq́ erga patronos, ornamenta prætoria decreuit, & ſeſtertiûm centies quinquagies, cuius honore contētus fuit. Poſtea mihi viſum eſt precium curæ, ipſum S. C. quærere. Inueni tam copioſum & effuſum, vt ille ſuperbiſſimus titulus modicus, atque etiam demiſſus videretur. Conferant ſe, non dico illi veteres Africani, Achaici, Numantini: ſed hi proximi Marij, Syllæ,

Cognouiſſe) Pallantem Claudij libertum à Senatu Prætoriis ornamētis donatum, libro. vij Montano ſcripſerat: nunc perlecto de eo ſenatuſconſulto adeo honorifico vt illud iam prædictum Pallantis epitaphium videretur humile: contra temporum Claudianorum calamitatem multum inuehitur, ſenatuſconſultum per capita narrans, & reprehendens *Monimentum*) via Tyburtina, intra primum lapidem. *Patronos*) Claudium, Agrippinam, Neronem *Ornamenta Prætoria*) inſignia quibus vtebantur Prætores, & imprimis aureorum annulorum vſum. *Honore*) Prætoriorum ornamentorum ſpretis ſeſtertiis. *Opera precium*) vtile. non improbo, precium curæ ſcilicet aliquam me ex hac cura vtilitatem capturum. *Ille ſuperbiſſimus titulus*) illa ſepulcri inſcriptio nimiū arrogans, ſi Pallantem reſpicias, ſi v. Senatuſconſultū modeſta & humilis. *Conferant ſe*) ſi compararentur Senatuſconſulta Mariorum, Syllarum, Pompeiorū, vincerentur honore & laude. *Non dico illi veteres*) pro quibus quāuis magnificis, tamen Senatuſconſulta decernebātur intra honeſtatem. *Veteres Africani*) auus & Nepos, ille deuicto Annibale: hic pro deleta Carthagine, cognomen Africani meruere: Veteres, inquit, reſpectu Syllæ, & Marij, ac Cæſarum. *Achaici*) vt L. Mummius, cui Achaico à deuictis Achæis cognomentum inditum eſt, in quo bello ſe abſtinétiſſimum præſtitit: nec quicquam ex iis opibus ornamentiſve, quæ prædiues Corinthus habuit, in domum eius peruenit Fuit etiam belli Achaici particeps. Q. Cæcilius Metellus victis Achæis, apud Thermopylas, nec non Lucius Manlius Conſul Draeo Achæorum duce ſuperato, L. tamen Mummius de Achæis triumphare meruit. *Numantini*) Numantiam in Hiſpania ciuitatem, Scipio Africanus deleuit: & inde Numantinus eſt appellatus. *Proximi*) iuniores Imperatores. *Marij*) quanuis legam multos Marios: imprimis tamen reſpiciendum puto C. Marium, qui ſepties Conſul fuit, & de Cimbris triumphauit. *Sylla*) Sylla cognomento Felix, Marij hoſtis, & Pomp. amicus: immò magiſter, primus ex omnibus ſecundum Appianum inuentus eſt, qui tyrannidem deponeret: diceretque ſe eorum pœnas ſubire velle pro quibus condemnaretur. Priuatus quoq; intuentibus cunctis per forum ambularet, & domum

Digitized by Google

absque iniuria rediret. Tanta inspicientibus cum dignitatis reuerentia, & metus inerat, aut depositi muneris stupor, aut inferendæ pœnæ verecundia, aut alia benignitatis ratio, quasi ad vtilitatem publicam conduceret tyrannis.

Pompeij, nolo progredi longius: infrà Pallantis laudes iacebunt. Vrbanos, qui illa censuerunt, putem? an miseros? Dicerem Vrbanos, si Senatum deceret vrbanitas. Miseros ergo? sed nemo tam miser est, vt ad illa cogatur. Ambitio ergo, & procedendi libido? Sed quis adeo demens, vt aut per suum aut per publicum dedecus procedere vellet in ea ciuitate, in qua hic esset vsus potentissimæ dignitatis, vt primus in Senatu laudare Pallantem possit? Omitto, quòd Pallanti seruo prætoria ornamenta offeruntur, quippe offeruntur à seruis: Mitto quòd censent, non exhortandum modò, verumetiam compellendum ad vsum aureorum annulorum. Erat enim contra maiestatem Senatus, si ferreis Prætorius vteretur. Leuia hæc, & transeunda. Illa memoranda, quòd nomine Pallantis Senatus, nec expiata postea curia est. Pallantis nomine

Pompeij) Pompeius Strabo Pompeij Magni pater viri illustres: & filij Pompeij Magni, quem hic potius intelligẽdum arbitramur, fuere: qui quoniam apud Plutarchum, Appianum, Cæsarem, Dionem, ac pene innumeros memorantur, satis habemus lectorem admonuisse. *Longius*) inferius ad Cæsares. *Iacebunt*) minus nominabuntur, laude inferiores erunt. *Vrbanos*) iocosos cum sale. *Miseros*) infelices, qui ad hanc censendi necessitatem cogerentur. *Vrbanitas*) nam Senatum decent seria & grauia. Maledictio autem si facetius iactatur, vrbanitas nominatur. *Illa*) talia. *Procedendi libido*) fuit in causa, vt per id essent chari Imperatori, & promouerentur ad maiores dignitates: dum quos vident Claudio placere sententiis honorificis honestant. *Procedere*) ascendere ad maiores dignitates. *Dignitatis*) designati Consulis. *Potentissimæ*) quia primus censebat. [aliter florentissimæ.] *Primus in Senatu*) Barea Soranus Consul designatus, princeps in dicenda sententia. *Mitto*) taceo, occupatio. *A seruis*) à Senatoribus coactis Imp. Cæs. nam illis Claudius sententiam dictauerat. *Exhortandum*) alij legunt exorandum. *Compellendum*) cogendum Pallantem. *Ad vsum aureorum annulorum*) qui ius annulorum impetrauerat in ordinem ingenuorum transibat. Longo certè tempore ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos annulos manifestum est: siquidem iis tantum, qui legati ad exteras gentes ituri erant annuli publicè dabantur. Postea virtutis bellicæ factum est insigne. Nemo tamen nisi equitum primores id gerebant: annuli igitur distinxere alterum ordinem à plebe, sicut tunica ab annulis Senatum, & tertium ordinem plebi patribúsque inseruere. Hæc Plin. auunculus, sed insequentium Imperatorum facilitate libertis id ius promiscuè cõcessere. *Prætorius*) Pallas Prætoriis insignitus ornamentis. *Ferreis vteretur*) quos gestabant serui. Verum Plin. Memoria, inquit, auorũ multi prætura functi in ferreo consueuerunt. & Dion, Nulli Romanorum antiquorum non modò libertinorum, sed ne ingenuorum quidem præter Senatores & equites annulis aureis vti licet, nisi Imperator concesserit. & codice ad legem Iuliam Viscelliam libertini non poterant aggredi magistratus, neque Decurionatum arripere, nisi ab Imperatore impetrassent ius aureorum annulorum: per hoc enim tutò ad magistratus accedere poterant, cùm per id imaginem ingenuitatis obtinerent: adde eundem Plinium tradere in ferreo annulo equites iudicesque

que

que intellectos primitus, & annulum triumphanti ferreum in digito fuiſſe: æqua fortuna triumphantis, & ſerui ſuſtinentis coronam, ſic triumphauit de Iugurta C. Marius. *Nec expiata poſtea curia*) fuit in ſecunda lectione nec expiata poſtea ea iniuria: tanquam piaculum in curia ea iniuria facta commiſiſſet Senatus.

Senatus gratias agit Cæſari, quòd & ipſe cum ſummo honore mentionem eius proſecutus eſſet, & Senatui facultatem feciſſet teſtandi erga eum beneuolentiam ſuam. Quid enim Senatui pulchrius, quàm vt erga Pallantem ſatis gratus videretur? Additur vt Pallas, cui ſe omnes pro virili parte obligatos fatentur, ſingularis fidei, ſingularis induſtriæ fructum meritiſſimò ferat: prolatos Imperij fines, redditos exercitus Reipubl. credas. Aſtruitur his, cùm Senatui populóque Romano liberalitaais gratior repræſentari nulla materia poſſet, quàm ſi abſtinentiſſimi fideliſſimiq; cuſtodis principalium opum facultates adiuuare contigiſſet. Hoc tunc votum Senatus, hoc præcipuum gaudium populi: hæc liberalitatis materia gratiſſima, ſi Pallantis facultates adiuuare publicarum opum egeſtione contingeret. Iam quæ ſequuntur, voluiſſe quidem Senatum cenſere

Senatus gratias agit Cæſari) non gratias actas Claudio Cæſari à Senatu tradit Tacitus, ſed Scipionem Cornelium cenſuiſſe grates publicè agendas Pallanti, qui regibus Arcadiæ ortus veterrimam nobilitatem uſui publico poſtponeret: ſeque inter miniſtros principis haberi ſineret. Nam Claudius ante omnes libertos ſuſpexit Narciſſum ab epiſtolis, & Pallantem à rationibus: quos decreto quoque Senatus, non præmiis modò ingentibus, ſed & quæſtoriis prætoriiſque ornari libenter paſſus eſt: tantum præterea acquirere ac rapere, vt querente eo quondam de fiſci exiguitate, non abſurde ſit dictum, abundaturum, ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur. *Ipſe*) Claudius. *Eius*) Pallantis. *Facultatem feciſſet*) dediſſet liberum arbitrium. *Beneuolentiam erga eum*) amorem ſuum erga Pallantem. *Pulchrius*) cum deciſione. *Additur*) Senatuſconſulto aſcriptum eſt, quod ſequitur. *Omnes*) Senatores. *Singularis induſtriæ*) erga patronos ſuos: an quia repertor relationis fuiſſet fœminarum, quæ ſeruis coniungerentur. *Meritiſſimo*) condignè. vel à Claudio & Senatu, qui hæc meruere. *Credas*) putares per hoc Senatuſconſultum, tam honorificum, à Pallante imperio Romano additos aliquos populos, vel liberatos exercitus ab hoſtibus circumſeſſos induſtria illius. *Aſtruitur iis*) additur prædictis in illo Senatuſconſulto. *Cum Senatui*) ordo eſt. Cùm nulla materia liberalitatis poſſit repræſentari gratior Senatui populóque Rom. quàm vt contingat adiuuare facultates Pallantis abſtinentiſſimi fideliſſimique cuſtodis principalium opum. Erat enim cuſtos imperialium pecuniarum: huic muneri à Claudio præpoſitus, poſtmodum à Nerone dimotus, cum quo olim pepigerat, ne cuiuſquam facti in præteritum interrogaretur; ſed pares cùm Rep. rationes haberet. *Principalium*) Imperatoris: frequens dictio apud Iuriſconſultos, & interdum apud Secundum in Panegyrico. Dependent iſta à prædictis vt ſic coniungas: additur vt Pallas, cui ſe omnis pro virili parte obligatus fateretur, ſingularis fidei, ſingularis induſtriæ fructum meritiſſimo ferat, cum Senatui populóque liberalitatis gratior repræſentari nulla materia poſſit, quàm ſi abſtinentiſſimi fideliſſimique cuſtodis principalium opum facultates adiuuare contigiſſet:

nam cætera sunt interposita à Secundo ad rem redarguendam. *Tunc*) sub Claudij dominatione. *Egestione publicarum opum*) euacuatione, & impensa publicæ pecuniæ, dum illi offertur ex ærario sestertium centies quinquagies. *Iam*) præterea quæ memoranda sunt. *Quæ sequuntur*) in Senatusconsulto. *Voluisse*) censisse. *Censorem*) huius rei iudicem, an potius censere, id est decernere: cùm censere Senatus sit, populi iubere.

dandum ex ærario sestertiûm centies quinquagies, & quanto ab eiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto impensius petere à publico parente, vt eum compelleret ad cedendum Senatui. Id verò deerat, vt cum Pallante autoritate publica ageretur: Pallas rogaretur, vt Senatui cederet, vt illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse patronus aduocaretur, ne sestertiûm centies quinquagies sperneret. Spreuit, quod solum potuit, tantis opibus publicè oblatis: arrogantius fecit, quàm si accepisset. Senatus tamen id quoque similis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis, Sed cùm princeps optimus, parénsque publicus rogatus à Pallante eam partem sententiæ, quæ pertinebat ad dandum ei ex ærario centies quinquagies sestertiûm, remitti voluisset: testari Senatum, & se libenter ac meritò hanc summam inter reliquos honores ob fidem diligentiámque Pallantis decernere cœpisse: voluntati tamen principis sui, cui in nulla re fas putaret repugnare, in hac quoque re obsequi. imaginare Pallantem velut intercedentem Senatusconsulto: moderantémque honores suos, & sestertiûm centies quinquagies, vt nimium recusantem: cùm prætoria ornamenta, tanquam minus recepisset. Imaginare Cæsarem liberti precibus

Dandum) donandum Pallanti. *Ex ærario*) ex publico: nam ærarium publicæ pecuniæ receptaculum, fiscus autem principalis. *Eiusmodi cupiditatibus*) auaritiæ, desiderio habendi. *Eius*) Pallantis. *Tanto impensius*) eo ardentius voluisse Senatum, vt illa sestertia acciperet. *Petere à publico parente*) rogare Senatum principem Claudium. *Eum*) Pallantem. *Cedendum Senatui*) contentum esse quod Senatus sentiret, vt acciperet quæ Senatus dono daret. *Id vero deerat*) ironia cum indignatione. *Publica autoritate*) imperatoria: immò Senatoria cùm Dion referat, illa Senatusconsulta, quæ fiebant extra ordinem solita appellari, publicam autoritatem. *Superbissima*) abstinentiæ. *Pallantis*) qui superbia abstineret à munere oblato. *Aduocaretur*) internuncius, proxeneta, vel patronus aduocaretur, ne Pallas pecuniam à Senatu decretam sperneret. *Quod solum potuit*) facere, spernere scilicet sestertiûm centies quinquagies. *Arrogantius*) cùm videretur id fecisse modestiæ gratia: quod tamen fuit arrogantius, quàm si accepisset. *Id*) quod spreuit. *Similis querenti*) tanquam lamentaretur, quòd non accepisset. *Tulit laudibus*) maximè laudauit. *Eam partem*) caput illud sententiæ noluit Claudius tolli, quo Senatores decernebant dare de publico Pallanti sestertium centies quinquagies. *Ob fidem*) erga patronos, & Rempub. *Pallantem*) libertum, & vilem. *Intercedentem*) interpellantem, resistentem.

tem. *Minus*) cùm maius eſſet recipere dignitates immeritas, quàm pecunias. Si legeris munus, ſcilicet tanquam debitum.

vel potius imperio, coram Senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in Senatu rogat. Imaginare Senatum, vſquequaque teſtantem meritò libentérque ſe hanc ſummam inter reliquos honores Pallanti cœpiſſe decernere, & perſeueraturum fuiſſe ſe, niſi obſequeretur principis voluntati, cui non eſſet fas in vlla re repugnare. Itáne ſeſtertium centies quinquagies Pallas ex ærario referret, verecundia ipſius, obſequio Senatus opus fuit, in hoc præcipuè non obſecuturi, ſi in nulla re putaſſet fas eſſe non obſequi? Finem exiſtimas? Mane dum, & maiora accipe. Vtique cùm ſit vtile, principis benignitatem promptiſſimam ad laudem, præmiaque merentium illuſtrari vbique, & maximè iis locis, quibus incitari ad imitationem præpoſiti rerum eius cura poſſent, & Pallantis ſpectatiſſima fides, atque innocentia exemplo prouocare ſtudium tam honeſtæ æmulationis poſſet, ea quæ quarto Calendas Februarij, quæ proximè fuiſſent, in ampliſſimo ordine optimus princeps recitaſſet, Senatúſque conſulta de his rebus facta in æs inciderentur, idque æs figeretur ad ſtatuam loricatam diui Iulij. Parum viſum tantorum dedecorum eſſe curiam teſtem? Delectus eſt celeberrimus locus, in quo legenda præſentibus, legenda

Vel potius imperio) vera correctio: paruit enim Claudius libertis ſuis. inde Iuuenalis. Indulſit Cæſar cui Claudius omnia, cuius Paruit imperiis, vxorem occidere iuſſus. *Imperat*) eſt tanquam imperium: cùm libertus audet in Senatu imperatorem patronum ſuum rogare. *Vſquequaque*) frequenter. *Summam*) pecuniarum. *Perſeueraturum fuiſſe.*) omnino decreturum fuiſſe. *Verecundia ipſius*) fuit opus verecundia Pallantis, & obſequio Senatus, vt Senatores obſequerentur principi aſſeueranti pallantem contentum honore intra priorem paupertatem velle ſubſiſtere: nec tamen in hac re obſecuti fuiſſent, ſi putaſſent, licere ſibi contradicere Cæſari in aliquibus, neque ſemper voluntati eius morem gerere. *Finem*) hunc eſſe finem Senatuſconſulti. *Mane dum*) auſculta pauliſper: tamen *dum* poteſt eſſe dictio expletiua. *Vtique*) præſertim. verba Senatuſconſulti. Eſt autem ordo & ſenſus, Cùm ſit vtile principis benignitatem tam promptiſſimam in Pallantem illuſtrari, & publicari in laudem virorum, vt Pallantis, merentium præmia locis ampliſſimis, vt in foro: quibus rebus reliqui præpoſiti curæ imperalium rerum poſſent incitari ad imitationem: & fides Pallantis ſpectatiſſima in patronos, atque innocentia poſſit prouocare exemplo ſuo aliorum ſtudium, tam honeſtæ æmulationis: eſt viſum ea quæ optimus princeps recitaſſet in ampliſſimo ordine, &c. *Calendas Februarij*) multi legunt ante decimum Calendas Februarij, [nonnulli quarto Calend. Februarij.] *Quæ proximè fuiſſent*) qui dies proximus fuit iſti Senatuſconſulto, facto ſuper his rebus, inciderentur in ærea tabula, & id affigeretur, iuxta ſtatuam loricatam diui Iulij, qui autore Tranquillo, primus omnium in conſulatu ſuo inſtituit, vt tam Senatus quàm populi

diurna acta conficerentur, & publicarentur. Statuæ loricatæ, quæ in foro locata fuerat diuo Iulio, meminit Plinius, his quidem verbis, Cæsar Dictator loricatam sibi statuam dicari in foro suo passus est. *Celeberrimus locus*) forum Cæsaris Dictatoris: de quo Tranquil. Forum de manubiis inchoauit: cuius area super sestertium millies constitit. *Præsentibus*) viuentibus.

futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipij: quósque repudiasset, quósque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset, incisa & insculpta sunt publicis æternisque monimentis Prætoria, sic quasi fœdera antiqua, sic quasi sacræ leges. Tanta principis, tanta Senatus, tanta Pallantis ipsius. quid dicam? nescio, nisi vellet in oculis omnium figi, Pallas insolentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem Senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere. Egregiam quidem, pulchrámque rationem, vt exemplo Pallantis præmiorum ad studium æmulationis cæteri prouocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Intuebantur tamen honesto loco nati, qui peterent, cuperentq́ quod dari liberto, promitti seruis videbant. Quàm iuuat, quòd in tempora illa non incidi, quorum sic me, tanquam illis vixerim, pudet. Non dubito similiter affici te. Scio quàm sit tibi viuus & ingenuus animus. Ideoq́ facilius est, vt me (quanquam indignationem quibusdam in locis fortasse vltra epistolæ modum extulerim) parum doluisse, quàm nimis credas. Vale.

Futuris) posteris. *Fastidiosissimi mancipij*) Superbissimi serui. *Quósque*) & placuit signari ære eos honores, quos neglexisset. *Pecuniam de publico oblatam*) quod illi cedebat honori. *Decernentes*) Senatores: per quos non stetit, quin pecuniam reciperet Pallas. *Monumentis*) actis diurnalibus. *Fœdera antiqua*) vt Latinorum & Carthaginensium. *Sacræ leges*) quæ in albo positæ fuerant. Sacrum est, quicquid deorum habetur: nam Iustinianus, Sacræ, inquit, res sunt, quæ rite per Pontifices deo cõsecratæ sunt, veluti ædes sacræ, donaria, quæ rite ad ministerium dei dedicata sunt. Leges igitur sacræ dictæ, quòd ante eas conditas, referente Dionysio, quædam erant in sacris libris reposita, vímque legis habentia: quorum cognitionem soli patricij habebant, & pro legibus vtebantur. Sanctæ verò dicuntur secundum Donatum, & Macrobium, quòd pœnæ sanctione à nullo corrumpi, & violari debeant: & ideo sanctione confirmatæ respondente Vlpiano: quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi deo non sit consecratum. Scio leges per Decemuiros x. tabulis annotatas, populo confirmante in bases æneas incisas, & in foro positas, illustrissimum eligente locum: fontem omnis publici priuatique Iuris: cui mox duæ tabulæ additæ. In prooemio tamen. ff. scriptum extat, decem tabulis eburneis leges primùm pro rostris propositas. *Tanta principis*) patientia erat. *Tanta Pallantis*) insolentia. *Quid dicam?*) dubitatio, exornatio. *Figi in oculis omnium*) inspici à cunctis. *Humilitatem*) animi vilitatem. Legimus, & quid dicam nescio: nisi & reliqua. *Obtendere rationem turpitudini*) velle turpe factum ratione excusare. *Obtendere*) opponere tanquam præstigias. *Egregiam*) ironia, qualis apud Virgil. Egregiam verò laudem. Est autem ratio quæ sequitur, vt scilicet cæteri prouocarentur.

carentur, & incitarentur ad ſtudium æmulationis exemplo præmiorum Pallantis. *Ea vtilitas*) vt exemplo ſuo alios incitaret. Legitur etiam vilitas, id eſt contemptus. *Quos non dignabatur*] quos non accipiebat, immò faſtidiebat. *Honeſto loco*] claris natalibus. *Dari*] Prætoria ornamenta. *Premitti*) ſeſtertium centies quinquagies. *Seruis*) Pallanti, qui olim ſeruiuerat. *Illis*) temporibus. an cum Senatoribus illorum temporum. *Affici*) diſponi, perturbari. *Verus*) alia lectione iuſtus. Item viuus, id eſt promptus, ſubitus. *Ingenuus*) liber. *Quibuſdam in locis*) vt illic, Conferantque ſe non illi veteres Africani. Item, Prolatos Imperij fines, nec procul imaginare Pallantem velut intercedentem Senatuſconſulto. Et totum illud, Parum viſum eſt, quia epiſtolaris ſtylus debet eſſe remiſſior.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

NEQVE vt magiſtro magiſter, neque vt diſcipulo diſcipulus (ſic enim ſcribis) ſed vt diſcipulo magiſter. Nam tu magiſter, ego contrà. Atque ideo tu in ſcholam reuocas, ego adhuc Saturnalia extendo, librum miſiſti. Non potui longius hyperbaton facere, atque

NEQVE) Miſerat Tacitus librum ſuum Secundo corrigendum, qui vt probaret ne meritò quidem poſſe dici Taciti diſcipulus, de induſtria fecit longum hyperbaton, quod ſanè vitio datur, cum oratio, vt hîc, obſcuratur. nam non eſt numeroſa oratio, ſed abſona, & interrupta. permutato enim recto verborum ordine ad nihilum omnia decidunt. Collocabis igitur verba vt melius intelligatur, Neque miſiſti librum tuum, vt ſolet magiſter mittere magiſtro, id eſt, vt eruditus erudito: neque miſiſti vt ſolet diſcipulus, i. literarum candidatus mittere alteri diſcipulo ſcripta ſua emendanda (nam ſic ſcribis) ſed miſiſti vt ſolet magiſtro, hoc eſt maior, & doctior mittere diſcipulo ſuo. tu enim magiſter es, ego verò contrà ſum, ſcilicet diſcipulus tuus. Ideo me literis ablegatum reuocas tanquam diſcipulum ad ſtudia, cùm eſſem intentus luſibus, quibus Saturnalia luxuriant. *Extendo*) exerceo vltra conſtitutum, intentus ſum iocis diutius quàm oportebat: nam poſt Saturnalia diſcipuli à ludo in ludum clamoſo reuocabantur à magiſtro, ſi Martiali credimus. *Hyperbaton*) tranſgreſſionem, prima enim perſpicuitatis virtus eſt rectus ordo, non in longum dilata concluſio. Eſt autem Hyperbaton perlonga dictionis dilatio, & tranſgreſſio quædam verborum ordinem turbans: cuius ſpecies quinque, anaſtrophe, dacope, vel vt quidam tmeſis, dialyſis, ſiue parentheſis, hyſterologia, ſiue hyſteronproteron, ſyncheſis. Sed luculentius Diomede Fabius. Plus tamen, inquit, eſt obſcuritatis in textu, & continuatione ſermonis, & plures modi: quare nec ſit tam longus, vt eum proſequi non poſſit intentio: nec tranſiectio tarda, vt in hyperbaton finis eius differatur, quibus adhuc peior eſt mixtura verborum, qualis in illo verſu. Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus aras. Et de tropis ſcribens. Hyperbaton quoque, id eſt verbi tranſgreſſionem, quoque frequenter ratiò comparationis, & decor poſcit, non immeritò inter virtutes habemus. Fit enim frequentiſſimè aſpera, & dura, & diſſoluta, & hians oratio, ſi ad neceſſitatem ordinis ſui verba redigantur: quare cùm verba per ſe clara perturbantur, erit vitioſum hyperbaton, quod data opera fecit Secundus. Aliud hyperbaton libro nono idem Fabius deſcribit, Parentheſi, inquit, adiiciunt hyperbaton, non illud quod inter tropos eſſe

voluerunt, sed alterum quod ei figuræ sententiarum, quæ apostrophe dicitur, simile, & non sensum mutat, verùm formam eloquendi: quale illud, Decios Marios magnósque Camillos Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar. Acutius etiam in Polydoro. Fas omne abrupit. Polydorum obtruncat, vi & auro potitur, quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames? Hermogenes, vbi de puritate orationis agit, testatur hyperbaton esse contrarium perspicuitati: quare si orationem illustrare intendimus omnino fugiendum est: non enim splendida comparatur oratio membris prolixis & circuitu. Pari ratione reprehendit M. Tullius in Rhetoricis hyperbaton, præcipiens fugere oportere longam verborum continuationem, quæ & auditoris aures, & spiritum lædit: quam sententiam libro tertio de Oratore repetit.

hoc ipso probare eum esse, qui non modo magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici. Sumam tamen personam magistri: exeramq; in librum tuum ius, quod dedisti: eo liberius, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te vlciscaris. Vale.

Hoc ipso) quod vitiosum hyperbaton fec. *Personam*) qualitatem, & habitum. *Exeram*) exercebo, alibi extrahere significat. Ouidius. Ter Neptunus aquis cum toruo brachia vultu, Exerere ausus erat. Virgilius, Ora exertantem. Item. Exertæ cingula mammæ. Claudianus, Exerta manus armata bipenni. Plinius vndecimo, dentes exerti sunt apro, hippopotamo, elephanto. Et libro nono de Perdicibus. hiantes exerta lingua, per id tempus æstuant. *Eo liberius*) emendabo librum tuum. *Meis*) scriptis. *Vlciscaris*) confodias, annotes, expungas, mihi vices reddas.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

VIDISTINE aliquando Clitumnum fontem? si nondum, & puto nondum, alioqui narrasses mihi: vide, quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi. Modicus collis assurgit, antiqua cupressu nemorosus & opacus: hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus

VIDISTI) Clitumni fontis miram naturã exprimit. petitque, si quid simile habet, sibi rescribat. *Clitumnum fontem*) Vibius Sequester. Clitumnus Vmbriæ fluuius vbi Iupiter eodem nomine est. Plinius, In Falisco Clitumni amnis aqua potata cãdidos boues facit. Virg. Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus Victima: sæpe tuo perfusi flumine sacro Romanos ad templa deûm duxere triumphos. Nam triumphantes petitis bobus ex Clitumno Ioui Capitolino sacrificabant: quod Iuuen. interpres surda aure præteriuit. Satyra.xij. ibi, Pinguior Hispulla traheretur taurus, & ipsa Mole piger, nec finitima nutritus in herba, Læta sed ostendens Clitumni pascua, sanguis iret, & à grandi ceruix ferienda ministro. Hinc Lucanus, Est qui tauriferis vbi se Meuania campis Explicat. Papinius in Syluis. Aut pressant niueos Clitumna noualia tauros. Silius, Et lauat ingentem perfundens flumine sacro Clitumnus taurum. Claudianus, Non tales Clitumne lauas in gurgite tauros, Tarpeio referunt quos pia sacra Ioui. In laudibus Honorij ad hæc miram fluminis naturam explicat. Quin & Clitumni sacras victoribus vndas, Candida quæ latiis præbent armenta triumphis, Visere cura fuit. *Et puto nondum*) te vidisse illum: nam aliàs narrasses mihi. ergo illum

illum vide. *Nemoroſus*) denſus, obſcurus. Nemus iuxta Clitumnum teſtatur Tranquil. vbi memorat Caligulam ad viſendum nemus flumenque Clitumni Meuaniam proceſſiſſe. Et Propertius inquit, Qua formoſa ſuo Clitumnus flumina loco Integit, & niueos abluit vnda boues. *Exprimitur*) exilit veluti onere ſuperimpoſiti collis.

venis, ſed imparibus, eluctatúſque facit gurgitem, qui lato gremio pateſcit purus & vitreus, vt numerare iactas ſtipes & relucenteis calculos poſſis. Inde non loci deuexitate; ſed ipſa ſui copia, & quaſi pondere impellitur. Fons adhuc & iam ampliſſimum flumen atque etiam nauium patiens, quas obuias quoque & contrario niſu in diuerſa tendenteis, tranſmittit & perfert: adeo validus vt illa quà properat, ipſe tanquam per ſolum planum remis non adiuuetur, idem ægerrimè remis contiſq; ſuperetur aduerſus. Iucundum vtrunque per iocum, ludúmque fluitantibus, vt flexerint curſum, laborem ocio ocium labore variare. Ripa fraxino multa, multa populo veſtiuntur: quas perſpicuus amnis velut merſas viridi imagine annumerat. Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit. Adiacet templum priſcum & religioſum. Stat Clitumnus ipſe amictus, ornatúſque prætexta.

Venis) foraminibus. *Eluctatus*) exprimens, emittens. *Gurgitem*) Gurges eſt in flumine locus profundus, vbi aqua vertitur: quòd gulæ inſtar ad ſe trahat & deuoret. ſolet hoc fieri iuxta fontes maximos, ex quibus flumina defluunt. *Patefacit gremio lato*) extenſo fluminis alueo. in multis exemplaribus legi, quem facit gurgitem lato gremio patefacit item non diſplicet hæc lectio, eluctatúſque facit gurgitem; qui lato gremio pateſcit *Vitreus*) tranſlucidus. *Stipes*) nummos. *Calculos*) lapillos. *Deuexitate*) deſcenſu, quo modicus etiam humor celeriter decurrit. *Copia*) abundantia aquæ. *Impellitur*) vrgetur. *Fons adhuc*) eſt. *Nauium patiens*) profundus. *Obuias*) contra defluxum lateralem nitentes *Niſu*) remigantium contentione. *In diuerſa*) ad alteram ripam. *Tranſmittit & perfert*) patitur ſe ſuperari. *Validus*) pronus ad decurſum. *Illa*) ea via. *Properat*) velociter defluit. *Non adiuuetur remis*) non opus ſit nauigantibus remigatione, quia labantur per ſe amne ſecundo. *Aduerſus*) decurrens, ſi quis ad ſuperiora niti voluerit. Sic Virg. in Georgicis. Qui aduerſo vix flumine lembum Remigiis ſubigit. *Contis*) Contus ſudex eſt ſiue haſta longior duriórque ſine ferro, quo nautæ in fluminibus non admodum profundis vtuntur ad impellendas ſcaphas. eo etiam antiquos in bello vſos Virg. teſtatur hoc verſu, Aſſueti longo muros detrudere conto. & qui eos gerebant qui de re militari ſcripſere contatos appellauere. *Vtrunque*) aduerſus flumen niti, & mox ſecundo flumine deferri. *Fluitantibus*) nauigantibus. *Vt flexerint curſum*) poſtquam decurrere. *Ocio*) labendo in pronum. *Labore*) nitendo ad fontem. *Fraxino*) arbor eſt fraxinus & campeſtris & montana, procera & teres, Homeri præconio & Achillis haſta plurimum nobilitata Theophraſtus in duo genera diſtinxit. & Plinius lib. xvj. in quatuor, vbi etiam cap. xxiiij. leges multa de populo, quæ fluminibus lætantur. *Veſtiuntur*) teguntur, ornantur. *Adnumerat*) fluuius lucidus reddit ſpectatoribus arbores numerandas ea imagine viridi, ve ſunt in ripa, tanquam eſſent ſub aqua merſæ. Conuenit cum præcedentibus, vbi inquit, poſſe Romanum numerare iactas

stipes & relucentes calculos. *Rigor*) frigiditas est par niuibus. *Nec cedit*) ad albedinem niuis accedit. *Priscum*) nam vetusta templa magis religiosa, maiestatis venerationisque plena. *Clitumnus*) deus omnis enim fluuius suum numen habebat. *Prætexta*) veste siue fraxinea vel populea. Nam Virgil. lib. viij. fingit deum Tyberinum Æneæ visum, populeas inter frondes amictum, tenui carbaso glauco, & crines intectum vmbrosa arundine.

Præsens numen, atque etiam fatidicum. indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura, totidémque Dei simulacra: sua cuique veneratio, suum nomen: quibusdam verò etiam fontes. Nam præter illum quasi parentem cæterorum, sunt minores capite discreti, sed flumini miscentur quod ponte transmittitur. Is terminus sacri profaníq́. In superiore parte nauigare tantùm, infrà etiam natare concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum diuus Aug. dono dedit, publicè præbent & hospitium. Nec desunt villæ, quæ secutæ fluminis amœnitatem, margini insistunt. In summa, nihil erit ex quo non capias voluptatem. nam studebis quoque, & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille, Deúsque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis, quanquam tu verò, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

Præsens) propitium, auxiliare. *Fatidicum*) fata canens, quod videtur Claudianus indicare, vbi de Clitumno memorans scribit, Nec te miracula fontis Prætereunt tacito passu, quem si quis adiret, Lentus erat: si voce gradum maiore citasset, Commixtis feruebat aquis, cúmque omnibus vna Sit natura vadis, similes vt corporis vmbras Ostendant: hæc sola nouem abstantia sortem Humanos properant imitari flumina mores. Nam Plin. Cæcilius statim subiicit. *Indicant sortes*) cum scilicet Clitumnum fatidicum esse per sortes quæ multiplices erant. vt Gordi & Antij, & referente Tacito apud Germanos. Plautus etiam cuiusdam sortis meminit: sed hæc omnia vana extitisse Apuleius lib. ix. declarat, vbi recitat sacerdotes Isidis commentos nouum quæstus genus: euocata enim forte vnica de pluribus casulis consulentes, de rebus variis plurimos esse cauillatos. Sors hæc erat: ideo coniuncti terram proscindunt boues, vt in futurum læta germinent sata. tum si matrimonium forte cooptantes interrogarent rem ipsam, responderi dicebant connubio iungendos, & liberos procreandos, si possessiones & sata præstinaturus quæreret, meritò boues, & jugum & arua sementis florentia pronunciari. Si quis de profectione solicitus diuinum caperet auspicium, iunctos iam paratósque quadrupedum cunctorum mansuetissimos, & lucrum promitti de glebæ germine. Si prælium capessiturus, vel latronum factionem persecuturus, vtiles nec ne processus sciscitaretur, additam victoriam forti præsagio contendebant: quippe ceruices hostium iugo subacturi, & prædam de rapinis vberrimam fructuosámque capturi. *Circa*) Templum illud Clitumni. *Priscum*) quod erat ad fontem situm. *Simulacra*) imagines ad similitudinem ipsius Dei [quædam exemplaria non habent hanc vocem, quæ non incommodè potest abesse.] Romæ simulacrum ex ære factum Cereris primum reperio: transiit à diis ad hominum statuas multis modis, nam ex desiderio orta videntur, vt quæ intueri non dabatur, cerni per simulacra viderentur: quæ Seruius grammaticus diis solùm assignat. *Numen*) potestas. est in alia lectione nomen, id est cognomen.

& epitheto

& epitheto ſicut Ioui varia cognomenta poetæ aſcripſere pro diuerſis muneribus, quæ mortalibus præſtitit. *Fontes*) inſunt vel oriuntur. *Illum*) Clitumni maximum fontem. *Minores*) fontes. *Capite diſcreti*) diuerſi ab illo maximo. *Immiſcent*) confluunt. *Tranſmittitur*) traiicitur ponte inſtrato. *Sacri profanique eſt*) illud ſpatium quod durat à templo & ſacellis vſque ad finem pontis, ſacrum eſt: à fine pontis ſtatim incipit eſſe profanum. quod omnes ferè conſentiunt id eſſe, quod extra fanaticam cauſam ſit, quaſi porrò à fano & religione ſecretum: interdum etiam quòd ex religioſo vel ſacro in hominum vſum proprietatémque conuerſum eſt. vtrunque Macrobius Virg. autoritate comprobat : poſterius etiam Agenus vrbicus. *Terminus*) dictus eſt ſecundum Siculum Flaccum , quòd terræ menſuras diſtinguat. hoc enim teſtimonia finium intelliguntur, agrorúmque contentio ac certamen aufertur. *Parte pontis*) vergentis ad fontem. *Hiſpellates*) Plin. & Vmbriæ intus Hiſpellum : Strabo altera parte confinium Picentinorum [ad montana Hiſpellum eſt. in Vmbria pariter locus : quamuis corruptè legatur Hiſpollum. *Illum locum*) iuxta fontem Clitumni. *Publicè præbent balineum*) ſubminiſtrant impẽſam omnibus loturis ibidem gratuitò. [aliter præbent non repetitur.] *Et hoſpitium.*) & pariter gratuitò hoſpitantur. *Secuta*) quod eſt animati dedit inanimato: non enim villæ ſequi poſſunt, ſed villarum ædificatores. *Inſiſtunt margini*) conſtructæ ſunt in ripa , & fundamentis ad aquam poſitis inſiſtunt. *Multorum*) diuerſorum hominum vota ſoluentium, quod tabellis & inſcriptionibus vbique diſpoſitis ſignificatur. *Ridebis*) vt rudia vel ſuperſticioſa. *Tua*) ingenita. *Nulla ridebis*) quia vtcunque ſunt, in bonam partem accipias.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

OLIM non librum in manus, non ſtylum ſumpſi: olim neſcio quid ſit ocium, quid quies, quid denique illud iners quidem, iucundum tamen nihil agere, nihil eſſe: adeo multa me negocia amicorum, nec ſecedere, nec ſtudere patiuntur. Nulla enim ſtudia tanti ſunt, vt amicitiæ officium deſeratur: quod religioſiſſimè cuſtodiendum ſtudia ipſa præcipiunt. Vale.

OLIM) Conqueritur apud Vrſum, quòd nequeat ſtudere ob amicorum negocia, quæ tamen ſtudiis præferenda ſunt. *Librum*) vt legerem. *Stylum.*) vt ſcriberem. *Ocium*) à negociis vrbanis, vel ſtudium. nam alibi cum dixiſſet ſe in ſeceſſu cum libellis loqui, ſubdidit dulce ocium. Et ad Caninium , Quin te in alto iſto pinguique ſeceſſu , ſtudiis aſſeris: hoc ſit negocium tuum, hoc ocium, hic labor, hæc requies. Iners quidem eſſe ruri in ocio, neque patrocinium amicis ſuis ſuis præſtare ; neque fama celebrari : ſed in obſcuro & ſeceſſu ſibi viuere. *Studia*) philoſophiæ præcepta.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

QVO magis cupis ex nobis pronepotes videre , hoc triſtior audies , neptem tuam abortum feciſſe : dum ſe prægnantem eſſe,

QVO magis] Fabatum proſocerum monet Calphurniam] vxorem ſuam feciſſe abortum , & ideo in ſummum diſcrimen

adduci: sed hortatur, quia à periculo libera potest adhuc parere liberos, cùm iam eius rei dederit experimentum. *Nobis*) me & Calphurnia. *Pronepotes*) filios neptis tuæ & mei eius mariti. *Fecisse abortum*) quòd conceperat ante tempus natum.

puellariter nescit: ac per hoc quædam custodienda prægnantibus omittit, facit omittẽda: quem errorem magnis detrimentis expiâuit, in summum periculum adducta. Igitur vt necesse est, grauiter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam, sic debes agere Dijs gratias, quòd ita tibi in præsentia pronepotes negauerunt, vt seruarent neptem, illos reddituri, quarum nobis spem certiorem hæc ipsa, quanquam parum prosperè explorata, fæcũditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me hortor, moneo, confirmo. neque enim ardentius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus videor à meo, tuóque latere pronum ad honores iter, & ad audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus. Nascantur modò, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Vale.

Puellariter) simpliciter, ignoranter, more puellarum. à verbo puellaris, quo vtitur Ouidius. Alta puellares tardat arena pedes, rectè deducitur puellariter. *Prægnationibus*) legitur etiam prægnantibus, quod magis probo. *Omittenda*) contraria prægnantibus. *Expiauit errorem*) quod errore commiserat, dum in summum vitæ discrimen adducitur, purgauit & satisfecit. *Detrimentis*) fuit in secunda lectione documentis, id est experimentis & exemplis, quibus in posterum edocta fuit quid esset factura. *Ac ipsa*) sustineas. *Grauiter*) dolenter. *Paratis*) iam conceptis, sed intempestiuè enectis. *Illos*) pronepotes. *Explorata*) experta. *Parum prosperè*) propter abortum. *Spem*) quia omnino suscipere liberos sperandum nobis est. *Iisdem*) rationibus. *Meo latere*) gradu paterno. *Tuo*) Materno. *Pronum*) facile. *Audita latius nomina*) longa virorum illustrium stemmata in familia Calphurniæ & Cæcilij; quinetiam Plin. nam multa multorum Pliniorum epitaphia superioribus annis in agro & municipio Nouocomo per Benedictum Iouium eruta sunt: quibus colligitur non modò duobus Plin. sed pluribus eam familiam celebrem fuisse. *Subitas*) nouas, recentes, vt obiectum est Mario, & Ciceroni, & Q. Curtium Rufum obscuris patentibus dicebat Tiberius, cum eum Prætorem renunciaret, videri ex se natum. *Imagines*) maiorum, de quibus plura alibi enarrauimus, id etiam indicat illa ad Traianum epistola, cùm scribit se habere in agris per plures successiones traditas sibi Principum statuas.

C. PLINIVS HISPVLLÆ SVÆ S.

CVM affectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam materna indulgentia molliorem, intelligo priùs tibi quod est posterius nunciandum, vt

CVM) Hispullam Fabati filiam, & sororem patris Calphurniæ pariter pro abortu vxoris solatur, rogátque vt casum Fabato velit excusare. *Filiam*) Calphurniã vxorẽ meam. *Fratris*) tui Calphurnij. *Molliorem affectum*) amorem indulgentiorem, remissiorem quã si illi mater esses. *Intelligo*) video optimũ factu si tibi nũciauero ipsam cõualuisse antequã dicam abortũ fecisse.

Præ-

Digitized by Google

præſumpta lætitia ſolicitudini locum non relinquat: quanquam vereor ne poſt gratulationem quoque in metum redeas: atque ita gaudeas periculo liberatam, vt ſimul, quòd periclitata ſit, perhorreſcas. Iam hilaris, iam ſibi, iam mihi reddita incipit refici, tranſmiſſúmque diſcrimen conualeſcendo remetiri. Fuit alioqui in ſummo diſcrimine (impunè dixiſſe liceat) fuit nulla ſua culpa, ætatis aliqua, inde abortus, & ignorati vteri triſte experimentum. Proinde & ſi non contigit tibi deſiderium fratris amiſſi, aut nepote eius, aut nepte ſolari, memento tamen dilatum magis iſtud quàm negatum, cùm ſalua ſit, ex qua ſperari poteſt. Simul excuſa patri tuo caſum, cui paratior apud fœminas venia eſt. Vale.

Præſumpta) prius admiſſa nõ ſinat locum triſtitiæ. *Simul perhorreſcas*) pariter gaudeas & timeas. *Sibi*) ad ſanam mentem. *Mihi*) qui iam de illa bene ſpero, ſicut illa de ſe. *Remetiri*) ſecum reputare, quod potius fieri ſolet cum periculum euaſimus, quàm cùm in ipſo periculo ſumus. *Impunè*) liberè, ſine illius pœna. Q. Curtius, Multis impune vulneratis. & mox, Donec debilitati impune nauigiis excipi poſſent. *Ætatis*) puellaris, quæ dum præterit, quæ prægnanti erant facienda, fecit prætereunda. *Abortus*) factus eſt. *Experimentum*) conuenit cum ſuperioribus, vbi legunt aliqui documentis. vſus enim & experientia in rebus humanis dominatur, & vbi quid peram factum, ceſſit improſperè, vitatur quod feſelleiat. *Ignorati vteri*) vxoris quæ ignorabat ſe eſſe grauidam. *Proinde*) quare. *Fratris amiſſi*) Calphurnij fratris tui, quem vnicè diligebas. *Deſiderium*) nam vita functus erat: cùm deſiderium ſit rerum quibus caremus. *Neptè*) abortus ille debuit eſſe in primis menſibus, vt non potuerit dignoſci mas an fœmina eſſet futura. *Dilatum*) in aliud tempus per ſecundum fœtum. nam ex abortu dedit experimentum non eſſe ſterilem. *Patri*) Fabato. *Apud fœminas*] te fœmina deprecante facilius veniam dabit fœminæ Calphurniæ inopinati abortus.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

HVNC ſolum diem excuſo. Recitaturus eſt Titinius Capito, quem ego audire neſcio magis debeam an cupiam. Vir eſt optimus, & inter præcipua ſæculi ornamenta numerandus: colit ſtudia, ſtudioſus amat, fouet, prouehit, multorúmque, qui aliqua componunt, portus, ſinus, præmium, omnium exemplum, ipſarum deniq; literarũ iam ſeneſcentium

HVNC) Cum Titinius Capito ſtudiorum fautor, literarum reformator, recitaturus eſſet, excuſat diem à contubernio Minutiani, vt Capitoni paria reddat, qui recitationibus Plin. interfuerat: & materia ipſa ſcribendi ductus. nam mortem illuſtrium virorum ſcriptis commendabat. *Ti tinius Capito*) de quo libro primo. *Debeam*) vt faciam paria. *Cupiam*) ob ſingulares virtutes. *Seculi*) noſtri, fœliciſſimi. *Ornamenta*) ornatos viros. *Portus multorum*) excipit & tutatur multos ſcriptores. *Sinus*) ſtatio, refugium. *Omnium exempſlum*) omnes prouocat exemplo ſui, vt ſtudia colantur & ductos foueant. *Seneſcentium*) ab illa florida & robuſta

Digitized by Google

eloquentia sterilitatem quandam redolentium: cuius rei causam pluribus quærit Tacitus in libello de causis corruptæ eloquentiæ.

reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet, auditoria non apud se tantùm benignitate mira frequentat: mihi certè, si modò in vrbe est, defuit nunquam. Porro tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causa referendæ. An si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti ad vadimonia mea: nunc quia mihi omne negocium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti: in quo obligari ego, ne dicam soleo, certè maximè possum? Quòd si illi nullam vicem, nulla quasi mutua officia deberem, solicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo & maximo, & in summa seueritate dulcissimo, vel honestate materiæ. Scribit exitus illustriũ virorum, in iis quorundã mihi carissimorũ. Videor ergo fungi pio munere, quorumq́ exequias celebrare nõ licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

Reductor) ad priorem bonitatem & candorem. Nam Ciceronis & Aug. tempora habita sunt eloquentissima, priora pene rudia & inculta: posteriora vsque ad Honorium plus eruditionis quàm eloquentiæ collatura, reliqua vsque ad seculum nostrum semibarbara. *Recitantibus)* id quod Iuuenalis vellicat, aut si dulcedine famæ Succensus recites, Maculonus commodat ædes. Ac longè ferrata domus seruire iubetur. Sed eos sane vellicat qui solùm ædes & auditores dabant, nullo adhibito munere: at noster Capito etiam præter domum præmia scriptoribus numerabat. *Benignitate mera)* non simulata sed simplici bonitate: legitur etiam mira. *Frequentat auditoria)* frequenter auditum vadit recitantes. *Non apud se tantùm)* non solùm cùm libri recitantur in ædibus suis, verùm etiam in alienis. *Mihi)* recitanti. *Turpius est non referre gratiam)* non audire ipsum recitantem. *Causa)* eadem ratio. *An si litibus tererer)* si iudex essem & vadimonia facerem. *Ad mea vadimonia)* quibus sistere iussissem litigantes in iudicio. *Celebranti)* studia. *Vadimonia mea)* sponsiones per me factas aliquem se in iudicio sistendi ad certum diem. Cic. pro Quinto, Vadimonium mihi non obiit. Et mox, Qua tibi hora Vadimonium non sit obitum. nam magna multa non obiti, id est deserti, vadimonij constituta erat. Plautus in Epidico, Ilicet vadimonium vltro mihi hic facis Mart. lib. viij. Cùm modò distulerint raucæ vadimonia cæræ. Fabius de legato frumentario, qui ad præstitutum diem venerat, Nisi inquit tamen ad vadimonium legate venisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Liuius, Prætores, quorum iurisdictio erat, Tribunalia ad disciplinam publicam posuerunt, vadimonia fieri iubentes, ibique eo anno ius dictum est. Val. Max. Cum Scipio oppidum Badiam circunsederet, tribunal suum adeuntes, in ædem quæ intra mœnia hostium erat, vadimonium in posterum facere iussit. Plin. Bæbius iudex dum vadimonium d fierri iubet, mortuus est. Et in præfatione, Inscriptiones propter quas vadimonium deseri possit. Seneca, fœnerator valitudinarius distortis manibus, & pedibus ad comparendum non reiunctis clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsius morbi accessionibus vindicat. Tranquill. tradit comprehensis à Caio meritoriis vehiculis, & pistrinensibus iumentis, plerosque litigatorum, quòd occurrere absentes ad vadimonium non potuissent, causa cecidisse. Longa fit altercatio apud Marcum Tullium pro eodem Quintio, de vadimoniis, dicentibus quibus-

quibuſdam, vadimonia fuiſſe deſerta, aliis verò à ſe facta non fuiſſe. & Macrobius in Saturnalibus, Comperendini inquit dies ſunt, quibus vadimonium licet dicere Vadimonia, ſi credimus Apollinari, Thales Mileſius culpabat. Apuleius ſubinde vadimonium vſurpat pro promiſſo deſtinato ad certum diem *Obeunti*) adeunti. *Solo*) hac ſola re, quia aliis rebus etiam obligari poterat. legitur etiam ſoleo. *Nullam diem*) promiſſam: adſcribitur etiam vocem. *Sollicitarer*) excitarer ad audiendum Capitonem propter eius ingenium. *Pulcherrime*) verſanti circa res pulcherrimas. nam ab Imperatore Traiano impetrauit, vt ſibi liceret ponere in foro ſtatuam L. Syllani, eique omnino in vſu fuit claros colere: mirum qua religione, quo ſtudio imagines Brutorum, Caſſiorum, Catonum domi haberet. *In ſumma ſeueritate dulciſſime*) maxima enim virtus miſcere ſeueritatem iucunditati. *Honeſtate materiæ*) nam clariſſimi cuiuſque vitam egregiis carminibus exornabat. *Exitus*) mortes. libro primo aſſerit ſcripſiſſe vitas: ergo intellige totum pro parte, quia potius ſolemus reſpicere hominum finem quàm vitam. & ſic de C. Fannio libro quinto dixit, ſcribebat exitus occiſorum, aut relegatorum à Nerone. *Chariſſimorum*) dum viuerent, & poſt mortem, non enim tantùm viuentes amabat Plinius. *Non licuit*) ob metum Domitiani. *Funebribus*) quæ ſolent fieri in funere clariſſimorum. *Seris*) quia multos poſt annos funerum compoſitæ ſunt. *Tanto magis veris*) nam in laudationibus funebribus oratores in multis mentiri ſolent, at in hiſtoriis non licet.

C. PLINIVS GENIALI SVO S.

PROBO, quòd libellos meos cum patre legiſti. Pertinet ad profectum tuum, à diſertiſſimo viro diſcere, quid laudandum, quid reprehendendum: ſimul ita inſtitui, vt verum dicere aſſueſcas. Vides quem ſequi, cuius debeas implere veſtigia. O te beatum cui contigit vnum atque idem optimum, & coniunctiſſimũ exemplar: qui denique cum potiſſimum imitandum habes, cui natura eſſe te ſimillimum voluit. Vale.

PROBO) Genialem & commendat, & felicem credit, quòd libellos ſuos cum patre doctiſſimo legerit, vt ab eo diſceret, quæ laudanda eſſent quæque improbanda. Genialem ſcribit Spartianus fuiſſe præfectum prætorio Diui Iuliani imperatoris. *Pertinet ad profectum tuum*) facit hoc vt in literis proficias. *A diſertiſſimo viro*) à patre tuo eloquentia populari admodum imbuto. *Implere veſtigia*) fieri ita diſertus & veridicus qualis eſt pater tuus. ſic enim filius implet patris veſtigia, cùm ad eãdem cognitionem peruenit. *O te beatum*) ſcilicet exiſtimo. ſic Virgilius, O fortunatos agricolas. *Exemplar*) patér, quẽ imiteris. *Simillimũ*) reſpicit hic potius mores quàm corporis lineamenta.

C. PLINIVS ARISTONI SVO S.

CVM ſis peritiſſimus & priuati iuris & publici, cuius pars ſenatorium eſt, cupio ex te potiſſimum audire, errauerim in Senatu

CVM ſis) Titum Ariſtonem fuiſſe virum grauiſſimum, ſanctiſſimum, doctiſſimũ. Plin. lib. 1. ad Catilium Seuerum ſcribens, longa & pulcherrima teſtatur epiſtola: & quoties aliquid reconditum de iure ab illo quæſiſſet, ſemper omnia veluti ab oraculo reſpondiſſet proinde, &

victum & cultum, ac animi magnitudinē in eo summè admiratur: nunc verò cùm ad Senatum relatū esset de pœna, vel absolutione libertorum & seruorum Afranij Dextri, ambigua morte perempti, quidam senatorum censebant eos necandos, alij relegandos, nonnulli liberandos. in tanta igitur sententiarum diuersitate, qui necādos & relegandos decernebant vnà sedebant, concordiam simulantes, vt numero opprimerent qui liberandos censuerant, qua sententia deiecta statim inter se dissentirent. quod cùm animaduertisset Secundus, postulauit, vt qui morte puniendos arbitrabantur, discederent ab his qui relegandos putabant, motus, præsertim facto senatus cogentis alium diuidere sententiam, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset. Post igitur factum, Aristonem summum iurisconsultum consulit an bene fecerit: sed dum consulit, ita subtiliter rem tractat vt potius docere quàm consulere videatur. *Priuati iuris & publici*) hùc facit Iustiniani diffinitio, publicum ius dicēns esse, quod ad statum rei Romanæ spectat: priuatum quod ad singulorum vtilitatem. Alibi de Aristone dixerat Plin. peritus ille & priuati iuris & publici. *Cuius pars Senatorium est*) nam cùm Senatus rerum publicarum curam agat, illud ius quod ad Senatores spectat, conuenienter dici potest esse pars publici iuris. an potius senatus consulta, & patrum decreta intelligamus, quæ sunt pars publici iuris. *Erraueris*) an sim deceptus.

proximè, nécne: non vt in præteritum (serum enim) verùm, vt in futurum, siquid simile inciderit, erudiar. Dices, Cur quæris quod nosse debeas? Priorum temporum seruitus, vt aliarum optimarum artium, sic etiam iuris Senatorij obliuionem quandam & ignorationem induxit. Quotus enim quisque tam patiens vt velit discere quod in vsu non sit habiturus? Adde quod difficile est tenere quæ acceperis nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos & imperitos deprehendit, cuius dulcedine accensi cogimur quædam facere antè quàm nosse. Erat autem antiquitus institutum vt à maioribus natu, non auribus modò, verumetiam oculis disceremus, quæ faciēda mox ipsi, ac per vices quasdam tradenda minoribus haberemus. inde adolescentuli statim castrensibus stipendiis imbuebantur, vt imperare parendo, duces agere, dum sequuntur, assuescerent. Inde honores petituri

Proximè) dum nuperrimè Senatus haberetur. *Serum enim*) nam præterita dicente Annibale apud Liuium, magis reprehendi quàm corrigi possunt. *Quod nosse debeas*) Turpe enim est Senatori ignorare ius in quo versetur. *Seruitus*) Domitiano imperante capitale erat sententiam liberè in Senatu dicere. *Induxit*) aduexit, superfudit, instrauit. alibi inducere est delere. *Quotus enim quisque*) cuiusvis gradus & conditionis. *Reducta libertas*) per imperium Neruæ, & Traiani, quod testatur Tacitus vt omittam Plin. in Panegy. *Rudes*) senatorij iuris. *Quædam facere*) sicuti tractare ius senatorium. *A maioribus natu*) quibus Romani summam venerationem tribuere. vnde Callistratus de iure immunitatis: Senectus inquit in ciuitate nostra semper venerabilis fuit: namque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. erat ergo vetustissimus quisque cui parens non erat parentis loco. *Oculis*) dum introducebātur in Senatum, & præsentes prætextati videbant quæ Senatores grauissimi tractarent. *Adolescentuli*) vt P. Cor. Scipio à pueritia sub auspicio patris cœpit militaribus disciplinis erudiri: ductus enim in castra initio secundi belli Pun. septimum & decimum agens

agens annum, ac breui factum est, vt equitando, vigilando, omni militari labore tolerando, magnam laudem consequeretur. *Stipendiis*) disciplinis. *Imbuebantur*) erudiebantur P. Rutilius consul militibus armorum tractandorum meditationem tradidit è ludo Aurelij Scauri, doctoribus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit Discebat præterea iaculari, decurrere, castrametari, vallum iacere, & quæ vberius apud Vegetium & reliquos militaris disciplinæ scriptores tractantur.

adsistebant curiæ foribus, & consilij publici spectatores antequam consortes erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente. Quæ potestas referentibus? quod censentibus ius? quæ vis magistratibus? quæ cæteris libertas? vbi cedendum? vbi resistendum? quod silentij tempus? quis dicendi

Adsistebant curiæ foribus) iuuenes Senatus die, Val. Max. referente, aliquem ex patribus, aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, affixique valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur, qua quidem voluntaria statione & corpora & animos ad publica officia sustinenda impigrè corroborabant, breuique processu rerum in lucem virtutum suarum verecundia laboris meditatione doctiores erant. *Curia*] Hostiliæ. Romulus, autore Dionysio, pop. Romanum diuisit in xxxiij partes quas curias à cura Reip. appellauit, ædificato deinde ab Hostilio Senatu, vbi curarent res humanas, vocata est Curia hostilia, sicut in veteri Curia sacerdotes curabant res diuinas, quæ secundum aliquos Calabra curia dicebatur. *Consortes*) participes, adsciti inter Senatores. *Quæ potestas*) pro magistro erat. vt iuuenem doceret, quæ potestas esset illis qui ius referendi ad Senatum haberent. titulus est in codice de relationibus, neque omnibus senatoribus licebat referre ad Senatum quæ & quot voluissent, præsertim extra ordinem, qui in primis custodiri in illo ordine debebatur: sed erant distinctæ res & tempora. vnde apud Ælium Lampridium legimus inter cæteras imperij dignitates, Alexandro Seuero Cæsari ius quintæ relationis à Senatu delatum: sicut postea ius tertiæ relationis Probo Augusto ab eodem concessum Vopiscus refert. Referebatur autem ad Senatum de rebus diuinis priusquam de humanis: & referendum erat aut infinitè de rep. aut finitè de rebus singulis: tunc concessum aliquibus Imperatorũ etiam de rebus quinque vno Senatu posse referre. scimus autem referre ad Senatum, esse in disceptationem proponere, vt fiat Senatuscõsultum: ita referre ad populum vt fiat rogatio. *Censentibus*) Senatoribus sententiam suam dicentibus, quod ius esset an possent sententiam mutare, vel mollire, an alterius sequi, vel extra ordinem aliquid referre. *Vis*) potestas. nam magistratus in aliquibus, cæteri senatoribus præualebant. More enim maiorum, tradente Gellio, ex autoritate Varronis, senatus haberi solebat per Dictatores, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum vrbi, neque aliis præter hos ius erat facere Senatusconsultum: quotiésque vsu venisset vt omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent: tum quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum Senatus consulendi ius fuisse: ad hæc extraordinario iure Tribunos quoque militares, qui pro Consulibus fuissent: item decemuiros: quibus imperium consulare tunc esset: item triumuiros restituendæ reipublicæ causa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. ne etiam Senatusconsultum fieret scripsit intercedendi ius solis iis fuisse, qui eadem potestate maioréve essent, quam iis qui senatusconsultum facere vellent. Erat etiam ea potestas Senatum habenti, dum tamen esset ex gradu consulari, vt is primùm rogaretur quem rogare vellet: cùm antea solitus esset rogari qui princeps in Senatum lectus esset.

Digitized by Google

Papinianus insuper tradit, eum qui plures liberos habuisset, in suo collegio solitum primum rogari sententiam, cæterósque honores ordine præcellere. *Cæteris*) Senatoribus. *Libertas*) dicendi ex panegyrica Secundi oratione colligitur licuisse vnicuique dicere quæ vellet. Interrogauit inquit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui reip. facere licuit: quinimmò ex Catonis orationibus apparet licuisse Senatori dicere de rebus publicis quantum voluisset. *Vbi cedendum*) quando non contradicendum, vel ob reuerentiam censentis, vel sententiæ æquitatem, an fastidio audientium. *Silentij tempus*) cæteris dicentibus etiam plerunque fit vt tacendo vel pauca dicendo nostra sententia præualeat, cùm non minus oratorium sit tacere quàm dicere.

modus, quæ distinctio pugnantium sententiarum, quæ executio prioribus aliquid addẽtium, Omnem denique Senatorium morem, quod fidelissimum percipiendi genus, exemplis docebantur. At nos iuuenes, fuimus quidem in castris: sed cùm suspecta virtus, inertia in precio, cùm ducibus autoritas nulla, nulla militibus verecũdia, nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta, turbata, atque etiam in contrariũ versa, postremò obliuiscenda magis quàm tenenda. Iidem prospeximus curiam: sed curiam trepidam & elinguem, cum dicere quod velles,

Modus) modestia, finis. *Distinctio*) diuisio. Est autem diuidere sententiam autore Asconio cùm aliquis in dicenda sententia duas pluresve res complectitur: & si non omnes ex probantur, postulat quispiam vt de rebus singulis referatur: vnde cùm in causa regia apud M. T. Bibulus censeret Regem Ptolemæum reducendum per tres legatos, etiam ex his qui erant sine imperio, postulatum est vt eius sententia diuideretur, quia scilicet non excludebat eos pariter qui cum imperio erant: ergo volebant ipsum apertè dicere quosnam arbitraretur eligendos, priuatos an imperatores. *Pugnantium*) contrarium. *Quæ executio*) quomodo illi debeant exequi sententiam qui aliquid addunt priori sententiæ. Dicitur persequi vel exequi quis sententiam, cùm disquirit senatorum opinionem & votum vt fiat senatusconsultum. Hinc libro quarto dixerat Plin. Sed hanc sententiam consules, quanquam maximæ parti senatus mirè probatur, non sunt persecuti. *Exemplis*) nam sine exemplo nihil rectè docetur: quia facillimè ad consentiendum homines ducuntur experimentis. vbi enim experimentum docet quid conferat, quid illic opus est speculationibus? Exempla hoc in se boni habent, quòd approbant quæ præcipiunt fieri posse: præsertim domestica & recentiora, sunt efficaciora. *Fuimus in castris*) cùm in Syria Tribunatum militum gessit. *Cùm suspecta virtus*) Domitiani temporibus, quibus sibi imminere, sibi intendi putabat quod in hostes pararetur: at sub Traianorum erat militum reuerentiam & charitatem mereri. *Inertia in precio*) in panegyrico, Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modo: sed & corpora ipsa languescere, gladios etiam in curia hebetari retundíque gaudebant. *Verecundia*) Traianus postmodum disciplinam castrorum lapsam extinctámque refouit depulso prioris seculi malo, inertia, & contumacia, & dedignatione parendi. *Imperium*) ad duces refertur. *Obsequiũ*) ad milites. *Turbata*) disciplina militari lapsa ac pene extincta, & senatoria dignitate olim libera, tunc in seruitium redacta. *Obliuiscenda*) dediscenda. *Perspeximus curiam*) ingressi fuimus Senatũ. nam fuit prætor sub Domit. *Trepidam*) cùm attoniti & tanquam periculum capitis adituri conueniebant. *Curiam elinguem*) mutos Senatores. Hinc Iuue. hoc ipsum taxans dixit de Crispo senatore, Ille igitur nunquam direxit brachia contra Torrentem, nec ciuis erat qui libera posset Verba

animi

animi proferre, & vitam impendere vero. *Periculosum)* quid enim violentius aure tyranni? Cum quo de pluuiis, aut æstibus, aut nimboso Vere loquuturi fatum pendebat mici. & vt Iuua. omittamus, audi Secundum, in panegyrico diffusius hoc complexum. At quis antea loqui, quis in senatu hiscere audebat? præter miseros illos qui primi interrogabantur: cæteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? vnus solúsque censebat quod sequerentur omnes improbarent, in primis ipse qui censuerat.

periculosum: quod nolles, miserum esset. Quid tunc disci potuit? quid didicisse iuuit, cùm Senatus aut ad ocium summum, aut ad summum nefas vocaretur? & modo ludibrio, modo dolori retentus, nunquam seria, tristia sæpe censeret? eadem mala iam Senatores, iam participes malorum multos per annos vidimus, tulimúsque, quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breue tempus (nam tanto breuius omne, quanto fælicius tẽpus) quod libet scire quid simus: libet exercere

Periculosum) nam Ælium Lamiam occidit Domit. ob suspiciosos, sed & veteres & innoxios iocos. *Ad ocium summum)* disceptaturi de re ludicra. *Summum nefas)* condemnaturi aliquem virum probatissimũ. *Ludibrio)* vt super rhombi coquendi consultatione: & ampliando gladiatorum numero, ac instituendo collegio Fabrorum, nunc ingentes arcus, excessuróśque templorum fastigium titulos, nunc menses nomine Cæsarum dicebant. Atque vtinam his nugis potius tota illa dedisset Tempora sæuitiæ, claras quibus abstulit vrbi Illustrésque animas. vnde subiunxit Plinius. *Modo dolori)* nam & quo contemptius abuteretur patientia hominum, nunquam tristiorem sententiam absque præfatione clementiæ pronunciauit, vt non aliud iam certius atrocis exitus signum esset, quam principis lenitas. *Seria)* grauia, vera. *Tristia)* fuit enim Domitianus non solum magnæ, sed callidæ inopinatæque sæuitiæ. *Senatores)* nos, Secundus & Aristo. *Participes malorum)* cum & ipse periclitatus est inuento in Domitiani scrinio contra se libello à Caro dato: tum ob nimium liberè dicta, tum Artemidoro philosopho vrbe pulso, quem cùm pecunia iuuisset, & septem suis amicis occisis aut relegatis, totque circa se fulminibus iactis quasi ambustus, sibi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurabatur. *Multos per annos)* quibus Domitianus sæuè imperium exercuit. regnauit autem annis quindecim, nam simulata clementia & largitate celerius ad sæuitiem, autore Tranquillo, quàm ad cupiditatem desciuit. *Tulimus)* trepidando, tacendo, tristia censendo. *Vidimus)* in aliis senatoribus. *Hebetata)* debilitata, in gratiarum actione ad Traianum, quamlibet inquit syncera, rectáque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera reputatio: neque enim ignauia quadam, & insito torpore ab administratione reipub. cessauerant: terror, & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à Repub. (erat autem omnino nulla resp.) oculos, aures, animos, auerterent. *Contusa)* compressa: maiorem vim habet hoc verbum quàm priora. *Breue tempus)* fuit post recuperatam libertatem: & quia iam plures anni præterierant ab imperio Traiani. *Tanto breuius)* videtur omne tempus esse tanto breuius, quanto est fælicius: at infœlix tempus quantulumcunque sit, tamen longissimum apparet. hinc poeta ille iucundissimus conqueritur noctem quàm solatio transegerat, fuisse nimium præcipitem. *Libet)* iuuat, & delectat. *Quid simus)* sub optimo principe, libero Senatu. nam & ipse Traianus primo consulatus die, quo curiam ingressus est, nunc singulos, nunc vniuersos adhortatus est.

resumere libertatem, capessere quasi communis imperij curas, inuigilare publicis vtilitatibus.

quod sumus: quo iustius peto, primùm, vt erroris, (siquis est error) tribuas veniam: deinde medearis scientia tua: cui superfuit cura, sic iura publica vt priuata, sic antiqua vt recentia, sic rara, vt assidua tractare. Atque ego arbitror illis etiam quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus quæstionis, quod adfero ad te, aut non satis tritum, aut etiam inexpertum fuisse. hoc & ego excusatior si fortè sum lapsus, & tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est, an didiceris. Referebatur de libertis Afranij Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio perempti: hos alius, quis? Ego (sed nihil refert) post quæstionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diuersitas erat, vt non possent esse nisi singulæ. quid enim commune habet occidere, & relegare? & non Hercule magis quàm relegare, & absoluere: quanquam propior aliquanto est sententiæ relegantis, quæ absoluerit quàm quæ occiderit. vtraque enim ex illis vitam relinquit, hæc adimit. Cum interim & qui morte puniebant, & qui relegabant vnà sedebant, &

Quod sumus) libertatem scilicet quanto iustius exercere debemus cum sumus liberi. quare in Panegyrico dixerat, Tua dextra tuisque promissis freti, obsepti diutina seruitute ora reseramus, frenatámq; tot malis linguam resoluimus. Et, de Marij Prisci iudicio loqués, interrogauit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui Reipub. facere tutum fuit Cōsulti omnes, atque etiam dinumerati sumus, vicitque sententia non prima, sed melior. *Error*) in hoc meo facto. *Antiqua*) duodecim tabularum. *Recentia*) imperatorum rescripta, & constitutiones ac responsa recentium Iurisconsultorum. *Rara*) non in frequenti vsu cōtingentia. *Agitatio frequens*) assidua exercitatio, qui Plinius temporibus Domitiani substitit à cursu rerum gerendarum: aut agitatio posita est pro primitiuo, quoniam sequitur frequēs, aut additum est frequens, ad maius argumentum. *Tritum*) vulgatum. *Hoc*) ob id. *Sum lapsus*) erraui, deceptus sum. *In obscuro*) incertum, dubium. *Referebatur*) proponebatur in consultationem, tandem post longam excusationem rem ipsam aggreditur. *De libertis*) puniendis vel liberandis. *Afranij Dextri consulis*) libr. v. mentionem facit Afranium Dextrum tunc fuisse consulem designatum. *Suorum*) seruorum & libertorum. *Scelere*) malo animo & odio in dominum, plerunque enim domini non iudicio, sed scelere perimuntur. *Obsequio*) hortante Dextro, qui forsan infirmus erat, & cùm desperaret posse viuere, orauerit suos vt se interficerent. *Quis ego*) cùm Plinius dixisset, alius, neque assignasset nomen, iure Aristo poterat dicere, quis erat ille Senator qui post habitam de libertis quæstionem eos censuerat liberandos? at Plin. respondet ego eram: quamquam hoc nihil refert ad consultationem nostrā. *Relegandos*) ad tempus: relegare esse ad certum tempus: deportare in perpetuum notauimus apud iurisconsultos. *Singulæ*) Disiunctæ & solæ. *Illis*) relegantis & absoluentis. *Hæc*) quæ censet occidendos. *Vna sedebant*) tanquam simul conuenirent, & eadem sentirent.

Temporaria

temporaria simulatione concordiæ discordiam differebant. *Ego postulabam, vt tribus sententiis constaret suus numerus, nec se breuibus induciis duæ iungerent. Exigebam ergo vt qui capitali supplicio afficiendos putabant, discederent à relegante, nec interim contra absoluentes mox dissensuri congregarentur, quia paruulum referret, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset, coactum esse diuidere sententiam: hunc autem qui libertos morte mulctaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset diuidi sententiam vnius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quemadmodum posset iungi sententia duorum tam diuersa censentium. Atque adeo permitte mihi, sic apud te, tanquam ibi: sic peracta re tanquam adhuc integra, rationem iudicij mei reddere: quaque tunc carptim, multis obstrepentibus dixi, nunc per ocium iungere. Fingamus tres omnino iudices in hanc caussam datos esse: horum vni placuisse perire libertos, alteri relegari, tertio, absolui: vtrum ne sententiæ duæ collatis viribus nouißimam perimant, an separatim vnaquæque tantundem, quantum altera valebit? nec magis poterit cum secunda prima connecti, quàm secunda cum tertia? Igitur in Senatu quoque numerari tanquam*

Temporaria) momentanea, ad breue tempus. *Discordiam*) nam detecta, superataque eorum sententia, qui liberandos censebant, inter se dissensissent. *Constaret suus numerus*) vt in tres Classes diuideretur Senatus, vnaque esset eorum qui liberandos arbitrabantur, altera qui relegandos, tertia qui puniendos. *Duæ*) sententiæ relegantis & occidentis. *Iungerent*) Coniungerent. *Breuibus induciis*) pace sequestra, non in breues dies, sed in horam & temporis momentum. *Pauluium referret*) nulla vel parua admodum differentia esset inter idem displicere, & idem non placere: quibus enim placebat occidere, non placuerat relegare, & è contra. antiquissimi codices habent paruulum. *Coactum*) à Senatu. *Diuidere sententiam*) vnius qui de rebus singulis referret. nam vt diximus, diuidere sententiam, est, cùm aliquis in dicenda sententia duas pluréíve res complectitur: & si non omnes [eæ] probantur, postulat quisnam vt de rebus singulis referatur. *Oportuisset*) diuidere sententiam eius qui morte mulctaret, & qui relegaret: non etiam diuidere debueram illam sententiam vnius, quia res duas comprehendebat, relegare scilicet & supplicio afficere. *Diuersa*) necare & relegare. *Ibi*) in Senatu. *Integra*) non peracta. *Iudicij*) cur id senserim. *Carptim*) interpolatim. *Obstrepentibus*) contradicentibus, reclamantibus. *Iungere*) continuare. *Ne*) an ne. *Perimant*) quod magis placet quà premant. *Nouissimam*) quæ petit absolui *Collatis*) coniunctis suffragiis, quia sententiæ numerantur, non ponderantur. *Tantundem*) idem. Iuuen. Dicere si tentes aliquid tacitiísve teceas, Tantundem est, feriunt pariter.

contraria debent, quæ tanquam diuersa dicuntur. Quòd si vnus, atque idem & perdendos censeret, & relegandos, nam ex sententia vnius & perire possent, & relegari? num denique omnia vna sententia putaretur, quæ tam diuersa coniungeret? Quemadmodum igitur cùm alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest vna sententia, quæ dicitur à duobus: quæ non videretur vna, si ab vno diceretur? Quid lex? non apertè docet dirimi debere sententias occidentis, & relegantis, cùm ita discessionem fieri iubet? Qui hæc sentitis, in hanc partem: qui alia omnia, in illam partem ite, qua sentitis. Examina singula verba, & expende, qui hæc censetis, hoc est qui relegandos putatis, in hanc partem, id est, in eam, in qua sedet, qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. Qui alia omnia: animaduertis, vt non contenta lex dicere, alia, addiderit, omnia: non ergo dubium est, alia omnia sentire eos qui occidunt, quàm qui relegant? in illam partem ite, qua sentitis. Nónne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? num consulere etiam vbi quisque remanere, quò transgredi debeat, non tantùm solennibus verbis, sed manu gestúque demonstrat? At enim futurum est, vt si diuidantur sententiæ interficientis & relegantis, præualeat illa, quæ absoluit. Quid istud ad censentes? quos certe non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius: oportet tamen eos qui puniunt, & qui relegant, absoluentibus primùm, mox inter se comparari, scilicet vt in spectaculis quibusdam

Contraria) Aristoteles libro quinto primæ philosophiæ, sic contrarium à diuerso distinguit. Contraria, inquit, dicuntur ea, quę differentia genere simul eidem inesse non possunt: & et quę inter sese plurimum eorum omnium differunt, quę sub eodem genere collocantur: & item ea quę inter sese plurimum eorum omnium differunt, quæ in eodem susceptiuo suscipi possunt: & ea quæ inter sese plurimum eorum omniũ differunt, quæ sub eandem potentiam cadunt, & ea insuper, quę maximè, aut simpliciter, aut genere, aut specie differunt. Diuersa dicuntur ea, quorum aut species sunt plures, aut materies, aut substantię ratio: atque omnino diuersum ipsũ opposito modo eidem dicitur. *Diuersæ)* remotæ, superatæ. *Quid)* an ne. *Lex)* de Senatu habẽdo. *Dirimi)* separati. *Alia omnia)* diuersa à priori sententia. verba legis sunt à verbo, qui, vsque examina. *Expende)* libra, trutina, quàm optimè & apertissimè legem illam interpretatur. *Solennibus)* immobilibus. *At enim)* dicent aduersarij. *Diuidantur sententiæ)* separemus eos qui sentiunt interficiẽdos à relegantibus. *Præualeat)* numero vincat. *Ad censentes)* quid facit istud? *Deliberantibus)* si quæ absoluit superior erit. *Mitius)* absolutio, quia leges semper fauent reo. *Qui puniant)* scilicet morte. *Comparari absoluentibus)* seorsum à relegantibus conferri cum absoluentibus, deinde relegantes iterum cum absoluentibus, quia vincentur: mox debent punientes & relegantes inter se conferre. *Quibusdam)* fortasse

fortasse gladiatorum. nam legimus Caium principē Proculū repentè in arenā è spectaculis deductum cōmisisse Thraci, mox hoplomacho, bisq; victorem iugulari iussisse.

sors aliquem seponit, ac seponat, qui cum victore contendat: sic in Senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina: & ex duabus sententiis eam, quæ superior exierit, tertia expectat. Quid, quod prima sententia comprobata, cæteræ perimuntur? Qua ergo ratione potest esse vnus atque idem locus sententiarum, quarum nullus est postea? planius repetam, nisi dicente sententiam eo qui relegat, illi qui puniunt capite, initio statim in alia discedunt, frustra postea in eo dissentient ab eo, cui paulo antè consenserint. Sed quid ego similis docenti, cùm discere velim, an sententias diuidi, an iri in singulas oportuerit? Obtinui quidem, quod postulabam, nihilominus tamen quæro, an postulare debuerim, an abstinere, quemadmodum abstinuit is, qui vltimum supplicium sumendum esse censebat. Nescio an iure, certe æquitate postulationis meæ victus, omissa sententia sua, accessit releganti, veritus scilicet, ne, si diuiderentur sententiæ, (quod alioqui fore videbatur) ea, quæ absoluendos esse censebat, numero præualeret. Etenim longe plures in vna, quàm in duabus singulis erant. Tum illi quoque, qui autoritate eius trahebantur, transeunte illo destituti, reliquerunt sententiam ab ipso autore desertam, secutique sunt quasi transfugam, quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententiis duæ factæ, tenuitque ex duabus altera, tertia expulsa: quæ cùm ambas superare non posset, elegit ab vtra vinceretur. Vale.

Sors) ducta. *Seponit*) iubet seduci. *Exegerit*) vicerit. *Superiorem*) secundam, legitur etiam superior exierit, vel extiterit, quod non improbo. *Expectat*) vt cum ea committatur. *Cæteræ*) secunda & tertia. *Perimuntur*) reprobantur. *Sententiarum*) secundæ & tertiæ. *Planius repetam*) sic in sequentibus ad Caluisium dicet post rem narratam, quam verebatur ne parum expressisset, Apertius calculos ostendam. *Initio*) dum ille qui relegat sententiam suam dicit. *In alia*) in diuersam sententiam & locū. *Similis docenti*) fio tanquam magister tibi. *Sententias*) oc cidentis & relegantis. *Iri*) disquiri. *Quod postulabam*) vt diuiderentur. Nam postulare, est desiderium suum siue amici sui in iure apud eum qui iurisdictioni præest, exponere, vel alterius desiderio contradicere. *An abstinere*) discedere è relegante. *Victus*) qui occidebat. *Accessit*) transiit in sententiam relegantis. *In hac vna*) absolutoria. *Singulis*) solis separatis. coniunctæ enim superiores erant illi quæ absoluebat. *Eius*) qui censuerat necandos. *Destituti*) à duce. *Transfugam*) confugientem ad alienam sententiam. nam propriè transfuga dicitur miles qui à suis ad hostes transit. *Tenuit*) vicit. alibi vsus est composito dicens, obtinui tamen quod optabam, *Altera*) quæ censebat relegandos. *Tertia*) quæ necandos. *Vtra*) à relegante, vel liberante.

C. Plinius Iuniori Suo S.

Oneraui te tot pariter missis voluminibus, sed oneraui primùm, quia exegeras: deinde, quia scripseras, tam graciles istic vindemias esse, vt planè scirem tibi vacaturum (quod vulgò dicitur) librum legere. Eadem ex meis agellis nunciantur. Igitur mihi quoque licebit scribere, quæ legas, sit modò vnde chartæ emi possint: quæ si scabræ bibulæve sint, aut non scribendum, aut necessariò quicquid scripserimus, boni malíve, delebimus. Vale.

Oneraui) Iuniori excusat, quod multa volumina legenda misisset, quòd intellexerat illi vacare propter graciles vindemias. *Exegeras*) postulaueras vt multos libros mitterem ad te. *Graciles*) steriles. *Istic*) in agris tuis. Puto esse Terentium iuniorem, qui equestrib. militiis, atq; etiam procuratione Narbonensis Prouinciæ integerrimè functus, receperat se in agros suos, paratísque honoribus tranquillissimum ocium prætulerat: Latina Græcáque lingua tantum valens, vt ea videretur magis excellere, qua tum maximè loqueretur. *Quod vulgò dicitur*) quod est in prouerbio. *Eadem*) esse graciles vindemias Sic ad Venatorem scribit, se colligere vindemias graciles. *Quidem*) vberiores tamen quàm expectauerat. *Meis agellis*) Thuscis & Transpadanis. *Licebit mihi*) non occupato circa fertiles vindemias. *Sit modò*) tantum pecuniarum. *Scabra*) asperę, vnde scabies, quia totum corpus crustis exasperat. Plinius libro decimotertio de generibus chartarum refert, Earum scabriciē læuigari dente cochleæ, sed caduca litera fieri. *Bibula*) multum humoris attrahentes. hinc bibula arena à Virgilio dicitur. Quæ igitur chartæ asperæ & humorem dispergentes, quòd accidit malè colatis, hæ pessimæ sunt. *Aut necessariò debemus*) Sensus est & ordo, Aut debebimus necessariò, id est, adscribemus necessitati quicquid boni malíve scripserimus, quia cùm simus in secessu non occupati circa rustica, fuit omnino aliquid siue bonum, siue malum, scribendum: an quicquid boni malíve scripserimus necessariò debebimus, quia tenebimus persoluere chartam, cùm nobis nunc propter graciles vindemias non sint pecuniæ: aut, si non erunt pecuniæ vnde bonæ chartę emantur, quicquid scripserimus siue boni, siue mali debebimus necessariò. id est referemus necessitati. Nam scribam tātùm necessaria, vt epistolas & rationes, ac libros omittā: Quidam codices habēt delebimus, obliterabimus scilicet, nec in lucem mittemus. an, quòd necessario ducti in malis chārtis scribere iure scripta poterimus delendo emendare. Vel sic ordinabis, Aut quicquid scripserimus, necessariò debebimus, boni malíve, id est quicquid librorū necessariò quasi à te coacti cōposuerimus, id assignabimus bono dæmoni, si bonum fuerit, si malum malo. omnino cum amico ludit.

C. Plinius Paterno Suo S.

Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam & quidem iuuenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori, nisi,

Confecerunt) In fine Paterni amici deflet infirmitates & mortes seruorum suorum. attamen duo solatia memorat inue-

niſſe, manumittendo illos ante obitum, & teſtamenta tanquam legitima ſcribere cõcedendo. *Confecerunt*) concuſſerunt, proſtrauerunt. *Meorum*) ſeruorum. *Iuuenum*) quod maius damnandum eſt: alij legunt, equidem inueni ſolatia duo. *Paria*) reſiſtentia, ſedantia.

ſolatia tamen : vnum , facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidiſſe, quoniam liberos perdidi:) alterum cùm permitto ſeruis quoque quaſi teſtamenta facere , eáque vt legitima cuſtodio, mandant, rogántque, quod viſum: pareo ocyus. ſuis diuidunt , donant, relinquunt duntaxat intra domum. nam ſeruis Reſp. quædam , & quaſi ciuitas domus eſt. Sed quanquam his ſolatiis acquieſcam , debilitor , & frangor eadem illa humanitate , quæ me vt hoc ipſum permitterem , induxit. Non ideo tamen velim durior fieri , nec ignoro alios huiuſmodi caſus nihil amplius vocare , quam damnum : eóque ſibi magnos homines & ſapientes videri, qui an magni , ſapientéſque ſint, neſcio , homines non ſunt. Hominis eſt enim affici dolore, ſentire , reſiſtere tamen , & ſolatia admittere , non ſolatiis non egere. Verùm de his plura fortaſſe quàm debui , ſed pauciora quàm volui. Eſt enim quædam etiam dolendi voluptas , præſertim ſi in amici ſinu defleas , apud quem lacrymis tuis vel laus ſit parata , vel venia. Vale.

Solatia tamen) ſcilicet ſunt lenientia tamen aliquantulum dolorem. *Facilitas manumittendi*) quia illos facilè in libertaté mitto. *Immaturos*) ante tempus. *Seruis*, infimis. *Quaſi teſtamenta facere*) ſignatè & de iure loquutus eſt, cùm omnino leges vetent ſeruũ poſſe legitimum teſtamentum facere : ſed permittente etiam domino non videtur eſſe legitimum , cùm teſtamentum ſit res publica, quæ non poteſt per aliũ fieri: vnde Iuriſconſulti voluerunt teſtamentũ quod permiſiſſet pater filio familiæ, eſſe ratum. Teſtaméta autem ſolita mãdari, cuſtodiæ teſtatur Tranquill. cum refert Cæſaris Dictatoris teſtamentum prolatũ, quod virgini Veſtali maximè demandauerat, & pariter Auguſtum ſuum teſtamentũ depoſuiſſe apud ſex virgines Veſtales. *Cuſtodio*) aſſeruo. *Mandant*) iubent. verbis enim imperatiuis nuncupabant antiqui teſtamenta. *Rogant*) me, vt illa tanquam legitima cuſtodiam, vel interrogant & ſtipulantur. *Quod viſum*) illis in teſtamentis eſt ſeruis, an magis mihi permittere illis. *Ocyus*) ſine cunctatione. *Suis*) conſeruis beneuolis. *Diuidunt*) deſcribunt , ſine teſtamento quod habent. *Donant*) per tabulas. nam donatio fit etiam inter viuos nulla neceſſitate iuris officióve , ſed ſponte, quæ ſi non fiat, nulla reprehenſio eſt: ſi præſtetur plerunque laus ineſt. *Relinquunt*) poſt mortem per hæreditatem vel legatum. *Intra domũ*) domeſticis tantum conſeruis. *Domus*) domini. *Acquieſcam*) Remittat, refociller. *Debilitor*) fio infirmior & minus fortis. *Humanitate*) facilitate, clementia, miſericordia, beneuolentia, quam Græci *φιλανθρωπίαν*. *Hoc ipſum*) poſſe facultates dilargiri. *Durior*) ſeuerior quàm [ſim] erga meos ſeruos. *Huiuſmodi caſus*) infirmitates & mortes ſeruorum. *Eoque*) ob id quòd iacturam in facultatibus fecerint. & ideo querantur an quia ſint conſtantes neque flectantur. *Neſcio*) immò ſcit, neque magnos, neque ſapientes eſſe. *Homines non ſunt*) inhumani, neque clementes, ſed feri. *Affici*) ſubiici humanis affectibus, qui ſunt animi motus improbabiles , ſubiti, concitati. Non educo , inquit Seneca, ſapientem ex hominum numero , nec dolores ab illo ſicuti ab aliqua rupe nullum

ſenſum admittente ſubmoueo. Memini ex duabus partibus eſſe compoſitum illum. altera ex rationali, hæc afficitur, dolet: illa intrepida eſt, & indomita: inde ſubiunxit Plin. dolere, pro quo aliqui legunt legunt affici dolore. *Reſiſtere tamen)* animi ſcilicet ratione, quod eſt hominis proprium ſecundum philoſophos. *Solatia admittere)* adhibere dolori fomenta. *Solatiis non egere)* eſſe fortis & conſtans in aduerſis. magis placet legere, non ſolatiis nō egere, videlicet ita perturbari, vt opus ſit ſolatiis. *In)* hominibus, an potius ſeruis. *Plura)* ſcripſi. *Eſt quædam voluptas dolendi)* in dolore fit quædam voluptas, Ouidius. eſt quædam flere voluptas, Sedatur lacrymis, egeritúrque dolor. *In amici ſinu)* familiariter apud amicum. *Defleas)* infortunium tuum, iſque laudet lacrymas tuas tanquam pias, vel illis veniam præſtet.

C. Plinius Macrino Suo S.

NVm iſtic quoque immite & turbidum cælum? hic aſſiduæ tempeſtates, & crebra diluuia. Tiberis alueum exceſſit, & demiſſioribus ripis alte ſuperfunditur. quanquam foſſa, quam prouidentiſſimus imperator fecit, exhauſtus, premit valles, innatat campis: quáque planum ſolum, pro ſolo cernitur: inde, quæ ſolet flumina accipere, & permiſta deuehere, velut obuius retrò cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipſe non tangit.

NVm) Tiberis crebris ac ſubitis incrementis augetur, nuſquam magis olim aquis, quam in vrbe ſtagnantibus: quinimmò vates intelligitur potius ac monitor, auctu ſemper religioſus verius quam ſæuus. Veruntamen cùm Plin. hæc Macrino ſuo ſcriberet, adeo alueum ſuum exceſſerat, vt omnia plana contexerit: licet foſſa à Traiano percuſſa admodum exhauſtus foret. Inſuper Anio ipſe nemora & villas adiacentes diſiecerat. Petit igitur ſibi nunciet Macrinus, ſiquid ſimile in regione tranſpadana accidiſſet. *Num)* an. *Iſtic)* Brixiæ. *Hic)* in vrbe. *Diluuia:)* inundationes fiunt. *Exceſſit)* licèt incluſus vtrinque lateribus. Alibi non legi exceſſiſſe Tiberim ſub Traiano. antea ſæpius, & poſtea. nam ſub Othone memorant Tacitus & Plutarchus, nunquam priùs in tantum ſublatum, neque tot res perdidiſſe. ſiquidem prorupto ponte Sublicio, ac ſtrage obſtantis molis infuſus non modo iacentia & plana vrbis loca, ſed ſecura huiuſmodi caſuum impleuit. rapti plerique ex annonæ foro, plures in tabernis, & cubilibus intercepti, corrupta ſtagnantibus aquis fundamenta inſularum: dein remanente flumine collapſa. Imperante etiam Antonino philoſopho, inundatio grauiſſima fuit. quæ res & multa vrbis ædificia vexauit, plurimúmque animalium interemit, famémque, qualem ſub Othone grauiſſimam peperit, & vt omittam ſub Theodoſio eiuſdem fluminis ingens incrementum: ſat illud quod ſub Mauritio omnium quæ hactenus legerim maximum erit retuliſſe, adeo vt ipſius aquæ ſuper muros vrbis influerent, & maximas in ea regiones occuparent. *Demiſſioribus)* inferioribus aqua ſuperabundante. *Prouidentiſſimus)* epitheto conuenienti, & opportuno Traianum prouidentiſſimum appellauit, vt qui vrbem maiora damna proſpiceret paſſuram, niſi fluminis incrementum foſſa exhauriret. quare in epiſtolis ad eundem imperatorem, dum veretur ne lacus flumini cōmiſſus totus in mare efflueret, prouidentiſſimū appellauit. Eſt autem prudentia ſapientiæ pars. *Premit)* occupat. *Solum planum)* terræ planities. *Cernitur pro ſolo)* apparet aqua inſtar ſoli. Super verbo ſolo plura alibi. *Quæ ſolet accipere flumina)* Tinnia, quem Strabo Tonam dicit, & Glanis, primi fluuiī Tiberim influunt: præcipui tamen

tamen Nar & Anio eum fluuium augent. *Deuehere*) in mare. *Retrò cogit*) repellit. fuit in secunda lectione, resistere cogit. *Alienis*) Nare & Aniene præsertim. *Quos ipse non tangit*) quia ipse Tiberis dum repellit aquam Naris & Anienis, causa [est] vt illa per agros circumiacentes diffundatur. contegit ergo campos non sua, sed aliena aqua.

Anio delicatissimus amnium, idéoque adiacentibus villis velut inuitatus, retentúsque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas euexit, atque extulit. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit: alibi diuitum apparatus, & grauem supellectilem, alibi instrumenta ruris: ibi boues, aratra, rectores: hîc soluta, & libera armenta: atque inter hæc arborum truncos, aut villarum

Anio delicatissimus amnium) hic ex Alba decurrens præter Latinam Marsorum vrbem & propinquum illi campum Tiberim ingreditur. & paulo pòst cum hæc retulisset Strabo, Iuxta, inquit, Tibur cataracta, hoc est descensus existit, quem Anio facit, vbi nauigabilis esse incipit, cùm è sublimi profundam in vallem defertur, & per vrbi ipsi vicina nemora. At Plinius scribit Anienem oriri in monte Trebanorum: tréisque lacus amœnitate nobiles in Tiberim deferre. Dionysius verò lib. quinto suarum antiquitatum, Flumen, inquit, Anio Tibure effusus ab excelso scopulo per planiciem Sabinorum Romanorúmque fertur, vtranque regionem disterminans. Influit in Tiberim aspectu pulcher & potu dulcis. Iulius autem Frontinus, Nam cùm oriatur Anio supra Trebiam augustam, seu quia per saxosos montes decurrit, paucis circa eum oppidis obiacentibus cultis, seu quia lacus altitudine in quo excipitur, veluti depuratur, imminentium quoque riuorum opacitate inumbratus, frigidissimus simul ac splendidissimus eò peruenit. Hæc tam felix aquæ proprietas omnibus dotibus æquatura Martiam, copia verò superatura. *Adiacentibus villis*) nam si sicut Tiberis pluribus propè solus, quàm cæteri in omnibus amnes, accolebatur, aspiciebatúrque villis, ita Anio & ipse nauigabilis amœnitate sua pluribus villis incolebatur. quod apertè docet Papinius. *Inuitatus*) locorum & ædificiorum amœnitate. *Quibus inumbratur*) Statius in syluis. Non longius vsquam Indulsit natura sibi, nemora alta citatis Incubuere vadis, fallax responsat imago Frondibus, & longas eadem fugit vmbra per vndas. sic paulo pòst, Venerabile dicam Luco-rum senium? te quæ vada fluminis infrà Cernis: an ad syluas quæ respicis aula tacentes. Inibique dum villam Vopisci celebrat, fluminis amœnitatem multis prosequitur. *Subruit montes*) dum præceps ruit, saxa secum trahit. *Decidentium*) & syluarum & saxorum. *Clausus*) retentus, obstructus. *Pluribus locis*) aluei sui. *Amissum*) interceptum. *Impulit tecta*) villarum culmina disiecit. *Erexit*) excreuit, extulit, transmisit. non improbo euexit. *Excelsioribus terris*) vt tumulis & collibus, super quos non ascendit diluuium. *Tempestas*) inundatio. *Deprehendit*) circumclusit. *Diuitum apparatus*) non minus enim suburbana prætoria, villæque statuis ornabantur, tabellísque & auleis ac preciosa supellectili instruebantur, quàm domus vrbanæ ex testimonio Papinij. *Grauem supellectilem*) multarum rerum mobilium ad vsum domesticum. Paulus de supellectili connumerat, quæ appellatione eius contineantur. Instrumenta ruris ad quotidianum vsum ruris parata, aratra, corbes, falces, bidentes, ligones, serrulæ, acus, cultelli, vangæ, runcones, & quæ latius libro secundo Palladius recenset. *Ibi*) in aliquo loco. *Rectores*) bubulci, aratores. *Hic*) alibi. *Soluta*) sine

iugo. *Libera*) fine custode & rectore. *Armenta*) boues & equi, & cætera maiora animantia. Virgil. Hæc satis armentis, superat pars, altera curæ Lanigeros agitare greges. Armenta dicta putant ab arando, quasi aramenta: alij Armenta ab armis quibus apta sunt, etenim qui prælijs intersunt, boues etiam & maiora animalia milites armabant corio.

Trabes atque culmina) codex pontificius non habet atque culmina. *Variè*) nam viua partim nabant, partim rapiebantur. inanima leuiora superextabant, grauiora interdum mergebantur, quandoque supernatabant. *Turbines addeti sunt nubibus*) venti in se contorquentes, qui conuoluunt rapiuntque non solùm agrestium labores, sed etiam tecta, præsertim si repugnantiores sint, turbines dicuntur. quòd si turbines interpretaberis tempestates, tunc commodius legetur, deiecti, quàm adiecti. *Opera*) maceries, monumenta in agris posita. *Decussa*) detecta. *Debilitati*) debiles facti aliqua membrorum parte. *Obruti*) aqua. *Obtriti*) ruina domorum, vel fragminibus montium collisi. *Luctibus*) ob mortalium & armentorum, ac rerum perniciem. *Simile*) diluuium euenerit. *Pro mensura periculi*) quando remotior in quo periculo fuerit Latium. *Consulas solicitudini meæ*) me admoneas nihil fuisse. *Tale*) damnum euenerit. *An expectes*) immò secundum aliquos maius tormentum est expectare. Hinc Virgil. de sontibus dixit, Inclusi pœnam expectant. & ille crudelissimus Tyrannus volentibus mori vim adhibebat viuendi. nam mortem adeo leue supplicium putabat, vt cùm audisset vnum ex eis Carnullum nomine anticipasse eam, exclamauerit, Carnullus me euasit. *Modus*) terminus certus vt doleas quantum sis passus. *Nisi tantum*) quid si, nisi tamen. *Non est timendus modus*) quia nescis quantum mali possit accidere. *Timeas*) maximum.

trabes atque culmina, variè latéque fluitantia. At ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber assiduus, & deiecti nubibus turbines: prorupta opera, quibus preciosa rura cinguntur: quassata, atque etiam decussa monimenta. Multi eiusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna. Nequid simile istic, pro mensura periculi, vereor: téque rogo, si nihil tale est, quam maturissimè solicitudini meæ consulas. Sed & si tale, id quoque nuncies. Nam paruulum differt patiaris aduersa, an expectes: nisi quod tantùm est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim quantum scias accidisse, timeas quantum possit accidere. Vale.

C. Plinivs Rvfino svo S.

Falsum est) Laudat Domitium Tullum, qui in vita moribus non satis probatis, tamen laudabile testamẽtum reliquerat prætermissis captatoribus, & relicta

Falsvm est nimirum, quod creditur vulgò, Testamenta hominum speculum esse morum. cùm Domitius Tullus longè melior apparuerit morte, quàm filia

filia hærede legatis, insuper pluribus est proſecutus nepotes & pronepotem, ac in primis vxorem pientiſſimã, quæ illum diuitem quidem ſed ſenẽ & podagra perditum diutius ſuſtentauit. *Speculum morum*) indicium eſſe quibus moribus fuerint dum viuerent. *Morte*) dum moritur relicto teſtamento honeſtiſſimo.

vita. Nam cùm ſe captandum præbuiſſet, reliquit filiam hæredem, quæ illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptauerat. Proſequutus eſt nepotes plurimis iucundiſſimiſque legatis: proſequutus etiam pronepotem. In ſumma, omnia pietate pleniſſima: ac tanto magis, quoniam inexpectata ſunt. Ergo varij tota ciuitate ſermones: alij fictum, ingratum, immemorem loquuntur, ſéque ipſos, dum inſectantur illum, turpiſſimis confeſſionibus produnt, qui de illo vti de patre, auo, proauo, quaſi orbi querantur: alij contrà hoc ipſum laudibus ferunt, quòd ſit fruſtratus improbas ſpes hominum, quos ſic decipere pro moribus temporum prudentia eſt. Addunt etiam non fuiſſe ei liberum alio teſtamento mori: neque enim reliquiſſe opes filiæ, ſed reddidiſſe, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtius Mantia peroſus generum ſuum Domitium Lucanum (frater eſt Tulli)

Vita) qua omni aſtu diuitias quæſiuit, ac ſe captandum permittere ſimulabat. *Communis*) nam erat filia naturalis Domitij Lucani fratris Domitij Tulli, qui illam adoptauerat: & cùm adoptio imitetur naturam, videbatur eſſe communis filia duobus fratribus: cùm tamen vnius Domitij Tulli foret. quoniam olim adoptiuus filius in poteſtatem adoptantis tranſibat, hodie autem ſecus, niſi in quibuſdam caſibus. *Proſequutus eſt*) bene affecit. *Nepotes*) filios filiæ adoptiuæ. filius nepos aliique deſcendentes vſque ad trinepotem, liberi: vltra hos poſteriores propriè appellantur quemadmodum pater, auus, & reliqui vſque ad tritauum parentes, vlteriores verò maiores nominantur. *Pronepotem*) filiæ adoptiuæ. *Iucundiſſimis*) ampliſſimis. *Omnia*) fecit, executus eſt. *Tanto magis*) pleniſſima pietate, quia fuerunt omnia inexpectata. *Sermones*) rumuſculi, fabulationes. *Alij*) vt captatores. *Fictum*) quia ſimulabat illos ſe relicturum hæredes, qui ſe captabant. *Ingratum*) acceptorum munerum. *Illum*) Tullum. *Confeſſionibus*) nam fatentur ſe eſſe de numero captatorum, dum illum tanquam ingratum accuſant. *De patre*) ſuo, quòd ſe hæredes non reliquiſſet. *Orbi*) ſine patre & hæreditate relicti. *Alij*) qui non captauerant Tullum. *Contra*) ſentiunt. *Ferunt laudibus*) extollunt, laudant, mirandum in modum. *Hoc ipſum*) factum Tulli. *Sit fruſtratus*) deceperit. *Improbas*) auaras. Improbum exiſtimat Iulianus eum, qui de viui hæreditate ſolicitus eſt: ſic Vlpianus de vulgari & pupillari teſtamento. *Pro moribus temporum*) quibus auaritia adeo incubuerat, vt nemo diues orbus non captaretur: id quod ſæpe Iuuenalis pulſat, ſed frequentius Martialis notat. *Non fuiſſe ei liberum*) non potuiſſe aliud teſtamentum legitimum facere. *Reddidiſſe*) quia illas acceperat cum fratre ab auo filiæ: honeſtum ergo erat, ad illam rediret, ne quod proſpera fortuna accreuerat, hoc in alium proueniens luctuoſum ei procederet. *Per filiam*) reſpectu filiæ, quod ſtatim oſtendit. *Auctus*) factus opulentior. *Curtius Mantia*) ſuſpicor apud Tacitum mendam inoleuiſſe libro xiij. vbi legitur, Curtilius Mantia ſuperioris exercitus legatus: reſtituique debere Curtius Mantia. *Generum ſuum*) cui vnicam filiam dederat. *Is*) Domitius Lucanus frater eſt Tulli.

sub ea conditione, filiam eius, neptem suam institueret hæredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater, adoptauerat patruus: atque ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestate emancipatam filiam adoptionis fraude reuocauerat, & quidem cum opibus amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum, vt diuites fierent inuitissimis à quibus facti sunt. Quinetiam Domitius Afer, qui illos in nomen assumpsit, reliquit testamentum ante octo & decem annos nuncupatum: adeóque postea

Sub ea conditione) talem institutionem permittit ius fieri. vt ff. de hæredibus instituẽdis ex Africani verbis apparet, ac ex authentica, excipitur Codice de bonis quæ liberis. *Eius*) Lucani. *Neptem suam*) filiam filiæ ipsius Curtij. *Manu patris emissa*) Aduerte secundum Iurisconsultum fuisse Plinium locutum impropriè, cùm manumitti dicantur serui, emancipari verò filij. verùm quandoque eo verbo Iurisconsultus hoc modo quo Plinius abutitur: vt ff. de officio proconsulis & legati. *Pater*) Lucanus. *Emiserat*) emancipauerat. *Patruus*) Tullus. *Adoptauerat*) vt filiæ bonis gauderet. *Circumscripto*) decepto, sublato. Circumscriptores, inquit Seneca, dici solent qui aliquid sustulerunt. Et Asconius circumscriptum interpretatur sublatum, circundatum, prætermissum, deceptum. M. Tullius in secunda Philippica, Quid enim aliud ipse dicebat, nisi quòd circumscriptus esset Antonius. Et in sexta, Ille se fluuio Rubicone CC. millia circumscriptum esse patiatur. Ac in xij. Parata de circumscribendo adolescente sententia consularis. Demum in vltima, Aut adolescentes circumscribunt. idem Cicero libro tertio Officiorum, Circumscriptio adolescentium lege Laetoria. Et de Finibus eodem libro, Circumscriptus igitur iis sententiis quas posui. Videtur huius verbi circumscribere vis deducta ab illo grauiter facto Pompilij legati ad Antiochum: cui cùm tradidisset Senatusconsultum ne Ptolemæum lacesseret, & rex dixisset se cum amicis collocuturum: indignatus Pompilius quòd aliquam moram interposuisset, virga solum quo insistebat denotauit. & prius, inquit, quàm hoc circulo excedas, da responsum, quod Senatui referam: quanquam Columella pro curare vtatur, & contrahere. Diophanes, inquit, Bithynius Vticensem totum Dionysium Pœni Magonis interpretem per multa diffusum volumina sex epitomis circumscripsit. *Frater consors*) Tullus frater Lucani, bonorum particeps, & in vnum viuentes, nondum diuiso patrimonio. nam consortes fratres Secundus appellat, qui simul vitam ducunt passuri inuicem quicquid boni malive acciderit. quod etiam in Panegyrico & alibi vsurpauit, cùm pro patrimonio sors interdum accipiatur. Ita Tullus sub eadem sorte, hoc est patrimonio cum Lucano fratre suo adoptata filia quam is emancipauerat, iterum bona in patriam potestatem reduxerat. *Cum opibus*) quibus frueretur ipse cum patre naturali. *Illis*) Tullo & Lucano. *Inuitissimis*) admodum nolentibus Curtio Montano, & Domitio Afro. *A quibus*) per quorum bona. *Domitius Afer*) orator eximius, & Quintiliani magister, de quo alibi copiosius. *In nomen*) in adoptionem. quoniam adoptatus adoptantis appellationem sumebat: inde appellatus fuit Domitius, immò Domitij Tullus & Lucanus. *Ante octo & decem annos*) quàm ipse obiret. Hoc etiam tangit Fabius libro sexto, Vel optima, inquit, est hæc simulatio contra simulantem qualis illa Domitij Afri fuit. vetus habebat testamentum, & vnus ex amicis recentioribus sperans aliquid ex mutatione tabularum, falsam tabulam intulerat, consulens eum, an primipilaris testatoris suaderet ordinare suprema iudicia. Noli, inquit, facere, offendis illum. *Nuncupatum*) palam factum sine scriptura. Nuncupatiuum testamentum.

mentum illud est, ad cuius firmitudinem & substantiam necessaria non sit scriptura: quod intellexit Tacitus, cùm libro secundo scribit, Ignotos & aliis infensos, eóque pr ncipem nuncupantes procul arcebat: tametsi nunc ad perpetuam rei memoriam faciliorémque probationem soleat in scriptis redigi, & hoc sit in frequentissimo vsu. Est testamenti genus quod appellatur in scriptis, quia sine scriptura inualidum sit, quo rarò vtimur. eius forma traditur Codice de testamentis.

improbatum sibi, vt patris eorum bona proscribenda curauerit. Mira illius asperitas, mira felicitas horum, illius asperitas, qui numero ciuium excidit, quem socium etiam in liberis habuit: felicitas horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abstulerat. Sed hæc quoque hæreditas Afri, vt reliqua cum fratre quæsita, transmittenda erant filiæ fratris: à quo Tullus ex asse hæres institutus: prælatusque filiæ fuerat, vt reconciliaretur. Quo laudabilius testamentum est, quod pietas, fides, pudor, scripsit. In quo denique omnibus affinitatibus pro cuiusque officio gratia relata est, relata & vxori. Accepit amœnissimas villas, accepit magnam pecuniam vxor optima & patientissima: ac tanto melius de viro merita, quanto magis est reprehensa, quòd nupsit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, ætate decliuis, diu vidua, mater olim, parum decorè sequuta matrimonium videbatur.

Improbatum) quamuis non mutauerit, quoniam non credebat, se tam citò moriturum. Apparet autem ei displicuisse id testamentum, quòd eorum patris bona proscribenda curauit. *Eorum*) Tulli & Lucani. *Proscribenda*) publicanda. nam proscriptorum & rebellium bona in ærarium deferebantur. *Illius*) Afri. *Excidit*) expulit, euerruncauit. Ex constitutione enim Imperatoris, quæ extat in Codice contra rebelles, ac maiestatis læsæ reos, filij patriis bonis priuabantur, neque ad vllos honores admittebantur. immò nulli licebat illis opem ferre, vt exulibus mors solatium, & vita supplicium foret. *In liberis*) in numero filiorum, adoptati loco liberorum erant. *Successit*) dum illos hæredes relinquit. *Abstulerat*) condemnandum curauerat. *Hæreditas Afri*) relicta ab Afro. nihil aliud est hæreditas quàm successio in vniuersum ius, quod defunctus habuit autoribus Caio & Vlpiano. *Reliqua*) bona. *Transmittenda*) relinquenda per ordinem successionis: ideo dixit Afri hæreditatem transmittendam esse fratris filiæ, quæ erat filia eius adoptiua, quia filius adoptiuus qui est legitimus tantùm succedit patri adoptanti ab intestato, sicut filius naturalis, & legitimus patri filio naturali. *Filiæ*) naturali. *Fratris*) Lucani. *Ex asse*) ex vniuersa hæreditate. As enim duodecim vncias complectitur, & duodecim vnciis vniuersa hæreditas connumeratur. *Filiæ*) quæ debebat esse hæres. *Reconciliaretur*) rediret in gratiam cum filia, cum qua gerebat simultates, quoniam à patre testamento priuata fuerat. *Pietas*) quia filiæ. *Fides*) quia frater fratri hæreditatem commiserat vt filiæ restitueret. *Pudor*) honestas. *Scripsit*) per scripta facit. *Affinitatibus*) tam naturalibus quam adoptiuis. *Gratia relata*) nam dum filiam relinquit hæredem, satisfecit omni iuri. *Pro cuiusque officio*) vt vnusquisque merebatur. *Vxori*) Tulli. *Ab ipso*) Tullo. *Accepit*) ex legato. *Natalibus clara*) parentibus claris genita. *Decliuis*) ad senium. *Olim*) suscepta prole, quam postea amisit. *Parum decorè*) non sine infamia.

diuitis senis ita perditi morbo, vt esse tædio posset vxori, quam iuuenis, sanusq́ duxisset. Quippe omnibus membris extortus & fractus tantas opes solis oculis obibat: ac ne in lectulo quidem nisi ab aliis mouebatur. Quinetiam, fœdum miserandúmque dictu, dentes lauandos, fricandósque præbebat. Auditum est frequenter ab ipso, quum quereretur de contumeliis debilitatis suæ, se digitos seruorum suorum quotidie lingere. Viuebat tamen, & viuere volebat, sustentante maximè vxore, quæ culpam inchoati matrimonij in gloriam perseuerantiæ verterat. Habes omnes fabulas vrbis. Nam sunt venales tabulæ Tulli, expectatur auctio. Fuit enim tam copiosus, vt amplissimos hortos, eodem quo emerat die, instruxerit plurimis & antiquissimis statuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quæ negligebantur. Inuicem tu, si quid istic epistola dignum, ne grauare scribere. Nam cùm aures hominum nouitate lætantur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

Diuitis senis) Domitij Tulli. *Perditi morbo*) debilitati chiragra, & podagra. *Obibat*) circuibat. *Fricandos*) de trisfricio leuandos *Præbebat*) ministris. *Viuebat tamen*) in tantis doloribus & angustiis non deliberabat mori, secuturus Corellij Rufi exemplum, qui impar dolori inedia spontanea mortuus est. *Perseuerantia*) ministrandi, curandi mariti constantia. *Fabulas*) sermunculos, res parui momenti. *Auctio*) venditio rerum in publico quæ fit licitatione, hoc est interrogatione, cùm res traditur plus offerenti. *Tabulæ*) picturæ antiquorum preciosissimę, quibus capiebatur Tullus. *Copiosus*) diues. *Instruxerit*) ornauerit. Solitos ornari hortos statuis, iam dixerat Plinius cùm de Regulo scriberet. Et M. Tullius. iij. Officiorum vbi refert Pythium Canio vendidisse hortos instructos: non solùm statuis, verùm etiam aliis rebus & ornamentis apparatos ostendit. *Eodem die*) mira celeritate. *Antiquissimis*) ergo preciosissimis. quod notat Iuuenalis. nam inquit, Perfectissimus horum est, Si quis Aristotelem similem, vel Pittacon emit. Et iubet archetypos pluteum seruare Cleanthas. *In horreis*) in apothecis statuarum. Legitur etiam in hortis, & tunc conuenit cum præcedentibus. *Quæ negligebantur*) vel ob nimiam copiam, aut quia propter morbum non poterat illa curare. *Erudimur*) instruimur, docemur. *Exemplis*) ad bene honestéque viuendum, & vt nostros munificentia prosequamur. Exemplum propriè vocamus rei gestæ, aut tanquam gestæ vtilem commemorationem ad persuadendum id quod intenderis.

C. Plinivs Maximo Svo S.

ET gaudium mihi, & solatium in literis: nihilque tam lætum, quod his lætius: nihil tam triste, quod non per has sit minus triste. Itaque & infirmitate

ET gaudiũ) Excusat se quòd tristis scribat, quoniam ex studiis solatium inueniat, & librum emendandum Maximo mittit: in quem rogat

vt

vt pro se intentionem intendat. *Gaudium*) in rebus lætis *Solatium*) in tristibus est. *In literis*) in studio. *Quod hic latius*) quod sit lætius literis. *Tam triste*) & nihil tam triste est mihi.

vxoris, & meorum periculo, quorundam verò etiam morte turbatus, ad vnicum doloris leuamentum studia confugio, quæ præstant, vt aduersa magis intelligam, sed patientius feram. Est autem mihi moris, quod sum daturus in manus hominum, antè amicorum iudicio examinare, inprimis tuo. Proinde si quando, nunc intende libro, quem cum hac epistola accipies: quia vereòr, ne ipse, vt tristis, parum intenderim. Imperare enim dolori, vt scriberem potui, vt vacuo animo, lætóque, non potui. Porro vt ex studiis gaudium, sic studia hilaritate proueniunt. Vale.

Vxoris) Calphurniæ, de cuius ægritudine in præcedentibus. *Meorum*) vt Encolpi. *Morte*) vt Zosimi. *Confugi ad studia*) confugimus ad aliquem opis causa & solatij. *Daturus in manus hominum*) publicaturus, emissurus. *Si quando*) si vnquam intendisti. *Intende in librum meum*) tuam diligentiam intende in emendationem mei libri. Alij legunt intende libro: sicut mox, non ipse, sed ipsi, scilicet libro. *Vt tristis*) quia dolore turbabar. *Intenderim parum*) paruam curam adhibuerim. *Vt vacuo*) vt liber à curis scriberem. *Vt ex studiis gaudium*) prouenit: si quis illa bene intellexerit. *Studia hilaritate proueniunt*) nam, Carmina proueniunt animo deducta sereno. *Hilaritate*) vacuo & læto animo.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

AD quæ noscenda iter ingredi, trãsmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita natura comparatum, vt proximorum incuriosi, longinqua sectemur: seu quòd omnium rerum cupido languescit, cum facilis occasio est: seu quòd differimus, tanquam sæpe visuri, quod datur videre, quoties velis cernere. Quacunque de causa permulta in vrbe nostra, iuxtaq; vrbem, non oculis modò, sed ne auribus quidem nouimus. Quæ si tulisset Achaia,

Ad quæ) Mirabilem Vadimonis lacum per epistolam ante oculos Gallo ponit cuius non tantùm formæ rotunditatem & aquæ medicinam, quàm plures innatantes ac fluctuantes insulas admiratur. *Ad quæ*) Ordo negligimus ea miranda, quæ posita sunt sub oculis nostris, ad quæ talia vt noscamus, solemus longum iter ingredi & traiicere mare. *Proximorum incuriosi*) negligentes proxima quæque. *Occasio*) commoditas videndi. *Datur*) licet, permittitur. *Quacunque de caussa*) id faciamus. *Vrbe*) Roma *Permulta*) admiranda. *Achaia*) Peloponnesus, à parte totum: nam Achaia Peloponnesus, & à quibusdam pars eius, vbi spiraculum Tenarium admirandum, sed alibi de ea copiosius.

Ægyptus, Asia, aliáve qualibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita, perlecta, lustratáque haberemus. Ipse certè nuper, quod nec audieram ante, nec videram, audij pariter, & vidi. Exegerat prosocer meus, vt Amerina, prædia sua inspicerem. hæc perambulanti mihi ostenditur subiacens lacus, nomine Vadimonis, simul quædam incredibilia narrantur. perueni ad ipsum. Lacus est in similitudinem iacentis rotæ circumscriptus, & vndique æqualis, nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria, & quasi artificis manu cauata & excisa. Color cæruleo albidior, viridior, & pressior: sulphuris odor, sapórque medicatus, vis qua fracta solidantur. Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos, & fluctibus intumescat. Nulla in hoc nauis (sacer enim est,) sed

Ægyptus) admiranda sunt in Ægypto, Nilus, Apis bos, Crocodilus, Hippopotamus, Memnonia regia, Alexandria, Pyramides, & Chemnis insula, lucos syluásque, & Apollinis sustinens templum, quæ in quodam Ægypti lacu natat, & quocunque venti agunt pellitur. *Asia*) duplex est, altera intertio orbis diuortio posita, altera minor: in ea præter templum Dianæ Ephesiæ, admirabiles flouij sunt Pactolus, Meander. *Alia terra*) vt Africa, quæ semper aliquid noui ferebat: quod etiam autore Plinio in prouerbium cessit. *Audita*) aliis narrantibus. *Lustrata*) nobis videntibus. *Prosocer*) Fabatus. *Amerina*) in agro Amerino iacentia. Autore Stephano Amerinus ab Ameria deducitur: quod oppidum est, non procul à Meuania, referentibus Strabone & Plinio: secundum quosdam ante Persei bellum conditum annis D.cccc. lxiiij. distans ab vrbe. xlvj. milliariis. Menda est apud Seruium grammaticum, vbi tradit, Amerinum vocatum, & eius factam sæpius mentionem à Marco Tullio pro Roscio: apud quem non Amerinum, sed Ameriam inuenes. salix amerina laudatur à Virgilio, Columella, Plinio. *Hæc perambulanti*) dum hæc prædia circuirem. *Vadimonis*) de quo Plinius senior libro secundo. In Vadimonis lacu insulæ semper fluitant. Corrigendus ex libro secundo Naturalium Quæstionum locus apud Senecam sic, Aliæ in Vadimonis lacu vehuntur. cùm passim habeatur in alia inuadosis lacu vehitur. est autem is Lacus in Etruria. Liuius libro nono. Interea res in Etruria gestæ ad Vadimonis lacum vbi Etruscorum opes fractæ sunt, Ælio Vulturreno regum Etruscorum vltimo ibidem cæso, referente Catone in Originibus. & Vadimona lingua Etrusca, Ianum dictum putat Myrsilus: at fabius pictor, Ianum Vertumnum Vadimona ab Etruscis nuncupatum. *Iacentis rotæ*) forma circulari & rotunda. *Sinus*) recessus, reflexus, concauitas. *Dimensa*) ad mensuram facta æqualia. Marcus Tullius, Vt verba verbis quasi dimensa], & paria respondeant. *Color*) aquæ. *Cœruleo albidior*) cœruleus color mari datur. est autem viridis cum nigro: sed istius lacus color erat albidior. A colore fontem Cœruleum, quem Claudius cum Curtio & Albudineo vrbi induxit appellatum tradit Frontinus: apud quem sic restitues, Alteri quod ex fontibus Cœruleo & Curtio perducebatur. Claudiæ datum est. testimonio ipsius Frontini, Tranquil. & Plinij senioris cœrulei temperationes, lib. vj. docet Vitruuius. *Pressior*) purior vel densior. *Sulphuris odor*) habet sulphureū odorem. *Sapórque medicatus*) vt gustus aquarum illius videatur medelæ aptus. Plin. senior libro octauo, Et succidis omnibus vsus medicatus. *Vis*) virtus, medicina est illis aquis. *Fracta*) membra. *Solidantur*] coniunguntur. *Spatiū*] lacus est mediocre. *Sacer*] consecratus diis, & publicè dedicatus.

Innatant

innatant inſulæ herbidæ, omnes arundine & iunco tectæ, quæque alia fæcundior palus, ipſáque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura, vt modus, cunctis margo deraſus, quia frequenter vel littori, vel ſibi illiſæ terunt, teruntúrque. Par omnibus altitudo, par leuitas: quippe in ſpeciem carinæ humili radice deſcendunt. hæc ab omni latere perſpicitur, eadem aqua pariter ſuſpenſa & merſa. Interdum iunctæ, copulatæque, & continenti ſimiles ſunt. Interdum diſcordantibus ventis digeruntur: nonnunquam deſtitutæ tranquillitate ſingulæ fluitant. Sæpe minores maioribus, velut cymbulæ onerariis, adhæreſcunt: Sæpe inter ſe maiores minoréſque quaſi curſum certaménque deſumunt. Rurſus omnes in eundem locum appulſæ, quà ſteterunt, promouent terram, & modò hac, modò illac lacũ reddunt, auferúntque: ac tum demum, quum medium tenuere, non contrahunt. Conſtat pecora herbas ſequuta, ſic in inſulas illas, vt in extremam ripam procedere ſolere, nec prius intelligere mobile ſolum,

Innatant inſulæ herbidæ) Plin. In Reatino quædam inſulæ ſemper fluitant ſicut in agro Cecubo. & eodem Reatino mutinenſi [ſtationem] in Vadimonis lacu, & ad Cutiſas aquas opaca ſylua, quæ nunquam die ac nocte in eodem loco viſitur. Hinc Seneca, Cutiſarum inſula natans, & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua ſuſtinetur, & in hanc atque illam partem, non tantùm vento impellitur, ſed aura. nec vnquam illi per diem & noctem in vno loco ſtatio, adeo monetur leui flatu. de qua multa libro. I. Macrobius & Dionyſius plura in ſuis antiquitatibus. has natantes inſulas Seneca putat ex pumicibus conſtare. *Quæque*) & producunt omnia alia quæcunque fœcundior palus, & ipſa margo lacus germinat. *Sua*) particularis. *Cuique*) inſularum *Modus*) menſura, forma. Legitur etiam, Vna cuique, id eſt eadem forma eſt omnibus. *Margo*) inſularum ora. probati autores incerto genere marginem vſurpant. *Sibi*) inuicem, inter ſe. *Terunt*) contiguas inſulas fricant, & pariter abraduntur. *Altitudo*) profunditas, vel eminentia extra aquam. *Carinæ*) concauitatis, inſtar fundi nauis. *Humili*) breui admodum deſcenſu. *Hæc*) aliqua inſularum. *Ab omni latere*) tota. *Suſpenſa*) ſuperextans aquæ. *Merſa*) vndis obrupta. *Continenti ſimiles*) [ſunt] perpetuo ſpatio terræ coniunctæ: vnde continentes prouincias Iuriſconſultus vocat Italiæ coniunctas. [legitur etiam, continenti ſimiles eunt.] *Digeruntur*) ſeparantur. *Deſtitutæ*) ſeiunctæ, ſolæ. *Tranquillitate*) in tranquillo lacu. *Minores*) inſulæ. *Cymbulæ*) nauiculæ, ſcaphæ, quæ naues onerarias conſequuntur. Legitur etiam corbulæ à ſimilitudine corbularum exviminibus: eas tamen Columella corbes appellat, & Feſtus corbitas memorat onerarias: quod in malo earum ſummo pro ſigno corbes ſolent ſuſpendi. Plautus dixit, Tardior eſt quàm corbitæ ſunt. Gellius ix. Corbitas inter nauigia refert. *Onerariis*) quæ maximum onus vehunt, & ſtructæ ſunt ad importanda onera. *Deſumunt curſum*) concurrunt. *In eundem locum*) coniunctim & ſimul, in ripam lacus. *Appulſæ*) terræ coniunctæ: nam appellere dicitur de iis quæ ab alto terræ redduntur. *Promouent*) extendunt, annexu ſuo prorogant. *Reddunt lacum*) detegunt aquam. *Vnde*) receſſerint. *Auferunt*) occupant, contegunt vbi ſtetere. [*Ac tum demum*] Aliter, auctum demum.] *Medium*) lacum. *Non trahuntur*) non diſſipantur, non mouẽtur. quidam legunt non contrahunt, [id eſt] lacum, non minuunt, quia ſunt tanquam inſulæ. *Herbas*) quæ in illis ſunt inſulis.

Digitized by Google

In extremam ripam) in marginem lacus. *Mobile solum*) se esse in insulis mobilibus.

quàm littore abrepta, quasi illata & imposita, circumfusum vndique lacum pauent. Mox quò tulerit ventus egressa, non magis se descendisse sentire, quàm senserint ascendisse. Idem lacus in flumen egeritur, quod vbi se paulisper oculis dedit, specu mergitur, altéque conditum meat: ac si quid antè, quàm subduceretur, accepit, seruat, & profert. Hæc tibi scripsi, quia nec minus ignota quàm mihi, nec minus grata credebam. Nam te quoque, vt me nihil æquè ac natura opera delectant. Vale.

Quam littori abrepta) vento spirante cum insulis in medium lacum delata. *Non magis se descendisse*) non intelligunt se ab insulis descendisse, magis quàm senserant prius se conscendisse. *Erigitur*) in rectum extenditur, an potius egeritur, id est, exoneratur, emittitur. *Oculis dedit*) per aperta fluxit. *Specu*) baratro, voragine. *Mergitur*) absorbetur. *Altè*) profundè. *Quid*) aliquod signum, quod dicitur fieri in Arethusa. *Subduceretur*) specu mergeretur. *Accepit*) intromissum sit. *Seruat*) secum trahit subte labendo. *Profert*) emittit dum emergit. *Opera*) miranda.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

VT in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimum existimo, seueritatem comitatémque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam procedat. Qua ratione ductus grauiora opera lusibus iocísque distinguo. Ad hos proferendos, & tempus, & locum opportunissimum elegi, vt qui iam nunc adsuescerent, & ab otiosis, & in triclinio audiri.

VT) A rebus seriis transire ad lusus licet: quod etiam in studiis obseruandum: non enim semper grauibus intendendum, sed iocis plerunque remittendum: quod Secundus obseruans, sua epigrammata excusat, quæ diuerso metro composita nuper amicis recitauerat: nec tantùm speciosa, sed omnia, vt melius emendaret. Quare monet Arrianum ne miretur, si multa à prioribus commutata deprehendet. *Miscere seueritatem comitatémque*) condire grauitatem cum iucunditate, animum remittere. quod Traianus consueuerat: & ideo laudatur in epistolis & Panegyrico. *Illa*) seueritas. ne nimia seueritate fiamus duri & tristes, & ne indefessa comitate procaces, & petulantes. *Hæc*) comitas. *Excedat*) transeat, quadam vicinitate inter comitatem & petulantiam: vnaquæque enim virtus suo vitio proxima facilè in hoc declinat, nisi summa adhibeatur accuratio. Si loco excedat legatur procedat, quamquam prior lectio sit in pontificio exemplari. *Grauiora*) continentia seria, quales sunt orationes. *Lusibus*) epigrammatibus *Distinguo*) vario. *Hos*) lusus. *Proferendos*) recitandos. *Tempus*) ociosum, feriatum. *Locum*) triclinium tanquam lætitiæ receptaculum. *Vt qui*) vt hi lusus. Legitur etiam vtque. *Ociosis*) à negociis vacuis. *In triclinio*) in cœnatione: nam in cœna Romani solebant audire poemata, quod Persius notat. *Lites interquiescunt*) feriæ sunt propter messes, & intensos calores.

Iulio

Iulio menſe, quo maximè lites interquieſcunt, poſitis ante lectos cathedris, amicos collocaui. fortè accidit, vt eo die manè in aduocationem ſubitam rogarer, quod mihi cauſam præloquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis vt irreuerentem operis argueret, quòd recitaturus, quãquam & amicis, & paucis: idem iterum amicis, foro & negociis non abſtinuiſſem. Addidi hunc ordinem, me & in ſcribendo ſequi, vt neceſſitates voluptatibus, ſeria iucundis anteferrem, ac primùm amicis, tum mihi ſcriberem. Liber fuit & opuſculis varius, & metris: ita ſolemus qui ingenio parum fidimus, ſatietatis periculum fugere. Recitaui biduo: hos aſſenſus audientium exegit. Et tamen vt alij tranſeunt quædam, imputántque, quod tranſeant: ſic ego nihil prætereo, atque etiam non præterire me teſtor. Lego enim omnia, vt omnia emendem, quod contingere non poteſt electa recitantibus. At illud modeſtius, & fortaſſe reuerentius, ſed hac ſimplicius & amantius. Amat enim qui ſe ſic amari putat, vt tædium non pertimeſcat. & alioqui quid præſtant ſodales, ſi conueniunt voluptatis ſuæ cauſa? delegatus ac ſimilis ignoto eſt, qui amici librum bonum mauult audire, quàm facere. Non dubito cupere te pro

Iulio menſe) quo etiam Romani ſolebnt tranſire in domos conductas cum ſua ſupellectile. quod monſtrat illo ve ſiculo Mart. O Iuliarum dedecus Calendarum. Vidi Vacerra ſarcinulas tuas vidi. Et Apertius in Tiberio Tranquil. ac Marcus Tullius ſubinde. *Lectos*) menſas. Lampridius, Heliogabalus, inquit, ſolido argento habuit lectos, & triclinares, & cubiculares. Curtius, Conuiuium exornari iuſſit. centum aurei lecti modicis interuallis poſiti erant, lectos circundederant aulæa purpurea, auróque fulgentia. Et libro octauo. Cùm poſt aulæa quæ lectos obduxerant ſtaret. *Fortè*) ex inſperato. *Eodem die*) quo promiſeram me recitaturum. *Mane*) ante cibum. nam poſt recitauit. *Subitam*) inopinatam, improuiſam. *Præloquendi*) præfationem faciendi, qua veniam deprecabatur. quod mane non recitaſſet ſicut promiſerat, excuſans ſe aduocatum in repétinam aduocationem. *Irreuerentem operis*) parui pendentem verſuum recitationem. *Quanquam & amicis*) cum quibus liberius agere licet. *Non abſtinuiſſem amicis*) operam meam præſtitiſſem in defendendis amicis. *Foro & negociis*) in cauſis forenſibus. Additi in præfatione. *Præferrem*) præponerem, & in primis ducerem. *Amicis ſcriberem*) amicorum cauſa actiones haberem. *Mihi*) ad voluptatem meam. *Liber*) à me recitatus. *Opuſculis varius*) diuerſæ materiæ, & vario metrorum genere *Ita*) varietate qua legentium faſtidium effugimus. *Ingenio*) noſtro tanquam minus excuſſo. *Biduo*) ſic libro quarto meminit orationem biduo recitatam magno auditorum aſſenſu. *Aſſenſus*) fauor, intentio, cupiditas audiendi. *Exegit*) fecit. *Et tamen*) vera ſcriptura. & tamen vt alij recitatores quædam ſua ſcripta tranſeunt, quæ non recitant, & quia tranſeunt, illa videntur improbare: ſic tamen diuerſa ratione, ego nihil [prætereo, quia nihil] meorum ſcriptorum improbo, vt illa melius per auditores emendem: quinimmò apertè profiteor omnia recitare. *Electa*) meliora. nam niſi quæ ſibi diſplicent recitauerint, illa ſanè non emendabunt. *Illud*) quod faciunt huiuſmodi lectores, tantum electa recitando,

Modestius) ne auditorem obtundant scriptorum copia & deteriorum. *Simplicius*) magis ingenuum. *Amantius*) amoris indicium maius, qui omnia qualiacunque sunt amicis communicem. *Amat*) verissimè. *Tædium*) vt sit fastidio auditoribus. *Quid*) carum, admodum, vel nihil. *Conueniunt*) ad audiendum. *Delegatus*) peregrinus, substitutus: hoc magis placet quàm delicatus. nam antè ferè in eundem sensum dixerat delegata vocabula. *Quàm facere*) emendando, & intentè audiendo.

cætera mei charitate, quàm maturissimè legere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum, quæ causa recitandi fuit: & tamen nulla iam ex eo nosti: hæc vel emendata postea, vel (quod interdum longiore mora solet) deteriora facta, quasi noua rursus & rescripta cognosces. Nam plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur quæ manent. Vale.

Cætera) quam habes in cæteris rebus meis. *Musteum*) nouellum, recentem. Sic Columella musteum fructum dixit: proinde musteum pro dulci: hinc mustea poma, quæ postea melimella sunt appellata, Varrone tradente. *Retractatum*) emendatum. Hoc addidit ne miretur Arrianus, si hic liber videbitur alius à priore, quem scilicet antea viderat, quia multa in emendatione fuerant commutata, vt nouus liber appareret. *Ex eo*) quia multa in illo fuerant emendanda. *Nosti*) dum illum legeres. nam Arriani Maturij iudicio in literis vtebatur. *Deteriora facta*) quæ solent fieri interdum deteriora longa mora: quia nimia lima magis atterit quàm emendat. Rescripta de nouo scripta & emendata: & statim subiungit causam: nam aliquibus partibus mutatis, quia non placebant, illæ quoque quæ restabant, videntur mutatæ. *Ea*) scripta. *Quæ manent*) quæ relicta fuerant tanquam bona.

C. Plinius Geminio suo S.

N*OSTINE hos, qui omnium libidinum serui, sic aliorum vitiis irascuntur, quasi inuideant: & grauissimè puniunt, quos maximè imitantur? cùm eos etiam, qui non indigent clementia vllius, nihil magis quàm lenitas deceat. Atque ego optimum & emendatissimum existimo, qui cæteris ita ignoscit, tanquam ipse quotidie peccet: ita peccatis abstinet,*

N*OSTI*) Monet non esse imitandam illorum consuetudinem, qui alios grauissimè insectantur, in quo ipsi maximè peccant, quinimmò à vitiis seipsum comprimendum, & alienis erroribus parcendum. *Libidinum*) vitiorum: libido etiam pro desiderio veneris. Lampridius enim refert Heliogabalum multa libidinum genera excogitasse, & Martialis in eundem sensum protulit libidinari. Valerius insuper luxuriæ libidinem iungit, quoniam ex iisdem vitiorum principiis oriatur. ad hæc veteres pro appetitu aliarum rerum vsos docet Cato de re rustica. Libido inquit nauseæ veniet, & pro æmulatione honestæ rei Salustius, tanquam libido sit quod libeat. Magisque indecoris armis, & militaribus equis, quàm in scortis atq; conuiuiis libidinem habent. Libidinitatem pro libidine Laberius posuit, si Marcello credimus. *Eos*) bonos viros, qui nihil reprehendendum admittunt. *Lenitas*) facilitas ignoscendi. Hinc Horatius, At pater vt gnati, sic

ſic nos debemus amici, Si quod ſit vitium non faſtidire. & Auguſtum refert Tranq. amicorum delicta duntaxat modica perpeſſum. *Ita ignoſcat*) inde illud apud Græcos laudabile dictum. οὐ χρὴ πικρὸν εἶναι καὶ ἀπαραίτητον. ἀλλὰ συγγνώμονά τινα ἄνθρωπον ὄντα, καὶ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν δυνάμενον, ἐξ ὧν κωλύει πικρῶς ἄλλον. id eſt non oportet ſperum eſſe, & inexorabilem, ſed mitei quendam hominem exiſtentem, & ſimilibus incidere potentem, ex quibus reprehendit acerbè alium.

tanquam nemini ignoſcat. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, vt nobis implacabiles ſimus, exorabiles iſtis etiam qui dare veniam niſi ſibi neſciunt: mandemuſq́ memoria, quod vir mitiſſimus, & ob hoc quoque maximus, Thraſea, crebrò dicere ſolebat, Qui vitia odit, homines odit. Fortaſſe quaris, quo commotus hac ſcribam. Quidam nuper, ſed melius coràm. quanquam ne tunc quidem. Vereor enim ne id, quod improbo, eos ſectari, carpere, referre, huic quod quàm maximè pracipimus, repugnet. Quiſquis ille, qualiſcunque ſileatur, quem inſignire exempli nihil, non inſignire humanitatis plurimum refert. Vale.

Tanquam nemini ignoſcat) nulli reprehendendo parcat. nam monitorem omni culpa carere decet. quare iure hi reprehenduntur, qui ſceleribus obnoxij grauitate ficta alios arguunt. *Domi*) in rebus priuatis. *Foris*) in publicis. *Vt nobis implacabiles*) vt peccatis noſtris meritam pœnam irrogemus. *Exorabiles*) illis parcamus prædictis: nam maioris clementiæ eſt indulgendo corrigere peccata quàm vindicando. Omnis igitur habenda ratio & diligentia eſt, primùm vt monitio acerbitate, deinde obiurgatio contumelia careat. Non enim debemus amici vitia ferre, quaſi diſſimulauerit facies tua. Inde Seneca inquit, Eſto vitiorum fugator ipſe, aliorum neque curioſus ſcrutator, neque acerbus reprehenſor, ſed ſine reprobatione correptor, ita vt admonitionem hilaritate præuenias, & errori facilè veniam dato. *Sibi*) ſuis vitiis, cùm aliena acerrimè inſectentur. *Ob hoc*) quia mitiſſimus erat. *Maximus*) virtutibus excellens. Epigrammaticus poeta Petum Thraſeam magnum, Tacitus egregium appellarunt. *Homines odit*) tanquam impoſſibile ſit hominibus carere crimine. ipſe tamẽ alibi Euphratem laudauit, quòd vitia non homines inſectaretur. *Scribam*) iſta. *Nuper quidam*) incipit tanquam deſcripturus aliquem, qui aliorum vitia diſtrictè flagellaret, ſua verò ſibi indulgeret: ſed per rhetorum exornationem, quæ dicitur præciſio, rem ſuppreſſit. Ea autem fit, cùm dictis quibuſdam reliquum quod cœptum eſt dici, relinquitur. nam tacita ſuſpicio, quàm diſerta explanatio atrocior eſt. *Coràm*) viua voce melius quàm per literas de hoc homine dicam. *Ne tunc quidem melius*) ne quidem melius erit dicere coràm. *Vereor enim*) ordo eſt, vereor ne referre id quod improbo eos ſectari, carpere, repugnet huic quod quam maximè præcipimus, ſcilicet vitandum. *Repugnet*) non conſtet ſibi, magna inter vtrunque diſcordia ſit. *Ille*) vir ſit. *Qualiſcunque*) cuiuſvis conditionis & naturæ. qualiſcunque interdum pro malo ponitur. Tacitus lib.xv. inuidiam prætendens Piſo, ſi ſacra menſæ diique hoſpitales cæde qualiſcunque principis cruentarentur. Iuuenalis, Facit indignatio verſum Qualemcunque poteſt. Interdum pro minimo. Idem Tacitus xiiij. Se Nero in omnes libidines effudit, quas malè coercitas qualiſcunque matris reuerentia retardauerat. *Inſignire*) notare, famoſum reddere. *Nihil refert exempli*) non facit ad inſtitutionem cæterorum. *Non inſignire humanitatis refert*) id eſt, ſi tacuero, videbor fuiſſe humanus.

C. PLINIVS MARCELLINO SVO S.

OMNIA mihi studia, omnes curas, omnia auocamenta exemit, excussit, eripuit dolor: quem ex morte Iunij Auiti grauissimum cepi. Latumclauum in domo mea induerat: suffragio meo adiutus in petēdis honoribus fuerat: ad hoc ita me diligebat, ita verebatur, vt me formatore morum, me quasi magistro vteretur. Rarum hoc adolescentibus nostris. Nam quotusquisque vel ætati alterius, vel autoritati vt minor cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia, neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Auitus, cuius hæc præcipua prudentia, quòd alios prudentiores arbitrabatur. Hæc præcipua eruditio, quòd discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitæ consulebat: semper ita recedebat, vt melior factus, & erat factus, vel eo, quod audierat, vel quod omnino quæsierat. Quod ille obsequium Seruiano exactissimo viro præstitit? quem Legatum Tribunus ita & intellexit, & excepit, vt ex Germania in

OMNIA) Iulium Auitum ædilitatis cādidatum, iam Tribunatu militum & Quæstura functum, decessisse, impatienter dolet. nam Secundum tanquam rectorem secutus, vt aliquid disceret, parentem suum iam ætate grauem, vxorem, filiolam vnicam morte reliquit impar igitur tanto dolori, Marcellino rem totam exponit per hanc epistolam inter pulchriores pulcherrimam, inter tristiores tristissimam, inter amantiores amantissimam. *Curas*) alias occupationes. *Auocamenta*) solatia, lusus. *Iunij Auiti*) alius fuit Iulius Auitus, cuius obitum pariter libro quinto defleuit. *Grauissimum*) intensissimum, maximum. *Latumclauum*) vestem Senatoriam, quam post virilem togam Senatorum filij induebāt. *Quotusquisq;*) quis est tam minimus qui. *Cedit*) assurgit siue senioribus siue honestioribus. *Statim sapiunt*) adolescentes nostri sapientes se credunt esse sine præceptore. *Sibi sunt exempla*) se solos imitantur. *Non Auitus*) hæc faciebat. *Eruditio*) cognitio doctrinæ. *De officiis vitæ*) de rectè benéque viuendo. *Recedebat*) à viris doctis. *Vt melior factus*) tale illud Terentianum quamuis per adulationem, nunquam accedo ad te, quin abs te abeam doctior. *Factus*) melior & doctior. *Audierat*) non percunctando. *Quæsierat*) quærendo cognouerat. *Seruiano*) de quo multa alibi diximus. *Exactissimo*) omni virtute absolutissimo. *Legatum*) Proconsulis vicarium. *Tribunus*) Iunius Auitus. *Cepit*) complexus est, fouit, delectauit. an potius excepit legendum, id est hospitio suscepit, honestauit: sicut non dilexit, sed intellexit, virum scilicet esse exactissimum. *Germania*) Omnis Germania à Gallis Rhetisque, & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, Sarmatis Dacisque mutuo metu, aut montibus separatur: cætera Oceanus ambit, latos sinus, & insularum immensa spatia complectens. Germaniæ vocabulum non antiquissimum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerunt, ac tum Tungri, tum Germani vocati sunt, ita nationis nomen non gentis eualuit paulatim: & omnes primùm à victore ob metum, mox à seipsis inuento nomine Germani vocati sunt. Omissis cæteris qui de Germania scripsere, contenti fuimus vno autore Tacito.

Pan-

Pannoniam tranſeuntem, non vt commilito, ſed vt comes aſſectatórque ſequeretur. qua induſtria, qua modeſtia Quæſtor conſulibus ſuis (& plures habuit) non minus iucundus & gratus, quàm vſui fuit? quo diſcurſu, qua vigilantia hanc ipſam ædilitatem, cui præreptus eſt, petiit? Quod vel maximè dolorem meum exulcerat: obuerſantur oculis caſſi labores, & infructuoſæ preces, & honor, quem meruit. Tantùm non redit animo ille latuſclauus, in penatibus meis ſumptus: redeunt illa prima, illæ

Pannoniam) vnam tantùm Pannoniam Plinius nominat: Ptolomæus in duas diuidit, eas more ſuo diſterminans: ſatis conſtat contingere Germaniam. *Commilito*) militiæ ſocius. ex præceptis tamen eorum qui de re militari ſcripſerunt, Tribunus Legato parere debuit: quare Auitus in hoc poteſt videri nihil magni præſtitiſſe. *Comes*) ſecutor. Eſt enim is qui officij cauſa maiorem comitatur. Secundus alibi, Obtinenti Africam comes hæſerat: & libro nono. Delphinus alius tantùm ſpectator & comes. *Habitus*) tractatus, aſſumptus. M. Tullius pro Planco mandat Quæſtorem debere ſuum Conſulem, vel Prætorem more maiorum in parentis locum habere. Alij non legunt & Prætoribus habitus, ſed & plures habuit: fuit ſcilicet Quæſtor plurium Conſulum. quanquam Cicero ad Caninium ſcribens dicat, quod ego officio quæſtorio te adductum reticere de Prætore tuo non moleſtè ferebam. & [ad] Auitum Prætorem in Epiſtolis inquit, dum Marcum Varronem eius Quæſtorem commendat. Satis enim commendatum itibi arbitrabar ab ipſo more maiorum, qui vt te non fugit hanc quæſturæ coniunctionem liberorum neceſſitudini proximam eſſe voluit. ac in diuinatione à maioribus noſtris accepimus, Prætorem Quæſtori parentis loco eſſe oportere. *Quo diſcurſu*) labore, dum ambit ſuffragia. *Ædilitatem*) creati Ædiles eadem die & hora, qua Tribuni plebis: & ne quis eis noceret conceſſo ſimili priuilegio, quale Tribunis ſancitum. Duo erant Ædilium ordines: vnus in quo ſellis currulibus in dicendo iure vtebantur: hic magiſtratus maior Ædilitas dicebatur. ſecundus autem plebeius. curabant vrbem, annonam & ludos, poteſtatem coercendi popinas & nouas ſuperſtitiones, exigendique munditias in locis publicis. & vtilem & ſalubrem temperaturam habebant, ne quis aquam publicam inquinaret. Aleam prætenquam in Saturnalibus vetabant. diem dicere poterant iis, qui pluſquam lege finitum erat agri poſſiderent. Dicti Ædiles ſecundum Varronem quòd ædes ſacras & priuatas procurarent. At Feſto autore quòd facilis ad eos plebi aditus eſſet. Conuenit cum Varrone iuriſconſultus in proœmio ff. & tradit ædilibus plebem omnia ſcitè ſua detuliſſe. Cæſar Dictator duos Ædiles conſtituit, qui frumento præeſſent, & à Cerere Cereales nuncupauit, vt in ſumma eſſent ſex in vrbe ædiles. Fuit & hic magiſtratus in oppidis, qui vaſa minora frangeret, & res quæ pluris venirent, corrigeret. Hæc ſumpta ex probatiſſimis autoribus. *Præreptus*) extinctus ante initum honorem. *Exulcerat*) renouat, exaſperat. alibi eadem verba protulit, Deceſſit inquit Corellius Rufus, & quidem ſponte, quod dolorem meum exulcerat. *Obuerſantur*) occurſant. *Caſſi*) inutiles, [alij legunt paſſi, id eſt, exantlati, quamuis potior videtur prior lectio.] *Tantum non*) etiam ſuper qua dictione luculenter libro nono illud addam dici apud probatos etiam modò non ad Græcorum imitationem, qui dicunt μονονουχί. Tibullus, Iam modò non poſſum contentus viuere paruo. Valerius, Pictor equum ab exercitatione venientem modo non viuum labore induſtriæ ſuæ comprehenderat. Et Fabius, Quis enim non de iuſto æquo ac bono, modo non & vir peſſimus, loquitur, [id eſt ferè.] *Clauus*) veſtis ſenatoria auro purpura inſerto. *Prima*) in quæſtura.

poſtrema ſuffragia mea, illi ſermones, illæ conſultationes. Afficior adoleſcentia ipſius, afficior neceſſitudinum caſu. Erat illi grandis natu parens, erat vxor, quam ante annum virginem acceperat: erat filia quam paulo antè ſuſtulerat. Tot ſpes, tot gaudia dies vnus in diuerſa conuertit. Modò deſignatus ædilis, recèns maritus, recèns pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam vxorem, filiam pupillam, ignaram aui, ignarámque patris reliquit. Accedit lacrymis meis, quod abſens & impendentis mali neſcius, pariter ægrum, pariter deceſſiſſe cognoui, ne grauiſſimo dolori timore conſueſcerem. In tantis tormentis eram, cùm ſcriberem hæc, ſcriberem ſola. Neque enim nunc aliud aut cogitare, aut poſſum. Vale.

Poſtre[ma]) in ædilitate. *Adoleſcen[tia])* quòd raptus fuerit in ipſo flore ætatis. magis e[n]im dolendum de morte iuuenum quàm ſenum. na[m] ab illorum bona indol[e] ſperāda ſunt d[iu]turn[a] . *Neceſſitudinum)* Gellius lib. xij. deridet grāmaticos, qui neceſſitudinē & neceſſitatē inter ſe differre putāt, quòd neceſſitas ſit vis quæpiam premēs & cogens, neceſſitudo autem dicatur Ius quoddam & vinculum religioſæ coniunctionis. ſed hæc nihil differre putat, ſicut ſuauitudo & ſuauitas, ſanctitudo & ſanctitas. & ſequitur. Neceſſitas pro iure officióque obſeruantiæ affinitatíſque infrequens eſt, quanquam qui ob hoc ipſum ius affinitatis familiaritatíſve coniuncti ſunt neceſſarij dicuntur. Satis conſtat neceſſitudinē ab eruditis pro eo quod neceſſum eſt, vſurpari. vnde à M. Tullio ſic circumſcribitur, Hæc eſt neceſſitudo, cui nulla vi reſiſti poteſt, quæ neque mutari, neque leniri poteſt. Nam Tacitus lib. xij. dixit, neceſſitudinem pugnæ detulere. & Arrianus pariter pro neceſſitate. ff. xlix. de re militari. Vlpianus tamen iuſconſultus eruditiſſimus pro affinitate vſurpat titulo, quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur. *Grandis natu parens)* mater iam grauis [anni]s, ideo auxilio filij indigens. *Virginem* nuptam, nulli prius. *Vnus dies)* quo raptus eſt Auitus. *Spes)* ſuſcipiendorum liberorum. *Diuerſa)* ad idem legitur aduerſa. *Intactum honorem)* ædilitatem nondum cœptam geri. [*Ignaramque*] Iſta verba in quibuſdam codicibus non ſunt] *Lacrymis)* dolori. *Abſens)* procul ab vrbe, vbi ſupremum [diem] clauſerat Auitus. *Impendentis mali)* eius mortis. *Pariter)* eiſdem literis nunciato mihi morbo & obitu. *Dolori conſueſcerem)* ſed ſtatim obrueret. *Timore)* pontificius codex habet tempore. *Scriberem ſola)* In quibuſdam exemplaribus non habentur hæ duæ voces.

C. Plinivs Maximo Svo S.

AMOR in te meus cogit, non vt præcipiam (neque enim præceptore eges) admoneam tamen, vt quæ ſcis, teneas & obſerues,

[AMO]R) Maximū [...]iam miſ[...]n ordi[...]net, [...]n. AMO[R] in Acha[iam...]ſum ad ea[...]nandam mo[...] vt ciuitates inſpecturus, [...] ibíq; [ſin]gulas humane tracte[t...] laudat Achaiā ab antiqui[tate...] & rebus geſtis [...] poſtre[...] [...]etur velit bonam famam [...] [...]eri mollius & cleme[...] libertati aſſuetos. [...]n quæ[...] [...]rius Vi[...]detur Secundus Ciceronem ſequutus monentem libro I. ad Atticum, Quintum fratrem, qui tunc in Aſia Proconſulatum gerebat,

rebat, vt in ea prouincia ſe integrè gereret. *Vt quæ ſcis teneas*) vt memineris prouinciales tractandos molliter, quod tu faciendum ſcis.

aut ſcias melius. Cogita te miſſum in prouinciã Achaiam, illam veram & merã Græciam, in qua primùm humanitas, literæ, etiam fruges inuẽtæ eſſe credũtur: miſſum ad ordinandũ ſtatum liberarũ ciuitatũ, i. ad homines maximè liberos, qui

Aut ſcias melius) moneo te, vt ea quæ ſcis, melius ſcias. plurimum enim in amicitia valet amicorum bene ſuadentium autoritas. eá ij adhibetur ad monendum non modò apertè, ſed etiam acriter, ſi res poſtulabit: nam & monendi amici ſæpe ſunt, & obiurgandi ſi opus fuerit. *Achaiam*) latiſſimè vocabulo Achaiæ vtitur Secundus, vt non ſolùm Peloponneſum intelligat, ſed etiam Atticam complectatur. omiſſis autem quæ à Ptolomæo, Plin. Strab. de Achaia dicuntur, vno Pauſania contenti erimus, qui lib. v. inquit, Inter Eleam & Sicyoniam iacens regio ad orientale pelagus, nunc Achaia dicitur ab incolis, olim Ægialus, & incolæ Ægialenſes ab Ægialeo Sicyonum rege, vel quia ibi multa populus, Græcè αἰγιαλὸς dicta, naſcantur. Achæum verò Tricorythi filium tradunt nomen Achæis indidiſſe. *Veram Græciam*) propter virtutem in bellicis rebus, & ingenia circa literas præſtãtia ac humaniores mores, quibus omnibus Peloponneſus Attica inter cæteras Græciæ regiones excelluerunt. Strabo refert totius Græciæ arcem eſſe Peloponneſum: nam præter inhabitantium gentium nobilitatem atque potentiam, ipſe locorum ſitus principatum deſignat & imperium: ad hæc Philippus Iunior Corinthum compedes Græciæ ſeriò ſolebat appellare: nec Athenienſes à ſordidus initiis ad ſummam creuerunt, nam eodem nata ſolo gaudent origine primi lanificij, & olei, & vini vſum docuere, arare quoque & ſerere frumenta glande veſcentibus monſtrauere: literæ certè ac facundia, & hic ciuilis ordo diſciplinæ veluti templum Athenas habent. Quare addidi meram, quoniam reliquæ partes Græciæ erant aliquantulum barbaræ. *Humanitatis literæ*) quibus verè initiati fiunt humaniores. Sunt qui legant humanitas autem vetat eſſe ſuperbum aduerſus ſocios: vetat auarum: verbis, affectibus, communem ſe facilémque omnibus pręſtat, nullum alienum putat: bonum autem ſuum, ideo maximè quòd alicui bonum futurum ſit, amat. Plato triplicem humanitatem inducit: aliam quippe per ſalutationem: vt cùm fortè obuiam humaniter ſalutamus, & dextram porrigentes comiter excipimus: aliam cùm in caſus varios ærumnáſque iactato quis opem clementer impendit: tertiam qua cœnas & conuiuia inter ſe homines celebrant. Hanc Græci φιλανθρωπίαν vocant: verùm quam idem παιδείαν nominat, nos eruditionem inſtitutionémque in bonas artes dicimus, quas qui ſinceriter cupiũt, appetúntque, ij ſunt vel maximè humaniſſimi: huius enim ſcientiæ cura & diſciplina ex vniuerſis animantibus vni homini data eſt, idcircóque humanitas appellata eſt. quare hîc non tam literarum elementa quàm diſciplinas intellexiſſe puto, quanuis Xenophon tradat poſt xvj. Cadmi literas Palamedem & Simonidem Melicum reliquas inueniſſe, non ſcribendi ſolùm cauſa, vt reliquit Philoſtratus, ſed vt etiam cognoſcere quiſque poſſet, quæ non eſſent ſcribenda. Alij Mercurium literarum inuentorem prodidere, quidam Ægyptios, nonnulli Babylonios, Ioſephus Hebræos aſſerit. *Fruges inuentæ*) teſtimonio Pauſaniæ, Iuſtini, Ouidij, Diodori, ac aliorum. Ceres in Attica Triptolemo frumenti ſemen dedit, mandauítque, vt omnibus id donum cõmunicaret: quidam tamen tradunt in Sicilia primùm fruges inuentas, è quibus) etiam Diodoros Iſidi inuentionem frugum aſſignat. *Maximè liberos*) Hi verè liberi ſunt, qui affectus animi philoſophia duce regere norunt, an quibus per Romanos libertas ſeruata eſt. nam Strabone referente, ſocios ſibi Athenienſes aſſerentes, proprias ipſis leges inſtitutáque ſeruarunt, & libertate donarunt, ac

magis honoribus dignati sunt. Hinc Plinius: à Tænaro ager Laconicus liberæ gentis est: & subdit Athenas liberas fuisse, quinimmò iam dixerat Achaiæ libertatem à Domitio Nerone datam, quod Plutarchus confirmat: Nostra scribens ætate Græcia per celebritatem Isthmiorum pristina libertate donata est, pristinisque legibus restituta à Nerone: cuius rei etiam Tranquill. meminit. Demetrius antea patrias leges pristinámque libertatem restituerat, & deinde Titus Flaminius edicto à præcone audientibus Græcis in hunc modum prolato, Senatus populúsque Romanus, ac Titus Quintius Imperator, ac Consul, rege Philippo & Macedonibus debellatis, sine custodiis liberos, immunes, suo iure viuentes fore permittunt, Corinthios, Locros, Phocenses, Euboicos, Achæos, Phthiotas, Magnesios, Thessalos, Perrhæbos. In Titi igitur laudem illud Alcæi Græcum epigramma circumfertur, ἄγαγε καὶ ξέρξας πέρσαν στρατὸν ἑλλάδος ἐς γᾶν· καὶ τίτος εὐρείας ἄγαγ' ἀπ' ἰταλίας. ἀλλ' ὁ μὲν εὐρώπας δοῦλον ζυγὸν αὐχένι θήσων ἦλθεν. ὁ δ' ἀμπαύσων ἑλλάδα δουλοσύνας. Quod nos Latinum fecimus, Agmina Persarum Xerxes & in Hellada vexit, Et Titus extensa vexit ab Italia: Ille quidem Europæ seruilia vincula nectens Venerat, hic soluens Hellada seruitio.

ius à natura datū virtute, meritis, amicitia, fœdere denique & religione tenuerunt. Reuerere

ius à natura datum) Omnes enim homines, si Iustiniano credimus, à natura liberi sunt, & hoc ius naturale appellatur ius gentium, postea seruitutem induxit. *Tenuerunt*) non adempta libertate, Achaiam tamen scribit Tranquill. adepta libertate in formam prouinciæ à Vespasiano redactam: & necesse fuit seruiuisse si à Nerone libertate donata est. sed temporibus Secundi suis legibus viuebat: deinde Adrianus pecunias mulctas, frumentum annuum, & vniuersam Cephaleniam Atheniensibus èlargitus est. *Virtute*) rebus gestis. nam Athenienses multa ad vitam & decorum partim excogitarunt, partim excoluerunt, confugientes ad se humanè susceperunt, pressos subleuarunt, leges optimas sanxerunt, colonias emiserunt, rempublicam optimam constituerunt, in bello excelluerunt, certamina instituerunt, in disciplinis tantum præstitere, vt eorum discipuli aliorum fuerint præceptores. Hæc latius tractantur apud Isocratem: sic Lacedæmoniorum virtus apud Xenophontem. Virtus secundum philosophos est recta ratio: omnes enim virtutes rationes sunt. *Meritis*) beneficiis in Romanos & alios collatis, quorum quædam iam ostendimus, & mox alia. *Amicitia*) Liuius in bello Macedonico memorat Achæos tum primùm cum Romanis amicitiam fecisse. *Fœdere*) In amicitia necesse est esse conditiones æquas: in fœdere non. Liber autem populus secundum Proculum is est, qui nullius alterius populi potestati subiectus est: item siue æquo fœdere in amicitiam obuenit, siue fœdere comprehensum est, vt is populus alterius populi maiestatem comiter conseruet, vt intelligatur alterum populum superiorem esse: non vt intelligatur alterum non esse liberum. Fœdus dictum quod in paciscendo porcus saxo fœdè mactaretur. Vnde Virgil. Et cæsa iungebant fœdera porca. Vel quia fides fœderi interponatur. Autores sunt Varro, Festus, Seruius. quomodo autem per fœciales fieret, lege plura apud Dionysium libro secundo. *Religione*) deorum cultu quo maximè claruerunt Athenienses, vt testatur Isocrates in Panegyrico. Nam in primis mystica Eleusinæ Cereris sacra coluerunt, quibus nonnulli Romanorum initiati sunt: & Æsculapium ab Epidauro Romani in vrbem aduexerunt. Religio appellatur, quæ in nutu & cærimonia deorum est, vel religio est, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, curam ceremoniámque affert. Ab hac fit religiosus, id est maiestatis religionísque plenus, & propter sanctitatem remotus, autoribus Gellio & Macrobio, existimantibus religionem à relinquendo, sicut cerimonias à carendo dictas. Seruius ab eo quòd mentem religet appellatam putat: at Cicero ab eligendo. Aggenus Vrbicus religiosum dictum putat à religando.

ligando mentes ne malè agant homines. Sacrum autem propriè dei eſſe. Huius inuentum Cretenſibus aſcribit Seruius.

conditores deos, nomina deorum: reuerere gloriam veterem, & hanc ipſam ſenectutem, quæ in homine venerabilis, in vrbibus ſacra eſt: Sit apud te honor antiquitatis, ſit ingentibus factis, ſit fabulis quoque. Nihil ex cuiuſquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex iactatione decerpſeris. Habe ante oculos hanc eſſe terram, quæ nobis miſerit iura, quæ leges non victa acceperit, ſed petentibus dederit:

Conditores deos) reſpexit ad Palladem quæ Athenis nomen impoſuit. auxere eas Cecrops, Ægeus, Theſeus. *Numina deorum*) quæ ibi coluntur. Super hoc lege Pauſaniam. Pontificius tamen codex habet nomina deorum. *Veterem*) antiquam. Pauſanias ſatis ſuperque gloriam & geſta Athenienſium, Lacedæmoniorúmque exequitur, in omnibus benignos Athenienſes teſtans, quos nullius indigos præconij excellentes tradit Plin. tanta claritate ſuperfluente. *Senectutem*) Senectus eſt nomen illius ætatis, ſed nondum fractæ: vetuſtiſſimi omnium creduntur Athenienſes & Arcades. *Sacra*) diuina. Macrobius enim dixit, vetuſtas quidem nobis ſemper, ſi ſapimus, adoranda eſt. *In homine venerabilis*) vnde Senatoribus maximus honor habebatur: & Lycurgus maximum honorem, non diuitum & potentum, ſed pro gradu ætatis ſenum eſſe voluit, nec ſanè vſquam terrarum locum honoratiorem ſenectus habuit. *Antiquitatis*) Antiquos putant dici ſupra mille annos, diſputante Tacito. *Ingentibus factis*) è quibus illa præcipuè fuere bellum aduerſus Perſas terra marique, Amazonum ſtrages, Herculis geſta, Theſeique, bellum Troianum, Adraſti in Thebas. Nam Pauſanias libro ſeptimo tradit Spartanos poſt Cadmum plurimum valuiſſe: ibíque ab antiquiſſimis exordiis per varias fabulas hiſtoriáſque res Achæorum diligenter enumerat. Ad hæc inter Lacedæmonios & Argiuos bella, & Thebanorum duce Epaminonda. Peloponneſiacum, & Athenienſium contra Philippum, & Lacedæmoniorum contra Alexandrum. *Fabulis*) vt iudicium Martis in areopago, Palladis & Neptuni contentio, Cecropis gemina forma, & quæ à Pauſania innumeræ traduntur. [aliter in fabulis.] *Iactatione*) inani gloria. Liuius taxat Athenienſes tanquam verbis non factis excellentes: Athenienſes inquit literis quidem verbiſque, quibus ſolum valent, aduerſus Philippum bellum gerebant. Plin. Græci genus in gloriam ſuam effuſiſſimum. *Iura*) Marcus Tullius pro Flacco, Adſunt Athenienſes, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras diſtributæ putantur. Strabo. Populari gubernaculo vrbes Achaiæ poſt Ogygen habitatæ: adeo in regendis ciuitatibus famam compararunt, vt Italicæ gentes poſt ſuſceptam aduerſus Pythagoricam ſectam factionem maximam legum & inſtitutionum partem ab hiſce tranſtulerint. Liuius ab vrbe condita, Miſſi legati Athenas Spur. Poſthumius Albus, P. Sulpitius Camerinus, A Manlius: iuſſique inclytas leges Solonis deſcribere, & aliarum Græciæ ciuitatum inſtituta moréſque noſcere. Dionyſius non conuenit in nomine legatorum. nam ſcribit miſſum Sp. Poſthumium, Seruilium Sulpitium, A. Manlium. & inſequenti anno aduenisse Athenis, & ab aliis Græcis vrbibus in Italiam ferentes leges. At Pomponius iuriſc. Placuit inquit publica autoritate decem conſtitui viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, vt ciuitas Romana fundaretur legibus, quas in tabulis eburneis perſcriptas pro roſtris propoſuerunt, vt poſſent aptius percipi, primò decem tabulis, mox additis duabus, appellatæ ſunt leges duodecim tabularum: quarum ferendarum autorem fuiſſe ex Decemuiris Hermodorum quendam Epheſium exulãtem in Italia. Dionyſius tamen decimo libro in commemoratione Decemuirorum

Digitized by Google

nullum Hermodorum nominat. *Non viſta)* non ſubacta à nobis. nam cùm Romani leges ab Athenienſibus acceperant, erant Athenæ liberæ, & ſui iuris, non à Philippo, neque ab alio ſubactæ. Placet tamen vt legatur inuitis nobis, ſcilicet Rom. ſed rogantibus, vt illarum copiam facerent.

Athenas eſſe, quas adeas: Lacedæmonem eſſe, quam regas: quibus reliquam vmbram, & reſiduum libertatis nomen eripere durum, ferum, barbarúmque eſt. Vides à medicis, quanquam in aduerſa valetudine nihil ſerui ac liberi differant, mollius tamen liberos clementiúſque tractari? Recordare quid quæque ciuitas fuerit: non vt deſpicias, quòd eſſe deſierit. Abſit ſuperbia, aſperitas: nec timueris contemptum. an contemnitur qui imperium, qui faſces habet? niſi qui humilis & ſordidus, & qui ſe primus ipſe contemnit. Malè vim ſuam poteſtas aliorum contumeliis experitur:

Athenas) bonarum artium magiſtras & inuentrices ſecundum Mamertinum. eis ſumma vi expugnatis à L. Sylla libertatem, & quæ habuerant, reddita teſtatur abbreuiator Liuij: & Pauſanias Adrianum multa Athenienſibus contuliſſe. *Lacedæmonem)* Spartam. Lacedæmones vt tradit Strabo vltimo prælio debellati apud Mantineam Græciæ principatum, quem prius adepti tenebant, vlterà recuperare nequiuerunt: vnum tamen illis quamquam hunc in modum afflictis permanſit, vt nullorum aliorum ditioni ſubiecti ſint vſ. ſiue ad Romanorum imperium, à quibus eis habitus perdurat honor propter regendæ ciuitatis probitatem, Pauſanias ſcriptum reliquit, Lacedæmonem appellatam à Lacedæmone, qui præfuit legibus Laconicæ regionis, cum Sparta filia Eurotæ, à qua & eadem vrbis cognomentum accepit. *Vmbram libertatis)* verè vmbram & quandam libertatis ſpeciem. Aliud enim præeſſe cæteris, aliud pendere ab aliis. nam quamuis ſuis legibus viuerent, nutu tamen Romanorum regebantur. *Durum)* agreſte. *Ferum)* inhumanum. *Nihil differant)* quia omnes homines ſunt, & dolores ſentiunt. *Mollius)* humanius. *Non)* ideo debes recordari vt eas contemnas quòd deciderint à priſtina fœlicitate. *Abſit ſuperbia)* Calliſto autore, obſeruandum eſt ius reddendi, vt in adeundo quidem ſe facilem præbeat. Sanũ verò conſilium prouinciarum præſidibus Iuue. præbet ſat. viij. Expectata diu tandem prouincia cùm te Rectorem accipiet, pone iræ frena, modúmque, Pone & auaritiæ, miſerere inopum ſociorum. *Nec timueris contemptum)* non debes eſſe triſtis, & aſper, quòd timeas ne à ſubiectis contemnaris: non enim contemnitur, qui habet liberam gladij poteſtatem, niſi qui vilis & auarus fuerit. *Qui imperium)* qui faſces habet, qui in magiſtratu maximo eſt: habebat enim in Achaia proconſulare imperium Maximus, quem ideo ſex lictores cum faſcibus præibant. *Qui ſe primus contemnit)* qui non ſeruat dignitatem ſuam & perſonæ decorum. *Poteſtas)* quilibet magiſtratus poteſtas dicitur. neque eſt officij nomen vt quidam ariolantur. Paulus de verborum ſignificatione, Poteſtatis verbo plura ſignificantur. In perſona magiſtratuum imperium, in perſona liberorum patria poteſtas, in perſona ſerui dominium. Iuſtinianus in Inſtitutionibus. Qui poteſtatem aliquam habent ſe excuſare poſſunt à tutelis, vt diuus Marcus reſcripſit. & ne tantùm iuriſconſultorum teſtimonio vtamur, accedamus ad noſtros. Valerius de Caſſio filio Trib. pleb. Poſtquam, inquit, illam poteſtatem depoſuit. Tranquil. Iuriſdictionem & fideicommiſſis etiam per prouincias poteſtatibus demandauit. Martialis. x Semper pauperior redit poteſtas. Iuuen. ſatyra. x. Gabiorúmque eſſe poteſtas. Plin. ſenior, Promittunt dentes Draconis mites præſtare dominos, poteſtatéſque exorabiles. Tertullianus, Orate, inquit, pro regibus & pro

& pro principibus, & poteſtatibus. Salluſtius, Sempérque in poteſtatibus eo modo agitabat, vt ampliore honore quàm gerebat dignus haberetur. Valerius de Cos. & Prætore loquens, Ne in honore, inquit, triumphi minor poteſtas maiori æquaretur. Secundus in Panegyrico, Meminiſſe debes nullam tantam poteſtatem cuiquam dari poſſe, vt non ſit gratior poteſtate libertas. Item, Finémque poteſtatis alterius tanquam parum eſſet excipere præuenit. Manifeſta deriuatione à poſſe deductum.

malè terrore veneratio acquiritur: longéque valentior amor ab obtinendum, quod velis, quàm timor. nam timor abit, ſi recedas, manet amor: ac ſic, vt ille in odium, hic in reuerentiam vertatur. Te verò etiam atque etiam (repetam enim) meminiſſe oportet officij tui titulum, ac tibi ipſum interpretari, quale quantúmque ſit ordinare ſtatum liberarum ciuitatum. Nam quid ordinatione ciuilius? quid libertate precioſius? porro quàm turpe, ſi ordinatio euerſione, libertas ſeruitute mutetur? Accedit quod tibi certamen eſt tecum: onerat te Quæſturæ tuæ fama, quam ex Bithynia optimam reuexiſti: onerat teſtimonium principis: onerat Tribunatus, Pratura, atque hæc ipſa legatio, quaſi præmium data. Quo magis nitendum eſt, ne in longinquam prouinciam, quàm ſuburbanam, ne inter

Malè terrore veneratio acquiritur) Inde Silius, Et metui demens credebat honorem. Nullus enim hominum ſecundum Dionem ſponte ſubiectus eſt, ſed quando timet, potentiorem colit: quando audet, pœnas ſumit de debiliore. Et Secundus in Panegyrico dixit, Non ex metu, nec terrore hominum, aut criminibus maieſtatis, reuerentia nomini noſtro acquiritur: quare meritas Caligula qui cunctis terribilis videri conabatur, pœnas luit. At Traianus qui amore ciuium magis lætabatur quàm veneratione fœliciſſimam vitam tranſegit. nam certior eſt ex manſuetudine ſecuritas ſi Senecæ credimus. *Longéque valentior*) Huc accedit Marci Tullij dictum ex libro ſecundo de Officiis, ſed cùm metus ſit malus cuſtos diuturnitatis, contráque beneuolentia fidelis vel ad perpetuitatem, debet bonus princeps potius diligi velle quàm timeri, à quo non [fortè] diſcrepat Claudianus in Panegyrico Honorij, Non ſic excubiæ, nec circunſtantia pila, Quam tutatur amor, non extorquebis amari. *Si recedas*) ab his à quibus venerationem quæris. Quis enim aut eum diligat quem metuit, aut eum à quo ſe metui putet? *Manet amor*) durat etiam poſt receſſum tuum & mortem. *At*) quinimmò. Legitur etiam ac ſic. vt ſit ſenſus, ſic manet vt. *Ille*) timor vertitur in odium. *Hic*) amor. *Officij tui titulum*) dignitatis tuæ nomen, quòd miſſus fuiſti Legatus cum proconſulari imperio ad ordinandum Græcas ciuitates, & mores reformandos, vt ea conſtitueres, quæ ad perpetuam earum quietem eſſent profutura. *Tibi ipſi*) per teipſum, in vtilitatem tuam. *Quale*) cuius conditionis. *Quantum*) quàm magni negocij. *Ciuilius*) humanius. *Si ordinatio*) ſi pro ordinandis ciuitatibus euertantur, & liberandis ſubiugentur. *Accedit*) additur prædictis rationibus. *Tibi certamen eſt tecum*) enitendum eſt tibi ne diuerſa prioribus facias. *Onerat te quæſturæ tuæ fama*) optima fama quam in Quæſtura tua tibi comparaſti, exigit vt te integrè geras in hac poteſtate. Lego alibi ad Terentium Maximum ſcriptam a Domitiano epiſtolam, qua colligi poteſt Quæſtorem Cæſaris in Bithynia fuiſſe. *Teſtimonium principis*) Traiani qui multis teſtatus eſt te virum ſummum. *Tribunatus & Pratura*) in quibus magiſtratibus te optimè

Digitized by Google

serulentes, quàm liberos, ne sorte quàm iudicio missus, ne rudis & incognitus, quàm exploratus probatusq́; humanior, melior, peritior fuisse videaris. Cùm sit alioqui vt sæpe audisti, sæpe legisti, multo deformius amittere, quàm non assequi laudem. Hæc velim credas, quòd initio dixi, scripsisse me admonentem, non præcipientem, quanquam præcipientem quoque. Quippe non vereor in amore ne modum excesserim. neque enim periculum est, ne sit nimium quod esse maximum debet. Vale.

lgessisti. *Præmium*) virtutis tuæ. *Suburbana*) loca vrbi propinquiora & humaniora: nam Achaia Romæ quàm Bithynia vicinior. Latè tamen vocabulum suburbani vsurpauit, quamuis Cicero in Verrem de Sicilia scribens dicat, Quemadmodum propinquis vos vestris prædiis maximè delectamini, sic populo Romano iucunda est suburbanitas huiusce prouinciæ. Magis probo vt legatur, quo magis nitendum est, ne in longinquam prouinciam, quàm suburbanam.

Seruientes) Bithynos parentes Romanis legibus & securibus. *Liberos*) Achæos. *Sorte*) casu. *Rudis*) inexpertus. *Exploratus*) examinatus, probatus. *Amittere*) iam partam. *Deformius*) turpius. *Laudem*) Seneca laudationem à laude differre putat, quòd illa fiat voce, vnde funebrem laudationem non laudem dicimus. hæc verò non verba hominum, sed iudicia sequatur: ergo laus etiam taciti est bene sentientis. *Præcipientem*) tanquam potiorem te. *In amore*) in officio amoris dum te moneo. *Modum*) honestam formam. *Ne sit nimium*) ne te nimis admonuerim, maximo amoris calore ductus. *Maximum*) summum, perfectum: nam libera admonitio signum est maximæ amicitiæ.

C. PLINII

C. PLINII CAECILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER NONVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS

MAXIMO SVO S.

SÆPE te monui, vt libros, quos vel pro te, vel in Plantam (immò & pro te & in illum: ita enim materia cogebat) composuisti, quammaturissimè emitteres: quod nunc præcipuè morte eius audita, & hortor & moneo. Quamuis enim legeris multis, legendósque dederis, nolo tamen quenquam opinari defuncto demum inchoatos, quos incolumi eo peregisti. Salua sit tibi

SÆPE) Hunc nouum epistolarum librum præter styli similitudinem, & quòd eadem quæ in aliis multis Plinius refert, Sidonius Apollinaris eodem in limine noni libri suarum epistolarum attribuit. Cum exigis, inquit, vt epistolarum priore limite irrupto stylus noster in vlteriora procurrat, numeri suprà dicti priuilegio non contentus includi, addis & causas quibus hic liber nonus octo superiorum voluminibus accrescat: eo quòd C. Secundus cuius nos orbitas sequi hoc opere pronuncias, paribus titulis opus epistolare determinet. Maximum hac epistola monet, (quod iam subinde fecerat) vt libros quos in Blateram viuentem composuerat, demum eo defuncto publicet, ne videatur post mortem inchoasse, cùm turpe si pugnare cum laruis. *Blateram*) Blatera illo Mart. carmine notatur tanquam impudicus. Omnia fœmineis quare dilecta cathedris, & quæ deinceps sequuntur, multi non Blateram, sed Plantam legunt. *Pro te*) in defensionem tui. *Defuncto demum inchoatos*) post mortem Blateræ libros illos inceptos. *Incolumi*) viuente.

constantia & fama. Erit autem, si notum æquis iniquisque fuerit, non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam: sed iam paratam editionem morte præuentam. Simul vitabis illud, οὐχ ὅσιον φθιμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι. *Nam quod de viuente scriptum, de viuente recitatum est, in defunctum quoque tanquam viuentem adhuc editur, si editur. Statim igitur si quid aliud in manibus, differ: interim hoc perfice, quod nobis, qui legimus olim, absolutum videtur, sed iam videatur & tibi, cuius cunctationem nec res ipsa desiderat, & temporis ratio præcidit.* Vale.

Constantia) fortiudinis. Legitur in quibusdam exemplaribus, non constantiæ fama, sed constantia & fama. *Æquis)* bonis & amicis. *Præueniam*) præoccupatam, interruptam. *Morte)* Blateræ. *Illud*) celebratum dictum, οὐχ ὅσιον φθιμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι carmen est ex lib. xxij. Odysseæ, vbi monet Vlysses non gloriandum pro mortuis sic ergo interpretabimur, Impietas defunctis pro viris gloriari. Quidam codices Hom. non habent φθιμένοισιν sed κταμένοισιν ad idem tamen. nam & in Phœnissis Euripides dixerat κἀκεῖνο κἂν κτάνῃ, μὴ ἐφυβρίζειν νεκρούς. id est, & illud decretum est non iniuria afficere mortuos. & Plutarchus in Solone, Illa verò lex laudatur præcipuè, quæ prohibet in defunctos maledicta conicere: nam & pium est eos sacros ducere, qui à vita discesserint, & iustum iis qui esse desierunt, abstinere: & ciuile inimicitiarum aliquando modum statuere, nec in infinitum progredi sinere. Vnde Secundus in proximo dixerat, Quid tibi cum mortuis? Et Aristophanes, παῦε παῦ' ὦ δέσποθ' Ἑρμῆ· νεκρὸν γὰρ ὄντα τὸν Κλέωνα λοιδορεῖς, Desine, desine domine Hermes, mortuo enim Cleoni conuicia dicis. Quintus Calaber in primo derelictorum ab Homero, οὐ γὰρ ἐπὶ φθιμένοισι πέλει κότος· ἀλλ' ἐλεεινοὶ δήιοι οὐκέτ' ἐόντες, non enim in mortuos durat ira. sed miserandi hostes non amplius viuentes. Plin. in præfatione naturalis historiæ, Nec Plancus illepidè, qui cùm diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne posset respondere, Cum mortuis, inquit, non nisi laruas luctari. quo dicto sic repercussit illas, vt apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Nam testatur Marcus Tullius, maiores nostros mortuis multa iura religiosa concessisse: quare non immeritò reprehenditur Adrianus, quòd adeo naturæ peruersæ fuerit, vt & mortuis plurimùm inuideret & detraheret. *De viuente recitatum*) Si librum [scriptum] in Blateram adhuc eo viuente recitatum esse constat. *Si habes in manibus quid aliud*) aliquod aliud opus. *Hoc opus*) in Blateram. *Absolutum*) vndique perfectum. *Præcidit*) interrumpit, remouet. *Mortis ratio*) ne videaris mortuo non viuo conuicia fecisse: alij legunt temporis ratio, quod in pontificio codice scriptum inuenies.

C. Plinius Sabino Svo S.

F ACIS iucundè, quòd non solum plurimas epistolas meas, verumetiam longissimas flagitas, in quibus parcior fui; partim quia tuas

que sq

F *ACIS*) Sabino respondet non posse rescribere plures, nec longissimas epistolas, cùm materia non suppetat: ne-

que ſe velle ſcribere res inanes viro graui, & circa ſeria occupato.

occupationes verebar, partim quia ipſe multùm diſtringebar plerunque frigidis negociis: quæ ſimul & auocant animum & comminuunt. Præterea nec materia plura ſcribendi dabatur: neque enim eadem noſtra conditio, quæ M. Tullij, ad cuius exemplum nos vocas. Illi enim & copioſiſſimum ingenium, & par ingenio materia, quam tam varietas rerum, quàm magnitudo largiſſimè ſuppetebat. Nos quã anguſtis terminis claudamur, etiam tacente me perſpicis: niſi fortè volumus ſcholaſticas tibi, atque (vt ita dicam) vmbraticas literas mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, cùm arma veſtra, cùm caſtra, cùm cùm denique cornua, tubas, ſudorem, puluerem, ſoles cogitamus. Habes, vt puto, iuſtam excuſationem, quam tamen dubito, an tibi probari velim. Eſt enim ſummi amoris negare veniam breuibus epiſtolis amicorum, quamuis ſcias illis conſtare rationem. Vale.

Frigidis) parui momenti. *Auocant*) alienant. *Comminuunt*) deprimunt. Animus enim qualitatem rerum, in quibus verſatur, plerunque ſumit. *Vocas*) inuitas. *Varietas*) earum rerum quas maximi ponderis in rep. tractauit: & tunc bellis ciuilibus incidentibus. *Suppetebat*) auxiliabatur. Alia lectio habet, Illi enim copioſiſſimũ ingenium, & par ingenio materia, quam tam varietas rerum quàm magnitudo ſcilicet rerum ſuppetebat. nam Cornelius Tacitus in libello de cauſis corruptæ eloquentiæ, inter alias rationes ponit maioribus fuiſſe dicendi genus copioſum ob maximarum rerum incidentiã. *Anguſtis terminis*) ſcribendi. nam rarò eueniebat aliquid in rep. notabile, & longa pace, & quòd omnia arbitrio vnius regebantur. *Scholaſticas*) ocioſas, fictas. *Vmbraticas*) inanes. Marcus Tullius & Fabius vitam vmbratilem, ocioſam, ſecretam, & delicatam appellant, ſimiliter Columella moram vmbratilem. *Arma veſtra*) erat enim in caſtris Sabinus. *Sudorem, puluerem, ſoles*) labores militares. *Soles*) calores. *Summi amoris*) ſignum, & argumentum magnæ beneuolentiæ. *Breuibus*) quales ſunt meæ. *Conſtare rationem*) id cum ratione feciſſe.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

ALius alium, ego beatiſſimum exiſtimo, qui bonæ manſuræque famæ præſumptione perfruitur, certúſque poſteritatis cùm futura gloria viuit, ac nihil niſi præmium æternitatis ante oculos, pingue illud, altúmque ocium placeat. Etenim omnes homines arbitror oportere, aut immortalitatem ſuam, aut mortalitatem cogitare: &

ALius) Immortalitatem & bonã perpetuámque famam omnibus rebus anteponit. [*Alius putat*) alium eſſe ſumit.] *Præſumptione*) opinione ante factum. *Poſteritatis*) immortalitatis quòd ſit victurus apud poſteros. *Niſi primum*) niſi inter præcipua & potiſſima. *Ocium*) æternitatis requiem, in qua perpetuò requieſcere poſſit. *Mortalitatem*) obliuionem ſui poſt mortem. Mortalitatẽ Iuriſconſulti frequenter pro morte accipiũt.

illos quidem contendere, eniti: hos quiescere, remitti, nec breuem vitam caducis laboribus fatigare, vt video multos, misera simul, & integra imagine industriæ, ad mortalitatem sui peruenire. Hæc ego tecum, quæ quotidie mecum, vt desinam mecum, si dissenties tu: quanquam non dissenties, vt qui semper præclarum aliquid, & immortale meditaris. Vale.

Illos) qui student æternitati. *Contendere*) eniti ad illam præclaris operibus. *Hos*) qui non curant viuere pro se. *Non remitti*) inanibus rebus fatigari, & exerceri, vel remitti, cessare. *Caducis*) morte interituris. respicit illos qui auaritiæ causa tot periculis & laboribus vitam exponunt, & ideo industrij haberi volunt. *Integra imagine*) inutili prætextu. *Mortalitatem*) silentium, nec ignoro in pontificio codice scriptum fuisse vtilitatem, id est contemptum: cùm vilia non sint in precio. *Hæc ego*) communico. *Quæ quotidie mecum*) ea quæ semper mecum reputo. *Vt desinam mecum*) ita tamen vt desinam mecum talia reuoluere, si tu secus senseris.

C. Plinivs Macrino svo S.

VERERER ne immodicam orationem putares, quam cum hac epistola accipies, nisi esset generis eius vt sæpe incipere, sæpe desinere videatur. nam singulis criminibus, singulæ velut causæ continentur. Poteris ergo vndecunque inceperis, vbicunque desieris, quæ deinceps sequentur, & quasi incipientia legere, & quasi cohærentia: méque in vniuersitate longissimum, breuissimum in partibus iudicare. Vale.

Vererer) Excusat orationem suam, contra Cæciliũ Classicum, tanquã in vniuersum longam, in partibus breuem: ita vt legenti tædium non afferat. *Immodicam*) nimiam. *Singula velut causa*) Plures enim reos in ea accusatione fecit. Nam ministros, quibus ad turpe ministerium Cæcilius fuerat vsus, condemnandos curauit, & illum multis insuper criminibus redarguit. Erant igitur singulorũ accusationes, quanuis vna oratio esset, veluti singulæ causæ. *Quasi incipientia*) tanquam si causa ibi inciperet. Ferè idem facit Marcus Tullius in Verrem, vbi multa complexus crimina, dum ad aliud transit finiri causa videtur. *Cohærentia*) ita tam aptè coniuncta, vt tota oratio videatur vnum corpus eadem superficie inductum.

C. Plinivs Tyroni svo S.

EGREGIE facis (inquiro enim, & persevero) quòd iustitiam tuam prouincialibus multa humanitate commendas: cuius præcipua pars est

Egregiè) Lætatur humanitate Tyronis in subditos, & in primis quod respectum habeat vniuscuiusq; secundum cõditionem. *Inquiro enim*) interrogo qui istinc veniunt: quomodo te in Proconsulatu geras. Sunt autem interposita, ea Græci [illegible] vocant. *Perseuero*)

Digitized by Google

Perſeuero) perſto in inſtituto inquirendi.) *Commendas*) cum commendatione adminiſtras. *Prouincialibus*) Bæticis.

Honeſtiſſimum quenque) principem in ſua patria. *Impartiri*) gratiæ potentum. Indulgere, & adhærere potentibus: facere aliquid in eorum gratiam. *Siniſteritatis*) aſperitatis, quia nimium ſeuerè in potentes prouinciales ſe gerunt. *Similis monenti*) tanquam ſi monerem. *Cuſtodias*) obſerues. *Confuſa*) vt omnes pari lance prouinciales tractes, nulla habita perſonarum ratione. *Inæqualius*) indignius, importunius.

honeſtiſſimum quenq; complecti, atque ita à minoribus amari, vt ſimul à principibus diligare. Plerique autem dum verentur, ne gratia potentium nimium impertiri videantur, ſiniſteritatis atque etiam malignitatis famam conſequuntur, à quo vitio tu longe receſsiſti: ſcio. Sed temperare mihi non poſſum, quo minus laudem ſimilis monenti, quòd eum modum tenes, vt diſcrimina ordinum dignitatúmque cuſtodias: quæ ſi confuſa, turbata, permiſta ſunt, nihil eſt ipſa æqualitate inæqualius. Vale.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

OMNE) Circenſes tanquam rem inanem & nullius voluptatis notabiliter damnat, quibus ſcribit ſe ſemper vacaſſe literarum ſtudio. *Vrbe* negotioſa Roma. *Circenſes*) ludi inſtituti in honorem matris deum, ſic dicti vel à circuitu, quod metas circuibant, vel quòd vbi poſtea metæ fuerant, olim gladij ponebantur quos circuibant, ab enſibus Circenſes appellati, quaſi circumenſes vocati etiam megaleſia, quia fierent in honorem matris deûm, quam Græci μεγάλην dicunt. legimus apud Liuium Brutum ædem matris deûm in Palatio dedicaſſe, & ludos ob eandem dedicationem factos, Megaleſia nuncupaſſe. Alij ludos magnos dictos tradidere, quòd impenſa magna celebrarentur: nam Circenſium pompa deorum ſimulacra ferebantur, victoriæ tres locabantur, & miſſi xxv. exhibebantur: quorum vltimus ærarius dicebatur, à collatione populi, interdum inter quinos miſſos venationes dabant, Gellius ex autoritate Varronis ſcripſit curricula ludorum Circenſium ſolennia vij fuiſſe. Seruius notat Virgilium dixiſſe Circenſes, ſine adiectione ludorum, ſed eius ſententiæ veterum autoritas refragatur. *Nihil nouum*) quia tantùm quadrigis certatur. *Tot millia virorum*) nam Roma Circenſibus plurimùm oblectabatur. quod ſæpe Iuuenalis teſtatur, vt Satyra tertia. Si potes auelli Circenſibus, & xj. Ille dolor ſolus patriam fugientibus: illa Mœſtitia caruiſſe anno Circenſibus. & alibi dixerat duas tantùm res cogitare populum Rom. Pana

OMNE hoc tempus inter pugillares ac libellos iucundiſſima quiete tranſiui. Quemadmodum, inquis, in vrbe potuiſti? Circenſes erant, quo genere ſpectaculi ne leuiſſimè quidem teneor. Nihil nouum, nihil varium, nihil quod non ſemel ſpectaſſe ſufficiat. Quo magis miror tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere. Currentes equos, inſiſtentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, eſſet ratio nonnulla. Nunc

& Circenses. Ammianus insuper Marcellinus. Et est, inquit, admodum mirum videre plebem innumeram mentibus ardore quodam infusa cum dimicationum currulium euentu pendentem. *Identidem*) frequenter. *Traherentur*) ducerentur ad spectandum. *Hominum*) aurigarum.

fauent panno: pannum amant: etsi in ipso cursu, mediòque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur, studium fauórque transibit, & repentè agitatores illos equos, illos quos procul noscitant, quorum clamitant nomina relinquent. Tanta gratia, tanta autoritas in vna vilissima tunica. Mitto apud vulgus, quod vilius tunica est, sed apud quosdam graues homines: quos ego cùm recordor in re inani, frigida, assidua tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quòd hac voluptate capiar. Ac per hos dies libentissimè ocium meum in literis colloco, quos alij ociosissimis occupationibus perdunt. Vale.

Fauent panno) factionibus aurigarum, quæ diuersitate panni distinguebantur. Scriptorum aliqui meminere duarum tantùm factionum, Prasinæ & Venetæ, vt Martialis subinde, & Græca in laudem Vranij agitatoris epigrammata. Christodorus poeta Thebanus manifestè ostendit aurigantium quatuor factiones: cæruleam, viridem, candidam, rufam: sic enim rubram appellat. Dion in Neronis vita, pariter quatuor enumerat: vnam quæ panno albo, alteram quæ fuluo vteretur, tertiam quæ viridi, quartam quæ veneto. Tranquil. in Domitiano refert, duas Circensibus gregum factiones, aureati purpureique panni ad quatuor pristinas additas: alij non purpurei, sed argentei scripsere. Prasinus autem color viridis est. Nam τὸ πράσιον viride. Miror interpretem Mart. Prasinum pro nomine proprio accepisse. venetus autem cæruleus. Vegetius enim libro quarto inquit. Ne tamen exploratoriæ naues candore prodantur, colore veneto, qui marinis est fluctibus similis, vela tinguntur. Lampridius in Heliogabalo, pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos conditura veneta comedit. Sciendum autem colorem prasinum virenti dicatum veri, rubrum æstati ignitæ, album autumno pruinis albescenti, venetum hyemi cæruleæ. *Pannum amant*) studeat factioni suæ, quam à colore panni dignoscunt. Hinc Cassiodores, Pannum, panno amant *Hic color*) verbi causa prasinus. *Illuc*) ad factionem venetam. *Ille*) venetus. *Huc*) ad factionem prasinam *Fauor*) spectatorum. *Transibit*) ad illos agitatores, in quos translatus fuerit pannus, cui faueant. perinde ac si diceret, nulla ducuntur ratione, vt alteri partium magis faueant: sed quocunque transierit color ille, transibit & spectatorum studium maximè, vbi viderint fauorem principis inclinare, vt ad prasinum colorem. Iuuenalis hoc studium damnans, inquit, Interea megalesiacæ spectacula mappæ, Idæum solenne colunt, similisque triumpho Prædo caballorum prætor sedet, ac mihi pace Immensæ nimiæque licet si dicere plebis, Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem Percutit, euentum viridis, quo colligo panni. Nam si deficeret mœstam attonitámque videres Hanc vrbem veluti Cannarum in puluere victis Consulibus. *Vilissima*) viridi, siue cærulea. *Mitto apud vulgus*) Taceo quòd tanta gratia & autoritas sit in vna vilissima tunica apud vulgus. *Quod vilius tunica*) quod vulgus est vilius tunica, & nullius precij. *Sed verum*) hoc magis mirandum, quòd tanta autoritas sit, apud quosdam graues homines. Hinc Cassiodorus, Omnino, inquit, stupendum, quòd in Circo supra cætera spectabilia feruor animorum inconsulta grauitate rapiatur. transit prasinus, pars populi mœret, procedit venetus, & potior turba ciuitatis affligitur. nihil

Digitized by Google

tur. nihil profitentes, feruenter inſultantes, nihil patientes, grauiter vulnerantur, ad inanes cogitationes ſic deſcenditur, tanquam de ſtatu conditionis patriæ laboretur. *Aſſidua*) nam per multos dies fiebant Circenſes: ex quibus vnus erat Cereri & Libero, ſi Tacito credimus. *Deſidere*) ociari, tempus ſedendo abſumere. *Hac voluptate*). Spectandorum Circenſium, quibus alij delectantur. *In literis colloco*) ſic Marcus Tullius pro Archia. Quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure ſuccenſeat? Si quantum cæteris ad ſuas res obeundas, quantum ad feſtos dies ludorum celebrandos: quantum ad alias voluptates, & ad ipſam requiem animi & corporis conceditur temporum, quantum alij tribuunt intempeſtiuis conuiuiis: quantum denique aleæ: quantum pilæ: tantum mihi egomet ad hæc ſtudia recolenda ſumpſero. *Ociſiſſimis*) perditis, inutilibus.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

ÆDIFICARE te ſcribis, bene eſt: inueni patrocinium. Ædifico enim iam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non diſſimile, quòd ad mare tu, ego ad Larium lacum. huius in littore plures villæ meæ, ſed duæ, vt maximè delectant, ita exercent. Altera impoſita ſaxis more Baiano lacũ proſpicit: altera æquè more Baiano lacũ tangit. Itaque illam, tragœdiã, hanc, appellare comœdiã ſoleo: illã, quòd quaſi cothurnis: hãc, quòd

ÆDificare) Ante oculos ponit Romano per epiſtolam duas villas, quas iuxta lacum Larium tenebat: quarum alteram, quòd eſſet humili loco, vocat comœdiam: alteram, quòd in colle edito, tragœdiam appellat. *Inueni patrocinium*) poſſum me defendere exemplo tuo. nam nimia ædificandi cupiditas non caret reprehenſione. *Quia tecum*) Ædifico. ſic enim exemplo tuo me defendam. *Hoc*) Quod ego facio. *Non diſſimile*) Eſt ſimile ei quod tu facis. Vterque enim iuxta aquam ædificabat. *Tu adificas*) in littore, in ripa Larij. Littus eſt, quouſque maximus fluctus hybernus à mari peruenit, idque Marcum Tullium aiunt cùm arbiter eſſet, primum conſtituiſſe. non diſſimilis Celſi ſententiæ illa modeſtini. Littus publicum eſt quatenus maximè fluctus exæſtuat & effluit. Idem iuris eſt in lacu, niſi is totus priuatus eſt. *Exercent*) Occupatum tenent in ædificando. *Saxis*) Loco edito. *More Baiano*) Ad formam & typum villarum, quæ in collibus Baiani ſinus conſurgunt. *Lacum tangit*) Iuxta lacum ſita; nam ad Baias villæ, aliæ in collibus, aliæ in littore. *Tragœdiam*) Quia erat in edito dorſo ſita. ſtylus enim tragicus inſurgit altior. *Comœdiam*) Humilem, depreſſam: cùm ſtylus comœdiæ ſimilis ſit quotidiano ſermoni, & de medio petitus populo. *Cothurnis*) Si Seruio credimus, cothurnus eſt genus calciamenti vtrique aptum pedi, cui ſententiæ concedit Suidas, addens tam mulieribus, quàm viris conuenire, & ante eum Xenophon in hiſtoriis poſt Thucydidem, vbi refert Theramenem cognominatum Cothurnum, quòd modò iſti, modò illi adhæreret. Eo tragœdi agendi tragœdiis vtebantur: ſocco autem comœdi actitandis comœdiis. Inde vtrunque tranſlatiuè pro ſuo poemate vſurpatur. Fabius, Nec comœdia in cothurnos aſſurgit, nec contrà tragœdia ſocco ingreditur. Apuleius, ſcio tragœdiam non fabulam legere, & à ſocco ad cothurnum aſcendere. Martialis, Contulit ad tragicos ſe noſtra Thalia cothurnos.

Digitized by Google

quasi socculis sustinentur. ***Sua vtrique amœnitas***, *& vtranque possidenti ipsa diuersitate iucundior. Hæc lacu propius, illa latius vtitur: hæc vnum sinum molli curuamine amplectitur, illa editissimo dorso duos dirimit: illic recta gestatio longo limite super littus extenditur, hic spatiosissimo xysto leuiter inflectitur: illa fluctus non sentit, hæc frangit: ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamúmque de cubiculo, ac pene etiam de lectulo, vt è nauicula iacere. Hæ mihi causæ vtrique, quæ desunt astruendi, ob ea quæ supersunt. Sed quid ego rationem tibi, apud quem pro ratione erit idem facere?* Vale.

Socculis) minoribus calciamentis. amores, inquit Plin. calciarunt soccos & alibi. Ne crepidarum tantùm obstragulis, sed totis socculis addunt. Seneca de beneficiis diminutiuo pariter vsus, tradit Cæsarem porrexisse ad osculandum pedem sinistrum, vt socculum aureum margaritis distinctum ostendere. *Sua*) conueniens. *Vtranque*) villam. *Possidenti*) mihi domino. legitur etiam possidentibus, id est incolis. *Hæc*) comœdia. *Illa*) tragœdia. *Latius*) quia longius speculatur. *Vnum sinum*) quem efficit lacus iuxta villam. Nam eum tota ambibat, & continebat. *Dirimit*) diuidit. *Duos*) sinus, in ea Larij parte, qui nunc bilacus dicitur: vbi in duos lacus scindi videtur. *Dorso*) promontorio in lacu procurrente. *Hic*) vbi comœdia. *Illic*) in dorso, vbi tragœdia. *Xysto*) relege de Xysto, & gestatione iam prænotata. *Non sentit fluctus*) quia procul à lacu. *Frangit*) repellit. *Ex hac ipse piscari*) sic Martialis villam Apollinaris laudauerat. Nec seta longo quærit in mari prædam, sed à cubiculo, lectulóque lactatam spectatus altè lineam trahit piscis. *Astruendi vtrique*) addendi vtrique villæ, quæ supersunt. Multa sunt in his membra, quibus si addidero aliquid reddam illa vtilia. *Rationem tibi*) reddo meæ ædificationis. *Idem facere*) ædificare vt tu facis.

C. PLINIVS AVGVRINO SVO S.

SI laudatus à te, laudare te cæpero, vereor ne non tam proferre iudicium meum, quàm referre gratiam videar. Sed tamen videar, omnia scripta tua pulcherrima existimo, maxime tamen illa, quæ de nobis. Accedit hoc, vna eadémque de causa. Nam & tu, quæ de amicis optime scribis, & ego quæ de me, vt optima lego. Vale.

Si) Timet laudare Augurinum tanquam suspectus, quòd ab eo laudatus esset, & tamen laudat. *Iudicium meum*) quid verè sentiam. *Quæ*) de nobis composuisti, quæ in laudem nostri scripsisti. *Nam & tu*) ordo est materiæ, & tu quæ scribis de amicis, optime scribis, quia tui amici sunt: & ego quæ lego de me, & in laudem nostri, puto vt optima. erat igitur amor causa vtriusque.

C. PLINIVS COLONI SVO S.

VNice probo, quòd Pompeij Quintiani morte tam dolenter afficeris, vt amissi charitatem desiderio extendas: non vt plerique, qui tantùm viuentes amant, seu potius amare se simulant quidem, nisi quos florentes vident. Nam miserorum non secus ac defunctorum obliuiscuntur. Sed tibi perennis fides, tantáque in amore constantia, vt finiri, nisi tua morte non possit. & Hercules, is fuit Quintianus, quem diligi deceat exemplo ipsius. Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat amissos. Iam illa quanta probitas in ore? quanta in sermone cunctatio? quàm pari libra grauitas, comitásque? quod studium literarum? quod iudicium? qua pietate cum dissimillimo patre viuebat, cùm non obstabat illi, quo minus vir optimus videretur, quòd erat optimus filius? Sed quid dolorem tuum exulcero? quanquam sic amasti viuentem, vt hoc potius, quàm de illo sileri velis, à me præsertim: cuius prædicatione putas vitam eius ornari, memoriam prorogari, ipsámque illam, qua est raptus, ætatem posse restitui. Vale.

V*NICE*) Laudat Colonis fidem, qui post mortē afflictim requirebat amicum Quintianum: cuius tanta erat virtus, vt meritò hunc honorem mereretur. *Pompeij Quintiani*) Quintianum Martialis suorum carminū facit assertorem. Cōmendo tibi Quintiane nostros. Nostros dicere, si tamen libellos possum: quos recitat tuus poeta. Et alibi. Quoties amico diuiti nihil donat. O Quintiane liberalis est pauper. Prius fuerat Afranius Quintianus conscius Pisonianæ cōiurationis, quanquam apud Tacitū corrupte legatur Quintilianus: postmodum Appius Quintianus Apuleio coniunctus amicitia. *Extendas charitatem*) actiorem proroges. *Desiderio amissi*) desiderando illum defunctum retinuere. *Non*) facis. *Viuentes amant*, Martialis in eundē sensum Qui præstat pietate pertinaci Sensuro bona liberalitatis, Captet forsitan, aut vicém reposcat. At si quis dare nomini relicto Post manes tumulúmque perseueret, Quærit, quid? nisi parcius dolere. *Ac ne*) non simulant amare infelices, quia apertè illos negligunt, sed tantùm simulant amare quos fortunatos intuentur. *Non secus*) pariter. *Is*) tam probatus. *Probitas*) modestia. *Cunctatio*) mora, frenum. *Par libra*) æquo examine & iudicio. Summa enim virtus condire pariter grauitatem cum comitate. *Dissimillimo*) improbo, infami, molli: nam coniecto fuisse Afranium Quintianum Senatorij ordinis, molli corpore infamem à Nerone probroso carmine diffamatum, secundum Tacitum, & in coniuratione Pisoniana deprehensum diu indicium abnuisse: pòst promissa impunitate corruptum, quo tarditatem excusaret, Glicium Gallum præcipuum amicorum nominasse: is tamen mox periit non ex priore vitæ mollicie. *Non obstabat*) patris improbitas, & infamia, quæ interdum filiis obest. *Optimus filius*) qui se tam prudenter gereret cum parente morboso. *Exulcero*) exaggero, renouo. *Hoc*) potius velis, scilicet benedici de illo. *Prædicatione*) laudatione. *Illam ætatem*) florentem, iuuenilem. *Raptus*) rapti propriè dicuntur, ante tempus mortui.

CORNELIVS TACITVS C. PLINIO SVO S.

CVPIO præceptis tuis parere, ſed aprorum tanta penuria eſt, vt Mineruæ & Diana,quas ais pariter colendas, conuenire non poſſit. Itaque Mineruæ tantùm ſeruiendum eſt, delicatè tamen, vt in ſeceſſu, & æſtate. In via planè nonnulla leuiora, ſtatimq́; delenda, ea garrulitate, qua ſermones in vehiculo ſeruntur, extendi. His quædam addidi in villa, cum aliud non liberet. Itaque poemata quieſcunt, quæ tu inter nemora, & lucos commodiſſimè perfici putas. Oratiunculam vnam & alteram retractaui, quanquam id genus operis inamabile, inamænum magiſque laboribus ruris, quam voluptatibus ſimile. Vale.

CVPIO) Niſi epiſtola Secundi ex libro primo, vbi hortatur Tacitũ ad venationẽ pariter & ſtudium exemplo ſuo, tum etiam ſtyli diuerſitate aliqua ſentimus, quamuis nullo exemplari addicente, has literas à Cor. Tacito ſcriptas fuiſſe Secundo, qui illi iam prænotatæ epiſtolæ ad vnguem reſpondet: non poſſe, ſcilicet Mineruę & Dianæ ſimul inſeruire. quare omiſſa venatione, tantùm ſtudere intendit: parcè tamen, quia in æſtu. Nec mirum ſi Secũdus has vnas Taciti ſuis inſeruit, vt eum ab omnibus ſecerneret, & præcipuum faceret. quod librarij non intelligentes integram lectionem in vitioſam mutarant C. Plinius Tacito, S pro Cor. Tacitus Plinio. S. inſcribentes. *Præceptis tuis)* dixerat enim Plinius, Proinde cùm venabere licebit, autore me, vt penarium & lagunculam, ſic etiam pugillares feras. *Aprorum)* quia ſcripſerat ſe cepiſſe tres apros. *Conuenire)* concordare, ſimul ſatisfacere. *Quas ais pariter colendas)* nam inquit illic: experieris non magis Dianam montibus, quam Mineruam inerrare. *Delicatè)* modicè delicatus eſt, quaſi luxui conſecratus. quod enim nunc dedicatum, prius delicatum dixêre. Fabius igitur teſtatur aures delicatas nihil aſperum admiſſuras, & delicare verbum, autore Feſto, ſignificat deducere. *Vt ſolet)* fieri. *In ſeceſſu)* in ocio, ruri. *Æſtate)* caloribus, quibus cura ſanitati in primis adhibenda. *In via)* inter eundum ab vrbe, in villam. *Leuiora)* minus grauia. *Delenda)* obliteranda, radenda. *Extendi)* ſcripſi. *Ea garrulitate)* tam facilè. *Seruntur)* dicuntur, illinc ſermo appellationem ſuſcepit. *His)* leuioribus ſcriptis. *Non liberet)* non placeret nihil componere. *Quieſcunt)* non exercentur à me, intacta relinquuntur. *Inter nemora)* nam ſcripſerat, Iam vndique ſyluæ, & ſolitudo ipſumque illud ſilentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta ſunt. Nemus pabulo idoneum, lacus religioni ſacer. *Retractaui)* emendaui. *Inamabile)* quia acre & contentioſum: nam poemata magis delectant. Plautus in Bacchidibus inamabile, atque illepidum dixit. *Inamænum)* durum, laborioſum.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

EPiſtolam tuam iucundiſſimam recepi, eo maxime, quod aliquid ad te ſcribi volebas, quod libris inſeri poſſet. obueniat materia, vel

EPiſtolam) Geminio ſpondet aliquam materiam monſtrare, quæ libris eius inſeratur. Deinde lætatur ſcripta ſua venditari Lugduni. *Aliquid)* de me. *Libris)* ſuis.

Hæc ipſa)

hac ipſa, quam monſtras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, & occurrent. Bibliopolas Lugduni eſſe non putabam, ac tanto libentius ex literis tuis cognoui venditari libellos meos, quibus peregrè manere gratiam, quam in vrbe collegerint, delector. Incipio enim ſatis abſolutum exiſtimare, de quo tanta diuerſitate regionum diſcreta hominum iudicia conſentiunt.

Vale.

Hac ipſa) materia quam mihi tuis literis monſtras. *Offendicula)* obſtacula, dubia. *Circumfer oculos)* rectè conſidera. *Et occurrent)* tibi illa offendicula. *Lugduni)* vbi erat Geminius. Lugdunum, à quo Lugdunenſis prouincia, metropolis in Gallia inſtar arcis, ſitum in monte non editiſſimo, vbi Arar & Rhodanus amnes confluunt. de quo Plutarchus in vita Annibalis, Arar & Rhodanus amnes, ex diuerſis montibus confluentes efficiunt. Quam Galli inſulam appellant, ibique Lugdunum eſt, celeberrima Galliæ vrbs, quam à Planco Numatio Conſule conditam fuiſſe accepimus, ſupra reliquas ſanè ciuitates excepta Narbone, florens temporibus Strabonis virorum ordine: nam & vſui magno illis eſt emporium: ſed tot pulcherrima in ea opera, quæ ſingula illuſtrare ſingulas vrbes poſſent, incendium ſub Nerone ſtrauit. verùm hæc antea ciuitas opulenta ornamentum prouinciarum, quibus inſerta eſt, & excepta centeſimo ab origine ſua anno exuſta breui coaluit, vt ſub Vitellio cum Viennenſibus certare ſit auſa, veteribus inter vtranque odiis. Illic Romani duces monetam argenteam, aureámque ſignabant. Templum ab vniuerſis Gallis communi deſignatum impenſa, & Auguſto Cæſari dicatum, ante Lugduni Vrbem ædificatum eſt, vbi fluuiorum coitio adeſt, & ara dignitatis eximiæ gentium ſexaginta numero inſcriptum habens titulum: earúmque ſingularum ſtatua vna, alia ſubinde ingens locata eſt ara. Emaculandus eſt Liuij abbreuiator, apud quem legitur. Ara Cæſari ad confluentem maris & Rhodani dedicata, etiam reſtituendum, ara Cæſari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata. iuxta Lugdunenſem aram edidit Caligula certamen Græcæ Latinæque facundiæ, quo ferunt victoribus victos præmia contuliſſe, Tranquillo ſcribente, eorundem & laudes componere coactos: eos autem qui maximè diſplicuiſſent, ſcripta ſua ſpongia linguáve delere iuſſos, niſi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluiſſent. Ad quod Iuuenalis reſpiciens dixit, Aut Lugdunenſem rhetor dicturus ad aram. *Bibliopolas)* librorum venditores. *Peregrè)* in prouinciis. *Manere gratiam)* durare fauorem. *Placere)* gratioſos eſſe. *Collegerint)* adepti ſint, id eſt delector placere libellos meos, tam foris quàm domi: tam apud peregrinos quàm noſtros. *De quo)* de quibus libellis iudicia hominum diuiſa tanta diuerſitate regionum conueniunt, vt eos bonos iudicent. *Diſcreta)* hoc magis probo, quàm diſcrepata.

C. PLINIVS IVNIORI SVO S.

CASTIGABAT quidam filium ſuum, quòd paulo ſumptuoſius equos, & canes emeret: huic ego, iuuene digreſſo, heus tu, nũquamne fe-

CASTIGABAT) Exemplo alterius monet Iuniorem remittenda quædam filio, neque ſemper vtendum ſeueritate, cùm omnes homines aliquo errore ducantur. *Ego)* dixi, *Iuuene)* filio.

cisti, quod à patre corripi posset? fecisti dico. Non interdum facis, quod filius tuus si repentè pater ille, tu filius, pari grauitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? non hic in illo sibi, in hoc alius indulget? Hæc tibi admonitus immodicæ seueritatis exemplo pro amore mutuo scripsi, nequando tu quoque filium tuum acerbius duriúsque tractares, Cogita & illum puerum esse, & te fuisse, atque ita hoc quòd es pater, vtere, vt memineris & te hominem esse, & hominis patrem. Vale.

Quod filius tuus) id est, non aliquando facis, quæ corripi possunt? Si repentè filius tuus fieret tibi pater. *Repentè*) ex improuiso. *Tu filius*) illi fieres. *Pari*) qua tu illum reprehendis. *Grauitate*) seueritate. *Num omnes homines*) sumptum ex Antigone Euripidis. inquit enim ἀνθρώποισι γὰρ τοῖς πᾶσι κοινόν ἐστι τὸ ἁμαρτάνειν, id est hominibus enim cunctis commune est peccare. *Hic*) alius. *In illo*) crimine & re damnanda. *Indulget sibi*) nimium permisit sibi. *Hæc tibi*) ordo, admonitus exemplo culpandæ seueritatis scripsi hæc tibi amore mutuo. Nam Martianus ad legem Pompeiam de parricidiis, Patria, inquit, potestas in pietate debet, non in atrocitate consistere. hinc, referente Papiniano, Traianus Imperator coegit patrem emancipare filiũ, quem malè tractabat contra patriã pietatẽ. *Te*) Fecisse quæ ille facit. *Quod tu es pater*) habes arbitrium in filium, quia pater es. *Hominem*) humanum vel pronum ad delicta. nam humanum est peccare.

C. PLINIVS QVADRATO SVO S.

QVANTO studiosius, intentiúsque legisti libros, quos de Heluidij vltione composui, tanto impensius postulas, vt scribam tibi quæque extra libros, quæque circa libros, totum denique ordinem rei, cui per ætatem non interfuisti. Occiso Domitiano statui mecum ac deliberaui, esse magnam pulchrámque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro inter multa scelera multorum, nullum atrocius videbatur, quàm quòd in Senatu Senator Senatori, Prætorius Consulari, reo iudex

QVANTO) Quadrato significat quid tractauerit antequam Heluidij vltionem aggrederetur, quóque modo illam inchoauerit & absoluerit. Et cùm primò vix à Senatoribus audiretur, & à quibusdam deterreretur, postremò assecutus sit, quod optauerat, peracto reo Publicio Certo, qui libris à Secundo diuulgatis, intra paucos dies periit. *Circa libros*) pertinentia ad causam. *Per ætatem*) quia cùm Secundus Publicium accusauit, Quadratus puer erat. *Occiso Domitiano*) à Stephano Domicillæ procuratore, & Clodio Corniculario, ac Maximo Parthenij Liberto, & Saturio Decurione cubiculariorum, denique à quibusdam è gladiatorio ludo non ignaris Parthenio, & Domitia eius vxore, cum Norbano ac Petronio. sed hæc latius in Panegyrico. *Proferendi*) demonstrandi per egregia facta. *Inter multa scelera multorum*) inter immensa crimina patrata à multis. *Senator*) Publicius Certus. *Senatori*) Heluidio filio.

Manu-

manus intuliſſet. Fuerat alioqui mihi cum Heluidio amicitia, quanta potuerat eſſe cum eo, qui metu temporum nomen ingens, paréſque virtutes ſeceſſu tegebat. Fuerat cum Arria & Fannia, quarum altera Heluidij nouerca, altera mater nouercæ. Sed non ita me iura priuata, vt publicum fas, & indignitas facti, & exempli ratio incitabat. Ac primis quidem diebus redditæ libertatis pro ſe quiſque inimicos ſuos, duntaxat minores incondito turbidóque clamore poſtulauerat ſimul, & oppreſſerat. Ego & modeſtius, & conſtantius arbitratus immaniſſimum reum non communi temporum inuidia, ſed proprio crimine vrgere. Cùm iam ſatis ille primus impetus deferbuiſſet, & languidior in dies ira ad iuſtitiam rediſſet, quanquam tum maximè triſtis amiſſa nuper vxore, mitto ad Anteiam (nupta hæc Heluidio fuerat) rogo vt veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret. Vt venit, Deſtinatum eſt, inquam mihi, maritum tuum non inultum pati, nuncia Arriæ & Fanniæ (ab exilio enim redierant) conſule te conſule illas, an velitis

Manus intuliſſet) cauſa necis fuiſſet, quòd quaſi ſcenico exordio, ſub perſona Paridis & Oenonæ diuortium Domitiani cum vxore Heluidius tractaſſet, referente Dione. *Metu temporum*) Domitiano imperante cum bonis omnibus viris immineret mortis periculum ob virtutes. *Nomen*) famam. *Seceſſu*) ab vrbe, & negociis ciuilibus. *Nouerca* Fanniæ. *Mater*) nouercæ. *Arria*) prioris Arriæ filia, mater Fanniæ. *Iura priuata*) illorum amicitia. *Vt publicum fas*) ſicut amor publicæ iuſtitiæ. *Exempli ratio*) vt poſteris exemplum darem, non criminandos bonos, cùm inuenturi eſſent, qui illorum iniurias vlciſcerentur. *Redditæ libertatis*) creato imperatore Nerua. In Capitolio noſtro ſeculo eluxit hic titulus, Libertati, ab Imper. Nerua Cæſare Auguſt. anno ab vrbe condita D.cccxxiiij *Pro ſe*) reſpectu ſuo. *Poſtulauerat*) accuſauerat. Dion ſcribit ingentem tumultum exortum, quòd Nerua principe facto ſtatim omnes ſuos inimicos accuſarunt. vnde ferunt Frontinum Conſulem dixiſſe, quòd malum eſſet habere imperatorem, ſub quo nulli liceret aliquid facere, Domitianum ſanè demonſtrans: ſed peius ſub quo omnibus omnia: quare Nerua in poſterum vetuit, talia promiſcuè fieri. *Immaniſſimum*) crudeliſſimum Publicium. *Communi inuidia*) concordi omnium maleuolentia in eos, qui temporibus Domitiani vſi fuerant. Nam tales ſub Nerua, & Traiano vulgo inuiſi fuerunt. *Proprio*) priuato, & atrocitate criminis in Heluidium commiſſi fiſus, non temporis occaſione. *Ira*) iudicium. *Triſtis*) mœſtus, lugubris. *Amiſſa*) mortua. *Vxore*) alia à Calphurnia cum qua ſupremum vixit. In epiſtolis ad Traianum aſſerit ſe habuiſſe duas vxores. *Anteiam*) Anteia C. Anteij iuſſu Neronis interfecti filia. de quo Tacitus plura lib. xvj. *Limine*) domo. Ioſephus aſſerit. vij. diebus lugeri mortuos ſolitos. Seneca, viris nullum lugendi tempus legitimum, quia nullum honeſtum: annum verò fœminis ad lugendum conſtituiſſe maiores, non vt tam diu lugerent, ſed ne diutius, ſic Dionyſius in ſuis antiquitatibus: ſic Ouidius in Faſtis. niſi iuſſu Senatus citius finiretur. Plutarchus refert Lycurgum præfiniuiſſe leges flendi, intra vndecimum diem, Numam verò pro ætatibus, & temporibus lugendi modum ſtatuiſſe: puerum non lugeri trimo minorem, neque etiam natu grandiorem plures menſes quàm vixiſſet annos vſque ad decem. & prolixiore fletu ætatem lugeri nullam. *Ab exilio enim*

redierant) nam Nerua quoſcunque Domitianus exterminauerat edicto publico reſtituit, quo pariter diuus Ioannes apoſtolus ab exilio Pathmi liberatus eſt, conſentientibus Græcis & Latinis autoribus.

aſcribi facto, in quo ego comite non egeo. Sed non ita gloriæ meæ fauerim, vt vobis ſocietatem eius inuideam. Perfert Anteia mandata: nec illa morantur. Opportunè Senatus intra diem tertium. Omnia ego ſemper ad Corellium retuli, quem prudentiſſimum ætatis noſtræ ſapientiſſimúmque cognoui: in hoc tamen contentus conſilio meo fui, veritus ne vetaret. (Erat enim cunctantior, cautiórque) ſed non ſuſtinui inducere in animum, quo minus illi eodem die facturum me indicarem: quod an facerem, non deliberabam, expertus vſu, de eo, quod destinaueris, non eſſe conſulendos, quibus conſultis obſequi debeas. Venio in Senatum, ius dicendi peto, dico pauliſper maximo aſſenſu: vbi cœpi crimen attingere, reum deſtinare, adhuc tamen ſine nomine, vndique mihi reclamari. Alius, ſciamus qui ſit, de quo extra ordinem referas: alius, Quis eſt ante relationem reus? alius, ſalui ſimus, qui ſuperſumus.

Aſcribi facto) participes accuſationis eſſe. *Non tam gloriæ meæ fauerim*) non ſtudeo tantum meæ laudi, quin vos libenter ſocios aſſumam. *Illa*) Arria, & Fannia. *Senatus*) habetur. *Omnia*) à me gerenda. *Retuli*) propoſui in diſceptationem: vtebatur enim Corellio Ruffo magiſtro, & rectore. *Prudentiſſimum*) ſcientia iuris conſultiſſimum. Prudentes dicuntur, qui iuris ſcientiam tenent. Sunt tamen qui legant prouidentiſſimum, vt qui longè prouideret, quæ futura eſſent. *Ne vetaret*) ne retineret me ab accuſatione Publicij. *Cunctantior*) tardior in rebus gerendis. *Inducere in animum*) mihi perſuadere. *Quo minus*) quin ſenſus eſt, Volui quidem ea die, qua eram Publicium accuſaturus, indicare Corellio, quid eſſem facturus, cùm omnino conſtituiſſem illum accuſare, neque dubitarem quid facerem. *Vſu*) experientia, nam didici experientia magiſtra, quod nullum debemus conſulere ſuper illare, quam penitus deliberauimus facere, præſertim eos viros quorum conſiliis, etiam contra noſtram ſententiam ſtandum eſt. *Crimen attingere*) rem ipſam aggredi & ad narrationem peruenire. *Reum deſtinare*) Publicium deſtinare, deſignare quem accuſarem. Deſtinare enim deſignare. Curtius, Intellectum eſt mare deſtinare ab ignaris naturæ eius. Cæſar interdum pro retinere, & quod plerunque facit Apuleius, pro ligare. At in frequentiori vſu pro deliberare. Emendanda dictio, apud Columellam lib. xiij. cap. xviij. Et cùm picem, inquit, fundo deſtinauit. pro deſtillauit. Deſtinare item emere, ſi Marcelli credimus. *Sine nomine*) ſed per certa ſigna. *Reclamari*) reclamabatur à Senatoribus. *Alius*) Senator dicebat. *Extra ordinem*) antequam relatum ſit, de quo dicturus eſſes. *Relationem*) propoſitionem criminis & rei apud Senatum. Titulus eſt in codice de relationibus. Tacitus decimotertio. Meminit patribus licere, quoties ius dicendi accepiſſent, quæ vellent expromere, relationemque in ea poſtulare. Hinc apud eundem legitur Thraſeam non obtinuiſſe, vt vetita gratiarum actione ambitio cohiberetur, abnuentibus Conſulibus ea de re relatum eſſe. *Superſumus*) ab accuſationibus liberi ſumus, poſtquam mala tempora euaſimus quibus multi Senatores rei periere.

Audio imperturbatus, interritus: tantum susceptæ rei honestas valet, tantúmque ad fiduciam vel metum differt, nolint homines, quod facias, an non probent. Longum est omnia, quæ tunc hinc inde iactata sunt recensere. Nouissimè Consul Secunde, sententiæ loco dices, si quid volueris. Permiseris inquam, quod vsque adhuc omnibus permisisti. Resido. Aguntur alia interea. Me quidam ex consularibus amicis secreto, accuratóque sermone, quasi nimis fortiter incautéque progressum corripit, reuocat, monet, vt desistam: adiecit etiam, Notabilem te futuris principibus fecisti. Esto, inquam, dum malis. Vix ille discesserat, rursus alter, Quid audes? cur ruis? quibus te periculis obiicis? quid præsentibus confidis incertus futurorum? Lacessis hominem iam præfectum ærarij & breui Consulem. præterea qua gratia: quibus amicitiis fultum? nominat quendam, qui tunc ad orientem amplissimum & famosissimum exercitum, non sine magnis dubiisque rumoribus obtinebat. Ad hæc ego, Omnia percepi, atque animo mecum ante peregi: nec recuso, si ita casus attulerit, luere pœnas ob honestissimum factum, dum flagitiosissimum vlciscor. Iam

Audio interritus) ... stantes qui ... audio. Si legeris interturbatus, intellige, dum dicerem interrumpebar à prædictis, sed semper perstiti interritus. *Tantúmque*) sensus, multum differt ad augendum fiduciam, si iussa sit iusta: vel metum, si iniusta, & si homines nolint, aut non probent quod facias: nolebant enim multi Publicium accusari. iusta tamen Secundum facere sciebant. quod illi magnam fiduciam dabat. *Iactata*) dicta: in antiquissimo codice scribitur facta. [*Secunde* ô Plini.] *Sententiæ loco*] pro sententia tua quam dicturus es super ea re de qua iam relatum est. & Senatum habebant: nam concedebatur, vt loco sententiæ dicerent Senatores, de quacunque re voluissent. quare Tacitus libro ij. dicendæ primo loco sententiæ I em, xiiij. C. Cassius, inquit, sententiæ loco in hunc modum disseruit & Seneca in ludo Claudij. si tamen ille libellus est Senecæ, Surrexit inquit Augustus sententiæ suæ loco dicendæ, & summa facundia disseruit. Quid si legeris secundo sententiæ loco, vt in aliquibus legi exemplaribus: & referatur ad illud Cic. ad Atticum Et ille secundus in dicendo locus habet autoritatem penè principis. Priorem sensum potius probamus. nam ipse lib. v. dixerat loco sententiæ Homullum postulasse. *Dices*) orationem habebis. *Permiseris*) rogo permittas. An melius permiseras, id est, iam hoc mihi concesseris. *Quod hucusque permisisti omnibus*) vt loco sententiæ dicerent quicquid voluissent. *Aguntur*) à Senatoribus. *Alia*) aliæ res iam relatæ. *Accuratóque*) sollicito, diligenti. *Progressum me*) excessisse in loquendo. *Notabilem*) insignem, dignum nota. antiqua lectio habet, notabilem me futuris principibus, scilicet ad futurum, ad id tamen. *Esto*) concedo me notabilem futurum. *Dum*) dummodo fecerim me notabilem. *Malis*) principibus, quos paruipendo. *Alter*) Senator, inquit. cur, quid si quo, vt est in antiquissimo codice? *Præsentibus*) præsenti Reip. statu incertus futurorum, ad quem post Neruam imperium peruenturum sit. *Præfectum ærarij*) Publicium: repete prænotata à nobis de præfecto ærarij. *Consulem*) futurum. *Qua*) maxima. *Quandam*) amicum. *Publicij*) incertum quis esset ille præfectus orientis. sub Nerua. *Dubiis*) ambiguis, an futurus Cæsar post

Neruams id est, quem aliqui non opinabantur electum iri imperatorem. *Ad hæc ego respondi*) omnia percepi. uersus ex sexto Virgilij vbi inducit Æneam respondere Sibyllæ.

censendi tempus. Dicit Domitius Apollinaris, Consul designatus, dicit Fabritius Veiento, Fabius Posthumius, Vectius Proculus, collega Publicij Certi, de quo agebatur: vxoris autem meæ, quem amiseram, vitricus: post hos Ammius Flaccus, omnes Certum nondum à me nominatum, vt nomiuatum defendunt: crimenque quasi in medio relictum defensione suscipiunt. Quæ præterea dixerint, non est necesse narrare, in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum verbis persecutus. Dicunt contrà Auidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus, inquissimum esse, querelas dolentium excludi: ideóque Arriæ, & Fanniæ ius querendi non auferendum: nec interesse cuius ordinis quis sit, sed quam causam habeat. Cornutus, datum se à Consulibus tutorem Heluidij filiæ, petentibus matre eius, & vitrico: nunc quoque non sustinere deserere officij sui partes, in quo tamen, & suo dolori modum imponere, & optimarum fœminarũ perferre modestissimum affectum: quas contentas esse admonere Senatum Publicij Certi cruentæ adulationis: & petere, si pœna flagitij manifestissimi

Censendi tempus) dicendi sententiam tempus aduenerat. *Posthumius*) antiquissimus codex habet Maximinus. *Vectius proculus*) alibi meminit Proculum virum eruditum carmina scripsisse, quod etiam colligitur ex carmine Martialis libri primi. Fuit & Eutychius Proculus, quo grammatico vsus est Antoninus philosophus: ideo ad Proconsulatum vsque prouecto. & Claudius Proculus Prætor sub Adriano. pariter & Flauius Proculus. Item Lusianus Proculus Senator sub Domitiano, & eius necis vates Larginius Proculus, vt alios omittam. *Ammius Flaccus*) in quibusdam exemplaribus legi Annius Flaccus. *In medio*) in communi. *Libris*) à me publicatis. *Ipsorum verbis*) quibus ipsi dixerant: nullum verbum immutando. *Contra*) nominatos Senatores. *Quietus*) dicit. *Excludi*) repelli: non audiri. Cuius ordinis quis sit ille qui accusetur: an Senator, an alterius conditionis, sed omnibus æquè ius præstandum. *Quàm*) bonam vel malam. *Cornutus*) inquit. *Tutorem*) tutela secundum Seruium, referente Paulo, est vis, ac potestas in capite libero constituta ad tuendum eum, qui propter ætatem suam sponte se defendere nequit, iure ciuili data ac permissa: tutores autem sunt qui eam vim ac potestatem habent, ex qua re ipsi nomen acceperunt: itaque appellantur tutores, quasi tuitores ac defensores: sicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur. *Datum à Coss.*) Claudius Tranquilli testimonio sanxit extra ordinem tutores à Coss. darentur. & Iustinianus, vt veteres Iurisconsultos taceamus. si cui, inquit, nullus omnino tutor datus fuerat, ei dabatur quidem in vrbe Romana à Prætore vrbano & maiore parte Tribunorum plebis ex lege Atilia: in prouinciis verò à præsidibus prouinciarum ex lege Iulia & Titia, postea Consules pupillis tutores, ex inquisitione dare cœperunt: deinde Prætores ex constitutionibus filiæ minori: duas enim filias habuit Heluidius filius. *Matre eius & vitrico*) nam Heluidij vxor eo mortuo alium maritum duxit: illa igitur

tur cum marito nouo, qui vitricus erat puellæ, petiuerat à Coſ. vt Cornutus ei daretur tutor. *Officij ſui*) vt vlciſcatur parentem illius, cui datus fuerat tutor. *Imponere modum ſuo dolori*) nō indulgere dolori, ſed cohibere illum, & ratione procedere. *Ferre*) tolerare, excuſare. Antiquus codex habet perferre. *Fœminarum*) Arriæ, & Fanniæ, [Anteiæ.] *Affectum*) dolorem, cruenti adulatoris, vel cruentæ adulationis, qui ſua adulatione occiderit Heluidium.

remittatur, nota Certo quaſi cenſorio inuratur. Tum Satrius Rufus medio ambiguóque ſermone, Puto, inquit, iniuriam factam Publicio Certo, ſi non abſoluitur: nominatus eſt ab amicis Arriæ, & Fanniæ, nominatus ab amicis ſuis nec debemus ſoliciti eſſe. Idem enim nos, qui bene ſentimus de homine, iudicaturi ſumus: ſi innocens eſt, ſicuti & ſpero, & malo, donec aliquid probetur, credo poteritis abſoluere. Hæc illi, quo quiſque ordine citabantur. Venitur ad me, conſurgo, utor initio, quod in libro eſt: reſpondeo ſingulis. Mirum, qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modo reclamabant: tanta conuerſio, vel negocij dignitatem, vel prouentum orationis, vel actoris conſtantiam ſubſecuta eſt. Finito. Incipit reſpondere Veiento: nemo patitur, obturbatur, obſtrepitur: adeo quidem, vt diceret, Rogo, Patres C. ne me cogatis implorare auxilium Tribunorum. Et ſtatim

Remittatur) non permittendo illum accuſare. *Nota*) ignominia. *Quaſi cenſoria*) maxima. Facultas enim Cenſoribus fuit notare vnumquemque ordinem, vt qui Senator eſſet, eiiceretur Senatu, qui eques Romanus, equum publicum perderet: qui plebeius in ceritum tabulas referretur, & ærarius fieret. De Præfectis inſuper eminētiſſimis iudicabant, excepto Præfecto vrbis Romæ, ſi Trebellio Pollioni fides præſtanda, & conſulibus ordinariis, & rege ſacrorum, ac maxima virginum Veſtalium: ſi tamen incorrupta permanſiſſet. Erat enim Cenſura ampliſſimus magiſtratus, & quodammodò perfectiſſimum Reipublicæ culmen maximæ omnium reuerentiæ, plurimæque poteſtatis, cùm in aliis rebus, tum ad morum emendationem: de qua plurima Liuius, Plutarchus, Dionyſius, Gellius, Aſconius. *Inuratur*) imprimatur, vſtulentur. Liuius, Patrum memoria inſtitutum fertur, vt Cenſores motis è Senatu aſcriberent notas. *Medio*) qui poterat trahi in quoquo verſum. *Ambiguo*) ancipiti. *Iniuriam*) ſi cauſa non cognoſcetur. *Abſoluitur* prius cognita cauſa. *Nominatus*) tanquam reus, & noxius. *Amicis, Arriæ & Fanniæ*) Quieto, & Tertullo. *Amicis ſuis*) Apollinari, & reliquis. *Soliciti eſſe*) timere, quia res agitur ſub rectiſſimis iudicibus. *Probetur*) teſtes producantur, aduerſus Publicum. *Abſoluere*) liberum ſinere. *Hæc illi*) dixerunt eo ordine, quo quiſque citabantur ad dicendum. Super verbo quiſque quam vim habeat lege in Panegyrico. *Exceperint*) probauerint, intellexerint. *Negocij dignitatem*) dignam materiam inſectandi nocentes, & miſeros vindicandi. *Prouentum*) ſucceſſum. *Actoris conſtantiam*) fortitudinem mei dicentis. *Veiento*) Fabricius Veiento à Iuuenale prudens appellatus. Fabricij adhuc extat illa antiqua memoria. Imperatori Cæſari Veſpaſiano Auguſto Pontifici Maximo Tr. Pot. iij. Imperat. xij. PP. Coſſ. iij. Deſ. S. C. quod vias vrbis negligentia ſuperiorum temporum corruptas inſtituit. Lucius Fabricius Caius Furius Cur. Viar. Faciendum curauit. *Obſtrepitur*)

Digitized by Google

strepitum faciunt contra Veientonem ne audiretur: nam is defendere conabatur Publicium Certum, ne & ipse pariter traheretur in periculum, quia sub Domitiano summus fuerat adulator. *Auxilium Tribunorum*) qui præsto erant oppressis, & referente Appiano, quando Tribuno libuisset Senatum dissoluere licebat.

Murena Tribunus, Permitto tibi vir clarissime Veiento dicere. Tunc quoque reclamatur. Inter moras Consul citatis nominibus, & peracta discessione mittit Senatum, ac penè adhuc stantem, tentantémque dicere Veientonem relinquit. Multum ille de hac (ita vocitabat) contumelia, questus est Homerico versu, ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί. Non ferè quisquam in Senatu fuit, qui non me complecteretur, exoscularetur, certatimque laudem cumularet, quòd intermissum iamdiu morem in publicum consulendi, susceptis propriis simultatibus, reduxissem: quòd denique Senatum inuidia liberassem, qua flagrabat apud ordines alios quòd seuerus in cæteros, Senatoribus solis dissimulatione quasi mutua parceret. Hæc acta sunt absente Certo. Abfuit enim seu tale aliquid suspicatus, siue vt excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Cæsar ad Senatum non remisit. Obtinui tamen quod intenderam. nam collega Certi consulatum, successorem Certus accepit: planéque factum est, quod dixeram in fine, Reddat præmium sub optimo principe, quod à

Murena) Licinios Murenas cognominatos Macrobius indicat, quòd pisce Murena effusissimè delectati sint. *Nominibus*) Senatorum. *Peracta discessione*) discussis sententiis Senatorum per discessionem, de qua alibi apertius. *Mittit*) soluit. ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί. id est, ô senex sanè multum te iuuenes premunt bellatores. nam Secundus iunior erat Veientone. Carmen est ex octauo iliados. vbi Diomedes alloquitur Nestorem in pugna circumsessum à Troianis. Comeon aleatorem mordens Rhodophanta, tradente Athenæo, eundem versum ferè vsurpauit. ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι κυβευταί. id est, ô senex sanè multum te iuuenes premunt aleatores. Fabius Quintilianus libro decimo videtur Secundum & alios oratores Secundo contemporaneos per ista significasse. Sunt enim summa hodie, quibus illustratur forum ingenia: namq; & consummati iam patroni veteribus æmulantur, & eos iuuenum ad optima tendentium imitatur ac sequitur industria. *Morem*) liberè dicendi, & fortiter accusandi. *Intermissum*) desuetum metu malorum principum. *Simultatibus*) inimicitiis. *Inuidia*) odio, maleuolentia, qua flagrasset nisi Publicium permisisset accusari. *Alios ordines*) cæteros magistratus, an magis equestrem & plebeium. *Cæteros*) reos qui non erant senatores. *Dissimulatione quasi mutua*) tergiuersando nolle intelligere, nec plectere crimina alicuius senatoris: ne sua pariter plecterentur, sed ita videbantur se gerere, vt vnus alteri indulgeret. possumus imprimis respicere Veientonem tuentem Publicium, quia vterque delator fuerat. *Tale aliquid*) quod accusandus veniret. ideo ægritudinem simulauit. *Siue*) non ficta fuit infirmitas. *Relationem*) cùm Cæsar intellexisset quæ gesta essent in Senatu contra Certum, non remisit Senatui, vt reum peragerent. *Cæsar*) Nerua. *Obtinui*) à Cæsare. *Intenderam*) propofueram. *Collega*) Vectius, Proculus socius Publicij in præfectura. *Successorem*) ambiguum an in

præfectura

præfectura ærarij, an in Conſulatu. nam ſuprà de eo loquens dixerat. & iam cõſulem. ego mallem in conſulatu, in quo deſignatus fuerat à Domitiano, ſed eum honorem nondũ iniuerat. *Præmiũ*) conſulatũ, adulationis præmium. *Optime*) Nerua.

peſſimo accepit. Poſtea acceſſionem meam vtcunque potui, recollegi: addidi multa. Accidit fortuitum, ſed non tanquam fortuitum, quòd editis libris Certus intra pauciſſimos dies implicitus morbo deceſſit. Audiui referenteis hanc imaginem menti eius, hanc oculis oberraſſe, tanquam videret me ſibi cum ferro imminere. Veráne hæc, affirmare non auſim: intereſt tamen exempli, vt vera videantur. Habes epiſtolam, ſi modò epiſtolam cogitas libris quos legiſti non minorem: ſed imputabis tibi, qui contentus libris non fuiſti.

Peſſimo] Domitiano. *Recollegi*) reduxi in memoriam. *Addidi multa*) conuenij cum illo ex libro primo, vbi tradit non eadem publicari quæ dicuntur. *Sed tanquam fortuitum*) ſed ratione aliqua: nam ſapientum quidam in fortuna aliquid eſſe putant. ſed eius improuidos caſus ignorari à nobis. Fortuitum igitur videtur quòd Publicius paulo pòſt deceſſerit, non tanquam fortuitum: quod conſcientia preſſus & dolore in morbum inciderit. *Libris*) de vltione Heluidij. *Referentes*) narrantes mihi Heluidium. *Reſpondere mihi*) laudare meam actionem, & gratias agere pro vltione ſua: an reſpondere, id eſt conſulere quomodo dicerem. ſed ſi legimus me ſibi cum ferro imminere, quæ ſcriptura eſt in pontificio exemplari, melius procedet. *Veráne*) ſint. *Intereſt tamen exempli*) pertinet tamen credere fuiſſe vera, vt tali exemplo mali deterreantur. *Modum epiſtolæ*] menſuram; alia lectio habet, ſi modò epiſtolam cogites libris quos legiſti non minorem.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

NEC ipſe tibi plaudis. & ego nihil magis ex fide, quàm de te ſcribo. Poſteris an aliqua cura noſtri, neſcio: nos certè meremur vt ſit aliqua, non dico ingenio: id enim ſuperbum, ſed ſtudio, ſed labore, & reuerentia poſterûm: pergamus modò itinere inſtituto, quod vt paulos in lucem famámque prouexit, ita multos è tenebris & ſilentio protulit. Vale.

NEC. Hortatur Tacitum ad comparandam ſibi æternitatem ſcriptis. *Tibi plaudis*) tibi blandiris & places, tua nimium amas. *Ex fide*) Verè. *Cura noſtri*) Futura ſit de nobis. *Non dico*) Quod mereamur aliquam curam noſtri propter ingenium excuſſum. *Studio & labore*) Circa diſciplinas. *Reuerentia poſterorum*) Quam poſteris habemus, quibus ſtudemus aliqua literarum monumenta relinquere. *Quod vt paucos*) Sicut pauci per literas ad ſummum gloriæ culmen peruenerunt, multi tamen per illas immortales facti ſunt.

C. PLINIVS FALCONI SVO S.

Efugeram in Thuſcos, vt omnia ad arbitrium meum facerem, at hoc ne in Thuſcis quidem: tam multis vndique ruſticorum libellis, & tam querulis inquietor, quos aliquanto magis inuitus, quàm meos lego. nam & meos inuitus. retracto enim actiunculas quaſdam, quod poſt intercapedinem temporis & frigidum, & acerbum eſt. ratiocinationes, quaſi abſente me, negliguntur: interdum tamen equum conſcendo, & patremfamiliæ hactenus ago, quòd aliquam partem prædiorum, ſed pro geſtatione percurro. Tu conſuetudinem ſerua, nobiſque ſic ruſticis vrbana acta perſcribe. Vale.

Efugeram] Seceſſerat in Thuſcos Secundus vt liberiùs & ociosius viueret: ſed ſcribit non minus ibi moleſtari negociis ruſticis ingruentibus: interdum tamen ſtudere. Peruetuſta lectio non Falconi, ſed Mamiliano hanc epiſtolam ſcriptam fuiſſe monſtrat. *In Touſcos*] in villam iuxta Tiferuium Tyberinum. *Ne quidem*] poſſum facere ad arbitriū meum. *Libellis*] ſupplicationibus, lamentationibus. *Quos libellos*) alluſit ad nomen. nam qui porriguntur principi vel Senatui, vel alicui magiſtratui, poſtulantes aliquid, libelli dicuntur, ſic & parui libri, vt ſuos frequenter Secundus ſolet appellare. *Inuitus*] quia ſunt illiteratiſſimi. *Meos inuitus*) lego, quia intertur bor: & iam difficile eſt poſt temporis ſpatium reſumere priorem intentionem. *Retracto*) emendo. *Actiunculas*] breues actiones, oratiunculas, quod magis placet: quamuis alij non actiones, ſed ratiunculas legant, vt ſit ſenſus, ego reuideo quoſdam calculos rei meæ familiaris, quod poſt longum temporis ſpatium eſt inane & importunum: & ideo rationes ita curantur tanquam ſi eſſem abſens. i. fermè negliguntur. placet prior lectio. *Intercapedinem*] ſpatium. *Seruum*] ſunt qui legant frigidum. ſc. deperdito actionis calore iners. *Acerbum*] intempeſtiuum, inopportunum. *Rationes*] rerum ruſticarum calculi. Varro libro primo, rei ruſticæ, vbi ratio cum orco habetur, ibi non modò fructus eſt incertus, ſed etiam colentium vita. Columella etiam rationem calculorum dixit. & ibidem. ſed nec conditum cum ſi de rationibus inferunt. quanquam idem alibi dicat, ratiocinator calculo poſito. quod ideo allegauimus, quoniam in aliquo exemplari legitur ratiocinationes. non rationes. *Quaſi abſentes*] Tanquam ſi non eſſemus ruri. exemplaria peruetuſta habent, quaſi abſente me. in eundem ſenſum. *Patremfamiliæ ago*] Facio patrisfamiliæ officium, viſendo meorum prædiorum partem. *Hactenus*] in hoc ſolo. *Pro geſtatione*] Cauſa geſtationis magis quàm viſendi prædia. duplex enim corporis exercitatio, aut pedibus aut geſtatione, ſed geſtabantur equo, aut vehiculo, aut lectica, vel naui. *Sic ruſticis*] Sic occupatis circa res ruſticas.

C. PLI-

C. PLINIVS MAMILIANO SVO S.

SVMMAM te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo genere venandi non miror, cùm historicorum more scribas numerum iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat, nec libet: non vacat, quia vindemiæ in manibus: non libet, quia exigua. Deuehemus tamen pro nouo musto, nouos versiculos tibi, quos iucundissimè exigenti, vt primùm videbuntur deferbuisse, mittemus. Vale.

SVMMAM) Non sibi occupato circa steriles vindemias licere venari, nec placere, scribit Mamiliano, sed pro musto nouos versiculos pollicetur. *Isto genere*) quo in istis regionibus vtuntur. *More historicorum*) qui cum volunt significare copiam occisorum, vel captiuorum, aut hostium fuisse adeo magnam, vt recenseri non potuerit: dicunt numerum non potuisse iniri. nam inire numerum, est numerare. *Nec vacat*) occupatis circa vindemias. *Nec libet*) tristibus nobis ob sterilitatem earum. *Deuehemus*) deducemus ex ingenio nostro: sicut vinum ex canali. *Nouo musto*) videtur parelcon esse nouo, cùm mustum sit nouum vinum. & mustea res pro nouella & recenti vsurpetur: nisi tamen additum, vt responderet nouis versiculis. *Exigenti iucundissimè*) tibi petenti cum maxima lætitia. *Deferbuisse*) defæcatos esse & purgatos, quod solet fieri vino deferuescenti.

C. PLINIVS GENITORI SVO S.

RECEPI literas tuas, quibus quereris tædio tibi fuisse quamuis lautissimam cœnam, quia scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex

RECEPI) Permittendas esse vnicuique suas voluptates ostēdit: nam si cœnam (inquit Genitor) damnasti parasitis refertam, nonne credis aliquibus nostram tædio esse, quoties introducitur lector aut lyristes? *Scurra*) scurra est, qui risum captat nō seruata dignitate personarum diminutiuo, eius scurrula vsus est. Apuleius in suo asino *Cinæd*) qui muliebria patitur, is cinædus dicitur. vnde à Virg. in Priapeis. & ab Apuleio festiuiter cinædi pro puellis vsurpantur, quòd officium eorum sustineant: dicti ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὰ αἰδοῖα id est, à motu verendorum: vel cinædus dictus tanquam κενὸς αἰδοῦ, id est, vacuus verecundia. *Moriones*) qui natura, stultitia risum excitat dictis factisve insulsis morio appellatur. μωρὸς enim fatuus & stultus, & morari cū prima longa significat fatuum esse. vnde Tranq. scribit Claudium inter homines desiisse morari producta prima syllaba, hoc est, non amplius fatuum esse mortis interuentu. In morionem lusit acutissimè Mart. in illo carmine, Morio dictus erat, viginti millibus emi, Redde mihi nummos Gargiliane, sapit. tanquam pluris venirent stulti quàm sapientes. & alibi, hunc verò acuto capite & auribus longis, quæ sic mouentur, vt solent asellorum: quis morionis filium neget? Certè emendandus satis obuius error apud Iurisconsultum. ff. xxj. titulo de edicto ædilitio. vbi corruptè legūt morionem: quamuis, inquit, nō valdè sapientem seruum venditor præstare debeat:

tamen si ita fatuum vel morionem vendiderit, vt in eo vsus nullus sit, videri vitium. *Inerrabant*) versabantur, transcurrebant. Lucianus in symposio, Aristænetum refert conuiuiis introduxisse post medium conuiuium quendam hominem ridiculum, deformem, capite raso, cum quibusdam solùm capillis in vertice rectis, vt & dicendo & faciendo ludicre aliquid, conuiuas magis ad risum diffunderet. hic ergo seipsum confringens & distorquens ita saltabat vt ridiculosior videretur, & crepitu anapæsta lingua Ægyptia disserebat, demum astantes mordebat: ideò cæteri ridebant: verùm cùm Alcidamanta cynicum pupugisset, eum melitæum catellum appellando, iratus ille, vt qui iamdudum conuiuarum oculos teneret & sibi præstaret: nudatúsque ipsum ad certamen pancratium inuitauit. sin minus, se illum baculo percussurum minabatur: sic ille satyrio accepta luctandi conditione feriebat & feriebatur: interim præsentium quidam oblectabantur, alij ridebant, donec Alcidamas victus cessit, cum summo spectatorum solatio.

rugis? equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero: cur ergo non habeo? quia nequaquam me vt inexpectatum, festiuúmve delectat: siquid molle à cinædo, petulans à scurra, stultum à morione profertur, non rationem, sed stomachum tibi narro. Atque adeò quàm multos putas esse, quos æquè ea quibus ego & tu capimur & ducimur, partim vt inepta, partim vt molestissima offendant? Quam multi quum lector, aut lyristes, aut comœdus inductus est, calceos poscunt, aut non minore cum tædio recubant, quam tu ista (sic enim appellas) prodigia perpessus es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, vt nostris impetremus. Vale.

Rugis) tua grauitate. nam in tristitia & seueritate rugas in facie contrahimus. *Siquidem*) quamuis. non displicet equidem. *Tale*) scurras, cinædos, moriones. *Fero habentes*) non damno horum dominos. *Inexpectatum*) subitum, inopinatum: sunt enim mirabilia quæ maximè inexpectata. *Petulans*) mordax, lasciuum. *Non narro rationem*) non dico quòd omnino mouear ratione. *Stomachum*) appetentiam meam. Mart. Prętereas, si quid non facit ad stomachum. *Capimur*) oblectamur: detinemur. *Lector aut lyristes*) sic lib. j. decuit solitum introducere comœdum, vel lectorem, vel lyristen. Athenæus hunc morem notabiliter taxat, referens viles homines in conuiuia solitos introducere tubicines magno precio, quia nescirent inuicem confabulari, & ineruditi essent ad disserendum: vbi verò sint honesti & eruditi conuiuæ, neque tubicines, neque saltatores, neque lyristas intromitti, cùm satis habeant inter se digna memoratu disserere, sine gyris & talibus ludibriis. *Calceos*) quos conuiuium inituri deponebant. Meminit huius consuetudinis frequenter Martialis, vt ibi, Marmora calcantem frigidiora niue. Item, Excalceatus ire cœpit ad cœnam. *Recubant*) discumbunt.

C. Plinivs Sabino Svo S.

QVA intentione, quo studio, qua denique memoria legeris libellos meos, epistola tua ostendit: ipse igitur exhibes negocium tibi, qui

QVA) Desideranti Sabino promittit libellos suos: sed per ordinem, ne memoriam conturbet. *Exhibes negocium tibi*) quæris tibi laborem.

Elicis

eliciſ & inuitas, vt quamplurima communicare tecum velim. faciam, per partes tamen, & quaſi digeſta, ne iſtam ipſam memoriam, cui gratias ago, aſſiduitate & copia turbem, oneratámque & quaſi oppreſſam cogam pluribus ſingula, poſterioribus priora dimittere.

Elicis) elicere eſt blanditiis ad ſe trahere, & educere: inde elices ſulci aquarij, Columella ſcribente: per quos aqua collecta educitur è liris. *Per partes*) per ſpecies. *Quaſi digeſta*) in ordinem poſita: verbi cauſa orationes per ſe, ſic poëmata: ac deinceps. *Iſtam*) tuam. *Gratias ago*) quòd tuo vſui ſatiſfaciat. *Aſſiduitate*) nimio attritu. *Turbem*) confundam. *Singula*) vnum aliquod *Pluribus*) propter plura: & ne confundam te lectione multarum. *Dimittere priora poſt*) vt omittas propria & confundas ordinem dum feſtinas ad poſteriora. *Priora*) prius ſcripta.

C. PLINIVS RVFONI SVO S.

SIGNIFICAS legiſſe te in quadam epiſtola mea, iuſſiſſe Virginium Rufum inſcribi ſepulcro ſuo, Hic ſitus eſt Rufus, pulſo qui Vindice quondam Imperium aſſeruit, non ſibi, ſed patriæ. Reprehendis, quòd iuſſerit, addis etiam, melius, rectiúſque Frontinum, quòd vetuerit omnino monimentum ſibi fieri: méque ad extremum, quid de vtroque ſentiam, conſulis, vtrũque dilexi. miratus ſum magis quem tu reprehendis, mirariſq́; atque ita miratus vt non putarem ſatis vnquam laudari poſſe, cuius nunc mihi ſubeunda defenſio eſt. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumq́; fecerunt, non modo venia, verùm etiam laude digniſſimos iudico, ſi immortalitatem, quam meruère, ſectantur: victurique nominis famam ſupremis etiam titulis prorogare nituntur. Nec facilè quenquam, niſi Virginiũ inuenio, cuius tanta in prædicando verecundia, quanta gloria ex facto. Ipſe ſum teſtis familiariter ab eo dilectus probatúſque, ſemel

SIGNIFICAS) Rufoni reprehendenti Virginium excuſat, quòd iuſſiſſet ſepulcro inſcribi factum illud ſuum memorabile, & Frontinum laudanti quòd prohibuiſſet conditorium ſibi conſtrui: demum vtrúſque laudat tanquam diuerſo itinere ad immortalitatem tendentes. *In quadam epiſtola*) lib. vj. ad Albinum. *Frontinum*) Iulium Frontinum feciſſe. *Quem*) Virginium. *Mirariſ*) corripis. apud Græcos ſcriptores caſibus diſtinguitur miror. nam θαυμάζω genitiuo iunctum reprehendo ſignificat, accuſatiuo verò laudo. apud Latinos ex præcedentibus & ſequentibus diſcernitur. *Atque ita*) miratus ſum. *Sectantur*) conquirunt, admittunt. *Supremis titulis*) epitaphiis. *Prædicando*) ſe extollendo. ſenſus eſt, neminem cognoſci, qui eſſet tam verecundus in laudando & qui mereretur tantam gloriam rebus præclarè geſtis, quàm Virginius. *Dilectus*) nam tutor Secundo relictus affectum parentis ei præſtitit: candidatum ſuffragio ornauit, ad omnes illius honores ex ſeceſſibus accurrit, ſacerdotio dignum nominauit.

Digitized by Google

omnino me audiente prouectum, vt de rebus suis hoc vnum referret, ita secum aliquando Cluuium locutũ, Scis Virgini quæ historiæ fides debeatur: proinde si quid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas. Ad hoc sic illum, Cluui, ne tu ignoras, ideò me fecisse, quod feci, vt esset liberum vobis scribere, quæ libuisset? Agedum hunc ipsum Frontinum in hoc ipso in quo tibi parcior videtur & pressior, comparemus. Vetuit extrui monimentum: sed quibus verbis? Impensa monimenti superuacua est, memoria nostri durabit, si vitam meruimus. An restrictius arbitraris per orbem terrarum legendum, dare duraturam memoriam suã, quàm vno in loco duobus versiculis signare quod feceris? Quanquam non habeo propositum, illum reprehendendi, sed hunc tuendi, cuiúsque potest apud te iustior esse defensio, quàm ex collatione eius quem prætulisti. Meo quidem iudicio neuter culpandus, quorum vterque ad gloriam pari cupiditate, diuerso itinere contendit: alter dum expetit debitos titulos: alter, dum mauult videri contempsisse. Vale.

Prouectum) elatum. *Cluuium*) M. Cluuius Rufus, quem frequenter Tacitus in historiis citat, Heluidij Prisci pater, diues, eloquẽcia clarus, nulli vnquã sub Nerone periculum faciens, per quem idem princeps pronunciauit se cantaturũ Nioben tragœdiam: historiam scripsit suorum temporum vir facũdus, sed pacis artibus aptus, bellis inexpertus. de quo lib. xvij. Tacitus, Laudatus per edictum Cluuius Rufus. & ibidem, Digressum à Lugduno Vitellium M. Cluuius Rufus assequitur omissa Hispania, cui post interitum Neronis præerat: lætitiam & gratulationem vultu ferẽs, animo anxius. & petitum se criminationibus gnarus: cum Hilarius Cæsaris libertus detulerat tanquam audito Vitellij & Othonis principatu propriam ipse potentiam & possessionem Hispaniarum tentasset: eóq; diplomatibus nullam principem præscripsisset, interpretabantur quædam ex orationibus eius contumeliosa in Vitellium, & pro seipso popularia. autoritas Cluuij præualuit, vt puniri vltro libertum suum Vitellus iuberet. Cluuius comitatui principis adiectus, non adempta Hispania quam absens rexit. *Quæ fides historiæ debeatur*) historiæ finis est veritas, cùm sit rei gestę descriptio. vnum enim secundum Lucianum, & proprium historiæ, & illi sacrificandum, vt vera omnia dicat: igitur mihi historicus sit intrepidus, incorruptus, liber loquendi libertate, & veritatis amicus, vt comicus dicit, ficus ficus, scapham scapham, nominaturus, sed talem scriptorem, autoribus Iosepho & Plutarcho, difficile est reperire. *Aliter ac velles*) contra tuam sententiam. *Illum*) Virginium respondisse, alia lectio ad idem. *Ad hoc ille*) tu ne ignoras Cluui. *Quod feci*) imperium asseruisse patriæ. *Vobis*) historicis *Quæ*) vera *Agedum*) hortatur Rufonem vt comparationem Virginij & Frontini consideret. *Parcior*) quòd vetuerit impensam sepulcri tanquam superfluam. *Pressior*) humilior, breuior. *Impensa monimenti superuacua est*) M. T. Tusculanorum primo multis comprobat impensam sepulturæ superfluam: quantum autem consuetudini famæque dandum, vt id curent viui: sed ita vt intelligant nihil ad mortuos pertinere. *Vitam*) immortalitatem rebus præclarè gestis. *Restrictius*) breuius, esse dictum Frontini. *Per orbem terrarum*) omnibus dum inquit Frontinus memoria nostri durabit. *Vno in loco*) in villa Alsiensi, duobus versiculis. præscripto disticho. *Illum*) Frontinum. *Cuius*) Virginij. *Quàm ex collatione*) sine comparatione. *Diuerso itinere*) Virginius recto, dum factum certa-

carminibus signat, Frontinus ductu Figurato, dum modestiam prætendit: & tamen monstrat se victurum. *Alter*) Virginius. *Alter*) Frontinus. *Contempsisse*) extat apud Lucianum Diogenis dictum, qui interrogatus quomodo quispiam gloriam adipisceretur: si gloriam, inquit, spreuerit.

C. PLINIVS VENATORI SVO S.

TVA verò epistola tanto mihi iucundior fuit, quanto longior erat, præsertim cùm de libellis meis tota loqueretur: quos tibi voluptati esse non miror, cùm omnia nostra, perinde ac nos ames. Ipse quum maximè vindemias graciles quidem, vberiores tamen quàm expectaueram, colligo, si colligere est nonnunquam decerpere vuam, torculum inuisere, gustare de lacu mustum, obrepere vrbanis qui nunc rusticis præsunt, méque notariis & lectoribus reliquerant. Vale.

TVA) Gratam fuisse Venatoris epistolam testatur, quòd longa, quòd de scriptis suis loqueretur: demum significat quid ruri agat. *Cùm absit*) à nobis. legimus in multis exemplaribus, tum maximè. *Graciles*) steriles. *Quàm expectaueram*) præter spem. *Est*) verè dici potest. *Decerpere*) demere. *Torculum*) apud autores plurifariam dicitur. nam Plin. senior xviij. vnum sufficit torculum. Item Columel. xviij. Priusquam vinacea torculis exprimantur. Sed idem lib. j. tortularia scripsit, vt Vitruu. vj. torcular proximum sit culinæ. at Cato, inquit, Torcularium si ædificare voles. & alibi, in torcularium, quæ opus sunt. Columel. verò xiij. torcularis pro ipsis torculi operatoribus vtitur. Marcellus ait torculum, quod vsu torcular, dico, verùm Cato torculum funem intortum appellat. *Obrepere*) lento passu ire. repere propriè dicitur de animalibus, quæ ventre gradiuntur, à quo reptilia. *Vrbanis*) ad vrbanos ministros, qui tempore vindemiæ curabant rustica, & Secundum reliquerant solum notariis & lectoribus. Pomponius de verb. sign. Vrbana familia & rustica, non loco, sed genere distinguitur: potest enim aliquis dispensator non esse vrbanorum seruorum numero: veluti is qui rerum rusticarum rationes dispensat. & contrà. *Notariis*) qui breuibus notis excipiebant quæ dictabantur. *Lectoribus*) Zozimo & Encolpo.

C. PLINIVS SABINIANO SVO S.

LIBERTVS tuus, cui succensere te dixeras, venit ad me, aduolutúsque pedibus meis tanquam tuis hæsit: fleuit multum, multúmque rogauit, multum etiam tacuit: in summa, fecit mihi fidem pœnitentiæ. verè credo emendatum, quia deliquisse sentit. Irasceris, scio, & irasceris meritò, id quoque scio: sed tunc præcipua mansuetudinis laus

Libertus) Tentat per epistolam reducere in gratiam Sabiniani libertum eius, quem quidem fatetur peccasse, sed delicti sui pœnitentiam multis signis ostendisse. Sabinianum puto fuisse Brixiensem. *Succensere*) irasci. *Meritò*) ratione.

cùm iræ causa iustissima est. Amasti hominem, & spero amabis: interim sufficit vt exorari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit: quod exoratus excusatius facies. Remitte aliquid adolescentiæ ipsius, remitte lacrymis, remitte indulgentiæ tuæ: ne torseris illum, ne torseris etiam te. torqueris enim quum tam lenis irasceris. Vereor ne videar non rogare, sed cogere, si precibus eius meas iunxero. Iungam tamen tanto plenius & effusius, quanto ipsum acrius seueriusque corripui, districtè minatus nunquam me postea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat, tibi non idem. nam fortasse iterum rogabo, iterum impetrabo: sit modo tale, vt rogare me, vt præstare te deceat. Vale.

Cùm ira causa] cùm quis habet iustissimas irascendi causas. *Exorari*] vinci, demulceri: vt hoc a te impetrem. *Meruerit*) peccauerit. *Exoratus*) semel pacatus. *Facies*) irasceris. *Adolescentiæ*] deprecatur ab ætate. sic Euripides in Hecetidibus. ἥμαρτεν. ἐν νέοισι δ' ἀνθρώπων τόδ' ἔνεστι, συγγνώμην δὲ τοῦδ' ἔχειν χρεών. peccauit? in iuuenibus autem hominum hoc inest, veniam autem huic habere opus est. *Remitte indulgentiæ tuæ*] sis indulgens etiam pro solito. *Ne torseris*] ne afficias te molestia, dum perturbaris ira. *Lenis*) ingenio quieto. *Cogere*] rationibus & impellere ad veniam. *Eius*] liberti tui. *Districtè*) intensè, asperè. *Hoc illi*] interminatus sum. *Tibi non idem*] denuncio. *Tale*) crimen eius conditionis.

C. Plinivs Tacito Svo S.

Magna me solicitudine affecit Passieni Pauli valetudo, & quidem plurimis iustissimisque de causis. Vir est optimus, honestissimus, nostri amantissimus. Præterea in literis veteres æmulatur, exprimit, reddit, Propertium in primis, à quo genus ducit, vera soboles: eóque simillima illi, in quo ille præcipuus. Si elegos eius in manum sumpseris, leges opus tersum, molle, iucundum & planè in Propertij domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit: in quibus ita Horatiũ, vt in illis illũ alterũ effingi putes: siquid in studiis cognatio valet,

Magna) Dolet Passieni Pauli ægritudine præter bonos mores doctissimi, Nam Propertium, quem inter maiores suos connumerabat, elego imitabatur, lyrico Horatium. *A quo genus ducit*) nam lib. vij. de eodem dixerat, Scribit elegos, gentilitium hoc illi: est enim municeps Propertij, atque etiam inter maiores suos Propertium numerat. *In qua*] elego. *Ille*] Propertius est. *Tersum*(emendatum. *Molle*] tenellum, lasciuum. *Idcóque*) quia simile est Propertio: ideo optimè scriptum est. Fabius, Elegia quoque Græcos prouocamus: cuius mihi tersus atque elegans maximè [videtur] autor Tibullus. Sunt qui Propertium malint: sunt tamen qui non legant, & planè Propertianum: ideóque optimè scriptum: sed & planè in Propertij domo scriptum: vt illud, ideóque optimè scriptũ, sapiat glossemata. *Deflexit*) diuertit à Proposito itinere. *Illis*) elegis.

Illum alterum) Propertium. hoc dicendi modo alibi est vsus. *Cognatio)* genus. *Et)* etiam est. *Propinquum)* huius, Horatium Passieno sanguine coniunctum.

Magna varietas) est in lyricis Passieni, varietas enim plurimum lectorem oblectat. *Nobilitas)* transgrediendi ad alia facilitas. alia lectio habet mollitas: quod conuenit cum præcedentibus. *Amat vt qui verissimè)* amet. tam bene exprimit scribendo quod intendit, vt rem ante oculos ponat. Sidonius Apollinaris hunc locum conatus est æmulari libro v. Colis, inquit, vt solertissimè, ædificas, vt qui dispositissimè, venaris, vt qui efficacissimè *Tanquam singula)* tanquam si vni soli intenderet: ergo singula, id est perfectiora: nam vno tantùm studio occupati præstantiores in illo genere sunt. *Illum recepi)* illo valetudinem corporis recuperante, me ab ægritudine animi liberabis *Etiam)* non solùm mihi, sed & ipsi Latinitati: an literis ipsius, vt aliqui codices habent. *Eius)* Passieni, quasi literæ cum illo essent interituræ.

& huius propinquum: magna varietas, magna nobilitas. Amat, vt qui verissimè: dolet, vt qui impatientissimè: laudat, vt qui benignissimè: ludit, vt qui facetissimè. omnia denique tanquam singula absoluit. Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio, non minus æger animo, quam corpore ille. Tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi, gratulare etiam literis ipsis, quæ ex periculo eius tantum discrimen adierunt, quantum ex salute gloria consequentur. Vale.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Requenter) Non potest bona cõscientia se plerunque cohibere, quin exultet & ostentet. Facit hoc interdum Tullius non tantùm in epistolis, sed in iudiciis: similiter Secundus alibi. hic verò præsertim, vbi gloriatur si quis doctus esse in vrbe dicitur, se statim & Tacitum nominari, tanquam hi summam in literis gloriam tenerent. *Iudicum autoritatem)* quam iudices seruare debẽt, an potius iudicium scilicet suum continentes, vt auditores attentiores redderent omnes iudices. *Coacti)* vi orationis nostræ ad pronunciandum secundum nos. *Consurgerent)* tanquam finito iudicio. M. Tullius in Verrem, Quid sedetis? cur non in media oratione consurgitis, atque discedītis iudices? Vel consurgerent honoris gratia, vt accidit Athenis Xenocrati. historia est apud Valerium Max. lib. II. cap. de maiestate. *E Senatu)* à Senatoribus à quibus benignè audiebatur. *Optauerum)* antiqua lectio habet captauerami. *Famam constantia)* vt contra Marium & Classicum. *Sedisse)* in gradibus Circi. *Proximis)* nuper & postremò factis. In pontificio codice ita legitur, narrabat sedisse in Circensibus proximis cum quodam equite Rom. *Hunc)* equitem Rom.

FRequenter agenti mihi euenit, vt Centumuiri, cùm diu se intra iudicium, autoritatem, grauitatémque tenuissent, omnes repentè quasi victi coactiq́; consurgerent, laudarentq́;. Frequenter è senatu famam, qualem maximè optaueram, retuli: nunquam tamen maiorem cepi voluptatem, quàm nuper ex sermone Cornelij Taciti. Narrabat sedisse secũ Circensib. proximis equitẽ Romanum. hunc post varios eruditosq́; sermones

requisisse, Italicus es, an prouincialis? se respondisse, Nosti me, & quidem ex studiis. Ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? Exprimere non possum, quàm sit iucundum mihi, quòd nomina nostra quasi literarum propria, non hominum, literis redduntur: quòd vterq; nostrum his etiam ex studiis notus, quibus aliter ignotus est. Accidit aliud ante paucúlos dies simile. Recumbebat mecum vir egregius Fabius Rufinus, super cum municeps ipsius, qui illo die primùm in vrbem venerat: cui Rufinus demonstrans me, Vides hunc? multa deinde de studiis nostris. Et ille, Plinius est, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An si Demosthenes iure lætatus est, quòd illum anus Attica ita demonstrauit, οὗτός ἐστι Δημοσθένης, ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego verò & gaudeo, & gaudere me dico. Neque enim vereor, ne iactantior videar, cùm de me aliorum iudicium, non meum profero: præsertim apud te, qui nec illius inuides laudibus, & faues nostris. Vale.

Requisisse) à Tacito. *Italicus es an prouincialis*) prouinciales eos accipere debemus, qui in prouincia domicilium habent, non eos duntaxat, qui ex prouincia oriundi sunt: similiter Italicos, qui in Italia domicilium habent, non solùm inde trahentes originem. hæc Vlp. Ista duo similiter Tranquillus in Vespasiano distinxit, cùm scribit, Honestissimo quoque Italicorum ac prouincialium allecto. *Ex studiis*) ex vario de literis sermone. *Illum*) equitem Ro. dixisse. *Quod nomina*) ordo & sensus, quòd nomina nostra redduntur literis quasi propria literarum non hominum, id est cùm nominatur Tacitus & Plinius, statim intelligantur docti & eloquentes. perinde ac si diceret, Tacitus & Plinius sunt nomina iudicantia doctrinam, non homines. Lib. vij. ad Tacitum dixerat, Gaudeo quòd si quis de studiis sermo, vnà nominamur, quòd de te loquentibus statim occurro. *H.*) hominibus. *Aliter*) fuit in secunda lectione alter. *Multa*) dixit municipi suo. *Mei laboris*) mei stud. *Demonstrauit*) in multis exemplaribus est noscitauit. *Anus Attica*) quæ Demosthenem emunctè & tersè, id est atticè, loquentem cognouit ex sermone inquit (erat enim illius celebre nomen) οὗτός ἐστι Δημοσθένης. hic est Demosthenes. at ab anu notatus est Theophrastus tanquam peregrinus, cùm tamen is Athenis ætatem ageret, optiméque loqueretur. Huius rei meminit Cicero de Claris oratoribus. & Fabius libro octauo, Illa, inquit, anus Atticum Theophrastum hominem alioqui disertissimum annotata vnius affectatione verbi hospitem dixit, nec alio se id reprehendisse respondit, quàm quòd nimium atticè, id est affectatè loqueretur. Plinius in præfatione, Carmimus etiam aduersus Theophrastum hominem in eloquentia tantum vt nomen diuinum inde meruerit, scripsisse fœminam: & prouerbium inde natum, suspendio arborem eligendam. alia tamen hæc ab illa anu. *Profero iudicium alienum*) expono quid sentiant alij, quod sanè minus arrogantis est.

C. PLINIVS SABINIANO SVO S.

BENE feciſti, quòd libertum aliquando tibi charum, reducentibus epiſtolis meis, in domum, in animum recepiſti. Iuuabit hoc te: me certè iuuat: primùm, quòd te talem video, vt in ira regi poſſis: deinde, quòd tantum mihi tribuis, vt vel autoritati meæ pareas, vel precibus indulgeas. Igitur & laudo & gratias ago. ſimul in poſterum moneo, vt te erroribus tuorum, & ſi non fuerit qui deprecetur, placabilem praſtes. Vale.

BENE *feciſti*) Agit gratias Subiniano, quòd rogatu ſuo libertum reduxerat domum, & in amorem: monétque vt etiam non rogatus erroribus ſuorũ placabilem ſe præſtet. *Aliquãdo*) priùs. *Animum*) beneuolentiam. *Talem*) non diſplicet, tam tractabilem ex fide pontificij exemplaris. *Tantum mihi tribuis*) tantæ exiſtimationis apud te ſum, & tantum mihi credis.

C. PLINIVS MAMILIANO SVO S.

QVERERIS de turba caſtrenſium negociorum, & tanquam ſummo ocio perfruare, luſus & ineptias noſtras legis, amas, flagitas, méque ad ſimilia condenda non mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere ſtudiorum non ſolum oblectationem, verumetiam gloriam petere, poſt iudicium tuum viri grauiſſimi, eruditiſſimi, ac ſuper iſta veriſſimi. Nũc me rerum actus modicè, ſed tamen diſtringit, quo finito aliquid earundem camœnarum in iſtum benigniſſimum ſinum mittam. Tu paſſerculis & columbulis noſtris inter aquilas veſtras dabis pennas, ſi tamen & ſibi & tibi placebunt: ſi tantùm ſibi, continendos cauea, nidóve curabis. Vale.

QVERERIS) Scribit non ſatis cõ[illegible] Mamilianus conqueratur de negociis caſtrenſibus, & vacet carminibus ſuis legendis: deinde promittit poſt abſolutas actiones ſe noua facturum, quæ illi mittat. *Turba*) copia, perturbatione. *Luſus*) epigrammata. *Studiorum*) carminum. *Super iſta*) præter iſta, in cæteris. *Rerum actus*) cauſarum actiones. *Diſtringit*) occupat. *Camœnarum*) verſuum. *Paſſerculis & columbulis*) epigrammatibus laſciuis & prurientibus, alluſit ad Catulli paſſerem & Stellæ columbam, opera ſic inſcripta, quia vtraque ſit auis venerea, & ſalax. *Dabis pennas*) comparabis famam diuulgando tuis commilitonibus. *Aquilas veſtras*) ſigna veſtra in caſtris, inter quæ præcipuum fuit aquila: prima enim cohors ſuſcipiebat aquilam totius legionis inſigne, eam aquilifer portabat. hæc Modeſtus. In commentariis Cæſar retulit x. legionem portaſſe aquilã, Dionyſius etiã ducem legionis. Plin. x. lib. inquit, Romanis legionibus aquilam C. Marius in ſecundo conſulatu ſuo propriè dicauit: erat & antea prima cum quatuor aliis, lupis, Minotauris, equis, apris, quæ ſingulos ordines anteibant paucis antè annis portari ſola in acie cœperat; reliqua in caſtris relinquebantur. Marius in totum ea abdicauit. Et notatum non ferè apud legiones vnquam hybernatum eſſe in caſtris, vbi aquilarum non eſſet iugum. Ioſephus tamen tradit Veſpaſia-

num circa aquilam habuisse alia signa: & eam omnibus apud Romanos agminibus præesse, quòd & vniuersarum auium regnum habeat, & sit validissima. Itaque illam & principatus insigne, oménque victoriæ putasse, sed in vno exercitu fuisse plures aquilas apertè Cæsar testatur. vbi meminit in acie Pharsalica cepisse aquilas quinquaginta octo. M. Tullius argenteam innuit: quo si melius testatur Plinius, * argentum referens militaribus signis quàm aurum familiarius, quia longiùs fulgeat. At Dion, in Pompeij gestis. Aquila, inquit, aurea in omni exercitu Romanorum electo fertur in hasta longa. *Si tantùm sibi*) si solùm mihi placebunt, & non tibi. *Cauea nidoue contemnendos*) apud te perstat in metaphora, quia iam de auibus locutus erat.

C. Plinivs Lvperco Svo S.

DIXI de quodam oratore seculi nostri, recto quidem & sano, sed parum grandi & ornato, vt opinor, aptè. Nihil peccat, nisi quod nihil peccat. debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam efferuescere, efferri, ac sæpe accedere ad præceps. nam plerunque altis & excelsis adiacent abrupta: tutius per plana, sed humilius & depressius iter: frequentior currentibus, quàm reptantibus lapsus. sed his non labentibus nulla laus, illis nonnulla laus, etiamsi labantur. Nam vt quasdam artes, ita eloquentiam nihil magis, quàm ancipitia commendant. Vides qui per funem in summa nituntur, quantos soleant excitare clamores, cùm iam iámque casuri videntur. sunt enim maximè mirabilia, quæ maximè insperata, maximè periculosa, vt Græ-

DIXI) Genus dicendi in oratore probat grande & elatum, ac nonnunquam attenuatum, qui certo semper quodam itinere procedit, ita vt neque extollatur, neque deprimatur, vt res exigit, non rectè dicere opinatur. Nam testimonio Homeri, M. Tullij, Demosthenis, denique Æschinis nititur plerunque eleuandam orationem esse. *Recto*) quia æquo stylo procedit, nec diuertit ab instituta via. *Sano*) in nulla re peccante. *Grandi*) elato, magnifico, sublimi. *At ornato*) apto & qui orationem suã ornat opportunè. *Quod nihil peccat*) quod est nimium sanus. *Debet enim orator erigi*) M.T. cùm multa de oratore subtili & moderato disseruisset, sic desseruisset, sic de graui concludit. Illum verè dici posse eloquentem, qui humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè potest dicere nam secũdum Fabiũ, admirabilem orationem non sic quomodo prodigia miramur. *Efferuescere*) ebullire, excellere, & calore concitari. *Accedere ad præceps*) exponere se periculo, petendo altissima. *Abrupta*) diuulsa, depressa, periculosa. *Tutius iter*) sit. *Reptantibus*) leuiter incedentibus. *His*) reptantibus. *Nulla laus*) est. *Illis*) currenibus. *Ancipitia*) pericula. *Qui fune nituntur in summa*) qui pedibus per funem in altum tendũt, quos funambulos, siue funerepos, Græci σχοινοβάτας appellant. *Clamores*) acclamationes, admonitiones spectantium cum clamore. legimus Imperatorum aliquos vt magis admirabile spectaculum darent introduxisse in theatrum elephantem decurrentem per funem à summo. *Maximè periculosa*) quæ sunt maximè periculosa, παράδοξα. inopinata præter spem admiranda: sic enim interpretantur M.T. Fabius, & Suidas & pariter Cicero Hecatonem Græcum imitatus sua paradoxa composuit. Demosth. interdum his vtitur: vt contra Philippum & pro Olynthiis, ac in oratione pro corona.

Græci

Græci magis exprimunt παράδοξα, *quæ grandi sunt subiecta discrimini. ideo nequaquam par gubernatoris est virtus, cùm placido & cum turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius subit portum: at cum strident funes, curuatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus & diis maris proximus. Cur hæc? quia visus es mihi in scriptis meis annotasse quædam, vt tumida, quæ ego sublimia, aut improba, quæ ego audentia: aut nimia, quæ ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert reprehendenda annotes, an insignia. Omnis enim aduertit, quod eminet, & extat, sed acri intentione diiudicandum est, immodicum sit an grande, altum an enorme. atque vt Homerum potissimum attingam, quem tandem alterutram in partem potest fugere,* βράχε δ' εὐρεῖα χθών, ἀμφὶ δ' ἐσάλπιγξε μέγας οὐρανός. *Et totum illud.* ὡς δ' ὅτε χείμαῤῥοι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες, ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ. *Sed opus est examine & libra, incredibilia sint hæc & immania, an*

Græci magis exprimunt) verbo Græco ista magis ostenduntur: tanquam noter Tullium, qui παράδοξα non bene sit in libris de finibus admirabilia interpretatus. *Quæ grandi sunt subiecta discrimini)* nam opus est maximo ingenio ac arte, & vt Fabius inquit, remediis scire ea tractare. *Tunc)* in tranquilitate. *Strident funes)* tempestate quatiente sibilant rudentes. Virg. stridórque rudentum. Oratio ista grandis est & excelsa, qualis illa ex libro. vi. j. immitte rudentes: pande vela: ac si quando alias toto ingenio vehere. Talem oratorem commendat Fabius. At ille, inquit, qui saxa deuoluat, & pontem indignetur, & ripam sibi faciat, multus, & torrens orator, iudicem vel nitentem contra feret, cogétque ire quà rapit: hic defunctos excitabit: apud hunc & patria ipsa exclamabit, amplificationibus extollet orationem, & in superlationem quoque eriget: quæ carybdis tam vorax? & oceanus medius fidius ipse. nota sunt enim iam studiosis hæc lumina: hic deos ipsos in congressum prope suum sermonémque deducet. *Curuatur)* legitur, ad idem turbatur. *Tunc ille clarus)* cùm rectam tenet in periculo gubernationem, & portum illæsus subit. Hanc sententiam Lucianus in Toxari vsurpauit. *Diis maris)* Castori & Polluci, qui præerant nauigantibus. de quibus in Odis Horatius: possumus etiam Neptunum & cæteros respicere. *Cur hæc)* scripsi. *Tumida)* nimium elata. sublimia autem per se laudabilia sunt: sed in his iudicio acri opus est, & discernenda sunt materiæ modo. quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ humilia circa res magnas, alta circa minora videntur. Vt autem in oratione nitida notabile est humilius verbum velut macula: ita in sermone tenui sublime nitidúmque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. *Improba)* nimia audacia, insolentia. *Audentia)* animosa, magni spiritus, grandia. *Nimia)* immodica, redundantia. *Insignia)* præclara. *Grande & altum)* laudi sunt. *Immodicum & enorme)* vitio. *Potissimum attingam)* imprimis adducam. *Tantundem)* pariter sunt qui legant, tandem, quod magis probo. *Alterutram in partem)* vt interdum grandis, modò pressus appareat. *βράχε δ', &c.)* id est sonuit lata terra: circum verò reboauit magnum cœlum ex vigesimo primo Iliados: vbi dij inter se contendentes introducuntur, quorum tumultu secuta sunt prædicta. Hoc exemplum pertinet ad grandem orationem, sequens vero ad altam nam est aliqua differentia. *Et totum illud)* Homeri, ex libro quarto Iliados,

Digitized by Google

ὡς δ' ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες, Ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄβριμον ὕδωρ Κρουνῶν ἐκ μεγάλων κοίλης ἔντοσθε χαράδρης, id est, vt autem quando torrentes fluuij è montibus fluentes in conuallem conferunt fluuialem aquam, aquæductibus ex magnis cauum intra alueum. *Examine*) acri iudicio, diligenti trutinatione. *Incredibilia & immania*) id est vitiosa.

magnifica & cælestia. Nec nunc ego me his similia aut dixisse, aut posse dicere puto, non ita insanio: sed hoc intelligi volo, laxandos esse eloquentiæ frenas, nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. At enim alia conditio oratorum, alia poetarum. quasi verò M. Tullius minus audeat, quanquam hunc omitto, neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse ille norma oratoris, & regula, num se cohibet & comprimit cùm dicit illa notissima, ἄνθρωποι μιαροὶ, καὶ κόλακες, καὶ ἀλάστορες. *Et rursus,* οὐ γὰρ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ. *Et statim,* ταῦτα προὐβαλόμην ἐγὼ πρὸ τῆς Ἀττικῆς, ὅσον ἦν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ δυνατόν. *Et alibi,* ἐγὼ δὲ οἶμαι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τοὺς θεοὺς ἐκεῖνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων. *Iam quid*

Magnifica) an cœlestia, admiranda. *Nec ego, non ita insanio*) nunc me aut dixisse similia Homeri dictis, aut puto posse dicere. *Nunc*) cùm dixi, stridunt funes, turbatur arbor, gubernacula gemunt. Hoc ita habet antiqua lectio. *Gyro*) spatio. *Impetus*) feruorem, calorem. *Refringendos*) fuit in alia lectione restringendos. *Alia conditio oratorum*) M. Tullius de perfecto oratore poëtis plurimum licentiæ tribuit, minus oratori: & Fabius inquit, Meminerimus non per omnia poetas esse oratori sequendos, nec libertate verborum, nec licentia figurarum: est enim genus ostentationi comparatum, quod non falsa modo, sed incredibilia sectatur. quanquam vterque autor scribat in multis oratorem poëtæ finitimum. *Minus*) Quàm poetæ, vt pro Cornelio. In qua causa fulgentibus armis præliatus est: vt populo Romano admirationem suam non acclamatione tantùm sed etiam plausu confiteretur. Sublimitas profectò & magnificentia, & nitor, & autoritas expressit illum fragorem, nec tam insolita laus esset prosecuta dicentem, si vsitata & cæteris similis fuisset oratio: ipse de perfecto oratore sua scripta iudicans enumerat quæ fuerint elata, quæ pressa, quæ media. nos vnum tantùm proferemus locum ex oratione Publij Sestij magnificum, Quis enim clauum tanti imperij tenere, & gubernacula reipublicæ tractare in maximo cursu ac fluxibus posse arbitraretur, hominem emersum subito ex diutinis lustrorum tenebris, ac stuprorum ganeis, lenociniis, adulteriisque confectum. *Ambigi*) dubitari quin audeat paria poetis. *Norma oratoris*) regula dicendi. Valerius, Marcus Curius exactissima norma Romanæ frugalitatis. Fabius etiam normam oratoris Demosthenem vocat. cui si credimus, Ciceronem quantus est fecit idem Demosthenes, qui in sententiarum ornamentis, & conformationibus verborum præstat omnibus, idcirco à doctis oratorum princeps iudicatus. *Cohibet*) deprimit orationem suam, cum opus est efferuescere. ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες, id est homines scelesti, & adulatores, & dæmones. Quantum in Græcis Secundo contulerimus, vel vna hac epistola cognosci liberum vnicuique. Nam Demosthenem & Æschinis pleraque legimus, vt loca vnde essent excerpta, indicaremus, & integram ac veram lectionem restitueremus

remus. Igitur in oratione περὶ στεφάνου id est de corona, inquit ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες ἠκρωτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας id est, homines scelesti, & adulatores, & pessimi dæmones depopulati suas singuli patrias. *Et rursus in eadem oratione*, οὐ γδ,&c.) non enim lapidibus struxi ciuitatem, neque lateribus ego, *Et statim ibidem.* ταῦτα προὐβαλόμην &c) hæc proposui ego ad tutelam Atticæ, quantum erat humana consideratione possibile. Et alibi in quarta oratione contra Philippum. ἐγὼ δὲ οἶμαι,&c.) Ego autem opinor quidem ô viri Athenienses per deos illum ebrium esse magnitudine rerum gestarum. hoc dictum Lucianus asserit furore quodam diuino refertum.

ardentius illo pulcherrimo ac longissimo excessu? νόσημα γδ. *Quid hæc? breuiora*

Audentius) magnificentius. νόσημα γδ) ægritudo enim. ex oratione περὶ στεφάνου. permittant seueri lectores referre primùm Græcè deinde Latinè illum pulcherrimum Demosthenis excessum, vt melius hic locus intelligatur. νόσημα γδ ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι δεινὸν ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ χαλεπὸν, καὶ πολλῆς τινος εὐτυχίας καὶ τῆς παρ' ὑμῶν ἐπιμελείας δεόμενον. οἱ γδ ἐν ταῖς πόλεσι γνωριμώτατοι καὶ προεστάναι τῶν κοινῶν ἀξιούμενοι, τὴν αὑτῶν προδιδόντες ἐλευθερίαν οἱ δυστυχεῖς, αὐθαίρετον αὑτοῖς ἐπάγονται δουλείαν· φιλιππισμὸν, καὶ ἑταιρείαν, καὶ φιλίαν, καὶ τοιαῦθ' ὑποκοριζόμενοι. οἱ δὲ λοιποὶ καὶ τὰ κύρια ἅττα ποτ' ἐστὶν ἐν ἑκάστῃ τῶν πόλεων, οὓς ἔδει τούτους κολάζειν, καὶ παραχρῆμα ἀποκτιννύναι, τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ τοιοῦτόν τι ποιεῖν, ὥστε θαυμάζουσι καὶ ζηλοῦσι, καὶ βούλοιντ' ἂν αὐτὸς ἕκαστος τοιοῦτος εἶναι. καίτοι τοῦτο τὸ πρᾶγμα καὶ τὰ τοιαῦτα ζηλώματα, Θετταλῶν μὲν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι μέχρι μὲν ἐχθὲς καὶ πρώην τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὸ κοινὸν ἀξίωμα ἀπολώλεκεν, νῦν δ' ἤδη καὶ τὴν ἐλευθερίαν παραιρεῖται. τὰς γδ ἀκροπόλεις αὐτῶν ἐνίων Μακεδόνες φρουροῦσιν. εἰς Πελοπόννησον δ' εἰσελθὸν, τὰς ἐν Ἤλιδι σφαγὰς πεποίηκεν. καὶ τοσαύτης παρανοίας καὶ μανίας ἐνέπλησε τοὺς ταλαιπώρους ἐκείνους, ὥσθ' ἵνα ἀλλήλων ἄρχωσι, καὶ Φιλίππῳ χαρίζωνται, συγγενεῖς αὑτῶν καὶ πολίτας μιαιφονεῖν. καὶ οὐδ' ἐν τούτῳ ἕστηκεν, ἀλλ' εἰς Ἀρκαδίαν εἰσελθὸν, πάντ' ἄνω καὶ κάτω ἐκεῖ πεποίηκε. καὶ νῦν Ἀρκάδων πολλοὶ προσῆκον αὐτοῖς ἐπ' ἐλευθερίᾳ μέγιστον φρονεῖν ὁμοίως ὑμῖν· μόνοι γδ αὐτόχθονες πάντων αὐτοί τ' εἰσὶ καὶ ὑμεῖς, κἀκεῖνοι Φίλιππον θαυμάζουσι καὶ χαλκοῦν ἱστᾶσι καὶ στεφανοῦσι, καὶ τὸ τελευταῖον, ἂν εἰς Πελοπόννησον ἴῃ, δέχεσθαι πρὸς τὰς πόλεις εἰσὶν ἐψηφισμένοι. ταὐτὰ δὲ ταῦτα Ἀργεῖοι, ταῦτα νὴ τὴν Δήμητραν, εἰ δεῖ μὴ ληρεῖν, εὐλαβείας οὐ μικρᾶς δεῖται, ὡς βαδίζον γε κύκλῳ καὶ δεῦρ' εἰσελήλυθεν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι νόσημα τοῦτο. valetudo enim ô viri Athenienses grauis incidit in Græciam & aspera, & multa aliqua prospera fortuna, & à vobis diligentia indigens. nam in ciuitatibus optimates, & præsse rebus publicis electi suam prodentes libertatem, infelices spontaneam sibi inducunt seruitutem. Philippo hospitalitatem, & societatem, & amicitiam, & talia blandè pollicentes. reliqui verò & principatus quicunque sunt in vnaquaque ciuitatum, quos oportebat, hos punire, & statim interficere, tantum distant ab hoc tale aliquid facere, vt admirentur & beent, & vellent vnusquisque talis esse. Atqui tale faciunt, & huiusmodi æmulationes Thessalorum quidem ô viri Athenienses, vsque quidem heri, & pridie principatum, & publicam dignitatem perdiderunt. nunc autem iam & libertatem destruxerunt. nam arces eorum quorundam, Macedones custodiunt. In Peloponnesum introiens, in Elide cædes fecit, & tanta transgressione & furore repleuit miseros illos, vt modò inuicem dominentur, & Philippo gratificentur, cognatos suos, & ciues cruentè trucident. Et nequaquam ibi mansit: sed in Arcadiam ingrediens, omnia suprà & infrà quæ erant illic fecit. & nunc Arcadum multi, quos decebat pro libertate maximum sentire pariter nobis (soli enim omnium indigenæ vos estis & illi) Philippum admirantur, & æneum statuunt & coronant: & postremo vt posset in Peloponnesum ire suscipere in ciuitatibus decreuerunt. Hæc quidem, hæc Argiui, hæc per Cererem, si opus est non nugari, euitatione non parua indigent, quia vadens quidem in gyrum, & huc ingressa est ô viri Athenienses ægritudo hæc.

superioribus, sed audacia paria, τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ, καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ᾽ ὑμῶν. *ex eadem nota.* ὅταν δὲ ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις, ὥσπερ οὗτος, ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε. *Simile his,* ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις γνώσεσι τριῶν δικαστηρίων. *Et ibidẽ,* σὺ τὸν εἰς ταῦτα ἔλεον προδέδωκας, ἀεὶ σὺ γείτονα. μᾶλλον δὲ ἀνῄρηκας ὅλως ... δὴ πρὸς οὓς αὐτὸς ἑάλωκας λιμένας, καὶ προσβολῶν ἐνέπλησας, πρὸς τούτους ὁρμίζῃ. *Et dixerat,* δέδοικα μὴ δόξητέ τισι τὸν ἀεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδοτριβεῖν. ἀσθενὴς μὲν γάρ ἐστι πᾶς ὁ πονηρὸς καθ᾽ ἑαυτόν. *Et deinc.* τούτῳ δ᾽ οὐδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντα ἀπόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα. *Nec satis,* οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοῖς μοσχεύητε, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵν᾽ ἀνείργητε, καὶ κολάζητε, καὶ μηδεὶς ζηλοῖ, μηδὲ ἐπιθυμοίη κακίας. *Adhuc,* εἰ δὲ κάπηλός ἐστι πονηρίας καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μεταβολεύς. *Et mille talia, vt præteream quæ ab Æschine* θαύματα, *non* ῥήματα, *vocantur,*

Superioribus) illo excessu. *Audacia*] sublimitate. τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ᾽ ὑμῶν οὐκ εἶξα οὐδ᾽ ὑπεχώρησα· ἀλλ᾽ ἀναστὰς ἀντεῖπον, καὶ τὰ τῆς πόλεως δίκαια οὐχ ὑπεδίδουν. id est, tunc ego quidem Pythoni audaci, & longè strepenti contra vos non cessi, neque refugi, sed, exurgens contradixi, & ciuitatis iura non prodidi, sumpta ex oratione περὶ στεφάνου, quæ verba tanquam grandia Lucianus in laude Demosthenis admiratur, & eadem ferè superioribus paria. *Nota)* vulgata, non lege. *Ex eadem)* id est oratione. non enim in præcedentibus vllam nominauit orationem, nec sequentia sumpta sunt ab oratione pro corona, sed ex secunda olynthiaca. ὅταν δ᾽ ἐκ πλεονεξίας, &c.) quando autem ex auaritia & scelere aliquis, quemadmodum hic, potest, prima causa & paruum erratum omnia intercidit & dissoluit. ferè eadem dicuntur aduersus Philippum. *Simile his)* ἀπεσχοινισμένος ἅπασι) priuatus omnibus in ciuitate iustis cognitionibus trium iudiciorum. Sunt ista in oratione contra Aristogitona. *Ibidem)* in eadem oratione, σὺ τὸν εἰς ταῦτα, &c.) id est, tu ad hæc misericordiam prodidisti Aristogiton quinimmò consumpsisti penitus, ne sane contra quos clausisti portus, & scopulis impleuisti, ad hos confuge. *Et dixerat)* in eadem oratione. δέδοικα μὴ, &c.) vereor ne videamini quibusdam semper esse malum volentem existere in ciuitate instruere. infirmus namque omnis est malus per se *Deinceps)* quæ sequuntur in eadem oratione τούτῳ δ᾽ οὐδένα, &c.) huic autem nullum cerno locorum horum peruium existentem: sed omnia præcipitia, conualles, barathra. *Nec satis)* fuit dixisse hæc, nisi in eadem oratione subiecisset, οὐδὲ γὰρ τοὺς, &c.) neque enim maiores nostros existimo iudicia hæc nobis construxisse, vt tales in ipsis germinarent, sed contra vt arcerentur, & puniretis, & nemo æmularetur, neque concupisceret vitium. *Adhuc)* in eadem oratione. εἰ δὲ κάπηλός ἐστι, &c. si verò iustior est sceleris, & maximus institor & mercator. *Mille)* indefinita apud eũdem. θαύματα non ῥήματα, monstra non verba. Æschines contra Ctesiphontem & Demosthenem, οὐ μέμνησθε αὐτοῦ τὰ μιαρὰ καὶ ἀπίθανα ῥήματα, ἃ πῶς ποτε ὑμεῖς ὡς σιδήρεοι ὄντες ἐκαρτερεῖτε ἀκροώμενοι, ὅτε ἔφησε παρελθὼν, ἀμπελουργοῦσί τινες τὴν πόλιν, ἀνατετμήκασί τινες τὰ κλήματα τοῦ δήμου, ὑποτέτμηται τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων, φορμορραφούμεθα, ἐπὶ τὰ στενά τινες πρῶτον ὥσπερ τὰς βελόνας διείρουσι. ταῦτα δὲ τί ἐστιν ὦ κίναδος, ῥήματα ἢ θαύματα, id est nũ meministi eius leuium & absurdorum verborũ, quæ fortè vos tanquam ferrea sustinuistis audientes, quãdo dixit accedens, vinitant quidã ciuitatẽ, amputauerũt quidam palmites populi, succisi sunt nerui rerum,

propellimur

propellimur in anguſta. quidam primùm tanquam acus perforant. Hæc igitur quid ſunt, ô malefica vulpes, verba an monſtra. M. Tullius de perfecto Oratore, In illa, inquit, pro Cteſiphonte oratione longè optima ſubmiſſius primùm, deinde dum de legibus diſputat, preſſius: pòſt ſenſim ſuccedens iudices vt vidit ardentes, in reliquis exultauit audacius: attamen in hoc ipſo diligenter examinante: verborum omnium pondera reprehendit Æſchines quædam & exagitat, illudénſque dita, odioſa, intolerabilia eſſe dicit. quinetiam quærit ab ipſo, cùm quidem eum belluam appellat, vtrum illa verba, an portenta ſint.

in contrarium incidi, dicens hunc quoque ob iſta culpari. Sed vide quãto maior ſit qui reprehenditur, ipſo reprehendente: & maior ob hæc quoque in aliis enim vis, in his granditas eius elucet. Num autẽ Æqchines ipſe iis, quæ in Demoſthene carpebat, abſtinuit? δεῖ γάρ, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον. ὅταν δ' ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος, ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ, τῷ τοῦ νόμου δικαίῳ χρὴ διδόναι τὴν ψῆφον, οὐ τῇ τοῦ λέγοντος ἀναισχυντίᾳ. *Alio loco,* ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ ψηφίσματι, πρὸς τῷ κλέμματι γράψας τὰ πέντε τάλαντα, τοὺς πρέσβεις ἀξιῶν τοὺς ὠρείτας μὴ ἡμῖν ἀλλὰ καλλίᾳ διδόναι. ὅτι δὲ ἀληθῆ λέγω ἀφελὼν τὸν πόμπον, καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τὴν ἀλαζονίαν ἐκ τοῦ ψηφίσματος, ἀνάγνωθι. *Iterum alio,* καὶ μὴ ἐᾶτε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους περιΐστασθαι. *Quod adeò probauit, vt repetat,* ἀλλὰ ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους, καὶ τὰς ἐκτροπὰς αὐτοῦ τῶν λόγων ἐπιτηρεῖτε. *An illa cuſtoditius*

In contrarium incidi] mihi contradixi. Hæc verba magnifica. *Iſto*) Æſchine, in alia lectione eſt, hũc quoque ob dicta culpari. *Hunc*] Demoſthenem. *Iſta*] verba grandia, quæ Æſchines monſtra appellabat. *Maior*] grandior dicendi genere Demoſthenes, in quo verborum & rerum vis lucet. *Ipſo reprehendente*] Æſchine, is enim minus ſtrictus, in quo plus carnis, minus lacertorum. *Ob hæc*] ob grandia & excelſa, quæ ab Æſchine reprehenduntur. *Aliis*] ſcriptis. *Vis*] impetus animi, motus, acrimonia. *His*] prædictis & ſimilibus. *Elucet*] eminet cum lumine. *Hs*) elatis & grandibus. *Capebat*] tanquam immodica notabat: nam ad priora in Demoſthene multa alia dãnauit, vt illa, οὗτός ἐστιν ὦ ἀθηναῖοι ὁ πρῶτος ἐξευρὼν Σέργιον τεῖχος, καὶ Δορίσκον, καὶ Ἐργίσκην, καὶ Μυρίσκην, καὶ Γάνον, καὶ Γανίδας, χωρία ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ᾔδει μὲν πρότερον. hic eſt, ô Athenienſes, primus excogitans Sergium murum, & Doriſcum, & Ergiſcam, & Myriſcam, & Ganum, & Ganida loca, quorum nomina ne quidem nouerat prius. *Abſtinuit*] ſunt iſta in oratione Æſchinis contra Cteſiphontem, quæ Secundus tanquam elata proponit. χρὴ γὰρ &c.] oportet enim ô viri Athenienſes, idem dicere oratorem & legem: cùm verò aliam quidem vocem emittit lex, aliã verò orator, legis iuri opus eſt dare ſuffragium, non dicentis impudentiæ. *Alio loco*] in eadem oratione, ſed non ſtatim. ἔπειτα ἀναφαίνεται, &c) deinde declaratum eſt de omnibus in decreto ad furtum ſcribens quinque talenta, legatos ſentiens Oretas non nobis ſed Calliæ dare. quod autem vera dico auferens pompam, & triremes, & arrogantiam ex decreto, lege. *Iterum alio*] loco, in eadem oratione, καὶ μὴ ἐᾶτε, &c.] non ſinatis ipſum circa iniquitatis ſermones circumſiſtere. *Quod*] dicendi genus. *Vt repetat*) eadem verba, ἀλλὰ ἐγκαθήμενοι, &c.] ſed permanentes

& confidentes in concione repellite eum ab iniquis orationibus, & mutationes eius verborum obseruate, in quibus sanè illud fuit, εἰς τοὺς τοῦ ἀ..χρόνου λόγους. quòd iam dixerat. *Illa*) quæ in eadem sunt oratione. *Commodius*) concinnius, aptius: magis probo, custoditius, id est, prudentius quàm iam illa commodius.

pressiúsque? σὺ δὲ ἑλκοποιεῖς, καὶ μᾶλλόν σοι μέλει τῶν αὐθημέρων λόγων, ἢ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Altiuilla, οὐκ ἀποψηφιεῖσθε τὸν ἄνθρωπον ὡς κοινὴν τῶν ἑλλήνων συμφοράν, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα τιμωρήσασθε, & alia. Expecto quædã ex hac epistola, vt gubernacula gemunt, & diis maris proximus, iisdem notis, quibus ea de quibus scribo, confodias. Intelligo enim me dum veniã prioribus peto, in illa ipsa quæ annotaueras, incidisse. Sed confodias licet, dũmodò iam nunc destines diem, quo & de illis & de his coram exigere possimus. Aut enim tu me timidum, aut ego te temerarium faciam. Vale.

Pressius) id est, mediocrius. σὺ δ' ἑλκοποιεῖς, &c.) Tu verò vulnerarius, & magis tibi cura est cotidianarum orationũ quàm salutis ciuitatis. οὐκ ἀποψηφιεῖσθε, &c.) num reiicitis hominem tanquam communem Græcorum calamitatem, aut comprehendentes tãquam latronem rerum sub prætextu pro reip. nauigãtem punietis, & alia quæ ibidem explicantur, qualia sunt ἐγκαταλιπὼν δὲ χαλκίδας καὶ πλείους τραπόμενος τροπὰς τοῦ εὐρίπου, παρ' ὃν οἰκεῖ, εἰς μέσον πίπτει τῆς τε Θηβαίων ἔχθρας καὶ τῆς Φιλίππου, deserens autem & illos & pluribus circum actus moribus Euripi, apud quem habitat in medium decidit Thebanorum inimicitiæ & Philippi. *Iisdem notis*) quibus priora tanquam nimium turgida. *Confodias*) taxes, allusit ad morem antiquum, quo veru improbata scripta notabantur, & asterisco quæ indigebant lumine. *In illa ipsa*) grandia. *Illis*) quæ non sunt in hac epistola, sed fuerant in aliis Secundi scriptis. *Tumidum*] immodicum, enormem. melius tamen vt legamus timidum, i. depressum, non elatum. nam deterrebis me ab hac audacia extollendæ orationis. *Faciam*) probabo. *Temerarium*) temere mea scripta reprehendisse.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

QVanta potestas, quanta dignitas, quanta maiestas, quantum denique numen sit historiæ, cùm frequenter alias, tum proximè sensi. Recitauerat quidam verissimum librum, pártemque eius in alium diem reseruauerat: ecce amici cuiusdam orantes obsecrantésque ne reliqua recitaret. Tantus audiendi quæ fecerint

QVanto) Historiis reuerentia haberi exemplo monstrat. nam quum liber recitaretur de sceleribus cuiusdam, obsecrarunt eius amici vt reliqua pars à recitatione supprimeretur. Sextilius Lateranus, ad quem nunc scribit Secundus, consulatum gessit cum Vero Antonino, autor Capitolinus. alij tamen non Laterano sed Paterno. de quo in præcedentibus, scriptam epistolam credunt. *Quanta potestas*] nescire enim quid antea quam natus sis fuerit, referente M. Tul. est semper puerum esse. hoc illud est præcipua in cognitione rerum salubre ac frugiferum omnis te exempli

exempli documenta in illuſtri poſita monumento intueri. vnde tibi tuæque reipubl. quod imitere capias. vnde fœdum inceptu & exitu fœdum vites. nam pulchrum eſt aliorum erratis in melius inſtituere vitam noſtram, & non quid alij egerint quærere, ſed quod optimè actum ſit, nobis proponere ad imitandum: ſeniorum conſilia, quos longa ætas prudentiores fecit, laudantur à iunioribus. at hos antecellit hiſtoria, quanto plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas, & quæ latius apud Diodorum in commendationem hiſtoriæ traduntur. *Maieſtas*) honor, amplitudo, quæ maioribus inſunt, etiam ſine magiſtratu. *Numen dei*) nutus, poteſtáſque. *Eiuſdem recitantis*) nam hi amici in libro illo notabantur. Legitur etiam cuiuſdam ſcilicet viri, cuius ſcelera in ea hiſtoria narrabantur.

pudor, quibus nullus faciendi quæ audire erubeſcũt. Et ille quidem præſtitit quod rogabatur: ſinebat fides. liber tamen, vt factum ipſum manet, manebítque, legitúrque ſemper tanto magis, quia non ſtatim. Incitantur enim h mines ad cognoſcenda quæ differuntur. Vale.

Pudor] ineſt hominibus, id eſt, erubeſcunt homines audire, quæ non verentur facere. *Ille*] autor hiſtoriæ. *Quod rogabatur*] ne reliquum recitaret. *Sinebat fides*] hoc iure conceſſit, fide amicorum id exigentium. *Factum*] res notabilis. *Manet*] ſcitur. *Tanto magis*) quia ſuppreſſa eſt reliqua pars à recitatione, nam vetita auidius conquiruntur. *Sed non ſtatim*] quia continere intendebat illum ſcriptor apud ſe per aliquod tempus. *Differuntur*) longius protrahuntur.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

POST longum tempus, epiſtolas uas ſed tres pariter recepi, omnes elegantiſſimas, amantiſſimas, & quales à te venire præſertim deſideratas oportebat: quarum vna iniungis mihi iucundiſſimũ miniſterium, vt ad Plotinam,

POST] Tribus epiſtolis, quas a Virginio Romano pariter acceperat, reſpondet, ſed negat alias luculenter ſcriptas ſibi relatas, rogá que vt primùm mittat. *Deſideratas*] à me expectatas. *Ad Plotinam*] Traiani vxorem, quæ cùm primùm ad Palatium acceſſit, è gradibus ad populum conuerſa, Talis inquit, huc ingredior, qualis exire vo lo. & per omnem principatum ſic ſe geſſit, vt omni culpa careret. Traiano defuncto, Adrianus creatus eſt princeps: quanquam Traianus conſobrinæ ſuæ filium viuens voluiſſet adoptare, ſed operam dante Plotina, quam Adrianus excellentiſſimè coluit, & ornauit: per nouem enim funeris dies atratus inceſſit, & in honorem eius templum erexit, & Baſilicam apud Nemauſum opere admirabili, ac hymnos in eam fecit. Hæc ſumpta ex Dione, Spartiano, Eutropio, præterea in memorijs Brixianorum legimus ſacercerdotes diuæ Plotinæ conſtitutos fuiſſe. Fuit & alia Plotina vxor Aulici Cæſariani raræ fidei, atque ſingularis pudicitiæ fœmina: quæ maritum exulem ſecuta eſt, & reditum precibus impetrauit.

Digitized by Google

sanctissimam fœminam, literæ tuæ perferantur: perferentur: eadem commendas Popilium Artemisimu, statim præstiti quod petebat. Indicas etiam modicas te vindemias collegisse, communis hæc mihi tecum, qaanquam in diuersissima parte terrarum, querela est. Altera epistola nuncias multa te nunc dictare, nunc scribere, quibus nos tibi repræsentes. Gratias ago, agerem magis, si me illa ipsa, quæ scribis, aut dictas, legere voluisses. & erat æquum vt te mea, ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium quàm ad me pertinerent. Polliceris in fine quũ certius de vitæ nostræ ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitiuũ rei familiaris, statimq; ad nos euolaturum, qui iam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo possis. Tertia epistola continebat, esse tibi redditam orationem pro Clario, eámque visam veriorem quàm dicente me, audiente te fuerit. Est vberior. multa enim postea inserui. Adiicis. Alias te literas curiosius scriptas misisse: an acceperim quæris: non accepi, & accipere gestio. Proinde primaquaque occasione mitte, appositis quidem vsuris, quas ego (non parcius possum) centesimas computabo. Vale.

Sanctissimam] in Panegyrico, vbi de moribus illius plura disserit, Tibi, inquit, vxor in decus & gloriam cedit. Quid enim illa sanctius? quid antiquius? nonne si Pontifici Maximo diligenda sit coniux, aut hanc, aut similem (vbi est autem similis) elegerit? *Perferentur*] reddam illi. *Artemisium*) insuper, Artemisium ciuitas Oenotriorũ in mediterraneo. Philistus, referente Stephano, eandem Arthemitum vocat. est etiam Euboiæ ciuitas. *Pupillum*] antiqui pupum dicebant, vnde pupillus deducitur, is est secundum Pompeium, qui impubes desiit esse in patris potestate, vel morte, vel emancipatione. Legitur etiam Pompilium Artemisium. *Communis mihi*] nam & ipse in Tuscis graciles colligo. paulo enim ante dixerat, Ipse vindemias graciles quidem. vberiores tamen quàm expectaueram colligo. *Dictare*] dicere quæ alius excipiat. *Repræsentes*] laudes, immortalem facias. libro enim vj. testatur Romanum modum excessisse nimia benignitate laudando suum nomen. si legeris, nos tibi repræsentes. interpretaberis de me scribendo maximè tecum esse videar. *Vt te*) vt est æquum te cognoscere mea scripta. *Ad alium*) in laudem alterius. *Fugitiuum rei familiaris*) fugere à rebus tuis familiaribus, & relinquere curam domesticam. Fugitiuus propriè est, qui extra domini domum fugæ causa, quo se à domino celaret, mansit. Hæc Offilius Vlpiano memorante. Item relatum est apud Iulianum, fugitiuum ferè ab affectu animi intelligendum esse, non vtique à fuga. *Compedes*) vincula, obligationem veniendi. compedes ab impedimento dictas autumat Marcellus. *Clario*) alibi non meminit huius orationis, neque etiam huius nominis, sicut neque Clarij, quod in quibusdam exemplaribus scriptum reperi. *Inserui*] addidi. Hinc apparet non eadem publicari quæ dicantur. *Gestio*) motu corporis desiderium ostendendo. *Appositis quidem vsuris*) addendo illis aliis epistolis, quas non recepi alias epistalas pro vsuris. *Non possum parcius*) non possum à te petere ad præsens minores vsuras: vt besses, semisses, quincunces, trientes, quæ sanè erant minores centesima vsura. *Centesimas computabo*) pro maxima vsurarum. perstitit in proprietate, verbi dicendo

bi, dicendo computabo, quoniam de vſuris agit. Centeſimas autem vſuras antiqui maximas & legitimas dixerunt: dicta ideò centeſima quòd ſingulo menſe centeſimum nummum redderent, & ſingulo anno duodenos. Cicero libro quinto ad Atticum poſt frequentem mentionem viceſimarum: Nam aut, inquit, bono nomine contentus erat, aut non bono quaternas centeſimas ſperabat. & mox, præſertim cùm Senatuſconſultum modò factum ſit, vt puto poſtquam tu es profectus in creditorum cauſa, vt centeſimæ perpetuo fœnore ducerentur. vnde idem Cicero Verri obiecit, quòd præter legem duabus centeſimis fœneratus eſſet. Iuriſconſulti ſæpius huius centeſimæ meminere, ſed in primis Paulus tanquam oſtendere vellet quid eſſet L. lecta. digeſtis ſi cert. petatur, inquit, Tunc eo amplius quo poſt ſolutam pœnæ nomine in dies triginta, inque denarios centenos denarios ſingulos ſtipulatus eſt, quoniam ſingulis menſibus vſuræ ſoluerentur. Sed ſolùm dicebant antiqui centeſimas vſuras, verum & centeſimum quæſtum. Nam Plinius libro xviij. cap. quinto, Rogatus, ſcribit, Cato quis eſſet centeſimus quæſtus: Reſpondit, Si benè paſcas tanquam ex prato vel paſcuo maximus fructus colligatur, quod impendio minimo conſtet. Huius centeſimæ cùm prius admoniti eſſemus ex ſcriptis viri doctiſſimi, poſtea Bartholomeus Raimundus, quod Pandectas in veterẽ lectionẽ reſtituit, & in eas nouas annotationes parat, nos in maiorem eius cognitionẽ induxit.

C. PLINIVS RVSTICO SVO S.

VT ſatius eſt, vnum aliquid inſigniter facere, quàm plurima mediocriter: ita plurima mediocriter, ſi non poſſis vnum aliquid inſigniter. quod intuens ego, variis me ſtudiorum generibus, nulli ſatis confiſus experior. Proinde quum hoc vel illud legis, ita ſingulis veniam, vt nõ ſingulis dabis. An cæteris artibus excuſatio in numero, literis durior lex, in quibus difficilior effectus eſt? quid autem ego de venia quaſi ingratus? nam ſi ea facilitate hæc proxima acceperis, qua priora, laus potius ſperanda quàm venia obſecranda eſt: mihi tamen venia ſufficit. Vale.

VT *ſatius*] Excuſat ſua ſcripta quòd non ſint exactiſſima, tamen quia ſunt plura & diuerſi generis, toleranda. ¶ *Ruſticus*) filius Antiſtij Ruſtici. Mar. meminit periiſſe in Cappadocia. *Vnum*) opus. *Inſigniter*] egregiè, excellenter, admirãdè. *Plura mediocriter*] ſatius eſt facere. *Non poſſis* facere. *Variis generibus*] nam ſcripſit tragœdiam, hendecaſyllabos, elegos, hexametros, epiſtolas, orationes. *Hoc*) vnum aliquod meum. *Ita ſingulis*] ita dabis veniam ſingulis generibus meorum ſcriptorum. *Non tanquam ſingulis*) ſunt enim plura, & ideo maiori venia digna, ſi vnumquodque non ſit perfectiſſimum. *An excuſatio eſt cæteris artibus in numero*] an excuſabimus cæteros opifices, ſi nõ ſint exactiſſimi circa vnumquodque artificium, quia intenti pluribus artibus nõ poſſint omnia perfecte complecti? *In numero*) in multarum artium profeſſione. *Literis*) doctis ſcriptoribus *Lex*] cõditio. *Durior*] ſeuerior, vt nõ reſpiciamus quot genera tractauerint, ſed tantùm vnũquodq; per ſe examinemus. *Effectus*] profectio. *Difficilior*] certè difficilior. cæterarum enim artium inuẽti ſunt artifices perfectiſſimi ad ſummum magiſterij ſui culmen peruenientes: literatum verò neminẽ adhuc nouimus, cui aliquid non defuerit. *De venia*) tecum diſputo. *Facilitate*) benignitate, commendatione. *Priora*] mea ſcripta accepiſti. *Ven. ſuf.*] ſatis eſt mea excuſati.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

Audas] Exprimit Geminio laudanti Nonium tanquam munificū, quid sit liberalitas, quæ sanè est, indigentibus donare, non falsa liberalitatis simulatione diuites captare. *Nonium*] liberalem legi in monimentis Brixianorum. *Propinquis*] cognatis. *Affinibus*] affines secundum Modestinum sunt viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quòd duę cognationes quę diuersæ inter se sunt per nuptias copulantur. & altera ad alterius cognationis finem accedit. *Potissimùm*] in primis, vt scilicet munusculis maxima consequantur à diuitibus. *Hoc ego*] ordo est. Ego puto hos non promere sua, sed viscatis hamatisque muneribus corripere aliena id est, non esse de suo liberales, sed tanquam aucupes subdolis muneribus diuites. *Illaqueare*] apposité in hunc sensum dixerat Martialis. Munera quòd senibus viduisque ingentia mittis, Vis te munificum Gargiliane vocem. Sordidius nihil est, nihil est te spurcius vno, Qui potes insidias dona vocare tuas. Sic auidis fallax indulget piscibus hamus. Callida sic stultas decipit esca feras. Quid sit largiri, quid sit donare docebo, Si nescis, dona Gargiliane mihi. *Simili*] prædictis. i. mal . *Huic*] alicui. *Auaritia*] immò rapina. *Petunt*] quærunt. *Primum*] præcipuum in homine, abstinere alienis rebus. *Orbe*] perfectione. *Societatis*) amicitiæ, & humanæ societatis. *Iste*] tuus amicus Nonius. *Vsquequáque*] semper. *Si vnum atq.*] facit ex prædictis. *Min. qu.*] laudandus est. *Tam rarum*] tam pauci inueniuntur qui sunt etiam imperfectè liberales exclamatio aduersus sua tempora. *Possid.*] à diuitiis regi & detineri.

LAudas mihi, & frequenter præsens, & nunc per epistolas Nonium tuum, quòd sit liberalis in quosdam: & ipse laudo, si tamen non in nos solos. Volo enim eum qui sit verè liberalis tribuere patriæ, propinquis, affinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus: non vt isti qui iis potissimum donant qui donare maximè possunt. Hoc ego viscatis hamatisque muneribus, non sua promere puto, sed aliena corripere. Sunt ingenio simili, qui quod huic donant, auferunt illi, famamq; liberalitatis auaritia petunt. Primum est autem suo esse contentum: deinde quos præcipuè scias indigere, sustentantem fouentémque, orbe quodam societatis ambire. Quæ cuncta si facit iste, vsque quaque laudandus tamen. Tam rarum est etiam imperfectæ liberalitatis exemplar: ea inuasit homines habendi cupido, vt possideri magis quàm possidere videantur.

C. PLINIVS SARDO SVO P.

POstquam] Sardi librum cōmendat & gratias agit quòd ab eo laudatus sit, *Identidem*] frequenter,

POst quam à te recessi, non minus tecū quàm quum apud te fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens ea maxime (non enim mentiar) quæ

de me ſcripſiſti, in quibus quidem percopioſus fuiſti: quàm multa, quàm varia, quam non eadem de eodem, nec tamen diuerſa, dixiſti? Laudem pariter & gratias agam? neutrum ſatis poſſum: etſi poſſem, timerem ne arrogans eſſet, ob ea laudare, ob quæ gratias agerem. Vnum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora viſa, quanto iucundiora: tanto iucundiora, quanto laudabiliora erant. Vale.

De me) In laudem meam. *Quam non eadem de eodem*] Quærit aliquis, quomodo fieri potuerit, vt non eadem, nec tamen diuerſa de eadem re dixerit. multa ſunt paria & ſimilia, quæ tamen non ſunt eadem inde oſtenditur ſcriptoris ingenium copioſum, qui de vna & eadem re plurifariam, nec tamen extra rem diſſeruiſſet. *Ob qua gratias agerem*) Quod me laudaſſes. *Iucundiora*) Propter laudes meas.

C. PLINIVS TITIANO SVO S.

QVid agis? quid acturus es? ipſe vitam iucundiſſimam, id eſt ocioſiſſimam viuo. Quo fit vt ſcribere longiores epiſtolas nolim, velim legere: illud tanquam delicatus, hoc tanquam ocioſus. Nihil eſt enim aut pigrius delicatis, aut curioſius otioſis. Vale.

QVid agis] Interrogat Titianum quid ageret, ſe verò ſcribit in ocio nolle longiores epiſtolas componere. *Illud*) Nolle ſcribere longiores epiſtolas. *H..*] Legere longiſſimas.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

INcidi in materiam veram, ſed ſimillimam fictæ, dignámque iſto lætiſſimo, altiſſimo, planéque poëtico ingenio. Incidi autem dum ſuper cœnam varia miracula hinc inde referuntur. Magna autoris fides, tametſi quid poëta cum fide? is tamen autor, cui bene vel hiſtoriam ſcripturus credidiſſes. Eſt in Africa

INcidi) Mira de Hipponēſi delphino narrat, qui iā cum pueto aſſueuerat, vt natantem ſubiret, & inſpectantibus multis per mare ferret, ac in terram reduceret. monet igitur Caninium municipem ſuum, vt velit hanc materiam metro excolere. *Fictæ*) Falſæ. [*Scoholaſtico*) ocioſo] *Iſto*) Tuo lætiſſimo. *Maximo*] Copioſiſſimo. *Altiſſimo*) Magni ſpiritus. *Poetic*)Diuino, nato ad carmen. Nam poetæ naſcimur, oratores ſimus, nihilq; bene fit inuita Minerua ac Muſis, & mediocres poetas nemo nouit. oportet igitur futurũ vatem naſci altiſſimo ac penè diuino ingenio hic Caninius bellum Dacicum, quo Traianus Dacos vicit, ſcribere exorſus erat. *Super cœnam*] Intercœnandum. *Autoris*] Narrantis hoc. *Quid poeta cum fide?*] Quid opus eſt poetæ vera ſcribere. *Is*) Eſt tali fide. *Scripturus*] Si ſcribere pares.

Hipponensis Colonia, mari proxima, adiacet ei nauigabile stagnum, ex quo in modum fluminis æstuarium emergit, quod vice alterna prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hîc ætas piscandi, nauigandi, atque etiam natandi studio tenetur: maximè puerorum, quos ocium ludúsque solicitant. his gloria & virtus, altissimè prouehi: victor ille, qui longissimè vt littus, ita simul nantes reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior cæteris in vlteriora tendebat, Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circuire, postremò subire, deponere, iterum subire, trepidantémque perferre, primùm in altum, mox flectit ad littus, redditque terræ, & æqualibus. Serpit per Coloniam fama: concurrere omnes, ipsum puerum tanquam miraculum aspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die

Hipponensis Colonia) Stephanus ex autoritate Polybij, Hippon, inquit, ciuitas Libyæ. Strabo, Duo Hippones, alter Vticæ proximus, alter remotior, & freto propinquus. Plinius, Africæ tria promontoria, Candidum, Apollinis, Mercurij, in altum procurrentia duos efficiunt sinus, Hipponensem proximum ab oppido, quod Hipponem dilutum vocant diarrhytum Græci propter aquarum irrigua. Pomponius, In ea quæ propriè nomen Africæ vsurpat, est Hippo regius. tria promontoria vastè proiecta in altum, duos grandes sinus efficiunt. Hipponensem vocant proximum ab Hippone diarrhyto, quod littori eius appositum est. Solinus Boron promontorium tradit Hipponem regium postea dictum. Item Hipponem alterum de interfluente freto diarrhytum appellatum. Ptolemæus in Africæ minoris situ, Hippi promontorium, Hipponem regium: item Hipponem vel equorum citationem referi. Ex quibus colligitur alterum dictum regium, alterum diarrhytum. vnde Statius in Syluis de priore inquit, Et vaga, & antiquis dilectus regibus Hippo, quamquam Strabo vtrosque regios dixerit. hic procul dubio diarrhytum intelligit Romanorum Coloniam. *Ex hoc*) stagno. Legitur etiam, & hoc. sc. stagnum est æstuarium. *Aestuarium*] ab æstu maris dictum æstuarium. est enim locus marinis aquis refertus, ex inundationibus freti, per quas mediterranea sæpe in modum fluminis replentur, & vt vtar Strabone ipso in tertio dicente, æstuaria dicuntur refertæ marinis aquis conualles ex inundationibus pelagi, per quas mediterranea instar fluuiorum nauigantes ascendunt ad vicina præsertim oppida, hanc nauigationem æstuaria aliqui vocant. Vitruuius de marinis aquis, non solùm æstuaria, sed etiam de putealibus dici posse monstrauit. Sin autem eripe retur lumen vi vaporis, tunc secundum puteum dextra ac sinistra defodiuntur æstuaria, ita quemadmodum p[...]es spiritus ex æstu dissipabuntur. *Emergit*) exoritur à mari. *Æstus*) maris motus elementum pelagi tertia pars mundi est, si Vegetio credimus, quæ præter ventorum flatum suo quoque spiramine motúque vegetatur. nam certis horis, diebus pariter ac noctibus æstu quodam quod reuma vocant, vltrò citróque percurrit, & more currentium fluminum nunc exundat in terras, nunc refluit in altitudinem suam. *Repressit*) retrò cessit, in mare rediit. *Impulit*) vndam in æstuarium. *Omnis ætas*) pueri, iuuenes, senes. *Tenetur*) occupatur. *Solicitat*) delectat. ætas enim puerilis lusibus pronior. *Altissimè*) longissimè in altum. *Prouehi*) natando progredi. *Victor*) in certamine natandi. *Vt reliquit littus*] sicut procurrit longius à littore. *Reliquit*] excedit, anteit. *Vlteriora*] maris interiora, an ad alteram æstuarij ripam. *Occurrit*] ei obuius fit,

Præcedere)

Præcedere) præcedebat. infinita pro indicat uis. *Subire*) puerum dorso excipere. *Trepidante*..) timentem nouitate rei. *Æqualibus*) sociis. *Serpit*) diuulgatur. *Coloniam*) Hipponem. *Narrare*) Narrabant aliis quæ audiuerant.

obsident littus, prospectant mare: & siquid est mari simile: natant pueri, inter hos ille, sed cautius. Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum venit. Fugit ille cum cæteris. Delphinus quasi inuitet, reuocet, exilit, mergitur, variósque orbes implicitat, expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor, accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam, pertrectántque præbentem. Crescit audacia experimento. Maximè puer qui primus expertus est, adnatat, natanti insilit tergo: fertur, refertúrque: agnosci se, amari putat, amat ipse: neuter timet, neuter timetur. Huius fiducia, mansuetudo illius augetur: necnon alij pueri dextra, lauáque simul eunt hortantes, monentésque. Ibat vnà (id quoq; mirum) Delphinus alius tantùm spectator & comes. Nihil enim simile, aut faciebat, aut patiebatur: sed alterum illum ducebat, reducebat, vt puerum cæteri pueri, incredibile, tam verum tamen quàm priora, Delphinum gestatorē, collusoremq; puerorum in terram quoq; extrahi solitū, arenisq; siccatum vbi incaluisset, in mare reuolui. Constat

Obsident) occupant spectatores. *Mari simile*) stagnum illud æstuarium. [*Cautius*] In aliquibus codicibus non habetur, subintelligitur tamen.] *Ille*) puer qui pridie vectus erat a Delphino. *Ille*) puer. *Cæteris*) pueris. *Exilit*) in altum salit ab æstuario, vt videretur. Ocyor, inquit Plin. auunculus, Delphinus volucre ocyor telo tanta vi exilit, vt plerunq; vela nauiū transuolet. *Inuitet*) puerum ad se venire. *Expedit*) absoluit. *Hoc*) factum est *Innutritos mari*) assuetos natare in mari. *Subiret timendi pudor*) puderet timuisse natare. *Appellant*) Simonem vocant Delphinum. nam hâc appellationem mirè agnoscit, quòd rostrum simum habet, hominem non pauescit vt alienum, obuiam nauigiis venit, alludit exultans, certat etiam. Quipam codices non habent præbentem scilicet se tractandum, sed præeuntem. *Adnatanti tergo*) Delphino. Alij legunt, adnatat, natanti insilit tergo. *Amari*) à Delphino. Aristot. ix. de animalibus plura scribit de Delphinis. Narrantur indicia morum placidorum ac mitium, amoresque in pueros & affectus libidinis. & Plin. testatur puerum à Delphino temporibus Augusti per Lucrinum lacum inuectum. Duris autor, tradente Athenæo, in Iaso Delphinum dilexisse puerum nomine Dionysium, qui cum aliis ex palæstra ad mare procedens natabat, Delphinus ex pelago accurrens dorso susceptum in altum ferebat, deinde continenti restituebat. Pausanias libro primo memorat, Melicertam cadentem in mare susceptum à Delphino, & vectum vsque ad Corinthium Isthmum. *Amat ipse*) puer amat Delphinum. *Neuter*) nec puer nec Delphinus. *Huius*) pueri. *Illius*) Delphini. *Mansuetudo*) est enim secundum Athen. animal humanissimum quod referre gratias nouit. nam Cœranus Milesius Delphinum à piscatoribus captum iam interficiendum precio redemptum mari reddidit, postea naui in qua Cœranes erat, submersa, & omnibus necatis, ab eodem Delphino conseruatur, deinde illo in patria Mileto mortuo, ac in littus elato, agmen Delphinorum apparuit non procul, tanquam funeri præsens & opem laturum. *Nihil simile*) non colludebat, non

gestabat, non patiebatur tangi. *Vt cæteri pueri*) ducebant, & reducebant puerum directum à Delphino. *Incredibile*) est quod dicturus sum, sed ita verum est quàm sunt priora, quæ verissima sunt. Non est mirum si dixit incredibile Delphinum extrahi solitum mari, & arenis siccatum reuolui in mare, quia auunculus eius tradit statim tellure tacta Delphinum, si quando in terram erumpit, mori.

Octauium Auitum) quem ferunt furta Maronis voluminibus annotasse Plinius senior, & Solinus in suis collectaneis eum secutus. totũ hoc Delphini mirum breuius retulere. Alius, inquiunt, inter hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominum manibus vescẽs, præbẽ. sq; se tractandum, & alludens natantibus, impositósq; portans, vnguento perunctus à Flauiano proconsule Africæ & sopitus, vt apparuit odoris nouitate, fluctuánsque similis exanimi, caruit hominum conuersatione, [vt] iniuria fugatus per aliquot menses. mox reuersus in eodem miraculo fuit. Plura iidem, & Gellius Appionem grammaticum secutus protulerunt exempla de amoribus Delphinorũ. *Proconsulis*) Plautiani, cuius imperio Delphinum vnguento conspersit. *Educto*) Delphino tacto in siccum. *Religione praua*) superstitione ductũ [*Tum*] Delphinum.] *Nouitatem*) insolentiam. *Dies*) menses dixit auunculus. *Ministeria*) colludendi & deferendi puerum. *Magistratus*] præfecti Africæ omnes conueniebant Hipponem tanti spectaculi visendi gratia. *Resp.*) Hipponensis. *Immodicis*) maximis nam sumptus de publico faciebant magistratibus confluentibus. Hinc Plin. senior enarrato miraculo scribit. Iniuriæ potestatum inhospitales ad visendum venientium Hipponenses in necem eius cõpulerunt Et Cic. lib. iij. ad Appium. Apameæ cùm essem, multarum ciuitatum principes ad me detulerunt sumptus decerni nimis magnificos, cùm soluendo ciuitates non essent. An magis placet legere modica Resp. modicis & mediocribus facultatibus colonia Hipponensis. *Locus ipse*) Hippon prius infrequens. *Perdebat quietem*) erat inquietus conuentu tot potestatum. *Quod*) animal. *Miseratione*) quod immerito tanta Delphini humanitas sublata sit. *Attolles*) Augebis, amplificabis. *Affingas*) Ficti aliquid addas.

Octauium Auitum, legatum Proconsulis, in littus educto religione praua superfudisse vnguentum: cuius illum nouitatem, odorémque in altum refugisse: nec nisi post multos dies visum languidum & mæstum, mox redditis viribus, priorem lasciuiam, & solita ministeria repetisse. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum aduentu & mora, modica Resp. nouis sumptibus atterebatur. Post remò locus ipse quietem suam secretúmque perdebat. Placuit occultè interfici, ad quod coibatur. Hæc tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles? quanquam non est opus affingas aliquid, aut adstruas, sufficit ne ea, quæ sunt vera, minuantur. Vale.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

EXPLICA) Consulit Tranquil. an experiatur Encolpum libertum suũ in recitatione versuum.

EXPLICA æstum meum. Audio me malè legere duntaxat versus. orationes enim commodius, sed tanto minus versus. Cogito ergo

suorum

recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum meum. Hoc quoque familiare, quod elegi, non bene, ſed melius ſcio lecturum, ſi tamen non fuerit perturbatus. Eſt enim tam nouus lector, quàm ego poëta. Ipſe neſcio quid illo legente interim faciam, ſedeam defixus & mutus, & ſimilis ocioſo: an vt quidam, quæ pronunciabit, murmure, oculis, manu proſequar. Sed puto me non minus malè ſaltare, quàm legere. Iterum dicam, explica æſtum meum, verèque reſcribe: num ſit melius peſſime legere, quàm iſta vel non facere. Vale.

ſuorum, cùm ipſe ſibi diffidat. *Explica æſtum*) exime ſcrupulum, dubitanti cõſule. *Aures*) intelligo. *Legere*) recitare. *Commodius*) tolerabilius recito, quia magis aſſuetus illarum recitatione: & ideo tanto minus recito commodius verſus, quia minus aſſueui. *Libertum*) Encolpum, de quo in principio viij. nam Zoſimum iam amiſerat. *Familiare*) ſignum familiaritatis cum auditoribus. quod elegi illum, quem ſcio non bene lecturum, ſed tamen melius me recitaturum noui. *Melius*) minus male. *Perturbatus*) audientium corona impeditus. *Defixus*) terram intuens. *Similis ocioſo*) ignauus, oſcitabundus, vt quidam conſueuere. *Proſequar*) ſubſequar, imitabor: vnde ſubiecit ſaltare, quod Pantomimorum eſt. *Legere*) recitare. *Iſta*) poëmata: *Vel non facere*) vel non componere, vel facere, non recitare.

C. PLINIVS OPPIO SVO S.

L*IBRVM quem miſiſti recepi, & gratias ago: ſum tamen hoc tempore occupatiſſimus. Ideo nondum eum legi, cùm alioqui validiſſimè cupiam: ſed eam reuerentiam, cùm literis ipſis, tum ſcriptis tuis debeo, vt ſumere illa, niſi vacuo animo, irreligioſum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valdè probo. Eſt tamen aliquis modus: primùm, quod nimia cura deterit magis quàm emendat: deinde, quòd nos à recentioribus, ſimulque nec abſoluit priora, & inchoare poſteriora non patitur.* Vale.

L*IBRVM*) Scribit Appio ſe emendaturum librum, quem ad ſe miſerat, & cùm diligentiam in retractandis operibus probet, nimiam tamen reſpuit. Alij nõ Appio, ſed Oppio ſcribi hanc epiſtolam autumant. Oppij fit mentio apud Plut. in vita Othonis. *Gratias ago*) quod confiſus noſtro iudicio mihi limandum dederis. *Cupiam*) legere. *Eam reuerentiam*) debeo, ita reuereor. *Vacuo*) libero, à curis ocioſo. *Irreligioſum*) nefarium, profanũ. *Modus*) finis, menſura. M. Tullius de perfecto oratore præcipit in omnibus rebus ſeruandam menſuram. nam tam offendit nimiũ quàm parũ, in quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat, qui non ſentirẽt quid eſſet ſatis: vnde in Græcis epigrãmatibus Cleobuli dictum, Menſuram optimam, & Pittaci, Ne quid nimis. *Deterit*) neceſſaria tollit. ſic dixerat ad Tranquillum: nec iam ſplendeſcit lima, ſed atteritur. *A recentioribus*) à nouis operibus. *Remorat*) retrahit.

C. PLINIVS FVSCO SVO S.

QVÆRIS quemadmodum in Thuſcis diem æſtate diſponam: Euigilo, cùm libuit, plerunque circa horam primam. ſæpe ante, tardius rarò, clauſæ feneſtræ manent. Mirè enim ſilentio, & tenebris animus alitur ab iis quæ auocant, abductus, & liber, & mihi relictus: non oculos animo, ſed animum oculis ſequor, qui eadem, quæ mens vident, quoties non vident alia. Cogito ſi quid in manibus, cogito ad verbum ſcribenti emendantiq́ ſimilis: nunc pauciora, nunc plura, vt vel difficilè vel facilè componi, tenerive potuerunt. Notarium voco, & die admiſſo, quæ formaueram dicto, abit, rurſúſque reuocatur, rurſúſque remittitur. Vbi hora quarta vel quinta: (neque enim certum, dimenſumque tempus,) vt dies ſuaſit, in xyſtum me, vel cryptoporticum confero, reliqua meditor & dicto, vehiculum aſcendo. Ibi quoque idem, quod ambulans aut iacens, durat intentio, mutatione ipſa refecta paulum redormio, dein ambulo, mox orationem Græcam Latinámve clarè & intente, non tam vocis cauſſa

QVÆRIS) Ordinem vitæ, quem ruri æſtatis tempore ſeruabat, Fuſco Salinatori explicat, ibique & ſtudiorum ſuorum & geſtationis ac victus modum, amicorum confabulationes, & ſuas venationes enarrat. *Horam primam*) diei. nam diem inchoat ab aurora. *Ante*) primam diei horam. è ſilentio & tenebris animus alitur, cùm non diſturbatur ab aſpectu alicuius rei. nam cùm ſit oculus cor hominis ſecundum Plinium, & in eo animus inhabitet, magnáque cogitatio obcæcet adducto intus viſu, quicquid viderit ſtatim penetrat illud: inde non eſt mirum, ſi intentionem ſubinde diſturbet. & monumentis traditur Democritum philoſophum ſua ſponte oculis captum, quia exiſtimaret, cogitationes commendationéſque animi ſui in contemplandis naturæ rationibus vegetiores & exactiores fore, ſi eas videndi illecebris, & oculorum impedimentis liberaſſet. quanquam Laberius aliam huius cæcitatis cauſam referat, autore Gellio. *Alitur*) innutritur, vrget. *Auocant*) me retrahunt à ſtudio. *Mihi*) arbitrio meo, & voluptati. *Non ſequor oculos animo*) non cogito quæ oculi videant: quid enim videre poſſunt in tenebris? *Sed ſequor animum oculis*) ſed oculi famulantur animo. *Vident eadem quæ mens*) cogitant id quod mens. nam illorum officium refertur ad animum, cùm non diſtrahuntur in videndis corporibus. *Si quid*) operis eſt mihi imperfecti. *Cogito ad verbum*) ſingula verba diligenter examino. *Plura*) verba. *Teneri*) mandari memoriæ. *De admiſſ.*) apertis feneſtris. *Formaueram*) compoſueram. *Dicto*) excipiente notario, qui deinde abit à me. poſtea reuocatur ad notandum deinceps, quæ excogitaui, & rurſus à me remittitur. *Dimittitur*) notarius faceſſit à cubiculo. *Suaſit*) ſi nubilus vel ſerenus fuerit: vnde in quibuſdam exemplaribus legitur fulſerit. *Xyſtum*) ambulationem ſub dio, quæ arbores & porticus hinc inde habet, quò ſe transferebat ſereno tempore: at nubilo in cryptoporticum, id eſt abditam porticum. De vtroque in præcedentibus enarratum. *Reliqua*) quę reſtant ad abſoluenda priora. *Dicto*) dico ſcribēda à notario. *Idem*) facio. *Iacens*) in lecto. *Intentio*) diligens cura, cogitatio vigilans. *Mutatione*) varietate locorum & geſtatione. *Refecta*) renouata, refocilla-

quàm stomachi lego, pariter tamen & illa firmatur. Iterum ambulo, vngor, exerceor, lauor. Cœnanti mihi sic cum vxore vel paucis, liber legitur: post cœnam, comœdi aut lyristes: mox cum meis ambulo, quorum numero sunt eruditi. Ita variis sermonibus vespera extenditur, & quanquam longissimus dies, citò conditur. Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam si diu tacui, vel ambulaui, post somnum demum lectionémque, non vehiculo, sed quod breuius, quia velocius, equo gestor. Interueniunt amici ex proximis oppidis, partémque diei ad se trahunt, interdumq́, lassato mihi, opportuna interpellatione subueniunt. Venor aliquando, sed non sine pugillaribus, vel quamuis nihil ceperim, non nihil referam. Datur & colonis, vt videtur ipsis, non satis temporis, quorum mihi agrestes querelæ literas nostras, & isti hæc vi bana opera commendent. Vale.

focillata. *Quàm stomachi causa*) cui vtilem lectionem claram meminit Celsus, stomachi remedia scribens, Commodè, inquit, exercent clara lectio, ambulatio. & alibi, Si quis stomacho laborat legere cl rè debet, post lectionem ambulare. vnde sequitur iterum, ambulo. Nam imbecilles stomacho sunt magna pars vrbanorum, omnésque penè cupidi literarum. Stomacho Secundum laborasse prędicta demonstrant, redormire, vngi, exercere, lauari, quæ singula tractantur à Celso in curatione stom chi. *Illa firmatur*) illa vox legendo clarè confirmatur. *Vxore*) Calphurnia. *Legitur* à lectore. *Comœdi introducuntur* Meminit alibi huius consuetudinis Alij legunt comœdia, ad idem. *Lyristes*) qui lyra scit. nam Plutarchus permittit musicam conuiuiis. *Meis*) domesticis. *Eruditi*) vt Martialis, Encolpus, Hermes. *Vespera*) serum diei. *Vespera extenditur*) protrahimus sermones nostros vsque in multum noctis. *Conditur*) componitur, transit. Legimus etiam clauditur. *Breuius*) expeditius. *Ad se trahunt*) sibi vindicant. *Lasso*) fatigato nimio studio & exercitatione. *Interpellatione*) intermissione, interruptione. *Non sine pugillaribus*) quod studendi genus libro primo latius memorat. *Nihil*) nullam prædam. *Nonnihil*) aliquod opus. *Datur & colonis*) partem temporis etiam dispenso audiendis colonis, quibus vt improbis non satis sibi spatium ad dicendum dari videtur. *Agrestes*) inurbanæ, inuerecundæ, importunæ. *Literas nostras*) elegantissimas. *Isthæc*) vrbana, ciuilia, modesta. aliter hæc vrbana. *Commendant*) nam ex comparatione rusticarum querelarum sentiebat quantum præstaret eloquentia & gustus vrbanus. Vrbano enim contraria rusticitas.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

*N*EC *tua natura est translatitia hæc, & quasi publica officia à familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere: & ego te constantius amo, quàm vt verear, ne aliter ac velim accipias, nisi te Calendis statim Consulem*

NEC) Excusat se quòd non poterit Romæ esse Calend. Ianuariis officij gratia, cùm Paulinus consulatum inibit. nam in Thuscis retinebatur circa prædia sua locanda. *Translatitia*) vilia,

plebeia. sic Tranquillus in Nerone scripsit Britannicum elatum funere translatitio: & prius dixerat, non translatitias & breues postulationes, sed maximas. Plin libro septimo Translatitium in Ægypto est & octauo gigni. Asconius vocat translatitia non noua, nec nuper inuenta: sed aliunde translata. Sic Plinius vsus est libro decimo. In secunda lectione fuit translatiua, quæ scilicet in aliud tempus transferri possunt. Seneca translatiuas, siue, trāslatitias sententias intelligit, quæ pro locis communibus suis oratorum supellex est. *Publica*) promiscua, vulgaria, communia, quæ à multis præstantur. *Constantius*) firmius, vehementius, confidentius. *Aliter*) in malam partem. *Calend. Ianuarias*) quibus inibant Consulatum.

videro: præsertim cùm me necessitas locandorum prædiorum plures annos ordinatura detineat, in quo mihi noua consilia sumenda sunt. Nam priore lustro, quanquam post magnas

Videro) salutauero, prosecutus fuero salutatione. *Thuscanorum*) quæ in Thuscis habeo. inusitata forma denominatiuum formauit. à Thuscia enim Thuscus. à Thuscanus Thuscaniensis: à Thusculo Thusculanus deduci solet, quare magis probo locandorum. *Necessitas ordinatura*) cùm necessariò sim ordinaturus. nam ad Traianum dum petit commeatum, asserit id collaturum vtilitatibus rei familiaris suæ. Cùm enim agrorum, quos in municipio Tiphernio possidebat, locatio alioqui cccc. excederet, adeo non poterat differri, vt proximam putationem nouus colonus facere deberet. *Lustro*) spatio quinque annorum, quo antiquitas agros locabat, vt Vlp. ff. l. de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. Et ff xxv. de soluto matrimonio: & ff. xlv de verborum obligationibus. Ibidem Pomponius & Paulus ff. xxxiiij. de liberatione legata. Nos contenti erimus verba Labeonis ex ff. xxxij. retulisse, Qui hortos, inquit, publicos à rep. conductos habebat, eorum hortorum fructus vsque ad lustrum, quo conducti essent, Aufidio legauerat. Et Callistratus ff xlix. de iure fisci, Cùm quinquennium, in quo quis pro publico conductore se obligauit, excessit, sequentis temporis nomine non tenetur. idque principalibus rescriptis exprimitur. Diuus etiam Adrianus in hæc verba rescripsit, Valdè inhumanus mos est, quo retinentur conductores vectigalium publicorum agrorum: si tantidem locari non possint. nam & facilius inueniuntur conductores. Si fuerint aliqui, qui fortè conducere velint, vel si peracto lustro discedere voluerint, non teneantur. Siculus Flaccus ex libris Dolabellæ. Aliqui vectigalibus proximis quibúsque agros adscripserunt: alij per singula lustra locare soliti per mancipes reditus percipiunt: alij in plures annos, quæ ex monumentis publicis cognosci possunt. Marcus Tullius ad Atticum libro sexto, Publicanis quibus hoc ipso lustro nihil soluerant, etiam superioris lustri reddiderunt. quod in epistolis ad Lentulum ita repetit libro secundo ad Cæcilium scribens, In publicanis etiam superioribus lustris reliqua sine sociorum vlla querela conseruata. vbi morem locandorum vectigalium per lustra tangit: & reliqua pro debitis accipi. Redebis bellè, si legeris interpretem Ciceronis, lustrum vnde habuerit originem, & quid significet. probatissimi sic scripsère, Omnes centuriæ & equites in campum Martium conuocati, sue, oue, tauro cæsis immolarunt, quod lustrum dictum est, sicque à sacrificio illo census obtinuit nomen lustri. quia verò census ipse siue lustrum singulis quinquenniis censorum magistratus habebatur, obtinuit consuetudo lustri appellatione, annorum quinque spatia appellari. Nam Varro dixit, lustrum nominatum tempus quinquennale, à luendo id est soluendo, quòd quinto quoque anno vectigalia & vltro tributa per censores persoluebantur. Festus pariter tradit, significare tempus quinquennale nunc populi lustrationem, nunc ferarum latebras. Latinorum quidam lustrum & olympiadas indifferenter posuerunt. vt Ouidius ad Brutum, In Scythia nobis quinquennis olympias acta est. Iam tempus lustri transit in alterius

tjus

rius. Martialis, Vt qui prima nouo signat quinquennia lustro, Impleat innumeras Burrus olympiadas. Ausonius, Sors erit in lustrum cùm cumulauerit illis, Confectam Proculus signat olympiadem. Seruius grammaticus lustrum & olympiada idem spatium continere putat: & illud à lustrando dictum, quod post quinquennium vnaquæque ciuitas lustraretur. Dionysius libro primo dicit annis ducentis quadragintaquatuor, quibus reges imperarunt, vna & sexaginta olympiades conficere, ex quibus colligitur olympiada quatuor annorum spatium tantum occupasse. Et Suidas quatuor annorum certamen fuisse refert: inibique huius rationem explicat. sed diligenter intuentes cognoscent olympia occupare quinquennium. nam quatuor annis in medio expletis principium quinti vindicabant olympiaci: totum quintum quemque annum celebratione sui occupantes. quare Eusebius dixit, Ælij agunt quinquennale certamen quatuor annis in medio expletis. Et Censorinus, Sed horum omnium pentæteridas maximè notandas temporibus Græci obseruant, id est quinorum annorum circuitus quos vocant olympiadas. Idem tempus anni magni Romanis fuit quod lustrum appellabant, ita quidem à Seruio Tullo institutum, vt quinto quoque anno ciuium habito lustrum conderetur. quamuis insuper impressis exemplaribus, ex fide vetusti legatur mendosè quaternorum annorum. Plinius auunculus libro secundo, Redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non ventorum modò, verùm & reliquarum tempestatum magna ex parte: & est principium lustri eius semper intercalari anno caniculæ exortu.

remissiones, reliqua creuerunt. Inde plerisque nulla iam cura minuendi æris alieni, quod desperant posse persolui. rapiũt etiam, consumũntque quod natum est, vt qui iam putent se non sibi placere. Occurrendum ergo augescentibus vitiis, & medendum est: & medendi vna ratio, si non nummo, sed partibus locem, ac deinde ex meis aliquos exactores operi, custodes fructibus

Remissiones) concessiones. vide viij. quot negotiatoribus vindemiarum dempserit & donauerit. Et ad Traianum, Agrorum enim locatio adeo non potest differri, vt proximam putationem nouus colonus facere debeat: præterea cõtinuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare. quarum rationem nisi præsens inire non possum.

Reliqua) debita secundum iurisconsultum & Secundum, qui libro tertio dixerat, Et dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit. *Creuerunt*) in maius aucta sunt non solutis prioribus. *Plerique*) conductorum. *Alieni*) quod nobis debent. *Persolui*) vnquam satisfacere. *Rapiunt*) prædiorum fructus. *Quod natum est*) quod ita comparatum & consuetum his est. quanquam alij legant, quod natum est, scilicet fructus prædiorum. quæ lectio magis placet. *Non sibi placere*) diffidere sibi & rem suam conclamatam videre. Quid si legatur non parcere, videlicet quod iam existimant si fructibus pepercerint, quod superet, non futurum suum, sed domini. *Vitiis*) malis. *Augescentibus*) in dies crescentibus. *Ratio*) via est. *Si non vni, sed pluribus locem*) ita emendarunt, qui antiquam lectionem, neque verum epistolæ sensum excutientes commutarunt, vt esset sensus apertus, sed à superioribus, & à subsequentibus discors. Nos veterem scripturam, si non nummo, sed partibus locem, retinendam censemus, vt sit sensus, si non locauero prædia mea colonis, vt singulis annis præstent mihi nummos pro fructibus, sed locauero illa hac conditione, vt omni anno diuidam fructus, inter partes, inter me & colonum nam Paulus Iurisconsultus ff. xlvij. Constat, inquit, colonum qui nummis colit, cum eo qui fructus stantes furto surripuerit acturum furti, quia vt primùm decerpti essent, eius esse cœpissent. Qui ergo nummis colit, id est, qui pecunia sua conduxit excolendos, ita vt ea persoluta omnes fructus præcipiat. quare Plautus in

Aulularia inquit, Nummo sum conductus, & in Epidico, Nummo conducta quæ sit. *Operi exactores*) curatores agricolationi, custodes fructibus ne rapiantur.

ponam: & alioqui nullum iustius genus redditus, quàm quod terra, cælum, annus refert. Ad magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiendum tamen, & quasi in veteri morbo quælibet mutationis auxilia tentanda sunt. Vides quàm non delicata me causa obire primum Consulatus tui diem non sinat: quem tamen hîc quoque vt præsens, votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

Alioqui) præterea. *Iustium*) probabilius quàm agricultura, quæ à Marco Tullio in Officiis sic commendatur, Nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. *Cælum*) aëris temperies & qualitas. Amnis aqua ad irriganda prata ad piscationem & similia. Legitur etiam annus, qualitas scilicet anni optima. *At hoc*) genus redditus. *Magnam fidem*) procuratorum. *Acres*) diligentes. *Numerosas*) manus multas. *Veteri*) periculoso, desperato. *Non delicata*) dura, molesta. *Obire*) prosequi. *Hic*) in Thuscis.

C. Plinivs Satvrnino Svo S.

EGO verò Rufum nostrum laudo: non quia tu, vt ita facerem, petisti, sed quia ille est dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiæ amor ipsius adiecit. Iudicaui tamen: neque enim soli iudicant, qui malignè legunt. Vale.

EGO) Laudat Rufum nõ tam quòd id Saturninus iussisset, quàm quòd mereretur. *Rufum*) Octauium Rufum. *Nostrum*) vtrique nostrum amicum. *Librum*) metro compositum de quo suprà. *Numeris*) perfectionibus, gratiis. *Iudicaui tamen*) rectum de illo iudicium protuli, neque ad gratiam scribo, quamuis amicus illi. *Soli*) inimici, qui omnia carpere conantur: & minutissima quæque sectantur.

C. Plinivs Mvstio Svo S.

ARVSPICVM monitu reficienda est mihi ædes Cereris in prædiis in melius & in maius. Vetus sanè & angusta, cùm sit alioqui

ARVSPICVM) Mustium Architectum ædem Cereris refecturus rogat vt [marmor] emat, ad id necessarium, & formam porticuum scribat. *Aruspicum monitu*) aruspices sunt, qui victimarum exta introspiciunt, & per ea monent quid futurum faciendúmve sit. *Reficienda*) reparanda, restituenda, nam reficere est iam aliquo vitio collapsum in pristinum restituere. Tranquillus ergo memorat, Augustum ædes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumptas refecisse, Autore Vlpiano, verbo reficiendi tegere, substituere, sarcire, ædificare, item aduehere,

aduehere, apportare ea quæ ad eandem rem opus essent, continentur. *Prædiu)* quę in Thuscis tenebat. *In melius & in maius)* in meliorem & maiorem conditionem quàm prius nunc est. Hic dicendi modus frequens apud scriptores deprehenditur. Palladius inquit. Nam vacuæ ædes fanorum velut concaua ædificia voces, quas acceperint, in maius extollunt. Iuuenalis, At nihil in melius tot rerum proficis vsu. Claudianus, Et in melius gaudens conuertere fata. Tacitus, Vt cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Et libro decimonono in maius dixit. Pacatus, Ad portum mutati in melius reuexerint flatus. Secundus ad Traianum, in melius: ad Genitorem, in maius. *Alioqui)* insuper.

stato die frequentissima. Nam Idibus Septembribus magnus è regione tota coit populus, multæ res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa redduntur: sed nullum in proximo suffugium, aut imbris aut solis. Videor ergo munificè simul, religioséque facturus, si ædem quam pulcherrimam extraxero, addidero porticus: illam ad vsum deæ, has ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cuius tibi videbitur generis: emas marmora, quibus solum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel faciendum, vel emendum ipsius deæ signum, quia antiquum illud è ligno quibusdam sui partibus vetustate truncatum est. Quantum ad porticus nihil interim occurrit, quod videatur istinc esse repetendum: nisi tamen, vt formam secundum rationem loci scribas: neque enim possunt circundari templo. Nam solum templi hinc flumine & abruptissimis ripis, hinc via cingitur. Est vltra viam latissimum pratum in quo satis aptè contra templum ipsum porticus explicabuntur, nisi quid tu melius inueneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

Stato) certo anni die. Stata sacra sunt, quæ certo die fiunt. Tranquillus in Claudio, Circa tumulum deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarúmque ciuitates publicè supplicarent. Macrobius, Statos dies vocat iudicij causa, cum peregrinis institutos. Vnde Plautus in Gurgulione, Status, inquit, condictus cum hoste intercessit dies. Plin. senior, Muræna quocunque tempore parit, cùm cęteri pisces stato pariant. *Idibus Septembris)* tertiodecimo die Septembris. *E regione)* è locis circumuicinis. *Coit)* conuenit illuc. *Suffugium)* diuerticulum, locus ad euitandum imbrem, vel tempestatem, aut calorem, vel aliud discrimen. Tacitus, Nec aliud infantibus ferarum imbriúmque suffugiū, quàm vt in aliquo ramorum nexu contegantur. Fabius, Hæc diuerticula & anfractus, suffugia sunt infirmitatis. *Quam pulcherrimam extruxero)* videtur à fundamentis velle ædem reparare. *Illam)* ædem. *Deæ)* Cereris. *Has)* porticus ad vsum hominum. *Excolantur)* incrustentur. *Signum)* statuam. *E ligno)* quod est de ligno. *Truncatum)* mancum, exesum. *Istinc)* à te. *Tamen)* legitur etiam tantum. *Formam)* typum & exemplar, modulum. *Flumine)* Tyberi, templa construi iuxta fontes præcipit Vitruuius. Cereris extra vrbem, loco quò non semper homines, nisi per sacrificium necesse habeant adire. castè enim cum religione sanctísque moribus is locus debet custodiri. *Abruptissimis)* altissimis, præcipitibus. *Contra templum)* è regione templi. *Explicabuntur)* extendentur. *Locorum difficultates arte superare)* Seuero & Celeri machinatoribus tradit Tacitus ingenium & audaciam fuisse etiam quæ natura denegauisset, per artem tentare.

C. PLINIVS FVSCO SVO S.

SCRIBIS pergratas tibi fuisse literas meas, quibus cognouisti quemadmodum in Thuscis ocium æstatis exegerim: requiris, quid ex hoc in Laurentino hyeme permutem. Nihil, nisi quòd meridianus somnus eximitur. multúmque de nocte vel ante, vel post diem sumitur: & si agendi necessitas instat, quæ frequens hyeme: non iam comœdo, vel lyristæ post cœnam locus: sed illa quæ dictaui, identidem retractantur: ac simul memoria frequenti emendatione proficitur. Habes æstate, hyeme consuetudinem: addas huc, licet tantumnon, quæ inter hiemem æstatémque media, vt nihil de die perdunt, ita de nocte paruulum acquirunt. Vale.

SCRIBIS) Edocet Fuscum vitam suã hyemalem, cùm prius æstiualem significasset. ad hæc addit quid vere, quid autumno consuescat Laurentino rure, vbi apricabatur. *Nihil*) permuto. *Sumitur multum de nocte*) multum studeo in nocte. *Vel*) ante diem. *Vel*) ante diem. vel post diem. cùm nox incipit, id est vel in vespera, vel ante mane. *Agendi*) dicendi causas. Sæpe enim reuocabatur è Laurentino in vrbem ad dicendum. *Frequens*) frequenter, nomen pro aduerbio. *Locus*) occasio est. *Dictata*) sunt. *Identidem*) sæpe. *Proficitur memoria*) auxilium datur memoriæ. *Addas*) sic legendum, addas huc licet tantumnon quæ inter hiemem æstatémque media, id est licet etiam tibi scire quæ soleam facere in vere & autumno. Sunt enim hæc duo tempora inter hyemem & æstatem. *Huc*) ad consuetudinem æstatis & hyemis. *Tantumnon*) siue tantumnum, etiam: sicut dicimus etiam, dicendi modus illo seculo non inusitatus. Ipse libro octauo, Tantumnum redit animo ille clauus in penatibus mei sumptus. Sillius vij. Tantumnum strictis mucronibus. Tranquillus in Vitellio, Nobiles viros condiscipulos & æquales suos omnibus blanditiis tantmnon ad societatem impetij allicefactos occidit vario genere fraudis. Et in Claudio, Tantumnũ satisfacientibus veniam dedit: & dixerat in Tiberio, Tantumnum aduersis tempestatibus Rhodum nauigauit. & ibidem, Tantumnum summam malorum suorum professus. Valerius libro septimo, Ergo spoliatam bonis propugnatoribus ciuitatem tantumnum vinctis manibus ei tradidit. & iij. Tantumnum post fata sua in sinum patriæ cruento trophæi titulo retulit, & alibi sæpius. *Vt nihil*) totos dies studeo. *Per noctes*) parum admodum *Perdunt illa tempora*) veris & autumni.

C. PLINII CAECILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER DECIMVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS

AD TRAIANVM IMPERATOREM.

Gratulatoria ob Imperium S.

TVA quidem pietas, Imperator sanctissime, optauerat vt quam tardissime succederes patri: sed dij immortales festinauerunt virtutes tuas ad gubernacula Reipublicæ, quam susceperas, admouere. Precor ergo, vt tibi, & per te generi humano prospera omnia, id est, digna seculo tuo contingant. Fortem te, & hilarem Imp. optime, & priuatim & publicè opto.

TVA) Gratulatur Traiano, quòd breui post adoptionem accepit Imperium Romanum, eique felicitatem optat. *Sanctissimo*) Integerrimæ vitæ, sacratissime, religiosissime. *Pieta*) Amor in parẽtem Neruam. *Quam tardissimè*) Vt ille diutissimè vixisset. idem in panegyrico, non aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obsequium adseruasti, longámque huic nomini ætatem, longam gloriam precatus es. Te prouidentia deorum in primum locum prouexerat, tu in secundo resistere atque etiam senescere optabas & mox, Nerua parens tuus, ingens gloria, ingénsque fama, cùm abũdè expertus esset quàm benè humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit, & alibi audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctis

ſimo ſeni vtile fuit, quem Dij cœlo vindicarunt, ne quid poſt illud diuinum & immortale factum mortale faceret. qui cum abunde expertus eſſet, quàm bene humeris tuis ſederet imperium, tibi terras, te terris reliquit. *Patri*) Neruæ. *Feſtinarunt*) Scribit Dion, poſt adoptionem Traiani breui Neruam deceſſiſſe. *Virtutes*) Quæ in primis à Plinio decantantur in panegyrico. *Gubernacula*) Etſi ſtatim à parente fuerit factus Cæſar, & conſors imperij, tamen ob reuerentiam volebat Neruam appellari, & eſſe imperatorem. *Tibi, & per te*) Quia genus humanum non poteſt eſſe ſaluum, niſi te incolumi, id quod latius in eadem oratione tractat. *Priuatim*) Mea cauſa. *Publicè*) Reipublicæ.

C. Plinivs Traiano Imp.

Gratias agit.

Exprimere Domine verbis non poſſum, quantum mihi gaudium attuleris, quòd me dignum putaſti iure trium liberorũ: quamuis enim Iulij Seruiani, optimi viri, tuique amantiſſimi, precibus indulſeris, tamen etiam ex reſcripto intelligo, libentius hoc ei te praſtitiſſe, quia pro me rogabat. Videor ergo ſummam voti mei conſecutus, cùm inter initia feliciſſimi principatus tui, probaueris me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eóque magis liberos concupiſco, quos habere etiam illo triſtiſſimo ſeculo volui, ſicut potes duobus matrimoniis meis credere. Sed Dij meliùs, qui omnia integra bonitati tuæ reſeruarunt. malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus eſſem & ſecurus & felix.

Exprimere) Eidem imperatori gratias agit, quòd ſe dignatus eſſet iure trium liberorum: de quo in præcedentibus ſatis abundè diſſeruimus. *Optimi viri*) Libro octauo Iulium Seruianum virum exactiſſimum vocat. *Tuique amantiſſimi*) Nam bis conſulatum geſſit ſub Traiano, cui adeo charus fuit, autore Dione, vt eum dignum imperio iudicauerit, & aliquando ſucceſſorem ſuum cogitauerit. in conuiuio enim quæſiuit ab amicis, vt decemuiros nominarent quibus Reipublicæ ſumma tuto demãdari poſſet. cùm omnes per aliquod temporis ſpatium ſe intra ſilentium continerent, nouem, inquit Traianus, per vos diſcere cupio: Ego vnum Seuerianum habeo. ita enim appellat, quem alij Seruianum ſcribunt. *Ex reſcripto*) Tuo ad Seruianum: nam iuriſconſulti principum reſcripta dicunt, quæ præſidibus ſuis & ſubditis reſcribebant. *Ei*) Eo deprecante ipſius cauſa. *Me*) Quem maximum facis. *Summam voti mei*) Maximum omnium votorum meorum. *Initia*) Primo ſtatim anno. *Peculiarem*) Raram. nam Plinio petenti vt idem ius Tranquillo Suetonio concederet, reſpondit Traianus, cum ſcire quàm parcè hæc beneficia tribuat. & ad Priſcum de Voconio ſcribens, Secundus, id quod etiam mox commemorat: inquit, Ego Voconio nuper ab optimo principe trium liberorum ius impertraui, quod quanquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam liceret indulſit. *Concupiſco*) Ad Fabatum enim proſocerum nuncians abortum vxoris Calphurniæ, bonam ſpem facit in poſterum ſuſcipiendorum liberorum: neque enim, inquit, ardentius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus video à meo tuóque latere pronum ad honores iter, & audita latius nomina, & non ſubitas imagines relicturus: naſcantur modò, & hunc

& hunc nostrum dolorem gaudio mutent. *Tristissimo*) Pessimis Domitiani temporibus. *Duobus matrimoniis* Vxores duas habuit, posteriorem nomine Calphurniam, Calphurnij & Pompeiæ Celerinæ filiam. *Melius*) Facere *Integra*,) Intacta, sine liberis. *Hoc*) Tuo felicissimo imperio. *Patrem fieri*) Habere ius quod habent patres qui suscepere tres filios. hinc de Suetonio, qui parum felix matrimonium expertus fuerat, impetrandum dicit à bonitate tua per nos haberi, quod illi fortunæ malignitas denegauit. *Securius*). Sine periculo vitæ.

C. PLINIVS TRAIANO SVO S.

De sortitione patrocinij aduersus Marium Priscum.

VT primum me Domine indulgentia tua promouit ad præfecturam Saturni, omnibus aduocationibus, quibus alioqui nunquam eram promiscuè functus, renunciaui, vt toto animo delegato mihi officio vacarem. qua ex causa cum patronum me prouinciales optassent contra Marium Priscum, & petij veniam huius muneris, & impetraui. Sed cum postea consul designatus censuisses tacendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, vt essemus in senatus potestate, paterem úrque nomina nostra in vrnam coniici: conuenientissimum esse tranquillitati seculi tui putaui, præsertim tam moderatæ voluntati amplissimi ordinis non repugnare. cui obsequio meo apto vt existimes constare rationem, cum omnia facta dictáque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

VT primū) Excusat se apud imperatorem Traianū, quòd præfectus ærario suum patrocinium denegauerit Afris rogantibus contra Marium Priscum, deinde id exigente Senatu præstiterit. *Promouit*) Sustulit ad maiorem dignitatem ea in qua tunc eram. *Præfecturam ærarij*) Cuius meminit in fine panegyrici, & de cuius officio pleraque libro primo Epistolarum recitauimus. Saturni autem dixit, quia ædes Saturni ærarium erat. gessit autem eum honorem per biennium cum Cornuto Tertullo. *Promiscuè*) Indiscretè nam libro sexto refert, se tantum suscepisse causas aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes, aut claras & illustres. *Renunciaui*) Aduocationibus omnibus. nullas omnino causas egi. sic libro primo, se in tribunatu suo memorat abstinuisse ab omni genere causarum. *Delegato officio*) Præfecturæ ærarij mandatæ mihi à te. *Prouinciales*) Afri: nam Africa post vltimum bellum Punicum redacta fuit in formam prouinciæ. *Marium Priscum*) Repetundarum reum, qui illic proconsulatum gesserat. hanc rem longa epist. lib. ij idem Plinius complectitur. *Petij*) A prouincialibus. *Muneris*) Aduocationis. *Designatus*) Destinatus tu; ô Traiane. *Censuisses*) Ita decreuisses, vt ij, quorum excusatio à senatu fuerat approbata, sicut nostra nobiscum tacerent, neque amplius se excusarent ab aduocationibus. inde cùm senatus iuberet me agere cōtra Marium Priscum, æquum putaui voluntati eius obedire, & pati nomen meum sortiri. quidam enim arbitrantur sortibus in vrnam coniectis non tantum indices, verumetiam aduocatos extrahi solitos, quæ opinio optime huic loco facit. *In potestate s.*) Vt ille iuberet quicquid voluisset. *In vrnam c.*) Sortiri: an potius patrocinium scilicet Afrorum, & quod passus sit haberi inter iudices: tunc igitur cum dixit, petij veniam, intellige à senatu huius muneris aduoca-

tionis, quæ fiebat contra propositum meum: cùmque Traianus censuisset, vt qui semel erant excusati ab aduocationibus, sicut Plinius non amplius à dicendo neque iudicando se excusarent: tunc postulante senatu passus sit se inter iudices connumerari. & nomen suum in vrnam coniici, quod fieri solet iudicum sortitione. super qua re Asconius, & nos in panegyrico nonnulla. *Tranquillitati*) Paci, securitati. *Secul.*) Imperij felicissimi. *Amplissimi ordinis*) Senatus. *Constare rationem*) Obsequio meo. me cum ratione paruisse senatui.

TRAIANVS PLINIO.

ET ciuis & senatoris boni partibus functus es, obsequium amplissimi ordinis quod iustissimè exigebat præstando, quas parteis impleturum te secundùm susceptam fidem confido.

ET *ciuis*) Laudat Traianus Plinij factum. *Ciuis & senatoris*) quòd tuitus sit Afros, & se permiserit inter iudices numerari. *Partes*) Iudicandi: nam non possumus referre ad iudicium Marij Prisci. quoniam cùm Plinius pro Afris dixit, Traianus Cæsar in senatu præsidebat. erat enim consul qui hanc epistolam cum præcedenti coniunxerunt, vt esset vna & eadem cum superiore, ex professo arguuntur non habuisse exemplar temporibus Plinij scriptum, vt asserunt, neque sensum vllo modo intellexisse.

C. PLINIVS TRAIANO IMP.

Petit latum clauum amico.

INDVLGENTIA tua Imp. optime, quam plenissimam experior, hortatur me vt audeam tibi etiã pro amicis obligari, inter quos sibi vel præcipuum locum vindicat Voconius Romanus, ab ineunte ætate condiscipulus & contubernalis meus, quibus ex causis & à Diuo patre tuo petieram vt illum in amplissimum ordinem promoueret, sed hoc votum meum bonitati tuæ reseruatum est, quia mater Romani liberalitatem sestertiis quadringenties, quod conferre se filio codicillis ad patrem tuum scriptis professa fuerat, nondum satis legitimè per-

INdulgentia) Petit à Traiano Voconium Romanũ condiscipulum & contubernalem suum, virum eruditum & nobilem, promoueri in ordinem senatorium. *Plenissimam*) Cumulatissimam, ad augẽdam dignitatem meam. *Præcipuum locum*) Nam amicorum fidelissimum, ac sodalem suum iucundissimum alibi testatur. *Ab ineunte ætate*) Ab adolescentia, cum quo iocos & seria miscuerat. *Condiscipulus, &c.*) Hinc ad Cor. Priscum lib. ij. hunc ego cùm simul studeremus, arctè familiariterque dilexi: ille meus in vrbe, ille in secessu contubernalis. *Diuo patre tuo*) Nerua, qui inter deos relatus fuit. *Amplissimum ordinem*) Senatorium. nam cum in vrbe tres ordines essent, plebeius, equester, senatorius: hic iure amplissimus vocabatur, quòd reliquos autoritate, dignitate, potentia

tentia anteiret. *Bonitati*) Quia dictus est imperator optimus, quod mores respiciebat. neque bonitas, vt quidam arbitrantur, verbum est Theologorum, sed eo vsi sunt Martialis, Columella, Fabius, Terentius. *Sestertiis quadringenties*) Quadragies decies centena millia, vt facultates senatorias expleret, quæ erant sestertium octingenties. dimidium census senatorij igitur ei condonasse credibilius est. *Codicillis*) Epistolis *Patrem tuum*) Neruam qui te adoptauit. *Scrip si*) Missis. *Legitime*) Secundum leges solennitates.

egerat: quod postea fecit admonita à nobis: nam & fundos emancipauit, & cætera quæ in emancipatione implenda solent exigi, consummauit Cum sit ergo finitum quod spes nostras morabatur, non sine magna fiducia subsigno. auget fidem pro moribus Romani mei, quos & liberalia studia exornãt, & eximia pietas, quæ hanc ipsam matris liberalitatem, & statim patris hæreditatem, & adoptionem à vitrico meruit, auget hæc & natalium & paternarum facultatum splendor, quibus singulis multum commendationis accessurum, etiam ex meis precibus indulgentiæ tuæ credo. Rogo ergo Domine, vt me exoptatissimæ mihi gratulationis compotem facias, & honestis (vt spero) affectibus meis præstes, vt non in me tantum, verum & in amico gloriari iudiciis tuis possim.

admonita) instructa. *Emancipauit fundos*) Dominio & possessione se priuauit, & filio agros libere dedit vt essent in eius potestate. quin Seuerinus Boëtius Topicorum illud Ciceronis exponens, abalienatio est eius rei quæ mancipij est, omnes, inquit, res quæ abalienari possunt, id est quæ à nostro ad alterius trãsire dominium possunt, mancupi dictæ sunt manci pes res veteres appellabãt, quæ ita abalienabantur, vt ea abalienatio per quandam nexus fieret solemnitatem. nexus verò est quædam iuris solennitas, quæ fiebat eo modo, quo Caius in Institutionibus exponit. mancipatio, inquit, est imaginaria quædam venditio, quod ipsum ius proprium Romanorum est ciuium, adhibitis non minus quàm quinque testibus, ciuibus Romanis puberibus. quare arbitror apud M. Tullium ad Atticum illud, quas cum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret, pro venditione accipiendum esse. emancipauit ergo, è mancipio suo emisit, & filio possidendos permisit. emancipari dicitur propriè de illis, quando de patria potestate emittuntur, id quod nunc transtulit ad fundos, qui secundum aliquos sunt pars agri. singula prata, singulæ vineæ, singuli horti, oliueta, pascua, arbusta, pomaria. nemora, fundi sunt. vnde signatè Plinius est vsus numero plurium, etsi Columella præcipiat ne villam fundus quærat. *Implenda*) Obseruanda. *Consummauit*) Perfecit, est executa. *Quod*) Fundorum emancipatio. *Subsigno*) Subscribo, sigillo, affirmo, obligo. sic lib. iij. ad Caluisium, eundem, in cursum eundem terminum statuo, idque iam nunc apud te subsigno. *Auget fidem*) Adducor in maiorem fiduciam rogata obtinendi pro moribus Romani mei contubernalis. legitur in quibusdam exemplaribus apud te pro augetur, vt cõhæreat cum præcedẽti voce subsigno, nec improbanda lectio. *Moribus*) Nam fuit fidus, grauis, iucundus. mira in sermone eius, mira etiam in ore ipso vultúque suauitas. *Liberalia studia*) ingenio excelso, subtili, dulci, & facili. aderat eruditio in causis agendis, epistolas sarè scribebat, vt musas ipsas Latinè loqui crederes. *Statim*) Post eius obitum quamuis esset adolescens, nullo accepto curatore. *Adoptionem à vitrico*) Cum mater eius transisset ad secunda vota, maritus precibus vxoris motus illum in filium adoptauit. itaque cum amico in familiar. epist. Voconium.

commendaret, pater dixerat ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus immo pater alius: nam huic quoque nomine matris pietate successit. *Natalium spl.* E primis enim erat citerioris Hispaniæ. *Gratulationis*) Lætitiæ. *in me*) In quem contulisti maiora quàm sperabam. *Tuis indiciis in amico*) Quòd iudicaueris Voconium amicum meum, vt ego censeo esse virum optimum, id quod facies, si illum promouebis ad amplissimum ordinem.

PLINIVS TRAIANO.

Ciuitatem Romanam Harpocrati Iatraliptæ suo petit.

P*ROXIMO anno Domine grauissima valetudine vsque ad periculum vitæ vexatus, Iatralipten adsumpsi, cuius solicitudini & studio, tuæ tantum indulgentiæ beneficio, referre gratiam parem possum. quare rogo des ei ciuitatem Romanam. Est enim peregrinæ conditionis manumissus à peregrina. Vocatur ipse Harpocras: patronam habuit Thermuthin Theonis, quæ iampridem defuncta est. Item rogo des ius Quiritum libertis Antoniæ Maximillæ, ornatissimæ fœminæ, Heliæ, & Antoniæ Harmeridi: quod à te, petente patrona, peto.*

PROXIMO) Pro cura & diligentia qua vsus est Harpocras medicus erga se ægrum, rogat Traianum ei dari ciuitatem Romanam: item nomine Maximillæ patronæ libertis Heliæ & Antoniæ Harmeridi ius Quiritium. Medicus apud iurisconsultos, in numero seruorum aut libertorum locatur. *Iatralipten*) Vnguentarium medicum: nam ἰατρὸς medicus. ἀλείπτης vnctor est. *Parem*) Studio & labori eius. *Conditionis peregrinæ*) Quod ipsemet (nisi est aliqua glossula introducta ab ignaro scriptore) exponit, manumissus inquiens à peregrina: nam cum manumissus sequeretur libertatem patroni, is si erat peregrinus, necesse erat & manumissum esse conditionis eiusdem. *Ius Quiritium*) Ius Latinorum. vide infra super hoc latius. *Libertis Heliæ, & Antoniæ Harmeridi*) Grammatici & iurisconsulti dixissent libertabus. *Ornatissimæ*) Honoribus & suorum splendore. *Patronæ*) Antonia Maximilla.

PLINIVS TRAIANO.

Agit gratias.

A*GO gratias Domine, quod ius Quiritium libertis necessariæ mihi fœminæ, & ciuitatem Romanam Harpocrati Iatraliptæ meo sine mora indulsisti. Sed cum annos eius & censum, sicut præceperas, ederem, admonitus sum à peritioribus, debuisse me ei ante Alexandrinam ciuitatem impetrare, deinde Romanam, quo-*

AGO) Agit gratias pro impetratis. sed post Romanam ciuitatem Harpocrati Iatraliptæ impetratam, etiam Alexandrinam petit. *Censum*) Facultates Harpocratis. *Ederem*) Procuratoribus Cæsaris vel magistratui, qui curam habebant in tabulas referre donatos ci-

uitate

niam eſſet Ægyptius. Ego autem, quia inter Aegyptios cæteroſque peregrinos nihil intereſſe credebam, contentus fueram hoc ſolum ſcribere tibi, cum ſcilicet à peregrina manumiſſum, patronámque eius iam pridem deceſſiſſe, de qua ignorantia mea non queror, per quam ſtetit, vt tibi pro eodem homine ſæpius obligarer. Rogo itaque, vt beneficio tuo legitimè frui poſſim, tribuas ei & Alexandrinam ciuitatem, & Romanam. Annos eius & cenſum (nequid rurſus indulgentiam tuam moraretur) libertis tuis, quibus iuſſeras miſi.

uitate Rom. in alia lectione fuit traderem. *Perstitoribus*) Huius negocij.

Peregrina) Non Romana. *Stetit*) Factum eſt. Sic Terentius dixit, ſtare cum illo, id eſt, pro illo facere. *Libertis*) Procuratoribus tuis.

TRAIANVS PLINIO.

CIVITATEM Alexandrinam ſecūdum inſtitutionem principum non temere dare propoſui, ſed cum Harpocrati iatraliptæ tuo iam ciuitatem Romanam impetraueris, huic quoque petitioni tuæ negare non ſuſtineo. Tu ex quo nomo ſit, notum mihi facere debebis, vt epiſtolam tibi ad Pompeium Plantam præfectum Ægypti amicum meum mittam.

CIVITATEM) Concedit etiam Traianus Harpocrati ciuitatem Alexandrinam, quæ ab Alexandro magno conſtructa fuit in reditu ab Hammone: viſa loci opportunitate complexus quicquid loci eſt intra paludem & mare, & octoginta ſtadiorum muris ambitum deſtinauit. verùm vt omittam quæ libro tertio, ab Arriano hiſtorico, cæteriſque ſuper hac traduntur, diligentiſſimè Strabo libro decimoſeptimo, omnem conſtructionem exequitur. *Non temere dare*) Raro enim ciuitas Alexandrina dabatur peregrinis, & ſummus honos illi habebatur, quinimmo non licebat faſces conſulares eam vrbem ingredi. *Non ſuſtineo*) Non poſſum. *Nomo*) Præfectura, vt Plinius interpretatur, cum libro quinto ſcribat, Ægyptum diuidi in præfecturas oppidorum, quas nomos vocant. pariter Strabo libro decimoſeptimo. Regio, inquit, Ægypti prius in præfecturas, quas nomos vocant, diuiſa fuit, Thebaïca in decem, Delta in totidem, intermedia in ſedecim. Herodotus nomos & ſatrapias pro eodem vſurpat. at Diodorus Græcus pro præfecturis, cùm inquit, Ægyptum in ſex & triginta nomos diuiſam. quidam volunt eiuſmodi præfecturas tot fuiſſe, quot aulas Labyrinthus habebat, quæ circiter triginta erant, præfecturáſque rurſus diuiſas in toparchias: Toparchias verò in alias diuiſiones minimę portionis. nomos autem, vt refert Hammonius, verbum polyſemum eſt. *Sit*) Harpocras. *Tibi ad Pompeium*) Quam per me ad te miſſam Pompeio reddes.

Digitized by Google

C. PLINIVS TRAIANO.

De Statuis principum in municipium transferendis.

CVM diuus pater tuus, Domine, & oratione pulcherrima, & honestissimo exemplo, omneis ciueis ad munificentiam esset cohortatus, petij ab eo vt statuas principum, quas in longinquis agris, per plures successiones traditas mihi, quales acceperam, custodiebam, permitteret in municipiũ transferre, adiecta sua statua, quódque ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat, ego statim decurionibus scripseram, vt adsignarẽt solum in quo templum pecunia mea extruerem: illi in honore operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. Sed primùm mea, deinde patris tui valetudine, postea curis delegati à vobis officij retentus, nunc videor commodissimè posse in rem præsentem excurrere. Nam & menstruum meum Calend. Septembris finitur, & sequens mensis complures dies feriatos habet. Rogo ergo ante omnia permittas mihi opus, quod inchoaturus sum, exornare & tua statua: deinde, vt hoc facere quam maturissimè possim, indulgeas

CVM) Petit commeatum excurrendi in oppidum Tiphernum, & in agros suos per mensem, quòd illic esset ædificaturus templũ, in quod Traiani indulgentia erat translaturus principũ statuas per fundos sparsas, & agros suos ordinaturus. *Pater tuus*) Nerua. *Oratione*) Quæ non extat. *Honestissimo exemplo*) Nam secundum Dionem, etiam de suo plurima donauit, & damnatorum bona superstitibus restituit hæredibus, quæcunq; Domitianus iniustè abstulerat: egenis verò Romanis emptos mille & quingentis myriadibus agros per quosdam senatores diuisit. *Longinquis*) Procul ab oppido. *Per plures successiones traditas*) Relictas mihi longa maiorum serie nam alibi refert, fuisse vetustis claris que parentibus, multásque in familia imagines maiorum habuisse. *Municipium*) Tiphernum arbitror Tyberinum, iuxta quod rus & villam possedit. immo iuuenis in patronum cooptatus ab illo oppido fuit. *Adiecta*) Addita numero statuarum cæterorum principum. *Testimonio*) Liberalitatis meæ præconio adhibito. *Decurionibus*) Senatoribus eius municipij. *Templũ*) Fortasse illud de quo libro quarto, oppidum est prædijs nostris vicinum, nomen Tipherni Tyberini, in hoc ego templum pecunia mea extruxi. *Mea*) Oculorum, an alia. nam plerunque ægrotabat *Valetudine*) Extrema morbo enim periit Nerua, secundum Eusebium in hortis Salustianis. *Officiis*) credo intellexisse Præfecturam ærarij, quam sub Traiano, cum Tertullo gessit: cuius paulo antè meminit. *In rem præsentem*) agros, & locum extructionis, vt præsens omnia peragam. *Menstruum*) cura officij per mensem meũ. alternis enim mensibus præfecti ærario curam eius sustinebant. Varro de agricultura, menstruum vocat tempus, quod luna circumiens implet. & Columella, Mulieris menstruum profluuium sanguinis: quod singulis mensibus mulieres vexat. Scæuola vero menstruos aureos relictos in singulos menses *Sequens*) insequẽs. Augusto proximus. Septẽb. *Feriatos*) Vacuos à negociis publicis. erant feriæ Ioui sacræ. genera autem earũ quatuor. in feriis hoc tantùm licebat agere, ex respõso Scæuolæ, quòd prætermissum noceret: longa dissertatio est super prædictis apud Macrobium lib. j.

commeatum. Non eſt autẽ ſimplicitatis meæ, diſſimulare apud bonitatem tuam, obiter te plurimum collaturũ vtilitatibus rei familiaris meæ. Agrorum enim quos in eadem regione poſſideo, locatio cum alioqui CCCC. excedat, adeo non poteſt differri, vt proximam putationẽ nouus colonus facere debeat. Præterea, continuæ ſterilitates cogunt me de remiſſionibus cogitare, quarum rationem niſi præſens inire non poſſum. Debeo ergo Domine indulgentiæ tuæ, & pietati meæ celeritatem, & ſtatuarum ordinationem, ſi mihi ob vtraq; hæc dederis commeatum triginta dierum. Neque enim anguſtius tempus præfinire poſſum, cùm & municipiũ, & aget de quibus loquor, ſint vltra centeſimum & quinquageſimum lapidem.

lib. j. Saturnalium. *Cõmeatum*) Diſcedendi facultatem. frequẽs verbum apud hiſtoricos. *Simplicitatis*) Bonitatis, candoris. *Diſſimulare*) Abſcondere *Obiter*) In tranſitu, vel ſimul. Apuleius libro ſexto, rurſum ne breuiculo quidem tempore refectos obiter reducunt. Plinius lib. xiij. obitérque inter ordines alium capeſſere fertile eſt. & lib. xxxiiij. vt obiter hoc quoque naſcatur. Iuuenalis: atque obiter leget, & ſcribet, vel dormiet intus. *Collaturum*) Si indulſeris mihi commeatum. *Eadem regione*) Thuſciæ. ibi enim optimos agros poſſedit. *Quadringenta*) Seſtertia. ſupra enim cenſum equeſtrem referebat ex reditu Thuſcanorum prædiorum. ergo non erat negligendus. *Differri.* In alium annum: iam pacto luſtro cum conductore. *Nouus colonus*) Proximè mihi accipiendus. *Debeat facere proximam putationem*) Putare vites debeat poſt vindemiam inſtantem. nam ſecundum Columellæ præcepta, vbi cœlum frigidum eſt, ſine dubio verno tempore melior putatio eſt. vbi verò aprica loca ſunt, molléſque hyemes, optima, & maximè naturalis eſt autumnalis, quo tempore diuina quadam lege & æterna fructum cum fronde ſtirpes deponunt, & non multo poſt, capite vigeſimoquarto: placet ergo ſi mitis & temperata permittit in ea regione quam colimus, cœli clementia, facta vindemia ſecundum Idus Octobris auſpicari putationes, cùm tamen æquinoctiales pluuiæ præceſſerint, & ſarmenta iuſtam maturitatem ceperint: nam ſiccitas ſeriorem putationem facit. *Sterilitates*) Libro quarto conqueritur, Thuſcos ſuos grandine excuſſos, & plerunque alibi ſe graciles vindemias colligere. *Remiſſionibus*) Ad Caluiſium ſcribit abundè quantum negociatoribus ſuarum vindemiarum ſpe deceptis remiſerit. & ad Paulinum, cùm me, inquit, neceſſitas Thuſcanorum prædiorum plures annos ordinatura detineat. nam priore luſtro quanquam poſt magnas remiſſiones, reliqua creuerunt. *Rationem*) Calculum, cõputationem. *Præſens*) Quod prius dixerat, in rem præſentem. *Debeo celeritatem & ſtatuarum ordinationem tuæ indulgentiæ, & pietati meæ*) id eſt, ſi concedes mihi commeatum, debebo ob hanc indulgentiam quamprimum redire, & ſtatuarum ordinationem meæ pietati referre. *Anguſtius*) Breuius. *Præfinire*) Præſcribere. *Municipium*) Crediderim ſanè Tifernum Tyberinum, quod tantum ab vrbe diſtet, quòd nullibi locorum Plinius ſcribat ſe habuiſſe agros, quàm in Thuſcis & Tranſpadana regione, quæ bis tot ab vrbe diſtat. illud animaduertendum, non omnes has epiſtolas ad Traianum ſcriptas à Secundo, dum eſſet in Bithynia, ſed quaſdam, vt hanc dum ſtaret in vrbe, abſente ab ea Traiano. collegit igitur in vnum libellum quaſcunque Imperatori ſcripſerat. *Lapidem*) Miliarium: nam per lapides miliaria ſignabat antiquitas. Martial. Ad lapidem Torquatus habet prætoria quartum. Ad quartum breue rus emit Otacilius.

Digitized by Google

TRAIANVS PLINIO.

ET priuatas multas, & omneis publicas caußas petendi commeatus reddidisti: mihi autem vel sola voluntas tua suffecisset. Neque enim dubito, te vt primùm potueris, ad tam districtum officium reuersurum. Statuam poni mihi à te eo quo desideras loco (quanquam eiusmodi honorum parcissimus) tamen patior, ne impedisse cursum erga me pietatis tuæ videar.

E*T priuatas*) Concedit Imperator Plinio quod petierat. *Priuatas*) Pertinentes ad rem tuam domesticam. *Publica*) Tam propter statuarum ordinationem, quàm quòd in sequenti mense vacaret ab officio. *Petenti*) Legitur etiam petendi *Sola voluntas*) Vide quanti faceret Traianus Secundum. *Suffecisset*) Ad imperandum commeatum *Districtum*) Necessarium. hinc libro primo de eadem præfectura scribens, distringor, inquit, officio, vt maximo, sic molestissimo: sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas sed illiteratissimas literas. & in panegyrico, nondum biennium compleueramus in officio laboriosissimo & maximo. *Parcissimus*) Quare meritò in oratione laudatur à Plinio, quòd vnam tantùm atque alteram statuam, & hanc æream in vestibulo Iouis Capitolini haberet, cùm paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totáque area hinc auro, hinc argento reluceret.

PLINIVS TRAIANO.

Impetratæ ciuitatis Alexandrinorum pro Harpocrate gaudium.

EXPRIMERE Domine verbis non possum, quantum me gaudio adfecerint epistolæ tuæ, ex quibus cognoui, te Harpocrati Iatraliptæ meo etiam Alexandrinam ciuitatem tribuisse, quamuis secundũ institutionẽ principũ non temere eam dare proposuisses. Esse a. Harpocrã νόμου μεμφιτικοῦ indico tibi: rogo ergo indulgentissime Imp. vt mihi ad Pompeium Plantam, præfectũ Aegypti, amicum tuum, sic vt promisisti, epistolã mittas:

EXPRIMERE) Impetratæ ciuitatis Alexandrinorum pro Harpocrate gaudium testatur, rogátque vt literas sibi ad Pompeium Plantam mittat, & patiatur quàm longissime sibi occurrere. *Iatraliptæ*) Medicorum reunctori, cuius artem Iatralipticen inuenisse Prodicum memorat Plinius. *Non temerè*) Nisi raro. *νόμου μεμφιτικοῦ*) Præfecturæ memphiticæ. Memphitæ vsq; ad summum Nili delta peruenĩũt. Memphis autem ipsa quondam arx Ægyptiorum regum magna & populosa, ambitu stadiorum centum & quinquaginta, oppor-

opportuniori totius eius oræ loco, vbi Nilus in plures ſciſſus partes efficit formam deltæ: eam Ogdous cognomento Vchoreus condidit.

obuiam iturus, quo maturius Domine exoptatiſſime, aduentus tui gaudio frui poſſim. rogo permittas mihi quàm longiſſimè occurrere tibi.

Obuiam iturus) Occurſurus tibi. credo Traianum tunc in vrbem redire voluiſſe, cuius aduentu percepto Plinius ei obuius ire quàm longiſſimè honoris gratia optabat.

PLINIVS TRAIANO.

Medici ſui propinquis ciuitatem petit.

PROXIMA infirmitas mea Domine obligauit me Poſthumio Marino medico, cui parem gratiam referre beneficio tuo poſſum, ſi precibus meis ex conſuetudine bonitatis tua indulſeris. Rogo ergo vt propinquis eius des ciuitatem, Chryſippo Mithridatis, vxoriq́; Chryſippi Stratonica Epigoni. item liberis eiuſdem Chryſippi Epigono & Mithridati, ita vt ſint in patris poteſtate, vtque iis in libertos ſeruetur ius patronorum. Item rogo indulgeas ius Quiritium L. Satrio Abaſcantio, & P. Caſio Phoſporo, & Panchariæ Soteridi, quod à te, volentibus patronis, peto.

PROXIMA) Medici ſui propinquis ciuitatem petit. *Proxima)* Alia à præcedenti. *Indulſeris)* Non videatur mirum, ſi frequēter contra priſcorum conſuetudinem vtatur verbo indulgere, cum etiam alij ſimiliter vſurpauerint. Liuius ab vrbe condita, cùm de cura annonæ habita, & ſalis vendendi arbitrio, ac portoriis & tributo remiſſis agit, hac indulgentia refert patres plebem concordem tenuiſſe. & Seneca, præſtabis parentibus pietatem, cognatis indulgentiam, omnibus æquitatem. eſt enim indulgentia, remiſſio mollis de ſeueritate iuris. hinc Fabius dixit mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus. item Seneca in Epiſtolis, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis ſit. Martialis, indulgent patientiam, dixit pro patiuntur. *Mithridati)* Filio. *Ita)* Cum hac tamen conditione. *Vt ſint in patris poteſtate)* Ne à libera poteſtate patris abſoluantur. *Patronorum ius)* Vt habeant idem iuris in libertos patris, quod pater in eos habet. nam Vlp iuriſconſultorum doctiſſimo referente, liberti tenentur alere patronos, & nonnunquam patronorum filios pro modo facultatum: verùm de iure patronatus in ſequentibus pleraque multa. *Ius Quiritium)* Ius Latinorum, quo iure Quirites, id eſt Romani vtuntur. *Volentibus)* Conſentientibus. *Abaſcantio)* Romæ in ædibus vetuſtiſſimis ſub Quirinali adhuc extat hoc epitaphium C. Plin. Abaſcantij. C. Plin. Phoſphorus.

Digitized by Google

PLINIVS TRAIANO.

Præturam amico petit.

SCIO Domine memoriæ tuæ, quæ est benefaciendi tenacissima, preces nostras inhærere, quia tamen in hoc quoque sæpe indulsisti, admoneo simul & impensè rogo, vt Actium Suram prætura exornare digneris, cùm locus vacet, ad quam spem alioqui quietissimam hortatur & natalium splendor, & summa integritas in paupertate, & ante omnia felicitas temporum, quæ bonam conscientiam ciuium tuorum ad vsum indulgentiæ tuæ prouocat & attollit.

SCIO) Petit præturā amico suo Actio Suræ. *Inhæret m. t.*) Fixū pectore tenes. quo dicendi genere etiā in epistolis ad amicos plerunque Secundum, alibi referemus. *Tenacissima*) Constantissima. *Sæpe ind.*) In hoc etiam concessisti, vt te sæpe admonerem. *Exornare p.*) Creare prætorem. *Locus v.*) Fortasse in demortui locum sufficere. *Quietissimam*) Certissimam. *Nataliū splendor*) Quòd Sura sit parentibus claris. nam Traianus claris natalibus debitos honores retulit: quare in Panegyrico dixit, tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à Principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis festinatis honoribus amplificat atque auget, & maioribus suis reddit. si quid vsquam stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis, hoc amplexatur, & refouet, & in vsum Reipub. promit. sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina ex tenebris obliuionis indulgentia Cæsaris, cuius est vt nobiles conseruet & efficiat. *Integritas in p.*) Magna pauperis laus, qui non corrumpatur donis. integer ad mores refertur, sed præsertim ad abstinentiam alieni: nam id integrum est, quod non est corruptum, sed perfectum. vnde integram rem dicunt Oratores & historici, quæ in sua natura est, & integram ætatem interpretantur, in flore ipso, cui neque addendum, nec adhuc quicquam sit imminutum. quare Virgilius integrum æui Ascanium meminit, etsi Seruius, cui adhuc ætas integra superesset, adducátque Ennium dicentem, Deos æui integros. *Felicitas*) Nam cùm res olim inter se dissociabiles miscuisset Nerua, principatum & libertatem, auxit quotidie felicitatem imperij Traianus: nec spem modò ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam assumpsit. *Prouocat*) Inuitat oratione & exemplo suo. *Bonam conscientiam*) Viros bonos, conscios integritatis suæ. *Extollit*) Ad honores eleuat: cum præsertim aliquis bene prouinciam regeret, hunc quæsita virtute dignitas offerebatur. patebat enim omnibus honoris & gloriæ campus: ex hoc quisque quod cupiebat, petere poterat, & assecutus sibi debebat.

PLINIVS TRAIANO.

Sacerdotium sibi petit.

CVM sciam Domine, ad testimonium laudémque morum meorum pertinere, tam boni principis iudicio exornari, rogo, dignitati, ad quam me prouexit indulgentia

CVM) Auguratū, vel septemuiratū sibi petit. *Maiorum.*) Quos [illegible] habuerat. *Boni*) Immò optimi. *Dignitati*) Præ-

fecturæ ærarij, & in primis conſulatui. nam has dignitates à Traiano acceperat ante auguratum, quod ipſe ad Arrianum libro quarto, & in Panegyrico teſtatur.

tua, vel auguratum, vel ſeptemuiratum, quia vacant, adiicere digneris, vt iure ſacerdotij precari deos pro te publicè poſſim, quos nunc precor pietate priuata.

Auguratum) In quo Iulio Frontino ſucceſſit gratulabundus. quare alibi ſuper hoc ſcribens, gratularis, inquit, quòd acceperim auguratum, iure gratularis, primùm quòd grauiſſimi principis iudicium in minoribus etiam rebus conſequi pulchrum eſt: deinde, quod ſacerdotium ipſum, cùm priſcum & religioſum, tum hoc quoque ſacrum plane & inſigne eſt, quòd non adimitur viuenti. *Septemuiratum a.*) Me vnum facere ex ſeptemuiris, qui epulas indicendi Ioui, cæteriſque diis poteſtatem habebant. de vtroque ſacerdotio multa in præcedentibus enarrata. *Vacant*) Sunt ſine dominis vnde non iniuria nunc in vrbe dicuntur vacare ſacerdotia, mortuo ſacerdote, nec dum alij collata. vacabat autem Auguratus per obitum Iulij Frontini. *Adiicere*) Adſtruere, addere. *Publicè*) Clara voce, vtilitate publica. augur enim publica ſigna à diis miſſa interpretabatur.

PLINIVS TRAIANO.

Gratulatoria ob victoriam.

VICTORIÆ tua optime Imp. maxima, pulcherrima, antiquiſſima, & tuo nomine, & reipubl. gratulor: deóſque immortales precor, vt omnes cogitationes tuas tam lætus ſequatur euentus, vt virtutibus tantis gloria imperij & nouetur, & augeatur.

VICTORIÆ) Gratulatur Imperatori ob victoriam de hoſtibus partam. *Victoria*) Parthicæ, an magis pro deuicto Decibalo Dacorum rege, cuius libro octauo meminit, ſignatè imperatorem Traianũ appellauit, quòd is cum exercitu expeditione facta cõtra Dacos, victoriam retulerit. *Maxima*) Bis deuictis hoſtibus ferociſſimis & ſagaciſſimis. *Pulcherrima*) Vt coëgerit pendere tributa Romanis, & imperata facere, cùm ſecus fieret ſub Domitiano, deinde rebellantes rege eorum ad necem compulſo penitus ſubiugauerit, & Daciam in prouinciæ formam redegerit. *Antiquiſſima*) Memorandæ, ſimili imperatorum antiquorum, ſuper qua ex inuicta antea gente bis acti fuere triumphi. *Reipublica*) Quia ſub Traiano fuit ſumma libertas: nam legati Decibali ad ſenatum miſſi poſt primam deditionem, & arma, quæ Traianus illis ademerat, & pacem impetrarunt. *Gloria Imperij*) Sub Domitiano ſeneſcentis, & ruentis. *Nouetur*) Ob reductam militarem diſciplinam. *Augeatur*) Redacta tum primùm Dacia, in formam prouinciæ.

PLINIVS TRAIANO.

De itinere ſuo in Bithyniam.

QVIA confido Domine ad curam tuam pertinere, nuncio tibi me Epheſum cum omnibus meis ὑπὲρ μαλέαν nauigaſſe, quamuis con-

QVIA) Nunciat ſe veniſſe Epheſum, reliquum itineris in Bithy-

Digitized by Google

niam facturum, partim naui, partim vehiculis. *Pertinere ad te.*) Te curare. *ὑπὲρ Μαλέαν*) Super Maleam, quæ & *Μαλεία* dicitur, secūdum Stephanum, promontorium est Peloponnesi, ex quo ad Cretam insulam, si Plinio credimus, certissimus cursus. interuallum autem à Malea ad columnas Herculeas si quis computet, ex autoritate Strab. inueniet stadiorum viginti duo millia & quingenta. maria ipsa, præsertim supra Maleam, propter aduersos ventorum flatus non fuere tuta. inde natum vulgo prouerbium, Cùm Maleam deflexeris, domesticos obliuiscere. Virgilius Maleæ vndas sequaces appellauit. *Ephesum*) Ioniæ ciuitatem.

trarius ventis retentus. nunc destino partim orariis nauibus, partim vehiculis prouinciam petere. nam sicut itineri graues æstus, ita continuæ nauigationi Etesiæ reluctantur.

Retentus) In itinere remoratus. *Orariis na.*) Piscatoriis & paruis. sic interpretatur Marc. illud Plauti in Rudente, mea opera laboratur & retes & horia. hæc conuenientior videtur lectio tanquam paruis lembis lecturus esset oram litoris Ionij, potiusquam nauibus onerariis, quæ amant altum pelagus. *Vehiculis*) Terrestri itinere, commodius enim & celerius iter faceret quispiam ex Colophone Smyrnam vehiculo, quàm naui. *Prouinciam*) Bithyniam. *Graues æstus*) Ingentes calores, quibus illæ prouinciæ vexabantur. *Etesiæ*) Constat Etesias tantùm in æstate flare, cùm nulli ventorum magis stati sint. exoriuntur autem secundum Plinium, post biduum ab exortu Caniculæ. Gellius verò tradit, cùm canis oritur. Columella autem, Calend. Augusti. at Seneca in Naturalibus quæstionibus opinionem quorundam recitans, æstate, inquit flare incipiunt, cùm & longius extenditur dies, & recti in nos radij diriguntur. à solstitio illis initium vltra ortum Caniculæ. non valent mane, nesciunt surgere, ob hoc nautis somniculosi venti & delicati vocantur. sed Diodorus voluit Etesias à solstitio æstiuo nondum flare, & multo ante æquinoctium autumnale quiescere. & Hammonius singulis annis flare tempore fructuum, Etesias ventos oriri è terra, & eorum flatu nimios calores temperari: ab iisdem etiam maritimos cursus celeres & certos dirigi Cicero prodidit De natura deorum. esse autem subsolanos credidit Strabo libro tertio scribens, ex Hispania retrò habenda est nauigatio. obseruandum est in primis, quòd in eo mari vsque ad sinum Sardiniensem venti spirant subsolani, euri, qui etesiæ dicuntur. at Plinius lib. xviij. ex Aquilone Etesias mutato nomine dici refert: nam & lib. ij. scripserat, Caniculæ exortum diebus octo fermè Aquilones præcedere, quos prodromos appellant. post biduum autem exortus eosdem aquilones constātius perflare diebus xl. quos Etesias vocant. ego crederem non semper Etesias flare ab eadem cœli regione, hinc modò aquilonis, modò euri nomen accepisse, quod colligi potest ex verbis Gellij. addidissem, inquit, eos ventos qui Etesiæ & prodromi appellantur, qui certo tempore anni ex alia atque alia cœli parte spirant. Hermolaus vir doctissimus ætatis nostræ, putat illud ex lib. xviij. cap xxxiij. contrarius Aquilo Africo flat, nec tamē eum toto anno in prædictis timet agricola, mollit sydera æstate media legendum, mollitur sydere: quia sequitur mutatque nomen, id est non Aquilones amplius, sed Etesiæ vocā ur. immò vt magis approbem eius sententiam, idem Plinius lib. ij. vbi Etesiarum meminit, mollire, tradit, eos creditur solis vapor geminatus ardore syderis. aduertendum tamen, Senecam ex autoritate Democriti referre Etesiarum flatum æstatem frangere, & à mensium feruentissimorum grauitate defendere, quod conuenit cum illo, mollit sydera esse autem contrarios nauigentibus ab oriente præter supradicta, Cęsar & M. Tullius testantur. ille enim in commentariis scribit, se teneri necessariò Alexandriæ Etesiis spirantibus, qui nauigantibus inde sunt aduersissimi venti. hic verò in epistolis ad Cælium, dum è Cilicia redire in vrbem decreuit: ego, inquit, nisi quid me Etesiæ morabuntur, celeriter (vt spero) vos videbo. ad hæc Tacitus: mare quoque Etesiæ flabant, horum flatu in orientem nauigantibus secundum, inde

aduersum

aduersum erat. cùm itaq; hi venti, autore Plinio, sint frugibus infesti, tradit Laërtius flantibus illis ne fruges corrumperentur, Empedoclem iussisse excoriari asinos, factisque vtribus collibus & montium verticibus eos admoueri ad reprimendos flatus, cessantibúsque ventis colysanemiam vocatum. Etesium secundum Celsum emplastrum rubrum est. at Etesij, autore Dionysio, penates apud Græcos dicuntur. *Reluctantur nauigationi*) Tendentibus ad septentrionem contrà nituntur.

TRAIANVS PLINIO.

RECTE) Laudat consilium Secundi. *Renunciasti*) Scripsisti per nuncium. *Pertinet ad animum meum*) Scire cupio quali itinere, prospero, an aduerso: naui, an vehiculo. *Peruenias*) Sis venturus. nondum enim peruenerat. *Interim*) aliquando, partim. *Loca*) Viarum compendia.

RECTE renunciasti mihi, Secunde charissime. pertinet enim ad animum meum, quali itinere in prouinciam peruenias. Prudenter autem constituis, interim nauibus, interim vehiculis vti, prout loca suaserint.

PLINIVS TRAIANO.

In Bithyniam se venisse scribit.

SICVT) Nunciat se tandem peruenisse in prouinciam, in quam missus fuerat à Traiano pro prætore cum cōsulari potestate, rogátque vt mittat mēsorem ad opera publica, in quæ multæ pecuniæ superfluò erogantur. *Grauissimis æstibus*) Præsertim canicularibus diebus, & flantibus Etesiis. *Pergami*) Longè clarissimum Asiæ Pergamum, Plinio referente, quod intermeat Silenus, præfluit Caïcus profusus Pindaro monte: Pergamea vocatur eius tractus iurisdictio. Strabo inquit, in his locis principatum quendam obtinet Pergamum, insignis ciuitas, quæ diu sub Attalicis regibus fuit, fœminino genere Græcorum aliqui, at Stephanus in Masculino protulere. *Subsititi*) Moram

SICVT saluberrimam nauigationem Domine vsque Ephesum expertus: ita inde postquam vehiculis iter facere cœpi, grauissimis æstibus, atque etiam febriculis vexatus Pergami substiti. Rursus enim transissem in orarias nauiculas, contrariis ventis retentus, aliquanto tardiùs quàm speraueram, id est XV. *Calend. Octobris Bithyniam intraui. Non possum tamen de mora queri, cùm mihi contigerit, quod erat auspicacissimum, natalem tuum in prouincia celebrare. Nunc Reip. Prusensium impendia, reditus, debitores excutio, quod ex ipso tractu magis ac magis necessarium intelligo. Multa enim pecunia variis ex causis à priuatis detinentur. præterea quadam minimè legitimis sumptibus erogantur. Hæc tibi Domine in ipso ingressu meo scripsi. Quintodecimo Cal. Octobr. Domine prouinciam intraui, quam in eo obsequio, in ea erga te fide, quam de genere humano mereris, inueni.*

feci, retardatus sum xv. Calend. Octobr. *Mora*) Facta ob febres & contrarios vẽtos. *Auspicatissimũ*) Optimi auspicij. *Natalem suum*) Natus est Traianus mense Septembri. *Excutio*) Scrutor, examino, nã missus fuerat ad ordinandum statum prouinciæ Bithyniæ. *Tractu*) Facto spatio. *Nimi*) Supra modũ *Erogãtur*) Impenduntur. *Quam*) Optimam. *Mensorem*) Qui metiatur opera publica. Vegetius qui in castris ad podismum demetiũtur loca, in quibus tentoria milites figant, vel hospitia in ciuitatibus præstant, hi mensores appellantur. an potius mensor hic accipi debet pro eo qui curam remetiendorum publicorum operum habebat, & calculatore impensarum, ac litium æstimatore, cùm demetiri sit æquare & æstimare. *Reuocari*) Ad ærarium, vnde fuerat extractæ. *Curatoribus*) Qui multas pecunias dolo malo interceperant. *Ratione Prusensium*) Calculo, computatione Prusensis Reip. *Maximo*) Procuratore tuo.

Dispice Domine an necessarium putes mittere huc mensorem. videntur enim non mediocres pecuniæ posse reuocari à curatoribus operum, si mensuræ fideliter agantur: ita certè prospicio ex ratione Prusensium, quam cum Maximo tracto.

TRAIANVS PLINIO.

CVPEREM) Respondet non posse ab vrbe mensorem mittere. *Corpusculi*) Fuit enim Plinius breuis & gracilis staturæ, id quod ipse alibi etiam asserit. *Tuorum*) Familiarium. *Ac iter ab Epheso fuis. t. s n.*) id est tam salubriter & cõmodè ab Epheso pedestri itinere peruenisses in Bithyniam, quàm ab vrbe Ephesum nauigasti. *Prospectum*) Rectè cautum *Mei*) id est proconsulari imperio & potestate. *Vexatas*) Perturbatas, defraudatas. *Romæ*) Nam Circi latus incensum extruxit, Gymnasium, item theatrum in campo Martio, columnam cochlidem in foro, quæ etiam nunc durat, porticus, templa. *In p.*) Portum ostiensem refecit, Centum cellarum extruxit. Pontinas paludes exsiccatas pontibus permeabiles reddidit. *Excutere*) Inquirere.

CVPEREM, sine querela corpusculi tui & tuorum peruenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso, vt nauigationi fuisset, quam expertus vsque illò eras. Quo autem die peruenisses in Bithyniam, cognoui Secunde charissime literis tuis. prouinciales credo prospectum sibi à me intelligent. nam & tu dabis operam vt manifestum sit illis, electum te esse, qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem in primis tibi rerum publicarum excutiendæ sunt. nam & esse eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ, aut in proximo fiunt, sufficienter habeo, sed in omni prouincia inueniuntur, quibus credi possit, & ideo non deerunt tibi, modò velis diligenter excutere.

PLINIVS TRAIANO.

De custodiis.

ROGO Domine consilio me regas *hæsitantem, vtrum per publicos ciuitatum seruos, quod vsque adhuc factum, an per milites adseruare custodias debeam. Vereor enim ne & per seruos publicos parum fideliter custodiantur, & non exiguum militum numerum hæc cura distringat. interim publicis seruis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne idipsum vtrisque negligentiæ causa sit, dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.*

ROGO) Consulit Traianum an custodiæ sint per seruos publicos seruandæ. *Hæsitantem*) Ambiguum. *Publicos ser.*) Seruorum aliqui erant publici, qui Reipubl. nomine empti fuerant, & publicis vsibus inseruiebāt, priuati, priuatorum dominorum. *Milites*) Stipendiarios, & ideo liberos. *Custodias*) Carcerem, locum vbi carcerarij custodiūtur. Columella, itaque mancipia vincta, quę sunt ergastuli, per nomina quotidie citare debebit, atque explorare vt sint compedibus diligenter innexa, tum etiam custodiæ sedes an tuta & rectè munita sit. iurisconsultus etiam, homo, inquit, qui ex custodia producitur. *E*) Vereor ne. *Hæc*) Custodiarum. *Distringat*) Occupet. *Non ex.*) Ingentem. *Addidi*) Ad custodias. *Id i.*) Additio militum seruis publicis. *Culpam*) Negligentiam. *Hi*) Milites. *Illos*) Seruos. *Regerere*) Referre, reflectere, excusare.

TRAIANVS PLINIO.

NIHIL opus est mi Secunde charissime, ad continendas custodias plureis commilitones conuerti. perseueremus in ea consuetudine, quæ isti prouinciæ est, vt per publicos seruos custodiantur. Etenim vt fideliter hoc faciat, in tua seueritate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est, ne si permisceantur seruis publicis milites, mutua inter se fiducia negligentiores sint. Sed & illud hæreat nobis, quàm paucissimos milites à signis auocandos esse.

NIHIL) Rescribit [illegible] esse antiquam consuetudinem. *Commilitones*) Vox imperatorum blanda, militibúsque grata, cùm se vnum de numero illorum putat, & militiæ socium. *Hæreat nobis*) In animo sedeat, curæ sit. *Reuocandos à signis*) Remouendos à suis ducibus, à castris.

Digitized by Google

PLINIVS TRAIANO.

De numero militum Gabio Basso præfecto adsignatorum.

GABIVS Bassus præfectus oræ Ponticæ, & reuerentissime & officiosissime Domine venit ad me, & compluribus diebus fuit mecum. Quantum perspicere potui, vir egregius, & indulgentia tua dignus, cui ego notum feci præcepisse te, vt ex cohortibus quibus me præesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione vno. Respondit, non sufficere sibi hunc numerum, idque se scripturum tibi. Hec in causa fuit, quominus statim reuocandos putarem quos habet supranumerum.

GABIVS) Nunciat non reuocasse milites supernumerarios à Gabio Basso, quoniam is responderat, non sufficere sibi numerum ab Traiano præscriptum. *Præfectum)* Non multo pòst effatur eadem, dum ipsum Cæsari commendat. *Me)* Hinc apparet, missum Plinium vt imperaret. *Beneficiariis)* Militibus de quibus libro primo belli ciuilis Cæsar. Petreius verò non deserit sese, armat familiam: cum hac & prætoria cohorte cetratorum, barbarisque equitibus, paucis beneficiariis suis quos suæ custodiæ causa habere consueuerat, improuiso ad vallum euolat. sunt autem beneficiarij, autore Vegetio, ab eo appellati, quòd promouentur ad militiam beneficio Tribunorum *Reuocandos)* Ad signa sua. *supra numerum)* A te constitutum.

TRAIANVS PLINIO.

VT mihi scripsit Gabius Bassus, non sufficere sibi eum militum numerum, qui vt daretur illi, mandatis meis complexus sum. Quot quæris scripsisse me? vt notum haberes, his literis subiici iussi. Multum interest, res poscat, an homines imperare latius velint. Nobis autem vtilitas demum spectanda est, & quantum fieri potest, curandum ne milites à signis absint.

VT mihi) Mandat numerum militum quos velit assignari Gabio Basso. *Quot)* In alia lectione fuit, quot, in alia, quid. *Subiecit)* Subscripsi, verba per me ad Gabium scripta, statim his adieci, quæ sunt, multum interest, res poscat. *Imperare latius velint)* id est, Considerandum est an res poscat, vt Gabius apud se retineat supernumerarios milites, an id agat, vt multis dominetur, plerunque enim homines ambitione corrupti magna imperia affectant. *Nobis)* Mihi, & tibi. *Signis)* A Ducibus suis. *Vt notum haberes)* Vt certior esses.

PLINIVS TRAIANO.

De balineo Prusensium

PRVSENSES) Prusensium nomine petit balineum extrui. *A priuatis)* Nam prædixerat multas pecunias à priuatis variis causis detineri. *In oleum)* Quo vngebantur. interdum est videre in antiquorum monumentis, balineum publicè, & oleum gratuitò datum. *Nitor)* Ædificiorum splendor & polities.

PRVSENSES Domine balineum habent & sordidum & vetus: id itaque indulgentia tua restituere desiderant. ego tamen æstimans nouum fieri deberi, videris mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia ex qua fiat, primùm ea, quam reuocare à priuatis, & exigere iam cœpi: deinde, quam ipsi erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balinei conferre, quod alioqui & dignitas ciuitatis, & seculi tui nitor postulat.

TRAIANVS PLINIO.

SI instructio) indulget Prusensibus balinei ędificationem, modò ne per illos aliquid priuatim tribuatur, neque eorum vires per publicam pecuniã extenuentur ad alias collationes necessarias. *Intribuant)* Impendant. *Priuatim)* id est, viritim. *Minus fiat)* Minuãtur reddit⁹ publici, ne possint cõferre res necessarias.

SI instructio noui balinei onература vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere: modò ne quid ideo aut intribuant, aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

PLINIVS TRAIANO.

De aduentu Seruilij.

SERVILIVS) Certiorem facit Traianum de Seruilij aduentu Nicomediam.

SERVILIVS Pudens legatus Domine VIII. Cal. Decembr. Nicomediam venit, méque longæ expectationis solicitudine liberauit.

PLINIVS TRAIANO.

Pro Rosiano Gemino.

ROSIANVM) Rogat Traianum velit commendatum habere

ROSIANVM Geminum Domine arctissimo vinculo mecum tua in me beneficia iunxerunt. Habui enim il-

Digitized by Google

Rosianum Geminum, sibi arcta familiaritate coniunctum: ad hæc virum integrum, probum, industriũ. & Cæsaris ipsius commilitonem, de quo pleraque libro primo.

Publicæ necessitudinis) Quia quæstor more maiorum consulem in parentis loco habere debeat.

Ipse apud te faueas) Sis fautor eius dignitatis, quod est in tua potestate. ad dignitati, quam apud te gesturus est. *Precibus meis*) Ratione mearum precum. *Priuatis*) Collatis in me post quæsturam.

lum quæstorem in consulatu, mei summè obseruantissimum expertus: tantam mihi post consulatum reuerentiam præstat, vt publicæ necessitudinis pignora, priuatis cumulet officiis. Rogo ergo vt ipsi apud te pro dignitate eius, precibus meis faueas: cui, & siquid mihi credis, indulgentiam tuam dabis, dabit ipse operam, vt in his quæ ei mandaueris, maiora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quod spero tibi & integritatem eius, & probitatem, & industriam non solum ex eius honoribus, quos in vrbe sub oculis tuis gessit, verumetiam ex commilitio esse notissimam. Illud vnum, quod propter charitatem eius nondum mihi videor satis plene fecisse, etiam atque etiam facio: teque Domine rogo, gaudere me exornata quæstoris mei dignitate, id est per illum mea, quàm maturissimè velis.

PLINIVS TRAIANO.

De militibus Maximo procuratori adsignandis.

MAXIMVS) Consulit an relinquos censeat in futurum milites quos supernumerarios Maximo Cæsaris liberto dimiserat, dum iter frumentatum. huius Maximi, liberti & Procuratoris Traiani probitatem, industriã, diligentiam testimonio in sequentibus prosequitur. *Gemellino*) Virdio Gemellino procuratori Cæsaris, vt statim & in sequentibus Traianus rescribit. *Paphlagoniam*) Halys, secundum Strabonem, orientem versus Paphlagonum confinium est, austrum versus Phryges & Galatæ, qui ibi habitarunt, occidentem versus Bithyni & Mariandini: Septentrionem versus Euxinus. Plinius Pylæmeniam vocatam scribit à Pylæmene duce. Paphlagoniam verò à Paphlago Phinei filio, si Stephano credimus, in qua Tantalus, autore Diodoro, habitauit.

MAXIMVS libertus & procurator tuus Domine, præter decem beneficiarios, quos adsignari à me Gemellino, optimo viro, iussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. ex his interim, sicut inueniram in ministerio eius, relinquendos existimaui, præsertim cùm ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quinetiam tutelæ causa, quia ita desiderabat, addidi duos equites. in futurum quid seruari velis, rogo rescribas.

TRAIA-

TRAIANVS PLINIO.

NVNC quidem proficiscétem ad comparationem frumentorum, Maximum libertum meum, rectè militibus instruxisti: fungebatur enim & ipse extraordinario munere, cùm ad pristinum actum reuersus fuerit. sufficient illi duo à te dati milites, & totidem à Virdio Gemellino procuratore meo, quem adiuuat.

NVNC) Respondet pro re frumétaria fuisse necessarios milites Maximo, sed cum redierit, militibus quatuor contentum esse debere. *Instruxisti*) Muniuisti. *Extraordinario*) Ad comparandum frumentum, cùm aliàs esset Cæsaris procurator. *Actum*) Procuratorē. *Quem adiuuat*) Cui est in officio socius.

C. PLINIVS TRAIANO.

De seruis inter tyrones inuentis.

SEMPRONIVS Cælianus egregius iuuenis, repertos inter tyrones duos seruos misit ad me: quorum ego supplicium distuli, vt te conditorem disciplinæ militaris, firmatorémque consulerem de modo pœnæ. Ipse enim dubito ob hæc maximè, quòd vt iam dixerant, sacramento militari nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi, rogo Domine scribas, præsertim, cùm pertineat ad exemplum.

SEMPRONIVS) Cōsulit de pœna seruoꝝ inter tyrones repertorum. *Sempronius Cælianus*) Cælianū Afrum recitat Lampridius præceptorē Antonini Diadumeni. *Tyrones*) Nouitios milites, de quibus Vegetius & Modestinus. *Seruos*) Quos sacræ leges arcent à militia. neq; respublica Romana, nisi in summa ingenuorum inopia, vsa est seruis ad bellum. *Conditorem*) Tanquam is plura militaris disciplinę instituta fecerit, quàm nemo antecedentium principū. quare Secundus in Panegyrico, quā, inquit, speciosum est, quòd disciplinā castrorū lapsam extinctámq; refouisti, depulsó prioris seculi malo. & Dion autor, Traianū milites retinuisse sub disciplina, vt neq; insolescerent, neque contra se insurgerent, sed quieti imperia facerēt: satis enim constat, ipsum post Augustum labentem disciplinam incuria superiorum principum retinuisse, & in melius reformasse, ordinatis & officiis & impendiis. hæc tamen quidam etiam Adriano ascribunt. *Sacramento*) Nam iurabant milites in verba principis, se non recessuros nisi præcepto ducis post completa stipendia, neque remp. proditturos, dum militiæ promouerentur. lege Vegetium & Liuium. Sacramentum, militare propriè dicitur. Frontinus L. Valerio Flacco, & C. Varrone Coss. milites primò iureiurando facti sunt. antè enim sacramento tantummodo à Tribunis rogabantur, cæterum ipsi inter se tantum iurabant, se fugæ atque formidinis causa non abituros, neque ex ordine recessuros. Etiam pro iureiurando quod fit in iudicio, ponitur. Valerius. sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt. idem libro septimo, cum sorore sacramento contendere noluit. *In numeros*) In ordinem & numerum militum. super quo lege quædam libro tertio, ad Tranquillum.

TRAIANVS PLINIO.

SECVNDVM mandata mea fecit Sempronius Cælianus, mittendo ad te eos, de quibus cognosci oportebat, an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem, voluntarij se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarii dati. Lecti si sint, inquisitor peccauit: si vicarij dati, penes eos culpa est qui dederunt, si ipsi cùm haberent conditionis suę conscientiam, venerunt, animaduertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quòd nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies, quo primùm probati sunt, veritatem ab his originis suæ exigit.

SECVNDVM) Respōdet, pœnam irrogandam esse delinquenti. *Voluntary)* Non rogati. *Lecti)* Ab inquisitore euocati. *Vicary)* Vt aliorum vices sustinerent: Martialis, iam volo vicarius esse. Liuius in bello Punico scribit ccc. militibus Siculis, qui nolebant militare, totidem vicarios à Scipione datos: & Vegetius, seditiosos milites continendos ad omnem disciplinam arctissima seueritate tribunorum vel vicariorū. Columella, vicarius meę diligentiæ succedit is, qui me absente in locū meum substituitur. Apuleius: venisti tandem miserrimi laboris vicarius. Fabius mortem Alcestis vicariam appellauit, quia vicem morituri mariti subire non recusauit, & idem Apul. libro secundo dixerat, vicariam pro me lanienam. Horat. defunctúmque laboribus æquali recreat sorte vicarius. *Venerunt)* In militiam. *Cum s.)* Cum scirent se seruos. *Per num.)* Per ordines militiæ. *Probati)* Recepti tanquam boni milites. *Originis suæ)* Seruilis, an ingenuæ.

C. PLINIVS TRAIANO.

De iis, qui ex damnatione serui publici essent.

SALVA magnitudine tua Domine descendas oportet ad meas curas, cùm ius mihi dederis referendi ad te, de quibus dubito. In plerisque ciuitatibus, maximè Nicomedia & Nicea. quidam vel in opus damnati, vel in ludum, similiáque his genera pœnarum, publicorum seruorum officio ministerióque funguntur, atque etiam vt publici serui annua accipiunt. quod ego cùm audissem, diu multúmque hæsitaui, quid facere deberem. nam & reddere pœna post longum tempus plerosque iam senes,

SALVA) Quęrit quid faciendum de seruis damnatis qui se ministeriis publicis immiscuerūt. *Magnitudine s.)* Integra tua maiestate, quia quodammodo Cæsaris amplitudo minui videbatur, cùm à rebus maximis & grauissimis retrahebatur ad obscuras & deiectas. *Ius)* Arbitrium, facultatem. *Opus p.)* Vel metalli: Vlp. tit. De pœnis, inquit seruos in metallū vel in opus metalli, item in ludum venatorium dari sole-

re, nulla

re.nulla dubitatio eſt in miniſterium metallorum fœminæ in perpetuum, vel ad tempus damnari ſolent, ſimili modo & in ſalinas, in calcariam quoque, vel ſulphurariam damnari ſolent: ſed hæ pœnæ metalli magis ſunt. *In lu.*) Ad beſtias, vt cum illis depugnent, vel ad ludum gladiatorium. quicunque in ludum venatorum ſunt damnati, videndum eſt an ſerui pœnæ efficiantur, an permanean in libertate, & magis eſt vt hi quoq; ſerui efficiantur. in hoc tamen diſtant à cæteris, quod inſtituuntur venatores, aut pyrrhichiarij, aut aliam quam volunt artem, geſticulandi, aut aliter ſe mouendi. *Simili.*) Vt ad argenti fodinas, & lapidicinas. *Publicorum ſer.oſ.*) Qui vel cuſtodias tuebantur, viáſve publicas muniebant, cloacáſq; purgabãt. *An.nu.*) Alimenta, impenſa, ſalaria *Reddere p.*) A qua ſe ad miniſteria publica tranſtulerant. *Frugaliter*) Fructuoſe, vtiliter. *Nimis ſeuerum*) Cum ſummum ius ſit ſumma crux. *Damnatos*) In perpetuum alicui pœnæ *Paſci*) inutiles. alimenta præbere, & remouere eos ab officiis publicis. *Periculoſum*) Ne fame cogerentur ad deſperationem. *In ſuſpenſo*) Integram. *Fortaſſe quemadmodum*) An forte. *Decreta*) Sententias ſenatus *Principum*) Coloniarum. *Dati*) Pœnis. legitur etiam, damnati. *Deprecantes*) Seruos, dimiſſos, liberatos à pœnis *Hoc auſum*) Soluere eos à vinculis. *Autore*) Proconſule, vel legato.

& quantum affirmatur frugaliter, modeſtéque viuentes, nimis ſeuerum arbitrabar, & in publicis officiis retinere damnatos, non ſatis honeſtum putabam: eoſdem rurſus è Republica paſci otioſos, inutile, non paſci etiam periculoſum exiſtimabam. Neceſſariò ergo rem totam, dum te conſulerem in ſuſpenſo reliqui. Quæres fortaſſe quemadmodum euenerit, vt pœnis, in quas damnati erant, exoluerentur: & ego quæſiui, ſed nihil comperi. Quod affirmare tibi poſſum, vt decreta, quibus damnati erant, proferebantur: ita nulla monumenta, quibus liberati probarentur. Erant tamen qui dicerent, deprecantes, iuſſu proconſulum, legatorúmve dimiſſos. Addebat fidem, quod credibile erat, neminẽ hoc auſum ſine autore.

TRAIANVS PLINIO.

MEMINERIS idcirco te in iſtam prouinciam miſſum, quoniam multa in ea emendanda apparuerint: erit autem vel hoc maximè corrigendum, quòd qui damnati ad pœnam erant, non modò ea ſine autore, vt ſcribis, liberati ſunt: ſed etiam in conditionem proborum miniſtrorum retrahantur. Qui igitur intra hos proximos decem annos damnati, nec vllo idoneo autore liberati ſunt, hos oportebit pœnæ ſuæ reddi: ſi qui vetuſtiores inuenientur, & ſenes, ante annos decem

MEMINERIS) Reſcribit, ante decem annos damnatos, & ſenes, dandos miniſteriis, non procul à pœnis, reliquos nullo autore ſolutos, reddẽdos pœnæ. *Iſtam*) Bithyniam. *Emendandam*) Alibi ad eundem, ſed ego ideo prudentiã tuam elegi, vt reformandis iſtius prouinciæ moribus ipſe moderareris, & ea conſtituas, quæ ad perpetuã eius prouinciæ quietem eſſent profutura. *Idoneo*) Legitimo. *Vetuſtiores*) In ſeruitute æ-

damnati, distribuamus illos in ea ministeria, quæ non longè à pœna sint. Solent enim eiusmodi ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum, & vicorum dari.

umnali supra decennium, ummodo ij sint senes. *on longe*) Proxima pœnæ nt, vt insequentia. *Balneum*) Publicum curantum. *Dari*) Destinati.

C. PLINIVS TRAIANO.

De collegio fabrorum Nicomedensium instituendo.

CVM diuersam partem prouinciæ circumirem, Nicomediæ vastissimum incendium multas priuatorum domos, & duo publica opera, quanquam via interiacente, Gerusiam & Isson absumpsit. Est autem latius sparsum: primum, violentia venti, deinde, inertia hominum, quod satis cõstat, ociosos & immobiles tanti mali spectatores perstitisse, & alioqui nullus vsquam in publico sipho, nulla hamã, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda: & hæc quidem vt iam præcepi, parabentur. Tu domine, despice, an instituendum putes collegium fabrorum, dumtaxat hominum CL ego attendam ne quis, nisi faber, recipiatur, néve iure concesso in aliud vtatur: nec erit difficile custodire tam pau-

CVM) Ob incendium vastissimum Nicomediæ factũ monet constituendum esse collegium fabrorum. *Nicomedia*) Vrbis preclaræ in intimo sinu Bithyniæ γερουσίαν. Senatum, autore Iulio Polluce. *Isson*) Vide an legendum, Isæum, id est, Templũ Isidis, sicut Serapæum, templum Serapidis, quæ Dion in vita Titi meminit incendio absumpta. quidam Isson putant ædificium quadratum habens paria latera, alij instar circi pariter vtrinque distans. sunt qui legant Hysson, locum scilicet certaminis, quia ὑσσὸς hastam significet. *Sparsum*) Euagatum, diffusum, grassatum. *Sipo*) Vel sipho, id est, canalis fistula ad deducendam aquam & ex ea arcenda incendia. Strabo libro quinto asserit vniuersas propè vrbis ædes subterraneos meatus, siphones, fistulas vndosas habuisse, id quod nunc etiam interdum defodiendo cellas vinarias deprehenditur. tãta per aquæductus aquarum vbertas influebat, vt per vrbem amnes inundare viderentur, vnde nil mirũ si à Plinio auunculo vrbs pensilis dicitur, subtérque nauigata. quidam scribunt Siphonem esse vas, quo in Oriente vtuntur ad arcenda incendia. Scipio autem in Gellio libro nono, inter tela connumeratur. *Hama*) Inter instrumenta rustica connumeratur à Iulio Polluce, & Catone. Suidas fabrile crediditur instrumentum, inibique duo prouerbia recitantur. in vitis Pontificum plerunque leges hamas argenteas donatas ministerio diuino. quidam rentur hamulam inde deductam: de qua Columella in cultu hortorũm: Aut habilem lymphis hamulam Bacchóve lagenam nunc etiam hamula à circumpadanis nostris vulgo appellatur vas vitreum ad vsum aquæ & vini. Liuius insuper scribit, Hamas locum fuisse spatio tria millia passuum à Cumis. *Ha*) Instrumenta ad incendia extinguenda. *Collegium fabrorum*) De quibus sæpe fit mentio apud historicos. *Faber*) Ferrarius. *In aliud*) Præterquam ad arcenda incendia.

TRAIA-

TRAIANVS PLINIO.

TIBI quidem ſecundum exempla complurium in mentem venit, poſſe collegium fabrorum apud Nicomedenſes conſtitui. Sed meminerimus, prouinciam iſtam, & præcipuè eas ciuitatas, ab eiuſmodi factionibus eſſe vexatas. Quodcunque nomen, ex quacunque cauſa dederimus iis qui in idem cõtracti fuerint, hetęriæ quamuis breues, fient. Satius itaque eſt, comparari ea, quæ ad coercendos ignes auxilio eſſe poſſint, admoneríque dominos prædiorum, vt & ipſi inhibeant, ac ſi res popoſcerit, adcurſu populi ad hoc vti.

TIBI) Reſpondet Traianus cum Bithynia, præcipuè Nicomedia, perturbata fuerit ab eiuſmodi collegiis, ſatius eſſe comparatis inſtrumentis ignes coercere. *Complurium)* Vrbium. in quibus ſunt fabrorum collegia. *Factionibus)* Corporibus, ſectionibus, collegiis. quare Martianus de collegiis illicitis & corporibus tradit mandatis Principum præcipi præſidibus Prouinciarum ne patiantur eſſe collegia ſodalitia. *Hetæriæ)* Siue hetariæ more poëtico, dicuntur ſodalitates, ſodalitia. ſenſus ergo eſt: cũ Plinius ſcripſiſſet, numerum cl. duntaxat hominũ tam paucorum eſſe facilem cuſtoditu: reſpondet Traianus quodcunq; nomen illis dederis, tamen fiant ſodalitates, quantumcunque breues ſint, quas idem Plinius de Chriſtianis ſcribens, aſſerit iuſſu imperatoris vetuiſſe. *Quamuis breues)* Quamuis ſint paucorum hominum, fient hetæriæ. vocabuntur collegia & ſodalitia. *Prædiorum)* Ædificiorum, *Inhibeant)* Incendia.

PLINIVS TRAIANO.

Votorum nuncupatio.

SOLENNIA vota pro incolumitate tua, qua publica ſalus continetur, & ſuſcepimus Domine pariter & ſoluimus, precati Deos, vt velint ea ſemper ſolui, ſempérque ſignari.

SOLENNIA) Admonet imperatorem, ſuſcepiſſe & ſoluiſſe vota pro eius incolumitate. *Solennia vota)* De ſolennibus Cæſaris diebus plura Tertullianus in apologetico. vbi refert ſolitum fuiſſe ita illi acclamari, de noſtris annis augeat tibi Iupiter annos. nam vitam ipſi longiſſimam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietum precabantur. *Signari)* Nam vel à conſulibus & prætoribus in vrbe, in prouinciis à proconſulibus ac præſidibus, interdum etiam à prætoribus vota ſuſcipiebantur, & perſoluebantur. ſignari ergo, rata habere. poſt enim nuncupationem ſignata ſeruabantur ad finem anni, cùm perſoluebantur, & alia noua nuncupabantur.

Digitized by Google

Traianvs Plinio.

Respondet Traianus se lætari ob susceptam & soluta vota pro eius incolumitate.

Et soluisse vos cum prouincialibus diis immortalibus vota pro mea salute & incolumitate, & nuncupasse, libenter mi Secunde charissime cognoui ex literis tuis.

Plinivs Traiano.

De aquæductu Nicomedensium.

In aquæductũ) Mittit Nicomedẽses frustra impẽdisse plurimam pecuniam in aquęductum, se autem inuenisse quò deduci commodè posset, modò mittit aquilegem, vel architectum. *HS* xxx ccc. xxix. Sestertia triginta millia, trecentena ix. nam autore Probo, x. signatũ cum virgula superius plana, apud antiquos decem millia significabat. *Diruptus*) De relictus: legitur etiam relictus, cc.) Sestertia *Arcuato*) Structo per arcus, qualibus in vrbem videmus aquas deductas multas, sed in primis Anients. *Ad plana* Sed ardua & eminentiora. *Superiore*) Priore aquæductu inchoato, sed demolito. *Testaceo*) Latericio. *Vilius*) Minori impendio erit. *Aquilegem*) Qui scientiam deducendarum aquarum habet. Plinius lib. xxvj. syluestris vbi nascitur, subesse aquas credunt, & hoc habent signum aquileges. extat Theodorici Regis epistola, qua scribit se comparasse, aquilegium (non enim dicit aquilegem) Romam venisse ab Africa, vbi ea ars pro locorum siccitate summo studio semper viguit, qui aridis locis aquas possit dare vernaculas, vt beneficio suo humida habitare faciat loca nimia sterilitate siccata. verum autore Marcello, Aquilex est qui aquam colligit. Varro in Quinquatribus. an hoc præstat Hero, filius Diogenis, quod ille è ventre aquam mittit ad hoc te iactas, at hoc pacto vtilior te Thuscus Aquilex. apud Iurisconsultum titulo De immunitatibus, aquilices passim legitur, fortasse ab elicienda

In aquæductum Domine Nicomedenses impenderunt. HS. XXX. CCCXXIX. qui imperfectus, adhuc relictus, ac etiã destructus est: rursus in alium ductum erogata sunt CC. hoc quoque relicto, nouo impendio est opus, vt aquam habeant, qui tantam pecuniam malè perdiderunt. Ipse perueni ad fontem purissimum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana ciuitatis & humilia perueniat. manẽt adhuc paucissimi arcus, possunt & erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est. aliqua pars, vt mihi videtur, testaceo opere agenda erit. Id enim & facilius, & vilius. Et imprimis necessarium est, mitti à te vel aquilegem, vel architectum, ne rursus eueniat quod accidit. ego illud vnum affirmo, & vtilitatem operis, & pulchritudinem seculo tuo esse dignissimam.

ciēda aqua: niſi tamen corruptè pro aquilege legatur. Frontinus tamen in libello De aquęductibus, aquarium vocat, qui curam diſtribuendæ aquæ habeat. minimus, inquit, modus in aquæ diſtributione continetur, cuius rei fraus aquariorum, quos aquas ex publicis ductibus in priuatorum vſum deriuate deprehendimus. & prius dixerat, aquam Trabam modulis certis per vicem in dies diſpenſatam omnes villæ acipiunt: ſed non eadem moderatione aquarij noſtri procedunt: eam ſemper in ſupplementum Iuliæ inducentes: Item, Anio aquariorum imperitia in aliquos eum ſpecus deducentium, cæteras aquas vitiabat. Cælius & Iuuenalis Aquarium proviliſſimo officij genere vſurpāt. Vlpianus aquarios vocat ſeruos aquægerulos. At aquariolus, ſi Pompeio Feſto credimus, dicitur mulierum impudicarum ſordidus aſſecla. Id quod videtur aſſerere Apuleius in ſecunda Apologia, cùm inquit, hiſce auditis exacerbatus aquariolus iſte vxoris ſuæ ita ira extumuit *&c.* Hic obtinet locum coniunctionis, &, nam opus erat architecto ad conſtructionem operis, & aquilege ad menſuram modulorum & deducendarum aquarum. *Quòd accidit*) Vt pecunia malè perdatur. *Seculo tuo.* Feliciſſimo tui imperij tempore.

TRAIANVS PLINIO.

CVRANDVM eſt vt aqua in Nicomedenſem ciuitatem perducatur. verè credo te ea, qua debebis, diligentia hoc opus aggreſſurum. Sed mediusfidus ad eandem diligentiam tuam pertinet inquirere quorum vitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedenſes perdiderint: ne cum inter ſe gratificantur, & inchoauerint aquæductus & reliquerint. quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

C*VRANDVM*) Hortatur ad opus aquæductus & inquiſitionē pecuiarum expenſarum. *Curandum*) Quia hoc nobis placet. *Hic opus*) Aquæductus. *Gratificantur*) Rem gratam facere ſtudent, ſibi applaudunt & indulgent. vt ſub hoc prætextu publicas pecunias priuatè interceperint.

PLINIVS TRAIANO.

De theatro Nicenſium.

T*HEATRVM Domine Niceæ maxima iam parte conſtructum, imperfectum tamen ſeſtertiûm, vt audio (neque enim ratio plus excuſſa eſt) amplius centies hauſit, vereor ne fruſtrà. ingentibus enim rimis deſcendit & hiat, ſiue in cauſa ſolum humidum*

T*HEATRVM*) Conſulit quid faciendum de theatro imperfecto, & gymnaſio incendio cōſumpto Niceæ, ac balineo quod Claudiopolitani iuxta montem defodiebant, petitque ad ea architectum ab vrbe. *Ratio*) Summæ impenſæ calculus. *Ne fruſtrà*) Hauſerit & abſumpſerit ſupra centum ſeſtertia. *Deſcendit ingentibus rimis*) Enatæ in eo rimæ maximæ deſcendunt vſque ad ſolum, inde fatiſ-

Digitized by Google

& aperitur: Pollio Architectus lib. ij. cap. viij. scribit inter structurarum genera esse reticulatum, quo tunc omnes vtebantur, sed ad rimas faciendas ideò paratum, quod in omnes partes dissoluta habet cubilia & coagmenta.

& molle, siue lapis ipse gracilis & putris: dignum est certè deliberatione, sitne faciendum, aut sit relinquendum, an etiam destruendum. nam fulturæ ac substructiones, quibus subinde suscipitur, non tam firmæ mihi, quàm sumptuosæ videtur. huic theatro ex priuatorũ pollicitationibus multa debentur, vt basilicæ circa, vt porticus supra caueam, quæ nunc omnia differuntur, cessante eo quod antè peragendum est. Iidem Nicenses gymnasium incendio amissum, ante aduentum meum restituere cœperunt, longè numerosius laxiusque quàm fuerat. etiam aliquantũ erogauerunt: periculum est ne parum vtiliter. incompositum enim & sparsum est. Præterea architectus sanè æmulus eius à quo opus inchoatũ est, affirmat, parietes (quanquã viginti & duos pedes latos) imposita

Molle) Quod cedat, molle. præcipit enim Vitruuius, vt in fundamẽtis terra fodiatur vsq; ad solidum. *Lapis*) Quo theatrum constructum est. *Putris*) Resolubilis. *Faciendum*) Perficiendum. *Relinquendum*) Imperfectum. *Fultura*) Fulcimenta, munimenta, instauramenta. *Substructiones*) Substructio fundamenti. eas Columella libro primo substructiones appellat. Si quis, inquit, ædificia volet in decliuibus areis extruere, semper ab inferiore parte auspicetur, quia cùm ex depressiore loco fuerint cœpta fundamenta, non solùm superficiem suam facilè sustinebunt, sed & pro fultura & substratione fungentur aduersus quidẽ ea, quæ mox, si fortè villam prolatare libuerit, ad superiorem partem applicabũtur. & Vitruuius, substructionis fundamentum distabit ab exteriore introrsus amplo spatio. & mox, neque vniuersa pondere premens poterit vlla ratione extrudere muri substructiones: nam substructio est quicquid muri per arcus & fornices dispositi sub terra est: qua dictione præter Vitruuium frequenter vtitur Frontinus in Aquæductibus. Theatri autem fundamentorum ratio ea: si in plano aut palustri loco constituetur, solidationes substructionésque ita erunt faciendæ, quemadmodum de fundationibus ædium sacrarum libro tertio à Vitruuio scriptum est. *Subinde*) Statim. *Suscipitur*) Sustentatur theatrum. *Sumptuosa*) Magno impendio. *Pollicitationibus*) Promissis offerentium. *Basilica*) Regiæ & sumptuosæ porticus, in quibus iudicia, conuiuia, saltationes fiebant. eas multi priuati homines sua pecunia extruendas promiserant: sicut porticus quæ erant in eminentiori parte theatri. *Circa*) Caueam, quæ est media theatri pars vacua, & caua propter ædificia hemicycla. Plautus, vt conquisitores singuli in subsellia eant per totam caueam spectatoribus. Apuleius consepeum caueæ appellauit Theatri ædificium, quod circumsepit cauum illud. quare ego aliud existimo consessum caueæ, de quo Virgilius libro quinto & octauo, aliud caueam tantùm. illud enim, vbi spectatores sedent per gradus: hoc verò, vbi ludi & spectacula dantur. *Eo*) Theatri hemicyclo. *Gymnasium*) Locum in quo athletæ exercitabantur. relege libro primo & secundo à nobis prænotata. Vitruuius libro quinto, enarrata forma gymnasij philosophorum, rhetorum, ac dialecticorum, statim subiicit palæstritarum, eleganter & explicatè. *Numerosius*) Spatiosius, plurium membrorum. *Aliquantulum*) Pecuniæ impenderunt ad restitutionem gymnasij. *Vtiliter*) Illud restituant incompositum absque symmetria. *Sparsum*) Incommodũ diuulsis gymnasij membris, & indecorè inter se distantib. *Architectus*)

Qui

onera ſuſtinere non poſſe, quia ſine cemento medio farti, nec teſtaceo opere præcincti. Claudiopolitani quoque in depreſſo loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt, magis quàm ædificant, & quidem ex ea pecunia, quam buleutæ addunt beneficio tuo, aut iam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferunt. Ergo cùm timeam, ne illic publica pecunia: hîc, quod eſt omni pecunia precioſius, munus tuum malè collocetur: cogor petere à te, non ſolùm ob theatrum, verumetiam ob hæc balinea, mittas architectum diſpecturum: vtrum ſit vtilius, poſt ſumptum qui factus eſt, quoquo modo conſummare opera vt inchoata ſunt: an, quæ videntur emendanda, corrigere: quæ transferenda, transferre, ne dum ſeruare volumus quod impenſum eſt, malè impendamus quod addendum eſt.

Quid illud reſtituit. *Onera*) Columnarum, porticuum, tectorum. nam autore Vitruuio tecta imponebantur in ſupremis theatri porticibus *Farti*) Congeſti. *Sine cemento medio*) Abſque enim calce compacti lapides facilè corruunt. quare qui illud conduxerat ædificandum, fraudem commiſerat, dum intermedia parietum nullo cemento conglutinarat. cùm ſatis conſtet, calcem eſſe lapidum laterúmque ad conſtructionem tenaciſſimum vinculum. hinc architectus mandat parietes crebriter ſatiandos ex calce & arena minutiſſima, vt diutius contineantur, quæ ſi ſuperauerint & abundauerint, parietes plus habentes humoris non citò fient euanidi: ſi ſecus, diſſoluentur. alia lectio habet, ſine cemento medij farti, quæ etiam non improbanda eſt. *Teſtaceo opere*) Lateritio, quod opus ad regulam fabrefactum intermediam materiam melius continet, ſicut in mœnibus vrbis videmus. *Claudiopolitani*) Claudiopolis, quæ & Bithynium autore Ptolemæo, vnde fuit Pinytus grammaticus in vrbe Epaphroditi Neronis libertus; niſi mendoſus in hoc, vt in multis, Stephani codex. *Depreſſo*) Humili. cùm locus ad balnearum diſpoſitionem ſecũdum architectum ſit deligendus quàm calidiſſimus, & auerſus à ſeptentrione. *Defodiunt*) Deprimunt ſubterrant. *Buleutæ*) Senatores, decuriones. βουλὴ enim ſenatus. *Addunt beneficio tuo*) Nam lege Pompeia, qua Bithyni & Pontici vtebantur, hi qui in ſenatum à cenſoribus legebantur, dare pecuniam non iubebantur: ſed quos Traiani indulgentia quibuſdam ciuitatibus ſuper legitimum numerum adiicere permiſerat, & ſingula millia denariorum & bina intulerant. quare, inquit, tuo beneficio, quia beneficio imperatoris fuerant facti ſenatores: eo permittente ſtruebatur balineum. *Addunt*) Accreſcunt. *Ob introitum*) In ſenatum. *Conferent*) Ad ſtructuram balinei. *Illic*) id eſt, in ædificatione theatri. *Hic*) In balinei diſpoſitione. *Tuum munus*) Indulgentia ædificandi balinei, & ad id erogata pecunia in opera & theatri & balinei. *Seruare*) Si inchoata corrigemus. *Malè impendamus*) Si poſtea theatrum perfectum, tueret totum, & balineum ob malam poſitionem eſſet aliò transferendum.

TRAIANVS PLINIO.

QVID oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum apud Nicentes est in re præsenti optimè deliberabis, & constitues: mihi sufficiet, indicari cui sententiæ accesseris. tunc autem à priuatis exigi opera tibi curæ sit, cùm theatrum, propter quod illa promissa sunt, factum erit. Gymnasiis indulgent Græculi, ideo forsitan Nicenses maiore animo constructionem eius aggressi sunt. sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. Quid Claudiopolitanis circa balineum, quod parum, vt scribis idoneo loco inchoauerunt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. nulla prouincia est, quæ non peritos & ingeniosos homines habeat, modò ne existimes, breuius esse ab vrbe mitti, cùm ex Græcia etiam ad nos venire soliti essent.

QVID) Remittit iudicio Plinij, Theatri ædificationem. Nicenses verò vult esse contentos sufficienti gymnasio, monétque vt in illis prouinciis quærat architectum. *In re præsenti*) Inspecto ædificio. *Opera*) Promissa muneri, vel ornamenta. Traiani constitutione, referente Pomponio iureconsulto, si quis sui, alienive honoris causa facturum se quicquam in aliqua ciuitate promiserit, tam ipse quàm hæres eius obligatur. *Græculi*(Ignominiosum verbum contra Græcos, vnde Iuuenalis satyra tertia. Græculus, inquit, esuriens in cœlum si iusseris ibit. quinetiam Zonaras, qui historiam ab orbe condito vsque ad declinationem imperij in compendium reduxit, fatetur Romanos appellare solitos Achiuos Græcos ignominiæ causa tanquam viles & gregales. *Indulgent gymnasiis*) Exercent palæstram nimia cum voluptate: quare Plin. lib. xv. vsum, inquit, olei ad luxuriam vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. cui sententiæ Plutarchus in Quæstionibus assentitur: nec aliud, inquit, Græcis seruitutem ac molliciem attulisse Romani, quàm gymnasia & palæstram, quibus relanguescant adolescentium animi, & penitus effœminentur. hinc puerorum amores gigni, hinc somno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc saltationibus & motu composito, & certo, ac delicato cibi genere debilitari quibus de causis ab armis se delapsos esse non intellexerunt, contentíque pro strenuis ac fortibus militibus, se bonos palæstritas & athletas dici, & haberi ad summam inertiam molliciémque defluxerunt. Pausanias, Palæstram primus inuenit Theseus, & artem fecit. cùm prius tantùm robore vterentur. vnde Diotimus Poëta luctam Herculis & Antæi scribens, refert meritò succubuisse Antæum, quia inuentum luctæ fuit Græcorum non Lybicorum. *Maiore animo*) Quàm possint pati impensam. *Nulla prouincia est*) Omnis Græciæ & Asiæ. in qua prouincia plurimæ erant Græcorum coloniæ. *Peritos*) Architectura eruditos. in eundem sensum infrà scribit: Calphurnium Macrum credo facturum, vt te libratore instruat: neque enim prouinciæ istæ his artificibus carent. *Breuius*) Iter, cùm sit longius. *Ad nos*) In vrbem.

PLINIVS

PLINIVS TRAIANO.

De lacu Nicomedenſium.

INTVENTI mihi & fortuna tua, & animi magnitudinem, conuenientiſſimum videtur, demonſtrare opera non minus æternitate tua, quàm gloria digna, quantúmque pulchritudinis, tantum vtilitatis habitura. Eſt in Nicomedenſium finibus ampliſſimus lacus, per hunc marmora, fructus, ligna, materia, & ſumptu modico & labore vſque ad viam nauibus, inde magno labore, maiore impendio vehiculis ad mare deuehuntur. Sed hoc opus multas manus poſcit. at hæ porrò non deſunt: nam & in agris magna copia eſt hominum, & maxima in ciuitate, certáque ſpes omneis libentiſſimè aggreſſuros opus omnibus fructuoſum. ſupereſt vt tu libratorem, vel architectum, ſi tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, ſitne lacus altior mari, quem artifices regionis huius quadraginta

INTVENTI) Monet imperatorem Traianum vt lacum non procul à Nicomedia permittat foſſa manu facta in mare deducere, futurum hoc magno decori, & emolumento toti regioni. *Fortuna*) Felicitatis. nam ampliſſimum omnium imperatorum imperium tenuit Traianus. *Animi magnitudinem*) Scribit Dion Traianum gloriæ cupidum, qua motum expeditioně ſumpſiſſe aduerſus Armenios & Parthos, hanc tamen cauſam præ ſe ferentem, quod illorum rex diadema à rege Parthorum non à ſe accepiſſet. *Nicomedenſium fin.*) Nicomedia Bithyniæ in intimo ſinu vrbis præclara, dicta de nomine regis cuiuſdam Bithyni, qui eam condidit ſi Straboni credimus. multi enim eodě nomine vocati fuerunt, quemadmodum Prolomæi, propter prioris claritatem. Pauſanias ſcribit, à Nicomede Bithinorum rege cognomentum accepiſſe maximam vrbium in Bithynia, quæ prius Aſtacus dicebatur. & Stephanus. Nicomedia, inquit, ciuitas Bithyniæ à Nicomede Zelæ filio illuſtriſ regis quæ etiam Olbia eſt appellata. non procul ab ea locant geographi Aſcaniam paludem. nec omittam, Solinum tradere Hylam lacum, in quo periſſe credunt delicias Herculis vrbem Nicomediam iuxta Pruſiadem alluere. nec mirum ſi ſuper tanta re Traianum conſulit: nam Marcellus De operibus publicis, publico, inquit, ſumptu opus nouum ſine principis autoritate fieri non licere, conſtitutionibus principum declaratur. *Ligna, m.*) Ligna rudia & impolita: ſi ſomentur, ædificiis idoneæ, melius tamen vt diſtinctè legatur, & materia ſit tãquam genus, prædicta tanquam ſpecies. *Viam p.*) Quæ ducebat Nicomediam. *Ad mare*) Vnde in ciuitatem importabantur. *Manus*) Operariorum. *Certáque ſpes*) Nobis eſt *Libratorem*) Librator, vt ſubinde legitur apud Frontinum, eſt qui peritiam habet librandi aquam ad libellam. vulgo nunc libellator dicitur. ſignificat etiam librator, qui lapides emittit in bello. Tacitus, libratoribus funditoribúſque attributus locus, vnde eminus lapides & glandes torquerent. & Vegetius ſcribit, manu ſola omnes milites meditatos libralia ſaxa, qui vſus paratior credebatur, quia non deſiderabat fundam *Architectum*) Quem Hammonius præfectum ædificij interpretatur, & qui aliis fabris præeſt, quique formam ędificij excogitat, & aliquid parat παρὰ τὸ ἄρχειν τῷ τέκτονι. eius ſcientia eſt pluribus diſciplinis & variis eruditionibus ornata, cuius opera naſcitur ex fabrica & ratiocinatione. fabrica

Digitized by Google

est, continuata ac trita vsus meditatio, quæ manibus perficitur:& materia, vniuscuiusque generis opus est ad propositum deformationis. ratiocinatio autem est, quæ res fabricatas solerti ratione proportionis demonstrare ac fabricare potest. constat. architectura ex ordinatione & dispositione. architectus igitur est, qui ædificandi rationem habet, & aquarum deducendarum plerunque tenet. videntur architectus & architector inter se differre: nam Seneca scribit: mihi crede, felix illud seculum ante architectos fuit: ante architectores ista nata sunt. nam nascente luxuria, in quadrum tigna decidere, & ferro per designata currente manu trabem scindere: nam primi, vt Virgilius, cuneis scindebant fissile lignum. non enim tecta cœnatoria epulas receptura parabantur. nisi tamen mendam suspicari volumus, vt pro architectores architectorias legamus. ab architecto verbum architectari, id est machinari, deduxit Vitruuius.

cubitis altiorem esse contendunt. Ego per eadem loca inuenio fossam à rege percussam, sed incertum, vtrum ad colligendum humorem circumiacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum. est enim imperfecta. Hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate, an desperato operis effectu, sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum) pro tua gloria incitor & accendor, vt cupiam peragi à te, quæ tantum cœperant reges.

Cubitis) In architectura cubitus sex palmis constat, digitisq; triginta quatuor. *Fossam*) Receptaculum aquæ manufactum Vlpiano autore ff xliij. *Rege*) Mithridate, qui aliquando Bithyniam occupauit: siue à rege Persarum, quem Græci per excellentiam sine additione nominis regē plerunq; vocant. placet tamē magis intelligere Nicomedem, à quo Nicomedia appellationem accepit, in cuius finibus lacus extendebatur. *Sed incertum*) Sed dubium est vtrum cauauerit illam fossam *Ad committendum flumini lacum*) Vt coniungeret Calpæ flumini lacū. Calpa enim fluens à Nicomedia pontum ingreditur. *Imperfecta*) Non perueniens vsque ad flumen. *Hoc quoque dubium*) An remanserit imperfecta ob mortem regis, an quòd desperauerit posse perficere quod inchoauerat. *Hoc ipso*) Tanto magis. *Feres me ambitiosum*) Patieris me quòd sim gloriæ tuæ cupidus. *Tantum*) Non absoluendo. *Reges*) Nicomedes, quod vni suprà dederat, hîc pluribus ascribit.

TRAIANVS PLINIO.

POTEST nos solicitare lacus iste, vt committere illum mari velimus: sed planè excogitandum est diligenter, ne si immissus in mare fuerit, totus effluat. Certè quantum aquarum, & vnde accipiat, poteris à Calphurnio Macro petere. Libratorem & ego hinc aliquem tibi peritum eiusmodi operum mittam.

POTEST) Traianus respondet, non abhorrere ab hoc opere, modò diligenter prouideat ne totus lacus effluat in mare. *Committere mari*) Per fossam in flumē deductam coniūgere mari. *Demissus*) Deriuatus. legimus etiam immissus *Effluat*) In mare descendat ex exorbeatur. verior tamen scriptura, ne si commissus flumini fuerit, in mare totus effluat. quod sanè conuenit cum alia epistola, quæ de eodem lacu in sequentibus scripta est. erat enim lacus altior mari.

Certè)

Digitized by Google

Certè) Vt ſcias, quantum aquarum. quanta ſit altitudo lacus. *Vnde)* A quo fonte. *Paterni)* Secundus infrà. ego interim Calphurnio Macro clariſſimo viro autore reſcripſi, vt libratorem quàm maximè idoneum mitteret. *Hinc)* Ex vrbe.

PLINIVS TRAIANO.

De Byzantiorum impendiis.

REQVIRENTI mihi Byzantiorum Reip. impendia, quæ fecit: indicatum eſt, Domine, legatum ad te ſalutandum annis omnibus cum pſephiſmate mitti, eique dari nummorum duodena millia. Memor ergo propoſiti tui, legatum quidem retinendum, pſephiſma autem mittendum putaui, vt ſimul ſumptus leuaretur, & impleretur publicum officium. Eidem ciuitati imputata ſunt terna millia, quæ viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui Mœſiæ præeſt, publice ſalutandum. Hæc ego in poſterum circumcidenda exiſtimaui. te Domine rogo, vt quid ſentias, reſcribendo, aut conſilium meum confirmare, aut errorem emendare digneris.

REQVIRENTI) Conſuluit Traianũ an abſcindere debeat publicos ſumptus Byzantiorum, qui dabantur legatis vt ſalutatum irent Imperatorem, vel Mœſiæ præfectum. *Requirenti)* Examinanti, diſcutienti. *Byzantiorum)* Byzantium oppidum Thraciæ iuxta Helleſpontum, arctiſſimum inter Europam Aſiámque diuortium in extrema Europæ poſuere Græci in promontorio Chryſocera, duce Pauſania Spartanorum rege, reddito oraculo, quærerent ſedem cęcorum terris aduerſam, ea ambage Calcedonij monſtrabãtur, quòd priores illuc aduecti præuiſa locorum vtilitate peiora legiſſent. quippe Byzantium fertili ſolo, fœcundóque mari, quia vis piſcium in pontum erumpens, & obliquis ſub er vndas ſaxis exterrita, omiſſo alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. vnde quæſtuoſi & opulenti ſiunt Byzantij Stephanus refert tale datum oraculum Megarenſibus in Delphis conſulentibus, felices qui illam incolerent vrbem, litoris Thracis liquidum iuxta promontorium, os ponti, vbi piſcis ceruúſque cibum paſcuntur eundem, vbi condiderit in animo omnia accipiet. Hammonius à Byzante Thraciæ rege appellatum ſcribit. Diodorus & Stephanus à rege Byzantio filio Crœſſæ & Neptuni. poſtea nominata Conſtantinopolis, à Conſtantino Conſtantij filio in maius aucta, & imperij ſedes facta, inde à multis noua Roma vocata, clara ſanè bellis naualibus, & ſecundum Oroſium, totius Orientis caput. *Pſephiſmate)* Decreto vſus eſt vocabulo Gręco, ſicut M Tullius pro Flacco. ſic ſunt expreſſa iſta quæ recitantur pſephiſmata. nam quod nos decretum, pſephiſma dicunt Græci. *Eique dari)* Qui perſonale munus ineunt, ideo viaticum accipiunt, vt eſt apud iuriſconſultos de muneribus & honoribus. legati qui ad ſacrarium principis mittuntur, perſonale munus ineunt, quia viaticum quod legatum dicitur, interdum ſolent accipere. *Propoſiti tui)* Qui vis ciuitàtes quantum fieri licebit, leuari ab impendio *Mittendum)* Per tabellarium. *Sumptus leu.)* Suppreſſo legato. *Publicum officium)* Salutatio. *Imputata)* Aſcripta ſunt. *Qui praeſt Mœſia)* Præfectus prouinciæ Mœſiæ, quæ & Myſia dicitur, incertum de inferiore an ſuperiore loquitur. Mœſos imperio Rom. adiũxit Sylla. *Circũc.)* Abradenda, tollenda. *Confirmare)* Aſſentiendo. *Emend.)* Negando aliqua honeſta ratione

TRAIANVS PLINIO.

OPTIME) Traianus laudat cōsilium Secundi. *Duodena ista*) Nummorum millia. *Psephisma fungetur his partibus*) id est, decretum supplebit vices legati, modò per te mihi mittatur. *Missum fuerit*) Ad nos. *Ignoscet*) Par cēter feret. *Si minus sumptuosè*) Si non per legatum, sed tantum misso decreto.

OPTIME fecisti Secunde charissime, duodena ista Byzantiis, quæ ad salutandum me in legatum impendebantur, remittendo. fingetur his partibus etsi solum eorum psephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis & Mœsiæ præses, si minus illum sumptuosè coluerint.

PLINIVS TRAIANO.

De diplomatibus.

DIPLOMATA) Petit quemmodum seruare debeat in diplomatibus, quorum dies præteriisset. Diploma propriè est priuilegium singularium virorum, & vicorum. quo immunitates ad tempus vel in perpetuum dantur, siue etiam quis ciuitate donaretur. Tranquillus in Caio. prolata diuorum Iulij & Augusti diplomata, vt vetera & obsoleta deflebat. & in Nerone. diplomata ciuitatis Romanæ singulis obtulit Tacitus. M. Cluuius Rufus criminatus apud Vitellium, quòd diplomatibus suis nullum principem præscripsisset. Diplomata demum intelliguntur pro quibuscunque literis concessis à principe vel à magistratibus eius nomine, siue tabellariis vt liberum & expeditum iter faciant, siue exulibus restitutis, siue aliquo crimine absolutis, siue obligationibus. Plutarchus in vita Galbæ. Consulibus verò proponentibus publicos famulos qui imperatori decreta ferrent, quibúsque obsignata quæ vocantur diplomata darent, quæ cuiusque ciuitatis magistratus cognoscentes, in mutatione curruum, tabellariorum festinationem accelerant, non mediocriter Nymphidius excandescebat, quod non à se sigillo & in litibus acceptis illa misissent. idem in Othonis. Cluuius Rufus ait, in Iberiam illata esse diplomata, quibus tabellarios emittunt, diuum Neronis nomen descriptū in nomini Othonis habentia. Modestinus. Ad legem Corneliam de falsis, qui se pro milite gessit, & illicitis insignibus vsus est, vel falso diplomate vias commeauit, pro admissi qualitate grauissimè puniendus est. Secundus: festinationem tabellarij, quem ad te cum epistolis misi, diplomate adiuui. Tacitus: causa fingendi fuit, vt diplomata Othonis quæ negligebantur lætiore nuncio reualescerent. Sen. Augustus quoscunque ob adulterium familiæ suæ adeo non odit, vt dimissis cautiones quo tutiores essent diplomata daret. & lib. vij. De beneficiis. video istic diplomata & syngrapha & cautiones vacua habendi simulacra: vbi corruptè diplomata legitur.

DIPLOMATA Domine, quorum dies præterita, an omnino obseruari, & quàm diu velis, rogo scribas, méque hæsitatione liberes. vereor enim ne in alterutram partem ignorantia lapsus, aut illicita confirmem, aut necessaria impediam.

Venu-

Venuleius tamen De verb. oblig. diplomata accipit pro continuato itinere die noctúque, quod tabellarij, quibus diplomata conceduntur, susceptum iter nullo tempore intermittant. nam imperatorum constitutionibus cursu publico per dispositos equos priuatis vti fas non erat, quòd ante cæteros eorum omnium notitiam quæ in prouinciis gererentur, hoc modo principes primi sciebant. Sed nostro seculo, priuato etiam sumptu res agitur equis per interualla locorum dispositis quas postas vulgus appellat. vt neque, inquit Venuleius, diplomate, id est diebus ac noctibus, & omni tempestate contempta, iter continuare cogatur. & mox, quod si diplomate vsus, aut felici nauigatione maturius quàm quisque peruenerit Ephesum. *Dies præterita*) Hæc enim durabant ad certum diem.

TRAIANVS PLINIO.

DIPLOMATA) Respōdet Traianus se noua missurum diploma. *ta. Esse in vsu*) Obseruari. *Iniung. mihi*) Hoc imprimis mihi curandum, vt citissimè noua diplomata mittam.

DIPLOMATA, quorum præteritus est dies, in vsu esse non debent, ideo inter prima iniungo mihi, vt per omnes prouincias antè mittam noua diplomata, quàm desiderari possint.

PLINIVS TRAIANO.

De priuilegio Apameorum.

CVM) Voluerat Secundus cognoscere publicas Apameorum rationes, sed eorum priuilegio detentus consulit imperatorem quid facto opus sit. *Apame.*) Bithyniæ Apameam (nam sunt & alibi eiusdem nominis) intellige, quā Ptolomæus iuxta fluminis Rhyndaci ostia locat & Stephanus, Bithynia, inquit, Apamea, quam cōdidit Nicomedes, cognomento Epiphanes, prius dicta Myrlea. Vlp. de censib. est in Bithynia Apamea colonia. & Plin. lib. v. de cætero intus in Bithynia colonia Apamea, non autem Apamena, vt passim legitur. dicimus enim Placentiam Ro. coloniam, non Placentinam Ro. coloniam *Legerentur*) Cognoscerentur, examinarentur. *Proconsulum*) Nam Secundus pari proconsulibus potestate in Bithyniā missus fuerat *Habuisse*) Sibi concessum fuisse. *Priuilegium*) Priuatum ius indultum contra ius commune: nam nisi

CVM vellem Apamea Domine cognoscere publicos debitores, & reditum, & impendia, responsum est mihi, cupere quidem vniuersos, vt à me rationes Coloniæ legerentur, nunquam tamen esse lectas ab vllo proconsulum, habuisse priuilegium, & vetustissimum morem, arbitrio suo Remp. administrare. Exegi, vt quæ dicebant, quæque recitabant, libello complecterentur, quem tibi qualem acceperam, misi: quamuis intelligerem, pleráque ex illo ad id de quo quæritur, non pertinere. Te rogo vt mihi præcipere digneris, quid me putes obseruare debere. vereor enim ne aut excessisse, aut non impleuisse officij mei parteis videar.

aliquid indulgeret, non esset priuilegium. priuum enim significat singulum, ex autoritate Lucillij, scribente Marcello hinc Festus priuos priuásque antiqui dicebant pro singulis, ob quam caussam & priuata dicuntur, quæ vniuscuiusque sunt, & priuilegium, quasi priuata lex, vt de imperio Pompeij. de r dicu M. Tullij. non sunt enim generalia iussa neque de vniuersis ciuibus, de singulis concepta. quocirca inquit Gellius, priuilegia potius vocari debent, quia veteres priua dicebant quæ nos singula. priuilegiorum prærogatiua veterani separantur ab aliis, sed quædam causæ sunt, quædam personæ, & ideo quædam ad hæredes transmittuntur: quæ caussa sunt, quæ personæ sunt, ad hęredes non transeunt. *Vetustissimum m.*) Antiquam consuetudinem administrandi remp. suo arbitrio. vetustas enim semper pro lege habetur Vlp. ff. j. inueterata cõsuetudo pro lege non immeritò custoditur: & hoc est ius, quod dicitur moribus constitutum: nam cum ipsæ leges nulla ex alia caussa nos teneant, quàm quod iudicio populi receptæ sunt, meritò & ea quæ sine vllo scripto populus probauit, tenebũt omnes. quid enim interest suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis? Paulus ibidem, consuetudo est optima interpres legũ. Imp. Leo & Anton. quod officiis, curiis, ciuitatibus, principiis vel collegiis præstitum cognoscitur longa consuetudine, perpetuam legis vicem obtinere statuimus: verum, inquit Iustinianus, Codicis viij. consuetudo non vsq; adeo sui valitura momento, vt aut rationem vincat aut legem. *Libello*) Supplicatione *Quamuis*) Ordo & sensus, quamuis intelligerem ad id non pertinere pleraque ex illo de quo quæritur, id est, quãuis scirem in illo libello contineri extra illud de quo quæritur. erat enim verbosus & Asiaticus, pleraq; supra rem complectens. *Excessisse*) Mittendo libellum. *Non imp.*) Non recognoscendo rationes Apameorum.

TRAIANVS PLINIO.

LIBELLVS Apameorum, quem epistolæ tuæ iunxeras, remisit mihi necessitatem perpendendi qualia essent, propter quæ videri volunt, eos qui proconsulibus hanc prouinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectatione rationum suarum, cum ipsum te vt eas inspiceres, non recusauerint. Remuneranda est igitur probitas eorum, vt iam nunc sciant hoc, quod inspecturus es, ex mea voluntate, saluis quæ habent priuilegiis, esse factum.

LIBELLVS) Præcipitur saluo priuilegio rationes Apameorũ vt inspiciantur. Nescio an accusem Iulium Capitolinum, an dicam Macrinum principem ementitum in rem suam, in cuius vita legimus decreuisse omnia rescripta veterum principum tollere, vt iure, non rescriptis ageretur, cum Traianus nũquam libellis responderit, ne ad alias causas facta perferrentur, quæ ad gratiam composita viderentur, cum hic & alibi videamus libellis rescripsisse. *Remisit*) Exemit. sic in panegyrico, iniuriarum metum & accusandi necessitatem remisit. *Perpendendi*) Considerandi, examinandi. *Non recusauerint*) Voluerint. *Remuneranda*) Cùm conseruamus eorum priuilegia. *Probitas*) Virtus. *Ex mea voluntate*) Volo, inquit, vt rationes inspicias, ita tamen, vt priuilegia non infringantur.

PLINIVS

C. PLINIVS TRAIANO.

De religioſo templo transferendo.

ANTE aduentum meum Domine Nicomedenſes priori foro nouum adiicere cœperunt, cuius in angulo eſt ædes vetuſtiſſima Matris magnæ, aut reficienda, aut tranferenda, ob hoc præcipuè, quod eſt multo depreſſior opere eo, quod nunc maximè ſurgit. Ego cùm quærerem, num eſſet aliqua lex dicta templo: cognoui, alium hic, alium apud nos eſſe morem dedicationis. Diſpice ergo Domine, an putes ædem, cui nulla lex dicta eſt, ſalua religione poſſe transferri, alioqui commodiſſimum eſt, ſi religio non impedit.

ANTE) Veretur ædem in angulo fori ſitam religione aliqua impedientem, in alium locum transferre. quare conſilium petit à pontifice max. Traiano quid faciendum. *Aduentum*) in prouinciam *Nouum*) Forum. *Matris magnæ*) Cybeles, quam tradit Diodorus Cæli filiam, & reginam appellatam, cæteras annis, prudentia, virtute præſtantem, in gratiam matris ſuæ Titeæ, quæ poſtea terra nominata eſt, fratres omnes (erant enim numero xlv) nutriſſe, eoq; magnam Matrem vocatam. mox tamen inquit, quòd pecorum puerorúmque morbis remedia introduxerit, infantibus verborum medicaminibus ſalutem præbuerit, plurimos in ſinu fouerit, tum propter diligentiam, amorémque ſingulis præſtitum, matrem omnium dictam. nec mirum ſi celebratur Cybele in Bithynia non procul à Phryhia, vbi creditur nata. *Transferenda*) In aliũ locum. *Depreſſior*) Humilior. *Ex opere*) Fori ſtructura. *Dicata templo*) Dicandi templũ. nam dicare, & dedicare propriè eſt dicendo deferre, & obſequio dare alicui numini. quærebat igitur Plinius an apud Nicomedenſes cõſtituta eſſet aliqua lex dicandorum templorum. legitur etiam dicta, id eſt poſita, id quod in ſequentibus repetit. quanquam ex reſponſo Traiani confirmetur ſuperior ſcriptura. *Hic*) Nicomediæ. *Nos*) Romæ, ex libro quarto, repete, quæ de templi dedicatione enarrauimus *Nulla lex*) Nullam putat legem morem diuerſum dedicandi à Romano. *Alioquin commodiſſimum eſt*) Niſi impedierit religio, commodè poterit in alium locum transferri.

TRAIANVS PLINIO.

POTES mi Secunde chariſſime, ſine ſolicitudine religionis, ſi loci poſitio videtur hoc deſiderare, ædem Matris deũm transferre in eam, quæ eſt accommodatior: nec te moueat, quòd lex dedicationis nulla reperitur, cùm ſolum peregrinæ ciuitatis capax non ſit dedicationis, quæ ſit noſtro iure.

POTES) Permittit Traianus ius transferendi ædem quocunq; voluerit, ſine periculo lædendi religionem. *Poſitio*) Situs. *In ea*) Poſitione. *Peregrinæ ciuitatis*) Alienigenæ. Varro de lingua Latina, agrorum quinque genera facit. Romanum, Gabinum, peregrinum, hoſticum, incertum. peregrinus eſt ager pacatus: extra Romanum & Gabinum, dictus peregrinus à pergendo, id eſt, progrediendo: eò enim ex agro Romano primùm progrediuntur. *Noſtro*) Romano.

TRAIANVS PLINIO.

Agit gratias.

DIFFICILE est Domine exprimere verbis, quantam perceperim lætitiam, quòd & mihi & socrui meæ præstitisti, vt ad finem consulatus Cælium Clementem in hanc prouinciam transferres. ex illo enim mensuram beneficij tui penitus intelligo, cùm tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar, cui referre gratiam parem nec audeo quidem, quamuis maximè debeam: itaque ad vota confugio, deósque precor, vt iis quæ in me assiduè confers, non indignus existimer.

DIFFICILE) Gratias agit Traiano, quod post cõsulatum missurus sit in Bithyniam proconsulem Cœlium Clementem rogante se & socru sua. *Ad finem consulatus*) Finito eius consulatu, quo sortiebantur prouincias. *Hanc*) Bithyniam. *Mihi*) Roganti. *Socrui*) Pompeiæ Celerinæ. *Vota*) Quoniam tunc præcipuus votorum locus est, cùm spei nullus est.

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem imperij.

DIEM Domine, quo seruasti imperium dum suscipis, quanta mereris lætitia celebrauimus, precati deos, vt te generi humano (cuius tutela & securitas saluti tuæ inuisa est) incolumem florentemq́; præstarent. præiuimus & commilitonibus iusiurandũ more solenni præstantibus. & prouincialibus, qui eadem certarunt pietate, iurãtibus.

DIEM) Admonet Traianum celebrasse diem, quo susceperat imperium, & commilitonibus iusiurandum solenne dedisse. *Diem*) Incertus est dies. Tacitus indicat circa Cal. Ianuarias milites consueuisse iurare in verba Principis illo autem die fiebant solennia Cæsaris, & secundum Tertullianum, focos & choros in publicum educebant, vicatim epulabantur, ciuitatem tabernæ habitu abolefaciebant, vino lutum cogebant, cateruatim cursitabant. *Quo seruasti dum suscipis*) Confugit, inquit in panegyrico, in sinum tuum concussa resp. ruénsque imperium super imperatorem, imperatoria tibi voce delatum est. nam cùm prætoriani milites peterent ad necem interfectores Domitiani, & Nerua contradiceret, seditionem mouerunt duce Æliano Casperio præfecto prætorij, quam vt Nerua sedaret, vestem exuit, & se iugulandum præbuit. nihil tamen sic profecit, trucidatis quos Ælianus destinauerat. erat enim Nerua militibus ob senium despectui. quare Capitolium conscendens bona præfatus fortuna S. P. Q. R & mihi Marc. Vlpium Traianum adopto: sic militum furor compressus, quamuis tunc absens Traianus cum imperio aduersus Germanos. sed hæc melius in panegyrico. *Praiuimus*) Præmonstrauimus conceptis verbis subsequente populo. legitur etiam, præbuimus & commilitonibus iusiurandum more solenni, eadem prouincialibus pietate certatim iurantibus. *Iusiurandum*) More solenni, quod erat iurare in acta Cæsarum, & in verba imperatoris noménque eius.

PLINIVS

TRAIANVS PLINIO.

QVANTA) Rescribit Traianus, sibi gratum esse quòd à Plinio celebratus sit dies quo susceperat imperium.

QVANTA religione ac lætitia commilitones cum prouincialibus te præeunte, diem imperij mei celebrauerint, libenter mi Secunde charissime cognoui literis tuis.

PLINIVS TRAIANO.

De pecunia fœnebri.

PECVNIÆ) Consulit an pecunias publicas decurionib. tradat leuiore vsura, cùm qui duodenis assibus velit accipere non inueniatur. *Publica*) Vniuscuiusque reip. an magis ærarij Romani. *Otiosa*) Inutiles, infructiferæ. *Nam & prædiorum*) Occurrit iis quæ dici poterant. rarissimè, inquit, inuenimus prædia venalia, nec vllum qui velit præstare vsuras reip. *Duodenis assibus*) id est, Grauioribus vsuris. quidam centesimas vsuras intelligunt. nam quincunces aut trientes vsuras leuiores vocat Iulianus ff. xxvj. De administratione & periculo tutorum vel curatorum. *Quanti à priuatis*) Vsuras enim accipiebant duodenis assibus, vt scilicet ex centum assibus redderentur singulis annis xij. asses, quod fœnus etsi non admodum graue erat, tamen malebāt rem cum priuato habere, quàm cum rep. *Per hoc*) Ex hac diminutione. *Idoneos*) Diuites iuxta illud Satyrici, Quantum quisque sua nummorum seruat in arca, tantum habet & fidei. Vlpianus de vsuris. præses, inquit, prouinciæ prospicere debet, ne pecuniæ publicæ credantur sine pignoribus, idoneisue hypothecis. *Inuitandos*) Pelliciendos ad mutuum. *Sic*) Diminuta vsura. *Decuriones*) Municipales senatores, debitores idoneos, quibus erat census centum millium. *Caueant*) Obligando sua, vel etiam fideiubendo. *Inuitis*) Decurionibus nolentibus accipere pecunias fœnori.

PECVNIAE publicæ Domine prouidentia tua, & ministerio nostro etiam exactæ sunt, & exiguntur, quæ vereor ne otiosæ iaceant. nam & prædiorum comparandorum aut nulla, aut rarissima occasio est, nec inueniuntur qui velint debere Reipubl. præsertim duodenis assibus quanti à priuatis mutuantur. Despice ergo Domine, nunquid minuendam vsuram, ac per hoc idoneos debitores inuitandos putes, et si ne sic quidem reperiuntur, distribuendam inter decuriones pecuniam, ita vt rectè Reipubl. caueant, quod quanquam inuitis & recusantibus minus acerbum erit, leuiore vsura constituta.

TRAIANVS PLINIO.

ET) Traianus laudat consilium minuendarum vsurarum, improbat cogēdum esse aliquem

ET ipse non aliud remedium dispicio mi Secunde charissime, quàm vt quantitas vsurarum minuatur, quo facilius

à sumendum pecuniam. *Qui*) Quatenus. Terentius: qui fis, vel vnde, etiam quomodo significat. idem: non qui argumentum teneat. & alibi: nam qui isthæc tibi incidit suspicio, aliquando pro quare, tunc autore Porphyrione circumflexè pronunciãdum est. quale illud Horatianum, Quî fit Mœcœnas. legitur etiam, quo: tunc erit manifestissima lectio. *Modum*) Mensuram. *Eius*) Pecuniæ. *Ex*) Secũdum facultatem. *Mutuabuntur*) Mutuò accipient Plautus: decem minas à patre mutuatus. *Constitues*) Facies, ordinabis. *Inuitos*) Decuriones. *Quod for.*) Quæ pecunia inter inuitos & recusantes distributa, nullum fortasse vsum præstitura ipsis sit, & ideo futura ociosa. si legimus, onerosum, sensus erit apertior. *Ex iustitia*) Secundum iustitiam nostram, quæ neminem cogit ad id quo non tenetur.

pecuniæ publicæ collocentur. modum eius ex copia eorum qui muturbuntur, tu constitues. Inuitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex iustitia nostrorum temporum.

PLINIVS TRAIANO.

Consultatio super restitutione exulis.

SVMMAS) Consulit imperatorem vt se regat super exulibus relegatis ad tempus, deinde restitutis à proconsulibus, sed præsertim eius qui in perpetuum à Iulio Basso in prouinciã redierat, quia Bassi acta fuerant rescissa. *Occupationes*) Imperij curas. *Prouincia*) Bithynia. *Edictum*) Calui, quo restituti fuerãt. *Integram*) Intactam causam, indiscussam. *Alius*) Proconsul. *Comprehensum est*) In illis mandatis. *A Iulio Basso*) Qui sortitus Bithyniam redierat reus sub Traiano, & accusatus vix absolutus, decreto tamen facto vt illius acta rescinderentur. *Dictum i.*) Redditum ius. Tranquillus: aduocatisque eorum negauit se aduersus libertos ipsorum ius dicturum. hunc locum in panegyrico tangit, sed obscurius quàm vt statim intelligatur. ô verè, nequit. principis, intercedere iniquitatibus magistratuum, infectum reddere quicquid fieri non oportuerit. aliqua exemplaria habent, datum ius omnibus, id est concessum

SVMMAS Domine gratias ago, quod inter maximas occupationes, iis de quibus te consului, me quoque regere dignatus es, quod nunc quoque facias, rogo. Adiit enim me quidam, indicauitque, aduersarios suos à Seruilio Caluo clarissimo viro in triennium relegatos, in prouincia morari. illi contrà, ab eodem se restitutos affirmauerunt, edictumque recitauerunt. qua causa necessariũ credidi, rem integram ad te referre. nam sicut mandatis tuis cautum est, ne restituam ab alio, aut à me relegatos: ita de iis quos alius & relegauerit, & restituerit, nihil cõprehensum est. Ideo tu Domine cõsulendus fuisti, quid obseruare me velles, tam Hercule de iis, quàm de illis qui in perpetuũ relegati, nec restituti, in prouincia deprehenduntur. nam hæc quoque species incidit in cognitionem meã. Est n. adductus ad me in perpetuũ relegatus à Iulio Basso proconsule. ego, quia sciebam acta Bassi rescissa, datúmque à senatus omnibus,

de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium, interrogaui hunc quem relegauerat, an adiisset, docuissetque proconsulem. negauit. per quod effectum est, vt te consulerem, an reddendum eum pœna sua, an grauius aliquid, & quid potissimum, constituendum putares & in hunc, & in eos, si qui forte in simili conditione inuenirentur. Decretum Calui & edictum, item decretum Bassi his literis subieci.

ectum damnatis posse vti iure suo, perinde ac si Bassus illos non cõdemnasset. *Proconsulem*) Qui Bithyniam tunc administrabat. *Pœna sua*) Exilio. Claudius imperator constituit, vt qui à prouincia sua relegatus esset, vrbe quoque & Italia submoueretur. *Grauius*) Supplicium quàm exilium.

TRAIANVS PLINIO.

QVID in personam eorum statuendum sit, qui à P. Seruilio Caluo proconsule in triennium relegati, & mox eiusdem edicto restituti in prouincia remãserunt: proximè tibi rescribam, cùm causas huius facti à Caluo requisiero. Qui à Iulio Basso in perpetuum relegatus est, cùm per biennium agendi facultatem habuerit, si existimabat se iniuria relegatum, neque id fecerit, atque in prouincia morari perseuerauerit, vinctus mitti ad præfectos prætorij mei debet. neque enim sufficit, eum pœnæ suæ restitui, quam contumacia elusit.

QVID) Respondet Traianus, se prius interrogaturum Caluum, deinde rescripturum super relegatis, à *Basso* verò exactum mittendum vinctum ad præfectos prætorio. *In p.*) Illa enim pœna erat personalis. *Neque id f.*) Neque proconsulem causam suam docuisset. *Præfectos p.*) Nam duo erant, sic primum ab Augusto creati, memorante Dione, pro magistris equitum, si Aurelio ff. j. credimus, cùm apud veteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & magistros equitum sibi eligerent, qui associati principali curæ militiæ gratia secundam post eos potestatem gererent, regiminibus reipub. ad imperatores perpetuò translatis ad similitudinem magistrorum equitum præfecti prætorio à principibus electi sunt. data est eis plenior licentia ad disciplinæ publicæ emendationem. his cunabulis præfectorum dignitas innata, in tantum meruit augeri, vt appellari à præfectis prætorio non possit. credidit enim princeps, eos qui singularem industriam, explorata eorum fide & grauitate ad huius officij magnitudinem adhiberentur, non aliter iudicaturos esse pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quam ipse foret iudicaturus. subnixi etiam alio priuilegio præfecti prætorio, ne à sententiis eorum minores ætate ab aliis magistratibus nisi ab ipsis restitui possint. Commodus superiorum institutum soluens, tres præfectos instituit: autor Capitolinus. *Sua*) Exilio. *Elusit*) Conuicit, effugit, vt sæpius apud Tacitum. Donatus tradit eludere, esse finem imponere. si legemus, quam, tunc interpretabimur, elusit, id est effugisse credidit.

Plinivs Traiano.

De Archippo philoſopho.

Cvm citarem iudices, Domine, conuentum inchoaturus: Flauius Archippus vacationem petere cœpit, vt philoſophus. Fuerunt qui dicerent, non modò liberandum eum iudicandi neceſſitate, ſed omnino tollendum de iudicum numero, reddendúmque pœnæ, quam fractis vinculis euaſiſſet. Recitata eſt ſententia Velij Pauli proconſulis, qua probabatur Archippus crimine falſi damnatus in metallum. ille nihil proferebat quo reſtitutum ſe doceret. adlegabat tamen, pro reſtitutione & libellum à ſe Domitiano datum, & epiſtolas eius ad honorem ſuum pertinentes, & decretum Pruſenſium. addebat his & tuas literas ſcriptas ſibi, addebat & patris tui edictum, & epiſtolam, quibus confirmaſſet beneficia à Domitiano data. Itaque quamuis eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putaui, donec te conſulerem de eo, quod mihi conſtitutione tua dignum videbatur. ea quæ ſunt vtrinque recitata, his literis ſubieci.

Cvm) Archippum iudicem iudicandi vacationem tanquam philoſophū petentem ſcribit Secundus, accuſatum à quibuſdam, quòd fractis vinculis pœnam metalli aufugiſſet, ipſum autem in̄ defenſionem ſui nihil proferre, ſed quædam ad honorem tantùm pertinentia. *Conuentum inchoaturus*) In vnaquaque prouincia fiebant conuentus iudicij cauſa: aliæ plures, aliæ pauciores faciebant. Conuentus autem quatuor modis intelligitur, primo, cum quemlibet hominem ab aliquo conuentum eſſe dicimus. ſecundo, cùm ſignificatur multitudo ex cōpluribus generibus hominum contracta in vnum locum. tertio, cùm aliquem in locum frequentia hominū ſupplicationis aut gratulationis cauſa colligitur. quarto, cùm à magiſtratibus iudicij cauſa populus congregatur. hęc Feſtus. *Flauius Archippus*) Alium Archippum Athenieſem antiquæ comœdiæ ſcriptorem nominat. Suidas. *Vacationem petere*) Nam imperialibus conſtitutionibus philoſophi vacationem obtinent à muneribus publicis, ne hoſpitem reciperent. nulla municipali, nulla curialium conuētione vexentur, ſed indempta adminiſtratione ſeu accepta teſtimonialem meruerint miſſionem, ſint ab omni functione omnibúſque muneribus publicis immunes, quæ omnia filiis eorúmque coniugibus inuiolata imperatores præcipiunt apud iuriſconſultos cuſtodienda. *Non liberandum*) Nedum vacationem illi concedendam. *Pœnæ*) Metallorum foſſuræ. *Sententia*) Iudicium. *Crimine falſi*) Lex Cornelia de falſis, quæ etiam teſtamentaria vocatur, pœnā irrogat ei qui teſtamentum vel aliud inſtrumentum falſum ſcripſerit, ſignauerit, recitauerit, ſubiecerit, quíve ſignum adulterinum fecerit, ſculpſerit, expreſſerit, ſciens dolo malo. eiúſque legis pœna, in ſeruis vltimum ſupplicium eſt: in liberis verò, deportatio. *In metallum*) Ad effodienda metalla in Ponto, vbi eſt Scandaracurgium mons concauus propter metallorum effoſſionem: hunc operatores maximis cuniculis ſubibant. olim ſolebant publicè operari, & foſſoribus vtebantur ſeruis ex aliquo maleficio redemptis. præter autem operandi laborem, qui maximus eſt, dicunt aërem ex metallis letiferum eſſe atque intolerabilem, propter odoris grauitatem è glebis prodeuntem. vnde corpora citò ibi mori, ſæpe metallorum effoſſionem deficere propter

o pera

operariorum incommoditatem, qui cùm plures essent quàm cc. continuè & morbis & labe absumebantur. hæc Strabo res Ponti scribens. Vlpianus inquit, si in metallum datus in integrum restitutus sit, perinde ac si nec damnatus fuisset, ad munera vel honores vocatur. *Pro*) Loco. *Epistolas*) Binas subsequentes. *Decretum Prusensium*) Quo statuarum honor pluries habitus erat Archippo, qui Prusiensis erat. Prusa secundum Stephanum, à Prusiade differt. nam Prusias Bithyniæ à Prusio Zelatæ filio Bithynorum rege, Cius antea appellata, cuius ciuis Prusiensis: Prusa & ipsa quidem ciuitas parua Bithyniæ, condita à Prusio, qui aduersus Cyrum bellum gessit, cuius gentile Prusensis. Prusa iacet ad Olympum montem, sed Prusias iuxta sinum Astacenum ad orientem solem, prius dicta Cius. etiam ex autoritate Strabonis Cium Demetrius euertit, deditque Prusiæ Zelatæ, qui hanc restaurauit, & à se Prusiam appellauit. *Tum*) Traiani, quæ non sunt in hoc libello. *Patris tui*) Neruæ. *Vtrumque*) Ab Archippo, & eius aduersariis: quamuis tantum Domitiani literæ, & Neruæ edictum cum epistola hic subsint.

EPISTOLA DOMITIANI
AD TERENTIVM MAXIMVM.

FLAVIVS Archippus philosophus impetrauit à me, vt agrum ei. DC. circa Prusiadam, patriam suam emi iuberem, cuius redditu suos alere posset, quod ei præstari volo: summam expensam liberalitati meæ feres.

FLAVIVS) Domitianus donat Archippũ DC. sestertiis. *Feres liberalitati meæ*) Ascribes rationibus meæ liberalitatis, tanquam si Terentius librum rationum habuisset, quo principis liberalitates continebantur. *Summam expensam*) Agri precium, & mensuram Archippo concessam. Tranquillus ferè ad idem. admonente dispensatore cùm productæ pro concubitu sestertia quadraginta donasset, quemadmodum summam rationibus vellet referri, Vespasiano, inquit, adamato. M. Tullius in Philippicis: qui L. Antonio mille nummûm ferret expensum. vtrunque complexus est Valerius libro tertio, prolatum ab eo, inquit, librum, quo acceptæ & expensæ summæ continebantur, discerpsit. Cicero ad Atticum, præco tibi præsentem pecuniam solui imperaui, ne tu expensum muneribus ferres: ne quod expendisti, ascriberes rationibus tuorum munerum.

Eiusdem ad L. Appium Maximum.

ARCHIPPVM philosophum, bonum virum, & professione sua etiam maioribus respondentem, commendatum habeas velim mi Maxime, & plenam ei humanitatem tuam præstes in iis, quæ verecundè à te desiderauerit.

ARCHIPPVS) Domitianus cõmendat Archippum. *Professione*) Philosophiæ. *Maioribus*) Antiquis philosophis, & ideo melioribus. *Respondentem*) Parem, similem. *Verecundè*) Honestè.

Edictum Diui Neruæ.

QVAEDAM sine dubio, Quirites, ipsa fęlicitas temporum edicit, nec spectandus est in iis bonus princeps, quibus illum intelligi satis est, cùm hoc sibi quisque ciuium meorum spondere possit, me securitatem omnium quieti meæ prætulisse, vt & libenter noua beneficia conferrem, & ante me concessa seruarem. Ne tamen aliquam gaudijs publicis adferat hæsitationem, vel eorum qui impetrauerunt diffidentia, vel eius memoria qui præstitit, necessarium pariter credidi, ac lætum, obuiam dubitantibus indulgentiam meam mittere. Nolo existimet quisquam, quæ alio principe vel priuatim vel publicè consecutus, ideo saltem à me rescindi, vt potius mihi debeat, si illa rata & certa fecero. nec gratulatio vllius instauratis eget precibus. & qui non habent, me quem fortuna imperij vultu meliore respexit, nouis beneficiis vacare patiantur, & ea demum sciant roganda esse, quæ non habent.

QVAEDAM) Edictum Neruæ, quo superiorũ principum omnes codicillos, diplomata, priuilegia, immunitates confirmat: quod prius fecerat Titus, si Tranquillo & Dioni credimus, cùm ex instituto Tiberij, omnes dehinc Cæsaris beneficia à superiorib. cõcessa principibus aliter rata non haberent, quàm si eadem iisdem ipsi dedissẽt. *Ipsa*) Nostra. *Edicit*) Præfatur, prædicit, edicto ostendit. *Spectandus*) Admirandus, laudandus. *Illum*) Me. *intelligi*) Esse bonum. *Cum hoc*) Cum persuasio bonorum ciuium vel non admonita, id est etsi edicto non moneretur, possit sibi persuadere, me prætulisse securitatem omnium meæ quieti, scilicet mihi antiquius fuisse consulere saluti publicæ, dum illius gratia suscepi imperium, quàm quietè in secessu viuere: nam senex admodum Nerua cœpit imperare, quibus annis ocium & vacationem à rebus publicis lex permittit: sed Parthenius, & reliqui non prius inuaserunt Domitianum, quàm Neruæ persuaserunt vt susciperet imperium mortuo illo. magis tamen probo, vt absque, vel, non admonita persuasio, legatur, quoniam structura melius procedit, idque in aliquibus exemplaribus reperitur abesse. *Concessa*) Beneficia ab aliis imperatoribus. at Galba secus fecit, reuocato bis & vicies mille sestertio, quod Nero diuersis donauerat, relicta tantum decima parte donataris. *Gaudiis publicis*) Reipublicæ lætæ Domitiani nece, & imperatore Nerua. *Ne tamen*) Ordo est, tamen necessarium pariter credidi, & reliqua. *Ne afferat aliquam hæsitationem*) Ne quoquo modo quis dubitet. *Vel eorum*) Vel quod diffidant, posse seruari beneficia concessa malis hominibus, vel à malo principe. *Eius*) Domitiani, cuius memoria infensa erat. *Saltem*) Vel ob hanc præcipuè causam. *Vt potius mihi debeat*) Nam si rescidisset priorum diplomata, opus erat denuo impetrare illa ab imperatore Nerua, cui hoc beneficium debuissent, quæ ille omnia vno edicto confirmauit, vt esset intentus in concedendis nouis priuilegiis, non in veteribus confirmandis. *Gratulatio vllius*) Qui gratulatus esset imperatori concedenti sibi priuilegium. *Instauratis precibus*) Repetitis ad confirmandum illud, cùm iam per edictum remiserim precandi necessitatem. *Vultu*) Nostro. *Meliore*) Liberaliore. *Nouis*) Nondum concessis à prioribus principibus. *Patiantur*) Preces Romanorum, id est, precentur noua, cùm priora comprobauerim. *Ea*) Priuilegia. *Quæ non habent*) Quæ nondum impetrauerunt.

Epiſtola eiuſdem ad Tullium Iuſtum.

CVM) Eiuſdem Neruæ epiſtola qua Domitiani confirmat ordinationes. *Prioribus*) Vel. aliis principibus. *Standum*) Parendum.

CVM rerum omnium ordinatio, quæ prioribus temporibus inchoata consummataq́; sunt, obſeruanda ſit, tum epiſtolis etiam Domitiani ſtandum eſt.

PLINIVS TRAIANO.

De eodem Archippo.

FLAVIVS) Mittit libellos Archippi & Furiæ accuſatricis illius Traiano. *Accuſatrici*) Furiæ. *A qua & ipſa*) A qua ipſa.

FLAVIVS Archippus per ſalutem tuam æternitatémque petit à me, vt libellum quem mihi dedit, mitterem tibi. quod ego ſic roganti præſtandum putaui, ita tamen, vt miſſurum me, notum accuſatrici eius facerem: à qua & ipſa acceptum libellum his epiſtolis iunxi, quo facilius velut audita vtraque parte diſpiceres, quid ſtatuendum putares.

TRAIANVS PLINIO.

POTVIT) Liberat hac epiſtola Traianus Flauium Archippũ à pœna metalli. *In quo ſtatu*) Cùm damnatus in metallum abruptis vinculis aufugiſſet. *Natura*) quæ mitis & clemens eſt. *Statu.*) Damnationi, malæ conditioni. *Interuentu p.*) Literis ſcriptis à Domitiano in honorem eius. *Ab his*) Pruſienſibus. *Pronunciaſſet*) Iudicaſſet. *Non eò pertinent*) Non ideo à me dicuntur. *Noui*) Præter ſupradicta. *Furia Prima*) Non quæ prima accuſauerat Archippum, ſed cognomento Prima.

POTVIT quidem ignoraſſe Domitianus, in quo ſtatu eſſet Archippus, cùm tam multa ad honorem eius pertinentia ſcriberet, ſed meæ naturæ accommodatius eſt, credere etiam ſtatui eius ſubuentum interuentu principis, præſertim cum etiam ſtatuarum ei honor toties decretus ſit ab iis, qui ignorabant quid de illo Paulus proconſ. pronunciaſſet. quæ tamen, mi Secunde chariſſime, non eò pertinent, vt ſiquid illi noui criminis obiicitur, minus de eo audiendum putes. Libellos

Furiæ Primæ accuſatricis, item ipſius Archippi, quos alteri epiſtolæ tuæ iunxeras, legi.

PLINIVS TRAIANO.

De lacu Nicomedenſium.

TV quidem Domine prudentiſſime, vereris ne commiſſus flumini, atque ita mari lacus effluat, ſed ego in re præſenti inueniſſe videor, quemadmodum huic periculo occurrerem. Poteſt enim lacus foſſa vſque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, ſed relicto quaſi margine contineri pariter & dirimi. ſic conſequemur, vt nec vicino videatur flumini miſtus, & ſit perinde ac ſi miſceatur. Erit enim facile per illam breuiſſimam terram, quæ interiacebit, aduecta foſſa onera tranſponere in flumen, quod ita fiet, ſi neceſſitas coget, & ſpero non coget. Eſt enim & lacus ipſe ſatis altus, & nunc in contrariam partē flumen emittit, quod interclusum inde, & quò volumus auerſum, ſine vllo detrimēto lacus tātum aquæ, quantū nunc portat, effundet. præterea per id ſpatiū, per quod foſſa facienda eſt, incidunt riui, qui ſi diligenter colligantur, augebūt illud quod lacus dederit. Enimuero ſi placeat

TV) Diligenter circumſpexerat Secundus quomodo lacus Nicomedenſium poterat vel in mare, vel in flumen deduci, ita vt magno commodo toti regioni eſſet futurus. neque mirum ſi rem tam diligenter ſcrutatus fuerat, nouerat in emiſſario lacus Fucini à Claudio facto, primò detectam operis incuriam haud ſatis depreſſi ad lacus ima vel media, vnde iterum neceſſe fuiſſe, vt ſpecus altius effoderentur. *Flumini*) Calpæ, ſed plane dixerat, explorandum eſt diligenter, ne ſi commiſſus flumini in mare effluat. *Præſtantis*) Maximi momenti, magnifica deductione lacus Aſcanij. *Cuniculo*) Suffugio, excuſationi. cuniculus enim foſſa latens & ſubterranea, qua ſolēt hoſtes emergere in obſeſſa oppida, ab animali cuniculo harum viarum, vt exiſtimat epigrammaticus poëta, monſtratore. quidam legunt, periculo, quod non improbo. *Emitti*) Coniungi. *Margine*) Intercapedine, iſthmo, continenti. *Continenti*) Veluti coniungi, & tamen diuidi. *Facile*) Erit. *Tranſponere*) Tranſagitare, vt vocabulo vtar Patauinorum nautarum, ex Brenta flumine in mare curru ligneo tranſuehentium per breuiſſimam terræ intercapedinem. quare, ſi quis Patauio Venetias vectus eſt, facilius hoc Secundi conſilium intelliget à ſimili. *Quod ita fiet*) Tranſportabimus per interiectam terram: ſi nullo alio meliori poterit modo fieri. ſed ſpero id non erit neceſſe. *Altus*) Profundus. *Flumen*) Eiuſdem nominis, cuius & lacus. *In contrariam*) In Propontidem, ſecundùm tabulam Ptolomæi. *Interclusum*) Interſeptum, obſtructum. *Effundet*) Per foſſam loco fluminis. *Fienda*) Reſtitue facienda, cum nuſquam apud idoneos reperiatur fienda. nam quod legitur apud Plinium ſeniorem libro vigeſimonono capite vltimo minutatim fienda: ex codice antiquo reſtituendum, findenda, quod quidem me-

dem melius conuenit. *Illud*) Flumen. *Enimuero*) Ad hæc, præterea. Tacitus libro decimosexto, Enimuero Montanum probè viuentem, neque famosi carminis quia protulerit ingenium, extorrem agi.

fossam longius ducere, & arctius pressam mari æquare, nec in flumẽ, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris seruabit, & reprimet quicquid è lacu veniet. quorum si nihil nobis loci natura præstaret, expeditum tamen erat, cataractis aquæ cursum temperare. Verùm & hæc & alia multo sagacius conquiret explorabitque librator, quem planè Domine debes mittere, vt polliceris. Est enim res digna & magnitudine tua, & cura. Ego interim Calphurnio Macro, clarissimo viro, autore te scripsi, vt libratorem quam maximè idoneum mitteret.

Longius) Per longius campi spatium non committẽdo flumini Calpæ. *Arctius*) Ne euagetur humor, & maiori copia sit opus, ac sic lacus euacuetur. *Pressam*) c n tractam. *Repercussus*) Vndarum æstus & recellens fluctus. *Seruabit*) Continebit quoquomodo in fossa. *Loci natura*) Si fuerit nimium deuexa. *Nihil præstaret*) nullam opem ferret. *Expeditũ*) In promptu, facile, quo verbo lib. ix. vsus est. *Cataractis*) Decursionibus, id est, quibusdam locis circumseptis lapidibus vel asseribus, immo vtrisque: vulgo concas appellant, quales interdum est conspicere in fossa deducta ab Abdua Mediolanum vsque: nam Nili cataractas Diodorus existimat nauigabilis locus est latitudine stadiorum x. acclinis, præceps, in angustum clausus inter canales, vbi frequentia saxa scopulis similia aquam magna vertigine mirabilique elisam reflectunt, inque contrarium cursum spiris agunt redundantibus, quod in stuporem intuentes ducit. est enim ita velox hoc in loco aquæ decursus, vt sagittæ similis videatur. Nili incremento temperante cursum, quidam nauibus descendũt, ascendendi verò nulla est facultas, vt flumine omne hominum ingenium superante. in fossis verò manufactis per cataractas non difficilis ascensus & descensus. *Vt polliceris*) Dixerat enim, & ego hinc aliquem tibi peritum eiusmodi operum mittam. *Autore te*) Nam rescripserat: potes à Calphurnio Macro petere libratorem.

TRAIANVS PLINIO.

MANIFESTVM est, mi Secunde charissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum: tam multa prouisa habeas, per quæ non periclitetur exhauriri, & magis in vsu nobis futurus sit. elice igitur id quod præcipuè res ipsa suaserit. Calphurnium Macrum credo facturum vt te libratore instruat: neque enim prouinciæ istæ his artificibus carent.

MANIFESTVM) Secundum laudat quòd quod sua prudentia tum aque diligentia scrutatus fuisset quomodo Nicomedensium lacus vel in mare vel in flumen adduci posset.

hhhh. j.

PLINIVS TRAIANO.

De tabellario regis Sauromatæ.

SCRIPSIT mihi Domine Lycormas libertus tuus, vt si qua legatio à Bosphoro venisset vrbem petitura, vsque ad aduentum suum retineretur. & legatio quidem duntaxat in eam ciuitatem, in qua ipse sum, nulla adhuc venit: sed venit tabellarius Sauromatæ, quem ego vsus opportunitate, quam mihi casus obtulerat, cum tabellario qui Lycormam ex itinere præcessit, mittendum putaui: vt possis ex Lycorma & ex regis epistolis pariter cognoscere, quæ fortasse pariter scire debes.

SCRIBIT) Mittit Tabellarium regis Sauromatæ cũ tabellario Lycormæ ad Traianum. *Legatio*) Regis Sauromatæ. *Bosphoro*) Cimerio: nam duplex est Bosphorus, Cimerius, paludis Mæotidis finis, & initium Euxini ponti: Bosphorus Thracius Ponti finis, & Propontidis initiũ. iuxta Mæotides paludes vtrinque Sauromatę incolũt. lege Plinium libro sexto, & Strabonem vij. discordantes inter se pro latitudine Bosphori Cimerij. ad hæc Bosphorus, ciuitas Ponti iuxta Cimerium sinum. alia etiam ciuitas Indiæ, authore Stephano. Hammonius multa de Bosphoro narrat, Dionysij & Plutarchi ac aliorum testimonio, vt quod vterque Bosphorus ab Io Inachi filia sit transfretatus, vnde Bosphorus, βοὸς πόρος, id est, bouis transitus. verùm apud eundem præduce Philarcho sequitur, intra Euxinum incolæ inexpertes erant agriculturæ, extra verò expertes. quare illa pelagi pars βόσπορος appellabatur, quòd seminaretur: σπόρος enim semen. aut quod olim volentes fretum transmittere, compositis ratibus & bobus subiugatis transibant. vnde cognomentum. Eusebius author, Traianum recepisse in fidem Sauromatas Bosphoranos. *Ciuitatem*) Niceam. *Sauromata*) A rege Sauromatarum. Sauromatæ enim gens Scythica, si Stephano credimus. Sauromatia duplex est, vna in Europa, altera in Asia. dicitur etiam Sarmatia, & gentilis, Sarmata. Strabo de Scythis & Sauromatis loquens, vt non inquit, omnia Bosphoranis subiecta sunt regibus quos pop. Rom. instituerit. *Legatio*) Rapiens hanc occasionem.

PLINIVS TRAIANO.

Diploma commodasse.

REX Sauromates scripsit mihi, esse quædam quæ deberes quàm maturissimè scire. quæ ex causa festinationem tabellarij, quem ad te cum epistolis misit, diplomate adiuui.

REX) Diploma se commodasse tabellario Sauromatæ, scribit.

C. PLINIVS TRAIANO.

De assertione ingenuorum, qui pro seruis educati sunt.

MAGNA Domine, & ad totam prouinciam pertinens quæstio est, de conditione & alimentis eorum, quos vocant θρεπτοὺς: in qua ego auditis constitutionibus principum, quia nihil inueniebam aut proprium, aut vniuersale, quod ad Bithynos ferretur, consulendum te existimaui, quid obseruari velles. neque enim putaui, posse me in eo, quod autoritatem tuam posceret, exemplis esse contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur diui Augusti ad Anniam pertinens, recitatæ & epistolæ diui Vespasiani ad Lacedæmonios, & diui Titi ad eosdem, dein ad Achæos, & Domitiani ad Auidium Nigrinum & Armenium Brocchum proconsules: item ad Lacedæmonios, quæ ideò tibi non misi, quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei videbantur, & quia vera & emendata in scriniis tuis esse credebam.

MAGNA) Quærit iudicium imperatoris super iis, qui liberi nati fuerunt expositi, deinde à quibusdam sublati, & in seruitute educati. *Prouinciam*) Bithyniam. *Conditione*) Serui an liberi essent. Imperator in institutionibus constituit, vt ij qui vulgo concepti sunt, & Latinè spurij appellantur, Græcè verò σκοτιοι id est, furto geniti, liberi sint, neque serui, neque in patria potestate. quanquam mendosè loco σκοτιος spado circumferatur. *Alimentis*) An reddere deberent alimenta suis alumnis. θρεπτοὺς) Vulgo nutritos. alij legunt ἐκθέτους expositos. Necare videtur non tantum, is qui partum præfocat, sed is qui abiicit, & qui alimoniam denegat: & is qui publicis locis misericordiæ causa eum exponit, quam ipse non habet. caput est libro Codicis viij. de infantibus expositis liberis. omissis igitur cæteris constitutionibus imperator Iustinianus sanxit, nemini licere, siue ab ingenuis genitoribus puer paruulus procreatus, siue à libertina progenie, siue seruili conditione maculatus, expositus sit, eum puerum in suum dominium vindicare, siue nomine dominij, siue ascriptitiæ, siue colonariæ conditionis. sed neque iis qui eos nutriendos sustulerunt, licentiam concedit penitus cum quadam distinctione eos tollere: & educationem procurare, siue masculi sint, siue fœminæ, vt eos loco libertorum, vel seruorum, aut colonorum, aut ascriptitiorum habeant. sed nullo discrimine habito, ij qui ab eiusmodi hominibus educati sunt, liberi & ingenui appareant, & sibi acquirant, & in potestatem suam, vel ad extraneos hæredes omnia quæ habuerint, quomodo voluerint transmittant, nulla macula vel seruitutis vel ascriptitiæ vel colonariæ conditionis imbuti. nec quasi patronatus iura in rebus eorum iis qui eos susceperunt, prætendere concedit, sed in omnem terram quæ Romanę ditioni supposita est, hoc obtinere. *Constitutionibus*) Ordinationibus quæ pro legibus habentur. *Proprium*) Rescriptum vel priuilegium aliquod Bithynorum tantum ad eos pertinens. *Vniuersale*) Ad omnes pertinens. nam extat Theodosij & Valentis imperatorum ad senatum epistola, cui initium, Quæ ex relationibus iudicum, vel consultatione in commune flo-

rentissimorum sacri nostri palatij proce- rum auditorium introducto negocio sta- tuimus, vel quibuslibet corporibus aut le- gatis, aut prouinciæ vel ciuitati aut curiæ donauimus: nec generalia iura sint, sed leges fiant iis duntaxat negociis atq; per- sonis pro quibus fuerint promulgata. *Exemplis*) Superiorum principum. *Edictum*) Quo vetatur vel iubetur aliquid, edictum dicimus. *Annuam*) Annij filiam. *Easdem*) Lacedæmonios. *Deinde Achæos*) Recita- tis epistolis diui Titi ad Lacedæmonios, recitatæ etiam deinde fuerunt eiusdem principis Asiæ ad Achæos. repete quæ in præcedentibus de Achaia annotauimus. *Armenium Brocchum*) Brocchi cuiusdam meminit Seneca. ad Iunium Brocchum Illyrij præfectum scripsit Claudius impe- ra or. appellare consueuimus Brocchos, quos al j broncos, quibus dentes promi- nent, auctoribus Varrone, Columella, Plinio.

TRAIANVS PLINIO.

QVÆSTIO) Rescribit, nulli libertatem adimendam. *Expositi*) Abiecti à suis. *In commentariis*) In quibus rerum gestarum summam complectuntur. *Ad omnes prouincias*) In vniuersum. *Assertionem*) Vendicationem libertatis. Venuleius ff xlij. si quis liberum hominem ignorantem suum statum, dolo malo retinuerit, cogitur exhibere. quanto igitur magis, si resciuerit: nullo enim tempore retineri liber homo potest. *Redimendam*) Emendam ab illo.

QVÆSTIO ista quæ pertinet ad eos, qui liberi nati expositi, deinde sublati à quibusdam, & in seruitute educati sunt, sæpe tractata est: nec quicquam inuenitur in commentariis eorum principum qui ante me fuerunt, quod ad omnes prouincias sit constitutum. Epistolæ sanè sunt Domitiani ad Auidium Nigrinum, & Armenium Brocchum, quæ fortasse debebant obseruari: sed inter eas prouincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia. & ideò nec assertionem denegandam iis, qui ex eiusmodi causa in libertatem vindicabuntur, puto, neque ipsam libertatem redimendam precio alimentorum.

PLINIVS TRAIANO.

De legato Regis.

LEGATO) Excusat se quòd legatum regis Sauromatarũ non dimiserit. *Niceæ*) Plures Niceas pluribus locis legimus. hæc autem Bithyniæ metropolis, iuxta lacum Ascanium in campo admodum felici, sed æstate

LEGATO Sauromatæ regis, cùm sua sponte Niceæ, vbi me inuenerat, biduo substitisset, longiorem moram faciendam Domine non putaui: primùm, quòd incertum adhuc erat quando libertus tuus Lycormas venturus esset: deinde, quòd ipse proficiscebar in diuersam prouinciæ partem, ita officij necessitate exigente.

parum

Hæc in notitiam tuam perferenda existimaui, quia proximè ſcripſeram, petiiſſe Lycormam, vt legationem, ſi qua veniſſet à Boſphoro, vſque in aduentum ſuum retinerem, quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit, præſertim cùm epiſtolæ Lycormæ, quas detinere, vt antè prædixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum anteceſſuræ viderentur.

parum ſalubri, quam primum Antigonus condidit Philippi filius, & Antigoniam nominauit, poſtea Lyſimachus, quam ab vxoris nomine filiæ Antipatri Niceam appellauit. vrbis ambitus ſtad. xvj. in figura quadrata, quæ in campo ſita portas quatuor habet ad rectos angulos, & in munitionem excisa. quare ex vno lapide, qui circa medium gymnaſium poſitus eſt omnes quatuor portæ conſpiciuntur. Niceæ meminere Strabo, Plinius, Appianus, Ptolomæus. *Epiſtolæ*) Quas legato regis Sauromatæ ſcribebat, & iam Secundus per tabellarium Traiano miſerat. *Legatum*) Properantem ad imperatorem.

Plinius Traiano.

De reliquiis ſepultorum transferendis.

Petentibus quibuſdam vt ſibi reliquias ſuorum, aut propter iniuriam vetuſtatis, aut propter fluminis incurſum, aliáque his ſimilia quæcunque ſecundum exemplum proconſulum transferre permitterem: quia ſciebam in vrbe noſtra ex eiuſmodi cauſis collegium pontificum adiri ſolere, te Domine maximum pontificem conſulendum putaui, quid obſeruare me velis.

P*etentibus*) Quærit an permittat transferre mortuorum reliquias iuſta aliqua ratione. *Vetuſtatis*) Quæ ne lapidibus quidē parcit. Mors etiam ſaxis nominibúſque venit. Auſonius inquit. *Incurſum*) Exundationem, demolitionem: multa enim ædificia ſecum trahunt fluminum excurſus. *Similia*) Probabilia. *Aliáque*) Ordo & propter alia quæcunque ſimilia his. *Exemplum*) Imitationem. *Proconſulum*) Bithyniæ ante me. *Max. pontificem*) Nam fuit pontifex max. Traianus, quod antiquæ memoriæ declarant, vt illa, Imp. Cæſari, diui Neruæ F. Traiano, Auguſto, Germanico, Dacico, Pont. Max. & reliqua Secundus Panegyrico: Imperator ergo, & Cæſar, & Auguſtus Pontifex Max. ſtetit ante gremium conſulis. Et alibi, Nonne ſi Pontifici maximo deligenda ſit coniunx, aut hanc aut ſimilem elegerit. & in fine: nobis parentem, tibi Pontificem maximum elegiſti. Pontifex ergo maximus diiudicat ſacras omnes cauſas: religionibus deorum & ſummæ reip. præeſt. de poteſtate eius lege plura apud Liuium & Dionyſium libro ſecundo Antiquitatum. Maximum quidam dictum tradunt, quòd maximarum rerum, quæ ad ſacra & religionem pertinent, curam habeat, & iudex ſit, vindex ne contumeliæ priuatorum magiſtratuum, neque ſenatui rationem, neque populo reddens. vocatos autem pontifices alij autumant, quoniam deos colunt potentia ſacrorum omnium domini: alij verò nomen effictum ad potentum profligationem, tanquam iubente Numa potentia ſacerdotes obire ſacra. plures à pontibus faciendis eſſe dictos, ab ſanctiſſimis & vetuſtiſſimis ſacrificiis, quæ ad pontem fierent. eſſe autem eam obſeruationem & ſtructuram veluti aliud quicquam ex immotis patriſque ſacris,

hhhh. iij.

sacerdotibus delegatam. nefas enim & execrabile apud Romanos existimari, lignei pontis super Tyberim extructi (inde sublicio nomen) dissolutionem, ideò lignis compacti pro diuino quodam dicto omni prorsus amoto ferro. hanc rationem deridens Plutarchus, à pluribus tamen veram opinatam memorat: Dionysius confirmat omni prorsus ambiguitate sublata.

TRAIANVS PLINIO.

DVRVM est iniungere necessitatem prouincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas iustas causas transferre ex loco in alium locum locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum, qui isti prouinciæ præfuerunt, & ex causa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

DVRVM) Permitti: trásferre reliquias. *Pontificum*) Romanorum. *Ex causa*) Si iusta, permittendum: sin minus, negandum.

PLINIVS TRAIANO.

De loco balinei Prusensibus concedendo.

QVAERENTI mihi Domine Prusæ, vbi posset balineum quod indulsisti, fieri: placuit locus in quo fuit aliquando domus, vt audio pulchra, nunc deformis ruinis. per hoc enim consequemur, vt fœdissima facies ciuitatis ornetur, atque etiam vt ipsa ciuitas amplietur, nec vlla ædificia tollantur, sed quæ sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. Est autem huius domus conditio talis. Legauerat eam Claudius Polyænus Claudio Cæsari, iussit atque in peristylio templum ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo redditum aliquandiu ciuitas per-

QVÆRENTI) Ostendit locum Prusæ idoneum, vbi possit ædificari balineũ, quod imperator extrui concesserat. *Ciuitatis*) Ædificiorum vrbanorum, sæpius tamen ciuitas pro ciuibus quàm pro ædificiis. *Melius*) Decentius. *Iusserat*) Polyænus moriens. *Peristylio*) Peristylium Latinè dici potest circumcolumnium: nam porticus sunt columnis suspensę. M. Tullius prospectam porticum cum conclauibus pauimentatam trecẽtum pedum concupierat, amplissimum peristylium. Vitruuius: in palæstris peristylia quadrata siue oblonga sunt facienda, domus ampliores habent latiora peristylia, in quibus sunt quatuor paris porticus altitudinis, aut vna quæ ad meridiem spectat excelsioribus columnis constituitur. communia sanè ædificia, in quæ de populo quilibet inuocati suo iure poterant venire, sicut in vestibulum & cauædium. *Ei*) Claudio tanquam deo in numerum enim deorum à Nerone relatus est.

Spolia-

cepit: deinde paulatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylio domus tota collapsa est. ac iam penè nihil ex ea nisi solum superest. quod tu Domine siue donaueris ciuitati, siue venire iusseris propter opportunitatem loci, pro summo munere accipiet. ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum collocare. eum autem locum in quo ædificia fuerunt, exedra & porticibus amplecti, atque tibi consecrare, cuius beneficio elegans opus, dignúmque nominẽ tuo fiet. Exemplar testamenti, quanquam mendosum, misi tibi: ex quo cognosces, multa Polyanum in eiusdem domus ornatum reliquisse, quæ vt domus ipsa perierunt: à me tamen in quantum potuerit, requirentur.

Spoliata) Surreptis tegulis, & quæ ad ornatum faciebant. *Venire*) Vendi reip. Prusiensium per tuum procuratorem. *Accipiet*) Reputabit venditionem summum munus, quanto magis donationem. *Area vacua*) Loco patenti & sub dio inter peristylium. *Exedra*) Sessio, vbi viri consident, autore Polluce: qui libro septimo insuper refert, quas nunc exedras dicimus, olim Græcos pastadas vocasse. & Vitruuius, construantur, inquit, in tribus porticibus exedræ spaciosæ, habentes sedes in quibus philosophi, rhetoresque ac reliqui qui studiis delectantur, sedentes disputare possint. eæ in porticibus ad occidentem fieri debẽt. Iosephus pariter exedram, vbi Salomonis templum describit, occidentalem memorat. Suidas etiam Septentrionalem. Marc. Tullius ait, tunc dedita opera quiescentibus aliis in eam iam exedram venisse, in qua Crassus posito lectulo requieuisset. *Consecrare*) Dedicare, & sacrum facere. *Testamenti*) Claudij Polyæni.

TRAIANVS PLINIO.

POSSVMVS apud Prusenses area ista cum domu collapsa, quam vacare scribis, ad extructionem balinei vti. Illud tamen parum expressisti, an ædes in peristylio Claudio facta esset. nam si facta ædes esset, licet collapsa sit, religio eius occupauit solum.

POSSVMVS) Permittit balineum fieri. *Facta*) Extructa. *Religio*) Locus in quo ædes sacræ ædificatæ sunt, etiam diruto ædificio sacer manet adhuc, vt Papinianus scripsit, sed Pomponius ff xij. cùm loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt religiosa vel sacra esse. quod si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reuersa pristino statui restituuntur. qui tamen casus hic locum non habet: quare iure scripsit, religionem locum occupasse.

Plinivs Traiano.

De assertione ingenuorum.

POSTVLANTIBVS quibusdam, vt de agnoscendis liberis restituendisq́; natalibus, & secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Rufo, & secundum exempla proconsulum, ipse cognoscerem: respexi ad senatusconsultum, pertinens ad eadem genera causarum, quod de his tantùm prouinciis loquitur, quibus proconsules præsunt: ideóque rem integram distuli, dum tu Domine præceperis, quid obseruare me velis.

Postvlantibvs) Consulit de liberis cognoscendis, & natalibus restituendis. nam consequens est, vt qui inuentus fuerit liber, restituatur natalibus suis, id est, ingenuitati, perinde ac si nunquam seruiuisset. titulus est ff. ix. De natalibus restituendis, vbi Vlpianus, à principe, inquit, natalibus suis restitutum eum, qui se ingenuum natum principi affirmauerat. interdum & serui ex pòst facto iuris interuentu ingenui fiunt, vt ecce si libertinus à principe natalibus suis restitutus fuerit. illis enim vtique natalibus restituitur, in quibus initio omnes homines fuerunt, non quibus ipse nascitur. idem fit, cùm plebeius inter nobiles asciscitur, quamuis nunquam antea nobilis fuerit. *Proconsules p*) Non enim omnibus prouinciis præerant proconsules, sed plerisque proprætores. & quamuis Bithynia à proconsule regeretur, ipse tamen extra ordinem missus, vtpote imperatoris sui reuerens, petit quid obseruare debeat.

Traianvs Plinio.

SI mihi senatusconsultum miseris, quod hæsitationem tibi fecit, æstimabo an debeas cognoscere de agnoscendis liberis, & natalibus suis restituendis.

Si mihi) Senatusconsultum petit à Secundo, quo possit cognoscere de assertione ingenuorum.

Plinivs Traiano.

De Callidromo Laberij Maximo fugitiuo.

APVLEIVS, Domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi quendam nomine Callidromum, cùm detineretur à Maximo & Dionysio pistoribus, quibus operas suas

Apvleivs) Callidromum multorum seruum, variante fortuna Traiano mittit. *Apuleius*) Apuleium Rufinum lego consulatum gessisse cum Seuero imperatore. fuit & ille scriptis suis clarus. Apuleius Madaurensis non multo Secundo posterior. *Statione*) Præsidio. nec mirandum si Apuleius scripserit Secundo de seruo fugitiuo, cùm Vlpianus tradat statutam mulctam ei qui fugitiuum celauerit, nec intra xx. dies domin

minis reddiderit, vel magistratibus exhibuerit. diuus etiam Marcus generali epistola declarat, præsides & magistratus & milites stationarios adiuuare debere dominos in inquirendis fugitiuis. fugitiuus autem est præter iam memorata secundum iurisconsultos, non is qui solum fugiendi consilium à domino suo ceperit, licet id se facturum iactauerit, sed qui in ipso facto fugæ, vitium mentis detexerit: nam cum aliquo actu intelligi constat. *Pistoribus*) Quorum officium erat farinam & panem facere. *Locauerat operas suas*) Precio addixerat se faciundo operi. operę sunt diurnum officium, hæ autem pertinent ad verum dominum deductis necessariis impensis: sic prudentibus non dissonè respondentibus.

locauerat confugisse ad tuam statuam: perductúmque ad magistratus indicasse, seruisse aliquando Laberio Maximo, captúmque à Susago in Mœsia, & à Decibalo muneri missum Pacoro Parthiæ regi: pluribúsque annis in ministerio eius fuisse, deinde fugisse, atque ita in Nicomediam peruenisse. quem ego perductum ad me, cùm eadem narrasset, mittendum ad te putaui, quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam se habentem imaginem Pacori, & quibus insignibus ornatus fuisset, subtractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inueniri potuisset, simul mittere: sicut glebulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est annulo meo, cuius est aposphragisma quadriga.

Ad statuam tuam) Imperatorum imagines statuásque summa venerabantur obseruãtia, vnde apud Philostratum legimus, Aspendi principem cùm multitudo ei faces intentaret, confugisse ad asylum Tiberij, cuius statuæ illic venerabiliores sanctiorésque habebantur, quàm Iouis olympij simulachrum: ita vt impietatis quidam damnatus fuerit, quòd seruum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberij imagine signatam gestabat. Athenæus in rebus Sybariticis tradit, etiã seruos confugere solitos ad templa & monumentum parentum dominorum. Callistratus De pœnis. ad statuas, inquit, confugere vel imagines principum in iniuriam alterius, prohibitum est, nisi quis ex vinculis vel custodia detentus à potentioribus ad huiusmodi præsidium confugerit: his enim venia tribuenda est. ne autem ad statuas vel imagines quis confugiat senatus censuit. Imp. Valen. Theod. & Arcadius rescripserunt. qui ad statuas vel euitandi metus vel creandæ inuidiæ causa confugerint, si certas habuerint causas quibus confugere ad imperatoria simulachra debuerint, iure ac legibus vendicentur. si verò probati fuerint, artibus suis inuidiam inimicis suis creare voluisse, vltrix in eos sententia proferatur. diuus Antoninus consultus à quibusdam præsidibus prouinciarum de his seruis, qui ad ædem sacram vel ad statuam principis confugiebant, præcepit, vt si intolerabilia videantur seruitia Dominorum, cogantur seruos suos bonis conditionibus vendere, vt precium Dominis daretur. *Laberio Maximo*) Qui procurator Iudeæ sub Vespasiano fuit, quamuis apud Iosephum corruptè legatur Cæsarem scripsisse ad Liberium Maximum, vt omnem terram Iudæorum venderet. Spartianus scriptum reliquit, Traianum non læsisse Laberium Maximum, qui suspectus imperio exulabat in insula, etsi vt eum necaret per epistolas ab Attiano esset admonitus. Laberium, qui versus optimos posse scribere asseuerabat, nec tamen scribebat, vrbano sale sparsit Martialis libro sexto. *Susago*) Præfecto Decibalis regis Dacorum. *Pacoro*) Iosephus scribit imperante Vespasiano Pacorum non solum Parthiæ, sed etiam Mediæ regem, quem inuadentibus Alanis in loca difficiliora refugisse. Pacori regis Capitolinus in Pio meminit. fuit & alius Pa-

corus, quem Strebo, Iosephus & Tacitus tradunt occisum à P. Ventidio. *Quibus insignibus*) Glebula forsitan. allusit ad Pactolum siue Hermum, quæ habent arenas aureas. Inde Ouidius, Arua rigent auro madidis pallentia glebis. & dixerat. Contigit & glebã, ex tactu gleba potenti Massa fit. glebulam, massam: nam diminutiuum est à gleba, quo Columella vtitur. alij legunt bullam, gestamen olim triumphantium: postea à pueris ingenuis cum prætexta vsurpatam. *Metallo*) Auro. *Apospasmatisma*) Insigne inscriptio. *Quadriga*) Currus quatuor equorũ olim autore Plinio, argenti fuere bigæ atque quadrigæ & inde bigati quadrigatiq; dicti numi, Plautus in Amphitryone etiam monstrat quadrigam in sigillis fuisse cum sole exoriente.

PLINIVS TRAIANO.

De testamento Largi.

IVLIVS Domine Largus ex Ponto nondum mihi visus, ac ne auditus quidem, sed iudicio tuo credens, dispensationem quandam mihi erga te pietatis suæ, ministeriúmque mandauit. Rogauit enim testamento, vt hæreditatem suam adirem, cernerémque, ac deinde perceptis quinquaginta millibus nummûm, reliquum omne Heracleotarum & Tianorum ciuitatibus redderem: ita vt esset arbitrij mei vtrum opera facienda, quæ honori tuo consecrarentur putarem, an instituendos quinquennaleis agonas, qui Traiani appellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimaui, ob hoc maximè, vt dispiceres quid eligere debeam.

IVLIVS) Moriẽs Iulius Largus rogauerat Secundum vt rem suam in[illegible] quod superesset ex quinquaginta millibus, arbitrio suo dispensaret in honorem Traiani, quẽ per epistolam cõsulit quid velit fieri. *Ex ponto*) Ex prouincia Ponti. Ptolomæus in descriptione sua Põtum & Bithyniam simul complectitur. Strabo per se prouinciam Ponticam terminauit, quæ Mithridati paruit, de ea nunc Secundus loquitur: nam etiam Pontus Galaticus iuxta Galatiam dicitur, secundum Ptolomæũ Pontus Cappadocius iuxta Cappadociam: Pontus Polemoniacus inter vtrunque: omnes à vicinitate Euxini Ponti appellationem trahentes. *Iudicio tuo*) Qui me tanquam bonum virum in hanc prouinciam delegasti. *Pietatis*) Amore suo in te. *Testamento suo*) Quo rogabat Secũdum. *Cernerem*) Inspicerem, adirem: nam præmisit notius verbum Domini, subdidit non satis vulgatum: cum Festo autore cernere hæreditatem, sit adire. quare ad Dolabellam Cicero: & peto, inquit, vt me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere. & ad Atticum libro vndecimo, eo die creui hæreditatem & rursus: Galeonis hæreditatem creui. vnde apud iurisconsultos legimus Cretionum solemnitas. *Examinarem*) Recenserem. *Praeceptis*) Exceptis à tota hæreditate.

Reliquum) Quod supererat. *Redderem*) Tanquam debitum. *Heracleotarum*) Heracleæ multæ in diuersis locis numerantur, præsertim à Stephano, qui inquit, Heraclea ciuitas Thraciæ in Ponto insignis. Pomponius, in Euxino primo Mariandini vrbem habitabant, ab Argiuo (vt ferunt) Hercule datam, Heraclea vocitatur. Ptolomæus Heracleam Ponti iuxta Psillium locat, ac deinceps Tion Strabo duodecimo, non Tion, sed Teium iuxta Heracleam & fluuium Parthenium nominat. *Opera facienda*) Ex illis L. millibus nummûm. *Quinquennales agonas*) Certamina quæ quinto quoque anno celebrarentur. *Qui Traiani appellarentur*) Vt hi ludi tibi consecrati, tuum etiam nomen obtinerent.

TRAIANVS PLINIO.

IVLIVS Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriæ eius faciat, secundum cuiusque loci conditionem ipse dispice, & quod optimum existimaueris, insequere.

IVLIVS) Arbitrio Secundi relinquit vt quod ex quinquaginta millibus nummorum (quos ex hæreditate Iulij Largi percepturus erat) superesset, prout sibi videretur, dispensaret.

PLINIVS TRAIANO.

De centurione Iuliopolim mittendo.

PROVIDENTISSIME Domine fecisti, quòd præcepisti Calphurnio Macro clarissimo viro, vt legionarium centurionem Byzantium mitteret: aspice an etiam Iuliopolitanis simili ratione consulendum putes, quorum ciuitas cùm sit perexigua, onera maxima sustinet, tantóque grauiores iniurias, quanto est infirmior, patitur. Quicquid autem Iuliopolitanis præstiteris, id etiam toti prouinciæ proderit. Sunt enim in capite Bithyniæ, plurimisque per eam commeantibus transitum præbent.

PROVIDENTISSIME) Procurat mitti centurionem Iuliopolitanis, qui [illegible] iniuriis militum tueretur. *Legionarium centurionem*) in tota legione erant centuriones lv. secundum Vegetium: nam Modestus lxij tradit centurio primipili non solùm aquilæ præerat, verumetiam quatuor centurias, hoc est cccc. milites gubernabat in prima acie. primus hastatus duas centurias, id est, cc. homines ducebat in secunda acie, quem iuniores ducenarium vocant. princeps primæ cohortis centuriam & semi. hoc est cl. secundus hastatus totidem gubernabat cæteri centuriones singulas centurias. hi postea centenarij sunt appellati, vnusquisque centurio milites suos sub disciplina continere debebat, ne locis iniurias inferrent, vt bene vestiti & calciati essent, vt arma omnium defricarentur ac splenderent. *[illegible]*) Plinius Iuliopolitas vocat. Iuliopolis in fine Bithyniæ Galatiam versus.

TRAIANVS PLINIO.

EA conditio est ciuitatis Byzantiorum confluente vndique in eam commeantium turba, vt secundum consuetudinem præcedentium temporum honoribus eius præsidio centurionis legio-

EA) Propter dignitatem & commeantium vrbem rescribit Traianus prouidendum fuisse Byzantiis, sed si idem Iuliopolitanis faceret, multos pariter centurionem petituros.

narij conſulendum habuerimus. Si Iuliopolitanis ſuccurrendum eodem modo putauerimus, onerabimus nos exemplo. plures enim tanto magis eadem requirent, quanto infirmiores erunt. Tibi eam fiduciam diligentiæ habeo, vt credam te omni ratione id acturum, ne ſint obnoxij iniuriis. Si qui autem ſe contra diſciplinam meam geſſerint, ſtatim coerceantur: aut ſi plus admiſerint, quàm vt in re præſenti ſit ſatis, puniantur. ſi milites erunt, legatis eorum quæ deprehenderis notum facies: aut ſi in vrbem verſus venturi erunt mihi, ſcribes.

monet tamen vt delinquentes caſtigandos procuret. *Confluente*) Ab Europa & Aſia terra marique. *Honoribus eius*) Nam liberæ conditiònis fuit, & multis honeſtata priuilegiis. *Exemplo*) Quia ad imitationem Iuliopolitanorũ multi idem rogabunt. *Iniuriis*) Militum. *Qui*) Milites. *Coerceantur*) Comminationibus reprimantur. *Admiſerint*) Deliquerint. *Quàm vt in re præſenti ſatis ſit*) Quod excedat temporum conditionem. *Legatis*) Quibus erat proconſularis autoritas.

PLINIVS TRAIANO.

De magiſtratibus prouincialium.

C*AVTVM eſt Domine Pompeia lege, qua Bithynis data eſt, ne quis capiat magiſtratum, neve ſit in ſenatu minor annorum* XXX. *Eadem lege comprehenſum eſt, vt qui ceperint magiſtratum, ſint in ſenatu. Secutum eſt dein edictum diui Auguſti, quo permiſit minores magiſtratus ab annis duobus & viginti capere. quæritur ergo, an qui minor* XXX. *annorum geſſit magiſtratus poſſit*

C*AVTVM*) Cõſulit Traianũ qua ætate debeat concedere ciuitatibus Bithyniæ legi ſenatores, diſſentiente lege Pompeia ab edicto Auguſti. nam Pompeius deuicto Mithridate, ac multis prouinciis in ditionem Rom. redactis, vt inquit Appianus, deuictarum gentium quaſdam liberas eſſe voluit, ſocietatis cauſa in bello, quaſdam Rom. ſubiecit, nonnullas in regna diſtribuit, ſed illis leges neceſſarias dedit. Bithyniæ, ne quis poſſet in ſua ciuitate gerere magiſtratum, néve in ſenatu legi minor xxx. annorum. *Sit in ſenatu*) Fiat ſenator. *Ceperint*) Inierint. *Minores magiſtratus*) Veluti quæſturam, ædilitatem. nam gerendorum honorum non promiſcua facultas erat, ſed ordo certus huic rei adhibitus: neque prius maiorem magiſtratum quiſquam niſi minorem ſuſcepiſſet, gerere poterat, neque ab omni ætate, neque continuare honores licebat. hæc Calliſtratus. *Ab annis xxij.*) Vlpianus tamen ſcribit, ad remp. adminiſtrandam ante xxv. annum, vel ad munera, quæ non patrimonij ſunt, vel honores admitti minores non oportet. minores denique nec decuriones creantur, vel creati ſuffragium in curia ferunt. eam autem fuiſſe ætatem quæſtoriam monſtrat Fabius. Caluus, inquit, & Cæſar, & Pollio multum ante quæſtoriam omnes ætatem grauiſſima iudicia ſuſceperunt. & Tacitus; vno & vigeſimo

Cæſar

Digitized by Google

Cæſar Dolabellam, altero & xx. Aſinius Pollio Catonem: non multo ætate antecedens Caluus Vatinium, iis orationibus inſecuti ſunt, quas certè hodie cum admiratione legimus. *Ab*) Poſt. *Duobus & viginti*) ſcilicet in Bithynia: nam referente Tranquillo Romæ iudices à triceſimo ætatis anno elegit idem quinquennio maturius quàm ſolebant. *A cenſoribus*) Qui ius legendi ſenatores habebant: vt extat apud Tranquillum.

à cenſoribus in ſenatum legi & pſioſſunt, an ex iis quoque qui non geſſerint, poſſit quis per eandem interpretationem ab ea ætate ſenator legi, à quo illi magiſtratum gerere permiſſum eſt: quod alioqui factitatum, & adhuc eſſe neceſſarium dicitur, quia ſit aliquanto melius, honeſtorum hominum liberos, quàm è plebe in curiam admitti. Ego à deſtinatis cenſoribus, quid ſentirem interrogatus, eos quidem, qui minores XXX. *annis geſſiſſent magiſtratum, putabam poſſe in ſenatum, & ſecundum edictum Auguſti, & ſecundum legem Pompeiam legi, quoniam Auguſtus gerere magiſtratus minoribus annis* XXX. *permiſiſſet, lex ſenatorem eſſe voluiſſet, qui geſſiſſet magiſtratum. de his autem qui non geſſiſſent, quamuis eſſent ætatis eiuſdem, cuius illi quibus gerere permiſſum eſt, hæſitabam. per quod effectum eſt, vt te Domine conſulerem, quid obſeruari velles. capita legis, tum edictum Auguſti literis ſubieci.*

Et ſi poſſunt) Legi in ſenatum.
Geſſerint) Aliquem magiſtratum.
Eadem ætate) Poſt xxij. ætatis annum.
Factitatum) Vſitatum.
Honeſtorum) Nobilium.
In curiam admitti) Fieri ſenatores, & ideo in ſenatum induci.
Deſtinatis) Deſignatis, creatis.
Minores triginta annis) Ab annis xxij.
Lex) Pompeia.
Hæſitabam) Dubitabam, an deberent in ſenatum legi. *Capitale*) Eadem lex plura interdum complectebatur, & per capita diuidebatur, ita vt quæ plures res, plura etiamcapita contineret.

TRAIANVS PLINIO.

INTERPRETATIONI tuæ mi Secunde chariſſime, idem exiſtimo, hactenus edicto diui Auguſti nouatam eſſe legem Pompeiã, vt magiſtratũ quidẽ capere poſſent ij, qui nõ minores duorum & viginti annorum eſſent, & qui accepiſſent, in ſenatum cuiuſque ciuitatis peruenirent. Cęterùm non capto magiſtratu, eos qui mi-

I*nterpretationi*) Comprobat ſententiam Secundi Traianus, quod edicto Auguſti liceat magiſtratum capere ab annis duobus & xx & ſic eſſe in ſenatu: qui verò non geſſerint magiſtratum, non poſſe fieri ſenatores minores xxx. annis. *Idem*) Quod tu interpretaris. *Hactenus*) In hoc capite. *Nouatam*) Mutatam. *Ciuitatis ſuæ*) Deinde enim ſcribit, eadem

iiii. iij.

lege cautum fuisse, ne quis alienus eius ascriberetur alterius ciuitatis curiæ. *Cuiusque*) Patriæ suæ.

nores xxx. annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cuiusque non existimo legi posse.

PLINIUS TRAIANO.

De Dione, qui reliquias suorum religioso loco posuisset.

CUM Prusæ ad Olympum Domine publicis negociis intra hospitium, eodem die exiturus vacarem, Asclepiades magistratus indicauit, appellatum me à Claudio Eumolpo: cùm Coccianus Dion in Bule adsignari ciuitati opus, cuius curam egerat, vellet. Tum Eumolpus adsistens Flauio Archippo dixit, exigendam esse à Dione rationem operis antè quàm Reip. traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. Adiecit etiam, esse in eodem opere positã tuam statuam, & corpora sepultorum vxoris Dionis, & filiorum, postulauitque vt cognoscerem pro tribunali. quod cum ego me protinus facturum, dilaturúmque profectionem dixissem, vt longiorem diem ad instruendã causam darem, vtque in alia ciuitate cognoscerem, petiit. Ego me auditurum

CUM) Traiano mittit Dionis & Eumolpi supplices libellos, pronunciaturus quicquid imperator rescripserit. *Prusa*) Quæ ad Olympum iacet. hic mons Mysiæ: Bithynica ei subiacent secundum Strabonem, quo autore colles quaterni sunt Olympi nomine vulgati, Idæ scilicet ad Antandri plagam, & Mysiæ Olympus, nunc à Secundo designatus, iuxta quem, Ptolomæi testimonio, Prusa cõdita est. & quæ x. apud Strabonem narrantur. Mella, item Stephanus, ex autoritate Arriani, Olympi Mysiæ meminere. Xenophon in æquiuocis, Olympus, inquit, plura significat: nam omnis mons altior cuiuslibet regionis olympus à Græcis dicitur, vnde & plures Olympi dicti, quasi toti lympidi. à barbaris verò omne spatium circulare vltimum lymrpus dictus est, & cum interiori area Olympus, à quo astrolabium Olympus, & sacrum pomerium Olympus est. at Theon Arati interpres, Olympus pro cœlo dictus ἀπὸ τοῦ ὅλου, id est à verbo totus aspirato, & λαμπὸς lucidus, qua ratione in prima aspirari deberet, quasi hololampus, id est totus lucidus. *Hospitium*) Domum hospitalem, designatam mihi à prouincialibus hospitij gratia. *Exiturus*) Prusa discessurus. *Asclepiades*) Magistratus qui publicorum operum ius habebat. *Appellatum*) Prouocatum, tanquam maiorem. *Claudio Eumolpo*) Aduocato. fuit alius Eumolpus filius Orphei, ante Homerum poeta, & lyræ citharœdus, vnde nomen traxisse videtur, cui initiationem mysteriorum Eleusinæ Cereris ascripsit Suidas, Plinius etiam vitium & arborum culturas. *Coccianus Dion*) Græci scriptores Cocceianum Dionem Nicensem scribunt: Dionis philosophi, vbi quædam de Vespasiano tractat, meminit Philostratus: qui alibi scribit, Dionem oratorem Prusensem, virum omni laude præditum (nam à quibusdam cornucopiæ & Chrysostomus cognominabatur) extitisse

tisse

Digitized by Google

tiſſe temporibus An.. & Euphratis, ac Romæ pulſum, quia philoſophiam profiteretur, cúmque Traianum imperatorem in currum triumphalem repoſuiſſe, & crebrò reſpicientem dixiſſe, amo te ſicut meipſum, eique plurimas ſtatuas erectas. Huius Lucianus meminit cùm alibi, tum cùm paraſitus ſibi inſcribendum dicit paraſito, ſicut Dioni philoſopho. *Bule*) Senatu. *Adſignari*) Repræſentari. *Ciuitati*) Pruſæ. *Flauio Archippo*) Philoſopho, de quo in præcedentibus. is enim inſpicere debebat rationem huius operis. *Adſiſtens*) Operam ſuam præſtans: nam paulo pòſt non accuſatorem ſe, ſed aduocatum Flauij Archippi fatetur Eumolpus, legitur & adſiſtente. *Traderetur*) Aſſignaretur, & per id comprobaretur. *Aliter*) Secus diuerſum. *Tuam*) Traiani, tanquam non liceret priuatorum cadauera miſcere ſtatuis Imperatorum. *Profectionem*) Diſceſſum ab oppido Pruſa: nam aliter eodem die profecturus erat. *Inſtruendam*) Docendam, ordinandam. alij legunt, ad adſtruendam, id eſt confirmandam, vel tutandam. *Petit*) Eumolpus à me.

Niceæ reſpondi. Vbi cùm ſediſſem cogniturus, idem Eumolpus, tanquam adhuc parum inſtructus, dilationem petere cœpit. Contrà Dion, vt audiretur exigere. Dicta ſunt vtrinque multa, etiam de cauſa. ego cùm dandam dilationem, & conſulendum exiſtimarem in re ad exemplum pertinenti, dixi vtrique parti, vt poſtulationum ſuarum libellos darent. Volebam enim te ipſorum potiſſimùm verbis, ea quæ erant propoſita, recognoſcere. Et Dion quidem ſe daturum dixit, & Eumolpus reſpondit, complexurum ſe libello, quæ Reipublicæ peteret. cæterùm quod ad ſepultos pertinet, non accuſatorem ſe, ſed aduocatum Flauij Archippi, cuius mandata pertuliſſet Archippus. cui Eumolpus ſicut Pruſæ adſiſtebat, dixit, ſe libellum daturum. ita nec Eumolpus, nec Archippus, quamplurimis diebus expectati, adhuc mihi libellos dederunt. Dion dedit, quem huic epiſtolæ iunxi. Ipſe in re præſenti fui, & vidi tuam quoque ſtatuam in bibliotheca poſitam. Id autem, in quo dicuntur ſepulti filij eius, & vxor Dionis, in area collocatum, quæ porticibus includitur. Te Domine rogo, vt me in hoc præcipuè genere cognitionis regere digneris, cùm alioqui magna ſit expectatio: vt neceſſe ſit, in ea re, quæ & in confeſſum venit, & exemplis defenditur, deliberare.

Niceæ) Bithyniæ metrop. eſt Nicea.
De cauſa) De lite.
Reipublicæ) Cauſa, quod ſecus opus feciſſet ac debuiſſet.
Sepultos) Vxorem & filium.
Accuſatorem ſe) In hoc eſſe.
Cuius mandata) Cuius nomine hæc expoſuiſſet apud Secundum.
Collocatum) Conditorium.
Confeſſum) Manifeſtum, propatulum.
Exemplis) Quòd alij ita fecerint.

Digitized by Google

TRAIANVS PLINIO.

POTVISTI non hærere mi Secunde chariſſime circa id, de quo me conſulendum exiſtimaſti, cùm propoſitum meum optimè noſſes, non ex metu, nec terrore hominum, aut criminibus maieſtatis reuerentiam nomini meo adquiri. Omiſſa ergo ea quæſtione, quam non admitterem, etiamſi exemplis adiuuaretur, ratio totius operis effecti ſub cura tua Cocceano Dioni excutiatur: cùm & vtilitas ciuitatis exigat, nec recuſet Dion, aut debeat recuſare.

POTVISTI) Abſoluit Dionem ab inſimulatione criminis læſæ maieſtatis, & diſquiſitionem operis permittit. *Non ex metu*) In eundem ſenſum libro octauo, male terrore veneratio acquiritur. *Exemplis*) Superiorum principum, qui nolebant ſuas ſtatuas priuatis locis poni, tanquam ſic minueretur principalis maieſtas. *Effecti*) Perfecti ad vtilitatem reipublicæ. *Sub tua cura*) Te curante. *Excutiatur*) Inſpiciatur, examinetur. *Ciuitatis*) Ad idem tendit reipub.

PLINIVS TRAIANO.

De Nicenſibus.

ROGATVS Domine à Nicenſibus publicè, per ea quæ mihi & ſunt & debent eſſe ſanctiſſima, id eſt, per æternitatem tuam ſalutémque, vt preces ſuas ad te perferrem, fas non putaui negare, acceptúmque ab his libellum, huic epiſtolæ iunxi.

ROGAVVS) Nũciat ſe mittere ad imperatorem preces Nicenſiũ, quas libello complexi erant.

TRAIANVS PLINIO.

NICENSIBVS, qui inteſtatorum ciuium ſuorum cõceſſam vindicationem bonorum à Diuo Auguſto adfirmãt, debebis vacare, cõtractis omnibus perſonis ad idẽ negotium pertinẽtibus, adhibitis Virdio Gemellino, & Epimacho li-

NICENSIBVS) Remittit cognitionem Secundo inteſtatorum bonorum, quæ Nicenſes tanquam ſua vindicabant, adhibeat modo Cæſaris procuratores. *Epimacho*) Alius fuit Epimachus Athenienſis, nobilis architectus, quem Demetrius Poliorcetes ſecum duxit.

Procura-

berto meo procuratoribus, vt æstimatis etiamiis quæ contradicuntur, quod optimum credideritis, statuatis.

Procuratoribus) Quæ acta gestáque sunt à procuratore Cæsaris, sic à iurisconsultis comprobantur, ac si à Cæsare gesta sint. Vespasianus autem solebat procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur vti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes.

PLINIVS TRAIANO.

Commendat quos expertus est.

MAXIMVM libertum & procuratorem tuum Domine, per omne tempus, quo fuimus vnà, probum & industrium, & diligentem ac sicut rei tuæ amantissimum, ita disciplinæ tenacissimum expertus, libenter apud te testimonio prosequor ea fide quam tibi debeo.

MAXIMVM) Commẽdat imperatori Maximum libertum. *Testimonio prosequor*) Testor bonum & laudo: nam prosequimur aliquem beneficio vel honore.

PLINIVS TRAIANO.

GABIVM Bassum Domine præfectum oræ Pōticæ, integrum, probum, industrium, atque inter ista reuerentissimum mei expertus, voto pariter & suffragio prosequor ea fide quam tibi debeo: quem abundè conspexi instructum commilitio tuo, cuius disciplinæ debet, quòd indulgentia tua dignus est. apud me & milites & pagani, à quibus iustitiæ eius & humanitas penitus inspecta est, certatim ei quà priuatim, quà publicè testimonium retribuerunt, quod in notitiam tuam profero ea fide, quam tibi debeo.

GABIVM) Laudat Gabium Bassum apud Traianum. *Commilitio* [illegible]) Qua tecum bellum gessit contra Dacos. *Disciplinæ*) Quæ militari, quam pene post Augustum abiectam Traianus restituit. *Pagani*) Qui non militant: alibi de lataum, paganos & milites opponi inter se. *Quà*) Tum. *Testimonium tribuerunt*) Fidem fecerunt.

PLINIVS TRAIANO.

NYMPHIDIVM Lupum Domine primipilarem, commilitonem habui, cum ipse tribunus essem, ille præfectus, inde familiariter diligere cœpi. creuit postea charitas ipsa

NYMPHIDIVM) Nymphidium Lupum probat. *Primipilarem*) Centurionem, militem circumstantem aquilam. primipilaris & primipilarius

mutuæ vetustate amicitiæ. itaque & quieti eius inieci manum, & exegi vt me in Bithynia consilio extrueret, quod ille amicissimè, & ocij & senectutis ratione postposita, & iam fecit, & facturus est. quibus ex causis necessitudines eius inter meas numero, & filium imprimis Nymphidium Lupum, iuuenem probum, industrium, & egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiæ tuæ, sicut primis eius experimentis cognoscere potes, cùm præfectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Iulij Ferocis, & Fusci Salinatoris clarissimorum virorum. meum gaudium, Domine, mea gratulatio filij honore continuetur.

miles dicitur, secundum Spartianum. *Tribunus*) Militaris. alibi dicit, se tribunum in Syria militasse. *Præfectus*) Cohorti. *Inieci manum quieti eius*) Non permisi vt in ocio viueret. *Vt consilio extrueret*) Vt me cõsilio suo exornaret. vel si legemus instrueret, vt in quibusdam exemplaribus vidi: tunc interpretabimur, edoceret modum & formam ordinandæ prouinciæ. *Necessitudines*) Propinquos. *Filium*) Eius, Lupum. *Indulgentiæ tuæ*) si illi aliquid indulseris dignitatis & honoris. *Suffecturum*) Paria facturum in numero arbitror. *Iulij Ferocis & Fusci Salinatoris*) Vtriusque facta est mentio in præcedentibus. *Meum gaudium*) Appositio, cuius ea vis, vt præcedentia declaret. *Prefero.* Aliter persero.

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem natalem.

OPTO Domine, & hunc natalem, & plurimos alios quàm felicissimos agas, æternáque laude florentem virtutis tuæ gloriam, & incolumis, & fortis aliis super alia operibus augeas.

OPTO) Optat vt florente reipub. statu plurimos & felicissimos natales agat Traianus.

TRAIANVS PLINIO.

AGNOSCO vota tua mi Secunde charissime, quibus precaris, vt plurimos, & felicissimos natales florente statu reipublicæ nostræ agam.

AGNOSCO) Secundi vota probat, quibus optauerat vt plurimos natales quam felicissimè celebrare posset Traianus.

PLINIVS TRAIANO.

De aqua Sinopensium perducenda.

SINOPENSES Domine, aqua deficiuntur, quæ videtur & bona & copiosa ab sextodecimo milliario posse

SINOPENSES) Deficientibus aqua Sinopẽsibus quærit opem fer-

re, mo-

re, modo Traianus annuat. *Sinopenses*) Sinope vrbs celeberrima Ponti, cuius conditor Macritius consul, autor Plegon tradente Stephano, ciuis Sinopensis, & Sinopita. Vlpianus De censibus, est in Ponto Sinopensis colonia. Strabo ix. multa de Sinope, imprimis quòd suis temporibu coloniam Romanam acceperit. Plinius Sinopem in Paphlagonia locat, & coloniam Rom. asserit. Pomponius Sinopem Calybum ciuitatem scribit. Plinius item Sinuessam in Italia appellatam Sinopen.

A capite) A principio à fonte ipsius aquæ, vnde deducere cogitamus. *Suspectus*) Delectus, an magis, suspectus ne sit lutosum & mollę solum, vel potius cedens.

perduci. est tamen statim ab capite paulo amplius mille passibus locus suspectus & mollis, quem ego interim explorare modico impendio iussi, an recipere & sustinere opus possit. Pecunia curantibus nobis contracta non deerit, si tu Domine hoc genus operis, & salubritati & amænitati valde sitientis coloniæ, indulseris.

TRAIANVS PLINIO.

VT) Permittit deduci aquā. *Habes*) Putas. *Suspectum*) Quibusdam indiciis, opus ipsum sustinere non posse. *Viribus suis*) suo impendio & pecunia.

VT cœpisti Secunde charissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes sustinere opus aquæductus possit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modo & viribus suis ipsa id assequi potest, cùm plurimum ea res & salubritati & voluptati eius conlatura sit.

PLINIVS TRAIANO.

De petitione Amisenorum.

AMISENORVM) Per libellum Amisenorum petit concedi magistratum, qui donis publicis præsit. *Amisenorum*) Amisus ciuitas nobilis, distans à Sinope stadiis nonaginta, est in Ponto autore Stephano. omissis igitur quæ à Plinio, & Strabone, Ptolomæo de Amiso scribuntur, Appiani historia contenti erimus. Lucullus, inquit, ad Amisum supra Sinopen castra posuit, & ciuibus per mare fugientibus, cùm intellexisset eam vrbem ab Atheniensibus, [illegible] imperitarent,

AMISENORVM ciuitas & libera & fœderata beneficio indulgentiæ tuæ legibus suis vtitur. In hac datum mihi publice libellum ad Eranos pertinentem, his literis subieci, vt tu Domine dispiceres, quid, & quatenus, aut permittendum, aut prohibendum putares.

conditam fuisse, & diutius populari ciuilitate vsam, subinde Persarum paruisse regibus, denuò verò in eandem democratiam restitutam ab Alexandro, iterum à Ponticis subactam, vrbis sortem miseratus Alexandri in mortem, cuius gloriam æmulabatur, & quod genus esset Atticum, suis legibus viuere iussit. Libera ergo: nam prætereа regibus ab Antonio data, à diuo Cæsare liberatur. postea à Straboне tyranno vexata, rursum post res Actiacas ab Augusto Cæsare in libertatem reddita, & nunc optimè constituta aliter legitur, liberata. *Fœderata*) Icto fœdere Romanos coniuncta. *Ad eranos*) Ad exactores collationum, sic enim Pollux, Athenæus, & eos secutus Hammonius, interpretantur: siue tributum, siue donum placeat eranum appellare, [illegible], id est, à contribuendo & conferendo vnumquemque: dicitur etiam [illegible], referente Athenæo, & [illegible], tributi compositor.

Traianvs Plinio.

Amisenos, quorum libellum epistolæ tuæ subiunxeras, si legibus istorum, quibus de officio fœderis vtuntur, concessum est Eranos habere, possumus quo minus habeant non impedire: eo facilius, si tali collatione non ad turbas & illicitos cœtus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam vtuntur. in cæteris ciuitatibus, quæ nostro iure obstrictę sunt, res huiusmodi prohibenda est.

Amisenos) Concedit exactionem collationum apud Amisenos, modò ex pecunia collecta sustineant inopes. *Possumus*) Volumus, contenti sumus. ordo est, possumus Amisenos, quorum libellum supplicem tuæ epistolæ iunxeras, habere eranos, si est concessum legibus istorum Amisenorum, quibus de officio fœderis vtuntur. *Quo minus habeant non impedire*) Quare tanto minus non prohibebis illos à collatione. *Eo facilius*) Contenti sumus. *Collatione*) Pecuniarum collectione. *Turbas*) Dissensiones. *Nostro iure obstricta sunt*) Romanis legibus reguntur. *Res huiusmodi*) Collatio.

Plinivs Traiano.

Ius trium liberorum amico petit.

Suetonium Tranquillum, probissimum, honestissimum, eruditissimum virum, & mores eius secutus & studia, iampridem Domine in contubernium adsumpsi, tantóque magis diligere cœpi, quanto hunc propius inspexi: huic ius trium liberorum necessarium faciunt

Suetonium) Quanta fuerit Tranquillo & Secundo amicitia cum alibi interdum, tum hic sanè monstratur: nam in contubernium assumpto ius trium natorum ab imperatore petit, & obtinet. *Probissimum*) Optimis præditum moribus. infamia tamen postea non caruit: quòd apud Sabinam Adriani vxorem familiarius se gesserit, quàm reuerentia domus aulicæ postularet: quare successorem meruit.

meruit in magisterio epistolarum. *Honestissimum*) Genitum patre tribuno legionis. *Eruditissimum*) Varia secum cognitione instructum, & multa lectione excultum, quod indicant eius scripta. *Secutus*) Probans, amplectens. *In contubernium*) In domum meam. *Ius trium liberorum*) Repete quæ suprà annotauimus.

duæ causæ. nam & indicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus est, impetrandúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. Scio Domine quantum beneficium petam: quod peto à te, cuius in omnibus desideriis meis plenissimam indulgentiam experior. potes autem colligere, quantopere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

Iudicia amicorum promeretur) Meretur assequi illud, quo amici dignum iudicant. nam promereri in laudem accipitur. Apuleius. ingentem ob id laudem apud populares suos promeritus Virgilius. nunquam regina negabo Promeritam. Terentius in Adelphis, promeruit dixit. *Parum felix*) Infecundum. *Habet*) Potest. *Fortunæ malignitas*) Imitatur Martialem qui de eodem scribens dixerat, Quod fortuna vetat, Cæsar permitte videri. Natorum genitor credar vt esse tuum. *Quantum beneficium*) Raro enim concedebat Traianus ius trium natorum, quod sequens eius epistola satis indicat, & alibi Secundus: nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quamquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam eligeret indulsit. *Indulgentiam*) Consensum, liberalitatem, gratiam.

TRAIANVS PLINIO.

QVAM parcè hæc beneficia tribuam, vtique mi Secunde charissime, hæret tibi: cùm etiam in senatu adfirmare soleam, non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi, & vt scias dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo, ea conditione qua assueui, referri in commentarios meos iussi.

QVAM parcè) Rescribit Traianus, dedisse se quod petierat. *Hæc beneficia*) Ius trium natorum, quod qui consecutus fuisset, multis prærogatiuis muniebatur. *Inhæret tibi*) Memoria tenes. Cæcilius libro primo, ait timere se ne animo meo penitus hæreret. antè ad Traianum, scio Domine memoriæ tuæ, quæ est benefaciendi tenacissima, preces nostras inhærere. Item: sed & illud hæret nobis dixerat Traianus ad Secundum. quo dicendi genere interdum Marcus Tullius vsus est. *Numerum*) Summam. nam verbi causa, in senatu promiserat se concessurum ius trium natorum mille tantum viris, quem numerum nondum excesserat. *Amplissimum ordinem*) Senatores. sic enim Marcus Tullius frequenter appellat, quia ex tribus in vrbe ordinibus maximus erat. *Professus sum*) Mihi mea spóte promisi. *Suffecturum*) subrogaturũ, substituturum mortuis, quib. id ius fuerat. non autem, Suffecturũ mihi, id est, positurum loco meo, nisi quis interpretetur, suffecturum mihi, satisfacturum mihi: nam sufficere satis esse significat vulgatis autoritatibus. *Subscripsi*) Faui, annui, permisi. Columella: quòd si voto fortuna subscribit, agrum habebimus salubri cœlo. Tertullianus. leges sumptuariæ abie-

runt, quæ centum æra, non amplius, in cœnam subscribi iubebant. *Ea conditione*) Non in perpetuum, sed ad tempus præfinitum, quod Tranquillus testatur Galbam fecisse, quare illud suffectum, non tam substitutum mortuis, quàm eis, qui præfinito tempore transacto ius trium natorum perdiderant. *Commentarios meos*) Principales, in quibus acta breuiter notabantur. nam consueuerunt imperatores rerum à se gestarum commentarios conficere.

PLINIVS TRAIANO.

De Christianis.

SOLENNE est mihi, Domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio, quid, & quatenus, aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitaui, sit ne aliquod discrimen ætatũ, an quamlibet teneri nihil à robustiorib. differant. deturne pœnitẽtiæ venia: an ei, qui omnino Christianus fuit, desisse nõ prosit nomẽ ipsum

SOLENNE) Dicerem hanc epistolã ex albo tollendam, vel saltem indiscussam omittẽdam, cum tota contra Christianos loquatur: sed cum mecum reputo, posse eius lectione, & Romanorum ignorantiam, qui veram fidem tot suppliciis persequerentur, ostendi, & Christianorũ auream constantiam: quos Christus aduersus crudelissima quæq; tormenta confirmabat: videor mihi operæprecium facturus, si quod in illis damnat, obnoxium potius Secundum ostendero. adde quod huius epistolæ plurimi Christianorum meminere. nam Eusebius in Chronicis: Plinius, inquit, cùm quandam prouinciam regeret, & in magistratu suo plurimos Christianorum interfecisset, multitudine eorum perterritus quæsiuit à Traiano quid facto opus esset, nuncians ei præter obstinationem non sacrificandi, & antelucanos cœtus ad canẽdum cuidam Christo Deo, nihil apud eos reperiri. præterea ad confœderandam disciplinam vetari ab iis homicidia, furta, adulteria, latrocinia, & similia ad quæ commotus Traianus rescripsit: hoc genus quidem hominum inquirendum non esse, oblatum verò puniri oportere. eadem Tertullianus in Apologetico, & Paulus Orosius libro septimo, quare viderint, qui ista ad Plinium sententiam retulerunt. *Solenne*) Consuetum, tanquam factum anniuersale, & immobile. solenne, scribit Pompeius, est quod omnibus annis præstari debet, & solennia dicuntur, quæ certis temporibus fiunt. Marcus Tullius ad Atticum. tantum igitur nostrum illud solenne seruimus. dixit tamen Palladius, solenniter pro affatim, & copiose. *Exponere*. Legitur &, instruere. *Cognitionibus*) Examinationibus. *De Christianis*) Quos Romani suæ perfidiæ propugnatores oppugnabant. *Quid*) Quod crimen. *Quatenus*) Qua pœna. *Discrimen*) Differentes sint ne puniendi viri à pueris, & pro ætatibus pœna irrogãda. *Quamlibet*) Quãtumuis. *Teneri*) id est, pueri. nam puerilis ætas tenera vocatur. *Nihil à robustioribus differant*) id est, pari pœna puniantur debiles, qua robusti. ita puniri tenellam & quantumuis infirmam ætatem, sicut robustissimam. *Detur pœnitentiæ venia*) An si quem pœniteat fuisse Christianũ, veniam prioris culpæ mereatur. *Desisse*) Apostatam factum, rediisse ad idololatriam. *Non prosit*) Non ideo absoluatur. *Nomen ipsum*) An puniantur Christiani, quòd Christiani dicuntur, etsi omni scelere careant. Si nominis odium erat, quis nominis reatus? quæ accusatio vocabulorum, nisi aut barbarum sonat aliquod vox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum: Christianus verò, quantum interpretatio est, ab vnctione deducitur.

An fla

etiam si flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniãtur. Interim in iis, qui ad me tanquam Christiani deferebantur, hunc sum secutus modum. Interrogaui ipsos an essent Christiani: confitenteis iterum ac tertiò interrogaui, supplicium minatus: perseuerãteis duci iussi. Neque enim dubitabam, qualecunque esset quod faterentur, peruicaciam certè & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alij similis amentiæ: quos, quia ciues Romani erant, adnotaui in vrbem remittendos: mox ipso tractu, vt fieri solet diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine autore, multorum nomina continens, qui negant se esse Christianos, aut fuisse; cùm præeũte me Deos appellarent, & imagini tuæ (quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri) thure, ac vino supplicarent: præterea maledicerent Christo; quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt re vera Christiani. ergo dimittendos putaui. Alij ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt: & mox negauerunt, fuisse quidem, sed desisse

An flagitia) An crimina in Christianis puniantur, quæ tanquam Christiani committunt: dum negligunt Deos Romanos, & illis maledicunt. *Confitenteis*) Tertullianus. Christianus interrogatus vel vltro confitetur, damnatus gratias agit. quid hoc mali est, quòd naturam mali nõ habet? timorem, pudorem, tergiuersationem, pœnitẽtiam deplorationem: quid hoc mali est, cuius reus gaudet, cuius accusatio votum est, & pœna felicitas? & statim: in Christianis illud solum expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, non examinatio criminis. quando si de aliquo nocẽte cognoscitis, non statim confesso nomine homicidæ, vel sacrilegi, vel incesti, vel publici hostis, vt de nostris elogiis loquar, contenti sitis ad pronunciandum: nisi & consequentia exigatis, qualitatem facti, locum, numerum, tempus, conscios socios. *Perseuerantes*) Idem capitulo secundo. Laniari iube sacrilegum (sic enim dicere soletis) si confiteri perseuerauerit. nam odio erat in hominibus innocuis etiam nomen innocuum. *Duci*) Ad supplicium. *Qualecunque*) Etiam si leue vel iustum. *Peruicaciam*) Immò constantiam & honestissimum propositum. Ergo Secunde si quis verum fateatur, tu pertinaciam, tu obstinationem appellabis? retorquenda sunt in te, quæ Christianis obicis: tu pertinax tu obstinatus, qui Deum verum, qui martyres eius non vis intelligere, aut nescis, quinimmò, insectaris, perdis, destruis, nihil tamen proficis. nam maius in dies agmen religioni nostræ accedit, & perdendo reparas. quam debueras lucem tunc agnoscere, & tuis virtutibus hanc omnium maximam addere, sine qua ne vllæ quidem in te uisse creduntur. sed quandoquidem cum multis pariter falsis de te conclamatum sit, nec tibi nostræ querelæ profuturæ sunt, lectores moneo vt Christum verum Deum colant, huic vni seruiant. & vice versa, priscorum vaniloquos deos irrideant, & illorum pertinaciam non exagitent, sed misereantur. in alia lectione fuit pertinacia. *Similis amentiæ*) Eiusdem superstitionis: at magis religionis, & prudentiæ. nam Septimius inquit, non potes amentiam dicere, qui reuinceris ignorare. *Ciues Romani*) Vt de his imperator vel præfecti prætorio decernerent. *Tractu*) Spatio, mora. aliter tractatu. *Diffundente*) Aperiente, augescente. *Crimine*) Fide Christiana: quam more suo, id est impio, crimen appellat. *Propositus*) Publicatus. *Libellus*) Accusatorius. sic Tranquillus: ne populo quidem præsenti statu dictatoris Cæsaris leto clausa palámque dominationẽ

detrectante libellus propositus est. *Sine autore*) Suppressio autoris nomine. *Praeeunte*) Præeunte. in quibusdam exemplaribus legitur, præsente. lege in panegyrico quid sit in sacris præire. *Deos*) Dæmones. *Appellarent*) Salutarent. *Adferri*) Admisceri. *Imagini tuæ supplicarent*) Non solùm thure & vino imperatoribus supplicasse subiectos, sed hostias etiam cædere solitos testatur Tranquillus in Caio: & Tertullianus in Apologetico: quod qui non fecissent, tanquam sacrilegi, & maiestatis rei conueniebantur. *Nihil quorum*) Prædictorum: vt Deos appellarent, & tuæ imagini sacrificarent, non creduntur posse cogi.

quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, Deorúmque simulacra venerati sunt; ij & Christo maledixerunt. Adfirmabant autem, hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carménque Christi quasi Deo dicere secum inuicem: séque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursúsque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium: quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis quæ ministræ dicebantur, quid esset veri & tormenta quærere. Sed nihil aliud inueni, quàm

Quidam) Nonnulli dixerunt, se fuisse Christianos, sed esse desiisse. *Ante triennium*) Confessi sunt se fuisse Christianos. *Summam*) Compendium, breuiarium. *Culpæ*) Ac magis innocentiæ. *Erroris*) Quinimmo veritatis. *Stato*) Certo. *Inuicem*) Discreti in choros. *Sacramento*) Iureiurando. sacramentum dicitur, quod iureiurandi sacratione interposita geritur: at sacramentum æs dicitur, quod pœnæ nomine penditur. vide in præcedentibus super verbo sacramento annotata. *Depositum*) Rem fidei tuæ commissam. *Appellati*) Petiti, ne scilicet negarent reddere depositum ei qui fidei suæ commisisset, cùm id repeteret: subiiciamus si libet Orosij verba non importunè, quia non multum à Secundi discrepant. in persequendis Christianis Traianus à Nerone tertius, errore deceptus, cùm passim repertos cogi ad sacrificandum idolis, ac detrectantes interfici præcepisset: plurimique supplicio afficerentur, Plinij Secundi, qui inter cæteros iudices persecutor datus erat, relatu admonitus, eos homines præter confessionem Christi, honestáque conuenticula, nihil contrarium Romanis legibus facere: fiducia sanè innocentis confessionis nemini mortem grauem ac formidolosam videris rescriptis leuioribus temperauit edictum. *Rursúsque*) Solitos conuenire. *Innoxium*) Sine crimine super quo cibo plura Tertullianus apposite capitulo trigesimonono de disciplina Christianorum. *Hetærias*) Societates conuenticula, turbulas, factiones, amicitias, collegia. ἑταῖρος enim socius, & amicus. Isocrates in oratione, quæ inscribitur Nicocles, subditos alloquens, ἑταιρείας inquit, μὴ ποιεῖτε, μηδὲ συνόδους, ἄνευ τῆς ἐμῆς γνώμης. collegia non facite, neque conuenticula sine mea sententia. nam Romanis legibus cauebatur, ne fierent illicitæ factiones, ne ciuitas in partes scinderetur, sed à Christianis nullo ardore gloriæ & dignitatis flagrantibus nihil tale timendum.

Super

superstitionem prauã, & immodicam, ideóque dilata cognitione ad consulendum te decucurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maximè propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, vtriusque sexus etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim ciuitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio peruagata est: quæ videtur sisti & corrigi posse. Certè satis constat propè iam desolata templa cœpisse celebrari, & sacra solennia diu intermissa repeti: passimque venire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inueniebatur. ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si fiat pænitentiæ locus.

Superstitionem) superuacuam religionem: sed potius verum Dei cultum. minus tamen aspere loquitur Secundus de Christianis, quàm amici eius Tacitus & Tranquillus, quorum ille, vt erat nostræ fidei acerrimus hostis, refert per flagitia inuisos, à vulgo Christianos appellatos, & fidem nostram superstitionem exitiabilẽ autumat. nec minus atrociter sæuit Tranquillus, superstitionem falsam & veneficam eructans. *Vocantur in periculum*) Rei fiunt capitis. *Ciuitates*) Tertullianus capite de ignorantia obsessam vociferantur ciuitatem: in agris, in castellis, in insulis ob Christianos omnem sexum, ætatem, conditionem, etiam dignitatem transgredi ad hoc nomen quasi mœrent: nec tamen hoc ipso modo ad æstimationem alicuius latentis boni prouocant animos. & alibi, vestra omnia impleuimus, vrbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus decurias, palatium, senatum, forum: sola vobis relinquimus templa. *Vicos*) Pagos, ex multis villis constitutos. *Agros*) Casulas in agris stantes. Cicero ad Atticum. ex agris & vicis ex omnibus dominibus incredibilis concursus fit. *Contagio*) Morbus, qui contactu corripitur. hic tamen non morbus, sed diuina doctrina, & salubris medicina. *Peruagata*) Diffusa. *Sisti*) Comprimi *Celebrari*) Frequentari. *Solennia*) Annua. *Passimque venire victimarum*) Et inueniri qui pascua publica conducant ad alendas victimas. nam pastus substantiuum, cibum significat. M. Tullius, qui est vnus suauissimus pastus animorum. & in Philippicis, ad præsentem pastum mendicitatis suæ. Plinius in decimo ingenia nque varia ad pastum maximè. quod a pastus pecudum publicè locaretur, monstrat Pedianus: vbi interpretatur, mãcipes esse publicanorum principes, Romanos homines, qui quæstus sui causa sicut decimas redimunt: sic pastum, aut pecora publica, & exigẽda à socijs suo periculo exigunt & reipubl. cæ repræsentant. Varro De re rustica. itaque greges ouium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æstiuatum, atque ad publicanum profitentur, ne si inscriptum pecus pauerint, lege censoria committant mulctos, id est, mulctas. Pollux inquit, σοκκιν esse nomen vectigalis, quod imponebatur super victimis. & Tertullianus apposité, scribit, certè, inquit is, templorum vectigalia quotidie decoquunt. si pro passimque venire victimarum, legatur, passimque venire victimas: sensus erit manifestior,

TRAIANVS PLINIO.

ACTVM, quem debuisti mi Secunde in excutiendis causis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es.

Actvm) Laudat ordinem cognoscendi seruatum à Secundo, vetátque inquiri Christianos, sed oblatos puniri

Neque enim in vniuersum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt, si deferantur & arguantur, puniendi sunt. ita tamen vt qui negauerit se Christianum esse, ídque re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando diis nostris, quamuis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine autore vero propositi libelli nullo crimine locum habere debent. nam & pessimi exempli, nec nostri seculi est.

iubet: libellis verò sine autore nullam fidem præstandam. *Actu ad* Actionem: sic Tranquillus in Nerone: rerum actu dixit. & ipse in rescripto ad eundem Plinium iam dixerat: cùm ad pristinum actum reuersus fuerit. & Valerius, actum ipsum prosequemur. & mox, aut futuris actis. nec multo post. cæterùm vt humanæ virtutis actum exequamur. vel actum, id est, rationem & viam: nam qua vehebant, actum dici putat Varro, Actus, inquit Festus, modò significat in comœdiis & tragœdiis certa spatia canticorum, modo inter vicinos quatuor pedum latum, modo in geometria minorem partem iugeri, id est, centum viginti pedum, modo motum corporis, vt histrionum, & saltatorum, qui etiam ex hoc ipso saltuosi dicuntur. *Deferantur*) Accusentur. *Arguantur*) Comprobentur esse Christiani. hunc locum iure Q. Septimius Florens reprehendit, & emendat capite secundo: Plinius Secundus cùm prouinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis: ipsa tandem multitudine perturbatus quid de cætero ageret, consuluit Traianum Imper. allegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil se aliud de sacramentis eorum comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canendum Christo, vt Deo, & ad confœderandam disciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cætera scelera prohibentes. tunc Traianus rescripsit, hoc genus inquirendum quidem non esse, oblatum verò puniri oportere. O sententiam necessitate confusam: negat inquirendos vt innocentes, mandat puniri vt nocentes. parcit, & sæuit: dissimulat, & animaduertit. quid temetipsum censura circumuenis? si damnas, cur non & inquiris? si non inquiris, cur non & absoluis? & quæ latius ibi consequuntur. prudentius itaque rescripsit Minutio Fundano Adrianus, si Paulo Orosio credimus, vt nemini liceret Christianos sine obiectu criminis ac probatione damnare: quamuis Suida referente (quod tamen opinor factum post hoc rescriptum) Traianus vetuerit, Christianos supplicio affici. hic, inquit, Christianis quietem pœnæ quandam reddidit, quas magistratus diuersas inferebant: vnde Tiberianus primæ Palæstinorum gentis præfectus renunciauit ei, nihil proficere in occidendis illis sua sponte ad supplicium currentibus. tunc Traianus vetuit quempiam Christianorum occidi.

PLINIVS TRAIANO.

De platea Amastrianorum.

AMASTRIANORVM *ciuitas Domine & elegans & ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, candémque longissimam plateam, cuius à latere per spatium omne porri-*

AMASTRIAnorum) Quærit an contegenda sit aqua, quæ per Amastrianorum plateam fluebat. Amastris, secundum Ptolomæum, & Ap-

pian um.

pianum, ac Lucianum, non multum distans à Carambe, Ponti ciuitas est, sed Plinius Paphlagoniæ ascribit, olímque Sesamum dictam refert Strabo xij. post Parthenium amnem est Amastris, de conditoris nomine appellata, ea posita in peninsula portus habet ex vtraque Isthmi parte. Amastris vxor fuit Dionysij Heracleæ tyranni, & Oxyarchis filia, fratris Darij eius, qui cum Alexandro bellum gessit, & è trium vrbium incolis, Sesamo, Cytoro & Cromma vnam confecit ciuitatem. Sesamus Amastris arx dicitur. hinc Stephanus, Amastris ciuitas Paphlagoniæ, quæ prius Cromna, à muliere Perside Amastride, quæ cum Dionysio Siciliæ, (vt Strabo, Heracleæ) tyranno concubuit. sed Demosthenes ab Amazone sic appellatam autumat: cuius gentile Amastrianus.

gitur nomine quidem flumen, re verò cloaca fœdissima, quæ sicut turpis & immundissima aspectu, ita pestilens est odore teterrimo. Quibus ex causis non minus salubritatis quàm decoris interest, eam contegi. quod fiet, si permiseris curantibus nobis ne desit quoque pecunia operi tam magno, quàm necessario.

Cloaca) Fossa in quam sordes confluunt, à colluendo dicta, siue à verbo cloacare, quod significat inquinare, autore Festo. Vlpianus De cloacis. cloaca locus est concauus, per quem colluuies quædam fluat. cloacæ appellatione, & tubus & fistulæ continentur.

TRAIANVS PLINIO.

RATIONIS est mi Secunde carissime, contegi aquam istam, quæ per ciuitatem Amastrianorum fluit, si detecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit curaturum se secundum diligentiam tuam certum habeo.

RATIONIS) Permittit confornicari cloacam. *Rationis est)* Exigit ratio: vt, malorum est: id est, ad malos pertinet. hic modus dicendi apud iurisconsultos frequẽs reperitur. Martianus de hæredibus instituendis: quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata: rationis est, pariter de bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consciuerint. Vlpianus, titulo Quando dies legatorum, quæstionis est. sic Papinianus De collatione dotis, & idem Vlpianus De fideicõmmissariis libertatibus. Paulus De aqua pluuia arcenda, dixit, consuetudinis est. & De verborum obligationibus. dubitationis est. Modestinus De donationibus. summæ æquitatis est. demum Tacitus lib. xvij. nam suadere principi quod oporteat, multi laboris est. Plinius libro secundo imperari naturæ, audacis est credere, nec minus hebetis beneficiis abrogare vires. item libro septimo. Fortitudo in quo maximè extiterit immensæ quæstionis est. Marcus Tullius De finibus tertio. sic enim censent opportunitatis esse. & de natura Deorum. est & philosophi & pontificis & Cottæ.

PLINIVS TRAIANO.

Votorum nuncupatio, & solutio pro Imperatore & Rep.

VOTA Domine priorum annorum nuncupata, alacres lætique persoluimus: nouáque rursus curante commilitonum, & prouincialium pietate suscepimus: precati Deos, vt te, rémque publicam florentem & incolumem, ea benignitate seruarent, quam super magnas, plurimásque virtutes præcipua sanctitate consequi Deorum honore meruisti.

VOTA) Monet magno omnium consensu vota pro Traiano suscepta persoluta, & noua pro eius salute nuncupata: nam autore Caio De verborũ significationibus, post Calendas Ianuarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur. & Tacitus libro decimosexto: principio anni senatores pro imperatore solennes iusiurandum sumere, & nuncupationes votorum facere memorat. Tertullianus, Nos enim pro salute imperatorum Deum vocamus æternum Deum verum, & Deum viuum, quem & ipsi imperatores proprium sibi præter cæteros malunt. imperatoribus precamur vitam prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum. *Nuncupata*) Nuncupare, vt inquit Varro, nominare significat, quod multis exemplis cõfirmatur, & de votis propriè dicitur: quando alicui diuorum vota pollicemur, & destinamus. Apuleius, cui vota nuncupabo? Secundus in Panegyrico, nuncupare vota pro æternitate imperij, & pro salute ciuium, immo pro salute principum, & propter illos pro æternitate imperij solebamus. nuncupare igitur est palàm nominare. nam Pontifices maximi, consules, prætores, censores vota publica suscipiebant, quæ præsente populo referebantur in tabulis. vnde Augustus conscriptis paratísq; iam tabulis negauit suscepturum, quę non non esset soluturus. sibi enim mox futurum exitum præsagiebat. Tranquillus autor, pro Tiberij nepotibus vota suscepta ineunte anno, cùm putabant deorum aures magis patere. quod asserit in Fastis Ouidius. Templa patent auréisque deum, nec lingua caducas Concipit vlla preces, dictáque pondus habent. etiam nuncupare transfertur ad alia. Apuleius decimo, iam dudum felici ministerio nuncupatum destinatúmque. sed de hoc alibi.

TRAIANVS PLINIO.

SOLVISSE vota Diis immortalibus te præeunte pro mea incolumitate commilitones cum prouincialibus lætissimo consensu, in futurúmque nuncupasse: libenter mi Secunde carissime cognoui literis tuis.

SOLVISSE) Significat, sibi iucundam fuisse pro se votorum nuncupationem & solutionem.

PLINIVS.

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem Imperii.

DIEM, in quem tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebrauimus, commendantes diis imperij tui autoribus & vota publica, & gaudia.

IEM) Nuntiat, diem quo susceperat imperium Traianus, religiosissimè fuisse celebratum.

TRAIANVS PLINIO.

DIEM imperij mei debita lætitia & religione à commilitonibus, & prouincialibus præeunte te celebratum, libenter mi Secũde carissime cognoui literis tuis.

IEM) Gratum sibi fuisse scribit, quòd dies imperij sui à Secundo & commilitonibus fuisset celebratus.

PLINIVS TRAIANO.

Ius Quiritium Latinis suis petit.

VALERIVS Domine Paulinus, excepto vno, ius Latinorum suorum mihi reliquit: ex quibus rogo tribus interim ius Quiritium des. vereor enim ne sit immodicum pro omnibus pariter inuocare indulgentiam tuam, qua debeo tanto modestius vti, quanto pleniorem experior. sunt autem pro quibus peto, C. Valerius Æstiaus, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper.

VALERIVS) Petit ius Quiritium pro tribus libertis. *Ius libertorum suorum mihi reliquit.* Vt haberem idem iuris in eos, quod patronus in libertos licebat iure xij tabularum liberto patronum suum testamento præterire, postea ex edicto prætoris dimidia bonorum siue testati siue intestati liberti patrono relinquebant, etiam relicto filio suo adoptiuo. lex Papia deinde iura patronorum auxit, sed Imperator Iustinianus, à quo hæc sumpsimus, constituit vt tertiam bonorum liberti partem in casibus ibidem contentis patroni consequantur. ad hæc Vlpianus de liberis agnoscendis, respondet, quòd liberti tenentur, alere patronos, & nonnunquam patronorum filios, pro modo facultatum lege plura. ff xxxvij. de iure patronatus & xxxviii. De operis libertinorum & De bonis libertorum. nec me præteris, etiam legi, ius Latinorum, sicut in inscriptione, Latinis suis. tanquam si liberti Valerij Paulini essent minorem libertatem consecuti, & Latini ex lege Iunia Norbana facti essent, & id ius quod habebat Paulinus in libertos suos, moriẽs

reliquerit Plinio: nam lege Papia adaucta fuere iura patronorum, qui locupletiores libertos habebant. *Excepto uno*) Quem liberauit à iure patronatus. *Ius Quiritium*) Romanam ciuitatem, perinde ac si Quirites essent. nam manumissi modò maiorem & iustam libertatem consequebantur, & fiebant ciues Romani: modò minorem, & Latini ex lege Iunia Norbana fiebant: modò inferiorem, & fiebant ex lege Elia Sentia deditiorum numero. credo post hanc Secundi epistolam secutum Traiani edictum, quo libertos etiam inuito & ignorante patrono ad ciuitatem Romanam venire permisit. sed sicut viuum ciuem Romanum fecit, sic mortuum Latinum, id est, vt hæredem patronum haberet. an intelligamus patronum fuisse conditionis peregrinæ, & idem iuris libertos consecutos, quibus postea omnibus sublatis Iustinianus cunctos libertos ciuitate Romana donauit. *Quiritium*) Siue à Curibus Sabinorum oppido Quirites, siue quod Quires Sabini cuspides vocant, à quibus Romulus Quirinus quòd hastam ferret in singulari etiam numero quiritem dicimus, cuius nominatiuus quiris, secundum Sergium, sed quirites Petronius putat. Quiritare verò iubilare dicitur, ab his qui fidem Quiritum inuocant. autor Varro. *Omnibus libertis*) In quos Paulinus mihi patronatus ius reliquit.

TRAIANVS PLINIO.

CVM honestissime iis, qui apud fidem tuam à Valerio Paulino depositi sunt, consultum velis maturè per me, iis interim, quibus nunc petisti, vt scias dedisse me ius Quiritium, referri in commentarios meos iussi: idem facturus in cæteris, pro quibus petieris.

CVM) Traianus concedit rogata, & pro reliquis idem promittit. *Depositi*) Commendati. *Consultum*) Donari ciuitate Romana. *Mature*) Velociter. *Iussi referri in commentarios meos*) Iussi registrari, quòd illos ciuitate Romana donauerim.

PLINIVS TRAIANO.

Ciuitatem Romanam petit filiæ centurionis.

ROGATVS Domine à P. Accio Aquila, centurione cohortis sextæ equestris, vt mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro statu filiæ suæ implorat: durum putaui negare: cùm scirem quantam soleres militum precibus patientiam humanitatémque præstare.

ROGATVS) Mittit libellum Aquilæ centurionis, quo rogabat filiam suam donari ciuitate. *Militum precibus*) Quos quamuis sub disciplina cótineret, tamen multis premiis & honoribus donauit: nam diuum Neruam parentem secutus, plenissimam testandi indulgentiam in milites contulit, quod ab Vlpiano de militari testamento prænotatum Iustinianus refert, & Iuuenalis vltima satyra monstrat, quanta commoda militibus fuerint sub Traiano.

TRAIANVS PLINIO.

LIBELLVM P. Accij Aquilæ centurionis cohortis sextæ equestris, quem mihi misisti, legi: cuius precibus motus dedi filiæ eius ciuitatem Romanam. libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

LIBELLVM) Filiæ Aquilæ ciuitatem Romanam indulget. *Libellum rescripti)* Cuius causa hæc rescripsi.

PLINIVS TRAIANO.

De exactione pecuniarum.

QVID habere iuris velis & Bithynas & Ponticas ciuitates in exigendis pecuniis, quæ illis vel ex locationibus vel ex venditionibus, aliisve causis debeantur, rogo Domine rescribas. Ego inueni, à plerisque proconsulibus concessam eis protopraxian, eámque pro lege valuisse. existimo tamen tua prouidentia constituendum aliquid, & sanciendum, per quod vtilitatibus eorum in perpetuum consulatur. nam quæ sunt ab aliis instituta, sint licèt sapienter indulta, breuia tamen & infirma sunt, nisi illis tua contingat autoritas.

QVID) Consulit Traianum an ciuitatibus Bithyniæ & Ponti permittat potiora iura in debitis exigendis. *Locationibus)* Locorũ publicorum. *Plerisque proconsulibus)* Imperatoribus. *Protopraxian)* Primam actionem, vt ante alios ius haberent exigendi pecunias à debitoribus. nam Paulus De priuilegiis creditorum, Respubl. inquit creditrix omnibus chirographariis creditoribus, præfertur. quamuis Martianus ad municipales scribat, simile priuilegium fisco nulla ciuitas habet in bonis debitoris, nisi nominatim id à principe datum sit. πρωτοπραξίαν Suidas interpretatur primam repetitionem, primam exactionem. *Pro lege)* Loco legis, vt de consuetudine prædiximus. *Breuia)* Obscura.

TRAIANVS PLINIO.

QVo iure vti debeant Bithynæ vel Ponticæ ciuitates in iis pecuniis, quæ ex quaque causa reipublicæ debebuntur, ex lege cuiusque animaduer-

QVO) Rescribit sequendas leges vniuscuiusque ciuitatis. *Id)* Priuilegium, vt cæteris præponatur. *Inin-*

tendum est. nam si habent priuilegium, quo cæteris creditoribus anteponantur, custodiendum est: si verò non habent, in iniuriam priuatorum id dari à me non oportebit.

riam priuatorum) Ne iniuriam facerem priuatis creditoribus, dum eos posteriores facio rebus publicis in exigendis debitis.

PLINIVS TRAIANO.

De Iulio Pisone.

ECDICVS Domine Amisenorum ciuitatis petebat apud me à Iulio Pisone denariorum circiter xl. millia donata ei publicè ante xx. annos, & Bule, & ecclesia cōsentiente: nitebatúrque mandatis tuis, quibus eiusmodi donationes vetantur. Piso contrà, plurima se in Remp. contulisse, ac propè totas facultates erogasse dicebat. addebat etiam temporis spatium, postulabátque, ne id quod pro multis & olim accepisset, cum euersione reliquæ dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimaui, vt te Domine consulerem, quid sequendum putares.

ECDICVS) Repetebat fisci aduocatus Amisenorum à Iulio Pisone certam pecuniam ei donatam à rep. ante xx. annos, nixus Traiani mandatis, quibus prohibebat fieri de publico erogationes. Piso contradicebat. Secundus rem integram Traiano decernendam mittit. *Ecdicus*) i.e. defensor & vindex reip. qui hodie dicitur fisci aduocatus. de quo M. Cicero lib. xiij. ad Thermum pro præ. in epistolis ad Lentulum. Sed malo ecdicos, & statim iubeas Ecdicos Romā mittere. & iam dixerat vt ecdici Milesij Romam mitterētur. quanquam in codicibus impressis passim legatur, vbi codices. libenter enim Secundus vtitur Græcis vocabulis, vtpote Bithyniæ consuetis. quædam exemplaria habent, medicus. *Bule & ecclesia*) Senatu & concione populi. βυλὴ enim senatus & ἐκκλησία concio. *Cōtra*) Procuratoris dicta allegabat. *Rempub.*) Amisenorum. Hermogenianus: decurionibus, inquit, facultatibus lapsis alimenta decerni permissum est, maximè si ob munificentiam in patriam patrimonium exhauserint. *Erogasse*) Impendisse, distribuisse. Paulus De legatis. nihil ex testamento videtur capere, qui tantum erogat quantum accipit. apud Apuleium erogare pro valde rogare, piis, inquit, precibus erogatus: sed exrogare est ex lege vetere aliquid eximere per nouam legem, tradente Festo. *Spatium*) Viginti annorum. *Pro multis*) A multis, à senatu & populo. Apuleius libro quinto, pro pedibus abrepto, id est à pedibus, & ix. pro limine liberato, id est à limine.

TRAIANVS PLINIO.

SICVT largitiones ex publico fieri mandata prohibent: ita ne multorū securitas subruatur, factas ante aliquantum

SICVT) Donationes ex publico factas ante exiguum temporis spatium, retractari non oportere admonet.

tum temporis retractari, atque in irritum vindicari non oportet. Quicquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cuiusque loci, quàm pecuniæ publicæ consultum volo.

PLINIVS TRAIANO.

De adiectione Buleutarum.

LEX) Traianum cõsulit an qui senatores fiũt, debeant certũ quid inferre pro introitu. *Bulen*) Senatum: sportulas solere nouos decuriones cæteris distribuere. Papinianus titulo de Decurionibus innuit: minores scribit vigintiquinque annorum decuriones facti, sportulas decurionum accipiunt. *Aliud aliis*) Non eandem summam omnibus, sed minorem huic, maiorem illi. *Inferre*) Dare, dilargiri. *Buleuta*) Senatores.

LEX Pompeia Domine qua Bithyni & Pontici vtũtur, eos qui in Bulen à censoribus leguntur, dare pecuniam non iubet, sed ij quos indulgentia tua quibusdam ciuitatibus super legitimum numerum adiicere permisit, & singula millia denariorum & bina intulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul, eos etiam qui à censoribus legerentur, duntaxat in paucissimis ciuitatibus aliud aliis iussit inferre. Superest ergo vt ipse dispicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. nam quod in perpetuum mansurum est, à te constitui decet, cuius factis dictisque debetur æternitas.

TRAIANVS PLINIO.

Honorarium) seruandam præcipit vniuscuiusque loci consuetudinem. *Honorarium decurionatus*) Quod datur honoris causa dum fiunt decuriones: Paulus de muneribus. æstimationem honoris aut muneris in pecunia pro administratione offerentes audiendi non sunt. Qui pro honore pecuniam promisit, si soluere eam cœpit, totam præstare.

HONORARIVM decurionatus omnes, qui in quaque ciuitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant necne, in vniuersum à me non potest statui. Id ergo, quod semper tutissimum est, sequendam cuiusque ciuitatis legem puto: scilicet aduersus eos, qui inuiti fiunt decuriones, existimo id acturos, vt erogatio cæteris præferatur.

operis inchoati exemplo coactus est. decurionatus autem secundum Callistratum municipalis honor appellatur, siue cum sumptu, siue sine erogatione contigerit: vulgò etiam nunc, inquit, honorarium dicimus id munus, quod honoris causa erogatur: sed honorarium ius, prætoris ius est: hinc honorarios tutores à prætore datos vocat Vlpianus. *Asturos*) Bithynos & Ponticos. *Vt erogati cæteris præferatur*) Vt minus grauentur in pecuniarum illatione, quàm cæteri decuriones spontanei.

Plinivs Traiano.

De adiectione ciuium.

Lege) Quærit an decuriones aliarum ciuitatum debeant eiici lege Pompeia, quæ vetabat alienum ciuem adscribi senatui alterius ciuitatis. *Adscribere*) In senatum legere. *Quisque*) Adscribatur in sua ciuitate in qua natus est. *Censoribus*) A censoribus, qui etiam in oppidis creabantur, vt testantur iurisconsulti, de quorum officio libro ix. multa protulimus. *Eum*) Decurionem. *Buleutas*) Senatores. βουλεύται enim qui reipubl. consulunt. *Concuterentur*) Perturbarentur. *Ea parte*) Eo capite, quo vetabat alienum ciuem ascribi in alterius ciuitatis senatum. *Consensu*) Modestinus: omne ius aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmauit consuetudo. *Exoleuisset*) Desueuisset. *Capita legis*) Plura enim capita continebat lex Pompeia.

LEGE Domine Pompeia permissum Bithynicis ciuitatibus, adscribere sibi quos vellent ciues, dum ciuitatis non sint alienæ, sed suarum quisque ciuitatum, quæ sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de causis è senatu à censoribus eiiciantur, inter quas nihil de ciue alieno cauetur. inde me quidam ex censoribus consulendum putauerunt, an eiicere deberent eum qui esset alterius ciuitatis. Ego, quia lex sicut adscribi ciuem alienum vetabat, ita eiici è senatu ob hanc causam non iubebat: præterea quia aliquibus affirmabatur mihi, in omni ciuitate plurimos esse buleutas ex aliis ciuitatibus, futurúmque vt multi homines, multaque ciuitates concuterentur ea parte legis, quæ iampridem consensu quodam exoleuisset: necessarium existimaui consulere te, quid seruandum putares. Capita legis his literis subieci.

Traianvs Plinio.

Merito) Permittit esse in senatu, qui iam adlecti fuerant, vetat in futurum alienum aliquem adscribi. *Moneremus*) Legimus etiam in eundem sensum, nouaremus.

MErito hæsisti Secunde charissime, quid à te respondi oporteret censoribus consulentibus, an legerent in senatum aliarum ciuitatem, eiusdem tamen prouinciæ ciues. nam

nam & legis autoritas, & longa consuetudo vsurpata contra legem, in diuersum mouere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit, vt ex præterito nihil nouaremus: sed manerent, quamuis contra legem adsciti quarumcunque ciuitatum ciues: in futurum autem lex Pompeia obseruaretur, cuius vim si retrò quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

PLINIVS TRAIANO.

De diuisione sportularum.

QVI virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binósque denarios vel singulos dare: quod an celebrandum, & quatenus putes, rogo scribas. ipse enim sicut arbitror, non imprudenter, præsertim ex solennibus causis, concedendum iussi inuitationi: ita vereor ne ij qui mille homines, interdum etiam plureis vocant, modum excedere, & in speciem diamœries incidere videantur.

QVI) Dubitat ex inuitatione multorum ad solennia officia, inter Bithynos factionem & discordiam orituram. *Virilem togam*) Quam sumere consueuerant ad septimum decimum ætatis annum. *Bulen*) Senatum. *Vocare*) Inuitare. *Dare*) Distribuere vnicuique. *Celebrandum*) Vlla celebritate & pompa agendum. celebrare est solenniter peragere. & celebrata pro solennia & iusta, posuit Mart. ix. Inscripsit tumulo septem celebrata virorum Se fecisse Cloe. *Et quatenus*) Etsi celebrandum sit, modum rescribas. *Solennibus causis*) Quales sunt prædictæ. *Et in speciem*) Eandem locutionem libro primo ad Saturninum vsurpauit, nequam, inquiens, in speciem ambitionis inciderem: hîc verò in speciem, & reliqua. *Diamœries*) Diuisionis, factionis: nisi fallor, inquit Tertullianus, prohibendarum factionum causa de prouidentia constat modestia publica. quæ illicitas factiones timet, ne ciuitas in partes scindatur. vnde Augustus, Tranquillo autore, plurimas factiones titulo collegij noui ad nonnullius facinoris societatem coeuntes sustulit. non video cur quidam, vir alioqui doctus, qui in Pandectas annotationes conscripsit, pro diamœries scribendum putet, malam.

TRAIANVS PLINIO.

MERITO vereris ne in speciem diamœries incidat inuitatio, quæ & in numero modum excedit, & quasi per corpora non viritim singulos ex notitia ad solennes sportulas contrahit. sed ego ideo prudentiam tuam elegi, vt formandis istius prouinciæ moribus ipse moderareris, & ea constituas, quæ ad perpetuam eius prouinciæ quietē essent profutura.

MERITO) Relinquit prudentiæ Secundi ordinandum quod ad perpetuā Bithyniæ tranquillitatem faciat. *Corpora*) Factiones, sectiones, collegia. Ouidius libro primo Metam. tamen illud ab vno Corpore, & ex vna pendebat origine bellum. corpore igitur pro factione & hominum congregatione. Martianus De collegiis illicitis & corporibus. mandatis principalibus præcipitur præsidibus prouinciam, ne patiantur esse collegia, sodalitia. in summa autem nisi ex senatusconsulti autoritate, vel Cæsaris, collegium vel quodcunque tale corpus coierit, contra leges erit. & Callistratus De iure immunitatis: quibusdam, inquit, collegiis vel corporibus, vt est fabrorum corpus. Vlpianus etiam cùm tria corporum genera facit, tertium, inquit, est quod ex distantibus constat, vt corpora plura vni nomini subiecta, velut populus, legio, grex, & corpus imperij, pro illa orbis parte, quæ subiacet imperio Romano, Tacitus posuit, si immensum imperij corpus. in physica vocat Apollodorus quod secetur in tria, in longitudinem, latitudinem, altitudinem. *Sportulas*) Largitiones, distributiones. *Prudentiam tuam elegi*) Hinc apparet, missum Secundum ad Bithyniæ Pontíque statum ordinandum, moréśque reformandos. quare Traianus præscripserat, meminisse Plinium idcirco in Bithyniam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuissent sic legimus apud Tranquillum Galbam proconsulem obtinuisse biennio Africam extra sortem electum ad ordinandam prouinciam, & intestina dissensione. & barbarorum tumultu inquietam. *Moderareris*) Modum imponeres.

PLINIVS TRAIANO.

De Iselasticis.

ATHLETÆ Domine ea quæ pro Iselasticis certaminibus constituisti, deberi sibi putant statim ex eo die quo sunt coronati. nihil enim referre, quando sint patriam inuecti: sed quando certamine vicerint, ex quo inuehi possint.

ATHLETÆ) Victores in certaminibus Iselasticis à Traiano factis petebant præmia: & quia de tempore controuersia nascebatur, rogat imperatorem quid facere debeat. *Athletæ*) Certatores ἀπὸ τοῦ ἀθλεῖν, quod est certo. *Ea*) Præmia. *Iselasticis certaminibus*) Dicta Iselastica, quòd victores cum magna pompa coronati introducebantur quisque in suam patriam ἀπὸ τοῦ εἰσελαύνω, id est introduco: inuchor: cuius futurum εἰσελάσω: nam solebant athletæ victores equis albis ingredi suam ciuitatem disiecta muri parte, secundum Plutarchum, quod significabat, non magnopere ciuitati illi opus esse muro, habenti viros qui pugnare possent & vincere. hanc consuetudinem Tranquillus in Ne-

in Nerone commemorat. *Coronati*) De clarati victores, & ideo corona donati. *Nihil enim referre*) Non respiciẽdum tempus quo quisque in patriam suam inuehitur, sed quando victor sit pronunciatus: hoc faciebant, quia è certatoribus multi procul aberant à patria sua, ad quam non poterat peruenire, nisi post multum temporis, & per hoc obsonia, quæ menstrua dabantur, interdum perdebant.

ego contrà scribo Iselasticorum nomine. itaque eorum vehementer addubitem, an sit potius id tempus, quo εἰσήλασαν *intuendum. Iidem obsonia petunt pro eo agone, qui à te Iselasticus factus est, quamuis vicerint antequã fieret. Aiunt enim, congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus, quæ esse Iselastica postquam vicerunt, desierunt: ita pro iis dari, quæ esse cœperunt. Hic quoque non mediocriter hæreo, ne cuiusquam retro habeatur ratio: dandúmque quod tunc cùm vincerent, non debebatur. rogo ergo vt dubitationem meam regere, id est, beneficia tua interpretari ipse digneris.*

Contra) Athletarum desiderata. *Iselasticorum nomine*) Verbis eorum, qui præsunt certaminibus Iselasticis. *Eorum tempus*) Aliqua exemplaria habent: ita tamen vevehementer, & reliqua εἰσήλασαν, id est, inuecti sunt. *Obsonia*) Quæ antiqui dixerunt manduca. obsonare, est opipare cœnare. Apuleius. siquid obsonare cupis. & obsonator, popinarum magister. de quo Martialis: Dic quotus es quanti cupias cœnare? nec vnum Addideris verbum, cœna parata tibi est. obsonitare conuiuari dicitur Pompeio tradente. *Agone*) Certamine. *Aiunt enim*) Antequam à Traiano fierent & celebrarentur certamina Iselastica, aliud genus certaminis depugnabãt athletæ, quod par ter fecerunt postquam Iselastica finita fuerunt. augmentabantur igitur deberi sibi Iselasticorum præmia, quæ quidem aliis maiora erant, ex eo tempore quo primum constituta fuerunt, nec modò cùm fierent: sicut cùm esse Iselastica desierunt, non dabantur obsonia: nam respiciebant diem constitutionis & finem verbi causa. Traianus constituit Iselastica Calendis Maiis, & mandat illa inchoata à Calendis Iuniis terminari in Calend. Augusti: qui cœperant pugnare à Calendis Maiis, & certauerant vsque in Calendas Iunias, petebant præmia Iselasticorum, tanquam instituta à Traiano. *Ne*) An. *Cuiusquam*) Athletarum. *Retrò*) In præterito antequam fierent Iselastica. *Ratio*) Respectus. *Beneficia tua*) Præmia pro Iselastico agone.

PLINIVS TRAIANO.

ISelasticum tunc primum mihi videtur incipere deberi, cùm quis in ciuitatem suam ipse εἰσήλασεν. obsonia eorum certaminum, quæ Iselastica esse placuit mihi, si antè Iselastica non fuerunt, retrò non debentur. nec proficere pro desiderio athletarum potest, tam eorum quæ postea Iselastica lege n costitui: quàm quæ, cùm vincerent, esse

ISELASTICUM) Vult intelligi esse Iselastica cùm primùm quisque in suam ciuitatem inuehitur. obsonia neque dãda antequam illa fierent. *Iselasticum*) Certamen: sequitur verbi interpretationem. εἰσήλασεν) Ingressus est. *Ante Iselastica*) Antequam fierent Iselastica. *Non fuerunt*) Constituta à me il-

la præmia. *Retro*) Antequam fierent. *Proficere*) Procedere. *Tam eorum*) Obsoniorum. *Cùm vincerent, esse desierunt*) Quam, eorum obsoniorum, quæ cùm vincerent iam desierant esse, exacto tempore illis certaminibus constituto.

Reuocantur) Renouantur, sed manent in statu quo fuerant dum vincerent.

desierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilominus quæ antè perceperant, non reuocantur.

PLINIVS TRAIANO.

De diplomatibus.

VSQVE in hoc tempus Domine, neque cuiquam diplomata commodaui, neque in rem vllam nisi tuam misi, quam perpetuam seruationem meam quædam necessitas rupit. Vxori enim meæ audita morte aui, volenti ad amitam suam excurrere, vsum eorum negare durum putaui, cùm talis officij gratia in celeritate consisteret, sciremque te rationem itineris probaturum, cuius causa erat pietas. Hæc scripsi, quia mihi parum gratus tibi fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc vnum, quod me debere sciebam indulgentiæ tuæ: quod fiducia eius, quasi consulto te, non dubitaui facere, quasi consuluissem, serò fecissem.

VSQVE) Excusat se quòd vxorem suam vrgente itineris celeritate diplomate adiuuerit. *Diplomata*) Literas liberi itineris & immunis, de quibus paulo antè. *Tuam*) Ad te pertinentem, vt in tabellarium regis Sauromatæ. *Vxori meæ*) Calphurniæ. *Aui*) Fabati. *Amitam*) Hispullam de vtrisque libro quinto, ad Pontium eram cum prosocero meo, eram cum amita vxoris. *Durum*) Inhumanum. *Pietas*) Amor in maiores. *Dissimulassem*) Silentio præterijssem. *Serò*) Importunè, dum expecto tuam sententiam.

TRAIANVS PLINIO.

MERITÒ habuisti Secunde charissime fiduciam animi mei: nec dubitandum fuisset, si expectasses donec me consuleres an iter vxoris tuæ diplomatibus, quæ officio tuo dedi, adiuuandum esset, vsum eorum intentioni non profuisse: cùm apud amitam suam vxor tua deberet etiam celeritate gratiam aduentus sui augere.

MERITO) Rescribit Traianus, benefecisse Secundum pro diplomate concesso Calphurniæ vxori. *Adiuuandum esse, vsum eorum intentioni non profuisse*) Non profuturum esse intentioni vxoris tuæ, quam habebat vt illuc excurreret: legitur etiam, adiuuandum putarem: serum futurum.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX OMNIVM QVÆ HISCE IN PLINIVM COMMENTARIIS NOTATV DIGNA CONTINERI viſa ſunt.

Atque vbi. p. literam poſt numeros habeb s adnotatam,recurre ad Panegyric m Traiani.

A Præpoſitio aliquando cauſam, aliquando poſt ſignif. 2,8
Acanthus qualis herba 303
Abrogare quid ſit 122
Achaia pro Peloponeſo 495. item de ea 505. vbi & de Corintho.
Acilius Glabrio pater & filius, item alter 39
Acilij plures, & quis eorum præſtantiſſimus 191
Acroamata, & per contractionem acromata, quid dicantur, vbi multa ſcitu digniſſima 398
Actio quid ſit, an differat ab oratione 57
Acta quid ſint, vbi de ſenatuſconſultorum publicatione & confirmatione 328
Actor quis dicatur 140
Actum eſt, deſperationis verbum 56.p.
Actus pro actione, vbi de aliis eius ſignificationibus 634
Acumen quid in altercatione, quantum valeat, & quid ipſam adiuuet 3
Adoptati cognomen adoptantium quomodo lege ſortirentur 1
Adoptare quomodo vtilius ſit quàm gignere 14 p.
Adoptionis ius quale, vbi de adoptione eiúſque generibus multa ſitu digna 315.316
Adrianus quomodo non deſtinatus imperium affectauerit. 78. p. quomodo imperator creatus præter ſententiam Traiani 167.
eius in cognoſcendis cauſis ratio 276
Adulterium propriè quid dicatur, cum ſtupro aliquando confundi 396. vbi adulterij accuſatio ad quem imprimis pertineat
Aduocatos quos intelligere debeamus 67
Aduocemur quando 253
Aduocatione viris ſtudioſis interdicere pœnam eſſe 317
Aduocatus commune verbum tam accuſatori quàm defenſori 108
Aegyptus quæ miranda habeat 496
Aemulatorem & imitatorem à Secundo confuſè ſumi, vbi quid alterum ab altero differat 3
Aemilia gens quem ſuæ ſtirpis autorem afferat 589
Aemilia via cur ſic dicta, quò ducat, quomodo facta 530. vbi & de alia eiuſdem nominis ratione
Aerarium quid 107
Aeſtuarium quid ſit 552
Aetas hominis in tria tantùm diuiſa 263. 264.16.p.
Aeuum quid ſit, & vnde dicatur 265
Affici quid ſit 142. Latinis pro quo ſumatur 256
Afranij Dextri ſerui eo mortuo quomodo tractati, vbi de Ariſtone Iuriſconſulto 478

Africanus cognomen vnde 463
Agathia de Zenone versus recitantur & explicantur 386
Ager domino propinquus cur optimus, ex Columella 71. item de agri commoditate 71. 72
Agon gymnicus vbi primum factus, & quando plures facti 259. vbi multa super dictione agon notanda
Agrorum quinque genera ex Varrone, & eorum explicatio 599
Alacer siue alacris quis dicatur ex Pediano 24 p.
Alexandrina vrbs quando & à quo condita, & cuius magnitudinis fuerit 569
Alica praestantissima vbi fieri solita, quomodo fieret, & quot sint eius genera 41. 42
Alcaei Graecum epigramma in laudem Titi ponitur & Latinè redditur 506
Alsiensis villa 306. & seq.
Amastris ciuitas qua sit & vbi sita 634. & seq.
Ambitio quid sit 23
Amerina oppidum 496
Amicitiae firmissimae quae sint 52. 358
Amicitiae pulchra definitio, vbi, quomodo amandum, quidque amor ab amicitia differat 151. & seq p.
Amici quomodo monendi & obiurgandi si opus sit 505
Amisus ciuitas qualis & vbi sita cum eleganti historia ex Appiano 628
Amnis vnde dictus 147. p.
Amor timore efficacior 257. quomodo recto iudicio aliquando obstet 268. Tres amores à Platone recensentur 154. p.
Amoena quae dicantur 297
Amphitheatrum quid sit & cur sic dictum 298. 299
Anceps quid sit, pro mortifero poni 19
Animi summa intentio & summa remissio quid efficiant 8
Animus quando maxime intendatur 24
Anio fluuius vnde veniat, quos agros alluat, vbi Tyberim ingrediatur 489
Annales quid dicantur, quidque contineant 102. p.
Annulorum ius quale fuerit, vbi ad quae tempora sine annulis fuerint Romani, aliaque scitu digna 464
Annulorum ferreorum olim vsus, vbi de aureis iterum 464. 465
Anus Attica qua ratione Demosthenem cognouerit 538
Annij tres recensentur 124
Annona quam variè sumatur 36. & seq. p.
Anteia cuius filia fuerit 523
Antigenidae tibicinis ad discipulum elegans dictum 428
Antiqui parci 66
Antiquum pro ventrando 313
Antiquos supra mille annos dici 507
Apamea Bithyniae ciuitas vbi sita 597
Appenninus mons qualis 297
Apoditerium quid & vnde 306
Apelles quando opera sua proponere solitus esset 27. vbi prouerbij ne sutor supra crepidam origo
Appellandi ius quàm aequum & necessarium, vbi quid appellatio 70
Apulcij locus & aliorum, ex autoritate Prisciani emendatur pro Laelio Liuius 335
Aquilex quis dicatur, vbi de aquaeductibus & aquarijs multa 588. & seq.
Aquilius Gallus 17
Ara & altare quid differant, vbi de ritu sacrificiorum 3. p.
Aratus quis fuerit, quando vixerit, quos praeceptores habuerit, item alia non negligenda 311
Arbusta quae dicantur 309
Architectus quis sit, vnde dicatur, quanta sit eius disciplina 593
ἀρχέτυπος quid 57
Area quis locus in aedibus 126. 127
Arena pro agendi vsu 364
Aristaenetus qualem hominem conuiuijs suis introduxerit, vbi de Alcidamante Cynico ridiculum 532
Armorum meditatio per quem militibus primum

mùm tradita 24
Arrianus Altinas quis fuerit, vbi Arriani plures 2
Arriæ tres 187
Artium quatuor genera ex Poſsidonio 355
Artemiſium ciuitas vbi 548
Artemidorus cuias fuerit 186. quos libros ſcripſerit: vbi & de alio Artemidoro
Aruſpices qui ſint 560
As antiquis qualis fuerit 143 quomodo vſurpent Iuriſconſulti 41. item quomodo alij
Aſsis nomine quid comprehendatur 279. vbi eius partes ponuntur & explicantur
Aſiæ totius flumina præſtantiora quæ ſint 26.p.
Aſinius Baſſus vir optimus 160
Aſinius Pollio 55.282
Athenodorus Philoſophus Tarſenſis qualis, vbi pulchrum eius ſtratagema 443. 444. vbi & alius Athenodorus
Atrium quæ pars in domo ſit, & vnde dicatur 126
Atticè dicere quid ſit, vbi de Attico dicendi genere multa 80
Attilius Scaurus Secundi amicus, vbi & de Terentio Scauro 315
Auaritia Romanorum maxima deſcribitur 2,0.251.
Auaritia quomodo hominibus natura inhæreat 20
A. Cluentio quid inuidiam maximam pepererit 56
Augurium optimum quod ſit, vbi Græca ponitur ſententia 51
Auguriis quantũ crediderit antiquitas 140.p.
Auguſtus cur à Suetonio potiſsimum laudatus 36;7
Auguſtus quid ſit, quomodo Octauius ſibi hoc nomen aſſumpſerit, & demum ad alios imperatores venerit 102
Aug. Cæſar quomodo iocos affectauerit, quidque ſcripſerit 288
Auguſtum quid ſit ex Pauſania, vbi de Octauio iterum 102
Auidij duo ponuntur 390.391
Auocamentum quando propriè dicatur 148
Auræ expoſitio 298
Aureliæ duæ 145
Auſpicia quomodo & quo tempore capi ſolita 162
Autoritas definitur 23
Autores optimos ſemper imitandos eſſe 14
Autorare quid ſit, quid exautorare, vbi adulteriis in militiam non ſuſcipiendis & ratione procedendi iudicio contra adulteros 395
Auunculus quis ſit, & vnde dici poſsent nonnulli 315

B

BAiarum portus vbi & qualis 147.p.
Balneæ & Balnea quid differant Varroni 7
Balineum potius quàm balneum dici. ibid.
Balneum & oleum olim publicè dare ſolitum 581
Baptiſterium quid & vnde 130
Bellus pro feſtiuo 266
Beneficiarij milites qui dicantur 580
Bibliotheca Latinè Libraria, vbi quis librarius dicatur 269
Bibuli ſententia de Ptolomeo reducendo quomodo diuiſa fuerit 480
Bigæ & quadrigæ argenteæ olim 618
Blatera Martialis carmine notatus 511
Boletorum vſus olim & præſtantia 18
Bona quorum ad hæredes peruenire non poterant 101
Boni conſulere rariſsimus dicendi modus ſecundum Fabium 422
Bonitas Latinam dictionem eſſe, & à probatis vſurpatam autoribus 566 & ſeq.
Boſphorus duplex & vbi vterque, & vnde ſic dictus 610
Brocchi duo recenſentur 612. vbi brocchi dicerentur
Brixia ciuitas vbi & à quibus condita 38
Bruti plures breuiter enumerantur 49
Brutius Præſens quantæ autoritatis fuerit 408

Digitized by Google

Bulbi radix cruda esui optima 42. vbi quot sint bulborum genera
Buxus arbor, qualis vbi crescat, vbi quomodo neutrius generis inueniatur 302
Byzantium 595

C

Caecilius Secundus Comensis fuit, eiúsque maiores 1. eius nomina ex antiquis marm. ibidem. Demosthenis fuit imitator. 2. venandi studium 15. 16. Bethycos sapius defendit 16 in audiendis recitatoribus assiduitas 37. magnam famã assequitur 264. 265. vbi quomodo sub Domitiano periclitatus sit, & cur, quod ad senium peruenerit 265. comœdias quot scripserit & quales 282. iterũ quomodo pro Bethycis egit 392. 393. quam gloriam reportauerit ex actione pro Variola 401. vbi qua fuerit Variola. quid iuuenis scripserit 409. Vergiliana carmina suis scriptis libenter inserit 433. 434. vbi quomodo Tacito in eloquentia proximus ostenditur, iterum quomodo sub Domitiano in periculo fuerit 481. quod dicendi genus probauerit in oratore 540. vsque ad finem 541. vbi Homeri versus aliquot explicantur, & ex orationibus Demosthenis loci multi citantur. quando praefectus aerarij 565. qua Traiano de Christianis scripserit 630. & seq. Consul designatus Traiano gratias agit, vbi totius Panegyrici argumentum habetur 1. & seq. p.
Calpa fluuius Nicomediae 594
Cneus Caluisius Secundi amicus, vbi de Caluisiana actione & aliis Caluisiis 35
Caecilij multi Plinij tempore 253
C. Memmius literarum Graecarum studiosus quomodo Latinas contempserit, qualis orator fuerit, vbi de L. Memmio 287
C. Lentulus orator qualis, vbi, & de aliis Lentulis 287
C. Cassius Longinus quis & qualis fuerit, vbi quomodo & quare in exilium missus 438. 439
C. Proculus quomodo bis victor iugulatus sit 484. & seq.
C. Lelij summa sapientia 159
Calceorum olim vsus, vbi quid sit calceos sumere 408
Caligula illustrium virorum statuas quomodo euerterit, vbi de quodam Cassio damnato 49
Calculus albus & niger apud veteres quo in vsu fuerint, & qualis sit locutio 5
Calculi cur pro supputatione sumantur 457
Calculus, calculare, calculator 142
Calore laxari corpora 306
Calphurnia Secundi vxor viro legenti candelabra tenebat, vbi de ea eiúsque in studia mariti affectu multa 256. & seq.
Calphurniorum domus qua re celebris 336. vbi de ea familia quaedam non contemnenda
Calumnia quid sit, quid calumniari, & quae pœna olim calumniantibus proposita 398
Camillus legatus quid tentauerit 196
Campus prato qualis sit dandus 300
Campaniae breuis commendatio 170. ad otium & voluptatem quàm apta sit, vbi de situ & vrbibus eiusdem 352. à terra motibus nunquam est secura 378
Caninio Celere quomodo Antoninus vsus sit 400
Canicies in quibus venerabilis sit 9. p.
Capito poeta ab Athenaeo citatus 49
Capitis accusatio quae sit ex Labeone, item quae capitalia iudicia 278
Capito quid à Traiano impetrauerit 477
Capillos tondere Suidae quid portendat 446
Caprea insula, vbi & quomodo Tiberio grata fuit 379
Caryca quid sint, vbi de earum olim nobilitate 17. 18.
Carystus oppidum quale, vbi & qua re praecipuè nobile 309
Carsulani siue Carseoli populi vbi 9
Cassiorum plurium breuis & iucunda enumeratio 49
Cato quomodo eloquentia sui seculi contentus non fuisse dictus sit 14
Cato censorius qualis orator, & cur Cic. non pre-

probetur 54
Catonis ebrietas 190
Cataracta quid, vbi de Nili Cataractis multa notatu digniſsima 609
Catilius Seuerus quis & qualis, quantúſque fuerit, vbi de varietate nominus 65
Catulli impudicum carmen 248
Catullus Meſſalinus adulator temporibus Domitiani 161. quomodo mortuus ſit, itémque alia ibid.
Cauadium ſiue caua adium quis locus in adibus 127
Cauſa minor maiori cognitioni praiudicium non affert 276
Cauſas agere ſine precio quàm ſit honeſtum ex Fabio, vbi Cn. Titij lex ponitur 327 328
Cauſa vna à pluribus olim defendi ſolita 102
Cauſa quando iudicis culpa impedirentur ex Fab. 58
Centumuiralia iudicia quid iudicarent, & vnde ſic dicta 11
Centumuiri cur dicantur cùm ſint plures, vbi de illo iudicio, conſtitutione, ordine 401
Centumcella qualis locus ſit 394. vbi Blondus reprehenditur de nomine differens de centumcellis iterum 399
Cenſorum poteſtas quanta fuerit 527
Centeſimas vſuras maximas fuiſſe, vbi multa non negligenda 548. & ſeq.
Cereales multi 101
Ceruicalia quid 374
Cernere hareditatem pro adire 68
Certamina Iſelaſtica qualia fuerint, & cur inſtituta 644
Ceruleus color maris proprius & qualis ſit 496
Ciceronis epiſtola familiares per quem ordine digeſta 2
Cicero qua in oratore improbet 62. eius eloquentia breuis commendatio 55. Laſciuos verſus quomodo ſcripſerit 282. ad carmen puer inclinatus fuit 194. vbi qualis eius pro Archaia poeta oratio, quos poetas Gracos Latinos fecerit ibid.
Cinadus quis dicatur, & vnde deriuetur illa dictio 531
Cymba, corbes & corbita cuius generis nauicula 497
Circi deſcriptio 303
Circenſes ludi in cuius honorem inſtituti, cúrque ſic dicti, vbi quomodo Gracis mater deorum vocetur 515
Circumſcriptores, circumſcriptum, circumſcriptio quid 492
Claudius Nero plurimum ſtudiis deditus, Gracè Latinéque peritus 36 quem pecunia modum aduocatis poſuerit 345. alea lubenter luſit, & de ea librum edidit 149.p. quomodo ipſe & Otho militum fauorem promeriti ſint 8.p. quomodo Claudius poſt mortem conſecratus 20.p. vbi de eius impietate quadam
Claſsis Miſeni & Rauenna ab Auguſt. locata quis vſus 169. vbi multa ſcitu digniſſima
Claſsiarij qui dicantur 370
Clauus medicis quid ſit 168
Clementes innumeri Plinij temporibus, vbi quis Atrius Clemens & cuias 25
Clementia quid ſit, & quantum imperatorem decoret 144.p.
Cleopatra cœna quotidiana cur à Plinio corollarium vocetur 438
Clepſydra quale vaſculum, quis eius vſus, vnde dicatur, item alia multa de eius ſignificatis 69. 70. ad quodlibet temporis ſpatium diſponi 104
Clientes 40. & ſeq.p.
Clitumnus fluuius vbi & qualis, quales boues ſe potantes faciat 470. eius totam & iucundam deſcriptionem habes inde vſque 473
Clitumnus deus per ſorteis fatidicus, vbi de ſortibus quadam notanda 472
Climactericum tempus, id eſt difficile 143. vbi multa ſcitu digniſſima
Cloaca quid ſit, & vnde dicatur 635
Cluuius Rufus quis & qualis fuerit quidque ſcripſerit 534

Cochlea quale animal sit, cur Latinis sic dicatur, & quæ sit appellatio Græca 41
Codicilli pro epistolis, vbi de verbi huius origine 124
Cœnatio quis locus in ædibus, vbi & de cœnatorio 131
Comœdus quis dicatur 42
Comœdiarum actus cantu intercidi solitos fuisse 358
Comœdia noua qualis sit & quid tractet 382
Comam alere veteres non soliti quando alias promitterent & barbam 446
Commeatus pro discedendi facultate verbum historicis frequentissimum 571
Commentarij quid 165
Comitium quid sit, & quotuplex 208
Comitiorum die quo consul renunciandus erat, qualibus vterentur verbis 116
Comessatio quid dicatur & vnde 101. & seq.
Comum primo mediocre oppidum quomodo accreuerit, vbi quid ipsum nobilitet 5. 6. huius vicina oppida recensentur 358
Compedes vnde dici putet Marcellus 548
Comperendinationes quando permissæ, quando sublatæ 58
Comperendinatio quid sit, vbi de damnationis & absolutionis multa 344
Concordiæ ædes vbi Romæ, quando, à quo vota & ædificata, quando & quomodo restaurata 278. vbi quomodo super ea re dissentientes autores reconciliari possint.
Conceptos vulgo, id est nothos, quomodo Imp. in Instit. vocari sufferit 611
Conditorium pro sepulchro 362
Conscientia virtutis quale sit iudicium 22
Consulum alter quomodo vniuerso Senatui præesset, quomodóque Græcè diceretur, vbi & de Præsidibus 192
Coss. designati in honorem principis aliquid decernere soliti 389
Consule absente nihil in Senatu agi potuisse 115. p.
Coss. vter comitia proponeret 123. vbi de Interregis creatione obiter
Consulares qui dicerentur, vbi notatur Saturninus 77
Conspirare in bonam partem ponitur 246
Contentio dicendi vbi consistat 4. vbi quomodo diuiserit Cicero
Contentio quid sit 141. duplex ab Hesiodo posita, & vtra melior 173
Contrarium à diuerso quomodo distinguat Aristoteles 484
Controuersia quid sit ex Seneca 80 vbi quomodo Cic. vocauerit, quid modo controuersiam vocamus aliáque multa
Contumeliam pati quis non possit 360
Contubernium, contubernales de quibus dicantur 4. & seq.
Conuentus fieri solitos in singulis prouinciis 904
Copia nimia in oratore cur sterilitate laudabilior ex Fabio 63
Corinthia vasa qualia, vbi de Corintho eiusque destruct. 149
Corn. Tacitus quantæ olim fuerit autoritatis, quomodo quotiésque libri sui singulis annis transcripti 53
Corn. Nepos Cic familiaris, vbi quid scripserit 269. 270
Corn. Minutius Brixiensis 435
Corn. Scipio quomodo iuuenis in castra ductus breui magnam laudem sit consequutus 478. & seq.
Cornutus Tertullus Secundi collega, quis & qualis fuerit 106
Cornelius Rufus quis, & qualis, & quàm Secundo amicus 32. Domitiano quomodo superuixerit 33
Corollarium quid sit 438
Corpus pro factione, vbi de collegiis & factionibus ab Imperatoribus vetitis 644
Corpus omne musculosũ cæteris antepeni 167
Corrigere plus est quàm emendare 351
Corrigere aliena delicta quomodo conueniat 501
Cothurnus quale genus calceamenti 517. & de soccis 518
Crassus Pisonis frater quo accusante occisus sit 11

Cubitus

Cubitus quænam sit mensura 594
Cultus in oratore esse qui debeat 363. & seq.
Cuniculus quid sit, vbi de animali eiusdem nominis 608
Cursor propriè quis dicatur 423
Cybele cuius mater fuerit, & cur magna mater dicta sit 599
Cymbala quid & vnde sic dicantur 112

D

Dacicum bellum quale fuerit, quis inchoauerit, quisque finiuerit 459. vbi de Domitiani impietate multa
Dacorum Regia quomodo nominetur 460
Danubius ponte iunctus ibid.
Danubius, aliàs Ister quis & qualis fluuius 23.p. vbi de eius natura & in mare influxu multa
De præpositio in compositione quid efficiat 349
Decuriones in municipiis qui essent, vbi quantus eorum census esset & quæ potestas 22. eorum facultates quanta essent 52. quæ eorum fuerit causa, aliaq; scitu digna ibid.
Decumare verbum, apud historicos frequens, quid significet 457
Decibalus Dacorum rex quomodo se interfecerit, vbi quomodo ad Traiani pedes procubuerit, & ad Senatum legatos miserit, &c. 459.460
Delatores per Titum vrbe expulsi 63.p.
Democritus cur se oculis priuauerit, vbi quomodo animus tenebris alatur 556
Demosthenes egregius verborum fabricator 3. eius laus ex Cicerone 54.& seq. vbi quomodo Ciceronem fecerit, ex Fabio, eius oratio pro Ctesiphonte qualis 84. & 403. contra Midiam quàm sit elegans, & quis fuerit ille Midias 449
Denunciare quid sit 354
Denarius quot æreorum esset 110
Deprecari quàm multa significet 106.p.
Delphinus apud Hipponem puerum dorso excipientis & transuehentis elegans historia 552.& seq.
Delphinum Simon vocem agnoscere 553
quàm mansuetum animal sit ibid.
Deprecatio vbi locum habeat 271
Designare quid sit, & qui designati 253
Destinare, designare 524
Dextri tres numerantur 316
Diæta in ædificio qualis locus sit 131. & 304. quo tempore in illa versarentur antiqui 307
Dicare & dedicare propriè quid sit 599. & 20.p.
Dicax quid sit & dicacitas, vndéque vtrunque 266
Dicere propriè quid sit 56
Dicendi ex tempore facultas quàm vtilis & honesta 79
Dicendi genus maioribus cur copiosum 513
Diones plures recensentur 622
Diem Romani quomodo inciperent 148
Dispicere pro cognoscere, vbi quid Donato & Seruio significet 13
Dij Romanæ vrbis præsides quot fuerint 166
Diploma quid sit 596
Dogmata quorum propriè dicantur 26
Dolor recens quàm impatientes reddat homines 463
Dolorem suam quandam etiam habere voluptatem 488
Domitianus studiis inimicus fuit 432
Domitiano imperante quā periculosum fuerit vel de minimis rebus sententias dicere 481. qualis sæuitiæ fuerit ibid. quotannis imperauerit ibid. quomodo deus dici voluerit 4.p. pulcher fuit & formosus 5.p. quid ei per somniū obiectum sit 10.p. eius mortem quo animo milites tulerint ibid. vbi de Nerua constantia eius falsi triumph. 32.p. consobrinos cur interfecerit 87.p. quos & quales & quàm nulla de causa in exilium egerit. ibid. quomodo secretum captaret 88. p. Clementem cur interfecerit ibidem. vbi qui suæ mortis autores & adiutores à Miseno ad Auernum latum quomodo piscinam inchoauerit 93.p. Septembr. Nouembrémque menses suo nomine cur appellauerit 103.p. eius summa desidia & laboris impatientia 146.p. scena histrionibus quo-

modo interdixerit, & mares castrauerit 149
Domitius Nero quid puer scripserit, quidque imperator 289
Domitij Afri ampla & elegans historia 121
Donatio Vlpiano quid propriè dicatur 276. quomodo inter viuos fieri possit 487
Donum & munus quid differant 329. munus quot modis dicatur ibid. cum aliis differentiis ex Iurec. ibid.
Dormire in dextram aurem, prouerbium 271
Duumuiratus vnde dictus & vbi fuerit 260

E

Ecce, aduerbium, aliquid noui adferre 271
Echini optimi vbi, quod genus animalis sit 43
εἰδύλλια quid sint 249
Elephantes aquam exhorrere 6
Eloquentiam quæ maximè commendent 422
Eloquentissima Romæ tempora quæ fuerint 476
Enixus ad quid referatur 258
Encolpus nomen amato puero conueniens vnde 455. vbi duo Encolpi recensentur
Epistolis suis veteres quid præponere soliti 31
Epistolis veritas quæ sit 40.& seq.
Ephesus ciuitas qualis & vbi sua 595
Equestris ordo qualis & quomodo à Seuero vocatus 39
Equitum Rom. census quantus fuerit, vbi explicatur Horatij locus in Epist. 52
Equites cur splendidi vel illustres appellati 275. & seq.
ἐρωτοπαίγνιον vbi & quid τὰ παιγνία & quis scripserit 334
Eruditio quid sit, & quomodo de multis significetur 15
Erutius siue Erucius quis & qualis 44
Etesias æstate tantummodo flare, vbi quando exoriantur & vnde flent 576
Etiam pro quamuis, vbi alia eius significata 19.20
Euentum de rebus iudicare & decernere 346
Eumolpus poeta & citharœdus ante Homerum 622
Euphrates fluuius 26.p.
Euripus quid sit 6
Execrationem omnem turpem esse 101.p. vbi de Atteij execratione aduersus Crassum.
Exedra quid sit, quomodo olim Græci vocarint, & vbi fieri debeat 619
Exerere pro exercere, vbi quid propriè significet 470
Exhæredatio filium à possessione contra tabulas summouens quæ sit 276
Exemplum quid sit 39
Exemplum & exemplar quid differant 330 & seq.
Exemplorum vis & proprietas quænam sit 480
Exirent rei pro dimitterentur audax locutio 278
Expectare mala durius esse quàm pati 490
Expositos infantes pro necatis haberi, vbi multa de Iurisconsultorum libris 611
Exulcerat verbo quomodo vtatur Secundus 32 vbi qui legendi sint post mortem spontaneam ex Vlp.

F

Fabius Maximus quoties consul & dictator fuerit 110
Fabricius Veiento qualis & quo tempore fuerit 261. vbi quomodo expulsus & libri eius exusti.
Facere paria elegans dicendi modus pro quo 433
Facetum circa quæ consistat, vbi quis facetus dicatur, & quid à dicace differat 25
Faciem pro aspectu etiam de inanimis dici 299.300
Factio pro quo sumatur 14
Factiones aurigarum olim Romæ quomodo distinguerentur 516 vbi quid sit Prasinum
Facundia quæ re renouetur & confirmetur 417
Felicitas in quot partes diuidatur à Platone 136.p.

Felix

Felix & beatus quid differant, vbi quid beare, quotuplex felicitas & alia notanda 8
Ferentarij equites qui dicantur, vbi varia eorum ſpecies 158
Feſtinandū oratori apud quos iudices ſit 350
Feriæ Ioui dicatæ, quot earum genera, quidque per eas liceret agere 571
Fictor & figulus quis ſit 27
Ficus Chia præſtantia 18
Firmum Caſtellum vbi 376
Firmius ſub Antonino quidam, item & alij à Tacito & Secundo recitati 51. & ſeq.
Fiſcus quomodo aduocatum & procuratorem haberet 65. p.
Flacci plures recenſentur 280. & ſeq. *vbi etiam de multis calphurniis*
Flagitium quid ſit, & quod ab eo verbum 10
Flamines XXV. & quis inter eos ſūmus 114
Flumen vnde dictum 147. p.
Fluuiū omnē olim propriū habuiſſe deum 472
Fœmina dotata cur ad ſobolem creandam neceſſaria 40
Fœmina multæ quæ claris viris dedecus pepererunt narrantur 130. p.
Fontis Pliniani natura 272
Fōtis apud Gades mira natura ex Plinio 274
Formiæ vbi 366
Foroiulienſes, aliàs Concubienſis vbi ſint 339. & ſeq. *vbi & alia Foroiulia leges*
Formula pro modo procedendi poſt litem, cum aliis ſignificatis 323
Fortiter pro conſtanter & animoſè 261
Fortitudinem animi eſſe, quibus fortis nomen conueniat, quibus non 148. p.
Fortuna quomodo omnia rex Tullus aſcripſerit, vbi cur Apuleio ſit exoculata 341
Fraxinus arbor qualis, & ad quid maximè vtilis 471
Frontones plures recenſentur 98
Frugi homo quis dicatur Cicer. frugalitas vnde & cur veniat, ex Fabio 64
Frugum duo genera 301. *vbi ad id ſpectantia multa*
Fruges vbi inuentæ primùm 505
Fugitiuus propriè quis dicatur 548. 616. & *ſeq. vbi de ſtatione & ſtationariis*
Fulgor & fulguratio quid differant 379
Funera publica quibus olim conceſſa, & vnde conſuetudo eorum 73
Furcifer Latinis quis & vnde diceretur, & quomodo Græcis dicatur. 448
Fuſcus Salinator 363

G

Gaditana cantica quæ dicantur copioſè declaratur 43
Galba imperator quem adoptauerit & qualem 143. *vbi de Othonis defectione*
Galli plures recenſentur 125
Ganea pro gula & luxu 91. & ſeq p. *vbi quid propriè ganeum & vnde dicatur*
Gaudium per honores quanta ſit voluptas ex Xenophonte 452
Gelidum plus quàm frigidum 297
Generi quales olim quærerentur 40
Generaliter & ſpecialiter quomodo accipiantur 257
Genialis quis fuerit 477
Genius quis deus ſit & vnde dictus, quámque apud homines poteſtatem habeat 57. p.
Gentilis quis ſit & quid gentilitas 67. p.
Gentile & gentilitium quid differant 367
Germania quibus ab aliis nationibus ſeparetur 502. *vbi nomē illud nouum declaratur*
Germanorum ferocitas, robur & animorum præſtantia 23. p. *quibus ab aliis regionibus diſterminentur* 27. p.
Geſtatio quid ſit 132
Getulicus Epigramm. ſcripſit 287
Gladiatores vbi primùm inuenti, quando & ad quid exhiberi ſolent, & quis primus exhibuerit in vrbe 21
Gladiatorum munus in funere illuſtrium exhiberi ſolitum 404
Gloria quid habeat laudabile 22. *ante cineres rara eſt* 78. *virtutis eſt vmbra* 108. p.
Gloriæ & laude excitari pueros cur ſit bonum 336
Gracchi fratres oratores boni 54
Græcis, poëtis potiſſimum, maiorem eſſe in verbis licentiam quàm Latinis 255

Digitized by Google

Graca in Latinum vertere & contrà cur à multis probatum 416
Gracorum dicendi genus notatur 341
Graculi ignominiosè in Gracos dicitur 26.p. vbi vt molles & caeterarum gentium corruptores notantur
Grandem non statim de aetate dici 57. vbi grandire verbum à Catone vsurpatum
Grauiter dicere oratoris esse proprium 105
Gymnasia Attica tria ex Suida 67. vbi qui Gymnosophista
Gymnasium quis locus in aedibus, de athletis propriè dici 128

H

HAeredes quomodo erga defunctos affici debeant ex Paulo 277
Haeterica siue bataria, sodalitates 632
Hama inter instrumenta rustica numeratur, vbi quid aliàs significet 586
Haruspices quomodo diuinarent 349
Heliogabali mensa & lecti quales 499
Heliocaminus qualis locus in aedibus 135
Heluidius cur à Domitiano occisus 259
Heracleas plures apud autores reperiri 618
Herennius Senecio qualis, à quo & propter quid occisus 11
Heus quam significationem habeat 41
Hendecasyllabum carmen quale sit, & qui in eo claruerunt, quotque sint genera, & quid tractet 247
Hibernaculum quid sit 128
Hic & ille pronomina contra aliorum vsum ponuntur 62
Hipo Lybiae ciuitas, vbi & de alia hipone multa 552
Hippodromus quis locus in domo 304
Hippocaustum quid 306. quomodo Latinè dicatur 130
Hispulla Secundi amita 34
Historia quanta esse debeat, & quomodo lucida fiat 45 quare quocunque modo scripta sit delectet 315 eius compositio quàm sit difficilis 317. quae habeat communia ibid. ab oratoribus quomodo diuersa ibidem de historia scribenda ratione perlege vsque 420. eius vera virtus & historici verum officium 426. eius finis 534
Homeri carmen explicatur 16. vbi de Achillis precibus ad Iouem pro Patroclo. hunc locum vbi imitatus sit Virgilius ibid. quàm copiosus fuerit in descriptione armorum Achillis vbi & de Vergil. 310
Hominis ignaui votum 5
Hominem exorabilem esse debere Graeca sententia probatur 501
Honorarium substantiuum quid significet 641 & seq.
Honorem honorantibus esse ex Arist. 7.p.
Hoorificum quid sit 14
Hortensius qualis & quantus orator fuerit quò aemulus Cicer fuerit & alia multa 283
Horreum 131
Humanitas quid efficiat, quotuplex sit Platoni, quomodo Graecè dicatur, & qui sint humanissimi 26
Humanitas pro hominibus 291 iterū quomodo Graecè dicatur 487 in homine quid praestet, & quanta apud Graecos fuerit 505
Hyperbaton quomodo fiat, & cur vitiosum sit 469. quid sit, quot species habeat ibid.

I

IAbolenus quis & qualis fuerit 367
Iam propraterea 16
Iambici versus ex Demosthene citati explicantur 269
Iandudum pro quo aliquādo sumatur 107.p.
Iatraliptes quis dicatur, & vnde formetur illa dictio 568
Icaria insula vbi & vnde sic dicta 409
Identidem pro saepius poni multis testimoniis confirmatur 37
Idolum quid sit & vnde deriuetur 443
Imitationem nunquam autori respōdere 449
In melius, peius, maius & similes dicendi formae autoribus frequentes 561
Impendium quid significet ex Varrone 41. vbi Impendio aduerbium quid significet
Imperatorum imaginibus quanta olim reuerentia adhibita 617. vbi de statuis multa scitu digna
Imperatores quomodo rerum suarum gestarum

rum commentarios ſcriberent 630
Imperatoris nomẽ quib. olim daretur, & quomodo ad Cæſares deuenerit 16.p. & 22.p.
Imperatori omnium regionum itinera nota eſſe debere 29.p.
Imperatorum vxores & ſorores Auguſtas vocari ſolitas fuiſſe 152.p.
Imperij onera quæ ſint: & quæ imperanti potiſsimum neceſſaria ex variis autorib. 66.p.
Impræſentia & impræſentiarum 17
Impunè, liberè 475
Imputare proaccuſare, aſſcribere, obijcere 281
Indagare quid ſit 62.p.
In diem viuere 295
Indictiones vnde dictæ, & quem vſum habuerint 51.p.
Inductio Rhetoribus quid ſit 21
Induciæ quid & quando darentur 21. & ſ. p.
Indulgentia quid ſit 573. vbi cur non nimium eſſe debeat quod contra veterum vſum hac vſus ſit Secundus.
Ingenij facilis indicium ſecundũ philoſophos 17
Ingenui qui ſint verè 430
Initiatum pro inſtituto metaphoricè dici poſſe 332 vbi de initiatione multa notatu digna
Inquietor quàm rarum verbum ſit 24
Inquiſitio quid ſit 340
Inſulæ ſemper aquis innatãtes recẽſentur 467
Inſtitutiones vnde & quid dicantur 28
In ſumma, vel ad ſummam quã lo dicamus 35
Integritas magna pauperis laus eſt 574
Intentio ſumma quid efficiat, quid remiſſa 8
Intercapedo quid ſit, & quomodo obſcœnum verbum ſit 176
Interpellare quid ſit 163
Inuideamus quibus & quare 20
Inuidere bonum elegantius quàm bono 31
Iocari quò referatur 247
Ioſephus emendatur vbi ſcribitur Cæſarem ad Liberum pro ad Laberium ſcripſiſſe 617
Iſeum & Serapium Iſidis & Serapidis, vbi templum Iſſon & Hyſſon 586
Iſæi apud Athenienſes duo qui & quales fuerint 79
Iſocrates quis & qualis fuerit, eum quomodo pudor non impedierit, quominũ eſſet bonus orator 392
Iubentius Celſus quis fuerit 354. vbi Iuuenalis commentatores notantur illic Celſo dictare parata, Sat. octaua
Iudicia hominum quàm varia 59
Iudices eſſe & in XIII. gradu ſedere legibus vetitum fuiſſe 40
Iudicium Diomedi quid ſit 364
Iudex & arbiter quid differant 448
Iudicia maiora qui exercerent Romæ 108
Iugulus in homine quàm letalis, vbi iugulare literis & verbis metaphora 59
Iulius Cæſar poema reliquit 288. vbi quomodo in numerum deorum relatus. quot & quales leges tulerit 74.p.
Iuliani iuriſconſulti locus reſtituitur pro Euripio Euritio 44
Iulij Paſtoris infans à quo occiſus, vbi & alij recenſentur Paſtores 50
Iulius Candidus quis & qualis 342
Iulia Baſilica centumuiralibus cauſis propria 402
Iulius orator quantus & quàm vehemens 414
quomodo Senatus populique acta diurna in Aerarium referre reſtituerit 467. vbi de ſtatuis loricatis & aliis
Iulio menſe domos mutabant Romani 489
Iulius Seruianus optimus & exactiſsimus quoties conſul 564. eius lex de repetundis 101
Iunius Ruſticus philoſophus 188
Iunius Mauricus vel Maricus: quis & qualis fuerit 13
Iurare more ſolenni quomodo ſolerent Romani 600
Ius publicum quid ſit ex Iuſtiniano 478
Ius & æquitas quid differant 70.p.
Iuris publici & priuati variæ definitiones 65 vbi quid Iuriſprudentia ex Vlpian.
Ius cognoſcendi penes quem eſſet 344. vbi de iudicandi iure & Prætore vrbano
Iuſti duo recenſentur 12
Iuſtiniani de exhæredandis liberis cautio, vbi qui ſint ingrati & quæ ingratitudinis ſpecies 277

K

Κεχηνὼς præteritum à quo verbo, & quid significet 34

L

Laberius Maximus quis fuerit 617
Labrum quid in balneis, vbi faciendum 304 & seq. vbi labrum vinarium ex Catone
Lac tußienti vbi & quando commodum 340 vbi habes quæ sint tußientibus fugienda, & quæ tußis magis sit timenda
Lacedæmonij quomodo imperium semel perditum recuperare nequiuerint 508
Lacus Albanus vbi & qualis 147
Lactuca olim quando apponi solita, eius vis & qualitas 41
Laguncula quid, vnde & Græcis quomodo dicatur 16
Lancea quale verbum, quid significet, & quomodo Græcis dicatur 15
Larem pro domo vsurpari, quã sit frequens 85 & seq. vbi de Laribus & Larario multa
Largitio quid sit 20
Largius Licinius qualis vir fuerit 120
Lasciua carmina non efficere autores lasciuos 248
Lateri consulere quid sit, vbi de latere multa leges 104
Latinè loqui quid sit, vbi de analogia grammatica 29.30
Latro orator cur meritò à Seneca reprehendatur 104.
Laurea quid & quibus olim dari solita 15.p
Laudatio à laude quid differat ex Seneca 510
Lebythus vnde deriuetur, & quid significet 4
Lectio multa quid conferat 81
Legatorum Vitellij ad Vespasiani duces sors diuersa 10.& seq.
Legandi primùm Romæ quæ fuerit facultas. deinde quomodo rescissa 279. vbi de inofficioso testamento
Legati non esse per sacrosanctum 18.
Legatum propriè Proconsulis dici 109 vbi quam potestatem habuerit & 8 p.
Leges semper reo fauere 484
Legio tota quot Centuriones habere, cum ampla ipsorum descriptione 619. quibus constaret potißimum 28.p.
Legio vna quot cohortes haberet, & singulæ cohortes quot milites 179
Lemma quàm multa significet 268
Lenocinari quale verbum, & quàm familiare Fabio 20
Lenocinij crimen qui incurrant 596
Lepos quid sit, & quis lepidus 360
Lex Iulia de Repetundis quæ cauerit 101
Lex Cornelia de Sicarijs quid cauerit 103
Liberi pluraliter tantum quid signent, item qui eorum nomine comprehendantur 28
Liberorum appellatione etiam filias intelligi 259
Liberi & posteri propriè qui dicantur 491
Libelli propriè quid sint, pro quo apud autores accipiantur 29
Libellus pro accusatione 421
Liberi maximè qui sint, vbi de libertate Græcorum per Romanos seruata 505.& s.
Libertinos Patronorum originem sequi, vbi quis faciat municipem 451. Libertini patronos debent alere 573
Liber & volumen quid differant 159. & s.
Libris quanta mandanda sint ex Fabio 57
Librator, qui Item libellator, quis sit 593
Liburnicarum nauium præstantia, & quando primum earum vsus in notitiam Rom. venerit 370
Licinij ingentes opes vbi mirandi Fontis descriptio 272
Lippitudinis curatio ex Celso 435
Literæ quibus in dandis suffragijs subscribebatur 266
Literatus quis sit, quid à litteratore iuxta quosdam differat 338. vbi quomodo apud Apuleium ponatur
Liturgium quid & Liturgia 109.& 111
Loquentia quid sit 142
Lubricus definitur 19 grammaticis quid dicatur 56
Lucanus cur à quibusdam versificator non poeta dicatur 462

Lucania

Lucania vbi incipiat & vbi terminetur, & vnde Lucani originem trahant 408
L. Sylli in apud historicos duo leguntur 48
L. Murena à quo accusatus & defensus 56
L. Cornelius Balbus à quo ciuitate donatus & quomodo accusatus 56
L. Mummius quomodo Achaici nomen consequutus vbi de Corinthi destructione & Cæcilio Metello 463
L. Bruti statua, vbi quo animo fuerit in tyrannos 105. p.
L. Quintius Cincinnatus quis & qualis fuerit 111. p.
L. Sylla quomodo puer ab ignota muliere salutatus, quomodo & quando felix vocatus, itémque alia non negligenda 158 & seq. p. qualis orator 184
L. & Q. Metellorum summa pietas 159. & seq. p.
L. Piso 171
L. Accius siue Actius poeta tragicus qualis fuerit 291
Lucubratio quid sit 161
Ludi cur sacerdotales & sacri dicti 437. vbi de variis ludorum generib. & institutione.
Ludicras artes exercentes quomodo olim infames fuerint habiti, & quæ sint artes ludicræ 102. p.
Lugendi tempus cur fœminis à maioribus constitutum, vbi viris nullum luctum esse legitimum 523
Lugdunum à quo Lugdunensis Gallia nomen habet, vbi sit situm, à quo conditum quomodo destructum iterum sit restitutum 525 vbi de ara Cæsaris & certamine literarum illic instituto
Luridus & luror 381
Lustra posse teneri etiam esse sumendos 498
Lustratio, & de ea multa ob eruatu dignissima 18
Lustrum quid sit, lustrandi mos & vnde lustri ratio originem sumpserit 538 & seq.
Lustrum Brittanus laudatur 385
Lymphati qui dicantur 381
Lyra olim contemptus, & Musica ruina 42
Lyrico carmini chorum induci ex Horatio 426. vbi de choro & eius ratione multa
Lysias cuias, qualis, & qualem Socrati orationem composuerit 54

M

Macrinus quomodo sanguinis profluuio per os laborarit ex Plinio seniore 38 eius census 40
Maceria quid & quomodo fiat 303 & seq.
Macte qua dictio, quis eius vsus, & vnde 83 p.
Magistratus prætorum Romæ cultus qualis 77
Magistratus quid denotet 265. vbi multa scitu digna 376
Magistratus petituri quomodo suffragatores inuitarent 376
Magistratus quomodo in quibusdam reliquis senatoribus praualebant 479. & seq. vbi quomodo Senatus haberi soleret ex Varrone
Magistratuum gerendorum certum fuisse ordinem 620
Magnitudo cum fortitudine eadem, & quis verè magnus sit 66
Magnificentia quid sit 258
Magistratum omnem potestatem dici, vbi de potestate 508
Manes quid sint, vnde cúrque sic dicantur, & dii credantur 442
Malea promontorium vbi, quæ tum ab Herculeis Columnis distet 576. olim Maleam deflectens, & ei prouerbium ibidem
Manalis quid sint 2 8
Manuum tremorem inter quos morbos ponat Celsus 75
Manumittendi forma qualis olim fuerit 425
Manumittis & emancipari aliquomodo differre confunditamen aliquando 492
Manumissionum triplicem libertatem fuisse 8
Manceps quid dicatur 118. vbi quædam notanda
M. Reguli dolosi mores notantur 6 & seq.
M. M. … qualis fuerit, quo tempore vixerit, & quàm facundus fuerit 283
M. Brutus omnes philosophos quomodo vicerit, qualis orator fuerit, vbi & de eodem alia multa 283. 284

Digitized by Google

M. Antonius in eloquentia primus fuit 342
M. Furius Camillus quomodo Vrbe Gallos expulerit 105.p.
Mare cur Oceanus dicatur, vbi de eius æstibus multa haud aspernanda 273
Mare Laurentino agro proximum quos pisces habeat 281
Mare tertia pars mundi, vbi de eius æstibus iterum 552
Margarita, margaritum, vel margaris vbi inueniri soleat 353. vbi de gemmis quædam
Margo masculini gener. & fœminini 300
Marius septies consul 465
Martis campus vbi Romæ, & quis populo donauerit 121. & seq.p.
Materia Græcis quomodo dicatur, vbi multa obseruanda 205
Mauricus laudatur 15
Maximi plures recensentur 116
Mediolanum in qua regione sit, quando & à quibus conditum, cur sic dictum, professione literarum olim clarum 245
Medicum apud Iurisconsultum inter seruos poni 568
μελέτη declamatio 391
Meliores autores semper esse legendos 419
Membra pro partibus domus 302
Menedemus Asclepiadis defuncti amicum quomodo exceperit 362
Menandri plures recensentur 382.383
Mensura quàm sit in omni re bona 555
Menstruum pro cura officij per mensem 570. item menstruum quid sit agricolis ex Colum. ibidem
de Merula multa obseruanda 218
Metius Carus sub Domitiano delator maximus 11
μικραίτιος quid Latinè dicatur 79
Miliaria quomodo signarent antiqui 125. & 447. & 572
Milites euocati qui dicantur & quid sit euocatio 353
Miles & paganus correlatiua 440. vbi de paganis multa scitu digna
Miles vnde appellationem habeat ex Vlp. 19.p.
Militis exercendi ante pugnam mos apud veteres 24.p.
Mimos spectantes ad risum quomodo cogerentur 281. vbi quis inter Mimographos excelluerit
Mimiambi qui dicantur, vbi de mimo iterum quid sit 382
Minutius Fundanus quis & qualis fuerit 23
Miror apud Latinos quomodo mutet significata, vbi de θαυμάζω Græco verbo 533
Modesti tres recensentur 12
Modestia & moderatio quibusdam quid differre videantur 31.p.
Modo nō & tantū nō quæ loquendi forma 503
Momentum & momentaria vita 272
Momentarium venenum, maritus, vita & similia ibid.
Montani plures 384
Monumentum quid sit 361
Moriones qui dicantur, morari prima producta quid significet 531
Morbi hereditarij qui sint ex Galeno & Auicenna 33
Mors cur extra omne malum 35
Mortalitas pro corpore vel conditione moriendi 78. pro morte Iurisconsultis frequens 264. & 513.
Mortui quales olim apud Romanos laudarentur, & vnde talium laudum initium 75. & seq. vbi de Rostris multa
Mortuos non esse incusandos 11
Mortuos accusare leges vetant 175. & seq. iniuria non esse afficiendos Græcis & Latinis probatur testimoniis 12
Mos quid sit ex Iureconsultis 259
Mulcta quid significet 271
Municipes qui sint & vnde dicantur 18. & seq. vbi quot eorum species & quomodo hodie dicantur
Munificentia proprium officium 20
Municius Macrinus quis, vbi & de alio Macrino 38
Munus quot modis dicatur 101.p.
Musæum quid dicatur, quale à Cl. Cæsare extructum sit 24

Musculi

Muſculi quid ſint 167
Muſonius 188. *vbi de eius exilio, & fonte ab eo facto, quo loco reprehenditur & Suidas*
Muſſare quid ſit 186. *& ſeq.*

N

Narbonenſis prouincia ſitus qualis 439. *& ſeq.*
Narnia oppidum vbi & quale ſit, quidque mirandum habeat 9
Narratio qualis eſſe debeat 81
Narrationis initium vnde faciendum ex Fabio 5. p.
Naturæ ſimilitudo quantum valeat ad conciliandum amicitiam 434
Neceſſitas rationis pars, vbi de eius effectu & vi multa haud negligenda 392
Neceſſitatem à neceſſitudine non differre magis quam ſuauitudine differt ſuauitas 504
Nero ingratorum in principes teſtamenta quò pertinere voluerit 76. p. *ſcenicis artibus quantum deditus fuerit* 82. p. *eius crudelitate occiſorum enumeratio* 294. *quos libertorum ſuorum nomine ſuſpexerit* 465
Nerua imperator aliàs grauis & ſeuerus epigrammatibus luſit 288. 289. *vbi de eius ingenio teſtimonia. eum cũ Orphito & Ruſo cur miſerit in exilium Domitianus* 454 *eius ſumma liberalitas & agraria lex* 450 *eius ad Secundum litera dum exularet Tarenti* 454. *eius edictum ſuperiorum principum codicillos, priuilegia, diplomata confirmaus* 606. *eo imperatore creato quis titulus in Capitolio ſit poſitus* 523. *adoptato Traiano quomodo nõ diu vixerit* 563 *quot annos imperauerit* 11. p *relatus in numerum deorum Senatus decreto* 19. *& ſeq. edictum eius contra ſeruos & pro ſeruis* 74 *& ſeq p.*
Nicea temporibus Traiani quis fuerit, vbi & de Nicea Athenienſi 356
Niceas ciuitates multas eſſe vbi de Nicea Bithyniæ metropoli multa 612. *& ſeq.*
Nicodemia vbi ſit, à quo condita & ſic nominata 593
Nili incrementum quantum eſſe debeat ad pariendam magnam fertilitatem Ægypto; vbi de eo multa ſcitu digniſſima 53. p.
Niuis reponendæ officina Romæ & quis eius vſus fuerit 42
Nonij duo recenſentur 157
Nonius celer quis & qualis fuerit quamque celebris 400. *quomodo Iuuenali diues, Plinio verò minime dicatur ibid.*
Notarius quis dicatur 164
Nomenclator, vel nomenculator quis diceretur & vnde 119
Numerus virginum raptarum à Romulo ibi.
Numidius Quadratus 563. *vbi & plures recenſentur Quadrati*
Nuncupare quid ſit, propriè de votis dici, vbi de votorum ſuſceptione 636
Numiſmata Imperatorum argentea quomodo olim diſtincta, vbi de diuino vultu aſſumpto 97. p.
Nummorum aureorum quis inuentor ex Plinio 166

O

O Aduerbium quot affectibus conueniat 315
Obex hic vel hæc quid ſit, pro quo ſumatur 85. p.
Obiter in tranſitu ſimul 571
Oblecto quid ſit & vnde 247
Obſeruatio quid ſit, & ad quid referatur 344
Obſonia antiquis manduca, vbi quid ſit obſonare 645
Oculorum vſus & effectus 141
Odoratum & odorum quid differant 133
Officium quid ſit & vnde dicatur 48
Olympi plura ſignificata 622
Omen quid ſit & vnde dicatur 10. p.
Opiſtographus quid ſit, vbi de veterum ſcribendi ratione multa & de charta 165
Oratori qualia verba conueniant 45. *eius officium ex Cicerone & Fabio* 317
Orator quando digreſſionibus amœnus ſit 3
Oratoru ſũmis ſi populo ſummũ videri 418
Orationis breuitas & velocitas quid differant 61
Oratio quibus conſtet & quid in his conſide-

randum 80. & seq. vbi quale debeat esse principium, & quam difficile sit illud inuenire
Orationi splendorem qualia verba adferant 456
Ordo de quibus propriè dicatur 291
Ordo rerum quot momentis inferatur 462
Ordines tres in Vrbe fuisse, & quis amplissimus fuerit 566
Ordinarij qui dicerentur 387 vbi quid ordo in bello vocetur 431
Orexis propriè quid significet & vnde deriuetur 431
Ostreorum natura, & quis Romæ primus viua habuerit 43
Otriculani populi qui & vbi 8. & seq.
Oua quando apponi olim solita 41. vbi de ouis multa iucunda leges
Ouatio cui olim decerni soleret 26.p.

P

PAcorus Parthiæ & Mediæ rex 617. & seq.
Padus fluuius vnde veniat, quantus sit, quomodo Græcis dicatur, & quò fluat 347. & seq.
Pæ'us quid sit, & quæ ab eo deriuentur 248
Pædagium quod domus membrum sit 445
Palatium quid sit, vbi Romæ fuerit & quibus dictum nominibus 36
Panarium quid sit 16
Pallas primò seruus, deinde Neronis libertus, ad quam peruenerit autoritatem quantásque opes habuerit, & quo modo sublatus sit 447
Palladi cur ferè studiosi æstimentur 348
Panth[illegible]s absolutè Africanas dici, vbi de illarum exhibitione in Ludu 404
Panegyricæ orationes quales sint, quid Panegyris alia'que multa notatu digna 2.p.
Pan[illegible]orum ars copiosè describitur 436
Paphlagonia quæ confinia habeat, quomodo olim vocata, à quo id nomen sortita 582
[illegible] proverbium quale & à quibus vsurpatum 60
Parmeniscum autoritas quanta olim fuerit, & quàm præstantes illius sint lanæ 270
Par parem quomodo delectet, vbi habes Græcum prouerbium 52
Participium futuri temporis præteriti significationem habet 400
Paradoxon quomodo interpretetur, & quem imitatus sit Cicero in suis scribendis 541
Parthenij & Petronij exitus, vbi Sextus Aurelius probatur Orosio cōtraria scribere 12.p.
Passienus Paulus quis fuerit, & vnde genus traxerit, quidque scripserit 367. vbi & de aliis Paulis
Passienus Crispus quis & qualis fuerit, qua re clarus, & quomodo Neroni magnam hæreditatem reliquerit 414
Pastus substantiuum quid significet 635
Paternus & Maternus qui fuerint 64
Patrocinio & orandi maiestate cur nihil sit pulchrius 346
Patientiam præstare Iurisconsultis familiaris loquutio 351
Patronorum in libertos iura lege XII. tabularum instituta & postea aucta qualia 637. & seq.
Patrem patriæ quem appellarent olim Romani, & qui fuerint appellati 38.p.
Patronis circa cestes cur maximus labor sit 180
Pauire antiquis quid significaret 193
Paupertas nimia quomodo homines ad studia excitet 431
Pauperem donis non corrumpi quàm sit laudabile 574. vbi de integro & integritate
Peccata esse paria quomodo probarent Stoici, & qui imparia esse affirmarint 456
Pergamum Asiæ ciuitas clarissima 577. vbi de pellibus Pergamenis
Periclis oratoris an aliqua extiterint opera 55. eius eloquentia quanta & qualis fuerit 60. 61. vbi de πειθοῖ & Suada dea
Perperam vox est barbara 163
Personā imponere, sumere, & similia, quid 70
Persuadeamus quomodo, & qui sint persuasionis loci 61
Perusia ciuitas vbi, & à quo illustrata 9

Perenn

Perenne quid & vnde 300
Periodus quid dicatur, quæ sint eius membra, vbi de sententiarum diuisione quædam notanda 341
Perspicuitatis virtus prima quæ sit 469
Persequi vel exequi sententiam quomodo quis dicatur 480
Peristilum quomodo Latinè dici possit & quid sit 614
Pertica mensura genus, & prouerbium vna pertica 478
Pertinax Imperator quos hæredes non reciperet 73.p.
Phantasma quid dicatur ex Diogene 441. & seq. vbi certò apparere aliquando exemplis confirmatur, & aduersus ea remedium ponitur
Philosophia multiplex diuisio & explicatio 30
Philosophi nomine quis sit appellandus ex Cic. 66
Philosophia vera quænam sit 84.p.
Philosophia pars optima quæ sit 424. eius effectus 441
Philosophi vrbe & Italia eiecti 186
Pietas quid sit 256. eius definitio, & quid sit impietas 453
Picenum quousque extendatur, Piceni vnde dicti & quàm feraces 348
Pignora quàm latè vsurpent Tacitus & Secundus 32.& seq. vbi quid sit pignus ex Vlp.
Pila lapidis cuiusdam species, vbi & alia eius significatio 399
Pilæ lusoria auis inuentor 149
Pilum quid sit, vbi de missili & hastili 109.p.
Pirenei montis ampla descriptio 27.p.
Piscina ad natandum tantum sine piscibus facta 130
Pisones quare frugi dicti sint 159.p.
Platanus olim ad quid compararetur ex Cicer. 307
Platonis laus ex Fabio 26. quando & cur Plato dictus ibid. versus quomodo scripserit 418
Plinius senior quæ scripserit, quomodo obierit, copiosè habes 368.& seq. qua statura fuerit 373
Plotina Traiani vxor qualis fuerit, à quo & cur inter deos relata 547. eius probitas quanta fuerit
Podium quid dicatur, cui vsui sit, & quomodo extruendum 305
Pœna & mulcta quid differant ex Iureconsultis 271
Poetas eos præstantissimos esse, qui furore aguntur ex Platone 417. deos semper inuocare in principiis operum 461
Poeta oratori quàm finitimus ex Cicerone 417
Poetas nasci, oratores verò fieri ex Cicer. 551. vates nullos mediocres videri ibid.
Poetæ quomodo res describi debeant 461
Polycletus Neronis libertus 397
Polyæni septem recensentur 413
Poma pro arboribus in neutro genere 308
Pompeius Falco quis fuerit, & quo tempore vixerit 68. vbi quomodo Adriano insidias struxerit
Pompeius Saturninus quis & qualis fuerit 18. vbi Saturnini plures recensentur
Pompeij multi illustres viri fuerunt 464
Pompeius cur & quando cognomen Magni obtinuerit 159
Pompeius consul quomodo à Varrone librum habuerit, & quid is continuerit 327
Pomponius tragicus præstantissimus ex Fabio 158
Pontifici Maximo in sacris quomodo verba solennia præedici solerent 124.p. ipsi quæ curanda essent 613.& seq.
Pontus triplex ponitur, & vnde omnes nomen habeant declaratur 618
Ponto nauis genus ad quid conducat, & quale sit 399
Populare quid significet 7
Porta vbi propriè dicatur 324
Porrò affirmantis aduerbium 21
Porticus Liuia Romæ vbi, à quo & quomodo extructa 13
Portus quid appelletur 399
Portendere, portenta 146
Postulare quid sit 293.& 485
Postliminium quid sit & vnde dicatur 69.p.

Prædium, possessio & ager quid differant 339
Præfatio quid sit, & quis eius vsus 36
Præiudiciorum vis omnis in quibus versetur, & vnde deriuetur præiudicium 276
Præfectura vrbis quantum potestatis habuerit, & quousque protenderetur 362. & seq. vbi de variis magistratibus multa
Præfecti prætorio duo, & vnde ipsorum origo 438. & 603
Prælusio quid sit 366
Prætorius quid sit, & qui prætorij dicerentur 39
Prætexta quod vestis genus, quorum primò esset, quomodo ad nobiliores deuenerit & quando 245
Prætor quam potestatem habuerit ex Pomponio 346
Prætores duo in vrbe creari soliti 186
Prætorum fuit ludos dare 421
Prætextam paludamento mutare quid, quid sit paludamentum, & de prætexta iterum 108. & seq.
Præuaricatio quid sit, quis dicatur præuaricator & vnde deriuetur 53. 328. & 453
Prati cultus cur agricolis necessarius 300
Precarium quid dicatur, & vnde eius donatio orta sit 449
Pressus pro diligenti & intento 66
Princeps quis dicatur, & quàm latè sumatur 38
Principalis dictio quibus familiaris 465 principales mores, id est, ad principem pertinentes 95. p.
Prisci plures recensentur 113
Priuatus quomodo principis respectu sumatur interdum 75
Priuilegium quid sit & vnde deriuetur 597
Proculus quomodo à Caligula tractatus 59. p.
Procuratorum Cæsareorum acta quàm rata olim fuerint 625
Procuratores qui dicerentur, & quam potestatem haberent ibid.
Procestrium quid sit 130
Promouere quid sit 450
Pronunciare qui dicantur Iureconsultis, & quæ sint alia huius verbi significata 12
Proinde 16. & 25
Prouocare quid sit, vbi prouocatas causas semper melius intelligi 419
Proscribere & præscribere quid 410
Prouinciæ vnde dictæ 33. p.
Prouinciæ continentes quæ dicantur Iurisconsulto 467
Prouinciales quos intelligere debeamus 538
Prouinciis omnibus Proconsules non præfuisse 616
Protopraxiam quomodo Suidas interpretatur, & quomodo Iureconsultis accipiatur 639
Prudentia cur in iuuenes cadere non dicatur 332
Prudentia sapientiæ pars, vbi cur merito Traianus prudentissimus & prouidentissimus dictus sit 488
Prusa & Prusias quid differant, vbi de vtraque abundè 605
Psittacus & eius natura 218. & seq.
Publius Egnatius qualis fuerit 343. vbi Egnatij plures recensentur
Publicani qui dicerentur olim Romanis 423. 424
Publicare pro ad ærarium referre ex Vlp. 453
P. Rutilius quomodo armorum tractandorum meditationem militibus tradiderit 479
Pudicitus secundum analogiam melius dici quàm pudicitius 246
Puellariter aduerbium rectè deduci à puellaris 474
Pugillares quid sint, vnde dicantur & quis vsus 15. & seq.
Pullati pro imperitis 427
Puluinus quid sit, quomodo agricolis vsurpetur 302
Pumices quid Plinio dicantur, vbi multa sunt notatu dignissima 371
Pupillus quid sit, & vnde deriuatur 548
Puritas in oratione quomodo concilietur 258
Pus circa verenda & ex cole profluens describitur 387
Putationem pro diuerso cœlo diuersam esse debere 571
Pyrenæus mons vbi situs 27. p.

Q Và pro partim 161
Quæſtor quid ſit, & quotuplex ſit 208. & ſeq.
Quæſtor prouincialis qualis & cui prouincia dari ſolitus 243. quomodo Conſulem, vel prætorem ſuum habere debeat 503
Quæſtores Cæſaris qui dicerentur 424
Quæſtio quàm latè pateat & quomodo dupliciter in iudiciis accipiatur 272
Quietus quomodo Iudæos Meſopotamia expulerit, & tandem ab Adriano exarmatus ſit vbi, & de Ventidio Quieto 390 & ſeq.
Qu. Lactatij Catuli hiſtoria amplè ponitur 284
Qu. Scæuola in Ædilitate quid fecerit, qualis orator & Iuriſconſultus fuerit 285
Qu. Curtius Rufus quis fuerit & ex quo genere quodque ei phantaſma apparuerit 442
Quintiani plures recenſentur 519. vbi de Afranio Quintiano plura
Quintilianus cuias fuerit, quo in pretio Romæ habitus ſit 20 Secundi præceptor fuit ibid. locus apud eum emendatur, vbi pro Pompeio Pomponius legendum eſt 158. quo tempore opus ſuum emiſerit 74
Quinqueuiri qui magiſtratus & quando creatus 77
R Atio quando optimè conſtet 15
Rationi eſt, pro exigit ratio, ſimileque loquendi formula quibus familiares 635
Reficere quid ſit 561
Regio quid ſit & vnde dicatur 297
Regio Tranſpadana & Ciſpadana 347. & ſeq.
Rhenus fluuius qualis, vnde oriatur, quas terras alluat 24.p. & 26.p. vbi de Iſtro iterum
Relationis ius quale & quibus daretur 479 item de relationibus 524
Relatis in numerum deorum templa & ſacerdotum collegia dicari ſolita, vbi de conſecratione Imperatorum 20.p.
Reipublicæ adminiſtrandæ cura cui ætati olim data, & cur aliquando iunioribus permiſſa 610
Rempublicam hæredem inſtitui poſſe multis comprobatur 312
Relegatis à prouincia vrbe & Italia interdictum fuiſſe Claudij conſtitutione 603
Religio quid ſit 246. & 615
Religiones externas Vrbe quomodo ſemper expellere conati ſint Romani 92.p
Renunciare officia ſtudio, &c ſed quàm ſit elegans dicendi modus 77
Renunciatio quid ſit 13
Repetere iam ſæpius dicta quàm ſit vtile, ex Fabio 53
Retractare quid ſit 355. & ſeq.
Retractatio quàm ſit vtilis ſtudiorum pars, & quod ſit eius munus 417
Retina villa vbi 370
Reus vel actor Iuriſconſultis & oratoribus quis dicatur 12
Reus quomodo purgari debeat ex Vlpiano 182
Roma religioni deorum maximùm dedita 137.p.
Romani olim frugales, vbi de Tranſpadanorum frugalitate 38
Romani cur & vnde Quirites dicti & quid ſit Quiritare 638
Romanos magiſtratus, bella nunquam ſuſcepiſſe votis non prius nuncupatis 1.p.
Romulus in quot partes populum Romanum diuiſerit 479
Ruffini plures tempore Plinij recenſentur 260
Ruſtici Aruleni accuſatio, pœna, & conſtantia 10
S Acerdotium quindecimuirale quando iurare ſolitum 77
Sacerdotes cur ſacri dicti 429
Sacroſanctum Ciceroni quid dicatur, vbi quomodo Tribuni eſſent ſacroſancti 69
Sacrum quid dicatur, vbi de ſacris legibus & quid ſit ſanctum 468
Sacramentum militare verbum propriè, vbi quomodo iurare cogerentur milites 583
Sacrificare & litare quid differant 99.p.
Sagacitas de quibus propriè dicatur 388
Salarium quid 243
Saluius Liberalis orator 105
Sandaracurgium mons Ponti qualis, vbi de

Google

pœnis ad metalla missorum 604 & seq.
Sanctitatem & sanctimoniam æquè Latinè dici sanctitudo quale verbum, quid sanctum & sancta 27. & seq.
Sapientem rectè facti conscientia contentum esse 280
Sapientem quemcunque humanis subijci affectibus 487. & seq.
Saturni ædes cur pecunia publica receptaculum olim 64.p.
Saturnalia à quo instituta 136. & seq.
Satrius Rufus 14
Sauromatæ qualis populus 610
Scabrum quid scabies, & quomodo scabricies chartarum tolli possit ex Plinio 487
Scazontes versus qui dicantur & vnde 323
Scena quid sit Placido & aliis, quot scenarum genera aliáque non negligenda 426
Sceuinus Pontius, Pontius proconsul, Pontius Lacanus 330
Scire omnes quomodo natura desiderent 315
Scipioni vnde Africani cognomen 463. vbi & de Numantino
Scolastica lex qualis fuerit 145
Scribere vel subscribere in Iure quid, vbi subscribendi mos latè explicatur 277
Scribere absolutè de testamentu tantũ dici 279
Scrinium quid sit 291. vbi multa notanda de eius significatione
Scriptio multa quàm sit vtilis 81
Scrupulus vnde dicatur, vbi plura notatu digna 299. & seq.
Scurra quis dicatur 531
Sculptor quis dicatur 27
Seianus quomodo dispersas cohorteis primus collegerit 12.p.
Secretum petere quis loquendi modus 13
Semita quid sit 72
Senatus quoties in mense haberi solitus Romæ 293
Senatusconsulta qualia dicerentur publica autoritas 466
Senatori ius nescire quàm sit turpe 478
Senatus princeps quis esset olim, quámque potestatem haberet, & quomodo Græcis dicatur 117.p.
Senatorum numerus quomodo diuersis temporibus varius fuerit 105
Senatusconsultum quot modis fieri soleret 108
Senatores qua ætate à Senatu remouerentur 156. vbi multa notanda legis, cur & à quo Patres vocati, cur & à quo conscripti
Seneca quem præceptorem habuerit, quos discipulos, & consequenter de eo ampla historia 287. 288. apud eum emendatur locus Quæstionum Naturalium iij. vbi pro inundosis vadimoniis legendum est 496
Senecio quomodo reus factus & damnatus sit 411. & seq.
Senectus quanto in honore olim fuerit 478
Sententia apud oratores quàm variè sumatur 44
Sententiæ vnde assumantur 335
Sententiam diuidere quid sit 483
Septemuiri quinam essent 575
Sepulchrum quid sit. quid à monumento differat, quomodo Græcè dicatur 361
Sepultura impensa superflua reprehenditur 534
Serium & triste quid vocauerit antiquitas 31 vbi serium substantiuum & comparat.
Sermo ab oratione quid differat 18. quid sit 295
Sertorius qualis fuerit, vbi eius prudens factum memoratur 177
Seruilius Nonianus quis & qualis fuerit 36
Seruius Sulpitius interrex quid fecerit, item consequenter de eo ampla & elegans historia 285
Seruij locus emendatur vbi pro Ameriam legitur Amerinum 496
Serui quomodo olim manumitterentur 425
Seruorum pœnæ quales olim essent 584
Seruilis belli in Sicilia ortus & causa 73
Serui qui sint puniendi si dominus eorum occidatur 193
Sestertium & mille nummos eiusdem esse valoris 52
Sestertium pro quarta parte denarij, vbi quid scrupulus & alia multa notatu digna 100. & seq.

& ſeq:
Seueritatem & comitatem miſcere quàm ſit in omni re pulchrum 282
Sidus Latinè, Græcè aſtrum quid ſit 147
Signum in commune quid ſit, & quod eius diminutiuum 56
Signorum Romanorum quod præcipuum fuerit 539
Signatæ tabulæ quæ intelligi debeant 145
Silentium quàm ſit in oratore laudandum & vtile aliquando 415
Silius Italicus qualis & quo tempore fuerit 168
Siligo quod genus leguminis ſit ex Theophraſto & Plinio 60
Similitudo morum quàm ſit ad amicitiam conciliandam efficax 250
Si non pro niſi 294
Sinope oppidũ vbi & à quo conſtructũ ſit 627
Siphunculi vel ſiphones quid ſint 305 Sipho vel ſipo 586
Socrates quomodo primus Ethicam philoſophiam introduxerit 189
Solea quid ſit & ſoleatus 369
Solea piſcis 139
Solenne quid ſit 630
Solum quid dicatur 377
Somnia vera vnde venire credantur, vbi Homeri verſus ad id ſpectans explicatur 50
Sophocles quidam quomodo philoſophos omnes Attica expulerit 84. vbi cur aliquando à Romanis idem factum ſit
σοφοκλῆς quis olim diceretur, vbi de ea dictione multa 118. & ſeq
Sors prima pecunia cui ſupercurrit fœnus 359
Sortis & vrnæ diligens explicatio 66. p.
Specularis lapis qualis & cui vſui veteribus eſſet 117
Sphæriſterium 131
Splenium quid ſit, vbi de his qui frontem linebant 349
Sponſalia quid & vnde 23
Squilla piſcis 139
Stabia oppidum vbi, quomodo & à quo deſtructum 372
Statio qualis locus, quid ibi à maioribus fieret, & vnde deriuetur 35. & ſeq.
Statuarum primùm quàm rarus fuerit vſus, quomodo & quando frequentes eſſe cœperint 49
Stata ſacra quæ dicantur 561
Statiua quid ſint quomodóq; firmanda 28. p.
Stibas & Stibadium quid ex diuerſis autoribus 308
Stilus optimus dicendi effector ex Cicerone 354
Stipendium quod ſalarium ſignificet 29. p.
Stomachum quæ commodè exerceant 432
Strigilum quis in balneis olim vſus eſſet 164
Stropha quid ſit, & vnde dicatur & qui ea dictione vſi ſint 51
Studia liberalia quæ dicantur, vbi cur Seneca liberalem philoſophiam appellauerit 25 Romæ quando floruerint 35. per totam epiſtolam
Studioſos ferè omnes ſtomachi infirmitate laborare 374
Stuprum & adulterium pro eodem accipi, vbi de ſtupro fuſius 122. & ſeq. p.
Suauitas quomodo conciliari poſſit 45
Subinde pro frequẽter reperiri apud autores 36
Suburbani vocabulũ quàm latè ſumatur 510
Sublimia per ſe laudabilia eſſe, ſed opus habere acri iudicio 541
Subſtructio quid ſit 590
Subornare quid ſit 75. p.
Subulones Thuſci quos appellarent 119
Succiſiuum quid ſignificet 194
Succidus omnibus medicatam vim ineſſe 496
Sudor debet eſſe finis exercitationis 146. p.
Suetonius qualis & quo tempore fuerit 50 quæ ſcripſerit ex Suida 324. infamiâ quomodo notatus fuerit 619
Suffugium quid ſit 561
Supellex quid ſit 203
Superſtitio quid ſit 349
Supinum quid ſignificet 54. p.
Sylla cognomento felix primus inuentus qui tyrannidem deponeret 473
Syria deſcribitur, eiuſque diuerſa nomina ponuntur 76

Digitized by Google

Sylua quarum sint arborum 299

Tabula præfectorum ærario quid continerent ex Capitolino 29

Tacitus quid in sua dictione mirandum habeat 45. in ipso qualis sit oratio & quomodo lectorem alat 76. quàm admirabili ingenio fuerit ibid. scriptorum suorum quomodo pars bona interciderit 452

Taxi vsus olim qui fuerit 295

Terentius & Plautus quàm liberi in carmine faciendo 47

Tempus quomodo breuius esse videatur 481

Tenus præpositio quomodo casui postponatur 305

Temporarium quid dicatur 366

Tertio consul & tertium quid differant 116.p.

Terræmotus recensentur ex Dione vbi de ipsorum causis 372. eorum duo genera ibid.

Testamentorum tria genera ponuntur & explicantur 23. & seq. seruis facere legibus non fuisse permissum 487

Testes quomodo interrogandi, & quomodo refutandi 180

Theatra quantum moribus nocuerint, quomodo & quando destructa, & per quem iterum ædificata 102. 262

Thusci vbi sint, & quousque protendantur 296

Thusculum vbi sit situm, vbi quid Thuscus & Thusculanus differant 311

Ticinum oppidum vbi situm & à quibus conditum 425

T. Lucretius poëta quid scripserit, & quomodo stupide ceciderit 255.256

T. Cassius Seuerus qui fuerit, & cur à veteri dicendi via deflexerit 270 vbi de eodem & Nepote plura

T. Cæsar generis humani deliciæ, vbi de eius eruditione & carminibus 289

T. Aristo quis & quo tempore fuerit vbi & de alio quodam 65

Timones duo recensentur 11

Timorem aliquando amore plus valere 14

Tu ania Stoicorum ficta 10

Titulus quid significet, vbi de titulis multa 56

Toga quando sumi solita, cuius rei signum esset, quando Aug. sumpserit 23 pro officio sumitur 311

Topiarium quid sit 204

Torculum, torcular, torcularium pro eadem re apud autores inueniri 135

Turbo quid sit 184. quid turbines dicuntur 490

Torquatis nomen vnde, quàm boni oratores fuerint, vbi potissimum de L. Torquato 287.& seq.

Traductio quid in oratione efficiat 9

Tractus verborum belli & similia autoribus communia 21

Traianus vnde originem duxerit, & qualis eius pater fuerit 17.p. Marij iudicium eo imperante factum 105.& seq. quare dacicus, cur optimus 328.459 milites sub disciplina retinuit 583. gloriæ cupidus fuit 593. Pontifex Maximus 613. Iselastica certamina quando instituerit 644. & seq. ipsius & senatus mutua vota 6.p. præ lætitia quomodo lacrymas fuderit ibid. Gregorius ei vitam cœlestem precatus sit 8.p. quando sumpserit imperium 9 p. vbi de signis quæ ipso & Glabrione Cos. apparuerunt & vir senior quo ei ornatu apparuerit ibid. milites quomodo coercuerit 12 p. vestem propriam quomodo sciderit ad alliganda vulneratorum vulnera. 25.p. vbi quorum fuerit agris militum medicos adhibere. gladiatorium munus exhibuit, vbi cur Romanis in bellum profecturis venationes & munera dari solerent 58.p. quanta donauerit Romanis 77 p. eius in studiosos animus 85 p. vini amator fuit 92.p. vbi & de Catonis temulentia. quàm multa & quàm necessaria extruxerit. 95.p. circum collapsum restituit 96.p. illius ad præfectum prætorio nunquam satis laudatum dictum 1 8.p. iustissimus fuit 141 p. quem decreuisset adoptare in Cæsarem 177 p.

Traianus portus vbi & qualis 399

Tribunatus qualis magistratus, quis eius autor & quod officium 68

Tribunal quid sit & quomodo terminetur 29

Tituli-

Triclinium vnde dictum & quid ſit 7
Trifolium herba qualis 300
Triſtitia & ſeueritas quàm ſint res vicina, cur hac laudetur, illa vituperetur 27
Trophaa propriè quid dicantur, & vnde 114.p.
Tuitus rarum verbum 393
Tullius Tyro Cicer. libertus quis fuerit & quid ſcripſerit 410
Tunica quod veſtimenti genus ſit; quando Romani ea vti cœperint, & alia multa 252
Turdi olim in quanto pretio, & quot eorum genera referat Ariſtoteles 281
Turmam de equitibus dici, & quos contineat equites 24 p.
Tyberis fluuius vnde & quò fluat, quaſque terras alluat 300.301. *quomodo ſubitis incrementis excreſcat* 488. *vbi qui fluuij eum influant & quomodo ſub Traiano ſemel tantùm excreuerit* 488. *& ſeq.*
Tyrones tres Plinij temporibus florentes recenſentur 32
Tympana apud Indos vnde fierent 122. *vbi multa ad id ſpectantia non negligenda.*

V*Adimonium definitur* 476. *vbi varia ex autoribus dicendi forma ponuntur de Vadimonio*
Vadimonis lacus vbi & qualis 496
Valerius Paulinus quomodo Veſpaſiani partes ſit ſequutus 78 *vbi & alij recenſentur Paulini*
Valeriani plures recenſentur 292
Vmbratica vita & vmbratilis 513
Valetudinariis aëris mutationem bonam eſſe, vbi de Ægypti ſalubritate 339
Varietatem tam verborum quàm rerum vbique eſſe iucundam 248
Vectigales agri qui dicantur 430
Venationi & ſtudijs eundem intentum eſſe poſſe 15
Venatio quid homini conducat 145. *& ſeq. p.*
Venia ſit dicto, Malum abſit omen, & ſimiles loquendi formas cur vſurparent veteres 312. *& ſeq. vbi de Nemeſi multa*
Venus Myrtea 298
Verecundia in iuuene quale ſignum ſit 450
Verrina Cicer. quales & quale earum argumentum 58. *aliqua ex ipſis citãtur verba* ib.
Veſtalium virginum domus vbi Roma 431
Veſtricius Spurina 12
Veſpaſianus quomodo ſenatum auxerit ordineſque ſordidatos repurgauerit 59. *quare ad ampliora officia rapaciſſimum quemque procuratorem promoueret* 625. *filios quot habuerit* 21.p. *vbi de Tito*
Veſtibulum quid ſit, in quibus adibus fieri ſolitum & qualiter 132. *vbi quàm variè appelletur*
Vetuſtatem ſemper pro lege haberi 598
Veſuuius mons vel Veſinus in Campania deſcribitur 369. *quoties conflagrarit* 371. *vbi qualiter commoueri ſoleat*
Veteres quoties in die cibum fere ſumerent legitur 150.162
Viaticum quot modis vſurpetur, & quomodo à Gracis vocetur 200
Vicarius quid ſit 584
Vienna Allobrogum ciuitas, vbi & qualis ſit pro τὴν ῥόδαν γαλλικαίας, τὴν τοῦ ῥόδανον τῆς γαλατίας.
Vigeſima, quadrageſima, decimaquinta quid dicantur 66.p. *vbi multa leges notatu digniſſima*
Villicus qualis ſit eligendus ex Columella 394 *nundinas cur frequentare non debeat* ibid.
Vincentia oppidum vbi, à quibus conditum, quomodo illuſtratum 293
Vindicta quid ſit & vindicta liberare 425
Virgilij poeta qua fuerit laus maxima 289. 290. *vbi Priapeia opus ſuum eſſe comprobatur*
Virginij Rufi laudes maxima 73 *& ſeq. vbi ſit ſepultus* 76. *cuias fuerit ibid. vbi de Inſubria municipiis quadam docta. eius ſepulchro quale diſtichon appoſitum* 361. *quomodo Vindicem vicerit & Imperium recuſauerit* 362
Viridia quomodo duplicem genitiuum habeat 303
Virtutes non ſucceſſione ad poſteros tranſire 106.p.

Digitized by Google

Visceratio quid sit, quomodo, quando & cur fieret 259
Vites quomodo olim inter arbores numerarentur 310
Viuacitas pro vita & viuendi cupiditate 172
Vlulatum propriè de mulieribus dici, vbi de vagitu, quiritatu & similibus 380
Vnco trahendi hominis rationẽ quis primus inuenerit, & quod genus supplicij fuerit 59.p.
Vndeuiginti, duodeuiginti & similes loquendi forma 317
Vnus è multis quis loquendi modus & quibus familiaris 8
Voconius quis & qualis fuerit 10. *vbi & de alio quodam Voconio*
Voluntatem defunctorum semper esse seruandam 313
Voconius qualem legem tulerit 74.p.
Voti compotem quem dicamus esse 34
Vota solennia diebus natalibus qualia suscipi solerent 587.& 636
Vox qualiter mutanda sit 335
Vox in oratore quomodo sit curanda, & quomodo corrumpatur 104
Vrbanus Ciceroni nouum vocabulum, quid sit vrbanitas & quis vrbanus 266.464
Vsquequaque 17
Vsucapi res mobilis vel immobilis quanto tempore potuerit in Italia, vbi de vsucapione quaedam notatu digna 280
Vsura quid sit, vbi de vsufructibus multa 359
Vsus dicendi magister à quibus dicatur 58. & *seq.*
Vulnus translatiuè ad quid referatur 334
Vulcanalia, id est, festa Vulcano dicata, vbi reprehenduntur qui aliter interpretantur 161.162

XYstus vel xystum quid sit 133.& 302
Xenia quid propriè, & vnde deriuentur 329
X virgula plana supra notatum, quid antiquis significaret 588

ZEno Stoicorum princeps & vnde Stoici dicti 67
Zosimus aecundi libertus qualis fuerit, vbi de eius apud Comum sepulchro 337.& *seq.*
Zeta quid sit, & quomodo pro diaeta vsurpari cœperit 134. *vbi multa sunt obseruanda non omnibus nota.*

PANEGYRICVS
TRAIANO AVGVSTO DICTVS:

Cum doctiſſimis IOANNIS MARIÆ CATANÆI Commentariis.

Quibus adiungere viſum eſt & alios veterum Panegyricos.

¶. j.

Digitized by Google

Digitized by Google

EMINENTISSIMO PRINCIPI IOANNI IACOBO TRIVLTIO, MILITIÆ GALLICÆ MODERATORI, Ætatísque nostræ Imperatori clarissimo,

Ioannes Maria Cataneus S.

IMPROVIDVM arbitrarer diuini Panegyrici commentarios sine præfatione publicare, etiam si nemo satis dignus occurreret, cui nostras qualescunque vigilias dedicaremus. verùm cùm primùm aggressi eas sumus, Illustriss. Princeps, tu statim, hoc munusculo, quamuis maiori dignus, dignissimus iudicatus es. Maximè autem nos ad hoc consilium impulit, quòd videbamus multa quæ in te eminent & excellunt, conuenire cũ illustribus Traiani gestis. nam vt is incunabula, & rudimenta sua per stipendia exercuit, tu pariter iuuentutem non ocio & deliciis, sed asperis militiæ laboribus, vincendo transegisti. dura Vlpius tempora prudenter sustinuit, nec tu minus fortiter malorum turbines ferendo superasti. dissimilibus inuisa Traiani virtus, & Triultio meo periculo fuit. prius ille Tribunus optimus, antequam fieret optimus imperator. tù præfectus equitum fortissimus, antequam dux exercitus præstantissimus. Ille arduis in rebus ad imperiũ assumptus: tu fessis opportunè subuenisti: meruit triumphum tãtus Cęsar, dum populo Romano imperium prorogat, tu dum iterum patriam recipis. Expectatus in vrbem venerat ille: te

Digitized by Google

reducem paruuli noscere, ostẽtare iuuenes, mirari senes, corruptam castrorum disciplinam emendauerat Vlpius: tu lapsam extinctámq; reduxisti, & post longam desuetudinẽ in melius reformasti. Inde te agmina ducente hospitum nullus iniurias militum sensit: inde (quod est pulcherrimum victorię genus) solo terrore sæpius hostem domuisti. Qua vigilantia, quo labore, quanta alacritate: quot deniq; periculis bella ex bellis cõfecisti? cùm robur corporis ingens par animi fortitudo comitaretur? & tamen bellicis artibus innutritus, pacem amas. non times bella, nec prouocas: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. In deditis quanta clementia tua? quanta humanitas? doctus experimẽto summi ducis esse in pugna strenuè resistere, & ferrum contra armatos impigre stringere, inermes & deuictos pro ciuibus habere. Possem hic pluribus immorari, si vellem recensere quot hostes clarissimos mitius tractaueris, quot simultates reipub. causa deposueris. Non noua dignitas vlla, non innumeri honores, & maximi non quod pro inuictissimo potentissimóq; Rege nostro tanti exercitus summus Imperator fueris, aliquid ex moribus tuis immutarũt: nihil enim in illos fortunæ licuit, immò tanto humanior, quo felicior: & quia felicitatem tuam rectè noueras, eam optimè ferre didiceras. Liberũ est omnibus te alloqui, finémq; sermonis suus cuiq; pudor, non tua superbia facit. quàm diligens in

Digitized by Google

omnes, & constans amicitia: cumq; tibi larga demerendi ciues materia suppetat, quamlibet occasionem venaris, vt in dies plures concilies: cúmque multa donaueris, longè tamen plura tibi supersunt. nam quod benignitate tua effundis, id diligentia reparas. scis enim illam esse veram munificētiam, quæ dignis condigna distribuit. non quæ, quod huic donat, auferat illi. Tu verò cùm sis alieni abstinens, pari laude voluptatibus tuis moderaris, neq; superfluo cœnarū luxui indulges. non enim distentus crapula indigna principe loqueris, sed ciborum modestiam honesti sermones condiunt: sequūtur remissiones feriæ tua conuiuia, non histriones & scurræ: & quanquam rebus arduis implicitus, amas studia, nec ferò vllū intermittis diem, quo vel Cæsaris gesta, vel alterius maximi ducis non relegas: vt teipsum in illo speculeris, cōsilia cum tuis conferas. Denique domum tuam ita instituis, vt quandoq; beneuiuēdi posteris exemplum datura sit, nihilq; in laribus tuis non laudabile conspiciatur: imprimis Illustriss. vxor tua Beatrix moderationis, castitatis, sanctitatis norma, quā cultu modesta, quā parca comitatu, quā ciuilis incessu! diceres Romanarū veterum principē aliquam. Verùm cur præfationis formam excedimus? nam si vellemus clariora sectari, in panegyricum alium panegyricum cōtexeremus. Nos verò prętcr admirādas in te virtutes, priuatum beneficium ad hoc consilium compulit. Cùm enim domus

nostrâ Catahæa diuulsa inuicem, alij alia sectarentur, & vetus inter gentiles simultas (nolo dicere discordiam) pridem inualuisset: tandem diuino numine cōcordiam respiceret, ídque impetrandum esset à senatu, sed iam propter nonnullorum occultum bellum desperaretur: tu cum prudentissimo Præside, vos inquam, huius vobis duo clarissima lumina, dissidentes cōcordastis, & priuilegiis honestissimis familiam nostram coniunxistis. argumentum firmissimum neutrum alicui factioni studere, sed orbe quodam socialitatis omnes pariter fouere. Num igitur tibi meritissimo dicare debuimus Traiano inuictissimo dictã orationem, omnium eius generis præstantissimam? à Secundo publicatam eo consilio, vt imperatori optimo virtutes suæ veris laudibus commendarentur deinde vt futuri principes non quasi à magistro, sed tamen sub exẽplo præmonerentur, qua potissimùm via possent ad eandem gloriam niti. In ea tanta vis eloquentiæ fuit: vt illum ipsum Traianum eodem virtutis tenore ad extremũ vitæ finem perduxerit, humanum, liberalem, iustum cōseruauerit, felicissimum eius imperium pręstiterit: quam Sidonius incōparabili principi comparabilem, id est, admirãdam acutissimè iudicauit: certè vnicum futuris principibus regendi exemplar. vt credibile sit, qui insecuti sunt imperatorum optimos præstitisse. Nam si censent Isocratis ad Philippum orationem plurimum Alexãdro profuisse ad suscipiendam aduersus Barbaros expeditionem,

quan-

quantum putamus hanc posteris contulisse non Traiano missam, sed dictam in illo senatorum ordine clarissimo frequenti malorum Cæsarum recordatione, vel in virum quæ poterat ad bonum trahere? Consistit autem in genere demonstratiuo, diuini Cæsaris laudes complexa, cuius ordo mirabilis, & transitus rerum ita connexus, vt idem corpus vna superficie contentum videatur, variis figuris tanquam luminibus decenter illustratum. sine controuersia, inter panegyricas orationes princeps: quæ verbis idoneis, & sententiis ad inuentionem accommodatis exornata Traiani ratam felicitatem puro dicēdi flumine comprehendit. Versatur in graui figura, quam interdum mediocris suscipit. neque enim semper affectanda sunt elata, & excelsa. in ea splendorem, magnitudinem, grauitatem, venustatem, celeritatem inuenies. neque desiderari potest artificium, dictio, figura, membrum, compositio, clausula, sonus. vitat enim vocalium concursum, & quæ reddunt orationem hiantem, inde per rythmum fluit succulenta. facilitatem verò ita temperauit, ne in humilem sermonem decideret, sed dignitatem suam retineret: at dicendi libertatem, vt non monere, sed probare videatur. Nec mirandum si elocutio, & ars sæpe detegitur. nam iis actionibus, quæ in aliqua sine dubio veritate versantur, & sunt ad popularem aptæ delectationem, quales legimus panegyricos, totúmque

nostra Catahæa diuulsa inuicem, alij alia sectarentur, & vetus inter gentiles simultas (nolo dicere discordiam) pridem inualuisset: tandem diuino numine cōcordiam respiceret, idque impetrandum esset à senatu, sed iam propter nonnullorum occultum bellum desperaretur: tu cum prudentissimo Præside, vos inquam, huius vobis duo clarissima lumina, dissidentes cōcordastis, & priuilegiis honestissimis familiam nostram coniunxistis. argumentum firmissimum neutrum alicui factioni studere, sed orbe quodam socialitatis omnes pariter fouere. Num igitur tibi meritissimo dicare debuimus Traiano inuictissimo dictā orationem, omnium eius generis præstantissimam? à Secundo publicatam eo consilio, vt imperatori optimo virtutes suæ veris laudibus commendarentur. deinde vt futuri principes non quasi à magistro, sed tamen sub exēplo præmonerentur, qua potissimùm via possent ad eandem gloriam niti. In ea tanta vis eloquentiæ fuit: vt illum ipsum Traianum eodem virtutis tenore ad extremū vitæ finem perduxerit, humanum, liberalem, iustum cōseruauerit, felicissimum eius imperium pręstiterit: quam Sidonius incōparabili principi comparabilem, id est, admirādam acutissimè iudicauit: certè vnicum futuris principibus regendi exemplar. vt credibile sit, qui insecuti sunt imperatorum optimos præstitisse. Nam si censent Isocratis ad Philippum orationem plurimum Alexādro profuisse ad suscipiendam aduersus Barbaros expeditionem,

quan-

quantum putamus hanc posteris contulisse non Traiano missam, sed dictam in illo senatorum ordine clarissimo frequenti malorum Cæsarum recordatione, vel in virum quæ poterat ad bonum trahere? Consistit autem in genere demonstratiuo, diuini Cæsaris laudes complexa, cuius ordo mirabilis, & transitus rerum ita connexus, vt idem corpus vna superficie contentum videatur, variis figuris tanquam luminibus decenter illustratum. sine controuersia, inter panegyricas orationes princeps: quæ verbis idoneis, & sententiis ad inuentionem accommodatis exornata Traiani ratam felicitatem puro dicēdi flumine comprehendit. Versatur in graui figura, quam interdum mediocris suscipit. neque enim semper affectanda sunt elata, & excelsa. in ea splendorem, magnitudinem, grauitatem, venustatem, celeritatem inuenies. neque desiderari potest artificium, dictio, figura, membrum, compositio, clausula, sonus. vitat enim vocalium concursum, & quæ reddunt orationem hiantem, inde per rythmum fluit succulenta. facilitatem verò ita temperauit, ne in humilem sermonem decideret, sed dignitatem suam retineret: at dicendi libertatem, vt non monere, sed probare videatur. Nec mirandum si elocutio, & ars sæpe detegitur. nam iis actionibus, quæ in aliqua sine dubio veritate versantur, & sunt ad popularem aptæ delectationem, quales legimus panegyricos, totúmque

hoc demonstratiuum genus, permittitur adhibere plus cultus, omnémque artem, quæ latere plerunque in iudiciis debet, non confiteri modo, sed ostentare hominibus in hoc aduocatis. Vna autem & maxima in hoc opere difficultas nos circunstetit: Neruæ Traianíque gesta, quæ frequenter in hoc libro occurrunt publica literarum iactura fermè deperdita. nam veterum nemo circumfertur, qui illorum vitas luculenter à se scriptas nobis transmiserit. Dionis enim & reliquorum compendiosa quædam admodum, & intercisa supersunt. cùm tamen legerimus multos, vt Marium Maximum, Fabium Marcellinum, Aurelium Verum, Statium Valentem, Traiani res posteris tradidisse. Elaborandum igitur non fuit mediocriter circa historiæ conquisitionem, vt in integram verámque lectionem Secundum restitueremus. quòd si aliqua necessaria desiderabuntur, scias Illustrissime Princeps, nobis bonam mentem non defuisse. enixúmque pro virili nostra diligentis interpretis officio fungi, licèt arduum fuerit in tanta rerum caligine, ac profunda disciplina, ingenij nostri viribus vbique paria fecisse. homines enim sumus, & primi hoc opus ab aliis quãuis doctissimis hucusque intactum aggredimur, nullius auxilio nixi. Veniam itaque petimus si quid minus conueniens offenderis: quanquam si ea facilitate, qua cęterorũ scripta, nostra respexeris, non solùm venia, sed & laus sperãda est. nobis tamen venia sufficit.

C. PLINII CÆCILII SECVNDI PANEGYRICVS, NERVÆ TRAIANO AVG. DICTVS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Cum doctiſſimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

BENE ac ſapienter P.C. maiores inſtituerunt, vt rerum agendarum, ita dicendi initium à precationib. capere: quòd nihil ritè nihilq́; prouidenter homines ſine Deorum immortalium ope, conſilio, honore, auſpicarentur. Qui mos cui potiùs quàm conſuli? aut

BENE) C. Plinius Cõſul deſignatus cũ Cornuto Tertullo, Imperatori Traiano gratias in ſenatu agit, principem optimum à parentibus & adoptione laudans, res geſtas, liberalitatémque commendans, quòd delatores expulerit, quòd vectigalia repreſſerit, leges moderatus ſit, pantomimos ſuſtulerit, doctos fouerit: admiratur in eo humanitatem, ſtatuarum, honorúmque modeſtiam. ſed plura de conſulatibus eius, quos geſſerat & gerendos recuſabat, tractat. iuſtitiam, tolerantiam, adeundi facilitatem, diligenter exponens. illi votorum nuncupationes, illi inuſitatas acclamationes à ſenatu habitas, corporis bona, ſed animi magis admiranda. vbi poteſt malorum Cæſarum comparatione, Domitiani præſertim, cuius vitam vbique exagitat, illius virtutes reddit illuſtriores: totam denique domum, Plotinam imprimis vxorem, & Martianam ſororem, Traiano ſimiles, extollens, quantóque ſtudio coluerit amicitias ſuſpiciens. Illa ex tertio de Oratore verba commodè huc transferri poſſunt. Ornatur oratio genere primùm, & quaſi colore quodam, & ſucco ſuo. nam vt grauis, vt ſuauis, vt erudita ſit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt ſenſus, vt dolores habeat in toto ſpectantur hæc corpore, vt porrò conſperſa ſit, quaſi verborum, ſententiarúmque floribus, id non debet eſſe fuſum æquabiliter per omnem orationem, ſed ita diſtinctum, vt ſint quaſi in ornatu diſpoſita quædam inſignia & lumina. Ipſe præterea Secundus apud Voconium, huius orationis or-

dinem, tranſitum, figuras, elocutionem commendat. Panegyricæ orationes demonſtratiuæ ſunt. inde Græcorum aliqui tradidere, cauſarum alias deliberatiuas, alias iudiciales, alias panegyricas eſſe. nam πανηγυρὶς feſtiuitas, laus, conuentus dici poteſt, ἀπὸ τῦ πᾶν κὶ ἀγύρω, quod eſt totum congrego. Philoſtratus libro octauo: in Panegyri templa ſunt, & Deorum cellæ, & ſtadia ad currendum. proinde ſcenæ & gentes plurimæ, partim ex finitimis, partim ex tranſmarinis regionibus venientes. Ex multis inſuper artibus & ſophiſmatibus conſtat panegyris, ex vera quoque ſapientia & poëtica, ex conſultatiuis etiam & diſputatiuis orationibus, & muſicis cantibus. panegyrin quidem dico eſſe virorum conuentum, & locum ipſum quo ipſos conuenire neceſſe eſt. vnde meritò inſcribitur panegyrica oratio, quòd in conuentu & celebritate ſenatorum dicta fuit, in laudem Traiani. dicitur Secundi panegyricus, ſic vt Iſocratis panegyricus ad τ̃ λόγον reſpiciendo. apud Græcos enim inſcribi ſolet ὁ λόγος πανηγυρικὸς, ſicut apud nos oratio panegyrica. nam ὁ λόγος maſculino genere comprehenditur, at oratio fœminino. Præter Traianum imperatorem lego alterum Traianum patricium ſub Iuſtiniano Cæſare, qui chronica ſcripſit compendia admodum probata, & fidem Orthodoxam ſecutus. *Bene ac ſapienter*) Prooemium apparatum. Quod in deliberatiuo & demonſtratiuo laudabile, verum in iudiciali genere præcipitur inutile. Trapezuntius Hermogenem ſecutus, hanc prooemij expoſitionem vocat, quod cum fine conuenit. nam ſicut à precationibus incipit, ita per eaſdem concludit. Duplex lectio circumfertur. vt rerum agendarum, ita dicendi initium à precationibus capere: cuius erit ordo. inſtituerunt capere initium à precationibus, ſicut agendarum rerum ita dicendi. alia vt rerum agendarum, ita dicendi initium à precationibus caperetur: vt ſit ordo, inſtituerunt vt caperetur initium à precationibus, ita dicendi vt rerum agendarum. quæ cùm ſit durior, & ordo perturbatior, minus procedit. *Vt rerum agendarum*) Satis conſtat nunquam fere Romanos iniiſſe magiſtratus, bella ſuſcepiſſe, rem aliquam publicam tractaſſe, niſi prius nuncupatis votis, captato augurio, ſacris ritè peractis. inde libro primo Valerius Maximus: Priſco inſtituto rebus diuinis opera datur, cùm aliquid commendandum eſt precatione, cùm expoſcendum voto, cùm exoluendum gratulatione, cùm inquirendum vel extis, vel ſortibus imperio, cùm ſolemni ritu peragendum ſacrificio, quo etiam oſtentorum ac fulgurum denunciationes procurantur. *Ita dicendi*) Contenti erimus vno Liuio. in cuius initio concionum ſæpe legimus: quod Felix fauſtúmque ſit ſenatui populóque Romano. & alibi. Deos immortales milites veſtros publicos meóſque ab vrbe proficiſcens adoraui, veniámque ſupplex popoſci. vt taceamus Valerium, qui in prologo ſui operis teſtatur priſcos oratores à Ioue Optimo Maximo bene orſos. *Quod nihil ritè*) Expoſitionis ratio veriſſima. *Ritè*) Bene. rectè. *Auſpicarentur*) Inciperent. *Conſuli*) Qui præeſt reipublicæ, & poſt imperatorem ſummum ius habet. ante imperatores primum obtinuit.

Vſurpandus) Vſitandus. *Colendus*) Obſeruandus. *Imperio*) Iuſſu. *Optimo*) Traiano. *Gratias*) Pro conſulatu. *Caſtus*) Abſtinuit Traianus ab adulteriis, ſed puerorum amoribus non caruit. *Rectores*) Principes. nam Homerus ſecundo Iliados regibus (inquit) dignitas ab Ioue tribuitur his quidem verbis τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι, & nono ſcribit

quando magis vſurpandus colendúſque eſt, quàm cùm imperio ſenatus, autoritate reipublicæ ad agendas optimo principi gratias excitamur? Quod enim præſtabilius eſt, aut pulchrius munus deorum, quàm caſtus, & ſanctus, & diis ſimillimus princeps? Ac ſi adhuc dubium fuiſſet, fortè caſúque rectores terris, an aliquo numine darentur, principem tamen no-

Agamem-

Agamemnonem ab Ioue regem factum. Cæſares etiam à deo dari opinatur Vegetius libro ſecundo, & ſecundos à deo generi humano præeſſe apud Græcos legere memini, patrem filium Numam admonuiſſe, regnum ſuſciperet, tanquam diuinum donum & Dei miniſterium.

ſtrum liqueret diuinitus conſtitutum. non enim occulta poteſtate fatorum, ſed ab Ioue ipſo coram, ac palàm repertus: electus eſt quippe inter aras, & altaria: eodémque loci, quem Deus ille tam manifeſtus ac præſens, quàm cœlum, ac ſidera inſedit. Quo magis aptum, piúmque eſt, te Iupiter Optime Maxime, antea conditorem, nunc conſeruatorem imperij noſtri precari, vt mihi digna conſule, digna ſenatu, digna principe contingat oratio. vtque omnibus quæ dicentur à me libertas, fides, veritas

Occulta) Nobis incognita. *Coram*) Nerua ob ſenectutem deſpectus à militibus, Capitolium ingreſſus exclamauit, quod felix fauſtúmque ſit ſenatui populóque Romano & mihi, M. Vlpium Neruam Traianum adopto, & Cæſarem facio. quare Secundus non multò poſt inquit, non tua in cubiculo, ſed in templo, nec ante genialem torum, ſed ante puluinar Iouis Optimi Maximi adoptio peracta eſt. ſequitur autem rhetorum præcepta: nam ſcripſit de Oratore Marcus Tullius, noſtram orationem ornari à rebus geſtis, iudiciis hominum comprobatis, in quibus etiam felicitatem ipſam deorum immortalium iudicio tribui laudationis eſt. *Inter aras & altaria*) Seruius ſuper illud Virgilianum: en quattuor aras, Ecce duas tibi Daphni, duóque altaria Phœbo Tradit: nouimus aras & diis ſuperis & inferis conſecratas. altaria vero eſſe ſuperorum tantum deorum. ſic alterum ab altero Tacitus libro decimoſeptimo diſtinxit, poſt altaria & aram complexa dicens. altare quidam dictum volunt ab altitudine, quòd antiqui diis ſuperis in ædificiis à terra exaltatis ſacra faciebant, diis terreſtribus in terra, diis inferioribus in terra defoſſa. vel altare appellatum, quòd in eo ignis adoleatur, id eſt, excreſcat. ara vel ab area dicta eſt loco in vrbe puro, quòd ara deûm pura ſit. vel ab ardore, ad quem vt ſit fit ara. autor Varro de lingua Latina: ſed idem in libris diuinarum rerum dixerat, ſi Macrobio credimus, aras primùm anſas vocatas, quòd eſſet neceſſarium à ſacrificantibus eas teneri. anſis autem teneri ſolere vaſa quis ambigit? *Eodémque loci*) In eo loco, id eſt, in Capitolio. *Deus*) Iupiter Optimus Maximus Capitolinus. de extructione templi Capitolini multa Plutarchus in Publicola, & Dionyſius libro quarto, & Liuius primo. in illo fuerunt tria ſacella æqualia inter ſe communia habentia latera. medium quidem Iouis, hinc inde Iunonis, & Mineruæ, ſub vna aquila vnáque velata tectura. appellatur Iupiter ſecundum Ciceronem pro domo ſua optimus propter beneficia quæ Romanis præſtitit. Maximus autem propter vim. *Manifeſtus*) Putabat antiquitas magis præſentem Iouem ſupplicibus in templo Capitolino quàm alibi, quòd ibi tanquam in arce cœli ſolemnibus ſacris & cultu pompabiliore excoleretur. *Quo magis*) Redditio rationis, quæ breuiter complectitur id quod expoſitione & ratiocinatione conficitur, veluti ipſius rei apta propoſitio. *Conditorem*) At Romulum omnes conditorem vrbis tradunt, ſed quia nihil fit ſine Deo Optimo Maximo, cuius nutu ferunt Romulo aues addixiſſe, non iniuria conditorem vrbis Iouem appellauit. *Conſeruatorem*) Qui à Domitiano, deinde à tumultuantibus militibus imperium tranſtulit in Traianum, cuius incolumitate rempublicam florentem & incolumem à diis ſeruari in epiſtolis retulit. *Digna*) Repetitio. *Libertas, fides, veritas*) Diſſolutum.

conſtet, tantúmque à ſpecie adulationis abſit gratiarum actio mea, quantum abeſt à neceſſitate. Equidem non conſuli modò, ſed omnibus ciuibus enitendum reor, ne quid de principe noſtro ita dicant, vt idem illud de alio dici potuiſſe videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ, quas metus exprimebat. nihil quale antea dicamus: nihil enim quale antea patimur. nec eadem de principe, quæ prius, prædicemus, neque enim eadem ſecretò loquimur, quæ prius. Diſcernatur orationibus noſtris diuerſitas temporum, & ex ipſo genere gratiarum agendarum intelligatur, cui quando ſint hactenus vt deo, nunc nuſquam, vt numini, blandiamur. non enim de tyranno, ſed de ciue, non de domino, ſed de parente, loquimur. Vnum ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quòd vnum ex nobis putat. nec minus hominem ſe, quàm hominibus præeſſe meminit. Intelligamus ergo bona noſtra, dignóſque nos illius vſu probemus. atque identidem cogitemus, ſi maius principibus præſtamus obſequium, qui ſeruitute ciuium, quàm qui libertate lætantur. Et populus quidem Romanus dilectum principem ſeruat, quantóque paulo antè concentu formoſum alium, hunc fortiſſimum perſonat. quibúſque aliquando clamoribus geſtum alterius, & vocem,

Conſtet] Manifeſta ſit *A neceſſitate*] Quia inuiti non cogimur vllo timore. *Equidem*] Comprobatio, quæ eſt redditione cauſæ, rémque totam manifeſtius tangit. *Idem illud*] Simile. *Alio*] Principe. claritas orationis: quam puritas & elegantia conficit *Illa*] blandæ & adulatoriæ. *Exprimebat*] Extorquebat, educebat *Eadem*] Falſas laudationes. *Eadem ſecreto*] Clam malis principibus maledicimus *Prius*] ſub Domitiano, qui deus dici & credi voluit: Aureliano, Dione, Euſebio, Tranquillo tradentibus. nam poſtquam ſcripſit epiſtolam ſuis procuratoribus, cuius initium fuit: Dominus, & Deus noſter ſic fieri voluit: inſtitutum poſthac, vt ne ſcripto quidem ac ſermone cuiuſquam appellaretur aliter: quinimmo mulier quædam quòd in conſpectu imaginis illius ſe exuiſſet, ſupplicio eſt affecta. *Nuſquam*] Nec publicè, nec priuatim. *Vt deo*] Addam prædictis Oroſium ſcribere in tantum ſuperbiæ prolapſum Domitianum, vt Dominum ac Deum ſeſe vocari, ſcribi, colíque iuſſerit: Apolloniúmque philoſophum narrat Philoſtratus ab accuſatore iuſſum vt omnium hominum Deum, Domitianum reſpiceret: illum autem oculos ad culmen domus, id eſt, ad Iouem ſuſtuliſſe. *Vt numini*] Tanquam deo. *Non enim de tyranno*] Contentio color. complectitur in hac oratione optimi Traiani, & peſſimi Domitiani vitam, vt gratior fiat. nam nec bonum virum propriè & copioſè laudari ſine virtutum, nec improbum vituperari ſine vitiorum cognitione ſatis inſigniter atque aſperè poſſe teſtatur Cicero de Oratore. *Domino*] Cuius correlatiuum ſeruus. *Ex nobis*] Ex numero noſtro, id eſt, hominem. *Hoc*] Propter humanitatem. oratio exacta & diligens, quæ ornatum in ſe continet. *Hominibus*] Quos decet humaniter tractare. *Dignos*] Bene obſequendo illi. *Identidem*] Frequenter. *Si præſtamus maius obſequium*] Si magis ſubiecti ſumus, cùm ſanè tyrannis magis famulemur. *Et populo*] Populus,

Populus, inquit, Romanus obſeruat Traianum, & applaudit eius virtutibus. *Concentu*] Suaui vocum concordia. ſolebant enim principum aliqui diſponere iuuenes robuſtiſſimæ vocis, qui per claſſes diuiſi applauderent imperatori. hoc legimus feciſſe Neronem. quem morem videtur poëta tetigiſſe: cùm canit Tyrios & Troianos applauſiſſe Iopæ canenti. *Formoſum alium*] Domitianum intelligit, cui ſpectacula edenti populus applaudebat. fuit autem is pulcher & decens, maximè in iuuenta, ſtatura procera, vultu modeſto, ruborísque pleno, grandibus oculis, verùm acie hebetior. & præter Tranquilli verba, Tacitus aſſerit habitu decorum, & crebram oris confuſionem, ignotis adhuc moribus, pro modeſtia accipi ſolitam. quare de eodem Statius in Syluis ait: par forma decórque, Par honor. *Hunc fortiſſimum*] Traianum valuiſſe corporis viribus, conſtat vel vno Secundi teſtimonio. qui circa finem huius orationis multa de illius tolerantia tractat, lætúmque opere corpus, & creſcentia laboribus membra commendans Martialis etiam more ſuo, id eſt, adulatorio, Domitianum tanquam formoſiſſimum libro octauo extollit. Hìc ſtetit Arctoi formoſus puluere belli Purpureum fundens Cæſar ab ore iubar: Hic lauro redimita comas, & candida vultu Roma ſalutauit voce manúque ducem. *Perſonat*) Alta voce laudat.

huius pietatem, abſtinentiam, manſuetudinem laudat. Quid nos ipſi? diuinitatem principis noſtri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, vt amor & gaudium tulit, celebrare vniuerſi ſolemus? Iam quid tam ciuile, tam ſenatorium quàm illud additum à nobis optimi cognomen? quod peculiare huius, & proprium arrogantia piorum principum fecit. Enimuero quàm commune, quàm ex æquo, quòd felices nos, felicem illum prædicamus: alterníſque votis hæc faciat,

Huius pietatem] Iſta obtinent narrationis locum. nam proponit de quibus dicturus eſt, & à perſona Traiani, quem laudat, & Domitiani quem vituperat, incipit ex arte. Fabius enim libro quarto: initium narrationis quidem vtique faciendum à perſona putant, eámque ſi noſtra ſit, ornandam: ſi aliena, infamandam ſtatim. & quanquam is de iudiciali genere loquatur, tamen hæc per quandam ſimilitudinem deduci poſſunt ad demonſtratiuum, vt pro noſtra perſona ſit illius, quem laudamus, & pro aduerſarij quem ex comparatione vituperare intendimus Narratio, inquit Cicero, in demonſtratiuo nulla erit quæ neceſſariò conſequatur, ſed ſi qua inciderit, cùm aliquod factum eius, de quo loquemur, nobis narrandum ſit, cum laude aut vituperatione, præceptio narrandi eadem quæ in iudicialibus *Quid nos ipſi?*]. Interrogatio grauis: nam hæc narratio quamquam ſit lucida, tamen morata & cum dignitate ornata magnificè fluit. *Nos ipſi*] Senatores. *Vt amor & gaudium tulit*] Prout quiſque vel amore, vel gaudio incitatur. *Ciuile*] Pertinens ad ciues. *Optimi cognomen*] Iuxta finem inquit, iuſtiſne de cauſis Senatus Populúſque Romanus optimi tibi cognomen adiecit. nec magis diffinitè, diſtinctéque deſignat, qui Traianum, quàm qui optimum appellat. *Huius peculiare*] Traiani proprium. *Arrogantia*] Quia dedignabantur optimi cognomen, an potius, quia illud non merebantur. etſi legimus optimi cognomen à ſenatu P. Scipionem Naſicam meruiſſe, & Tranquillus tradat Caium imperatorem cognomen optimi maximíque ſumpſiſſe *Commune*] Et illi & nobis eſt. *Felices*] Traiano acclamarunt ſenatores: ô te felicem, ô nos felices: quod, cùm dicerent, non opes illius, ſed animum admirabantur. hæc comprehenſa breuius, in narratione ſuis locis diffuſius tractabun-

tur. *Felicem illum)* Traianum: quod non moribus, ſed fortunæ datum eſt. *Alternis-que votis)* Precatus eſt Traianus vt ita precibus ſuis dij annuerēt, ſi iudicium ſenatorum mereri perſeueraſſet. precati ſunt ſenatores, vt ſic Traianum amarent dij quemadmodum imperator ſe. *Hæc faciat)* Qualia facit.

hæc audiat, quaſi non dicturi, niſi fecerit, comprecamur. Ad quas ille voces lachrymis etiam, ac multo pudore ſuffunditur. Agnoſcit enim ſentitque, ſibi, non principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in illo ſubito pietatis calore ſeruauimus, hoc ſinguli quoque meditati teneamus: ſciamúſque nullum eſſe, nec ſincerius, nec acceptius genus gratiarum, quàm quod illas acclamationes æmulemur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo vt orationem meam ad modeſtiam principis, moderationémque ſubmittam: nec minus conſiderabo, quid aures eius pati poßint, quàm quid virtutibus debeatur. Magna, & inuſitata principis gloria, cui gratias acturus non tam vereor, ne me in laudibus ſuis parcum, quàm ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas ſola circunſtat. Nam merenti gratias agere facile eſt Patres Conſcripti. non enim periculum eſt, ne cùm loquar de humanitate, exprobrari ſibi ſuperbiam credat. cùm de frugalitate luxuriam, cùm de clementia crudelitatem, cùm de liberalitate auaritiam, cùm de benignitate liuorem, cùm de continentia libidinem, cùm de labore inertiam, cùm de fortitudine timorem. Ac ne illud quidem vereor ne gratus, ingratúſve videar, prout ſatis aut parum dixero. Animaduerto enim etiam deos ipſos non tam accuratis adorantium precibus, quàm innocentia, & ſanctitate, lætari: gratiorémque exiſtimari, qui delubris eorum puram caſtámque mentem, quàm qui

Non

Hæc audiat) Qualia à nobis audit, ſcilicet felices nos & illum. *Quaſi non dicturi)* Talem dicendi libertatem nobis conceſſit; vt non benediceremus de Traiano, niſi & benefaceret. *Lachrymis)* Nam præ lætitia effudit lacrymas. approbáſti, inquit, & ipſe acclamationum noſtrarum fidem, lacrymarum tuarum veritate: vidimus humeſcentes oculos, demiſſúmque gaudio vultum: tantúmque ſanguinis in ore, quantum pudoris in animo. *Sibi)* Suis virtutibus. *Non principi)* Non timore & adulatione: vt ſolent populi principibus dicere. *Omnes)* Senatores. *Pietatis calore)* In illis repentinis acclamationibus: cum multa ſponte, plura inſtinctu quodam fecerunt. hîc dicit temperamentum habuiſſe in acclamationibus, illic verò modum exceſſiſſe. *Meditati)* Præparata oratione. *Acclamationes)* Repentinas laudationes: de quibus in epiſtolis copioſè diſſeruimus. *Quantum ad me)* A perſona de qua agit, & ſua, facit auditorem attentum. *Ad modeſtiam)* Ad imitationem Traiani, qui ſolet in omnibus vti modeſtia. *Submittam)* Deprimam, extenuem, minus dicturus quàm virtutes eius meruerint. *Quid)* Niſi modeſtum. *Quid)* niſi excellens & diuinum. *Inuſitata)* Prioribus inſueta. *Difficultas)* Ne videar immodicè laudare. *Circumſtat)* Angit, obſedit, tranſlatum verbum.

Digitized by Google

Non enim periculum eſt) Quod erat ſub malis principibus; qui ſibi conſcij, cùm laudarentur, ſuſpicabantur per contraria nota ſua vicia. eſt autem contentio color, nec minus iſta narrationis locum obtinent quàm ſuperiora. *Liuorem*) Inuidiam. *Gratus*) Si ſatis dixero. *Ingratus*) Si parum. *Animaduerte enim*, Sententia. *Accuratis*) Elaboratis, elegantibus. *Delubris*) Aſconius templa ſingulorum Diis attributorum locorum, delubra multarum ædium ſub vno tecto à diluuio pluuia munitarum. alij delubra dicunt ea templa, in quibus nunc delub a corporum abluendorum cauſa more Dodonæi Iouis, aut Apollinis Delphici: in quorum delubris lebetes tripodéſque viſuntur. ſunt etiam qui delubra ligna delibrata, id eſt, decoriata pro ſimulachris deorum, more veterum poſita exiſtiment, ſed malè. Varro, Macrobio referente, ait, delubrum alios exiſtimare, in quo præter ædem ſit area aſſumpta deûm cauſa. alios in quo loco Dei ſimulachrum dedicatum ſit, ſicut locum, in quo figerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, delubrum. Seruius præterea quas rationes Aſconius idem & ipſe retulit, ſed in hoc diſſentit à Feſto, ſimul concedente, quòd delubrum fuſtem delibratum, hoc eſt decorticatum, (quem pro deo venerabantur) prodit.

meditatum carmen intulerit. Sed parendum eſt Senatuſconſulto, quod ex vtilitate publica placuit, vt conſulis voce ſub titulo gratiarum agendarum boni principes, quæ facerent, recognoſcerent: mali quæ facere deberent. Id nunc eo magis ſolemne, ac neceſſarium eſt, quòd parens noſter priuatas gratiarum actiones cohibet, & comprimit, interceſſurus etiam publicis, ſi permitteret ſibi vetare, quod ſenatus iuberet. Vtrunque Cæſar Auguſte moderatè, & quòd alibi tibi gratias agi non ſinis, & quòd hîc ſinis. non enim à teipſo tibi honor iſte, ſed ab agentibus habetur. cedis affectibus noſtris, nec nobis munera tua prædicare, ſed audire tibi neceſſe eſt. Sæpe ego mecum, Patres Conſcripti, tacitus agitaui, qualem quantúmque eſſe oporteret, cuius ditione nutuque maria, terræ, pax, bella regantur: cùm interea fingenti, formantique mihi principem, quem æquata diis immortalibus poteſtas doceret, nunquam voto ſaltem concipere ſuccurrit ſimilem huic, quem videmus. Emicuit aliquis in bello, ſed obſoleuit in pace: alium

Meditatum) Excultum. *Carmen*) Cantum. *Senatuſconſulto*) Decreto patrum. *Sub titulo*) Sub inſcriptione & velamento, ac prætextu. *Solenne*) Præcipuum. *Priuatas*) A priuatis hominibus. *Cohibet*) Vetat fieri ſibi. *Parens*) Qui nos diligit filiorum inſtar, & ideo pater patriæ iure nominatus. *Interceſſurus publicis*) Prohibiturus etiam publicas gratiarum actiones, ſi vellet infringere ſenatuſconſultum. *Cæſar Auguſte*) A primo imperatore Octauio cæteri cognomen Cæſaris Auguſti ſibi vendicarunt. *Moderatè*] Facis. *Alibi*] In loco priuato. *Hic*] In ſenatu. *Iſte honor*] Gratiarum actio. *Non habetur tibi*] Tu non quæris hunc honorem. *Sed ab agentibus*] Vnde illud Ariſtotelis; honor eſt honorantibus, id eſt, in poteſtate dantis, non autem accipientis. *Cedis affectibus noſtris*] Permittis quod cupimus. *Nec eſt neceſſe*] Nec cogimur. *Munera*] Beneficia. *Regantur*] Adminiſtrentur. *Æquata poteſtas*] Qui parem poteſtatem haberet in terris, quam dij habent, quorum nutu omnia reguntur. *Voto*] Paradoxon. *Similem*] Talem & tantum, ſane Traianus.

Google

fuit admirabilis: cuius virtutes diuus Gregorius scriptis recognoscens precibus à Deo illi cælestem vitam impetrasse traditur. *Enituit aliquis in bello*] Facit diuisionem exponendo quæ dicturus sit: nam Marcus Tullius in rhetoricis genus demonstratiuum tractans, diuisione, inquit, hac vtemur. exponemus quas res laudaturi sumus. in ea, si Hermogeni credimus, summa consistit elegantia. non solùm verbis, sed etiam sententiis. quando scilicet præparamus auditorem, & in ordinem dicenda redigimus, legimus etiam emicuit. *In bello*] Vt Annibal, Marius: testatur Ausonius Traianum bello pacéque claruisse. Aggreditur regimen viridi Traianus in æuo Belli laude prior, cætera pacis habens. & Epitomata vitæ Traiani: non vt bellicosus alia pacis neglexit, aut minus intellexit, sed sæpius pro tribunali iustissimè iudicauit. tali dicendi modo quo Secundus, vtitur & Claudianus pro Stilicone. Corpus destituit, bellis insignior ille, Sed pacem fœdat viciis. hic publica felix, Sed priuata domus partitum singula quenquam Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis: Hunc rigor, hunc pietas, illum solertia iuris, Hunc soboles castique tori sparguntur in omnes, In te mixta fluunt, & quæ diuisa beatos Perficiunt, collecta tenes. sic Propertius libro tertio. Hic satus ad pacem, hic castrensibus vtilis annis.

toga, sed non & arma, honestarunt: reuerentiam ille terrore, alius amorem humilitate captauit: ille quæsitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit. postremò adhuc nemo extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At principi nostro quanta concordia, quantúsque concentus omnium laudum, omnísque gloriæ contigit? vt nihil seueritati eius hilaritate, nihil grauitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahatur. Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis indeflexa maturitas: nec sine quodam munere deûm festinatis senectutis

Toga] Pax, qua Marcus Tullius habilior & clarior. *Honestarunt*] Extulerunt. *Ille*] Alius qualis Marius, Sylla, Caligula & Domitianus. *Alius*] Qualis Claudius primus Cæsarum, fidem militis etiam præmio pigneratus: & quodam cum ferro circa sacrificantem se deprehenso senatum per præcones propere conuocauit, lacrymisque ac vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti vsquam esset, ac diu publico abstinuit. Sic Otho ad promerendum militum fauorem humili concione eos adhortatus est. item Nero & Domitianus largitionibus plerunque sibi amorem conciliarunt. *Domi*] In re priuata. *Confinio*] Contagio, commixtione. *Concordia*] Coniunctio. *Concentus*] Conuenientia, collaudatio. *Seueritati*] Marcus Tullius de Bruto. Quid enim tam distans, quàm à seueritate comitas? quis tamen vnquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? *Firmitas*] Fortitudo corporis. *Iam honor capitis*]. Canicies, quæ quidem in homine graui venerabilis est. Refert Dion, dum Traianus Agarenos oppugnat, cognitum ab hostibus maiestate caniciei, & grauitate oris, quamuis imperatoria insignia deposuisset, itaque sagittis petitum, & vnum ex equitibus iuxta interfectum. *Dignitas oris.*] Maiestas, pulchritudo digna imperio. Claudianus de Stilicone. Iam tum conspicuus, iam tum venerabilis ibas: Spondebátque ducem celsi nitor igneus oris Membrorúmque modus. Laudat à bonis corporis à natura attributis, ea sunt, vt velocitas, vires, ætas, dignitas, valetudo. *Ad hoc*] Præterea. *Ætatis indeflexa maturitas*] Florida virilitas, tradunt autores, Traianum imperatorem

ratorem electum in ætatis robore, vt pote qui quadrageſimum annum agens imperare cœperit. vt alios omittam vnico Suidæ teſtimonio contenti erimus. Traianus princeps iuſtus & corporis robore præſtans quadrageſimo ætatis anno ſumpſit imperium. & quodammodo omnia pariter, quæ priuati ſolent, voluit elaborare. Dionis abbreuiator quadrageſimo vnum addidit. Traianus, inquit, non mediocriter enituit in iuſtitia, & fortitudine, morúmque ſimplicitate, ac robore corporis. nam vnum & quadrageſimum annum agens, imperator creatus, etiam animo vigebat. vt neque iuuentute magis auderet, neque ſenectute retardaretur. Nam Onexander libro de imperatore eligendo præcipit nec iuuenem nimis, nec ſenem eſſe oportere imperatorem. quod alter credulus nimis & audax, imbecillus alter & timidus. Alij etiam Græcorum quadrageſimo duos addiderunt. cui ſententiæ videtur Euſebius concedere, ſi diligenter annos computaueris. Vnde miror Flauium Vopiſcum referre, Tacitum imperatorem dicere ſolitum, Traianum ſenem ad imperium veniſſe.

inſignibus ad augendum maieſtatem ornata cæſaries: nonne longè latéque principem oſtentant? Talem eſſe oportuit, quem non bella ciuilia, nec armis oppreſſa R. P. ſed pax, & adoptatio, & tandem exorata terris numina dediſſent. An fas erat nihil differre inter imperatorem, quem homines, & quem dij feciſſent? quorum quidem in te Cæſar indicium, & fauor tunc ſtatim, cùm ad exercitum proficiſcereris, & quidem inuſitato enituit. nam cæteros principes, aut largus cruor hoſtiarum, aut ſiniſter volatus auium conſulentibus nunciauit. tibi aſcendenti de more capitolium, quanquam non id agentium ciuium clamor, vt iam principi occurrit. ſiquidem omnis turbæ, quæ limen inſederat, ad ingreſſum tuum foribus recluſis, iam quidem vt tunc arbitrabatur, deum: cæterùm, vt docuit euentus,

Inſignibus) Canicie. *Maieſtatem*) Reuerentiam: quæ maioribus habetur. *Cæſaries*] Coma à cædendo dicta. *Lõgè latéque*] Manifeſtiſſime. Hanc locum imitatus eſt Pacatus in panegyrico Theodoſij. tua, inquit, hac forma venerabilis quam longè latéque conſpicuum commendat imperium. *Oſtentan*] Indicant. *Non bella ciuilia*] Reſpicit Auguſtum, quem Romana reſpublica iam bellis ciuilis feſſa, libenter imperatorem accepit. etiam ad Veſpaſianum referri poteſt. *Adoptatio*] Electio, aſſumpto in filium per Neruam. *Exorata*) Propitia, precibus noſtris fauentia. Oroſius. Nerua Traianum in regnum adoptauit, per quem reuera affectæ reipublicæ diuina prouiſio conſulit. *An fas*] Interrogatio grauis. *Quem dij*] Quem Traianum dij crearunt nobis. *Indicium*) Dion in Domitiano Traiano Vlpio & Acilio Glabrione coſſ. ſigna apparuiſſe ferunt, quibus Glabrioni mors, Traiano imperium portenderetur. Secundus in peroratione orationis Iouem appellans dicit: tu clara iudicij tui ſigna miſiſti, cum proficiſcentem ad exercitum tuo nomine, tuo honore decoraſti. *Ad exercitum*) Germanicum: dum cum imperio illuc à Domitiano mitteretis. *Largus cruor*] Hecatombe. innumeræ victimæ. Tranquillus memorat tribus menſibus ac ne totis quidem ſupra centum ſexaginta millia victimarum cæſa pro Caio Cæſare. *Siniſter*] Felix, læuum cùm de humanis rebus eſt, contrarium eſt: cùm de cœleſtibus proſperum. nam quod nobis ſiniſtrũ, diis dextrum eſt vnde pluribus quærit Plutarchus, quid eſt quòd auſpiciorum quod ſiniſtrum dicitur, proſperum ac ſecundum putatur? *De more*] Qui cum imperio in prouinciam proficiſcebatur, in Capitolio vo-

Digitized by Google

ta nuncupabat, litabatque: Traianum igitur, vt hoc faceret Capitolinum templum ingredientem, Romanorum turba conſalutauit optimum, maximum. quanquam tunc non id intenderet. putabat enim conſalutaſſe, Iouem optimum maximum, ſed euentus docuit, conſalutaſſe Traianum, cui deinde cognomen optimi eſt inditum, & eſt maximus omnium factus. Secundum artem hunc locum tractat, dum explicat quibus indiciis dij futuram felicitatem promiſerint. hoc Fabius libro tertio præcipit. *Non id agentium*) Non intendentium te ſalutare. *Limen ingreſſum*) Iouis Capitolini. *Inſederat*) Circunſteterat *Foribus*) Templi. *Conſalutauit Deum*) Iouem optimum maximum. *Vt tunc arbitrabatur*) Sic tunc omnes exiſtimabant Iouem ſalutatum. *Euentus*) Cùm tibi inditum optimi cognomentum, & factus es maximus. trahit argumentum ab iis, quæ ſecuta ſunt rem. Dion verò tradit futuri principatus hoc omen extitiſſe Traiano. nam vidiſſe per ſomnum virum ſeniorem in paludamento & purpurea veſte: amplius hoc corona honeſtatum: quemadmodum fortè ſenatum pingunt: annulo quodam ſigillum ei ad ſiniſtram, deinde ad dextram tranſpoſuiſſe. Tranquillus futuri ſeculi felicitatem à cornice nunciatam adhuc viuo Domitiano, quæ in Capitolio Græcè elocuta eſt ἔσται πάντα καλῶς, erunt omnia bene. & Domitianum ſomniaſſe, gibbam ſibi ponè ceruicem auream enatam: pro certóque habuiſſe, beatiorem poſt ſe lætiorémque portendi reipublicæ ſtatum, ſicut ſanè breui euenit abſtinentia & moderatione inſequentium principum.

te conſalutauit imperatorem, nec aliter à cunctis omen acceptum eſt. nam ipſe intelligere nolebas: recuſabas enim imperare, recuſabas quod bene erat imperaturo. igitur cogendus fuiſti, cogi porrò non poteras, niſi periculo patriæ, & mutatione reipublicæ. obſtinatum enim tibi non ſuſcipere imperium, niſi ſeruandum fuiſſet. Quare ego illum ipſum furorem, motumq;

Te conſalutauit imperatorem) Non multo poſt eandem rem tractans, inquit, quàm peculiare gaudium eorum, qui te primi in Capitolio conſalutauerunt imperatorem. *A cunctis*) Circunſtantibus, quàm vt te futurum principem crederent. *Omen*) Si Varroni fidem præſtamus, ab ore dictum quaſi oſmen, quod in ore primum elatum eſt eum ſecutus Donatus paria retulit, & ad rem diuinam referri credidit. Marcellus dixit omen votum eſſe mentis, & vocis. in ſacrificiis dicitur bona habere omnia, id eſt, vt circumſtantes, & bona mente velint, & recta oribus proferant. *Intelligere*) Hoc omen. *Recuſabas*) Traductio, eiuſdem verbi crebra repetitio. enumerat Hieron Tyrannus apud Xenophontem, quot & quantis voluptatibus priuatus fuerit factus princeps, quibus priuatus fruebatur: vnde non mirum ſi Traianus tanquam bonus imperium ſpernebat, nec niſi neceſſariò ſuſceperit. *Imperaturo*) Tibi. *Bene*) Honeſtum futurum. *Periculo patriæ*) Mentem ſuſtineres. præparat ſe, vt ad alia tranſeat, dicturus primo quomodo, milites inſurrexere contra Neruam, & ab eo Traianus ſit adoptatus. *Mutatione reipublicæ*) Dum prætoriani milites imperium detrectant, & Domitiani interfectores ad pœnam pertinaciſſimè expoſtulant: nam Tranquillius inquit, occiſum miles grauiſſimè tulit: ſtatimque eum diuum appellare conatus, paratus & vlciſci, niſi duces defuiſſent. quod quidem paulò pòſt fecit, expoſtulatis ad pœnam pertinaciſſimè cædis autoribus. verùm Dion latius hunc locum complexus, memorat Neruam Craſſo Calphurnio, Craſſorum illorum nepoti, inſidianti ſibi cum aliis, in quodam ſpectaculo aſſediſſe, & ignorantibus detectam coniurationem, enſes porrexiſſe. verbo quidem, vt inſpicerent ſi acuti eſſent, quod fieri ſolebat: re autem ſignificans, ſe nihil curare, ſi quam primùm interficeretur. at Ælianus Caſperius præfectus prætorio ſub Domitia-

nos

Digitized by Google

no; nec vlſo à Nerua ſucceſſore accepto, contra imperatorem milites cum ſeditione ſtimulauit, expoſtulans interfectores Domitiani ad ſupplicium, aduerſus quos Nerua tantum reſtitit, vt & veſtem exueret, & ſe iugulandum præberet. nihil tamen profecit, nam trucidati ſunt quos Ælianus deſtinauerat. quare Nerua ſentiens ſe ob ſenectutem deſpectui apud milites eſſe, Capitolium conſcendit, ſequente magna Romanorum turba. & in conſpectu Iouis: Bona, inquit, fortuna ſenatus populique Romani & mei, Marcum Vlpium Traianum Neruam adopto. deinde in ſenatu Cæſarem declarauit, & manu propria ad eum ſcripſit, tunc Germanicis copiis præfectum. Τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσιν, id eſt, Luant Danai meas lacrymas tuis ſagittis. Sic igitur imperium adeptus Traianus, ad ſe euocauit Ælianum cum cæteris ſeditionis ſociis, tanquam eorum opera indigens, & de omnibus meritum ſupplicium ſumpſit.

caſtrenſem reor extitiſſe. quia magna vi, magnóque terrore modeſtia tua vincenda erat. At ſicut maris cœlique temperiem turbines tempeſtatéſque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam illum tumultum præceſſiſſe crediderim. Habet has vices conditio mortalium. vt aduerſa ex ſecundis, ex aduerſis ſecunda naſcantur. Occultat vtrorumq́ ſemina deus, & plerunq́ bonorum malorumq́ cauſæ ſub diuerſa ſpecie latent. magnum quidem illud ſeculo dedecus. magnum reipublicæ vulnus impreſſum eſt. imperator & parẽs generis humani obſeſſus, captus, incluſus. ablata mitiſſimo ſeni ſeruandorum hominem poteſtas, ereptumq́ principi illud in principatu beatiſſimum, quod nihil cogitur. Si tamen hæc ſola erat ratio, quæ te publicæ ſalutis gubernaculis admoueret, prope eſt vt exclamem, tanti fuiſſe. Corrupta eſt diſciplina caſtrorum, vt tu corrector emendatórque contingeres. inductum

Caſtrenſem) Prætorianorum militum. *Extitiſſe*) Tanquam neceſſarium. *Magna vi*) Coniuratione prætorianorum. *Modeſtia tua*) Quæ recuſabat imperare. *Turbines temperiem cœli commendant*) Aduerſa faciunt, vt magis proſpera intelligamus. turbines fiunt in fluminibus mariqué, & in aëre circa terram. de quibus Seneca libro quinto, & ſeptimo naturalium quæſtionum, & nos alibi. *Tumultum*) Timorem multum. Fabius libro octauo, Quid enim eſt aliud tumultus, niſi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? vnde ei etiam nomen ductum eſt. *Tumultum*) Prætorianorum inſolentiam. *Aduerſa ex ſecundis naſcantur*) Nam ſi bonum eſt, vt monet Seneca, rerum ſcientia, non poſſumus aduerſa intelligere, niſi ſecundorum cognitione, nec ſecunda niſi aduerſorum. *Semina*) Principia, cauſas boni & mali. *Diuerſa*) Vt quod nobis bonum videtur, malorum cauſa ſit. *Seculo*) Ætati noſtræ. *Impreſſum*) Inflictum. *Imperator*) Nerua. *Parens generis humani*) Nam præter beneficia pauperibus & ſenatoribus collata ab eo, iureiurando in ſenatu affirmauit, ſe neminem ſenatorum interfecturum: præſtitit, quanquam inſidiis à quibuſdam petitus. *Obſeſſus*) à prætorianis. *Obſeſſus, captus, incluſus*) Articulus grauis. *Seni*) Neruæ, qui vno anno & menſibus quatuor, diebus ix. imperauit. vixit autem lxv. annis, menſibus x. diebus totidem. Eutropius in hoc diſſentit à Dione, quòd non diebus nouem, ſed vno minus imperaſſe, & lxx. ac altero ætatis anno, vixiſſe tradit, cui ſententiæ accedit in Chronicis Euſebius.

Parens h. g.) Videtur Auſonius à Secundo ſumpſiſſe argumentum illius diſtichi. Proximus extincto moderatur ſceptra tyranno Nerua ſenex, princeps nomine, mente parens. Paulus Oroſius. Nerua admodum ſenex à Petronio præfecto prætorij, & Parthenio ſpadone Domitiani, imperator creatus, emenſo anno imperij ſui diem obiit. *Seruandorum hominum*) Interfectorum Domitiani. Sextus Aurelius autor, milites expoſtulaſſe Domitiani interfectores ad cædem, & Petronium vno ictu, Parthenium verò amputatis priùs genitalibus, & in os coniectis iugulaſſe. quod non conuenit cum Oroſij verbis, quo enim modo fieri potuit, vt ſpadoni genitalia amputarentur? niſi genitalia accipiamus pro membro genitali. Eſt autem oratio pathetica commouẽs ſummam miſerationem. *Quod nihil cogitur*) Nam princeps nullius imperio ſubiacet. *Ratio*) Via. *Gubernaculis*) Regimini. *Tanti fuiſſe*) Debuiſſe militem inſurgere in ſuum imperatorem, vt tu imperium ſuſciperes. *Diſciplina caſtrorum.*) Militum obedientia, qui erant in prætorianis caſtris. nam Seianus præfectus prætorianarum cohortium, diſperſas per vrbem cohortes vnà in caſtra primus conduxit, vt ſimul imperia acciperent, numeróque & robore, & viſu inter ſe, fiducia ipſis, cæteris metus creſceret, prætendebat laſciuire militem diductum: ſi quid ſubitum ingruat, maiore auxilio pariter ſubueniri: & ſeuerius acturos, ſi vallum ſtatuatur procul vrbis illecebris. hæc Tacitus libro quarto. *Correctior*) Refert Dion Traianum continuiſſe milites ſub imperio, neque vnquam contra illum auſos inſurgere, neque ſeditionem mouere. & Spartianus ſcribit Adrianum, militarem diſciplinam, poſt Auguſtum labentem, incuria ſuperiorum principum retinuiſſe, iam tamen à Traiano ordinatam, tametſi Tranquillus referat militem licentia & audacia ferocem à Veſpaſiano ſub diſciplina contentum.

peſſimum exemplum vt optimum opponeretur. Poſtremò coactus princeps, quos nolebat occidere, vt daret principem, qui cogi non poſſet. Olim tu quidem adoptari merebare, ſed neſciſſemus, quantum tibi deberet imperium, ſi ante adoptatus eſſes. Expectatum eſt tempus in quo liqueret, non tam accepiſſe te beneficium, quàm dediſſe. Confugit in ſinum tuum concuſſa reſpublica: ruénſque imperium ſuper imperatorem, imperatoris tibi voce delatum eſt: imploratus adoptione, & accitus es. Vt olim duces magni à peregrinis externiſque bellis ad opem patriæ ferendam reuocari ſolebant, ita filius, ac parens vno eodémque momento rem maximam inuicem præſtitiſti. Ille tibi imperium dedit, tu illi reddidiſti. Solus ergo adhuc qui pro munere tanto paria accipiendo

Peſſimum exemplum) Vt milites violarent imperatorem. *Optimum*) Vt à Traiano cogerentur in ordinem. *Princeps*) Nerua. *Principem*) Traianum. *Ante*) Priuſquam incideret tale diſcrimen. *Liqueret*) Conſtaret. *Accepiſſe*) Dum crearis imperator. *Quàm dediſſe*) Dum militum furorem tua adoptione comprimis. *In ſinum*) In portum, & præſidium, ac tutelam. *Imperatorem*) Neruam traductio color. *Imperatoris v.*) Eiuſdem adoptãtis Traianum in Capitolio. *Imploratu*) Cum ploratu petitus, & inuocatus. Paulus teſtatur Gratianum eadem prouiſione, qua quondam legerat Nerua, Hiſpanum virum Traianum, per quem reſp. reparata eſt, accitum Theodoſium ab Hiſpania fauentibus cunctis ſucceſſorem ſibi declaraſſe. *Adoptione*) Arrogatione, de qua in præcedentibus ſatis ſupérque. *Accitus*) Quia in prouincia erat. *Duces magni*) Qualis Annibal, qui ab Italia reuocatus eſt, ad opem ferendam Carthagini iam propè deuictæ. *Ille*) Nerua. *Reddidiſti*) Ablatum prætorianorum vi.

Feciſti ;

feciſti, immò vltrò dantem obligaſti: communicato enim imperio, ſolicitior tu, ille ſecurior factus eſt. O nouum, atque inauditum ad principatum iter: non te propria cupiditas, proprius metus, ſed aliena vtilitas, alienus timor, principem fecit. Videaris licet quod eſt ampliſſimum conſecutus inter homines: felicius tamen erat illud, quod reliquiſti: ſub bono principe priuatus eſſe deſiiſti, aſſumptus es in laborum curarúmque conſortium: nec te læta & proſpera ſtationis iſtius, ſed aſpera & dura ad capeſſendam eam compulerunt. Suſcepiſti imperium poſtquam alium ſuſcepti pœnitebat. Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat, cognatio, nulla neceſſitudo, niſi quòd vterque optimus erat, dignúſque aliter eligi, aliter eligere. Itaq; adoptatus es, nō vt prius alius, atque alius, in gratiam vxoris. aſciuit enim te filium non vitricus, ſed princeps: eodémque animo diuus Nerua pater tuus factus eſt, quo

Feciſti p.) Reddidiſti par beneficium: nam paria facere dicitur is qui æqua rependit: lib. epiſt. vij. idem: non feci tamen paria, i. non ſatisfeci beneficiis acceptis. *Communicatio*) Mox dicet, ſimul filius, Cæſar mox, imperator & conſors tribuniciæ poteſtatis, & omnia pariter, & ſtatim factus es. *Solicitior*) Intentior, inquietior. *Ille*) Nerua. *Securior*) Te adoptato tanquam propugnatore aſſumpto. *O nouum*) Præter ſpem & opinionem. *Propria*) Tua. *Aliena*) Neruæ. *Quod eſt amp. imp.*) Circuitio color. cùm rem ſimplicem elocutione circumſcribimus. *Quod r.*) Vitam priuatam, quæ quidem modò ſit honeſta, melior eſt conditione principum. *Bono*) Nerua. *Priuatus eſſe deſ.*) Factus es princeps. priuatum dixit reſpectu principis, etſi cum imperio erat. in eundem ſenſum Tacitus xvij. de Galba loquens: maior, inquit, priuato viſus, dum priuatus fuit, cum & ſæpe proconſul & cum imperio extitiſſet, antequam Cæſar fieret. aliàs priuatus dicitur ſine magiſtratu quaſi ſolus, quòd in nullum imperium habeat. priuum enim dicebat antiquitas ſolum & ſingulum. *Stationis iſtius*) Status & conditionis imperij. *Alium*) Neruam. *Cognatio*) Autore Dione Traianus Cæſar & mox imperator à Nerua creatus, quamuis cognatos is ſuos haberet: ſed vir prudentiſſimus communi omnium ſaluti, cognationem poſtpoſuit: neque Traiani genus Hiſpanum adoptioni obfuit. etſi nullus antea Romanorum imperator extitiſſet alienigena: putauit enim intuendam virtutem in imperatore eligendo, non patriam. *Neceſſitud.*] Vinculum. *Vterque optimus*) Claudianus in laudibus Honorij. Hic illi manſere viri quos mutua virtus Legit, & in nomen Romanis rebus adoptans Iudicio pulchram ſeriem, non ſanguine duxit. Hic proles atauum deducens Ælia Neruam. *Alius atque alius*) Tiberius & Nero, quorum ille inſtante Liuia matre, ab Auguſto adoptatus eſt. ſcribit Tranquillus Tiberium primo vix impetraſſe per Liuiam, vt nomine legati in Rhodo eſſet. vbi cum ſummo diſcrimine verſaretur impenſiſſimis matris precibus difficulter obtinuiſſe, vt in vrbem rediret. denique ab vxore expugnatum Auguſtum, adoptionem non abnuiſſe. Nero in gratiam Agrippinæ matris adoptatur à Claudio. verùm ſub exitu ſuo ſigna non obſcura pœnitentis de adoptione Neronis dedit. Tacitus tradit, C. Antiſtio. M. Suillio coſſ. adoptionem in Domitium Neronem autoritate Pallantis feſtinatam, qui obſtrictus Agrippinæ vt conciliator nuptiarum, & mox ſtupri eius illigatus, ſtimulabat Claudium, conſuleret reipublicæ, Britannici pueritiam robore circumdaret. *Vitricus*) Qualis Auguſtus Tiberio, Claudius Neronis

erat omnium. Nec decet aliter filium adsumi, si adsumatur à principe. An senatus populique Romani exercitus, prouincias, socios, transmissurus vni, successorem è sinu vxoris accipias? summaeque potestatis haeredem, tantùm intra domum tuam quaeras? non per totam ciuitatem circumferas oculos? & hunc tibi proximum, hunc coniunctissimum existimes, quem optimum, quem diis simillimum inueneris? imperaturus omnibus, eligi debet ex omnibus. non enim seruulis tuis dominum, vt possis esse contentus quasi necessario haerede, sed principem ciuibus daturus imperator. Superbum istud, & regium, nisi adoptes eum, quem constet imperaturum fuisse etiamsi non adoptasses. Fecit hoc Nerua, nihil interesse arbitratus, genueris, an elegeris, si perinde sine iudicio adoptentur liberi, ac nascantur. nisi tamen quòd aequiore animo ferunt homines, quem princeps

Erat) Pater omnium. *Aliter*) Quam eligendo eum ab omnibus. Ausonius de Nerua. Nulla viro soboles, imitatur adoptio prolem. Quam legisse iuuat, quam genuisse velit *Transmissurus*) Traditurus, relicturus. *E sinu*) Ex filiis vxoris, ex priuato, non publico, non ex iudicio. nam cùm Tiberius Nero solus è priuignis esset, illuc cuncta vergere. filius collega imperij consors tribunitiae potestatis adsumitur, omnésque per exercitus ostentatur, non obscuris, vt antea, matris artibus: sed palàm hortatu. nam Liuia senem Augustum adeo deuinxerat, vti nepotem vnicum Agrippam Posthumum in insulam Planasiam proiiceret. nec satis fuit Tacito haec scripsisse, nisi etiam libro quarto memoraret Tiberium dominationem ipsam donum matris accepisse. neque Augustum dubitasse Germanicum sororis nepotem & cunctis laudatum rei Romanae imponere. sed precibus vxoris euictum Tiberio Germanicum sibi Tiberium adsciuisse. *Haeredem*) Tacitus decimoseptimo, Augustus sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremò Tiberium Neronem priuignum in proximo sibi fastigio collocauit. sed is in domo successorem quaesiuit. *Summae potestatis*) Imperij. *Diis simillimum*) Diuinum. Onexander libro de imperatore eligendo. deligere oportet imperatorem non generis & maiorum, nec fortunatum & opum habita ratione, sed qui temperans sit, continens, sobrius frugi, ac tenuis victus, laborum patiens, acer ingenio, non auarus, non iuuenis, non senex, temperatus, ne voluptate abductus curam maximarum rerum abiiciat, quae singula quodam prouidentiae dono Traiano fuisse legimus. *Eligi*) Tacitus: Finita Iuliorum Claudiorumque domo optimum quenque adoptio inueniet. nam generari & nasci à principibus fortuitum, adoptandi iudicium integrum. *Dominum non es daturus*) Dominum tuis seruis, quando successorem imperij adoptas. *Quasi necessario haerede*) Perinde ac si necesse sit relinquere proximiores haeredes. *Illud*) Est *Regium*) Tumidum, imperiosum, contumax *Imperaturum*) Tanquam si diceret, nisi adoptatus fuisset à Nerua, omnino Traianus imperasset. *Hoc*) Adoptauit quem sciebat futurum principem. *Genueris*) Dion in Adriano genuerim an elegerim multum interest: qui genitus filius, is erit quem fata voluerint. adoptatum autem vnusquisque sibi pro voluntate assumit. quare plerunque per naturam stulti atque mutilati filij dantur: qui verò leguntur, integro corpore, & sana mente. *Elegeris*) Adoptaueris. Papinius in syluis. natos genuisse necesse est: At legisse iuuat. *Ac nascuntur*) Nam saepe nascuntur filij

lij perditiſſimi à parentibus optimis. eſt enim hoc in manu fortunæ, ſiue bonos, ſiue malos ſuſcipias. *Ferunt*) Patiuntur dominum.

parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit. Sedulo ergo vitauit hunc caſum, nec iudicium hominum, ſed deorum etiam in conſilium aſſumpſit. Itaque non tua in cubiculo, ſed in templo, nec ante genialem torum, ſed ante puluinar Iouis optimi, maximi, adoptio peracta eſt: qua tandem non ſeruitus noſtra, ſed libertas, & ſalus, & ſecuritas fundabatur. Sibi enim dij gloriam illam vindicauerunt, horum opus, horum illud imperium. Nerua tamen miniſter fuit. Vterque, qui adoptaret tam paruit, quàm tu qui adoptabaris. allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, vt inuicti imperatoris exortum victoria inſigne decoraret. hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocarat, cùm repentè ſolito maior & auguſtior aduocata hominum concione deorúmque te filium ſibi, hoc eſt, vnicum auxilium feſſis rebus aſſumpſit. Inde quaſi depoſito imperio, qua ſecuritate, qua gloria lætus, nam quantulum refert, deponas an partiaris imperium; niſi quod difficilius hoc eſt: non ſecus ac præſenti tibi innixus, tuis humeris ſe patriámque ſuſtentans. tua iuuenta, tuo robore inualuit.

Parum feliciter) Malum. *Caſum*) Conditionem. *Iudicio*) Vera lectio iudicium, vt ſit ſenſus, non ſolum credidit iudicio hominum, qui optimè de Traiano ſentiebant, ſed etiam deorum iudicium in conſilium habuit. eſt autem in conſilium habere aliquem, ipſum conſulere. *In templo Iouis Capitolini*) Antitheta manifeſta. *Genialem*) Connubialem, voluptuarium. *Puluinar*) Lectum, qui ſterni diis ſolebat in templis. *Tandem*) Poſt longum Domitiani ſeruitium. *Fundabatur*) Inchoabatur, firmabatur. *Gloriam illam*) Quòd fuerint autores noſtræ libertatis. *Horum*) Deorum. *Opus*) Adoptio fuit. *Illud imperium*) Quod imperarunt Neruæ Traianum arrogari. *Vterque paruit*) Diis. *Vterque*) Nerua & tu. *Tam qui adoptaret*) Sic ordinanda verba. *Allata*) Traianus deuicit Pannonios de quibus lauream meruit, quam Ioui Capitolino Nerua obtulit adoptionis tempore. *Laurea*) Lauri corona quæ propriè triumphis dicatur: ea enim triumphantes coronabantur, ipſa quidem pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hoſtes quietis ſit indicium: Romanis præcipuè lætitiæ, victoriarúmque nuncia. faſces imperatorum decorat, ex iis in gremio Iouis optimi, maximi deponitur, quoties lætitiam victoria nouam attulit. hæc ſcribit Plinius libro decimoquinto. Pacatus in Panegyrico Theodoſij: depoſitis in gremio Capitolini Iouis laureis triumphales viri ruſticabantur. *Inuicti*) Traiani. *Exortum*) Initium. *Victoria inſigne*) Laurea. *Auguſtior*) Venerabilior, ſanctior. *Deorúmque*) Quia præſentibus diis & popul. Roman. magna voce Traianum in Capitolio arrogauit. *Hoc eſt*) Interpretatio color.

Feſſis rebus) Ruenti imperio. *Quaſi depoſito*) Aſſumpto in ſocium Traiano totam curam reipublicæ adminiſtrandæ ei reliquit. *Quantulum*) Minimum. *Refert*) Diſtat. *Difficilius hoc*) partiri: cum regnum non capiat duos. *Præſenti*) In vrbe, & opem ferenti. nam tunc aberat Traianus ſecundum Euſebium & Eutropium, imperator apud Agrippinam in Gallis factus. *Tua iuuenta*) Tua ætate robuſta. Martialis in commendationem eius, inquit, & fortem iuuenémque, martiúmque in tanto duce militem videret. *Iuuenta*] Secutus eſt opi-

nionem illorum qui ætatem hominis in tria tantùm distinguunt, in pueritiam, iuuentam, senectam, & primam ac vltimam inutilem, mediam robustam, nisi interueniant fortuita corporis vitia, mediam ætatem Columella circumscribit à trigesimo vsque ad quinquagesimum annum.

statim consedit omnis tumultus. non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati. atque adeo temerè fecerat Nerua si adoptasset aliū. oblitine sumus, vt nuper post adoptionem non desierit seditio, sed cœperit? irritamentum istud irarum, & fax tumultus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, vt dare non posset imperiū imperator, qui reuerentiam amiserat? Autoritate eius effectum est cui dabatur. Simul filius, simul Cæsar, mox imperator & consors tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim factus es, quæ proximè parens verus tantum in alterum filium contulit. Magnum hoc tuæ moderationis indicium, quod non solum successor imperij, sed particeps etiam sociúsque placuisti. nam successor etiam si nolis habendus es, non es habendus socius, nisi velis. Credentne posteri

Tumultus) Militaris. *Istud*) Hæc quies. *Adoptati*) Non destitit militaris turba, quòd filium adoptasset Nerua, sed quia sciebant qualem virum adoptasset. *Temere*) Imprudenter, frustrà. *Alium*) Quàm Traianum. *Obliti* Correctio. cùm milites audissent Neruam velle sibi filium adoptare, magis exarsere in ipsum, sed cùm cognouissent esse Traianum, tunc omnes quieuere. *Per adoptionem*) Non intellecto nomine adoptati. sunt tamen qui referant ad Pisonem, quem Galba adoptauit. & ideo multos læsit, crebræque defectiones fieri cœptæ. sed dum inquit nuper: fecit vt libentius accedam superiori sententiæ. iampridem enim Piso interierat. *An dubium*) Manifestum. hoc agit interrogatio vt neges. *Dare*) Alteri. *Reuerentiam* Obedientiam, autoritatem. erat enim despectui propter senium. *Simul filius, simul Cæsar*) Artificiosè dici putat Hermogenes cùm prima primo loco ac deinceps locantur: quod videtur obseruasse Secundus. sed hæc norma non semper seruanda, præsertim in iudiciali genere. nam interdum oratio perderet vim & acrimoniam suam. vnde laude dignus est noster orator, qui pro commodo suo, modò ordinem rei sequitur, interdum præterit & commutat. *Simul Cæsar*) Diximus ex autoritate Dionis, statim post adoptionem pronunciatum in senatu Cæsarem. *Mox*) Cum ab exercitu rediisset. *Imperator*) Memorat Dion Augusto Cæsari decretum nomen imperatoris, non tanquam maximæ alicuius pugnæ victori, neque summa dignitate prædito, sed veluti omnium rerum domino, à quo cæteri imperatores nomen traxere, & ab illo imperatores Romanos connumerandos. aliud enim esse imperatoris nomen olim victoribus concessum, aliud per quod omnium rerum arbitrium significarent. namque posse nouos milites recensere & conscribere, pecunias contrahere, bellum indicare, pacem conficere, senatores morte punire: ex censura verò vitas & mores omnium introspicere, ac malè meritos notare, senatum legere, & quos voluerit reiicere: ex pontificatu omnium sacrorum facultatem habere, ex tribunatu pleb. inter alia esse sacrosanctum, neque verbis, neq; rebus, ab aliquo posse lædi, cũmque qui id fecisset scelestum fore, indictáque causa damnatum. demum is imperator nullis legibus subiacet, quod nemini antea vnquam fuerat concessum. Cæsaris & Augusti appellatio diuersum à rege significat: nam illius generis successionem, huius verò dignitatis splendorem monstrat. *Consors*] Collega, particeps. sic prius fuerant Vespasianus & Titus

Titus, ſic poſtea nonnulli. *Tribunitia poteſtatis*) Conſueuerant imperatores vindicare ſibi tribuniciam poteſtatem, quòd eſſet ſacroſancta & inuiolabilis, ac maxima pars imperij regalis, primus Auguſtus perpetuam recepit, mox cæteri exemplum eius ſecuti. *Omnia*) Solebant his titulis imperatores inſigniri, Cæſaris & Auguſti nomine, pontificatu maximo, tribunitia poteſtate, proconſulari imperio. *Proximè*) Non multo ante. *Parens verus*) Veſpaſianus, quem verum appellat, tanquam naturalem Titi parentem, nòn per adoptionem. *In alterum filium*) In Titum, duos enim filios habebat, Titum & Domitianum. Titus cum patre triumphauit cenſuráque geſſit. eidem collega in tribunitia poteſtate, & vij. conſulatibus, receptáque ad ſe prope omnium officiorum cura, patris nomine & epiſtolas ipſe dictauit, & edicta conſcripſit. hinc in procemio naturalis hiſtoriæ Plinius: ſciátque omnes quàm ex æquo tecum viuat triumphale & cenſorium ius, exeáſque conſul ac tribunitiæ poteſtatis particeps. libro ſeptimo, capite de varietate naſcendi, Veſpaſianum & Titum ſimul Cæſares vocat, & libro ſecundo, capite xiij. eclipſim narrat accidiſſe Imp. Veſpaſianis patre iij. filio iterum Coſſ.

ri patricio, & conſulari, & triumphali patre genitum, cùm fortiſsimum, ampliſsimum, amantiſsimum ſui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem cùm Germaniæ præſideret, Germanici nomen hinc miſſum? nihil ipſum, vt imperator fieret, agitaſſe:

Patricio & conſulari) Laudat à genere: narrans traxiſſe originem à patre honeſtiſſimo, ſed ipſum magis parentem condecoraſſe. Onexander maiorum, inquit, & progenitorum ſplendor ſi adſit imperatori, amplectendus eſt: ſin abſit, haud magnopere deſiderandus: at, ſi verum illud Euripidis in Helena, παιδὶ γὰρ κλέος τόδ' ἥδιστον, ὅστις ἐκ πατρὸς χρηστοῦ γεγὼς εἰς ταὐτ' ἦλθε τοῖς τεκοῦσι τοὺς τρόπους, id eſt, filio enim gloria hæc pulcherrima, quicunque ex patre bono natus in ſimiles venit parentibus mores: quanto magis laudandus Traianus, qui ſupergreſſus ſit paternas virtutes. traxit autem originem, vt omnes conſentiunt, ab Hiſpania. quidam etiam illic natum prodidere in vrbe Italica, ſi Euſebio & Eutropio credimus, ex familia antiqua magis quàm clara. nam pater in ea primùm conſul fuit, & decimæ legionis tribunus in bello Iudaico, cum duobus millibus peditum & equitibus mille mittitur à Veſpaſiano aduerſus Aphacam, ciuitatem noua molientem. ille oppidum captu difficile cognoſcens, nam natura munitum, inſuper duplici muro cingebatur: & oppidanos cernens paratos eruptione facta ad reſiſtendum, prælium cum his tamen conſeruit, eóſque pauliſper reluctantes, in fugam vertit. quos ſubſequuti Romani exterioris muri ambitum, quò confugerant, cum ipſis irrumpunt. ſecundum autem murum petentes excluſere ſui, metu ne ſimul hoſtes irruerent. quare ad vnum omnes, vel per ſe, vel à Romanis interiere num. hominum xij. millia. Traianus pater oppidum pugnatoribus vacuum exiſtimans, vel ſi qui adhuc eſſent, non auſuros repugnare, excidium imperatori reſeruauit. Titus cum paucis militibus miſſus, ſic ordinata acie vt in læuo cornu Traianus, ipſe in dextro ſtaret, oppidum cepit cum magna Galilæorum ſtrage. pro quibus Traianus pater triumphalibus ornamentis poſtea donatus eſt. *Non ab exerc.*) Qui ſolebat ſuos duces imperatores conſalutare, & Cæſares facere. *Germanici no.*) Nomen pro cognomine. extant adhuc multæ in marmoribus memoriæ, quibus indicatur Traianum cognomento Germanici honeſtatum, quòd vrbes trans Rhenum in Germania reparaſſet, & feram gentem repreſſiſſet. quare in laudibus Stiliconis apertè teſtatus Claudianus illum viciſſe Germanos, ſed ſummo diſcrimine, multis annis, & per colloquia. quod Iuuen. Sat. vi. reſpiciens inquit, Dacicus & ſcripto radiãs

Germanicus auro. nam etiam Dacici cognomen meruit, quod lib. viij. epistolarum ex autoritate Dionis (vt veterum memorias omittam) probauimus. at qui satyrographum sunt interpreati hactenus, male Domitianum intelligunt, quem vbique lacerat & insectatur. Traianum verò vt bonum, & sui temporis imperatorem, commendat. cuius reditum ex Germania Sat. x. voto prosequitur. *Hinc*) Ab vrbe. *Agitasse*) Tractasse, procurasse.

nihil fecisse nisi quod meruit, & paruit? paruisti enim Cæsar, & ad principatum obsequio peruenisti. nihilq; magis ad te subiecti animi factum est, quàm quod imperare cœpisti. Iam Cæsar, iã imperator, iam Germanicus absens, & ignarus: & post tanta nomina, quantum ad te pertinet, priuatus. Magnum videratur, si dicerem: nescisti te imperatorem futurum. eras imperator, & esse te nesciebas. Vt verò ad te fortunæ tuæ nuncius venit, malebas quidem hoc esse, quod fueras, sed nõ erat liberũ. An nõ obsequereris principi ciuis? legatus imperatori? filius patri? Vbi deinde disciplina? vbi mos à maioribus traditus, quodcunque imperator munus iniungeret, æquo animo paratoq; subeundi? Quid enim si prouincias ex prouinciis, ex bellis bella mandaret? eodem illo vti iure posse putes, cùm ad imperium reuocet, quo sit vsus, cùm ad exercitum miserit? nihilq; interesse ire legatum, an redire principem iubeat? nisi quòd maior sit obsequij gloria in eo, quod quis minus velit. Augebat autoritatem iubentis, in summum discrimen autoritas eius adducta: vtque magis parendum imperanti putares, efficiebatur, eo quod ab aliis minus parebatur.

Meruit & paruit) Magna Traiani laus, qui suis virtutibus meruerit imperium, & imperiis paruerit. *Obsequio*) Obedientia. *Subiecti*) Humilis, humani. *Imperare*) Dum pares iussis Neruæ. est autem admirabile. *Iam Cæsar*) Creatus eras. frequentatio color. *Quantum ad te pertinet*) Quantum in te erat. *Priuatus*) Non assumptus ad imperium. *Imperatorem n.*) Frequenter vtitur traductione, quæ fit cùm verbum crebrò ponitur. ita vt non modò non offendat animum auditoris, sed etiam orationem commodiorem reddat. *Fortuna*) Adoptionis. *Hoc*) Priuatus. *Liberum*) In tua facultate. *An non*) Frequentatio cùm res dispersæ in vnum coguntur, vt grauior, aut acrior sit oratio. maximè si fit cum interrogatione. *Legatus*) Neruæ qui ius proconsulare haberet. proconsulis enim legatus propriè dicitur. Varro sentit legatum dictum, quòd publicè lectus esset, & huius opera consilióque imperator vteretur. *Vbi*) Vbi Fuisset militaris disciplina, nisi paruisses imperatori tuo. *Mos à maioribus*) vt legatus proconsuli suo pareret. quod ius Caius Caligula imminuit. *Prouincias*) Subiugandas, an per translationem prouincias accipit, pro quouis magno munere. *Ex bellis*) Statim finito bello, alterum iniungeret. nolo dicere hanc esse traductionem, nolo interrogationem, ne nimia repetitione exornationum in vitium decidam, & legentibus stomachum moueam. *Eodem iure*) Imperandi scilicet, par. habere ius in te ad principatum reuocandi, quod habuit dum te iuberet ire ad exercitum. *In eo*) In ea re quam aliquis minus amat. vt sit sensus, maiorem obsequij gloriam reportasti, dum

accipis

acciperis imperium, quod minus volebas, quàm dum legatus mittereris ad exercitum. *Autoritatem*) Imperantis exiſtimationem. *Iubentis*) Neruæ, vt ſuſciperes imperium, cum videres prætorianos rebellaſſe, & in illum inſurrexiſſe. boni enim cùm vident alios à principe ſuo deficere, ipſi tantò magis ſunt in officio. *Aliis*) Militibus ſeditionem mouentibus.

Ad hoc audiebas ſenatus, populíq; conſenſum. Non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit. nam qui vbique ſunt homines, hoc idē votis expetebant. ille tantùm iure principis occupauit, primúſque fecit, quod omnes facturi erant: nec hercule tantopere cunctis factum placeret, niſi placuiſſet antequam fieret. At quo temperamento dij boni poteſtatem tuam, fortunámque moderatus es? imperator titulis, & imaginibus, & ſignis: cæterùm modeſtia, labore, vigilantia, dux, & legatus, & milès, cùm iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires. neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obſequium adſereres, longámque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere. te prouidentia deorum primum in locum prouexerat, tu adhuc in ſecundo reſiſtere, atque etiam ſeneſcere optabas. Priuatus tibi videbaris, quandiu imperator & alius eſſet. Audita ſunt vota tua, ſed in quantum optimo illi & ſanctiſſimo ſeni vtile fuit: quem dij cœlo vendicauerunt, ne quid poſt illud diuinum & immortale factum, mortale faceret. deberi quippe maximo operi hanc venerationem, vt nouiſſimum eſſet, autorémque eius ſtatim

Ad hoc) Inſuper. *Conſenſum*) Qui te vnicum adoptari volebant. *Vbique*) In toto orbe, ſub imperio Romano. *Hoc i.*] Vt fieres imperator. *Ille*) Nerua. *Iure pri.*) In cuius manu erat te Cæſarem facere. *Occupauit*) Præuenit, quod alij facturi erant. *Nec hercule*) Ratio cur omnes cuperent Traianum imperatorem. *Temperamento*) Modeſtia, à qua pluribus eum laudat. *Titulis*) Inſcriptionibus cum laude. *Imaginibus*) Picturis. ſolebant enim imperatorum imagines in vexillis locare. *Signis*) Statuis marmoreis & æreis. *Modeſtia*) Articulus grauis. *Miles*) Vlp. ff. xxix. miles inquit appellatur, vel à militia, id eſt, duritia, quam pro nobis ſuſtinet, vel à multitudine, aut à malo, quod arcere milites ſolent, aut à numero mille hominum, aut à verbo Græco tractum ἀπὸ τῶν χιλίων: nam Græci mille hominum multitudinem τὰ χίλια vocant, & ducem χιλίαρχον. *Tuas aquilas*) Quibus vt prædiximus in ſignis bellicis Romani vtebantur. *Magno gradu*) Longa diſtantia, forti paſſu, ſumma celeritate. nam paulò pòſt teſtatur, pedibus duxiſſe, ſeu potius rapuiſſe legiones. *Aſſereres*) Aſſumeres. *Huic nomini*) Filij, vt Nerua pater longo tempore viueret, ſicque tibi nomen filij diu reſtaret, vel, Huic nomini, id eſt, paterno: quod ſequentia indicant. *In primum l.*) Dum Nerua adhuc viuens tibi reliquit habenas imperij. *In ſec.*) Contentus vt Nerua rempubl. adminiſtraret. *Seneſceret*) Diu viueret filius. *Priuatus*) Sine imperio. *Alius*) Nerua. nota Traiani modeſtiam, qui nollet imperare, niſi neceſſario. *Audita*) Exaudita à dijs. *Sed in quantum*) Temporis. Dion ſcribit, cum Traianum imperatorem creaſſet Nerua, migraſſe breui ab humanis. *Optimo*) Nihil enim fecit ſine patrum ſententia. *Cœlo vindicauerunt*. Relatus eſt in numerum deorum

decreto senatorum, autore Eusebio in Chronicis. *Illud*) Tuam adoptionem. *Mortale*) Minus dignum inter homines. *Deber.*) Aut pro deberi scribendum est decuit, aut subaudiendum. *Veneratione*) Dignitatem.

consecrandum, vt quandoque inter posteros quæreretur, an illud iam Deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quam quia tuus, ingens gloria, ingensq; fama, cùm abundè expertus esset, quàm bene humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit, eo ipso charus omnibus ac desiderandus quòd prospexerat ne desideraretur. Quem tu lacrymis primùm, ita vt filium decuit, mox templis honestasti; non imitatus illos, qui hoc idem, sed alia mente fecerunt. Dicauit cælo Tiberius Augustum, sed vt maiestatis numen induceret, Claudium Nero, sed vt irrideret: Vespasianum

Consecrandum) Sanctificandum, referendum inter deos. *Quandoque*) A quibusdam posteris. *Illud*) Adoptionem Traiani. *Iam deus*) Quia viuus: tamen ob excellentiam facti videri poterat deus. *Publicus*) Omnium. *Tuus*) Qui te optimum sciuit assumere, & nobis principem relinquere. *Ingens gloria*) Gloriosissimus. *Aliunde*) Multis experimentis. *Tuis humeris*) Tua cura, tuo regimini. *Sederet*) Conueniret, requiesceret. *Reliquit*) Regendas dum cœlum petit. *Prospexerat*) Cauerat. *Desideraretur*) Optaretur viuere relicto deteriore successore. *Lacrymis*) Dum funeratur. *Templis*) Diuinis honoribus. nam qui in deos referebantur, iis templum & sacerdotum collegium dicabant. Blondus lib. ij. Romæ triumphantis pluribus enarrat, quomodo imperatores consecrarentur. Tertullianus in apologetico: Vetus, inquit, erat decretum ne quis deus consecraretur ab imperatore, nisi à senatu probaretur. *Honestasti*) Honorasti, condecorasti. *Illos*) Principes. *Hoc idem*) Sublimando suos in cœlum. *Alia*) Diuersa à te. secundum artem discutit, quo consilio, qua mente, quid fecerit. *Dicaui.*) Consecrauit. dicamus propriè diis, vt sacerdos deo dicatus, id est, obsequio numini datus, & dicamus perpetuò, damus ad tempus. autores habeo Donatum & Seruium. nam quæ Nonius insuper refert, super verbo dicare, consultò omittimus. *Tiberius Augustum*) Quinimmo viuenti Augusto diuinos honores habitos lego, & post obitum non defuisse prætorium virum, qui se effigiem cremati, euntis in cœlum, vidisse, iuraret. quod à Tranquillo breui comprehensum, apertius à Dione tractatur. Romani, inquit, Augustum consecrantes, sacerdotem Liuiam Augustam renunciauerunt, quæ datis dono cc. sestertiis cuidam Numeriæ Attico senatori, iurare eum impulit se vidisse Augustum, in cœlum euntem, quemadmodum olim Proculus Romulum. inde senatus illi simulachra, veluti Deo decreuit. Seneca tamen de clementia scribit: Deum esse non tanquam iussi credimus bonum principem Augustum. *Vt maiestatis numen induceret*) Vt venerationem imperatoribus introduceret, tanquam ij forent dij. *Claudium Nero*) Dicauit cœlo. Claudius post mortem consecratus est, Eutropio scribente, diuúsque appellatus. Tranquillus: funeratus est solenni principum pompa, & in numerum deorum relatus. quem honorem à Nerone destitutum, abolitúmque mox per Vespasianum recepit. Tacitus cœlestes honores Claudio decernuntur, & funeris solenne, perinde ac diuo Augusto, æmulante Agrippina proauiæ munificentiam. & alibi: decretum à senatu censorium funus, & mox consecratio. *Vt irrid.*) Tanquam stultum: nam consueuerat mortuum contumeliis insectans, modò stultitiæ arguens, & morari eum inter homines desiisse producta prima syllaba, iocabatur. *Vespasianum Titus*) Dicauit

Digitized by Google

cœlo, meminit Eutropius Vespasianum post obitum inter deos relatum. Dion tradit cùm se moriturum vidisset, dixisse, iam Deus fio.

Titus, Domitianus Titum, sed ille, vt Dei filius, hic vt frater videretur. Tu sideribus patrem intulisti, non ad metum ciuium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum credis. Minus est hoc cùm fit ab his qui & sese deos putant. Sed licèt illum aris puluinaribus, flamine colas, non alio magis tamē Deum, & facis, & probas, quàm quòd ipse talis es. in principe enim, qui electo successore fato concessit, vna, itemq́; certissima diuinitatis fides est, bonus successor. Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ accessit? num hos proximos diuinitate parentum despides, ac superbos, potiusquam illos veteres & antiquos æmularis? qui hoc ipsum imperium peperere, quod modò hostes inuaserant contempserantq́; cuius pulsi fugatiq́; non aliud maius habebatur indicium, quàm quòd triumpharetur. Ergo sustulerat animos, & iugū excusserant, nec iam nobiscū de sua libertate, sed de nostra seruitute certabāt. ac ne inducias quidē, nisi æquis conditionibus inibant: legesq́; vt acciperent,

Domitianus Titum.) Quem defunctum consecrationis honore dignatum Domitianum testatur Suetonius, quanquam Eusebius decreto senatus inter deos relatum referat, sed intelligendum autore Domitiano. *Ille*) Titus. *Ad metum c.*) Opponuntur ista prædictis, non vt maiestatem numinis induceres. *In contum.*) Sicut Nero. *Tuum*) Quod pater tuus esset deus, tu dei filius. *Hoc*) Refert in deos. *Sese deos putant*) Vt non sint qualis Domitianus, qui se Deum dici lætabatur. *Aris*) Templis, puluinaribus, lectisterniis. *Flamine*) Sacerdote. nam consecratis flamines eiusdem cognomenti assignabant: sic Quirino Quirinales, & Augusto Augustales. *Talis*) Deo similis. *Fato concessit*) Obiit. *Diuinitatis fides*(Qui bene sciuit eligere, quod nisi à diuino fieri non potest. *Num ergo*) Interrogatio grauis. *Proximos*)Vt Domitianum. *Superbos*) Vana tumidos gloria. nam is principatum adeptus in senatu iactaie non dubitauit, & patri se & fratri imperium dedisse, illos sibi reddidisse. *Veteres*) Bonos. facit hoc interrogatio vt neges. *Qui*) Imperatores antiqui, & optimi qui sua virtute imperium Romanum compararunt. *Quàm quòd triumpharetur* Subiugaretur à Dacis: an quia Domitianus secundum Orosium prauissimè iactantia elatus, sub nomine superatorum hostium, de extinctis legionibus triumphauit: sicut Dion memorat pro defunctis in Dacia triumphum duxisse super quo mox plura. commodius. *Sustulerant animos*) Hostes Daci ignauia Domitiani, digressio per vituperationem Domitiani, ex qua consicitur reprehensionis aliquid non arguendo, sed augendo. *De sua libertate*) Vt suis legibus viuerent, neque Romanis parerent. *Nostra seruitute*) Vt Romanos subiugarent. *Inducias*) Sequestrem pacem, nam induciæ sunt pax intra breue tempus dictæ, vel quòd in dies dentur, vel quòd in dies ocium præbeant. Paulus de caprinis. Induciæ, inquit, sunt cùm in breui & in præsenti tempore conuenit, ne inuicem se lacessefent. Varro si Gellio credimus, diffinit inducias esse pacem castrensem, paucorum dierum, & belli ferias: sed hoc reprehendit Gellius, cùm induciæ neque pax sunt, & interdum paucarum

Digitized by Google

horatum. quare Græcos, ait, consignatius dicere cessationem istam pugnæ pactitiam ἐκεχειρίαν, id est, à manibus temperationem, & inducias, sic dictas arbitratur, quasi tu dicas, inde vti iam. Aurelius autem Opilius, inducias refert dictas quasi initus, atque introitus, cùm hostes scilicet inter sese vtrinque vltro citróque alteri ad alteros impunè, & sine pugna ineunt. licèt Liuius libro primo ab vrbe condita scribat datas esse inducias Veientibus in centum annos. veteres nonnunquam singulari numero protulere.

dabant. At nunc rediit omnibus terror, & metus, & votum imperata faciendi. vident enim Romanum ducem vnum ex illis veteribus & priscis quibus imperatorum nomen addebant contecti cædibus campi, & infecta victoriis maria. accipimus obsides ergo, non emimus, nec ingentibus damnis, immensisq́ muneribus paciscimur. vt vicerimus, rogant, supplicant. largimur, negamus. vtrunque ex imperij majestate. agunt gratias qui impetrauerunt, non audent queri quibus negatum est. An audeant? qui sciant assedisse

Dabant) Nobis imponebant. *Omnibus*) Hostibus. *Imperata*) Quæ tu illis imperas. *Nunc*] Traiano principe. Incipit laudare à rebus gestis. *Ex illis*) Ex numero illorum. virtute similis antiquis. *Imperatorium nomen*) Imperatores dicebantur ab exercitibus post victorias. M. Tullius ad Cælium. ita victoria iusta imperator appellatus apud istum, & in Philippicis. At si quis, Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine quæ increbuit imperatorem appellaret Senatus? ter legionibus cæsis tanta multitudine hostium interfecta, imperatorium nomen adimemus? Tacitus libro tertio. Tiberius pro confecto bello interpretatus, id quoque Blæso attribuit vt imperator à legionibus salutaretur, prisco erga duces honore, qui bene gesta republica gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur. erántque plures imperatores, nec super cæterorum æqualitatem concessit & quibusdam Augustus id vocabulum. autor Appianus in prooemio suæ historiæ. quod imperator fuit priscorum ducum nomen, à quo, qui postea rempublicam suo nutu regebat, tanquam regem, imperatorem dictum. Tacitus duodecimo, commemorat veros triumphos & gloriosos de populis regnisque integris adquiri. *Cædibus*) Non poterant consequi legitimum triumphum imperatores, nisi certo numero hostium interfecto: quod paulo pòst monstrabimus. *Infecta*) Tincta sanguine occisorum, & per hoc parta victoria. *Maria*) Si fuisset bellum nauale. oratio in figura graui. *Obsides*) Fidei sequestres. *Emimus*) Nobis precio comparamus. quod Tacitus in vita Agricolæ fecisse Domitianum testatur. *Immensisque muneribus*) Nam motus est Traianus ad inferenda arma Decibalo, propter annua tributa, quæ Domitianus illi pendere solebat. *Paciscimur*) Pacem inimus cum hoste. Claudianus paria de Stilicone. Qui nec principibus donis precibúsque vocati Paruerant, iussi properant. & mox. Illi terribiles, quibus ocia vendere semper Mos erat, & fœda requiem mercede pacisci Datis obsidibus pacem, tam supplice vultu, Captiuóque rogant. *Vt vic.*) Quod verum sic nos vidisse sequentia indicant: *Rogant, supplicant*) quod solent victi: Rogant pacem. *Largimur*) Obsides, arma *Negamus*) aliquibus non cōcedimus rogata. *Ex imperij maiestate*) Pertinet ad amplitudinem Romani imperij cōcedere & negare quodcunque nobis videtur. *Agunt gratias*) Tāquam fautori. *Non audent queri*) Cum sentiant virtutem tuam. *An audeant*) Queri de te. *Assedisse*) Contrà stetisse, aliàs assidere est præsentia opē ferre: vnde assessores. adiuto-

adiutores, vicarios dicimus, de quibus in Alexandro Lampridius. aſſeſſoribus ſalaria inſtituit, & fœmininum in vſu receptum aſſeſtrix.

ferociſſimis populis, eo ipſo tẽpore, quid amiciſſimum illis, difficillimũ nobis, quum Danubius ripas gelu iungit, duratuſq; glacie ingẽtia tergo bella tranſportat: quum feræ gentes non telis magis quàm ſuo cælo, ſuo ſidere armantur. Sed

Ferociſſimis populis) Germanis. quos feritate, ferociáque corporum, animorúmque præſtantia in bello præualere teſtantur Strabo, Tacitus, Solinus. Pomponius inſuper tradit Germanos animis, & corporibus immanes, ad inſitam feritatem vaſte vtraque exercere bellando animos, corpora ad conſuetudines laborum. maximè & Dionyſius: Germanorum corpora ſunt à natura bellicoſa. gratiſſima illa laus eorum factorum habetur, quæ ſuſcepta videntur à viris fortibus cum labore & periculo ipſorum: nam habent ad laudandum vberrimam copiam. ea enim denique virtus eſſe videtur præſtantis viri, quæ eſt fructuoſa aliis, ipſi autem laborioſa, aut periculoſa. hæc M. Tullius de oratore, quare meritò laudatur Traianus, qui Germanis fortiſſimis hyeme ſæuiente reſtiterit. huius expeditionis meminit Claudianus in laudibus Stiliconis. *Ipſo tempore*) Glaciali, hyemalis. *Amiciſſimum*) maximè commodum & opportunum. *Danubius*) Hic, Iſter alio nomine appellatur: olim Matoas, ſi Stephano credimus, nauigabilis fluuius, qui cùm ad orientem vertitur, multis aliis infuſis fluminibus, conualeſcens ſpumoſus tandem & obtectus caligine prope Peucen per quinque ingentes alueos in Euxinum proripitur: qua ſe ad Boream reflectit multas ac varias nationes irrigat quouſque ad oſtium peruenerit Mæotidis paludis. nam Germanos primùm perlabens, Sarmatas deinde ſecat. tum verò Getas, ac Baſtarnas inundans, qui ad Oceanum ſunt verſi, Dacis facultatem adauget, neque minus Alanos & Cauros præterfluens omnibus nauigandi facultatem præſtat. ſed de oſtiis aliqua inter autores diſſenſio: nam Tacito referente, Danubius molli ac clementer edito montis Arbonæ iugo effuſus plures populos adit, donec in Ponticum mare ſex meatibus erumpit. ſeptimum enim os paludibus hauritur. & Dionyſius cum Strabone conueniens ex autoritate Ephori memorat Iſtrum quinque oſtiis ſe exonerare, at Mela, totidem quot Nilus oſtiis, ſed tribus tenuibus reliquis nauigabilibus effluere. Vibius Sequeſter in Pontum decurrere per ſeptem oſtia. Herodotus lib. iiij. Iſter omnium quos nouimus fluuiorum maximus ſemper ſibiipſi par, tam æſtate quàm hyeme: fluit ab heſpero primus omnium qui ſunt in Scythia. Philoſtra. lib. iij. recitat Danubium eſſe maximum fluuiorum Europæ, aquarum regnatorem, & primum poſt Nilum Auſonius decantat. Seneca illorum opinionem falſam redarguit: qui Danubium menſibus æſtiuis abundare, & fontes eius ignotos tradiderunt, mediúmque teſtatur inter pacata & hoſtilia fluere: Germanos auidam belli gentem repellentem. de illo Appianus in eo libro, cui titulus Illyrius. *Ripas gelu iungit*) Ita congelatur vt perpetua glacies vtranque ripam nectat. Dion in Antonino philoſopho tradit Iazyges victos à Romanis, dum per Iſtrum congelatum retrofugiunt. Herodianus in Alexandro. maximi fluuij ſub ſeptentrione feruntur Rhenus & Danubius. quorum alter Germanos, alter Pannonios præterfluit, atque æſtate quidem nauigabiles altiſſimo latiſſimóque alueo, per hyemem dein concreti gelu camporum in morem perequitantur: alueique tam ſolida glacies vt non equorum vngulis tantum pedibúſque virorum ſubſiſtat, ſed inde hauſturi glaciem ſecuribus & dolabris cæſam veluti lapidem aſportent. *Ingentia bella*) Multa Germanorum millia. *Tranſportat*) Tranſmittit, traducit. *Tergo*) Glaciata ſuperficie. *Feræ*) Immanes, truces. *Telis*) Scribit Tacitus penuriam ferri eſſe apud Germanos. *Suo cælo*) Æris rigore. *Suo ſidere*) Nam natos fluminibus durant, quod ad Italos poeta tranſtulit. Durum à ſtir-

Digitized by Google

pe genus, natos ad flumina primum Deferimus sæuóque gelu duramus, & vndis. gesta Traiani Iuuenalis videtur ibi tetigisse. Maturus bello Armeniæ Syriæque tuendis amnibus & Rheno atque Istro; quæ loca Traianus domuit. circumfertur etiam, suo sidere, in eundem sensum quo, suo cælo.

vbi in proximo tu, non secus ac si mutatæ temporum vices essent: illi quidem latibulis suis clausi tenebantur, nostra agmina percursare ripas, & aliena occasione si permitteres vti, vltróque hyemen suam barbaris inferre gaudebant. Hæc tibi apud hostes veneratio. quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparasti? cùm tecum inediam, tecum ferrent sitim. quum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatoriũ puluerem sudorémque misceres? nihil à cæteris, nisi robore ac præstantia, differens, quũ libero Marte, nunc cõminus tela librares, nũc vibrata susciperes, alacer virtute militum, & lætus quoties aut cassidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret.

Vbi) Eras. *Temporum*) Ac si æstas adesset iam soluto gelu Danubio. *Latibulis*) Speluncis, casulis. *Aliena*) Qua vtebantur prius barbari. *Si permitteres*) Tanquam cohiberet milites ab inuasione Germanorum, contentus repressisse. *Inferre hyemen suam barbaris*) Inuadere Germanos ex occasione gelu Danubij, qua prius in nostros barbari vtebantur. *Veneratio*) Metus, vt non auderent Danubium transcurrere. *Inediam*) Famem. *Tecum*) Exemplo Catonis Vticensis ostenditur quanto ardore milites incendantur ad sustinenda incommoda, cùm videant imperatorem suum quæcunque munia fortiter subire. ille enim galeam sitientibus cunctis aqua plenam sibi porrectam effudit, comes in calamitate, & dux suis effectus. *Meditatione*) Præexercitatione, prælusione. solebant enim imperatores priusquam in veram descenderent pugnam, milites exercere ad instar veræ pugnæ, ne cum hostibus congressi verum solem & puluerem formidarent. nam neque longitudo ætatis, nec annorum numerus, artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio. propterea sine trepidatione in acie faciebant, quod ludentes in campo fecerant. quemadmodum enim bene exercitatus miles prælium cupit, ita formidat indoctus. postremò sciendum in pugna vsum amplius prodesse quàm vires. hinc à Tranquil. Galba laudatur, quòd veteranum ac tyronem militem opere assiduo corroborasset. *Turmis*) Vegetius in libro ij. cuius superiora recitauimus: quemadmodum, inquit, inter pedites centuria, vel manipulus appellatur, ita inter equites turma dicitur: vna autem turma equites trigenta duos habet: huic qui præest, decuria nominatur: Ælianus verò turmam totam consummari equitibus cxiij. credidit, & turmam ex versantibus in oui speciem fieri docet, & quæ sit altera parte longior. Festo autore, turma equitum dicta, quasi terma quòd terdeni equites ex tribus tribubus Tasiensium, Rhamnensium, Lucerum fiebat. itaque primi singularum decuriarum, decuriones dicti. qui ex eo singulis turmis præsunt. & nunc trini. omnia hæc mutuatus est Festus à Varrone, nisi in quantum hic tradit à terina turmam dictam mutatione e. in v. *Libero marte*) Libera pugna, quando licet vnicuique aggredi quemlibet. *Nunc co.*) Compar graue, quod constat ex pari ferè numero syllabarum, quale illud. in prælio mortem pater appetebat, domi filius nuptias comparabat. *Susciperes*) Scuto exciperes & declinares. *Alacer & lætus*) Pædianus exponens Tullianum illud: alacri atq; læto ex secundo Verrinarum: alacer, inquit, siue alacris dicitur is, qui ingreditur sensibus vniuersis quod est indicium erecti animi, atque sublimis. nam è contrario lacer dicitur, amputatis à corpore

sensuum

ſenſuum membris, hoc eſt auribus oculiſve, quæ ad animum transferuntur, vt plerunque afflicto animo ſenſibus non vtamur recte: ſic alacer dicitur is, cui omnis ſenſus in loco ſuo quiſque degat, viſu & auditu intentus: vt vultu indicet adeſſe animum non ſyncerum ſenſibus ſuis. qua re cognita illud quoque intelligitur aliud eſſe alacrem, aliud lætum. Sunt qui alacrem feſtinantem & properum dici putant, quaſi alis acrem. tanta autem ferebatur exercendi milites cura, vt non ſolũ tribuni, vel præpoſiti, contubernales ſibi creditos ſub oculis ſuis iuberent quotidie meditari, ſed etiam ipſi armorum arte cæteros ad dimicationem proprio cohortarentur exemplo.

Laudabas quippe ipſe ferientes, hortabariſque vt auderent, & audebant iam, quum ſpectator moderatórque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac ſi quod durius accipienti videretur, ipſe vibrares. Quid cùm ſolatium feſſis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, niſi commilitonum antè luſtraſſes: nec requiem corpori, niſi poſt omnes dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, ſi inter Fabricios, & Scipiones, & Camillos talis eſſet. tunc enim illum imitationis ardor, ſempérque melior aliquis accenderet: poſtquàm verò ſtudium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore tranſlatum eſt, poſtquam exercitationibus noſtris non veteranorum aliquis, cui decus, muralis aut ciuica, ſed Graculus magiſter aſſiſtit: quàm magnum eſt vnum

Laudabas) Solet enim laus militem generoſum ad virtutem incitare. *Arma compon.*) Armares, docet Vegetius, milites armandos, & tela à præfectis inſpicienda, cùm ſæpe eueniſſet, vt remp. inermes perdidiſſent. *Durius*) Grauius telum. *Accipienti*) Militi te præbente. *Quid*) Miret. *Ægris opem f.*) Annotauimus apud Dionem in bello Dacico, concidiſſe propriam veſtem Traianum ad colliganda militum vulnera. pertinebat ad præfectum caſtrorum medicos ægris adhibere, vt vulnera ac morbos diligenter curarent. (quod nouo quodam humanitatis genere, quanuis imperator, in ſe transferebat) ſic arma omnium militum, proprium præfecti legionis officium. *Niſi poſt o.*) De Annibale Liuius, princeps prælium inibat, vltimus confecto prælio excedebat.

Talis) Tam diligens rei militaris cuſtos. *Ardor*) Amoris impetus. *Accenderet*) Imitatione ſui incitaret. ſed tu, inquit Martialis, ſub principe duro, Temporibúſque malis auſus es eſſe bonus. *A manibus*) Ab vſu, à fortitudine. *Ad o.*) Ad pompam, & ſpectaculum. *Ad v.*) Ad delicias. *A labore*) Ab exercitatione, à rebus gerendis. *Veteranorum*) Centurionum, vel militum. armorum tractandorum meditatio à P. Rutilio cos. C. Manlij collega militibus tradita fuit. is enim nullius ante ſe imperatoris exemplum ſecutus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accerſitis, vitandi atque inferendi ictus ſubtiliorem rationem legibus ingenerauit: virtutémque arti, & artem rurſus virtuti miſcuit, vt illa impetu huius fortior, hæc illius ſcientia cautior eſſet. *Muralis*) Corona, quæ donabatur ab imperatore ei qui primus murum ſubiiſſet, inque hoſtium oppidum per vim aſcendiſſet, iccirco quaſi muri pinnis decorata erat. ciuica verò corona appellatur, quam ciuis ciui, à quo ſeruatus eſt in prælio, teſtem vitæ, ſalutiſque perceptæ dat. ea fit è fronde querna, quoniam cibus victúſque antiquiſſimus è quercu capi ſolitus ſit. fit etiam ex ilice, quod genus ſuperiori proximum. *Graculus mag.*) Armorum inſtructor Græcus. nec aliud quicquam Græcis ſeruitutem ac mollitiem attuliſſe putant Romani quam gymnaſia & palæſtram, quibus &c.

Digitized by Google

languescunt adolescentium animi, vt penitus effœminentur. hinc puerorum amores gigni, hinc somno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc saltationibus,& motu composito, & certo, & delicato cibi genere debilitari, quibus de causis ab armis se delapsos esse non intellexerunt, contentique pro strenuis ac fortibus militibus se bonos palæstritas & athletas dici, & haberi, ad summam molliciem desfluxerunt, autore Plutarcho. hæc igitur si quis effugere studet, in puluerem prodire, & sub dio manere oportet. Græci enim, referente Curtio, professionem honestarum artium malis moribus corruperunt. in quos Plinius senior acerrimè inuehitur,genitores omnium vitiorum, & omnium corruptores appellans. memini legisse apud quendam Græcum Latinos appellasse Græcos ignominiæ causa: quanto magis Græculos,vt apud Iuuenalem, Græculus esuriens.

ex omnibus patrio more patria virtute lætari, & sine æmulo, ac sine exemplo secum certare, secum contendere:ac sicut imperat solus,solum ita esse qui debeat imperare? Nónne incunabula hæc tibi Cæsar,& rudiméta,quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augens, nomenq́ Germanici iam tum mererêre? quum ferociam superbiámque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes? Rhenúmque & Euphratem admirationis tuæ famæ coniungeres? quum orbem terrarum non

Ex o.) Ex numero omnium, extra cæterorum aleam. *Patrio m.*) Romana militia. *Sine exem.*) Nouo. sc. nam veterum plura adhuc extant. *Secum c.*) Se imitari, niti ad virtutem exemplo suo, & se sibi æmulandum proponere. *Solum*) Incomparabilem. *Incunabula*) Principia à teneris vnguiculis fuerunt. *Rudimenta*) Tyrocinia. Suidas recitat Traianum transegisse iuuentutem tanta prudentia, vt neque audacia periclitaretur, & senectutem eo animi robore, vt ocio non marcesceret. *Parthica l.*) Laurea pro gestis contra Parthos. neque intelligenda illa Traiani expeditio, qua Parthos superauit,vt Dion & alij Græcorum meminere, vnde illi Parthico cognomen inditum. sed cum iuuenis Parthorum incursiones repressit,quod videtur Mart. ibi respicere, Parthorum proceres, ducésque Serum. dum ista & quæ sequuntur in commendationem Traiani scribit. *Gloriam*) Triumphalem. *Nomen*) Cognomen. *Magno t.*) Illi decernebatur ouatio, qui sine sanguine, sed solo terrore, hostes domuisset, id est pedibus & equo albo coronatus myrto,vel olea vel lauro,vrbem ingrediebatur. *Rhenum*) Germanos superans. Rhenus Germanię fluuius Belgas à Germanis segregans, Rheticarum alpium inaccessso ac præcipiti vertice ortus,modo flexu in Occidentem versus, secundum Tacitum Septentrionali oceano miscetur: vt inquit Appianus, Rhenus & Ister potissimum Romanis fines imponunt, quorum quidem Rhenus, borealem Oceanum influit, ex monte Adualla. Mela, Rhenus ab Alpibus decidens prope à capite duos lacus efficit, Venetum & Acromum, mox diu solidus,& certo alueo lapsus, haud procul à mari huc & illuc dispergitur, sed ad sinistram amnis etiam tum & donec effluat Rhenus,ad dextram primo angustus & sui similis, pòst ripis longè ac latè recedentibus, iam non amnis, sed ingens lacus, vbi campos impleuit Fleuo dicitur, eiusdémque nominis insulam amplexus, fit iterum arctior, iterúmque fluuius emittitur. at Plinius, helinus & fleuus appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab Septentrione in lacum, ab occidente in flumen Mosam se spargit. *Euphratem*) Parthos. nam is fluuius Babylona mediam secat, cui imperabant Parthi. post Gangem flumina totius Asię nobiliora Euphrates & Tigris, ex Armeniæ montibus fontes habent. distant autem inter se stadiis mille & quingentis, delatáque per Mediam & Paretanos, descendunt in Mesopotamiam, quam vndique circundantes

regioni

regioni nomen indiderunt. deinde per Babyloniam fluentia in mare Rubrum deferuntur. hæc ſumpſimus ex Diodoro, Herodoto, Strabone: cùm alibi tum libro xj. Euphrates autem à Boreali Tauri latere exoriens, primò per Armeniam fluit occidentem verſus, deinde ad auſtrum flexus, inter Armenios & Cappadocas, & Commagenos Taurum recidit. egreſſus verò cùm prope Syriam peruenerit, ad hyemales ortus reuertitur vſque Babyloniam, & ad Tygrim Meſopotamiam efficit: ambo in Perſicum ſinum finiunt: horum Euphrates maior eſt, & plus regionis flexus alueo percurrit. Plinius. oritur Euphrates in præfectura Armeniæ maioris Caranitide, vt prodidere qui proximè adierunt: Domitius. Corbulo in monte Aba. Licinius Mutianus, ſub radicibus montis quem Capotem appellant, ſupra Cymiram xij. mil. paſ. initio Pixirates nominatus, & quæ latius ſequuntur lib. v. cap. xxiiij. Philoſtratus libro primo. Sunt qui dicant, quandam partem maximam Euphratis dilabi ita, vt ad mare non perueniat, ſed in terra curſus ſui finem recipiat. quidam, & audacius de eo loquentes, aſſerunt ipſum cum diutius ſub terra fluxerit, rurſus in Ægypto apparere, & Nilo compleri. per Rhenum & Euphratem voluit ſignificare victorem orientis & occidentis.

pedibus magis quàm laudibus peragrares? apud eos ſemper maior, & clarior, quibus poſtea contigiſſes, & nec dum imperator, nec dum Dei filius eras: Germaniámque cum plurimæ gentes, ac propè infinita vaſtitas interiacentis ſoli, tum Pyrenæus, Alpes, immenſique alij montes, niſi his compararentur, muniunt, dirimuntque per hoc omne ſpatium, cùm

Pedibus) Quibus incedebat. *Quàm laudibus)* Xenophon de laudibus Ageſilai: qui tolerantia antecellit, vbi laborandi ſit tempus: & robore, vbi fortitudinis ſit propoſitum: & mente, vbi conſilij opus adſit, hic profectò videtur mihi iure optimo vir bonus apprimè probandus. *Maior)* In dies creſcente virtute. *Contigiſſes.* Perueniſſes. *Nec dum imperator)* Eras. *Dei)* Neruæ. *Germaniam)* Omnis Germania à Gallis Rhetiiſque & Pannoniis, Rheno, & Danubio fluminibus: à Sarmatis Daciſque mutuo metu, aut montibus ſeparatur, cætera Oceanus ambit, latos ſinus & inſularum immenſa ſpacia complectens. Pomponius, Germania, inquit, hinc ripis Rheni vſque ad Alpes, à meridie ipſis Alpibus: ab oriente Sarmaticarum confinio gentium: qua ſeptentrionem ſpectat oceanico litore obducta eſt. omitto quæ à Ptolomæo & Plinio dicuntur. quorum ille in terminatione ieiunior, hic non totam ſibi cognitam prouinciam fatetur. *Infinita vaſtitas)* Immenſum ſpacium, ſolitudo. eſt enim immenſa Germania, & in multis locis deſerta. quam terram informem, aſperam cœlo, triſtem cultu aſpectúque ſcribit Tacitus. *Pyrenæus)* Mons in Britannicum procurrens Oceanum, tum inter terras fronte conuerſus Hiſpaniam irrumpit, & minore eius parte ad dextram excluſa, trahit perpetua latera, continuus per omnem prouinciam, donec longo limite immiſſus, in ea litora, quæ occidenti ſunt aduerſa, perueniat. Hæc Pomponius. at Diodorus: Pyrenæi qui vocantur montes, altitudine & magnitudine longè alios excellunt. nam à mari quod ad meridiem iacet, vſque ad Oceanum, fermè ad arctos ſitum, Galatiam ab Iberia diuidunt. per Celtiberiam quoque protenduntur ſtadiis tribus millibus. ferunt olim igne à paſtoribus iniecto, montanas omnes regiones cõbuſtas: qua ex re montes aiunt cognominatos Pyrenæos. aut Gallias Germanis connectit, aut decipitur. Secundus in deſcriptione Germaniæ. non enim Pyrenæus Germaniam à Gallis diſterminat, ſed Hiſpaniam à Galliis, ſecundum omnium quos legerim deſcriptionem. præter Dionyſium etiam, Baſſum poetam videri Dionyſio aſſentiri, qui in eo epigrammate, quod in laudem Germanici edidit, ſcripſit ὄρεα πυρηναῖα, καὶ αἱ βαθυάγκεες ἄλπεις, αἱ ῥήνου στόμασι ἐγγὺς ἀποβλέπετε.

Saxa Pyrenæi & depressæ vallibus Alpes Quæ Rheni flumen non procul aspicitis. *Alpes*) A meridie recludunt Germaniam ab Italia, sicut ab occasu Gallias. verùm quæ Germaniam distinguunt, partim Pœnæ, partim Graiæ dictæ à candore niuium. Festus appellatas putat mutatione dasceæ in lenem. nam quod nos album, Græci ἀλφὸν dicunt, siue secundum scriptores Græcos ab Alpide, ibi interfecto, aut à multitudine albæ niuis, aut ab alto Alpes, quia sunt eminentes. *Alij montes*) Quales Abnobij & Sarmatici. *Nisi his compararentur*) Nam comparatione Pyrenæi & Alpium minores sunt.

legiones duceres, seu potius (tanta velocitas erat) raperes: non vehiculum vnquam, non equum respexisti. leuis hic, non subsidium itineris, sed decus, & cum cæteris subsequebatur: vt cuius nullus tibi vsus, nisi cum die statiuorum proximum campum alacritate, discursu, puluere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? multū est quòd perseuerasti, plus tamen quòd non timuisti, ne perseuerare non posses. Nec dubito quin ille qui te inter

Legiones) Pedites. quia ferè tota peditibus consistebat legio. quod Seruius & Vegetius testantur. primò legionem trium millium fuisse prodit Varro. vnde milites dictos. Plutarchus tamen in Romulo, sex millium peditum, & sexcentorum equitum compleuisse numerum. Liuius refert legionem plerunque scribi solitam quinis millibus peditum, equitibus in suas legiones trecentis: nono tamen belli punici legionem sena millia ducenos pedites, & trecenos equites habuisse: in bello Macedonico memorat, quina millia ducenos pedites, & trecenos equites: Seruius sex millia peditum, & trecenos equites. Eutropius verò tantum sex millia. verum Pompeius meminit sex millium & ducentorum hominum primum C. Marium legionem descripsisse, cum ante quatuor millium fuisset. vnde etiam quadrata appellabatur. satis constat militum numerum in legione modò auctum, modò imminutum pro imperatorum iudicio. Gellius autor, in vnaquaque legione fuisse centurias lx. manipulos xxx. cohortes x. at Modestinus centuriones lxvj. erant autem ipsi pedites in duas diuisi partes. in legiones & auxilia. legiones non nisi de Romanis militibus dicebantur. auxilia propriè ad confœderatos referebantur. Romana autem virtus præcipuè in legionum ordinatione excellebat. dicta legio ab eligendo: quod vocabulum eorum desiderat fidem atque diligentiam quibus milites probantur. *Raperes*) Historicorum verbum, qui cùm celeriter ductum exercitum volunt significare, raptum agmen inquiunt. *Non vehiculum*) Notauit Domitianum, dum Traianum admiratur. illum enim Suetonius Tranquillus commemorat in expeditione & agmine equo rarius, lectica assiduè vectum. nec minus notanda Caij inconstantia, qui iter Britannicum confecit, modò tam festinanter & rapidè, vt prætorianæ cohortes contra morem signa iumentis imponere, & ita subsequi cogerentur. interdum ita segniter & delicatè, vt octophoro veheretur, atque à propinquarum vrbium plebe verri sibi vias & conspergi propter puluerem exigeret. *Respexisti*) Curasti, ascendisti. Dion: incedebat Traianus semper cum toto exercitu pedibus, flumina verò quæcunque milites pedibus pariter ipse vadabat. *Leuis*) Agilis. *Hic*) Equus non vt te veheret sed vt honestaret subsequebatur. *Et cum cæteris*) Si legendum & cùm subsequebatur nullum habet sensum. *Vsus*) Necessitas. *Statiuorum*) Castrorum, quando scilicet munitis castris statiua habebant, & per tempus ibi permanebant. Vegetius libro tertio docet, quomodo statiua castra vel hyeme, vel hoste vicino firmanda ordinandaque sint. *Campum*) Planiciem. *Attolleres*) Excitares. equites non solum in planis, sed etiam in abruptis, & fossarum hiatu difficillimis semitis, seque & equos suos exerceri voluerunt, rei mili-

taris

turis periti, vt nihil iis in neceſſitate prælij accidere poſſet incognitum: nam & quotidiana armorum exercitia plus ad ſanitatem militum putauerunt prodeſſe, quàm medicos, & in conflictu poſſe præſtare victoriam. *Initium laboris*) Dubitatio, cum quærere videtur, vtrum de duobus dicat. *Perſeueraſti*) In laboribus. *Plus i.*) Maioris fortitudinis indicium eſt. *Ille*) Domitianus, ordo eſt, ille conceperit. & reliqua.

illa Germaniæ bella ab Hiſpania vſque, vt validiſſimum præſidium exciuerat, iners ipſe alieniſque virtutibus tunc quoque inuidus imperator, cum ope earum indigeret, tantam admirationem tui non ſine quodam timore conceperit, quantam ille genitus Ioue poſt labores, duráque imperia regi ſuo indomitus ſemper, indefeſſúſque referebat: cùm aliis ſuper alias expeditionibus munere alio dignus inuenireris. Tribunus verò diſiunctiſſimas terras, teneris adhuc annis, viri firmitate luſtraſti: iam tunc præmonente fortuna, vt diu penitus perdiſceres, quæ mox præcipere deberes. neque enim proſpexiſſe caſtra, breuémque militiam quaſi tranſiſſe contentus, ita egiſti tribunum, vt eſſe ſtatim dux poſſes, nihilque diſcendum haberes tempore docendi. Cognouiſti per ſtipendia decem, mores gentium, regionum ſitus, opportunitates locorum, & diuerſam

Illa) Immania, admiratiuè dictum. *Ab Hiſpania*) Vbi militabat Traianus. *Vt validiſſimum præſidium*) Tanquam te fortiſſimum defenſorem ſui aduerſus Germanicos tumultus. *Iners*) Deſes, timidus. *Virtutibus*) Viris bonis. *Tunc*) Eo tempore. *Timore*) Ne ſibi imperium auferres. *Ille genitus Ioue*) Hercules ex Alcumena. nota fabula. *Dura*) Ardua, periculoſa. comparat Traiani geſta Herculeis laboribus. *Regi ſuo*) Euryſtheo, ſæuo tyranno, cui in omnibus parebat Iunone cogente. *Indomitus*) Inuictus Hercules. *Referebat*) Occiſis monſtris. *Inuenireris*) Experimentis comprobaſſes. *Aliis ſuper alias*) Pluribus. *Expeditionibus*) Prouinciis, bellis, ab eo quod præcedit, ad id quod ſequitur. nam expeditio eſt mili[illegible] apparatus, cùm ſe e[illegible] à cæteris negociis belli adeundi gratia. *Alio munere*) Honeſtiori expeditione. *Tribunus*) Militaris, de quo alibi copiosé. *Diſiunctiſſimas*) Remotiſſimas, lo[illegible] diſtantes. *Terras*) Parthiam & Hiſpaniam ac Germaniam, in diuerſis orbis partibus ſitas. *Firmitate*) Robore. *Fortuna*) Laudat à præcedentibus. *Penitus*) Optimè. *Præciperet*) Imperator creatus. *Contentus*) Fuiſti. *Proſpexiſſe*) Tantum procul vidiſſe, & factum militiæ candidatum. *Egiſti tribunum*) Te in tribunatu geſſiſti, & tanta præſtantia obiiſti. *Dux*) Imperator. *Poſſes*) Deberes. *Tempore docendi*) Cùm aliis præpoſitus eſſes. *Stipendia decem*) Decem militias, decem annos: nam ſtipendium non ſolùm ſemeſtre, ſed annuum militum ſalarium dicebatur, autore Varrone. dictum à ſtipe, nummo ſignato, quod [illegible] ſtipes ſecundùm Vlpianum, id eſt, per modica æra colligatur. *Mores gentium*) Vlyſſes habitus prudens cognitione multarum gentium, & diuerſorum morum: infert ergo Traianum ideo prudentiorem factum. *Situs*) Naturas & poſitiones, quæ pertinent ad imperatores. referentibus enim ſcriptoribus rei militaris, itinera omnium regionum, in quibus bellum geritur, pleniſſimè debent habere cognita, & perſcripta. ita vt locorum interualla, non ſolùm paſſuum numero, ſed etiam viarum qualitates perdiſcant: compendia, diuerticula, montes, flumina ad fidem deſcripta conſiderent; vſque eò, vt ſolertiores duces, itinera prouinciarum, in quibus neceſſitas geritur, non tantùm annotata,

Digitized by Google

ſed etiam picta habuiſſe firmentur. *Opportunitates l.)* Ad quas ipſe vel hoſtes ſe recipere poſſent, ſi campi patentes, in quibus ſolent equites magis impugnare quàm pedites. at verò in montibus ſyluestribus, vel montoſis, ſiue paluſtribus, pedeſtres magis formidandæ ſunt copiæ. *Temperiem)* Qualitatem.

aquarum cælique temperiem, vt patrios fontes, patriúmque ſydus ferre conſueſti: quoties equos, quoties emerita arma mutaſti? veniet ergo tempus, quo poſteri viſere, viſendúmque tradere minoribus ſuis geſtient, quis ſudores tuos hauſerit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ ſomnum ſaxa prætexerunt. quod denique tectum magnus hoſpes impleueris. vt tunc ipſi tibi ingentium ducum ſacra veſtigia iiſdem in locis monſtrabantur. Verùm hæc olim, in præſentia quidem, quiſquis paulò vetuſtior miles hic te commilitone cenſetur. quotus enim quiſque, cuius tu non ante cōmilito quàm Imperator? inde eſt, quòd prope omnes nomine appellas. quòd ſingulorum fortia facta commemoras, nec habet adnumeranda tibi pro repub. vulnera. quibus ſtatim laudator, & teſtis contigiſti. Sed magis prædicãda moderatio tua, quòd innutritus bellicis laudib., pacē amas [illegible]uia, vel pater tibi triumphalis, vel adop[illegible] tuæ die dicata Capitolino Ioui laurus, iccirco ex occaſione omni quæris triumphos. nō times bella,

Aquarum) Nam aquarum differentia magna. alibi frigidæ, alibi calidæ, in plurimis terris tepidæ gelidæque. ſtagnantes pigráſque meritò damnant medici, vtiliores quæ profluunt exiſtimantes. has enim tenuiores, illas grauiores & minus defecatas putant. lege de aquis abundè Senecam, Vitruuium, Plinium, Palladium. *Cæli)* Aëris. eſt enim alibi frigidior, alibi ardentior, alicubi temperatior, interdum denſior, & grauior, interdum purior. *Patrios f.)* Romanam aquam. *Sidus)* Qualitatem cœli. *Equos)* Quos publicè accipiebant, præſertim ſi prioribus defectis in bello, rem optiſſimè nauaſſent. *Emerita)* Victricia, finem bellis imponentia. *Veniet)* Laudat à futuris. *Sudores)* Labores, meditationes. *Refectiones)* Reparationes, prandia. *Quæ ſaxa)* Quæ antra ſaxoſa & ſpecus. *Prætexerint)* Cooperuerint. *Magnus hoſpes)* Magnus vir hoſpitio ſuſceptus. ſic oſtendit Euander apud Virgilium, Hercules vbi Cacum interfeciſſet: & illius exemplo hortatur, vt ingrediatur domum ſuam: hæc, inquit, limina victor Alcides ſubiit. *Impleueris)* Vel alluſit ad magnitudinem: nam fuit Traianus proceræ ſtaturæ: vel ad amplitudinem maieſtatis. *Tunc)* Cum priuatus militares. *Ipſi tibi)* Tibi ipſi. *Ingentium ducum)* Magnorum imperatorum. *Sacra)* Veneranda. *Veſtigia)* Vbi illi conſtituiſſent. *Olim)* In futurum fient. olim tria denotat tempora, præſens, præteritum, futurum. *In præſentia)* Nunc. dicitur in præſentia & in præſentiarum à locupletiſſimis autoribus. *Hic)* Veteranus. *Cenſetur)* numeratur. fuit tibi commilito. *Quotus)* Quis eſt tam infimus & obſcuræ ſortis? *Non ante)* Fueris. *Nomine appellas)* Imprimis debet imperator ſuos milites cognoſcere. legimus enim multas ſæpe clades accidiſſe Romanis, propterea quòd annua, vel ſemeſtria tantum imperia, ducibus committebantur, quo breui temporis ſpacio vix ſuis militibus aſſueſcebant. *Commemoras)* Teſtis ſcilicet virtutis vniuſcuiuſque. *Hæc ha.)* Tranſitio, adornatio: cum breuiter oſtenditur quid dictum ſit, & quid conſequatur: huc

vſque

vſque enim laudauit à rebus bellicis, nunc ad earum moderationem tranſitum facit. *Habent adnumeranda*) Illi poſſunt milites referre. *Moderatio*) Quæ eſt in animo, continens modeſtiam cupiditatum. ſunt qui inter ſe differre putant, moderationem & modeſtiam: quòd illa ſit motum, hæc vultus probitas, à qua modeſtus, qui vtriſque præditus ſit. laudandi initium à virtutibus animi ſumit, in quibus conſiderandum ſi quid iuſte, ſi quid fortiter, aliud honeſtè, aliud prudenter fecerit. *Quod innutritus*) Frequentatio, cum ſcilicet res diſperſæ coguntur in vnum locum, quo grauior ſit oratio. hic enim laudes bellicas, parentes, adoptionem, lauream ex Pannonia ſimul collegit. *Quod innutritus bellicis laudibus*) Pariter Statius. Mixta notis belli placidamq; gerentia pacem. *Pater*) Fuit. *Adoptionis di.*) Eo die quo fuiſti adoptatus à Nerua. iam enim dixerat, allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, vt inuicti imperatoris exortum victoriæ inſigne decoraret. hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocarat, cùm repente ſolito maior & auguſtior aduocata hominum concione Deorúmque, te filium ſibi, hoc eſt, vnicum auxilium feſſis rebus aſſumpſit. *Ex occaſione omni quæris triumphos*) Veruntamen Dion tradit ſumpſiſſe Traianum expeditionem aduerſum Armenios & Parthos, ſub prætextu quidem, quòd Armeniorum rex diadema, non à ſe, ſed à rege Parthorum cœpiſſet, re autem vera cupidine gloriæ. ſed hæc geſta poſt recitationem huius orationis.

nec prouocas. Magnum eſt imperator Auguſte, magnum eſt ſtare in Danubij ripa, ſi tranſeas, certum triumphi, nec decertare cupere cum recuſantibus. quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. nam vt ipſe nolis pugnare, moderatio, fortitudo tua præſtat, vt neque hoſtes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non inanes currus, nec falſæ

Nec prouocas) Nec hoſtem incitas ad bellum. *Magnum*) Magnæ moderationis argumentum. *Stare*) Cum exercitu. *Si tranſeas*) Certus eras ſi Danubium tranſiſſes, te ſuperaturum hoſtes & de eis triumphaturum, tu tamen noluiſti conſerere manus cum recuſantibus. *Alterum*) Stare in ripis Danubij contra gentem immanem. *Alterum*) Non auidum triumphi cohibere. ſic nõ diſſimile Martialis illud, qui virum putat dum poteſt ſcribere verſus diſertos nec ſcribat. & M. Tullius ſecundo de Oratore: dicere aiunt Ennium, facilius à ſapiente flammam ore in ardenti opprimi, quàm bona dicta teneſe. vnde meritò laudandus eſt Traianus, qui rebus bellicis & laudibus innutritus, contentus fuerit hoſtem repreſſiſſe dum poſſet vincere. *Hoſtes tui*) Qui nolunt pugnare, verentes fortitudinem tuam. *Capitolium*) In quod triumphantes curru vehebantur. *Inanes*) Non ſolidam gloriam & verum triumphum reportantes. *Nec falſæ*) Domitiani falſos triumphos monſtrat, è quibus Germanicum notat. Tacitus in vita Agricolæ. inerat Domitiano conſcientia, deriſui fuiſſe nuper falſum è Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum ſpeciem formarentur. Quod in libello de moribus Germanorum obſcurius tetigit, quàm vt ſtatim per ſe coniici poſſit: inde, inquit, proximis temporibus Cimbri magis triumphati, quàm victi ſunt. Dion: Domitianus expeditionem ſumens in Germanos, & nuſquam bellum intuitus, rediit. nam expeditiones partim ſponte ſuſcepit, partim neceſſariò: ſponte in Cattos, neceſſariò vnam in Sarmatas, legione cum legato ſimul cæſa: in Dacos duas, primam Oppio Sabino conſulari oppreſſo, ſecundam Cornelio Fuſco præfecto cohortium prætorianorum, cui belli ſummam commiſerat. de Cattis Daciſque poſt varia prælia duplicem egit triumphum. de Sarmatis lauream modò Capitolino Ioui retulit. eadem ferè ſcribit Eutropius. at Paulus ſub nomine, in-

Digitized by Google

quit, superatorum hostium de extinctis legionibus triumphauit. Dion. bellum aduersus Dacos sumpsit, nunquam tamen cum hoste congressus, falsò in vrbem scripsit, se illos superasse. senatus tamen tot ei decreuit, vt ferè totus orbis Romanus subiectus imaginibus, & statuis Domitiani argenteis aureisque impleretur. verùm Iulius Frontinus libro primo stratagematicωn suorum, siue illud opus sub Domitiano fuerit editum, & ideo non ausus vltra progredi: Imperator inquit, Cæsar Domitianus Augustus Germanicus, cùm Germanos,qui in armis erant, vellet opprimere, nec ignoraret maiore bellum molitione inituros,si aduentum tanti ducis præsensissent, profectionem suam sensu obtexuit Galliarum, sub quibus inopinato bello affusus, contusa immanium ferocia nationum, prouinciis consuluit. & paulo pòst. Imperator Cæsar Domitianus Augustus, cùm Germani more suo è saltibus & obscuris latebris subinde impugnarent nostros, tutúmque regressum in profunda syluarum haberent, militibus per c.xx.millia passuum actis, non mutauit tantum belli statum, sed & subdidit ditioni suæ hostes, quorum refugia nudauerat. huius expeditionis Martialis & Papinius, sed cum adulatione meminere, & Germanici triumphi Eusebius. ad hæc Græcorum quidam scripsere, quòd in Galliam irruens,& sociorum quædam depopulatus, admodum elatus sit, tanquam magnum aliquod fecisset. ideóque militibus duplex stipendium dedisse. Iosephus lib.vii. Domitianus Cæsar audita Germanorum defectione, quanquam iuuenis, tantam rei magnitudinem suscipere non detrectauit. Illi autem expeditionis fama perculsi,ei se dediderunt. Sed hæc gesta videntur adhuc Vespasiano viuo. *Nec falsa*) Tacitus libro xv. de Nerone vbi narrat Cesennium Petum cum suis victum à Parthis. at Romæ, inquit, trophea de Parthis, arcúsque medio Capitolini montis sistebant.

simulachra victoriæ, sed imperatore veram ac solidam gloriam reportante, tranquillitatem & tandem confessa hostium obsequia, vt vincendus nemo fuerit pulchrius hoc omnibus triumphis. neque enim vnquam, nisi ex contemptu imperij nostri factum est, vt vinceremus. Quòd si quis barbarus rex eò insolentiæ furorísque processerit, vt iram tuam, indignationémque mereatur: næ ille, siue interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu

Simulachra victoriæ) In triumphis producebantur machinæ delatæ per seruos in tabulis, in quibus præliorum simulachra reddebantur. cernere erat vincentes Romanos, cadentes cæsósque hostes in vna: fugientes in alia hostes, insequentésque quirites: oppugnari vrbes, defendíque a liis: alias capi, vrique excidique. & singulis in machinis & rebus, quæ gererentur. primarij hostium duces simulati eodem erant vestium habitu, in quo pòst veri ante currum victi, sequebantur. nam & Appianus libro ii. vbi explicat triumphos à Cæsare ductos, summorum virorum imagines vel occisorum, vel fugatorum, solitas in pompam triumphi deferri monstrat: quinimò regionum, vrbium, castellorum simulachra producebantur. *Sed*) Ordo est,sed accipiet tranquillitatem, imperatore Traiano reportante veram & solidam gloriam. *Obsequia*) Parent hostes imperiis nostris, & sponte faciunt imperata. vt non opus fuerit eos vincere. ideo monstratur ouationem duxisse Traianum. Hoc enim est ouatio, vincere hostes sine cæde. alibi de Spurinna. ostentatóque bello ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriæ genus) terrore perdomuit. *Nisi ex cont.*) Nisi cùm hostes parere imperiis nostris recusarent. *Barbarus*) Decibalum designabat, Dacorum regem iam tum bellum parantem. *Insolentia*) Superbiæ. *Næ*) Certè, si diphthongatur affirmantis aduerbium, quod etiam Diomedes præcepit, næ certè & valdè significare memorans.

rans. hoc deprehendes in prima apud Terentium comœdia. & Secundus non multo pòſt ſcripſit, næ ille in tam breui tempore effecerit. & alibi, næ ſuffragiis conſularium virorum, vrbes, populi, gentes inferuntur. M. T. pro Roſcio, næ tu Eruci accuſator eſſes ridiculus. obſeruatur autem apud Græcos vt καὶ ponatur affirmatiuè: μὴ verò negatiuè, quanquam interdum poetæ hoc confundant, vt Homerus καὶ μὴ τόδε σκέπτεο. *Immenſis*) Profundis.

præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona, támque cedentia virtutibus tuis ſentiet, vt ſubſediſſe montes, flumina exaruiſſe, interceptum mare, illatáſque ſibi non claſſes noſtras, ſed terras ipſas arbitretur. Videor iam cernere non ſpoliis prouinciarum, & extorto ſociis auro, ſed hoſtilibus armis, captorúmque regum catenis triumphum grauem. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora vocitare. Videor intueri in manibus ſequentem mox ipſum te ſublimem, inſtantémque curru domitarum gentium tergo, ante currum, ante clypeos, quos ipſe perfoderis. Nec tibi optima defuerint, ſi quis regum venire in manus audeat: nec modò telorum tuorum, ſed etiam oculorum, minarúmque

Præcipiti) Arduo, prærupto. *Defenditur*) Dirimitur, munitur. nam multi locorum difficultate confiſi audent rebellare. *Prona*) Peruia. *Subſediſſe*) Complanaſſe, demiſiſſe. Ouidius, flumina ſubſidunt. Iuue. nutare vrbes, ſubſidere terras. *Interceptum*) Sublatum. explanatio, quæ verbis propriis conſiſtit. eſt præterea grandis oratio. *Illatas*) impulſas. *Terras*) Vel multitudinem nauium notauit, quibus æquor contectum videretur continens, vel facilitatem expugnationis, tanquam ſi à terra aggrederentur. an potius hominum multitudinem reſpexit, quam tantam futuram dicit, vt barbarus ille poſſit arbitrari, non claſſes, ſed vrbes ipſas in regnum ſuum illatas. *Prouinciarum*) Noſtrarum. nam prouinciæ erant ſub ditione Romanorum. vnde dicebatur aliquod regnum in formam prouinciæ redigi, quando ſublatis regibus, miſſo cum exercitu proconſule Romanis legibus parebat, ac vectigalia pendebat. *Extorto*) Ablato, direpto. reſpicit Domitianum. *Hoſtilibus*) Si legitur hoſtibus, erit articulus, & diſiunctim proferemus. hoſtibus armis: ſi verò (quod magis probo) hoſtilibus armis, erit contentio, vt hoſtilia arma opponantur prouinciarum ſpoliis, & captorum regum catenæ, extorto ſociis auro. hoc dicendi modo Naſo dum Liuiam ſolatur eſt vſus, Aſpiciam regum liuentia colla catenis: Duráque per ſæuas vincula nexa manus. *Regum c.*) Nam captiui reges cum à portis vſque ad forum, triumphantium currus honeſtaſſent, ſimul atque in Capitolium flectere cœperat imperator, abrepti catenis, quibus ante currum vincti ducebantur, & in carcerem tracti, necabantur. teſtis eſt ille quicunque panegyricum Conſtantino Conſtantij dixit. Valerius ante triumphales currus ſcribis, Siphacis & Perſæ ceruices catenatas ductans, & Claudianus cecinit, victóſque metus cum fratre pauore Barbara ferratis innectunt colla catenis. *Grauem*) Reſpexit ad numerum ingentem captiuorum & ſpoliorum. vates nimirum ſunt plerunque rerum ſcriptores. nam non ſolùm hac oratione ſtimulatus eſt Traianus contra Decibalum, ſed ferè ſingula prædixit, quæ in Dacico triumpho geſta poſtmodum fuêre. *Ingentia ducum n.*) An reſpexit ingentis Decibali facta, an ſicut indicant ſequentia, ad ſonum horrendum barbarorum nominum quæ audientibus horrorem incutiunt. *Nec indecora*) Ingentia, paria. *Videor*) Ordo & ſenſus, videor intueri mox ipſum te ſublimem ſequĕtem in manibus, hoc eſt hoſtes ligatos manus, & curru inſtantem tergo domitarũ

gentium quantum ex Plutarcho in triumpho Æmilij licet cognoſcere, primò arma, & vniuerſa rerum præda procedebat in triumpho, deinde captiui quos imperator purpura & auro contexta veſte indutus, & lauri ramum dextra gerens curru ſublimis poſt ſequebatur, circa quem milites partim iocos, partim Imperatoris laudes continebant. *Currum*] Video intueri clypeos hoſtiles. *Opima*) Spolia quæ dux duci detrahit. trunco ſiquidem montanæ quercus abſciſſo, & in trophei modum fabricato, affixa quaqua verſum ſpolia impendebant ornatè plurimum ac decorè diſpoſita. mox accedente populi frequentia, imperator poſt Romulum tollebatur in currum, conſequebatur exercitus deo ac imperatori incondita carmina canens, inde procedens & ad Feretrij Iouis templum aſcendens, ea illi ſolemni dedicatione ſuſpendebat. Primus Romulus ab Acrone Ceninenſium rege detracta ſpolia opima retulit, extructo templo in vertice Capitolini collis. ſecundus A. Cornelius Coſſus, Tolumnio Heruſco. tertius & poſtremus M. Claudius Marcellus Gallorum rege Viridomaro ſiue Briomaro (vt interdum legimus) nec multitudine cõpotum eius doni vulgata laus eſt. Feretrium autem Iouem appellant, quòd trophæa feretro vecta, id eſt, è feretro trophæa ferantur, alij quòd fulmine feriat, cæteri quòd in bello feriri ſoleat. ſi quis, inquit Dionyſius, velit tropeuchon, ſiue, vt quidam ſentiunt, ſcylophoron, ſiue quia omnes excellit, omnéque in circuitu comprehendit naturam, rerum & motum hyperpheretrem, non aberrabit à vero. manubias communes ſpolia, priuatas opima vocitant. Numam tamen Pompilium, in commentariis prima ſecunda & tertia memoraſſe opima traditum eſt, primáque capta Ioui Feretrio, ſecunda Marti, tertia Quirino, conſecrari iuſſit. primo aſſes trecentos, ſecundo lxxx. tertio C præmium eſſe conſtituit. Feſtus opima dicta credit magnifica & ampla ſpolia ab ope, ſicut opimas hoſtias pingues. inde verbum opimare, quod eſt pinguem facere, deductum, quo Apuleius & Columella vſi ſunt. verum Flauius Vopiſcus in Tacito, opimare vſurpauit pro abundè onerare, menſam, inquit, ſuam nunquam niſi agreſtibus opimauit.

coniectum toto campo, totoq́ exercitu oppoſitum perhorreſcat. Meruiſti proxima moderatione, vt quandocunque te, vel inferre, vel propulſare bellum coegerit imperij dignitas, non ideo viciſſe videaris, vt triumphares, ſed triumphare, quia viceris. Aliud ex alio mihi occurrit. quàm ſpecioſum eſt quòd diſciplinam caſtrorum lapſam extinctamq́ reſouiſti? depulſo prioris ſeculi malo, inertia & cõtumacia, & dedignatione parendi. Tutum eſt reuerentiã, tutum charitatem mereri, nec ducum quiſquã, aut non amari à militibus, aut amari timet: & inde offenſæ gratiæq́ pariter ſecuri, inſtant operibus, adſunt

Coniectum). Aſpectum, repercuſſionem. *Oppoſitum*) Vera lectio vt dicatur coniectum oppoſitum. *Proxima*) Cum contentus fuiſti repreſſiſſe Germanos. *Viciſſe*) Bellum geſſiſſe, & per id viciſſe cupidus, ſcilicet vincere vt triumphares. *Quia v.*) Quia coegerat vincere. contrarium illi ex primo epiſtolarum lib. non ideo prædicare, quia fecerint, ſed vt prædicaretur feciſſe creduntur. contentio, color. *Caſtrorum*) Militarem. nam Dione ſcribente, Traianus milites ſub diſciplina continuit, vt neque inſoleſcerent, neque contra ſe auderent inſurgere. ſed quieti imperia facerent. ipſe etiam Plin. eidem Traiano ſcribit diſtuliſſe ſuppliciũ ſeruorum inuentorum inter tyrones, vt illum cõditorem & emendatorem militaris diſciplinæ conſuleret modo pœnæ. *Reſouiſti*) Reparaſti, reſuſcitaſti, emendaſti. *Mali*) Inobedientia, ſuperbia. *Inertia*) Imperatorũ. *Contumacia*) Inſolentia militũ, qui dignabantur parere ſuis ducibus. hinc ad Auſonem ſcribens notabiliter.

notabiliter Domitiani tempori taxat. iuuenes, inquit, fuimus in caſtris, ſed cùm ſuſpecta virtus, inertia in precio, cum nulla ducibus autoritas, nulla militibus verecundia, nuſquam imperium, nuſquam obſequium; omnia turbata, atque etiam in contrarium verſa *Tuum*) Repetitio. *Reuerentiã*) Honorem cum timore. *Charitatem*) Amorẽ. *Quiſquã eſt, qui aut n. t. a.*) i. e. quia certus eſt amari à militibus. *Aut tim. a*) Quòd nõ ametur. *Offenſa*) Cùm dubitant de amore militum. *Gratia*) Cum certi ſunt amari. *Securi*) Imperatores fidem militum non verentes. *Operibus*) Bellicis.

Exercitationibus) Meditationibus interſunt campeſtribus. ſimiliter cadens. *Aptant*) Adiunctio cum verbũ poſtponitur, quod ſuperiores partes orationis comprehendit. *Is*) Eſt verè. *Imminere*) Milites in perniciem ſuam impendere. *Intendi*) Machinari, ſtruere inſidias, vim vel periculum. *Perſuaſio*) Quòd milites ſibi mala ſtruerent *Illorum*) Imperatorum. *Hoſtilia*) Iniqua, crudelia. *Timebant*) Hoſtilia *Studia*) Artes *Corpora*) Quæ non exercentur. *Langueſcere*) Vileſcere, effœminari, infirmum robur perdere. *Incuria*) Socii, negligentia. *Hebetari*) Obſcurari, obtundi, explanatio ex propriis & vſitatis verbis conſiſtens *Porrò*) Certè. *Exterorum*) Hoſtilium. *Principum*) Optimatum. *Validorum exortus*) Maiorum ſyderum eleuatio ad noſtrum hemiſphærium, vt exoriente ſole, lunæ ſplendor obſcuratur, illa lucente cæterarum fulgor ſtellarum hebetatur. eſt autem ſimilitudo, quæ ſumitur ante oculos negotij ponendi cauſa. *Aduentu*) Adueniente imperatore ad exercitum. *Legatorum*) Qui vicarias vices abſente imperatore gerunt, & illius imperio parent. *Inumbratur*) Obſcuratur, minuitur. *Eras*) In exercitu. *Vllius*) Dignitatis alicuius *Quiſque*) Cum imperio, & magiſtratu. *Ex eo*) Ex præſentia tua. *Reuerentia acceſſerat*) Te præſente magis obſeruabantur. *Summis*) Militibus in honore conſtitutis. *Infimis*) Priuatis gregarii. laudatur Adrianus Traiani ſucceſſor à Dione quòd milites ad omnem pugnæ ſpeciem exercebat, hos honore afficere,

exercitationibus, arma, mœnia, viros aptant. quippe non is princeps, qui ſibi imminere, ſibi intendi putet, quod in hoſtes paretur. quæ perſuaſio fuit illorum, qui hoſtilia cùm facerent, timebant. Eodem ergo tempore militaria ſtudia, nec animos modò, ſed corpora ipſa langueſcere, gladios etiam incuria hebetari, retundique gaudebant. duces porrò noſtri non tam regum exterorum, quàm ſuorum principum inſidias, nec tam hoſtium, quàm commilitonum manus ferrúmque metuebant. Eſt hæc natura ſyderibus, vt parua & exilia validorum exortus obſcuret. ſimiliter imperatoris aduentu legatorum dignitas inumbratur. tu tamen maior omnibus quidem eras, ſed ſine vllius diminutione maior. eandem autoritatem præſente te quiſq́, quam abſente retinebat. quin etiam pleriſque ex eo reuerentia acceſſerat, quòd tu quoque illos reuerebare. Itaque perinde ſummis atque infimis charus, ſic imperatorem cõmilitonemq́ miſcueras, vt ſtudium omnium laboremq́, & tanquam exactor intenderes, & tanquam particeps, ſociúſq́ releuares. Felices illos, quorum fides & induſtria non per internuncios, & interpretes, ſed ab ipſo te, nec auribus tuis, ſed oculis, probantur.

illos officij admoneret, vt exemplo suo meliores ac fortiores redderet. *Sic imperatorem commilitonémque miscue as*) Sic imperatoriam grauitatem, & militarem comitaté opportune retinebas. magna Traiani laus, qui duas res diu disiunctas ita cõiũxerat, vt nullum reprehẽsioni locum relinqueret. sic Tacitus Neruam commendauit, quòd res olim dissociabiles miscuisset, principatum & libertatem. sic Macrini vxor à Secundo celebrat, quod multas ex diuersis ætatibus virtutes sumptas collegisset, & consociasset. non dissimiliter Pacatus in panegyrico Theodosij. duas, inquit, res diuersissimas iunxi, metum & temeritatem. *Exactor*] Censor. *Intenderes*] Augeres. *Releuares*] Leuiorem faceres cùm te viderint operum p rticipem.

Consecuti sunt) Hoc etiam amplius à te milites habẽt, *Quàm tibi*) Qui optimè illos noueras. *Reuocabant*) In vrbem ab exercitu. ordinem rei exequitur. *Castrorum*) Militum. *Iter*) Tuum fuit ab exercitu ad vrbem. *Nec verò ego*) Occupatio. cùm dicimus nolle dicere, quod tunc maximè dicimus. *In laudibus tuis*) In numero tuarum laudum. *Aduentum*) Hospitium. *Non pater*) Ne liberos stuprares. intellectus exornatio, cùm res tota de parte cognoscitur. quamuis tradat Dion, Traianum puerorum amatorem fuisse, citra tamen alicuius iniuriam. *Maritus*) Ne vxorem suam vi raperes. memorat Tacitus Vitellium apud senatum dixisse, se à parentibus audiuisse, ipsos vidisse, arripi coniuges ad libita Cæsarum. vt alios priores omittam, qui alienas vxores sibi vsurpant. Domitianus contrectatis multorum vxoribus, Domitiam Longinam Ælio Lamiæ nuptam, in matrimonium abduxit & Iuliam fratris filiam alij collocatam corrupit, ad hæc Paulus Diaconus, refert Constantinum imperatorem adeo socios afflixisse, vt vxores à maritis, filij à parentibus separarentur. *Affectata*) Comparata contra naturam, simulata. *Castitas*) Quæ refertur non solùm ad virginitatem, sed etiam ad omnium turpium obscœnarúmque rerum abstinentiam. *Ingenita*] Insita, naturalis. *Intérque ea*) Bona capitis est connumeranda, quam non possis tibi ipsi ascribere, sed Deo. innata enim fuerat, non comparata abstinentia. *Imputare*) Adscribere. *Vehiculis*] Ad vehenda militum impedimenta. *Fastidium*) Ambiguum est an quòd hospitia vilia non fastidiret, an quòd non esset fastidio suscipientibus se in hospitium. *Annona*) Cibus, victus erat tibi par cæteris. Spartianus. libenter Adrianus cibis castrensibus in propatulo vtebatur, hoc est larido, caseo, posca, exemplo Scipionis, Æmiliani, & Metelli, & autoris sui Traiani. duro enim & aspero victu contentus, sic rem militarem constituit, vt per multum temporis ab eo facta pro lege & militari instituto haberentur. annonam autem pro copia frugum Martianus ad municipales vsurpat, non debere scribens.

consecuti sunt, vt absens quoque de absentibus nemini magis quàm tibi crederes. Iam te ciuium desideria reuocabant, amorémque castrorum superabas charitas patriæ. iter inde placidum, ac modestum, vt planè à pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus tuis ponam quod aduentum tuum non pater quisquam, non maritus expauit. affectata aliis castitas, tibi ingenita, & innata, intérque ea, quæ imputare non possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium, annona quæ cæteris. ad hoc comitatus accinctus & patens, diceres magnum aliquem ducem, ac te potissimum ad exercitus ire. adeo nihil, aut certè parum intererat inter imperatorem factum, & breui futurum. Quàm dissimilis

ſcribens decuriones vilius præſtare frumentum ciuibus ſuis, quàm annona exigit. ſic Valentinus de adminiſtratione rerum ad ciuitatem pertinentium. ſatis conſtat annonam pro commeatu, i. omni poculento, & eſculento vſurpari. nam Varro lib. ij. rei Ruſticæ, & Tranquillus in Tiberio, annonam macelli, Columella vini ac muſti annonam libro quarto, tertio Vegetius pro omni commeatu poſuere, vt pabula, inquit, frumentum cæteræque annonariæ ſpecies, quas à prouincialibus conſuetudo depoſcit, maturius exigantur. Iuuen. ſatyra ix. veneni annonam etiam dixit. ſed commodius ad frugem refertur. nam Iulius Cæſar libro j. belli ciuilis annonam creuiſſe & militum vires inopia frumenti diminutas aſſerit. & Columella regionis annonam, vbi de paſtinato ſolo agit. Plinius lib. xviij. & Columella viij. poſuerunt annonam pro vilitate frugum & abundantia; apud Vegetium & Lampridium lego duplicem annonam, pro duplo frumenti dari militibus. vbi etiam inuenies annonis & annonas in numero plurium. annonariam legem tulit P. Clodius trib. pleb. qua frumentum populo gratis daretur. *Ad hoc*) Præterea. *Accinctus*) Paratus, expeditus, promptus. *Te p.*) Te principem modeſtiſſimum, oratio venuſta. *Ire*) Tanto ordine redibat. *Factum*) Inter te iam creatum. *Et breui f.*) Tanta moderatione incedebas. nam poſt quam facti ſunt imperatores, ſolent inſoleſcere propter fortunam: futuri verò modeſtiam prætendere, vt inde fauorem hominum aucupentur. *Quam diſſ.*) Artificioſè hoc. nam Aphthonius in ſuis præexercitamentis iubet comparatione vti debere in laudationibus. quod nunc Secundus obſeruat, peſſimi principis iter & optimi inter ſe committens.

Nuper alterius principis tranſitus, ſi tamen tranſitus ille, non populatio fuit, cùm abactus hoſpitum exerceret, omniaq́ dextra, læuáque peruſta, & attrita, vt ſi vis aliqua, vel ipſi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Perſuadendum prouinciis erat, illud iter Domitiani fuiſſe, non principis: itaque non tam pro tua gloria, quàm pro vtilitate communi edicto ſubiecisti, quod in vtrunque veſtrum eſſet impenſum. Adſueſcat imperator cum imperio calculum ponere. ſic exeat, ſic redeat, tanquam rationem redditurus, edicat quid abſumpſerit. ita fiet, vt non abſumat quod pudeat dicere. Præterea futuri principes velint, nolint, ſciant, tantũ conſtat: propoſitiſq́ duobus exẽplis meminerint perinde coniecturã de morib. ſuis homines eſſe facturos, prout hoc vel illud elegerint.

Nuper) Paucis antè annis. *Principis*) Domitiani. *Tranſitus*) Per Italiam, dum redit ab expeditione. *Si t.*) Dubitatio. *Abactus*) Abſtractiones hoſpitum per vim à ſedibus ſuis. *Peruſta*) Tranſlatio ab igne. *Attrita*) Conculcata. *Dextra l.*) Hinc inde, vndique. *Vt*) Tanquam. *Vis*) Belli furor. *Barbari*) Getæ, Sarmatæ, Germani. faciunt hic ex oratione Pompeiana M. Tullij verba illa: propter auaritiam imperatorum, quantas calamitates quocunque ventum ſit, veſtri exercitus ferant, quis ignorat? itinera quæ per hoſce annos in Italia per agros, atque oppida ciuium Rom. noſtri Imp. fecerunt, recordamini. vnum, plures arbitramini per hoſce annos militum veſtrorum armis hoſtium vrbes, an hybernis ſociorum eſſe deletas. neque enim poteſt exercitum non continere imperator, qui ſeipſum non continet. *Quos f.*) Suprà monſtrauimus. plures clades perpeſſum Domitianum per barbaros. *Domitiani*) Crudeliſſimi, & auariſſimi tyranni. *Non p.*) Cuius eſt curare ciues tanquam filios. *Pro tua g.*) Reſpectu gloriæ tuæ ſcilicet quòd hoc pertineret

ad tuam gloriam. *Edicto)* A te facto poſt reditum in vrbem de ratione expenſarum. *Quid in vtr. v.)* Quid expendiſſet in expeditione ſua Domitianus in Germanos, & quid tu. nam longè minora Traianus impenderat ſua modeſtia. *Cum im.)* Cum exercitu. *Calculum p.)* Computare, expenſarum rationem facere. Tranquillus, nam ante occupatam temp. ab imperatoribus ſolebant duces rationem impendij reddere. ſic boni principes deberent ex penſi curam tenere, tanquam ſi populo eſſent reddituri rationem. *Edicat)* Edicat, oſtendat, & declaret. *Ita)* Si omnibus pronunciabat. *Quod pudeat max. theſ.* Notat Domitianum, qui militibus ſtipendia duplicauit. *Conſtat)* Refert. *Duobus)* Domitiani & Traiani. *Coniecturam)* Cognitionem per ſigna. nam coniectura eſt directio quædam rationis per ſigna ad veritatem: dicta à coniectu. vnde etiam ſomniorum, atque omnium interpres, coniectores vocantur, autore Fabio lib. iij. *Hic)* Traiani exemplum. *Vel i.)* Domitiani, qui nullam impenſam ſuæ expeditionis edixit.

Nonne his tot tantiſq́ meritis nouos aliquos honores, nouos titulos merebare? at tu etiam nomen patris patriæ recuſabas. Quàm longa nobis cum modeſtia tua pugna? quàm tardè vicimus, Nomen illud, quod alij primo ſtatim principatus die, vt imperatoris, & Cæſaris, receperunt: tu vſque eò diſtuliſti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parciſſimus æſtimator, iam te mereri fatereris. Itaque ſoli omnium cõtigit tibi, vt pater patriæ eſſes, antequam fieres. eras enim in animis, in iudiciis noſtris. nec publicæ pietatis intererat, quid vocarere, niſi quòd ingrata ſibi videbatur, ſi te imperatorem potius vocaret, & Cæſarem, cùm patrem experiretur. Quod quidem nomen, qua benignitate, qua indulgentia exerces, vt cum ciuibus tuis quaſi cum liberis parens viuis? Vt reuerſus imperator, qui priuatus exieras, agnoſcis, agnoſceris. eoſdem nos, eundem te putas. par omnibus, & ob tantum cæteris maior, quo melior. Ac primum qui dies ille, quo expectatus, deſideratúſque, vrbem tuam ingreſſus es? Iam hoc ipſum, quòd ingreſſus es, quàm mirum, lætúmque? nam priores inuehi, & importari ſolebant, non dico quadriiugo curru, &

Nonne) Multum illa ornant ſecũdum Cicer. de oratore habiti honores: decreta virtutis præmia. *Nouos)* Repetitio. *Titulos)* Splendida cognomina. *Patris p.)* Primum Romulum patrem patriæ conditorémque, alterum vrbis haud vanis laudibus, milites inter iocos Camillum de Gallis triumphhantem appellauere, ſed ex decreto patrum omnium primus Cicero, detecta coniuratione Catilinæ dictus eſt, referente Plutarcho. meminere huius rei, Iuuenalis ſat. viij. Plinius ſenior lib. vij Appianus lib. ij. poſtea multi hoc cognomentum recepere, ſiue adulatione, ſeu merito. ideo dicti patres patriæ quòd eam, quam patres in filios poteſtatem, ipſi in ciues haberent. an potius hoc inſtitutum honoris quam imperij cauſa vt ipſi tanquam patres ſubiectos admonerent, ac amarent vt filios, & ciues principes tanquã parentes obſeruarent. Seneca lib. j. de clementia. Patrem quidem patriæ appellamus principem vt ſciat datã ſibi poteſtatẽ patriam, quæ eſt tẽperatiſſima, liberis cõſulens, ſuáque poſt illos reponens & Simonides apud Xenophontẽ præcipit, vt princeps exiſtimet ciuitatẽ ſuã propriã eſſe domum: ciues verò propinquos, amicos aut filios;

Digitized by Google

filios: & filios velut animam propriam: & hos omnes obligare nitatur officio. *Pugna)* Contentio fuit, vt aſſumeres cognomentum patris patriæ. *Vicim.*] Obtinuimus. *Primo ſt. du)* Vt Cæſar dictator recepit & Auguſtus, ſed vix à patribus expugnatus. *Æſtimator)* Iudex. *Te mereri)* Beneficiis tuis in patriam collatis. cuius exemplum poſtea ſecutus eſt Antoninus Pius *Eſſes)* Affectu patrio & amore in ciues, ſicut iubet Xenophon *Fieres)* Cognomentum à ſenatu acciperes. *Nec pub i è ſ.)* Nihil referebat ad amorem publicum quo nomine vocareris: nam etſi Cæſarem te dicebant, parentem tamen patriæ intelligebant. ſed tua beneficia hoc verbo voluerunt exprimere, ne ingrati viderentur, ſi te non appellaſſent hoc cognomine, cùm verus pater eſſes patriæ. *Ingrata)* Patria. *Quod quidem n.)* ſcilicet quum agis te parentem benigniſſimum & indulgentiſſimum *Vt)* Quomodo. *Agnoſcis)* Tuos ciues tanquam vnus ex illis *Eoſdem)* Tibi pares & conſortes. *Par)* Humanitate. *Maior)* Illa maieſtas imperatoris, & diis proxima, ſibi venerationem comparare virtutibus egregiis. *Ingreſſus)* Pedibus. *Inuehi)* Equo. *Importari)* Ceruicibus ſeruorum. *Non d.)* Interpretatio.

albentibus equis, ſed humeris hominum, quod arrogantius erat. tu ſola corporis proceritate elatior aliis, & excelſior, non de patientia noſtra quedam triumphu, ſed de ſuperbia principum egiſti. Ergo non ætas quenquam, non valitudo, non ſexus retardauit, quo minus oculos inſolito ſpectaculo impleret. Te paruuli noſcere, oſtentare iuuenes, mirari ſenes: ægri quoque neglecto medentium imperio, ad cōſpectum tui, quaſi ad ſalutem, ſanitatemq; prorepere. Inde alij ſe ſatis vixiſſe te viſo, te recepto, alij nunc magis eſſe viuendum prædicabant. Fœminas etiam tunc fœcūditatis ſuæ maxima voluptas ſubiit, cùm cernerent, cui principi ciues, cui imperatori milites peperiſſent. Videres referta tecta, ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui non niſi ſuſpenſum, & inſtabile veſtigium caperet. oppletas vndique vias, anguſtumq; tramitem relictum tibi. alacrem hinc atque inde populum, vbique par gaudium, paremque clamorem: tam æqualiter ab omnibus ex aduentu tuo lætitia percepta eſt,

Albentibus) Candidis enim equis trahebatur triumphantium currus. *Arrogantius)* Superbius. *Proceritate)* Altitudine prædiximus Traianum fuiſſe ſtatura procera. *Sed de ſup.)* Contrarium, color, ſcilicet triumphaſti, quòd tua humanitate viceris priorum imperatorum ſuperbiam. non enim vt illi in vrbem es importatus noſtris humeris, ſed pedibus introiſti. *Ætas)* Senium & pueritia. *Inſolito ſp.)* Quod imperator ab exercitu veniens in vrbem pedibus iret. *Te paruuli n.)* Diſtributio, cùm in plures res, aut perſonas negotia quædam diſpartimur. poſita autem ſunt infinita pro præteritis imperfectis indicatiui. hic etiam (non enim verebor ne lectoribus ſim faſtidio, & ſim licèt, modò proſim) comprehenditur diſſolutio, quæ coniunctionibus verborum è medio ſublatis, partibus ſeparatis effertur. videtur iuuenes & ſenes eſſe ſimiliter cadens. *Sanitatem)* Quod fecisse Veſpaſianum locupletiſſimi autores prodidere, qui excremento oris reſperſit genas cæci, & oculorum orbes, & ſtatim illi dies illuxit. alium ægrum pede ſuo calcatum morbo ſoluit. quin & Spartianus meminit, mulierem oculis captam, recepiſſe lumen; quod genua Adriani fuiſſet exoſculata.

Prorepere] Quadrupedes de more ſerpentum. *Inde a.*] Ethopeia pulchra, de qua Aphthonius. Ethopeia eſt quæ perſonam habet cognitam. morem verò tantum fingit. hic Romani ſunt perſona cognita. fingit autem quæ dicere poſſent. *Satis v.*] Se mori felicem. ſic Cotœlius Rufus optabat ſuperuiuere Domitiano, vt moriturus poſt illius tyranni necem liber, ſi rempubl. vidiſſet ſucceſſori bene commiſſam. *Magis eſſe v.*] Fruendum diu felicitate temporum ſub optimo principe. *Fœcunditatis ſuæ*] Copiæ filiorum ſuorum. *Videres*) Deſcriptio, quæ rerum conſequentium continet perſpicuam, & dilucidam cum grauitate expoſitionem. *Referta*) Plena ſpectatoribus. pariter Claudianus de triumpho Honorij. quantum licuit conſurgere tectis Vna replet turbæ facies, vndare videres Ima viris, altas effulgere matribus ædes. *Tecta*) Quà Traiano erat tranſeundum. *Laborantia*) vix ſufficientia oneri. *Suſpenſum*) ambiguum, periculoſum. erant enim occupata loca, vbi nemo poterat firmiter ſtare, nec niſi cum diſcrimine. *Tramitem*) Viam. à tranſuerſo dictum opinatur Varro.

quàm omnibus veniſti. quæ tamen ipſa cum ingreſſu tuo creuit, ac propè in ſingulos gradus adaucta eſt. gratum erat cunctis, quod ſenatum oſculo exciperes, vt dimiſſus oſculo fueras. gratũ quòd equeſtris ordinis decora honore nominum ſine monitore ſignares. gratum quòd tantum non vltro clientibus ſalutatis quaſdam familiaritatis notas adderes. gratius tamen, quòd ſenſim, & placidè, & quantum reſpectantium turba pateretur, incederes. quòd occurſantium

Quàm om.) Æqualiter veniſti. *In ſingulos g.*) Per ſingulos paſſus. an per ſingulos coniugum liberorúmque cœtus, per ſexum & ætatem diſpoſitos. quod refert Tacitus factum in Neronis ingreſſu. *Oſculo e.*) At Nero, ſi Tranquillo credimus, neque aduenieńs, neque proficiſcens, quenquam oſculo impartiuit, ac ne ſalutatione quidem. ipſa certe virtus, M. Tullio de Oratore tradente, in earum rerum vſu ac moderatione maximè cernitur. tractanda laudationibus etiam hæc ſunt naturæ & fortunæ bona, in quibus eſt ſumma laus, non extuliſſe ſe in poteſtate, non fuiſſe inſolentem propter abundantiam fortunæ, & copiæ, non ſuperbiæ ac libidini, ſed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dediſſe. *Vt dim.*) Vt deoſculatus fueras ſenatores ab vrbe proficiſcens. *Equeſtris ordinis de.*) i. equites. circuitio, color decora dicens, reſpexit ad auri fulgorem, quo equites illuſtrabantur. *Gratum*] Repetitio, & diſtributio. *Honore n.*] Nominabas cum honore. *Sine moni.*) Sine nomenclatore, qui ſuggerere ſolet nomina neſcientibus. *Tantum non*) Etiam ſuper qua dictione in præcedentibus plura. *Clientibus*) Dionyſius tradit & Plutarc. Romulum patronatum voceſſe ſuſceptum pauperum humiliúmque patrocinium, & officia inſtituiſſe, vtriſque clientibus & patronis per commoda, beniuolas ciuiléſque actiones eorum feciſſe. enarrare oportebat patronos clientibus ſuis legitima, quorum notitiam non habuiſſent, præſentibúſque ipſis, ſiue abſentibus, pariter omnia perficere quæcunque faciunt pro filijs patres: pecuniarum quoque, & qui circa eas verſantur cõtractuum rationem explicare. cauſáſque ipſos pro clientibus iniuſte oppreſſis ſuſcipere, ac ſi quis etiam pactionis alicuius nomine læderetur accuſantibus reſpondere, denique omnem eis quietem priuatorum publicorúmque negociorum, cuius maximè indigent, exhibere. Clientes autem patronis ſuis ad filiarum dotem contribuebant ſi pecuniis earum patres indigebant, próque redemptione hoſtibus pecunias perſoluere, aut pro filiis eorum captiuis mulctas publicas proprio ære & gratis diſſoluere. in magiſtratibus etiam & deductionibus, & aliis in republ. ſumptibus, impendiorum participes tanquam genere proximos adeſſe. horum aliqui ſalutatores, cùm domum venirent, alij deductores

Digitized by Google

ductores, cùm ad officium deducerēt: tertij aſſectatores, cùm comitarentur, dicebantur. promiſcuum autem vtriuſque, neque pium neque fas erat accuſare ſe inuicem, neque aduerſus teſtimonium dicere, nec ſuffragium aduerſum ferre, nec cùm inimicis adnumerari: & ſi quis horum aliqua feciſſe argueretur, lege eum teneri proditionis. nec ſub tutela patriciorum plebs tantùm erat vrbana, ſed & coloniarum & ſociorum. quinimò Gellius memorat, clientem in fidem acceptum, chariorem haberi quàm propinquos, tuendúmque eſſe contra cognatos, & patrem primum, poſtea patronum, proximum nomen habere. quanquam Maſſurius ſcribat in officiis, apud maiores ita obſeruatum eſſe, primum tutelæ, deinde hoſpiti, deinde clienti, tum cognato, poſtea affini locum fuiſſe. *Reſpectantium*) Remorantium.

populus te quoque, te immo maximè, aſtaret, quòd primo ſtatim die latus tuum crederes omnibus. neque enim ſtipatus ſatellitum manu, ſed circumfuſus vndique, nunc ſenatus, nunc equeſtris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus inualuiſſet, ſilentes quietoſq́; lictores tuos ſubſequebare. nam milites nihil à plebe habitu, tranquillitate, modeſtia differebant. Vbi verò cœpiſti Capitolium aſcendere, quàm læta omnibus adoptionis tuæ recordatio, quàm peculiare gaudium eorū qui te primi eodem loco ſalutauerunt imperatorem: quinetiam Deum ipſum tuum præcipuam voluptatem operis ſui percepiſſe crediderim. Vt quidem

Populus) Multitudo. *Te quoque te*) Repetitio. *Immo m.*) Correctio. *Aſtaret*) Adhæreret, ſtiparet. *Latus*) Vitam. nam ſolent principes latus ſuum munire ſatellitibus, vnde etiam lattones dicti lateris cuſtodes. *Circumfuſus*) Circumdatus. *Flore*) Primoribus. *Inualuiſſet*) Creuiſſet, validior incubuiſſet, vt modò ſenatorum, modò equitum caterua media, prout altera horum maior vnda, circumſtantes ſubmouiſſet. *Lictores*) Suos miniſtros publicos. xij. lictores conſulem præcedebant cum ſecuribus, quando erat ſine prouocatione, & virgarum faſces, ſiue lora gerentes autore Plutarcho, qui iuſſu principis continuò comprehenſos vincirent. vnde à ligando lictores dictos multi credidere. quanquam Tyro libertus, referente Gellio, vel à lino, vel à licio, appellatos ſcribat. *Habitu tranquillitate, modeſtia*) Articulus. cùm ſingula verba interuallis diſtinguuntur cæſa oratione. *Capitolium*) Collem Saturninum. duplex in vrbe fuit Capitolium, vetus & nouum, autore P. Victore. vbi omnium deorum ſimulachra celebrabantur, in octaua regione. at vetus, in ſexta fuit. & alibi vt Capuæ, & Pauſanias ſuper theatro Corinthiaco meminit fuiſſe templum Iouis Capitolini. Romanum igitur Capitolium Tarpeium à Tarpeia vocatum, deinde iuſſu Tarquinij Superbi dum Iouis templi fundamenta aperiuntur, inuentum eſt caput nuper occiſi hominis, faciémque habens viuis ſimilem, & à capite manantem ſanguinem calidum adhuc & recentem, quæ viſa ſpecies haud per ambages arcem eam imperij, capútque rerum fore portendebat: ídque ita cecinere vates, quíque in vrbe erant, quóſque ob eam rem conſultandam ex Ethrúria acciuerant. Dionyſius, vt eſt Liuio copioſior, Romanos vates non intellexiſſe oſtentum tradit, & miſſos in Ethruriam legatos vatem ſenem conſulturos, quibus prius à Iuuene vatis filio inſtructis, ne deciperentur à patre, reſponſum in hæc verba: Viri Romani, dicite veſtris ciuibus, fato dari, caput totius Italiæ fore hunc locum, in quo caput eſt repertum. ex eo Capitolium ab inuento capite vocatur. *Adoptionis tua*) Commoratio, cùm in loco firmiſſimo diutius manetur, & eódem ſæpius

Digitized by Google

reditur. *Primi*) Dum magna voce adoptabaris à Nerua, an, quod magis placet, dum ad exercitum iturus Capitolium ascendisses, consalutatus es imperator optimus. iam enim dixit: omnis quæ limen Capitolij insederat ad ingressum tuum foribus reclusis, vt docuit euentus te consalutauit imperatorem. nec aliter à cunctis omen acceptum est. *Deum ipsum t.*) Potius intellige Iouem, quàm Neruam. illum enim asserit huius adoptionis autorem, hunc verò ministrum. sunt qui non tuum, sed tunc legant. *Operis*) Sui, adoptionis. nam prædixerat, deorum hoc opus fuisse.

iisdem vestigiis institisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quæ circunstantium gaudia, quàm recens clamor, quàm similis illi dies, qui hunc genuit diem. vt plana altaribus, augusta victimis cuncta, vt in vnius salute collocata omnium vota, cùm sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in Palatium quidem, sed eo vultu, sed ea moderatione, vt si priuatam domum peteres. cæteri ad penates suos, quisque iteraturus gaudij fidem, vbi nulla necessitas gaudendi est. Onerasset alium eiusmodi introitus, tu quotidie admirabilior, & melior. Talis denique, quales alij principes futuros tantum se pollicentur. Solum ergo te commendat, augétque temporis spatium. iunxisti n. ac miscuisti res olim diuersissimas,

Iisdem) Eòdem loci. *Parens*) Nerua. *Illud a.*) Adoptionem tuam. *Recens*) Magnus. *Dies*) Iste quàm fuit similis illi diei, quo adoptatus fuisti, & per quem ad hunc peruenisti. *Altaribus*) Tunc structis & excitatis, an excrescentibus flammis. quia altaria dicta Festus arbitratur, quòd in eis excrescat ignis. *Augusta*) Adaucta. hîc facit illorum interpretatio, qui Augustum ab auctu deducunt. *Vnius*) Traiani *Se prec.*) Sibi ac liberis suis pro salute sua & suorum filiorum. nam te sospite sciebant sibi & suis futurum bene. *Palatium*) Domum imperatorum. docet Dion triumphantes solitos per forum adire Capitolium, inde redire in Palatium legimus etiam in epistolis Curtij Palatium Traiani: sed priuatam Traiani domum magis crediderim, cuius fit mentio à Victore. si tamen vlla fides præstanda est illis epistolis, quæ neque Curtij historici sunt, neque alicuius scriptoris illustris. quibus si nomina speciosa dempseris, nihil præter humile quoddam & penè barbarum dicendi genus offendes. immò magis offenderis. *Priuatam*) Quam habuit in Auentino iuxta ædem B næ deæ. *Ad penates suos*) Nouatutus. *Vbi nulla necessitas gaudendi*) Nam secretò & priuatis locis licet affectus liberè detegere. vt pote in tuto. ostendit igitur veram esse ciuium lætitiam, pro Traiano recepto, quam etiam domi retinebant. ac secus recitat Dion, Neronem vrbem ingressum publicè veneratum, priuatim verò vbi impunè licebat, quid sentiret quisque, enunciare, acerrimè laceratum. *Onerasset*) Inflasset superbia. *Eiusmodi*) Tam gratus omnibus. *Pollicentur*) Cùm fiunt imperatores, spondent se bonos futuros. & in initio plures fuere, sed procedente tempore mala respexere. *Spatium*) Quo in imperio fuisti. nam semper perstitisti in humanitate ingenita. *Miscuisti*) Coniunxisti. *Res diuersissimas o.*) Hæc est vera lectio, vt sit sensus, securè imperas & cum pudore. quod nullus diu antè fecerat. *Olim d.*) Quæ in aliis principibus inter se non conueniebant. Dion tamen scribit, Vespasianum habitasse vt plurimùm in hortis Salustianis, foresque domus semper patuisse sine custode, vt liceret omnibus ingredi, facilémque fuisse accessu & colloquio.

securitatem imperantis, & incipientis pudorem. Non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis: nec osculum manu reddis. Manet imperatori quæ prior humanitas. incedebas pedibus, incedis: lætabaris labore, lætaris: eadémque omnia illa circa te. nihil ipso te fortuna mutauit: liberum est ingrediente per publicum principe subsistere, occurrere, comitari, præterire. ambulas inter nos, non quasi contingat: & copiam tui non vt imputes facis. hæret lateri tuo quisquis accessit. finémque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit. regimur quidem à te, & subiecti tibi, sed quemadmodum legibus sumus. nam & illæ cupiditates nostras libidinésque moderantur, nobiscum tamen, & inter nos versantur. Emines, excellis, vt honor, vt potestas, quæ super homines quidem, hominum sunt tamen. ante principes fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu vsum pedum amiserant. illos ergo humeri, ceruicésque seruorum, super ora nostra, te fama, te gloria, te ciuium pietas super ipsos principes vehût. te ad sidera tollit humus. ita communia, & confusa principis vestigia.

Securitatem imperantis, & incipientis pudorem) Iam dixerat. sic imperatorem commilitonémque miscueras. Tacitus in vita Agricolæ, nunc primo statim beatissimi seculi ortu Nerua Cæsar res olim dissociabiles miscuit, principatum, libertatem, augétque quotidie felicitatem imperij Nerua Traianus. nec spem modò votorum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur assumpsit. Dion autor, Traianum, quòd bonos honorasset & extulisset, nullum timuisse, neque odisse. *Securitatem*) Quòd securus esses in imperio nullis petitus insidiis, quãuis legamus Crassum, & alios quosdam in Traianum coniurasse, & ideo patrum sententia damnatos. *Incipientis*) Imperare. *Pudorem*) Abstinentiam à malis. *Pedes deosculandos*) id est, non sinis pedes vel manus tuas ciuibus osculari: inde postea priores damnans. cùm velut, inquit, affixi curulibus suis, manum tantùm, & hanc cunctanter, & pigrè imputantibus similes promerent. *Prior*) Ante assumptum imperium. *Incedebas*) Hoc verbum vt plurimum dignioribus personis ascribitur. *Circa te*) Imperatorem, quæ erant circa priuatum. *Ipso te*) A te ipso talis es princeps, qualis priuatus fueras. *Liberum est*) Licet ciuibus sine discrimine. *Subsistere*) Et quæ sequuntur, articulus, exornatio. *Contingat tibi ambulare*) id est, fortè. *Vt imputes*) Vt iactes te ciuibus nimium familiarem. *Suus pudor*) Si magnus, citò: si breuis, tardè. loquitur quisque tecum pro arbitrio suo. *Superbia*) Dedignatio, repulsa. *Facit*) Adiunctio, cùm verbum postremò collocamus. *Legibus*) id est, ratione à te regimur, non libidine. *Illæ*) Leges, sic tu. *Nobiscum*) Inter humanitate, vt pote ductæ ex bono & æquo, & à nobis constitutæ, quibus nisi bonus princeps non subest. *Vt honor*) Excellit. *Quæ*) Imperatoriæ dignitates. *Æqualitatis metu*) Ne nobis viderentur æquales. *Vsum pedum amiserant*) Non gradiebantur. circuitio. color. *Humeri ceruicésque*) Nam hexaphoro vel octophoro vehebantur. *Super ora nostra*) Eminentiores. Iuuenalis satyra tertia, turba cedente vehetur Diues, & ingenti curret super ora liburno. Seneca: quos supra capita hominum, supráque turbam delicatos lectica suspendit. *Humus*) Mortales homines. *Communia*) Nobiscum, quia pedibus incedunt, sed excellunt gloria.

Digitized by Google

Nec vereor P.C. ne longior videar, cùm ſit maximè optandum, vt ea pro quibus aguntur principi gratiæ, multa ſint. quæ quidem reuerentius fuerit integra illibatáque cogitationibus veſtris reſeruari, quàm carptim breuitérque perſtringi. quia ferè ſequitur, vt illa quidem, de quibus taceas, tanta quanta ſunt, eſſe videantur. Niſi verò leuiter attingi placet, locupletatas tribus, datúmque congiarium populo, & datum totum, cùm donatiui partem milites accepiſſent. An mediocris animi eſt his potius repræſentare, quibus magis negari poteſt? Quanquam in hac quoque diuerſitate æqualitatis ratio ſeruata eſt. æquati ſunt enim populo milites, eo, quòd partem, ſed priores: populus militibus, quòd poſterior: ſed totum ſtatim accepit. Enimuero qua benignitate diuiſum eſt? quanta cura tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum eſt his, qui poſt edictum tuum in locum eraſorum ſubditi fuerant

Nec vereor) Licèt interdum in media oratione vti exordio, & facere attentos auditores, quod hic vſurpat, ab eius perſona de quo loquitur. *Ea beneficia*) Virtutes. *Reuerentius*) Magis admirabile. *Illibata*) A me intacta. *Carptim*) Modicè. *Perſtringi*) Colligi, ad compendium redigi. *Sequitur*) Accidit, ſuppreſſit aliam partem ſcilicet, vt quæ dicuntur, tanta quanta dicuntur, duntaxat eſſe videantur nam non ſemper omnia dicenda, ſed aliqua ſupprimenda, quæ poſſit auditor per ſe intelligere. *Leuiter*) Breuibus. *Locupletatas tribus*) Trigintaquinque tribus in vrbe fuiſſe ſatis conſtat. hunc locum vt alia multa Claudianus in laudibus Honorij ſecutus, inquit, tecum præclara vocauit Ditandas ad dona tribus. *Congiarium*) Munus quod populo, ſicut donatiuum, quod militibus dabatur. Tacitus, additum nomine Neronis donatiuum militi, congiarium plebi. congiarium dictum à congio menſuræ genere, cuius meminit Varro libro ſecundo, rei ruſticæ. lactis, inquit, duos congios addunt. Fabius ſexto, incuſans anguſtiam congiariorum, quæ amicis dabantur. exiguitatem heminariam, dixit Maximus, nam congiario commune liberalitatis atque menſuræ. Paulus ff. xxxiij. pro vaſe vinario vſurpat, & Nouello Mediolanenſi tricongio à tribus congiis epotis vno imperij ſpectante miraculi gratia, Tiberio principe cognomen fuit vt ſcribit Plinius libro XIV. pro liberalitate. Tacitus. Plebique congiarium quadrageni nummi viritim dati. Tranquillus in Auguſto. congiaria populo frequenter dedit, ſed diuerſæ ferè ſummæ, modò quadragenos, modò tricenos, nonnunquam ducenos quinquagenóſque nummos, ac ne minores quidem pueros præteriit, quamuis non niſi ab XI. ætatis anno accipere conſueſcerent. noſtrorum quidam tradidêre ignorari vnde deduceretur congiarium, ſed verbum ſola conſuetudine ſibi notum, & nullam habens priſcæ Latinitatis originem, cùm multorum teſtimonio probetur congium eſſe vaſis genus, & inde ad varia deductum. *Totum*) Integrum. *Donatiui*) Muneris. *Milites*) Oſtendit Traiani animi magnitudinem, qui militibus partem donatiui ſuppreſſiſſet, cùm totum alij imperatores ſolerent initio principatus ſui illis erogare, tanquam defenſoribus & cuſtodibus. populum verò interdum præterire ſine congiario, vt quorum opera minus indigerent. At Traianus ſecus fecit, vt doceret illam eſſe veram liberalitatem, quam donamus iis, quibus nullo beneficio ſumus obnoxij, neque metuimus. *Repræſentare*) Donare, munerare. Tranquillus: ſed & Iuliæ Auguſtæ, quod Tiberius ſuppreſſerat, cum fide ac ſine calumnia repræſentata

tata

tata perſoluit in Vitellio pro ſubitò inferre. verbera, inquit, & plagas, ſæpe vulnera, nonnunquam necem repræſentantes aduerſantibus. Marcellus iuriſconſultus, pro numeratione pecuniarum ſubita, ff xxxv. poſuit repræſentationem. interdum repræſentare ſignificat oſtendere. idem: ſed hæc verba videntur repræſentare fideicommiſſum. Papinianus ff. xxxvi. abſolutè pro reddere. *Quibus*) Popularibus. *Diuerſitate*) Quod populus plus, miles acceperit minus. *Æquati*) In hoc quod priores acceperunt, etſi tantùm donatiui partem. populus æquatus eſt militibus. quod etſi poſterior in accipiendo munere fuit, tamẽ integrum accepit. ita vt quod fuerat in honore miles conſecutus maius, id populus muneris maiore liberalitate adæquauerit. *Statim*) Poſtquam promiſſum fuit, non ſerò datum. *Edictum tuum*) Congiarij pronunciationem. *Eraſorum*) Deletorum, expunctum è numero eorum qui accipiebant congiarium: eradere enim delere. Tranquillus in Domitiano refert equitem Rom. eraſum iudicum albo. *Subditi*) Subſtituti, aſcripti. *Illi*) Subditi poſt edictum.

æquatique ſunt cæteris illi etiam quibus non erat permiſſum. Negociis aliquis, valitudine alius. hic mari, ille fluminibus diſtinebatur. expectatum eſt prouiſúmque, ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuiſſet. veniret quiſque, cùm vellet, veniret quiſque cùm poſſet. Magnificum Cæſar, & tuum disiunctiſſimas terras munificentiæ, ingenio velut admouere, immenſáque ſpacia liberalitate contrahere, intercedere caſibus, occurſare fortunæ atq; omni ope adniti, ne quis è plebe Romana dante congiarium te, hominem magis ſentiret ſe fuiſſe, quàm ciuem. Aduentante congiarij die obſeruare principis egreſſum in publicum, inſidere examina infantium, futuruſq́; populus ſolebat. labor parentibus erat oſtentare paruulos, impoſitoſq́; ceruicibus, adulantia verba blandáſque voces edocere. reddebant illi quæ monebantur, ac plerique irritis precibus ſurdas principis aures adſtrepebant: ignaríque quid rogaſſent, quid non impetraſſent, donec planè ſcirent, differebantur. Tu ne rogari quidem ſuſtinuiſti. Et quanquam lætiſſimum oculis tuis eſſet

Æquati ſunt c.) Par congiarium acceperunt. *Fluminibus*) Auctis ne poſſet venire in vrbem. *Diſtinebatur*) Detinebatur, impediebatur. *Veniret*) Ad congiarium. repetitio. *Tuum*) Tibi conueniens. *Munificentiæ t.*) Subtili inuentione liberalitatis. *Contrahere*) Coniungere. *Intercedere*) Occurrere, impedimento eſſe. oratio cæſa. *Hominem*) Humanis caſibus ſubiectum, vtpote abſentem non participare congiarium. *Quàm ciuem*) Quàm participem congiarij. *Die*) Præſcripta per edictum. *Egreſſum*) A Palatio. *Examina*) Verbum opportunè tranſlatum, pro multitudine nouæ prolis, inſtar apũ. quanquam Columella lib. I. etiam de aliis animalibus examina dixerit. & infeſtis inquit aculeis armata gignit animalia, quæ in nos denſiſſimis examinibus inuolant, culices præſertim intelligens. *Inſidere*) Occupare ſedendo, expectare. *Futurus populus*) Veri mox futuri homines & populus. *Oſtentare*) Principi *Paruulos*) Filios ſuos demonſtrare. exornatio. dabatur autem congiarium parentibus ad alendos filios. *Edocere*) Inſtruere verba precantia patres ſuos filios ſolebant. *Illi*) Pueri *Reddebant*) Dicebant. *Monebantur*) Dictabantur, ſuggerebantur à patribus. *Plerique*) Filij: non enim omnes qui petebant

congiarium accipiebant. *Surdas*) Simulantes, tergiuersantes. *Irritis*) Quibus nihil essent accepturi. *Ignari*) Quia pueri & non intelligentes quid peterent. *Planè s.*) Iam adulti cognoscerent se præteritos.

conspectu Romanæ sobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent, adirèntve, recipi, indici iussisti, vt iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: crescerent de tuo, qui crescerent tibi alimẽtisque tuis, ad stipendia tua peruenirent. tantúmque omnes vni tibi, quantum parentibus suis quisque deberet. Rectè Cæsar quod spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. nullum est enim magno principe immortalitatemq́ merituro impendij genus dignius, quàm quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur. pauperibus educandis vna ratio est bonus princeps. Hîc fiducia sui procreatos, nisi larga manu fouet, auget, amplectitur, occasum imperij, occasum reipublicæ accelerat. frustrà princeps plebe neglecta vt defectum corpore caput, nutaturúmque instabili pondere tuetur. Facile est coniectare, quod perceperis gaudium, cùm te

Conspectu sobolis) Intuitu paruulorum. Soboles de vitibus & aliis arboribus dicitur pullulantibus, præsertim ab radice. transfertur etiam ad animata. nam idem de quibus sobolem pullos filios dixit, & de hominibus frequentius. *Recipi*) Adnumerari. *Incidi*) In æs notari. inferius enim & quanto maiorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidi, dabis congiaria si voles. nam non scripti pueri ab imperatore publicis sumptibus non alebantur. *Parentem publicum*) Te patrem patriæ. *Crescerent*) Traductio. *Tibi*) In vsum tuum, siue ad pacem, siue ad bellum. *Stipendia*) Militiam. *Omnes*) Paulominus quinque millia ingenuorum deberent. *Spem*) Pueros in quibus spes laudari possunt. *Nullius est enim*) Sententia. *Erogatur*) Distribuitur. *In posteros*) In eos qui post te victuri sunt. *Ingentia præmia*) Tranquillus: cum Augustus legem de maritandis ordinibus, quam Q. Metellus [autore Liuio] induxerat, seuerius quàm cæteras emendasset, præ tumultu recusantium perferre non potuit, nisi adempta demum lenitáue parte pœnarum, & vacatione triennij data, auctísque præmiis. sic quoque abolitionem eius publico spectaculo, pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos, receptósque, partim ad se, partim in patris gremium ostentauit, manu vultúque significans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. inde abbreuiator Liuij, Q. inquit, Metellus censor, censuit vt ducere vxores omnes cogerentur, omnino liberorum creandorum causa. extat oratio eius, quam Augustus Cæsar, cùm de maritandis ordinibus ageret, veluti eo tempore scriptam in senatu recitauit. Tacitus libro decimoquinto, memorat, patres habuisse ius petendi magistratus, & sortiendi prouincias, ac hæreditates vsurpandi, & quæ ibi subsequuntur. Vlpianus respondet: legibus cautum, vt singuli anni per singulos liberos remittantur ad honores. & in panegyrico Constantini & Maximiani scribitur, si leges hæ, quæ mulcta cœlibes notauerunt, parentes præmiis honorarunt, verè dicuntur esse fundamenta reipublicæ: quia seminarium iuuentutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt, & reliqua. *Pares*) Ingentes. *Ratio*) Via. *Bonus*) Liberalis. *Occasum*) Deficientibus ciuibus. est autem repetitio. *Defectum corpore*) Sine membris & thorace positum. eo modo defectum

ſtum à Secundo, quo à Martiale, Dulcia defecta modulatur carmina lingua, pro eo quod deficit. *Tuetur*) Se & imperium ſuum.

parentum, liberorum, ſenum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima paruulorum ciuium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta hoc maximum præſtitiſti, ne rogarent. Super omnia eſt tamen, quòd talis es, vt ſub te liberos tollere libeat, expediat. nemo iam parens filio, niſi fragilitatis humanæ vices horret: nec inter inſanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem eſt educandi incitamentum, tollere liberos, in ſpem alimentorum, in ſpem congiariorum: maius tamen in ſpem libertatis, in ſpem ſecuritatis. Atque adeò nihil largiatur princeps, dum nihil auferat: non alat, dum non occidat. nec deerunt qui filios concupiſcant. Contrà largiatur, & auferat, alat, & occidat, ne ille tam breui tempore effecerit, vt omnes non poſterorum modò, ſed ſui parentúmque pœniteat. quo circa nihil magis in tua tota liberalitate laudauerim, quàm quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo, neque à te liberi ciuium, vt ferarum catuli, ſanguine & cædibus nutriuntur: quódque gratiſſimum eſt accipientibus, ſciunt dari ſibi, quod nemini eſt ereptum, locupletatíſque tam multis pauperiorem eſſe factum principem tantum. quanquam nec hunc quidem. nam cuius eſt, quicquid eſt omnium, tantum ipſe, quantum omnes habet.

Parentum) Liberorum. articulus grauis. *Exciperet*) Applauderet tibi aduenienti *Ne rogarent*) Nam gratia quæ fit non rogata, gratior eſt. *Tollere*) Habere. *Expediat*) Sit vtile. *Niſi vices humanæ fragilitatis*) Niſi caſus mortalium, præſertim mortem. circuitio. *Inſanabiles*) Incurabiles, deſperatos. *Principis ira*) Qua ſolebant abſumi interdum filij. *In ſpem congiariorum*) Repetitio & ſimiliter cadens. *Adeò certè*) Expletiua dictio, interdum multum ſignificans: vtraque ſignificatione apud Terentium & Virgilium inuenies. *Nihil*) Traductio. *Largiatur*) Auferat, alat, occidat contrarium. exornatio. *Concupiſcant*) Tollere. *Contrà*) Non inuenitur qui filios concupiſcat, ſi imperator largiatur & auferat. videtur notaſſe Domitianum, qui initio liberalitatis experimenta dedit, omnes circa ſe largiſſimè proſecutus, congiarium populo nummorum ccc. ter diſtribuit, epulum equiti, ſenatuíque panariis plebeíſque ſportellis cum obſonio diſtributis. omne genus rerũ miſſilia ſparſit. ſed conuerſus ad rapinas, nihil penſi habuit, quin prædaretur omnimodo bona viuorum & mortuorum. neque in clementiæ tenore permanſit; fuit enim non ſolùm magnæ, ſed & callidæ, inopinatæque ſæuitiæ. *Ne*) Certè. *Ill.*) Domitianus. *Breui*) An quia ſerò diſſimulatam ſæuitiam patefecit. *Effecerit*) Sua ſæuitia. *De tuo*) De rebus imperialibus, non vi & contra ius à ciuibus extortis. *Vt ferarum c.*) Similitudo per breuitatem. *Sanguine*) &c. Bonis occiſorum. *Quod nemine eſt e.*) Dion in hanc ſententiam pedibus iuit. Traianus, inquit, à pecuniis alienis & iniuſtis cædibus abſtinuit. *Quanquam*) Correctio. *Hunc*) Traianum factum eſſe pauperem.

Aliò me vocat numerosa gloria tua : aliò autem, quasi verò iam satis veneratus, miratúsque sim, quòd tantam pecuniam profudisti, non vt flagitij tibi conscius ab insectatione eius auerteres famam : nec vt tristes hominum, mœstósque sermones lætiore materia detineres. nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti : nec tibi benefaciendi fuit causa, vt quæ malè feceras, impunè fecisses. amor impendio isto, non venia quæsita est: populúsque Rom. obligatus à tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securúsque securis. quodque antea principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam innocens populo dedisti, quàm populus accepit. Paulò minùs P. C. quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas principis nostri conquisiuit, inuenit, adsciuit. hi subsidium bellorum, ornamentum pacis publicis sumptibus aluntur, patriámque non vt patriam tantùm, verùm vt altricem amare condiscunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur. ex his quandoque nascentur, quibus alimentis opus non sit. Dent tibi Cæsar ætatem dij, quam mereris, seruéntque animum, quem dederunt. & quanto maiorem infantium turbam

Alio a.) Correctio per interrogationem. *Profudisti*) Dilargitus es. *Flagitij*) Sceleris. *Insectatione eius*) Taxatione ; infamia. hoc fecisse Neronem post Britannici funus legimus apud Tacitum, largitione potissimum quemque amicorum iungentem. nec defuerunt qui arguerent viros grauitatem asseuerantes quòd domos villásque id temporis, quasi prædas diuisissent alij necessitatem adhibitam credebant à principe, sceleris sibi conscio, & veniam sperante, si largitionibus validissimum quenque obstrinxisset. adhæc tradente Dione, Post necem matris Agrippinæ prætorianis Nero argentum distribuit, deinde multis editis spectaculis, missilia sparsit in populum, edulia, equos, seruos, currus, aurum, argentum, vestem variam, per tesseras dedit. *Detineres*) Occupares, diuerteres, delectares. *Alimētis*) Nam præter congiarium etiam promisit deditque alimenta. *Nullam culpam redemisti*) Adiunctio. color, non absoluisti te ab vlla culpa & crudelitate, cùm omni crimine careres. *Impendio*) Liberalitate. *Non venia*) Antitheton. *Tribunali*) Suggestu, loco edito, sede. *Exoratus*) Placatus. *Gaudentibus gaudens*) Traductio. *Principes*) Præterea scimus Neronem post detectam coniurationem Pisonianam bina nummûm millia viritim manipularibus diuisisse, & sine precio frumentum addidisse. *Tumentibus*) Iratis. *Obiectabant*) Tanquam offam Cerbero. *Populus*) Qui non excandescebat, sed quiescebat. *Ingenuorum*) Liberorum. *Adsciuit*) Sibi assumpsit nutriendos Spartianus, Pueris ac puellis, quibus etiam Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis Hadrianus adiecit. solitum dari frumentum liberis, testatur Capitolinus. pueros narrat & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni præceperunt ascribi. *Subsidium*) Suppetiæ loco militum deficientium. articulus grauis. *Patriam*) Traductio. *Ex his*) Quinque millibus paulo minus. *Tribus*) Vrbanæ. *Ex his*) Repetitio. *Nascentur*) Diuites. *Quàm*) Longissimam. *Quem*) Liberalem.

Incidi)

iterum atque iterum videbis incidi, (augetur enim quotidie, & creſcit, non quia chariores parentibus liberi, ſed quia principi ciues) dabis congiaria ſi voles. illi tamen propter te naſcuntur. Inſtar ego perpetui congiarij reor affluentiam annonæ. huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriæ, quàm pulſus ambitus campo, exactus hoſtis mari,

Incidi] Adſcribi, notari in ære. *Non)* Iccircò augetur. *Ciues chariores ſunt)* Quàm ipſis parentibus. *Propter te)* Propter liberalitatem tuam. *Inſtar.)* Similitudinem. *Affluentiam annonæ)* Copiam frugum laudat ab accidentibus. *Huius cura)* Conſtituti erant præfecti frumento diuidundo in populum, ſiue donaretur, ſiue minimo diſtraheretur, non tam tributim quàm viritim, vt æquam portionem quiſque caperet. hoc officij genus excogitauit Auguſtus, qui in difficultatibus annonæ, gratis plerunque vel leuiſſimo precio frumentum dimenſus eſt, & in magna ſterilitate venalitias & laniſtarum familias, peregrinóſque omnes, exceptis medicis & præceptoribus & parte ſeruitiorum, vrbe expulit. quo facto annona conualuit. dicere ſolebat Aurelianus nihil populo Rom. ſaturo lætius: at contra, immanis ille Caius, nonnunquam horreis publicis præcluſis, populo famem indixit. *Pompeio)* Appianus libro ſecundo bellorum ciuilium, Romani aſſidua fame diutius vexati, Pompeium annonæ omnis præfectum eligere, eidémque vt in Piratico bello viginti ſenatorij ordinis viros addidêre, quos ille viciſſim per prouincias partitus eſt. M. Tullius ad Atticum xv. legatos fuiſſe ſcribit, ipſe nationes vndique percurrens, vrbem frumento cæteriſque ad victum neceſſariis, repleuit. qua ex cauſa ad ampliorem adhuc gloriam peruenit, ac poteſtatem. ſummarium Liuij Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata eſt. ſed vberius in vita Pompeij Plutarchus. Cicero, inquit, pro lege orans frumentaria, quodammodo iterum omnis terræ omniſque pelagi populo Romano ſubiecti poteſtatem Pompeio integram dedit, & portus omnes, negociatorum conuentus, frugum diſpenſationes, & vnico nomine omnia nautica atque terreſtria Pompeio ſubdita. Clodius legem hanc à ſenatu prodiſſe, ob annonæ caritatem aiebat, ſed anguſtiam annonæ emanaſſe, vt lex promulgaretur: veluti non ferente Pompeio potentiam ſuam extingui, ſed ex nouo quodam magiſtratu excitare eam ſemper quæritante. alij dicunt hoc conſulem Spinterem machinatum eſſe, conantem ad maiorem magiſtratum promouere Pompeium, vt ipſe ad regem Ptolomæum reſtituendum mitteretur. deſignatus itaque Pompeius rei frumentariæ dux, diuerſa in loca legatos amicóſque mittit, in Siciliam ipſe atque Sardiniam, deinde in Africam nauigans, vim permagnam frumenti comparauit. Repetiturus Romam, cùm mare procellis infeſtaretur, & gubernatores ſe alto committere timerent, primus nauem ingreſſus, ſolui iuſſit anchoram, clamitans: nauigare eſt neceſſe, viuere neceſſe non eſt. hac audacia & animo vſus, læta cum fortuna omne forum frumento, & omne mare nauibus impleuit. vnde & cæteris extra vrbem incolis, hic apparatus ſuperabundans fuit, veluti à fonte quodam immenſa frumenti copia manaſſet. *Non m.)* non fuit minus glorioſum. *Pulſus ambitus campo)* A petentibus magiſtratus, qui dabantur in campo Martio excluſa ambitio, & corruptela Liuij abbreuiator coniuratio eorum, qui in petitione conſulatus damnati ambitus erant, facta de interficiendis conſulibus, oppreſſa eſt. Aſconius inſuper Pedianus refert à Cn. Pompeio conſule latam legem ex ſenatuſconſulto, de ambitu, pœnam grauiorem & formam iudiciorum breuiorem continentem. prius enim teſtes dare, deinde vno die atque eodem, ab accuſatore, & ab reo perorari iubebat, ita vt duæ horæ accuſatori, tres reo darentur. cui legi M. Cœlius trib. pleb. obſiſtere conatus eſt. & cùm pertinacius legem vituperaret, eò proceſſit iræ Pompeius, vt diceret, ſi coactus eſſet, armis ſe R. P. defen-

Digitized by Google

ſurum. nam ambitioſi nullo robore ad lucra confluebant, populus non niſi mercede accepta, ad ſuffragia prodibat. ferunt octingẽtorum ſummam talẽtorum magiſtratus nomine et ſequeſtro fuiſſe deprehenſam, ita vt neque coſſ. per ſingulos annos exercitum ducere, aut bellum gerere fas eſſet. *Hoſti*] Pirata Cilix, ſed cum pluribus. hoc bellum Plutarchus in Pompeio, & Dion pariter, nec non Appianus ac M. Tullius pro imperatore eligendo, pluréſque alij tradunt, vt Liuij compendia. rem tamen totam commodius L. Florus videtur expreſſiſſe. cuius hæc peroratio. Quid prius in hac mirer victoria? velocitatem, quòd quadrageſimo die parta eſt? an perpetuitatem, quòd amplius piratæ non fuerunt?

oriens trumphis, occidenſq́ luſtratus. Nec verò ille ciuilius, quàm parẽs noſter, autoritate, conſilio, fide recluſit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare, littora mari reddidit: diuerſaſq́ gentes ita commercio miſcuit, vt quod gentium eſſet vſquam, id apud omnes natum eſſe videretur. Nonne cernere datur, vt ſine vllius iniuria, omnis vſibus noſtris annus exuberet? quippe nõ vt ex hoſtico raptæ, perituræq́ in horreis meſſes nequicquã queritãtib. ſociis auferũtur. deuehunt ipſi quod terra genuit, quod ſidus aluit, quod annus tulit. nec nouis

Oriens triumphis] Superatis Mithridate, Tigrane, Albanis, Iberis, Arabibus. *Occidénſque luſtratus*] Domitium in Africa reliquias exercitus Marij colligentem vicit & occidit, Iarbam cepit, omne verò belli Africani tempus atque victoriæ, ex quo domitis hoſtibus ſubegit regionem, xl. dierum fuit, pro quo Magnus à Sylla cognominatus ante tempus triumphauit. in Hiſpania Herennium, Perpennam, Sertorium vicit, demum Syriam occupare cõcupiuit, atque per Arabiam mare Rubrum attingere, vt vndique qui orbem cingit Oceanus trophæis ſuis impleretur. etenim primus in Libya vſque exterius progreſſus eſt pelagus, in Hiſpania apud Atlanticum mare, fines Rom. imperij protendit. tertiò Albanos proſequens, fermè ad Hircanum pelagus progreſſus eſt. Iudæa ſubacta, regem eius Ariſtobulum cepit. memorantur hæc & plura ab antedictis ſcriptoribus. quare, inquit Cic. pro Corn. Balbo, de Pompeio loquens, cuius plerique æquales minus ſæpe caſtra viderunt, quàm hic triumphauit, qui tot habuit triumphos, quot oræ ſunt partéſque terrarum tot victorias bellicas, quot ſunt in rerum natura genera bellorum. & mox: quæ eſt enim ora, quæ ſedes, qui locus, in quo non extent huius cùm fortitudinis, tum verò humanitatis, tum animi, tum conſilij impreſſa veſtigia? & contra Catilinam: anteponatur omnibus Pompeius. cuius res geſtæ atque virtutes, iiſdem regionibus quibus ſolis curſus ac terminus continentur. *Ille*] Pompeius. *Ciuilius* Humanius, popularius. *Parens*) Traianus pater patriæ. *Vias*) Annonæ, compar graue *Patefecit*) Præſtitit vt tuto adiri poſſent. *Reddidit*) Liberauit ab omni incurſione, totum orbem latronibus purgauit. *Littoribus*) Mare mari. traductio. *Commercio*) Facultate cõmutandarum mercium. qui vſus maximè ex tuta nauigatione comparatur. *Natum*) Quia abundè omnia quocunque terrarum importentur. *Victis*) Sociorum, maximè Siculorum decimas pop. Rom. perſoluentium. hoc verbum è tractat M. Tullius in Verrinis. *Exuberet*) Fertilis ſit, largiter ſatisfaciat. *Vt*) Tanquam. *Hoſtico*) Hoſtili terra. hoſticam gloriam dixit Spartianus in Peſcennio Nigro, & Vegetius hoſticas naues. vnde Hoſtium Hoſtilium à matre vocitatum periciſſimi vetuſtatis referunt, quòd primus eſſet in hoſtico procreatus. *Perituræque in h.*) Nulli vſui futuræ in horreis publicis, inueniuntur hodie in

priua-

Digitized by Google

priuatis, quas dominorum auaritia corrumpit, longius reconditas, quàm frugum imbecillitas patiatur. *Nequicq.q.*) Fruſtrà conquerentibus apud magiſtratus pro rapina Annonæ, quàm non ſunt recepturi. *Deuehunt*) Sua ſponte ad nos tranſportant. *Ipſi*) Socij. *Quod ſid.n.*) Poſſunt hic notari tres exornationes. disiunctio, repetitio, comparatio. ſidus autem pro temperie cœli poſitum eſt. *Nouis*) Inſolitis.

indictionibus preſſi ad vetera tributa deficiũt. Emit fiſcus quicquid videtur emere. inde copia, inde annona, de qua inter licentem vẽdentémque conueniat. inde hîc ſatietas, nec fames vſquã Ægyptus alendis agendiſq; ſeminibus ita concordes precij vtilitate.

Indictionibus) Tributis, quæ ſingulis tribus luſtris patrimoniis indicebantur. vnde etiam manſit apud quoſdã conſuetudo numerandorum annorum, ab indictionibus. i. à ſpacio xv. annorum indicebãtur prouinciis primo luſtro auri tributa, argenti ſecundo, æris tertio, vt in authenticis & x. codicis de annonis & tributis. poſt quod ſequitur aliud caput de indictionibus, vbi reſcribit Diocletianus indictiones non perſonis, ſed rebus indici ſolere. & & ideo ne vltra modum earundem poſſeſſionum, quas poſſides conueniaris, Præſes prouinciæ proſpiciet. indicere enim iubere ſignificat. & Seruius ſuper illud: tempus inducit honorem, innuit indictiones fuiſſe extraordinarias. *Ad perſolu. v.t.*) Et iampridem impoſita. *Fiſcus*) Imperatoria pecunia. *Videtur*) Ad vſum publicum ſatis. *Licentem* (Ementem, precium pollicentem, offerentem in auctione publica faciendi. Plinius li. xiiij. tunc auidi matronam oculi licentur. M. Tullius in officiis non licitatorem venditor, nec qui contra ſe liceatur, emptor, opponat. Tranquillus: monuit Cæſar publicanos, ne in licitatione nouorum vectigalium immodaratius licitarentur. Apuleius ſecundo: ſiquis mortuum ſeruare vellet, de precio licerentur. dicitur etiam licitari. Plinius libro vij. Ariſtidis Thebani pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus eſt. & mox: Gn. Piſaurienſe vendente, & M. Scauro principe ciuitatis, iij. millia. Dcc. ſeſtertiis licente. & licitatio pollicitatio, oblatio. Paulus de publicanis: licitatio vectigalium, quæ calore licitantis vltra modum ſolitæ conductionis inflauit, ita demum admittenda eſt, ſi fideiuſſores idoneos & cautionem is, qui licitatione vicerit, offerre paratus ſit. licitatores vectigalium ad iterandam conductionem, antequam ſuperiori conductioni ſatisfaciant, admittendi non ſunt. *Conueniat*) Facile ſint

Hîc) In vrbe. *Ægyptus*) Exceſſus pulcherrimus repetens tum altius. Ægyptus terra expers imbriũ, mirè tamẽ fertilis, & hominum aliorúmque animalium fœcunda generatrix, difficilis acceſſu, maríq; importuoſa, & ab occidente quidem ſecũdum Ioſephum li. v. aridam Libyam habet obiectam, à meridie verò limitem, qui Syenen ab Æthiopia dirimit, nauibuſque inuias Nili fluminis cataractas. itémque ab oriente mare rubrum ad Copton ciuitatem vſq; diffuſum. ſeptentrionale verò munimentum habet terram vſque Syriam, & quod dicitur Ægyptium pelagus, totum portubus carens. Strabo decimoſeptimo: antiqui id ſolum Ægyptum vocauẽre, quod habitatur, & à Nilo irrigatur, à locis Syene proximis incipientes, vſque ad mare. poſteriores verò ad hoc vſque tempus, è quibus Herodotus, omnes ferè orientales partes aſſumpſerunt, quæ inter Arabicum ſinum atque Nilum. ab occidente verò loca vſque ad Abaſes, in ora maritima ab hoſtio Canopico, vſque ad eum locum, qui Catabathmus dicitur, & ea quæ Cyrenæi tenent. nam Ptolomæi reges, qui Cyrenaicam tenuere, adeò quondam polluerunt, vt eam ab Ægypto Cypróque ſepararent. Romani, qui poſtea ſucceſſerunt, illorum prouinciam Ægyptum iudicantes, in iiſdem finibus ſeruauere. lege plura apud Diodorum libro primo, & Melam. dicta Ægyptus, ſi Hammonio credimus, ab Ægypto rege Beli filio, aut ab Ægypto Nili. nam prius Nilus dicebatur. aut quaſi αἰγιπόγος vnde αἰγύπτος iuxta capram, quam Ægyptij colunt. aut quia nutriat pingues capras, aut

Digitized by Google

ſecundum Orũm Thenanum [illegible] id eſt, tanquam propinqua potui, aut fluuio, aut [illegible] id eſt, ab arden do & combũrendo. nam in Ægypto viri aduſti ſunt ex vehementi ſolis ardore.

gloriata eſt, vt nihil imbribus cœlóque deberet. ſiquidem proprio ſemper amne perfuſa, nec alio genere aquarum ſolita pingueſcere, quàm quas ipſe deuexerat, tantis ſegetibus induebatur, vt cum feraciſſimis terris quaſi nunquam ceſſuro: certaret. Hæc inopina ſiccitate vſque ad iniuriam ſterilitatis exaruit,

Gloriata) Sunt enim Ægyptij ventoſi, diu tes, fœcundi: inde noua ſæpe moliebantur. autores habeo Vopiſcum & Tacitum. *Nihil imbribus cœlóque deberet*) Hæc Claudianus videtur ad vnguem expreſſiſſe in Nili deſcriptione Felix qui Pharias proſcindit vomere terras: Nubila non ſperat tenebris condentia cœlum, Nec grauiter flantes pluuiali frigore coros Inuocat, aut arcum variata luce rubentem. Ægyptus ſine nube ferax, imbréſque ſerenos Sola tenet, ſecura poli, non indiga venti, Gaudet aquis, quas ipſa vehit, Niló que redundat. Iſocrates in Buſiride. imbris & ſiccitatis quorum aliis gentibus Iupiter diſpenſator eſt, horum quiſque Ægyptius eſt dominus. *Amne*) Nilo, qui amnium in noſtrum mare permeantium maximus, totam Ægyptum irrigat: qui vere, ſecundum Athenæum, dici poteſt trahere arenas aureas. nam eum ſegete vberrima vehit aurum incorruptum, tute excultum, vt cunctis ſatisfaciat hominibus, inſtar Triptolemi miſſus in vniuerſam terram. quare Parmenon Byzantius poeta, Ægyptium Iouem Nilum appellauit. cæteræ enim prouinciæ, niſi pluuia iuuantur, ſterileſcunt. Ægyptus verò ſola Nili inundatione contenta, etiam alios alit. is fluuius iuuat agros duabus ex cauſis, quòd inundat & oblimat: cùm turbidus quicquid pingue ſecum tulit ſiccis agris ſuperinducit. ante ortum caniculæ augetur mediis æſtibus vltra æquinoctium ſecundum Diodorum incrementum Nili à ſolſtitio incipiens æſtiuo, vſque ad æquinoctium, ſempérque nouum limum ſecum quærens, rigat cultas regiones, tum incultas, quanto tempore velint agricolæ. aquam enim leniter fluentem facilè paruis aggeribus arcent, inducúntque pro commodo terræ: tantam verò fertilitatem infert & agri colendi facilitatem, vt cùm ſeuerint, aut oues introducant in campos ad conculcanda iacta ſemina, aut aratro leui terræ ſubducant. neque niſi quatuor aut quinq; exactis menſibus ad meſſem redeuntes, breui tempore vberrimos fructus abſque vlla impenſa aut damno reportent. vineæ quoque eodem rigante modo vino abundant. terra inculta pecori ad paſtum relicta, adeo exuberat herbis, vt oues bis in anno pariant, biſque præbeant lanam. nimirum iſta fertilitas etiam ad homines proceſſit. nam gemini partus familiares ac penè ſolennes Ægyptiis ſunt. incrementum Nili aſpicientib. videtur admirabile, incredibile audientibus. æſtate in immenſum exuberat, hyeme minuitur. & quoniã plurima cura moleſtiáque vrgebat agricolas Nili inundatio, excogitata eſt in Memphi quædam incrementi menſurandi à regibus obſeruatio. itaque quibus id negotij demãdatum erat, per epiſtolas vrbibus viciſque ſignificabant, quot cubitis quótve digitis fluuius auctus eſſet, & ſimul quo tẽpore cœpiſſet decreſcere, quo modò vacuus reddebatur ea ſolicitudine populus. incrementi magnitudine decrementóque nota, vbertatem futuram è veſtigio ab inũdationis modo notatis prioribus temporibus, agnoſcebant. ad hæc lege Strabonem l. b. vij. Plin. v. cap. ix. Diodorum i. Senecam iii. & vj. naturalium: & Melam. *Proprio*) Suo, vel etiam ſi Diodoro, Stephano, & Hammonio credimus, quòd Nilus dictus ſit Ægyptus à rege Ægypto. *Induebantur*) Contegebatur, veſtiebatur. *Feraciſſimis*) Sicilia, Africa, Italia. *Ad iniuriam ſterilitatis*) Plinius ſcribit iuſtum incremẽtum eſſe cubitorum xvj. mi-

nores

ñores aquas non omnia rigare, ampliores detinere, tardius recedendo. nimiæ ſerendi tempora abſumunt ſolo madente, illæ non dant ſitiente. vtrunque reputat prouincia. in xij cubitis famem ſentit, in xiij. etiam eſurit, xiiij. cubita hilaritatem afferunt xv. ſecuritatem, xvj. delicias. maximum incrementum ad hoc æui fuit cubitorum xviij. Claudio principe, minimúmque Pharſalico bello. veluti necem Pompeij Magni prodigio quodam flumine auerſante. & quondam fame preſſam Ægyptum tradit Diodorus lib. ij. & per nouennium Nili inundationem cohibitam teſtatur Ouidius in arte, vbi docet ſolitum irritari ad incrementa, immolata hoſtia humana. vtitur autem Secundus amplificatione, res niloticas imminuens, & Traiani augens. nam, vt inquit Cicero, libro tertio de Oratore: ſumma laus eloquentiæ eſt amplificare rem ornando. quod valet non ſolùm ad augendum aliquid, & tollendum altius dicendo, ſed etiam ad extenuandum atque abiiciendum. id autem deſideratur, cùm explanamus aliquid. nihil enim ad exaggerandam & amplificandam orationem eſt accommodatius, quàm laudare & vituperare cumulatiſſimè. amplificatio igitur vna laus oratoris eſt & propria.

quia piger Nilus cunctäter alueo ſeſe ac languide extulerat. ingentibus quoque tunc quidem ille fluminibus conferendus. hinc pars magna terrarum mergi palanti amne cõſueta, alto puluere incanduit. fruſtrà tunc Ægyptus nubila optauit, cœlumq́ reſpexit, cùm ipſe fœcũditatis parens, contractior & exilior, iiſdem vbertatem eius anni anguſtiis, quibus abundantiam ſuam cohibuiſſet. Neque enim ſolum vagus ille

Quia piger Nilus] Deſcriptio. Nilus ex monte Atlante proculdubio oritur. qui mons in Macennitide iuxta oceanum ad veſperam longe ſuper cæteros erigitur. vnde poetæ cœli columnam vocant. nemo enim vnquam totum conſcendit, neque verticem vidit. ideo ſemper niuibus tectus, & magna vis aquæ inde defluit in æſtu. inſuper circa radices totus eſt paludibus obſitus. nunc igitur magis repletur. inde Nilum tempore certo auget. fons eius gignit crocodilos & cætera animalia quæ Nilus. neque meretur aliquis ſi ignota priſcis Græcis, inquit Dion, inuenimus. nam Macennitæ iuxta inferiorem Mauritaniam habitant, & multi illinc milites ad Atlanta perueniunt. quem montem aſſiduis nubibus & aqua ſcatentem teſtatur Virgilius in quarto. Iámque volans apicem & latera ardua cernit Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit: Atlantis, cinctum aſſiduè cui nubibus atris Piniferum caput, & vento pulſatur & imbri, Nix humeros infuſa tegit, tum flumina mento Præcipitant ſenis & glacie riget horrida barba. Pauſanias tamen libro primo, memorat aquam defluentem ab Atlante, nullum fluuium emittere, quamuis ibi crocodilus naſcatur, ſed arenis abſorberi, & non multò procul ab arena Nili fontem ebullire, at ij. idem refert Euphraten abſorberi, & rurſus apud Æthiopias ſcaturientem oſtendi. Seneca ſexto naturalium vero proximiora. alij alia de ortu Nili vt Mela & Strabo, Diodorus. Ptolomæus, Ioſephus, Solinus, Tibullus, Vitruuius. *Piger*) Minor ſolito. *Cunctanter*) Vix ſegniter. *Extulerat*) Creuerat, exierat. *Tunc*) Quamuis minus excreuiſſet. maximus enim fluuiorum qui in noſtrum mare exonerantur. *Mergi*) Contegi. *Palanti*) Effuſo & vago in quam ſignificationem Liuium vſurpaſſe (cuius Secundus ſtudioſus extitit) inuenies. nam palare ſecundum Feſtum errare ſignificat. & palos plãtare apud Columellam Pliniumque. *Incanduit*) Aruit quicquid enim Nilus non adiuuit, ſterile ac ſqualidum iacet. *Fruſtrà*) Quia illic non ſolet pluere. quare dixerat Seneca, in Ægypto nemo aratorum aſpicit cœlum. *Parens*) Nilus. *Contractior & exilior*) Idem Seneca in naturalibus pro-

inde sterilis annus aut fertilis est, prout Nilus magnus influxit, aut parcior. ordo & sensus est. cùm ipse parens fœcunditatis contractior, & exilior cohibuisset vbertatem eius anni iisdem angustiis, quibus cohibuisse abundantiam suam, id est, tantum excreuisset in duodecim cubitos. quibus authore Plinio famem sentit Ægyptus.

expanditor amnis intra vsurpata semper collium substiterat, atque hæserat, sed supino etiam, ac detinenti solo, placido se mollique lapsu refugum abstulerat. nec dum satis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id est, vbertate, regio fraudata: sic opem Cæsaris inuocauit, vt solet amnem suum. nec illius illi aduersorum fuit spacium, quàm dum nunciat. Tam velox Cæsar potentia tua est, tamq́; in omnia pariter intenta bonitas, & accincta, vt tristius aliquod seculo tuo paßis ad remedium salutemq́; sufficiat, vt scias. Omnibus equidem gentibus fertiles annos, gratásque terras precor. crediderim tamen per hunc Ægypti statum tuas fortunã vires experiri, tuámque vigilantiam spectare voluisse. nam cùm omnia vbique secunda merearis, nonne manifestum est, siquid aduersi cadat, tuis laudibus, tuisque virtutibus materiam, campúmque prosterni? cùm secunda felices, aduersa magnos probent. Percrebuerat antiquitus

Expanditur) Ex paciatur effusior. *Intra vsurpata collium*) Ad incrementum consuetum. quod, vt diximus, dignoscebatur quadam ratione in Memphi à regibus excogitata. cúmque Ægyptus sit plana & campestris, vrbes, vici, agricolarum mapalia aggeribus munita, aquæ inundationem repellũt, & tanquam Cyclades intuentibus apparent. *Semper*) Vt plurimum, iam enim annotauimus Ægyptum fame pressam *Abstulerat*) Se refugum refugerat. *Supino*) Molli. Iuuenalis. & multum referens de Mœcenate supino. Plinius libro nono In mari autem tàm latè supino mollique ac fertili accremento. Vel supino, solo eleuato. Apuleius secundo Floridorum, alibi camporum supinam planiciem coæquauit. aliquando supinum significat pigrum. idem in fine sui Asini, supinam procrastinationem. Martialis libro sexto supinam aurem. Venuleius fi quadragesimotertio, resupinam existimationem dixêrunt. interdum superbum significat. Martialis quinto Hæc & alia dum refert supinis interdum detectum, vt non multò post. & supinare ac resupinare, pro erigere vultum ad cœlum frequenter vsurpant eruditi. *Detinenti*) Sicco non satis irrigato. *Non placido*) Non saltem, placido. vel sine non, legas placido, id est, leni & vadoso. *Terras humentes addiderat*) Superinduxerat limum. *Id est vbertate*) Interpretatio, color. nam ab inundatione sequitur vbertas. *Regio*) Ægyptus. *Sic*) Precibus. *Tanto*) Desiderio. *Nec longius*) Non est passa Ægyptus famem nisi per illud spacium, quo Traianum certiorem fecit. *Accincta*) Prompta, parata. *Tristius aliquod*) Infelicitatem aliquam. *Tuo seculo*) Te viuo. *Vt scias*) Tantummodo vt cognoscas mala. nam statim rebus fessis subuenis. *Statum*) Conditionem, famem. ad multa refertur. vt status rerum, status temporum. *Fortunam*) Deum. *Vigilantiam*) Diligentiam, prouidentiam. *Cadat*) Accidat. *Campum*) Copiam. translatio. *Prosterni*) Præberi. allusit ad planiciem. est autem interrogatio grauis. *Secunda*) Felices. si rectè

fortu-

fortunam ſuam ferre nouerint. nam ſine ratione errant, qui proſperis rebus omnes fortunæ impetus fugiſſe putant. *Percrebuerat*) Inualuerat fama. Tacitus libro duodecimo, vbi famem ſub Claudio narrat. at hercule olim Italiæ è regionibus longinquas in prouincias commeatus portabant. nec nunc infœcunditate laboratur. ſed Africam potius & Ægyptum exercemus, nauibúſque & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt.

vrbem noſtram niſi opibus Ægypti, ali ſuſtentarique non poſſe. ſuperbiebat ventoſa, & inſolens natio, quòd victorem quidem populum paſceret tamen, quódque in ſuo flumine, in ſuis manibus vel abundantia noſtra, vel fames eſſet. Refudimus Nilo ſuas copias. recepit frumenta quæ miſerat, deportatáſque meſſes reuexit. Diſcat igitur Ægyptus, credátque experimento, non alimenta ſe nobis, ſed tributa præſtare. ſciat ſe non eſſe P. R. neceſſariam, & tamen ſeruiat. Poſt hæc ſi volet Nilus amet alueũ ſuum, & fluminis modum ſeruet. nihil hoc ad vrbem, ac ne ad Ægyptum quidem, niſi vt inde nauigia inania, & vacua, & ſimilia redeuntibus: hinc plena, & onuſta, & qualia ſolent venire, mittantur: conuerſoque munere maris, hinc potius venti ferentes, & breuis curſus optentur. Mirum Cæſar videretur, ſi deſidem Ægyptum, ceſſantemq́; Nilum non ſenſiſſet vrbis annona, quæ tuis opibus, tua cura, vſq; illuc redundauit, vt ſimul probaretur, & nos Ægypto poſſe, & nobis Ægyptum carere non poſſe.

Vrbem noſtram) Romam. denominatio. *Opibus*) Frugibus. Tranquillus refert Auguſtum Ægyptũ in prouinciæ formam redactam, vt feraciorem habilióremque annonæ vrbicæ redderet foſſas omnes in quas Nilus æſtuaret, oblimatas longa vetuſtate, militari opere deterſiſſe, & Ægyptum inter Romanorum horrea numeratam. inde enim vehi frumentum in vrbem ſolitum, itúmque ſub Nerone populum, quòd Alexandrina nauis puluerem palæſtricis, non annonam famelicis importaſſet. *Ventoſa*] Inſolens, vana. nam Vopiſcus & Adriani epiſtola teſtantur, Ægyptios leue & ventoſum genus hominum, Ad hoc furibundum, iniurioſum, ſeditioſum. *Victorem*) Romanum. *Manibus*] Arbitrio. *Eſſet*] Adiunctio. *Refudimus*] ἀπέδοξεν. *Sua*] Proprias, quas nobis miſerat. *Reuexit*] Ab vrbe in Ægyptum. *Tributa*] Nam Cicero monſtrat Auletæ patri Cleopatræ quotannis duodecim millium & quingentũm talentorum tributum afferre ſolitum Ægyptium regnum. quare cùm is qui peſſimè & ſegniſſimè regnum adminiſtrabat, tantos redditus haberet, quanta putanda ſunt quæ Romanis præſtabantur tributa, cùm tanta diligentia exigerentur? *Seruiat*) Subiecta ſit Romano imperio, nulla illius neceſſitate. *Amet alueum ſuum*] Contentus ſit non inundare, & ripis ſuis contineri. amare pro contentũ eſſe Latini vſurpant ad Græcorum imitationem, apud quos in hoc ſenſu datiuo iungitur, apud nos verò ſemper accuſatiuo. *Fluminis modu*] Menſuram cæterorum fluminum ſe ſuo alueo cohibentium. Hoc pertinet ad Ægyptum, cùm omnino luxuriet fertilitate, ab vrbe miſſa. *Similia redeuntibus*] Exhauſta, qualia prius ſolebant redire à nobis. *Scilicet*] tius. *Venire*] Ab Alexandria. *Cõtrariũ*] Exornatio, inania & vacua plena & onuſta. *Conuerſoq; munere*] Mutata vice.

contrariis votis. sicut enim solebant Romani optare celebrem nauigationem nauium Alexandrinarum ad vrbem, sic nunc Alexandrini celerem ab vrbe reditum ad se voto poscebant. *Mirum*) Non est mirum si Ægyptus laborauit penuria: per hoc enim declaratum est non posse viuere sine nostro auxilio. mirum quidem fuisset si Nilus inundasset: non enim cognitum esset, non posse carere nobis. *Vrbis annona*] Copiosissime in horreis publicis recondita, & ad victum nostrum, & Ægyptiorum. an potior sensus erit, mirum scilicet videri debuisse, si penuriam Romana annona non sentiret Ægypto sterili propter suppressas Nili aquas. nunc verò quanto mirabilius est, quod Ægypti sterilitatem vobis annona non modò non sensit, quia propter ea non est facta carior, sed Ægyptiorum etiam necessitatibus suffecit. tua enim cura illuc vsque se transtulit.

Actum erat de fæcundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterilitatis insolitæ. nec minus erubescebat fame, qua torquebatur, cum pariter à te necessitatibus eius pudorique subuentum est. Stupebant agricolæ plena horrea, quæ non ipsi refersissent. quibus de campis illa subuecta messis, quáve in Ægypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, & obsequens Nilus Ægypto quidem sæpe, sed gloriæ nostræ nunquam largior fluxit. Quàm nunc iuuat prouincias omnes in fidem nostram ditionémque venisse: postquam contigit princeps terrarum, qui fæcunditatem, nunc huc, nunc illuc, vt tempus & necessitas posceret, transferret, referrétque, qui diremptam mari gentem, vt partem aliquam populi plebisque Romanæ aleret ac tueretur. Et cælo quidem nunquam benignitas tanta, vt omnes simul terras vberet, foueátque hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat. hic si non fæcunditatem, at bono fæcunditatis importat. hic æternis commeatibus

Actum erat) Interierat funditus Ægyptus. desperationis summæ verbum est: actum est num de iure translatum dicitur in ea re, de qua iam lata sit sententia, qua cauetur ne quis re acta apud iudices ea repetat. *Fæcundissima*) Isocrates meminit plurima, & multiplicia bona Ægyptũ producere. *Libera*] Sui iuris, non Romanæ ditionis. *Erubescebat*) Exponere famen suam sibi. *Stupebant agricolæ*) Ethopœia, quæ fingit morem personæ. *Agricolæ*) Busyris, si fides præstanda est Isocrati, diuisit Ægyptios in tres partes, in sacerdotes, in opifices (in quibus agricolas inclusit) & in milites. at Diodorus inquit, fructus partim regibus, partim militibus ascripsit. eorum em publicam in tria hominum genera partitus, in pastores, agricolas, opifices. agricolæ parua quadam mercede à sacerdotibus regéque, aut militibus agros mercati, per omnem ætatem ab ipsa pueritia rei rusticæ, sine intermissione vacabant, quo factum est, vt agricultura cæteris, tum ob doctrinam à parentibus perceptam, tum ob continuum vsum præstent. *Refersissent*) Replessent. *Amnis*) Nilus, qui replesset horrea. *Maligna*) Sterilis visa est Ægyptus. *Et Nilus sæpe fluxit obsequens Ægypto* Sæpe inundauit Ægyptum. *Nunquam fluxit largior.*) Nunquam fuit benignior. præbuit enim materiam, vt possemus gloriari, alluisse nostris frugibus Ægyptum, vnde solebamus petere annonam. *Ditionem*) Imperium. Phocas, in vsu, tãtum in ablat. & accusat. sing. ditionem putat. nos tamẽ plerunq, in genitiuo notauimus. præsertim apud iureconsultos. *Diremptam*) Diuisam Ægyptum ab Italia. *Mari*) Mediterraneo, vt A-

vt Adriatico, Libyco, Ægyptio. *Vt)* Tanquam. *Benignitas)* Frugum largitas fuit. *Simul)* Vno anno. *Vberet)* Fœcundet, actiuum eſt, cuius paſſiuum xj. Palladius protulit. hoc coitu, inquit, ſteriles arbores vberantur prius etiam participio vberato fuerat vſus. *Mala ſterilitatis)* Famem. *Hic)* Repetitio. *Bona fœcunditatis)* Copiam annonæ.

orientem occidentémque connectit. vt quæ vbique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes inuicem capiant, & diſcant quanto libertate diſcordi ſeruientibus ſit vtilius vnum eſſe cui ſeruiant. quippe diſcretis quidem bonis omnium, ſua cuiuſque ad ſingulos mala: ſociatis autem atque permixtis, ſingulorum mala ad neminem, ad omnes omnia bona pertinent. Sed ſiue terris diuinitas quædam, ſiue aliquis omnibus genius, & ſolum illud, & flumen ipſum precor, vt hac principis benignitate contentum, molli gremio

Orientem Occidentémque) Vel in genere de omnibus dixit & erit ſuperlatio. vel reſpexit ad Alexandriam magis orientalem & Italiam occidentaliorem. *Feruntur)* Producuntur. *Expetuntur)* Deſiderantur vt bona. *Inuicem capiant)* Pariter per commercia ſuſcipiant. *Et diſcant)* Et cognoſcant, quid quæque ferat regio. *Libertate diſcordi)* Here cacozelon. melius eſſe vni principi ſeruire, quàm ſine principe ſuam rempublicam diſcordem habere. *Diſcretis.* Quod ſit in republica diſcordi. *Sua cuiuſque mala)* Pertinent ad ſingulos. *Sociatis)* Bonis omnium, vt ſub bono principe mala ſingulorum pertinent ad neminem, nam leuantur participatione aliorum, cum ſint omnibus communia. *Sed ſiue terris)* Digreſſio. *Genius)* Deus eſt in tutela cuius vt quiſque natus eſt, viuit: ſiue etiam quod vt generamur curat, ſiue quòd vna gignitur nobiſcum, ſiue etiam quòd nos genius ſuſcipiat ac tueatur. certe à gignendo genius appellatur. eundem eſſe Genium & Larem multi veteres tradiderunt. inter quos C. Flaccus, nunc in nos maximam, immo omnem habere poteſtatem, creditum eſt. nonnulli binos genios in his duntaxat domibus, quæ eſſent maritæ colendos putauere. alij duplicem omnibus genium dicunt appoſitum. ita nobis genius appoſitus eſt aſſiduus obſeruator, vt ne puncto quidem temporis longius abſcedat, ſed ab vtero matris acceptos, ad extremum vitæ diem comitetur. hæc Cenſorinus. Ammianus de genio latius libro viceſimo primo hiſtoriarum. at de deo Socratis Apuleius, Deum bonum ſcribit ſuo periculo poſſe vocari genium, quoniam is Deus qui eſt animus ſui cuiuſque, quanquam ſit immortalis, tamen quodam modo cum homine gignitur: vt eæ præces quibus genium precamur, ad coniunctionem noſtram, genios & lares miniſtros Deorum arbitrantur, cuſtodéſque hominum & interpretes, ſi quid à diis velint. Seneca tradit ſingulis genium & Iunonem datam: Plutarchus in Quæſtionibus, genium tantum. Genium vbique ſcribit Seruius eſſe. hinc Virgilium dixiſſe, genium ne loci. notat Dionyſius inter diuinum & humanum genus, tertiam quandam extare naturam, qua geniorum natio continetur, quandoque hominibus, quandoque diis admixta. ex qua fabulare illud heroum genus eſſe ortum aiunt, Feſto tradente, Genium appellabant Deum, qui vim obtineret rerum omnium gerendarum. genius eſt deorum filius & hominum. & propterea genius meus nominatur, quia me genuit. aliter genium eſſe putarunt vniuſcuiuſque loci Deum. geniales deos dixerunt elementa & ſemina rerum, quæ Græci ζωθαλῖς vocant. duodecim quoque ſigna, & lunam & ſolem inter hos computabant. *Illud ſolum)* Ægyptiacam terram. *Contentum)* Vt in poſterum redundet.

semina recondat, multiplicata restituat. non equidem reposcimus fœnus, putet tamen esse soluendum, fallacemq; vnius anni fidem omnibus annis, omnibusq; postea seculis tanto magis, quia non exigimus, excuset. Satisfactum qua ciuium, qua sociorum vtilitatibus. Visum est spectaculum inde non enerue, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret, & frangeret, sed quod ad pulchra vulnera, contemptumq; mortis accenderet: cum in seruorum etiam noxiorumq; corporibus amor laudis, & cupido victoriæ cerneretur. Quam deinde in edēdo liberalitatē, quā iustitiā exhibuit omni affectione, aut intactus, aut maior. Impetratum est, quod non

Semina recondat] Exuberet. nam dicitur recondere semina molli gremio, cum represso diluuio recedit ad tempus, non rapido cursu & præpropero, sed molliter ac sensim. sic enim quod cœnis inuexerat non secum refert. *Multiplicata semina*) In duplum reddat nobis. *Fœnus*) Hic conuenit illorum sententia, qui opinantur fœnus propriè dici naturalem terræ fœtum, & quod à sorte extrinsecus requiritur. *Putet*] Nilus. *Quia non exigimus*) Quia modesti sumus & verecundi, neque repetimus, quæ præstitimus. tanto magis debet esse singulis annis fœcundus. *Excuset*) Expurget per deprecationem. cùm scilicet peccasse confitetur reus, tamen sibi pro maioribus beneficiis ignosci postulat. *Satisfactum*] A te est. *Qua*] Tum. *Ciuium*] Dum eis alimenta præstas. *Sociorum*] Dum famelicis succurris. est autem transitio. color. nam parat ad alia transitum. *Spectaculum*] Gladiatorum: Dione memorante, Traianus in theatro gladiatores commisit. namque his oblectabatur. Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino scribit. proficiscentibus ad bellum venationes & munera dari solita ab imperatoribus, more inde orto. debuisse Romanos ad bellum ituros pugnas videre, & vulnera, & ferrum, ac nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut vulnera & sanguinem perhorrescerent. sic Annibal priusquam cum Scipione apud Ticinum congrederetur, rebus magis quàm verbis adhortandos milites ratus, circumdato ad spectaculum exercitu, captiuos montanos vinctos in medio constituit, armisque Gallicis ante pedes eorum proiectis, interrogare interpretem iussit, quis si vinculis leuaretur armáque & equum victor acciperet, decertare ferro vellet. cùm ad vnum omnes ferrum pugnámque poscerent, vt cuiusque sors acciderat, alacer inter gratulantes gaudio exultans, raptim arma capiebat, vbi verò dimicarent, is habitus animorum non inter eiusdem modo conditionis homines erat, sed etiam inter spectantes vulgo, vt non vincentium magis, quàm bene morientium fortuna laudaretur. *Noxiorúmque*) Damnatorum virorum. *Amor laudis*) Cupiditas gloriæ. M. Tullius Tusculanarū secundo. gladiatores quas plagas perferunt? quàm sæpe apparet nihil eos malle, quàm, vel Domino satisfacere, vel populo? quis mediocris gladiator ingemuit? quis vultum mutauit? quis non modò non stetit, verumetiam decubuit turpiter? quis cum decubuisset ferrum recipere iussus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. *Edendo*) Munere gladiatorio. *Liberalitatem*) Multa paria. *Liberalitatem*) Spectacula. c. xxiij. Traianus fecit, in quibus mille feræ, interdum innumeræ confectæ sunt, similiter infinitus gladiatorum numerus decertauit. hæc traduntur à Dione. M. Tullius libro secundo officiorum, non vult istam esse liberalitatem, sed prodigalitatem. *Iustitiam*) vt victores meritis præmiis afficeret. *Affectione*) animi motu

vicio.

vicio M. T. affectiones ſunt animi motus, qui ſecundum Stoicos non cadunt in ſapientem. Græci τὰ πάθη, id eſt paſſiones, vocant de quibus diuus Auguſtinus multa libro nono, capitulo quarto. *Intactus.*) Purus. *Maior*) Superior. Quod per gladiatorum exiſtimauerim. Martialis illud tetraſtichon dictum in commendationem Traiani. Cùm peteret pars hæc Myrinum, pars illa triumphum. Promiſit pariter Cæſar vtraque manu. Non potuit melius litem finire iocoſam: O dulce inuicti principis ingenium!

poſtulabatur, oblatum quod non poſtulabatur, inſtitit vltro, & vt concupiſceremus admonuit. Ac ſic quoque plura inopinata, plura ſubita. Iam quàm libera ſpectantium ſtudia, quàm ſecurus fauor. nemini impietas vt ſolebat, obiecta, quòd odiſſet gladiatorem. nemo ſpectator ſpectaculum factus miſeras voluptas vnco & ignibus expiauit. Demens

Poſtulabatur) A populo. immò etiam oblatū quod non poſtulabatur. conuerſio. color. *Inſtitit*) Traianus, vt ſpectaremus plura quàm rogauiſſemus. ſic Titus qui propoſito gladiatorio munere non ad ſuum, ſed ad ſpectantium arbitrium editurum ſe profeſſus eſt. & planè ita fecit. nam neque negauit quicquam petentibus, &, vt quæ vellent peterent, vltro adhortatus eſt. *Vltro*) Non rogatus. Sic vltro monens. *Plura*) Spectacula præſtitit. *Plura*) Repetitio. *Studia*) Fauores. *Libera*) Vt vnuſquiſque faueret illi, qui ſibi non imperatori placuiſſet. *Securus*) Sine diſcrimine. *Vt ſolebat*) Multos honeſti ordinis, deformatos prius ſtigmatum notis ad metalla, & munitiones viarum, aut ad beſtias condemnatos, aut beſtiarum more quadrupedum cauea coercitos, aut medios ſerra diſſectos à Caio ſcribunt Tranquillus & Dion, quòd malè de munere ſuo opinati eſſent. Vitellius etiam quoſdam de plebe ob id ipſum, quòd Venetæ factioni clarè malè dixerant, interemit, contemptu ſui, & noua ſpe id auſos opinatus. *Impietas*) Crudelitas in principem. Nerua à Domitiano impietatis damnatos abſoluit. *Spectaculum*) Vel feris obiectus, vel coactus digladiari. C. Caligulam tradunt iuſſiſſe Proculum patre primipilari, & ob egregiam corporis amplitudinem, & ſpeciem coloſſeron dictum è ſpectaculis detrahi repentè, & in arenam deductum Thraci, ac mox oplomacho comparaſſe, biſque victorem conſtringi ſine mora iuſſiſſe: & pannis obſitum vicatim circumduci, ac mulieribus oſtendi, deinde iugulari. Puteolis dedicatione pontis, quem excogitauerat, cùm multos è litore inuitaſſet ad ſe, repentè omnes præcipitauit. quoſdam gubernacula apprehendentes, contis remiſque detruſit in mare. ſed & Domitianus, quem puto imprimis reſpexiſſe, patremfamilias, quòd Thracem mirmilloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è ſpectaculo in arenam canibus obiecit: cum hoc titulo. impiè locutus parmularius. *Vnco & ignibus*) Tractus in arenam vnco, & ignibus per obſcœna immiſſis. quod nouum quæſtionis genus primum adinueniſſe Domitianum autor eſt Tranquillus. nam antea in carcere necatos, vncis quibuſdam magnis trahi ſolitos à carnifice in forum, deinde in fluuium teſtatur Dion: & Tertullianus, ſarmentitios & ſemiſſios appellatos Chriſtianos, quia ad ſtipitem dimidij aſſis reuincti, ſarmentorum ambitu exurerentur. Volcatius Gallicanus inquit, milites in crucem ſublatos, vt ſtipitem grandem poneret Auidius pedum octoginta & centum, à ſummo vſque ad imum damnatos ligaret, ab imóque focum ſubderet: incenſiſque aliis, alios fumi cruciatu, timore etiam necaret. & Lampridius tradit Voconium Turinum in foro Tranſitorio ad ſtipitem ligari iuſſum, & fumo appoſito, quem ex ſtipula, atque humidis lignis fieri imperatum fuerat, necatum. Seneca, (vt omittam quæ ab eodem libro tertio epiſtolarum ſe-

Digitized by Google

feruntur) tertio de ira. oſtendenda eſt rabies iræ eff enatr, & attonitæ, apparatúſque illi reddendus eſt ſuus. eculeus & fidiculæ, & ergaſtula, & cruces, & circundati defoſſis corpotibus ignes, & cadauera quoque trahens vncus. Iuuenalis ſatyra prima, tæda lucebis in illa Qua ſtantes ardent, qui fixo gutture fumant: Et latum media ſulcum deducit arena.

ille, veriq́ honoris ignarus, qui crimina maieſtatis in arena colligebat: ac ſe deſpici, & contemni, niſi etiã gladiatores eius veneraremur, ſibi maledici in illis, ſuam diuinitatem, ſuum numen violari interpretabatur: cùm ſe idem quod Deos, idem gladiatores, quod ſe putabat. At tu Cæſar quàm pulchrum ſpectaculũ pro illo nobis execrabili reddidiſti? vidimus delatorum iudicium, quaſi graſſatorum, quaſi latronum: nõ ſolitudinem illi nouiter, ſed templum, ſed forum inſederant. nulla iam teſtamenta ſecura, nullus ſtatus certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum auaritia. Aduertiſti oculos, atq; vt ante caſtris, ita poſtea pacem foro reddidiſti, excidiſti inteſtinum malum: & prouida ſeueritate cauiſti, ne fundata legibus ciuitas, euerſa legibus videretur. licet ergo cùm fortuna, tum liberalitas tua viſenda nobis præbuerit, vt præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos,

Ille) Domitianus. *Colligebat.*) Captabat. *Crimina maieſtatis*) Diminutionem dignitatis, aut amplitudinis, aut poteſtatis imperij Romani. de qua maieſtate non multò pòſt longè plura commodius explicabuntur. *In illis*) Gladiatoribus. *Si improbarentur*) A ſpectatoribus. *Suum numen*) Nam dici Dominus Deúſque voluit. vnde exiit illud à Martiale, Edictum Domini deique noſtri: tulitque gratanter Alcides appellari & ſub eius imagine coli, quod multis carminibus Martialis confirmatur, vt libro nono: Appia quàm ſimili venerandus in Hercule Cæſar. & ſtatim: Herculis in magni vultus deſcendere Cæſar Dignatus. item Alcide Latio non agnoſcende tonanti, Poſtquam pulchra dei Cæſaris ora vides. quare apud Iuuenalem ſatyra quarta. Itur ad Atridem, vbi ſanè Domitianum intelligit, contenderem legendum, Itur ad Alciden, vt Ironia ſatyrica eum appellauerit Alciden, qui pro Rhombi coctione tanquam pro Lernea combuſtione, ſenatores in conſilium vocaſſet. nulla ratio, cur Atriden vocauerit. non enim fuit Domitianus parenticida. *Se*) Deus. *Illo*) Domitiani. *Execrabili*) Prophano, impio. *Spectaculum*) Dij ſenatores pelluntur ab vrbe. *Iudicium*) Te pronunciaſſe in exilium delatores. *Graſſatorum*) Latronum ex improuiſo viatores adorientium, & necantium. *Latronum*) Qui à lateribus viarum graſſantur. in alia ſignificatione pro cuſtodibus laterum. *Solitudinem*) Loca deſerta ſub Domitiano, Iuuenalis meminit litora etiam à delatoribus obſeſſa. *Forum*) Romanum intelligit, in quo erant roſtra & templum Iulij Cæſaris quamuis P. Victor, ſi tamen illi fides in ipſis libellis præſtanda eſt, nec ipſius potius autor fuerit Pomponius Lætus, ædem Victoriæ, & eius ſtatuam in templo Iouis Opt. Max. locet, fora autem in vrbe xvij. Romanum quod dicitur magnum: Cæſaris Auguſti, Boarium, tranſitorium, olitorium, piſtorium, Traiani, Ænorbarbi, Suarium, Archemorium, Diocletiani, Gallorum, Ruſticorum, Cupidinis, Piſcatorium, Saluſtij. *Inſederant*) Tanquam hoſtes in inſidiis locati. *Teſtamenta*) Hoc Tranquillus Secundi contubernalis declarauit. nihil, inquit, penſi Domitianus habuit quin prædaretur omni modo bo-

na

na viuorum ac mortuorum vſquequaque quolibet & accuſatore & crimine corripiebantur. ſatis erat obiici qualecunque factum dictúmque aduerſus maieſtatem principis. confiſcabantur alieniſſimæ hæreditates, vel exiſtente vno, qui diceret audiſſe ſe ex defuncto, cum viueret, hæredem ſibi Cęſarem eſſe. *Nullo ſtatus*) Quorumcumque hominum conditio. *Non*) Repetitio *Hoc malum*) Delatores quos qui non caſtigat irritat. vt ipſe Domitianus dicere ſolebat, ſed ſimulatè. & Tacitus in Tiberio memorat, delatores genus hominum publico exitio repertum, & quidem nunquam ſatis correctum, per præmia elicitos fuiſſe. *Aduertiſti oculos*) Vidiſti hoc malum. *Caſtris*) Prætorianis, ſeditioſis contra Neruam. *Foro*) Ciuibus vrbanis. *Inteſtinum malum*) Delatores. *Legibus*) Traductio. *Euerſa legibus*) Priuata legibus euerteretur, vel potius legibus nimium ſeueris exciſa. *Licèt*) Quamuis. *Fortuna*, Felicitas, *Nunc*) Paulo antè. *Ingentia robora virorum*) Fortiſſimos gladiatores. circuitio. *Pares*) Conſtantes.

nunc immanitatem ferarum, nunc manſuetudinem incognitam, nunc ſecretas illas & arcanas, ac ſub te primum communes opes: nihil tamen gratius, nihil ſeculo dignius, quàm quòd contigit deſuper intueri delatorũ ſupina ora, retortaſq́; ceruices. agnoſcebamus, & fruebamur, cum velut piaculares publicæ ſolicitudinis victimæ ſupra ſanguinẽ noxiorũ ad lenta ſupplicia grauioreſq́; pœnas ducerẽtur. Cõgeſti ſunt in nauigia raptim cõquiſita, ac tẽpeſtatibus dediti, abirent, fugerentq́; vaſtatas delationibus terras. ac ſi quem fluctus ac procellæ ſcopulis reſeruaſſent, hic nuda ſaxa, & inhoſpitale litus incoleret, ageret duram & anxiã vitam, relictaq́; poſt tergũ totius generis hũmani ſecuritate mæreret. Memorãda facies, delatorũ claſſis permiſſa omnibus ventis, coactaq́; vela tempeſtatibus pandere, iratóſque fluctus ſequi quoſcunque in ſcopulos detuliſſent. Iuuabat proſpectare ſtatim

Nunc immanitatem ferarum, nunc manſuetudinem incognitam) Hæc puto ad verbum à Dione in ſuam hiſtoriam translata. vbi enim de ſpectaculis Traiani mentionem facit: in quibus inquit, immanes feræ & manſuetæ mille interdum, quandoque innumeræ confectæ ſunt. *Illas opes*) Domitiani, quas ille tyrannus ſibi ſoli reſeruabat, eas Traianus publicauit, partim ciuibus, partim diis diſtributas: vnde duodecimo Martialis, Quicquid parrhaſia nitebat aula: Donatum eſt oculis, deiſque noſtris: Omnes cum Ioue nunc ſumus beati. At nuper pudet, ah pudet fateri, Omnes cum Ioue pauperes eramus. *Seculo*) Tuo. *Supina*) Detecta. *Retortas*) Reflexas, quod fit in reſupinatione. Tranquillus Vitellij ſupplicia narrans, tractum ſcribit, religatis poſt tergum manibus, iniecto ceruicibus laqueo, veſte diſciſſa, ſeminudum per totum viæ ſacræ ſpacium reducta coma à capite ceu noxij ſolent. atque etiam mento mucroni gladij ſubiecto, vt viſendam præberet faciem, néve ſubmitteret. ſic legimus apudeundem, C. Caligulam præter pedes ſuos tranſeuntium matronarum faciem, manu alleuaſſe; ſi quæ pudore ſubmitterent, vt eas diligenter intueretur. *Fruebamur*) Tali ſpectaculo. *Piaculares victimæ*) Datæ ad purgationem aliorum hominum libro tertio dixerat, viliſſimo quoque quaſi piaculari dato. *Publicæ ſolicitudinis*) Quæ ſolebant omnibus terrori eſſe. *Noxiorum*) Reorũ, aut lege innoxiorum. *Lenta*) Grauiora. nam mori quidam leue ſupplicium putabant. vnde Carmilium cum audiuiſſet Tiberius mortem anticipaſſe, exclamauit, Carmilius

me euasit, nec temere Caius in quenquam nisi crebris & minutis ictibus, passus est sæuire, vt se mori sentiret. *Supplicia*) Exilia. *Raptim conquisita*) Ideo mala, quia sine delectu. *Deditis*) Expositi. *Vastatas delationibus terras*) Romanum imperium cæde delatorum exhaustum, quibus Tiberius, Caius, Nero, Domitianus statim credebant. *Quem*) Aliquem delatorum. *Scopulis*) E scopulis, vel quibus scopulis exularent. *Hic*) Qui reseruatus esset, vel in scopulis, vt in Cycladibus. *Nuda saxa*) Sporades: quæ sanè Cycladibus obscuriores, si Straboni credimus. *Inhospitale*) Desertum, incultum, asperum, ferum. *Duram*) Laboriosam, egenam. *Securitate*) Ipsis extorribus. *Memoranda facies*) Demonstratio, color. *Facies*) Aspectus. *Coacta*) Classis est. *Iratos*) Tumidos, vndosos.

A portu) Hostiensi. *Et apud*) Et iuuabat aspicere multos. *Clementia sua salua*) Quia noluit eos interficere. *Cautibus*) Scopulis, insulari pœnæ *Innocentissimus, nocentissimus*) Annominatio & contrarium. cùm meriti deportarentur quò prius immeriti. dixit Apollonius philosophus Domitiano, per delatores viros scelestissimos vrbes funditus interire, insulas exulibus repleri, continentem doloribus abundare, & exercitus formidine, senatum suspicionibus nunquam carere. *Delatorum turba compleret*) Facit hoc, vt credam Martialem scripsisse illud in Traiani laudem, Turba grauis paci, placidæque inimica quieti, Quæ semper miseras sollicitabat opes. Tradita Getulis, nec cepit arena nocentes: Et delator habet quod dabat exilium. plurima enim ex spectaculis Martialis epigrammata in commendationem Traiani sunt edita. Nerua prius quosdam delatorum morte puniuerat, reliquos Traianus exilio. Dionis abbreuiator vt tantum rerum capita tangens, tradit solùm non adhibuisse Traianum aures delatoribus. *In præsens*) Tacitus ad præsens dixit. *Indagine*) Inquisitione, inuestigatione legum nouarum, quibus à delationibus abstineantur, quasi illarum pœnarum formidine circumcludantur. est enim indagare scienter feras inquirere & venari. indago pro venatione Apuleius, & indaganter Columella pro diligenter vsi sunt. est autem grauis nominatio. *Inclusos*) Detritos, iuxta formam iuris antiqui: ei qui cœperat arguere, aut vindicta proposita erat, si vera detulisset, aut supplicium si fefellisset. Imperatores Valens & Valentinianus in hunc modum rescripserunt nostris & parentum nostrorum constitutionibus comprehensum est, eos qui accusationem alienis nominibus præsumpsissent, delatorum numero esse adiiciendos, atque ideo calumniosissimum caput, & personam iudicio irritæ delationis infamiæ supplicium sequatur, quo posthac singuli vniuersique cognoscant, non licere in eo, quod non possit ostēdi, iudicium animos commoueri. deinde fallaciter incusantibus maximè post exhibitionem accusati, nullius iuris color velut deriuata excusatione proficiat. non publica abolitio, non priuata talibus subueniat personis, non specialis indulgentia, ne beneficium

à portu sparsa nauigia, & apud illum ipsum mare agere principi gratias, qui clemētia sua salua vltionem hominum terrarúmque diis maris commendasset. Quantum diuersitas temporum posset, tum maximè cognitum est, cùm iisdem, quibus antea cautibus, innocentissimus quisque tunc nocentissimus adfigeretur, cùm insulas omnes, quas modò senatorum, iam delatorum turba compleret. quos quidem non in præsens tantùm, sed in æternum repressisti mille pœnarum indagine inclusos. ereptum alienas pecunias eunt? perdant, quas habent. expellere penatibus gestiunt? suis exturbentur. neque (vt antea) exanguem illam & ferream frontem

cium quidem eos generale ſubducat. ad hæc Honorius & Theodoſius. Quiſquis crimen intendit, non impunitam fore nouarit licentiam mentiendi. cùm calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicij. quæ verba conueniunt cum Secundo dicente. *Ereptum pec. e.*) i. ſi quærent aliena delationibus rapere, ſua amittent ſimilitudine ſupplicij. ſimiliter ſi alicui exilium intenderint, illi deportabuntur. quare dixerat iure poeta epigrammatarius, Et delator habet quod dabat exilium. Sunt autem hic exornationes duæ, diſſolutio, & cōtrarium. *Ferream*, Duram, feram. *Conuulnerandam p.*] Punctis cauteriando notandam, ſtigmate inſcribēdam, quod ſupplicij genus vulgo bullare dicitur. alluſit ad Domitiani geſta, quem lego fiſcales calumnias primò magna calumniantium pœna repreſſiſſe.

nequicquam conuulnerandum præbeant punctis, & notas ſuas rideant: ſed ſpectent paria præmio damna. nec maiores ſpes quàm metus habeant, timeantq́ quantum timebantur. Ingenti quidem animo diuus Titus ſecuritati noſtræ vltionique proſpexerat, ideóque numinibus æquatus eſt. ſed quanto tu quandóque dignior cælo, qui tot res illi adieciſti, propter quam illum deum fecimus? Id hoc magis arduū fuit, quòd imperator Nerua te filio, te ſucceſſore digniſſimus, poſtquam magna quædam edicto Titi aſtruxerat, nihil reliquiſſe tibi videbatur. qui tam multa excogitaſti, vt ſi ante te nihil eſſet inuentum. Quæ ſingula quantum tibi gratiæ diſpenſata adieciſſent? at tu

Nequicquam) Nam mox ad rapinas conuerſus vel vni quæcunque crimina deferenti credidit. *Paria præmio d.*) Quadruplatores enim quartam delati partem ſolebant accipere. *Metus.*] Niſi quod intenderunt probauerint, par adituri ſupplicium. omnes autem iudices inuigilare præcepit Conſtantinus imperator, delatores ſine fiſci aduocato denunciantes pœnis afficere. apertiſſimi enim iuris eſt, vt quod ex cuiuſque patrimonio ceciderit in caſum, & legibus & certo ordine iuris fiſci aduocatis agentibus vendicetur. ſed quia nonnulli præcipites ſecundum ius poſſeſſa patrimonia deferre non ceſſant, omnibus damus licentiam, qui ſe læſos exiſtimant, contra delatores ſeueritatem iudicum implorare ferro diſtrictam. ſeruum verò domini iubent leges in exemplum omnium proditorum ſæuiſſimæ ſententiæ ſubiugari, etiamſi obiecta probaueris, excepto crimine maieſtatis. *Titus,*) Quem Dion teſtatur expuliſſe ab vrbe delatores: & Tranquillus inquit, inter aduerſa temporum & delatores mandatoréſque erant, ex licentia veteri hos aſſiduè in foro flagellis ac fuſtibus cæſos, & nouiſſimè traductos per amphitheatri arenam partim ſubiici in ſeruos ac venire imperauit, partim in aſperrima inſularum aduehi. veque etiam ſimilia quandoq; auſuros perpetuò coerceret, vetuit inter cætera, de eadē re pluribus agi itaq; illud frontē pūctis notatā referri poteſt ad Titū, quod magis probo. *Proſp. xerat*) Cauerat meritis pœnis. *Ideóque numinibus æquatu*)Et propterea inter deos relatus. hic quò me vertam neſcio. dicamne pro commodo ſuo alia alibi Secundum interpretatione vſum? fatebor neceſſe non conſtare ſibi. præſertim cùm hanc orationem non auditoribus, ſed lectionibus publicauerit? accuſem tanti viri indiligentiam, qui in emendatione tanta vtebatur diligentia? dixerat enim in præcedentibus à Domitiano Titum cœlo dicatum, vt ille dei frater videretur: hic verò quia delatores punuerat: niſi quis intelligat ſub hoc prætextu impetratam à ſenatu Titi conſecrationem, cum tantum Domitianus intenderet illam ſibi decori futuram. *Quandoque*) Poſt mortem. nam inter deos relatum memorat Eutropius. & Spartianus.

Digitized by Google

inquit, Traiano diuinos honores datis ad senatum literis & quidem accuratissimis Adrianus postulauit, & cunctis volentibus meruit, ita vt senatus multa, quæ is non postulauerat, in honorem Traiani sponte decerneret. ad hæc libro decimo Gellius meminit templi Traiani, & in eo bibliothecæ. secundum autem tractans ostendit ex comparatione plura Traianum præstitisse. *Res*) Recte facta. *Illi*) Quam Titus fecit, id est, qui longe plura gessisti laudanda quàm Titus. *Fecimus*) Hinc apparet Titum à senatu inter deos relatum. *Arduum*) Mirandum, difficile. transit ad modestiam Traiani, circa res fiscales. *Edicto Titi*) Non tam intelligendum puto edictum, quo omnia priorum Cæsarum priuilegia confirmauit, quàm quo delatores puniuit & repressit. nam sequentia huic sententiæ magis conueniunt, vt scilicet, plura Nerua cauerit, quem pariter legimus pœnis delatores cohibuisse, ad imitationem Titi, quædam suo edicto astruentem. sed tot & tanta Traianus ingesserat ad illorum castigationem, vt ipse repertor & primus videretur. *Adstruxerat*) Addiderat. *Nihil*) Quod faceret ad comprimendam delatorum calumniam. *Excogitasti*) Noua addidisti. *Vt*) Tanquam. *Inuentum*) A Tito & Nerua. *Dispensata*) Diuersis elargita. vt si aliquis accusatus fuisset iniquè, & absolutus à Traiano, condemnato calumniatore, quantum gratiæ sibi per singulos comparasset. sic Nerua vno edicto priorum liberalitates confirmauit, ne singuli à se haberent impetrare. sic paulò post, dum tradit vigesimas remissas, postremò dixit sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandique materiam.

simul omnia profudisti, vt sol & dies non parte aliqua, sed statim totus, nec vni aut alteri, sed omnibus in commune profertur. Quàm iuuat cernere ærarium silens & quietum, & quale ante delatores erat. nunc templum illud, nunc verè deus, non spoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum sæuum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus vnus, in quo optimo principe boni malis impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica vtilitate conuulsum. nec pœna cuiquam remissa, sed addita est vltio: solúmque mutatum, quod iam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non eadem seueritate

Simul) Vno edicto. extat Traiani rescriptum apud Aufidium Secundũ in hunc modum. Scio relegatorum bona auaritia superiorum temporum fisco vendicata, sed aliud clementiæ meæ conuenit, qui inter cætera quidem innocentia ac ratione meorum temporum, hoc quoque remisi exemplum. hæc Pomponius de interdictis. Paulus de iure fisci: edicto, inquit, diui Traiani, quod proposuit significatur: vt si quis tanquam causa eius ad ærarium deferatur, professus esset eam rem, quam possideret, capere sibi non licere, ex ea partem fisco inferat, partem sibi retineat. idem postea edicto significauit, vt quicunq; professus esset, vel palàm, vel tacitè relictum sibi, quod capere non posset, & probasset iam id ad fiscum pertinere, etiamsi id fiscus non possideret, ex eo quod redactum esset, præfectus ærario partem dimidiam ferat. *Vt sol*) Comparatio. *Profertur*) Elucet. *Ærarium*) Saturni ædem, in quam publicam pecuniam seruandam reponebant. alibi copiosius. *Silens*) Inquietatum reis. nam damnatorum pecuniæ partim ad ærarium, partim ad fiscum referebantur. *Templum illud*) Saturni. *Deus*) Facit hic illorum sententia, qui scripsere Saturni ædem, ideo constitutam pecuniarum publicarum receptaculum, quod nullum in eius finibus furtum fuerit commissum. *Spoliarium*) Locus vbi reseruantur spolia

tur ſpolia. eadem forma, qua dicimus armarium. lego inſuper in vita Commodi apud Lampridium, ſpoliarium eſſe locum vbi noxij necarentur. & Seneca epiſtolarum decimoquarto, nunquid aliquem eſſetam cupidum vitæ putes, vt iugulari in ſpoliario, quàm in arena malit? ſiue ſpoliarium appellatum, quòd vita priuarentur, ſiue quòd ibi ſpoliati laniarentur. *Cruentarum)* Occiſorum virorum, quorum bona publicarentur. *Locus)* Extat. *Optimo principe)* Sub Traiano. *Honor legum)* Seueritas legum fiſcalium. *Ex publica vtilitate)* Ex pecuniis publicis ærario inferendis. *Conuulſum)* Ereptum. *Vltio)* Calumniatoribus. qui prius impune debacchabantur.

fiſcum, qua ærarium cohibes: immò tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Dicitur actori, atque etiam procuratori tuo: in ius veni, ſequere ad tribunal. non tribunal quoque excogitatum cruciatu eſt par cæteris, niſi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & vrna fiſco iudicem aſſignat, licet reiitere, licet exclamare, hunc nolo, timidus eſt, & bona ſeculi parum intelligit. illum nolo, quia Cæſarem fortiter amat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria eſt. ſæpius vincitur fiſcus, cuius mala cauſa nunquam eſt, niſi ſub bono principe. Ingens hoc meritum, maius illud, quòd eos procuratores habes, vt plerunque ciues tui non alios iudices malint. liberum eſt autem diſceptanti dicere, nolo eum eligere. neque enim vllam neceſsitatem muneribus tuis addis: vt qui ſcias hanc eſſe benefitiorum principalium ſumma gratiam, ſi illis & non vti licet:

Fiſcum) Vbi principales pecuniæ reconduntur fiſcus eſt, ſicut ærarium vbi publicę. viderint ij qui crediderunt ęrarium & fiſcum idem eſſe. non negauerim tamen interdum cōfundi, ſicut apud Claudianū: Non tua priuatis creſcunt æraria damnis: quanquam & ibi pro publicis liceat accipere. vt exponas tua pro tui imperij. *De tuo)* De rebus fiſcalibus, de publico, quę referuntur in ęrarium. *Actori.)* Aduocato fiſcali ipſe libro ſecundo, fama non vnius actoris, id eſt aduocati. Vlpianus de iure fiſci actores vocat procuratores Cæſaris bonorum. ſic Tacitus libro tertio, ſeruos quoque Syllani, vt tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. caput eſt libro ſecundo codicis de aduocato fiſci quem primus Adrianus inſtituit, autore Spartiano. *Procuratori)* Hodie quoque fiſcus habet aduocatum & procuratorem, cuius officium etiam eſt aliena negocia mandato domini adminiſtrare. poteſt autem eſſe vnius rei, vel omnium. quod teſtatur Vlpianus. ff. iii. & ii. Codicis titulus eſt de procuratoribus. *In ius veni)* Non tantum ſi fiſcalia commoda occultauerat, quantum ſi nullo negocio exiſtente fiſci nomine priuatis auderet calumnias commouere. hoc imperator Conſtantinus cauit & lib. xi. ff. de admini. rerum ad ciuitatem pertinentium. magiſtratus reip. non dolum ſolummodo, ſed latam negligentiam, hoc amplius etiam diligentiam debent. *Tribunal)* Iudicem: nam magiſtratus erat conſtitutus à Traiano, per quem cogebantur aduocatus & fiſci procurator, ſi iniuriam alicui inferrent, ſtare legibus. *Cruciatu)* Vexatione, moleſtia, ſeueritate. *Par cæteri:)* Ius æquè vt in aliis ibi ſeruatur. *Litigatoris)* Aduocati & procuratoris Cæſaris. ſenſus eſt. ibi omnibus par iuſtitia redditur, ſicut in cæteris tribunalibus. niſi quis hoc diceret maius, quia litigant, qui Cæſaris perſonam repræſentant. *Sors &*

vrna.) Hæc omnia Pedianus diligenter proſequitur. cùm multi inquit, iudices in vrnam mitterentur ſortito, vt de pluribus neceſſarius numerus confici poſſet, permittebatur accuſatori ac reo ex illo numero reiicere, quos putabant ſibi, aut inimicos, aut ex aliqua re incommodo fore. & Marcellus Eprius apud Tacitum, memorat morem fuiſſe per ſortem & vrnam in quam iaciebant ſortes, iudicandi, vnde in vi. Virgilius dixit. Quæſitor Minos vrnam mouet. *Reiicere*) Iudices ſuſpectos remouere à iudicando. vnde reiectio appellata, qua celebrata, moris erat & haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina iudicum delectorum ſecundum Aſconium. *Hunc*) Iudicem. *Bona ſeculi*) Libertatem iudicibus liberam iudicandi quicquid velint ſub principe Traiano. *Fortiter*) Vehementer, alibi conſtanter. *Eodem foro*) Iiſdem legibus. *Principatus & libertas*) Princeps & liberi homines. denominatio, quæ à finitimis rebus trahit orationem qua poſſit intelligi res, quæ non ſuo vocabulo ſit appellata. *Vincitur*) Cauſa cadit. *Cuius cauſa mala*) Nunquam iudicatur aduerſus fiſcum. *Meritum*) Beneficium tuum eſt. *Eos*) Tam bonos. *Summam*) Sunt qui legant ſine additione verbi, gratiam, & interpretentur ſummam beneficiorum, id eſt maximum beneficium principis.

Onera imperij, pleráque vectigalia inſtitui, vt pro vtilitate communi, ita ſingulorum iniuriis coegerunt. His vigeſima reperta eſt, tributum tolerabile, & facile hæredibus duntaxat

Onera imperij) Ordo. onera imperij coegerunt inſtitui pleraque vectigalia, vt pro vtilitate communi, ita pro ſingulorum iniuriis, id eſt, tam ad ſtipendia militum & annonam claſſémque tuendam, quę pertinent ad publicam vtilitatem, quàm ad ſalarium magiſtratuum, qui qui ad arcendas priuatorum iniurias cõſtituũtur. nam Cæſar dictator, ſcribente Dione, dicere ſolebat, duo maximè neceſſaria affectantib. imperium, milites & pecunias, & inuicem conſiſtere. nam ſtipendiis exercitus contrahi, illa ex armis comparari. ſunt enim pecuniæ principatus nerui, ſicut dicebat Mutianus apud eundem autorem. νεῦρα γὰρ τῆς ἡγεμονίας τὰ χρήματα ἀπέφηνεν εἶναι ἔλεγε, id eſt, neruos enim principatus pecunias ſemper eſſe dicebat. & Demoſthenes in orationibus dixit. δεῖ δὲ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων, id eſt, opus eſt opus eſt pecuniarum, & ſine his nihil eſt fieri neceſſariorum. ſolutiones autem ſtipendiorum fiebant aliquando à ſtipendiariis ciuitatibus, aliquando ex ærario, quandoque ex tributo Romæ impoſito militibus pecuniæ dabantur. vnde cum agitaret Nero an cuncta vectigalia omitteret, ſenatores impetum eius continuiſſe, meminit Tacitus: diſſolutionem imperij docendo, ſi fructus, quibus reſpublica ſuſtineretur, diminuerentur. & Appianus in præfatione totius hiſtoriæ ſcribit, ex nonnullis imperio parentibus, atque ſuppoſitis, plus detrimenti capere Romanos, quàm vtilitatis, quos licèt inutiles, deſerere tamen pudeat. principatum omnem magnis copiis, magniſque præſidiis circumquaque vallantes, tantum terræ tantúmque maris quaſi fundum quendam ſeruaſſe, atque continuiſſe, ſuíſque temporibus & quidem ſolis Romanis adfuiſſe ingentes copias, peditum ducenta, equitum XL. millia, elephantorum trecentorum bellicoſorum numerum ad prælia inſtructorum duo millia, armorum in ſupplementum ccc. millia. & hęc quidem terreſtribus copiis: maritimi verò minorum nauium duo millia. triremium à ſexcuplis in quinqueremes mille quingentarum claſſem, inſtrumentorum quoque naualium numerum bis totidem. ad hoc naues partim auro proras, partim puppes exornatas, quas thalamegas appellant, ad belli pompam. Dion in Auguſto refert aluiſſe Romanos viginti tres exercitus, ſuis verò temporibus XIX. *Vigeſima*) Vigeſimam dicimus ſicut quadrageſimam, decimamquintam, cùm ſcilicet de vigeſimo, quadrageſimo, decimoquinto quoque numero vnum aufertur, ſiue tributi ſiue pœnæ nomine. Tacitus de Nerone. Vectigal quoque quintæ & viceſimæ venalium mancipiorum remiſſum, ſpecie magis

quam

Digitized by Google

quàm vi. Tranquillus. Caius inquit, pro litibus vbicunque conceptis exegit quadrageſimam ſummæ de qua litigaretur. & in Veſpaſiano meminit Sabinum publicanum quadrageſimæ in Aſia egiſſe. M. Tullius ad Atticum. portoriis Italiæ ſublatis, agro Campano diuiſo, quod vectigal ſupereſt domeſticum? præter viceſimam, quæ videtur vna conciuncula pedis equorum noſtrorum eſſe peritura. hinc Liuius vij. ſecundi belli Punici ſcribit, aurum viceſimarium, quod in ſanctiore ærario ad vltimos vſus reſeruabatur, promi placuiſſe. vbi viceſimarium aurum ſanè intelligimus collectum ex viceſimis. quamuis ſciam quoſdam legere cenſimarium, quod non procedit. Aulus Ofilius equeſtris ordinis & Cæſaris familiariſſimus, libros de iure ciuili plurimos, omnem partem operis fundantes qui reliquit, de legibus viceſimæ primus conſcripſit autore Pomponio de origine iuris. de viceſima quæ ex re frumentaria colligebatur non loquitur Secundus, ſed quæ pro hęreditatibus conſtituta fuerat. nam peregrini & externi etiam, ſi iure Latij, vel principum liberalitate, in ciuitatem Romanam veniſſent, non poterant adire ſuorum hęreditatem, niſi prius viceſimam hæreditatis perſoluiſſent. quam legem primus inſtituit Auguſtus. hanc Dion, inquit, poſtquam multitudinem Romanorum exercituum enumerauit, propter copiam legionum & equitum Auguſtus multis indigens pecuniis, viceſimam hæreditatem & legatorum quæ teſtamento aliquibus præter maxima cognatione aſtrictos & pauperes relinquuntur. conſtituit tanquam hoc vectigal in Cæſaris commentariis ſcriptum inueniſſet. hanc legis iniuriam, Nerua primus emendauerat, ſed parce, Traianus multum liberalitati patriæ addidit, Gratianus in totum ſuſtulit. Auſonius enim meminit Traianum tributa condonaſſe, ſed partibus retentis, quas poſtea in totum Gratianus remiſit, vbi de viceſimis intelligendum annotamus: Iulius enim Capitolinus recitat Antoninum philoſophum leges addidiſſe de vigeſima hæreditatum.

extraneis, domeſticis graue. Itaque illis irrogatum eſt, his remiſſum. videlicet quod manifeſtum erat, quanto cum dolore laturi, ſeu potius non laturi homines eſſent, deſtringi aliquid & abradi bonis quæ ſanguine, gentilitate ſacrorum, denique ſocietate meruiſſent. quæque nunquam vt aliena & ſperanda, ſed vt ſua ſempérque poſſeſſa, ac deinceps proximo cuique tranſmittenda cepiſſent. Hæc manſuetudo legis, veteribus ciuibus ſeruabatur. noui ſeu

Extraneis) Nulla cognatione coniunctis, vel peregrinis, qui lege Papia prohibebantur vti ciuitate Romana. *Domeſticis*) Conſanguineis, gentilibus, qui ex eadem domo, id eſt familia ſunt. *Illis*) Extraneis. *Irrogatum*) Impoſitum. *His*) Domeſticis. *Remiſſum*) Ablatum, condonatum. *Seu potius non laturi.*) Impatienter paſſuri. correctio. *Deſtringi*) Tolli, decurtari. *Abradi & deſtringi*) Tranſlata verba. *Bonis*) A bonis. *Sanguine*) Cognatione, cuius gradus lege apud Iuſtinianum in inſtitutionibus & ff. trigeſimooctauo. *Gentilitate*) Gentilis eſt, qui ex eadem familia eſt, vel eiuſdem nominis, quaſi nomen familiæ habeat. ab hoc gentilitas dicta, quæ propriè eſt multitudo ipſa vel familiæ, vel nationis alicuius, autore Feſto. vnde Varro libro tertio rei ruſticæ, cùm Axium liberè de Pauone dicere cohortatur, quòd Fircellius cognomento Pauo iam diſceſſerat, ſi quid inquit diceres de hoc gentilitatis cauſa, fortaſſis ante eum duceret ſerram. ſic habet codex vetuſtus, videlicet rem hanc tractaret, cùm ſit ex familia Pauonum. nam eodem libro Fircellinum Pauonem Reatinum dixerat. ſerram autem ante eum duceret, id eſt, ſe ſtrenuè opponeret, vt de Pauone diceret. nam ſerra Vegetio præceptore, ducitur ex abundantibus, quæ à ſtrenuiſſimis directa ante frontem opponitur hoſtibus, vt turbata acies reparetur. Gellius pariter tradit ſerram eſſe nomen ordinis in militia inſuper Suttula

Digitized by Google

apud eundem Varronem, instrumentum est ad metendum. in extremo linei baculi incurui. *Societate sacrorum*) An quia aliquibus familiis ius faciendorum sacrorum peculiare fuit, vt Potitiis & Pinariis. an magis ad iura cognationum referendum putamus? sacrum enim matrimonium, per quod multiplices fiunt cognationes. quare apud iurisconsultos cùm si ius de patria potestate mitteretur, amplius non esse in sacris patris dicebatur, quoniam per emancipationem ius agnationis extinguebatur. existimo id emanasse ex lege XII. tabularum, cuius verba sunt haec. sacra priuata perpetuò manento. ea Cicero de legibus secundo lib. interpretatur, ad quod allusit Plautinus parasitus in captiuis: sine sacris hæreditatem sum adeptus offertissimam. solent enim gratiores esse quæ ab extraneis insperato hæreditates deferuntur. *Speranda*) Tanquam non sua, sed extranea. *Sua*) Gentilitia patrimonia. *Deinceps*) Per gradus proximiores. *Transmittenda*) Vt sub fideicommisso. *Mansuetudo*) Vt gentiles succederent absque honore vigesimæ. *Veteribus*) Iam pridem in vrbem receptis. *Noui*) Ciues.

per Latium in ciuitatem, seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis iura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus coniunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in grauissimam iniuriam: ciuitásque Romana instar erat odij & discordiæ, & orbitatis. cùm carissima pignora salua ipsorum pietate distraheret. Inueniebantur tamen quibus tantus amor nominis nostri inesset, vt Romanam ciuitatem non vigesimæ modò, verùm etiam affinitatum damno bene compensari putarent. sed his maximè debebat gratuita contingere, à quibus tam magno æstimabatur. Igitur pater tuus sanxit vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis peruenisset ad matrem, etiam si cognationum iura non recepissent, cùm ciuitatem adipiscerentur, eius vigesimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modò reductus esset in patris potestatem, ratus improbè &

Per Latium) Iure Latij, quod qui fuerat adeptus sine tributo viuebat. solum immune habebat autore Paulo de censibus. ff. l. ad hoc ius petendi magistratus. *In vrbe*) Nam Pedianus scribit, veteribus colonis Pompeius ius Latij dedit. id est vt petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur. Strabo hoc amplius addit, vt quibus ius Latij foret concessum, nullum cum prætoribus venientibus Roma negocium esset. *Beneficio*) Munere, liberalitate, priuilegio. *Simul*) Nisi cùm à principe donarentur ciuitate Rom. simul etiam impetrassent iura cognationis. id est posse succedere in hæreditatibus suorum per ius cognationis. *Alienissimi*) Extranei, tanquam illos sanguine non contingentes. nam ab his vigesima exigebatur. *Maximum beneficium*) Donatio ciuitatis Romanæ. *In grauissimam iniuriam*) Cùm vigesima auferretur bonorum relictorum tanquam non essent ciues. *Instar odij*). Tanquam odium dicimus instar Latinè sine ad, & minus vsitatè cum ad, quod subinde reperies apud Apuleium. *Orbitatis*) Quæ priuaret ciues debita hæreditate. *Pignora*) Cognationes, quæ sunt hypothecæ amoris. *Salua ipsorum pietate*) Etiam si inter se mutuò dilexissent. *Distraheret*) Separaret. *Nostri*) Romani. *Compensari Romanam ciuitatem*) Contentos esse vigesimam soluere, & cognationum iure priuari, modò ciues Romani essent. *Gratuita*) Romana ciuitas gratis dari sine onere vigesimæ. *Tam magno precio*) scilicet tributo vigesimæ, & affinitatum priuatione. *Pater Tuus*) Nerua. *Peruenisset*)

niſſet) Siue condito teſtamento, ſiue ab inteſtato. *Cognationum iura*) Vt proximior adiret hæreditatem. *Non recepiſſent*) Non impetraſſent *Eius*) Peculij. *Ne darent*) Ne publicano ſoluerent. *Immunitatem*) Ab onere vigeſimæ. *Reductus eſſet in patris poteſtatem*) Dupliciter poſſunt filij reduci in patriam poteſtatem. ſi emancipati iterum reuertantur ad patrem, aut ab hoſtibus capti iure poſtliminij, ſicut ſequentia indicant. nam niſi reducti eſſent in patriam poteſtatem, bona eorum pertinent ad quos pertinerent. eſt autem poſtliminium ius amiſſæ rei recuperandæ, ab extraneo in ſtatum priſtinum reſtituendæ moribus legibúſque conſtitutum. quod adeptus quis eſſe dicitur, cùm extra limina, hoc eſt, terminos prouinciæ in captiuitate detentus, rurſus ad propria limina reuertitur. hinc Iuſtinianus titulo quibus modis ius patriæ poteſtatis diſſoluitur: dictum aſſerit, poſtliminium à limine & poſt. vnde eum qui ab hoſtibus captus eſt, & in fines noſtros poſtea peruenit, poſtliminio reuerſum eſſe dicimus. nam limina ſicut in domibus finem quendam faciunt, ſic & imperij finem limen eſſe veteres voluerunt. hinc & limes dictus eſt, quaſi finis quidam & terminus. ab eo poſtliminium dictum eſt, quia ab eodem limine reuertebatur, quo amiſſus erat. plura iuriſconſulti, præſertim ff. XLIX. de captiuis & poſtliminio reuerſis, & ab hoſtibus captis. pariter VIII. codicis.

inſolenter, ac penè impiè his nominibus inſeri publicanum. nec ſine piaculo quodam ſanctiſſimas neceſſitudines, velut intercedente vigeſima ſcindi. nullum eſſe tanti vectigal, quod liberos, ac parentes faceret extraneos. Hactenus ille, parcius fortaſſe quàm decuit optimum principem, ſed non parcius quàm optimum patrem. qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentiſſimi fecit, quòd delibaſſe quædam, ſeu potius demonſtraſſe contentus, largam ac propè intactam benefaciendi materiam filio reſeruauit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua aſtruxit, vt quemadmodum in patris filius, ſic in hæreditate filij pater eſſet immunis. nec eodem momento quo pater eſſe deſiiſſet, hoc quoque amitteret quod fuiſſet. egregie Cæſar quòd lacrymas, parentum vectigales eſſe non pateris. Bona filij pater ſine diminutione poſſideat, nec ſocium hæreditatis accipiat, qui non habet luctus. nemo recentem & attonitam orbitatem

Inſolenter) Superbè. *His*) Nominibus parentum & liberorum. *Publicanum*) Publicum exactorem vigeſimæ. de publicanis alibi multa. *Piaculo*) Scelere, monſtro. *Extraneos*) Tanquam inter ſe alienos. *Ille*) Nerua. *Hactenus*) Hoc tantum de vigeſimis ſanxit. *Quàm optimum patrem*) Decuit *Adoptaturus*) Te filium optimum. *Hoc*) Officium. *Delibaſſe*) Tetigiſſe, pauca remiſiſſe, tranſlatio à guſtatoribus. *Quædam*) De vigeſimis. *Seu p.*) Correctio. *Demonſtraſſe*) Traiano. *Propè*) Intactam, delibatam. *Muneri*) Legi vigeſimæ. *Aſtruxit*) Addidit. tranſlatio à ſtrue lignorum *Filius eſſet i*) In hæreditate patris. *Immunis*) Liber ab onere vigeſimæ. *Quod fui*) Bona filij quibus videbatur fuiſſe pater. *Egregiè*) Feciſti. *Lacrymas*) Orbitatem. *Vectigales*) Obnoxias vigeſimæ. *Bona filij*) Vt militis & emancipati, quæ etiam ab inteſtato ad proximiores deuoluuntur. *Diminutione*) Viceſimæ. *Socium*) Aliquem participem. *Habet*) Socium. *Nemo*) publicanus. *Attonitam*) ſtupidam, mentis inopem. *Orbitatem*) Orbos parentes denominatio.

Digitized by Google

ad computationem vocet, cogátque patrem, quid reliquerit filius scire. Augeo P. C. principis munus, cùm ostendo liberalitati eius inesse rationem. ambitio enim, & iactantia & effusio, & quiduis potius quàm liberalitas existimanda est, cui ratio non constat. Dignum ergo imperator mansuetudine tua minuere orbitatis iniurias, nec pati quenquam filio amisso insuper affici alio dolore. sic quoque abunde misera res est pater filio solus hæres: quid si cohæredem non à filio accipiat? Adde quòd cùm diuus Nerua sanxisset, vt in paternis bonis liberi necessitate vigesimæ soluerentur, congruens erat eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim posteris amplior honor quàm maioribus haberetur? cúrue non retro quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæsar illam exceptionem remouisti. si modò filius in potestate patris fuisset, intuitus opinor vim, legémque naturæ, quæ semper in ditione parentum esse liberos iussit. nec vti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit. Nec verò contentus primum cognationis gradum abstulisse vigesimæ, secundum quoque exemit, cauitque vt in sororis bonis frater, & contrà

Ad computationem) Ad calculum hæreditatis. vt inde dematur vicesima. *Inesse rationem*) Ratione vigesimam remisisse. *Effusio*) Prodigalitas. qua possumus incusare Neronem, qui bis, & vicies mille sestertium donationibus effudit. *Ratio non c.*) Nulla honesta ratio appareat. *Dignum*) est res digna. *Iniurias*) Calamitates. *Insuper vltra d.*) Quem patitur in obitu filij. *Sic*) Per se. *Solus*) Orbus. *Quid*) Perinde ac si diceret, nonne miserrimum? *Non à filio*) Sed à fisco, vt prius accidebat. *Necessitate*) Onere. *Congruens*) Conueniens, æquum *Posteris*) Minoribus, id est filiis. *Amplior*) Vt soluti essent à necessitate vigesimæ, patres vero non. *Maioribus*) Patribus. *Retro recurreret*) Respiceret, reuerteretur. *Æquitas*) Inter ius & æquitatem hoc interest. ius est quod omnia recta & inflexibilia exigit: equitas, quæ de iure multum remittit, referente Donato. Apuleius. IX. tradit sinistram æquitati sacratam, quòd nulla calliditate, nulla solertia sit prædita. Sed Plautus & Catullus eam furtiuam appellant. *Si modò filius in potestate patris*) Verba ista fuerant in edicto Neruæ. *Intuitus*) Respexisti. *Vti inter pecudes*) Comparatio. *Valentioribus*) Per hoc apertè ostenditur captos ab hostibus intelligere. *Abstulisse vigesimæ*) Liberasse ab onere vigesimæ, *Primum*) Parentis & filij. Caius ista de gradibus affinitatum scripsit: gradus cognationis, alij superioris ordinis sunt, alij inferioris, alij ex transuerso, siue à latere. superioris sunt ordinis parentes, inferioris liberi, ex transuerso siue à latere, fratres & sorores, liberíque eorum: sed superior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit. ex transuerso siue à latere nullus est primus gradus: & ideo incipit à secundo. itaque primo gradu cognationis, superioris quidem & inferioris ordinis cognati, possunt concurrere. ex transuerso verò nunquam eodem gradu quisquam concurrere potest: at in secundo, ac tertio, & deinceps in cæteris possunt etiam ex transuerso quidem concurrere, & cum superioris ordinis cognatis. primo igitur gradu sunt suprà, pater & mater: infrà filius filia. secundo sunt gradu suprà,

Digitized by Google

du suprà, auus auia: infrà nepos neptis: ex transuerso, frater soror, & quæ illic tractantur latius. *Secundum*) Fratris & sororis ex transuerso.

in fratris soror, vtque auus auia in neptis nepotisque, & inuicem illi seruarentur immunes. His quoque quibus per Latium ciuitas Romana patuisset, idem indulsit, omnibúsque inter se cognationum iura commisit simul & pariter, & more naturæ: quæ priores principes à singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo quàm negandi. Ex quo intelligi potest quantæ benignitatis, quanti spiritus fuerit, sparsas atque vt ita dicam, laceras gentilitates colligere, atque connectere, & quasi renasci iubere, deferre quod negabatur: atque id præstare cunctis, quod sæpe singuli non impetrassent. Postremo ipsum eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandique materiam. indignum credo ei visum ab homine peti, quod dij dedissent. Sorores estis, & frater, auus, & nepotes: quid est ergo cur egetis: vt sitis, vobis estis. Qui pro cætera sua moderatione non minus inuidiosum putat dari hæreditatem, quàm auferre. Læti ergo adite honores, capessite ciuitatem, neminem hoc necessitudinis abruptum velut truncum amputatúmque destituet. iisdem omnes quibus ante pignoribus, sed honestiores perfruentur. ac ne remotus quidem, iamq; deficientis affinitatis gradus à qualibet quantitate vigesimam inferre cogetur. statuit enim

In fratris) Bonis, traductio. color: nam eadem verba sine vitio frequenter repetuntur. *Illi*) Neptis & nepos. *Immunes*) Liberæ à vectigali vigesimę. *Per Latium*) Iure Latij. *Patuisset*) Data esset. *Idem*) immunitatem Vigesimę. *Commisit*) Coniunxit. nam intercedente 20. videbatur disiuncta. *More naturæ*) Quæ omnia pariter omnibus dispensat. *A singulis*) Per priuilegia. *Gestiebant*) Volebant, appetebant. *Spiritus*) Magnanimitatis. *Gentilitates*) Familias, domos. *Deferre*) Dare sponte non petentibus. *Eripere sibi*) Priuare sc. nam per has concessiones multos obligasset, singulis singulas concedendo. *Imputandi*) Ingratis videlicet. *Sororis estis*) Fingit hæc dici potuisse à Traiano. *Vt sitis*) Vt fiatis immunes scilicet à vigesima. *Vobis estis*) Per vos & sine priuilegio. *Qui*) Traianus. *Dare*) Concedere vigesimam per priuilegium. *Auferre*) Iniuste, & vi, vt Domitianus consueuerat. *Adire honores*) Municipali iure magistratus petere poterant, perinde ac si ciues Romani essent. *Hoc edictum*) Tuum. *Destituet necessitud.*) Separabit à necessitudine. *Velut truncum abruptum & amputatum*) Tanquam à familia sua exclusum: est autem translatio. sic Iuuenalis satyra tertia tanquam Mancus, & extincta corpus non vtile dextra. *Pignoribus*) Cognationibus, lata significatione, more suo. *Honestiores*) Facti vigesimæ immunitate. *Ac ne remotus quidem*) Longè scil. à cognatione vt in v. & vi. gradu. in illo centum octoginta quatuor contineri personas, in hoc verò quadraginta octo testis est Paulus. septimum autem gradum quis excedit? quatenus vltra eum ferè rerum natura cognatorum vitam consistere non patitur, ibidem referente Modestino. *Qualibet*) Minima. cauerat præterea Traianus, vt vsque ad septimum affinitatis gradum modò esset parua hæreditas, omnes soluerentur onere vigesimæ.

Digitized by Google

communis omnium parens summam quæ publicanum pati poßit. Carebit onere vigesimæ parua & exilis hæreditas: etsi ita gratus hæres volet, tota sepulchro, tota funeri seruetur: nemo obseruator, nemo castigator aßistet. Cuiuscunque modi ea pecunia ex hæreditate alicuius obuenerit, securus habeat quietusque poßideat. Ea lex vigesimæ dicta est, vt ad periculum eius perueniri, nisi opibus, non poßit. Conuersa est iniquitas in gratulationem, iniuria in votum: optat hæres vt vigesimam debeat. additum est vt qui eiusmodi ex causis in idem edicti vigesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in præteritum subuenire ne dij quidem possunt: tu tamen subuenisti, cauistique vt desineret quisque debere quod non esset postea debiturus. Idem fecisti, ne malos principes habuissemus, quo ingenio si natura pateretur, quàm libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem & bona refudisses? Vetuisti exigi quod deberi non tuo seculo cœperat. Alius vel contumacibus irasceretur, tarditatémque soluendi dupli, vel & quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi non oportuerit, an constituas vt debeatur.

Communis omnium parens) Traianus pater patriæ. circuitio. *Summam*) Magnam hereditatem, obnoxiam vigesimæ. *Tota sepulchro*) Caput etiam in ea sanctione fuit: at si quis quantumuis magnam hæreditatem funeri & sepulchro faciundo totam impenderet, onere vigesimæ careret. *Obseruator*) Custos publicanus. *Cuiuscunque modi*) Siue iure affinitatis siue alio. *Ea pecunia*) Funeri impendenda. *Dicta est*) Edicto sancita. *Periculum*) Onus. *Opibus*) Magna hæreditate. *Iniquitas in gratulationem*) Contrarium. *Vt vigesimam debeat*) Vt sit tam ampla hæreditas, per quam debeat vigesimam. *Additum*) Ordo: additum est in idem edicti, id est, aliud caput continetur in eodem tuo edicto, vt omnes qui fisco aliquid in præterito vigesimæ causa debuissent, soluerentur. est autem transgressio, perturbans ordinem verborum traiectione, quæ si rem non reddit obscuram, multum proderit ad continuationes. sed maius remisit debitum Adrianus, per edictum condonando omnia, siue ea ad se pertinerent, siue ad ærarium. decennium præscribens à quo tempore debere quisquam desineret, nec postea debiturus esset. *Eiusmodi*) Per hæreditates *Intulissent*,) In fiscum. *Non inferrent*, Non tenerentur. *Subuenire*) Emendare præterita. Annibal enim apud Liuium præterita dixit magis reprehendi, quàm corrigi possunt. *Nec dij quidem possunt*) In eandem sententiam iam scripserat Plinius senior libro secundo, vbi de deo agit. nec inquit, potes facere, vt qui vixit non vixerit, qui honores gessit non gesserit, nullum habere in præteritoius præterquam obliuionis. *Debere*) Ærario vigesimam præteriti. *Quod*) Vectigal. *Postea*) In futurum in casibus prædictis. *Fecisti*) Dum absoluis à præteritis. *Ne malos pri.*) Remittendo quæ sub malis principibus fisco debebantur. *Quo ingenio*) Quanta diligentia. an potius, quo relatiuè accipiatur. *Si natura p.*) Si fieri posset. *Refudisses*) Reddidisses, restituisses. *Sanguinem*) Vitam trucidatis. *Et bona*) Spoliatis à Domitiano. Dionis abbreuiator memorat Neruam restituisse omnes facultates quascunque in fisco comperit, iniustè spoliatis à Domitiano. *Non tuo seculo*) Cùm nondum imperares. *Alius*) Princeps. *Vt contumacibus*) Tanquam

quam iis qui in tempore non ſatisfeciſſent. *Irrogatione*) Collatione, pœna. *Mulctaret*) Puniret. mulcta proprie pecuniaria, quamuis interdum ad alia trahatur. *Referre nihil iniquitatis*) Eandem eſſe iniquitatem. *Exigat*) Si redimus. *Non oportuerit*) In præteritum. *An conſtituas*) in futurum.

Feres Cæſar curam & ſolicitudinem conſularem. nam mihi cogitanti, eundem te collationes remiſiſſe, donatiuum reddidiſſe, congiarium obtuliſſe, delatores abegiſſe, vectigalia temperaſſe: interrogandus videris, ſatiſne computaueris imperij reditus, an tantas vires habeat frugalitas principis, vt tot impendiis, tot erogationibus ſola ſufficiat. Nam quid eſt cauſæ cur aliis quidem, quum omnia raperent, & rapta retinerent, vt ſi nihil rapuiſſent, defuerint omnia: tibi, quum tam multa largiaris & nihil auferas, omnia ſuperſint? Nunquam principibus defuerunt qui fronte graui, & triſti ſupercilio vtilitatibus fiſci contumaciter adeſſent, & erant principes ipſi ſua ſponte auidi & rapaces, & qui magiſtris non egerent: plura tamen ſemper à nobis contra nos didicerunt, ſed ad tuas aures cùm cæteris omnibus, tum vel maximè auaris adulationibus obſtructus eſt aditus. Silent ergo & quieſcant, & poſtquam non eſt cui ſuadeatur, & qui ſuadeant non ſunt. Quo euenit vt tibi cùm plurimum pro tuis, tum

Feres) Patienter ſuſtinebis. eſt autem licentia aſtutior, qua aliquem obiurgamus quomodo ſe cupit obiurgari. præterea color, frequentatio, cùm res in tota cauſa diſperſæ coguntur in vnum locum, quo grauior, aut acrior oratio ſit. *Solicitudinem conſular.*) Curam mei conſulis: cuius proprium curare publica. *Collationes*) Extraordinaria vel ſuperindicta tributa. duodecimus Codicis titulus eſt de collatione fundorum, vel rei priuatæ, vel dominicæ, vel ciuitatum, vel temporum. & decimus eiuſdem de collatione donatorum, vel releuatorum, aut tranſlatorum, ſeu adæratorum, poſt quem ſequitur titulus de collatione æris. *Congiarium obtuliſſe*) Compar, graue & ſimiliter deſinens. *Imperij reditus*) Nam cùm vectigalia ſecundum Ciceronem, pro Cornelio Pompeio, ſint nerui reipublicæ, debet princeps impenſas & reditus diligenter computare, vt ſi ingruerit neceſſitas, eas tanquam ſubſidia opportuna paratas habeat. alij enim principes cum largitionibus ordinarios reditus exhauſerant, conuertebantur ad rapinas. pecuniarum autem in theſauris Romanorum ſcribit Appianus Ægyptiorum talentorum quatuor & ſeptuaginta millia ſuis temporibus fuiſſe. *Frugalitas*) Temperantia ab impenſis ſuperfluis. *Sufficiat*) Satisfaciat. quod, ſi donat, remittit, id frugalitate ſuppleat. *Aliis*) Principibus. Domitianum imprimis notat. *Omnia*) Hyperbole. *Fronte graui*) Cum ſeueritate. ſic Martialis: Triſte ſupercilium, durique ſeuera Catonis Frons. *Contumaciter*) Superbè. *Adeſſent*) Fauerent. *Sua ſponte*) A natura. *Magiſtris*) Inſtructoribus, monitoribus. *Plura*) Plures rapiendi vias. *A nobis*) A malis ſubornatoribus. *Contra nos*) In ciuium perniciem & detrimentum. *Obſtructus*) Clauſus. *Silent*) Auari adulatores. Philoſtratus libro ſeptimo, recitat ſub Domitiano comparatas accuſationes aduerſus ditiſſimos, quòd immenſæ diuitiæ contumeliam parerent, & ceruicem ſupra multos extollerent, & animos erigerent, nec obtemperare legibus ſinerent. alius item accuſatus eſt, quòd Tauri ſacrificans

publicis precibus non addiderat Domitianum esse Palladis filium. alius quòd in insulam secessisset tanquam interfecto parente.

pro nostris moribus debeamus. Locupletabant, & fiscum, & ærarium, non tam Voconiæ, & Iuliæ leges, quàm maiestatis singulare, & vnicum crimen eorum, qui crimine vacarent. huius tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quàm qui sibi maiestatem vindicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium seruis, verentur & parent, & dominos habent.

Pro nostris moribus) Facis enim vt vel inuiti careamus adulandi morbo. *Voconia*(Voconius legem tulit, autore Pediano, ne quis census, hoc est pecuniosus, hæredem relinqueret filiam. Gellius tamen decimonono, Quid inquit vtilius plebiscito Voconij de coercendis mulierum hæreditatibus? nam Marcus Tullius pro Cornelio Balbo dixerat. apud maiores nostros legem tulit Quintus Voconius, de mulierum hæreditatibus. idem in Verrem, C. Voconius sanxit nequis hæredem virginem néve mulierem faceret. & diuus Augustinus tertio de ciuitate Dei. lata est lex Voconia, ne quis hæredem fœminam faceret, nec vnicam filiam. *Iulia leges*) Apud Iurisconsultos legimus multas leges appellatas Iulias. nam Digestis & in Codice titulus est ad legem Iuliam maiestatis. ad legem Iuliam de vi publica. item repetundarum. ad legem Iuliam de vi priuata. ad legem Iuliam de annona. ad legem Iuliam peculatus. ad legem Iuliam ambitus. Iuliæ legis de maritandis ordinibus, meminerunt Apuleius & Tranquillus. sed imprimis monstrasse autumo legem Iuliam in adulteros & stupratores, ab Augusto latam, autore Vlpiano, quam Domitianus desuetam reuocauerat Martialis testimonio. Iulia lex populis ex quo Faustine renata est, Atque intrare domos iussa pudicitia. *Maiestatis*) Quamuis suprà quid sit maiestas enarrauimus, addam tamen non importunè maiestatē minuere, esse de dignitate, aut amplitudine, aut potestate imperij Romani aliquid derogare. crimen secundum Vlpianum ad legem Iuliam maiestatis sacrilegio proximum. quod Tiberius atrociter puniuit. nam cùm Tacitus libro tertio scribat, Ancharium postulasse Cæsium Cordum de repetundis, addito, inquit, maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. & non multò post maiestatis crimina subdebantur vinculum & necessitas silendi. Nero autem instituit, vt lege maiestatis dicta factáque omnia, quibus modò delator non deesset, tenerentur. & Domitianus quosdam maiestatis reos in curiam induxerat, quibus more maiorum condemnatis liberum mortis arbitrium permisit scribente Tranquillo. lege. ff. quadragesimoctauo, ad legem Iuliam maiestatis. quot criminum species complectatur crimen læsæ maiestatis. *Locupletabant*) Paulus & Martianus Iurisconsulti testantur bona reorum maiestatis læsæ, etiam post mortem fisco applicari, filios autem eorum Honorius & Arcadius constituerunt ab omnibus bonis paternis & maternis repelli, & ab omni alia quauis hereditate & successione: Falcidiam tantùm filiabus ex bonis matris relinquunt: maiestatis damnati capite plectuntur. *Eorum*) Ciuium. *Qui crimine vacarent*) Innocentium. *Magnitudine*) Maiestatis amplitudine. *Vendicabant*) Sibi vsurpabant. malè enim errore veneratio acquiritur. at Traianus si Dioni credimus magis amari à Romanis quàm timeri gaudebat. *Amicis fides*) Non amplius se inuicem reos agunt, neque liberi parentes, neque serui dominos. *Verentur & parent*) Lego apud Dionem, Neruam seruos atque libertorum plurimos domi-

dominis & patronis insidiantes, ad vnum occidi imperasse, & ne serui in posterum dominos criminarentur, edicto vetuisse. quod etiam fecisse Traianum Martialis in laude in eius refert libro decimo, Qui sua restitutis spoliato iura patrono: Libertis exul non erit ille suis.

non enim iã serui principis nostri amici, sed nos sumus. nec pater patriæ alienis se mãcipiis chariorem, quàm ciuibus suis credit. omnes accusatore domestico liberasti, vnóque salutis publicæ signo illud (vt sic dixerim) seruile bellũ sustulisti. in quo non minus seruis quã dominis præstitisti. hos enim securos, illos bonos fecisti. non vis interea laudari? nec fortasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum seruos subornãtem, monstrantemq́ crimina, quæ tanquam delata puniret. magnum & ineuitabile, ac toties cuiq́ experiendum malum, quoties quisque similes principi seruos haberet. In eodem genere ponendum est, quòd testamẽta nostra secura sunt,

Non enim) Ordo est, non enim iam serui nostri sunt amici principis, sed nos sumus. nam Claudius libertis suis omnia credidit & indulsit sic Galba: & Suidas memorat Caium sanxisse vt serui dominos de quocunque crimine possent accusare. Hermogenianus. ff. v. respondet, lege permissum seruis incertis casibus contra dominos consistere. *Mancipiis*) Seruis. *Omnes*) Dominos. *Seruile bellum*) Permutatio. nam seruorum in dominos coniurationem, seruile bellum vocauit, respiciens ad illud: quod in Sicilia ortum, cùm à prætoribus opprimi minimè valuisset, Cn Fuluio consuli mandatum est cuius belli initium fuit Eunus seruus, natione Syrus, qui contracta agrestium seruorum manu, & solutis ergastulis, iusti exercitus numerum impleuit. Cleon quoque alter seruus ad septuaginta millia seruorum contraxit, & copiis iunctis contra populum Romanum exercitúmque eius, bellum sæpenumero gesserunt. hæc Liuius & Marcellinus. *Non minus præstitisti*) Non minorem opem tulisti. *Hos*) Dominos. *Securos*) A delatione seruorum. *Nec fortasse*) Diminutio. id est, ponamus quòd non sint laudanda. *Illum*) Potius intelligo Domitianum quàm alium, in quem recenti scelerum memoria gladium oratorium distringit, cùm is cuilibet accusatori crediderit. *In capita*) In perniciem. *Subornantem*) Clanculum instruentem, quod obiecturi essent. est enim subornare, falsum instruere aliquem, semotis arbitris. & semper in malum vsurpatur: Liuius quarto belli punici. militem subornauit, vt Syracusas perse et nunc um con e r nt m eis quæ ad Mylam falsò nunciata erant. Tranquillus: Iulius Cæsar subornauit, qui C. Rabitio perduellionis diem diceret. *Delata*] Ab alio explicata, detecta. *Similes principi*) Malos. *In eodem genere*) Similiter laudandum. *Secura*] Rata, libera. Claudium ferunt renuisse ab vllo qui cognatos haberet se relinqui hæredem, & publicatas ab aliis imperatoribus hæreditates suis restituisse. Pertinacem verò tradit Capitolinus legem tulisse, vt testamenta priora non prius essent irrita, quàm alia perfecta essent, néve ob hoc fiscus aliquando succederet: ipséque professus est, nullius se aditurum hæreditatem, quæ aut adulatione alicuius esset delata, aut lite, aut perplexa, vt legitimi hæredes & necessarij priuarentur. idem Iustinianus. in Institutionibus: diuus, inquit, Pertinax expressit non admissurum se hæreditatem eius qui litis causa principem reliquerit hæredem, neque tabulas non legitimè factas, in quibus ipse ob eam causam hæres institutus erat. probaturum

nec vnius omnium nunc, quia scriptus hæres. non tu falsis, non tu iniquis tabulis aduocaris. nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit. nec quia offendit alius nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis, ab ignotis prætereris. nihilque inter priuatum, & principem interest, nisi quòd nunc à pluribus amaris. nam & plures amas. Tenes Cæsar hunc cursum, & probatur experimento, sit ne feracius, & vberius, non ad laudem modò, sed ad pecuniam principi, si hærede illo mori homines velint, quàm si cogantur.

Nec vnius omnium) Nunc tu es hæres. *Quia scriptus*) In testamento olim fuisses, & postea vltimo (quod valere debet) præteritus sis. respexit Tiberium, qui vt irrita & vana putauit illorum testamenta, quoscunque quis diceret hærede Cæsare mori destinasse. nam secundùm Paulum eius bona, qui se imperatorem facturum hæredem iactauerat, à fisco occupari non possunt. nec ex imperfecto testamento imperatorem hæreditatem vendicare posse sæpe constitutum est. licèt enim lex imperij solennibus iuris imperatorem soluerit, nihil tamen tam proprium imperij est quàm legibus viuere. *Falsis*) Confictis. *Iniquis*) Vtpote præteritis filiis, quos hæredes instituere debuisset potius, quàm imperatorem. legimus Tiberium metu & languore ad fastidium vitæ egisse Cn. Lentulum augurem, cui sensus maximus fuerat, vt ne quo, nisi ipso hærede moreretur. Caium verò testamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberij, neque illum, neque se hæredem reliquissent, vt ingrata rescidisse. Neronem denique instituisse, vt ingratorum in principem testamenta, ad fiscum pertinerent, ac ne impunè esset studiosis viris, qui scripsissent, vel dictassent ea satis constat lecto testamento Agricolæ, sicut Tacitus in eius vita refert, quo optimæ vxori & piissimæ filiæ Domitianum ascripsit, lætatum eum velut honore iudicióque tam cæca & corrupta mens assiduis adulationibus erat, vt nesciret à bono patre non scribi hæredem, nisi malum principem. vbi mẽda satis obuia, pro testamento legitur testimonio. *Nullius iracundia con. ad te.*) Nullus te dixit hæredem, quòd iratus esset in suos, quòd impius, dum filios præterit, quòd furore, non ratione ductus sit. *Nuncuparis*) Hæres nominaris, qua dictione iurisconsulti plerunque vtuntur. Vlpian. ff. xxviij. de testamentis. hæredes palàm, ita vt exaudiri possint, nuncupandi sunt. licebit ergo testanti vel hæredes nuncupare, vel scribere: sed si nuncupat, palam debet, id est, ita vt exaudiri possit à testibus. Theodo. & Valentin. Imper. libro sexto cod. titulo de testamentis, per nuncupationem dicunt, hoc est, sine scriptura. testamenta quoque non aliter valere sancimus, quàm si septem testes, & simul vno eodémque tempore collecti, testatoris voluntatem, vt testamentum sine scriptura facientis audiuerint. Tacitus. nec defuerunt, qui monerent magna ex parte hæredem Cæsarem nuncupare. Tranquillus etiam in Caio opportunè vsus est hoc verbo. metu inquit iam & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos, palàm hæres nuncuparetur. derisores vocabat, quòd post nuncupationem viuere perseuerabant. *Quia aliud ostendi.*) Te scilicet, per id putans posse imperatoriam indignationem mitigari. Vitellius equitem Romanum proclamantem cùm raperetur ad pœnam, hæres meus es, exhibere testamenti tabulas coëgit. vtq; legit cohæredem sibi libertũ eius ascriptum, iugulari cum liberto imperauit. *Meruisti*) Propter tua in illũ merita: Tranquillus narrat Augustum accepisse in viginti annis quaterdecies millies sest. ex testamentis amicorum. *Prætereris*) Non relinqueris hæres. *Priuatum*) Dum nondum eras imperator *Cursum*) Vitæ ordinem. *Sit ne f.*) Sensus est: experientia

rientia ostendis principem, qui ametur à suis, non solùm maiorem laudem, sed etiam pecuniam sibi comparare ab amicis, illum vltrò hæredem relinquentibus, quàm illos qui cogebant ciues se nuncupare hæredes. *Sit i...*) An sit. cùm verè sit. *Pater tuus*) Nerua.

Donauit pater tuus multa, & ipse donasti: cesserit parum gratus, manent tamen ij qui bonis eius fruantur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus, facit. sed quis ante te laudem istam pecuniæ prætulit? quotusquisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo? nonne vt regum, ita Cæsarum munera illitos cibis hamos, opertos præda laqueos, æmulabantur, cùm priuatis facultatibus velut hausta & multiplicata, retro secum quicquid attigerant referrent? Quàm vtile est ad vsum secundorum per aduersa venisse. Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quæ tunc erat innocentium vita: scis & expertus es, quantopere detestentur malos principes, etiam

Donauit multa) Nam quiscunque pecunias in regiis thesauris compererit reliquas, iniustè spoliatis à Domitiano restituit. pauperibus Rom. decies quinquagies centena millia erogauit, agrósque sua pecunia coemptos præpositis senatorij ordinis viris, qui illos egenis diuiderent. nihilò segnior in amicos extitit, compluribus ingentia beneficia conferens. nam Philostratus in vitis Sophistarum, tradit Atticum declamatoris Herodis patrem domi suę thesaurum ingentem effodisse, ac Neruæ imperatori scripsisse, quid placeret fieri de illo, cui Cæsarem rescripsisse inuento vti debere. verùm Atticus sibi metuens, iterum scripsit. sed inuentum excedit priuatam conditionem. ad quæ imperator rescripsit: etiam pro arbitrio tuo abutere, *Cesserit parum gratus*) Etsi aliquis horum inuentus est parum gratus erga illum vel decesserit parum gratus, si aliquis horum donatus à patre tuo decessit, præterito te in testamento. *Manent*) Viuunt sine discrimine hæredes ingrati defuncti. *Eius*) Neruæ *Illo*) Bonis, quæ pater tuus elargitus est. *Clariorem*) Illustriorem, notabiliorem. sententia duplex. *Sed quis?*) Interrogatio quæ hoc agit vt neges. *Prætulit laudem istam pecuniæ*) Potius voluit laudari quàm habere pecuniam. *Quotusquisque*, Nullus est qui. *In patrimoniis nostris*) Quod à maioribus & parentibus transmissum fuerat ad nos. *Duxit*) Putauit. *Quod esset de suo*) Quod ipse & superiores principes donassent. *Illitos cibis hamos*) Contectos esca vncos, quibus pisces capiuntur. sic & muneribus homines illaqueantur. Martialis captatores notans. Sic auidis fallax indulget piscibus hamus: Callida sic stultas decipit esca feras. *Illitos cibis hamos, opertos præda laqueos*) Tres exornationes notari possunt. compar, similiter cadens, permutatio. *Multiplicata*) Longè maiora munera. *Referrent*) Hæredes instituti Cæsares. *Priuatis*) A priuatis. *Quicquid attigerant*) Cuicunque aliquid donassent. *Ad vsum secundorum*) Ad felicitatem. *Per aduersa*) Quæ faciunt vt bona melius intelligamus. nam idem dixit: habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda noscantur. *Periclitatus es*) Nobiscum sub Domitiano, quoniam malis principibus virtus formidolosa est. nam omnium primatum dies & horas, quibus nati erant inquirens, non paucos etiam eorum, qui desperabant aliquam potentiam consequi, interfecit. M. Tullius de Oratore, Magna laus illa & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem.

qui malos faciũt. meminiſti quæ optare nobiſcum, quæſis queri ſolitus. Nam priuato iudicio principem geris. meliorem immò te præſtas, quàm tibi alium precabare. Itaque ſic imbuti ſummus, vt quibus erat ſumma votorũ, melior peſſimo princeps, iam non poſſimus niſi optimum ferre. Nemo eſt ergo, tam tui, tam ignarus ſui, vt locum ipſum poſt te cõcupiſcat. facilius eſt, vt eſſe aliquis ſucceſſor tuus poſſit, quã vt velit. quis enim curæ tuæ molem ſponte ſubeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus & ipſe es quàm ſit oneroſum ſuccedere bono principi. & afferebas excuſationem adoptari. an prona paruáque ſunt ad æmulandum, quòd nemo incolumitatem turpitudine repẽdit? Salua eſt omnibus vita, & dignitas vitæ: nec iam conſideratus, ac ſapiens, qui ætatem in tenebris agit. Eadem quippe ſub principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec benefactis tantùm ex conſcientia, ſed etiam præmia ſunt merces. Amas cõſtantiam ciuium, rectóſq; ac viuidos animos, non vt alij contundis ac deprimis, ſed foues & attollis. Prodeſt bonos eſſe,

Qui malos faciunt] Adulatores. circuitio. *Qu.*] Qualem principem. *Qu.*] Domitiani ſcelera. *Principem geris*) Es princeps. *Priuato iudicio*] Cùm rectè ſcias priuatorum iudicia de principe. vel te talem geris in principatu, qualem priuatus tibi principem optabas. *Alium*] Principem eſſe. *Imbuti*) Aſſueti. *Quibus*] Nobis. *Summa votorum*] Summum votum, vt nobis daretur. *Melior*] Minus malus. *Peſſimo*] Domitiano. *Niſi optimum*] Tibi ſimilem. *Ignarus tui*] Alienus à cognitione tui. *Tam ignarus ſui*] Tam ſtultus. *Locum ipſum*] Imperij habenas. *Poſt te*) Poſt obitum tuum. Affectauit tamen imperium Adrianus poſt mortem Traiani: quamuis non deſtinatus, neque ab eo adoptatus, ſed potiſſimum fauente Plotina Cæſar creatus, multum Traiano diſſimilis, ſed non contemnendus imperator. *Poſſit*] Eſſe neceſſario. *Quam vt velit*] Quàm voluntate, cùm videat non poſſe tua veſtigia ſubſequi. *Molem*] Pondus. *Comparari tibi*) Quis non diffidat tuas virtutes æquare? *Bono principi*) Neruæ. *Adoptari*) Cur non debes adoptari à bono, cum diffic le eſſet illum imitari? *Prona*) In promptu. *Nemo rependit incolumitatem turpitudine*) Nullus imperator incolumes facit, & abſoluit viros, quòd ſint turpes, & probroſi, vt olim fiebat. & vt apertius dicam, nemo cogitur eſſe turpis, vt incolumis fiat. nam ſcimus Neronem profeſſis apud ſe obſcœnitatem, cætera quoque conceſſiſſe delicta. *Dignitas vitæ*) Quia dignitates aſſequitur non flagitiis, ſed virtutibus. perpulchrè Cicero dixit ſcripſiſſe Platonem, qualis in republica principes eſſent, tales reliquos ſolere eſſe ciues. & Theopompus, referente Athenæo, recitauit, Philippum Alexandri patrem, extitiſſe prodigum & lurconem, vnde amicos eius talibus vitiis laboraſſe. nam multos illi ſimiles: alios breui regio luxu corruptos ad eam vitam defluxiſſe. *Conſideratus*] Habetur. *In tenebris*) Sine honore, in ocio, in ſeceſſu, vt faciebant ſub Domitiano. *Præmia*) Sunt conſtituta. *Virtutibus*) Viris bonis. *Qu.*) Erant ordinata. Nec tantùm ex conſcientia merces benefacti. nam ſæpius factorum ſuorum conſcientiam præmium facit. in primo enim epiſtolarum: meminimus, inquit, quanto maiore animo fructus honeſtatis in conſcientia quàm in fama reponatur. ſub Traiano verò non ſolùm hoc, ſed etiam

etiam honorum & diuitiarum pro virtutibus præmium reportabant boni. ſapiens enim etſi nulla re indigeat, tamen autore Seneca, multis illi rebus opus eſt. merces nominatiui caſus eſt, dicta, à merendo, quanquam apud iuriſconſultos merx pro mercimonio legatur, cuius accuſatiuum pluralem merces Ouidius in Heroidibus protulit. Nec me crede fretum, merces portante carina Findere. apud Nonium ſic ſcriptum inuenies. merx & mercatura hoc diſtant, quod merx eſt ſpecies ipſa, mercatura eſt actus ipſe. mercatus autem locus in quo agitur mercatura. *Rectos*) Iuſtos. *Vt alij*) Principes ſolebant. Tacitus memorat Corbulonem iam bellum Caucis Germanis parantem, literis Claudij repreſſum. quoſdam enim dicere ſolitos apud principem: Quicquid proſperè feciſſet Corbulo, id caſurum in reip. damnum, formidoloſum paci virum inſignem & ignaro principi pergrauem.

cùm ſit ſatis, abundéque ſi non nocet. his honores, his ſacerdotia, his prouincias offers. hi amicitia tua, hi iudicio florent. acuuntur iſti integritatis & induſtriæ precio, ſimiles diſsimiles alliciuntur. nam præmia bonorum, malorúmque, bonos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent, vt non turpe honeſtumque, prout bene ac ſecus ceſsit, expectant, fugiántve. cæteri, vbi laboris, inertiæ, vigilantiæ ſomno, frugalitatis luxuriæ merces datur: eadem iſta quibus alios artibus aſſecutos vident, conſectantur: qualéſque ſunt illi, tales eſſe, & videri volunt. & dum volunt, fiunt. & priores quidem principes excepto patre tuo, præterea

Cùm ſatis ſit) Bonis viris. *Si non nocet*) Vt fieri ſolebat ſub malis principibus, quibus virtus erat ſuſpecta. *His*) Bonis. *Honores*) Magiſtratus. *Sacerdotia*) Pontificatus, auguratus, & his ſimilia. *Prouincias*) Imperia. diſſolutio. color. *Hi*) Boni. *Florent*) Illuſtrantur. *Iſti*) Alij. ſic Antoninus philoſophus ex malis bonos fecit, ex bonis optimos: fuitque per omnia moderatiſſimus in hominibus deterrendis à malo, inuitandis ad bonum, remunerandis copia & indulgentia liberalis. *Acuuntur*) Ad imitationem bonorum. *Precio*) Integritatis, cùm vident integros viros & induſtrios remunerari. *Similes*) Boni. *Diſſimiles*) Mali. *Præmia bonorum*) Quæ dantur bonis à principe faciunt alios bonos, cum vident bonos eſſe in precio, ſicut malorum præmia faciunt malos. *Pauci adeo ingenio valent*) Pauci admodum reperiuntur ea natura præditi, vt vicia, aut virtutes pro rationibus temporum non expetant, aut fugiant. *Turpe*) Vicium. *Honeſtum*) Virtutem. *Prout bene c.*) Si bene euenit pro vitio aut virtute expetunt, vel vnum vel alterum: ſi malè, fugiunt. *Ac ſecus*) Malè ceſſit, id eſt, præponunt vtile honeſto, neque ſequuntur honeſtum virtutis cauſa, ſed ſpe præmij. *Cæteri*) Plurimi. *Vbi merces laboris datur, Inertiæ præmium*) quod debebatur laborioſis viris erogatur inertibus, & quod vigilantibus, datur ſomniculoſis, & quod frugalibus, transfertur ad prodigos. *Eadem iſta*) Præmia. *Conſectantur*) Conquirunt. Tacitus libro xvj de Nerone agens. Caio, inquit, Petronio dies per ſomnum, nox officiis & oblectamentis vitæ tranſigebatur. vtque alios induſtria, ita hunc ignauia ad famam protulerat. reſolutus ad vicia ſeu viciorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni aſſumptus eſt. *Quibus artibus*) Malis. *Illi*) improbi, qui munera comparant per ſcelera. Nam ſecundum Martialem: Nemo ſuos, hæc eſt aulæ natura potentis Sed domini mores Cæſarianus habet. *Tales*) Cæteri. *Dum volunt*) Eſſe & videri mali. *Fiunt*) Tales re vera euadunt. traductio.

Digitized by Google

vno, aut altero, & nimis dixi, vitiis potius ciuium, quàm virtutibus lætabantur: primùm quòd in alio sua quemque natura delectat: deinde quos patientiores seruitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi seruos, horum in sinum omnia congerebant: bonos autem otio, aut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus, & periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis: & hercule æquum est esse eos charissimos bono principi, qui inuisi malo fuerint. Scis vt sicut diuersa natura dominatio, & principatus, ita non aliis esse principem gratiorem, quàm qui maximè dominum grauentur. Hos ergo prouehis, & ostentas quasi specimen & exemplar, quæ tibi secta vitæ, quod hominum genus placeat. ideo non cẽsuram adhuc,

Vno aut altero) Augusto, & Tito: quos constat fuisse bonos, vnde Dion in Tito memorat, Titum Augusto comparandum in diuersa ætate, huncque si minus vixisset, nunquam à Romanis dilectum fuisse. neque illum si plus. nam Augustus crudelior in principio, propter hostes & seditiones. postea longo tempore multis in populum Romanum beneficiis claruit. at Titus humanè imperans, periit in robore gloriæ. fortassis non vacaturus culpa, si diutius vixisset, quia fortuna maiori quàm virtute vtebatur. *Nimis dixi*) Quia duos ante Traianum principes bonos fuisse retuli. Augustus enim inter initia crudelis fuit, autoribus Dione, Appiano, Tranquillo: & Titus cum patre principatum administrans, se inciuilius & violentius egit. siquidem suspectissimum quenque sibi, submissis, qui per theatra & castra quasi consensu ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppressit, in his Aulum Cecinnam consularem virum vocatum ad cœnam, ac vix dum triclinio egressum, confodi iussit. *Vitiis*) Tranquillus in Domitiano. satis constat duos solos è notoribus venia donatos. tribunum laticlauium, & centurionem, qui se, quo facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probauerunt, & ob id neque apud ducem, neque apud milites vllius momenti esse potuisse. tribunum Dion nominat. Iulius ait Caluester tribunus militum accusatus quòd sæpius cum Antonio Saturnino secretò congrederetur, neque hoc diluere posset, respondit se conuenire solum ob amorem. erat enim eius ætatis & formæ, qui posset amari. inde absolutus hoc solum dixit, cessabo ab iis quæ consueram. remisit igitur Domitianus crimen maiestatis læsæ Caluestro, quia impudicus erat: nam & ipse in mares pronior fuit. *Sua natura delectat quenque in alio*) Sententia, id est, vnusquisque delectatur cùm videt sui similem. *Nisi seruos*) Vitiorum: qualem Crispinum Iuuenalis pulsat, & ideo Domitiano gratum. vel, *Nisi seruos*) Vilis animi, non affectantes principatum. *Horum*) Malorum. in quos satyricus gladium distrinxit. Criminibus debent hortos, prætoria, mensas. *Omnia*) Dona, vt Claudius Narcisso & Pallanti, Nero Polycleto, Galba Icelo libertis *Situ*) Desuetudine, priuatione munerum ciuilium. *Lucem*) Notitiam & famam. *Legis*) Secernis. *Eos*) Viros optimos. *Malo principi*) Domitiano. *Diuersa*) Sunt à natura, nam dominatio, quæ tyrannis dicitur, tanquam dominus seruis imperat. principatus, quem regnum appellamus, tanquam pater filiis. ita principem non esse gratiorem aliis ciuibus, quàm qui maximè grauentur, id est, ægrè patiuntur dominum tyrannum. *Hos*) Bonos *Prouehis*) Ad honores promoues. *Exẽplar*) Indicium. *Secta*) Ordo, via, modus. *Non recepisti censurã*) Noluisti fieri censor.

Non

non præfecturam morum recepiſti, quia tibi beneficiis potius quàm remediis ingenia noſtra experiri placet. & alioqui neſcio an plus moribus conferat princeps, qui bonos eſſe patitur, quàm qui cogit. Flexibiles, quamcunque in partem ducimur à principe, atque, vt ita dicam, ſequaces ſumus. huic enim chari, huic probati eſſe cupimus, quod fruſtrà ſperauerunt diſſimiles, eóque obſequij continuatione peruenimus, vt propè omnes homines vnius moribus viuamus. porro non tam ſiniſtrè conſtitutum eſt, vt qui malum principem poſſumus, bonum non poſſimus imitari. Pergè modò Cæſar, & vim effectúmque cenſuræ tuum propoſitum, tui actus obtinebunt. nam vita principis cenſura eſt, eáque perpetua. ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur, nec tam imperio nobis opus eſt, quàm exemplo: quippe infidelis recti magiſter metus. melius homines exemplis docentur, quæ imprimis hoc in ſe boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt fieri poſſe. Et quis terror valuiſſet efficere, quod reuerentia tui effecit?

Non præfecturam morum) Interpretatio cenſuræ, quæ nihil aliud eſt quàm morum præfectura. Auguſtus rem ipſam ſine nomine recepit. autor enim Tranquillus, recepiſſe morum & legum regimen perpetuum, ſine honore cenſuræ. *Remediis)* Notis cenſoriis. *Experiri)* An potius beneficiis ad beneuiuendum excitemur, quàm ignominia. *Alioquin)* Inſuper. *Neſcio)* Dubitatio: qua tamen oſtenditur magis probari principem qui ſuos ciues patitur eſſe bonos, id eſt, qui vtitur clementia, quàm qui cogit vitia. ſcilicet ſeuerè reprimit admiſſa, latenter Domitianum monſtrans, qui ſuſcepta morum correctione, multa ſeuerè exercuit. *Sequaces)* Fautores, imitatores, conſecutores vnde ſequaces hederas appellamus à natura ſequentes, quibus adhæſerint. nam ſubditi ſtudia principum imitantur. quare Cicero voluit talem fuiſſe ciuitatem Romanam, qualeſcunque ſummi ciuitatis viri fuiſſent. & quamcunque imitationem in principibus, eandem in populo. *Huic)* Traiano. *Diſſimiles)* Peſſimi. *Vnius)* Traiani. *Conſtitutum)* Comparatum à natura. *Vim)* Rem, quamuis non receperis nomen cenſoris. *Tuum propoſitum)* Tuum inſtitutum beneuiuendi & faciendi optima. *Obtinebunt vim)* Perinde erit in effectu, ac ſi cenſor eſſes. *Vita)* Bona. *Cenſura)* Regimen morum. nam Traianus cum populo humanter verſabatur, & cum ſenatoribus grauiter, cunctis quidem amabilis, metuendus verò nulli, niſi hoſtibus. hæc Dion. quare non immeritò Xenophon tradit Ageſilaum priuatorum hominum errata modeſtè tuliſſe, principum verò maxima exiſtimaſſe. iudicabat enim ab illis pauca, ſed ab his mala multa conſtitui. *Nec tam imperio)* Sic eſt enim, ſic eſt, exaſperat homines imperata correctio, blandiſſimè iubetur exemplo, autore Pacato in panegyrico Theodoſij. *Metus eſt infidelis mag. recti)* Iam dixerat libro nono, timor abit, ſi recedas. M. Tullius aſſerit metum malum cuſtodem diuturnitatis, nam longè valentior amor ad obtinendum quicquid volueris. vnde non iniuria dixit metum infidelem magiſtrum recti. Exemplis docetur melius, quàm præceptis. ſcribit enim Fabius, quantum Græci præceptis valent, tantum Romani (quod eſt maius) exemplis, & quidem longè probabilius eſt ſe virum bonum rebus, quàm verbis oſtendere, nihilque rectè ſine exemplo docetur, aut diſcitur. *Boni)* Vſus. *Approbant)* Re. hoc infert vt ad alia tranſeat.

obtinuit aliquis, vt spectaculum pantomimorum populus Rom. tolli pateretur, sed non obtinuit, vt vellet. rogatus es tu quod cogebat alius. cœpitque esse beneficium, quod necessitas fuerat. neque enim à te minore concentu, vt tolleres pantomimos, quàm à patre tuo, vt restitueret, exactum est. Vtrunque rectè. nam, & restitui oportebat, quos sustulerat malus princeps: & tolli restitutos. In his enim, quæ à malis bene fiunt, hic tenendus est modus, vt appareat autorem displicuisse, non factum. Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator, & applausor, nunc in pantomimis quoque aduersatur, & damnat effœminatas artes, & indecora seculo studia. Ex quo manifestum est, principum disciplinam capere etiam vulgus, cùm rem, si ab vno fiat seuerissimam fecerint omnes.

Obtinuit aliquis) Qualis Tiberius, quem narrat Dion exegisse pantomimos ab vrbe, & ne ea arte quis vteretur, iussisse, quia mulieres corrumpebant, & tumultus excitabant. Nero pariter factiones pantomimorum cum ipsis simul relegauit: sed magis hoc ad Domitianum referendum crediderim, qui scenam histrionibus interdixit, tantùm intra domum exercendi artem iure concesso. seruat præceptum rhetorum, ex comparatione pessimi laudando optimum. repete quæ de pantomimis alibi annotauimus. *Vt vellet*) Vt esset contentus populus Romanus. *Rogatus es*) Petiuit precibus à te populus, vt pantomimos tolleres. *Alius*) Domitianus. *Beneficium*) Id Romani pro beneficio reputarunt. *Necessitas*) Parere imperio Domitiani. *Concentu*) Conclamatione, concordia, consensu. *A patre tuo*) A Nerua sublata sunt pantomimorum spectacula, quæ postea Traianus in theatrum reduxit, si Dioni credimus. refert enim hunc imperatorem histrione Pylade non mediocriter oblectatum. in cuius laudem Boetus Græcus epigramma cecinit. quo significatur illum recitasse Bacchi tragœdiam: non omittam, Dionem, quantum ex eius compendio licet intueri, tradere Neruam impendia contraxisse, sustulisse multa sacrificia, equorum cursus, atque certamina. nec minus spectacula quædam, nulla tamen de pantomimis particulariter habita mentione. *Exactum est*) Postularunt cuncti. Vtrunque rectè factum est. *Malus*) Domitianus. *Tolli*) Remoueri nam spectantium mores solent inficere pantomimi. vnde meritò diuus Augustinus libro, cui titulus de ciuitate Dei, plerunque ingenij acumen intendit, in deperditos pantomimorum motus, & inhonestas saltationes. *Malis*) Hominibus. *Bene*) Honestè. *Autorem displicuisse non factum*) Quia bonum. *Scenici imperatoris*) Neronem respicit, qui scenicis artibus imbutus, primum Neapoli prodiit in scenam, deinde etiam magni æstimauit cantare Romæ: insuper non dubitauit priuatis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam prætorum sestertium decies offerente. tragœdias quoque cantauit personatus heroum deorúmque. Tranquillus autor legimus etiam Caium fuisse cantatorem & saltatorem, eóque die quo periit peruilegium indixisse, vt initium in scenam prodeundi licentia temporum auspicaretur. *Applausor*) Nam captus Nero modulatis Alexādrinorum laudationibus, plures Alexandria euocauit. nec eo segnius adolescentes equestris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robustissimæ iuuentutis vndique elegit, qui diuisi in factiones plausuum genera condiscerent. *Effœminatas*) Molles, corruptrices. *Seculo*) Temporibus tuis. *Vulgus capere etiam disciplinam principum*) Sequi mores suorum principum. *Rem seuerissimam*) Exterminationem pantomimorum à theatro *Fecerint*) Secuti sunt libenter. *Ab vno*) Principe Traiano.

Matte-

Macte hac grauitatis gloria Cæsar, qua consecutus es, vt quod antea vis, & imperium, nunc mores vocarentur. Castigauerunt vitia sua ipsi, qui castigari merebantur, iidémque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de seueritate tua queritur, & liberum est queri. Sed cùm ita comparatum sit, vt de nullo minus principe querantur homines, quàm de quo maximè licet: tamen in seculo nihil est, quo non omne hominum genus lætetur, & gaudeat. boni prouehuntur, mali (qui est tranquillissimus status ciuitatis) nec timent, nec timentur. mederis erroribus. sed implorantibus omnibus: quos bonos facis, hanc astruis laudem, ne coëgisse videaris. Quid vitam? quid mores iuuentutis, quam principaliter formas? quem honorem

Macte Cæsar) Cumulate & magis aucte hac grauitatis gloria. à sacris sermo tractus, referente Seruio. quoties enim aut thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant, mactus est taurus vino vel thure, hoc est, cumulata est hostia, & magis aucta, inde ad eos qui virtute vel honoribus aucti sunt, transfertur. Marcus Tullius de rep. feruut laudibus, mactant honoribus, id est, magis augent. Seneca IX. epistolarum, macte virtutis esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus hoc dicitur. Cato tamen in re rustica, macte, inquit, vino inferiori esto, & macte hac illace dape pollucenda esto. ac interdum aliter coniungi septimo casu, auto re-sunt Donatus & Diomedes. Martialis etiam genitiuum ascripsit. Macte animi dicens, variari per casus, multorum testimonio confirmatur. nam Pompeius nominatiuum singularem, sicut Cato protulit, mactus hoc ferculo scribens. Curtius libro iiij. pluralem, vos quidem macti virtute estote. sic Plinius senior libr. ij. macti ingenio. & cœli interpretes. veruntamen apud Liuium lib. ij. ab vrbe condita indeclinabile positum esse videtur iuberem, inquit, macte virtute esse. sic non multo post Secundus, macte vterque in re np. meritò, qua dictione videtur vsus Actius, Nonio docente, qui multorum testimonia super hoc verbo citat. *Mores)* Honestum propositum tollendorum pantomimorum. *Vicia)* Aliorum. *Ipsi)* Vt Caius, vt Claudius, vt Nero, vt Domitianus, qui merebantur castigari. transgressio, quæ perturbat ordinem verborum. *Liberum est)* Licet nec igitur mirum si ea dicendi libertate Iuuenalis sub Traiano sit vsus, quamuis conqueratur non esse priorum libertatem, & tamen liberrimè loquatur. quod indicium fuit maximæ libertatis. *Comparatum)* Consuetum, constitutum. *Licet)* Libertas concessa est. *In seculo)* Temporibus nostris, tuo principatu. *Nihil est)* Nulla res sit. *Omne genus)* Cuiuscunque conditionis boni prouehuntur, virtute præditi dignitatibus honestantur. Suidas inquit Traianus nemini inuidit, neque aliquem dignitate priuauit, sed mirum in modum omnes bonos fouit, idcirco neminem verebatur, neque oderat. Claudianus de Stilicone hunc locum æmulatus est, sicut alibi in aliis plerunque. Hunc priscæ redeunt artes, felicibus inde Ingeniis aperitur iter, despectáque musæ Colla leuant, opibúsque fluens, & pauper eodem Nititur ad fructum studio, cùm cernat vterque, Quod nec inops iaceat probitas, nec inertia surgat Diuitiis. *Nec timent)* Accusatores, cùm reliqui sint boni. *Nec timentur)* A bonis, quia nullam lædendi facultatem habent. *Erroribus)* Punis malos viros. *Implorantibus)* Cum ploratu opem petentibus, vt medearis. *Astruis)* Addis, applicas. *Ne coegisse vid.)* Vt sua sponte boni videantur effecti. *Iuuentutis Romanæ)* Conductis stipendio tuo rhetoribus, qui iuuenes eloquentia sua excolant. inter cæteros monstrat Fabium Quintilianum, qui ad imperium Traiani peruenit, & sub eo professus est.

dicendi magiſtris, quam dignitatem ſapientiæ doctoribus habes? vt ſub te ſpiritum, & ſanguinem, & patriam receperunt ſtudia, quæ priorum temporum immunitas exiliis puniebat, cùm ſibi vitiorum omnium conſcius princeps, inimicas vitiis artes non odio magis quàm reuerentia relegaret. At tu eaſdem artes in complexu, oculis, auribus habes. Præſtas enim quæcunque præcipiunt: tantúmque eas diligis, quantum ab illis probaris. An quiſquam ſtudia humanitatis profeſſus, non cùm omnia tua, tum vel imprimis laudibus ſe-

Dicendi magiſtris) Rhetoribus, circu tio. nam Celſo ſtatuam publicè poni iuſſit, autore Dione, & muneribus poëtas affecit, dicente de eo Iuuenale. Nemo tamen ſtudiis indignum ferre laborem Cogetur poſthac, nectit quicunque canoris Eloquium vocale modis, laurúmque momordit. & Lucianus eum ſapientem imperatorem, & ſtudia coluiſſe commemorat. *Sapientiæ doctoribus*) Iam prædiximus quendam philoſophum in curru triumphali à Traiano honoris cauſa poſitum. addam etiam vſum fuiſſe præceptore Plutarcho philoſopho & hiſtorico grauiſſimo. extat adhuc eius epiſtola, qua Traianum liberè monet, vt ſe in principatu optimè gerat. *Spiritum & ſan.*) Vitam. nam ſub Domitiano multi ſecundum Dionem interfecti, quòd philoſophiæ operam darent, reliqui vrbe pulſi. hunc locum Tacitus in præfatione vitæ Agricolæ apertius exequitur. legimus, inquit, cùm Aruleno Ruſtico Petus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Heluidius laudati eſſent, capitale fuiſſe, neque in ipſos modò autores, ſed in libros quoque eorum ſæuitum eſſe: delegato triumuiris miniſterio, vt monumenta clariſſimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. ſcilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem ſenatus, & conſcientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulſis inſuper ſapientiæ profeſſoribus, atque omni bona arte in exilium acta, ne quid vnquam honeſtum occurreret, nunc demum redit animus Nerua Cæſare beatiſſimi ſeculi ortu, res olim diſſociabiles, miſcente principatum & libertatem, augentéque quotidie felicitatem imperij Nerua Traianus nec ſpem modò ac votum ſecuritas publica, ſed ipſius voti fiduciam ac robur aſſumpſerit. *Patriam*) Romam vnde fuerunt expulſa. *Studia*) Literarum. & erunt adhuc qui diſſimulabunt Iuuenalem non ſcripſiſſe hæc de Traiano ſatyra ſeptima. Et ſpes & ratio ſtudiorum in Cæſare tantùm. Solus enim triſtes hac tempeſtate camœnas Reſpexit. ego vt ſuprà multis argumentis comprobaui, ſub Traiano ſcriptam Iuuenalis ſatyram, ita de eo illic locutum facilè contenderim: nam quamuis Dionis autoritate non fuerit Traianus exactæ doctrinæ, tamen doctos & fouit & extulit: & ne longius recedamus, nonne Secundum oratorem excuſſum multis prouectum dignitatibus imprimis carum habuit? *Priorum temporum*) Athenæus, quidam Sophocles decreto eiecit omnes ab Attica philoſophos, & Romani in omnibus optimi eoſdem ab vrbe expulere, tanquam iuuentutis corruptores. nam Lucio Poſthumio conſule, Alcium & Phileſium Epicureos, ſic Meſſenenſes Epicureos omnes abegerunt. pariter Antiochus rex, cuiuſcunque ſectæ regno ſuo interdixit, neque fatetur ſcire quomodo poſtea à Romanis recepti fuerint. ad hæc in Tiberio Tranquillus. obiectum eſt poëtæ, quòd in tragœdia Agamemnonem probris laceſſiſſet, obiectum & hiſtorico quòd Brutum & Caſſium Romanorum vltimos dixiſſet, animaduerſum ſtatim in autores, ſcriptáque abolita, quamuis probarent vt etiam aliquot ante annos Auguſto audiente recitata. quibuſdam cuſtodiæ traditis non modò ſtudendi ſolatium ademptum, ſed etiam ſermonis & colloquij vſum. *Princeps*) Domitianus. *Artes*) Philoſophiam: nam vera philoſophia eſt vitiis carere, & virtutibus abundare. *Reuerentia*) Timore. *In complexu*) In

Digitized by Google

xu) In ſinu. *Præſtas*) Re facis quod philoſophi præcipiunt. munera enim ſapientis, & non inducti homines obibat, nihilque omnino erat, quod optimè non exerceret. *Quantum ab illis probaris*) Vnde Iuuenalis hortatur iuuenes doctos ad laudes Traiani. Hoc agite ô Iuuenes, circumſpicit & ſtimulat vos Materiámque ſibi ducis indulgentia quærit. *Studia humanitatis*) Quibus edocemur vt humanis moribus vtamur.

rat admiſſionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus hanc ante hos principes arcem publicarum ædium nomine inſcripſerat, fruſtrà tamen, niſi adoptaſſet, qui habitare vt in publicis poſſet. Quàm bene cum titulo iſto moribus tuis conuenit, quanquam omnia ſic facis, tanquam non alius inſcripſerit. Quod enim forum, quæ templa tam reſerata? non Capitolium, ipſáque illa adoptionis tuæ ſedes magis publica, magis omnium. Nullæ obices, nulli contumeliarum gradus: ſuperatiſque iam mille liminibus vltra ſemper aliqua dura, & obſtantia. Magna ante te, magna poſt te, iuxta tamen maxima quies. tantum vbique ſilentium, tam altus pudor, vt ad paruos penates, & larem anguſtum ex domo principis modeſtia, & tranquillitatis

Admiſſionum tuarum facilitatem) Tranſit bono ordine ad facilem aditum colloquendi cum Traiano, vnicuíque permiſſum, ſic laudatur Veſpaſianus apud Tranquillum, ſic Ageſilaus apud Xenophontem, quòd lætaretur aditum ad ſe omnibus patere. contrà notat Perſarum regem gloriantem difficilem ad ſe præbere acceſſum. cùm ergo Traianus ſtudiis humanitatis auſcultaret, ſequebatur eum eſſe facilem admittere quoſcunque ad congreſſum ſui. *Hos*) Flauios, antequam Domitianus proueheretur cum ſuis, ciuilibus bellis concuſſa republica. *Arcem*) Domum palatinam. *Nomine*) Titulo, inſcriptione. *Publicarum ædium*) Quòd vellet imperatoris palatium ciuibus omnibus patère, & publicum eſſe. non autem intelligendum de priuata Traiani domo, quam P. Victor in duodecima vrbis regione locat. *Fruſtrà tamen*) Inſcripſerat arcem palatinam titulo publicarum ædium. *Adoptaſſet*) Te principem bonum. *Vt in publicis*) Sine cuſtodia, quò omnes conuenire poſſunt nullo repellente. *Moribus tuis*) Qui finis fores palatij omnibus patere. *Non alius*) Sed tu fueris autor, & inſtitutor huius moris. quod ſanè maius eſt, quàm ſubſequi alium. *Reſerata*) Cunctis aperta ſunt, quàm tuum palatium. *Sedes*) Templum Iouis Capitolini. *Magis*) Omnium eſt. *Obices*) Repagula, feræ, peſſuli. dicimus hic obex, & hæc obex apud antiquos, quos Virgilius ſecutus in decimo: Ecce maris magna claudit nos obice pontus. Sulpitium Apollinarem tradit Gellius obices cum o littera correpta ſolitum dicere. Onexander de imperatore eligendo. Delectus, inquit, imperator facilis eſto, comis, & ſe volentibus adire pateat: non tamen ea ſit facilitate, atque comitate, vt contemptui fiat, nec acerbus & durus, vt odium in ſe conciter. *Gradus*) Conditiones, differentiæ: quia ſub aliis principibus inferiores & viliores homines per cuſtodes contumelioſè repellebantur ab aditu palatij. *Mille liminibus*) Innumeris oſtiis quibus ad Domitianum tranſcendebatur. *Aliqua*) Limina ſupererant. *Dura*) Surda, clauſa, difficilia aperiri. *Pudor*) Modeſtia. *Paruos*) Priuatos, virorum tenuium. *Anguſtum larem*) Pauperem domum, larem pro domo vſurpari ſatis obuium eſt, à laribus diis tracta denominatione, quos Corybantas & Idæos dactylos tréſque fuiſſe tradit Diomedes. nam autore Seruio, maiores omnes in ſuis domibus ſepeliebantur, vnde ortum, vt Lares colerentur in domibus, quos Ter-

tullianus sic irridet. domesticos deos quos Lares dicitis, domestica potestate tractatis, pignerando, venditando, demutando. Censorinus autor est eundem esse genium & larem. Apuleius de deo Socratis. ex lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus, pacato & quieto numine domum possidet, lar dicitur familiaris. neque iniuria Plutarchus in quæstionibus præsides, & domus custodes Lares dixit, alienis formidolosos, domesticis mites. vnde canis eis assistit, ipsi autem canum pellibus vestiuntur, an quod Chrysippus opinatur, dæmonia quædam mala circumire, quibus dij carnificibus, scelerum vltoribus aduersus iniustos, & impios vtuntur. sic Lares furiales quidam sunt pœnarum exactores, vitæ & operationum speculatores. ideirco fit vt caninis pellibus induantur: quibus & canis ideo assistit, quòd ad inuestiganda scelera, & vlciscendos improbos sagaces sint. Pompeius deos inferos putat, quibus tot pilæ, id est, effigies, quot essent liberi, ponebantur, vt viuis parcerent, & essent his pilis & simulacris contenti, de quibus plura Macrobius Saturnalium primo. Lararium Lampridius appellat locum in domo, in quo colebat antiquitas sanctiores animas, quarum statuas ibidem locabant. à laribus vmbras laruas dicimus, nam dij Penates alij sunt. Plut. in Numa mediam agnis sedem larem vocari refert. Lar etiam viri proprium cuius genit. lartis.

exempla referantur. ipse autem, vt excipis omnes, vt expectas, vt magnam partem dierum inter tot imperij curas quasi per ocium transigis. Itaque non vt aliàs attoniti, nec vt periculum capitis adituri tarditate, sed securi & hilares cùm commodum est conuenimus: & admittente principe interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis necessarium teneat. excusati semper tibi, nec vnquam excusandi sumus. Scis enim sibi quenque præstare, quòd te videat, quòd te frequentet, ac tanto liberalius, ac diutius voluptatis huius copiam præbes. Nec salutationes tuas fuga & vastitas sequitur: remoramur, resistimus vt in communi domo: quam nuper immanissima bellua plurimo terrore munierat, cùm velut quodam specu inclusa, nunc

Exempla referantur) Magna Traiani laus, vnde priuati Modestiæ & quietis exemplum sumerent. Dion monumentis reliquit, non solùm domi Traianum, verumetiam in bello facilem & sine periculi metu adeuntibus se præstitisse. quare parum abfuit ne à quibusdam Decibali transfugis dolo trucidaretur. mansuetudinem Traiani Claudianus in panegyrico Honorij commendat. victura feretur Gloria Traiani, non tam quòd Tigride victo Nostra triumphati fuerit prouincia Parthi, Alta quod inuectus fractis Capitolia Dacis, Quàm patriæ quòd mitis erat. *Vt*) Quàm humanè. *Excipis*) Suscipis ad te venientes. *Vt*) Quanta patientia. *Quasi per ocium*) Facis, iucundissimis sermonibus, & remissionibus honestissimis, tanquam si nec esses occupatus circa imperialia negocia. *Vt aliàs*) Sub malis imperatoribus. *Attoniti*) Stupidi. Domitiani tempora notauit, sicut Iuuenalis satyra quarta, de senatoribus ab eo conuocatis mentionem faciens. quos Albanam dux magnus in arcem Traxerat attonitos, & festinare coactos. *Tarditate*) Si serò aduenissent. vnde exiit illud satyricum. rapta properabat ab olla. *Securi*) Contrarium. exornatio. *Admittente*) Libenter excipiente. *Interdum est aliquid*) Sensus est: quamuis humanè nos Traianus intromittat ad se, aliquando tamen domi nos continemus tanquam aliquod officium magis necessarium facturi, quàm ad principem ire. laudat principis & humanitatem, & libertatem. *Excusati sumus*) Semper

credis

ætredis nos domi fuisse honesta ratione. *Excusandi*) Per alium. *Præstare sibi*) Pro se niti. *Ac*) Quia scis singulos contendere vt te videant. *Voluptatis h.*) Conspiciendi. *Fuga*) Secretum. quod Domitianus solebat maximè in Albana villa, vbi multum temporis conterebat. autores sunt Tranquillus & Dion. *Vastitas*) Solitudo, vt Tiberius capreis. *Remoramur*) Te detinemus. *Immanissima b.*) Crudelissimus Domitianus. imago cum vituperatione.

propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum ciuium strages cædésque proferret. Obseruabantur foribus horror & minæ: & par metus admissis, & exclusis. Ad hæc ipse accursu quoq; visuq; terribilis, superbia in frōte,

Propinquorum sanguinem) Eutropius consobrinos suos Domitianus interfecit. nam Flauium Sabinum alterum ex patruelibus occidit, quòd eum comitiorum consularium die destinatum, perperam præco non consulem ad populum, sed imperatorem pronunciasset. Denique Flauium Clementem alterum ex patruelibus contemptissimæ inertiæ, repentè ex tenuissima suspicione, quo maximè facto maturauit sibi exitium. alij etiam scriptorum prodiderunt conualuisse famam; Titum fratrem à Domitiano dolo necatum. vt Philostratus libr. VI. memorans lepore marino, qui piscis quosdam humores occultos atque mortiferos habet, de medio sublatum, quod graue molestúmque videretur simul cum fratre imperare. quare dixerat Tito Apollonius, vt caueret à propinquissimis. Tranquillus refert correptum graui valetudine, priusquam planè animam afflaret, pro mortuo deseri iussisse. alij ægrotum, sed iam conualescentem, abiici mandasse in arcam niue plenam, tanquam ad valitudinis remedium opus esset celeri refrigeratione: sicque interiisse. *Lamberet*) Tanquam fera tigris. *Clarissimorum ciuium*) Iuuenal. sat. 4. Atque vtinam his potius nugis tota illa dedisset Tempora sæuitiæ, claras quibus abstulit vrbi Illustrésque animas impune, & vindice nullo. Sed periit postquam cerdonibus esse timendus Cœperat, hoc nocuit Lamiarum cæde madenti. Tacitus in vita agricolæ. non vidit armis Domitiani clausum senatum, & eadem strage tot consularium cædes, tot nobilissimarum fœminarum exilia & fugas. complures enim senatores, in his aliquot consulares interemit, ex quibus Ciuicum Cerealem in ipso Asiæ proconsulatu, Saluidienum Orfitum, & Acilium Glabrionem, exilio puniuit. occidit Ælium Lamiam, Saluium Cocceianum, Metium Pomposianum, Salustium Lucullum Britanniæ legatum, Iunium Rusticum, Heluidium filium, Maternum declamatorem, post ciuilis belli victoriam sæuior. Xenophon de tyrannide memorat summos viros, & virtute præditos, interfici à tyrannis, quia illos timeant, quam sententiam transtulit ex Icetidibus Euripidis. *Proferret*) Extenderet. *Horror & minæ*) Denominatio, qualis Virgilij in sexto, Vestibulum ante ipsum primísque in faucibus orci, Luctus & vltrices posuere cubilia curæ, Pallentésque habitant morbi, tristísque senectus, Et metus. est autem oratio in graui figura. *Par metus*) Pariter timebant, quos hilari vultu suscipiebat, sicut quos truci. nam fuit non solùm magnæ, sed & callidæ inopinatæque sæuitiæ. autorem summarum pridie quàm crucifigeret in cubiculum vocauit, assidere in toro iuxta coegit, hilarémque dimisit, partibus etiam de cœna dignatus est. & Aretinum Clementem capitis condemnaturus, in eadem vel etiam maiore gratia habuit, quoad nouissime simul gestienti conspecto delatore eius: Vis, inquit, hunc nequissimum cras audiamus? vnde Iuuenalis satyra quarta, pallorem dixit magnæ & miseræ amicitiæ: amicos Domitiani designans, qui non benè crederent blandiciis illius perniciosis. *Ad hæc*) Præterea. *Ipse*) Domitianus. *Visu terribilis*) Conuenit Tacitus in vita Agricolæ cum Secundo, vbi de Domitiano scribēs. cùm, inquit, denotandis tot hominum palloribus sufficeret sæuus ille vultus & robur, quo se contra pudorem muniebat.

ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa. non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras semper, secretúmque captantem, nec vnquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi vt solitudinem faceret. ille tamen quibus sibi parietibus, & muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum & insidias,

Ira in oculis) Quod etiam in eius numismate monstratur. quare Philostratus libr. septimo, loquitur Domitianus superbè, etiam si placidè mansuetéque loqui voluerit: supercilia verò oculis superiacent, genæ autem bile refertæ sunt, idque conspicuum maxime est. sunt enim naturæ vicia, sempérque eôdem modo sese habentia. nam si Dioni credimus, erat audax, iracundus, insidiator, dissimulator. memorãt Tacitus & Tranquillus fuisse ira præcipitẽ, & quò obscuriore, eò irreuocabiliore. per oculos autem maximè animus emanat, vt citra motum quoque, & hilaritate enitescant, & tristiciæ quoddam nubilum ducant. quinetiam lacrymas his natura mentis indices dedit, quæ aut erumpunt dolore, aut lætitia manant. motu verò intenti, remissi, superbi, torui, mites, asperi fiunt. fuit enim grandibus oculis, sed acie hebetiore. *Fœmineus*) Mollis, impudicus. *Multo rubore*) vultu ruboris pleno, quod refert Tranquillus libro XII. Tacitus, Ignotis, inquit, adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. *Secretum captantem*) Inter initia principatus secretum sibi horarium sumere solebat, nec quicquam amplius quàm muscas captare, ac stylo præacuto configere: vt cuidam interroganti, essetne quis intus, non absurdè responsum sit à Vibio Crispo, Ne musca quidem. & nec nisi secretò, atque solus plerasque custodias receptis quidem in manu catenis audiebat: autores sunt Tranquillus, Dion, Eusebius in chronicis. Xenophon mala tyrannorum commemorans, ait, timeo celebritatem hominum, timeo solitudinem, incustoditos aditus, timeo ipsos custodes, neque inermes illos habere vellem circa latus, neque armatis multum confido. *Solitudine*) Secreto. *Solitudinem*) Cædem, vastationem. traductio, color. *Parietibus*) Tempore suspectæ sibi cædis appropinquante, solicitior in dies, porticuum, in quibus spatiari consueuerant, parietes phengite lapide distinxit, è cuius splendore per imagines quicquid à tergo fieret, prouideret. *Dolum & i.*) Interfecerat Domitianus Clementem virum consularem, cui propriam sororem matrimonio desponderat. palam etiam dixerat post tertiam quartámve diem ipsam quoque ad virum esse profecturam. Stephanus igitur Domicillæ libertus, cuius nomen coronam quandam iridi similem circa solem & radios eius ac lumen obscurantem significabat, siue pro interfecto Clemente cogitans, siue omnium Romanorum conditionem miseratus, siue sibi metuens, quòd erat interceptarũm pecuniarum reus, tyrannum interficere aggressus est, adiuuantibus amicis & libertis intimis, conspiratione etiam Parthenij cubicularis, & Saturij decurionis cubiculariorum, necnon Entelli à libellis: Clodij cornicularij, & Maximi Partheni liberti. neque coniurationis expers vxor eius Domitia fuit, neque prætorij præfectus Norbanus, neque collega eius Petronius. nam Domitia illi inuisa mortem sibi verebatur, & alij non vlterius Domitiani scelera ferre poterant: quos omnes dicitur suspectos habuisse, & perdere destinasse, & eorum nomina delata in scriptis habuisse, iuxta ceruical, quæ puerulum imprudenter sublata Domitiæ legenda porrexisse ea reis exposita, necem maturare fecerunt. Stephanus igitur consilium operámque obtulit, ac sinistro brachio, velut ægro lanis fascisque per aliquot dies ad auertendam suspicionem obuoluto, ibíque breuem cultrum tegens, ad ipsam horam dolum interiecit, professúsque conspirationis indicium, & ob hoc à Parthenio tanquam cæteris robustior admissus, legenti traditum à se libellum & attonito suffodit inguina, non

tamen

tamen lætaliter.ſaucium ac repugnantem, adorti Clodius, & Maximus, & Saturius & quidam è gladiatorio ludo vulneribus ſeptem contrucidarunt. Philoſtratus lib. viij. teſtatur, Stephanum Domiciano redeunti à foro, obuiam proceſſiſſe, & rogaſſe ſecretum, tanquam magna & admirabilia detecturum: quare in porticum, quæ regiæ adiacebat, deductum, dixiſſéque, non eſt mortuus, vt arbitraris, inimiciſſimus tibi Clemens, ſed viuit adhuc, egóque id optimè ſcio: & ipſe eſt qui nunc aduerſus te irruit. clamantis autem imperatoris, & ob ea quæ audierat perturbati, Stephanum ab alligato brachio cultum educentem fœmur perfodiſſe, vulnere quidem ad ſubitam mortem inferendam non ſufficienti, ſed quod diutius cruciatum, extinguere tandem poſſet, cùm nullis medicamentis eſſet curabile. at Domitianum ætate adhuc integra, & corpore robuſto minimè concidiſſe, ſed arrepto Stephano ſuperincumbentem eruere oculos enixum, & faciem aureo calice, qui ſacrorum cauſa aſtabat, pertudiſſe. Palladem vt ſibi ferret auxilium inuocantem. non omittam quod à Græcis traditur: Apollonium Tyaneum pythagoricum philoſophum magicæ peritiſſimum, tunc Epheſi multis diſſerentem auditoribus, cùm Domitianus confoſſus fuit, per aliquod temporis ſpatium ſtetiſſe attonitum. deinde exclamaſſe, Euge Stephane. pulchre Stephane percute ſceleſtum, percuſſiſti, vulneraſti, interfeciſti.

& vltorem ſcelerũ deum incluſit: dimouit, perfregitq́ cuſtodias pœna, anguſtoſq́ per aditus & obſtructos non ſecus ac per apertas fores, & inuitantia limina irrupit: lõgeq́ tunc illi diuinitas ſua, longè arcana illa cubilia ſæuiq́ ſeceſſus, in quos timore & ſuperbia & odio hominũ agebatur. Quanto nunc tutior, quãto ſecurior eadẽ domus, poſtquam non crudelitatis, ſed amoris

Vltorem ſcelerum deum) Iouem. nam Mineruam, quam ſuperſtitiosè colebat, ſomniauit excedere ſacrario, negantem ſe vltra tueri eum poſſe, quòd exarmata eſſet à Ioue. nam præter Tranquillum Dion inquit, Domitianus in inſomniis vidit Palladem, cuius effigiem in cubiculo habebat, arma exuentem, & in curru equorum atratorum decidentem in baratrum. vidit etiam per quietem ruſticum accedentem ad ſe cum enſe. poſſumus vltorem ſcelerum deum interpretari Nemeſim, quæ diuina iuſtitia dicitur. ea namque petulantes & ſuperbos vlciſcitur. *Cuſtodias)* id eſt carcerem, anguſtos aditus, ipſos cuſtodes, & miniſtros. Virgilius: cernis cuſtodia qualis Veſtibulo ſedeat. ſic cuſtodelam dicebant antiqui Feſto tradente, cuſtodiam, quæ ſcilicet cuſtodit: in quem ſenſum plerunque annotauimus Apuleium poſuiſſe. interdum pro ipſo carcere & ergaſtulo. Columella xij. itaque mancipia vincta quæ ſunt ergaſtuli, per nomina quotidie citare debebit, atque explorare, vt ſint compedibus diligenter innexa, tum etiam cuſtodiæ ſedes an tuta & recte munita ſit. Celſus de accuſationibus: homo qui ex cuſtodia producitur. plerunque pro carcerariis & incluſis. Modeſtinus de publicis iudiciis. cuſtodias auditurus tam clariſſimos viros quàm patronos cauſarum adhibere debet. & feriatis diebus cuſtodias audiri poſſe reſcriptũ eſt. etiam in numero vnius dicitur, vt ne quis receptã cuſtodiam ſine cauſa dimittat. in numero tamen plurium frequẽtius, vt: plerunq; cuſtodiis receptis quidem in manus catenis audiebar: item Caius cuſtodiarum ſeriem recognoſcens. cuſtoditio verò eſt opera ad cuſtodiendum aliquid ſumpta. *Anguſtos)* Difficiles, à cuſtodibus obſeſſos *Obſtructos)* Munitos ſeptos. *Inuitantia)* Incuſtodita. *Tunc)* Cum obtruncatus eſt. *Diuinitas ſua)* Sume extrinſecus erat. nam ſe deum & dici & credi voluit, quinetiã filius Palladis autore Philoſtrato vocabatur. meritò Tertullianus in apologetico taxat eos, qui imperatorem viuum deum appellarent, cui deo opus erat. *Longè)* Quia non fuerunt arcana in quæ multi infeſtis mucronibus irrupere. *Saui ſe-*

Digitized by Google

cessus) Nam ibi struebat necem innocentibus, vnde non multo post Secundus: alij intra cubicula sua illis ipsis consulibus, quos consules renunciabant, exilia & cædem machinabantur. solebat autem Domitianus ad horam somni nihil aliud quā secretò solus ambulare. *Timore*) Res vera est, autore Seneca: vt qui à multis timetur multos timeat. *Superbia*) Caput est apud Tranquillum de elatione & eius vana gloria, & Eutropius memorat in eo superbiam execrabilem extitisse. *Eadem domus*) Palatium.

excubiis, non solitudine & claustris defenditur. quid ergo non discimus experimento fidissimā esse custodiā principis ipsius innocentiam? hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. frustra se terrore succinxerit, qui septus charitate non fuerit. armis n. arma irritantur. Num a. serias tantum partes dierum in oculis nostris cœtuq; consumis? num remißionibus tuis eadē frequentia, eademq; illa socialitas interest? nū tibi semper in medio cibus? semperq; mēsa cōmunis? num ex cōuictu nostro mutua voluptas? nū prouocas, reddisq; sermones? num ipsum tempus epularū tuarū, cùm

Extubiis) Vigiliis tam nocturnis quàm diurnis, sicut vigiliæ tantum nocturnæ sunt. Vegetius lib. iij. quaterni pedites qui noctibus excubitum faciunt eliguntur. quem locum ad verbum Modestus transcripsit, & iam ij. lib. Vegetius dixerat. quotidianas etiam vigilias in pace, item excubitum vicissim milites faciunt. vbi excubitum vtrobique excubias significat. *Solitudine*) Loco secreto. contentio, color. *Custodiam*) Quæ custodit. Callistratus quoties quis custodiam militum euaserit. *Arx*) Munimentum tutela, propugnaculum, sententia. *Munimento*) Traductio. *Terrore*) Custodibus armatis. hunc locum optimè tractat M. Tullius de officiis, asserens nihil esse aptius ad opes tuendas ac tenendas quàm diligi, nec alienius quàm timeri. præclarè dixerat Ennius, quem metuunt oderunt, quem quisque odit periisse expetit. *Num.*) Interrogatio grauis. *Serias partes dierum*) Horas diei circa res serias & graues. serium enim triste & sine risu dixit antiquitas. *In oculis nostris*) In conspectu ciuium, sed maximè senatorum. contrà damnatur Caius, quòd in conspectu eius prandentis, vel commessantis, sæpe seriæ quæstiones per tormenta haberentur. cùm miles decolandi artifex quibuscunque è custodia capita amputabat. *Remissionibus*) Iocis opponuntur seriis remissiones. faciunt hic quæ libro sexto de eodem scribuntur. vbi seueros, inquit, dies iucundissimæ remissiones sequebantur. adhibebamur quotidie cœnæ, erat modica, si principem cogitares, interdum acroamata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. *Eadem frequentia*) Par multitudo conuiuarum. Dion in Traiano: venationes, conuiuia, seria, iocos frequenter cum amicis & familiaribus exercebat. *In medio*) In communi, in aperto. Eutropij verba: conuiuia cum amicis & indiscretè vicissim habens. sic Tranquillus tradit, Augustum conuiuatum assiduè, nec vnquam nisi recta, non sine magno ordinū hominumq; defectu. ad aliquam Lycurgi imitationem, qui autore Xenophonte, symposia in publicum edixit, existimans Lacedæmonios minimè hoc pacto transgredi imperata posse. ac cibum statuit, vt neque is nimis, neque multus foret. *Conuictu*) Conuiuio, quod nos melius quàm Græci symposiū appellamus. *Mutua*) Et tibi & nobis existit, cùm malorum principum conuiuia conuiuis grauia sint. *Prouocas*) Inuitas nos ad colloquia. paria solitum scriptis reliquit Tranquillus Augustum. cōuiuia enim nonnunquā & serius inibat, & maturius relinquebat: cum conuiuæ & cœnare inciperent, priusquam ille discumberet, & permanerent digresso eo, cœnam ternis epulis, aut

cùm

cùm abundantissimè, senis præbebat, vt non nimio sumptu, ita summa comitate. nam & ad cōmunem sermonem tacentes, etiam submissim fabulantes prouocabat,

frugalitas contrahat, extendit humanitas Non enim ante medium diem distentus solitaria cœna spectator, adnotatórque conuiuis tuis immines. nec ieiunis & inanibus plenus ipse & ructans non tam apponis, quàm obiicis cibos, quos dedigneris attingere: ægréque perpessus superbam illam conuictus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam, occultumq́ luxum refers. Ergo non aurū, nec argentū, nec exquisita ingenia cœnarū, sed suauitatē tuam iucunditatēq́ miramur, quibus nulla satietas adest,

Frugalitas) Ciborum modestia. nam alibi dixerat cœna erat modica, si principem cogitares. damnatur Caius, qui nepotinis sumptibus omnium prodigorū ingenia superans dictitabat: aut frugi hominē esse oportere, aut Cæsarem. autor Athenæus maiorem ex cibo voluptatem sentire temperatos, quàm edaces. & apud eundem tradit Aristo philosophus, Polemonem academicum solitum admonere conuiuas, curarent vt suauem potum biberent, non solum ad præsens, sed & in crastinum. *Contraha*) Compendiosum & breue faciat. *Humanitas*) Comitas *Ante medium diem*) Ante nonam diei horam, quę cœnæ constituta fuerat. Martialis imperat extructos frangere nona toros. & culpatur ideo à Iuuenale Marius Priscus, qui ab octaua cœnaret. *Distentus*) Plenus. refert Tranquillus Domitianum prandere solitum ad satietatem, vt non temerè super cœnam præter Mattianum malum & modicam in ampulla potiunculā, & penè raptim sumeret. Claudium nunquam triclinio egressum, nisi distentum ac madentem. Neronem è medio die epulas ad mediam noctem protraxisse. Vitellium trifariam, interdum quadrifariam, epulas partitum, in ientacula & prandia, & cœnas comessationémque, facilè omnibus sufficientem, vomitandi consuetudine. *Solitaria*) Secreta, per se, sine conuiuis. notauit Domitianum Iuuenalis sat. iiij. illo carmine tanquam voracem. Quales tunc epulas ipsum gluti[illegible] putamus Imperatorem? nam si Tranquillo credimus, prandebat ad satietatem, vt non ferè super cœnam, præter Mattianum malum & modicam in ampla potiunculam sumeret. *Spectator*) Deinde. *Adnotator*) Si quis ampl[illegible]us comederet. Papinius tamen mirandum in modum extollit adulando, quòd interfuisset publico epulo: quo, tradente Tranquillo, initium vescendi primus fecit. Et tu quinetiam (quis hoc votare! Quis promittere possit hoc deorum) Nobiscum socias dapes inisti. Iam se, quisquis is est, inops beatus, Conuiuam ducis esse gloriatur. *Immines*) Astas in perniciem illorum. *Eructans*) Hinc illa in Crispinum satyrica indignatio, magni ructaret scurra palati. & ructum Vitellium fecisse legimus, ex nimia ientaculi repletione. *Obiicis*) Exprobras notando. *Ægréque perpessus*) Vix contegens. nam raptim se à conuiuio subtrahebat. *Superbam simulationem*) Contemptum scilicet, cum tamen simularet sodalitatem. *Clandestinam ganeam*) Per interpretationem declarat occultum luxum. nam ganea pro gula, & re lauta vsurpatur. Plinius ix. vbi de suibus agit: nec alio animali numerosior materia ganeæ. Sidonius. dissumptum ganea stomachum nulla res sarcire melius, quàm parsimonia potest. Tranquillus in Nerone: parabantur insignes ganeæ. & in Tiberio: dato ædilibus negocio popinas ganeásque vsque eò inhibendi, vt ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Columella lib. j. mox deinde vt apti veniamus ad ganeas, quotidianam cruditatem laconicis excoquimus. vbi pro loco accipitur. sic Cicero in Pisonem. paulisper stetimus illo ganearum suarum nidore atque fumo etiam pro loco in neutro vsurpant. Plautus

in Aulularia. Censen, inquit, tu illum hodie primum ire adsuetum in ganeum. & in Menæchmis: immersit aliquo sese credo in ganeum Terentius, vbi illum quæram? credo abductum in ganeum aliquo. Apuleius in ij. apologia à magistris nunc in ganeum profugit. ganeum antiquitas dixit secundum Festum locum abditum, velut sub terra. cui astipulatur Donatus, veteres dicens ganeum meretricum tabernam dixisse ἀπὸ τῆς γαίας, quòd ipsa sit in terra. & Ganeones appellamus gulosos Catillones. Tacitus, non ganeo & profligator, vt plerique sua haurientium. *Exquisita ingenia c.*) Cœnas lautas ingeniosè structas. Pacatus Theodosium pariter laudat à frugalitate. *Iucunditatem*) Fuit enim vini amator Traianus, citra tamen vitium. nam tristes mero solicitudines expulit. vnde Martialis xij. in commendationem eius scribens, Catonianæ hilaritati comparat. quòd & Cato mero incaluerit. & Adrianum recitat Spartianus vino indulsisse, Traiani moribus obsequentem. atque ob hæc Traiano locupletissimè muneratum. ad hæc Lampridius in Alexandro testatur, Traianum post secundam mensam vsum potandi, vsque ad quinque pocula instituisse.

quando sincera omnia, & vera, & ornata grauitate. neque enim aut peregrinæ superstitionis mysteria, aut obscœna petulantia mensis principis oberrat: sed benigna inuitatio, & liberales ioci, & studiorum honor. Inde tibi parcus & breuis somnus, nullúmque amore nostri angustius tempus, quàm quod sine nobis agis. Sed cùm tuis, vt participes perfruamur, quæ habemus ipsi, quàm propria, quàm nostra sunt? non enim exturbatis prioribus dominis

Quando) Quandoquidem. *Omnia*) Dicta Traiani sunt. *Sincera*) Candida, aperta, non simulata, neque conficta vt absit cauillum, & mordacitas à conuiuio præcipit Athenæus multorum veterum autoritate. *Ornata g.*) Mixta seriis nō lasciua, & petulantia. Huc faciunt Ennij verba, quæ à Gellio lib. xij. recitantur. Hocce locutus vocat, quicum bene sæpe libenter Mensam sermonésque suos rerúmque suarum Comiter impartit magna cùm lapsa diei Pars foret. è summis rebus paruísque regendis Parte fuisset de paruis summísque gerendis Consilio induforo, lato, sanctóque senatu, Cui res audacter magnas paruásque, iocúmque Eloqueret, si quid vellet tutóque locaret. Quo cum multa volup. ac gaudia, & quæ sequuntur. *Mysteria*) Sacra. *Peregrina superstit.*) Enixè conati sunt Romani semper externas religiones ab vrbe exterminare, autore Liuio, eo negotio triumuiris à senatu demandato, vt omittam Valerium Max. nam legibus cautum erat secundum Ciceronem, ne aliquis separatim deos haberet, néve nouos, sed nec aduenas nisi publicè aduectos priuatim coleret. quare Tranquillus asseruit peregrinas Augustum cæcimonias sicut veteres ac præceptas reuerentissimè coluisse, ita cæteras habuisse contemptui. & Tiberius laudatur, quòd externas cæremonias, Ægyptios, Iudaicósque ritus compescuerit, coactis qui superstitione ea tenebantur religiosas vestes cum instrumento omni comburere. *Superstitionis*) Superuacuæ religionis. *Obscœna p.*) Turpis lasciuia morionum, cinædorum, meretricum. *Oberrat*) Circuit mensas. idem libro viij. ad genitorem, quereris tædio tibi fuisse, quamuis lautissimam cœnam, quia scurræ, cinædi, moriones mensæ inerrabant. *Liberales ioci*) Libero homine digni, quos cum amicis & familiaribus exercuisse Dion recitat; nam si iocos exigis, hos cum dignitate sapientiæ gere, vt te nec grauent tanquam asperum, nec contemnant tanquam vilem, non erit tibi scurrilitas, sed grata vrbanitas. sales tui sint sine dente, ioci sine scurrilitate. contrà notatur Vespasianus, quòd super cœnam, & semper alias cum amicis fuerit dicacitatis plurimæ, & sic scurrilis ac sordidæ, vt ne turpibus quidem verbis

bis abſtineret. *Studiorum honor*) Si aliquis ſtudioſus eloquebatur, illi plurimum reuerentiæ adhibebat. *Inde.*) Quia nos amas & ſemper cupis nobiſcum verſari. an magis, quia frugalis & parcus breui ſomno detineris. nam crapula diſtenti profundiori ſomno premuntur. *Anguſtius*) Breuius. *Vt participes*) Tanquam aliqua pars illarum ſit noſtra. *Prioribus*) Veris.

omne ſtagnum, omnem lacum, omnem etiam ſaltum, immenſa poſſeſſione circumuenis. nec vnius oculis flumina, fontes, maria deſeruiũt. Et quid Cæſar non ſuum videt? tandemque imperium principis quàm patrimonium maius eſt. multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores principes occupabant, non vt ipſi fruerentur, ſed ne quis alius. Ergo in veſtigia ſedéſque nobilium immigrant pares domini, nec iam clariſſimorũ virorum receptacula habitatore ſeruo teruntur, aut fœda vaſtitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes deterſo ſitu auctas, ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modò, ſed erga tecta ipſa meritum, ſiſtere ruinas, ſolitudinem pellere, ingentia opera eodem quo extructa ſunt animo, ab interitu vendicare. muta quidem illa, & anima carentia, ſentire tamen & lætari videntur: quòd niteant, quòd frequententur, quòd aliquando cœperint eſſe domini, non ſeruientis. Circumfertur ſub nomine Cæſaris

Omne ſtagnum) Quamuis legatur Domitianum nihil penſi habuiſſe, quin prædaretur omni modo bona viuorum, ac mortuorum. hæc tamen magis Neronis geſta reſpicere videntur, qui piſcinam inchoauerat à Miſeno ad Auernum lacum contectam, porticibúſque concluſam, quò quicquid totis Baiis calidarum aquarum eſſet, committeretur. item ſtagnum maris inſtar circumſeptum. ædificiis ad vrbium ſpeciem, rura inſuper aruis atque vinetis & paſcuis ſyluiſque varia cum multitudine omnis generis pecudum, ac ferarum. *Circumuenis*) Muro circumcludis. *Deſeruiunt*) Subiecta ſunt. ſanè monſtrauit auream Neronis domum, in quam vulgatum illud apud Tranquillum extat. Roma domus fiet, Veios migrate quirites, Si non & Veios occupat vna domus. & Martialis eam in ſpectaculis mordet. nam poſt incendio abſumptam priorem domus, qua palatium & Mecœnatis hortos continuauerat, alteram extruxit, in qua haud perinde gemmæ & aurum miraculo eſſent, quàm arua & ſtagna, & in modum ſolitudinum, hinc ſyluæ, inde aperta ſpacia, & proſpectus, autore Tacito. *Imperium*) Quia ciues dicto Traiani ſunt audientes: ſiue quòd aliorum principum tam latum erat patrimonium, quàm imperium, nunc verò ſecus quando non omnes imperij agros ſolus princeps poſſideret. *Patrimonio*) Ex rebus ſuis. *In imperium*] Ad vtilitatem publicam. *Occupabant*) Iniuſtè rapiebant. *Ne quis alius fruerentur*) Vt inculta & inutilia relinquerentur. *Pares*) Nobiles *Immigrant*) Redeunt. migrare eſt diſcedere à ſolita habitatione, in alium locum. Liuius primo ab vrbe condita: conſilium migrandi à Tarquiniis cœpit. & dixerat iam continens agmen migrantium impleuerat vias. *Receptacula*) Ædes. *Habitatore ſeruo*) Malos notat principes, qui ad delatores ſeruos dominorum enectorum domos transferebant. *Vaſtitate*) Spacioſa ſolitudine, *Procumbunt*] Ruunt, cadunt. *Datur*] Licet. *Deterſo ſitu*) Sublata vetuſtatis putredine. *Reparatas*) Refectas. libro enim ſexto, hortatur Fabatum vt velit reficere vil-

Digitized by Google

lam Camillianam, vetustate vexatam. *Sistere ruinas)* Reparare ruentes domos. *Solitudinem pellere)* Immittere qui desertas incolant. rem ipsam propositam tractat. *Eodem)* Ingenti. *Anima carentia)* Sine sensu, & ratione vocéq;. nam secundum Diogenem libro septimo, partes animæ octo sunt. quinque sensus, & quæ nobis sunt seminales rationes, vocalisque & rationalis pars. *Niteant)* Splendeant, reparata, & superinducta noua superficie. *Domini)* Possessoris, patrisfamiliæ.

tabula ingens rerum venalium, quòd sit detestanda auaritia illius, qui tam multa concupiscebat, cùm haberet superuacua tam multa. tũc exitialis erat apud principem huic laxior domus, illi amœnior villa. nunc princeps in hæc eadem dominos quærit, ipse inducit. ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam nisi Cæsaris suburbanum licemur, emimus, implemus. Tanta benignitate principis, tanta securitas temporum est, vt ille nos principalibus rebus existimet dignos: nos non timeamus, quòd digni esse videmur. nec verò emendi tantùm ciuibus tuis copiam præbes, sed amœnissima quæque largiris & donas, ista inquam donas in quæ electus, in quæ adoptatus es. transfers quod iudicio accepisti. ac nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes. Idem tam parcus in ædificãdo, quàm diligens in tuendo. Itaque non vt ante immanium transuectione saxorum vrbis tecta quatiũtur, stant securæ domus, nec iam templa nutantia. Satis est tibi nimiumq́, cùm successeris frugalissimo principi, magis reijcere aliquid &

Tabula ingens) Nomina multarum rerum notata in tabula, quas Traianus venales proposuerat. sic Nerua liberalitatibus pecuniæ inops, vestes primùm, & vasa aurea atque argentea, preciosam præterea suppellectilem siue sua etiam, siue imperialia auctioni subiecit, autore Dione. & Capitolinus refert Antoninum philosophum, nec in bello Marcomanico, iam exhausto ærario, extra ordinem prouincialibus aliquid imperaret, in foro diui Traiani auctionem ornamentorum imperialium fecisse, vendidisséque aurea pocula, & cristallina, & myrrhina, vasa etiam regia, & vestem vxoriam sericam, & auratam, gemmásque etiam quas multas in repostorio sanctiore Adriani repererat. & per duos quidem menses hanc venditionem celebratam. tantúmque auri redactum, vt reliquias belli Marcomanici ex sententia prosecutus, postea dederit potestatem emptoribus, vt si quis vellet empta reddere, atque aurum suum recipere liceret. nec molestus vlli fuit, qui vel non reddidit empta, vel reddidit. *Quod sit)* Qua re detestari potest. *Illius* Domitiani. *Tam multa)* Traductio color. *Superuacua)* Non necessaria. ille enim auarus est, qui superuacua quærit & comparat. *Exitialis)* Exitij causa. *Laxior)* Pulchrior, latior. *Amœnior villa)* Ædificium in prædiis latius extructum, quod eruditi prætorium vocant. *In hæc eadem)* Ædificia splendida. nam post Titum & prius Vespasianum, Traianus domum Neronianam publicis commodis accommodauit. *Inducit)* Contrà malus princeps expellebat. *Hortos)* Neronianos. *Magni)* Ironia. *Nisi Cæsaris)* Imperatoris tantùm, nulli commune. *Licemur, emimus)* Inde licitatio Oblatio precij in venditione. *Implemus)* Nostris rebus

bus, & habitatione. *Suburbanum*) Poſſumus intelligere Albanam villam, in quam plurimum Domitianus ſecedebat. neque aliquem moueat, quòd Alba diſtaret ab vrbe clx. ſtadiis. nam & libro ix. ſuburbana de remotioribus dixerat. *Principalibus*) Cæſarianis. vtitur hoc verbo etiam alibi, neque ſolus Secundus, ſed & Tranquillus. Caligula, dicens, pœnitentiam ſimulans, quòd principalium rerum priuatis copiam faceret. identidem offendes apud iuriſconſultos. Apuleius viij. virum principalem pro optimate & ampliſſimo in ciuitate dixit: & principalis porta nominatur, quòd in eo loco eſt, in quo principes ordinis tendunt. *Largiris*) Fuit enim amicis liberalis. *In qua*) Imitatus patris ſui Neruæ exemplum, quem ſcimus omnia vendidiſſe præter admodum neceſſaria, nihilo tamen ſegniorem adiuuandis & extollendis amicis, quibus complura contulit beneficia. *Iudicio*) Exiſtimatus bonus à Nerua vt eras. *Per amicos*) Quòd donaſti amicis, & apud eos tanquam tuum repoſuiſti. an magis iudicio amicorum. *Parcus*) Modeſtus circa res proprias. *In ædificando*) In excitandis nouis ædificiis. quare non immeritò notatur Nero qui in nulla alia re damnoſior fuerit, quàm in ædificando, & Claudius, quòd magna opera potius quàm neceſſaria perfecerit. excitauit & multa Domitianus, in quibus illa ſuperflua videri poſſunt, ſtadium, odeum, naumachia. *Tuendo*) Reparando, quæ iam ſtructa neceſſariò fuerant. *Vt antè*) Sub aliis principibus. *Tecta quatiuntur*) parietes domorum ex tranſuectione columnarum concutiuntur: quod incommodum Iuuenalis ſatyra iij non prgteriit. longa coruſcat Sarraco veniente abies atque altera pinum Plauſtra vehunt, nutant alte populóque minantur. Nam ſi procubuit qui ſaxa Liguſtica portat Axis, & euerſum fudit ſuper agmina montem, Quid ſupereſt de corporibus? magis tamen hîc conueniunt Senecæ verba ex epiſtolis: in hunc inquit vſum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus. *Nutantia*) Se mouentia. ruinam minitantia. *Nimiúmque*) Sapérque: *Frugaliſſimo principi*) Neruæ, qui niſi neceſſaria retinuit. *Reliquit*) Quamuis enim multa vendidiſſet Nerua, tamen ex illis quæ videbantur neceſſariò relicta, quædam Traianus diſtraxit.

amputare ex his, quæ princeps tãquã neceſſaria reliquit. Præterea pater tuus vſibus ſuis detrahebat, quæ fortuna imperij dederat. tutius quod pater. At quàm magnificus in publicum es? hinc

Amputari) Circumcidere, abradere, tanquam ſuperuacua, quod eſt continentis, autore Seneca. *Detrahebat*) Amputabat omnia præter vſui ſuo opportuna. *Tutius quod p.*) Securius hoc faciebat, quia pater erat, vt qui liberum in bonis imperium haberet. *Magnificus*) Ille magnificus dicitur, autore Ariſtotele, qui in magnis pro dignitate ſumptum facit, vt in remp. vel qui res præclaras gerit. vnde nec iniuria Theſeus apud Ouidium magnificus appellatur. Tullius & Opimius apud Valerium editis operibus magnifici dicuntur. & Liuius Romulum factis virum magnificum ſcribit. & Valerius, magnificum Camilli Veientanum triumphum. interdum tamen magnificus pro glorioſo & iactabundo ponitur. *In publicum*) Circa publica ædificia. Eutropius autor, orbem terrarum ab eo extructum. multa enim & valdè neceſſaria conſtruxit, vt vias, in quibus ſternendis nullius ſanguinem vitámque abſumpſit, pariter in porticibus, & publicis ædibus. nam fuit naturæ magnificus & gloriæ non incurioſus. hæc traduximus ex Dione: ad hæc, & gymnaſium, item Theatrum in campo Martio poſuit, deduxit & aquam in vrbem, quæ ab eo Traiana eſt appellata. columnam cochlidem, quæ adhuc extat in foro erexit, ibi geſta ſua incidens. quare à Plutarcho in Publicola iure Domitianus reprehenditur. ſi quis, inquit, Capitolij luxuriam miratur, is ſi vnam in Domitiani domo porticum aut baſilicam, vel balneum, aut concubinarum diætam vidiſſet: profectò, quale eſt illud Epicarmi contra prodigum dictum, Non beneficus tu quidem morbo afficeris,

Digitized by Google

ædificare gaudes, tale quid in Domitianum vsurparet, non religiosus in quidem, aut honoris cupidus, morbo afficeris, ædificare gaudes.

porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, vt non consummata, sed tantùm commutata videantur: hinc immensum latus circi templorum pulchritudinem prouocat. digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda, quàm quæ ex illa spectabantur. visenda autem cùm cætera specie, tum quod æquatus plebis ac principis locus. Siquidem per omne spaciū vna facies, omnia continua & paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris suggestus, quàm propria quæ spectet. Licebit ergo ciuibus tuis

Porticus] Nunquam memini legisse Traianum porticus extruxisse, sed portus, testimonio Dionis & ipsius Secundi nisi volumus intelligere porticus extructas circa forum Traiani: de quo Cassiodorus: verùm cùm ad forum Traiani venisset, singularem sub omni cœlo structuram, vt opinantur æternam, mœnium ascensione admirabilem, hærebat attonitus per Giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos. omni itaque spe homini quicquam conandi deposita, Traiani equum solum in medio atrij locatum, qui ipsum principem vehit, se imitari velle & posse dicebat. *Delubra*) Templa. nam Iani templum in melius & maius erexit, de quo Martialis x. Annorum nitidique sator pulcherrime mundi. Publica quem primum vota precésque canunt. Peruius exiguos habitabas ante penates, Plurima qua medium Roma terebat iter. Nunc tua Cæsareis cinguntur limina donis: Et fora tot numeras Iane quot ora geris. At tu sancte pater tanto pro munere gratus, Ferrea perpetua claustra tuere sera. *Occulta celeritate*. De repente, ex improuiso. *Consummata*) Perfecta ab ipsis fundamentis. *Commutata*) Reparata, refecta: quod celerius fit. *Immensum latus Circi*) Ex lapide Naumachiæ quam Domitianus fabricauerat, per Traianum maximus circus adustis vtrinque lateribus extructus est. Dion inquit, Circum collapsum ampliorem, atque etiam elegantiorem Traianus restituit. quod ideo se fecisse inscripsit, vt populum Romanum capere posset. quod testatur vetus elogium in lapide, quo & liberalitas ipsius principis & locorum adiectio & ampliatio celebratur. tres in vrbe Circi fuere, vnus ad templum Floræ sexta vrbis regione: alius nona qui dictus est Flaminius: tertius vndecima cognomento Maximus, qui capiebat loca cclxxxv. millia, xij. portas. nam & Ausonius monstrat à singulis lateribus sex portas habuisse, præter ostium, quod patebat ad medium stadium. Ostia quot pro parte aperit stridentia Circus, Excepto medium quod patet ad studium. Circum ergo Maximum nunc secundus intelligit. *Latus*) Protenditur enim in longitudinem, & hinc inde parietibus munitur, in quibus extructa ad spectandum loca. *Prouocat*) Imitatur. *Populo*) Romano. *Victore gentium*) Et hercule si omnes historias discutiamus, nullam gentem inueniemus, quæ tot victoriis claruerit, ac fines imperij tam latè protulerit, támque diu tenuerit. *Visenda*) Admiranda, contemplanda. *Quæ*) Spectacula, ludi præsertim Circenses. neque tamen me fugit alia ludorum genera testimonio Tranquilli exhiberi solita in Circo. *Ex illa*) Sede & loco. *Visenda*) Epanalepsis. *Specie*) Facie, forma. *Æquatus*) Par est. *Omne spacium*) Cuneorum longitudinem. *Vna facies*) Eadem apparentia, cùm antequam exurgeretur distincta essent loca. nam per quingentos & quinquaginta octo annos senatus populo mixtus spectaculo ludorum interfuit. sed hunc morem Attilius Seranus & Lucius Scribonius ædiles, ludos matri deum faciẽtes, posterioris Africani sententiam secuti, discretis senatus

natus populique locis ſoluerunt. eáque res auertit vulgi animum, & fauorem Scipionis magnopere quaſſauit. *Continua)* Coniuncta & ſimilia. *Magis proprius)* Decentior, auguſtior. *Suggeſtus)* Pulpitum, ſedes excelſior. *Propria)* Sui & non alterius. nam ſpectacula erant communia.

Inuicem) Mutua vice te inſpicere, ſicut tu illos. contrà Nero primùm accubans paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto, ſpectauit. Auguſtum recitat Tranquillus Circenſes ex amicorum ferè libertorúmque cœnaculis ſpectaſſe, interdum è puluinari. vnde ſequitur cubiculum, quod imprimis referri poteſt ad Neronem, quem accubantem, id eſt, in lecto iacentem, ſpectaſſe diximus. *In populo)* Inter populum Romanum pari ſede. *Populo)*

inuicem contueri. dabitur non cubiculum principis, ſed ipſum principem cernere in publico, in populo ſedentem: populo, cui locorum quinque millia adiecisti. anxeras enim numerum eius congiarij facilitate, maiorémque in poſterum ſuſcipi liberalitatis tuæ fideiuſſeras. horum vnum ſi præſtitiſſet alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter deos ſedes auro ſtaret aut ebore, auguſtioribúſque aris, & grandioribus victimis

Repetitio. *Locorum)* Sedilium. *Adiecisti)* Addidiſti ad veterem circi numerum. *Eius populi)* Paulo enim minus, ſuprà teſtatus eſt, quinque millia ingenuorum de publico alēdos ſuſcepiſſe. *Congiarij facilitate)* Liberalitate in præbēdis alimentis. *Maiorē)* Numerū filiorū. *Iuſſeras)* Incitaueras, hortatus fueras. *Suſcipi)* Tolli, generari à parentibus. *Fide)* Sub ſpe, quibus ſcilicet daturus eſſes alimenta. *Vnum)* Munus. *Horum tot)* Quæ tu præſtitiſti. *Alius)* Imperator. Auguſtum videtur intelligere, qui caput radiata corona vt oculis inſtar ſolis etiam venerationem ſibi adſciſceret, illuſtrauit, ſed, ne inuidiam faceret, non nominauit. *Radiatum)* Radiis diſtinctum argentea enim imperatorum numiſmata radiis diſtincta vidimus. quomodo nunc beatos, nondum tamen conſecratos pingunt. nouimus Caium diuinam maieſtatem ſibi aſſeruiſſe, dato negocio, vt ſimulachra numinum religione & arte præclara, inter quæ Olympiaci Iouis apportarentur egregia, quibus capite dempto, ſuum imponeretur: & conſiſtentem ſæpius inter fratres deos medium, adorandum ſe adeuntibus exhibuiſſe. & quendam cum Latialem Iouem conſalutauiſſe. templum etiam numini ſuo proprium, & ſacerdotes, & excogitatiſſimas hoſtias inſtituiſſe. in templo ſimulachrum aureum iconicum ſtetiſſe. iſta tamen potiùs ad Domitianum referenda, ſicut indicant conſequentia. nam ei ſacrificatum largo cruore Martialis meminit, & quidam ſcripſere ſe deum ſcripto & ſermone appellari voluiſſe, poſt trucidatos duce Flacco Naſamones: pro quibus adeo elatum, vt in ſenatu iactauerit, quod illos ab humanis ſuſtuliſſet, itaque dignum ſe deum dici. *Media inter deos p.* In medio deorum: Domitianus enim, autore Tranquillo, ſtatuas ſibi in Capitolio, non niſi aureas & argenteas poni permiſit, ac ponderis certi. *Auguſtioribus)* Nobilioribus, & cum maiori maieſtate. *Grandioribus)* Bobus albis, cum auratis cornibus. nam hæ dicebantur maiores hoſtiæ & deorum honori immolabantur: de quibus Athenæus libro nono, niſi menda eſt in ordine librorum, ibi inquam, vbi deorum pompas enarrat. ibant tauri duo millia eiuſdem coloris, auratis cornibus & frontibus coronati. præter enim aurata cornua maiores etiam hoſtiæ videntur appellatæ, quoniam ex tauris fiebant, & præſertim apud Clitumnum nutritis, quos eximios quidam vocatos putant. alij, vt Plinius, opimas victimas, & lautiſſimam deorum placationem, de quibus plura lib. VIII. cap. XLV. id quod etiam Tertullianus cōfirmat, ante fores collocari.

N. j.

nam piorum imagines & ſtatuæ intra templa & deos ipſos collocabantur; Traiani verò pro templorum foribus, aut domorum. Plinius lib. xxxv. aliæ in foribus circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium ſpoliis, quæ nec emptori refigere licebat. Plin. lib. xxxiii. deorum honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt quàm vt auratis cornibus hoſtiæ maiores duntaxat immolarentur: eas Liuius ab vrbe condita, opimas appellat. P. inquit, Decium conſul centum bobus, eximióque vno albo opimo auratis cornibus donauit, quem P. Marti immolauit. M. Tullius pro lege agraria: erant inquit hoſtiæ maiores in foro Conſtantiæ, quæ ab his prætoribus ad prætorem & tibicinem immolabantur. hoſtiarum duo genera prodidit Macrobius lib. iij. Sat. vbi plura quàm huc transferre deceat, explicantur. inter hoſtiam & victimam hoc differre Seruius exiſtimat, quòd hoſtiæ fiant ab iis, qui in hoſtem pergunt: victimæ, quæ poſt victoriam fiunt ſed hæc licenter confundi, idem eſt autor. ferunt Caium inſtituiſſe, vt ſibi immolarent phœnicopteros, pauones, tetraones, numidicas, meleagrides, phaſianos.

inuocaretur. Tu delubra non niſi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis, poſtibúſque prætexi. Sic fit, vt dei ſummum inter homines faſtigium ſeruent, cum deorum ipſe non adeptus. itaque tuam ſtatuam in veſtibulo Iouis optimi maximi vnam alterámve & hanc æream cernimus. at paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totáque area, hinc auro, hinc argento relucebat, ſeu potius polluebatur, cùm inceſti principis ſtatuis permixta deorum ſimulachra ſorderent. Ergo iſtæ quidem æreæ, & paucæ manent, manebúntque quandiu templum ipſum. illæ autem aureæ & innumerabiles ſtrage & ruina publico gaudio

Inuocaretur) Propiciaretur. *Excubare pro t.*) Statuas tuas poni ante fores templorum. *Prætexi*) Præponi, præſtrui. *Sic fit*) Tu cauſa es, vt dij verè pro numinibus colantur ab hominibus. *Non ad*) Videlicet fis ſummum deorum faſtigium, id eſt, cùm vnus non coleris pro deo. nam cùm imperatores volebant in vita coli pro diis, faciebant vt ſe non ſolum, verùm & deos homines negligerent. *In veſtibulo a. ſ.*) Si qui quærit quid ſit veſtibulum, requirat lib. ij. quæ à nobis recitantur. *Iouis*) Capitolini. *Vnã alt.*) Duas. *Hanc v.*) Secundam ſcilicet ſtatuam. nam fuit Traianus eiuſmodi honorum parciſſimus, quod ipſe teſtatur in reſcriptis ad Secundum. *Paulo antè*) Viuo Domitiano. *Aditus*) Fores. *Gradus*) Scalarum. nam Capitolium centum gradibus aſcendebatur, referente Tacito lib xix. quod Domitianus refecerat Vitelliano bello incenſum ſub titulo ſuo tantum, ac ſine vlla priſtini autoris memoria, nouam inſuper ædem excitauit in Capitolio Cuſtodi Ioui. *Area*) Templi Iouis Capitolini, Plutarchus in Publicola Domitianum notans, vt nuda, inquit, Syllæ in Capitolio extruendo, ita aurea tibi omnia eſſe cupis. *Seu potius*) Correctio. *Polluebatur*) Prophanabatur, deturpabatur. *Inceſti p.*) Domitiani, qui fratris Titi filiam Iuliam alij collocatam, corrupit, mox patre ac viro orbatam, ardentiſſimè palámque dilexit, vt etiam cauſa mortis extiterit coactæ conceptum à ſe abigere: vnde exiit illa indignatio ſatyrica, Cum tot abortiuis fœcundam Iulia vuluam Solueret, & patruo ſimiles effunderet offas. *Simulachra*) Deorum effigies in quem ſenſum ſæpe offendes apud Tranquillum. *Sorderent*) Inquinarentur. *Iſta area*) Tuæ ex ære. *Templum i.*) Capitolini Iouis manebit: ſic Horatius auguratur ſua carmina victura, quamdiu imperium Romanum. ſed hic vt minora ſuis ſcriptis tempora attribuit, ſic Martialis æterna templo Flauiæ gentis, ſed diuerſa ratione. *Illæ autem a.*) Euſebius in Chronicis. Domitianus nullam ſibi niſi

auream

Digitized by Google

auream & argenteam ſtatuam poni in Capitolio paſſus eſt. & Dion. cùm agmen, inquit, in Dacos duxiſſet nihil tamen memorabile gerens, in vrbem ſcripſit, tanquam viciſſet. quare tot honores illi decreti, vt vniuerſus orbis Romanæ ditionis ſtatuis illius repleretur. inde Secundus iure innumerabiles appellauit. quas poſt necem odio in eum ciues, omnes conflarunt. vnde Euſebius ait: clypei & imagines Domitiani vbique per vrbem in terram ſunt deiectæ, & à populo per ignominiam publicè ſunt conculcatæ. ex quibus, ſecundum Dionem in Nerua, vis ingens pecuniæ comparata fuit. Tranquillus præterea, ſenatus morte eius adeo lætatus eſt, vt repleta certatim curia non temperarit, quin mortuum contumelioſiſſimo, atque acerbiſſimo acclamationum genere laceraret: ſcalas inferri, clypeóſque & imagines eius coram detrahi, & ibidem ſolo affligi iuberet: nouiſſimè eradendos vbique titulos, abolendámque omnem memoriam decerneret.

litauerunt. Iuuabat illidere ſolo ſuperbiſſimos vultus, inſtare ferro, ſæuire ſecuribus, vt ſi ſingulos ictus ſanguis dolórque ſequeretur. Nemo tam temperans gaudij ſeræque lætitiæ, quin inſtar vltionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, poſtremo truces horrendáſque imagines abiectas excoctáſque flammis: vt ex illo terrore, & minis in vſum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reuerentia Cæſar, non apud genium tuum bonitati tuæ gratias agi, ſed apud numen Iouis optimi maximi pateris. Illi debere nos quicquid debeamus, illius quod bene facias muneris eſſe, qui te dedit. Ante quidem ingentes hoſtiarum greges per Capitolinum iter magna ſui parte, velut intercepti diuertere via cogebantur, cum ſæuiſſimi domini atrociſſima effigies, tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipſe humani ſanguinis profundebat. Omnia P.C. quæ de aliis principibus à me, aut dicuntur, aut dicta ſunt,

Litauerunt) Satisfecerunt. nam non omnis qui ſacrificat, litat. cùm ſacrificare ſit veniam petere. litare verò propiciare & votum impetrare. Plautus in Pœnulo, ſi herclè iſtud vnquam factum eſt, tum me Iupiter faciat, vt ſemper ſacrificem, neque vnquam litem. & Macrobius ſuper illud Virgilij, animáque litandum Argolica: litare dicit, eſt ſacrificio facto placare numen: legimúſque quod litare ſola non poteſt oratio, niſi is, qui deos precatur, etiam aras manibus apprehendat. deductum litare à precibus, quas Græci λιτὰς vocant. conuenienter igitur dictum ſtrage & internecione ſtatuarum peſſimi principis litatum gaudio publico. quòd ſcilicet illarum ſacrificio ſit impetratum à diis publicum gaudium. *Illidere*) Concutere. *Inſtare ferro*) Ferire. rem ipſam tractat per amplificationem, & per deſcriptionem ante oculos ponit. *Vt ſi*) Tanquam ſi ex ſingulis ictibus dolorem ſentirent ſtatuæ & ſanguis manaret. *Inſtar*) Loco. *Artus*) Statuarum. ſunt autem artus corporis partes inter iunctutas connexæ. dicti artus, quòd inter ſe arctentur, ſiue ἀπὸ τῶν ἄρθρων autore Feſto. *Membra*) Septem illa præſertim, quæ in aperto ſunt, intelligit, caput, pectus, brachia, tibias, & pudendum. nam quæ Macrobius libro I. de ſomnio Scipionis numerat, intra hominem ſunt: ſuperioribus adiungi poſſunt aures, manus, pedes. *Truces*) Reſpexit Domitiani vultum, de quo iam dixerat ſuperbia in fronte, ira in oculis. *Excoctáſque flammis*) Liquefactas igni, & transformatas in alium vſum. cui rei videtur Iuuenalis ſimile illud Sat x deſcendunt ſtatuæ, reſtémque ſequuntur. ipſas deinde rotas bigarum impacta ſecu-

Digitized by Google

*is Cædit, & immeritis franguntur crura caballis. Iam ſtridunt ignes, iam follibus atque caminis Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens Seianus. deinde ex facie toto orbe ſecunda Fiunt vrceoli, pelues, ſartago, patellæ. *Ex illo t.*) E metuendo & ſæuo tyranno. *Mutarentur*) Imagines. *In vſum h.*) In vaſa & inſtrumenta ad vſum & voluptatem humanam. *Genium*) Statuam, deum, in cuius tutela viuis poſtquam genitus es. *Bonitati tuæ*) Pro virtutibus tuis. *Illi*) Ioui pateris nos debere, quicquid tibi debemus. & ſanè omne bonum per quæcunque noſtrum fit ad deum referendum eſt. *Qui te d.*) Nobis imperatorem, nam in ſinu Iouis præfatus eſt Traianum factum principem. *Per capitol. i.*) Per viam quæ ducit ad Capitolium. *Intercepti*) Ablati, per diuerticula enim ducebantur ad collem Tarpeium, cum recta via non poſſet ſimul omnes capere. *Domini*) Domitiani. *Tanto c.*) Quod etiam teſtatur Mart. Antè colebatis votis & ſanguine largo Maiorem Alcidem. nunc minor iſte colit: Hunc magnas rogat alter opes, rogat alter honores: Illi ſecurus vota minora facit.

Eò pertinent, vt oſtendam quàm longa conſuetudine corruptos, deprauatóſque mores principatus parens noſter reformet, & corrigat. alioqui nihil non parum gratè ſine comparatione laudatur. Præterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum ciuium officium eſt, inſequi diſsimiles. neque enim ſatis amarint bonos principes, qui malos ſatis non oderint. Adiice quod imperatoris noſtri non aliud amplius, ac diffuſius meritum eſt, quàm quòd inſectari malos principes tutum eſt. An excidit dolori noſtro modo vindicatus Nero? permitteret credo famam, vitámque eius carpi, qui mortem vlciſcebatur? nec vt in ſe dicta interpretaretur, quæ de ſimillimo dicerentur? Quare ego te Cæſar muneribus omnibus tuis, omnibus comparo, multis antepono: quod licet nobis, & in præteritum de malis imperatoribus quotidie vindicari, & futuros ſub exemplo præmonere. nullum locum, nullum eſſe tempus, quo funeſtorum principum manes, à poſterorum execrationibus conquieſcant. Quo conſtantius, P. C. & dolores noſtros, & gaudia proferamus, ingemiſcamus illis, quæ patiebamur. Simul vtrunque faciendum eſt ſub bono principe.

Eò pertinent) Ad id tendunt, & ſpectant. *Parens n.*) Traianus. *Alioquin*) Inſuper. *Nihil non*) Etiam. *Parum g.*) Ineleganter, inculte, cum paruo decore, præter artem, cùm Aphthonius præcipiat ex comparatione laudandum, colligendo maius eſſe quod laudatur, quàm quod trahitur in comparationem. *Laudatur*) Traianus. *Piorum*) Bonorum. *Diſſimiles*) Malos. *Neque e.*) Contentio. *Satis*) Traductio. *Tutum eſt*) Hinc trahitur & coniectura Iuuenalem ſatyram ſuam, & ſcribere & publicare auſum ſub Traiano, libertate ſeculi permittente. *Nero*) Domitianus ſanguinarius qualis Nero. vnde caluum Neronem Iuuenalis appellauit. Cùm iam ſemianimem laceraret Flauius orbem Vltimus, & caluo ſeruiret Roma Neroni. placet tamen magis vt ſimpliciter intelligatur. *Modo vindicatus Nero*) Quia paulo antè quàm moreretur Domitianus, ſupplicium ſumpſit de Epaphrodito, in vindictam Neronis, tradente Dione, Domitianum Neronis Epaphroditum prius expuliſſe, deinde iugulaſſe, quòd Neronem in nece iuuiſſet, vt ex huius ſupplicio ſuos libertos deterreret, nec quid tale vnquam in ſe auderent. *Permitteret*) Libertatem da-

tet

ret Domitianus.perinde ac ſi diceret minimè.nam hoc agit interrogatio. *Eius)* Neronis.quantò diligentius intueor, eò illorum indulgentiam admiror, qui aſſeruerunt Iuuenalem auſum ſcribere ſatyram viuo Domitiano, cùm hic locus Secundi apertè repugnet. *Mortem)* Neronis.argumentum à minori ad maius. *Vt in ſe dicta)* Tanquam quæ de Nerone dicerentur, de Domitiano intelligerentur. nam ſi Heluidium filium occidit,quod quaſi ſcenico ex odio ſub perſona Paridis & Oenones diuortium ſuum cum vxore Domitia tractaſſet,quantò magis vlciſceretur, qui ſæuitiam Neronis, & imperatoris, & ſibi ſimillimi damnaret. *Muneribus t.o.)* Comparo te omnibus,id eſt tu ſolus æquaſti, ſi tua omnia beneficia computantur, omnium imperatorum munera,multorum verò ſuperaſti. *Muneribus)* Munus tripliciter ſumitur ſecundum Iuriſconſultos aut pro dono, aut pro onere, à quo immunitas, vacatio ab oneribus,tertio pro officio vnde municipes deducti ab officis capiendis cum pop. Rom. *Omnibus)* Imperatoribus. *In præteritum)* Quia iam fuerunt *Manes)* Animæ. *Execrationibus)* Imprecationibus. omnis enim execratio triſtis autore Plutarcho eſt, & maximam vim habet. ſcriptum eſt apud Appianum, Anteium tribunum cùm nō poſſet obſiſtere Craſſo,profecturo ad bellum Parthicum, ſedem igne torrentem antepoſuiſſe ianuæ obuio Craſſo,& delibatis auidè ſacris, execrationes diras & horrendas extuliſſe, ſæua quædam numina & immania inuocaſſe, atque in eum imprecatum. has quidem execrationes Romani condi ſolitas, & antiquas profitentur:talem quoque habere poteſtatem, vt nemini fas ſit, qui in eas inciderit, effugere. peſſimè tamen operari his vtentem, ſi non à conuenientibus & à multis excitentur: meminit Plutarchus in Ariſtide alterius generis execrationis, quæ ſolet fieri in perfidos. *Illis)* Malis. *Patiebamur)* Sub Domitiano. *Simul)* Et dolores & gaudia perferre.

Hoc ſecreta noſtra, hoc ſermones, hoc ipſæ gratiarum actiones agant: meminerintque ſic maximè laudari incolumem imperatorem, ſi priores ſecus meriti reprehendantur. Nam cùm de malo principe poſteri tacent, manifeſtum eſt eadem facere præſentem. Et quis iam locus miſeræ adulationis manebat? cùm laudes imperatorum ludis etiam, & commeſſationibus celebrarentur, ſalutarentúrque, atque in omne ludibrium effœminatis vocibus, modis, geſtibus frangerentur? ſed illud indignum, quòd eodem tempore in ſenatu, & in ſcena ab hiſtrione, & à conſule laudabantur. Tu procul à tui cultu

Hoc) Repetitio. *Incolumem)* Viuum, ſuperſtitem. *Secum m.)* Mali. *Eadem)* Reprehendenda. *Præſentem)* Viuum principem. *Et quis iam locus)* In ſummum locum proceſſerat adulatio temporibus Domitiani, quod apertè oſtendit Iuuenalis ſatyra quarta, vbi introducit piſcatorem imperatori blandientem. Et tua ſeruatum conſumet in ſecula Rhombum.Ipſe capi voluit. quid apertius. & tamen illi Surgebant criſtæ,nihil eſt, quod credere de ſe Non poſſit, cùm laudatur diis æqua poteſtas. *Ludis)* Multa apud Martialem epigrammata ſunt, quibus applaudit ludis & muneribus Domitiani, & Statius epulum publicum verſiculis celebrat. *Commeſſationibus)* Caput extat apud Tranquillum de potu,& commeſſationibus Tiberij, vbi notatur is princeps, quòd admodum bibaculus noctem continuúmque biduum epulando potandoque conſumpſerit. vnum de multis epigramma Martialis recitabo, in quo more ſuo adulandò cœnam Domitiani imprimis commendat. Ad cœnam ſi me diuerſa vocaret in aſtra,Hinc inuitator Cęſaris inde Iouis, Aſtra licet propius, palatia longius eſſent,Reſponſa ad ſuperos hæc referēda darem:Quærite qui malit fieri conuiua tonantis, Me meus in terris Iuppiter ecce tenet. commeſſatio autem cibus dici-

Digitized by Google

tur quacunque hora extra ordinem sumptus, propriè tamen qui post cœnam capitur. dicta commessatio ἀπὸ τῆς κώμης à vico. prius enim in vicis habitabant, quibus in locis alij alios inuitabant. non negauerim tamen deduci posse ἀπὸ τοῦ κώμου, à lasciuia & festo ebrietatis, ac intemperantiæ. nonnulli etiam à comesse, vel à comitate deductum putant. *Saluarentúrque*) Per Pantomimos quos suprà memorauimus in theatro cursitasse, exultasse, obstupuisse, ac deinde singulos dominorum gestus cum canticis reddidisse. *In omne ludibrium*) Id omne genus ludi. pariter Augustinus, pantomimorum ludos ludibria appellat. *Effœminatis*) Mollibus, lasciuis, libidinosis. *Modis*) Gestibus. dissolutio, color. *Frangerentur*) Fracta voce pronunciarentur, emollirentur, eneruarentur. *Scena*) Vbi histriones saltabant. *In senatu*) A consule laudabatur princeps. *Cultu*) Laude.

ludicras artes remouisti. Seria ergo te carmina, honórque æternus annalium, non hæc breuis & pudenda prædicatio colit. quinetiam tanto maiore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent, quanto magis de te scenæ silebunt. Sed quid ego istud admiror? cùm eos quoque honores, qui tibi à nobis offeruntur, aut delibare parcissimè, aut omnino soleas recusare? Nihil antè tam vulgare, tam paruum in senatu agebatur, vt non laudibus principum immorarentur, quibuscunque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur, &

Ludicras artes) Histrionicas, ludi causa repertas, viles, infames. Iulianus & Vlpianus ff. tertio: qui artis ludicræ pronunciandiue causa in scenam prodierit, infamis esto. vbi iurisconsulti athletas, xysticos, & multos alios secernunt ab arte ludicra. Pegasus autem eos qui quæstus causa in certamina descendunt, & omnes propter præmium in scenam prodeuntes famosos esse, & Vlpius Nerua responderunt. *Seria carmina*) Continentia res graues, & gesta Traiani admiranda. hæc tamen cum cæteris intercidêre. *Annalium*) Historiarum annales sunt veluti historiarum argumenta, & res gestæ plurium annorum, quæ obseruato cuiusque anni ordine deinceps conscribuntur. vnde Liuius, qui Romanorum gesta XVIII. libris complexus est, annales inscripsit: quod ferè singulorum annorum actus continerent. at ἐφημερὶς singulorum dierum acta declarat: qualia sunt Taciti, & à nobis diurnales actus vocati. nec me præterit Macrobium dicere, pontificibus permissam potestatem conferendi memoriam rerum gestarum in tabulas, & hos annales maximos, quòd à pontificibus maximis conferrentur, appellatos. & Seruium scripsisse annales esse annorum & temporum quæ ætas nostra non vidit. quam opinionem tanquam falsam Verrius Flaccus reprehendit, autore Gellio. apud quem libro v. multa super hoc diligentius disputata inuenies: monumentis verò literarum vitam Traiani apud nos mandauere Valerius Maximus, Fabius Marcellinus, Aurelius Verus, Statius, Valens, Dion apud Græcos, sed proh dolor! nisi compendia admodum breuissima ad manus nostras peruenêre. *Hæc*) Per histriones. *Prædicatio*) Laudatio scenica. *Breuis*) Momentanea, cito interitura. *Pudenda*) Lasciua. *Ipsa th.*) Ipsi spectatores. *Scenæ*) Histriones. *Istud*) Quod spernas per histriones probari. occupatio. *Nobis*) Senatoribus. *Delibare*) Decerpere partem eorum, & leuiter degustare. præstruit quæ dicturus sit. *Recusare*) Quod scilicet consulatum & censuram recusaueris. *Quibuscunque*) Senatoribus. *Censendi*) Sententiam dicendi. *De ampliando gladiatorum n.*) Tranquillus in Iulio Cæsare, cautum, inquit, à senatoribus de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere

bere Romæ liceret, cùm multiplici vndique familia comparata Cæſar inimicos exterruiſſet. & Tacitus meminit ſenatuſconſulto permiſſum ciuitati Syracuſanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum, & Petum Thraſeam contradixiſſe, materiámque præbuiſſe obtrectatoribus arguendæ ſententiæ. ſed hîc apertè de Domitiano loquitur. *Collegio f.)* Mamurius faber cùm alij in vrbe ceſſaſſent artifices effingere ancile, diffideréntque ac deſperarent, vſque adeo eius ſimilitudinem deſcripſit, vt ne ipſe quidem Numa verum dignoſceret. inde collegia fabrorum inſtituta, quorum frequenter mentio fit apud Victorem, eorúmque magiſtratus apud antiquos in precio fuit, ita vt quidam ſolo honore contenti fuerint. & in multis vetuſtis monumentis præfectos fabrûm vel etiam fabrorum reperies, in quibuſdam etiam quatuor præfectos fabr. fuiſſe cognoſces. collegia fabrorum in vrbe teſtatur Aſconius. vbi refert collegia S. C. & pluribus legibus ſublata, præter pauca atque certa, quæ vtilitas ciuitatis deſideraſſet, vt Fabrorum lictorúmque. Inſuper Liuius meminit à Seruio rege duas centurias primæ claſſis additas eſſe fabrorum, quæ ſine armis ſtipendia facerent, datum munus vt machinas in bello ferrent. & caput eſt apud Vegetium de officio præfecti fabrorum. nam legio habebat fabros lignarios, ſtructores, carpentarios, ferrarios, pictores, reliquoſque artifices ad hybernorum ædificia fabricanda, ad machinas turréſque ligneas, cæteráque quibus vel oppugnantur aduerſariorum ciuitates, vel defenduntur propriæ, præparatos, etiam qui arma, vehicula, cæteráque tormentorum genera formabant. horum omnium iudex proprius erat præfectus fabrorum. an potius intelligendum de collegiis fabrorum, quæ in vrbibus inſtituebantur ad arcenda ædificiorum incendia.

quaſi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, exceſſuróſque templorum faſtigium titulos, nunc menſes etiam, nec hoc ſingulos nomini Cæſarum dicabamus. patiebantur illi, & quaſi meruiſſent, lætabantur. At nunc quis noſtrum tanquam oblitus eius, de quo refertur,

Quaſi p.) Tanquam. ſubacta imperio Romano Germania & Dacia, cùm turpiter ceſſiſſet. *Ingentes a.)* Triumphales. recitauimus Domitianum innumeros Ianos arcúſque cum quadrigis & inſignibus triumphorum, per regiones vrbis ſtruxiſſe. Maximum omnium Martialis carmine celebrat iuxta templum Fortunæ reducis: Grande loci meritum teſtantur & altera dona. Stat ſacer edomitis gentibus arcus ouans. Hic gemini currus numerant elephanta frequenter. Sufficit immenſis aureus ipſe iugis. Hæc eſt digna tuis Germanice porta triumphis. Hos aditus vrbem Martis habere decet. *Exceſſuros tit.)* Arcus cum inſcriptionibus honorum, tantæ altitudinis vt templorum verticem tranſcenderent. Vel titulos immenſos & ſupra veritatem, ne ſcilicet ſecundum Dionem, ſi modica decreuiſſent ſenatores exiſtimaſſet Domitianus ſua facta notari. *Menſes)* Septembrem & Octobrem. Domitianus enim Germanici cognomine aſſumpto, Septembrem menſem & Octobrem ex appellationibus ſuis Germanicum. Domitianúmque tranſnominauit: quòd altero natus eſſet. hinc lib. ix. Martial. aſſeruit, duraturum templum gentis Flauiæ dum Ianus hyemes: Domitianus autumnos: Auguſtus annis commodabit æſtates: Dum grande famuli nomen aſſeret Rheni Germanicarum magna lux calendarum. *Patiebantur i.)* Virtute ipſa non tam multi præditi eſſe quam videri volunt. hos delectat ambitio, his fictus ad eorum voluptatem ſermo cùm adhibetur, orationem illam vanam teſtimonium eſſe laudum ſuarum putant. nemo tamen ſecundum Ciceronem apertè adulantem non videt, niſi qui admodum eſt excors. *Illi)* Nam præter Domitianum, Nero Aprilem in Neroneum commutauit, & poſtea Commodus Auguſtum in Commodum, Septembrem in Herculē Octobrem in Inuictum, Nouembrē in Exuperatoriū, Decembrem in Amazoniū.

Digitized by Google

Quis nostrum con.) Vetus dicendi modus, pro qui senatores conterunt. proprie namque veteres quis & aliquis, & quisquam & quisquis non obseruabant, quo genere, aut quo numero declinarent. quare Plautus in Cistellaria: mulier, inquit, quisquis es medioxima. & Terentius in Adelphis dixit, aperite aliquis astutum ostium. & Paulus de verborum significatione, verbum hoc siquis tam masculos quàm fœminas complectitur. Tacitus xix. eo suffragio turbidissimus quisque delecti. & statim. optimus quisque adsciti. cuius obseruationis quidam rudes, lectionem peruertunt scribendo apud Secundum consumit.

censendi officium principis honore consumunt? Tuæ moderationis hæc laus, constantiæ nostræ: tibi obsequimur quòd in curiam, non ad certamen adulationum, sed ad vsum munúsque iustitiæ conuenimus: hanc simplicitati tuæ veritatíque gratiam relaturi, vt te quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, desinimus ibi à quo incipi in quo desini sub alio principe non posset. Nam plerósque ex decretis honoribus, & alij non receperunt: nemo antè tantus fuit vt crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non trabibus, aut saxis nomen tuum, sed monumentis æternæ laudis inciditur. Ibit in secula, fuisse principem, cui florenti & incolumi, nunquam nisi modici honores, sæpius nulli decernerentur. Et sanè si vellemus cum priorum temporum necessitate certare, vincemur. Ingeniosior est enim ad excogitandum

Officium censendi) Dicendi sententiam, de eo quod relatum fuerat. *Principis honore*) In laudibus principis. Pacatus in Panegyrico Theodosij. non enim iam coacta laudatio, & expressę metu voces periculum silentij redimunt, fugerit absueritque tristis illa facundiæ ancillantis necessitas. cum trucem dominum auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captantem, mendax assentatio titillabat. iam gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusat o vocabatur. *Hæc laus*) Est. *Tuæ moderationis*) Quòd non vis extra ordinem laudari. *Nostræ constantiæ*) Laus est, qui libertate censendi aperte vtimur. *Tibi obsequimur*) Facimus imperium tuum. *In curiam*) In senatum. *Ad certamen adulationum*) Vt inuicem contendamus qui melius laudet imperatorem. *Simplicitati*) Sinceritati, bonitati, quam exponit dum subiungit vt credamus te velle, quæ ostendis velle, & nolle, quę dicis nolle. Domitianum notabiliter taxat, quem memorant historici fuisse summum simulatorem & dissimulatorem: cùm potestatem regiam secundum Agesilaum apud Xenophontem, oporteat non versutia insignem esse, sed probitate. *Inde*) à re quę proponitur in consultationem. *Alio*) Malo. sub quo opus erat perorare in laudibus eius. *Alij*) Principes. vt Tiberius, qui ex plurimis maximisque honoribus præter paucos & modicos non recepit. & Claudius nimios honores recusauit. Vespasianus tribunitiam potestatem & patris patriæ appellationem nisi sero recepit. hæc sumpta ex Tranquillo. *Nemo*) Imperator. *Ante*) Te præcessit. *Tantus*) Tanti animi & virtutis. *Noluisse d.*) Sed per hunc contemptum sibi famam quæsisse. *Quod*) Simpliciter recipere honores. *Titulis*) Laudibus. *Non trabibus a. s.*) Ædificiis quæ constant lapidum congerie, & lignorum contignatione. circuitio, color. *Monumentis a. l.*) Historiis & carminibus. *Ibit in s.*) Durabit in perpetuum. *Florenti*) Grato victori. *Incolumi*) Viuenti. *Nulli h.*) Quamuis merito. *Certare*) Contendere enixius laudare Traianum quàm Domitianum feceramus,

mus. *Ingenioſior*) Subtilior, acutior, diligentior. *Ad excog.*) Ad inueniendum noua. Seneca: adulatio non tantùm imitatur amicitiam, ſed vincit & præterit.

ſimulatio veritate, ſeruitus libertate, metus amore. Simul cum iam pridem nouitas omnis adulatione cõſumpta ſit, non alius erga te nouus honor ſupereſt, quàm ſi aliquãdo de te tacere audeamus. Age, ſi quando pietas noſtra ſilentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiaq́; decernimus nos, tu nõ recuſas, vt appareat, non ſuperbia & faſtidio te ampliſſimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæſar, quàm ſi recuſares omnes: nam recuſare omnes, ambitionis: moderationis eſt eligere parciſſimos. Quo temperamento & nobis & ærario prodes, quo ſumptibus eius adhibes modum, qui exhauſtum non ſit innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempublicam merita priuatis dicabantur. Viſuntur eadem è materia Cæſaris ſtatuæ qua Brutorum, qua Camillorum. nec diſcrepat cauſa. Illi enim reges

Simulatio veritate) Contentio. *Simul*] Etiam Liuius 1. belli Punici: ſimul conquiſitoribus in ciuitates miſſis iiij. millia deſcripta iuuentutis. Cæſar iij. Gallici. ſimul quod quantum in ſe facinus admiſiſſent, intelligebant. non improbo tamé ſi legatur, ſed, mihi ſcriptura melius procedit. *Nouitas o.*) Omnis honorum inuentio inuſitata. *Conſumpta*] Ab aliis præoccupata, & prærepta. *De te t.*) Deſiſtere à laudibus tuis. at tyrannus ſecundum Xenophontem, omnes qui tacét de ſe male ſentire putat. *Silentium r.*) Incipit fari de te. *Qualiáque*) Quamuis minimos honores. *Ampliſſimos*) Quale patris patriæ cognomen & conſulatus. *Ho.*) Recipere minores. *Ambitionis e.*) Eſt officium ambitioſi, & hoc exegit ambitio. *Quo temp.*) Quia temperatus es, neque ſinis ingétes arcus, templa, ſtatuas aureas tibi extrui. hæc enim de publica pecunia fiebant. *Nobis*] Dum non reples ærarium ex bonis innocentium *Ærario*] Dum ſumptibus eius modum adhibes *Effigies*) Statuæ te effigiantes, & reddentes. *Priuatis*] Poſt exactos reges ſine imperio, cum reſp. vigeret non enim omnino intelligit illos non habuiſſe imperium, ſed ſubiectos legibus & reip. hic ergo priuatum opponit principi, qui nullis legibus ſubiacet. *Eadem è materia*] Ænea. *Brutorum*) Duorum: præſertim L. Bruti qui Tarquinios expulit, & M. Bruti Cæſaris interfectoris L. Bruti ſtatuæ meminit Plinius lib. xxiij. & Plutarchus in vita M. Bruti, Illum, inquit, priſci Romanorum in Capitolio ex ære fixerunt medium inter reges enſem ſtrictum exerentem. quòd is conſtantiſſimè Tarquinios euertiſſet, ille veluti quædam fulminei enſis acies durum & inexorabile ingenium nactus, adeo animi intemperátis aduerſus tyrannos fuit, vt tanquam inſano impetu vectus, vſque in liberorum ſuorum cædem ſæuierit. ibi etiam leges ſubſcriptũ fuiſſe illius ſtatuæ, paulo antequàm Cæſar interficeretur, vtinam Brute nũc viueres, & nunc Brutus eſſes. M. verò Bruti ſtatuam extitiſſe Mediolani. ibidem Plutarchus, & Tranquillus de claris oratoribus, teſtantur *Camillorum*]M Furium Camillum imprimis reſpexit, qui vrbem captam à Gallis ſeruauit, & ſeruatam in bello patriam, iterum in pace haud dubiè protexit, prohibés migrare Veios. notior hiſtoria, quàm vt è nobis latius dicatur. recitat Plinius lib vigeſimoquarto, Camilli ſtatuam in Roſtris ſine tunica. *Nec diſcrepat cauſa*] Eadem cauſa poſitæ ſunt tibi ſtatuæ, qua Brutis & Camillis. *Illi*] Bruti & Camilli, *Reges*] Nam L. Brutus Tarquinios

hoſtémque victorem mœnibus depulerunt. hic regnum ipſum, quæque alia captiuitas gignit, arcet ac ſubmouet: ſedémque obtinet principis, ne ſit domino locus. ac mihi intuenti in ſapientiam tuam, minus mirum videtur, quòd mortales iſtos, caducóſque titulos, aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi vera principis, vbi ſempiterna ſit gloria, vbi ſint honores, in quos nihil flammis, nihil ſenectuti, nihil ſucceſſoribus liceat. Arcus enim & ſtatuas, aras etiam, templáque demolitur. & obſcurat obliuio: negligit, carpitque poſteritas. contrà contemptor ambitionis & infinitæ poteſtatis domitor, ac frenator animus, ipſa vetuſtate floreſcit, nec ab vllis magis laudatur quàm quibus minimè neceſſe eſt. Non ergo perpetua principi fama, quæ

eiecit. D.Brutus Cæſarem, qui regnum affectabat, occidit.

Hoſtémque victorem) Gallum nam Camillum deſignat. *Hic*) Traianus *Regnum*) impropriè pro tyrannidẽ nam regnum propriè eſt quãdo optimus regnat æqua iure, & arcet ac ſubmouet alia mala, quæ captiuitas gignit. regnum igitur Tarquinios reſpicit, & captiuitas Gallos. vt illud Domitianum, hoc milites in Neruam inſurgentes. *Sedem*) Vicem, *Domino*) Tyranno contraria ſunt princeps & dominus. *Iſto*) Scenicos, & marmoreos. *Depreceris*) Refutes, amoliaris, auertas prece adhibita, vel quo alio modo. Ouidius. Sæpe precor mortẽ, mortem quoque deprecor idem. Virgilius, merui nec deprecor. M Tullius de re publica, non modo in inuidia pari non erant, ſed etiam Clodij inuidiã, Gracchi charitas deprecabatur. Idem pro Aulo Licinio. nonne concedas interdum, vt excuſatione ſummæ ſtultitiæ, ſummæ probitatis odium deprecetur. item ad populum pro reditu ſuo. me nudum Cn Piſonis virtus, & fratris mei lachrymæ ſordéſque lugubres à vobis deprecatæ ſunt. Iuſtinus. contra Phocenſium legati adhibitis Lacedæmoniis & Athenienſibus bellum deprecabantur. aliquando purgare & excuſare, ſicut apud Græcos παραιτῦμαι ſignificat, vt Marcus Tullius in Verrem. quid faciet Hortẽſius? auaritiæ ne crimina frugalitatis laude deprecabitur? interdum imprecari. Catullus: Lesbia mi dicit ſemper male, nec tacet vnquam De me. diſpeream me niſi Lesbia amat. Cui ego quaſi eadem totidem mox deprecor illi Aſſidue. verùm diſpeream niſi amo. nonnunquam valde precor. tunc enim [de] præpoſitio ad augendum & cumulandum valet. Cicero pro Sylla. quàm multorum hic vitam à Sylla deprecatus eſt. Cæſar ſecundo belli Gallici. dixerunt ſuum petere, & deprecari. lege quædam ſuper hoc verbo apud Gellium libro ſexto. *Temperes*] Modicos recipias. *Honores*] virtutis dignitates. *Nihil flammis*] Sic credidit Ouidius futurum operi ſuo ingenioſiſſimo, in fine Metamorphoſis. Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes, Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetuſtas. *Succeſſoribus*] Maiorum enim virtutes non traduntur per ſucceſſionem, vt cætera, ſed eius manent, cuius ſunt. effinge ergo, Caninio ſcripſit, aliquid, & excude quod ſit perpetuò tuum. nam reliqua rerum tuarum poſt te alium atque alium dominum ſortientur, hoc nunquam tuum deſinet eſſe ſi ſemel cœperit. quare non immeritò Iuuenalis gladium diſtrinxit in eos, qui tantùm maiorum imaginibus nituntur. *Statuas*] Xenophon autor, Ageſilaum vetuiſſe ſtatuas ſibi poni, cum hoc quidem honoris cauſa facerent. ſed animi dotes nunquam elaborare deſtitiſſe. putabat enim ſtatuariorum illud, hoc ſuum eſſe opus. *Demolitur*] Diruit. nam mors etiam ſaxis nominibúſque venit. *Obſcurat*] Abradit.

ſtu

ſitu obducit, titulis priuat. *Carpit*) Taxat tanquam ſuperba. *Contra c.*) Sententia, color. ſed tamen illa habetur oratio vitioſa cuius dictiones ab eadẽ ſyllaba incipiunt. vt hic contra contemptor. *Floreſcit*) Magis illuſtratur. *Quibus min. n. eſt*) A poſteris, qui nullo beneficiò erunt affecti. Pacatus in panegyrico Theodoſij. neminem magis laudare imperatorem decet, quàm quem minus neceſſe eſt. *Perpetua fama*) Mala. ſc. nam & peſſimorum fama interdum durat, ſed in eorum contemptum & ludibrium. Neroni fuit æternitatis cupido, ſed inconſulta, ſi Tranquillo credimus.

inuitum manet: ſed bona concupiſcenda eſt. ea porrò non imaginibus, & ſtatuis, ſed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leuiora hæc, formam principis figuramque, non aurum melius, vel argẽtum, quàm fauor hominum exprimat, teneátque: quod quidem prolixè tibi cumulatéque contingit, cuius lætiſſima facies, & amabiles vultus in omnium ciuium ore, oculis, animo ſedet. Adnotaſſe vos credo patres conſcripti, iam dudum me non eligere quæ referam. propoſitum eſt enim mihi principẽ laudare, non principis facta. nam laudabilia multa etiã mali faciunt, ipſe laudari niſi optimus non poteſt. Quare nõ alia maior imperator Auguſte gloria tua, quam quòd agentibus tibi gratias nihil velandum eſt, nihil omittendum eſt. Quid eſt enim in principatu tuo, quod cuiuſque prædicatio vel tranſire, vel præteruehi debeat? quod momentum, quod immò temporis punctum

Inuitum manet) Velit nolit, duratura eſt. peſſimi enim æquè vt optimi nominantur. hi vt nobis rectè viuẽdi ſint exemplo, at illi vt per illos quæ fugienda ſunt, diſcamus. *Ea*) Bona. *Prorogatur*) Diffunditur ad poſteros. *Leuiora hæc*) Minoris facienda, quia ſunt fortunæ bona. *Figuram*) Similitudinem, imaginem, oris lineamẽta. *Aurum*) Aureæ ſtatuæ. *Fauor*) Amor. *Exprimat*) Effingat Nazarius: hic vultus vniuerſorũ pectoribus infixus eſt, nec commendatione ceræ aut pigmentorum ſuccis renitet, ſed deſiderio eff[illegible]reſcit animorum. *Cumulatè*) Largè & abundè. *Lætiſſima facies*) Decorem vultus cum grauitate in Traiano commendat Dion. *Amabiles*) Idem au[illegible]tor amabilem cun[illegible]ctis fu[illegible]ſſe. *Iamdudum*) A principio orationis. dicitur eti[illegible]m iamdudum de multis diebus contra opinionem Laurentij Vallenſis. Apuleius libro quinto ſui aſini: iamdudum, quòd ſciam, fidei atque parc[illegible]loquio meo perpendiſti documenta. ſed apertius xj. nec fuit nox vna, vel quies aliqua viſu deæ monitúque ieiuna, ſed crebris imperiis ſacris ſuis me iamdudum deſtinatu[illegible]n, nunc ſaltem cenſebat initiari. Terentius in Eunucho. Iamdudum te amat, iamdudũm illi facile fit quod doleat. Virgilius in Georgicis: & iamdudum incumbere aratris *Eligere*] Electa geſtorum dicere. *Principem*] Qualia debeat facere princeps, quæ ſi fecerit aliquis, meritò laudandus erit. nam Traiani geſta principem ſuperant. *Principis*] Traiani, qui ſupra principem eſt. *Mali*) Vnus nobis Tranquillus hic ſatisfaciet, qui duodecim Cæſarum vitas complexus, nullum deſcribit ſine aliquo laudabili facto præfuiſſe rebus. *Ipſe*) Princeps quiſquis fuerit. *Laudari*) Vera affici laude. *Optimus*) Omnibus virtutibus præditus. cognomento enim optimi plurimum Traianus lætatus. *Nihil velandum*) Nullum tuum factum diſſimulandum, ſed omnia tua dicenda, cùm omnia ſint admiranda. *Prædicatio*) Laus. *Tranſilire*) Omittere, diſſimulare. *Momentum*) Breue ſpacium. Valerius Max. eo ipſo quo vita & mors diſtinguitur momento. Plinius

Digitized by Google

ſenior l.ij.Mercurij ſtationes breuiori momento, quàm vt deprehendi poſſit. Tranquillus in Veſpaſiano. ea momenta domeſtici ad aliquid petendum magnopere captabant. & momẽtariam vitam. i. breuiſſimam, pariter momentarium maritum, momentariam ſalutem, momentarium venenum. i. ſubitum & præſentaneum dixit Apuleius. ſic Papinianus de alimentis momentariam curam, pro breui & præſenti.

aut beneficio ſterile, aut vacuum laude? num omnia eiuſmodi, vt is optimè te laudaſſe videatur, qui narrauerit fideliſſimè? Quò ſit, vt propè in immenſum diffundatur oratio mea, & necdum de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc reſtant: vt illud quòd ſecundum conſulatum recepiſti, quia princeps, & pater deferebat. At poſtquam ad te imperij ſummam, & cùm omnium rerum, tum etiam tui poteſtatem dij tranſtulerint, tertium conſulatum recuſaſti, cùm agere tam bonum conſulem poſſes: Magnum eſt differre honorem, gloriam maius. Geſtum conſulatum miror, an non receptum? Geſtus non in hoc vrbis ocio, & intimo ſinu pacis, ſed iuxta barbaras gentes, vt illi ſolebant, quibus erat moris paludamento mutare prætextam,

Aut beneficio ſterile) Ad imitationem Titi, qui quõdam recordatus ſuper cœnam, quod nihil cuiquam toto die præſtitiſſet, memorabilem illam, meritóque laudandam vocem edidit, Amici hodie diem perdidi. *Eiuſmodi*) Beneficio, vel laude plena. *Narrauerit*) Res tuas geſtas ſine artificio dixerit. *Fideliſſimè*) Sincerè, ſine adulatione & amplificatione. *Quò*) Cùm res tuæ ſint ampliſſimæ. *De biennio*) De geſtis à Traiano per biennium. *Reſtant*) Dicenda. Princeps & pater Nerua obtulit ſecundum conſulatum Traiano, dum eſſet cum imperio aduerſus Germanos. nam priorem receperat ſub Domitiano. huius ſecundi conſulatus Traiani meminit Tacitus in libello de moribus Germanorum, & quidam Græcorum, illi in priore collegam Acilium Glabrionem aſſignãtes. *At poſtquam dij tranſtulerunt ſummam imperij ad te & poteſtatem omnium rerum, tum etiã tui*) vt de te libere poſſes conſtituere quicquid velles. nõ n. ſubiacet legibus princeps. *Agere tam bonum conſulem*) Tam benè exercere cõſulatum. *Gloria*) Veram famam. gloria ſecundũ Senecam vmbra virtutis eſt. & quemadmodum vmbra aliquando antecedit, aliquando ſequitur vel à tergo eſt, ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendámq; ſe præbet, aliquãdo in aduerſo eſt, maióq; quo ſerior. vbi inuidia ſeceſſerit, quandiu Catonem Roma ignorauit, reſpuit, nec intellexit, niſi cùm perdidit. dicam quid interſit inter claritatẽ & gloriam. gloria multorum iudiciis conſtat, claritas bonorum. at Cicero ſic illam deſcribit, gloria eſt frequens de aliquo fama cum laude. *Mirer*) Dubitatio vtrum de duobus eligat. *Geſtus*] Eſt à te ſecundus conſulatus. *Non in hoc ocio vrbis*) Non in vrbe Roma vbi quies à bello, quæ tunc erat tanquam ſinus & portus quietis. *Barbaras*) Germanas. *Illi*) Veteres conſules. *Mutare prætextam paludamento*] Pro prætexta veſte conſulari induere paludamentum, veſtem imperatorum euntium in expeditionem. Liuius libro primo belli Punici refert Flaminium conſulem ad prouinciam iuiſſe paludatum antequam conſulatum iniret: ſumpturum prætextam in diuerſorio hoſpitali, quàm apud penates ſuos. inuenies apud Tranquillum Cæſarem in oppugnatione pontis Alexandrini natando paludamentum mordicus traxiſſe, ne ſpolio potiretur hoſtis. & M. Antonius, eodem ſcribente, recitat Auguſtum proprætorem in primo bello Mutinenſi fugiſſe, ac ſine paludamento, equóque, poſt biduum demum apparuiſſe. & Vitellius paludatus, ferróque ſuccinctus ad claſſicum quoque vrbem introiit

vnde

vnde Iuuenalis duces paludatos appellauit. Plinius libr. xxij. etiam colorem indicauit, referens coccum imperatoris dicatum fuiſſe paludamentis. Inſuper Maximus refert imperatoribus in prælium exeuntibus, dari ſolere album aut purpureum paludamentum. & Claudianus togæ paludamentum oppoſuit, alterum pro pace, alterum pro bello vſurpans, in laudibus Honorij: ducibus circumſtipata togatis Iura paludatæ iam curia militat aulæ. & alius hiſtoricus paludamentum Curiatij dixit. cùm tantùm miles, non autem imperator is foret, quia ſecundum Feſtum omnia militaria ornamenta paludamenta vocarunt antiqui, & paludatos armatos.

ignotaſq́ terras victoria ſequi. Pulchrum imperio glorioſum tibi, cùm te ſocij, atque amici ſua in patria, ſuis in ſedibus, adierunt. Decora facies conſulis, multa poſt ſecula tribunal viridi ceſpite extructum, nec faſcium tantùm, ſed pilorum ſignorumq́ honore circumdatum. augebant maieſtatem præſidentis diuerſi poſtulantium habitus ac diſſonæ voces, raraq́ ſine interprete oratio. Magnificum eſt, ciuibus iura: quid hoſtibus, reddere? ſpecioſum certam fori pacem: quid immanes campos ſella curruli, victoriſq́ veſtigio premere? imminere minacibus ripis tutum quietumq́. quid ſpernere barbaros fremitus? hoſtilemq́ terrorem non armorum magis quàm togarum oſtentatione compeſcere? Itaque non te apud imagines, ſed ipſum præſentem, audientemq́ conſalutabant imperatorem: nomenq́ quod alij domitis hoſtibus, tu

Ignotáſque terras) Quamuis enim Italiæ contigua ſit Germania, tamen diu incognita fuit, neque ad id temporis ab vllo Romanorum deuicta: nuper autore Tacito, cognitis quibuſdã gentibus, quos bellum aperuerat. nã feritas animorum, & cœli aſperitas non facilè quenquam ad ſe admittit. *Sua in patria*) Vbi conſul exercitu præeras. *Adierunt*) Vt ius redderes. *Secula*) Tempora. *Tribunal*) Sedes conſulis ius dicentis. *Ceſpite*) Herbida terra. eſt autem ceſpes terra in modum lateris cæſa cum herba, ſiue frutex reciſus, vel truncatus. autore Feſto. *Faſcium*) Miſſilia quibus vtebatur pedeſtris exercitus pila vocabantur, ferro ſubtili trigono præfixa, nouem vnciarum ſiue pedali, quæ in ſcuto fixa non poſſint abſcindi, & loricam ſcienter ac fortiter directa facilè perrumpunt. hoc libr. j. Vegetius, at ſecundo, inquit, miſſile maius ferro triangulo vnciarum nouem, haſtile pedum quinque & ſemis, quod pilum vocabant, nunc ſpiculum dicitur: ad cuius ictum exercebantur præcipuè milites, quod arte & virtute directum & ſcutatos pedites & loricatos equites ſæpe tranſuerberat. Mendam addubito eſſe in ſuperioribus, ſi veramq; ſcripturam penſitaueris: nam & Modeſtus dicit miſſile maius ferro triangulo vnciarum nouem haſtili, pedum quinque ſemis, quod pilum vocabant, & cætera pariter. Liuius ix. ab vrbe pilum memorat: haud paulo quàm haſta vehementius ictu erat & pila muralia tormentis excuſſ:, quod docet Curtius vij. *Diuerſi habitus*) Diuerſę gẽtes habitu diſtinctę. cùm ſit habitus corporis qualitas; non natura ſed induſtria comparata, maximè pertinens ad geſtum ſiue triſtem, ſiue hilarem. *Diſſonæ*) Varietate linguarum. *Poſtulantium*) Ius. *Sine interp.*) Per ſe clara & intellecta. *Quid ho.*) Perinde ac ſi diceret magnificentius eſt. *Certam fori pacem*) Reddere ius in foro vbi eſt certa pax. *Immanes*) Infeſſos à feris & barbaris nationibus. contrarium exornatio. *Sella curruli*) In curruli ſella maiores magiſtratus ius dicturi ſedebant, vt conſul, vt prætor. *Victoris*) Vbi tu viceras hoſtes. *Ripis*) Danubij *Minacibus*) Infeſtis vltro

& Germanis atrocibus. *Spernere*) Paruipendere. *Togatum ostentatione*) Pacis forma, dum ius in conspectu hostium sociis reddis. *Imagines*) Consulis, cuius effigiem gestabant milites in vexillis, etiam si non adesset, modò legiones dicto illius parerẽt. prima cohors in legione imagines imperatorũ suscipit. has enim tanquã diuina & præsentia signa singuli venerãtur. qui illas ferũt imaginarij vel imaginiferi dicũtur, sicut q. aquilã aquiliferi. autores habeo Vegestiũ & Modestũ. *Nomen*) Triumphatoris.

contemptis mereb are. hæc laus acti consulatus, illa dilati, quòd adhuc initio principatus, vt iã excusatus honoribus, & expletus, consulatũ recusasti, quem noui imperatores destinatũ aliis in se transferebant. fuit etiam qui in principatus sui fine consulatum, quem dederat, ipse magna ex parte iam gestum extorqueret & raperet. hoc ergo honore, quem & incipientes principes, & desinentes, adeò concupiscunt, vt auferant, tu ocioso ac vacante priuatis cessisti. Inuidiosusne erat aut tibi tertius consulatus? aut principi primus? nam secundũ Imperator quidem sub Imperatore tamen inisti, nihilque imputari in eo vel honori potest, vel exemplo, nisi obsequium. Ita verò quæ ciuitas quinquies, atque etiam sexies consules vidit, non illos qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis, & absentibus,

Contemptis) Cum aduentu suo in latibula repulisset. pulchrius enim hoc omnibus triumphis nunquã factum est vt Romani vincerent, nisi ex contemptu imperij. *Illa*) Laus est. *Dilati c.*) Reseruati in aliud tempus. *Initio prin.*) Inter initia tui imperij. *Excusatus honor*) Qui in causam excusationem tuam, quod non receperis tertium consulatum adducebas, repentinos alios honores in vnum tibi collatos: nam simul factus imperatoris filius, simul Cæsar, mox imperator, & consors tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim. *Noui*) Statim in principio sui imperij. *Destinatum*) Designatum. inde designati coss. in sequentes annos destinati & ordinati. *Fuit etiam*) Aliquis imperator. Domitianum notat qui Acilium Glabrionẽ Traiano in consulatu collegam interfecit, quòd cum feris pugnaret, reuera propter inuictum robur, cui se cõsulem suffecit. multa autem in consulatu Traiani & Acilij signa apparuerunt, quibus Traiano imperium, mors Acilio portendebatur, autore Dione. *In fine sui principatu*) Nam paulo pòst occisus est. *Extorqueret*) Iniustè & per vim in se transferrẽt. *Incipientes*) Dum ineunt consulatum. *Priuatis*) Hominibus non imperantibus. *Ocioso*) Consulatu nemini destinato. *Tertius*) Si respicimus ad duos consulatus quos iam priuatus gesserat, hic tertius primus erat postquam princeps creatus fuerat. *Secundum*) Consulatum. *Imperator quidem*) Non imperij Romani princeps, sed exercitus Germanici dux. *Sub imperatore*) Nerua. *Imputari*) Reprehendi, obiici. *Vel honori*) Quòd non fuerit honestissimus, vtpote cum imperio. *Vel exemplo*) Quod non ita te gesseris in eo, vt non possis esse posteris exemplo. *Nisi obsequium*) Nisi quòd eras sub alieno imperio, & tuo imperatori paruisti, si tamen hoc imputandum est & non potius laudandum. *Ita verò*) An ne. *Quinquies*) Liuius Fabium Maximum tradit quintum consulatum gessisse cum Qu. Flacco Fuluio, & pariter M. Marcellum cum Qu. Crispino, vt numeretur consulatus, quem vicio creatus non gessit. cui astipulatur Valerius Max. Aretij quoque in tabula repertum est, Q. F. Maximum dictatorẽ bis. cos. v. quinquies etiam

M. Furius dictator conſul fuit, ſi Liuio & Plutarcho credimus, ſexies M. Valerius Coruinus, centum annos impleuit, cuius inter primum & ſextum conſulatum xl. & ſex anni fuere. Idem ſella curruli ſemel ac vicies ſedit, quoties nemo alius. autores habeo Plinium lib. vij. cap. xlviij. M. Tullium in Catone, Valerium Max. lib. viij. Auſonium ad Gratianum. cùm magis demõſtraſſe quàm Marium crediderim, quia ſequitur non illos qui expirãte iam libertate per vim ac tumultum creabantur. vbi ſanè C. Marium poſſumus intelligere, quẽ memorãt hiſtorici ſeptimum conſulatum ſibi arripuiſſe cum Cinna hoc ſcribũt: Auſonius, Plinius, Plutarchus, Iuſtinus, M. Tullius. & Aretij in tabula repertum fuit, C. Marium. C. F. Cos vij. menda apud Appianum in primo bellorum ciuilium, vbi legitur Marium octies functum conſulatu, pro ſepties, præter ſuperiorũ teſtimoniũ, vel ex augurio ſeptem pullorum aquilarũ, ſatis obuia, quòd ab eodem ſicut à Plutarcho ſtatim ſubiicitur. *Per vim*) Abbreuiator Liuij etiam refert Marium ſextum cõſulatum per tribus ſparſa pecunia emiſſe, virum quidem, ſi examinarentur cum virtutibus vitia, haud facile dictu vtrum bello meliorem, an pace pernicioſiorẽ, adeo quam remp. armatus ſeruauit, eam primò togatus omni genere fraudis, poſtremo armis euertit. *Expirante*) Moriente.

in rura ſua conſulatus ferebantur: in hac ciuitate tertium conſulatum princeps generis humani vt pergrauem recuſaſti? Tantone Papyrius etiam, & Quintius moderatior? Auguſtus, & Cæſar, & pater patriæ? At illos reſp. ciebat. quid? te non eadem reſpublica, non ſenatus, non conſulatus ipſe, qui ſibi

In rura ſua) Apertè deſignat L. Quintium Cincinatum, quem trans Tyberim quatuor iugerum colentem agrũ, ſeu foſſam fodiẽtem, palo innixum, ſeu arantem, operi certè, id quod conſtat, intentum legati à populo Rom. miſſi dictatorẽ ſalutauerunt, qui inſignibus ſumptis Q. Minutium conſulem obſidione liberauit, & Volſcorum ac Sabinorum ducem in deditionem accepit. ſextodecimo die dictaturam depoſuit, & ad agriculturam reuerſus, iterum poſt xx. annos dictator dictus eſt. vide inſuper quæ de eo traduntur à Valerio Max. libr. iiij. cap. de paupertate. Pacatus rem ſine nomine tetigit. agreſtes Curij veteres, Coruncani, nomina reuerenda Fabricij, cùm induciæ bella ſuſpendebant, inter aratra viuebant. accepimus datos ſecuribus faſces, & miſſas in currulibus ſuis per rura palmatas, agricolas conſulares, paſtores trabeatos, dictatores inter armenta veſtitos. & Claudianus in conſulatu Manlij Theodori. Attamen inuitam blandè veſtigat, & vltro Ambit honor, docuit toties à rure profectus Lictor, & in mediis conſul quæſitus aratris Quintum Serannm nominat idem in Rufinum. Sudabátque graui conſul Seranus aratro. quia Plinius ſcripſerat, Serentem inuenere dati honores Seranum. vnde cognomen aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur: Cincinato viator attulit dictaturam & quidem (vt tradit Norbanus) nudo plenóque puluere tum etiam ore. *Tantone Papyrius*) Senſus eſt, fuiſſentne Papyrius & Quintius ita moderati, vt non recepiſſent tertium conſulatum, ſi vterque extitiſſet Auguſtus, & Cæſar & pater patriæ, qualis Traianus? vel dicatur: tantone Papyriis, & Quintiis moderatior Auguſtus, & Cæſar & pater patriæ. ſcil. potuitne fieri vt Traianus rerum dominus extiterit modeſtior in recipiendis honoribus priſcis illis admirandis? plurimos lego Papyrios illuſtres, ſed præſertim L. Papyrium Curſorem patrem, virum haud dubiè dignum omni bellica laude, nõ animi ſolùm rigore, ſed etiam corporis viribus excellentem: præcipua pedum pernicitas inerat, quæ cognomen etiam dedit: victorémque curſu omnium ætatis fuiſſe ferunt, & ſeu virium vi, ſeu exercitatione multa, cibi vinique eundem capaciſſimum. nec cum vllo aſperiorem, quia ipſe inuicti

ad laborem corporis esset, fuisse militiam pediti pariter equitique. *Quintius*) Cincinatus. *Resp.*) Perinde ac si diceret, verùm Papyrius & Quintius per Romanos liberos creabantur consules. *Eadem resp.*) Vocat. libera enim respublica & senatus sicut ante Cæsares, tuo auxilio indiget, non minus quàm olim Papyrij & Cincinati.

tuis humeris attolli, & augescere videtur. Non te ad exemplar eius voco, qui continuis consulatibus fecerat longum quendam, & sine discrimine annum. his te confero, quos certum est, quoties consules fuerunt, non sibi præstitisse. Erat in senatu ter consul, cùm tu tertium consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verecundia tuæ consensus noster indixerat, vt princeps toties cõsul esses, quoties senator tuus: nimia modestia istud etiam priuatus recusasses. An consularis viri triumphalisque filius, cùm tertiò consul creatur, ascendit? non debitum hoc illi, non vel sola generis claritate promeritum? Cõtigit ergo priuatis aperire annum, fastosq́; reserare, & hoc quoque reddita libertatis indicium fuit, quòd consul alius quã Cæsar esset. Sic exactis regib. cœpit liber annus. Sic olim seruitus pulsa, priuata fastis namina in-

Tuis humeris attolli) Dignior effici te gerente. *Eius*) Domitiani. apud Tacitum etiam vidimus post delata per Corbulonem Artaxata, Neroni supplicationes decretas, statuásque & arcus, & continuos consulatus. *Voco*) Ad consulatum suscipiendum. *Continuis consulatibus*) Decem & septem, sed ex his quosdam ante principatum Domitianus susceperat. *Annum long.*) Quindecim annorum. videbatur is vnum annum fecisse cùm ferè toto illo spacio quo regnauit, consul fuisset. allusit autem in consuetudinem consulatus, qui annuus magistratus erat. *His*) Antiquis. *Non sibi*) Non sua causa, sed ad vtilitatem publicam. *Tertio consul.*) Virginium Rufum possumus intelligere, quem alibi notauimus gessisse tertium consulatum cum Nerua imperatore, & destinatum à Traiano quarto interiisse. *Consulatum n.*) Concordia senatorum. *Indixerat*) Denunciauerat, imposuerat. *Nescio quid o.*) Non facile excusandum, graue tuæ modestiæ. *Toties*) Tertiò. *Senator*) Virginius. *Istud*) Recipere tertium consulatum. *Priuatus*) Nondum prouectus ad principatum. *Filius consularis & t. v.*) Monstrauerat iam Traiani patrem extitisse patricium consularem triumphalem. *Non hoc d. i.*) Excedit conditionem suam. respexit Virginium tantùm ex familia equestri patre ignoto. *Generis c.*) Eutropius meminit Traianum antiqua familia natum, magis quàm clara, vtpote in qua pater eius primùm consul fuit. *Premeritum*) Honorem debitum. *Aperire annum*) Inire consulatum in principio anni. annos enim à consulibus numerabant Romani. Pacatus: consul creatur, habiturus est nomen annus. Ianuario enim mense consulatum inibant, qui anno principium dat, & tunc annus aperiri dicebatur. Ouidius: Ergo vbi Iane biceps longum reseraueris annum, Pulsus & à sacro mense December erit. *Reserare*) Dare principium anno. fasti enim libri, quibus & nomina consulum, & dies festos scribebant per ordinem mensium à Ianuario procedentes. vnde Naso suos libros Fastos appellauit, quibus scilicet festos dies totius anni complexus fuerat. sunt autem dies fasti, teste Macrobio, quibus licet fari prætori tria verba solennia: do, dico, addico. his contrarij sunt nefasti. quod Ouidius duobus carminibus complexus est. & Cæsarem tradunt adiectos omnes à se dies fastos notasse, vt maiorem daret actionibus libertatem. Cn. Fuluius, autoribus Liuio & Plinio, fastos circa forum in albo

propo-

Digitized by Google

propoſuit, vt quando lege agi poſſet ſciretur. Numa faſtos infaſtóſque, quos aliqui profeſtos, id eſt à feſtiuitate vacuos dicunt, fecit. Pompeius inquit, faſtorum libri appellantur, quibus totius anni fit deſcriptio. faſti enim dies feſti ſunt. feſtis diebus iucunda fari licebat, nefaſtis quędam non fari licebat. faſti ergo pro annis ponuntur. Auſonius: Ignota æternę ne ſint tibi tempora Romæ, Regibus & patrum ducta ſub imperiis, Digreſſi faſtos. *Indicium*) Fuit. *Liber annus*) Liberè creati ſunt conſules, expulſis ab vrbe Tarquiniis. *Olim*) Idem per diuerſa, an olim, id eſt, paulo antè Domitiano confoſſo, & libertate reſtituta per Neruam & Traianum. *Induxit*) Aſcripſit.

duxit. Miſeros ambitionis, qui ita conſules ſemper, vt ſemper principes erant. quanquam non ambitio magis, quàm liuor & malignitas videri poteſt, omnes annos poßidere, ſummúmque illud purpuræ decus, non niſi præcerptum præfloratúmque tranſmittere. tuam verò magnanimitatem, an modeſtiam, an benignitatem priùs mirer? Magnanimitas fuit expetito ſemper honore abſtinere, modeſtia cedere, benignitas per alios frui. Sed iam tempus eſt te ipſi conſulatui præſtare, vt maiorem eum ſuſcipiendo gerendóque facias. nam ſæpius recuſare, ambiguam, ac potius illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem vt maximum recuſaſti, ſed hoc perſuadere nemini poteris, niſi aliquando, & non recuſaueris. Cùm arcus, cùm trophæa, cùm ſtatuas

Miſeros ambitionis) Sume extrinſecus, dicam eos. *Conſules ſemper*) Erant. Vitellius comitia in decem annos ordinauit, ſéque perpetuum conſulem fecit autore Tranquillo. & Dion refert Domitianum conſulatus decem continuos geſſiſſe. *Omnes annos poſſidere*) Sibi vindicare conſulatum omni anno. *Summúmque illud purpuræ decus*) Conſulatum. nam per prætextam purpuream, induebantur conſules, ipſam dignitatem circumſcribit. *Præcerptum*) Prælibatum. *Præfloratum*) Prætractatum. *Tranſmittere*) In alium transferre. Domitianus ex XVII. conſulatibus, quos cœperat, ſeptem medios continuauit, ſi Tranquillo credimus. omnes verò pene titulo tenus geſſit, nec quemquam vltra Cal. Maij, plures ad idus vſque Ianuarias. Cæſar dictator tertium & quartum conſulatum titulo tenus. binos enim conſules ſubſtituit ſibi in ternos nouiſſimos menſes. Auguſtus verò quinque medios conſulatus à ſexto ad XI. annos geſſit. cæteros autem, aut ſex, aut quatuor, aut tribus exercuit menſibus, ſecundum paucißimis horis. nam die Cal. Ianuarij cùm mane pro æde Iouis Capitolini paululum curuli ſella præſediſſet, honore abiit, ſuffecto alio in locum ſuum. & Claudius ex quatuor conſulatibus ſemeſtrem nouiſſimum, bimeſtres cæteros geſſit. Nero pariter quatuor, primum bimeſtrem, ſecundum ac nouiſſimum ſemeſtres, tertium quadrimeſtrem. *Expetito*) Exoptato ab aliis imperatoribus. *Tuámne*) Dubitatio. Quærit enim quid potiſſimum de multis dicat. *Modeſtia*) Continentia cupiditatis. nam qui continens eſt circumcîdit ſuperflua. *Benignitas*) Liberalitas. *Frui*) Conſulatu. *Per alios*) Gerentibus aliis. *Te præſtare ipſi conſulatui*) Te accommodare ad gerendum conſulatum. *Maiorem*) Digniorem: maioris amplitudinis. ſæpe enim pro gerentium maieſtate illuſtriores fiũt magiſtratus. *Ambiguam*) Suſpectam. *Minorem*) Indigniorem quàm te deceat. recitat Appianus, Syllam dictatorem ſub diſſimulatione ſpecimen quoddam reipublicæ tenuiſſe, ac denuò cum Metello Proconſulatum iniiſſe. hoc igitur fortaſſe exemplo, qui nunc Romanorum imperio præſident conſules, declarantes nonnunquam conſulatum, & ipſi aſſum-

P. j.

ptere, non indecorum existimantes, cum maiore dignitate consulatum gerere. *Et non recusaueris*) Recipias.s. *Trophæa*) Columnas tuarum victoriarum indices. spolia tamen hostium affixa stipitibus propriè trophæa dicuntur. dicta trophæa ἀπὸ τῆς τροπῆς, id est, à fuga. quòd vbi hostes conuersi fuerant in fugam, solerent trophæa statui ea autem modò per columnas, modò per statuas designabant. interdum etiam erectis turribus, & armis hostilibus super impositis. Græcis hic mos frequens extitit, inde tractum est, vt trophæa quoque in vrbibus figerentur, arcubus ad hoc extructis. Virgilius trophæum Æneæ de Mezentio mirè expressit.

deprecaris, tribuenda est verecundiæ tuæ venia, illa enim sanè tibi dicantur. cùm verò postulamus, vt futuros principes doceas inertiæ renunciare, paulisper delitias differre, paulisper, & saltem ad breuissimum tempus, ex illo felicitatis somno velut excitatos induere prætextam, quam cum dare possent, occupauerint, ascendere cur..lem, quam detineant, esse denique quod concupierunt. nec ideò tantùm velle consules fieri, vt fuerint. Gessisti alterum consulatum scio, illum exercitibus, illum prouinciis, illum etiam cæteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Audiuimus quidem te omne munus consulis obiisse, sed audiuimus. diceris iustissimus, humanissimus, patientissimus fuisse; sed diceris. æquum est aliquando nos iudicio nostro, nostris oculis, non famæ semper, & rumoribus credere. Quousque absentes de abs...e gaudebimus? liceat experiri, an aliquid superbiæ tibi ille ipse secundus consulatus attulerit. multũ in commutandis moribus hominum

Deprecaris) Abnuis. *Tibi*) In honorem tuum, & tantùm tua causa. ea tamen ex Parthica victoria, tradente Dione, postmodum recepit. *Doceas*) Exemplo sis. *Inertiæ renunciare*) Rempublicam administrare, in consulatu. *Delitias*) Regias, principales. *Somno*) Ocio. *Excitatos*) Desopitos. perstat in metaphora. *Induere p.*) Recipere consulatum, quia toga prætexta erat consulis indumentum. *Quam*) Prætextam. *Occuparint*) Sibi continuò vsurparint. *Dare poss.*) Priuato. nã imperatores suffragia consularia, quæ olim in manu populi fuerant, ad se transtulerant. quod Iuuenalis vellicat. *Currulem*) Sellam in qua consules, & reliqui maiores magistratus sedebant. C. enim Bassus, Gellio referente, senatores vocat, qui currulem magistratum gessissent, & curru solitos honoris gratia in curiam vehi, in quo sella esset, supra quam considerent, quæ ob eam causam currulis appellaretur. cui sententiæ astipulatur Pompeius. ascendere igitur currulem sellam quam detineant id est, gerere consulis officium, quod proprium erat in curruli sella pro tribunali postulantibus ius dicere, nec tantùm titulo tenus consulem agere. *Esse*) Re vera consulatum gerere, perficiendo omnia consulis munia. *Quod concupierunt*) Quandoquidem affectarunt esse consules. *Vt f.*) Modò titulo tenus fuerint. id est, vt tantùm modo dicantur fuisse consules, & tamen munia cõsulum non sint executi. *Alterum*) Secundum *Cæteris*) Barbaris, externis. *Imputari*) Ascribere, opponere, in excusationem tuam *Nobis*) Romanis. nam procul à nobis illum gessisti. *Munus*) Officium. *Sed aud.*) Sed tantùm auditu, non visu quod maius est percipimus. *Fuisse*) In tuo secundo consulatu. *Sed di.*) Sed hoc tantùm ab aliis asseritur. *Nos*) Romanos. *Rumoribus*) Famis sine certo autore. nam fama, certum habet autorem.

Quousque)

Quouſque) Perinde ac ſi diceret ſempérne? *Abſentes*) Per auditum, nec intuendo te conſulem. *De abſente*) De te gerente conſulatum procul à nobis.

medius annus valet, in principum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes ineſſe: cupimus tamen experiri, an nunc quoque vna eadémque res ſit bonus conſul, & bonus princeps. nam præter id, quòd eſt arduum, duas eaſq́; ſimul capere poteſtates ſummas, tum ineſt vtrique nonnulla diuerſitas, cùm principem quàm diſſimillimum conſuli deceat. Atque ego video proximo anno conſulatus recuſandi hanc præcipuam fuiſſe rationem, quòd eum abſens gerere non poteras. ſed iam vrbi, votíſque publicis redditus, quid eſt in quo magis ſis approbaturus, quæ, quantáque fuerint, quæ deſiderabamus? Parum eſt vt in curiam venias, niſi & conuocas. vt interſis ſenatui, niſi & præſides. vt cenſentes audias, niſi & perrogas. Vis illud auguſtiſſimum conſul aliquando tribunal maieſtati ſuæ reddere? aſcende. vis conſtare reuerentiam magiſtratibus, legibus autoritatem, modeſtiam petulantibus? adi. Quod enim intereſſet reip. ſi priuatus eſſes, conſulem te haberet tantùm, an & ſenatorem: hoc nunc ſcito intereſſe principem te habeat tantum an & conſulem. His tot tantíſque rationibus, quanquam multum reluctata verecundia principis noſtri, tandem tamen ceßit. At quemadmodum

Medius annus) Annus vnus, qui fluxit poſt actum à te ſecũdum conſulatum. *In principum plus*) Plus valet annus in commutandis moribus principum. nam in prouerbiis receptum eſt, honores mutare mores. quod apparuit in Caio, qui initio principatus bonus, mox ad vicia deflexit. *Dicimus*) Ex philoſophorum ſententia, qui putant omnes virtutes ineſſe, cui vna virtus perfectè ſit. *Experiri*) Reipſa cognoſcere, quod plus eſt quàm præceptis inſtrui. *Duas q.*) Conſulatum & principatum. *Cùm principẽ deceat quam diſſimillimum cõſuli*) Cùm conueniat principi, facere diuerſa à conſule. non enim idem principatus & conſulatus, hic legibus ſubiacet, ille nequaquam: hic reipublicæ cauſa conſtitutus, vt iuri dicũdo præſit, ille vt omnibus. conſulem decet pro tribunali petentibus ius reddere, & totum diem litigantes audire: principem verò non pati diſceptantium obliquas orationes, non palàm reprehendi. *Proximo*) Præterito. *Abſens*) Procul ab vrbe *Gerere*) 'us dicere. *Votis publicis*) Memorat libro decimo Martialis, quanto deſiderio Traianus expectaretur à Romanis. *Quid eſt*) Nihil optatius quàm conſulatus. *Quæ*) Qualitatem rerum notat. *Conuocas*) Conſul poterat conuocare ſenatum, quod monſtrauimus ex teſtimonio Ouidij, Gellij, Tranquilli. *Præſides*) Nam ſine præſidentiâ conſulis aliqua res in ſenatu agi non poterat. vnde vbi Marij Priſci accuſationem retulit princeps, inquit, præſidebat, erat enim conſul. *Cenſentes*) Senatores ſententiam dicentes. *Prorogas*) Differs in alium diem rem de qua agitur: hoc enim in conſulis poteſtate vel magis perrogas, ſcilicet ſententiam, quod erat officium conſulis. *Reddere maieſtati ſuæ*) Reſtituere condignam & veterem autoritatem præſidendo. *Auguſtiſſimum*) Nobiliſſimum, maieſtatis plenum. *Aſcende*) Illud tribunal, id eſt, conſul fias. *Conſtare reuerentiam*) Ineſſe reſpectum & timorem. *Magiſtratibus*) Conſulatui præſertim. *Legibus*) Quia conſul ius reddebat. *Adi*) Aſcende tribunal

consulis. *Quod enim*) Sensus est, tantum differt te esse principem, & non consulem, quantum si absque imperio esses solùm consul,& non senator: quod quidem dedeceret,& præter consuetudinem fieret. *Nostri*) Traiani.

*cessit, non se vt priuatis, sed vt priuatos pares sibi faceret. Recepit enim tertium consulatum vt daret. nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non sustinerent tertiò consules esse, nisi cum ter consule. Bellorum istud sociis olim, periculorum consortibus, parcè tamen tribuebatur. quod tu *singularibus viris ac de te quidem bene ac fortiter præstitisti, sed in toga meritis. vtriusque cura, vtriusq; vigilantia, obstrictus es Cæsar. Sed in principe rarum ac prope insolitum est, vt se putet obligatum: aut si putet, amet. Debes ergo Cæsar, & soluis: sed cùm ter consules facis, non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus videris. quin etiam per quàm modica quædam ciuium merita fortunæ tuæ viribus in maius extollis. efficis enim vt tantum tibi quisque præstitisse videatur, quantum à te recepit. Quid isti benignitati precer, nisi vt semper obliges, obligeris, incertúmque facias, vtrum magis expediat ciuibus tuis*

Cessit) Tertium consulatum recepit, cuius lib. xi. mentio fit à Mart. Et qui purpureis iam tertia nomina fastis Iane refers, Neruę vot precor ore pio. Hunc omnes seruate ducem, seruate senatum. Moribus hic viuat principis, ille suis. *Non vt faceret se p.p.*) Non vt dimitteret aliquid de maiestate imperatoria, & æquaretur priuatis in numero consulatus. *Pares*) Tertium consules quem admodum se. *Vt daret*) Vt alios faceret pariter tertium consules. *Pudorem*) Senatorum, qui iam fuerant secundum consules. *Tertiò*) Tertiò consul est tertio loco creatus,& duos ante factos significat; tertium vero consul, tempus adsignificat & ter antè factum consulem fuisse. verbi causa, P. Valerium Publicolam dicemus tertiò consulem fuisse, cùm primo fuerit L. Brutus, secundò, L. Tarquinius, tertiò, Publicola. sed tertium consulem dicemus Fabium, vt qui tres consulatus gesserit. huius rei longa disputatio apud Gellium lib. ix. ex autoritate Varronis. sed tertium pro tertio & econtra, vt hîc indifferenter accipitur. *Cùm ter c.*) Cum Traiano ter consule. cæteri vt Liuius, cùm tertium consule dixissent. sed & hoc Plinianum non absurdum, nam sicut idem dixit iterum consulem, & alij bis consulem, pro secundum consulem, quid prohibet ter consulem dicere pro tertio consule? *Istud*) Tertius consulatus. olim vrgente republica. *Sociis bellorum*) Vt magistris equitum. *Parcè*) Raro. non enim inuenies passim tertium consulatum adeptos apud veteres, sed rarenter. nam nisi soluerentur legibus, non poterant alterum consulatum petere, nisi interposito decennio. *Singularibus viris*) Frontonem possumus intelligere propter sequentia. nam mox dicet, vterque nuper consulatum gesserat à patre tuo. & Dion Frontonem vnum ex his recitat. alterum adhuc quærimus, nisi volumus intelligere Virginium Rufum, qui etiam à Traiano fuit designatus quartum consul. nam Arrium Antoninum virum similem antiquis sanctitate, verecundia, ætate, scimus tantùm bis consulem fuisse. Quòd tertium consulatum tu præstitisti singularibus viris, ac de te quidem benè & fortiter meritis. *Sed in toga*) Id est, tibi beneficis circa res ciuiles. perturbauit ordinem verborum, quod si prudenter fiat, multum ornatus affert orationi. *Vtriusque*) Viri, scilicet debes his duobus, quos elegisti consules propter curam, & diligentiam qua vsi sunt in rebus suis.

ſuis. *Vt ſe putet obligatum?*) Vt credat debere ciuibus à quibus beneficium acceperit. nam alij principes quantumuis obligati, tamen ſe nihil ſuis debere credunt. *Amet*) Contentus ſit, amplectatur, gratiam referat, non oderit. *Ter conſules*) Tertium conſules illos ſingulares viros. *Non ideo*) Non ingratus vt qui debitum beneficium perſonis. *Fortunæ tuæ*) Viribus. quia magna retribuis, nam potes cùm ſis imperator: & ſic quæ ciues tibi præſtitere, quamuis parua, reſpectu tamen tuæ remunerationis magna videntur. *Nihil obligeris*) Vt alij in te beneficia conferant, vt tu illis maiora retribuas, quibus tibi deuincias. *Expediat*) Illis vtile ſit. *Tibi debere beneficium*) A te ſumere.

debere tibi, an præſtitiſſe. Equidem illum antiquum ſenatum contueri videbar, cùm ter conſule aßidente tertiò conſulem deſignatum rogari ſententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantúſque tu. Accidit quidem vt corpora quamlibet ardua, & excelſa procerioribus admota decreſcant, item vt altißimæ ciuium dignitates collatione faſtigij tui quaſi deprimantur, quantóque propius ad mvgnitudinem tuam aſcenderint, tantò etiam à ſua deſcendiſſe videantur. Illos tamen tu, quanquam non potuiſti tibi æquare cùm velles, adeò in edito collocaſti, vt tantum ſuper cæteros, quantum infra te cernerentur. Si vnius tertium conſulatum in eundem annum in quem tuum contuliſſes, ingentis animi ſpecimen haberetur. vt enim fœlicitatis eſt quantum velis poſſe, ſic magnitudinis, velle quantum poſſis. Laudandus quidem & ille qui tertium conſulatum meruit, ſed magis ſub quo meruit. magnus memorandúſque qui tantum præmium cepit, ſed maior qui capienti dedit. Quid? quòd duos pariter tertio conſulatu collegas tui ſanctitate decoraſti? vt ſit nemini dubium hanc tibi præcipuam cauſam fuiſſe extendendi conſulatus tui, vt duorum conſulatus amplecteretur, &

An præſtitiſſe) An in te contuliſſe: nam longè maiora recipiunt. *Antiquum*) Ante imperatores cùm reſpublica ſtaret. *Aſſidente*) Iuxta te in pari ſella curuli. præſidebat enim Traianus, aſſidebat eius collega. *Tertiò conſulem*) Secundus eſt ſecutus Cœlium, qui in principio libri idem dixit, & Qu. Claudium libro decimonono, dicentem C. Marium creatum ſeptimò conſulem, & Gellius ad hæc ait, Romę doctum virum dicere ſolitum, tertiò & quartò conſulem non tertium quartúmque. *Rogari ſententiam*) Conſules, niſi eſſet princeps ſenatus, rogabant primùm deſignatos conſules, ac deinceps alios ſenatores. *Illi*) Ter conſules. *Quantus*) Quàm magnus & conſpicuus. præſidebat enim. *Admota*) Comparata. *Decreſcant*) Minora videãtur. *Faſtigij tui.*) Imperatoriæ maieſtatis. *Quantóque pr.*) Et quo fuerint maiores. *A ſua*) Inſita magnitudine. *Illos*) Ter conſules. *Æquare*) Parem dignitatem tribuere: nam regnum non capit duos. *Cùm velles*) Cùm optares tibi æquare. *In edito*) In altiſſima dignitate. *Cæteros*) Senatores, tanto enim interuallo ſuperabant reliquos dignitate præditos, quanto ipſi ſuperabantur ab imperatoria maieſtate. *Si minus*) Argumentum à minori ad maius, id eſt ſi tertium conſulatum contuliſſes eo anno, quo tu eundem accepiſti, magnanimi fuiſſet argumentum, ſed tertium conſulatum duobus eodem anno conferre hoc maius. *Velle quantum poſſis*) Extendere magnanimitatem ſuam quantum liceat. *Sed m.*) Laudandus eſt Traianus. *Maior*) Imperator. *Quid*) Dicam. *Duos*) Col-

legas. creauerat Traianus se & alterum collegam tertium consules in sex menses. alium verò tertium designauerat consulem in posteriores sex menses, vt suo consulatu duos tertium consules faceret, vni vero semper collega extitit. nam per totum annum duos collegas habuit. inde vt vtrosque complecteretur, protulit suum consulatum vsque in finem anni, quem tantùm semestrem gessisset. alij opinantur mortuo Nerua horum alterum fuisse consulem, sed cùm aliquot menses restarent, ad finem consulatus sui, Traianum cum eo iniisse consulatum. quo tempore semestri expleto alium consulem sibi asciisse, & vt cum eo integrum consulatum gereret, sibi semestre tempus in hoc magistratu prorogasse.

collegam te vni daret. Vterque nuper consulatum alterum gesserat à patre tuo, id est, quanto minus, quàm à te datum. vtriusque adhuc oculis paulo antè dimissi fasces oberrabant, vtriusque solennis ille lictorum, & prænuncius clamor auribus insederat, cum rursus curulis, rursusq; purpura. vt olim cùm hostis in proximo, & in summum discrimen adducta resp. expertum honoribus virum posceret, non consulatus hominibus iisdem, sed iidem homines consulatibus reddebantur. Tanta tibi benefaciendi vis, vt indulgentiam tuam necessitas æmuletur. modò prætextas exuerant, resumant. modò lictores abire iusserant, reuocent. modò gratulantes amici recesserant, reuertantur. hominisne istud ingenium est? hominis potestas? renouare gaudia, redintegrare lætitiam, nullámque requiem gratulationis dare, neque alia repetendis consulatibus interualla permittere nisi dum finiuntur? Facias ista semper, nec vnquam in hoc opere aut animus tuus, aut fortuna lassetur. des quàm plurimis tertios consulatus, & cùm plurimis tertios consulatus dederis, semper tamen plures,

Collegam perpetuum) Per totum annum. *Vni)* Priori. *Vterque)* Quos tertium cõsules fecisti. *Alterum)* Secundum. *A patre tuo)* Nerua. à quo Frontonem factum consulem legimus apud Dionem. nam Virginium alterum intelligere non licet, quamuis à Nerua creatum. quia iam gesserat tertium consulatum, ante imperium Traiani. *Id est)* Interpretatio. *Quanto minus)* Dicit Secundus horum consulatum fuisse minoris dignitatis quem accepissent à Nerua, quàm tertium, quem accepissent à Traiano, qui maior erat patre Nerua. *Dimissi fasces)* Depositus consulatus, quem designat per fasces, quos lictores Coss. præferebant. *Prænuncius)* Nuncians adesse consules, vt populus via discederet. præcedebant enim lictores, ad quos respiciens Ouidius dixit, Iamque noui præeunt fasces. *Curulis)* Sella. *Solennis)* Annuus, celeberrimus. *Purpura)* Toga prætexta oblata est. *In proximo)* Esset iuxta vrbem, vt Annibal. *Posceret)* Exigeret ad tutelam. *Virum expertum honoribus)* iam multoties factum consulem, vt Fabium Maximum. *Sed iidem homines consulatibus reddebantur)* Sed consulatus indigebat talibus hominibus, non autem ipsi consulatu. quare consulatui restituebantur tanquam ipsum defensuri. *Necessitas)* Vt olim necessario creabantur etiam præter leges, quibus intra decennium nemo poterat iterũ creari consul. *Gratulantes)* Ob susceptum consulatum. *Reuertantur)* Gratulatum. *Hominisne istud ingenium est)* Agit hoc interrogatio, vt confiteamur non esse istud humanum, sed diuinum. *Nullam requiem)* Nullam intermissionem, sed continuare consulatum. vtitur amplificatione. *Nisi dum finiuntur)*

niuntur) Niſi finitis tertiis conſulatibus *Iſta*) Continuare conſulatus. *Aut animus tuus*) Sis ſemper eodem animo. *Aut fortuna*) Viuas ſemper in imperio:

quibus debeas dare ſuperſint. Omnium quidem beneficiorum quæ merentibus tribuuntur, non ad ipſos gaudium magis quàm ad ſimiles redundat. præcipuè tamen ex horum conſulatu non ad partem aliquam ſenatus, ſed ad totum ſenatum tanta lætitia peruenit: vt eundem honorem omnes ſibi, & dediſſe, & accepiſſe videantur. Nempe enim hi ſunt, quos ſenatus cum publicis ſumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit quidem primos. hoc eſt igitur, hoc eſt quod penitus illos animo Cæſaris inſinuauit. An parum ſæpe experti ſumus, hanc eſſe rerum conditionem, vt ſenatus fauor apud principem, aut proſit, aut noceat? Nonne paulo antè nihil magis exitiale erat, quàm illa principis cogitatio? hunc ſenatus probat, hic ſenatui carus eſt, oderat quos nos amaremus, ſed & nos quos ille. Nunc inter principem ſenatúmque digniſſimi cuiuſque charitate certatur. demonſtramus inuicem, credimus inuicem, quódque maximum amoris mutui ſignum eſt, eoſdem amamus. proinde Patres C. fauete apertè, diligite conſtanter. Non iam diſſimulandus eſt amor, ne noceat, non premendum odium, ne proſit. eadem Cæſar, quæ ſenatus, probat improbátque. vos ille præſentes, vos etiam abſentes in conſilio habet. tertiò conſules fecit, quos vos elegeratis, & fecit hoc ordine, quo electi à vobis erunt.

Quibus debeas dare) Qui digni ſint tertio conſulatu. *Similes*) Bonos, benemerentes. *Horum*) Duorum. *Publicis ſumptib. minuendis*) Temporibus Neruæ hoc ſcias factum qui Dione ſcribente, vt impendia publica contraheret, ſacrificia non pauca, equorum curſus atque certamina, nec minus ſpectacula quædam ſuſtulit. *Primos*) Præcipuos imprimis. nec mirum ſi dixit ſenatus. nihil enim vnquam fecit Nerua ſine conſilio ſenatus. *Hoc eſt*) Repetitio, id eſt, quia iudicio ſenatus tanquam optimi electi fuerant. *Inſinuauit*) Latenter conciliauit. *Proſit*) Si bonus eſt princeps. *Noceat*) Si malus. *Paulo antè*) Sub Domitiano. *Nos ſenatores*) Oderamus. *Quos ille*) Malos quos Domitianus amabat. *Nunc inter*) Senſus eſt: & princeps & Senatus amant effuſiſſimè viros optimos, ac in amore contendunt, quis eorum magis diligat. *Demonſtramus*) Digniſſimos. *Inuicem*) Et ſenatus & princeps. Dion. Traianus bonos & ſtudioſos honoribus & dignitate auxit. *Fauete*) Bonis. *Aperte*) Liberè, ſine periculo. *Non iam amor eſt & c.*) Non opus eſt fingere illos odiſſe quos amamus, ne id nobis nocumento ſit: quod ſolebat euenire ſub Domitiano, vt qui bonos amarent & laudarent, pariter periclitarentur. *Premendum*) Tacentum, celandum. *Odium*) Aduerſus malos. *Vt*) Hoc premere odium nobis vtilitati cedat. *Probat*) Bona. *Improbat*) Mala. *Vos*) Senatores. *Abſentes*) Nam conſulebat ſenatores per literas ſi abſens erat, de eo quod facturus erat. fuit enim ſenatui dilectus & carus, quem iucundè & honorificè appellabat. *Vos elegeratis*) Cornelius Tacitus libro primo ſuarum hiſtoriarum, ſi tamen Taciti ſunt, inquit: tum primum ſub Tiberio ad patres è campo tranſlata fuiſſe. nam ad eam diem etſi potiſſima arbitrio principis, quædam tamen ſtudiis tribuum fiebant.

In consilio hab.) Consulit. *Hoc ordine*) Vt quem priorem in sumptibus muniendis vos elegeratis, eundem priorem & ipse tertium consulem renunciauerit. *Vterque videtur*) Conuertit orationem ad illos tertium consules. magis tamen placet vt legatur, Magnum vtrumque videtur, vt referatur ad illa duo quæ statim sequuntur, & sit sensus, siue Traianus eos re vera maximè amet, quos à senatu amari intelligit, siue illis quos senatus amat, neminem senatus reuerentiam præfert, quãuis alios habeat sibi chariores.

Magnum vtrunque videtur, siue eosdem maximè diligit, quos scit nobis esse charißimos, siue illis neminem præfert, quamuis aliquem magis amet. Proposita sunt senioribus præmia, iuuenibus exempla, adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos. quisquis probatos senatui viros suscipit, hic maximè principem promeretur. sibi enim accrescere putat, quod cuique adstruatur: nullámque in eo gloriam ponit, quòd sit omnibus maior, nisi maximi fuerint, quibus maior est. Persta Cæsar in ista ratione propositi, talésque nos crede, qualis fama cuiusq; est. huic aures, huic oculos intende. ne respexeris clandestinas existimationes, nullísque magis quàm audientibus insidiantes susurros. Melius omnibus quàm singulis, creditur. Singuli enim decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes, fefellerunt. Reuertor iam consulatum tuum, etsi sunt quædam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen, imprimis quòd comitiis tuis interfuisti candidatus, non consulatus tantùm, sed immortalitatis & gloriæ, & exempli quod sequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te P. R. in illa vetere potestatis suæ sede. perpessus es

Magnum vtrunque videtur) Illis neminem præfert viris quos à senatu diligi non ignorat. *Siue*) Rationes cur magni sint. *Nobis*) Senatoribus. *Præfert*) Dignitate, magistratu. *Senioribus*) Hinc colligitur fuisse grandæuos. *Domos*) Optimorum virorum. *Adeant*) Frequentent, respiciunt illa superiora: non iam dissimulandus est amor. *Suscipit*) Tuendos. an magis, Suscipit, id est, admiratur & colit. *Promeretur*) Obligat. *Accrescere*) Addi. *Quod*) Honoris. *Cuique*) Bono. *Ponit*) Putat esse. *Maximi*) Manime cõsequantur senatores. *Maior*) Vide comparatiuum quandoque habere maiorem vim superlatiuo, sicut alibi notauimus. *Fama*) Certa gloria. *Clandestinas*) Paucorum *Existimationes*) Opiniones, famam. *Susurros*) Delatores tacitè obmurmurantes. Iuuenalis, sæuior illo Pompeius tenui iugulos aperire susurro. sed delatoribus aures clausit Traianus. *Nemo omnes fefellit*) Sententia Aristotelis qui tertio politicorum inquit, in multitudine difficile est omnes labi & errare. *Omnes*) Quia impossibile est non esse aliquos bonos, qui non solent fallere. *Ante consulatum*) Ordine procedit, & secundum artem, vt antequam rem attingamus de qua dicturi sumus, exponamus quæ præcesserint. *Ante consulatum tamen*) Ista tamen præcesserunt tuum consulatum. *Imprimis*) Laudauerim. *Comitiis t.*) Quibus tu fuisti renunciatus tertium consul. *Non tantùm candidatus*) Consulatus, non tantùm veste candida indutus consulatum petisti. *Mirarentur*) Quòd princeps generis humani dignatus esset prodire in comitium candidatus consulatus more priuatorum. *In illa veteri sede*) In comitio. *Potestatis suæ*) Cùm haberet in manu sua se consulem declarare.

longum illud carmen comitiorum, nec iam irridendam moram: consúlque sic factus es vt vnus ex nobis quos facis consules. Quotusquisque principum antecedentium honorem istum aut consulatui habuit, aut populo? non alij marcidi somno, hesternáque cœna redundantes, comitiorum suorum nuntios operiebantur? Alij sanè peruigiles & insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis consulibus, quibus consules renuntiabantur, exilia & cædem machinabantur. O praua & inscia veræ maiestatis ambitio, concupiscere honorem quem dedigneris: dedignari quem concupiscas: quumq́ ex proximis hortis campũ & comitia prospectes, sic illis

Longum illud carmen) Longum verborum ordinem, & solennem in comitiis precationem. nam more instituróque maiorum, quo die consul renunciabatur, qui comitia habebat, à diis immortalibus, vt ea res sibi magistratuique & populo plebique Romanæ bene & feliciter eueniret, precabatur. sicut innuit Cicero pro Murena: id autem fiebat pluribus verbis & certis ac immutabilibus, ita ab antiquo institutis. An forsan carmẽ hexametrum intelligit, quod à Marco Tullio longum appellatur. an vsurpauit carmen præter aliorum cõsuetudinem, qui voluere quicquid pedibus constaret carmen esse, sicut dicimus Sibyllinum carmen. nam idem Tullius libro quinto de finibus, carmen accepit, pro perfectione aliqua, cùm inquit, sunt enim prima elementa naturæ, quibus auctis virtutis quasi carmen efficitur. Martialis in distichis pro libro posuit carmen, Carmina Nasonis quinque decẽ vque gerit. Interdum tamen pro soluta oratione, vt hic Secundus. item in fine huius orationis: tu nostris comitiis præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es. & Liuius quinto belli Punici ex huius Martij duobus carminibus & reliqua. Censorinus inquit, carmen est modus vocibus iunctus, cuius discrimina cantus, modus, motus. *Irridendam moram)* Simulatam. nam antequam haberentur comitia, sciebant imperatorem consulem renunciandum, quare illa comitiorum mora meritò ab omnibus irridebatur. *Nobis)* Senatoribus priuatis. *Sic)* Eo modo. *Honorem istum)* Petendi consulatum vt proditet in comitium. *Populo)* Vt ab illo suffragia peteret. *Alij)* Imperatores. *Hesternáque cœna redundantes)* Neronem possumus accipere, cuius crapulam Iuuenalis pulsat noctésque Neronis Iam medias aliánque famem scribens. & Tranquillus ait epulas è medio die ad mediam noctem protrahebat. *Redundantes)* Nimium repleti crapula, distenti. *Peruigiles & insomnes)* Caius Caligula non plusquam tribus nocturnis horis quiescebat, ac ne his quidem placida quiete, sed pauida miris rerum imaginibus. ideóque magna parte noctis vigiliæ, cubandiq; tædio nunc toro residens, nunc per lõgissimas porticus vagus inuocare frequenter atque expectare lucem consueuerat. sed imprimis Domitianum respicit, qui multum de nocte solus ambulabat, sæuósq; secessus incolebat, ibi clarissimis viris necem struens. *Quibus consules renunciaban.)* Per quos ipsi declarabantur consules. Tiberium recitat Dion omnes suos in consulatibus collegas violenter interfecisse. vnde cum Drusus simul hũc iniisset honorem, statim cũctos necem illi iudicasse. Tranquillus autor Domitianũ aliquot cõsulares interemisse. *O praua)* Exclamatio opportuna, à Græcis epiphonema dicitur secundũ Hermogenẽ, non rẽ gestã narrãs sed acclamans. *Honorem)* Consulatum. *Proximis o.)* E collibus ortulanis vel ab ortis imperatoris vicinis cãpo Marcio, vbi comitia habebantur. campũ Martis P. Victor in nona regione locat, inter vrbem & Tiberim: in eo fuit villa publica, vbi primum populi census est. actus olim fuit Tarquiniorum, mox adepta libertate

sacrum Marti fecere, equis pratum, iuuenibus se ad bellicas meditationes exercentibus ludum opportunissimum. autores habeo Liuium & Dionysium. Gellius tamen lib. vj. tradit in xij. tabulis scriptum fuisse Caiam Tarratiam campum Tyberinum siue Martium populo Rom. condonasse. plura de Campo Martio Strabo lib. v. per campum igitur & comitia interpretamur campum Martium, vbi declarabantur consules comitiis centuriatis. nam & paulo pòst dicet sacratum campum fuisse comitiorum locum. & M. Tullius pro domo sua. cōllat enim nullis vnquam comitiis campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse. in Pisonem, sic inquit, sanè sors domina campi. & Liuius. consul in campo Martio comitiis priusquam centurias in suffragium mitteret. Tranquillus in Cæsare dictatore. illum in campo per comitia tribus ad suffragia vocantem partibus diuersis ex ponte vt deiicerent, atque exceptum trucidarent cogitasse. Mamertinus. Illis priscis temporibus multorum ambitu fuit campus infamis. Valegius: inimicitias, inquit, vt simul censores renunciati sunt in campo deposuit. nam de comitio, quod in foro fuit iam prædiximus.

abesse tanquam Danubio Rhenóque dirimare. auerseris tu honori tuo sperata suffragia? renunciarique te consulem iussisse contentus, liberæ ciuitati ne simulationem quidem serues? abstineas denique comitiis abstrusus, atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogaretur imperium. Hæc persuasio superbissimis dominis erat, vt sibi viderentur principes esse desinere, si quid facerent tanquam senatores. plerique tamen non tam superbia, quàm metu quodam submouebantur. an stuprorum sibi, incestarúmque noctium conscij

Abesse) Animo & cogitatione. *Auerseris*) Oderis. maximam vim obtinet hæc interrogatio. *Iussisse*) Imperij verbum. tanto magis reprehendendū, quòd consules ob libertatem creati fuerint, ipse liberæ ciuitati iubeat, id per quod libera videtur. *Ne simulationem q. s.*) Apertè ostendas. fuit enim Domitianus maximus simulator, & dissimulator. *Liberæ c.*) Quæ suis legibus viuit, quæ cæteris imperat. *Abstineas c.*) Ne ex hortis ea despicias *Abstrusus*) Remotus, seclusus in cubiculo. *Illic*) In comitiis. *Abrogetur*) Tollatur si intersis comitiis. nam abrogare est tollere. Liuius lib. iiij. belli Punici: M. Fūdanius & L. Valerius tribuni pl. ad plebem tulerāt de Oppia lege abroganda: M. & T. Iunius tribuni pl. eam legem tuebantur, neq; se abrogari passuros aiebant. Valerius: M. Antoninus & L. Flaccus censores Duronium senatu mouére, quòd legem de coercendis conuiuiorum sumptibus latam, tribunus plebis abrogauerat. idem libro septimo, prætoriam iurisdictionem abrogauit. Trāquillus: capiti legis Papiæ à Tiberio Cæsare quasi sexagenarij generare non possent, edicto abrogauit. & in Caio. Consulibus oblitis de natali suo edicere abrogauit magistratum, fuitque per triduum sine summa potestate respublica. Modestinus de verb. significat. derogatur legi, cū pars detrahitur. abrogatur lex, cū prorsus tollitur. Festus tamen ait abrogare esse infirmare. *Quid*) Cuile. *Tanquam senatores*) Perinde ac si ipsi fuissent senatores, si descendissent in campum candidati consulatus. *Plerique*) Principum. *Quàm m.*) Duos præsertim monstrat Caium & Domitianum, quorum ille libidinosissimus tres imprimis sorores incestauit, hic Iuliam fratris filiam, vltrò corrupit. fuit enim nimiæ libidinis in mulieres & pueros, si Dioni credimus. *Stuprorum*) Pro adulterio & vicio stuprum promiscuè ponunt. Plautus in Amphitryone, stupro dedecoris à viro arguta meo. & Salustius. ac statim fugitiui contra præceptum ducis rapere ad stuprum potuerunt virgines matronasque; &

pro turpitudine antiqui dixerunt, autore Festo, vt fœdè stupréque castigatur quotidie. inter stuprum & adulterium secundum Iurisconsultos hoc interesse quidam putant, quòd adulterium in nuptam, stuprum in virginem & viduam committitur. sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur.

Auspicia) Auguria prospera, quæ captabat antiquitas, cùm comitia esset habitura. *Sacratúmque camp.)* Marti consecratum. *Spaciosissima sede)* In spacio campi Martij diffuso. nam amplissimum fuisse memorat Strabo lib. v. *Deorum)* In eo namq; multa diis constructa delubra, & statuæ viris illustribus erectæ. *Alij)* Principum vel priuatorum meruerunt. *Dum accip.)* Propter humanitatem tuam, qui dignatus esses candidati munia sustinere. *Solennia)* Ordo consuetus. *Si principem cogitares)* Si respiceres conditionem principis, qui non cogebatur iurare in verba: si verò priuatum, nondum erant expleta. *Commoueat)* A suo loco subsecutura principē. *Consulis)* Secundum Appianum libr j. bellorum ciuilium, Comitia consulum, qui magistratum finisset, proponere solebat: quòd si fortè creatio consulis non successisset, interrex aliquis, consul ritamen electione, creabatur, qui comitia proponebat. *In verba)* Quod legibus starer, & pareret: nam sedens consul stanti Traiano iusiurandum præbuit, ille iurauit, expressit, explanauitq; verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisse, deorum iræ consecrabat. *Principibus ignota)* Non consueta iurari à principibus. *Alios)* Consules designatos *Iurul)* Iurasse in verba. Necdum satis certus adhuc ambigo an Traianus iurauerit, nam hoc videtur excedere bonitatem omniū principum. *Identidem)* Frequenter. *Pont.m.)* In epistolis ad Traianum apertè monstratur, fuisse pont. max. *Inturbatus)* Hoc non tam ad laudem consulis, quàm principis pertinet.

auspicia polluere, sacratúmque campum nefario auderent contaminare vestigio? non adeo deos hominesq́ contempserant, vt in illa spaciocissima sede hominum deorúmque coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contrà & moderatio tua suasit & sanctitas, vt te & religioni deorum, & iudiciis hominum exhiberes. Alij consulatum antequam acciperent, tu & dum accipis, meruisti. peracta erant solennia comitiorum si principem cogitares, iamq́ se omnis turba commouerat, cùm tu mirantibus cunctis accedis ad consulis sellam, adigendum te præbes in verba principibus ignota, nisi cùm iurare cogerent alios. vides quàm necessarium fuit consulatum non recusare? non putassemus istud facturū te fuisse, si recusasses. Stupeo P.C. nec dū satis aut oculis meis, aut auribus credo, atque identidem me an audierim an viderim interrogo. Imperator ergo & Cæsar & Augustus, pōtifex maximus stetit ante gremiū consulis? seditq́ consul principe ante se stāte? & sedit inturbatus, interritus, & tanquā ita fieri soleret? quinetiā sedēs præbuit iusiurandū? & ille iurauit? expressit, explanauitq́ verba, quib. caput suū, domū suam, si scienter fefellisset, deorū iræ cōsecraret. Ingens Cæsar, & par gloria tua, siue fecerint istud postea principes, siue non fecerint. Vlla ne satis prædicatio digna est? idem

cuius fiducia consul ardenter iusiurandum obtulit. *Domum suam*) Suo, domesticos, & cognatos. *Consecraret*) Deuouèret, obnoxia faceret.

tertiò consulem fecisse, quòd primò? idem principem, quod priuatum? idem imperatorem, quod sub imperatore? nescio iam, nescio pulchrius ne sit istud, quod præeunte nullo, an hoc quod alio præeunte iurasti. in rostris quoque simili religione ipse te legibus subiecisti: legibus Cæsar, quas nemo principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere, quàm nobis. Sic fit vt nos tibi plus velimus. Quod ego, nunc primùm audio, nunc primùm disco. Non est princeps super leges, sed leges supra principem: idem Cæsari consuli, quod cæteris non licet, iurat in legem attendentibus diis. nam cui magis quàm Cæsari attendant? iurat obseruantibus his, quibus idem iurandum est, non ignarus alioqui nemini religiosius quod iurauerit custodiendũ, quàm cuius maxima interest non peierare. itaq; & abiturus consulatu iurasti te nihil contra leges fecisse. Magnum hoc erat cùm promitteres, maius postquam præstitisti. iam

Tertiò) Tertiò consul, dum imperator eras, primò autem dum priuatus. *Idem*) Iurasse in verba. *Sub Imper.*) Domitiano, & Nerua. *Pulchrius*) Laudabilius. *Istud*) Pro illud posuit, quòd princeps legibus te astrinxisti in comitiis. *Præeunte nullo*) Nullo præmonstrante verba quæ dicturus eras. nam in sacris & rebus solennibus solebat aliquis pontifici Maximo submissa voce prædicere verba, quæ ille dicturus erat voce clara, ne erraret, tantam sacrorum curam habuit antiquitas. quam consuetudinẽ Plautus tetigit, & Tacitus libro xx. vbi de templo Capitolini mentionem facit. tum inquit Heluidius Priscus prætor præeunte Plauto Heliatio pontifice, Iouem, Iunonem, Mineruam, præsidésque imperij deos precatus & reliqua. Valerius autẽ inquit. Africanus posterior censor, cùm lustrum conderet, inque solito sacrificio scriba ex publicis tabulis solenni eius precationis carmine præiret, quo dij immortales, vt pop. Rom. res meliores, amplioresque facerent, rogabantur, satis, inquit, bonę ac magnæ sunt. Plin. li. xxviij. vidimusq; certis precationibus obsecrasse summos magistratus, & ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari, qui attendat, alium verò prępom, qui faueri iubeat. *Alio præeunte*) Alio prædicente quæ dixisti. Quod est indicium humanitatis & religionis. sicut illud, cùm firmitudinis, firmissimæq; memoriæ, ac fiduciæ sui. *Religione*) Sacramento. *In rostris*) In foro vbi ius erat dicturus. *Te legibus subiecisti*) Pacatus pro Theodosio: tantum tibi per te licet, quantum per leges licebat. ius summum facultate & copia commodandi, non securitate peccandi experiris. *Legibus Cæsar*) Te subiecisti. cum admiratione repetitio interrogatiua. *Nemo legislator*) Iuriscõsultus. *Scripsit*) Condidit. Dion in Augusto. Imperatores adepti sunt quod nulli Romanorum olim vnquã concessum fuerat. soluti enim sunt omnibus legibus, nullisq; scriptis tenentur. hinc ff. t. Vlpianus, princeps legibus solutus est, voluntate tamẽ sua seipsum subiecit eadem Paulus ff xxxij. & imperator Alexander l b. vj. codicis, ac Iustinianus in Institutionibus, sed apertius in codice. digna, inquit, vox est maiestate regnantis legibus alligatum se principem profiteri, adeo de autoritate iuris nostra pendet autoritas. & re vera maius imperio est submittere legibus principatum, & oraculo

culo præſentis edicti, quod nobis licere nō patimur, indicamus. quare Apollonius Veſpaſiano præcepit, legē imperatori dominari debere, quia in illis ferendis erit modeſtior, ſi eas non contempſerit. *Nobis*) Priuatis licet. *Velimus*) Licere pluſquam licet. *Non eſt princeps*) Quia ipſe pariter nobiſcum legibus paret. *Sunt leges*) Omnes reguntur legibus. *Attendentibus*) Audientibus. *Obſeruantibus*) Videntibus ſenatoribus. *Alioquin*] Inſuper. *Quàm*) Sibi principi. *Abiturus*) Depoſiturus. *Præſtit ſi*). Longè enim maius obſeruare promiſſa, quàm tantum polliceri.

toties procedere in roſtra, inaſcenſúmque illum ſuperbiæ principum locum terere, hîc ſuſcipere, hîc ponere magiſtratus, quàm dignum te, quámque diuerſum conſuetudine illorum: qui pauculis diebus geſtum conſulatum, imò non geſtum abijciebant per edictum! hoc pro concione, pro roſtris, pro iureiurando, ſcilicet vt primis extrema congruerent, vtque hoc ſolo intelligerentur ipſi conſules fuiſſe, quòd alij non fuiſſent. non tranſiliui, Patres conſcripti, principis noſtri conſulatum, ſed eundem in locum contuli, quicquid de iureiurando dicendum erat. neque enim vt in ſterili ieiunáque materia eandem ſpeciem laudis diducere ac ſpargere, atque identidem tractare debemus. Illuxerat primus conſulatus tui dies, quo tu curiam ingreſſus, nunc ſingulos, nunc vniuerſos adhortatus es reſumere libertatem, capeſſere quaſi communis imperij curas, inuigilare publicis vtilitatibus, & inſurgere. Omnes ante te eadem iſta dixerunt, nemini tamen ante te creditum eſt. Erant ſub oculis naufragia multorum, quos inuidioſa tranquillitate prouectos improuiſus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quàm blanditiæ principū illorū, quibus tanta lenitas, tāta fraus, vt facilius eſſet iratos, quā propitios habere? te v. ſecuri, & alacres quòd vocas ſequimur. iubes eſſe liberos? erim⁹. iubes quæ ſētimus

Toties) Claudium Tranquillus meminit cōſulem, & extra hunc honorem ius laborioſiſſimè dixiſſe, etiam ſuis ſuorúmque diebus ſolennibus. nonnunquam feſtis quoque antiquitus & religioſis. *Inaſc.*) Nunquam ab aliis ſuperbis principibus aſcenſum, vt ius publicè dicerent. Domitianum tamen ſcribit Tranquillus ius diligenter & induſtriè dixiſſe, plerunque & in foro pro tribunali, & extra ordinem. *Hic*) In roſtris. *Imò non g.*) Sed tantum titulo tenus, & in reipſa. correctio. color. *Hoc*) Significaſti. *Ipſi*) Traianus & collēga. *Alij p.*) Qui morem conſulum non fuerant executi. *Nō tranſiliui*) Quia iam de conſulatus depoſitione locutus fuerat, dicit non ideo ſe tranſmiſiſſe, quæ in eo geſta fuerint. hoc dicendi genus reficit auditorem, & magis attentum facit. *Eundem in locum*) In vnum, vt per ſpecies rerum procederet. *Speciem laudis*) Iuriſiurandi cæteris inſuetā. *Deducere*) Protrahere. eſt enim oratoris res amplificare, vel minuere pro commodo ſuo. quod quamuis Secundus fecit, tamen artem diſſimulat, cùm præcipua ars ſit diſſimulare artem, præſertim in iudiciali & deliberatiuo genere, in demonſtratiuo interdum. *Spargere*) Diuerſis locis ſolet fieri, vbi materia exilis eſt, & per amplificationem eandem tractando variè, & a

tractare. *Identidem*) Frequenter, quod ſo-

diuersimodè eam augere conamur. sed hic vbi inquit, materia supercurrit, non opus est eloqui ratione. *Primus dies*) Cal. Ianuarij. *Consulatus t.*) Tertij. *Curiam*) Senatum. *Singulos*) Senatores. *Resumere*) Quia diu per tyrannos depressa fuerat. *Quasi c.*) Perinde ac si ipsi participes forent imperij *Insurgere*) Intendere diligentiam. *Omnes*) Principes. *Creditum est*) Quia credebant simulata dici. *Erat sub o.*) Animaduertebant, considerabant. *Naufragi*) Pericula. *Cades*) Translatio. *Turbo*) Tempestas. perstat in metaph. *Inuidiosa t.*) Ex secessu, quòd principes inuiderent illorum quieti. an melior erit lectio, insidiosa quam inuidiosa, quia blàdè prouecti repentè conciderunt. *Prouectos*) Honoribus auctos. *Infidum*) Cui non sit credendum. comparatio. *Quàm blanditia principum*) Imprimis respexit Tiberium & Domitianum, qui à se interficiendis maximè blandiebantur. autoribus Tranquillo & Dione. *Lenitas*) Clementiæ simulatio. *Facilius*) Melius. *Sequimur quò vo. as*) Facimus quod iubes. *Liberos*) Liberè loqui, & libertatem defendere.

promere in medium? proferemus. Neque enim adhuc ignauia quadam, & insito torpore cessauimus. Terror & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à republica (erat autem omnino nulla resp.) oculos, aures, animos auerteremus. At nunc tua dextera, tuisque promissis freti, & innixi obsepta diutina seruitute ora reseramus, frenatámque tot malis linguam resoluimus. Vis enim tales esse nos, quales iubes, nihilque exhortationibus tuis fucatũ, nihil subdolum, denique quod credẽtem fallere paret non sine periculo fallentis. neque enim vnquam deceptus est princeps, nisi qui prius ipse decepit. Equidem hunc parentis publici sensum cũ exhortatione eius, tũ pronunciatione respexisse videor. Quæ enim illa grauitas sententiarum? quàm inaffectata veritas verborum? quæ adseueratio in voce? quæ affirmatio in vultu? quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides?

Promere in m.) Dicere palàm. *Insito torp.*) Natiua pigritia. sed eorum ingenia erant hebetata, fracta, contusa, propter mala quæ iam per multos annos viderant & tulerant, vt idem ad Aristonem testatur. *Misera prudentia*) Per miserias comparata. *Ex periculis*] Nostrorum & aliorum. *Monebat*] Nos, ne libera animi, vt inquit satyricus, verba proferremus, & vitam pro vero impenderemus. *Erat autem*] Correctio. vbi tyranni dominantur nulla respublica est. *Dextera*) Auxilio. *Diutina seruitute*] Domitiani quindecim annos imperantis. *Frenatam*] Cohibitam, retentam. *Tales*] Liberos in dicenda sententia. *Fucatum*] Falsum, dissimulatum, tectum. fucus enim, autore Seruio, genus est herbæ, qua vestes tinguntur. & fucum posuit Terentius in Eunucho pro insidiis & fraude. fucum, inquit, factum mulieri. sic ad Quintum fratrem Cicero, Iam illud teneto diligenter, si eum qui tibi promiserit fucum (vt dicitur) facere velle senseris, vt te id audisse, aut scisse dissimules. nam fucus bestiola ex equis nascens sine aculeo tanquam apis imperfecta: mel surripit apibus. vnde à Varrone dicitur fucus. fur & fucilis, falsa dicitur quasi fucata, autore Pompeio. *Denique*) Nihil est. *Non sine periculo fallentis*) Nam qui fallit, plerunque fallitur. *Neque enim*) Sententia. *Ipse*) Qualis Domitianus. *Hunc sensum*) Talem & veram sententiam. *Parentis*) Publici. *Traiani*) Patris patriæ. *Exhortatione*) Cùm nos ad bonum

publicum

publicum prouocaret. *Sententiarum*) Quas spargebat per orationem suam, an magis in sententiis dicendis. *Inaffectata*) Facilis, naturalis, aperta. veritas enim caret fuco & prætextu verborum.

tenebit ergo semper quod suaserit, scietq́ue nos quoties libertatem, quam dedit, experiemur, sibi parere: nec verendum est ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter vtamur, quos meminit sub malo principe aliter vixisse. Nuncupare vota pro æternitate imperij, & pro salute ciuium, imò pro salute principum, at propter illos pro æternitate imperij solebamus. Hæc pro imperio nostro in quæ sint verba suscepta operæprecium est adnotare: si bene rempublicam, & ex vtilitate omnium rexeris. Digna vota, quæ semper suscipiantur, sempérque soluantur. Egit cum diis ipso te autore Cæsar resp. vt te sospitem, incolumemq́ue præstarent, si tu cæteros præstitisses: si contrà, illi quoq́ue à custodia tui corporis oculos dimouerent, téque relinquerent votis, quæ non palàm susciperentur. Alij se superstites reipublicæ optabant faciebántque. Si salus tua inuisa est, si non sit cum reipublicæ salute coniecta, nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus, omnibúsque annis in consilium de te deos mittis, exigísque vt sententiam suam mutent, si talis esse desieris, qualis electus es. Sed ingenti cōscientia Cæsar pacisceris cum diis, vt te si mereberis seruent, cùm scias an merearis neminẽ magis quã deos scire. Nonne vobis P. C. hæc diebus ac noctibus agitare secum videtur? ego quidem in me, si omnium vtilitas ita posceret, etiam

Tenebit) Erit semper in hac sententia, vt pro vtilitate reipublicæ libere loquamur. *Sibi parere*) Facere quod iusserit. *Si fidelitate temporum*) Si confidimus suis temporibus. *Quos*) Senatores. *Aliter*) Tacitos, obsequentes voluntati Domitiani etsi diuersa sensissent. *Nuncupare vota*) Perseuerat exemplo docens posse omnes liberè loqui. *Propter illos*) Non propter nos. *Pro æternitate imperij*) Vt Romanum imperium semper floreret. in epistolis ad Traianum, Noua inquit, vota suscepimus, precati deos, vt te rempublicámque florentem & incolumem ea benignitate seruarent, quam super magnas plurimásque virtutes præcipua sanctitate consequi deorum honore meruisti. *Hæc*) Vota. *Suscepta*) Sunt. *Pro imperio n.*) Vt dij Romanum imperium tueantur. *Si bene*) Cùm hac conditione nuncupauimus. *Egit*) Pacta est, conuenit. *Si tu cæteros p.*] Si tuos incolumes seruasses. *Si c.*) Si secisses, id est male tractasses. *Illi*) Dij. *Votis*) Imprecationibus, execrationibus. *Non p.*) Secretò, propter metum. *Superstites r.*) Oppressa rep. Neronem notat, qui cùm in sermone quodam diceretur, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. id est me mortuo terra misceatur igni: immò inquit, ἐμοῦ ζῶντος, id est, me viuente, quod planè fecisse recitat Suetonius. *Optantibus*) Ciuibus. *Omnibusque annis*) Nam singulis annis vota suscipiebant pro salute imperatoris, non solùm consules, sed & prouinciarum præsides, cum militibus & prouincialibus. *In consilium*) Facis vt dij de te consulant, an dignus sis, qui sis sospes. nescio qui semibarbarus hu...

nostrum sensum corruptè legit, & tamen tanquam ipse primus fuerit interpretatus me calumniando, vel inuitus laudat, ita fœdè lapsus, vt perdito pudore audeat meam sentētiam tanquam suam sibi vendicare, cum scriptum fuerit in prima editione, facis vt de te dij consulant non autem, vt te dij consulant. quænam ista scriptoris tam manifesta impudentia vel socordia? addo quod ne præposterè legi notat, cùm eius loco an scribendum sit. & profectò nisi ita frontem perfricuisset, nunquam modestiam meam, quam vbique præstitimus, expugnasset. *Mutent*) Te perdant. *Qualis*) Optimus. *Ingenti*) Rectissima & sanctissima fretus.

præfecti manum armaui, sed ne deorum quidem aut iram, aut negligentiam deprecor. quæso immò, & obtestor, ne vnquam pro me vota respublica inuita suscipiat, aut si susceperit inuita, ne debeat. Capis ergo Cæsar salutis tuæ gloriosissimum fructum ex consensu deorum. nam cùm excipias, vt ita demum te dei seruent, si bene remp. & ex vtilitate omniū rexeris, certus es te bene remp. gerere, cū seruent. Itaq; securus tibi & lætus dies erit, qui principes alios, cura & metu distinebat, cùm suspensi & attoniti, parumq; confisi patientia nostra hinc atque inde publicæ seruitutis nūcios expectarent, ac si fortè aliquos flumina, niues, venti præpedissent, statim hoc illud esse credebant, quòd merebantur: nec erat discrimen

Præfecti manum a.) Rem tangit nunquam satis laudatam, cuius Dion & alij Græcorum meminere. nam cùm præfectum prætorio, quem creauerat, circumdaturus esset ense, quem nudum illi porrexit, cape hunc dixit. si quidem bene imperauero, pro me hoc vtere: si malè, aduersus me: quamuis qui Traiani vitam ex Dione transtulit, aliter Latinitate hunc locum donauerit, quin etiam scribēs, cùm tribunatū militum ei traderet, parazonium, quo pro dignitate accingendus erat, nudum ei porrexit. at talis, inquit, ensem accipe, quem pro me ita demum strinxeris, si iustè imperauero, quod si perperā quicquam pro me fieri cognoueris, eo in perniciem mei vtaris velim. at Græcè sic scriptum. ἀλλὰ καὶ ὅτε πρῶτον τῷ μέλλοντι τῶν δορυφόρων ὑπάρξειν, τὸ ξίφος ὃ παραζώννυσθαι αὐτὸν ἐχρῆν, ὤρεξεν, ἐγύμνωσέ τε αὐτὸ, καὶ ἀνατείνας ἔφη, λαβὲ τοῦτο τὸ ξίφος, ἵνα ἂν μὲν καλῶς ἄρχω, ὑπὲρ ἐμοῦ, ἂν δὲ κακῶς, κατ' ἐμοῦ χρήσῃ. quæ sic transferri posse videntur. quin etiam quādo primum futuro hastatis preesse, ensem, quo cingi ipsum opus erat, porrexit, nudauitque eum, & extendens dixit, cape hunc ensem, vt si quidem bene imperauero, pro me, sin autem malè, contra me vtaris. ille igitur tribunum, nos præfectum prætorij intelligimus, qui hastatis præerat. nam Suidas δορυφόρους custodes regum armatos interpretatur, quibus præfectus vocabatur prætorio Præfectus, pro magistro equitum ab imperatoribus constitutus. & Dion ab Augusto memorat primum creatos δύο ἐπάρχους τῶν δορυφόρων, id est, duos præfectos prætorianorum. & Suidas quem ἔπαρχον τῶν δορυφόρων vocat, scilicet præfectum hastatorum, alibi ἔπαρχον τῶν πραιτωρίων id est, præfectum prætorianorum, appellat. *Præfecti*) Prætorio nomine Suræ. *Ne deprecor*) Nullis precibus auerto *Inuita*) Me malè imperante. *Ne debeat*) Ne teneatur persoluere. *Gloriosissimum fructum salutis tuæ*) Quod saluus es, quia optimè rempublicā regis est enim cum gloria fructus. *Seruent*) Te incolumē præstent. *Dies*) Primus, & interdum sequentes dies Ianuarij, quibus vbique prouinciarum vota pro salute imperatoris suscipiebāt, & milites solenni iureiurando se in fidem eius astringebant. mali igitur imperatores anxij expectabant nuncium talium rerum. verē esne aliqui exercitus & prouinciæ defecissēt à se, & in alterius verba iurassent. *Patientia nostra*) Nostrūm senatorum, qui in vrbe eramus.

eramus, & iugum patiebamur, præſtantes iuſiurandum principi, & vota ſuſcipientes, ac fidem noſtram obligantes. *Hinc atque inde*) Ex diuerſis prouinciis imperio Romano ſubiectis. *Publicæ ſeruitutis*) Dum vniuerſi ſe tyranno aſtringerent ſacramento. *Aliquos*) Nuncios horum votorum & fidei. *Flumina*) Excreſcentia ſupra modum. *Niues*) Ingentes, quod aſſolet in locis frigidioribus. *Venti*) Aduerſi nauigantibus. *Illud*) Defectionem prouinciarum & exercituum. *Merebantur*) Suis ſceleribus.

vllum pauoris. propterea quod cùm à malo principe tanquam ſucceſſor timeatur, quiſquis eſt dignior, cùm ſit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam ſecuritatem non mora nunciorum, non literarum tarditas differt: ſcis tibi vbique iurari, cùm ipſe iuraueris omnibus. Nemo hoc ſibi non præſtat: amamus quidem te in quantum mereris, iſtud tamen non tui facimus amore, ſed noſtri. nec vnquam illuceſcat dies, quo pro te nuncupet vota, non vtilitas noſtra, ſed fides, Cæſar. Turpis tutela principis, cui poteſt imputari. Queri libet quòd in ſecreta noſtra non inquirant principes, niſi quos odimus. nam ſi eadem cura bonis quæ malis eſſet, quam vbique admirationem tui, quod gaudium, exultationémque deprehenderes, quos omnium cum coniugibus, ac liberis, quos etiam cum domeſticis aris focíſque ſermones? ſcires molliſſimis iſtis auribus parci, & alioqui cùm ſint odium amórque contraria, hoc perquàm ſimile habent, quòd ibi intemperantius amamus bonos principes, vbi liberius malos odimus. Cepiſti tamen, & affectus noſtri, & iudicij experimentum quantum maximum præſens capere potuiſti illo die, quo ſolicitudini, pudoríque candidatorum ita conſuluiſti, ne vllius gaudium alterius triſtitia turbaret. alij cum lætitia, alij cum ſpe receſſerunt. multis gratulan-

Vllum diſcrimen pauoris) Quia omnes præfectos ſuos pariter metuebant. *Propterea*) Cùm quiſquis eſt dignior, timeatur à malo principe, tanquam futurus ei ſucceſſor in imperio. *Cùm nemo non dignior*) Omnes illo digniores cùm ſint, meritò ab illo omnes timentur. *Non differt tuam ſecuritatem*) Quia ſemper es ſecurus. *Iurari tibi*) In tuam fidem & ſalutem. *Vbique*) Per omnes prouincias. *Iuraueris omnibus*) Quòd dij non aliter te ſeruent, niſi pro commodo omnium remp. rexeris. *Nemo hoc non præſtat ſibi*) Id eſt, omnis iurat pro ſalute tua, quia videt hoc ſibi vtile eſſe. *Tamen facimus iſtud non amore tui, ſed noſtri*) Sed vtilitate noſtra, nam amamus te quod videmus expedire nobis vt viuas. *Fides*) Qui ſimus obſtricti ſic facere. ſenſus eſt nunquam fiat vt pro te vota nuncupemus fide iureiurandi aſtricti, & non vtilitate noſtra: perinde ac ſi diceret, ſemper bene regas, & ideo pro communi omnium vtilitate vota faciamus: neque vnquam eueniat, vt malè regas, & perſoluamus vota pro fide ſacramenti, quo fuerimus deuincti. eſt autem fides ſecundum Senecam ſanctiſſimum humani pectoris bonum, ea nulla neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. *Turpis*) Eſt. *Imputari*) Adſcribi vt aliquid tutelæ faciat tantum reſpectu ſui. ſcilicet, ſe tueatur vtilitate propria & non omnium. *Queri libet*) Iuuat conqueri. *Non inquirant in ſecreta noſtra*) Non perſcrutentur & extorqueant quid de illis ſecretò, id eſt, verè ſentiamus. *Niſi mali & crudeles*) Nam boni ſua conſcientia contenti ſunt. *Eadem cura*) Perquirendi noſtra ſe-

creat. *Vbique*) Apud omne hominum genus. *Quos*) Admirabiles. *Domesticis aris*) Priuatim in latibus. *Parci*) Abstineri à maledicencia tui. *Mollissimis*. Istis tuis mitissimis. *Alioquin*) Insuper. *Perquàm sim*) In libertate, nō re ipsa, nā sunt dissimilia. *Ibi*) Secret ò & priuatim. *Affectus* Amoris. *Alij*) Cādidati. *Cum lætitia*) Quia fuerāt designati cōsules.

dum, nemo consolandus fuit. Nec ideo segnius iuuenes nostros exhortatus es consulatum circumirent, senatui supplicarent, atque ita à principe sperarent honores, si à senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adiecisti vt te imitarentur. Arduum Cæsar exemplum, & quod imitari non magis quisque candidatorum, quàm principum possit. Quis enim vel vno die reuerentior senatus candidatus, quàm tu, cùm omni vita, tum illo ipso tempore, quo iudicas de candidatis? An aliud à te quàm senatus reuerentia obtinuit, vt iuuenib. clarissimæ gentis debitum generi honorem, sed antequam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à principe, tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis, nec terret Cæsar, nec pauet, quinimmò festinatis honoribus amplificat, atque auget, & maioribus suis reddit. siquid vsquam stirpis antiquæ, siquid residuæ claritatis, hoc amplexatur, & refouet, & in vsum reipublicæ promit. sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina, ex tenebris obliuionis indulgentia Cæsaris, cuius est, vt nobiles, & conseruet, & efficiat. præfuerat prouinciæ quæstor vnus ex candidatis, in

Alij cum spe) Quòd promissis honoraueris. *Multis*) Adeptis consulatum. *Consolandus*) Quod præteritus esset. *Circumirent consulatum*) M. Tullius ad Quintum fratrem de petitione consulatus scribens, hunc secum declarat. monet enim necesse esse omnem rationem & curam, laborem, diligentiam in petitione magistratuum esse adhibendam, inibique hæc res diffuse tractatur. *Opus*) Erat. *Imitarentur*) Qui senatui supplicaueras, & propter virtutes charus eras. *Reuerentior senatus*) Qui maiorem senatui reuerentiam præstiterit. *Quo iudicas*) Quo censes quis candidatorum dignior esset consulatum consequi. *Senatus reuerentia*) An quam Traianus senatui habebat, an quam candidati iuuenes. *Iuuenibus*) Candidum & Quadratum possumus intelligere, qui iterum consules à Traiano creati fuerunt, autore Spartiano. *Generi*) Familiæ, maioribus. *Antequam deberetur*) Ante tempus legibus præfinitum. lege enim dabatur consulatus viris qui trigesimum annum explessent. *Obscuratur*) Deprimitur. Dion. omnibus apud Neronem publicum crimen erat virtus, genus, diuitiæ, quibus præditi aut se ipsos interfecerunt, aut ab aliis trucidati sunt. imprimis tamen notat Domitianum, sub quo nobiles deprimebantur, & monstrū erat in nobilitate senectus. nam principum multi verentur aliquem suorū fieri præstantiorem se. *Posteros libertatis*) Reseruatos ad hoc liberum seculū: an magis respicit, quòd Quadratus fuit ex gēte Cassia, ex qua Cassius libertatis causa in Iulium Cæsarem cōiurauit, & Nero Cassium Longinum Iurisconsultum interfecit, quòd in veteri gentili stemmate C. Cassij percussoris Cæsaris imaginem retinuisset. & Tranquillus autor, quendam historicum interfectum, quòd Cassium & Brutum vltimos Romanorum dixisset. *Festinatis*) Nondum ætate legitima. *Reddit*) Æquat, data pari dignitate qua maiores fuerant illustrati. *Stirpis*) Domus. nam multæ familiæ olim clarissimæ penitus

tus

tus interierant. *In vſum reipublicæ*) Ad magiſtratus, libro ſecundo & tertio, vaticinatur conſules à Traiano declaratos futuros quales maximè oporteret. *Magna nomina*) Magnorum virorum nepotes. *Ex tenebris obliuionis*) Qui penitus erant ab adminiſtratione reipublicæ ſecluſi, & in obſcuro iacebant. ſub Domitiano enim conſideratus & ſapiens habebatur, qui ætatem in tenebris agebat. *Cuius*) Officium & proprium. *Efficiat*) Vel iure annulorum, vel alia ratione, cùm in manu principis ſit ex obſcuris parentibus nobilem facere, & libertinum natalibus reſtituere. *Præfuerat quæſtor*) Quæſturam geſſerat ſumma cum induſtria Candidus.

quem ea ciuitas ampliſsima redditus egregia conſtitutione fundauerat, hoc ſenatui allegandũ putaſti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute ſuperaſti, deterior eſſet conditio eorum, qui poſteros habere nobiles mererentur, quàm eorum qui parẽtes habuiſſent? O te dignũ, qui de magiſtratibus noſtris ſemper hæc nuncies, nec pœnis malorum, ſed bonorum præmiis bonos facias. accenſa eſt iuuentus, erexitq; animos ad æmulãdum, quod laudari videbat. nec fuit quiſquam quem non hæc cogitatio ſubiret, cùm ſciret quicquid à quoq; in prouinciis benefieret, omnia te ſcire. Vtile eſt Cæſar, & ſalutare præſidibus prouinciarum, hanc habere fiduciam, paratum eſſe ſanctitati, induſtriæ ſuæ maximum præmium, iudicium principis, ſuffragium principis. adhuc autem quamlibet ſincera rectáque ingenia, etſi non detorquebat, hebetabat tamen miſera ſed vera reputatio. Quid enim, ſiquid

Ea ciuitas ampliſſima) Eius prouinciæ maxima ciuitas in qua fuerat quæſtor. *In quem fundauerat redditus*) Per quem firmos certóſque colligebat prouentus publicos. *Egregia conſtitutione*) Ob ſingularem ordinationem ab eo factam. *Hoc*) Hanc conſtitutionẽ. *Allegandum*) Connumerandum. nam candidatorum rectè facta numerabant in comitiis laudatores, & teſtes eorum producebant. *Generis claritatem*) Diximus Traianum fuiſſe ex familia magis antiqua quam clara, in qua pater eius primùm conſul extitit: eam Traianus clariſſimã magnitudine fortunæ, & rerum geſtarum præſtitit. *Qui virtute ſua*) Colligimus autem hunc de quo agit, fuiſſe rebus geſtis ſuperiorem patre ſuo, vt ſit propoſitio ad cõfirmandum quod Traianus nobiles efficiat. *Habere poſteros nobiles*) Illuſtrare ſuam familiam. *Qui parentes habuiſſent*) Qui non virtute propria, ſed maiorum fulgerent, ita vt duo genera promoueret ad dignitates, & gentis clariſſimæ & virtutis exactiſſimæ. *O te dignum*) Dicam, ſicut paulo pòſt, ô nos felices. M Tullius: ô te miſerum, ô te infelicẽ, quæ exclamatio ad omnẽ affectum conuenit, vel miſerationis, vel indignationis, vel exultations. Nazarius. O tuam imperator non victoriã magis quem clementiã prędicandam. *Hæc*) Talia. *Facias bonos*) Incites cæteros ad bonũ. *Bonorum præmiis*) Dum bonos pręmiis proſequeris. ſuprà latius hãc rem tractauit: bonis honores, ſacerdotia, prouincias offers hi amicitia tua, hi iudicio florent, acuuntur iſti integritatis, & induſtriæ pręcio. ſimiles, diſſimiles alliciuntur. nam præmia bonorũ, malorúmque, bonos ac malos faciunt. *Laudari*) Induſtriam. *A quoque*) Magiſtratu. videtur eſſe ſolœciſſimus cum pluralem omnia, quicquid ſingularis reſpiciat. quod tamen apud veteres pluralis numeri vim obtinebat. *Sanctitati*) Integritati. *Quamlibet*) Validiſſimè, maximè. *Detorquebat*) Deuiabat ab itinere virtutis. *Hebetabat*) Retundebat, obſcurabat. *Reputatio*) Illa conſideratio malorum principum, qui indignis præmia conferebant. *Quid e.*) Ethopœia, quæ morem effingit dicentis, & ſecundum Aphthonium notam habet perſonam, verba autem ficta, ſed quæ veriſimiliter dici poterant.

benefecero, neſciet Cæſar, aut ſi ſcierit, teſtimonium non reddet. Ita eadem illa ſeu negligentia, ſeu malignitas principum cùm malè conſultis impunitatem, rectè factis nullum præmium polliceretur, nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude. at nunc ſi bene aliquis prouinciam rexerit, huic quæſita virtute dignitas offertur. patet enim omnibus honoris & gloriæ campus. ex hoc quiſque quod cupit petat, & aſſecutus ſibi debeat. Prouinciis quoque in poſterum, & iniuriarum metum, & accuſandi neceſſitatem remiſiſti. nam ſi præfuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur, & alioquin nihil magis prodeſt candidato ad ſequentes honores, quàm peractus optimè magiſtratus. magiſtratus magiſtratu, honore honor petitur. Volo ego qui prouinciam rexerit, non tantùm codicillos amicorum, nec vrbana coniuratione eblanditas preces, ſed decreta coloniarum, decreta ciuitatum alleget. Næ ſuffragiis conſularium virorum

Benefecero) Sub malis principibus. *Teſtimonium*) Bene geſtorum. *Seu neg.*) Dubitat quo nomine eam appellet. *Male c.*) Malum conſilium præbentibus. *Illos*) Malos. *A laude*) A rebus laudandis. *Nunc*) Sub Traiano. *Campus*) Spacium, reſpexit ad campum Martium, vbi magiſtratus creabantur. *Sibi*) Suæ virtuti. *Aſſecutus*) Factus voti compos. *Remiſiſti metum*) Liberaſti à metu. *Iniuriarum*) Quia boni præfuturi ſunt prouinciis. *Accuſandi neceſſitatem r.*) Vnum dependet ab altero. nam ſi boni præeunt, non opus erit eos accuſare repetundarum. in epiſtolis ad Traianum ſic dixerat. remiſit mihi neceſſitatem. *Quibus gratias egerint*) Boni, quibus ſolet prouincia gratias agere pro bene adminiſtrata republica. quem morem tetigit M. Tullius ad Appium, vbi oſtendit à prouinciis ſolitas mitti legationes Romam, ſumptibus publicis, ad laudandum proconſulem poſt adminiſtrationem ſuam. *Alioquin*) Ad hoc. *Prodeſſe*) Nouimus. *Quàm peractos optimè*) Quam quo prius bene geſſerit, hos enim in petitione cæterorum exponebant. *Magiſtratus magiſtratu*) Per gradus à minoribus ad maiores peruenitur. præſertim ſi conſtat in anteactis integritas. *Codicillos*) Epiſtolas. *Vrbana coniuratione*) Conſpiratione quorundam ciuium. *Eblanditas preces*) Blandis precibus impetrata teſtimonia, quòd ſcilicet aliqui fautores & ſtudioſi illius præſidis impetrauerint à quibuſdam ſuis precibus literas, quibus teſtentur illum præfuiſſe prouinciæ integerrimè. M. Tullius pro Planco in eundem ſenſum dixit, eblandita ſuffragia. Tacitus lib. xv. laus falſa, & & precibus expreſſa perinde cohibeatur, quàm malitia, quàm crudelitas, & auctore principe Nerone, ſanxerant ſenatores ne quis ad concilium ſociorum referret, agendas apud ſenatum pro prætoribus próve conſulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur. *Decreta c.*) Publicum teſtimonium factum per decuriones, qui tanquam ſenatores in vrbe præerant coloniis & municipiis. nam decretū eſt quod princeps vel ſenatus pro omnibus conſtituunt, ſiue ciuitates pro ſingulis. M. Tullius pro P. Sextio, hunc morem expreſſit. non recito decretum officio aliquo expreſſum vicinitatis, aut clientelæ, aut hoſpitij publici, aut ambitionis, aut commoditatis gratia, ſed recito memoriam perfuncti periculi, prædicationem ampliſſimi beneficij, vicem officij præſentis, teſtimonium præteriti temporis. *Conſularium ſuffragiis*) Quæ pro conſulatu fiunt.

Vrbes

vrbes,populi,gentes,inſeruntur: efficaciſſimum pro candidato genus eſt rogandi, gratias agere. iam quo aſſenſu ſenatus, quo gaudio exceptum eſt, cùm candidatis, vt quemque nominaueras, oſculo occurreres, deuexus quidem in planum, & quaſi vnus ex gratulantibus? te mirer magis? an improbem illos, qui effecerunt, vt iſtud magnum videretur, cùm velut affixi currulibus ſuis manum tantùm & hanc cunctanter, & pigrè, & imputantibus ſimiles promerent? Contigit ergo oculis noſtris inſolita facies, princeps & candidatus æquales & ſimul ſtantes: intuerique parem accipientibus honore, qui dabat. Quod factum tuum à cuncto ſenatu quàm vera acclamatione celebratum eſt, tanto maior, tanto auguſtior. nam cui nihil ad augendum faſtigium ſupereſt, hic vno modo creſcere poteſt, ſi ſe ipſe ſubmittat: ſecurus magnitudinis ſuæ. Neque enim ab vllo periculo fortuna principum longius abeſt, quàm ab humilitate. Mihi quidem nō tam humanitas tua, quàm intentio eius admirabilis videbatur. Quippe cùm orationi oculos, vocem, manum, commodares, vt ſi alij eadem iſta mandaſſes, omnes comitatis numeros obibas: atque etiam cùm ſuffragatorum nomina honore, quo ſolent, exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, & ex ore principis, ille ſenatorius aſſenſus audiebatur: quódque apud principem perhiberi teſtimonium merentibus gaudebamus,

Vrbes) Iudicia vrbium. *Gentes*) Nationes, prouinciæ. *Inſerantur*) Miſceantur. *Gratias a.*) Populos quos bene rexerit, candidatis publicè gratias agere. *Aſſenſu*) Concordia. *Deuexus*) Pronus deſcendens è tribunali. *Vnus*) Par humilis. *Te*) Humanitatem tuam. *Illos*) Superbos principes. *Iſtud*) Tuum factum. *Affixi*) Vnde declinare non poſſent. *Currulibus*) Sedibus. *Cunctanter*) Superbè cum deſpectu oſculātium. *Promerent*) Extenderent, porrigerent. *Manum*) Deoſculandam. iam de Traiano dixerat, non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec oſculum manu reddis. notatur Domitianus quod Cænidi patris Veſpaſiani concubinæ ex Iſtria reuerſæ, oſculúmque vt aſſueuerat, offerenti, manum præbuerit. *Inſolita f.*) Inſueta res vſu. *Candidatus e.*) Petens equeſtrem dignitatem. *Simul*) Æquo loco cum imperatore ſtans. *Intueri*) Repete contigit. *Qui dabat h.*) Traianum, qui dignitatem equeſtrem dabat. Sed melior ſcriptura, ęquales & ſimul ſtantes, vt intelligas illum qui Traiano ęquatus loco fuit, candidatū conſulatus, non equeſtris dignitatis extitiſſe. *Parem*) Stantem pedibus pariter illis, qui dignitates ab eo accipiebant. *Acclamatione*) Laude cùm clamore & alta voce prolata, quæ ſtatim ſequitur: tanto maior, tanto auguſtior es ſcilicet cùm te deprimis. *Cui*) Vt Traiano, qui maximus omnium erat. *Submittat*) Humiliauerit, humanè ſe geſſerit. *Securus magnitudinis ſuæ*) Satis ſciens ſe eſſe magnum. *Quam ab h.*) Non eſt timendum vt principes incidant in humilitatem, cùm ſit eorum conditio altiſſima. *Intentio*) Perfectio, diligens cura. *Orationi*) Tuæ. *Commodares*) Applicares, concordares ſecundum oratorum præcepta. *Oculos, vocem, m.*) De quibus abundè prænotatum ex ſententia Fabij. *Vt*) Tanquam. *Alij*) Priuato, qui obſequeretur tibi. *Numeros*) Gradus, ſpecies. Eutropius, Honoribus auxit Traianus quos mediocri familiaritate cognouiſſet. *Comitatis*) Humanitatis, facilitatis. *Suffragatorum*) Qui dabant ſuum ſuffragium

candidatis. *Exciperentur*) Approbarentur à senatoribus consueto honore, & laude. *Inter e.*) In numero laudantium. *Senatorius a*) Quo vtuntur senatores in suffragiis. *Gaudebamus*) Aliàs. *Merentibus*) Bonis.

perhibebatur à principe. Faciebas ergo cùm diceres optimos, nec ipsorum modo vita à te, sed iudicium senatus comprobabatur, ornaríque se non illos magis, quos laudabas, lætabatur. nam quòd precatus es, vt illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eueniret nobis, reipub. nonne tibi tale est, vt nos hunc ordinem votorum conuertere debeamus? deos denique obsecrare, vt omnia quæ facis, quæque facies prosperè cedant tibi, reip. nobis, vel si breuius sit optandum, vt vni tibi, in quo, & resp. & nos sumus. Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo alia aduersa, alia secunda principi, & nobis: nunc communia tibi nobiscum tam læta, quàm tristia: nec magis sine te nos esse felices, quàm tu sine nobis potes. An si posses, in fine votorum adiecisses, vt ita precibus tuis dij annuerent, si iudicium nostrum mereri perseuerasses? Adeo nihil tibi amore ciuium antiquius, vt antè à nobis, deinde à diis, atque ita ab illis amari velis, si à nobis ameris. Et sanè priorum principum exitus docuit, ne à Diis quidem amari, nisi quos homines ament. Arduum erat has precationes tuas laudibus adæquare. adæquauimus tamen. qui amoris

Perhibebatur à p.) Ipse Traianus erat testis integritatis vniuscuiusque. *Faciebat*) Illos optimos. tanti putat iudicium Traiani, vt dum dicit eos optimos, faciat optimos. *Iudicium s.*) A quo iam fuerant probati. *Lætabatur*) Senatus. *Se ornari*) Iudicium suum cõprobari. *Illos*) Candidatos. *Nam quod p. es*) M. Tullius pro Murena: quæ deprecatus inquit à diis immortalibus sum consul more institutóque maiorum illo die, quo auspicato comitiis centuriatis L. Murenam consulem renunciaui, vt ea res mihi magistratuíque meo populo plebique Romanæ bene atque feliciter eueniret. & mox. Quod si illa solennis comitiorum precatio consularibus auspiciis consecrata tantam habet inter se vim, & religionem, quantam reip. dignitas expostulat. *Illa ipsa ordinatio comitiorum*) Aut generaliter accipiendum est pro cre tione magistratuum com tia, aut quod magis probo, tangit ordinem comitiorum à Traiano immutatum reuocata lege tabellaria. cuius rei meminit lib. iij. epistola ad Messium Maximum *Benè ac f.*) In primis comitiis benè cessit, sed in sequentibus multa iocularia ac fœda sunt facta. quod etiam l. iiij. refert. *Tale*. Eius generis. *Vni t.*) Omnia prosperè cedant. *In quo*) A quo dependet reip. salus & nostra. *Nimium diu*) Quia Domitianus sæuus nimium diu fuit in imperio. *Quo*) Precabamur. *Alia aduersa, alia f.*) Nam si bona malo principi precabamur, nobis mala imprecabamur. quæ enim prospera tyranno, ea ciuibus aduersa. *Nunc e.*) Nunc verò & secunda & aduersa etiam nobis communia sunt, quia bonus es, & tanquam nostrum vnus, bonúmque publicum amas. *Nos pos.*) Esse felices. *Potes*) Esse felix, quia doles communi omnium calamitate. *Si p.*) Esse felix sine nobis. *Ita*) Hac conditione. *Mereri*) Iudicium nostrum comprobari ab vniuerso senatu. *Antiquius*) Carius, acceptius, potius. *Exitus*) Mors violenta, qualis Caij, Claudij, Neronis, Galbæ, Othonis, Vitellij, Domitiani. *Adæquauimus*) Nostris acclamationibus.

Ardor)

ardor? qui ſtimuli? quæ faces illas nobis acclamationes ſubiecerunt? non noſtri Cæſar ingenij, ſed tua virtutis tuorúmque meritorum voces fuerunt, quas nulla vnquam adulatio inuenit, nullus cuiuſquam terror expreßit. Quem ſic timuimus vt hæc fingeremus? quem ſic amauimus vt hæc fateremur? Noſti neceßitatem ſeruitutis quando ſimile aliquid audiſti, & quando dixiſti. Multa quidem excogitat metus: ſed quæ appareant quæſita ab inuitis: aliud ſolicitudinis, aliud ſecuritatis ingenium eſt: alia triſtium inuentio, alia gaudentium. Neutrum ſimulationes expreſſerint. habent ſua verba miſeri, ſua verba felices, vt quæ iam maximè ab vtriſque dicantur. Teſtis ipſe es quæ in omnium ore lætitia: non amictus cuiquam, non habitus quem modò extulerat: inde reſultantia vocibus tecta, nihilque tantis clamoribus ſatis clauſum. Quis tunc non è veſtigio ſuo exiluit? quis exiluiſſe ſenſit? multa fecimus ſponte, plura inſtinctu quodam & imperio. nam gaudio quoque cogendi vis ineſt. num ergo modum ei tua ſaltem modeſtia impoſuit? nam quanto magis à te reprimebatur, exarſimus, non contumacia Cæſar, ſed vt in tua poteſtate eſt an gaudeamus, ita in quantum nec in noſtra. Comprobaſti & ipſe acclamationum noſtrarum

Ardor) Stimuli, faces. tranſlata verba pro incitamentis. *Voces*) Acclamationes, laudes. *Nullus terror cui.*) Nulli vnquam principum dictæ fuerunt ob metum. *Hæ*) Qualia tibi acclamauimus. *Seruitutis*) Sub Domitiano, cui omnes adulari cogebantur. *Dixiſti*) Nam & Traianus erat ex ſenatoribus immò conſularis. *Excogitat*) Noua fingit. idem alibi, Nam ingenioſior eſt ad excogitandum ſimulatio veritate, ſeruitus libertate, metus amore. *Quæſita*) Inuenta ab eo quod præceſſit. *Aliud*) Diuerſum. *Neutrum ſimulationes expreſſerint*) Poſſunt ſimulationes & gaudium fingere, ſed nequaquam exprimere. *Sua*) Propria, conuenientia miſeris, id eſt triſtia. nam cùm ſit oratio maxima cordis prænuncia, difficile eſt quoquomodo non oſtendere verbis affectus animi. Pacatus. fingit quidem timor gaudium, ſed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, vt in ſpeculo frontium imago extat animorum. *Sua felices*) Læta, exultantia. *Iam maximè*) Quam plurimum. *Ab vtriſque*) Miſeris & felicibus. *Dicantur*) Conſueta ſint dici. *Habitus*) Remanſit. eſt autē habitus corporis qualitas, non natura, ſed induſtria comparata, maximè pertinens, ad geſtum, ſiue triſtem ſiue hilarem, habitudo verò bona membrorum compactio. Apuleius: continuatio litterati laboris habitudinem tenuat. & ſecundo aſini. omnem Fotidis habitudinem ſcribit diligenter exploraſſe. nono vtrunque complexus eſt. quidam, inquit, proceritus, & vt indicabat habitus atque habitudo, miles. Terent. in Eunuc. quæ habitudo corporis. at Macrob. ſed tota Daretis fatigatio habitu depingitur. aſt illum fidi æquales, & reliqua. *Extulerat*) A domo ſua in curiam. *Veſtigio*) Loco. *Ineſt gaudio*) Gaudium cogit homines facere quę non intendunt. eſt enim animi paſſio. vnde Gell. lib. 3. cap. 15. tradit multos inſperato gaudio expiraſſe. *Ei*) Noſtro gaudio. *Tua mode-*

ſtia) Quæ nos iubebat imponere finem acclamationibus. *Exarſimus*) Tanto magis ſumus extrinſecus. *An gaudeamus*) Bene regendo. *In quantum*) Ad quantam menſuram gaudeamus. *Nec in noſtra*) Eſt, cùm in gaudio ſit vis imperij.

fidem lacrymarum tuarum veritate. vidimus humeſcẽtes oculos tuos, demiſſumq́ gaudio vultum, tantumq́ ſanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incenſi ſumus, vt precaremur, ne quando tibi non eadem cauſa lacrymarum, vtq; nunquam frontem tuam abſtergeres. hoc ipſum, has ſedes nobis quaſi reſponſuras interrogemus, viderintne vnquam principis lacrymas? at ſenatus ſæpe viderunt. Onerasti futuros principes, ſed & poſteros noſtros. nam & hi à principibus ſuis exigent, vt eadem audire mereantur, & ibi quod non audiant indignabũtur. Nihil magis poſſum propriè dicere, quàm quod dictum eſt à cuncto ſenatu : ô te fœlicem! quod cum diceremus, non opes tuas, ſed animum mirabamur. eſt enim demũ vera felicitas, felicitate dignũ videri. Sed cũ multa in illo die dicta ſunt ſapienter & grauiter, tũ vel imprimis hoc:

Fidem) Quòd eſſent veræ. *Lacrimarum tuarum veritate*) Quia tuis lacrymis quæ gaudio erumpebant, credidiſti noſtras acclamationes eſſe veras. *Sanguinis in ore*) Ruboris in facie. nihil aliud eſt rubor, quàm color ſanguinis. qui gaudent ideo rubeſcunt, quia gaudium extrinſecus contingit. ad hoc animoſo curſu natura feſtinat, quam ſanguis comitando quaſi alacritate integritatis ſuæ compotem tingit cutem, & inde ſimilis color naſcitur. hæc Macrobius in Saturnalibus. ſequentia tamen indicant, rubuiſſe Traianum pudore, nam rubor ex animi pudore naſcitur, cuius hæc cauſa. natura cùm quid ei occurrit honeſto pudore dignum, imum petendo penetrat ſanguinem, quo commoto atque diffuſo, cutis tingitur, & inde naſcitur rubor. dicunt & phyſici, quòd natura pudore tacta ita ſanguinem ante pro velamento tendat, vt videmus quemque erubeſcentem manum ſibi ante faciem frequenter opponere. *Ne quando non*) Vt ſæpe daretur. *Hoc ipſum*) Ordo eſt: vt interrogaremus has ſedes, quaſi nobis reſponſuras hoc ipſum, id eſt, totidem voces per echo ſaltẽ reddituras, viderint ne vnquam principis lacrymas: perinde ac ſi diceret, nemo imperatorum vnquam tam tenerè & præ pudore in ſenatu lacrymas effudit, quamuis ſcribat Tranquillus Tiberium in ſenatu fleuiſſe, ſed alia de cauſa. eſt autem ſpecies idolopœiæ cùm ſenſum mutæ perſonæ date conctur. *At ſenatus*) Lacrymas. *Poſteros*) Senatores. *Eadem*) Qua tu precatus es pro ſalute omnium. *Quod non audiant*) Eaſdem acclamationes, quas intelligant Traiano dictas. *Animum*) Dotes animi. *Vera*) Felicitas. Plato felicitatem quinquepartitam diffinit, primam eius partem bene conſulere, ſecundam ſenſibus & bona valetudine corporis vigere, tertiam in rebus gerendis fortunatum eſſe, quartã gloria & claritudine apud homines excellere, quintam pecuniis rebúſq; cæteris ad omnes vſus humanitatis affluere. primum illud ex eruditione, multarúmq; rerum peritia, & experimento cõtingere. ſequens ex corporis membris accidere, vt ſi quis videt oculis, audit auribus, narium præterea & oris ſenſu viget & integritate membrorum, quæ ſenſuum inſtrumenta ſunt. tertium inde prouenire, ſi quis quod agere intendit, ita egerit vt decet ſapientem & ſtrenuum virum. quartum illud ſcilicet gloriæ celebritatẽ ex opinione bonitatis manare. poſtremũ rerũ affluẽtia eſt, cùm cui ad vitæ vſum ita ſuppeditat pecuniarũ copia, vt & amicos fouere beneficio, & largè ac liberaliter cũcta neceſſaria, ſubminiſtrare valeat. hæc cui ſuppetant õia eũ perfectè felicẽ ac beatũ eſſe. *Videri dignum felicitate*) Exiſtimari bonũ, ita vt merearis eſſe felix. *Illo die*) Quo tibi acclamauimus.

Cre-

crede nobis, crede tibi. Magna hoc fiducia noſtri, maiore tamen tui diximus. Alius n. fortaſſe aliũ, ipſum ſe nemo deceperit, introſpiciat modò vitam, ſeq; quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus noſtris fidem apud optimum principem, quod apud malos detrahebat. quanuis enim faceremus quæ amantes ſolent, illi tamen non amari ſe credebãt ſibi. Super hæc precati ſumus, vt ſic te amarent dij, quemadmodũ tu nos. Quis hoc aut de ſe, aut principi diceret mediocriter amãti? Pro nobis ipſis quidem hæc fuit ſumma votorum, vt nos ſic amarẽt dij, quomodo tu. Eſtne verum quod inter iſta clamauimus, O nos felices? Quid n. felicius nobis, quibus non iam illud optandum eſt vt nos diligat princeps, ſed dij quemadmodum princeps? Ciuitas religionibus dedita, ſemperq; deorum indulgentiam piè merita, nihil felicitati ſuæ putat aſtrui poſſe niſi vt dij Cæſarem imitentur. Sed quid ſingula conſector & colligo, quaſi v. aut oratione complecti, aut memoria conſequi poſſim quæ vos P.C. ne qua interciperet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære cenſuiſtis? Ante orationes principum tãtùm eiuſmodi genere monumẽtorum mandari æternitati ſolebãt: acclamationes quidem noſtræ parietibus curiæ claudebantur. erant n. quibus nec ſenatus gloriari, nec princeps poſſent. has v. & in ſingulis exire, & poſteris prodi, cùm ex vtilitate, tum ex dignitate publica fuit. Primum vt orbis terrarum pietatis noſtræ adhiberetur teſtis & conſcius, deinde vt manifeſtum eſſet audere nos de bonis maliſque principibus,

Crede nobis) Crede noſtro teſtimonio, te felicem eſſe, crede etiam tuo qui non crederes te felicem, niſi eſſes. *Hoc*] Te felicem eſſe, crede nobis & tibi. *Alium*] Deceperit dum virtutẽ ſimulat malus. *Nemo ſeipſum*] Vt qui ſe intus & in cute nouerit. *Modo*) Dummodo. *Introſpiciat*) Rectè examinet & diſcutiat. *Vitam*] Suam. *Quid*) Conſcientia principis de ſe, boni bona, mali mala. *Ill*) Mali. *Sibi*) Intra ſe. *De ſe.*) Vt dij ſic ſe amarent ſicut ille deos. *Mediocriter amanti*) Precati ſumus hoc, quia certò ſcimus, te nos amare plurimum. *Tu*) Amares nos. *Inter iſta*) Inter precandum ſuperiora. nam quædam conſueuerant peculiaria verba precibus interponere dum acclamarent imperatoribus, qualia ſunt apud Lampripium in acclamationibus Alexandri, dij te ſeruent. pariter apud Volcatium in Auidio, & Lampridium in Commodo, exaudi Cæſar. *Ciuitas religionibus dedita*) M Tullius de reſponſis aruſpicum: deorum numine hoc tantum imperium natum eſt & auctum, & retentum. nec enim numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calidi ate Pœnos, nec artibus Græcos, ſed pietate & religione, atque hac vna ſapientia, quòd deorum immortalium numine omnia regi gubernarique proſpeximus, omnes gentes nationéſque ſuperauimus. lege p'u a de religionibus Romanorum, libro primo apud Maximum. *Piè merita*] Quia in deos extitiſſet pia & religioſa. *Aſtrui*] Addi. *Imitentur.*) Ita nos ament, ſicut Traianus. *Singula*) Tua dicta. *Quæ*) Quas acclamationes. *Ne qua interciderei.*) Ne forte deperirent & intercidèrent. *In publica acta*) In tabulis, in quibus publica

S. j.

acta incidebantur. relege prænotata. *Orationes principum*) A principibus habitas: an principibus dictas, quod magis placet. *Eiuſmodi genere monumentorum*) In acta publica. *Parietibus curiæ*) Tantùm in ſenatu dicebantur. *Erant eiuſmodi*) Id eſt falſæ, adulatoriæ. *In ſingulis*) Trade re vnicuique, vnde multi poſt modum hoc ſecuti ſunt.

non tantùm poſt ipſos iudicare: poſtremò, vt experimento cognoſceretur, & ante nos gratos, ſed miſeros fuiſſe, quibus eſſe nos gratos, probare antea non licuit. At qua contentione, quo niſu, quibus clamoribus expoſtulatum eſt ne affectus noſtros, ne tua merita ſupprimeres? denique vt in poſterum exemplo prouideres? Diſcant & principes acclamationes veras falſaſq; diſcernere, habeántque muneris tui quòd iam decipi non poterunt. Non inſtruendum illis iter ad bonam famam, ſed non deſerendum: non ſubmouenda adulatio, ſed non reducenda eſt. Certum eſt & quæ facere, & quæ debeant audire, ſi faciant. Quid nunc ego ſuper ea quæ ſum cum toto ſenatu precatus, pro ſenatu precer, niſi vt hæreat animo tuo gaudium, quod tūc oculis protuliſti? Ames illum diem, & tamen vincas, noua merearis, noua audias: eadem n. dici niſi ob eadem facta non poſſunt. Iam quā antiquum, quàm conſulare, quòd triduum totum ſenatus

Non tantùm poſt ipſos) Sed etiam dum viuunt. *Gratos fuiſſe*) Modò principes bonos habuiſſemus, quibus deberemus tales dicere acclamationes. *Antea*) Ex directo tempora Domitiani notat, nam ſatis conſtat Tito viuenti, multas acclamationes dictas, & mortuo tantas ſenatum gratias laudéſque egiſſe, quantas congeſſit, nec viuo vnquam nec præſenti. *Non licuit*) Quia principes erant peſſimi. *Gratos*) Traductio, color. *Expoſtulatum*) A te expetitum cùm velles imponi modum. aliàs conqueſtum. *Affectus*) Alacritatem, gaudium. *Tua merita*) Laudes ob merita, quæ in nos contuliſti. *Exemplo.* Vt hoc noſtrum factum poſteri imitarentur, tanquam formulam & iudicem. *Habeántque muneris tui*) Hoc acceptum tibi referant. *Inſtruendum*) Eſt parandum, inſtituendum. *Non de ſe*) A te iam inceptum. *Non ſubmouenda*) Adulatio cui Traianus aures obſtruxerat. Inde Martialis in commēdationem illius Fruſtrà blanditiæ venitis ad me Attritis miſerabiles labellis. *Quæ*) Bona. *Si faciant*] Modò illa faciant. *Oculis*) Cùm præ nimio gaudio fleſti. *Ames illum diem*] Libenter recorderis illius diei. *Vincas*) Maiora facias. *Noua*] Inuſitatos honores. quare ad Seuerum ſe conſulentem, quid conſul deſignatus in honorem principis cenſeret, dixerat, recentia opera maximi principis præbent facultatem noua, magna, vera, cenſendi. *Niſi ob eadem facta*] Niſi ſimilia feceris. *Iam quàm antiquum*) Laudabile, antiquis ſimile. tranſit ad iudicium Marij Priſci, qui repetundarum reus damnatus eſt, interdicta ei Italia, quod latius epiſtola ex libro ſecundò narrauit. vbi fermè eadem, quæ hîc dicuntur, ſcripta offendes iam ſcilicet hoc ipſum pulchrum & antiquum ſenatum nocte dimitti, triduo reuocari, triduo contineri. confido nunc non inuenturos qui audeant negare Iuuenalem non ſcripſiſſe ſatyram ſuam ſub Traiano, cùm expreſſè per Secundum colligatur iudicium illud Marij, cuius in prima ſatyra fit mentio, factum ſub Traiano & præſente eo. *Conſulare*) Conſulis proprium, & ad officium conſulis pertinens. erat enim conſul tunc Traianus & præſidebat. *Triduum totum*) Suprà recitauerat occupatum triduum in hac tantum Marij & ſociorum eius accuſatione & condēnat one.

Sub.

Digitized by Google

sub exemplo tui sedit, cùm interea nihil præter consulem ageres. Interrogauit quisq; quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui reipublicæ facere, tutum fuit. consulti omnes atque etiam dinumerati sumus: vicitque sententia, non prima, sed melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, præter miseros illos, qui primi interrogabantur? cæteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? Vnus, solúsque censebat, quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipse qui censuerat. adeo nulla magis omnibus displicent, quàm quæ sic fiunt, tanquam omnibus placeant. Fortasse imperator in senatu ad reuerentiam eius componebatur, cæterum egressus statim se recipiebat in principem, omniáque consularia officia abigere, negligere,

Sub exemplo tui) Ad imitationem tui te præsidente. ***Sedit,*** Fuit in consilio. ***Præter consulem)*** Præter officiũ consulis & non principis. ***Quisque)*** Senator. ***Dissentire)*** Discedere licuit. nam cum Tertullus censuisset septingenta millia quæ Afris Marius extorserat, ærario inferenda, Mario vrbe Italiáque interdicendum. Martiano hoc amplius, Africæ: omnes assensere vsq; ad Pompeiũ collegam, qui & septingenta millia ærario inferenda & Marium in quinquénium relegandum, Marium repetundarum pœnæ, quam iam passus esset, censuit relinquendum. erant in vtraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore, vel molliore. nam quidam ex illis quoque qui Cornuto videbãtur assensi hunc qui post illos censuerat sequebantur. sed cum fieret discessio, qui sellis consulum astiterant in Cornuti sentẽtiam ire cœperunt, tum illi qui se Collegæ annumerari patiebantur in diuersum trãsierunt, Collega cum paucis relictus est. & lib. vj. Traianum laudans. Malis, inquit, hic optimus separari non alio magis poterat quàm diuersitate censendi Tacitus etiam memorat, sub imperatore Traiano licuisse sẽtire quæ velles, & quæ sentires dicere. ***Et copiam iudicij sui reipublicæ facere)*** Dicere sententiam suam pro bono reipublicæ. ***Dinumerati)*** Quia non poterat fieri vllum senatuscõsultum, nisi maior pars senatorum interfuisset. an cùm dissentirent, numerati sunt vtra in parte plures essent. Vt alludat ad illud, numera senatũ. ***Non p.)*** Nõ quia prima, fuit enim primò, sed quia melior, ideo Cornuti sententia obtinuit. ***Quis)*** Senator. ***Antea)*** Sub Domitiano, cũ nemo poterat liberè loqui. quare ad Aristonem, Prospeximus, inquit, curiam, sed trepidam & elinguem, cum dicere quod velles, periculosum, quod nolles, miserum. ***Miseros)*** Quia metu mortis cogebantur sentire quæ imperator volebat. ***Cæteri)*** Senatores. ***Sedentariam n.)*** Assensum necessarium sedendo, non enim audebant contradicere. solùm igitur tanquam ad sedendum conuocati assentiebant primæ sententiæ, veluti ex ore imperatoris prolatæ. sedentaria igitur à sedendo dicta. Apuleius in primo limine sui asini vt etiam fatigationem sedentariam in essus vegetatione discuterem. Columella libro decimotertio. neque enim sedentaria eius opera est. ***Vnus consul)*** Designatus, qui id decernebat quod sentiebat imperatorem velle. an imperator qui præsidebat. ***Omnes improbarent)*** Quia iniustum erat. ***Ipse)*** Consul designatus. ***Sic fiunt)*** Sine vlla controuersia, & nemine dissentiente. nam illa inuitò decernuntur, id autem fit sub tyranno. ***Fortasse)*** Aliquando. ***Imperator)*** Domitianus, siue alius. ***Eius)*** Senatus. ***Componebatur)*** Lectica deferebatur, præsidebat. ***Egressus)*** E curia ***In pri.)*** In qualitatem & personam principis. ***Consularia o.)*** Reddendi ius, locandi publicos redditus, sumptus temperandi;

Digitized by Google

de rebus dubiis consultandi. hinc Ouidius ad Sex. Pompeium scripsit. Aut reget ille suos dicendo iura Quirites Conspicuam signis cùm premet altus ebur. Aut populi reditus positam componet ad hastam, Et minui magnæ non finet vrbis opes. Aut vt erunt patres in Itala templa vocati. De tanto dignis consule rebus aget, Aut feret Augusto solitam natóque salutem, Déque parum noto consulet officio.

contemnere solebat. Ille verò ita consul vt si tantùm consul foret, nihil infra se putabat, nisi quod infra consulem esset. ac primùm ita domo progrediebatur, vt illum nullus apparatus arrogantiæ principalis, nullus præcursorum tumultus detineret. vna erat in limine mora consultare aues, venererique numinum monitus. nemo perturbabatur, nemo submouebatur, tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, vt plerunque aliena turba subsistere, & consulem, & principem cogeret. Ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, vt antiquus, aliquisque magnus consul sub bono principe incedere videretur. Iter illi sæpius in forum, frequenter tamen & in campum. nam comitia consulum obibat ipse. tantùm ex renunciatione eorum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem principis, vt ipse ante consules steterat,

Contemnere) Quod validissimum fuit in fine locauit: maius enim est contemnere, quàm abigere, quia multos, vt diximus, consulatus titulo tenus gessit Domitianus. *Ille*) Traianus, tanquam de absente loquitur. an magis respexit ad tertium cõsulatum, quo iam functus erat, cùm hæc scriberet. *Ita consul*] Ita cõsulatum gessit. *Tantùm consul*) Et non princeps, tãtum consulatum gerens, & non simul principatũ. *Nihil putabat*) Sensus est, solùm se cõsulibus parem existimabat, & nihilò supra. sed hoc per contrarium dixit. *Arrogantiæ principalis*] Pompa qua solent vti principes. *Præcursorum*) Anteambulonum. *Detineret*. Moraretur. *Nullus*) Repetitio Secundo familiaris, cum ab eodem verbo in rebus similibus & diuersis principia sumuntur. *In limine*) In ingressu palatij, *Consultare aues*) Captare auguria. *Numinum monitus*) Idem per diuersa. nam auguriis credidit antiquitas, quæ facienda vitandáve hominibus deos indicasse. monita autem deorum & in numero multitudinis neutri ac masculini generis Virgilius. Ille Iouis monitis immota tenebat Lumina. Persius. Hos pueris monitus patres infundere lippos. monemus consilio, & ante rem. *Perturbabatur*) A via. *Viatoribus*) Ministris à via dictis erant enim viatores magistratibus parentes, & senatores ducésque ex agris ad officia vocantes. vnde M. Tullius scripsit, à via in senatum accersebantur & Curius & cæteri senes, ex quo qui eos accersebãt viatores nominati sunt. & Plinius lib. xviij. Cincinato, inquit, viator attulit dictaturam, dicens, vela corpus, vt perferam senatus, populique Rom. mandata. ex quo apparet fuisse ministros publicos. Sed autore Valerio, officium erat intra seruilem habitum. *Pudor*) Modestia. *Fascibus*) Lictoribus. *Aliena t.*) Non principalis, sed popularium. *Et consulem & p.*) Traianum vadentem pedibus. *Tam modicum*) Tanta modestia. *Antiquus*) Optimus, similis antiquis. *Sub bono p.*) Sub imperio boni principis alicuius. *Illi*) Traiano erat. *In forum*) Ad ius dicendum populo. *In campum Martium*) Vbi renuntiabantur consules. *Comitia consulum*) Quæ centuriata dicebantur. *Renunciatione*) Declaratione. in fine eadem ferè tractat. tuo inquit, iudicio consules facti, tua voce renunciati sumus, vt idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres renunciare alioquin dicimus eam rem quæ in placito & promissione venit, autore

autore Pediano. Agreſtius autem ſic diſtinxit: nunciatur de longinquo, denunciatur de præſenti, annunciatur de futuro, renunciatur de excuſando & repudiando: vel renunciare eſt quaſi ſecretum narrare. nam illud re ſuperuacuum eſt. Cicero, renunciatur mihi. Secundus, poſtquam renunciatum fuit. Terentius in Andria, id here tibi renuncio futurum. *Ipſe)* Traianus candidatus. *Ante curulem)* Sellam, quod iam latius tractauit. Imperator ergo & Cæſar & Auguſtus Pontifex Maximus, ſtetit ante gremium conſulis, ſeditque conſul principe ante ſe ſtante, & ſedit inturbatus, interritus & tanquam fieri ſolet. quinetiam ſedens præbuit iuſiurandum, & ille iurauit, expreſſit explanauitque verba, quibus caput ſuum, domum ſuam, ſi ſcienter feſelliſſet, deorum iræ conſecraret.

adigebantúrque in verba, in quæ paulo antè ipſe iurauerat princeps: qui tantum putat eſſe in iureiurãdo, vt illud & ab aliis exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi verò quãta religio æquitatis, quanta legum reuerentia? Adibat aliquis vt principem, reſpondebat ſe conſulẽ eſſe. Nullius ab eo magiſtratus ius, nullius autoritas imminuta eſt, aucta etiã. ſiquidẽ pleraque ad prætores remittebat, atque ita vt collegas vocaret, non quia populare gratúmque audientibus, ſed quia ita ſentiebat. Tantum

Adigebantur) A conſule cogebantur iurare. *Tantum putat]* Tantum fidei & religioni tribuit. *Tribunali]* Iuri dicendo. Auguſtum pariter Tranquillus laudat, quòd ius dixerit aſſiduè, & in nocte nonnunquam, ſi parum valeret corpore, lectica pro tribunali poſita, vel etiam domi cubans. *Æquitatis]* Clementia, iuſtitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, iucunda eſt auditu, in laudationibus. & quoniam ſingularum virtutum ſunt certa quædam officia ac munera, & ſua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude iuſtitiæ. quod nunc obſeruat Secundus ex præcepto Ciceronis. quid cum fide, quid cum æquitate, quid cum eiuſmodi aliquo officio is qui laudabitur fecerit. *Legum]* Fuit enim iuſtiſſimus Traianus, quod Martialis teſtatur hendecaſyllabo, ſenatorum omnium iuſtiſſimum appellando: nam ſecundum Eutropium militarem gloriam ciuilitate & moderatione ſuperauit. *Vt principem]* Qui maius imperium habet omnibus magiſtratibus, quique mitigare & intendere leges poteſt. *Se conſule]* Se legibus ſtare, quod eſt cõſulis ius, arbitrium, poteſtas. nam omnia ſuis magiſtratibus cognoſcenda remittebat. at Claudius, autore Tacito, cuncta legum ac magiſtratuum munia in ſe trahebat. *Pleraque ad cõſulem p.)* Conſules enim & prętores inter cæteros magiſtratus habebant facultatem in vrbe dicendi ius. *Collegas)* Prætores apparatu penè pares conſulibus erant, nam virgas ſecuribus alligatas more conſulum per ſex lictores tantùm præferebant. nec mirum. quippe conſulibus collegæ dati iiſdem auſpiciis, quamuis imperio minores creabantur. vnde ſiquis minor prætorem vidiſſet, equo deſiliebat honoris cauſa, caput adaperiebat, ſemita cedebat. creatus autem prætor, primùm cùm conſules auocarentur à bellis finitimis, neque eſſet qui in vrbe ius reddere poſſet. *Populare)* Id ſit populo gratum. *Sentiebat)* Verè credebat ſibi collegas. *Dignationis)* Honoris, dignitatis, autoritatis. Tacitus lib. xiij. ſed ope Senecę dignationem Burro retentam. & lib xvij illi autoritatem ſenatus, hic dignationem Cæſaris laturus erat. Tranquillus in Caio. reliquas ſorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit. Apuleius nam maiorem domum dignatione tui feceris. Plinius lib. xxxv. dignatio autem præcipua Romæ increuit picturæ à M. Valerio Maxim. conſule. nam dignari eſt dignum exiſtimare honore aliquo. Apuleius xj. ſuo ille venerando me dignatus affamine. Columella lib. xij. velim

aliis quoque honoribus dignari. Virgilius:Haud equidem tali me dignor honore.

dignationis in ipſo honore ponebat, vt non amplius eſſe cẽſeret, quod aliquis collega appellaretur principe, quã quod prætor eſſet. Ad hæc tã aſſiduus in tribunali, vt labore refici, ac reparari videretur. Quis noſtrũ idẽ curæ, idẽ ſudoris ſumſit? quis adeo expetitis honoribus aut deſeruit, aut ſufficit? Et ſanè æquũ eſt tantum cæteris præſtare cõſulibus ipsũ qui cõſules facit. quippe ẽt fortunæ videbatur indignum, ſi poſſet honores dare, qui gerere non poſſet. facturus cõſules doceat accepturiſq; ampliſſimũ honorẽ perſuadeat ſcire ſe, quid ſit quod daturus ſit. ſic fit vt illi quoq; ſciãt, quid acceperint. Quo iuſtius ſenatus, vt ſuſciperes quartũ cõſulatũ, & rogauit, & iuſſit. Imperÿ hoc verbũ, non adulationis eſſe, obſequio tuo crede, quod nõ alia in re magis, aut ſenatus exigere à te, aut tu præſtare ſenatui debes. Vt n. cæterorũ hominũ, ita principũ illorũ omniũ, qui dÿ ſibi vidẽtur, æuũ omne, & breue, & fragile eſt. Itaq; optimũ quæq; niti & contendere decet, vt poſt ſe quoq; reip. proſit, moderationis ſc. iuſtitiæq; monumentis, quæ prima ſtatuere Cos. poteſt. Hæc nempe intentio tua vt libertatem reuoces, ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quodnomen vſurpare ſæpius debes? quàm quod primùm inuenit recuperata libertas? Non eſt minus ciuile, & principem eſſe pariter, & conſulem, quàm tantùm conſulem. Habes etiam rationem

In ipſo honore) Præ.uræ ſ. *Amplius*) Suprà maius. *Quod*) Cur. *Aſſiduus*) Diutius ſedebas. *Sud.*) Laboris ab eo quod ſequitur. *Deſernus*) Vacat. *Cæteris*) Sine imperio. *Fortunæ indignum*) Fortunam rem indignam feciſſe. *Doceat*) Exemplo ſui conſules inſtituat, qui conſules facturus ſit, iterum enim repete conſules, ſic facturus conſules doceat cõſules. *Ampl.*) Conſulatum. *Quid ſit*) Vim eius. *Illi*) Cõſules, declarati à bono principe. *Quo*) idcirco. quia iam fuerant experti quanto vſui omnibus fuiſſet tertius cõſulatus. *Quartum conſulatum*) Spartianus in Adriano refert Traianum geſſiſſe quartum conſulatum cum Atticuleio, quibus coſſ. Adrianus quæſtor fuit. *Imperÿ hoc verbum*) Fuit, ſcilicet iubere, quod pertinet ad maiores. *Non adulationis*) Non ideo iuſſit ſenatus vt quartum conſulatum ſuſciperes, quia hoc blandum fore tibi exiſtimaret, quòd ſcilicet imperatori iubere poſſet ſenatus, ſed reuera quòd tu illi parere ſoles. *Quod*) Obſequium. *Alia in re*) Quàm accipiendis conſulatibus. *Cæterorum*) Priuatorum ſententia prius ab Horatio vſurpata, mortem omnibus cõmunem. *Optimum*) Principem. *Poſt ſe*) Exemplo ſuo. multi enim poſt Traianum ſecuti ſunt laudabiles principes. *Monumentis*) Memoriâ. *Quæ prima*) Imprimis moderationem & iuſtitiam. *Statuere*) Erigere, extruere. *Libertatem*) Significat habuiſſe in animo Traianum reſtituere Romanos in priſtinam libertatem depoſito imperio, id quod agitaſſe p[illegible] Auguſtum Tranquillu [illegible]meminit. *Quem ergo honorem*) Illa inquit Cicero concinna eſt interrogatio, quæ cum enumerata ſunt neceſſaria, confirmat orationem ſuperiorem, vt hoc loco. *Quod primùm inuenit r. l.*) Satis cõſtat poſt exactos reges, & remp. in libertatem vindicatam, creatos conſules, annuum magiſtratum, & duorum tantùm. *Ciuile*) Humanum, gratum. *Et tenquàm tantùm conſulem*) traductio, color.

Verè

verecundiæ collegarum tuorum. Collegarũ inquam: ita n. & ipſe loqueris, & nos loqui vis. oneroſa erit modeſtiæ illorum tertij conſulatus ſui recordatio, donec te conſulem videãt. neque n. poteſt non nimium eſſe priuatis, quod principi ſatis eſt. Annuas Cæſar optantibus, quibuſq́; apud deos eſſe conſueſti, quorum potẽs es, ipſe votorum compotes facias, fortaſſe ſufficiat tibi tertius conſulatus, ſed nobis tanto minus ſufficit. Ille nos inſtituit, & induxit, vt te iterũ iterumq́; Cos. habere cupiamus. Remiſſius iſtud cõtenderemus, ſi adhuc non ſciremus qualis eſſes futurus. Tolerabilius fuit experimẽtum tui nobis, quàm vſum negari. Dabiturne rurſus videre cõſulem illum? audiet, & reddet quas proximè voces? præſtabitq́; gaudium quantum ipſe percipiet? præſidebit lætitiæ publicæ autor eius & cauſa, tentabitq́; affectus noſtros, vt ſolet, cohibere, nec poterit? pietati ſenatus cum modeſtia principis felix, ſpecioſumq́; certamen, ſeu fuerit victa, ſeu vicerit. Equidem incognitam quandam proximaq́; maiorem præſumo lætitiam. quis enim eſt tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem conſulem ſperet, quanto

Verecundia collegarum tuorum) Vt qui tertium conſulatum pariter ac tu geſſerunt, abſoluas à verecundia, quod tibi pares in conſulatu fuerint. redimes autem ſi quartum conſulatum receperis. *Collegarum*) Repetitio. *Conſulem*) Quarto. *Priuatis*) Siue imperio. *Quod tertius*) Conſulatus. *Annuas*) Recipias quartum conſulatum. *Quibuſque*) Ordo & ſenſus: & ipſe facias nos compotes votorum, quorum potens es, id eſt, accipias quartum conſulatum, pro quibus nobis conſueuiſti eſſe compos. *Apud deos*) Videlicet conſecutus es à diis quæcunque optabamus, an magis quibus votis tu conſueuiſti eſſe compos apud deos. nam quæcunque à diis exigis, conſequeris. *Tanto min.*) Ob modeſtiã tuam, qua incitamur vt ſæpius conſul ſis. *Ille*) Tertius conſulatus tuus. *Remiſſius*) Lenius, frigidius. *Sciremus*) Experti eſſemus. *Experimentum t.*) Quo ſumus experti quantum eo honore præſtares. *Vſum*) Vtilitatem iam cognitam. *Quæ proximè red.*) Ambiguum, an de votorum nuncupatione, an de acclamationibus intelligat. non multò enim antè dixerat, vota pro Traiano ſuſcepta, ſi bene remp. & ex vtilitate omnium rexiſſet, & ipſum obteſtatum, ne vnquam pro ſe reſp. vota ſuſciperet, inuita, aut ſi inuita ſuſcepiſſet, non teneretur. & acclamatum illi ab omni ſenatu, Traianúmque ſenatorum ardorem conatum reprimere. an per hæc monſtrauit iuſiurandum à conſule datum, & à Traiano ſuſceptum, ſe ſuáque deorum iræ deuouente, ſi ſcienter fefelliſſet. *Gaudium*) Tantum nobis ex hoc. *Præſidebit*) Princeps erit ſenatus, vt in epiſtolis dixeras. *Lætitiæ public.*) Omnibus ſenatoribus lætis illius conſulatu. *Affectus n.*) Acclamationes, ob immenſum gaudium. *Nec poterit*) Nam dixerat, quantò magis à te reprimebamur, eò plus exarſimus, non contumacia, Cæſar: ſed vt in tua poteſtate eſt, an gaudeamus, ita nec in noſtra in quantum gaudeamus. *Pietati*) Ordo eſt: felix ſpecioſúmque certamen fuit pietati ſenatus, cum modeſtia principis: ſeu illa pietas fuerit victa, id eſt, exceſſerit imperium principis: ſeu vicerit, id eſt, non potuerit cohiberi à laudibus Traiani. *Præſumo*) Præuideo. nam & à futuris laudare licet ab antè actis argumentando. *Incognitam*) Admirandam, inauditam. *Proxima*) Quam ex tertio tuo conſulatu cepimus.

sæpius fuerit? Alius labores, si non continuò desidiæ, ac voluptati dedisset, ocio tamen & quiete recreasset. hic consularibus curis exolutus, principales resumpsit, tam diligens temperamenti, vt nec consulis officiũ princeps, nec principis consul appeteret. Videmus vt prouinciarum desideriis, vt singularũ etiam ciuitatũ præsidiis occurrat. nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora. adeunt statim, dimittuntur statim, tandemq́; principis fores exclusa legationũ turba non obsidet. Quid in omnibus excogitationibus, quàm mitis seueritas, quã non dissoluta clementia? non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sentẽtiæ tuæ præcipuũ, quã bene iudicasse. Stãt ante te litigatores nõ de fortunis suis, sed de tua existimatione soliciti, nec tã verentur quid de causa sua quã quid de moribus sentias. O verè principis, atque ẽt consulis reconciliare æmulas ciuitates, tumentesq́; populos non imperio magis, quã ratione compescere, intercedere iniquitatibus magistratuũ, infectumq́; reddere quicquid fieri non oportuerit: postremò velocissimi sideris more omnia inuisere, omnia audire, & vndecunque inuocatum statim velut numeñ adesse & assistere.

Sæpius) Experientia enim & vsus excolit hominum mores. *Alius*) Imperator. *Si non d.*) Si non omne tempus sui consulatus, quod laboribus occupare debuisse, voluptatibus consumpsisset. *Ocio*) Interposito, quo vires animi & corporis reficiuntur. *Hic*) Traianus. *Consularibus curis exolu.*) Deposito consulatu. *Principales*) Ad principem pertinẽtes. *Tam diligens temperamenti*) Tanta vsus temperantia. *Princeps dum tantum g.*) Personam principis. *Prouinciarum d.*) Libellis prouincialium, & legationibus audiendis. *Occurrat*) Satisfaciat. *Ciuitatum præsid.*) Quod præsidio esset ciuitatibus missis in eas militibus, ne ab hostibus infestarentur, & quod prouidebat, ne ciuitates afficerentur iniuria à præsidiis Romanorum. *In audiendo*) In audiendo Traianum, vt quæ postularent audiret. *Statim*) Conuersio, color per quem ad postremum verbum continenter reuertimur, exornatio sanè repetitioni contraria. *Tandémque*) Postquam hoc diuersum diu sub Domitiano vidimus. *Obsidet*) Ambit, occupat. *Mitis seueritas*) Hæc est præcipua laus diuersas virtutes in vnum miscere, neq; ad summum alicuius procedere, sed alterius asperitatem cum mansuetudine alterius condire. *Non dissoluta*) Non remissa, non indulgens. *Clementia*) Neque enim quicquam est quod imperatorem Romanum melius commẽdet gentibus, quàm clementia. hæc Cæsarẽ deum fecit, hæc Augustum consecrauit, hæc Antonium Pij cognomine ornauit. Est autem temperantia animi in potestate vlciscendi, vel lenitas superioris aduersus inferiorem in pœnis constituendis, & quæ sequuntur apud Senecam libro secundo de clementia. at Cicero in rhetoricis. Clementia est per quã animi temerè in odiũ alicuius concitati, comitate retinentur. nã clemens est qui de iusto multum remittit, dictus quòd colat mentem suam, nec eam vexat irascendo. *Sedes*] Occupatus es, intẽtus iudicas. cum sedere sit iudicis. *Fisco*) Imperialibus redditib. *Sententia tua*] Quã pronuncias in rebus ambiguis, nullum tibi emolumentum quàm iustitiæ laudis. *Fortunis*] Rebus de quibus contendunt. *Existimatione*) Opinione, qualem de eis habeas. *Causa*) Lite. *O verè principis*] Officium. *Æmulas ciuitates*] Contendentes

inter

nter ſede finibus vel dignitate. *Tumentes)* Iratos, diſcordes. *Imperio principali)* Poteſtate. *Intercedere)* Occurrere, prouidere. Hinc Silius in fine libri XIIII. Traianum deſignans, inquit. At ni cura viri, qui nunc dedit ocia mundo, Effrenum arceret populandi corde furorem, Nudaſſent auidæ terráſque fretúmque rapinæ. *Iniquitatibus magiſtratuum)* Marium enim Priſcum proconſulem Africæ, & Cæcilium Claſſicum Bethicæ, quamuis defunctum, paſſus eſt repetundarum damnari. & Iulij Baſſi Bithyniæ proconſulis acta reſcindi, daríque à ſenatu ius omnibus, de quibus ille aliquid conſtituiſſet, ex integro agendi duntaxat per biennium vnde ſtatim ſubiunxit, infectúmque reddere, quicquid fieri non oportuerit. infectum igitur pro non facto. *Velociſſimi ſyderis)* Solis, diebus ſingulis orbem percurrentis. *Velut)* Non enim præſentia, ſed potentia poterat ſuis opem ferre ſubitò. *Aſſiſtere)* Patrocinari.

Talia eſſe crediderim, quæ ipſe mundi parens temperat nutu, ſiquando oculos demiſit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus eſt, quibus nunc per te liber, ſolutúſque cœlo tantùm vacat, poſtquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice ſua fungereris. fungeris enim, ſufficiſq́; mandanti, cùm tibi dies omnis ſumma cũ vtilitate noſtra, cum tua laude condatur. Quod ſi quando cùm influentibus negociis paria feciſti, inſtar refectionis exiſtimas mutationem laboris. Quæ enim remiſſio tibi niſi luſtrare ſaltus? excutere cubilibus feras? ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre?

Talia) Talis prouidentiæ. *Temperat)* Regit. *Nutu)* Ioui in conſenſu nutum præcipui poëtarum Homerus & Virgilius aſſignant. M. item Tullius Iouis nutu omnia regi prodidit. & Mamertinus pro conſulatu. Poëtæ, inquit, ferunt altiſſimum illum & cuncta poteſtate cohibentem deum, qui ditione perpetua, diuina atque humana moderatur, cùm deſpiciat in terras habitu oris, tempeſtatum incerta mutare: eius nutu mundum tremiſcere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem ſerena refundi. *Si quando oculos demiſit in terras)* Si aliquando diuertit curam ſuam à cœleſtibus ad humana. falsò tamen finxit antiquitas per interualla deum mortalia curare, vt Virgilius poſt Æneæ naufragium, cùm Iuppiter æthere ſummo Deſpiciens mare veliuolum, terráſque iacentes. hic locus non caret adulatione. *Inter diuina)* Ad ſuam curam pertinentia. *Per te)* Te idem curante. *Liber)* Ab adminiſtratione rerum humanarùm. *Cœlo tantùm v.)* Solum occupatur circa regimen cœleſtium. *Sufficis mandanti)* Satisfacis imperio Iouis. *Condatur)* Finiatur. *Feciſti paria)* Satisfeciſti, officium tuum executus es, & par ei fuiſti. ſic alibi dixerat. *Influentibus)* Occurrentibus. *Quæ enim remiſſio)* Tranſit ad bona corporis, & laudat à venatione, cuius ſtudio Adrianus eius ſucceſſor in imperio vſque ad inſaniam & periculum detentus eſt. & Claudianus Stiliconem à venatione commendans, cecinit, Quis Stilicone prior ferro penetrare leones Comminus? aut longè virga transfigere ceruos? *Saltus)* Quos agros non colebant propter ſyluas, aut id genus vbi poſſit paſci, & poſſidebant ab vſu ſuo, ſaltus, autore Varrone, nominarunt. vnde Virgilius Saltibus in vacuis paſcunt. *Excutere)* Excitare canibus odoris. *Superare immenſa)* Ac deinceps verba grauitatem orationis monſtrant, quæ conſtat ix. verborum grauium magna & ornata conſtructione. *Gradum inferre)* Ingredi. Xenophon in libello de venatione oportet venatoriç rei ſtudioſum ſtatura eſſe agilem, & validum, animo verò patientem, vt laboris victor re ipſa lætetur.

Digitized by Google

nullius manu, nullius vestigio adiutum? atque inter hæc pia mente adire lucos? & occursare numinibus? Olim hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu. nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestiũ labor. Vsurpabant gloriã istam illi quoq; principes, qui obire non poterant: vsurpabant autem, vt domitas fractásque claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas, mentita sagacitate colligerent. huic par capiendi, quærendiq́; sudor, summúsque, & idem gratissimus labor inuenire. Enimuerò si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela, aut oculis sequitur, aut manibus, sed nunc gubernaculis assidet, nunc cũ valentissimo quoq; sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctãtes, remisq́; transfretare obstãtia freta. Quantũ dissimilis illi qui

Nullius) Præducis ministri. *Inter h.*) Inter venandum. *Lucos*) Religioni conseruatos quos cędere nefas erat. *Numinibus*) Diis præsertim syluestribus, vt Faunis, Satyris, Dianæ. nam Xenophon in libello præmemorato, refert venationis præceptorum suorum memores dei cultores fieri, & pios, bonos in parentes, in patriam, in amicos, in omnes ciues. *Hæc experientia iuuentutis*) In venatione iuuentus experiebatur suam virtutem. venationis enim studiosi feruntur, Cephalus, Æsculapius, Melanion, Nestor, Theseus, Hippolytus, Palamedes, Vlysses, Mnestheus, Diomedes, Castor, Pollux, Machaon, Podalirius, Antilochus, Æneas, Achilles. *Futuri duces*) Recitat Xenophon ex venatione bonam valetudinem comparari, ad bellum optimè institutos, hinc bonos milites & pares imperatores euadere. *Fugacibus*) Ceruis, damis, leporibus. *Audacibus*) Vrsis, leonibus. *Callidis*) Vulpibus. *Campis*) Frugibus. nam ciuibus venatores vtiles, idem est autor, ferarum internicione, exemplo Calydonij apri, qui scribente Ouidio in metamorph. sata vastabat & agros. *Labor ag.* Fruges, sata. *Gloriam*) Venandi. *Illi*) Conueniunt Tranquilli verba. laboris, inquit, Domitianus impatiens per vrbem pedibus non temerè ambulauit, in expeditione & agmine equo rarius, lectica assiduè vectus est, armorum nullo, sagittarum vel præcipuo studio tenebatur. centenas varij generis feras sæpe in Albano secessu conficientem spectauere plerique, atque etiam ex industria, ita quarundam capita figentem, vt duobus ictibus quasi cornua efficeret. nonnunquam in pueri procul stantis præbentísque pro scopo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, vt omnes per interualla digitorum innocuæ euaderent. Lampridius & Herodianus pariter Commodi summam in sagittando peritiam tradidere. *Obire*) Eam assequi. *Fractas claustris*) Assuetas cauea, & ideò deposita feritate. *Ipsorum*) Imperatorum. *Ludibrium*) Derisionem. *Mentita sagacitate*) Falsa industria, qua vtebantur scopo in sagittando. *Colligerent*) Præuenirent, conficerent. *Huic*) Traiano. *Sudor*) Labor. exercitationis plerunque finis esse debet sudor, aut certè lassitudo, quæ citra fatigationem fit. *In maria p.*) Experiri nauigationem. gestationum sæuissima est naui, vel in portu, vel in flumine, vehementior in alto: atque hæc ipsa intendi vel leniri possunt. Traianus intendebat, Domitianus lenibat. *Sequitur vela*) Nauigat secundo vento. *Manibus*) Contrahendo tanquam nimium tumida. nulla autem res æquè adiuuat cursum nauis, quàm summa pars veli. illinc maximè nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increuit,

increuit, maiórque est quàm expedit, antenna submittitur, minúsque habet virium flatus. *Assidet)* Regit nauem. *Valentissimo)* Robustissimo. *Frangere fluctus)* Niti contra ventos. *Transfretare)* Transire. *Illi)* Domitiano, qui laboris impatiens, autore Tranquillo, per vrbem pedibus non temerè ambulauit.

non Albani lacus ocium, Baianique torporem & silentium ferre, non pulsum saltem fragorémque remorum perpeti poterat, qui ad singulos ictus turpi formidine horresceret. itaque procul ab omni sono inconcussus ipse, & immotus, religato reuinctóque nauigio non secus ac piaculum aliquod trahebatur. fœda facies, cùm P.R. Imperator alienum cursum, alienumq́; rectorem velut capta naue sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant, atque amnes. Danubius ac Rhenus tantum illud nostri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperij, quòd hæc Romanæ aquilæ, Romana signa, Romana denique ripa, quàm quod hostium prospectarent, hostium quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis superflua, nunc liquida ac deserẽtia lustrare nauigiis,

Albani lacus) Lacus Albanus in nemore Albano à tumulis circumiacentibus inclusus. bello tamen aduersus Veios auctus, per fossas emissus satisfecit & vati Veienti, & Delphico oraculo. quæ res latius libro v. ab vrbe condita narratur à Liuio. delectatum secessu Albano Domitianum, Iuuenalis saty. IV. & Martialis lib. XI. ac Tranquillus cum Dione meminere in vita eiusdem. erat autem Albanum sub monte Albano: vnde etiam appellationem accepit veluti arx quædam. *Ocium)* Secessum. *Baiani)* Baiarum portum in Campania post Misenum locat Plinius. & Strabo lib. 4 post Misenum, nec minus lib. v. deinde dicens profundum litus reductum in sinum Baias aperit, aquásque calidas & ad voluptatem & ad sanandos morbos habet accommodissimas. ob hoc deuitandus ille locus secundum Senecam, quod habet quasdam naturales dotes, quibus illum sibi celebrandum luxuria sumpsit. quare Horatius illarum luxuriam libro I. Epistolarum pariter notát. Martialis XI. multis laudat ibi, Litus beatæ Veneris aureum Baias. Baias superbæ blanda dona Mineruæ. denominationem traxisse à Baio Vlyssis socio, testantur Strabo, & Seruius. *Torporem)* Tranquillitatem. *Inconcussus)* Stabilis, quietus, quod fieri non potuisset, si huc & illuc fluctibus agitaretur. *Religato)* Ad malus nauigium, vt & præcedens fluctus, si qui fortè fierent, frangeret, & subsequens nullo remorum pulsu concuteretur. *Piaculum)* Pestis, contaminatio. *Fœda f.)* Turpe spectaculum. *Alienum r.)* Præcedentis nauis gubernatorem. *Velut capta n.)* Tanquam nauis qua Domitianus trahebatur, ab hostibus capta foret. *Defor. ista)* Turpi aspectu, ac indecoro. *Fl. atque am.)* Flumen dictum quòd fluat, à quo stillicidia fluuia, quæ ita fluant, cadántque. amnis, id est, flumen quod circuit aliquid. nam ab ambitu amnis, autore Varrone, deducitur: cui astipulatur Pompeius. amnis, inquit, propriè dicitur à circumnando, ex Græca præpositione ἀμφὶ, quod est circum, tractum, & nare fluere. Seneca III. naturalium quæstionum, flumen est fluens aqua, & pro fluxu Virgilius vsus est. aut rapidus montano flumine torrens. Plinius libro trigesimosecundo, reciproci æstus inenarrabilem vim, mare in flumen versum dixit. amnis autem incerto genere fuit apud antiquos, antoribus Festo & Seruio. *Tantum illud nostri dedecoris)* Domitianum Romanis ingẽs opprobrium, qui Dacis annua tributa pẽdebat. *Danubius & Rhenus)* Sumptis expeditionibus in Sarmatas & Getas, de quibus Martialis libro nono. Cornua Sarmatici ter perfida contulit Istri. Sudátem Getica ter niue lauit equum,

Digitized by Google

Hæc) Talia visu deformia. Domitianum trahi nauigio religato. *Romana aquila*) Exercitus Romanus. repetitio & compar. *Romana ripa*) Insessa à Romanis & ditioni nostræ subiecta. *Quàm quod hostium*) Quàm quod signa & hostium ripa hæc prospectarent. *Hostium*) Germanorum alterius ripę dominorum. resumitur idem verbum per repetitionem. *Illa*) Danubium & Rhenum. *Nunc*) Interdum. *Campis superflua*) Excrescentia, inundantia. *Limpida*) Defecata quod solet euenire decrescentibus fluminibus. magis placet liquida, vt rigenti opponatur. *Deserentia*) Campos, & in suū alueum redeuntia.

nandóque superare. Nec verò laudauerim per se magnopere duriciem corporis ac lacertorum, sed si his validior toto corpore animus imperitet, quem non fortunæ indulgentiæ molliant, non copiæ principales ad segnitiem luxúmque detorqueant. tunc ego seu montibus, seu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & crescentia laboribus membra mirabor. Video enim iam inde antiquitus maritos dearum, ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis quàm his artibus inclaruisse. Simul cogito, cùm sint ista ludus, & auocamentum huius, illæ seriæ & intentæ, & à quibus se in tale ocium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optimè de cuiusq; grauitate, sanctitate, temperãtia creditur.

Nandóque superare) Immò concreta pedibus transire. *Per se*) Solam, sine prudentia. fortuna, inquit Xenophon de venatione, corporis & animi fortitudinem comitatur. tangit autem Domitianum, qui secundùm Dionem, fuit corpore robusto & audaci animo, sed has dotes nimio luxu debilitauerat. *Duritiem*) Robur. *Validior*) Fortior fortitudo enim animi est. nam nec omnibus qui fuerunt viri manu prompti fortis nomen concesserim, quia sine virtute intelligi non potest fortitudo, cuius contrarium ignauiam profert Gellius. illa, autore Seneca de beneficiis, est pericula iuxta contemnens: aut scientia repellendorum, excipiendorum, prouocandorum, ac timendorum contemptrix, terribilia, & sub iugum libertatem nostram mittentia, despicit, prouocat, frangit. cuius perpessio patientia, & tolerantia rami sunt. illic est prudentia, sine qua nullum inuenitur consilium, quæ suadet, quod effugere non possis, constantissimè ferre: illic est constantia quæ deiici loco non potest, & propositum nulla vi extorquere, dimittit. fortitudo quidem circumsistitur. hinc audacia, inde timiditate. audacia confidentiæ, fit abundantia; metus vicium deficientis audaciæ. hæc sumpta ex Apuleio. *Indulgentiæ fortunæ*) Rerum copiæ, imperiales luxus, bonæ fortunæ, quæ maximè sunt in principibus. *Molliant*) Eneruent, debilitent. deliciis enim plerunque corporis & animi robur frangitur. quare in præfatione totius operis Liuius, nuper, inquit, diuitiæ auaritiam, & abundantes voluptates, desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendíque omnia inuexere. diuitiæ secundum Senecam inflant animos, superbiam & arrogantiam pariunt, inuidiam trahunt, corpus emolliunt. *Lætum*) Bonæ habitudinis. *Maritos dearum*) Qualis fuit Peleus, qui ob fortitudinem Thetidis nuptias meruit. Cephalus à dea raptus, & Hippolytus ob venationem Dianæ charus. *Deorum l.*) Quales nouimus Theseum, Castorem, Pollucem, & alios plures. *Dignitate n.*) Claritate parentum & natalium. *His art.*) Venatione. *Simul*) Etiam. *Ista*) Venatio, gestatio, exercitatio. *Auocamentum*) Solarium, delinimentum. propriè tamen cùm vocibus attrahimur. Apuleius in Apologia. reputo enim animum humanum & puerilem præsertim simplicémque, seu carminum auocamento, seu odorum delinimento soporari. lib. tamen IX. Secundus aduocamentum dixit, vbi plura inuenies. *Huius*) Traiani. *Illæ*) Administrationes.

niſtrationes publicæ. repete ſint. *Voluptates*) Seriæ & intentæ. hyperbaton. nam mutauit ordinem verborum. ſenſus eſt, ex rebus grauibus voluptates quidem ſentit Traianus, ſed ſerias & ſummas. at eſt aliud voluptatis genus, cùm animus remittitur, & oblectatur luſibus, & honeſtis corporis exercitationibus. voluptatem enim ponere ſolemus ad demonſtrandam animi hilarem affectionem. eſt autem ſecundum Senecam, non illa leuis & fugax & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa, ſumma voluptas poſſe ſcilicet capere ex horridis voluptatem, & ad id ſe reduxiſſe quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Apuleius libro de philoſophia, duplicem voluptatem dicebat, eam imprimis laudans, quæ glorioſis actibus veniat, quæ ſit honeſta, vt pro aliqua præclara administratione ſuſcepta. lege plura apud Gellium, cùm alibi, tum libro octauo, vbi de voluptate diuerſæ philoſophorum ſententiæ recitantur. item Laertium, & Athenæum libro vndecimo. *Recipit*) Refouet, remittit ſe Traianus. *In tale ocium*) In venationem & geſtationem res laudabiles. pulcherrimum enim & humaniſſimum in vita, ſeueritatem comitatémque miſcere, nè illa in triſtitiam, hæc in petulantiam excidat. nam autore Seneca in declamationibus, omnibus quidem prodeſt animum relaxare, excitatur enim quiete vigor. Sunt enim voluptates, ſecundum Apuleij ſententiam, qui eas exiſtimat voluptates, & appetibiles, quæ verſantur circa honeſtos actus. *Creditur*) Credit, cognoſcit Traianus. *Cuiuſque*) Candidati, ſenatoris, litigantis.

Iam quis adeò diſſolutus, cuius non occupationibus aliqua ſpecies ſeueritatis inſidat? Ocio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam, ſtupra, luxum conferebant? cùm ſeriarum laxamenta curarum vitiorum contentione ſupplerent. Habet hoc primum magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum eſſe patitur: principum verò non modò domos, ſed cubicula ipſa, intimóſque receſſus recludit, omniáque arcana noſcenda famæ proponit, atque explicat. Sed tibi Cæſar nihil

Iam) Præterea. *Quis*) Principum fuit *Occupationibus*) Adminiſtrationibus. *Species*) Forma. nam Domitianus, quem præcipuum reſpicit, plura ſeuerè fecit, ſcenam hiſtrionibus interdixit, caſtrari mares vetuit, ius diligenter & induſtriè dixit, nummarios iudices cum ſuo quoque conſilio notauit, magiſtratibus quoque vrbicis prouinciarúmque præſidibus coercendis tantum curæ adhibuit, vt neque modeſtiores vnquam, neque iuſtiores extiterint. *Ocio*) Deſidia paulatim effœminatur animus, atque in ſimilitudinem otij ſui & pigriciæ, in qua iacet, ſoluitur. neque immeritò ſecundum Columellam, maiores noſtri cenſuerunt tam ocij quàm negocij reddendam rationem. *Plerique*) Multi. vt alios omittam, Auguſtum in plurimis laudatum principem accepimus alea, ſtupris, & luxu oblectatum, quanquam ſcio imprimis Domitianum monſtrari, quem recitat Tranquillus quoties ocium eſſet, alea ſolitum auocari etiam profeſtis diebus matutiniſque horis. libidinis autem nimiæ aſſiduitatem concubitus, velut exercitationis genus clinopalen vocaſſe, famámque fuiſſe quaſi concubinas ipſe diuelleret, natarétque inter vulgatiſsimas meretrices. *Aleam*) Genus ludi, cuius ſpecies vetitas & conceſſas iuriſconſultus enumerat. alea ſtudioſiſsimè luſit Claudius, de cuius arte librum quoque emiſit. tranſlatitiè ad alia transfertur: Martialis in diſtichis, Alea parua nuces & non damnoſa videtur, Sæpe tamen pueris abſtulit illa nates. Liuius primo ab vrbe condita, in dubiam imperij ſeruitiíque aleam imus. *Cùm ſ.*) Senſus eſt, cùm ſi quando à rebus ſeriis animum relaxarent, luxuriæ & ignauiæ idem emptoris abſumerent. *Contentione*) Oppoſitione, opponuntur enim vitia ſeriis. *Habet hoc primum*) Sententia, color.

Digitized by Google

de rebus dubiis consulendi. hinc Ouidius ad Sex. Pompeium scripsit. Aut reget ille suos dicendo iura Quirites Conspicuam signis cùm premet altus ebur. Aut populi reditus positam componet ad hastam, Et minui magnæ non sinet vrbis opes, Aut vt erunt patres in Itala templa vocati. De tanto dignis consule rebus aget, Aut feret Augusto solitam natóque salutem, Déque parum noto consulet officio.

contemnere solebat. Ille verò ita consul vt si tantùm consul foret, nihil infra se putabat, nisi quod infra consulem esset. ac primùm ita domo progrediebatur, vt illum nullus apparatus arrogantiæ principalis, nullus præcursorum tumultus detineret. vna erat in limine mora consultare aues, revererique numinum monitus. nemo perturbabatur, nemo submouebatur, tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, vt plerunque aliena turba subsistere, & consulem, & principem cogeret. Ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, vt antiquus, aliquisque magnus consul sub bono principe incedere videretur. Iter illi sæpius in forum, frequenter tamen & in campum. nam comitia consulum obibat ipse. tantùm ex renunciatione eorum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem principis, vt ipse ante consules steterat,

Contemnere) Quod validissimum fuit in fine locauit: maius enim est contemnere, quàm abigere, quia multos, vt diximus, consulatus titulo tenus gessit Domitianus. *Ille*) Traianus, tanquam de absente loquitur. an magis respexit ad tertium cõsulatum, quo iam functus erat, cùm hæc scriberet. *Ita consul*] Ita cõsulatum gessit. *Tantùm consul*) Et non princeps, tãtum consulatum gerens, & non simul principatũ. *Nihil putabat*) Sensus est, solùm se cõsulibus parem existimabat, & nihilò supra. sed hoc per contrarium dixit. *Arrogantiæ principalis*] Pompa qua solent vti principes. *Præcursorum*) Anteambulonum. *Detineret*. Moraretur. *Nullus*) Repetitio Secundo familiaris, cum ab eodem verbo in rebus similibus & diuersis principia sumuntur. *In limine*) In ingressu palatij, *Consultare aues*) Captare auguria. *Numinum monitus*) Idem per diuersa. nam auguriis credidit antiquitas, quæ facienda vitandáve hominibus deos indicasse. monita autem deorum & in numero multitudinis neutri ac masculini generis Virgilius. Ille Iouis monitis immota tenebat Lumina. Persius. Hos pueris monitus patres infundere lippos. monemus consilio, & ante rem. *Perturbabatur*) A via. *Viatoribus*) Ministris à via dictis erant enim viatores magistratibus parentes, & senatores ducésque ex agris ad officia vocantes. vnde M. Tullius scripsit, à via in senatum accersebantur & Curius & cæteri senes, ex quo qui eos accersebãt viatores nominati sunt. & Plinius lib. xviij. Cincinato, inquit, viator attulit dictaturam, dicens, vela corpus, vt perferam senatus, populique Rom. mandata. ex quo apparet fuisse ministros publicos. Sed autore Valerio, officium erat intra seruilem habitum. *Pudor*) Modestia. *Fascibus*) Lictoribus. *Aliena t.*) Non principalis, sed popularium. *Et consulem & p.*) Traianum vadentem pedibus. *Tam modicum*) Tanta modestia. *Antiquus*) Optimus, similis antiquis. *Sub bono p.*) Sub imperio boni principis alicuius. *Illi*) Traiano erat. *In forum*) Ad ius dicendum populo. *In campum Martium*) Vbi renuntiabantur consules. *Comitia consulum*) Quæ centuriata dicebantur. *Renunciatione*) Declaratione. in fine eadem ferè tractat. tuo inquit, iudicio consules facti, tua voce renunciati sumus, vt idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres renunciare alioquin dicimus eam rem quæ in placito & promissione venit, autore

autore Pediano. Agreſtius autem ſic diſtinxit: nunciatur de longinquo, denunciatur de præſenti, annunciatur de futuro, renunciatur de excuſando & repudiando: vel renunciare eſt quaſi ſecretum narrare. nam illud re ſuperuacuum eſt. Cicero, renunciatur mihi. Secundus, poſtquam renunciatum fuit. Terentius in Andria, id here tibi renuncio futurum. *Ipſe)* Traianus candidatus. *Ante curulem)* Sellam, quod iam latius tractauit. Imperator ergo & Cæſar & Auguſtus Pontifex Maximus, ſtetit ante gremium conſulis, seditque conſul principe ante ſe ſtante, & ſedit inturbatus, interritus & tanquam fieri ſoleret. quinetiam ſedens præbuit iuſiurandum, & ille iurauit, expreſſit explanauitque verba, quibus caput ſuum, domum ſuam, ſi ſcienter feſelliſſet, deorum iræ conſecraret.

adigebantúrque in verba, in quæ paulo antè ipſe iurauerat princeps: qui tantum putat eſſe in iureiurãdo, vt illud & ab aliis exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi verò quãta religio æquitatis, quanta legum reuerentia? Adibat aliquis vt principem, reſpondebat ſe conſulẽ eſſe. Nullius ab eo magiſtratus ius, nullius autoritas imminuta eſt, aucta etiã. ſiquidẽ pleraque ad prætores remittebat, atque ita vt collegas vocaret, non quia populare gratúmque audientibus, ſed quia ita ſentiebat. Tantum

Adigebantur) A conſule cogebantur iurare. *Tantum putat]* Tantum fidei & religioni tribuit. *Tribunali]* Iuri dicendo. Auguſtum pariter Tranquillus laudat, quòd ius dixerit aſſiduè, & in nocte nonnunquam, ſi parum valeret corpore, lectica pro tribunali poſita, vel etiam domi cubans. *Æquitatis]* Clementia, iuſtitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, iucunda eſt auditu, in laudationibus. & quoniam ſingularum virtutum ſunt certa quædam officia ac munera, & ſua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude iuſtitiæ. quod nunc obſeruat Secundus ex præcepto Ciceronis. quid cum fide, quid cum æquitate, quid cum eiuſmodi aliquo officio is qui laudabitur fecerit. *Legum]* Fuit enim iuſtiſſimus Traianus, quod Martialis teſtatur hendecaſyllabo, ſenatorum omnium iuſtiſſimum appellando: nam ſecundum Eutropium militarem gloriam ciuilitate & moderatione ſuperauit. *Vt principem]* Qui maius imperium habet omnibus magiſtratibus, quiq; mitigare & intendere leges poteſt. *Se conſule]* Se legibus ſtare, quod eſt cõſulis ius, arbitrium, poteſtas. nam omnia ſuis magiſtratibus cognoſcenda remittebat. at Claudius, autore Tacito, cuncta legum ac magiſtratuum munia in ſe trahebat. *Pleraque ad cõſulem p.)* Conſules enim & prętores inter cæteros magiſtratus habebant facultatem in vrbe dicendi ius. *Collegas)* Prætores apparatu penè pares conſulibus erant, nam virgas ſecuribus alligatas more conſulum per ſex lictores tantùm præferebant. nec mirum. quippe conſulibus collegæ dari iiſdem auſpiciis, quamuis imperio minores creabantur. vnde ſiquis minor prætorem vidiſſet, equo deſiliebat honoris cauſa, caput adaperiebat, ſemita cedebat. creatus autem prætor, primùm cùm conſules auocarentur à bellis finitimis, neque eſſet qui in vrbe ius reddere poſſet. *Populare)* Id ſit populo gratum. *Sentiebat)* Verè credebat ſibi collegas. *Dignationis)* Honoris, dignitatis, autoritatis. Tacitus lib. xiij. ſed ope S. nec ę dignationem Burro retentam. & lib. xvij. illi autoritatem ſenatus, hic dignationem Cæſaris laturus erat. Tranquillus in Caio. reliquas ſorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit. Apuleius nam maiorem domum dignatione tui feceris. Plinius lib. xxxv. dignatio autem præcipua Romæ increuit picturæ à M. Valerio Maxim. conſule. nam dignari eſt dignum exiſtimare honore aliquo. Apuleius xj. ſuo ille venerando me dignatus affamine. Columella lib. xij. veli-

aliis quoque honoribus dignari. Virgilius: Haud equidem tali me dignor honore.

dignationis in ipſo honore ponebat, vt non amplius eſſe cẽſeret, quod aliquis collega appellaretur à principe, quã quod prætor eſſet. Ad hæc tã aſſiduus in tribunali, vt labore refici, ac reparari videretur. Quis noſtrũ idẽ curæ, idẽ ſudoris ſumſit? quis adeo expetitis honoribus aut deſeruit, aut ſufficit? Et ſanè æquũ eſt tantum cæteris præſtare cõſulibus ipsũ qui cõſules facit. quippe ẽt fortunæ videbatur indignum, ſi poſſet honores dare, qui gerere non poſſet. facturus cõſules doceat accepturiſq; ampliſſimũ honorẽ perſuadeat ſcire ſe, quid ſit quod daturus ſit. ſic fit vt illi quoq; ſciãt, quid acceperint. Quo iuſtius ſenatus, vt ſuſciperes quartũ cõſulatũ, & rogauit, & iuſſit. Imperij hoc verbũ, non adulationis eſſe, obſequio tuo crede, quod nõ alia in re magis, aut ſenatus exigere à te, aut tu præſtare ſenatui debes. Vt n. cæterorũ hominũ, ita principũ illorũ omniũ, qui dij ſibi vidẽtur, æuũ omne, & breue, & fragile eſt. Itaq; optimũ quẽq; niti & contendere decet, vt poſt ſe quoq; reip. proſit, moderationis ſc. iuſtitiæq; monumentis, quæ prima ſtatuere Cos. poteſt. Hæc nempe intentio tua vt libertatem reuoces, ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen vſurpare ſæpius debes? quàm quod primùm inuenit recuperata libertas? Non eſt minus ciuile, & principem eſſe pariter, & conſulem, quàm tantùm conſulem. Habes etiam rationem

In ipſo honore) Præturæ ſ. *Amplius*) Suprà maius. *Quod*) Cur. *Aſſiduus*) Diutius ſedebas. *Sud.*) Laboris ab eo quod ſequitur. *Deſerui.*) Vacat. *Cæteris*) Sine imperio. *Fortunæ indignum*) Fortunam rem indignam feciſſe. *Doceat*) Exemplo ſui conſules inſtituat, qui conſules facturus ſit, iterum enim repete conſules, ſic facturus conſules doceat cõſules. *Ampl.*) Conſulatum. *Quid ſit*) Vim eius. *Illi*) Cõſules, declarati à bono principe. *Quo*) iccirco. quia iam fuerant experti quanto vſui omnibus fuiſſet tertius cõſulatus. *Quartum conſulatum*) Spartianus in Adriano refert Traianum geſſiſſe quartum conſulatum cum Atticuleio, quibus coſſ. Adrianus quæſtor fuit. *Imperij hoc verbum*) Fuit, ſcilicet iubere, quod pertinet ad maiores. *Non adulationis*) Non ideo iuſſit ſenatus vt quartum conſulatum ſuſciperes, quia hoc blandum fore tibi exiſtimaret, quòd ſcilicet imperatori iubere poſſet ſenatus, ſed reuera quòd tu illi parere ſoles. *Quod*) Obſequium. *Alia in re*) Quàm accipiendis conſulatibus. *Cæterorum*) Priuatorum ſententia prius ab Horatio vſurpata, mortem omnibus cõmunem. *Optimum*) Principem. *Poſt ſe*) Exemplo ſuo. multi enim poſt Traianum ſecuti ſunt laudabiles principes. *Monumentis*) Memoriã. *Quæ prima*) Imprimis moderationem & iuſtitiam. *Statuere*) Erigere, extruere. *Libertatem*) Significat habuiſſe in animo Traianum reſtituere Romanos in priſtinam libertatem depoſito imperio, id quod agitaſſe pr. Auguſtum Tranquillus meminit. *Quem ergo honorem*) Illa inquit Cicero concinna eſt interrogatio, quæ cum enumerata ſunt neceſſaria, confirmat orationem ſuperiorem, vt hoc loco. *Quod primùm inuenit r. l.*) Satis cõſtat poſt exactos reges, & remp. in libertatem vindicatam, creatos conſules, annuum magiſtratum, & duorum tantùm. *Ciuile*) Humanum, gratum. *Et conſ. quàm tantùm conſulem*) traductio, color.

Verè

verecundia collegarum tuorum. Collegarũ inquam: ita n. & ipſe loqueris, & nos loqui vis. oneroſa erit modeſtiæ illorum tertij conſulatus ſui recordatio, donec te conſulem videãt. neque n. poteſt non nimium eſſe priuatis, quod principi ſatis eſt. Annuas Cæſar optantibus, quibuſq́; apud deos eſſe conſueſti, quorum potẽs es, ipſe votorum compotes facias, fortaſſe ſufficiat tibi tertius conſulatus, ſed nobis tanto minus ſufficit. Ille nos inſtituit, & induxit, vt te iterũ iterumq́; Cos. habere cupiamus. Remiſſius iſtud cõtenderemus, ſi adhuc non ſciremus qualis eſſes futurus. Tolerabilius fuit experimẽtum tui nobis, quàm vſum negari. Dabiturne rurſus videre cõſulem illum? audiet, & reddet quas proximè voces? præſtabitq́; gaudium quantum ipſe percipiet? præſidebit lætitiæ publicæ autor eius & cauſa, tentabitq́; affectus noſtros, vt ſolet; cohibere, nec poterit? pietati ſenatus cum modeſtia principis felix, ſpecioſumq́; certamen, ſeu fuerit victa, ſeu vicerit. Equidem incognitam quandam proximaq́; maiorem præſumo lætitiam. quis enim eſt tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem conſulem ſperet, quanto

Verecundia collegarum tuorum) Vt qui tertium conſulatum pariter ac tu geſſerunt, abſoluas à verecundia, quod tibi pares in conſulatu fuerint. redimes autem ſi quartum conſulatum receperis. *Collegarum*) Repetitio. *Conſulem*) Quarto. *Priuatis*) Siue imperio. *Quod tertius*) Conſulatus. *Annuas*) Recipias quartum conſulatum. *Quibuſque*) Ordo & ſenſus: & ipſe facias nos compotes votorum, quorum potens es, id eſt, accipias quartum conſulatum, pro quibus nobis conſueuiſti eſſe compos. *Apud deos*) Videlicet conſecutus es à diis quæcunque optabamus, an magis quibus votis tu conſueuiſti eſſe compos apud deos. nam quæcunque à diis exigis, conſequeris. *Tanto min.*) Ob modeſtiã tuam, qua incitamur vt ſæpius conſul ſis. *Ille*) Tertius conſulatus tuus. *Remiſſius*) Lenius, frigidius. *Sciremus*) Experti eſſemus. *Experimentum t.*) Quo ſumus experti quantum eo honore præſtares. *Vſum*) Vtilitatem iam cognitam. *Quas proximè red.*) Ambiguum, an de votorum nuncupatione, an de acclamationibus intelligat. non multò enim antè dixerat, vota pro Traiano ſuſcepta, ſi bene remp. & ex vtilitate omnium rexiſſet, & ipſum obteſtatum, ne vnquam pro ſe reſp. vota ſuſciperet, inuita, aut ſi inuita ſuſcepiſſet, non teneretur. & acclamatum illi ab omni ſenatu, Traianúmque ſenatorum ardorem conatum reprimere. an per hæc monſtrauit iuſiurandum à conſule datum, & à Traiano ſuſceptum, ſe ſuáque deorum iræ deuouente ſi ſcienter fefelliſſet. *Gaudium*) Tantum nobis ex hoc. *Præſidebit*) Princeps erit ſenatus, vt in epiſtolis dixerat. *Lætitia public.*) Omnibus ſenatoribus lætis illius conſulatu. *Affectus n.*) Acclamationes, ob immenſum gaudium. *Nec poterit*) Nam dixerat, quantò magis à te reprimebamur, eò plus exarſimus, non contumacia, Cæſar: ſed vt in tua poteſtate eſt, an gaudeamus, ita nec in noſtra in quantum gaudeamus. *Pietati*) Ordo eſt, felix ſpecioſúmque certamem fuit pietati ſenatus, cum modeſtia principis: ſeu illa pietas fuerit victa, id eſt, exceſſerit imperium principis: ſeu vicerit, id eſt, non potuerit cohiberi à laudibus Traiani. *Præſumo*) Præuideo. nam & à futuris laudare licet ab antè actis argumentando. *Incognitam*) Admirandam, inauditam. *Proxima*) Quam ex tertio tuo conſulatu cepimus.

sæpius fuerit? Alius labores, si non continuò desidia, ac voluptati dedisset, ocio tamen & quiete recreasset. hic consularibus curis exolutus, principales resumpsit, tam diligens temperamenti, ut nec consulis officiū princeps, nec principis consul appeteret. Videmus ut prouinciarum desideriis, ut singularū etiam ciuitatū præsidiis occurrat. nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora. adeunt statim, dimittuntur statim, tandemq́ principis fores exclusa legationū turba non obsidet. Quid in omnibus excogitationibus, quàm mitis seueritas, quā non dissoluta clementia? non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sentētiæ tuæ præcipuū, quā bene iudicasse. Stāt ante te litigatores nō de fortunis suis, sed de tua existimatione soliciti, nec tā verentur quid de causa sua quā quid de moribus sentias. O verè principis, atque ēt consulis reconciliare æmulas ciuitates, tumentesq́ populos non imperio magis, quā ratione compescere, intercedere iniquitatibus magistratuū, infectumq́ reddere quicquid fieri non oportuerit: postremò velocissimi sideris more omnia inuisere, omnia audire, & undecunque inuocatum statim velut numeñ adesse & assistere.

Sæpius) Experientia enim & usus excolit hominum mores. *Alius*) Imperator. *Si non d.*) Si non omne tempus sui consulatus, quod laboribus occupare debuisse, voluptatibus consumpsisset. *Ocio*) Interposito, quo vires animi & corporis reficiuntur. *Hic*) Traianus. *Consularibus curis exolu.*) Deposito consulatu. *Principales*) Ad principem pertinētes. *Tam diligens temperamenti*) Tanta usus temperantia. *Princeps dum tantum g.*) Personam principis. *Prouinciarum d.*) Libellis prouincialium, & legationibus audiendis. *Occurrat*) Satisfaciat. *Ciuitatum præsid.*) Quod præsidio esset ciuitatibus missis in eas militibus, ne ab hostibus infestarentur, & quod prouidebat, ne ciuitates afficerentur iniuria à præsidiis Romanorum. *In audiendo*) In audiendo Traianum, ut quæ postularent audiret. *Statim*) Conuersio, color per quem ad postremum verbum continenter reuertimur, exornatio sanè repetitioni contraria. *Tandémque*) Postquam hoc diuersum diu sub Domitiano vidimus. *Obsidet*) Ambit, occupat. *Mitis seueritas*) Hæc est præcipua laus diuersas virtutes in unum miscere, neq; ad summum alicuius procedere, sed alterius asperitatem cum mansuetudine alterius condire. *Non dissoluta*) Non remissa, non indulgens. *Clementia*) Neque enim quicquam est quod imperatorem Romanum melius commēdet gentibus, quàm clementia. hæc Cæsarē deum fecit, hæc Augustum consecrauit, hæc Antonium Pij cognomine ornauit. Est autem temperantia animi in potestate ulciscendi, vel lenitas superioris aduersus inferiorem in pœnis constituendis, & quæ sequuntur apud Senecam libro secundo de clementia. at Cicero in rhetoricis. Clementia est per quā animi temerè in odiū alicuius concitati, comitate retinentur. nā clemens est qui de iusto multum remittit, dictus quòd colat mentem suam, nec eam vexat irascendo. *Sedes*] Occupatus es, intētus iudicas. cum sedere sit iudicis. *Fisco*) Imperialibus redditib. *Sententia tua*] Quā pronuncias in rebus ambiguis, nullum tibi emolumentum quàm iustitiæ laudis. *Fortunis*] Rebus de quibus contendunt. *Existimatione*) Opinione, qualem de eis habeas. *Causa*) Lite. *O verè principis*] Officium. *Æmulas ciuitates*] Contendentes

inter

n ter ſede finibus vel dignitate. *Tumentes*) Iratos, diſcordes. *Imperio principali*) Poteſtate. *Intercedere*) Occurrere, prouidere. Hinc Silius in fine libri XIIII. Traianum deſignans, inquit. At ni cura viri, qui nunc dedit ocia mundo, Effrenum arceret populandi corde furorem, Nudaſſent auidæ terráſque fretúmque rapinæ. *Iniquitatibus magiſtratuum*) Marium enim Priſcum proconſulem Africæ, & Cæcilium Claſſicum Bethicæ, quamuis defunctum, paſſus eſt repetundarum damnari. & Iulij Baſſi Bithyniæ proconſulis acta reſcindi, daríque à ſenatu ius omnibus, de quibus ille aliquid conſtituiſſet, ex integro agendi duntaxat per biennium vnde ſtatim ſubiunxit, infectúmque reddere, quicquid fieri non oportuerit. infectum igitur pro non facto. *Velociſſimi ſyderis*) Solis, diebus ſingulis orbem percurrentis. *Velut*) Non enim præſentia, ſed potentia poterat ſuis opem ferre ſubitò. *Aſſiſtere*) Patrocinari.

Talia eſſe crediderim, quæ ipſe mundi parens temperat nutu, ſiquando oculos demiſit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus eſt, quibus nunc per te liber, ſolutúſque cœlo tantùm vacat, poſtquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice ſua fungereris. fungeris enim, ſufficiſq́; mandanti, cùm tibi dies omnis ſumma cũ vtilitate noſtra, cum tua laude condatur. Quod ſi quando cùm influentibus negociis paria feciſti, inſtar refectionis exiſtimas mutationem laboris. Quæ enim remiſſio tibi niſi luſtrare ſaltus? excutere cubilibus feras? ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre?

Talia) Talis prouidentiæ. *Temperat*) Regit. *Nutu*) Ioui in conſenſu nutum præcipui poëtarum Homerus & Virgilius aſſignant. M. item Tullius Iouis nutu omnia regi prodidit. & Mamertinus pro conſulatu. Poëtæ, inquit, ferunt altiſſimum illum & cuncta poteſtate cohibentem deum, qui dictione perpetua, diuina atque humana moderatur, cùm deſpiciat in terras habitu oris, tempeſtatum incerta mutare: eius nutu mundum tremiſcere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem ſerena refundi. *Si quando oculos demiſit in terras*) Si aliquando diuertit curam ſuam à cœleſtibus ad humana. falsò tamen finxit antiquitas per interualla deum mortalia curare, vt Virgilius poſt Æneæ naufragium, cùm Iuppiter æthere ſummo Deſpiciens mare veliuolum, terráſque iacentes. hic locus non caret adulatione. *Inter diuina*) Ad ſuam curam pertinentia. *Per te*) Te idem curante. *Liber*) Ab adminiſtratione rerum humanarum. *Cœlo tantùm v.*) Solum occupatur circa regimen cœleſtium. *Sufficis mandanti*) Satisfacis imperio Iouis. *Condatur*) Finiatur. *Feciſti paria*) Satisfeciſti, officium tuum executus es, & par ei fuiſti, ſic alibi dixerat. *Influentibus*) Occurrentibus. *Quæ enim remiſſio*) Tranſit ad bona corporis, & laudat à venatione, cuius ſtudio Adrianus eius ſucceſſor in imperio vſque ad inſaniam & periculum detentus eſt. & Claudianus Stiliconem à venatione commendans, cecinit, Quis Stilicone prior ferro penetrare leones Comminus? aut longè virga transfigere ceruos? *Saltus*) Quos agros non colebant propter ſyluas, aut id genus vbi poſſit paſci, & poſſidebant ab vſu ſuo, ſaltus, autore Varrone, nominarunt. vnde Virgilius Saltibus in vacuis paſcunt. *Excutere*) Excitare canibus odoris. *Superare immenſa*) Ac deinceps verba grauitatem orationis monſtrant, quæ conſtat IX. verborum grauium magna & ornata conſtructione. *Gradum inferre*) Ingredi. Xenophon in libello de venatione oportet venatorię rei ſtudioſum ſtatura eſſe agilem, & validum, animo verò patientem, vt laboris victor re ipſa lætetur.

nullius manu, nullius vestigio adiutum? atque inter hæc pia mente adire lucos? & occursare numinibus? Olim hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu. nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestiũ labor. Vsurpabant gloriã istam illi quoq; principes, qui obire non poterant: vsurpabant autem, vt domitas fractásque claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas, mentita sagacitate colligerent. huic par capiendi, quærendiq; sudor, summúsque, & idem gratissimus labor inuenire. Enimuero si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela, aut oculis sequitur, aut manibus, sed nunc gubernaculis assidet, nunc cũ valentissimo quoq; sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remisq; transfretare obstãtia freta. Quantũ dissimilis illi qui

Nullius) Præducis ministri. *Inter h.*) Inter venandum. *Lucos*) Religioni conseruatos quos cędere nefas erat. *Numinibus*) Diis præsertim syluestribus, vt Faunis, Satyris, Dianæ. nam Xenophon in libello præmemorato, refert venationis præceptorum suorum memores dei cultores fieri, & pios, bonos in parentes, in patriam, in amicos, in omnes ciues. *Hæc experientia iuuentutis*) In venatione iuuentus experiebatur suam virtutem. venationis enim studiosi feruntur, Cephalus, Æsculapius, Melanion, Nestor, Theseus, Hippolytus, Palamedes, Vlysses, Mnestheus, Diomedes, Castor, Pollux, Machaon, Podalirius, Antilochus, Æneas, Achilles. *Futuri duces*) Recitat Xenophon ex venatione bonam valetudinem comparari, ad bellum optimè institutos, hinc bonos milites & pares imperatores euadere. *Fugacibus*) Ceruis, damis, leporibus. *Audacibus*) Vrsis, leonibus. *Callidis*) Vulpibus. *Campis*) Frugibus. nam ciuibus venatores vtiles, idem est autor, ferarum internicione, exemplo Calydonij apri, qui scribente Ouidio in metamorph. sata vastabat & agros. *Labor ag.* Fruges, sata. *Gloriam*) Venandi. *Illi*) Conueniunt Tranquilli verba. laboris, inquit, Domitianus impatiens per vrbem pedibus non temerè ambulauit, in expeditione & agmine equo rarius, lectica assiduè vectus est, armorum nullo, sagittarum vel præcipuo studio tenebatur. centenas varij generis feras sæpe in Albano secessu conficientem spectauere plerique, atque etiam ex industria, ita quarundam capita figentem, vt duobus ictibus quasi cornua efficeret. nonnunquam in pueri procul stantis præbentisque pro scopo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, vt omnes per interualla digitorum innocuæ euaderent. Lampridius & Herodianus pariter Commodi summam in sagittando peritiam tradidere. *Obire*) Eam assequi. *Fractas claustris*) Assuetas cauea, & ideò deposita feritate. *Ipsorum*) Imperatorum. *Ludibrium*) Derisionem. *Mentita sagacitate*) Falsa industria, qua vtebantur scopo in sagittando. *Colligerent*) Præuenirent, conficerent. *Huic*) Traiano. *Sudor*) Labor. exercitationis plerunque finis esse debet sudor, aut certè lassitudo, quæ citra fatigationem fit. *In maria p.*) Experiri nauigationem. gestationum sæuissima est naui, vel in portu, vel in flumine, vehementior in alto: atque hæc ipsa intendi vel leniri possunt. Traianus intendebat, Domitianus lenibat. *Sequitur vela*) Nauigat secundo vento. *Manibus*) Contrahendo tanquam nimium tumida. nulla autem res æquè adiuuat cursum nauis, quàm summa pars veli. illinc maximè nauis vrgetur. Itaque quoties ventus

increuit,

Digitized by Google

increuit, maiórque est quàm expedit, antenna submittitur, minúsque habet virium flatus. *Assidet*) Regit nauem. *Valentissimo*) Robustissimo. *Frangere fluctus*) Niti contra ventos. *Transfretare*) Transire. *Illi*) Domitiano, qui laboris impatiens, autore Tranquillo, per vrbem pedibus non temerè ambulauit.

non Albani lacus ocium, Baianique torporem & silentium ferre, non pulsum saltem fragorémque remorum perpeti poterat, qui ad singulos ictus turpi formidine horresceret. itaque procul ab omni sono inconcussus ipse, & immotus, religato reuinctóque nauigio non secus ac piaculum aliquod trahebatur. fœda facies, cùm P.R. Imperator alienum cursum, alienumq́; rectorem velut capta naue sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant, atque amnes. Danubius ac Rhenus tantum illud nostri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperij, quòd hæc Romanæ aquilæ, Romana signa, Romana denique ripa, quàm quod hostium prospectarent, hostium quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis superflua, nunc liquida ac deserẽtia lustrare nauigiis,

Albani lacus) Lacus Albanus in nemore Albano à tumulis circumiacentibus inclusus. bello tamen aduersus Veios auctus, per fossas emissus satisfecit & vati Veienti, & Delphico oraculo. quæ res latius libro v. ab vrbe condita narratur à Liuio. delectatum secessu Albano Domitianum, Iuuenalis saty. IV. & Martialis lib. XI. ac Tranquillus cum Dione meminere in vita eiusdem. erat autem Albanum sub monte Albano: vnde etiam appellationem accepit veluti arx quædam. *Ocium*) Secessum. *Baiani*) Baiarum portum in Campania post Misenum locat Plinius. & Strabo lib. I. post Misenum, nec minus lib. v. deinde dicens profundum litus reductum in sinum Baias aperit, aquásque calidas & ad voluptatem & ad sanandos morbos habet accommodissimas. ob hoc deuitandus ille locus secundum Senecam, quod habet quasdam naturales dotes, quibus illum sibi celebrandum luxuria sumpsit. quare Horatius illarum luxuriam libro I. Epistolarum pariter notat. Martialis XI. multis laudat ibi, Litus beatæ Veneris aureum Baias. Baias superbæ blanda dona Mineruæ. denominationem traxisse à Baio Vlyssis socio, testantur Strabo, & Seruius. *Torporem*) Tranquillitatem. *Inconcussus*) Stabilis, quietus, quod fieri non potuisset, si huc & illuc fluctibus agitaretur. *Religato*) Ad maius nauigium, vt & præcedens fluctus, si qui fortè fierent, frangeret, & subsequens nullo remorum pulsu concuteretur. *Piaculum*) Pestis, contaminatio. *Fœda f.*) Turpe spectaculum. *Alienum r.*) Præcedentis nauis gubernatorem. *Velut capta n.*) Tanquam nauis qua Domitianus trahebatur, ab hostibus capta foret. *Defor. ista*) Turpi aspectu, ac indecoro. *Fl. atque am.*) Flumen dictum quòd fluat, à quo stillicida fluuia, quæ ita fluant, cadántque. amnis, id est, flumen quod circuit aliquid. nam ab ambitu amnis, autore Varrone, deducitur: cui astipulatur Pompeius. amnis, inquit, propriè dicitur à circunnando, ex Græca præpositione ἀμφὶ, quod est circum, tractum, & nare fluere. Seneca III. naturalium quæstionum, flumen est fluens aqua, & pro fluxu Virgilius vsus est. aut rapidus montano flumine torrens. Plinius libro trigesimosecundo, reciproci æstus inenarrabilem vim, mare in flumen versum dixit. amnis autem incerto genere fuit apud antiquos, autoribus Festo & Seruio. *Tantum illud nostri dedecoris*) Domitianum Romanis ingẽs opprobrium, qui Dacis annua tributa pẽdebat. *Danubius & Rhenus*) Sumptis expeditionibus in Sarmatas & Getas, de quibus Martialis libro nono. Cornua Sarmatici ter perfida contulit Istri. Sudãtem Getica ter niue lauit equum.

niſtrationes publicæ. repete ſint. *Voluptates*) Seriæ & intentæ. hyperbaton. nam mutauit ordinem verborum. ſenſus eſt, ex rebus grauibus voluptates quidem ſentit Traianus, ſed ſerias & ſummas. at eſt aliud voluptatis genus, cùm animus remittitur, & oblectatur luſibus, & honeſtis corporis exercitationibus. voluptatem enim ponere ſolemus ad demonſtrandam animi hilarem affectionem. eſt autem ſecundum Senecam, non illa leuis & fugax & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa, ſumma voluptas poſſe ſcilicet capere ex horridis voluptatem, & ad id ſe reduxiſſe quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Apuleius libro de philoſophia, duplicem voluptatem dicebat, eam imprimis laudans, quæ glorioſis actibus veniat, quæ ſit honeſta, vt pro aliqua præclara adminiſtratione ſuſcepta. lege plura apud Gellium, cùm alibi, tum libro octauo, vbi de voluptate diuerſæ philoſophorum ſententiæ recitantur. item Laertium, & Athenæum libro vndecimo. *Recipit*) Refouet, remittit ſe Traianus. *In tale ocium*) In venationem & geſtationem res laudabiles. pulcherrimum enim & humaniſſimum in vita, ſeueritatem comitatémque miſcere, nè illa in triſtitiam, hæc in petulantiam excidat. nam autore Seneca in declamationibus, omnibus quidem prodeſt animum relaxare, excitatur enim quiete vigor. Sunt enim voluptates, ſecundum Apuleij ſententiam, qui eas exiſtimat voluptates, & appetibiles, quæ verſantur circa honeſtos actus. *Creditur*) Credit, cognoſcit Traianus. *Cuiuſque*) Candidati, ſenatoris, litigantis.

Iam quis adeò diſſolutus, cuius non occupationibus aliqua ſpecies ſeueritatis inſidat? Ocio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam, ſtupra, luxum conferebant? cùm ſeriarum laxamenta curarum vitiorum contentione ſupplerent. Habet hoc primum magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum eſſe patitur: principum verò non modò domos, ſed cubicula ipſa, intimóſque receſſus recludit, omniáque arcana noſcenda famæ proponit, atque explicat. Sed tibi Cæſar nihil

Iam) Præterea. *Quis*) Princìpum fuit *Occupationibus*) Adminiſtrationibus. *Species*) Forma. nam Domitianus, quem præcipuum reſpicit, plura ſeuerè fecit, ſcenam hiſtrionibus interdixit, caſtrari mares vetuit, ius diligenter & induſtriè dixit, nummarios iudices cum ſuo quoque conſilio notauit, magiſtratibus quoque vrbicis prouinciarúmque præſidibus coercendis tantum curæ adhibuit, vt neque modeſtiores vnquam, neque iuſtiores extiterint. *Ocio*) Deſidia paulatim effœminatur animus, atque in ſimilitudinem otij ſui & pigritiæ, in qua iacet, ſoluitur. neque immeritò ſecundum Columellam, maiores noſtri cenſuerunt tam ocij quàm negocij reddendam rationem. *Plerique*) Multi. vt alios omittam, Auguſtum in plurimis laudatum principem accepimus alea, ſtupris, & luxu oblectatum, quanquam ſcio imprimis Domitianum monſtrari, quem recitat Tranquillus quoties ocium eſſet, alea ſolitum auocari etiam profeſtis diebus matutiniſque horis. libidinis autem nimiæ aſſiduitatem concubitus, velut exercitationis genus clinopalen vocaſſe, famámque fuiſſe quaſi concubinas ipſe diuelleret, natarétque inter vulgatiſsimas meretrices. *Aleam*) Genus ludi, cuius ſpecies vetitas & conceſſas iuriſconſultus enumerat. alea ſtudioſiſsimè luſit Claudius, de cuius arte librum quoque emiſit. tranſlatiuè ad alia transfertur: Martialis in diſtichis, Alea parua nuces & non damnoſa videtur, Sæpe tamen pueris abſtulit illa nates. Liuius primo ab vrbe condita, in dubiam imperij ſeruitiíque aleam imus. *Cùm ſ.*) Senſus eſt, cùm ſi quando à rebus ſeriis animum relaxarent, luxuriæ & ignauiæ idem emptoris abſumerent. *Contentione*) Oppoſitione, opponuntur enim vitia ſeriis. *Habet hoc primum*) Sententia, color.

Digitized by Google

Magna fortuna) Magistratus, optimates, principes. *Quod nihil t.*) Non vsque quaque dissimile Iuuenalis illud, Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur. *Principum verò dom.*) Claudianus in Panegyrico Honorij. Hic te præterea crebro sermone monebo, Vt te totius medio telluris in orbe Viuere cognoscas, cunctis tua gentibus esse Facta palàm, nec posse dari regalibus vsquam Secretum vitiis. nam lux altissima fati Occultum nihil esse sinit, latebrásque per omnes Intrat, & obstrusos explorat fama recessus.

accommodatius fuerit ad gloriam, quàm penitus inspici. sunt quidem præclara, quæ in publicum profers, sed non minora ea, quæ limine tenes. Est magnificum quòd te ab omni cognatione vitiorum reprimis ac reuocas: sed magnificentius, quòd tuos. Quanto enim magis arduum est alios præstare quàm se, tanto laudabilius, quòd cùm ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti. Multis illustribus dedecori fuit, aut inconsultius vxor assumpta, aut retenta patientius, ita foris claros domestica destruebas infamia, & ne maximi ciues haberētur hoc efficiebat, quòd mariti minores erant: tibi vxor in decus, & gloriam cedit. quid enim illa sanctius? quid antiquius? Nōne si

Accommodatius) Proprius, conuenientius. *Gloriam*) Tuam. *Penitus*) Intimè, introrsus. *Limine*) Domi, secretò. *Tuos*) Domesticos more boni patrisfamiliæ. laudat à bonis externis, secundum præcepta, vt eorum causam extitisse Traianum argumentetur. *Alios præstare*) Bonos facere. *Circa te*) Familiares, aulicos. sic Tranquillus de Domitiano omnes circa se largissimè prosecutus. *Similes tui*) Optimos. *Multis dedecori f.*) Qualis Pompeia tertia Cæsari dictatori vxor, quam non inuitam Clodius amauit, Iulia Tiberio adulteriis flagrans. insimulata etiam fuit Sempronia tanquam merito P. Scipioni Africano venenū porrexisset. quare Euripides in Iphigenia mandat domi sapienti mulierē probam & bonam habendā, aut non habendam. χρὴ δ' ἐν δόμοισιν ἀνδρὰ τὸν σοφὸν, τρέφειν γυναῖκα χρηστὴν, ἢ μὴ τρέφειν. *Inconsultius*) Non examinata prius eius pudicitia, quod imprimis fecit M. Antonius superinducta Cleopatra, & Caius, quem non facile est discernere an matrimonia turpius contraxerit, an dimiserit, an tenuerit. & Claudius recepta in matrimonium Agrippina Germanici fratris sui filia, pellectus in amorem per ius osculi & blandiciarum occasiones. M. Cato Censorinus habuit vxorem Actoriam Paulam, humili loco natam, vinolentam, mentis impotem, & quod nemo posset credere Catoni superbam. meminit diuus Hieronymus. *Retenta patientius*) Sicut idem Claudius primum retenta impudica Messalina, deinde Agrippina fera & venefica, per quam demum interiit. & Ciceronis Terentiam malè de pudicitia audiuisse accepimus. Socratem à suis vxoribus malè affectum satis constat, autore diuo Hieronymo. Syllam vel ob hoc verè felicem non fuisse, quod Metellam vxorem palam impudicam habuerit. addunt etiam Pompeio Mutiam vxorem adulteram. Philippum Macedonum regem ex more cubiculum introeuntem vxor exclusit irata, exclusus tacuit, & suam iniuriam versu tragico solatus est. Domitianus demum, quem ex professo flagellat, Domitiam Longinam Ælio Lamiæ nuptam in matrimonium abduxit: eandem Paridis histrionis amore deperditā repudiauit, intráque breue tempus impatiens dissidij quasi efflagitante populo reduxit. *Foris*) Circa publica. *Claros*) Illustres propter res gestas. *Domestica infamia*) Vxoris libidines. *Destruebas*) Denigrabat, premebat. *Mariti minores*) Infelices matrimoniis & ideò felicioribus minores. *Vxor*) Plotina, quam Secundus in epistolis sanctissimam vocat. hæc autore Dione primum palatium ingressa, in gradibus ad populum conuersa, talis,

talis, inquit, huc ingredior, qualis egredi volo. itaque per omnem principatum se gessit vt nullam meruerit reprehensionem. Traianum autem superuixit authoribus Spartiano, Iunio iurisconsulto, Dione Græco. *Antiquius*) Grauius, modestius, anti-quas illas sanctitate referens. laudat à propinquis, quos Marcus Tullius inter bona fortunæ numerat. sed nititur Secundus probare Traianum suos fecisse imitatione sui bonos, quod sanè laudabilius, cùm animi bona longè præcedant fortunę munera.

pontifici maximo deligenda sit coniunx, aut hanc, aut similem (vbi est autem similis?) elegerit? quàm illa nihil sibi ex fortuna tua nisi gaudium vendicat? quàm constanter non potentiam tuam, sed ipsum te reueretur? Idem estis inuicem, quod fuistis, probatis ex æquo, nihilque vobis fœlicitas addidit, nisi quod scire cœpistis quàm bene vterque vestrum felicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu? quàm parca comitatu? quàm ciuilis incessu? mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita instituit. nam vxori sufficit obsequij gloria. An cùm videat quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non & ipsa cum silentio incedat? ingredientémque pedibus maritum in quantum patitur sexus imitetur? Decuerit hoc illam, etiam si diuersa tu facias. Sub hac verò modestia viri quantam debet verecundiam vxor marito? fœmina sibi? Soror autem tua, vt se sororem esse meminit? vt in illa tua simplicitas, tua veritas, tuus candor agnoscitur? vt si quis eam vxori tuæ conferat dubitare cogatur, vtrum sit efficacius ad rectè viuendum bene institui, aut feliciter nasci. Nihil est tā pronū ad

Pontifici maximo) Traiano, quem alibi significauimus fuisse pontificem maximum. *Hanc*) Plotinam. *Vbi est autem similis*) Perinde ac si cunctis virtutibus excelleret. *Quam*) Certè, quod ὡς interdum Græcè dicitur. *Fortuna tua*) Imperio. *Nisi gaudium*) Nisi quod lætior est. gaudet enim tuis bonis. *Teipsum*) Tua animi bona, & quia maritus es. *Idem estis inuicem*) Pariter vos mutuo amatis in magna fortuna ac faciebatis in priuata. *Probatis ex æquo*) Mutuò laudatis vos. *Felicitas*) Imperatoria dignitas. *Quàm bene*) Quàm modestè & temperatè. *Eadem*) Plotinæ. *Cultu*) Vestitu, mundo muliebri. *Ciuili incessu*) Demisso vultu. contra taxatur Iole apud Ouidium quòd elata facie prodiret. Dat vultum populo sublime sub Hercule victo. Grammatici obseruant incessum pertinere ad nobiliores. *Hoc opus*) Horum causa Traianus est. *Obsequij gloria*) Satis est gloriæ Plotinæ si obsequitur mariti monitis. *Nullus terror*) Nulli satellites terrorem intuentibus facientes. hoc refertur ad comitatum, ambitio ad cultū & incessum. *In quantum patitur s.*) Quantum licet mulieri quæ naturæ debilioris est, id est, saltem per vrbem. *Decuerit hoc i.*) Incedere pedibus Plotinæ decorum esset etiam si tu gestareris. *Sub hac modestia viri*) Sub exemplo tuæ modestiæ. *Dent verecundiam*) Quanto pudore vti debet vxor respectu mariti & sui. honestat enim plurimum mulieres pudor. *Soror autem tua*) Martiana, cuius postea Augustæ cognomentum fuit, & à senatu inter deas consecrata. *Sororem*) Modestā exemplo fratris. *In illa*) illius moribus. *Tuus candor*) Tua bonitas. candori opponitur vicium, sicut candido nigrum. *Sic effi.*) Maiorē vim teneat. *Bene in*) Hoc ad vxorē Plotinam refert, quæ à Traiano bonis moribus imbuta fuerat. adolescentem enim admodum duxerat illam. *Feliciter n.*) At istud sororem Martianam respicit, quæ fratrem sortita fuerat imperatorem. sensus est, vtranque esse optimis moribus.

simultates quàm æmulatio, in fœminis præsertim. ea porrò maximè nascitur ex coniunctione, alitur æqualitate, exardescit inuidia, cuius finis est odium. Quo quidem admirabilius existimandum est quod mulieribus duabus in vna domo, parique fortuna nullum certamen, nulla contentio est: suspiciunt inuicem, inuicem cedunt: cúmque te vtraque effusissimè diligat, nihil sua putant interesse, vtram tu magis ames, idémque vtrique propositum, idem tenor vitæ, nihilque ex quo sentias duas esse. te enim imitari, te subsequi student: ideo vtraque mores eosdem, quia vtraque tuos habet. Inde moderatio, inde etiam perpetua securitas. neque enim vnquam periclitabuntur esse priuatæ, quæ non desierunt. Obtulerat illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatæ sunt quamdiu appellationem patris patriæ tu recusasses, seu quod plus esse in eo iudicabant, si vxor, & soror tua, quàm si Augustæ dicerentur. Sed quæcunque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignæ sunt quæ in animis nostris, & sint, & habeantur Augustæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius fœminis, quàm si verum honorem non in splendore titulorum, sed in iudiciis hominum reponant? magnísque nominibus pares se faciant, etiam dum recusant? Iam etiam, & in priuatorum animis exoleuerat priscum mortalium bonum amicitia, cuius in locum

Simultates) Inimicitias. *Æmulatio*) Contentio de pari conditione. *Ea porrò nascitur*) Gradatio. *Ex coniunctione*) Inter affinitate coniunctos. *Alitur æqualitate*) Crescit inter pares. *Mulieribus duabus*) Plotinæ & Martianæ. *Suspiciunt*) Venerantur se. *Sua inter.*) Ad se pertinere. *Nihil*) Fit ab illis. *Duas*) Discordes. *Eosdem*) Optimos habet. *Inde*) Ex tuis moribus. *Moderatio*) Vtraque modesta est. *Non periclitabuntur esse priuatæ*) Non periculum erit vt dignitatem perdant. *Quæ non desierunt*) Quæ vixerunt etiam in principatu tanquam essent priuatorum, & vxor & soror. nam modestè & sanctè in summa potestate vitam duxerunt, vt iure nemo de illis conqueri potuerit. *Cognomen Augustarum*) Id quod etiam nunc durat in marmoribus Plotinam & Martianam appellatas Augustas. nam vxores & sorores imperatorum cognomine Augustarum insignire consueuerant Romani. *Deprecatæ*) Abnuerunt precibus. *Appellationem patris patriæ*) Suprà memorauit senatum diu contendisse, vt cognomen patris patriæ reciperet Traianus, & tandem obtinuisse quod intenderat. *Seu*) Recusabant. *Plus*) Dignitatis. *In eo*) In hac appellatione. *Hoc*) Tanto laudat vtrasque à modestia. *In splendore titulorum*) In nominibus honorificis. *In iudiciis hominum*) In veritate. *Magnis nominibus*) Augustis. *Pares se faciant*) Verè indignæ sint. *Etiam dum recusant*) Sua modestia. *Exoleuerat*) Defecerat. *Amicitia*) Quæ est omnium diuinarum humanarúmq; rerum cum beneuolentia & charitate summa consensio. & nihil aliud quàm diligere ipsum, quem ames, nulla indulgentia, nulla vtilitate requisita. Seneca, amare inquit, & amicum esse inter se differunt, immò dissimilia sunt. qui amicus est, amat, qui amat, non vtique amicus est. itaque amicitia semper prodest, amor aliquando etiam nocet. quare Donatus dixit, a-

xit, amicus animi eſt, amator verò corporis. at alibi, amator ad tempus, amicus in perpetuum. Paulus de verb. ſign. amicos appellare omnes debemus non leui notitia coniunctos, ſed quibus fuerint iura cũ primis honeſtis familiaritatis quæſita rationibus. lege amicitiarum genera apud Apuleium lib. de philoſophia. *Priſcum m.b.)* Frequens apud priſcos cùm veri reperti ſunt amici, de quibus Valerius Max. lib. iiij. bonum autem nullum eſt tam naturæ aptum, tam conueniens ad res vel ſecundas, vel aduerſas. & ſolem è mundo tollere videntur, Ciceronis teſtimonio, qui amicitiam tollunt, qua à diis immortalibus nihil melius, nihil iucundius habemus. nec ſine virtute amicitia eſſe vllo pacto poteſt, quoquo verteris præſto eſt, nullo loco excluditur, nunquam intempeſtiua, nunquam moleſta eſt. nam & ſecundas res ſplendidiores facit, & aduerſas partiens communicánſque leuiores.

migrauerant aſſentationes, blanditiæ, & peior odio amoris ſimulatio: etenim in principum domo nomen tantum amicitiæ, inane ſcilicet, irriſumq; manebat. nam quæ poterat eſſe inter eos amicitia, quorum ſibi alij domini, alij ſerui videbantur? Tu hanc pulſam, & errantem reduxiſti. habes amicos, quia amicus ipſe es, neque enim vt alia ſubiectis, ita amor imperatur: neque eſt vllus affectus tam erectus, & liber & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Poteſt fortaſſe princeps, iniquè, poteſt tamen odio eſſe nonnullis etiam ſi ipſe non oderit: amari, niſi ipſe amet, non poteſt. Diligis ergo cum diligaris, & in eo quod vtrique honeſtiſſimum eſt, tota gloria tua eſt, qui ſuperior factus,

Migrauerant) Inuaſerant. *Aſſentationes)* Adulationes. aſſentatio enim vitiorum adiutrix procul ab amicitia amoueatur, quæ non modò amico, ſed ne libero quidem digna. nulla in amicitiis peſtis maior. *Simulatio)* Omnium rerum ſimulatio eſt vitioſa, tollit enim iudicium veri, idque adulterat, ſine quo nomen amicitiæ valere non poteſt. *Peior od.)* Pernicioſior ſpecies amicitiæ ſimulatio quàm aſſentatio. *Inane)* Simulatum. *Principum)* Malorum. nam Auguſtus coluit amicitias, & mutuas requiſiuit, pariter & Titus. *Alij domini, a. ſ.)* In tyrannorum vita nulla fides, nulla charitas, nulla ſtabilis beneuolentiæ poteſt eſſe fiducia. omnia ſemper ſuſpecta, atque ſollicita ſunt, nullus locus eſt amicitiæ. quis enim aut eum diligat, quem metuit? aut eum à quo ſe metui putet? hunc locum videtur ſubſecutus in Panegyrico Honorij Pacatus. ecquis, inquit, imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum in regia laude ponendum? humilis hæc virtus, dubiúmque an virtus iudicabatur, nec palatiis digna, ſed periculis habebatur. optimus ille dicebat, non etiam diligebat, prodeſſe nouerat, amare neſciebat. tu amicitiam nomen ante priuatum non ſolum intra aulam vocaſti, ſed inductam purpura, auro, gemmiſque redimitam, ſolio recepiſti, réque non verbis aſſeruiſti. *Pulſam)* Præſertim à Domitiano. quare meritò Iuuenalis illius amicitiam vocat miſeram. *Vt a.)* Vt aliæ res imperantur. *Amor imperatur)* Amamus vi. hinc Claudianus dixit, non extorquebis amari. *Affectus)* animi paſſio, quæ dupliciter ſumitur, aut corruptionis cauſa, aut perfectionis. animi paſſionũ quatuor genera ſunt, triſtitia, metus, deſiderium, voluptas. *Erectus)* Magnanimus, nobilis. *Dominationis)* Inæqualitatis. *Vices exigat)* Redamari quærat, quam amor. *Iniquè)* Iniuſtè odio eſſe aliquibus. *Niſi ipſe non a.)* Nullũ habet maius malum occupatus homo, & bonis ſuis obſeſſus, autore Seneca, quàm quod amicos ſibi putat, quibus non eſt. quare M. Tullius, Sed plerique, inquit, peruerſe, ne dicam impudenter, amicum habere talem volunt, quales ipſi eſſe non poſſunt, quæque ipſi non tribuunt amicis, hæc ab his deſiderant. *Vtrique)* Tibi &

Digitized by Google

amicis tuis. nam vera amicitia in omnibus laudanda. Pacatus tamen Traianum recitauit suos ditasse, non amasse. fortasse more oratorum hoc in rem suam trahens, cùm historici secus scribant. *Superior*) Dignitate & fortuna.

descendis in omnia familiaritatis officia & in amicũ ex imperatore submitteris, immò tũc maximè Imperator cùm amicũ ex imperatore agis. Etenim cùm plurimis amicitiis fortuna principũ indigeat, præcipuũ est principis opus amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & cùm alias virtutes tuas, tũ hanc cõstantissimè teneas, nec vnquam persuadeatur humile esse principi, nisi odisse. Iucũdissimũ est in rebus humanis amari, sed non minus amare: quorum vtroq; ita frueris, vt cũ ipse ardẽtissimè diligas, adhuc tamen ardẽtius diligaris. primũ, quia facilius est vnũ amare quã multos, deinde quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, vt nemo possit te nisi ingratus, non magis amare. Operæpreciũ est referre quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares: dimisisti

Descendis in omnia f. of.) Demittis te ad munia veræ amicitiæ. maximum enim in amicitia, superiorem parem esse inferiori: imitandúsque Scipio, vt si quam præstantiam virtutis, ingenij, fortunæ consecuti sumus, eam nostris impertiamur, communicemúsque cum proximis. Ausonius autor, Traianum ægrotantes amicos visere solitum. Eutropius verò, Romæ & per prouincias æqualem se omnibus exhibuisse, amicos salutandi causa frequentasse, vel ægrotantes, vel cùm festos dies ageret, sæpe in vehiculis eorum sedisse. & Dion, sæpenumero cum tribus curru vectum, sine satellite, & familiarius apud amicos diuertisse. non autem quatuor comitantibus, vt malè transtulit qui Traiani vitam ex Dione Latinitate donauit, apud quem legitur πολλάκις ἐ τέταρτος ὀχεῖτο, sæpius etiam quartus curru vehebatur. neque enim illi comites quatuor esse poterant, si quartus vectabatur, sed tres tantùm. *Tua gloria est*) Simonides apud Xenophontem, si priuatus, inquit, & princeps pariter ægrotantem visant, nemini dubium, quin hac quoque re potentissimorũ hominum magis sit grata humanitas. vt enim quisq; maximè virtute & sapientia sit munitus egrium vt nullo egeat, suáque omnia in seipso posita iudicet: ita in amicitiis expetẽdis colendisque maximè excellit. *In amicũ*) In personam & studium amici. *Imperatores*) id est, facis imperatoris officium amicis culpantibus Traianum quòd nimium cum omnibus communis esset, respondit, talem se imperatorem esse priuatis oportere, quales esse sibi imperatores priuatus optasset. *Præcipuum princ. pis*) M. Tullius, quid autem stultius quàm vt plurimum copiis, facultatibus, opibus possint cætera parare, quæ parantur, pecuniam, equos, famulos, vestes, gloriam, vasa preciosa: amicos non parare optimam & pulcherrimam vitæ suppellectilem. *Secta*) Opinio parandi amicos. *Humile esse*) Descendere in omnia familiaritatis officia & amare omnes. *Non minus*) Iucundum est. *Amare*) Plato tres amores connumerat, vnum diuinum, cum incorrupta mente & virtutis ratione conuenientem, non pœnitẽdum, alterum degeneris animi & corruptissimæ voluptatis, tertium ex vtroq; permixtũ mediocris ingenij & cupidinis modicę. *Vnũ*) Te. *Multos*) Tuos amicos. *Tãta facultas obligandi*) Propter imperij fortunã, benefaciendi copiam largè præstans. Lælius tamen apud Cicer. à Secundo discrepare videtur, qui asserit contrahi amicitiam veram, non beneficiorum causa; veruntamen idem autor amorem confirmari beneficio accepto & studio perfecto consuetudine adiuncta. *Tormentum*) Passionem, tristitiam. *Amico*) Licinio Suræ. *Dimisisti*) A præfectura prætorij.

Optimum

optimum virum tibiq; chariſſimum inuitus, & triſtis, & quaſi retinere non poſſes quantum amares cum deſiderio expertus es, diſtractus ſeparatuſq; dum cedis, & vinceris. Ita quod ſando inauditum, cùm princeps, & principis amicus diuerſa velletis, id potius factum eſt, quod amicus volebat. O rem memoriæ literiſq; mandandam, præfectum prætorij non ex ingerentibus ſe, ſed ex ſubtrahentibus legere: eundémque ocio, quem pertinaciter amet, reddere: cúmque ſis ipſe diſtentus imperij curis, non quietis gloriam cuiquam inuidere. Intelligimus Cæſar quantum tibi pro laborioſa iſta ſtatione, & exercita debeamus, cùm ocium à te tanquam res optima, & petatur, & detur. Quam ego audio confuſionem tuam fuiſſe, cùm digredientem proſequeris. proſecutus enim, nec temperaſti tibi, quominus exeunti in litore amplexus oſculum ferres. Stetit Cæſar in illa amicitiæ ſpecula, precatúſque maria, celerémque, ſi tamen ipſe voluiſſet, recurſum: nec ſuſtinuit recedentem, non etiam atque etiam votis lacrymiſque ſequi. Nam de liberalitate taceo. quibus enim muneribus æquari hæc cura principis, hæc patientia poteſt? qua meruiſti, vt ille ſibi nimium fortis, ac propè durus videretur. Nec dubito quin agitauerit ſecum an

Optimum virum tibique amiciſſimum) De quo vide in præcedentibus. addam tamen Adrianum, ſuffragante Sura, ad pleniorem Traiani amicitiam perueniſſe, à quo etiam ſe adoptandum compériſſe, mortuo, ſepulchrum fieri & ſtatuam de publico Traianus mandauit quem viuum cùm multi inſimularent, nunquam tamen is imperator adduci potuit, vt quicquam mali ab eo timeret. *Deſiderio*) Abſentia. *Vinceris*) Illi morem inuitus geris. *Diuerſa*) Tu volebas vt præfecturam prætorij ſuſceptam gereret, ille ſeceſſum optabat. *O rem*) Exclamatio opportuna, poſt rem explicatam. malè quidam hanc exornationem vſurpant, antequam vſi ſint amplificatione, in principio ſtatim locantes, cuius ipſa pars eſt, & non ſolùm ponitur in re lugubri, ſed etiam læta ac admiranda. *Literis*) Hiſtoriæ. *Præfectum prætorij*) Alibi oſtendimus Licinium Suram à Traiano declaratum præfectum prætorio, cui cùm enſem nudum, quo erat accingendus traderet, ſume, dixit, hunc, & ſi iuſtè imperauero, pro me vtere, ſin minus, contra me. *Ex ingerentibus*) Ex numero quærentium, & ambientium honores. *Ex ſubtrahentibus*) Ex iis, qui ocium amant, & dignitates refugiunt. *Reddere ocio*) Exautorare, dimittere à præfectura. Similem pariter nulli præfectorum ſecundum, inuitum ex centurione ab Adriano Dion recitat accepiſſe præfecturam, quam deinde depoſuit. vix tamen impetrata vocatione, in agro ſeptem annos, quod vitæ eius reliquum fuit, ocio & quieti dedit, atque moriens ſepulchro hæc inſcribi iuſſit. Similis hic iacet, cuius ætas quidem multorum annorum fuit, ſeptem tamen duntaxat annos vixit. *Diſtentus*) Occupatus. *Laborioſa iſta ſtatione*) Perſeuerantia adminiſtrandi imperij. *Exercita*) Inquieta, & ſanè multum debemus principi, cuius opera bellum remouetur, & imperium felicitatur. *Ocium*) Vacatio ab adminiſtratione rerum publicarum, quæ cùm aliis concedatur, vt res optima, tibi tamen nihil indulges, nec abſtines

amicis tuis. nam vera amicitia in omnibus laudanda. Pacatus tamen Traianum recitauit suos ditasse, non amasse. fortasse more oratorum hoc in rem suam trahens, cùm historici secus scribant. *Superior*) Dignitate & fortuna.

descendis in omnia familiaritatis officia & in amicū ex imperatore submitteris, immò tūc maximè Imperator cùm amicū ex imperatore agis. Etenim cùm plurimis amicitiis fortuna principū indigeat, præcipuū est principis opus amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & cùm alias virtutes tuas, tū hanc cōstantissimè teneas, nec vnquam persuadeatur humile esse principi, nisi odisse. Iucūdissimū est in rebus humanis amari, sed non minus amare: quorum vtroq; ita frueris, vt cū ipse ardētissimè diligas, adhuc tamen ardētius diligaris. primū, quia facilius est vnū amare quā multos, deinde quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, vt nemo possit te nisi ingratus, non magis amare. Operæpreciū est referre quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares: dimisisti

Descendis in omnia f. of.) Demittis te ad munia veræ amicitiæ. maximum enim in amicitia, superiorem parem esse inferiori: imitandisque Scipio, vt si quam præstantiam virtutis, ingenij, fortunæ consecuti sumus, eam nostris impertiamur, communicemúsque cum proximis. Ausonius autor, Traianum ægrotantes amicos visere solitum. Eutropius verò, Romæ & per prouincias æqualem se omnibus exhibuisse, amicos salutandi causa frequentasse, vel ægrotantes, vel cùm festos dies ageret, sæpe in vehiculis eorum sedisse. & Dion, sæpenumero cum tribus curru vectum, sine satellite, & familiarius apud amicos diuertisse. non autem quatuor comitantibus, vt malè transtulit qui Traiani vitam ex Dione Latinitate donauit, apud quem legitur πολλάκις ἐ τέταρτος ὀχεῖτο, sæpius etiam quartus curru vehebatur. neque enim illi comites quatuor esse poterant, si quartus vectabatur, sed tres tantùm. *Tua gloria est*) Simonides apud Xenophontem, si priuatus, inquit, & princeps pariter ægrotantem visant, nemini dubium, quin hac quoque re potentissimorū hominum magis fit grata humanitas. vt enim quisq; maximè virtute & sapientia sit munitus etiam vt nullo egeat, suáque omnia in seipso posita iudicet: ita in amicitiis expetēdis colendisque maximè excellit. *In amicū*) In personam & studium amici. *Imperatores*) id est, facis imperatoris officium amicis culpantibus Traianum quòd nimium cum omnibus communis esset, respondit, talem se imperatorem esse priuatis oportere, quales esse sibi imperatores priuatus optasset. *Præcipuum principis*) M. Tullius, quid autem stultius quàm vt plurimum copiis, facultatibus, opibus possint cætera parare, quæ parantur, pecuniam, equos, famulos, vestes, gloriam, vasa preciosa: amicos non parare optimam & pulcherrimam vitæ suppellectilem. *Secta*) Opinio parandi amicos. *Humile esse*) Descendere in omnia familiaritatis officia & amare omnes. *Non minus*) Iucundum est. *Amare*) Plato tres amores connumerat, vnum diuinum, cum incorrupta mente & virtutis ratione conuenientem, non pœnitēdum, alterum degeneris animi & corruptissimæ voluptatis, tertium ex vtroq; permixtū, mediocris ingenij & cupidinis modicę. *Vnū*) Te. *Multos*) Tuos amicos. *Tāta* [illegible]) Propter imperij fortunā, benefaciendi copiam largè præstans. Lælius tamen apud Cicer. à Secundo discrepare videtur, qui asserit contrahi amicitiam veram, non beneficiorum causa; veruntamen idem autor amorem confirmari beneficio accepto & studio perfecto consuetudine adiuncta. *Tormentum*) Passionem, tristitiam. *Amico*) Licinio Suræ. *Dimisisti*) A præfectura prætorij.

Optimum

optimum virum tibiq; chariſſimum inuitus, & triſtis, & quaſi retinere non poſſes quantum amares eum deſiderio expertus es, diſtractus ſeparatuſq; dum cedis, & vinceris. Ita quod fando inauditum, cùm princeps, & principis amicus diuerſa velletis, id potius factum eſt, quod amicus volebat. O rem memoria literiſq; mandandam, præfectum prætorij non ex ingerentibus ſe, ſed ex ſubtrahentibus legere: eundémque ocio, quem pertinaciter amet, reddere: cúmque ſis ipſe diſtentus imperij curis, non quietis gloriam cuiquam inuidere. Intelligimus Cæſar quantum tibi pro laborioſa iſta ſtatione, & exercita debeamus, cùm ocium à te tanquam res optima, & petatur, & detur. Quam ego audio confuſionem tuam fuiſſe, cùm digredientem proſequeris. proſecutus enim, nec temperaſti tibi, quominus exeunti in litore amplexus oſculum ferres. Stetit Cæſar in illa amicitiæ ſpecula, precatúſque maria, celerémque, ſi tamen ipſe voluiſſet, recurſum: nec ſuſtinuit recedentem, non etiam atque etiam votis lacrymiſque ſequi. Nam de liberalitate taceo. quibus enim muneribus æquari hæc cura principis, hæc patientia poteſt? qua meruiſti, vt ille ſibi nimium fortis, ac propè durus videretur. Nec dubito quin agitauerit ſecum an

Optimum virum tibique amiciſſimum) De quo vide in præcedentibus. addam tamen Adrianum, ſuffragante Sura, ad pleniorem Traiani amicitiam perueniſſe, à quo etiam ſe adoptandum comperiſſe, mortuo, ſepulchrum fieri & ſtatuam de publico Traianus mandauit. quem viuum cùm multi inſimularent, nunquam tamen is imperator adduci potuit, vt quicquam mali ab eo timeret. *Deſiderio*) Abſentia. *Vinceris*) Illi morem inuitus geris. *Diuerſa*) Tu volebas vt præfecturam prætorij ſuſceptam gereret, ille ſeceſſum optabat. *O rem*) Exclamatio opportuna, poſt rem explicatam. malè quidam hanc exornationem vſurpant, antequam vſi ſint amplificatione, in principio ſtatim locantes, cuius ipſa pars eſt, & non ſolùm ponitur in re lugubri, ſed etiam læta ac admiranda. *Literis*) Hiſtoriæ. *Præfectum prætorij*) Alibi oſtendimus Licinium Suram à Traiano declaratum præfectum prætorio, cui cùm enſem nudum, quo erat accingendus traderet, ſume, dixit, hunc, & ſi iuſtè imperauero, pro me vtere, ſin minus, contra me. *Ex ingerentibus*) Ex numero quærentium, & ambientium honores. *Ex ſubtrahentibus*) Ex iis, qui ocium amant, & dignitates refugiunt. *Reddere ocio*) Exautorare, dimittere à præfectura. Similem pariter nulli præfectorum ſecundum, inuitum ex centurione ab Adriano Dion recitat accepiſſe præfecturam, quam deinde depoſuit. vix tamen impetrata vocatione, in agro ſeptem annos, quod vitæ eius reliquum fuit, ocio & quieti dedit, atque moriens ſepulchro hæc inſcribi iuſſit. Similis hic iacet, cuius ætas quidem multorum annorum fuit, ſeptem tamen duntaxat annos vixit. *Diſtentus*) Occupatus. *Laborioſa iſta ſtatione*) Perſeuerantia adminiſtrandi imperij. *Exercita*) Inquieta, & ſanè multum debemus principi, cuius opera bellum remouetur, & imperium felicitatur. *Ocium*) Vacatio ab adminiſtratione rerum publicarum, quæ cùm aliis concedatur, vt res optima, tibi tamen nihil indulges, nec abſtines

Digitized by Google

à publica cura. *Confusionem*) Dolorem, animi perturbationem. *Digredientem*) Secedentem Suram. *Prosequereris*) Comitareris, honoris & officij gratia. *In illa amicitiæ specula*) In propatulo & cunctis intuentibus Cæsar maximum amicitiæ signum ostendit. *Maria*) Per quæ nauigaturus erat Sura. *Recursum*) Reditum in vrbem. *Si tamen ipse voluisset*) Si aliquando pœnituisset ocij. *Nec non sustinuit etiam atque*

etiam prosequi recedentem votis & lacrymis) id est, in recessu pro salute illius multum vouit, multum fleuit. *De liberalitate taceo.* Occupatio. docet enim Traianum prosecutum Suram abeuntem multis muneribus. *Cura*) Qua vsus in amicum. *Nimium fortis*) Obstinatur, dùm sententiæ tuæ repugnat. *Durus*) Rusticus, vitio datur. *Agitauerit*) Tractauerit postquam iam soluerat.

gubernacula retorqueret: & fecisset, nisi quòd pene ipso contubernio principis felicius iucundiúsque est, desiderare principem. Et ille quidem vt maxima fructus suscepti, ita maiore depositi officij gloria fruitur. tu autem facilitate ista consecutus es, ne quem retinere videaris inuitum. Ciuile hoc erat, & parenti publico conuenientissimum, nihil cogere, semperq; meminisse, Nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, vt non sit gratior potestate libertas. Dignus es Cæsar qui officia mandes deponere optantibus, qui petentibus vacationem inuitus quidem, sed tamen tribuas: qui ab amicis orantibus requiem, non te relinqui putes: qui semper inuenias, & quos ex ocio reuoces, & quos ocio reddas. Vos quoque quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fouete iudicium eius, quod de vobis habet: hic vester labor est. Princeps enim cùm in vno probauit amare se scire, vacat culpa, si alios minus amat. ipsum quidē quis mediocriter diligat? cū leges amādi nō det sed accipiat? hic præsens, ille mauult absens amari, vterque ametur, vt mauult. nemo in tædiū præsentia, nemo in obliuionem absentia veniat, tenet quisque locum, quem semper meruit, faciliúsque est vt oculis eius vultus absentis, quàm vt animo charitas excidat.

Gubernacula r. Rediret ad te victus tot officiis. *Et fecis.* Et renauigasset. *Desiderare*) Desiderium est rerum absentium sensus. ergo, iucundius ferè est amicum principem desiderio quærere, quàm præsente frui. *Ille*) Sura. *Fructus s.*) An præfecturæ, an magis ocij quo tunc fruebatur. *Depositi off.*) Præfecturæ prætorij. non enim minus gloriosum assequi meritos honores, quàm consecutos honestè deponere. *Felicitate i.*) Indulgentia qua permisisti Suram abire à magistratu. *Retinere*) In officio esse. *Ciuile*) Humanum. *Parenti p.*) Tibi cui appellationem patris patriæ indidimus. *Potestatem*) Dignitatem. *Deponere o.*) Bonis viris. *Requiem*) Secessum à publicis officiis, quem sexagenarij iure impetrabant. *Relinqui*] Deseri, sperni. *Qui s.*) Repete dignus es. *Ex ocio r.*) Ex secessu ad dignitates promoueas. *Ocio r.*) Ex magistratibus. *Vos*) Conuertit orationem ad senatores præsentes. *Fouete*] Amplectitur. *Iudicium eius*] Quod habet de vobis, quod bene sentiat de vobis, vt sitis boni est labor in manu vestra. nam quanto magis eritis boni, tanto etiam chariores illi eritis. laborate igitur vt optimi ac per hoc charissimi principi sitis. vel potius legatur, fouete iudicium eius, quod de vobis habet, id est, perse-

eſt, perſeuerate in amicitia, quam credit eſſe mutuam. hic veſter labor eſt, vt eum ametis, ſi enim ſecus feceritis, id non cederet vobis honori. *Probauit*) Experimentum dedit. *In vno*) In aliquo vt in Sura. *Se ſcire amare*] Quòd amat bene de ſe meritos. *Vacat culpa*) Non eſt culpandus. *Si minus alios amat*) Vtpote minus bonos, nam qui vnum rectè amauerit, indicat & alios ſe poſſe amare, modò bene meriti ſint. *Sed accipiat*) Sed cadat amico. *Hic aliquis*) Amicus Traiani. *Præſens*) In contubernio ipſius, in vrbe, in magiſtratu. *Abſens*) In ocio & ſeceſſu.

Vterque ametur vt m.) Vide libertatem conceſſam amicis à Traiano, vt & præſentes & abſentes amicitiam principis ſemper retinerent. *Vterque*) Vtriuſque generis, & abſentiam, & qui præſentiam malit. *In tædium*) Nimia interdum familiaritas ſatietatem & tædium parit, ſicut abſentia obliuionem, ſecus tamen in Traiano eueniebat. *Locum*) Gradum & conditionem amoris. *Vt vultus & abſentis excidat oculis eius*) Vt elongetur amicus è conſpectu Traiani. *Abſentis*) Amici. *Eius*) Traiani. *Charitas*) Amor.

Plerique principes cùm eſſent ciuium domini, libertorum erant ſerui, horum conſiliis, horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur, per hos præturæ etiam, & ſacerdotia, & conſulatus, immò & ab his petebantur. Tu libertis tuis ſummum quidem honorem, ſed tanquam libertis habes, abundéque ſufficere his credis, ſi probi & frugi exiſtimentur. Scis enim præcipuum eſſe indicium non magni principis, magnos libertos. Ac primùm neminem in vſu habes, niſi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuiquam principum dilectum: ſtatímque hos ipſos quotidie, deinde ita formas, vt ſe non tua fortuna, ſed ſua metiantur, tanto magis digni, quibus honor omnis præſtetur à nobis, quia nō eſt neceſſe. Iuſtiſne de cauſis S.P.Q.R. optimi tibi cognomen adiecit?

Plerique principes) Vt Claudius & Galba. quare Apollonius Veſpaſiano præcepit vt libertis & ſeruis, quibus imperium conceſſerat, delicias auferret, eo humilius ipſos ſeruire aſſuefaciens, quo maiori domino ſubditi eſſent. *Horum conſiliis*) Horum nutu regebantur compendio libertinorum, vel etiam ſtudio ac libidine, honores, exercitus, impunitates, ſupplicia largitus eſt Claudius, & quidem inſciens plerunque ac ignarus. Galba duorum arbitrio rapere omnia permiſit. Pompeius Demetrius Pompeij Magni libertus pecuniis ſuis extruxit in vrbe theatrum, poſtea ſub nomine Pompeij Magni dicatum, ne videretur libertus eius tantum pecuniarum cumulaſſe, vt ſufficeret ad impenſam tanti operis: autor Dion. *Per hos præ.*) Huc facit Iuuenalis illud ex ſatyra ſeptima, de Paride hiſtrione. Ille & militiæ multis largitur honorem, Semeſtri vatum digitos circumligat auro. Quod non dant proceres, dabit hiſtrio, & quæ ſequuntur. non abſonum hoc loco quod Tranquillus in Domitiano refert. per omne gladiatorum ſpectaculum ante pedes eius ſtabat puerulus coccinatus, portentoſo paruóque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nōnunquam ſeriò. auditus eſt certè dum ex eo quærit, & quid ſciret, & quid ſibi viſum eſſet, ordinatione proxima præficeret Ægypto Metium Rufum. *Præturæ*] Aut in vrbe, aut extra vrbem in prouinciis, Sicilia atque Hiſpania. quare non diſplicet ſi legatur præfecturæ. *Sacerdotia*) Pontificatus, auguratus, flaminiúmque. *Ab his*) Tanquam ipſi liberti forent domini rerum. *Tanquam libertis*) Pro conditione libertorum vnde: cum Eurythmus Traiani libertus & procurator, crimi-

Digitized by Google

ne falsi testamenti subst itueretur, & hæredes quasi reuerentia Eurythmo remitterent accusationem, pulcherrimè dixerat Traianus, nec ille Polycletus est, nec ego Nero. *Frugi*) Epitheton bonorum seruorum, & libertorum. *Magnos libertos*) Esse præcipuum indicium non magni princip s. non enim fieri potest, vt qui princeps obscuris hominibus omnia tribuat, sit magnanimus & generosus. nam qui viles extollunt, ostendunt se sordidis delectari, & illustres vereri. *In vsu habes*) Vteris in tuis rebus, charus & acceptus est libertorum aliquis. *Patri tuo*) Neruæ. *Optimo cuique*) Vt Vespasiano & Tito. *Tua fortuna*) Quòd sint imperatoris liberti. *Sua*) Quòd sint libertinæ conditionis. *Nobis*) Senatoribus. *Quia non est necesse*) Quia non cogimur. *Iustis*) Tot, & tantis. *Optimi cognomen*) Dion refert post deuictos Armenios in honorem Traiani multa senatum decreuisse, atque illud imprimis, vt optimus appellaretur. vnde mox Nisibi & Ecbatanis potitus, Parthicus etiam appellatus est. nihil tamen eum magis quàm cognomen optimi oblectauit: huius tantum memoriæ delatum est, vt per multa sæcula post, non aliter in senatu principibus acclamaretur, quàm sis felicior Augusto, melior Traiano. adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, vt vel assentatoribus, vel verè laudantibus occasionem magnificentissimi præstiterit exempli. inde ad optimi cognomentum in honorem Traiani Silius libro decimoseptimo, videtur addidisse per exclamationem, cùm præmisisset iudicio senatus Nasicam iudicatum fuisse optimum, heu nomen melius maiúsque triumph s. Pomponius tamen de origine iuris optimi cognomentum à senatu Cn. Scipionem meruisse test tur, & Tranquillus Caium appellationem optimi & maximi sumpsisse. Sed dicemus illum iudicatum meritò, non appellatum: hunc verò immeritò cognominatum.

Paratum id quidem & in medio positũ, nouum tamen: scias neminẽ ante meruisse, quod non erat excogitandũ, si quis meruisset. An satius fuit felicẽ vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est. Satius magnum? cui plus inuidiæ quàm pulchritudinis inest. Adoptauit te

Paratum) Facile. *In m.*) In propatulo, omnibus notum. *Nouum t.*) Nondum alicui principum à senatu inditum. Scipio enim non habuit principatus habenas. & Caius id sibi vsurpauit. *Neminem*) Imperatorem nullum dignum fuisse cognomento optimi. *Excogitandum*) Cum difficultate requirendum. *An s tius fuit felicem*) Rem tractat per amplificationem. oportet enim ex præcepto M. Tullij in Demonstratiuis orationibus, crebras & breues amplificationes interponere. *Felicem*) Respicit Syllam, cognomento felicem, nam cùm paruulus à nutrice ferretur, mul er obuia, salue, inquit, puer tibi & reip. tuæ felix. Mario filio Præneste interfecto felicem se edicto appellauit. Plutarchus tr dit cùm rerum gestarum rationem redderet, dictaturam depositurus, in pero atione felicem annum appellari iussisse. Appianus in bellis ciuilibus meminit imagini Syllæ aureæ inscriptum fuisse: Cor. Syllæ imperatori fortunato. sic enim illum adulatores in hostes feliciter pugnantem, vocare consueuerant, quæ adulatio stabile tandem nomen obtinuit. quare Plinius senior libro septimo, vnus, inquit, hominum ad hoc æui felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus, & quibusdam inductus felicitatis argumentis, quòd proscribere tot millia hominum, ac trucidare potuisset. ô praua interpretatio & futuro tempore infelix, fuit autem, si Appiano credimus, ad omnia felicissimus vsque ad finem, & quemadmodum cognominatus est, sic felix habitus, tantum prosperitatis, quantum cõcupierat, assecutus: quamuis diuus Hieronymus eum in matrimonio infelicem recitet. dictus præterea Sylla autoribus Plutarcho & Appiano, nisi tamen falluntur, Venustus, quod nomen non inconueniens videtur, ex quo

Faustus

Fauſtus cognominatus. non enim longè à Felici & Fauſto, Venuſti nomen diſtat. at Plutarchus filium Fauſtum, & filiam Fauſtam appellaſſe ſcribit. *Fortunatum eſt*) Inditum eſt Syllæ felicis cognomen, quia fuerit fortunatus, non autem bonis moribus præditus. nam felicitatem ac fortunæ fauorem libenter admiſit, & in maius extulit, ſiue iactantia quadam, ſiue ita de diis ſentiret. Etenim in ſuis commentariis ſcriptum reliquit, cùm conſultaſſet quæ contra animi ſui ſententiam pro tempore audacius aggredienda eſſent, ſecundiora ſibi eueniſſe, rurſus cùm ſeſe ad fortunam, quàm ad bellum melius à natura inſtitutum eſſe dicit, plus fortunæ videtur, quàm virtuti tribuiſſe, & omnino ſeipſum in fortunæ poteſtate feciſſe. felix ergo fortunæ eſt, vt alibi monſtrauimus. *Satius Magnum*) Melius ne fuit te magnum appellare ad imitationem Pompeij. nam & Felicis & Magni appellationes in medio ſunt. Magni cognomen Pompeio inditum, alij ab aliis ſcripſere. nam Appianus, & Plutarchus in vita illius, redacta tota in ditionem Africa tradunt in vrbem reuerſum ingenti voce Magnum à Sylla conſalutatum, quamuis idem in Craſſo recitet Magni cognomen vltrò à ciuibus delatum: alij dicunt hoc primò inditum in Africa, ab vniuerſo exercitu, deinde vim atque conſuetudinem ex Syllæ affirmatione habuiſſe. Pompeius ſanè multò pòſt procul in Iberiam aduerſus Sertorium miſſus, ſe in epiſtolis ſuis actiſque Magnum Pompeium inſcripſit, cùm iam ex conſuetudine id cognomen inuidia careret. *Pulchritudini*) Honoris laudis.

optimus princeps in ſuum, ſenatus in optimi nomen. hoc tibi tam proprium quàm paternum: nec magis diffinitè diſtinctéque deſignat qui Traianum, quam qui optimum appellat, vt olim frugalitate Piſones, ſapientia Lælij, pietate Metelli monſtrabantur, quæ ſimul omnia

Optimus princeps) Nerua moribus optimis. *In ſuum*) In ſuam appellationem optimi, vt pariter eſſes cognomento optimi: an in ſuum, id eſt, Neruæ, dictus enim Traianus eſt Nerua ab adoptante. placet poſterior ſententia, quia ſequitur hoc cognomen optimi, tam eſt tibi proprium propter optimas virtutes, quàm paternum, quod relictum tibi eſt à patre Traiano. *Diſtinctè*) Appoſitè, ad vnguem. *Deſignat*) Definit, deſcribit. *Optimum*) Quæ appellatio apud multos & nunc durat. optimum enim imperatorem cùm dicimus, Traianum intelligimus. *Frugalitate Piſones*) Autore Plinio libro decimo octauo, frugi ideo cognominati ſunt, non quia abſtinentes eſſent, ſed quia vtiles multis, id eſt, fructuoſi. vnde frugalitas dicta Fabio referente, quanquam idem autor vtatur pro abſtinentia tibi ſuperuacui. ſecundum Philoſtratum frugalitas ſapientiæ & veritatis magiſtra eſt, & frugi hominem dici multum habet laudis. recitat M. Tullius quod frugi non ſolùm vtilis ſit, ſed moderatus & temperatus, & parens dicatur; quod cognomen in L. Piſone maximè laudatum eſt. lege præterea, quæ de Calphurnio Piſone recitantur à Valerio Maximo, libro quarto, capite de abſtinentia. *Sapientia Lælij*) C. Lælium Scipionis amicum in primis deſignat, qui legi Agrariæ ſuccurrere inſtituit, ſed aduerſante locupletum factione, veritus perturbationem, atq; ciuitatis diſcordiam, ab incepto deſtitit, ob eamq; rem, autore Plutarcho, ſapiens poſtea vocitatus. quare M. Tullius pro Murena, quis verò, inquit, eſt Lælio comior? quis iucundior? quis illo grauior? quis ſapientior? fuit enim in dicendo illuſtris, in agendo ſapiens, eundem de claris oratoribus etiam laudando. *Pietate Metelli*) Duos præſertim monſtrat, L. Cæcilium Metellum, qui pius in deos extitit, ſeruato ab incendio Palladio, de quo Plinius ſenior libro ſeptimo diffuſè; pariter Dionyſius libro ſecundo ſuarum Antiquitatum: & Q. Metellum pium Numidici filium, pium inquam, quia patrē lacrymis & precibus aſſiduis ab exilio reuocauit. nam ſecundum Appianum libro primo

Digitized by Google

bellorum ciuilium, interfecto à tribunis Apuleio, Senatus populúsque Romanus vna voce clamare occipiunt, Metellum esse reuocandum. cæterum P. Furius tr. pl. libertino patre genitus audacter admodū ac constanter illis resistebat, vt neque Metelij filij precibus in conspectu popul. suppliciter eum deprecantis, & ad pedes eius prouoluti lachrymantisque flecti potuerit, qua ex causa puer idem ab huiusmodi prospectu, pius subinde cognominatus est: in sequenti anno Metello tandem reditu concesso. at Valerius libro quinto, Metellus verò Pius pertinaci erga patrem exulem amore, tam clarum quàm alij clarissimis victoriis cognomen assecutus, non dubitauit consul pro Qu. Claudio prætore candidato supplicare populo, quòd tribunus plebis, legem qua pater in ciuitatem restitueretur, tulerat: quin etiam patronum eum domus & familiæ suæ semper dictauit. quare vbi interpres Appiani puerum vocat, reponendum censemus filium: nam παῖς apud Græcos vtrunque significat, vt conueniat cum Valerio. *Quæ*) Frugalitas, sapientia, pietas.

vno isto nomine continentur. nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus optimis in sua cuiusque laude præstantior. Meritò tibi ergo post cæteras appellationes, hæc est addita, vt maior. Minus est enim Imperatorem & Cæsarem, & Augustum quàm omnibus imperatoribus, & Cæsaribus, & Augustis esse meliorem. Ideóque ille parens hominum deorúmque, optimi prius, deinde maximi nomine colitur: quo præclarior laus tua, quem non minus constat optimum esse quàm maximum. Assecutus es nomen quod ad alium transire non possit, nisi vt appareat in bono principe alienum, in malo falsum, quod licet omnes postea vsurpēt, semper tamen agnoscetur vt tuum. Etenim vt nomine Augusti admonemur eius, cui primùm dicatum est, ita hæc optimi appellatio nūquam memoriæ hominū sine te recurret: quotiesq́ posteri nostri optimū aliquē vocare cogentur, toties recordabūtur, quis meruerit vocari. Quanto nunc diue

Vno isto nomine) Optimi. *Nisi qui est*) Nisi ille qui superat omnes optimos in omni virtutis genere, id est, qui omnes virtutes sit consecutus, supra omnes alios. *In sua cuiusque laude*) Vt Pisones in frugalitate, Lælios in sapientia, in pietate Metellos. *Cæteras appellationes*) Imperatoris, Cæsaris, Augusti, possumus addere Germanici patris patriæ, quæ cognomina recepit ante optimi appellationem. *Hæ*) Optimi appellatio. *Minus est*) Maius est virtutibus excellere omnes imperatores & Cæsares, & Augustos, quàm esse Imperator & Cæsar & Augustus. *Ille*) Iupiter. *Optimi prius*) Dictus est antè Iupiter optimus quàm maximus: nam M. Tullio referente, maius & gratius est prodesse omnibus, quàm magnas opes habere. pro domo enim sua Iouem dicit propter beneficia in pop. Romanum optimum, propter vim maximum nominari. quanquam idem de finibus dicat, cùm Iouem optimum atq; maximum dicimus, cùmque eundem salutarem, hospitalem, statorem, hoc intelligi volumus, salutem hominum in eius esse tutela. Laertius libro septimo de mundo, & magnus etymologicus plura nomina & potestates Ioui ascribunt. *Maximum*) Imperatorem multarum gentium. *Nomen*) Appellationem maximi. *Alienum*) Prius à te sumptum. *In malo falsum*) in malo principe cognomen optimi falsum est. *Vt tuum*) Cui tu originem dederis. obseruatum postmodum fuit in acclamationibus cæte-

bus cæterorum imperatorum, vt illis acclamarent senatores, ne sis felicior Augusto, aut melior Traiano. *Eius*] Octauij. *Dicatum*) Decretum tanquam rem sacram. Augustum enim idem quod augurio consecratum, quod cognomen prius Octauio inditum, deinceps imperatores sibi assumpsere. *Coguntur*] Vel iure, vel iniuria.

Nerua gaudio frueris, cùm vides, & esse optimum, & dici, quem tanquam optimum elegisti? Quàm lætum tibi, quòd comparatus filio tuo, vinceris. Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quàm quod optimus ipse non timuisti eligere meliorem. Sed & tu pater Traiane, nam tu quoque si non sydera, proximã tamen syderibus obtines sedem, quantam percipis voluptatem, cùm illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum principem cernis? cúmque eo qui adoptauit amicissimè contendis, pulchrius fuisse genuisse talem, an elegisse. Macte vterque ingenti in rempublicam merito, cui hoc tantum boni contulistis, licèt alteri vestrum filij virtus triumphalia, cælum alteri dederit. Non minor tamen vestra laus, quòd ista per filium, quàm si ipsi meruissetis. Scio. P. C. cùm cæteros ciues, ium præcipuè consules oportere sic affici, vt se publicè magis quàm priuatim obligatos putent. Vt enim malos principes rectius, pulchriúsque est ex communibus iniuriis odisse quam propriis: ita boni speciosius amantur, ob ea quæ generi humano, quàm quæ hominibus præstant. Quia tamen in consuetudinem venit, vt consules publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomi[ne] quantum debeant principi, profiteantur, concedite me non pro me magis munere isto, quàm

Nerua] Iam fato functum Neruam alloquitur, est autem ethopoeiæ species. *Et esse optimum*) Traianum. *Vinceris*) Inferior illi es & rebus gestis, & moribus. *Meliorem*] Traianum. aduerte comparatiuum maius significare, quàm superlatiuum. *Pater Traiane*] Pater secundum naturam. Nerua enim per adoptionem pater fuit, quæ imitatur naturam. *Sydera*) Consecrationem, referri in numerum deorum. *Proximam*) Inter heroas, triumphalia enim ornamenta propter res præclarè in bello Iudaico gestas, meruit. *Tribunum militum*) Tendit ad epilogum: colligit enim quæ sparserat per vniuersam orationem. *Militem tuum*) Gerentem militiam auspiciis tuis & disciplina. *Eo*) Nerua. *Amicissimè*] Placido certamine, quietis studiis. *Genuisse*) Refer ad Traianum patrem naturalem. *Elegisse*) Ad Neruam adoptiuum, cui scilicet maiori laudi filius sit. *Macte*) Laudabiliter. *Hoc tantum boni*) Traianum optimum, vnus generando, alius adoptando. *Alteri vestrum*) Patri Traiano. *Filij virtus*) Traiani bonitas. *Triumphalia*) Ornamenta quibus vtebantur qui iustum triumphum meruissent, sed plerunque imperatorum facilitas sine triumpho indig[n]is contulit. *Alteri*) Neruæ, qui ex senatusconsulto inter diuos relatus est, procurante Traiano. *Ista*) Istos honores. *Per filium*] Per Traianum optimum. *Ipsi*) Viui. *Præcipuè consules*) Qui reip. gra-

tia constituuntur. *Affici*) Disponi. *Publicè*) Vtilitatis publicæ causa. *Priuatim singulis*) Propria. *Boni*] Principes. *Speciosius*) Honestius. *Generibus*) Ad omnium rerum conseruationem. *Hominibus*) Singulis particulatim.

pro collega meo Cornuto Tertullo, C.V. fungi. Cur enim non pro illo quoque gratias agam, pro quo non minus debeo? præsertim cum indulgentissimus Imperator in concordia nostra ea præstiterit ambobus, quæ si tantùm in alterum contulisset, ambos tamen æqualiter obligasset. Vtrunque nostrum ille optimi cuiusque spoliator, & carnifex stragibus amicorum, & in proximum iacto fulmine afflauerat: iisdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus: ac sicut nunc spes gaudiúmque, ita nunc communis nobis dolor, & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris diuus Nerua, vt nos, etsi minus, vt bonos tamen promouere vellet, quia mutati sæculi signum & hoc esset, quòd florerent, quorum præcipuum votum antè fuerat, vt memoriæ principis elaberentur. Nondùm biennium compleramus in officio laboriosissimo, & maximo, cùm tu nobis optime principum, fortissime imperatorum consulatum obtulisti, vt ad summum honorem gloria celeritatis accederet, tantum inter te, & illos principes interest, qui beneficiis suis commendationem ex difficultate

Pro collega meo Cornuto] Viro egregio, & pro veritate firmissimo, quid enim illo melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? libro quinto, meminit sibi Cornutum fuisse collegam in præfectura ærarij & consulatu. *Consulari viro*) Qui jam alterum consulatum gesserat. *In concor.*) In amicitia. suspexit enim Cornutum & dilexit mirum in modum. *Ea*) Præfecturam ærarij, & consulatum. *Ille spoliator & carnifex*) Domitianus rapax & crudelis. *Optimi c*] Nam sublatis tot illustribus viris, prodigio par erat in nobilitate senectus. *Stragibus amicorum*) Occisis Senecione, Rustico, Heluidio, relegatis Maurico, Artemidoro, Gratilla, Arria, Fannia. *In proximum iacto fulmine*) Periclitatus est Secundus sub illo non mediocriter, quod in epistolis memorat ferè iisdem verbis, pòst connumerans amicorum suorum calamitates. tot, inquit, circa me iactis fulminibus quasi ambustus mihi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. *Afflauerat*) Flamma strinxerat. nam qui fulmine stringuntur, afflati propriè dicuntur. *Iisdem enim amicis gloriabamur*) Sic alibi, vna dileximus ferè omnes, quos ætas nostra æmulandos in vtroque sexu tulit, quæ societas amicitiarum arctissima nos familiaritate coniunxit. *Nunc*) Sub Traiano, tandem enim sub eo non ad pericula vt prius, sed ad honores virtute homines perueniebant. *Tunc*) Sub Domitiano. *Habuerat*) Retulerat. *Periculis n.*) Quæ passi fueramus sub Domitiano. *Etsi m.*) Etsi non bonos modestè de Tertullo, quia vnà de se loquitur. subtractum est tamen. nam sequebatur, vt cùm dixisset, etsi minus, subiungeret tamen vt bonos. id quod etiam fecit Tacitus libro vndecimo, vbi inquit. nam Parthi quanquam victores lōginquam militiam aspernabantur. *Promouere*) Extollere ad maiores magistratus. *Mutati s.*) Translati imperij à malo principe ad bonum.

Et) Etiam, inter cætera. *Florerent*) Boni honeſtarentur. *Antè*) Imperante Domitiano. *Vt memoria principis laberentur*) Vt ſui Domitianus obliuiſceretur. nam ſi recordatus bonos fuiſſet, illis vitæ periculum imminebat. *In officio laborioſiſſimo*) In præfectura ærarij, quam libro primo per hæc deſignat. diſtringor officio vt maximo, ſic moleſtiſſimo, ſedeo pro tribunali, ſubnoto libellos, conficio tabulas, ſcribo plurimas, ſed illitteratiſſimas literas. de præfectura ærarij alibi plura diſſeruimus. *Summum honorem*) Conſulatum, qui ferè omnibus par regiæ dignitati, & poteſtati erat, niſi quòd duo, & annui magiſtratus conſtituti, rationémque rerum à ſe geſtarum reddere cogebantur. ſic ergo Iuuenalis ſummum honorem prima ſatyra dixit. *Gloria celeritatis*) Vt ſtatim præfecturam ærarij conſulatus ſine intermiſſione exciperet. *Ex difficultate*) Dum reddebant ſe difficiles ad præſtandum quod rogabantur.

captabant, gratioreſq́; accipientibus honores arbitrabantur, ſi prius illos deſperatio, & tædium & ſimilis repulſæ mora in notam quandam, pudoremq́; vertiſſent. Obſtat verecundia, quominus percenſeamus, quo vtrunque noſtrum teſtimonio ornaris, vt amore recti, amore reip priſcis illis conſulibus æquaueris, meritò nec ne, neutram in partem decernere audeamus. quia nec fas eſt affirmationi tuæ derogare, & oneroſum confiteri vera eſſe, quæ de nobis præſertim, tam magnifica dixiſti. Tn tamen dignus es, qui eos conſules facias, de quibus poſsis iſta prædicare. Tribuas veniam, quòd inter hæc beneficia tua gratiſsimum eſt nobis, quòd nos rurſus collegas eſſe voluiſti, ita charitas mutua, ita congruens tenor vitæ, ita vna eademq́; ratio propoſiti poſtulabat: cuius ea vis, vt morum ſimilitudo concordiæ noſtræ gloriam minuat, ac perinde ſit mirum, ſi alter noſtrûm à collega ac ſi à ſeipſo diſſentiat. Non ergo temporarium & ſubitum eſt, quòd vterque collega conſulatu, tanquam iterum ſuo gaudet, niſi quod tamen, qui rurſus conſules fiunt, bis quidem, ſed temporibus diuerſis obligantur, nos duos conſulatus accipimus ſimul, ſimul gerimus,

Captabant) Quærebant, aucupabantur. *Tædium rogandi*) Solicitandi. *Similis repulſæ*) Ignominioſa. *Notam*) Opprobrium, ignominiam, infamiam, dedecus. *Verecundia*) Pudor noſter. dedecet enim apud notos ſe laudare. *Teſtimonio*) Elogio, laude. *Recti*) Iuſtitiæ. *Priſcis*] optimis. Quales fuerunt antiqui conſules. *Nec ne.*) An immeritò nos laudaueris. *Derogare*) Contradicere, detrahere. *Oneroſum*) Improbum, inſolens. *Magnifica*) Honorifica. *Poſsis*) Vere. *Iſta*) Talia, tam magnifica. *Tribuas veniam*] Concede hoc amicitiæ noſtræ. *Rurſus*) In conſulatu, cùm prius fuiſſemus in præfectura ærarij. *Tenor vitæ*) Propoſitum & inſtitutum viuendi, cum vterque eoſdem amaret, & per eadem ſtudia procederet, ſtudia [inquam] iuſtitiæ, vtilitatis publicæ. *Vt morum ſimilitudo*) Cùm, inquit, viuamus iiſdem moribus, quod ſolet conciliare amicitiam, non videtur multum glorioſum, ſi iam bene conuenimus: quia id non vſque adeo refert ad virtutem noſtram, quàm quod in prouerbio ſit morum ſimilitudinem parare concordiam. *A collega*) Ab altero. *Ac ſi à ſeipſo diſſentiat*) Videtur ferè impoſſibile, vt aliquis à ſeipſo diſcordet. per hæc igitur monſtrat ve-

ram amicitiam; cuius proprium est, idem velle, & idem nolle, tanquam vna anima in duobus corporibus, vt est in prouerbio apud Græcos μία ψυχὴ ἐν δυσὶ σώμασιν. *Temperarium*) Recens, momentaneum, breue. *Tanquam iterum suo*) Id est duplex vterque nostrum pro consulatu gaudium accepimus, & respectu sui, & collegæ. neque enim alter minus lætatus est consulatu collegæ, quàm suo proprio. *Rursus*) Secundò. *Sed diuersis temporibus.* Non enim fieri poterat, vt vnus pariter & simul duos consulatus gereret, sed diuersis annis. *Simul*) Eodem tempore.

alterą; in altero consul, sed iterum & pariter sumus. Illud v. quàm insigne quòd nobis præfectis ærario cõsulatũ antequàm successorem dedisti. Aucta est dignitas dignitate, neque continuatus tantùm, sed geminatus est honor, finemą; potestatis alterius, tanquã parum esset excipere, præuenit. Tanta tibi integritatis nostræ fiducia fuit, vt non dubitares te salua diligẽtiæ tuæ ratione esse facturũ, si nos post maximum officium priuatos esse non sineres. Quid quod eundem in annum consulatũ nostrum contulisti? Ergo non alia nos pagina, quàm te consulẽ accipiet, & nostra quoque nomina addentur factis, quibus ipse præscriberis. Tu comitiis nostris præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es: tuo iudicio consules facti, tua voce renunciati sumus: vt idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres. Nam quod eum potissimum mensem attribuisti, quem tuus natalis exornat, quàm pulchrum nobis? quibus edicto, quibus spectaculo, celebrare continget diem illum triplici gaudio lætum? qui principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit? Nos sub oculis tuis augustior solito currus accipiet, nos inter secunda omina, & vota certantia, quæ præsenti tibi conferentur, vehemur alacres, &

Aliterque in altero consu.) Vterque habet duos consulatus, cùm vterque sentiat in se esse consulatum, qui in altero est. *Iterum*) Bis consules. *Pariter*) Collegæ. *Antequam succes.*) Priusquam substitueres nobis alios in præfectura. *Dignitate*) Consulatu. *Geminatus*) Vt simul essemus, & præfecti ærario & consules. *Potestatis alterius*) Præfecturæ. *Præuenit honor*) Consulatus præoccupauit. *Excipere*) Finitam dignitatem dignitate fulcire. nam excipiuntur cadentia. *Non dubitares*) Pro certo haberes. *Maximum officium*) Præfecturam ærarij. *Priuatos*) Sine magistratu. *Quid*) Dicam. *Eundem in annum consulatum tuum ac nostrum contulisti*) Tu gessisti consulatum per quosdam menses, & reliquam anni partem nostro consulatui reliquisti. *Non alia*) Eadem. *Nos accipient*) Nostra nomina scribentur. *Fastis*) In libris quibus consulum nomina notabantur. *Præscriberis*) Præponeris, quia priorem anni partem tuo consulatui præscripseras. *Comitiis nostris*) Centuriatis, quibus consules declarati sumus. *Præsidere*) Præesse, erat enim Traianus tunc consul. *Sanctissimum illud carmen*) Ordinem illorum comitiorum venerandum. alibi dixerat: perpessus es longum illud carmen comitiorum. *Tua voce*) Qui præsidebat comitiis consularibus consul declaratos consules populo renunciabat. *In curia*) In senatu, vbi senatores primùm consules destinabant. idem suprà, tantum ex renunciatione

ciatione conſulum voluptatis, quantum prius ex deſtinatione capiebat, reſpicit autem illud, tuo iudicio conſules facti. *Renunciati*) Tullius pro Planco breuiter ordinem ſuffragiorum tangit, vocatæ tribus, latum ſuffragium, deſcriptæ, renunciatæ. *In campo*] Martio, vbi poſtea declarabantur. *Declarator exiſteres*] Quod dixerat tua voce renunciati ſumus. *Quem tuus natalis exornat*] Quo tu natus es. ex ſequentibus colligitur fuiſſe quartum decimum Kalendas Octobris, ſi idem quo Domitianus occiſus fuit. nam Tranquillus monumentis reliquit obtruncatum ad decimumquartum Kal. Octo. C. Valente, C. Antiſtio Coſ. referente Dione. *Edicto*] Quo populo indicemus iuſtitium & ſpectaculum in honorem natalis tui, & recuperatæ libertatis. *Peſſimum*] Domitianum. *Optimum*] Neruam. *Meliorem*] Traianum. *Sub oculis tuis*] Te aſtante. *Auguſtior*] Maior, venerabilior. *Currus*] Currulis ſella, qua vehemur in Capitolium publicè vota nuncupaturi. *Secunda omina*] Quia nihil publicè magiſtratus aggrediebantur, niſi aues addixiſſent. *Vota certantia*) Certatim à cunctis ſuſcepta.

incerti ex vtra parte maior auribus noſtris accidat clamor. Super omnia tamen prædicandum videtur, quòd pateris conſules eſſe, quos feciſti. quippe nullum periculũ, nullus ex principe metus, cõſulares animos debilitat & frangit. nihil inuitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet, manebitque honori veneratio ſua, nec ſecuritatem autoritate perdemus. Ac ſi quid forte ex cõſulatus faſtigio fuerit diminutum, noſtra hæc erit culpa, non ſeculi. licet enim quantum ad principem, licet tales conſules agere, quales antè principes erant. Vllam ne tibi pro beneficiis referre gratiam parem poſſumus, niſi tantum illam, vt ſemper nos meminerimus conſules fuiſſe, & conſules tuos. Et ſentiamus, ea cenſeamus, quæ conſularibus digna ſunt. Ita verſemur in republica, vt credamus eſſe rempublicam; non conſilium noſtrum, non operam ſubtrahamus, nec disiunctos nos, & quaſi dimiſſos conſulatu, ſed quaſi aſtrictos, & deuictos putemus; eundémque locum laboris, & curæ, quem reuerentiæ dignitatiſque teneamus.

Incerti] Eramus. *Ex vtra parte*] A dextra, an ſiniſtra. excitabatur enim par clamor vtrinque. *Conſules eſſe*) Liberi officium conſulum exercere. *Inuitis*] Contra ſententiam ſuam, nam ſub malis principibus vnus decernebat quod alij ſequerentur. inde Domitianum notans dixerat in præcedentibus, at quis antè loqui, quis hiſcere audebat? præter miſeros illos, qui primi interrogabantur: cæteri quidem defixi & attoniti ipſam illam mutam, ac ſedentariam aſſentiendi neceſſitatẽ, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore patiebamur: vnus ſolúſque cenſebat, quod ſequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipſe qui cenſuerat. *Honor*) Conſulatui. *Sua*) Debita, id eſt, maxima. *Nec perdemus ſecuritatem autoritate*] Nec periclitabimur, quia ſimus magna autoritate apud ſenatum, & populum. ſecus ſub Domitiano factum legimus, ſub quo vix priuati & obſcuri ſecurè viuebant. *Faſtigio*] Summa dignitate, & poteſtate. *Seculi*) Imperatoris Traiani, quantum permittitur à principe. *Tales*) Liberos, ſummos. *Agere*] Suſtinere, eſſe. *Ante principes*) Ante temp. oppreſſam, priuſquam vnius imperio omnia ſubiiceren-

tur. *Pro beneficiis.*] In vtrunque nostrum collatis. *Tuos per te*) Tuo beneficio, liberæ potestatis. *Consularibus digna*) Quæ conueniunt bonis consulibus. *Esse remp.*) Esse libertatem, & bonum publicum curari à principe. *Subtrahamus*] Ab vtilitate publica. *Disiunctos*] Consulatu, vmbram tantùm consulum præ se ferentes, & non verè consules. *Dimissos*) Solutos. *Teneamus*) Eundem locum laboris & curæ, sustineamus labores & consulares curas, quandoquidem vt consules veneramur.

In fine orationis præsides, custodésque imperij deos, ego consul pro rebus humanis, ac te præcipuè Capitoline Iupiter precor, vt beneficiis tuis faueas, tantísque muneribus addas perpetuitatem. Audisti quæ malo principi precabamur, exaudi quæ pro dissimillimo optamus. Nō te distringimus votis: nō enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctáque ista complexum vnum omnium votum est, salus principis. Nec verò noua tibi iniungimus. tu n. iam tunc illum in tutelam recepisti, cùm prædonis auidissimi faucibus eripuisti, neque enim sine auxilio tuo cùm altissima quæq; quaterentur, hic qui omnibus excelsior, inconcussus stetit. præteritus est à pessimo principe, qui præteriri ab optimo nō potuit. Tu clara iudicij tui signa misisti, cum proficiscenti ad exercitū tuo nomine, tuo honore cessisti: tu voce imperatoris quid sentires locutus, filium illi, nobis parentem,

In fine orationis) Demonstratiuæ, quæ secundum rhetorum præcepta, voto ac precibus terminari debet, & felicitatem ipsam, si M. Tullio credimus, deorum immortalium iudicio tribui laudationis est. in peroratione autem idem monet conclusionibus breuibus vtendum: quam rationem apprimè Secundus obseruat. *Præsides & custodes imperij deos*) Præsertim xij. illos à Tranquillo designatos. Séxque deos vidit Manlia séxque deas. & ab Ouidio libro sexto, bis sex cœlestes medio Ioue sedibus altis Augusta grauitate sedent. quorum nomina libro ij. belli Punici à Liuio referuntur. hi autem sunt Iuppiter, Iuno, Neptunus, Minerua, Mars, Venus, Apollo, Diana, Vulcanus, Vesta, Mercurius, Ceres. Apuleius eosdem, tantùm mutato ordine, libro de deo Socratis, ex autoritate Ennij recenset: quos pariter Græcos coluisse interpres Apollonij connumerat. *δία, ἥραν. ποσειδῶνα. δημήτερα. ἑρμῆν. ἥφαιστον. ἀθηνᾶν. ἀρτέμιδα. ἑστίαν. ἄρην. ἀφροδίτην καὶ ἀπόλλωνα.* *Præsides*) Tutores, fautores. *Capitoline Iup.*) Qui coleris in capitolio: nam aliis etiam appellationibus in vrbe colebatur. *Beneficiis tuis*) Traiano imperatori in tuo gremio adoptato. *Perpetuitatem*) Æternitatem. *Audisti*] Exaudisti, dum illum facis à suis confodi. *Malo principi*) Domitiano. *Dissimillimo*) Traiano optimo. *Distringimus votis*) Multitudine votorum fatigamus. *Salus principis*) Est simplex vnum omnium votum & complexum cuncta ista, quo incolumi pacem, concordiam, securitatem, opes, honores abundè consequemur. *Tu*) Iupiter. *Illum*) Traianum. *Prædonis a.*) Domitiani tyranni crudelilissimi. *Altissima q.*) Omnes viri clarissimi. *Quaterentur*) Afficerentur morte vel exilio. *Excelsior*) Illustrior, dignior. *Inconcussus*] Tutus, illæsus. *Præteritus*) Non perturbatus. *Pessimo*] Domitiano. *Optimo*] Nerua, à quo est adoptatus. *Tu clara iudicij tui*) Cùm iturus ad exercitum Traianus Capitolini Iouis templum ingrederetur, cùm populus Ro. imperatorem consalutauit. res ista latius tractata in principio orationis. *Tuo nomine*]

nomine] Imperatoris, nam Iupiter cognomento regis & imperatoris ornatur ab Orpheo. *Voce imperatoris*] Neruæ. nam quæ de Traiano cùm eum adoptaret præfatus eſt, te autore locutus eſt. *Illi*) Neruæ. ſupra dixerat, ſibi dij gloriam illam adoptandi vendicarunt, horum opus, horum iſtud imperium, Nerua tamen miniſter fuit. *Parente*) Vero affectu patrio, non tantùm patris patriæ appellatione.

tibi pontificem maximum elegiſti. Quo maiore fiducia, iiſdem illis votis, quæ ipſe pro ſe nuncupari iubet, oro & obteſtor, ſi bene remp. ſi ex vtilitate omnium regit, primùm, vt illum nepotibus noſtris, ac pronepotibus ſerues, deinde vt quandoque ſucceſſorem ei tribuas, quem genuerit, quem formauerit, ſimilemq; fecerit adoptato, aut ſi hoc fato negatur, in conſilio ſis eligenti, monſtreſq; aliquem, quem adoptari in Capitolio deceat. Vobis, P.C. quantum debeam, publicis etiam monumẽtis continetur. Vos mihi in Tribunatu quietis, in prætura modeſtiæ: vos in iſtis officiis etiam, quæ è ſtudiis noſtris circa tuendos ſocios iniunxeratis, cuncti conſtantiæ antiquiſſimum teſtimonium perhibuiſtis. Vox proximè deſtinationem conſulatus mei his

Tibi pont. max.) Feciſti Traianum pontificem maximum, vt religionem curaret, & res diuinas tractaret. erant enim omnia ſacra in manu pōtificis max. *Tibi*) Tua cauſa, tuo nomine. *Nuncupari*) Nominari, ſuſcipi publicè. *Si bene rem.p.*] Dictum eſt nuncupata publica vota pro ſalute Traiani modò bene remp. & ex vtilitate omniũ rex ſſet, ſi ſecus feciſſet, illum ne dij ſeruarent. *Nepotibus n.*) Filiis noſtrorum liberorum. eos iuriſconſultus in ſecundo loco ponit. *Pronepotibus*] Nepotum filiis, in tertio cognationis gradu exiſtentibus ſecundum Caium. *Quem g.*] Deceſſit tamen Traianus ſine liberis naturalibus. *Formauerit*] Inſtituerit. *Adoptato*] Electo. imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus. *Hoc*] Suſcipere filios. *In conſ. ſis elig.*] Cōſulas, quẽ eligere debeat. *In Capitolio*) Adiis, & per id optimum qualis eſt Traianus, cuius adoptatio peracta eſt ante pulminar Iouis optimi. Auſonius meminit Traianũ adoptaſſe Adrianum: verum Spartianus, Eutropius, Dion, & alij Græcorum, recitant Adrianum creatum principẽ præter ſententiam & adoptationem Traiani, ſed operam dante Plotina frequens opinio fuit Traianum in animo habuiſſe, vt Neratium Priſcum ſucceſſorem relinqueret, multis amicis in hoc conſentientibus, vſque eò, vt Priſco aliquando dixerit, commendo tibi prouincias, ſi quid mihi fatale contigerit. alij ſcribunt ſenſiſſe Traianum, vt exemplo Alexandri Macedonis, ſine certo ſucceſſore moreretur: multi ad ſenatum eum orationem voluiſſe mittere, petiturum, vt ſi quid ſibi eueniſſet, principem Romanæ reip. ſenatus daret, additis duntaxat nominibus, ex quibus optimum idem ſenatus eligeret. nec deſunt qui factione Plotinæ, mortuo iam Traiano, Adrianum in adoptionem aſcitum eſſe prodiderunt, ſuppoſito qui pro Traiano feſſa voce loqueretur, & mortem Traiani aliquot dies ideo occultam, vt adoptio procederet, quæ res deinde ex literis eius ad ſenatum patuit. nam epiſtolis non ipſe, ſed Plotina ſubſcripſit, id quod in nullo antè alio fecerat. *Publicis m.*] Tabulis æreis, ſenatuſconſultis. *In trib*) Plebis. *Quietis*) Cùm multi in eo excitauerint ſeditiones, & turbulenti fuerint. *In pratura*) Quam geſſit ſub Domitiano. *In iſtis of.*) In aduocatione, in agendis cauſis, *Studiis n.*) Eloquentiæ. *Iniunxeratis*) Dabantur enim ſubinde aduocati à ſenatu. *Socios p.*) Vt Afros & Bethycos, pro quibus, iubente ſenatu, dixit cauſam Secundus *Antiquiſſimum*) Maximum, nobiliſſimum, antiquis ſimile. *Teſtimonium e.*] Nam contra Marium cùm dixiſſet, meminit Tertullum deſignatum conſulem in fine ſententiæ adieciſſe, Ta-

Digitized by Google

ritum & Secundum aduocatione diligenter forti érque functos, & senatum arbitrari ita illos fecisse, vt dignum mandatis partibus fuerit. & aduersus Classicum, eodem, inquit, senatusconsulto industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata fuit.

acclamationibus approbauistis, vt intelligam etiam atque etiam enitendum mihi, vt hunc consensum vestrum complectar & teneam, & in dies augeam. Etenim memini, tunc verissimè iudicari, meruerit quis honorem, necne, cum adeptus est. Vos modò fauete huic proposito, & credite, si cursu quondam prouectus ab illo insidiosissimo principe antè quàm profiteretur odium bonorum, postquam professus est, substiti: cùm viderem, quæ ad honores compendia paterent, longius iter malui: si malis temporibus inter mæstos, & pauentes, bonis inter securos, gaudentésque numeror: si denique in tantum diligo optimum principem, in quantum inuisus pessimo fui. Ego reuerentiæ vestræ sic semper inseruiam, non vt me consulem, & mox consularem, sed vt candidatum consulatus putem.

Acclamationibus] Approbationibus, laudibus. *Complectar & teneam*] Hoc videor rectè facere si consulatum bene gessero, & vos reueritus fuero. *Cum adeptus est*] Cum experimento probatur. *Quondam prouectus*] Promotus vsque ad præturam. Ordo est, ego semper sic inseruiam vestræ reuerentiæ, vt non putem me consulem, & mox consularem, sed vt putem me candidatum consulatus si &c. an melius, si omnia dependeant ab illis verbis, fauete & credite, vt expeditior sensus & ordo: fauete & credite, si substiti, si malui, si numeror, si diligo, qui dicendi mos pulcherrimus est, cùm ponimus *si* particulam cum indicatiuo, non tam dubitantes, quàm rem gestam significantes, vt apud M. Tullium: si illustrantur, si erumpunt omnia. & Ouidium. Hoc duce si dixi felicia secula pro quo Cæsare thura pia Cæsaribúsque dedi. Si fuit hic animus nobis, ita parcite diui. *Insidiosissimo*] Domitiano crudelitatis callidæ. *Profiteretur*] Publice & passim ostenderet, quod præsertim fecit post victoriam ciuilis belli, nam inter initia vsque adeo ab omni cæde abhorrebat, vt absente adhuc patre, recordatus Virgilij versum, Impia quam cæsis gens est epulata iuuencis, edicere destinauerit ne boues immolarentur. *Substiti*] A cursu recessi ab illo incepto gerendorum magistratuum. *Compendia*] Vias breuiores, per adulationes, & malas artes. *Longius iter malui*] Actitando causas, & præstolando meliora tempora. *Malis temporibus*] Sub Domitiano. sic Martialis: sed tu sub principe duro Temporibúsque malis ausus es esse bonus. Domitiani tempora carpens. *Mæstos*] Bonos. *Bonis*] Temporibus Traiani. *Inuisus pessimo*] Secundum odio fuisse Domitiano, & interdum delatorum calumniis periclitatum legimus in epistolis. *Inseruiam reuerentia vestra*] Colam vos senatores. *Consularem*] Iam peracto consulatu hi enim consulares dicebantur, qui consules fuerant. *Candidatum consulatus*] Vobis supplicem. nam candidati in omne genus se submittebant suffragatoribus.

PANEGYRICI FINIS.

PANEGYRICVS MAXIMIANO ET CONSTANTINO Augustis dictus.

DIXERINT licèt plurimi multíque dicturi sint, ex quibus omnia facta vestra summarúmque virtutum merita laudantur, sacratissimi principes, Maximiane, velis nolis semper Auguste, & Constantine, oriens imperator: mihi tamen certum est, ea præcipuè isto sermone complecti, quæ sunt huius propria lætitiæ, qua tibi Cæsari additum nomen imperij, & istarum cælestium nuptiarum festa celebrantur. Cætera enim in remp. beneficia vestra possunt multis occasionibus diuersorum temporum prædicari, huic voto propria nunc debetur oratio, quod semel factum, futurum est sempiternum. Equidem scio gaudentium studia nunc ita toto orbe florescere, quacunque fama vltra naturam, qua fingitur discursus volucres mutuata, & plusquam mille vocibus sonora percrebuit, vt omnium nationum gratulationibus consecretur. Quid enim rebus humanis contingere potuit aut nobilius ad gloriam, aut certius ad salutem, quàm quòd pristinæ vestræ concordiæ perpetuæque pietati hoc quoque pignus accessit summorum nominum arctissima coniunctione venerabile, vt imperatori filiam collocauerit imperator? Sed tamen nos oportet, omnes homines exultatione superare, qui hoc tantum reipub. bonum præsentes intuemur, & ipsa vultuum vestrorum contemplatione sentimus ita conuenisse vos, ita non dexteras tantùm, sed etiam omnes sensus vestros mentésque vinxisse, vt, si fieri possit, transire inuicem in pectora vestra cupiatis. Quid enim aut tu charius dare, aut tu charius accipere potuisti? quum hac affinitate vestra & tibi Maximiane per generum inuenta renouata sit, & tibi Constantine per socerum nomen imperatoris accreuerit. Maximas itaque vobis, æterni principes, publico nomine gratias agimus, quòd suscipiendis liberis optandísque

nepotibus feriem veftri generis prorogando, omnibus in futurum feculis prouidetis: vt Romana res olim diuerfis regentium moribus fatifque iactata, tandem perpetuis domus veftræ radicibus coalefcat, támque fit immortale illius imperiũ, quàm fempiterna foboles imperatorum. Hæc eft vera pietas, hæc voluptas conferuandi generis humani, exemplum dare gentibus ad matrimonia ftudiofius expetenda & liberos educandos, vt fubstituendis fucceffionibus fingulorum, nihil obfit omnium pofteritate refpub. Quare fi leges hæ quæ multa cœlibes notauerunt, parentes præmiis honorarunt, verè dicuntur effe fundamenta reipu. quia feminarium iuuentutis, & quafi fontem humani corporis femper Romanis exercitibus miniftrarunt, quod huic veftro in remp. merito poffumus dignum nomen afcribere? qui non plebeia germina, fed imperatoria ftirpe rempubl. propagatis, vt quod millefimo anno poft Vrbẽ conditam euenifſe tandem gratulabamur, ne mutatoria per nouas familias communis falutis gubernacula traderentur: id eft omnib. duret ætatibus imp. femper Herculei. Quænam igitur vtriufque veftrûm præconij ac venerationis ordinem faciam? adhuc enim de ambobus in hanc neceffitudinem congruentib. vobis communiter dixi: & te quidem fentio fenior Augufte maieftati præcedere, te fequi iunior imp. Sed profectò ficut tuo Conftantine focero antè eft conciliata diuinitas, quum ab eo pignus ipfi chariffimum poftulares, fic & nunc quoque in hac gratulatione priùs illa dicenda funt, quæ in te confiderans tantus ifte & paterni & tui autor imperij, lætatus eft quòd petifti. O diuinum tuum Maximiane iudicium, qui hunc tibi iure adoptionis nepotem, maieftatis ordine filium, etiam generum effe voluifti: diui inquam Conftantij filium, in quem fe prima illius iuuentus transfudit, in cuius ore cœleftes illius vultus natura fignauit: qui afpectum illius ad deorum concilia tranflati adhuc defiderantibus, nobis fufficit pro duobus. Neque enim forma tantùm in te patris Conftantine, fed etiam continentia, fortitudo, iuftitia, prudentia fefe votis gentium præfentant. Quo enim magis continentiam patris æquare potuifti, quàm quòd te ab ipfo fine pueritiæ illico matrimonij legibus tradidifti, vt primo ingreffu adolefcentiæ formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de conceffis ætati voluptatibus in hoc facrum pectus admitteres? Nouum iam tum miraculum, iuuenis vxorius, fed, vt res eft, mente præfaga omnibus te verecundiæ obferuationibus imbuebas, talem poftea ducturus

vxo-

Digitized by Google

vxorem: fortitudinem autem illius iam tum in principiis consequutus es. Multa ille Francorum millia, qui Batauiam aliásque cis Rhenum terras inuaserant, interfecit, depulit, abduxit: tu iam ab ipsis eorum regibus auspicatus es: simulque & præterita illorũ scelera punisti, & totius gentis lubricam fidem timore iunxisti. Liberauit ille Britannias seruitute: tu etiam nobiles illic oriendo fecisti. Plurimas ille barbaras nationes victoria domuit, venia mitigauit: tibi, cunctis hostibus alacritatis tuæ terrore compressis, interim deest materia vincendi. Iustitiam verò patris atque pietatem sic imitaris & sequeris, vt omnibus ad te cõfugientibus, diuersamque opem aut contra aliorum iniurias, aut pro suis commodis postulantibus, quasi legata patris videaris exoluere, idque ipsum coràm gaudeas prædicari. Quicquid tu iustè ac liberaliter feceris, filium Constantij necessariò præstitisti. Nam quid ego de prudentia dicam, qua te penè credimus fore ipso patre potiorem? qui veteres illos Romanæ reipub. principes, superiorem Africanũ, Pompeiumq; Magnum, ætatis cursum virtute prouectos, tam maturè sumpto vincis imperio: tantarumq; rerũ sustines molẽ incipiente virtute? Gesseris enim multa fortiter licet, multa sapienter, cùm per maximos tribunatus stipẽdia patria conficeres, sentias necesse est tãtæ auspicia fortunæ, imp. adolescens. quanquã quid ego in te ætatis tuæ potius quàm grauitatis nomen vsurpo? cuius tãta maturitas est, vt quum tibi pater imperium reliquisset, Cæsaris tamen appellatione contentus expectare malueris, vt idem te qui illum declaret Augustum. Siquidem ipsum imperium hoc fore pulchrius iudicabas, si id non hæreditarium ex successione cepisses, sed virtutibus tuis debitum à summo imperatore meruisses. Neque enim dubium quin tibi maturè sacrum istud fastidium diuinæ potestatis astrueret, qui te iam olim sibi generum etiam antequam petere posses, sponte delegerat. Hoc enim, vt audio, imago illa declarat in Aquileiensi palatio ad ipsum conuiuii posita aspectũ, vbi puella iam diuino decore venerabilis, sed adhuc impar oneri suo sustinet atque offert tibi etiam tum puero galeam auro gemmisque radiantem, & pẽnis pulchræ alitis eminentem: vt te quod vix vlla possunt habitus ornamẽta præstare spõsale munus faciat pulchriorẽ. Fortunatus pictor ille, quisquis fuit: & quamuis Apellem ipsumq; Parrhasium scientia vicerit, materia tamen imaginis quàm arte fœlicior. Quanquam enim ipsi ferant difficillimam esse præcipuè cuiusque formæ imitationem, quia certis sui notis citò deformitas ex-

primatur: similitudo tamen pulchritudinis tam sit ardua quàm rara est pulchritudo, non tantum tamen ille cepit laboris ex ore vestro diuinas species transferendo, quantum diuinitatis hausit cominus vos inspiciendo, intuendo sollicitè, & curiosè ab hilaritate illius ætatis vultus immobiles & serios exigendo: promendo denique amoris vestri tacita præsagia, vt quod inuicem vobis verecundia negabat, liberè vos in imagine cerneretis. Sed profectò hoc iam Maximiane diuina mente præsumpseras, hæc, quũ ferret ætas vt rogareris, optaueras, quum tibi in illa iucundissima sede lætitiæ harum nuptiarũ gaudia prædestinabas, vt simul illam paruulam & hunc intuendo crescentem, diu fruereris expectatione voti, quod hac coniunctione. firmasti enim cõpetentius. quid prouidentia tua dignius facere potuisti, quàm vt eius filio quem tibi pridem & affinitate adsciueras, & maiestate sociaueras, nunc ex intimis affectibus traderes summi pignus imperij? Hæc est tua Maximiane inter omnes principes propria largitio. Alij diuitias, aut honores, aut ipsa etiam imperia, sed sola donarunt: tu, animo maiore quã cæteri, pariter indulges & quod pietas tua habet charissimum, & quod fortuna præcipuum. Nec tamen miranda ista in te est Maximiane animi magnitudo, in quem dij immortales tanta congesserunt & naturæ bona, & ornamenta fortunæ, vt quamuis maxima largiaris, ita penes te sint omnia quasi ea solus obtineas. Vt enim ille qui omnes aquas cœlo & terris præbet Oceanus, semper tamen in motibus suis totus est: ita tu potes imperium Maximiane donare, non potes non habere. De quo ego quum ad id loci venero, ita dicã vt fortasse quibusdam videar audacior, veritas tamen meæ erga te deuotionis appareat. Nunc enim sequitur vt quoniam virtutes tuas Constantine Auguste socero prædicaui, tu quoque licèt optimè scias, tamen audias quàm te principis ornet affinitas. Hic est qui nomen quod accepit à deo principe generis sui, dedit vobis: qui se progeniem esse Herculis non adulationibus fabulosis, sed æquatis virtutibus comprobauit. hic est qui in ipso ortu numinis sui, Gallias priorum temporum iniuriis efferatas, reipublicæ ad obsequium reddidit, sibi ipsas ad salutem. hic, quod iam falso traditum de antiquis imperatoribus putabatur, Romana trans Rhenũ signa primus barbaris gentibus intulit. huius quum frater rursus ac sæpius expeditionibus domita Germania, aut boni consulit, aut quiescit, aut lætatur quasi amica, si pareat: tu ferocissimos Mauritaniæ populos in accessis montium iugis & naturali munitionis

nitione fidentes expugnaſti,recepiſti,tranſtuliſti. Te primo ingreſſu tuo tanta lætitia, tanta frequentia reſpublica excepit, vt quum te ad Capitolini Iouis gremium vel oculis ferre geſtiret, ſtipatione ſui vix ad portas vrbis admitteret. Te rurſus viceſimo anno imperatorem, octauo conſulem, ita ipſa amplexu quodam ſuo Roma voluit detinere, vt videretur augurari iam & timere quod factum eſt. Eſt enim, imperator æterne,in quo vno querelam reipublicæ penè meruiſti. Audi doloris noſtri liberam vocem,ſi quidem dij ipſi quòd plerumque humanas res negligant, dum querimur ignoſcunt:quibus aliud fortaſſe curantibus grandines ruunt,terræ dehiſcunt,vrbes hauriuntur:quæ non illis hauriuntur volentibus, ſed aut aliorſum aſpicientibus, aut fatali rerum curſu vrgente videntur accidere. Tale eſt imperator quod omnibus nobis incluſo gemitu mœrentibus facere voluiſti, non quidem tu reipublicæ negligentia, aut laboris fuga, aut deſidiæ cupiditate ductus, ſed conſilij olim, vt res eſt, inter vos placiti conſtantia & pietate fraterna, ne quem totius vitæ ſummarúmque rerum ſocium ſemper habuiſſes, in alicuius facti communitate deſereres: ne vel illius,viderit quali,certè nouæ laudi cederes. Verùm longè diuerſa in vos erat cauſa declinandi aut ſuſtinendi laboris. Quanquam & ſi totam excuſationem ætatis afferres,ſic quoque tibi reipubl.curis non erat abutendum. An ſi maximus quiſque natu gubernator eſt certiſſimus ad ſalutem, nō is eſt optimus qui vſu peritiſſimus imperator? Aut te vnquam Conſtantine liberi noſtri nepoteſque patientur,vel cùm ad ſummam perueneris ſenectutem,reipubl.vela contrahere,quæ tam felicibus ventis etiam iuuenis impleueris? Sed tamē vtcunque fas fuerit,eum principem quem anni cogerent,aut valetudo deficeret, receptui canere:te verò,in quo adhuc iſtæ ſunt integræ ſolidæq; vires, hic totius corporis vigor, hic imperatorius ardor oculorū, immaturum otium ſperaſſe miramur. Quid enim aliud participi maieſtatis tuæ dare potuit venia quietis, quàm vt tu imperio ſuccederes pro duobus? Sed profectò exigit hoc ipſa varietas & natura fortunæ, cui nihil mutare licuerat, dum vos imperium teneretis, vt illa xx. annorū continua felicitas interuallo aliquo diſtingueretur: aut etiam dij immortales probare voluerunt tibi innixam ſtetiſſe rempub: quum ſine te ſtare non poſſet. Quanquam in iſtis quidem partibus non caruit priſtina firmitate, ibi verò penè funditus corruit,vnde tu Maximiane diſceſſeras:adeo illic plurimùm habuerat ſtabilitatis aſſerta, vbi deſerta maxi-

mè vacillauit, Non aliter enim, quàm solet terra ventis aut aquis subter immissis interuulsa sui soliditate nutare, ita cuncta Italia, atque ipsa Roma subducta repentè qua sustentata fuerat dextera tua, contremuit, ac pene consedit, Quod ego cursim transeo. cur enim vel recordemur aduersa, quum videamus omnia tuo reditu restituta? Fecit enim Roma ipsa pro maiestate nominis sui, vt ostenderet posse se etiam imperatoribus imperare, abduxit exercitus suos, ac tibi reddidit. Et quum ad sedandos animos autoritatem priuati principis attulisses, supplices tibi manus tendens, vel potius queribunda clamauit, Quousque hoc Maximiane patiar me quati, te quiescere? mihi libertatem adimi, te vsurpare tibi illicitam missionem? An quod diuo Augusto post septuaginta ætatis, quinquaginta imperij non licuit annos, tam citò licuit tibi? Ideóne te mihi ille, cuius tot aras, tot templa, tot nomina colo, Hercules dedit vt tu in suburbano otiosus sedens, vsum dicatæ mihi virtutis amitteres? Redde te gubernaculis meis: & quoniam tranquillo mari portum intrare non properasti, vade per fluctus, mei quidem amore sollicitus, sed tua maiestate securus: & tamen per te tibi steterit, iniuriam in mei restitutione patieris. Imperasti pridem rogatus à fratre, rursus impera iussus à matre. O Imperator æterne, pietatem tuam, quæ tuum illum animum semper inuictum sola vicit. Non potuisti resistere sanctæ illius parentis imperio, & inuitus licèt paruisti, & te illis vigiliis illisque curis, quas viginti annis expertus fueras, reddidisti. Quibusnam tu domina gentium potes compensare beneficiis hoc tui imperatoris obsequium? qui tanto vsu sciens quantus sit imperandi labor, propter te non vtitur illa quam degustauerat voluptate, tantúmque reipubl. onus suscipit post quietem? Facilius fuerat iugiter imperasse: quamuis enim magnum laborem consuetudo non sentit, intermissa desiderant nouas vires. Quanta opus fuit tibi imperator æterne, prouidentia, quanta autoritate vt subsidia reipubl. erigeres, exanimata recreares, dilapsa colligeres? Mirabamur te post imperium esse priuatum, multo magis mirum est, imperium ferre post otia. Solus hoc (vt dicitur) potuit deus ille cuius bona sunt quòd viuimus & videmus, vt habenas malè creditas & cursum deuio vectore turbatum reciperet, rursúmque dirigeret. Cuius simile tu imperator etiam facilè fecisti. neque id mirum. quum enim à te recessit imperiũ, & priuatus licèt dici velles, inhæsit tibi ingenita maiestas. Omnes exercitus vestri omnésq; prouinciæ requiescere te post tãta opera vtcũque

æquo animo tulerunt, imperare deſiiſſe nunquam crediderunt. Quid enim putas tibi Maximiane Iouem ipſum reſpõdiſſe, quum tu ingenti animo diceres, Recipe Iupiter quod commodaſti: hoc profectò reſpondit, Non mutuum iſtud tibi tradidi, ſed æternum, non ſed ſeruo. Statim igitur vt præcipitantem rempubl. refrænaſti, & gubernacula fluitantia recepiſti, omnibus ſpes ſalutis illuxit: poſuêre venti, fugêre nubes, fluctus reſederunt: & ſicubi adhuc in longinquioribus terris aliqua obſeruatur obſcuritas, aut reſiduus vndarum pulſus immurmurat, neceſſe eſt tamen ante tuos nutus dilucescat & ſileat. Dixi pro ratione temporis, ſacratiſſimi principes ea quæ in vobis inuicem, vt facitis, admirari & amare debetis: reſtat vt ipſa illa quæ ſeparatim de virtutibus veſtris locutus ſum, ſicut huic voto congruit, in ſermonis fine coniungam. Dij immortales, quanta Romano imperio renouaſtis, quæ iam vt res eſt ceſſerant vetuſtati? Maximiano imperatori æterno Conſtantinus imperator nouus plus cœpit eſſe quàm filius. Fauor ille creſcentis adeſt, iſte ſenior, perpetuis profectò pietatis affinitas iſta coaleſcat ſtirpibus, quæ ſemper in republica viros ad concordiam copulauit. Etenim ſi quamuis diſſidentes familias Gracchi & Corneliæ matrimonium reduxit in gratiam: ſi pro diuo Auguſto Actiacam victoriam tantummodo gener Agrippa confecit, quid ſperandum eſt quum ſempiternam patris ac filij charitatem etiam nuptiarum fœdus aſtrinxerit? Quòd ſi Publius Scipio bellum Punicum ſuſcepit adoleſcens, ipſum poſtea ſuperaturus Hannibalem: ſi Marius à factione Syllana vrbem recepit ſenex, idque magno interuallo temporis eueniſſe memorabile eſt, quàm facilè nunc omnes metus ponet Romana reſpublica, quæ defenditur coniuncti imperij duabus ætatibus, pariterque vtitur virtute iuuenis, & maturitate ſenioris? Te pater ex ipſo imperij vertice decet orbem proſpicere communem, cœleſtique nutu rebus humanis fata decernere, auſpicia bellis gerendis dare, componendis pacibus leges imponere: te iuuenis indefeſſum ire per limites quo Romanum barbaris gentibus inſtat imperium, frequentes ad ſocerum laureas mittere, præcepta petere, effecta reſcribere. Ita eueniet vt & ambo conſilium pectoris vnius habeatis, & vterque vires duorum. O felix in imperio, & poſt imperium felicior. Audis enim profectò hæc & vides diue Conſtanti, quem curru & penè conſpicuo dum vicinos ortus repetit occaſu Sol ipſe inuecturus cœlo excepit: quanto nunc gaudio potiris, quanta voluptate perfrueris,

Digitized by Google

quum talem hunc filium tuum, qui te primus patrem in imperij tui possessionem, idem pater, idem socer, idem imperator induxerit? Hæc est tua præter omnes diuos propria immortalitas quam videmus, filius similis aspectu, similis animo, par imperij potestate. Inuiderint licèt nobis, nihil tamen auferre domi tuæ fata potuerunt. Nec Maximiano filius, qualis tu eras, nec Constantino pater deest. Quinetiam vt omnibus modis tua necessitudo renouetur, rursus hic socer, rursus hic gener est, vt beatissimus imperator semper ex tua sobole nepotibus augeatur.

LATINI PACATI DREPANI

PANEGYRICVS ROMÆ DICTVS THEODOSIO IMPERATORI Augusto seniori.

SI quis vnquam fuit, Imper. Auguste, qui te præsente dicturus antè trepidauerit, eum profectò me esse & ipse sentio, & his qui consilium tuum participant, videri posse video. Nam quum te semper vltra omnes retrò principes laudari oportuerit, nunc porrò vltrà quàm aliâs prædicatus es, in ea vrbe conueniat dicendo celebrari, cuius & libertatem armatus asseruisti, & auxisti dignitatem togatus, quo tandé modo consequi maiestatem vtriusque vestrum oratione mea potero? hoc præcipuè in tempore quo ambo ita mutuò creuistis, vt nec tu fueris adhuc maior, nec illa felicior. Huc accedit auditor senatus, cui quum difficile sit pro amore quo in te præditus est, de te satisfieri, tum difficilius pro ingenita atque hæreditaria orandi facultate, non esse fastidio rudem hunc & incultũ Transalpini sermonis horrorem, præsertim quum absurdæ sinistræque iactantiæ possit videri, his ostentare facũdiam, quam de deorum fonte manantem, in nostros vsque vsus deriuatio sera traduxit. Quibus equidem cogitatis adeo sollicitor, vt non eos tantum hodie arbitrer interesse quos cerno, sed assistere obseruaríque dicturo Catones ipsos, & Tullios, & Hortensios, omnésque illos oratores putem qui me in posteris suis audiunt. Ita multiplici circumuentus metu, quasi parum habeam timere quod video, quod timeam. Quid ergo? nouúsque me pauor & inopina trepidatio in ipso dicendi tempore deprehendit? mihi verò hi omnes quibus altrinsecus iactor æstus, diu ante meditati longéque prospecti sunt: sed quum admiratione virtutum tuarum ab vltimo Galliarum recessu, quà littus Oceani cadentem excipit solem, & deficientibus terris sociale miscetur elementum, ad

Digitized by Google

contuendum te adorandumque properassem, vt bona quæ auribus ceperam, etiam visu vsurparem, timui, fateor, pij laboris officium impia taciturnitate corrumpere: ita dum obsequio interpretor impudentiam, dum in eundem hominem non puto conuenire gaudium & silentium, duas res diuersissimas iunxi, metum & temeritatem. Quin & illud me impulit ad dicendum, quòd vt dicerem nullus adigebat. non enim iam coacta laudatio & expressæ metu voces periculum silentij redimunt, fuerit abieritque tristis illa facundiæ ancillantis necessitas, cùm trucem dominum auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captantem mendax assentatio titillabat, cùm gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur, nunc par tacendi dicendique libertas, & quàm promptum laudare principem, tam tutum siluisse de principe. Libet igitur redditam postliminio securitatem loquendo experiri: libet, inquam, quia neminem magis laudari imperatorem decet, quàm quem minus necesse est. Det igitur mihi sermonis huius auspicium ille felicitatis publicæ auspex dies, qui te primus inaugurauit imperio. Nam vt diuinis rebus operantes, in eam cæli plagam ora conuertimus à qua lucis exordium est, sic ego vota verborum quæ olim nuncupaueram soluturus, id oratione tempus arripiam, quo Romana lux cœpit. Iacebat innumerabilibus malis ægra, vel potius dixerim, exanimata respublica, Barbaris nationibus Romano nomini, velut quodam diluuio superfusis. Sed parcam replicare causas, & placatum vulgus offendere. Nam cùm per se viuax sit recordatio calamitatum, tum mihi metus hanc gaudiorum præsentium lucem, tristium commemoratione fuscare. Faciam ergo quod facere præstantes scientia medicos sæpe vidi, altorum vulnerum cicatrices, postquam cutem sanitate duxerunt, manu pendente tractabo, præsensisse & singulos vniuersosque rogitasse contentus. An cùm inter omnes liqueret fessis rebus medendum, tali aliquo viro publicis gubernaculis admouendo, qui imperatoris vnius tueretur ætatem, alterius iuuaret laborem, potuerimus huiusmodi principem vel optare? in integro itaque rem totá esse faciamus, & in quodam orbis terrarum comitio quæri putemus quisnam sit ille, qui debeat tantam molem subire, & nutantia Romanę rei fata suscipere. Nonne is omnium suffragiis hominum tributim centuriatimque legeretur, cui felix patria, cui domus clara, cui forma diuina, cui ætas integra, cui militarium ciuiliumque rerum

rum vſus contigiſſet? Cuncta igitur à capite propoſito ordine proſequamur: iam profectò conſtabit eum principem declaratum qui & ab omnibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primùm tibi mater Hiſpania eſt terris omnibus terra felicior, cui excolendæ atque adeo ditandæ impenſius quàm cæteris gentibus ſupremus ille rerum fabricator indulſit, quæ nec auſtrinis obnoxia æſtibus, nec arctois ſubiecta frigoribus, media fouetur axis vtriuſque temperie, quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æſtibus, inde Tyrrheni maris littoribus coronata naturæ ſolertis ingenio velut alter orbis includitur. Adde tot egregias ciuitates, adde culta incultaque omnia, vel fructibus plena vel gregibus, adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarum: ſcio fabulas Poëtarum auribus mulcendis repertas, aliqua nonnullis gentibus attribuiſſe miracula, quæ dum ſint vera ſint ſingula, nec iam excutio veritatem, ſint vt ſcribitur Gargara prouétu læta triticeo, Meuania memoretur armento, campania cenſeatur monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hiſpaniæ vni, quicquid laudatur aſſurgit. Hæc duriſſimos milites, hæc experientiſſimos duces, hæc facundiſſimos oratores, hæc clariſſimos vates parit, hæc iudicum mater, hæc principum eſt, hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum miſit imperio. Huic te debet imperium, cedat his terris terra Cretenſis paruis Iouis gloriata cunabulis, & geminis Delos reparata numinibus, & alumno Hercule nobiles Thebæ, fidem conſtare neſcimus auditis, deum dedit Hiſpanía quem videmus. Erat iuſtæ compenſationis occaſio, vt qui de patriæ tuæ laudibus pauca dixiſſem, patris ſaltem virtutibus prędicandis prolixius immorarer. ſed quid faciam? nouam quandam patior ex copia difficultatem, quid, inquam, faciam? quę Rhenus, aut Vualis vidit, aggrediar? iam ſe mihi Sarmatica cęde ſanguineus Iſter obiiciet. Attritam pedeſtribus pręliis Batauiam referam? Saxo conſumptus bellis naualibus offeretur. Redactum ad paludes ſuas Scotum loquar? compulſus in ſolitudines auias omnis Alamanus, & vterque Maurus occurrent. Cùm igitur impediat turba delectum, ad quid tanti præſtes geſta in ſummum referre, quanti enumerando tenuari, dixiſſe ſufficiat vnum illum diuinitus extitiſſe, in quo virtutes ſimul omnes vigerent, quæ ſingulæ in omnibus prædicantur. An ſi eius ſeculo mos ille vixiſſet, quo Romani duces, Macedonici, Cretici, Numantini de vo-

cabulis gentium subactarum adoptiuum insigne sumebant. Nonne hodie pauciora in Annalium scriniis quàm in vestræ domus titulis cognomenta legerentur? Quum ipse Saxonicus, ipse Sarmaticus, ipse Almanicus diceretur, & quantum tota respubl. habet hostium, tantum vna familia ostenderet & triumphorum. Sed quid necesse est mitti in præteritum diligentiam curiosam? Patrem imp. tuum, de te æstimem, nec difficilis coniectatio est. Nam quum duo sint quæ claros duces faciant, summa virtus, summáque felicitas, scire obuium est qua præditus fuerit virtute, qui te docuit, qua fuerit felicitate præditus qui te genuit. O digna imp. nobilitas eius esse filium principem qui princeps esse debuerit, qui hunc Romani fastigij apicem non solum fortitudine atque sapientia, sed decore etiam corporis & dignitate potuerit æquare, velut tua hac forma venerabilis, quàm fortunæ suæ par est, quàm longè latéque conspicua commendat imperium, vt planè in ambiguo sit vtrum ne te magis nostris mentibus virtus, an obtutibus vultus insinuet. Non frustra planè opinione sapientium, qui naturalium momenta causarum subtilius sciscitati arcanis cœlestibus nobiles curas intulerunt, augustissima quæque species plurimum creditur trahere de cœlo. Siue enim diuinus ille animus venturus in corpus, dignum prius metatur hospitium, siue quum venerit, fingit habitaculum pro habituo suo, siue aliud ex altero crescit: & quum se paria iunxerunt, vtraque maiora sunt, parcam arcanum cœleste rimari, tibi istud soli pateat imper. cum deo consorte secretum: illud dicam, quod intellexisse hominem & dixisse fas est, talem esse debere qui à gentibus adoratur, cui toto orbe terrarum priuata vel publica vota redduntur, à quo petit nauigaturus serenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus auspicium. Dudum, vt video, dedignaris hanc gloriam, sed patere eam in laudum tuarum parte constitui, quæ solebant in aliis sola laudari. virtus tua meruit imperium, sed virtuti addidit forma suffragium. Illa præstitit vt oporteret te principem fieri, hæc vt deceret. An verò quicquam putamus in imperij tui declaratione præteritum, quum ductam esse rationem ipsorum etiam videamus annorum? Cuius quidem rei tanta fuit cura maioribus, vt non solùm in amplissimis magistratibus adipiscendis, sed in præturis quoque, aut ædilitatibus capessendis ætas spectata sit petitorum, nec quisquam tantum valuerit nobilitate, vel gratia, vel pecunia, qui annos comitiali

tiali lege præſcriptos feſtinatis honoribus occuparit. Nec iniuria id quidem. nam & qui venturi ſunt in virtutis adoptionem, illo tamen adoleſcentiæ lubrico, vt non cadant, titubant. Annon clariſſimos nominis Romani viros (Sullas, Catulos, Scipiones, loquor,) aliquantiſper ſibi luxuria vendicauit? quos etſi ad portum mutati in melius reuexerint flatus, diu tamen vitiorum turbo iactauit & naufragos atque fluctuantes ab illis quibus merſabantur erroribus, ægre ætas recepit. Bene igitur cuncta quadrarunt, & cæteris quæ innumerata congruebant, anni quoque ſuum iunxere ſuffragium, qui ſoli in homine perfecti, bono duarum potiuntur ætatum, virtute iuuenum, & maturitate ſeniorum. Prius fortaſſe imperium inire debueris, vt diutius imperares, ſed ſine exempli periculo prouidebitur ne quid amiſeris vita longiore penſandum, quod ex præterito perdidiſti. Parum intereſt quando cœperit, quod terminum non habebit. Hactenus in te prædicata ſint imp. dona fatorum, nunc ad ea proferamus gradum, quæ tibi debes Neque enim tua illa præterita bellicę rei gloria, quam per tot laborum experimenta quæſiſti, aſcribenda fortunæ eſt, cui hoc nomine etiam ſuccenſeri poteſt, quòd quem ſceptro & ſolio deſtinauerat, nunquam indulgenter habuit. Sed vt ſeueri patres his quos plus diligunt filiis, triſtiores ſunt, ita illa te plurimis bellis & difficillimis reipubl. temporibus exercuit, dum aptat imperio. Et priùs quidem quàm ad illa veniam quæ æui maturus egeſti, ſummatim tuum illud attingam cum patre diuino caſtrenſe collegium, actas ſub pellibus hyemes, æſtates inter bella ſudatas, dies noctéſque præliando aut vigilando conſumptas, grauiſſimas pugnas terra maríque pugnatas. Non tam patiens Africanus rudimenta militiæ ſub Paulo patre tolerauit, nec pari indole Hannibal puer in tentoria Hiſpana ſucceſſit, nec futurarum ſpe certiore virtutum Philippea caſtra Alexander nondum Magnus impleuit. quos etſi plurima laude dotauerit amplificatrix veri vetuſtas, nihil plus tamen blandita præſtitit quàm vt eas in his annis ſequutos regum aut ducum caſtra vulgaret, in quibus tu ita fortiter multa geſſiſti, vt ea non tantùm Alexander, aut Africanus, aut Hannibal videre dum diſcerent, ſed parentes atque inſtitutores eorum optaſſent facere dum docerent. Quàm recta ſunt ſemper conſilia fortunæ! quis quæſo tum publicis rebus non putaſſet inimicum tuum illum à ſtatione caſtrenſi an quietem receptum? Enimuero illa fururum principem

Digitized by Google

comens, idcirco paulisper voluit esse priuatum, vt quia iam ad plenum bellicis artibus abundabas, vsus ciuilis expetiens sub ocij tempore reddereris. Quod ego tuum otium aliorum negotiis anteuerto: non enim te amœna littora, nec dispositi ad temporum vices habuere secessus, sed siue tu agris siue oppidis tempus dabas, rem & famam pariter augebas, & in vrbibus quidem omnium ætatum ordinúmque homines iis aut illis beneficiis appræhendebas, amicorum commoda, absentium negotia, assiduitate, consilio, re iuuabas. Iam si placuisset oppida rure mutare, vt tu vitæ oblitus vrbanæ exequebaris agricolam. Audio etiam imperat. & credo sæpe aliqua re laborem tibi iniunxisse, & ne contraheres corporis veternum huiuscemodi semper operi insidiantis ocij tersisse rubiginem. Sic agrestes Curij, sic veteres Coruncani, sic nomina reuerenda Fabricij, cùm induciæ bella suspenderant, inter aratra viuebant: & ne virtus quiete languesceret, depositis in gremio capitolini Iouis laureis triumphales viri rusticabantur. Inde est quòd accepimus datos serentibus fasces, & amissas cum curulibus suis per rura palmatas, quòd agricolas consulares pastorésque trabeatos & dictatores inter armenta vestitos. Sed illos quidem angusta res familiaris addicebat labori, vt quibus ipsi suburbani horti præcépsque ianiculum, & iugera arctata pomerio vomere essent aut ligone versanda, nec iniuria opus reuerteretur ad dominos, cùm deerant quibus iuberent. Detrahit laudem patientiæ inopia, maioris exempli est labor sine necessitate. Gaudent profectò diuina perpetuo motu & iugi agitatione se vegetat æternitatis, & quicquid homines vocamus laborem, vestra natura est. Vt indefessa vertigo cœlum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, vt stare sol nescit, ita tu imperat. continuatis negotiis & in se quodam orbe redeuntibus semper exercitus es. Vix tecta Hispana successeras, iam Sarmaticis tabernaculis tegebaris: vix emerita arma suspenderas, iam hosti armatus instabas: vix Iberum tuũ videras, iam Istro prætendebaris. Ne tum quidem cùm in altiorem prouectus gradum iubere tantum & diuidere cum negotiis ocium, & parta gloria velut reposito frui posses honore, operam remisisti: quin omnium Castrensium munerum numeros primus aut cum primis obires, stare pro signis, excubias sorte agere, vallum ferre, locum bello antecapere, speculatum egredi, castrametari, in prælium primus ire, prælio postremus excedere, dux consilio esse, miles exemplo, vt iam

vt iam tum poſſet intelligi alios imperatori pugnare, te tibi. Illud tamen præ cæteris mirum, quòd cùm omnia faceres, vt imperare deberes, nihil tamen faciebas vt imperares. Argumento eſt dies ille communis boni autor, quo tu cùm ad ſuſcipiendam rempublicam vocabaris, oblatum imperium deprecatus es, ne dediſſe ſpeciem, tantúmque vt cogi videreris, ſed obnixè & diu, & velut impetraturus egiſti. quippe aberat cauſa fingendi, non enim te princeps ſolus & domi, & tanquam tentaret ambibat, ſed publicè, & in comitio, & vt aliud iam facere non poſſet prorſus, vt niſi imperium affectu ſimplici voluiſſes, potueris velle ſecutus. Expoſtulari hoc loco tecum reipublicæ verbis neceſſe eſt, quæ in ſummam tua cunctatione formidinem à media ſpe relapſa, tali aliqua te profectò, ſed quam ſolus audires, voce conuenit. Parumne me Theodoſi hactenus diſtulere fata, vt tu inſuper tentes moras augere fatorum? An neſcis rem tuam per momenta conſumi? neſcis me tibi tuíſque decreſcere? quicquid atterit Gothus, quicquid rapiat Hunnus, quicquid aufert Alanus, id olim deſiderabit Arcadius. Perdidi infortunata Pannonias, lugeo funus Illyrici, ſpecto excidium Galliarum. Principum ſenior in tanta bella non ſufficit, alter & ſi futurus ſit aliquando fortiſſimus, adhuc tamen paruus eſt. Tu dubitas excipere collapſam, & vt nihil differas ſerò reparandam hanc mihi gratiam refers, quòd te etiam felix deſideraui? quòd cum me Nerua tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret, cùm mœnibus Auguſtus ornaret, legibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus augeret, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid tu mihi faceres, ſi iuris tui eſſes? orat ecce te dominus meus, orat ecce te dominus adhuc tuus, & qui poſſet cogere, mauult imperare. Imperium quod ab imperatore defertur tam tibi nolle iam non licet, quàm velle non licuit. Solus igitur Auguſte, ſolus inquam omnium qui adhuc imperauerunt, vt princeps eſſes, præſtitiſti. Alios empta legionum ſuffragia, alios vacans aula, alios affinitas regia impoſuere reipublicæ, te nec ambitus, nec occaſio, nec propinquitas principem creauerunt. Nam & eras à familia imperatoris alienus, & adſciſcebaris tertius, & cogebaris inuitus, inuitus inquam. Audite hoc publici parricidæ, qui oblita fide dominorum ſceptra cepiſtis, & periculo non minore quàm ſcelere imperium vita paſciſcentes, ſanguinis precio regium nomen emiſtis: repulſam patitur principatus, & vnus eſt ambitus

candidati, ne declaretur. Credétne hoc olim ventura posteritas? & præstabit nobis tam gloriosam fidem, vt nostro demum seculo annuat factum, quòd tantis infrà supráque temporibus nec inuenerit æmulum, nec habuerit exemplum? Sed qui vitæ tuæ sectam rationésque cognouerit, fidei incunctanter accedet, nec abnuisse dubitabit imperium sic imperaturum. Illi enim illi auidè regna desiderant, quos soluta legibus delectat vita, quorum crudelitas indemnatos necandi, cupiditas priuata rapiendi, libido honesta fœdandi, ius atque impunitatem requirunt. Quid tua intererat te principem fieri, qui futurus eras in imperatore priuatus? nisi fortè in te hodie aut pudicitiæ remissior cultus, aut minor sanguinis humani metus, aut alienæ rei maior est appetitus. Idem es qui fuisti, & tantum tibi per te licet quantum per leges licebat: ius summum facultate & copia commodandi, non securitate peccandi, experiris. Vnum tibi præstitit principatus, vt certum haberemus omnes, etiam sub imperatoribus aliis vixisse te legibus tuis. nam qui nihil facit licenter quum potest, nunquam voluit. Quin tibi primùm te, imperio deinde præstitisti. Non contentus ipse vltrò vitia reiecisse, alienis vitiis corrigendis curam adiecisti: idque moderatè, vt suadere potius honesta quàm cogere videreris. Et quia vel longo orientis vsu, vel multorum retrò principum remissione, tantus quosdam luxus infecerat, vt adulta consuetudo lasciuiæ haudquaquam facilè videretur obtemperatura medecinæ, ne quis se pati iniuriam putaret: à te voluisti incipere censuram: & impendia palatina minuendo, nec solùm abundantem reiiciendo sumptum, sed vix necessarium vsurpando dimensum, quod natura difficillimum est, emendasti volentes. An quis ferret molestè ad principis semet modum coerceri? aut subtractum sibi doleret stipendium priuatæ luxuriæ, quum videret imperatorem rerum potentem, terrarum hominúmque dominum, parcè contentéque viuentem, modico & castrensi cibo ieiunia longa solantem? ad hoc, aulam omnem Spartanis gymnasiis duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem? neminem vnum inueniri qui auderet ad penum regiam flagitare remotorum littorum piscem, peregrini aëris volucrem, alieni temporis florem? Nam delicati illi ac fluentes, & quales tulit sæpe resp. parum se lautos putabant, nisi luxuria vertisset annum, nisi hybernæ poculis rosæ innatassent, nisi æstiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregissent: horum gulæ angustus erat noster orbis. namque appositas da-

ſitas dapes non ſapore, ſed ſumptu æſtimantes, illis demum cibis acquieſcebant, quos extremus oriens, aut poſitus extra Romanũ Colchus imperium, aut famoſa naufragiis maria miſiſſent, quos inuitæ quodammodo reluctandíque naturæ hominum pericla rapuiſſent. Vt taceam infami ſæpe delectu ſcriptos in prouinciis aucupes, ductáſque ſub ſignis venatorum cohortes militaſſe cõuiuiis, nonne cognouimus cuiuſdam retro principis non prandia ſæpe ſed fercula ſeſtertiûm millies æſtimata patrimoniorum equeſtrium pretia traxiſſe? Tuæ Imp. epulæ menſis communibus parciores locorum ac temporum fructibus inſtruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parſimoniæ cultus inoleuit, & quieſcentibus legum minis, ſubiit quemque priuatim ſui pœnitentia. Sic eſt enim, ſic eſt, exaſperat homines imperata correctio, blandiſſimè iubetur exemplo. Sed cùm hæc & ad hunc modum cætera mores hominum & inſtituta formarint, tum nihil abdicandis vitiis adoptandíſque virtutibus impenſius ſentio profuiſſe, quàm quòd his te viris ſemper dediſti, quos affectare publica deberet imitatio, qui quàm faciles tibi fuiſſent ſequacéſque diſcipuli, tam cæteris repetendi eſſent magiſtri. Vt de his ſileam, quos tibi primus ille naſcentis imperij dies obtulit, tantis virtutibus præditos vt non pro copia ſumpti, ſed ex copia viderentur optati, quos tu poſtea qualéſque legiſti? quibus prouinciarum cuſtodiam, quibus militaris rei ſummam, quibus conſiliorum tuorum arcana committeres? Ergo cùm duplex fuerit iſte delectus, vnus ex iudicio, alter ex fato, incertum meliores viros ſapientia tua, an fortuna quæſiuerit, cùm tales vel acceptos habeas vel repertos, vt & illi meruerint teneri, & iſti debuerint cooptari. Ecquis imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum in regia laude ponendum? humilis hæc virtus, dubiúmque an virtus iudicabatur, nec palatiis digna ſed periculis habebatur. Inde facilius inueneris qui pecuniam ex ærario, quàm qui ex animo fidem prompſerint. Optimus ille ditabat, non etiam diligebat, prodeſſe nouerat, amare neſciebat. Tu amicitiam, nomen antè priuatum, non ſolùm intra aulam vocaſti, ſed indutam purpura, auro gemmíſque redimitam ſolio recepiſti, neque non verbis aſſeruiſti, principis mentem tantò in ſuos benigniorem eſſe debere, quantò ſit fortuna præſtantior, cum fide ac facultate paribus agas, & familiaribus tuis Imp. tribuas quod priuatus optaras. Quanquam quæ capere vota potuerunt, quòd plerique te principe conſecuti ſunt? nec nunc de his honoribus loquor, quos

Digitized by Google

in quemcunque conferre imperatori necesse est. Dux aliquis e-
uehitur, exegit disciplina castrorum: præfectus attollitur, impo-
nendum est prouinciæ caput, consul creatur, habiturus est no-
men annus, ita in summis illis pulcherrimísque beneficiis est ali-
qua præstantis vtilitas. A te noua benignitate is amicis honos ha-
bitus est, qui totus esset illorum quibus deferebatur, nihilque ex
eo ad te redũdaret, nisi dandi voluptas, cui cùm essent domi filij,
geminæ illæ spes oculique reip. dilatis eorum magistratibus ami-
cos consulatu ornauit. Si me Hercule vir ille diuinus felicitatis
publicæ auctor parens tuus viueret, quid aliud expectasset à filio
quàm vt nepotib. anteferretur? præstitisse igitur amicis, quo plus
nec patri præstare potuisses. O beneuolentiæ tuæ singulare con-
silium, auges tempore dignitatem, quæ incrementum ex magni-
tudine non habebat: renunciantur amici ante filios tuos consu-
les, quia non poterant plus esse quàm consules. Erat nunc sui ve-
tustas ostentatrix, & illa innumeris literarum vulgata monumen-
tis iactet exempla. Pirithoi fidem prædicet, & decantatum om-
nibus scenis Phocei iuuenis laudet officium, Pythiam etiam, si
videtur, dicat & Damona, quorum alter in amici morte se va-
dem obtulit, alter ad diem vadatæ mortis occurrit, vt hæc esse
vera credamus, quæ mendaciis vatum in plausus aptata cauearũ
fidem tempori debent, num præstare credendum plus possumus,
quàm vt istos qui amicitiæ laude censentur, amicorum fuisse
quàm sui diligentiores putemus? Sed cùm instituente natura
plus ferè filios quàm nosmetipsos diligamus, omne vicit exem-
plum, qui amicos his prætulit, quos sibi præferebat: sed tu quidẽ
ad exonerandam debentium verecundiam, quæ in tuos confers
non vis videri præstare sed reddere. Geramus tibi morem, & be-
neficiorum summas tuorum pro tua voluntate ducentes, quic-
quid familiaribus tuis tribuis, non expendi potius sed rependi
putemus. Enimverò cùm leuiter cognitos aut etiam semel visos
his honoribus simul ditas, quibus & amici possent esse contenti,
non[illegible] omnibus vis probare amicum tibi esse qui bonus sit? cui-
cunque [illegible]uid publici mandatum fuerit officij, præmium sponde-
tur & reddi[illegible]ur. sibi humilitatem & tenebras suas imputet iacẽs
virtus, quæ n[illegible] obtulit se probandam: quod conscientiæ tuæ
sufficit, honoratu[illegible] est qui probatus. Velim tu dicas vnde cùm
tantis promissa perso[illegible]uas, quid cui promiseris scias, nec te vel
reipub. cura vel ipsa illa [illegible]uorum beneficiorum turba confundat,
[illegible] vt par-

vt parcior tardiórve tempore quem modóve decípias. Quis debitor verecundus ita mutuum ad diem reddit, vt tu quod promittis appendis? nec imponi negligentibus arbitreris, quotidie in beneficia tua quærimus, & memoriam conuenimus, & ne ſingulis inſidietur obliuio, cum altero quiſque conferimus, vnum inuenire non poſſumus cuius ſpem atque expectationem non dicam fefelleris, ſed quæ delicatior eſt querela, diſtuleris. Solam ne me imperator beneuolentiam tuam mirari putas? át ego miror etiam memoriam. nam cui Hortenſio Lucullóve vel Cæſari tam parata vnquam affuit recordatio? quàm tibi ſacra mens tua loco momentóque quo iuſſeris reddit omne depoſitum? Vtrum te tamen ipſe admones? an vt illi maieſtatis tuæ participi deo feruntur aſſiſtere fata cum tabulis, ſic tibi aliqua vis diuina ſubſeruit, quæ quod dixeris ſcribat & ſuggerat? Nihil ita primoribus labris polliceris, quin promiſſo fidem ſubdas, & verba reſarcias. Nemo iam nemo beneficia quæ dederis, ab eo credit tempore computanda quo dederis, quia tam ſint certa quæ ſpondes, vt tũ videantur accepta cùm ſpondes. Iam illud ipſum quod antè promittis nónne de ſummo puriſſimæ mentis candore proficiſcitur? Nam cuius eſt animi, nec vota hominum fatigare, nec adhibere muneribus artem difficultatis, ſed denunciare præſtanda, vt & prolixior ſit ſenſus bonorum, nec repentina felicitas faciat attonitos, & ſimiles reddat ingratis. Animos enim noſtros ſubitis affectibus impares, perinde lætitia ac dolor ſi deprehendat externat. An non illa Romana pietatis notiſſimæ mater nuntio mali Cannẽſis exterrita, filio reduce, quæ flebat, diriguit in mortem? nec par eſſe gaudio potuit quæ ſuperfuerat orbitati? Conſcius igitur cæleſtis arcani & naturalium depoſitorum mauis hominibus ſperata procedere, quàm inſperata ſuperuenire beneficia, nec immerito. námque fugitiua ſucceſſuum repentinorum voluptas, vt occupat ſic relinquit: felicitas longior eſt expectare ſecurum. Itaque cùm hactenus natura eſſet ſtatutum, vt bona ſua homines neſcirent, & tum primum inciperẽt felicitate gaudere, cùm cœpiſſent eſſe felices, tu promittendo præſtanda, inueniſti tempus quod nobis natura ſubtraxerat, vt quos adepta ſolùm iuuabant, etiam adipiſcenda delectent. Pari benignitate cum plures afficere honoribus velles quàm honorum loca admitterent, & anguſtior eſſet materia voluntate, nec mentem tuam quamuis diffuſam caperet imperium quem nõdum aliquo prouexiſti gradu, tamen dignitate es ſolatus. Atque haud ſcio

Digitized by Google

an quibusdam consolatio ista suffecerit, ille cohonestatus affatu, illa mensa beatus, ille osculo consecratus est. Ita omnibus qui te principe sibi iure confiderent, aut processit dignitas, aut satisfecit humanitas, humanitas inquam, quæ tam clara in imperatore quàm rara est. Nam cùm indiscreta felicium pedissequa sit superbia, vix cuiquam contigit & abundare fortuna, & indigere arrogantia. Cuius quidem ita maiores nostros semper pertæsum est, vt grauiorem semper putauerint seruitute contemptum, eiusque impatientia sint coacti post bellatores Tullos Numasque sacrificos, & Romulos conditores regnum vsque ad nomen odisse. Denique ipsum Tarquinium execratione postrema hoc damnauerunt maledicto, & hominem libidine præcipitem, auaritia cæcum, immanem crudelitate, furore vecordem, vocauerunt superbum, & putauerunt sufficere conuitium. Quòd si per rerum naturam liceret, vt ille Romanæ libertatis assertor, regij nominis Brutus osor, precariæ redditus vitæ seculum tuum cerneret, studiis virtutis, parsimoniæ, humanitatis imbutum ac refertum, nullum toto orbe terrarum superbiæ, libidinis, crudelitatis extare vestigium, iam te ipsum tam publicè, quàm priuatim videret priscorum duritia ducum, castitate pontificum, consulum moderatione, petitorum comitate viuentem, mutaret profectò sententiam tanto pòst suam, & cùm Romanam dignitatem ac libertatem probaret, meliore in statu imperatore te esse quàm cōsule se fuisse necessariò fateretur, Tarquinium submoueri debuisse, non regnum. Sed quod facere magnas vrbes ingressi solemus, vt primum sacras ædes & dicata numini summo delubra visamus, tum fora atque gymnasia, & pro suis extenta porticibus ambulacra & claustra miremur, ita in laudibus tuis sanctos palatij ritus, & priscis æquanda cæremoniis instituta venerati, gradum ad illa proferimus, quæ in medio cōstituta ad publicos vsus valentia, non partim, sed in commune conducunt, nec parietibus, sed orbe clauduntur, nec tecto, sed cælo operiuntur. velut primum illud est ne statim summa captemus, quòd creber egressu expectantibus populis te fateris, nec videri modò patiens, sed facilis adiri, è proximo accipis vota hominum tuorum, vt quisquis ille consultor est, etiam si meruerit, (quod est rarum) repulsam, ferat tamen vt sui numinis conscientiam. At quanto aliter illorum principum mos fuit (quos loquar notum) qui maiestatem regiam imminui & vulgari putabant, nisi eos intra repositum palatinæ ædis inclusos, tanquam aliquod vestale secretum veneratio

tio occulta conſuluiſſet:niſi intra domeſticam vmbram iacentes ſolitudo prouiſa, & ſilentia latè conciliata vallaſſent. Quin ſi quádo in lucem venire & diem ferre potuiſſent,lecticis thenſiſq; ſubuecti,& denſiſſima circum ſupráque cooperti virorum armorúmque teſtudine, ſenſim atque ad numerum mouebantur, tum longè populus abigebatur, nec otioſa viatoris manus plebem verbere ſubmouebat, vt ſecretum eſſet in publico. At noſter hic omnibus ſpectandus affertur, nec magis communem hunc diem atq; ſolem quàm noſtrum imperatorem videri licet. Quin cùm vicinum habeant permiſſa faſtigium, nunquam iſte mirantes explet oculos,magis magiſque viſus expetitur, &, nouum dictu, præſens deſideratur: miremur in vrbibus tuis,& à tuis populis te videri,quem ferè nulla in ſolo ſuo natio externa non vidit, idque ita crebrò, vt pene tam notus ſit Barbaris vultus iſte,quàm nobis, nec fruſtrà cùm æſtates omnes foris,hyemes domi duces, ciuibus hoſtibuſque pari ſorte anni ſpatia diuiſeris. Et ſi qui fortè ſunt Barbarorum,qui nondum virtutis tuæ fulmen exceperint nominis terrore perculſi,& velut afflati quieſcant. Tua enim imperator auſpicia non hæ tantùm gentes tremunt,quas ab ore noſtro ſyluarũ interualla, vel flumina mõteſve diſtinguũt, ſed quas æternis ardoribus inacceſſas aut continua hyeme ſeparatas, aut interfuſis æquoribus abiunctas natura diſterminat. Non Oceano Indus, non frigore Boſphoranus, non Arabs medio ſole ſecurus eſt. Et quò vix peruenerat nomen, ante Romanum accedit imperium. Dicamne ego receptos ad ſeruitium Gothos, caſtris tuis militem,terris ſufficere cultorem? Dicam à rebellibus Sarracenis pœnas polluti fœderis expetitas? dicã interdictum Scythis Tanaim? & imbelles arcus etiam fugientis Albani? quæcunque natio Barbarorum robore, ferocia,numero grauis vnquam nobis fuit, aut boni conſulit vt quieſcat, aut lætatur quaſi amica ſi ſeruiat. Perſis ipſa reip.noſtræ retro æmula, & multis Romanorum ducum famoſa funeribus,quicquid vnquam in principes noſtros inclementius fecit, excuſat obſequio. Denique ipſe ille rex eius dedignatus antea confiteri hominem,iam fatetur timorem,& in his te colit templis, in quibus colitur, tum legatione mittenda, gemmis ſericóque præbendo, ad hoc triumphalib. belluis in tua eſſeda ſuggerendis;& ſi adhuc non eſt fœderatus,iam tamen tuis cultibus tributarius eſt. Ne tamen Imp. exiſtimes cuncta me ad aurium gratiam locuturum, triumphis tuis Gallicis ſtupeas licebit, iraſcimur,dum in remota terrarum vincendo procedis, dum

Digitized by Google

vltra terminos rerum metásque naturæ regna orientis extendis, dum ad illos primæ lucis indigenas & in ipsum si quod solis cubile est festiuas, inuenit tyrannus ad scelera secretum. O quam paruis veniunt summa mala principiis! Sic in vltimum prope italici generis excidium effracto Cn. Lentuli ludo Mirmillonum agmen emicuit. Sic bella consulibus ancipiti Marte pugnata cilix pirata conflauit, sic tenentibus arma fugitiuis Romana diu pila cesserunt ferro ergastulorum. Quis non ad primum noui sceleris nuntium hominem risit? nam res infra dignitatem iracúdiæ videbatur, cùm pauci homines & insulani totius incendium continentis adolerent, & regali habitu exulem suum illi exules orbis induerent: at quantos parturiebat fortuna motus? quantú reip. malum pestis augenda, quantam tibi gloriam restinguenda seruabat, præcipuè cum perfidia ducum, defectione legionum, contra rempublicam foret versum quicquid pro rep. fuerat armatum. Nolo tamen vsquequaque miserorum vel factum onerare, vel fatum, qui dum carnifici purpurato tuâ se & affinitate & fauore iactanti infeliciter credunt, grauissimum omnium nefas fecerunt affectu innocentium. Intelligo quam difficilem in locum scopulosumque deuenerim: nam cùm reuolui id lustrale iustitium, aures tuæ respuant, laudes petant, gloriæque intersit ad præsentium commendationem bonorum mala decursa reputari, contrà vero clementia summa beneficium suum malit imminui quàm tristium enumeratione cumulari, necesse erit me vel tacentem publica incommoda, vel loquentem aut ingratum virtuti aut onerosum esse pietati. Sed tamen imperator exiguam sensibus tuis iniunge patientiam. Nam si dulcis in bonis miseriarum recordatio est, si nautas tempestatum, si medicos iuuat meminisse morborum, cur non tu quoque mala nostra audias, vt tua beneficia recognoscas? Vnde igitur ordiar nisi à tuis mea Gallia malis? quæ ex omnibus terris quas illa pestis insederat, haud iniuria tibi vindicas priuilegium miseriarum, non auribus modò quarum sensus est leuior, sed coram oculis ferre compulsa victoriam Maximi, interitum Gratiani. Alta licet vulnera, quod fatendum est, proximus nobis Italus & contiguus ostendat Hispanus, sed in dolore summo habet suum vterque solatium, tyrannidem ille non vidit, hic tyrannicidium vidit. Nos primi impetum beluæ furentis excepimus, nos sæuitiam eius innocentium sanguine, nos cupiditatem publica paupertate satiauimus,

apud nos

apud nos ſemet exercuit crudelitas iam ſecura & adhuc inops auaritia, alibi malum publicum aut cœpit aut deſtitit, in Gallia ſedit. Quis ſe nobis calamitate contulerit? tyrannum & cum aliis tulimus & ſoli. Quid ego referam vacuatas municipibus ſuis ciuitates, impletas fugitiuis nobilibus ſolitudines? Quid perfunctorum honoribus ſummis virorum bona publicata? capita diminuta? vitam ære taxatam? Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabeis cõſulares, & ſenes fortunarum ſuperſtites, & infantium ſub ipſo ſectore ludentium flendam ſecuritatem, cùm interim miſeri vetabamur agere miſeros, immo omnes cogebamur mentiri beatos, & cùm domi atq; ſecretò ſolis coniugibus ac liberis credidiſſemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum nõ noſtræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem, quid ita ille triſtis incedit? an quia pauper ex diuite eſt? non enim ſe viuere gratulatur. quid ita hic publicum atratus inceſtat? luget credo fratrem, ſed habet filium, ita fleri non licebat amiſſa metu reliquorum. Serenos ergò nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem qui deguſtato Sardorum graminum ſucco feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. Eſt aliquod calamitatum delinimentum dediſſe lacrymas malis, & pectus laxaſſe ſuſpiriis, & nulla maior eſt pœna quàm eſſe miſerum, nec videri. Spes inter hæc nulla prædonis explendi, nec enim vt natura fert copiam ſatietas ſequebatur, creſcebat in dies habendi fames, & parandi rabiem parta irritabant. Vt ægrorum ſitim potus accendit, vt ignis arentibus non obruitur ſed augetur, ita coactæ publica egeſtate diuitiæ auiditatem ieiunæ mentis acuebant. Stabat ipſe purpuratus ad lances & momenta ponderum, nutuſque trutinarum pallens atque inhians exigebat. Comportabantur interim ſpolia prouinciarum, exuuiæ exulum, bona peremptorum, hic aurum matronarum manibus extractum, illic raptæ pupillorum ceruicibus bullæ, iſtic dominorum cruore perfuſum rependebatur argentum. Numerari vbique pecuniæ, fiſci repleri, æra cumulari, vaſa concidi, cuiuis vt intuenti, non illud imperatoris domicilium, ſed latronis receptaculum videretur. Sed tamen latro raptis abutitur, & ablata aliis ſibi reddit, nec ideo vias ſaltuſque obſidet, vt theſaurum ſtruat atque defodiat, & cum ſcelere miſer ſit, ſed vt gulæ ventrique ſuppetat, & nec deſit ſumptus impendiis: nam & effundit & negligit eadem perdendi & quærendi facilitate. Noſter ille

Digitized by Google

pirata, quicquid vndecunque conuenerat, id nobis sibiq; periturum in illa specus sui charybdim congerebat. Charybdim loquor, quæ cùm plena nauigia sorbuerit, dicitur tamen reiectare naufragia, & contortas fundo rates Taurominitanis littorib. exponere: bona nostra ad ærarium vna & perpetua via ibát, nullus eorum reliquias, nulla fragmenta, vel sero victa fastidio, illa cõmunis vorago reuomebat. Est improborum principũ postrema defensio, auferre donanda, & inuidiam rapinarũ magnitudine munerum deprecari quæ (malum) ratio est abstulisse omnibus quod nullus habiturus sit? Et priuatorum quidem auaritiæ licèt mala, tamen aliqua defensio est, timetur inopia, & reponitur senectuti, & prospicitur hæredi. quã affert causam concupiscẽdi qui quantum vbique est habet? Quin ego si fas piúmque mortalibus æstimare cælestia, nullam maiorem crediderim esse principũ felicitatem, quàm fecisse felicem, & intercessisse inopiæ, & fortunam vicisse, & dedisse homini nouum fatũ. Itaq; Imperatori propriam maiestatem bene æstimanti, non tam illud suum videri debet quod abstulit, quàm quod dedit. Nam cùm intra ipsum voluantur omnia, & vt ille qui cuncta ambit Oceanus, quas suggerit aquas terris, recipit è terris, ita quicquid in ciues manat à principe redundat in principem, & rei & famæ bene consulit munificus imperator. Lucratur enim gloriam cùm dat pecuniam reuersuram. Sed illi quidem stulta omnis ratio captãdæ laudis videbatur, qui præter insitum pessimo cuique boni exempli odium summam felicitatem habendi ac nocendi fine determinans, non solùm vt quàm plurimum quæreret, sed vt nihil cuiquam reliqui faceret laborabat. Nec enim qui regibus mos est, exercendis inuigilabat metallis vt latentia naturæ bona in vsum arcesseret, & pararet innoxias nullo pauperiore diuitias. Parũ ille preciosum putabat aurum, quod de montium venis aut fluminum glaræis quæsitor Bessus, aut scrutator Callaicus eruisset: illud purius splendidiusque credebat, quod dedissent dolentes, quod hominum lacrymæ, non amnium aquæ abluissent, nec è terrenis specubus egestum, sed è ceruicibus iugulísq; cæsorum esset effossum. Sic cùm immitis tyranni, & stylus timeretur & gladius, transierat in vota paupertas, & vt possemus effugere carnificem, optabamus subire sectatorem. Quod si ille cui pro cæteris sceleribus suis minus crudelis fuisse videtur, is vestrũ Vallio triumphalis & trabeati Merobandis recordetur interitum: quorum alter post amplissimos magistratus, & purpuras consulares, & contractum intra vnam

domum

domum quendam honorum ſenatum, vita ſeſe abdicare compulſus eſt, alteri manibus ſatellitum Britannorum gula domi fracta, & inuſta fœminea mortis infamia: vt ſcilicet maluiſſe vir ferri amantiſſimus videretur laqueo perire quàm gladio. Sed in illos fortaſſe ſpeciales putaretur habuiſſe odiorum cauſas tyrannus: ſteterat enim vterque in acie Gratiani, & Gratianus vtrunque dilexerat: quid de his dicimus, qui honorum ac principum neſcij, & tantùm inter ſuos clari nobiles animas ſub carnifice fuderunt? De virorum mortibus loquor, cùm deſcenſum recorder ad ſanguinem fœminarum, & in ſexum, cui bella parcunt, non parcè ſæuitum? Sed nimirum graues ſuberant inuidioſæque cauſæ, vt vnco ad pœnam Clariuatis matrona raperetur. obiiciebatur enim atque etiam exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio & diligentius culta diuinitas. Quid hoc maius poterat intendere accuſator ſacerdos? fuit enim fuit & hoc delatorum genus, qui nominibus Antiſtites, re vera autem Satellites, atque adeo carnifices, non contenti miſeros auitis euoluiſſe patrimoniis, calumniabantur in ſanguinem, & vitas premebant reorum iam pauperum. Quin etiam cùm in iudiciis capitalib. aſtitiſſent, cũ gemitus & tormenta miſerorũ auribus ac luminib. hauſiſſent, cùm lictorum arma, cùm damnatorum fræna tractaſſent, pollutas pœnali manus contactu ad ſacra referebant, & cæremonias, quas inceſtauerant mentibus, & iam corporibus impiabant. Hos ille Phalaris in amicis habebat, hi oculis eius atque etiam in oſculis erant, nec iniuria à quibus tot ſimul votiua veniebant, auaro diuitum bona, cruento innocentium pœna, impio religionis iniuria. Tandem in nos oculos deus rettulit, & bonis orientis intentus ad mala noſtra reſpexit, & hunc ſacerrimo capiti obiecit furorem, vt fœdus abrumpere, ius fœciale violare, bellum edicere non timeret. An ego ſine diuino numine factum putem? vt qui ſub nomine pacis ludere & primi ſceleris pœnas lucrari quieſcendo potuiſſet, ſecundum tertiúmque vexillum latrocinij ciuilis attolleret? & ſuperatis Alpibus Cottiis Iulia quoque clauſtra laxaret, tibique Imp. imponeret ſeruatæ adhuc veniæ fidem, vincendi neceſſitatem? Agebat eum credo pręcipitem vindicanda iam proximo vltore rep. & extinctus aperto dominus parricidio, pœnas ab eo debitas expetebat. Non illud confidentia, ſed amentia, non temeritas, ſed neceſſitas erat, nec vltro laceſſebat ille te bello, ſed vlterius ſe negare ſupplicio non poterat. Alioquin quomodo tantam cõcepiſſet audaciam, vt ruere in ferrum,

Digitized by Google

& obuiam morti venire tam ignauus & timens mortis auderet? vt qui se non potuerit postea vel victus occidere? Et te equidem Imperator Auguste ad asserandam rempublicam vsurpandámq; victoriam suffecisset in bella vel solum venire. Nam si olim domini aduersum rebelles seruos dimicaturi, flagra in aciem detulerunt, tantáque vis conscientiæ fuit, vt ab inermibus verterentur armati, & qui obtulerunt mortibus pectora, darent terga verberibus, nónne tu quoque legionibus otiosis rem totá visus egisses? An sustinere te coràm, & solum oculorum tuorum ferre coniectum, ille quondam domus tuæ negligentissimus vernula mensularúmque seruilium statarius lixa potuisset? non statim totum subiisset hominem præterita sui tuíque reputatio? non ipse sibi obiecisset te esse triumphalis viri filium, se patris incertum? te hæredem nobilissimæ familiæ, se cliẽtem? te retro omni tempore Romani exercitus ducem libertatis patronum, se orbis extorrem patriæque fugitiuum? iam verò te principem in medio reipublicę sinu omnium suffragio militum, consensu prouinciarum, ipsius denique ambitu imperatoris optatum, se in vltimo terrarũ recessu legionibus nesciis, aduersis prouinciarum studiis, nullis denique auspiciis in id tyrannici nominis, aspirasse furtum? Postremò tecum fidem, secum perfidiam, tecum fas, secum nefas, tecum ius, secum iniuriam, tecum clementiam, pudicitiam, religionem, secum impietatem, libidinem, crudelitatem, & omnium scelerum postremorúmq; vitiorum stare collegium? Res ipsas interrogemus, & quæ certissima coniectatio est, colligamus gerenda gestis. Num tandem dubitari potest quid fuerit eo præsente facturus, quem non vidit & fugit? Quamuis igitur Imp. hoste tali abutereris, nec tam ad prælium conserendum quàm ad supplicium de nefario capite sumendum venires, consiliis tamen tantis tantísque rationibus bellum administrabas, vt cum Perse aliquo decertaturus, aut Pyrrho, aut cum illo ipso Hannibale videreris. Nam primùm fidem regum quibus limes Orientis ambitur, data atque accepta dextera signas, quò foris securus agitares, si nihil sollicitum & suspectandum domi reliquisses: tunc copias tuas trifariam diuidis, vt & hostis audaciam multiplicato terrore percelleres & fugam circumfusus ambias: postremò populis Barbarorum vltroneam tibi operam ferre vouentibus commilitonum munus indulges, vt & limiti manus suspecta decederet, & militi auxiliator accederet, qua tua benignitate pellectæ omnes Scythicæ na-

thicæ nationes tantis examinibus confluebant, vt quem remiseras tuis Barbaris videreris imperasse delectum. O res digna memoratu. ibat sub ducibus vexillísque Romanis hostis aliquando Romanus, & signa contra quæ steterat sequebatur, vrbésque Pannoniæ quas inimica dudum populatione vacuauerat, miles impleuerat. Gothus ille & Hunnus & Alanus respondebat ad nomē, & alternabat excubias, & notari infrequens verebatur. Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio vt à Barbaro erat: quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat & quam numero arctarat annonam, comparcendo laxabat, pro omni præmio omníq; mercede id vnum reposcens, vt tuus diceretur. Quanta est virtus ambitio! accipiebas beneficium quod imputares. Memorabile putauit antiquitas, quod Acciaco aliquando bello, ducibus motibúsque Romanis peregrina Ægyptus arma permiscuit, tantúmque res credita est habere nouitatis, vt nisi frequenter iffet in litteras, apud posteros videretur facti fides laboratura. Nam quis Annalium scriptor aut carminum tuas illas Cleopatra classes & eborata nauigia, & purpurea cum auratis funib. vela tacuit? quin ita crebrò historia recantata est, magis vt ab iisdem sæpe dicta, quàm vt ab aliquo intermissa videatur. Non contendam duces. nec enim principem nostrum non dicam victus Antonius, sed victor Augustus æquauerit. Quid in cæteris saltem simile depræhendimus? Maxime si rerum temporúmque facies altrinsecus conferamus, hos illósq; populos animorum subjiciamus oculis, illos vela facientes data ventis classis attulerat: hi longum iter sub armorum fasce carpebant: illos peregrino igne suspirans regina pellexerat, hos amor laudis & participandæ gloriæ cura rapiebat, illos tepens Pharus & mollis Canopus, leuiúmque populorum altor Nilus emiserat: hos minax Caucasus, & rigens Taurus, & ingentium corporum durator Ister effuderat, illos tenero perlucentes amictu, & vix leue Carbasum vitando Sole tolerantes, alterno concussa tinnitu Sistra ducebant, hos loricis onustos inclusósque ferro, fractæ voces tubarum ingentiúmque lituorum clangor acuebat. Quæ tandem vt collatio posset esse populorum, etiamsi tanta non esset dissimilitudo causarum, vt ab illis fuerit Romani imperij appetita captiuitas, ab his repetita libertas. quō tibi Imp. indignius videbatur eius piaculi quenquam inuenire potuisse consortem, cuius se Barbarus agebat vltorem.

Sed illi quidem nefario ſanguine belli primitias imbuentes par pœnæ culpæque documentum fuerunt. Teſtis eſt Siſcia, teſtis pulcherrimi Sauæ conflictus, ſi conflictus ille dicendus eſt, quo ita in publicos proditores animi plenus miles inuaſit, vt eum nec numerus reſiſtentium, nec maximi fluminis altitudo remorata ſit, quin, vt erat ex longiſſimo itinere anhelus, atque puluereus, equos calcaribus incitaret, amnem nando coniungeret, ripam inſiliret, paratos denique expectanteſque depræhenderet. Sermo iſte prolixior eſt quàm illa res fuerit. Vix fluuium manus inuicta tranſierat, iam locum belli tenebat, vix hoſtem inuenerat, iam vrgebat, vix pectora viderat, iam terga cædebat. Datur debito rebelle agmen exitio, voluuntur impiæ in ſanguine ſuo turbæ, tegit totos ſtrages vna campos, continuiſque funeribus cuncta latè operiuntur. Iam qui ad muros differenda morte properauerant, aut foſſas cadaueribus æquabant, aut obuiis ſudibus induebantur, aut portas quas eruptione patefecerant, morte claudebant. At quorum ſe fugæ imperuius ripis amnis obiecit, trepidando collecti & alterum quiſque complexi per abrupta glomerantur, ſpumat decolor cruore fluuius, & contantes meatus vix eluctatis cadaueribus euoluit. vtque ſe tibi poſſet ſpeciali imputare militia, ipſum illum vexillarium ſacrilegæ factionis auidis gurgitibus abſorbuit, & ne morti ſepultura contingeret, cadauer abſcondit. Nónne vtroque credendus tuæ ſtuduiſſe vindictæ? & adiuuando victoriam & occupando clementiam? En tibi alteram pugnam alteramque victoriam, delectas in prælium Marcellinus cohortes, & ipſum factionis nefariæ robur, illa belli ciuilis Megera rapiebat, tanto cæteris ſatellitibus audientior, quanto excellentiorem operam nauabat tyranno frater tyranni. Quo quidem maximè tuus gaudebat exercitus, cùm ſe vltro videret laceſſi, qui nihil magis timuerat quàm timeri, adeo quidem vt caſtris ad caſtra collocatis, quod præcipiti die manum conſerere non poterat, ſpe victoriæ cum luce ventura peruigil ageret, tardum ſolem, deſertorem diem, annuum noctis æſtiuæ tempus criminaretur. Ecce lux tandem, & iam omnis campus horrebat exercitu, diuiſi in cornua equites, leues ante ſigna velites, depoſitæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones vniuerſa latè quà viſus agi poterat, occuparant. Nondum ſe virtus experiebatur, iam diſciplina vincebat. At poſtquam intra coniectum teli acies vtraque promouit, &

uit,& effuſis hinc inde iaculorum ſagittarúmq; nimbis, res venit ad capulos, milites priſtinæ virtutis, Romani nominis, imperatorum denique memores, cauſam publicam manu agere: hoſtes venditam operam, laceratam Italiam, ſpem in ferro reliquam cogitantes, gladiatoria deſperatione pugnare, nec gradu cedere, ſed in veſtigio ſtare vel cadere. At vbi impulſa acies frонſque laxata,& fiducia in pedes verſa eſt, ire præcipites, aut globo fugere, & ſe inuicem feſtinando tardare, armari, inermes, integri, ſaucij, primi,poſtremíq; miſceri, miles vrgere eminus, cominus gladiis, haſtis punctim, cæſim ferire. Alij poplitibus imminere, alij terga configere,aut quos curſu non poterant continere,iaculis occupare, arma teláque, homines viua,perempta prona ſupinaque corpora, paſſim vel in aceruo iacere. Illi mutilis exciſiſque membris reliqua ſui parte fugiebant, hi dolorem vulnerum ſequebãtur, iſti mortuos receptas in ſyluas & flumina deferebãt, illi poſtremum ſpiritum in admiratione nominis tui & ſui ducis deteſtatione fundebant, nullus finis cædendi inſequendíque niſi ſubtraxiſſet aliquando victoribus mors hoſtem, & nox diem. At quanto melius manus illa conſuluit, quæ ſubmiſſis precabunda vexillis petiit veniam neceſſitatis,& terram in oſculis premẽs calcanda veſtigiis tuis corpora & arma proiecit,quam tu non ſuperbè vt victam,non iratè vt ream,non negligenter vt parum neceſſariam prætexiſti, ſed blandè liberaliterque tractatam iuſſiſti eſſe Romanam. Iunguntur ſocia agmina,& ſub vno capite diuerſa reip. membra coaleſcunt, ambo pari gaudio feruntur exercitus: hic opera ſua gaudet, hic venia, vterque victoria. Nec pia Hæmonia cunctantius vbi te affore nuntiatum impulſis effuſa portis obuiam prouolauit, & vt eſt omne deſiderium poſt ſpem impatientius, parum credens parere venient, feſtinauit occurſura venturo. Fingit quidẽ, vt ſcimus, & timor gaudium, ſed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, vt in ſpeculo frontium imago extat animorum, velut illa ciuitas à longa obſidione reſpirans, quòd eam tyrannus Alpibus obiacentem tanquam belli limen attriuerat, tanta ſe & tam ſimplici exultatione iactabat, vt ineſſe vera lætitia nimia videretur. Ferebant ſe obuiæ tripudantium cateruæ, cuncta cantu & crotalis perſonabant. Hic tibi triumphum chorus, ille contra tyranno funebres nænias, & carmen exequiale dicebat, hic perpetuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat aduentum,iam quocunque tuliſſes gradum, ſequi, circumcurſare, præcedere, vias denique

quibus ferebaris obstruere, nullus cuiquam sui tuive respectus blandã tibi faciebat iniuriam. Quid ego referam pro mœnib. suis festum liberæ nobilitatis occursum? conspicuos veste niuea senatores? reuerendos municipali purpura flamines? insignes apicibus sacerdotes? Quid portas virentibus sertis coronatas? quid Aulæis vndantes plateas, accensisque funalibus auctum diem? Quid effusam in publicum turbam domorum, gratulantes annis senes, pueros tibi longam seruitutem vouentes, matres lætas virginesque securas? nondum omne cõfeceras bellum, iam agebas triumphum. Ibat interim Maximus, ac te post terga respectans, in modum amentis attonitus euolabat, nec vllum ille consilium vllamve rationem, aut denique spem, quæ postrema homines deserit, sequebatur: quin ipsos viæ implicabat errores, & nunc dexter aut læuus, nunc vestigiis suis obuius incertum iter ancipiti ambage texebat. Quotiens sibi ipsum putamus dixisse, Quò fugio? bellumne tentabo? aut quem viribus totis ferre non potui, parte sustineam? Alpes Cottias obserabo, quia Iuliæ profuerunt? peto Africam quam exhausi? repeto Britanniam, quam reliqui? credo me Galliæ? sed inuisus sum. Hispaniæ committo? sed notus sum. Quid ergo faciam inter arma & odia medius? à tergo premor hostibus, à fronte criminibus. Si morerer, euaserim: sed ecce nec animum sequitur manus, nec manum gladius, labitur ferrum, tremit dextera, mens fatiscit O quam difficile est miseris etiam perire! Ergo vt clausæ cassibus feræ quæsito diu exitu desperatóque consistunt, & præ timore non fugiunt, ita ille ipso quo agitabatur metu alligatus in oppidũ semet Aquileiense præcipitat, non vt vitam defenderet resistendo, sed ne pœnam frustrando differret. quanquam quæ poterat vlterior esse dilatio? cùm ita vestigiis eius a tergo ardens miles insisteret, vt penè omnem quæ est secuta pompam vltio festinata percepit. Rectè profectò germana illa pictorum poëtarúmque commenta Victoriam finxere pennatam, quòd hominũ cum fortuna euntium non cursus est, sed volatus. Ille ab vltimo orientis sinu festinatis itineribus raptus exercitus, tot nationibus relinquendis, tot fluminib. enatandis, tot scandendis mõtib. fatigatus, in alio orbe, & in alio penè dixerim sole positus, spatio lucis vnius Illyrico continuauit Aquileiam. Nihil tamen sibimet hoc nomine vẽdicant, & si quando mirantium circulos cõtrahunt, aut conuiuia nostra sermone producunt, operam omnem suam fine Alpium terminantes,

nantes, deberi ſibi abnuunt illam celeritatem: quòd expertes laborum perueniſſe ſe viderunt quò ire non ſenſerant, negant immò ſe ſuis vectos eſſe corporibus, ſed tanquam per aliquas imagines ſomniorum ferrentur abſentes præbuiſſe geſtantibus ventis ocioſorum miniſteria membrorum. Nec fides anceps: nam ſi olim ſeueri credidere maiores caſtoras geminos, albentibus equis & ſtellatis apicibus inſignes, puluerem cruoremq; Theſſalicum, aquis Tyberis abluentes, & nunciaſſe victoriam, & imputaſſe militiam, cur non tuæ publicæque vindictæ confeſſam aliquam immortalis dei curam putemus adnixam? niſi fortè maiorem diuini fauoris operam res Romana poſcebat Macedonico augenda regno quàm tyrannico eximẽda ſeruitio: ego verò ſi cæleſte ſtudium pro dignitate cauſarum æſtimandum ſit, iure contenderim equites tuos Pegaſis, talaribus pedites vectos ac ſuſpenſos fuiſſe. Neq; enim quia ſe diuina mortalibus dedignantur fateri, ideo quæ viſa non fuerint dubitauimus facta, cùm facta videamus quæ dubitauerimus eſſe facienda. Anguſtè fortunam tuam Imp. expendit, quiſquis id de te tantum quod fieri poteſt, credit. An ego cùm ab Alpibus Iuliis otioſo feriatoque ferro, non prælium fuiſſe videam, ſed triumphum, dubitauerim illam ſpecialem quandam felicitatis tuæ dixiſſe militiam? Scimus quidem Imp. ita te cuncta adminiſtraſſe, vt nõ poſſint ſe tibi imputare ſucceſſus, ſed fatearis neceſſe eſt, quantum te in bello, tantum fortunã tuam egiſſe poſt bellum, cui ſi vocem demus & iudicem, nonne prolixè ſuam enumerabit operam? & vt virtutibus tuis multa concedat, ſibi aliqua vendicabit? Et cur quæſo non demus, vt accipiamus vtriuſque partis aſſertæ, cùm ſit quæ vicerit tua? Audio conſtantiam dicere, bellum atrox periculoſúmque ſuſcepi, memorare patientiam, immenſum iter, tempus anni graue, ſemper armata, ſemper ieiuna toleraui, tenere prudentiam, partita ſum militem, & multiplicaui arte terrorem, aſſerere fortitudinem, bis conflixi cum hoſte, bis vici, omnes poſtremo clamare, quid tibi debemus fortuna quam fecimus? Sed ſi illa dicat, ego properationem militum iuui, ego fugam hoſtium præpediui, ego Maximum in muros coegi, & quem vos cogebatis mori viuum, domino reſeruaui. Non video quod poſſit eſſe iudicium, quin cum iſta pars imputet tyranni fugam, illa cuſtodiam reipubl. quæ vtrique pariter obnoxia eſt, ita vtramque coniungat vt fateatur vni ſemel victoriam, alteri debere vindictam. Sed nec tu debitam gratiam beneficij inficiator abiuras, nam & ſi per te con-

feceris quæ volebas, per fortunam tamen plus adeptus es quàm volebas. Agedum si videtur, præteritas cogitationes tuas consule, & vota conueni, num amplius sperauisti quàm vt Maximus tibi nunciaretur occisus, quàm vt semiuiuum eius caput nondum clausis tota morte oculis ex acie referretur, quàm ad summum vt fugiens resisténsve caperetur? cæterum quando quod factum est, vel optasti, vt se tibi ipse seruaret, vt consciscere sibimet interitum nollet & posset? magno quidem fateor pectoribus humanis, atque adeò maximo lux amori, interitus horrori est; sed quatenus aut ista optari potest, aut illa vitari: at si vltima supra caput steterit hora, & venerit dies nunquam reuersurus, ac se confessa mors fuerit, non timentur extrema, cùm certa sunt. Hinc reorum vsque ad damnationem metus, postea attonitus stupor, & ex desperatione securitas, & ad locum supplicij voluntaria carnifice non trahente properatio. Vt de his taceā qui cùm fatis fortius paciscentes incertum exitum certò occupauerunt, vt nihil de seruis loquar, qui verbera vitauere suspendio, & motus heriles vsq; ad præcipitia fugerunt, quis vnquam vltra spem timuit? quis idcirco semet occidere noluit vt occideretur? nisi verò vel leuior manus aliena quàm propria, vel fœdior mors priuata quàm publica, vel longior pœna ferro incumbere, & corpore vulnus onerare, & recipere interitum statim totum, quàm supplicium diuidere, poplitem flectere, ceruicem extendere ad plagam, expectare fortasse non vnam. Et tamen quando secum ille ferro transigendum putabat, non potius ignem, laminas, crucem, culleum, & quicquid merebatur, timebat. Nunquam profectò tam bene de sceleribus suis sensit, vt mortem potuerit sperare qua periit. Si igitur nec præsumere veniam reus, nec sperare fugam clausus, nec mortem potuit timere moriturus, & certo extremorum leuior videri debuit voluntarius quàm coactus, honestior priuatus quàm publicus, postremò breuior occupatus quàm expectatus interitus, num cui dubium est in eo quòd non habuit rationem fuisse fortunam? Illa illa tyranni consilia cæcauit, illa & animum eius obtudit & gladiū, illa expeditam in vulnus manum percussit & tenuit. Nisi verò tu tuum venerabilis Gratiane carnificem diris comitatus vltricibus obsidebas, & irata minax vmbra ob os eius oculósque fumantes infernis ignibus tedas & crepitantia torto angue flagra quatiebas, ne morti honestæ vacaret, ne regalem illum sacro sanctúmque vestitum impio cruore pollueret, ne vultus olim tuus, ac deinceps fra-

trum

trum futurus funeſtum ſanguinem, vel dum vindicatur acciperet, ac poſtremò te manus vlciſceretur tyranni, & deberes Maximo vel ſuam mortem. Et planè ita cuncta ceciderunt, vt non ſeruata modò vltio, ſed ordinata videatur. Nam vnde quæſo tam repentina conuerſio? vt qui oppetere timuerat, interitum non timeret expetere, & quem incluſerat metus, proferret audacia? Hic nulla iam reliqua feſtinandis rebus mora, actutum fortiſſimi duces inſtruendo accinguntur triumpho, capiti diadema decutitur, humeris veſtis aufertur, pedibus ornatus euellitur, totus denique homo aptatur ad interitum, publicè publicus ſpoliator exuitur, nectuntur manus rapaces, nudantur crura fugitiuo, talis denique tuis offertur oculis, qualem offerri decebat victori captum, domino ſeruum, imperatori tyrannum, nec tu illũ (qua es clementia) in conſpectum tuum venire voluiſſes, ne oculos iſtos omnibus ſalutares homo funebris impiaret, niſi famam confutare mendacij, téque purgare eodem teſte, quo inſimulatore voluiſſes. Habet vires, habet neſcio quos internos mens ſcelerata carnifices, aut ipſa ſibi carnifex conſcientia eſt, aut quod magis credo, omni ſeuerius quæſtione eſt, à te interrogari, ad primã tuam vocem nefario pectori excuſſa confeſſio eſt, nec cunctari ſaltem, aut muſſitare potuit, quin conſilium omne nudaret, ſe videlicet fauoris tui obtendiſſe prætextum, quòd aliter non potuiſſet allicere militum ſocietatem, niſi auctoramenti ſui te finxiſſet autorem. Et poſt hanc tu vocem non illum in crucem tolli, non culeo inſui, non diſcerpi in fruſta iuſſiſti, non poſtremò illam tanti ream mendacij linguam radicitus erui præcepiſti cum eorum parte vitalium quorum fuerat locuta commentum, quin iam cœperas de eius morte dubitare, & deieceras oculos, & vultum rubore ſuffuderas, & cum miſericordia loquebaris. Sed bene eſt, quòd non omnia potes, tui te vindicant & inuitum. Rapitur ergo ex oculis, & ne quid licere poſſet clementiæ inter innumeras manus fertur ad mortem. Ecce iterum Imp. auerteris, & illam tyrannici exitus relationem grauaris. Iam iam eſto ſecurus, geram clementiæ tuæ morem, quod noluiſti videre non audies. Huc huc totas pij vates ductarum noctium conferte curas, hoc omnibus linguis litteriſq; celebrate, nec ſitis de operum veſtrorum perennitate ſolliciti, illa quam præſtare hiſtoriis ſolebatis, ab hiſtoria veniet æternitas. Vos quoque quibus ſecunda ſors ceſſit dare famam rebus artifices, vulgata illa veterum fabula-

Digitized by Google

rum argumenta despicite, Herculeos labores & Indicos Liberi triumphos, & anguipedum bella monstrorum, hæc potius, hæc gesta solertes manus ducant, his fora, his templa decorantur, hæc ebore reddantur, hæc in coloribus viuant, hæc in æra moueantur, hæc gemmis augeant pretium. Pertinet ad securitatem omnium seculorum quod ad factum videri, vt si quis vnquam nefaria vota conceperit, monimentis nostrorum temporum recensitus per occulos hauriat innocentiam, quisquis purpura quandoque regali vestire humeros cogitabit, Maximus ei exutus occurrat. quisquis aurum gemmásque priuatis pedibus optabit, Maximus ei plantis nudus appareat. quisquis imponere capiti diadema meditabitur, auulsum humeris Maximi caput & sine nomine corpus aspiciat. Scimus quidem nihil vnquam nouandum cùm Romanum semper imperium, aut tuum futurum sit, aut tuorum, pertinet tamen ad geminam reipublicæ securitatem, quod fieri non potest, etiam non timeri. Sed vtcunque virtutis tuæ operam curiosæ posteritatis oculis artificum manus reddet, cùm te vel Alpium dorsa superantem, vel flumina obiecta tranantem, vel agmen hostile triumphalibus vestigiis atterentem pictorum atque fictorum assequetur imitatio, clementia Imperator tua, quo cælo, quo pigmento, quo ære auróve ducetur? qua tu ipsius victoriæ victor ita omnem cum armis iram deposuisti, vt ceciderit nemo post bellũ, certè nemo post Maximum, paucis Maurorum hostium, quos secum velut agmen infernum moriturus incluserat, & duobus aut tribus furiosi gladiatoris lanistis in belli piaculum cæsis, reliquos omnis venia complexa velut quodam materno sinu clausit. Nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas imminuta, nemo affectus, nemo nota, nemo conuitio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis aurium saltem molestia luit. Cuncta domibus suis, cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentiæ, quod est dulcius, restituti sunt. Vide Imp. quid hac clementia consecutus sis, fecisti vt nemo sibi victus te victore videatur. Spectabas hæc à tuis collibus Roma, & septena arce sublimis celsior gaudio ferebaris. tu quæ experta Cinnanos furores, & Marium post exilia crudelem, & Syllam tua clade felicem, & Cæsarem in mortuos misericordem, ad omne ciuilis motus classicum tremiscebas, quæ præter stragem militum vtraque tibi parte pereuntium extincta domi senatus tui lumina, suffixa pilo consulum ca-

lum capita, Catones in mortem coactos, truncóſque Cicerones, & Pompeios fleueras inſepultos, cui damna grauiora ſciſſus in partes ciuium furor quàm portis imminens Pœnus aut receptus muris Gallus intulerat, cui Allienſi die Emathia funeſtior, Cannis Collina feralior, tam altas olim reliquerunt cicatrices, vt grauius ſemper tuam quàm alienam experta virtutem nihil tibi magis quàm te timeres. Vidiſti ciuile bellum hoſtium cæde, militum pace, Italiæ recuperatione, tua libertate finitum, vidiſti inquam finitum ciuile bellum, cui decernere poſſes triumphum. Hactenus memet Imp. Auguſte præteritas res tuas attrectaſſe fas fuerit, at cùm tempus admoneat meminiſſe præſentium, finem ſermoni facere maluerim, quàm ampliſſimi ordinis munus inuadere. Dabitur vtcunque venia piæ temeritati, ſi vſurpaſſe communia, non occupaſſe videamur aliena. Licuerit mihi quæ in Barbaris gentibus longinquiſque prouinciis pro ſumma re fortiter feliciterque feciſti, annuente numine tuo & ſenatu fauente, dixiſſe, ea verò quæ Romæ geſta ſunt, & geruntur, ingeniis permittenda Romanis ſunt, qualem te vrbi dies primus inuexerit, quis in curia fueris, quis in roſtris, vt pompam præeuntium ferculorum curru modò, modò pedibus ſubſecutus, alterno clarus inceſſu, nunc de bellis, nunc de ſuperbia triumpharis, vt te omnibus principem, ſingulis exhibueris ſenatorem, vt crebro ciuilique progreſſu non publica tantùm opera luſtraueris, ſed priuatas quoque ædes diuinis veſtigiis conſecraris, remota cuſtodia militari tutior publici amoris excubiis, horum hæc linguis, horum inquam voce laudentur, qui de communibus gaudiis & dignius vtique quæ maxima, & iuſtius poterunt prædicare, quæ propria ſunt. O mea felix peregrinatio! O bene ſuſcepti & exhauſti labores! Quibus ego interſum bonis? quibus paror gaudiis? quæ reuerſus vrbibus Galliarum diſpenſabo miracula? quantis ſtupentium populis, quàm multo circumdabor auditore, cùm dixero, Romam vidi, Theodoſium vidi, & vtrumque ſimul vidi. Vidi illum principis reſtitutorem. Ad me longinquæ conuenient ciuitates. A me geſtarum ordinem rerum ſtilus omnis accipiet. A me argumentum Poëtica, à me fidem ſumet hiſtoria. Compenſabo tibi iſtam Imp. iniuriam, ſi cùm de te ipſe nihil dixerim quod legendum ſit, inſtruam quæ legantur.

Digitized by Google

PANEGYRICVS CONSTANTINO AVGVSTO CONSTANTII FILIO DICTVS.

VNDE mihi tantum confidentiæ, ſac. Imp. vt poſt tot diſertiſſimos homines, quos & in vrbe ſacra, & hîc rurſus audiſti, dicere auderem? niſi nefas eſſe ducerem, & commiſſi cuiuſdam ſacrilegij religionem vererer, ſi is, qui ſemper res à numine tuo geſtas prædicare ſolitus eſſem, hęc, tanto maiora priſtinis, ſilentio præterirem, per quæ non pars aliqua ſeruata, ſed vniuerſa ſibi eſt reſp. reſtituta? Neque enim ignoro quanto inferiora ſint ingenia noſtra Romanis, ſiquidem Latinè & diſertè loqui illis ingeneratum eſt, nobis elaboratum, & ſiquid fortè commodè dicimus, ex illo fronte & capite facundię imitatio noſtra deriuat. Sed quamuis conſcius mihi infirmitatis ingenitæ, & inchoati potius ſtudij quàm eruditi, cohibere me ſilentio nequeo, quo minus de recuperata vrbe imperióque Romano, & tandem ex diuturna conuulſione ſolidato, & ipſe aliquid coner effari, vt inter tantos ſonitus diſertorum mea quoque vox tenuis exaudita videatur. Etenim ſi in rebus bellicis ipſiſq; prælijs, non ſolum tubæ ac litui, ſed etiam ſpartanę tibiæ incentiuum aliquod feruntur habuiſſe, credo quia magnos animos paruo licèt modulo ſufficit incitari, cur ego in me de tuo fauore diffidam, vt ſermonem meum ſtudio potius tui cultus quàm ſuis viribus metiaris? Experiar igitur vt poſſum, quanquam oppletis auribus tuis, vt ſi dixerim, inſuſurrare ſine æmulandi fiducia cupidus imitandi: ac primum illud arripiam, quod credo neminem adhuc auſum fuiſſe, vt ante de conſtantia expeditionis tuæ dicam quam de laude victoriæ. tranſacto enim nutu aduerſi ominis, & offenſo reuocati (vtar libertate erga te noſtri amoris, quem tunc inter metus & reip. vota ſuſpendimus) tene Imp. tantum animo potuiſſe præſumere, vt bellum tantis opibus, tanto conſenſu auaritiæ,

tiæ, tanta ſcelerum contagione, tanta veniæ deſperatione conflatum quieſcentibus cunctantibúſque tunc imperij tui ſociis primus inuaderes? Quiſnam te deus,quæ tam præſens hortata eſt maieſtas, vt omnibus ferè tuis comitibus & ducibus non ſolum tacitè muſſantibus, ſed etiam apertè timentibus contra conſilia hominum, contra aruſpicum monita, ipſe per temet liberandæ vrbis tempus veniſſe ſentires? Habes profectò aliquid cum illa mente diuina Conſtantine ſecretum, quæ delegata noſtri diis minoribus cura vni ſe tibi dignatur oſtendere, alioqui fortiſſime Imperat. ſic quoque cùm viceris redde rationem. Rhenum tu quidem toto limite diſpoſitis exercitibus tuum reliqueras, ſed hoc maiores pro te ſuſcepimus metus, quòd nobis potius quàm bellum, quod aggrediebare, firmaueras, næ tu Imp. nimio noſtri amore neſciſti ad ſecuritatem nobis verè prouidere, qui nõ omnia tecum arma mouiſti,cùm in tua cõſeruatione ſalus noſtra ſit. Et quid opus erat ipſi Rheno inſtructis & militibus & claſſibus? quem iampridem Barbaris nationibus virtutis tuæ terror obſtruxerat? An oſtentare voluiſti diligentiam tuam diuiſis copiis inter cuſtodiam pacis & belli? aut etiam iactanter & glorioſè probare liberandæ vrbi te ſufficere cum paucis? Vix enim quarta parte exercitus contra centum millia armatorum hoſtium Alpes trãſgreſſus es, vt appareret penitus conſiderantibus id quod nos fugit in amore trepidantes, non dubiam te, ſed promiſſam diuinitus petere victoriam. Duxerat magnum Seuerus exercitum,& hoſtem ſuum perfidia deſertus armauerat:maiores poſtea copias Maximianus admouerat, & ipſe transfugis videbatur proſperè refugiſſe. Ipſe denique qui pater illius credebatur, diſciſſam ab humeris purpuram detrahere conatus ſenſerat in illud dedecus ſua fata tranſiſſe. Mille & ſexaginta annis contractas ex toto orbe diuitias, monſtrum illud redemptis ad ciuile latrocinium manibus ingeſſerat, ad hoc aliena matrimonia, innocentium capita cum bonis paſſim donando vſque ad mortem deuotionis obſtrinxerat parricidas omnes, antè inſidiatos ſibi, aut palàm aliquid pro libertate conatos pœnis affecerat, armis oppreſſerat, & inter hæc vtebatur eius vrbis maieſtate quam ceperat, totam Italiam conductis ad omne facinus ſatellitibus oppleuerat. Hæc omnia Imper. cùm cogitares, ſcires, videres; nec te paterna grauitas, nec tua natura temerarium eſſe pateretur, dic quæſo quid in conſilio niſi diuinum numen

habuisti? An illa te ratio ducebat? sua enim cuique prudentia deus est, quòd in tam dispari contentione non poterat melior causa non superare: & innumerabiles licèt ille copias pro se obijceret, pro te tamen iustitia pugnaret. Vt enim omittam illa quæ non decet comparari, quòd erat ille Maximiani suppositus, tu Constantij pii filius, ille despectissimæ prauitatis, detortis solutísque membris, nomine ipso abusiua appellatione mutilato: tu quod sufficit dicere, tantus ac talis, vt hoc, inquam, omittam, te Constantine paterna pietas sequebatur, illum, vt falso generi non inuideamus, impietas, te clementiam, illum crudelitas, te pudicitia soli dicata coniugio, illum libido stupris omnibus contaminata, te diuina præcepta, illum superstitiosa maleficia, illum denique spoliatorum templorum, trucidati senatus, plebis Romanæ, fame enectæ, piacula, te abolitarum calumniarum, te probitatum, delationum, te conseruatio atque homicidarum sanguinis gratulatio. In tam diuersa causarum ratione diuino consilio Imp. hoc est tuo, non militum multitudinem, sed partium merita numerasti. Magnus Alexander cùm præter Macedonas suos cunctæ Græciæ vniuerso Illyrico innumerabilem delectum posset indicere, nunquam tamen maiores quadraginta millium copias duxit, inhabile regenti ratus quicquid excederet & turbam potius quàm exercitum. Tu verò etiam minoribus copiis bellum multo maius aggressus es, tanto scilicet tua virtute propria potior, quanto ille numero instructior. Et ille quidem contra leues Medos & imbelles Syros & Parthorum arma volatica & Asiaticos optantes mutare seruitiú rem gessit prælij vnius euentu. Tibi vincendi erant milites, proh nefas, paulo antè Romani, armis omnibus more primæ classis armati, & pro facinorum conscientia nunquam nisi morte cessuri. Probauit hoc prima obstinatio eorum, qui sub ipsis Alpium iugis munitissimo licèt muro ac situ tenentes oppidum ausi fuerunt te imminente resistere, ac portas claudere, non credentes illi quidem, vt audio, te ipsum adesse. Quis enim crederet tam citò à Rheno ad Alpes imperatorem cum exercitu peruolasse? sed tamen qui non solùm præsenti numini tuo, verùm etiam nũtiato nomini cedere debuissent. Luerunt igitur illico dementiæ suæ pœnas, cùm oblatam sibi à clementia tua veniam recusassent. Neque enim vallo fossáque obsessio inchoata est, nec cuniculis agendis, nec machinis admouen-

mouendis, nec incutiendo ariete tentari quassatiq; sunt muri, sed statim iniectæ faces portis, scalæ propugnaculis, nec solùm fundis eminus telisque missilibus,sed hastis, gladiis, ita res simul cœpta & patrata, iunctísque rebellibus fuit conatus & exitus. Gomphos vrbem Thessaliæ, quoniam abnueret obsequium, C. Cæsar vno die sustulit. Sed ille Græculos homines adortus est, tu subalpinos, ille solos incolas, tu etiam militare præsidium, ille non potuit captos à direptione defendere, tibi licuit clementiam tuis victoribus imperare.Sed illinc quidem Gomphensium clades, documento cæteris fuit, tibi paulo pòst alia in Taurinatibus campis pugna pugnata est, non trepidantibus ex victoria tua rebellibus, sed iratis incensisque ad vlciscendum animis, quos fortunæ inclinatio restinguere debuisset, nec verò temerè ac passim vagis hostibus, vt facilè palantes cæderentur, sed acie in cunei modum structa descendentibus retrò in altitudinem lateribus, quæ si cum prima auidè confligeret reflexa impeditos certamine circumiret. Sed tu id prouidens præmissis vtrinque qui obuiam irent,& simul si quid insidiarum lateret,excuterent: ipse obfirmato illo capite, deiectáque acie in fugam versa, tanto maiorem in processu stragem edidisti,quanto amplioribus subsidiis instructa constiterat, ita vsque ad Taurinatium muros fusi cæsique, obseratáque nacti portas ab incolis, etiam corporum suorum mole clauserunt. Quid tibi aliud sperare potuisti miles infœlix, turpissimo illi tunc deuote prodigio? iam enim non insulto sed doleo: Constantinum tu tantum sanguinis fundere coegisti,cui, quia salutem vestram à vobis impetrare non licuit,pene displicuit ipsa victoria. at non Taurinatibus, neque cæteris Italiæ ciuitatibus idem animus fuit, qui te Imperator exultantes gaudio certatim ad se vocauerunt, missæ ab omnibus legationes,oblati vndique commeatus, & vt appareret quem diu desiderassent, cui se tam promptè bello adhuc restante committerent, qui fuit dies ille quo Mediolanum ingressus? quæ gratulatio principum ciuitatis? qui plausus populi? quæ securitas intuentium? te matrum, te virginum quæque duplici fructu fruebantur,cùm pulcherrimi Imp. formam viderent,& licentiam non timerent. Ostentare se omnes, & tripudiare fine vllo de reliquis belli metu, auspicium victoriæ tuæ pro consummatione inetiebantur. Non Transpadana prouincia videbatur recepta, sed Roma. quis enim crederet tantis successibus tuis vllum obsta-

culum fore? quominus omnes exercitus se clementiæ tuæ traderent, cùm virtutis experimentum nouissent, muros vi ceperas, acie palam viceras, quis tam demens videbatur, vt aut obsideri auderet, aut congredi? Præsertim tu cùm dies aliquot Mediolani resistens tempus omnibus sibi cōsulendi dedisses vt de te sperare. Sed enim ærumnosa illa & iampridem media ætate nostra ciuili sanguine maculata Verona maximo hostium exercitu tenebatur, acerrimis ducibus pertinacissimóque præfecto, scilicet vt quam coloniam Gn. Pompeius aliquando deduxerat, Pompeianus euerteret. O miserabilem Veronensium calamitatem, quos non tam tua quàm intestina satellitum pressit obsidio, quippe Athesis ille saxis asper, & gurgitibus verticosus, & impetu ferox, oppugnationem prohibebat, ómnémque retro regionem euehendis copiis tutam defensámque præstabat! Quod tamen ne diutius hostem iuuaret, prouidentia tua factum est, cum superioribus in locis qua leuior amnis & ignari hostes erant, exercitus parte traiecta ancipiti periculo clausos obsessósque, peiora experiri armis coegisti, adeò qua omnis eruptio tentauerat, cecidisti, vt ipse etiam dux cum parte copiarum ad accersenda auxilia muris excesserit, maiorem miser adducturus exercitum, vt maiore comitatu cladis occideret. Quo quidem tempore præcipua apparuit tua Impera. cura simul & animi magnitudo, qui redeunti illi minore exercitu congredi quàm obsidionem intermittere maluisti, ne respirare clausis, aut effugere, aut imminere tergo liceret. Et primò quidem (vt audio) aciem instruxeras duplicem, mox prouiso aduersariorum numero explicari statim in frōtem ordines, & extendi latiùs arma iussisti, ex tuo animo nimirum animos tuorum omnium metiens, quamuis grauius inde pondus, infringi posset impetu pauciorum. Laudare me existimas Imp. cuncta quæ in illo prælio feceris? ego verò iterum queror. prospexeras omnia, disposueras vniuersa, summi imperatoris officia compleueras, cur ipse pugnasti? cur te densissimis hostium globis miscuisti? cur salutem reipublicæ in pericula tanta misisti? An nescire nos putas, quòd dum nimio rapereris ardore, in media hostium tela deueneris? & nisi viam tibi cædibus aperuisses, spem totius generis humani & vota deceperas? Quid tibi est Imperator cū inferiore fortuna? Toto quippe impetu ferebare torrenti similis amni, quem abruptæ radicitus syluæ, & conuulsa funditus saxa sequerentur. Illos pugnare fas est, quibus suo

ſuo cuiuſque fato aut vincendum eſt, aut cadendum, tu cuius ex vita omnium fata pendent, ad vllum diſcrimen accedas? inter tot tela gladioſq; verſere? quis hoc à te exigit? aut quis pati poſſit, vt quicquam in te belli caſibus liceat? deceat te Imp. hoſtem ferire? immò non decet laborare. Spectans ex edito monte Xerxes nauale certamen. Auguſtus aliquid agens vicit apud Actium. Fuit etiam qui ſublatus in ſcalas inuicem nexas concurrentes eminus vidit exercitus, vt nec intereſſet periculo, & adeſſet euentui. Ignaua inquies ſunt hæc exempla, ſed tuta, grauiórque metus eſt periculi tui quàm lætitia victoriæ. An non ipſi cæſis fugatíſque hoſtibus interfectóque etiam ipſo eorum duce comites & tribuni corripuere lacrymantes? amplexíque illud tuum anhelum pectus, cruentas manus, & quicquid de ſanguine profundæ cædis emerſerat, hinc atque inde clamarunt? Quid egeras Imperator? in quæ nos fata proieceras, niſi te diuina virtus tua vindicaſſet? quæ hæc eſt impatiéntia? aut quò tibi manus noſtras, ſi verſa vice pugnas ipſe pro nobis? Hæc ego non dicerem Imp. neque ab aliis dicta memorarem, niſi beneficio tuę lenitatis tutior eſſet noſtra in verbis quàm tua in armis audacia. Noua enim quadam varietate naturæ confuſóque virtutum temperamento idem es in præliis ferociſſimus, & parta ſecuritate mitiſſimus. Cùm enim dato obſeſſis tempore pœnitendi, Aquileiam quoque de legatis eorum, ac ſupplicibus recepiſſes, cunctíque ſe tibi dediſſent, quos obſidendo ſeruaueras, ignouiſti omnibus, & vitam quam deſperauerant reddidiſti, & quidem iuſſiſti arma deponere, vt multò tutius victoris pietate tegerentur. Vt tamen pertinaciæ ſuæ merita ſentirent, corripi eos vincirique iuſſiſti, non ad ſupplicium, ſed vitam, ne conſcientiæ timore diffugerent grauitérque delinquerent, conſeruaríque iterum non mererentur, ſi ſeruati non fuiſſent. Sed vnde tanto hominum numero, tot vincula quæ continere militares & paulò ante armatas manus poſſent? Stupere milites qui producendos ſuſceperant, & cuſtodiæ curam abnuere, & prorſus neſcire quid facerent. Ipſi etiam qui tibi in conſilio erant, ipſe etiam præfectus hærere, cùm tu diuino monitus inſtinctu de gladiis eorum gemina manibus aptari clauſtra iuſſiſti, vt ſeruarent deditos gladij ſui quos non defenderant repugnantes. O pulcherrimum, & qui omnium oculis ſubjici debuiſſet triumphum, virtutis & clementiæ tuæ! Cuius enim potentiæ fuit hoſtibus arma diripere, eius

Digitized by Google

humanitatis deditos ad impunitatem suis armis alligare, atque ita vincere, vt eos ferri illius quod contra te gesserant quotidie pœniteret. gladius ille quem in te distrinxerat hostis infestus, ipse domini sui manus tenuit, & paratus ad cędē custos factus est ad salutem. Magnus poëta dum bellorum toto orbe surgentium discursum apparatúmque describit. Et curuæ, inquit, rigidum falces conflantur in ensem, triste nimium tempus id cùm instrumenta cultui pecudum præparata in cædem hominum vertere̅tur. At nunc rigidi illi mortiferíque mucrones in salutaria vincla curuantur, & exarmatum hominem non interimunt, sed coercent, dedιtósque hostes gladij sui collisi obtusique tutantur, qui nihil illis prodesse integri acutíque potuerunt. Omnium ergo armorum ministeria ad diuersos effectus arbitrio tuo seruiunt, Imperator. Tibi vincunt gladij, tibi seruant, te pugnante feriunt, te ignoscente custodiunt. Vt Deus ille mundi creator, & dominus, eodem fulmine suo nunc tristes, nunc lætos nuncios mittit, ita eadem sub numine tuo tela, inimicos, aut supplices tuos pernicie aut conseruatione discernunt. Eripuisti Imperator aduersariis tuis gladios, ne quis incumberet dolori. superasti, & eosdem manibus suis innoxios reddidisti. Vt clementię & vindictæ tuæ satisfaceres, quorum sanguini peperceras, arma fregisti. Vita enim hominum diu parta semper seruanda est, scilicet ferrum inuentu facile, vsu mutabile. Ideò quæ erant reparabilia cōflasti, quod rediuiuum non erat reseruasti. Quid simile ad lætitiam fabulæ ferunt conuersa esse humana corpora in fontes, aut pecudes, aut aues, fœda & degener talis conuersio, gladius mutatus in manicas, hoc est quod securitas post timorem, quod vmbraculum post calorem, splendorem mutatio perdidit, sed aciem retudit. Studium & humanitas tua hortata est Imperator hucvsque, vt exultatio nostra verbis luderet: sed iam ad potiora redeamus. Recuperata omni cis Padum Italia, ipsa iam ad te supplices manus Roma tendebat, cui portentum illud insederat, nihil conari ausum ad tot nuncios suarum cladium, quippe ipsa se vilissimi hominis obsidebat ignauia, & degeneres animos timor arguebat. Stultum & nequam animal nusquam extra parietes egredi audebat, ita enim aut prodigiis, aut metus sui præsagiis monebatur. Proh pudor intra parietum custodias Imp. non ille aspirare in campum, non exerceri armis, non puluerem pati, astutus quidem, ne virorum officia tentantem contemnerent qui vi-

Digitized by Google

qui viderent deambulare & tantum in illo palatio marmoratis parietibus incedere: nam in Saluſtianos hortos ire peregrinatio & expeditio putabatur. Et hæ quidem deliciæ toto illo tempore, quo orbem obſederat, ſemet incluſerat, turpiſſimam hanc eius formidinem protegebant. Non enim ſe imbellem, ſed beatum, non inertem ſed ſecurum videri volebat. Quoties milites in concionem vocabat, ſe ſolum cum illis imperatorem, alios per limites pro ſe militare iactabat, fruimini aiebat, diſſipate, prodigite, hęc erat miſerorum breuis & caduca fœlicitas. Ac ne tum quidẽ cùm tot aduerſa ſuorum prælia compeririſſet, obuiam ire conatus eſt ad reſiſtendum, cùm Padi limite aut Apennini iugis vteretur. Sed litteras calamitatum ſuarum indices ſupprimebat. Interdum etiam palàm, vt vſque ad portas veniretur optabat, non intelligens maieſtatem illam vrbis, quæ pridem admotos exercitus ſollicitauerat, iam flagitiis ipſius deformatam & ſedibus ſuis pulſam ad tua auxilia tranſiſſe, nec vllis præmiis poſſe corrumpi, quos tibi præter liberalitatem tuam, & ſacramenti fidem tot victoriarum gloriæ dicauiſſent. Quis enim miles, qui ductu atque auſpiciis tuis toties fœliciſſimè dimicaſſet, vulnera illi ſua vẽderet? belli iam penè confecti ſummam concederet? At enim tu idipſum de ardore totius exercitus ſentiens, non ſine vlla hæſitandi mora, qua breuiſſimum per eos iter eſt rapto agmine aduolaſti, celeritatem illam in re gerenda Scipionis & Cæſaris tunc maximè cupienti Romæ repræſentans. Hæc eſt fiducia imperatoris inuicti, & ſuorum mentibus freti, non dubitare nec trahere bellum, ſed proximum quodque pugnæ tempus putare victoriam. Non enim res erat tibi vtique maximo cum Hannibale victore, vt poſt res aſperas locum tempúſque captares, ſed vrgere te ſucceſſus tuos & continuare victorias, ſed quàm primùm ſubuenire vrbi decebat. Sapientis enim imperatoris eſt fractis rebus cunctando conſulere, ſecundis non deeſſe fortunæ. Itaque vnum iam id timebatur, ne ille conterritus his rebus, grauiter afflictus, & in arctum redactus, boni conſuleret, & debitas reip. pœnas obſidione differret, quippe omni Africa, quam delere ſtatuerat, exhauſta, omnibus inſulis exinanitis, infiniti temporis annonam congeſſerat. Sed diuina mens, & ipſius vrbis æterna maieſtas nefario homini eripuere conſilium, vt ex inueterato illo torpore, ac fœdiſſimis latebris ſubitò prorumperet, & conſumpto per deſidias ſenio ipſum diem natalis ſui vltima ſua cæde

Digitized by Google

signaret, ne septenarium illum numerum sacrum, & religiosum vel inchoando violaret. At quomodo instruxit aciem tot annorum vernula purpuratus? ita prorsus ne quis euadere, ne quis, vt fit, loco motus referre gradum, & instaurare prælium possit, cùm à fronte armis, à tergo Tyberi flumine premeretur: in quo ille non me hercule cogitauit necessitatem resistendi, sed propinquitatem refugiendi, nisi fortè iam sentiens diem sibi venisse fatalem, ad solatium suæ mortis voluit secum trahere quàm plurimos, vt omnes essent exitus sui comites, qui scelerum participes extitissent. Quid enim aliud illum sperasse credendum est? Qui iam ante biduum palatio emigrauerat, & cum vxore ac filio in priuatam domum sponte concesserat (vt res est) ominibus terribilibus agitatus, & nocturnis pulsus vltricibus, vt tu iam olim expectatus habitator sacris illis ædibus diu exhalatis expiatísque succederes, & adeò ipse verum sibi dixerat, & venturo tibi cesserat. Quamuis in prælium ingrederetur armatus, cùm excedendo palatio iam se abdicasset imperio. Ad primum igitur aspectum maiestatis tuæ primúmque impetum totius tui victoris exercitus hostes territi fugatíque, & angustiis Miluij pontis exclusi, exceptis latrocinij illius primis autoribus, qui desperata venia locum quem pugnæ sumpserant, texere corporibus, cæteri omnes in fluuium abiere præcipites, vt tandem aliquod cædis compendium fessis tuorum dexteris eueniret. Cùm impios Tyberis hausisset, ipsum etiam illum cum equo & armis insignibus frustrà conatum per abrupta ripæ vlterioris euadere, idem Tyberis correptum gurgite deuorauit, ne tam deforme prodigium, vel hanc obitus sui relinqueret famam, quòd alicuius viri fortis gladio telóve cecidisset. Et aliorum quidem hostium corpora & arma præceps fluuius voluendo deuexit, illum autem eodem quo extinxerat loco tenuit. Ne diu populus Rom. lætitia dubitaret, si putaretur aliquò profugisse, cuius mortis probatio quæreretur. Sancte Tybris quondam hospitis monitor Æneæ, mox Romuli conseruator expositi, tu nec falsum Romulum diu viuere, nec parricidam vrbis passus es enatare, tu Romæ tuæ altor copiis subuehendis, tu munitor mœnibus ambiendis, meritò Constantini victoriç particeps esse voluisti, vt ille hostem in te propelleret, tu necares. Neque enim semper es rapidus & torrens, sed pro temporum ratione moderatus. Tu quietus armatum Coclitem reuexisti, tibi se placido Cloelia virgo

virgo commiſit, ac nunc violentus & turbidus hoſtem reipublicæ ſorbuiſti, & ne tuum lateret obſequium eructato cadauere prodidiſti. Reperto igitur, & trucidato corpore, vniuerſus in gaudia & vindictam populus Ro. exarſit, nec de ſicca tota vrbe, qua ſuffixum haſta ferebatur, caput id piaculare fœdari, cum interim (vt ſunt ioci triumphales) rideretur geſtantis iniuria, cùm alieni capitis merita pateretur. Sed quid ego huc vſque iocularia? tecta ipſa, vt audio, cõmoueri, & altitudo culminum videbatur attolli, quacunq; numen tuum tardo molimine currus inueheretur, tanta te populi denſitas, tanta ſenatus ſtipatio prouehebat ſimul & attinebat. Fœlices qui te propius aſpicerẽt, longius poſiti nominabant, quos prætereras loci quem occupauerant pœnitebat. Viciſſim omnes inde dicto accedere, inſequi. Certare innumerabilis multitudo, & impulſu vario fluctuare, & tantùm ſibi hominum animi poſt illam ſexẽnij cladem ſupereſſe memorabant. Auſi etiam quidam vt reſiſteres poſcere, & queri tam citò acceſſiſſe palatium, & cùm ingreſſus eſſes non ſolùm oculis ſequi, ſed penè etiam ſacrum limen irrumpere. Inde omnib. circumfuſis, vt inde exacederes opperiri, proſpicere, optare, ſperare, vt viderẽtur eum à quo obſidione liberati fuerant, obſidere. Gloriatus ſit licèt, & verè ſummus orator, humeris ſe Italiæ in patriam reportatum, te Conſtantine. S.P.Q.R. & illo die & aliis quocunque progreſſus es, & oculis ferre geſtiuit, nec quicquam aliud homines diebus munerum ſacrorúmque ludorum quàm te ipſum ſpectare potuerunt, qui tuus eſſet fulgor oculorum, totiúſque corporis circumfuſa maieſtas, quæ oris dignitas. Gaudere cuncti ſpectaculorum mora, & familiaribus ſibi artificibus ob hoc ſolùm fauere, quòd te præſente certarent. Nam quid ego de tuis in curia ſententiis atque actis loquor? quibus ſenatui authoritatem priſtinam reddidiſti, ſalutem quam per te receperant, non imputaſti, memoriam eius in pectore tuo ſempiternam fore ſpopondiſti. Dicerem plura de diuinis orationibus tuis, de oblata potius quàm impetrata benignitate, niſi mallem dicta reticere dum propero facta laudare. Quamlibet verba tua in ſenatu habita nobis nota ſint, tamen qualia fuerint, clementiæ tuæ gloria nunciauit. O tandem fœlix ciuili Roma victoria! irrupit olim te Cinna furioſus, & Marius iratus, qui non ſolo ſe Octauij conſulis capite ſatiarunt, ſed luminibus ciuitatis extinctis exempla; quæ nunc toto ſexennio paſſa es,

Digitized by Google

reliquerunt. Vicit tibi iterum ante portam Collinam Sylla fœlix, si se parciùs vindicasset, sed multis capitib. rostra compleuit. Constantinus victoriæ licentiam fine prælij terminauit, gladios ne in eorum quidem sanguinem distringi passus est, quos ad supplicia poscebas. Deditam sibi idem Sylla exarmatámque legionem in villa publica trucidauit, perculsúmque morientium gemitu senatus monitũ ne timeret quod ipse iussisset. At iste victor non modò hostium, sed etiam victoriæ suæ, quicquid militum bello superfuit tibi reseruauit. tibi enim iam militant quos exutos armis impiis aduersus hostes Barbaros rursus armauit. Iam obliti deliciarum circi maximi & Pompeiani theatri & nobilium lauacrorum Rheno Danubióque prætenduntur, excubias agunt, latrocinia compescunt, certant denique cum victoribus, vt ciuili bello victi hostibus comparentur. Nec tamen id mirum videri potest, cùm qualemcunque militem fortissimum facias tuo Imperator exemplo. Non enim fessus præliis & expletus victoriis, vt natura fert, otio te & quieti dedisti; sed eodem impetu quo redieras in Gallias tuas, perrexisti ad inferiorem Germaniæ limitem, magna scilicet intercapedine temporis, ac breui locorum distantia, post annuam expeditionem statim bello auspicatus, à Tiberi ad Rhenum, immò (vt omen & similitudo nominis sit, & tua Imp. magnitudo animi pollicetur.) à Thusco Albula ad Germanicum Albim prolaturus imperium Quisnam iste est tam cõtinuus ardor? quæ diuinitas perpetuo vigens motu? omnium rerum interualla sunt, cessat terra noualibus, dicuntur interdum flumina resistere, & Sol ipse noctibus acquiescit, tu Constantine solus infatigabilis bellis bella continuas, victorias victoriis cumulas, quasi præterita sint obliterata, si desinas, non putas te vicisse, nisi vincas. Ruperat fidem gens leuis & lubrica Barbarorum, & robore atque audacia lectis eruptionis autoribus institisse Rheno nunciabantur, illico obuius affuisti, & præsentia tua ne auderent transitum terruisti. Etiam videbaris rem votis tuis fecisse contrariam, quòd inhibita eruptione non foret materia victoriæ, sed inopinato consilio vsus, abeundo enim simulato nuntio maioris in superiore limite tumultus, occasionem stolidis ac ferinis mentibus obtulisti, in nostra veniendi relictis in occulto ducibus qui securos adorirentur. Quò cùm venissent, consilium tuum sequitur fortuna, toto Rheni alueo oppleto nauibus deuectus terras eorum, ac domos mœstas lugentésque populatus es,

tantámque

tantamque cladem vaſtitatémque periuræ genti intuliſti vt vix poſt illud nomen habitura ſit. Ite nunc omnes ſi placet Barbaræ nationes,& exitiales vobis mouete conatus exemplum,quamuis enim Imp.noſter amicorum regum admittat obſequia, ídque ipſum valeat ad laudem victoriæ, quòd à nobiliſſimis regibus timetur & colitur,augeri tamen gloriam virtutis ſuæ gaudet,quoties prouocatur. Nam quid hoc triumpho pulchrius? quòd cædibus hoſtium vtitur etiam ad noſtrum omnium voluptatem, & pompam munerum de reliquiis Barbaricæ cladis exaggerat. Tantam captiuorum multitudinem beſtiis objici, & ingrati & perfidi non minus doloris ex ludibrio ſui quàm ex ipſa morte patiantur.Inde eſt quod cùm exitum differre liceat,perire feſtinát, ſeſéque lethalibus vulneribus & mortibus offerunt. Ex quo ipſo apparet quàm magnum ſit viciſſe tam prodigos ſui.Facile eſt vincere timidos & imbelles,quales amœna Grȩcia & deliciȩ Orientis educunt,vix leue pallium & ſericos ſinus vitando Sole tolerátes,& ſi quando in periculum venerint,libertatis immemores vt ſeruire liceat orantes, Romanum verò militem, quem qualemq; ordinat diſciplina, & ſacramenti religio confirmat, aut trucem Francum ferina ſola carne diſtentum,qui vitam prouectus ſui vtilitate contemnat, quantæ molis ſit ſuperare vel capere? Quod tu Imp & nuper in Italia,& in ipſo conſpectu Barbariæ paulò antè feciſti, ita ſine vllo diſcrimine omnia genera bellorum, armorum hoſtium vni tibi cedunt. Cedunt ex omni etiam memoria condita litteris monumenta virtutum, nec verò tantummodò vetera illa dictatorum & cõſulum, ac deinceps magnorum principum, ſed etiam rectiſſima & pulcherrima diui patris tui facta ſuperaſti: ſordet enim alios ex proximo tempore comparare, ipſum(inquam)diuum Conſtantium iam primis imperij tui luſtris rerum geſtarum laude cumulaſti. Inuitus hoc fortè accipis Imper. ſed ille dum dicimus gaudet è cælo,& pridem vocatus ad ſidera, adhuc creſcit in filio, & gloriarum tuarum gradibus aſcendit. Purgauit ille Batauiam aduena hoſte depulſo, tibi ſe ex vltima Barbarie indigenæ populi dedere. ille Oceanum claſſe tranſmiſit, tu & Alpes gradu & claſſibus portus Italicos occupaſti, recuperauit ille Britanniam,tu nobiliſſimas Africi maris inſulas, quæ populi Rom. fuere prouinciæ. Ignoſcat (inquam) diuus ipſe Conſtantius, quid habeo quod comparem Italiæ, Africæ, Romæ? Meritò igitur tibi Conſtantine & nuper ſenatus ſignum

Digitized by Google

dedit, & paulò antè Italia scutum & coronam cuncta aurea dedicarunt, vt conscientiæ debitum aliqua ex parte releuarent: debetur enim & sæpe debetur, & diuinitati tuorum simulachrum aureum, & virtuti scutum, & corona pietati. Quamobrem te summe rerum sator, cuius tot nomina sunt, quot gentium linguas esse voluisti, (quem enim te ipso dici velis scire non possumus,) siue in te quædam vis ménsque diuina est, quæ toto infusa mundo omnibus miscearis elementis, & sine vllo extrinsecus accedente vigoris impulsu per te ipse mouearis, siue aliqua supra omne cælum potestas est, qua hoc opus tuum ex altiore naturæ arce despicias: te, inquam, oramus & quæsumus, vt hunc in omnia secula principem serues: parum est enim optare tantæ virtuti tantæque pietati quem longissimum habet vita progressum. Est certè summa in te bonitas, est & pietas, & ideò quæ iusta sunt velle debes, nec abnuendi est causa cùm possis: nam si est aliquid quod à te bene meritis denegetur, aut potestas cessauit, aut bonitas. Fac igitur vt quod optimum humano generi dedisti, permaneat æternum, omnésque Constantinus in terris degat ætates. Quamuis enim Imp. inuicte iam diuina soboles tua ad reipublicæ vota successerit, & adhuc speretur futura numerosior, illa tamen erit verè beata posteritas, vt cùm liberos tuos gubernaculis orbis admoueris, tu sis omnium maximus imperator.

* *
*

GRATIA-

GRATIARVM ACTIO MAMERTINI DE CONSVLATV SVO, IVLIANO Imperatori.

ETsi scio, te, Imperator, & cunctos qui consilium tuum participant, posse mirari, quòd nunc demū gratias agere exorsus sum, quasi beneficia in me tua cœperint à consulatu, fatebor tamen quod ingenii (cuius me pœnitet) conscius etiam nunc tacere voluissem, & prorumpens licet huius muneris gaudium in tam arcanæ lętitiæ conscientiam coërcere. Sed siue errorem nostrum, siue consilium congesta & coaceruata in vnum beneficia vicerunt, atque in id redegerunt necessitatis ambiguum, vt mihi aut indiserti, aut ingrati esset fama subeunda, malui eloquentiam potius quàm pietatem erga te officiúmque meum desiderari. Et sanè in his honoribus, quibus me priùs honestaris, minor esse causa ad agendas gratias videbatur. Nam tum me ærarium publicum curare voluisti, cùm quæreres virum animi magni aduersus pecuniam, liberi aduersus offensas, constantis aduersus inuidiam, me (qui tibi videter eiusmodi) delegisti, idque eo tempore quo exhaustæ prouinciæ partim prædatione Barbarica, partim non minus exitiabilibus quàm pudendis præsidentium rapinis vltrò opem imperatoris exposcerent, milites sæpe anteactis temporibus ludo habiti cùm præsens stipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorem onere pensare. At cùm me prætoris præfecisti, & prouincias de te egregiè meritas meæ fidei tutelæque mandasti, ingens iudicij tui fuit munus: sed in eo non mihi solùm, quem tanta potestate succinxeras, verùm etiam negotiis tuis commendasse aliquatenus videbare. Porrò in decernendo consulatu remotis vtilitatibus tuis rationem meę solùm dignitatis habuisti. Nam in administrationibus labor honori adiungitur, in consulatu honos sine labore suscipitur. In illis

Digitized by Google

si læteris cupidæ ambitionis esse videaris, in hoc nisi apertè & propalá læteris, ingratus sis. Huc accedit, quòd ipsa hæc vrbs, atq; hoc augustissimum consilij publici templum officium huius orationis efflagitant. Hæc tibi nominis noui, sed antiquissimæ nobilitatis ciuitas est patria. Hic primùm editus, hic quasi quoddá salutare humano generi sidus exortus. hi ciues & populares tui silère me non sinunt, nec patiuntur, vt quisquam alius auspicatissimo die apud te ac de te loquendi munus vsurpet, quàm is qui amplissimo sit præditus magistratu. Putant aliquid adjicere ad splendorem laudum tuarũ consulis nomen, & rectè putant. adjicitur enim laudum dignitati honore laudantis. Ac licèt maximè Imp. publico iudicio & nomine agere tibi gratias debeam, tamẽ illa quæ pro summa re domi forísque gessisti, nunc ex parte maxima prętermittam, vt quanto ocyùs ad ea quæ propria sunt perueniat oratio. An ego nunc receptas virtute tua Gallias, Barbariã omnem subactam, pergam quasi noua & inaudita memorare? quæ in hac Ro. imperij parte gloriosissima sint famæ laude celebrata in tantum vt fratris imperatoris mererentur inuidiam? Quid enim à te aliud consortis imperatoris alienauit animum, nisi gloriæ tuæ splendor? Testor immortalem Deum, testor ad vicem numinis mihi sanctam conscientiam meam, me multa constanter in hac vrbe fuisse dicturum de his quæ aduersus optimum imperatorem inclementer & impiè cogitata atque suscepta sunt. Si etiam nunc hominum cœtus diuus Constantius frequentaret, nunquam profectò liberi ciuis & boni senatoris officio defuissem, quo minus redarguerem & conuincerem eas illi in te odij fuisse causas, quæ amoris inflammatrices & fidei obsides esse debuerunt. Florentissimas quondam antiquissimásque vrbes Barbari possidebant, Gallorum illa celebrata nobilitas aut ferro occiderat, aut immitibus addicta dominis seruiebat. Porrò alię quas à vastitate Barbarica terrarum interualla distulerant, iudicum nomine à nefariis latronibus obtinebantur. Ingenua indignis cruciatibus corpora. Nemo ab iniuria liber, nemo intactus à contumelia, nisi qui crudelitatem prædonis pretio mitigasset, vt iam Barbari desiderarentur, vt præoptaretur à miseris fortuna captorum. In hoc statu Imperator noster Gallias nactus nimium habuit aduersus hostem laboris atque discriminis, vna acie Germania vniuersa deleta est, vno prælio debellatum, sed emendatio morum iudiciorúmque correctio & difficile luctamen, & periculi plenum negotium fuit. Nam vt quisque improbis-

probiſſimus erat, ita maximè Cæſaris rebus inimicus, vitandis legum pœnis, de nouo ſcelere remedia quærebat, & quia defendere admiſſa flagitia non poterat, in vltorem iuris inuidiam congerebat. Et cùm ſancti principis merces atque inſtituta falſarum opinionum vituperationum licentiam ſubmouerent, callido nocendi artificio accuſatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnibus conuenticulis quaſi per beneuolentiam illa iactantes, Iulianus Alamaniam domuit, Iulianus vrbes Galliæ ex fauillis & cineribus excitauit. Illæ prouinciæ obſeſſæ, expugnatæ, ferro igníque vaſtatæ, beatiores ſunt his oppidis quę habet ſine hoſte Conſtantius. Æſtates omnes in caſtris, hyemes in tribunalibus degit. ita illi anni ſpatia diuiſa ſunt, vt aut Barbaros domitet, aut ciuibus iura reſtituat, perpetuum profeſſus aut contra hoſtem, aut contra vitia certamen. Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores. ſi enim comminiſci aliqua flagitia tentaſſent, facilè ipſo ſplendore laudis & gloriæ refutarentur. Inuenerunt accuſandi genus quod nullus refelleret. Sed quid (oro vos) principem noſtrum facere debuiſſe cenſetis? Romanas vrbes hoſtibus dederet, ne animum fratris offenderet? prouincias firmiſſimas, vtiliſſimáſque reip. ſub obtutibus ſuis vexari ac diripi fineret, ne quid Aug. quod nollet audiret? flagitiis adminiſtrantium non modò fræna laxaret, ſed etiam ſtimulator accederet, ne inter principes faceret morum diſſimilitudo diſcordiam? Nobilem Etruriæ adoleſcentem ferunt, cùm propter eximiam formæ dignitatem multarum in ſe fœminarum amores excitaret, faciem ſuam ad obliterandam pulchritudinem vulneribus ſauciaſſe. Sed facile fuit iuueni dignitati corporis decorem animi præponenti, & candorem decolorare, & oris nitorem altè impreſſis cicatricibus deuenuſtare. Num aliquid aduerſus huiuſmodi amorem ciuium facere debuit Iulianus? Ac ne potuit quidem, niſi fortè exiſtimamus patientes vulnerum formas eſſe virtutum. Scilicet & candorem ęquitatis potuit obumbrare, & à temperantia, purpuram ſancti ruboris abolere, vigorem fortitudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos prouidentię: dein niſi ille adoleſcens ſeueram manum propriis vulneribus intuliſſet, dies & mora non longa ętatis acceſſio omnem illum florem corporis peremiſſet. At in virtutibus principis noſtri quanto ętas prolixior, tanto pulchritudo prę ſtantior. Mitto cunctam Barbariam aduerſus vindicem Romanę libertatis in arma commotam, gentéſque recenſitas

& aduersus iugum nuper impositum ceruice dubia contumaces in rediuiuum furorē nefandis stimulis excitatas. quæ omnia obstinatam & immobilem principis maximi tandē vicere patientiam. Itaque cùm ipso molimine oppressisset Alamaniam rebellantem, qui paulo antè inaudita regionum, fluuiorum, montium nomina exercitu victore peregrauerat, per vltima ferarū gentiū regna, calcata regum capita superuolans in medio Illyrici sinu improuisus apparuit. Vidimus fœlices illius comites viç stupētes, vrbium populos dubitasse credere quæ videbant. Non aliter cōsternatas arbitror gentes, quæ primę lapsum cœlo excepêre Palladium. Virgines, pueri, fœminæ, tremulæ anus, titubantes senes, non sine magno attoniti horrore cernebant imperatorem longā viam sub grauium armorum onere currentem, properantis anhelitum sine sensu lassitudinis crebriore, sudorum riuos per fortia colla manantes, & inter illum pulueris qui barbam & capillum onerarat horrorem micantia sidereis ignibus lumina. Voces gaudentium oppresserat miraculi magnitudo. Cessabant officia laudandi plusquam laudanda cernentibus. Sufficere quidem poterat ad expeditionem præsentium negotiorum sola properatio, sed non sufficit principi nostro reip. vna ratione consulere: multa pariter aggreditur pectus nullis vnquam laboribus fatigatum. Vt vno eodémque tempore & componeret fidissimarum prouinciarum statum, & Barbariam omnē admoto propiùs terrore percelleret, longissimo cursu Istrum placuit nauigari. proh sancta diuinitas, quæ nauigationis illius fuit pompa, cùm dexteriorem inclyti fluminis ripam vtriusq; sexus, omnium ordinum, armatorum atque inermium perpetuus ordo prætexeret, despiceretur ad læuā in miserabiles preces genu nixa Barbaria? Omnes vrbes quæ Danubium incolunt aditæ, omniū audita decreta, leuati status, instaurratæque fortunæ, innumerabilibus Barbaris data venia, & munus pacis indultum. Qui properationem illam contemplabitur, nihil egisse præter viam imperatorem putabit, qui gestarum rerum multitudinem considerabit, properasse non credet. O facundia potens Græcia, omnium tuorum principum gesta in maius extollere sola potuisti, sola factorum glorias ad verborum copiam tetendisti! Tu nauem vnam propter aurati velleris furtum, & virginis raptum, in cœlum vsque sublatam sideribus consecrasti. Tu puerum inuentorem serendi, draconum alitum curru volantem semina in terras sparsisse iactasti. Quid tu si ad scribendas celebrandásque res principis nostri animum adieceris,

ieceris,de Iuliani lembis liburníſque fact ra es? quæ non modò nihil cuiquam adimunt, neque vrbes hoſpitas populantur, ſed vltrò omnibus populis immunitates,priuilegia,pecunias largiuntur. Qua dignitate deſcribes claſſem per maximi fluminis tractũ premis ventíſque volitantem, tum principem noſtrum alta puppe ſublimem, non per eiuſmodi agros frumenta ſpargentem,ſed Romanis oppidis bonas ſpes, libertatem, diuitias diuidentem, tum ex parte altera in Barbaricum ſolum terrorem bellicum, trepidationes fugas,formidines obſerentẽ? Iam quale illud fuit, quòd Iſtrum adhuc nauigans beneficia tua vſque ad Adriam, Tyrrhenum, Mareoticum porrigebas? Ipſo enim tempore leuati equorum pretiis enormibus Dalmatæ, Epirotæ intolerandi tributi mole depreſſi prouidentia Imper. tua non modò miſerias exuerunt, ſed amplam etiam atque opulentam reuexerunt fortunam. Vrbs Nicopolis, quam diuus Aug. in monumentum Actiacæ victoriæ trophæi inſtar extruxerat,in ruinas lacrymabiles propè tota conciderat, laceræ nobilium domus, ſiue tectis fora, iamdudum aquarum ductibus peſſumdatis plena cuncta ſqualoris & pulueris. certamen ludicrum, luſtris omnibus ſolitum frequentari, intermiſerat temporis mœſti deforme iuſtitium. Ipſæ illæ bonarum artium magiſtræ & inuentrices Athenæ omnem cultum publicè priuatímque perdiderant, in miſerandá ruinam conciderat Eleuſina. Sed vniuerſas vrbes ope Imp. refotas enumerare perlongum eſt, ſcire ſatis eſt cunctas Macedoniæ, Illyrici, Peloponneſi ciuitates vnis aut binis epiſtolis maximi Imp. repentinam induiſſe nouatis mœnibus iuuentutem, aquas omnib. locis ſcatere, quæ paulo antè arida & ſiti anhelantia viſebantur, ea nunc perlui, mundari,madere, fora, deambulacra, Gymnaſia lætis & gaudentibus populis frequentari, dies feſtos & celebrari veteres,& nouos in honorem principis cõſecrari. Si quis mortalium in aliquam cœleſtẽ ſpeculam nube ſublatus paulo antè vidiſſet mœſta omnia,ſemiruta oppida,deſolata mœnia,ab indigenis ſolitudinẽ,exulum turbam,is ſi nunc in illud idem editum reponatur, ac deſpiciat cuncta lætantia, agros conſitos, vrbes frequentes, aquas oppidis influentes, magnifico cultu non priuatas ædes,ſed magnifica tecta ſurgentia, dites pro terrarum ingeniis meſſibus ſegetes,vincentes agricolarum vota vindemias, arduos colles,profundáſq; valles, & lata camporũ,balatu,hinnitu, mugitibus perſonã, profectò mirabitur tã breui cũcta mutata, deſiliet è nubibus,& viciniam cęli cupidè derelinquet. vt tuis Imp. terris

Digitized by Google

fruatur. Illud verò cuius miraculi est, neminem vllum in tanto rerum paratu sensisse dispendium, in omnia pecuniam ab imperatore depromi, & quoddam versa vice prouinciis pendi tributum, illinc ad vniuersos fluere diuitias, quo prius vndique cōfluebant? vt in maxima quæstione sit à quo accipias imperator, qui sic omnibus largiaris. sed qui vitæ tuæ instituta rationémque cognouerit, facilè fontem copiæ huius inueniet. Maximum tibi præbet parsimonia tua Aug. vectigal. quicquid enim alij in cupiditates proprias prodigebant, id omne nunc in vsus publicos reseruatur, huc vsque solus hic fructus imperij putabatur, vt Imp. à cæteris ciuibus non fortibus factis, nec splendore gloriæ, sed magnitudine sumptuum separaretur. Inde nihil necessariæ substructionum in ædibus moles, ingentes Aulicorum cateruæ legionum sumptum facilè vincebant, quinetiam prandiorum & cœnarum laboratas magnitudines R.P. sentiebat cum quæsitissimæ dapes, non gustu sed difficultatibus æstimarentur, miracula auium, longinqui maris pisces, alieni temporis poma, æstiuæ niues, hybernæ rosæ. Hæc cuncta animus voluptatum omnium victor abiecit. Neque enim comparandæ sunt picturatæ marmorū crustæ, & solido auro tecta laquearia, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, & cælo tantùm tegatur, neque turbæ institutorum ad delicias ministrorum, cui tam pauca sint ministrāda, neque tempus epularum ei, qui sæpius statarium prandium ad necessitatem humani corporis capiat, gaudens castrensi cibo, ministro obuio, & poculo fortuito. Sed inter hæc mirari satis nequeo, quòd tam seuerè parcus in semet, in ciues suos tam liberalis est ac remissus, laborum asperrima sibi sumens, vt nos quietis rebus agitemus, cùm id vsu venire animaduertamus, vt qui remotam à voluptatibus vitam sequantur, difficiles & morosi sint, sibi parum læti, sed aliis tristiores, mœstas atque solicitas & priuatas domos faciant. At sanctissimus Imperator impensè studet, vt nos pro dignitate habitemus, vt commodis affluamus, vt castam quidem sed hilarem ducamus ætatem. cùm alios principes labor truces, remissos desidia reddiderit, semperque seriis imperatoribus gratia, communibus defuerit industria, neque quisquam sibi molestus, ita se facilem cæteris præbuit vt non ad suum exemplum alios coërceret. Noster Imperator nihil sibi veniæ, nihil cæteris molestiæ, ac laboris impartiens, suo negotio omnibus otium præstat, diuitiarum largitor, curarum auarus, laboriosissima negotiorum præoptans ipse agere quàm aliis impe-

imperare. Multi poſt exactos reges imperium vniuerſæ reip. ſolitarium cupierunt, nota ſunt recordantibus nomina eorum videlicet, qui in propria furentes affectati regni ſupplicia pependerunt. mitto veteres, qui ſaxo præcipites dati, quorum bona publicata, domus erutæ, interdicta poſteris nomina: non paucos huiuſmodi furore vecordes, & iam noſtra ætas tulit, qui propter cæcam imperandi cupidinem in ferrum ruerunt. Si hos deus pauliſper vitæ redditos alloquatur, heus (verbi gratia) Nepotiane atque Siluane, per infeſtos gladios præſentéſque mortes imperium petiuiſtis, at nunc vltrò vobis poteſtas regnandi datur, vt ea qua Iulianus conditione regnetis, vt pro omnium otio die noctúque vigiletis, & cùm domini vocemini, libertati ciuium ſeruiatis, ſæpius prælium quàm prandium capeſſatis, nihil cuiquam auferatis, & vltrò omnibus largiamini, nulli gratificemini, in neminem ſæuiatis, toto in orbe terrarum nullius virginis fama violetur, ſit lectulus etiam ſine inconceſſis, ſed legitimis voluptatibus, Veſtalium thoris purior, æſtate Alamanicum puluerem, hyeme pruinam Thraciæ in tectis verticibus perferatis: profectò verborum ipſorum moleſtiam delicatæ aures non poterunt ſuſtinere, tantis negotiis territi non modò imperium, ſed etiam vitam peroſi ad inferiores aliquos inferos redire properabunt. Videbunt enim iuſtum principatum, laboribus, curis, vigiliis inquietum, cuius illi faciem amœnam & amabilem contemplantes laborum aſpera non videbant. Cùm igitur inter egregia negotia itinere confecto vſque ad Thraciæ fines peruentum foret, curſim depoſito exercitus commeatu ad Romanam vrbem annonæ vacuam mentem reflexit. quemlibet alium à ſubueniendi conatibus grauiſſima fames, & triſtiſſimum reip. periculum deterruiſſet. Sed ſtipendiis prouinciarum & patrimonij ſui fructibus, tum vndique frumentis coemptis vſque ad opulentam abundantiam eſurientem iam vrbem referſit. Dicet aliquis quomodo tam multa, tam breui tempore? & rectè. ſed Imp. noſter addit ad tempus quod otio ſuo detrahit. nihil ſomno, nihil epulis, nihil otio tribuit. Ipſa ſe naturalium neceſſariarúmque rerum vſurpatione defraudat, totus commodis publicis vacat. Itaque grandæuum iam imperium videbitur his, qui non ratione dierum, aut menſium, ſed operum multitudine & effectarum rerum modò Iuliani tempora metientur. Cùm Romani populi victus, & exercitus commeatus eſſet in nauibus, in media expediendæ annonæ trepidatione nuntius venit, plurimas naues

Digitized by Google

Africano tritico graues litus Achaicum præteruectas Constantinopolim peruolasse. Permoti omnes, & aduersus eos qui oram maritimam tuebátur irati. Venimus ad principem, desidia iudicum tantum perisse frumenti certatim pro se quisque conquerimur. At maximus Imp. serenũ renidens, nihil esse peccatum, non sibi perisse quæ ad hanc vrbem frumenta venissent. Nos vocem illam noti amoris in patriam putabamus, cùm proditioné futuri verborum ambago celaret. iam tum enim venturæ fœlicitatis euentum conscius diuinus animus præuidebat. Cis pauculos dies in nouum ac florentem statum Rep. restituta, sacra mens ad honorum & magistratuum ornaméta respexit. Versari cœpit in sacri pectoris comitio consulatus. Quid secutus sit ipse scit, & quæcunque consilia eius gaudet formare diuinitas. De omnibus Ro. imperij viris primus electus sum, cùm honorem meum adoreis militarib. gloriosus collega cumularet. Gratias tibi, gratias Imp. si mereri me credidisti, & plures gratias Imp. si tantum amasti, vt me consulem faceres, etiam non merenté. Nec ignoro maximos honores ad parum dignos penuria meliorum solere deferri, sed non vereor ne quis maleuolorum in consulatu meo id autumet accidisse. Si quis hoc liuidus iactitat, ipso tempore refutatur, aduersus quem dixisse satis est. Iam tamen principi nostro Roma patebat. Quid quòd nihil separatim mihi de honoris augmento (neque enim vltra præfecturam se votorum meorum modestia porrigebat) perfertur nuntius consulé me creatũ sine impendio, quod iam diu paucis: sine labore, quod nunquam: sine petitione, quod nemini. Quis ignorat tũ quoque cùm honores po. Ro. suffragiis mandabantur, multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium nomina tributim homines, atque etiam singuli salutandi, prehensandæ obuiorum manus, omnibus arridendum, non solùm cum infimis, sed etiá cum ignotis familiaritatis imago simulanda, multáque alia propter honorem agenda, quæ aliàs virum honore dignum facere non deceret. Vnde illud Crassi celebre dictum, cùm peteret consulatum, & fortè cùm Scæuola socero per vias vrbis incederet, nec præsente grauissimo & seuerissimo viro blandiri populo, palpare obuios, & artes petitorias auderet exercere. Quæso (inquit) Muci paulisper abscedas, nec comitatu tuo honestari putes. impedis honorem meum, te spectante ineptus esse non possum. At verò ego nullius fauorem turpi assentatione promerui, nihil feci ineptũ, nihil egi quod spectare Mucium nollem, non modò nullum populariũ deprecatus sum,

ſum, ſed ne te quidem ipſum Imp. quem orare præclarũ,cui preces adhibere pleniſſimum dignitatis eſt,verbo ſaltem adij. Spõte in familiam diuinũ iſtud à te munus infuſum eſt. Fatebor autem tibi maxime Imp. & tutò apud te omnia animi aperta reſerabo, nunquam in capita ciuium poteſtatem, nunquam prouinciam concupiui, ſed quia iuuanda etiam à me videbatur pro virili portione reſp. cùm ad magiſtratum vocarer, propter opinionem deſidiæ non refugi, negotium publicum neq; ambitor appetij, neque per timiditatem, aut ignauiam recuſaui, ſed à teneris annis ab ætate puerili ad hanc vſque caniciẽ conſulatus amore flagraui. Secundum etiam tibi cõfeſſionis gradum debeo, cum in aliorum principum eſſet poteſtate reſp. diu inanem cupiditatem ſine ſpei ſolatiis foui. Vnde enim mihi aſpirandi ad hoc nomen eſſet amentia opum vacuo, & ignaro ambiundi? Nam primùm cùm Cæſar eſſes, marcentem iam cupiditatis meæ flammam ſpei bonæ flatibus excitaſti, cùm verò te Aug. mirificum innocentiæ ac virtutum ſpectatorem viderem, tunc mecum dixi, Mamertine hucuſque non fruſtrà vixiſti, habes idoneum fidei ac induſtriæ iudicem, memento in magno res tuas eſſe diſcrimine. Scietur non meruiſſe te conſulatum ſi tibi eum non detulerit hic Imper. Habes Aug. proditionem ſilentij mei, & rem à me non breuis æui taciturnitate cælatam. Nondum tamen cuncta prodidimus, nullum hinc iam mecum volo referre ſecretum, omnia pectoris arcana vacuabo. Suſpendiſſes beneuolentiam tuam, & tuæ iſti in me liberalitati contra mores tuos artificij aliquid addidiſſes, forſitã rogaſſem. Patui autem Imp. putas eſſe beneficij, quòd rogandi mihi periculum remiſiſti, periculum inquam ſanctiſſime Imp. ſi præſtare dubitaſſes, ſi in poſterum diſtuliſſes. Quid inde fieret poſt repulſam? in leuiſſimis quoque beneficiis petitis nec impetratis amicitia diſſoluitur. Namque is quo amicitia continetur, amor apud vtrumque polluitur, alter amari ſe quia non præſtitit non putat, alter odio ſe eſſe quia non obtinuit arbitratur. Nec ſanè mihi conſul gratuitò factus viderer, ſi honorem precibus emiſſem. miſerum enim & laborioſum ſubiiſſem meliore æui parte tranſacta tyrocinium rogandi. Neque enim exiſtimo moleſtius eſſe pecuniam quàm preces fundere. Denique omnes in emendo videmus repenſandi fiducia magno & erecto animo aurum argentúmque depromere, eos verò qui preces allegant, humiles atque demiſſos vix cunctabunda atque titubantia verba proferre, neque orationem ſolùm incli-

nare,sed totis corporibus in genua submitti. Prorsus(vt ex animi sententia loquar)maximo vẽdit beneficiũ qui preces accipit. An verò si centuriatis comitiis Consul creatus essem, gloriosus mihi vniuersi populi suffragiis declaratus viderer? Minimè. siquidem etiam illis priscis temporib.multorum ambitu fuit Campus infamis. Nota diuisorum flagitia,notæ lucellorum præstigiæ, tum operarum ad vim & seditionem manus emptæ.Nec sanè potest in confusa imperitorũ multitudine quidquam esse perpensum.nam cùm boni rari sint,improborũ vulgus immensum, in Campo autẽ numerus & turba præpolleat, sine dubio intelligitur eum suffragiis populi magistratum capere quem plures, id est quem peiores probarunt. Vnde factum est vt maiores nostri viderent Gabinios designatos,& repulsos Catones. Sed hæc vetusta debent recordari quemadmodũ paulo antè honor petitus sit.vix pauci extiterũt quorum virtutib. deferretur, cùm quidem ipsis illis tarda industriæ ac probitatis merces veniret.Cæteri verò perditissimum quemq; ex aulicis frequentabant, vti quispiam per artes turpissimas Imperatori acceptissimus videbatur, eum assiduis obsequiis emerebantur, donísq; captabant. Nec viros quidem,sed mulierculas exambibãt,nec fœminas tantũ,sed spadones quoque, quos quasi à consortio humani generis extorres ab vtroq;sexu aut naturæ origo, aut clades corporis separauit. Ita præclara illa veterum nomina sordidissimum quemq; ex cohorte Imperatoria & improbissimũ adulabant. Hi cùm in prouincias immissi erãt, quà sacra, quà profana rapiebant, iter sibi ad Consulatũ pecunia munientes. Itaque nullũ iam erat bonarum artium studium. Militiæ labor à nobilissimo quoque pro sordido & illiberali rejiciebatur. Iuris ciuilis scientia, quæ Manlios, Scæuolas, Seruios in amplissimum gradũ dignitatis euexerat, libertorũ artificium dicebatur. Oratoriam dicendi facultatem,multi laboris, & minimi vsus negotium,nostri proceres respuebant,dum homines noluisse videri volunt quod assequi nequiuerunt. Et verè tantum laboris vigiliarúmq; suscipere ad adipiscendum cuius vsus agendæ vitæ erudimenta non adiuuaret,dementia ducebatur. Itaq; omne studiũ pecuniæ coaceruandæ: tanto enim vir quisq; melior, quanto pecuniosior habebatur. Iam seruiendi miseranda patientia, assentandi mira calliditas. Ministrorũ aulæ quotidie limina terebantur. Ad foras eorum qui regiis cupiditatib.seruiebant,ternos patriciæ gentis viros cerneres ab huiusmodi dedecore non imbri, non gelu,nõ amaritudine ipsius iniuriæ deterreri.Demissi iacentẽ sque

téſque vix capita ſupra eorum quos precabantur genua tollebãt. Ad poſtremũ honores non iudicio, aut beneuolentia ſuperborũ, ſed miſericordia merebantur. At nunc quiſquis prouincias, Tribunatus, Præfecturas, Conſulatus cupit, nihil neceſſe eſt pecuniã per fas & nefas quærat, ac libertatem ſuam ſalutator vilis imminuat. Quanto fuerit paratior ſeruituti, tanto honore indignior vocabitur. Tum aliud quoddam hominum genus eſt in amicitia Principis noſtri, rude, (vt vrbanis iſtis videtur) come, ſubruſticum. Blandimentis adulantium repugnat, pecuniæ verò alienæ tanquam rei noxiæ tactum reformidat, maximas opes in reip. ſalute, & glorioſi Imp. ſui laude cõſtituit. Iam ipſe ingenti diuináq; prouidentia aduerſus omnes aſſentatorũ illecebras captionéſque munitus eſt. quippe ei à fucatis adulantium venenis quod periculum eſt, qui aures etiam veris laudib. grauatus impertiat? Sed multo multóque nunc facilior eſt ratio honorum petendorum. Quiſquis (inquam) capere magiſtratũ voles, auri atque argenti negligens eſto, nullas oſtiatim potentium ædes obito, nullius pedes, nullius genua complectitor. Adhibeto tantum tibi gratuitas, & paratu facillimas comites, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam, atque prudentiam, vltrò ad te maximus Imp. accedet, & vt capeſſas remp. flagitabit. Otioſo tibi, atque alia curanti prouinciæ, Præfecturæ, faſces, ſella curulis, atque inſignia omnia magiſtratuum præferentur. quid enim ſibi veræ vir perfectæq; virtutis non conſtanter de honore promittat, cum me propter tantillum innocentiæ meritum vno in anno ter videat honoratum? Ecquis Deus vno in anno multiplices fructus agro vni dedit? Num quiſquam in eadem nouali æſtate vna amplius quàm ſemel meſſuit? Num cui vno autumno, vnóque vineto vindemia triplex fluxit? Vna certè vnius eſt hyemis oliuitas. Sed in noſtri principis beneficiis miraculo caret multiplicata fecunditas. Vt de aliis optimis viris taceam, qui à priore in proximũ autumnum fructus annorum multipliciter meſſuerunt, mihi certè tertia vnius anni vbertas eſt Conſulatus. Primum theſaurorum omnium mandata cuſtodia, & diſpenſatio largiendi. Secundum locum tenet in bonorum meorum fructibus Præfectura. Additus his (quo vel ſolo cuiuſlibet auiditas vinceretur) prouentuum tuorũ tertius, Conſulatus. Dein cùm ager aſſiduitate fructuũ in maciem decoquatur, Imperatoris noſtri poſterior liberalitas vincit priorem, nec fit effeta gignendo, ſed per vices fructuũ fecundatur. Noua prorſus fuit honorum inferendorum & inſperata cõgeſtio. Nondum

Digitized by Google

ſtatum ſuum ſiderũ curricula mutauerant, iam princeps curſum dignitatis alterius commouebat, & iam tum Sol ab eorundem aſtrorum regione radiabat, iam Auguſtus tertia magiſtratus mei ſigna tranſcẽderat. Quæſo, non vobis inanis gloriæ cupidiſſimus, non flagrans ambitione notabili videretur, ſi quis in ſe tanta pariter optaſſet quanta in me vno tempore Auguſtus ingeſſit? Habitari à iuſtis viris terras in Oceano ferunt, quas Fortunatorum inſulas vocant, quòd per eas non arato ſolo frumenta naſcuntur, fortuitis vitibus iuga collium veſtiuntur, ſpõte pomis arbor grauatur, ad herbarum vicem olus vulgò eſt. Quantula iſta ſunt, ſi Deum autorem conſideres, munera? Nempe nobis quoque, cùm agrũ non noſtris manibus excolamus, hæc illaborata naſcuntur. Quanto fœlicior noſtra conditio, quanto beatitudo præſtantior? Non ſpica triticea, non viles vuarum racemi, ſed opes atque diuitiæ nihil laborantibus ingeruntur, prouinciæ, Præfecturæ, faſces ſponte proueniunt. Tu, tu, inquã, maxime Imperator exulantes relegatáſque virtutes ad remp. quodam poſtliminio reduxiſti. Tu extincta iam litterarum ſtudia flãmaſti. Tu philoſophiam paulo antè ſuſpectam, ac necdum ſpoliatam honoribus, ſed accuſatam ac ream non modò iudicio liberaſti, ſed amictam purpura, auro gemmíſque redimitam in regali ſolio collocaſti. Suſpicere iam in cælum licet, & ſecuris contemplari aſtra luminibus, qui paulo antè pecorum atque quadrupedum animantium ritu in humum viſus trepidos figebamus. quis enim ſpectare auderet ortum ſideris, quis occaſum? Ne agricolæ, quorum quidem opera ad motum ſignorum cæleſtium temperanda ſunt, tempeſtatum præſagia rimabantur. Ipſi nautæ, qui nocturnos curſus ad aſtra moderantur, ſtellarum nominib. abſtinebant. Prorſus terra maríque non ratione cęleſti, ſed caſu ac temerè viuebatur. Nihil igitur mirum eſt Imperator ſi tantus amor, & tam verus in te ciuium feruet. neque enim vllum puto poſt homines natos tanto generis humani ardore dilectum. Cæterorum Regum atque Imperatorum charitates admodum raræ, nec vnquã diuturnæ fuerunt. in ſummis enim hominum habitauere pectoribus, ſubita & fortunata beneuolentia prouocatæ, non virtutum admiratione deuinctæ. At verò noſter affectus veri certíque iudicij eſt, imis mentis ſedibus alligatus animus, & vitæ immixtus & vnitus, reſolutis etiam morte corporibus cum immortali mente victurus. Arma igitur, & iuuenes cùm gladiis atque pilis non cuſtodiæ corporis ſunt, ſed quidam Imperatoriæ maieſtatis ſolennis ornatus.

natus. Quid enim iſtis opus eſt, cùm firmiſſimo ſis muro ciuici amoris obſeptus? An metuenda tibi Curia eſt, cùm Senatui non ſolùm veterem reddideris dignitatem, ſed plurimum etiam noui honoris adieceris? An populus eſt timendus procuratori alimentorum ſuorum, vitę vindici, libertatis autori? Nam quid de militibus loquar? Duo, aut tria fermè ex vetere memoria amicorum paria proferuntur. Nego quempiam ab vno amico plus dilectum quàm tu Imp. non modò à comitibus Tribunis tuis, ſed à legionibus cunctis, equitibus ac peditibus, gregariis etiam militibus diligaris. Itaque (quod ad te attinet) cuncta iam à cuſtodia tua arma remoueres, ſed quando hoc potes perſuadere militibus? Anxia eſt fidelium diligentia. Maximo amori maximus timor iunctus eſt. Non nobis ſufficit quòd obtinuiſti vt nemo te velit lędere, niſi nos curamus vt nemo poſſit. Habuerunt nonnulli alij Principes deuotam & amantem ſui cohortem, ſed alio quodam modo, primum quòd imperitia rudes indoctiſſimum quemque in conſilium delegabant, ſcilicet vt ipſorum prudentia vulgo ſuo aliquatenus emineret. Ita cùm viliſſimus quiſque honorum & diuitiarum potitus fuerit, ſua commoda, & vitia Principum diligebant. Ab his optimus quiſque abigebatur procul, cùm ſuſpecta eſſet probitas & inuiſa: & quanto quiſque honeſtior, tanto importunior turpium arbiter vitaretur. At tu Auguſte omnibus nugis remotis optimum & doctiſſimum quemque perquiris. Si quis præſtat virtutibus bellicis & laude militię, in amicis habetur, qui in oratoria facultate, qui in ſcientia iuris ciuilis excellit, vltrò ad familiaritatem vocatur. Quicumque in adminiſtratione reipubl. innocentem ſe vnquam & ſtrenuum præbuit in conſortium munerum receptatur. Regendis prouinciis non familiariſſimum quemque, ſed innocentiſſimum legis. Omnes à te augentur pecunia, locupletantur diuitiis, honorib. honeſtantur. Prorſus amicitias tueris priuati fide, Imperatoris opulentia, quæ perpetuæ & conſtantis beneuolentiæ prima fiducia eſt, certiſſima virtutum & princeps veritas. Num quem in animo eſſe ſuſpicatum audiui? Nemo ſimulatis blanditiis, nemo falſa pollicitatione deceptus eſt. Quis neſcit aliorum imperatorum hilarem diritatem, cachinnantémque ſæuitiam, à quibus ingenita crudelitas figmento lętitiæ tegebatur? Mira eſt in principe noſtro mentis linguæque concordia. Non modò humilis & parui animi, ſed ſeruile vitium ſcit eſſe mendacium. Et verè, cùm mendaces homines aut inopia, aut timor faciat, magnitu-

Digitized by Google

dinem fortunæ suæ Imperator qui mentitur ignorat. Quis (oro vos) plura præbuit fidei constantiæque documenta? omnes quos priuatus in familiaritatem recepit, eodẽ habet Imp. affectu. Nemo gradu pulsus, nemo habitu prohibitus, nulli Palatij fores clausæ sunt. Omnes bonos habet. In recipiendis amicis optimus iudex est. Si aliqui sunt improbi tolerandi, familiarium vitiis immutabilis est amicus. At mutant secundæ res amicos? Nostrum Principem si nondum mutauerint, quando mutabunt? Cuius, inquam, diuinior fœlicitas fuit? Paulò antè in laceratis Galliæ prouinciis lapsus inimicorum capitalium apertis armis, & occultis insidiis petebatur; in pauculis mensib. diuino munere Libyæ, Europæ, Asiæque regnator est. Quæ maiora expectabimus Dei præmia, quæve vberiora dona Fortunæ? Videte num secundis rebus elatus aliquid de prioris vitę mãsuetudine, & moderatione mutauerit. Mutauit planè, mutauit, nam ciuilior factus prosperorum infregit inuidiam. Cui non vel id tempus sedatę prębuit mentis indicium, quo horrendi belli metu rep. liberata elati sumus cuncti gestiente lętitia? Sed Imp. quanquam cęlesti ope salutẽ reip. propagatam videret, & conditionem doluit humanam, & offensarum gratias faciens induit fatum, & cuius armis vitam impugnatam sciebat, mortem eius ornauit, ac postea ipse iusta persoluit. Et memoria, & obliuione mirabilis, oblitus inimici, meminit hęredis. Sed quid ego longius indicia mitis & mansuetę mentis accerso? Hic ipse, hic inquam ipse dies prębuit ciuilis animi satis clara documenta. Ego & collega meus ne quid maximus Imperator propensius humanitatis studio faceret, verebamur. Itaque matutino crepusculo Palatium petimus. Aduentare nos Principi, fortè tum danti operam salutatoribus, nuntiatur. Statim è solio tanquam pręceptus exiluit, vultu trepido atque satagente, qualis mens mea esse potuisset, si Principi serus occurrerem. Ægrè remotis populi qui nos pręgrediebatur agminibus, vt quàm longissimè nobis obuiam procederet laborauit. Illic (proh sancta diuinitas!) gaudentibus cunctis, quo ore? qua voce? Aue, inquit, Consul amplissime. Dignatus osculo oris illius diuinis affatibus consecrati dexteram dedit, illam dexteram, immortale pignus virtutis, & fidei. Poëtæ ferunt altissimum illum, & cuncta potestate cohibentem Deum, qui ditione perpetua diuina atque humana moderatur, cùm despiciat in terras habitu oris tempestatum incerta mutare, eius nutu mundum tremiscere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem serena

* refundi. Hoc ita esse paulo antè oculis licuit experiri. In quantam laxatus est populus te Consulib. tuis arridente lætitiam? Vidimus attonitos admirantium vultus, multiformes lætantium status, varios corporum motus. Clamores inconditos profundebat laudandi effusa libertas. Tripudiabat crebris saltibus multitudo. Nimiæ lætitiæ decoris sunt & grauitatis immemores. Illa iactatio togarum, illa exultatio corporum nescientib. pæne hominibus excitabatur. Omnem modestiam populi, omnem verecundiam tui gaudia effræna superauerant. Aue Consul amplissime. Aueo planè, Imperator, & auebo. neque enim euentus esse potest optati huius ambiguus, cùm is auere iubeat qui iam fecit vt auerem. Consul amplissime. Sum planè Consul, & amplissimus Consul. quis enim me fuit amplior Consul, quem sublimat & illustrat Consulatus quem tribuisti, amplitudo quam tribuis? Post primæ salutationis fausta colloquia quid pro iure Consulari agere nobis placeat sciscitatur, Senatorium impleturus officium si libeat tribunal petere, si concionem aduocare, si Rostra conscendere. Sed nos ad Curiam solennia huius diei senatusconsulta ducebant. Itaque se comitem statim præbet, & vtrumque latus Consulatus prætexatis tectus incedit, non multum differens à magistratib. suis & genere & colore vestitus. Superfluum fortè videatur quæ vosmetipsi vidistis iterare, (neque enim aurib. expetuntur quæ fuerint vsurpata luminibus) sed mādanda sunt litteris, inserenda monumentis, mittenda in posteros venturis seculis vix credenda miracula. Pæne intra ipsas Palatinæ domus valuas lecticas Consulares iussit inferri, & cùm honori eius venerationíque cedentes sedile illud dignitatis amplissimæ recusaremus, suis nos propè manib. impositos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes, gradum moderās pænè ad lictoris nutū, & viatoris imperium. Credet hoc aliquis qui illa purpuratorum vidit paulo antè fastigia, qui ideo tantum honorem in suos ne in honores contemnerent conferebant? Credet aliquis tanto pòst veterem illam priscorum temporum libertatem reipublicæ redditam? neque enim ego L. Bruti, & P. Valerij, qui primi exactis regibus potestate annua ciuib. præfuerunt, Consulatum nostro anteponendum puto. Vterque bono publico, vterque Romanæ reipublicæ salutaris, vterque insignis principiis commodorum, sed habet aliquid vnusquisq; præcipuum. Illi potestatem Consularem per populum acceperunt, nos per Iulianum recipimus. Illorum anno libertas orta est, nostro restituta. Sed sine sanctissime

aute.

Imperator ea quæ tu iustè, moderatè, ciuiliter facis, aliis fortè miraculo, mihi esse non possunt, qui te omnibus humanis vitiis absolutum & liberum, sciam solo immortalitatis amore flagrare, dirigere omnes opes & cogitationes tuas ad memoriam posteritatis ęternam, atque his maximè seruire iudicibus qui de rebus gestis tuis sine odio & gratia venturis seculis iudicabunt. Non potest quidquam abiectum & humile cogitare qui scit de se semper loquendum. Nunc si tibi Imp. parum ampla, nec respondente meritis tuis oratione vsus videbor, quęso obtestórque te, meę id naturę potius quàm magnitudini beneficiorum tuorum putes esse tribuendum. Nemo vnquam post homines natos ampliora pręmia à regibus atque Imperatoribus consecutus est, nulli plus oneris impositum. Non abnuam Pręfecturas, & Cōsulatus multis esse delatos, sed his post immensos labores honos quasi debitus restitutus est, mihi cùm iam honorem adeptus sim, nunc demum vt merear laborandum est. Versa ratione temporum, permutata munerum vice, modò enitendum est vt pręmio dignus existimer, cùm iam pręmium ceperim. O mihi festinę tuę beneuolentiæ grauissimum pondus! Vereor vt apertè exprimere difficultatum mearum ordinem valeam. Facilius est Imp. bonis artibus mereri Consulem fieri quàm industria & labore perficere vt videaris meruisse cùm factus sis. Absit Auguste, & istud sancta diuinitas omen auertat, vt tu à quoquam mortalium expectes vicem beneficii, veruntamen (quòd solùm vel accipere potest ista fortuna, vel à nobis opibus tuis tribui) immortalitatem munerum tuorum colam officiis sempiternis. Omne negotium, omne otium meum in ornandis rebus tuis celebrandísque ponetur, neque solùm à iuuentute mea vigente grati animi beneuolentia declarabitur, sed etiam à me cùm anima defecerit monumenta tui in me beneficij permanebunt. In referenda autem gratia sanctissime Imp. hoc tibi polliceor, sempérque præstabo, mihi neque in suggerendis consiliis veritatem, neque in adeundis (si res poposcerit) periculis animum, neque in sententia simpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro rep. téque lædendis libertatem, neque in laboribus perferendis industriam, neque in augendis imperij tui commodis grati animi beneuolentiam defuturam; idque omni vitæ meæ tempore summis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, vt honores in me tui, non quia necesse fuerit ad quemcunque delati, sed quia oportuerit rectè positi & ratione collocati esse videantur.

NAZARI

NAZARII PANEGYRICVS CONSTANTINO IMPERATORI DICTVS.

DICTVRVS Constantini augustissimas laudes, qui tantùm vltra omnium seculorum Principes eminet quantum à priuatis cæteri Principes recesserunt, & dicturus in cœtu gaudiorum exultantium, & lætitiæ gestientis, quam æmulationem solita beatissimorum Cæsarum quinquennia primo fecerunt sentio nullam eloquentiam nec optari, nec concipi posse quę dignam afferat aut tempori gratiam, aut materiæ copiam, aut vestris studiis facultatem. iactat quippe se nunc cùm maximè alacris omnium ac beata deuotio. Nec opera mentium rimari necesse est, extat in vultu cuiusque hilaritatis publicæ decus, & in serenis frontibus animorum iudicia præleguntur. non enim se capit exundantis lætitiæ magnitudo, sed dedignata pectorum latebras ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur non ingentior esse quàm verior. Nec verò mediocribus bonis gaudent, qui exultandi modum non habent. Fruimur quidem nos præsentium maxima voluptate, sed lenocinatur his iam futuri ratio, & quæ temporibus disseparata sunt animorum præsumptione iunguntur. Quintumdecimum annum maximus Princeps salutaris imperij degit, sed auguramur iam vicenalia, & venturi fidem superiorum fœlicitate sentimus. Quinquennalia beatissimorum Cæsarum occupatos in gaudiis habent, sed in destinatis decenniis iam vota properantia, & spes volucres constituerunt. Horum dehinc compotes propagabimus optabilis boni seriem. Ita omnia quæ ex Principibus nostris prosperè veniunt, continuatos fructus ferunt, nec magis recepta delectant quàm expectata iuuerunt. Verùm quid agimus, vicenis, aut iam tricenis annis circumscribendo quæ æterna sentimus? Ampliora sunt merita Principum quàm optata votorum. Et quinimmò immensus fœlicis cursus imperij, nec humanorum terminos curant qui semper diuina meditantur. Certè

Digitized by Google

cupitorum irriti non sumus, qui cùm optemus maxima, id faciamus benignius quàm securius, quòd propter cœlestem in illo fauorem tam certa adipiscendi spes est quàm optandi soluta libertas. Has igitur gratulationes quæ præsentibus excitantur, quæq; superiorum memoria vigent, aut quasi in posterum redundatura cogitatio auida depascitur, quis omnium queat flagrantissimis audientium studiis satisfacere dicendo? Iam verò cùm publicas tantùm vtilitates amplecti velim, & vnusquisque priuatim suas cogitet, tremebunda proferatur oratio quæ tacita reputatione vincenda est, in ipsis etiam publicis gestorum ingentium professa laudatio quam augendi cupiditatem præ se ferat non iniuria minuendi metum faciunt quæ spem amplificationis ex magnitudine sustulerunt. Quis (oro) Constantine maxime (præsentem enim mihi alloqui videor, qui etsi conspectu abes, reuelli tamen mentibus non potes) quis inquam aspirare laudes tuas valeat æquiparandi magis spe quàm gratia non tacẽdi? Quis tam potens fandi, cuius copia tã larga, tam fœlix, quę cùm virtutes tuas attrectauerit, non aut circumuenta numero desperato exitu stupeat, aut obterat magnitudinem, aut splendore obsolefacta tantũ nitoris habeat, quantum ex rerum luce collegerit? Cuius enim diuina virtus, & eius mira comes, appendixque victoria vrbem Romam nõ præcipitantẽ exceperit, sed afflictam ac planè iacentem excitarit, recrearit, erexerit, cúmq; aliæ fœlicissimę tuę priùs, ac deinceps expeditiones non minus in se operis amplexę sint, quàm ex ipsis faucibus fati Roma seruata, quid dignum magnitudine tua excogitari ac dici potest, in cuius laudibus id maximum non est quod in terrarum orbe primariũ est? Nobilissimorũ quoq; Cęsarum laudes exequi velle studium quidẽ dulce, sed nõ & cura mediocris est: quorum in annis pubescentib. non eruptione virtutis tumens germen, non flos pręcursor indolis bonę lętior quàm vberior apparet, sed iam facta grandifera, & contra rationẽ ętatis maximorúmq; fructuũ matura perceptio. Quorum alter iam obterendis hostibus grauis terrorem paternum, quo semper Barbaria omnis intremuit, deriuare ad nomen suum cœpit, alter iam Consulatum, iam venerationem sui sentiens, si quid intactum aut parẽs, aut frater reseruet, declarat mox victorem futurũ, qui animo iã vincit ętatem. rapitur quippe ad similitudinem suorũ excellens quęque natura, nec sensim ac lentè indicium promit boni, cùm inuolucra infantię viuidum rumpit ingenium. vnde enim Principis maximi tam effusus in liberos animus, nisi quòd in illis

in illis iam simulacrum sui conspicit? Commendet inferioribus suos sola necessitudo naturæ, & qualescunque diligant cum illi quod ex se desiderent non habent, præstantissimum Principem hoc maximè iuuat, quòd in annis primoribus iam sunt ductæ lineæ, quibus virtutum suarum effigies posset includi. Et pater optimus, sed melior Imp. non tam sibi quàm reip. gaudet cum liberos sibi similes intuetur. Quibus ad perficienda quæ ingenerata sunt bona non segnis virtutum opifex disciplina coniungitur. Vt spes æquiparandi patris certa sit. quippe indole similes, sed sub eodem magistro discédi fortuna fœlicior. Ipsum à tenero intuétes, in ipsum oculis ac mente conuersi, nihil ab eius contemplatione deflectunt, incerti mirentur, an diligant. Nisi quod necesse est vtrumq; permixtè simul. nam & amor factorũ commendator est, vnde nascitur admiratio, & facta cùm mira sunt amoré inuicé creant. Ita spectantib. liberis quidquid ab eo pulcherrime geritur, cùm propter ipsũ magis placuit, tũ studio imitationis inolescit. Iam tibi quidé in erudiendo Imperator optime non omnia proponebantur quæ sequi velles. Nisi quòd rectè factorum contéplator acerrimus, si quid secus fieret, à spectandi cura pudétes oculos abstrahebas. dabit .n. veniá clementia tua si audaciorem veritas facit. Existimare quidé de Principibus nemini fas est, (ná & in vestibulo suo inquirentem repellit obiecta veneratio, & si qui propius adierunt, quod oculis in Solem se contendentibus euenit, præstricta acie videndi facultate caruerunt) verùm tu facis Principum maxime vt patere videantur quæ priùs obstructa fuerant, qui tam optas totus videri quàm cæteri recusabant. Nõ terror obtentui est, nec occultandis quæ plerumq; extrinsecus latent, demorandóq; ie aspectu ostentatio speciosa perhibetur. Obtutus hominum benignus receptas, nec intuentem iniquus fulgor retundit, ad serenum lumen inuitat. Nunc denique intelligamus quæ desideranda in prioribus fuerát, postquam ea quæ operta in cæteris veriti sumus, in te reserata veneramur. Igitur, vt facitis, beatissimi Cæsares per omnes paternarũ laudũ vias ite secuti. Non simplici quidem itinere numerosæ eius virtutes ingrediuntur, sed omnia ad eundé gloriæ exitũ ferunt. Nullæ cupiditatũ deflexiones, nulli erroris anfractus. vt verenda progredientibus non sit dispédiosa reuocatio. Itaq; maturioré cursum instituistis, qui morá considerandi itineris non habetis. Sed mihi circumuento hac ipsa rerum copia quę potissimũ capessenda sit via, qui aditus fiat incertum est. Itaque se multa offerant semper pa-

ria, magnitudine congruentia. Verùm vt in magnis domibus interiorem ornatum vestibula ipsa declarant, sic nobis venturis ad ingentium virtutum stupenda penetralia debet laudationis ingressum & prædicationis ianuam Roma præbere. Quæ demersa quondam tyrannidis impiæ malis, & quò maior eò miserabilior, maiestatis pristinæ decus ad misericordiæ ambitum conferebat, tibi tamen Constantine maxime, etiam in illa sui sorte venerabilis, quòd quos impensè amamus obseruantia illorum integra est, etiamsi fortuna delapsa est. In abiectos officia gratiora sunt quæ nō ex misericordia, sed ex honore venerunt. Sed nimirū rectè à sapientib. ponitur connexio inter se apta virtutū. sic enim mutuo & opera iuuat, & fructum operæ partiuntur, vt facilè appareat inseparabilis & indiscreta permixtio. Gessisti bellum Imperator maxime, quod tibi non minus onus Vrbis imposuit quàm eiusdem ærumna persuasit. Itaque non plus ex eo laudis fortitudini tuæ datum quàm pietati tributum est, quòd dum scelestos persequeris, miseros liberasti. constituta enim & in perpetuum Roma fundata est, omnibus qui statū eius labefactare poterant cum stirpe deletis. non enim (qui bellorum euentus solet esse) per varios & volubiles casus Mars dubius errauit, nec Fortunæ vicissitudo, quæ plerumque prosperis rebus triste aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulnerauit, sed tanta hostiū & tam ampla cædes, tam fœlix & incruenta victoria fuit, vt credas non bello ancipiti dimicatum sed solas impiorum pœnas expetitas. Tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, vt iam cœperit non virtutis magis quàm integritatis esse victoria. Spectat enim nos ex alto rerum arbiter Deus: & quamuis humanæ mentes profundos gerāt cogitationum recessus, insinuat tamen sese totam seruata diuinitas, nec fieri potest vt cùm spiritū quem ducimus, cùm tot commoda quibus alimur diuinum nobis lumen impartiat, terrarum se curis abdicauerit, nec inter eorum vitas dijudicet quorum vtilitates gubernat. Illa igitur vis, illa maiestas fandi ac nefandi discriminatrix, quæ omnia meritorum momenta perpendit, librat, examinat, illa nefariam illius tyranni fregit amentiam, illa pietatem tuam texit, illa inuictum exercitum tuum, tot victoriarum conscientia plenis pectoribus ardentem, tantis insuper viribus iuuit, quantas præstare aut Deus potuit, aut amor tuus debuit, vt horrendas acies, vt incognita ferri & corporum robora fulmineus miles euerteret, vt quidquid instruxerat diuturni sceleris longa molitio fœlici congressione

sione consumeres. O tuam Imperator nō victoriam magis quàm clementiam prædicandam! Grauate etiam apud animum tuum male pereunt. Inuitus pugnasti, qui tam facilè vincebas. iamdudum quippe præuideras hominem non imperando habilem, non tantæ maiestatis capacem, quòd magnitudo malè crediti muneris extra animi angustias effluebat. Quod qui tueri nequeunt, vbi sub tanto onere fortunæ infirmitas lapsa est, faciunt licétiam de potestate. Quid ego referam infœlicium indignissimas cædes? quid inexpletos libidinum pastus? quid miseras patrimoniorum direptiones? Sileantur hæc sanè, non tantùm ne sopitā malorum memoriam oratio mea suscitet, sed ne sanctissimas Principis laudes dum aliena vitia depromimus sermo talis incestet. Incremétum quidem adeptæ fœlicitatis est malorum commemorata depulsio, verùm vt in segetibus etiamsi multâ quæ humum obsederant industriâ releuanda sunt, laborem tamen purgati soli nesciunt qui fructus editos intuentur: sic Constantini laudibus satis est, dum efflorescentia bona cernimus, ne mala excisa reputemus. Ferebas tamen Imperator, ferebas illum in tantis malis ludentem, & cùm omnia tu scires, vota hominum conniuendo, patiendo fatigabas. Qui ne iniustè sic quidem arma caperes, etsi nondum ab homine lacessitus, iam tamen vitiorum eius inimicus. sed (quod erat consentaneum clementiæ tuæ) experiebaris remedia meliora, vt quod leniri quàm resecari malles mitior medicina sanaret. Quin extorques animo tuo conueniendi studium, & concordiæ voluntatem? si concordiam quam veniam appellari fas est, cùm qui potest vincere optat ignoscere. Et non dubito quin hanc rationem cælestis prudentia tua duxerit, quòd coniunctione sua flagrantissimas hominis cupiditates vel extinguerer penitus, vel modicè temperaret. nulla quippe est libido tam vecors, quam non capiat cùm in consortium temperantia venerit. Dejicit oculos deformis ignauia vbi ei pulchritudo virtutis obiecta est. Tergiuersari atque hærere petulantiam videas grauitate, modestia & decore confusam. Vt appareat te Imp. optime concordia imperanda, non illi impunitatem vexandę Vrbis daturum, sed leniorem petiisse victoriam, cùm malles vitia eius quàm arma superare. Sed profectò nulla vi possunt coire quę naturali diuortio dissident, nec vlla tam fidelis est copula quæ in diuersum tendentia nexu suo teneat. Perpendit scilicet secum excellens prudentia tua, eíque semper pietas applicata omnes concordiæ commoditates, illam esse fundamentum ac radicem

Digitized by Google

otij, bonorum ciuiũ seminarium, quietis publicæ segetem, & almam pacis altricem. Sed ô quàm æger est ad honestatem recursus his qui iã gradũ ex nequitia protulerunt! Vocas ad societatẽ, appetitũ tuum refugit, aduersatur, horrescit, nihil sibi putat tecũ commune, quia nihil simile est; iam certè quiescere virtuti integrum non est. nam bellũ animo gerere, armis abstinentem, non concordiæ ratio est, sed ignaua dissensio. Licèt non sit in his ratio desideranda, qui semel de via præcipites ire cœperunt, mirari tamen nequeo cùm id delatum non amplexus sit quod impudens esset si auderet optare. Vtrum Vrbis funestam illam lacerationem lentè ac remissè te laturum putauit? Sed natura affert vt iniuriæ eius quem diligas etiamsi re ipsa graues sunt, fiant tamen amore grauiores. An credidit cõferenda manu non inferiorem? Hoc verò quod opinari non potuerit exitus docuit, cùm signis tam sæpe collatis nihil vnquam quod aut spes aucuparetur, aut fortuna promitteret. Dolis (credo) existimauit decipi posse. Sed nõ virtus tua de congressione quàm prudentia est de fraude securior. quis enim ad præsentiendũ sagacior? quis vigilãtior ad vidẽdum? Quis contemplatur præsentia acrius, vẽtura prolixius, ambigua certius, captiosa fœlicius? Non hinc tecũ Lynceus ille certaret, qui (vt poëtę ferunt) parietũ septa, & arborum truncos visu facilè trajiciebat, aut etiã ille quem eadẽ vetustas locuta est cum Siciliensi specula constitisset, conspicari solitum naues quæ Africę portum subirent, cùm prospectũ hominis nõ aër offusus, quem crassiorem exhalatio maris faceret, nõ tantũ disiunctarum regionum longinquitas impediret. Cùm spes omnis frigere debuerit, & volũtas pacificãdi alienata sit, quis dubitet diuinitus armis tuis deditum, cùm eò dementiæ processerit, vt vltrò etiam lacesseret quẽ ambire deberet? O quàm acres habes dolorũ aculeos contumelia quã imponit inferior! ecce enim (prò dolor! verba vix suppetunt) venerandarũ imaginũ acerba deiectio, & diuini vultus litura deformis. O manus impiæ! ô truces oculi! Ita non caligastis? In quo lumen mũdi obscurabatis meritas ipsi tenebras non imbibistis? Commouere tandẽ conscia virtus, nec permittas hoc furori, cui de te aliud non licebat. Sed quid tandem assequeris cæca dementia? Aboleri hic vultus non potest. Vniuersorum pectoribus infixus est, nec cõmendatione ceræ, aut pigmentorũ fucis renitet, sed desiderio efflorescit animorum. Vna demum Constãtini obliuio est humani generis occasus. Nunc verò commendabiliorem iniuria tua faciet patientiam eius, auidiùs expetent quẽ

pictura

pictura non reddit. Flagrantiora sunt animorum desideria cùm oculorum solatia perdiderunt. Nihil profectò grauius, nihil miserius Roma doluisti. Quamuis recōdita altè magis gemeres, & ingestos quotidie luctus callo quodam obduratæ patientiæ sustineres, confessus est se incōsultior dolor, nec timuit deprehendi, & malè clausi signa mœroris per vultus indices exierunt. hoc enim Roma tot vulnerib. saucia vindicari volebas cùm tam præstantissimus Princeps iniuriæ suæ negligens vlcisci tuas mallet. Ita ambo, benigni ratiocinatores officiorum, paria fecistis, tu voto, quo solo valebas, ille amore pariter & facultate, vt tantum bonorum tibi tribueret, quantum te sibi velle recognosceret. Pugnasti igitur Imp. coactus quidē, sed hoc maximè victoriam meruisti, quia non desiderabas. Optasti pacem, sed ignosce si plus omnium vota valuerūt. Nec illa diuinitus obsecundare cœptis tuis solita in hoc refragata est, sed aliquid & sciētia tua non cedit, vt plus pro meritis iniret. Negata est concordia cui erat parata victoria. In ore deniq; est omniū Galliarum exercitus visos qui se diuinitus missos præ se ferebant. Et quāuis cælestia sub oculis hominum venire nō soleant, quòd crassam & caligantē aciem simplex & inconcreta substantia naturæ tenuis eludat, illi tamen auxiliatores tui aspici audiríq; patiētes, vbi meritū tuum testificati sunt, mortalis visus cōtagium refugerūt. Sed quænam illa fuisse dicitur species, qui vigor corporū? quæ amplitudo mēbrorum? quæ alacritas voluntatum? Flagrabāt verendū nescio quid vmbone corusci, & cælestiū armorū lux terribilis ardebat. tales .n. venerant, vt tui crederentur. Hæc ipsorū sermocinatio, hoc inter audientes ferebāt, Constātinum petimus, Constantino imus auxilio. Habent profectò & diuina iactantiam, & cælestia quoq; tangit ambitio. Illi cælo lapsi, illi diuinitus missi gloriabantur quòd tibi militabant. Ducebat hos (credo) Constantius pater, qui terrarum triūphis altiori tibi cesserat, diuinas expeditiones iam Diuus agitabat. Magnus hic quoq; pietatis tuæ fructus, quòd quamuis particeps cæli ampliorem se fieri gratia tua senserit, & cuius munera in alios influere iam possent, in eum ipsum tua munera redundarint. Cedat tibi non recētium seculorum modò, sed totius memoriæ vetustas, quāuis illa, recti appetēs, & nullo vnquā deprauata in officio, glorietur penes se sanctitatis famā stetisse. Sed nec legūtur præconia hominum vbi quærūtur iudicia diuina. Illi igitur veteres, laudati vitæ moderatores, qui refrænandis cupiditatib. restrictè cōptéq; vixerunt quórum omnis ætas armis conterebatur, quando tan-

NAZARII PANEGYRICVS CONSTANTINO IMPERATORI DICTVS.

DICTVRVS Constantini augustissimas laudes, qui tantùm vltra omnium seculorum Principes eminet quantum à priuatis cæteri Principes recesserunt, & dicturus in cœtu gaudiorum exultantium, & lætitiæ gestientis, quam æmulationem solita beatissimorum Cæsarum quinquennia primo fecerunt sentio nullam eloquentiam nec optari, nec concipi posse quę dignam afferat aut tempori gratiam, aut materiæ copiam, aut vestris studiis facultatem. iactat quippe se nunc cùm maximè alacris omnium ac beata deuotio. Nec opera mentium rimari necesse est, extat in vultu cuiusque hilaritatis publicæ decus, & in serenis frontibus animorum iudicia præleguntur. non enim se capit exundantis lætitiæ magnitudo, sed dedignata pectorum latebras ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur non ingentior esse quàm verior. Nec verò mediocribus bonis gaudent, qui exultandi modum non habent. Fruimur quidem nos præsentium maxima voluptate, sed lenocinatur his iam futuri ratio, & quæ temporibus disseparata sunt animorum præsumptione iunguntur. Quintumdecimum annum maximus Princeps salutaris imperij degit, sed auguramur iam vicenalia, & venturi fidem superiorum fœlicitate sentimus. Quinquennalia beatissimorum Cæsarum occupatos in gaudiis habent, sed in destinatis decenniis iam vota properantia, & spes volucres constituerunt. Horum dehinc compotes propagabimus optabilis boni seriem. Ita omnia quæ ex Principibus nostris prosperè veniunt, continuatos fructus ferunt, nec magis recepta delectant quàm expectata iuuerunt. Verùm quid agimus, vicenis, aut iam tricenis annis circumscribendo quæ æterna sentimus? Ampliora sunt merita Principum quàm optata votorum. Et quinimmò immensus fœlicis cursus imperij, nec humanorum terminos curant qui semper diuina meditantur. Certè

cupitorum irriti non sumus, qui cùm optemus maxima, id faciamus benignius quàm securius, quòd propter cœlestem in illo fauorem tam certa adipiscendi spes est quàm optandi soluta libertas. Has igitur gratulationes quæ præsentibus excitantur, quæq; superiorum memoria vigent, aut quasi in posterum redundatura cogitatio auida depascitur, quis omnium queat flagrantissimis audientium studiis satisfacere dicendo? Iam verò cùm publicas tantùm vtilitates amplecti velim, & vnusquisque priuatim suas cogitet, tremebunda proferatur oratio quæ tacita reputatione vincenda est, in ipsis etiam publicis gestorum ingentium professa laudatio quam augendi cupiditatem præ se ferat non iniuria minuendi metum faciunt quæ spem amplificationis ex magnitudine sustulerunt. Quis (oro) Constantine maxime (præsentem enim mihi alloqui videor, qui etsi conspectu abes, reuelli tamen mentibus non potes) quis inquam aspirare laudes tuas valeat æquiparandi magis spe quàm gratia non tacẽdi? Quis tam potens fandi, cuius cópia tã larga, tam fœlix, quę cùm virtutes tuas attrectauerit, non aut circumuenta numero desperato exitu stupeat, aut obterat magnitudinem, aut splendore obsolefacta tantũ nitoris habeat, quantum ex rerum luce collegerit? Cuius enim diuina virtus, & eius mira comes, appendíxque victoria vrbem Romam nõ præcipitantẽ exceperit, sed afflictam ac planè iacentem excitarit, recrearit, erexerit, cúmq; aliæ fœlicissimę tuę priùs, ac deinceps expeditiones non minus in se operis amplexę sint, quàm ex ipsis faucibus fati Roma seruata, quid dignum magnitudine tua excogitari ac dici potest, in cuius laudibus id maximum non est quod in terrarum orbe primariũ est? Nobilissimorũ quoq; Cęsarum laudes exequi velle studium quidẽ dulce, sed nõ & cura mediocris est: quorum in annis pubescentib. non eruptione virtutis tumens germen, non flos pręcursor indolis bonę lętior quàm vberior apparet, sed iam facta grandifera, & contra rationẽ ętatis maximorúmq; fructuũ matura perceptio. Quorum alter iam obterendis hostibus grauis terrorem paternum, quo semper Barbaria omnis intremuit, deriuare ad nomen suum cœpit, alter iam Consulatum, iam venerationem sui sentiens, si quid intactum aut parẽs, aut frater reseruet, declarat mox victorem futurũ, qui animo iã vincit ętatem. rapitur quippe ad similitudinem suorũ excellens quęque natura, nec sensim ac lentè indicium promit boni, cùm inuolucra infantię viuidum rumpit ingenium. vnde enim Principis maximi tam effusus in liberos animus, nisi quòd

in illis

in illis iam simulacrum sui conspicit? Commendet inferioribus suos sola necessitudo naturæ, & qualescunque diligant cùm illi quod ex se desiderent non habent, præstantissimum Principem hoc maximè iuuat, quòd in annis primoribus iam sunt ductæ lineæ, quibus virtutum suarum effigies posset includi. Et pater optimus, sed melior Imp. non tam sibi quàm reip. gaudet cum liberos sibi similes intuetur. Quibus ad perficienda quæ ingenerata sunt bona non segnis virtutum opifex disciplina coniungitur. Vt spes æquiparandi patris certa sit. quippe indole similes, sed sub eodem magistro discẽdi fortuna fœlicior. Ipsum à tenero intuẽtes, in ipsum oculis ac mente conuersi, nihil ab eius contemplatione deflectunt, incerti mirentur, an diligant. Nisi quod necesse est vtrumq; permixtè simul. nam & amor factorũ commendator est, vnde nascitur admiratio, & facta cùm mira sunt amorẽ inuicẽ creant. Ita spectantib. liberis quidquid ab eo pulcherrimè geritur, cùm propter ipsũ magis placuit, tũ studio imitationis inolescit. Iam tibi quidẽ in erudiendo Imperator optime non omnia proponebantur quæ sequi velles. Nisi quòd rectè factorum cõtẽplator acerrimus, si quid secus fieret, à spectandi cura pudẽtes oculos abstrahebas. dabit .n. veniã clementia tua si audaciorem veritas facit. Existimare quidẽ de Principibus nemini fas est, (nã & in vestibulo suo inquirentem repellit obiecta veneratio, & si qui propius adierunt, quod oculis in Solem se contendentibus euenit, præstricta acie videndi facultate caruerunt) verùm tu facis Principum maxime vt patere videantur quæ priùs obstructa fuerant, qui tam optas totus videri quàm cæteri recusabant. Nõ terror obtentui est, nec occultandis quæ plerumq; extrinsecus latent, demorandóque aspectu ostentatio speciosa perhibetur. Obtutus hominum benignus receptas, nec intuentem iniquus fulgor retundit, ad serenum lumen inuitat. Nunc denique intelligamus quæ desideranda in prioribus fuerãt, postquam ea quæ operta in cæteris veriti sumus, in te reserata veneramur. Igitur, vt facitis, beatissimi Cæsares per omnes paternarũ laudũ vias ite securi. Non simplici quidem itinere numerosæ eius virtutes ingrediuntur, sed omnia ad eundẽ gloriæ exitũ ferunt. Nullæ cupiditatũ deflexiones, nulli erroris anfractus. vt verenda progredientibus non sit dispẽdiosa reuocatio. Itaq; maturiorẽ cursum instituistis, qui morã considerandi itineris non habetis. Sed mihi circumuento hac ipsa rerum copia quę potissimũ capessenda sit via, qui aditus fiat incertum est. Itaque se multa offerunt semper pa-

ria, magnitudine congruentia. Verùm vt in magnis domibus interiorem ornatum vestibula ipsa declarant, sic nobis venturis ad ingentium virtutum stupenda penetralia debet laudationis ingressum & prædicationis ianuam Roma præbere. Quæ demersa quondam tyrannidis impiæ malis, & quò maior eò miserabilior, maiestatis pristinæ decus ad misericordiæ ambitum conferebat, tibi tamen Constantine maxime, etiam in illa sui sorte venerabilis, quòd quos impensè amamus obseruantia illorum integra est, etiamsi fortuna delapsa est. In abiectos officia gratiora sunt quæ nō ex misericordia, sed ex honore venerunt. Sed nimirū rectè à sapientib. ponitur connexio inter se apta virtutū. sic enim mutuo & opera iuuat, & fructum operæ partiuntur, vt facilè appareat inseparabilis & indiscreta permixtio. Gessisti bellum Imperator maxime, quod tibi non minus onus Vrbis imposuit quàm eiusdem ærumna persuasit. Itaque non plus ex eo laudis fortitudini tuæ datum quàm pietati tributum est, quòd dum scelestos persequeris, miseros liberasti. constituta enim & in perpetuum Roma fundata est, omnibus qui statū eius labefactare poterant cum stirpe deletis. non enim (qui bellorum euentus solet esse) per varios & volubiles casus Mars dubius errauit, nec Fortunæ vicissitudo, quæ plerumque prosperis rebus triste aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulnerauit, sed tanta hostiū & tam ampla cædes, tam fœlix & incruenta victoria fuit, vt credas non bello ancipiti dimicatum, sed solas impiorum pœnas expetitas. Tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, vt iam cœperit non virtutis magis quàm integritatis esse victoria. Spectat enim nos ex alto rerum arbiter Deus: & quamuis humanæ mentes profundos gerāt cogitationum recessus, insinuat tamen sese totam seruata diuinitas, nec fieri potest vt cùm spiritū quem ducimus, cùm tot commoda quibus alimur diuinum nobis lumen impartiat, terrarum se curis abdicauerit, nec inter eorum vitas dijudicet quorum vtilitates gubernat. Illa igitur vis, illa maiestas fandi ac nefandi discriminatrix, quæ omnia meritorum momenta perpendit, librat, examinat, illa nefariam illius tyranni fregit amentiam, illa pietatem tuam texit, illa inuictum exercitum tuum, tot victoriarum conscientia plenis pectoribus ardentem, tantis insuper viribus iuuit, quantas præstare aut Deus potuit, aut amor tuus debuit, vt horrendas acies, vt incognita ferri & corporum robora fulmineus miles euerteret, vt quidquid instruxerat diuturni sceleris longa molitio fœlici congressione

ſione conſumeres. O tuam Imperator nō victoriam magis quàm clementiam prædicandam! Grauate etiam apud animum tuum male pereunt. Inuitus pugnaſti, qui tam facilè vincebas. iamdudum quippe præuideras hominem non imperando habilem, non tantæ maieſtatis capacem, quòd magnitudo malè crediti muneris extra animi anguſtias effluebat. Quod qui tueri nequeunt, vbi ſub tanto onere fortunæ infirmitas lapſa eſt, faciunt licētiam de poteſtate. Quid ego referam infœlicium indigniſſimas cædes? quid inexpletos libidinum paſtus? quid miſeras patrimoniorum direptiones? Silcantur hæc ſanè, non tantùm ne ſopitā malorum memoriam oratio mea ſuſcitet, ſed ne ſanctiſſimas Principis laudes dum aliena vitia depromimus ſermo talis inceſtet. Incremē-tum quidem adeptæ fœlicitatis eſt malorum commemorata depulſio; verùm vt in ſegetibus etiamſi multā quæ humum obſederant induſtriā releuanda ſunt, laborem tamen purgati ſoli neſciunt qui fructus editos intuentur: ſic Conſtantini laudibus ſatis eſt, dum efflorеſcentia bona cernimus, ne mala exciſa reputemus. Ferebas tamen Imperator, ferebas illum in tantis malis ludentem, & cùm omnia tu ſcires, vota hominum conniuendo, patiendo fatigabas. Qui ne iniuſtè ſic quidem arma caperes, etſi nondum ab homine laceſſitus, iam tamen vitiorum eius inimicus. ſed (quod erat conſentaneum clementiæ tuæ) experiebaris remedia meliora, vt quod leniri quàm reſecari malles mitior medicina ſanaret. Quin extorques animo tuo conueniendi ſtudium, & concordiæ voluntatem? ſi concordiam quam veniam appellari fas eſt, cùm qui poteſt vincere optat ignoſcere. Et non dubito quin hanc rationem cæleſtis prudentia tua duxerit, quòd coniunctione ſua flagrantiſſimas hominis cupiditates vel extingueret penitus, vel modicè temperaret. nulla quippe eſt libido tam vecors, quam non capiat cùm in conſortium temperantia venerit. Deiicit oculos deformis ignauia vbi ei pulchritudo virtutis obiecta eſt. Tergiuerſari atque hærere petulantiam videas grauitate, modeſtia & decore confuſam. Vt appareat te Imp. optime concordia imperanda, non illi impunitatem vexandę Vrbis daturum, ſed leniorem periiſſe victoriam, cùm malles vitia eius quàm arma ſuperare. Sed profectò nulla vi poſſunt coire quę naturali diuortio diſſident, nec vlla tam fidelis eſt copula quæ in diuerſum tendentia nexu ſuo teneat. Perpendit ſcilicet ſecum excellens prudentia tua, eiſque ſemper pietas applicata omnes concordiæ commoditates, illam eſſe fundamentum ac radicem

otij, bonorum ciuiũ seminarium, quietis publicæ segetem, & almam pacis altricem. Sed ô quàm æger est ad honestatem recursus his qui iã gradũ ex nequitia protulerunt! Vocas ad societatẽ, appetitũ tuum refugit, aduersatur, horrescit, nihil sibi putat tecũ commune, quia nihil simile est; iam certè quiescere virtuti integrum non est. nam bellũ animo gerere, armis abstinentem, non concordiæ ratio est, sed ignaua dissensio. Licèt non sit in his ratio desideranda, qui semel de via præcipites ire cœperunt, mirari tamen nequeo cùm id delatum non amplexus sit quod impudens esset si auderet optare. Vtrum Vrbis funestam illam lacerationem lentè ac remissè te laturum putauit? Sed natura affert vt iniuriæ eius quem diligas etiamsi re ipsa graues sunt, fiant tamen amore grauiores. An credidit cõferenda manu non inferiorem? Hoc verò quod opinari non potuerit exitus docuit, cùm signis tam sæpe collatis nihil vnquam quod aut spes aucuparetur, aut fortuna promitteret. Dolis (credo) existimauit decipi posse. Sed nõ virtus tua de congressione quàm prudentia est de fraude securior. quis enim ad præsentiendũ sagacior? quis vigilãtior ad vidẽdum? Quis contemplatur præsentia acrius, vẽtura prolixius, ambigua certius, captiosa fœlicius? Non hinc tecũ Lynceus ille certaret, qui (vt poëtę ferunt) prietũ septa, & arborum truncos visu facilè trajiciebat, aut etiã ille quem eadẽ vetustas locuta est cum Siciliensi specula constitisset, conspicari solitum naues quæ Africę portum subirent, cùm prospectũ hominis nõ aër offusus, quem crassiorem exhalatio maris faceret, nõ tantũ disiunctarum regionum longinquitas impediret. Cùm spes omnis frigere debuerit, & volũtas pacificãdi alienata sit, quis dubitet diuinitus armis tuis deditum, cùm eò dementiæ processerit, vt vltrò etiam lacesseret quẽ ambire deberet? O quàm acres habes dolorũ aculeos contumelia quã imponit inferior! ecce enim (prò dolor! verba vix suppetunt) venerandarũ imaginũ acerba deiectio, & diuini vultus litura deformis. O manus impiæ! ô truces oculi! Ita non caligastis? In quo lumen mũdi obscurabatis meritas ipsi tenebras non imbibistis? Commouere tandẽ conscia virtus, nec permittas hoc furori, cui de te aliud non licebat. Sed quid tandem assequeris cæca dementia? Aboleri hic vultus non potest. Vniuersorum pectoribus infixus est, nec cõmendatione ceræ, aut pigmentorũ fucis renitet, sed desiderio efflorescit animorum. Vna demum Constãtini obliuio est humani generis occasus. Nunc verò commendabiliorem iniuria tua faciet patientiam eius, auidiùs expetent quẽ

pictura

pictura non reddit. Flagrantiora sunt animorum desideria cùm oculorum solatia perdiderunt. Nihil profectò grauius, nihil miserius Roma doluisti. Quamuis recondita altè magis gemeres, & ingestos quotidie luctus callo quodam obduratæ patientiæ sustineres, confessus est se incõsultior dolor, nec timuit deprehendi, & malè clausi signa mœroris per vultus indices exierunt. hoc enim Roma tot vulnerib. saucia vindicari volebas cùm tam præstantissimus Princeps iniuriæ suæ negligens vlcisci tuas mallet. Ita ambo, benigni ratiocinatores officiorum, paria fecistis, tu voto, quo solo valebas, ille amore pariter & facultate, vt tantum bonorum tibi tribueret, quantum te sibi velle recognosceret. Pugnasti igitur Imp. coactus quidẽ, sed hoc maximè victoriam meruisti, quia non desiderabas. Optasti pacem, sed ignosce si plus omnium vota valuerũt. Nec illa diuinitus obsecundare cœptis tuis solita in hoc refragata est, sed aliquid & sciẽtia tua non cedit, vt plus pro meritis iniret. Negata est concordia cui erat parata victoria. In ore deniq; est omniũ Galliarum exercitus visos qui se diuinitus missos præ se ferebant. Et quãuis cælestia sub oculis hominum venire nõ soleant, quòd crassam & caligantẽ aciem simplex & inconcreta substantia naturæ tenuis eludat, illi tamen auxiliatores tui aspici audiriq; patiẽtes, vbi meritũ tuum testificati sunt, mortalis visus cõtagium refugerũt. Sed quænam illa fuisse dicitur species, qui vigor corporũ? quæ amplitudo mẽbrorum? quæ alacritas voluntatum? Flagrabãt verendũ nescio quid vmbone corusci, & cælestiũ armorũ lux terribilis ardebat. tales .n. venerant, vt tui crederentur. Hæc ipsorũ sermocinatio, hoc inter audientes ferebãt, Constãtinum petimus, Constantino imus auxilio. Habent profectò & diuina iactantiam, & cælestia quoq; tangit ambitio. Illi cælo lapsi, illi diuinitus missi gloriabantur quòd tibi militabant. Ducebat hos (credo) Constantius pater, qui terrarum triũphis altiori tibi cesserat, diuinas expeditiones iam Diuus agitabat. Magnus hic quoq; pietatis tuæ fructus, quòd quamuis particeps cæli ampliorem se fieri gratia tua senserit, & cuius munera in alios influere iam possent, in eum ipsum tua munera redundarint. Cedat tibi non recẽtium seculorum modò, sed totius memoriæ vetustas, quãuis illa, recti appetẽs, & nullo vnquã deprauata in officio, glorietur penes se sanctitatis famã stetisse. Sed nec leguntur preconia hominum vbi quærũtur iudicia diuina. Illi igitur veteres, laudati vitæ moderatores, qui refrænandis cupiditatib. restrictè cõptéq; vixerunt quorum omnis ætas armis conterebatur, quando tan-

tam in prælio diuinã opem pro merito integritatis habuerunt, vt qui longè à virtutib. suis distant in proximo saltẽ iustitiæ gradu reponantur? Romano quodã in bello ferunt duos cum equis iuuenes, spectatos forma pariter ac virib. quia in dimicando prę ter cæteros insignes fuissent, iussu Imp. ad remunerandũ requisitos. Vbi nullus inueniebatur, fides habita est diuinos fuisse, quòd laborem sedulo communicauissent, laboris pretiũ respuissent. Equidem historiæ non inuitus assentior. neq; enim in hoc veri interpolatrix tenẽda quæ se non vanã antiquitatis nũtiam pollicetur. Sed tamen illi qui hoc Annaliũ monumentis illigauerunt verebãtur ne apud posteros miraculi fides claudicaret. Estote ô grauissimi autores de scriptorũ religione securi, credamus facta qui maiora nunc sensimus. Magnitudo Principis nostri gestis veterũ fidem conciliat, sed miraculũ detrahit. Pro auxilij copia negotiorum ratio metienda est. Duo quondã iuuenes, sed nunc exercitus visi. Hoc certè vberius, nec infirmius veritate. Stat argumẽto duplici fides nixa. Sic Constantinus iuuari meruit, sic debuit ratione seruari. Magnum hoc Imp. maxime: sed de tua pietate nõ mirum. Adesse tibi in omnibus summam illam maiestatem, quæ te circumflexa tueatur coniectura mentiũ tenebamus, etsi nondum ad fidem patebat oculorum: etenim cùm mens tua mortali contagione secreta, pura omnis, funditus sincera, vbiq; se promerendo Deo præstet, cùm gloria tua humanum modũ supergressa sit, quis est hominum quin opitulari tibi Deum credat, cùm id & vita mereatur, & rerum gestarum magnitudo testetur? Parumper igitur ab instituto cursu nõ ingrato diuerticulo recedamus. Tenebo hunc orationis modum, vt nec inhumanè de cæteris muta sit, nec odiosè de instantibus obloquatur. Tu Imp. optime, inito Principatu, adhuc æui immaturus, sed iã maturus imperio ostendisti cursum ætatis non expectandũ in festinatione virtutis. Tu exinde domi militiæq; iuxta bonus, nusquã gradũ extulisti, quin vbiq; te gloria quasi vmbra comitata sit. Tu ferocissimis regibus, Ascarico & Comite captis tanta laude res bellicas auspicatus es, vt iam inauditæ magnitudinis obsidẽ teneremus. Vt Herculem ferũt tenerũ adhuc atq; lactẽtem duos angues manu elisisse, (Vt iã infantulo indoles futuri roboris immicaret) sic tu Imp. in ipsis imperij tui cunabulis, quasi geminos dracones necares, per sæuissimorũ regum famosa supplicia ludebas. Franci ipsi, præter cęteros truces, quorũ vis cum ad bellũ efferuesceret vltra ipsũ Oceanũ æstu furoris euecta Hispaniarum etiam oras armis infestas

habe- *[catchword]*

habebat, ij igitur ſub armis tuis ita conciderunt, vt deleri funditus poſſent, niſi diuino inſtinctu, quo regis omnia, quos ipſe affeceras afficiendos filio reſeruaſſes. Quanquam ad gloriam noſtrã fœcunda malis ſuis natio ita raptim adoleuit, robuſtéque recreata eſt, vt fortiſſimo Cæſari primitias ingentis victoriæ daret, cum memoria acceptæ cladis nõ infracta, ſed aſperata pugnaret. Differamus parumper Italicas expeditiones, quibus Seguſienſium ciuitatem, quæ ſuperatis Alpibus Italiæ clauſtrum objicit, cùm vi & virtute velut ianuam belli refregiſſes, inde per obiectas acies, per exercitus obuios vſque ad Romana mœnia inoffenſus victoriarum impetus percurrit. Quid memorem Bructeros? quid Clamaſos? Quid Eruſcos, Vangionas, Almanos, Tubantes? Bellicum ſtrepunt nomina, & immanitas Barbariæ in ipſis vocabulis adhibet horrorem. Hi omnes ſigillatim, dein pariter armati, conſpiratione fœderatæ ſocietatis exarſerãt. Tu tamẽ Imp. cùm tantam belli molem videres, nihil magis timuiſti quàm ne timeteris. Adis Barbaros, & diſſimulato Principis habitu quàm proximè poteras cũ duobus accedis. Nũquã eſt excelſior Principatus quàm cùm ſe publico ſubmittit officio. Facis verba, ſpem illorum agitas, & verſas crudelitatem, negas te eſſe præſentem. O verè cæca Barbaria, quæ in illo vultu ſigna Principis non videris, quem nec ſic quidem ſenſeris, cùm intra iactum teli ſecurus ſui ſtaret, Conſtantinum eſſe! Qui hoc poterat non timere, dubitare quidquam potes per omnia ſubnixum Deo vadere? Inuictos duces non times, & ſolus timeris. Tot regna, tot populi, & tantarum nationum congregatio indignam ſe viribus tuis putat, quem credit abſentem. Tibi tamen incrementum laudis ex multiplicatione terroris eſt, magnificẽtius congregata obteris quàm ſcrupuloſius diſperſa ſequeris. Innumeræ ſimul gentes ad bellum coactæ, ſed vno impetu tuo fuſæ, dum collatiuam vim comparãt, compendioſam victoriam præſtiterunt. Vno hoc bello, ſi debitis laudibus immorari vacaret, dies integer conderetur. Nunc ita omnia præteruolans cecidit oratio, vt victoriarum tuarũ non ſummam euolueret, ſed ornamenta monſtraret. His rebus ſemper è rep. geſtis tanta vi tantóque ſucceſſu, vt nunquam virtus tua inuenit, prudentia hæſerit, fœlicitas claudicarit, ſatis (vt opinor) probatum eſt perpetuam in te benignæ maieſtatis opẽ fluere. Vt cæleſtes exercitus tui non tunc primò miſſi, ſed tum demum intellecti eſſe videantur. Talis igitur ad liberandam Italiam & tam tutus accedis, vt cùm res bellica cæcos habeat euentus,

Digitized by Google

in te tamen dimicandi voluntatem pro victoriæ pignore tenebas, etsi abessent auxilia diuina. aderat enim robustus & florens, plenus viriū, animi plenus exercitus, lætus armis, & militiæ munera exequens studio magis quàm necessitate, (quippe tuis stipēdia sunt pauciora quàm prælia. Cùm dico prælia, significo victorias) præterea tam amans tui quàm tibi charus. ignosce enim superba virtus, quantùuis fiduciæ & spiritus capias, amor Principis facit militem fortiorem. Antiqua admodū res est quam proferam, sed non indigna memoratu. Illyrici quondā despicientes Eropi regis infantiā Macedones bello lacesserunt. Et prima quidem congressio secundū illos fuit, verùm Macedones cùm bellum reficerent, regem suum in cunis ad aciem detulerunt. Cùm illos ira, hos miseratio, illos signorum cantus, hos pueri vagitus accenderet, mutata est ratio certaminis, vicerunt qui amore pugnabant. Quanto igitur est amor fidelior accepti beneficij memoria quàm præsumptione futuri, quòd illic præcepta res iuuat, hic expectata blanditur, tantò tui animosiùs dimicauerunt, qui nō puero spē gratiæ munerabātur, sed Principi post natos homines benignissimo meriti debitū rependebant. Primā igitur Segusiensiū ciuitatē, quā primā iter dederat, victoria facilis amplexa est. Quę resistendi pertinacia ita in se Imperatoris vim conuertit, vt pietatem tamen non alienauerit: nam cùm introitus vi manu quęreretur, & portarum inflammatio ignem latè distulisset, cuius facilis per adiuncta contagio partu pestifero valescebat, maxima benignissimi Imperatoris fuit cura, non modò vt incendium non adiutum senesceret, sed oppressum emori posset, & longè operosior clemētia quàm fortitudo perfecta est, cùm plus in cōseruanda vrbe quàm in capienda fuerat laboris oriretur. Itaq; digrediens sic cupiditatem sui fecit, vt eā ad omne obsequiū nō victoriæ metus componeret, sed admiratio lenitatis. Optima aiunt esse remedia quæ ad vsum corrigendi nostri ex aliena calamitate nascuntur, verùm animus prauitate velut morbo impeditus dilectum boni non habet. Ecce iam apud Taurinos venientem pugna grauior expectat, nec Segusiensium vastitas monet vt sibi caueant, nec cogitāt quòd cum Principe res futura sit, quòd neque vis eius resistendi spem faciat, nec māsuetudo rationem. Cāpum latè iacentem tātus miles oppleuerat, vt nō improbaret fiduciā qui instructos videret. quæ enim illa fuisse dicitur species, quàm atrox visu, quàm formidolosa, operimento ferri equi atque homines pariter obsepti? Clibanariis in exercitu nomen est.

Superne

Superne omnibus tectis equorum pectoribus demiſſa lorica, & crurum tenus pendens, ſine impedimento greſſus, à noxa vulneris vindicabat. Te tamen Imperator non terruit, nec quòd tanto numero duplicabat armatura terrorem, nec quòd vim armis numerus addebat. certum eſt enim pro negotij modo animoſam eſſe virtutem, quòd ex ſe rerum captum ſuum temperat. In paruis propè ad ſecuritatem remiſſa, in mediocribus modicè intenſior, vbi magna venerunt, iuxta magnitudinem exantlandi operis erigitur. Illa armorum oſtētatio, & operti ferro exercitus, qui imbelles oculos vulneraſſent, inuictas mentes excitauerunt, quòd imbutus Imperatoris exemplo totis animis eius miles ardeſcit cùm inuenit hoſtem quem vinci deceret. Cataphractos equites, in quibus maximũ ſteterat pugnæ robur, ipſe tibi ſumis. His diſciplina pugnandi eſt, cùm aciem arctauerint, ſeruent impreſſionis tenorē, & immunes vulnerum, quidquid oppoſitum ſine hæſitatione perrumpāt. Sed tu Imp. prudentiſſime, qui omnes bellandi vias noſſes, opem ex ingenio reperiſti, quod tutiſſimũ eſt eludere, quod eſt difficillimũ ſuſtinere. Deducta acie, in reuocabilē impetũ hoſtes effundis, dein quos ludificādos receperas reductis agminibus includis. Nihil proderat contra tendere, cùm ex induſtria tua cederent. Flexum ad inſequēdum ferreus rigor nō dabat. Ita noſtri proditos ſibi clauis adoriuntur. Quæ grauib. ferratiſq; nodis hoſtē vulneri nō patentē cædēdo defatigabant, ac maximè capitib. afflictæ quos ictu perturbauerāt ruere cogebant. Tunc ire præcipites, labi reclines, ſemineces vacillare, aut moribũdi ſedilib. attineri, permixta equorum clade impliciti iacere, qui reperto ſauciandi loco paſſim, equitem effræni dolore fundebant. Ad vnũ interfectis, omnib. tuis integris, horrorem armorum ad miraculum victoriæ tranſtulerunt, quod qui inuulnerabiles habebantur ſine tuorum vulnerib. interiſſent. Antoninus, Imperator in toga præſtans, & nō iners nec futilis bello, cùm aduerſum Parthos armis experiretur, viſis cataphractis adeò totus in metũ venit, vt vltrò ad regē conciliatrices pacis litteras daret. Quas cũ Rex immodicus animi reſpuiſſet, inſolētia quidē Barbari debellata eſt, ſed patefactũ eſt in his tātā ineſſe violentiā, vt ea vincendus armis fideret, & ſuperaturus timeret. Quid ego referā poſt tātam & tā grauē pugnā quòd apud Brixiā magnus quidā & acer equitatus eſſet, fuga quā viſu aſtutior, & primo impetu tuo pulſus, Veronā vſq; cōtendit ad pſidia maiora? Neq; id dedecori fuit, ꝙ excuſati fugiunt qui tibi cedunt. Cōtingat quinimò timi-

ditati miseræ res ostentanda, fuga quæ habuerit dignitatem. Ipsa autem Verona, freta immanibus copiis, quas in vnum aduentus tui formido conduxerat, cùm multorum iam cladem accepisset, facta est parumper metu cunctatior, non ratione fidelior. Muris se ab impetu vindicat. Aderat quidem Ruricius, expedientissimus belli, & tyrannicorum Ducum columen. Per tota admodum mœnia magna vis hominum, & apud Brixiam pleriq; iam fracti, vt in corpore cùm aliqua pars ægra est, valetudo omnis cõtaminari solet, sic illius multitudinis portio malo affecta totum exercitum timoris contagio dissiparat. Quam faciles lapsus infirmitas habet, cùm eam intempestiua mouit audacia, cùm sæpe aliàs, tum maximè in illa obsidione perspectum est. Clausi impetum faciunt, & qui se aliquamdiu latendo à morte defenderant, facta pugnandi causa pœnas eruptionis temerariæ pependerunt. Idémq; Ruricius magna suorũ clade reiectus in mœnia, spe iam lassa, & adhuc mente vesana, cùm se Veronam proripuisset, nouos eôdem egit exercitus, & præcipitante iam die bellum non detrectauit, pugnæ auidior quàm salutis. Sed eum exitus magis quàm merita fefellerunt. nam furorem mors domuit, quem non potuerat considerata ratio, nec victi formido sanare. O nox illa æternis seculis monumentísq; mandanda, cùm spiris tenebrísq; congressus Fortunæ totum liceret, tu tamen Imp. non intutior tempore quàm adeo tectior, sæuissimo hosti inultus instares, & libertate cædis exultans donum noctis duceres quòd pugnãtem nemo seruaret! Per infestas acies interritus vadis, dẽsissima quæque prorumpis, dejicis, proteris. Mortis decus perdunt quos ignoratus affligis. Nisi quod te ipsa vis tua cogit agnosci. nihil enim te permouent tubarum fractæ voces, horrendus militum clamor, permissa casibus vulnera, illisi cominus gladij, cadentium graues gemitus, arma latè strepentia, & in vnum quendã sonitum diuersi fragoris acta confusio, quòd hæc omnia aut virtus negligit, aut ira non sentit. Nox ipsa, iustissima bellantibus causa terroris, vehementiorem te agendis stragibus fecerat. quòd solùm enim virtutis tuæ impedimentum est, miserationem tenebræ non habẽt. Vt intelligi liceat quantum illo in bello vis tua perfecerit, pietate non retenta, & maiestate secura. Prælio vix multa nocte confecto, fessus cędibus, anhelus ex bello, cruore oblitus, sed hostili, ad obsidionis vigilias recurrebas. O Fortuna! O prępotẽs Roma! Quam tu vnquam gratiam pro tantis laboribus referes? Nisi quòd indulgentissimus Princeps, tanquam hoc ipsum tibi debeat,

debeat, eò clariorẽ habet quò maiore labore ſeruauit. Et quoniá me ad Vrbis commemorationem ſors quædam intulit, nõ rerũ ordo deduxit, neque reuocare orationem fas eſt quò iamdudum contenta veniebat, prætereo te Aquileia, te Mutina, cæteráſque regiones, quibus propter inſecutas incredibilium bonorum cõmoditates gratiſſima fuit ipſius oppugnationis iniuria. ſenſerunt enim tranſlatis ad fortiſſimum Principem fortunarum ſuarũ gubernaculis quàm facilè omnia ad ſalubrem curſum redirent, quæ ita deferebantur, vt mox aut malorum omnium ſcopulis illiderentur, aut miſeriarum vadis adhæreſcerent. Prætereo inquam & hæc, & alia complura, quorum eſt & ſigillatim oneroſa moles, & omnium ſimul aceruus oneroſior. Nam quę diducta ferre nequeas, his congregatis ſubire ſpei importunioris eſt quàm fiducię prõptioris. Recuperata igitur Italia, hic primus fuit liberandę Vrbis gradus, & ad victoriam facilis acceſſus, quòd illum ſemper excedendę Vrbis viſceribus inhęrentem ex aſſuetis latebris vis diuinitatis excuſſit. In quo quidem tantum momenti fuit ad perficiendę rei facilitatem, vt non tam gloriãdum ſit virtuti tuę pręſtantiſſime Imp. quòd eum viceris, quàm gratulandum fœlicitati quòd ad pugnam potueris euocare. non enim caſu, non fiducia factum putemus, vt vltrò etiam exercitum educeret aduerſum eum cuius aduẽtus ſtridorem ipſum perhorreſceret, niſi animũ iam metu deuium infeſtior Deus, & pereundi maturitas perpuliſſet. Quòd ita ratio diſponendi exercitus docuit illum mẽte perdita, implicatóq; conſilio, cùm eũ pugnę locũ caperet, vt intercluſa fuga moriendi neceſſitatem imponeret, cùm ſpem victorię non haberet. Quod quidem Imperatori noſtro optandum largiter fuit, qui hoc vno maximè offenditur, ſi certamẽ lubricum faciat ſpes prompta fugiendi. Relaxauerit acies, aut frõs impulſa titubauerit, fiducia manuum ad pedes migrat. Nõ amas Imp. bella, niſi feruentem hoſtem in gradu ſuo pręciſa fuga teneat, vt aut ferro concidat, aut miſeratione ſeruetur. Apud Tyberim igitur ſuos inſtruxit, ſic ripę locatos, vt vltimorum veſtigia pręſagio quodam euenturę cladis vnda fatalis alueret, ita verò multitudine ſuppeditante, vt vltra quàm viſus agi poſſet extenta acies pertineret, nõ frons imbecilla tractu inualido duceretur, ſed tanta ſubſidiorum atque ordinum confirmatione, vt acies non porrectior quàm robuſtior murum vtrimq; pręberet, quòd eam nec conſtipatio contraxiſſet, nec longitudo tenuarat. Prętermittam hoc loco Conſtantine maxime diſponendi mi-

Digitized by Google

litis tui miram incredibilémq; ratioñe. hoc enim persequi vellē quem tenuisset locum cælestis exercitus dicam. Quanquam non illos arbitror stetisse nisi tecum. difficillimam enim pugnæ partem tibi deligis, & tanquam pro fortunæ gradu modus virtutum debeatur, ita inter tuos nō vis Principatu magis excellere quàm labore. Cumulatissimum quidem Principis munus est, si manus etiam cesset, non cessasse cōsilio, sed tu non segnior gerere quàm iubere, simul exercitus tuos monito regis, opere iuuas, incendis exemplo. Quod hic etiā facis prōptius quàm in cæteris prælijs, quòd in præsenti erat tam ampla pugnæ merces quàm pugnator illustris, & statim Roma victoris. Cuius rei cùm imaginem cepi, dicturus horresco. Inuadis primus aciem, solus irrumpis. Obumbrant euntem telorum irriti iactus, sonat ictibus vmbo securus. His quos cum trabalis hasta dejicit insultans ferus proterit. Fulget nobilis galea, & corusca luce gemmarū diuinū verticē monstrat. Auro clypeus, auro arma collucent. O quantam vim possides virtus, quæ in hoc habitu plus terroris præferas quàm decoris! Secuti hunc ardorē fortissimi milites, & dignos se ductu eius imperióq; testati, sic viritim laborauerūt, quasi summa res singulorū manu niteretur. Non cōmemorabo hic tectas cōtinuis stragib. ripas, nō oppletū aceruis corporum Tyberim, & inter congestas altè cadauerum moles ægro nixu ac vix eluctantib. gurgitib. exeuntem, quódque illum ipsum tyrannum non mors virilis, sed fuga turpis prodidit, & dignum ignauiæ & sæuitiæ exitu fluctus sanguinei necauerūt. Perstringi hæc satis est, quòd & pridie prolixiùs mihi dicta sunt, neque pro dignitate exequi copia est, & ne pugna raptim gesta diutius narrata quàm confecta videatur. O si nunc mihi facultas daretur sermonis pro rerum dignitate figurandi! Adhiberē omnes flosculos, & abuterer exquisito quodam lepore ac venustate dicendi. Iam strepitus Martij, jam turbarum fragores festis & resultanti fauore mutantur. Dicendus est in Vrbem ingressus Imperatoris, & in exprimendo S.P.Q.R. maximo gaudio ingrata nisi & ipsa lasciuiat oratio. Nullus post Vrbē conditā dies Romano illuxit imperio cuius tam effusa támq; insignis gratulatio aut fuerit, aut esse debuerit, nulli tam læti triumphi, quos Annalium vetustas consecratos in litteris habet. Non agebantur quidē ante currū vincti duces, sed incedebat tandem soluta nobilitas. Non coniecti in carcerem Barbari, sed deducti è carcere Consulares. Non captiui alienigenæ introitū illū honestauerunt, sed Roma iā libera. Nihil ex hostico accepit, sed seipsā

recu-

recuperauit, nec præda auctior facta eſt, ſed eſſe præda deſiuit, & (quo nihil adjici ad gloriæ magnitudinem poteſt) imperium recepit quæ ſeruitium ſuſtinebat. Duci ſanè omnib. videbãtur ſubacta vitiorum agmina, quæ Vrbẽ grauiter obſiderant. Scelus domitum, victa Perfidia, diffidens ſibi Audacia & Importunitas catenata, Furor vinctus, & cruenta Crudelitas inani terrore frendebat, Superbia atque Arrogantia debellatæ, Luxuries coërcita, & Libido conſtricta nexu ferreo tenebantur. Sequebatur hunc comitatum ſuum tyranni ipſius teterrimum caput, ac (ſi qua referentib. fides eſt) ſuberat adhuc ſæuitia, & horrendæ frõtis minas mors ipſa nõ vicerat. Injiciebantur vulgò contumelioſiſſimæ voces. nã & ludibriis oppreſſoris ſui auſpicari libertatem iuuabat, & mira voluptate cõceptus è vita terror inſultatione interitus obterebatur. Quis triumphus illuſtrior? quæ ſpecies pulchrior? quæ põpa fœlicior? Dicã itaq; Imp. quo vno ſatis mihi videor diuinã gloriam tuã ſignificaturus. Quot in illo turpitudinum notas extinxeras, tot in te laudum infulæ refulſerunt. Fraudari indulgentiſſimus Princeps nemo voluit, quominus omnia quò odium eius peruaſerat ſpectaculum tyrannici funeris expiaret. Vbique iam quidem lætitiam geſtæ rei diffuderat. Fama velox, & ad celeritatem nuntij pennata Victoria, inſequebatur tamen vberiore cum gaudio ipſius rei fructus, quòd ad animum languidius accedunt quæ aurium via manant quàm quæ oculis hauriuntur. Itaque tanti per Italiam concurſus hominum excitabantur, tantæ ex oppidis effuſiones, vt facilè anteacti terroris teſtificatio in præſenti exultatione luceret. Pari ſtudio miſſum eiuſdem tyranni ad permulcendam Africam caput, vt quam maximè vnus afflixerat laceratus expleret. Et nondum ſatis tempeſtatiuo mari, affuerunt tamen nauigantibus fœlices auræ, & fluctus ſecundi, beatiſſimámque victoriam ipſa etiam elementa iuuerunt. Caput, in quo titulus tantæ laudis circumferebatur, reddidit Tyberis, proſecuti ſunt venti, maria ſeruarunt. Quonam modo te potens Africa, quanto lætitiæ fremitu, quàm inſolenti voluptate iactaſti? nihil quippe eſt immoderatius quàm poſt lõgam triſtitiam repens gaudium. Impetu ſuo feruet, nec vt primum liberum continuò defæcatum, ſtatim purum eſt. nam vt fiſtulæ cùm vi diu interceptæ ſunt, exitũ dato quô largiores, eô craſſiores aquas euomunt, ſic vota hominum metu interclusa turbidè aliquid egerunt cùm cumulata ruperunt. Hæ victoriarum gratulationes. Nec minus vberes fructus reliquiarum virtutum fuerunt. Implicatam quidem

atque obsitam Vrbem grauissimis malis euoluerũt indefessa vis, atque eximia fortitudo. sed quantum boni prudentia excogitauit, benignitas & clementia contulerunt. Quorum quid magis iuuerit difficilis æstimatio est. ná & calamitate obsessis finis est, voti miseria liberari, & mox facultas miseriarum parum grata est, nisi lætitia consequatur. Ita pro se quæque officiis suis functæ fortitudo & liberalitas Imperatoris, cumulatissimam Vrbis beatitudinem exhauriendæ, & congerendis commodis reddiderũt. Facilior quidem & multo procliuior lædendi quàm commodandi semper est via, vulnerare integrum quàm sauciato mederi, dissipare rapta quàm diuulsa componere, cessit tamen rerum hæc conditio Principi nostro. nam quidquid mali sexennio toto dominatio feralis inflixerat, bimestris ferè cura sanauit. Sanauit dico? Redintegratio status pristini permulcendo dolori satis est, nõ & arcessẽdæ gratulationi, nec amplius postules quàm vt eum sui non pœniteat, qui solitario modo id egit, vt recuperatis quæ amiserat non doleret, sed etiam vt nouorum adoptione gauderet. Prætereo priuatim reddita omnibus patrimonia quos illa monstrosa labes extorres domo fecerat, prætereo inquam, quia vix sufficit oratio facta publicè explicare. Quanquam ex singulis sint augumenta reip. & quidquid in eá conferatur id omne proportione permanat, & vicissim necesse est quod sigillatim omnes adipiscuntur in cõmune reip. redundare. Iá illa vix audeo de tanto Principe cõmemorare, quòd nullam matronarum cui forma emendatior fuerit boni sui piguit, cùm sub abstinentissimo Imp. species luculenta non incitatrix licentiæ esset, sed pudoris ornatrix. Quæ sine dubio magna, seu potius diuina laudatio sæpe in ipsis etiá philosophis non tá re exhibita, quàm disputatione iactata. Sed remittamus hoc Principi nostro, qui ita tẽperantiam ingenerare omnibus cupit, vt eá non ad virtutum suarum decus adscribendá, sed ad naturę ipsius honestatẽ referendá arbitremur. Quid? faciles aditus, quid? aures patiẽtissimas, quid? benigna responsa, quid? vultum ipsum augusti decoris grauitate, hilaritate permixta, venerandum quiddam & amabile renidẽtem quis dignè exequi possit? Quarum rerum miraculo sic omnes deuinciebantur, vt non tam omnes dolerent quòd illum tyrannum ita diu tulerant, quàm quòd tali Principe tam serò fruerentur. Longum est ex illo percensere beneficia Principis, quæ in vrbem sine modo redeuntia contexta eius benignitate fulserunt, ita infinita numero, commodis magna, vt nunquam obliuione gratiam obductura

obductura sit vel multitudo omnium, vel vtilitas singulorum. Sensisti Roma tandem arcem te omnium gentium, & terrarum esse reginã, cùm ex omnibus prouinciis optimates viros Curiæ tuæ pigneraueris. Vt Senatus dignitas non minùs nomine quàm re esset illustrior cùm ex totius orbis flore cõstaret. Populi verò Romani vis illa & magnitudo venerabilis ad imaginem antiquitatis relata non licentia effrænis exultat, non abiecta languidè iacet, sed sic assiduis diui Principis monitis temperata est, vt, cùm ad nutum eius flexibilis & tenera ducatur, morigeram se non terrori eius præbeat, sed benignitati. placidam quippe rerum quietem, & profundum Vrbi otium gentes perdomitæ condiderunt. Vacat remissioribus animis delectamenta pacis adhibere. Celeberrima quæ Vrbis nouis operibus enitescunt, nec obsoleta modò per vetustatem rediuiuo cultu insigniuntur, sed illa ipsa quæ antehac magnificentissima putabantur, nunc auri luce fulgentia indecoram maiorum parsimoniam prodiderunt. Idcircò ipsæ maximæ sublimes porticus, & rutilantes auro columnæ tantum inusitati ornatus dederunt, vt illò non minus cupidè conueniatur loci gratia quàm speculi voluptate. Tantorum Roma compos bonorum, quæ quidem ei sunt cum toto orbe communia, habuit insuper ingentis spei fructum, quem propositum sibi ex Cæsaribus nobilissimis habet, eorúmque fratribus, quorum iam nomina ipsa veneramur, etsi vota nostra iterum proferuntur. Nec Lacedæmoniis magis licuerit hoc instituto remp. tueri suam, cùm regem nisi ex stirpe Herculis non haberent. tuos Constantine maxime, tuos liberos, ac deinceps nepotes tecum optat, vt tanto à pluribus petantur quanto ad maiora nascuntur. Declarant ecce rationem cupiditatémque votorum facta Crispi, Cæsarum maximi, in quo velox virtus ætatis mora non retardata pueriles annos gloriis triumphalibus occupauit. Cuius ita iam vberes scatent laudes, vt plenæ possent videri, nisi cœpisse & patrem cogitaremus. Qui quidem nunc nobilissimus Cæsar venerandi patris, fratrum, suorúmque omnium fruitur aspectu, séque fruendum omnibus præbet. Cruda adhuc hyeme iter gelu intractabile, iminensum spatio, niuibus infestum, incredibili celeritate confecit. Vt intelligamus alacritatibus nihil asperum, qui ipsam quam à suis petebat tam laboriosam instituerit voluntatem. Quæ tuum Constantine maxime mite pectus inundauit gratulatio, cui tanto interuallo videre filium licuit, & videre victorem? Narrauit vtique exhau-

Digitized by Google

ſta bella, & hoc ad ſuam gratiam, non ad ſui oſtentationem: qualis excipiendo hoſte, quàm reſiſtenti vehemens, quàm facilis ſupplicanti. Audiuit frater intentus, & puerilem animum ſpes læta & blanda gaudia titillarunt: cúmque miraretur fratrem, etiam ſibi fauit, quòd ex annis eius quàm proximus tantæ gloriæ eſſet agnouit. Nunc te Conſtantine maxime omnes rogamus, cùm præſentem laudaueris, cùm iam reip. flagitanti, cùm Gallis deſiderantibus reddes, iterum atque iterum moneas reuertentem (neque enim perſuaderi facilè poteſt) & ſi quando armis veſtris contuſa Barbaria aliquid tamen mouerit, ſit ille animo, ſit conſilio tui ſimilis. Temperet modò dextræ, manui parcat, & ſit aliquid (quæſumus) in quo te iterum nolit imitari. Te verò Conſtantine Cæſar, incrementum maximum boni publici, quibus modis amplectitur Romana fœlicitas, quæ de te tantùm expectat quantum nomine polliceris? Et licèt ætas adhuc euocet ab imitatione virtutis paternæ, iam tamen ad pietatem eius natura deducit. Iam maturato ſtudio litteris habilis, iam fœlix dextera fructuoſa ſubſcriptione lætatur. Delegat multa indulgentiſſimus parens, & quæ per te concedit referri ad gratiam tuam mauult. Quid igitur his temporibus fortunatius, quàm beneficio Conſtantini maximi, qui tam maturè nobis Cæſares dedit, vt vtamur maximis eorum commodis, & integra ætas ſuperſit? Nihil imminuitur, & plurimum ſumitur. Vt cùm res largiter ſuppetat, ſpes tamen illibata permaneat. Quinquenniis igitur fœliciter inchoatis, decennia Cæſarum nobiliſſimorum, vltra poſteros noſtros extendenda, quàm impensè rogare & orare nos conueniat ipſis bonis temporum, & reip. vtilitatibus admonemur. Iacet in latere Galliarum, aut in ſinu tuo fuſa Barbaria, per ſe ipſa potens natio, & poſt Romanam magnitudinem in terris ſecunda. Amicitiam tuam Conſtantine maxime non minùs trepidè, quàm amabiliter petiuerunt. Nulla in terris tam ferox natio eſt quæ te non metuat, aut diligat. Omnia foris placita, domi proſpera. An non vbertate, fructuum copia exornatæ mirandum in modum, ac propè de integro conditæ ciuitates? Nouæ leges gerendis moribus, & frangendis vitiis conſtitutæ. Veterum calumnioſæ ambages reciſæ captandę ſimplicitatis laqueos perdiderunt. Pudore tuo munita coniugia. Securę facultates ambitione ſui gaudent, nec aliquis habendi quàm plurimum metus, ſed in tanta bonorum affluentia magna verecundia non habendi. Hic denique ſta-

tùs rerum est, vt obtinendæ potiùs fœlicitatis votum geramus quàm augendæ cupiditatis. Vnum modò est quo fie i posset Roma fœlicior, maximum quidem, sed tamen solum, vt Constantinum, conseruatorem suum, vt beatissimos Cæsares videat, vt fruendi copiam pro desiderij modo capiat, & nos alacris excipiat, & cùm reip. ratio digredi fecerit, receptura dimittat.

EVMENII PANEGYRICVS FLAVIENSIVM NOMINE CONSTANTINO AVGVSTO dictus.

SI Flauia Æduorum, tandem æterno nomine nuncupata, sacratissime Imp. commouere se funditus, atque huc venire potuisset, tota profectò coràm de tuis in se maximis pulcherrimísque beneficiis vna voce loqueretur, tibíque restitutori suo, immò (vt verius fatear) conditori in ea potissimum ciuitate gratias ageret, cuius eam similem facere cœpisti. Sed quoniam non potest, gestit animo, quæ Natura non patitur, clamoréſque suos quibus quotidie laudes tuas tollit in cælum ex iud ri à te non sinit interiecta longinquitas sua, (id quod fieri dicebat) gaudiorum patriæ meæ nuntium sponte suscepi, vt essem iam non priuati studij litterarum, sed publicæ gratulationis orator. voluimus sacratissime Imperator, cùm in illo aditu Palatij tui stratum ante pedes tuos ordinem in fulgentiæ tuæ voce diuina, porrectáq; hac inuicta dextra subleuasti, Numini tuo gratias agere. Nec mihi verba quæuis imparata defuissent, (quis .n. aut præparare se ad beneficia tã insperata potuisset, aut

à tanta gratulatione cohiberet?) sed habui rationem loci ac tẽporis, ne meus ille ardor animi, studiúmque dicendi tibi quidem (quod mihi ad immortalitatẽ sufficeret) probaretur, sed propter assistẽtiũ paucitatem minùs quàm te dignũ esset iret in populo, sed te vno die de salute nostra multa tractantem moraretur oratio, quæ pro magnitudine meritorum tuorum festinare non posset. Nunc itaq; cùm in hac vrbe, quæ adhuc assiduitate præsentiæ tuæ præ cæteris fruitur, (habebit enim fœlicitas æmulã Flauiam nostram) totus tibi amicorum tuorum comitatus, & omnis imperij apparatus assistat, & cùm omnes homines omnium ferè ciuitatum aut publicè missi, aut pro se tibi supplices adsint, dicam Imperator ea quæ libenter agnoscas, & cæteri nobis indulta nõ crederent, nisi te cognoscente dixissem. Primum est autẽ, sacratissime Imperator, in agendis gratiis ostẽdere id quod indultum sit, non fortunæ fœlicitatis, sed iustæ fuisse clementiæ. nam cùm omnes homines coràm non indigentes iuuare boni sit Principis, tum præcipuè bene meritis & grauiter affectis subuenire sapientis est. Quod cùm ostendam non tam studio prædicandæ patriæ meæ, quàm officio demonstrandæ prouidentię, tum potissimè beneficiorum tuorum magnitudinem prosequar, tuam maiore voto quàm ingenio. Quęnam igitur gens toto orbe terrarum in amore Romani nominis Æduis se postulet anteponi? Qui primi omnium inter illas immanes & Barbaras Gallię gentes plurimis Senatusconsultis fratres populi Rom. appellati sunt, & cùm à cęteris Rhodano ad Rhenum vsque populis nę pax quidem posset nisi suspecta sperari, soli & consanguinitatis nomine gloriati sunt, & nuper (vt media pręteream) Diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias soli vocauerunt, & ante paucissimos annos (quod maximè prędicandum) plurima patris tui beneficia partim rebus effecta perceperunt, partim animo significata lętantur. Fuit olim Saguntus fœderata, sed cùm iam tędio Punici belli nouare imperium omnis cuperet Hispania, fuit amica Massilia, protegi se maiestate Romana gratulabatur; imputauere se origine fabulosa in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses: soli Ædui non metu territi, non adulatione compulsi, sed ingenua & simplici charitate fratres populi Rom. crediti sunt, appellarique meruerunt. Quo nomine pręter cętera necessitudinum vocabula & communitas apparet, & dignitatis ęqualitas. Deinde cùm finitimę nationes ipsi illi Romanę fraternitati, non glorię inuidentes, & vsque in perniciem soli odiis

incitatę,

incitatæ, Germanos ſibi auxiliarios dominos inuocaſſent, princeps Æduus in Senatum venit, rem docuit, cum quidem oblato cõſenſu minus ſibi vindicaſſet quàm dabatur, ſcuto innixus perorauit. Imperata ope, Romanum exercitum, Cæſarémque cis Rhodanum primus induxit. ſemita enim Galliæ vſq; ad id temporis Tranſalpina Gallia nominabatur. Sed enim Ædui totum iſtud quod Rheno, Oceano, Pyrenæis montibus, cunctis Alpibus continetur, Romano imperio tradiderunt, hybernis hoſpitaliter præbitis, ſuppeditatis largiter commeatibus, armis fabricandis, pedeſtribus, equitum copiis auxiliantibus. Ita in vnam pacem ſociatis omnibus Celtarum Belgarúmque populis, eripuere Barbaris quidquid iunxere Romanis. Dicet aliquis, Vetera iſta ſunt. Et quidem hoc ſanctiora quòd vetera. bonis enim meritis cum ætate dignitas & pondus accedit. Atque vt magno natu parentes magis magíſque in dies veneramur & colimus. fratrum verò æqualitas, & liberorum ſoboles blandiore licèt, leuiore tamen animos tangit affectu, ita beneficia antiqua grauiora ſunt, quamuis præſentia ſuauiora videantur. Sed tamen ſi illa vetuſtate obſoluerunt, qui hæc recentia quæ pueri vidimus? Attende (quæſo) quanti ſit Imperator quòd diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias primi ſollicitauerunt, expectantéſque eius auxilium, ſeptem menſibus clauſi, & omnia inopię miſeranda perpeſſi, tum demum irrumpendas rebellib. Gallicanis portas reliquerunt cùm feſſi obſeruare non poſſent. Quòd ſi vobis, & conatibus Æduorum Fortuna fauiſſet, atque ille reip. reſtitutor implorantibus nobis ſubuenire potuiſſet, ſine vllo detrimento Romanarum virium, ſine clade Catalaunica compendium pacis reconciliatis prouinciis attuliſſet fraternitas Æduorum. Ob hęc igitur merita & priſca diuus pater tuus ciuitatem Æduorum voluit iacentẽ erigere, perditámq; recreare, non ſolùm pecuniis ad calendaria largiendis, & lauacris quę corruerant extruendis, ſed & methycis vndique transferendis, vt eſſet illa ciuitas prouinciarũ velut vna mater, quę reliquas vrbes quodammodo Romanas prima feciſſet. Dixi quàm bene meritis Æduis ſubueneris Imperator, ſequitur vt dicã quàm grauiter afflictis. Qui locus nimium quantum plus mihi ſuppeditaret orationis ſi fas eſſet, audiẽte te, rebus triſtiorib. immorari. Vt igitur in prędicandis laudib. patrię meę verecundia modum fecit, ne arroganter inſurgerem, ita in commemorandis eiuſdem malis & meus dolor, & tuarum aurium conſuetudo co-

Digitized by Google

hibebit. nihil enim libenter audis, nisi quos pro tuis gratuleris. Sed tamen (quæso) Imp. iniunge patientiam sensib. tuis, vt quemadmodũ præstantes scientia medici non aspernãtur vulnera inspicere quæ sanant, ita nunc tu paulisper audias Æduorũ labores quos sustulisti. neq; enim potes sine experimento misericordiæ ad laudem clementiæ peruenire. Iacebat illa ciuitas nõ tam innixa Romanis, quàm virium defectione prostrata, ex quo eam noui census examinauerat acerbitas. Nec tamen iustè queri poterat, cùm & agros qui descripti fuerant haberemus, & Gallicani cẽsus communi formula teneremur, qui fortunis nemini possumus æquari. Quo magis Imp. clementiæ tuæ gratias agimus, qui remediis sponte concessis fecisti, vt quod nõ poteramus iure petere, iustè obtinuisse videamur. habemus enim (vt dixi) & hominum numerum qui delati sunt, & agrorũ modum, sed vtrumque nequam hominum segnitia, terræque perfidia. vnde.n. nobis Remus, aut Neruius, aut ipse ille de proximo Tricassinus ager, aut arator, quorum reditus cum labore contendũt? Quanquam meritò quiuis si ignoscat ipsis cultoribus, quos piget laborare sine fructu. siquidem ager qui nunquam respondet impendiis ex necessitate, deseritur etiam inopia rusticanorum, quibus in aëre alieno vacillantibus, nec aquas deducere, nec syluas licuit excidere. Ita quidquid olim fuerat tolerabilis soli aut corruptum est paludibus, aut sentibus impeditum. Quinetiam ipse ille pagus Arebrignus manu seritur inuida, cuius in loco vitiũ cultura perspicua est. nam retro cætera, syluis & rupibus inuia, securarũ sunt cubilia bestiarum. Illa autem quæ subiecta & vsque Ararim porrecta planities fuit quidem (vt audio) aliquando iucunda, cùm per singulorum fines continua cultura procursus fontium vallibus patentibus euehebat, nunc autem interclusis vastitate meatibus, quidquid humilitate sua fuerat vberius in voraginem & stagna conuersum. Ipsæ deniq; vineæ, quas mirãtur ignari, ita vetustate senuerunt, vt culturam iam penè non sentiant. radices enim vitium, quarum iam nescimus ętatem, millies replicando congestę, altitudinem debitam scrobibus excludunt, & ipsam propaginem non debitam, sed obtectam perdunt imbribus eluendam, & Solibus perurendam. Nec possumus (vt Aquitanis, aliisque prouinciis familiare est) nouis vitibus locum vbique metari, cùm suprà saxa perpetua sint, infrà humilitas ruinosa. Nam quid ego de cæteris ciuitatibus illius regionis loquar, quibus illacrymasse te ipse confessus es? vidisti enim non vt per

agros

agros aliarum vrbium, omnia ferè culta, aperta, florentia, vias faciles, nauigera flumina ipsas oppidorum portas alluēcia, sed statim ab eo fluxu è quo retrorsum via ducit in Belgicam vasta omnia, inculta, squalentia, muta, tenebrosa, & vt militaris via sit cōfragosa, & alternis montibus ardua atque præceps, vt vix semiplena carpenta, interdum vacua transmittat. Ex quo sæpe accidit vt obsequia nostra tarda sint, cùm paruarum frugum nobis difficilior sit euectio quàm cæteris plurimarum. Quo magis Imp. pietati tuæ gratias agimus, qui cùm scires itinerum regionū nostrarum aditum atque aspectum tam fœdum támque asperum, tum illò deflectere, & vrbem illam sola opis tuæ expectatione viuentem illustrare dignatus es. Boni Principis est libenter suos videre fœlices, sed melioris inuisere etiam laborantes. DI boni! quisnam ille tum nobis illuxit dies (iam enim ad prædicanda remedia ordine Numinis tui superuenit oratio) cùm tu (quod primum nobis signum salutis fuit) portas ipsius vrbis intrasti? quæ te habitu illo in sinum reducto, & procurrentibus vtrinque turribus amplexu quodam videbantur accipere. Miratus es Imp. vnde se tibi tanta obuiam effunderet multitudo, cùm solitudinē ex vicino mōte vidisses? Omnes enim ex agris omnium ætatum homines conuolauerunt, vt videret quem superstitem sibi libenter optarent. quod enim ad propagandos aliorum Principum solenni verborum more iuratur, tibi Constantine soli, vltra omnium nostrûm fata victuro, securè vouemus, cui tam longa ætas propria debeatur. Magna est profectò vis post diuturnam ægritudinem atque mœstitiam surgentium gaudiorum. Caluit in nobis vltra vires nostras animus ad lætitiam, vt quodam præsagio futuræ fœlicitatis elati tāta te exultatione suscepimus, quasi iam indulgentiam qua vsurus eras haberemus. Exornauimus quibus in Palatium peruenitur, paupere quidem supellectile, omnium signa collegiorum, omnium Deorum nostrorum simulacra pertulimus, paucissima clarorum instrumenta modulorum, per compendia sæpius tibi occursura pertulimus. Diuites nos crederet qui veritatem studio æstimaret. Sed enim prouidentiam tuam latere non potuit quamuis bene dissimulata paupertas: intellexisti officiosam & honestam inopum vanitatem. Spōte nos ad Numinis tui aditum vocas, sponte affari, quod opus desideraremus interrogare dignatus es. Hæc sunt Imperator vera beneficia, quæ non precibus efflagitata, sed ex voluntaria tua benignitate proueniunt, & citra vllam petendi molestiam adi-
Digitized by Google

piscendi voluptatem dederunt. neque enim parui negotij est Imperatorem totius orbis pro se peculiariter rogare, sub tantæ maiestatis affectu perfricare frontem, vultum componere, confirmare animū, verba concipere, trepidanter dicere, aptè definere, expectare responsum. Has omnes difficultates Imperator verecundiæ nostræ remisisti, non solùm vltrò percunctando quid remedij posceremus, sed etiam tibi ipsi suggerendo quæ nos tacebamus, dum nos iacentes ad pedes tuos clementissimo attollis afflatu. Vidimus mimimam tuam humentibus oculis eminentem. Ibant per hæc ora lacrymæ, nobis salutares, tibi gloriosæ, & nos inuicem iam dolore discusso flebamus gaudio. nam sicut agros diuturno ardore sitientes expetitus votis imber vbertat, ita lacrymæ tuæ pectora nostra gaudiis irrigabant. Vt quamuis nefas esset te flente lætari, vinceret tamen gratulatio religionem, cùm lacrymæ illæ pietatis essent indices, nō doloris. Et hæc quidem nobis ad summam gratulationem sufficere potuissent, etsi remediorum nostrorum spem distulisses, & quibus nos opibus leuaturus esses dubium reliquisses, sed tam prompta in te est natura bonitatis, vt quod pia mente conceperis statim voce declarares. Sic ingenui largíq; fontes vt vbiq; possint ire festinant, sic celeriter in terras cœlo missa perueniunt, sic denique diuina illa mens quæ totum mundum hunc guberiat quidquid cogitauit illud fecit. In quo tamen, Imperator, si cōcilium amici callidioris admitteres, esset quod fortasse reprehenderetur, nimium te scilicet facilè ea quæ sis tributurus aperire, & sine vllo artificio citò promere, quæ sperari diu debeant. Nescis Imperator tua cōmendare beneficia, præstandi celeritate occupas tempus optādi. Sed enim indulgentiæ celeritate vicisti Imperator ipsa elemēta quibus animam viuimus. Diu venturi hominis paratus optatur, diu vagitus inconditi locuturam differunt vocem, diu fruges hyems cohibet, ver elicit, ęstas flore solidat, calor ematurat; tu nobis vitam pariter totam dedisti, tu fructus meritorum tuorū statim nos metere, & in conditis referre iussisti. Releuaturus censum, definisti numerum. Reliqua debita remissurus, quantum deberemus interrogasti. Quæ interrogatio manifesta promissio fuit. nā cùm is qui omnia potest quid sibi debeatur interrogat, non curiosè percunctatur vt sciat, sed liberaliter cupit audire quantum remittat. Separatè igitur vtique dicam. neque enim quasi per satyram confundenda sunt tua beneficia. Septem millia capitum remisisti, quartam amplius partem nostrorum censuum, & tamen

vtrum

vtrum sufficeret hoc nobis sæpius requisisti. O nos vtrumque verecundos dicam nimium, ac satis gratos, qui reticuimus, hæsimus, indulgentiæ tuæ amplè fluenti modum fecimus! Plus adhuc præstare cupiebas, si ausi fuissemus exposcere. Quantum sit hoc Imp. beneficium, quàm necessarium nobis, quàm vtile etiam deuotionis officiis, non queo satis dicere. Remissione ista septem millium capitum vigintiquinque millibus dedisti vires, dedisti opem, dedisti salutem, plúsque in eo consecutus es quod roborasti quàm recidisti in eo quod remisisti. Quater tantum ter firmum certúmque redditum est. Id quod irritò petebatur. siquidem desperatio perferendi debiti etiam id quod dari poterat inhibebat, nec erat ratio conandi, cùm non esset spes vlla complēdi. O diuinam Imp. tuam in sananda ciuitate medicinam! Sicut ægra corpora & onerata stupentium torpore membrorum resecata aliqua sui parte sanantur, vt imminuta vigeant quæ exacerbata torpebant, ita nos nimia mole depressi leuato onere consurgimus. Nescit taxare indulgentiam tuam qui te putat septem millia capitum sola donasse. Donasti omnia quæ stare fecisti. quanquam enim adhuc sub pristina sarcina vacillemus, tamen leuior videtur, quia nemo præfertur. Exonerandi præsumptio dat patientiam sustinendi. Certè & tum liberi parentes suos chariores habent, & mariti coniuges non grauatè tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera sibi remissa lætantur. Ita omnium pietas olim fessa respirat, & suos quemque iuuat numerare securum, cùm plures adiuuant obsequia paucorum. Quo magis spe futuri temporis eleuamur. Recreatur animus securitate præteriti, remissisque reliquis nihil est quod respectandum timendúmque sit, quod aliquid virium venturis pēsitationibus necet. Ita duorum temporum, quæ sunt maxima, molestia liberati sumus, vnum, atque id minimum, breui labore transigimus. nam cùm præteritum tempus pro modo suo longum, futurum autem infinitum sit, præsens tempus breue, & semper in partem vtramque mutabile, cùm & à præterito relinquatur, & transeat in futurum, vnus hic annus propè sensum non habet difficultatis, duorum temporum indulgentiis coarctatus, & quasi terminus quidam positus fœlicitati & vtriusque confinij, qui nos & in prçterito liberos facit, & in futuro securos. Quinque annorum nobis reliqua remisisti. O lustrum omnibus lustris fœlicius! O lustrum quod meritò hanc imperij tui çquauit çtatem! Nobis ergo prçcipuè te Principem DI creauerunt, qui-

bus singulis hæc est nata fœlicitas ex quo tu imperare cœpisti. Quinquennalia tua nobis etiam perfecta celebranda sunt. illa enim quæ te incipiente suscepta, omnibus populis iure communia, nobis hæc propria quæ plena sunt. Præclara fertur Catonis oratio de lustri sui fœlicitate. iam tunc enim in illa vetere rep. ad Censorum laudem pertinebat, si lustrum fœlix condidissent, si horrea messis implesset, si vindemia redundasset, si oliueta larga fluxissent. Quid ergo nos conuenit gratulari de hoc indulgentiæ tuæ lustro? lustro, quo licèt nulla frugum cessarit vbertas, fecisti tamen vt omnia videantur fuisse largiora quàm fuerint. valet enim nos tantum habuisse quantum debere desinimus, valet plena fuisse horrea, plenas cellas, cùm in nullis reliquis hæreamus. Hoc nobis est ista largitio, quod terra mater frugum, quod Iuppiter moderator aurarum. Quidquid illi parcius dederunt, nobis tamen ex beneficio tuo natum est. Quænam toto orbe terrarum auri argentíque metalla tam larga sunt? quis Tagus, quísve Pactolus tanto fluxerunt auro, quantum liberalitate tua consecuti sumus? nos enim maioris est muneris abs te accepisse, quinimmò quanto est durius extorqueri quod proprium fuerit, quàm non acquirere quod fuerit alienum, tanto dulcior est remissa soluendi necessitas quàm lucrandi optata commoditas. Quam multi, Imp. Auguste, quos inopia latitare per saltus, aut etiam in exilium ire compulerat, ista remissione reliquorum in lucem exeunt, & in patriam reuertuntur, desinunt pristinam accusare pauperiem, desinunt odisse agrorum suorum sterilitatem, resumunt animos operi, præparant culturam, melioribus annituntur auspiciis, reuisunt domos, referunt dona templis? Præsertim cùm tu omnium nostrorum conseruator adueneris, & quasi illa maiestatis tuæ comes & socius, flagrabit tota ciuitas, gaudiis perstrepet, & cùm proficisceris fortasse retinebit. dabis enim veniam, amoris nostri contumeliam feres. Omnium sis licèt dominus vrbium, omnium nationum, nos tamen & nomen accepimus tuum iam, non antiquum. Bibracte quidem hucusque dicta est Iulia Polia Florentia, sed Flauia est ciuitas Æduorum.

VMENII PANEGYRICVS CONSTANTINO CONSTANTII FILIO DICTVS.

FACEREM, sacratissime Imp. quod paulò antè mihi plerique persuaserunt, vt, quoniam maiestas tua hunc mediocritati meç diem, dicto in ista ciuitate celeberrimũ, ad dicendum dedisset, de eo ipso ducerem sermonis exordium, nisi me ab hoc duplex ratio reuocaret, considerantem neque mediæ ætatis hominem ostentare debere subitam dicendi facultatem, neq; ad aures tanti Numinis quidquam, nisi diu scriptum, & sçpe tractatum afferri oportere. nam qui apud Imperatorem populi Romani dicit ex tempore, quantũ sit, non sentit imperium. Huc accedit quòd iam satis multi sunt, qui me putant nimium multa dicturum: idque (vt arbitror) non ex ingenio meo, (quod mediocre est) sed ex laudum vestrarum copia metiũtur. Quorum ego expectationem, inuitus licèt, fallam breuitate dicendi. re vera enim cogitaueram plura quæ dicerem, sed malo orationem meã respuere. Itaq; primũ illud compendium faciam, quod cum omnes inuictissimi Principes, quorum concors est & socia maiestas, debita veneratione suscipiam, hunc tamen quantulumcunque tuo modò Constantine Numini dicabo sermonẽ. vt enim ipsos immortales Deos quanquã vniuersos animo colamus, interdum tamen in suo quemq; templo ac sede veneramur, ita mihi fas est omnium Principum pietatem meminisse, laudibus celebrare præsentem. A primo igitur incipiam originis tuæ Numine, quod pleriq; adhuc fortasse nesciunt, sed qui te amant plurimũ sciũt. ab illo enim Diuo Claudio manet in te auita cognatio, qui Romani imperij solutã & perditam disciplinã primus reformauit, immanésq; Gotthorũ copias pôti faucib. & Istri ore proruptas terra mariq; deleuit, vtinam diuturnior recreator hominũ quàm maturior Deorũ comes. Quamuis igitur ille fœlicissimus dies proxima religione celebratus imperij tui natalis habeatur, quoniã te isto habitu primus ornauit, iã tamen ab illo generis autore in te imperij fortuna descendit. Quinimmò patrem tuũ ipsũ vetus illa Imperatoriæ domus prærogatiua prouexit. Vt

Digitized by Google

iam summo gradu, & supra humanarũ rerum fata cõsisteres, post duos familiæ tuæ tertius Imp. Inter omnes inquã participes maiestatis tuæ hoc habes Constantine præcipuum, quòd Imp. es, tántaq; est nobilitas originis tuæ, vt nihil tibi addiderit honoris imperium, nec possit Fortuna Numini tuo imputare quod tuũ est, omisso habitu & suffragatione. Non fortuita hominum consensio, non repentinus aliquis fauoris euentus te principem fecit. Imperium nascendo meruisti. Quod quidem mihi Deorum Immortalium munus & primum videtur & maximum in lucem statim fœlicem venire, & ea quæ alij vix totius vitæ laboribus consequũtur iam domi parta suscipere. quamuis etiam magna sit & admiranda fœlicitas quæ stipendiis in ordinem meritis, & militiæ gradibus emensis ad fastigiũ istud maiestatis ascendit, & solis virtutis nixa radicibus ad tantũ potentiæ robur inualuit; (quod quidem etiam tu quantum per ætatem licuit consecutus es, & quamuis te super omnes acquirendæ gloriæ moras Fortuna posuisset, crescere militando voluisti, & adeundis belli periculis, ac manu cùm hostibus etiam singulari certamine conserenda notiorem te gentibus reddidisti, cùm non posses esse nobilior) magnum (inquam) est ab se profectum ad maxima peruenire, longè tamen aliud est niti per ardua, & iuga montium patere plano, aliud ipsa ortus sui sublimitate fultum verticem tenore fortunæ, & quæ summa sunt non sperare sed habere. Sacrũ istud Palatium non candidatus imperij, sed designatus intrasti, cõfestímq; te illi paterni Lares successorem videre legitimum. neque enim erat dubium quin ei competeret hæreditas quem primum Imperatori filiũ Fata tribuissent. te enim tantum ille & Imperator in terris, & in cælo Deus in primo ætatis suę flore generauit, toto adhuc corpore vigens, illa pręditus alacritate ac fortitudine quanquam bella plurima pręcipuè campi Vindonis idonei. Inde est quod tanta ex illo in te formę similitudo transiuit, vt signante Natura vultibus tuis impressa videatur. idẽ enim est, quẽ rursus in te colimus, aspectus, eadem in fronte grauitas, eadem in oculis & in ore tranquillitas. Sic est index modestię rubor, sic testis sermo iustitię. Accipe, Imp. accipe nostrorum sensuum cõfessionem. Dolemus quòd Constantius excessit à nobis, sed dũ te cernimus illum excessisse non credimus. Quãquam quid ego illum excessisse dico, cuius immortalia facta viuunt, & in ore omnium hominum oculísque versantur? quis enim non dico reminiscitur, sed quis non adhuc quodammodo videt quantis ille rebus

auxerit

auxerit ornarítq; remp.? Qui aſcitus imperio primo aduentu ſuo innumerabili hoſtium claſſe feruẽtem excluſit Oceanum, exercitum illum qui Bonenienſis oppidi litus inſederat terra pariter ac mari ſepſit, cùm reciprocos curſus illius elementi iactis inter vndas vallis diremiſſet, vt quorũ portus fluctu allueret mare & quod tãgerent perdidiſſent. Qui eôdem exercitu virtute capto, clementia conſeruato, dum ædificandis claſſibus Britanniæ recuperatio comparatur, terram Batauiam, ſub ipſo quondam alũno ſuo à diuerſis Francorum regibus, gentibus occupatam, omni hoſte purgauit, nec contentus viciſſe, ipſas in Romanas tranſtulit nationes, vt nõ ſolùm arma, ſed & feritatem ponere cogerentur. Nam quid ego de receptione Britãniæ loquar? Ad quam ita quieto mari nauigauit, vt Oceanus ille tanto vectore ſtupefactus caruiſſe ſuis motibus videretur, ita peruectus, vt non comitata ſit, ſed præſtolata victoria. Quid de miſericordia dicam qua victis temperauit? quid de iuſtitia qua ſpoliatis amiſſa reſtituit? quid de prouidentia qua ſociis ſibi iũctis ſe eiuſmodi iudicio dedit, vt ſeruitutẽ paſſos iuuaret recepta libertas, culpæ conſciũ ad pœnitentiam reuocaret impunitas? Quid loquar rurſus intimas Franciæ nationes nõ iam ab his locis, quæ olim Romani inuaſerãt, ſed à propriis ex origine ſuis ſedibus, atq; ab vltimis Barbariæ litoribus auulſas, vt in diſertis Galliæ regionibus collocatæ etiam pacem Romani imperij cultu iuuarent, & arma dilectu? Quid cõmemorem Lingonicam victoriam, & Imperatoris ipſius vulnere glorioſam? quid Vindonis campos hoſtium ſtrage completos, ſed adhuc oſſib. opertos? quid immanem ex diuerſis Germanorum populis multitudinem, quam duratus gelu Rhenus illuxerat, vt inſulá quam diuortio ſui idem amnis cõplectitur pedeſtri agmine auſa trãſmittere, repẽtè laxato flumine clauderetur, & demiſſis ſtatim obſeſſa nauigiis ita ſe dedere cogeretur, vt quod difficilius eſt ſorte cõi eligeret, & ex æquo captiuitati traderet, relatura cũ reliquiis ſuis infamiã proditionis ſuorũ. Dies me antè deficiet quã oratio ſi omnia patris tui facta vel hac breuitate percurrã. Cuius etiã ſuprema illa expeditio nõ Britannica trophęa (vt vulgo certum eſt) expetiuit, ſed DIs iã vocantib. ad intimũ terrarũ limẽ acceſſit, neq; enim ille tot tantíſq; rebus geſtis non dico Caledonum, aliorúmq; pictorum ſyluas & paludes, ſed nec Hiberniam proximam, nec Thulen vltimam, nec ipſas (ſi quæ ſunt) Fortunatorum inſulas dignabatur acquirere, ſed (quod eloqui nemo voluit) iturus ad Deos, genitorem illum

Digitized by Google

Deorum fluctibus suis ignea cæli astra refouētem, prospexit Oceanum, vt futurus exinde luce perpetua iam videret illic diem penè cōtinuum. verè enim profectò illi Superûm templa patuerunt, receptúsq; est concessu cæli, Ioue ipso dexteram porrigente. Quinimmò statim sententiam rogatus, cui imperium decerneret, vt decebat, dixit Constantinum Pium. manifestè enim sententia patris electus est Imp. Quod ita nos dicere cùm veritas iubet, tum pietati tuæ (vt video) gratissimum est. Sed cur tantummodo priuatis tuis affectibus blādiamur, cùm omnium deorum fuerit illa sentētia, & quidem iā autoritate præscripta, quæ tum pleno firmata sit consilio? iam tunc enim cælestib. signis suffragiis ad salutem reip. vocabaris, cū ad tempus ipsum quo pater in Britanniā transfretabat classi iam vela facienti repentinus tuus aduentus illuxit, vt non aduectus cursu publico, sed diuino quodā aduocasse curriculo videreris. non enim illa Persarū, Cydonúmve tela tā certis iactib. destinata fixerunt, quā tempestiuus patri tuo terras relicturo comes affuisti, omnésq; illius curas, quas præsaga & tacita mente voluebat præsentiæ tuæ securitate laxasti. Di boni, quanta Constantinum Pium etiā in excessu suo fœlicitate donastis! Imperator transitum facturus in cælum vidit quem relinquebat hæredē. illicò enim atq; ille terris fuerat exemptus, vniuersus in te consedit exercitus, te omnium mentes oculíque signarunt: & quanquā tua ad seniores Principes de summa reip. quid fieri placeret retulisses, præuenerunt tamē studio quod illi mox iudicio probauerunt. Purpuram statim tibi, cùm primus copiam tui fecit egressus, milites, vtilitati publicæ magis quàm tuis affectibus seruientes, iniecere lacrymanti. neque enim fas erat diutius fleri Principem consecratum. Diceris etiam Imp. inuicte ardorem illum te deposcentis exercitus fugere conatus equum calcaribus incitasse. Quod quidem (vt verum audias) adolescentiæ errore faciebas. quis enim te Cyllarus, aut Arion posset eripere, quem sequebatur imperium? Illa (inquam) illa maiestas quæ Iouis subiecta nutu, nec Iridi Deûm nuntiæ, sed priùs commissa Victoriæ, tam facilè te comitata est quàm citò ad terras cælo missa perueniunt. Sic modestiam tuam atque pietatem & differendi imperij conatus ostendit, & reip. fœlicitas vicit. O fortunata, & nunc omnibus beatior terris Britannia, quæ Constantinum Cæsarem prima vidisti! Meritò te omnibus cæli ac soli bonis Natura donauit, in qua nec rigor est nimius hyemis, nec ardor æstatis, in qua segetum tanta fœcunditas,

tas,vt muneribus vtriuſque ſufficiat, & Cereris & Liberi, in qua nemora ſine immanibus beſtiis, terra ſine ſerpentibus noxiis, contrà pecorum mitium innumerabilis multitudo lacte diſtenta,& onuſta velleribus: certè quod propter vitam diligitur, longiſſimæ dies, & nullæ ſine aliqua luce noctes, dum illa littôrum extrema planicies non attollit vmbras, noctiſque metam cæli & ſiderum tranſit aſpectus. Vt Sol ipſe, qui nobis videtur occidere, ibi appareat præterire. DI boni,quid hoc eſt quòd ſemper ex aliquo ſupremo fine mundi noua Deûm numina vniuerſo orbi colenda deſcendunt? Sic Mercurius à Nilo, cuius fluminis origo neſcitur,ſic Liber ab Indis propè conſciis Solis Orientis Deos ſe gentibus oſtendere præſentes. Sacratiora ſunt profectò Dij terraneis loca vicina cælo, & inde propiùs à DIs mittitur Imperator vbi terra finitur. Imperatoris igitur filius, & tanti Imperatoris,& ipſe tam fœliciter adeptus imperium,quomodo remp. vindicare cœpiſti? Ignobilem credo aliquam Barbarorum manum repentino impetu, & improuiſo latrocinio ortus tui auſpicia tentaſſe. Affeciſti pœna temeritatis reges ipſos Franciæ, qui per abſentiam patris tui pacem violauerant,non dubitaſti vltimis punire cruciatibus, nihil veritus gentis illius odia & inexpiabiles iras. cur enim vllam reputet iuſtæ ſeueritatis offenſam Imp. qui quod fecit tueri poteſt? Tua clementia eſt, quæ parcit inimicis,& ſibi magis proſpicit quàm ignoſcit. Te verò Conſtantine quantumlibet oderint hoſtes, dum perhorreſcant. hæc eſt enim vera virtus,vt non ament,& quieſcant. Cautior licèt ſit qui deuinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen eſt qui calcat iratos. Renouaſti Imp. veterem illam Romani imperij fiduciam, quæ de captis hoſtium ducibus vindictam morte ſumebat, tunc enim captiui reges cùm à portis vſque ad forum triumphantium currus honeſtaſſent, ſimulátque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur. Vnus pro ſe ipſo Paulo qui ſedentem ſe acceperat deprecante, legem illius ſeueritatis euaſit. Cæteri in vinculis luce priuati aliis regibus dedere documentum, vt mallent amicitiá colere Romanorum quàm exaſperare iuſtitiam. Adeo & hoc boni confert pœna hoſtib. irrogata, vt non ſolùm inimici ferocire non audeant,ſed etiá amici impéſius reuereátur. Inde eſt igitur, Imp. pax iſta qua fruimur. neque .n. Rheni iá gurgitibus, ſed nominis tui terrore munimur. Quamlibet ille aut areſcat æſtu, aut reſidat gelu,neutro hoſtis audebit vti vado. nihil enim tam inſuperabili

Digitized by Google

vallo Natura præclusit, quod non penetret audacia cui aliqua conandi spes relinquatur, ille est inexpugnabilis murus quem extruit fama virtuti. Sciunt posse Franci transire Rhenum, quos ad necem suam libenter admittas, sed nec victoriam possunt sperare, ñec veniam. Quid ipsos maneat ex regum suorum cruciatibus metiũtur, ideóq; tantum abest vt amnis illius transitum moliantur, magis vt comperta potestate desperent. Vbi nunc est illa ferocia? vbi semper infida mobilitas? Iam ne procul quidem Rhenũ audetis attollere, & vix securi flumina interiora petitis. Contrà hinc per interualla disposita magis ornant limitem castella quàm protegunt. Arat illam terribilem aliquando ripam inermis agricola, toto nostri greges flumine bicorni versantur. Hæc est tua Constantine de Ascari cinere Gaisique supplicio quotidiana atque æterna victoria, omnibus quondam secundis prœliis anteponenda. Semel acie vincitur, sine fine documento. Cladem suam, quamuis multi pereant, vulgus ignorat, compendium est deuincendorum hostium duces sustulisse. Vt tamen omnibus modis Barbarorum immanitas frangeretur, nec hostes regũ suorum supplicia mœrerent, etiam immensam Bructeris vastationẽ fecisti Imp. inuicte. In quo prima cõsilij tui fuit ratio, quòd exercitu repentè traiecto inopinantes adortus es, non quò aperto Marte diffideres, vt qui palàm congredi maluisses, sed vt illa natio perfugiis syluarum, & paludium bellum solita frustrari fugæ tempus amitteret. Cæsi igitur innumerabiles, capti plurimi. Quidquid fuit pecoris, captum, aut trucidatum est. Vici omnes igne consumpti. Puberes qui in manus venerunt, quorũ nec perfidia erat apta militiæ, nec ferocia seruituti, ad pœnas spectaculo dati, sæuientes bestias multitudine sua fatigarunt. Hoc est, Imperator, fretum esse virtute sua atque fortuna, hoc est, nõ pacem emere parcendo, sed victoriam quærere prouocando. Insuper etiam Agrippinensi ponte faciendo reliquiis afflictæ gentis insultas, ne vnquam metus ponat, semper horreat, semper supplices manus tendat, cùm tamẽ hoc tu magis ad gloriam imperij tui, & ornatum limitis facias, quàm ad facultatem quoties velis in hostem transeundi. quippe cùm totus armatis nauibus Rhenus instructus sit, & ripis omnibus vsque ad Oceanum dispositus miles immineat. Sed pulchrum tibi videtur (& re vera pulcherrimũ est) vt Rhenus ille non solùm superioribus locis, vbi aut latitudine vadosus, aut vicinia fontis exiguus, sed & ibi nouo ponte calcetur vbi totus est, vbi iá plurimos hausit amnes, quos hic noster ingens

ingens fluuius, & Barbarus Nicer, & Mænus inuexit, vbi iam immani meatu ferox, & aluei vnius impatiens in ſua cornua geſtit excedere. Seruit profectò Conſtantine maxime ipſa rerum natura Numini tuo, cùm in illa gurgitum altitudine tantarũ moliũ fundamenta iaciuntur fidã & ſtabilem firmitatem habitura. Iunxerit quondam licèt Helleſponti auguſtias claſſe connexa Perſarum Rex potentiſſimus, temporarius ille tranſitus fuit. Simili nauium continuatione Baianum ſinum ſtrauerit ab Auguſto tertius Cæſar, delicata fuit illa vectatio Principis otioſi. Hoc opus & difficile factu, & vſu futurum eſt ſempiternum. Certè quidem iam ter in exordio ſuo hoſtium mouit obſequia, qui pacem ſupplices petierunt, nobiliſſimos obſides obtulerunt. Ex quo nemo dubitat quid perfecto ponte facturi ſint qui iam ſeruiũt inchoato. Talibus te pro vtilitate ac dignitate publica rebus intentum auertũt in ſe noui motus eius hominis, quem ſucceſſib. tuis maximè fauere decuiſſet. De quo ego quemadmodum dicam adhuc fermè dubito, & de nutu Numinis tui expecto conſilium. quãlibet enim meritò pietatis tuæ queſtib. arguatur, debet tamen ſibi vox priuata moderari, præſertim cùm eum qui tibi ex tantis beneficiis tuis, & tanto neceſſitudinũ fauore ingratus extiterit adhuc contemplatui cogat vt quamuis irati reuerear. Quid faciam igitur, vt tam profunda vulnera ſuſpenſa manu tractem? Vſurpabo nimirum illa communia omnium facinorum patrocinia (quæ tamen plerumque etiam à ſapientibus aſſeruntur) neminem peccare niſi Fato, & ipſa ſcelera mortalium actus eſſe Fortunæ, contrà autem Deorum munera eſſe virtutem. Gratulare Conſtantine naturæ ac moribus tuis, quòd te talem Conſtantius Pius genuerit, talem ſiderum decreta formarint, vt crudelis eſſe non poſſis. Illum autem non credo cùm venturus in lucem optionem vitæ qua vteretur acciperet, ſortem incurriſſe fugiendam, quæ multis hominibus iniuſtum, & poſtremò ipſi voluntarium ferret exitium. vt enim alia mittam, hoc ipſum nonne Fati neceſſitas tulit, vt ille pietati tuæ hanc referret vicem, quem tu ab Vrbe pulſum, ab Italia fugatum, ab Illyrico repudiatum tuis prouinciis, tuis copiis, tuo Palacio recepiſti? Quid (oro) ſibi voluit? quid optauit? aut quid amplius diſpiceretur his quæ à te fuerat conſecutus? cui tu ſumma, & diuerſiſſima bona, priuatum otium & regias opes, dederas, cui digredienti ad annula ſederas, cui impenſius etiam quàm tibi occurrere obſequia noſtra mandaueras, cuius omnibus iuſſis ſic ſtatueras obedire, vt penes

Digitized by Google

te habitus, penes illum potestas esset imperij Quisnam ille tantus fuit non ardor potentiæ, (quid enim te imperante non posset?) sed error iam desipientis ætatis, vt tot natus annos grauissimas curas, & bellum ciuile susciperet? Nullis (vt res est) muneribus Fortunæ explentur, quorum cupiditates ratio non terminat: atq; ita eos fœlicitas ingrata subterfluit, vt semper pleni spei, vacui commodorum, præsentibus careant, dum futura prospectant. At enim diuinum illum virum, qui primus imperium & participauit, & posuit, consilij & facti sui non pœnitet, nec amisisse se putat quod sponte transcripsit. Fœlix beatúsque verè, quem vestra, tantorum Principum, colunt obsequia priuatum. Sed & ille multiiugo fultus imperio, & vestro tegitur lætus vmbraculo, quos scit & sua stirpe creuisse, & glorias vestras sibi iustè vindicat. Hunc ergo illum qui ab illo fuerat fratre ascitus puduit imitari, hinc illum & Capitolini Iouis templo iurasse pœnituit. Non mirum quòd etiam genero peierauit. Hæc est fides, hæc religio Palatini sacrarij deuota penetralibus, vt lentè & cũctanter, iam scilicet cùm illis belli consiliis, itinere confecto, cõsumptis copiis mansionum, ne quis consequi posset exercitus, repentè intra parietes consideret purpuratus, & bis depositum tertiò vsurparet imperiũ, litteras ad sollicitandos exercitus mitteret, fidem militum præmiorum ostentatione turbare tentaret, securè scilicet vsurus exercitu quẽ venales manus habere docuisset? Quid, quòd illius errore declaratũ est Imp. quantus te militum tuorum amor cõplecteretur, qui te omnibus donis quæ ille promiserat, omnibus honorum oblationibus prætulerunt? Rara illa virtus continentiæ, vix à paucis sapientiæ præceptorib. tãtùm aliquando seruata, propter te Constantine omnium hominum est facta communis, nec solùm hi quos litteræ, vitæ quies mitigauit, sed etiam ille militarium ardor animorũ respectu tui lucra contempsit. Fuerint aliqui exercitus alacritate ac viribus tui similes, tibi vni contigit exercitum habere sapientem. Multi olim fortasse praui duces, armis impares, largitate certarunt, sed breuis eorũ fuit & caduca popularitas, quos facilè vicit quisquis imitatus est. Hic firmus, hic æternus est reip. custos, quem ipsum per se milites amant, cui non blandita, nec vendita seruit adulatio, sed simplex & sincera deuotio. Dona tua Constantine manifestè sunt grata militibus, sed hoc gratiora quòd tua sunt. Quæcunq; porrigis manu tua fiunt acceptiora. Quam nemo potest tecũ hac ambitione contendere? Insuperabile genus est largitionis cùm

nis cùm ipſe militi præmium eſt Imperator. Itaque tribuis tu tuis quidem exercitibus etiam plura quàm cupiunt ſed tuum te magis nomẽ,tua de memoria patris autoritas, tua ætatis gratia, tua denique iſta venerabilis forma commendat. pulchrum enim (DI boni!) & cæleſte miraculum Imperator adoleſcens, in quo illa, quæ iam ſumma eſt fortitudo, adhuc tamen creſcit, in quo hic fulgor oculorum, hæc veneranda pariter & grata maieſtas perſtringit ſimul & inuitat aſpectus. Talem magnum illum regem, talem Theſſalum virum mente concipio, quorum ſumma virtus pulchritudini coniuncta celebratur. non fruſtrà enim doctiſſimi viri dicunt: Naturam ipſam magnis mentibus domicilia corporũ digna metari,& ex vultu hominis, ac decore membrorum colligi poſſe,quantus illos cæleſtis ſpiritus intrarit habitator. Itaque te cùm ingredientem milites vident, admirantur,& diligunt, ſequuntur oculis, animo tenent, Deo ſe obſequi putant, cuius tam pulchra forma eſt quàm certa diuinitas. Statim igitur vt fœdum illud facinus audierant, vltrò à te proficiſcendi ſignum petiuerunt,cum viatica dares, idipſum ſibi moram facere, pluſque iam ſe quàm ſufficeret ex largitionibus tuis habere dixerunt.Inde arreptis armis portas petierunt, tot dierum iter à Rheno vſque ad Ararim ſine vlla requie peregerunt. indefeſſis corporibus, animis flagrantibus, creſcente in dies ardore vindictæ quantò propiùs accederent. Tum quidem tua Imperator cura,qua refouendis eorum viribus à Cabillonenſi portu nauigia prouideras, feſtinantibus penè non placuit. Segnis ille & cunctabundus amnis nunquam fuiſſe tardior videbatur. Carinis tacitè labentibus, & ripis lentè recedentibus, ſtare ſe, non ire clamabant. Tum verò vſum pedum manibus aggreſſi incubuere nauigiis, & naturá fluminis vrgendo vicerũt,& tandem eluctati Araris moras vix ipſo Rhodano fuere contenti. Parum illis videbatur concitus ruere, minus ſolito Arelate properare. Quid multa? Confitendum eſt, Imperator, cum hoc tuo vigore corporis, hoc mentis ardore, laboraſti interdum vt quem ducebas ſequereris exercitũ. tanto enim omnes impetu ferebantur, vt cùm illum Arelate deſerto comperiſſent abiiſſe Maſſiliam, confeſtim nauibus euolarent, effuſóque curſu non iam Rhodani curricula, ſed ipſa quodammodo ventorum flamina præuerterent. Tantus illos incenderat amor Numinis tui, vt quamuis ſcirent oppugnandam eſſe munitiſſimam ciuitatem, ſufficere ſibi crederent præuenire. Maſſilia enim (vt audio) in profundum mare prominens, & munitiſſimo

Digitized by Google

accincta portu, in quem angusto aditu meridianus refluit sinus, mille quingentis passibus terræ cohæret, quâ firmissimus, & turribus frequens murus opponitur. quippe olim Græcos, Italósque illuc conuenas, cùm artibus ingenióque pollerent, etiam ipse docuit locus omnia quæ bello vsui forent largius in eam partem quæ adiri posset impendere, cùm natura in cæteris sumptum operis remisisset. Itaque illam tum graui Fato Cæsari portas pro duce seniore claudentem, terra maríque, admotis machinis, aggeribus extructis, naualibus præliis sæpius oppugnatam quàm territam, vix obsessio diuturna patefecit, cùm tamen Græculi magistratus & ipsum Cæsarem, & mox duces eius & copias non tam viribus suis quàm mœnibus repulissent. At enim non primo tuo Imperator aduentu, primóque impetu exercitus tui, nihil eiusdem Massiliæ altitudo murorum, nihil celeberrimæ turres, nihil loci natura remorata est quominus & portum caperes, & vrbem continuò, si velis. quippe tanta fiducia murum omnem milites inuaserunt, vt statim sine dubio ascensuri fuissent, nisi parandis, quas admouerant, scalis coniecturam oculorum sublimitas fefellisset. Sic quoq; multi scalarum breuitate decepti quod supererat ascensui extentis corporibus æquabant, & succedentium humeris subleuati iam interualla pinnarum vncis manibus inuaserant. Adeo nihil periculi in vindictæ executione metuebant, vt sibi non murum scandere, sed ex æquo congredi viderétur. Sed (ô singularem tuam Constantine pietatem, & tua semper officia etiam inter arma seruantem!) signum receptui dedisti, & victoriam distulisti, vt omnibus tibi liceret ignoscere, ne quid atrocius faceret miles iratus quàm clementiæ tuæ natura pateretur. In quo licèt optimi Imperatoris sollicitudine caueris vt inducti in fraudem milites pœnitendi tempus acciperent, atque vltrò veniam precarentur, nos tamen, qui mitissimos sensus tuos intuemur, (nihil est enim tam perspicuum quàm in pectore tuo bonitas) illi te intelligimus pepercisse, quem, si prima copiam habuisset irruptio, eripere ferè nemo potuisset. Ita (quod ad pietatem tuam pertinet Imperator) & illum, & omnes quos receperat reseruasti. Sibi imputet quisquis vti noluit beneficio tuo, nec se dignũ vita iudicauit, cùm per te liceret vt viueret, tu (quod sufficit conscientiæ tuæ) etiam non merentibus pepercisti. Sed (ignosce dicto) non omnia potes. DI te vindicant & inuitum. Quod quidem nobis semper optandum est, vt prosperos habeas etiam vltra vota successus, qui omnem spem in gremio maiestatis tuæ

tis tuę ponimus,& tuam vbique præsentiam,quasi dari possit,expetimus. ecce enim, dum à limite paulisper abscesseras quibus se terroribus Barbarorum perfidia iactauerat scilicet, dum sibi illa proponunt, Quando perueniet? Quando veniet? Quando fessum reducet exercitum? cùm repentè audito reditu tuo velut attoniti conciderunt. Nec tuum pro rep. votum amplius quàm vnius noctis cura tetigit postridie enim quàm accepto illo nuntio geminatum itineris laborem susceperas omnes fluctus resedisse,omnem quam reliqueras tranquillitatem rediisse didicisti, ipsa hoc sic ordinante Fortuna, vt te ibi rerum tuarum fœlicitas admoneret DIs Immortalibus ferre quæ voueras vbi deflexisses ad templum toto orbe pulcherrimum, immò ad præsentem, vt venisti,Deum. vidisti enim (credo) Constantine Apollinem tuũ, comitante Victoria,coronas tibi laureas offerentem, quæ tricenûm singulæ ferunt omen annorum. hic est humanarum numerus ætatum, quæ tibi vtique debentur vltra Pyliam senectutem. Et immò quod credo vidisti, téque in illius spem recognouisti, cui totius mundi regna deberi vatum carmina diuina cecinerunt. Quod ego nunc demum arbitror contigisse,cùm tu sis, vt ille, iuuenis, & lætus, & salutifer, & pulcherrimus Imperator. Meritò igitur augustissima illa delubra tantis donariis honestasti,vt iam vetera non quærant. iam omnia te vocare ad se templa videantur, præcipuéque Apollo noster, cuius feruentibus aquis periuria puniuntur,quæ te maximè oportet odisse. DI Immortales quando illum dabitis diem quo præsentissimus hic Deus omni pace composita illos quoque Apollinis lucos, & sacras sedes, & anhela fontium ora circumeat? Quorum scaturigines, leni tempore nebulosæ, arridere Constantine oculis tuis, & osculis sese inserere velle videantur. Miraberis profectò illam quoque numinis tui sedem, & calentes aquas sine vllo soli ardentis indicio,quarum nulla tristitia est saporis, aut halitus, sed talis haustu & odore sinceritas qualis fontium frigidorum. Dabis & illic munera, constitues priuilegia, ipsam denique patriam meam ipsius loci veneratione restitues. Cuius ciuitatis antiqua nobilitas, & quondam fraterno populi Rom. nomine gloriata opem tuæ maiestatis expectat, vt illic quorum loca publica, & templa pulcherrima tua liberalitate reparentur, sicut hîc video hanc fortunatissimam ciuitatem, cuius natalis dies tua pietate celebratur, ita cunctis mœnibus resurgentem, vt se quodammodo gaudeat olim corruisse,auctior tuis facta beneficiis: video Circum maxi-

mum, æmulum (credo) Romano? video basilicas, & forum, opera regia, sedémque iustitiæ in tantam altitudinem suscitari, vt se sideribus & cælo digna & vicina promittant. Quæ certè omnia sunt præsentia tua munera. quæcunque enim loca frequentissimè tuum Numen illustrat, in his & hominibus omnia, & mœnibus, & muneribus augentur: nec magis Ioui & Iunoni recubantibus nouos flores terra submisit, quam circa tua Constantine vestigia vrbes & templa consurgunt. Ideóque hoc votis meis sufficit, vt patriam meam videas ducente pietate, quia statim erit restituta si videris. Sed enim ista fœlicitas viderit, an adhuc meæ debeatur ætati. Interim quoniam ad summam votorum meorum tua dignatione perueni, vt hanc meam qualemcunque vocem, diuersis otij & Palatij officiis exercitam, tuis auribus consecrarem, maximas Numini tuo gratias ago, tibíque (quod superest) commendo liberos meos, præcipuéq; illum iam summa fisci patrocinia tractantem, in quem me totum transtulit pietas. Cuius fœlix seruitus, siquando respexeris, maximè tuæ conueniet ætati. Cæterùm quod de omnibus liberis dixi, lata est, Imperator, ambitio. præter illos enim quinque quos genui, etiam illos, quasi meos numero, quos prouexi ad tutelam fori, ad officia Palatij. multi quippe ex meri humo ignobiles fluunt, multi sectatores mei etiam prouincias tuas administrant. Quorum successibus lætor, omniúmque honorem pro meo duco, & si fortè hodie infrà expectationem mei dixero, in illis me confido placuisse. Sed tamen hoc quoque tuum mihi Numen indulserit, vt ex hac oratione non eloquentiæ, (quod nimium est) sed quantulæcunque prudentiæ, & deuotæ tibi mentis testimonium referam. cedant priuatorum studiorum ignobiles curæ, perpetua mihi erit materia dicendi qui me probauerit Imperator.

EVME-

EVMENII PANEGYRICVS CONSTANTINO CÆSARI AVGVSTO DICTVS.

SI mihi Cæsar, post diuturnum silentium sola esset vincenda trepidatio, qua rudimenta quædam vocis meæ rursus experior, haud immeritò me vltra ætas, & quantulacumque studij mei ferret opinio perturbari confiterer, præsertim cùm apud maiestatem tuam diuina virtutum miracula vestrarum prædicarem. Quo in genere orationis quanta esset cura, quantus labor, quàm sollicita veneratio, sensi etiam cùm quotidiana illa instituendæ iuuentutis exercitatione versarer. quamuis enim prima tunc in renascentem remp. patris ac patrui tui merita licèt æquare non possem, possem tamen vel censere numerando. Sed cùm in eo curriculo illo vetere, aut inter adyta Palatij vestri alia quædam sermonis arcani ratio demouerit, aut post indultam à pietate vestra quietem studium ruris abduxerit, & vos interim nullum vlciscendæ augendæque reipublicæ vacuum tempus amiseritis; cùm tot postea virtute vestra partæ victoriæ, tot excisæ vndique Barbaræ nationes, tot translati sint Roma cultores, prolati limites, tot prouinciæ restitutę, hęreo prorsus & stupeo, & pręter illam ex otio meo tarditatem tanta rerum mole deterreor, nisi hoc vno nitar hortatu, quòd ex quantacunque desidia quamuis maximè orationi imparem facit Cęsar auditor, pręsertim cum fauente Numine tuo ipse ille iam pridem mihi, qui in lucem primus eduxit, diuinarum patris tui aurium aditus euenerit. Quò facilius maiestatis tuę recordatione confisus possim illa quę tunc dicta sunt pręterire, atque hunc sermonem ab his quæ secuta sunt inchoare. Quanquam multa mihi ex illis quoq; hoc in tempore necessariò transeunda

ſunt, ac potiſſimum ea quibus officio delati mihi à diuinitate veſtra honoris interfui, captus ſcilicet Rex ferociſſimæ nationis inter ipſas quas moliebatur inſidias, & à pōte Rheni vſque ad Danubij tranſitum continentem deuaſtata atque exhauſta penitus Alamania. nā & maiora ſunt quàm vt enarrari inter alia poſſint, & (ne meis quoque ſtipendiis videar gloriari) ſufficit conſcientię meæ illa vidiſſe. De te igitur mihi Cæſar inuicte hodiernæ gratulationis exordium diuinus ille veſtræ maieſtatis ortus, ipſo quo illuxit auſpicio veris illuſtrior, cui dies ſerenus, atque (vt celebrantes ſentimus) vltra rationem temporis Sol æſtiuus incaluit, auguſtiore fulgens luminis claritate quàm cùm originem mundi naſcentis animauit. ſiquidem tunc inter illa rerum tenera primordia moderatus dicitur, ne noceret ardentior, nunc certaſſe dicitur ne maieſtate veſtra videretur obſcurior. O fœlix beatúmque ver nouo partu, iam non amœnitate florum, nec viriditate ſegetum, nec gemmis vitium, nec ipſis tantùm Fauoniis, & luce ſerena lætum atque venerabile, quantum ortu Cæſarum maximorum! O tempus quo meritò quondam omnia nata eſſe credantur, cùm eôdem nunc confirmata eſſe videamus! O Kalendæ Martiæ ſicuti olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auſpices Imperatorum! quanta enim inuictiſſimi Principes & vobis & reip. propagatio orbis veſtri participando tutelam? Cuius licèt omni hoſte perdomito certa ſecuritas, nimios tamen in diuerſa diſcurſus vel reuiſenda poſcebat. Partho quippe vltra Tigrim redacto, Dacia reſtituta, porrectis vſque ad Danubij caput Germaniæ Rhetiæque limitibus, deſtinata Batauiæ, Britanniæque vindicta, gubernacula maiora quærebat aucta atque augenda reſp. & qui Romanæ potentiæ terminos virtute protulerant imperium filio pietate debebant. Et ſanè præter vſum curámq; reip. etiam illa Iouis & Herculis cognata maieſtas Iouio Herculióque Principibus totius mundi, cæleſtiúmque rerum ſimilitudinem requirebat. quippe iſto Numinis veſtri numero ſumma omnia nituntur & gaudent, elemēta quatuor, & totidem anni tempora, & orbis quadrifariam duplici diſcretus Oceano, & emenſo quater cælo luſtra redeuntia, & quadrigæ Solis, & duobus cæli luminib. adiuncti Veſper & Lucifer. Sed neque Sol ipſe, neque cuncta ſidera humanas res tam perpetuo lumine intuentur quàm vos tuemini, qui ſine vllo ferè diſcrimine dierum ac noctium illuſtratis orbem, ſalutíque gentium non his modò quibus immortales vultus veſtri vigent, ſed multo ma-

to magis illis diuinarum mentium vestrarum oculis prouidetis: nec solùm qua dies oritur, & præteritur, & conditur, sed etiam ex illa Septentrionali plaga salutari beatis luce prouincias. Adeo Cæsares vestra in orbem terrarum distributa beneficia prope plura sunt quàm Deorum. Quibus ego si omnibus immorari velim, neque hic dies mihi totus, neque proximus, neque porrò cæteri sat erunt. Et habenda est ratio temporis, Cæsares, tanta dum loquimur. Adoratæ sint igitur mihi Sarmaticæ expeditiones, quibus illa gens propè omnis extincta est, & penè cum solo nomine relicta, quo seruiat. Dent veniam trophæa Niliaca, sub quibus Æthiops & Indus intremuit. Contenta sit voce gloriæ suæ & proxima illa ruina Carporum. Reseruetur nuntiis iã iámque venientibus Mauris immissa vastatio. Aliis hæc permittente maiestate vestra celebrabo temporibus. Dî Immortales, vota suscipio, & ipsis qui gessere præsentibus. Illa verò, Cæsar inuicte, quę ductu atque auspicio numinis tui gesta sunt, quorum etiam spectaculo fruimur sub hac occasione dignationis tuæ, sine dilatione dicenda sunt, eô magis, quòd quamuis in communibus reip. bonis necesse nobis gratulari quę priora nobis sunt maximè sunt gratulationi. Statim itaque Gallias tuas Cæsar veniendo vicisti. siquidem illa celeritas qua omnes ortus atque aduentus tui nuntios prœuertisti cepit oppressam Gesorigiam censibus muris pertinacem, tunc errore misero Romano piraticę factionis, atque illis olim mari fretis alluentē portas ademit. In quo diuina prouidentia tua, & par consilio effectus apparuit, qui omnem sinum illum portus quem statis vicibus ęstus alternat, defixis in aditu trabibus, ingestísque saxis, inuium nauibus reddidisti, atque ipsâ loci naturam admirabili ratione superasti, cùm mare frustrà reciprocum prohibitis fuga quasi illudere videretur, tãquam nullo vsu iuuaret inclusos, quasi redire desisset. Quęnam vnquam mirabimur valla castrorum post hoc nouum in mari vallũ? Quid erit mirum si qua murorum, aut arieti non cesserit firmitas, aut machinas despexerit altitudo? cùm Oceanus ille tanto liberatus impetu, tanta mole consurgens, (siue vlterioribus, vt ferunt, terris repulsus, siue anhelitu quo respirat euectus, seu quacunque alia ratione motus) nunquam tua Cęsar claustra perfregerit, neque omnino conuellerit tot dierum ac noctium receptu recursúque, cùm tot interim, quà terras circumfluit littora solueret, ripásque defringeret, vno illo (vt res est) loco aut potentia vestrę maiestatis inferior, aut pro debito vobis honore clementior

Digitized by Google

Xerxes, (vt audio) Persarum rex potentissimus, pedicas iecit aureas in profundum, Neptunum se dictitans alligare, qui fluctibus ferociret. Stulta ille iactantia & sacrilega vanitate. At enim tua Cæsar diuina prouidentia & efficaci est vsa consilio, nec insultauit elemẽto, vt non prouocaret odium, sed mereretur obsequiũ. quid enim aliud interpretemur, cùm statim atque obsidionem necessitas, & clementię vestrę fides soluerat eadem claustra qui primus insiluit æstus irruperit, totáque illa quoad vsus fuit inuicta fluctibus acies arborum veluti signo dato, & peracta statione dilapsa sit? Vt nemo dubitaret portum illum qui piratę, ne suis opem ferret, occlusus fuisset, vobis ad victoriam spontè patuisse. Potuisset enim Cæsar inuicte illo virtutis ac fœlicitatis tuæ impetu totum peragi continuò bellum, nisi ædificandis nauibus dari tempus rei necessitudo suasisset. Quo tamen omni nũquam ab eorum hostium euersione cessatum est quos adiri continens terra permisit. Quanquam illa regio diuinis expeditionibus tuis Cæsar vindicata atque purgata, quam obliquis meatibus callidis interfluit, quámque diuortio sui Rhenus amplectitur, penè (vt cum verbi periculo loquar) terra non est. Ita penitus aquis imbuta permaduit, vt non solùm quæ manifestè palustris est cedat ad nixum, & hauriat pressa vestigium, sed etiam vbi paulò videtur firmior pedum pulsu tentata quatiatur, & sentire se procul mota pondus testetur. Ita (vt res est) subiacentibus innatat, & suspensa latè vacillat, vt meritò quis duxerit exercendũ fuisse tali solo militem ad nauale certamen. Sed neque illæ fraudes locorum, nec quę plura inerant perfugia syluarum Barbaros tegere potuerunt, quominus ditioni tuę diuinitatis omnes sese dedere cogerentur, & cum coniugib. ac liberis, cęteróq; examine necessitudinum, ac rerum suarum ad loca olim deserta transirent, vt quę fortasse ipsi quondam deprędando vastauerant, culta redderent seruiẽdo. Quis hoc vnquam futurum, etiamsi coràm voluistis & affari, Deus ante vos Principes persuadere potuisset nunc vidimus, & videmus, totis porticib. ciuitatum sedere captiua agmina Barbarorum, viros attonita feritate trepidantes, respicientes anus ignauiam filiorum, nuptas maritorum, copulatas vinculis, pueros ac puellas familiari murmure blandientes, atque hos omnes prouincialibus vestris ad obsequium distributos, donec ad destinatos sibi cultus solitudinem ducerentur. Insultare hercule communi Galliarum nomine libet, (quod pace vestra loquar) ipsis triumphum assignare prouinciis. Arat ergo nunc

mihi

mihi Caunus, & Friſius, & ille vagus, ille prædator exercitio ſqualidus operatur, & frequentat nundinas meas pecore vænali, & cultor Barbarus laxat annonam. Quinetiam ſi ad delectum vocetur, accurrit, & obſequiis teritur, & tergo coërcetur, & ſeruire ſe militiæ gratulatur. Quid faciam Cæſar Auguſte? Ignoſce ſi moror, ignoſce ſi propero. multa enim illius temporis quo tranſitus in Britanniam parabatur admirabilia virtutum tuarum facta prætereo, dum feſtino cupidus ad ſingularem illam victoriam, qua vniuerſa reſp. tandem eſt vindicata. Cuius magnitudo, Cæſar inuicte, hactenus explicabitur, vt prius dicam quàm neceſſarium illud, & difficile bellum fuerit, quo magis confectum ſit. Minus indignum fuerat ſub Principe Gallieno, quamuis triſte, harum prouinciarum à Romano duce diſſidium. tunc enim ſiue incuriâ rerum, ſiue quadam inclinatione Fatorum omnibus ferè membris erat truncata reſp. Tunc ſe nimiùm & Parthus extulerat, & Palmyrenus æquauerat, tota Ægyptus Syriæque defecerant, amiſſa Rhetia, Noricum Pannonięque vaſtatæ. Italia ipſa, gentium domina, plurimarum vrbium ſuarum excidia mœrebat. Non erat tantum doloris in ſingulis, cùm penè omnibus careret. Nunc verò toto orbe terrarum non modò quâ Romanus limes fuerat virtute veſtra recepto, ſed etiam quâ hoſtilis edomito, cùm toties proculcata eſſet Alamania, toties obſtricta Sarmatia, Vitungi, Quadi, Carpi toties profligati, ſubmittente ſe Gottho pace poſcenda, ſupplicante per munera rege Perſarum, vrebat animum (quod nunc denique confitemur) vna illa tanti imperij contumelia, eòque nobis intolerabilior videbatur, quòd glorię ſola reſtabat. Et ſanè non ſicut Britannię nomen vnum, ita mediocris iacturę erat reipublicę terra tanto frugum vbere: tanto lęta numero paſcuorum, tot metallorum fluens riuis, tot vectigalibus quęſtuoſa, tot accincta portubus, tanto immenſa circuitu. Quam Cæſar ille autor veſtri nominis cùm Romanorum primus intraſſet, alium ſe orbem terrarum ſcripſit reperiſſe, tantę magnitudinis arbitratus, vt non circumfuſa Oceano, ſed complexa ipſum Oceanum videretur. Sed enim illa ętate nec Britannia vllis erat ad nauale bellum armata nauigiis, & Romana res inde iam à Punicis Aſiaticíſque bellis etiam recenti exercitata Piratico, & poſtea Mithridatico, non magis terreſtri quàm nauali vſu vigebat. Ad hoc natio etiam tunc rudis, & ſoli Britanni Pictis modo, & Hibernis aſſueta hoſtibus,

Digitized by Google

adhuc seminudis, facilè Romanis armis signísque cesserunt. Prope vt hoc vno Cæsar gloriari in illa expeditione debuerit, quòd nauigasset Oceanum. Isto verò nefario latrocinio abducta primũ à fugiente pirata classe, quæ olim Gallias tuebatur, ædificatis præterea plurimis in nostrum modum nauibus, occupata legione Romana, interclusis aliquot peregrinorum militum cuneis, contractis ad delectum mercatoribus Gallicanis, sollicitatis per spolia ipsarum prouinciarum non mediocribus copiis Barbarorum, atque iis omnibus ad munia nautica flagitij illius autorum magisterio eruditis, exercitibus autem nostris licèt inuictis virtute, tamen in re maritima nouis, malam coaluisse ex indignissimo latrocinio belli molẽ audiebamus, licèt de exitu fideremus. nam & accesserat diuturna sceleris impunitas, quæ desperatorũ hominum inflarat audaciam, vt illam inclementiam maris, quæ victoriam nostram fatali quadam necessitate distulerat, pro sui terrore iactarent, nec consilio intermissum bellum esse, sed desperatione omissum crederent, adeò vt iam communis pœnæ timore deposito archipiratam satelles occideret, & illud auctoramentum tanti discriminis putaret imperium. Hoc igitur bellum, tam necessarium, tam difficile auditu, tam inueteratum, tam instructum, ita Cæsar aggressus es, vt statim atque illò infestum, maiestatis tuæ fulmen intenderas, confectum omnibus videretur. nam primò omnium, (in quo præcipuè consulendũ fuit) ne quid Barbaræ nationes conuerso illuc Numine tuo nouare tentarent, inuocata potestatis tuæ maiestate prouisum est. tu enim ipse, tu domine Maximiane, Imperator æterne, nouo itineris compendio aduentum diuinitatis tuæ accelerare dignatus, repentè Rheno institisti, omnémque illum limitem nõ equestribus, neque pedestribus copiis, sed potentiæ tuæ terrore tutatus es. Quantoslibet valebat exercitus Maximianus in ripa! Tu verò inuicte Cæsar instructis armatísque diuersis classibus ita hostem incertum consiliíque inopem reddidisti, vt tunc denique senserit quòd non munitus esset Oceano, sed inclusus. Hoc loco venit in mentem mihi quàm delicata illorum Principum fuerit in administranda rep. cum laude fœlicitas, quibus Romæ degentibus triumphi, & cognomina deuictarum à Ducibus suis gentiũ proueniebant. Itaque Fronto, Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus, cùm belli in Britannia confecti laudẽ Antonino Principi daret, quamuis ille in ipso Vrbis Palatio residens gerendi eius mandasset auspicium, veluti longæ nauis guberna-

culis

culis prę́ſidentem totius velificationis & curſus gloriam meruiſſe teſtatus eſt. At enim tu Cęſar inuicte omnis iſtius & nauigationis, & belli non modò pro imperij iure pręceptor, ſed rebus ipſis & exemplo conſtantię tuę hortator atq; impulſor fuiſti. ſiquidem magis Geſoriacẽſi littore quamuis feruidum Oceanum, etiam illi exercitui tuo quem Sequanam fluctus inuexerat irreuocabilem iniecisti in eis ardorem, adeò vt cunctantibus adhuc Ducibus, cęlo & mari turbidis, vltrò ſignum nauigationis expoſceret, quędam minacia ſigna, quę videbantur, contemneret, die pluuio vela faceret, ventum, quia directus non erat, captaret obliquum. quis enim ſe quamlibet iniquo mari non auderet credere te nauigante? Omnium (vt dicitur) accepto nuntio nauigationis tuę vna vox & hortatio fuit. Quid dubitamus? quid moramur? Ipſe iam ſoluit, iam prouehitur, iam fortaſſe peruenit. Experiamur omnia, per quoſcunq; fluctus eamus. Quid eſt quod timere poſſimus? Cęſarem ſequimur. Nec fefellit opinio veſtrę fœlicitatis: ſiquidem (vt ex ipſorum relatione comperimus) ad tempus ipſum tantę ſe dorſo maris nebulę miſcuerunt, vt inimica claſſis apud Vectam inſulam in ſpeculis & inſidiis collocata ignorantibus omnino hoſtibus pręteriretur, ne vel moraretur ipſe tum, quamuis non poſſet obſiſtere. Iam verò quòd idem ille veſtro auſpicio inuictus exercitus ſtatim atque Britannię littus inuaſerat vniuerſis nauibus ſuis iniecit ignes, quinam alij niſi diuinitatis veſtrę monitus impulerunt? aut quę alia ratio perſuaſit nullum pręſidium fugę reſeruare, nec vereri dubia bellorum, nec Martem (vt dicitur) putare communem, niſi quòd veſtri cõtemplatione conſtabat de victoria non poſſe dubitari? Non illic tunc vires, non Romana robora, ſed veſtra Numina cogitauerunt. Propoſito qualicunque prælio certam ſibi ſpondere fortunam, non tam eſt fiducia militum, quàm fœlicitas Imperatorum. Ipſe ille autem ſignifer nefarię factionis cur ab eo littore quod tenebat abſceſſit, cur claſſem portúmq; deſeruit, niſi quòd te Cęſar inuicte, cuius imminentia vela conſpexerat, timuit iam iámque venturum? Vtcunque cum Ducibus tuis maluit experiri quàm pręſens maieſtatis tuę fulmen excipere. Demens, qui neſciebat quacunque fugerat vbique numina veſtrę diuinitatis eſſe, vbi vultus veſtri, vbi ſigna colerentur. Te tamen ille fugiens incidit in tuorum manus, à te victus, à tuis exercitibus oppreſſus eſt. Denique adeò trepidus, & te poſt terga reſpiciens, & in modum amentis attonitus properauit ad mortem, vt nec explicarit

Digitized by Google

aciem, nec omnes copias quas trahebat instruxerit, sed cum veteribus illius cõiurationis autoribus, & mercenariis cuneis Barbarorum tanti apparatus oblitus irruerit. Adeò Cæsar hoc etiam reip. tribuit vestra fœlicitas, vt nemo ferè Romanus occiderit imperio vincente Romano. omnes enim illos (vt audio) campos atque colles non nisi teterrimorum hostium corpora fusa texerunt. Illa Barbara, aut imitatione Barbariæ olim cultu vestis, & prolixo crine rutilantia, tunc verò vulnere, & cruore fœdata, & in diuersos situs structa, sicuti dolorem vulnerum fuerant secuta, iacuerunt, atque inter hos ipse vexillarius lattrocinij, cultu illo quem viuus violauerat sponte deposito, & vix vnius velaminis repertus indicio. Adeò verum sibi dixerat morte vicina, vt interfectum se nollet agnosci. Enimuerò Cæsar inuicte tanto Deorum Immortalium tibi est addicta consensu victoria, omnium quidem quos adortus fueris hostium, sed præcipuè interiectio Francorum, & illi quoque milites vestri qui per errorem nebulosi (vt paulò antè dixi) maris abiuncti ad oppidum Londiniense peruenerant, quidquid ex mercenaria illa multitudine Barbarorum prælio superfuerat, cùm direpta ciuitate fugam capessere cogitarent, passim tota vrbe confecerunt, & non solam prouincialibus vestris in cæde hostium dederunt salutem, sed etiam in spectaculo voluptatem. O victoria multiiuga, & innumerabilium triumphorum, qua Britanniæ restitutæ, qua gentes Francorum penitus excisæ, qua multis præterea gentibus in coniuratione illius sceleris deprehensis imposita est necessitas obsequendi, denique ad perpetuam quietem maria purgata sunt. Gloriare tu verò Cæsar inuicte alium te orbem terrarum peperisse, & Romanæ potẽtiæ gloriã restituẽdo naualem addidisti imperio terris omnib. maius elementum. Confecisti (inquam) bellum Cæsar inuicte, quod cunctis impendere prouinciis videbatur, támq; latè vagari & flagrare poterat quàm latè omnis Oceanus, & Mediterranei sinus abluunt. neq; enim si metu vestri lues illa solis Britanniæ visceribus intabuit, idcirco nescimus quanto se aliàs furore iactasset, si fiduciam peruagandi quâ patebat habuisset. nullo siquidem certo fine montium, aut fluminum terminabatur, quem dispositæ limitis custodiæ non tuerentur, sed vbiq; nauis, licèt nobis virtutẽ fœlicitatẽmq; vestram haberemus, magnis tamen terroribus imminebat quâ iacent maria, quâ venti ferunt. recursabat quippe in animos illa sub Diuo Probo & paucorũ ex Francis captiuorum incredibilis audacia, & indigna fœlicitas, qui à

qui à Ponto vſque correptis nauibus, Græciam, Aſiámque populati, nec impunè pleriſque Libyæ littoribus appulſi, ipſas poſtremò naualibus quondam victoriis nobiles ceperant Syracuſas, & immenſo itinere peruecti Oceanum quâ terras rupit intrauerant, atque ita euentu temeritatis oſtenderant nihil eſſe clauſum piraticæ deſperationi quò nauigiis pateret acceſſus. Itaque hac victoria veſtra non Britannia ſolùm ſeruitute eſt liberata, ſed omnibus nationibus ſecuritas reſtituta, quæ maritimo vſu tantum in bello adire periculi poterant, quantum in pace commodi conſequuntur. Nunc ſecura eſt (vt de latere Gallico taceam) quamuis penè conſpicuis littoribus Hiſpania, nunc Italia, nunc Africa, nunc omnes vſque ad Mæotidas paludes perpetuis curis vacant gentes. Nec idcirco minoribus gaudiis ferũtur dempto periculi metu quòd experiundi neceſſitate caruerunt, ſed hoc ipſum & in adminiſtratione prouidentiæ veſtræ, & infectione fortunæ impenſius gratulantur. quòd tanta illa vis nauticæ rebellionis in veſtigiis ſuis concidit. Atque ipſam Britãniam, quæ ſedem tam diuturno ſceleri præbuiſſet, conſtat victoriam ſola ſui reſtitutione ſenſiſſe veſtram. Meritò igitur ſtatim atque ad littus illud exoptatus olim vindex & liberator appuleras obuius ſeſe maieſtati tuæ triumphus effudit, exultantéſque gaudio Britanni cum coniugibus ac liberis obtulerunt, non te ipſum modò, quem vt cælo delapſum intuebantur, ſed etiam nauis illius quæ tuum Numen aduexerat, vela remigiáque venerantes, paratíque te ingredientem ſtratis ſenſere corporibus. Nec mirum ſi tanto gaudio ferebantur. poſt tot annorum miſerrimam captiuitatem, poſt violatas coniuges, poſt liberorum turpe ſeruitium tandem liberi, tandémque Romani, tandem vera imperij luce recreati. ſiquidem præter illam clementiæ veſtræ pietatíſque famam, quæ communi gentium voce celebratur, in ipſo Cæſar tuo vultu videbant omnium ſigna virtutum, in fronte grauitatis, in oculis lenitatis, in rubore verecundiæ, in ſermone iuſtitiæ. Quæ ſingula vt reſpectantes agnouerant, lætitiæ clamoribus concinebant, vobis ſe, vobis liberos ſuos, veſtris liberis omnes generis ſui poſteros deuouebant. Nos quidẽ certè, ô perpetui parentes & domini generis humani, hoc à DIs immortalibus omni votorum nũcupatione depoſcimus, vt liberi nepotéſq; noſtri, & ſiqua omnibus ſeculis erit duratura progenies, cùm vobis, tum etiam his quos educatis, atque educabitis dedicentur.

quid enim melius posteris nostris optare possumus quàm quo fruimur ipsi? Tenet vno pacis amplexu Romana resp. quidquid variis temporum vicibus fuit aliquando Romanum, & illa quę sępe veluti nimia mole defluxerat magnitudo, tandem solido cohęsit imperio. Nihil ex omni terrarum cęlique regione non aut metu quietum est, aut armis domitum, aut pietate deuinctum. Et ex aliis quidem partibus aliqua restant, quæ (si voluntas vel ratio desiderent) possitis acquirere. vltra Oceanum verò quid erat præter Britanniam? Quæ à vobis ita recuperata est, vt illæ quoq; nationes terminis eiusdem insulæ cohærentes vestris nutibus obsequantur. Nulla progrediendi causa superest, nisi si (quod Natura vetuit) fines ipsius quærantur Oceani. Omnia (inquam) inuictissimi Principes vestra sunt, quæ sunt digna vobis: Et inde est quod consulere singulis æqualiter licet, cùm vniuersa teneatis. Itaque sicuti pridem tuo Diocletiane Auguste iussu suppleuit deserta Thraciæ translatis incolis Asia, sicut postea tuo Maximiane Auguste nutu Neruiorum & Treuirorum arua iacentia lætus postliminio restitutus & receptus in leges Francus excoluit, ita nunc per victorias tuas Constantine Cæsar inuicte quidquid infrequens Ambiano, & Bellouaco, & Trigastino solo, Lingonicóque restabat barbaro cultore reuirescit. Quinetiam illa cuius nomine mihi peculiariter gratulandum deuotissima vobis ciuitas Æduorum ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos, quibus illæ prouinciæ redundabant, accepit artifices, & nunc extructione veterum domorum, & refectione operum publicorum, & templorum instauratione consurgit. Nunc sibi redditum vetus illud Romanæ fraternitatis nomen existimat, cùm te rursus habeat conditorem. Dixi, Cæsar inuicte, prope plura quàm potui, sed pauciora quàm debui, vt iustissima mihi causa sit propitio munere tuo & nunc desinendi, & sępe dicendi.

EVME-

EVMENII RHETORIS ORATIO PRO SCHOLIS INSTAVRANDIS CORAM V. P. PRÆSIDE GALLIÆ HABITA.

CERTVM habeo V.P. non quidem te, qui ſemper in omni genere dicendi maxima facultate viguiſti, ſed circumſtantium pleróſque mirari, quòd ego, qui ab ineunte adoleſcentia vſque in hunc diem nunquam iſto in loco dixerim, & quantulúmcunq; illud eſt quod labore ac diligentia videor conſecutus, exercere priuatim quàm in foro iactare maluerim, nunc demum ſero quodam tyrocinio ad inſolitum mihi tribunal aſpirem. A quo ego me fateor, quanquam ſedes iſta iuſtitiæ & ad agendum & ad dicendum ampliſſima videretur, diffiſum tamẽ ingenio meo antehac abfuiſſe, & hoc ipſo in tempore, quamuis diuerſiſſimum à contẽtione litium genus orationis habiturum, conſciẽtiæ trepidatione reuocari. Ne quid igitur aut opinioni hominũ dubium relinquã, aut interpretationi ex hac poſtulatione, quam de reſtituendis patriæ meę Menianis mihi ſumendam potiùs quàm cuiquam delegandam putaui, maius de me aliquid quàm poſſe me ſentio videar promittere, cõteſtatum eſſe initio dicendi apud audientes volo temporarium me dicendi munus, atq; idipſum meis ſtudiis peculiariter commodare, nõ ad incognitam mihi ſectam forenſium patronorũ alienæ laudis cupiditate tranſire. neque enim tanta me aut negligẽtia, aut cõfidentia tenet, vt neſciam quanta ſit inter hanc aciem fori, & noſtra illa ſecreta ſtudiorũ exercitia diuerſitas. Ibi armãtur ingenia, hîc præliatur. Ibi præluſio, hîc pugna committitur. Hic pleruma; velut ſudibus & ſaxis, illic ſemper telis ſplendentibus dimicatur. Hic ſudore & quaſi puluere ſordibus, illic inſignis ornatu laudatur orator. Vt, ſi vterque experiundi cauſa officia commutent, alium quidem tubarum ſonus, & ſtrepitus armorum, alium quidem triumphi deterreat. Scio hæc inquam, V.P. neque me ſciens fallo, & idcirco tantum abeſt vt me docendi relictis

præcipiendíque rationibus aptum atque idoneum putem, vt hoc ipſo quòd vel vno die, atque vna de re in foro dicam, veniam magis poſſim ſperare quàm gloriam. Quanquam in hac oratione V. P. loci tantummodo inſolentia, non dicendi nouitate perturber, ſiquidem id poſtulo quod non modò contradicendo nemo audeat impedire, ſed omnes potiùs quibus diuina Principum liberalitas, quibus vrbis iſtius reſtitutio, quibus optimarum artium celebratio grata atque iucunda eſt, ſummo gaudio & fauore ſuſcipiant, vt Menianæ illæ ſcholæ, quondam pulcherrimo opere, & ſtudiorum frequentia celebres & illuſtres, iuxta cætera quæ inſtaurantur opera ac templa reparentur. Ita quantum mihi trepidationis affert locus, tantum releuat cauſa dicendi. Quam quidem ego V. P. duas in partes arbitror diuidendam, vt priùs diſſeram quàm ſit ex vſu & officio opus illud ad priſtinam magnificentiam reformari, deinde qua ratione id poſſit ſine ſumptu publico, ex largitione quidem Principum maximorum, ſed tamen cum aliquo meo erga patriam ſtudio & amore, procedere. Ante omnia igitur V. P. diuinæ Imperatorum Cæſarúmque noſtrorum prouidentiæ, ſingularíque in nos beneuolentiæ huius quoque operis inſtauratione parendum eſt, qui ciuitatem iſtam, & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam, & tunc demum grauiſſima clade perculſam cùm latrocinio Batauicæ rebellionis obſeſſa auxilium Romani Principis irrogantem, non ſolùm pro admiratione meritorum, ſed etiã pro miſeratione caſuum attollere ac recreare voluerunt, ipſámque ruinarum eius magnitudinem immortalibus liberalitatis ſuæ monumentis dignam iudicauerunt, vt tanto eſſet illuſtrior gloria reſtitutorum quanto ipſa moles reſtitutionis immanior. Itaque maximas pecunias, & totum (ſi res poſcat) ærarium non templis modò, ac locis publicis reficiundis, ſed etiam priuatis domibus indulgent, nec pecunias modò, ſed etiam artifices tranſmarinos, & ex ampliſſimis prouinciarum ordinibus incolas nouos, & deuotiſſimarum hiberna legionum, quarum inuicta robora ne in his quidem quæ nunc cùm maximè egent bellis requirunt, vt commodis noſtris ſtudio gratiæ hoſpitalis operentur, & reſides aquas, & nouos amnes vel vti aridis feſſæ vrbis viſceribus infundant. Ex quo manifeſtum eſt eos qui coloniam iſtam tot tantíſque operibus totius imperij erigere atque animare ſtatuerunt, & præcipuè ſedem illam liberalium litterarum velle reparare, vt frequentiam honeſtiſſimæ iuuentu-

iuuentutis illustrato studiorum honore prouiderint. cui enim vnquam veterum principum tantæ fuit curæ, vt doctrinæ atque eloquentiæ studia florerent quantæ his optimis & indulgentissimis dominis generis humani? Quos ego quidem (quantum ad votum pietatémque pertinet) liberorum nostrorum parentes appellare non dubito, qui nobilissimam istam indolem Galliarum suarum, interitu summi doctoris orbatam, respicere dignati suo potissimum iudicio præceptorem ei moderatorémque tribuerunt, & inter Imperatorias dispositiones summis reipublicæ gubernandæ prouisionibus occupatas litterarum quoque habuere dilectum, nec aliter quàm si equestri turmæ, vel cohorti Prætoriæ consulendum foret, quem potissimum præficerent sui arbitrij esse duxerunt, ne ij quos ad spem omnium tribunalium, aut interdum ad stipendia cognitionum sacrarum, aut fortasse ad ipsa palatij Magisteria prouchi oporteret, veluti repentino nubilo in mediis adolescentiæ fluctibus deprehensi incerta dicendi signa sequerentur. In quo ego, Vir Perfectissime, nihil laudi meæ tribuo, sed domini nostri Constantij Principis iuuentuti, incredibilem erga iuuentutem Galliarum suarum sollicitudinem atque indulgentiam mirari satis nequeo, qui honorem litterarum hac quoque dignatione cumulauit, vt me potius ad pristina mea studia molientem, ipsum iusserit disciplinas artis oratoriæ retractare, & hoc mihi munus iniunxerat, vt mediocrem quidem pro ingenio meo naturáque vocem, cælestia tamen verba, & diuina sensa Principum prolocuturam ab arcanis sacrorum penetralium ad priuatarum Musarum aditus transtulerit; non vtique quia mihi, quem (quod sine inuidia dixerim) tanta dignatione respicit quanta pro summis honoribus debet sufficere sapienti, vellet aliquid imposita ista professione detrahere, sed vt professioni ipsi ex eo honore quem gessi adderet dignitatem. Cui igitur dubium quin diuina illa mens Cæsaris, quæ tanto studio pręceptorem huic conuentui iuuentutis elegit, etiam locum exercitiis illius dedicatum instaurari atque exornari velit, cùm omnes omnium rerum sectatores atq; fautores parum se satis facere voto & conscientię suę credant, si non ipsarum quas appetunt gloriarum templa constituant? Inde est vt Atheniensis humanitas aram Misericordię instituerit, & Romani ducis animi magnitudo templum Virtutis & Honoris. quarum enim artium, siue animi affectionum magnis hominibus ingeneratus ardor fue-

rit, earum etiam consecrata existere ad posteros monumēta voluerunt. Ædem Herculis musarum in Circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecit, non id modò secutus, quòd ipse litteris, & summa poëtæ amicitia duceretur, sed quòd in Græcia cùm esset Imperator acceperat Herculem Musagetē esse comitem ducémq; Musarum. Idémq; primus nouem signa, hoc est, omnium Camœnarum, ex Ambraciensi oppido translata sub tutela fortissimi Numinis consecrauit, (vt res est) quia mutuis operibus & præmiis iuuari ornaríq; deberent, Musarū quies defensione Herculis, & virtus Herculis voce Musarum. Credo igitur tali Cæsar Herculius & aui Herculis, & Herculij patris instinctu tanto studium litterarum fauore prosequitur, vt non minus ad prouidentiam Numinis existimet pertinere benedicendi quàm rectè faciendi disciplinam, & pro diuina intelligentia mētis æternæ sentiat litteras omnium fundamenta esse virtutū, vtpote continentiæ, modestiæ, vigilantiæ, patientiæ magistras. Quę vniuersa cùm in consuetudinem tenera ætate venerunt, omnia deinceps officia vitæ ad ipsa quæ diuersissima videntur militię atque castrorum munimina conualescunt. Ideóq; his omnis industriæ atq; omnis laudis nutricibus, aut (vt verius loquar) matribus cùm præceptorem Cęsar Herculius declarare dignatus sit, necesse est etiam sedem propriam cupiat reformari, vt cùm ad antiquam firmitatem cultúmque reparata sit, multo hîc iustius & verius nuncupetur ædes Herculis atque Musarum. Et sanè V.P. interest etiam gloriæ quam tanti Principes tot victoriis ac triumphis merentur, vt ingenia quæ canendis eorū virtutibus excolantur non intra priuatos parietes, sed in publica ostētatione, & in ipso vrbis istius ore vegetentur. Quid autem magis in facie vultúque istius ciuitatis situm est, quàm hæc eadem Męniana, in ipso transitu aduenientium huc inuictissimorum Principum constituta? Qui cum se occursu lætæ iuuentutis affici, non solùm liberalitate quam ipsi tribuunt, sed etiam litteris quibus me ad institutionem eius cohortantur, ostendant, quanto plus capient voluptatis cùm reparatum videant ipsum conciliabulum iuuentutis? Adhoc V.P. opus istud reddit illustrius cùm ipsorum Cæsarum, tum etiam omnium hominum aspectu promptius quòd præcipuo est loco positum, quasi inter ipsos oculos ciuitatis, inter Apollinis templum atque Capitolium. Quo magis est etiam sacrosancta sedes, vtriusque lateris veneranda confinio, vtriusque latè muneris instauranda respectu, ne fana longè

omnium

omnium in hac vrbe pulcherrima labes media deformet, præsertim cùm mihi videatur ipse ille, qui Mæniana hæc primus extruxit, idcirco ea illic potissimum collocasse, vt veluti cognato vicinorum sibi Numinum tenerentur amplexu, cùm augustissima tecta litteris dedicata inde Athenarum conditrix Minerua conspiceret, hinc Apollo medius Camœnarum. Igitur ibi maximè & oportet & fas est exercere iuuẽtutis ingenia, vbi tam propinqua sunt Numina amica doctrinæ, vbi ex proximo iuuat mens diuina sapientiam, & carminum Deus vocem, & verecundiã virgo perpetua, & prouidentiam præscius futurorum. Ibi adolescentes optimi discant, nobis quasi solenne carmen præfantibus, maximorũ Principum facta celebrare. quis enim melior vsus est eloquentiæ quàm vbi ante aras quodammodo suas Iouios Herculiósque audiant prædicari Iuppiter pater, & Minerua socia, & Iuno placata? Satis me verborum fecisse arbitror V.P. de eo quod mihi ad dicendum priùs constitueram, quam sit ex vsu atque officio instaurari opus illud studiis quibus optimi Principes maximè fauent, dedicatũ, in ipsa ciuitatis fronte positum, celeberrimis templis vtrinq; coniunctum. Nunc in secundum, eundémq; locum distuli, quemadmodum id sine sumptu publico, & cum laude sacræ largitionis fieri possit ostendam. Salarium me liberalissimi Principes ex huius reip. viribus in sexcenis millib. nummûm accipere iusserunt, non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quẽ multo maiora & prius & postea prẽmia contulerunt, sed vt tercena illa sestertia, quæ sacræ memoriæ Magister acceperam, in honore priuati huius magisterij addita pari sorte geminarent. Hoc ego salarium (quantum ad honorem pertinet) adoratum accipio, & in accepti ratione perscribo, sed expensum referre patriæ cupio, & ad restitutionem huius operis quoad vsus poposcerit destinare. Cuius voluntatis meæ ratio etsi asserenda non est, tamen sub hac tua humanitate, & circumstãtium expectatione, qua me audiri sentio, aliquatenus prosequenda est. Nam primum omnium in hoc ego maximos esse fructus præmiorum puto, vt digni quibus tribuantur habeamur. siquidem ipse vsus pecuniæ bonis malisve artibus partæ promiscuus & vilis est, honestis verò rationibus posse acquirere summum, etiamsi quæstum remiseris, lucrum est. neque enim Syrus mercator, aut Deliacus, aut Indicus ad vberrima ista compendia laudis aspirat, sed raræ atque inter paucissimos opes sunt contentæ meritis conscientiæ. quippe hoc ipso præmij gloria continetur,

ne id cupiditate quærendi affectasse videamur. Quod hoc vno assequi possumus, si pro accepto ducamus oblatum. Vt industriȩ, assumendi copiam præuenire potuisse: continentiæ, prætcrisse. At si fortissimi viri in sacris certaminibus summo labore, atque etiam vitæ periculo, solam vocem præconis, & coronæ testimonium petunt, ego verba illa diuina, cælestésque litteras, quibus mihi tanti Principes instituendam iuuentutem commendare dignati sunt, non vltra omnium vocum potentiam venerabundus accipiam? non vltra omnes laureas colam? Leges ergo V.P. tametsi hanc quoque mihi veniam tribuas oportet. neque enim ipsius epistolæ sacrȩ commemorationem solam sine obsequio recitationis inducere fas est, vt perlecta magis eluceat quantum me studium par sit impendere non ipsis modò litteris, sed etiam templis ac sedibus litterarum.

MERENTVR & Galli nostri vt eorum liberis, quorum vita in augusto Cliuiensium oppido ingenuis artibus eruditur, & ipsi adolescentes, qui hilari consensu meum Constantij Cæsaris ex Italia reuertentis suscepere comitatum, vt eorum indoli consulere cupiamus. Proinde quòd aliud prȩmium his quàm illud conferre debemus quod nec dare potest, nec eripere Fortuna? Vnde auditorio huic, quod videtur interitu prȩceptoris orbatum, te vel potissimum prȩficere debuimus, cuius eloquentiam, & grauitatem morum, & actis nostris habemus administratione compertam. Saluo igitur priuilegio dignitatis tuȩ, hortamur vt professionem oratoriam recipias, atque in supradicta ciuitate, quam non ignoras nos ad pristinam gloriam reformare, ad vitȩ melioris studium adolescentium excolas mentes, nec putes hoc munere antè partis aliquid tuis honoribus derogari, cùm honesta professio ornet potius omnem quàm destruat dignitatem. Denique etiam salarium te in sexcenis millibus nummum ex reip. viribus consequi volumus, vt intelligas meritis tuis etiam nostram constituere clementiam. Vale Eumeni charissime nobis.

Ita non videtur tibi V.P. hac tantorum Principũ exhortatione non solùm mens & otio iacens ad pristinas artes animus attolli, verum etiam veterum ipsi quodammodo scholarum parietes & tecta consurgere? quod enim tantũ carmen Amphioni, quȩ tanta plectro fidibúsque dulcedo, quam secuta quondam saxa perhibentur, vt ducentib. subuecta modulis, & ad interualla carminum resistentia sponte murum velut arte construerent, quanta in his

in his Imperatorum & Cæsarum litteris inest ad omnes animorum impetus, effectúsq; rerum ciendos vis atque permotio, qui quod iubere possint, suadere dignatur, & cùm vel tacitas eorum ac vultu tenus significatas voluntates summi patris sequatur autoritas, cuius nutum promissionémque firmantis totius mundi tremor sentit, ipsi tamen vltrò imperandi potestatem cohortandi humanitate conciliant? Quinetiam laudibus incitant, grauitatem morum, dicendi facultatem sibi probatam & cognitã prędicantes, Palatini honoris priuilegium oratoriæ professioni saluum & incolume seruantes. Quibus ego diuinæ benignitatis illecebris, etiamsi omni sensu antè caruissem, ad quamuis profectò intelligentiam adducerer. siquidem tantos Principes vnum hominem tanta laude decorare non est oratorem admonere, sed facere. Quid igitur mihi cum numerata pecunia? immò quid cum vllis opibus aut Midæ regis, aut Crœsi, aut ipsius qui auro dicitur fluxisse Pactoli, cùm diuina hæc testimonia omnibus diuitiis, atque ipsis eorum præmiis anteponam? Nisi fortè Pythiados illius excellentem Socratis sapientiam vaticinatæ, aut magnificentius carmen videtur, aut verius quàm quod Iouij Herculiíque pronunciant, quorum ne nutus quidem possunt, non modò dicta, reuocari. Quamobrem (vt dixi) V.P. sexcena illa (quantum ad honorem spectat) accipi oportere censeo, atque vsum delego patriæ, & ipsi potissimum operi in quo studia nostra celebranda sunt. videor enim mihi id quod sacris litteris cõtinetur, ita saluo honoris mei priuilegio doceam, hôc manifestius atque illustrius retenturus vt me dignum talibus æternorum Principum iudiciis probem amore reip. Equidem ipsos patriæ Deos testor tanto me ciuitatis istius amore flagrare, vt, quocunque oculos circumtuli, ad restitutionem operum singulorum ita gaudio ferar, vt spiritum identidem meum pro illorum salute deuoueam, quorum iussu operibúsque reparantur. Sed tamen hoc quod mihi ornandę professionis meę causa tributum est huic me pręcipuè sentio debere monumento. etenim si bello parta Marti dicantur, si mari quęsita Neptuno, si messes Cereri, si Mercurio lucra libantur, si item rerum omnium ad cultum referuntur autorum, vbi fas est docendi pręmia consecrare nisi in sede dicendi, pręsertim cùm mihi vltra communem cum cęteris studiorum religionem, etiam proprius quidam sit erga Męniana illa ex maiorũ meorũ recordatione dilectus? quãuis enim ante ingressum pueritię meę prętermissa fuerit eorum exercen-

di studij frequentatio, tamen illic auum quondam meum docuisse audio hominem Athenis ortum, Romæ diu celebrem, mox in ista vrbe perspecto & probato hominum amore doctrinæ, atque huius ipsius operis veneratione detentum. Cuius ego locum in quo, vt referunt, maior octogenario docuit, si ab isto venerabili sene (Te Glauce, appello præsentem, quem videmus, non ciuitate Atticum, sed eloquio) recoli ornarique perfecero, ipsum mihi videbor ad vitã tali professionis suæ successione reuocasse. Quod quidem meum ego erga honorem domus ac familiæ meæ studium non confiterer V. P. nisi ipsis Imperatoribus Cæsaribúsque nostris gratum esse confiderem, vt publicam eorum in restituendo orbe pietatem pro suo quisque captu in renouandis suorum vestigiis æmuletur. quis enim nunc sit animo tam humili, tam abiecto, tam ab omni appetitione laudis alieno, vt non & quantulamcunque memoriam suorum excitare, & sibi aliquid secundæ opinionis cupiat acquirere? cùm videat omnia quæ priorum labe conciderant, hac fœlicitate seculi resurgentia, tot vrbes diu syluis obsitas, atq; habitatas feris, instaurari mœnibus, incolis frequentari: quod in Ægæo mari semel contigit, vt quæ opertis fluctibus vagabatur repentè insula Delos existeret, eius nunc simile tot orientibus vndique ciuitatibus, tot insulis ad humanos cultus quasi renascentibus euenire. Nisi fortè nõ grauior Britanniam ruina depresserat, quàm si perfuso tegerent Oceano, quæ profundissimo Pœnorum gurgite liberata ad conspectum Romanæ lucis emersit, aut hæc ipsa, quæ modò desinit esse Barbaria, non magis feritate Francorũ velut hausta desiderat quàm si eam circumfusa flumina & mare alluens operuisset. Nam quid ego alarum & cohortium castra percenseam toto Rheni, & Istri, & Euphratis limite restituta? Qua veris autumníve clementia tot manu positæ arbores cõualescunt, quo calore Scholis tot depressę imbrib. segetes resurgunt, quot vbiq; muri vix repertis veterum fundamentorum vestigiis excitantur? Adeò (vt res est) aurea illa secula quæ non diu quondam Saturno rege viguerunt, nunc æternis auspiciis Iouis & Herculis renascuntur. Sed enim V. P. inter omnia quæ virtute Principum ac fœlicitate recreantur, sint licèt fortasse alia magnitudine atque vtilitate potiora, nihil est tamen admirabilius hac liberalitate quam fouendis honorandisque litterarum studiis impartiunt. quippe (vt initio dixi) nulli vnquam antehac Principes pari cura belli munera, & huiusmodi pacis ornaméta coluerunt. diuersissimus enim ad vtrãque se-

quę sectam deflexus est, dispar natura mentium, & discrepans in electione iudicium, ipsorum denique vtrisque artibus præsidentium nominum dissoni monitus, habitúsque dissimiles. Quo magis horum noua & incredibilis est virtus & humanitas, qui inter tanta opera bellorum ad hæc quoque litterarum exercitia respiciunt, atque illum temporum statum quo (vt legimus) Romana res plurimum terra & mari valuit, ita demum integrari putant, vt non potentia, sed etiam eloquentia Roma reuirescat. Detur ergo V.P. illa mihi ab optimis virtutum omnium dominis tributa largitio huic operi doctrinæ atque eloquentiæ dedicato, vt quemadmodum cætera vitæ nostræ commoda apud auxiliatores eorum Deos colimus, ita singularem eorundem erga litteras dignationem in antiqua litterarum sede celebremus. Videat præterea in illis porticibus iuuentus & quotidie spectet omnes terras & cũcta maria, & quidquid inuictissimi Principes vrbium, gentium, nationum aut virtute deuinciunt, aut terrore. siquidem illic, vt ipse vidisti, (credo) instruendæ pueritiæ causa, quò manifestius oculis discerentur quæ difficilius percipiuntur auditu, omnium cum nominibus suis locorum situs, spatia, interualla descripta sunt, quidquid vbique fluminum oritur & conditur, quacunque se littorum sinus flectunt, quóve ambitu cingit orbem, vel irrumpit Oceanus. Ibi fortissimorum Imperatorum pulcherrimæ res gestæ per diuersa regionum argumenta recoluntur, dum calentibus sempérque venientibus victoriarum nunciis reuisuntur perfida flumina, & Libyæ arua sitientia, & connexa Rheni cornua, & Nili ora multifida, dúmq; sibi ad hæc singula intuentium animus affingit, aut sub tua Diocletiane Auguste clementia Ægyptum furore posito quiescentem, aut te Maximiane inuicte perculsa Maurorum agmina fulminantem, aut sub dextera tua domine Constanti Batauiam Britanniámque squalidum caput syluis & fluctibus exerentem, aut te Maximiane Cæsar Persicos arcus pharetrásq; calcantem. nunc enim nunc demum iuuat orbem spectare depictum, cùm in illo nihil videmus alienum. Habes V.P. studij ac voti mei professionem. Abs te peto vt eam litteris tuis apud sacras aures prosequi non graueris. siquidem maximus, ac penè solus fructus est recta cupientium, vt voluntas eorum ad diuinam tantorum Principum scientiam perferatur.

QQ

CLAVDII MAMERTINI PANEGYRICVS MAXIMIANO A.

CVM omnibus festis diebus sacratissime Imperator debet honor vester diuinis rebus æquari, tum præcipuè celeberrimo isto, & imperantibus vobis lætissimo die veneratio Numinis tui cum solenni sacræ vrbis religione iungenda est. verum est enim profectò quod de origine illius ciuitatis accepimus, primam in ea sedem Numinis vestri, sanctum illud venerandúmq; Palatium, regem aduenam condidisse. neque enim fabula est de licentia poëtarum, nec opinio de fama veterum seculorum, sed manifesta res & probata, (sicut hodie quoque testatur Herculis ara maxima, & Herculei sacri custos familia Pinaria) Principem illum tui generis ac nominis Palantea mœnia addidisse victorem, & parua licèt tunc regia, summa tamen religione susceptum futuræ maiestatis dedisse primordia, vt esse posset domus Cæsarum, quæ Herculis fuisset hospitium. Iure igitur hoc die, quo immortalis ortus dominæ gentium ciuitatis vestra pietate celebratur, tibi potissimùm Imperator inuicte laudes canimus, & gratias agimus, quem similitudo ipsa stirpis tuæ, ac vis tacita naturæ ad honorandum natalem Romæ diem tam liberalem facit, vt vrbem illam sic colas conditam quasi ipse condideris. re vera enim sacratissime Imperator meritò quiuis te, tuúmque fratrem, Romani imperij dixerit conditores. estis enim (quod est proximum) restitutores, & sit licèt hic illi vrbi natalis dies quòd pertineat ad originem populi Romani, vestri imperij primi dies sunt principes ad salutem. Quare si nunc Romæ omnes Magistratus, & Pontifices, & Sacerdotes iuxta parentes Vrbis, & Statores Deos Herculis templa venerantur, quia partam aliquando ex victoria prædam à flumine Ibero & conscio occidui Solis Oceano ad pabula Tyrrhena compulerit, & in Palatino iugo venturo ter reliquerit vesti-

gia: quanto tandem studio nos hîc conuenit, qui te præsentem intuemur Deum, toto quidem orbe victorem, sed nunc quidem maximè in eadem Occidentis plaga non pastorem trino capite deformem, sed prodigium multo tetrius opprimentem, quidquid spiritus & vocis habemus, omne id in laudibus tuis non occupare modò, sed (si res poscat) absumere debemus. Vnde igitur ordiar? Commemorabo nimirum patriæ tuæ in rempublicam merita? Quis enim dubitat quin multis iam seculis, ex quo vires illius ad Romanum nomen accesserint, Italia quidem sit gentium domina gloriæ vetustate, sed Pannonia virtute? An diuinam generis tui originem recensebo, quam tu non modò factis immortalibus, sed etiam nominis successione testaris? An quemadmodum educatus institutúsque sis prædicabo in illo limite, in illa fortissimarum sede legionum inter discursus strenuæ iuuentutis, & armorum sonitus tuis vagitibus obstrepentes? Finguntur hæc de Ioue, sed de te vera sunt Imperator. An tuas res gestas enumerare conabor, quæ te prima signa Imperatoriis auspiciis inaugurarint, quæ castra dominum habitura susceperint, quæ bella deduxerint, quæ victoriæ auxerint? Ibo scilicet vestigiis virtutis tuæ colligendis per totum Istri limitem, pérque omnem quà tendit Euphratem, & ripas peragrabo Rheni, & litus Oceani? Sed qui velit omnia ista complecti secula sibi optare debet, & innumerabiles annos, & quantam tu mereris ætatem. Faciam igitur compendium orationi meæ, sed damno voluntatis, quod huic tempori maximè congruit omittam, cætera, & potissimum illud arripiam, (quod multis fortasse mirum videbitur, & tamen re ipsa verissimum est) te cum ad restituendam remp. à cognato tibi Diocletiani Numine fueris inuocatus plus tribuisse beneficij quàm acceperis. neque enim specie tenus ac nomine fortuna imperij consideranda est. Trabeæ vestræ triumphales, & fasces Consulares, & sellæ curules, & hæc obsequiorum stipatio & fulgur, & illa lux diuinum verticem claro orbe complectens, vestrorum sunt ornamenta meritorum pulcherrima quidem & augustissima: sed longè illa maiora sunt, quæ tu impartito tibi imperio merę gratiæ retulisti, admittere in animum tantæ reip. curam, & totius orbis fata suscipere, & oblitum quodammodo sui gentibus viuere, & in tam arduo humanarum rerum stare fastigio, ex quo veluti terras omnes & maria despicias, vicissímque oculis ac mente collustres vbi sit certa serenitas, vbi dubia tempestas, qui iustitiam vestrã iudices

æmulentur, qui virtutis vestræ gloriam duces seruent, accipere innumerabiles vndique nuntios, totidem mandata dimittere, de tot vrbibus & nationibus & prouinciis cogitare, noctes omnes diésque perpeti sollicitè pro omnium salute transigere. Hæc omnia cùm à fratre optimo oblata susceperis, tu fecisti fortiter, ille sapienter. neq; enim cùm reip. nauem secundus à puppi flatus impleret salutarem manum gubernaculis addidisti, sed cùm ad restituendam eam post priorum temporum labem diuinum modò, ac ne id quidem vnicum, sufficeret auxilium, præcipitanti Romano nomini iuxta Principem subiisti, eadem scilicet auxilij opportunitate, qua tuus Hercules Iouem vestrum quondam Terrigenarum bello laborantem magna victoriæ parte iuuit, probauítq; non magis à DIs accepisse cælum quàm eisdem reddidisse. Annon illud malum simile monstrorum biformium & hisce terris fuit, quod tua Cæsar nescio vtrum magis fortitudine repressum sit, an clementia mitigatum, cùm militares habitus ignari agricolæ appetiuerunt; cùm arator peditem, cùm pastor equitē, cum hostem Barbarum suorum cultorum rusticus vastator imitatus est? Quod ego cursim prætereo. video enim te (qua pietate es) obliuionē illius victoriæ malle quàm gloriam. Quòd verò statim, vix dū misero illo furore sopito, cùm omnes Barbaræ nationes excidium vniuersæ Galliæ minarentur, neque solùm Burgūdiones & Alamani, sed etiam Chaibones Eruliq;, viribus primi Barbarorū, locis vltimi, præcipiti impetu in has prouincias irruissent, quis Deus tam insperatam salutem nobis attulisset, nisi tu affuisses? tu enim diuinæ prouidentiæ Imp. consilio prius quàm vi bellum gerendum ratus, cæteros quidem perduelles, quibus ipsa pestifera multitudo, ire passus es in profundam famem, & ex fame in pestilentiā, mox triumphi ornamēta capienda militum manibus vsurus, Chaibones tamen Erulósque non dignatus pariter perdere, atque vt interim diuina virtus tua exercitatione solita non careret, aperto Marte, atq; vno impetu perculisti, non vniuerso ad id præliū vsus exercitu, sed paucis cohortibus. quid enim opus erat multitudine, cùm ipse pugnares, ipse omnibus locis totáque acie dimicares, ipsi hosti vndique, & quâ resisteret, & quâ cederet, & qua fugeret, occurreres, erroremque aduersariis pariter ac tuis faceres, cùm neque te Barbari vnum putarent, neque milites non dico stipatione atq; comitatu, sed saltem oculis sequi possent. tanto quippe prælio ferebare, nō aliter quàm magnus amnis solet hibernis imbribus auctus & niuibus passim

fluere

fluere quà campus est. Ita cuncti Chaibones, Eruliq; cuncti tanta internecione cæsi interfectique sunt, vt extinctos eos relictis domi coniugibus ac matribus non profugus aliquis è prælio, sed victoriæ tuæ gloria nunciaret. Transeo innumerabiles tuas tota Gallia pugnas atque victorias. quæ enim tot tantísque rebus sufficiet oratio? Illum tamen primũ Consulatus tui auspicalẽ diem tacitus præterire nullo modo possum, quo tu solus omnium cõsecutus es, vt quod tẽpus antea incipiendis tantummodo rebus aptum videbatur tunc primũ potuerit sufficere peragendis, vnóque Sol curriculo suo, eóque breuissimo, & officia te Consulis inchoantem videret,& Imperatoris implentem. Vidimus te Cęsar eodem die pro rep. & vota suscipere, & coniuncta debere. quod enim optaueras in futurum fecisti continuò transactum. Vt mihi ipsa Deorũ auxilia quæ precatus eras præuenisse videaris,& quidquid illi promiserant antè fecisse. Vidimus te Cæsar eodẽ die & in clarissimo pacis habitu, & in pulcherrimo virtutis ornatu. Bona venia Deûm dixerim,ne Iuppiter quidem ipse tanta celeritate faciem cæli sui variat quàm facile tu Iuppiter togã prætextam sumpto thorace mutasti, hastam posito scipione rapuisti, à tribunali venisti in cãpum, à curuli in equum transtulisti, & rursus ex acie cum triumpho rediisti, totámq; hanc vrbem repentina tua in hostes eruptione sollicitã lætitia & exultatione, & aris flagrantibus, & sacrificiis, & odorib. accensis Numini tuo implesti. Ita vtroq; illius diei supremo tẽpore bis diuina res pari religione celebrata est, Ioui, dum pro futuris vouetur, tibi, dum pro victoria soluitur. Tale igitur auspiciũ illius anni quid seq ebatur nisi nouum aliquod & ingens miraculum? Quod autem maius euenire potuit illa tua in Germaniam transgressione? qua tu primus omnium Imp. probasti Romani imperij nullum esse terminum nisi qui tuorum esset laborum. Atqui Rhenum antea videbatur ipsa sic Natura duxisse, vt eo limite Romanæ prouinciæ ab immanitate Barbariæ vindicarentur. Et quis vnquam ante vos Principes non gratulatus est Gallias illorum amne muniri? Quando non cum fine metu nostro Rheni alueum imminuit diu serena tempestas? Quando non cum securitate nostra illius diluuia creuerunt? Credo, itidem optimam illam fertilémq; Syriam velut amplexu suo tegebat Euphrates, antequam Diocletiano spõte se dederent regna Persarũ. Verùm hoc Iouis sui more,nutu illo patrio quo omnia contremiscunt,& maiestate vestri nominis cõsecutus est. Tu autem Imp. inuicte feras illas indomi-

táſque gentes vaſtatione, prælijs, cædibus, ferro, igníq; domuiſti. Herculei generis hoc fatum eſt, virtuti debere quod vindicat. Exinde igitur ſoluto animo ac libero ſumus. Licèt Rhenus areſcat, tenuíque lapſu vix læues calculos perſpicuo vado pellat, nullus inde metus eſt. Quidquid vltra Rhenum proſpicio Romanum eſt. Sic illa quondam Romanæ potentiæ diu æmula & inimica Carthago à P. Scipione deuicta eſt, cùm is traiecto in Africam exercitu Hannibalem ab Italiæ vaſtatione reuocauit. audieras hoc Imperator? an ipſa per te diuina tua mente proſpexeras ita demum hoſtes funditus poſſe ſubuerti, ſi in proprijs ſedibus vincerentur, nec prædá modò quam cepiſſent amitterent, ſed ipſi coniuges, & liberos, & parentes ſuos, & chariſſima omnia capta mœrerent? Hoc tu ſiue cognitum ſecutus es, ſeu te autore feciſti, vtrumque pulcherrimum eſt. neque enim minorem laudẽ magnarum rerum æmuli quàm ipſi merẽtur autores, quinimmò, quamuis optimum, intentatæ rei conſilium Fortunæ committitur, iteratum idem atque repetitum ad certam rei gloriam pertinet iudicij. Ideóque hoc nunc ſacri ambo Imperatores ipſo eſtis Scipione potiores, quòd & tu Africanum, & te Diocletianus imitatus eſt. Ingreſſus es nuper illam quæ Rhætis eſt obiecta Germaniam, ſimilíque virtute Romanum limitem victoria protulit. Adeò Numini illius ſimpliciter amantérque quidquid pro his cæteris feceras retuliſti, cùm ex diuerſa orbis parte coëuntes inuictas dexteras contuliſtis. Adeò fidum firmúmque fuit illud eloquium, in quo nobis mutua præbuiſtis omnium exempla virtutum, atque inuicem vos (quod fieri iam poſſe non videbatur) auxiſtis, ille tibi oſtendendo dona Perſica, tu illi ſpolia Germanica. Sed neque illum virtutes tuæ bellicæ à liberalitate, neque illius opes à bellica virtute te reuocarunt. Ambo nunc eſtis largiſſimi, ambo fortiſſimi, ab hac ipſa veſtri ſimilitudine magis magíſque concordes, (quod omni conſanguinitate certius eſt, virtutibus fratres. Sic fit vt vobis tantum imperium ſine vlla æmulatione commune ſit, neque vllum vitæ vos diſcrimen eſſe patiamini, ſed planè vt gemini illi reges Lacedæmones Heraclidæ remp. pari ſorte teneatis. Quanquam hôc vos meliores & iuſtiores, quòd illos mater aſtu coëgit, cùm nemini fateretur quẽ prius edidiſſet in lucẽ, pari ætatis autoritate regnare, vos hoc ſponte faciatis, quos in ſummis rebus æquauit non vultuum ſimilitudo, ſed morum. Attamen illos, ſi diſcrimen ſui ſcire potuiſſent, minus mirum fuiſſet exiguam ſibi communicaſſe regionem, quam

ſæpe

ſæpe vno die impiger viator emẽſus eſt. Vos verò, qui imperium non terræ, ſed cęli regionibus terminatis, tantam vim, tantam poteſtatẽ mutuò vobis impartire diuinę profectò immortaliſq; fiducię eſt, quam cupiditas nulla perturbet. Et tamen vides Imp. non inuenire me ex omni antiquitate quod comparem vobis niſi Herculeę gentis exemplum. nam ille quidem magnus Alexander iam mihi humilis videtur Indo regi ſua regna reddendo, cùm tam multi reges Imp. veſtri clientes ſint, cùm per te regnũ receperit Genobon, Eſatech verò munus acceperit. Quid ille aliud expetiuit ad conſpectum cum omni ſua gente veniendo, niſi vt tunc demum integra autoritate regnaret cùm te Maximiane placaſſet? Oſtendit ille te identidem (vt audio) popularibus ſuis, & intueri diu iuſſit, & obſequia diſcere, cùm tibi ipſe ſeruiret. Hoc eodem modo rex ille Perſarum, nunquam ſe antè dignatus hominem confiteri, fratri tuo ſupplicat, totúmque ſe, vt ingredi ille dignetur, regnum ſuum pandit. Offert interim varia miracula, eximiæ pulchritudinis feras mittit, amicitiæ nomen impetrare contentus, promeretur obſequio. Veſtra hoc concordia facit inuictiſſimi Principes, vt vobis in tanta æqualitate ſucceſſuum etiam Fortuna reſpondeat. remp. enim vna mente regitis, neque vobis tanta locorum diuerſitas obeſt quominus etiam velut inuictis dexteris gubernetis. Ita quáuis maieſtatem regiam geminato Numine augeatis, vtilitatem imperij ſingularis cõſentiendo retinetis. Quare ſi non fruſtrà Græci poëtæ hominibus iuſtitiam colentibus repromittunt binos gregum fœtus, & duplices arborum fructus, nunc omnia gentibus vniuerſis gemina debentur, quarum vos domini tam ſanctè iuſtitiam, & concordiam colitis. Tu quidem certè Imp. tantum eſſe in concordia bonum ſtatuis, vt etiam eos qui circa te peſſimo funguntur officio neceſſitudine tibi & affinitate deuinxeris, id pulcherrimum arbitratus, adhærere lateri tuo non timoris obſequia, ſed vota pietatis. Quorum ductu proximè, cùm fœliciſſimis veſtris auſpiciis vterentur, lubrica illa falláxque gens Barbarorum vt merebatur affecta eſt. Veſtra hæc Imp. veſtra laus eſt. A vobis proficiſcitur, & quod per alios adminiſtratur. vt enim omnia commoda cælo terráque parta licèt diuerſorum Numinum ope nobis prouenire videantur, à ſummis tamen authoribus manant, Ioue rectore cæli, & Hercule pacatore terrarum, ſic omnibus pulcherrimis rebus etiam quæ aliorum ductu geruntur Diocletianus facit. tu tribuis effectum. Veſtræ [illegible] fortunæ, veſtræ [illegible] eſt,

[illegible]

Imp. quòd iam milites vestri ad Oceanum peruenere victoria, iam cæsorum in illo littore hostium sanguinem reciproci fluctus sorbuerunt. Quid nunc animi habet ille pirata, cùm fretum illud quo solo mortem suam hucusque remoratus est penè vestros exercitus videat ingressos, oblitósque nauium refugum mare secutos esse quà cederet? Quam nunc insulam remotiorem, quem alium sibi optet Oceanum? Quo denique pacto effugere pœnas reip. potest? Nisi si haustu terræ deuoretur, aut turbine aliquo in deuia saxa rapiatur. Ædificatæ sunt, ornatæque pulcherrimæ classes, cunctis simul amnibus Oceanum petituræ. Neque solùm ad perficiendas eas certatim homines laborarunt, sed etiam ad excipiendas flumina repentè creuerunt. Toto ferè anno Imp. quo tibi opus erat serenitate, vt naualia texerentur, vt trabes cæderentur, vt artificum animi vigerent, ne manus torpescerent, nullus ferè dies imbre fœdatus est. Hiems ipsa temperiem veris imitata est. Iam non Septentrionis nos putauimus, & quasi translatis sideribus, aut terris, meridiani cæli clementiam sensimus. Fluuius hic noster, diu pluuiarum pabulo carens, impatiens erat nauium, solam naualibus tuis materiam deuehebat. Ecce autem subitò cùm iam deduci liburnas oporteret, tibi vberes fõtes terra submisit, tibi largos imbres Iuppiter fudit, tibi totis fluminum alueis Oceanus redundauit. Ita in aquas sponte subeuntes impetum nauigia fecerunt, leui modo commota nixu ducentium, quorum ad fœlicissimũ illud exordium magis opus erat nautico carmine quàm labore. Facile itaque quiuis intelligit Imp. quàm prosperi te successus in re maritima secuturi sint, cùm iam sic tẽpestatum oportunitas obsequatur. Fœlix igitur talibus Roma Principibus, (fas est enim vt hoc dicendi munus pium vnde cœpimus terminemus) fœlix inquam, & nunc multo fœlicior quàm sub Remo & Romulo tuis. Illi enim fratres quamuis geminíque essent, certauerunt tamen vter suum tibi nomen imponeret, diuersósque montes & auspicia ceperunt: hi verò conseruatores tui, sit licet nunc tuum tanto maius imperium quanto latior es vetere pomœrio quidquid homines colunt, nullo circa te liuore contendunt. Hi cùm primum redeant ad te triumphantes, vno cupiunt inuehi curru, simul adire Capitolium, simul habitare Palatium. Vtere (quæso) tuorum Principum vtroque cognomine, cùm non cogaris eligere. Licet nunc simul & Herculea dicaris, & Iouia. O quanto nunc Imperatores illa ciuitas esset augustior, quanto magis hunc natalem suum diem

diem coleret, si vos stipato vestro Senatu in illa Capitolini Iouis arce conspiceret! Quæ nunc sine dubio præsentiam vestri sibi fingit, ędes vestrorum Numinum frequentando identidem, sicut à maioribus institutum est, inuocando Statorem Iouem, Herculémque victorem. hoc enim quondam illi Deo cognomen ascripsistis, qui cùm piratas oneraria naue vicisset, ab ipso audiuit Hercule per quietem illius ope victoriam contigisse. Adeò sacratissime Imperator multis iam seculis inter officia est Numinis tui superare piratas. Sed profectò maturè ille illucescet dies cùm vos videat Roma victores, & alacrem sub dextera filium. Quem, ad honestissimas artes omnibus ingenij bonis natum, fœlix aliquis præceptor expectat. Cui nullo labore constabit diuinam immortalémque progeniem ad studium laudis hortari. Non necesse erit Camillos, & Maximos, & Curios, & Catones proponere ad imitandum, quin potius vestra illi facta demonstret, vos identidem & semper ostendat, præsentes, & optimos Imperatoriæ institutionis autores. Interim tamen te gentium domina, quoniam hunc optimum Principem in Galliis suis retinet ratio reip. quęsumus (si fieri potest) ne huic inuideas ciuitati, cui nunc ille similitudinem maiestatis tuæ confert, natalem tuum diem celebrando in ea consuetudine magnificentiæ tibi debitæ. Téque ipsum Imperator oramus vt etiam cùm vos totius orbis securitate composita illa imperij vestri mater acceperit, amplexus eius arctissimos interdum piis manibus resoluatis, túque potissimùm (credo enim, hoc idem Diocletianum Oriens rogat) has prouincias tuas frequenter illustres, & profundissima licèt pace florentes aduentu Numinis tui reddas fœliciores. Vides Imperator quanta vis sit tuorum in nos cælestium beneficiorum? Adhuc præsentia tua fruimur, & reditum desideramus.

EIVSDEM CLAVDII MAMERTINI GENETHLIACVS MAXIMIANI A.

OMNES quidem homines, sacratissime Imperator, qui maiestati vestræ laudes canunt, & gratias agunt, debitum vobis conantur exoluere, (quis enim est qui posset implere?) sentio tamen à me, hoc præcipuè tempore, hoc piæ vocis officium iure quodam sacrosancti fœnoris postulari, vt expectationem sermonis eius quem tuis Quinquennalibus præparaueram, hac gemini natalis prædicatione compensem, & dicendi munus quod tunc voti promissione susceperam, nunc religione debiti repræsentem. Noueram autem sacratissime Imperator longè infra spem honoris eius quem in me cótulistis, (vnde enim vel tantam fiduciam mei gererem, vel tam improbè concupiscerem, vt optarem mihi quantum iudicio vestro sum consecutus, auderem?) noueram inquam potissimùm vt me dignatione qua pridem audieras rursus audires. siquidem apud tanti præsentiam Numinis hoc ipsum mihi maximum dicédi præmium videbatur, vt dicerem. Gaudeo igitur (si fas est confiteri) dilatam esse illam cupiditatem meam. neque enim orationis eius quam composueram faciam iacturam, sed eam reseruo, vt quinquennio rursus exacto Decennalibus tuis dicam, quoniam quidem lustris omnibus prædicandis communis oratio est. Et profectò (si non sensus meos dicatorum vobis dierũ proxima quæque veneratio sui maiestate perstringit) hic mihi dies videtur illustrior magísque celebrandus qui te primus protulit in lucem. etenim illi ipsi dies quibus imperij auspicia sumpsistis, ob hæc sancti sunt & religiosi, quòd tales declarauerunt Imperatores. Et certè virtutes quibus ipsum ornatis imperium & ingeniũ vestri procreauere natales. Quos quidem, sacratissime Imp. quoties annis voluentibus reuertuntur, vestri pariter ac vestrorum Numinum reuerentia colimus. siquidem vos DIs esse genitos & Numi-

Numinibus quidem vestris, sed multò magis virtutibus approbatis. Quarum infatigabiles motus & impetus ipsa vis diuinitatis exercet, quę vos tantis discursibus toto quem regitis orbe deducit, vt nos semper auxilij vestri caritate nuper ad libertatem pię constitutionis impleuerit, cùm itinera vestra ipsis hybernis diebus per vicina illa cælo Alpium iuga, quibus Italiam Natura vallauit, pérque illa saxa, & duriorem saxis niuium densitatem desiderio vestri & amore sequeremur, & virtus vestra non sentiret pati nos putaremus iniuriam. Reddimus tamen rationem sollicitudinis vestrę, & inspecta penitus veritate cognouimus quæ causa faciat vt nunquam otio acquiescere velitis. profectò non patitur hoc cælestis ille vestri generis conditor. nam primum omnium quidquid immortale est stare nescit, sempiternóque motu se seruat æternitas. Deinde pręcipuè vestri illi parentes, qui vobis & nomina & imperia tribuerunt, perpetuis maximorum operum actionibus occupantur. ille siquidem Diocletiani autor Deus, pręter depulsos quondam cęli possessione Titanes, & mox deformium bella monstrorum, pręperi cura quam iis compositum gubernat imperium, atque hanc tantam molem infatigabili manu voluit, omnium quoque rerum ordines ac vices peruigil seruat. neque enim tunc tantummodo commouetur cùm tonitrua incutit, & fulmina iacit, sed etiamsi tumultuantia elementorum officia pacauit, nihilominus tamen & ipsas quę tacitę labuntur auras placido sinu fundit, & in aduersa cęli nitentem impetu rapit Solem. Itidem quoque Maximiane Hercules tuus, mitto quòd cùm inter homines erat, terras omnes & nemora pacauit, vrbes dominis crudelibus liberauit, etiam cęlo dirarum alitum volucratilia detraxit, etiam terrores Inferum abducto custode compescuit, exinde certè nihilominus post adoptionem Cęlitum, Iuuentę connubium, perpetuus est virtutis assertor, omniúmque fortium virorum laboribus fauet, in omni certamine conatus adiuuat iustiores. His quidem certè diebus, quibus immortalitatis origo celebratur, instigat (vt videmus) illos à sacris certaminibus accitos, vt pertinaci animositate certandi multa faciant ipsius similia victoris. Adeò sacratissime Imp. vtraque vestra Numina semper aliquid agunt, agendúmve curant. Vt iam nobis illa quam pro vobis susceperamus cura ponenda sit, cùm non laborare vos, sed parentes Deos videamus imitari, cúmque pręterea ingenitum illum vobis diuinę mentis ardorem etiam earum quę primę vos

Digitized by Google

ſuſcepêre, regionum alacritas excitarit. non enim in otioſa aliqua deliciiſque corrupta parte terrarum nati inſtitutíque eſtis, ſed in his prouinciis, quas ad infatigabilem conſuetudinem laboris atque patientiæ fractus, licèt oppoſitus hoſtis, armis tamen ſemper inſtructus miles exercet, in quibus omnis vita militia eſt, quarum etiam fœminæ cæterarum gentium viris fortiores ſunt. Ex iſtis ergo cauſis ſtirpis veſtræ, patriorúmque inſtitutorum illa veniunt quæ ſæpe miramur, (interdum etiam pro amoris impatientia timebamus) quòd expeditiones veſtras numerare nõ poſſumus, quòd diutiùs in iiſdẽ manere veſtigiis dedignamini, quòd vos à continuò rerum curſu gerendarum non modò amœnitas locorum, aut nobilitas vrbium, ſed ne ipſa quidem victoriarum noſtrarum lætitia remoratur. Illum modò Syria viderat, iam Pannonia ſuſceperat. Tu modò Galliæ oppida illuſtraueras, iam ſummas arces Monœci Herculis præteribas. Ambo cùm ad Orientem Occidentémque occupati putaremini, repentè in medio Italiæ gremio apparuiſtis. Hos fructus capitis operum maximorum, ſic interim meritorum conſcientia triumphatis, dum triumphos ipſos ſemper vincendo differtis, quòd quæcunque pulcherrima facitis continuò tranſitis, & ad maiora properatis. Vt dum veſtigia veſtra miramur, dúmque vos adhuc eſſe in conſpectu putamus, iam de vobis audiamus longinqua miracula. Ita omnes prouinciæ veſtræ quas diuina celeritate peragraſtis, vbi ſitis viciſſim neſciunt, ſciunt tamen vos vbique viciſſe. Sed de rebus bellicis, victoriiſq; veſtris ſacratiſſime Imperator multi ſumma eloquentia præditi ſępe dixerunt, & ego pridem, cùm mihi auditionis tuę diuina dignatio eam copiam tribuit, quantum potui prędicaui. Hodie verò ſi de duabus rebus, quas ad hoc tempus optatiſſimas (niſi fallor) elegi, dicere mihi veſtra fauente maieſtate contigerit, de cęteris veniam ſilentij petam. Non commemoro igitur virtute veſtra remp. ſęuiſſimo dominatu liberatam. Non dico exacerbatas ſeculi prioris iniuriis per clementiam veſtram ad obſequium rediiſſe prouincias. Mitto etiam dies feſtos victoriis, triũphis celebratos. Taceo trophęa Germanica, in media defixa Barbaria. Tranſeo limitem Rhetię repentina hoſtium clade promotum. Omitto Sarmatię vaſtationem, oppreſſúmque captiuitatis vinculis Saracenum. Etiam illa quę armorum veſtrorum terrore facta ſunt, velut armis geſta, prętereo Francos ad petendam pacem cum rege venientes, Parthúmque vobis munerum miraculis blandientem. Nouam mihi propono

dicendi

dicendi legem, vt cùm omnia videar silere quæ summa sint, ostẽdã tamen inesse laudibus vestris alia maiora. Quæ igitur illa sunt? Pietas vestra, sacratissime Imperator, atq; fœlicitas. nã primùm omniũ quãta vestra erga Deos pietas? quos aris, simulacris, tẽplis, donariis, vestris denique nominibus asscriptis, adiunctis imaginibus ornastis, sanctioréſque fecistis exemplo vestræ venerationis. nunc enim verè homines intelligunt, ac potestas Deorum, cùm tam impensè colantur à vobis. Deinde (id quod maximè Deorũ Immortalium cum religione coniunctum est) quanta vosmet pietate colitis? Quæ vlla vnquam videre secula talem in summa potestate concordiam? Qui Germani, geminive fratres indiuiso patrimonio tam æqualiter vtuntur quàm vos orbe Romano? Ex quo profectò manifestum est cæterorum hominum animas esse humiles & caducas, vestras verò cælestes & sempiternas. Obtrectant sibi inuicem artifices operum sordidorum, est inter aliquos etiam canoræ vocis inuidia, nihil denique tam vile, tam vulgare est, cuius participes malignis æmulationis stimulis vacent, vester verò immortalis animus omnibus opibus, omníque fortuna, atque ipso est maior imperio. Vobis Rhenus, & Ister, & Nilus, & cum gemino Tigris Euphrate, & vterq; qualem accepit, & reddit Oceanus, & quidquid est inter ista terrarum, & fluminum, & littorum, tam facili sunt æquanimitate communia, quantum sibi gaudent esse communem oculi diem. Ita duplices vobis diuinæ potentiæ fructus pietas vestra largitur, & suo vterque fruitur, & consortis imperio. Laurea illa deuictis ac colentibus Syriam nationibus, & illa Rhętica, & illa Sarmatica te Maximiane fecerunt pio gaudio triumphare. Itidem hic genus Cauionum Erulorúmque deleta, transrhenana victoria, & domitis oppressa Francis bella piratica Diocletianum votorum compotem reddiderunt. Diuidere inter vos DI Immortales sua beneficia non possunt. Quidquid alterutri pręstatur, amborum est. Obstupescerét certè omnes homines admiratione vestri etiamsi vos idem parens, eadémque mater ad istam concordiam naturę legibus imbuissent. Atenim quanto hoc est admirabilius, vel pulchrius: quòd vos castra, quòd pręlia, quòd pares victorię fecêre fratres? Dum virtutibus vestris fauetis, dum pulcherrima inuicem facta laudatis, dum ad summum fortunæ fastigium pari gradu tenditis, diuersum sanguinem affectibus miscuistis. Non fortuita in vobis est germanitas, sed electa. Notum est sæpe eisdem parentibus natos esse dissimiles, certissimæ fraternitatis est, vsque ad

Digitized by Google

imperium similitudo. Quæ ne etiam interuallum vestræ vincit ætatis, & seniorem iuniorémque caritate mutua reddit æquales. Vt iam illud falsò dictum sit, Non delectare societatem rerum nisi inter pares annos. intelligimus enim sacratissimi Principes & geminum vobis, quamuis dispares sitis ætatibus, inesse consensum. Neque tu illi videris promptior, neque tibi ille cunctatior, sed inuicem vosmet imitamini, inuicem vestros affectatis annos. Sic vos estis iuniores, ambo seniores. Neuter plus suis morib. fauet, vterq; se vult hoc esse quod frater est. Inde igitur proximè ille impatientiā vestræ pietatis irrupit, quòd vos nulla regionū longinquitas, nulla iniquitas locorū, nulla tēpestatis asperitas retinere, aut morari potuit quominus ad conspectum vestri peruolaretis. neque enim illud progressio fuit, nec itineris cōfectio, nec solitis adminiculis vsa properatio. Quod simili concitu eques, aut veliuola nauis? Diuinus quidam impetus fuit, quo repentè in eundem locum ab vtroque Solis aduerso fine venistis. ipsos siquidem quos promiseratis nuntios reliquistis, ipsam, quæ vos conata est præuenire, famam præuertistis. Vt absque paucissimis, qui vobis comites hærere potuerunt, cæteri homines forsasse crediderint (quòd ita dignum & maiestate vestra) diurna vobis & nocturna curricula vtraque mundi lumina commodasse. Sed remoueamus istinc fabulas imperitorum, verum loquamur. Vestra vobis pietas sacratissime Imp. volucres dedit cursus, etenim cùm nihil sit animo velocius, vos, quorum igneæ immortaléisque mentes minimè sentiunt corporis moras, peruecti estis ad nos mutui desiderij celeritate. Sed qua tandem vice temporum? quo tempestatis habitu? Nempe hyeme sæuissima, & in his quoque regionibus inusitata, cùm algor glacies, glacies niuem premerent, cælo pariter ac terris vniformibus, cúmque ipsi anhelitus hominum circa sua ora concreti rigore canescerent. Adeò (vt res est) aduersus clementiam locorum ac siderum vestræ vos maiestatis potentia tuebatur, & cæteris hominibus atque regionibus vi frigorum astrictis & oppressis, vos solos auræ lenes, vernísque flatus, & deductis nubibus ad itinera vestra directi Solis radij sequebantur. Tanta fœlicitate illa quæ tunc aliis forent inaccessibilia superastis, atque inde Iulias, hinc Cotias Alpes quasi relictas æstu arenas patentium littorum transcurristis. Eant nunc rerum veterum prędicatores, & Hannibalē illum multis laboribus, magnáq; exercitus sui diminutione Alpes penetrasse mirentur. Vos inuictissimi Imperatores propè soli

Alpium

Alpium vias hybernis niuibus obstructas diuinis vestigiis apperuistis vt quondam Hercules per eadem illa culmina Iberiæ spolia incomitatus abduxit. Tum si fortunæ causæque Hannibalis ac vestrorum itinerum comparentur, quanto hæc vestra DIs hominibúsque acceptiora sunt? quanto laude ac sempiterna memoria digniora? Tunc Pœno ex summis Alpibus viso Italia contremuit, statim pecua agríque deserta, omnes familiæ rusticanæ syluarum & ferarum cubilia petiuere. Quo nuntio accepto omnibus oppidis matres Italæ pensa manibus abiecerunt, paucos liberos abreptos ad templa traxerunt. Ibi ædes sacras passo capillo suo quæque verrebat, planctu ploratúque futuris cladibus omnia dabant, Thrasymenum, & Cannas dolore præsago præcanebant. Nunc autem vt primum ex vtrisque Alpium iugis vestrum Numen effulsit, tota Italia clarior lux diffusa, omnibus qui suspexerant æqua admiratio atque dubitatio inuecta, & quinam de illis montium verticibus orirentur, an his gradib. in terras cælo descenderent. Vt verò propiùs propiúsq; cœpti estis agnosci, omnes agri oppleti, non hominib. modò ad visendum procurrētibus, sed etiam pecudū gregibus remota pascua & nemora linquentibus. Concursare inter se agricolæ, nuntiare totis visa; aræ incendi, thura poni, vina libari, victimæ cædi, cuncta gaudio calere, cuncta plausibus tripudiare, DIs Immortalibus laudes gratésque cantari, non opinione traditus, sed conspicuus & pręsens Iupiter cominus inuocari, non aduena, sed Imperator Hercules adorari. Quid illud? (DI boni!) quale pietas vestra spectaculum dedit, cùm in Mediolanensi palatio admissis qui sacros vultus adoraturi erant, conspecti estis ambo, & consuetudinem simplicis venerationis geminato Numine repentè turbastis? Nemo ordinem Numinum solita secutus est disciplina, omnes adorandi mora restiterunt, duplicato pietatis officio contumaces. Atque hæc quidem velut interiorib. sacrariis operta veneratio eorū modò animos obstupefecerat quib. aditū vestri dabāt ordines dignitatis. Vt verò limine egressi per mediam vrbem simul vehebamini, tecta ipsa se (vt audio) penè cōmouerunt, omnib. viris, fœminis, paruulis, senibus, aut per fores in publicam prouentibus, aut per superiora ædium limina imminentibus. Clamare omnes prę gaudio iam sine metu vestri, & palàm manu demonstrare, Vides Diocletianum Maximianúmque? vides? Ambo sunt, pariter sunt. Quàm inuicti sedent? quàm concorditer colloquuntur? quàm citò transeunt? Nemo studio suo par fuit oculis

ad intuendum, dúmq; vos alterna cupiditate mirantur, neutrum satis videre potuerunt. Ipsa etiam gentium domina Roma immodico propinquitatis vestræ elata gaudio, vosq; è speculis suorum montium prospicere conata, quo se vultibus vestris propiùs expleret, ad intuendum cominus quantum potuit accessit. lumina siquidem Senatus sui misit, beatissimę illi per eos dies Mediolanensium ciuitati, similitudinem maiestatis suę libenter impertiens, vt ibi tunc esse sedes Imperij videretur quò vterq; venerat Imperator. Interim tamẽ dum mihi ante oculos pono quotidiana vestra colloquia, coniunctas in omni sermone dexteras, ioca seriáque communicata, obtutu mutuo transacta conuiuia, illa me cogitatio subit, quanam animi magnitudine ad reuisendos exercitus vestros discesseritis, pietatémq; vestram vtilitate reipublicæ viceritis. Qui tunc vestri sensus fuere? qui vultus? quàm patientes ad dissimulandum indicium perturbationis oculi? Respexistis profectò sæpius. Neq; hæc de vobis vana finguntur. Talia vobis dedistis omnia, cito ad conspectum mutuum reuersuri. Facilis est mihi transitus sacratissime Imperator ab hac pietatis vestræ laude ad prædicationem fœlicitatis. hoc enim ipsum fœlicitatis est, quod vt conspicere vos inuicem complectíque possitis, in manu vestra est. Solem ipsum, Lunámque cernimus, quia totius mundi funguntur officiis, non nisi post multa secula certa lege temporum conuenire, vestra tamen libera est, & beata maiestas, vt in summis rebus generis humani nihil vobis necesse sit, nisi vestræ parere pietati. Cæterùm si quis ad humana respiciat, quanto magis magnitudo vestræ fœlicitatis appareat? homines priuatis rebus intenti ita plerumque propriis difficultatibus implicantur, vt omnino vacent aditu suorum, vos tantæ reip. administratione suscepta, quos huc atque illuc tot vrbes, tot castra, tot limites, tot circumiecta Romano imperio flumina, montes, littora vocant, tantum animis ac fortuna valetis, vt in vnum conuenire possitis, nihilominus orbe securo. neque enim pars vlla terrarum maiestatis vestræ potentia caret, etiam cùm ipsi abesse videamini. Ne tantulum quidem Barbaræ nationes audent animos attollere quòd vos in interiora imperij vestri secesseritis, quinimmò ipsi magis in vobis fiduciam pertimescunt, & quòd se contemni sentiunt cùm relinquuntur. Itaq; illud quod de Ioue vestro cecinit poëta Romanus, plena Iouis omnia esse, id scilicet animo contemplatus, quanquam ipse Iupiter summum cæli verticem teneat, supra nubila, supráque ventos

tos

tos sedens in luce perpetua, numen tamen eius ac mentem toto infusam esse mundo, id nunc ego de vtroque vestrûm audeo prędicare, vbicunque sitis, in vnum licèt palatium concesseritis, diuinitatem vestram vbique versari, omnes terras omniáque maria plena esse vestri. quid enim mirum si cùm possit hic mundus Iouis esse plenus, possit & Herculis? Admonet me temporis & loci ratio, & maiestatis tuę reuerentia, vt finem dicendi faciam, quanquam de fœlicitate vestra tam pauca dixerim, & tam multa restent. Spiritum ecce suggerunt. Adhuc potest dicere de salubritate temporum, & fertilitate terrarum. reuera sacratissime Imperator scimus omnes antè quàm vos salutẽ reip. redderetis quanta frugum inopia, quanta funerum copia fuit, fame passim morbísq; grassantib. Vt verò lucẽ gentibus extulistis, exinde salutares spiritus iugiter manant. Nullus ager fallit agricolam, nisi quòd spem vbertate superat. Hominum ætates & numerus augetur. Rũpunt horrea conditæ messes, & tamẽ cultura duplicatur. Vbi syluæ fuêre, iam seges est. Metendo & vindemiãdo defecimus. Illud verò, non suggeratur licet, quomodo dicã antè quàm desinam? tantã desinam imperij vestri fœlicitatẽ? vndiq; se Barbaræ nationes vicissim lacerent & excidant alternis dimicationib. & insidiis clades suas duplicent & instaurent: Sarmaticas vestras, & Rheticas, & transrhenanas expeditiones furore percitæ in semet imitentur. Sancte Iuppiter, & Hercules bone, tandem bella ciuilia ad gentes illas vesania dignas transtulistis, omnémq; illam rabiem extra terminos huius imperij in terras hostium distulistis. etenim quod ait ille Romani criminis primus autor, A Sole exoriente adusque Mæotidas paludes, id nunc longiùs longiúsque protẽdere licet, si quis hostilem in mutua clade vesaniã toto orbe percenseat. etenim ab ipso Solis ortu non modò hac citra Mæotin sub extrema Septentrionis plaga, quâ feruidum caput Danubius euoluit, quáque horridus secat Albis Germaniam, sed etiam sub ipso lucis occasu, quâ Tingitanum littus Calpetano monti obuium latus in Mediterraneos sinus admittit Oceanum, ruunt omnes in sanguinem suum populi, quibus nunquam contigit esse Romanis, obstinatæque feritatis pœnas nunc sponte persoluunt. Furit in viscera sua gens effręna Maurorum. Gotthi Burgundios penitus excindunt. Rursum pro victis armantur Alamani, itémque Teruigij, pars alia Gotthorum, adiuncta manu Thaifalorum, aduersum Vandalos Gipedésque concurrunt. Ipsos Persas, ipsúmque regem ascitis Saccis &

Ruffis, & Gellis petit frater Ormies, nec respicit vel pro maiestate quasi regem, vel pro pietate quasi fratrem. Burgundiones Alamanorũ agros occupauere, sed sua quoq; clade quæsitas Alamani terras amisere, sed repetunt. O magnã vim Numinis vestri! Non istæ modò, aliæque gentes, viribus armísq; terribiles, fiducia instructæ ad perniciem immanitatis vtũtur, sed etiam Blemij illi, (vt audio) leuibus modò assueti sagittis, aduersus Æthiopes quærunt quæ non habent arma, & penè nudis odiis prælia internecina cõmittunt. Iam de perduellibus vltionem non armis, non exercitu capitis, sicut hucusque fecistis, iam (inquam) fortunatissimi Imperatores fœlicitatẽ vincitis soli. Et quod vnquã Romani Principes de fœlicitate sua prædicari lætius audierunt, quàm cùm diceretur hostes quiescere, occisos esse, pacem colere? Atenim quanto hoc est lætabilius, ac melius, quòd de prosperitate seculi vestri certatim omnium hominum circumfert Barbaria? Damnia, sed inuicem dimicaturi, vicerunt Barbari, sed cõsanguineos suos tã innumeros vobis, tam nouos ex omni hostium genere successus Fortuna suppeditat, vt iam mihi necesse sit illa quæ initio separauerã rursus hìc cõmunium laude coniungere, dũ tãtorũ euentuũ quæro rationẽ. Fœlicitatẽ istam optimi Imperatores pietate meruistis. Optimè igitur, sacratissime Imp. (quantum arbitror) hæc potissima elegi quæ gemino natali tuo prædicarẽ. etenim cæteræ virtutes & bona cætera processu ætatis eueniũt, fortitudo annis accedentibus roboratur, continentia disciplinæ præceptis traditur, iustitia cognitione iuris ascitur, ipsa denique illa quæ videtur omnium rerum domina esse sapientia, perspectis omniũ moribus, & exploratis rerum docetur euentis, solæ cum nascentib. pariter oriuntur pietas atque fœlicitas. naturalia sunt enim animorum bona, & præmia Fatorum. Gemini ergo natales pias vobis mentes, & Imperatorias tribuere fortunas, atque inde sanctitatis vestræ, omniúmq; successuum manat exordium, quòd nascentes vos ad opem generis humani bona sidera & amica viderunt. Quæ vobis concordiam sempiternã, & vestrorũ generum charitatem, & fouendæ reip. studia conciliant, itémque præter victorias toto orbe terrarum partas etiam naualia trophæa promittunt, vt post bella Punica, post Asiæ Syriæque reges Romani Rostra Campi nouis ornentur iis exuuiis, & oblitos iam Quirites in memoriam reducatis, cur ille solennis concionibus locus Rostra vocitetur. dico enim magna certáque fiducia, digna est quoque gloria vestra pietas, & potest eam præstare fœlicitas.

AVSONII

AVSONII BVRDIGALENSIS, VASSATIS, MELICI POETÆ AC PRÆCEPTORIS, GRATIARVM actio ad Gratianum imperatorem pro consulatu.

AGo tibi gratias, Imperator Auguste: si possem, etiam referrem. Sed nec tua fortuna desiderat remunerandi vicem, nec nostra suggerit restituendi facultatem. Priuatorum ista copia est, inter se esse munificos: tua beneficia vt maiestate præcellunt, ita mutuum non reposcunt. Quod solùm igitur nostræ opis est, gratias ago: verùm ita vt apud Deum fieri amat, sentiendo copiosius quàm loquendo. Atque non in sacrario modò imperialis oraculi: (qui locus horrore tranquillo, & pauore venerabili raró eundem animum præstat, & vultum) sed vsquequaque gratias ago, tum tacens, tum loquens: tum in cœtu hominum, tum ipse mecum: & quum voce patui, & quum meditatione secessi, omni loco, actu, habitu & tempore. Nec mirum si ego terminum non statuo tam grata profitendi, quum tu finem facere nescias honorandi. Quis enim locus est, aut dies, qui non me huius aut similis gratulationis admoneat? Admoneat autem? ô inertiam significationis ignauæ! Quis (inquam) locus est, qui non beneficiis tuis agitet, inflammet? Nullus, (inquam) Imp. Auguste, quin admirandam speciem tuæ venerationis incutiat. Non palatium quod tu, quum terribile acceperis, amabile præstitisti: non forum & basilica. olim negotiis plena, nunc votis, votísque pro tua salute susceptis (nam de sua, cui non te imperante securitas?) non curia honorificis modò læta decretis, olim solicitis mœsta querimoniis: non publicum, in quo occursus gaudentium plurimorum neminem patitur solùm gratulari: non domus, commune secretum: lectus ipse ad quietem datus, beneficiorum tuorum

reputatione tranquillior: ſomnus, abolitor omnium, imagines tuas affert. Iſta autem ſedes honoris, ſella curulis, glorioſa pompis imperialis officij, in cuius me faſtigio ex qua mediocritate poſuiſti? quoties à me cogitatur, vincor magnitudine, & redigor ad ſilentium, non ingratus beneficiis, ſed oppreſſus. Ades enim locis omnibus: nec iam miramur licentiam poëtarum, qui omnia Deo plena dixerunt. Spem ſuperas, cupienda præuenis, vota præcurris, quæq; animi noſtri celeritas diuûm inſtar affectat, beneficiis præeuntibus anteceditur. Præſtare tibi eſt quàm nobis optare velocius. Ago igitur gratias, optime imperator: ac ſi quis hũc ſermonem meũ iiſdẽ verbis tam ſæpe repetitum, inopiæ loquentis aſſignat, experiatur hoc idem proſequi, & nihil poterit proferre facundius. Aguntur enim gratiæ non propter maieſtatis ambitũ, nec ſine argumentis, imperatori fortiſſimo teſtis eſt vno pacatus anno & Danubij limes, & Rheni: liberaliſſimo, oſtentat hoc diues exercitus: indulgentiſſimo, docet ſecuritas erroris humani: conſultiſſimo probat hoc tali Principe oriens ordinatus: piiſſimo, huius verò laudis locupletiſſimum teſtimonium eſt pater diuinis honoribus conſecratus, inſtar filij ad imperium frater aſcitus, à contumelia belli patruus vindicatus, ad præfecturæ collegium filius cum patre coniunctus, ad conſulatum præceptor electus. Poſſum ire per omnes appellationes tuas, quas olim virtus dedit, quas proximè fortuna conceſſit, quas adhuc indulgentia diuina meditatur. Voca Germanicũ deditione gentilium: Alamanicum traductione captorum: vincendo & ignoſcendo Sarmaticũ. Connecterem omnia merita virtutis & cognomina fœlicitatis, ſed alia eſt iſta materia, & ſuo parata ſecreto quum placuerit ſignanter & breuiter omnià quæ nouimus indicare, nec perſequi, vt qui terrarum orbem vnius tabulæ ambitu circũſcribunt, aliquanto detrimento magnitudinis, nullo diſpendio veritatis. Nunc autem, quod dici huius proprium, de cõſulatu gratias agam, ſed procurrunt & aliæ dignitates, atque in vocem gratulationis erumpunt, ac ſe priùs debere profitentur. Tot gradus nomine comitis propter tua incrementa congeſti ex tuo merito: te ac patre principibus, quæſtura cõmunis, & tui tamẽ præfectura beneficij, quæ & ipſa nõ vult vice ſimplici gratulari, liberalius diuiſa quàm iuncta, quum teneamus duo integrũ, neuter deſiderat ſeparatũ. Sed illa (vt paulò antè promiſi) habebunt ſui muneris peculiare ſecretum. Conſulatus hic meus orat atque obſecrat, vt obnoxiam tibi vni ſinas fieri eius dignitatem, quẽ omnib.

prætu-

prætuliſti. Quod quidem & ipſe ſibi inuenit gradus cum clariſſimo viro collega in eo honore coniunctus, nuncupatione præclarus. Conſul ego, imperator Auguſte, munere tuo non paſſus ſepta, neque campum, non ſuffragia, non puncta, non loculos, qui non prenſauerim manus, nec cum ſalutantium confuſus occurſu, aut ſua amicis nomina non reddiderim, aut aliena impoſuerim; qui trib. non circumiui, cẽturias non adulaui, vocatis claſſibus nõ intremui, nihil cũ ſequeſtre depoſui, cũ diſtributore nihil pepigi: Romanus populus, Martius cãpus, equeſter ordo, roſtra, ouilia, ſenatus, curia, vnus mihi omnia Gratianus. Iure meo, Auguſte maxime, affirmare poſſum, incolumi omnium gratia qui ad hunc honorem diuerſa vnquam virtute venerunt, venturiq; ſunt (ſuus enim cuique animus, ſuum meritum, ſibiq; mens cõſcia eſt) iure (inquam) meo affirmare poſſum, me mihi videri à cæteris eſſe ſecretum. Sunt quos votorum cruciat inanitas: non optaui. quos exercet ambitus: non petiui. qui aſſiduitate exprimunt: non coëgi. qui offerunt occaſione, non affui. quos iuuat opulentia: obſtat temporum diſciplina. non emi, nec poſſum continentiam iactare: non habui, vnum præſtare tentaui, & hoc ipſum quaſi meum vendicare non poſſum. In tua enim poſitum eſt opinione, ſi merui. Feciſti autem, & facies alios quoq; cõſules, piiſſime Gratiane, ſed non & cauſa pari. viros gloriæ militaris: habent enim tecum vt ſemper laboris, ita dignitatis plerumque conſortium, virtutis quàm honoris antiquiore collegio. viros nobilitatis antiquæ: dantur enim multa nominibus, & eſt Roma pro merito: viros fide inclytos, & officiis probatos: quorum me etſi non ſecerno numero, tamen quod ad honoris viam pertinet, ratione diſpertio. Quartum hunc gradum noui beneficij tu Auguſte conſtituis deferre tibi ipſi, quo alter ornetur: bona animi tui ad alienam referre præſtantiam eruditionémque naturæ, quam deo & patri & tibi debes, ad alterius gratiã rectius retorquere quàm verius. Tua hæc verba ſunt à te mihi ſcripta, Soluere te quod debebas, & adhuc debere quod ſolueris. O mentis aureæ dictum bracteatum! ô de pectore candidiſſimo lactei ſermonis alimoniã! Quiſquámne tã parcus eſt in oſtẽtatione beneficij? quiſquam põdus gratiæ ſuæ vim meriti profitetur alieni? quiſquã deniq; quod indulget quaſi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare quàm donum? Certent huic ſententiæ veteres illi & Homerici oratores, ſubtilis deducta oratione Menelaus, & inſtar profundæ grandinis ductor Ithacenſius, & melleo delibutus eloquio iam tertiæ Neſtor

Digitized by Google

ætatis. Sed neque ille concinnius eloquetur qui se Laconica breuitate collegit: neque ille contortius, qui cum sensibus verba glomerauit: nec iste dulcius, cuius lenis oratio mulcendo potius quàm extorquendo persuasit. Soluere te dicis quod debebas, & debiturum esse quum solueris. Auguste iuuenis, cœli tibi & humani generis rector hoc tribuebat, vt prælatus antiquis, quos etiam elegantia sententiæ istius antecessisti, vincas propria singulorum: in Menelaô, regiam dignationem: in Vlysse, prudentiam: in Nestore, senectutem. Subiiciet aliquis, Ista quidem adeptus es, sed effare, quo merito? Quid me oneras suscitator? rationem fœlicitatis nemo reddit. Deus, & qui Deo proximus, tacito munera dispertit arbitrio, & beneficiorum suorum indignatus per homines stare iudicium, mauult de subditis dedisse miraculum. Quo (inquis) merito? Ego nullum scio, nisi quòd tu piissime Imperator debere te dicis: & hoc debere, latissimè pertinet, siue hoc eruditionis tuæ fœnus existimas: siue sine fœnore gloriam liberalitatis affectas: siue te pondere conceptæ sponsionis exoneras: seu fideicommissum patris exoluis: seu magnanimitate cœlesti, ostentatione suppressa Dei munus imitaris. Debere te dicis. cui? quando? quo nomine? Lege syngrapham: nomina creditorem: accepti & expensi tabulæ conferantur. Videbis aliò summæ istius transire rationem, tibi cœpit Deus debere pro nobis. Quid autẽ mihi debes, gratissime Imperator? (patitur enim humanitas tua vt præter regias virtutes priuata appellatione lauderis.) Quid tu mihi debes? & contrà, quid nõ ego tibi debeo? Anne quòd docui? hoc ego possum verius retorquere, dignum me habitum qui docerem: tot facundia doctrináque præstantes inclinata in me dignatione præteritos, vt esset quem tu matura iam ætate subcinctum per omnes honorum gradus festinata bonitate proucheres: timere vt videreris ne in me vita deficeret, dum tibi adhuc aliquid quod deberes præstare superesset. Negat Cicero consularis vltrà se habere quod cupiat: ego autem, iam consul & senex (adhuc auiditatem meam iam fatebor) te videre sæpius in hoc magistratu, Gratiane, desidero, vt & sex Val. Coruini, & septem Caij Marij, & cognominis tui Augusti tredecim consulatus, vnus æquipares. Tibi plures potest ætas & fortuna tua præstare. verùm ego in numero parcior, quia tu in munere liberalior. Ipsum enim te sæpius hoc honore defraudas vt & aliis largiaris. Scis enim Imperator doctissime (rursum enim vtar laude priuata) scis (inquam) septem ac decem Domitiani consu-

conſulatus quos illi inuidia alteros prouehendi continuando cõſeruit, ita in eius auiditate deriſos, vt hoc eum pagina Faſtorum ſuorum (immò faſtidiorum) fecerit inſolẽtem, nec potuerit præſtare fœlicem. Quòd ſi Principis honoris iſtius temperata, & quę vocatur aurea, debet eſſe mediocritas, quid priuati ſtatus hominibus? quid æquanimis? quid iam ſenibus erga ſe oportet eſſe moderaminis? Ego quidem quod ad honores meos pertinet, & vota ſaturaui: tu tamen Imperator optime, tu piiſſime, tu, quem non fatigat liberalitas, niſi quando ceſſauit: tu (inquam) indulgentiſſime Gratiane, vt ad benefaciendum ſubito es nec opinus ingenio, adhuc aliquid quod hoc nomine mihi præſtetur, inueñies. Sic intellexere omnes, ſic nobis ordinem ipſe feciſti: ſic amicus Deo es, vt à te iam impetratum ſit quod non optatur ab aliquo, & quod nondum optamus, adipiſcimur. Et rurſum aliquis adiiciet, aut ſermone liberè, aut cogitatione liberius, Nónne olim & apud Veteres multi eiuſmodi doctores fuerunt? an tu ſolus præceptor Auguſti? Immò ego cum multis coniunctus officio, ſed cum pauciſſimis ſecretus exemplo. Nolo Conſtantini temporum taxare collegas: Cæſares docebantur. ſuperiora extinguam: diues Seneca, nec tamen conſul, arguetur rectius quàm prædicabitur non erudiiſſe indolem Neronis, ſed armaſſe ſæuitiam. Quintilianus cõſularia per Clementem ornamenta ſortitus, honeſtamenta nominis potius videtur quàm inſignia poteſtatis habuiſſe. Quomodo Titianus magiſter? ſed glorioſus ille municipalem ſcholam apud Viſuntionem Lugdunúmque variando, non ætate quidem, ſed vilitate conſenuit. Vnica mihi amplectenda eſt Frõtonis imitatio, quem tamen Auguſti magiſtrum ſic conſulatus ornauit, vt præfectura non cingeret. Sed conſulatus ille cuiuſmodi? Ordinario ſuffectus, bimeſtri ſpatio interpoſitus, in ſexta anni parte conſumptus, quærendum vt reliquerit tantus orator quibus cònſulibus geſſerit conſulatum. Ecce aliud quod aliquis opponat, in tanti ergo te oratoris faſtigium glorioſus attollis? Cui talia requirenti reſpondebo breuiter, non ego me contendo Frontoni, ſed Antonino præfero Gratianum. Celebrant quidem ſolennes iſtos dies omnes vbique vrbes, quæ ſub legibus agũt, & Roma de more, & Cõſtantinopolis de imitatione, Antiochia pro luxu, & Carthago diſtincta, & domus fluminis Alexandria: ſed Treuiri principis beneficio, & mox cũ ipſo autore beneficij loca inter ſe diſtãt, vota cõſentiunt. Vnus in ore omniũ Gratianus, poteſtate imperator, virtute victor, auguſtus ſanctitate,

Digitized by Google

pontifex religione, indulgentia pater, ætate filius, pietate vtrumque ſuperat. Non poſſum fidei cauſa oſtendere imagines maiorum meorum (vt ait apud Saluſtium Marius) nec deductum ab heroibus genus ad eorum ſtemma replicare, nec ignotas opes & patrimonia ſparſa ſub regnis: ſed ea quæ nota ſunt dicere potiùs quàm prædicare, patriam non obſcuram, familiam non pœnitendam, domum innocentem, innocentiam non coactam, anguſtas opes, verumtamen libris & liberis dilatas: frugalitatem ſine ſordibus, ingenium liberale, animum non illiberalem: victum, veſtitum, ſupellectilem, munda, non ſplendida. veteribus vt illis conſulibus, excepta quæ tum erant bellicarum collatione virtutum, ſi quis me conferre dignetur, ſeponat opulentiam, non derogaturus induſtriam.

Verùm, quoniam gratiis agendis iamdudum ſuccumbo materiæ, tu orationi meæ Gratiane ſuccede: tu Gratiane qui hoc nomen ſic per fortunam adeptus es, vt nemo verius ambitione quæſierit. Neq; enim iuſtius Metellus cognométo Pius, patre reuocato qui eſſet impius exulante: aut verius Sylla fœlix (qui fœlicior antè quàm vocaretur) quàm tu Gratiane, cui & hoc nomen eſt, & illa Metelli Syllæque cognomina: tu, inquam, Gratiane, qui hoc non ſingulis factis, ſed perpetua gratè agendi benignitate meruiſti, cui, niſi ab auo deductum eſſet, ab omnibus adderetur: tu ipſe tibi, inquam, pro me gratiā refer: tu tuæq; virtutes: bonitas, qua in omnes prolixus es, perpetuus in me: pietas, qua orbem tuum temperas, quámq; in vlciſcendo patruo probas, tuendo in fratre cumulas, ornádo in præceptore multiplicas. Agat gratias clementia, quam humano generi impertis: liberalitas, qua ditas omnes: fortitudo, qua vincis. & mens iſta aurea quam de cōmuni Deo plus quàm vnus hauſiſti. Agant & pro me gratias voces omnium Galliarum, quarum præfecto hanc honorificentiā detuliſti. Vltrà progredior, & hoc quia debere te dicis, agat quæ optimè agere poteſt, vox iſta quā docui. Iamdudum autē quàm grati animi, tam ſermonis exigui (vt ſuprà dictum eſt) ſuccumbo materia. neque adhuc illa perſtrinxi, quæ ne infantiſſimus quidē, niſi idē impiiſſimus, eminentia per famam, & omnium gaudiis teſtata ſupprimeret. quæ ſupra vires dicendi meas poſita cunctor attingere, aut ingrati crimine arguendus, aut temerarij profeſſione culpandus, tamen alterum quum ſubeundum ſit, audaciam quàm maleuolentiam malo reprehendi. Tu Auguſte venerabilis, diſtrictus maximo bello, aſſultantibus tot millibus Barbarorum

rum, quibus Danubij ora protexitur, comitia conſulatus mei armatus exerces: tribunitia iſta quòd in vrbe Syrmio geruntur: an vt quòd in procinctu centuriata dicentur, an vt quondam pontificalia vocabuntur, ſine arbitrio multitudinis, ſacerdotum tractata collegio? ſic potius, ſic vocetur. Quæ tu pontifex maximus deo participatus habuiſti? non eſt ingenij mei piiſſime imperator talia comminiſci. Verba ſunt litterarum tuarum quibus apud me autoritatem ſummi numinis & tuæ voluntatis amplificas: ſic enim loqueris, Quum de conſulibus in annum creandis ſolus mecum volutarem, vt me noſti, atque vt facere debui, vt velle te ſciui, conſilium meum ad deum retuli: eius autoritati obſequutus, te conſulem deſignaui, & declaraui, & priorem nuncupaui. Cuius orationis ordo lucidior? quæ doctrina tam diligens, propriis comitiorum verbis loqui, nec vocabulis moris antiqui nomina peregrina miſcere? Valete modò claſſes, populi, & vrbanarum tribuum prærogatiuæ, & centuriæ iure reuocatæ. Et quæ comitia pleniora vnquam fuerunt, quàm quibus præſtitit deus conſilium, imperator obſequium? Et nunc ego, piiſſime imperator, ne faſtigium auditorij ſacri dictorum tuorum timidus interpres offendam, diuinitatis tuæ propè cum piaculo verba tranſcurro. Quum de conſulibus (inquis) in annum creandis: erudita vox, & cura ſolennis. Solus mecum volutarem: ô profunda altitudo ſecreti! habes ergo conſiliatorem, & non metuis proditorem. Vt me noſti: quid familiarius? vt facere debui: quid conſtantius? vt velle te ſciui: quid dici blandius poteſt? Conſilium meum ad deum retuli. Et quemadmodum ſolus, cui præſtò eſt tam grande conſilium? an plenius cum ſenatu, cum equeſtri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouinciis omnibus deliberaſſes? Cōſilium meum ad deum retuli: non vt (credo) nouum ſumeres, ſed vt ſanctius fieret, quod volebas, eius autoritati obſequutus: ſcilicet vt in conſecrando patre, in vlciſcendo patruo, in cooptando patre feciſti. Te conſulem deſignaui, & declaraui, & priorem nuncupaui. Quis hęc verba te docuit? ego tam propria & tam Latina neſciui: deſignaui, & declaraui, & nuncupaui. Non fit hoc temerè, habet moras ſuas diſpartitis gradibus tam matura cunctatio. Has ego litteras tuas ſi in omnibus pilis atque porticibus (vnde de plano legi poſſint) inſtar edicti prendere mandauero, nónne tot ſtatuis honorabor quot fuerint paginæ libellorum? Sed ad pleniora feſtino. ab hac enim litterarum ad me datarum parte digreſſus, eò quoque deſcendiſti vt quæreres qualis ad me

Digitized by Google

trabea mitteretur. Omne largitionum tuarum ministerium sollicitudine fatigasti. Non ergo supra consulatum mihi est adhibita per te cura tam diligens, pro me cura tam felix? in Illyrico arma quatiuntur: tu mea causa per Gallias ciuilium decorum indumenta dispensas: loricatus de toga mea tractas: in procinctis, & quum maximè dimicaturus, palmatæ vestis meæ ornamenta disponis feliciter & bono omine. Namque iste habitus vt in pace consulis est, sic in victoria, triumphantis. Parum est, si qualis ad me trabea mittatur, interroges: te coram promi iubes. nec satis habes, vt largitionum ministri ex more fungantur, eligis ipse de multis, & quum elegeris, munera tuo verborum honore prosequeris: Palmatam (inquis) tibi misi, in qua diuus Constantius parens noster intextus est. Me beatum, cuius insignibus talis cura præstetur. Hæc planè, hæc est picta, vt dicitur, vestis non magis auro suo quàm tuis verbis. Sed multo plura sunt in eius ornatu, quæ per te instructus intelligo. Geminum quippe in vno habitu radiat nomen Augusti: Constantius in argumento vestis intexitur, Gratianus in muneris honore sentitur. Accessit tam impenso beneficio tuo pondus quorundam sciscitatione cumulatum. Interrogatus quem priorem decerneres consulem, nec dubitandum esse dixisti tu, & qui tecum boni sunt dubitare non poterant. Sed tamen ad hoc dictum erexerant animos, qui libenter clarissimum virum collegam meum, quem præsentem habebat occasio, prælatum credidissent: fatigantes tamen quod intellexerant, requirebant. Hic tu (sicut mihi renuntiatum est) noto illo pudore tuo paulisper hæsisti, non rationis ambiguus, sed eorum dubitationem vultu & rubore condemnans, qui studium suum interpretationis errore palpabant. Deinde illico subdidisti, Quid de duobus consulibus designatis quæritis quis ordo sit nuncupationis? ánne alius quàm quem præfectura constituit? O felicem verecundiam tuam, cui ista popularis ratio tam prudenter occurrit! Scisti aliud Gratiane quod diceres, sed propter quorundam verecundiam dicere noluisti. Scrupulosus hic mihi locus est & propter eam quam nunquam appetiuj gloriam recusandus: quum prior renuntiatus sim, satis est tuum tenere iudicium interpretes valete meritorum. Neque autem ego, sacratissime Imperator, in tenui beneficio gradum nuncupationis amplector. Num est hæc gloria ignota Ciceroni? Prætorem me (inquit) populus Rom. primum fecit, consulem priorem. Ex ipsa eius sententia intelligitur commendabilius ei videri, vni quàm pluribus

Digitized by Google

bus esse præpositum. Nulla enim est quidem contumelia secundi, sex ex duobus gloria magna prælati. Alexandri Macedonis hoc fertur, quum legisset illos Homericos versus quibus Hectore prouocante de nouem ducibus, qui omnes pugnare cupiebant, vnum deligi placeret sortis euentu: trepida vbi conceptione votorum Iouem optimum maximum totus precatur exercitus vt Aiacem vel Tydei filium, aut ipsum regem ditium Mycenarum sortiri patiatur Agamemnonem: Occidentem (inquit) illum qui me tertium nominasset. O magnanimitatem fortissimi viri nominari inter nouem tertius recusabat, vbi certè pluribus antecelleret quàm subesset. Quanta hic verecundia grauaretur posterior de duobus? Est enim in hoc numero arduæ plena dignationis electio, quum vniuersis mortalibus duo, qui fiant consules, præferuntur. qui alteri præponitur, non vni, sed omnibus antefertur. Expectare nunc aures præsentium scio, & eminere in omnium vultu intelligo, quod desiderio concipiatur animorum. Existimant enim, quum ea quæ ad grates agendas pertinebant, summatim tenuiore filo (vt dicitur) deducta libauerim, aliqua me etiam de maiestatis tuæ laudibus debere perstringere. Quanquam me istam dixerim seposuisse materiam, & in tempus aliud reseruare, nihilominus tamen vt nunc aliquam contingam, nutu & propè murmure cohortantur. Itaque faciam, quando cogunt volentem: sed maioribus separatis, tenuiora memorabo, nulla spe ad plenum exequendi, sed vniuersi vt intelligant, eorum quæ intus prædicanda sunt, à me poscendam esse notitiam: ab aliis, dignitatem. nec excellentia, sed quotidiana tractabo. Nullum tu vnquam diem ab adolescentia tua, nisi adorato dei numine, & reus voti, & illico absolutus egisti lautis manibus, mente pura, immaculabili conscientia, &, quod in paucis est, cogitatione syncera. Cuius autem vnquam egressus auspicatior fuit? aut incessus modestior? aut habitudo cohibitior? aut familiaris habitus condecentior? aut militaris accinctior? in exercendo corpore quis cursum tam perniciter incitauit? quis palæstram tam lubricus expediuit? quis saltum, in tam sublime collegit? nemo abductius iacula contorsit: nemo spicula crebrius iecit, aut certius destinata percussit. Mirabamur poetam qui infrænes dixerat Numidas: & alterum qui ita collegerat, vt diceret, in equitando, verbera & præcepta esse fugæ & præcepta sistendi. Obscurum hoc nobis legentibus erat: intelleximus te videntes, quum idem arcum intenderes, & habenas remitteres:

aut equum segnius euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantiam coerceres. Qui te visi sunt hoc docuisse, non faciunt: immò qui visi sunt docuisse, nunc discunt. In cibis autem cuius sacerdotis abstinentior ceremonia? in vino, cuius senis mensa frugalior? Operto, conclauis tui, non sanctior ara vestalis, non pontificis cubile castius, nec puluinar flaminis tam pudicum. In officiis amicorum, non dico paria reddi: anteuenis. & quoties in obsequendo præuenimus, erubescis pudore tam obnoxio quàm in nobis esse deberet ab imperatore præuentis. In illa verò sede, vt ex more loquimur, consistorij, vt ego sentio, sacrarij tui, nullus vnquam superiorum aut dicenda pensius cogitauit, aut consultius cogitata disposuit, aut disposita maturius expediuit. Et aliqua de oratoriis virtutibus tuis dicerem, nisi vererer mihi gratificari. Non enim Sulpitius acrior in concionibus, nec maioris Gracchi commendabilior modestia fuit, nec patris tui grauior autoritas. Qui tenor vocis quum incitata pronuntias? quæ inflexio quum remissa? quæ temperatio, quum vtraque dispensas? quis oratorum læta iucundius, facunda cultius, pugnantia densius, densata glomeratius aut dixit, aut, quod est liberum, cogitauit? Vellem, si rerum natura pateretur, Xenophon Attice, in æuum nostrum venires: tu, qui ad Cyri virtutes exequendas votum potius quàm historiam commodasti, quum diceres, non qualis esset, sed qualis esse deberet. Si nunc in tempora ista procederes, in nostro Gratiano cerneres quod in Cyro tuo non videras, sed optabas: atque ista omnia quasi punctis quibusdam acuminata signaui. Si facundia pro voluntate suppeteret, quanquam non copiosius exequerer vbertatem stilo rerum magnitudine suggerente. sed nec huius diei, nec huius ista materiæ. Qui dicturi estis laudes principis nostri, habetis velut seminarium vnde orationum vestrarum iugera compleatis. Ego ista perstrinxi, atque (vt sciunt omnes) possum videri familiaris notitiæ secretus interpres, domestica isthæc non tam prædicare quàm prodere. Atque vt ista dixi de cognitis mihi, atque intra aulam familiaribus, possem & foris celebrata memorare, nisi omnia omnes & separatim sibi quisque nouisset. Possem pari breuitate dicere superiora. Emendatissimi viri est pigenda non facere: at tu nunquam pœnitenda fecisti, & semper veniam pœnitentibus obtulisti. Pulchrum est indulgere timentibus, sed tu perpetuæ bonitatis edictis occurristi omnibus, ne timerent. Magnificum largiri honores: tu honoratos & liberalitate ditasti. Laudabile

bile eſt imperatorem faciles interpretantibus præbere aditus, nec de occupatione cauſari. tu confirmas adire cunctantes, etiam querimoniis explicatis, nequid adhuc ſileatur interrogas. Celebre fuit Titi Cæſaris dictum, perdidiſſe ſe diem, quo nihil boni fecerat: ſed celebre fuit, quia Veſpaſiani ſucceſſor dixerat, cuius nimia parſimonia & auſteritas vix ferenda, miram fecerat filij lenitatem. Tu Valentiniano genitus, cuius alta bonitas, præſens comitas, temperata ſeueritas fuit, parto & condito optimè reipubl. ſtatu intelligis poſſe te eſſe leniſſimum, ſine diſpendio diſciplinæ. Neque verò vnum aliquod bonum vno die præſtas, ſed indulgentias ſeculares per ſingula horarum momenta multiplicas. Vel illud vnum cuiuſmodi eſt, de condonatis reſiſtuis tributorum? quod tu quàm cumulata bonitate feciſti? Quis vnquam imperatorum hoc prouinciis ſuis aut vberiore indulgentia dedit, aut certiore ſecuritate proſpexit, aut prudentia conſultiore muniuit? Fecerat & Traianus olim, ſed partibus retentis: non habebat tantam oblectationem conceſſi debiti portio, quanta ſuberat amaritudo ſeruati. Et Antoninus indulſerat, ſed imperij non beneficij ſucceſſor inuidit, qui ex documentis tabuliſque populi condonata repetiuit: tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere iuſſiſti. Vidêre in ſuis quæque foris omnes ciuitates conflagrationem ſalubris incendij. Ardebant ſtirpes fraudum veterum: ardebant ſeminaria futurarum. iam ſecum puluere fauilla miſcuerat: iam nubibus fumus inuoluerat, & adhuc obnoxij in paginis concrematis ductus apicum, & ſeſtertiorum notas quum iuuantia de ratione cernebant: quod meminerant lectum legi poſſe, & verentes. Quid te imperator Auguſte, indulgentius? quid poteſt eſſe conſultius? quæ bona præſtas, efficis ne caduca ſint: quâ mala adimis, proſpicis ne poſſint eſſe recidiua. Hæc prouincialibus indulgentiæ bona: quid illa noſtro ordini? quid illa militibus Antoninorum comitas fuit? Et iam inde Germanicorum cohorti amicorum, & legionibus familiaris humanitas? Sed ego nolo beneuolentiam tuam aliorum collatione præcellere. Abundant in te ea bonitatis & virtutis exempla, quæ ſequi cupiat ventura poſteritas: & ſi rerum natura pateretur, adſcribi ſibi voluiſſet antiquitas. Neceſſe eſt tamen aliquid comparare, vt poſſit intelligi bona noſtra quo præſtent. Ægrotantes amicos Traianus viſere ſolebat, hactenus in eo comitas prædicanda eſt: tu & viſere ſolitus, & mederi, præbes miniſtros, inſtruis cibos, fomenta diſpenſas, emptum adiicis, [illegible]m adiicit

medelarum: consolaris affectos, reualescentibus gratularis: in quot vias de vna eius humanitate progrederis? Legionibus vniuersis, vt in communi Marte euenit, si quid aduersi acciderat, vidi te circumire tentoria: satine' saluæ, quærere: tractare vulnera sauciorum, & vt salutiferæ apponerentur medelæ, atque vt non cessaretur instare. Vidi quosdam fastidientes cibum, te commendante sumpsisse: audiui confirmantia ad salutem verba profari, occurrere desideriis singulorum. huius sarcinas mulis aulicis vehere: his specialia iumenta præbere, illis ministeria perditorum instaurare lixarum: aliorum egestatem tolerare sumptu: horum nuditatem velare vestitu: omnia agere indefessè & benignè, pietate maxima, ostentatione nulla: omnia præbere ægris, nihil exprobrare sanatis. Inde cunctis salute nostra charior factus meruisti vt haberes amicos, obnoxios, promptos, deuotos, fideles in æuum omne mansuros, quales charitas potiùs quàm fortuna conciliat. Concludam deinceps orationem meam, piissime Auguste, sermonis magis fine quàm gratiæ. Namque illa perpetua est, & spatio non transmeabili terminum calcis ignorat: flexu tamen paruo, nec à te procul conuertar ad deum. Æterne omnium genitor, ipse non genite opifex, & causa mundi principio antiquior, fine diuturnior: qui templa tibi & aras penetralibus initiatorum mentibus condidisti: tu Gratiano, humanarum rerum domino, eiusmodi semina nostri amoris inolesti, vt nihil in digressu segnior factus meminisset & relicti, illustraret absentem, præsentibus an referret, dein, quia interesse primordiis dignitatis per locorum interualla non poterat, ad solennitatem condendi honoris occurreret beneficiis, ne deesset officium. Quæ enim memoria, memoria (inquam) transcursum tantæ celeritatis vel in audacibus Græcorum fabulis commenta est? Pegasus volucer actus à Lycia non vltra Ciliciam permeauit: Cyllarus atque Arion inter Argos Nemeámque senuerunt: ipsi Castrorum equi, quod longissimum iter est, non nisi mutato vectore transcurrunt: tu Gratiane, tot Romani imperij limites, tot flumina & lacus, tot veterum intersepta regnorum, adusque Thracia per totum (quam longus est) locum Illyrici, Venetiam, Liguriámque & Galliam veterem, insuperabilia Rhetiæ, Rheni accolas, Sequanorum inuia, porrecta Germaniæ celeriore transcursu quàm est properatio nostri sermonis, euoluis: nulla requie otij, ne somni quidem aut cibi munere liberali, vt Gallias tuas inopinatus illustres, vt consulem tuum quamuis desideratus

ſideratus anticipes,vt illam ipſam quæ auras præcedere ſolet,famam facias tardiorem: hoc ſenectuti meæ, hoc honori à te datum,ſupremus ille imperij & conſiliorum tuorum deus conſcius, & arbiter, & autor, indulſit vt ſellam curulem, cuius ſedem frequenter ornabis,vt prætextam meam purpurę tuæ luce fucatam, vt trabeam non magis auro ſuo quàm munere tuo ſplendidam, quæ ab Illyrico ſermonis dignitas honeſtauit, apud Gallias illuſtriora præſtares:quæſtorem vt tuum,præfectum vt tuo prætorio, conſulem tuum: &, quod adhuc cunctis meis nominibus anteponis, præceptorem tuum, quem pia voce declaraueras, iuſta ratione prætuleras,liberali largitate ditaueras, auguſtæ dignationis officiis conſecrares. DIXI.

Digitized by Google

ized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google